CUJACII
OPERUM
TOMUS TERTIUS.

JACOBI CUJACII

J. C. PRÆSTANTISSIMI TOMUS TERTIUS

OPERUM PRIORUM

Quæ de jure fecit, sive OBSERVATIONUM *Lib. XXVIII. jam a* CAROLO ANNIBALE FABROTO *J.C. dispositarum.*

ACCESSERE in hac novissima Editione ab eruditissimo Viro græcorum Versio locorum hactenus ab omnibus desiderata;

INDEX locupletissimus, ac perpetuus omnium omnino rerum, quæ his Operibus continentur;

PRÆTEREA dissertatio EMUNDI MERILLII, & Interpretatio ab eodem facta Variantium ex CUJACIO observatarum, quæ per totum opus suo quæque loco variante notantur;

POSTREMO Controversiæ JOANNIS ROBERTI ejusdemque Notæ in Responsiones a CUJACIO nomine ANTONII MERCATORIS editas, quæ majori Eruditorum commodo in ipsis Observationibus afferuntur, studio & diligentia LIBORII RANII J. C. Neap.

NEAPOLI MDCCLVIII.
EX TYPOGRAPHIA MORIANA
APUD VINCENTIUM PAURIA.
SUPERIORUM PERMISSU.

R. 116. 671
M6-37

INDEX CAPITUM IN JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM

Libris Contentorum.

LIBER I.

Cap. 1. RESTITUTA negatio in l. apud Proconsulem, D. de manum. vind. 1

Cap. 2. De internecino testamento, & actione internecini. 2

Cap. 3. De veritate lectionis, §. sed & personarum, l. cum [illegible], D. de transact. ibid.

Cap. 4. Emendata & explicata l. Imperatores, D. de serv. urbanorum prædiorum. 3

Cap. 5. Aliud ex Papirio Justo rescriptum emendatum. ibid.

Cap. 6. Restitutum parientia verbum ex veteri lectione in l. 1. C. qui pro sua jurisdictione, judices dare possunt. 4

Cap. 7. Emendatus locus in l. Gaurus, D. de servitutibus prædiorum urbanorum. ibid.

Cap. 8. De tempore, quod finiendis accusationibus & antiquo & novo jure diffinitum est. 5

Cap. 9. De Fufidio Jurisconf. loci quidam annotati. ibid.

Cap. 10. Emendata l. si emptione, D. de contr. empt. ibid.

Cap. 11. De nuptiis contra mandata contractis, & dote caduca, prolata in lucem Constitutio quadam Gordiani nondum visa. 6

Cap. 12. Restitutum Niconis nomen in l. omnia, C. de Episc. & Cler. ibid.

Cap. 13. Emendatus locus in l. Fulcinius, §. illud sciendum, D. quibus ex causis in possessionem eatur. 7

Cap. 14. Notati quidam loci, qui sunt ab interpunctionibus mendosissimi. ibid.

Cap. 15. Castigatæ quorundam rescriptorum inscript. 8

Cap. 16. Restituta & explicata l. 1. D. de remissionib. ibid.

Cap. 17. Explicatio l. qui viam, D. de nov. operis nuntiatione. 9

Cap. 18. De Senatusconsulto Silaniano, & aliis quibusdam Senatusconsultis ad familiæ quæstionem pertinentibus. 10

Cap. 19. Emendata l. 2. C. de pascuis publ. & privatis. 11

Cap. 20. Explicata altera eorumdem Imperatorum Constitutio ad Pasiphilum scripta, quæ ab Triboniano in varias partes scissa est. ibid.

Cap. 21. Explicatæ duæ leges ex antiqua jurisjurandi formula. 13

Cap. 22. Indicatus notarum ab Triboniano non perceptarum error in l. in illa stipulatione, D. de verborum obligationibus. ibid.

Cap. 23. Explicatio & emendatio l. 3. D. de ser. leg. 14

Cap. 24. Defensa communis lectio in l. jurisgentium, §. & generaliter, D. de pact. & restituta in l. si onus, §. pacta eod. tit. & l. pen. C. ne de stat. defunct. 15

Cap. 25. Emendatus locus in l. contra, C. de re militari. ib.

Cap. 26. Ex veteribus libris emendata l. cum appellatio, C. de appellationib. 16

Cap. 27. Emendata l. Sejæ, D. de instructo vel instrumento legato. 17

Cap. 28. Alius in eodem titulo locus, qui non videtur esse integer, adnotatus. ibid.

Cap. 29. Explicatum an in specie leg. qui Romæ, §. Flavius, D. de verbor. oblig. sit locus rescripto D. Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum. 18

Cap. 30. Restituta Græca dictio in l. Meniana, C. de ædificiis privat. ibid.

Cap. 31. Authoritate Constant. Græci interpretis emendata l. eos qui jus, D. de servitutibus prædiorum urbanorum. 19

Cap. 32. Emendatus locus in l. si per errorem, D. de jurisdictione. ibid.

Cap. 33. De sententia l. singuli, C. de accusation. ibid.

Cap. 34. An per tutorem, curatorem, procuratorem adquiri possit hereditas. 20

Cap. 35. De synoneto ad titulum Codicis, ut nemini liceat in coemptione specierum se excusare, & de munere sitonici. 21

Cap. 36. Emendata l. 61. D. de usufruct. ibid.

Cap. 37. Corruptam videri l. statuliberi a ceteris in princip. D. de statulib. ibid.

Cap. 38. Multa esse in Pandectis, inverso verborum ordine a librariis conscripta, necdum restituta. 22

Cap. 39. Quæ ex lege divortia fiant, & quo urbis conditæ anno factum sit primum divortium, emendatusque locus Auli Gellii. 23

Cap. 40. Quid hæc verba significent, & quod excurrit, in l. Publia, §. Titius, D. depos. & Vegetii locus emendatus. 24

LIBER II.

Cap. 1. VALDE in explanandis numerorum notis erratum esse in l. Thais, §. libertatem, & §. ab heredibus, D. de fideic. lib. 25

Cap. 2. An in alienam voluntatem conferri legata possint. 26

Cap. 3. Emendata l. miles, D. de legat. 2. 27

Cap. 4. Uti concilianda sit l. quid tamen, D. de contrahenda

Index Capitum

hendæ emptione, cum l. cum ab eo, §. ult. eodem tit. ibid.
Cap. 5. *Deesse negotiorum in P. Florentinis in l. fideles, §. quæ vero, D. de adl. empt.* 28
Cap. 6. *Explicatio rerum, quæ continentur in l. cum annum, §. si eo rescripsum, D. de usur. & usur. leg.* 29
Cap. 7. *Explicata, & convenienter illustrabuntur a cæteris, §. Quinetiam, D. de stipulatu, & complures alii.* ibid.
Cap. 8. *Sublatum quodam ex l. humilioribus C. de fundor. propri. & aucto.* 31
Cap. 9. *Explicata & emendata l. in negotiis, D. de adquir. rer. dom.* ibid.
Cap. 10. *Quæ sit sententia, l. quotiens, C. de precib. Imper. offer.* 32
Cap. 11. *Interpretatio §. Cullimatibus, l. qui Romæ, D. de verborum obligation.* 33
Cap. 12. *De testimonio verbo quod proprium est Jurisconsultorum, & locis M. Catonis emendatur.* 34
Cap. 13. *Reflexiones affirmativæ contra id l. C. de offic. Com. Orient. & vic. C. de expreffit.* 35
Cap. 14. *De regionibus urbis Romæ, & regionibus Insulæ Sardoniciæ, & explicata l. 1. §. penult. D. de offic. præfect. urb.* ibid.
Cap. 15. *Quæ sint pacti conventi vires, & explicata l. talis conventa, D. de contrahenda empt.* 36
Cap. 16. *Superesse negationem in l. fab constitutus, D. de conficit. nullis.* 37
Cap. 17. *Quid sit commendare in l. & si quis, §. fumrit, D. de relegat. & fumptibus funer.* ibid.
Cap. 18. *De diebus utilibus, & continuis.* ibid.
Cap. 19. *Explicata l. 2. C. de rebus credit. & fumrit, 38*
Cap. 20. *Pro fervus, repondendum esse fervitus, in l. sed etsi quid, D. de evict.* 39
Cap. 21. *De lege Glicia, & origine actionis inofficiosi testamenti.* ibid.
Cap. 22. *Interpretatio l. si privatus, D. qui & a quib. manumiss. lib. non fu.* 40
Cap. 23. *Defensa Florentinorum Pandectarum lectio quibusdam in locis.* ibid.
Cap. 24. *Emendatur §. ult. l. Lucius, D. ad municip. 42*
Cap. 25. *Explicata quædam §. ff fundus, & §. Arabis l. 2. qui in pretium, D. quod vi, aut clam.* ibid.
Cap. 26. *De Pauli tribus decretorum libris.* 43
Cap. 27. *De sex Hermogeniani epitomarum libris, & de Rustic.* ibid.
Cap. 28. *De locatoris & conductoris nominum differentia.* ibid.
Cap. 29. *Explicatio l. cum qui probabilem C. de Episcop. & Cler.* ibid.
Cap. 30. *De stipulationibus empta & venditæ hereditatis.* 45
Cap. 31. *Explicatio l. 1. C. de obligat. & act. & l. nulla C. de pœnett.* ibid.
Cap. 32. *Emendatur & explicata l. ult. D. de leg. 3.* ibid.
Cap. 33. *Explicatio l. 1. C. de quæstion.* 48
Cap. 34. *Explicatio l. delatem & l. hæc actio, D. Dil. matrim.* 49
Cap. 35. *Quo casu mantenti & proprietatis ordine agatur.* ibid.
Cap. 36. *Explicata l. penult. D. de tritico, vino & oleo legato.* 51
Cap. 37. *Variasse Papinianum, neque hujus quadam in Justiniani Pandectis adhuc extare vestigia.* 52
Cap. 38. *An tuus papilium adnepote pertinet.* ibid.
Cap. 39. *Explicata quæstio l. Stichum, qui mens erit, D. de legat. 1. & emendata l. forsan, §. ult. D. de auro & argento legato.* ibid.
Cap. 40. *Addita quædam his quæ in prima lib. hanc tradita.* 54

LIBER III.

Cap. 1. INDICATUR locus difficilis in l. ex candelis, §. item cum quidam, D. locati. 55
Cap. 2. *Explicatio l. 2. in privilg. & l. ult. D. de lege Rodia.* 57
Cap. 3. *De testamento confecto notis & explicata novell. Justiniani* CVII. 58
Cap. 4. *De notatione verbi Postumus.* 59
Cap. 5. *De materia inofficiosi parentum contradictis & explicata l. 3. §. si emancipatus, D. de bonorum possessionibus contra tabulas, & alia complures.* 62
Cap. 6. *Vetus Marcelli notam esse deprauatam in l. ita tamen, §. quoniam, D. ad Senatusconsult. Trebell.* 61
Cap. 7. *Quid sit dicere præsente & referre.* 62
Cap. 8. *Æ qua lege sit quadrans, qui excludit querelam inofficiosi testamenti.* ibid.
Cap. 9. *Purgatus §. ultimus l. uls. D. de leger. 3.* 63
Cap. 10. *Explicatus & emendatus §. si quis rogetur fit filiæ, l. ex facto, D. ad Senatusconsultum Trebellianum.* 64
Cap. 11. *Ita explicandum sit inuersipsis, quod est inter l. legatum, D. de legat. 1. & l. Titia, §. Lucius, D. de leg. 3.* 65
Cap. 12. *Quid sit jus antiquum in l. 1. C. unde vir, & uxor, vetum Thilelai error.* ibid.
Cap. 13. *Emendatur locus e libri tertii Institutionum titulo 9.* 66
Cap. 14. *De vindicibus, emancipatis, defensoribus civitatum, loci servatoribus.* ibid.
Cap. 15. *Duo Digestorum loci perspicue corrigentur.* 67
Cap. 16. *Explicatur villitum de alterutro, & emendatur §. si pater, C. si cum dotem, D. fol. matr.* ibid.
Cap. 17. *Verus esse, quod Dorotheus notavit, semper dolo exceptionem opponi bona fide judex facere.* 68
Cap. 18. *De mastrone, & mastrisam, appellationibus.* 69
Cap. 19. *Notati quidam loci de Basilicis, & quorundam aliorum typorum.* ibid.
Cap. 20. *Uti emolumenta sit l. quia autem §. pen. cum l. sequent. D. de quæst.* 71
Cap. 21. *Explicatus Scævola, D. de adq. hered. & §. si filius heres, D. de liber. & posthumis.* ibid.
Cap. 22. *Emendatur locus variis hujus inliuperhabere & l. 43. D. de obligat. & tempt. fumrt.* 73
Cap. 23. *De pilei impositione, & Orcinis libertis.* ibid.
Cap. 24. *Emendatur locus valde deprauatus in l. 4. C. de offic. jud. milit.* 74
Cap. 25. *In extremo leg. qui servum, D. de obligat. & act. dubius in loco negotiorum superest.* ibid.
Cap. 26. *An de medicinæ testimonium dicatur, & quo verbo teftis olim in testimoniis, judices in testantis uti soleant.* 75
Cap. 27. *Explicatur quæstio §. qui Sempronium l. Celsilles, D. de usu & usufruct. leg. & in ea ex his duabus distinctibus, curator ei, unam faciendam esse officiosa dicar.* 76
Cap. 28. *De aqua per rotam sollenda, & de rote inventore.* 77
Cap. 29. *Cui & quantum emancipatus conferat, expeniur, & emendatur §. si filius filiæ l. 1. D. de conjun. cum emanc. lib.* ibid.
Cap. 30. *De bonorum collat. detur inter liberos. 79*
Cap. 31. *De salinis, & salinarium vectigali.* 80
Cap. 32. *De decemviris litibus judicandis, & de septemviris.* ibid.
Cap. 33. *Tollitur mendum e l. 8. famil. erciscunde.* 81
Cap. 34. *Momentum morienda vitæ patiat quam morti tardius, quam festinatæ demonstratur.* ibid.
Cap. 35. *Quid sit arrogantia, & quam falsitatem adscribant ab agricolis exiguntur, rationem confiteri, declarantur.* 82
Cap. 36. *Quid sit ultimum aut novissimum supplicium, & emendatur locus apud Aulum Gellium de usu horum verborum, novissimus & novissimus.* 84
Cap. 37. *Multos esse in libris Justinianeo collectis locos fugitivos, ex quibus duo explicantur.* ibid.
Cap. 38. *Confirmatur Pandectarum Florentinarum lectio quibusdam in locis.* 85

Cap. 39. *De tempore faciendi judicati, & restituenda lex quadam XII. tabularum.* 86
Cap. 40. *Indicatur alia quadam lex XII. tabul.* ibid.

Obfervationum, & Emendationum.

rumque parium legatis. ibid.
Cap. 36. *De convalescentia legatis ab inflituto, & ab eodem impuberi substituto relictis.* 111
Cap. 37. *De non convalescentia legatis a pupillo, & pupillo substituto relictis, cum ita, quæ ab alio quodam coberede pupilli relicta sunt.* ibid.
Cap. 38. *Ad Novellam Justiniani diu rei devocatum exercitum, explicatio locorum.* ibid.
Cap. 39. *Ad l. Ballista, D. ad Senatusconsul. Trebel.* 112
Cap. 40. *De advocatis, & loco qui tam deprauatus apud M. Tullium adhuc est, in Verrem lib. 1.* ibid.

LIBER IV.

Cap. 1. VARIASSE Scævolam, & deprauatissimum esse §. si quæ debes, l. qui bona, D. de adquir. rer. domin. 87
Cap. 2. *Non Romanos in alienas fylvas venari, & alienas lacus, flagnave piscari licere.* 89
Cap. 3. *Quibus causis in re præsenti convenit operatet, ut ejus sine traditione naturali proprietas ad possessorem adquiratur.* 90
Cap. 4. *An regula Catoniana pertineat ad hereditates, explicatur ex l. 3. de reg. Cat. emendatur.* 91
Cap. 5. *De libertorum conditione jubilata.* ibid.
Cap. 6. *Explicatur species l. qui se patris, C. unde liberi.* 92
Cap. 7. *De pretorii variis generibus.* 93
Cap. 8. *Hic verbis, genere quadam, quemadmodum nostri auctores utantur.* ibid.
Cap. 9. *De fratrenale L. cunctationem, D. de adqu. rer. dom. sive de transfugas.* ibid.
Cap. 10. *Ad appellationem in qui appellantem, quemadmodum recipiendam.* 95
Cap. 11. *Emendatur §. ult. l. 2. de interdictis.* ibid.
Cap. 12. *Indicatur locus quidam XII. tab. de tutorum.* 96
Cap. 13. *Duo loci Pandectarum valde corrupti emendantur.* ibid.
Cap. 14. *Legem ultimam, D. de lege Ponap. de parricid. non ad eum tit. sed ad tit. de Senatusconsulto Silaniano pertinere.* 98
Cap. 15. *Ad quæ diligentia deus bonorum possessor, explicatur & Pal. Maximi complures loci portenduntur.* ibid.
Cap. 16. *Explicatur textus l. 3. D. de bonis possessoribus.* 99
Cap. 17. *Explicatur l. cum furiosus, & posthac.* ibid.
Cap. 18. *Quid sit Chartularius in l. Divus D. de locatione, quid poffeffor curatur in confitutionibus quibusdam.* 100
Cap. 19. *Explicatur l. 7. C. de privat. domat.* ibid.
Cap. 20. *De duæ avariorie Imp. Constantini duo fragmenta Constitutæ.* 101
Cap. 21. *Emendatur l. post dotem, D. solut. matrim. ibid.*
Cap. 22. *Quemadmodum conciliandæ sit l. si quis offendat, D. de vit. nupt. cum l. 1. C. si reliet pro. sol ad eum pertin. spoliatio ibid.* 102
Cap. 23. *Explicatus l. Balbus, D. de pact. dotal. ibid.*
Cap. 24. *Explicatus l. fitisfam. D. si tab. teftam. nulla.* 103
Cap. 25. *Explicatus l. filius, C. de testam. ibid.*
Cap. 26. *Quod sit hypocrita in l. quæritur, D. qui pot. in pign. habentur.* 104
Cap. 27. *Marcelli qua in locatione & conductione interverit, explicatur varie.* ibid.
Cap. 28. *Quid sint Politicis in Constitutionibus quibusdam Cod. Theodosiani explicatur, & Vagetii locus emendatur.* 105
Cap. 29. *Prolata Justiniani, & Justini Constitutiones quædam de condistione eorum, qui ex adscriptitia, & liberis mulieres nuptarum.* ibid.
Cap. 30. *Explicatur l. mifrie, C. de calumniat.* 107
Cap. 31. *Quid sit irrefragabile.* ibid.
Cap. 32. *Mendosissime error creatus ex notis in l. 8. D. qui & a quib. manum. lib. non fun.* ibid.
Cap. 33. *Quid sit quærquæ in l. ult. D. ad Senatusconsultum Trebellianum.* 108
Cap. 34. *In tit. ut in poffeff. legat. mendæ quedam animadvertia.* ibid.
Cap. 35. *De constitutione legatorum a pupillo ex asse instituto, & a substituto relictorum.* 109
Cap. 36. *De non convalescentia legatis ab instituto, & ab eodem impuberi substituto relictis.* 111
Cap. 37. *De non convalescentia legatis a pupillo, & pupillo substituto relictis, cum ita, quæ ab alio quodam coberede pupilli relicta sunt.* ibid.
Cap. 38. *Ad Novellam Justiniani diu rei devocatum exercitum, explicatio locorum.* ibid.
Cap. 39. *Ad l. Ballista, D. ad Senatusconsul. Trebel.* 112
Cap. 40. *De advocatis, & loco qui tam deprauatus apud M. Tullium adhuc est, in Verrem lib. 1.* ibid.

LIBER V.

Cap. 1. DE conditione jurisprudentii. 113
Cap. 2. *De cautione Muciana.* 114
Cap. 3. *Ad §. utrum, l. si fie, qui decessit, D. de vulg. ibid.* 115
Cap. 4. *Quid sit donatio propter nuptias, quid verborum, & Hermenupoli definitio, quæ deprauata est, quemadmodum restituenda sit, explicatur.* 116
Cap. 5. *De prescriptione centum annorum.* 117
Cap. 6. *Emendatio §. quoniam, l. cum colonis, D. locati, qua ad eadem pertinet, & de emendatione.* 118
Cap. 7. *Ad l. cum heredes.* 119
Cap. 8. *Captorii, fugitivorum.* ibid.
Cap. 9. *Ad l. si vendentis, C. de pænit.* 120
Cap. 10. *Curfores, fures, latrones.* ibid.
Cap. 11. *Luci quidam Cafarii, & Plinii emendati, & quid sit Pretorium, & impetia apud Ulpianum.* 121
Cap. 12. *Explicatur §. ufuras, l. inter, D. de administratione tut.* 122
Cap. 13. *De solemnibus manumissionum ex XII. tabul. & de virorum manumissorum.* ibid.
Cap. 14. *De immobilis, & mobilibus & mancipiis.* ibid.
Cap. 15. *Ad l. 2. C. de judiciis.* 123
Cap. 16. *De curiosus hereditatum bonis.* 124
Cap. 17. *De incendiis, ruinis, naufragiis.* ibid.
Cap. 18. *De vi adversus & defendendo.* 126.
Cap. 19. *Ad l. 2. C. de interdictis.* ibid.
Cap. 20. *Indicatur Tribunitiæ potestatis quædam in ea re, unde de.* 127
Cap. 21. *Indicatur locus quidam XII. tabul. de duplis fraudatoribus.* ibid.
Cap. 22. *De interdictis nti poffidetis.* 128
Cap. 23. *Interdictorum utrubi agere ad exhibendum.* 129
Cap. 24. *De interdictis Salviano.* ibid.
Cap. 25. *De vi, & quid dicatur per indicem.* 130.
Cap. 26. *Explicatur l. Marcellus, D. de dam. inter vic. & uxor. & l. 1. C. de exhibend. privat.* ibid.
Cap. 27. *Explicatur l. 3. §. 8. vetustas, D. de publican.* 131.
Cap. 28. *Emendatur §. si in fervum, l. solarium, D. de pignor. act.* ibid.
Cap. 29. *Hermenupoli locus de diverse quæstionibus, & de l. rei qua, D. de jure dotium, & prætoriensibus.* 132
Cap. 30. *De interdictis pignoris.* ibid.
Cap. 31. *Explicatur l. debitores, C. de pignor. & hypothecis.* 133
Cap. 32. *Ad l. 2. C. de latitione pignoris fpoiata pupillari certa.* ibid.
Cap. 33. *Liquido jurare. Operam dare. Dicis causa. Certo die.* 134
Cap. 34. *De formulis exceptionum.* ibid.
Cap. 35. *Explicatur loci quidam in tit. de duabus reis constituendis.* 135
Cap. 36. *De exceptationibus.* ibid.
Cap. 37. *Indicatur duo loci male collocate in tit. Pandect. de exceptionibus.* 136
Cap. 38. *Explicatio §. pro operis, l. 4. D. de nuncia novo.* ibid.
Cap. 39. *De juris & facti ignorantia.* 137

Cap. 40. *Paudectarum & Codicis loci quidam reftituti & emendati.* 138

LIBER VI.

Cap 1. VIta interpretibus. 139
Cap. 2. *Verum varia genera & M. Ciceronis ad Atticum locus emendatus.* ibid.
Cap. 3. *Eas quis in jure fpecificet.* 140
Cap. 4. *De intercidilis unde ei quedam.* ibid.
Cap. 5. *Ab his autem, l. 15. D. de injuriis.* 141
Cap. 6. *Quam male plerique nonnulli libros Ciceronis juris conficiunt.* ibid.
Cap. 7. *Dicitur. Lanuvinis. Liner.* ibid.
Cap. 8. *Relle in l. uli. D. de alienis pro plenius, Gravi igere lenius.* ibid.
Cap. 9. *De noftro Eutheodor.* 141
Cap. 10. *Quo fini Epiftola.* ibid.
Cap. 11. *An licent de crimine transigere, vel pacifci.* 144
Cap. 12. *Arcimbonfio ad l. 12. §. lege, ff. de accufationibus.* 146
Cap. 13. *De ludis juris ftudiofis interdictis a Juftiniano Imperatore.* 147
Cap. 14. *Emendatur l. 22. §. 1. D. ad leg. Jul. de adulteriis.* ibid.
Cap. 15. *De remittendo & reducenda adultera, vel adultero.* ibid.
Cap. 16. *An de adulterio fponfa fponfue jure mariti agere poffit.* 148
Cap. 17. *Fratrum varia genera & de patria poteftate.* 149
Cap. 18. *De donis, & muneribus.* 150
Cap. 19. *Explicatur §. incenfa, l. 1. D. de quæftion.* 151
Cap. 20. *Circonfpecta nuptiæ.* 153
Cap. 21. *De occifo infante.* ibid.
Cap. 22. *Impuberes duo expaces, vel incapaces.* 153.
Cap. 23. *Judicium olim compofitum Paudectarum.* ibid.
Cap. 24. *Duæ negotiorum videri initia l. 2. D. de bon. eorum, qui ante aperiri.* 155
Cap. 25. *Captio deminutionem non fieri ad tempus.* ibid.
Cap. 26. *Defertor, emanfor, transfuga.* 157
Cap. 27. *Inmodice cauffam in l. divi, D. de liberali cauffa.* ibid.
Cap. 28. *De teftigali cenfefime, ducenteffime, quadragefime, quinquagefime.* 158
Cap. 29. *An virtus principi tantæ vel educatio permutatur.* ibid.
Cap. 30. *Sententiæ Leonis, & SCta quædam.* ibid.
Cap. 31. *Auro legato, an debeantur aurea emblemata.* 159
Cap. 32. *De bello mulierum & feftinatis nuptiis.* ibid.
Cap. 33. *Speculatores, fcultatores, teffararii, opiones.* 160
Cap. 34. *Legis Julia judiciariæ corpus unum.* ibid.
Cap. 35. *An fenatoribus fine commeatu res fuas invifere liceat.* ibid.
Cap. 36. *De refugis paucorum & iis, qui in cuftodia patna fua fungiuntur.* 162
Cap. 37. *Pratermiffa quedam in fragmentis Ulp. ibid.*
Cap. 38. *Qui natus habere non poffunt.* 163.
Cap. 39. *Quomodo aut qua lege fucceffurit deportatus in locum aqua & igni interdictionis.* ibid.
Cap. 40. *Gradum agnationis terminatione definiri.* 164

LIBER VII.

Cap. 1. ADoptionem non tantum jus agnitionis, fed & jus patronatus adferre. 167
Cap. 2. *De Minucio, Meffio, Trypbonino, Tertulliano, Africano Jurifconfultis.* ibid.
Cap. 3. *Stipendium, & tributum.* 168
Cap. 4. *De publicanis, & vectigalibus.* ibid.
Cap. 5. *De decima lilium.* 169
Cap. 6. *Curatorem inftumento non dari.* 170
Cap. 7. *An jure fui adopta in teftamento.* ibid.
Cap. 8. *Ad l. late, D. de verborum fignificat.* 171
Cap. 9. *Miniferium publicum.* ibid.
Cap. 10. *Extraordinarii & extenti milites, comites Cæfarianus.* 172
Cap. 11. *De cuvela feminarum.* ibid.
Cap. 12. *Explicatur l. Titia, §. Titium, D. ad municip.* 173
Cap. 13. *Fugitivorum vota, & fupplicia.* 174.
Cap. 14. *De jure aureorum annulorum, & jure tribus urbanæ.* ibid.
Cap. 15. *Lex XII. tab. de denunciationis teftimonio & denunciationibus, qua fiunt ad dominum.* 175
Cap. 16. *Lex XII. tab. de inteftatione.* ibid.
Cap. 17. *Profertæ & differtæ.* 177
Cap. 18. *An collega inter dari, vel apud collegam nominatis poffit.* ibid.
Cap. 19. *Adire hereditatem, bona, inftituionem, teftamentum, nomen.* 178
Cap. 20. *De jure, & conftitutionum differentia.* ibid.
Cap. 21. *Palpetra clenfiad, annua, bima, trima dic.* 179
Cap. 22. *Legatum Proculejiis, habere propriam juriditionem.* ibid.
Cap. 23. *Euge argumentum.* ibid.
Cap. 24. *De alienatione prædiorum dotalium, & pupillarium.* ibid.
Cap. 25. *Explicatur, & emendatur l. qui conditionis, D. de mortis cauffa donationibus.* 181
Cap. 26. *Jurifconfultorum appellationes variæ.* ibid.
Cap. 27. *Pauli fententiæ quedam.* 182.
Cap. 28. *De pluripetitionibus.* 183
Cap. 29. *Prænomen delatorius ex lege Julia de ambitu.* ibid.
Cap. 30. *Vulgaris elocutio, unde de plano recte legi poffit.* ibid.
Cap. 31. *De collegiis.* 216
Cap. 32. *Novo errore quidam.* ibid.
Cap. 33. *De jurifconfultis Paudectis titulos generales.* ibid.
Cap. 34. *De variis affis, affique fignificatione.* 187.
Cap. 35. *Explicatur l. collegarum, & l. abfentem, D. de verborum fignificat.* 188
Cap. 36. *Confirmatur ex libris Bandasio emendatis nec quadam.* ibid.
Cap. 37. *Ad l. 19. D. de diverfis regulis juris antiqui fpecies ponitur certa.* 189
Cap. 38. *Tentatur conditionem furtivum in heredem, in feliciem non dari.* 190
Cap. 39. *Ad l. naturaliter, §. nihil commune, D. de adquirenda poffeffione.* ibid.
Cap. 40. *Ad l. in rem, D. locati, five de actione conductionis averfa.* 192
Cap. 41. *Emendantur tres loci ex tractatu de actione Paulinea.* 193

LIBER VIII.

Cap. 1. SYnonyma quid fit, alle, ifta. 193
Cap. 2. *Lege Falcidia quarta retentionem dari non indebitorem.* ibid.
Cap. 3. *De damnum patrimonium deductione.* 195
Cap. 4. *In quarta deductione idem omnino effe jus legatorum, & fideicommiffarum.* ibid.
Cap. 5. *Duabus locis hoc articulo Hodie fignificari Senatufconfultum Begadianum.* 197
Cap. 6. *Senatufconfulta circa legem Papiam.* 198
Cap. 7. *Ad §. ult. l. ff. de, ff. de interior.* ibid.
Cap. 8. *Africani ab Ulpiano diffenfio.* 199

Obfervationum, & Emendationum.

Cap. 9. *Antinomia Budæi.* ibid.
Cap. 10. *In contrahibus feripta quemadmodum bona fides exigatur.* 200
Cap. 11. *An ferunt obligetur naturaliter.* 201
Cap. 12. *Exemplum pontur Cannienes, ff. de legib.* ibid.
Cap. 13. *Symphe duarum Conftitutionum Gretarum, qua defiderantur in tit. Codicis de teftibus.* 202
Cap. 14. *Fraudarum origo & emolumenta.* 203
Cap. 15. *Averfane vendere, aut locare.* 204
Cap. 16. *Nihil rerum indouffe Juftinianum l. ult. C. de compofit.* ibid.
Cap. 17. *Explicatur l. cum debitor, D. in quib. cauf. pign. vel hyp. tac. cunt.* 205
Cap. 18. *De exheredatione liberorum juris antiqui relliquia.* ibid.
Cap. 19. *Explicatur locus difficilis ex Novel. vv. de fideicom.* 206
Cap. 20. *Si familia deliquiffe dicatur.* ibid.
Cap. 21. *De Prafide Auteche, Comite Orientis, Prafecto Augufteli.* 207
Cap. 22. *Cognitionis pecuna non eft.* ibid.
Cap. 23. *Pauli praterita quemadmodum fubrogentur.* ibid.
Cap. 24. *De contrarietatibus Athanbeni.* 208
Cap. 25. *Explicatur l. 1. D. de rebus dub.* 209
Cap. 26. *Per libertum dari libelli.* ibid.
Cap. 27. *De exilio in Cyprum, & in Oafim.* 210
Cap. 28. *De inteftis nuptiis.* ibid.
Cap. 29. *Ad §. quæ l. 1. D. de offic. profeft. urb.* 211
Cap. 30. *Jus lori in quibus pro hominibus, non, ut videtur, exponendum eft nominibus.* ibid.
Cap. 31. *De Ergolabis, five redemptoribus litium.* ibid.
Cap. 32. *Rationalis fummæ rei. Libera teftamenti facultio.* 212
Cap. 33. *Judicium, quæ ex delicto nafcuntur, differentia.* 213
Cap. 34. *De conditione ex promutuo.* 214
Cap. 35. *Juliano a Paulo reprehenfo.* 215
Cap. 36. *Ita verbis, Hoc amplius, alias augeri, alias minui legatum.* ibid.
Cap. 37. *Reflitutione Alethenbe women in l. 9. C. de teft. & tem.* 216
Cap. 38. *Jus civilium juris Prætorii portionem effe.* ibid.
Cap. 39. *Pana depofiti non fimilis.* 217
Cap. 40. *De veteri interprete Novellarum Juftinian.* ibid.

LIBER IX.

Cap. 1. IN Harmenopulum adnotationes quedam. 219
Cap. 2. *Concordia judicia.* 220
Cap. 3. *Ad ftipulationes adalicias.* ibid.
Cap. 4. *Explicatur l. 15. D. de fponfa dotali.* 221
Cap. 5. *Cautionem, quam heres fub condicione inftitutus præftitutus præbet, fatisfactionem effe.* ibid.
Cap. 6. *Explicatur fpecies l. 3. C. de cond. inf. tam. lig. quam. fid.* 222
Cap. 7. *Emendatur loc tit. ad exhibendum.* ibid.
Cap. 8. *Arcarum redactor.* 223
Cap. 9. *Cancellaria, Rota, Infies, Liquamen.* ibid.
Cap. 10. *Sarracinum dicere, sarracinarios.* 224.
Cap. 11. *Ad l. Lucrabat, de affeff. extraff.* 225
Cap. 12. *Arbonum fortius cafarum.* ibid.
Cap. 13. *Cum fervo, aut filiofam. nullum actionem fore.* 226
Cap. 14. *Ad l. arbitrium, D. fam. ercife. & ad §. 8. l. D. de confeffo teftamento.* ibid.
Cap. 15. *Fenus, emptio, venditio, redditus.* 227
Cap. 16. *Errores ex vocis creati.* 228
Cap. 17. *Indicantur novi errores quamplurimi.* ibid.
Cap. 18. *Qua perfona in jure hereditatis petentium & liberorum luce.* 230
Cap. 19. *Tres loci Digeftorum de duplici fimilibus.* 231
Cap. 20. *Duæ conftitutiones Graca quæ defiderantur in tit. de fuditii.* ibid.
Cap. 21. *De litis contefiatione.* 232
Cap. 22. *Quodnam vulgo male explicata in l. proponendum, C. de judic.* ibid.
Cap. 23. *De refutatione judicum.* 233
Cap. 24. *De profcriptione triennii, & de vigintimo.* 235.
Cap. 25. *Explicatur l. nec ullam, §. heredem, D. de pact. inter. C. & l. C. de legat.* ibid.
Cap. 26. *Bona, Dota, Befalos, Refoluture.* 236
Cap. 27. *Adnotationes quedam ad l. ult. C. de per. & rerd.* 237
Cap. 28. *Ad l. periculi, D. de nautico fenore.* 238
Cap. 29. *Legatis libera, cervis libera.* 239.
Cap. 30. *De nuptiis, Lampricidas.* ibid.
Cap. 31. *De fenatenis que pro ea quod interdi perfecutur.* ibid.
Cap. 32. *An duo ejufdem rei poffeffores in folidum effe poffint.* 241
Cap. 33. *Duplex poffeffio, naturalis, & civilis.* 242.
Cap. 34. *Ad l. fructus, D. de rei vindic.* 243
Cap. 35. *Eum cui munus vel honor defertur, non appellare a decreto prafidis, fed a nominatore.* 244
Cap. 36. *L. qui familia, D. famil. ercife. explicatur.* ibid.
Cap. 37. *Corrigitur tit. ad municipalem & plerique locum.* 245
Cap. 38. *Emendatur l. 32. D. de rei vind.* 249
Cap. 39. *Ad tit. ult. ff. de quarendend. ear.* 250
Cap. 40. *De procuratoribus.* ibid.

LIBER X.

Cap. 1. CUra de fumptibus neceffariis & utilibus agitur fallit in rem alienam, non effe fuperandam pertinere hereditatis ab actione in rem fpecial, non effe fuperandum bona fidei poffeffrem a malæ fidei poffeffore. 251
Cap. 2. *De contraverfiis agrorum que per menfores dirimuntur.* 253
Cap. 3. *De alienatione judicii mutandi caufa facta.* 255
Cap. 4. *Ei qui ex alieno adfpexerat ea fua materia, materiam non fieri non ufucapiendo rerum effe.* ibid.
Cap. 5. *Ad illuftrium privilegiis antiquis.* 256
Cap. 6. *Tres cafus quibus agens Publicians, non obftat exceptio fufi dominii.* ibid.
Cap. 7. *Antiqui pu umbre, pro aere, Plinii & Marcianopolitanus.* 257
Cap. 8. *Duæ Conftitutiones Grace, quæ defiderantur in Codice Juftinianeo, tit. de hæ. inftitutionentum.* 258
Cap. 9. *Ad l. 27. §. ult. D. ad leg. Aquil.* 260
Cap. 10. *De in jus vocando.* ibid.
Cap. 11. *De l. ult. ad. de finit. & de tutelis.* 262
Cap. 12. *An rei vi poffeffe poffeffio defendatur profcriptione 30. annorum.* ibid.
Cap. 13. *Defitia, Imperia, Equitantilia. Error fatis jure.* 265
Cap. 14. *Edicta de edendis act. inftitu. litis ratiom. argentariorum.* 266
Cap. 15. *Sylva, lenis, cocuma.* 268
Cap. 16. *Heres, Dominus, Patterfamilies.* 269
Cap. 17. *Duarum plenique ad tit. Digeftorum de nam & argenta legata.* 270
Cap. 18. *Ad eandem rationem.* 272
Cap. 19. *Dardanaria & Fenetopia.* 273
Cap. 20. *De emendationibus judicii, perfabofque judicum fententiæ.* 274
Cap. 21. *Explicatur l. ult. de fer. export.* 275
Cap. 22. *Demonfratur non pugnare inter fe legum repugnata quadam.* 276
Cap. 23. *Explicatur l. ult. D. de iis, qui funt fui vel alieni juris, & l. ff. Titii, D. de folutionibus.* 277
Cap. 24. *Explicatur l. petens, C. de pactis.* ibid.

Index Capitum

Cap. 25. *Voluntarios prosequor, voluntarios fecistes, & explicatio l. adeo, l. verum, §. in heredem, D. pro socio.* 279
Cap. 26. *Venetici, fruticis, cella pecuaria, obsequium, Cilix & Chilo, quo abnutivo, stellionatus crimen an sit famosum.* 281
Cap. 27. *Socialiti & deretterii, proximior cognatus.* 282
Cap. 28. *Donationes cauſa mortis capi ab exemplum legatorum.* 283
Cap. 29. *De ſatisfatione judicium ſolvi.* 284
Cap. 30. *Quid tindus de pallio ſiſpino & propinquum habeat rem tituli de in jus vocando, & de edendo.* 285
Cap. 31. *Cauſa poſſeſſionis bonorum vel ſervanda cauſa.* 286
Cap. 32. *An conditionales creditores ex edicto missi in poſſeſſionem poſſint. Quo jure maritus dominus ſit dotis, mutuatis nummis, & de ſententia l. ult. D. quibus & ex cauſis in poſſeſſionem cetur.* 287
Cap. 33. *De jure patronatus quedam.* 288
Cap. 34. *Arrianſes ſervi.* 289
Cap. 35. *Explicantur, & emendantur quedam in tit. de cenſibus.* 290
Cap. 36. *Nexus. Impendium. Minor.* 292
Cap. 37. *Villani. Seſſertia nummo uno mancipare. Aegre purus. Offuarium. Arbiterium. Locorum adtributio.* ibid.
Cap. 38. *Explicatur l. 11. de legatis 1.* 293
Cap. 39. *Explicatur l. cum quæſitum, l. ſi filia, D. de leg. 2. & l. generali, §. 1. de uſufr. leg.* 294
Cap. 40. *Explicatur ex tit. de vulgari, & pupillari ſubſtitutione l. qui plures hæredes, l. roberti, §. ult.* 295

LIBER XI.

Cap. 1. DEmendatur ſcriptura Pandect. Florent. *quibuſdam locis.* 297
Cap. 2. *Pactal, falicutes, Mundi. Aſtipulari igni accipere.* ibid.
Cap. 3. *Omnes ſervientes prædiorum perpetuas cauſas habere. Aqua pugna & vivus, manies.* ibid.
Cap. 4. *Ad l. ſi dictum, D. de evict.* 299
Cap. 5. *Faciales. Fretum armales.* ibid.
Cap. 6. *Stamen. Subtemen. Panucla. Imbrifi.* ibid.
Cap. 7. *Ad l. Scire, D. de auro & argento legato.* 300
Cap. 8. *Fullo: menſor frumentarius: lanicrus.* ibid.
Cap. 9. *Purgare ſumptus, vel rationes. Muſeum judicare. Grave emendatus.* 302
Cap. 10. *Ad l. 12. §. ult. D. de adult. edict.* ibid.
Cap. 11. *Conformantur ex Baſilicis emendationes, & interpretationes quedam.* 303
Cap. 12. *An tit. de edquiendo rerum domin. adcuratores quadrent, & Cuiacii emendatio.* 304
Cap. 13. *Ad l. heres, §. proinde, D. de fundi.* 305
Cap. 14. *Bonorum poſſeſſio contra ligum, & bonorum poſſeſſio, ut ex Conſtitutionibus.* 306
Cap. 15 *Ad l. quæſitum, D. de ſponſalibus.* ibid.
Cap. 16. *Burdones. Ornatrices. Hieronymus emendatur.* 307
Cap. 17. *De arris, & vocto poſto.* 308
Cap. 18. *De provenciis.* 309
Cap. 19. *Vindicatio definitio ponderata.* 310
Cap. 20. *Labarum. Canabrum. Collegiati. Carcuna.* 311
Cap. 21. *Fuerte ſumpſus. Arca. Siliuarium. Auſtrum vetetum loci quidam emendati.* 312
Cap. 22. *Collare. Canis. Trullatio verborum quorundam l. 7. D. de leg. Julia repetundarum.* ibid.
Cap. 23. *De jure poſſeſſionis.* 313
Cap. 24. *Præſtitutas eſſe oppida que acuſilium publicum, & magiſtratum ſuum non habent.* 314
Cap. 25. *Verba directa, & precaria.* 315
Cap. 26. *Legitima tutela. Conſanguinitas. Sanguis.* 316.
Cap. 27. *Interdictum. Labeatum. Adiectus.* 317
Cap. 28. *Obſervantur quedam in tit. de ſcripto dotali.* ibid.
Cap. 29. *Obſervantur ſimiliter, alia quedam in titulis de pactis dotalibus.* 318
Cap. 30. *Centum. Sigillaria. Sextina. Emendatur l. 8. D. de tritico, vino, & oleo legato.* 319
Cap. 31. *Conſtitutio Severi, & Antonini Geræ, qua declaratur in titulo de pignoratitia actione.* 320
Cap. 32. *Errores Græcorum in tit. qui potior. in pignor.* ibid.
Cap. 33. *Ad l. 55. D. de fideiuſſoribus.* 321
Cap. 34. *Emendatur §. quod vulgo l. Stichum, aut Pamphilum, D. de ſolut. & liberat.* ibid.
Cap. 35. *Quale quidlie ſervus. Quodcumque dominium. Qualiſcumque poſſeſſor.* 322
Cap. 36. *Emendantur, vel explicantur quedam in tit. de uſufructu.* 323
Cap. 37. *Mutui definitio.* ibid.
Cap. 38. *Inſtitutiones hoc ſingulares.* 325
Cap. 39. *Notatur quedam in ide rei vindicationi.* 327
Cap. 40. *Excerpta Hellioniæ miſcus bonoſis adverſus decretiones.* ibid.

LIBER XII.

Cap. 1. CONſtitutio *Zenonis de litium expenſis.* 329
Cap. 2. *Conſtitutio Juſtiniani de divideudis capitibus rebus.* 330
Cap. 3. *Duæ Conſtitutiones Juſtiniani, de appellationibus.* ibid.
Cap. 4. *Temporale dies, & ſpatia, & separatio.* 331
Cap. 5. *Explicatio l. ult. C. de recondendis libris, qui vi ſtrudens creditorum alienata ſunt.* 332
Cap. 6. *Ad l. ab executione, C. quorum appellationes non recip.* ibid.
Cap. 7. *Emendatur l. amica, C. de ſucceſſ.* ibid.
Cap. 8. *De varia ſcriptura l. 38. de leg. 3. definitio certa.* 334
Cap. 9. *Eredem titulo explicatur Loquelium, §. pro.* 335
Cap. 10. *Negotiorum geſtor ex l. duobus, §. pen. ad Senatuſconſultum Trebellianum.* ibid.
Cap. 11. *Ad l. ſi ex pluribus, De ſuis, & legitimis hæredibus.* 336
Cap. 12. *Explicatur, & emendatur l. Papinianus ad Trebel.* ibid.
Cap. 13. *An in emptorem tranſeat jus adcreſcendi.* 337
Cap. 14. *Qua ratione ſit amerliandi l. 13. §. 1. de adquirend. rer. dom. l. 8. §. item ſi ſervus. eod. tit.* 339
Cap. 15. *De adoptionibus.* 340
Cap. 16. *De diverſis, peribus, vel impropius Judicum ſententiis.* ibid.
Cap. 17. *Explicatur locus ex l. ſi extraneus, De furt. etiam, qui adverſari videbatur l. Neſtorines de re judic.* 341
Cap. 18. *Diem diffindere. Horatius emendatur.* 342
Cap. 19. *An fua confeſſionis contextus eſſe debeat Judex ad condemnandum, vel abſolvendum reum.* ibid.
Cap. 20. *Reprehenditur Accurſii reſponſum, quod ſit ex l. ex contractu, de re judic.* 344
Cap. 21. *Conſtitutiones Græcæ & Juſtiniani de præſcriptionibus.* ibid.
Cap. 22. *Conſtitutiones Græcæ, que deſiderantur in tit. de ſpontal.* 345
Cap. 23. *Emendatur l. 51. de re judic.* 347
Cap. 24. *An interdicta ſint purpura, ſegmata purpurea interdicta videantur.* 348
Cap. 25. *Emendatio l. fapa, D. de re judicata.* 349
Cap. 26. *Conſeſſio ſibi Imper. Juſtiniani ſcripta ad Joannem Archiepiſcopum urbis Romæ, & multa alia.* ibid.
Cap. 27. *Subſtitutionem urbis ſimplex a milite factione poſt poborenem, multi adſideremuniſſum, etiamſi maxime non ſit in medio.* 350

Cap. 28.

Obſervationum, & Emendationum.

Cap. 38. *De Conſtitucionibus quibuſdam Græcis tit. de ſacroſanctis Eccleſiis.* 351
Cap. 39. *Iuſignem Imperatoris præſeni præſidii & curioniis cauſa.* 352
Cap. 39. *In tit. de hæreticis obſervata quedam, & in tit. de Judæis.* 353
Cap. 31. *Conſtitutio Græca in tit. de legibus, & alia in tit. de mandat. prine.* 354
Cap. 32. *Mendoſius eutematice. Menda quedam in Græcorum interpretibus.* ibid.
Cap. 33. *Ad l. aſſeſſ. D. ex quibus cauſis majorei.* 355
Cap. 34. *De ſervanda forma mandati.* 356
Cap. 35. *Cauſa promulgandi l. ult. C. de tranſact.* 357
Cap. 36. *Jus vetus, ut de ſe quis, non de alio promittere ſolet.* ibid.
Cap. 37. *Vaſa plumbo obligata.* 358
Cap. 38. *Edictum edictorum ad locationes pertinens.* ibid.
Cap. 39. *Celebre Lauriſſimi, Anaſtaſiani, Perule.* 359
Cap. 40. *Adnotantur quedam ad orationem a Juſtiniano ineuteſſione ſcriptam.* ibid.

LIBER XIII.

Cap. 1. DE *officiis quibuſdam præfecti urbi.* 361
Cap. 2. *Paſſi Julatium, & conſtitutiones Græcæ de advoc. diti. fiſci.* 362
Cap. 3. *Reſtituuntur Græca verba in l. faſtidio, & quibus cauſis infamia irrogetur.* 363
Cap. 4. *Per magiſtras filias naturales, ſuas & legitimas fieri poſſe, etiam ſine detaliboe inſtrumenti.* ibid.
Cap. 5. *Conſtitutiones Græcæ de procuratoribus.* 364
Cap. 6. *De eis qui equos alienos equos ſuos ſubjicit.* 365
Cap. 7. *Emendantur duo loci in titulo Digeſtorum, de negotiis geſtis.* ibid.
Cap. 8. *Emendantur alii duo loci in Digeſtis.* 366
Cap. 9. *Emendatur cui ſervus, aut liber homo non deditus eſſe, per Pecorum cui manumittere.* ibid.
Cap. 10. *Servetuia l. aut damnum, §. quicumque de pen.* 367
Cap. 11. *Conſtitutio Græca de in jus vocando.* 368
Cap. 12. *Fructus ſine fructu.* 369
Cap. 13. *Speculatori, ſpeculatorium uſus, Pedia.* ibid.
Cap. 14. *Emendata l. 12. D. ad municip.* 370
Cap. 15. *Emendatur l. ſi pecus in prine. pro ſuis. & l. idemque, §. ſi procurator mundi.* ibid.
Cap. 16. *Emendantur quedam lib. Regularum Ulp.* 371
Cap. 17. *Quemadmodum ſit ex emendatione adducendi l. 8. de jud. com. l. cum qui, §. 1.* 372
Cap. 18. *Verus interpretatio l. 15. de judiciis.* ibid.
Cap. 19. *Quibus ex quis precatum petatur ex aſte facta depoſitum obſolvi, ſatisfiegue fit.* 373
Cap. 20. *Emendantur l. 16. de conditione indebiti, & l. pen. de conſtituenda pecunia.* ibid.
Cap. 21. *Nihil interdicte duabus quis eandem rem diverſis contractibus in ſolidum vendiderit, an pignoraverit.* 374
Cap. 22. *Cur in libertatibus non remittitur conditio impetrandi.* 375
Cap. 23. *An non in feminam competentis poſſe.* ibid.
Cap. 24. *Circumſcripſionis exemplo duo, quibus Rhetorius uti ſolent, ſecundum jus explicantur.* 376
Cap. 25. *Circumſcripſionis ſpecies, que eſt in l. 3. C. de repud. & alia quedam.* 377
Cap. 26. *Sententia l. 3. §. fed ſi ſup. uti poſſidetis.* 377
Cap. 27. *Sententia §. ult. de ſervitutibus urbanorum prædiorum.* 378
Cap. 28. *Cur creditis vel filiatis alienis nummis, non aliter motua obligatio contrahitur, vel liberatio contingat, quam ſi nummi confumpti ſint.* 379
Cap. 29. *Defenditur vetus ſcriptura quibuſdam locis Digeſtorum.* ibid.
Cap. 30. *Explicatur & emendatur quedam in hiis, que ex Juliani Aſcalonita architeſto prodidit Hermenopulus.* 380
Cap. 31. *Qua tempore ſit interponendus auctoritas tutoris in negotio pupilli.* 381
Cap. 32. *Cur malam rationem ſeriſſerit Papinianus ſcripſerit, qua ſervi ſe pro mendaci ab exiere.* 382
Cap. 33. *Thalelei interpretatio ad l. ſi. D. ſolut. exciſe.* 383
Cap. 34. *Defenditur conſtitutio leg. 1. Cod. quod cum ex C. adverſus ea que objici, nec contrario abſtinione bene explicari ſolent.* ibid.
Cap. 35. *Emendantur loci quidam lib. 3. C. de reparſandi ac quæ fideiubendi verbo.* 382
Cap. 36. *Lex prædiorum vendendorum, de qua in titulo de ſeparatione.* ibid.
Cap. 37. *Emendatur lex 10. §. quotiens de comp.* 385
Cap. 38. *Conſtitutiones Græce, que deſiderantur in tit. de ſcriptur.* ibid.
Cap. 39. *Tentatur in hereden non ramere dari adionem veniemem ex contractu, ſi delictum quoque interſerat.* 388
Cap. 40. *Emendatur l. 10. D. de cond. & dem. & l. 59. in fi. D. de jure dotium.* ibid.

LIBER XIV.

Cap. 1. PRomiſſum, *Epocha, Locarium.* 389
Cap. 2. *Promiſſus, & non promiſſus condicionis.* ibid.
Cap. 3. *Expoſitio §. quotiens, l. Lucius, D. de public. 392*
Cap. 4. *Non eſſe verum, ut pars hominum ſtat, qui ſe eadem fecerit, adiudicet ſecuſi liberis, vel parentibus, vel uxori.* 392
Cap. 5. *Negationem deeſſe videri in ſi. l. 47. de dam. infect.* ibid.
Cap. 6. *Explicatur ſententia l. libertus, 27. de ſtat. dat.* 393
Cap. 7. *De clauſula derogatoria.* ibid.
Cap. 8. *Dies quibus patet ſervi infanti filiſam. competere bonorum poſſeſſionem, an ortum ſint.* 395
Cap. 9. *Ex tempore ſtendum alienum datum in dotem, ne quæ a marito, neque ab alio ſolvendo poſſe.* 396
Cap. 10. *Emendatur l. 30. §. pen. ad l. Falc.* 397
Cap. 11. *Deprovatorum quorundam locorum juris, beneficia & cera ſcriptura conſervatur.* ibid.
Cap. 12. *Quæ ratione minori morte legaſſe ſervari oporteat in perezendo teſtamento.* 399
Cap. 13. *Silanus, Sirvacius, Edulices.* 400
Cap. 14. *De lege Glicia.* ibid.
Cap. 15. *De jure noſtorno.* 401
Cap. 16. *De Menandro ſumptum videri quod eſt in l. penult. de legib.* ibid.
Cap. 17. *Emendatur l. licet de uſufructu legato.* 402
Cap. 18. *Explicatur ratio l. cum uſufructu. de uſufr. legato.* 403
Cap. 19. *Declaratur differentia inter corpus & quaſi-tutatem ad Conſtitutionem l. ult. C. de jure.* 404
Cap. 20. *Ad §. Stichum, l. qui decem, de ſolut.* ibid.
Cap. 21. *Explicatur ratio quedam Papinianæ obſcura cauſa.* 405
Cap. 22. *De fruſtibus extremi emi quo diverſum ſit. Etiam eſt dividendæ inter virum & uxorem.* ibid.
Cap. 23. *Obſervatio quedam ad l. 2. de uſufr. leg.* 409
Cap. 24. *Chiaſmi forme duo in Digeſtis.* ibid.
Cap. 25. *Interpretatio l. 3. C. de hi. qui ſub mod.* 410
Cap. 26. *Emendatur §. plerumque, l. 11. de leg. 3.* ibid.
Cap. 27. *Manumiſſor ire & habitare qua lubet, 412*
Cap. 28. *Locus declaratur ex l. pulla convenit, de contrahenda empione.* ibid.
Cap. 29. *Senſus §. ſiquis ex aucta l. apud, de aucor. 414*
Cap. 30. *Interpretatio horum verborum, cum ſervet cauſam ejus de l. 1. Plautius de procur.* ibid.
Cap. 31.

Index Capitum

Cap. 1. *Interpretatio l. 46. famil. erciſc.* 415
Cap. 2. *Cur in donationibus inter virum & in ſtipulationibus & in libertatibus, contineri Muciana lex non ſit.* ibid.
Cap. 3. *An tutor ſervum pupilli manumittere poſſit.* 416
Cap. 4. *Interdictorum panarium genera quædam.* 417
Cap. 5. *Relata eadem libro ab Ulpiano ſubjuncti, & Marcelli ſententia contraria.* 418
Cap. 6. *Duo loci de legato tralatione explicandi ſecundum jus totius.* 419
Cap. 7. *In conditione non petendæ cautionis legati, aut fideicommiſſi ſervandi animi, nullo caſu ſtipulationis Mucianæ utilitatem conſiſtere poſſe.* ibid.
Cap. 8. *De inventario bonorum mariti confiendo a muliere poſt mortem mariti, perquam utile eſſe jus illius in uſum retinere.* 420
Cap. 9. *Senſus l. ſi ſervus l. de die, Qui ſatisfd. cog.* 421
Cap. 10. *Reſtituum verbum Graecum in l. Manilius, C. de fideijuſſ.* 422
Cap. 11. *Colaminares ſegetum quædam notata in lit. de locato conducto.* 423
Cap. 12. *Ad Juſtinianæ novellam XXXI.* 424
Cap. 13. *Ad l. primum, D. de legibus.* ibid.
Cap. 14. *De effuſoribus & expilatoribus.* 425
Cap. 15. *Notata quædam ad l. mare, de fluvii.* ibid.
Cap. 16. *Diverſa jura, conventionum, corporum.* 426
Cap. 17. *Pecten & trunfuga.* 427
Cap. 18. *Bonorum adempto an liberos debitorem, an fideijuſſorem ejus.* 428
Cap. 19. *De contingentiis aliquid, & l. 2. C. Th. de leg. her.* ibid.
Cap. 20. *Regeſta in principiis numerorum, diverſiſque judiciis.* 429
Cap. 21. *De ordinatione Epiſcoporum.* ibid.
Cap. 22. *Etiam privato duci publici judicii exercitio.* 430
Cap. 23. *Cognitiones ſegetum quædam notata in lit. de locato conducto.* 431
Cap. 24. *Ad l. ſi ſervus l. de die, Qui ſatisfd. cog.* 432
Cap. 25. *Reſtituum verbum Graecum in l. Manilius, C. de fideijuſſ.* ibid.
Cap. 26. *Relata eadem libro ab Ulpiano ſubjuncti, & Marcelli ſententia contraria.* 433
Cap. 27. *Duo loci de legato tralatione explicandi ſecundum jus totius.* ibid.
Cap. 28. *In conditione non petendæ cautionis legati, aut fideicommiſſi ſervandi animi, nullo caſu ſtipulationis Mucianæ utilitatem conſiſtere poſſe.* ibid.
Cap. 29. *De inventario bonorum mariti confiendo a muliere poſt mortem mariti, perquam utile eſſe jus illius in uſum retinere.* 434
Cap. 30. *Senſus l. ſi ſervus l. de die, Qui ſatisfd. cog.* 421
Cap. 31. *Reſtituum verbum Graecum in l. Manilius, C. de fideijuſſ.* 422

LIBER XV.

Cap. 1. QUo *ſit vaciens perfectionem ferri ratione dotis exceptionis in l. unum ex familia de leg. 3.* 423
Cap. 2. *Ad regulam l. 3. fed reſ. fundum.* ibid.
Cap. 3. *Emendantur quædam in l. C. de ſent. paſ.* 425
Cap. 4. *Retio ſuperſti Sextula, quod eſt in l. pacis, 3. filium, de leg. 3.* ibid.
Cap. 5. *Coagmitio l. petis, 3. praedium, de leg. 2. cum l. rogo, de fid. lib.* 426
Cap. 6. *Quem modo in queſtione illa, An ſervitutes pignori poſſint, nulla conſtituatur differentia inter ſervitutes urbanas, & ruſticas.* 427
Cap. 7. *An exſtelia publica, vel vinicula irrogant infamiam.* 428
Cap. 8. *Lex XII. tabul. ne privilegia irrogentur.* ibid.
Cap. 9. *Cur in ſpecie l. 9. in principio leg. 20. fideijuſſores non teneantur, in ſpecie l. 10. cod. tit. teneantur.* 429
Cap. 10. *Stipulationem legatorum non præſtari poſſe item de legato contractuum.* ibid.
Cap. 11. *Hodie fideijuſſionum obligationem non tolli, ſi fideijuſſor debitori heres exhibeat.* 430
Cap. 12. *Compoſitionum ferri etiam in judicia in rem ſcripta, & omnem debellionem & recognitionem hodie ferri ipſo jure, & compoſitionis compromiſſi, vel nihil aliud quam compoſitionem eſſe.* ibid.
Cap. 13. *Verae vetro faciendi ſtili, parentiſque legationes.* 431
Cap. 14. *Ad §. ſi obtemperet l. 2. ad leg. Falcid.* 433
Cap. 15. *Ad §. ult. Ejus fundum, ad leg. Falcid.* 434
Cap. 16. *Actus legitimos non peragi per procuratorem.* ibid.
Cap. 17. *An ſubſtituto pupillario lege Cornelia conſtructor.* 436
Cap. 18. *Repetita prælectio l. ſi ſervus de uſurpat. & uſucap.* ibid.
Cap. 19. *Repetitio quorundam aliorum locorum.* 437
Cap. 20. *Variis conjecturis apud ſuperos, & editos apud bona fidei emptorem, uſucapi poſſe.* 439
Cap. 21. *De lapidicinis ad l. 7. §. ſi vir fil. matrim.* 440
Cap. 22. *Confirmantur emendationes quadam ex Baſilicis.* 442
Cap. 23. *De regulis quibuſdam juris.* 444
Cap. 24. *Reſellantur veteres quadam adnotationes in l. cum Sirbus, de ſolut. & l. 2. de bonis eorum, qui ante ſententiam mortem ſibi conſciverunt.* 445
Cap. 25. *Etiam captum nodum perfectum etiam punire.* 446
Cap. 26. *Ad initium leg. ſi quis ſumo ad l. Aquil.* 447
Cap. 27. *Inſtrumenti cauſa quid ſit Cambrenſibus dari, & clavis, & embamma.* ibid.

LIBER XVI.

Cap. 1. DE *cruris & ſurae ſupplicio.* 457
Cap. 2. *Ab his qui vice heres judicium appellare poſſe.* ibid.
Cap. 3. *De Judaei novem filii ſynagogas aedificent.* 458
Cap. 4. *Interpretatio & emendatio.* ibid.
Cap. 5. *De piſcatibus & eandelentibus.* 459
Cap. 6. *Ad l. de officio veſtaris provinc.* 460
Cap. 7. *De ſecunda tabula.* ibid.
Cap. 8. *Excepto quod libertatis interdicta cauſa ſolitum fuit.* 461
Cap. 9. *Fata an ſacta cauſarum.* ibid.
Cap. 10. *Boonicius locos noteri aliquando perperam a Graecis auctoribus.* 462
Cap. 11. *Capitatoria inquiſitio quid ſit.* ibid.
Cap. 12. *Ad §. ſi ad jumentum l. D. quod vi aut cl.* ibid.
Cap. 13. *De jure adquirendarum rerum vel officium publicum gerentibus vendita ſunt.* 464
Cap. 14. *Conſtitutio Zenonis ad Alexandrum PF. P. ferri poſſe, quæ in Codice Juſtiniani diſcuſſa eſt in tres partes.* ibid.
Cap. 15. *Leuc Themiſtii Philoſophi reddita veritate Constantinopolitana.* 466
Cap. 16. *Conſtitutio Graeca quæ deſiderator in titulo mandati vel contra.* ibid.
Cap. 17. *De ſponſi, conjuctae.* 467
Cap. 18. *Breviarium l. 2. C. de reſcind. vend. male ſine rigi ad emptorem.* 468
Cap. 19. *Ubi C. adfuere ad §. ſi debitorem, l. ait praetor, D. quae in fraud. cred.* ibid.
Cap. 20. *Ad initium l. paſſiſſimi, D. de adil. edict.* ibid.
Cap. 21. *De jure rationum legis 23. D. de legat.* 470
Cap. 22. *De non perpetuandis advocatis, & de his conſtitutionibus quadam notae.* 471
Cap. 23. *De ſtipulatione exuſtionibus.* ibid.
Cap. 24. *In quarto libro Codicis quaedam emendatae.* 473
Cap. 25. *Lex primo Digeſtorum de reſtitue.* ibid.
Cap. 26. *Species l. 3. C. plur. val. quod ag. quum quod in meis concip.* 474
Cap. 27. *Reſtituitur & inſtituitur alii, quae ſubſtituta perſona mortuo ex C. Vell. creditori a patre datus.* 476
Cap. 28. *Interdictum de tab. exhibendis nonnum eſſe.* ibid.
Cap. 29. *Ad eandem animadverſiones quaedam.* 476
Cap. 30. *Quando ſor ſorti agere poſſit.* 477
Cap. 31. *Ad l. unicum, §. item Julianus, D. de remiſſ.* 478
Cap. 32. *Ad l. ſi ſervus plurium, §. ſi. D. de leg. 1.* 479
Cap. 33. *Diſſimulare, diſſimulare ſibi, vel alii nocere.* ibid.
Cap. 34. *De panarium modo.* 480
Cap. 35. *Ad l. pen. D. de ſponſalibus.* 481
Cap. 36. *De infamibus expoſitis.* ibid.
Cap. 37. *Ad tale ius inpiorum conjectura quedam.* 482

Obſervationum, & Emendationum.

Cap. 38. *Conciliatio l. 2. Dig. de ſtip. ſer.* 483
Cap. 39. *Thai ἀκαπνοὶ corrigitur.* ibid.
Cap. 40. *An valle videantur qui cogitur.* 484

LIBER XVII.

Cap. 1. TRes *differentia inter venditionem ſimplicem, & venditionem dotis cauſa.* 485
Cap. 2. *Et de prajectione, & de ſoperficie poſſeſſione interdictum duri ad exemplum rei poſſeſſoris.* 486
Cap. 3. *Ad l. ita tamen, §. quatinus, D. ad Trebel.* 487
Cap. 4. *De l. inter, l. cum illud, D. quando dies leg. ced.* 488
Cap. 5. *Legatum rei peculiaris non valere ſervo relicto ab extraneo, ſtipulationem valere.* ibid.
Cap. 6. *Emendata quaedam loca quinta Codicis.* 489
Cap. 7. *Differentia inter tutorem & curatorem.* 490
Cap. 8. *Interpretatio l. 2. C. ſi ex plur. tut. vel cur. omnes vel unus ag. pro min. vel con. poſſint.* ibid.
Cap. 9. *De judicio Epiſcoporum* 70. 491
Cap. 10. *Cur ſervi qui fune in fuga, nec tenebi, nec donari poſſint.* ibid.
Cap. 11. *Cur de filio corrupto nulla ſit actio praetoria.* 492
Cap. 12. *Ubi occipendi lex ſi ſervus, D. commod. ibid.*
Cap. 13. *Ad §. poſſeſſionis, de ſuccſſ. liberorum.* 493
Cap. 14. *Differentia inter operas officiales & fabriles, alterius artificis operas.* ibid.
Cap. 15. *Regularum juris, quas juriſconſulti a majoribus per manus acceperunt, eas rationes neque veterum diligentiae conquiere, neque reddere omnes bonae.* 494
Cap. 16. *Reſtituuntur Graeca verba in Lauream. §. ſi quis autem, C. de recep. arbitr.* 495
Cap. 17. *Quorundam inſolitis teſtamenti imitari alterum inſtrumentum.* ibid.
Cap. 18. *Legabiliori non tantum rem qui emit coram; ſed & qui ſecundum praetorium legis fuit.* 496
Cap. 19. *Conſtantini leges de admittendis bonorum poſſeſſionibus.* ibid.
Cap. 20. *De manumiſſione per cenſum. Cicero emendatus.* 497
Cap. 21. *Ad l. 3. C. de haered. inſtit.* ibid.
Cap. 22. *Diſſentiunt non inſtit. leget addutta in concordiam.* 499
Cap. 23. *Cur privatis quem publicis cauſis dirimendis longius ſine praeſtituta tempora.* ibid.
Cap. 24. *De ſpadonibus quaedam.* 500
Cap. 25. *Reſtituitur Graecum verbum in l. 2. C. com. de leg.* ibid.
Cap. 26. *De claufula l. Lucius, D. de vulgari ſubſtitutione, qua adeſt in Pandect. Florentina.* 501
Cap. 27. *De adſcriptivis quaedam.* ibid.
Cap. 28. *Jure veteri etiam pupillis legitimum tutelam deferri. Jure illi regulorum emendata ſententia.* 502
Cap. 29. *Ad l. 6. §. ſi tibi mandavero, D. mand. & l. ſi vendita, D. de pericul & commodo res vendita.* 503
Cap. 30. *De ſolo qui eſt aetatem vel pauperiem excuſat, ſive non poſſint.* 504
Cap. 31. *De variis Leonis Philoſophi.* ibid.
Cap. 32. *Ad eaſdem novellae emendatae quaedam.* 505
Cap. 33. *Quae caſus ambigendi fuerit in ſpecie l. Aquilius, D. de donat.* ibid.
Cap. 34. *De legibus annuariis urbis aut municipiorum quaedam.* 506.
Cap. 35. *Servitus una ne quis aedes ſuas alteri tollat, ne lumen tollatur alteri offerat.* ibid.
Cap. 36. *Etiam impubetes eives Romanos certis caſibus habuiſſe ſibi reſtamenti fallionem.* 507
Cap. 37. *Ad l. in omnib. D. public.* ibid.
Cap. 38. *Eorum quae in reſtimenti ſcribuntur, quae a teſtatore profiſcuntur, qua ab herede.* 508
Cap. 39. *Ad l. pen. D. in quibus cau. pignus vel hypoth. tacita contrahitur.* ibid.
Cap. 40. *Gravium adnotatio, ad extremum verſum l. 3. tract. C. de inoffic. teſtam.* 509

Tom. III. Prior.

LIBER XVIII.

Cap. 1. QUo *ſit inter conditionem & dies incertum.* 511.
Cap. 2. *De pallo ita concepto: profitetur te non teneri.* 512
Cap. 3. *Differentia inter uſuras & fructus.* ibid.
Cap. 4. *Cur legatum cum ſervo proprio relictum ſub appellatione liberti non valet, & inſtitutio tamen valet.* 513
Cap. 5. *Servus proprio tatori data filio impubi: Item ſervitute, directa in fideicommiſſaria libertas conſtituta aut debetur.* ibid.
Cap. 6. *An heres adire here dietarem poſſit, antequam altus de servo defunctis.* 514
Cap. 7. *Cadicillis ſcripta verbis directis non aliter valere, quam ſi ſpecialiter reſtamento confirmata ſint.* 515
Cap. 8. *Edictum de quo agitur in l. quaeſtum, D. de adquir. hered.* ibid.
Cap. 9. *Emendata quaedam lib. 6. Codicis.* ibid.
Cap. 10. *Cur ea quibus accenſionem non pertinerent habemus.* 516.
Cap. 11. *In Senatuſconſultio Trebelliano corrigi locus quadam.* 517
Cap. 12. *Species fenatruin & verba l. 2. C. ad Senatuſconſultum Trebellianum, & l. 2. §. ult. D. de jure & legitimis heredibus.* ibid.
Cap. 13. *Add. 3. de his quae pro non ſcripto habentur.* 519
Cap. 14. *Mendum notatur quod eſt in l. item veniam, §. ait Senatus l. D. de poſit. hered.* 520
Cap. 15. *An res aliena donata mortis cauſa alienari poſſit.* ibid.
Cap. 16. *Emendata quaedam in tit. quando dies legat. cedat.* ibid.
Cap. 17. *Adnotata quaedam ad tit. C. de fide & legitimis libris.* 522
Cap. 18. *Spiri, ut eſſe alterum verſum l. 11. Cod. de legitimis heredibus.* ibid.
Cap. 19. *Graeca in l. 16. D. de fid. lib. male legere liberius pro libertas.* 522
Cap. 20. *Ad l. 4. Cod. de fid. libert.* ibid.
Cap. 21. *Quibus adſcribendus Juſtinianus modus ſtatuerit Latini liberi ſecreti modo ſecundi etiam Romani.* 523
Cap. 22. *Emendata quaedam lib. 7. Codicis.* ibid.
Cap. 23. *De ordinatione libertatis cauſa.* 524
Cap. 24. *Manumiſſum poſſeſſionem non tantum fiſci, ſed & juris eſſe.* 525
Cap. 25. *Quae ſervitutes in aliena non eſſe malum fadum.* 526
Cap. 26. *Aedium praefiripiendi 30. annorum.* 527
Cap. 27. *Ad l. 1. C. de praeſcrip. 30. vel 40. annorum.* 528
Cap. 28. *Add. 2. Cod. Theod. de longi temporis praeſcriptione.* ibid.
Cap. 29. *Licite conſtitutiones perpetuas abſtinere.* 529
Cap. 30. *Emendatio ad l. 8. Cod. quando & quando ind. & de contractus definitione.* 530
Cap. 31. *Ad l. quotiens de rei vendic.* 531
Cap. 32. *Qui verba ſententiam dicens, & verteris ſententiae judicis formula explicatis.* 532
Cap. 33. *Ad l. 3. D. de offcio Praetoris.* 533
Cap. 34. *Cur exceptiones praetoriae poſſint opponi poſt ſitem conteſtatam, ufque ad ſententiam non diffinitivam.* ibid.
Cap. 35. *Ad l. admonendi, D. de jurejur.* 535
Cap. 36. *Explicatur locus difficilis ex Nov. CXXII.* 536
Cap. 37. *Quot erunthae ordinariae delendi ſumptu Illuſtrium.* ibid.
Cap. 38. *Notantur alii quidam errores editorum.* 537
Cap. 39. *Cur ſuſpectum tutorem poſſit vivus facient ſuſpectum heredem ſibi ſubſtituere.* 539
Cap. 40. *Reſumpta ad ea quae objecta poſſunt, l. ult. C. de prov. ſp.* 540

LIBER XIX.

Cap. 1. UN in diffrahendis bonis filio vindicatis non possint etiam procuratores Cæsaris diffrahere eorum bonorum alterer. 541
Cap. 2. Emendata quædam in tit. Digestorum, de jure fisci. 542
Cap. 3. Vulgare prænium delatori. ibid.
Cap. 4. Interpretatio l. 3. §. fi posteriori, D. de jure fisci. 543
Cap. 5. Interpretatio §. 1. l. cum posessor, D. de requisitor. 544
Cap. 6. Confirmatur quod Justinianus vetuit de Christianorum exule lingua, nec amisit tertibi. ibid.
Cap. 7. Agentes in publicis negotiis publicani, nec prædæ loco cedere. 545
Cap. 8. Locus explicatus l. cum quidam, D. de usur. ibid.
Cap. 9. Pœna adulti partus. 546
Cap. 10. Etiam involuntaria quadam delictis coercendi. ibid.
Cap. 11. Rationes quadam inhibendorum latronum. 547
Cap. 12. Ratio differentiæ inter furem nocturnum & diurnum, manifestum aut manifestum. 548
Cap. 13. An procurator Cæsaris de capitalibus causis cognoscere possit. ibid.
Cap. 14. Differentiæ inter eum qui pro civitate sua & eum qui pro principe legatione fungitur. 549
Cap. 15. Ad l. 28. §. fi quis fapiens, D. ex quibus causis manumit. ibid.
Cap. 16. Constitutio Constantini ad Terpillianum, de invasis locis alienis. 550
Cap. 17. Constitutum ad l. 3. §. plane fi dubitet, D. de lib. hom. exhib. 551
Cap. 18. Ad l. quisquis, C. de donat. 552
Cap. 19. Ad l. 7. C. de adulter. privat. 553
Cap. 20. Ad l. 1. D. inquibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahatur. ibid.
Cap. 21. De legitimis intervallis potiendorum adfectorum quadam, & de insularum & domorum differentiis. 554
Cap. 22. Ad l. cum plures, §. mandavi, D. locat. 559
Cap. 23. Cur ufucapio fervi, operarum legatum permittatur non ufucapitcelus, non pignus. ibid.
Cap. 24. Cum quæritur, veniat culpa an & cuftodia, nullam effe differentiam inter pignoratitias & commodati actiones. 556
Cap. 25. De his qui aureos adrodunt, & de vultu principis aureis imprimendo. ibid.
Cap. 26. Quæ de caufa diffidii inter leg. rem alienam, D. de pignoratitia actione, & l. fi Titio, D. de pignoribus. 557
Cap. 27. Probabilis reconciliatio l. falutum, §. fi in fervum, D. de pignoratitia actione, cum conftitutione Gordiani. ibid.
Cap. 28. Ad l. pen. Cod. fi vend. pign. ag. 558
Cap. 29. Aliquando exceptiones quæ non competant non accommodare fidejuffori. ibid.
Cap. 30. Alia quædam nota ad librum fingularem reguloram Ulpiani. 559
Cap. 31. De juftitiæ amori affinitatem. ibid.
Cap. 32. Ad l. modo, C. de contrahenda ftipulatione. 561
Cap. 33. De lege Latoria. 562
Cap. 34. Remedia modum quibus lege fubrogatum militaria fidejuffarum, & fuftinuit ignorata conftitutio Greca in tit. de fid. & mand. 564
Cap. 35. Species l. 22. C. de fidejuff. & mand. 565
Cap. 36. Emendata l. ult. C. de vocat. ibid.
Cap. 37. Alia quædam emendata eodem libro Codicis. 566
Cap. 38. De quæftione l. fi quis aliam, de falsi. ibid.
Cap. 39. Retractatio l. tranfigere, C. de tranfact. 567
Cap. 40. Explicata & emendata l. pen. C. de patria potestate. 568

LIBER XX.

Cap. 1. DE lenge confentoribus. 569
Cap. 2. Ad l. decia, C. de donat. 570
Cap. 3. Septimi nomen reftituitur in Conftitutionibus principibus Juftiniani. ibid.
Cap. 4. Explicantur loci quidam obfcuri in l. 25. Cod. de donationibus. 571
Cap. 5. Ad l. fi nuptum, C. de revocandis donationibus. 572
Cap. 6. Ad conftitutiones de mortis caufa donationibus. 573
Cap. 7. De antichrefibus. 574
Cap. 8. Defenditur vulgata fcriptura l. 4. D. ad Senatufconfultum Velleianum. ibid.
Cap. 9. An femper judici tenetur injuriarum ii qui eorum fententia ejus vandarunt. 575
Cap. 10. Non tantum afferam cum domino novali fcindo, fed etiam fervum neceffitatum criminaliter, agere ad exhibendum. ibid.
Cap. 11. Ad l. inter, D. de pub. jud. 576
Cap. 12. Emendata l. Domitianus, D. ad Senatufconfultum Turpillianum. 577
Cap. 13. Conftitutio Grace de caftella servorum. ibid.
Cap. 14. Brevis admonitio ad l. exercitio quoque, D. de quæftion. 578
Cap. 15. Differentiæ inter adulterum & adulterem. ibid.
Cap. 16. Retractatur l. 7. Cod. ad l. Jul. de adulter. 579
Cap. 17. Differentia inter uxoricum & adulterium. 580
Cap. 18. De pœna adulteri, & fententia l. caftitatem, C. ad l. Jul. de adulter. ibid.
Cap. 19. Explicatur l. de crimine, Cod. ad leg. Julianam de adulter. 581
Cap. 20. Etiam exceptum inter reos capitales per procuratorem non admittendos permittes fufcipientem caufa fententiam defendi poffe. 582
Cap. 21. Inducere crimen, cum fatere, agere, defere, perferibere, referre, adcrimpere inter reos, differre requirendos. 583
Cap. 22. Etiam adulterii accufationem hodie effe publicam, non matrimonii. 584
Cap. 23. Ad l. eum qui, Cod. ad legem Corneliam de falsis. ibid.
Cap. 24. Virium interpunctionem in l. 1. §. ult. D. de Carbonian edicto. 585
Cap. 25. Non femper criminalem actionem præferis civili. ibid.
Cap. 26. Explicatur locus difficilis de actione furti, & legis Falcidiæ conftitutione in l. 1. Cod. quam. civ. ad. er. prædi. ibid.
Cap. 27. Species l. 1. C. de ex. rep. hæreditar. 587
Cap. 28. Ad l. Cod. de quæftionibus tiprum. 588
Cap. 29. Dreffe tragoedum an l. 11. C. de quæftion. 589
Cap. 30. Facillima ratione demonftratur nihil putatur l. 1. §. fenatufconfum, cum l. quæreburus, D. ad Senatufconfultum Turpillianum. ibid.
Cap. 31. Conftitutio Græca triuis de pœnis. 590
Cap. 32. Non effe differendum panam eorum qui ultimo fupplicio damnati funt. ibid.
Cap. 33. Immunitas servorum quæftoris. 592
Cap. 34. Conftitutio Juftiniani de jure patronatus, & de ordine donandarum bonorum poffeffionum. 593
Cap. 35. Ad l. 49. D. de petitione hereditatis. 600
Cap. 36. Sententiæ, quam judex appellationis juftam effe pronuntiavit, exercitionem ad priorem judicem reiicere. 601
Cap. 37. Differentia quadam magna inter Procuratores & Præfides. ibid.
Cap. 38. Ad l. Falfi, §. ordine, D. ad leg. Cornelium de Falsis. ibid.
Cap. 39. Conjunctim l. 67. D. de procurat. cum l. 3. §. 1. cum, D. de adm. rerum ad civitates pertinentium. 603
Cap. 40. Emendata l. pen. §. 3. D. de diversior. 604

LIBER XXI.

Cap. 1. VARIAE lectiones, quæ in conjecturis præfertur duabus locis Digeftorum. 605
Cap. 2. Ad l. 1. C. de haered. inf. & aliquando inftit. de pœn. C. temp. abl. ibid.
Cap. 3. Sententia l. 11. ad Senatufconfultum Turpillianum. 606
Cap. 4. Ad l. 44. de relig. & fump. fun. ibid.
Cap. 5. De ftatuva legendarum tironum. ibid.
Cap. 6. Adhuc ingenti adverfus libertos ex lege Ælia Sentia. 608
Cap. 7. Sequuntur alia fententiæ ejufdem Imperatoris, & de cognoscitia fingularia quadam. ibid.
Cap. 8. Ad l. 3. §. ult. pro venditore, cum pofitus de hereditatis habitore, res redeat ad veterem dominum. 610
Cap. 9. De ufurie illicitis & honore equi publici, ex fententiis ejufdem. ibid.
Cap. 10. Ad eafdem quædam de decretis & auctoritate rerum judicatarum & rei convicti. 611
Cap. 11. De fugitivis & fugitivariis. 612
Cap. 12. Ad l. parentes, de his qui not. infam. 613
Cap. 13. Alia quædam fententiæ Pauli de fepulchris, & fugitivis. ibid.
Cap. 14. Tranfire effe verba quadam in l. 1. §. pen. de ftipulat. fervorum. 615
Cap. 15. Ex empto mancipiorum vendituram non adfignari ufuftuario nomine. 616
Cap. 16. De Senatufconfulto Claudiano comparare fententiæ Pauli. ibid.
Cap. 17. Certa definitio pœnæ adulterii ex lege Julia. 619
Cap. 18. Plerique alia fententiæ Pauli de adulteriis. 621
Cap. 19. Eadem Pauli libro fub titulo de furtis, adhuc fententiæ ejufdem. 622
Cap. 20. Quæ libera homine ocifo aut volenzato lex Aquilia locum habeat. 623
Cap. 21. De furtivis rei fententiæ Pauli ejusdem. ibid.
Cap. 22. Emendata verba quædam ex fententiis Pauli. 627
Cap. 23. Ad l. 43. de oblig. & act. ibid.
Cap. 24. Edictum de alio corrigendo. 628
Cap. 25. Ad l. 8. de ex judicat. 635
Cap. 26. Cum de indebito folum vel promiffo quæritur, cui incumbat onus probandi, quæftio fub nomine Pauli a Triboniano definita, fua hoc eft rudi proftitutaque Græca potius quam Latina eloquutione. ibid.
Cap. 27. Ad l. 24. de lib. & poft. 636
Cap. 28. Campagus, Zanca, Defines. ibid.
Cap. 29. Remittere & permittere verborum promiffones inter. ibid.
Cap. 30. Interpretatio l. 3. de Juriffdictione. ibid.
Cap. 31. Scilefi judices? Decuria? eadem vel equitum. 639
Cap. 32. Ad l. cum lege de recept. qui arbitr. rec. ibid.
Cap. 33. Juriffdictio, & provocatio & injuffa provocationis pœna. 640
Cap. 34. Non de omnibus fidejuffionibus in urbe apud prætorem fidejuffionibus ejus prætoris. 641
Cap. 35. Luci clara redditum Papiniani refpondum, quod interpretes adhuc errarunt. ibid.
Cap. 36. Deeffe ufucapionis tempus in l. 3. de reb. cor. qui fub tut. vel cur. funt. 642
Cap. 37. Donatum gratiofe emeffum habitationem per minis nostra domum. ibid.
Cap. 38. Ad l. 20. de in jus vocando. 643
Cap. 39. Difficilem conditionem multum differre ab impoffibili. ibid.
Cap. 40. De novalibus aliisque. 644

LIBER XXII.

Cap. 1. SI fidejuffionibus adimatur quod a testatore relictum eft, cur ad legatarium non pertinuerit. 645
Cap. 2. Differentia inter male petere vel agere, & mihi competere. 646
Cap. 3. In rem vel ad exhibendum actionem non dari de peculio, fed in perfonam tantum, & quando hæreditatis vocationem in tutorem. 647
Cap. 4. De obligatione, quæ nominibus fit per mensæ fcripturam. ibid.
Cap. 5. An & in qui plures ex eadem caufa obligentur fubditi, & quando quisque dividere actionem. 658
Cap. 6. Etiam nomen ex reis credendi novare teneretur ex Edicto. 659
Cap. 7. Non majorem effe vim juriffim. quam publ. 640
Cap. 8. De dole mali exceptione. ibid.
Cap. 9. Abundare pajore leos videri oportet, Noxalis, in l. de illo, de noxali actione. 641
Cap. 10. Ad l. 64. de pactis, & defenf. ibid.
Cap. 11. Compras fpecies appositum ad hæc verba: vel in operis novi nuntiatione, l. 36. eodem tit. 642
Cap. 12. Ad l. 43. §. qui ita aut. tut. ibid.
Cap. 13. An quæ alterius defenforibus fufcepit, omnimodo per prætorem judicium accipere cogatur, nec fuffitio ejus ftipulationem adversarium exigere fatis. 643
Cap. 14. Actiones, quæ in bonam & æquam concipiuntur, & nonnullam præfationem habere intelligimus, ad l. 37. §. de eo quem nemo. ibid.
Cap. 15. Aliquando tam judicatum ipfe pare alterum permoret. 645
Cap. 16. Nonnunquam ad adminiftrandum etiam populum fuiri poffe, procuratorem ad agendum, vel defendendum etiam nomine 25. annis. ibid.
Cap. 17. Ad l. 8. de ufuris & ufuræ. 646
Cap. 18. Explicantur poftremæ verbæ l. 30. ex quibus causis majores 25. an. 647
Cap. 19. Ad l. 1. §. ult. fol. tut. auct. ibid.
Cap. 20. Ad l. 11. §. ufufrum testi. 648
Cap. 21. Ad l. 12. de oblig. & actionibus. ibid.
Cap. 22. An legatus provincialis Romam miffus ibi quandiu legatione fungitur, fuas actiones ususve & ufufructus perdit. ibid.
Cap. 23. Differentia inter pupillum & impubetem. 649
Cap. 24. An valeat fententia arbitri compromiffarii inhonesta arbitrio illi non fundato modi, vel fatisfact. 650
Cap. 25. An valeat judicis vel arbitri fententia pubertatis nomine teftium eft adversario qui eam agitur, ut ea non utatur, nec appellandi. ibid.
Cap. 26. De cautione judicio fifti. 651
Cap. 27. Ratio l. 12. de inter. in jus fac. 652
Cap. 28. Juffa conja defrendi vel exigendi juris vandi. ibid.
Cap. 29. An ejufdem rei nomine qui pafta cum in eum qui eam rem ab alio dolo poffidet quem in eum poffeffionem. 653
Cap. 30. Ad l. 20. depofiti. 654
Cap. 31. Quæ fit differentia inter servorum, & operarum. 655
Cap. 32. Tranfire videri verba l. 5. §. id quod, de his qui not. vel depos. 656
Cap. 33. De refutoriis libellis. ibid.
Cap. 34. Ad l. 8. de ufuris, l. cum quidam de ufuris. 657
Cap. 35. De interes, eftue, vos differentiæ. ibid.
Cap. 36. Ad l. 17. §. fi plures, de noxali actione. 658
Cap. 37. Servitutes precario conceffæ. 660
Cap. 38. Ad l. 4. §. qui consuetudo, fuisse negotiorum. ibid.
Cap. 39. An in Athenibus mirtis de fenibus responsis decisionibus refpondentibus communibus adjudicatio rejudicari plurimus fieri poffit? 661
Cap. 40. Ad l. 15. §. fi teftator femil. excifc. 662

LIBER XXIII.

Cap. 1. SEnectium judicis in partem valere, in partem non valere poſſe. 689
Cap. 2. Quæ ſint prædia municipum & fullonica. 689
Cap. 3. Ad l. 6. C. de Epiſcop. aud.
Cap. 4. De emiſſione actionis ex l. 21. tabul. ibid.
Cap. 5. Modum vim habere fideicommiſſi. ibid.
Cap. 6. De diſtributione aut conjunctim eidem legato ſuo-rum & ofcillatio ejus. 690
Cap. 7. Certamen Chryſanthemum in l. pen. de annuis legatis. 691
Cap. 8. Alia & lucidior interpretatio §. 1. l. 32. de uſufructu legato. ibid.
Cap. 9. Generale caput in initio ejuſdem legis. 692
Cap. 10. Cum eſt tam legatum teſtibus in omne ſingu-lis, quam legatum uſufructus more legatorio finia-tur; tenus dies habet ex qua actio eſt heredibus cadue dies illius ex morte teſtatoris tempus. ibid.
Cap. 11. Poſtremus verba l. 3. de ſenat. legib. 693
Cap. 12. Sententia Scævolæ a Triboniano ſuffulta in l. 56. quod dicitur, de jure ſtatorum. ibid.
Cap. 13. Explicatur §. a me l. Mævio de leg. 3. 694
Cap. 14. Differentia inter opinionem ſervo & ſervum ge-nuiſſe legatum. 695
Cap. 15. Perſolvam empitorem venditionem uter prior implere debeat, tempore an venditor. 672
Cap. 16. Quæ ſit verior vetus consuetudo titulis de re-gor. geſt. cum tit. de calumniatoribus. 673
Cap. 17. Ad §. Ceſſus l. 11. de aqua, & aqua pluvia arcenda. ibid.
Cap. 18. De duæ promiſſa poſt nuptias locis explicatus ad l. 5. creditum, de rebus creditis. 674
Cap. 19. Actio legitima de dote ſuperſtite. 675
Cap. 20. An qui depoſui adhibitum, facere videatur com-ma ſervatorem, ut luminibus officiatur. 676
Cap. 21. Differentia duæ inter compendium & præ-rium. ibid.
Cap. 22. An mutatione rei pignoratæ, pignus finiatur. 677
Cap. 23. Quod debetur in diem, creditor invitus non acci-pit ante diem. 678
Cap. 24. Quod conſtituitur, ut Cal. Cod. de reſcindenda ven-ditione, id jam olim obtinuiſſe. ibid.
Cap. 25. Verus differentiæ inter ſubſcriptores & mandato-res, quæ ſemper obtinuit ante Juſtinianum. 679
Cap. 26. Longa & neceſſaria peregrinationis cauſa. ibid.
Cap. 27. Conjungitur l. 16. de reb. credit. cum l. 67. §. 1. pro locio. 680
Cap. 28. Explicatur quod Pedius dixit aliunam non dan-tem nullam contrahere permittentem. 681
Cap. 29. Explicatur l. ult. de condi. cauſ. dat. 682
Cap. 30. Sententia l. 8. loc. cond. ibid.
Cap. 31. Legem venditionis ſemper dici venditore. 683
Cap. 32. Frundem inmodicum quam in vendendo propel-ſus eſt venditor emendari, non etiam eum quam per-miſſe empior eſt. 683
Cap. 33. Nonnulla explicata ſententia l. 24. in prine. loc. cond. alienditatur. 684
Cap. 34. Duo loci Digeſtorum emendantur. 685
Cap. 35. Quæ ſint in loris emendatæ §. ſi conſervauit l. 2. ad legem Rhodiam. ibid.
Cap. 36. Emendatur l. 55. §. ult. de rito nuptiar. 686
Cap. 37. Explicatur initium l. 25. ſolut. matrim. 687
Cap. 38. Hereſem mariti non teneri ex condicto ei cui mariti pradium dotale locavit, ut præſtet frui lice-re. 688
Cap. 39. Comprobatur vetus lectio in l. 2. §. ventris no-mine mulier in poſſeſſionem miſ. &c. ibid.
Cap. 40. Cur Prator vel Præſes non teneatur ex edicto, quod quiſque juris, qui pro dicto iniquum. 689

LIBER XXIV.

Cap. 1. NEmo ideo obligetur quia receptorus eſt ab alio quod præſtiterit. 689
Cap. 2. Quid ſit in iis, de regula Sorit, temperatum permutationem pro provincia non reorrum. 693
Cap. 3. Redditus ſua loris propriis aliquos capita tit. de Senatoribus. 691
Cap. 4. Juris regula dua relata ad actionem aqua plu-via arcenda. ibid.
Cap. 5. De ſtrue cadue, incidue, & poſcua uſufruc-tu. 692
Cap. 6. Quo referenda ſit lex 2. de verb. ſignif. ibid.
Cap. 7. Quo referenda ſit l. 111. eod. tit. 693
Cap. 8. De verbigeli venalium rerum. ibid.
Cap. 9. De eum cui lex per ſervum vel filium dominis, vel patri relinquit poſſeſſionem adquiri; non ex animi cauſa tamen ignorantis ſuſcipiunis occaſionem pre-bere. 694
Cap. 10. Per ſervum hereditarium hereditatem, vel per-ſum hereditatis, vel id quod ejuſdem hereditatis eſt, hereditatem adquiri non poſſe. 695
Cap. 11. Explicatur & emendatur §. ei cujus l. 18. de damno infecto. 696
Cap. 12. Non videtur poſſeſſionem adſtruxe, qui ius ne-ſtus eſt eam retinere non poſſit. ibid.
Cap. 13. Ad §. Julianus l. 6. de precario. 697
Cap. 14. De res populi ufucapi poſſet. 698
Cap. 15. Conjuncta l. ignorantia de precar. cum §. procu-ratorem l. 2. pro empt. ibid.
Cap. 16. Locus explicatus in l. 7. §. 1. de injuriis. 699
Cap. 17. Emendata quadam in iis, de vetere adſtruxe-tudine, poſſeſſ. ibid.
Cap. 18. Mutuum intereſſe pamelis actio dicatur, an pæna nomine dixi, vel concipi. ibid.
Cap. 19. Perſequi videtur, & qui ſatis accepit: 700
Cap. 20. Non omne quod licet, honeſtum eſt. ibid.
Cap. 21. Ejus anni qui finitis eſt uſufructus, pro rata temporis qua in eo anno conſtitit ſructus deberi fru-ctuaria, hereditate finita. 701
Cap. 22. Ad iuitium l. 7. de feriis, & aliqua alias le-ges. ibid.
Cap. 23. Ad l. 8. §. 2. de uſucr. mutuer. 702
Cap. 24. Locus Plauntis expoſitus in l. 1. §. item ſcen-dum 3. de aqua & aqua pluvia arcenda. ibid.
Cap. 25. De mutuum ſine ſtipulatione accepertis. 703
Cap. 26. Non eſſe verum quod vulgo Doctores dicunt, proviſionem hominis eludere aut tollere proviſionem legis. 704
Cap. 27. Ad l. 24. ſemil. eruſcund. ibid.
Cap. 28. Actionem ſimpliciter pro conditione inde-biti. 706
Cap. 29. De liceris dimiſſoriis. ibid.
Cap. 30. Interdum pro emptore ufucapionem procedere, etiamſi nulla ſit empitio, nulla traditio. 707
Cap. 31. An ea pace aut induciæ poſſiminium ſint. 708
Cap. 32. Ad initium l. 6. de Senatuſconſulto Silania-no. ibid.
Cap. 33. De patria ratione vinia. 709
Cap. 34. Ad l. ne compelli, de legat. 3. ibid.
Cap. 35. Ad initium l. Aliano de leg. 2. 710
Cap. 36. Differentia quadam inter jus commiſſi, & jus reprehendere. 711
Cap. 37. An procurator in rem ſuam ante, & poſt item conteſtatam nomine domini, vice noxia conveniat, ſuo nomine compenſare poſſit quod domino aller de-bet. ibid.
Cap. 38. Ad l. 20. de re judic. 712
Cap. 39. Quid de vitio legati Ulpianus l. 9. de tritico, vino, & oleo legato. 713
Cap. 40. Non eſſe ſolum, quid cauſa in l. reduile, §. ante diem, ad Trebel. 715

LIBER

LIBER XXV.

Cap. 1. MUltum intereſſe, obligatio contrahatur ad tempus vite cujus cum quo contrahi-tur, an ad tempus ſignalatum vel alienatur. ibid.
Cap. 2. Ad l. 5. de offic. empti. 716
Cap. 3. An vite contractibus matrimonium ex poſſeſſio diffentur. 717
Cap. 4. Ad l. ſi ſervus, de adquir. rer. domin. ibid.
Cap. 5. Ad l. 4. de adquir. poſſeſſ. 718
Cap. 6. Sententia teſtis in l. 15. de appell. ibid.
Cap. 7. Dutem quæ ſemel ſundis eſt, amplius fungi non poſſe. 719
Cap. 8. Ad l. 11. l. 6. 7. & 8. ſi quid in fraudem patronu-rum factum ſit. ibid.
Cap. 9. Hec verba: Ratione nova, quæ ſunt in inter-pretatione l. 32. de damno. inter vir. & uxor. tranſferenda videri ad §. ſequentem. 720
Cap. 10. Varios inlocis juris uſurpari hac conjunctio, ſed, etiam conjuncti, non diſjunctivi. ibid.
Cap. 11. Ad l. 25. de ſtatuliberis. 721
Cap. 12. De ſtipulatione, conſtituta calendis dari, ibid.
Cap. 13. Ex qua dona dicit, vel dicere, quatenus ona-bque loquatur. 722
Cap. 14. Fitus ſum. ut vino pater dicatur eſſe domino donorum paterorum. 723
Cap. 15. Pares ari aliena pro ſanitacere. ibid.
Cap. 16. Edictum urbanum, edictum provinciale, pro-bium brevi & monitorium. ibid.
Cap. 17. Ad initium l. ſi rem, de nouat. & de leg. 724
Cap. 18. Non poſſe libere vitis interpretationibus ob-ſtrie vetitas conditiones inducere. 725
Cap. 19. Stipulationis conditionalis diem cedere ſta-tim. ibid.
Cap. 20. Locus obſcurus l. 13. de ſolut. 726
Cap. 21. Interſtrictiſſas ſupra compoſitiones duobus ratio-bus ſententiæ Juliani & opinionis communis, la-vium ſcilicet & diverſorum. ibid.
Cap. 22. Ad §. ultimum l. 87. ad leg. Falcid. 727
Cap. 23. Fructus tenues grandi ſtatu ex materia contribu-ciorum. 728
Cap. 24. Ad l. 52. ad leg. Falcid. ibid.
Cap. 25. Dotis cauſa non eſſe lucrativam. 729
Cap. 26. Etiam ex vitiis contractibus interdum commiſſi ſtipulationum duplæ. ibid.
Cap. 27. Explicatur §. adhuc l. 5. de doli except. 730
Cap. 28. Pupillum ſine tutoris auctoritate rovare obli-gationem non poſſe, etiamſi hoc ei expediat. 731
Cap. 29. Interpretatio l. 12. de pact. ſtipul. ibid.
Cap. 30. An ex dolo tutoris pupillus teneatur. 732
Cap. 31. Ultimum ex locis quæſtione vendituris poſſ verſuitionem ſpecies nec urbani non eſſe ex-dendum empitor, niſi aliud nominatim conceneris. ib.
Cap. 32. Interpretatio l. 24. de adquir. poſſ. 733
Cap. 33. Quid ſecret artitulus, vetus, in l. 13. §. ſed & legatarius, de adquir. poſſ. 735
Cap. 34. Iterum & varius videntiuſque explicatur mu-te fama §. nihil commune. ibid.
Cap. 35. Notantur verborum ventiuſque quedam. 736
Cap. 36. Ad l. 57. §. ult. de mariin. 737
Cap. 37. Emendatur l. 7. §. ult. de cus fur. ibid.
Cap. 38. Ad l. 75. de jud. 738
Cap. 39. Ad §. domino l. qui. de leg. 1. ibid.
Cap. 40. Ad §. pen. ejuſdem legis. 739

LIBER XXVI.

Cap. 1. EMendatur §. idem Julianus l. 11. ad Senatuſconſultum Trebellianum. ibid.
Cap. 2. In teſtibus bellis jure non obſervari captivitatem vel poſtliminium vel legi Cornelia. 740
Cap. 3. Multum intereſſe, diſſerit quis eſſe ſolvendo, an bona ejus poſſideri capertat. 741
Cap. 4. Interpretatio l. 37. de ſolut. ibid.
Cap. 5. Interpretatio l. 58. de furt. 742
Cap. 6. Ut conciliandus ſit §. ult. l. 46. de pretur. cum l. 47. ibid.
Cap. 7. Ad l. 8. de adopt. 743
Cap. 8. Cur olim dicatur eſſe cauſa rorum, olim eorum qui reipublicæ negotia adminiſtrant in ſpecie l. Lu-cius, §. 1. de adminiſtratione tutorum. ibid.
Cap. 9. An inter extraneos emancipatus videatur in, quem pater oliſſis ſuſſo credebat. 744
Cap. 10. Ad l. 8. §. ult. de teſtibus. ibid.
Cap. 11. Brevis animadverſio ad l. Plautius, ad l. Fal-cid. 745
Cap. 12. Ratio olim reſponſi l. 24. §. ult. ad leg. Fal-cid. ibid.
Cap. 13. Fideicommiſſum reditus ita reſiſtum omnibus annis ſimile eſſe legato reditus in annos ſingulos. ibid.
Cap. 14. Supellex an inſtrumento ſundi aut ville contri-neatur. 746
Cap. 15. Explicatio l. 91. de her. adquir. ibid.
Cap. 16. Ad l. 59. de fidejuſſ. 747
Cap. 17. De pace civili & gratiſi. ibid.
Cap. 18. De exceptione injuſta, vel juri non facti. ib.
Cap. 19. Abſtinere ex poſſicitatione non obligari. 748
Cap. 20. Ad l. ultim. de exercit. actorum. ibid.
Cap. 21. Quæ ſit differentia inter fideicommiſſum & fidei-commiſſum hereditatem. 749
Cap. 22. Quæ ſint in jure domeſtici quod pignoratilis creditor impetrare a principe. ibid.
Cap. 23. Spurius non ſucceſſere inteſtato avo noster-no. 750
Cap. 24. Ad l. 9. de jure ſiſci. ibid.
Cap. 25. Reſtituitur ex Baſilicis negotia quæ deeſſe in l. 43. de infitiat. 751
Cap. 26. Non qui ſimpli in ſalicum obligentur, ideo exiſtimandi ſint eſſe duo res debendi. ibid.
Cap. 27. Tenor textus Paterne judicium. 752
Cap. 28. Abſtinuta quadam in l. 20. de infirmit. vel infirmit. leg. ibid.
Cap. 29. Ad l. 38. §. 1. de auro & argento leg. 753
Cap. 30. Notantur quadam in l. ult. de lib. leg. ibid.
Cap. 31. Ad l. 37. quando dies legati cedat. 754
Cap. 32. Teſtibus perceptorum petendum ad colonos patentes. ibid.
Cap. 33. Immobilium lucrum olonus non auferri. 755
Cap. 34. Ad l. 30. de auro & argento legato. ibid.
Cap. 35. Contrahitur pignus legem eſſe, non legis vi-um obtinere. ibid.
Cap. 36. Ad l. 3. C. de negot. geſt. 756
Cap. 37. Species diffinitivi l. ex mille, de teſtil. ibid.
Cap. 38. Ad l. 17. quando dies legato ampliferat. 758
Cap. 39. Conſuetudinem non reſcindi ab id ſolum, quod nonnum magno pretio contrahi ſit. 759
Cap. 40. Non eſſe audiendos noſtros ab Italicis fere indentes eſſe. ibid.

LIBER XXVII.

Cap. 1. AN reſtituat ab exilio reſpicere jura liber-torum. 761
Cap. 2. Italiæ quæ provinciæ Romanis adnumera-ntur. ibid.
Cap. 3. Reſte ab Ulpiano Selinum in Ciliciæ poni. 762
Cap. 4. Servii, Mucii, Sabini auditores. 763
Cap. 5. Decretum Adriani quod pupillus in l. Imp. ad Senatuſconſultum Trebellianum. ibid.
Cap. 6. Cognatio & agnatio. 764
Cap. 7. Poſſeſſio naturalis & civilis. 765
Cap. 8. Evocationis an imperiis inſeminis. 766
Cap. 9. Aliquando invitum compelli rem ſuam vendere. 767
Cap. 10.

Index Capitum

Cap. 10. *Casus quo actio qua hæredi non competit, cohæredi competit.* 768
Cap. 11. *Pro eum reponitur erum in l. 23. ad leg. Aquil.* ibid.
Cap. 12. *Quæstio §. 1. d. l. 23.* ibid.
Cap. 13. *Juliani a Celso defensio.* 769
Cap. 14. *Peculium servi ipsi servo sæpe simile, & accipienda ubi sit l. 6. de servitutibus urban. prad.* ibid.
Cap. 15. *In accusatione adulterii recepta præscriptiones.* 770
Cap. 16. *De vestibus, ornamentorum, mundi muliebris legato quædam.* ibid.
Cap. 17. *Ad l. 2. C. de matef. & matheum.* 771
Cap. 18. *Ad l. Publio deposit.* 772
Cap. 19. *Cur actio in rem longo tempore adquiratur & amittatur, non actio in personam.* ibid.
Cap. 20. *Cur sapire, & fur semper videatur unusquisque ei re furtiva reformanda ne eum capiat, vel immobilis teneatur in duplum, capior res mobilis in quadruplum.* 773
Cap. 21. *Communia quædam Athenienſibus & Romanis in exigendis debitoribus.* ibid.
Cap. 22. *An intestabilis de vitiis sui possit qui terrenum vivum non tulerit, sepultum secerit votis.* 774
Cap. 23. *In judicio bona fidei spectari substantiam primo.* ibid.
Cap. 24. *De aqua pluvia arcenda.* ibid.
Cap. 25. *Ad terrium caput legis Aquilia.* 775
Cap. 26. *Ad l. 53. §. si quis de furt.* 776
Cap. 27. *Ad l. 133. & 134. de verb. significat.* ibid.
Cap. 28. *Cautio judicialis de persequendo servo, qui est in fuga.* 777
Cap. 29. *Ad l. 12. de decurion.* 778
Cap. 30. *Effractores & expilatores.* ibid.
Cap. 31. *Ad vit. naut. caup. stabul.* 779
Cap. 32. *De interruptione præscriptionis.* 780
Cap. 33. *De fudentia, & liberis populi ad l. 7. de cap. & postl.* 781
Cap. 34. *In certum dedicare, justivandum adigere.* 782
Cap. 35. *Ad l. vendere de act. empt.* 783
Cap. 36. *Jus publicum & privatum.* ibid.
Cap. 37. *Ad Julianum Pleb. 106. de uſuris nauticis.* 784
Cap. 38. *De instrumento uxorio legato.* 784
Cap. 39. *Mandatum fieri sine scripto.* ibid.
Cap. 40. *Donationem remuneratoriam non indigere insinuatione.* 785

LIBER XXVIII.

Cap. 1. *In Constitutionibus scribentium verve sit nostro nomini, & sibi scribus: an, nostro nomini, & sibi scribus.* ibid.
Cap. 2. *Nurus familiæ appellatione continetur.* ibid.

CAPITA DISSERTATIONIS EMUNDI MERILLII IN LIBROS TRES EX CUJACIO.

Cap. 1. *De operis hujusce institutæ.* 789
Cap. 2. *Cur inscripti sint libri ex Cujacio.* 790
Cap. 3. *De iis, qui Cujacium notarunt.* 791
Cap. 4. *Cur variantes Cujacii interpretationes fuerint observatæ.* 792
Cap. 5. *Non tantum variantes apud Cujacium interpretationes quarendas sed & multa alia in Libris Juris quarendo superesse.* 793
Cap. 6. *An Cujacius consulto variantes interpretationes, sententiasve reliquerit.* 794
Cap. 7. *An per oblivionem, seu incogitantiam quadam Cujacius variationes exuderint.* ibid.
Cap. 8. *Variationes Cujacii quadam excitæ, quadam expressæ.* 795
Cap. 9. *Nonnullas variantes interpretationes reliquisse Cujacium, quod novas Latinorum, & Græcorum interpretationes, emendationesque præsertim voluerit.* 796
Cap. 10. *Veras satis ostenditur, cur Cujacius plures aliquando variantes interpretationes reliquerit cum alias ante pronuntiasset.* 797
Cap. 11. *Cujacium variasse, ut primi ipſi juris auctores variarunt, & Papinianus: ut Principes in suis Constitutionibus variarunt, & Justinianus: ut interpretes ipsi juris variarint, & Bartolus: Pauciores Cujacii, quam Bartoli variationes.* 798
Cap. 12. *An posterioribus interpretationibus Cujacii standum sit, & quamnam dignitas possint, & quæ tandem dissimili operibus haberi debeat.* 799
Cap. 13. *De Florentina bibliotheca defensa.* 800
Cap. 14. *Elogia de non mutandis lectionibus.* 802
Cap. 15. *De hujusce operis utilitate.* 803

INDEX CAPITUM, Quæ sunt in Libris EMUNDI MERILLII VARIANTUM EX CUJACIO.

CAPITA LIBRI I.

Cap. 1. *Quid sit jus, quod necessitas constituit in l. penult. D. de legibus.* 805
Cap. 2. *An Præsides, qui jus gladii habuerunt, istas correctiones habuerint, vel non.* 807
Cap. 3. *An omnis Jurisdictio sit cum imperio, vel quædam sit Jurisdictio simplex, & sine imperio.* 809
Cap. 4. *An in mixto imperio quædam sint magis imperii, quæm jurisdictionis; Et magis in l. 4. D. de Jurisd. passive, vel comparative sumi debeat.* 811
Cap. 5. *An magistratus in Jurisdictione voluntaria positi se subjicere alio magistratui æqualis, vel inferioris possint.* 813
Cap. 6. *An pœna, quæ imponitur ei, qui jusdictionis non obtemperavit alteri, vel fisco, vel utrique vindicetur.* 814
Cap. 7. *An pactum sit genus, vel species conventi.* 815
Cap. 8. *An pacta inconsistentia appositis contractibus sterilia sint, ipsum etiam ex parte aliorum.* 816
Cap. 9. *An Prætorium ex re domus sibi stipulando dominio acquirat alienum.* 818
Cap. 10. *An Pater in causa Filii jus dicere possit, vel contra.* 819
Cap. 11. *An Paulus decretum Adriani non probuerit, in l. cum mater 28. D. de inoffic. testam.* 821
Cap. 12. *Quando servientes prædiorum alia in solo, alia in superficie consistant.* 822
Cap. 13. *An servitutes vias similiter legare, hæredi, vel legatario sit electio, qua parte fundi constituantur.* 824
Cap. 14. *An legata facta, adviente hereditatis confusione servientes, & an dominium rei legata transferat in hæredem vel legatarium.* 825
Cap. 15. *An sit quadam specialis certi condictio, vel tantum generalis certi condictio.* 827
Cap. 16. *An facies mutuum dominum pecuniam propriam alienare possit, & an in specie l. ii. socius 16. D. de reb. credit. contrahi furti facientes universorum, vel partis dominium.* 828
Cap. 17. *An lex vinum 12. D. de reb. credit. referenda sit ad conditionem certi, vel ad conditionem certissimam.* 830
Cap. 18. *De jurisprudentia voluntaria, necessaria, & judiciali definitione.* 831
Cap. 19. *An species Instit. D. de condict. caus. dat. caus. non secut. conſistenda sit in permutatione, vel alio contractu innominato.* 832
Cap. 20. *An pupillus naturaliter obligetur absque tutoris authoritate.* 834
Cap. 21. *An condictio furtiva adversus hæredem furis ceaseat, vel an feliciter, vel pro parte, qua ad eum pervenerit.* 837
Cap. 22. *An cum res patitur conditionis retractionem, affirmatio ex lisis constitutæ, vel res judicata tempore fieri debeat.* 839
Cap. 23. *An fidejussor simpliciter acceptus in eosdem casus fidejussisse videatur.* 841
Cap. 24. *An cum solono parisario sit locatio, vel locatus.* 843
Cap. 25. *An pacta, quæ adjiciuntur, vel detrahunt in l. pacta 72. D. de contraben. empt. intelligi debeant de adminiculis, vel de substantia emptionis.* 844
Cap. 26. *An perfecta venditione periculum sit venditoris, vel emptoris, ante traditionem.* 847
Cap. 27. *An res, qua mox vulcanum conduxerit, teneatur conductione ex permissu, vel ex locato, fe reflaurare.* 848
Cap. 28. *An necesse sit in permutatione dominium transferri, vel sufficiat rem possi, ut in venditione.* 850
Cap. 29. *Unde actio præscripsit verbis dicis dic.* 851
Cap. 30. *An actio in solidum, qua datur exemplo legis Aquilia, sit exulis, vel pœnalis.* 853
Cap. 31. *An species l. ii servus 21. D. de eviction. referenda sit ad alienum ex empto, vel ad alienum ex stipulatum.* 855
Cap. 32. *An feneratio pro interlocutione, vel pro re judicata intelligi debeat, in l. 3. D. de usur. & fruct.* 856
Cap. 33. *An lex usuræ 32. D. de usur. & fructib. intelligi debeat de usuris præceptis, quæ veniunt in restitutionem, vel de usuris percipiendis, quæ veniunt exnovo.* 858
Cap. 34. *An concubinatus sit legitima, seu justa conjunctio.* 859
Cap. 35. *An pupillus ex dolo tutoris convenire possit.* 860
Cap. 36. *An condictio furtiva morte furis intereat, vel adversus hæredes furis transeat.* 861
Cap. 37. *Cur hæreditas divisa sit, inter hæredem institutum, & fideicommissum, in l. & hoc Tiberius 41. D. de hæredib. instit.* 864
Cap. 38. *An retineri, vel exponi debeat elocutio in fine L. Lucius 45. D. de vulg. & pupillar. substit. quæ non in totum libertos reprovet, & sterit in fine remittit.* 864
Cap. 39. *An res juris, vel facti facilius per rationibus dominii communi possideri, ante conflict. Jud.* 868
Cap. 40. *An post legem Papiam substitutum juris successionis, & conjunctionis.* 868
Cap. 41. *De interpretatione L. Hagata 41. D. de condictionib. & demonstrat.* 870
Cap. 42. *An patronus possit remittere debitum portionis in bonis liberti.* 872
Cap. 43. *An ob scientiam tutoris, dies petenda bonum pafſeſſionis sedeat pupillo.* 873
Cap. 44. *An insufficiens insolvabilis habuerint propriis copionem, & multa diffinirem.* 874
Cap. 45. *An vera sit Marcelli, vel Trebonii, in l. duobus 70. D. de liberal. caus.* 875
Cap. 46. *An species l. id tempus 14. D. de usurpat. & usucap. referenda sit ad longi temporis præscriptionem, & subscriptionem.* 876
Cap. 47. *An donator ex mora debeat usuras, vel fructus rei donatæ.* 878
Cap. 48. *De interpretatione L. si in jud. 61. D. de rejud.* 879
Cap. 49. *An eadem sit condictio, que datur ex mutuo, & que datur ex promisso.* 881
Cap. 50. *De interpretatione L. actio 28. D. de oblig. & actionib.* 882
Cap. 51. *An fidejussor acceptus in majorem summam, quam reus principalis debeat, nulle modo, vel ad summam debitam obligetur.* 884
Cap. 52. *An L. cui mutuis 12. D. de mutuatis. & hominib. intelligenda sit de collatione, vel de cura reipublicæ muniendæ.* 885
Cap. 53. *De verbo detestationis in L. detestatio 40. D. de verbor. significat.* 886

CAPITA LIBRI II.

Cap. 1. *An Præsides Provinciarum potuerint de causa statua cognoscere.* 889
Cap. 2. *An militia in heredes transierit, vel cesserit postea.* 891
Cap. 3. *An in contractibus licentiosis error detur.* 893
Cap. 4. *An Justinianeus in Lib. C. de compensationibus hodie aliquid novi induxerit.* ibid.
Cap. 5. *An beneficiorum L. 3. Cod. de rescind. vendit. pertineat tantum ad venditiones, vel etiam trahi debeat ad empt.* 895
Cap. 6. *An actio præscripto verbis concurrat cum aliis actionibus ex vendito; & de interpretatione L. 2. C. de pact. inter empt. & vendit.* 896
Cap. 7. *An inter socios, vel levissimum tantum culpam præstare debeant.* 898
Cap. 8. *An ususfructus legatorum, vel fideicommissorum ex more, aut lege constituta deficiente.* 899
Cap. 9. *An heres potuerit remittere Falcidiam, ante constitutionem Justin. in L. ult. C. ad leg. Falc.* 901
Cap. 10. *An omnes differentiæ legatorum sublatæ fuerint a Justiniano.* 902
Cap. 11. *An Sexti Æli, vel Sexti Cæcilii nomen retinuerit debitor in L. 1. C. de comm. serv. manum.* 903
Cap. 12. *An Lex 3. Cod. de præscript. triginta annor. Theodosii senioris, vel junioris sit subrogenda.* 904
Cap. 13. *Ut verba quadam in L. 3. Cod. de annal. recept. accepi debeant.* 906
Cap. 14. *An idem si cedibus D. Hadriani, cujus sit mentio in L. 5. C. de ædific. privat. Constitutio D. Marci, quæ refertur in L. cum duobus 52. §. 8. D. pro socio; vel diffungi debeat.* 907
Cap. 15. *An L. 1. Cod. de stabilitoriis & mandat. intelligenda sit de debitore absperato, vel relegato.* 908
Cap. 16. *An omnia judicia fuerint extraordinaria, & an etiam ea principali dicitione liberarint.* 910
Cap. 17. *An SCtum Libonianum de usufructuario præcipiens Cautionem, vel Stipulationem præstitui Libonianum; & an unum fuerit, vel duo SCta.* 911

CAPITA LIBRI III.

Cap. 1. *Defendatur lectio Florentina in L. ulter. §1. D. de usufruct. & quemadmod.* 913
Cap. 2. *Defendatur lectio Florentina in L. famos 7. §. ult. D. ad L. Jul. majestat.* 915
Cap. 3. *Defendatur lectio Florentina in L. in illa 8. D. de verbor. obligat.* 916
Cap. 4. *Defendatur lectio Florentina in L. si pater familias 40. D. de heredib. instituend.* 917
Cap. 5. *Defendatur lectio Florentina in L. Gaurus 10. D. de fervitut. prædior urbanor.* 918
Cap. 6. *Defendatur lectio Florentina in L. si mulier 59. §. ult. D. de jur. dot. ob immutatione, sed a vero merito purgatur.* 919
Cap. 7. *Defendatur lectio Florentina in L. si quis duos 67. D. de solut. & liberationib.* 920
Cap. 8. *Defendatur lectio Florentina in L. qui decem 71. §. Stichum 3. D. de solut. & liberationib.* 921
Cap. 9. *Defendatur lectio Florentina in L. 3. D. de fervitute legata.* 923
Cap. 10. *Defendatur lectio Florentina in L. si quotiens 41. D. de obligat. & actionib.* 924
Cap. 11. *Defendatur lectio Florentina in L. si in emptione 34. D. de contrah. empt. & in L. si judex 41. D. de minoribus.* 925
Cap. 12. *Defendatur lectio Florentina in L. si quis 4. §. 8. fortifone, D. de pericu. & comm. rei vend.* 927
Cap. 13. *Defendatur lectio Florentina in L. fidejussor 26. in principi. D. de pignoribi. & hypothec.* 928
Cap. 14. *Defendatur lectio Florentina in L. penul. D. de jure codicillor. Ubique defenditur non subesse notam Ulpiani ad Marcellum.* ibid.
Cap. 15. *Defendatur lectio Florent. in L. solutione 18. D. ad exhib.* 929
Cap. 16. *Defendatur lectio Florentina in L. heres 19. §. proinde, D. de vulcar. i. pen. D. de dot. præleg. & L. Lucius Titius pen. §. testator, D. de leg. 2.* 930
Cap. 17. *Defendatur lectio Florentina in L. 6 fervus plurium 59. §. 1. D. de legat. 1.* 932
Cap. 18. *Defendatur lectio Florentina in L. 2. §. fi legatarius, D. quod legator.* 933
Cap. 19. *Defendatur lectio Florentina in L. cum, qui 13. D. de jurisdict.* ibid.
Cap. 20. *Defendatur lectio Florentina in L. 4. §. eadem 17. D. de fideicommiss. libertat.* 934
Cap. 21. *Defendatur lectio Florent. in L. obligari 43. D. de obligationib. & actionib.* 936
Cap. 22. *Defendatur lectio Florentina in L. homo 8. D. de re judicata.* 937
Cap. 23. *Defendatur lectio Florent. in L. Stichum 95. §. quod vulgo, D. de solut. & liberationib.* 939
Cap. 24. *Defendatur lectio Florentina in L. si per errorem 15. D. de jurisdict.* 940
Cap. 25. *Defendatur lectio Florentin. in L. fundum 40. §. cum tibi, D. de evictionib.* 941
Cap. 26. *Defendatur lectio Florentina in L. si dictum 56. D. de evictionib.* 942
Cap. 27. *Defendatur lectio Florentina in L. si ego 11. §. partus, D. de Publicianis in rem act.* 943
Cap. 28. *Defendatur lectio Florentina in L. certe 6. §. Julianus, D. de precario.* 944
Cap. 29. *Defendatur lectio Florentina in L. ult. D. de fol.* 945
Cap. 30. *Defendatur lectio Florentina in L. si quis extraneum 21. §. ult. D. de acq. vel omitt. her. & coordinatur cum L. multum 21. D. de condit. & demon.* 947
Cap. 31. *Defendatur lectio Florentina in L. hæc condition 39. D. de condit. & demonstrat.* 948
Cap. 32. *Defendatur lectio Florentina in L. defuncti 58. §. penult. D. ad SCtum Trebell. & coordinatur cum L. 3. §. nonnunquam, D. de ulurie.* 949
Cap. 33. *Defendatur lectio Florentina in L. Herennius 43. D. de ulur. & fructib.* 951
Cap. 34. *Defendatur lectio Florentina in L. fupe 63. D. de re judicat.* 952
Cap. 35. *Defendatur lectio Florentina in Lidemque 10. §. fi procurator, D. mand. & coordinatur cum L. qui sine 38. D. de negot. gest.* 954
Cap. 36. *Defendatur lectio Florentina in L. quarundam 51. in fin. D. de acq. vel amitt. poss. & sententia favoleni ex alio loco vindicatur.* 955
Cap. 37. *Defendatur lectio Florentina in L. fructus 7. §. fi vir in fundo 10. D. Solut. matrim.* 956
Cap. 38. *Defendatur lectio Florentinorum in L. si exhibitus 48. D. de ulurpat. & ulucapionib.* 957
Cap. 39. *Defendatur lectio Florentina in L. 2. §. Item Varus, D. de aq. & aq. pluv. arcend. act.* 958
Cap. 40. *Defendatur lectio Florentina in L. bona 12. §. quod fi filius, D. de capt. & postl. reversi.* 960

CAPITA ADJECTARUM VARIANTIUM CUJACII

Ex Libris Institut. Imperial. &c.

Cap. 1. *Variantes ex libris Institutionum.* 961
Cap. 2. *Vet. cum interpretationes Cujacii in Theophilo paraphrasin Institutionis Imperialium.* 964
Cap. 3. *Variantes quædam Cujacii observatæ a Guillelmo Morneo Arverselove Tolosano in Perat. Dig.* 966
Cap. 4. *Quædam aliæ variationes Cujatii ab aliis observatæ.* 969

GRÆCARUM DICTIONUM

Quæ continentur in hoc Tertio Tomo Operum Priorum

INTERPRETATIO HACTENUS DESIDERATA.

PAg. 6. *αγαθ τυχ Ἐυτυχεσι*, de Justiniani judicii. erat hospitium hominibus inquietibus, delapsis & ægrotis, quod religiosius quidam vir exstruxit antealto tempore, Sampson nomine.
pag. 7. *κεκρι σθαι*, circum flatus circumtentes, & circum columnas abfcindit.
pag. 8. *χρῶτι*, ave Aniline carissimæ nobis.
pag. 9. *τὸ ἐν κεχρῆ κεκοσθαι*, principium petere.
pag. 10. *ἐκσεσε θαι*, hanc autem & S. C. confirmari volo.
pag. 11. *ἀ ἔ ἀνάμ.* Apamea urbem habet bene admodum fepatam: vertex enim eft in campo vacuo probe extractus, quem Orontes perenniter fimilem redit, & quasi nascens locus circumjacens, & loci paluftres, prataque bubus, & equis abundantibus apta, longe expanda. *καὶ ἴ ἀπαμ.* Apamea quidem colonium Romanorum excepterant.
pag. 12. *ἐμ ἀπαλλάξ*, abolitorum. *ἀλλ ἐκ*, quibus mens eft alienis amentis infultas parare, & peccoribus, eaque alio abigere.
pag. 13. *Ρωμαῖοι δέ*, Romanos quidem per lapidem jurare ex veteri confuetudine, & ad hoc Martem, & Quirinum (*ὀμνύουσι*) eft autem per lapidem, huiusmodi: lapidem manu prehendens, qui fuper pactis jusjurandum præstabat, poftquam fide publica juraffet, hæc dicit: bene juranti quidem bona: si fit aliud conjuraverim, vel fecerim, falvis aliis in propriis Patriis, in propriis legibus, in propria vita facrorum fepulchrorum, ego folus fic excidam, ut nunc hic lapis: & hæc ubi dixerit, e manu lapidem projicit.
pag. 14. *Ἐν ἐυρυσι*, per aures.
pag. 15. *παρὰ τὸ κοινὸ*, adverfus communia jura pacifci non licet, nec legare, & fi quis ex his juraverit non adigere, non confirmatur.
παρὰ τὸ, adverfus communia jura.
pag. 16. *ἐκεῖ*, ibi Roma eft, ubi quidem Res fit.
pag. 18. *πρόκοποι*, pinnas murorum. *σκεπαστὰ*, mœnia. *στοαὶ*, umbracula, quidem, alias pauste. *ἐρεῖδαι*, erecta, *ἔρυμνα*, propugnacula. *ἀπὸ ἐξόρυ*, de projecto. *ψιλὰ ἀκρωτ*, de folatio, five de projecto.
pag. 19. *μηδὲν*, nihil differre pedes, five oculos in alienis ædibus ponere.
διαφέρει, interluccentes; transpedus. *ὁ μὲ ἥλιος*, qui non habet jus immittendi feneftrarum lumina, coenum parietem non poteft aperire, & feneftras facere.
ταῖς θυρίσι, de feneftris in coeo parietes aperiendis.
pag. 20. *ἀπὸ τὸ ἀχρεῖ*, ab eo quod prefint paci. *ἀσυλλόγιστος*, maxime absurdum.
pag. 21. *συνόντων*, synonetum, coemtio.
ἐκ τὸ, ex fimul, cum, & emere.
συνιόντ σὺ, fynone onus quod fub fuftinitore charaxe angona, &c. Frumentum vero per demos populo per gratiam diftribuere, aliudve genium fuper eo conflituere: hoccine onus eft, quod fynonem, coemtionem vocare ftuerunt.
συνωνεῖν, emendonum frumentorum.
pag. 24. *κατὰ τὸν*, feptimus ille centefimum trigesimum olympiadem.
pag. 27. *εἰ ἀφ ἑα*, etfi non ad heredem, fed ad me verba fecerit.
pag. 28. *τὸ ἔχε*, acetum reparatum.
pag. 29. *δένδρα*, arbores alteæ, nec frugiferæ, quibus David idololatriam compunxit.
Πανταχοῦ δὲ, de diponefophifts.
ἐπὶ μολύνῳ, militarium vocatum apud Romanos, aptum vas ad quam calefaciendum.
pag. 31. *μὴ κακὸν ἀγαθῷ*, litem non effe præfcriptione finiendam, ut certas temporibus præstriis, in quibus pretium redire oportebat.
διὰ τὸ, cur fpondam inducentes dicere jubent, ubi nuCtum, ego Cajus hæc ubi ratioribus nominibus alios uti, quemadmodum J. C. Cajum, Seium, Lucium, Titium, & Philofophi Dionem & Theonem capiunt.
pag. 34. *κρεῖ τοῦ*, pro dicta quantitate a conftituente præstita.
pag. 36. *σπεκ*, formæ & transformæ.
pag. 38. *συναγωγεῖ*, continui dies.
ἀλλ, nemo contra Deum juranS, periclitatur, fatis enim numen juramenti ulciscetur, quod contra Deum furrit.
pag. 39. *μαρτύρια*, libri fingulares. *plurium exd.pag.*
pag. 40. *ἀφορισμὸν*, auriam.
ὁ κανὼ, quo adverfus aliquem teftimonium perhibuerit, rurfus feper eo non perhibet.
pag. 41. *ἐξουσιαστὴν*, privilegium prius exigendi.
pag. 44. *συναγωγεῖν*, extraneum.
συναγωγεύς, extraneus.
pag. 53. *συγκρινομένη*, comparate.
κατὰ δὲ, ipfum autem *magis*, vel comparate effertur, uti cum dicimus, mel magis dulce, quam vas paffas: interdum

dum positive effertur, ut cum dicimus, prodesti magis virtus quam nocet, & significamus enim, virtutem prodesse, non nocere.

σκυτάλαι. σκύταλ, flationes. circulos.

pag. 56. ψαίτιον ἐσκὶ, delubri oracula.

ὁ πρόμαντις, in promptu. in promptuo.

pag. 58. σημεῖα, signa parvis, & incvibus characteribus multarum literarum vim habentia.

pag. 59. ὁλόκλαν, per integras literas, non numerorum figuris.

σὺν αὐτῷ, propriis literis.

ἀδιαφθόρατον, integre scripta.

πάτυρον, poßumum, ſi patre defuncto nascatur.

pag. 61. παράγραφα, παραλείμματα. Parergon, paradoxorum.

προσάτας ὁμῶ, adire & ſobire hereditatem.

pag. 62. μαρτύρομαι, poßeros ſcripturn præſentes di, ſubverterunt vim habet.

pag. 63. ἀμφισβητῶν, de quibus mentio facta non eſt, & qui gratiam non conſecuti.

χάριν, gratiam habere. ἀπογράφεσθαι, ingrate habiti.

pag. 64. ἐναντιοῦσθαι, ea quæ contrariæ inter ſe videntur.

pag. 65. ὑπεναντιοῦσθαι, contrarietas.

pag. 66. παραφερναλία, paraphernalia.

pag. 67. περὶ τῶν τῶν, de publicis expeditionis, &c. περὶ τοκοφορίας, de loci ſervatoribus. bis red. pag. ὑπεύθυνοι, loci ſervatoris.

ὑπεύθυνος εἶναι, loci ſervator, ſpecies digressorum.

περὶ τῶν, de Proconſule Cappadocie.

pag. 69. ἐν τῷ πλατεῖ, in explanatione.

οἱ ἐγγενεῖς, nobilium multerum illuſtrium.

pag. 70. συλλαβὴ, ſyllabas in gyrum miſſas, circulares.

ἐν τῷ, in quo Basilium & Asacium Conſtantinopolis Epiſcopum parum abfuit quin expelleret, niſi a litiudini acclamtarium Monachorum parufiſſet.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ, in circularibus.

pag. 73. ἡ ψῆφος, quo pacto quidam præcedunt eorum qui teſtamenta liberarum affecuti ſunt.

ὑγιὴς δὲ, novi quidem quoſdam poſt eorum mortem, omnes ſervos liberos eſſe permiſiſſe, ut boni vocentur mortui, multique lectum eorum eſſerentes, plures ſuper caput habeates perſequantur.

pag. 74. πλατεῖαι, Cluſuras munitiones trajectionum.

περὶ τῶ, de Juſtiniani operibus. Flumina duo fecerunt admodum inter ſe propinqua, quæ cluſuras vocare ſtatuerunt.

ὁπ' ὀλίγ' εἶναι, tempe enim, quæ cluſuras eſſe diximus.

οἱ φύλακες, ad cuſtodiam Cluſurarum miſit, quæ circa juga ſunt.

κατατομὰ γὰρ, ſcopuli enim ingentes, qui in utraque loci parte ſunt in longitudinem angiporus, ibi ſiciunt Cluſuras has. Græci vias vocant.

πύλγαι, pylgæ. turres.

pag. 75. περὶ ὅρου, de terminorum queſtione, & innovatione operis.

ἐπὶ ἀναστάσεως, nec teſtimonium de audiendo leges permittunt, ne in impeobis quidem delictis.

δόκιμοι, modeſte.

ἀναίδεις. ἄναιδ, arbitrari. videri.

ὁ ἀνὴρ, non ſemper in dubiis, ſed interdum & in certis.

pag. 77. σπεῖ, quidam extrema apputurant, & pernotus vexati.

πραγματεῖαι, tenſi & tormentis affliſta ex Rota, quod inſtrumentum eſt torquendi, & ſillaceras corpora.

ἡδικεῖτο τὸ, ligneum quodam erat Rota, in quo feri vinſti iffligebantur.

δώμιοι, ponamus quidem Milyam in rota fuiſſe vexatam.

pag. 79. ἀπογράφεσθαι, inviſos.

pag. 80. ἐκκατασκευὴν, de diſpoſitoſpitis.

pag. 81. ἐξ ὧν δὲ, hi quidem (inquit) viginti viri ſex, & viginti ſunt: horum tres ad capitalia judicia ſtatuti: alii tres cuſtendia monetæ curam habent: quatuor in urbe varum curam habent: ſex autem deſtinati ad judicia, qua ad centum viros forte obvenerunt: duo qui vias poſt mutas effiebaut: quatuor, qui in Campaniam mittebantur, abiati ſunt.

pag. 82. Ἀρτίγραφοι. bis red. pag. murous uſus.

pag. 83. ἐκεῖνο, ſtatuit redditum debitoris quartam partem creditorem colligere.

ἀποτιμήσεως, mutui uſus.

περὶ κτήσεως, de autichreſi.

ἐγγύη, obſaram partem. πλατεῖ, vigeſſimum & quartam partem.

pag. 85. ἐκκατασκευὴν, de diſpoſitoſpitis.

ἐκκατασκευὴ, parergon:

pag. 88. πάντες, omnes parrim confuctudines & leges cum extranea.

pag. 93. ὁ κατὰ, quod per imploratiouem.

ὧν χρόνων, uſus dationem.

pag. 95. ἀπολύτως, curiatim non habentes.

pag. 100. ἐπόντων, inſpectores deſignabat ſtatuens adaugere ſua publica: exgiſſe autem & ſuper Charturiis cuius ſiliqua pro aumo.

pag. 101. βίος πάντων, ſubmiſſa oratorium, & qui ſub jugo laborant cum aratro, cum ſtaphilro, ipſum non mactare, cum & hic agricola ſit, & laborum, qui inter homines ſunt, ſocius.

βίος, bos pro ſervo pauperibus eſt.

πάντα, omnia una lena.

βασιλικὰν, Baſilicorum.

pag. 102. ἐπιτροπεύω, poteſtatem quandam, & imperium.

pag. 104. βασιλικὰν, baſilicum.

ὑπερπυρὸν, hyperochum, quod pretium excedit.

pag. 105. τῷ μὲν, quod naulcro datum diciſſe naulum: quod publicum, tributum: inquilino, habitatumis mercedem: honorariam perceptori: venditori arrhamu, lenioni, habitatorio mercedem.

πολλὰ, multas diſciuſiones tanquam plicas.

ἔνεκεν ὧν, dyptycha, duo ſemimenta habentia, altero quidem ut ſubſtermantur, altero ut amicantur.

pag. 107. φιλὸς, amicum capur, feleſtum capur.

πεῖθος, accelſio, additamentum. bis red. pag.

ἐπεῖθος, accelſionem. pl. red. pag.

ἐπεῖθεται, adjectionem dubia poſſeſſionis ad heredes, eodem ſimilo veſtigal pendentes, communia prædia habentes, & ſimul cenſus.

περὶ τῶν τῶν, de publicis expeditionis, &c.

ἐπεῖθεται μόνον κτήσις, poſſeſſionem, qua ſupervenit.

τῶν πάντων, inopum.

ἐπεῖθος, additamentum, portio.

Interpretatio hactenus deſiderata:

pag. 108. μαρτυρεῖν, una tantum parte præſente.

κατὰ, ſecundum unam partem.

μαρτυρεῖν, unimembris. bis red. pag.

μαρτυρεῖν, unimembrem.

pag. 111. ὅτε, ut ſubſtitutiones uſque ad unum gradum conſiſtant.

ὅτε, ut ſubſtitutiones uſque ad quartum gradum conſiſtant.

μέχρι, uſque. bis red. pag.

μέχρις ὅτου, uſque ad primum gradum.

pag. 112. σκαπτὸν, ſcalarum, gradnum.

ἐπιτροπεύων, ſedulitate.

pag. 116. κατηγορίαν, probatio.

λόγων ἀναφωνήσεις, orationes enunciativas.

pag. 117. τῶν δ', etſi videtur ſimul incepiſſe dona ante nuptias data, cum dote.

ἐπιβολὴν ποιῶν, hypobolum vocant quod quarumvis dotis, cum mortua mulere dos a viro exigitur, adjectum, vel appoſitum.

ἔσπ, cum morieute viro dos per mulieem, cum exigitur.

ἔχει γὰρ, habuit enim eorum protocypum ſic: Ut conjicio erratum eſt. Debuit enim ſcribere, morieute viro.

ὑπόβολον ἢ μὴ, hypobolum. quod & ante nuptiale donum vocatur, privata quædam convention eſt, tanquam fructum dotis conventum exigere: & ob id hypobolum, ſeu adjectionem, dicitur: habet enim hanc prærogativam: morieute viro exigitur ſecundum quantitatem dotis. Et ſi non conveuerit expreſſe, uſque ad tertiam partem dotis datur ad minus: Et ſi non conveuerit, nec dium dixit dotis datur. Vocatur vero hoc ante nuptias donum. Ideoque de hoc conventio ſit ante nuptias.

πότερα μὲν, hypoboli petitionem tunc locum habere, cum ante uxorem vir deceſſerit.

pag. 118. ὑπὲρ χρόνων, de temporum intervallis.

ὑπὲρ λόγου δε litigiolis.

ὑπὲρ ἀπόνου, de obſcenis.

ἐπεὶ οὖν, de fide, ut præpoſitos magiſtratus.

πολλαχοῦ, pelliceus.

σκότος, obſcuri.

κοινὸν, publ. vulgo.

ἀπλῶς, ſimpliciter, notitia.

pag. 120. σχεῖν τὸν ὅρον, Primum enim dicunt, talis ipſorum conventus, ſive latibuli, & ſpeluncas in hypocauſtis conſtruxiſſe: in ingreſſu veſtimentorum cultodes quidam ſunt, ante jonas more capſariorum ab ipſis conſtituti.

ἀναλωτικὸν, ſpoliatrum.

ὁ δὲ, de terra dies corporali poena non faciendi.

μετὰ λ', poſt dies trigiuta Regis ita pereuntes.

pag. 121. πρωτοκόλλια, prælationis.

κλῆρον, ſors. hereditas.

φυτὰ φυτῶν, de plantis.

οἶνος, vitro circumlaiit.

ἀπόνου, vogus. bis red. pag. πέδιλα, pedula.

pag. 122. οὐ τὸ πάντα, quod diſtum eſt de duobus mitibus, intelligendum de unoquoque anno tutelæ.

ἐφὶ ἑκάστῳ, de unoquoque. ἐφὶ ἑκάστῳ ἔτει, de unoquoque anno, tempore.

τὸν δὲ ἐν τῷ ἔτει, id autem non eſt in eo, qui uſus eſt.

ἔτους εἰς ἔτος, &c. quando verſe quis ſub Pretore ſervum proprium, nihil eſt: ſi fecit aliquod, verſe enim ſervum ſub Pretore, certe & viceſimum ipſius date libice.

ἔθνικὸν, ſervus ſtatim optat decedere liber: cur? Vitetur quod cupit viceſimarius dare argentum.

ἐγγύτερον, provincias publicos cementes, ſ. ſcilicet, bonum emptores. ἐνέπιον, ſenatus cementes. ἐξέπιον, optimis cementes.

pag. 123. αἱ δὲ τῶν, neque facta in aliquem libro rum immodica donatione a parente, ipſius minuitur falcidia reliquis fratribus niſi forte ſupersit.

pag. 126. διακρίνειν, per ellipſin.

κρίνει, ſtatuit.

ὁ συνιεὶς, confeſſim intra duas horas intelligit.

κρίνει δ' μὲν, illico, non autem poſt interpellatus.

pag. 130. ἀδικῶνται, conſilii inopia, hæſitantia.

παραγραφὰς, craſſius.

ἔτι ἀκοὴ, per concinnatam traditionem.

ὁ γὰρ, non enim otium nobis longius præſentem materiem perſequi: ipſi enim pauca ex multis perſequemus, tanquam indicem his, qui apud nos erunt, relinquentes.

κτήλαι, ſtelas.

pag. 131. ὅτε οὖ, in ſua parte communis plurieis.

ὁ δ' γαῦρος, ſi minime mus in parte non incuſtata, ſive picturas habet, recte agito, ut hæc amoveantur.

οὐ γὰρ ἔτος, Pignus enim, quod pro forte obligatur, tacite etiam pro uſuris obnoxium eſt.

pag. 132. περὶ, de ſuis perſtitione.

τῶν πολλῶν, poſſeſſionem univerſalem Credidorum.

pag. 134. ἐνεγύησε.

ἐν μὲν, quam nemo veſtrum arbitretur contra nos unquam jurare hæc velle, nulla ratione.

σημεῖα, notas.

πρόσωπον ἕνεκα, perſectus, dicis enim.

ἐν δὲ, ut non in controverſum, vel quod ex fideſſultore debet, vel quod ad dem debet, ante direm illum.

pag. 135. συνάλλαγμα, contractus, diſtractus.

συνάλλ, formalibus verbis.

pag. 136. ἀπογρ, apochum.

ἐν τοῖς, in legalibus interdicta, qui perſtiocem fecit, aſtoris haber ordinem.

ἀποκατάστασις, pecunia non exaſtorem.

pag. 137. τὰ μὲν, fumeranates ſub ſyngrapha, vetabat per vilura plus quam forrem diplacem exigere.

ἄχρι, uſque ad tertium centeſimæ.

ἀποκατάστασις, contrarietas.

pag. 138. εἰς οὐ ἀγεῖν, In S. Athanaſium. Romanorum legem nemini ignorare oportere, neque id fore quis ſit rudis, & ignarifſimus: neque eſſe legera juvantem agentes per inoscitiam.

ἡ μὲν, nec difficile eſt.

ὅτι τὸν ὁ ἀφεὶς, quod ſi venditor ſciens diverſis fubjici tributis agrum, in tabula emptionis ſolum unum manifeſtaverit & adjecerit, ſuque impoſitum fuerit agro veſtigal, tributum vel indicile, vel quod id rium exſtimeodum: hoc de emptor tenetur actione propter dolum.

ἐ πομὶ μὲ, mei poſſeſſio.
ᾗ τῇ σιλῷ, & tributum, & ſepulchrum, & veſtis.
ἐ σὺ, vel alius cujuſcunque, quem adminiſtrarunt rationes.
ἔσω, ſic compoſitum.
ἐσω ὁ ἐπιτροπὸς, cum procurator datis cautione, poſt denunciationem periculum ſumpſerit, & dominus transſata in ipſius perſonam ſubſtipulatione conſenſerit, &c.
ᾗ μὲ, etſi non probaveris hunc ſciviſſe uti dicis, peccatum eſſe.

pag. 139. ἄλλο μὲ, nihil enim differt a morte ſervi, libertate donatum eſſe; quod attinet ablatum eſſe ſervum a domino, appareret partum, &c.
ἔσω μὲ, ſed ubi libertas competit continuo ab adſtitore, dicimus.

pag. 140. σὺ ἐν τῇ, qui in arare.
ᾗ τὸν ἰδιὸν, & ætatis reliquum in exportatione dedit.
σσσωσον, corporum habitudine, plurimum ſuperatum magnitudinem.
μέτρον, modica hominis magnitudo.

pag. 141. τὸν, id apud Romanos dedecori magno erat.
πλῆθο τὸν, apparitionem magiſtrorum equitum.
ἐὰν, ſi cohortalis moriatur inteſtatus, aliis cohortalibus hereditas dividitur.

pag. 142. πολλάκις, frequenter apud veteres reperitur ἀπολλὸν nomine ſignificari conſobrinos.
τριτοσεβίνοι, conſobrini ex tertio.
κύκλον, circulum.
τὸν κύκλον, circulorum diſtributionem.
ἐπὶ πάντων quando quartus ab initio venit circulus.
ἐπὶ πάντες, de plaeraque conditione.

pag. 143. ἐκλὸν δὲ, ille autem mitius punitur ex fabulo abducens coactum pecus, quam ex ſylva, vel prope.
ἐ δὲ κλὸ, ex fabulo abigens pecus mitius punitur.
βασιλικὸν, baſilicorum. pl. eod. pag.
ἑξαγωνοβάσιλικὸν. hexagona liborum.
κύλιξ, volumina.
προκύλιον, epitome, promptuarium.
προκύλιοι, antecaſones complexa.
ἀπεκκλῆσεσθαι, repurgationis.
τόνο τὸ ν, Hoc in procæmio: Neque ſimul qui Repetitam lectionem (ſive repetitionem) compoſuerunt: Procæmonem conſtituentes adeſſe non oportuiſſe.
τρίλ, de quadruplatoribus.
ἐγκαλέσαι, denunciari oportet præfecto prætorio.
ἐγκαλεῖσθαι, denunciari præfecto poſt cognitionem præfecti.
ἐπαγγελὸς, editiorum Præfecti prætorio.

pag. 144. ἐπαγγελία, edicta.
περὶ ἐκδόσεων, de aceſſionibus, additamentis.
ἐπαγγελὸς, edictalis forma de conſervis.
γενικὸς, generalis forma de poſſeſſione, quomodo oporret mitti in eam, Bibi proclarisſimi.
μερικὸς, generalis forma proſpectus maris.
μέρος, partium per elementa.
τῶν ῥητόρων, Rhetores & compendiarius, & vite comitibus, ab ipſis nominatis, ipſos legum compoſitionibus, in quibus continebantur omnis legum ſumma capita ad uſum aptata.

pag. 145. ὁ βικλιογράφος, qui liberatus eſt de aliquo, ſuper ipſo non accuſatur.
τὸ νὸν, Faſti accuſatio eſt, non habet ſanguinis ultionem, tamen licet ſuper eo tranſigere.
τὸν νόδων, pedes ſi fortes, & manus habuit integras.

pag. 147. κονίκλα, conſtra agens, five palæſtra, five cyſtella.
ἀνελίσσειν, revolucra.

pag. 150. ὀφὴ, de donis.
σὺ κλητὸν, Cinxit legis, ſtatuta, Sentiæ.

pag. 151. ξένοι, Xenia, & dona ſuperatum oculis tenebras effundunt.
νεῦρα, nervi rerum. bis eod. pag.
ἐ τοῦτ' ἐστὶν primum pecuniæ rerum nervos appellavit.

pag. 152. ἀποσβολισμὸν, furcidiæ rerum nervos.
ᾗ χρεωστῶν, & pecuniarum diſtributione confirmat, qui rerum nervos optime aliquæ veterum appellavit.
τὰ νεῦρα, rerum nervos dicere pecunias minime durum, ſed & ſpiſſimum.
ὅτι δὲ, quod quis poſteriorum priſco more rerum nervos vocat pecunias.
ἰὸν, in tetrabiblon.
σὺ δὲ μὴ, non ruſtis frequenter in juſta recidunt: quid enim quod clam convenius ſuccedente tempore recte conjungitur.

pag. 153. ἀπὸ γυναικὸς, per abuſionem.
πολλὰ γυναικὸς, pauram occidens tota perſeCtum hominem: Aliter enim hominis cædes: aliter pueri cædes dicitur, per ſignificationem totius ex parte hominis. Viri occiſor enim, qui ſimpliciter hominem occidens, five puer fuerit occiſus, five adultus: five mulier.
ἀφορὸ, ceſſat & actio.
ὁ κομὸς, illud admodum, quod adjicitur, emphaſin facit, ut nemo inimicitiæ anſam habere poſſit, nec injuriæ, qui hujuſce ætatis ſit.
ἐὰν δ', ſi qui fruit, ſi ſoli capax non eſt. ut ſunt omnino pueri.

pag. 154. ἐναντιοφανὸν, apparentium contrarietatum.
pag. 156. δίκαι, decem annorum ſugam.
pag. 157. ἄσυ, ſic admiterur.
pag. 158. τὸ αὐτὸ, vel ſigni quinquageſimæ in numerum ventitionis diſtributum.

pag. 159. ἐκκίνει, prohibuit ne quis aures vafi niſi ad rem ſarcam haberet: Et cum dubitaret nonnulli, an etiam argentea aurum emblema habentia prohiberetur, etiam hæc de re edictum propoſitarus, prohibuit in eo poni nomen emblematis, quia Græcum eſſet: uti & ἐμβολίδιον.

pag. 160. ἐκ ἐλαττὸν, non ferente lege ante decimum menſem a defuncto viro nubere. Senatus tamen decreto tempus illud remiſit.
ᾗ τὸ αὐτὸ, & habui omnia habuiſt, utique mulieribus viris orbatis ante tempus conſtitutum nubere, modo pregnantes non eſſent, licere.
ἀποχὴν, cuiteus rex ſpeculatorem juſſe afferri caput ſpiæ.
ἐν τῇ ἀνάκλισι, & in in Iturius & Barbius alter ſpeculator, alter teſſerarius.
τὸν ἐκλὸ, veſtem occiſi qua dum apprehendit, indactus erat, neque compendio ſuo vertat præſes, nec ſpeculator, nec commentariuſſis.

pag. 161. τοῖς δὲ, iis qui judicare foriti fuerunt, prohibuit domum aliquis in illo anno emprodi.
ᾗ πρατικὸς, ad hæc præcepit omnibus ſenatoribus, ne excederent ex Italia, niſi ipſe juſſiſſet, ac permiſiſſet, & id ut ſemper ſervaretur: nullibi enim præter Siciliam & Galliam Narbonenſem Senatori licet peregrinari.
ᾗ Ἕρμιππ. & Romani mihi videntur ab Alexandro edocti in cuſtodia habere Ægyptum, & neminem ex Senatoribus mitti præſectum Ægypti: Sed eunuch equitibus curam dare.
ἐνεῖς, de fundendo argento, & auro.
ἀφ' οὗ δὲ, & quidem ſolis Ægyptiis Domini nunc Romani fedes mutare, & cujuſvis cavitatis eſſe prohiberentur.
Κλαύδιος, Claudius Imperator Romanorum legem ſtatuit: Ne quis Senatorum ſua ſe ſigneret ſigna ubi excederet.
ἐ γὰρ ὁ, Quod enim mihi tibi inferat in inſulam deportatus, in villa vel opido aliquo, non modo ſine ſervorum multitudine & opibus: ſed etiam cum cuſtodia, ſi id res exigat.

pag. 164. μαθὸν, nemitem igne & aqua interdictum in Ægypto peregrinari.

pag. 167. καὶ δίνοντο, & poſſunt quidem maxime eodem pacto ſe gerere in naturales filios, atque in cognatos & liberos adoptantium.

pag. 169. φόρ, tributum imponere omnibus ſimpliciter, quæ aliquem fructum poſſidere conſerunt; veſtigal ſtatuere omnibus, qui ſub imperio noſtro ſunt.
φόρ, tributum proprie quod ſuper privata terra inferrur; veſtigal vero penſio quæ ſuper mercatu.

pag. 170. ἐὰν, Romanis alios heredes hereditas adſcribere, niſi hereditatem priores nanciſcantur.
καὶ ἐ, & ſi filii.

pag. 172. ἔξω δὲ, externi quidem equites, & extraordinarii.
ἐπιφανὸν, adventitios.
σημεῖ δὲ, honos quidem eſt apud Romanos palmus, quem qui conſecuti ſunt, centuriones dicunt.
ἐ τῶν, vel chariſſimorum comitum ſuperemi ordinis & illuſtrium.
τὸ ἐφέσιον, ſua ſint tutore perſequi.

pag. 174. τὸν ἐμπόλεμον, fugitivum ſtigmata indicat.
ἔσπερ οὖ, ut legum latores parentum peccantibus tamen ſimpatum, delinquentes ipſorum nambrum præcipue ſcindentes, ſic Homerus ludebeate punit, qui per hepar deliquit.
κλαίουσι, ſolent & nunc facere qui ſervos deliquentes caſtigant, ſupientium cura ſcindere & incidere: furantium manus: guiſoforum ventrem: nugantium linguam, & ut quidam dicunt: Ea membra puniebantes, per quæ operati ſunt arcumnoſos labores. id eſt deliquerunt.

pag. 175. καὶ τοὺ σωτῆρας, & familiare nobis eſt, ſi quis habeat cauſam capitalem, non audire hanc ante fores extra venientem, buccinatorem evocare buccina.

pag. 176. ἀνάγκη, adium cuſtos, puerorum educator.
ἀναλύσει, mulieribus domeſticarum rerum cura, quæ intus tantum ſunt, agne datur.
ἀλκφύλαξ, domus cuſtodia.

pag. 178. ταγὸν δὲν, venientem ad ſubſtantiam.
ἐὰν, ſi adium ſuarit teſtamentum. ὁ βικλιοφύλαξ, teſtamentum hereditatem afferens.
ἀπὸ γὰρ, non enim reſcindatur inſtitutio, ex qua ſperat libertatem.

pag. 179. ἀναγκαῖοι, interiit cum eo Fonteius rius legatus, vocant enim ita a conſilio miſſis in ſenatum duribus.
ἐκ προσώπου, ex perſona.

pag. 184. Μόμμιος, Mummius vero unus ex dominatis ambitus ex lege Pompeia, quæ imputatatem dabat judicandi alterum.
ἔξω, quod de plano recte ſjudicari poſſit.

pag. 185. ἀρχαιολογικὸν, antiquitatis 14. Et C. Ceſar in edicto prohibito, ne quis congregare per urbem: ſolos Judæos non prohibuit peculnias inferre, & ſimul agere ſuas res.
δίκαιοι, coetus per urbem ſunt, multitudo quibus imperat nihil ſanum, ſed inertum, temulentia, compotationes.
τῶν δὲ, Senatores & ſyuodos, quæ ſub prætextu ſolemnitatum contrahuntur, bonum ſua computatres diſſolvit.
ἐὰν δὲ δόμοι, quidi ſi plebs, vel fratres, vel ſacrorum Orgiorum nuncistores, vel convibiales, vel ſepulchri ſinidem, vel ſalutationis conſortes, vel qui ad pyrdum, aut mercatum proficiſcuntur, diſpoſuerint invicem: liberum eſt, niſi publica res prohibeat.

pag. 186. ἄλλως, Multæ enim ſimplices verba nimis diligenter exquirere.

pag. 187. πρωτον, priorum.

pag. 188. τὸν μὲ ἐ, nihil omnino denunciaverit, fed ſupra modum ponens, inſerit emprotum. Torre enim emptor conveniretur mendacium conſtituto tempore reddicrum, actione de dolo conveniatur.

pag. 189. καὶ ἐ, & temporarie Prætoris, qui actoris ſubſtantiam asserunt, & manutenunt, ſi ad heredes deveneriat.

pag. 192. καὶ τὸ τ, & ſi quid fecerit in fraudem creditorum, revocatum.

pag. 193. ἀνὰ τὸ, ab ſtatu ponendo. Κεῖσθαι, area magna.

pag. 194. ὁ φόλλις, ſolidia hex tercentum tantum dat quarta: non iudem & actionem.
τριφυλλὸν, collare ornamentum.

pag. 198. κακὸν δὲ, jubet vinctum in theatro circumduci multitudine equeſtri docente, præconibus præeuntibus, & maleficium in mulierem inclamantibus.
τὸν Νάρκισσον, Narciſſum ferii tradidit: hoc ipſum græco clamans, hic eſt qui Commodum ſuſſocavit.
καὶ ἐκεῖνο, & feris poſtea ſub præconio datus.
τὸ νόμο, legis voce.

pag. 200. τὸ ἀναγκαῖον, res alienatæ, & non poſſeſſe.

pag. 202. ἐν τῷ, in parvo per elementa.
χωὶς ἐν τῷ, quæ eſt in probatione quinque teſtibus, niſi fuerint inſtrumenta ad probationem idonea. Si vero ſint inſtrumenta, tribus teſtibus acquieſcimus. Quod ſi inſtrumentum tale ſit, quod adverſus omnes valeat, forte etiam ſcripturn publica fuerit, tunc quidem non egemus teſtibus.
ᾗ διάταξις κακὸν, Conſtitutio jubet non ſolum in criminalibus cauſis, ſed etiam pecu-

pecuniariis, unumquemque eoq; testari datione jurisjurandi, quo scit, vel jure quod nesciat: exceptis parentis, per leges testari prohibitis, & illustribus personis, & qui supra eos sunt, nisi sacra justo fiat: Si quidem habitetur in regali urbe, propria voce testimonium perhibere. Si vero abfint, mittit partium mandata, ut deponant, quæ sciunt, vel jurent se nescire: videlicet & in aliis testimonii personarum exemptarum. Omnibus vero testibus depositionibus, & probationes esse indemnes.

pag. 207. ἀκεστορικὸν, quæ pro testimonium præstantur. *bis cod. pag.*

pag. 208. ἀκρίζω, confertim res emere.

ἀκτιλίζω, minutatim, per partes vendere.

pag. 205. ἀκυστέρητον, mutui usus.

pag. 207. Ἀκυσκὸς, Teopolis maxima Orientis urbe, quæ ex Antiochea posì terræ motum, a Justiniano appellata.

pag. 209. ἀλγυάτινον, pofſeſſionum mafſam.

ἀμωνυμία, nominis ſimilitudo.

pag. 210. ἀνὴ γυνὴ, & poſtea Polybius quidam Cæſaris libertus recitavit.

ἀνωμάτ κοὶ, noxiam, & a ventis quibus agitatur, peſtilens.

ἀνδρόπους, habitationes circumſepſas terra defoſſa, & ſine aquis.

Ἄγυπτος, Aruſſe urbs Ægypti. Gentile Eniſſius, ut Oaſis, Oaſita.

pag. 211. ἀπομόσιμος, & alias leges ſecis, & de tertia ſibi non ducenda.

Ἄστυ, populus, fuctiones.

Ἄστοι τῶν, populus urbium.

Ἀσύμφυτος, perſonis diviſibus.

αὐτὸ αὐτὸ, locupletes fedaſſicrent.

ἄτερ καὶ, quod & in pecuniariis cauſis, & hominibus ſub ſideiuſſore factis ſervatur.

pag. 212. ἀφανισμὸν, redemtio litis.

ἀφανισμὸς, redemtor eſt, qui pecuniam dat, ut adſtonem acquirat.

ἀφανισμὸν, litem redimere. *bis cod. pag.*

ἀφανισμὸς καὶ σωμ, redimere lites & negotia reſtitum eſt. Redimere lites eſt, aliorum actiones, vel res lucri cauſa ſuſcipere.

γεωργὸν, agricolas alienos redimere, & patrocinium ipſis præbere.

ὁ σὺ, qui ſummæ rei præeſt.

pag. 216. ἀφρόλιτος χαρακτὴρ, moleſtus, flagellum.

τῷ χαρᾷ, Alabarchæ, qui nunc exiſtit.

ἀφρικτῶνες, Alabarchiorum præfecti.

ἀφρικτοσύνη, antiquitatis.

τὸ ἀλαβαρχικὸν ἀξίωτος, Alabarchæ munere defunctus.

pag. 218. ἀφὴ ἀνθρώπων, de injectionibus.

ὁ βίος, omni inopia.

τῶν αὐτῶν, ædium, τῶν κτισίων, familiarium.

ἀφρικτὸν, moleſtus, fedulitatis.

βασκανίσαντες, irritantes.

γεωλόφους, proiicere.

pag. 219. γραφὴ, judicium Præfidis.

γραφὴν τροπαι, judicium præparatio, ſive de juſtitia.

δόξαν, gloriam divitiis non facile parari.

δορὶ, oratione de juſtitia.

δόξη, gloria quidem pecuniæ poſſeſſe, gloria vero pecunias non emta.

ὁ δόλον, ſacum faciens in non ſignato argento, & qui ex ipſo opus facit, & vendit, manus ei amputetur.

περὶ ἐγγύης, de fidejuſſione.

δαιμονίου, Cantheria a nobis vocata τὸν δαιμονίου, impedimenta geſtatoria, apparatum & transportationem commeatus.

ἀποσκευὴν, apparitus, cura commeatus, quod a nobis dicitur τὸν δαιμονίου, impedimenta, cantheria, &c.

καὶ τὸν δαιμονίου, impedimenta quidem ſunt & omnes uſus inſtrumentorum, hoc eſt ſervi, ſubjugalia, & alia reliqua, & ſi res alio ad loſſati miniſterium tranſitur.

καταμηνίου, afferre fabulas in balneum.

pag. 220. τῶν κτισίων, fodorem fabaro exiſcare.

pag. 223. ὁ χωρὶς, Dolabra ſolerens, quæ debet, moveat exhibitoriam actionem, exactens chirographium ſibi reſtitui, & alia documenta pertinentia ad contractum.

ἀποκαταστικὸς, exhibitoria. *imperatoriæ*, reſtitutoriæ.

pag. 224. τὸ λαμπρὸν, quod dicitur liquamen, ita fit.

λειτουργήσαντα, defertio iuriſjurandi, & actio adverſus jurandi deſertorem.

ἄμαχος, ut qui manu, vel conto nocuit.

οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, Romani competerunt contra fubaſtor ſub ſtatibus, ut ſophiſta Barbarorum venientes trajicerent.

pag. 226. ἐκ τῶν τῶν, ex tribus his excidere, diſcingere & diſvincere; excidere quidem & diſcingere, penitus arbores corrumpunt, & arborum cæſim faciunt, & locum dant legibus ſuper his latis, ſubſecavere vero minime; ſubſecare enim eſt extremas radices cædere, quod arborem non lædit, at quidam agrorum cultores exſecrantes dicunt.

pag. 227. ὁ ἴδιος, unus heres & præſentibus, & abſentibus ſuperſtitis rede movet diviſionis judicium.

ἐκδικάσιμον, efficaciter.

ἐκ καὶ βουλὴ, Inefficax proteres quod non imputari in peculium licet, nec tranſmitti poteſt:

pag. 228. ἐκ τῶν τῶν, loco ſi atrox injuria, quando in theatro mutis ſpectantibus fit injuria: Natura enim durius eſt multis ſpectantibus vim ferre.

ἐκεῖ, nec idem, e contrario.

ἐκὶ τοῦτο, nec e contrario.

pag. 229. ἐκκλησιαστὴς, ædium.

ἐκκλησιαστὴν καὶ ἐκχύλο, miniſterium, & artem.

κατηβασίαν, ſacra, ſcelestus.

pag. 230. ἐκπεπαίκει, noverca & matris eſſe alibi nomen.

ἔκνομον, vi quidem vitricus debet ex uxore natam in filiæ ordinem ponere.

ἐκτὸς δ', ut matrem cole, qua matris veſtigia calcat.

ἐκτὸς δὲ, facer vero pater, quam mitis ſemper.

pag. 231. ἔλεγ, Sejo filio ſaluteni.

ἐλεύθερος, fuperi patrem, & fratres.

ἐλεύθ, ſuper patrem, & patris filios.

ἐν ἀκριβείᾳ, legum ſententiam diligenter judex intuetur, nec a principe adverſus leges dictorum curam habeat.

pag. 232. ἐ σωφέτα, præfens conſtituto jubet, nullquam judicem adverſus juſtum, & legitimum judicare, etiamſi præceptum vel mandatum Imperatoris recuperet, quo præcipiatur adverſus juſtum judicare: Sed mandatum negligere, & decretum ſuum juſtum facere, & legitimum.

Τιβέριος, Tiberius ad civitatum præfectus ſcripſit, Quod ſi quid contra leges mandaverit, ne aufcultent, tanquam extanti.

σωτῆρ οἱ, omnes magiſtratus, & ſieri judices breviter cauſas expediant: Et ſi quis litigantium judicem competentem pliaries adiverit, nec propter neceſſitatem cauſam differat (*judicium*) Adeat principem, inde expeditas opem: Et ſi quis recuſaverit judicem iſſe ante litis conteſtationem, ex ſacra aditione alium judicem accipiet: Si vero iſſe conteſtationem litis, poſt litis conteſtationem, Judex alter, vel conjunctus judex non petatur. Ab uno quidem judice totum moveatur negotium. Et ſi incommodus hic in aliqua principalſi ſententia videatur, ex proprio fuffragio ad competentem idipſum mittatur: Secundo enim quis vel plenius accuſatus, & ex ſecunda accuſatione duplum damni ſolvet. & præterea cautione vel jureiurando de juri ſtudio, & ſecunda commonitione apud principem judicem movebit.

οἱ ἀρχὸν, principium fumentes cauſæ in judicio ex contra ſtantibus.

προσεπόρθιος, litis conteſtatio.

pag. 233. ἰσόμοιρα, μεταμοιρὸν δίκη, deſerta, ſi quis ex una parte agitur.

pag. 234. κοινὸν, reſectio & ceſſatio judicum.

συνδικαστὴς, ſocius judicem.

pag. 235. τὸν κληρικὸν, viceſimum partem hereditarum, & donationum, quas aliqui moricuses aliquibus (exceptis valde conjunctis & pauperibus) reliquerit, conſtituerum.

τὸ λοιπὸν, res communis.

pag. 236. ὁσάκις ὁ κλῆρ, quotiens heres ſolvit legata atque ſideicommiſſa, & alii quidem teſtimonium perhibent de veritate, tunc ipſum ad poenam viginti quatuor ſolidorum: neque exequentes poſſe lubere non numerare pecuniæ, dicendo quod licet inſtrumentum fuſtum ſit, non fuiſſe data ea, quæ in ipſo ſcripta ſunt: Sed omnimodo condemnandum, etſi re vera nihil ei ſolutum ſit. Hæc quidem ſi conveniatur quis ex propria contradu. Si vero tutor eſt, vel curator alicuius ſub cura poſite perſonæ, ſive mas ſit, ſive femina: juxta conſtitutiones tutelam gerens proprionem liberorum, & manum proprium produſtam in contradu eorum, qui ſub tutela vel cura ſunt negaverit: tunc ſiquidem ex ſola comparatione deprehendantur mentiri, perdunt ipſi viginti quatuor aureos. Si vero ex produſtione tabellionis vel teſtium, non numerate pecuniæ exceptionem non ſuferri periculis ſub tutela vel cura poſitis, (non enim peccaverunt ipſi.) Sed ipſi tutores aut curatores alios XXIIII. aureos ponæ nomine ſolvant actori. Salva perſonis ſub tutela vel cura poſitis exceptione non numeratæ pecuniæ: neque enim juſtum eſt ipſos propter aliorum delicta damnum pati. Hoc de reu conventis, cum dicit, conſtituto debendi, & ad

pag. 246. ἀσυντάκτως, operis perfectio.

pag. 247. ὁ ἀνὴρ, agens primus jurat de calumnia, ſi exigatur, quod non jurant pater vel patronus.

ξύλον, lignum. *bis cod. pag.*

ὡς ἐν τῷ, in ligno extenſiones pedum.

τὰ ἐπίλοιπα, crura ligneo inchaſi cippo.

ξυστῆρα, tormentum & lignum, in quod pedes injiciuntur.

κατεργάζεται, malis manſio.

τὰς δὲ ἀρχὰς, legatos ad cuſtodias, & malis manſiones dimittavit.

pag. 248. ὁρκ, quæ ſuperſtites liberti.

τὸ αὐτὸ, eadem res. *ὁ αὐτὸς*, ipſe idem.

ὁδύνων, impoſſibile. *bis cod. pag.*

pag. 249. ὁδύνων, difficile eſt, ſi non.

pag. 252. ὁ τῶν ὁδῶν, qui alienum domum mala fide poſſedit.

οἰκονομικὸν, manuali.

οἰκῆς, bona.

pag. 256. τὸν ὁλύμπ, Ilium Urbem templum Minervæ habentem.

ὁλ, Trojanum Palladem.

pag. 257. τὸν ὁμοῦ, ex exemplum venditore.

ὁμολογήσεν, promtiſſimus erat ad excogitandum quamcunque malitiam, omnes injuſtitiæ viæ inveniri, juſſit præterea veſtigal ſingulos locorum prudere ſuper aevio ſpiritu pro ſua quique facultate & opibus.

ὀνομ, de damnis aericis.

pag. 258. ὀξυκὸν, aericum.

ὁ τῶν ὀρφανῶν, non juſſum nec conſtitutum tributum, ſed forte quadam, veluti ex aere latum.

τὸν ὀφειλόμενον τῷ, ſi convenitus quis propriam manum negaverit exhibitum in libello vel in alia charta, ſi ex collatione conviuentur, hoc eſt ipſius alterius probata manu, & comparata ad eam quæ in charta poſita eſt, dixerum ſe penæ nomine alter pro eius ſolitate ſolidos XXIIII. Si vero tabellio probatus fuerit, apud quem inſtrumentum ſcripſerit eſt, aut alii quidem teſtimonium perhibent de veritate, tunc ipſum ad poenam viginti quatuor ſolidorum: neque exequentes poſſe lubere non numerare pecuniæ, dicendo quod licet inſtrumentum fuſtum ſit, non fuiſſe data ea, quæ in ipſo ſcripta ſunt: Sed omnimodo condemnandum, etſi re vera nihil ei ſolutum ſit. Hæc quidem ſi conveniatur quis ex propria contradu. Si vero tutor eſt, vel curator alicuius ſub cura poſite perſonæ, ſive mas ſit, ſive femina: juxta conſtitutiones tutelam gerens proprionem liberorum, & manum proprium produſtam in contradu eorum, qui ſub tutela vel cura ſunt negaverit: tunc ſiquidem ex ſola comparatione deprehendantur mentiri, perdunt ipſi viginti quatuor aureos. Si vero ex produſtione tabellionis vel teſtium, non numerate pecuniæ exceptionem non ſuferri periculis ſub tutela vel cura poſitis, (non enim peccaverunt ipſi.) Sed ipſi tutores aut curatores alios XXIIII. aureos ponæ nomine ſolvant actori. Salva perſonis ſub tutela vel cura poſitis exceptione non numeratæ pecuniæ: neque enim juſtum eſt ipſos propter aliorum delicta damnum pati. Hoc de reu conventis, cum dicit, conſtituto debendi, & ad

& ad agentium personas : Jubens , ut si after proprium manum vsgaverit , postram sibi in charta contra ipsum producta , forte in fuscepta confessione: Et ipse similiter , si quidem ex ista comparatione augitur , præstet viginti quatuor aureos. Si vero ex productione tabellionis , vel testium , tunc omnibus modis imputet omnia in probatione (*cartella*) contenta , etiamsi tevera non fiat ab ipso recepta . Hæc ſi proprio nomine agatur : Si vero nomine vel curatoris , dabit quidem duplam poenam XXIIII. aureorum . Sub tuta vel cura positus , potest opponere probationi non numeratam pecuniam .

τόκους ἢ, animadverte comparationem semper fieri secundum normam conſtitutionem jubentem cum juramento fieri ſcripturarum comparationes .

pag. 259. *λὸς νὶ σύναρ.* ſi poſtulet quis in judicio producere inſtrumentum , non adverſum ſe, ſed adverſum alium quemvis , ut alteri proſit , & recedat illud producere , utpote , ex eo damnum meturens : Verum petens chartam exhiberi , dicit ſe non debere damnum pati , ſed vel pecuniam recepiſſe ab iis , qui inſtrumento producendo arguendi ſunt, vel aliud commodum recipere : ſe ipſo grave damnum pati non producto inſtrumento . Vult conſtitutio , habentem inſtrumentum , illud proferri , ſi nihil ipſe ex productione damni patiatur. Sio damnum ſibi affert producendum inſtrumentum , non eſſe cogendum ipſum proferre , cum expediat ſibi magis occultare illud quam publicare . Si vero is , qui eget inſtrumento affirmet , nihil ei fraudis allaturum: Juſjurandum præſtet ſolum , ut exiſtimet fidei ſuæ damnum manere in inſtrumenti productione , propter hoc reſulet proferre ; ut vero non hoc ipſum quod non habeatur promiſſum ſibi ad non producendum chartam , detrimentum domeſticum cogitet , ſubtilius ſuſcipiat juſjurandum , dicens quod non quia ſumpſerit pecuniam , aut aliud quid , ut non producat chartam , vel quia habeat promiſſionem doni , neque propter mentem illius , contra quem quæritur inſtrumentum : neque propter amicitiam illius chartæ exhibitionem recuſat : Sed ut recta circa propriam ſubſtantiam magna detrimenta paſſuras . Quemadmodum credens ſuire verum de aliquo ſubjecto , cogitur invitus ad teſtimonium , & neque ſi promiſſionem habet de non ferendo teſtimonium , neque ſi contra amicum depoſiturus ſit , recuſat teſtimonium . Sic neque inſtrumentum poſſularus proferre , neque aliquid acorperit aliquid vel ſperet ſumere , neque propter amicitiam ejus , qui ex inſtrumento derrimentum paſſurus eſt, poteſt exhibitionem ipſius denegare . Sed ſi quis juraverit , ſe non habere inſtrumentum quod quæritur , neque omnino cogendum proferre , quod non habet . Sed ſi omnino non fuiſſet præſtare tale juſjurandum , omnino cogetur proferre deſideratum inſtrumentum . Si vero ſemet occultaverit , ut qui nec jurare neque inſtrumentum proferre velit : omnes damnum quod ei qui eget inſtrumento contingat, ex ſuo refarciat . Idipſum etiam evincat in argentearum brevibus vel aliis quibuſdam ſactis : quæ quis requirat exhiberi non contra conficientes codices vel inſtrumenta , ſed contra alios . Illi vero cogantur proferre codices vel inſtrumenta , qui & teſtimonium perhibere coguntur. Contra vero quas perſonas invitus quis non dicit reſtimonium , contra eoſdem non præ ferre codices vel inſtrumenta , vel aliud quid ſimile vis adhibeatur . Notiſſimi autem ſunt ex legibus , qui non cogendi contra aliquos perhibere teſtimonium inviti , ſicut , & ii contra quos aliqui teſtimonium perhibere non cogantur . Nulli vero licet aliter cogere proferre inſtrumenta , niſi in eodem judicio , in quo res agitur , & impenſis petentis fieri productionem codicis vel inſtrumentorum . Oportet autem exhibitionem eorum fieri ſemel tantum : Si vero ſimul producto inſtrumento , petat & ſecundo fieri productionem , qui eo indiget : ſi juſſum videatur judici , & denuo proferri chartam , qui jam produxit chartam , recuſet , negans ſecundam productionem , dicens perditam eſſe chartam , vel alias non habere facultatem exhibendi , juraturndo tantum id docere , & nequaquam cogetur proferre : Iſtidem obtinentibus tam in regia urbe , quam in omni provincia.

pag. 260. *Α'λλοίως καὶ ,* Athenienſes , & alii Græci foſſas ſub terra facientes ſpaciоſas , & rotundas , & quadrangulas , & eas obducentes , vinum ſervabant , & oleum in ipſis , & has laccos vocabant .

ἐπὶ τὸ πλεῖσον γὰρ ἀπὸ ἐλαίου ſpecioſe ernandum. *ἐπὶ τὸ ἀληθέστερον* , ad inficiandum coſtas ipſius. *ἐπὶ τὸ φρονιμώτερον* , ad curandum .

pag. 263. *ὁ ἐπὶ ,* qui ſemel vocavit in jus aliquem, ſi poſtquam profatum reo convento libellum , in aliud vocaverit judicium pro eadem cauſa , & damnum ſolvat convento , & cauſa cadat , etſi juſtam habeat actionem .

pag. 265. *οἱ περὶ Φανέστας* , delphicas menſas habentes.

Φάραιον τὸν τόπον , Delphica locum vocant Romani , non ſua lingua , ſed antiquo more imitantes Græcos . In Palatio enim Romæ in qua regis cubitras eſſe conveniebat , ſtabat trapus ab antiquo , in quo calices regis pincernæ ponebant . Delphica hunc tripoda vocant Romani , eo quod primum in Delphis fiſſus .

σφαιριςήρια , pulvinaria . *τάβια* , togæ.

ἀκκαμῶν νῦν , ſtravitnus leſtum , & quia durus eſt , exuaſtinus , & pulvinar mollivimus .

ἐπὶ δὲ δὶ & mos dicendi , Aquam ad manus antequam menſa apponatur : Poſt cœnam vero , Ablui manus dato o puer .

καὶ ὁ σταλὸς , etenim & error uteatis legem facit.

pag. 267. *τόμοι καὶ* , cum lex & conſuetudo ſint omnes Charaſteres Regis , niſi poſtrere minuatur , valorem inferre , & habere æquivalens.

ἀπορῶν ,

ἀπορῶν , conſtiturum eſſe partem negotii .

σφυγμοσκοπὶς , menſurirorum rationibus .

pag. 269. *οἱ μὲν μάλιστ* , ut qui ſit futurus heres filio .

σκαιὸς , erat autem ut pater mitis .

pag. 270. *λέγουσι Πέρσαι* , dicunt Perſæ , cum Darius fiſcus eſt inſtitor , vel caupo : Cambiſes dominus : Cyrus Pater : Darius , quia ſecundus eſt omnia : ille diſſicilis , & negligens : hic vero mitis , & bona ſibi omnia comparavit .

ἀνάκαλλος , ſubalternum .

οἰκονόμος , domi natus , verna .

pag. 271. *ὀθόνια* , lintea . *σουδάρια* , alba ſundala pro lintels .

παραθήκη , paraphi . *ἰδὲ cod. pag. ἀξιόπιστον* , vas ad accipiem habendum .

pag. 272. *ὁ τόκος* , argentum baleonum .

πρόθεσις , vitta .

pag. 274. *τηρεῖν* , obſervant tempora , negotiantur ex inedia , & calamitates colunt .

σιτῶναι , hæc frumentarii , & caupones , & temporum obſervantes adverſitates .

pag. 277. *ἐπὶ πρώτοις* , quod primus fidejuſſerum , & poſtea impubes tenetur .

pag. 281. *κατὰ γαστρὸς* , ventris ligamen . funda . *A. ρυσίου* , L. Fabium Chilonem , percelebrem Prætr. Urbi .

οἱ δὲ , ſuo negationes , vel privationes affirmationem efficiunt .

οἱ ἀναντὶ , ad negationem majorem .

σκυτικὸν ἔργον , ſtellio .

pag. 283. *ὁ αὐ σὺς* , qui alienas ædes furandi gratia ingreditur .

pag. 285. *ἐπὶ πραξάσθαι* , in ambiguo . *ὁ πάντως μὲν* , non credo .

πεφυκότες , extende .

διαλυόμενον , diſſolvere . abſolvere .

pag. 289. *οἱ περὶ Ἴωνα* , judices , qui de finibus cognoſcunt .

ναυαι , aliquanto ſerius .

pag. 291. *ἐκ τῶν ὁ* , de Dacia Zemenſium colonia .

τὰ πόλεις , & urbes (colonias) in Dacia frumentarias .

μεσὸν οἱ , poſt traditam deſcriptionem .

pag. 293. *νόμοι* , legis gratia .

Μάρκος , Marcus Juſtejus .

ἐπὶ ἀνάγκαις , dario ultra leges , donum .

pag. 294. *ὑποφυτευτικοὶς* , ſubcontinuative .

pag. 297. *ὁ μισθωτὴς* , hoſpes mercenarius ſuorum cuſpam , & hoſpitum agnoſcit .

κρατῆρα , capitium . putei operculum .

κρουνὸν , aquæductium .

pag. 298. *ὄλεωτ* , atque ſalſe & tepide , & penitus . *ἀπεκτάνθαι* , & ut ſi dicam , mortuus .

pag. 299. *πρόξενος* , legatus nec verberatur , nec injuria afficitur .

οἱ περὶ , qui de finibus cognoſcunt judices .

pag. 300. *πέπλον* , penium panuelum , vel fiſus , in quod fubrenco involvitur .

pag. 301. *ἀμφὶς* , patina in quo mortuis libatur .

pag. 302. *ὁ ὑπηρετικὸς* , funerans utilitatis eventum fugit ad columnas , & parietes abſcondens caput .

πρὸς κίονα , ad columnam , vel ad ſtatuam pedicit , clam accedens .

pag. 303. *ἐν τῷ ἔτει* , ex 18. quæ intus ſunt .

δύσκολον , difficilis anhelitus . *δυσωδίᾳ* , gravolentia .

ὠκ ὀσ , corporis maleolentias , & quæ vocantur hirci odores .

ἀμέλγει , adjicitur , & accedit ejus poſſeſſio. *ἀπαιτεῖ τὸν* , quemadmodum poſſeſſionis alienem nomine furioſi poſſumus movere: ſic & per adrocationem , vel precarium ipſius uti poſſeſſione , quam ante furorem per ſe , vel poſt cum per alium habuit .

καὶ ὅσοι , & ſic contingit eundem nominem agere , & accuſari ſurti .

pag. 304. *τὸ πάτρῳ* , idem eſt ſi alterius domus uſumfructum legaverim .

οἱ δὲ γε , ſed & non totam navem .

παραφθείρω , inſuper habetur fabtilitas .

παλαιτάτω , delinquere , errare .

ὁ δὲ πάλιν , ſi ex pluribus herbis emplaſtrum , vel ex ſpecieblus unguenta : non erunt domini lignorum , ſed ejus , qui ſpeciem fecit .

ὡς ἐν τῷ , ut ſuæ populi ſunt .

pag. 305. *ἐκδέχομαι* , liber homo bona ſide ſeviens mihi , hereditatem mihi non acquirit: ſi vero ſciens fortunam fubverit , hereditatem poſſidebit ſibi .

χρέατων , chreſtos . ulus .

διαθέσθαι , diſponere , vendere.

τὸ αὐτό , id ipſum & in eo , qui vendidit , vel permutavit , vel in forum expoſuerit .

παραπλήσιος , præternaviget .

pag. 306. *ὀνησίου* , comaculum in ſumma ædium camina : trabs penſilis , contignatio , anguſta domuncula .

pag. 307. *τὸ λεγόμ.* legato burdonum & mulæ continentur .

οἱ ἐπίτροποι , ſemiafinæ , mulus .

ἡμίονοι , ſemiafinus , mulus ex equa , & aſino .

pag. 308. *κόσμου δὲ* , ipſæ erant ad pulchritudinem & ornatum corporis ordinandum præparatæ , hæc componebat capillos compoſite .

ἀποστροφὴν , inverſum quid .

τῷ δὲ, non incipiendi pœna , quantum dabit *Βασιλεὺς* , ſi annulum dedero decem talentorum .

κεφαλὴν , mantile , collare , torques archabonice .

pag. 309. *ὁ σὺς* , ſi quis in trivlis errantem vidit curpidinem , fugitivus meus eſt ; qui indicaverit , præmium habebit .

ἐφεστῶτας , militare falarium . *ἀκκαβὸν δὲ ἀκκαβοῦν* , certaminis præmium . *ξένια* , xenia & alia falaria .

ἐφυσέων , ejuſdem ſignificationis .

pag. 310. *ἔρετμα* , eurera , indicii pramia .

σπεῖρ , ſive , & ſi comedentibus labolthyes (*ſeu ſolidis obſeas*) in capitvitate , & alia quædam perpetratibus .

οἱ δὲ τὸν , juſſi implere , ſine allo turpi lucro impiere oportet , nec indicii præmia , ſive eurera , vel quocunque nomine hæc vocentur , reſpectus .

ὁ διάπλους , Conſtitutio vult protenetum nuptiarum poſſiſſionem nihil ſumere : ſi vero omnino ſumere conceſſus , ſi ea re nihil conveneit , nihil accipiet: ſi vero convenerit , non exiget ſupra viceſimam partem dotis , & antenuptias donationis : ſi dos ad ducentas ulque libras auri attigerit , minus vero volluerit accipere , ei liberum eſt : ſi vero quinquacunque quantitatis dos fuerit , ultra decem libras auri non licet proxenetæ ſumere , nec ſi perfecta ſit dos , vel ante nuptias donatio , ſi vero præ-

ter hæc quiſquam pactus ſit, id non exigatur; & acceptum reſtituatur, ſive pecunias acceperit, ſive res: ſive data ſit conſeſſio debiti vel denique receperit ſive mobile ſive immobile, ſive ſeipſum moveus intreatatis actionibus non modo contra eum, qui recepit, ſed & contra ejus heredes. Nec ſolum ab eo, qui dedit, ſed & ab ejus heredibus. Deſinitra penna decem librarum aeri his qui contra hæc agere tentaverint.

ὠνιμὰν, mercatus propter lucrum, amicitia de manu in manum.

ἐπίτηδευμ, cogitabat gratiam gratia metiri. Et non uti emptores de manu in manum commutationes faciere.

pag. 311. ἐαν δὲ ἀλλο, ſi alter quidem permutaverit, alter vero alteri fidem habens hæc fecerit eo pacto ac ſi eſſemus fecundum leges non exiſteremus.

ἰδιόρρυθμ, quare quibuſdam horum non ſunt actiones, ſed putant oportere aequitate ſecundum fidem commutantes.

ἀπὸ χειρὸς, de manu in manum.

ἀπὸ, ὑπὸ, ἐπὶ, in intra, intus.

ἐν κύκλῳ, in cirmo, in circumo.

pag. 312. ἐν ὑδατι, in nullo loco veſtigial ab ullo propter corpora, quæ transferuntur, exigetur.

καὶ σὺ τὴν πέτραν, & veſtigal, & arca lapides, & ſtola.

κυρὶ ἔστιν, de cunis, lucernas enim in luctu accendere, ſis non licet.

pag. 313. ἀ πρόσωπον, non prius ceſſavit, & tormentis & plagis corpora affligens interficere, novis formis mortis effectus. Soccum ſpretia plenum lagueis ligans ſuſpenſum ex collo, graviſſimum onus: ſtertuens ſub dio in medio foro, uti multiplicibus poenis, ventre, & ſole, & praeterea intum verecundia, & ſuſpenſis oneribus opreſſi fatigentur.

pag. 327. ὄβολμ, oſculum regum, placatio regis.

ἐν τοῖς, ex logographis.

pag. 329. μετὰ ἐπιζήμιον, poſt deſertum efficaciter conveniunt ſuper dimiſſione, morum improbitate, & ſocordia, & rebus donatis, & amoeia, & ſumptibus factis.

pag. 320. ἐὰν τὸν, qui ex pignore, capiuntur fructus, imputantur in debitum, & ſi fuerint fatis ad totum debitum, diſſolvitur actio, & pignus reſtituitur: ſin uberiores fuit debito, ſtructus excedentes redduntur: mora videlicet actione de pignore.

pag. 321. κτικὸν, pro rata.

pag. 322. ὁ γὰρ, ſi vero eua natura tantum obligatur, non diſſolvitur cautio.

pag. 323. ἐπιτροπὴ, colum, valſidum, cophinus.

pag. 325. μόνοι ἐνοῦμ, mutuum pretioſum. μόνοι, marui honoriſici.

ἀμώμητοι, immutabiles homines oneſti.

ἐ χαρὶ, gratia mutuam gratiam fert.

pag. 326. διάκτοροι, deſperantes de his quæ conſecuntur.

σύμφερτ, quiſquiliæ Juriſconſultorum.

pag. 328. ὄμν χρεωκ. videliſcet decoctor decoctori Stellionatus five maleficii exceptionem non opponet.

ἐξ ἀναγκαιοτάτης, ex diſcrimine.

pag. 329. ὁ διάκτωρ κάλων, conſtituto jubet, ut quivis judex in ſententia ſua praecipiat, victum dare expenſis omnes in judicio factus. Cum habeat judex ipſe poteſtatem & excedere ſumptum ad decimam uſque partem eorum, quæ reppenſi ſunt, ſi eum impudentia victus partis ad hoc impulerit, & quod excedit ſumptum factum, ad ſtipiales rationes deferre, niſi forte judex detrimentum victricis partis ſtudens refarcire, partem quandam eorum ei aſſignet: Condemnatur actor, & rem litigantes non modo eum alteri eſt judex competens, ſed etiam ſi alter eſt incompetens, vincatur eo ex reconventione; nec poteſt eum judicem recuſare, ſive parates ſint judices, ſive dati alteri. Habent enim & hi ſuos executores, & compulſores. Quod ſi hæc judex non fecerit, ipſe damnum litis cogitur reſarcire victrici. Si vero quis conventus bona ſide ſolverit, aut agens deſiſterit lite, aut etiam judex non venit eum veritate, non calumniatorem, ſed de re ambigua litigantem, ut evitet expenſionis condemnationem. Minuiſſe tum vero, quod in pedaneis judicibus, magiſtratus eſt, qui debet ipſis aſſignare apparitorem, qui hæc dirigat, & perſequatur.

pag. 330. ὁ διάκτωρ κάλων τοῦτο, conſtituto jubet, cum multa ſurgunt in lite inter judices & judicem de quibuſdam eorum proferre ſententiam definitivam, & deinde iterum proferre de aliis. Si iterum vifam ſibi ſententiam proferre. Et non cogi unam ſententiam de omnibus capitibus ſimul dicere.

κατὰ συνήθειαν, per conſultationem.

pag. 331. ἐὰν τὰς τριακ, cum triginta ſecunda condemnatione dicatur de omnibus magiſtratibus illuſtribus, a quibus eſt appellatio, principem de appellatione audire. Poſſe conſtituto jus reſtituendi veniens, quod adverſus ſententiam praefectorum praetorio appellatio non ſit, ſe tamen audire ab aliis. Si iterum vifam ſibi ſententiam proferre. Et non cogi unam ſententiam de omnibus capitibus ſimul dicere.

κατὰ συνήθειαν, per conſultationem.

ἐὰν τὰς τριακ, cum triginta ſecunda condemnatione dicatur de omnibus magiſtratibus illuſtribus, a quibus eſt appellatio, principem de appellatione audire. Poſſe conſtituto jus reſtituendi veniens, quod adverſus ſententiam praefectorum praetorio appellatio non ſit, ſe tamen audire ab aliis. Si iterum vifam ſibi ſententiam proferre. Et non cogi unam ſententiam de omnibus capitibus ſimul dicere. Sed ſi immobilem poſſeſſionem habent, jurisdictionem emittent ſcripturam: Si vero non habent, ſufficit ſumptus priores inſtantiæ, in lita inſtructione factos adverſario pendant. Si vero tutores, aut curatores in tempore, vel quantitate plus exigere conati ſint a debitoribus eorum, qui cure committi ſunt, in nullo laedantur, qui ſub bonorum agentes, & ex eo rem laedentes, aliud tantundem tempus expectent, nullum uſuram in modio temporis accipiendo, quantum ipſi praeverere dilationem conati ſunt. Et hoc tempore elapſo, non aliter agant niſi

pag. 349. *si ἐν γνησίοις*, si quem debitor de iis, quæ pignori dederat, litem habuerit, & novit creditor, præjudicium patitur.

pag. 350. *σὺν καὶ ὑ*, per hypothasin unitesem. *σοὶ σοί*, de spe in nobis. *ἐλπίσαντι*, datæ ipsis fori, & jurisjurandi.

ὁ δεξιὸς, & vires.

πίστις πίστεως, verbum fidei, commeatus. *ἐπίδοσιν δὲ*, nullam vero licentiam.

pag. 352. *μονοχρόνιος*, una tantum parte præsente. *ἐκ τοῦ μονοχρόνιος*, idem.

ἐν συνοδικοῖς, qui donationis instrumentum fecerit ad fictam dominum extraneum, sive ad hospites excipiendos, sive morbis laborantes, postulabit ipse, cui spe hæredes ab Episcopis, & Œconomis, extrui ædificia prout ipsi videbitur.

μηδὲ ἀπὸ δίκη δίκη, neque ex fœdera forma, vel Archiepiscopi jussu (Imperatoria justhone) vel cujuscunque curiæ, militaris annona in fœdus domus, vel Clericorum, vel Monasteria transferatur, nunquam corporibus in numeratis non relatis.

ἀλλ' τὰ ἐνδικτα, ad locationis ædium meredem. *ἀλλ' τὰ Αἴγυ.* ad Ægypti.

καὶ οἱ τὰ, & qui planum nonnum effigiem arripientes comminationum, finistræ fortunæ, libere, & ruto gavisi sunt.

pag. 353. *ἀνεπιτήδειον*, interioris temperamenti. *μηδένα*, neminem ad hos expellendos.

οἱς ὁ γνώμη, quibus confugiens nisi annuerit, neque patietur.

τὰς δίκας, divinum cultum a publicis fœcuris, & humanis commodis, in omni tempore, & ætate, absque.

ἀλλ' ἢ, sed & publicari hos statuimus. Cedimus autem ipsorum bona publicata ædificandi tibi, & defendendi ædes, & ex latere cognatis ubique ad secundum gradum, ut proximior gradu præferatur: His quidem concedimus bona, nisi & ipsi pari confidentia contumineantur.

τὸν γὰρ, tunc enim vim habet de præditis constituto, ut dicimus superius, si cognati manichæi non fuerint.

ἀνδρὶ τὸν, humanum hoc esse ducentes, & pium, hæreticos legitimis sepulchris sepeliri concedimus.

μηδὲ neque Judex defensores, neque patres.

καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, & Judæi prohibentur defensores, vel patres Urbium fieri.

pag. 354. *ἀπιόντων*, Asiyronus dictus, qui mundum esse Urbem censet, qui a nobis patet.

πάντες κατὰ, omnes secundum leges justi centur, & si facta demo diferti fint.

Θαυμάζουσι, flatuimus neminem nobilorum clarissimorum magistratuum maximorum, vel mediocrium in propriis sententiis adscribere, quod nos facto verbo jubeamus duci aliquem in jus, aut exhiberi, aut diversum quid statuere ab iis quæ apud ipsos fiunt. Præterquam in affectoris datione, nam recte profertur sententia mentionem faciens, non scriptum esse sacram jussionem, judicem, vel affectorem datum. Eusque & per gloriosissimum Quæstorem facti nostri palatii, aut spectabiles referendarios, nostræ pietatis scire non scriptam jussionem fastum pro his, & pro personibus judicum, sive adsessorem, vel aliud eorum, quæ ad lites pertinent per præceptionem præparare, ferri manifestum: pro hoc enim solo non scriptæ jussionis memoriam feri consentimus.

pag. 356. *οἱ σύνεδροι*, & assessores magistratuum, qui annonam habent ex publico.

ἔρει καὶ, Neque & ultimum solum, nec credere cum comes fit eximia facere.

pag. 357. *κατὰ κοινὸν*, communem jus negligens, & æquum curans.

ἐγὼ τοι, ipsodeo equidem ut ubes, quæ oportebit omnia præstiturum.

pag. 358. *βασιλεῖ τοι*, miserè pro miseris etiam ipsonsiones ad ipsondendum, Quo nam ego pacto te obdutidum redditam.

δίκαιοι, devinciam. *δίδυμοι*, redarguam, mulctem.

εἰσὶν γὰρ, liquidem Mars debitum reneuna abiecit leges, Ipse ego hæc prædabo.

ἀλλ' ἢ, non erit neque deicet tuum fermonem abuscre.

οὐδὲν τὸν, ipse nunc vide opercilum, flatuimus quidem vinculum circum liga.

Ne quis tibi per viam damnum inferat, cum forte.

κρῖναι δικαστὴν, flatim aprovit opercilum: celeriterque vinculum ligavit.

Variam quod olim ducat ingenio venerandi Circe.

ἐνεστὼς. ἀντιστρατεύεται, intentio, obsistentia, depositio.

pag. 359. *ἐπιτροπὴ ἢ βίου*. Utique permittit hæc constitutio tam locatori, quam conductori licere intra annum conductionem dissolvere, & in Italia, & in omnibus provinciis, & non præstare ponnam ut ex constitutione, nisi fortum in principio contractus, discesserint ab hac lege, vel sine scriptura renunciaverint.

pag. 360. *οἱ τὸν τὸν*, & legatum præfectum disciplinam ad fumnum confectus, ut patriam habens Beritum, quæ talibus disciplinis mater refidet.

πατρὶς, patrium Urbi, & velut maxima veritas.

pag. 361. *ἐν συνοικοῖς*, per fynopon.

καὶ ἀναλῶσαι, de deambulatione.

καὶ βιβλία, de bigis, & quarum diftare inter fese debeant.

σκηνὴ, fpectum.

μισθοὶ τοῦτο, gemo apud Præf. urbi multam conftituat, ipfe vero ad oftaginta ferventur apud ipfum advocati.

pag. 362. *οἱ λόγοι*, orationes alatæ naturæ funt, ideo nonis mountur, ut ipfos volutes celeriter ferina excipiat.

ὁ μετὰ ἀκολ. qui cum commeatu Regiæ Urbis peregre it parous, præfatus fuum non amittit, etfi ad quinquennium deroliquerit: qui vero fine commeatu derelinquerit, biennium duntaxat poterit abefie.

pag. 363. *ἄλλως ἔστιν*, nullus punit advocatos, qui intra conftitutum numerum funt propter præfectum Prætorio. Lis non protrahitur, etfi non inveniantur in ea tres advocati, duo enim fufficient.

ἐστιν ἐφάμιλλον, calumniatur eft. *ἐπὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ*. *συκοφαντεῖν*, calumniatores.

κατηγορίαν, accufationem fine juflo aliquo colore fe dogerat exiftens, ne inftiruas.

κελεύδεν, juffit per viam ftatibus præcones cedere clamantes: is damnatus moritur, quod fcriptura prævpenderit.

παρεκτὸς, verberetur a præcone in foro clamante, qua de re effet verberandus.

μάστιξ, fuftibus percutiebant, parens regius præcepit, ubi præcones clamarent.

μαστιγοῦν, fuftibus ipfum cædere juffit, atque hæc præconem prædicere.

pag. 364. *γραμματικὰ*, catuionem fecundum. *τὰν γραμματικοφόρτων*, debita agnofcentium. *ἐν διατάξει κειμ.* Conftitutio probibet, duorum catuionum eandem effe publicum prontatorem, fed alios effe in fupremis judiciis præclariffimum magiftratuum prontatores: alios vero diverfiffimis pedaneis judicibus miniftrantes in litibus; neque qui incipit litem, procuratorem apud pedaneum judicem, eundem peragere litem apud præclariffimum magiftratum: fed mandati transferi fieri ab ipfo, ad procuratorem apud præftantiffimum magiftratum refidentem: nulla impenfa pro commutatione procuratoris faciendi, pro transfatione mandati, neque communi fatisfactione propter hanc translationem mandati exigenda. Sed & judicium folvi fatisfationem, & de ratisbabitione cautionem fic ab initio concipi, ut comprehendatur in his, & hanc translationis mandati impenfæ, ut ita a quo exigitur una harum cautionum requiratur: quod ipfondeo me, & hunc apud Directum procuratorem, pro judicatorum folutione, aut fatisfactione confentaneum. Et fi contingat, ex relatione judicis, aut ex appellatione data contra ipfius fententiam, transferri cauftam ad fupremum judicium, cujus eft pedaneus judex: & ex translatione mandati furrogum procuratorem in fupremo judicio, ad eundem modum ipfondeo. Nifi hæc contenia obfervata fuerint, fiquidem uni fupremorum judicorum hæc lex negleta fuerit, utili feinio quinque auri libras perfolvet ponnam. Si vero apud nullos pedaneos lex negleta fuerit, in qui litem implet refidente apud diferiffimum judicem, unius auri libræ perfolvet ponnam. Alii vero duo, qui ex decretis feparati, attributi funt Directæ, vel ex fchola, duarum auri librarum folvere multam. Ipfe vero procurator a quo fuerit prætergreffum, verberib. punitur a magiftrus, vel judice, prohibitus, ne deinceps procurator in judicio fit.

μεταγραφικὸν, translationis negotii, mandati.

pag. 365. *μεταγραφικὸν*, translationis negotii. *ἐπὶ μέρους*, fupremum judicium, tribunal, cujus eft judex pedaneus.

καὶ γραπτὸς, Ex hac fobole furatus eft ex hominum Anchifes.

Clam Lamedonte, fubmittens feminas equas.

pag. 367. *οἱ δὲ Κυρίαι*, Cretenfium filii convenient paffim, & armatam falfationem facientes, quam primus invenit Pyrrichus Cydonates Cretenfis genere.

pag. 368. *ῥάβδον*, virgam gladiatorum, qui præfunt. *ὁ δοὺς αὐτ.* qui fenatui in ius vocaverit aliquem in regia urbe, vel in provinciis, poft libellum oblatum, orquoosum eundem veum, vel ex fcripto, vel fine fcripto peragat; hoc eft, ne judicem fine fcripto advocatum eundem adeat, fed apud primum judicem permanent. Qui libellum accepit, etiamfi in alium ordinem tranfeat, multes forte, vel clericus fuftus, refpondeat omnino in primo foro, quod fecundum primum ejus ordinem vendetur competens, nullam habens fori exceptionem. Qui femel in jus vocavit, fi poftquam porrexit libellum in alium ordinem vocaverit judicium ex eifdem caufis; & indempnem faciat acculatum, & lite cadat, etiamfi paftum habeat adhonem.

pag. 369. *ἔστιν*, non hoc illud fequatur, id ipfum quidem non.

εἰς τὸν, in hetæmorum: fpeculatri natura in metallis conftitutus lapis.

φυσικὸν ὑμένα, tegumenta ex hircorum pilis, quæ cilicia vocant.

ἢ κίρσιον, ex caprinis pilis vocata Cilicia.

pag. 370. *οἱ δ' αὖτε*, ipfe vero fpongiis valde perfuratis menfas lavans.

οἱ δ' ἐ, ipfe vero fpongiis menfas omnes circumtergebat.

ὄφεις, hæc fedes operabilcras & menfas, aqua & multum perforatis fpongiis verrens.

pag. 371. *ἐκτενεῖς ἐξέτασιν*, literas tuajecere.

pag. 372. *ὁ πρωτεῖον*, legatus Romæ conftitutus fortunarum fuarum cautionem requirat: quod fpondeo me, & hunc apud Directum procuratorem, pro judicatorum folutione, aut fatisfactione confentaneum. Et fi contingat, ex relatione judicis, aut ex appellatione data contra ipfius fententiam, transferri cauftam ad fupremum judicium, cujus eft pedaneus judex: & ex translatione mandati furrogum procuratorem in fupremo judicio, ad eundem modum fpondeo. Nifi hæc conenia obfervata fuerint, fiquidem uni fupremorum judicorum hæc lex negleta fuerit, utili feinio quinque auri libras perfolvet ponnam. Si vero apud nullos pedaneos lex negleta fuerit, in qui litem implet refidente apud diferiffimum judicem, unius auri libræ perfolvet ponnam. Alii vero duo, qui ex decretis feparati, attributi funt Directæ, vel ex fchola, duarum auri librarum folvere multam. Ipfe vero procurator a quo fuerit prætergreffum, verberib. punitur a magiftrus, vel judice, prohibitus, ne deinceps procurator in judicio fit.

pag. 373. *ἀγορεύει*, fretidi quidam.

ὁ κύκνειος, a cygnorum.

ἔστω τοῖς, his vero alii furibus ex fceleribus gravior; qui enim privatos folos afficiente injuria, & facrorum non officiunt cuftodiam. Qui anathemata Sera fumunt, privatorum non offendunt bona, hic vero & privatis & Deos afficit injuria, illos ablatione honorum, hos per infidelitatem negligere facinus.

pag. 374. *ἀκαθάρτων*, liberi bona obligare, & intacta, non obnoxia.

pag. 375. *ἐμὲ γὰρ*, minime enim & bona mente ipfi fuadent.

Quibus beate vult, etiam viris lites difficiles. vel *ἀναγκαῖος*, de diverfo ftatu, ordine. *κατασυκοφαντῶν*, deceptionem.

pag. 376. *εἰμι*, lege jubente, fenionem quidem dividere, junierem vero eligere.

κατασυκοφαντῶν, deceptio, dolus.

pag. 377. *ἀποσπασμάτων*, fragmenta. *προσκαλεῖται*, præfentem.

τὰ δὲ ἄμα, quæ autem cum his neglectionem funt, longum enim effet fanctula perfequi, excepta admodum paucis.

pag. 378. *κἀπὶ δὲ*, funt quidem nunc duo, & tres & quandoque plures, qui fimul dominum ædificent, aliis fimentibus inferiores partes, aliis fuperiores.

ὁ ὑγιὴς, habens fuperiora ædificia, fuis proprius fuperædificat quinnum vult, non gravant quidem inferiores fupra vires.

δεῖν ἐκδικητῶν, quæ vim facientes quidam, vel cum ædificaverint, illatis fumptibus, quos diudicaverint arbi-

tris,

tri, populo tradant.
σκώπτω τὸν, harum rerum fores duntaxat ex iis, quæ Romæ sunt, & publicis, & privatis ædibus, in parietem exterioremq; aperiuntur.
κατὰ σύνοδον, ex communi.
pag. 379. ὁ κοινὸς, cum recte quis prohibet vicinum, ipsius aperientem aerium contra publicum a tecto intra flicidium fuum, in quo non noceat vicineis, trasfruat.
pag. 380. τὸν ἐφεστῶτα, delectum habebant, & qui legibus delectus non parebant, in bonis damnum patiebantur omnes. Quibus fundi erant, condebant, & villas diruebant.
σφενδὼν, pompam publicum habentium.
σφυρὸς, posselio fenestrarum, & angustiarum fenestrarum.
σχιζαὶ, angustiores fenestræ.
σχοῖνος, licere pygbrium habenti recedere a pariete cubitos duos folos.
τὰς σίξεις, dolabras, & axnas, & hujusmodi magna inftrumenta.
pag. 381. σφὰ σὸν ὄν, de regibus.
σφυρὸν, trasfruum, five transfemnarum.
Σωκράτους, tranfruum, ad aditum tantum utilium.
δωδεκάπους, duodecim pedes.
pag. 383. τὸν σὸν, legalis disciplinæ studius.
ὁ φόνος, fub potestate qui est, donationem accipiens a patre, vel avo, nisi heres fuerit, acciperæ præcipuam nequit.
pag. 384. τὸν ἀσὸς, agrorum ab hostibus ablatorum.
pag. 385. ὁ ἀναγώγιον, agens quæstionem de furto furtivæ actionis, adversatur.
pag. 386. κατὰ ἀγγραφὴν, adversus scriptum testimonium, non proferetur quod non eft scriptum.
ἀγράφου, non scriptum testimonium adversus scriptum vim habere nequit.
ὁ τὰ λαθόντα, qui falsa in testimonio protulerit, primum incidit in periurium, fecundo de crimine falsi convenitur. Qui si in ipso tempore testimonii falsi fuspectus, verberibus afficitur. Si vero voluerit is, qui ex falso testimonio damnatus eft, civiliter agere contra falsi testimonii reum, recipiet ab eo omne damnum, quod fubeft: & ad hæc libus ftatutum pœnam fubftinebit; si vero in ipfa principali lite falfi fuerit convictus, efficium judicis eft, vel in totum illum motum illi, contra quem falsum teftimonium dixit, ipfum condemnare, vel in minus: & postea fubicere, obfervatis omnibus his jam conftitutis circa eos, qui falsum teftimonium dixerint.
pag. 387. ὁ ἐνεστὼς, Conftitutio fequens præbet Judicibus pedaneis licentiam, falfos reftes fubiicicndi contrariis confuetudinibus, fi privatam traftantes cauffam poffunt punirí. Vel fi res graviori egeat cognitione, & coercitione, adhibito infimul præfecto vigilum. Si vero in dignitate fuerit teftis accufatus, & non poffe a judice pedaneo coerceri; tunc fieri relationem ad magiftratum a quo datus eft, qui rem totam judicet. & hanc relatio fine expenfis infimuetur apud magiftratum. Deinde magiftratus accepta relatione de teftibus, fi inveneric rem perfecte judicatam ex teftium depofitione, quæ de teftibus ipfis inquifivit continuent plenam fententiam. Si vero viderit, & poft teftium inquifitionem, rem adhuc egentem indagine, tunc rurfus remittat relicqua negotii ad judicem pedaneum, debet enim & teftimonia judicare, ut dictum eft in priore conftitutione: hoc eft ut nullum fori exceptionem poffint obijcere, ad extirpandas cuneta ipfos indagationem, ut femel exempti fponte teftimonium dicere nolint. Si quis autem a fuo adverfario de cognatione probationes exigat, eum dicere non effe cognatum, & deprehendatur mendax, hunc habeat pœnam, ut vere inventus cognatus, amittat jura, quæ ad ipfum pervenire poterant ab eo, a quo cognationis probationes exegit: putabis enim hæc prærogativa defpicienda erat, unoquoque dicente, quod nifi defideraret, ego illi non fuccedam: fi teftibus moriatur, jubet conftitutio exigentem probationes generis, imprimis jurare de calumnia, quod credens non eße cognatus eius adverfarium, hoc dixerit; & fi juraverit, poffit fuccedere. Deinde poft jusjurandum, debet is a quo probationes exiguntur, ex perfequi. Requiritur in depofitione teftium quinque, nifi adfint inftrumenta ad probationem idonea, Si vero inftrumentum tale fit, quod pro omnibus fufficiat, forte enim fcriptum publicum fit, tunc teftibus non egemus. Continet & aliud caput hujufmodi conftitutio, fi quis in monumentis, & inftrumento teftis adfit, neceffe habent omnimode fuper re litis motæ teftimonium dicere, & ufque exceptione fori. Si enim hoc non dixerit, ius dicitur, qui eius eget teftimonio.
συνήθεσιν, συνηθείαι, monumenta, depofitiones.
pag. 388. τὰν κλῆρ. heredes tutoris ex magna negligentia non conveniebantur.
pag. 389. ἄσπερ ἀν, quemadmodum fi mulier eum, qui ipfi erat donaturus, marito donare fuffert.
pag. 390. ὁ ἐν αὐτῷ, at fi ipfi domui deeft, five fufferit ipfa, nec ne, habet Dominus conditionis.
ἔκδικα, nexus, dolus.
pag. 389. πρωτόκολλ. præterutorium, protokyrorum.
ἔπεγρα, epocha. ἐπέγραψ. præfcribere.
ἔλεσσα, retia ad pifces capiendos.
ἔπεγρα, epocha, remotæ fixionem.
ἐξαίρεσις, fuperior pars mimæ.
ἐπὶ τὸν ἔρημ. ut facias reprotarium.
ἐπέγρα, epocham.
ἔπραν τὸν, cum quis in proprium locum conftituere velit remotam, five Prætorium, is locus eft, five alius locus.
πρόδικος, diverfæ funt Leonis conftitutiones de Remotarum feptis, ex quibus & hæc eft, ut qui poffederit alterius arrium propter remotam, vel in decem annos domino præfente, vel abfente domino ad annos viginti, non removetur, nec a prothypo, vel atrio repellitur; præter quam fi prior atrii dominus accepcrit, quod ipfi competebat folarium pro atrio, quod locorum arrienfe vocatur, quafi pro aerio datum.

Interpretatio hactenus defiderata.

pag. 390. τὸ πρόθυρ. prothyri lucrum.
ἔπεγρα, fic & epocha ftatione divinantes.
ἔκδικα, quantus.
ἔκδικεῖν, mutationem.
ἐφ' ᾧ μὴ σ., etfi vim non habuerit inofficiatosis, femel propter refpondentem antiptofin.
ἔχει δὲ habeat libertatem volens ponere ftatuas, vel remorum, & non volente vicino fumere ex hoc loco quantum fufficiat ad ftatuam remorarum, & vel ipfa invitis fpectbam ponat. Nifi defcret vicino a quo fumitur locus, eamiffum locum fuper loco ipfius.
ἐξαγγέλ. Achilles. parate.
pag. 392. πρὸς τὸν, de homicidii.
πρὸς πατρικ. ad ipfarum folatium.
συναλλάγματ, contractus, ex ἔπεγρ. directum, corrigens jus.
pag. 396. κατεγγυᾶν, inftrumento, ut proprium prodat.
pag. 397. ἀνδρικὸν, femita, femis via.
pag. 399. τόπος, locus eft judicii folus, ubi ut jus dicatur, vel judicetur conftitur, etſi in domo, vel itinere id fiat.
ἀναγνωσθ. lege Egnatium legem, per hanc enim teftamentum facere oportebat, in quo loco donacilium habemus.
pag. 400. ἐν τῷ, quo tempore annonam curabat.
ἀποκομιδὴν, oboreſcere.
pag. 401. τρία γὰρ, tria quidem dominantur, propter quæ omnia ftunt, vel juxta leges, vel neceffitate, vel tertium confuetudine quadam.
pag. 403. τῶν μαζῶν, majorem & concluſionem refipui, mos eum illi fere paſſim id facere.
pag. 406. ἀναπτύξ., ritam.
pag. 409. χιασμὸν. τρίγωνα λίθινα, chiafmum.
pag. 410. χιασμὸν, chiafmus.
Ἐλευσῖνα, edefta, que dicta non ſunt, & coleſia, & terreſtria.
pag. 411. τοῦτο ἀγαθὸν, cujus bonum?
pag. 412. πανημέριον, immorari in ſepulchris.
ἐφ' ᾧ μὴ, tu quidem vadis, iucedis quo vis extra gravem curam Iobr.
ἀνάβαιν, vado ubi volo, venio unde volo, & ubi volo.
pag. 413. πλοκὴ, nexus. dolus.
pag. 415. ἀκύρωσις, fi repudium mittat poſt mortem ſoceri fui mulier, & pendente adhuc conditione, fub qua heres eſt ſcriptus matrimus eius, datur filio in percipiendem dos uxoris ejus, non ut heredi, ſed ut marito.
pag. 416. αὐτὸν, ipſum ſeipſum fruſtrari.
pag. 417. ἀντιφάσεις, negationes.
Οὐρβίου, Urbico dicente, primitivum (ſeruum) manumittere volentem prohibitum effe a Peſtura matre pupille (Indetrimentum enim id effe pupille; ipſum enim effe negotiatorem, & odi negotia miniſtrare.) Adrianus quefivit cujus ætatis effet pupilla: reſpondente advocato, decem annorum. Adrianus dixit perſuaſum, judices non debere hunc juxta appellationem, eum liberum judicare.
πομπὴν, pompam habentium equum publicum.
λόφους τινὰ, dicente quodam effe ibi opes equeſtris dignitatis; properaresque equum publicum petebat.
ἔσει, Quiſquis equum petit publicum, bonis morious ornatus effe debet.
σφυρὸν, alimenti tantum, ut piaculum ſaltem ſtatuæque apponi.
pag. 418. κατέχειν, detinere hominem in diligenti cuſtodia.
pag. 419. ὡς ἔνεκα μὴν, cum poſſet mulier pretioſus affiqui complexi.
pag. 420. τοὺς ὑβριστὰς, in propoſitum tempus.
τὸν ἀπελεύθερον, ſublationis.
σπεῖρ, de fabulis rebus adſo.
pag. 421. σπυρὸν, fore donatio, vel hortus dotis non ſuperatum prioritate mumeris.
pag. 422. χοῖρος, dico.
φεύγουσ, fugiat jam improbus, ἐμὲ τὸν, ajo ego. κελεύει, exhibe, jubes, jubeo.
ἐγὼ δὲ τὸ, ego quidem fic ipſum promittor ut jubes.
ἐγγυᾶσθαι, ſpondeo. ἔστι ὑγιαίνων σὺ δὲ, pro hoc fidejubeo. hic eſt. pag. τί μοι, quidni?
ἔστι δὲ, ut ipſum vis, faciam.
ἐγγυήσομαι, ſpondeo. λέγω, dico.
ὁ κύριος, qui dixerit, quod pro hoc ſpondeo, minus nihil tenetur quam fidejuſſor.
pag. 427. κατασκευὴν, fruſtum ſervitutem ruſticarum parare.
pag. 428. ἐπιτρέπω, vifum eſt ita, & cum quidam adfuiſſet, fecit ceteram incidi.
ἐπιτρέπω, ſtatus integritatem.
ὁ μὲν νόμ, Solonis quidem lex non finebat legem in homine ponere, ſed ipſum omnibus hominibus ponendam.
pag. 435. ἀπὸ, ſine ſtatione, ſine mandato.
pag. 438. μὲ ὑπογραφέωτων, non ſubſcribente domino, & propriis literis nonnisnim agnoſcente.
pag. 439. οὐ τὸ δίκαιον, non ab aliis, fed propriis aliis interſcripturum.
τὸ αὐτὸ, idem & in pecudibus, & in eorum fœtu.
τὸ αὐτὸ δὴ, id ipſum, & in pecudibus, & ipſorum fœtu ſtatua dicimus, quod & in partu anciſſe diximus.
pag. 441. ἐξαίρεσιν, præcipuum locum datum eſt, propter quod lapidicinam invenit.
pag. 442. ὁ ἔδαφος, dolus proturerit non uxori pupillos; fi enim vendiderit rem ipſius, & non voluerit eam emptor, pupillus vindicabit eam, non oppoſita ipſi exceptione, etiamſi emptor ſumpſerit ab eo caufionem.
εἰ δὲ μὴ, fin certum tempus non præfiniemur.
pag. 443. πολυθρύπτων, multum videntes quidam.
pag. 444. κτισθῆ, quandoquidem, & qui continuum ad opus damnatus eſt.
κωλύει, ſi ſcut & eorum, qui ad opus aliud continuum, non ad metallum damnati ſunt.
σημαίνειν, ſignificat, quod in opus metalli ad tempus condemnatio non facit ſervum, neque etiam ad opus publicum perpetuum condemnatio: majus enim eſt opus metalli opere publico.
μένειν, manent liberæ. σώζειν, ſervant libertatem.
ἐκ τούτου, non excidunt civitate.
pag. 445. κατατομὴν, ſtatuæ, oppoſita aqualis, idem ſignificantia.
pag. 446. αἱ φανεραὶ, ut manifeſti, certi qui ſint.
pag. 447. ὁ μοιχὸς, & adulterum punit lex, non ſolum

folum facientem, ſed etiam volentem. Ex effraſtorem murorum conatus quiſque rit, ſed non fecerit. Et proditorem qui meditatus eſt, etſi non fecit.

μὴ ἐναρῶν, non diſſerte accidere, & mortis cauſam præbere.

ἐς Ἰδ ωλ. Ut apud examen, cum magnum paſtores.

Aut apiarii in pere fumant:

Hic quidem imerea denſe, in uno alveari Cum bombo turbantur: ſuſque deque fulginoſo.

Eumo enecare in petræ dilucula ruunt.

ἐπὶ οἱ, propter anguſtos meatus olfactus ipſarum.

ἐπὶ τοὺς ἀφῶς, ad luſtrationem.

σκυβαλοδόκον, purgamentum.

ἄλλως, alias & medius adroditur venter doloribus, & veſica erode.

κατὰ παραγραμματισμὸν, per literas perverſe prolatas.

pag. 448. *παραφθεῖρε*, labem. corruptionem.

κατὶ οἱ, ex eo, quod boves incendat.

εἰ δ' ἐλαὸ, ſi pernicioſa buboſilis, fames, oculito accedat.

ἐκπυστὸν, paratum.

ἐν βαφομένῃ, in hammati liqueſciens.

κύρτοι, pinguibus in hammatibus alvearium.

εἰ δὲ σοὶ, ſi quidem tu in exiguo hamhati cerarum triveris.

βάπτοντες, Rane in ollis acero decoctæ optimæ funt.

ὄϊον, claſſes graculorum gregatim viſæ.

μαλακοπαρεῖαι, mollicipes.

συναφπακτικοὶ, incedentes.

ἐκ τῶ μύρτ, ex muribus greges, & ex locuſtis inſtitum muſcitinem deſtruet.

Μύτκοι, Brucho. rriticum. voranti ſimilia quidem per ſummas aridas volantes, cortecem ſpicarum depaſcuntur.

ἐπὶ ἀπὸ, ſi ex labe omnes fructus perierint.

εἰ δὲ, ſi facta ſit inundatio labe multarum aquarum.

ἐξαφῆλαι, & aetherearn rubiginem, five corinas forte volare, fructum rubigo circumcirca ſpicas complexa rendet.

pag. 449. *κεφαλγεσσι*, interpretem.

Ἀρμενίων, Armeniam regionem diviſe ſe dicitur Juſtinus Imperator. Primum quidem, (ut ajunt) ſtatuit præſtantiſſimam ſeptem urbium, cujus Metropolis Bubanis, quæ olim Leontopolis. Hujus etiam erat Theodoſiopolis, Colonea, & Trapezus, & Cerdis: & Polemoniaco ſina. Secundam hic idem conſtituit Armeniam, in quinque urbes, quarum & Sebaſtea. Tertiam Armeniam ſtatuit ſex urbium: quæ vocata eſt ſecunda Armenia, cujus metropolis Melitene: juxta hanc Armeniam & Comana, quæ & Chryſe vocata eſt, & Cæſuſina. Conſtituit & quartam Armeniam, a Satrapis rectam, compoſitam ex multis gentibus, & vocatam Tzaphanen, & Balibitenem: & hæc quædam barbara nominia.

ἀ κνάκοι, veteres dicunt, quod Veſpaſianus diſtinxit Thraciam ab Europa.

ἐν τοῖχε, & ſtatim propter ampliturſinem, & ſplendorem regionis, ſeparavit ipſam Veſpaſianus ab Europa.

ἄγαν, princeps peccans non punitur.

τραχεῖα, ſeverus princeps imperat, legibus non obnoxius.

pag. 450. *λέλυται*, legibus ſolvuntur.

ὧν πρῶτ, ſupra leges.

ἀρχοντα, principem ſecundum leges non reprehendibilem.

οἱ ὧν, qui homines ſpoliant, ut atrociores furibus ſint.

ἄλλο γάρ, aliud enim eſt per vim ſpoliare, aliudque veſtem clam furari.

Ὧν ἐκ τοι ἐμοὶ. Qui de die latens vir prædatoria arte.

Veſtigans obſcura, juſtitiæ decus nequaquam provehens.

Nocte anguſtis deliteſcens in vicis

Homini incedenti a convivio inſidiatus eſt.

Et hic quidem vino gravis repit foras humidum cubitum,

Nec admodum ſobriam ſtridens cantilenam: Vinum ſibi clam.

A tergo perculſit: & cervicem manibus cruentis.

Cepit vi comprimens, inclinat in ſerum ſomnum

Non longæ a morte, & veſtimentis omnibus ſpoliatus

Abiit: improbum ferens, & miſeram prædam.

pag. 451. *πυξθμενον ἐμπεπλεκτον*, noſte, diequc. dici & noctis ſpatium.

ὑφαρῆ, colo omnes dies continuo ſemper ſunguntur.

ἀκ ἀξύνως, non inglorium.

ἀνάμιτα, continua, coharentia, diſcreta.

ὑπὸ μιᾶς, ſub uno ſpiritu.

συνεχεῖαι, coharentia.

pag. 452. *ὑπὸ μιᾶς*, ſub uno ſpiritu.

συνεχίαι, continuit.

συνεχεῖαι, coharentibus.

ἀνομίαν. *Διάστρα*, ſoarima, diſcreta. *pl. end. pag.*

συνεχεῖαι, continuum.

παραπίμπει δὲ, ſedulo obſervavit Cotton mathematicas corpora dicere, quæ ſub uno ſpiritu lucubrans continentur, veluti lapis, lignum. Eſt autem habitio, ſpiritus corporis continuus: coharentia vero quæ non ſub una habitione ligantur, ut navis, & domus. Illa enim eſt ex multis rabulis: hæc ex multis lapidibus conficitur. Diſcretus vero uti chorus; horum vero duæ hæ differentiæ: Alia enim ex determinatis corporibus, & numero comprehenſis, ut chorus: Alia ex indefinitis, ut populus. Sic igitur After corpus continuum. ſidus. ſtellarum complexus. vero ex diſcretis, & determinatis afteribus.

οὐκ ἐὸ ὅπως, verum quæ ſunt, & quæ mente comprehenſæ, uti diſcretius habitæ eadem nomine dicantur: Alia enim ſunt continua, & ad invicem confuſe; alia vero diſtinctæ, & in juxta poſitione, velluti ſunt.

pag. 453. *ἀντιμιᾶν*, transfugas.

pag. 454. *ἔρκιοι ἀδελφεῶν*, conſanguineos, ejuſdem ſanguinis.

κατ' ἀντίφρασιν, per antiphraſin.

pag. 455. *ἀκδικῶν*, conſectaneum imperio.

pag. 457. *ἀμάθω τυ*, neglexit prius probatum Romanis crucis ſupplicium, exemit ex ſua Judiciorum.

ἀναβάσεων - expeditionis. *ἀκεφαλάτους*, Truncantes capita, quod mortis genus vilum eſt nobiliſſimum. *Διπλᾶν*, duplex. *Διφρὸς*, duplum, biſurcum.

δόκῳ, laqueo circumligatus in fori locum ducebatur.

οἱ τοιοῦτοι, impingentes, pro poena biceps in collo habentes, per urbem circumducti.

pag. 458. *τοῦ ὁ*, opus eſt in dubiis ad benignitatem flectere.

pag. 460. *καὶ κτείλων τε τῷ κεφαλῇ*, & demerſus in catabulum.

μὴ πάσῃ, ne eo meuſe naviges ponto, volubili pelago uſus.

pag. 461. *ὑπερκομπάσαντων*, ſuſpenſum et alto, elatum, ſublatum, ablatum. *pl. end. pag.*

πολλὰ παρὰ γνώμην τὸν ἐπικρίνοντος, multa præter opinionem in judicio evenire. & quod fortuna ponat, quam judicio judicatur.

ᾗ δ', & qui conjurationem adverſus Remp. parat.

pag. 463. *σὺ ὦν*, conjurationis, & conventiculorum comes.

ἐξκεκαυμ βιβλία, fexaginta librorum.

ἐξ αἰτίων, ex injuria facta propter hoc per Regem.

κἀκεῖθεν, rependentes gratiam.

ἀλ συκοφάντου, o omninodæ amicitiæ rependentes gratiam.

pag. 464. *κύριον μὲν αὐτὸν κελεύει τὸ μὴ ὡς τυφλὸν*, dominum fane ipſum conſtituens, bene quidem factorum dicens, ſi communis conſeſſio, libreorum, prorſum & per provincias imperantium ſimilium adhuberit.

σκαλίζων ἐπιβάλλουσι τὸν ἀλείπτην, ad vaſa tabella præpoſita domibus, & prædiis defixa oppigneratis, propter quæ domini debent.

ἔρει ἐκαλῶ οἱ Ἀττικοὶ τὸ ὀβολόν, Attici, *ἔρει*, vocabant inſcriptiones, quæ domibus, & prædiis obnoxiis hypotheæ affigebantur, aperientes, quæ creditori funt obligata.

pag. 466. *καὶ ἐὸ γεγραμμένῳ*, & ſi dare promiſerit, exigitur.

τὸ δίκαιον, ἐλλὰ (ὡς φαὶ) καὶ τὸν δημόσιον, plenarius judex, ſed (ut inquit) dativus judicibus, & ipſorum ſcribis ſuberat: & fere omnis cura miſorum, & de rebus ipſorum periculum ex magna diligentia, ad ipſum ſe referebat.

σπρὶ τὸν αὐτοκράτορα, ἐγκωμιάσαντος, de Imperatore ipſum laudante ad Senatum, ſcribens.

τὸν ὁ ἀπὸ τοῦ ὕδε, μετὰ τὸν ἀδελφὸν Κωνσταντίνον, poſt filium, poſt nepotem Conſtantium, ipſum filium Conſtantinum affectus eſt.

pag. 467. *κατὰ κοῦφ*, verbum verbo reſpondens.

ἐπ παράπαν διαλύσεως μὴν τὸν Ἀνεκαῖα δίκας λέγων, τὸν γεγαμῆσθαι αὐτῷ τὸν ἐκγεγονότα, præſens conſtitutio meminit Anaſtaſii divinæ memoriæ conſtitutionis factæ de ceſſionibus, quæ vule ei, qui dedit pecuniæ, actiones cedi. Nihil tamen tantas exigere ex ceſſis actionibus, quam quod ipſe dedit pro ipſis. Inveniens autem in illa conſtitutione quidem perſonas exceptas, præcepit, & in illis perſonis eandem legem ſervari: & nequaquam ſervari illam a conſtitutione factam exceptionem; ſed datam pecuniam ſolum recipere cum uſuris. Si vero donatio

ſimpliciter fuit actionum; ceſſionem ex donatione valere vult, nili perfraudem facta fit.

pag. 468. *τὸν ὑπερῴου*, quod ſupra pretium eſt in dupium.

pag. 470. *τὸν ὁ ἐπιτρέπει ποιεῖσθαι τῷ χωμήτῃ λόγον ρ*, *αὐτὸν*, ſi creditor locaverit debitori pignus, ipſe quidem habet actionem contra conductorem, debitor vero non habet contra locatorem actionem.

pag. 473. *ὁ μὲν ἰδιωτὴς ἐκφυσικῶς ἐκφαὶ*, ſi quidem ſpecialiter conventum ſit preter conſuetudinem regionis.

ἐπειδὴ ὁ τὰ σπουδαῖα, cum conventioni vis, debitam a venditore dari libertatem ſuadet.

παραμυθούμενον, παράκλητον.

κατάθεσιν τὰ μαρτύρια, rejiciendus eſt a teſtimonio, qui damnatus eſt, quod ſeterit turbulentas ineptias, *famoſus libellos*.

κατὰ ὑγρὰν παρατήρησιν, contra teſtimonium ſcriptum, non ſcriptum non producitur.

ἀγραφῆν, non ſcriptum teſtimonium contra ſcriptum teſtimonium, vim habere non poteſt.

τὸν ἐὸ, hoc intelligit de contractu, & non ſcripto teſtimonio.

τὸν ὁ τὸν γάμον, μὴ ὃν μαρτύρια ἐγγράφα γαμοῦν, hoc vero intellexit, non quod teſtimonia ſcripta ſine teſtibus proferantur, hoc enim caſa voci non proferat teſtibus vocatorum fides potius laberur. Verum quod contra alia quædam ſcripta documenta, non ſcripta proferuntur teſtimonia.

pag. 475. *ἐ πάσαν ἀπορίαν ἀγωγὴν, καὶ ἡ κατὰ τὰ περιουσιῶν ἔθεσι*. reſtitutoria actio, & quæ contra eum, qui exhibuit, perpetua eſt actio, conventiones hereditas, & contra heredes.

συγκομιδῶν ἐρόνων, communis fama eſt.

pag. 476. *ἀνὴρ ἀνὴρ*, & communi.

μεμφόμενοι, reprehendit quis prius, quam inſtatur.

pag. 478. *ὁ ἀκούων*, ceterum is cui nunciatum eſt, peter remiſſionem, ut injuſta prohibitio auferatur.

pag. 480. *Ἐν ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἐκεῖ τοιοῦτ*, Hector autem tu mihi es pater, & veneranda mater.

Sive germanus frater, tu mihi virens maritus.

pag. 483. *περὶ ἀκλασιαστικῶν*, de conventioni ſuccelſionis mutuæ, vel mutua viri & uxoris inſtitutione in heredem. *bis repetendum.*

ἰδιόγραφα, hereditis heredis ſcriptio mutua viri cum uxore.

pag. 484. *ἡ πρᾶξις*, tertia nuptiarum repetatio. *bis repetendum.*

ἀλληλοκληρικὰ, mutuæ ſucceſſionis conventio.

κατὰ κοῦφ, ſecundum locum invitationes perferre.

κατ' ἐξ, invitationes, quæ ex conſuetudine.

φιλοπαίγμονες, amica gratia novit judicium voluntatis mutuæ.

ἐκὸν ἀκουσίᾳ ὁμοῦ, ſponte invito animo.

ᾗ σὺν, & ſilentium, aſſenſum eſſe docet & proverbium.

pag. 489. ἀτενισμὸς, instrumento deperdito.
Διὰ μυπόδετος, per novationem, & apochiam.
pag. 491. πλειὰς, pleias, septenarius numerus sive ex vergiliis, sive ex septem celeberrimis poetis.
pag. 493. δακρύουσι, lacrymis indigent.
ἡ τῶν παραπλησίων φωνὴ τὰς σιάλους δὲ, & hæc singularius est, ipsos liberos in munusculi successionem, Constitutionem vocare.
τοῦ βέλτιστα τὰ συνηγορικὰ δίκαια φυλάττειν δεῖ, & vult hæc constitutio, patronorum jus cessare, adeo ut liberi filii inviteum succedant, & nequidem locum esse patronorum successioni.
pag. 495. τὰ ἀναπίπτοντα, non repugno.
ἀναπίπτω, spondeo. Sic etiam apud nostros, ex communi.
ἀναγγορεῖν, implere.
ἀμείνειν, manere.
ἐνεργεῖν, procedere.
ἐνεργεῖν, implere.
πάντα τοῦτον, omnia facere.
δίδοται, dare.
pag. 496. γένος, lege obligamur, sive legi obtemperemus, sive adversetur leges faciamus.
pag. 497. οἷον, qualemcunque speciem receptionis.
pag. 500. in usu, sitis enim eft & sola odii auditio fundare orationem.
ὁλοκλήρους, integros, non mutilos.
αὐξήσωσι δὲ καὶ αἱ συνουσιάσεις τοῦ μακαρίτου τὸν ἔκτοπα βλέπειν ἀναγκαζόμενοι, ἐς γὰρ, ficimus & quosdam audaces, & cultro propria genitalia reficafe. Non enim procedentur ad gravioreo delorem in Eunuchis. Nec enim invenerit, inquit Archigenes, Eunuchorum ullum affici elephantia, neque malitiosum facile.
ἐκφοβεῖν, adhiro, pl. eaut. pag. 501. ἐν ὕφαν, cum jurisprudentia.
pag. 501. γυμνασία, gymnasia.
pag. 503. τὰ συμβαίνοντα ἀνωλύτα ἐν ἀν, quæ vero contingunt, non fint universis impedimento.
ἡ γένεσις, non confebimus legem quod raro fit.
pag. 504. τὰν ἀνεπ. eos qui magis pauperes funt quam milites, rem habentes ufque ad quinquagintà.
ναυμὰ διατείνει τῷ βίῳ ἢ ἄλλοι τινὲς ἐπιπλοκαὶ, ἢ βίαιοι ἢ ἐξ ὑποστάσεως, Novellas conftitutiones defiderant, quidem & alii plures Imperatores; conftituit autem prudentiffimus princeps Leo, & faffa funt ab illo omnes Novellæ: non obtinuerunt tamen nifi tantum quædam, quas feripfit de rebus, quas aliæ veteres leges non comprehenderunt, & quæ faffa funt ad fupplementum earum rerum, quas Novellæ laftimi reliquerunt, vel de quibus non dixit plene & clare. Ille vero folæ ex Novellis principis Leonis Philofophi habent auctoritatem, & amplexæ funtur, cetera autem omnes non vigent.
ἐ γεγραμμένοι βασιλικοὶ νόμοι ἔλεγον γεγονέναι μὲν ἐκτὸς τῶν ἐκκλησιῶν τῶν, ἐς ἐκκλησίαν δὲ, & ait vigere. felici memoria Imperator D. Leo Novellas conftituit multas: non obtinuerunt autem, nifi quæ in fupplementum prætermiffarum in Novellis Juftiniani facte fuut.

πρὸς ἐφορκισμὸν, de theologia. πρὸς συμφ. de excitate.
pag. 505. εἰς ἀναπλήρωσιν, ad implementum.
εἰς ἀναπλήρωσιν, ut ἀνάγκαιον, ut partem abfciffam.
νόμοι σφόδ, legis authoritate.
ἔγγαφος, feripfit legum corpus, prochirum.
ὑπὸ τὸ τεῖχ, in legibus prochiri.
κατὰ τὸν, juxta illius fententiam.
μετρητὸν, fpatium metiri. ἀναμέτρ, fieri.
κελεύουσι γὰρ καὶ τὰς ἀφορισθὲν ὑ ἀυτοῦ γενέσθαι τὰ διαθήκης, ὁ τὰς ἀξιοπίστους, jubemus etti fcilli integritas non adfit teftamentum, fi idoneam fidem fuffragiones poffunt teftari, non nocere, quin ipfum valeat.
ἀπὸ γνώμης βασιλέως, a fententia malo do mota.
βασιλικὸν, dictam.
παραβάλλων, fervatam.
κατὰ τὸ, ut decet Chriftiane Reip.
παραβάλλωσιν ὑπὸν κέρδος, accedens aliud lucrum.
ἄσπρος, nonnullam probrum reprehenfione digaum.
ἡ γνώμη, cuius fententiæ fontanus convenit.
pag. 506. τὸ δίκαιον, profpicienti gratia quod prius non eft fublata, vel nova domus ftructure fupra modum in altum exftructæ, & officientis lumini.
τὸν ἐκοῦσα διαθήκη ἀβέβαιον, diatas fuas extollentem, & in domum fuam profpicientem.
pag. 508. τὸν ἄνδρα, domum tuto confepere.
pag. 509. ἀνάπαυμα γὰρ ἀφορμὴ ἔσται τὸν ἄνδρα, συμφορὰν δὲ, quaties heredeas folvendo non eft, debuit erat concedere fratri quærelam de inofficiofo: legem enim potius de hereditate, quæ folvendo eft, debemus intelligere, & non omni fervo heredem cum libertate inftituto: etenim, ut novimus ex libro de teftamentis, fervo fubftituto præfertur ante fcriem teftamenti; multo magis & frater volens fuccedere fratri, cujus hereditas folvendo eft, debet fervo præferri.
pag. 510. ἀσθένη, impôta, non folvendo.
ἄνεσον, pinguis, heredítatis quæ eft folvendo.
pag. 511. μεταφέρειν, transferri.
pag. 513. ἀβέβαιν, firmum, ipfe ἄκυρον.
pag. 521. μόνον ἀρέσει τραπέζης ἀναγκαίως χρησιμεύῃ, fofiat maris perfonæ fub potefiate filius poffitus eft.
pag. 524. ὁ δίκαιος, fervus indicans. ἐνδικιάσει, venticanis.
ἐνεδίκιον, præmium indicii.
pag. 525. παραφώνως, hallucinatio, tranfcurfus.
ἀναστροφὴ, pectinare, errare.
pag. 532. συκοφάντης, collocutus cum conflio, refpondit.
pag. 534. εἰ δὲ ὁ βασιλεὺς γράφοιτο κύριος ἔσται, ἐκ ἀδικοῦντα, fed fi rex fciens fervum effe, prætorem creaverit, is libertatem manciceretur.
pag. 536. μακαρίτης, una tantum parte præfente.
ἐνεδὶ ὁ νόμος τὴν κατακλασθεῖσαν βάλανον ἀδίκως ἐν ἐκκλησίαις, ἀφ' ἑαυτῷ ἐκκλίνῃ, cum lex condemnato dederit facultatem bis appellandi, & unicuique appellationis dederit ad perfecutionem, biennium. Non debet contra hunc actor, appellationem cogere intra unum biennium perfequi duas appellationes, fed ad unamquamque habere debet integrum biennium.
ζωντὸς, vivere.
ζῶσι, vivere.
ἐπιδόσεις, expenfioni.
ἐγκύκλιον, fubditioni.
pag. 537. τὸ ἐπαρχεῖον, Præfecti Urbi imperium habebant.
δημόσιαι, fifcones publicas.
ἀγγαρίαι, non perrufas.
εἰ δόσεις, fub fomore debitr.
ἀνάγκαιον, obligationem formatam.
ἀπροσῆς, informis.
ἐπιτροπικὸν, principalis.
pag. 538. ἐπιτροπὴ, ὁ κύριος, filiorum, vel clavium ejectione.
pag. 540. ὁ ἐπίτροπος ὅσαπερ φασὶ, τοῦ ἀπογνόντος τὰ ἐπιτροπεῖα, ὁ δὲ ἐπίτροπος, ἢ ἐκεῖ δὲν τὸν, Tutor. fufpectus & removetur a tutela, & infamia notatur; & eft injuftum, pauperem tutorem propter paupertatem, quæ cafus fortuitus eft, infamia notari, & removeri nihil peccantem, quamquter non alter judicatur fufpectus, quam fi fuerit dolofus. Potius enim infpiciendi funt probi mores, ab turioribus quam copia dolofi. Heres vero non removetur ab hereditate, neque infamia notatur: redte judicatur fufpectus propter propiam, & poftulatur indone, ne confumat alienu.
pag. 541. πάνυ, domorum everfio.
pag. 545. ἄλλως γὰρ τοῦ ἀνδρὸς, vidi ego ipfe viros, & loquentes audivi, & os aperiens totam ex radicibus evulsam vidi linguam.
ὅπερ οἱ γραμματικοὶ ἐν τῷ ἔχοντι Χαλκίδος ἔπους, ἐκ ἔφατο χρῆται τῷ Βουλῇ τῶν φυσίᾳ, Hæc milites in mente habentes ad Salomonem iverunt, non putabant oportere Vandalorum perdita in publicum, & in principis dominii inferibi; dicebant vero mancipia, & omnes alias res militib. prædæ. loco cedere, non effe incongruum. Terram vero ipfam principi & Romano imperio conveniret; hæc enim vos educavit, & milites vocavit, & ferri voluit. formamus. ἀκινήτων, non perfectus.
pag. 547. τὸ τὸ σιγᾶσθαι, non quod evenit lex intuebatur, fed facramenti voluntatem. Eft enim hæc vivum vincere, non occidere.
ἀλ εἰ τὸ, fi quis in certamine & lufta publica telo occiderit amicum, mundus efto.
τῷ κατακλάσαι, everfione furum.
pag. 548. ἀλ μὴν ἀπ μικρὸν κλέπτου ἀποτυγχάνει πρόσωπ, fi quis per diem furatus fit, abducendum effe ad carceres. Si quis noctu furetur, hunc licet & occidere.

cujuſque appellationis dederit ad perfecutionem, biennium. Non debet contra hunc actor, appellationem cogere intra unum biennium perfequi duas appellationes, fed ad unamquamque habere debet integrum biennium.
ζωντὸς, vivere.
ζῶσι, vivere.
ἐπιδόσεις, expenfioni.
ἐγκύκλιον, fubditioni.
pag. 537. τὸ ἐπαρχεῖον, Præfecti Urbis imperium habebant.
δημόσιαι, fifcones publicas.
ἀγγαρίαι, non perrufas.
εἰ δόσεις, fub fomore debitr.
ἀνάγκαιον, obligationem formatam.
ἀπροσῆς, informis.
ἐπιτροπικὸν, principalis.
pag. 538. ἐπιτροπὴ, ὁ κύριος, filiorum, vel clavium ejectione.
pag. 540. ὁ ἐπίτροπος ὅσαπερ φασὶ, τοῦ ἀπογνόντος τὰ ἐπιτροπεῖα, ὁ δὲ ἐπίτροπος, ἢ ἐκεῖ δὲν τὸν, Tutor. fufpectus & removetur a tutela, & infamia notatur; & eft injuftum, pauperem tutorem propter paupertatem, quæ cafus fortuitus eft, infamia notari, & removeri nihil peccantem, quamquter non alter judicatur fufpectus, quam fi fuerit dolofus. Potius enim infpiciendi funt probi mores, ab turioribus quam copia dolofi. Heres vero non removetur ab hereditate, neque infamia notatur: redte judicatur fufpectus propter propiam, & poftulatur indone, ne confumat alienu.
pag. 541. πάνυ, domorum everfio.
pag. 545. ἄλλως γὰρ τοῦ ἀνδρὸς, vidi ego ipfe viros, & loquentes audivi, & os aperiens totam ex radicibus evulsam vidi linguam.
ὅπερ οἱ γραμματικοὶ ἐν τῷ ἔχοντι Χαλκίδος ἔπους, ἐκ ἔφατο χρῆται τῷ Βουλῇ τῶν φυσίᾳ, Hæc milites in mente habentes ad Salomonem iverunt, non putabant oportere Vandalorum perdita in publicum, & in principis dominii inferibi; dicebant vero mancipia, & omnes alias res militib. prædæ. loco cedere, non effe incongruum. Terram vero ipfam principi & Romano imperio conveniret; hæc enim vos educavit, & milites vocavit, & ferri voluit. formamus. ἀκινήτων, non perfectus.
pag. 547. τὸ τὸ σιγᾶσθαι, non quod evenit lex intuebatur, fed facramenti voluntatem. Eft enim hæc vivum vincere, non occidere.
ἀλ εἰ τὸ, fi quis in certamine & lufta publica telo occiderit amicum, mundus efto.
τῷ κατακλάσαι, everfione furum.
pag. 548. ἀλ μὴν ἀπ μικρὸν κλέπτου ἀποτυγχάνει πρόσωπ, fi quis per diem furatus fit, abducendum effe ad carceres. Si quis noctu furetur, hunc licet & occidere.
τὸν γὰρ ἐκείνῃ, in die enim poteft quis auxiliatores fibi vocare, noctu vero non.
νύκτωρ ἐφῶν τὸν ἐπίτειχον, noctumum furrent in domum ingredientem, ut furtum committat, fi quis arripiens occidere mandus efto.
pag. 549. Κρήτη, & Creta cum Lybia circum Cyrene.
ἐπεὶ γὰρ ἀναγκαῖον τὸν ἀφορισθέντα ἐπιτροπεύειν, ἢ τὸν ἐκ τοῦ ἐπιτροπεύειν ἀπαλλάττειν, & ait Gothofr. quod ex Novellis Juftiniani, & Leonis Philofophi, & Bafilicis conftat.
pag. 550. ἐπιτροπὴ, ὁ κύριος, vel clavium ejectione.
pag. 551. σχολάζουσι, vacuum poffeffionem.
pag. 552. ἀκινήτων, per brevitatem.
ἴσως, finis fine commixtura.
pag. 553. ἐν ταῖς, in viis, vel canali.
pag. 556. Βυζάντιοι τὰ κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐκεῖ ὄφειν ἐκάλουν, Bizantini vero ipfum forculum vocabant: eo quod ipfa facile erat unguttato cereali aureum numifma minus quadrum libertie efficere, fervare circulari figura, quæ prius erat: forciculum enim vocant infrumentum, quo hæc quis operatur.
pag. 557. τὴμισυ μὲν ἀρχῆς ὁ ἐφορος ἐκπλεῖ ἢ βίᾳ. Numifma cum augeo Perfarum rex quatenus volebat facere conforvit. Imaginem vero fuam imprimere flaterat autter neque ipfi jus eft, neque alio cuivis regi omnium Barbarorum.
pag. 561. χαλκοῦν τρίμισυ, numifma æreum ponderis libræ exterus.
pag. 562. σίμωνι, legitimum ritum.
λαμὶ ον, nugæ, & fhitæ, mercque narrationes.
pag. 563. εἰ μὴ, nifi minor fit.
pag. 564. ὑγρὸν πάλαι ἀπώλεσεν κατοικήσαντες, ἀμ ἀπὸ, fidejuffio multos perdidit fimos, & agitavit ipfos uti fluctus maris, viros potentes expulit, & errabundi abierunt ad gentes externas.
pag. 565. ἐπὶ τοῦ ἐπιδόσεως ὁ σπατάλους εἰ τὸ αὐτὸ παῖδ ἡ, fi pro quo fumebatur protorypum, cui tamfi pro mandato egerit, poffe juvare ad non petendum quod fupra eft.
pag. 568. χαρὰ, extra adulterii crimen.
χαρὰ, excepto crimine falfi.
pag. 570. υἱέ, fili, mei mifereare, quæ te trieunium lacte nutrivi.
pag. 571. μακαρίτου, una tantum parte præfente.
pag. 574. ὁ ἐφορίων ἔτων φασὶν ἐξαίτες. non convenire cum manicfte quæ accufatus eft, converfa caufa agere, & accufare.
pag. 575. φάσκει, veluti futurus dare pecunias judicio.
pag. 576. μετὰ πρωτ. poft litem conteftatam.
pag. 577. μακαρίτου, una tantum parte præfente.

cultio cominus, dum utraque pars adest.

ἀναγκοφύλαξ, cadigandos & dominis reddendos.

ἐπίτροπος, vel dominis reddendos.

pag. 578. τὰ ἐπὶ μισθῷ χρήσιμα ἀναλώματα, fi post commoda majoris, &c. dari ipsis ex juratoria.

τὰ ἐπὶ ἴσῳ, fi autem fuerit opus majore, &c. dari ipsum ex juratoria.

pag. 580. κατὰ τὰ παλαιὰ κρίματα, ἢ τοῦ ἐν τῷ Ἐρμαίῳ, juxta veteres leges, & in Hermogeniano, & Gregoriano constitutiones.

pag. 581. κοιμᾶσθαι, dormiant leges hodie.

pag. 590. οὐ μὴν αὐτῷ ἡ τῶν παραβόλων τῶν ἰδίων σπουδὴ, &c. non fuccurrat illi curfus temporis præfcriptio.

οὐ γὰρ, fi propofuerit, & non intermiferit.

ἢ βιαίως κωλύει ὁ τῶν ἐναντίων ἢ ἕτερός τις, μὴ διάγειν τὸν τῆς ἀναγκῆς χρόνον, οὐδὲ ἡ ἀντιφώνησις ἀπὸ τοῦ χρόνου τῶν ἐτῶν ἀρξάσθω εἰσὶ δὲ οἱ χρόνοι τῶν ἐτῶν, ἃ τὸν ἐπιτροπεύοντα ἐκλύει τοῦ ἐπιτροπεύειν, Conſtituto jubet in exilium miſſos non habitare in cuſtodia locorum, in quos miſſi funt, neque evulare aliquem in propugnaculum Gyphi, vel alias cuſtodias; fed fi peccatum morte dignum fit, fubjiciendum eſſe huic pœnæ: fi exilio perpetuo, vel temporario, in exilium miſti tamen juſſos, in cuſtodia locorum in quos mittuntur, non reponi, fed mitti in provinciam quam judex ſtatuerit, citra inferius exceptas provincias & urbes, habeatque poteſtatem in tota provincia in quam miſſi ſunt, verſari: non tamen poſſe, exire e provincia, vel vaanentes in ea, quicquam incidat (*nemo ſegre*) agere. Si vero quis e provincia exiverit, vel in ea ritu ens inuſtum quid fecerit, extremo ſupplicio puniatur vel a Præſide provinciæ, vel a præſide illorum locorum, in quos fugerit. Et conjecti, in carcerem in tempe regia, non manenat ſupra ſtatutum tempus, in ſuperiori titulo de cuſtodiendis reis; Similiter & in provincia commendiſſorem facere eſtimium perquiſitionem: & ſi apparent qui dignus exilio, in exilium mittatur, non in cuſtodiam, ſed in provinciam, exceptis ſupradictis, *ea lege*, ut fubjiciantur extremo ſupplicio, ſi exierint e provincia, vel in ea degentes aliquid contra hæc fecerint. Præſides Alexandriæ & Thebaidos folos jubet in Gyphum, vel in Oaſim dimittere, & eos vel ad ſex menſes, vel ad ſummum ad annum. Sed ſi perpetuum ſit exilium, neque in Gyphum mittant, neque in Oaſim, neque in cuſtodiam alterius provinciæ, ſed ut dictum eſt, in totam provinciam. Et lege, ut ſi quid deliquerint, vel exercuerint mandata magiſtratuum, qui eos maleruut, extremo ſupplicio afficiantur. Jubet autem officiales in, unoquoque judicio commonefieri a magiſtratibus hanc legis, neque quemquam detinere extra tempus exilii, fed ſtatim, dimittere ſine expenſis & impedimento. Et ſtudentem aliquid accipere, quadruplum reddituram. Prohibetque etiam magiſtratus relegare in provincias, & civitates conſtitutione deſignatas.

pag. 591. ἀνεψιὸν, fine hominibus foſitrudo.

σῦ κακὸν, Gypſo vocatur.

pag. 592. ἐπεὶ καὶ ἐκείνοις ἐπιτρέπομεν τὰ τῶν ἄλλων αὐτῶν, de Officio quæſtoris, & adjutoribus ejus, & ſcribis.

ἐπεὶ καὶ τοῦτο, de Officio quæſtoris.

ταῖς ἀπογρ. de ſcribis.

πᾶσι ἀναγκαίοις οὖσι τὸ βιβλίῳ ἐγκλήσασθαι. ἀλλ' ἐστὶ τὸ ἀκίνδυνον τὸ ἐπὶ τοῖς ἀπόγραις ἐπὶ, ἀδύ τὸ ἀναγκῆς ἀμαρτάνειν ſcribis neque omni inicitur, nec poſſumnam ſcribæ eſſe deſerit, ne a Præfecto quidem prætorio: impoſſibile quidem ſi inveniatur, ordo præſecti prætorio quinquagenta librarum auri pœnam juſti.

βιβλίων ὁ γραφόμενος καὶ οὐκ ἀκολουθῶν, ὅτου τὸ ἐγκλητὸν καὶ τοῦ τῶν βιβλίων κύριος ἀπαγόμενος, καὶ εἰς ἑκατοντάρων αὐτοῦ κρίσιν, Docuit Jegis Conditor de Quæſtore, & ejus ſcriatore, & de prærogativis ei conceſſis, & de ei fubjectis, & ab eo poſtulatis vigere. Nunc docet de prærogativis datis eius ſcribæ, & dicit, ut Quæſtoris ſcribæ ei ſoli debeant miniſtrare & cooperari, & aliud onus quilecunque non agnoſcere, etiam poſtquam ſcribæ eſſe deſerunt: & qui auſus fuerit imponere ei onus, & ad inutilis cogere, ſtatuitur hac conſtitutione quinquaginta librarum auri ferre in pœnam, etſi præfectus fuerit prætorio, qui eſt ſummus magiſtratus.

pag. 593. κύκλος, ipſi ſcribis fubeſſe.

pag. 596. οἱ διοικηταὶ, ut libertates inferuntur ut in (querela) de inofficioſo, & in falcidia: in parte autem patronis debita, non inferuntur.

Μόνοις δὲ βουλὴ τόκους φέρειν ἐπιτρέπει πατρωνικοῖς διακρισι, Datura novum modum juribus patronatus, hæc conſtitutio commemorat primum quæ ex XII. tab. a Prætore, & Papia lege antiquitas obtinuerunt jura patronorum, & hæc conſtitutionem ordinat. Et primum quidem enumeratur non ſubjecti juribus patronorum. Quod contingit, quibus liberans in vita, vel in morte, voluerit remittere libertis ius patronatus; nunc enim manifeſtum, neque ipſi patrono, neque ſucceſſoribus ex eius ſtirpe, & multo magis externis heredibus, non conſtituit contra ipſum ius patronatus. Tridecim autem modos videns fervum ſuum militantem, vel dignitatem adeptum, non contradicit, non ſolum liber fit ab ipſo fervus, ſed libertatur omni jure patronatus. Et ſi quis ſuum ancillam proſtituerit ad ſcortandum, tunc ancilla libertatur & privatur dominus omni jure patronatus. Similiter videns agrotantem, ſervum, & non curans ipſum, neque ad hujuſmodi eum mittens, neque conſueta ſtipendia præbens, privatur omni jure, etiam ſuper eius bona. Si quis adhærenti ancillæ fuæ, & non habens legitimum matrimonium, concubitum eam habuerit, & permiſerit ad mortem in ea volutare, nihil dicens de fortuna ipſius, non modo libera fit ipſa, & liberi quos genuerit ex domino; ſed etiam ad ingenuitatem trahuntur, lucrantes proprium proprium, & nullum fubinde jus patronatus habent domini heredes five liberi fuerint, five extranei. Et ſi quis ſuper aliquo pro liberate litem inſtituens domino, vincatur, & pretium pro ſervi æſtimatione præſtiterit, liber fit fervus pro eo pretio quod domino datur, neque habet ſuper eo dominus jus patronatus. Ubi neque ſuper eo, qui iuxta veteres leges pretia pecuniis redemptus eſt, ſuper hoc enim etiam olim per terrorem, jura patronatus ablata erant libertatem danti. Sic etiam, ſi pecuniæ pro miniſterio perierit fervus a libero vel liberta, vel juraverit non nupturos, nec in adoptionem accepturos, etiam nunc cadit ipſe patronatus: hæc antiquitas ex XII. tabulis & jure prætorio, excidebat jure patronatus. Si vero reclamante libertoad ingenuitatem, cellufione uſus, Patronus ingenuitatem apparere impediverit, deprehenſa cellufione, omni jure patronatus privatur eum hic patronus. Si etiam honorarius fideicommiſſaria libertate, injuſte ab onerato, denegatam eſſe libertatem apud præfectum conqueratur, negligentiamque & defectum eulpæ arguerit, & ex S. Conſulto rapietur in libertatem, is nullo patronatus jure fubjicietur. Parteique ſi filius patroni, vel capitalem acculationem contra paternum libertum inſtituerit, vel ad ſervitutem revocare tentaverit, libertatur & hic libertus omni jure patronatus. Poſtquam vero Prætorium jus Patronorum jura perfecerus fuerit, cafque cui patronatus juribus ſoluri funt: conſtituit decimo poſt horum exceptionem, quæ nam velit eſſe jura patronatus contra alios libertos. Et ſi quidem minorem quam centum nummiſtatum ſubſtantiam habuerit liberius, vel liberta, non impetrit conſtitutio diligenter de hac quantitate, ſed permittit ipſis diſponere quemadmodum voluerint. Inteſtati vero & ſine liberis mortui, habentes minorem ſubſtantiam quam centum nummiſtatum, dant patronis ab inteſtato ſucceſſionem. Si vero ſupra centum aureos habeant in bonis, ſi quidem fuerint liberi, vel ogenati, vel agnati mares, vel femine, per maſculinas vel femininas perſonas ſuccedentes, quicumque ſint, ſive ante nrentes manumiſſi ſive cum ipſis libertatem adepti; ſive poſt libertatem natiipſos vocat ad libertorum ſucceſſionem; cum natus ex congruum ſit liberos parentibus ſuccedere: & XII. tab. in perfetate inveniti libertorum filius, nihil ſuccedentur patronis. Præterea vero five in poteſtate, ſive fuæ poteſtatis exiſtentibus ſuis liberis patronis, non vocabat feminæ ad ingenuitatem teſtamentum. His quidem ſequens, & præcedens conſtitutio, cum liberos liberti, vel liberæ inventerit, nullum jus patronis, vel liberis eorum, ex inteſtati liberti juribus largitur; ſed vocat liberos libertorum ad eorum ſucceſſionem, etiamſi in ſervitute nati ſimul manumiſſi fint. Quia imo, non ſolum hos vocat, quod fuit, exiſtunt, qui in ſervitute nati funt, & ſimul cum patre & matre manumiſſi; ſed etiam ſi alios habeat liberos libertus, vel liberta poſt libertatem natos, vel ex eiſdem nuptiis, vel ex aliis, etiam hos communiter vocat. Et quod ſingularius, etiam liberos ad mutuam ſucceſſionem vocat conſtitutio: largitur etium liberis, & liberæ proprorum liberorum ſucceſſionem, eodem modo utique ex ingenuis, patres & mares vocantur ad libertorum hereditatem. Et vult propter ea quæ poſita ſunt, ceſſare jus patronatus, & liberos libertaſque liberis ſuis ſuccedere: & ipſos liberos ad inviicem parentibus ſuis, nullo reliſto loco ad ſucceſſionem patroni, humdmodi perfonis exiſtentibus. Hæc de morientibus ab inteſtato conſtituit: ſiautem etiam ſi teſtati fuerint liberti; & jubet, ſi proprios liberos liberti, vel liberte heredes ſcripſerint, omnino ceſſare ſucceſſionem patronum. Si vero exheredes fecerint liberos, etiamſi injuſte, ut & irrito facto teſtamento propter patronorum hic patronus. Si etiam honorarius fideicommiſſaria libertate, injuſte ab onerato, denegatam eſſe libertatem apud præfectum conqueratur, negligentiamque & defectum eulpæ arguerit, & ex S. Conſulto rapietur in libertatem, is nullo patronatus juri fubjicietur. Parteique ſi filius patroni, vel capitalem acculationem contra paternum libertum inſtituerit, vel ad ſervitutem revocare tentaverit, libertatur & hic libertus omni jure patronatus. Poſtquam vero Prætorium jus Patronorum jura perfecerus fuerit, cafque cui patronatus juribus ſoluri funt: conſtituit decimo poſt horum exceptionem, quæ nam velit eſſe jura patronatus contra alios libertos. Et ſi quidem minorem quam centum nummiſtatum ſubſtantiam habuerit liberius, vel liberta, non impetrit conſtitutio diligenter de hac quantitate, ſed permittit ipſis diſponere quemadmodum voluerint. Inteſtati vero & ſine liberis mortui, habentes minorem ſubſtantiam quam centum nummiſtatum, dant patronis ab inteſtato ſucceſſionem. Si vero ſupra centum aureos habeant in bonis, ſi quidem fuerint liberi, vel ogenati, vel agnati mares, vel femine, per maſculinas vel femininas perſonas ſuccedentes, quicumque ſint, ſive ante nrentes manumiſſi ſive cum ipſis libertatem adepti; ſive poſt libertatem natiipſos vocat ad libertorum ſucceſſionem; cum natus ex congruum ſit liberos parentibus ſuccedere: & XII. tab. in perfetate inveniti libertorum filius, nihil ſuccedentur patronis. Præterea vero five in poteſtate, ſive fuæ poteſtatis exiſtentibus ſuis liberis patronis, non vocabat feminæ ad ingenuitatem teſtamentum. His quidem ſequens, & præcedens conſtitutio, cum liberos liberti, vel liberæ inventerit, nullum jus patronis, vel liberis eorum, ex inteſtati liberti juribus largitur; ſed vocat liberos libertorum ad eorum ſucceſſionem, etiamſi in ſervitute nati ſimul manumiſſi fint. Quia imo, non ſolum hos vocat, quod fuit, exiſtunt, qui in ſervitute nati funt, & ſimul cum patre & matre manumiſſi

gradum superfiles sint patronis tantum. Qui vero ulteriùs superfunt, vel ex latere, non habent impugnandi testamenti facultatem, ut extraneis hereditas iudiciis, post tertiam partem substantiæ accipiant. Ut enim in ingenuis quadrante temporibus hujus Codicis constitutus est iis, qui posthac moriere quererentur contra testamentum: sic etiam, si libertus moriatur, trientem patrum, & legatum vel fideicommissum patrono relinquens, expellet ipsum. Et ſi enim liberis propriis libertus à patrono relinquat legatum, non habet partem tertiam. Quemadmodum de querela quæritur, ut parte ſi trientis omnium legatorum, ſic & in præſenti exigimus, ut purus ſit & immunis ex omnibus legatis trientes patronorum. Libertatibus vero ſubjicitur trienes patroni, olim enim liberi moventes querelam contra teſtamentum, dabant libertates; patroni vero ea agentes ad dimidium, impugnando teſtamentum, contra liberti teſtamentum non impugnabant libertates: quia vero legata quibus liberabatur patronus, dabant heredes liberti: quippe quidem prius retinentes ſibi fideicommiſſa ex ſubſtantia relictorum ſibi octo unciarum, ut nequaquam quadrantem, ſed tantum ſextantem retinerent. Si vero Patronus omnino nihil habeat, ſunt ei tantum: ſibi inſtituatur heres in minus quam triente, repletur trienſ patronus, ab omni conditione & mora liber: hoc ut eſt, ſi libertus eum ſcripſerit heredem ſub conditione, deſtruimus memoriam conditionis: ſi vero conditio ſteterit, ut ſit, quum omnino futura ſit tunc, morari vero habeat, forte donec venerint Calendæ, & hanc conditionem repellimus, ſortitur ipſe trientem ſive unus ſit heres, ſive plures: ſi vero ſcripti ſunt heredes ſupra trientem, & onerentur legatis, ſi ipſi ſolum heredes ſuerint, præbent legata & fideicommiſſa, nimirum non ſolo *momento* ipſis trienſ; etenim falcidia ceſſat ad trientem eſt. Si vero non in ſolidum, in plus tamen quam trienſ, pars in ſemiſſe, vel in beſſe ſcribatur heredes, & onerentur legatis; tunc reliquum ſupra quadrantem dent legatariis & fideicommiſſariis: reliquum retineant heredes ſervantes ſibi ex proprio jure falcidiam. Quot vero fuerint patroni, etſi ex inæqualibus partibus ſtirpi, concurrentes patroni, ex æquo ſuccedent. Si vero moriantur patroni, & unus quidem habeat liberos, alii vero cognatos proximiores juxta gradum, tunc liberi unius patroni excludent cognatos alterius patroni: & fiet vocatio non ſecundum ſtirpes, ſed ſecundum perſonas: hoc eſt, juxta numerum liberorum patroni, pars dividetur: & ſi forte duo patroni moriantur cum liberis, unus quidem cum duobus, alter vero cum quatuor: in ſex partes dividetur hereditas, non in duas, quando duorum patronorum liberi ſint. Si vero in duobus patronis, pars unius recuſerit, hanc partem ipſius ceteri patroni tunc ſument. Si vero gradus accipiens recuſaverit, tunc gradui ſubſequens vocetur: admittimus enim ſecundum cognationem, ſucceſſiones in liberis hoc eſt primo recuſante, qui poſt hunc gradus ingreditur: hoc enim & in ingenuis obtinet, quoniam & antiquitus cum in hereditate non eſſet Aditio, eorum qui poſt erant in arbitrio ſervabatur. Et primo forte vocato excuſante ſe, qui ſequebatur eum, vocabatur. Vocentur autem non ſolum, qui ſunt extranei ex patronis, ſed etiam ii, qui ex ipſis in utero ſunt, & qui in adoptione ab ipſis dati. Verum enim filio & obſervatio, unde ſingebamus filium patroni filium non eſſe patroni, ſubſtata eſt: hodie autem vocatur ad hereditatem. Et vocantur non ſolum hereditatem affectantes: ſed & ut legitimi heredes, & heredes ſcripti: ſimiliter habeant ex teſtimento adjumentum, reliquæ vero patronorum ſucceſſiones ſileant. Si vero adoptivus filius habuerint emancipati, vel patroni: hos, & ſi in poteſtate habuerint, non ſtatuimus in ordine filiorum, ſed in ordine extraneorum. Si vero monumentur patroni cum extraneis heredibus, non vocantur ad liberti hereditatem; gentilicio enim jure ſuccedunt liberti. Cum vero verus liceſſio conveniebat, & cum mortuus eſt filius liberti, natus poſt libertatem, citra teſtamentum & cognationem, & vocatur manumiſſum patrem, & ex maſculino genere eius cognatos: ſi manſerint cognati: ſi vero poſt fuerint ſtatus mutationem, & natus ſi & patronus hujus liberti, & ipſe liberti ſit alterius cujuſvis, & patronus patroni, & ejus cognatus natus. Jubet conſtitutio, ſi forte poſt libertatem natus liberti liberi moriantur ab intellatus, & nullum omnino habeantur cognatum, vocantur patronus & patrona ſoli. Et vero hoc ius de ſolis liberis liberti, vel filiabus patroni, ut mulieres nequaquam ſuccedere liberto (quomodo enim eſt libertus natus poſt libertatem) ſed habet commodum ex hac lege: ſi vero patronus juſte exheredes fecerit proprios liberos, neque contra liberorum jus habeantur nurus, ſi patronus, ſi vero inteſtati moriantur, tunc ſuccedent ipſis. Salvum autem ſit jus patronatus ei, qui filium vel filiam emancipaverit: ut & contra teſtamentum concedatur patri ratio trientis, etſi inteſtati moriantur, vocatur pater, quaſi ſuæ poteſtatis contractu fabus factus: hoc eſt, ut videatur pater juxta veteres leges contravenire cum filio, qui ventebre videretur, ut iterum ipſe pater veniebat & emanciparet. Omnis eum non exiſtens ex veritate patronus, apparens vero juxta veteres leges patronus eſſe, ut qui forte juravit, ſe patronum eſſe, non magis eſſet, vel qui arguit ſolutionem patroni & liberi: frequenter enim patronus movet contra libertum de ingenuitate judicium, & quod colluſerit cum eo, ſuperatur: adfuerit vero poſtea qui colluſionem hanc arguat, hi bonorum tantum habeant: nequam tamen incrementa ex ſubſtantia filiæ libertorum. Quæcunque autem jura habent patroni liberi, eadem etiam concedimus liberis eorum, qui teſtamento ſervos manumittarunt, contra liberos qui vocantur Orcini: omnes enim qui teſtamento manumittuntur, Orcini liberti vocantur.

pag. 601. Εἰ δὲ ὁ τοῦ ὑπάτου μὴ καταπροῦσθαι σπεύδων, quid ſi & arbitratus ſit, rem non eſſe hereditatem ab altero poſſeſſam: nec convenire ſibi, vel poſſe de ea inſtituere (*actionem*) in rem.

pag. 602. παράσημα ἐσθῆτος, ἢ ὑποδήματος ἢ ἄλλης τινὸς, indicia, inſignia, & ornamenta imperii.

τὰ τῆς ἡγεμονίας παραλήμματα, ἤτοι τὸ τῆς πραιτοριανοῦ σκῆπτρον, ἀετὸν χρυσοῦ ἔχοντος ἄνω. imperii ornamenta, quando indefignatum ſibi regionem deveniret, aſſumunt, & poſtquam egreſſi ſunt ſtatim deponunt.

pag. 603. καὶὰ λόγον τὸ ποστῆρι, præclara ſpes in adoleſcente.

pag. 607. διὰ τὸ τὰ τοιαῦτα τοῖς πάσσιν, τέκνοις τε καὶ νιέοις ἐπιμένειν ἐκείνη τῇ ἐπιστολῇ. Augusti ſententia, ut ſi quis ſuos imagines faciunt poſtiſſimum; nempe quod hoc facientes inde maxime dignoſcuntur.

pag. 608. ἀπὸ τοῦ τὰ τοιαῦτα τοῦ Αὐγούστου τὰ δίκαια ἐφαπτόμενα, ἐπὶν ἐξετάσεως, εἰς τὸ ταυτόσημον. Augusti ſcitum, petente quodam, ut militaret. Adrianus reſpondit, ubi vis militare, illo dicente inter prætorianos. Adrianus quæſivit quos ſtatuarum habes? Quisque pedum & dimidii. Adrianus reſpondit; tantus cum ſis (*ſtature*) in exercitu urbano milita, & ſpectaculum mihi fueris, tertia annona poterit in prætorium tranſire.

ἐξ ὧν μόνος ἐξαιρεῖν κελεύει ἀνθρώπων, ἀπὸ τοῦ τὰ ἀεχαιτικὰ ἡμᾶς μὴ λαθεῖν, διὸ ἀπαγορεύει τοῖς ἀπογεγραμμένοις τοῦτο ποιεῖν, ἐκ ὧν μόνον ἐπιμένει ἐκείνου ἀπὸ τοῦ ἀεχαιτικοῦ ἡμᾶς ἐξαιρεῖν. Augusti ſententia adeptis ſunt homines: ab hoc principe formatus eſt ſermo: ideo neceſſario ſunt legati, & ministrator conſecranda, ſi voluntas Latine loqui, vel Græce ſine errore. Sic ordinatur.

ἐξ ἀνανεώσεως αὐτοῦ τοῦ τόπου, ἐν τῷ ἰδίῳ ἀποκλήρῳ ἀποκῆσαι, ἢ τοῦ χρόνου κωλύοντος ἐν τῷ ἐτέρῳ χωρίῳ ἀποκλήρῳ ἀποκῆσαι ἐκεῖνον ἐν τῷ ἰδίῳ ἀποκλήρῳ. ſi poſſeſſor petenti cuidam, ut propritum liberum perderet, quem paulo ante juſſu magiſtratus juraſſet. Etiam Sentiam in Latomias conjeci, & etiam largitionem, auferri, petenti reſpondit Adrianus: quid querris, hominem perdere, & largitionem auferre ei, a quo dudum ſumpta vindicta? improbum eſt.

pag. 609. φιλοτεκνίαν τοῦ τὰ τοιαῦτα τοῦ ἐν ἔτει. ſerva parentem natum (propter hoc enim te genuit) & cogites nunc, ne pro te ad me poſſitus mittatur.

λέγοντος τινὸς γαμικοῦ, ὡς ἐνίδιον τὰ ἰδία ὑπὸ ἀφροσύνου δεῖ σπεῦ, ἐπεὶ ἔκρινεν ἀκούσας αὐτὸν εἶδεν, καὶ τῷ ὑπὸ αὐτὸν ἀπέπεμψεν, dicente quadam muliere, congiaria filii ſui a quodam auferri, qui ſe dicebat patrem ejus eſſe, & ad eum pertinere congiarium, negabat ater; reſpondit mulier, Romanum ſe eſſe, & tribulas ſolas conſcripſiſſe ei, nupitias vero non eſſe fidius: & proinde non poſſe probare filium ſuum eſſe, de quo agebatur. Reſpondit illi hominis Adrianus: quando non eſt tuus filius, impudentiſſime, dimitte alieno congiaria.

pag. 610. καθαίρεσθαι τὸν τοῦ Αὐγούστου ἐπιβάλοντα, ἐπὶ τὸ ἐπιστεῦσαι, ἐπιτυχόντος ἐκείνου, ἐπὶ τὸ ἐπὶ ἀδίκων τόκων ἐξαιτεῖσθαι, ὃν ἐπὶ τοῦτο τὸν ἐδικάσθαι χρόνον, εἰς αὐτὸν κρίνει, δικάζων. Quidam Codicillos Adriano dedit, per quos narravit plures eſſe fœneratores, qui injuſtas uſuras exigerent: in quibus quidam ex aurei mille, rodem die centum adderent, & nihilominus centeſimas exigerent, & eaſdem uſuras tertium fœneratorum. Adrianus dixit: Eminentiſſimum vir præfectus prætorio cognoſcat, & mihi referat.

pag. 611. Εἰ ἐπιτυχόντος, αὐτὸν τὸν τοῦτο ἐπιτρόπου ἐπιτυχόντος ἀξίως ἐπὶ τὸν τοῦτο βουλεύσασθαι ἐπιτυχόντος, ἐπιτυχόντος αὐτὸν εἶναι τῷ ὄντι ἐπιτυχόντος ἐπιτυχόντος, ἐπὶ τῷ, per libellum petente quodam, eſſe ſibi cenſum equeſtris dignitatis, ſed cum equum publicum petebat, & præterirum ipſum eſſe ante biennium, præterea præfecti, quod per annum ſe exercuiſſet; verum calumnia intentato crimine, quum ſervi attexuerant: Adrianus reſpondit, quiſquis publicum petit, reſtis moribus eſſe debet, & reliqua vita laudatus.

ἐπὶ ἀξιώματι ἐν ἐπιτυχόντος τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ ἐπιτρόπου ἐπιτυχόντος ἐπιτυχόντος ἐπιτυχόντος

pag. 617. περὶ διαίτησεως, ad distinctionem.
pag. 620. ἐπὶ σκαίνων ἀπόκειται καὶ ἐπὶ ἐμπορικῶν καθέλκυσιν, cum illis quæ in taberuis fedent, vel in foro quid vendunt quotes.
pag. 624. ἀπὸ κοινῆ, ex communi.
ἐν ἀβακίσκοις, in albi tabulis.
ἐν ἀβάκιοις, in tabulis albis, in cabellis albis terra illitis.
pag. 625. ἐπὶ τοιούτων τῶν ἀγραφίων, in omnibus dictis thematibus.
pag. 626. ἀδιάστικτος, indiſtincte, obſcure.
ἡ βασιλικὴ, regia lanza.
ἀπομάσσειν, permittur.
pag. 627. συγχωρῆσαι, condonare.
καλοῦσιν ἐπὶ τὸν ἀγῶνα, accedens ad imperium.
pag. 628. ἔννοι, pladii faculras.
ἀγνοοῦσα, mentem poteſtatem.
ἀπογραφικὰ, relativem.
pag. 630. χειροδικεῖν, judicem pedanum.
pag. 630. ἀπὸ τούτου οἱ νόμοι καλοῦσι τὸν ἐδίκιλιν, ὅτι ἐνὶ, ab hac, leges vocant, ætatem, eo quod plurimum tunc imperare poſſint, & publica facere.
pag. 632. ἐνὶ, ad ufucapiendum.
pag. 633. ἀπόδομα, remuneratio.
pag. 634. ὡς ἐπαμφοτέρωθεν, ut ipſe a judice poniretur.
pag. 635. ἀπαντισμὸν, perfectio operis.
ἔργον, opus.
προσδιασμὸν, reſtrictio. addefinitio.
pag. 637. ἄκρα, ſimul conſtringit.
pag. 638. ὁ δὲ τῶν δύο ἀφροντιστότερος, ἢ τῶν δύο ἐνὶ χεῖρ, unus ex duobus argentarius, & ex duobus mis ſtipulandi, novare ſolus non poteſt.
pag. 640. ὁμοίως δὲ καὶ λοιπὰ, ſimiliter in ſermonibus conſeſtiones, ut in jurejurando.
pag. 641. φυσικώτερον, ἢ ὡ πάνυ νόν, naturæ accommodatior, nec omnino ſubtiliterem exigens.
pag. 642. ἢ κοινὸν ἔστιν μετὰ νόμων, ἐκβάλλουσι δίκαιον, & ignus alter poſt hæc, repellitur exceptione doli.
pag. 648. κἀκεῖνο ἐπιτρέπει σιωπᾶσθαι τὸ ἀξίωμα τῷ λέγοντι, ſilentio tutorem ſuſtinere incommoda actiori eo pacto, ne ſi tempore quo curam habuit, verus ſuiſſet tutor.
pag. 640. διακλήτωρα ἐχεῖ βουλὴ, conventum, non agentem.
pag. 650. δύνανται λέγειν οἱ περιβόλαιοι τὰ ἔργα γενέσθαι, non poteſt dicere traditionem agri fieri arbitrio Petri, vel latis dari.
pag. 653. διὰ τοῦτο ἐπιτρέπουσιν ἐκ τῶν ἀγροικίων, ὅτε δύο curare oportet curatores rerum venalium: in mercatu decorum, & ne decipiantur non ſolum vendentes, ſed etiam ementes.
ἐπὶ δὲ ἀγορανομῶν, eſt vero agoranomus peſſim inſpector rerum in foro venalium.
ἀπαιδεύτων, aſtynomus vero mundam eſſe urbem curans, qui a nobis puer, *dicitur*.
κάπηλοι, fœrcus ejicere.
σωρὸς ἐστὶ, de ſtercorum collectoribus.
ἀπαιδεύτων, aſtynomorum.
ἀγοραίοις, agoranomi ab aſtynomis ſecurarum rerum venalium habentes, ab iis, qui viarum & ædificiorum curam habent.
pag. 656. πολλὰ καλὰ ἐν τοιαυτῇ τῶν ἰδίων, ἐκέλευσεν

αὐτὸν ἐκ τοῦ, lutum multum in via videns, juſſit illud in Veſpaſiani veſtimentum, qui tunc mercatus curam & mundicici viarum habebat, conjici.
ἀποκαπισμοὺς, ſuppletorias.
pag. 657. πρὸς αὐτοκράτορα τὰ μέλη τοῦ ἐπιτροπεύσαντος αὐτὸν, eſſe patres renunciaverint allegationibus ſuis, adeo ut dictos reſtitutorias libellos non poſſint deinceps dare. Et ſic cui ſecit expreſſa, poterit de hujuſmodi expenſis admonere judicem.
pag. 665. βικτρίου, beneficus Eutychi Præfectorum domus Aug.
ἥμισυ, dimidium tertium, ſemitertium, duo & ſemis.
pag. 667. συγκαισαρικὸ, quadrimenſalis.
pag. 668. βούλεται, volo omnia iuſra ordinata præcipua eſſe.
pag. 676. κατ' ἀντωνιανὸν, per luminis repercuſſionem.
κατ' ἀνακλάσεις, ſe invicem percutientes.
κατὰ μετωπῆς, ex metaphora corporum ſe invicem percutientium.
αὐτοκαλῶ, ἀλαστῶ, a ſe ipſo, ab alio patient.
pag. 680. περὶ τῶν ἀνιόντα εἰς Ἱεροσόλ. de petentibus Hieroſolyma.
Θεὸς, ut ad Deum accedamus, loci vicinitas nullo uſui eſt.
ἐκ τῆ σοῦ ἴδιον παρέσεται ὁ ἀμφίδικος, ὃν ἐκ τοῦ ἐκεῖσε ἀπὸ τοῦ ἐμοῦ ἀναγκαῖον, τοιοῦτο γὰρ ἀποτελοῦσιν ὁμιλητὴν, ὁ ἴδιος, ex eo quod diceretur propria, confirmat legislator, quod non eſſent omnium bonorum ſocii; hoc enim poſito themate, non poteſt dici, aliquem ſocionum habere propria, omnia enim tunc ſunt communia.
τὰ βασιλικὰ, fœnerari non eſſe commodatum.
pag. 682. ἐκ ἴσῃ, non eſt venditio, ſed permutatio.
pag. 689. ἐπικοινικὸς, per ellipſin.
pag. 690. κωλύουσι οἱ ἀρχοντες οἱ τῶν βικτωρίων πολιτῶν οἱ ἐσπέρ ἀφρῶν ἀπὸ ἐξῶν πυλῶν, frequenter Præfectis judiciis præpoſiti, non ſciunt accurate leges, non quod bene intelligant leges, ſed propter dignitatem, vel quod principem ſibtent, vel propter cognationem.
πάσεις, experientiæ, & legum.
pag. 692. δὲν, neque extra muros Tribunis plebis licet.
μηδόσαν, nullam noſtem Tribuno plebis conquieſcere extra urbem permiſſum eſt.
περιγενόμενον, circumſcripta eſt eorum poteſtas manibus, & neque pernoctare extra urbem eis fas eſt, niſi unica occaſione, & rempore, quo omnes fere facunt urbis magiſtratus pro Latina gente Jovi, commune ſacrificium, in Albano monte afcendentes.
pag. 693. ἀλλ' ἐν τῷ, erat hoc inter maximos magiſtratus & erat ei cura civium, perveſtigare vitam & delicta, juriſdictionem habebat contra omnes dignitates, & nullus erat exceptus cenſorum auctoritate, in ipſorum quoque poteſtate erat, inanibus operibus urbem adornare.
pag. 694. ταχυγραφικὸν, craffius.
pag. 699. κάλλιον, rectius autem eſt, de injuria actionem,

nem, ut moderationem inſtituere.
pag. 700. καταδίκην, aſſequimur.
οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς τῶν ἐκβάσεων ἀλγοῦσι, domeſtici enim doloris vindictam quærit.
pag. 703. τοῦ βιβλίου, ne dederis effluere.
μεῖναι, immittens temere aquarum fluxum.
ἐν τῷ ἐπιδόσεως γραφικῷ τῷ τοιούτου τόπου ἀποδείξεις, debitoris omnia bona dato vincenti: citra ea quæ neceſſe eſt poſſideri.
pag. 705. ἵνα μὲν οὖν ἀπόντων τῶν ἐγκλίτων ὁ γεγραμμένος ἐγγυᾶ. οὐ δὲ καὶ μόνον ἀπόντος, ut quartam damni partem heres agnoſcat: Divuli vero quartam fideicommiſſarius ferat.
δὸς τῷ λαβεῖν, da & accipe.
μετ' ἐκείνου, ſeque ſub conditione, dilatione.
pag. 706. κατ' ἐμὲ, per univerſitatem.
ἀπόδοσιν ἐκέλευσεν, ἢ ἐν τοῦ τὰ δίκαια γίνεται μόνον περὶ τὸν μάλιστα, Apoſtoli vocantur, per quos a judice ſit relatio ad eum, qui appellationem interpoſuerat eſt.
pag. 708. τοῦ ἀρεῖ, zeugma per ellipſin.
pag. 711. πρακτικὰ, prelationis. pl. ead. pag.
pag. 715. κανονικὸν, verborum ciprator.
pag. 716. ἐπὶ μικρῷ, ſi bona deminuta ſint non uſu.
pag. 720. τραγῳδοποιοὶ, tragœdiarum.
ἀλλ', ſed, pro, ſed &.
ἐν δὲ σχολῇ διέγνωσθ', ἃ μηδενὶ δόκησεν, ſi ſine diſcipulo, vel nemine inquilerente imperii, non tenetur dominus.
pag. 721. αἴτιον, cauſa quæſtionis.
ῥαψῳδὸν, rabula.
pag. 724. ἐν ἐκτόμῳ, in compendio.
ἀδὲ, perſonaſtoria.
pag. 726. ἐν τάλαντι, latius, extenſe.
ὑπὲρ τῆ παραπλησίου τέ, de repudiando legato.
ἐκτείνει, ἀντιτοκισμὸν, pugnaci contentione, obſtinatio.
ἐστιμὸν, ἀντιπαράσεως, pugnax contentio.
depuſio. pl. ead. pag.
pag. 727. ἐπιτείνεσθαι, pugnaci contentione, depuſione.
ἀντιπαράσεως, ἐνεσεις, obſtentia, pugnax contentio.
pag. 730. κράτιστα ἐστὶν ὑποτυπώσασθαι ἐκβλὴν γυναικὸς ἀνεύλεω, ἢ κακῶς μετὰ χρημάτων, ait, melius eſt bene educatam ducere uxorem indotatam; quam male (educatam) cum divitiis, futurum vitæ ſcelum.
pag. 730. ἀνὴρ γαμεῖ, cum, qui poſt litem conteſtatam.
pag. 731. τὴ μεταβολὴν τοῦ ἀποκαθιστῶντος αὐτὸν, & tranſmittere, & commentationem facere.
pag. 735. κατὰ, per pugnacem contentionem, & deſperatam.
pag. 736. ἀδιάκριτα, indiſcriminatim.
ἐκεῖθεν μὲν γὰρ τοῦ ἐξόδου, ἐκπεσεῖται δὲ ἀπὸ τοῦ ἐν σκεπτικοῦ, conſtat enim & reſtituendi, & ex abundanti lex ei dat exceptionem.
pag. 740. ἀπόφασις, ſententia.
pag. 741. περὶ τῆ ἐμπολὴν τοιοῦτοι τίνας δεῖν ἐστασιῶν, καὶ μὴ δὲ ἐμπόλιον ἐδίκιον, τάδικα τὰ τοιαῦτα βιάζονται, τοῦτο, contra cives ubique ad victoriam oportet bellare, & non propter propinqui iram, commune civitatis deſtruere (contra Barbaros uſque ad internecionem).
ἐν ἐμφύλιοι, in civilibus bellis utendum non eſt captis.
pag. 743. ἐπιτασκόποι, curatores. bis end. pag.
ἐπιμέλειαι, cura perdiligens.
ἐπιμελητὰ, curatores urbis.
ἐπιμέλεια μετοχῶν, curam habentes myſteriorum. Curatores mercatus. Curatores funerum. Qui æquos curant, & elephantes.
ἐπιμελεῖς τῶν ἐν βασιλικῇ γεγονόσιν, curam habentes eorum, quæ in teſtamento ſcripta ſunt.
pag. 746. οἱ τὸν ἐδ ad unum ſinguli, & omnes infimi.
ἐπὶ τοῦ, ob corpora obnoxia.
pag. 747. συλλογισμὸν, ſyllogiſmus, ratio ſit fructuum, & uſurarum.
τοῦ βουλεύειν, ſenerari, computare uſuras, quamnum videtur eſſe ratiocinationi.
pag. 748. ναυμάχιον ἐστὶν φίλον ἐδ, ὃν ἐνεχυρίσῃ, ungere navicum pro quo ſpoponderim, latifidelerim.
pag. 749. ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐδίκιων, τοιοῦτοι ἐκτὸς ἐστιν τραπεζῖται, & hunc mentitus eſt, Navarchum ſe eſſe feribens, cum eſſet Gubernator.
ὁ γὰρ δὲ Ἀθήνων καμινάριον συνεκόμιζεν, non enim erat Athenis ulla ſplendidior dignitate Trierarchi.
σκευοφόρον ἀδιφῶν τὸ ἀπόπλοι, τὰν ἀναγκαῖον τῶν τοιούτων, τοῦδε δὲν ἐκάστοις δοκεῖ καλῶν τὰ τοιαῦτα ἐγκαινίσαι ἐκὰν, Triremibus quæ vocabant veteres eas, qua triremibus præerant; nunc vero omnes & navcum, quoſcunque regentes pippim, eſſe tiremes non fuerint nares.
pag. 752. βάσιμος, poteſtatem, ſententiam. bis eadem pro.
κατὰ τὸ, juxta tenorem publicæ ſcripturæ: juxta aſtynomi tenorem: juxta poteſtatem, tenorem legis.
pag. 754. ἀνυπεύθυνον, ſubſidebus, ſed & valde firmiter, & aſſeverantes.
pag. 755. τὸ ἐπιδοῦναι, decretia.
pag. 756. ἐπιδοῦναι, ſubſum.
pag. 759. τὸ δὲ τοῦ, imperii inſignia, imperii ornamenta.
ἐπιδοῦναι ultionem.
pag. 760. ἀνυπεύθυνον, coherentia.
τῶν ἀναγκαίων, τὰ μὲν ἐκὶν ἐν συναντήσεσιν, ἃ δὲ πλοῖα, καὶ ἀδιάτρεπτα, καὶ ἀνεμπόδιστα. τὰ δὲ ἐξ ἀνάγκης, ἄπερ ἐκὶ μὴ μέτεστιν ἐκόντα ἐκὶν ἐκὶ ἐκὶν ἐκὶν ἐκὶν

ἀκόντιον, ὅτι εἰ μὴ ἀπορθῶ, ἐκδέχομαι, καὶ κληρονόμον, καὶ ὑμᾶς αὖθις ἐκκαλέσωμαι, si enim accuſaverint de cæde ſervi, audientur: nam nil occiſus fuerit, liber cum eſſet & heres, & vos non vocati ad hereditatem eſſet.

μηθὲν γὰρ ἀξιοχρεότερον τῷ τεθνάναι τὸν ἄνδρα, εἰ μὴ γὰρ ἀπέθανε αὐτὸν, ὃν ἐν ζῶσι, πολὺ ἂν μᾶλλον αὐτὸν, ὃν ἐν ζῶσι, magis enim grati ſint ferrum interimenti, quam niſi eum occidiſſent, quos ipſi, ſed ſervus heres fuiſſet.

ἀνάρτησις, exiſtentia.

ἀνάρτητον, exiſtentiam.

κατὰ τὸν ὄρνιθοσκοπικὸν, καὶ αὐξητικὸν, γενητικὸν, per nutrientem, augentem, & gignentem rem.

pag. 770. ἐκτρέπειν, everſere mares.

ἀπὸ μεταφορᾶς, τῶν ἀροτριώντων ἡμῶν, ἐκτρεπόντων, καὶ ἀναστρεφόντων, ex metaphora fodatarum, & inverſarum veſtium; & veſtem inverterem, pro eo quod interioe pars ad exteſioren mutetur.

ἀνδρόγυνος, anadetus eſt mundus mulebris, qui etiam anadeſmis dicitur.

pag. 771. κόσμον εἶναι γυναικὸς, ornamentum quoddam circa mulierum capita.

λεπτὰ, læniæ tenues.

διαφανῆ, tunicæ pellucidæ.

διαφανῆ λακωνικὰ, pellucida laconica.

εἰσὶ ἀνάπλασματα γυναικῶν ἐπιδεικτικὰ ἡδονῶν, doctum præſtigia truhentia ad amorem, graves rationes molientium.

ὁ ἐφέλκων ἕλξιον ἐφελκυσμὸν, καὶ αἰσχυντήριον αἴσχους ἐφέλκοντα ἐκβιασμὸν, οἱ περὶ μαγικὰς ἀναπλάσσοντες τέχνας, ὁ κατὰ θεῖ, eorum conatus pertendus, & feverioribus legibus merito vindicandus, qui magicis artibus involuti, vel contra pudicos animos molimi ſunt, vel graves rationes ad dolorem vertentes inveniri ſorrint.

φυλακτήριον, phylacteria, amuleta.

ἀπελήνιον, propellentia.

περίαπτον, amuleta appenſa magica.

pag. 772. φυσικοὶ, naturales.

ἰατροὶ, medentes.

ἐν ἰατροῖς, non ineſt annulus calumniantis dogmatis.

μέχρι τῆς, uſque ad præſtationem integræ pecuniæ.

ἕως ἂν, donec ſors præſtetur.

χωρήσει, cedunt.

ἀνάρθρων νόσων, uſuras oſſivas, beſſes.

σπαδίκοι, vigeſimas. *bis cod. pag.*

πεμπάδων ἑβδόμων, vigeſimas ſecundas.

pag. 773. τὰς γὰρ, quicunque iunt quibus debet, ponit mihi ſportulas decimam.

τῇ παρούσῃ, calendis, non uno, & primo menſis die.

ἀπ' ἐνιαύτου, ex ratione ut ante onum diem ſtantes præſtent, ſecus Calendis contendaut.

ἕως, ut tempus habeat, vel diſſolvere, vel prompte contendere.

ἀμείνων, optimum in arte, & ſapientiorem.

ὁ σωφρὼν τῷ ὀρθῷ λόγῳ, non convenire bonæ fidei minutias verborum legis quærere.

ἀκριβῶν λόγων σοφιζόμενοι, exactiorum verborum fragmenta, & volutabra, & deciplas.

τὸν ὑφαντὸν τῶν λόγων λύειν, ioruentem leges nimis exacte, calumniatorem videri.

τὸν ἀξιοπαθέστατον τῶν ἀνδρῶν, qui legum ſenteutiam capiat, vel dicta.

pag. 775. ἐκ ἐλῶν, colitus.

ἀγωγιμαῖον, per aquæductum fluens.

ἕλικες, involuti ſulci, flexuoli.

τέμνειν, fiudere terram.

ὑποτέμνειν, fubiecare. *bis cod. pag.*

τέμνειν ἔνδρυα, arbores findere.

τέμνειν ἔρματα, cortia fecare.

ὑποτέμνειν, inverſe fecare.

ἐν τοῖς, in particulari generale ineſſe.

ἀπὸ γενικοῦ, a generali ad ſpeciale.

pag. 776. κάπρος, fordem.

σαπρὸν, putidum.

κακοχύμους, exuponim more, pro impro-
be.

οἱ κάπποι, exupones noſtri vinum fœdant.

τῶν γονέων χρήσει, feminis cauſa.

τοῖς γονεῦσι, feminis.

ἀποκριτικὸν, ejaculandum ſemen.

κινοῦσι, movent ad excretionem uſque ſemi-
nis.

ὁ γονὸς, ſemen iſporum quod in mulieres
injiciunt.

τὸ δέλτα, mulebre feminis receptaculum.

ἐπὶ τοσοῦτον, ob admiſſurum.

ἕως ἂν, ut inquit, opportuno adhuc tempore reliquo, poſſit alienis equabus ſubjicere.

pag. 777. τοῖς χρόνοις, ad uſum, ſecundum morem.

συνήθειαν, civium more, & velociter, craſſius.

ἵνα μὴ, ne lis omnino vacua ſit.

pag. 778. ὦ σκληρὰ, o miſera mater infruſtuoſa peperiſti.

ἀνόητον, inanis ſtatua.

ἄνθρωπε, infruſtuoſa.

σκαφιδεῖα, apparatum alimentorum, & cibi.

ὦ σκληρὸν, olim verberabant flagellis loriſtæ curatores nundinarum.

ἀγορανόμοι, annonæ curatores.

πρὸς κρ. logiſtis.

ἐπ' ἀνδράσι, ob penuriam legitimorum.

ἐπ' ἀνδράσι, propter deficientiam præſtantium virorum.

pag. 779. οἱ σὺν, qui homines ſpoliant lopodyræ.

ἐν ἱματίοις, in apibus. veſtium ſpoliator clava mihi dorſum perculit, veſtemque meam abſtulit.

οἱ ἐστίγες, ſi inciderit quis hominum heros nobis, Oreſtes verberatus foret, & nudatus ab ipſo omnibus dexteris.

Λάκαινα, Lacæna a coma redeuntem veſpere.

φιλεῖται, obſervant ſceleſti pulchriores a coma abeuntes.

ναυφύλακες, navium cuſtodes.

ἀγωγοὶ, ad navium cuſtodiam præfecti.

χειρόβολον, ἔνδρυμα, manipulus.

ὑπηρέται, remiges infimi.

θρανῖται, remiges ſuperiores.

Ζυγῖται, remiges medii.

pag. 780. ναυαγοὶ ἄνδρες, nautæ, & veſtores. *bis cod. pag.*

οἱ μέσοι ὑπηρέται ἔνδρα, qui medium miniſterium perficiunt.

ναυβάται, nautæ claſſiarios.

ἱμάντων, vlatores.

ἀπὸ

ἀπὸ τῶν ἐκτρεπόντων, a veſtoribus.

φόρτωνται, qui ſua merces vendit.

κάπηλος, inſtitor. caupo.

ἔμπορος, viator, qui mercaturam maritimam exercet.

ναυκληρικὸν, propola.

μισθαποδοσίαι, merces mercibus commutatæ.

ἀπὸ τοῦ, ab itinere, hoc eſt navigatione.

τοῦτο καὶ, interruptio, & fectio, propterea quod non numerantur tempora continuate, & donec ſtatuam repleant quantitatem; ſed ipſa incidere, & interrumpere, & huic numero aliud principium dare.

pag. 781. διάκτορον, ſecundam cautionem ex debiti agnitione.

γνησιογράφον, debiti agnitionem.

ἐπὶ τῷ, inqui ac ſimili forma.

ἐν τοῖς, in rempublicam.

pag. 784. τῶν ἐγγρ. five ſcripti, ſive mandatis.

pag. 786. ἀντιφώνει, quod contra a marito pro accepta dote datur.

ἀντιπαθήσεται, retributio.

δῶμα, donatio.

σπάνεις, ſupervacaneorum rerum.

κάπηλοι, adſciscant ipſos.

εἰ ὁ πατὴρ τῆ εἶπεν, ſi pater ſuæ nurui miſeratur.

JACOBI

JACOBI CUJACII J. C.
OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM.
LIBER PRIMUS.
AD BARTHOLOMÆUM FAJUM SENATOREM PARISIENSEM.

CAPUT PRIMUM.

Restituta negatio in l. apud proconsulem, D. de manum. vind.

MARCIANUS in *l. 2. D. de offic. proconf.* scribit, apud legatum proconsulis neminem manumittere posse, quod scilicet legatus non habeat actionem. Paulus vero in *l. apud proconf. D. de manumiss. vind. Apud proconsulem*, inquit, *postquam urbem egressus est, vindicta manumittere possumus, sed & apud legatum ejus manumittere possumus.* Addidere quidam hæc verba: *Ex quo provinciam ingressus est*, ut hanc inter proconsulem & legatum differentiam constituerent, legatum ex eo tempore, proconsulem & ante id tempus, postquam urbem egressus est, manumittere posse. Quod ab eis ipse nimis arroganter factum judico: carent enim auctoritate omnium librorum. Deinde posteaquam ingressus est provinciam legatus, manumittere eum non posse verius est: omnimodo enim non est apud eum legis actio, *l. 3. D. de off. proconf.* Is vero dumtaxat manumittere potest, qui legis actionem habet, ut de magistratu municipali traditur in *l. 4. D. de adopt. l. ult. C. de vind. lib.* & apud Paulum *lib. 2. Sentent. tit. Quemad. filii sui jur. effic.* Nec mandari hæc legato posse crediderim, tum quia lege magistratibus nominatim dantur, *l. apud præfectum, D. de man. vindic.* tum etiam, quia hujus generis mandati exemplum nullum extat. Sic igitur ipse *l. apud proconsulem* esse restituendam censeo, ut addita negatione ita legamus. *Sed & apud legatum ejus manumittere non possumus.* Abest quidem negatio a Florentino libro, cujus quanta sit apud omnes auctoritas non ignoro: sed plus ipse rationi juris tribuo, quam illi scripturæ, qua quidem nulla res est, quæ facilius depravari possit: nec tamen etiam scriptorum librorum auctoritate careo.

A Jam olim in eis comparandis summam ipse diligentiam adhibui, magnamque mihi tandem eorum copiam nactus sum, quam studiosis omnibus me adeuntibus libenter communicavero. Duos autem habeo vetustissimos, in quibus claris litteris cum negatione ea *legis apud proconsulem* sententia perscripta est.

CAP. II. *De internecino testamento & actione internecini.*

INternecinum testamentum est falsum testamentum, propter quod, ut scilicet ex eo adquiri hereditas possit, dominus occiditur: hinc est accusatio internecini, de qua in *l. qui vel internecini, C. Th. de accusat.* cujus præmium est bonorum possessio, ut aperte Isidorus ex aliquo auctore bono significat his verbis *lib. 5. Etymol.* Internecini (sic enim lego, non interneciei) judicium in eum dabatur, qui falsum testamentum fecerat, & ob id hominem occiderat, & accusatorem ejus bonorum possessio sequebatur. Sext. quoque Pompejus lib. 9. *Internecinum*, inquit, *testamentum est, propter quod dominus ejus necatus est.* Quæ omnia libuit annotare, ut internecini actionem nostris juris interpretibus incognitam aperirem, & propemodum sepultam excitarem. Deinde ut ex his etiam lector judicet, num apud M. Tullium ita legendum sit Philip. 14. *Internecina testamenta credo subjiciunt, aut ejiciunt vicinos, aut adolescentulos circumscribunt*: præsertim cum Hieron. Ferrarius earum orationum interpres & castigator acutissimus, in veteribus libris ita se scriptum legisse profiteatur. *Inter nec uno te testamento*, ut pro *Inter nec uno, Internicina* scribere non valde alienum esse videatur, & possit etiam probabiliter aliquis dicere vocem *Te* ex proximi verbi primis litteris esse confictam, sed hac de re alii viderint: ipse nihil statuo, eo maxime quod, uti ea quæ præcedunt verba restituenda sint, nondum intelligo.

CAP. III. *De veritate lectionis §. sed & personarum, l. cum hi, D. de transact.*

NOta est Oratio Divi Marci de transactione alimentorum. De hac Ulpianus tractans, & ea quæ in

causæ cognitione versantur exquirens, id esse spectandum scribit, cuius vitæ sint hi, quibus alimenta relicta sunt, utrum frugi vitæ hi sint, qui alias sufficere sibi possint, an sequioris qui de alimentis pendeant. Quod quidam sic emendandum esse arbitrati sunt, *An segnioris* qui de alimentis pendeant, alii quidam *An nequioris*: vocem enim *sequioris* penitus rejecerunt, eique subjectam notionem nullam esse professi sunt, quibus ipse non assentior. Auctorem habeo Ammia. Marcellinum lib. 18. *Ut si Persæ*, inquit, *frustra habiti redissent ad sua, ducis novi virtuti facinus adsignaretur egregium: si fortuna sequior ingruisset, Ursicinus reus proditor Reipub. deferretur*. Et Apulejum lib. 7. de Asino aureo. *Sumpta*, inquit, *veste muliebri florida in sinus floccidos abundante, mitellaque textili contecto capite, calceis feminis albis illis & tenuibus indutus, & in sequiorem sexum insertus atque absconditus*. Et lib. 10. *Maritum*, inquit, *habuit, cujus pater peregre proficiscens, mandavit uxori suæ matri ejusdem juvenis, quod sarcina prægnationis oneratam eam relinquebat, ut si sexus sequioris edidisset fœtus, protinus quod esset editum necaretur*: neque est cur tot loci Apuleji esse corrupti existimentur. Inde etiam deductum est Sequius, quo idem Apul. utitur lib. 11. duobus in locis, & apud Charisium Afranius. *Sin id, quod non spero*, inquit, *ratio talis sequius ceciderit*.

CAP. IV. *Emendata & explicata l. Imperatores, D. de ser. urb. præd.*

PApirius Justus Divorum fratrum constitutiones xx. libris complexus est, & eorum quidem lib. 1. ex quo sumpta est *l. Impp. D. de ser. urb. præd. Imperatores*, inquit, *Antoninus & Verus Augusti rescripserunt, in area, quæ nulli servitutem debet, posse dominum, vel alium ejus voluntate ædificare, intermisso legitimo spatio a vicina insula*: ubi de duobus potissimum quæri atque dubitari solet. De illo in primis, quantum a vicina insula spatii interesse oporteat, de quo nihil equidem habeo quod proferre possim, præter id quod Sextus Pompejus scribit, inter vicinorum ædificia ambitum appellari locum duorum pedum & semipedis, ad circumeundi facultatem relictum, quod ad hanc rem explicandam satis esse puto. Igitur inter insulas, id quod Sextus Pompejus ait, ex lege antiqua spatium intercedebat: nec enim ita conjunctæ, uti domus, erant ædificiis insulæ. Atqui legimus in *l. si finita*, *§. ex hoc edicto*, *D. de damn. inf.* adjacere insulam domui: quod certe non adjunctam, sed proxime domum insulam esse, ac domo accedere significat. Rursus legimus in *l. quidam*, *D. de ser. urb. præd.* insulæ parietem communem esse cum vicino. Conjunctæ igitur insulæ, nec propriis parietibus ambiri videntur: sed profecto nihil vetat insulæ adjacentis communem esse parietem, etiamsi non sit insula vicino ædificio connexa. Est igitur insula ædificium quod proprio ambitu constat. Deinde quæritur, quid opus fuerit hoc describere Imperatores: In solo posse dominum ædificare, modo si id solum nulli deberet servitutem. Quis enim ea de re unquam dubitaverit? Dicam libere quod sentio. Semper locus hic mendosus mihi visus est: neque possum non adnotare, quod ex amicis meis quidam non ineruditus, cum de hujus legis sententia inter nos disputaremus, mihi pene persuasit, ita scilicet legendum in *l. Impp. Quæ luminum servitutem debet*. Etsi enim ædificare is non possit, cujus area ne luminibus officiatur servitutem debet, is tamen, qui luminum servitutem debet, ædificare non prohibetur, *l. 3. D. de servo. urb. præd.* Et ea quidem præcipue inter hæc duo servitutum genera differentia intercedit, quod etsi fortasse omnibus non probabitur, non tamen adnotatione indignum omnino esse arbitratus sum.

CAP. V. *Aliud ex Papirio Justo rescriptum emendatum.*

SUperius caput impellit me ad tollendum aliud mendum e Papirii libro 2. de constitutionibus, ex quo sumpta est, *l. Imperatores*, *D. de publican. Imperatores*,

A inquit, *Antoninus & Verus rescripserunt, in vectigalibus ipsa prædia, non personas conveniri, & ideo possessores etiam præteriti temporis vectigal solvere debere, eoque exemplo actionem si ignoraverint habituros*. Credo legendum esse *Ex empto*, non *exemplo*: atque ita libri mei scripti habent. Ideoque recte subjicit. *Si ignoraverint*: constat enim scientibus actionem ex empto non dari. Possessores igitur in eo rescripto, id est, emptores.

CAP. VI. *Restitutum parientiæ verbum ex veteri lectione in l. 1. C. Qui pro sua jurisd. jud. da. poss.*

EMendanda est *l. 1. C. qui pro sua jurisd. jud. da. pos.* Cum enim ita impressi libri habeant: *Nec præcepto cognitorem datum patientiam accommodare censemus*:
B pro *Patientiam*, scribendum est *Parientiam*, auctore libro scripto, cujus ipse auxilio complures Justiniani Codicis locos emendavi, restitutis etiam ubique constitutionum inscriptionibus & subscriptionibus. Est enim sane optimus ac vetustissimus: & ne in eis, qui me illo donarunt, prætereundis ingratus videar, illo me pignore obligatum tenent eruditissimi & honestissimi fratres Petrus & Joannes Bonæfidii Tolosani. Parientiam autem accomodare, est obtemperare, & ideo statim subsequitur, *& si contra leges obtemperaverit deleganti*. Sic vero etiam Cassiodorus locutus est lib. 7. Variarum formularum, *Cui*, inquit, *saluberrimam parientiam commodate*. Dixerunt etiam seculi ejus auctores eodem sensu, Devotionem commodare. Credo & in illo Cas-
C siodori loco. *Atque ideo patientiam vestram sæpius approbatam, nunc quoque eodem præsente monstrate*, lib. 3. Variarum, pro *Patientiam*, scribendum esse *Parientiam*.

CAP. VII. *Emendatus locus in l. Gaurus, D. de ser. præd. urb.*

VAlde meo (*) quidem judicio corrupta est *l. 10. D. de ser. præd. urb.* in illo loco. *Item dicendum est, si alteri ædes, alteri aliarum usumfructum legaverit*: quod etsi nullius exemplaris auctoritate confirmare possim, dabo tamen operam, quod in me quidem erit, ut omnes intelligant. ita locum illum restituendum esse: *Idem dicendum est, si alterarum ædium usum-*
D *fructum legaverit*: & ex his verbis, *Alterarum ædium*, forsitan male descriptis, confusas commixtasque fuisse illas voces, *Alteri ædes aliarum*. Quod ut intelligatur, tota legis species accuratissime nobis explicanda est. Binas ædes testator habebat, alteras legavit. Quæstionis est, an heres alteras, quas hereditario jure obtinet, altius extollere possit, & obstruere luminibus ædium legatarum: & an aliquid intersit, proprias ædes an hereditarias altius tollat. Proprias enim ædes jure suo altius extollere, ac legatas obscurare potest heres, *l. 9. eod. tit. l. altius, C. de ser. & aqua*, & hoc dubitationem certe nullam habet. An vero etiam hereditarias altius tollere, & minuere lumina ædium legatarum possit, a Gauro Marcellus rogatus est, Marcellus respondit, nihil interesse utrum suas an hereditarias tollat, cete-
E rum non omnino eum ad suum arbitrium ædes posse altius extollere: id enim exigere conjecturam voluntatis defuncti, ut ne legatario penitus lumen auferatur; ideoque tantum legatario luminis esse relinquendum, quantum habitanti sufficit. Subjicit Marcellus, idem dicendum esse, si alteri ædes aliarum usumfructum legaverit. Priore casu alteras legavit, alteras in hereditate reliquit. Hoc casu alteras legavit, & alterarum usumfructum. Poterit ergo heres hoc casu altius ædes fructuarias extollere, & legatarum ædium lumina minuere, quod manifesto pugnat cum sententia Labeonis, quæ relata est in *l. 7. §. hac ratione*, & *l. 13. §. item Nerva*, *D. de usufr.* Igitur non sic legamus, ut vulgo legitur,

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 5.*

tur, sed ut apud Paulum legitur, a quo hæc Marcelli sententia refertur in *l. si is qui binas supr. de usufruc.* Idem dicendum est si alterarum ædium usumfructum legaverit, quod etiam ea quæ sequuntur apud Marcellum suadent. Cum enim dixisset, legato usufructu alterarum ædium, alteras ædes, quas heres jure hereditario retinet, heredem extollere posse, atque obscurare fructuarias ædes: Quia in contrarium sic argumentari posset aliquis: Non potest accessum fructuario heres intercipere, nec ergo lumina intercipere debet, ne inane ususfructus legatum faciat: id tum ita Marcellus diluit, ut aliam accessus, aliam luminum esse causam dicat: Sine accessu, nullum esse usumfructum: sine lumine, usumfructum esse: ideoque id omnimodo ab herede præstari ex voluntate testatoris, hoc non item: proinde non semper simile accessus sive itineris argumentum esse. Alia fuit ab Gauro proposita quæstio, cui uti Marcellus responderit, non habemus, uti vero respondendum sit, inter interpretes ambigitur: ego Accursio assentior. Ideo enim ædibus legatis minor dubitatio existit, quam legato usufructu ædium, quod isto casu heres aditum præstare debeat, illo non item: nam ususfructus nomen hanc vim habet, ut accessus præbeatur, ædium non item. Et hæc quidem est syncera totius legis explicatio.

CAP. VIII. *De tempore quod finiendis accusationibus & antiquo & novo jure definitum est.*

NON est, ut arbitror, probanda interpretum sententia, qui reum postulatum, etiamsi nondum præterierit biennium, quod causis criminalibus ab Justiniano definitum est, novos honores post annum quam reus delatus est, petere posse existimant: cum enim nondum ex reis exemptus sit, nulla ratione fieri potest, ut honorum ei detur petitio. Sed ideo *l. reus*, *D. de muner. & honor.* quæ sententiæ hujus eis arx veluti quædam est, ideo, inquam, ea lex ait: Post annum reo petitionem honorum dari, quod hic fuerit jure antiquo criminalis causæ finis: idque satis constat ex *l. 1. & 2. C. Th. Ut intra an. crim. quæst. termi.* & *l. 2. C. Th. ad leg. Corn. de fals.* Nunc vero, etsi biennium definierit Justinianus, & ad Justiniani sententiam Tribonianus immutatione verborum traduxerit l. 1. & 2. titulumque ipsum *C. ut intra cert. temp. & l. ubi, C. ad leg. Cor. de fals.* non tamen ita fuit accuratus, ut etiam id emendarit in *l. reus*: quod a me adnotatum est, non tam ut ille locus explicaretur, quam etiam ut Triboniani non curantia proderetur.

CAP. IX. *De Fufidio Jurisconsulto loci quidam adnotati.*

LIceat hoc loco mihi memoriam Fufidii Jurisconsulti renovare, cujus nomen priusquam in lucem Pandectæ Florentinæ prodiissent, non minus quam Cartilii nobis erat incognitum. Sed Cartilium ab oblivione Ant. Augustinus vindicavit, Jurisconsultus elegans & tersus. Ego Fufidium nunc vindicabo, qua in re, si quid in me judicii est operam non lusero. Quid enim honestius est, quam eorum excitare memoriam, qui omni doctrina exculti & exornati aliquando vixerint? Fufidii auctoritate Paulus utitur in *l. Fufidius*, *D. de boni. duct. jud. possid.* & Africanus ex ejus quæstionum lib. 2. ad legatum ornamentorum pertinentem quandam sententiam refert in *l. 5. D. de auro & arg. leg.* ubi tamen scriptura est Phuphidius, pro Fufidius. Forsitan hic ille est L. Fufidius, quem M. Tullius in Bruto aliquo patronorum numero […] scribit: ad quem etiam M. Scaurus tres libros de vita sua scripsit, ut & Plin. testatur *lib. 33. cap. 1.*

CAP. X. *Emendata l. si in emptione, D. de contrah. emp.*

VEteribus, id est, Labeoni placet, In obscuris vel ambiguis id accipi oportere, quod venditori dis-

A plicet, quodque utilius & commodius emptori est, *l. veteribus*, *D. de pactis*, *l. Labeo 1. D. de contrah. empt.* Cujus sententiæ exemplum proponitur in *l. cum in lege*, *D. de contr. empt.* Ponitur & aliud in ea l. quæ illam sequitur: ea est *l. si in emptione*. Ceterum quia & alibi sæpe nomina ea, quæ adfinia inter se atque cognata sunt commutantur, ut puta locatoris, conductoris, tutoris, curatoris, ita & in ea lege (*) cum Labeonis sententia refertur, sic scribendum esse reor. *Sed Labeo ait, cum Stichum deberi quem emptor intellexerit*. Emptoris pro venditoris nomine restituto: quod etsi hæc frequens nominum adfinium commutatio & sententia Labeonis relata in *l. Labeo*: & ipsa legum consequentia suadeat, satis adhuc tamen confirmari etiam id ex eo potest, quod post ea verba subjungitur, *Plerasque enim res emi-*
B *mus*. Nec jam ipse vereor affirmare, ita prorsus hunc locum restituendum esse.

CAP. XI. *De nuptiis contra mandata contractis, & dote caduca prolata in lucem constitutio quædam Gordiani nondum visa.*

NUptias contra mandata contrahit, qui ejus provinciæ uxorem ducit, in qua officium gerit: ideoque justi liberi non sunt, qui ex eis nuptiis nascuntur, & dos caduca fit. Dotem fieri caducam indicat *l. si quis officium*, *§. veterem*, *D. de ritu nupt.* fit autem caduca ex D. Severi constitutione, ut apparet ex rescripto Gordiani, cujus verba inferius proponentur. At quia si post officium depositum conjuges in eadem voluntate perse-
C veraverint, Paulus respondit justas nuptias effici, justosque liberos postea nasci, *l. eos qui*, *D. eod. tit.* & Gordianus confirmavit in *l. etsi contra*, *C. de nupt.* dubitari potest, an etiam dos, quæ semel in fiscum ceciderit, postea restituenda sit, quod Gordianus alia constitutione definivit, cujus hæc verba sunt.

IMP. GORDIANUS. A. rationalibus.

Manifestum est nuptiis contra mandata contractis, dotem, quæ data illo tempore, cum traducta est, fuerat, juxta sententiam Divi Severi fieri caducam, nec si consensu postea cœpisse videatur matrimonium, in præteritum commisso vitio potuit mederi. DAT. KAL. APRIL. ANTIOCHIÆ, GORDIANO A. ET AVIOLA COSS.

D Apposui verba constitutionis, propterea quod nullo in Codice impresso nunc ea conspicitur, quam ex antiquissimis quibusdam patris sui viri eruditissimi monumentis erutam dedit mihi P. Pitheus Trecensis adolescens probus & doctus, & juris disciplinæ apprime studiosus.

CAP. XII. *Restitutum Niconis nomen in l. omnia, C. de Episc. & Cler.*

COnfirmantur in *l. omnia*, *C. de episc. & cler.* privilegia concessa orphanotrophiis, sive asceteriis, vel Ecclesiis, aut ptochiis seu xenodochiis, aut Monasteriis, atque ceteris domibus etiam, ac rebus juris eorum ad curam Oeconomi (sic enim vulgo legitur) viri religiosissimi presbyteri, & orphanotrophi, vel ad eos qui
E post eum ipsius loco successerint, pertinentibus. Sed cum Paulo post dicat, *Ad curam memorati viri*, certe proprium ejus viri nomen deesse necesse est. Didici vero e scriptorum librorum lectione, pro verbis illis, *Ad curam Oeconomi*, legendum esse, *Ad curam Niconis*. Fuit vero Constantinopolitani orphanot. primus Orphan. Zoticus quidam, & non multo post Nicon. Dat eadem privilegia Justinianus Xenoni Sampsonis in Nov. cxxxi. & lix. viri pii & religiosi, ut his verbis Procopius indicat lib. 1. περὶ τῶν Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων, ἦν δέ τις ξενὼν ἀνθρώποις ἀπορουμένοις ἀνειμένος, καὶ νοσοῦσι τὰ ἔσχατα, Σαμψὼν ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις ἱδρύσατο, ἀνήρ ὁσιο-

(*) *Vide Merill. Varian. ex Cujac. lib. 3. cap. 11.*

Scipio. Ceterum emendavi etiam in *l. omnia* pro *ceteris* A *omnibus*, *ceteris omnibus*, quoniam paulo post, *damnationem*, inquit, *aliasque res superius nominatas*. Et *superius nominati viri pertinentes*. Libet etiam legis *Fabricipiensem* annotare, quoniam in libris impressis deest. Ejus verba in hunc modum concepta fuere. DAT. NON. JAN. CP. MARCIANO COS.

CAP. XIII. *Emendatur locus in l. Fulcinius* 3. *illud secundum*, D. *quib. ex caus. in poss. re.*

INvenio enim, qui fuit in Romano foro circa columnas occultasse evidenti creditoris causa, pro latisante habitum, cujusne bona ex edicto possidere vendereque permissum fuisse, *l. item, qui*, D. *de acquir. rer. dom. possid.* atque ita Jurisconsultis veteribus placuisse. Eum vero latisandi morem his verbis notat D. Ambrosius in libro de Tobia *c. xvIII.* inquit, *greffus deinde quosdam numerosi, aucupat defensores. Ille convicinos post colloquium capat obumbrare.* Addit etiam in *l. Fulcinius* 3. *illud secundum*, D. *quib. ex caus. in poss. atque eum latisare videri*, qui in eodem foro agit, si circa flatuones se occultet: ubi nullum dicere legendum esse *Statuas*, non *Stationes*: nostrum enim quod in hunc modum loquendi Africanis Latinis 1. Epist. scribit ab Moutianus: *Ac principe posti dum visio en forum ex more descendo, quod ubi vultum est, illico ex coperti, ut ait ille, sui fiebat ante statuis: alii tamen mihi plus quam decretes ad genua provolvi, alii ne faluterent fugere post statuas, occulti post columnas, alii statuis subsidiis fuisse multi latentibus videbantur.* Certe flat vero forum Romanum flatuis & columnis refertum fuisse. Circa flatuas igitur & columnas in foro qui se occultabant, ut occultum creditorem evitarent, videntur latitare. Lucianus in Anacharsi: *τοὺς δὲ ἐν ἀγορᾷ ἑστῶτας ὑπὸ τοῦ κόσμου καταφεύγοντας*.

CAP. XIV. *Notari quidam loci, qui sunt ab interpretibus Florentinis mendose sparsi.*

SUnt unulq; loci noftrae in libris mendofi ab interpretibus Florentinis, ex quibus eft opere pretium aliquos indicare. Sic unique ferpit in *l. 3. de bonis poffeff. ad. fenatufconf. Interdum tamen, etfi fcientia mortis, tamen voluntate fuccessio erit*. Ego ita puncto dum tamen, *etfi tamen fcientia mortis, tamen voluntate fuccessio erit*, ut intelligamus, Tamen etfi pro *Quamvis* ufurpatur, ut a M. Tullio in Epiſtol. ad Plancium, quæ tamen etfi sæpe ſcripſi, cum ea ſæpe legerem, ſæpe legerem, hoc tempore brevitatis componendum putavi, 1. 7. *§. interdum*, ad *Maced.* Interdum tamen apud S. Cæſarem, tamen, &c. Male etiam legitur in diſtinctis eſt *Commodi*, *de bon. libert.* ſic enim eam diſtinguit operator. *Commodi Viberio, ſi ex duabus partibus tres partipondum ex teſtamento, tres autem dicat, ut vero liberto libertatis ita, qui extra totam reliquam fortis, vel ſuperveniens, portio utrique debita bonor. poſſeſſionis habeat*: atque ita diſtinctis lege ſtatim reſpondet. Ex eo etiam quæſtore eſt *de ſi finius*, 3. *ſi plurium*. D. *de dam. inf.* quæ ibi meo judicio interpungenda ſunt: *Publicius Proculus Neratio Priſcino reſpondit Labeo ferebat, neque pure mittere, de damno non eſſe, cavendum, ſi quid vitio loci aut operis fui factum legem dandam operis locatori, ne quid ex eo aut vicinus damnum detur*. Illa enim verba, *Si quid vitio loci aut operis fui*, verba ſunt cautionis, *de damno infecto*, *§. ſed ait ne quid damni fiat*, *ff. de aqua. &c.* Hic aliquid ſpectat *Scinditur ſi mandato*, D. *mandat.* qui in manuſcr. libris improbis ita ſcriptus eſt interpolio ſcilicet *Si ita integre irrediviſa, pars vendidente mandante pars permittitur*: ſed pœnenda eſt ſcilicet nota poſt *mandante*, non poſt *creditrice* vocis. Et etiam creditrix non vendere, ſine fine vendere, non cohonestat lege pignoris, ut ait *l. 8. §. 3. D. de interpr. pign.* Sunt & compiures alii loci a mendis veteris, ſed hos demonſtraſſe ſufficiat.

CAP. XV. *Caſſigata quorundam veſcriptorum inſcriptiones.*

NOn tempero mihi quin hoc loco quarundam a me conſtitutionum reſtituras inſcriptiones inſeram. Sunt vero eiuſmodi compiures in Codice Theodoſiano, in quibus Imperatores hoc ſtilum tenere videntur. Habe Poſtumiane Caſſiane nobis, Have Marcelline K. N. B. Have Vincenti K. nobis: & apud Euſebium ac Nicephorum, *κράτιστε Ἀκάκιε καὶ φιλτάτη μοι*. Veteres tamen, & Cicero aut Have pro Ave. Seneca *lib. 6. de benef. cap. 34.* Huic pervenire ubique ad diſtringendum libertatem licet, cuius vulgare & publicum verbum & promiſcuum ſignum, Habe, non nili in fuo ordine emittitur: ſic enim habent veteres Codices, Erafmo refte, qui tamen, ut reor, improbare id, ac rejicere non debuit: ſed ſcripturæ intentionem ſtrabonis probaſſe Quintilianus videtur *lib. 1. cap. 10. Multimodi, inquit, eſt literarum, qui ſine ofpiratione, & prudentia ipſius faluentes, dicere*. Reſta hæc via: qui negat? ſed alia eſt & mollior & magis tritus. Caſius quoque ad Ciceronem ſic ſcribit, *de Fortunatque Have mihi dicit* : quem locum P. Victorius in fuis ad Ciceronem caſtigationibus ita ex lectione veteri emendavit. Nobis etiam hoc modo reſtituenda eſt inſcriptio *Honoratus, C. C. Aquilæi. Idem A. A. C. C. Nobis Herculidæ Caſſiane nobis*. Ubi male vulgo ita legitur, *Habet ad C. N.* fed deprecatur multo eſt inſcriptio *Ut pro bonitudi. Cæſ. accuſet*, quæ ita ex vet. libris emendanda eſt: *Idem A. A. C. C. Nobis Criſpine Caſſiane nobis*. Fuit autem Criſpinus is præfes provinciæ. Praetexa in Inſcriptione C. C. *Ne. ut Caſſ.* ne pro Have. Hæc tamen K. N. legendum eſt, Habe Tatiane K. N. Quæ obſervationes non omnino, ut mihi videtur, alpernandæ ſunt.

CAP. XVI. *Reſtituus & explicatur l. 11. D. de remiſſionibus.*

REmiſſio eſt nuncupatio remiſſo, quæ fit ore in hoc ſolo actuum negotiorum, *§. 1. Inſt. de verb. obl.* cui nuncianti eſt novum opus, nunciationem negligit, & opus nuntiatum exequitur. Hic vis enim eſt nuntiationis, ut non ante poſſit vicinus facere novum opus, quam remiſſionem a magiſtratu impetraverit. Tunc vero eſt utilis remiſſio, cum nuntiato non renet, id eſt, cum à nuntiato, qui ut nuntiando non habuit, non cavetur, ubi nuntiatum eſt: eſt inutilis remiſſio: & hoc propoſitum in principio *l. 1. D. de remiſſion. & l. 1. in princ. & 7. de pupillo*, *§. 1. & ſi quis nuntiaverit*, & *§. penult. interpin. l. penult. de ſervit. ruſtic. Sſtephanus*, D. *de oper. nov. nunc. Eſt* & de opere teſtimonio ſatisfactio remiſſionis loco. Ignur qui adhibetur ad nuntiationem, cum quo ei denuntiatur ut remiſſionem impetrare debet, vel ſatisfare de operere demolendo, ſi indicatum fuerit juſtum nuntiationem eſſe: quo caſu eſt remiſſio quoque poſſe fieri, non tamen eſt neceſſaria, ut ait *l. 1. §. 1. D. de remiſſ.* id eſt, ſupervacua eſt remiſſio. Quis vero nuntiandi jus habeat, de deinde verbis in eadem lege proponitur. Jus habet opus novum nuntiandi, qui aut dominium aut ſervitutem habet: quod ſatis explicatur in *l. de pupille*, *§. ſerviti*. D. *de nov. op. nunc.* Emphyteuticarius & ſuperficiarius & cæteri hujuſmodi tam in re nuntiandi nomen opus: habent enim & rei & ſervitutem utilem vindicationem, *l. in emphyteuticis*, *§. pen. l. ſuperficiar.* D. *de oper. damnat.* Sed de fructuario dubitari poteſt an æque jus ei competat nuntiandi novum opus. Tenuit autem ex Bartolo Ulpianus in *l. 1. D. de remiſſ.* fructuarium utilem vindicationem ſervitutum domini non habere, ius quibus libro 47. Digeſtorum ſcripſimus ac apparet ex *l. 1. D. de nov. oper. nunciat.* cujus ob ſi ſpem integra verba reſcruntur in *d. l. 1.* Referuntur, inquam, non etiam probantur: nam obtinuit aliorum ſententia exiſtimantium fructuario nodi dari vindicationem ſervitutum, & recte: nam fructuarius fundi vindicatio nem non habet. Abſurdum autem eſt cui non das fundi vindicationem, ei jurisdictionem ad vindicationem dare. Puto tamen Julianum ideo vindicationem ſervitutum dediſſe fructuario, quod poſſit is uti ſervitutibus fructuario fundo debitis. Ceterum ad ufuſtructus vindicationem arbitrantur ſufficere, neque ſervitutem ei dant vindicationem, &, ut eſt in *l. 1. D. ſi uſufruct. per.* Marcellus apud Julianum, id eſt, in notis Juliani, Labeonis & Nervæ, non Juliani ſententiam probat, exiſtimantium ſervitutes eum vindicare non poſſe. Sed cum ex Juliani ſententia jus fructuario ſit vindicandarum ſervitutum, conſequens eſt ei etiam jus eſſe vicino nuntiandi novi operis, idque traditur in *d. l. 1. de nov. Juliano*. Ex alterum autem ſententia quæ obtinuit, fructuario non licet nuntiare novum opus, nili proprietarii nomine, *l. 1. de nov. oper. nunciat.* Longe ab illo diverſit fuit hi, quibus ceſſum eſt jus aliius non vollendi, vel ne profpectui officiatur, vel ne luminibus officiatur, *l. inter*, D. *de fer. præd. urb. l. de populis*, *§. Sextus*, *l. non ſolum*, *in principio*. D. *de no. oper. nunciat.* vel etiam hi quibus oneris ferendi ſervitus ceſſa eſt, *l. ſi ſit*, *§. 1. D. de ſervitut. rust. de* ab inferiori vicino, id eſt, qui depreſſas ædes habere cogatur, ſuperiori vicino onerius ferendi ſervitus debetur, *l. horum*, & *l. pen. in princ. D. rel. ad.* Hæc igitur ſunt quæ hi habent, reſtringi jus non eſſe vicino altius ædificandi; atque ob eam cauſam recte aliius contra ſervitutem adificari nonum opus nuntiare poſſe. Et in ſumma non aliis ſervitutibus adverſarium dominum prædii ſervientis novi operis quantiuio competit, quam quibus eo tuer licet interdictis qui domum non eſſe in fuo ædificandi quod mihi fatis perſpicuum videtur.

CAP. XVII. *De S. C. Silvianum*, & *Sili quæſtionem pertinentibus.*

DIu multumque dubitavi de S.C. Silvianiano quo remedio locus ſaſtum ſit. An initio quidem fub D. Marco factum eſt ex Cæſaris oratione ſuos, proponit quod in *pen. C. de hic quib. ut indign.* mentio ſit orationis D. Marci pertinentis ad S. C. Silvianum. Exiſtimabam enim poſt orationem D. Marci ſecutum eſſe S. C. Silvianum, quod certo ſcirem Oratores principum ſtatim Senatuſconſultis conferri ſolitos fuiſſe: quimmo interdum ex Senatuſconſultis Imperatorum diſcere nili, ut Senatuſconſultus eas conſequantur, quemadmodum in edictis: ut in illo edicto de Chriſtianis, quod apud Juſtinum exſtat *Ἐπειδὴ τοῖς θεοῖς ἡμῶν τοῖς θεοῖς ἐπὶ τῷ σωφρονεῖν βέβαιοι κυρίοις ἔδοξεν*. Sed quia *l. pen.* eam ait orationem factam eſſe circa S.C. Silvianum, facile ab eo me deduxit, ut crederem D. Marci ſum ſaſtis novidem ex eis verbis aparet evidenter oratione D. Marci prius fuiſſe Silvianum Senatuſconſultum. Nunc autem eſt verſimile ſcribere aliud mihi P. Faber adhibuit, in oratione virtutum exempla genitus adolefcens, nempe fa-ſtum id eſſe de quærimus, fuiſſe D. Augusti temporibus, Dolabella & Silano Coſs. cujus rei mihi tale ſit argumentum probavit ex *l. in cognitione*, D. *de S. C. Silvianda*, ut non poſſemus nili ex conſulum ſcriptis. Eſt vero argumentum hujuſmodi. Senatuſconſultum de quo agitur in *l. in cognitione* poſterius fuit S. C. Silvianum. Nam per S. C. Silvianum, quæ ipſum breviter proponit, poena ſoli contra S. C. Silvianum ante ſervorum quæſtionem tabulas eius aperiuntur, qui a familia necatus eſſe dicitur, quinquennio ſuperiorius damnia eſt. Id vero factum fuit Auguſti temporibus, Lepido & Tauro Coſſ. ſimile ejus rei exemplum, ſi memini, ſit eſt, Dolabella & Silano Coſſ. factum S. C. Silvianum. Quod miti certe uti dixi verſiſimum videtur: Fuit & poſtea de quæſtione familiæ ſaltum aliud S. C. Neronæ A. II. & Pilone Coſſ. ut auctor eſt Cornelius Tacitus lib. 13. & 14. quod Silvianum diuitur in *l. 5. C. D. de S. C. Silvia.* & Neonianum a Dolab. lib. 3. Sent. Patem & hoc S.C.

S. C. Claudianum appellari in tit. de S. C. Silaniano & A Claudiano: neque iuvum est ut Neronianæ S.C. dicantur Claudianæ. Ceterum fuit etiam de quæstione familiæ Iudicium S. C. aliud sub D. Marco, ut indicat ea *l. pen. C. de his quib. ut indig.* neque rem eam Adrianus prætermisit, ut Spartianus auctor est, adeo fuit, saepe extorbius curæ dominorum fecutatus.

CAP. XIX. *Emendata l. 3. C. de patronis publicis & privatis.*

Ex est Honorii & Arcadii ad Simplicium magistrum militum in hunc modum scripta in *l. 2. C. de pass. pub. & privat. Insignis auctoritas non leve conditionis a publicis præsis ac amantis patrisque animadversio militum prohibet præcipue*: sic autem vulgo scripta est. Ceterum veteres libri hic habent, *a publicis præsis, ab amantes animadversio militum prohibet præcipue*. Quo infecto ftatim in animum fubit mihi fic eum locum reftitui oportere, *A publicis præsis Apamenis*, ut intelligamur præsa Apamena Syriæ, quæ ea etiam ætate Strabo celebravit in *lib. 16. a Y' ἀπάμεια, ἡ πόλις ἔχει τὸ ἐπίθετον τοῦτο, διότι γάϊος ἐκεῖ τὸ πάλαι κατῳκισμένος κατοίκει, ἐν τοῖς ὑφ' ἡμῶν λεγομένοις ἐπίτοις, ὃ καὶ ἀπαμηνὸν ἐπεκλήθη ἀπὸ τῆς μητρὸς, ἀφ' ἧς ἐκαλεῖτο γάϊος, ἀπὸ δὲ τῆς μητρὸς ἐπωνυμίαν ἔσχεν ἀπάμεια ἡ πρότερον Πελαγονία καὶ μήτηρ.* Constituitur autem ab Arcadio Honorio in ea lege, ut ne publica præa Apamena vel Antiochenorum privata præa militum annonaria deprædentur. Quia igitur Apamenis Antiocheni iungumtur, & Antiochum Syriæ metropolim effe conftat, uti Dion & Spartianus in Adriano fcribunt, ex eo apparet non de Apamea Bithyniæ, fed de Apamea Syriæ in ea lege tractari. Apamea Bithyniæ, colonia fuit Romanorum, de qua in *l. 1. D. de cenſib. l. ult. C. de decur.* Plinius lib. 5. cap. ult. Iuftin. inquit, in *Bithynia colonia Apamea*. Strabo lib. 12. ut *Y' ἀπαμεῖς κτίσμα ἐστὶ Ῥωμαίων*.

CAP. XX. *Explicata altera, ex ambiguo ingressorum exinde filiorum ad Pupillorum furtum, quæ ab Tribonianis in variis partes fuffa eft.*

Ex una conftitutione Arcadii & Honorii ad Paffilium, ibidum delumpta eft *l. pen. C. de accuſat. l. momentis. C. de testib. l. 5. C. de Epiſc. audient.* Ea ipfa ratione coniungere ac etiam explicare inftitui. Certi juris eft interpretonem libelli ab accufatore exipi, qua fcilicet eum criminis etiam reum deferat, poffe poftfuetare: fubfcriptionem, qua id fe profeffum effe ne reum a fe peræfum iri declarat. *Hinc longe, l. 1. aut reorum, D. de accuſat.* Hinc in hoc inventum eft, ut accuſatorem, fi non vincat, vincitur hæc fubfcriptio, & temeritatis coarguere dicque ut, uti ne quis temere ad accuſationem admittatur, *Cornel. Sylla*, ita ne quis temere ad accuſationem in talibus pondum abfolutis Symmachus lib. 1. epiſt. Quid habeat conditionis inter reos, nollus eft certum, inquit. Papinius eft enim ejus generis, ut in aliis cauſis differimen irrocet, nos de idem prius nomen pondione vincire. Idoque in *Cæn. Cæc. acetat. Imp. Arcad. & Honorius, l. 1. C. de accuſat.* Ne *inſcriptionis delatores eſſe, ut interpretationis perpetuum: quæ magnitudinem videlicet ſolebat temperare deſiderat*: ex *deſiderat* vero Tribonianus nonnulli *interdum*, id eſt, vel occaſionem, vel etiam Augustorum fi. ſcribere: Rurſum, fi accuſator vera dixerit, ut non *mendax*, *C. de accuſat.* Etiam illud addidit *l. pen.* officiales five adeuntes, quorum interventu libelli inſtituuntur & introducuntur, quinque librarum nummi multa ſtatuitur, fi opera eorum accuſatio non fuſcripta in ſcriptorum præſidii introducta fuerit. Hæc eft ſententia *l. pen.* quæ duo veteri vitio ponuntur in *l. momentoria*, C. unde vi C. Hæc ſcripta *Ulpianus de momentoria* primo videamus. Momentoria poſſeſſio, ſive momenti beneficium, eſt celeris reformatio & reſtitutio poſſeſſionis per vim vel alio modo ablatæ aut interpellatæ. Poſſuntur autem poſſeſſio momentaria per interdictum, vel actionem ex cauſa interdicti, ab eo, qui poſſeſſione, vi, aut dolo, aut metu, aut iniquo judicio ſpoliatus eſt. & qua ſtatim ea fine ulla conditione ſpoliatore reſtituenda eſt, dilata dominii quæſtione, ideo dicitur momentaria: idque ſtidorus lib. 5. Etymol. his verbis notat reſtitutio: *Momentum, inquit, dictum eſt a tempore brevitate, ut quem eius quam ſtatim ſalvo negotio reformetur, nec in ullum morum productio debeat quæ dilationem*. Poteſt autem momenti beneficium per quamcumque perſonam poſtulari, etiam per ſervum, *l. ult. C. qui legit. perſ. in tut. l. 1. C. ſi per vim vel alio modo*. Pſ. *l. 4. C. TA. de ſtat. l. 6.* Poteſtatur ab ejus ſoli judice, in quo ſtatus poſſeſſionis perturbatus eſt, *l. 1. C. ubi de poſſ. agi oport.* Eſt vero ufque adeo celeris hæc reformatio, ut enim appellationis in *l. fi colonus. C. de agricol. & cenſit.* ut nec eam appellatio remoratri poſſit, *l. 1. C. ſi de momentor. poſſ.* Symmachus lib. 1 Epiſtol. *In cauſis*, inquit, *quibus momenta reformatio poſſeſſionem, appellationique recipi non oportet*. Quibus cognitis, nunc verba & ſententiam *Imperatoris* exponamus. *Momentoria*, inquiunt, *poſſeſſiones interdictorum, quod non ſemper ad vim publicum pertinet vel proximum, non audiri, interdum etiam ſine inſcriptione mentitur*. Vis eft publicum crimen ex lege Julia. Eft autem ipſi vel publica vel privata. Cetera non ſemper ad vim publicum pertinet ſine ullo momenti pertinet, quia non vim tantum, ſed & alio modo perturbari poſſeſſio, vel poſſeſſio, ut apparet ex tit. *Si per vim vel alio modo*, &c. Hæc autem ubi ad omnes perturbatas ac perverſas poſſeſſiones cujus generis ſignitur non pertinet, non pertinet. Denique non ſemper in actione momenti hujus publici criminis quæſtio verſetur, atque adeo non ſemper de momento oportune cum interpellatore, & id quidem expoſtulatione oportere lex etiam ait, obſervatis videlicet omnibus momentis, neque tempore ullo prætermiſſo reformandæ & reſtituendæ poſſeſſionis. Ad hæc, ne ſollemne tantum, ut fupra diximus, poſſeſſioni nomen. Sequitur *l. 2. ubi ergo, Abolli*, inquiunt, *nominis novitatem, non ſolum cum inſcriptione, ſed etiam ſine ea dari momentoria poſſe mirum*. Abiiſti vel ut fures exercentur, vel proprie ut abactores. Id quod ex abactorum animalium quantitate differentia fit. Nam qui fures exercentur, qui furtim unum, duos, tres, vervecem, aut caprum unum, duas, tres abigunt: ut abactores, qui fus quinque aut quatuor, caprum & oves totidem. *l. 1. l. ult. D. de abigeis. l. tut. ſulla, § quæritur, D. de panis*. At non tantum quantitate, ſed etiam id ex ſtudio atque arte abigentium conſtituitur, quibus abigendi, quali fuerint, in propatio jure quali abactorem puniri oporteat: Nam qui ſtudiose unum equum, aut bovem abduxerit, abigeus eſt: qui non item, non. *l. 1. l. D. de abigeis*. & ideo Iuſtin. in No. de nup. no. *ἀναιρεῖται*, eos appellatione continent: ut, *ut ex genere amentorum quadrupedum ſimplex ſit furtum & furtum cum abigeis delictum*. Ceterum qui furtes teneriore civili actione in duplum vel quadruplum, qui cafu fine interpretione agitur; ut abactores cefſionem actionum civilis furti non accipiunt, qui cafu actionem ex interpretio ? & hoc eft quod ait *l. 3. C. de abig.* Abactor ſimulat accuſationem, id eſt, confum ſibi actionem furti dolum cum interpretio, fed etiam fine inſcriptione propoſiti, utpote cum quis unum dumtaxat boum abegit, quo cafu civili actione quid fine interpretio, ex proprio violetur in abigeum expoſtulationem crimen inoſſicie. Reſtat ut cum ſis conſtitutio Arcadii & Honorii ad Paſſipilium exter indivifa in *l. cenſus, C. Theodoſiani*, vellis tamen deperdita & corrupta, ut uti a nobis reſtituta eſt, proponamus: qua etiam inde apparebit quamnaſtuoſum ex eo tres illas leges Tribonianum effecerit. Verba itaque Conſtitutionis hæc ſunt.

IMPP. ARCADIUS ET HONORIUS AA. Paſſipilio ſuo S.

Cenſus plurimi de fugaci ſervo, aut manifeſto furto, aut nisi manifeſto, direpta etiam animalia, ſervi, vel res mobiles inſtituendæ, vel ut bonorum raptorum, parum etiam tertia ſoni. & parvula cafa ſub forte criminis tuum paſſunt judicium. Momentoria etiam poſſeſſionis interdictum, quod non ſemper ad vim publicum pertinet vel privatum, ut nec audire interdum etiam ſine inſcriptione mereatur, ubi etiam animalia cauſa proponitur. Cum igitur de his rebus parvis ac minimis tua ſit injuria poſſeſſis judicare, decernere eſt tua tenuem cafu criminales & ſpeculare cenſeri non oportet, quas dignas & meritas eatum horas inſcriptionis impleverit, qua magnitudinem videliset criminis tempufque defignat. & que requiratur. Subſcriptio autem hæc eſt, que ſic etiam reſtitui debet in illis tribus legibus Codicis Juſtiniani: DAT. VIII. ID. IANUA. MEDIOLANI, OLYBRIO ET PROBINO COSS.

CAP. XXI. *Explicata duæ leges ex antiqua jurisprudentia formulæ.*

Placet etiam hoc loco quidpiam de jurisunado aſperſe, ut ſcire ac meminere, ex in *l. 3. quod edictum, D. de jurepr. propr. edict. calum.* in illo loco, *Ex eo quod ex animi ſui ſententia jurave*, reſtitui ita legi poſſit, *Ex animi ſui ſententia*: ut ſumptus id ex vulgari formula jurisconſulti effe videatur. Tit. Liv. lib. 22. *Ex mei animi ſententia juro, ut ego Rempub. non deferam, neque aliam etiam defore patiar*. Ad. Tull. in Arat. *Ex animi ſententia jurare*. Et ſimilem locum Cicero in *Philipp. 2. Ex animi ſententia juravi*. Ita ſcilicet, ut ſi quis falſum juraſſet, qui primum juraret ex ſui animi ſententia quemque ſolaretur, deinde ita teneri ſi ſeme falſum juraſſet. Quod & animi mei ſententia juraret, ſtet teſtis conſcipiat mee noſtre. Id quod etiam Gellius indicat in lib. 4. cap. ult. Ceterum ex animi ſui ſententia, an ſimpliciter eſt ſtere, ac conſcientia, & ſyncere fide, ut & in reſcripto quodam Adriani: *Ex ſententia animi tui te ejiimare oportet*, *l. 3. § tradem, D. de reſt. Eſt etiam ex verere jurisprudentia formula & obligationi illud explicandum, quod ait l. qui juraſſe, D. de jurejur.* pupillum ideo pejerare non videri, quod ſcirat falſo juraſſe: *quod & ſcire & meminere pupillum* reus eſt, qui ſciens fefellit, ut ex M. Tullio jam ante demonſtratum eſt: & hoc ſolemnia etiam erant juriſmudi verbi. *Si ſciens falſo, ne defipiens, falſo ne ſolens arrogare, bonis ejicias, ut ego hunc lapidem*; auctore Sex. Pompeio, de Pluto in Aulularia: quod omnium reſtiſſime fic Pulmanus in lib. 3. Epiſtol. *Ne ſolens, ne ſciens juravi non ſe vendo hoc, ut ſi ovum vendo hoc, ut ſi ovum ego non ſed vir ipſe vendo*. Ita ſcilicet, ut ſi ovum ego non ſed vir ipſe vendo, ſic ſi ovum ego non ſed vir ipſe vendo, ſic ſi ovum ego non ſed vir ipſe vendo, ſic

casti codat. Quisquis hic rursus affirmo legendum esse: A *Sciant igitur comites, vel ducis, quibus regendæ militis cura commissa est, non solum comitatenſibus ac palatinis numeris ad alios numeros militares transferre non licere, sed ne ipsis quidem, sive de cujusvis ripariensibus cujusvis, exercitique, cujuscum eorum transferendi militum cognum attribuatur, nisi hoc Augusta majestas p. salvitatis genius fieri jusserit.* Quæ legis vero ſic ſententia, ſatis eſt perſpicuum. Id enim tota lege aperte agitur, ut tot militares a numeris inquilis principia ad alios numeros transferantur. Sed quæ legiones comitatenſes ac palatinæ ſint, dubitari poterit. Comitatus ibi eſt, ubi principes, *Imitis. Agnominisio, D. de re milit.* adhibita l. 3. §. *agnominia, D. de his qui not. infam.* quod & de Roma ſcribit Herodian. lib. 1. *Ἐν τῷ Ρώμῃ ἔστι τοῦτο τὸ ἔθνος καλεῖν ἐξ.* Comitatenſes igitur legiones, aut vexillationes in comitatu ſunt principis: idque indicat *Iuvenus, C. de re militar.* Palatinæ, Palatii principis deputatæ *Iuvenus* legiones erant ſunt pleudocomitatenſes (ut conſtat ex Notitia Romani imperii, non ita dudum luci redita ab Sig. Gelenio viro eruditiſſimo) ſe, ut opinor, dicæ, quod ſpecie ipſa & ordine Comitatenſes emeritorum. Fuerunt & legiones aliæ quæ Riparienſes dicæ ſunt. ut apparet ex eadem Notitia, quæ ripariæ caſtris effent deputatæ: ac etiam inde Ribeni, Jibri, Moſæ, Muſellæ accolæ, Ripuarii, eorumque legiones, Ripuariorum ſive Ribuariorum leges dicæ ſunt, latæ ab Theodoro & Iuſtiniano rege: quæ in Conſtitutionibus Caroli magni leges Ripuarenſes appellantur. Indi & Nonricum aliud mediterraneum, aliud ripenſe ſive riparienſe. Pannonia ſecunda mediterranea, Pannonia ſecunda ripenſis vel riparienſis: Dacia mediterranea, Dacia ripenſis, in Novell. exxxi. & in Notitia Romani imperii, & *l. 1. C. de mercat.* Hæc efficiunt ut non veretur *Iuvenus* ſic *Iuvenus* effe legendum confirmare, *Sed ne ipſis quidem Plenda comitatenſibus legentibus, ſeu de cujusve ripariensibus, aut palatinis numeris* ut ſit ſenſus: Non comitatenſibus vel palatinis numeris, ſed nec e pſeudo comitatenſibus quidem ipſis, aut riparienſibus ad alios numeros, abſque principis nutu, transferre poſſe militem. Errant ergo, qui legunt *ſed*: cum enim non intelligeret librarius quid ibi vellet. *Pſeudocomitatenſibus*, & ſubſequenter hæc verba, *Seu de ripenſi ripariensibus*, ex ſuo ingenio lectionem damnandam eſſe cenſuit, & feribendum ita, *Seu de comitatenſibus*. At credo me veterem germanamque lectionem reſtituiſſe.

CAP. XXIV. *Defenſa communiz lectio in l. ſuiſſigenium, §. gunteuther, D. de publ. & reſtituta in lib. xxxv. §. palla, eod. tit. & l. penult. C. Ne de fiſc. defunct.*

AT Ulpianus in *l. ſuiſſigenium, Dde publ. Et gunteuther vitor quidem paſtum a pare communi remotum eſt, ſervari hic non oportet, non legendum, nec ſuiſſigenium de his actibus*, ex quo aget *ſervandum*, *Marcellus lib. 2. Digeſtorum ſcribit*. Ita in Florentinis, & in ſcripta Codicibus legitur. In Conſtantinus legit *Cuiacius* interpres, lib. 1. *Epitom.* cujus hæc verba ſunt, *ωαρὰ ταυτὰ νόμῳ ευρίσκεται ἐν ἕξει, ἀλλ' ἀγνοοῦμαι ωῶς, ἢ ὅτι τὸ ωαλαιὸν ἐν τοῖς ωάνυ ωᾶσι ἐνόμιζε ωᾶσι ἐνόμιζε ωᾶσι ἐνόμιζε*, non tamen eſt fere quartus ex quo me nobiliſſimi fratres omnibus ingenuis artibus, magnis nunc etiam & multis Reipub. honoribus præclare gerendis exercitiſſimi Nicolaus & Guilelmus Chriſtiani adimgaverunt, ita potius pleriſque videri legendum eſſe in eo Ulpiani loco: *Et generaliter quoteres paſtum a pare communi remotus eſt, ſervari hic non oportet, nec legat, cum nec ſuiſſigenium de hoc actu ſtatum, ne quis agat ſervandum, Marcellus lib. 2. Dig. ſcribit.* Quod eſt non exiſtimabam fore, ut obtineret atque propugnaretur, cum ipſa jam hæc ſententia ſuiſſigenium perſuaſit, ut exiſtimaret ita prorſus eum locum effe corrigendum, hoc in loco faciendum vitum eſt, ut rectam ſententiam offenderem, & illam, quod in me quidem effet opinionem amoliret. Vetus lectio, ut initio demonſtravi, & Latinorum & Græcorum librorum auctoritate confirmata. Sententia etiam loci ipſa vix eſt obſcura, ut contra jus communæ veluti ne quis furti agat, vel injuriarum ſi fecerit, neque ſactum valet, neque legatum, neque ſtipulationem, neque ſtatuliberum pertinebit cum hoc ipſum de legato & jurejurando conjunctim tradatur in *Lſ. quis inquilinos, §. ſen. C. Sabb. D. de leg.* Itaque non neceſſe eſt veterem lectionem immutare, ſed ſenſum. Eo autem in loco paſtum jure communi remotum eſt, quod contra leges factum eſt, contra jus commune, contra Reipubl. & ut Conſtant. interpretatur, *ωαρὰ τὸ κοινὸν ωᾶσιν*, & ideo apud Paulum in *§. paſta l. ſi unus, D. de paſt.* (in quo eadem de re tractatur) ubi ſic legitur *& in ſummo ſi paſtum conventum a re privata remotum ſit, non ſervandum*; ſic felicius forſitan ea verba emendabimus: *& in ſumma, ſi paſtum conventum a republica remotum ſit.* Ulpianus dixit, *Or generaliter*: Paulus, *& in ſumma*. Ulp. *Remotum a jure communi*: Paulus, *remotum a re publica*, id eſt, contrarium rei publicæ. Nam paſtum rei dumtaxat privatæ fit contrarium, proculdubio ſervandum eſt. Putem autem, vel ut Iuſtiniani verbo utar, ſigla, id eſt, parva ſigna ſive ſigilla, hunc etiam errorem attuliſſe, tempore illa, rep. quibus nunc itidem frequentibus utimur, & multis ex eadem cauſa dicere membrum effe conſtitum in *Iper. C. ne de fiſc. def. lib. Apud procuratorem Reipublicæ*: ego enim, *Apud procuratorem res perveta*, cum ſit hæc propria Rationalis appellatio.

CAP. XXV. *Emendatus locus in l. contra, C. de re militar.*

HOc deinceps mihi loco eſt in animo vitioſum *l. contra, C. de re militar.* ab ingenti mendo vindicare. Verba legi hæc ſunt: *Contra publicum utilitatem noluma a nemeni ad alios numeros militas nullus transferri. Sciant igitur comites, vel duces, quibus regendæ militis cura commiſſa eſt, non ſolum comitatenſibus ac palatinis numeris ad alios numeros militares transferre non licere, ſed ne ipſis quidem, ſive de cujusvis ripariensibus cujusvis, exercitique, cujuscum eorum transferendi militum cognum attribuatur, niſi hoc Auguſta majeſtas p. ſalvitatis genius fieri juſſerit.* Quæ legis vero ſic ſententia, ſatis eſt perſpicuum. Id enim tota lege aperte agitur, ut tot militares a numeris inquilis principia ad alios numeros transferantur. Sed quæ legiones comitatenſes ac palatinæ ſint, dubitari poterit. Comitatus ibi eſt, ubi principes, *Imitis. Agnominisio, D. de re milit.* adhibita l. 3. §. *agnominia, D. de his qui not. infam.* quod & de Roma ſcribit Herodian. lib. 1. *Ἐν τῷ Ρώμῃ ἔστι τοῦτο τὸ ἔθνος καλεῖν ἐξ.* Comitatenſes igitur legiones, aut vexillationes in comitatu ſunt principis: idque indicat *Iuvenus, C. de re militar.* Palatinæ, Palatii principis deputatæ *Iuvenus* legiones erant ſunt pleudocomitatenſes (ut conſtat ex Notitia Romani imperii, non ita dudum luci redita ab Sig. Gelenio viro eruditiſſimo) ſe, ut opinor, dicæ, quod ſpecie ipſa & ordine Comitatenſes emeritorum. Fuerunt & legiones aliæ quæ Riparienſes dicæ ſunt. ut apparet ex eadem Notitia, quæ ripariæ caſtris effent deputatæ: ac etiam inde Ribeni, Jibri, Moſæ, Muſellæ accolæ, Ripuarii, eorumque leges, Ripuariorum ſive Ribuariorum leges dicæ ſunt, latæ ab Theodoro & Iuſtiniano rege: quæ in Conſtitutionibus Caroli magni leges Ripuarenſes appellantur. Indi & Nonricum aliud mediterraneum, aliud ripenſe ſive ripariense. Pannonia ſecunda mediterranea, Pannonia ſecunda ripenſis vel ripariensis: Dacia mediterranea, Dacia ripenſis, in Novell. exxxi. & in Notitia Romani imperii, & *l. 1. C. de mercat.* Hæc efficiunt ut non veretur *Iuvenus* ſic *Iuvenus* effe legendum confirmare, *Sed ne ipſis quidem Plenda comitatenſibus legentibus, ſeu de cujusve ripariensibus cujusvis* ut ſit ſenſus: Non comitatenſibus vel palatinis numeris, ſed nec e pſeudo comitatenſibus quidem ipſis, aut riparienſibus ad alios numeros, abſque principis nutu, transferre poſſe militem. Errant ergo, qui legunt *ſed*: cum enim non intelligeret librarius quid ibi vellet. *Pſeudocomitatenſibus*, & ſubſequenter hæc verba, *Seu de ripenſi ripariensibus*, ex ſuo ingenio lectionem damnandam eſſe cenſuit, & feribendum ita, *Seu de comitatenſibus*. At credo me veterem germanamque lectionem reſtituiſſe.

CAP. XXVI. *Ex veteribus libris emendata l. cum appellatio, C. de appellat.*

FActurus ne ſim rem gratam ſtudioſis, ſi quamvis ad civile jus id proprie non pertineat, expoſuerim ius ex veteribus libris provinciæ unius Thracarum appellationis reſtituendæ ſit in *l. cum appellatio, C. de appellat.* adhibito: Hæc enim bis, qui juri ſtudent, alis fini quam qua ego me potiſſimum ad id edidendum, ac deinde docendum eum conſuli fortaſſe non abhorrere. Quod autem ſed feque hac in re tamen animi mei ſententiam, & quod non omnino effe negligendum judico, his mandabo literis. In ea igitur lege, quo in loco vulgo legitur *Homum nomen*, veteres libri habent *Hominumnum*, quum provincia appellationem, licet illa quoque recta ſit, non eſſe improbandam indicet Notitia Romani imperii, ubi de provinciis Thraciarum agitur: & Marcellinus lib. 26. magnis, porro reliqua adjumenta Valentini laturus ſcribitur ad Hadrianotham cogreturi, unde etiam emendari locus Hilarii poteſt in lib. de ſynodis adverſus Arrianos, in quo is author provincias Orientis recenſet, ex quibus in Sardica ſanctia ſynodus congregata fuit. Ibi enim pro *Eminomnes*, vel ut alli, adfirpetterunt, *Eminumnes*, legendum reor *Hominumnes*: præſertim cum eam provinciam Europæ ac Thraciæ contiguam Hilarius, atque ita in *l. cum appellatio* antiquum lectionem damnandam eſſe non cenſeo.

CAP. XXVII. *Emendata l. Seja, D. de inſtrullo vel inſtrum. leg.*

AP Scævola in *l. Seja, D. de inſtr. leg.* huiuſmodi propoſuit ſpecies. Pater. Seja ex parte heredi inſtitutæ prælegavit fundum inſtructum cum ſuis villicis & familia rerum. Reliqua colonorum fuit ea, quæ coloni ex pretio conductionis reliquati ſunt. *v. Libye §. libertæ, & §. prædia*, Plinius lib. 3. Epiſt. *Poſſeſſor, inquit, prior patris vendidit pignora & dum reliqua colonorum minus ad ſortem, vetus in poſſeſſore redundat*: Item paterf. in codicillis ita ſcripſit: *Poſſeſſionibus meis in nomen Seja fundus, quas reliqui, ita ut ſint inſtructi villici inſtrumenti, familiæ rerum, & reliqua reliqua colonorum & apotheca habere volo*. Quæſtionis eſt, quid legato contineatur. Si ſcripturam teſtamenti ſpectes, plenum eſt legatum: inſtructum namque fundum legaverit qua appellatione non ea tantum quæ in codicillis reconſiſtit, continentur, ſed & iſtum quæ ipſe ille habuit vitus ſui quotidiani gratia, *l. quæſtionis, 5. ſed & ſupellex, eod. tit.* Sed melius eſt dicere non amplius deberi, quam inſtructi appellatione in codicillis, quod ſcilicet in teſtamento id obſervare non poſſit, continueri ſe velle oſtendiſſet: atque ita reſpondit Scævola. Ceterum vera reſponſi una in loco, nil me fallo, deformata fuit. Ait Scævola, Reſpondit teſtamento quidem ut propoſuerat Seja inſuper fundum legatum. Lego, *Teſtamento quidem ut propoſuerat Seja inſtructum fundum legatum*: ut recte ſtatim ſubdjungitur, Non amplius deberi, quam in codicillis inſtructi appellatione contineri ſe velle oſtendiſſet. Aliquoties, qui ſibi ſtudent, ita

A ro, *Umbrio Primo*: rorum eum volo judicium eſſe, nec ipſe quidquam affirmare audeo.

CAP. XXIX. *Explicatum ex re ſpecie l. qui Roma, §. Flavius, D. de verb. oblig. & locus inſertus D. Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum.*

CLaudio Stichum Flavius donavit ea lege ut manumitteretur, ſubdita poenali ſtipulatione, ſi non manumitteretur & veluti libertum haberet. Quæſtionis eſt, an de libertate Stichi Claudium convenire Flavius poſſit. Scævola ait poſſe in *Lqui Roma, §. Flavius, D. de verb. oblig.* Huic ſententiæ interpretes adhibitam conſtitutionem D. Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum, ut ordinandæ agi ſtruſta de libertate Stichi. Ex ea enim conſtitutione agi ait Flavius ſtipulatum ſibi fuiſſe, qui datur ita manumittatur. Ex quo etiam id efficitur, contra quam ibidem mox Scævola reſpondeat, penalem ſtipulationem non committi, *l. ult. C. ſi manumiſſus fuer. alienat.* Denique fruſtra conventionem huic ſtipulationem penalem adjungi. Et interpretes quidem ibi Accurſio aſſentiuntur, propemodum negant civiliter hominem poſſe adjudicari

fabricari Romæ priscis quoque vetita legibus. Multos ipse alios emendavi locos in Notis ad libros IV. *Institutionum*, *& ad Fragm. Ulpiani*, & in commentario de usurpat. & usucapion. quos in his observationum & emendationum libris notare non constitui: nisi quotiens breviter & in transcursu aliquis explicatus a me ampliorem orationem desiderare videbitur.

CAP. XXXI. *Auctoritate Constantini Græci interpretis emendata l. eos qui jus, D. de ser. prædior. urb.*

QUorsum ait *l. eos, D. de ser. præd. urb.* fenestras aperto pariete communi immitti non posse? An non idem juris est in proprio pariete? præsertim cum utroque casu sit locus illius philosophi sententiæ, *μὴ δεῖν διαφέρειν ἢ τοὺς πόδας ἢ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἀλλοτρίαν οἰκίαν τιθέναι*, & ideo sit necessaria servitus luminum; id est, jus fenestræ immittendæ, ut hoc jure nobis liceat fenestras aperire? quas equidem sæpe opinor, & lumina appellari, ut apud Ciceronem, *lib. 2. ad Atticum*, *Ra*- *diorum*, ait, *διαφάσεις latis luminibus non tam solere esse suaves*. Ceterum in *l. eos*, Constantinus Harmenopulus legit, *pariete cæco*. Sic enim vertit *lib. 2. epitom.* *ἀλλ' ἔχων θυρίδας, ὁ δυνάμενος τυφλὸν ἔχων δίκαιον φωταγωγίας θυρίδας ἐν τυφλῷ τοίχῳ διανοίγειν, καὶ ποιεῖν θυρίδας*: quod etiam ea confirmant quæ tradidit in titul. *περὶ θυρίδων ἀνοιγομένων ἐν τυφλῷ τοίχῳ*. Quid igitur si sic legamus, *Eos qui jus immittendi luminis non habuerunt, aperto pariete cæco nullo jure fenestras immisisse respondi*. Paries cæcus est qui fenestras non habet, ut apud Virgilium lib. 5. Æneid.

Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
Mille viis habuisse dolum.

CAP. XXXII. *Emendatus locus in l. si per errorem, D. de jurisdictione.*

SI *per errorem alius pro alio prætor fuerit aditus, nihil valebit quod actum est: nec enim ferendus est, qui dicat consensisse eos in præsidem, cum, ut Julianus scribit, non consentiant qui errent. Quid enim tam contrarium consensui est, quam error qui imperitiam detegit?* (*) Hæc sunt verba *l. si per errorem, D. de jurisdict.* in qua id mihi perabsurdum videtur, quod initio cum aditum ab litigatoribus Prætorem fuisse dicat, statim in Præsidem subjungat eos non videri consensisse. Debuit enim potius dicere, *In Prætorem*: nisi legamus, *In præsentem*: & hoc probo. In præsentem, id est, in eum Prætorem, quem per errorem adierunt, ut in hoc exemplo, Si prætorem fideicommissarium adierint pro tutelari, in fideicommissarium consensisse non videntur: nec enim consentiunt qui errant, ut Julianus lib. 1. Digestorum scribit, *l. 2. D. de jud.* Qui in absentem Prætorem consentiunt, nihil ex eo obligantur, antequam eum adierint. *l. si convenerit, D. de jurisd.* at postquam eum adierunt, atque ita consenserunt in præsentem, amplius mutandæ voluntatis facultatem non habent, nisi, ut in *l. si per errorem*, proponitur, alium pro alio per errorem adierint: nec enim tunc videntur in præsentem consensisse.

CAP. XXXIII. *De sententia l. singuli, C. de accusation.*

IMpp. Gratianus Valentinianus, & Theodosius in *l. singuli, C. de accusat. Singuli*, inquiunt, *universique judices cognoscant in publicis criminibus non oportere emendicatis suffragiis decretorum, aut relationibus a publicis personis destinandis credere, sed rei veritatem requirere*. Sic autem habent constantissime omnes libri scripti: non ut quidam legunt, emendicatis uti suffra- A giis. Verum quæ sint hæc emendicata decretorum suffragia, dubitari audio. D. Alciatus civitatum in alicujus honorem decreta esse interpretatur. Idem prorsus & quidam alii tradunt, cum ea contendunt nihil esse aliud quam civitatum, municipiorum, populi testimonia. Rem tamen omnem, quia mihi penitus intellexisse non videntur, visum est faciendum, ut quid hac de re mei judicii esset, hoc in capite ostenderem. Decreta, ea in lege, sunt decurionum decreta, ut apparet ex *l. concessum, C. Theo. de accusationib.* ex qua *l. singuli* orta est. Ea enim est *l. concessum*, sententia, Non emendicatis suffragiis decretorum, sed accusatione proprio nomine instituta, Præsidem vel officium ejus accusandum esse apud Præfectum prætorio, ob innoxios decuriones cæsos & verberatos. Emendicatis igitur suffragiis, id est, corrogatis & præ- B hensatis decurionum suffragiis, in necem Præsidis vel alterius: eodemque modo dixerunt emendicatis suffragiis in *l. 75. C. Theod. de decurionib.* pro decurionum suffragiis. Adjecit etiam Tribonianus ex alia constitutione, non esse credendum relationibus a publicis personis factis. Hæ relationes, ut opinor, notoria, vel elogia sunt apparitorum seu Irenarcharum, *l. ab accusatione, §. nuntiatores, D. ad Turpilia. l. ea quidem, C. de accusationib. l. 31. C. Theod. de episcop. & cleric. l. Divus, D. de custod. reorum*, quæ ab D. Augustino Notoriæ dicuntur in epist. 160. *Circumcelliones*, inquit, *quosdam, & clericos Donatistas, cura eorum, qui disciplinæ publicæ inserviunt, præmissa notoria ad judicia legesque perduxerit*, & in epistol. 159. *Qui non accusantibus nostris, sed illorum notoria ad quos tuendæ pacis vigilantia pertinebat, præsentati videantur* C *examini*. Sic vero etiam legendum est in can. 1. 23. quæst. 5. ubi illi, ad quos tuendæ publicæ pacis cura pertinere dicitur. Irenarchæ sunt, ut opinor, ita dicti *ἀπὸ τοῦ ἄρχειν τῆς εἰρήνης*. Porro ex his notoriis, vel elogiis non est quisquam utique sine accusatore temere condemnandus, idque mandatis principum continetur, *d. l. Divus*. Tertullianus in lib. ad Scapulam. *Pudens missum ad se Christianum in elogio, concussione ejus intellecta dimisit, scisso eodem elogio, sine accusatore negans se auditurum hominem, secundum mandatum*. Id alii legibus publicis contineri scribunt. Ammianus Marcellinus lib. 14. *Nec vox accusatoris ulla licet subditi, & in his malorum quærebatur acervis, ut saltem specie tenus crimina præscriptis legum committerentur*. Ambrosius lib. 8. Epistol. ad Syagrium: *Si leges publicas interrogemus, accusatorem exigunt*. D. Marcus D apud Gallicanum. *Non possumus reum facere quem nullus accusat*. & huc facit *l. 3. §. præterea. D. de suspect. tut.*

CAP. XXXIV. *An per tutorem, curatorem, procuratorem adquiri possit hereditas.*

PAulus ait in lege *per procuratorem D. de adquir. hered. Per procuratorem hereditatem adquiri non posse*. Hæc est vetus lectio: nec satis forsitan eo in loco emendatæ sunt Pandectæ Florentinæ, in quibus ita legitur, *Per curatorem hereditatem adquiri non posse*. Sed sive hoc, sive illo modo legatur, ego nec per curatorem, nec per tutorem, aut procuratorem hereditatem posse adquiri existimo. Illud enim est *ἀσυλλόγιστον*, si E quis ista ratione probare velit, recte Paulum dixisse per curatorem, quia tutoris auctoritate opus sit in hereditate adquirenda, aliud namque est, tutore auctore, longe aliud per tutorem adquirere hereditatem. Tutore quippe auctore, id est, ipso pupillo adeunte, ac solemnia peragente: per tutorem, id est, adeunte tutore, atque agente solemnia: eo modo recte sibi hereditatem pupillus adquirit, non tamen auctore curatore; ideoque tutorem habenti plerumque specialis tutor ad adeundam hereditatem datur, *l. impuberi, D. de tutor. & curat. da. l. cum in una, §. tutor, D. de appellat.* Ulpianus in Fragm. *tit. de tutelis*, quod scilicet ad eam rem non sufficiat curatoris auctoritas. Ceterum ut per curatorem adquiri hereditas non potest, ita nec per tutorem, nisi pupillus in-

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 24.*

fans sit, *l. potuit, C. de ju. deliber. l. servo invito, §. si pupillo, D. ad Trebellian.* & multo minus per procuratorem. Quod si per procuratorem adquiri potest, nihil hac in re præcipuum habet procurator Cæsaris: cui tamen hoc jure singulari lex datum ait, ut Cæsari adquirat, *l. 1. §. ult. D. de offi. procurat. Cæsar. vel rational.* Nihil denique hac in re distabit hereditas a bonorum possessione. Nam & per tutorem & per procuratorem adquiri bonorum possessio potest, *d. §. si pupillo, l. si maritus, C. mand. l. si quis alicui, D. de adquir. her.* Sed tamen hoc non est admittendum. Jus enim prætorium civili jure indulgentius & benignius est. Jus civile directum & asperum. Jus prætorium mite & moderatum est. Atque ideo per tutorem, curatorem, procuratorem, bonorum possessio adquiritur. Hereditas non adquiritur, & hoc probo.

CAP. XXXV. *De Synoneto ad titulum Codicis, ut nemini liceat in coemptione specierum se excusare, & de munere sitonici.*

PUblica comparatio specierum, Græce *συνώνητον* appellatur, *ἐκ τοῦ συν καὶ ὠνεῖσθαι l. 1. C. Th. de pub. comp.* Latine coemptio, *l. 2. C. de frum. urb. Constant.* & ideo auctoribus etiam scriptis libris in tit. *Cod. ut nemini liceat in emptione specierum se excusare*, legendum est, *in coemptione*. Quemadmodum autem hujusmodi coemptio accienda sit, non æque constat inter omnes. Alii enim, ut noster Accursius refert, sic eam accipiunt, ut provinciales a fisco species annonarias emere cogantur. Alii ut eas fisco vendere forensibus pretiis compellantur: & horum quidem ego sententiæ potius accedo: ab ea enim facit aperte *l. 2. C. Th. de pub. comparation. l. 1. & 3. C. de quib. muner. vel præstat. nem. liceat se excusare*, & quod Suidas scribit in hunc modum de onere synoneti, sive *συνωνῆς*. *Συνωνὴ τὸ ἄχθος ἐπὶ Γεννηκοῦ ἢ τῆς ἀπὸ φορᾶς ἐστάλη*, &c. *πάντα αὐτὸν εἶχε τῷ δημοσίῳ χαρίζεσθαι, καὶ ἀμφιπλέον ὑπὲρ αὐτοῦ καταστῆναι· τὸ ἄχθος ὑπὲρ συνωνῆς χαλεπὸν πεποίηκεν*. Et Cassiodorus lib. 12. Variarum, Laridi, inquit, atque tritici species nullis temporibus coemptionis nomine inde decernimus postulari. Cura vero emendarum specierum, vel, ut Justinianus loquitur in *No.* XXX. cura *σιτωνικῶν* ad eum pertinebat, cui princeps eam demandasset. Hæc autem, sitonici munus in eo Codicis tit. vocatur: sic enim lego ex veteribus libris. Scripsit de cura sitonici Gregorius lib. 10. Epistol. quæ etiam ad interpretationem nostram confirmandam maxime pertinent.

CAP. XXXVI. *Emendata l. 61. D. de usufr.*

FRuctuarius (*) tueri & reficere id quod accepit potest: nihil autem novi facere, nisi casam fructuum colligendorum & recondendorum gratia. Ideoque usufructuarius novum tectorium parietibus inducere, vel imponere non potest: & hoc Neratius scribit in *l. 44. D. de usufr.* Idem Neratius in *l. 61. eod. tit.* Usufructuarius, inquit, novum rivum parietibus non potest imponere. Rogo, quis sic loquitur, Rivum imponere? Deinde cur parietibus, ut ita loquamur, potius negavit rivum imponi posse, quam solo, quo plurimum rivus duci solet? Credo alium ex alio locum emendandum esse, atque ut in *l. 44.* sic & in *l. 61.* legi debere, *novum tectorium*, Erroris causa forsitan hæc fuit in *l. 61.* quod exesis prioribus syllabis hujus vocis Tectorium, apparebant solæ posteriores, *rium*, unde quidam ita sibi statim Rivum scribi oportere persuaserint. Sed possit etiam aliquis errorem hunc & vetustissimum, & ab ipso auctore admissum dicere quando sæpe fit uti nos manus in scribendo fallat.

CAP. XXXVII. *Corruptam videri l. Statuliberi a ceteris, in princip. D. de statulib.*

STatuliberum non ut servum, sed ut liberum puniri probat *l. statuliber, D. de quæst. & l. moris, §. ult.*

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 1.*

A *D. de pœnis*. His tamen opponitur *l. statuliberi a ceteris, D. de statulib. Statulib.* ait lex, *a ceteris servis nostris nihilo pene differunt, & ideo, quod actiones vel ex delicto venientes* (id est noxales) *vel ex negotio gesto, contractu, pertinet ejusdem condicionis sunt statuliberi cujus ceteri*, & hoc confirmat *l. 1. C. an ser. ex suo fac.* Sequitur, *& ideo in publicis quoque judiciis easdem pœnas patiuntur, quas ceteri servi*: & hoc est quod pugnat cum superioribus legibus. Habeo veterem librum manuscriptum, in quo ita legitur: *Et ideo in publicis quoque judiciis easdem pœnas patiuntur quas ceteri servi*: negatione tamen expuncta: quæ res me ad hunc locum emendandum non mediocriter impulit. Censeo autem sic legendum esse: *Set non in publicis quoque judiciis*, & his verbis Pomponium explicare, cur initio dixerit, *Pene*. Erroris causam si volumus perqui- B rere, non est obscura: hi enim articuli, & set, crebro commutantur. Articulus autem Ideo, cum literarum compendio per I. & O signari soleat, temone superposito, facile potuit, *non*, sic scriptum, in hac non *jon* degenerare, ut in *l. falsus, §. si quis sponte, D. de furtis*, ubi quo loco vulgati codices habent, *& jon.* in Florentinis est, *non*. Est etiam *l. statuliberi a ceteris*, valde in §. *Quintus*, depravata, quod a me faciente Domino, in secundo libro, quem manu emittam brevi, hoc nostrum qualecumque studium si non improbari intellexero, apertissimis argumentis demonstrabitur.

Obser. Joan. Rober. in Animadv. cap. 6. lib. 1.

CAP. XXXVIII. *Multa esse in Pandectis inverso verborum ordine a librariis conscripta, necdum restituta.* C

NUnc (*) ostendemus non omnes quidem, sed nonnullos ex his, quos jamdudum deprehendimus errores, creatos ex prava verborum aut versuum collocatione, ut hoc velut indice studiosi, vel ad ceteros, quos supprimimus, investigandos: vel ad alios, quos adhuc non deprehendimus, inveniendos excitentur. Est erratum, ni fallor, hac in re in *l. ult. D. de solut.* Verba legis hæc sunt: *Ei qui mandato meo post mortem meam stipulatus est, recte solvitur, quia talis est lex obligationis: ideoque etiam invito me recte ei solvitur. Ei autem cui jussi debitorem meum post mortem meam solvere, non recte solvitur; quia mandatum morte dissolvitur.* Quæ verba videntur aliena esse a principiis juris civi- D lis. Nam si simpliciter jussi debitorem meum solvere, fateor equidem extingui morte mandatum. At si jussi meum debitorem post mortem meam solvere, non video cur morte mandatum finiatur, quod in tempus mortis nominatim collatum est, *l. si vero non remunerandi, §. ult. & l. prox. D. mand.* Non video etiam cur prior ita ponatur species, ut aliquis mandato meo post mortem meam stipulatus fuerit sibi solvi. Nam etsi id non adjiciatur, *Post mortem meam*, ei etiam ut me invito, ita me mortuo recte solvitur, *l. aliud, D. de solutio*. Quamobrem sic existimo restituendam esse legem ult. *Ei qui mandato meo stipulatus est, post mortem meam recte solvitur: quia talis est lex obligationis, ideoque etiam invito me recte ei solvitur. Ei autem cui jussi debitorem meum solvere, post mortem meam non recte solvitur: quia* E *mandatum morte dissolvitur*. Quin etiam ad hanc posteriorem speciem id adjici potest, me invito ei recte non solvi, id est, si dum res est in integro, ipse mutavero voluntatem. Est forsitan erratum simile in *l. 1. D. ad leg. Jul. de vi privata*. Lex initio ait de vi privata damnum ex lege Julia, tertia bonorum parte multari, & esse cautum, eadem scilicet lege, ne senator sit, ne decurionatum aut ullum honorem capiat, ne in eum ordinem sedeat, ne judex sit. Mox sequuntur hæc verba: *& videlicet omni honore quasi infamis ex Senatusconsulto carebit*. Miror cum id lege cautum fuerit, ut & *l. ult. eod. tit.* confirmatur, quare dicat eum ex S.C. in-

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 29.*

fenem esse. An igitur ſic verba reponenda ſunt? *& videantur omni labore quaſi infamia carebit. Eadem penna aſſeruntur qui ex S. C. ad partum l. Julia & ex privata redigunter*: ut intelligatur S.C. Voluſianum, *Lex S.C. conſtit.* Eſt profecto ex eadem penæ cauſa valde perturbata *l. filiusi qui patri D. de bon. libert.* quæ ſic in omnibus libris exſcripta eſt, *Filius qui patri heres exciſit frauem exheredationem adiungat, neque ita hæredi ex teſtamento defuncti eſſe: honorem poſſeſſionis liberti poſiti naturalis exheredatus non habebit: nam cui non exheredato tabulas adoptio nocere, nec exheredato obeſſe debet.* Quia vero eſt, qui non videat hæc potius ordine verba eſſe componenda? *Nam cui non adoptato tabulas exheredatio nocere, nocere debet adoptato*. Id enim ea verba quæ ſequuntur exigunt. *Quoniam penes quem eſt legitimæ aut edicto irrogatæ, adoptionis remedio non obliteratur*. Tum vero illud conſtat, filio ſuſam adrogationem in jure retractatam nihil nocere, *l. ſi liberius præterito a Paulo. D. de bon. libert. l. ſed ſi, §. penultimo, D. de in jus voc.*

A nysius lib. 2. primum divortium ab Sp. Carvilio factum κατὰ τὸν ἐβδομον τοῦ πολιτικοῦ τῶν ῥωμαϊκῶν ἀρχαιολογιῶν id eſt urbis conditæ anno D. XXIII. ſiquidem eodem auctore urbs fuit condita ſeptimo Olympiadis anno primo, & hoc idem diſerte Aulus Gallius tradit lib. 4. cap. 3. Sexcentis igitur fere annis poſt urbem conditam nullum divortium fuit, ut recte ait Tertullianus. Gellius tamen eo in loco ſcripſit quinquaginta fere: quod ego ex Tertulliano, & ex anonymi ipſa ratione ita emendandum cenſeo, *Sexcentis fere*.

CAP. XXXIX. *Quæ ex lege divortia fiunt, & quo urbes conditæ anno factum ſit primum divortium, emendatiuſque locus Auli Gellii*.

DIvortia fieri ex XII. tab. indicat M. Tullius in 2. Philip. his verbis: *Mimum illum ſuam ſuas res ſibi habere juſſit ex XII. tabulis, & l. pen. D. ad leg. Jul. de adul.* Sſ, inquit, ex lege repudium miſſum non fit, id eſt, ex XII. tab. ut ejus legis inſcriptio ſtudet: ſicut & in *l. ult. D. de religiof.* duplionem ex XII. tab. præſtare eum qui rem litigiolam in ſacrum dedicaverit: quæ duo nondum quiſquam ad leges XII. tab. referri oportere animadvertit. Ceterum primum divortium factum Spurio ſexcentis fere annis poſt urbem conditam. Tertull. auctor eſt in libro de monogamia. *Adeo*, inquit, *repudium a primordio non fuit, ut apud Romanos poſt annum ſexcentesimum urbis condita id genus actitaſſe Spurio denotetur*: & in Apologetico. *Per annos ferme ſexcentos ab urbe condita, nulla repudium domus ſenſit*. Scribit autem Dio-

CAP. XL. *Quid hæc verba ſignificent, & quod excurrit, in l. Publia, §. Titius, D. depoſ. & Vegetii locus emendatus*.

B QUid hæc verba ſignificent in *l. Publia, §. Titius, D. depoſiti*. Item *ex ratione pœnæ veſtra* X. *& quod excurrit*, ex Divo Auguſtino ſtudeus expoſitor, & recte ut opinor: quod illis locis aliàs conſtrmare libet. Veluſius Martianus Juriſconſultus in lib. de aſſe. Ingenioſiſſime, inquit, *cum ad denarium ratio conferretur, excurrentia aris nota vocaverunt*, & quæ ſequuntur. Optatianus Aſter lib. 1. adverſus Parmenianum: *Nam ſerme annos* LX. *& quod excurrit, per totam Africam perfecutionibus denegata tempeſtas*, & lib. 3. *Quo tempore ſacrationibus denegata tempeſtas, & lib. 3. Quo tempore ſacrationibus denegata tempeſtas, & ſimpſi judices bellum Claudianum nimiis inſeverunt, & quibus in provincia proconſulari ante annos* LX. *& quod excurrit, fuerat Aurelianus, in Numidia Florentius*. Sic etiam Vegetius locutus eſt lib. 1. ad finem: ſed quia ſunt auctoris verbi depravata in impreſſa libris, ex antiquiſſimo libro, qui apud me eſt, ea deſcripta proponantur. *Nec aliquis*, inquit, *hæc ſuperiora ætate acciſſile miretur, cum poſt primum Punicum bellum* XX. *& quod excurrit annorum, pax ita Romanos illos ubique ſollicitos otio & luxuriæ deſertudine enervaverit, ut ſecunda bella Punica Etruſcique pares eſſe non poſſent*, Impreſſi ſic habebant, XXIV. circuli excurſis annorum pax, &c. Sed mihi ita probatur antiquiſſima lectio, ut eam potiſſimum hujus libri coronidem eſſe voluerim.

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM *LIBER SECUNDUS*.

AD BARTHOLOMÆUM FAYUM SENATOREM PARISIENSEM.

A

CAPUT PRIMUM.

Valde in explanandis mentibus notis erratum eſſe in l. Thoris, §. libertatem, & §. ab hereditate, D. de fideicom. lib.

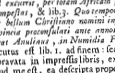

CÆVOLA in *l. Titia, §. libertatem, D. de fideic. lib.* cum ita ſervo fideicommiſſam libertatem in teſtamento dominum adſcripſiſſe propoſuiſſet, *Cognitam ſervum unum, cum libertatem ſuus meus fideicommiſſus eſſet, manumiſerit, cum libertatem ſuus meus fideicommiſſus eſſet, manumiſerit, cum libertatem ſuus meus fideicommiſſus eſſet ſolo*: Marciano impubere defuncto, id eſt, intra XXIV. annum ætatis, quamvis conſilio deficeret, eo tamen tempore, quo ſi viveret, Marcianus fedecim annos impleret, libertatem deberi ait, idque favore libertatis jam ſtatum receptum eſt. Ceterum non video cur ponat Marcianum impubem deceſſiſſe, ut libertatis conditionem deficiſſe oſtendat, quandoquidem nec pubertas Marciani conditionem explet: cum enim expectandus ſit annus decimus ſextus, ſine non impletur conditio puberatæ Marciani, ſed anno ætatis decimo ſexto. Igitur cum ad puberratem condicio non reſpicat, ad decimum ſextum ætatis annum, non intra puberratem, ſed intra præſtitutum ætatem Marcianio mortem contigiſſe Scævola ſcribere debuit. Sed videamus an hic error aliquis liberrio imputandus ſit, qui ſcilicet in eo ſ. tribus in locis cum hæc numeri notaſſet, puberratis tempus deſignarum eſſet, non viri debuit, cum pro Quinquennium acceperit, ſed pro Sedecim. Equidem profecto hanc libertatis conditionem ſuiſſe credo, Cum Marcianus filius meus quinquennium annos impleverit, ut & in *l. ult. eod. D.* Ab hiritium, *l. ſtrum, §. tum quidem, D. de reb. dub.* quod & plenum dicitur in *l. fideicommiſſa, §. ſi fideicommiſſum, D. de legat. 2.* & antea videtur in *l. ſi fe legatum D. de legat. lib. 1.* Et & ſtatutum boni viri. Bonum virum cum dicimus, non judicem dicimus, etiamſi maximæ in boni viri officio ſunt debeat, *l. errore, §. v. D. famil. erciſc.* ſed qualemcunque omnibus virtutibus inſtructum & ornatum, juſtum, fidum, innocentem, ut Cicero definivit lib. 3. *Tuſcul. & in 3. de Offic.* In arbitrium heredis quæ boni viri legatum conferri poteſt. In plenum heredis arbitrium conferri legatum non poteſt, ut puta, *Si voluerit*: ne ſit in eius arbitrio, quem teſtator obligare cogitat, an ſit obligatus: atque ideo hæc etiam verba pro condicione non accipiuntur, niſi favore libertatis, quemadmodum in initio *l. fideicommiſſa ſtre*

CAP. II. *An in alienum voluntatem conferri legata poſſint*.

LEgatum ita recte in voluntatem legatarii conferretur, *Si voler*, quia condicio eſt: quod uno auctorum & interpretum conſenſo comprobatum eſt. An vero legatum in extranei voluntatem conferri poſſit, magna eſt quæſtio. Videtur enim pugnare *l. manumiſſum, D. de cond. & demonſt. cum l. ſeruus, §. legatum, D. de leg. lib. 1. & l. 1. D. de leg. lib. 2.* Sed omiſſis interpretum traditionibus, ut hæc verba, *Si Titius voluerit*, duplieiter accipiam, inclinat animus. Aut enim hic verba tantum teſtator in voluntate Titii poſuit ut is arbitre & quaſi dator legati ſit: & hoc fit inſtituiter, *l. manumiſſum*. Aut hæc verba pro condicione accepit in hunc ſenſum, Si forte accidere aliquando, ut id Titius velit: & hoc ſit inutiliter. Æque enim valet legatum, atque ſi obſcurioni orationi ſit res collata in voluntatem Titii: ut puta, *Si Titius Capitolinus aſſenderit*, & hoc ita Ulpianus tradit in *l. 1. de leg. 2.* In arbitrium, inquit, alterius conferri legatum, veluti condicio poteſt: quid enim intereſt, *Si Titius Capitolinus aſſenderit*, mihi legetur an *Si voluerit*, veluti condicio, id eſt, quaſi condicio, ſed malim legere *Veluti condicionem*. Ex eo quidem loco, quod Ulpian. idem alibi tradit, legatum in alterius voluntate poſitum, ſecundiſpiendum eſſe reor, ut in aliena voluntate quaſi condicione legatum poſſit, *l. ſeruus, §. legatum*. Nam in *l. fideicommiſſaria 9. D. de fideicom. libert.* idem auctor eleo libertatem ita relictam, *ſi Titius voluerit*, deberi ait, quod condicio potius ſit ſcilicet, quam legati dandi mentum arbitrium: & huic condicioni eo etiam ſubſilian, *Si Titius in Capitolium aſſenderit*, parem facit omnimodo, De legatario & extraneo, quæ diſſerendum, quæ dictum. Duplex eſt arbitrium. Aut libertatem, *l. ſeruus, §. tum quidem, D. de reb. dub.* quod & plenum dicitur in *l. fideicommiſſa, §. ſi fideicommiſſum, D. de legat. 2.* & antea videtur in *l. ſi fe legatum D. de legat. lib. 1.* Et & ſtatutum boni viri. Bonum virum cum dicimus, non judicem dicimus, etiamſi maximæ in boni viri officio ſunt debeat, *l. errore, §. v. D. famil. erciſc.* ſed qualemcunque omnibus virtutibus inſtructum & ornatum, juſtum, fidum, innocentem, ut Cicero definivit lib. 3. *Tuſcul. & in 3. de Offic.* In arbitrium heredis quæ boni viri legatum conferri poteſt. In plenum heredis arbitrium conferri legatum non poteſt, ut puta, *Si voluerit*: ne ſit in eius arbitrio, quem teſtator obligare cogitat, an ſit obligatus: atque ideo hæc etiam verba pro condicione non accipiuntur, niſi favore libertatis, quemadmodum in initio *l. fideicommiſſa ſtre*

BARTHOLOMÆO FAYO V.C. SENATORI PARISIENSI, JACOBUS CUJACIUS S.

NE diu te promiſſi mei expectatione ſuſpenſum tenerem, *Bartholomæe Fay, vir clariſſime, prolixo libellique amicis ad vix libram ſecundam Obſervationum & emendationum deſero. In edendo tertio an cunctor, & me dum in iis commentariis abſolvendis, quos jam dudum ad quaſdam Juris civilis partes inchoavi, vel ab omnino me a ſcriptione omni ſuſtineam, vehementer animi pendeo. Percor teres, nisi to diffidentem & quaſi verecundantem incitaveris, ut hic ſcribendi ferror paulatim effrigeſcat. Enimvero ſi tu me mallo animi eſſe jubeas, vel ſi qua ratione alia mobis id faltem expiandum fuerit, hoc tibi qualemcunque meum ſtudium non improbari; ita tu ſolor, ita affirmo, in hac immenſi juris pelago ad navigationem omni ex parte optime confidendam, præterea me alios, neque ventos, neque remos magnopere requiſiturum. Vale, Biturigis. XIX. Kalend. Septem. 1556.*

JACOBI

via 3. D. de fideic. lib. aperte demonstratur: namque si A ad licitationem a coheredibus deducte, & sui addicte, que postea inventa fit magna ex parte ærea. Eli autem Viriola, ornamenti generis. Crediunt quidam apud M. Tullium in 3. *de Nat.* deorum, cum de Dionysio tyranno loquitur: *pro Pellucidas*, legendum *Veratas*: quibus quam Valer. Max. *lib. 1. cap. 2.* Victorias celiderit. Ceterum Ulpiani sententiæ proximum est, quod traditur in *l. de vendentibus, ff. d. prox. ord. etc. interpretatione*, ut Petronius dixit, *offas ærea vestis interpolatio*, & Petronius dixit, *offas ærea vestis interpolatio*, & vinum incorrens veriam pro incorrupto vino veneat: nam & his omnibus calibus non eminus errasse in materia. Sed & auricalcum pro auro, flatuam pro argento, embamma id eft, *vò ἐμβαπτὸν* pro vino veneat; sane quia omnino in fubitantia errasse, nulla empto eft. Ulpianus fententiæ oppositi folet. *Lucan ad 10. §. vlt. B D. cod. tit.* & explicari etiam rorum id hoc modo fo-let, ut ideo nulla fit empto menfæ argento coopertæ, & pro deducto argento, quod id forte aliam materiam inter contrahentes ut folida menfa effet ex auro. Quod etfi præter legis mentem, & verbo communicitur Accurfius, quia tamen ea maxime id actum fuerit nominatim, invenio non ideo minus emptionem valere. Semper enim id agi intelligitur, atque ideo femper pro cauto habetur, *l. cum quid, D. de rei. credit.* nec tamen ideo Ulpianus emptionem valere negat. Rebique Accurfii explicationes, ut fint ineptæ, ita omnium improbationi reticiendæ arguo. Eo fpaconda effe puto inanes ornamentata ab eis, quas auro vel argento coopertæ funt. Illis autem vel argentum immixtum & infufum eft, & ideo C pro auro, vel argento venire non potuit, quod error in materia: namque in ea ineft auri aliquid. His autem, que argento coopertæ funt, argentum ne fufum vel immixtum eft? & ideo, qui menfam ligneam argento coopertam pro argento emit, omnino erat in materia: nam & eadem nulla ex parte argentea eft, fed operimento dumtaxat lineatus vel ferreus eft, ut de quadam Tullii Ciceronis lingua locutus eft Plinius *lib. 13. cap. 15.* vel include argento, ut eft in *l. legata, D. de fup. leg.* & ita ipfe *c. quid tamen* cum *§. ult. cum ab eo*, in concordiam effe addiscendam reor.

CAP. V. *Dicffe negationem in P.Volcentinis in l. ſi ſteriles, §. quamvis, D. de act. empt.*

OPeræ pretium eft explicare ita recte abhoc negatione in Pandectis Florentinis fcripta *ſi ſteriles, §. quamvis, D. de actionibus empt. Quamvis fupra diximus, cum in corpore conſentiamus, & qualitate autem diſſentiamus, emptionem eſſe*. Et quidem opinor in aliis codicibus merito negationem addi: eamque nullo in loco fuperius dictum eft emptionem effe: quotiens in materia versatur, *l. in tendiderunt, §. quotiens, D. de act. empt.* Sed materia empt. Qualitas autem pro materia accipitur in *§. quemadm*, ut ex propolito exemplo de eo, qui emtus alterius materiæ intelligit, ut fupra fe citavi putavit, fcitæ ut arbitror liquet. Ideoque illa verba, *Quamvis fupra diximus*, putem effe referenda ad *l. in tendiderunt, & l. quod autem*, ut ad hæc duo libros: quamquidem & in *§. fi in principio, §. liberum, D. de contrab. empt.* eadem fere verba referuntur ad *l. nec empto eod. tit. & l. quod autem, D. de act. empt. & vend.* libros. Denique ad *l. de lud. D.* Cicero, *ſi item Senatus, ſed. tit.* proinde Tribonianí videntur effe, non Pauli. Quamvis autem nullo fit emptio, cum in materia, five qualitate differentibus tamen auctore Paulo, emptori ex empto datur actio in id quanti interefft & decepturn non effe menfas quafi ærteas emat, quæ coprefiftur fint: cuperfluvium quidem nulla emptio eft, & conditione indebiti vel fine cauſa pretium quod folvit emptor poteft repetere, *l. fine rei, l. cum ab eo, §. vlt. D. de contrab. empt. l. cum hereditatem, D. de heredit. vend.* fed ex empto etiam actionem habet in id quanti fe deceptum non effe interfit: qua actione Ulpius ignorantem venditorem teneri: quod ex *l. Labeo, libro poſteriorum, D. de act. empt.* & *vend.* Ulpianus ipfe, quod paulo poft duobus in locis ex ſtatuliberum de ſiſto ponit, & ita ut *vi ordine* & quidam fcripti libri habent. Verum ita modo dantaxat libertate, lex ait de bonis ortam effe controversiam & qui fe lege ab inſtitutio heredem jubet effe, eum quidem capite patrimone hereditatis: poſſeſſorem vero, ex teſtamento heredem fe dixiſſe: nec tamen heredem eum fuiſſe dictam fententiam, qui fe teſtamento heredem effe dixerat. Ubi loco etiam fenum reſtituendum *Qui teſtamento legendum videtur. Qui lege*: quandoquidem ſtatim lex ait contra poſſeſſorem judicium, poſſeſſorem vindicias dari. Verum in aurem hoc ſcribentibus heres: item vicifſe legitimum heredem, vicifum fuiſſe heredem ſcripturn, dictam fententiam fecundum legem. Ita interdum, ut Sudas ſcribit: *Νέσσων ὑάλινος, καὶ ἑπτάπλους, διαβὰς τὸν ὠκεανὸν*, Ita igitur inter fe appellationes confundende non funt. Ita fcribitur *Authenticæ*.

Obſerv. Juan. Rebart. in animadverſ. cap. 4. lib. 1.

CAP. VI. *Explicatio verum quæ continentur in l. cum notum, §. ſi cui ſteriſem, D. de an. & arg. leg.*

FEcario argento legato, lex ea, quam huius capitis inſcriptio indicat, id ſolum deberi ait quod ad edendum & potandum in muniſtrio tollatur habuit. Proinde argento ſcripto legato, Mœvii fupperfi ſe fcripturn videri, ut & *l. peſſicules, §. quidam, D. cod. tit.* Etiam illud adjungit, Aquiminarium argentum legatum videri: nam & hoc propter ufum parari. Aquiminarium autem argento numeratum vafi aquaria argentea, *l. in argento, §. vlt. ſolvto tit. l. 3. de fupell. leg.* At Accantherium inſtrumentum non eſſe in fus facit, & ita cocinatorio inſtrumento numerat cacabos & miliarium, & fartaginem, & alia vafa ad coquendum comparata: ubi Cacabus eft in quo ſalmacidarium aſſervatur. Miliarium vero male Beroaldus & Nebriſſenſis & Accurſius vas eſſe tradunt ad miſium coquendum, fine ullo auctore: Profpexit id potius quod Arbitrium fuit. *Sententiæ* ſcribit *τὸ μαγειρεῖον καλεῖσθαι, ἐν ᾧ μαγειρεύομεν ἢ ἐν ᾧ ἡμᾶς ἄλλους κατασκευάζει κατὰ σπουδήν*, & ſi-militer Accurſius. Ceterum Ulpianus ſubjicit illud, quod non Ardonicum ſed Mœvii fcripturn eſſe, quia tum pronuntiatum fuit pecunia data, non fore liberum. Sententia igitur hæc in re fuit, ſi ex ea lege ſtatuliber non heredi ſcripto dare debet: Sed hæc ita vera funt, quemadmodum Labeo tradit, ſi re vera portior heres effet legitimus. Alioquin ſi non heres Ardronicum, etiamſi victoris, non victori pecuniam debet, videlicet ſi per imprudentiam judicis aut errorem aut incuriam ab heredibus ſcripti heredum teſtamentarius victus effet. Tum ex Ariſtonis reſponſo ita concludatur, veritas eſſe, Ardronicum fuiſſe liberum quamvis non heredem ſcripti heredi ſed victori, videlicet etiam ſi re vera victor heres ab inteſtato non fuerit. Denique Ardronicum liberum fieri, ſive ſcripto contra ſcripturn heredem, ſive ab inteſtato heredi ſcripto poſſeſſentium, victori, Ita hoc tamen victori poſſeſſorem victum teneri, ut acceptam a ſtatulibero pecuniam reſtituat, quod ſi ſtatuliberi cauſa pecuniam dederit, quia id dat victori, liber fit: qui jam ante dedit heredi ſcripto, & poſtea victo, re contra teſtamentum judicata neque fit liber, quamvis non ſcripto

Illatum legitimi heredis legatariis & libertatibus nocere, A agri non coluit limites, *l. id quod, §. 1. D. de prec. & com. reg.* vend. ex eis alii sunt Decumani Maximi, qui sunt ab Oriente in Occidentem, alii Cardines Maximi, quae tranferro currunt, alii adtuarii, alii subruncivi. Decumani, ex Augusti constitutione, pedes XL. Cardines, pedes IX. Adtuarii, pedes XII. subruncivi, non tam latitudinem, id est, pedes VIII. habent, auctore Hygino in lib. de limit. constit. His limitibus quoniam divisi & circumscripti sunt agri limitati, ideo in eis jus alterjonis cessat, ut ostendi in *lib. II. Instit. tit. de rer. divis.* nec possunt incrementum vel ex alluvione, vel ex insula in flumine nata fuscipere, *l. 1. §. ult. & §. sequ. D. de fluvior. Quaestiones* infula in flumine nata non eorum fit qui prope ripam limitata prædia possident, sed occupanti cedit. Ait vero Trebatius, auctore Florentino, *lib. IX. Instit. De acquirer. rer. dom.* agrum limitatum non eum esse qui hoc fidibus devisitis ea condicione conceffus fit, ut in civitatem veniret hic eft ager per extremitates mensorum compraehensus, qui civitati totus affignatus eft per universitatem, ut, auctore Julio Frontino, in Lusitania Salmaticenfibus, & in Hispaniis citeriore Palentina, & in compluribus provinciis tributarium folum per universitatem populis definitum eft; At eum, ut Florentin. scribit, agrum Trebatius ait esse limitatum, qui possessoribus mutatis caepit, & hodie ideo limitari folitum, ut fciretur quid datum, id eft, quid vicbori militi veteranoque affignatum effet: item ut fciretur quid veniffet gratuita enim capta portion affignabant, partim diffrabebant, *l. Incensa, D. de exsilium.* item ut fciretur quid in publico relictum effet, ubi liber fcriptus, qui eft penes, habuit. *Quod ver. profilium relictum effet*, nam agro ex hoste manu capto, plerumque veteri, quod fuit, agro attributum erat, aliqua redebatur: & reliquebatur honoris causa, ut ait *Livius fi verberatum*, §. *item fi fcire, D. de rei vind.* quod fit explicat Sicullus Flaccus in libr. de condicione agrorum. *Nec tamen omnibus*, inquit, *perfonis vultis adbibita fuit agri: nam quorundam dignitas, aut gratia, aut amicitia vallebant ducem, nonnulli, ut ait Cicero pro Lucio Balbo.* Reddita vero veteri poffeffori, apud Valerium Probum in legibus & plebiscitis invenio his nottis fignari, V. F. R. ex quibus *fi, in agro controverfia erat*tum quis nam[ur, quod & in limitum inscriptionibus ita fuisse annotatum Siculus, Aggenus, Hygenus tradunt. Sunt, in Dominion: *Subscripsi, qua de causa ager de veteranis agris caeptum fuperfuerunt, veteribus poffefforibus ut ufucapta conceffit.*

mitti, id eft, concedi poffit, peremptoria convelli & relaxari, id eft concedi non poffit? quia interpretatione nihil eft abfurdius. Probandum equidem cenfeo fecundum interpretationem Accurfii, ut fi debitori competat praefcriptio dilatoria vel monetaria, ut puta pacti conventi, ne intra quinquennium petatur: hac creditori fuam perfequenti, aute quinquennium remitti & relaxari poffit? peremptoria exceptio non item, ut puta pacti conventi ne unquam petatur: Neque obftat *l. fi mora, D. de rebus inter emp. & vendit. comp.* nam venditor qui poftulat ut fibi poft conftitutum diem offerre pretium emptori, & venditori reftituere liceat, non non dilatorium, fed peremptorium praefcriptionem remitti poffulat: quandoquidem offerendi & reftituendi facultas, non nifi intra conftitutum tempus offerentis & reftituentis eft. Sic vero *ferre* in P. Florentinus exfe mus unius dictionis repetenda eft fyllaba, ut & alibi adnotavi. Tum vero deinde in eo §. quaeritur quid fit, fi poft *Idus* mensis Januarii Callimachus Ionae conferit: quod fruftra quaeri videtur, nam fi periculum creditoris illo cafu non eft, & hoc etiam cafu erit multo minus. Sed ferro data hoc cafu fuit proferendi tempus: poteft: & ideo eon abs re quaeritur, an fubmerfa nave ob ferra conferfum ipfo jure dominus actionem ex ftipulatu amittat. Refpondet Scaevola, ipfo jure actionem domino dari, fed exceptioni locum fore, fi fervo datum effet arbitrium, id eft, cum fervo id in mandatis datum effet. Atque haec de §. *Callimachus* fatis fere dictum.

CAP. VII. *Sabbatum mendum ex l. humilioribus, C. de fuscept. presbyt. & oratr.*

HOnorius & Theod. in *l. pen. C. de fuscept. presbyt.* & *oratr.* in publico mauseribus decuriones revocantur, ex humilioris officio vel ornatus & honoris nobilitate, & exemplum appositum fuscipiendi vel fuscipiendis cujus aequum non effe apparet uti decuriones, qui obtenti nobilis autem aequalis effe ut militiam veftium, quo fcilicet a provincialibus conferuntur, ut appareret de *Sabbatio*, *Sabbatio*, fuit fuscriptores ipfi milites cohortales, qui funt in officio proconfulari, vel qui in eodem proconfulari officio meruerunt. Horum namque, inquit, interdiu humiliorum explorare rationem, & quaerere qualitatem eorum, quorum ad conftitutionem commodior cura eft. Ubi quid fibi haec verba valent, *Ad conftitutionem*, diu multumque dubitavi: poftea vero quam in *Codice Theodofiano* fcriptum legere animadverti, ftatim fum fufpicatus legendum utroque in loco, *Ad conjunctionem*, hoc eft in cohortalibus officiorum & militum maxime interfit rationem veftium exquirere & quaerere qualitatem eorum, qui confuendis veftibus operam commodius dare; fint: utque eorum aequum effe, ut qui locavit veftium fealtum, hic omeis non ferat: Verbique igitur erunt fufceptores ipfi milites non curiales: nifi forte quidam ex eis in officio proconfulari fuerint, qui tunc etiam in eo fint, publice munera exuantfperata. Sunt alia mendorum, tenebrae ingentes in poftremis tribus Codicis Juftinian libris, quibus, fuverte Domino fperamus aliquando non clarifimum lumen praelaturos.

CAP. IX. *Explicata & emendata l. in agris, D. de adquir. rer. dom.*

LImites funt in agris limitatis, qui populo iter praebent. ex *lege Sempronia, Cornelia, & Julia*, & ideo in modum

CAP. X. *Interpretatio §. Callimachus l. qui Romae, D. de verb. obligat.*

NUnc de fpecie §. *Callimachus l. qui Romae, D. de verb.obligat.* loquar. Ea vero eft de nautica pecunia: cujus conditionem ex fuis, ut ejus pecuniae ufurae debeantur ex pacto, ut graviffimus ufure debeantur, ut creditor ufque ad certum locum vel ad certam condictionem, vel ad certum tempus, vel ut omne tempus, & reditionis periculum fuftineat, & eft huiufmodi fpecies: Callimachus autharum pecuniam nauticam accepit a Beryto in Bernenfium in omni navigationis dies duorum, & a Berntelio in Beryrum, fi intra Idus Septembres Callimachus a Beryto non fuerit: & in eum rem pignori caepit effe merces, quas Beryto comparaffet, quae mercium Berytiorum fedemptrix eft: quo in pignore ipfe dicit privilegium habuiffe habitorum creditorum quod merces Berytienfium illatae, pecunia ejus comparata fint, *l. liberi, C. qui potior. in pig. hab.* quarum conditionem per eft fequi merces Berytienfes navigio redempto, *Leam redemtionem, D. de pignor.* Verum ideo addita fuit illa condicio, ut intra Idus Septemb. Callimachus a Berytenfio folveret, quod minime fecit: quamobrem tempore non fuperato ab univerfo naufragio periculum, *Leviatus, C. de adm. reftor. provinc. tutelque, §. ult. D. de rei vindic. Livius 2. de verb. fign. Labeo, D. de verb. fignif. Ofilius, D. eod.* fuit hac verba, *Quod ejus ufure, locu taxationis: & ideo ex pondo empti, nihil ma*ta fint, non debebantur: & fi quidque duntaxat nata fint, haec fola debebantur, *l. de debitor, §. verfimile, D. de contrab. empt. cap. ult. C. de infcriptionem fimilibus* fiudet, optime *l. cum certae, D. de rei. vi. & ejus.* conjungetur. Nonnumquam ut plus debeatur quam diftum fuerit: quemadmodum fi quis vendat vinum, negata fundi, & quod ejus admenfum effet, ad fingula pretium conftituerit fiant haec verba, *Quod ejus ufure admenfum effet*, loco taxationis, & ideo ex. interita, pro xx. pretium debebitur, *l. qui fundum, §. qui agrum, D. de contrab. empt.* quae ubi tradidi, haec verba, *Quod ejus ad te pervenit*, haeret loco taxationis: & nihil ex eo quod pervenit protinus deduci, *l. Marcus, §. ult. D. de legat. 3ti.* 3. interita vero quod non pervenit ex eo diminuendum erat folitus dicere, *Modbe vino inferio effe*, taxationis habuiffe vim: atque ita confuffe Trebatium Ariftonem ab. 3. refpondiffe, inquit Trebatius, *verbum ea cauja eft additum, eaque tatum profertur, ne vinum omne omnino quod in cellis atque apothecis eft condimus, ex quibus illud quod effunditur promptum eft, effe fervum incipiat, & ex nihilo expiratum humanus. Addidit igitur hoc verbo, falsum erit, quod inferius fcripsi.* Ex eo autem Arnobii loco, fatis quam elegantiffimo, corrigendus alter eft M. Catonis in libro de Re ruftica, ubi Jano ita vinum dari fcribit. *Janus pater, uti te ftrue commovendo tonos preces hoc protestatum fum, eiufdem rei ergo nafte vino inferiori ofto*: Ex Jovi fic, *Jupiter nafte frefte ofto, nafte vino inferiori ofto.* Nam pro *Inferiori*, legendum omnino eft *Interior*

quod verbum taxationis causa, uti dictum est, adiicitur. Atque ita dena ab illis, addita taxatione colebatur.

CAP. XIII. *Rescticum Alytarchia nomen in l. 1. C. de offic. Com. Orient. & in l. 2. C. de cupressu.*

LEx prima *C. de offic. com. Or.* a Leone Augusto scripta est, non ut vulgo legitur ad Ulsum, sed ad Pulsum præf. prætorio, ut & *l. 2. C. de offic. com. pon. Euxin.* qui etiam eo anno consulatum gessit cum Joanne, quo Anthemium Occidentis imperator Leo fecit. Conflixit autem in ea Leo, ut quæ deputata sunt Lyciarchiæ & Syriarchiæ Iudis in prima Syriæ, tam per officia comitis orientis v.s. quam præsidis Syriæ v.c. exigantur: utque Iudi Lyciarchiæ comiti, Syriarchiæ præsidi cent. fiant, & ne curiales hinc, aut hinc ullum fua fponte fufcipiant. Verum cum Afianæ, non Orientis diœcefeos Lycia fit, uti conflat ex Notitia Rom. Imperii fieri potuit ut cura Lyciarchiæ ad comitem orientis tantummodo pertineat? Itaque rectius ver. libri pro Lyciarchiæ, duobus in locis habent Alytarchiæ: & ita ille locus purgandus eft. Fuit Alytarcha fecundus Antiochiæ in Syria, fic dictus, quod Iudis qui fiunt in honorem deorum *voto susceptis*, id eft, maflignobonis præfit, antelore Phœnice. Inde fecundarium ipfum Alytarchia dicitur, ea forma, qua & Afiarchia, Bithyniarchia, Cappadocarchia Phœnicarchia, Syriarchia, & his fimilia facerdotorum, & flaminum nomina, *l. 1. C. navicularii. Hic Liber Bis, Ulsum, D. de senatusat. l. 3. G.T. h. de excep. lud.* Fuit autem olim Alytarchæ perunifius ex ludo Daphnenfi, qui eft in fuburbiis Antiochenæ urbis perfis deuifimus, unum cupreffinum ex arborefcente: plures plautare, *l. 67 mort. C.T. h. de ju. fisci.* quod nominatim abrogatur in *l. 1. C. de cupressis*, liquidem in ea Syriæ gentium eft, *Sed nec Alytarcha unus nec alius plantaris, excidere fibi liceret contendet:* & ita cum me eum locum Cuduco emendantem Ant. Loifelus forte audiffet adolefcens doctiffimus, ordinem ferendæ mihi dedit, in quo uti propofui, ex lex clariffime præfcripta eft. Reftat, ut cum fuerit a me fuperius reftituta inferiptio *l. 1. C. de offic. com. orientalium* etiam fubiicienda eo ex ver. lib. in hunc modum, *Data v. Id. Novembr. CP. Basilisco & Armenio coss.*

CAP. XIV. *De regionibus urbis Romæ & regionibus Italiæ ac fuburbicariis, & explicata l. 1. §. penult. D. de offic. præfect. urbi.*

REgiones antiquæ Romæ XIIII. fuiffe indicat *l. 3. de princip. D. de offic. pref. vigil.* Verifimile & nouo Romæ eft, ut Conflantinopolitanæ fuiffe oftendit Notitia Romani imperii, & Nov. 43. De regionibus antiquæ Romæ, funt qui putent accipiendum id effe, quod Ulp. ait in *l. 1. §. pen. D. de offic. pref. urbi*, præfectum urbi & urbe interdicere, & qua alia folitarum regionum poffe: quod mihi non fit verifimile: nam regione tantum aliqua urbis interdicere moris fuiffe non credo. Malim id de regionibus fuburbicariis & regionibus Italiæ accipere, quam de urbis regionibus. Separantur fuburbicariæ regiones ab Italiæ regionibus in *l. 9. C. Th. de annon. & tribut. l. 9. C. Th. de ext. mun.* Sed cum poffit Italia omni præfectus urbi interdicere, poterit etiam fuburbicaria vel quapiam Italiæ regione interdicere: nam & cum ficus is, cui provincia interdictum eft, Italia fummoveatur, ex D. Claudii conftitutione, ut Suetonius fcribit, non ita quoque provincia fummoveatur a cui eft interdictum Italia, uti fpecialiter prohibitum fuerit, *l. 1. D. de fer. export.* poterit etiam præfectus urbi eam, cui Italiæ interdixerit, fpecialiter fummovere a provincia fua, *d. l. §. penult.* Suburbicariæ autem regiones dicuntur etiam urbicariæ in *l. 1. C. Th. fi per obrep. fact. impet. l. 14. C. Th. de ann. & tribut. l. 3. C. Th. evict. rep. ad. l. 9. C. Th. de ext. mun.* ut & apud Cajum ac Theodofium

auctores limitum, Tuscia Urbicaria & annonaria: Fuit enim una Tuscia Suburbicaria, & altera Annonaria: ut Picenum aliud Suburbicarium, aliud Annonarium: in *l. 12. C. Th. de ind. lib. & in Notit. Rom. imp.* Hinc & fuburbicariæ eccleſiæ apud Ruffinum Aquilejenſem in canone festo Nicæni concilii, & fuburbicariæ provinciæ in Valentiniani *Nov. 2. de synodus*. Hinc etiam aliquando mihi placebat in *d. l. 1. §. penult. pro Solitanum*, legere *Suburbicarum*, Sed præſtat ſolitas regiones pro ſolitæ Italiæ aut ſuburbicariis regionibus accipere. Atque ita cenſeo.

CAP. XV. *Quæ sint pacti conventi vires, & explicata l. pacta conventa, D. de conveab. emp.*

B Hic nominibus idem ſignificatur, Pactum, Pactio, Pactum conventum, pactum nudum. Conventum ſic dicitur quaſi nihil præter conventionem habens, vel quaſi compactum. Nudum, quaſi folum, ſine nomine, ſine cauſa: Dicitur etiam pactum & conventum, ut apud Paulum lib. 1. Sententt. tit. de pactis & conventis, & M. Tul. pro Cæcin. *Quæ, inquit, judicia non flagitationem aut pacti & conventi formulæ*, & Juvenalis: Conveniunt *tamen & pactum*: Pactum a contracta ſic ſeparatur, Pactum neque nomen, neque cauſam habet. Contractus autem nomen habet, aut ſi nomine vacat, certe cauſam habet. Cauſam autem habet conventio, quæ dationi vel facto ſumpſit effectum: ideoque Do ut des, pactum eſt: Do ut des, pactum. Ex contractu datur actio: Ex pacto in cives Romanos non datur actio: conſtituitur enim ex eo naturalis, non civilis obligatio. Sed tamen ex pacto datur exceptio: & hoc eſt quod ait Prætor, *Pacta juſta ſervabo*. Servat Prætor, id eſt, tuetur pacta data exceptionibus. At pacta vel conventa, ſine nuditate, vel non adiicientur. Hæc proculdubio nunquam actionem parium, ſemper exceptionem parium. Illa quæ fcilicet propio nomine legges appellantur, aut ex contrarii, id eſt, inito contractu adiiciuntur, aut ex intervallo. Quæ adiiciuntur ex intervallo non parium actionem, ſed formant contractum, *l. 1. cum dotem, C. de ju. dot.* id eſt, formant, & legem dant contractibus: formant ipſam actionem, *l. juriſp. §. quinimo, D. de pact.* id eſt, actionem ex ipſo contractu. Itaque ſi conventi ab initio, aut interpoſito intervallo de eruditione, vel de natura contractus non cogitur niſi repromittere, aget emptor ex empto cum venditore ut ſtatuſlet: atque ita pactum emptionem ſequitur, & ſic Latini Græcique interpretes dicunt: funt, transformat, *τροπὴ γὰρ γινεται*. Quod ſi ab initio conveneris, ne venditor teneatur ob eviction, quod etiam alioquin ex natura & qualitate contractus, proderit pactum venditori ad exceptionem, vel etiam ipſo jure ſe tutum effe contendet, quandoquidem pacti exceptio non nifi bonæ fidei judicio, *exstat ex persona, D. de doreed. regul. jur.* (*) Quæ ex intervallo fiunt de ſatisfactione præſtanda ob evictionem, hæc ſtatium eſt quærere, an actionem parium? an vero actionem contrarii? Quam excipiendo. His vero pactis detrahitur emptioni, illis additur: his levior, illis fit gravior emptionis condicio. Sed utraque fiunt de emptione: veribus enim pactum non perficiunt emptionem, ſed jam perfectæ emptioni ſubiidio & auxilio ſunt. At vero ſi ex intervallo pacta ſtunt de his, quæ ſunt ex ſubſtantia contractus, ut puta ex, pretio, conſenſu, quibus ſcilicet empto perficitur, ſi res non ſit integra, nulla neſcitur actio: ſi res ſit integra, empto tollitur mutuo diſſenſu, vel etiam reformatur, renovatur, repetitur: & hoc poſteriore caſu datur actio, non quidem ex pacto ſed ex nova emptione. Et hæc eſt ſententia *Papiæ conſentire, D. de contrab. empt. Item Juriſpr. Item reſpondſum, & §. adeo, D. de pact.* In §. *item reſpondſum, Extra naturam*, ſic interpretor, extra ſubſtantiam, cum

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 25.*

Accur.

A actore ſtetit, Dolum aut & ſolemnum dies, quibus Pretor pro tribunali feder, qui eventiones cuverit. Quæ res, non tamen ſemper funt utiles: nam ſæpe ſit uti die ſolemnum, experiendi quis poteſtatem non habeat. Contra, dies utiles plerumque funt, quamvis ſolemnum non ſint, ut puta, ſi tabi ſit res que de plano & ſtrario die poſſit expediri. De ſolemnum diebus actior in *l. 2. §. Dies, D. quis ordo in bonor. poſſeſſ. ſit res.* & cui jus dudum ex Ant. Goveano dificti in *Lib. 1. de Feriis Latinis, Duo in poſſeſſ. legat.* Ex his apparet quid inter annum utile & annum continuum diſtet. Annus utilis annus is eſt, qui conſtat ex diebus utilibus. Continuus, ex continuis cretur. Ceterum utilem annum ſubſtalli Imperatores Antonini, poſtea roſtituimque & per eo continuum quadrennium ſubſtituit. Quo fit, uti non poſſit quis hodie eam, cuius rotor vel curator fuerit, intra annum utilem experiri ducere, cum tamen olim non niſi intra XVII. annum hæc prohibito conſiſtere, *Lenis populium, D. de adulter. coercend. l. qui ejl, D. de tutor. mort. lib. 1.* intra XVII. annum ut & utilem annum unum, *l. ſi pupila, C. de transact. novissimum, l. §. ſin. §. ſi quis ex tempore, D. de filius, & pof.* Subſtitus etiam nunc in eis reſtitutionum caſibus ſtatuit utilis annus a Conſtantino, *l. 2. C. Th. de in ius. vocat.* Id interluſtri temcorum differentia, is pro eo Romæ quinquennium, in Italia decennium, in provinciis trium quadrennium ſubſtituerat. Quæ differentia locorum ab Juſtiniano ſublata, & omnibus in locis quadriennium conſtituit. Quæ ſtatuta de *Lex Julia de fundo, & Lex Julia Papia Poppæa, pulsi* eſt) ſuperſede negationem: & ita Modeſtinus, quia ſcribere debuit, etiam ſcripſit, *Sub conditione ſteret ſervus inſtitutus, ſolus ſervus heres erit, ſi parere poſſit*) quod a me ſimpridem animadverſum, & publice ſeptus demonſtratum eſt.

CAP. XVII. *Quid ſit Commendare in l. & ſi quis, §. funeris, D. de religios. & ſumptib. fun.*

IN actionem funerariam veniunt ſumptus funeris cuiuſlibet, veluti ad pompam exequiarum, ad elationem corporis, ad ſepulturam. Ad perficiendum cuiquis honoris peregre mortui, ad cuſtodiendum corpus. Additur in *l. 1. & ſi quis, §. funeris, D. de religios. & ſumptib. funer.* ad cuſtodiendum ſepulcrum. Quod niſi deſcriptum eſt, referendum videtur ad naxias & perfectum laudationes. Sed his non corpus, id eſt, cadaver mortui, verum ex anne non deſignatur. Commendatur. Deinde non ager conjuncta eſt impenſa commendationi, impenſæ cuſtodiæ. Quid igitur ſi legatum, pro Commendatione, *Commendandi*? Ut ſi ad cuſtodiendum ſepulcrum *lib. 12. cap. 18.* Aqua elueuda funt, & commendandi: & in *l. argumentis, §. ornamentorum, D. de aur. & argen. legat.* Solebant enim corpora lavare, *abluere*, pollinciri, ex quo pollinctorum quædam erat inſtituta negotiatio, *l. §. §. in. D. de ſepulcr. dil.* ad hæc noſtra opinio ſi non improbatur, hic, ne faltet, freduo erit ſpiritumus: quod ad cuſtodiendum, conſervandum, cumulum, commendandum erogatum ſit, ad funeris cauſam referri. Sed verius eſſe dubii a vero ornamento. Ita terentiſſimo D. Gulielmo Pellicerio Monſpeſſuli Epiſcopo, commendare eo in loco nihil aliud eſſe quam deponere, quoad juſtis ſepulturæ tradatur: ut in veteri quodam libello dicit *Ambrosius, Ut corpus ad terram ſepulchri Servophoro commendaverim, &c.* & in teſtamento Gerunti, *Simplices ſepulchro conditore vel portar commendatores*, & ſic in *ſi quis ex §. D. de* oſtendiur plerumque corpora temporis cauſa depoſiti.

CAP. XVIII. *De diebus utilibus & continuis.*

DIes utiles qui a Græcis interpretibus *ἐφημίσιοι* dicuntur, hi ſunt quibus experiundi juris fit poteſtas eſt, *l. 1. D. de diversi. temp. prescrip. l. utiles, §. quædam, D. de adult. interr. l. pen. C. eod. tit.* His adverſi *Tom. III. Prom.*

C 2 Rursus

stituatur in *l. ult. D. de stellionat. enim*, quod negatur qui-dem a me: nam etsi non iuraverit quia effe fua pignora, item a me: nam etsi non iuraverit quia effe fua pignora, item alienam pignori obligaverit, *l. 2. C. de crim. ftell.* Non igitur peruicio, fed ftellionatui poena ftatuitur in *d. ult.*

CAP. XX. *Pro fervus repondendum effe fervitus in l. fed & fi quid, D. de evict.*

IIS, qui fundum fimpliciter vendidit, neque dixit ibi berum effe vel oportuiffe effe fervitutem hoc debet ne fundus, ne pars fundi evincatur, item ne ufusfructus evincatur: nam ufusfructus, & ipfars fundi non fit, totius tamen fundi emolumentum evincitur. Hoc ait *Ulpianus in l. 2. §. vendendo, D. de evictionibus. empt.* Dubitatur cur non dixerit id etiam praeftari ne fervitus evincatur. Dubitanti refpondebat ex Q. Mucio Scaevola, ob eam rationem fervitutis eam non teneri, qui fundum fimpliciter vendidit, *Item vendens, D. eod. tit. §. fpondet. D. de evict.* nifi homines, nifi oper. maximum effe diceret; quo nomine fundum, non fervitus, non tamen etiam fundo ferviri fignificatur, & hoc receptum inter non eft, licet huius appellationi plerique eam nonnulli effe fignificationem exiftimaverint, a quibus eft videtur Siculus Flaccus in *lib. de conflit. limit.* Sed haec fi venditor non dixerit, praeciuditio non tenetur ob evictionem fervitutis: nam qualis fundus eft, talis vendidit. Non tenetur, inquam, ex empto in id quod intereft. At ubi materia tenetur, id eft, quanto minoris *Ignatius, D. de aedil. edict.* quod a Paulo probatur in *l. fed & fi quid, D. de evict.* Nam eum in fuperioribus proximis legiffet de venditione fundi, & oftendiffet evicta parte fundi vel evicto ufusfructu, vel fervitute, ut fit locus ftipulationi aeftimationem in ex empto adione fieri, & illa refarcit infpicio evictae fervitutis, ita fcripfit, *Sed teft fervitutes evitatur, quanto minoris fundus venierit, ejt ufusfructus vendi eft*, ubi tamen vulgo male pro *Servitus*, legitur *Servus*. Sed proxima ufusfructus mentio, & harum impoftionum inter fe connexa fere fubftantia, ut *Servus* potius legamus, *Quam Servus*, & ita mihi videtur.

CAP. XXI. *De lege Glicia, & origine adhuc inofficiofi teftamenti.*

QUerela inofficioſi teſtamenti quia juſtum teſtamentum eſt, & parentem. inteſtatum facit, nec Praetoris edicto introducta eſt, lege aliqua inducta eſt de inofficioſo teſtamento? an ex lege lege Glicia? Scripſit enim Cajus librum ſingularem ad legem Glicium, ex quo una tantum nobis ſupereſt fententia in *l. 2. de inoff. teſtam.* quae attingatur parum aut ſatis erat ea de ferendæ legis Glicie continet: ſic enim ajuel, *ac* inſcriptio edita eſt. in P. Florentinis, quæ ex nomine quidem ipſo Glicie ſatis tradition mihi ſuſpecta fuit, utique dum id eſſe nomen Romanum ex Cornelio Tacito deprehendi, qui *lib. 5.* memorat Glicii Galli, & ex *Suetonio lib. 19. Vit. Lexit*, & Suetonio in Tiberio *cap. 2.* ubi fit mentio Claudii Glicie dictatoris, a quo fortaſſe lex Glicia nomen accepit, uti lex Hortenſia, lex Cornelia, a dictatoribus Hortenſio, Cornelio: & uti teſtis eſt Caeſius Sabinus Titi Livii eruditiſſimus, interpres, eiuſdem Glicie dictatura fic in Capitolinis lapidibus etiam notata eſt. Poſſit quoque videri ſuſpecta ea lex inſcriptio plerique ejus legis Juriſconſultorum indicia adjuriorem non habeat: ſed in eo indice multi libri deſunt, *Pauli ſententiarum*, *De ejus teſtibus*, *De quæ reſtibus*, *De ejus repetitione*, *De artificiis liberalis cauſſa*, *De formula teſtamenti*, *De conceptione formularum*, *De cognitionibus*, ad *S. C. Tertullianum*, *De effectu adſcriptorum*, *Ad legem Fufiam Caninium*, *De adſignatione libertorum*, *Cajus*, *Paulus*, *Ulpianus libri ad edictum ædilium curulium*, *Ulpianus ad edictum*, *De officio conſulariorum*, *Pandectarum*, *Exceptationum*, *Cajus quotidianus*, *De tutelis ſubreptionibus*, *Ad S. C. Tertullianum*, *Ad S. C. Orfitianum*. Deſunt & alii Juriſconſultorum complures libri. Reſta igitur eum ſit inſcriptio *l. 2. D. de inoff. teſt.* (*) ſi quia dicat lege Glicia introductum inofficioſi teſtamenti actionem, fortaſſe non aberraverit.

CAP. XXII. *Interpretatio l. ſi privatus, D. qui & a quib. manum. lib. non ſi.*

CRedo non intellexiſſe interpretes cur Paulus diverit in *l. ſi privatus, D. qui & a quib. manu. lib. non ſiunt*, privatum coactum a populo teſtibus & utilitate manuſcripti. Quod tamen de privato dictum eſt homine, quia de magiſtratu aeque id exploratum non fuit uſque ad Ottonem D. Marci, quæ & dominum & magiſtratum rationem D. Marci, quæ & dominum & magiſtratum rationem habuerunt. Eadem ayero hoc traditur in *l. 13. Cujus manum, non poſſ.* ne quis in ſpectaculo quod edatur, actorem, id eſt, hiſtrionem manumittat (ſic enim ea lex diſpungenda eſt) Sed primum cauſſa ſervus dicitur fuerit, ut puta B magiſtratus, qui populo munus aliquod edit, ex acclamatione populi manumittat. Quod etiam D. Adrianus placaſſe videtur: namque is reſpuit populo, ut quendam manumitteret, phr tabellam reſpondit, a ſe id peti non debere, ut alienum ſervum liberaret, vel uti dominum cogeret manumittere, idque Dio ſcribit in Adriano. Sed hujus tamen ita definienda res primus auctor D. Marcus extitit. Haec ergo eſt Paulı ſententia: Si privatus coactus a populo manumittat, licet voluntatem adcommodaverit, ſervus tamen liber non erit: nam & nominatim ex acclamatione populi quibuſdam liberi fuerit, ſive magiſtratus, ſive privatus manumittere. Hunc vero legis utriuſque ſenſum Petrus C Faber excogitavit, ſummo judicio prudentiæ adoleſcens: ego probavi Suetonius in Tiberio Auguſti in ſpectaculis manumittere. Non Ejectum Comoedum manumittere.

CAP. XXIII. *Defenſa Florentinarum Pandectarum lectio quibuſdam in locis.*

NEſcio cur nullitet nonnulli, & quidem hi meliores note juris intergetes, in *l. imperii, D. de teſtib.* ita legere, *Item ea qui exercitus probanda conducentes*. An quod ita Livius, Plautus, Ceſſius locuti ſint, ſic Ulpianum etiam loqui oportuit? An non aeque Latina locutio eſt, *Item ea qui quod exercitus probandum conducentes*? Et hic reſtat. Ubi invicta reſtimonium non dicat qui vetſimenta, fruumentum, vinum, aut aliquid aliud exercitus probandum certa pecunia conducerit. Equidem non video quidquam in his verbis, quod non ſit commutanda effe cenſuerint. Idem faſſuntur cum ſic in *l. prudens, D. de teſtib.* legi debere arbitrantur, *Prudens teſtis non potuit in eam rem, quam ſcit ad exercitum quis dixit*. Verus leſtio reſtiſſima eſt, *Prudens teſtis ei non poteſt, qui dixit in eam rem exercitum teſtimonium dixit*, quæ verba quidem ſic interpretantur, ut aliquis dixerit teſtis eſſe in eas cauſſa non ſit, in quem crimine poſtularum ſemel teſtimonium dixerit: verum hi quoque falluntur. Grammatum quidem ſcientiam ſatis habent, ſed rerum ſatis non habent. Nam aliquem reum teſtimonium dixit, rurſus pro eodem teſtis produci non poſſit. Quemadmodum enim reprobare teſtem in alia cauſſa femel probatum nemo, *l. ſi quis reſtibus, D. de teſtib.* ita probare fuit pudore non poſſum quem ſemel excepero & refutavero. Interpretum verba haec ſunt, *ſi servi erit his exceptionis, & exceptus eſt reus dixit, quæ*. Accurſii propria etiam fuit interpretatio. Sunt etiam qui in *l. edes, D. de compenſat.* legere malint Edilitatis, ubi Edilitatis: utroque verbo ſignificatur edilia & opſonia. Itaque non video, ut ſic aptæ legatur, Edilitatis tempore: & omnino ſequendos eſſe veteres libros arbitror, in quibus ita eſt, *Edilitatis, tempore, id eſt, cum in aedilitate eſſet, ut in l. Aemilius, D. de adminiſt. tut.* Magiſtratus tempore. Accuſius, ut funt auctores libri ſcripti, & *pl. Item tanquam, §. ii.*

(*) *Vide Merill. Variant. Cujac. ab aliis obſerv. cap. 4.*

§. ii. qui, D. de exc. rei. cum legiſſet Editoris, idque A jure, ſed precario vel ex conſuetudinis cauſa? Si fundamentum ab edendi cerpo deduciſſet, inde fenſim ſtatum eſt, ut a quibuſdam eo in loco ſcribentur Edulitatis: nec ipſe unquam eos, aut Accurſium, credo diphthongi notam animadvertiſſe. Verum explicanda etiam nobis eſt ſententia *l. idee*, ut explicatio quoque ipſa huic veteri leſtioni lucem afferat. Equidem conſtituendum eſt arbitror differentiam inter Edilem & curatorem rei frumentariae: vel annonariae. Hic ſi ex curationis cauſa condemnetur, compenſationem uti non poteſt, *Iob negotium, D. de compenſat. l. 3. C. eod. Lanſterior, ſed ex debitoribus, D. de ius. fiſci.* quia debitor eſt peculiae frumentariae. At Edilis, curator non eſt rei annonariae, ſed quam curator annonam redigere ſolet in cauſa, ſine ullo pretio operam navat. Hanc vero ſi compreſſerit atque arcliorem prohuerit, id eſt, ſi fraudaverit annonam, ut in *Ipſe, D. de B pudic.* & ideo ſi condemnetur, compenſare poteſt. Ita Respauti compenſatione poteſt: quia dare arctiorem annonae, non acceptae peculiae frumentariae debitor eſt. Curatori peculia datur: Edili annona, non pecunia.

CAP. XXIV. *Emendatio §. ultim. l. Imperii, D. de municipalibus.*

IN *l. Lucius, §. ult. D. ad municip.* horum verborum, *Ioco, Lucius Titius reſpondit, Imperii quoque, Lucius Titius reſpondit*, Nam cum Paulus in *§. penult.* Severi & Antonini reſcriptum ad Septimium Zenonem propoſuerit: quod quidem extat in *l. 2. de Iure. D. & manu. non ſunt. interpoſit. §. ſi.* & nunc in *§. ult.* proponat eorumdem Imperatorum aliud reſcriptum, quod uti ex vet. lib. appetet, ad Herculianum eſſectum extat in *l. 2. C. de cond. ob. crim.* quis eſt qui non malit *Idem reſcripſerunt* legere, quam *Idem reſpondit*? præſertim cum non ſuis Paulus, ſed ipſis omnibus reſcripti verbis utatur. Eius vero reſcripti haec eſt ſententia: Poſt additionem factam, adjectionem & licitationem admitti intra certa tempora, quod notatur *l. 2. de Iure. D. & l. 2. & 3. de hoſpitalicii. indicat.* Poſt additionem factam a Republica, nifi ex privilegio, adjectionem non admitti. Meliori conditione fiſcum eſſe, quam Respublicam, aut municipium. Sic fiſcus hypotheeam ſemper habet, *l. inſeruit, §. fiſcus, D. de ius. fiſci.* Republica non nifi ex privilegio, *l. 2. C. de iure Reip. Antoninianis.* D. *de reb. auctor. iudic. poſſid.* Fiſcus *ex ſententiae* habet, *Iquod quis, D. eod.* Idem dotem enim habet Respublica, *l. Iunio, D. eod.* Quod ſi Respublica habuit nil ſe pretio, ut ex epiſtolis Plinii ad Trajanum conſtat, cap. de exactione pecuniarum. Lis fiſcalis terminanda eſt intra menſes ſex, iis Reip. intra ſeptuaginta.

CAP. XXV. *Explicatur quæſtio §. ſi fundus, & §. Aſſo, l. ſi quis in potenm, D. quod ſi aut clam.*

QUeſtionis eſt, utri competat interdictum Quod vi aut clam vendiſſori an emptori, cui ad diem fundus addictus eſt. Caſſius interdictum dat vendi- B tori: credit quia conditionem in emptione & venditione venditionem exiſtimat: quod & Ulpiano non omnino diſplicuiſſe oſtendimus in *l. 2. §. ſi in diem, D. pro emptore.* Julianus eſt aliud diſtinguendum putat: ſi ante diem Julianus ait, cui Paulus, Marcellus, & alii complures aſſentiuntur: ideoque medio tempore vi aut clam operas fadio, Julianus emptori dat interdictum Quod vi aut clam: ita tamen quemadmodum fruſtus medio tempore percepros, ficut & hoc interdictum, cedere vendiroris adjectione facta, vel meliore conditione allata, emptor compellatur: & haec Juliani ſententia duobus in locis ab Ulpiano relata eſt, *Iis qui in potenm, §. ſi fundus, D. quod vi aut clam*, & *§. idem Julianus eodem. D. de in diem addict.* quae an ſit omni caſu perpetua, dubitari poteſt. Quid enim ſi in diem addictus penes emptorem, & collocatus fundus, traditus non ſit emptionis

CAP. XXVI. *Decretum l. ſi quis in potenm, D. quod vi aut clam.*

EDicta funt ſententiae prolatae in cauſarum cognitionibus. Imperatoris Antonini & Severi etiam patris eius & *l. 2. Severus, D. de decretis*, decreta fex libris Paulus complexus eſt, quae ipſo Paulo, & Papiniano, & Meſſio, & Triphonio, & aliis quibuſdam Juriſconſultis affidentibus pronunciata, tum & plerunque Paulo non approbante, ut in ſpecie *l. Amilius, D. de minor. Lulp. D. de pa. fiſci, l. Penia, §. ult. de leg. Iul. §. Lulc. D. quod cum eo, Or. l. Claudius, D. de adquir. bered.* fere ſemper ex ſplendidiſſimi Papiniani ſententia. Ex his vero ſex libris, ufus eſt Juſtinianus tribus duntaxat proribus: & ideo ſe ſaltet legibus inſcribere, *Paulus imperialium ſententiarum in conſtitutionibus profiterum, ſive decretorum ex libris ſex, libro primo*, ut in *l. ult. D. de pa. patrona.* quae lex repetita eſt in

l. quædam, *D. fam. ercisc.* non illo quidem, sed breviore in hunc modum adscripto titulo, *Paulus l. 1. Decretorum*: sic in *l. Ælianus*, *D. de manumiss. l. ult. D. de condit. & dem. l. cum quærebatur*, *D. de verbo signific.* Quapropter existimo, quod ita inscriptum est *l. ult. D. de hered. instit. & l. ult. D. ad S.C. Trebel. Paulus imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris sex lib. primo*, *seu decretorum libro secundo*, emendandum esse ita, ut pro *Secundo* adscribatur *Primo*. Idem namque sunt decretorum & Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum libri: quinimo decreta nihil sunt aliud quam Imperiales sententiæ prolatæ in cognitionibus, quibus quidem prolatis a principe, si quid dubitationis superesset, plerumque de eo principi vel a partibus, vel a consiliariis suggerebatur quid sentiret, ut in *l. ult. D. de ju. fis. l. Ofidius*, *D. de legat. lib. 3.* & jam non pronuntiare tum aut decernere, sed suggestioni respondere princeps dicebatur. Nonnumquam in libris Decretorum ait Paulus rescripsisse principem, *l. ult. D. de condition. & demonst.* quod etiam non est decernere, sed ad libellum partis rescribere, ut in *l. rescriptum*, *D. de distract. pign. l. ult. D. de offic. procur. Cæsar. i.* rationalis, *l. sed addes §. pen. D. loc.*

CAP. XXVII. *De sex Hermogeniani epitomarum libris, & de Rutilio.*

QUi a nobis Hermogenianus, a Lampridio in Alexandro appellatur Hermogenes, in Papiniani discipulorum numerum refertur: is epitomarum juris sex libros scripsit, quos sine ullo auctore quidam Salvii Juliani librorum epitomas esse comminiscuntur. Verum enim licet Hermogenianus se professus fuerit secutum ordinem edicti perpetui ordinati scilicet a Salvio Juliano, *l. 2. D. de sta. hom.* quod Justinianus etiam noster profitetur, non tamen inde recte colligas eum Juliani digestorum epitomas confecisse. Scripsit etiam Hermogenianus fideicommissorum libros, nisi mendosa est inscriptio *l. nam quod*, *D. ad Trebel.* quod facile adducor ut credam: nam possint quidem hæc legis verba, *Nam quod ad jus publicum attinet*, *non sequitur jus potestatis*. Hermogeniani esse aliquo ex ἐπιτομῶν libro. At quæ sequuntur, Ulpiani sunt ex libro 4. fideicommissorum, ex quo & præcedentes & sequentes leges complures desumptæ sunt: atque ita eam legem in duas esse dividendam & scimus & affirmamus. Rutilius Maximus librum singularem, id est, μονόβιβλον scripsit ad legem Falcidiam, ex quo tantum superest nobis *l. si heres D. de leg. lib. 1.* Est autem is Rutilius ex Jurisconsultis novis. Is qui citatur in *l. si habitatio*, *§. utrum*, *de usu & habit. & l. 1. de arb. cæd. & l. 3. §. ligna*, *de pen. leg.* est ex veteribus, nempe P. Rutilius Rufus P. Mucii discipulus, qui Romæ consul fuit cum M. Manlio, & Asiæ proconsul, ut est in *l. 2. D. de orig. jur.* vel si Asconio credimus in Divin. Asiæ proconsulis quæstor, aut legatus, ut scribit Livius *lib. 70.* Hic etiam Rutilius rerum Romanarum historiam scripsit, auctore Athenæo in *lib. 6. δειπνοσοφιστῶν cap. ult.* & Velleio Paterculo, *lib. 2.* Scripsit & de vita sua libros aliquot, quorum sæpe auctoritate Charisius utitur, & orationes complures.

CAP. XXVIII. *De locatoris & conductoris nominum differentia.*

SUnt qui Locatorem eum esse definiant, qui mercedem accipit, Conductorem qui dat: & idcirco dominum ædium, Locatorem esse, inquilinum, Conductorem: huic ex conducto, illi ex locato actionem dari. Sed hæc definitio non est perpetua: nam plerumque Locator is dicitur, qui dat mercedem, Conductor, qui accipit. Ut ecce, qui domum faciendam dat, locat, & hic tamen mercedem dat: & retro qui faciendam suscipit, conductor est, merces tamen ei datur: & ut illi ex locato, ita huic ex conducto competit actio. Similique modo is, qui pecus pascendum, qui sarciendum aut poliendum aliquid, qui puerum docendum, qui onus ferendum accipit: quamvis mercedem accipiat, conductor est. In quærenda igitur Locatoris & Conductoris definitione, à quo detur vel accipiatur merces, spectandum non est: nam est Locator non is qui accipit sed etiam qui dat mercedem: Conductor, non is qui dat sed etiam qui accipit mercedem. At generaliter, Locator est, qui dat utendum vel faciendum aliquid: qui accipit, Conductor. Verum hæc definitio cujusmodi sit, appositis exemplis demonstrare necesse est. Is, qui dat suam domum utendam, aut opus faciendum, Locator est, cum tamen hic det, ille accipiat mercedem. Qui vero domum utendam, vel opus faciendum accipit, Conductor est: & hic tamen mercedem accipit, ille dat. Inde qui custodiendis vestimentis nostris operam suam exhibet, Locator est, nos Conductores sumus: at is, qui vestimenta custodienda suscipit, Conductor est, nos Locatores. Et juris professor, si ad docendum suas operas exhibeat, ac de mercede paciscatur, Locator est, discipuli sunt Conductores. Quod si Juris professor complures in ejus disciplinam se dantes edocendos suscipiat, Conductor est, discipuli sunt Locatores. Eadem ratione, si rem vendendam certa mercede tibi do, ego sum Locator, Tu conductor: sed si tu me rem vendendam rogas, & ultro mihi tuam operam defers, tu Locator es, ego Conductor. Denique navis magister, si navem det utendam, Locator est: idem si accipiat merces vehendas, Conductor est: utroque tamen casu mercedem accipit. Dominus vero mercium priore casu Conductor, posteriore Locator est: & utroque casu tamen ipse dat mercedem navis magistro. Quid autem fiet, si, utrum dominus mercium navem conduxerit, an merces locaverit vehendas, ignoretur, & ideo incertum sit utra ei competat actio ex locato, an ex conducto? Et proditum est præscriptis verbis actionem dari dubitationis tollendæ causa. Idemque in superioribus casibus dici potest, si quemadmodum inter contrahentes inita res fuerit, ignoretur. Ex his autem apparet perpetuam esse hanc inter Locare atque Conducere differentiam, ut nihil sit aliud Locare, quam utendum vel faciendum aliquid dare: Conducere, accipere. Quod a me cum esset aliquanto nudius propositum in *lib. 3. Instit.* justum visum est, ut hoc in capite latius explicaretur. Non attuli tamen capita legum, ex quibus exempla hæc prompsimus, quoniam satis omnibus patent in *tit. Locati*, *& de lege Rhod. & de æstim. ac. & de præscr. verb.* Possim etiam ex aliis auctoribus assimilia exempla promere compluria, sed cum tot propria habeamus, quid alienis indigemus? *Observ. Joan. Robert. in Animadv. cap. 10. lib. 1.*

CAP. XXIX. *Explicatio l. eum qui probabilem, C. de Episc. & Cler.*

REcte, ut mihi quidem videtur, in capite tertio concilii Nicæni συνεισάκτους Rufinus Aquilejensis interpretatur Extraneas mulieres: nam & in *l. eum qui probabilem*, *C. de episc. & cler.* sacerdotibus & clericis, dum inhibentur consortia extranearum mulierum, proculdubio συνεισάκτων consortia inhibentur. Alii tamen συνεισάκτους malunt subintroductas, vel intromissas, vel adscititias interpretari in *c. nullus & c. interdixit*, *32. dist. & in No. cxxiii. §. 1. & §. presbyteris*, & in Aquisgran. concilii cap. 39. & Arelatensis 2. cap. 4. & in Eusebii histo. lib. 7. cap. 30. ubi Beatus Rhenanus, ex Chrysostomi quodam sermone, quales eæ mulieres fuerint, diligenter interpretatus est. Sed extranearum appellatio cum Græco verbo conveniat, & sit ab Imperatoribus usurpata in *l. eum qui*, & ab *Greg. lib. 11. epist. cap. 40. & 41.* mihi probatur magis. Quod tamen in ea lege de sororia appellatione traditur, obscurum forsitan esse videbitur, nisi adnotavero συνεισάκτους, a clericis & sacerdotibus, qui earum consuetudine delectabantur, sorores, aut matres, aut filias appellatas, ut propudia sua sub his videlicet pietatis nominibus obtegerent: id quod Hieronymus indicat in lib. ad Rusticum monachum de vivendi forma, & in lib. de vitando suspecto contubernio, & in eodem Sermone Jo: Chrysostomus, & Ancyrani Concilii cap. 18. Sensus igitur legis hic est, ut ne quis Sacerdos aut Clericus tales domo sorores habeat, & generaliter ne extraneas, id est, συνεισάκτους habeat, nec ullas omnino mulieres, præter matrem, filiam, germanam, & eam quæ uxor ante Sacerdotium fuerit. Additur in Concilio Niceno θεία, & quælibet hujusmodi necessitudine conjuncta mulier, ut procul absit omnis ab ea suspicio. Est autem eadem *l. eum qui probabilem*, translata in leges Bajuvariorum *tit. 1. cap. de presbyt. & diac.* ut minime habitent cum mulieribus.

CAP. XXX. *De stipulationibus emptæ & venditæ hereditatis.*

STipulatio emptæ & venditæ hereditatis ex emptoris parte interponitur, *Quanta pecunia ad te ex hereditate illa pervenerit*, *dolove malo tuo factum est eritve quo minus perveniat*, *tantam præstari*, *l. 50. de verborum obligat.* Ex parte venditoris ut concepta fuerit stipulatio non habemus: constat tamen id inter cetera potissimum ab emptore caveri consuevisse. Quantam pecuniam venditor hereditario nomine dederit, solverit, præstiterit, tantam se venditori præstiturum, *l. si ex pluribus*, *D. de hered. vel act. vend.* Videntur & illa verba fuisse recepta, *Quanta pecunia ad eum pervenisset*, *l. liber*, *§. 1. D. de stip. serv.* atque ita utrinque interponi stipulationes indicat *§. ergo si quidem*, *de fideic. hered.* Ad eas vero pertinet, ni fallor, tota *l. 2. eod. tit.* quod ut planius intelligatur, eam ipse legem & stipulationum formulas retexere subtiliter in hoc capite constitui. Primum omnium hoc in lege proponitur, venditorem hereditatis de suo facto satisdare: quo in loco Satisdare significat Repromittere, quod frequens esse ostendimus in *tit. quib. mod. tol. oblig.* Repromissionis verba illa sunt, *Quanta pecunia ex hereditate*, &c. Dubitari potest, an etiam satisdare de evictione debeat: Quod negatur in ea lege, ubi quoque Satisdare est cavere, non fidejussores dare: nam neque alius quilibet venditor de evictione dat fidejussores. Venditor igitur, etsi præstare debeat hereditatem esse, & se heredem esse, si quid tamen ex corporibus hereditariis evincatur, ut eo nomine cavere non debet, ita nec eo nomine tenetur, quoniam hoc agitur, ut id ex ea venditione tantum emptor habeat, quantum habiturus foret venditor. Proinde si res evicta non sit hereditaria, ideo de evictione non agitur, quia id actum non fuit, ut res non hereditaria veniret: quod si res evicta sit hereditaria, injuria judicis non obligat venditorem, *l. 5. D. de evict.* Non potest igitur dari casus, quo venditor de evictione teneatur. Eademque ratione dicendum idem est in venditione peculii: nam utrumque juris nomen est. Attamen venditor hereditatis cavere, ita uti diximus, debet, *quanta pecunia*, &c. ubi primum illa occurrit quæstio, quid pecuniæ verbo contineatur: eadem fere sunt verba cautionis, quæ ex lege Julia præstatur uxori a marito manumittente servos dotales uxoris voluntate. Pecuniæ autem in ea proprie verbum accipitur pro æstimatione, pretio, nummis, *l. si vero*, *D. solut. matrim.* At certe in hac stipulatione, pecuniæ verbum etiam corpora hereditaria comprehendit, idque explicatur in *l. quisquis*, *D. de leg. 3.* & *lege pecuniæ verbum*, *& l. cum stipulamur*, *D. de verb. signifi.* nam & *l. pecuniæ verbum*, ad stipulationes emptæ & venditæ hereditatis proprie pertinere, & cum *l. 2. D. de her. vend.* conjungendam esse, inscriptio utriusque, nec non Hereditatis verbum in ea lege explicatum, aperte demonstrat. Sed rursus quæritur, verbum *quanta*, utrum ad mortis tempus referatur, an aditionis, an venditionis. Et *d. l. 2. §. 1.* venditionis tempus ait spectari, non mortis, non aditionis. Sententia hæc est: In venditionem hereditatis venire non ea tantum quæ fuerunt mortis vel aditionis tempore, sed etiam ea quæ post mortem aut post aditionem accesserunt: hereditas enim, licet nomen sit juris, accessionem tamen & decessionem recipit. Si quid igitur accesserit post aditionem aut mortem, hoc in venditionem hereditatis venit: si quid tamen heredis facto decesserit, ut puta si ante venditionem hereditatis rem hereditariam vendiderit aut donaverit, pretium ejus præstare debet. Item si post venditionem rem aliquam nactus sit, eam rem præstare debet, *d. l. 2. §. sed etsi rerum*, *§. sed & rerum*, *l. venditor ex hereditate*, *eod. tit.* Apparet autem ex his in exquirenda quantitate venditæ hereditatis, ita venditionis tempus spectari, ut accessiones hereditatem augeant, decessiones heredis facto contingentes non deminuant: quod in ponenda ratione legis Falcidiæ non observatur: hic enim tempus mortis inspicitur, nec vel accessionibus augetur, vel decessionibus deminuitur hereditas. Ideoque si creditor filii patrem heredem scripserit, lege Falcidia interveniente in hereditate computabitur, quod heres defuncto debuit pro ratione peculii, quod fuit mortis tempore, *l. eo tempore*, *§. si creditor*, *D. de pecul.* cui opponi solet *l. si creditor*, *D. ad leg. Falcid.* Earum vero inter se conciliatio eruenda est ex *l. cum quo*, *D. eod. tit.* At si creditor filii patrem heredem scripserit, & his porro hereditatem vendiderit, emptori de peculio tenebitur, quod fuit venditionis tempore, & ita est accipienda *l. si creditor*, *D. de pec. l. 2. §. illud quæsitum*, *D. de hered. vend.* Tempus quidem mortis hoc etiam casu, vel saltem aditionis spectari conveniebat, ut in lege Falcidia: sed ideo venditionis tempus inspicitur, quia plerumque id inter vendentem & ementem agi videtur, *d. l. 2. §. 1.* sequitur in stipulationis formula, *Ex hereditate*: plenior esset uberiorque stipulatio, si diceret, *Ex testamento*. Cum vero dicat *Ex hereditate*, nec hereditas pupillaris, nec prælegata emptori præstanda sunt, *d. l. 2. §. illud potest quæri*. Non præstantur etiam ea quæ ex hereditate, sed propter hereditatem percipiuntur, ut in specie *l. item veniunt*, *§. cum prædiximus*, *D. de petit. hered. & d. l. 2. §. solet*. Verbum autem *pervenerit* uti accipiendum sit in eadem lege, explicatur *§. pervenisse*, & ut in cautione legis Juliæ, sic in hac stipulatione videtur pervenisse, sive jam exegit, sive exigere potest: & ideo cedere actiones venditor debet, non tantum principales, sed etiam accessorias, eas quoque quas ipse venditor postea nactus est, *d. l. 2. §. non solum*. Ex cessione, emptori directæ competunt. Sine cessione, utiles. Additur in stipulatione, Dolove malo tuo factum est eritve quo minus perveniat. Quæ verba sic explicantur in eadem lege, *§. sed & si quid*, ut dolum comprehendant & latam culpam. Ideoque venditor ex empto tenetur sive dolo, sive lata culpa id egerit, ne quid ad se perveniret. De levi culpa non tenetur, nisi cum in ea re custodienda, quæ jam ad ipsum pervenerit, negligens est, *l. 3. D. de hered. vend.* Hæc de stipulatione emptoris. Ad stipulationem venditoris, & ea quæ oportet emptorem præstare venditori pertinent a *§. Sicuti lucrum*, cetera omnia usque ad finem legis. Et, ut breve faciam, ad emptorem lex ait pertinere damna, onera, impensas hereditarias, æs alienum defuncti, etiam quod heredi defunctus debuit: quia etsi id videatur aditione confusum esse, tamen empta hereditate restituitur heredi & conservatur. Sed & si quid in rem hereditariam, quam venditor sibi recepit, ante venditionem impensum sit, id quoque venditori præstandum est, *d. l. 2. §. si venditor*, & hæc ita sibi recte dari venditor stipulatur, emptor promittit. Ad venditorem creditores hereditarii veniunt. Ad emptorem invitum non veniunt, *l. 2. C. de pact. l. 2. C. de hered. vend.* præterquam si fisco vendita hereditas fuerit, *l. 1. C. eod.* & ideo venditori, si quid hereditario nomine præstiterit, hac stipulatione caveri solet. Sed & si non fuerint interpositæ stipulationes emptæ & venditæ hereditatis

dita-

ditatis, ad ea quæ his stipulationibus comprehendi so-
lent, ex empto & vendito actiones dari, nemo est
qui ambigat.

CAP. XXXI. *Explicatio l. 1. C. de obligat. & act. & l. nulla, C. de procurat.*

VUlgo jactitur, mandatum re integra finiri morte
domini: quod in mandato venditarum, donata-
rum, aut in solutum datarum actionum non obtinet,
nisi si dominus sine herede decesserit: mortuo enim
domino sine herede, utilis actio mandatario competit,
ex cessione directa non competit, & hæc, ni fallor, est
sententia *l. 1. C. de oblig. & act.* a nemine, quod sciam,
adhuc explicata. Proponam speciem legis, ut melius pos-
sit ejus cognosci sententia. Valeria mulier (cui, si se
obliget, non si pro alio pecuniam solvat, S.C. Velleja-
num opitulatur) creditori pro debitore pecuniam nume-
ravit, non tam solutionis nomine, quam quasi pretii lo-
co: & ideo actionem quoque suam creditor mulieri man-
davit. Porro is decessit re integra, id est nondum li-
te contestata. Quæstionis est, an mandatum sit finitum.
Et quidem si heredem creditor habeat, mandatum non
finitur, propterea quod fidem venditionis ab herede im-
pleri oportet. Itaque mulieri non tantum utilis actio
proprio nomine, sed etiam directa ex cessione competit.
Quod si heredem non habeat, finitur mandatum: &
ideo Valeriæ utilis quidem actio datur, quæ cuilibet em-
ptori actionis proprio nomine competit, directa ex man-
dato non datur. Ut ergo ejus morte, qui nomen emit,
mandatum non finitur, *l. illam, C. de donat.* ita morte
domini mandatum non aliter finietur, quam si is re inte-
gra sine herede decesserit. Et hæc quidem obtinent in
procuratore in rem suam puta in mandato venditarum,
vel donatarum actionum, sicut initio diximus: nam si
in rem meam ad agendum vel defendendum procura-
torem constituero: me re integra mortuo, mandatum fi-
niri, nemo est qui nesciat. Verum dubitari potest
utrum isto casu rem integram esse definiamus, eam quæ
nondum sententia judicis definita est, an, ut superiore
casu, eam quæ in judicium deducta & contestata non-
dum est: quod ratio facere videtur, & ita Juliano pla-
cet in *l. nulla, C. de procurat.* Igitur si dominus post litis
contestationem decesserit, mandatum non finitur. Ratio
Juliani hæc est, quia litis contestatione procurator do-
minus litis fit: usque adeo, ut & alium ipse procura-
torem facere possit. Memini hanc Juliani constitutionem
a Symmacho laudari lib. 1. epistol. his verbis. *Successit
aliud, ut obitu Marcianæ clarissimæ feminæ mandatum di-
ceretur extinctum, sed contra venerabilis Juliani sanctio
stare procuratorum jussit officia, causarum dominis viven-
tibus inchoata.*

CAP. XXXII. *Emendata & explicata l. ult. D. de leg. lib. 3.*

DIcam primum quid emendandum putem in *l. ult. D.
de legat. lib. 3.* deinde quid me moveat, & quæ
sit legis totius sententia, breviter exponam. Puto sic
initium legis emendandum esse, *Si pater exheredato fi-
lio instituit heredem extraneum.* Itaque pro *Substituit,*
repono, *Instituit:* ut sit hæc species, Pater filium im-
puberem exheredavit, extraneum heredem instituit, &
alium quemdam filio exheredato in secundum casum
substituit: deinde illo extraneus hunc filium heredem
instituit: isque aditione factus heres, atque adeo pater-
nam hereditatem nactus, ex beneficio heredis paterni,
non ex judicio patris, intra pubertatem decessit, eique
substitutus e substitutione pupillari heres extitit. Quæ-
ritur, an ea legata, quæ a substituto exheredati filii pa-
ter reliquerat, debeantur. Et quidem si heredi extraneo
filius exheredatus fuisset substitutus, & primum here-
ditas ad eum ex substitutione, deinde ad exheredati sub-
stitutum pervenisset, a substituto exheredati relicta pro-
culdubio legata deberentur. At cum in specie proposi-
ta non ex substitutione patrisque judicio, sed ex heredis extranei testamento ad exheredatum hereditas pervenerit, magis est ut legata substitutus non debeat: nam & hoc casu ab ipso exheredato legari non potuit, illo potuit: non est autem æquum ut plus testator juris habeat circa personam substituti, quam in eo cui eum substituit, *l. qui fundum, §. qui filios, D. ad leg. Falc.* Atque ita in initio legis de qua agitur, speciem ponendam esse indicant quæ sequuntur: quibus illo amplius dicitur, idem dicendum esse, si frater institutus fratrem exheredatum instituerit, & is deinde adita hereditate fraterna intra pubertatem decesserit: nam etsi quod per fratrem accipit, proprius ex patre ipso esse videatur (cui per patriam potestatem ambo ita devincti sunt, ut unam familiam unamque personam quodammodo constituant) quam id quod per extraneum heredem exheredatus filius accipit: si tamen verum amamus, utroque casu dicendum est, non directo, id est principaliter, sed per successionem bona patris ad filium exheredatum pervenire, denique substitutum exheredati legata non debere. Idemque est si frater exheredatus instituto fratri ab intestato heres extiterit. Cum vero ut species ponitur in fratre, ita quoque in extraneo ponenda sit, quis non videt pro *Substituit*, necessario legendum esse *Instituit*? Nam si legamus, *Substituit*, & ita ponamus pupillo substitutum heredem extraneum pupillo herede relicto decessisse, nullus profecto substitutus pupillo superfuerit. Quod enim affingit Accursius, duos ei substitutos patrem dedisse, heredem extraneum, & Sempronium, omnino commentitium est: nec sane fuit cur auctor legis duorum substitutorum exemplum apponeret. Placet etiam in illo legis loco, *Quia non principaliter, sed per successionem bona fratris ad eum pervenerunt:* pro *Fratris*, reponere *Patris*: nam patris dumtaxat hereditas, uti ad filium pervenerit inspicitur. Sic paulo ante, *Quia non directo*, inquit, *sed per successionem ad filium hereditas patris pervenit.* Et cum uno in loco dicat *Directo*, in altero *Principaliter*: ex eo etiam colligendum est, Directo nihil esse aliud quam Principaliter: idque memini me adnotasse in *§. ult. quod cum eo*, &c. Imperatores dixere, *nomine principali* in *l. 8. C. Theod. de his qui sup. relig. conten.* Julianus suo nomine in edicto novo.

CAP. XXXIII. *Explicatio l. 1. C. de quæstion.*

VEtere S.C. cavetur, quæstionem de servis contra dominos haberi non posse. Ab hac sententia Impp. Severus & Antoninus in *l. 1. C. de quæst.* tres excipiunt causas, adulterii, fraudati sensus, majestatis. At quæri potest, an ut in adulterii, sic & in stupri vel incestus causa, in domini caput servi torqueantur. Et respondetur non torqueri in *l. de incestu, l. extraneo, D. de quæst.* quod & Ammianus Marcellinus tradit lib. 28. *Mancipia*, inquit, *squalore diuturno marcentia in domini caput ad usque ultimum lacerabat exitium, quod in stupri quæstione fieri vetuere clementissimæ leges.* Valer. tamen *6. cap.* 8. M. Antonii oratoris servum in caput domini tortum fuisse cum incesti esset reus, & Cicero in Part. de incestu quærendum. Sed si per adulterium incestum committatur, domino incesti postulato recte Papin. respondit de servis quæstionem haberi, *l. vim, §. ult. D. de adult. coerc. l. si quis viduam, D. de quæstion.* nec incesti crimine adulterii crimen obliteratur. Ceterum non primi Severus & Anton. a S. C. adulterii crimen exceperunt: namque hoc, ut Papin. ostendit in *l. extraneo*, M. Antoninus philosophus primum, deinde maximus princeps secutus est. Ubi nemo est, qui non sit quæsiturus, quem Papin. Maximum principem vocet. Is autem est Severus Imperator, *l. in honoribus, D. de vacat. mun. l. qui solidum, §. 1. de legat. lib. 2.* Eidem Papiniano etiam Optimi & Maximi sunt principes Severus & Antoninus in *l. Jurisperitos, de exc. tut. l. cum secundis, §. 1. de his quib. ut indig. l. 7. De vac. mun.* Et hi etiam fraudati census crimen exceperunt. Crimine hoc tenentur, qui non omnia quæ habent, ex fide bona in censum deferunt. Est & fraudati vectigalis crimen, *l. fraudati, D. de publican.* sed hoc ipse crimen exceptum fuisse non invenio. Iidem Imperatores perduellionis crimen excipiunt. Tum adjiciunt. In ceteris criminibus, si dominus aliis probationibus fuerit convictus, inanem esse præscriptionem hanc, quo servi quoque in domini caput interrogati fuerint. Unde consequens est, deficientibus aliis probationibus, utilem esse præscriptionem. Credo hujus rescripti partem quandam referri in *l. 1. §. item Severus Spicio Antigono, D. de quæstion.* de servorum indiciis contra dominos non admittendis: nam etsi in inscriptione rescripti sive *l. 1. C. de quæstion.* vulgo legatur *Antianæ*, tamen quia veteres libri habent *Antigone*, credo legendum esse *Antigono*, ut in *§. item Severus.* Id vero ad extremum additur in eo rescripto, In civilibus causis ex inopia probationum servos interrogari. Placet enim Haloandri lectio, tum quia hæc rescripti pars ita refertur in *l. Divus, D. de quæstion.* tum etiam quia rationi summopere id congruit: nec enim in domini caput interrogantur qui civilibus in causis interrogantur. Ideoque licet in criminalibus nec inopia probationum audiantur, in civilibus tamen vel inopia probationum audiendi sunt. Quamobrem non *Nec inopia*, sed *Ex inopia* legendum est. In lege illa etiam error est in Coss. & pro *Fusco & Dextro*, legendum *Dextro & Prisco.*

CAP. XXXIV. *Explicatio l. dotalem, & l. hac actio, D. sol. matrim.*

MAritus aut uxore donante, aut negotio contracto, aut invita uxore manumittit servum dotalem. Si donante uxore, nihil uxori præstat, *l. si constante, §. si vir, l. quod si vir, D. sol. matr.* Si negotio gesto, ea vir uxori præstat, quæ a liberto ad eum quasi ad patronum pervenerunt. Cetera quæ alio jure ad eum pervenerunt, non præstat. Illa vero præstari ex lege Julia & Papia Ulpianus indicat in *l. si vero, D. eod.* & inde ipse colligo ex *lege Julia* uxori actionem dari, ut vel res ei vel cautio præstetur. Cum enim obligatio nova lege introducitur, neque cavetur quo genere actionis experiundum sit, ex lege agendum est, *l. 1. D. de condic. ex lege*, atque hoc etiam confirmat *l. filius, §. ult. D. ad leg. Cornel. de fals.* Quæsitum est, inquit, quid mulier ex lege Julia consequi possit, id est, quid condictione ex lege Julia consequi possit. Hæc vero est illa diu perquisita necdum ab interpretibus inventa actio, de qua agitur in *l. hæc actio, D. sol. matrim.* Hæc actio, inquit, etiam constante matrimonio, mulieri competit. Hæc actio, id est, condictio ex lege Julia, non actio de dote (nam hæc matrimonio constante non competit excepto casu *l. si constante in prin. solut. matr. & l. 1. C. de repud.* ad quos si cum Azone sententiam legis *hæc actio*, coangustaveris, profecto fueris ridiculus) non actio ex stipulatu (quandoquidem hac ipsa actione stipulatio extorquetur, officio enim judicis præstatur, *l. si constante, §. si vir sol. matrim.* & hic utique judex, cujus officio præstatur cautio, cum sine actione judex esse non possit, additur actioni ex lege Julia) non est etiam illa, vel mandati, vel negotiorum gestorum actio: nam etsi muliere invita servos dotales manumiserit maritus, hæc de qua loquimur actio competit: & huc pertinet *l. dotalem, D. sol. matr.* cujus, ni fallor, hæc est sententia: Si servos dotales invita uxore maritus manumiserit, omnia uxori præstat, sed non eodem omnia judicio: nam ea quidem, quæ jure patronatus consecutus est, etiam constante matrimonio restituit condictione ex *lege Julia*, cetera autem dotis judicio, soluto matrimonio. Quia vero lex *Dotalem*, in initio ambiguo verbo usa est, *Invita*, vel teste Seneca *lib. 6. de benefic. cap. 7.* ideo in fine additum est, *Si modo uxor manumittenti refragatur*: ut intelligeremus invitam esse, non quæ consentit, sed quæ contradicit.

Observ. Joan. Robert. in Animadv. cap. 20. lib. 2.

CAP. XXXV. *Quo causa momenti & proprietatis ordine agatur.*

QUid sit momentum, exposui libro primo. Nunc ostendam hoc capite, momenti causa quo ordine quibusque legibus agatur atque decidatur. Et alia quidem est principalis, alia momenti causa: In hac, de erepta possessione agitur, In illa, de proprietate: utraque autem ab uno eodemque judice definienda est, ut est constitutum in *l. nulli, C. de judic.* & Gregorius recte his verbis exponit *lib. 7. Epist. cap. 100. Legali provisione decretum est tam momenti, quam proprietatis causam in uno eodemque judicio debere cognosci.* Ceterum prius de momento, quam de proprietate cognoscendum est: & hinc an eæ duæ quæstiones a judice simul disceptari & definiri possint, ab interpretibus nostris varie disputatur. Ego inveni apud Symmachum *lib. 1. Epist.* jampridem hoc fuisse ab Imperatoribus ita definitum, non ut cogantur, sed uti possint judices, si velint, quotiens de possessione judicant, continuo etiam, si casus tulerit, de proprietate cognoscere. Sed libet referre totam hanc momenti quæstionem, quæ apud Symmachum agitata, & ab ipso deinde per epistolam Imperatoribus relata est, ut intelligatur quæ tunc fuerit movendi & exercendi momenti ratio. Cæsariana massa communis erat inter Scirtium ac Theseum ex æquis partibus pro indiviso: nam ex mandato Facianæ clarissimæ feminæ Scirtius Theseo massam communicaverat. Massam, possessionem sive coloniam vocat, Massarium, colonum: quibus verbis Cassiodorus & Gregorius utuntur sæpissime in epistolis, & Rotharius Rex Langobardorum in edicto suo. Porro Theseus cum decessisset in minore ætate liberis heredibus relictis, Scirtio vi erepta est pars dimidia Cæsarianæ massæ. Scirtius momenti beneficium impetravit, ac per executorem, cum ei possessio redintegraretur, huic rei se objecerunt heredes Thesei, & Artemisius Olibrii procurator. Ibi tum Symmachus præfectus urbi, a quo Scirtius momenti beneficium impetraverat, ut statum possessionis omnem pernosceret, officialibus negotium dedit, ut colonos prædiorum evocarent, iisque quorundam interventu exemptis, cum jussisset rursus ad hanc rem instruendam necessarios evocari, exhibitus est unus Thesei libertus, adfuerunt heredes etiam Thesei, procurator Olibrii non adfuit. Interrogatus libertus quis prædiorum colonos abduxisset, nonnullos delituisse, alios vero ad villam Olibrii perductos fuisse respondit: atque ita qui non fuisset in patronum interrogatus *l. libertorum, C. de testib.* in liberos patroni jure interrogatus fuit: sed iis tamen, quæ ab eo dicta sunt, non magnam fidem habuisse Symmachus videtur: ac deinde fuit etiam a Valentiniano constitutum, ut liberti ne in patronorum filios vel nepotes interrogarentur, in *Novel. de libert. & suc. cor.* Porro audito Thesei liberto, evocati sunt & exhibiti Prænestini confines Cæsarianæ massæ, ac tum Olibrii procurator etiam emersit, & defensor minorum, id est, heredum Thesei, sine quo judicium cum eis consistere non poterat, & agitari de possessione cœptum est: ac pro sua quisque parte, cum sibi possessionem defendisset, interrogati tandem sunt Prænestini curiales hoc ordine. Nomina primum ac singulorum dignitates præfectus urbi sciscitatus est, tum quis esset locorum, de quibus agebatur, justus possessor, deinde quis tributa & indictiones, quæ quidem sunt possessorum onera, exolvisset. Responsum est, possedisse Scirtium cum Theseo, eosque onera semper tributorum & indictorum sustinuisse. Rursus interrogati quis e possessione Scirtium dejecisset, hujus rei culpam in actores Olibrii contulerunt, eaque omnia denuo auditis reis intima-

ta partibus cum fuissent, ibi tum Olibrii procurator dixit, massæ partem dimidiam Olibrio Thesei morte quæsitam esse: Contra Scirtius, fateri se morte Thesei, cum quo massam communem habuit, massæ partem dimidiam ad alios translatam esse, eamque se consentiente Thesei heredes retinere, nec impedire se quin eam Olibrius quoque, si possit, sibi retineat: ceterum ad se massæ alteram dimidiam partem pertinere. Defensor autem minorum dixit, massam in solidum ad minores pertinere, quod partem Theseo ex Facianæ mandato Scirtius tradidisset, partem in liberos Thesei spontanea largitate contulisset. Cui sic respondit Scirtius, se Theseo petente, eandem partem, quam ex mandato Facianæ tradidit, in eum vel ejus liberos veluti ex donatione contulisse, sicut sæpe alias fit, ut quod ex transactionis causa traditur, veluti ex emptione tradatur, *l. cum ea quæ*, *C. de transaction.* ut id quod agitur majorem vim obtineat. Ea vero se mente fuisse Scirtius ex eo demonstrabat, quod posteriore donatione se partem pro indiviso donare conscripsisset: nec enim, si partem ipse sibi nullam retinuisset additurus fuit pro indiviso. Hæc omnia, quæ ex utraque parte adserebantur, cum Symmachus dixisset non ad momenti, sed ad proprietatis quæstionem pertinere, ac ipsi etiam defensores de jure simul cognosci desiderarent, proferrentque illam constitutionem, quæ judici tribuit potestatem de possessione simul & proprietate cognoscendi, & cum de proprietate illi non tantum cum Scirtio, sed etiam inter se certarent: visum est Symmacho pronuntiandum prius esse de possessione, dilata proprietatis causa. Ita igitur ex Scirtii documentis & curialium testimonio, pronuntiavit pro Scirtio. Defensores provocarunt ad principem: nam a præfecto urbi provocatur princeps, *l. Æmilius*, *D. de minor.* Non fuit recipienda provocatio, *l. 1. C. si de momen. poss.* Symmachus tamen eam recepit, ut in examen, inquit, Imperatorum & invasionis indignitas & modus judicii perveniret.

CAP. XXXVI. *Explicata l. penult. D. de trit. vino, & oleo leg.*

DOlia esse in vasis vinariis aperte demonstrat *l. vinaria*, *D. de verb. signific.* modo si in eis vinum sit. Huic sententiæ quidam opponunt *l. penul. D. de trit. vino, & oleo leg.* Quam ipse nunc si fideliter exposuero, non esse cur eam illi adversam faciant, nisi me fallo, & statim persuasero. Vino legato aut vendito debentur amphoræ & cadi: utres aut cullei non debentur, quia non condendo, sed deferendo vino parati sunt, nec sunt vasa vinaria. Dolia quoque non debentur, quoniam ad perpetuum usum in cella defodiuntur & deprimuntur, nec ut cadi & amphoræ ideo habentur ut exportentur: idemque plerumque cupparum usus est, & ideo eæ quoque debentur. Quamobrem is, qui doliare vinum vendidit, nisi in tempore vinum tollatur, id potest effundere: atque ut sciatur, vino ad mensuram vendito, quantum emptori perierit, qui pro eo, quod admensum fuerit, pretium debet, mensuram, ut Jurisconsulti veteres tradiderunt, facere per corbem potest, *l. 1. §. ult. D. de peric. & com. rei vend.* quod facere a veteribus dictum videtur, ac si per cribrum dixissent, ut sic quod ex dolio diffunditur, quasi in vas aliquod effluat statim & effundatur. Vix enim est, ut corbis liquorem contineat, cum fiat ex viminibus, ut Varro *lib. 1. de re rust.* scribit, *cap. 22.* & proprie cogendis fructibus comparata sit, *l. in instrumento*, *D. de instru. vel instrum. leg.* Et ut maxime ita possit corbis conserte contexteque fieri ut vinum contineat (nam & ex viminibus ita naves fieri Cæsar, Plinius, Lucanus auctores sunt) corbis tamen mensuræ genus non est. At sicut vino doliari vendito, non ita vino legato, potest vinum heres effundere, licet per exceptionem quanti sua interest habuisse dolia inania sibi servare possit: idque ostendit *l. si heres*, *D. de trit. vin. & ol. leg.* ubi ratio diversitatis ab Accursio recte notata est, multo certe felicius quam ab eodem fuerit in superiore quæstione statuta differentia inter legata & venditiones in *l. in testamentis*, *D. de divers. reg. jur.* nec enim ea in re quidquam a venditionibus legata distant, sed, ut superius dictum est, tam vendito quam legato vino cadi & amphoræ debentur: dolia, cuppæ prædio inhærentes, utres, cullei non debentur. Hinc existit quæstio. Si quis vina cum vasis legaverit, an & vina doliaria debeantur: Nam etsi re vera dolia sint vasa vinaria, vulgus tamen in vasorum numerum ea proprie reputat, quæ exportantur, quæ non hærent prædio, quæ ad perpetuum usum non reservantur, ut puta cados & amphoras. Ideoque Trebatius dicebat ex defuncti sententia non deberi vina doliaria, quod ea tantum legasse videretur, quæ in vasis, id est, amphoris & cadis essent: vinum autem, quod est in doliis, vulgus in vasis esse non putat. Ex verbis tamen Trebatius ait vina etiam doliaria deberi. *Ceterum*, inquit, *dolia in vasis vinariis non essent*: ubi *Ceterum* significat absurdum, & sumitur pro alioquin. At a Proculo Trebatius merito reprehenditur in *d. l. penult.* Sententia Proculi hæc est: Demus, concedamus hoc, dolia non esse in vasis vinariis, atque ita rem falsam admittamus, majoris contentionis evitandæ causa, non tamen legato vino cum vasis, id quod in vasis non est, id est, quod est in doliis, ideo minus debebitur. Tam ergo doliare, quam vasarium debebitur, sicut servis cum peculio legatis: tamen non peculiati servi debentur, quam peculiati, *l. 6. de trit. vin. & oleo leg.* Hæc si diligenter expendantur & conferantur cum illa *l. pen.* ejus, ut opinor, sensus unicuique liquido constabit. Illud adjiciendum est, in ea lege corrupte legi *Probetur*, existimare me, cujus verbi loco lubenter sane reposuero. *Prometur*. Horatius, *Promere languidiora vina*. *Benignus deprome quadrimum*. Ovidius 4. Fastorum, *Quæque puer quondam primis diffuderat annis, Promit, fumoso condita vina cado.*

CAP. XXXVII. *Variasse Papinianum, reique hujus quædam in Justiniani Pandectis adhuc extare vestigia.*

VAriasse Papinianum, & mutasse aliquando sententiam scribit Justinianus in *l. ult. §. sed cum*, *C. de furt.* sed hoc idem ipse Papinianus de se ipso profitetur in *l. si venditor*, *§. ult. D. de ser. expor.* quod uti frustra cum eo *§. ejusdem tituli*, *l. servus ea lege*, interpretes nostri adducere in concordiam conentur, manifesto indicabit, si totam eam quæst. in qua variavit Papin. diligenter exposuero. Igitur si servus hac lege venierit, ut exportetur ex Italia, vel ut ne exportetur, si contra legem factum esset, si venditor pœnam stipulatus sit: actio ex stipulatu omnimodo competit sive vindictæ, vel affectionis, sive pecuniæ nomine venditoris intersit. Quæsitum est, an eadem sit vis actionis ex vendito, quæ quidem lege non servata, non tantum si pactus sit pœnam ab emptore præstari, sed etiam si nihil ea de re convenerit, venditori competit. Et quidem si pecuniæ sive rei familiaris nomine venditoris intersit, ut puta quod ipse ob legem non servatam in pœnam inciderit, nemo dubitat ex vendito actionem esse. Æque bonæ affectionis ratione, etiamsi nihil ob eam rem venditori absit, ut puta si servus contra legem exportatus fuerit, venditori actio competit: quoniam hominem beneficio affici, hominis interest propter naturalem hominum cognationem inter se, *l. ut vim*, *D. de just. & jur.* At solius vindictæ ratione, id est, quod animo sævientis non sit satisfactum, Papiniano aliquando placebat, ne ex pacto quidem in continenti apposito actionem esse: atque ita sæpe fit alias ut stipulationi plus quam pacto ex continenti apposito tribuatur, *l. quod si locus*, *D. de religios.* *l. avia*, *C. de jur. dot.* Id autem Papiniano placuit *lib. 10.* quæstionum, id est, in *l. servus ea lege*, quod crudele nimium sit, & indignum, si res familiaris nullum damnum patiatur ob pœnam vel contumeliam homini non irrogatam hominem experiri. Sed idem Papin. *lib. 27.* mutavit sententiam, & a Sabino restatus est se in contrarium trahi, quod semper intersit venditoris, propterea quod ut lex servaretur, ideo viliore pretio servum vendidisse videatur: & hoc continetur in *l. si venditor*, *§. ult.* Utinam qui hoc tempore jus nostrum interpretantur, Papinianum imitati, quæ vel falso vel inepte aliquando & senserint & scripserint, ingenue retractent, nec eis contra quam postea resciverint, tam obstinato tamque obfirmato animo, uti faciunt, perseverent.

CAP. XXXVIII. *An tutor pupillum adrogare possit.*

ADrogari antea non poterat nisi jam vesticeps, id est pubes, ne in potestate tutorum esset, liberum caput alienæ ditioni subjicere: atque hoc Aulus Gell. scribit *lib. 5.* Nunc ex constitutione Antonini Pii etiam investiceps, causa cognita, adrogari potest: quod etsi nominatim in Pandectis relatum non sit, Ulpianus tamen ita scribit in Fragmen. & in Pandectis etiam sæpe fit mentio quartæ Antonianæ pupillo adrogato debitæ. Illud vero hic inspici quærique dignum est, an pupillus a tutore ipso adrogari possit: qua in re pugnare videtur *l. nec ei permittitur*, *D. de adop.* cum *l. nonnumquam eod. tit.* nam *l. nec ei* adrogationem ait non esse permittendam, ne ratio reddendæ tutelæ cohibeatur, *l. nonnumquam* omnimodo esse permittendam. *Imperator*, inquit, *Titus Antoninus rescripsit, privignum suum tutori adoptare permittendum.* Idem igitur qui adrogationem pupilli permisit causa cognita, & eam tutori nominatim permisit. Sed verius est, tutori vitrico pupilli adrogationem permitti: quod etiam Accursio nostro suboluit, quoniam eum est verisimile affectione sancta moveri ad privignum eundem pupillum suum adrogandum, idque confirmat *l. ult. C. de confir. tut.* Plinius ad Trajanum *l. 10.* *Voconii Romani eximia pietas hanc ipsam matris liberalitatem, & statim patris hereditatem & adoptionem a vitrico meruit.* Enimvero si pubes factus privignus non expedire sibi adrogationem vitrici probaverit, pristinum jus recipiet, *l. & si pubes*, *D. de adopt.* Et quidem hæc eo maxime sic explicanda esse censui, quod non desint qui pro *Privignum* in *l. nonnumquam*, sibi persuaserint, legendum esse *Pupillum*

CAP. XXXIX. *Explicata quæstio l. Stichum qui meus erit, D. de legat. lib. 1. & emendata l. scribit, §. ult. D. de auro & arg. leg.*

MUltum a demonstratione condicio distat: Demonstratio in præsens, Condicio in futurum tempus confertur. Hæc omnimodo exstat necesse est, ut legatum debeatur. Illa etiamsi vera non sit, atamen debetur. Et ideo non frustra quæritur in *l. 6. D. a legat. lib. 1.* utrum hæc verba *Stichum qui meus erit cum moriar*, demonstrationem an condicionem faciant. Labeo autem ea pro demonstratione accipit, *l. 5. §. 1. D. eod. in l. nuper*, *§. ult. de legat. lib. 3.* Trebatius contra, pro condicione, nec putat quicquam interesse, ita legetur, *Qui meus erit*, an *Si meus erit.* Ideoque si tempore mortis in reum aut pro parte servus alienus fuerit, ex sententia Labeonis totus debetur, ex sententia Trebatii non debetur, ni quatenus eo tempore defuncti fuerit. Trebatius præceptor fuit Labeonis: sed Labeo, auctore Pomponio & Gellio, in his, quæ a præceptoribus accepisset, non perseverabat: ideoque non mirum si Labeo hac in re a Trebatio dissideat. Obtinuit autem sententia Trebatii, ut in illa *l. 5. & l. nuper* traditur. Proinde in *l. 6.* dum Julianus ait magis condicionem legato injecisse, quam demonstrare voluisse patremfamil. eo in loco articulus *Meis*, non ut sentit Accurs. συγκριτικῶς, verum ἀπλῶς accipiendus est, ut & *§. is quoque*, *quib. mod. re contrah. obligat.* dum Justin. ait solventem magis velle negotium distrahere, quam contrahere, apud Paulum in *l. 1. D. comm. divid.* dum ait actionem pro socio magis ad personales præstationes, quam ad communium rerum divisionem pertinere. Sumitur tamen alibi συγκριτικῶς, ut in *l. jubere*, *D. de jurisdic.* utramque vero hujus articuli significationem sic eleganter Diogenes Laertius expressit in Pyrrhone Heliensi αὐτὸ δὲ τὸ μᾶλλον ἢ συγκριτικῶς ἐκφέρεται, ὡς ὅταν φῶμεν μᾶλλον τὸ μέλι γλυκὺ ἢ τὴν σταφίδα: ποτὲ δὲ ἀπλῶς ἐκφέρεται, ὡς ὅταν φῶμεν μᾶλλον ἡ ἀρετὴ ὠφελεῖ ἢ βλάπτει: σημαίνομεν γὰρ ὅτι ἡ ἀρετὴ ὠφελεῖ, βλάπτει δ' οὔ. Movetur tamen Accursius *l. scribit*, *§. ult. D. de auro & arg. lega.* ubi hæc verba, *Quod paratum erit*, Q. Mucius ait habere in se & demonstrationem legati & argumentum. Sed & movetur loco admodum corrupto atque depravato: nam cum dixerit Quintus Mucius hanc scripturam *Quod paratum est*, in se demonstrationem habere: quid hæc ab illa distabit, si demonstrationem illa quoque in se contineat? deinde, quid sibi vult eo in loco argumentum? Ego ducta conjectura ex quibusdam libris in quibus legitur Augmentum, sic emendavi, *Rectissime scribit Quintus Mucius, ut hæc scriptura habeat in se & deminutionem legati & augmentum.* Hæc est igitur ex Mucii sententia inter duas illas legatorum formulas differentia, quod quæ in futurum concipitur, deminutionem in se atque augmentum legati contineat: illa vero quæ in præsens concipitur, non item. Simili pene loquendi figura Ulpianus ait in *l. item veniunt*, *D. de pet. hered.* hereditatem & augmentum recipere & deminutionem. Non dubito quin doctissimus quisque hanc emendationem nostram approbaturus sit.

CAP. XL. *Addita quædam his quæ in primo libro sunt tradita.*

ADdatur lib. 1. cap. 9. Cajum etiam Fufidii auctoritate uti in *l. ult. D. de manum. vind.* Et quia capitis 31. emendatio cœpit jam a quibusdam rejici & repudiari, addatur quod Varro *lib. 2. de analog.* scribit, Cubiculum si fenestram non habeat, cæcum dici. Audio etiam non probari emendationem *cap. 13.* ubi in *l. Fulcinius, ex quib. caus. in poss. ea.* pro *Stationes*, audere me *Statuas* reponere conscripsi: Stationes enim tabernas esse, tabernasque circa forum complures extitisse: Igitur non fuisse cur eo in loco veterem commutaremus lectionem. Ego vero cum id scriberem, tabernas in foro Romano fuisse jam inde a Tarquinio Rege, qui circa forum privatis ædificanda loca divisit, auctore Livio, non ignorabam: eas vero tabernas appellari Stationes non existimabam, neque vero nunc etiam arbitror. Ceterum qui hoc adstruere conantur, proferunt, *l. item apud Labeonem*, *§. convicium*, *D. de injur.* ubi tamen diserte Statio, tanquam diversa, separatur a taberna. Ad hæc persæpe ita Stationis nomen in Plinii epistolis accipi notant: qua in re facere non possum, quin ab eis candorem animi requiram: nam Stationem quidem militum Plinius lib. 10. dixit, & in uno libri primi atque altero libri secundi loco stationes apertissime pro locis in quibus homines adesse frequentes & convenire solent vel audiendi vel confabulandi vel reficiendi animi causa, ut & Juvenalis *Sat. 11. & Aul. Gellius lib. 13.* quæ Græci συνέδρους, & κύκλους, Latini etiam circulos vocant: eodemque modo sæpe Stationes Tertullianus dixit, loca demonstrans in quibus Christiani stantes die Dominico Dominum orabant (nec enim eo tempore Deum, uti tum loquebantur, de geniculis adorabant) idque nomen idem ipse ait esse ab exemplo militari translatum in libro de Oratione: & ita quoque Marcellinus accepit in fine libri 28. Putem eadem forma in *l. ne quis*, *C. de dignitat.* deformis ministerii (si enim legato ex veteribus libris, & ex Alberico) Stationarios appellari eos qui mercium vilissimarum apothecas secum deferentes certis in locis aliquandiu consistunt, emptorem operientes: qui & ob eam rem apothecarii dicuntur in *l. si cohorthalis*, *C. de cohortal.* Eodem rur-

rurfus modo Stationes tabellionum dicuntur in *Novel. de rebellio. &* Stationes fifci non tantum in *l. 1. C. de fis. cens.* in. (ubi etiam in l. 1. *C. ne fis. rem quam usucap.* Forrus etiam ftatio dicitur *l. penult., D. de verb. fignifi.* circa finem & cauſa. At ut ad Plinium redeam, tantum abeſt, ut Plinius perſonæ in epiſtolis acceperit Stationes pro tabernis & officinis, ut neque Plinium, nec aliam quemquam auctorem ipſe profiteri audio ullo in loco in ea ſignificatione id nomium uſurpaſſe. Quod A ipſe non ignorans, & loco Silonii Asiabarchis non adeo contemnendo, & columnarium cum ſtatuis, quam cum ſtatuis ibi proximiori conjunctione addu&us, & eorum nominum inter ſe commutationem facilem eſſe intelligendo, in *l. Fulcinius*, non longe mihi videor & vero abberrare, dum pro *Stationes* repoſui *Statuas*. Quod ſi quis tamen alius rationi meliori corrigat, facile me vinci patiar: nec enim, quod plerique faciunt, ſic traditiones meas quaſi *oraculi inſa* obſervari velim.

d. l. pen. §. ult. pro *Exigere navia*, legendum, *Exigere* A *ſtatui*: earum tamen rerum judicii brevitia ſeruorum temnine vectores contribuunt, *quod ne eſſem, prof.* Ec hoc quidem cauſa notatum commodius eſt ſtatuas reſtituere, meo ultro cum his qui ſtatuis inſtaurent, ex conſulto expetiri; ceterum cum aliis, qui nullis habent ſtatuas, etiamſi ſtatuas alicubi reperiant, aliud ſtatuas reſtituas eſt aut conſerant. Ideo ex loco ad eum cum vehiculis ſuis ſtatuas habentibus, quod ab eis ſtatuas vehendas non ſua conducerit, ſed naves domuſque eis, aut loca quædam in navi utenda locaverit: nec ſtatuas apparet ex conductu eum eis non eſſe actionem. *At ipſa notant.* Rect. Flor. *At ſi vas totum navem.* &c. quod ab eis, qui excudendis Pandectis Florentinis operam dederunt, deprauatum eſt, addito ſtellæ, & particulæ, *&*, quum tamen ab ipſo paterentur pendere circumſcriptiB runt, ut intelligerentur nonnulli addituræ eſſe, interpretes tum eis ſtellulam, ſenſui reddendo: at vero addita ſenſum perturbat potius. Duo eſt adhuc ſingularia illum ſit de dominis ſaltuarum mercium, qui merces vehendas locaſſent, in hac parte Paulum dicere de his qui navem conduxiſſent: ſi de quibus hi cui navem totum conduxerunt, aut loca in nave. Si totum navem conduxerit, exceptum hoc ſibi ſeruet locator, ne quid quaſi duoquidem cum nullo alio manjuber coerceant, ut poſſit cum eo agere, vel ejus merces retinere. At ſi loca in nave conduxerunt, huic quadrant locus ei: & tunc decernat vectoribus qui ſuſtinarum ſeruitute ſecernat ex conductu actionem in magiſtratum dari, ut is vel uno cum ceC teris ex locato experiatur, vel ut merces ceteronum retineant, & hoc eſt quod ait: *An ſi non navem totam conduxerint, ex conductu unus, ſeruo vectores qui loca in navem conduxerunt.* & qui talibus ſaltuarum ſeruitute. Plorinale legitur, *Conduxerit ex conductu non agere.* Summa igitur hæc eſt: Pro modo geſti negotii obtinendæ contributionis cauſa, dominus ſaltuarum mercium cum magiſtratibus vel ex locato vel ex conductu agere. Quod ſi ipſe certum ſit quemadmodum gradum fuerit negotium, in promptu eſt alia præterea negotii verba, *l. 1. D. de præſcript. verb.* Expoſui ſegnem longe diſtollillanam.

BARTHOLOMÆO FAYO V. C. SENATORI PARISIENSI, JACOBUS CUJACIUS S.

SUPERIORUM librorum editio., Bartholomæe Fay vir clariſſime, iniquis fortaſſen aliene induſtriæ exiſtimatoribus improbata, aquis certe atque intelligentibus comprobata, tantum abeſt, ut hanc mihi de jure civili ſcribendi voluntatem imminuerit, ut tevirum hunc ad te Obſervationum & emendationum librum, ſecundo vix e manibus egreſſo, etiam extroſcire : adeo cum data operi noſtro initia excipi benigne intelligimus, ſolet ea res nobis omnibus vires & ſpiritus ad reliqua perfungenda commovere. Quintio eo factum eſt, ut deinceps quantum mihi a publicis inviolatis ſtudiis temporis, id neque inuiter præterlabi ſinere, nec eo ipſe alia in te uti, in animum induxerim. Quamobrem volote, cui jam inde ab initio noſtre hoc diceminus, ita ſperare, cuius me atque accuratione mea efficiorum, ea ex ſtudiis noſtris, quorum patrocinium ſuſcepiſti, vobis in agro tuo, vero quotannis vibi fonctus conſtantis nos ergo te officii pignoraque obſervantie teſtes exhibuerunt. Interea vero dilum efficias ne propo jam conſolas a me enumeratione ad tres poſtremos Codicis Domin. Juſtinianei libros elimabimus, quos ſub nomine illuſtriſſime & doctiſſime principis Margarite Biturgum ducis, cujus beneficio in hac ſchola jus civile profitemur, in publicum dabimus: nec mirum nillius interpumenta, quia hoc libro edito, illa materie prodeant : quo in re Juris publici & antiquitatis ſtudioſis nunnibil, ut ſpero, profuturi ſumus. Vale Biturigis, VI. Id. Februar. 1557.

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM, *LIBER TERTIUS.* AD BARTHOLOMÆUM FAYUM SENATOREM PARISIENSEM.

CAPUT PRIMUM.

Indicatur locus difficilis in l. ex conductu, §. item cum quidam, D. locat.

I NAUTÆ (*), qui onus transvehendum conduxit, vectura prorogata fuerit, naufragio facto, ab eo repeti vecturam in perſona proprietaris Cæſaris Antoninus reſcripſit, quia transvehendi munere nauta perfunctus non eſt: quod & in aliis perſonis onus vehendum locantibus obtinere. locum Ulpianus tradit in *l. ex conductu*, §. *item cum quidam*, *D. locat.* cui, ut

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 27.*

B reſtę Imerius arbadvertit, nihil obſtat *l. pen.* §. *ult. D. reſc. ir.* in quorum publice retentum eſt cauſa domini. An vero it §. *item cum quidam* error eſt in illis verbis, *Pro invito?* An pro *manu*, legendum, ut ve ſtum non nauta prorogatam, & repræſentatum inviti gnatum? quemadmodum apud Terentium in Adelphis, Huic aliquid paludum? num manus iederunt? Ita interpretari, & ſic C verba ſic interpretari, & *vertere*. Sed hæc in re, ut & in ceteris dubiis, ſuum unuſquiſque liberum & integrum judicium relinquimus, libentiſſime, nunc Petri Pithoei adolefcentiſſimi ſtudiis & acutiſſimi judicio adquieſco, qui reſtitutor, legi, *Pro manus*, & quaſi manum dari, quoddam ſuperorgatur, atque ita vectorum proD ſtitutum pactum conventum manus, & non tranſvectio aeris in credito remanet. multi dicebat. His vero reſtitutis, bitur, *l. manet*, §. *ult. D. de leg.* 3. Cæſare 3. de bel. Civil. Infequentis ani vectigal pro mutuo. Eſt certe in *d. pen.*

CAP. II. *Explicatio l. 2. in principi. & l. ult. D. de leg. Rodia.*

EXpoſuimus libro ſecundo ſtatis, ut arbitror, diligenter *Lex* dominium locatis & conductoris : quod eſt non minimum lucis adferat *l. 2. & l. ult. D. de leg. Rod.* tamen quia nonnihil, immo multum in ea adhuc difficultatis fupereſt, liber pauca jamdiu a me in eas leges adnotata depromere. Apponam autem ipſas adnotationes breviratis cauſa. Ait *l. ult. Si vehenda*. Hic nauta conducit, vectur ex ſtatuariis, vectur conducit. *Cum id fieret ut ſero nollet.* Invito vectore : atque ideo nauta tenetur ex conductu, *Ex conductu locavi.* Una eſt actio ex conductu, qua dicitur etiam ex conductu locato, ut in *l. mutuum*, *D. de mutuat.* vet. *Cf. l. ſi ſtipulor*, *D. de act. emp.* actio ex empto vendito: & apud Varronem lib. 2. de Re rust. cap. 2. *Ex conductu locavi.* Immo ex locato conducto, ut in *l. item gravitur*, §. 1. *D. locat.* verum aliter in ea lege inita eſt locatio: nam vector onus advehendum dedit, hic autem ut vectorem operam accepit : atque adeo conductor hoc caſu eſt, illo locator. *Pono*, inquit, qui priorem navem locaverat. *Immo conduxi*, inquit alter. *Nullum interest, Remittam filio eam pecuniam quam accepi.* atque adeo conductor hoc caſu eſt, illo locator. *Pono*, inquit, qui priorem navem locaverat. *Immo conduxi.* Superioris ſententiæ Labeonis Paulus varias exceptiones adnectit, puta ſi utraque navis perierit, ſi cum priore navigare non potuerit, quod vel publice retinere- C tur, vel morbo impediretur, vel quod navis ipſi prior vitium feciſſet : namque his caſibus nauta ex conductione tenetur, vel ex locato, etiamſi poſterior navis periret. *Idem ſcriptum eſt in priore.* Hic nauta conduxit, vector locavit : ut in legis initio, *Localter*. Sic Flor. fed legendum omnino eſt *Localter*. *Quo minus remiſſa filii ex pecunia ſpectaret.* Sic Flor. nullum interest, *Remittam filio eam pecuniam* : hæc ſenſa, quo minus munere vehendi perfunctus eſſet : atque ita ex ſe penæ exolutum ſpectaret. *Cæpiſtis*, inquit, *Sic malim potius*, inquit, *quam Cæpistitores. Navicularius*, priorem. *Navis*, prior. *Pretium*. Pretium pro mercede, *Stationibus*. Acteribus opponitur numerus. Si averſionem navis conducta fit, mercet de qua conveneric, interea deb. bitur, etiam pactum aut nihil in navem conductor immiſerit. Ortum autem verbi expoſuimus lib. 3 initio. Nunc reputetur ut legis 2. annotationes apponamus. Quæ ultimo legis loco eſt, *Quæ ultimo in qui ſtatuarum ſerit, aliorumque contributione, cauſa, cum navis experiatur.* Hæc vero uti diſtinctione leo videtur. *Aut vector*, qui ſtatuam ſecit navem vehendæ locavit, aut navem conduxit. Deo ſtatuarum quo locum, deinde ut *verſ. At ſi* modo ex locato, modo ex conductu actionem dari. *Exlocavi*, legit cum interpretis navem locato, ut vere conducto cum ceteris vectoribus apud, quorum ſtatuas mercES ces ſuſcepit, ſic in *l. cum in plures*, §. *nullum*, *D. locat. Infimus*, §. *pen. de act. empt. Ut ſtat*, ſi, ut *de leg. Rod. Servius*. Servius ex locato agi, non ut ultro agi ex conductu, ſed ut retinear quoque: quod ſane confentaneum eſt. *Immo ipſi retinere non possunt.* Mihi adeo ſi quibuſdam negationem indicat articulus ille *Vero*. Ultro autem, id eſt, prior: ut in *l. 3.* Constantinus, *D. ut. poſſider.* *Actio*, inquit, *ex conductu adversus priorem datur.* id eſt, poſſeſſor nunquam prior agit. Prius enim experiatur debet ut locum agatur, quam ipſe de ture ſuo experiatur. Livius lib. 1. *Larcuum regnum regi Aemilio restabilisse, adversus ceteros*; ultro, id eſt, priores, cum ipſi potius latrones accuſandi eſſent: quod & in illo Terentii loco, *Sed hoc ultro adnitor*, Donatus adnotavit. Ait igitur Paulus fieri poſſe, ut nauta mercES retineat, & ultro tamen agat, id eſt, non expectato dum vectores eius mercES repoſcant: finge enim illos fortunæ in navem immiſſe, illos non immiſſe. Sæpius hæc qui oneraut navem. Germanus, margarita, annuli, veſtimenta, farcinæ non

discriminatim. At secundum pagani notariam non dabitur bonor. possessio, nisi inter liberos facta sit, ex constitutione Constantini, *l. 1. C. Th. fam. ercisc. l. ult. C. eod.* nec enim inter suos vel emancipatos liberos Constantinus litteras exigit: quod ex No. Theodosii porrectum est etiam ad liberos qui sui futuri non erant in *l. hac consultissime, §. ex imperfecto, C. de testam.* sed hoc puto Justinianum emendasse in *No. cvii.* nam etsi evidenter id tantum exigat, ut vinciarum modus δι' ὅλων γραμμάτων ἢ τοῖς συμβόλοις τῶν ἀριθμῶν describatur, tamen paulo post subjicit ut τοῖς αὐτοῦ γράμμασι omnia designentur. Ergo inter liberos testatio mentis nostræ necesse est etiam uti sit ὁλογράμματος ex No. Justiniani. Ceterum in eadem No. superesse hæc verba videntur, ἢ καὶ ε. quæ etsi Harmenopulus agnoverit, vetus tamen interpres & Julianus antecessor non agnovit: & sane pugnant, ut videtur, cum his quæ sequuntur: si quidem aperte Justinianus definit, ut ne testamentum imperfectum ita factum, ut ipse constituit, inter liberos rumpatur alio testamento imperfecto, sive ex scripto id fiat, sive ex non scripto: quod summe notandum est: nam non æque testamentum imperfectum jure militari factum dicimus non rumpi testamento imperfecto intra missionis annum, *l. ejus §. ult. D. de milit. testa.* facilius namque rumpitur testamentum jure militari factum, posteaquam testator miles esse desiit, quod & post missionis annum ipso jure infirmatur. Igitur septem in ea Novella testes omnimodo exiguntur nec soli quinque sufficiunt, nisi ea verba, ἢ καὶ ε. ad eum casum referamus, quo & quinque testibus testamentum perfici constitutum est in *l. ult. C. de testam.*

CAP. IV. *De notatione verbi Postumus.*

Postumi verbum interpretes nostri junctum esse putant, ut sit in eo, & post, & humatus: quos & ipse alias secutus sum: at quia in Pandectis Florentinis id semper absque aspiratione verbum scribitur, & in aliorum quoque auctorum libris lapidibusque Sigonius emendavit, & quia Græci etiam πόστυμον scribunt, non ποσθουμον, dicere forsitan tuendæ hujus scripturæ gratia quis possit, nihil in eo verbo notandum esse, nisi Post, & Umus productionem esse verbi, ut in Postliminio Liminum, ex sententia Servii relata in Topicis a Marco Tullio, quæ tamen ab aliis damnatur, *§. si ab hostibus, quibus modis jus potestat. solvit.* atque ita postumus non dicitur, quod natus sit post humatum patrem, sed quod post natus sit. Umus enim nihil omnino significat, sed eum tamen proprie postumum dici non inficior, qui post mortem parentis natus est, auctore præsertim Plutarcho, qui πόστυμον appellari ἐὰν τεθνηκότος πατρὸς γένηται, diserte ait in Coriolano & in Sylla: idemque Ulpianus, Cajus, Sext. Pompejus, Varro tradunt: & hic est, qui a Græcis interpretibus appellatur χηροφρόμενος, quod moriente parente in utero fuerit. At postumus etiam dicitur in legis Velleæ *cap. 1.* qui post testamentum vivo parente nascitur: & ex ejusdem legis capite secundo, postumorum loco sunt, qui ante testamentum nati sunt, si postea vivo parente in sui heredis locum succedant: & hinc vero etiam apparet aptari nomen postumi, non his tantummodo, qui post mortem parentis nati sunt, sed etiam his, qui posteriores parenti editi sunt. Proinde in illo Virgilii loco, *tua postuma proles*: non erit Cesellii Vindicis reicienda interpretatio a Gellio relata: nam & eodem sensu Tertullianus Postumum, Postumatum, & Postumare dixit, in libro de resurrectione carnis. *Omnis*, inquit, *consummatio atque perfectio, etsi ordine postumat, effectu anticip.* In libro adversus Valentinian. *Sunt qui nec principatum Bythio defendant, sed postumatum.* In libro contra Gnost. *Qua cauda erit quodcumque de postumo corporis propagatur.* Apulejus in Apol. 1. *Quamquam est jam præcipiti ævo, & occidua senectute, tamen & si videtur, suscipiat doctrinam seram*

A *plane, & postumam*: ubi vulgo male legitur, seram plane, & post vinum. Atque adeo ipse nunc omnibus suadeo ut Postumum posthac sine aspiratione scribant, & hanc potius verbi notationem probent, ut Postumus dicatur quasi posterior. Certe postumos in *l. 3. §. ex his D. de injusto rup. testa.* Ulpianus posteriores appellat. *Ex his*. inquit, *apparet aliam esse causam filiorum superstitum, aliam posteriorum*: sic enim Flor. legitur: & libri quoque Labeonis post mortem ejus editi, Posteriores dicti sunt, quasi postumi: ut ex Gellio in comment. de usurp. & usuc. ostendi.

Observ. Joan. Robert. in animadver. cap. 1. & 2. lib. 2.

CAP. V. *De nuptiis injussu parentum contractis, & explicata l. 3. §. si emancipatus, D. de bon. possess. cont. tab. & alia complures.*

B

Liberi aut in potestate aut emancipati sunt. Qui sunt in potestate jure civili ejus injussu, in cujus potestate sunt, nuptias non possunt contrahere. Alioquin injustæ sunt nuptiæ, injusti liberi. Apul. lib. 6. *Impares*, inquit, *nuptiæ, & præterea in villa, & patre non consentiente factæ legitimæ non possunt videri: ac per hoc spurius iste nascetur.* Jussum exigimus, nec sufficit ratihabitio: non tamen exigimus, ut parens dicat se velle: satis namque est non nolle, & taciturnitas jussum imitatur. At cum manifesto Paulus lib. 2. Sent. tit. 9. propter publicam utilitatem nuptiarum, eas quæ injussu parentum contractæ sunt, non dissolui tradat, imperfecta illa lex civilis est, quæ vetat nuptias injussu parentis contrahi. Censet enim uxo-
C rem injustam esse, injustos liberos, injustas nuptias, nec eas tamen dissolvit: & hoc meo quidem judicio, proprium exemplum est injustæ uxoris, de qua in *l. si uxor, D. ad leg. Jul. de adult.* quæ jure viri adulterii accusari potest: nec enim concubinæ, aut ejus, quæ uxor esse non potest, exemplum recte dabitur, quandoquidem eæ jure viri accusari non possunt. Liberi autem emancipati, ut vulgo traditur, parentum injussu nuptias contrahere non vetantur: qua tamen in re separandi sunt mares a feminis. Filius, etiamsi minor sit annis xxv. injussu patris nuptias potest contrahere: filia non item. Quinimmo si morte patris filia minor annis xxv. sui juris effecta sit, matris consensum & propinquorum exigimus, propter sexus imbecillitatem: & hoc quidem obtinuit primum in pupillis, *l. 1. C. de nupt.* tum in viduis, *l. viduæ, C.*
D *eod.* deinde in virginibus puberibus, *l. in conjunctione, C. eod.* ex qua cum, ut e C. Theod. apparet, in *l. viduæ eod.* scriptum esset, *Ut in pupillarum*, Tribonianus adscripsit, *Ut in virginum*: ex eadem quoque puto & ex Basilicis in *l. viduæ*, §. 1. pro *Patris*, legendum esse *Matris*, mutata specie, eoque posito patrem vita functum esse. At magna hinc existit quæstio inter juris professores, an ob id solum exheredari filius filiave possit, quod injussu patris nuptias contraxerit: quod ipse quidem sine ulla distinctione semper negavi, & apud Gentianum Hervetum virum optimum & eruditissimum relata Theodori Balsamonis patriarchæ Antiocheni sententia id aperte confirmat. Sive igitur sui, seu emancipati liberi nuptias injussu patris contrahant, licet illo casu injustæ sint nuptiæ, non tamen a parente juste ob id exheredan-
E tur liberi. At utroque casu, si se ad turpem & infamem personam nuptiis contractis applicaverint liberi, justa exheredationis causa erit: pertinet enim ea res ad infamiam ac dedecus familiæ, & a Justiniano quoque in No. cxv. nonnihil attacta est. Tum vero multum confirmatur a *l. 3. §. si emancipatus, D. de bon. pos. con. tab.* cujus & sententiam & speciem hic subjiciam lubens. Si filius emancipatus, uxore ducta injussu patris, nepotem procreaverit vivo filio, nepos non admittitur ad bon. possessionem Unde liberi, vel contra tabulas avi, quia filius eum præcedit. Mortuo filio admittitur nepos, licet in potestate avi nunquam fuerit, *d. l. 3. in princ. l. si emancipatus, §. 1. l. si retentus, l. ult. eod. tit. l. 5. §. 1. D. si tab. testam. nul. extab.* quia ex justis nuptiis cum sit procrea-

tus, avo suus heres eo casu futurus erat, si filius emancipatus non fuisset. Et quamvis emancipationem rescindat bon. possessio contra tabulas, *l. sed cum patrono, D. de bon. possessio. l. si aliquis, C. Th. de bon. proscrip.* non perinde tamen hoc casu omnia esse statuimus, atque si nunquam emancipatio intercessisset, ne alioquin & injustæ nuptiæ, & injusti efficiantur liberi, atque ita rescissio illa capitis deminutionis adimat potius, quam tribuat jus successionis: quæ tamen quo magis, non quo minus nepos admittatur, intervenit. Et idem fere de ademptione legatorum dicitur in *l. legata inutiliter, D. de adimen. legat.* At in bonorum possessione contra tabulas hoc imputatur testatori, cur liberos non instituerit, *d. l. 3. §. liberi.* Vel si hoc merito facere potuit, cur non exheredaverit: in querela hoc tantum, cur non instituerit *l. postumus, D. de inofficioso testamento.* An igitur, illo nepote præterito, id imputatur avo cur non instituerit, vel exheredaverit nepotem? Et alterutrum imputari placet, vel si ex honesta nuru sit editus, cur non instituerit: vel si ex turpi & ignominiosa, utputa ex mima, vel meretrice, cur non exheredaverit. Potuit enim hoc casu non ipse filius tantum, sed etiam nepos, quamvis omni quidem ipse culpa careat, merito exheredari, nec quasi inofficiosi testamenti querelam jure instituisset: quandoquidem judex, qui de inofficioso testamento judicat, non minus perpendisset filii delicta, qui se ad feminam turpem, & velut ὄνειδος quoddam suæ familiæ applicavit, quam nepotis merita. Ergo etsi bene sit meritus de avo nepos, eum tamen ideo exheredatum esse merito judicasset, quod ex ignominiosa nuru ac turpi, & ex matrimonio ad familiæ totius infamiam dedecusque pertinente procreatus fuerit: & hoc sentit Ulpianus in eo *§. si emancipatus*: quamvis inversa ratione scripserit non minus spectari merita nepotis, quam patris ejus delicta: sed hæ loquendi formæ frequenter occurrunt, & ita, uti diximus, vel restituendæ vel potius explicandæ sunt, ut in *l. 3. §. Labeo scribit, D. de incen. rui. & naufra. l. jurisgentium, §. pactorum, D. de pact. §. injuria, Instit. de lege Aq. l. 22. C. Th. de susceptor.* De sententia ejus §. scripsit Andreas Alciatus, & quid in eo sibi vellet verbum Rescissionis exposuit recte, cetera non recte in παρέργων, & in παραδόξων libris: jamque ea in re satis a Viglio reprehensus est in comment. ad tit. de inoff. testam.

CAP. VI. *Valde Marcelli notam esse depravatam in l. ita tamen, §. quotiens, D. ad S. C. Trebellian.*

Cum scripsisset Julianus, eum qui rogatus est filio emancipato præterito hereditatem restituere, admissa bon. possessione contra tabulas a filio, non compelli adire ac restituere: visum est Marcello notam apponere hujusmodi in *l. tamen, §. quotiens, D. ad S. C. Trebellia. Plane non est compellendus adire, si jam filius bonorum possessionem: ne intercidat fideicommissum mortuo herede instituto, & omissa a filio bonorum possessione.* Sic habent Pandectæ Florentinæ, sic libri manu scripti. Accursius legit, *adire suam filius bonorum possessionem*: sed quotusquisque est, qui non videat locum esse valde inquinatum atque corruptum? Atque uti de Accursii lectione primum loquamur, quis illam loquendi rationem admittat, Adire suam bon. possessionem? Dicimus quidem Adire bona, pro Adire hereditatem in *l. 1. C. de testam. mil.* quod etiam subire dicimus recte, *l. si nemo, D. de diver. reg. jur. l. 1, C. Th. unde lib.* ut Græci προσιέναι, καὶ ὑπεισιέναι, προσελθεῖν καὶ ὑπεισελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ: nunquam vero Adire bon. possessionem: & licet interpres in *l. Pannonius, D. de adquir. her.* aditionis verbum ad bon. possessionem referat, ipse tamen ad hereditatem referre malim, cum & intra c. dies hereditatem adiri debuisse non ignorem, ut & formula cretionis, & complures alii juris nostri loci demonstrant. Ad hæc speciem Acc. alienam a mente, verbisque auctoris comminiscitur: nec enim auctor heredem ait rogatum fuisse post mortem suam restituere, nec alii quam filio fideicommissum relictum fuisse sentit. Et ex

A ea etiam specie ineptam quæstionem ducit, an filius cogatur petere bon. possessionem con. tab. cum tamen si sententia Juliani eo pertineat, an cogatur scriptus adire, Marcelli quoque notam eodem spectare oporteat. Rursus ita speciem confingit Accurs. quasi vereatur, ne is, qui petierit contra tab. possessionem, eam omittat postea: quod absurdum est: quæ enim est petita bon. possessio, & adquisita est: ergo jam omitti non potest. Nunc si Florentinam scripturam inspicias, mutila & imperfecta videbitur: ita enim se habet. *Plane non est compellendus adire, si jam filius bon. possessionem: ne intercidat fideicommissum, &c.* Quid hoc est, *Si jam filius bon. possessionem*? Rursus quid est quod ait, *Ne intercidat fideicommissum mortuo herede instituto, cum non esse compellendum adire*? Quin imo dicere debuit, com-
B pellendum eum adire, ne intercidat fideicommissum, ut in *l. ille a quo, §. 1. D. eod. tit.* Dicendum, inquit, erit compellendum eum adire, ne prius heres decedens fideicommissarium decipiat: & eodem sensu in *l. cogi, §. 1. D. eod. tit.* ne fideicommissum intercidat, verba testatoris ait de successione accipi, & heredem cogi adire. Equidem existimo, id quod Petro Fabro nostro, cum de hujus loci restitutione inter nos ageremus, visum est, in proxima verba, negatione translata, sic legendum esse, *Plane est compellendus adire, si non jam filius bon. possessionem*: ut subintelligatur verbum *Accepit*, vel etiam suppleatur, ut est in quibusdam libris impressis. Ea igitur erit Marcelli notæ sententia, quæ & *§. qui rogatus d. l.* ita tamen, ut quemadmodum substitutus, aut legitimus heres potest heredem scriptum cogere ut adeat
C & restituat, *l. recusare, §. Titius, D. eod. tit.* ita & præteritus, si non jam bon. possessionem contra tabulas acceperit, eo maxime quod, nisi adierit scriptus, futurum est, ut eo interim decedente, ac fideicommissario delatam bon. possessionem omittente, fideicommissum intercidat.

Obser. Joan. Robert. in Animadv. cap. xx. lib. III.

CAP. VII. *Quid sit diem præferre & referre.*

Modestinus scribit in *l. si a debitore, D. ad leg. Cornel. de fal.* falsi crimine eum debitorem teneri, qui prætulit diem obligationis pignoris: quod nemo intelliget, nisi qui sciverit Præferre diem Latinos dixisse pro Antevertere, sive anticipare, ut vetustior esse obligatio videatur. Sic Livius lib. 39. Triumphare mense Januario
D statuerat, sed prætulit triumphi diem. Triumphavit ante diem x. Kal. Januar. & in *l. 1. §. editiones, D. de edendo, editiones instrumentorum* Ulpianus ait *sine die & consule fieri debere, ne quid excogitetur e die & consule, & prælato die fiat*: id est, ne præferendi diei, & generaliter ne falsi committendi ansa inde falsariis præbeatur: quod & de tabularum testamenti editione traditur in *l. 2. §. diem, D. quemad. testam. aper.* possit enim adversarius quoque die cognito & consule, ut Constantinus exprimit lib. 1. Epitom. tit. 4. μεταγενέστερον ἔγγραφον ἀνατρεπτικὸν conficere, quo scilicet quasi posteriore prius rumperetur. At verbi Præferre vim qui nescierunt, utroque in loco legerunt corrupte *Prolato*, non *Prælato*. Ego sequendam esse hoc in loco Florentinam scripturam reor: idemque verbo Referre significari existimo in *l. ar-*
E *biter ita sumptus, D. de recept. & qui arb. recep.* ubi arbitrum ita sumptum ut & diem proferre possit, hoc quidem facere posse, Papinianus ait: referre, id est, antevertere sive anteferre diem non posse, atque ita Sextus quoque Pompejus ex Veranio referri diem proditam, id est, anteferri esse religiosum scribit.

CAP. VIII. *A qua lege sit quadrans, qui excludit querelam inofficiosi testamenti.*

Querelam (*) inofficiosi testamenti, quæ, ut probabiliter dici posse ostendimus lib. 2. lege Glicia indu-

(*) *Vide Merill. Variant. Cujac. ab aliis observ. cap. 4.*

ducta est, excludi relicto debitæ ab intestato portionis quadrante, nemo est qui nesciat: verum dubitari potest, hæc eadem lex Glicia, an quæ alia quadrantem ita taxaverit omnimodo liberis ad excludendam querelam relinquendum esse. Aliquà enim lege, ut hic definitus fuerit quadrans necesse est, uti nunc in locum ejus, qui successit, triens vel semis lege Justiniani definitus est, & ut ceteri omnes quadrantes, de quibus in jure civili fit mentio, ex lege aliqua vel S. C. vel constitutione originem ducunt, ut puta Falcidianus, Sabinianus, Pegasianus, Antonianus: & vero vestigiis omnibus a plerisque illius etiam quadrantis origo indagatur. Ego eam ad D. Marcum philosophum referendam esse didici ex Nicephoro *lib. 3. Eccles. hist. cap. 31.* ubi duas Nicephorus D. Marci leges laudat. Unam, ut matribus liberi ab intestato succedant, & hoc est quod S. C. Orfitianum appellamus, sive orationem D. Marci: Latinus tamen interpres ita vertit, ut parentibus liberi ab intestato succedant: quod rectum non est: nam id in matribus tantummodo D. Marcum constituisse certum est. Altera vero lex est, ut liberis ἀμνημονεύτοις, καὶ ἀχαριστηθεῖσι, id est præteritis, & nihil e judicio parentum accipientibus quadrans hereditatis debeatur: quam, nisi me fefellit Latinus interpres, male ab ipso etiam Nicephoro expositam puto: idque accidit sæpe alienis a professione nostra hominibus, dum scilicet ad civile jus pertinens aliquid referunt: nam & juris nominibus abutuntur, & in jure ipso referendo facile labuntur & peccant. Ego hanc fuisse credo D. Marci legem, ut liberis præteritis vel exheredatis parentes omnimodo quartam legitimæ portionis relinquant. Quod si fecerint, rescindi testamentum querela inofficiosi non potest: quippe cum eo pacto liberis parentes χάριν ἔχειν dixerit Justin. in *Nov. 18.* atque adeo nec sint liberi ἀχαριστούμενοι, nec integra vel inofficiosa testamenta: cum enim liberi præteriti vel exheredati a parentibus debitam non retulisse gratiam dicantur, & quæ inofficiosa testamenta nominamus, ingrata quoque appellare possumus, ut Sueton. in Caligula, *Testamenta*, inquit, *primipilarium ut ingrata rescidit*. Et generaliter ingrata sunt ea testamenta in quibus de nobis bene meritis nihil relinquimus, sive liberi sint, sive extranei. Non tamen omnibus de ingrato testamento queri licet.

CAP. IX. *Purgatus §. ultim. l. ultim. D. de legat. lib. 3.*

NON est in libris nostris locus adeo maculatus, ut *§. ult. l. ultim. D. de legat. lib. 3.* in quo illud perquam absurde proponitur, substitutum impuberi ex uncia instituto, & commisso per alium edicto admittendi bon. possessionem contra tabulas, legata ab instituto relicta præstare ex semisse, sed ex uncia, omnibus: ex reliquis, exceptis tantum personis, cum tamen certissima ratione constet, sicut ea institutus ipse non præstaret nisi exceptis personis ex semisse, ita & substitutum ejus (qui ea solet præstare quasi æs alienum defuncti, *l. servo alieno, §. si quis a primo, D. de legat. lib. 1. l. in ratione, §. quod vulgo, D. ad leg. Falcid.*) ea non præstare nisi exceptis personis pro semisse, *l. 5. D. de legat. præst.* Sed præstat ipsa §. verba proponere, & uti restituenda putem statim indicare. Ait igitur, *Si filius ex uncia heres institutus sit, & ab eo legata data sint, habeat substitutum*. Hæc verba credo non esse ordine suo collocata, & ita legendum, *Si filius ex uncia heres institutus sit, habeat & substitutum, & ab eo legata data sint*. Moveor tractandarum rerum ordine: nam cum initio *l. ult.* actum fuerit de legatis a substituto exheredati relictis, quod legis initium exposuimus lib. 2. consequens est, ut nunc tractetur de legatis relictis a substituto instituti, qui, alio edictum committente, petiit bon. possessionem contra tabulas: qui ordo etiam observatur in *l. ab exheredati, D. de leg. lib. 1.* at-**A**que ita eadem erit ejus §. species, quæ & *l. 5. §. quod si impubes, D. de legat. præst.* ubi aperte de legatis a substituto relictis quæstio proponitur. Merito autem de his magis dubitatur, quam de legatis ab instituto relictis, an ea substitutus debeat pro semisse: quis enim heredem eodem jure esse nesciat, quo & defunctus fuit? At pupillus a se relicta legata pro semisse debuit: ergo eadem quoque substitutum ejus pro semisse præstaturum in aperto est. Sequitur, *Deinde commisso edicto per alium filium, accepit partis dimidiæ bonorum possessionem: substitutus ejus utrum ex uncia legata* (scilicet relicta a se, non a pupillo) *præstat, an vero ex semisse: & verius est ex semisse*. Lex 5. *de legat. præst.* ait, *& magis est usque ad semissem*. Hæc autem, quæ sequuntur in illo *§. ult. Sed ex uncia omnibus: ex reliquis, liberis* **B** *& parentibus*, sunt ignari & inepti cujusdam interpretis. Itaque, ut expungantur censeo: nam sive legata relicta sint a substituto, uti nos speciem ponimus, omnibus profecto ex semisse præstanda sunt: sive ab instituto, ne ex uncia quidem, nisi exceptis personis debentur. Etenim tabulæ primæ rescinduntur, tabulæ autem secundæ non rescinduntur petita bon. possessione contra tabulas. Ad hæc quid attinebat ea verba subdere, cum non de personis quibus præstantur legata, sed de portione, proposita fuisset quæstio? aut cur etiam contrariæ speciei, quæ mox consequitur subdita par admonitio non fuit? Et in contraria quidem specie, id est, si pupillus institutus ex dodrante commisso edicto ad semissem redactus fuerit, hic bellus interpres censeret ab instituto relicta pro semisse præstanda esse omnibus, Juris-**C**peritis exceptis tantum personis, *l. etsi contra, D. de vulga. subst.* Sed cum quæratur de legatis a substituto relictis deminuta portione instituti, ea quoque deminui, & omnibus æque præstari, atque si aucta fuisset portio, fatebimur: & hoc verissimum puto. Malim quoque in illo loco *Semissem acceperit bon. possessionem*, legere *semissis*, ut in priori specie, *Partis dimidiæ*.

CAP. X. *Explicatus, & emendatus §. si quis rogatus fuerit filiis l. ex facto, D. ad S. C. Trebel.*

INsidet meo quidem judicio, aliud mendum in *l. ex facto, §. si quis rogatus fuerit filiis, D. ad S. C. Trebel.* ubi ex Papiniani lib. 8. respons. id est, ex *l. cum pater,* **D** *§. hereditatem 1. D. de legat. lib. 2.* Ulpianus refert heredem rogatum filiis suis, vel cui ex his voluerit, cum moreretur, hereditatem restituere, jus eligendi deportatione non amittere, cui liber factus fideicommissum restitui velit. Et puto legendum, *Cui liberorum fideicommissum restitui velit*: errore orto ex duabus notis, uti mox subjiciam, & explanatione posterioris, quæ tamen vel ipsa, vel saltem explanatio ejus omnino expungenda erat hoc modo, *Cui lib. F. C. fideicommissum restitui velit*. Nam deportatus servus non fit, ut liber deinde fieri possit. Solus Callistratus deportatum scripsit servum fieri in *l. 5. D. de extr. cogn.* a ceteris omnibus: quod interpretes Græci referunt inter ἐναντιοφανῆ & inexplicatum relinquunt: ego exposui in *tit. de cap. demin. lib. 1. Instit.* Tum vero deportatus, etiamsi necdum pœna liberatus sit, jus eli-**E**gendi habet usque ad vitæ supremum exitum, *d. §. hereditatem*. Frustra ergo ait, *Cui liber factus*: idque Accursius etiam notavit. Ex eo autem Papiniani responso apparet, per omnia deportatum non haberi pro mortuo: nec enim si pro mortuo haberetur, jus eligendi ei competeret, sed omnibus liberis ex æquo fideicommissi persecutio daretur. Et ita quoque alibi traditum est, deportatione mariti donationem non confirmari, quia scilicet deportatio non omnino similis est morti, *l. sed si mors, D. de donat. int. vir. & uxor.* cui tamen legi manum adhibuit suam Tribonianus, ut manifesto stylus indicat, Ulpiani verbis adtexens quædam alia ex sententia *l. uxoris C. eod. tit.* quam se probasse Justinianus testatur in *Novel. 22.* Rursus cohibendorum caducorum causa, quibus nunquam Jurisconsultorum favit interpretatio, traditum est etiam, pro mortuo deportatum non haberi, *l. intercidit, D. de condit. & demonstrat.* Cognationem tamen deportatus amittit, & ideo neque contra tabulas parentum bonorum possessionem habet, nec legata ei conservantur petita bonorum possessione contra tabulas, & maxime quidem eatenus decessisse fingitur. Ceterum servus pœnæ in omni jure vere ac semper similis est mortuo, & ideo in proposita quoque specie servus pœnæ factus eligendi jus amittet: nec enim ut deportatus, quia liber est, arbitrium habet, ita & servus: quamobrem statim liberi ejus si quos habeat, simul admittentur ad fideicommissum, nec expectabunt quoad is naturaliter decedat: si vero tunc liberos non habeat, postea suscepti nullo modo admittentur: quia semel defecit fideicommissi condicio, redactaque in fiscum est hereditas.

CAP. XI. *Uti explicandum sit ἐναντιοφανὲς, quod est inter l. legatum, D. de legat. lib. 1. & l. Titia, §. Lucia, D. de leg. lib. 2.*

PUgnare videtur *l. legatum, D. de leg. lib. 1.* cum *l. Titia, §. Lucia, D. de legat. lib. 2.* nam legatum servo delatum repudiare dominum posse ait *l. legatum*, idque verissimum est, cum bonorum possessionem servo delatam dominus repudiare possit. At illud tamen pernegatur in *§. Lucia*: ubi Accursius noster, quem ego & Latinis & Græcis omnibus interpretibus juris facile antepono, hujus rei explicandæ gratia tres opiniones adfert, ex quibus postremam ipse verissimam esse judico: verum explicatione indiget. Multum interest inter delatum, & adquisitum legatum: neque his nominibus unquam juris nostri auctores abutuntur. Delatum legatum nondum adquisitum est. Defertur ipso jure adita hereditate. Adquiritur autem agnitione, *l. ei qui ita, D. de condic. instit. l. cum vero, in fi. D. de fideicommiss. libert.* non ipso jure post aditam hereditatem, licet agnitionem retroagi non inficier ad diem aditæ hereditatis, *l. servum filii, §. 1. l. si tibi homo, §. cum servus, D. de leg. lib. 1.* Delatum legatum repudiari potest. Adquisitum repudiari non potest, *l. 1. §. decretalis, D. de successorio edicto*. De delato loquitur *l. legatum*, De *adquisito, §. Lucia*: namque in eo §. quæritur, an dominus propterea quod interfuit divisioni, adquisitam fideicommissi persecutionem amiserit, id est, adquisitum fideicommissum: nec enim, si fideicommissum non adquisiero, id est, non adgnovero, fideicommissi persecutionem adquisiero: & ideo licet de persecutione quæsitum sit, respondet tamen eo casu fideicommissum nec ipso jure, nec per exceptionem amitti, nisi probetur ejus amittendi animo interfuisse divisioni dominum. Adquisita igitur amittere possumus, repudiare non possumus: idque naturalem intellectum habet: nam quod jam ipse nactus sum, alienare possum, & variis modis amittere: cum tamen jam id ipse habeam, quomodo repudiare, repellere, avertere id a me possum?

CAP. XII. *Quid sit jus antiquum in l. 1. C. Unde vir & uxor, emendato Thalelæi errore.*

IN *l. 1. C. Unde vir & uxor*, qua non nisi deficiente omni sanguinis linea Impp. Theodosius & Valentinianus declarant conjuges inter se ab intestato in solidum pro antiquo jure succedere, Thalelæus Græcus interpres putat jus antiquum dici respectu legis Papiæ decimariæ *lib. 45. βασιλικῶν*, tit. 5. sed fallitur: nam lex Papia decimaria ad testati dumtaxat successionem pertinet, *l. 2. C. de infirm. pœn. cœlib. l. 7. C. Th. de navicular.* & ex ea vir & uxor, nullis ex eo matrimonio extantibus liberis, non nisi decimam ex testamento matrimonii nomine capere possunt, & si extent liberi ex alio matrimonio, pro uno quoque ex liberis aliam decimam, & pro communi filio post nonum diem amisso aliam: duobus post nonum diem amissis, duas: idque **A** Ulpianus explicat recte in *Fragmen. tit. 15. & 16.* ad quod etiam Tertullianus alludit lib. 1. ad uxorem, his verbis, *Tu modo ut solidum capere possis hoc meæ admonitionis fideicommissum Deus faciat*. Lex autem Papia, nullo existente ex qualibet sanguinis linea, conjuges ab intestato nec excludit nec ulla bonorum parte multat. Et certe verius est jus antiquum in ea lege dici habita ratione constitutionis eorundem Imperatorum novæ, cujus ipsi meminere in *l. ult. C. Th. de legit. hered.* & quæ non liberis quidem, sed parentibus aut propinquis extantibus conjuges ad certam partem: nullis autem extantibus, in solidum ab intestato invitabat. Est vero ejus pars una in *d. l. 1. C. Unde vir & uxor.* Altera pars ab eisdem Imperatoribus abrogatur in *d. l. ult.* quæ lex post illam legem primam *Unde vir & uxor*, statim sequenti anno edita **B** fuit, ut non tantum subscripti eis consules indicant, sed etiam illa legis ultimæ pars, qua cavetur ut si quid hoc medio brevique tempore, id est, medio illo anno conjugibus eo jure obvenerit, id deponant. Utramque vero legem antecessit ea qua tollitur lex Papia decimaria, dato conjugibus solidi capiendi & liberorum jure, *l. 2. C. de infirm. pœn. cœlib. l. 1. C. de ju. liber.* atque ideo ejus fit mentio in *d. l. ult. de legit. hered.* Ad extremum, illud adnotabo erutas esse *l. extraneum 2. C. de hered. instit. & l. in extraneos, C. de donat.* ex his ejusdem *l. ult.* verbis: *ut desiderio suo quisquam subvenire differat, quod interdum ita sensu leviore concipitur, ut antiqui nec quod extraneis, ac sæpe ignotis in donationibus successionibus tribuatur, conjugibus concesserint, & reprimendum inter hos potius, ut in loco ancipiti, quam incitandum favorem mutuum arbi-***C***trati fuerint*: sic enim legendum est.

CAP. XIII. *Emendatur locus e libri tertii Institutionum titulo VII.*

ETsi summam in purgandis & emendandis Institutionum libris anno superiore diligentiam adhibuerim, fortassis tamen adhuc supersunt, & ab eruditis porro judicabuntur maculosa quædam ac depravata, quæ nos neque perspeximus neque restituimus, cujusmodi unum hoc est, quod in hoc capite explicabitur, & a me fuit his diebus deprehensum, cum ea quæ ad jura patronatus pertinent revolverem. Justinianus in *§. postea, de successio. libert.* tractans de virili portione pro numero filio-**D**rum lege Papia patrono data testato vel intestato centenario liberto, tum unum filium filiamve libertus heredem reliquit, perinde partem dimidiam patrono deberi ait, ac si is sine ullo filio filiave intestatus decessisset. Hic locus, nisi fallor, vitio laborat: nam si intestatus libertus decesserit sine liberis, patrono non dimidia, sed tota hereditas debetur jure legitimo, *l. intestato, D. de suis & legit. hered.* & id eo, cum Ulpianus de hoc *legis Papiæ* capite tractaret *lib. 10.* ad leges, recte *Virilis* appellationem interdum totam hereditatem admittere notavit, quod procul dubio tunc fit, cum intestato decedit libertus sine liberis: *l. virilis, D. de verb. signif.* Quare constat ita non recte apud Justinianum legi, *ut perinde patrono dimidia pars debeatur, atque si sine ullo filio filiave intestatus decessisset*. Opinor autem legi debere, *Ac si is sine ullo filio filiave* **E** *testatus decessisset*: nam testamento facto, sive filius sit institutus sive extraneus nullis existentibus liberis, patrono non debetur nisi pars dimidia ex Prætoris edicto. Et opinio hæc mea nullis quidem, quos legerim, libris scriptis vel antiquis adjuvatur, juris tamen ratio ipsa per se sufficit, cui & Græca Theophili παράφρασις assentitur.

Observ. Joan. Robet. in Animadv. cap. 25. lib. 3.

CAP. XIV. *De vindicibus, Canonicariis, Defensoribus civitatum, Loci servatoribus.*

SCio in *l. 1. C. Th. si quacum. prædit. potest.* civitatum defensores sive ἐκδίκους civitatum vindices appel-

pellari. At vindices illi, quorum Justinian. in No. περὶ τῶν δημοσίων ἀνύσεως, & in No. περὶ τοποτηρητῶν meminit, an sint civitatum defensores addubito: nam hi potius vindices à Justiniano appellari videntur, qui exigendis tributis, quorum ad curiales antea exactio pertinebat, ab Anastasio Imperat. in singulis civitatibus constituti sunt, uti auctor est Nicephorus lib. 16. cap. 44. e quibus verisimile est Justiniani tempore adhuc in quibusdam civitatibus nonnullos superfuisse. Defensores autem civitatum sive locorum antiquiores longe sunt, & similes Tribunis plebis, atque ideo defensores plebis appellantur in *l. 1. C. de offic. jurisd. Alex.* Rursus ab eis diversi sunt τοποτηρηταὶ ut ex No. περὶ τοποτηρητῶν facile intelligi potest, qui mittuntur a Præfectis prætorio vel comitibus vel præsidibus juris dicendi causa, & a Paulo monacho loci servatores appellantur lib. 6. histor. Langobard. & in *l. 77. de furt. in Legibus Langobard.* & loci judices in *l. 2. C. de exhib. reis*, a Juliano antecessore, Vicarii. Meminit Anna in Alexiade 3. Adamateni τοποτηρητοῦ Heracleæ & Paphlagoniæ circ. Pontum. Sudas: τοποτηρητὴς εἶδος ἀξιώματος. Ceterum vindicibus Anastasianis pares sunt qui Canonicarii dicuntur in Nov. περὶ τῶν δημοσίων ἀνύσεων, & No. περὶ ἀδνουμίων Κανονικαρίων, & in libris variarum Cassiodori sæpissime. Hi ab exigendis canonibus, Canonicarii; illi, quod ab Anastasio decurionum iniquis actionibus oppositi fuerint, appellati sunt vindices.

CAP. XV. *Duo Digestorum loci perspicue corriguntur.*

NUnc indicabo duos Digestor. locos pusillo quidem, non tamen prorsus contemnendo vitio laborantes: omnibus enim mederi par est. Unus est in *l. Lucius, D. de action. emp.* alter in *l. pen. §. erit ergo venale, D. de bo. po. cont. tab.* In *l. Lucius*, sic vulgo legitur, *Ita ut si non integras præstiterit*: Florentiæ autem propius veritatem, *Ita ut si non integras præstaverit*: constat vero legendum *Repræsentaverit*: nam & alibi in *P. Flor.* eodem errore scriptum est *Repræstandum*, pro *Repræsentandum, l. mulier, §. 1. D. ad Trebellian.* Repræsentare, est exhibere, vel præmature dare: & ideo in *l. Lucius*, paulo post superiora verba: *neque, inquit, heres ejus reliquam materiam exhibuerit.* Gravius est mendum *l. pen. §. erit ergo*, in illo loco, *Si autem omiserit hereditatem, in portionem bonorum exheredatum effectum admittet, jure factum solum suum heredem.* Sic habent omnes libri, sed male, ut opinor: nec enim Latine dicimus exheredatum effectum, sed factum. Ego pro *Effectum* censeo legendum *Effectu*, ut juri effectus opponatur hoc sensu, Repudiante scripto, exheredatus filius suus ipso jure heres est solus ab intestato, effectu autem, id est, re ipsa & naturaliter concurrente fratre emancipato præterito, qui contra tabulas bonorum possessionem admisit, non nisi in portionem bonorum admittitur: namque Prætor emancipatum in partem dimidiam tuetur. Sic in *l. is qui, D. de legat. præstand. Quia effectu*, inquit, *fratris aufert partem dimidiam*: & in *l. 5. §. 1. D. quod cum eo, &c. effectu enim*, inquit, *quodammodo heres est*: sic & in *l. 5. §. ult. D. commod. l. si habitatio, D. de usu & habitat. l. 1. §. qui minorem, D. ut legat. no. caveat.*

CAP. XVI. *Explicatur edictum de alterutro, & emendatur §. si pater l. si cum dotem, D. sol. matrim.*

EDicti de alterutro fit duobus tantum in locis mentio, in *l. 1. §. sciendum, C. de rei uxor. act. & l. ult. C. Th. de testam.* Hoc edicto cavetur, ut si quid maritus uxori aut hereditatis, aut legati, aut fideicommissi titulo reliquerit, alterutro contenta sit mulier, relicto, vel dote, actione ex testamento vel actione rei uxoriæ: nam non pertinet hoc edictum nisi ad actionem rei uxoriæ, quæ plus juris in dote marito tribuit, quam actio ex stipulatu. Proinde electa rei uxoriæ actione, re-

A lictum non debetur: & contra, electo eo quod relictum est, rei uxoriæ actio non datur, nisi pro modo excurrentis quantitatis. Quare deterior in eo est mulieris, quam aliorum creditorum condicio: nam creditori meo si aliquid legavero, & is legatum acceperit, non ideo jus crediti amittit: eodemque modo licet mulier scripta heres & rogata hereditatem restituere, in ponenda ratione *legis Falcidiæ* si tantum habeat ut Falcidiana quarta, quantum in dote, dotem non deducat, alius tamen creditor scriptus heres etiamsi credito quarta respondeat, creditum deducit: nec vero ei mulier similis est, nisi cum nominatim utrumque consequitur ex mariti judicio, utputa cum & heres ex parte instituitur, & ei dos prælegatur: quo casu dotis partem pro portione sua, ex qua prælegatum non valet, veluti æs B alienum deducit, neque compensat cum Falcidia, & hoc cum tradatur in *l. cum heres deductis, D. ad Trebellian.* dote nominatim uxori institutæ non prælegata, recte inde colligemus, alterutrum dumtaxat præstari. Sed hoc, uti diximus, in rei uxoriæ actione obtinet. Ad actionem ex stipulatu edictum de alterutro non pertinebat, *d. §. sciendum, & §. igitur, C. de rei uxor. act.* & ideo sublata cum sit hodie actio rei uxoriæ, vigeatque actio ex stipulatu, consequens est etiam edictum de alterutro penitus esse sublatum. Et hæc dicimus cum simpliciter aliquid uxori relictum est, illo non addito, *Pro dote.* Hæc enim adjectio proculdubio facit ut non possit mulier & ex testamento & ex stipulatu agere, *l. si filia, §. pen. D. fam. ercisc. l. 6. D. quando dies leg. ced.* C idemque dici potest eo non adjecto, modo si eo animo relictum doceatur, *l. 2. §. 1. D. de dote præleg.* Sed explicandum nunc id est, patre aliquid filiæ relinquente, alterutrum filia, an utrumque consequatur: nam edictum de alterutro ad ea dumtaxat pertinere quæ maritus uxori relinquit, indicant illi duo loci a me in hujus capitis initio annotati. Fac igitur ita esse: Pater dotem profecticiam soluto matrimonio exegit invita vel ignorante filia, nec de rato cavit, tum filiæ in testamento aliquid legavit: si dotis nomine legavit, dubium non est quin filiam alterutro contentam esse oporteat, videlicet si tantum sit in legato quantum in dote: sin plus in dote sit, quam in legato, vel electa dote, carebit legato, vel agnito legato, id tantum quod amplius est in dote petet a marito, maritus porro soceri heredibus D condicet, *l. qui hominem, §. si gener, D. de solut.* Quod si plus in legato sit, vel electa dote, id solum ex testamento consequetur quod dotem excedit: ut traditur in *l. Titia, §. qui invita, D. de legat. lib. 2.* vel accepto legato id etiam lucrabitur quod dotem excedit: & hoc traditum fuisse opinor in *l. si cum dotem, §. si pater, D. sol. matrim.* & ideo horum verborum loco, *Lucroque ejus cedit si tantum ab eo consecuta sit, quantum*; hæc repono ex *§. qui in vita, Lucroque ejus cedit si amplius ab eo consecuta sit, quam ei.* Nec enim quicquam filia lucratur si tantundem consecuta sit: neque rursus, eisdem verbis ad patrem relatis, quicquam patrem lucrari possis dicere, quippe cum dotem a se profectam receperit, & filiæ tantundem reliquerit. Ergo si plus in relicto sit quam in dote principali vel electa dote, reliqui tantum petitio ex testamento superest, vel electo relicto id etiam lucro filiæ cedit quod E dotem exuperat: concurrentem enim summam compensari placet. De patre vero qui non illud adjecerit se dotis nomine legare, nunc videndum est: & putem utrumque tunc filiam consequi posse, sicut a patre pro filia dote promissa, & filiæ relicto legato traditum est in *l. si pater, D. de collat. dot.* nec enim edictum de alterutro ad hunc casum pertinebat quo alius legat, alius dotem debet. *Observ. Joan. Robert. in Animadv. cap. 25. 16. & 17. lib. 2.*

CAP. XVII. *Verum esse quod Dorotheus notavit, Semper doli exceptionem oppositam bonæ fidei judicium facere.*

DOrotheus ἐν τῷ πλάτει legis *Sejæ, D. de donat. cau. mort.* notat, Semper doli exceptionem oppositam

tam bonæ fidei judicium facere: sed reprehenditur ab alio interprete Græco lib. 47. Βασιλικῶν, titulo 3. quod ego ferre non possum: nam Papinianus cum dixisset vindicationi singularum rerum non inutiliter opponi exceptionem doli in *l. Seja*, statim subjiciens, *Bonæ fidei autem judicio constituto*: nonne aperte indicat, per exceptionem doli judicium arbitrarium, id est, vindicationem evasisse bonæ fidei? Etenim ita quoque Imperator in *l. 3. C. de exception.* replicationem doli oppositam judicium bonæ fidei facere ait, cujus me loci, cum hæc tractarem atque discuterem, P. Faber opportune admonuit: ibi tamen cum instituta fuerit actio tutelæ, quæ bonæ fidei est, dubitari posset quorsum Imperator doli replicatione dixerit judicium bonæ fidei constitui: quod ego sic diluendum esse censeo: Actionem tutelæ per se bonæ fidei esse, exceptionem ei & replicationem doli inesse, *l. sed etsi ideo, D. soluto matrimonio, l. si is cui, D. de furt. l. hujusmodi, §. qui servum, D. de legatis lib. 1.* existente actione bonæ fidei non esse necessariam exceptionem vel replicationem doli. At profecto si exceptio vel replicatio doli opponatur, jam actio ipsa non tam per se quam per exceptionem vel replicationem bonæ fidei constituitur. Ceterum non me latet quosdam illa Papiniani verba, *Bonæ fidei autem judicio constituto*, referre ad petitionem hereditatis: sed hanc primus bonæ fidei esse Justinianus definivit, *l. ult. C. de petitione heredit.* cum antea nihil quicquam de ea certi prudentes inter se constituissent. Tum vero si de petitione hereditatis Papinianus intellexisset, non dixisset Constituto, sed Instituto, vel proposito, & eam ipsam quoque nominare actionem et grave non fuisset. Alii tradunt legatorum, fideicommissorum, mortis causa donationum actiones esse bonæ fidei: quod mihi certe multo minus placet, neque vero id probare ulla ipsi ratione possent. Præterea de vindicatione Papinianus, non de illis actionibus tractat. Assentiamur itaque Dorotheo, & cum constituta fuerit actio bonæ fidei posita exceptione doli, hoc deinde ideo quæri a Papiniano dicamus, an possit exigi cautio, quod in actionibus bonæ fidei cautio ante tempus exigi soleat, *l. in omnibus, D. de judic.* Respondet autem non præstari cautionem invita Seja, quia & prior donatio, quæ non directa & absoluta fuit, sed mortis causa, Titii morte soluta est, & sequens nondum initium accepit in persona liberorum, & ideo nulla subest extorquendæ cautionis ratio, quæ tunc dumtaxat ante diem extorquetur, cum aliqua causa vel obligatio subest. At si sua sponte capit Seja liberis Titii, quia sic eis mortis causa videtur donasse, recte ait eos ex persona sua teneri contributioni, Falcidia interveniente: nam ex constitutione D. Severi etiam donationum causa mortis rescissionem facit lex Falcidia, quod tamen ab intestato non admitterem, quia mortis causa donationes non sunt ab intestato similes legatis, *l. si filius, D. de legatis præstand.* Ceterum illam cautionem Seja si non exposuisset, contributioni proculdubio ex Titii persona non tenerentur liberi.

CAP. XVIII. *De matronæ & matrisfamilias appellationibus.*

IN eo loco, qui sub nomine Clementis nuper est editus de actis divi Petri, τῶν ἐντίμων γυναικῶν, τὰς περιφανεστέρας Latino sermone matronas appellari scriptum est: quam ego propriam esse matronarum significationem facile adducor, ut credam: sed augetur tamen hæc significatio ab auctoribus nostris: nam nomine matrisfamilias quamlibet mulierem honestam accipiunt, *l. 3. in fi. D. de liber. exhibend. l. pronuntiatum, de verborum significatione, l. probrum, de ritu nupt. l. quæ adulterium, C. ad leg. Jul. de adulter.* idque generaliter tradunt honestatem, non aut nuptias, aut natales facere matremfamilias: viduam, non etiam virginem esse matremfamilias: eam quæ obscuriore loco nata est, si honeste A vivat, esse matremfamilias. Concubina autem materfamilias non est, nisi patroni concubina sit, *d. l. probrum, l. item legato, §. parvi, D. de legat. lib. 3.* Meretrix quoque materfamil. non est, licet uxor sit, & adulterii accusari possit, exemplo Vistiliæ uxoris Titidii Labeonis, de qua Cornel. Tacitus lib. 2. *l. si uxor, §. sed & in ea, D. ad leg. Jul. de adulter.* Nihil autem differt a matrona materfamilias, *l. 1. §. omnem, l. item apud, §. si quis virgines, D. de injur. l. 1. §. & notandum, D. de ven. insp.* quæ matersam. in *l. probrum*, dicitur matrona in *d. l. si uxor*, ut merito jam plerisque rejecta sit ea quæ inter matronam & matremfamilias a Gellio & Nonio proposita differentia est. Porro matronæ dicuntur etiam dominæ, non respectu maritorum dumtaxat, quomodo ipsi quoque mariti ab uxoribus domini appellantur, sed etiam per se, B ut in *l. pater, §. Julius, D. de legat. lib. 3. Juliam domnam*: nisi dicas Domnam superesse ex *l. Lucius Titius, eod. tit.*

CAP. XIX. *Notati quidam loci de Basilisci, & quorundam aliorum tyrannide.*

FUit Basiliscus tyrannus sub Zenone Imperatore: fuit & Odoacer. Hic Occidentis, ille Orientis imperium invasit. De Basilisco, non de Odoacre accipienda est *l. decernimus, C. de sacrosf. eccles.* nam pertinet ea lex ad Orientis imperium, & Zenonis est, data XVI. Kal. Jan. Armatio claræ memoriæ Consule. Basiliscus autem absente Zenone, ac deinde in Isauriam etiam profugiente, occu- C patum Orientis imperium fere biennio tenuit, & in eo Chalcedonense Concilium, ac Leonis tomum condemnavit, missis ad universos episcopos litteris, quas συνοδικὰς ἐγκυκλίους Evagrius & Nicephorus vocant. Ad hæc, Acacio patriarchæ atque Archiepiscopo Constantinopolitano complures ademit provincias, in quibus antistites constituendi jus ei ante competierat, & pulsis optimis episcopis, alios ipse apud Antiochiam, Alexandriam, Ephesum, Tharsum, Chalcedonem, Hierapolim, Constantinam, Theodosiopolim, Mopsuestiam instituit, parumque absuit quin Acacium quoque ipsum expelleret: sic enim Sudas de eo scribit ἐν τῷ Βασιλίσκος, καὶ Ἀκάκιον τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον μικροῦ δεῖν ἀπώσατο, εἰ μὴ τῷ πλήθει τῶν λεγομένων μοναχῶν ἀπεκρούσθη. Postea vero, uti Nicephorus, Evagrius Scholasticus, Theodo- D rus Anagnostes, Zonaras monachus, Procopius, Jordanus scribunt, ope atque auxilio Armatii, expulso Basilisco, Zeno imperium recepit, & continuo *legem Decernimus* promulgavit, qua infirmantur ea quæ ἐπὶ τοῖς ἐγκυκλίοις Basiliscus constituerat, & Acacio, ceterisque episcopis suæ sedes ac dignitates restituuntur. Quod igitur ait in ea lege Imperator, *Ante profectionem nostræ mansuetudinis*: profectionem suam sive profugium in Isauriam intelligit. Quamvis autem eo tempore, quo simul & recepit imperium Zeno, & illam constitutionem edidit, consul Basiliscus fuerit cum Armatio: attamen Basilisci nomen in Constitutionum eodem tempore editarum subscriptionibus ideo præteritur, quod ejus memoriam Zeno damnaverit. Quod accidit etiam Eutropio sub Arcadio & Honorio, *l. 17. C. Theod. de pœ-* E *nis*, & Heracliano sub Honorio & Theodosio *l. 13. C. Th. de infirm. his quæ sub tyran. gest. sunt l. 21. C. Th. de pœnis.* At cum jam satis dixisse videamur de sententia legis *Decernimus*, non alienum deinceps fuerit, si qui adhuc in libris supersint superioribus consimiles loci, quos ex tyrannorum historia explicari oporteat, eos indicare. Est vero de tyrannide Odenati unus, alter de Cassii tyrannide. Sub M. Antonino Avidius Cassius fuit: sub Galieno & Valeriano fuit Odenatus Palmyrenorum rex, ut Trebellius Pollio scribit, vel decurio, ut Sex. Rufus ait. De Odenato autem & Zenobia ejus uxore, quam devicit Aurelianus Imperator accipiendam esse arbitror *l. 4. C. de ingen. manum.* Ut sit legis hæc sententia: Ingenuum, qui ex Odenati vel Zenobiæ tyranni-

ranniide redemptus fuerit retineri quidem veluti jure pignoris, non tamen re&de;de diffidali velut captivum, eumque diffreßionem ingenuitate nihil praejudicare. De Avidio Caffio manifeste loquitur ea Pauli sententia, quae fubdita eft tit. *ad leg. Jul. majeft. lib. 9. Codicis*, ubi tamen bona Drusciani (qui gener Caffii fuit) Paulus poft ipfius mortem fifco vindicata fuiffe ait: contra Capitolinus, & Vulcatius Gallicanus D. Marcum Druscilanum perpetuo exilio. Equidem fuper ea re conflui veteres libros, ut folco femper, nec in ullo Druscilani nomen agnovi, fed in aliis Depitiani, in aliis Pigritani: quamobrem cendeo non eoß legendum eo loco Druciani.

CAP. XX. *Ut conciliandis fit l. quia autem, §. pen. cum l. fi filius, D. fi quis om. cau. teftam.*

QUod Ulpianus tradit in *l. quia autem, §. pen. D. fi quis omif. cau. teftam.* difcrepare videtur ab eo quod idem auctor in *end. tit.* tradit *l. fi filius:* ibique Accurfius nofter explicat contorte & male. Sed fi jura poffitionis contra tabulas intelligamus, res profecto difficilis non eft. Si filius emancipatus praeteritus omiferit bon. poffef. contra tabulas, & deferto, ut plerumque fit, deftitutoque teftamento ab heredē fcripto bonor. poffef. Unde libri ab inteftato acceperit, perinde praefiet ingens ille portentofus, atque fi contra tabulas bonorum poffeffionem accepiffet. Ita debet accipi *§. penult. l. quia autem*: haec enim illius *§.* verba, *& ab inteftato poffidet hereditatem*, nexa eft dißunctae *l. fi filius*. Si bonorum poffeffionem Unde liberi optime referuntur, *l. 1. §. non quotiemus, D. ead. tit.* quam etfi agnita bonor. poffeffione contra tab. non poffit agnofcere, *l. 1. §. quia autem, D. fi tab. teft. null. extab.* illa tamen omiffa non repellitur: nec tamen idem dicemus in fuo praeterito. Nam fuus praeteritus five pet. five nanciturae bon. poffeffionem contra tabulas nullis praeftat legata, *l. 1. qui in poteftate, D. de leg. praeft.* At fuus inftitutus, & commiffo edicto admittens contra tabulas bonor. poffeffionem, praeftat legata excepta portione: (inofficiofa autem fit, omnibus, ex Ulpiani & Africani fententia, *l. fi duobus 2. D. de bon. poff. contra tab. l. fi dot. D. de leg. praeft.* maxime fi pietas fuerint violatae: imminuta enim portione fua, aequitor eft Pauli fententia, *d. l. fi qui, §. fed & feripture.* Quod cum ita fit, dubitari poteft an fuus inftitutus, & omiffa inftitutione ex bon. poffeffione contra tabul. acceperit ab inteftato bon. poffeffionem obligetur legatis, & quibus perfonis obligetur, omnibine perinde ac fi mifcuiffet fe, an his exceptis tantum perfonis, ac fi contra tab. illa bonor. poffeffione nem accepiffet, quod commodiffime quaeri etiam de emancipato hereede inftituto poteft: nam nihil penitus hac in re inftitutus emancipatus a fuo inftituto differt. Et verius eft obligari eft omnibus legatariis omnibus, quibus veluti fcripti hereditatem obtinere cenfentur: & haec eft fententia *l. fi filius*. Intelligitur ergo *l. quia autem*, de emancipato praeterito, nec poteft aliter ullo pacto interpretari. Lex autem *Si filius*, de fuo inftituto, & porrigatur etiam audaciter ad emancipatum inftitutum. Et ita belle dilluetur omnis huius dubitatio.

CAP. XXI. *Explicatio l. venire, D. de adq. hered. & l. fi filius here, D. de liber. & poftumis.*

MAgna eft quaeftio inter juris interpretes, utrum in fpecie ab Africano tractata in *l. fi filius here, D. de liber. & poftum.* venter fuerit vacuus, an plenus: & alii quidem vacuum fuiffe tradunt, alii plenum, fed abortum ceffe communißuntur. Nefcio an adhuc id, quod mihi veriffimum videtur, quifquam animadverterit, & plenum uterum, & in lucem ediß poftumum fuiffe. Priorum fententia nititur his Africani verbis, Poftumo non natu: quae tamen, meo judicio, ex prioribus verbis nexa

A cum fint, reße ab his, qui P. Florentinus ediderunt, ita difpuncßa funt, *Si interim moriatur filius poftumo non natus*: itaque articulum *Interim*, his verbis *Poftumo non natu*, explicari Arbitror. At porro natum poftumum fuiffe affevero: alioquin filium non ab inteftato, ut eft in *l. fi filius, §. 1. fed* ex teftamento heredem fuiffe dicerem. *Venire, D. de adquirend. hered.* eadem loquendi forma in *l. fub conditione, D. de adfign. lib. Interim, ait, praetendit die vel conditione, & in l. 5. D. de bo. dam. Interim confiatre meritorium*. Sed hoc ut praebere intelligatur univerfam legis & fpeciem & quotidianem pertraētationem. Filius fuus inftitutus eft, poftumus praeteritus, filio nepos ex eo fufceptus vulgari modo fubftitutus eft: filius interim nondum nato poftumo deceffit, porro natus eft poftumus. Nepos ex fubftitutione non admittitur, quia rupturn eft B poftumi adgnatione teftamentum, & ea quoque ratione filius ex teftamento here fuiffe non videtur, quia neque ab inteftato heres fuiffe intelligitur: quia eo tempore deceffit filius, quo nondum ayus erat inteftatus, & fubditus ei ftatus teftamentum fubfinguit, quod etiam fubfinxiffet cohereēs dicat. At poftea inteftatus avus fatlus eft, filius quoque inteftatus deceffit. Filio igitur ab inteftato nepos exit fuus heres. An & avo? Et plane, nepotem nepotis non admittit cum patrue, id eft, poftumo fuum heredem futurum, quia quo tempore inteftatus fit avus, id eft, poftumi adgnationis tempore, filius eum non praemoriatur, & conditio impleta fui iure cum patruo ex xii. tab. fuccedere. Nepos ergo fuus heres & patri & avo erit: patri folus, avo cum poftumo: & hinc, ut opinor, eft, *Poftumo non natu l. fi filius*. Sequor & C altera. Filius fuus inftitutus eft folus fine cohereēde, fine fubftitutione: poftumus praeteritus filius interim deceffit poftumo non natus, & ea ratione eft poftumus. Quaeritur, an patri filius heres extitiffe videatur, & confequenter an hereditatem tranfmittat. Et ex teftamento quidem non videtur heres extitiffe, quia poftumus Africano natus, cum natus eo tempore fit heredem extitiffe videri, quia nemo fuit vel coheres vel fubftitutus a quo teftamentum eo tempore, quo ipfe filius vita functus eft, fubfineretur: ergo poftumi adgnatione poftumo rupturn iri teftamentum: atque ita, etiamfi filius inftitutus fuerit fub condicione poteftativa ejufmodi ut impleri a morienre non poffit filio natus poftumus, at fubftitutus non intereas videbitur patri ab inteftato heres extitiffe, *l. ult. D. de conditi. inftitut.* Ceterum in hoc poftierori exemplo dela D ta fuit duorum heredum ab inteftato: infigne enim nodum vere fuit ab inteftato delata, propterea quod nondum natus erat poftumus. Itaque magis eft, ut, etfi hoc Africanus non dixit, tamen ita fenferit, quia fecerum dixit perfe dicimus ex *Venire, D. de adquiren. hered.* vel ipfi filio, vel heredibus filii. Atque ita omnia reße inter fe conveniunt. Ipfi filio decretum dubitatur adquirendae hereditatis, ut poftumus Babylone regnet: poftumus nam & fi non moriatur, omnimodo, five nafcatur poftumus, five non nafcatur, patri heres futurus eft: ex teftamento, fi five nafcatur poftumus, fi non nafcatur, & ab inteftato. Ita E certeēdum eft filio emancipato hereditatem inftituto, quonam & hic omnimodo rem habiturus eft vel ex teftamento, fi non nafcatur poftumus, vel ab inteftato ex capite Unde liberi, fi nafcatur. Similiter fi non poftulato decerto deceffiffet, heredibus ejus eft fuccurrendum, *l. 4. & 5. D. de bono. poffeffione contra tabulas*. Extero inftituto hered: non fuccurritur, & ideo fi interim decedat, hered: fui ex ea caufa nihil relinquit, & hinc eft fententia *l. ventre: cui proxima funt ea* quae tradunter in *l. 4. & 5. de decernali bonor. poffeffione*. Eft enim res *Venire*, de decretali hereditate, five de decreto, non poffeffionis, fed hereditatis interim adquirendae. Reliquum eft ut exponamus, fi filius praeteritus fuerit, & interim non admiffa bonorum poffeffione contra tabulas deceffiffet, an heredi fui adquisit relinquar. Nihil vero eft quod tam facile poffim expedire, licet aliis hac in re quae, ut dicitur, haereat. Si fuerit fuus, tranfmittit, quia heres ab inteftato fuiffe intelligitur: eft enim ipfo jure nullum teftamen-

CAP. XXII. *Explicatur notio verbi hujus Infuperabile, & lex* XII. *Tab. de religiof. & fumpt. funer.*

QUamvis invito fru&uario proprietarius, vel invito focio fuetus locum religiofum facere non poffit, fi tamen ad fepulcrum inferendum, vel inferendo, ei non prohibetur, interdictum ei de mortuo inferendo dari Papinianus ait in *l. fumt perfone, D. de relig. & fumpt. funer.* atque ideo ibi quoque inferendi defendit, ne cadavera inexpiata jaceant, contra ftriē rationem juris: ratio enim publicae utilitatis, five religionis, fumma & potiffima ratio eft. Verba Papiniani haec funt: *Nam propter publicam utilitatem ne infepulta cadavera jacerent, ftriē rationem infuperabilem, qua nonnunquam in ambiguis religionum quaeftionibus uniris folet: nemo fummoni affe rationem qua pro religione fuit.* Quae verba ideo interpretes non intelligunt, quia ignorant quid fit infuperabile. Eft autem omittere, aut fulque deque habere. Idem Papin. in *l. heredem, D. de his qui ut indig. Heredem*, inquit, *qui fieri debuiffe defunê infuperabilem, fruftra quis exiget, reftituere teneri non videtur*. Apulejus lib. 4. de afino aureo, Quod fi pergas ulteriius, jam fuxo lacrymis iftis, quas praeripiendare laboras confortes, infuperabilis, vita exaurire. Quae ex his locos Petro Fabro ftudioliffimo meo, cum, ut foleo, communicaffem, ita ait fit, parnter nobis cum, quem initio interpretis fumus, Papiniani locum emendandum *l. 1. C. fi cauff. fi cauf. reft.* in qua fic legendum eft: *Quod fi cum neque adiri ex teftamento hereditas, neque bonorum poffeffio petit poffit, fruftra quis exiget, reftituere infuperabilem, fed ad veritum fatis ratione vocatum eft*. *Obfer. Joan. Robert. in Armentab. cap. 15. lib. 3.*

CAP. XXIII. *De Pilei impofitione & Orcinis libertis.*

LIbertus Orcinus five Charonita, is eft, qui directo in teftimento manumittitur, quafi Orci five Charontis libertus, ut in Notis ad Ulpianum demonftravi *tit. 2.* nullius namque eft libertus, *l. 4. D. de bon. liberor.* Verum ita demum libertus Orcinus conftituitur, fi adita fuerit hereditas, nec fola impofitio pilei Orcinum facit, quod ideo ait *l. directis, C. de teftam. manum.* quia directo manumiffi in teftamento pileum ftatim fumere ac fimus procedere folebant, ut Appianus indicat in Mithridaticis, dum Paulum Bithynize regem geftaffe pileum refert, ἡ τιμὴν τοῦτο πεῖραν τῶν ἐν τοῖς θεάτροις ἐλευθερουμένων, & Polybius in Frag. 97. & Juftinianus in *l. 1. C. de Lat. Jun. lib.* Sed non ideo, fi fervus pileum fumat antecedunt, vel qui in ipfo fecluio ftant, & cadaver ventilant: praeferebantur enim lecti in funere, C. Cornelius Tacitus lib. 3. *Ann.* Imo, *modo pileum ad fupremum retinent jubet.* M. Tullius 2. de legib. *Ne lecti plures inferentur lege fanctum eft*. Dionyfius Halicarnaffeus lib. 4. ἐκφορὰν δὲ τῶν νεκρῶν ἔταξαν ἕνδεκα τοῖς ἐκφερομένοις ἱματίοις ἐκκλήτοις μετὰ τοῦ σώματος συνιέναι, ἐκ χρυσοῦ καλάθου ταφὴ, ἢ σκηνὴ τοῖς κλίνοις αὐτῶν ἐπικρέμασθαι συμποσίοις τὰ κλῖναι τοῖς τοῦ κρατοῦντος ἔθεσι quae verba illum Juftiniani locum valde illuftrant. At ibi Thaleiwas album quoque veftem manumiffo fimpliffe ftruxere videntur: quod Tertull. in lib. de refurr. aperte indicat. *Si*, inquit, *famulum tuum liberta te manaverit & veftis alba nitore*. Ceterum de Orcinis id etiam notandum eft, eos appellari libertos familiae in *l. fi fuerit, D. de manumiff. teft.* ubi datur fpecies in qua eft aliquis Orci, atque etiam fuperftitio

A cuiufdam domini libertus. Appellatur autem Orcinus familiae libertus, quod eft aliqum quem Orcum five Charonta patronum non agnofcat, ad Familiam tamen defunêi pertinet, *l. 3. §. plane, D. de legat. inc. l. 1. §. fin autem fuerit alienbera, C. de Lat. liber. tol.* igitur in fuit appellationes liberti verbis civilibus in teftimento manumiffi, vel etiam ejus, qui pro eo habetur ac fi diceo ita teftatore manumiffus effet, Orcinus, Charonita, nullius libertus, familiae libertus.

CAP. XXIV. *Emendatur locus valde depravatus in l. 4. C. de offic. jud. milit.*

TUrpis maculo nobis delenda eft *l. 4. C. de offic. judic. militar.* Prior legis pars fatis aperta eft, fat dubes militum, & maxime qui proximi funt gentibus, utpura Scythianos, Sarmatas, Mauros, & illos de quibus *l. 3. C. de offic. mag. milit.* in ipfis limitibus commorentur, ut imminente magiftro militum ad fuum numerum milites redigant, ut circa arma diurnis exercitiis exercitatos inhereant. Tum fequuntur haec verba: *Caftrorum quoniexiam refpicilicis fubtrahitudines curam laborat*: ubi quid valeat Luftrationis verbum non video. Conftat ejus rei gratia libros compilatos, multi habent *Luxuriatorumque*, quidam *Luftriatorumque*, nulli *Luftrationifque*. Qui habent *Luxuriatorumque*, exiftimant me ad emendandum *Luftrationifque*, ut enim in *l. fi fortuito, D. de interrog. act. & nupfit.* Iaiolander perperam fcripfit *Luforio* pro *Luxorio*, fic errore contrario id a. Antonius Augufinus cenjicit librum omiffa prima littera fcripfiffe *Luxuriatumque pro Luxuriatorumque*, & hoc confirmat *Lex C. de offic. mag. offic.* ea materia quod pars eft illius *l. 4.* etiamfi fcripti eft utraque ad Nonium magiftrum officiorum, & eandem utraque libfcripfimus habet. Una mutandi ducibus curam caftrorum caftrorumque & cluftarium cura provifas, quotannis ad *l. 4. C. quod fcribit eft l. 2. §. de Scribis, C. de offic. praef. praet. affl.* Sed omnes fere libri fcripti habent Cluftarium, quidam habent Cluftrarium: quod etiam non eft vocabulum: nam Sudas fcribit Romanos στατηρας appellare τὰ στρατόπεδα καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐργαστήρια. Procopius quoque lib. 3. περὶ τοῦ Γοτθικοῦ πολέμου ἐργαστήρια τὰ ὅπλα καλοῦσιν Ῥωμαῖοι. Ἐργαστήριον ἀκόντων ἔστιν ἐν ἄστει τοιοῦτον ἐργαστήριον ἀκόντων ἐν ἀγρῷ ἐστιν. Ἐργαστήριον ἀσπίδων ἐν ἄστει ἐστὶ τοιοῦτον ἐργαστήριον ἀσπίδων ἐν ἀγρῷ ἐστιν. Ἐργαστήριον τόξων ἐν ἄστει ἐστὶ τοιοῦτον ἐργαστήριον τόξων ἐν ἀγρῷ ἐστιν. Ἐργαστήριον ἀκόντων ἐν ἄστει ἐστὶ

modati, non omnimodo legis Aquiliæ actio tollitur: ita *Aliæ teſtamentum verum videri de conſilio conſulorum vi-rorum pronunciſſet.* Seneca lib. 1. natural. quæſt. *Antiquius non pronunciavit jure ceſum videri.* Plinius lib. 14. cap. 13. *Judex pronunciavit melioremvideri plus vini bibiſſe, quam veteratoribus cauſa:* & in decretis Senatus idem quoque verbum non infrequenter ufurpatum eſt, atque inde Senatuſconſulta magnorum Græci dicunt, cum nihil aliud fit videri quam *Δοκεῖν.* Cornificius lib. 1. *Senatus decrevit, ſi cum legem ad populum ferat, adverſus Reipublicæ utilitatem ferre.* In legibus etiam & plebiſcitis eodem verbo veteres uſi ſunt. Titus Livius lib. 35. *Plebs ſervis videri eum in exilio eſſe.* Atque hac de re ante me *vir* quidam *eruditiſſimus, cui hæc, D. de his qui not. inf. & I. proxime, D. de his qua in teſt.* del. nonnihil addutis quibuſdam aliis locis adnotavit. Illud ſane Sexti Pompeii verbum ſolemne in ſcriptis conſtet, ut ipſe ait, *Veram cauſſæ videri*, cre-do condemnationum omnium fuiſſe comunione: nam id verbum cum ſit juris, & eo promiſcue utantur Jurisconſulti cum juſtum non eſſe adverſarii cauſam ſignificant, *l. 3. mercedem* §. 1. *& l. ult. De edil. edict.* eo pariter judicea pronuntiare cui cauſſidicus verſimile eſt.

CAP. XXVII. *Explicatur quæſtio §. qui Sempronium, l. cadicillis, D. de uſu. & uſufr. leg. & inea ex his duabus deciſionibus, Curatores, unum ſuiendum eſſe deſiderat.*

C Tutore ifituti pupilli relicta fideicommiſſa perinde deberi, atque ſi a pupillo nominatim relicta eſſent, aperte declarauit in *Letium, C. de fideic.* quæ lex pars eſt *legis quinæ, C. de teſt. credit.* Hinc cauſſidicus, an exit tutor non jure datus ſit, fideicommiſſa veluti ab ipſo pupillo relicta debeantur: & receptum eſt fideicommiſſa deberi pupillo, *l. prox. §. neratius, D. ad legi. Falc. l. 3.* ut pura ſi datus ſit a matre patrono, educatore extraneo, vel ſi a patre in codicillis non confirmatus, aut teſtamento non nullo, fed non ſatis ſolemni codicillorum, quod & generaliter in curatore locum obtinet, quandoquidem curator teſtamento vel codicillis jure non datur, & hoc in curatore Senatus ſtatuit in *l. codicillis, §. qui Sempronium, D. de uſu. & uſufr. lega.* Ponit educatorem inſtituiſſe nutrices duas & alumnum ex certis partibus, alumno emancipato dediſſe, & curatorem filii nominaſſe ut pareretur fundum quendam venire, fed cum nutricibus fuit fruereture reditu eius. Adjecit quoque in una parte teſtamenti, *Omnem voluntatem meam ſi feci fecerit nemem commito.* In hac ſpecie curator non jure datus eſt: & hac proximior eſt ratio, quia teſtamento curator non datur: itaque Scævola reſtat in *l. quidam, §. qui Sempronium, D. de uſu. & uſufr. lega.* Ponit educatorem inſtituiſſe nutrices duas & alumnum ex certis partibus, alumno emancipato dediſſe, & curatorem filii nominaſſe ut pareretur fundum quendam venire, fed cum nutricibus fuit fruereture reditu eius. Adjecit quoque in una parte teſtamenti, *Omnem voluntatem meam ſi feci fecerit nemem commito.* In hac ſpecie curator non jure datus eſt: & hac proximior eſt ratio, quia teſtamento curator non datur: itaque Scævola reſtat in *l. quidam*, quia extraneus curator datus eſt, fed remotiorem. Sunt vero cum dubii alioqui ratio exigitur, proximiores adducendæ rationis, ut eum deferatur curatura, proximus geras. Ideo igitur alumno curator jure datus non eſt, quia teſtamento datus eſt. Illud non negat alumnum educatori extraneum eſſe: nam eſt alumnum ex familia & nomine educatoris deſcribi: meritò quia poſſit contendere ex *l. Lucius, §. Lucius t. D. de legat. lib. 2.* & dubitatum olim fuerit an deberetur alumni heredibus educatori, *Unutriroribus, C. communia incerſibus*, in teſtamento tamen quæſtione extraneus dicimus eos, qui in poteſtate non ſunt, cuiuſmodi ſunt alumni. Sed videamus ex fuperiore ſpecie quæſtio nem *§. qui Sempronium*, quæſtio ducatur. *Quæſtum eſt*, ait Scævola, *an teritas partes ufuſtructus fundi nutrices ex fideicommiſſo petere poſſint, quamvis curator ex teſtamento ſit, quod pure dare non potuerit alumno*: ubi Latinus interpres, Et, ſcilicet alumno. Ego tamen, ut in *l. is qui fundum ulti. Uxores*, pro *Uxori*-, ſcriptum eſt in P. Ferentinis quos ego ſemper ſequor, niſi ſi quid contra admonio, de in illo loco ex duobus diſtinctibus *Curator* ei, quam faciendam eſſe reor, ut ſit *Curatores*, pro *Curatori*: & hoc quæratur, an teritas uſufructus petere nutrices poſ-

ſint, quamvis curatori receptus ſit uſusfructus non jure alumno dato. Et ait Scævola fideicommiſſum valere, tanaque cum alumno nutrices ad viriles partes adnitti.

CAP. XXVIII. *De aqua per retem tollenda, & de rota terrenta.*

UPlianus in *l. 3. D. commu. præd.* Si conveniret ut aqua per rotam tollatur ex flumine, vel hauriatur, vel ſi cuſtodiæ impenſa fervitus fuerit, negat hanc jure prædii eſſe: quæ Ulpiani ſententia difficilis atque obſcura eſt. Sed cum fruſtra cedatur aquæ hauſtus ex flumine publico, *l. 2. §. ult. D. de ſerv. ruſt. præd.* primum ajo Ulpianum loqui de flumine private, ex quo aquæ hauſtum recte ita ceſſi conſtat, ut hauriatur aqua ſtitulis, urnis, vel urceis: non ita recte conſtituitur aquæ hauſtus ex flumine private, ut hauriatur aqua machinis, ut puta rota, tympano, cochlea. Rota aquam altius extollit, & hoc ſignificat verbum Tollenda apud Ulpianum, vel extrahit, ut eſt in *l. 1. ne fluvius §. ult. D. de cottid. corpo.* eandemque Paulus lib. 3. Sentent. numerat inter infructuoſa laboratoria. Tympanum exaurit expeditiſſime magnam aquæ vim, itemque perdite conſtat, ut opinor Vitruvius expoſuit lib. 10. cap. 9. & 11. & ideo verbum Hauriendi qui Ulpianum ſic etiam accipi convenit, Haurienda per rotam, vel tympanum. Hæc autem jura ideo ſervitutes prædiorum non ſunt, quia vix eſt prædia ut aqua rotata copia indigeant, ut adhiberi organa oporteat: non poſſident autem ipſo jure conſtitui ſervitutes ultra quam quas ſit ad prædia, *l. ergo ea fin. D. de ſerv. ruſt. nec* ſolent ignorum jura ita conſtitui: Eadem jura non recte conſtituuntur ex caſtello. Caſtellum rotæ mentio proxime habita facit ut apud Ulpianum hic accipiam cuemadmodum Vitruvius in cap. 9. dum ait, *quod rota ex tuleris ex caſtellum infund.* Ipſo autem jure non ceditur ex caſtello aquæ hauſtus, quia perpetuum cauſam non habet. Caſtella enim aqua (quæ cauſa ſervitutis eſt) cum manu & organis non naturaliter in caſtellum influat: perpetua, perennis, ytva non ſit aquæ ratione: ratione autem aquæ hauſtus vel aquæ duſtus ex torrente, cifterna, ſtagno, lama, foſſa non ceditur, *l. flumina, D. de ſer. ruſt.* Ceterum ibidem Ulpianus ait, tuiſſe Pactoræ ilia jumenta, quibus rota conſerveri, & jam commuui jure receptum eſt, ut ex quocunque loco, aquæ ſervitus conſtituti poſſit, *l. ſervitus, D. de ſer. ruſt. præd.* Ceterum ex caſtellorum rota, non alienum' erit hoc etiam loco quæ de pennali rota obſervationes appingere, D. Pantaleonem rotam, qua meniſci, rota ſuperiore ſublata, ſuperiore aqua Helvephorus feribit lib. 7. cap. 14. In epiſtola quadam Lucani ad Stoichorum ſe legitur, *ἀφὶ ἐν ἀκμῇ παρακαταθήκην καὶ κοινὴ ὑφορῶν ἐκφεύγειν.* Sudas ſic ſcribit, *ἀγχιβασίαν, βιασσόπλοιον ἀπὸ τὴ ὑψηλὴ, ὅπου ἐπὶ ὀρύσσουσι βωτιστικὸν καὶ διαύλιον τὸ ὕδωρ, & paulo poſt: ἐξάγουσι τὸ δὲ ὑ ὑψηλὸ ἐν τῷ βυτιστικῷ ἐν διαύλιον ἐπὶ ἄνω ἐρυτὸ.* Demoſth. 111. in Aphob. *Δήμων γὰρ ἐὰν οἰκίαν ἐπὶ τὸ ὑψηλὸ καταβάλλων.* M. Tull. lib. 5. quo que Tuſcul. rotam genus quodlibet tormenti apud Græcos eſſe teſtatur. Apuleius lib. 3. *Nec vero eam vitæ Græciensi egnis & rota, tum ſume flagrorum genus interuntur:* & lib. 10. *Nec rota vel exulcus more Græcorum tormentis ejus apparata ſum decrant.* Itaque, ut ex eis locis apparet, ſupplicium illud quod Franciſcus Rex in gradatores inflituit, ut ſcalis membra fenuinumes in alium elatis rotis ſuplini imponantur, ab rotalibi veterum, cui homines alligati crudeliter torquebantur, ac diſtendebantur, longe diſſimillimum eſt, quod tamen non poſſent, qui negarint, addubio fallo, aut derpravato teſtimonio ex Amminani Marcellini lib. 21.

CAP. XXIX. *Cui & quantum emancipati conferre, exponitur, & emendatur §. ſi ſic filius l. 1. D. de conjun. cum eman. lib.*

EMancipatus ſuo confert: emancipatus emancipato non confert. Ei autem filio emancipatus confert, cui & auctor aliquid ex cauſa peculiari, ut ecce: Filius emancipatus nepoti ex eo ſuſcepto, & retento in poteſtate confert, non fratri: ſi non ſit nepos, confert fratri, *l. 1. ſi emancipatus, D. de conjug. cum emancip. lib.* vel ſi fratri, & ex alio filio iam mortuo nepos exiſtat, & alio nepote ex eodem filio nato & mortuo pronepotes duo, non jure confert, aliue emancipatus, pronepos emancipatus fratri foli confert, quoniam ei foli auctor, non patruus: ſi non ſit frater, foli patruus, non patruo nepoti: ſi non ſit patruus, patruo magno, id eſt, filio & nepote inſtituto in *d. l. 1. §. ult.* ubi tamen id notandum eſt, patruum majorem dici pro patruo magno, contra definitionem Paulli noſtri & Sexti Pompeii. Tantum vero conferet emancipatus quantum auferet, ut ſi ſit unus in poteſtate, unus emancipatus, hic ut ſemiſſem illi auferet, ita & pronepotum bonorum ſemiſſem illi conferet: ſi duo ſint fui, unus emancipatus, hic illi tertius auferet, conferet etiam tertius, *l. 1. §. penult. D. de collat.* fed unnumquam plus emancipatus confert, minus auferet: ut ſi duo ſint fui, duo emancipati, ſingulí emancipati auferunt quartas, tertius conferunt ac ſi ambo unus eſſent, ne ſi virtiles partes fiant, & ipſi virtiles inveniri ibi conferre. Æque ſi tres emancipati ſint, quintas: ſi quatuor, ſextas auferent, tertias conferent, *l. 1. §. ult. l. 2. §. fratres, §. 3. §. ſolonus, D. de collat.* Itaque emancipati ſimul omnes unius loco ſunt in conferendo, non in ferendo, diſſimiliter atque nepotes ex uno filio emancipati vel in poteſtate patris, de quo in ferendo & conferendo infra propono unum numeratur. Et ita, ſi verbi gratia duo ſint nepotes ex filio jam mortuo emancipati, & filius in poteſtate, nepotes omnes partem partem auferent, id eſt ſemiſſem, & unam partem conferunt, licet ſinguli quadrantes dumtaxat cedat, *l. 2. §. ſi duos nepotes, D. de collat.* Igitur pro modo ejus quod auferunt, conferunt, non ſtatim ex patris patrimonium: ſibi autem invicem ea conferre non poſſunt. Dotem ſibi poſſunt invicem conferre, nec vero eam tunc patrem auferre, ut ex *l. 1. §. ult. l. 2. §. ult. D. Patri* enim frater ſi poſſit conferre, patruo non confert. At quantum auferunt, plerumque obſeruum eſt, ut ne hoc patrem: Filius patrem inſtituat, ne ei ex fideicommiſſo extraneus ex quadrante, filio emancipato quantum auferet, ſi ad notum aſſem ſit heres extraneus, ſi ad portionem ei adſcripſerat. Utrum igitur bonorum bonorum ei quantum ei tertium confert? Et patrem conferre tertiam, itaque accipiendum eſt in *l. 5. §. ex diverſo, l. 1. D. de collat.* ita patrem quadrantis abſati conferre, ſed ita, ut cum hiciquadrans trieus ſit portionis ſuo adſcripto, & trientem ei conferat. Cur autem ſuus fratri nec ſe non confert, illi tertium hereditatis meæ, confer tertiam tantum bonorum. Nam & cum patet emancipatus duobus filiis in uni poteſtate relictis conferre tertiam, eſt in poteſtate, confert, licet quadrantem auferat, habita tamen totius aſſis: tamen quia reſpectu patris filiorum filiorum dimidium habet, *l. 1. §. ſi ex duobus, & §. ultimo, D. de conjun. cum emancip. lib.* ideo eis dimidiam partem bonorum ſuorum confert: & hoc oſtendimus in *d. l. 1. §. nunc vi-deamus* ubi adnotavimus, *ſi emancipati filius, & nepos ex eodem filio & prompotes ex eodem nepote unius vice fungi oſtendimus, quin quidem Accurſius reſtiffime expoſuit.* Verum *§. ſi ſic filius*, qui proxime ſequitur *a patruo-pbum Nemo videamus*, an ſcripſe vel quiſquam alius adhuc expediverit, adhubito: nam quod in *§.* extremitur, fallum omnino atque vitioſum eſt. Si ſic filius in poteſtate, filius emancipatus, ex alio filio defuncto nepotes duo, unus in poteſtate, alius emancipatus, lex ait, filium emancipatum conferre nepotibus unam partem. Imo vero nepoti emancipato non confert: nam inter emancipatos eſſet collatio: nec quicquam interveſt live de-

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 25.*

defunctus filius fuerit suus, sive emancipatus: nam ideo quod fuerit filius suus, nusquam legitur nepotibus ex eo emancipatis conferri. Num ita est, cui nepotibus prumum emancipatum tertium partem dare, quamvis minus quam patruus ex hereditate avi concurrente patre habituri fuit. Imo concurrente patre si suus fuerit, nihil habituri fuit: vel si emancipatus fuerit, ipse falcem nepotes emancipatus nihil ab hereditate. Itaque fuisset participata illa, *Quatenus hi nomen, &c.* ut inutile sit. *De legatum. si filio filius in potestate, alius emancipatus, ex dissimilis alio emancipato duo nepotes in potestate, eleganter Scævola tractat, &c.* quo casu interdum nepotes non tenet, licet concurrente patre emancipato ex hereditate avi non nisi sextantem absfulidem: parti enim ex edicto novo five Juliano in eadem partem conjuncti fuissent.

A

B

CAP. XXX. *Quorum bonorum collatio detur inter filios.*

CAffrenia vel quasi caffrenia bona non conferuntur adventitia, & profecticia conferuntur: quinimo ex constitutione Justiniani adventicia non conferuntur *l. ult. C. de collat.* & correcta vetere effe *l. 4. C. de collat. & l. 1. §. fi fub. D. de eo. collat.* quæ dorem adventicia conferri aunt. Ergo fola profecticia bodie conferuntur. Et hæc quidem profecticia bona non modo emancipati, verum etiam fui conferunt. Sui conferunt quia vel emancipati, quali a patre ea bona non fuit discefferint. Emancipati quoque fuis ea indubitate conferunt. An & emancipati emancipatis ea conferunt, magna eft quæftio inter Hugolinum & Azonem: fed magis nemo potefl quin emancipati invicem fibi dotem & donationem propter nuptias a patre profectam conferant: nam & eum fuccedunt mariti, quæ antea fuerant habuit in potestate, fraterq; inter fe a matre profectam dotem vel donationem propter nuptias conferre certiffimum eft, *Lat literæ, 1. illum, 1. pen. C. de collat.* Et hæc facile accipi potefl non de filia tantum fua, fed etiam de filia emancipata. Omnes ergo libeti five fui fuus fint, five in poteftate, a parentibus profecta dotem vel donationem propter nuptias, quæ alia veluti quædam dos eft, *avunculus*, inter fe conferunt. Datam cautione confirmat, vel divifione, vel tutela omnia, fed & donationem bonis, *l. 1. §. quamvis, & 5. prax. D. de collat. l. fi filia, in principi. D. fam. erciff. l. decet, C. de collat. Novogr. 3. penal* Proinulitum literæ fcribit, ideo & Claudius Salgus pro fua parte, *l. 2. D. de collat.* At hic vehementer quærunt interpretes an & donationem fimplicem inter fe conferant, quæ poffunt fuperiore fit a *l. penult. C. de collat. & fine*, ut verum fatear, abftruior paulo res eft. At & de fuis quæreas an conferant peculium profecticium, dubi an conferri tenet omnia, fed & donationem fimplicem conferri oftendit *l. fi donatione, C. eod. tit.* cui tamen opponitur *l. filia, C. fi famil. erciffcun.* idque probabilius eorum, quæ fuis conferuntur, ita quæ filii nomine comparantur diffinitione quidam explicite: quod tamen improbat *l. cum duo, pragm. §. 1. D. de obfeq. test. quæ & non*, hæc enim fuis conferuntur & filii nomine Comparare. Explabili fic: accipio *l. fi donatione*, ut ab interfato fui donationem fimplicem conferunt: Ingenti verò *Filia*, ut ex teftamento & filii nomine compari poteft: nam & dotem præcipuam retinent, *l. Pomponius Philadelphus, D. famil. erciffcundarum* inquit: Dotem omnis conferunt ex *Novo. Authent. & fem.* non tamen prælegata, ut opinor: nam & ab inteftato fuccedentes, etfi certeu conferunt, relicta tamen in codicillis non conferunt, *l. filiæ 2. l. filium, C. de inoffic. Testamentis de fuis*. Nunc de emancipatis videamus. Emancipati fuis donationem fimplicem conferunt, *l. ne liberis ad. fen. C. eod. tit.* inquam, cum & alios emancipatos omnes conferunt. Cur ergo profecticium donationem non conferunt fuis? At certe emancipati emancipatis, vel quotiens de matria aut materni hereditate agitur, liberi invicem illi donationem fimplices ab eo

A puratibus profectas non conferunt, nifi duobus cafibus, qui a Juftiniano exprimuntur in *l. pen. C. eod.* Cur vero petitio intenti de dotem & donationem propter nuptias conferunt? An quia hæc videri poffunt communia patrimonia & liberorum, nec omnino adhuc extra rem eorum a quibus profecta fuit, effe videantur? Superefl adhuc illud quæftio, an liberi conferant ea quæ patentes debere vel promifere adipifcendi honoris causa, vel ob munerum editionem, *l. 1. C. de perve. fuccef. pent.* Papinianus ait non conferri, *l. 1. §. nec cafferiæ, D. de collat.* æquum enim videtur filios, quos ad honores dignitatis fuftinuat: onera namque honoribus cohærent, *l. 2. §. numerus, D. de vacatio. muner.* Igitur fi quid ea nomine patet Cæfari, nihil is, qui in dignitate eft, pro fratribus conferet, vel fi promiferit, omnium erit onus commune: quod utique non effet commune, fi eam impenfam conferre cogerentur fratres liberandi effent cohæredes rata, *l. 2. C. de collat. Sed* huic fententiæ vehementer obftabat *l. penult. C. de collat.* nifi feparetur dignitates a militia. Et vero hanc indici diftinctionem nominum ceteffe eft: quod ego in Notis ad tres poftremos Codicis libros plenius declarabo. Ex hactenus de collatione.

B

C

CAP. XXXI. *De falcinis & falcinarum veftigali.*

IN Gallia falinæ omnes proprie funt principis, ex quibus ideo amplum fibi principes veftigal parat, quod fuæ cuique regioni deputatæ fint falinæ, nec licet alicubi intra fines alii: eft enim fale commercium prohibitum. Locantur autem falinæ publicanis ad certum tempus, & ita jam plerifque in locis locari cœpere, ut certo pretio in annos conductibus emere fingulis annis quod fi quis ex jure Romano confirmare velit, in promptu eft *l. inter publicos, D. de verb. fignific. l. fi quis fine, C. de verb. & rerum, & l. liber homo, §. 1. D. de bered. infiit.* quam nemo adhuc in eam rem adnotavit: & in libris Feudorum inter regalia falinarum quoque reditus compingunturque *ita. lib. 2. tit. 56. inter regalia*: Porro Athenæus interfert lib. 2. *Dipnosophiftarum*, cap. 1. a Lyfimacho jam olim fuiffe veteftigal falinarum conftitutum, & natura tamen id quod reliquetur fuiffe futurufque fulinas, quæ mutuo vectibal a turbæ prodiffe. Sed poffe & hoc genus veftigalis alius auctoribus atque rationibus comprobari quamplurimis quæ alii quotidie offerunt, nihil attinet dimittimus. Tantum admonebo privatis etiam Romanis jure falinas poffidere licuiffe, *l. forma, 5. falina, D. de cenfib. l. 5. §. 1. D. de reb. eo. qui fub tut. l. generali, 3. quæri, & 5. penen. D. de adf. leg.* Quæ omnia omnino tenendum eft illos, quorum hanc fuiffe olim feminarum porram, ut in quas falinarum damnaretur, ut indicat *l. aut damnum, 3. interpretarium, 1. de panar, & l. mulier, D. de oper. & poftum-*

D

CAP. XXXII. *De decemviris litibus judicandis, & de Septemviris.*

E

A Trentius videndum eft, an libri fingularis Pauli noftri de Septemviralibus judiciis infcripto, quæ in Pandectis Florentinis eadem eft, cum in Indice Juriſconſultorum, tum in *l. 7. §. 31. D. de inoffic. teſtam.* defendi poffit: nam etfi querela inofficiofi teftamenti apud Centumviros inftituatur, & Centumvirale judicium ppæ dicatur, ut in Notis Inſtitutionum docui, & ideo damnandos effe non putem eos codicis qui Centumviralium, non Septemviralibus habent: cum tamen abfonent fortaſſis etiam male qui Septemviriale judicium dixerit, fiquidem, ut verifimile eft, ex Centumviris feptem præcipue hujus rei diſtinctionem operam dederint: ſicut hodie, quam quidam non male Centumviris attribuunt, fere litibus judicandis Decemviros conſtitutos legimus apud Pomponium in *l. 2. §. deinde cum effet, D. de orig. jur.* fic

ver, *Cujus cum eo, &c.* quæ conventio licita est, & certiam si pluris domus locari soleat, quam efficiat legitimarum ufurarum ratio: vel fundi quippereti fructus omnes vice ufurarum creditor percipiat, quæ conventio propter incertum eventum fructuum admilla eft, etiamsi aliquo anno poffit fructuum emolumentum legitimum modum ufurarum excedere: nam & propter incertum frumenti pretium, fi nonnunquam, ut frumento credito ejusdem materiæ accefliones fupra legitimum modum ufurarum ascendant, quemadmodum Græci recte colligunt ex *l. olero*, *C. de ufur.* Lucullum tamen lege Afiatis data, quantum duntaxat pretio crefcebant fructus, quantum permiffe apud Plutar. legimus, & funt hæc quæ apposui Plutar. verba, *ἐωῆς τὸν τῶν χρεωφειλετῶν ἀγρὸν ἀνάγκην καρπῶν τοῦ ἀργυρίου τοσούτων ἀποδόσθαι*. Hic ad hanc *ἀντιγραφὴν* conventionem referri convenit. Et hæc quidem valde pertinent ad *l. fi ea peftione*, *C. de ufur.* quæ quid fibi velit, quid fuadeat, quidve decernat, vel ex eo apparet, quod eas Conftantinus Græcus author ponat fub titulo *περὶ ἀνατοκισμοῦ*. Illud notandum eft, ftatu obligatione fortis, creditorem fructus jam non poffe, fed in fortem imputare ex *Lex pretio*, *C. de ufur.* Itemque ex *Novella* 32. 33. 34. fi nobis res fit cum agricola, poffeffionem non licere. Etiam illud Juftinianus adjungit oftavam duntaxat partem modii in fingulos foldos unum filiquam quotannis accipere, fi ufurarum nomine accipere locus: verba gratia, Si foldi centum credit fint, foldos quatuor & fextantem: quæ ufura triennio ufurarum quatuor filiquas efficit, fed & ufura triennio centefimam accipiamus, ita ut interpres Theodofani Codicis definit in *l. 2. de ufur.* cum res filiquæ annuæ in fingulos foldos, id eft, in fingula centenaria de foldi & femis præftantur, qui definitio fuit ufuræ centefimæ Imperatoris Conftantini temporibus, exfque ft mentio in *No.* 130. ad ejus centefimæ rationem illa Juftiniani verba refert ufura erit, atque in mutuitia: atque ita fit, modo ut acceffiones frumenti crediti excedant legitimæ ufuræ rationem, modo ut excedantur, & hoc belle confentat *l. 1. C. Theod. de ufur.* ubi ait, ut pro pecunia centefimam ufuram, pro ceteris rebus in duos modios modium tertium quotannis accipere permittit: quæ ufura quattuor centefimas ad rationem pecuniæ revocata efficit, videlicet fecundum noviffimam ufuræ centefimæ definitionem, quæ Imperatoris, ut fupra dixi Conftantini temporibus inolevit, quidem, & hanc conftituimur ab ea *l. 1. C. Th. de ufur.* ea enim Conftantino mens eft, ut legitimam ufuram pecuniæ, id eft, centefimam acceffio frugum tribus centefimis amplior fuiffe dat: quam rationem in Novellis Juftinianus non eft fecutus: nam duplo tantum vult acceffionem frugum ufuram pecuniariam excedere, atque hanc pecuniæ ac rerum inter fe differentiam quidam non cernentes, perperam, meo quidem judicio, in *Novella Juftiniani, pro ὑφ' ἓν μείων*, emendarunt *σκαιῶς καὶ παρὰ τοὺς νόμους*. Sed ut ad jus *κανονικὸν* redeamus: id extremo loco non ineptæ adjicietur, an ad *ἀνάτοκισμον* pertinet actio hypothecaria vel pignoratitia. De hypothecaria Maximus feribit in *l. fi ea bona*, §. 1. *D. de pignor.* & ait creditorem qui amifit poffeffionem *ἀνάτοκισμὸν*, non hypothecaria, fed in factum actione uti folere, nimirum quod antichretis propriæ hypotheca non eft: Refte autem ait Solere: nam id quoque tentari: poteft hypothecarium creditori competere: idque Azo notavit, fiunt & debitori pignoratitiam competere idem

A Marcianus feribit in *l. fi pecuniam*, *D. de pignor. act.*

CAP. XXXVI. *Quid fit ultimum aut noviffimum fupplicium, & emendatus locus apud Aulum Gellium de ufu horum verborum Noviffimus & Noviffimus.*

IN libris noftris ultimi fupplicii appellatione fola mors continetur: metalli pœna, deportatio, relegatio non continetur, *Lulianus*, *Dde pœn.* id quod ultimum quoque five extremum poenam dicimus, *l. 5. C. Th. de offic. rect. prov.* Suetonius in Julio: *Senatu Italiæ flaturem ultimum*. Livius 3. *Virginis remittente ultimum poenam*. Plinius 2. Ep. *Sæpem amicorum ejus emiffe ultimum poenam*. Apuleius lib. 10. *Extrema pœna, quæ mors naturalem dicitur*. Ammianus 15. Nov. 14. verius interpres (quem multo antiquiorem effe Bulgaro nobis, ut fpero, brevi fatisfimus argumentis Ant. Contius ex Ammiano) non male *extrema* vocavit *noviffima* fupplicia dixit. Horum enim verborum Noviffimus & Noviffime in ea fignificatione frequens eft ufus, cum apud Jurifconfultos, tum apud omnes Latinos autores: & merito jam a multis explofa eft Auli Gellii fententia, qui abftinuiffe his verbis M. Tullium tradit: *Noviffime*, inquit Tironis Tullii a Fil. Capro, ut Charifius annotavit, qui ferfpferat in Pandectis Noviffime haud recte dici, adjecerat quod fas corpiffet autor id adverbium. Cæterum locus ille Aulli Gellii qui eft in lib. 10. cap. 21. cum fit valde depravatus, opere pretium fecero, fi uti ex bibliotheca Jotnonis Rutgersii mihi a me reftituenda fuerit, hic annotavero. Ait igitur id fripfiffe Gellius eo verbo, id eft, Noviffimus & Noviffime tanquam non Latino M. Tullium abftinuiffe, fubjecit *Quamquam qui diligenter eum scriptorum fuorum ſcripſerit Æliius, illi ut novo & improbo verbo uti videbatur*, ubi pro *Æliius illi*, ex illa bibliotheca legere malo *Æliius Gallus*. In fua magifter M. Antonius interpres carminum Salonium, cujufque auctoritate vetera Grammatici unutrum fcripfiffent, ut & Gellius ibm lib. 18. cap. 8. ubi tamen corrupte *Salonius*, pro L. Ælius fcripfit. Verba etiam quæ cap. 21. lib. 10. Gellius retulit ex lib. 6. de lingua Latina M. Varronis id Ciceronem, de reftituenda funt: *Quod autem*, inquit, *dicebat, noviffimum cognum vulgo, quod mea memoria, ut Ælius, fic fenes alii, quod nimium novum verbum effet, vitabant*. In exculis libris perperam legitur, *ut Ælius Gallus, fic fenes aliquot*, &c. harum rerum fcientiam non omnes, qui hac noftra ætate juri dant operam, quarunt: quibus etiam nos hæc non fcribimus.

CAP. XXXVII. *Multas effe in libris a Juftiniano collatis leges fugitivas ex quibus duæ explicantur.*

ENumeravimus in Notis ad *tit. de grad. cognat. Inſt. lib. 3.* quafdam leges in Codice & in Pandectis a fuis titulis errare, & in unum, ac propterea tenue tumultuatas: dubius aliquando portet *ifs de via*, *D. de aqua quotidiana & aft. l. de bis*, *D. de tempfall. l. emancipatæ*, *D. de emancip. cum filio. l. ultim. D. de ufur. l. ultim. C. Th. ult. D. de fur. delict.* & ex eis quidem hoc in capite duas interpretari decrevimus, *l. 1. C. de dolo*, *& l. ult. D. de fp. delict.* Quarum *l. ult.* hæc eft: An filiusfamilias interpum appellatione filii libertini contineantur, id eft, qui in fervitute fuerint & poftea fimul cum patre manumiffi fint. Et eos quidem liberorum appellatione contineri Papinianus tradit in *l. cum patre*, *§. volo. D. de legat. lib. 2.* cujus fententia citatur in *l. ex facto*, *§. fi qui rogatus fuerit ut fi fine liberis. D. ad Treb.* At in hac fpecie, *Filium libertinum pupillum heredem inſtituo*, deinde ita feribo, *Si mihi filius nullus exit, qui in fuam tutelam venit, tunc Damo ſervus liber & heres eſto*. Quæritur, inquit Javolenus in *d. loc.* fi Damo liber eſſet: ubi Grucorum more, Si pro An accepit, ut in *l. 3. emancipatus 1. D. de coll. bon. Lex Prætor*, *§. præterea*, *D. quod in fraudem.* & in conftitutionibus Imperatorum, & apud

B

C

D

E

F

A caput regni Maffiliorum, auctore Livio lib. 30. At pro Cirtenfium, vulgo perperam legitur Cirnenfium.

CAP. XXXIX. *De tempore faciendi judicati & reſtitutæ lex quadam XII. tabularum.*

TEmpus faciendi judicati eft menſis unius ex XII. tab. five XX. dierum, qui dies Juſti appellantur, ea forma quæ fere Pompeius dies XXX. cum exercitus effet imperatus & verificatus in primum politum, & verificatus bus appellatus forbit. Ex conftitutionibus autem patuit: ei faciendi tempus eft duorum menſium, ut oftendimur in *l. 1. C. Th. de ſpectat. jud.* Idem mensuffi male defendit puntur in *Edictoribus*, *Dde re jud.* nam lex non de diebus menſibus faciendum judicato præftitutis loquitur, B fed de diebus menſibus qui pignoribus vendendis poft tempus faciendi judicati datur, ut *§. 1. C. Th. de dilat. fpat. pign. quæ tribut. conf.* non quod fimile quiddam habet cum eo quod in *XII. tabulis* receptum fuiffe Gellius fcribit lib. 20. cap. 1. ut poft menſem judicati faciendi præfinitum portas daretur rei menſes duos effent in vinculis. Cæterum ex menſibus Juſtiniani conſtitutione judicatis non duo illi, fed quatuor menſes dantur, *L. C. de ufur rei jud.* & poft eos quidem menſes quatuor currere incipit ufura rei judicatæ, quæ fuit olim duplex centefima, hodie una eft centefima: eft autem hæc ufura fortis, non etiam ufuram, quæ in confirmationem debitæ funt, *§. 7. C. ead. tit.* nam ufurarum ufura non debentur, etiamſi ufuræ ipſæ in fortem redigantur, hoc eft, etiamſi fint anatocismus. At tempora illa quæ C judicatis præſtituuntur conceſſis eram perfonis ſunt: unus conſenſi pro judicatis habentur, & nominatim in *tit. tabulis de judic.* ubi confeſſus rei judicatæ comparatur. Verba legis XII. tab. quia valde corrupta Gellium depravata funt ex antiquo & fideli exemplari propoſuit. *Æris confeſſi rebusque jure judicatis XXX. dies juſti ſunto. Poſtdeinde manus injecto eſto: in jus ducito. Ne judicatum facit, aut quispiam eo in jure vindicit ſecum ducito; nisi aſſentitur, aut alius quis endo eo vindicet, aſſentiunto. Nei quis eorum vindicit, ſive quis volet pro eo quis volet, endo eo vindicanto. Si plus minusve pepigerunt, ne fraudato. Status dies cum hoſte esto.* Ita ex Gellio ſcripſi. Pro *Æris confeſſi* D *Quispe pro Quiſpiam*. Ait, *Ni judicatum facit, aut quispe endo eo in jure vindicit ſecum ducito*, quod ego reſtituendum judico, non quod ſenſum non loquebatur, in eo ægro, in ea gleba, in ea re in jure vindicare, & ex Gellio conſtat lib. 20. cap. 1. Legis ignitur hic ſenſus erit, cum quis poſt XXX. dies tempus impleta, in jus ducetur, ni judicatum faciat, vel aliquis pro eo ſe vindicias aſſitat, creditorem fecum ducere & vincire. Ait autem *Vindicia*, ex ſtatua, qua ſe vindicat a ſervitute dicitur. Non. Marcellus ſcribit. Ruffus ait, *Ne injure, aut ſi vales minore*: quibus verbis duntur freni impotentiæ creditorum, ut ne majore poſſint vincire, minore, ſi velint, ut potuit: quod non fruſtra adjicitur, nam & cum poſſent latitantes bona diſtrahere, id S. C. adjectum limitare legimus, ut ſolum veluti inoffica bona venire, cuE ratorem conſtituant, *l. cujus*, *D. de cur. fur.* & ſimili poſt, ut ſi velint plus libra præbeant. Antea perparum legebatur, *Ne minore, aut ſi vales minore*, ut ſi ea in re lex omnem humanitatem tolleret. Cetera, quæ a vulgata ſcripturi diſcrepant, fatis patent.

CAP. XL. *Indicatur alia quædam lex XII. tabularum.*

TUlpianus ſcribit in *l. 3. §. fi quis judicio*, *D. ſi quis caution.* lege XII. tab. cautum ſi judex vel arbiter ex litigatoribus morbo fontico impeditur, ut ſit dies judicii diffitus. Unat legis particulam quamdam apud Sex. Pompeium referri animadverti, dum Rei nomine ex Ælio Gallo, & adjecem, & cum eum quo agitur, ſi

(c) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 31.*

gnificari oſtendit. Hanc enim eius ſignificationis confirmandæ cauſa ex ſecunda tabula lege ſecunda partem refert, *quid iuncum fuit veteres iudici, eodemque tempore dici oſſe-ſtitue eſſe*: quanquam in libris excuſis mendoſe legatur *Deſſunſus* pro *Diſſuſus*, & *Perum* pro *Verum*. Sed ſic ait, *Quid iuncum fuit veteribus iudici, Si mendacio quidam teſtimonium oſſerret.* Nec nue movet quod Numæ eam legem eſſe Sextus ſcribit: nam ex Alicamaſſei lib. 2. & 10. conſtat ex legibus regiis & ex moribus P. Romani multa Decemviros leges in xii. tab. tranſtuliſſe hoc cenſeute populo, *Numæ vel ve-tuſtiſſimi Regum ea ſe niuſſe non eſſe cruciatorem*, ut Alicamaſſeus ait, in foro propoſui. Quamobrem exiſtimo & illas Numæ leges de eo qui ſcienſ hominem liberum mortuum *Dolo malo* & de pauperiſciis, & de homine fulmine occiſo, & de termino exarato, & de opimis ſpoliis, & de parricida, ab eodem Sexto relatas x i i. tabulis adſcribendas eſſe.

BARTHOLOMÆO FAYO V. C.
SENATORI PARISIENSI,
JACOBUS CUJACIUS S.

Etſi, quæ tibi libenti merito deſponſi, Obſervationum libros ad annuum diem, qua conſtiti, ſingulos non adduxeram, tu qui omnium quibus cum tibi res eſt, commodum potius quam jus tuum ſpectas, mihi-ipſiſſima quadam benevolentiæ colligatione, vec alia cauſa rem habenti tecum, hanc quoque, ſi placet, reponi conſultationis interdum dubiæ, quod ante hoc tempus in longa ſcholæ, in qua verſor, cultura & cura minus anxie laboranti ad meam ergo te fidem exſolvendam mea commoda diu vacui nihil adhuc ſuppeterunt. De commentariis autem in tres poſtremos Juſtiniani Codicis libros, quod poſtrema epiſtola tibi & publico ſum pollicitus, propriam quandam exculationem habet. Utor in eis ſepe auctoritate librorum Codicis Theodoſiani, eorum, inquam, quos habet Longland Lud. Mirtus vir de medicinæ & in antiquorum monumentis inveſtigandis ſagaciſſimus, quos mihi privatim hoc anno perlegendos dedit, dubis & brevi publice omnibus. Verum id interim dum is alia ex diſtricto non præſtat, ſi in meis commentariis eos qui nondum extant præponere vellet citavero, ferendus forſitan non ſim. Proveres tu modo aliquantum, provocent ſindiaſſi, prodeant teſtes illi, nec nobis ſuc ſupiam ejurent, in me hominem de meo labore ſubeundi judicii mora nulla erit. Obſervare interea tibi hi Obſervationum quartus, quem quod præſtare intelligo tanquam propria tuum, inter veteres vocipturum te ſtatim, ideo commendatione omni ſuperſedendum videtur. Bene vale. Valentiæ Contorum XV. Kal. Jul. 1559.

JACOBI CUJACII J.C.
OBSERVATIONUM
ET EMENDATIONUM
LIBER QUARTUS.
AD BARTHOLOMÆUM FAJUM V.C. SENATOREM PARISIENSEM.

CAPUT PRIMUM.

Variaſſa Scævolam & deprovatiſſimum eſſe §. ſi quis dolo. l. ſi, l. qui bona fide, D. de adquirendo rer. domin.

UOD accidiſſe Papiniano oſtendimus lib. 2. Obſerv. cap. 37. ut fenteniam a ſe relatam in libram decimum quæſtionum lib. 27. mutaret, idem Scævolæ accidiſſe oſtendit Ulpianus in *Legem bona, §. ſi quis duobus, D. de adquir. rer. dom.* quod enim is lib. 2. Quæſtionum, de duobus bona fide poſſeſſoribus ſeripſerat, quando ex alterius re

fervus alienus aut liber bono aliquid adquirit, id reſpiciens lib. 13. reſtabatur. Et quidem lib. 2. paretem dumtaxat ei adquiri, ex cujus re fervus vel liber bono adquiſiſſet: partem vero alterum, quæ ſocio adquiri

B non poteſt propterea quod ex re ejus non eſt, ad dominum vel ad ipſum, ſi liber eſſet, pertinere Scævolæ ſcripſerat reſpondens, ut apparet ex *l. ſed & ſi quis, §. ſi duos, D. de uſufr.* quæ Scævolæ ſententia eum repetatur in *d. §. ſi quis duobus*, uterque locus inter ſe comparandus eſt, ut quamdoctum duo mendæ, quæ in *§. ſi quis duobus* meiſſe exiſtimamus, tollenda ſint, intelligatur. Hic primum verbis quæſtio ab Ulpiano proponitur in *§. ſi quis duobus*. *Si quis duobus bona fide ſervientibus, utrique adquirat, ſed ſingulis ex re ſua, quod ſeruus ex re alterius eſt, utrum pro parte ei, cui bona fide ſervit: pro parte domino, ſi ſervus ſit, an ſi liber ſit, ei cui bona fide ſervit: an vero ei debeat adquiri ex totum, ex cujus re eſt, videremus.* Hoc eadem quæſtio in duobus fructuariis & bona fide poſſeſſoribus proponitur in *§. ſi duos*, videlicet utrum id pro parte, an totum quæratur ei, ex cujus re eſt. Quod ſi pro parte quæri dicerit, pro altera ſocio non dabitur (nec enim ex re ejus eſt) ſed vero dominio ſi ſervus ſit, vel ſi liber ſit, ſibi: itaque Pandectas Florentinas non ſequor,

A dominum non eſſe, natura tamen ſeruum hoc exiſtit, ut amiſſo poſſeſſio, nec proprium. Titii aperum vel pi-tere capit, ſed jure gentium apud vel pleriſque nota cum nullius eſſet, in cadentis dominium tranſit, ut indicat *Inſtitutionum*. *D. de uſufr.* Hæc Romanis prudentes, qui jus gentium propius ſubſiſtere ſunt, in cenſeres: mores tamen utique publica jus gentium ſubſegnet, adeo ut non ſit mirum, quidem publico piſcari neque in agris libere venari, aut aucupari liceat. Eum vero qui non permiſſa domini in alieno quid horum faceret, puto nihil illi adquirere, ſicque probare *l. in laqueum, D. de adquir. rer. dom.* quæ aprum qui in pi-gis incidit, neculum apprehenſus eſt, non aliter meum fieri oſtendit, quam ſi in meo vel in alio privato domini laqueum poſuero, cui ita hæreret aper, ut die collaſandi te expeditus non fuerit.

CAP. III. *Quibus cauſſis in re præſenti convenire oportet: & quæ ſint tradicione naturalis poſſeſſio & poſſeſſio adquirendi.*

C Si rem meam quam tu tenes vel poſſides, tibi vendidero, meus eſt qui nolcat eam pro tradita habeat. Sed in re ne Accurſius, cæterique ſeminuſculoualiti duabus ſeipſos exercentes interpretes: primum in eo, quod ven veniſſet præſentium etiam exigunt, deinde in definitione rei præſentis & abſentis. Dicunt enim præſentem rem eam, quæ ita in poſſeſſe emptoris: abſentem, quæ non ſit in poſſeſſe emptoris. Verum rem penſentem eſſe eam, quæ ſit in præſentia & oculis contrahentium conſtat: & hoc ſenſu in re præſenti vitiacare, in re præſenti cognoſcere, & in rem præſentem venire dicimus. At creditorem in re præſenti, id eſt, in ipſa pecunia numerandi non conſiſtere, in quam cauſa ſolutum velit quod qui ex pluribus cauſis debet, ſolvit, *l. cum ſin. D. de fid. & mantationum* in re præſenti fieri, id eſt, in ipſa re, non in ipſo loco. *Si quis, l. §. mantationum, D. de mora emt. venditr.* Ruffus quemadmodum cauſe claudius horreus vitiavio vinum reſpondit ita demum traditum videtur fecerit ſi olivet in re præſenti, id eſt, apud horreum tradire ſint: itemque colonaus apud propria poſſeſſionem loco mercis tra poſſeſſent, ſi in re præſenti, id eſt, apud columnas concurſus habitus ſit: parique ratione ut non per procuratorem eſſi præſentes res tradire ſe, ſed ipſimet mihi poſſeſſionem & dominium adquiſiſſe videar, quemadmodum ad eximius, ut præſens ſit res, quæ me jubente procurator meus emiſit, *l. 1. §. penult. D. de adquirend. poſſeſſ.* non ita quoque puto, ut a me tibi vendita res mea, quæ apud te eſt, tibi tradita videatur ni præſentem exigendum. Ubi enim emptor tenet, quod E opus eſt, quaſi, in rem præſentem convenire? Itaque ita ſtatuo, ubi emptor rem non tenet, ſedum traditionem non adit admittit, eam in re præſenti utique conſentire. Ubi emptor rem tenet, ſedum traditionem indicit, eam ſi in re præſenti non deſcribit. Quæ ſententia non ſolum ſimplicibus verbis traditionis introducitur, ſed & in rei præſentis ullum exemplo, *S interdum, D. rer. divisi. l. 1. §. ult. ne quem. D. de orvit. l. fun. §. 2. D. de ſtatlib. in rem act. l. ſi ſervus, in fine, D. de adquirend. rer. dominio.* Adverſus Accurſium argumento *Lepus rer. 57 Ignoviae. 13. de rei vendic.* ſed infirmiſſimo: nec enim de poſſeſſore lex loquitur, ſed de eo, qui dolo deſit poſſidere, atque adeo tanti fuit dumnatus, quanti abſor in litem jurare-rat: hoc enim eſt ipſum, qui dolo deſiit poſſidere proprie

Cæ-

condemnatio, *l. qui restituere, D. tit.* Et hunc quidem merito ait, si res fit in præfentia, quando litis æftimatio præftatur, rei ftatim dominum fieri: fin vero abfit, non ante dominium adquiretur, quam ejus rei nactus fit poffeffionem, quam & non fictorum quo minus is nanciscatur, etiam is cavere debet, vel potius & de poffeffore ioquitur, nec aliam rei præfentium exigit, quam ut ab eo poffideatur qui litis æftimationem fuffert, nam jure juranto in litem contumacia coerceri poteft, *l. 2. D. de in lit. jur. l. 5. §. ult. Inno. Ad exh. & omnis* communicata dolus eft.

CAP. IV. *An regula Catoniana pertineat ad hereditates expectatas, & l. 3. de reg. Cat. emendatur.*

REgula Catoniana pertinet ad jus antiquum, quo dies legatorum cedit a morte teftatoris. Ad legem Juliam & Papiam, quo cedit ex conditione tibulis, non pertinet: & ita jam duobus commentariorum noftrorum in locis *legem ultimam, D. de reg. Cron.* interpretati fumus rectiffime: Eadem ratione regula Catoniana ad conditionalia legata non pertinet, *l. cettera, §. 1. D. de heres. D. de bered. inftit.* pertinet, idque aperte definitur in *Ipsnolis. D. de diverf. reg. jur. l. 3. D. de bered. inft. de bis qui. & diff. & in ifti a primo. D. de lib. & poft.* & veriffimum eft. Diredo tamen obftat *l. 3. D. de reg. Catoniana. Cornucus*, inquit, *ait pertinere ad ad hereditates.* Sed, ut breve faciam, quod apud Ulpianum vis ita *bered. inft. poft* ftare accidifle, librorum fcriptoribus oftendimus, ut *Sabinus* & *Proculeiani* animadvertere & alterum pro altero ponerent, idem eos committiffe affirmo in illo loco. Itaque de lege, *Cornuna regula ad hereditates pertinet ad libertates*: cujus fententiæ ratio apertiffima eft. Libertates enim ab adita hereditate cedunt, *§. libertatibus, C. de ead. tol. l. nam cum libertas, D. quando dies leg. cedit. & Julianus, D. de condit. & demonftrat. Ipsi patet, §. fin. D. de adquir. bered. l. qui teftamento domini, D. qui eff. fui. poffum*, & probatur quoque *Appendarius, §. fi homo, ex D. de fideic. lib. & perinde §. ult. Qui, & quibus.* Ideoque mox eo in loco jungunter libertatibus ea legata quæ poft additionem cedunt: *Neque*, inquit, *ad ea legata, quorum dies non mortis tempore, fed poft adicium hereditatem cedit. Obferv. Joan. Robert. in Animadv. cap. 13. lib. 1.*

CAP. V. *De libertatorum condicione fubjecta.*

UT ingenuorum alii funt cives Romani, alii Latini Juniani, alii Dediticii, ita libertinorum alii Cives plena libertate fruuntur: Latini vivunt ut liberi, moriuntur ut fervi: Dediticii neque ut fervi, neque ut liberi vivunt, umbra tantum libertatis fruuntur, ut ait *Vlpianus, tit. 1. C. de Lat. lib. tol. §. ult. de fuccifl. libert.* Appofitam verba Salviani Maffilienfis epifcopi ex lib. 7. ad Ecclias tath. quibus Civitas tath. Latinitas Latinitate luendenter offendimus, *Meliori*, inquit, *condicione quidam relinquant liberos fuos quam in relinquis filius vos. In ufu fi quidem quotidiano eft, ut fervi eft non opinantes, certe non improba feruitutis Romanæ a dominis libertate donantur, in qua fcilicet & proprietatem peculii capiunt, & jus teftamentarium confequuntur, ita ut & teftentur, ini volunt, res fuas tradant, & moriendo donatione tranferibant: Nec folum hos, fed & illa, quæ in feruitute pofiti acquifierunt, ex dominorum demo latione non vetantur. Tantum eis interdum gratia patronæ liberalitas impartit, ut etiam jure fuo detractus quod liber-*

A *rorum dominis largiatur. Quamvis, quæfquis ille ex infidelifimo patre, quamvis dominæ ille, nocluus cum libertis agens, quam ea cum liberis? illi quæ donant, perpetuo jure donant, ita temporario: illi teftamenti faciendi arbitrium dant liberis, in tollis liberis: illi poffeffores fuos dant liberis, ea prudi addicit filios fervitutis. Nam quid eft illud quoniam fervitutis addatur quæ non vix aliquid quafi impetuous poffidere? More ergo illorum utetis, qui fervos fuos non bene de fe meritos, quos civitate Romana indipifcuntur, dicant, fuisse libertatem adjicunt, quæ fcilicet jubenti quidem fub libertorum titulo agere juventus, fed nonlunt quicquam habere mercedis: negotio vero nullius ferviturus arbitrio, etiam quæ fuperfluis habent, morientes denare non poffunt. Hæc Salvianus. Nemo autem eft, qui neficiat Latinorum dedicitiorumque condicionem effe.*

B *& a Juftiniano fublatam atque ad unam Romanorum civitatem Antonini ingenui omnes qui funt in orbe Romano, Cives Romani funt: ita libertini omnes ex conditione, Cives Romani funt: Plus dico in Novella Juftiniani, qui & teftatus priden fuerat fibi cordi effe ingenuis hominibus potius, quam liberis Reipublicam frequentari, l. 3. C. de bon. lib.* commodo fubtarum libertinorum condicionem videri, *Nov. LXXVIII.* manumiffos enim ingenuos fieri, non libertinos, maxime fi manumittit jus patronatus remittit. Felicia memoria Francorum imperatores vel ex ecclefia fecere fecundum conftitutionem Conftantini, aut potius Ludovici Imperatoris: vel ex legis Salicæ, inquit, ut dicebant, ceremonia: vel per chartam five epiftolam, quomodo etiam regis «Merovingi propter regnæ partum fervos dominicos liberabant, & inde manumiffi in Conft. quadam Pipini ait illi dicebant, alii Chartarii homines appellantur, idque in manumittendo adjiciebatur, ut ingenui ftatim fierent, perinde ac fi ex ingenuis parentibus procreati eflent: interdum tamen ea condicione manumittuntur, ut quoad viverent domines fervirent ei, poft obtum ingenui fierent: quæ omnia ex veteribus Francorum ritibus, & ex Salica, Ripuariorum collegimus, & ex Antiquibus Rex Langobardorum in tit. de manumiff. Hoc autem recepto, manumiffione inemtos fieri, confequens eft, ut dicamus etiam manumiffo cognationem recipere: quod tamen vigente libertinitate non obtinuit, l. 7. D. unde cognat.*

C

CAP. VI. *Explicatur fpecies ipsi fe patris, Cunde liberi.*

MPerat. Conftantinus A. ad Leontium Com. Orientis, *Qui fe patris*, inquit, *poft annum inteftatum defuncti negat heredem, mortui aut paterni fufcipere fuperftitem non patefi, maxime emancipatus, nifi per bon. poffeffionem ad hujufmodi beneficium perveneris.* Hoc refcriptum ut obfcurum effe exiftimantur, Accurfii interpretatio facit, quæ nunc vacillitque adeo, ut certi ex ea quid ftatuas, vix colligere quicquam poffis. Mihi hujus refcripti fpecies apertiffima videtur. Si poft mortem avi inteftati filius defuncti hereditate repudiata, fe imiditum heredem fecit, neque ex eo dubitari poteft, an avo heres fit. Si filius mifcuerit fe, nihil dubitaremus: nec enim tunc D poft per prætorem fufcipiat, fuisse heredem etiam avi hereditatem tranfmiffionis jure, quoniam fui etiam ignorantes parentum hereditatem ad heredes tranfmittunt, *Liquid fuffers, Cade fuis & legit. lib. 1. §. fi quis ex libertis, D. ad S.C. Tert.* At fi nepos nolit filio heres effe, an dicemus eum avo fuum heredem fuisse? Minime vero: idque in emancipato nepote dicemus facilius, quam in eo qui eft in potestate avi. Sed tamen in utroque idem juris eft, quoniam in fui hereditibus fuccefflio non eft, *l. 1. §. fuccedum, D. de fuis & legit. bered.* Tempore enim delatæ hereditatis eum filius in ea hereditate præceffit. At defendi poteft datorum prætorem ei bonorum poffeffionem

E

A Rurfus precariæ non revocantur. Precarium voluntate ejus, qui conceffit, revocatur. In precariis plerumque intervenit merces, in precario non item. Nam ex veteribus contractuum formulis ita precariis fieri didicimus, ut is qui prædia fua ecclefiæ offert, deinde rogget, ut fibi quoad vixerit, uti ea & frui liceat, quod ex *l. a. de uti. ufufruct. lib. 2. legis Langob.* colligitur: ubi tamen vulgo male legitur *precarium*, cum fit legendum, *per precariam*, ut eft in veteribus, quos non ita pridem ti fumus, quam diligenter cum impreffis conferremus. Sic autem debitum ufufructum vel gratuito vel certis ftatifque temporibus dare & reddere mercedis nomine poffit mortem ipfo jure cum his omnibus, quæ interim acceffiffent, prædia ad Ecclefiam redirent, cavebatur. Interdum donatio prædiis fuis facta cum alia a fe conceffa B ftis donator per precarias recipiebat, interdum ea lex precariis addebatur, ut qui rogaffet ea, quamdiu adhibitus Ecclefiæ effet, poffideret, retineret, quibus mercede, in qua præftanda fi moram fecifles, expelleretur: illud quoque, ut perinde viderent precariæ, ac fi, ut in aliis locis mos eft, quinto quoque anno renovatæ eflent. Et hoc negotii genus audio in Italia frequentari.

CAP. VII. *His verbis, Genere quodam, quemadmodum noftra conftitutio utantur.*

IN l. 10. D. pro emp. fic lego, *& genere quadam conditio tionis fervitus & dominium contracta eft*: quibus verbis fignificare id autumavimus de quo in aliis conftitutionibus fimile ac promiscue effe. Sic in *Liquid fervus, D. de ftip. fer.* nam & genere quadam donatio eft: & in *l. Plmp. D. de adq. rer. d.* nam genere quadam venundari id erant pacti: & in *Liquandam, D. de adq. poff.* Utrubique autem quodam genere conditio poffeffio erit animalis. Sic Scribonius Largus ex locis anatomicis ad G. Julium Callifthenem: *Quid poffum ultra dicere, nifi genere omnium partibilium eas enumerare?* & alio loco: *Nam & hoc genere quodam ex eadem materia conflat*: & alio: *Meritis itaque manifeftæ cutifum regulatore genere quodam tenuitatis ambiuntur.* & alibi: *Accipientia & alia*: *Accipientia, hoc eft Cellæ præparatæ quæ quotcunque cumpebat & genere quodam publice materiæ Cnemiqus nudo ortus erat. Genere quodam idem valet apud Quadrumvirs.*

C

D

CAP. IX. *De fententia l. transfugam, D. de adq. rer. dom. five de transfugis.*

TRanfuga eft profiter, qui fide mutata ad hoftes tranfit, *l. poffiminium, §. transfuga, D. de capt. & poffim.* qui idem dicitur & perfuga, ut ex Ælio Gallo Sext. Pompeius refert. Hic ipfe Gallus ait transfugis deminutionem patitur. *l. amiffione, §. 1. D. de cap. minut.* nec fi redeat ad fuos poffliminium habet, *Litem ta, D. ex quibus caufis manumitt. Poffliminium*, inquit, *ita ga, D. de cap. & poff.* Maximam vero non patitur: nec enim fit fervus hoftium, *l. fi quis tutor, D. de tutel.* Quidam dicunt eum, fi recuperatur ad fuos, fervum fieri: quod falfum puto: namque reverfus aut ex jufta E cauſa venia datur, *l. non omnes, §. ult. D. de re milit.* aut vivi exercitum aut quo alio pertinuerit, ut ait Ulpianus. Germanos fieri falebat auctore Cornelio Tacito, furca vel arboribus fuspendutur, *I predirunt, D. de re milit.* Laus *dumque, §. ult. D. de pœnis.* Eadem pœna in hoftes conftituitur in *§. hoftes.* Ait enim, *Hoftes autem, item transfuga hoc pœna afficiuntur, ut vivi exurantur.* Sed hoc ridiculum & incognitum eft. Hic ipfe Gallus ait apud F. eafe legendum, *Ad hoftes autem transfuga, ut in §. quis aliquid, §. 1. D. ad l. 10.* Nufquam vero invenies transfugas fervos effe: poftliminum ad fuos redire. Extat quidem apud Conftantinum *lib. 6. Epift.* conftitutio, Si quis femel transfugerit, ut veniam confequatur fi iterum, ut triennio ferviat: fi tertio, ut in perpetuum fervitute di-

fra-

strahatur. Sed ea est ex Leonis constitutionibus. At quia, ut diximus, transfuga civitatem amittit, quæso qui fieri potest, ut tutor maneat, quemadmodum traditur in *l. si quis tutor, D. de tut.* Media enim capitis deminutio tutelas solvit. Puto non esse hoc per omnia verum, ut solvatur tutela tutore civitatem amittente: nam deportatione quidem solvitur, quoniam deportati nullius certæ civitatis sunt cives, atque adeo ἀπόλιδες appellantur. At secus est si tutor transfugerit, vel si deditus hostibus, & ab eis receptus fuerit: hic enim in aliam civitatem migrat. Quod si non civis testamento tutor dari potest, *l. etiam non municeps, D. de tutel.* cur etiam qui desinit esse civis, & in aliam civitatem transit, datus testamento tutor non manebit? Hæc cum ita sint, quid sentiat Celsus in *l. transfugam, D. de adquir. rer. dom.* videamus, dum ait, *transfugam jure belli recipimus*: nec enim hæc verba sic accipi oportet, ut fiat transfuga servus noster vel hostium. Rursus nec ita, ut reversus postliminio recipiatur, nisi transfugæ appellationem velis eo in loco ad servum restringere: nam servus transfuga propter dominum postliminium habet, ceteri transfugæ non habent. Verum & aliud esse reor jus belli, aliud jus postliminii. Est quidem utrumque juris gentium, bellum & postliminium. Sed separatur jus belli a jure postliminii. Jure belli hostes cæduntur, hostes capiuntur, jure belli transfugæ quasi hostes interimuntur, *l. 3. §. ult. D. ad leg. Corn. de sicar.* Q. Curtius *lib. 8.* Persarum regem occidere volumus, & te transfugam jure belli persequimur. Jure belli transfuga recipitur, id est, eum qui ab hostibus desciverit, non violato jure belli possumus recipere. Nec ex Recipiendi verbo postliminium significari arguamus: nam ut exules & deditos: ita & transfugas Latine dicimur recipere. Res autem hostiles, quæ non bello captæ, sed apud nos deprehensæ sunt utputa merces, arma, naves, ut subjungit postea Celsus, occupanti cedunt, nec fiunt publicæ, sicut & homines, qui bello subito exorto apud hostes deprehenduntur, suo fato & jure belli occupantium fiunt, *l. in bello, §. 1. D. de capt. & postl.* Et hæc est meo quidem judicio sententia *l. transfugam*.

CAP. X. *Ad appellationem hi qui appellantur, quemadmodum respondeant.*

IS qui appellabatur, ita plerumque pronuntiabat, juste recteve appellatum, aut injuste appellatum, aut justam injustamve appellationem videri, ut colligi potest ex *l. imperatores, §. 1. l. negotiorum D. de appellatione, l. maritus, D. de quæstion. l. chirographis, §. 1. D. de admin. tutor. l. 2. D. quando appelland. sit. l. in ratione, §. cum quidam, D. ad leg. Falcid. l. intra, D. de minor. l. 1. l. eos, §. 1. C. de app. l. qui Romæ, §. Seja, D. de ver. obl. l. Osidius, de leg. 3.* & sententiam conservabat, ut *l. ult. D. quod cum eo*, &c. non confirmabat ita ut vis ejus retrotraheretur contra *l. furti, §. 1. De his qui not. inf.* Videtur & hæc novorum Imper. temporibus in usu fuisse formula, *A re bene judicata temere appellasti furoris audacia*. Sic enim Optatus Afer scribit in lib. de schism. Donatistarum. Ad quam appellationem Constantinus Imperator sic respondit, *arbita furoris audacia*, sicut in caussis gentilium fieri solet: ubi ego illud *arbita* (sic enim malo, quam ut in quibusdam editionibus *Orbita*) interpunctionibus ita distinguendum esse censeo *A. R. B. I. T. A.* Ut his literarum initiis hæc vulgaris formula significetur: *A re bene judicata temere appellasti*. Proxima certe locutio, *furoris audacia*, illis temporibus sæpissime usurpabatur, *l. si quis in tantam C. unde vi, l. 2. C. de aquæd. No. Theod. de Judæis, Samar.* &c. Cochlæus legit, *O rabida furoris audacia*, rectius, hoc sensu, Eo ne furore ducuntur Christiani ut sicut gentiles ita ipsi appellent ad principem, nec rebus semel judicatis adquiescant?

CAP. XI. *Emendatur §. ult. l. 2. De interdictis.*

PAulus in *l. 2. §. ult. D. de inter.* datis exemplis interdictorum apiscendæ, reciperandæ, retinendæ possessionis: *Sunt*, inquit, *Inter, ut diximus, duplicia tam reciperandæ quam apiscendæ possessionis*: quæ verba mihi magni erroris suspecta sunt. Moveor, quia Paulus ait, *ut diximus*, quasi supra ostenderit quædam esse interdicta duplicia, tam reciperandæ quam apiscendæ possessionis, quod tamen certe non dixit, sed hoc tantum initio legis demonstravit, quædam esse interdicta duplicia, veluti *Uti possidetis*, & *Utrubi*: quibus etiam adjungi potest veluti possessorium, quod inter rivales redditur De aqua, *l. 1. §. si inter rivales, D. de aq. quot. & æst.* quæ tamen non ideo duplicia appellantur, quod sint & reciperandæ & apiscendæ possessionis (nec enim ad has causas ullo modo pertinent) sed quia in eis uterque tam rei quam actoris partes sustinet, *l. si duo, §. 1. D. uti possid. l. 1. §. proponitur, D. de superfic. §. tertia, Instit. de interd.* Tum vero quis hoc fando unquam audivit, aut quis hoc animo concepit unquam, dari posse interdicta tam reciperandæ quam apiscendæ possessionis? Non est difficile studioso omnia juris Prætorii interdicta colligere. Colligat igitur omnia, percurrat, excutiat. Unum si invenerit quod tam ad reciperandam quam apiscendam possessionem pertineat, nolo posthac mihi credi quicquam de jure civili affirmanti, in quo tot jam annos ita me exerceo, ut adsecutus mihi aliquam videar & docendi, & interpretandi, & respondendi facultatem. Apiscimur quod nunc primum nanciscimur. Reciperamus quod amisimus. Quod amisimus, habuimus. Quod nunc primum adquirimus, non habuimus. Igitur dici hoc non potest quod amissum reciperamus, idem etiam simul nunc primum apisci: aut quod habere incipimus, & reciperare nos. Sed neque dari interdictum potest, quod partim ad reciperandam, partim ad apprehendendam possessionem pertineat: denique nullum est interdictum duplex tam reciperandæ quam apiscendæ possessionis. Fateor esse interdicta tam prohibitoria quam exhibitoria, *l. 1. §. 1. D. de interdi.* ut interdictum *De liberis exhibendis*, quod licet exhibitorium sit, tamen pro prohibitorio est, *l. 3. §. 1. D. de lib. exh.* Esse interdicta tam prohibitoria quam restitutoria *l. 3. §. cum prætor., D. ne vis fiat ei, qui in poss. miss. erit, l. 1. §. 1. D. de aqua quotid. & æst.* Nego esse tam reciperandæ quam apiscendæ. Nec pugnantia dico: nam apiscendæ itemque reciperandæ interdicta omnia restitutoria sunt. Hoc igitur dico, non posse dari interdictum restitutorium, quod sit & apiscendæ & reciperandæ possessionis gratia comparatum. Quid igitur? An errasse Paulum dicemus? Quinimo errasse potius librarios transportatis his ex *l. 3.* verbis, *Tam reciperandæ, quam apiscendæ possessionis* in eum *l. 2. §. ultim.* de quo disputamus. Hic enim fuit ordo quia esse debuit. Positis interdictis retinendæ possessionis, Paulus scripsit in hunc modum, *Sunt interdicta, ut diximus, duplicia*: vel, ut legitur in quibusdam editionibus, *Sunt autem interdicta, ut diximus, duplicia*. Id vero dixerat in legis initio, interdicta retinendæ veluti Uti possidetis esse duplicia. Sequebatur alia Ulpiani definitio his verbis, *In interdictis tam reciperandæ quam apiscendæ possessionis exinde ratio habetur fructuum, ex quo edita sunt, non retro*: quæ verba ideo addita sunt, quia in interdictis retinendæ possessionis fructuum ratio non habetur, sed in restitutoriis duntaxat interdictis, cujusmodi sunt apiscendæ & reciperandæ, *l. videamus, §. in Fabiana, D. de usf.* Sed ea verba cum essent ab aliquo interprete addita in margine, postea in contextum recepta fuisse, aliena tamen sede, ut dixi, conjecturam facio ex *l. 1. §. ex die, D. unde vi & de vi armat.* (ex quo eam Ulp. definitionem ductam esse ut existimem, verborum & inscriptionum similitudo facit) ubi Ulpianus ea verba non usurpat, nec profecto in interdictis reciperandæ, quæ duo tantum sunt *Unde vi* & *De vi armata*, quamvis fructuum ratio habeatur, huic definitioni locus est, sed in ceteris ait interdictis, id est, in ceteris quæ perinde restitutoria sunt atque *Unde vi*, ex quo edita sunt, non retro ratio habetur fructuum. Itaque ea potius verba ut omnino expungantur auctor sum.

CAP. XII. *Indicatur lex quædam XII. tab. de indemnato non interficiendo.*

INauditum, indemnatum, incognita indictaque causa neminem interficiendum esse adeo verum est, ut nec possit pater filium, quem in potestate habet, occidere, nisi præses vel præf. urbi audierit eum prius, & condemnaverit, *l. 2. D. ad leg. Corn. de sicar. l. 3. C. de patr. potest.* Id autem juris quod in urbe etiam tum cum reges essent, fuit, postea relatum in XII. tab. fuisse ex Salviani Massiliensis episcopi *l. 8. de jud. & provid. Dei*, didicimus, *Interfici*, inquit, *indemnatum quemcunque hominem etiam XII. tab. decreta vetuerunt*. Itaque dum Augustinus sic scribit *lib. 1. de civit. Dei*: *Vos appello leges Judicesque Romani, nempe post patrata facinora nec quemquam scelestum indemnatum impune voluistis occidi*: eum dicemus *leges XII. tab.* intelligere. Videtur autem sumptum hoc esse ex Lycurgi legibus, quæ auctore Valerio *lib. 7. cap. Sapienter dicta aut facta*, de indemnatis supplicium sumi vetabant.

CAP. XIII. *Duo loci Pandectarum valde corrupti emendantur.*

PErspicua menda est in *l. 4. D. de S.C. Silan.* dum non natis postumis, & uxore substituta mortua antequam ei per S.C. Silan. adire liceret, heredes mulieris Papin. ait ex Constitutione actiones habituros, legendum enim est, *ex substitutione*: nulla enim ea de re prodita est constitutio. Et ita etiam libri quidam scripti habent: Florentini eodem vitio laborant, quo ceteri, qui sunt excusi. Dabuntur autem heredibus ex substitutione utiles actiones, *l. 3. §. eleganter, D. eod.* nec enim ipso jure ad eos transmissa est substitutio. Æque evidens est error in *l. Divi fratres, D. de jure patron.* Proponitur in ea rescriptum DD. fratrum ad Quintillios, quod etiam citatur in *l. in servitutem, §. si patroni, D. de bon. lib.* & ejus summa hæc est, ut colligitur ex eo §. calumniam filii adversus libertum paternum nepoti ex eo nato nihil nocere, quod in eo rescripto hæc verba, quæ rem decidunt, potissimum indicant: nepotem neque ex verbis neque ex sententia legis, aut edicti prætoris, ex persona vel nota patris sui excludi. At initio rescripti sic proponitur dubitatio, an si pater patris libertum accusaverit per calumniam, nepos contra tabul. aviti liberti bon. possess. petere possit. Quæstio igitur est de avo, decisio de patre, quod stare non potest. Tum vero ita ratiocinor: Non solet avus pater patris appellari: expeditior enim est avi appellatio: & eo maxime loco ut dixerunt avitum libertum sic si de avo quæsiissent, proculdubio dixissent avum, non patrem patris. Præterea cum avitus sit libertus, & eum patronus ipse, id est, avus impune accuset, *l. si filius, §. 1. D. de fideic. lib.* ineptum est quærere, an quæ in avo ipso, qui accusavit, impunita est accusatio, nepoti noceat. At quia in filio patroni impunita non est, merito dubitatur, an & nepoti ex eo suscepto noceat. Et hoc sane eo rescripto agitur. Quis est igitur, qui non videat eo in loco expungendam esse vocem, *patris*, ut supersit tamen altera, nempe *pater*? Sed ut omnis scrupulus discendi studiosis eximatur, velim id quoque in ea *l. Divi* observent, proposito rescripto Divorum fratrum Ulpianum idem omnino quasi nullum ea de re extaret rescriptum, ex se quærere, & in Juliani, quæ etiam rescripto probatur, sententiam ire: quæ res ut scilicet diversæ quæstiones tractari viderentur non eadem, illum quem correximus errorem (ut opinor) peperit. Et forsitan perverso ordine nobis ea ex Ulpiano, ut pleraque alia, Tribonianus tradidit. Prius enim erat quæstionem ex se proponere, deinde responsionem & rescriptum.

CAP. XIV. *Legem ultimam, D. de lege Pomp. de parricid. non ad eum titulum, sed ad tit. de S.C. Silaniano pertinere.*

CRimina fere omnia XX. annorum præscriptione tolli Imperatores ajunt in *l. querela, C. ad leg. Cor. de fal.* & Constantinus probat his verbis *lib. 1. Epit.* ὅτι τὰ ἐγκληματικὰ εἰκοσαετίᾳ σβέννυνται. Idcirco ajunt, *fere*, quoniam quædam sunt crimina, quæ quinquennii præscriptione tolluntur, utputa, quæ descendunt ex lege Julia de adulteriis coercendis, *l. mariti, §. hoc quinquennium, D. ad leg. Jul. de adult.* Item quæ ex lege Julia peculatus, *l. 7. D. ad leg. Jul. pecul. & ex S.C. Silaniano, l. in cognitione, D. ad S.C. Silan.* Nulla autem alia esse existimo, quæ non vicennii præscriptione tollantur: quod enim dicitur de crimine subditi partus in *l. qui falsam, D. ad l. Cornel. de fals.* sub hac exceptione accipiendum est, nisi vicennium præterierit, quæ quidem de crimine falsi consimili sententiæ etiam ab imperatoribus adjicitur *d. l. querela*. Ergo licet mulier adulterii non possit post quinquennium accusari, vel post sex menses utiles, subjecti tamen partus accusationi illæ præscriptiones mulieri nihil prosunt. Et hæc proculdubio est sententia Pauli in *d. l. qui falsam*: respicit enim ad adulterium subjectioni adfine crimen, dum crimini subjecti partus nullam præscriptionem opponi ait. Quo autem respiciat idem Paulus in *l. ult. D. de lege Pompeja*, non video. Verba legis hæc sunt. *Eorum, qui parricidii pœna teneri possunt, semper accusatio permittitur.* Nunquid enim est aliud parricidio adfine crimen, quod quinquennio, aut triennio, aut decennio excludatur, ut eandem præscriptionem accusationi parricidii objici non posse admonere necesse sit? Quod si quis contendat nihil tale etiam spectari oportere, & hanc Pauli sententiam esse, parricidii crimen non excludi præscriptione vicennii, id quoque non admittam: nam licet quædam sint crimina, quæ minori tempore finiantur, nulla tamen quamvis gravia & Reip. perniciosa ultra vicennium porrigi certa auctoritate confirmari potest. Sed & de crimine parricidii Paulus non loquitur. Ait enim, *Eorum qui parricidii pœna teneri possunt*, non ait, *qui parricidii pœna tenentur*. Quamobrem mihi ita videtur vitiatam esse inscriptionem ejus legis de qua agimus: restituendam autem esse ex *l. in cogitatione, D. ad S.C. Silan.* in qua eadem omnino verba sunt, nec ad crimen parricidii, sed ad accusationem contra S.C. Silanianum apertarum tabularum ejus, qui a familia occisus esse dicitur, referuntur. Hac enim accusatione extranei heredes quinquennio liberantur: hi parricidii pœna teneri possunt, non item. Et ideo illinc eruta verba male Tribonianum ad titulum de lege Pomp. transtulisse satis liquet, & eo liquet magis, quo quis attentius locos superiores disputationemque nostram examinaverit.

CAP. XV. *A quo magistratu detur bon. possessio, explicatur: & Valerii Maximi complures loci purgantur.*

DAre bonorum possessionem est jurisdictionis sive imperii mixti, *l. Imperium, D. de jurisdict. omn. jud.* Dat eam Prætor in urbe, Præses in Provincia, non duumviri, *l. ea quæ, D. ad municipalem*. A præfecto urbi bon. possessionis datæ exemplum est apud Valerium *lib. 7. cap. De testamentis, quæ rescissa sunt*. Refert enim exheredato patri a filio in adoptionem dato G. Calpurnium præf. urbis rescisso filii testamento ab intestato bonor. possessionem dedisse: quod certe non eo quidem apud me non novum est, quia ob exheredationem patris rescissum fuerit testamentum filii in adoptionem dati, quandoquidem & is filius vicissim si exheredatus fuisset, de inofficioso testamento patris jure experiri potuisset: sed quia præfectum urbi ait bonorum possessionem dedisse. Hoc enim juris auctoritate caret:

At certe apud Valerium in libris veteribus ita legitur, *Egregii G. quoque Calpurnii Pisonis pr. urb. constitutio:* quod ego, qui memineram G. Calpurnium Pisonem Prætorem non Præfectum urbi fuisse, nec usquam a Præfect. urbi bon. possessionem datam legeram vel audiveram, valde statim comprobavi. Sunt vero in eo auctore & alia errata quamplurima, ex quibus ea potissimum in hoc loco notabo, quæ ad jus nostrum pertinere videntur in *lib. 5. cap. de ingratis*, loquens de Cimone Milciadis filio: *Hanc,* inquit, *hereditatem paternam maximi ducis filius, & futurus ipse suæ ætatis dux maximus solam secrevisse, catenas & carcerem gloriari potuit:* vulgo legitur, *solum sese fortitum:* quæ verba supposita sunt ab his, qui hereditatem crevisse quid esse ignorabant, quod latet nunc neminem, mirorque id nescisse Erasmum in illo Prudentii loco, *Testator & sator jubet Adire regnum & cernere*. In *lib. 7. cap. 2. AM.* inquit, *Luctatio Pithia splendido equite Rom. judex additus*, legendum, *additus*, ut & *lib. 8. cap. 2. de qua re G. Aquilius judex additus*: quod probavi *lib. 4. Institutionum tit. de offic. jud.* vel potius ubique, addictus. Addicere enim est dare, ut addicere bon. possessionem in *2. Ver.* & addicere litem in XII. *tabulis*, quod alii dare litem. Idem tamen eodem capite, *M. Portium*, inquit, *Catonem inclyti Catonis patrem arbitrum cum Claudio addixit quidquid sibi dationis re facere oporteret ex fide bona*, pro quo M. Tullius dixit, adegit arbitrum *l. 3. Offic.* ut in *Orat. pro Roscio Com. Cur non arbitrum pro socio adegeris Q. Roscium*, & in Topicis, *Finibus regundis, & aquæ pluviæ arcendæ adigere arbitrum*. Sic enim libri veteres habent, non *adiicere*.

CAP. XVI. *Explicatur initium l. 3. D. de bon. possessionib.*

Ulpianus in *l. 3. D. de bon. poss. Bona autem*, ait, *hic, ut plerumque solemus dicere ita accipienda sunt, universitatis cujusque successionem, qua succeditur in jus demortui.* Quæ verba nemo recte adhuc, quod sciam, interpretatus est. Animadverti autem veteres interdum dixisse, Hereditatis possessionem, non bonorum possessionem, & ita sæpissime loquutus est M. Tullius. Plerumque autem, ut Ulpianus ait, solemus dicere, Bonorum possessionem. Idem tamen postea utrumque usurpat in §. 1. *Hereditatis autem*, inquit, *bonorumve possessio*, ex quo loco hæc quæ sequuntur, *Denique etsi nihil corporale sit in hereditate, attamen recte ejus bonorum possessionem agnitam Labeo ait*, manifesto perspicitur ita esse restituenda, ut addita distinctione legamus, *attamen recte ejus bonorumve possessionem*. Nec vero unquam dixere, Hereditatis bonorum possessionem, sed vel Hereditatis possessionem, vel Bonorum possessionem, plerumque autem, id est, frequentius Bonorum possessionem. Ambrosius tamen *lib. 1. de Caim & Abel*, *Testamentum*, inquit, *est quo defertur bonorum hereditas*.

CAP. XVII. *Explicatur l. cum societas, D. pro socio.*

A Quo tempore juri civili operam dare cœpi, nulla me lex diutius torsit quam *l. cum societas, D. pro socio*, nec plane etiam nunc ausim dicere eam a me legem intelligi: afferam tantum probabilia quædam. Ait Ulpianus, *Cum societas ad emendum coiretur & conveniret, ut unus reliquis nundinas, id est, epulas præstaret, eosque a negotio dimitteret: si eas eis non solverit, & pro socio, & ex vendito cum eo agendum est*. Primum omnium uti nundinæ pro epulis accipi possint, non video. Tum quid sit a negotio dimittere, non intelligo. Deinde quod obscurius est non solutis epulis, quorsum detur actio ex vendito, & ei ob eam causam qua ratione locus esse possit, adsequi nullo modo possum. Postremo quia in aliis editionibus ita legitur, *Cum societas ad emendum coiretur, & conveniret, ut unus reliquis nundinarias epulas præstaret, eosque ad negotium dimitteret*, utra sit lectio verior, subsisto. Ad hanc tamen posteriorem proclivior sum: nam & Cicero pro Rabirio Postumo, in negotium mittere, eodem sensu dixit, & in Paradoxis ad defœnerandas diripiendasque provincias dimittere, & simili forma Ulpianus *in mercedem mittere* in *l. quæsitum §. si aliqua, D. de instruc. vel instrum. leg.* Gellius *l. 5. Adolescentem victus quærendi gratia in mercedem missum*. Tertullianus *lib. de virg. vel. Masculum a duobus amplius ad negotia mittunt*. Inita igitur ad emendum societate, convenit inter socios ut unus nundinarias epulas præstaret, reliquos in negotium mitteret. Hi negotiati sunt, non solvuntur epulæ, habent in eum, qui epulas non præstitit, ex lege societati addita actionem *Pro socio:* actionem *ex vendito* ipsi non habent. Hæc enim venditori datur: nihil autem ipsi socio vendiderunt. Rursus *ex empto* actionem non habent. Ipsis enim is, qui epulas præstare debuit, nihil vendidit, ut frustra Accursius exponat, *Ex vendito*, id est, *ex empto*. Igitur *Pro socio* dumtaxat actionem habent. Puto tamen eum, qui vendiderit his, qui in negotium missi sunt, dum unus epulas parat, non in eos tantum, qui emerunt, sed in eum etiam, qui epulas præstare debuit, quasi & ipse emisse videatur, qui hac de re societate contracta socios in negotium misit, ex vendito actionem habiturum, & hanc esse sententiam *l. cum societas*. Nec enim qua fini datur actio *Pro socio*, eadem atque adeo nec eisdem actio *ex vendito* datur. Similiter vero & venditori non in eum dumtaxat, qui alterius mandato emit, sed & in eum, qui mandavit, *ex vendito* actio competit, *l. Julianus, §. si procurator, D. de act. empt.*

CAP. XVIII. *Quid sit Chartiaticum in l. Divus, D. de bon. dam. quid pulveraticum in constitutionibus quibusdam.*

Ex ratione pannicularia officialibus chartiaticum præstari Ulpianus scribit in *l. Divus, D. de bon. damn.* Ita enim legitur in *P. Florentinis:* quam lectionem confirmant hæc Zonaræ verba in Nicephoro, [illegible] *ἐπισκέπτων* [illegible] *σφίσι τὰ δημόσια* [illegible] *ὑπὲρ χαρτιακοῦ* [illegible] *χαρτίκ*. Est vero chartiaticum id quod quasi pro chartis officialibus datur: sicut Cerarium quod quasi pro cera apud Ciceronem: sicut pulveraticum sive pulveratica honorarium quod quasi pro labore & pulvere agrimensoribus datur, in Const. quadam Theodosii & Valentiniani, quæ apud Frontinum extat: quo nomine etiam a præsidibus singulas provinciæ civitates obeuntibus provinciales exigebantur: sed abolitum est Nov. Leonis & Majoriani de Curialibus, de qua intellexit Cassiodorus *lib. 12. Var.* dum ait, *Pulveratica quoque judicis funditus amputantes, trium tantum etiam dierum præsulibus annonas præberi secundum vetera constituta decernimus*. Sic pulveratici nomine bini solidi dantur servis, qui se militiæ offerunt in *l. 16. C. Theod. de tironibus*.

CAP. XIX. *Explicatur l. 7. C. de revoc. donat.*

Quædam sunt actiones in personam, quæ non pecuniæ, sed vindictæ tantum persecutionem habent: & ideo heredi vel in heredem non dantur. Hujusmodi est actio injuriarum, *l. 2. §. emancipatus, D. de collat. l. si eum, §. injuriarum, D. si quis caut.* & actio de moribus, *l. ult. C. Th. de incest. nupt.* Ejusdem ego generis etiam opinor esse eam actionem personalem, qua mater ab impiis & ingratis liberis donationem revocat, de qua in *l. 7. C. de revoc. donat.* lex enim ait ita personalem eam esse, ut vindicationis tantum habeat effectum, nec in heredem detur, nec tribuatur heredi: ubi vindicationem pro vindicta sive ultione accipio. Hac enim actione mater suam injuriam ulciscitur potius, quam rem persequitur. Et vulgo male eo in loco vindicatio accipitur pro actione in rem. Dari namque potest actio mixta tam in personam, quam in rem, nulla tamen dari potest actio in personam, quæ actionis tantum in rem habet effectum. Denique non hic est effectus actionis in rem, ut hæc heredi, nec in heredem detur: nam & heredi petitoris & in heredem possessoris eam dari quodammodo constat. At ea actio, qua revocat mater donata ingratis liberis, nullo modo heredi vel in heredem datur. Effectum igitur vindicationis tantum ideo habere dicitur, quod vindictam tantum persequatur, non pecuniam: atque ita similis est injuriarum & de moribus actioni actio.

CAP. XX. *De bove aratorio Imp. Constantini duo singularia constituta.*

Ne agrorum culturæ boves abstraherentur, invenio Imp. Constantinum duo constituisse. Primum, ut ne ob civilia debita boves aratorii pignori caperentur *l. executores C. quæ res pign. oblig. poss.* quæ lex sumpta est ex *Cod. Theod. lib. 2. tit. 30.* & in eo quidem nihil de bove aratorio sive Basiliensem sive Parisiensem editionem consulas: sed, ut Anianus indicat, & compluria Cod. Theod. exemplaria, quæ in manus nostras pervenerunt, legendum sic est, ut in Cod. Justin. *servos aratores aut boves aratorios*. Quod amplius est de instrumento aratorio in Cod. Justiniano additum a Triboniano videtur, qui etiam *intercessores* eo in loco interpretatus est *executores*, ut in *l. ne quis, C. de offic. rect. provinciæ*. Eadem vero ratione Attica lege mactari boves aratorios non potuisse Ælianus refert variæ historiæ *lib. 5.* his verbis: [illegible] Et Plin. *lib. 8.* Judicio Pop. Rom. in exilium actum eum, qui bovem aratorium occiderat, & ex Varrone socium laboris & agriculturæ & quasi colonum occidi, dum bos occideretur: quo spectat etiam Constitutio quædam Valentis, cujus meminit Hieronymus *lib. 2. adversus Jovinianum. Imp. Valens*, inquit, *nuper legem per Orientem dederat, ne quis vitulorum carnibus vesceretur, utilitati agriculturæ providens*. Deinde id eodem fere tempore Constantinus sanxit, ne boves aratorii etiam deficientibus his, qui cursui publico destinati sunt, ab his, qui iter faciunt, abstrahantur, *l. 1. C. Theod. de cursu pub. ang. & parang.* Iter sit plaustris & vehiculis, hisque junguntur boves, non tamen aratorii. Aristot. *in Oecon.* de bove aratorio scribit in hunc modum, [illegible]

CAP. XXI. *Emendatur l. post dotem, D. solut. matrimonio.*

Si pater post dotem datam & nuptias contractas stipulatus sit voluntate filiæ, divortio facto dotem reddi, recte stipulatus est, *l. quotiens, D. solut. matrim.* Est igitur patris propria repetitio dotis, denique est utilis repetitio atque efficax. Pugnat tamen cum hac sententia *l. post dotem, D. eod. tit.* quæ patrem post dotem datam & nuptias contractas stipulantem voluntate filiæ, divortio facto dotem reddi, ac deinde secuto divortio viva filia agentem, ait exceptione summoveri, idque iniquum videtur. Recte enim stipulatus est. Quæ interpretes de ejus legis sententia scripserunt, non recitabo: nec enim digna sunt opera nostra, *πάντα μία κόνις*. Hoc tantum dico laborasse eos in loco valde corrupto, quem Græci nobis conservarunt: namque ex *βασιλικῶν* libris duobus in locis sub eodem titulo, Græcos ita legisse constat. Post dotem datam & nuptias contractas stipulatus est pater sine voluntate filiæ divortio facto dotem dari. Perperam igitur stipulatus est: & tamen si filia post divortium decesserit, convalescit stipulatio. At si viva filia agat pater ex stipulatu, summovebitur exceptione, si non stipulatus est sine voluntate filiæ, argu. *l. si procurator meus, §. 1. D. de procur.*

CAP. XXII. *Quemadmodum conciliandæ sint l. si quis officium, D. de rit. nupt. cum l. 1. C. si rector prov. vel ad eum pertin. sponsalia ded.*

Præses provinciæ ex eadem provincia uxorem ducere non potest, sponsalia contrahere non prohibetur. Quod si per sponsam stet quo minus post depositam administrationem nuptiæ fiant, quæstionis est, an arrarum datarum nomine in quadruplum vel in duplum sponsa teneatur. Fuit olim pœna quadrupli, *l. 1. C. Th. si rector prov. vel ad eum pert. l. 1. C. Theod. si nupt. ex rescrip. pet. l. 6. C. Theod. de spons. & ante nupt. donat.* Hodie constituta est dupli, *l. ult. C. de sponsal. & arris sponsal.* Sunt & certi quidam casus, quibus simplum tantummodo redditur, ut si sponsa minor XXV. annis nondum impetrata venia ætatis arras acceperit, nec perdiderit. Item si non per sponsam stet, sed per legem aliquam aut Constitutionem, quæ nuptias prohibeat. Item si sponsa justam aliquam recusationis nuptiarum causam habeat, *d. l. ult.* Item in proposita specie si quis in ea provincia, in qua administrabat, sponsalia contraxerit & arras dederit, licebit sponsæ post depositam administrationem impune nuptias recusare, simplis tantummodo arris, quas accepit, sponso redditis, & ita Paulus scribit in *l. si quis officium, D. de rit. nupt.* Contra Impp. constituerunt in *l. 1. C. si rector provinc. vel ad eum pert. sponf. ded.* ne arras quidem invitam sponsam quas acceperit reddituram. Hæc ne videantur contraria esse, non efficient Latinorum interpretationes. Primum enim quod dicunt in constitutione durante administratione sponsam recusasse nuptias, ut commentitium & nugatorium est, frustra enim durante administratione recuso quas contrahere nec si velim possum, sicut frustra repudio hereditatem, quam adire non possum. Dicendum igitur & in constitutione post administrationem recusari nuptias, quo tempore mutuo consensu perfici jure potuissent, *l. eos, qui, D. de rit. nupt.* ideoque dubitari, an mulier incidat in pœnam legitimam. Deinde quod ajunt in Constitutione præsidem provinciæ sponsalia ab invitis extorsisse, non etiam in ea specie quam Paulus tractat, æque falsum & vitiosum est. Mutavit enim mulier voluntatem, ut constituit ait. Invita igitur non contraxit sponsalia: denique, nisi specialiter dicatur, vis, metus, impressio nulla usquam affingenda est. Equidem si præstat magis probabiliter comminisci aliquid, quam id quod verum est fateri, Constitutionem in ea re jus vetus abrogare, sequi malo Cyrilli Græci interpretis traditionem, qui notat Constitutionem loqui de præside provinciæ, de præsidis filiis, nepotibus, propinquis, domesticis, quibus tamen ipse præses in constituendis sponsalibus operam navaverit. Item de participibus præsidis, quos recte Tribon. interpretatus est consiliarios, id est, adsessores: quædam enim præsidis pars videtur adsessor, *l. omnis, C. Theod. de his qui a.d.m. vel offic. pub. ter. tra. sunt:* sententiam autem Pauli loqui de his, qui officium in provincia administrant, id est, de officialibus, qui ut præsidibus longe inferiores sunt, ita eorum quoque facta leviora judicantur. At præsides etiam ipsi passim officium in provincia administrare dicuntur: & recte Harmenopulus officium interpretatur *ἐξουσίαν τινὰ καὶ ἀρχήν*.

CAP. XXIII. *Explicatio l. Bæbius, D. de pac. dot.*

Qua ratione vulgare pactum dicitur in *l. pactum, C. de pig. act.* eadem opinor dici in *l. Bæbius, D. de pact. dot.* quod scilicet in danda dote illi nomine hæc vulgo soleret adjici pactio, *Si in matrimonio filia sine liberis decesserit*, de hac enim pactione intelligendam esse *legem Bæbius*, explicata ejus specie liquido constabit. Marcellus Marullo filiæ nomine dotem promisit, ea tamen lege, ut ne eam Marullus constante matrimonio peteret: Cujus pacti hic est sensus, ut ne Marullus

a Marcello petat. Est igitur in personam non in rem: a Marcello petat. Est igitur in personam non in rem: & nam si in rem vale pactum accipiatur, contra datem & inutile est. Sive igitur diserte ne petatur & vivo, sive ne petatur constituta matrimonio, perfonale pactum est: fed petatur constituta matrimonio, perfonale pactum est: fed nisi hac duo conjungantur, Ne si vivo, neve constante matrimonio, non dicemus posteriorem partem priore abrogatam esse, quinimo ulteriori est prior pars quam posterior, *l. cum pater. D. de pact. dotal.* nam vivo se etiam solutio matrimonio petit non potest. Sed tamen mortuo, etiam constante matrimonio ab heredibus petit. Igitur constante matrimonio & vivo constante matrimonio petat. Eleque mox adjecit, se mortuo forte adhuc manente matrimonio petita dote, ut si posset mortuus effet filia in matrimonio sine liberis patrem reinvenet Marcellus, patrem Marcelli filio restitueret. Et hac ita heri disputati sunt. Deceffit postea Marcellus constante matrimonio filio infante & filiæ per fidei commissum relicta universa dote. Potuit Marullus a filio Marcelli fixum dotem exigere, *l. uxori, §. uti. D. cond. ex. non autem exigit.* Interim vero folutum est matrimonium, non quidem morte filiæ, fed divortio. Non eft igitur Marullo integrum dotem petere & fidei commissi petitio ex patrimonio reflarentem pro matrimonii tempestate. At si pugnant matrimonium & fidei commissum, quod non dubium est, quin matrimonium præferatur. Ergo & hoc matrimonio adjecit, se mortuo forte adhuc manente matrimonio petita dote, ut si posset mortuus effet filia in matrimonio sine liberis patrem reinveret Marullus, patrem Marcelli filio restitueret. Et hac ita heri disputati sunt. Deceffit postea Marcellus constante matrimonio filio infante & filiæ per fidei commissum relicta universa dote. Potuit Marullus a filio Marcelli fixum dotem exigere, *l. uxori, §. uti. D. cond. ex.* non autem exigit. Interim vero folutum est matrimonium, non quidem morte filiæ, fed divortio. Non eft igitur Marullo integrum dotem petere & fidei commissi petitio ex patrimonio reflarentem pro matrimonii tempestate. At si pugnant matrimonium & fidei commissum, quod non dubium est, quin matrimonium præferatur. Ergo & hoc to matrimonio fuscepturn filium una cum fratre ex aqua hæredem scripsille, & hac conditione, ut si quidem filius foluto matrimonio filio peteret, quod notum dotem evidentibus liberis videatur voluisse Marcellus dari, qui liberis non existentibus partem dari caviffet, *l. uxori, §. cum conditione, D. cond. ex.* De ea re, ut & matri filiæ, consultata his eft apud pratorem. Petit vero universum dotem Marullus ex fipulatu, id eft, ex pacto ftipulationis non ex testamento, quidem expreffo, fed tacito. Filius Marcelli exceptionem opponit ex illa vulgari cauffem pacti clauffula, *Si in matrimonio fine liberis decefferit*, quia non continet casum divortii. Denique in cafu mortis, & id vulgari cafu admittit argumentum taciti pacti, quo Marullus utitur, non in cafu divortii. In hac autem spezie, divortio facto, non mors filiæ folutum eft matrimonium. Itaque Marullus usque post divortium ab uxore dotem petet, neque ex mortua ab hærede ejus: quia nec pia dotem promisit, nec promittere facerdit. Sed hoc quidem argumento fretus ea viva vel mortua dotem petet ab uxoris fratre quali hærede fcripti, id eft, promifforis. Quia tamen uxor filiæ, ex matrimonio fuscepturn filium una cum fratre ex aquis partibus hæredem fcripfit, uxori autem ex patrono teftamento jure fideicommiffi univerfa dos debetur, Marullus quali hæres uxoris per fidei commissum petenti dotis petet ex cauffa fideicommiffi. Fideicommiffum in ea lege vocat Tryphonius, quod ante prælegatum appellaverat. Nonum enim eft liberis noftris legari appellatione fæpiffime fideicommiffum fignificari, fideicommiffi vero legatum nunquam. Quod fi legati, & prælegati nomine fideicommiffum fignificatur. Ideo autem prælegatum appellavit, ut in Basilico Stephanus notat: quod fit ei quodammodo fua vel legata. Eft enim dos propriorum matrimonium filiæ; eademque ratione peculium fervo vel filio prælegati dicit-r. *l. 1. §. si servus, D. de exerc. vel instit. l. 10. l. ult. D. de pec. leg. l. 3. §. cum igitur, D. de stipul. serv.* Prælegare igitur eft alteri rem jam quodammodo fuam legare.

nem intefiati, ab intestato, quafi proximus cognatus bonorum poffeffionem agnoscat, propter legatarium, qui bonorum poffeffionem reppondere cum in edictum non incidere, *l. filiusfamilias, D. si tab. teft. nulla ext. l. Mævius, §. 1. D. si quis omiff. caufa teft.* nam ab intestato hæreditatem conditionem bonor. poffef. fec. tam. habet, & ita fine te, propter condicionem non impletam. In edictum vero in demum incidit, qui rem, quam habere potuit, omittit. Ergo agnita bonorum poffeffione ab intestato non timebit edictum pater, cui omne poffeffionis emolumentum adquiritur. Verum hæc ita non procedunt, ubi filiusfam. cognatus fubftitutum defunctum, ut Græci refte notant lib. 45. *ἐπιτροπῶν, tit. 1.* vel fi adjectum coheredem habuiffet: nam & a coherede fuffineretur emolumentum ita & cod. *species 4. Basil. Lib. 60. scholio 1.* Hæc, quod ex mentione in ea facta inofficiofi querelæ perfpicue apparet. Nec enim de dando querela inofficiofi aliter quæritur, quam fi ab aliquo testamento data fit hereditas. Ergo his duobus cafibus ab intestato filiusfam. non veniet, fed reque ex testamento, nisi conditio emancipationis impleatur. Pretera autem interim a filio vel a patre, filii nomine bonorum poffeffor. teb. trb. frie fne re? namque condicione non impleta non coheredi reftituet pater. Interpretatur autem ea hanc vulgarem fubftitutionem, nec unquam obliviscar Peter. Fabram, præfigum ex ftudiis juris, in quibus communiter verfabamur, ad Senatorum dignitatem, quam nunc fumma cum laude fuftinet, afcendiffe, inter ceteras, quæ mecum fæpe disputando ex ejus ore probitatis plenifimo didit prodibat, id quoque me de fratentia *l. Plinius. D. l. filius exemplo*, quod ante quinquennium, quo nescio discessimus, neque invenieri acutius quicquam poteft. Quid autem fit bonorum poffeffio cum re vel fine re, *in not. quib. modis teftam. infirm.* expofuimus *lib. 2. Inftitutionum.*

(*) Vide *Merill. Variant ex Cujac. lib. 2. cap. 3.*

poffeff. *l. ult. §. ult. D. de lege Rhod.* Et in tit. locati fuppoffime, quod alias merces, alias pecus, alias reditus fuerit redactus. Atque de pensis autem pensio dicitur, reditus vel redactus. Pretium & merces etiam de operis. Græci propio nomine mercedem habitationis tantum appellant, mercedem operæ μίσθωμα. Clemens Alexandrinus lib. 1. Strom. ὅτε μὴ τὴν τοῦ σώματος ἐκδόσεως λαμβάνει τὸν μισθὸν, τὴν δὲ τοῦ σώματος πόσιν, ἢ τινὰ τοιαύτην ἀπαίτησιν, τὴν τοῦ σώματος ἐκδοσιν. Sed & τιμώμενον mercedem habitationis, quæ ab inquilino datur, appellat Juftinianus in Novel. CLXVII. & XXXVIII. tit. cap. 3. & Novel. 43. tit. 3. cap. 1. & novel. tit. 8. Priorem illum vocem, ἐνοίκιον, in Theophrafto & Plutarcho in eadem fignificatione obfervarit Pet. Victorius *Var. lect. lib. 16. cap. 21.*

CAP. XXVII. *Quid sit Peculium in Conftitutionibus quibusdam Cod. Theodosiani explicatur, & Regesti locus emendatur.*

POlliptici non funt chirographa vel apochæ, ut male Alciatus tradit *antapoc. lib. 3.* fed rationes five *anagrapha* publica *l. 1. C. Theod. de difcuff. lib. 13. C. Theod. de ind. ach. & vide in l. 2. C. de difcuff. reditibus publicis, id eft, polipticis.* Sic plerumque folet fcribi, quanquam fi origo fpectetur fcribendum fit polyptychis. Id namque ex eo tradidit Suidas. Et in tabellis ea ducitur publica ratio *ἀτομικὸν δὲ τὸ τῶν ἰδίων κεφάλαιον* habetur, qua forma & digeftis decurrunt in *l. 2. C. Theod. de rapt. & Ut. l. 2. de famos. & in Authen. de Sanct. Trinit. Cod.* concilii & in quinta fynodi Act. XIII. & in antiquo interprete Horatii qui tabellas interpretatur epiftolas ejus dicens. Sudas. *Πίναξ, ἡ ἐν τοῖς βιβλίοις ἐγγραφὴ, καὶ τὸ εἰς ὑποτύπωσιν, καὶ ἐν τοῖς ἀναγράφοις.* Adnotari vero in polipticis omnia quæ ad rationes publicas fpectant, Vegetius indicat his verbis *lib. 2. Tunc legionarius tiro fub obfervationem, five militiarium numerorum, five peculia quotidie adfcribitur ubi nature prope diligentia quam rei annonariæ utilitas polypticis annotatur.* Vulgo legitur male, *politicis libris annotatur.* Sed cum abexemplaribus manuscriptis animadvertiffem abeffe vocem illam, *libris*, ftatim adfentiendum fuit & effe polypticis annotatur. Sic Caffiod. *lib. 5. Var. Ut omnibus a te fallicita æquo æquabili indagatione competita pofcentes ju-* D *benter adfpiciant.* Et *lib. 12. Var. Tam pulcra* ex *publicis ea nobis, ut movit eff, fub arbitrio compulforum fuggerantur provincialium fubjacere fortunæ.*

CAP. XXVIII. *Prolata Juftiniani & Juftini Conftitutiones illustrantur, & explicatur locus, qui ex adfenticio & libera muliere nascitur.*

VRe antiquo ex adfcriptitio & libera adfcriptitius, conftitutione autem juftinianæ liber nafcitur, *l. ult. C. de agric. & cenf.* quod idem Juftinianus fe de eo intelligere, qui natus poft eam conftitutionem fuiffet, expofuit in *No. 54.* In his qui jam nati effent, jus antiquum fervari. Ea vero No. edita fuit Imperii Juftiniani anno XI. quam annum Cl. nemo Auctorum Codicis conficturæ eft alia eadem de re, qui declaratur ex adfcriptitio & libera, libertum quidem, fed tamen & colonum nafci: & ita Cujacium fenfiffe, ut fuo loco dixit, non probaverit, qui re quidem pro mea parte ei multum me debere confitetur, ultimo, in aliis editionibus alio loco poftea eft. Sed his id nunc additum velim annofequenti, id eft anno XII. nempe Juftino Confule unoque fuo mutata fententia Juftinianum ad jus antiquum redifle. Et hac de re Latinum Juftiniani Conftitutionem apud me habeo ad Dominicum præf. pret. Illyrici, (ad quem illa quoque poftrior Novella) feripsum quam ut non obtinuiffe exiftimem hæc, cujus verba fubjicium, Juftini Conftitutio facit, quia ita quafi in

A Illyrico adhuc obtinente Novella Juftiniani confcripta anno XII. illum ut in Africa obtinerunt conftituit. Verba Conftitutionis hæc *apud propterea. Imperator Cæsar* IMP. CÆS. FL. JUSTINUS Alelis in Chrifto, maintenus, maximus beatiffimo, Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Vandalicus, Africanus, plus, felix, inclytus, victor ac triumphator femper Augustus. Theodoro.

De nobis quæ pro utilitate Reipublicæ fubeliter cogitavimus, illa propterea renovare quæ in loris septentrionalibus retinere, & maxime per tributa stare videbatur, fine quibus nec municipia & civitates ornari poffunt, nec fpectacula tantummodo nuncupata pompa poffefforibus Africanæ provinciæ provisus fuit inclytus. Alligare agros tam vestiles, quam & arbuftos, & pascuales, & filvestres, & in his omnes liberos natos, & adfcriptitios matricibus fuis effe, quod contrarium eft legibus antiquis: cum illi in unoquoque decurionum numero fuam habeant conditionem effe: ut & eorum decreta filii adfcriptitiorum probis, in quibus nati funt dimittentes, & in aliis hæreditatem fuis, cum ipforum eorum dominus proprium minimum. & hæc dicentes fuggerimus: interpretatione hac capitulum apud illum provisum, ferri & pater nifi pofuerit legis latæ in Illyricum ius provinciæ fecit, confcriptione fua, ut & adfcriptitios ex libera matre atque adfcriptitio patre, liberos effe cum fuis vitæ: fed veram colonos, ut non liceat eosdem ab suis fundis, relinquere, & alienis reddere. Hæc igitur ad illum Africæ provinciæ fuggeffimus tractatum effectum effe perfpicuum poffumus fubjectis noftris atque fanctionem publicis adjungere. Ubi & colonum in Africana provincia nafci & ex libera matre & adfcriptitio patre, liberos quidem effe, & ex progenitis liberos, in ordine tamen colonorum effe, & non fuis ea proprie dominicis, in quibus nati funt, & ab eorum aliena. Quæ & ipfa ratio in Illyrico uti fuit, eam libertate colent: ita etiam nos fitiat, nec poffeffi minuantur, ut B *non ipfi nati terræ dominis, & ex libera matre & adfcriptitio patre emancipatis. Quæ igitur per nos divinam pragmaticam fanctionem noftris fuggis ærrotis, cum tua auctoritate, quam gratiam & ad illyricum, ad adfcriptitios adfpe ferendo, non eam & his fua effectus municipia, obfervantes procurabis.* DAT. KAL. MART. CONST. IMP. D. N. P. AUG. JUSTINI. ANNO V. INDICTIONE TERTIA.

Appofuiffem & ultimæ Juftiniani conftitutionis verba, quo ea tantummodo exprimit, fi prorsus aqua & integra ea & incorrupta habuiffem. Verum eius eft fenten tia manifefta, verba funt mirum in modum corrupta. Antequam autem ad interpretationem accedamus, ut Belifarii Confulatum facerem Imperii Juftiniani annum IX. ac confequenter annum fecundum poft Belifarii Confulatum, ut fcio, Juftinianum ferfiffe in Nov. 47. Sequitur Joannis confulatus. Perperam enim in *Nov. 57.* legitur poft Bifil. v. c. Conf. anno III. ut conjecturis antea oftendi. Nec error poft Longi Confulatum huius anni scriptores quidam tertium annum iisdem notent consti funt: Joannis autem Confulatus annum XII. fcio, proximum Agapiti, qui occurrit in Novellis dictur Adrian, annum XIII. Juftini XIV. Bafilii XV. poft Confulatum Bafilii annum VI. Imperii XXI. poft eundem Confulatum annum X. Imperii XXV. annum XIII. XXVIII. nam & poft eum Confulatum decimus octavus Imperii eft XXIIII. & ad hunc modum cenfeo reftituendos effe omnes fubfcriptiones Novellarum, quæ tam variæ annorum rationem defcriptam habent, ut vel eo fubfcriptionum earum auctoritati & fidei derogetur fatis. Id modo animadvertendum eft annos Imperii Juftiniani incipere a Kal. April. ut idem ipfe teftatur in *Nov. 47.* quamobrem fub Joanne Confulatu ante Kalend. April. Imperii annus eft XI. ut Imperium eft refte in *Nov. 63.* Item in *Nov. 66.* quæ data eft Kal. Mart. Sic legendum, non Mart. Eadem Confule poft Kal. April. numeratur Imperii annus XII. Similiter fub Apione ante Kal. April. Imperii annus eft XII. (fic legendum in *Nov. 88. & 79.* ut in *Nov. 85.* in qua tamen

CAP. XXIV. *Explicatio l. filiusfamil. D. si tab. teftam. nulla ext. & l. filius, C. de inoff. teft.*

FIliasfamilias a Titio inftituta eft, qui & quafi proximus cognatus fubdudto patre vel omiffente fuccefliones ab intestato ei fuccedere potuit. Inftitutus autem eft fub conditione emancipationis, quæ condicio in eius potestate non eft, nec cogitur eam pater implere. Igitur propter hanc conditionem ex teftamento filiusfamilias cognato cum effectu fuccedere non poteft, quo fit, ut fi pater confentiente, id eft, repudiante fucceffio-

tamen pro Maii reponendum Mar.) Post eas vero Cal. Imperii XIII. computatur. Item post Basilii Conf. annus XVIII. recte dicitur Imperii XXXII. ante Cal. April. post eas vero Imperii est XXXIV.

CAP. XXIX. *Explicatur l. nostris, C. de calumniat.*

Qui suo nomine omisso, alieno subscripto accusationem instituit, Imperatores ajunt eum delatorum numero esse in *l. nostris, C. de calumniatorib.* id est, calumniatorum. Herodianus, *συνέφθαρται καὶ οἱ γενόμενοι τινὲς κατήγοροι ἀνῃρέθησαν*: quod sic Julius Capitolinus interpretatus est, *Interfecti omnes delatores, omnes accusatores*. Ideo autem & illi in sycophantarum sive delatorum numero reponuntur, quod quibus suo nomine uti licet, nec tamen suum adscribunt, sed alieno abutuntur, plane hoc faciunt sperantes suam obtentu alieni nominis impunitam calumniam fore: quod iis verbis Apulejus indicat in *Apologia* I. *Dat*, inquit, *libellum nomine privigni mei Sicinii pudentis admodum pueri, & adscribit se ei assistere, novo more per alium lacessendi, scilicet ut obtentu ejus atatulæ ipse insimulationis falsæ non plecteretur: quod cum solertissime animadvertisses, & idcirco eum denuo jussisses proprio nomine accusationem delatam sustinere*, &c. Id vero cum proposuissent Imperatores in *d. l. nostris* subinferunt, *Atque ideo calumniosissimum caput & personam judicio irritæ delationis infamia supplicium sequatur*. Calumniosissimum caput vocant eum, de quo fuerant consulti a Menandro vic. Asiæ ob alieno nomine institutam accusationem: eodem modo quo & Græci *φαῦλον κεφαλὴν* & *μιαρὰν κεφαλὴν* dicunt: & Justin. lib. XVIII. *Ausus ne es nefandissimum caput*. Judicium autem calumniæ, judicium irritæ delationis vocant.

CAP. XXX. *Quid sit ἐπιβολή.*

Ex Constantino Harmenopulo cognoscimus *ἐπιβολὴν* esse *ἐπίδοσιν ἀπόρου χωρίου πρὸς κληρονόμους, ἢ συντελεστάς, ἢ ὁμοχώρους, καὶ ὁμοκήνσους*; quod Latinus interpres ad eam adjudicationem, quæ in judiciis duplicibus fieri solet officio Judicis referendum existimavit male. Constat enim ex *Nov. περὶ τῆς τῶν δημοσίων ἀπαιτήσεως*, tunc possessionis *ἐπιβολὴν* fieri, cum ea sterilis & a domino deserta ac destituta est, & ob id in alium transfertur, ne quid publico depereat. Verum non omnes hanc possessionis desertæ *ἐπιβολὴν* suscipere coguntur, sed hi duntaxat, qui consortes sunt, id est, qui ejusdem substantiæ possident bona, *l. hac definitione, C. de omni agr. des.* Et ideo recte Julianus antecessor sic ejus Novellæ sententiam exprimere orsus est, Si quis possessor desertum agrum ejusdem substantiæ coactus fuerit suscipere, &c. Itaque *ἐπιβολὴν* suscipere dicam *συγκληρονόμους*, & *συντελεστάς*, sive *ὁμοτελεῖς*, qui sub eodem titulo vectigal pendunt, & *ὁμοχώρους* qui communia prædia habent, & *ὁμοκήνσους*: sic apud Constantinum lego, non *ὁμοσκήνους* ex supradicta Novella Justiniani. Extranei autem *ἐπιβολὴν*, sive *ἐπιβαλλομένην χώραν* suscipere non coguntur, nisi forte quis alienos colonos, vel capite censitos vel adscripticios mala fide susceptos reddere noluerit. Tunc enim ob eorum absentiam desertæ possessionis & *τοῦ ἀπόρου* ei irrogatur *ἐπιβολή*. *Nov.* 27.

CAP. XXXI. *Monstratur error creatus ex notis in l. 8. D. qui & a quib. manu. lib. non fiant.*

Multos errores in libros juris civilis attulit vetus per notas scribendi ratio, ex quibus nos jam in superioribus observationibus reliquisque commentariis multos patefecimus: meminisse potissimum illius juvat, qui a me indicatus est *lib. Institutionum* I. *tit. qui & quib. ex cau. manum. non poss.* ubi ex his notis S. C. factum esse ostendimus, ut quo in loco legendum est, *Sententiam Constitutionis*, nunc perperam in omnibus libris sit scriptum, *Senatus Consultum*. Hoc non inferiorem nunc errorem demonstraturus sum, qui ex his ortus est notis F. C. quibus Valerius Probus auctor est, & *Fideicommissum* & hæc verba, *Fraudandi creditoris* (sic legendum apud Probum) vel *Fraudandorum creditorum* significari. Erroris locus est in *l. 8. D. qui & a quib. man. l. non fiant. Cum*, inquit, *is, qui sub conditione debet, manumittat fideicommissi causa, lex Ælia Sentia locum habet*: legendum autem est non *fideicommissi*, sed *fraudandorum creditorum causa*. Ad hanc enim causam pertinet *lex Ælia Sentia*. Et sic quoque nostri auctores loqui solent, *l. si cum fideicom. §. ne quis, D. eod. l. 3. l. ait prætor, §. 1. D. quæ in fraudem cred. l. si is qui solvendo 1. D. de her. inst.* Sic item legitur in Basilico, & in *τῷ κατὰ πόδας*. Sententia quoque aperta est in lege Ælia Sentia, creditores intelligi eos etiam, quibus sub conditione debetur, ideoque in eorum fraudem datam libertatem ipso jure nullam esse, ut & traditur in *l. 27. D. qui & a quib. manum.* Cui igitur statim hoc vel maxime non probabitur? Vulgata scriptura aut nullum omnino sensum habet, aut si quem Acc. vel alius quisquam commentus est, solo is videtur silentio & contemptu dignus: ita aut ineptus aut vesanus est.

CAP. XXXII. *Quid sit μονομερῶς in l. ult. D. ad S. C. Trebellianum.*

Duæ sunt agendi formæ, utraque parte præsente, quod est cognitionaliter, sive *κατὰ διάγνωσιν* in *No. περὶ τῶν τιθεμένων τὴν ἔκκλητον φωνήν*, & in *l. ult. §. illud C. de temp. appel. l. 4. C. de accusat. l. ult. C. de legib. l. 3. C. de quæstionib.* Et una tantum parte præsente, quod est *μονομερῶς*, sive *κατὰ μίαν μοῖραν* in supradicta *No.* & in *No.* LIV. & XC. ubi & testium productiones, quæ fiunt absente altera parte, *μονομερεῖς* appellantur. Illud vero constat receptum jure singulari, ut causa appellationis agi & introduci possit *μονομερῶς*, *d. §. illud*, cum ceteras omnes introduci oporteat cognitionaliter: & ideo Phœbus, qui a sententia Proconsulis Achajæ ad principem appellaverat, in specie *l. ult. D. ad Trebell.* recte egit *μονομερῶς*, id est, Polycrate adversario absente. Qui interpretantur, sine exceptione aut replicatione, & quasi peremptorie, quid eo in loco esset *μονομερῶς* intellexisse non videntur: Alio sensu *μονομερὴς* condictio dicitur in *l. si duo, §. idem Julianus, D. de jurejurando*: nec tamen eo quo a Curio Fortunatiano, Sulpitio Victore & aliis rhetoribus, *μονομερὴς* causa dicitur, sed quod ex hac solum parte reo condicatur, qua furis heres est, non & ex illa, qua & fur est ipse, remque dolo malo contrectavit. Cum enim ita dixisset Ulpianus, *& quasi μονομερὴς condictio dari debet adversus furis heredem*, adjicit hæc verba, *nec pati eum judex debet, si cœperit temptare probare furem*, non alia de causa, quam ut cur dixisset quasi *μονομερῆ* condictionem furtivam dari, nobis explicaret: quod & vetus interpres ita excepit recte.

CAP. XXXIII. *In tit. ut in possess. legat. menda quædam animadversa.*

In *l. 1. §. ei cui legatum, D. ut in possess. leg.* sic lego, *Si cui legatum est*, ablato verbo, *solutum*. De soluto enim legato nunquam satisdationem legatarius exigit: & idem plane est rescriptum illud D. Pii, quod in eo §. proponitur, cum eo, de quo in *l. hæc stipulatio, §. ult. ut leg. no. cav.* quod ad fideicommissa sive legata indebita necdum soluta, quorum nomine cautio exigitur, pertinere constat. Male etiam Flor. *Ei cui*, cum sit legendum, *Si cui*: & est similis in omnibus Codicibus error in *l. heredis, §. ult. D. quan. dies leg.* in illo loco, *vel ei cui servus*. In eod. tit. *l. is cui, §. quæri*, sic lego, *Ut festinetur ad satisfactionem*: vulgo male legitur, *ad sententiam*. Agitur enim de rescripto D. Antonini, quo legatarii post sex menses quam petere cœperint, in res proprias heredis inducuntur, inde fructus percepturi, non

non quoad sententia ulla feratur, sed quoad satisfiat. In eadem lege *§. satisfactioni*, cum antea legeretur, *possessionum*, primus omnium rectissime Franc. Zoannetus Doctor Ingolstadiensis in lib. Rest. ad Pandect. emendavit, *sessionum*, quam animadversionem alii postea propriis lapsi jam & defecti sibi vindicarunt.

CAP. XXXIV. *De contributione legatorum a pupillo ex asse instituto, & a substituto relictorum.*

Id vulgo probatum esse traditur in *l. in ratione, §. quod vulgo, & §. si filio, D. ad leg. Falcid.* ut & si non patris, sed pupilli hereditas versetur in secundis tabulis, adeoque substitutus debeat legata a pupillo relicta, non ex sua persona, ut de substituto vulgari a D. Severo constitutum est, sed ex persona pupilli, qui ea jam debere cœpit, priusquam e vita discederet, tamen habita ratione hereditatis paternæ non pupillaris, legata primarum & secundarum tabularum contribuantur, commisceantur, confundantur, communi calculo subjiciantur, & ex eis una Falcidia detrahatur perinde atque si legata a substituto in primis tabulis sub alia condicione quam substitutionis a pupillo relicta essent. Omnia enim ea quæ in secundis tabulis scripta sunt, in hac causa ad rationem primarum tabularum reducuntur, *d. §. si filio*. Id, inquam, vulgo jam convenit, ut ait *l. 1. D. si cui plus quam per leg. Falcid.* quia & pro uno id testamento haberi convenit. Proculiani contra sentiebant. Sed obtinuit Cassianorum schola. Et quidem spectari hereditatem patris non pupilli etiam probat *l. in duplicibus, D. eod. & l. si filius qui patri, D. de vulg. substitut.* Secundum quod evenit, ut si pupilli hereditas non sufficiat legatis, cum patris sufficeisset, substitutus Falcidiam non retineat. Exempli gratia, Pater habet CCCC. in bonis, a pupillo C. a substituto CC. legat, perierunt ex hereditate C. Patris hereditas sufficiebat legatis, Pupilli non sufficit salva Falcidia, quid fiet? Non utetur Falcidia is, qui substitutus est, sed solida CCC. dabit: proinde de suo quadrante dabit, quem scilicet suo jure alioquin retinuisset, quoniam patris facultates sufficiebant legatis, quarum rationem haberi oportet non impuberis. Eo quod acceperit amplius, id est, de suo vel de propriis bonis heres nunquam solvit legata, *l. 1. §. Marcellus, D. si cui plus quam per leg. Falcidiam*, nisi non facto repertorio ex Novella Justiniani. Atque de suo quadrante explet sæpe legata, cessante nimirum Falcidia. Itaque male docent quidam in *§. quod vulgo*, hæc verba, *Quadrante nimirum*, supposititia videri. Ea namque si tollas, quod relinquitur falsum est. In ea igitur specie de suo quadrante substitutus dabit. Atquin hoc est ultra vires hereditatis, quæ æstimari solent deducta Falcidia: qui igitur non retinet Falcidiam, præstat ultra vires. Immo non est hoc supra vires hereditatis, si paternam hereditatem spectas, ex qua omnia relicta videntur, perinde atque si essent in primis tabulis scripta. Eadem ratione interdum evenit, ut si patris hereditas non sufficiebat, pupilli sufficiat, substitutus longe plus habeat quarta paternæ hereditatis, ut in hac specie: Pater habet CCCC. in bonis, a pupillo CC. a substituto CC. legat, crevit hereditas in CCC. Itaque DC. ad substitutum pervenerunt. Si spectatur hereditas pupilli, Falcidia cessat. Sed quia opes patris spectari placet, quæ idoneæ non erant solvendis legatis, substitutus detrahet legatariis C. atque ita habebit CCC. quæ summa longe superat quartam paternæ hereditatis. Et hæc est sententia *§. quod vulgo*, in quo male quidam ex duabus particulis *vel ut*, unam fecerunt, quod & Accurs. tentaverat.

CAP. XXXV. *De non contribuendis partibus coheredum, earumque partium legatis.*

Qui coheredes sunt, aut ex institutione coheredes sunt, aut ex substitutione: in singulis institutis vulgo probatum est Falcidiam separatim poni, *l. in singulis, D. ad leg. Falcid.* quod & tunc procedit, cum ex duobus institutis unus in alterius locum & partem venit ex substitutione vulgari, vel pupillari, vel adcrescendi jure, si deficientis portio fuerit onerata vel exhausta, non item si onerata tantum fuerit adeuntis vel superstitis portio, *l. 1. §. id quod ex substitutione, l. qui fundum, §. qui filium, §. coheres, l. quod si alterutro, l. in ratione, §. quæsitum, D. eod.* Recte enim interpretes, Si, inquiunt, onerata portio accedat non oneratæ, non augentur legata, id est, legatorum & portionum ratio separatur. Sin vero non onerata accedat oneratæ, augentur legata, id est, legatorum & portionum ratio confunditur. Sed *§. id quod ex substitutione* obstat *l. qui fundum, §. qui filium, D. eodem tit.* in quo Julianus coheredem qui ex substitutione vulgari nactus est, portionem oneratam solidis legatis obligat: nisi in ea Juliani specie subintelligamus generalem repetitionem legatorum, quæ vulgo in testamentis adscribi solebat: & vero necesse est, ut eam fuisse adscriptam intelligamus: alioquin coheres partis ex substitutione vulgari adquisitæ legata non deberet, secundum Juliani disciplinam, cujus ætate nondum exierat rescriptum Divorum Severi & Antonini de repetitione legatorum, ut ostendimus in fragmentis Ulpian. *tit.* 18. Rursus *l. quod si alterutro* opponi solet *l. 1. §. si coheredis, D. eod. tit.* Sed cum dicat, *Sed &*, quibus verbis Proculianorum sententiam quam & ex Cassianis Julianus probaverat, deficientis portione ab eo qui adiit cum onere jure accrescendi vindicata, & decreto D. Antonini confirmare Paulum voluisse plus quam manifestum est: ideo firmissime assevero in eo loco negationem deesse, ac sic legendum, *Sed & Divus Antoninus judicasse dicitur non commiscendas*: Verum quemadmodum, ut initio proposuimus, in singulis institutis separatim ponitur Falcidia, ita & in singulis pupillo substitutis habita ratione non totius patrimonii, sed partium. In hac enim parte substituti comparantur institutis, & rediguntur omnia ad rationem primarum tabularum, ex quibus etiam facultates patris & legatorum in utrisque tabulis relictorum origo & causa æstimatur omnis. Itaque unius substituti parte onerata, vel exhausta, alterius non item, is qui oneratus est, in sua parte proprio nomine veluti institutus, Falcidiam inducit: is autem qui oneratus non est, Falcidiam non inducit, nisi quasi substitutus beneficio contributionis, puta si ob legata & a pupillo relicta supra dodrantem partis suæ debeat: cujus rei tale sit exemplum. Pater CCCC. habet in bonis, filium impuberem instituit, eique substituit Primum & Secundum: a filio L. a Primo CLXXX. a Secundo CL. legat, filio decedente intra pubertatem nondum solutis legatis, singuli substituti e L. a pupillo legatis debent XXV. ita vero fit, ut secundus qui non erat oneratus ultra dodr. portionis suæ debeat: & hic quidem in hac specie veluti substitutus, Primus vero veluti institutus portionis suæ quartam retinebit. Quod si pupillus priusquam decederet, a se relicta legata solverit, atque ideo cautionem exegerit (alioquin tutores substitutis tenerentur, *l. 1. §. interdum, l. is cui fideicom. l. reperitur, D. eod.*) utrique substituto quasi heredi stipulatoris committetur stipulatio, in eam quantitatem quam retinere quisque debet. Porro LV. Primus, XXV. Secundus retinere debet: quisque ex omnibus legatis pro rata, & hæc est sententia *d. l. in ratione, §. si filio*, cui solet opponi *l. 1. §. Marcellus, D. si cui plusquam per leg. Falcid.* eo quod Marcellus substitutum oneratum jubet integra legata præstare: sed hoc ita si dubitetur de lege Falcidia: eo namque solo casu integra legata oneratus præstat, cautione interposita, utrique substituto, quæ & utrique committi poterit, ut puta si existente immenso ære alieno legata omnimodo inutilia reddantur, quia tunc & coheredis interest legata reddi, cum sit æri alieno obstrictus pro sua parte. Sed causa cognita, id est, inspecto ære alieno, si incertum non fuerit, suæ partis substitutus oneratus procul dubio quartam retinebit, quia exemplo institutorum, & in

in singulis fubſtitutis ſeparatim Falcidiam induci placet. A

CAP. XXXVI. *De contribuendis legatis ab inſtituto, & ab eodem impuberi fubſtituto, reſectis.*

SI ab inſtituto & ab eodem impuberi fubſtituto in ſecundum caſum legata relicta fint, ab impubere forſitan nihil, in Falcidia habetur ratio omnium bonorum, ſuus adi non ex inſtitutione & fubſtitutione pervenerunt, non fecus ac ſi primus tabulis ex parte pure, ex parte ſub alia conditione heres ſcriptus fuiſſet, quo caſu nemo dubitat quin partes commiſceantur, & partium legata, *l. coheredi, §. coheres, in principio. D. de vulg. fubſtit.* Itaque inſtitutus, idemque fubſtitutus & primi, vel ſecundi tabulis relicta legata ſolida praeſtabit, ſi ex fecundis tabulis quadrantem ſervare poſſit: ſin minus, utetur legis beneficio: nec intereſt fubſtitutus fuerit pupillo inſtituto, an pupillo exheredato: nam & a fubſtituto exheredati in primis tabulis ſcripto, legari poſſe Falcidam ſuſpicati, *l. ne tutores, §. ult. D. ad leg. Falcid. l. plane §. ſilium, in principio. D. de legat. 1.* Sed ſi ab eo inſtituto legatum ſit, a fubſtituto nihil, id quod ex fubſtitutione accedit, ſuae legatariis non proficiet, *l. quod ſupra, D. ad legem Falcid.* ubi Cuj hoc obiter admoneam) pro, *In pecuniam legatum*, legendum eſt certo, *In pecuniam legatam*: & ſic quoque, ut ſupra tradidimus, genitrix heredem legatis non idoneis, pupilli idonea, legata non augeri placet.

CAP. XXXVII. *De non contribuendis legatis a pupillo & pupilli ſubſtituto relictis, cum his quae ab alio quidam coheredi pupilli relicta ſunt.*

UT ergo a coheredi eodemque fubſtituto pupilli in utriſque tabulis legatum ſit, habetur ratio utriuſque partis. Non ſic ſit, ut nunc demonſtrari ſuemus ex *l. coheredi, §. coheres, D. de vulg. fubſtit.* cum alius pupillo fubſtituatur, alius coheres adſcriptus eſt: nam legata a pupillo & a pupilli fubſtituto relicta confunduntur, etiamſi coheres pupilli bonorum paternorum exheredationem integram obtinet. Utrumque & heredis nomine, quia & illo & hoc caſu fubſtitutus inſtituto comparatur. In hoc autem caſu inſtitutus ſeparatim Falcidiam inducet, etiam quadrante coheredi relicto. Ergo & inſtituti exemplum ac & omnino ſubſtitua condicione in primis tabulis ſcripsus ſubſtitutus intuebatur: deinde quae heredis pupilli coheres eſſe videatur. Licet enim primum tabulis non ſit ſcriptus: neque hoc novum eſt: nam & collegatarii ſive conjuncti videntur, quorum unius in primis tabulis, alteri eadem res in ſecundis data eſt: & hanc eſſe ſententia §. *coheres*. Eo fere tendunt omnia, quae de contribuitionibus tradunter, ut diſcatur ad tationem primarum tabularum conferri, & revocari oportere. Quatuor capitibus hanc quaſtionem concluſimus, ut facilius intelligeretur, nihil non eorum, quae in ea obſtarione credebatur, aut negligenter omiſſe, aut truculenter diſſimulaſſe.

CAP. XXXVIII. *Ad No. Juſtiniani leg. vel novorum. vulgo, περὶ τῶν διαθηκῶν τεκμάτων.*

NOn affentior Alciato, qui in *No. Juſtiniani* CLIX. ad ſic legendum putat, *ἐν τοῖς ἀνεκφωνήτοις μέρεσι τῆς διαθήκης ἐκκλίνει*. Primum enim ſic Graeci non loquuntur, *μέρεσι τῆς διαθήκης*. Deinde ex eo quod prior loco in ea Novella conſtitutio, apparet rede ſcribi *τῶν μέρεσι τοῖς διαθήκαις*, quandoquidem Juſtinianus conſtituit, ſi inter filios ſtricta ſit precaria ſubſtitutio, ut non pervigatur ultra filiorum gradum, & licet id praeſens ofiicit. Si teſtator in infinitum alienationem extra familiam prohibuerit, ut non valeat prohibitio ultra quartum gradum, a priori tamen Novellae parte recte tenuius conceptus eſt. In hunc modum, *Ut ſubſtitutiones*

ufque ad unum gradum conſiſtant. Nec juvet Alciatum vulgaris translatio, cujus propter vetuſtatem auctoritas apud me magna eſt, vel eo maxime quod plerique ex Graecis refert in ſubſtitutis. Codex enim Graecus, quo uſus eſt ille ejus translationis auctor plurimum alium interſcriptionem habuit, quam noſter, & idem ſit verit. *De reſtitutione fideicommiſſi & omnino familiae uſque ad quartum gradum locum habeat, & quod familiae nomine nurus contineatur*. In libris excuſis legitur, *ad quartum*. Sed omnes vetuſti codices *quartum*. Sic & in contextu ejus Nov. ubi eſt ſcriptum, *& afcendum & deſcendum*, legendum ex veteribus, *& afcendum eundo ubi, plenum eſſe priores, plenum eſſe ſequentes*.

B CAP. XXXIX. *Ad l. Balliſta, D. ad S.C. Treb.*

NOn rogatur de fructibus reſtituendis, qui ita rogatur, *Quidquid ex hereditate mea, bonitve meis pervenerit, l. quod ei verbis, D. de leg. 3.* verum huic ſententiae adverſatur *l. Balliſta, D. ad Treb.* niſi dicas eam in ea ſpecie fuiſſe voluntatem defuncti, quod & verum eſt. Ceterum unde colligitur? An ex eo quod dixit *Pecuniam?* Minime: nam & cum pecuniam dicit, non hereditatem aut bona, fructus non venire conſtat, *l. ſcribit, ead. tit.* quae proxime ſuperiora eſt *l. Balliſta* & ex eodem Celſi libro: & in hac quaeſtione pecuniae verbo plus non ſignificatur quam hereditatis, *l. nam quod, §. ult. ead. tit.* Ideoque in *l. Balliſta* verba haec, *Id eſt pecuniam*, mali interpretis eſſe ajo. Ne voluntatem etiam collegae teſtatoris C bo, *Omnem*, quod & peregrinum ſonat, vocabulum Valent. vocat. Nam etſi dixerit, *Omnem*, fructus non venient, *l. heredes, in prin. eod. tit.* cum etſi non dixerit, *l. ſi teſtigatur femper, l. Lucius, §. tres, eod. tit.* Rurſus id ne colligas ex verbo, *Quamcunque*: nimis de grammaticorum ferula ſecuri animi eſſe videberis, ſi talia dixeris: quid enim intereſt dicere teſtatorem, *quanta, an quantacunque, quod, an quidquid?* Ne etiam dicas legem *Balliſta* loqui de fructibus percepti ante aditam hereditatem, hi namque omnino ad reſtituendum non veniunt, nec exiguus, ut ex ſpeciali rei teſtator rogaverit, velut rogaſſe intelligatur, *l. in fideic. l. ita tamen, §. 1. eod. tit.* Quid ergo dicemus? Ego ſic ſtatuo, in verbis *Balliſta*, fideicommiſſum Coloniae Philippenſium propatam non reliquatur in hunc modum. *Quanta pecunia ex hereditate mea ad te pervenerit, eam omnem reſtituas*: ſed reſtituitur filius ſub hac condicione, Si civeris quantiscumque pecunia ad ſe pervenerit, eam omnem ad coloniam Philippenſium perventuram. De fideicommiſſo autem hereditatis cauſio praetoria interponi ſolet, etiamſi de eo nihil teſtator dixerit, *l. haec ſtipulatio, D. ut leg. ubi* D *quae non recipit incrementum fructuum, l. 1. §. ſalvo. eod. tit.* Huic enim cautioni eadem cauſa ineſt quae fideicommiſſo, *l. Titius, §. ult. D. ad Treb.* Haec vero cautione Balliſta contentus non fuit, ſed voluit conventionalem interponi, & quodammodo non ex teſtamento, ſed ex cautione conventionali fideicommiſſum deberi voluit. Hujuſmodi autem cautio conventionalis incrementum fructuum recipit, *l. pecuniae, §. 1. D. de verb. ſignif.* quae pertinet ad ſtipulationem venditae hereditatis E tit. *Quanta pecunia ex hereditate*, ut oſtendimus *Obſ. lib. 2. cap. 3.* Denique conventionalis plenior eſt praetoria, quoniam id plerunque contrahentes agere videntur. Quamobrem ex cautione conventionali, non ex teſtamento hereditatem reſtitui volui, cum incrementum reſtitui voluit, aliosque fructus juſſit caveri cum edictum ſufficeret.

CAP. XL. *De advocatis, & loco quodam deperdito apud M. Tullium Ciceronem in in Verrem lib. 1.*

COrnelius Tacitus in *libro de Oratoribus, Horum*, inquit, *temporum diſertis cauſidicis, & advocati, & patroni, & quidlibet potius, quam oratores vocantur*. Vocantur

cantur & togati in Conſtitutionibus Imperatorum: & A eorum munus cauſidicina ab Ammiano *lib. 22.* & Theodoſio in *l. 188. C. Th. de decur.* ex ſomno qui Tertullianus juridicum, *lib. de Pallio*. & Indicinum Apuleius vet. dixit. Abutuntur ea appellatione plerique ignobiles & ignari, ſtilum concinnatores ac redemptores, *haec quinquepeda, verba, D. de offic. proconſ.* & qui olim tabulae ac monumenta dicebantur. M. Tullius in divinatione, *Nifi quem forte ex illis gregе nactorum*. Locus eſt in omnibus codicibus valde depravatus, pertexguam ſcripti, in quibus propius vero alias mutatum, alias mancatum, alias nectorum ſcriptum legimus: ſed quia obturatores Africanae interpretatur fordidiſſimi cauſidicos, qui adhibebantur ad mortua faciendam, ac paulo poſt, Aderant, inquit, his rebus moratores apti talibus negotiis: non dubitavimus, quin effet in loco pro *nactorum*, legendum *Manceporum*: ac ſimili forma: gregem tabularum Vveto dixit noſter Nonio Marcello. Horum caniam L. Lucilius dixit ex Salluſtio & Hieronymo ali notarum. Adiatur Prudentius in Hamartigenia:

Inde, inquit, cautem ſuos latere foramina rere,
Et Calumella in praefatione *De re cauſtica ita loquitur, Sicut diximus cavere, ſecundum, &c.* Ubi vulgo male legitur, *Audium*, Quint. XII. *Et ipſi proprie cavaea, ut ait Appius, dicuntur*. C. Caeſar apud Salluſtium: *Neque ea immunita faciendum, neque ingenium ad malefaciendum exercendum*. Julius Firmicus *Cavernoſum non ſemper ornamentis fulgentia caryarum*: Lactantius *l. 2. Sed quos ipſe cavernae illa fanandibus, ſeu Salluſtio ab Appio dictum reſtituerunt*. Ovidius in libr. *Latrat & in ipſo verba cavina ſuo.*

JACOBI CUJACII JC. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM. *LIBER QUINTUS.*

CAPUT PRIMUM.

De condicione jurisjurandi.

DICTO praetoris remittitur condicio jurisjurandi non tuncin heredem inſtitutionis, ſed etiam in legatis, & in his quae ante teſtamentum facta, non in conventionibus. Nam etſi quod teſtator teſtamento adjecit, ſine dubio ſuppletur, *l. quotiens, D. de quaeſt.* non tamen ſuppletur, quod ſine teſtamento fuit, *l. ſi quis, D. de condit. inſtit.* Itaque eius condicionis, *Si juraverit*, duo ſingularia reperiuntur, unum, ut exigatur ab omnibus: alterum, ut ſupplendo ſtatim heredibus vel legatum adquiratur. Id ad exercitium adiicimus, *l. 26. D. de cond. & demonſt.* quae ad hanc quaeſtionem videntur pertinere, ſed ſunt depravatae, deprayatam videri, quod ad hanc ſcripturam, *Si ita. dederit aut juraverit ſe aliquid facturum*, referat unam condicionem exprimere, duabus in teſtamentis remitti, ea quae ſupplendo ſtatim heredibus adquirantur. Ita quae ſcripta praefectus duas condiciones continet disjunctivo nodo praecipitas, quarum una unam tantum, altera duas portiones habet: Itaque quod & quae in ea lege ſequuntur laudant, ſic malim, *Haec ſcripſerat, ſi juraverit ſe ea. dicturum aut aliquid facturum*.

CAP. II. *De cautione Muciana.*

IN traſtata cautionis Marianae valde mihi alias negotium exhibuit *l. ult. l. 4. D. de condicio. inſt.* quod huius condicionis nomine, Si ſervum heredem aliquem non alienaverit, coheredem coheredi dicat praeſtare cautionem Marianam, quod & de hac condicione, Si ſervum non manumiſerit, traditur in *l. Mevius, §. 1. cum ſub hac, D. de cond. & demonſtr.* eum tamen conflat vivo herede vel legatario morte ſervi expleri, ne eam mortem expectari, tenuit effe, cum & libert heredis & conjunctis in peri genere condicionis mors expectetur, & conſtitutumhuius id tantum praeſcribatur & traſtetur ſi in libertate, a quorum latere mater vel libertus ne diſcederent teſtator juſſit, *l. cum talc, ſic prin. D. de cond. & demonſt.* Item quod illum condicionem, *Si ſervum hereditarium non manumiſerit*, adſcriptum hereditate adſe inſtituta, neget remedio cautionis impleri poſſe. Cur enim legatorum heredi cavere non poterit, cum interea eam condicionem non impleri? Sed poſtea animadverti in eis condicionibus quae morte alterius

quam heredis vel legatarii, cui sunt adscriptæ, possunt A impleri, ideo Mucianam, aut velut Mucianam cautionem non interponi, quod omnibus locis, quibus ita respondetur, ea quæ sub eis condicionibus relicta proponuntur, aperte sint relicta post mortem alterius. Ac primum in *l. cum tale*, §. *Titius*, *D. de cond. & demonst.* post mortem heredis nominatim fideicommissum relictum est. Porro mori is potest vivo fideicommissario: Quocirca mors heredis expectatur. In *l. hoc genus*, *D. eod.* mors Titii expectatur, quia, uti lex ait, legatum post mortem Titii relictum videtur. Eademque ratione in *l. avia*, §. *Titio*, *D. eod.* mors mulieris expectatur. Et in *l. pater*, §. *focrus*, *D. eod.* quid aliud hæc verba significant, *Si cum marito in matrimonio perseveravit*, quæ vi ipsa negantia sunt, quam si usque ad mariti mortem, vel divortium culpa mariti factum in matrimonio perseveraverit? ideo- B que mors mariti expectatur. Non sic dicemus si hanc testator condicionem adscribat, Si Stichum non alienaverit, Si Stichum non manumiserit. Non dicit post mortem Stichi, vel, Si Stichus id non fecerit, vel, Si Stichus id noluerit, vel, Si cum Sticho permanserit: verum ita, Si ipse Stichum non manumiserit vel non alienaverit. Aperte legatum in tempus mortis Stichi non confert, ideoque nec ejus mors spectatur, & forte cautione non oblata si contingeret eo casu Stichum mori, dicerem adhuc expectandam mortem legatarii aut heredis, perinde ac si testator ita dixisset, Cum morietur Sticho non manumisso vel non alienato. Ac similiter hujus condicionis nomine, Si iterum uxorem non duxerit, præstatur cautio Muciana, licet vivo legatario, ut ostenditur in *Nov.* 22. expleri possit, puta si legatario sacer- C dotium obveniat, ita ut nulla nuptiarum spes supersit. Qua ratione & hanc condicionem, Si sine liberis decesserit, sacerdotio expleri verissimum est, ut & Theodorus in eadem Nov. notavit. Sed ille casus non spectatur, quia solam legatarii mortem, non etiam eum casum testatorem spectasse constat. Quod attinet ad alteram dubitationem, ego ita censeo: Ut in specie *l. Muciana*, §. *ult. D. de cond. & dem. & l. mulier*, *D. de cond. inst.* hæc condicio adscripta heredi ex asse, Si dotem non petierit, impossibilis est, quod post aditionem non sit a quo petere, atque adeo cui vel cavere vel acceptum facere possit, ita hoc genere condicionis adscripto, Si servum hereditarium non alienaverit, id impleri nequit, quoniam adita hereditate nullus est futurus servus hereditarius, atque adeo servi ejusmodi non alienandi nulla D cautio interponi potest. Servum enim hereditarium jacente semper hereditate dicimus, non etiam adita. Atque ita in hac etiam condicione, Si servum hereditarium manumiserit, servum hereditarium accipi oportet, *l. mulier*, §. 1. *D. de cond. inst.* Frustra vero ejus solius temporis ratione quo jacet hereditas, mox aditurus legitimo heredi caveret se non petiturum, vel se hereditarium servum non manumissurum.

CAP. III. *Ad §. utrum l. si is qui ducenta, D. de reb. dub.*

Hujus stipulationis, *Si illud aut illud non feceris*, & illius, *Si quid eorum, quæ ut fierent superius comprehensum est, non feceris*, idem est effectus, ut neutri aliter scilicet satisfaciat, quam si utrumque factum sit, nec prosit aliquid fecisse, si aliquid factum non sit: & hoc proponitur in *l. si is qui ducenta*, §. *cum ita*, *D. de reb. dub.* Alius est effectus stipulationis ita conceptæ, *Si quid eorum feceris, quæ ut non fierent comprehensa sunt, hæc nempe, ut neutrum fiat, nec prosit aliquid non fecisse si aliquid factum sit*: quæ differentia traditur in *d. l. si is qui ducenta*, §. *utrum*, *vers. Illius effectus*, ejusmodi verbis, ut aliis stipulationum formulis congruere non possint, quam iis duabus. Si quid eorum factum erit, quæ ut non fierent comprehensa sunt, Si illud aut illud factum non erit. Hæc committitur utroque facto. Illa A non committitur neutro facto. Etiamsi aliquid factum sit. Illa committitur etiamsi aliquid factum non sit. Itaque quod proponitur initio sic necessario restitui oportet, *Utrum ita concipias stipulationem, Si illud aut illud factum non erit, an hoc modo, Si quid eorum factum erit, quæ ut non fierent comprehensa sunt, hoc interest, &c.* Quid enim intersit deinde explicatur in illo loco *Illius effectus, &c.* & jam ante inter illas, *Si illud aut illud factum non erit*, &, *Si quid eorum factum non erit*, nullum esse discrimen fuerat demonstratum. At committi stipulationem illam, *Si illud aut illud factum non erit*, etiam altero facto, Jurisconsultus ostendit hac ratione in *d.* §. *utrum*, quia quemadmodum altero facto verum est illud aut illud factum esse, verum etiam sit, illud aut aliud factum non esse. Nec enim semper ex duabus contrariis orationibus una B est vera, altera falsa, sed duæ adversæ simul possunt esse falsæ, veluti, Omnis actio est in factum, Nulla actio est in factum, etsi ex liberis puberes, alii impuberes decesserint, sive ita statuas, omnes impuberes decessisse, sive omnes puberes decessisse, utrunque falsum erit. Nam oratio universalis tota falsa est si in ea sit aliquid falsi. At simul veræ esse non possunt, ut, Omnis heres defendere debet mortem defuncti, Nullus heres defendere debet mortem defuncti. Adversis autem contrariæ simul possunt esse veræ, ut, Quidam tutor a tutela excusatur, Quidam tutor a tutela non excusatur. Et ex duobus quæ fieri oportet altero tantum facto, illud aut illud factum esse, & illud aut illud factum non esse: Nam oratio particularis tota vera est, si quid in ea sit veri. Falsæ autem simul esse nequeunt, veluti, Quidam curatores testamento dan- C tur, Quidam curatores testamento non dantur. De contradicentibus sive disparatis, quas Aristoteles ἀντιφατικῶς ἀντικειμένας, quarum tria genera, nihil Julianus in hoc loco. Nihil etiam ipse, Nihil, inquam, Julianus de eis. Itaque perperam Juliani scripto annectitur a quibusdam exemplum tale, Si ex iis qui sisti debuerunt, quidam stati, quidam non stati sint, Omnes statos esse, Non omnes statos esse: quæ orationes nec veræ nec falsæ simul esse possunt, nec sunt ex genere earum, quas Julianus tractat, qui pugnantia continentes tantum proponit. Hæ sunt adversæ sive ἐναντίαι, & contrariæ. Hæ sunt adversis contrariæ sive ἀντικείμεναι, vel, ut recentiores loquuti sunt, ὑπεναντίαι. Idem significationem dicit quod Aristoteles κατηγόρημα, Ex universo, quod ille, καθ' ὅλου. Ex aliquo quod ἐν μέρει. Cicero de parte, orationes D quod λόγους ἀποφαντικούς. Nec vero iis quæ diximus adversatur *vers. Proinde*. Qui interrogatus an quid eorum quæ objiciuntur fecerit, respondet, Non feci, hoc respondet, Nihil feci. Itaque si aliquid eorum fecerit, aliquid non fecerit, mentitur. Similiter enim si promiserit quis c. si quid eorum fecisset quæ superius comprehensum est ne faceret, committit in stipulationem si aliquid eorum fecerit, aliquid non fecerit. Hoc enim promittit, eorum se nihil facturum. Rogerius & Placentinus mendum subesse viderunt, sedem mendi non viderunt. Itaque quo loco non oportuit negationem sustulerunt, ita legentes, *Si illud aut illud factum erit*, & *illius*, male referentes ad priore loco positam stipulationem, *Hujus* ad posteriorem. Alii etiam male in eo §. hæc verba, *Si qui liberorum partim puberes, partim impuberes decesse-* E *rint*, grandioribus litteris scribunt quasi testatoris vel contrahentium verba, cum illa potius ita scribi debuissent quasi ἀποφάνσεις, Omnes impuberes decessisse, Omnes puberes decessisse.

CAP. IV. *Quid sit donatio propter nuptias, quid ὑπόβολον, & Harmenopuli definitio, quæ depravata est quemadmodum restituenda sit, explicatur.*

Donatio propter nuptias opponitur doti. Dos est quæ datur marito uxoris nomine. Donatio propter nuptias, quæ propter dotem datur uxori mariti nomine. Dos est dotatio propter nuptias uxoris. Donatio propter nuptias est dos mariti, atque ideo quæ donan-

donantur propter nuptias ἀντίφερνα vocantur *l. ult. C. de don. ante nupt. vel pr. nupt.* Ea in dotem a muliere ple- A rumque redigebantur, *l. generaliter*, §. *hoc observari*, *C. de sec. nupt.* ex quo §. hic, *Nov.* 22. locus sumptus est, χωρὶς εἰ δωρεὰ τῶν συνεισελθόντων καὶ ἡ προγαμιαία δωρεὰ τῇ προικί, ab Eustathio explicatus recte, ab Accursio male. Porro eodem jure est dos, ac donatio propter nuptias, eadem utraque pacta recipit, eadem utriusque quantitas ex *Nov.* 97. Quibus ex casibus si in persona mariti existant, maritus lucratur dotem, vel aliquam partem ex ea, eisdem si in persona uxoris existant, tantundem uxor lucratur ex donatione propter nuptias. Ei simile est quod posteriores dixere ὑπόβολον, id est, incrementum dotis, vel quod mortuo marito uxori superstiti redditur supra dotem, ἀπὸ τοῦ ὑποβάλλειν, quod est majori rei vel summæ minorem adjicere. Græci alias reddidere B dimidiam, alias tertiam, nisi aliud conventum fuisset. Moribus Tolosanorum redditur hodie dimidia, ut si c. sine in dote, CL. Est apud Harmenopulum lib. 4. definitio hypoboli, valde depravata, verba ejus hæc sunt: ὑπόβολον καλεῖται, τὸ ἐπὶ τῇ ποσότητι τῆς προικὸς, ὅταν ἀποθάνουσης τῆς γυναικὸς ἡ προὶξ ἀπαιτῆται παρὰ τοῦ ἀνδρὸς, ταύτῃ ὑποβαλλόμενον ἤγουν ὑποτιθέμενον. Sed legendum, ὅταν ἀποθανόντος τοῦ ἀνδρὸς ἡ προὶξ ἀπαιτῆται παρὰ τῆς γυναικός. Nam, ut quæ in Harmenopulo sub eo titulo περὶ ὑποβόλου sequuntur, aperte demonstrant: non mortua uxore, sed mortuo marito, hypobolo locus est. Quod & iis verbis adnotatum reperi in Harmenopulo Bibliothecæ regiæ, ἤγουν γὰρ τὸ προτέθειμενον [illegible] ἐσφαλμένον ἐστὶν ὀρθῶς γὰρ γράφειν ἀποθανόντος τοῦ ἀνδρός. Confirmatur iis, quæ de hypobolo scripsit Georgius Phobenus hoc modo: τὸ ὑπόβολον ὃ καὶ προγαμιαῖα [illegible] ἰδίᾳ τῆς συμφωνίας ἐστὶν ὥσπερ καρπὸς τῆς προικὸς συμφωνούμενον ἀπαιτεῖσθαι, διὸ καὶ ὑπόβολον λέγεται: ἔχει δὲ οὕτω τὸ προοίμιον: [illegible] γὰρ τοῦ ἀνδρὸς ἀπαιτεῖται [illegible] τῆς προικὸς [illegible] καὶ εἰ μὲν συμφωνηθῇ [illegible] μέχρι τοῦ τρίτου τῆς προικὸς δίδοται τὸ [illegible], εἰ δὲ μὴ συμφωνηθῇ τὸ ἥμισυ τῆς εἰρημένης προικὸς δίδοται: καλεῖται δὲ ταῦτα καὶ πρὸ γάμου δωρεά, διότι καὶ [illegible] τοῦ γάμου συνιστᾶται. Et Demetrius Cartophylax Archiepiscopus Bulgariæ, quem librum habet Petr. Faber vir nunquam satis laudatus, quæst. 55. [illegible] ἀπαίτησιν τοῦ ὑποβόλου [illegible] χώραν ἔχειν [illegible] τῆς γυναικὸς ὁ ἀνήρ. Multum item distat donatio propter nuptias a donatione quæ moribus nostris fit respectu matrimonii, cujus favor nimius est, nec jure Romano receptus, & ab eo quod Dovarium vocamus, quod etiam Romano jure receptum non est. Id apparebit statim si definitio donationis propter nuptias cum eorum definitionibus conferatur quæ tales sunt: Donatio favore matrimonii est, quæ alterutri conjugum fit a parente vel extraneo conjugii non conjugis nomine. Dovarium est ususfructus dimidiæ vel tertiæ partis bonorum mariti, qui uxori debetur post mortem mariti. Donationes ergo propter nuptias hodie sunt penitus ex usu sublatæ.

CAP. V. *De præscriptione C. annorum.*

Quæ privatis competunt actiones, excluduntur præscriptione annorum XXX. ex Theodosii illa Constitutione non scripsis modo nostrorum, sed & exterorum, ut alio notavimus loco, celebratissima. Quæ vero ecclesiis vel aliis venerabilibus locis vel civitatibus competunt actiones, vel quæ debentur in redemptionem captivorum, quorum exactio plerumque ad episcopos pertinet, non excluduntur nisi C. annorum præscriptione ex *l. ult. C. de sacr. eccl.* Pertinet ea lex ad Orientales ecclesias. Ad Occidentales *Nov.* 9. & quidem omnes, ne dum ad Romanam, quod conversio latina liquido demonstrat. Græca forma deest, nec invenitur in Basilico. Omnes vero fatentur a *Nov.* 111. supradictam *l. ult.* corrigi introducta in ecclesiarum ceterorumque locorum pietati & Deo consecratorum actionibus XL. sublata C. annorum præscri-

A ptione. Introducta jam ante illam quidem fuerat XL. annorum præscriptio. *Nov.* 131. hæc tamen C. annorum non fuerat nominatim sublata. Quæso, cur etiam non fatentur correctam *Nov.* 9. Est namque *Nov.* 111. posterior, nec est cur plus Occidenti quam Orienti tribuatur. Et ita quoque sentiunt ex nostris interpretibus complures, & ex veteribus Julianus Antecessor Constantinopolitanus. Nec igitur placeat Irnerii nec juris Pontificii conditorum sententia. Extat vero 111. *Novellæ* summa quædam Græce conscripta cum hac valde notanda Græci interpretis observatione, quam Theodori esse didici ex libro περὶ χρονικῶν διαστημάτων, ut quæ debentur in redemptionem captivorum hodie etiam non oporteat excludi nisi C. annorum præscriptione, quod in ea Nov. de eis nihil meminerit Justinianus: Qua ratione etiam putem adversus civita- B tes in iis, quæ eis legata, per fideicommissum relicta, donata, vendita sunt, non posse opponi nisi C. annorum præscriptionem ex *l. ult. C. de sacr. eccles.* Ipsa Novella integra relata est inter edicta Justiniani sub falso titulo περὶ λογιστῶν. Novellam Harmenopulus appellat, non edictum *lib.* 1. *tit.* 3. Non video autem cur a Novellis ea edicta separanda fuerint, cum tamen edicta περὶ ἀσηκρητῶν, & περὶ πίστεως [illegible], &c. inter Novellas referantur. In legibus antiquis Caroli & Ludovici ita est scriptum: *Ne XXX. anni vel XX. vel XXX. annorum præscriptio religiosis domibus opponatur sed sola XL. annorum curricula: & non solum in ceteris rebus, sed etiam in legatis & hereditatibus.*

C CAP. VI. *Emendatio §. quoniam l. cum tabulis, D. de his quæ ut indig. auf. sive de concubinis.*

Qui dicuntur filii naturales sive nothi, spurii aut vulgo quæsiti non sunt. Nothi sunt, qui ex concubina domi sine nuptiis uxoris loco retenta, quam Græci παλλακήν vocant, nascuntur. Spurii, qui [illegible], & terræ filii patre incerto geniti [illegible] (sic legendum apud Valerium sive Julium Paulum lib. 10.) ex scortatione, stupro, adulterio, incesto: quæ vitia in concubinam non cadunt. Est enim legibus probata, & ut eleganter Julianus Antecessor ait in *Novel.* 18. legitimam uxorem imitatur. Nothi ex constitutionibus ab intestato aliquid juris in bonis parentum habent, non extantibus filiis legitimis, quin & ex testamento extantibus legitimis un- D ciæ, non extantibus etiam solidi ex *Nov.* [illegible] capacitatem habent. Spurii ex utraque causa incapaces sunt, ac ne alimentis quidem digni, quæ tamen nothi habent etiam ab intestato extantibus filiis legitimis. Nothos nusquam spurios, aut vulgo quæsitos appellari dico. Nec proferat mihi quisquam in hanc rem §. *quoniam*, *l. cum tabulis*, *D. de iis quæ ut ind. auf.* Est enim meo quidem judicio nondum is §. bene a quoquam aut restitutus aut explicatus. Restituendum vero ipse ac explicandum ita censeo. Concubinatus pugnat cum stupro, stuprum lege Julia vindicatur. Concubinatus nulla lege vindicatur. Cum ingenua stuprum committitur, nec potest cum ea concubinatus constitui nisi vel testato, vel sine testatione si obscuro loco nata sit vel vulgo quæstum fecerit, *l. in concubinatu*, *D. de concub.* E Vulgo, non palam dico. Sunt hæc diversa, *l. probrum*, *D. de rit. nupt.* Ad hæc stupro cognita, non etiam quæ in concubinatu fuit, nihil ex ejus, cui benigne fecit, testamento capere potest. Cum concubina est connubium. Cum stupro cognita non est connubium. Cocceius Cassianus V. C. Rufinam ingenuam honore pleno dilexit: hic est honor maritalis, quo secernitur uxor a concubina, *l. cum ita legato*, §. *penult. De legat.* 3. *l. donationes*, *D. de donatio.* Concubina enim matrisfamilias honestatem non habet, nisi patroni concubina sit, *l. probrum*, *D. de rit. nup.* Post Rufinæ mortem filiam ejus, id est, privignam suam in concubinatum assumpsit. Non est novum hoc, ut cum qua non est connubium, sit concubinatus: nam & cum ancilla, cum adulterii damnata, cum quinquagenaria,

cum muliere ejus provincie, in qua quis officium administrat, eft concubinatus, non etiam connubium. Ergo jure prægnans Cafilanus in concubinatum habuit Attia quæ erat ingenua, utpote Rufinæ ingenuæ filia. Cetcrum eam vulgo quidem appellant Pacatam. Sic legendum arbitror. Nam & Flor. *quæfitum* legitur, non *quæfitam*, fine verbo tamen, *Feciffe*, quod, ut & alia aliis locis me auctore libenter addere. Jure ergo cum Cafilanus in concubinatum habuit. Proinde quod ex fuo illarum negotiatore Cafilano natum reliquit, aviæ educaffet eam una cum matre, jure relictum videri, nec quali cum ea commiffo fuiffe *auferendum*, Severus & Antoninus judicarunt. Fuit enim cum matre ingenua, quæ vulgo quæftum fecerat, concubinatus, non ftuprum. Hæc eft hujus 6. fententia. Hodie concubinatus non legitimi quoque nomine, *fed* fcortationis feparatur quod pleriique placet, & relata hac de re eft Conftantini Porphyrogeniti conftitutio quædam apud Harmenopulum; quæ tunc demum conftituendum arbitrabatur, cum nullis eft nullis triburæ. Ex eo enim neceffario confequitur, illos ex concubinatu fufceptos fpurios effe, concubinatu porro non conubium; ut in Novell. 18. de ftuftu concubinis eodem tempore domi retentis, & ex eis fufceptis filiis Juftinianus dixit. Denique nullos effe ftudie nothos, nullos filios naturales.

CAP. VII. *Ad l. duas heredes, C. qui teftam. fac. poff.*

NOn effe differentiam inter principem & privatos eo quod ad ipi capiendi attinet ex teftamento vel codicillis, longo Valeas, Viteftinianus Sabinus cautionis defenturat in *l. cum heredes, C. qui teft. fac. poff.* quod poftea Theodofio difplicuit, cujus conftitutio extat in *l. 2. C. de refcin. fua* enim filii poft emancipationem eft ejufdem fidei cum mancipatis capiendi ademit, nou etiam proprietatis. De ea Theodofii conftitutione Symmachus V. C. fcripfit in quadam ex eis epiftolis, quæ nondum edita funt. Tot vero funt fere non editæ, quot editæ, quarum, fi quis typographus popofcerit, fadturi copiam fuimus libenter ut illinc aunt Sidonius cantinus de Theodofii filii *bonore paterno*, *magis cum contigiffe in annumini, quam fatisfactio fuit patri. Error & fupervacua bonis parta admifimi, quas ut noverum prifcæ admiffæ admirationem, ita ferioffe nobis parere gloriam non pudebat. Verum hæc verna cautio & fidecommiffa fed ancillifium commodis ab optimo principe in aternum repudiosit tentum clarifsimæ egreditur laudis fupertorem, quando nunquam eft regredi, quem ad modum potens recte. Atque utinam privata avaritia mentem intelligat fcrutis, & morus de legibus erabat. Neque enim lucri quid fpondet ex eorum tolle fcetor, qui fpe lucri ad ea temere devolvitur. Ego terte verear ne impunitatem hinc ad fe exiftimet pervenire quæftum reducium, ftatque innocentium confilio detertor, fi ad eas tantum fallo tendit quæ ab eo quo lege neque pudore obftrinxit. Ergo qua dominorum conditio reftrictior eft a privatis cupiditatibus, medicina patronis accentat. Diligentia diu apud homines eruminofque veteres decreta quorum vigor cum Lucretius fatis extollit. Tantum denia legibus fervitatis addendum eft, quantum ftatis erepturum. Alioquin fi majoris partis deferetur emendatio, frufra in aperta fanctionem falvus Imperator adfiftere xit, qui bonus femper & integer fuit.* Imperator autem Juftinianus non hanc Theodofii ; fed illam Valentia confirmorum magis probavit : Illam enim retulit in fuum Codicem, ex Theodofii eam tantum partem fumfit, quæ pertinet ad quæftionem fifi mortuis fuper codicillis aut epiftolis, ex quibus relicta privati petunt, *l. ult. C. ad leg. Corn. de fal.* Symmacho magis probatur jus vetuftiffimum, non in principis modo, fed & in privatorum caufa, ut codicillis falcem, epiftolisque relicta fidecommiffa nullo juris vinculo contineremur : Quod & ipfe, cum falfi materiam ingeniem fubmoveat, fequor non invitus.

poteftate emancipatum filium adoptionis fraude revocaverat. Audomius in monofyllabis. *Tum Jovis & confors genitrix Tartarea Dis.* Prefper Aquitanicus in *Chronico, Attila rex Hunnorum Bleda fratrem & conjortem fuum peremit.* Horatius. *Conforem fremmi falfus & fupiftem.* Et hæc inter fratres conforcio aut voluntaria eft, ut fi confentiu fuciatur contrahentes, *l. cum duobus, §. idem Papinianus, D. pro fcio*, aut neceffaria, ut fi a parentibus individuis hereditates acceperint. Non omnes igitur fratres confortes funt. Ita nuptiæ non omnes, quæ inter volantas congregavit, vel fortuna coniunxit. Peftus five Paulus inter conforcium eofdem cutum & diffentionem fuit, quod fit arborem familiæ excifionis vel communi dividundo. Exiftimo autem Paulum effe legendum *diffentionem*. Ut enim conforcium & conformionem dicimus, ita & diffenfum & diffentionem. Ipfum Papinianum : Confors & diffors in genitivo fingulari tis habeat. Diffors autem dicitur diffimilis fortis, Dividua, *ab omni fupplicio eft & omne militare diffors Gloria*, Ledum vera ratione reliquos propinquos & extraneos conforres dicemus : quorum eft hoc quoque proprium, ut five fratres, five propinqui, five extranei fint conforres, in univers habeant jus *reprimendæ* ex No. Romani Lacapeni, quod non habent qui conforres non funt, etiamfi propinqui funt, Ut Gracis κοινωνοὶ, fic Latinis fors & fortalis dr. Galli quoque hereditatem vocant *Efcholete*, quafi forte obtigerit. Appellationis ratio nota eft, nec vero eadem cum ea propter quam hereditatem dicimus. Hereditas enim ut rede Caffiodorus fcribit in *Hiftoriam 2. & 15. & 17. ab hero* dicta eft. Id eft, *Heredium*, quod eam ipfe legitime dominus poffidet. Quod & nos probavimus jam *lib. 3. Interpretationum in. de hered. vendit. & dift.* Si quis vero minorem quod quæ in herede Pofidio poteritur, ea in hero corripiatur, legat Gellium *lib. 12. cap. 3.*

A CAP. VIII. *Captarii, Fugitivarii.*

CAptarios effe eos qui in Bolinefi mercede veftimenta fervanda fufcipiunt, Paulus feribit in *l. 3. vol. D. de off. prof. leg.* quod nullum aliam auctorem feio qui dilucidius confirmarit, quam Epiphanium in *Panarii libro fecundo*, dum Adamianorum peftimos ac nefandiffimos mores defcribit quos inter cetera multis corporibus refert conventus habuiffe in hypocauftis, & ad fores adeuntibus ipfis quidam capfariorum inftar, qui eorum veftimenta fufcipiunt & cuftodiunt. Verba Epiphanii hæc funt: *κρίσιμον γαρ μετὰ τὰς σπάσεις, καὶ πάντων ἐκκυμβάλων ἄτοπα ἐργάζεται καὶ ἀσέβεσιν τὸ ἀναπαυόμενον ἀποδύσασθαι. ἐν δὲ τῷ κρίσιμον μετὰ τὸ ἀποδύσασθαι αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἱματίων* B. *παρ ἑκάστῃ ἀναπαύσεως ἐν αὐτῷ ἐφυλαττομένων.* Pars ea bolinei, in qua conflagrabantur capfarii, *ἀποδυτήριον* dicitur. Dionyfius Alex. fignificatione capfarii, qui partis eunuchus in fcholiis libros portant, *l. 13. D. de manumiss.* quo pertinet illud Juvenalis Satir. 10. *Quifquis adhuc uno partem cafis eft Mevortius. Quem fequitur cuftos angufta vernula capite*. Suetonius in Ner. Cum pædagogis & capfariis necatos. Fugitivarii autem in *l. 3. §. ult. ad tit. D. de prafcr. verb. & l. 1. C. Th. fi nog. pat. mercen.* hi videntur effe qui fugitivos fervos perfequuntur, quod hic L. Aquiei Flori locus indicat *ibid.* dum bello fervili ob capta fœtenter mercenarii cultra fugitivos cives narrat : *ita, inquit, qui per fugitivorum decreta debuiffent, prætorios duces profuga pecunia ipfi fequebantur.* Sic ex duabus antiquis unum extemplum bonis legimus. Sic ex fuis legit Elias Vinetus vir de bonis literis optime meritus, & in Varrone *Atque fimonia ne fugitivarius fit parandus. Pulvat n. Sext. itede fugit. Servus a fugitivorum comparatus interea n. annos mercenarius circa priores domini voluntatem non potefl.*

CAP. IX. *Ad l. fi vindicari, C. de pœnis.*

QUod conftituitur in *l. fi vindicari, C. de pœnis*, pugnare videtur cum eo quod idem Imperatores ante conftituerant in *l. 2. & 3. penul. C. de cuftu. non.* Ego conciliem velox penna fubducerat. Dantur nam que in *l. fi vindicari*, convicio & damnato a principe pulfi dies XX. cui confulto apud eundem probatur ei Theodorito, Sozomeno, & aliis alii notarunt. Nefcio an adhuc quæ quam indicare id parit a Sidonio Apollinari S. C. Tiberianus tribun. 1. Epift. *Et* vetere, inquit, S.C. *Tiberiano xxx. diernm vitium poft fententiam trahit* ; & Cornelius Tacitum *lib. 3.* itemque Suetonium in *Tiberio cap. 75.* quos vos fed is bantiam dierum fpatium. Quod autem Tiberio fabtum eft, damnatis prorogatum fcribere : igitur cum Tacito & Suetonio pugnare Sidonium, nili quod adeeft dierum Theodorici id etiam S. C. Tiberiano deputavitus, ut fepe quod legibus Juliis additum eft poftcrioribus conftitutionibus, nihilominus confiat Juftinianum ea omnia fuiffe ipfis adfcripta in locis. Confirmata autem vel reftituta fuit ea Theodofii Conftitutio No. Nicephori Botoniati *τοῦ τὰ μὲ τοιαῦτα τῶν ὁ τότων γένεσθαι γύναικα συμπάσχειν ἀνάγκη*, quam Habenus, & ab Eufathio breviter in verbis expreffa, *quod h. quoque ἐν ἀμφίοις ἀνάγκη.*

C CAP. X. *Conjortes, Sors, Hereditas.*

COnfortes eum dicimus, communionem fignificamus. Atque ita confortes euidem litis funt, quorum communis lis eft ; qui fimul litem contefiati funt. Frequenter autem ab fratribus hoc dicimus : qui pro individuo commune patrimonium habent, fratres effe confortes. Sic loquitur Paulus in *l. fi is qui mer. D. de exc. rei.* Sic Veltenis Patercalus. *Fulvii*, inquit, *Confortis frater & quidem confors* : idemque de eodem Livius XLI. Cicero *d. Per. Cum ex agris tres fratres conforfortis profugiffet.* Flavius 8. Epift. *Confors frater in parte portpoteftate emancipatum filium adoptionis fraude revocaverat.* Audomius in monofyllabis. *Tum Jovis & confors genitrix Tartarea Dis.* Prefper Aquitanicus in *Chronico, Attila rex Hunnorum Bleda fratrem & conjortem fuum peremit.* Horatius. *Conforem fremmi falfus & fupiftem.* Et hæc inter fratres conforcio aut voluntaria eft, ut fi confentiu fuciatur contrahentes, *l. cum duobus, §. idem Papinianus, D. pro fcio*, aut neceffaria, ut fi a parentibus individuis hereditates acceperint. Non omnes igitur fratres confortes funt. Ita nuptiæ non omnes, quæ inter volantas congregavit, vel fortuna coniunxit. Peftus five Paulus inter conforcium eofdem cutum & diffentionem fuit, quod fit arborem familiæ excifionis vel communi dividundo. Exiftimo autem Paulum effe legendum *diffentionem*. Ut enim conforcium & conformionem dicimus, ita & diffenfum & diffentionem. Ipfum Papinianum : Confors & diffors in genitivo fingulari tis habeat. Diffors autem dicitur diffimilis fortis, Dividua, *ab omni fupplicio eft & omne militare diffors Gloria*, Ledum vera ratione reliquos propinquos & extraneos conforres dicemus : quorum eft hoc quoque proprium, ut five fratres, five propinqui, five extranei fint conforres, in univers habeant jus *reprimendæ* ex No. Romani Lacapeni, quod non habent qui conforres non funt, etiamfi propinqui funt, Ut Gracis κοινωνοὶ, fic Latinis fors & fortalis dr. Galli quoque hereditatem vocant *Efcholete*, quafi forte obtigerit. Appellationis ratio nota eft, nec vero eadem cum ea propter quam hereditatem dicimus. Hereditas enim ut rede Caffiodorus fcribit in *Hiftoriam 2. & 15. & 17. ab hero* dicta eft. Id eft, *Heredium*, quod eam ipfe legitime dominus poffidet. Quod & nos probavimus jam *lib. 3. Interpretationum in. de hered. vendit. & dift.* Si quis vero minorem quod quæ in herede Pofidio poteritur, ea in hero corripiatur, legat Gellium *lib. 12. cap. 3.*

A CAP. XI. *Lex quidam Cafaris & Plinii recondati, & quid fint conftilia & impilia apud Ulpianum.*

CAftilia in *l. argumento, D. de mon & arg. lec.* indumenta funt ftrictius compacta ex villis crafficribus, quæ ex pretio vilia *mercatrices* & aliquando veteres illorum alia quædam quæ ex lanis xylinis, capriuis, ovillis, conficiuntur, cujufmodi funt Thoracomachi qui loricas fuperinduunt. Plinius *lib. 8. cap. 48.* Lana & *per fe coalefcit veftem faciunt*. Sic legendum, ut tunicas ex coactis factas apud Cafarem 111. de bello civili. Lego ex veteribus coactis, non ut vulgo, ex mantilibus. Sic diofe eum auctorem conferens cum fcriptis codicibus, id etiam reperi *lib. 2. de bello Gallico*, dum recenfentur Gallie gentes in Cafaris arma fumpfiffe, quæ propter Cutuacos legendum Atuatucos, qui quales fint non ignoratur. Hi funt qui Adiaticci dicuntur, a Dione *Atuarvai*, in libro Cæfaris modo Atuatici, modo Aduatici, & Atuatuca urbs. Sic legendum *lib. 7. Impedimenta omnium legionum Atuatucam contulit. Tribus horis Atuatucam pervenitur paffus. Ipfi Atuatucam accedentes.* Catuaci vero illi penitus ignorantur. Iuvenl quoque *lib. 5.* illo loco, *Omnes vere fe Britanni glafto inficiunt, quod cæruleum efficit colorem, non ipfum ad ufum, ut eft apud* Pomponium Melam fcripfum, fed reftu mihi legendum. Quod confirmat Virtuvius *lib. 7. c. 11.* qui ex nitri flore cæruleum fieri ait. Aut vitriolum legendum infectoria, & ita legendum *Plinii 36. cap. 6. & ex Vitruvii 7. cap. 11.* Orbalius : Tabi quam Gothi vidiflem vocant, tinctores herbam vitrum, Latinum *isatis* vocitabit. Porro in eadem *l. argumento*, Ulpianus ait impilia vefta loco effe. Plinius *lib. 10. cap. 2.* effe latenum naturam, ex qua impilia veftefque quædam conficiuntur. Sic habent manufcripti, male impreffi, *mapalia*, Impilia vocat qua XVII. vero ovrbus Theopraftus, ex quo illa fumpfit, *veftem*. An igitur fallus pedules & impilia idem? Pedules fic dicuntur, ut pedula audiore Feito quæ Graci *veftem* vel *veftem*. Cloffæ Philoxeni

A empilia interpretantur udones, a quibus tamen ea feparat Ulp. in *l. argumento.*

CAP. XII. *Explicatur §. ufures l. tutor, D. de adminiftrat. tut.*

UTror primo anno intra fex menfes pecunias collocare debet, *l. ft tutor, D. de admin. tut.* idoneis fidejuffori nominibus. Sequentibus annis fingulis duo ei menfes dentur, quorum tutor nullus ab eo pecuniam tutelæ exigunter. Detrahuntur hi duo menfes ex fingulis annis in pomenda ufurarum ratione, quod tantum tempus ei ad exigendas, & curfus collocandas pecunias tutori fuppetere neceffarium videtur. Dixi, fingulis annis : id quæ *tutor, ufurus, D. de admin.* adjicendum cenfeo ex B *Novell. 2. & ex Edicto apud Conftantinum lib. 5. Epi.* appofito ad fententiam *§. ft pupillorum, in hunc modum : ει δὲ μηκέτι τοῦ τὰ δὲ ἐπιτρόπου ἐπὶ τὸν ἐπιτροπεύσαντα ἐπὶ τὸν ἐπιτροπεύσαντα ἐπὶ τὸν ἐπιτροπεύσαντα

paverit, vel etiamsi totum suum patrimonium in unum ex liberis constituerit (quod est in Constitutionibus positis sub titulo inof. don. patrimonium exhaurire, exinanire, vacuefacere, eviscerare, & in Nov. 92. exantlare, five evacuare) cæteris liberis datur actio, qua donata revocantur pro quadrantis, ut trientis hodie femissisve ratione. Donationem autem inve parcem viriliem revocari nofquam legitur. Debitam tantum portionem revocari aut repleri confirmant admodum multæ constitutiones tituli de inofficiosa & quod Syrianis ex rescripto Hadriani his verbis: *Actionem ex Placidiani V.C. nomine, qui pater pueller fuit, immediocrem donationum causa manumisse perhibetur, fupplicationem tuo nomine ab herede Placidi offerri poffulavit.* Et quod Justinianus in Nov. 92. cujus fpecies ita refert ex Magistro Hermenopolius poffuit. Pater quisque habet filios, Primum, Secundum, Tertium, Quartum, & ex libris suis in bonis. Singulis ergo pro debita portione debet quisque. Primo & secundo donat dircctis suis libris. Tertiumenim suum vitiosissimum hominem divisione facta inter omnes liberos Primo & Secundo xxx. libras attribuit, Tertio & Quarto aspergit quinque. Plures Tertio & Quarto fupplendorum librarum quinque liberum adversus fratres Primum & Secundum actionem dari, atque adeo in ponenda Falcidia non præfentium modo, fed etiam sure donationum hominem extimem habeat. Sibitrice & ejus Nov. ex alio auctore, ut brevem & elegantem epito. *ἐὰν δοὺ τοῦ γονέως τινὰ τῶν τοῦ ἴδιου κλήρου ἔχοντα παρὰ τὸν γονέα κρίνῃ, ἐφεῖται τοῖς ἄλλοις ἀδελφοῖς εἰς μὴ ἔλαττον ἀγωγεῖν κλῆρον.* Nec huic lententiæ ullo modo advertitur *l. Titia Seio, 5. mulieri, D. de lcgat. 3.* Illic enim non de inofficioso, sed duobus. & in unum ob avia collata donatione immodica, alteri sit donatorum pro dimidia parte revocationem data. Dimidium enim & quadrans partis intelligit, idque ita explicanti convenit ex *l. fi mater, 2. de inoff. don.* Quod verissimum & apertissimum est.

CAP. XV. *Ad l. fi de vi, D. de judiciis.*

QUod dicitur mota controversia proprietatis & poffeffionis ante de poffeffione, quam de proprietate cognoscendum esse, male nobis interpretes probari putant eo quod referitur Adrianum Pium non modo interdixisse, fed etiam decrevisse in *l. 2. §. 1. D. de public. l. 5. D. ad leg. Jul. de vi priv. St de vi*, impuit, & poffeffione quærentur. De vi quæritur dubium nonne, civiliter & criminaliter, per unum & eundem dissum *Unde vi*: Criminaliter, legibus *Julia & Plautia*, *l. 1. §. D. unde vi, l. 4. C. eod. l. 1. C. Quorum. evict. ad fi.* Cum de vi civiliter quæritur, de poffeffione restituenda quæritur. Eft igitur de vi & de poffeffione civiliter una eademque quæstio. Cum de vi criminaliter quæritur, diverfæ funt quæstiones: hæc enim de poffeffione, illa poffeffionium judicium cum criminali commune habet, *Ut quis. C. ad leg. Jul. de vi.* Proinde in *l. fi de vi*, fingendum non eft, de vi civiliter quæri: quandoquidem fequatur in ea Calliftratus vim a poffeffione, & duas quæstiones facit, unam de vi, alteram de poffeffione, qui adjungit Martianus in *l. 1. §. ad de Martianus*. Fingendum quitur de vi criminaliter quæri, de proprietate vel de poffeffione civiliter, quod & legum ambarum interpretibus placuit. Una eft ex Calliftrato *l. de cognitore, libro*, altera ex *Martiani 11. 11. Inflitutionum*, qui libri ut ex indice Labiti noftri viri optimi & doctiffimi conftat, omnium ad res criminales fpectant. Reftat ut ea legibus non hoc proponi, prius effe cognoscendum de poffeffione. Majorem quæftionem minori præferi, quod faepe aliás fit, *l. ult. C. de rei. cap.* Cæterum paucæ valde eam ea fententia *l. 1. C. de appel. l. fi quis, C. ad leg. Jul. de vi*, & fateri cogimur ita quondam refcripfiffe, & decrevifle Pium, idque tantummodo a Calliftrato & Martiano referri. Nihil vero ab ipfis difputari ea de re atque concludi. Poffeffiones conftitutiones

A effe fequendas: atque his fimilia quædam annotavimus in *l. 3. D. qui teftam. fac. poff.*

CAP. XVI. *De vicefima hereditatium lucas.*

SIcilio mulfe in Pandectis vexata ab interpretibus, & quæ nifi ex jure utriquo repetita interpretatione nunquam quifquam liquido explicaturus eft, præterim in libris de legatis, & unum inter cetera in *l. cum filius. D. de leg. 1.* quod etiam fi indicavi, vix alii occurret, nifi juris antiqui peritiffimo. Sed hoc nolo. Eft aliud in *l. filiusfam. 3. Divi Leod. tit.* quod explicare decrevi. Ut ante Juftinianei *Novellæ 119.* præcipuum teftatoris alienationem prohibenti non erat fraudi hereditati; quo minus quartam detraheret ex lege Falcidia, ut non eft fraudi creditoribus, cum minus pignora diftrahant, ita ifico non eft fraudi, quo minus detrahat vicefimam ex lege Julia. Bonorum alienatione vetita excipiuntur pignora, quæ non alienantur: & hoc eft quod ait, eo nec creditoribus ea præcepta teftatorum, nec fifco fraudi effe, ab interpretibus male perceptum. Excipiebatur & Falcidia, quæ tamen hodie cum pafte prohibeni, & prohibitione illa comprehenditur. De vicefima fcripti in Stentenris recepris Pauli.

CAP. XVII. *De interdictis, edictis, actionibus.*

INterdicta etiam decreta vocantur, S.1. *verf. funt tamen, Inflit. de interd. l. 1. D. de teft. exhib. M.* Tullius pro Cecina: *Negio me ex decreto pratoris refiftionem effe:* & paulo poft: *Tollo ego tibi ex decreto reftionem.* Actionis quoque verbo interdictis continentur, *Inflitutis, D. de obl. ex. ll. 13. D. de nuxt. inft. l. ult. §. ult. D. ad l. Julium de adult.* Tullius in edictis omnibus: *Hanc pœnæ non habere actionem, ut per interdictum unum jus tuum: & infra: Hujufce generis una eft actio per hos interdictum, qua nos uti jussit.* & paulo poft conjunctim, *Hujus rei interdictum atque actionem.* Ergo interdictum actio eft. Actio formula quadam proritia. Interdictum quoque formula eft, five *tenore*, ut *l. 1. §. fi. D. de interd.* ut *l. 3. §. pen. de verb.* eft, fermo five effatum ,quodam pratoris. Utrumque in alio proponitur, *l. 1. C. de interd.* Ut interdictum non tantum de poffeffione edatur vel quafi poffeffione, fed & de proprietate interdum & quafi proprietate, *l. 2. §. quædam, D. eod.* Sic actio non tantum de proprietate aut jure in re, fed & de poffeffione parta eft, de poffeffione interdum, per quam poffeffio condicitur, *l. 1. D. de condict. trit. libres, D. ad Treb.* Non omnes tamen actio ingreffum eft. Hinc quæritur, quid interdictum differat a actione, quæ interdictum non eft. Ego quæ confuti vi brevitate utor: fumma differentia hæc eft, interdicta & edicta poffeffores edirur vel quafi poffeffores

is cum quo agitur, degat. Alioquin domicilium sequun-
tur rei. Nam præses de hereditate atque adeo de pro-
prietate, de jure, non potest cognoscere in eum, qui
ejusdem provinciæ non est. Hæc l. Additur in l. 2. de
ex interdictis quidem, id est, de possessione præsidi in
eum cognitionem dari, qui ejusdem provinciæ non est.
Cognitor est proprietatis quam possessionis quæstio: de
possessio quæ additetur, plerumque momentaria. Pro-
prietatis vis perpetuarium. Ut tamen de proprietate,
ita de possessione non conveniet præses in eum qui
ejusdem provinciæ non est. In d. l. 2. ex interdicto, fit
interpretor, De possessione. Plerumque enim interdicta
fiunt de possessione: vel quasi. Quæ quandam de proprie-
tate & jure: ut interdictum De numero adtegue refri-
gerio, in quo ut in aliquo controversia docere de jure
videndo, in quo ut in aliquo controversia docere de jure
ve aliter debet, & De aqua cottidiana, in quo etiam
jus quod adquirum esse probari necesse est, & De mor-
tuo inferendo in locum purum, hoc mutuum fiunt quæ-
dam interdicta rei familiariæ causa prodita de proprie-
tate. Nam & divini juris sunt quidam de quod pro-
prietate, vulgo De mortuo inferendo in sepulchrum
quod quidem unum est, & ea etiam quæ ad duum ne-
tiendum pertinent, veluti de liberis aut liberis ali-
bendis qui quodammodo mei sunt. l. 2. §. penultim. D.
de interd. Ex hac quidem tuetum locum finiunt, nec il-
lam ideo præstruunt viam. Huius generis interdicta
Festus tamen. Sic legendum in l. 1. §. ult. D. de aqua quot.
& aff. Illa quæ sunt de possessione vel quasi possessio-
ne præparatoria sunt: sic dicebat Scævola apud Pom-
pon. l. 2. §. ult. D. de interd. Quæ & principalis actio dicitur in
l. 2. ult. l. 3. pr. l. 4. pr. l. 5. pr. l. 6. pr. l. 7. pr. l. 8. pr. l. 9. pr. l. 10. pr. l. 11. pr. l. 12. pr. l. 13. pr. l. 14. pr. l. 15. pr. l. 16. pr. l. 17. pr. l. 18. pr. l. 19. pr. l. 20. pr. l. 21. pr. l. 22. pr. l. 23. pr. l. 24. pr. l. 25. pr. l. 26. pr. l. 27. pr. l. 28. pr. l. 29. pr. l. 30. pr. l. 31. pr. l. 32. pr. l. 33. pr. l. 34. pr. l. 35. pr. l. 36. pr. l. 37. pr. l. 38. pr. l. 39. pr. l. 40. pr. l. 41. pr. l. 42. pr. l. 43. pr. l. 44. pr. l. 45. pr. l. 46. pr. l. 47. pr. l. 48. pr. l. 49. pr. l. 50. pr. l. 51. pr. l. 52. pr. l. 53. pr. l. 54. pr. l. 55. pr. l. 56. pr. l. 57. pr. l. 58. pr. l. 59. pr. l. 60. pr. l. 61. pr. l. 62. pr. l. 63. pr. l. 64. pr. l. 65. pr. l. 66. pr. l. 67. pr. l. 68. pr. l. 69. pr. l. 70. pr. l. 71. pr. l. 72. pr. l. 73. pr. l. 74. pr. l. 75. pr. l. 76. pr. l. 77. pr. l. 78. pr. l. 79. pr. l. 80. pr. l. 81. pr. l. 82. pr. l. 83. pr. l. 84. pr. l. 85. pr. l. 86. pr. l. 87. pr. l. 88. pr. l. 89. pr. l. 90. pr. l. 91. pr. l. 92. pr. l. 93. pr. l. 94. pr. l. 95. pr. l. 96. pr. l. 97. pr. l. 98. pr. l. 99. pr. l. 100. pr. l. 101. pr. l. 102. pr. l. 103. pr. l. 104. pr. l. 105. pr. l. 106. pr. l. 107. pr. l. 108. pr. l. 109. pr. l. 110. pr. l. 111. pr. l. 112. pr. l. 113. pr. l. 114. pr. l. 115. pr. l. 116. pr. l. 117. pr. l. 118. pr. l. 119. pr. l. 120. pr. l. 121. pr. l. 122. pr. l. 123. pr. l. 124. pr. l. 125. pr. l. 126. pr. l. 127. pr. l. 128. pr. l. 129. pr. l. 130. pr. l. 131. pr. l. 132. pr. l. 133. pr. l. 134. pr. l. 135. pr. l. 136. pr. l. 137. pr. l. 138. pr. l. 139. pr. l. 140. pr. l. 141. pr. l. 142. pr. l. 143. pr. l. 144. pr. l. 145. pr. l. 146. pr. l. 147. pr. l. 148. pr. l. 149. pr. l. 150. pr. l. 151. pr. l. 152. pr. l. 153. pr. l. 154. pr. l. 155. pr. l. 156. pr. l. 157. pr. l. 158. pr. l. 159. pr. l. 160. pr. l. 161. pr. l. 162. pr. l. 163. pr. l. 164. pr. l. 165. pr. l. 166. pr. l. 167. pr. l. 168. pr. l. 169. pr. l. 170. pr. l. 171. pr. l. 172. pr. l. 173. pr. l. 174. pr. l. 175. pr. l. 176. pr. l. 177. pr. l. 178. pr. l. 179. pr. l. 180. pr. l. 181. pr. l. 182. pr. l. 183. pr. l. 184. pr. l. 185. pr. l. 186. pr. l. 187. pr. l. 188. pr. l. 189. pr. l. 190. pr. l. 191. pr. l. 192. pr. l. 193. pr. l. 194. pr. l. 195. pr. l. 196. pr. l. 197. pr. l. 198. pr. l. 199. pr. l. 200. pr. l. 201. pr. l. 202. pr. l. 203. pr. l. 204. pr. l. 205. pr. l. 206. pr. l. 207. pr. l. 208. pr. l. 209. pr. l. 210. pr. l. 211. pr. l. 212. pr. l. 213. pr. l. 214. pr. l. 215. pr. l. 216. pr. l. 217. pr. l. 218. pr. l. 219. pr. l. 220. pr. l. 221. pr. l. 222. pr. l. 223. pr. l. 224. pr. l. 225. pr. l. 226. pr. l. 227. pr. l. 228. pr. l. 229. pr. l. 230. pr. l. 231. pr. l. 232. pr. l. 233. pr. l. 234. pr. l. 235. pr. l. 236. pr. l. 237. pr. l. 238. pr. l. 239. pr. l. 240. pr. l. 241. pr. l. 242. pr. l. 243. pr. l. 244. pr. l. 245. pr. l. 246. pr. l. 247. pr. l. 248. pr. l. 249. pr. l. 250. pr. l. 251. pr. l. 252. pr. l. 253. pr. l. 254. pr. l. 255. pr. l. 256. pr. l. 257. pr. l. 258. pr. l. 259. pr. l. 260. pr. l. 261. pr. l. 262. pr. l. 263. pr. l. 264. pr. l. 265. pr. l. 266. pr. l. 267. pr. l. 268. pr. l. 269. pr. l. 270. pr. l. 271. pr. l. 272. pr. l. 273. pr. l. 274. pr. l. 275. pr. l. 276. pr. l. 277. pr. l. 278. pr. l. 279. pr. l. 280. pr. l. 281. pr. l. 282. pr. l. 283. pr. l. 284. pr. l. 285. pr. l. 286. pr. l. 287. pr. l. 288. pr. l. 289. pr. l. 290. pr. l. 291. pr. l. 292. pr. l. 293. pr. l. 294. pr. l. 295. pr. l. 296. pr. l. 297. pr. l. 298. pr. l. 299. pr. l. 300. pr. l. 301. pr. l. 302. pr. l. 303. pr. l. 304. pr. l. 305. pr. l. 306. pr. l. 307. pr. l. 308. pr. l. 309. pr. l. 310. pr. l. 311. pr. l. 312. pr. l. 313. pr. l. 314. pr. l. 315. pr. l. 316. pr. l. 317. pr. l. 318. pr. l. 319. pr. l. 320. pr. l. 321. pr. l. 322. pr. l. 323. pr. l. 324. pr. l. 325. pr. l. 326. pr. l. 327. pr. l. 328. pr. l. 329. pr. l. 330. pr. l. 331. pr. l. 332. pr. l. 333. pr. l. 334. pr. l. 335. pr. l. 336. pr. l. 337. pr. l. 338. pr. l. 339. pr. l. 340. pr. l. 341. pr. l. 342. pr. l. 343. pr. l. 344. pr. l. 345. pr. l. 346. pr. l. 347. pr. l. 348. pr. l. 349. pr. l. 350. pr. l. 351. pr. l. 352. pr. l. 353. pr. l. 354. pr. l. 355. pr. l. 356. pr. l. 357. pr. l. 358. pr. l. 359. pr. l. 360. pr. l. 361. pr. l. 362. pr. l. 363. pr. l. 364. pr. l. 365. pr. l. 366. pr. l. 367. pr. l. 368. pr. l. 369. pr. l. 370. pr. l. 371. pr. l. 372. pr. l. 373. pr. l. 374. pr. l. 375. pr. l. 376. pr. l. 377. pr. l. 378. pr. l. 379. pr. l. 380. pr. l. 381. pr. l. 382. pr. l. 383. pr. l. 384. pr. l. 385. pr. l. 386. pr. l. 387. pr. l. 388. pr. l. 389. pr. l. 390. pr. l. 391. pr. l. 392. pr. l. 393. pr. l. 394. pr. l. 395. pr. l. 396. pr. l. 397. pr. l. 398. pr. l. 399. pr. l. 400. pr. l. 401. pr. l. 402. pr. l. 403. pr. l. 404. pr. l. 405. pr. l. 406. pr. l. 407. pr. l. 408. pr. l. 409. pr. l. 410. pr. l. 411. pr. l. 412. pr. l. 413. pr. l. 414. pr. l. 415. pr. l. 416. pr. l. 417. pr. l. 418. pr. l. 419. pr. l. 420. pr. l. 421. pr. l. 422. pr. l. 423. pr. l. 424. pr. l. 425. pr. l. 426. pr. l. 427. pr. l. 428. pr. l. 429. pr. l. 430. pr. l. 431. pr. l. 432. pr. l. 433. pr. l. 434. pr. l. 435. pr. l. 436. pr. l. 437. pr. l. 438. pr. l. 439. pr. l. 440. pr. l. 441. pr. l. 442. pr. l. 443. pr. l. 444. pr. l. 445. pr. l. 446. pr. l. 447. pr. l. 448. pr. l. 449. pr. l. 450. pr. l. 451. pr. l. 452. pr. l. 453. pr. l. 454. pr. l. 455. pr. l. 456. pr. l. 457. pr. l. 458. pr. l. 459. pr. l. 460. pr. l. 461. pr. l. 462. pr. l. 463. pr. l. 464. pr. l. 465. pr. l. 466. pr. l. 467. pr. l. 468. pr. l. 469. pr. l. 470. pr. l. 471. pr. l. 472. pr. l. 473. pr. l. 474. pr. l. 475. pr. l. 476. pr. l. 477. pr. l. 478. pr. l. 479. pr. l. 480. pr. l. 481. pr. l. 482. pr. l. 483. pr. l. 484. pr. l. 485. pr. l. 486. pr. l. 487. pr. l. 488. pr. l. 489. pr. l. 490. pr. l. 491. pr. l. 492. pr. l. 493. pr. l. 494. pr. l. 495. pr. l. 496. pr. l. 497. pr. l. 498. pr. l. 499. pr. l. 500. pr. l. 501. pr. l. 502. pr. l. 503. pr. l. 504. pr. l. 505. pr. l. 506. pr. l. 507. pr. l. 508. pr. l. 509. pr. l. 510. pr. l. 511. pr. l. 512. pr. l. 513. pr. l. 514. pr. l. 515. pr. l. 516. pr. l. 517. pr. l. 518. pr. l. 519. pr. l. 520. pr. l. 521. pr. l. 522. pr. l. 523. pr. l. 524. pr. l. 525. pr. l. 526. pr. l. 527. pr. l. 528. pr. l. 529. pr. l. 530. pr. l. 531. pr. l. 532. pr. l. 533. pr. l. 534. pr. l. 535. pr. l. 536. pr. l. 537. pr. l. 538. pr. l. 539. pr. l. 540. pr. l. 541. pr. l. 542. pr. l. 543. pr. l. 544. pr. l. 545. pr. l. 546. pr. l. 547. pr. l. 548. pr. l. 549. pr. l. 550. pr. l. 551. pr. l. 552. pr. l. 553. pr. l. 554. pr. l. 555. pr. l. 556. pr. l. 557. pr. l. 558. pr. l. 559. pr. l. 560. pr. l. 561. pr. l. 562. pr. l. 563. pr. l. 564. pr. l. 565. pr. l. 566. pr. l. 567. pr. l. 568. pr. l. 569. pr. l. 570. pr. l. 571. pr. l. 572. pr. l. 573. pr. l. 574. pr. l. 575. pr. l. 576. pr. l. 577. pr. l. 578. pr. l. 579. pr. l. 580. pr. l. 581. pr. l. 582. pr. l. 583. pr. l. 584. pr. l. 585. pr. l. 586. pr. l. 587. pr. l. 588. pr. l. 589. pr. l. 590. pr. l. 591. pr. l. 592. pr. l. 593. pr. l. 594. pr. l. 595. pr. l. 596. pr. l. 597. pr. l. 598. pr. l. 599. pr. l. 600. pr. l. 601. pr. l. 602. pr. l. 603. pr. l. 604. pr. l. 605. pr. l. 606. pr. l. 607. pr. l. 608. pr. l. 609. pr. l. 610. pr. l. 611. pr. l. 612. pr. l. 613. pr. l. 614. pr. l. 615. pr. l. 616. pr. l. 617. pr. l. 618. pr. l. 619. pr. l. 620. pr. l. 621. pr. l. 622. pr. l. 623. pr. l. 624. pr. l. 625. pr. l. 626. pr. l. 627. pr. l. 628. pr. l. 629. pr. l. 630. pr. l. 631. pr. l. 632. pr. l. 633. pr. l. 634. pr. l. 635. pr. l. 636. pr. l. 637. pr. l. 638. pr. l. 639. pr. l. 640. pr. l. 641. pr. l. 642. pr. l. 643. pr. l. 644. pr. l. 645. pr. l. 646. pr. l. 647. pr. l. 648. pr. l. 649. pr. l. 650. pr. l. 651. pr. l. 652. pr. l. 653. pr. l. 654. pr. l. 655. pr. l. 656. pr. l. 657. pr. l. 658. pr. l. 659. pr. l. 660. pr. l. 661. pr. l. 662. pr. l. 663. pr. l. 664. pr. l. 665. pr. l. 666. pr. l. 667. pr. l. 668. pr. l. 669. pr. l. 670. pr. l. 671. pr. l. 672. pr. l. 673. pr. l. 674. pr. l. 675. pr. l. 676. pr. l. 677. pr. l. 678. pr. l. 679. pr. l. 680. pr. l. 681. pr. l. 682. pr. l. 683. pr. l. 684. pr. l. 685. pr. l. 686. pr. l. 687. pr. l. 688. pr. l. 689. pr. l. 690. pr. l. 691. pr. l. 692. pr. l. 693. pr. l. 694. pr. l. 695. pr. l. 696. pr. l. 697. pr. l. 698. pr. l. 699. pr. l. 700. pr. l. 701. pr. l. 702. pr. l. 703. pr. l. 704. pr. l. 705. pr. l. 706. pr. l. 707. pr. l. 708. pr. l. 709. pr. l. 710. pr. l. 711. pr. l. 712. pr. l. 713. pr. l. 714. pr. l. 715. pr. l. 716. pr. l. 717. pr. l. 718. pr. l. 719. pr. l. 720. pr. l. 721. pr. l. 722. pr. l. 723. pr. l. 724. pr. l. 725. pr. l. 726. pr. l. 727. pr. l. 728. pr. l. 729. pr. l. 730. pr. l. 731. pr. l. 732. pr. l. 733. pr. l. 734. pr. l. 735. pr. l. 736. pr. l. 737. pr. l. 738. pr. l. 739. pr. l. 740. pr. l. 741. pr. l. 742. pr. l. 743. pr. l. 744. pr. l. 745. pr. l. 746. pr. l. 747. pr. l. 748. pr. l. 749. pr. l. 750. pr. l. 751. pr. l. 752. pr. l. 753. pr. l. 754. pr. l. 755. pr. l. 756. pr. l. 757. pr. l. 758. pr. l. 759. pr. l. 760. pr. l. 761. pr. l. 762. pr. l. 763. pr. l. 764. pr. l. 765. pr. l. 766. pr. l. 767. pr. l. 768. pr. l. 769. pr. l. 770. pr. l. 771. pr. l. 772. pr. l. 773. pr. l. 774. pr. l. 775. pr. l. 776. pr. l. 777. pr. l. 778. pr. l. 779. pr. l. 780. pr. l. 781. pr. l. 782. pr. l. 783. pr. l. 784. pr. l. 785. pr. l. 786. pr. l. 787. pr. l. 788. pr. l. 789. pr. l. 790. pr. l. 791. pr. l. 792. pr. l. 793. pr. l. 794. pr. l. 795. pr. l. 796. pr. l. 797. pr. l. 798. pr. l. 799. pr. l. 800. pr. l. 801. pr. l. 802. pr. l. 803. pr. l. 804. pr. l. 805. pr. l. 806. pr. l. 807. pr. l. 808. pr. l. 809. pr. l. 810. pr. l. 811. pr. l. 812. pr. l. 813. pr. l. 814. pr. l. 815. pr. l. 816. pr. l. 817. pr. l. 818. pr. l. 819. pr. l. 820. pr. l. 821. pr. l. 822. pr. l. 823. pr. l. 824. pr. l. 825. pr. l. 826. pr. l. 827. pr. l. 828. pr. l. 829. pr. l. 830. pr. l. 831. pr. l. 832. pr. l. 833. pr. l. 834. pr. l. 835. pr. l. 836. pr. l. 837. pr. l. 838. pr. l. 839. pr. l. 840. pr. l. 841. pr. l. 842. pr. l. 843. pr. l. 844. pr. l. 845. pr. l. 846. pr. l. 847. pr. l. 848. pr. l. 849. pr. l. 850. pr. l. 851. pr. l. 852. pr. l. 853. pr. l. 854. pr. l. 855. pr. l. 856. pr. l. 857. pr. l. 858. pr. l. 859. pr. l. 860. pr. l. 861. pr. l. 862. pr. l. 863. pr. l. 864. pr. l. 865. pr. l. 866. pr. l. 867. pr. l. 868. pr. l. 869. pr. l. 870. pr. l. 871. pr. l. 872. pr. l. 873. pr. l. 874. pr. l. 875. pr. l. 876. pr. l. 877. pr. l. 878. pr. l. 879. pr. l. 880. pr. l. 881. pr. l. 882. pr. l. 883. pr. l. 884. pr. l. 885. pr. l. 886. pr. l. 887. pr. l. 888. pr. l. 889. pr. l. 890. pr. l. 891. pr. l. 892. pr. l. 893. pr. l. 894. pr. l. 895. pr. l. 896. pr. l. 897. pr. l. 898. pr. l. 899. pr. l. 900. pr. l. 901. pr. l. 902. pr. l. 903. pr. l. 904. pr. l. 905. pr. l. 906. pr. l. 907. pr. l. 908. pr. l. 909. pr. l. 910. pr. l. 911. pr. l. 912. pr. l. 913. pr. l. 914. pr. l. 915. pr. l. 916. pr. l. 917. pr. l. 918. pr. l. 919. pr. l. 920. pr. l. 921. pr. l. 922. pr. l. 923. pr. l. 924. pr. l. 925. pr. l. 926. pr. l. 927. pr. l. 928. pr. l. 929. pr. l. 930. pr. l. 931. pr. l. 932. pr. l. 933. pr. l. 934. pr. l. 935. pr. l. 936. pr. l. 937. pr. l. 938. pr. l. 939. pr. l. 940. pr. l. 941. pr. l. 942. pr. l. 943. pr. l. 944. pr. l. 945. pr. l. 946. pr. l. 947. pr. l. 948. pr. l. 949. pr. l. 950. pr. l. 951. pr. l. 952. pr. l. 953. pr. l. 954. pr. l. 955. pr. l. 956. pr. l. 957. pr. l. 958. pr. l. 959. pr. l. 960. pr. l. 961. pr. l. 962. pr. l. 963. pr. l. 964. pr. l. 965. pr. l. 966. pr. l. 967. pr. l. 968. pr. l. 969. pr. l. 970. pr. l. 971. pr. l. 972. pr. l. 973. pr. l. 974. pr. l. 975. pr. l. 976. pr. l. 977. pr. l. 978. pr. l. 979. pr. l. 980. pr. l. 981. pr. l. 982. pr. l. 983. pr. l. 984. pr. l. 985. pr. l. 986. pr. l. 987. pr. l. 988. pr. l. 989. pr. l. 990. pr. l. 991. pr. l. 992. pr. l. 993. pr. l. 994. pr. l. 995. pr. l. 996. pr. l. 997. pr. l. 998. pr. l. 999. pr. l. 1000. pr.

CAP. XXI. *Iudicatur hoc quedam xii. tab. De duplis studiosis.*

Duplicis ex eo die, quo rem alienam invasit, fructus præstat non tantum quos vel inhonestæ percepit, sed & quos vel negligentia vel honeste percipere potuit, l. 1. §. ex die, D. unde vi. In verbo qui rem alienam simpliciter tenet, nec convenitur reddi, & generaliter in omnes casus in possessore rei alienæ, ex eo tantum die fructus præstat, quo res in judicium deducta est. Qua de re Scripsimus Obser. 4. cap. 11. uterque autem eidem duplus fructus præstabat, hæc confat ex l. 1. C. Theod. de fruct. & lit. exp. & Ambrosii Epistola 54. Quod ex verbis quandam de proprietate & jure: ut interdictum De numero atque refrigerio, in quo ut in aliquo controversia docere de jure videndo, in quo ut in aliquo controversia docere de jure ve aliter debet, & De aqua cottidiana, in quo etiam jus quod adquirum esse probari necesse est, & De mortuo inferendo in locum purum, hoc mutuum fiunt quæ-dam interdicta rei familiariæ causa prodita de proprie-tate. Nam & divini juris sunt quidam de quod pro-prietate, veluti De mortuo inferendo in sepulchrum quod quidem unum est, & ea etiam quæ ad duum ne-tiendum pertinent, veluti de liberis aut liberis ali-bendis qui quodammodo mei sunt. l. 2. §. penultim. D. de interd. Ex hac quidem tuetum locum finiunt, nec il-lam ideo præstruunt viam. Huius generis interdicta Festus tamen. Sic legendum in l. 1. §. ult. D. de aqua quot. & aff. Illa quæ sunt de possessione vel quasi possessio-ne præparatoria sunt: sic dicebat Scævola apud Pom-pon. l. 2. §. ult. D. de interd. Quæ & principalis actio dicitur in l. 2. ult. l. 3. pr. l. 4. pr. l. 5. pr. l. 6. pr. l. 7. pr. l. 8. pr. l. 9. pr. l. 10. pr. l. 11. pr. l. 12. pr. l. 13. pr. l. 14. pr. l. 15. pr. l.

quaeratur quid ad eum titulum pertinet, dicam: marita tum, qui quid suo fumptu in re mulieris adficiat, donare videri, quandoquidem adificium cedit solo. Sed cum placeat donata posse revocari, ita & adificium revocare & tollere, ex eove quid detrahere posse quaerimus. Movet dubitationem S.C. quod fadum est D. Adriani temporibus Acilio Avuola & Corellio Pudente Coss. Ut Marcellus ingeat locum este S.C. Ea namque non promercii, sed ufus fui causa maritus deraluit, sine tamen mulieris damno, id est, pretio mulieris, ut & in specie 1. Julianus, D. de rei vind. quae ibi 1. Marcellus, vel inscriptionem argumento adjungenda est. De illo autem S.C. qui accipiunt 1. 1. C. de adif. priv. non animadvertunt id non bene cohaerere cum verbis quae praecedunt: Edifta, inquit, Divi Vespasiani & Senatusconsulta. Ergo non Acilianus & C. Sed Senatusconsultum Vespasiani: Edicta namque Senatusconsultis confirmari solebant, l. 1. D. in quit. cau. pign. sol hyp. tac. cum adhibita l. fi vero 3. l. 1. D. de bon. poff. ped. poff. quod & tradidi Oft. 1. cap. 18. Malo errorem effe in nomine Imperatoris dicere. Eft enim in propria nominibus mentione lapfus frequentiffimus. Nam & quod in ea 1. exceptum fuiffe dicitur, id S.Cillo, quod auctore Adriano fadum eft, proculdubio excepturn fuit, l. cestus, 3. item quod, D. de leg. quod item addunt, aedes integras dirui non poffe materiae in alios aedes proprias transferendae causa, id Spartianus Adriano tribuit. Verum utrifque falfo, ab aedibus inlaudatis, etiamfi in alia civitate fint, jure materiam transferri placet, d. l. cestus, 3. fed & fi quis. Idem vero error fuiffe videtur in nomine Verbanii, D. Pio. Ea autem pro, cum ait verifimile Adrianum libertatis auctorem fuiffe tam munus ineptiffime non fervata, quam fervata.

CAP. XXVII. *Explicatur l. 3. §. fi vicinus, D. uti poff. fid.*

ULpiani in l. 3. §. fi vicinus, D. uti poffid. verba haec funt: *Si vicinus meus in parte mea collocia habet & in parte fua, uti poffidetis interdicto locum habere eft ait & talium temporalium.* Quo loco de communi pariete agit, quem vicinus ex utraque parte opere teftorio exstruxit. Ait enim, *In parte mea*, & *in parte tua*, id eft, ut Harmenopulo loquitur, τὸ ἐν τοῖς ἐμοῖς μέρεσι καὶ ἐν τοῖς σοῖς lib. 5. tit. περὶ χρεωστῶν. Quia vero dum non ex fua tantum, fed etiam ex mea parte eum exornat, ufurpare fibi totius parietis poffeffionem videtur: ideo placuit mihi hoc loco dari interdidum Uti poffidetis, ut ea ornamenta tollat. Quae fententia his verbis proponitur: ἐπιτρέπει δικαστικὸν κατὰ τὸν τοῦ τοίχου μὴ κοινόμενα ἔργα ζωγραφικὰν ἢ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα ἀφέλεσθαι. Daretur communis parietis nomine interdidum *Uti poffidetis*, fi quis opera in eo facta parte exornare vel reficere prohiberetur, *fi aedes*, D. Comm. divid.

CAP. XXVIII. *Emendatur §. fi in fortem 1. folutum, D. de pign. act.*

ORtis & ufuraram ratio inter ceteres vel in eo diverfa eft, quod propter fortem chirographarium pignus retineri poteft per exceptionem doli, ut eft conftitutum in tit. eodem ab *Olivo pro. 8.* Propter ufuras chirographarias non item, l. 4. C. de ufur. Tunc vero ufurae funt chirographariae, cum pignus contractum eft in fortem duntaxat. Nam hoc tantum fi deferitur, & ufurfuras tacite pignus contradum videri Harmenopulus exiftimat, qui eleganter ad fententiam *Ufi neceffarias*, *Scaev. de pig. act.* haec adjicit: τὰ γὰρ ἐκφορικὰ τὸ τόκο τῷ κεφαλαίῳ ὑφιστῆς, ὡσανεὶ ἐκ ἐτέ τοῦ εἶναι τοιοῦτον. At quod diximus ob fortem chirographrum pignus retineri poffe, pugnat cum eo quod ait Julianus 1. *Julianus*, 3. *fi in fortem*, D. de pig. *actio*. *Si in fortem*, inquit, *duntaxat vel in ufuras obftrictum eft pignus, eo folutо propter quod obligatum eft, iacum habet pignoratitia.* Certum hoc eft, fi in fortem duntaxat, d. l. 4. At fi in ufuras duntaxat, incertum aut protinus fallum. Ita cenfeo. Ideoque l. 1. *Si ex fortem duntaxat*, nec in ufuras. Num & confeffim & diverfo pontius, *Si tamen pignus & in eas obligatum fuerit*: & idem omnino eft ejus §. tradatus, qui fuprafcripta legit 4.

CAP. XXIX. *Harmenopuli locus de directis vindicationibus, & de l. res qua, D. de pur. dot. & praedatoribus.*

HArmenopulus lib. 4. Epitomarum tit. περὶ ἐγγυήσεως τρισὶν, rei ex pecunia dotali empte directam vindicationem uxori dat. At enim utilis eft, qua & rem eam non dotalem eft, fed videri fingitur ex l. res qua, D. de iure dot. & generaliter mihi quidem liquet, rei pecunia noftra comparata, fi emptor folvendo non fit, non nifi utilem vindicationem dari, l. vir mariti, 7. D. de don. inter vir. & uxor. Cum ficut pecuniae noftrae, quam quis fuo nomine crediderit, fi is folvendo non fit, & pecunia bona fide conlumpta fit, nonnifi utilis nobis condidio datur, arg. l. 4. C. fi res. per. l. fi me & Titium, D. eod. Verum triplex eft vindicatio, propietatis, fervitutis, pignoris, l. 5. §. eft autem, 9. Prooem. D. ad tit. Proprietatis vindicatio eft, qua ut utilem experiamur, refpectu certarum directi eft, ideoque eam Harmenopulus conferens cum hypothecaria, quae uxori in certeis rebus bonis competit, non male directam appellavit. Haec enim propriae vindicatio eft, certeis quibi vindicationes. Id vero totum quod eo loco Harmenopulus fcribit de l. res qua, *Si tamen* eft ex *Basilicon* libris, ex quibus apud eundem haram notarum loco 5. reponendum ἐκτησάσθαι. Is fuit juris interpres quidam, cujus in compendio diffidilis *Ad. rer quae D. Pius* notis, C. eod. tit. opinio reprobatur, & merito. Ex tribus enim quae in eis libris referuntur, poftrema verior eft, ut non nifi marito non exiftente folvendo, res ea pecunia dotali comparata pro dotali habeatur, quae fuit Thaletai. Eft vero ea l. res qua, fumpta ex Gaii titulo de praetoribus. Ita quam circa rem ego, potefi qui praditores dicantur: quod Boetius in *Topicis Ciceronis* ita verbis expofuit. *Vendor eft qui alterius cauam fibi habet vendicandam, ut ait Servius Praetorii vocamus.* Sic legendum ex vet. libris, *non procuratoris*, vel potius *praditores*: nam praditores funt, qui praprio obligati funt.

CAP. XXX. *De pretorio pignore.*

PRatorium pignus eft, quod miffio in poffeffionem fit, conftituit, *Imiffio*, *Dyo emp. & Cist. de pract. pign.* l. 3. §. *Praetorium*, D. *de pign. act.* Quae eft ejus definitio. Cur dicitur praetorium? An quia jubente praetore conftituitur? Minime: aliquin & quod ab executoribus rei judicatae jubente praetore pignus, praetorium erit? At praetorium dicitur, quia non praetorio, id eft, ex edicto conftitutum, l. 3. C. ut ex poff. lege. Cicero vero ad Atticum *Jubente edicto*, inquit, *creditor convenit bonis poteft*. Miffio fit ex edicto. De capiendo pignore nihil edicto comprehenfum eft. Fit namque extra ordinem pignoris capio, *Ufi pignor*, D. de evict. Miffio pignus praetorium accipit l. 3. C. *Quem Caesar. Caput primo pign. hab.* Illud quod ex caufa judicati conftituitur, ex officio captoris & diftributor, non etiam occupatur ab eo fecundum quem ita datu eft, l. 2. C. ff in caus. jud. cap. fit. In praetorio non obfervatur privilegium temporis inter eos qui ejufdem tituli funt. Permittitur enim miffio in rem non in perfonam l. cum unus, D. de reb. auct. jud. poff. & ob id Graeci eam ἐπὶ κτήσει προβολὴν vel ἐπὶ ἔνοικιάσει appellant. In illo autem quod quaeridae rei judicatae caula capitur, ut in conventionali, privilegium & ordo temporis fpectatur: conftituitur enim in rem non in perfonam, *Ufi pignor*, D. qui pot. in pig. hab. In cujus, inquit, *perfona pignus conftitutum eft*. Diftributo pignori capto ex caufa judicati praftituti ftatur duo menfes, ut oftenditur *Obfervat.* 111. cap. 39. itaque in ea l. *Divus Pius*, 5. in *venditione*, *Duabus de re judic. Mens*, id eft, deinde, non ex continenti. Conftituendo praetorio pignoris, id eft, poffidatoria bonis fuis conftitutum certum tempus, ut poft duos XXX. quam differ vadimonium defertum, quod fubindicat oratio pro Quinctio, itemque magiftro locandi, & poftridie bonis: rurfufque legi bonorum venditorum dicendae, ut Theophilus feribit in tit. de fuc. gue. fit. per bon. vendit. qui M. Tullium fenfit in eadem oratione, dum ait: *magiftratus qua lege & conditione peregit debitor, pronuncio*: poft haec aliquanto tempore intermifio emptori bona adjudicabantur. Sed ex praemiffis omnibus praetorem definiffe reor, quod & interpretes noftri notarunt ad l. pen. & 1. ult. §. fin. autem, C. de bo. auct. ind. poff. Num & in caufa judicati ufcrit, ut miffionem in poffeffionem tempore non caveatur, fecundum decretum interpretitur, l. 3. §. ult. D. de oper. pub. cujus temporis nulla eft alia definitio quam haec. *Cum praetor caufa ipfa videbitur, ipratur*, §. 1. *fi finita*, §. *non autem*, D. de damn. inf.

CAP. XXXI. *Explicatur Libri ueres, C. de pign. & hypoth.*

ERrant qui ex *Libri ueres*, C. de pign. colligunt prius debitori denunciandum effe, quam cum eo perfonali vel hypothecaria agatur: aut nifi errant, pugnabat ex lex cum §. *Appellemus*, 1. *poft. de actione*. Nihil hoc tempore debitori denunciationem fieri, quae fcilicet ftatus, id eft certus condicatur dies, nifi folverit. Imp. Juftinianus ait. Mallem ipfe & eam legem accipere, ut fi de pignore non diffrahendo conveneris, vel fi pignus fimpliciter acceperum fuerit, nulla lege vendendi aut non vendendi interpofita, quandocunque & id tunc ui interlligitur ne vendi poffit, l. *Artifex*, *ff. qui ex pig. obl. non poff.* non aliter latet creditori pignus diffractum, quam fi debitori denunciatum eft illa verbis facta, creditorem, fecundum ex quo tenduntur a Paulo 11. *Sent.* 8. Ulpiani in l. 3. *Si pignus*. *Actio*, quam denunciationem Imperator fieri oportet & teftato, l. *Actione diffr. pign.* quando licet, ἐκ ἐχούσῃ ἐξουσίαν, ut Graeci vertunt, id eft, fi debitore & teftium fuppetit copia. Nifi autem *fit debitores*, ficat, denuntiationi non obtemperante debitore, creditori perfequenti hypothecam, praefidem fuis auftoritatis auxilium imperitur, non eft tamen exiftimandum ideo denunciationem exigi, ut tantummodo agatur hypothecaria, fed ut ablata hypotheca ius fuum creditor fofeinuter exequatur, eamque diffrahat: & ita quoque in *Libris ueres*, C. de *adminitratio. Debitoribus*, inquit, *parere folucionis denuntie, qui fe facie non fecerint, in conditione pignoratus sui consumes pare potes.*

CAP. XXXII. *Ad l. 2. C. de luitione pig. fpecies poterit certa.*

NOn propoeuiffet absolute ex Gordiani refcripto hunc fententiam Tribonianus, *Intelligere debet domina pignoris durare*, *perfonali actione fumovata*, in l. 2. *De luitio pign.* quae ita accipienda eft, ut fi pignus fit pecunia, quo quidem praecipitur, ut fublata actione perfonali, rollatur hypothecaria, nifi fpecies, ad quam ea pertinet, pignoris fit, ingia, aut ejufdem exequi, fuggerere fatis. Eft autem hujufmodi. Debitori fub pignore duo heredes extiterunt: finguli actione perfonali tenentur pro hereditariis portionibus ex XII. tab. hypothecaria in folidum, & ideo fi unus folverit pro fua parte, rollitur quidem omni jure actio perfonalis, hypothecaria non item. Illa ergo non renetur, hac renetur. Non fumaturae alia exempla vel ex l. cum quis, 5. ult. de folut. vel ex eit quae interpretes attulerunt, in quibus vel omni vel naturali fidem jure, quod Graeci ἐκ ἐπὶ πίστει vocant, obligatio, & pignus perdurat. Vix praeter id quod re-

A tulimus aliud iuvenitur, quo omni jure fummota perfonali, maneat hypothecaria, quod fit propter individuam confe. Certa, *Livius*, D. de evict.

CAP. XXXIII. *Liquido iuvene. Optatum dare. Dicis confe. Cum. Negotia loc quidem reflituit.*

LIquido iuvare Ulpiano in l. alias, 3. de *iuvrior.* l. 4. deus eft quod *evidens* Demoftheni 11. in *Aphobum*: *in publici negotiis respicere nihil magis oportet quam id quod apertum atque evidens.* Apud Pet. Diacouum has notas Q. D. R. P. L. IV. ita forte quis interpretabitur, *quae de re pero liquida iuvet*. Scribendum. Q. D. R. P. L. V. ut in fuperioribus, Q. D. R. P. G. V. *quae de re pero. laudabiliter voluerit, quia de re pera praecisorem reflet.* Dicis B dictionem ufurpat Magnonis de notis mihi confirmavit nondum quod dixi editis, ufurpatam eft. Auctor Suidas, qui dicatus eft Carolo regi hoc differio. *Hes pater nomen dare ut ex re scire poffit*, *Ipfe dicendi voluntas qua tibi Magnus nunc*. At alterum quod hujus capitis titulus praemittit ex hujufmodi, quod indices dicantur operam dare in *Ufi buccus*. *De dicis ipsa*, *D. de vacat.* non eft novum. Nam & ſic M. Tullius *Acc. M. Pontium*, *Ipsum habet in conſilio*, *habet operam dare*, *quod res privatas tuetur effet*. Dicis caufa quid effet, primi Taurelius, Augultinus, Victorius docuerunt. Id nondum foreffe quifquam apud Cornepoem in Attici vita, fic effe legendum, *Ita se Brutus* C *Cassius praetoriam dare*, *quo ibi dicis tenda dare reparet Cethegus*: quod in Graecum ita vertit Plutarchus, ὡς ἐπὶ τὴν στρατηγίαν ἀπὸ τοῦ βήματος. Novum *pera mare mutare*, *neque enim pellitur conferuntur lenibus in tam effuffo ambitus largitionibus*, *neque Reip. fine pericula corruptis* evitatis *mentibus*: pro *Reip. legendum*, *fine periculo*. Apud eum fenex quadrupedans, & ti, capi, geri, & alio loco *Scipionis Cornelii & Fabii Maximi Sabrinus*, legito *de Fabianum*, ut fupra, *de Marcellinum*. Ita & Ciceronem illa verbis facta, *reditumus*, fuere etiam ufitata in judiciorum formulis, ut eft proditum a M. Tullio in oratione pro Murena, hoc modo, *Si ex re in dicis cesfe videbitur*.

CAP. XXXIV. *De formalis exceptionum.*

EXceptionum, repliearum, duplicationum formulis D fervitus hi, inftituti, *Ex re*, *Si*, *nihil*: exemplo adjungerem tali effent infinita & omnibus nota. Et interdum fine negatione, ut in l. 2. D. *adult. curat.* & l. 2. §. 1. *De dol. exceptio*. Interdum ita concipiuntur, As. 6 non, l. 9. §. ult. l. fi quis non, D. de excep. rei jud. & apud Theophilum faepe ὡς ἐκ μὴ, vel, As. 6 non, ut in l. 2. cod. rei. & l. qui cum hoste, D. de capt. & poftlim. Interdum ita, Aut fi, nulla addita negatione, l. cum per, *Dole decret. reg. jur. Ulpiani*, D. de procur. Aufi, 3. item fi unus, D. ad Velleia. Complex, 5. 1. & 2. D. de rer. jud. & exemplo exceptionum in l. ait praetor, 5. praetores *generaliter*, D. *quae in fraud. cred.* vel etiam addita, verbi, Aut nihil, l. 1. §. *Aut nihil*, D. de *Senatus. Conſ.* exemplo exceptionum in l. *cautionem*, 5. *illud*, D. de *verb. obl.* Aut *si non vendicum referre videretur*. Nec enim affentior sententiae Cujacii, qui *Aut* legi, nec in l. *Si fundus*. Accurt. ita accipienti, *Aut*: in qua potius transpofita negatione ita legendum eft, *Si ufi*, non in id deliberum *quod ufi non interrogatus*, non, nec in l. *Si fundus*, ita vertunt: *ἐκ ἐν οἷς ἀφαίρεσθαι ὁ ἄνθρ τὸ ἐγγυηθὲν κατὰ χρεωκοπίαν*, ἢ τὸ ἐπὶ πράσει τοῦ τὸ ἀνεῖδε. Apud M. Tullium fegellius, & in d. l. 6. *Ludos*, ita enumeratur, *Exire quam* §. apud idem poeta poeft, Interdum ficut adjunctibus, *Quod*, ferait, ut quibufdam locis prolatis eft exemplum in *Sen. Conſ. ult.* ti. quibus addatur l. 5. *C. de transfadt. Ifpanae*, §. *fi dicatur*, *D. de injur.* ita & exceptionibus, quo pafto & affirmate proponuntur, l. *fi fervus*, *fundi*, §. *fi poft*, *Ifpitus*, *D. de excepti.* addatur l. 5. item *Julianus*, *D. de excusi jud. fed & fi lege*, §. *item fi*

res, D.de pet. hered. l.pure, §.si donavi, D.de do. excep.

CAP. XXXV. *Explicantur loci quidam in tit.de duobus reis constituendis.*

JUlianus *lib.22. Digestorum* tractavit de operis officialibus, easque contulit cum aliis. Cum ergo scripsisset, officiales operas non posse promitti nisi patrono, ac ne adjecto quidem solvi, subjecit: *Nemo est qui nesciat alienas operas promitti posse, l.nemo, D.de duobus reis. Alienas* pro *alias* accipio, ut in *l.3. D.de rei vind.* sicut *alias* pro *alienas* in *l.famosi, D.ad leg.Jul.majest.* Falsum enim est non suas operas promitti posse. At aliæ quam officiales, puta fabriles vel pictoriæ vel aliæ promitti cuilibet, & fidejussor accedere in id quod interest, & eodem nomine duo stipulandi vel promittendi rei constitui possunt. In eodem titulo *l.eandem*, male duorum reorum testamento factorum exemplum proponitur tale. *Titius & Mævius Sempr.x.dato*, legendum. *Titius, aut Mævius* ex *l.si ex toto, §.1.D.de lega.1. l.16. D.de legat.2. l.ille, D.de legat.3.* quod & verbum *Dato*, uti Flor. scriptum est, indicat. Item quia si ita dixerit, Titius & Mævius Sempronio x. danto, constat singulos partes debere, nec esse duos reos, ac similiter multum interest utrum ita stipuler. Mihi & Titio spondes? an Mihi, aut Titio spondes; In codicis Justiniani eodem titulo, quæ primo loco lex posita est, delenda videtur. Nec Accursius nec interpretes eam agnoverunt, abest a Veteribus. Unum tamen offendi in quo esset tertio loco posita, mutila tamen, & cum hac adnotatione, eam vacare, id est, spuriam & litura dignam esse, & iis verbis: *Si duo, pluresve rei cujusdam traditionem communem in solidum acceperint, cuicumque, &c.* ex quibus colligitur duos ejusdem rei vindicationem habere in solidum: quod est falsum. Vulgata autem scriptura hoc significat, Re tradita si convenerint duo sibi vicissim aliquid in solidum dari vel fieri, singulos agere in solidum quo nihil erat notius. Injecta sunt quoque obscura, mihique suspecta admodum verba hæc: *Quandiu res in eadem causa permanserit, si casus obtulerit.* Itaque damnandam delendamque eam legem esse censeo.

CAP. XXXVI. *De acceptilationibus.*

UT stipulationis Aquilianæ verbo, & acceptilationem quæ illam sequitur subintelligimus, *l.3. C. de transact. l.5. l.pacto, D.eod.* ita acceptilationis verbo plerumque & eam quæ præcessit stipulationem Aquilianam adsignificamus, & hoc sensu acceptilatio ita definitur a Modestino, Liberatio per mutuam interrogationem, qua utriusque contingit ab eodem nexu absolutio. Ea acceptilatio definitur quæ fit proposita stipulatione Aquiliana & quæ non ad verborum obligationem, sed ad contractum refertur. Contractus est ultro citroque obligatio. Acceptilatio est ultro citroque liberatio, *συνάλλαγμα* illud, hoc vero *διάλλαγμα* sive distractus, quo nomine etiam solutio continetur, *§.item is cui, Inst. de obl. quæ qua.ex con.* Ex contractu mutua obligatio nascitur, *§.1. Inst. de auct. tut.* Ex acceptilatione mutua liberatio, *l.ult. D.de accept.* Quæ vero fit non interposita stipulatione Aquiliana, solam verborum obligationem tollit, id est, stipulationem, dictionem dotis, jusjurandum liberti, non contractum jurisgentium. Verborum obligatio juris civilis est, Verborum namque solemnium obligatio est. Ergo & acceptilatio juris civilis est, quæ fit etiam verbis solemnibus, *l.1.C.de accept.* sive *τυπικοῖς ῥήμασι*, ut Theophilus ait in *tit. quib. mod. tol. obl.* Ut verborum obligatio, ita acceptilatio, non fit inter absentes. Per procuratorem nobis non adquiritur verborum obligatio. Per procuratorem accepto non liberamur, nisi si is novandi causa nostram obligationem suscipiat, ac deinde acceptam roget. Sed neque id quod nobis debetur absque novatione acceptum facere potest, *l.& per jusjurandum §.tutor, D. de accep.* quam in rem, id est, ut novare possit, speciale vel generale mandatum exigimus, *l.3. D. eod. l.4. C. de novat.* Porro ut per servum nobis verborum obligatio acquiritur, ita per servum accepto liberamur, *l.species, D. de accep.* qui tamen quod nobis debetur acceptum non faciet, ne fiat condicio nostra deterior, nec jussu quidem nostro, *l. pen. D.eod.* nam edictum *Quod jussu*, ad contractus pertinet, non ad liberationes, *l.si dubitet, §.ult. D.de fidejuss.* Diximus acceptilationem esse juris civilis. Hodie alio jure utimur: quod quemadmodum fiat exposuimus in *tit.de trans.& de verb. obl.* Græci Jurisconsulti non tantum factæ solutionis professionem, sed & acceptilationem, *ἀποχὴν* vocant. Latini differentiam statuunt inter acceptilationem, eo modo quo inter pignus & hypothecam, & medici quidam inter *ἄνθρακα* & carbunculum. Sed de his hactenus. Pessime alii omnes hæc omnia.

CAP. XXXVII. *Indicantur duæ leges male collocatæ in tit. Pand. De exc.*

PRæjudicii nomine actio & exceptio præjudicialis significatur: qua ambiguitate deceptus Tribonianus hanc sententiam posuit sub *tit. de exceptionibus*, male. *Generaliter in præjudiciis actoris partes sustinet qui habet intentionem secundum id quod intendit.* Pertinet namque ea non ad exceptiones, sed ad actiones præjudiciales, & conjungenda est cum *l.ult. D.si ing. esse dic.* itaque fingendum: unus in jure contendit se esse ingenuum, alter ejus se esse patronum: par omnium videtur causa. Quamobrem sicut in actionibus duplicibus, sic in præjudiciis quæritur quis actoris partes sustineat. Et respondetur, eum esse actorem secundum cujus intentionem data & concepta est actio, ut si ita detur actio, *Si paret Lucium esse patronum*, Lucius actoris partes sustinebit. Quod si ita, *Si paret Gajum ingenuum esse*, Gajus actor intelligetur. Græci ita vertunt lib.51. *βασιλικῶν* tit. 1. *ἐν τοῖς προκρίμασι παραγγέλμασιν ὁ τὴν ἐπίστασιν ποιούμενος, ἐνάγοντος ἔχει τάξιν*. Male etiam a Triboniano *l. fundum, sub eodem titulo* adjuncta fuit ex Pauli *lib.70. ad edictum l.sed si ante*, qua re factum est ut ab omnibus ea Pauli sententia de exceptione præjudiciali acciperetur: & vero id conjunctio illa exigit necessario. Pertinere tamen eam ad exceptionem rei judicatæ, & inscriptio indicat, & ratio ipsa qua nititur: *Quia, inquit, & diversa corpora sunt, & causæ restitutionum dispares.* Hac ratione utimur exceptionem rei judicatæ, non exceptionem præjudicialem negantes, *l. cum quæritur, l.& eandem, D.de exc.rei jud.* Denique si accipiatur ea Pauli sententia de exceptione præjudiciali, pugnabit ex diametro cum *l.fundum*, in cujus specie cum esset controversia de fundo, lis nondum, prius actum est de via, & tamen præjudicium nocere respondetur: pugnabit cum principio juris, ut ne judicium de re minori, sperati futurive majoris judicii præjudicium sit.

CAP. XXXVIII. *Explicatio §. pro operis, l.4. D.de nautico fœnore.*

QUod scripsi quodam loco videri Tribonianum ex constitutione Justin. ad Papin. addidisse verbum *Centesimæ*, in *l.4. D.de naut.fœn.* nunc mihi non placet, afferam vera, ni fallor, & nondum prodita. In diem præfinitum periculo creditor nauticæ pecuniæ immensam usuram paciscebatur vel stipulabatur: post eum diem non nisi centesimam in menses singulos stipulabatur, quæ legitima erat usura: vel si leviorem, quod huic stipulationi usurariæ deerat, pœnali supplebatur, *d.l.4.§.ult.* Pœnalem voco stipulationem operarum collatam in dies singulos, id est, pro operis & sumptibus servi aut liberti simul cum debitore navigantis, & pecuniam nauticam sua die cum usuris repetentis, quem Græci *χειμαχόλιθον* vocant, *l.trajectitiæ, D.de obl.& actio. l.pen.& ult. D.de nau.fœn. l. debitor D. de neg.gest. l.3.§.si servus, D.de peculio, l.2.§.ult. D. de eo quod cer.loco.* Sic pœna ab usura distingui, eamque pœnam non nisi post diem periculi committi & præstari

stari constituendum est, & sive post eam diem usuram tantum sive pœnam, sive utrumque creditor stipulatus fuerit, utriusque rationem ita iniri oportere, ut utrumque nec centesimam excedat, nec duplum: & hoc est quod Papinianus ait in *d.l.4. pro operis servi trajectitiæ pecuniæ gratia secuti, quod in singulos dies in stipulatum deductum est*, eam scilicet pœnam, quæ post diem periculi ob servi operas debetur, *nec supra centesimam, nec supra duplum deberi*: nimirum quia post diem periculi præstatur. Quandiu vero periculum est creditoris, infinitæ usuræ, id est, etiam supra centesimam vel supra duplum ex pacto debentur: tanti est susceptio periculi. Quod ergo Papinianus ait, *Centesimæ*, non est ex jure novo, vel specie quadam ei proposita, sed generale, merumque jus vetus. Ne autem usuræ communes exigantur supra duplum, non Romanorum tantum, sed & Ægyptiorum vetus lex est, quam Diodorus Siculus scribit *lib.2.* his verbis: *τοὺς μετὰ συγγραφῆς δανείσαντας ἐκώλυσε διὰ τοῦ τόκου τὸ κεφάλαιον πλεῖον ποιεῖν ἢ διπλάσιον.* Et ad id duplum respexisse opinor Suetonium, dum Augustum scribit pecuniæ usum gratuitum indulsisse iis, qui cavere potuissent in duplum. At in *l.cum quidam, §.ult. D.de usuris*, hæc verba, *usque ad tertiam centesimæ*, affirmamus Triboniani esse, quibus significantur trientes usuræ, Græcorum more *ἄχρι τρίτης ἑκατοστῆς*: & vero sunt ejus §. verba ex rescripto quodam D.Pii, quod aliis verbis relatum est in *l.si legatum, D.de oper. pub.* Tribonianus ut erat in eo opere non tam diligens & accuratus, quam se impudenter profitetur esse, sæpissime quod uno in loco mutabat, non mutabat in alio. In *l.cum probatio, D. de probat.* quæ est ex Sententiis Pauli, scripsit, *Quæstioni* pro *Responsioni*: quod omisit in *l.quæro, §.ult. D.de ædil. ed.* & ex ea re conflatum est *ἐναντίωμα* inexplicabile.

CAP. XXXIX. *De juris & facti ignorantia.*

NOcere & non prodesse diversa sunt, sicut nolle & non velle. Nocere est damno adficere. Non prodesse est neque lucro afficere, neque damno eximere. Nolle est palam refragari & contradicere. Non velle est tacere & pati, vel secundum Aristotelem, nolle dicitur is quem pœnitet ejus quod per errorem fecit, quem & nos venia dignum judicamus, *l.si adulterium, §.incestum, D.ad leg.Jul. de adult. l.aliam, C.de his quæ ut ind. auf.* Non velle is, qui non corrigit factum. Est item aliud velle, aliud non nolle, ut indicat *l.1.§.scientiam, D.de trib. act.* cui male quidam adjungunt *l.3.D. de div.reg.jur.* cum in ea sit legendum ex *l.4.D.de acq. her.* & *βασιλικῶν* libris: *Ejus est non velle qui potest & velle.* Item aliud est fateri, aliud non negare, *l. qui tacet, D. de div. reg. ju.* At sicut nolle sæpe significat non velle, *l.in eo jure, §.invito, D.de ritu nupt. l.invitum, de serv. urb. l.filius, §.invitus, D. de proc.* ita & nocere interdum significat non prodesse. Et sane quod dicitur, ignorantiam juris nocere, ita accipiendum est, Non prodesse, *l.regula in prin. D.de jur. & fac.ign.* Error facti lucro adficit & damno liberat, Error juris neque lucro adficit neque damno liberat. Ceterum neque hic, neque ille error damno adficit, & hoc est quod dicitur, Juris ignorantiam in damnis non nocere, *l.7.& 8. D.eod.tit.* nempe damni per eam nihil adferri. Ut ecce, quod quis jus ignoraverit non habetur pro confesso, sed quod jus ignoraverit, non ideo habetur pro non confesso, *l.2. D.de confess.* Quod quis jus ignoraverit, non ideo non habet condictionem indebiti, sed quod jus ignoraverit, non ideo danda ei est condictio quæ ipso jure non competit. Ne igitur dixeris ignorantiam juris nocere, id est damnum adferre, sed nocere, id est, non prodesse. Sic in *l.3. D.ad Maced. l.si fidejussor, §.1. D.mand. l.sicut in fi. C. de præscr. 30. an.* non hoc facit ignorantia juris ut denegetur actio, sed non obstat quo minus denegetur. Sic & in aliis speciebus non subjicit error ju . pœnæ quenquam, sed neque subducit. Et ab ea regula excipiemus quidem milites & minores, quibus juris ignorantia prodest, non tantum ut ne damnum faciant, sed & ut lucrentur & adquirant: non tamen feminas vel rusticos. Nam iis certis tantum casibus subvenitur, *l.5.§. prohibendi, D de his quæ ut ind.* ubi, *Prohibendi*, sic accipiendum est, a petitione hereditatis: & de persona in muliere, de condicione in milite aut rustico, de ætate in minore exemplum ponendum *l.si quis in gravi, §.si quis ignorans, D.de S.C.Sillan. l.si quis id quod, §.doli, D. de jurisd. om. jud. l. Divus, §. pen. D. ad leg.Cor. de fal.* & de feminis exemplum est elegans apud Harmenopulum *lib.1. tit.13. in fine.* Regulariter ergo nec sexui nec rusticitati juris ignorantia prodest. Gregorius Nazianzenus *εἰς τὸν ἅγιον βάπτισμα*. *Ῥωμαίοις μὲν νόμον μηδενὶ ἀγνοεῖν ἐξεῖναι, μὴ δ' ἂν σφάλλῃ ἢ τις ἀγνοίας καὶ ἀμαθίας ἕνεκεν, μηδὲ εἶναι νόμον τὸν βοηθοῦντα τοῖς πραττομένοις δι' ἄγνοιαν.* Et hoc est quod ait *l.reg. §.sed juris*, superiorem regulam ita accipiendam esse, si sit Jurisconsulti copia, vel si quis ipse satis jurisprudentia sua instructus sit quasi si diceret, parcendum esse rusticitati & imperitiæ, sed hoc fieri perraro, id est, certis tantum casibus. Non exigimus quidem ut omnes Jurisconsultorum artificia didicerint, sicut ut omnes patresfamil. Magonis vel Cassii Dionysii libros, sed communem eorum, quæ legibus continentur, intelligentiam in omnibus exigimus. Hæc oportet scire, inquit Aristoteles, *καὶ μὴ χαλεπὰ ἐστιν*, nec quod ea sciat quisquam, ideo Jurisconsult. est. Sunt enim certæ leges & constitutiones in promptu publice propositæ, ut cuivis eas cognoscere & describere liceat *l.2. D. de jur. & fac.ign.* Contra facta omnia incerta & recondita sunt, eorum ignorantia sicut juris, supina non est semper. Verum tum etiam non exigimus ut sint omnes veluti Corycæi quidam, ut omnia odorentur, perscrutentur, investigent. Possent his addi alia quædam, sed hæc si tenueris, illa sponte sequentur.

CAP. XL. *Pandectarum & Codicis loci quidam restituti auxilio βασιλικῶν.*

IN *l.Julianus, §.idem Julianus, D.de act.empt.* jam diu animadverti pro *locata*, legendum esse, *vectigalia*. Verissimum id esse græca metaphrasis docebit, quam subjiciam: *ὅτε ἐὰν ὁ πωλῶν εἰδὼς δημοσίοις ὑποκεῖσθαι τέλεσι τὸν ἀγρὸν, ἐν τῇ ὕλῃ μόνον τὸ ἐν ἐκφωνήσει, καὶ ἐναγάγῃ, εἰ τὸ ἐστὶν ἐπικείμενον τῷ ἀγρῷ δημόσιον ἢ ἐμφύτευμα ἢ σίκωμα ἢ ὑπὸ δουλείας, τοῦτο δίδωσι τὸν ἀγοραστὴν, ἐνάγεται τῇ ἀγωγῇ διὰ τὴν δίκην.* In *l. si duobus, D. de div. temp. præsc.* pro, *Ea possessio*, legendum, *mea possessio*, repetita, *m*, litera ex fine præcedentis verbi, & ita 51. *βασιλικῶν, tit.3. ἡ νομή μου*, & paulo post, *& meam omnem.* In *l.funeris, D.de relig.& sump.fun.* legendum, *Et si qua vectigalia sunt vel sarcophagi, & vestitus.* Sic *lib.59. βασιλικῶν, καὶ τὸ τέλος καὶ ἡ σορὸς καὶ ἡ στολή.* Et *l.14.eod.t.* vesti jungitur marmor, id est, sarcophagus. In *l. liberos, C.de lib. cau.* legendum, *vel actus cujuscunque administrati ratione.* Sic Græci 48. *βασιλικῶν, ἢ τῆς πράξεως ἧς τινα ἰδιοικοῦσιν λογισμῷ*: & Theodorus ad eum locum, *ἤτοι γυμνάζων*, vel ratione actus. In *l.si tibi, eod.t.* legendum, *De filiis*, ex eodem libro, & ob id Thalelæus notavit filiorum appellatione contineri filias, quod cum prius dixisset, *scriptæ*, subjunxit, *filiis*. In *l.cum procurator, D. de nov.op. nunc.* veteres interpretes conjunctim ita legunt rectissime. *Cum procurator opus novum nuntiat & satisdat rem ratam dominum habiturum, & remissio in domini personam confertur, si dominus, &c.* quod confirmat scriptura *βασιλικῶν, lib. 58. tit.19.* *Ἐὰν ὁ ἐντολεὺς δεδωκὼς τὴν ἱκανοδοσίαν ἐπὶ παραγγελίᾳ λάβῃ ἀσφάλειαν καὶ ὁ δεσπότης μετατεθῶσι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τῆς συγχωρήσεως παραγγελίης.* In *l.3. C.de noxal. act.* sic Græci legunt LX. *tit.5. Et non ea consentiente quod intendis commissum probaveris*: quod est rectius. Gravior in consentientem quam in ignorantem est actio. Sed consensisse eum actor probare debet, quod nisi fecerit, noxalis actio competit, *καὶ μὴ ἀποδείξῃς τοῦτον εἰδότα, ὥσπερ λέγει ἡμαρτῆσθαι.*

JACOBI

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM. *LIBER SEXTUS.*

CAPUT PRIMUM.

Locus Interpolationum.

Ante ille vel ἀναγκαῖος ut τὰ ἐναντία αὐτοῖς ἐστὶν ἀποδεῖξαι ἀναγκαῖον τοῦτον, &c. In l. 1. D. si ti, qui testi. lib. effe poffit. ibi, ficilici male poſiti virtium eſt Illo loco. Sed vide libertas competit, omnino dicendum eſt, quum ſic reſtituo. Sed ubi libertas competit contrahus, dicendum eſt, &c. ut Graci: ὅπου γὰρ ἐλευθερία ἀμφότερα τοῦτον ἐστὶν ἀδικεῖσθαι. τοῦτον ἀντιμετρεῖ &c. In l. ult. ait, cetis, &c. in §. ſi ſervus l. 1. mediocrem contemnitur. quod Gracci interpretantur duorum, vel trium dierum, forſuſſe aut per felicitate, qua & in tractatu de vi ulcifcenda, *quare ἐνεργεῖν* quod eſt ex intervallo, accipiunt pro *quare διωρύσσειν*. Idem vero in interpunctione vitium eſt. *l. pen. D. ſi fam. fer. fec. dic.* quod ſit emendo. *Quod ille propterea*, *non tamen familie nomine ab hac facio parcem conſequuntur*. Loquitur de Gente, quem negat tutius familie nomine partem a focio ignorante conſequi.

A cum in furto capiuare ſit omnimodo contrectatio negotiaria, quod ſcitu a furando, & furtum nomina per ſe indicant ſatis. Tagacis item a tangendo quo vereres uſi ſunt, id eſt furunculi, ut Feſtus interpretatur: Cicero in *ad Atticum*. *Quaſtorem nemo dignum putat: ſervuſo eſt levis, libidinoſus, tagax*, vulgo male, *fugax*, ſive *fugax*. Id quoque in furto omnimodo exigitur, ut fiat intrandi cauſa: & ideo qui arbores cædit; licet clam & furtim faciat, furtum tamen non facit nifi luciferiendi cauſa cædat, *l. 8. D. arb. fur. cæſ.* Porro crimea ipſum furti, ut initio poſui in raptorem publicum eſt. Eſt & publicum, atque ordinarium de peculatu, plagio, retiduis, ſuperbatis, quæ furtorum genera ſunt. Alias vero crimen furti extraordinarium eſt.

B CAP. III. *Ætas quid in furti ſignificet.*

Etatis nomine aliàs populariis ætas ſignificatur, ut & cum in pœnalibus judiciis ætati fuccurri dicitur, alias pubertas, ut cum fiue ætatis fictum aliquem dicimus, *l. 3. C. de reſt. nat.* Dio LXIIII. τοῦ δὲ τῆ ἡλικίᾳ puberes vocat, qui nondum pervenerunt ad annum XXV. Et ſic alio loco: *nal τὰς ἡλικίας τὰ πάντα ἐν ἐξουσίᾳ ἔσχε*. Alias ætatis nomine ſignificantur anni XXV. quo fenia & fiue ætatis effe dicimus cum, qui eſt major XXV. annis. *ex duobus, D. de neg. geſt.* Dico, qui eſt major XXV. annis, non qui eſt annorum XXV. Hic enim nondum eſt legitimæ ætatis: tam eo ſermone major XX. annis, quod ibi quidam ex verbo *ipſorum* deducunt, quo tamen detracto, idem eſt ſenſus, *l. ſenatus, D. ad leg. Corn. de fal.* Alias eſt ætatis ſignificatio in *Ademas D. de leg. 1.* Ædificium, ætatiuus æſtimatis, id eſt, amplitudine & magnitudine, ut in Evangelio D. Matthæi, *τοῦ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ*, & eſt ad magnitudinem corporis. Euſebius III. *de vita Conſtantini*, *ἐκμέτρον δ' ἡλικίαν τὸ τοῦδε ἀναβλαστάνον μεγέθος*, & alio loco: *μέτρον ἀνδρὸς ἡλικίας*.

C CAP. IV. *De interdicto unde ui quædam.*

De vi duplex eſt Prætoſdium, *de vi armata*, ſive *unde vi*, quod & *De vi* ſimpliciter dicitur a Græcis ſæpe, & ab Ulpiano in *l. ſi quis vi, D. de adq. poſſ. & in titulo vi & vi ar.* nifi mavis legere, *Unde vi & de vi armata*, ſicut *D. bonorum raptorum*, & *de turba*. Multum vero ea interdicta differunt inter ſe, ut oſtendit *l. ſi. Sententiarum Pauli*. Unde vi non datur ei, qui vi aut clam aut precario ab adverſario poſſidet, ſed deiecti qui prætor ea que rerulimus eo Sententiarum libro beliſſime confirmant due leges in tit. *De vi*. Quæ in eum Dat. 15. quæ de deiecto, ſi illico eo te, deinde tu me, ait, ideo efficax mihi unde vi interdictum dari, quod & ſi in ipſo congreſſu initio vi te fenſi expulero, tamen non videar vi a te poſſidere: nec enim ſi vi ate poſſiderem, mihi deiecto ab te utile interdictum foret. Altera eſt ea que ſequitur de colono, qui pro himilit emptorem, ac deinde ab emptore deiectus eſt, cui emptoreus unde vi interdicto teneri ait, ſubdita hac ratione, quam male alio retulit Accurſius, non enim ab ipſo, ſed a creditore per vim fundum effe poſſeſſum. Significat ideo colone colonum agere interdicto adverſus emptorem, quod non ab ipſo emptore vi deiectum, ſed a venditore: prohibendo enim emptorem, locatorem ſive venditorem detecit de poſſeſſione, non emptorem. Conſequens igitur eſt ſi ab ipſo emptore vi poſſeſſionem non habiturum eum qui valle placet, quod Accurſius adjicit, *Forte etiam ab eo, a quo vicinſe poſſidebat*.

D CAP. V. *Ad §. hoc autem L. XV. De injuriis.*

Non parva eſt injuria, ſi quis ſe inique & immerito tonerere ſinat noſtra cauſa, vel quod dolent vicem noſtram: cum innocentes ſimus, & ne per calumniam fortaſſe judicio delati, vel quaſi oppriimatur, & vexetur a nobis: ideoque ſi ita ſibi noverca indicius publice cauſam *injuriæ* habere ait, non ſolus concinnabit cauſa, ſcilicet injuriarum tenetur. Morroris indicia hæc ponuntur in *l. 5. hoc autem ſen. D. de injur.* ut ſi fugabet & fugabula vefte utatur, & eo habitu frequanter nos affidue, ut apud Senecam proponitur *xxv. Controverſia libri*. ut vel ſi publice legtas conditionem noſtram, qui rei judicio delati ſimus, quo genere quodam modo teſtatur vere nos eo crimine teneri. Item ſi denimtat barbam, fubmittatve capillos, id eſt, ſi non tondeat: quod etiam mœrorois & habitus fuiſſe ſignum idem Seneca eodem loco declarat: *Barbæ*, inquit, *demiſſæ & fordidatæ ad rei vers*, & Suetonius in *Auguſto*: *Adeo exultertanum ferunt, ut barbæ, capillique ſubmiſſi, ſæpe ſæpe interdum ſtribere ſuoſſerunt*. *Quintili Vare male legiones, dicendo clade eum ſuam ſuoſſum ac ſuo ingulem habuiſſe memorans*. Sic habent veteres libri, quorum auctoritate, & ſuperiores Ciceronis locos me coercuiſſe lectorem reſtor nullo. Ovidius:

Aſpice demiſſos lugentis more capillos.

Sed ſunt hæc de re & alii complures auctorum loci. Reis quidem ipſis fordes barbam, capillumque ſubmittere & velle fordida uti atque etiam cognatis, & adhibitis qui in reos invitis teſtimoniom non dicunt, non tamen certeris, *l. ſpectare, D. de teſt.* nam ceteronum more reos tacitum teſtimonium eſt. Fuiſſe autem id ſummo dedecori Romanis barbæ & capillo uti majore interpres Græcus ad *l. 15. Sententiarum Pauli* ait, ubi vers. *Fugatoſve ἀλογίαν μεγάλα ἐν*, quod verſiſſimum eſt.

CAP. VI. *Quam male plerique utantur libris Græcorum juris auctorum.*

Non fero Budæum, & alios qui gloſſas græcas non ſatis profecto bonæ, ut mihi videtur, ævi vel Græcorum ſcripta de jure latino feorunt, dum in Pandectis græcis ſtudium ſuum *ἐπιδείκνυσθαι* effe optimum putant. Reſte. Omnes omnium auctorum libri manuſcripti habent fere ſemper, non *delictum*: & Feſtus conſentit. *Delictum*, inquit, *maleficium & ut qui ſuperbiam exercuit, a legendo dicti ſunt*. In *l. 1. D. de alter. & l. 9. D. ex quib. caus. maj. Lautumias* ſcriptum eſt non *Latomias*. Eam ſcripturam approbat omnino, quod de Sabino refert Seneca in *Decl. & v. Coner. Cam.* inquit, *quem quum ſuſtinet deſignet nomine lautumiæ, ſtia animi mens lautus res eſt*. Lautumiæ nomen ambiguum eſſe ſignificat, pro carcere, an pro re lauta ſive lautitia ſumatur. In *l. 16. D. de alt. & l. 1. §. ſi ſervus, D. de noxal. Damn.* Lines reſtum eſt, quas ibidem Græci reſte *ἐν ἴσωσιν* interpretantur, id eſt, lacus aquam continentes, quo ſenſu. & *Mant. & Mant* Græci dicunt, ut in Epiſtolico *ἐφὶ ἐμοὶ ἐστὶν ἐρωτῆσαι*, quod Harmenopulus refert *lib. 11. Epitomarum*, Afranius & Laberius apud Nonium, Labella, *lenocinia*.

CAP. VII. *Rello hs l.uig. D. de adigeie, pro plenius Græcus legere lenuit.*

Ille *quoque*, inquit Calliſtratus, *plenius cognendum, qui a ſtabulo abrupit dominum pecus non a ſtirpe nec gre-*

A *ἀναγκαῖος* interpretantur dotem, cum ſit donatio propter nuptias: in Novellis *συγγενικὰς* contendit, quæ ſunt perſonæ adium. Dum in Baſilicoon *χρονίσῃ* quo vocem famoſum carmen ſignificatur, unus tumultuoſum pertulantiam, alter feditiones ac turbulentas inepias interpretatur. Dum No. *τοῦ πατρὸς γενεσίου*, id eſt, *de modio ſuitatis, ſive de modia faciendis ſuis, & legitimi, de modio* jum ingenuitate nuncupatque quid ineptius? Eorundem in cognatorum vel adſinium appellationibus latine reddendis frequens error eſt, *ἀνεψιοὺς* alii ſororem, alii filii conſobrinam, alii e ſacro fonte ſuſceptam interpretantur. Baſamo accipit pro mante ſuſceptæ in ſyuodi Trullo habitæ *cap. 53.* quaſi ſcilicet cum ea communem filiam habeat baptizatam: id enim ſuſceptori ſuſcepta filiæ loco, & ſuſceptoris filias fratris loco. *Ἀνεψιοὺς* plerique conſobrinam interpretantur, perperam, ſi locum Paullus cui adhibetur ita verſatur: *ἐὰν ἀνεψιὸς τοῦ μὲν τοῦ πατρὸς ἀδελφὸς ἦν, ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ ἀδελφὴ τοῦ πατρὸς τοῦ ἑτέρου*. Alias vero *ἀνεψιὸς* refertur ad patruum, avunculum, matrem, materteram, *ἐξαδέλφους* ad patruum magnum, & ceteros, *ἀνεψιοὺς ἀνεψιῶν* ad proceriorem, proavunculum, proamitam, promaterteram: *Ἐξανεψιὸς* nomine ſibi eſt Menander, ſed alio ſenſu, pro lit ſobrino, qui poſtea dicit ſuos *πρωτοξάδελφους*. Sic *Ἀδελφὸς* dici conſtat frequens, vel fororis filium: ſed & conſobrina eo nomine ſignificatur, auctore Ballamone in *Clement. cap. 10.* quod in eo canone non admiro: tam & verſio eorum eanonum interpretatio, & ipſe perſonarum ordo exigit, ut fororis conſobrinæ uxoris interdictis nuptias, conſequenter etiam interdicatur nuptias filiæ fororis: de hac ſcris. Ad alia pergamus, quæ animo occurrunt modo: cum imaterfe effet quæſtio amicæ ſuggere. Cum de indidione agitur *nonas* appellari conſtat *ἐγκαινισμοὺς* veteloquum. Attamen menſem interpretatur quidam in No. CXLII. *τὸν μὴν τοῦ κατὰ ἐνιαυτὸν κύκλον*, inquiunt, *ἐνιαυτὸν* nec ſic dicere debuit, *προϊσσεῖς ἐνιαυτὸς*, annorum quia ut ait Nazianzenus, *τὰ πανηγυρικὰ κύκλος τῶν τῷ ἔτει ἐ*, id eſt praterea *ἐνιαυτὸς*. Idem *ἐνιαυτὸν* ſæpe ſic ſumit, ut in No. *τὸν κύκλον τῶν ἐνιαυτῶν*, & infra: *ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ ἀρχὴν ἔκλεῖν κύκλου*. In eadem No. CXLI. *συνέστωσαν* nolo cur idem reſtus, quam conſules anſtit.

D CAP. VII. *Dilectus. Lustrum. Lines.*

Non temere ædendeum eſt ab ſcripura Pandectarum Florentinarum, quantum editio felix nuncupandos docuit Bononienſis. Hinc multa, Bartoli, ſimilumque interpretum tradidione adſtixit maxima ex parte in *l. 1. quis poſt, D. de tr mil. Qui aut dilectum alius non reſpondebant*, ſcribunt, *qui dilectum non ſervabant*, ſed *ſubtrahebant*. In *l. D. de ſubtrahi. & l. D. de l. leg. Iul. maj.* Reſte. Omnes omnium auctorum libri manuſcripti habent fere ſemper, non *delictum*: & Feſtus conſentit. *Delictum*, inquit, *maleficium & ut qui ſuperbiam exercuit, a legendo dicti ſunt*. In *l. 1. D. de alter. & l. 9. D. ex quib. caus. maj. Lautumias* ſcriptum eſt non *Latomias*. Eam ſcripturam approbat omnino, quod de Sabino refert Seneca in *Decl. & v. Coner. Cam.* inquit, *quem quum ſuſtinet deſignet nomine lautumiæ, ſtia animi mens lautus res eſt*. Lautumiæ nomen ambiguum eſſe ſignificat, pro carcere, an pro re lauta ſive lautitia ſumatur. In *l. 16. D. de alt. & l. 1. §. ſi ſervus, D. de noxal. Damn.* Lines reſtum eſt, quas ibidem Græci reſte *ἐν ἴσωσιν* interpretantur, id eſt, lacus aquam continentes, quo ſenſu. & *Mant. & Mant* Græci dicunt, ut in Epiſtolico *ἐφὶ ἐμοὶ ἐστὶν ἐρωτῆσαι*, quod Harmenopulus refert *lib. 11. Epitomarum*, Afranius & Laberius apud Nonium, Labella, *lenocinia*.

CAP. VIII. *Rello hs l.uig. D. de adigeie, pro plenius Græcus legere lenuit.*

Ille *quoque*, inquit Calliſtratus, *plenius cognendum, qui a ſtabulo abrupit dominum pecus non a ſtirpe nec gre-*

prege. Graeci legunt, *lexius*, non *plenius*. Cur enim non A *flurni* effractores gravius coercentur, quam diurni? Cur nocturni fures, quam diurni? Cur ut latenteri, quam nolenti? nimirum quia quo major delinquendi facultas & occasio, eo majore poena quisque in officio continendus est. Facilius porro est noctu & in latebris furari, facilius abigere pecus ex fera, vel grege, quam ex fabulo quo inclusum tenetur: iudicio matori poena coercendi humanius fuit, ne hac ad abigendum occasione abstinentur. Graecorum verba ducuntur ἐκ τοῦ πλείονος κακοῦ ἵνα μὴ τὸ ἔλαττον κακὸν ζητῶν ἐν τῷ κρίνειν ἀφορμὴν λαμβάνῃ τοῦ μὴ κολάζειν ἐπὶ τῷ πράγματι. Τὰ δὲ ἐξῆς ἀκόλουθα τοῖς ἔμπροσθεν ῥήμασιν ἐστιν. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ νυκτὶ ῥᾴων ἡ κλοπὴ καὶ ἀφορμὴ πλείων τοῦ κλέπτειν ἐστὶν, ἐπιτιμίοις ἐκολάσθησαν.

CAP. IX. *De auctore Sacramenti.*

BAsilicorum libros vulgo ἐμπυρισθέντων misscapuerant, B quod sint LX. divisi in totidem τεύχη vel βιβλία, ut Harmenopulus scribit, & Theodorus Balsamo in vervibus Heroicis aperte testatur. Sed adjungit Leon. Philosophus: quod eodem tempore hic constantinus, ille legibus dirigendis operam impenderet. Basilius Macedo cum filiis Constantino & Leone philosopho, edidisse dicitur, quos Constantinus Porphyrogenita, edidisse ait. Sed *τὸ πρόσωπον* diffinditur tertullo fexintia. Eum consequutus Leo filius promulgavit *βασιλικὰ* libros LX. eodemque tempore Photius *ἐν βιβλίοις* Constantinopolitanis, Nomocanon, quo titulo & alii quidam libri autore eum fuerant, diffinditur titulo XIX. quem & *συντάγματα* appellatum reor, praponuntur is, quia Photius hic constitutus, quod Basilium Leonem, ad Photium significat iis verbis, *ὁ τὸν πατρικὸν ἐμπρησθέντων βίβλους*, qui multos post Photium in eum, & in eundem omnes commentaria scripsit: nulla Macedo Imperatoris vir juris & legum peritissimus, ut Nicetas scribit in Isaacio Angelo. At idem ipse Balsamo Constantinopolitanus interpres, Leonem inepta est opinio, qui duo tribuunt. Nos Leoni adscripsimus initio, cui & debebatur vere. Constantino autem Porphyrogenitae dicta Basilicorum non adscribere libros *βασιλικὰ*, sed potiorem legum *συναγωγὴν*, id. est Basilica reperitur praelectionis. Neque vero tantum a Constantino libri *βασιλικὰ* reputati sunt, sed & Photii Procuron ivi Nomocanon, quod iis verbis Graeci interpretes significant ad *l. ult. C. de aud. sanct.* Τοῦτο δὲ τὸ πρόσωπον ἐν μὲν τοῖς ἑλληνικοῖς ἀντιγράφοις οὐ φέρεται· ἐν δὲ τοῖς λατινικοῖς καὶ τοῖς παλαιοῖς ἑλληνικοῖς ἀντιγράφοις τοῦ πρώτου.

CAP. X. *Quae sint Eparchica.*

BAsilica libri sunt, qui continent legis ab Imperatoribus promulgatas vel promulgandas. Eparchica libri sunt, qui continent generalesve formas, sive edicta praefectorum praetorio, quae constat legis vim habere, l. 1. C. de offic. pref. pret. & praefectianus, l. de pudic. l. pen. C. de palatiis. Pessime quidam Provinciales interpretantur, ὃ ἐπαρχικὸν praetidem provinciae. Ex eis E τοῖς βασιλικοῖς libris nonnulla sumpsit Harmenopulus, & in iis ter certera *καὶ ἐπαρχικὰ*. quidam, in quibus quod legitur, βασιλικῶν δὲ τῶν ἐπαρχικῶν, ἐπαναλήπτων τῶν ἐν τοῖς νόμοις, sacra Imperatorum ex τῶν ἐπαρχικῶν, planae constituit *ἐπαρχικὰ* definitionem, quam tradidi supra: quibus adjungi oportet sententiam ab eodem relatam *lib. VI. tit. XIII. cap.* unica initium, ἢ ἐκ συνόδου, & sequenterem nam & illa sumpsit ex Eparchicis, & in eis quoque pref. praetorio mentio fit, cognitione rei in eum collum, vel potius ea sibi ab eo referrata. Et quod ex praefecti libro (fic enim vocat) Balsamo ad Photium *tit. 8. cap. 13.* refert advocatos creari a *pref. praetorio*, Inter Novellas Justiniani fuit τοποτηρητὰ quadam: non fuit tamen Justiniani Novella, licet a Justinitino compobenter, ut No. CXXVI. *περὶ ἐπιδικῶν*, quam effe ex Eparchicis, vel id oftendit fatis, quod in ea ide fe praefecto fieri officio Nicomedem. Officium eft praefec. praetorio, non Imperatoris: & vero Halander etiam a forma praefectorum praetorio eam effe feripfit redo, fed illud non *περὶ ἐπιδικῶν*, quoque accipiendum effe *l. Lucius in fin. D. ad municip.* Loquitur ea lex de adjectionibus quae fiunt in auctionibus licitandis a quibus longiffime diftant *ἐπιδικαι*, ad quas illud Eparchicum pertinet. Eft & inter Novellas CXXVIII. ex eisdem libris, Ἐπαρχικὰ τινὰ περὶ ἐφόδων. Adnotandum quoque ex No. CXXVI. effe formam praefectorum, cujus titul. Τύποις τοῖς τῆς πόλεως καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, οἷς κέκτηται βίβλοις ἐπιδίδωσιν ἑαυτόν. Idem cenfeo, & de No. CXXV. cujus titul. *περὶ τοῦ τὰς ἐπαρχικὰς βίβλους ἀκριβοῦν*, qua de re etiam apud Harmenopulum extat forma *lib. 2.* quam adnotatum eft effe ex Eparchicis in Harmenopuli exemplari. Fuere & alii libri municipati Ῥωμαϊκοὶ Magiftri five Patricii diftincti titulis & captibus, ex quibus plerasque Harmenopulus fumpfit. Illum quoque inter eos effe liberum, qui *νόμοις καὶ συνόδοις*, quem habemus, quemque folum ex Graecis libris juris Budaeus videtur, de nuncupatis, quod fit quorum plerique ordine alphabetico diftinctos habens quidam vaticinantur ejus libri auftorem effe Romanum iunorem, & hunc Romanum inquarens Illum effe Romanum Lecapen, quem ex Conftantino Porphyrogeneta progenitum conftat. Nepotem feripfiffe debuiffet. Multa vero eiufmodi Manuelius inter Orientis Imperatores omnibus fere praeclarissimum five rhetoribus fuam fibi cognitum & quafi vite comitem confecutionibus. Paulus Aegineta in praefatione: τοῦτο μόνον τῶν εὐεργέτων οὐ τῷ ἐπαινεῖσθαι ἐν τῷ ἐπαινεῖσθαι ἐπιτρέπουσιν

CAP. XIII. *De Iudice iuris studiosis interdicillis a Iustiniano Imperatore.*

IUstinianus in secunda constitutione de Pandectis iuris auditoribus interdicit Iudis quibusdam certis, quos exercesi mos erat in antecessores & consultissimos, præterim mortuos, de eadem ἀποστασία dicunt, eft etiam agi in sexta Synodi in Trullo palatio c. 71. eâ eadem interdictione : nominatim vero interdicitur Cyllistæ, quo verbo palæstræ significari Scholia docent. Cyllistæ, inquit, ὁ ἀγὼν ὁ παλαιστρικὸν ἢ σκάμμα. Hesychius interpretatur ἀλλὰ λόφον. Hoc malo, quam Baliemonem legui, aut & Ornium apud fe, nefcit, quod ex Vopisco, & Trebellio, Gregorio Turonensi petendum eft, quid Kalendæ, Nonæ, Idus, & alia plerique. Commodissime autem ad canonem apostolicum 28. constitutionem Iustiniani jungi potest quod de philosophia studiosis Athenienſibus patres aut non adfimilet Iudos interdictis, quorum etiam hodie vefigia plerifque locis manent fedentes magiſtratus, retulit Gregorius Nazianzenus in oratione funebri Basilii magni.

CAP XIV. *Emendatur L. XXII. §. 1. D. ad leg. Jul. de adul.*

A It Papinianus in *l. 22. D. de adult. In accusationem vidua filia non habet partes jus percipiendi.* Si quæratur cujus ejus in accusatione habeat jus præcipium patet, quæretur fruſtra : nam patri femper maritus anteponitur. Quod ſi non de adulterii, ſed de ſtupri acculatione hoc Papinianus ſentiebat, quæretur, fruſtra etiam quæretur cujus quo in acculationem adulterii præcipuum habeat jus pater : quis obſtat maritus, cum quo cum de jure percipiendi adulterium conſentiſſet pater, non cum extraneo qui remotior eſt. Stultum eſt igitur de acculatione ſtupri, vel de acculatione vidux hoc moveri, non eſſe in ea vitium, quod Papinianus patris, cum & idem ſit in adulterio & in stupra. Horum enim in hoc tractatu de adulteriis inter ſe perpetua collatio eſt, patris cum marito, adulterii cum ſtupro, vidux cum nupta : & quod in uno negatur, concedi videtur in altero, aut ſine perpetuum in uno negatur potius quam in altero. Itaque mirandum eſt Papinianui ſententiam hoc modo, *In accuſationem viduæ filiæ:* ita ſuadent conſequentia & antecedentia : ita Graeci interpretes ; ſuper Baſilicos habent, *in accuſationem* ; ita res ipſa. Pater enim in hoc tractatu jus nullum aliud præcipium habet præter occiſionem nuptæ filiæ in ipſa turpitudine deprehenſæ, quod maritum non habet. Idem tamen privilegium patri non datur in occiſionem vidux filiæ in ſtupro deprehenſæ, quod & in virgine diceudum opinor. Ferrum patri in hoc tractatu, & in uxorem, non in viduam aut virginem, licet Marcellum aliud ſcripſiſſe referat Paulus in *Fragmentis veteris prudentiæ*, quæ Pithoeus dedit in lucem.

CAP. XV. *De remittenda & reducenda adulterea vel adultero.*

REmittitur uxor, quæ repudiatur & in domum patris remittitur fuorum initiorum : ſubſtituitur, vel quaſi matrimonio nove contracto, vel quaſi eodem durante, *l. 13. §. ult. D. ad leg. Jul. de adulteriis.* Tantiſtius. *Viduæ videtur remiſſum apud ſe habere an reducta domum.* Remitti etiam & reduci dicitur adulter, *l. 25. D. eod.* Et remiſſus femel reduci non potest, ut ſcilicet, retinentur vefandæ rei cauſa ex lege Julia, cum tamen remiſſa unor, nec damnata reducti poſſit. Remitti autem adulter gratis poteſt, *l. 29. §. ſpectator, D. eod.* Rurſus a patre qui deprehendit adulterum non poteſt occidere, & alter remitti : nam aut occidendus uterque contumeliave adficiendus eſt, aut uterque remittendus. Qui evaſit & profugit remiſſus non videtur, *d. l.* 25. Itaque impune unum occidet pater ſi alter effugerit fine dolo aut culpa ejus : nam ſi hoc adfeVerarit pater ut fugeret, lege Cornelia reus erit, quaſi non iure alterum occiderit, *l. 25. §. ult. D. eod.* etiamſi fugitivum leviter vulneraverit, quid etiam ſi vulneraverit, ne eum occideret, & ut alterum impune occideret ? Et ſæpe colores arceſſuntur excuſandi reatus cauſa. Eleganter declamatores apud Senecam *Controverſia xxx. Leno uxorem vulneratæ ex, quam diligenter ferrum ex. Offenſa uxore, percuſſit ille quem timuit, ne occideret. Dyſtrilla levi vulnere eſt cuti, credas ſuſum amatoriæ manus. Maricum occidit, adulterum ferivit.* Itaque reſtio in *l. 25. D. ad leg. Jul. de adulteriis*, cauſa adfinxerit pater. Vulnerat quis alias ut occidat, alias ut non occidat, *l. 1. §. pen. D. ad l. Corn. de ſic.*

CAP. XVI. *An de adulterio ſponſa ſponſus jure mariti ei agere poſſit.*

SPonſus ſponſæ mariti accuſari poſſe docuit *l. penultimo* Collecta nunc mariti accuſandi facultatem ſponſo denegat, aliis caſibus concedere videtur. *Et. l. 3. uxor, eod. tit.* cuius tractatio omnia humanitate hoc ornata eſt. Concubinæ non acculatur jure mariti, & uxor, quæ ſuit meretrix, & ſponſa ex rescripto Severi. Ea tamen cum qua incestum commiſerit, vel qua uxor eſſe non poteſt, non acculatur jure mariti : quod non pugnat cum eo, quod dixit de injuſta uxore : nam injuſta uxor, uxor eſt : ut qui non ſolemniter excepto ſit quia & ipſe non ſolemniter verore de ſolemnitate alio loco tradituri eveniat *d. l. ſi. uxor, §. ſi quis uxorem.* Tenuit ex ejuſdem ſolummodo legis §. *ſi minor*, poteſt, non accuſari ſponſum jure mariti, quod ſponſa neque impubes rem jure mariti acculari, adfirmet vero quaſi ſponſum accuſari. Plane conſequens ſit ſponſum jure mariti non accuſari. Nec adulterii ſponſi : nam ſponſi nullum jus ſeparatum. Vel enim extraneo comparatus, vel meretrici quia de re quærimus. Marito autem in hoc cauſa eum comparatus. Et rescripto Severi adfirmatur. *Sed ne ſponſus adſit §. ſi minor*, explicatione indiget noſtra. Impubes uxor eſſe non poteſt, ſponſa eſſe poteſt, ſi modo adhuc non ſit, *l. 11. §. ſponſæ, D. de ſponſ.* Auguſtus quidem non conſtituit ne minor x. annis ſponſa haberetur, ut Dio, & Zonaras ſcribunt : unde explicandum eſt quod Severus omnino ſponſam impuberem habendi coarctaſſe. Sed alio jure utimur : nam poſt VII. annum ſponſalia contrahi poſſunt. Verum enim vero, ut ea nominatim contrahantur exigimus : ideoque ſi non falſa ſponſalitia impuberem duxero domum quaſi uxorem, nec nuptiæ ſunt nec ſponſalia. At ſi ſponſalia nominatim contracta ſint, ere filia nubi tum poſſe docet, dummodo ſit adhuc impubes, dicendum ſine ſupremum feptennii ægri, quod Ulpianus tradit in *l. quæſtium, D. de ſponſ. ex l. Iulianus*, & Papinianus, Iubente *Poſſeroniano*, Papinianus in *l. quæſtionis, l. cum hic ſtatus §. pen. D. de don. inter vir. & uxor. l. doris promiſſio, D. de jure dot.* Auguſtus tur nondum vigeſimotentus, qui ſponſalia ſponſæ habuit aut non fecit : priore caſu eſt acculatio jure mariti, poſteriore jure extranei, & hoc eſt ſententia §. *ſi minor*, in quo, Sed quæri poſſit, quid ſi ſponſa ſponſalia præcellerit. Et quod ita eo, idem omnino refert ac ſi impuberem in *l. propter, §.* modo ita legatur, ut nullores *ſtuprum* legant, *Propter*, quod ſi ſponſa ſponſum, *nec adulterium poſſea eſſe capax* : & virgo pro impubere accipiatur, ut *l. ſi ſponſæ, D. de rit. nupt.* quem ſignificationem Nonius Marcellus notat, atque inde poſteriores virginales dici. Et violatæ nomen non pro vi accipiatur fed pro ſtupro fine vi illato, quamobrem convenienter adjicit ipſum perſequi ſuum injuriam, quod vitiata fit imunatus & imbecilla ætate. Idem puberi non debitur, cum in crimen conſenſiſſe robuſta jam ætate dicatur accipiunt *l. 1. d. ad leg. Jul. de adul.* non puberi non de : Nunc valendum eſt, an etiam hodie ſponſa mariti acculare poſſit, & ſane videtur cum neque mariti, neque extranei jure acculationem inſtituere poſſe : quoniam maritum Conſtantini conſtitutio nominat, & nemidem lectum. Et ſeut les Julio reſcripto Severi ad ſponſum, non ita ab conſtitutio ad ſponſum, alia conſtitutione porrecta eſt . Sed non eſt novum ut priores leges rechnentur ad poſteriores. Itaque reſcriptum Severi ſtrahemus ad conſtitutionem Conſtantini.

CAP. XVII. *Fratrum vario genere, & de patria poteſtate.*

EX fratribus alii ſunt ὁμοθαλαῖοι, plerique ἑτεροθάλαμοι vocant, id eſt, ex eodem patre, eademque matre geniti, latine Germani, alii ἑτεροθάλαμοι, & ex invidia nomen ſuum, id eſt, ex eodem tantum patre geniti, qui & latine Germani dicuntur, alii ὁμοπάτορες, id eſt ex eadem matre geniti, diverſo patre, latine uterini. Germani etiam conſanguinei dicuntur eſt enim cognationis ſolitus ſit agnatio. Conſanguinitas enim ſpecies eſt agnationis. Uterini nunquam dicuntur conſanguinei, quia cognati ſunt, non agnati. Inveni & *Sororiones* vel etiam *ſororiones* ſtatres patruelesdici, & uterinos matruales *in l. 1. D. de lege Pompeia de parricidiis*, unc enim potes illo loco patruelis nomen intelligere conſobrinum interpretari, tum quia non debent conſobrini præponi patruo & avunculo, qui gradu proximiores ſunt, tum etiam quia eodem loco poſtea Patruus & avunculum collocantur conſobrinus & conſobrina : itaque malo cum Græcis patruelem interpretari fratrem germanum, matruelem fratrem uterinum. Idem vocabulum alias eſt in quarto gradu : non conſobrini ſimpliciter ſtrictim dicuntur a Gaio, & *ſororiones* a matre & patre orti, & fratres patruelis. Et orti ſunt ex duobus fratribus, hi quod per patres conjungantur, illi quod eundem patrem habeant. Ergo & ſi familiæ non eadem fratres matruales, ſi per matres cognationes jungantur. Dicuntur fratruelles Hedoro teſte, & ita Paulus Valentiniano Patricio Theodoſii apud nos, qui erat amitæ filius. Palmerius in glofſis : *Fratruelis matertera filius*. Non inficior & fratruelis accipi pro ſobrinis : nam & hæc ſpringa confobrinus vocatur : atque ita fratrum appellatio quodammodo meus utique ad ſextum gradum, imo & ſeptimum : nam ſi quis cognatus territorum conſobrinorum appellationem vendicare ſibi nunes autem conſobrini fratres . Eidem inter adfines appellationi locus eſt, nam & uxor fratris, fratria dicitur, & ſoror ſororis patruelis, ut M. Tullius, & Auctor auctoritat, & Donatus ad Terentium : nec enim orationes tantum dominæ, mauſere carpere vetat, quod & lege Julia veterum poſſet fuit fib pacta quadrantaria, *Auctore* Donato LETIT. Sed & adulteribus quibuſcumque modum ſtatuit, & qui modus legitimus donationis incukatur ſepe in titulo de donationibus, & de matrimonio cauſa donationis. Manifeſtudubio referendus eſt ad *legem Cinciam*. Fuit autem ex. aureorum . A quo tamen excepti erant cognati, qui boni licebat donare in infinitum, intervallum modo capitionis, aut tradentio, *l. 4. C. Th. de donat.* indicat ſolum. *Sui verbis, Collata inter extraneos exceptat Cinciæ leges perſonas etiam cognatorum finitimas & ſui auctoritatione donavit ſuorit ſolemnitas vel certo res tradita donatur. Excepto* dicit, quibus ut & lege Julia repudiandarum cauſa donare licebat, ut ſupra diximus, non *Cincia* conſibus non ex ſola Halotander adjicit *Æthe*,) id quod olim mihi indicavit Petrus Pithoeus Triciſſinus ut ſe

mariti acculare poſſit, & fane videtur cum neque mariti, neque extranei jure acculationem inſtituere poſſe : quoniam maritum Conſtantini conſtitutio nominat, & nemidem lectum. Et ſeut les Julio reſcripto Severi ad ſponſum, non ita ab conſtitutio ad ſponſum, alia conſtitutione porrecta eſt . Sed non eſt novum ut priores leges rechnentur ad poſteriores. Itaque reſcriptum Severi ſtrahemus ad conſtitutionem Conſtantini.

CAP. XVII. *Fratrum vario genere, & de patria poteſtate.*

EX fratribus alii ſunt ὁμοθαλαῖοι, plerique ἑτεροθάλαμοι vocant, id eſt, ex eodem patre, eademque matre geniti, latine Germani, alii ἑτεροθάλαμοι, & ex invidia nomen ſuum, id eſt, ex eodem tantum patre geniti, qui & latine Germani dicuntur, alii ὁμοπάτορες, id eſt ex eadem matre geniti, diverſo patre, latine uterini. Germani etiam conſanguinei dicuntur eſt enim cognationis ſolitus ſit agnatio. Conſanguinitas enim ſpecies eſt agnationis. Uterini nunquam dicuntur conſanguinei, quia cognati ſunt, non agnati. Inveni & *Sororiones* vel etiam *ſororiones* ſtatres patruelesdici, & uterinos matruales *in l. 1. D. de lege Pompeia de parricidiis*, unc enim potes illo loco patruelis nomen intelligere conſobrinum interpretari, tum quia non debent conſobrini præponi patruo & avunculo, qui gradu proximiores ſunt, tum etiam quia eodem loco poſtea Patruus & avunculum collocantur conſobrinus & conſobrina : itaque malo cum Græcis patruelem interpretari fratrem germanum, matruelem fratrem uterinum. Idem vocabulum alias eſt in quarto gradu : non conſobrini ſimpliciter ſtrictim dicuntur a Gaio, & *ſororiones* a matre & patre orti, & fratres patruelis. Et orti ſunt ex duobus fratribus, hi quod per patres conjungantur, illi quod eundem patrem habeant. Ergo & ſi familiæ non eadem fratres matruales, ſi per matres cognationes jungantur. Dicuntur fratruelles Hedoro teſte, & ita Paulus Valentiniano Patricio Theodoſii apud nos, qui erat amitæ filius. Palmerius in glofſis : *Fratruelis matertera filius*. Non inficior & fratruelis accipi pro ſobrinis : nam & hæc ſpringa confobrinus vocatur : atque ita fratrum appellatio quodammodo meus utique ad ſextum gradum, imo & ſeptimum : nam ſi quis cognatus territorum conſobrinorum appellationem vendicare ſibi nunes autem conſobrini fratres . Eidem inter adfines appellationi locus eſt, nam & uxor fratris, fratria dicitur, & ſoror ſororis patruelis, ut M. Tullius, & Auctor auctoritat, & Donatus ad Terentium : nec enim orationes tantum dominæ, mauſere carpere vetat, quod & lege Julia veterum poſſet fuit fib pacta quadrantaria, *Auctore* Donato LETIT. Sed & adulteribus quibuſcumque modum ſtatuit, & qui modus legitimus donationis incukatur ſepe in titulo de donationibus, & de matrimonio cauſa donationis. Manifeſtudubio referendus eſt ad *legem Cinciam*. Fuit autem ex. aureorum . A quo tamen excepti erant cognati, qui boni licebat donare in infinitum , intervallum modo capitionis, aut tradentio, *l. 4. C. Th. de donat.* indicat ſolum. *Sui verbis, Collata inter extraneos exceptat Cinciæ leges perſonas etiam cognatorum finitimas & ſui auctoritatione donavit ſuorit ſolemnitas vel certo res tradita donatur. Excepto* dicit, quibus ut & lege Julia repudiandarum cauſa donare licebat, ut ſupra diximus, non *Cincia* conſibus non ex ſola Halotander adjicit *Æthe*,) id quod olim mihi indicavit Petrus Pithoeus Triciſſinus ut ſe

licissimi & acutissimi ingenii, & verissimum puto. A
lesissimi & acutissimi ingenii, & verissimum puto. A
ius interpres latinusque dominationis substantia similia
is quæ Justinianus nouissime constituit fuisse præscri-
pta exponit male, cum id potius grece conuertere de-
fletur, propositum quodlibet, ut constitutione Justi-
niani, sic veteri lege Cincia fuisse tradatam, ceteroq-
quin, ut ego adjicio, diversa ratione: hac enim gene-
raliter in donationibus emancipationem vel traditionem
exigit & locorum remotque discrimen facit: illa nuda
voluntate contenta est, exoticisque legem Cinciam ut
vere, nisi ex oratoribus accepte licet vique ad aures c.
jo singulis causte, & aliis est aliarum donationum mo-
dus, & ut jam dictum est, municipatio vel emancipa-
ficiendi dominii causa fuisse reperitur est. De iis qui
lege Julia repetundarum continentur, qui in magistra-
tu domus, immunive accipiunt, fuerit quidquam lege
Cincia cautum nemo mihi non fuerit, id tamen li-
quet non fuisse aliam legem Titiam, quæ idem orato-
ribus quod lex Cincia interdixerit: nam Ausonii locus
de Jurisconsulto est, non de oratore, & hec Titia, cujus
meminit, longe alia de re. Et alterum Cornelii Taciti
ex lib. xi. de Sullii oratoris perfidia, mirer de eodem
Sullio eodemque libro loco ex libro xiiii. non agnosci esse
corruptum: nam utroque idem narratur, Sullii causa
confitentis partes, & Cæsaris, & Senatus: ut ego ita
& repetitis. Figurarum fub Claudio & repetierum fub
Nerone, ut initio lib. xiii. scriptum est. Cincinna ora-
bro redit, Tiriam lib. xi. male pro Cincia. Attendens
narratur lib. xi. donis & munere, quibus oratorum modum
posuisse D. Claudium usque ad denis festertia, ne inde,
ut opinor, lequuntur eft S. C. de quo Plinius in ultima C
epistola libri quinti: Tacitus ad centena festertia. Plinius
x. milia, festertium nummum scribet. Utroque termo-
ne eadem quantitas significatur, pura c. aureorum, fi
verum eft, quod Budæus & alii putant, Plinium x. nu-
mos festertium unum facere, five festertios mille: quæ
licita quantitas dicitur in l. 11. D. de ext. reg. Ex S. C.
igitur & conflitutione Claudii & Neronis magistratibus
bus urbanis lege Julia definita eft, provincialibus aque
non putem. Plus enim hac in re femper arbitratu fuit
provincialibus magistratibus quam urbanis. Ita l. 1. C. de
cond. ind. & ut referitur in fupradicta l. plebiscita, pe-
bitorum xenia tantum eft capere pernitiosum, quidquid
& hac ipfa prolinde ac dona corrumpunt fepe judices.
Ait namque fapiens, δῶρα γὰρ δώροις ἀνακαλεῖ ὁδοκλυσία
σοφὸν.

CAP. XIX. *Explicatur §. in causa L. 1. D. de quæ-*
stionibus.

Mror non intellexisse interpretes in l. 1. §. in cau-
sa, de quæst. idem contineri quod l. 1. C. rod. l.
quæ, D. de judic. in crimine Julii Cæsaris servos acu-
dirit contra dominum, cum certo conflet cenfus fraudu-
nissimo nihil aliud eft, quam tributorum fraudationem,
de qua agitur in fupradicto §. Servos in causa tributo-
rum, & inferius: Fraudis confcio. Significat fraudari
tributi conscium fuiffe fervum, non auctorem. Auctor
fraudis fuit dominus ipfe. Porro hunc fraudis conscio
fervo ait periculum capitis imminere, nifi rem perefce-
rit & in publicum deduxerit: hanc exigentem fervum ad E
delationem domini compellere: & ejufdem fervi pro-
feflionem, id eft, indicium (dicimus namque indicium
profiteri) texturere. Cur vero tam acerbe in hac causa?
Quia in tributis, inquit, quæ Reipæ. nervos nemini
dubium eft, quibus fcilicet incifis fummum Remp. dif-
folvi neceffe eft: itaque tuendi caufa tributorum
omnes admiti, non habita ratione veteris S. C. quo
fervus in dominum audiri vetatur, publice omnium in-
teresti. Florus στατίμων nervos Rep. Philippicis
Nov. 111. pecuniæ πόρον τῶν πραγμάτων vocat, ubi e-
tiam miror cur emendet Agilæus πόρον τῶν χρημάτων.
Plutarchus in Cleomene. ὁ πόρος τῶν χρημάτων ἐστὶν
τὸν τεταγμένον ἀριθμὸν: quod Diogenes Laertius Dio-

A ni tribuit. Demosthenes. ἀνοσίωτατον τὸ πόρον τῶν πραγμάτων. Æschines ἀνοσίωτατον εἶ πόρον τῶν πραγμάτων. Ni-
cetas in Emanuele Comneno. καὶ χρημάτων ἐπιμέλειαν
ἐν Ῥωμαίοις ὁ πόρος τῶν πραγμάτων αὐτοῖς ἐστὶν ἐκ τῶν
τῆς καταλλαγῆς. Eustathius 2. Iliad. τὸ πόρον πραγμάτων
ἐν τοῖς ἐν χρήμασι δὲ ἐν σκάφαις, κἀκεῖ ἐν τῷ ἀργυρικῷ.
& 4. ἐν δὲ τοῖς ἐν σκάφαις πόρος ἐστὶν ὁ τῶν ἀργυρικῶν
ἀριθμὸς χρημάτων. Constantinus in l. lex. C. de adm. tu.
In possessio, inquit, redeat omne patrimonium ut
B ceteri. Ita Cujacius. Sed & in ceteris locis Autium ait
fidigalis fervus audiatur contra dominum? quod vide-
tur: nam veftigalia quoque nervos effe Resp. M. Tul-
lius ait. Veftigalia autem vocat portoria, scripturam
decumas. Sed inter ea tria diftinguendum effe arbitror,
ut fraudari portori nomine merciibus impofitis, a do-
mino fervus accufari non poffit, fraudari tributum fcri-
pturæ peccre non poffeo deferri, & judicari poffit,
fraudatorem decumarum fraude & mendacio profeffio-
nem, id eft, scriptum modo nomi non profeffo. & hæ
quidem profeffiones in cenfum referebantur, non mer-
cium profeffio. Lex autem cenfus damnatæ fraudem
coercet, in quo etiam poffimum fraumentatis Resp.
conflitit. Portorium veftigalium pars minima eft, qua
cenfu non continetur, & vero non dicerem refte,
portoria effe Reipub. Nervos, quod diffuadet Sena-
tus Neroni apud Tacitum lib. 13. ne portoria tollat, dif-
folutionem imperii docens, fi fruftus quibus Resp. fu-
ftinetur, plurimum tollantur, hanc diffolutionem inde non nifi
per confequentiam contingere mox declarat docens.
Subtatis portoriis regi, ut tributorum abolito poffule-
tur. De fraudato portorio eft l. fraudari, D. de public.

CAP. XX. *Claudiffima nupsit.*

Vetus lex effe videtur, quæ exigit nuptias fieri pa-
tam refte populo, & damnat furtivas, clandefti-
nasque, quas quidam xλανδεστίνας vocant. Cujus fenten-
tiæ argumentum unum prabet l. uxor, C. de repud. al-
terum apud Aquilium lib. 6. scribit in hac verba. Impu-
ras nuptias & quas vocant nullas fieri, & proprie non
confentiente fatis legitimis non poffunt videri. Tria notat
vitia nuptiarum, unum impuritatis, ut in ea fabula fi
mortalis immortali nupferit: quod & Romulo & Ti-
tio Tatio & Numæ Pompilio & Tullo Hoftilio & Ancio
Marcio & Tarquinio Prisco & Servio Tullio & Tarquinio
Superbo & Augusto & Claudio & Neroni accidit. Alterum
quinquagenaria minori fexagenario nupferit, non e con-
trario: nam fexagenario, quem lex Papia fibulum im-
poluerat, ut Senecæ & Lactantius loquuntur. Cujus fen-
tentiæ eft l. si puer, §. ult. D. de adopt. S. C. Claudianum
folvit, auctore Ulpiano in Fragm. & Suetonio in Clau-
dio. Item fi cives Romani Latinum, aut peregrinam,
aut eam, quæ Dedititiorum numero eft uxorem duxe-
rit, vel contra. Alterum, diffenfus parentum, de quo fa-
tis confulere otiosum. Tertium, quod prohibet, & hoc
eft quod ait, in jufis. Eft enim vilis fceciffa & fcretum,
& ita l. legem in villa, D. de mun. viscl. in villa dum di-
citur rebus publicis commodum fieri quod humanum fine il-
lore, inter parietes, & fecreto eum fieri poffe ingenti-
catur, nec publicum contellationem requiri. Idem vero
Aquilius Gallus ἀνοσίωτατον dixit, non ἀνοσίωτατον
ἀπὸ τῆς ἱστορίας ita verbis: Τὸ δὲ τὰς γαμικὰς συνόδους εἰς τὸ
μέσον φερομένους, οὐ γὰρ δεῖ λόγου συνόδους τοῦ τὸ δι-
καίου ἀνοσίωτατον. Ea conjunctio idem valet ac vi-
tium non notatur, nifi mulier fit ingenua claraque, l.
3. D. de concub.

CAP. XXI. *De ocesio infante.*

Imperatores capite puniendum cenfere eum qui in-
fantem occiderit, l. pen. C. ad leg. Corn. de, qui
poena etiam plectitur qui virum occidere: homicidas
enim lex ultore ferro perfequitur. De infante fubtrahi
poterat, quoniam lex Cornelia ait, Qui hominem oc-
ciderit, & inde crimina nomen, Homicidium five ἀν-
ἔφονον εἶν. Simili modo de femina dubitari potuit. In-
fans bono nondum eft. Femina item proprie non eft
homo, l. si quis aliquid, §. qui admittit, D. de pœnis.
Sed

Sed ut lege Julia & Papia hominis fignificatio auge-
tur a Jurisconsultis, l. homines, D. de verb. fign. ita &
in lege Cornelia, ut feminam quoque demonstret. Et
infantem d. l. pen. nam & Homerus Iliad. xxiii. ex
verbibus qui referuntur in l. ante facta, D. de pœnis, in-
fantis eadem κάθαρσιν vocat, fed ἐκκαθάρσεως, in-
quit Eustathius, τοῦδε γὰρ κατάρτου ἐν τῷ τοῦτων ἀθλῷ.
ἐν δὲ τοῖς ἐπιβρωτικοῖς καὶ ἐν ἐπιτηδείοις λέγεται κάθαρ-
σις καὶ ἐκκάθαρσις. Constantinus in l. lex. C. de adm. tu.
In possessio, inquit, redeat omne patrimonium ut ceteri
adquirant. Ita Cujacius. & in ceteris locis Autium ait
fidigalis fervus audiatur contra dominum? quod vide-
tur: nam veftigalia quoque nervos effe Resp. M. Tul-
lius ait. Veftigalia autem vocat portoria, scripturam
decumas. Sed inter ea tria diftinguendum effe arbitror,
ut fraudari portori nomine merciibus impofitis, a do-
mino fervus accufari non poffit, fraudari tributum fcri-
pturæ peccre non poffeo deferri, & judicari poffit,
fraudatorem decumarum fraude & mendacio profeffio-
nem, id eft, scriptum modo nomi non profeffo. & hæ
quidem profeffiones in cenfum referebantur, non mer-
cium profeffio. Lex autem cenfus damnatæ fraudem
coercet, in quo etiam poffimum fraumentatis Resp.
conflitit. Portorium veftigalium pars minima eft, qua
cenfu non continetur, & vero non dicerem refte,
portoria effe Reipub. Nervos, quod diffuadet Sena-
tus Neroni apud Tacitum lib. 13. ne portoria tollat, dif-
folutionem imperii docens, fi fruftus quibus Resp. fu-
ftinetur, plurimum tollantur, hanc diffolutionem inde non nifi
per confequentiam contingere mox declarat docens.
Subtatis portoriis regi, ut tributorum abolito poffule-
tur. De fraudato portorio eft l. fraudari, D. de public.

CAP. XXII. *Impuberes doli capaces vel incapaces.*

Legis 111. §. 1. D. de fep. viol. verba punctis di-
ftinguenda effe in hunc modum reor: Si igitur de-
lus adeo effabat cauffam. Perfona igitur doli non capa-
ces ut adolescens impuberes excufati funt. Ceffabit autem
ejufdem, fcilicet edicti poena, jus, judicium que. Gracé
fimpliciter ἀφεῖται, neque ea materia, vel ave bonis li-
beris conciudetur, nifi ftudios quadrans eorum, quæ ac-
ceperant ex fucceffione materna, l. quidquid, C. ad leg. Jul.
majest. Liberi bonis beneficio conflitutionum conflituun-
tur. Tum adjicit Marcianus in portem dimidiam a filia pa-
tronis ftetum excludi, licet filius medie partis bonorum
poffeffionem non petierit, quia partis eam eft dedicitio-
qua ratione etiam olim in legitimis hereditatibus non
erat fuccedere, Poffet, bona relegati non publicari, nifi
fpeculatior fenentia adempta fuerint, ut. de deportatione,
C. de pen. l. & C. 14. de interd. & rel. Adimi bona fen-
tentia poffet, quam fententia uti liberorum non poteft,
folum principem relegatæ bona liberorum adimere. Qua-
ergo Cornelius Tacitus feribit xv111. reverfo ab exilio
bona liberorum concedi, de deportatis dicendum eft,
quibus tacite & bona, & jura liberorum adempta cen-
fentia. Sed reftituit reperta liberorum, l. 11. ff.
de lege Julia, & ut Marcianus ait de deportatis, quæ
in matrimonio filia sit ea poffeffio ad patrem redeat, non
tibo & poft dimissionem patris, quæ in matrimonio
filia, ad filiam redeat. Ita ut matrimonio virum
patrius, quam filio peti, vel eo unimine quod dimis-
tionis tempore non fuerit dotis adhuc in bonis patris,
ut ait Ulpianus, fed ea fuerit ex Gallifano, quæ ad fi-
dem fifci dos data fuerit: tolluntur fraus fifci; ut in l. 7.
§. ex bonis. Sequitur ex eodem Marciano in l. 10. ex
promiffione dotis fifci fraudem a focero aute appetitorem,
genero adfimem in fifcum dari. Et divortio folutorum-
trunonio, quo cafu dotis repetitio patri non datur, nifi
agat voluntate filiæ, ut Ulpianus ait: matrimonio virum
voluntate filiæ, filiæ adfimem effe, ut l. rofolam, ff. fol.
matr. Sed fi jam ante confenferit ei filia, quafi fuccef-
fione fifci adfimem effe, hoc modo, ficut temporaria
eus notat, ut quod facere debuit pater, fifcus facit, id
eft, mulieri dotem conferre, & fecundo nubenti red-
dat: unæ legis fententia deftruit omne id quod acce-
tius ad l. invitum extorquet, citatur ea l. 10. ab audi-
tor exceptione Papiani ad l. 11. §. fil. mat. corrupto numero
rituli & libri, cum debeat: feribi rit. 12. §. ult. D. de interd.
& l. ultima, fect 11. ejufdem Marciani, five Macri, ut dam-
nati, & proinde in republicam relegati, bona publi-
centur: quia non habetur pro damnato: ideoque eius
teftamentum manet, live mitte rede: quod etiam ap-
pellatio non fit recepta, locum habet, ut perfpicue de-
claret l. 6. §. hi autem, D. de inf. rup. teft. Ut publicentur
contra illum alienare reus poffit, utique ei folvatur refte:
fueri nanque poteft ut non condemnetur, ut in reata
moritur. Ceterum poft condemnationem fraudis cauta
& mortu acculationis alienata revocantur. Excipitur cri-
men maieftatis, quo de re tradit ur multis locis, l. ult.
C. ad leg. Jul. maj. l. ex fupicionem, D. de cet. l. poft contu-
lium, D. de adm. l. reo, D. de fol. l. inferatur, §. in reata, D.
de jure fifc. Et hæc quidem quæ deerant tituli de
dem.

dum. ita restituimus ex libro 40. Inuentum.

CAP. XXIV. *Deesse negotiorum videri initio L. II. D. de bon. eorum qui ante sent.*

REus qui sibi mortem consciuit, pro confesso & convicto habetur. Reus qui accusatorem criminis non capitalis corrupit, pro confesso habetur. Ille defensionem relinquit hereditas, *l. 3. §. ult. D. de bon. eorum qui ante sen.* Cur, & hic non relinquet defensionem hereditas, ut proinde est in *l. reper. D. de pa. fide.* Neque enim pro damnato habetur. Nominatim confessus pro damnato habetur. Silentio confessus, sive qui habetur pro confesso, non utique habetur pro damnato: inque causa adhuc, judicioque est in integro, & fusipiab hereditibus defuncti petit. Verum huic sententiæ obstat *l. 2. D. de bon. eor. qui ante sent.* nisi forte ibi quæstio fuerit de Latrocinium. Latrocinium mortis pœnam non tempert continet, quo casu reus, qui delatorem corrumpit pro confesso habetur. Nunc hoc: latrocinii rei illos quasi participes nominaverunt: in quæstionibus forte vel interrogationibus, ut *l. liberus, §. in quæstionibus, D. ad mun. l. 3. §. cum quis, D. de quæst.* Nominatores indices sunt. Plinius *v. epist. ab iudice nominati Christiani.* Svetonius in Julia: *Inter socios Catilina nominatus ab indice & in Tiberio: Servilius nominatur ab indice.* Mortis judicii ait Tacitus 2. quod *d. §. cum quis*, dum metuunt ne eos nominent. Plerumque vero alium index, alium accusator, *l. Authenticum, D. ad Sc. Turpil.* Et si quis index offe poterit, accusator esse non potest. Cicero in *Divinatione: Si tibi indicium publicus, dari concesso: in eorum de accusatione dicimus, eorumdem quorum & testes.* Sic in hac specie latrones indices sunt, qui accusatores esse non poterunt. Alii igitur accusatores, quos nominant corrupet, unde ita de fe quæstionem habet. Si reus corrupit, eum fanguini causa non arcetur, tum vita deceffertunt. Eius inquit lex, *quasi confessus non relinquere defensionem hereditas videtur ei.* Imo vero, ut Tacitus 2. inquit ut legam, *existimis non ei*. Male Accurfius latrones pro furibus accipit: male in latronibus peculiæ esse ait, cum non fint minores nifi ab qui, pro furibus. Et fibi quidem percunt. Verisimile illud potius eft, quod contulit Ulpianus tradidit *eodem lib. l. 1. D. de bon. cor. qui ante fen. & d. l. vlt.*, in capitalibus tantum accusatorem corrumpi, in non capitalibus non item, fed defensionem hereditas relinqui, idem quoque ex diversis auctoribus confequemur prædictum fub eodem titulo, ex diversis potius quam ex eodem, quod referipti auctoritatem attribuerit unus, puta Macer, quam Ulpianus *Objerv. Ioan. Robert. in Armando. cap. 12. lib. 2.*

CAP. XXV. *Capitis deminutionem non ferit ad tempus.*

CApitis deminutio triplex eft, maxima, media, minima, eaque, harum nulla fit ad tempus. Adopto non fit ad tempus, *l. si rib., D. de adopt.* Emancipatio non fit ad tempus, *l. actus, D. de dire. reg. pu.* In manum conventio non fit ad tempus, fed perpetuo contrahitur obligatione, & voto. Hæ funt minimæ capitis deminutionis fpecies. Deportatio non fit ad tempus, *l. 7. §. hoc l. 12. D. de interd. & relegat. & l. ult. D. de bon. eor. qui ante sen.* Ergo nec mediæ, quæ eft maxima, non fit ad tempus, *Legislatum, D. Divus, D. de pœnis.* In contrarium adfert fingula quæ fint, *pro pœnibus, D. tod. tit.* Sed ita respondendum eenfeo. Servus qui damnari in opus publicum non potest, in quotidanoque damnari per errorem, *l. Servus, D. tod.* Similiter per errorem fit nonnumquam ut damnetur qui in metallum vel in opus metalli ad tempus, *d. §. Divus*: ut relegato ad tempus admantur bona, *l. 7. §. ad tempus, D. de interd. & relag.* ut damnatur qui fimpliciter in metallum, eo non adjecto, in perpetuum, vel ad tempus, *d. l. fine*. Reprehenduntur ea fententiæ, & reprimuntur quoad ejus fieri poteft, non

ria jura habeat, & ab Imperatoribus quoque feparari *l. 2. C. de abdic.* qua ratione etiam ab ingenuis famoli libertis feparantur, tum veto *lex Papia Poppæa*.

CAP. XXVI. *Defertor, Exulator, Transfuga.*

NOn ea eft differentia inter emanforem, & defertorem, quod hic reducatur, ille reverfatur: nam & qui reverfatur, quandoque pro defertore habetur, *l. in qui commentario, D. de re milit.* & qui reducitur pro emanfore, *l. qui cum ara, §. rebella, D. ed.* Differentia tantum eft in tempore, *l. aut fuffa, §. tempus, D. de decurio., l. 3. §. ed diem, D. de re milit.* Emanfor eft qui diu abfuit: Defertor qui perfidus, five prolixa tempore, *l. 3. §. emanfor, D. ed.* Diu, aut prolixe noli accipere pro decennio, aut vicennio, aut triennio: nam & qui quinquennio abfuit pro defertore habetur, *l. milites, §. vlt. D. ed.* fed temporis differentia eft relicta, hoc fere modo: Aut, tempore folo difcerni emanforem a defertore, quod defertor perfiduratus tempore abfit, emanfor non ita prolixe. Neglexit hanc differentiam Cornutus Cafar Ti. Imperatoris filius adoptivus, cum præeffet exercitui Pop. Romani, ut refertur in dicto *§. rebella*, & edixit fe haberum pro defertore eum qui diu abfuit. *Ut ii, inquit, inter emanfores habeantur*, Quo loco ut pro *Quamvis* accipere oportet. Quin & Menimium caftrorum præfectum nece redemit, quod eum pro defertore habuiffet, ceffiffet pro deferto habuiffe apud Cornelium. Tacitum legimus, de quo in *l. 3. §. fed qui agmen, D. de re milit.* eum ex caftra defugiet, vel magnam fubmoliri. Referuntur edicto Germanici in eo §. quali optimi duces exempla. Defertor comparatur fervo fugitivo: imo fubjungitur apellatur fugitivus, *l. 3. tempus*. Itaque fugitivorum redit dices emanforem effe puffilum defertorem, defertorem vero effe magnum emanforem, longe gravius effe defertore, quod fugitivo tantum comparatum præcipuam tempus effe. Transfuga pejor eft his omnibus: parum enim oppunat propalam: denique hoc fua manifeftius eft. *Si in l. fubverfores, §. ultimo, D. de his qui notant. infa.* hoftes pro transfugis dici puto, atque adeo potius effe legendum in *l. ait Cornutus, §. hoftes, D. de re milit. Hoftes autem id eft transfugæ*. Sed & in hac transfugarum caufa in *l. non omnes, §. qui captus, D. de re mil.* corrupte fcriptum opinor pro transfuga hoftem: atque ita profecto captus fit, id enim ratione caret. Lego, *in profugio*. Græci habent, *ἐν τῇ φυγάδων τάξει*, id eft in hoftico. In profugio autem, id eft, illum transfugit ad hoftes, fi ea ridem caputa fit, pro transfuga ex prima animi deftinatione, non pro captivo habetur, ficus eft fi captus fit cum non transfugifet, *d. l. non omnes, §. pen.* Cetera expofui *Obfervationum 4. cap. 8.*

CAP. XXVII. *Inuadire cauſam in l. Divi, D. de lib. cau.*

UIpianus in *l. Divi, D. de liber. cau. Si ita, inquit, qui pro fua libertate litigat, defit, contradictor eum profequi fit, nullius rei vetuftæ vel obtentæ libertatem quæ proferri: fi enim loquebat contra libertatem debit.* Hic primum queret ftatim aliquis, quid fit cauſam inuagere. Divino fic legendum, *Iudicii contradictor eum, fi recreatiumque proferri*: nam & ad hunc modum fupra auditioni cauſæ protationem fententiæ junxit his verbis, *An audita cauſa fententiam proferre*. Sequitur, *Si enim loquebat*. Judex fententia quid fibi liquerit prodit, *l. vlt. C. ad legem Cor. de fal.* Certe fi non liquet, fententiam non profert, fed dicit, juratve fibi non liquere, *l. Pomponius, D. de re judic.* quod pro fententia nequeas accipere, cum neque abfolutionem, neque condemnationem contineat, verbonque utar, ut Seneca ait 3. *Controverfiarum*, non damnantia, fed dubitantia. Idem 8. *Epiftol. Aut fer fententiam, aut quod facilius ejufmodi rebus eft, nege nihi liquere. Sequitur, Cuncta libertatem dubia*. Contra libertatem

A dare eft fententiam proferre contra libertatem. Sic Plinius vii. *Epiſt. Freno cognitionis quam magnifico, quod fuo conſulum non deeſſet. Sententiæ in Cæſarem, de quibus conſulum proferunt dubia*. Tacitus 4. *Ita ferox hoc Thrasea anno dutum, Oriminitur hoc genere loquendi tum notum, quali notum, etiam fi non, approbatur: nam ita ſolebam pronuntiare, ferendum ne ſitem de, ut ex Valerii 2. cap. 5.* conflat. Cicero *pro Roſcio Comœdo. Quamdiu ſententiam ne ſit dicendi tempus non terminus*. Geliius 5. *cap. 20. Si tamen ita dixerit*. Lucanus 5. *Secundumne Anneum hæc tempora donec*.

CAP. XXVIII. *De veſtigali Conſenſus, Dissenſus, Quinquageſima.*

B MAle Accurſius in *h. 17. D. de negoti. geſt.* veſtigal verum venalium octavum fuiſſe dicit. Fuit quidem ex rerum venalium, quæ portorii nomine exigebatur. Illo autem loco portorium ſeparatur a veſtigali rerum venalium, quod exactum opinor ab emptore aut venditore ob venditionem propinquum, & de eo quidem *l. C. de vectoriis, & l. 4. C. de pœn. fac. fer.* Id vero manifeſtorum venalium quintum, & vicefimum fuiſſe Tacitus ſcribit 13. *Annal.* Ita *Plinius*, *quintus & vicefimus venalium manipulorum veſtigibus*. Sed puto locum eſſe corruptum, & lenandum, *Quinquageſimæ*. Dio 54. *τὰ πάντα τῶν ἐνεγκαλουμένων ἐπὶ τῇ πεντηκοστῇ ἀπὸ τῶν ὠνίων ἐπράττετο*. Idemque Tacitus *eodem libro* poſtea abolitos quinquagesimæ quinquageſimæque mentionem fecit. Quadragefima non fuit venalium, ſed tantum veſtigalium. Hæc de quibus litigaretur, ut Svetonius ſcribit in Gio. Ceterarum autem rerum venalium veſtigal Conſenſium fuiſſe idem Tacitus ſcribit *lib. 1.* poſt mihi civilibus bellis fuſo inſtituit, ſicut & quinquageſimam. Quadragefimam inſtituit Gaius Caligula: Cenſeſimam vero illegi Tiberius ad decretum refeſſit, Tacito *lib. 2.* ac deinde etiam ducentefimam Gaius Italiæ non etiam provinciis remiſit, Suetonio auctore. Sed in eo quod Tacitus & Tiberio fcribit nonaffe cum centeſimam in ducentefimam, diſſentit Dio, qui contra pro ducentefima Tiberio centeſimam refert *lib. 57.* ac deinde a Caligula fublatam centeſimam *lib. 58.* ac ſimiliter Tacitus nullam cum adiiſſe hereditatem, nifi cum inteſtia propinquis, & amicis. Sed non Dio C converſe jam morbus Tiberii loquitur: aut certe verior D Taciti, & Svetonii narratio eſt,

CAP. XXIX. *An vitrico privigni tutela vel educatio permittatur.*

EDucationem pupillorum lex fub hac condicione permittit matri, fi fecundas non contrahat nuptias, *l. 2. C. ubi pup. educ. deb.* NOVELL. Ex eo colligunt viteſe educationem pupillorum vitrico permittendam non eſſe: aut etiam cum lodie tutela illi deferatur matri fub eadem condicione, colligunt fimiliter ex eo reſtio vitricum privigni tutelam gerere non poſſe, quod tamen eſt fallum, *l. ult. C. de curat. vel. l. nonnumquam, D. de adop.* Potro in tutela educationem aggnatorum recte, *l. 1. §. ult. D. ubi pup. educ. deb.* adeo ut quicunque dari tutor poteſt, videatur etiam pupillum educandum ſuſcipere poſſe: atque ita etiam Dio G. Odavium impoberem apud vitricum educatum refert. Sed non e contrario, cuicunque educatio permittitur, & tutela: ut jure antiquo matri tutela illi non permittitur, nifi eum a principe impetraverit, educatio permittitur. Loci legum notiſſimi ſunt. Seneca de conſolatione ad Marciam: *Pupillos relictos ſub tutorum cuſtodia ufque ad 14. annum fuit ſub matris cuſtodia*.

CAP. XXX. *Sententia Lentuli & S. C. quædam.*

VEnuleius ſcribit in *l. hoc ſenatuſc. D. de senat.* præſidem provinciæ accuſati non poſſe ex ſententia Lennuli dicta Sulla & Trioue Conſ. ubi ſententiam non oper-

oportet accipere quali judicia, fed quafi Senatoria in fe-
natu dictum. Fuit in Lentulus fub Tiberio et Senato-
bus unus nomen habuit; ut Dio fcribit 57. Conſules
quoque illi fub eodem. De Fulcinio Trione conſtat ex
Tacito: igitur collega erit Meuntius Regulus Sulla.
Porro Senatorium licebat more majorum etiam relati-
nem egredi, & quod in communione conducere loco fon-
tentiæ profere. In Lentulus loco fententiæ forſitan
extra relationem conſuli non effe accuſandos præſides
provinciarum: excipitur repetitundarum crimen l. 4. C.
ad leg. Jul. repet. No. 9111. Refert Lipſius eodem loco
cum Imperator fuſtem S.C.M. Aurelio Cotta & M.
Valerio Meſſalla Conſ. ut in ſervo accuſando eadem ob-
ſerventur quæ & liber effet, paria ut ne accuſetur a pa-
trono vel pupillo, vel ab eo, qui duos reos habet. Eiſdem
Conſ. refertur in l. 4. D. de offic. proc. Senatum conſulite ut
proconſul quem ivor comitaretur ex delicto uxoris in-
teretur: quod tamen Tacitus lib. 1v. Cethego & Var-
rone Conſ. fuſtum ait ex ſententia Cottæ Meſſallini, qui
Senator fuit ſaevillimus cuiuſque ſententiæ auctor, ut
ait l. 4. Senatum Cotta Meſſalino conſulitur conſulle.
Conſulere dicuntur Senatores l. 2. D. ad Velleian.

CAP. XXXI. *Auro legato, an debeantur aureæ emble-
mata.*

AUro legato, certum eſt inaurata, vel auro inclu-
ſa eſſe, auro coopertæ & veſtitæ vaſa argentea non
deberi, l. poſſeſſio, l. 1. D. de auro & leg. xiii. aliorquin
pro certum accipi debet. Non auque certum eſt, an em-
blemata aurea, quæ ſunt in ſupellectus argentea debea-
tur: & ut in conſultatione Papiani pro tribus Ju-
riſconſultis, unus negat, alter affirmat, ſententias con-
ſtatur, ita in hac quæſtione Gallus deberi emblemata
ait. Labeo negat, Tubero in medio atque adeo in in-
certo rem eſſe poſtum ait. Dubitandi cauſa hæc eſt,
quod inauratis vel auro inclufis argenteis vaſis ſatium
ita illigetur, ne detrahitur auro confulione facta. Em-
blemata vero aurea plerunque exemptilia ſunt. Verius
tamen eſt omnis argento legato cedere, ubi eorum
auro legato cedere, l. cum legatum 5. item Papl. D. eod.
Similique modo reſpondendum erat, S.C. fallo ne va-
ſa aurea miniſtrandis cibis fierent, querentibus, an in-
terdictum effet ufu argentorum, in quibus effet em-
blemata aurea, interdictum ſolliet eis non eſſe: qua de
re voluiſſe Tiberium & aliud S.C. fieri Dio ſcribit 57.
ita verbis: ἐπειδὴ ἡ χρυσὸς καὶ ἀργύρου ἐφάνη, ἔγνω
ὁ Τιβέριος νόμον εἰ τὸ τὴν ἀρχαίαν τοῦ ἰδιώτου
ἔχοντα κατασκευὴν σφυρὸν ἐκ κατεσκευᾶς, βαλανεῖα καὶ
ποῦ ἄλλου τὸ ἔξωθεν κατάχρυσα ἢ ἐπάργυρα ἔχοντα
τὸ ἐμβλήματα ἐκβάλλεσθαι. Et vero factum opinor, pro-
pterea quod Tacitus decretum ſcribit, ne vaſa auro fo-
lida fierent, vetita igitur non eſſe, quæ vel inclu-
ſa, vel quæ emblemata aurea haberent, quia hæc vaſa
auro ſolida non ſunt. Et quod Suetonius ſcribit in qua-
dam decreto patrum cum emblematis, contra, com-
mutandam vocem conſulle Tiberium. Id enim S. Con-
ſultum intelligit de argenteis vaſis habentibus emble-
mata aurea: quo plane corroborat, & confirmamus
ſententia Galli. Illud non omittam in d. l. pedicilli, 5.
1. vocem, lapidibus, deleudam eſſe, varie legebatur, alias
lapidibus, alias aqfidibus. Utrumque leftionem ſcriptor
retinuit, cum poſterior tantum retinenda eſſet.

CAP. XXXII. *De falſa mulierum & ſeſtimatæ nuptiis.*

AUt divortio aut morte mariti ſolvitur matrimo-
nium. Si divortio, mulier alii nubere poteſt ſta-
tim, nifi prægnans ſit, ut in libro de præfcriptionibus
docui cap. 20. Refert Tacitus lib. 1. & Dio 48. abduta
Neroni uxore prægnante conſultus a Tiberio pontifi-
ces, an concepto nondum edito partu vire nubertet, re-
ſpondiſſe ſi dubitetur an ſit prægnans non rite, ſi cer-
tum ſit non eſſe prægnantem, rite. Conſulitur Pontifi-
ces, quod ritus nuptiarum a pure Pontificio petrerunt.
Eſt vitulus De ritu nuptiarum, cujus conceptio ſtia
demonſtrat, pontificii juris hoc eſſe, quo jure nuptia
ſtant, fecus & illud quo ritu fuerfa definat effe familia,
de quo ex eodem jure nonuihil ſcriptum eſt in l. ſi res
v. 6. ult. D. de ſtip. ſer. qua ſanctitate muri, quo jure
portæ, quo religionit monumenta, quo ritu res ſacræ
ſant, §. ſacræ Inſt. de rer. diviſ. l. hereditas, D. de pet.
her. l. alle, D. de relig. atque ideo iis rebus omnibus
adiri ſolebat collegium Pontificum. Sed ad rem nihil
redeo. Si morte mariti ſolvitur matrimonium, aut mo-
re majorum lugeri debet maritus, aut non. Si lugeri
non debet, ut ſi damnatus fit perduellionis, aut ex-
tiam tunc mulier ſtatim alii nubere, niſi prægnans ſit,
l. liberum, §. 1. D. de ritu qui nu. inf. Si lugeri debet,
five ſit propinquus, five non, nubere alii non poſſe in-
tra legitimum tempus, olim x. menſes, hodie annum,
niſi hoc a principe impetraverit, ut ſibi intra legitimum
tempus nubere licet, l. ſiſtet, D. de vit qui nu. ſed. Ado,
vel a Senatu. Plutarchus in Antonio in viros pa-
tres ἐπὶ τοῖς ἐκείνων πάθεσι πλείονα χρόνον γυναῖκας, ἢ
τὸ παραυτίκα δέχεσθαι τὸν γαμίου ἐκείνοις ἐκέλευε. Id ta-
men mulier non imperabit ſi prægnans ſit. Recte enim
Gaius Imperator cum publice latitiæ cauſa luctus co-
hibuiſſet, videbit permiſſe nubere intra legitimum tem-
pus ſub hac exceptione, niſi prægnans eſſet, Dio 58.
τὰς δὲ γυναῖκας οὐκέτι ἐκέλευσε δεῖν τοὺς ἄνδρας τοὺς ἑαυτῶν
ἀποθανόντας ἐνιαυσίους καὶ τοὺς τῶν καλουμένων χρόνους
ἄγειν ἀλλ' ἐξεῖναι αὐταῖς ἐξ ἧς ἂν ἡμέρας ἐκεῖνοι τεθνήκωσι
τὸν ἐπὶ τῷ ἄνδρι πένθος ἀπολύσασθαι, ἐφ' ᾧτε μὴ ἐπὶ πλείονας ἔτη
ἢ τοὺς δέκα μῆνας ἐκτείνειν. Igitur ſolutio ma-
trimonio hoc, vel illo modo prægnantis nunquam rite
nubet alteri. Diverſum eſt in non prægnante, uſi ſi
mortuus eſt maritus debet, & non ſit remiſſus huſtu
beneficio principis, vel ſenatus.

CAP. XXXIII. *Speculatores, Scultatores, Teſſerarii
Optiones.*

SPeculatores dicuntur non Speculatores in l. Divus,
D. de bon. damn. Sicut Flor. ſcriptum eſt, & l. 7. C.
de cohor. prin. cor. & in ſacroſancto Evangelio, οὐκ ἔστιν
ὃ ἐλάλησεν στρατιώτης ἐκδέξασθαι τὸν ἔρχοντα τὴν ἀφ-
ὸν κύριος, & Cornel. Tacitus hoc ſecundum veterem
ſcripturam, cujus teſtis eſt Beatus Rhenanus, & a Sa-
tonio ſpeculatoris caliga. Sed uno Taciti loco ſcriptum
eſt in hunc modum, ut qua Barbirius Proculus Teſſe-
rarium ſpeculatorum & Vettarium Othonem coruubem pro-
dudlus: mendoſe. Puto Proculi nomen eſſe delendum:
proho conjecturam Alciati, ut legatur, Teſſerarium,
probo veterem ſcripturam a Rhenano relatam, ut lega-
tur Optionem, non Othonem. Confirmor Plutarchi auc-
toritate, qui ita ſcribit in Galba: ὁ δὲ Οὐεττίων ἐπὶ τοῦ
βασιλέως, ὃς καὶ ὑστερὸν, ὁ δὲ σπεκουλάτωρ: ac mox ſub-
jicit Optionis & Teſſerarii nomine ſignificari eos, qui
quotidiano ſtipendio militant, ἐφημερίτας. Et vero
fingunter: ex quo loco apparet non mutatione litera-
rum ſpeculatores dici, quaſi ab ſpiculis potius ea ap-
pellatio ducta ſit, ſed quod ſi ſint in ſpeculis. Optiones
autem Scultatores nunquavait quali Auſcultatores, quo
ſit, ut nocturnarum excubiarum teſſeras tradent ea eo
ordine, qui Teſſerarii dicuntur. Sumuntur & ea eo
ordine qui in capitis meos lege agant, ut Evangelii lo-
cus aperte demonſtrat, & ad d. l. Divus, vir ſtatim
non interpretatio: nihil obſtabit τὸ φυλακῶν τὸν ἐν τῷ
ἀναλήμματι ἀποδεδράκοτα ἐν κρίσει κατὰ ἄνδρα, ἕνα ἕνα ἀ-
πόντωσιν, ἕως ἂν ἀναστήσωσι τὸν ἄνδρα, & Julius Firmi-
cus lib. 8. cap. 26. Speculatores, inquit, ſecret, qui nocturnis
ſtudiis humanum emplorant ſervitium. Porro Scultatores di-
xit non leo tantum philoſophus στοχαστὰς 3. Sed & Ve-
getius 2. cap. 15. Ferrearii, inquit, & leves armaturæ
quos nunc ſcultatores & armaturæ dicimus: & cap. 17. Fe-
rentarii autem, armaturæ, ſcultatores ſagittarii, funditores,
hoc eſt leves armaturæ. Sic lego ex veteribus libris: non eſt
loco habenda auxiliatores, altero ſcultatores. Optionum in-
ferior eſt gradus. Stunt enim ordine & promotione ante-
cedentibus

cedentium militum adjutores, auctore Vegetio, & dum
junguntur ſpeculatoribus in d. l. Divus, Speculatorum
adjutores ſignificare videntur. Jungunter Theſſerariis,
quos ſpeculatores effe diximus ſupra in antiquis inſcri-
ptionibus, quarum una ſic habet, Teſſerario optioni ſibi
ceterarii: altera, in vii Teſſerarius optio ſcultorius. Mini-
ſtrafſe interim eos decurionibus & centurionibus Fe-
ſtus ſcribit, ac deinde annonam diviſiſſe, ac plerique
alia de optionibus lib. 10. Codicis expoſuimus.

CAP. XXXIV. *Legis Julie judiciariæ tempus annum.*

LEges Julie judiciariæ de Auguſto latæ ſunt, quas
& edicta Macrobius vocat 1. Sat. cap. 10. Hoc vero
eis inter ceteras extremum, ne quis judicium
judicis ingrediatur, ſi ante ſolis occaſum ſententiam
actores præcepimus non effe dictam. Adverſus Tacitus
Trus, & Theophilus ſolem, quod ſolis occaſu
præcipiunt, ſignificandum non eſſe, ſed ſolem ipſum
vocandum eſſe judicem, judices a litigatoribus adeun-
dos, ἐπὶ τὸν ἥλιον τὸν κοινὸν κριτὴν καὶ πάντων ἐπόπτην καὶ
ἀκροατὴν. Oratorem, & Palmerium. Verba Ulpiani
ſicuntur hæc ſunt. Impp. Valens, Gratianus, & Th.
Dominorum A.A.A. ad Auſonium PP. Ne quis domus ſu-
dicis ordinarii poſtmeridianum tempus ad audiendas litigi-
torum ſcontroverſias aſſidere, quibus dominicum ſolem
Deus noſter condidit, & ſanctificavit, ut ſolis occaſus
ſollicitatum ſedentem, & ſententiam ferentem non
invenerit. Id. III. & Mercobaudi Conſ. Liceat, ex quo hora
conſtituitorum ceſſa, habendi ſibi cum aliam ſpecie
tum hominis, &c. Emendavi, ſpecie ſtatim ceſſa, ſpecie
tum honoris, &c. nam & hæc & ſuperior Auſtii, &
Honorii conſultores habent, tantum ſingulis verbis
repetunt judicium domo. Contra, non omnes ſolis
junctiones ſtatim ut ſol occaſum, ſed ſolis occaſus
ſtatim ut ſol occaſum, ſed ſolis occaſus ſtatim ut ſol
occaſum, ſed ſolis occaſus ſtatim ut ſol occaſum, ſed
ſolis occaſus

vel mortis uxoris, cujus temporis vacatio data fit ma-
ribus *lege Julia vel Papia*, Spuro. Forsitan nulla, quo-
niam de feminis tantum Ulpian. scribit, in quas mino-
res quam in viros leges fuere semper. In *tit.* 20. Ere-
pticium forsitan dici vexius eſt, quod quaſi indigno
auferatur. *l. pen. D. de ju. fiſc.* Quadrius eripiatur, *l.* 18.
D. ad l. Cornel. de fal. Heredibus eripietur: utrumque
eripitur ut indigno.

CAP. XXXVIII. *Quæ naves habere non poſſunt.*

SEnatoribus ex lege Julia reperundarum navem ha-
bere non licet, *l. 3. D. de nav. non.* nec licuit olim
ex lege lata a Q. Claudio Trib. plebis majorem recen-
tarum amphorarum, teſte Livio *lib.* 21. Proſidibus quo-
que provinciarum, etiamſi ex ſenatoribus non ſint,
vel procuratoribus Cæſaris, navem habere non licet,
Auſtorem, ſ. *quod a proſide*, *D. de pec. fiſc.* Ratio hæc eſt, ut
quæſtus & pecuniæ non cuilibet tur, quemadmodum
M. Tullius ædituo ne ſupplicio, & levius ſupplicium
libro. Porro ita lata interdictio tantum, nave mercato-
ria, non militari. Ut enim ex inſtitutione d. l. 3. tota
ea lex de navium quantitate circumſcripta eſt. Putem &
lege Julia navium interdictum eodem definitum fuiſſe:
nam Senatoribus fundos maritimos habentibus, ad
fructus deportandos comparare navem in Italia, habere
licuit. Eadem vero ratione ſenatoribus, quamvis ſe-
gregis juriſperitum contrahere poſſint, *l. 1. D. de inſt. &*
rel. ex lege Auguſti non licet habere nili naves aſtua-
rias duas & cercuarium unam; quæ non ſe plus quam
amphorarum mille. Coercetus adquirendi & negotian-
di libertas: nam & ſervos aut libertos ea eadem le-
ge plus quam xx. & in bonis plus quam cxxv. milia
ſeſtertium habere non poſſunt, auctor Dio 56. Unde
explicari debet quod Livius ait xx. *nec familiam, nec ſe-
vitutem* quidem ſervitutem, ſcil. Itaque negotiis juri-
proſitus ſuperiore comparatione ſervitutis, nihil eorum
mittebat cum populo Romano ſocietatem habentibus
rubus, ſubſtantiam, [illegible]

[illegible] *Strangelo*, *aut qui hoc ſcripſerit ita*
[illegible] *quia ſic [illegible]*

Quod ne [illegible] ſuadere ſeruntur eſt, bello depoſi-
tionem in [illegible] ſequente in locum ejus a

A ignis interdictionis, ex Auguſti lege defendere vide-
tur, qui, ut Dio ſcribit 56. *primus omnium, poſtea*
quam vel Eborio vixiſſet, & ærario præfuiſſet: erat
olim & intredictis aqua & igni libera vagandi facul-
tas, hodie inſula concluduntur: quamobrem a Græcis
περιοικοδομοι vocantur. Inſula, inquam, quæ a contu-
nenti diſtet quadringentis millibus, excepta Co, Rho-
do, Sardinia, & Lesbo, in quibus intervallu hujus ra-
tionem obſervari Auguſtus voluit.

CAP. XL. *Gradiuum agnationis veriſſima deſcriptio.*

B DE gradibus librum ſingularem Paulus ſcripſit qui
extat fere continetur notiſſima *l. Juriſconſultus*,
ut mihi affirmavit vir fide dignus, in cuius manus li-
ber ille venerat interiore Scipio & Varro quem librum
eiſe Servius v. *Æneid.* Mos erat quamodi libris ſu-
ſcribere *[illegible]* formas, gradium factibus perci-
pierndorum causa; quarum ſuperſunt ſcalarum, ut Pau-
lus ait, ſpecimina proclivium infra. Duos aſcendendi
& deſcendendi modos notat, ſcalas & clivos. In
l. 10. §. 8. D. de ſervorb. quæd. dixit gradus & clivos. In
ſcalarum igitur aut clivorum modum gradus deſcri-
buntur, & inde aſcendentium & deſcendentium ap-
pellatio, Antiquum eorum formam oculis, ſimplicem
ſubjeci, quam habebat a fronte Codex Theodoſianus
quidam ab Æmero Ranconnero V. C. paulo ante, quam
optime de Reipublicæ ſpiritum Deo reddereat, mihi
commodatus. Ea, ubi agnationis tantum, & parentes
complectitur ac tuos Heredes non non naturales, veluti
ti matresfamilias, quæ in manum conveniunt, quaſi
ſuterales, & ceteros qui in transverſa linea ſunt ex ri-
rili ſtirpi, eunt omnes agnatorum appellatione compre-
hendi conſtitutum eſt, & eo jure eis omnibus femi-
minis hereditarum obvenire, in linea inferiori locantur
non tantum matres, ſed & feminæ, non ut transverſa
vel ſuperiori gradu hereditates ad ſuas ex mari-
verſo vel diverſo ſexu non venit, proximo ſemo-
do gradu ad transverſa. Id in ea deſcriptione obſervan-
dum eſt maxime, ſuper ſuperiorem & inferiorem ſi
neque ponit eum de quo agatur quærere, & eo
parentum deſignari, Ego, quod & aliæ res antiquæ
gradium cognationis ſuæ ſubeunt, quæ Ego ſcripſi
in locum oderitur alio tempore.

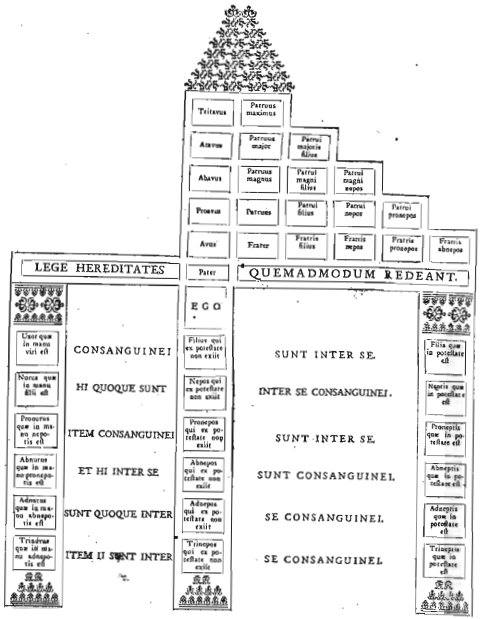

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM LIBER SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Adoptionem non tantum jus agnationis, sed & jus patronatus adfert.

CERTUM est adoptionem jus agnationis adferre, *Leges in adoptionem, D. de adopt.* De jure patronatus dubitare poterit, cura ab illeti adoptivi eadem ura habeant in bonis liberti paterni quæ & ipse patronus, quæstionis hæc de re locus in libris nostris qui mihi eiidem occurrit, in præsenti nullus est. Sed ut legitima hereditas adoptatoris ad eos transit, exsiliamandum est etiam *sura* liberorum parentorum transire: atque etiam vivo adoptatore, eis quali liberis parentis omnem a liberis paternis honorem deberi: quod Appianus *lib. 3. bellorum civilium* de adoptatis lege curata nominatim scripsit in scripto, *ὁ δὲ πατὴρ ἐκέλευε τιμᾶν τὸν υἱὸν ὡς ἴδιον τοῦ πατρὸς, καὶ τὸν υἱοθετούμενον ὡς γνήσιον.* Quæ maxime genere adoptionis idem *ἀποῤῥητος* quod *emancipatus* liberos jus dari in congratos & liberos adoptantis. Maxime ni excludendæ testamentariæ adoptionis causa: teltamento enim iure adoptio *quam Sc.* & cognatos non agnatis accipit. Non adoptio jus cognationis non adfert. Sed hæc *Iustinianus* mutavit constitutione illa gravi de jure patronatus, quæ desiderantur in hac tituli de bonis libertorum. Hodie legitur illi adoptivi adoptatoris liberti non habent

CAP. II. *De Minucia, Missia, Terpheniae, Terentiae, Africano Iurisconsulto.*

QUo femporee Jurisconsulti quinque viretiat, cognoscere est operæ pretium. *Q. Aelius, & Fulvius, & Gajus* alibi scripti. Alius quoctam, quocum atque aestet notatur non sunt, vitium est hoc loco propone. Minicium pura & Sabinum & Tryphonianum, & Tertullianum & Africanum. Minicium Natalem, and quem Julianus libros sex scripsit, conflat fuisse Trajani temporibus ex *l. pen. ff. de Tit. & Tryphonium* & Tryphonium Antonini ex *l. ult. ff. de jur. ff.* qua ex re fimul & ex *l. 4. ff. de ext. cr.* intelligitur Dione, vel Optimes principes in *Ulpiano, ff. de pen. Iure, ff. de in integrum, ff. de Senatoribus*, quod etiam confiat ex *l. 2. ff. de ext. cur. l. 13. ff. de deportatione, ff. de cap. & postl. & in l. restituendum, ff. de distr. pig.* Severum Imperatorem, sub quo Papinianus fuit magister libellorum, & post præfectus. Libellos enim agere, & apud Dionem epistolas opere est simpti officio magistri libellorum, vel epistolarum quod mandari Jurisconsultis solebat, & ad libellum appellis subscriptione principis, magistri libellorum vel promagistri subscriptio sequebatur. Ex eo etiam intelligitur Bathum Marcellum, de quo in *l. Barbarius, ff. de pac. dot.* esse illum Severorem, quem Dio scribit sub Severo capite damnatum. Africanum ad Adrianì imperium scripsit, & cum esse opinor, quem A. Gellius & ceteri Jurisconsulti Sex. Caecilium vocant in *l. 7. ff. de aqua. lib.* in qua Julianum Sex. Caecilio Africano respondisse scripsum est. Sebenni enim & fe invicem Jurisconsulti de jure consentere. Sic Proculum Atilicinus, fic Paulum Rufinus. Lampridius Africanum ponit sub Alexandro non sub Iulio quam Alphanius, quamque Ulpiani libros ad Sabinum, dicatos fuisse Sabino eudem V. C. quem Heliogabalus occidi jusserit. Tertullianum fuisse sub Severo & Antonino conflat, fi quidem is est, qui de religione Christiana compositos libros scripsit: cum ei iidem illi libri indices clari fiunt, translationibus ex jure fumptis conferiffim, & tethis Eufeb. *lib. 2. cap. 1.* cum fuisse Jurisconsultum Severi. Fuere etiam Christiani Licinius Rufinus & Aurelius Arcadius Charisius.

CAP. III. *Stipendium & tributum.*

SEverum eft quod Theophilus noster scripsit, *stipendium* populo, *tributum* principi præstari, fuse fecit & acrarii, ita & ftipendii ac tributi differentia hodie quilla eft, quia tandem ad extremum fenium imperatoris provincias omnes fibi fimpfit primum. An igitur ea ratione Ulpi. in *Lager. ff. de verb. sig.* ftipendium tributum etiam appellari ait? Sumpta ea lex eft ex *lib. 17. ad* edictum, quo Ulpianaevit de rei vindicatione; & varia propofuit agrorum genera, ex quibus Italicos conflat res vindicatione peti. De vectigalibus i. emphyteuticis & de ftipendiariis & de tributariis dubitari poteft, properem quod emphyteuticarii, vel provinciales eorum domini non funt ex jure Quiritium, Sed & horum placet vindicationem effe, *l. cum filius, ff. de rei vindicatione, ff. de pub. in rem. act.* ubi quod ait, & in aliis praedis, de ftipendiariis & tributariis accipio. Urbicus *lib. 2. Stipendiarii*, inquit, *agri nexi non habentur*. Sed non mancipatio eorum legitima effe poteft, poffidere enim privati quod fructus tollendi caufa & præftandi tributi condicio concefta eft. Vindicari tamen inter fe non minus fines ex aliqua ac fi privatorum agrorum. Id quoque placet eis praediis poffeffores fervitutem imponere, *l. 3. C. de fac. & aquæ*. Novum opus nunciare *l. in praediis, ff. de nov. oper. nunc.* Ex quibus liquet quo fe referenda ea quæ Ulpianus, quæ vel ex fupenfta lege ab Ulpiano proponitur. Sed, ut ad propofitam quæftionem revertamur, an quod principes occupavit tam ftipendii, quam tributa, ideo Ulpianus ait, ftipendium etiam tributum appellari? Equidem exiftimo hoc nomine omnium fenfiffe Ulpianum, fed propofitum ufum vocabulorum notaffe: nam erat ita Ulpiani mandum eat ex differentia fublata, quæ ab eodem retinetur in *l. 7. de vacat.* Eutropius, ut abufio vocabulorum aliquot temporibus comprobetur, Gallie Cæfarem tributi nomine annum H.S.C CC feribit, Suetonius ftipendii nomine, Britannos tributarios fenfiffe Sex. Ruffus, ftipendiarios Eutropius.

CAP. IV. *De publicanis & vectigalibus.*

UPeriori cap. non interpofitive fubnervari videmur tributi, & vectigalis differentiam. Stipendium & tributum omne funt fructuum, *l. 7. D. de ufufruct. Iunque, & D. de imp. in res dat. fac.* Maxentes apud Dionem τὸ φόρον ἐπιτάξαι τοῖς ἀνθρώποις καὶ τὸν στρατηγὸν τοῦτο τὸ ἔπαθλον αὐτοῖς ἐπιτρέψαι, τὸ δὲ τέλος τοῖς ἐμπόροις ἐπιθεῖναι. Sunt tamen & alia vectigalium fpecies, veluti vicefima hereditatum, & manumiffionum, centefima, ducentefima, quingentefima rerum venalium, quadragefima litium, quæ omera prædiorum non funt. Item vectigal ex mercibus, falinis, picariis, centefimariis, cotoriis, *Liuter., D. de vectigal.* quæ etiam omera prædiorum non poffunt, cum fint in jure Pop. Rom. aut principis: nec enim ea res fua debet omera. At fane vectigalia prædiorum emphyteuticorum omera prædiorum effe videntur, quia in eis prædia pro, eorumque vfuctuariis emphyteuticarius habet; item fcripturæ & decumarum vectigalia, omera fructuum, five prædiorum funt. Sed haec publicanis locantur, & præda emphyteutica emphyteuticariis dantur. Tributa vel ftipendia publicanis locari non folent; gravidæ alia funt prædia vectigalia i. emphyteutica, vel quorum vectigal publicani fruuntur, alia ftipendiaria, alia tributaria; eadempue proviciarum diverfitas. Cicero indicat in Pro Murena. Præteres vero latiffime vectigalia etiam pro tributaria, & ftipendia accipiuntur, & vectigales provinciæ agrive pro ftipendiariis vel tributariis, non in noftris quidem, fed in aliis auctoribus. Feftus, *Vectigal ea dicitur, quod ex tributum & ftipendium & extraordinarium* (fic lego) *pendatur*. Gaudium Iuftinianeum non tantumque populo Romano, vel principi, fed & quæ civitatibus vel peculiaribus dominis, vectigalibusque non admittunt: & vectigales alii funt exercitum agri, aut virginum perpetuarum, aut facerdotum accepti jure emphyteutico. Vectigal feparatur a tributo, alias eft emphyteuma, *Locum fortis, l. 3. tit. 2. D. de pub. & vect. l. 1. alias portorium, l. 1. §. 1. D. de pub. & vect.* & tributum late patens, folii vel capitis, populi vel principis, alias ftipendium, *l. 2. §. fi quod publici, D. de pen. Iure.* Varia itaque & multiplex eft hujus vocabuli fignificatio vel latiffima & maxime vulgaris, qui & publicani, & tolonæ dicuntur, proprie ii funt, qui vectigalia P.R. aut alterius principis veluti portoria conducta habent, non tributa, *l. 1. D. de pub. & vect.* Quod fi *Liuter, quis, D. de ver. fig.* cum de confula Cæfar dum vult levare Afium publicanis quod Dionem ea de re quod redigebatur ex vectigalibus in tributi collationem transformat. Verum ii etiam, qui falinas, cotorias, picarias, centefimas, mercia conducta habent, non tributa, qui civitatibus debita portoria conducunt, publicanorum loco funt, *l. 13. D. de pub. & vect. & fi qui* quandoque tributa vel ftipendia conducunt, *l. 1. §. 1. eodem. Livius 39. Vectigalia fummic pretii, alire tributa infimi pretii. Tributum ejus facultatem Senatus præcibus & lacrymis publicarunt ut Illut eodem pretio eft & fimilis locus lib. 43.* Emphyteuticarios, non aufim publicanos appellare, quia pia in prædia habent, quod publicani non habent: Sed neque eos, quibus prædi bonigues fruchu, quia fructus fines locant, qui & vectigalia dicuntur, quia publica conducta non habent. Salmanus vectigal inter publica non ponit, quia poffe. *Cicero pro lege Manilia*. Publicani maximus fimilius in falinis habent, *l. 13. d. l. inter, & l. liber homo, § 5. l. D. de ber. ueft. l. fi quis fine, 5. de vect. & quæ.*

CAP. V. *De decima litium.*

ACrione calumniæ reachatur olim affor, qui temere litem inftituerat, in decimam partem litis, *§. hac autem, Inftit. de pena tem. lit.* Erat ea actio ex ftipulatu, nam initio litis cavebat actor, ui victifet, reo decimam præftitum iri. Et erat repromiffio, non fatisfatio, ut ex Codicis Hermogeniani *tit. De calumniatori bus* conflat: in quo Diocletiani & Maximiani ad Quintianum eft conftitutio in hac verba. *Judicio iuste concepto fatisfactionem, ad quam respondere debes, quæque te fe per calumniam hoc esse* [*nomen confcio, remedio repromiffionis initio poftulare, calumniæ in decimam partem esse, quod petitor fibi condemnari cum defiderare potest. Dat. xii. Kal. Nov. Ad. Cuff. Alt., calumniæ condemnari*: nam inde nomen habet, ficut actio de dote, licet utroque fit ex ftipulatu, non fpeciale quæratur nidio. Eam actionem decimam, quæ litigantium non exhibita reftituit Juftinianus Nov. CXIII. hoc addito, ut decime actio fatisfactionis loco fit. Ejusque tamen argentarios edicto VIII. quibus agentibus repromiffionem decimæ rei contenti effe debent. Hac autem actione folus actor tenetur jure noftro.

CAP. VI. *Curatorem teftamento non dari.*

CUratorem teftamento non dari conflat *l. 1. D. de* — conft. tut. quia lex XII. tab. de tutela loquitur, non de cura. *Super hac re*, inquit, *nouimus, nullam fuisse mentionem*. Tutoris autem, vel curatoris datio juris eft, non patitur poteftas, vel juriffidictionis: eadempue rationem ventri tutor dari non poteft, quia fcilicet de humano lect loquitur, non de tutore. *Iuvenis, D. de tut. & cur. dat.* Atque ipfum teftamentum Cæfaris Dio fcribit Decimum Brutum & perciduum alios quofdam C. Octavio inadvertenter datos, quo nomine curatores fignificantur: nam & C. tutores dari non poteft nec Decimus Brutus a impubere patre: ideoque eofdem non in fecundo, fed in primum cafum Octavio fubftitutos refert, fi adipfum teftamentum Decimum Brutum heredibus, quo genere primis heredibus adfcribi alios, in more Pop. Romani poffum Augustus fcribit de Livia, ὅτι ἐκείνῃ μὲν ἐπιτρόπους ἐπιτρέπει τοῖς κληρονόμοις ἐπιδοῦναι τὸ μὲν κληρονομίαν τὸ δὲ ἀποκηρύττειν τὸ δὲ ἀποκηρύττειν τὸ δὲ ἀποκηρύττει

stituit, adoptionen non constituit. Sed quemadmodum curator testamento datur, id est, non jure, a praetore confirmatur, ita adoptio non jure facta veluti testamento, a populo vel a principe confirmatur potest. *l. adoptio, D. de adop.* & ita non satis fuit Octavium testimento Caesaris adoptari, sed confirmata est adoptio lege Curiata. Confirmationem vocat Dio Lib. XLVI. fcript. *l. adoptio*. Iterationem Appianus *lib.* 3. dum testamentariam priorem adoptionistvi vocat, legitimum posteriorem: proinde fecit confirmatus tutor datione ab eo, non testamentarius, *l. tutor*, § *ult. & seq. D. fer. ded. de tefl. tut.* qua de causa cautionem ab eo magistratus exigunt, *l.* 5. *D. de cauf. tut.* ita confirmata five iterata adoptio legitima est, non teftimentaria: idem de curatore judicium est, ut si quem inter amicos manumiserit, publica vindicta liberet. Ac justa libertas non iteratur: justa adoptio non iteratur, & generaliter actus legitimi non iteruntur, veluti edictio, *l. ff. fulus*, § *ult. D. de adop. heres.* & fervi optio, *l. ferv. D. de leg.* 1. Iteratur five confirmatio Octavii adoptionem necesse fuit quasi non sua fuisset: quod quantum potuit Antonius texit, ne Octavius Caesaris filius legitimus crederetur, ut Dio scribit XLV. Brutti objecta (nam & hic quoque teftimento Caesaris fecundo gradu adoptatus) non potuit confirmari, quia iterat ei tacite condicio fubftitutionis vulgaris: hoc enim adoptare, aperte vocare quis in nomine, nifi qui & in hereditatem vocatur.

CAP. VIII. *Ad L. lex*, *D. de verb. fign.*

CErtum est libro fecundo Sententiarum tradidit Paulus de tumultu: quamobrem fumptam ex eo libro *L. lex*, *D. de verb. fign.* folam totam ad traditum tuae Iarum referre. Definitur in ea lex culpa: definiuntur amici. Utrumque in tutelarum tractatu in difquisitionem venit: nam obtatum eulpam tutoris tutoris multo gravior eft condicio, quam remoti ob culpam levem: & quandoque folum culpam latam praeftat tutor, non levem, *l. tutor*, § *temporis*, *D. de adm. tut.* & ut ille, qui tutorem ex asse nominatum, vel aliter eis adjungitur arcellitis cognatis, adfinibus, amicis tutoris, edicto proponitur *l. ult. D. ubi pup. educ. deb.* quo loco, quos amicos appellarit praetor, fi quaeritur, non definit, non levi notitia conjunctos amicos appellari, fed quibus fuerint juri cum patrefam. hoc eft familiaritatis quaefita rationibus. Ergo non levi notitia conjunctos amicos fi D amicus, nam arc benevolos, & alii funt amici, alii benevoli, fed eos quibus cum juftae, honeftae & magnae neceffitudinis caufa intercedit familiaritas. Cum autem, id eft, cum tutore vel etiam cum patre pupilli : nam & praetentibus cognatis, propinquis & amicis paterfamilias patrem pupilli decernere poteft, de quibus ut ubi potius alendus fit. Solent & amici patrem pupillis tutorem petere & tutorem fuspectum facere, *l.* 2. *D. qui. pot. tut. l. ii qui*, *D. de veg. geft.*

CAP. IX. *Minifterium publicum.*

MIniftrium publicum in *l.* 1. *D. ad leg. Jul. repet.* non accipio pro fcribis, virtutibus, praeconibus, aliifve minifteris magiftratuum, fed pro iis qui fub titulo miniferii in provincias mittuntur, ut in praetorio, aut confulari, ut de M. Catone Velleus fcripfit legit lata a P. Clodio miffum cum fuiffe in Cyprum pubblicandi pecunias regias, & confiituendae provinciae. Ita fub honorificentiffimo miniferii titulo: quo loco potio delenda haec verba, *in fenatu*, ex fuperiore clauful repetita. Puto & paulo fupra ubi eadem de re fcribit Velleus pro *Plebifcito* corrupte legi *S. Conſulto. Cypri, inquit, decuſſae nulli aſſignandae gloriae eſt, quippe Senatuſconſulto, miniſterio Catonis, res ita ut geſta provincia eſt.* conflat enim Clodianae plebiscito non S. C. hujufmodi miniiterium Catoni mandatum. Sic & alio loco apud Velleum cum de bello piratico fcribit Pompejo demandato lege Gabinia, vulgo male ita legitur. Quo S.C.pene totius terrarum orbis imperium uni viro deferebatur, emendo, PS. nifi diuerris armaturae interveniffe. Miniiterii autem verbo id fignificari, quod initio propoluimus, etiam indicio funt in ea lege verba quae fequuntur, *ſed cum ex aubore caput eorum eſſ*, igitur quae miniiterio fungitur, cohortem & officium habeat, & *lic l.* 38. §. *ult. De adult.*

CAP. X. *Extraordinarii*, & *Evocati milites*, *Comites Conſiſtoriani.*

IN *l.* 2. *Cur non. licite coemp. &c.* milites *extraordinarii* interpretatus fum evocatos. Forfitan reftius, externos & adventitios, quos & extraordinarios, & *extraneos* vocant. Dio Lv. Lvi. & *externos* Tacitus Annalium lib. 3. cap. 6. fenis legis externae Dionyfius, fervo barbaro Plutarchus in Gracchis *extraneus*, & in conciliis militares *extraordinarii*, & in epiftolis D. Pauli *extraordinarii*, id eft externos. Evocati milites, five *evocatorii* appellari funt veterani, quos poft patres eadem Auguftus excivit ex Calatis & Gallino, quorum fuit certum corpus ferentium vexilla centurionum more, ut Dio fcribit LV. Vites *pedatae* vocati, ut & auctores Baſilicorum ad *l. milites*, §. *interveniat*, *D. de re milit.* Proinde & Centuriones appellantur militares, ut *ſtipendia militaria fufcipere*, *militem militare tempore tertiae manipulo ſuperiore militare*, *militem tertiam manipli ſuſtinere*, *militem ſecundae manipulum. Mittere vero familias*, *quae infamiliis unicuique ſit militare*, *aut cui in caſtra mittat militare*, *ſuperioque die* cit eſſe in familia, ut *l. pronunciato* 5. *familiae*, *ff. de verb. ſign.* utrique nuruus eſſe in manu, mancipio, familia fieri, refte: non eſt in manu uxor, quae convenit, atque ea ratione dicatur fuae in manu mariti eſſe, licet fui juris maritus non fit, familiam tamen fequitur foceri, & eo nomine placet mariti, *ſui meritus, ſiſ. famil. eccle.*

CAP. XI. *De tutela feminarum.*

DAbatur olim tutor feminis etiam puberibus ex *lege Attilia* a Tribunis & praetore, ut Livius ait XXXIX. & Ulpianus in *Frag.* non negotiorum gerendorum, fed auctoritatis interponendae gratia quae finiebatur certis annis in manum, auctore Boetio in Topicis: erat enim conventio in manum fpecies capitis minutionis: conflat vero capitis minutione omnes tutelas folvi: quae de caufa Gaius Sempronius Gracchus tribunus teftamenta quafi agnatione fui heredis: quia quae convenit in manum vir, viro fuus heres eft, & fluus ex eo marmore, quae adoptio confolidabatur, non tantum naturales conjunctiones, fed fuit fecus vel forores: itaque fidia in manum conventione mater & filius invicem fuccedebant in bona, quod confanguinitas, quod vetus deferipto gradum agnationis cum libri lupertoris capite ultimo, pofui, aperte demonftrat, & S.C. Tertullino vel Orfitano locus tantum eft & defertioni conventa in manum, auctore Ulpiano *tit.* 26. fuorum, ut praediximus, quae mariuum habet, & in ejus manum eft, tutorem non habet, ficut qui patris eft in poteftate, tutorem non habet: & ut teftamento patris filiofam.tutor dari poteft, ita teftamento viri materfi.potio tutoris dari poteft, ut ipfa fibi tutorem eligat quem velit, *D. de tutel.* ita eft apud pro *Murena* Tullius aut.poteftate mulieris continent. Dabatur quoque eadem optio lege fpeciali, ut ob indicata Bocchanalia auctore Livio; ftatim eft ab urbem, ut Ulpianus tutoris optio eflet, quafi ei vir teftamento dediffet. Libertantur & tutela praeter conventionem in manum, libertinae liberorum jure, auctore eodem Ulpiano, & lege fpeciali, ut Livius & Odavius dicunt Dio Lib. XLVIII. *ne quisque deb. negot. gerendi*, id eft fine tutore. Poft conventionem in manum, quia tutore carebant, & ea in re tutoris auctoritas neceffaria erat, non obligabatur tur civiliter, ne mariti quidem auctore: quod notabit Ulpianus in *l.* 2. *his qui*, *ff. de cap. min.* ut mihi perfuadeo.

fuadeam articulus, *Iuerdum*, fecit, Qui fignificatur non A liberum neficit. Ait, *a magiſtratu condemnatus*, legendum *a magiſtratibus condemnatus*, ait, *poſt magiſtratum*, legendum *poſtmagiſtratus*, ut fit lyphen, ficut *poſtpaſtum*, *poſtdiſtipare*.

CAP. XIII. *Fugitivorum nota*, & *ſupplicium.*

FUgitivi compungi folent notis vel literis, quibus a perſtape dignofcuntur & deprehenduntur, *l.* 2. *ff. de fugit.* Petronius Arbiter: *Notatis fugitivorum ſignorum.* Quintilianus. *Si quis fugitivo ſtigmata ſcripſerit.* Clemens Alexandrinus 3. *paedag.* τὰς ἐφετὰς σίγμασιν διατυποῦσι. Scribant & ita plerique rerum frontibus notari, volui lege Romana cohonestatores, quod tollitur *l. ſi quis C. de pan. Beotius de Conſolatione*. *Edicit ut notas inſigniri frontibus pellerentur*. Seneca *de ira*. *Varia tenacium fraena*, *varia pauorum*, *ſeruatorum medicamina*, *ſuſpiciones frontis*, & *inſtituras immanium cauerat*. Solebant & fugitivi pedum amputatione coerceri, quae adeo quia parum perfuaſerat, eadem mulctari, *l.* 3. *D. de fer. fug.* ficut falfario incifos digitorum nervos Alexandri decreto Lampridius, Claudii praecifis manibus Suetonius feribit, ideni Galbam numulariis non ex fide verfantis pecuniae, manus amputaſſe: meofque ejus affinibus, & Gallicanus in Caſſio, multis deferibus & Caſſio cornu incifa & ſuppliciis. Herodianus Pontius. ὅσοις οἱ τυράννοι τὰς ἀνατομὰς ἐπετέλουν, ὃν ἐκτομίαν ἐποίουν τῶν ἀνδρείων ἐπιτηδείων, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ γένους ἄνδρες γένωνται. VI *Iuuy deſcript.* Juſtinianus Nov. XVIII. exaſperi non ex legis praeſcripto opoſchian conficienti manus abſcindende jus dari. Apoſtolus convictarum & NO. XIII. eadem prenam indicit ſcriptori librorum haereticorum. Conſtantinus tamen & *pugilatori* jubet liquido plumbo manus cadere, *l. ult. C. de malef.* Quae poena quod Conſtantinum in ufu fuit. Et ex Na.quadam Leonis & Conſtantini patrui lingua praecidituf. Sed de omni hoc genere poenarum fufius Lipſius in Elect. & Hieronymus & Plautinis placitis his verbis. Ἐπιτίθεσθαι τὴν τοῦ κυνὸς τὴν ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἀποτομὴν ἐπιτίθεσθαι τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀποτομὴν τῷ κυνὶ ἐπιτίθεσθαι τὴν τοῦ κυνὸς ἀποτομὴν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπιτίθεσθαι τὴν χεῖρα ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος τὴν χεῖρα τοῦ ἀνθρώπου τὴν χεῖρα τοῦ κυνὸς ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος

statim ac civitas, ut Cicero scribit pro L. Cornelio. Ideoque liberto patronus tribum emi mandat, *l. patronus, ff. de leg. 3.* quo jure, ut lex ait, ferret, commoda, id est, annonas, tesseras frumentarias, liberalitates principis, ad quem locum proprie pertinet hæc vetus inscriptio urbis Romæ. TRAJANO AUG. GERMANICO DACICO PONT. MAX. TRIB. POT. VI. IMP. IV. COS. V. P. P. TRIBUS XXXV. QUOD LIBERALITATE OPTIMI PRINCIPIS COMMODA EARUM ETIAM LOCORUM ADJECTIONE AMPLIFICAVIT.

CAP. XV. *Lex XII. Tab. De denunciatione testimonii, & denunciationibus quæ fiunt ad domum.*

PAulus *lib. 1.* ad edictum scribit neminem de domo sua extrahi debere, *l. 12. ff. de in jus voc. l. nemo, de div. reg. ju.* Tractavit eo libro de damno infecto, quo edicto ei qui non est in jure prætor domum denuntiari jubet, verecunde, ut Ulpianus ait, non extrahi de domo sua, *l. 4. §. prætor, D. eod. tit.* quod & ad eundem modum ad idem edictum Paulum scripsisse, argumento sunt *d. l. 21. & l. 19. & d. l. nemo*, quæ omnino referendæ sunt ad edictum de damno infecto. Constat vero ex Ulpiano in *d. l. 4.* eam denunciationem, vel in personam fieri ejus, qui domi suæ est, vel si domo absit, ad domum præconis voce, & libello ædibus adfixo, quod & aliis in causis frequenter fit, *l. vim, §. nupta, D. ad l. Jul. de adul. l. 13. ff. de excus. l. 5. §. 1. ff. quod vi aut clam, l. 1. §. 1. D. de agnosc. lib. l. 2. C. de annali excep. l. 1. C. Th. si cer. pet. chir. No. Theod. de Invas. 1.* Denunciatio quoque ea sive citatio absentium reorum, quæ per triduum fit ex *l. inter, ff. de pub. jud.* ad domum fieri clamore vel buccina publice debet. Gajus Graccus apud Plutarchum: [illegible]. Item denunciationes [illegible] licet testes evocantur [illegible] diebus [illegible] ingenti [illegible] lasionem [illegible], quoniam testes [illegible] magna voce, & amplo boatu, quod convicium [illegible] vocat quasi convocium, ut quodam loco Ulpianus noster ait, quo sensu & Cicero cantorum convitium dixit. [illegible] lus autem *Ob* primo loco pro *ad* sumitur, secundo pro *circum*. Notandum est valde quod dicitur [illegible] bus: nam ex eo constat vetus hoc jus esse, ut per [illegible] testimonii denunciatio fiat, sicut & reatus, *d. l. inter.* [illegible] *Ob portum*, id est ad domum [illegible] verba [illegible] Paulus [illegible] de damno [illegible] Decemviros ob portum [illegible] extrahi testes de [illegible] *tab.* [illegible] quo sumpta [illegible]

CAP. XVI. *L*[illegible] *antestatione.*

NOn omnes qui in jus [illegible] sequuntur, manu injecta duci in jus possunt. Ex domo sua vocati [illegible] asylo vo[illegible] [illegible] qui [illegible] [illegible] tabul. significatum [illegible] [illegible] *in jus vocati* [illegible] *antestari*: forte legendum [illegible] *in jus vocat*, [illegible] quoque forsitan legendum Ciceronis 2. de legib. De manus injectione loquuntur sæpe XII. tabul. ut alio capite, *Si calvitur pedemve struit, manum endo jacito*. & alio: *deinde manus injectio esto, in jus ducito. Encapito* id est incipito. Sensus hic est, ut qui reum in jus vocat, non euntem ducat manu injecta, & antestetur: nec enim jure ducitur quis nisi antestatus. Porro sicut denunciatus dicitur, cui fit denuntiatio, *l. venditor, D. de judic.* ita antestatum dicimus eum qui testato convenitur, qua ratione & pater fiduciarius antestatus dictus est olim auctore Gajo in Institutionibus. Et ut paucis duplicem tam veterum quam novorum errorem perstringam, superstites sive testes non dicuntur antestari, & antestatorum non attrectatur auris, sed testium. Lex Bajuvaria, *testis*, inquit *per aurem trahi debet*. At sicut is qui adversarium ex B domo sua in jus educit, injuriarum tenetur, *l. qui in domum, ff. de injur.* & is qui satis offerentem trahit, *l. 5. §. ult. ff. qui satisd. cog.* ita eum qui intestatum in jus ducit, injuriarum teneri recte Acro & Porphyrio scribunt. Intestatum oppono antestato, ut Plautus, quod antestati definitionem meam plane confirmat. Ceterum sunt, ut prædiximus, qui in jus vocati sequuntur ultro, non deducuntur, veluti e domo sua vocati, vel satis offerentes, vel intestati. Sunt qui ducuntur, ut ceteri fere omnes, qui in jus vocari possunt. Est & tertius ordo eorum, qui neque sequuntur neque ducuntur, id est, qui in jus vocari non possunt, quos enumeratos fuisse reor notissimo titulo, *Qui neque sequantur neque ducantur*, quo demonstratum est inter cetera ductos jam ab aliquo, & vinctos nervo aut compedibus C secundum XII. tab. necdum solutos, ab alio in jus vocari non posse, arg. *l. 4. in prin. ff. de in jus voc.* sicut & ii qui religione loci quasi vincti tenentur in jus vocari non possunt, *l. 2. ff. de in jus voc.* & ob id ad eum titulum solutus quis sit necne Gajus exposuit, *l. solutum, ff. de verb. sign.* Illud non est omittendum, quod ex Livio Priscianus scribit, impuberem libripendem esse non posse neque antestari: quo loco antestari passive accipitur, & significat ut idem Priscianus ait [illegible] Apparet antestari dici ab ante [illegible] Priscianus [illegible] *ego antestari*, in[illegible] *manum injicio*. Ut vero impuberem [illegible] antestari non licet, ut sit [illegible] quem patrem esse ætas non patitur, an [illegible] antestari & ducere non licet? quod D non puto, nisi sit infans, *l. 4. in princ. ff. de in jus voc.* vel virgo filiaf. *l. neque, ff. eod.* Infantes pueri puellæve filiaf. neque sequuntur, neque ducuntur. Pueri qui excesserunt infantiam vel puellæ sui potentes vel pubertati [illegible] antestari [illegible] possunt, non [illegible] scribit: qua [illegible] non [illegible] virgines [illegible] in forum & judicium venire cogebantur vetere [illegible], ut Tacitus ait, [illegible] hodie domum mitti [illegible] ad testimonium [illegible] *si autem* [illegible] E [illegible] ab adversario domo non extrahuntur [illegible] publici debita causa [illegible] apparitore [illegible] in publicum [illegible] decet [illegible] quod idem [illegible] ex fide [illegible] Priscianus valde corruptus [illegible] Gajus [illegible]

A stitutorum: *Adhibitis non minus quinque testibus puberibus, item libripende*. In eodem. *Qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens*. Quæ cum non ita sint in Gaji Institutionibus, quæ vulgo circumferuntur, apparet interpretationem Aniani ad illas eam esse, non ipsum Gaji contextum: quod & argumento manumissionis factæ in ecclesia, quam manumissioni censu factæ substituit Anianus, & adfiliatorum appellationis, qua etiam utitur in *l. 2. C. Th. de leg. her.* & multis aliis comprobari potest.

CAP. XVI. *Proferre, & differre.*

DIfferentia est inter proferre & differre. Proferre est diem prodictam prorogare. Differre est rem in aliud tempus conferre, nulla cum dies ante prodicta fuisset, & hoc sensu Paulus in *l. unius, §. pen. ff. de quæst.* Adeo ut propterea & differantur, & proferantur custodiæ. Et in tit. de receptis, vel arbitrium differri vel diem compromissi proferri. Sed qui profert & differt, non contra: itaque latius patet dilationis nomen, quo modo Corn. Tacitus res prolatas, easdem & res dilatas vocat. Sunt autem res prolatæ feriæ judiciorum & litium. Seneca *de brevitate vitæ*. Diripitur ille toto foro patronus & magno concursu omnia ultra, quam audiri potest, complet. Quando, inquit, res proferentur? Significat rebus prolatis cessare patronos, quod & de Jurisconsultis M. Tullius scribit in oratione *pro Muræna*. Hoc toto *cap. XXIII. lib. VI.* [illegible] Alciatus pessime exposuit, depravata etiam *l. Aurelio, ff. de lib. leg.*

C

CAP. XVII. *An collega tutor dari, vel apud collegam manumitti possit.*

PUto differentiam esse inter tutelam & manumissionem, quod prætor collegam tutorem dare possit, Duumvir, sicut ordo unum ex suo corpore, vel Duumvirum, *l. ubi, ff. de tut. & cur. dat. l. pen. ff. qui pet. tut.* nam se tantum prohibetur prætor tutorem dare, *l. 4. ff. de tut. & cur. dat.* non collegam, longe aliud est in manumissione: nam prætor vel consul, apud se manumittere potest, *l. 5. ff. de man. vind.* etiamsi minor sit XX. annis, *l. si rogatus, §. ult. ff. eod.* Sed hoc casu causam probabit collega non ipse, *l. 1. ff. de offic. cons.* ac similiter præses apud se manumittit, *l. 2. ff. de offic. præs.* & magistratus municipalis, *l. 4. ff. de adopt.* Sed non apud D collegam, *l. apud eum, ff. de manumis. l. apud filiumfam. §. 1. ff. de man. vind.* & omnino sicut per procuratorem non fit manumissio, *l. 3. C. de manum. vind.* quod nemo alieno nomine lege agere possit, causa tamen probatur recte per procuratorem, *l. etiam, §. absens, ff. eod.* quod & vetus hæc inscriptio docet, *Priscus manumissus ad consilium procuratorio nomine, apud Domitianum*: Ita vero apud collegam non manumittimus, sed causam apud eum probamus recte, ac deinde causa probata, nos ipsi apud nos manumittimus. Causam nos ipsi non probamus, ne videamur rei nostræ cognitores esse. Manumittimus apud nos, quia domini sumus, & detracto quoque magistratu servum ad libertatem perducere possumus. Differentiam superiorem inter tutelam & manumissionem confirmat conjunctio *d. l. ubi, cum d. l. apud eum, & l. apud filiumfam.* quæ omnes sunt ex eo- E dem auctore & libro. Sed quæ sit ejus differentiæ ratio, plane nondum exposui. In collegam jurisdictio non est. Vacat jurisdictioni, qui vacat manumissioni, & ideo non recte collega apud collegam manumittit. Tutoris datio non est jurisdictionis, & ideo recte datur tutor collega, quia & cogi non potest, ut munus injunctum agnoscat, cum jure magistratus se excusare possit, & alios, qui excusationem non habent, in hoc tantum exigimus dantis jurisdictioni esse subjectos, ut captis pignoribus, aliisve remediis delatam tutelam agnoscere compellantur: quod sine jurisdictionis officio fieri non potest.

CAP. XVIII. *Adire hereditatem, bona, institutionem, testamentum, nomen.*

ADire hereditatem est suscipere hereditatem ex testato vel ab intestato, & quasi aditum in eam facere, ut in *l. filius, §. penul. ff. de lib. & postu.* aditus est ad hereditatem, id est adiri hereditas potest. Cernere autem est quasi decernere se heredem esse velle, ut *l. is qui heres, §. penul. ff. de adq. hered.* Antequam heres institutus decernat de hereditate, & *l. pupillus, eod. tit.* Neque scire, neque decernere talis ætas potest. Respicit ad formulam cretionis, *cernito cum scieris*. Uterque actus legitimus est, & ideo pure fit, *l. actus, ff. de div. reg. jur.* & semel *l. si solus, §. ult. ff.* B *de adq. her.* & per se non per alium, *l. per procuratorem, ff. eod.* & verbis conceptis, *l. cum qui, §. ult. ff. eod.* & testibus præsentibus. Cicero XIII. *ad Atticum, Cretionem testibus præsentibus* LXII. Varro. *In cretione adhiberi jubent testes*. Utriusque symbolum, digitorum percussio, ut antestationis, aurium attrectatio, manumissionis, palmæ ductus. Dixi, uterque actus: nam fuit aliqua differentia inter aditionem & cretionem, quam ex Ulpiani Fragmentis cognosces. Ceterum non adire tantum hereditatem auctores dicunt, sed & subire tam græci quam latini, ut docui *Obs. 3. cap. 6.* & obire, Agraria prima, *Hereditatum obeundarum causa*. Festus. *Obitu dicebant pro aditu. Obescis, oberit, vel aberit*, sic lego, obescit, ut superscit pro supererit, escit pro erit, etiam in XII. tabul. *ast ei custos nec escit*: & alio C loco. *Si morbus ævitasve vitium escit*: & alio. *Cui suus heres nec escit*: & alio. *Si adgnatus nec escit*: & Lucretii 1. *Ergo rerum inter summam minimamque quid escit*. Dicebant & adire bona, *l. 1. C. de test. mil.* Symmachus *in epistolis. Aditione bonorum successit*, Lucianus, [illegible]. Et adire testamentum. Ambrosius *Psal. 118. Novum testamentum singuli adeunt, & omnes possident*. Græci interpretes ad *l. 4. ff. de fid. lib. & ad l. 31. ff. de excus.* [illegible], & ad *l. 31. ff. de excusat.* [illegible], qua forma & repudiare testamentum Pomponius dixit in *l. illud dubitari, ff. de adq. hered.* Testamentum pro hereditate accipitur, ut & institutio & substitutio, *l. 10. ff. de cond. inst.* Institutio data, & *l. ex facto, §. ult. ff. de vulg. subst.* substitutio relicta. Græci ad *l. 36. ff. de statulib.* [illegible] D Adire autem nomen dicitur is, qui testamento adoptatus nomen suscepit quod ferre jussus est. Velleus Paterculus *lib. 2. Non placebat adiri nomen invidiosæ fortunæ Cæsaris.*

CAP. XIX. *De juris & constitutionum differentia.*

SEparatur sæpe jus a Constitutionibus, ut *l. falsa, de cond. & demon. l. 4. §. contra, ff. de doli excep.* quia multa constitutiones benigne, aut severe contra jus introduxerunt. Jus veteres leges appellamus aut plebiscita, aut edicta, aut Jurisconsultorum auctoritates. Jure liberis damnatorum non servantur libertorum jura, Constitutionibus servantur. Jure ad tempus ordine motus ex crimine famoso, etiam post tempus infamis manet, E Constitutionibus post tempus labes pudoris eluitur: eodem genere multæ aliæ leges, quæ inter se pugnare videntur, in concordiam adduci possunt. Hanc quoque differentiam juris, & constitutionum belle comprobat, quod de Macrino Capitolinus scribit, fuisse eum in jure non incallidum, adeo ut statuisset omnia rescripta veterum principum tollere, ut jure, non rescriptis ageretur. Longe alia mens fuit Caligulæ, qui de Jurisconsultis quasi scientiæ eorum omnem usum abolituros sæpe jactavit se effecturum, ne quid præter se, id est, præter id quod ipse constituisset, respondere possent.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA OVIEDO

CAP. XX. *Vulgaris clausula, Annua, bima, trima die.*

QUod est scriptum in *l. 1. ff. de do. prel.* annua die pecuniam dotalem reddi, aut ex Justiniani constitutione est, aut compendium orationis affectavit Jurisconsultus annuam, bimam, trimam diem dicere volens, ut in *l. talis, ff. de leg. 1.* Utrum, inquit, annua die dabuntur: & Ulpia. *in Frag.* in ea dote, quæ annua die reddi debet, & Suetonius *in fine Augusti*. Produxit quædam ad vicena sestertia, quibus solvendis annuum diem finiit. Annuum diem pro tribus pensionibus & summis accipio, nam hæc erat vulgaris clausula testamentorum, *d. l. talis, l. cum vulgari, ff. de do. prel.* erat & ceterorum negotiorum. Alia legata, ut idem Suetonius ait, Augustus repræsentari jussit, hoc scilicet adjecto verbo, præsentia, quod efficit, ut vulgari clausula non contineantur ex Servii, & Labeonis sententia, *d. l. talis*. Alphenus contra. Sic enim legendum est in *l. Titio, ff. de leg. 2.* Non est verum quod Alphenus retulit C. *præsenti* (Sic Flor. *præsenti* pro *præsentia* aut *præsenti die*, ut in *l. 1. §. si legata, ff. si cui plus quam per legem Falc. l. 11. de cond. & demon.*) non deberi: ut subjecta ratio demonstrat: Quia diem proprium habuerunt. Seneca in Sausoriis. *Dicito illo tibi annum biennii triennii diem debere*, lego, *annua, bima, trima die debere*. Utraque emendatio est satis clara. Legatum autem ita relictum, Annua, bima, trima die legata annua appellari in *l. 15. §. non idcirco, ff. ad leg. Falc.* vellem ne vir doctus scripsisset, est enim unum legatum, non plura, & tribus pensiones plures esse constituendas hæc verba, in ceteris annuis legatis, indicant satis in *eo §*.

CAP. XXI. *Legatum proconsulis habere propriam jurisdictionem*;

LEgatus proconsulis nihil proprium habet antequam a proconsule ei mandata sit jurisdictio, *l. legati, ff. de offic. proc.* ergo ἐξ ἀντιδιαστολῆς mandata jurisdictione aliquid proprium habet. A legato proconsul appellatur, *l. 2. ff. quis, & a quo ap.* Hoc est absurdum, nisi legatus proprium aliquid habet; videtur enim idem a seipso appellari: quamobrem & ab eo, cui prætor mandavit jurisdictionem, qui eam sane suo jure non habet, prætor non appellatur, *l. 1. ff. eod.* Sed legatus proconsulis eam habet suo jure, licet non ante, quam sit ei mandata jurisdictio, quam utique ei mandare cogitur proconsul, nec enim optat ipse sibi legatum, sed ei datur quasi adjutor ex S.C. ut de Fontejo Appianus scribit 1. ἐμφυλίων a Senatu Servilio dato, qui tum proconsul erat in Italia: nam & olim in Italiam proconsules mittebantur cum legatis, postea desiere mitti usque ad Adrianum, deinde Marcus juridicos dedit, ut Spartianus, & Capitolinus scribunt. Verba Appiani hæc sunt. ἐπεμψαν δὲ αὐτῷ καὶ φοντήϊος ὃς ἐπρέσβευεν αὐτῷ: καλοῦσι δ' οὕτως τοὺς τοῖς ἡγεμόσι τῶν ἐθνῶν ἐκ τῆς βουλῆς ἑπομένους ἐς βοήθειαν. Ut autem proconsul suos comites habet, ita & legatus *l. 6. §. pen. ff. de pœn.* Comites, id est, adsessores jurisperitos: sic in libris nostris Comites accipiuntur semper: eodemque sensu Plinius 13. *cap.* 10. *Non sunt, inquit, prætereunda, & L. Lucullo proconsule Beticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger e comitibus ejus prodidit*. Hos autem sibi proconsul, vel legatus adoptat suo arbitrio, *l. 10. §. ὁμοίως, ff. de excus.* Habuit etiam legatus proconsulis Africæ, ut Spartianus scribit, lictores cum fascibus & sellam. Non est omittendum, posteriores legatum appellasse ἐν προσώπῳ, puto quod cujus legatus est personam repræsentet: Theophilus in *tit. De susp. tut.* & Balsamo *ad Synodum* VI. *in Trullo*, & sæpe interpretes βικάριον.

CAP. XXII. *Fugæ argumentum.*

QUantum sit fugæ argumentum, usus rerum docet, & leges demonstrant multis locis. In *l. si in libertinum, ff. de bon. lib.* reus qui fugit damnato comparatur, ejusque bona publicari significatur: atque ita olim Romæ sæpius qui in exilium voluntarium ierant, postea aqua & igne interdicti sunt, ut M. Tullius, & Metellus Numidicus, & de Metello adjicit Appianus *lib. 1. καὶ φθάνει*, quæ vulgaris erat adjectio, ut ad legem Juliam de vi publica *lib. 5. Sententiarum* exposui. Interdictionem porro sequebatur publicatio bonorum omnium sicut hodie deportationem, cujus ipsum per se nomen bonorum omnium spoliatio est, *l. ult. C. de sent. pas.* In Nov. LIII. sui propemodum ipsius accusator dicitur is, qui est in fuga. In *l. 7. §. præterea, ff. de susp. tut.* sua sententia esse suspectus: notum etiam illud, *Fatetur facinus is qui judicium fugit*.

CAP. XXIII. *De alienatione prædiorum dotalium, & pupillarium.*

ULpianus Protribunalium scripsit libros x. quibus tractavit de causis, quæ nec mandantur, nec delegantur, sed a Prætoribus ipsis præsidibusve pro tribunali expediuntur, veluti de salariis, mercedibus, nutriciis, proxeneticis, de restitutionibus minorum, de tutoribus aut curatoribus dandis, de transactione alimentorum, de prædiis pupillorum alienandis: & de hac postrema causa tractans, definivit urbana, & rustica, & suburbana prædia, *l. 198. ff. de verb. sign.* Id etiam scripsit quod est in *l. 5. ff. de fun. dot.* Julianum *lib. 16. Digestorum*, ex quo est *l. 7. eod. tit.* in eam sententiam, in fundo dotali, cujus lege Julia alienatio prohibita est, scribere, ei fundo servitutem imponi, vel remitti non posse: quo exemplo, & in Oratione D. Severi de prædiis pupillorum sine decreto non alienandis Ulpianus *lib. 2.* Protribunalium, ex quo sumpta est *d. l. 5.* scripserat, alienatione prohibita, servitutum quoque remissionem, vel impositionem prohibitam videri: quod & libris ad edictum scripsit, *l. 3. §. pen. ff. de reb. eor. qui sub tut. vel cur. sunt*: & sane ut in lege Julia, ita & in Oratione Severi alienationis verbum accipitur eodem modo, pro voluntaria primum non pro necessaria: nam ut ex causa damni infecti vicinus fundum dotalem possidere juberi potest, *l. 1. ff. de fun. dot.* sic & fundum pupillarem, *l. 3. §. 1. ff. de reb. eorum, &c.* in illo loco, ut procedat, juberi etiam possideri poterit, qui usucapionis vel dominii verbo mutilus videtur: unde sic lego, ut dominium procedat, juberi etiam possidere poterit. Græci, ἐπὶ τῷ δεσπόζειν. Item in utroque jure non tantum dominii, sed & juris alienatio prohibetur, puta servitutis, vel emphyteuseos, & ideo recte in *l. 16. C. de præd. min.* dominium sive jus. Ex utroque quod culpa mariti vel tutoris usucaptum amissumve non utendo est, restauratur, *l. si fundum, ff. de fun. dot. d. l. 3. §. pen.* Eodem modo & in solutum dationem & cautionem dandi utroque jure infringi dico. Sed excipitur ubique provocatio, quæ fit judicio communi dividundo, *l. 2. C. de fundo dot. l. si pupillorum, ff. de reb. eor. &c. l. pen. C. de præd. min.* Verum dissident etiam in aliis plerisque, Lege Julia urbani & rustici prædii alienatio prohibetur, *l. 13. ff. de fun. dot.* Oratione Severi rustici, & suburbani, non urbani. Sed ex constitutione Constantini etiam urbani, *l. lex, C. de adm. tut.* Id lege Julia abscise & destricte inhibetur alienatio. In Oratione Severi, sine decreto. Et hoc decretum a Prætore Constantiniano interponi Constantin. ait in *l. ult. C. de præd. min.* scribens ad Senatum (vitiata enim ejus constitutionis inscriptio est) in urbe scilicet Constantinopolitana, quæ modo tres Prætores habuit, Flavialem, Constantinianum, Triumphalem, modo quatuor, modo quinque, modo octo, Constan-

tinianum, Constantianum, Theodosianum, Arcadianum, Triumphalem, Augustalem, Romanum, Laureatum, ut ex C. Theodosiano didicimus, ad extremum tres tantum ex constitutione Martiani, *l. 1. C. de off. præt.* Decretorum interpositio proprie pertinuit ad Constantinianum, *d. l. ult.* Valde autem notandum quod ait *d. l. ult.* Duntaxat ut *l. 12.* Tantum: nam & Orationis verba docent, ob æris tantum alieni causam decreto prædiorum pupillarium venditionem vel obligationem permitti posse, quod declaratur aperte in *l. 5. §. si æs alienum, de reb. eor. &c.* Recte, venditorem vel obligationem: nam & citra hanc causam donationem propter nuptias, vel dotis dationem ex utilitate minoris decreto permitti constat, *d. l. lex, C. de admin. tut. l. ult. C. si major. fac. alien. rat. hab.* Neque obstat *l. 8. C. de præd. min.* quoniam donaverat maritus sine decreto: idque Basilici ad eam legem Synopsis expressit: rursus *d. l. 8.* nihil obstat *l. 1. C. si adver. donat.* duæ enim sunt unius constitutionis partes, quarum una est de prædiis, altera de rebus mobilibus, cui etiam congruit *l. 1. C. Greg. si adver. don. spons. fac.* Ceterum & ex *No. 115.* obligatio prædiorum ipso jure permitti videtur minori XXV. annorum, ejus a qua heres institutus est ab hostibus redimendi causa.

CAP. XXIV. *Explicatur & emendatur l. quod condicionis, ff. de mor. cau. don.*

EXistimavi alias *l. quod condicionis, §. 1. ff. de mor. cau. don.* de lege Falcidia accipiendam esse: & sane communis opinio hæc est. Sed videamus an melius sit secundum inscriptionem totam eam legem accipere de lege Julia & Papia, ut una sit oratio, quæ quod proponit a primo, condicionis implendæ causa data, licet non ex bonis mortui proficiscantur, capere tamen supra modum legitimum solidi incapacem non posse, id deinde adhibita distinctione iis verbis, *Certe quod*, &c. ita emendat, ut data a statulibero condicionis implendæ causa ex peculio, quod is habuit mortis tempore, supra modum capere non possit is, qui ex bonis testatoris solidum capere non potest, quia scilicet hæc videntur esse ex bonis defuncti, qua ratione verum est etiam ea heredi in Falcidiam imputari quasi hereditario jure percepta. Verum ea quæ dat statuliber, si adquisierit post mortem testatoris, vel si alius pro eo dederit, quæ legatarius, quæ fideicommissarius, quæ coheres, quæ ex bonis testatoris non proficiscuntur, cur non capiet is, qui ex bonis testatoris certo capiendi modo coercetur, qualis fuit conjux legibus illis, cum & ex substitutione pupillari non judicetur incapax, *l. 6. ff. de vulg. subslit.* *Certe* ait, quasi superiori sententia falsa, ex alio forsitan auctore ab Ulpiano relata cujusmodi ἀντινομίαι multæ sunt in legibus sumptis ex Pauli & Ulpiani libris eadem ratione conflatæ: insignis est in *l. 1. ff. de inst. leg.* Ait, *modo legati concesso*: malim, *modo legi concesso*. Quod Basilica confirmant, & superiora verba, *is cui certum modum lex concessit*: & ita ad easdem leges Terentius Clemens in *l. sed si hoc specialiter, ff. de condit. & demon.* Amplius legi concessæ portionis, & *l. 67. ff. ad leg. Falcid.* Statutam legi portionem.

CAP. XXV. *Jurisconsultorum appellationes variæ.*

IN archetypo Pand. Florentinarum, ita est conscriptus titulus secundus libri primi πρώτων, *De origine juris, & omnium magistratuum & successione eorum*: legendum puto: *& successione auctorum*, ut in *l. 2. §. post originem, eod. tit.* Constat vero Jurisconsultos auctores dici locis quamplurimis simpliciter, vel juris auctores, Velleus Paterculus: *Domitium Scævolam divini, humanique juris auctorem celeberrimum*. In §. *responsa, Institu. de jure nat.* scriptum est, juris prudentibus esse permissum jura condere: quam scripturam nimis delicato fastidio respuunt quidam (*). Eutropius *Ulp. juris conditorem*

Tom. III. Pror.

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 2. cap. 11.*

vocat, Justinianus Sex. Cœcilium, *l. 1. C. de com. ser. man.* idemque alibi passim juris conditores, & legumlatores, jurisconsultos, & *l. ult. C. de cur. fur.* juris interpretes, alii Juridicos, Plutarchus Scævolam νομοδείκτην in Gracchis. In *l. 4. ff. de ext. cog.* Paulus scribit ex rescripto D. Pii juris studiosis salaria petentibus extra ordinem jus dici: itaque eo rescripto corrigitur quod ex veteri jure, vel more Ulpianus scribit in *l. 1. §. proinde, & §. sed & si comites, eod. tit.* nam juris studiosos constat pro juris professoribus & adsessoribus, comitibusve judicium accipi, *l. 1. D. de offic. adsess. l. mortis solet, D. de pœn.* Est igitur hæc appellatio communis tam præceptorum quam discipulorum, & auditorum juris: quo nomine, ut de his quoque aliquid adscribam, censentur qui juri discendo dant operam intra decennium jam non discipuli, sed incolæ censentur ex epistola Adriani, *l. 2. C. de incol.* Seneca XIX. *Epist. Non novimus quosdam qui multis apud philosophiam annis persederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni noverint? Pertinacissimos quidem & assiduos, quos ego non discipulos philosophorum, sed inquilinos voco.*

CAP. XXVI. *Pauli sententiæ quædam.*

ANtonius Loisellus Bellovacus vir juris scientissimus, & mihi summus amicus superiori anno antiquissimi cujusdam Jurisconsulti Consultationem, quam meas colligendi otium nactus cum eis pro exemplo fortasse an quandoque editurus sum, ad me misit, in qua consultationis singulis capitibus reddito responso, non ut fit, consultor ad auctores transmittitur, sed ipsa auctorum verba proponuntur ex Codice Gregoriano, Hermogeniano, Theodosiano, & ex Pauli Sententiis, quibus suum Jurisconsultus ille responsum comprobat atque confirmat: qui mos & in judiciis olim servari solebat: edebant namque litigatores, & producebant integra legum verba, pro se quisque. Porro inter Pauli sententias, quarum auctoritate utitur, quædam sunt nondum editæ, quas ut mihi Loisellus non invidit, non debeo etiam ipse ceteris invidere: proponam igitur eas hoc capite, & apponam singulis interpretationem. Ac primum quidem ex *lib. 1. tit. 1.* duæ sunt, quæ sequuntur. *Functio dotis pacto mutari non potest, quia privata conventio juri publico nihil derogat*. Fungi dicitur dos cum datur, vel cum redditur, ut *tit. de dotibus in Frag. Ulpiani*. Functionis hujus certæ sunt leges, quæ pactis privatorum mutari non possunt, ut si conveniat dotem reddi quadrima die, *l. ut autem, ff. de pac. dot.* Non potest etiam jus publicum testamento mutari, *l. 1. §. illo proculdubio, C. de lat. lib. l. 5. §. Julianus, ff. de adm. tut. l. cerdonem, ff. de op. lib. l. nemo, ff. de leg. 1.* & generaliter quemadmodum id quod fit testamento, fit & conventione recte, vel contra, *l. 46. ff. de pac.* ita plerumque quod non fit conventione, non fit & testamento: utrumque enim ad res privatas actusque privatos pertinet: *De criminibus propter infamiam nemo cum adversario pacisci potest*. De hac quæstione satis scripsi *lib. VI. cap. XI.* Sequuntur sententiæ quatuor *ex eodem libro tit. 3. Voluntarius procurator qui se alienis negotiis offert, rem ratam dominum habiturum cavere debet*. Voluntarius procurator est qui se alienis negotiis offert sine mandato, qui voluntarius amicus in oratione pro Cæcinna, voluntarius procurator in Bruto, procurator simpliciter in Pandectis sæpe, cum tamen proprie simplex appellatio ei tantum conveniat, qui mandatum habet. Is vero cavere de rato omnimodo debet. Verus procurator de quo non dubitatur, an procurator sit cavere non debet. *Actoris procurator non solum absentem defendere, sed & rem ratam dominum habiturum satisdare cogitur*. Actoris procurator verus satisdat de rato, si dubitetur de mandato, *l. si is a quo, §. si procurator, ff. ut in possess. leg.* Dominum defendit, veluti si duplicia judicia sint, *l. 15. §. ult. ff. de procur.* vel si mutuæ petitiones, argu. *l. 34. ff. eod.* & hoc totum est ex edicto prætoris, *l. 33. §. ait prætor, ff. eod. Petitoris*

sis prouocator rem vanam domiuum habiturum disfiderante A
aduersario fatisfiere cogendum est: quia nemo in re aliena
edomus est fine fatisfactione. Superior fententia eft de acto-
re. Hæc de petitore. Adhor eft qui agit in perfonam, pe-
titor qui agit in rem. Utriufque procuratorem fi de manda-
tu dubitetur fatisfiat de ratio, §. 7 vero in perfonam, Iuffi-
um de fatisfier. Quia nemo, inquit, in re aliena, &c. Hinc
regula vulgo enuntiatur de defenfore: fed hoc loco con-
fiat eandem de procuratore conftitui oportere. *Si fatisi*
non det procurator adverfario, actio ei adverfus dominum non
datur. Voluntarius procurator etiamfi fatisfiet actio ei
adhortis nomine non datur. Cæterum procurator, id eft,
qui fe mandatorem profitetur, fi fatisfiet de rato, actio
ea adhortis nomine datur, *Item falum*, §. 3. *ff. de procurat.*
Eodem libro *Sententiarum* Paulus poft titulum *de iudicio-*
rum ab hac feuentia *In poffeffione hereditatis*, &c. dari ti-
tulus debuit, *De poffeffione hereditatis*, vel ut in confulta-
tione: *Si hereditas vel quid aliud petatur*: cui rei tres
fententiæ eadem confultatio adfcribit, quarum unam fe-
quenti capite exponam, fcquuntur alia. *Qui petit here-*
ditatem, probare debet eam ad fe mortis quum ad eum
qui poffidet, fore ex teftamento fine ex inteftato pertinere.
In petitione hereditatis affori incumbit onus probandi,
l. fi fcripturæ, C. de probat. I quidam, ff. eod. Deo res quæ
quis petit fui effe putat petere fuum: at tamen, ut ipfi
incumbat neceffitas probandi eas ad fe pertinere. Ut in
vindicatione hereditatis, fic & in vindicatione fingula-
rum rerum petitori non poffeffori incumbit onus pro-
bandi, *Iicit quis, ff. de rei vind. l. 2. C. de probat.* & hæc eft
regula vetus, *l. 1. C. Ubi fole fit actionem. Et l. ibi. 2. tit. Ex*
empto & vendito, eft hæc fententia: *Petitorio debitoris C*
adverfus creditorem, qua pignora vel fiducias diffolvit
nifi ille detur, nifi a reflatore inducias ad eas tranfi-
mifit. Hæc fententia de creditore pignoratitio eft, qui
pignus fiduciamve non jure vendidit: quo nomine de-
bitori ita demuum tenetur, fi debitor retam ventidio-
nem fecerit: quod utique videtur non fecifle, fi petiti no-
mine cum creditore experiatur: interquam eatem ha-
bet, adio non eft ergo nec tranfmiffio in heredem:
quique petitorem in fecundo *tit. l. 2. de rei vind. pig.*
ag. non repetit, *vel in*, quod pofuerat in prima parte.
Ex *tit. 3. De legatis*, hæc eft fententia. *Poft diem*
legati exitorem affum, qua inchoata non eft ad heredem
non tranfmittitur. De legato vindicationis contra idem
ftatuit eodem titulo. An igitur huic fententiæ locus
eft in legato damnationis, *l. 1. tit. 10.* in Conftitutione qua-
dam Claudii Cæfaris, *Ubi & trecenta nubis denegandi libri*
Iurium. Et *trecenta*, ad eft, de plano, quod & *quadrin-*
ta in *l. 13. C. de fervit.* Defiunetur & dies non ex
conftitutione, quibus proferipta manent: unde de plano
recte legi poffit. Hæc eft propoundenam legum con-
dicio vulgaris, quibus quidem cuiquam meritò Cæ-
far, qui de veftigiibus quibufdam, ut Suetonius feri-
bit, legem propofuit minutiffimis litteris, & angufti-
fimo loco, ait ne cui detrihere liceret.

CAP. XXX. *De Collegiis.*

Collegia funt cœtus, & coitiones fodalium, quæ in *l. 1. ff. de colleg.* dicuntur collegia fodalicia, & fi- E
milli forma a Dionyfio Halicarnaffeo *ἑταιρεῖαι*, id eft fo-
dalicia, in *fluminum* libris *ἑταιρικὰ συστήματα*. Ex iis certa
tantum quædam licita, & legitima funt, alia illicita.
Et religionis quidem caufa tam exiguo quam patriæ
plerumque collegia Senatus & principes Populi Roma-
ni permiferunt, *l. 1. ff. eod.* Patriæ religionis fuit colle-
gium Dendrophororum, & collegium Centonariorum,
de quibus eft *tit. in Codice Theodofiano*, & ne quis an
ad religionem paganam ea pertinuerint amplius dubi-
tet, hæc verba fufficient ex conftitutione Honorii, &
Theodofii ad populum Carthaginenfem de paganis fa-
crificiis abolendis, quæ eft *l. 20. C. Th. de pag. fac. & F*
tem. Omnia loca, qua Prudentii, qua Dendrophori, qua fa-
gulæ quoque nomina, & profeffionem genitilitia tempore

ephodiis vel fumptibus depromta fua eft hæc error fubnata A
compendia noftra domus fubleuare. Chiliarchas infuper &
centonarios, vel qui fibi plebis diftributionem ufurpare di-
cuntur confpiramus removendos. Chiliarchos jungunter Cen-
tonarii. An igitur *centonarii* pro *centonariis*, ut l. 162.
C. Th. de decur. & Hecatontarchas *fymmis fexta in Trul-*
la cap. 61. Extrema religionis fuit Judæorum collegium,
quod inter legitima habuiffe Cæfarem ex actis publicis
Iofephus ἀρχιερατικὸν ΧΙΙΙΙΙ. has verbis refert *καὶ τοῦ*
Γαΐου καίσαρος τὸν ἐκ τοῦ διασπορᾶς Ἰουδαίων ἀρχιερατικὸν
κατὰ τόπους χρόνον ἐαῶντι ἐν ἐκκλησίαις ἐπὶ χρήματα συνα-
γόμενον ἐπὶ ἐκείνοις φησὶν. Ait non prohiberi Judæos
ftipem conferre, ut agitare conuiuia, & cœtus ea
conditione funt, ipsa *l. 1. ff. eod.* tenuioribus quorum
collegia illicita non funt. Ipfos collatio conceditur, &
nonnullum a Trajano, vel Plin. *lib. 10. ep. 97.* Sodalitium
ne Amifenorum, & auctore Dione a Claudio dum col-
legia diffolvuntur, nominatim de conuenticulorum ex-
primitur ne ftant, & ea re ne fint ponitæ, ne cœa ex-
xia affave, ne celida public venerat: cui confequenter
Nero quoque & Vefpafianus ne quid veneat in popinis
præter olera & legumina, & in eandem finem aliud
quiddam Ampelius præf. urbi apud Marcellinum *lib. 28.*
quod edicto Francofci regis de tollendis arvifcum col-
legiis: etiam adeli aufa interpretatione ne de Cereris
id fuit femper collegiorum maximum vitium. Phlio
in Flaccum de Alexandrinorum collegio: *Δίκαιον φαίνε-*
ται τὸν ἄνδρα τὸν ἀποκτείναντα ἄνδρα πολίτην ἐπὶ τῷ
ἀδίκῳ τὸν ἀποκτείναντα ἄνδρα πολίτην ἐπὶ τῷ ἀδίκῳ. & inviti libri
ἐπὶ τὸν ἐπιτρέπειν τὸν ἀποκτείναντα ἄνδρα πολίτην ἐπὶ τῷ ἀδίκῳ
κτείναντα τὸν ἀποκτείναντα ἄνδρα πολίτην. Ex quo
apparet non tam fadionum meram, quam commeffatio-
num & comportationum interpretationem, quæ parit ca-
rerium, inutiliffima, nefandiffima quæque caufam fuif-
fe primam non admittendorum collegiorum omnium,
quæ de re & verbo fine *l. 22. tit. 12.* tum & *l. 3.* nouarum conftitu-
tionum, inuamus S.C. Inde in antiquis inferiptionibus
tuo tuatio hæc, *Collegio dendrophororum, quibus ex S.C.*
ante Kal. Ianuarias epulum ex S.C. ante Kal. Ianuarias
ut ad Judæor. collegio redeamus, fimulque caufam inhi-
bendorum collegiorum, confentemus, movet me ratio,
quam Aug. apud Philonem in fuis epiftolis refert, de col-
legia, & coitiones Judæorum (fynedria quædam lex Co-
dicis vocat, qua voce & Judæorum doctores in fuis libris
utuntur) ea fe idco permittere, quod non fine corrupti
primum & winiletiæ, deinde quod non fedirionum na-
tritale, fed fchofe temperantiæ, & juftitiæ fumme ar-
dore animi hominum omne virtutis genus amplectun-
tur: itaque hodie non modo diffoluta eorum collegia,
fed ejectos etiam eos & capite demnatos fane non pe-
nitet, quos vetus Chriftianorum Ecclefia non reiecit, quos
Deus Opt. Max. pre ceteris diuinis exteruis ad gloriam
elaturus eft: nec enim donationes fuas revocat. Probari
Judæorum collegia antiquitus conftitutum oftendit
l. 13. §. ultr. ff. de minor. 25. *ff. de excufat. l. 3. §. ult. ff. de*
decur. l. circumcidere, ff. ad leg. Corn. de ficar. Et quam-
vis *l. 1. C. de Judæis*, quæ legem Julianam refert, non
ideo pro illicitis habenda funt: aliquoin pugnaret ea lex
cum fequentibus: & par effet caufa collegiorum Chri-
ftianorum, quibus nihil legum prohibet, non prohi-
bet Chriftiani inuitia effe cenfuerunt. Hieronymus *de vita*
clericorum. *Non de lege, inquit, comperor, fed dolo*
quod nonnumquam hæc legem fruitida, fraudemque legis fa-
cias, & tamen ne fic quidem reformatur exercitia. Per fe-
dicionnmilia legibus illudamus, quod valde pertinet ad I.
27. *C. Th. de epifc. & cler.* Sed de hac fatis: hæc modo So-
lonis de fodalitiis, uti eft relatus in libris *ἀποστακτικῶν* hanc
tractationem claudat. *Ἐὰν δὲ ἕνωσις ἢ σύνοδος ᾖ κοινὴ*
κρίνει μόνον, ἢ συνεστὸς, ἢ ἐμπορικὸν, ἢ δικαστικὸν, ἢ
ἑτέρων ἕνεκεν, ἢ τῶν τοιούτων ἕνεκεν ἐξεῖναι ἐστὶν αὐτοῖς
ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύῃ βουλὴ
ἢ δῆμος, quæ longe aliter refertur etiam in *Pand. Flor. l. ult. ff. de coll. & corp.*

CAP. XXXI. *Novi errores quidam.*

INdignor quoties *l. 3. §. ult. ff. de pœn.* vel ea hæc, *Quinimo Rempe. falvum fore pœne obftrictus eft*, virum doctiffimum fic interpretari lego, *Pœne* decurio, qui fi-
dem Reipu. fua conferuarum fe inquerat, ordinem augere debuit tum, ex quo magiftratus erari poffent, fue quidem Reipu. falva effe nullo modo poterit, ut ei impetari non poffit, quod eius voluntate filius decurio filius eft: fpecioſa hæc diffu fant, non vera. Accurfius verifimile, *Quamuis*, inquit, *Remp. falvum fore pater ob-*
ftrictus eft, fenum tamen eft: ſegue loci ab Accurfio notati comprobant manifeſto. *Pater*, inquit, *alius decurio*: imo & non decurio. Qui iureverat. Iuriiurandi nomen ge-
nus. Ordo eſt: *Quinimo Rempe. falvum fore*, inquit, *pater obſtrictus eſt*, nomen, non is, qui nominaro quafi fidejuſſor accedit. In-
dignor quoties lego, Abſentibus Reipu. cauſa non dari actionem relictorum, quod reſtituor primi edicti ver-
bis, *Si Lab hoſtibus, C. de poſt. reuer. Iudic, C. de rei vind. l.* non quæcumque, *§. ult. ff. de leg. 1.* quem non dari abſentibus quod procuratorem habere poſſuerint, quam rationem refutat *l. ab hoſtibus. ff. ex quib. cau. major.* Adverſus abſen-
tes, præſertim quos non eſſe reſtitutione in integrum: differentiam eſſe inter actionem reſtitutionem & reſtitu-
tionem in integrum: quod non inſeſtabor, *Audite quæ*
ab Aulico erat ſcripta ſuper Ecclefia, non fi quid erat alia
fententia *l. 1. canones, §. exemplo. ff. de rei vind.* non, quam hæc: Non tantum fubrenire abſentibus, præſen-
tibus data actione reſciſoria, fed & fi forte amiſſe
rei poſſeſſionem nacti ſint, data exceptione. Et quo ſe-
fonte me rem meam ufucepiſſi, vel, At ſi non cum ab-
ſente non defendearis rem meam ufucepiſſe: nam cui
damus actionem, eidem exemplo dabimus & exceptio-
nem. Id etiam indignationem movet, quod ſcribit ad *l.*
13. & 27. ff. ad leg. Falcid. Legata incapacibus reliéta ad
fiſcum pertinere ex hac certa & explorati juris eſt, quod
ſint pro non ſcripti, apud heredem remanere, & *l. 3. ff. de*
iure fifc. quam adfert. de tacito fideicommiſſo loquitur, non
de legatis, non de fideicommiſſis palam, vel tacitis eodem
relictis. Unde conſequens eſt, fiſcum etiam effe quod ſub-
ripi in vita ſuum Falcidiam capi, perparum in eam rem
allata *l. 3. C. ad leg. Falcid.* quod hac tantum de legatis
& fideicommiſſis teſtamento relictis & pertetes tacito fi-
deicommiſſo relictis, quæ apud heredem ex lege, ex
teſtamento relicta ſunt, Falcidiam retinet, ea ratione
nihil retinere, quod quidem ſolidum ſifco vindicatur.

CAP. XXXII. *Nullos eſſe in Pandectis triulos generales.*

VUlgo exiſtimant omnes titulos Pandectarum *De in-*
tegro & ſimilium eſſe tantum corpus ſecundæ partis pertine-
re: idemque ſentiunur de partis tertiæ titulo primo,
quod ſuppoſi eius libri dicantur de rebus, ſecus de fe-
cundo ſuppoſi de judiciis, ab hac fententia longiſſime
abſum. Primum enim quæro, fi tertia & fecunda pars
habeat titulum generalem, cur & non reliqua: quæ
multum generalia continet, quæ tamen non habet? an
partem quintam adferibunt titulum De teſtamentis qui-
fi generalem: repugnant Pandectæ Florentinæ, repugnat
Digeſtum vetus, repugnant ipſius quinquaginta Dige-
ſtorum libri ſingulares facit. Tum vero non poteſt
titulus De judiciis generaliter ad omnes libros fecun-
dæ partis pertinere, quum ſpecialis quidam inſit ſecundæ
ſcriptionibus illis ſcilicet, quæ funt apud judices, &
adfectores adhibitis litigatoribus & advocatis vel procura-
toribus tertium a litis contellatione ufque ad ſententiam.
Theophilus *tit. Inſtitutionum De officio judicis*, appel-
lat De Judiciis in *§. quadam*, de *dil.* Porro de judi-
ciis in eo tantum titulo tractatur, qui partis fecundæ
primus eſt. Speciali ergo eſt, non generalis. Idem dico
de titulo tertiæ partis primo, nihil enim pertinet ad *tit.*
De interrogando, nihil ad *tit. De in litem jurando*, nihil
ad conditiones, veluti indebiti, ob rem dati, ſine cau-
ſa, quæ funt ex bono & æquo, non ex contractu. Aut
ſi adeo

si adeo generalis est ille titulus, cur ei nomen subiectus est liber de pignoribus, de militio edicto & ordinationibus, de usuris? Dico igitur fuisse in edicto perpetuo specialem titulum; De rebus creditis, si certum peteatur, & de conditione: sub quo praetor de actione si certum peteatur, quae res ex variis contractibus datur, de commodato etiam ac pignore nonnihil edixit, ut ex scriptum in l. 1. & de speciali conditione creditae pecuniae, quae ex mutuo nascitur. Verum enim hic maxime interest haec, quam ob causam tamen secundae partes istis omnes dicantur de iudiciis, tertiae omnes de rebus? Id Iustinianis conditionis indiciabit, ex eis auditores juris primo anno discant Institutiones & Pandectarum primum partem, secundo secundum vel tertiam conciunata ferie, nullo, ut ipse ait, perturbata dereliclo, tertio tertiam, vel si anno secundo acceperint tertiam, secundum, eamque similiter uno contextu ab initio ad finem, quae tradendi ratio facit, ut primo anno habeat suam appellationem συστοιχα, secunda a primo titulo, unam De iudiciis, ac similiter a primo titulo, tertia de rebus. Retinquatur portium libri, quis auditoribus figillatim & absque traduntur, ideo singulares nuncupantur: nam li, exempli gratia, quatra pars Digestorum aeque ac tres primae tradentur integra uno tenore, ejus singuli libri nuncupationem pariter acceptient a titulo de pignoribus non quali generali, fed quali eius partis primo, & non ex traditionis, fed ex recitationis five auditionis ordine continuo. Solet tamen a Graecis interpretibus ea pars ἀναγνωσικὴ appellari quod tradetur sutis difficultis vice liberandis arduis, quae ex Institutionali conflatione. Vir quidam clarissimus dicere solebat fe putare in editti perpetui digestis ante Iustinianum suos de iudiciis, sed de rebus creditis, in hos praeserali titulo, quandoquidem proponuntur in ea parte vindicia, five vindicationes de universitate & vindicationes figulatim rerum tam corporalium habitae quam incorporalium, quam conjecturam probavi nunquam: idem namque eft ordo in Codice Theodosii, idem in fententiis Pauli, praeceditit titulus De praescriptis verbis quae ante rerum vindicias.

CAP. XXXIII. *De variis Affis, eorsque significatione.*

CUm de mensura agitur, non utimur affis appellatione tantum, fed cum agitur de pondere libili hereditarii pars vel fundi, altera pro folido accipimus, quod fcilicet foli capitum, ut Palermon ait. Cum de pondere erae ac folidum, id eft libram five pondo fignificat. Cum de numeratis in aere pecunia, ex eft minuti aeris nummus, eodemque modo varietur dupondii fignificatio: & in numerata pecunia quadrans, quarta affis valet, quae vendi Fil. Var. Charif. feribunt feftertium affimari dupondio & femiffe, id eft duobus affibus & femiffe: perite verus ac divinus interpres Evangelii duos affarios dupondium interpretatur, affibus enim & ac idem eft, ut Charif. fcribit. Clemens Alexandrinus in v. *Σφυὶ καὶ ἀσσαρίοις*, quod Suetonius affem & libram, alii ait & libram: nam & ἀς, & τετάρτας pro affe & fuit & erat Italis fententia, Affe & libra, quod pene eft ex lege Furia teftamentaria, quae plus quam tribus affibus legatum prohibebat capere, in capiturem conflatura penae quadrupli, quae non tollitur nisi falcidia, hic verbis, *Sine fraude*, quia jam fuerat lege Voconia fublata: & vero etiam fi nunquam fuiffet les Furia, extremo legis vulgaria verba, *Sine fraude*, Falcidiae adferpfiet, quibus fignificaretur fine detrimentum ulla dodrantem integrum capi: verum ad rem. Treffis nummus eft, qui tribus affibus aeftimatur. Minora haec fuut aeris vocabula, inde illud, *Rumores fenum feverantium nescit affimemare affes*, & tertiis agido, & vetus Dupondiorum appellatio impofita novis unitoribus puta. Caepit tamen poftea aureus quafi res folida as appellari: A inde treffis verbo tres aurei fignificantur No. 58. concupit Iulianus habere tremiffem pro treffem. Treffis funt tres aurei. Tremiffis, tertia pars unius aurei. Similiter aureos etiam as dicimus, l. *etiam ff. de vere. fign.* quae cum fit ex Ulpiani fch. ad *Sabinum*, quae tradiuit de teftamentis, vel ad manicipationis fimilitudinem formulam referenda eft, quae ftebat per as & libram, vel ad pondus quibus concepta verbis ære, conveniencie que interditur, qua de caufa teftamenti factionem non habent. Et *Cicero, ff. ead. tit. ait Siculum*, id eft nummum, quos debemus pro fauna, nummi fui, id eft, qui debentur nobis. Reffe etiam as alienum dicimus, id eft, quod ego debeo: & fic apud Senecam rogatur. Senfit, *Moverit?* refpondet. Ratio, ut habent optimi libri, *Aes alienum mentem movit, fic equidem*, cum *Ms credidere contrarii, cui decoquere non poffunt.*

CAP. XXXIV. *Explicatur l. collegarum, & l. abfentem, ff. de verb. fignif.*

UT in tralatu de procuratoribus, hoc pofito, duri procuratorem etiam abfentem poffe, Jurifconfulti porro explicatur, qui dicerent abfens, ita in tralatitiu de tutoribus dandis, quos *Ulpianus* attigit *lib. 8. Praetoribunium*, cum fcripfiffet, & abfenti & abfentem tutorem dari poffe, *l. 6.* connumbia *l. 5. ff. de tut. & cur. &c. dando* expofuit id quod proponitur in *l. abfentem, ff. de verbo. fign.* abfentem dici eum; qui non eft in eo loco, in quo petitur, tutor fcilicet, etiamfi non alio pertegat, ut fi fit extra urbis, quae proponitur, & C eft in urbe vel in contigentibus, nec latitat; praeiens habetur. Furiofus quamvis in pleriique alias caufis habeatur pro abfente, in hac tamen re pro abfente non habetur, ut dari tutor poffit. Is etiam, qui captus eft ab hoftibus, cum non fit civium numero, & captivitate tutoris folvat tutela, pro abfente habetur: adfervi hoc. Cum ergo abfentem dicimus tutorem dari poffe, furiofum vel hoc filium potium in hanc appellationem non inchidimus. Reffe tamen habetur tutor is, qui a latrunculis detinetur, qui civis manet. Idem Ulpianus fcripfit in *leg. legatum, ff. eod.* quam inferiptionem perti fcitur etiam ad tutelae pertinere, in quo reftatur tutor tradi id quoque folet, collegam a magiftratu tutorem dari poffe, ut *ejufdem fupra cap. 17.* eodem tradito *lib. 38. ad Sabinum*, fubeat Ulpianus collegarum definitionem. Itaque exiftimo utramque legem ad tutelas pertinere. Abfentia, & latitantis tutoris eft poena quadauli *l. impuberibus*, *§. ult. ff. de infp. tut.* Alias vero abfent dicitur qui attribunali abeft, quem non exiftere, ut ait Scaevola, de damno infecto, & S.C. Dafumiano. Alias qui a caufa & comitiis abeft, quo fenfu abfentem ab alis auctibus creantes Conftem, vel Praetorem dicitur fupra.

CAP. XXXV. *Confirmatur ex libris Iurisconsultorum exemplorum deductum.*

MUltis abhinc annis Fr. Zoannetus ex ingenio in M. correxit *l. 5. ff. si mens. falsum. dix.* ut pro *liberta* ter reponeret *liberetur*: quod infpectis libris *Barocianis*, horninem doctiffimum bene excogitaffe cognovi, eodem namque modo profecto in his *Constantini* verba ipfa proponem. Ἐὰν μὲν ὁ μαρτυρῶν ἀφανὴς, καὶ ἀνυπόδικος ἀπὸ τῆς πόλεως, ἐστιν γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀφανὴς καὶ μὴ μαρτυρῶν ἐπιτρέπεται ἀναγνῶναι τὰ ἐκ τῆς ἀπογραφῆς αὐτοῦ ἔγγραφα. Sic etiam legit interpres unus, qui ob dilatam retumationem fingit vendiorem in panam incidiffe. Nec fane fi legas, *liberetur*, convenit fpecies ab omnibus recepta, quia promiffe vendiorem adfignationem modi lex ait, fpecies ponit, promiffe emptorem. Sic audiorem τὸ ἀναγνῶναι legiffe, *liberetur*. Sed antiquior eft auctoritas *Barocianae*, vel eo maxime quod ei & ratio accedit & unius interpretis approbatio. Altera emendatio vel reftitutio eft Petri Fabri meo judicio in jurisprudentia prope fingularis, qui in *Pandectis*, B

malos, §. Quamvis, ff. ad leg. Falcid. legit, *cum bonis alienis diu fecisse ea argumentum, cum res dissiparum, fi fuit quam comprobat textus Barocianus: Καὶ οἱ ἐγκαλοῦμεν ὅτι ἐφύτευσαν ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ ἑτέρου οὔσου καὶ τοὺς τὸν ἀγρὸν ἐργαζομένους, ἐὰν οὐ συναινέσωσι διαβλητέον.* Addam de more & in eodem tit. *ff. pupillus, §. ult.* fic effe legendum, *Eodem exemplo Falcidianum quarrum*, &c. quod nifi latis per fe indicium claret, alio loco comprobabo.

CAP. XXXVI. *Ad l. uxore. ff. de dot. rog. iu. ant. fponfes ponitur certe.*

QUi cum alio contrahit, vel eft vel debet effe prudens, qui non prudenter ignorat, quod quidem hoc imputari non poteft, cum non fponte cum legatis contrahit. Hzc Sabini fententia eft de eo debendi, non de eo credendi: nam cum haec ratio ejus fit, cum alio contrahit conferrar, rem fcilicet debendi, & hunc, qui cum alio contrahit, ex contractu rerum effe debendi dicendum eft. Ergo haec ratio non convenit, ut qui ftipulanti promiffi, fcire poteft, vel ignorare non debet condicionem ftipulatoris. Proinde fi filiofamil. promiferit, pater eius fcire debet, non filio fine patris notitiam, quo ftante, quia patris propria actio eft idemque dici de pervo poteft. Sed fi filiofam. fcivit, cum ignorare eum effe filiofam. Iulianus putat, quem certe non poffe debuit de condicione ftipulatoris antequam contraheret: itaque pari integra eft actio, pecunia deperdita. Fatear autem quippe, pater credendo fcire, & *§. ult. ad* pus rei ingenuitatem, *l. 1. in pen. ff. de exer. act. l. 3. ff. ad Macedon.* ergo & ex patre debitoris. Sed culpatur fre- C quentius & negligentia. Similter vero & ab hoc tenore filiof. legatum fit, heres folvere patri debet, non filio, nifi nominatim filio folvi jufferit teftator, quae ratio hereds confilio non imputari cur potius filio fit, *Servit., ff. ufuf. §. ft ita quis, ff. quando dies leg. red.* Sed fi cum id nominatim non caviffet teftator, ignorare legatarium eft filiumfam. patri folvere, heredem libertate placet, quia heredi haec ignorantia imputari non poteft, cum non fponte cum legatario contrahit, id eft, quia non ipfe negotium fecit, fed in eum incidit per additionem hereditatis, ficut fimili forma dicitur cum defendere rei non fponte contrahi, *l. defensor, ff. de tut. & rat. diff.* Cum vero tutore pupillum non contrahere, *l. ult. ff. eum pup. fal. fec.* & ita huic fententiae Sabini confpirandum eft *l. 1. §. ufufructuar., §. ft res quis*, quo nihil neque evidentius neque evidentius eft *ad Sabini fententiae*. Cóndicio pro ftatu accipitur, pura paterfam. fit, an filiufam. fervus, an liber. Retatem, valetudinem, fi- cultates, mores, quae omnia ad recuperandi, vel appellandi poffeffione & de proprietate poteft, ac fi prius adfum fit vindicatione, ea pendente, nec interimitta, proponi interdictum videri, *l. 1. §. ult. ff. de interd.* Ergo & ab eo, qui fit interdictio unde vi, etiam de proprietate probationes adferre aftorem inutile non eft, ut Quintilianus expofuit *lib. 7. cap. 4.* Exhibitae & de retinenda poffeffione per controverfiam uti poffiderit fimul agi poffe, & vindicatione, fi modo non conflet aftorem poffidere. Et enim quem poffidere confiti vindicatio non datur, fed ut interdictum venit, ut Feftus air, quo poffeffionem fuam vocat, qua de caufa & interdictorum utrubi refte ab exhibitionis judex tenet dividere: ut ait Ulpianus, fimul de utraque cognofcet, quod conftitutionibus licere Symmachus in epiftola docet, ficut & cruninalem, civilemque caufam ei conjungere licet, *l. pen. C. de ord. jud.* Ergo & fi negem vindicatione ac fi non poffiderem, cur non imo jure melius cognitio fimul nihil rantifper dilato illo judicio, mutatis formulis uti poffiderio experiri? quo eft fententia *l. manumissores, §. mihi communi, D. de acq. poffeff.*

CAP.

CAP. XXXVII. *Ad l. naturaliter, §. nihil commune, D. de adquir. poff.*

NIhil commune habet proprietas cum poffeffione. Nemo dixerit, *Ego poffideo, ergo naturaliter eius rei proprietatem, poffeffionemque defernit*: Sane permiferit hanc non debere, *l. pen. in prin. ff. de adq. poff. l. 1. §. penult., ff. de interd.* Quod fimul & recuperandi, vel appellandi poffeffione & de proprietate poteft, ac fi prius adfum fit vindicatione, ea pendente, nec interimitta, proponi interdictum videri, *l. 1. §. ult. ff. de interd.* Ergo & ab eo, qui fit interdictio unde vi, etiam de proprietate probationes adferre aftorem inutile non eft, ut Quintilianus expofuit *lib. 7. cap. 4.* Exhibitae & de retinenda poffeffione per controverfiam uti poffiderio fimul agi poffe, & vindicatione, fi modo non conflet aftorem poffidere. Et enim quem poffidere confiti vindicatio non datur, fed ut interdictum venit, ut Feftus air, quo poffeffionem fuam vocat, qua de caufa & interdictorum utrubi refte ab exhibitionis judex tenet dividere: ut ait Ulpianus, fimul de utraque cognofcet, quod conftitutionibus licere Symmachus in epiftola docet, ficut & criminalem, civilemque caufam ei conjungere licet, *l. pen. C. de ord. jud.* Ergo & fi negem vindicatione ac fi non poffiderem, cur non imo jure melius cognitio fimul nihil rantifper dilato illo judicio, mutatis formulis uti poffiderio experiri? quo eft fententia *l. manumissores, §. mihi communi, D. de acq. poffeff.*

CAP.

(*) *Vide Merill, Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 21.*

CAP. XXXIX. *Ad l. in nave, ff. locati. Sive de actione oneris aversi.*

ACtione oneris aversi tenetur nauta, qui onus quod vehendum conduxit avertit, de qua Alphenus tractat in *l. in nave, ff. loca.* in hanc speciem. Plures in navem Saufeji frumentum contulerunt, & confuderunt. Commune est frumentum, aut communiter datum. Nauta uni ex eis frumentum reddidit de communi: deinde navis cum onere reliquo periit. Naufragii periculum pertinet ad locatores, si sine dolo & culpa nautæ naufragium contigerit, & repetere duntaxat possunt vecturas, si quas dederint in antecessum. Sed in specie proposita, an vel actione oneris aversi aliis locatoribus tenebitur nauta, quasi videatur onus navi impositum avertisse ex eo partem uni ex locatoribus reddendo: quo factum est, ut hic salvam suam partem habeat, alii non habeant nave amissa. Huic quæstioni priusquam respondeat Alphenus, duo ostendit esse genera rerum locatarum: nam vel id agitur, ut eadem res quæ locatur reddatur, ut cum domus locatur, vel cum fulloni vestimenta lavanda locantur, quo casu domus, aut vestimentorum dominium non mutatur, vel ut non eadem res, sed ejusdem generis reddatur, ut cum fabro aurum datur, quo faciat annulos, vel cum argentum pusulatum fabro datur, ut vasa fiant. Alciatus legit, *postulatum*, alii *pustulatum*, utrumque idem valet quod pusulatum: nam & pustula, pusula dicitur, & postula. Tibullus.

Læderet aut teneras postula rupta manus.

Festus Hettam, alii pusulam dixerunt esse, & apud Plinium *lib. 22. cap. 25.* quatuor locis quibus scriptum est pustulas, vel crustulas, veteres libri habent *pusulas*, & *lib. 21. cap. 15.* Argentum igitur pusulatum est quod Suetonio, & Martiali pustulatum vel postulatum, non Alciati sensu, sed quod soleat argentum merum in coquendo in pusulas adsurgere. *Gallice* dicitur, *argent de coupelle*. Cum vero id locatione agitur, ut non eadem res, sed ejusdem generis reddatur, veluti argentum pro argento, factum pro infecto, argenti dominium transfertur in fabrum, sive conductorem, & in creditum itur, id est, mutuum quodam genere contrahitur. Non ausim dicere mutuum absolute, propterea quod operæ merces intercedit: quamobrem locatio conductio potius est, ex qua dominium mutatur: proinde usuræ veniunt ex mora, quæ in mutuo non veniunt, veniunt & ex pacto. Et ita cum id in deposito agitur, ut non eadem res, sed similis reddatur, quasi genus est mutui, sed quia deponendi animus est, depositum potius esse censetur, & ideo ex mora veniunt usuræ. Veniunt & ex pacto sine mora, sicut in emptione & ceteris bonæ fidei judiciis. In mutuo neque veniunt ex pacto, neque ex mora. Nunc redeamus illuc unde cœpimus. Si nauta frumenti onus vehendum de pluribus conduxerit, & locatores frumentum non confuderint, sed separatim ei suum quisque frumentum dederit tabulis aut heronibus aut alia cupa clusum. Sic Flor. *heronibus*, rectissime, alii male, *beronibus*. Donatus in Phormione. *Phormio a phormione sparteo dicitur, quem nos eronem dicimus*. Vitruvius ad finem v. *Eronibus ex ulva*, ubi vulgo male *meronibus*, aut *beronibus* pro *heronibus* scilicet, facili lapsu. Sic & legendum Plinii *lib. 36. cap. 14.* in hanc legem Græci interpretantur, *cophinis*. Redeo, unde abii rursus. Si separatim suum quisque frumentum dederit, & uni ex locatoribus nauta suum frumentum reddat, recte quidem, sed si alienum reddiderit, domino vindicatio contra possessorem competit & actio Oneris aversi contra nautam. Onus enim avertere, hoc est distrahere & permutare. Hoc igitur casu nauta onus avertit: cujus rei coercendæ causa proposita est civili an prætorio jure actio Oneris aversi, quam verisimile est esse in duplum, ut actionem furti: quia aversio hæc proxima est furto, qua de causa & necessaria non videtur fuisse actio Oneris aversi, maxime cum nihil eam proprium habuisse constet, sicut habet actio in factum De publicanis, quæ & ea ratione quamvis suppetat actio furti, supervacua non videtur. Sed fortasse specialiter leges Oneris aversi actionem dederunt non alia de causa, quam ut innotesceret curæ legibus esse improbitatis hoc genus hominum coercitionem, quod solum & prætorem spectasse alia in causa Ulpian. scribit *l. 3. §. 1. ff. nau. cau. stab.* Et quod non idem prorsus est avertendo quid distrahere, & contrectando sibi habere. Sed si locatores confuderint frumenta, ut in specie initio proposita, atque ita in creditum ierint communiter, frumenta facta nautæ videntur, & ideo uni dando pro sua parte, onus avertere non videtur, recte dare videtur, actione Oneris aversi aut furti non tenetur. Si culpa ejus naufragium factum sit, ex locato tenetur. Ceterum culpa non est vigilanti pro sua parte solvere, dormientibus non solvere.

CAP. XL. *Emendatur tres loci ex tractatu de actione Pauliana.*

IN *l. 1. C. de revoc. iis quæ in frau. cred. alie. sunt*, vetustiorum librorum scripturam sublata parenthesi sequendam censeo, *Usitatis actionibus sicut negotium fuerit gestum*, id est, actionibus in factum, quæ rem gestam demonstrant, *l. cum mota, C. de trans.* In *l. ait prætor, §. si quid in fraudem, ff. eod.* omnes libri habent, *Et quasi in creditum habuerunt nomen ejus, vel dulcitudine usurarum, vel qua alia ratione secuti sunt*, manifesta menda est: statim enim ut indicavero fatebitur quisque esse legendum, *Et quasi in creditum abierunt, vel nomen ejus dulcitudine usurarum, vel qua alia ratione secuti sunt*. In creditum abire *l. 5. §. sed si dedi, ff. de trib. act.* quod est mutuum contrahere, vel quasi mutuum. Nomen sequi *l. 1. §. illud, ff. de separ. l. tut. §. cum haberes, ff. ad Vell.* In *l. 8. ff. de tutel.* legendum, *In fraudem creditorum*, non, *In fraudem debitorum*. Quod ex libris βασιλικῶν didici, in quibus ita est, καὶ εἴ τι πράξῃ εἰς περιγραφὴν τῶν δανειστῶν, ἀνατρέπεται. Sensus hic est, ut ceteri tutores, ita patronus tutor liberti fidem exhibere debet. Ceterorum fraus revocatur, si quid fecerint in fraudem creditorum pupilli, *l. ait prætor, §. si impubes, ff. quæ in fraud. cred.* Sic & patroni tutoris fraus revocatur, si quid fecerint in fraudem creditorum pupilli liberti.

JACOBI

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM
LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

Synopsis quid sit, acta, cista.

SYNOPSIN Latinis litteris, quamvis Græcum sit vocabulum, animadverti semper Latinos auctores scribere, credo quod jam usu factum esset latinum, ut in *l. 5. §. requirat, ff. de reb. eorum qui sub tut.* Synopsin bonorum pupillarium: & in constitutione quadam Valentinian. ut synopsis operis construendi fideli tendatur examine, in *l. 5.* pro brevi descriptione bonorum pupillarium, in constitutione Valentiniani pro orthographia, sciographia sive forma futuri operis, ut apud Frontinum de limitibus agrorum, *Nam quod ad synopsin pontium pertinet*. Ab Statio synopsis Herculei templi significatur his verbis. *Conscripta formatur imagine tela*. Sic alii auctores *actæ* vocabulo quasi latino utuntur passim. Æmilius Probus in Agesilao. *Cum in acta cum suis adcubuisset sine ullo tecto*. Prudentius contra Symmachum. *Invenit expositum secreti in littoris acta*. Servius Honoratus actam, secretum, & amœnum littus interpretatur, corrupte in Ciceronis libro de suppliciis, quod nemo adhuc animadvertit, ita scriptum. *Quod ubi isti nuntiatum est, tametsi noctu cum muliercuis jacebat ebrius*, legendum, *tametsi in acta cum muliercuis jacebat ebrius*, quem Verris luxum lib. his verbis exprimit ipsam illam ad partem littoris, ubi iste per eos dies tabernaculis positis castra luxuriæ collocarat. Eodem modo *cistam*, quod Græcum est nomen, ἀπὸ τῦ ἐγκεῖσθαι, Latini suum fecerunt. Vas esse vestis ponendæ causa Julius Pollux scribit *lib. 7. & 10.* & Hesychius, quod bellissime congruit cum *l. 1. §. si cista, ff. depos.* quæ deposita cista in actione depositi adjiciendas esse vestis species ait. Idem de *risci* nomine Pollux scribit, sed porrigitur etiam ad alia, *l. argumento, §. mundus, ff. de auro & argent. leg.* & in veteri contractu emptionis. *Supellectilem & cum ea basem, cofinum, riscum*, vet. glossæ, Riscus κιβωτὸς μεγάλη. Hieron. *in Ezech. Cludunt scribus, continent armariis, risco, loculis, omnemque supellectilem tribuunt*. Ita vero cistæ nomen porrigitur etiam ad alia.

CAP. II. *Lege Falcidia quartæ retentionem dari, non vindicationem.*

LEge Falcidia retentio tantum datur quartæ, non vindicatio, *l. 14. §. 1. l. 15. §. 1. l. 39. C. ad leg. Falc. Nov. 1.* idque ex secundo capite, in quo ait, Capiant, jure nimirum retentionis. Itemque S. C. Pegasiano: nam quod in legatis lex Falcidia, idem in fideicommissis S. C. Pegasianum subsequitur *§. sed quia, Instit. de fid. her. l. heres, ff. ad Trebel.* Hodie est vindicatio ex constitutione Justiniani, *l. pen. C. ad leg. Falcid.* Non fuit igitur ante Justinianum vindicatio, sed retentio tantum, & ideo legatario occupante vacuam possessionem rei legatæ sine voluntate heredis, heredi datur interdictum Quod legatorum, ut recipiat rem legatam, sibique Falcidiam servet per retentionem, *l. 1. C. quod leg.* ad quam Theodorus, Ὁ φαλκίδιος νόμος παρακατάσχειν μόνον δίδωσι τὸ δ΄. οὐκ ἐκδικεῖν ἢ ἀγωγήν. Vel si per errorem solverit integrum legatum heres, datur condictio indebiti, *d. l. heres, l. 1. §. si legatarius, ff. ad leg. Fal.* Constat etiam ex stipulatione Falcidiæ, si interposita fuerit, condictionem esse. Sunt qui vindicationem esse putent ex *l. in quantitate, §. ult. & l. lineam, ff. ad leg. Falcid.* quibus respondeamus. Ait *l. in quantitate, §. ult.* per legem Falcidiam ipso jure minui legata. Sed minui eadem lex interpretatur detrahi, quod est retineri, deduci, recidi: & sane ipso jure minui legata, nihil aliud est, quam ex lege Falcidia quartæ retentionem esse, *l. servus quem, ff. de act. emp.* qua heres utitur suo jure, quasi heres, & dominus, & ideo retineri dicitur Falcidia jure hereditario, *l. 14. ff. ad leg. Falc.* & jure testamenti, *l. qui duos, ff. de vulg. subst.* eaque ratione admissa Falcidia servus legatus, vel quæ alia res communis fit inter heredem & legatarium, *l. Plautius, ff. ad leg. Falcid.* Sunt qui putent hanc retentionem fieri nulla exceptione opposita, quod minime verum est, & forsitan est verius, licet, addubitaverim alias, omnem retentionem fieri ope exceptionis doli, vel in factum. Constat sane ad removendam Falcidiam apud arbitrum legis Falcidiæ opponi exceptionem doli, *l. 12. 22. 23. ff. ad leg. Falc.* Sic & ad retinendam Falcidiam generaliter dico apud judicem legis Falcidiæ opponendam esse exceptionem doli, quod probo *d. l. heres, & l. 15. in prin. & 16. & 80. in fin. ff. ad leg. Falc.* Itaque, herede per errorem solvente integrum legatum, puto ex causa indebiti non esse condictionem certi, quoniam obstat regula *l. ex quibus, ff. de cond. indeb.* sed esse condictionem incerti, qua repetit heres, quod retinere potuit, ut sit etiam in specie *l. qui exceptionem, §. si pars, ff. eod.* & his convenienter nominatim dicitur in *d. l. heres*, heredem, qui solidam hereditatem restituit, perperam possessionem repetere. Repetere ergo condictione incerti: nam possessionis, certi condictio esse non potest: & ita recte omnes in *d. l. 1. §. si legatarius*, condictionem indebiti competere interpretantur, incerti scilicet non certi. Sequitur ut *l. lineam* examinemus, quæ lineam margaritorum (ornamentum est, quod mulieres inserunt collo ex margaritis contextum, Græci τραχηλικὸν κόσμον interpretantur) quæ apud legatarium fuerat mortis tempore, ait heredem consequi posse, ut sibi restituatur, interdicto scilicet, Quod legatorum, quod in ejus possessione sit legatarius sine voluntate heredis, non per arbitrum legis Falcidiæ, ut quidam existimant, quia arbiter Falcidiæ quadrantem restitui juberet, non lineam: & adjicit, heredem etiam, si malit, in ea linea vindicare Falcidiam posse. Sed hoc speciale arbitror esse in eis legatis, quæ apud legatarium fuerunt mortis tempore, non in ceteris. Ratio

tio ut intelligatur, fciendum eſt hac in quæſtione differentiam eſſe inter legata, & donationes cauſâ mortis. Donationum enim cauſa mortis, quæ ſcilicet jam ſunt vivo teſtatore naturaliter translatæ in donatarium, hæres retentionem habere non poteſt, ideoque conſtitutionis Severi, quæ legem Falcidiam produxit ad donationes cauſa mortis, ſcientia haud eſt, ut cum ſupputationi modus nullus ſit, vindicetur Falcidia & revocetur à donatario, *l. pen. C. ad leg. Falc. l. com. potes. §. meror, & §. Mævio, l. ult. C. eod.* Nec cauſâ donatariam, licet non voluntate heredis teneat rem donatam, non tenetur interdicto Quod legatorum, *l. 1. §. ſi quæ, & ſeq. ff. quod leg.* nam hoc interdictum heredi datur, qui Falcidiæ retentionem tantum habet, veluti ex legatis aut fideicommiſſis, ne ei Falcidia depereat, quam alia ratione ſervari non poteſt, quam ſi ipſius fiat poſſeſſionis res legatæ. Ex donationibus cauſa mortis perfectis vivo teſtatore, vindicationem habet: ac ſimiliter lex Falcidia ob vim ſui actionis legata inutilia facit. Conſtitutiones Severi donationes cauſâ mortis non poteſt inutiles facere, quas jam ſunt traditione perfectæ, ſed reſcindit eas & revocat. *C. Eſt debitor ff. de mort. caus. don.* Porro donationibus cauſa mortis ut hæres comparanda eſſe legata, quæ vivo teſtatore legatarius conſequatur eſt, ut quæ teſtator ipſe ſibi ademit, quod ſit plerumque, *l. Lucius 11. ff. de leg. 2.* vel quæ vivus apud legatarium eſſe paſſus eſt: nam & veluti teſtatus eſſe, *§. interdum, Inſtit. de rer. divis.* vel quæ civis ultro apud eum fuerant mortis tempore. Quamobrem vel ex eis quæ ex legatis Falcidiam ſibi retentione ſervabit hæres, poſſeſſionem aëptus interdicto Quod legatorum, in quo eſt legatarius hæc ſibi reſtitui heredi, maxime ſi cauſa aliquo apud eum fuerint mortis tempore, vel potius exemplo donationum cauſâ mortis, cum eam poſſeſſionem legatarius jure naturæ ſibi datam aut concedente teſtatore, non avocabitur poſſeſſio, ſed vindicabitur Falcidia: & ita ſua ſpecie continendam eſſe exiſtimo. *l. ſenatus* non ad alias ſpecies, quæ legatarius ſibi ſingulas. Qui cccc. habebat in bonis, heredem ſcripſit ſub conditione, ſi Titio dediſſet cclxxxx. Heres, quod, nili impleta conditione, adire non poſſet, & Titio dedit cclxxxx. Quæritur an poſt additionem ea repetere poſſit? Maximè vero: quia debitum ſolvit. An ea eis retinere quod Falcidiæ debet, quia lxxx. & videtur etiam Falcidia locus non eſſe, quia illa cclxxxx. a Titio capiuntur mortis cauſâ, & in mortis cauſa captionibus Falcidiæ locus non eſt, *l. 1. §. ſicut & ſeq. ff. de his quæ ut indig. l. 2. §. ult. leg. Falcid.* quia mortis cauſa captiones legati vel teſtamenti jure non capiuntur, *l. 8. ff. ſi quis omiſ. l. Maximus, ff. de condit. & dem.* Sed verius eſt hoc circa Falcidiæ locum eſſe: alioquin inventa erit ratio tollendæ legis Falcidiæ, quam teſtator privato conſilio tollere non poteſt: & vero eum ibi hæredem ſcripſit, ſi quatenus forte nactus ſit poſſeſſionem eius pecuniæ. Sed cum neque eam habet, neque ejus reperiendæ facultatem, ab ſæterem in ea vindicanda? Paulus: Minime: quia Falcidiæ retentione ſervatur non actione: & hoc ante Juſtinianum obtinuiſſe conſtat ex *l. pen. C. ad leg. Falcid.* ex qua hodie generaliter vindicatio Falcidiæ hereditatur non minus ex legatis, quam ex donationibus cauſa mortis.

CAP. III. *De duarum portionum deductione.*

Filius rogatus hereditatem reſtituere ex decretis Pontificum Romanorum, quibus utimur, primum trientem, vel ſemiſſem detrahit, deinde quadrantem: ut ſi duo ſint filii, Primus, & Secundus, & una ſtila, & xc. in bonis, Secundo & filiæ ſatisfacter pater ſi filiæ hæredes fecerit in x. id eſt, intrientem legitimæ portionis, atque ita poterit Primum inſtituere ex reliquis lxx. quem tamen ſi rogaverit portionem hereditatis ſuæ fratri reſtituere, jure filii primum detrahet trientem legitimæ portionis, id eſt, decem jure ſeri-

A pti, deinde ex reliquo detrahet quadrantem, id eſt xv. & reſtituet xlv. Quod ſi ſex ſint liberi, & MCC. in bonis, ſatisfacter eis pater, ſi ſingulos inſtituerit in ſemiſſem legitimæ portionis, id eſt, in c. atque ita in reliquis jure extraneum heredem inſtituet. Sed ſi eo modo quinque liberis ſatisfecerit, & ſextum in reliquis bonis hereditem inſtituerit nequam Trebellianus Titio hereditatem reſtituere, detrahet primum ſibi c. pro ſemiſſe legitimæ portionis, deinde reliqui quartam ex lege Falcidia. cc. Reſtituet cccclxx. Illud autem poteſt quodlio jure civili non conſtruit, & ut ingenue profiteatur Cyrus, ea decreta Pontificum ex falſo juris intellectu proceſſerunt, & Fulgoſius. Error enim quidem nemini habuit ex errore noſtrorum commentatorum. Quamobrem etiam merito ea decreta ſive reſcripta Pontificum Romanorum ſpreſtæ in filio rogato hereditatem reſtituere, licet in eis proponitur, non etiam in filio onerato legatis, licet conſequens eſſe videatur, ut & hæc duplicem deductionem faciat: quod & Baldo videtur. Sed alio jure utimur, neque ea reſcripta producimus ad conſequentias. Congruere ea juri civili manifeſtum. Accuſat ea *l. quoniam, ff. ad leg. Falcid.* In cujus ſpecie deductio fit ex usq; legato duabus legibus, lege Falcidia & lege Julia: quali eodem exemplo in fideicommiſſaria hereditatis reſtitutione deductio fieri poſſit, tam lege Glicia quam lege Falcidia. Sed hoc diſſimilis deductionis cauſa fieri vetat. In ſpecie *l. quoniam* pertinet heres ſuo jure, partem vitio legatorum: in ſpecie propoſita utramque ſuo jure habere contendit, ut filius, & ut ſcriptus: quod certe leges non ſinunt: nam & ſi ſuo jure hæres ſuam deducat portionem ex lege Papia & portionem ex lege Falcidia, ſed ex lege Papia tantum, *l. 1. §. pen. ff. ſi cui plus quam per leg. Falcid.* Et neque ex ſtila impoſita Primo Secundæ & cæteredatæ, non exeret querelam, quaſi non habeat quartam ex lege Glicia, cum habeat quartam ex conſtitutione Antonini *l. Papinianus, §. ſi quis emancipet, ff. de inoffic. teſt.* Igitur ſi in propoſita ſpecie filius non detrahet quartam ex lege Glicia, ſed ex lege Falcidia: nam & Glicia non deducitur, ſed reliquæ jure tantum, & relicta eadem querelam inofficioſi-teſtamenti. Et etiamſi liceret duas ſpecies deductionis hodie non ternam & quartam deduci oportere, ſed duas tertias vel dimidias: quia Juſtinianus tantam eam auxit, quam filius habet, ut filius, fed etiam eam, quam habet ſcriptus. Non utor vulgata regula qua dicitur *Jus hodierni temporis* interpretanda comprobatum in tabulis patris, & filii unam Falcidiam ſervari, nam fine offenſione ejus regulæ poſſunt ex teſtamentis duabus legibus deductiones fieri: ut enim reſpectu ex una lege deductionem fieri præcipit, commiſſa utrumque tabularum legatis, quam ex una lege, & alterum ex altera lex tamen vetat. Quamobrem quæſtio autem eſt eorum opinio qui in hac quæſtione ita diſtinguendum putant. Aut filius heres inſtitutus rogatus eſt pure hereditatem reſtituere, aut in diem vel in conditionem. Si pure, una duntaxat deductione utitur, quia eodem tempore videntur duæ deductiones competere non poſſe. Si in diem vel in conditionem, ſtatim deducet Glicianam, exiſtente die vel conditione Falcidiam: quæ diſtinctio juris auctoritate caret, & ſi diverſis temporibus duæ deductiones fieri poſſunt, a quo ſit, cur non etiam uno & eodemque tempore? Eademque vulgo male refellitur per *l. filium, C. famerif.* ac ſi lex diceret filium onerantem fideicommiſſo condicionali reddere compelli quod ſupra quartam habet, cum hoc lex potius dicat ſimpliciter, exiſtente condicione fideicommiſſi, filium portionem hereditatis coheredibus quibus eam reſtituere rogatus eſt reddere compelli, fundi prælegati partem, quam jure hereditario capit, imputare in Falcidiam, partem, quam jure legati capit a coheredibus, quibus vice mutui portionem ſuam reſtituit compenſare, partem, quam jure legati capit a ceteris coheredibus, quibus nihil reſti-

A tuit ſupra quartam habere, id eſt, neque imputare, neque compenſare: & ſic extra quartam accipitur in *l. in quantum, ff. ad leg. Falc.* & ſupra quartam in *l. 15. §. pen. ff. eod.* Notanda eſt differentia inter imputare, & compenſare, quam noſtrorum nonnulli confundunt nunquam. Quæ non imputantur, ne dicentis etiam non compenſari: ratio utriuſque, & modus idem non eſt: ſic fructus fideicommiſſi in Falcidiam imputantur, cum eo quod defunctus hereditati debuit, compenſantur.

CAP. IV. *In quarta deductione, idem tenuiſſe ſua ætate Bartolum, & ſibiconſtipatos.*

VEreor, ne deceperit nos tenuis hæſitatio *l. in quantum, ff. ad leg. Falcid.* ex qua non bene differentias admittimus eſſe inter eam quartam, quæ ex legatis deducitur, & eam quæ deducitur ex fideicommiſſo hereditatis, quod in illam ex ſtatuto imputentur, quæ ſupra hereditatis, in hanc etiam ea, quæ legati, vel fideicommiſſi, vel condicionis impleuda cauſa capiuntur. Primum enim conſtat mihi ex *l. in quantum, §. remedio ff. eod. tit.* ut in quartam, quæ ex legatis, ita in quartam, quæ ex fideicommiſſo hereditatis deducitur, hereditaria hereditatis poſſeſſione cedi non imputari, & locum illum, *Sed & quod impleuda l. in quantum*, qui huic ſententiæ obſtat, merito & a Baſilicis, & a Paulo Decio Interpretibus aſſeſſe. Error ex, quia hæres retinere, deducere, præcipere, accipere juſſus eſt, in fideicommiſſaria hereditatis reſtitutione, ei in quartam imputari, quæ condicionis impleudæ cauſa datur. Nego ea imputari, quæ condicionis impleudæ cauſa datur. Nego ea imputari, quæ legati, vel fideicommiſſi jure capiuntur, ut probat *l. filium, C. famerif.* quam ex *qui manu. non poſſ. l. 1. §. ult. ff. de reſt. fid.* ſic collectum, *in fin. ff. de num. tutel.* ita & circa legem Papiam multa, auctore Juſtiniano in *l. 1. §. ſi non ſpecie, C. de cad. tol.* ex quibus referam, quæ nunc mihi occurrunt. Ut incapaces legatorum ea dicuntur. Ut incapaces legatorum, ſint etiam incapaces donationum cauſâ mortis, *l. Senatus, ff. de mort. caus. don.* Ante hoc S. C. non erant incapaces donationum cauſâ mortis, ſicut & ante conſtitutionem Severi ex lex Falcidia, quæ ad legatis loquebatur, non pretinebat ad donationes cauſâ mortis. Ut patres non legatari vivo teſtatore defuncti non fiat caduca, *l. 1. idque & in fragm. ff. de his quæ ut indig.* Ut filius poſſumum reliſtum B legati capiunt, compenſabitur tamen cum Falcidia, ſi quam debuit hereditibus, quibus legatum accepit & quibus viciſſim ipſe hereditatem reſtituere rogatus eſt. Quartam ex legatis deduci lex Falcidia voluit. Ex fideicommiſſis autem, & particularibus & univerſalibus S. C. Pegaſianum, *l. fed non, Inſtit. de fid. her. l. ſucceſſores, C. ad tit. Falc. l. 1. §. hodie, ff. ſi cui plus, quam per leg. Falcid.* Ut C. Pegaſianum legem Falcidiam porrexit ad fideicommiſſa à teſtatore relicta, ſeu conſtituto D. Pii ad fideicommiſſa ab inteſtato relicta, conſtituto Severi ad donationes cauſa mortis. Hoc igitur Senatus effecit, ut in quarta deducitur, ejuſque portione ponenda exquirantur legata, & fideicommiſſa, ratione habita, ut deducatur illius pars ea conſtituti voluerit, quod Ulpianus lib. 67. ad edictum palam edixit, ait verbis, *Proponitur exquiri ſuos legata fideicommiſſa, ſi quæ hereditatis, deducto, & exquatis ſunt* C. Pegaſiano, ideoque interpretabitur Ulpianum ſic dabitur eram hodie fideicommiſſorum nomine, propter Falcidiam, & fideicommiſſa, de quo cum Ulpianum eodem libro traſlatæ conſter ex *l. 1. §. quod leg.* inde liquido apparet eam *l. 1. ff. de leg. 1.* pertinere ad tractatum de Falcidia. Id & legimus in hac urbe librum manuſcriptum, in quo ei legi propoſitum erat hoc nomine, Imperatur, ſicut & *l. 1. ff. de verb. obl. l. 1. de imp. in re dot. l. 1. de evinc. tut.* cui errori plurium deſidia quoſdam nili vehementius, a quibus eruam in hac quæſtione non fero differentiam fieri inter quartam hereditatis & quartam bonorum: nam in tractatu legis

A Falcidiæ conſtat promiſcue hereditatem dici & bona, & ea, quæ ex legati deducitur, ſi voluntas verborum penitrietati inſidere, fane appellanda etiam eſt quarta bonorum, quod in tota ratione prius deducta ut abſumat oportet, *l. 8. §. ult. & 19. §. ff. de leg. 1.* Profitnum vero aut Trebellianum dici nolo, ſed Falcidiam, quandoquidem poſt S. C. Pegaſianum ita Falcidia in omnibus fideicommiſſis locum habet.

CAP. V. *Duobus locis hoc articulo Hodie ſignificari S. C. Pegaſianum.*

TRebellianum prius fuit Pegaſiano, & transferendis fideicommiſſis in fideicommiſſa, quibus eam adhuc effet ex fideicommiſſis quarte deductio. Poſt S. C. Pegaſianum quarte deductionem dedit ampliata lege Falcidia, & ideo cum tres Ulpianus de re quæſtione jonendæ Falcidiæ, vel interponendæ ſtipulationis Falcidiæ, *l. 1. §. locis, ff. ſi cui plus, quam per leg. Falcid.* Hodie, inquit, ſubſiſtere aliquid fit in fideicommiſſis. Hodie, id eſt poſt S. C. Pegaſianum. Ex eodem S. C. heres, qui ſatisfecerit Trebellianum dicit, cogitur adire & reſtituere ea hereditatem S. C. non eadueſta Falcidia & ſic hodie eſt quod ait Valeras in *l. 8. heres, ff. ad Trebell.* Dubium non eſt quin hodie eadem ſit Trebelliano S. C. reſtituere poſſit. Hodie, id eſt, poſt S. C. Pegaſianum. Hæc duo propria S. C. Pegaſiani demonſtrant quamobrem veteres de S. C. Pegaſiano promiſcue tractarint tam ſub tit. *Ad legem Falcidiam*, quam ſub tit. *Ad S. C. Trebellianum.*

CAP. VI. *S. Conſultis circa legem Papiam.*

UT circa legem Falcidiam factum eſt S. C. Pegaſianum S. C. Plautianum, & id, de quo in *l. 33. ff. ad leg. Falc.* & ſimilia legum Senatum plenque *l. 1. C. qui manu. non poſſ. l. 1. ff. de reſt. fid. ſi collectum, in fin. ff. de num. tutel.* ita & circa legem Papiam multa, auctore Juſtiniano in *l. 1. §. non ſpecie, C. de cad. tol.* ex quibus referam, quæ nunc mihi occurrunt. Ut incapaces legatorum ea dicuntur. Ut incapaces legatorum, ſint etiam incapaces donationum cauſâ mortis, *l. Senatus, ff. de mort. caus. don.* Ante hoc S. C. non erant incapaces donationum cauſâ mortis, ſicut & ante conſtitutionem Severi ex lex Falcidia, quæ ad legatis loquebatur, non pretinebat ad donationes cauſa mortis. Ut patres non legatari vivo teſtatore defuncti non fiat caduca, *l. 1. idque & in fragm. ff. de his quæ ut indig.* Ut filius poſſumum reliſtum B legati capiunt, compenſabitur tamen cum Falcidia, ſi quam debuit hereditibus, quibus legatum accepit & quibus viciſſim ipſe hereditatem reſtituere rogatus eſt. Quartam ex legatis deduci lex Falcidia voluit. Ex fideicommiſſis autem, & particularibus & univerſalibus S. C. Pegaſianum, *l. fed non, Inſtit. de fid. her. l. ſucceſſores, C. ad tit. Falc. l. 1. §. hodie, ff. ſi cui plus, quam per leg. Falcid.* Ut C. Pegaſianum legem Falcidiam porrexit ad fideicommiſſa à teſtatore relicta, ſeu conſtituto D. Pii ad fideicommiſſa ab inteſtato relicta, conſtituto Severi ad donationes cauſa mortis. Hoc igitur Senatus effecit, ut in quarta deducitur, ejuſque portione ponenda exquirantur legata, & fideicommiſſa, ratione habita, ut deducatur illius pars ea conſtituti voluerit, quod Ulpianus lib. 67. ad edictum palam edixit, ait verbis, *Proponitur exquiri ſuos legata fideicommiſſa, ſi quæ hereditatis, deducto, & exquatis ſunt* C. Pegaſiano, ideoque interpretabitur Ulpianum ſic dabitur eram hodie fideicommiſſorum nomine, propter Falcidiam, & fideicommiſſa, de quo cum Ulpianum eodem libro traſlatæ conſter ex *l. 1. §. quod leg.* inde liquido apparet eam *l. 1. ff. de leg. 1.* pertinere ad tractatum de Falcidia. Id & legimus in hac urbe librum manuſcriptum, in quo ei legi propoſitum erat hoc nomine, Imperatur, ſicut & *l. 1. ff. de verb. obl. l. 1. de imp. in re dot. l. 1. de evinc. tut.* cui errori plurium deſidia quoſdam nili vehementius, a quibus eruam in hac quæſtione non fero differentiam fieri inter quartam hereditatis & quartam bonorum: nam in tractatu legis

tans, *Talia positive, eadem qui faceris, ima graviora.*

CAP. VIII. *Africani ab Ulpiano diffusio.*

Ure communi mutuum non cohretshitur, nisi nummos meos accepisse: jure singulari debitorem meum tibi jussero solvere pecuniam, dum eam tibi creditam volo, mutuum contrahitur, licet nummos meos non acceperis. Ex eo Ulpianus colligit in *l. singularis, ff. de reb. cred.* mutuum etiam consistere, si pecuniam quam mihi debes ex causa mandati in causam credita te habere volo: nam si dum mihi ab alio debitos nummos accipio, meos videris accepere, tur a te mihi debitos usurpare, meos non videris usurpare? Quod fit per debitorem meum, cui non fit per te ipsum, fi debitor meus ea? Difficultas in Ulpianum *in l. ea negotia, ff. mand.* & vere differunt, ut ex veteribus Fulgosius, ex novis Molinaus confuerunt refte, cujus rei duo argumenta habeo. Primum quod Africanus mutuum petenti refellit quia utrum Ulpianus, deinde quod alia etiam in re Africanus eadem lege ab Ulpiano diffentit: quod expolita specie & hypothesi legis Ulpianus conflabit. Pecuniam mihi debes ex causa mandati, & negotiorum meorum administrationc, ut quia debitores meos exegisti: convenit, ut eam quafi creditum mihi deberes fub ufura? Quaeritur an fit creditu? Refpondet Africanus nulla conventione non fieri creditum. Obflat, quod fi pecuniam quam mihi debes ex causa mandati exegisti, creditum volo, mutuum contrahitur, *l. certi, §. ult. ff. de reb. cred.* Sed hoc cafu nummi, qui mei erant, tui fiunt. Ex cauta mandati nummi nondum erant mei. Obflat, quia Ulpianus, mutuum nondum fieri, nifi nummi mei accedente voluntate pecuniam acceperis. Sed id hoc tantum cafu benigne recepimus eft jure fingulari: non eft ergo producendum ad conlequentias, *l. 141. ff. de reg. jur.* Itaque non dicemus mutuum contrahi fi pecuniam quam mihi debes ex causa mandati tibi creditam volo. Non dicemus item mutuum contrahi, fi debitori meo vendendam ut petitio utereris quafi creditor: quod etiam adverfatur Ulpiano, qui & hoc cafu mutuum contrahi putat, *l. respondit, ff. de reb. cred.* Ufpianus, inquit, conventione, & utilitate utitur, Africanus mero jure, quo re, id eft, tradizione propriae pecuniae non nafci pofle mutuum contrahendi. Pacto quidem fieri id poffe, ut nummi ea re quam tibi vendendam dedi redditae periculum ad te pertinat, idque ait videri, cum ut eam mutui jure retineas, convenit: proinde ex ea conventione periculum pecuniae ad te pertinebit, pecunia non erit mutua. Ac limiter in fuperiori fpecie, ii pecuniam, quam mihi debes ex cauſa mandati, creditam volo, periculum pecuniae ex ea conventione ad te pertinebit. Credita pecunia non fiet, ideoque utrum eam de quibus convenit veniant in actionem mandati, quod fi hoc fecerint, quia tamen ea nuda conventione non veniunt, fi pecunia credita eſſet.

CAP. IX. *Antinomia Budaei.*

Antinomiae non funt quas Budaeus antinomias eſſe judicat ad *leg. ult. ff. de addict.* Ac primum quidem certe *l. reputatis, ff. de reb. cred.* non eſt contraria *l. fi pane, §. 1. eod.* nam diſtinctio Accurſii tam eſt vera, quam quae verifilima. Aut quod alius debet fibi fieri non nomine, aut debitoris, ut fi ego tibi creditio compoſcit, & debitor non liberatur, *l. 2. C. de ut qui in pr. cred. l. 5. C. de cond. indeb. d. l. fi pane, l. in fumma, in fin. eod. tit. l. cum quis, §. de pecunia, ff. de folut. l. fi quid poſſeſſor, ff. de pet. her.* fi debitoris, nulli creditio competit, & debitor liberatur, *d. l. reputatis, l. quod nomine, l. fi rerum expreſſum, in fin. ff. eod. l. de hereditate, C. de pet. hered.* Eadem diſtinctione utimur in ſpecie *l. 21. ff. de cond. indeb.* Si pater, vel dominus, cum quo actum eſt de pecunia per errorem ſolvendi plus quam eſſet in peculio, an condicit quod plus debitus ſolvit? Si nomine ſervi, vel filii, non condicit. Si

Vtrum reſponſoni natura ut debitor bona fidei redditurus. At hoc in contrahibus bonae fidei maxime exigitur, & ideo in eis ex mora veniunt uſurae, quae ex contractu ſtricto non veniunt. Bonae fidei eſt, ut in contrahendo mala fides abſit. Hoc in contrahibus bonae fidei potiſſimum exigitur. Malae fidei emptio non eſt emptio, *l. C. de reſcind. vend. l. fi pecuniae, C. de praeſcrip. long. tem.* Malae fidei ſtipulatio, nec nihil pro ea ſtipulatione excludit *l. 36. ff. de verb. obl.* Bonae fidei etiam hoc eſt, ne contractus invito altero tenere reſolvatur, quod in contractu bonae fidei obſervatur non item in ſtricto *l. 3. C. de reſc. vend.* Symmachus: *Vos*, inquit, *juris & legum eſtis, bonae fidei contractibus non poſſe reſcindi.*

CAP. XI. *An ſervus obligetur naturaliter.*

SErvus obligatur naturaliter. Obſtat quod dicitur interpretem ſervi novationem non fieri, nam ſine fraude rem peculiarem intervenerit, *§. praeterea, Inſt. quib. mod. tol. ob.* & *in perſona, §. 3. ff. de poſſ.* & quod ait *l. 10. ff. de fidejuſſ.* conſtituendum indebiti domino fuiſſe ſervum fidejuſſorem pro alio extra rem peculiarem & ſolvertt ex peculio ipſe dominus. Unum eſt de ſervo expromiſſore, alterum de ſervo fidejuſſore: utrique dicitur interveniſſe ſive interceſſor generali nomine. Servum igitur pro alio intervenire extra cauſam peculii eum non obligare, *l. 10. ff. de fidejuſſ.* Contra conditio eſt, & in dominum de peculio actio non eſt, quae tamen in dominum eſt ſemper ſervo obligato naturaliter ſive ex cauſa peculii, ſive extra peculii. Et fidejuſſores a ſervo intercedere dati non tenentur: quod ita probo. Comparatur omnino ſervus intercedere ſervo judicio condemnato, *l. 3. §. ſi ſervus, ff. de cond. de pecul.* Ex judicii cauſa fidejuſſor a ſervo datus non tenetur, *l. quinto, ff. de fidejuſſ.* Ergo & ex interceſſionis cauſa fidejuſſor a ſervo datus non tenetur, quae ſolliciet ex interceſſione naturaliter non obligatur, qua in re tamen faciet diſſenſionem fuiſſe inter Sabinianos, & Proculianos de hoc eſt quod dicit *d. l. 3. §. ſi filius*, de hac re tractatum fuiſſe. Obtinuit ſententia Sabini & Caſſii differentiam conſtituentium inter ſervum & filium ſi pecuniam alter obligaſſet de peculio quia eusque ex causa filius interveniret, dominus non item, niſi in rem domini, vel in rem peculiarem interveniret, *d. l. 3. §. ſed ſi filius, §. quamvis, §. ſi ſervus, Julianus,* & Javolenus probant, qui & Sabiniani fuerunt, *l. 19. & 20. & de fidejuſſ. d. l. in perſona, §. 1.* Ex diverſa ſecta proculeiana ſervus etiam obligatur, ut filius. Et ita ſi ſervus compromiſerit in arbitrum, vel ſi forte judicio condemnatus fuerit, vel ſi in judicio mutuandum decreverit, dominum non teneri de peculio quia nulla ſit inde nata obligatio naturalis. Sed in filio facus eſt, *d. l. 3. §. ſi ſervus, §. ſed ſi filius, §. idem ſcribit, l. depoſiti, §. 1. eod.* ex quod etiam eſt ex Sabinianorum ſententia, quam & diverſae ſcholae Nerva filius probavit. Vulgo tamen Proculiani ex iis etiam cauſis ſervum naturaliter obligari cenſebant, & tam in dominum quam in patrem de peculio actionem dabant, & ideo in *l. quidam, ff. de furtivo.* quidam, ex Proculianis fuiſſet. Concludo hanc ſect. Sabiniani, quorum & Julianus, inquit, in his quae ex cauſis, ſi ſervus intervenerit, ſi compromiſerit, ſi judicio condemnatus fuerit, ſi altero in judicio mutuandum decreverit, obligationem naturalem, quae tamen fubeſſe videtur, non agnoverunt: & ideo de peculio actionem in dominum non dederunt: nam nec civili nec naturali jure ſervum dominum interceſſorem, idoneum compromiſſorem, idoneum litigatorem, idoneum in judicio perſonam eſſe cenſuerunt. Ex iſtis cauſis indiſtincte ſive ex peculiari effecit, ſive extra, in ſervilem perſonam naturalem obligationem, & in dominum de peculio actionem admiſerunt.

CAP. XII. *Exemplum ponitur l. non omnium, ff. de leg. Vllianus-ait, Non omnium quae a majoribus noſtris conſtituta ſunt, ratio reddi poteſt.* Exemplum ponere ſo-

A ſuo conſidit, *l. 1. §. ult. l. 2. ff. de conſtit. pec.* Eadem utimur in ſpecie *l. indebitum, & l. ſcitet, §. ult. ff. de cond. indeb.* Indebito pecuniae promiſſae fidejuſſor accepto ſolvit, quis condicit? Ipſe, ſi ſuo nomine, Promiſſor, ſi promiſſoris nomine. Aliam vero antinomiam Budaeus conſtituit ex *l. cum quidam, & l. in fraudem, ff. de jur. fiſc.* Lex *in fraudem* ait, *in fraudem fiſci ſuum tantum ſi adimetur, ſed & ſi non adimetur*, quod ſic perperam exponit Alciatus, ſi dominum in accipientem a debitore fiſci, ut ſuum capiat non transferatur, quum mihi Graeci ut *ἐκκλησίαν*, ſic *ψευδεκκλησίαν*, ceteriique Latini. At *l. cum quidam*, filio emancipato, ut hereditatem adiret, ut non videri fiſcum in fraudem fiſci. Dicendum aeque puniri fraudem five alienando, five non adquirendo fiſcum fraudari quis, licet aliud ſervetur in actione Pauliana *in l. ea negotia, ff. mand.* & alibi emancipati: neque obſtat *l. cum quidam*: nec enim hoc vult, in fraudem fiſci non fieri, ſi non adquaretur, ſed vitiofum fieri, ſi dimittatur. Qui emancipat filium, ut hereditatem adeat, non utitur occaſione adquirendi, ergo in fraudem fiſci facit: alioquin non poſſet filium capitis non emancipare, quod ſibi non prohibitionis admittum eſt. Igitur emancipandi cauſis occaſionem adquirendi negligere licet, etiamſi ex ea re fraudetur fiſcus. Ceterum, quis antinomiae Budaeus vocet, nulla ſint explicatu facilioris: nam five conſtituat *Lex praecipiunt, ff. de adult. edict.* cum *l. ult. eod. tit.* quis non videt, in *l. ult.* non uſurpari pro *non ſolum*, ſive conſtituat *l. 2. ff. de fidejuſſ. eod. ff. de jur. fiſc.* cum *l. ult. ff. de ex. eog.* quis non videt utrumque eſſe verum, judicem ſitem ſuum facere ſi dolo malo impugnatum ſententiam tuebit, judicem ſitem facere etiam ſi per negligentiam unique pronuntiaverit? Quis etiam non videt interest. 10. *l. ſtipulationes, §. ult. ff. de verb. obl.* & *l. infamem, eod.* ex diverſis differentiis ſummam diſputatio ita concipiatur, *Inſulam intra biennium fieri*, non committitur ante diem. Si hoc modo, *Si intra biennium Romae non committitur*, committitur ante diem. Conditionalis eſt non in diem, *l. 10.* idemque eſt ſi non adjecto die ita ſtipulor, inſulam fieri, *l. ſtipulationes, §. ult.* Aliam antinomiam conſtituit *l. qui fortuna, §. ſi quis, ff. de ufu & hab.* quae inutile ait legatum eſſe ſi fructus legetur ſine uſu, & *l. huic ſtipulationi, §. ſi ufus, eod.* ex quo legatum ait ſine uſu obtinere poſſe. Haec non ſunt contraria. Regulariter non eſt fructus ſine uſu. Accidit tamen interdum ut ſit ſine uſu, quod explicat *d. l. qui fortuna, §. ult.* hac ſpecie propoſita. Teſtator ab heredc tibi nudum uſum fundi legavit, heres ejuſdem fundi fructum Titio conſtituit, & ceſſit, non potuit in Titium transferre uſum, qui tibi in fundum legatus eſt. Sic igitur fieri, ut heredi habeat nudam proprietatem, tu nudum uſum, Titius nudum fructum ſine uſu: itaque non poterit Titius in eo fundo habitare, & a te prohibitus non erit, ſi uſi tantum eſt fructuum cauſa. Aliam conſtituit ex *l. quid tamen, & l. cum adeo, §. ult. ff. de cont. emp.* quam explicavi in *l. 12. ff. de ver. obl.*

CAP. XI. *In contrahibus ſtrictis quemadmodum bona fides.*

BOna fides, & integra fides dicitur, *l. 1. C. de ſent.* & ſyncera *d. l. 2. C. ſi pup. pub. pign. & mens, l. 19. de reſcind. vend. C. de dol. pra.* & bona fide ſpoponderit. Livius 29. *Quod non ſyncera fide ſecum in gratiam redſet.* Epitome, *bona fide*. Haec in contrahibus bonae fidei maxime exigitur, *l. 5. C. de reſc. vend.* exigitur quidem & in ſtrictis, ſed in iis maxime, ut ecce, in utrifque exigitur ut ſine mora debita reddantur, quae pars eſt bonae fidei, & inde debitor bona fide, id eſt, nec moratur nec fruſtratur. Symmachus *in epiſtolis, Literarum fumore oblige bona fides debitorem.* Seneca initio Declamationum *bonae fides, quae ſine conditione reddis depoſita*: & auctore Suetonio Auguſtus populo nonniſſum ſepoſcendi bonae fidei ſe eſſe reſpondit. Marcellinus XXXV.

B ab eo ex *l. libertum, ff. de relig.* quae negat heredi ejus, qui prohibuiſſet mortuum inferre, actionem in factum competere, quam tamen certum eſt neque penae nec quae vindictae perſecutionem habere, & hoc etiam ſe minuri Cassius, conſtare inter omnes. Conſtat vero ita, & juſticandum eſt ita, licet ratio reddi non poſſit, ſic Cuj. & Seneca XIV. Epiſt. Juriſconſultorum reſponſa ejuſmodi *d. l. libertum* ſupplet, imperitis, aſſata *l. ſi filius, eod. tit.* quae non de ea actione in factum loquitur, quae datur poſſeſſori mortuum inferre, ſed de actione, quae competeret, ſi quis heredi, fed de futuraria: mortuum ſi inferre *l. 7. eod. tit.* quae non eſt de ea actione, ſed de alia actione in factum, qua tenetur is, qui in alienum locum mortuum intulit. Redimi Graeci LIX. *Bambakiſ* compendium *d. l. libertum*, faciunt hoc modo, *Hoc alio modo heredi, neque in heredem datur, & perpetua eſt.*

CAP. XIII. *Synopſis duarum Conſtitutionum Graecarum, quae deſiderantur in tit. Codicis de teſtibus.*

DEſideratur in *tit. de teſtibus* duo Conſtitutiones, quarum una eſt Zenonis, quae poni debet poſt *l. libertorum*, ut ſi debitor inſtituerit, ad probationem exigantur teſtes quinque, ut in inſtrumentis ſufficiant tres, veluti in apocha, aut ſyngrapha, *l. ſcripturae, C. qui pot. in pig. hab. l. ult. C. ſi ſervus pet.* Acta vel inſtrumenta publica non egere teſtibus. Sumpſerunt ejusmodi *τὸ ἐν ἐπιτροπῇ ἀναγνωσθὲν ἐπὶ τῶν βασιλικῶν τοῦ ἀνατολικοῦ τόμου τῶν ἐπιτροπῶν τίτλου ὑπὸ τὸν βασιλέα ἀναστάσιον τὸν ἀπὸ ἐπάρχων ἀνατολῆς ἐπὶ τῶν ἐπὶ

CAP. XIV. *Feudum origo & condicione.*

NAtura feudi haec est, ut debeatur tantum filio, & hominum, nonnumquam ex pacto pensiones quaedam debeantur ab iis, qui praedia jure feudi possident: fed ita feudum ex pacto naturam fuam excedit, quod & in mandato, depositi, locato, emphyteusi, & ceteris contractibus legem fuis dicunt. Natura feudi haec eft, ut debeatur filio, & hominibus: & eft, ut praestentur fe fideles domino fore, & fe homines eius effe. Hominem dixit Helnodius, quod certe venuftius eft quam Homagium. Et inde, qui feudum tenet, fidelis & homo dicitur & homo fidei, Vaffus five Vaffallus Langobardice. Nominum appellationis in libris noftris continentur procuratores, adhores, cuftodes, conductores, emphyteuticarii, chartularii, &c. *I. de dignit. l. 1. C. de cond. & pras. prod. lib. 1. t. 2. C. de epif. & cler. l. 1. G. de comment.* Continentur Vaffallorum & cuftodiae. Et inde fuit antiquiffimum effe refertur inlitis libri Feudorum, fed potuit quadricuniuque revocari pro dantis arbitrio, fine praetextu, & ob id ipfum nonnunquam revocatum dicitur. Vaffalli igitur erant olim homines, id eft veluti adhores, & cuftodes poffeffionum, procuratores & quafi pecarii poffeffionis: quo titulo etiam hodie fi nominatim praedium in caufam feudi detur, revocari poteft cum libet danti, dicitur que hoc modo concefum feudum guardia, id eft, cuftodia, & cuftodiae, id eft actus five procurationis feudum. Ex iis vero apparet unde orti fint feuda. Adores poffeffionum conperunt pertica sive poffeffione, quod adhuc pecarias poffidebant. Adores, hominis noftri dicuntur: nomen manfit hominum, res, & conducio tenendi poffeffionem manfit eft. Quod igitur in antiquis libris legitur, de filiis & filiarum, propius refertur ad vaffallos. Quod de clientibus, non ita; qui poffes fufcepti appellati funt, de quibus *I. C. de nemo ad haec pert. & Cujac. in Codice* Antiquitatibus Caroli magni, & Cafarii, *l. 7. C. de lon. prof.* Quod de mercenariis multo minus, quales funt in quibus bodie utimur ferentibus. Quod de mancipiis libus laminatis nullomodo: nam agros laminatos opinio fure tenebant, & feuda teneri poffunt tam a ingenuis, quam a miniftris. Hebdomadae in hiftoria Sueviae, *vide Sueviae*, exceptis plurimum liberis, qui ofculum tantum, & manus porrectionem debent, quae funt hominii fymbola, vel aureum unum cum cuno pretii: conftat etiam inveftimentum principalis domini in feudo requiri: plerumque pro inveftimento renditur fcipio, aut fuftis; quo genere & traditio dicit ex cespitibus fumebat, ut eft in antiquo contractu empetionis, *ut Balduni fuafit illum investiture, in Seguisi fuerum illum nomen expiro*. Helmodius in hiftoria Sueviae, *& dominus meus accepit vicedominum, & dec in nomum vaffrum pro figno inveftiturae*. Conftat etiam vaffallorum varia effe genera: alii feuda, & hominium debent, alii fervitium, alii pacem, aliipfilvum ut loquuntur, id eft ut domino capto ab hoftibus pro eo obfides dentur, alii funt fidi, alii non fidi five pleni, alii ligii, alii hoftiles, cum feudo libellarius contractus, cenfualis, & precarius, & emphyteuticarius. Sed hoc in aliis tempus differam, ut tantum admoneam, praedia quaedam, & optima conditione, quae nihil penfitant, nec fidem, vel hominium, vel inveftiturum, vel *vicedominum* debent, vulgo appellari. Alodia. Inveni eo nomine Significari proprie fuum cuique patrimonium, quod Genuerchium Iuftinianae No. XXI. & *edicto 3.* vocat, & ita feudorum *lib. 1. tit. 18.* dum ait, *Si dicatur feu ad proprietatem, feu ad libellum*, Alodium intelligit, ut tit. 20. alodium five libellarium. Et in formulis Marculphi alode opponitur conparato fepe: ex quibus unum proponam. Lex eft Francorum five Salica, ut de terra Salica nulla portio hereditatis ad mulierem perveniat, quae extat lequm Salicarum tit. De alode, a nemorum Anglicorum, ut tranfeat, ut ajunt, a lancea in fufum, & eandem olim

(*) *Vide Merill. Varian. ex Cujac. lib. 3. cap. 4.*

A in Armenia, ut conftat ex No. XXI. Sed eam Francis difficultate tandem (excepta fcilicet fucceffione regia) haec quae fequitur formula Marculphi indicat, quae dicitur, ut terrorem cum fterilibus in patriua alode fuccedant: *Cujus defuncti filius mea T. Virus S. Dionysius fed impio inter nos confuetudo tenetur, ut de terra paterna fomores cum fororibus portionem non habeant: verum ego quafiffimum effe judicavi, ut qui mihi a Deo aequaliter dotis funt filii, a me aequaliter diligantur, unusque fuccefforibus poft mortem meam aequaliter frueantur, per hanc Epiftolam a dulciffimum filium meum cum germanis tuis filiis meis Lucio, & Ifa cognato meo heredibus mea aequalem, & legitimam hereditas effe confirmo, ut tam de alode paterna, quam de conquifita, vel emptione, vel praefidio mea, vel quodcunque moriens reliquero, aequalem cum filiis meis germanis tuis portionem exiftiat.*

B

CAP. XV. *Averfione vendere aut locare.*

IN *l. 1. §. exercitorem, D. de exer. act. lib. 13. Barbarius*, per averfionem Graeci interpretantur *te quali*, id eft, in univerfo, & in *l. 2. §. fi averfionem, D. de pec. Del. nom. rem. nomp.*, id eft idea. Valentinianus dixit, in aggere No. de relevatis poffeffionibus. Plutarchus *in Sertorio abhinc ad quatuor mercedium*, cui opponitur *mercedium*, & *quotidianis*. Ratio nominis, quod quafi averfa fit vendanti locantve, ut jam olim docui Inftitutionibus, quam modus ligorum ufurarum ferat, quae averfaria dici non adverfaria qui fcribit, jungatur Alciato qui in *l. 1. C. de eden. & l. 3. eum quoque, C. rel.* adverfarium. Sed adverfarium reipfa accipit non in ordine confectia: nam verbor ut non fuerit utrique par ingenium hac in re: quanquam adverfarium notationem me non fallit, nonnumquam habere ingenue confectori: id mihi quidem conftat fatis in *l. 1. eum quoque*, legendum, *Et demonftrat ea quae edicta adversa fit*, ut in Baficâ, *ea vel edictum mei ex scripta rei ipsa*, id eft & adverfario produfto ad album digito monftret ex qua parte edicti adverfus fit, vel edictum id dicendo quo uti velit. Haec autem adverfaria nullam legem adfcribere fcribere potest quidam dixerunt: nam hoc cum averfionis fignificatione commune nihil habet. In averfa charta idem eft quod emphyteufis in *l. 1. charta, ff. de bon. poff. fec.* tabquod rurius nomen fatis per fe clarum obfcurtur grammaticorum interpretationibus. Memini Theodorum Hermopolitem ad *Sententiam, ff. de verb. fign.* Suidam & *Synopsi* appellare apochan fcriptam a tergo chirographi.

C

CAP. XVI. *Nihil novi induxiffe Juftinianum l. ult. C. de compenf.*

COmpenfatio fit ipfo jure, ut fi tibi debeam c. tu mihi ex ipfojure non debes nifi XL. & ego duntaxat fumme ullius debeamus ex quota, vel ex ftipulatione fecundum caufae qualitatem, *I. cum alter, ff. de compenf. l. 4. & 5. C. God. l. ejus, C. de folut.* & fi petas c. plus petas, aut ftare Paulo. Ea ratione fi certum debeam, & incertum ex eadem caufa eft, *l. fi unus, ff. de compenf.* Igitur exceptionem doli opponi neceffe non eft, fed dicetur ipfo jure compenfationem fieri, & ideo fi certus debitor fuerit, poterit quoque ante quam litem inferat differentiam facit creditor: *Si inftituens*, inquit, *heres exheredationem nominatim filii, vel aliarum perfonarum adfcribit*. Recte nomination filii. Aliarum vero perfonarum exheredationem nominatim adfcribi neceffe non eft: fuit & alia differentia inter filium & ceteros, quod filii folius praeterita nullum fuerit teftamentum, ceteri praeterita fuis acereferent in viriles, extraneis in femiffem: quod & ita Leo, & Majorianus conftituunt No. *de familiae emptore & vendit.*, de ea, quae invita a parentibus

A que ipfo jure fieri, *d. l. poftquam*, quod confirmavit con ftitutio Severi, id eft, Alexandri, *l. 4. & C. de compenf.* de deinde conftituit Juftinian, *l. ult. C. eod.* in qua & ceteri, quae continentur, fuerunt jam ante recepta. Non fieri compenfationem, nifi debiti liquidi, confeffi, praefentis: nam controverfi, vel incerti compenfationem non fieri probat *l. fi debitor, ff. eod.* itemque *l. 3. ff. de tut. & rat. defin.* quo ei cum quo actum eft tutela directa, vel neg. geftiorum caveri jubet fi ab incertum caufam quisque debeat compenfatio admitti non poffit. In actione depofiti compenfationem non admitti: hoc enim & ante Juftinianum obtinuit ex Paulo, *l. 3. Sent. tit. de depofito*, in actione momenti compenfationi locum non effe: nam & hanc olim morari vel impedire nihil potuit.

B

CAP. XVII. *Explicatur l. cum debitor, ff. in quib. cau. pig. vel hyp. tac. cav.*

SI accepi aedes pignori ea lege, ut eas inhabitarem vel ea ufurarum nullo habitationis penfilia mercede, quae lex illicite Antichreſis, licet mihi permiſſus fit inhabitare non ablocare, poſſum tamen & ablocare, ut conducitor. Sed ſi fecero quod mihi nominatim permiſſum non eſt, id eſt, ſi locavero, & plus recipiendum mercede quam legitimus modus uſurarum ferat, quod amplius erit fieri improbabo, ut indicat *l. 14. C. de uſur.* Joannes fenati, Harmenopulus tradit. Sin vero habuerero tui conventum fuit, etiamſi habitatio ea pluris cenſeretur, quam modus legitimus uſurarum ferat, tamen fervabitur convention, & vilius mihi conducta domus potius, quam illicitum fenus contractum videbitur. Similiter ſi dotur aqui pignori ea lege ut exercita pagnipantur uſurarum vice, ſervabitur convento, etiamſi fructus ſuperent modum uſurarum. Si aqer tradatur pignori, & nihil dicatur de uſuris, vel uſuris, quod videtur convenes antichreſis: itaque fructus uſurarum vice creditor retinebit: non tamen ſupra legitimum modum. Tacita autichreſis modum uſurarum ſervat: expreſſa non item, *l. cum debitor, ff. in quib. cau. pig. tac. conv.* Pontius, in ea lege exemplum tacitae *antichreſeos*, quod ipſe etiam tuitur, qui eſt de exercita pignoribus. *Cum debitor*, inquit, *gravitate pecuniae uxoria*, &c. utitur debitor mea pecunia gratuito: quia uſuras ab eo pactus eſt in dotem. Sed ſi ſine pacto, vel tacito conſenſu cauſa dum mihi tradit agrum pignori, tacite id agere videtur, ut fructus percipiam, & uſurarum vice retineam, quod fere natura rei modum quidem tacito conſenſu. Quod ſi fenerantis fuiſſet pecunia, fructus percepto creditor fenori primum, deinde forti imputaret, *l. 2. C. de pec. pig.* Certuta pecunia eſt non tantum, de qua convenit ut gratuita eſſet, ſed & de qua hoc non convenit, ſi modo & de uſuris conveneriſ. Male autem colligitur ex *l. 4. C.* 22. *C. de uſur.* fructus pignoris non poſſe retineri niſi ita nominatim convenit, cum ille de retentione rei loquantur, non de retentione fructuum.

C

CAP. XVIII. *De exhæredatione liberorum juxte antiqui religionis.*

CErtum eſt, filium ſolum jure antiquo nominatim eſſe exhæredandum, alios jure exhæredari inter extraneos, ceteri enim ſine adhibita cauſa exhæredari poſſunt. Pandectis notaverim, praetermiſſi tamen nefcio quo modo, *l. ſi quis legatum 3. & ſi inſtituatur, ff. ad leg. Cornel. de falſis*, quae haec inter liberos differentiam facit exhæredationem nominatim filii, vel aliarum perſonarum adſcribi. Recte nominatim filii. Aliarum vero perſonarum exhæredationem nominatim adſcribi neceſſe non eſt: fuit & alia differentia inter filium & ceteros, quod filii ſolius praeteritio nullum fuerit teſtamentum, ceteri praeteriti fuis acereferent in viriles, extraneis in ſemiſſem: quod & ita Leo, & Majorianus conſtituunt No. *de familiae emptore & vendit.*, de ea, quae invita a parentibus

A filiorum perduſta eſt, ut mortuo patre venerit ad annum XL. poſt quam aetatem implevit, & confecerit idem Imperatores poſſit in matrimonium legitime conjungere, & ut exhæredatio eo nomine irrogata vel ſola Falcidiae quantitas retenta non noceat, fed filiorum hereditas vel ſaltem viriles portionem, vel extraneis in dimidium tantum praeteriti fecundum nonnum veteris juris adcrefcit. Haec ſunt verba Majoriani.

CAP. XIX. *Explicatur locus difficilis ex No. IV. De fideiuſſoribus.*

PAnci intelligunt, quis ſit borum verborum ſenſus in No. IV. *Nemo autem ex his, qui ſe pro alterius fecerit debitoris vicem offerre, ulterius convenietur, nisi vero principalis ejus facultates non fufficiant*, quae verba interpres, fide ſcriptorum librorum, ſic fere ſunt recte interpretatus eſt: *Idem eſt dicere & ſi quiſdam habuerint omnes ſi ſibimet obligatores quo ad hypothecarijs affinibus tenere poſſunt*. Sicio apud Harmenopulum, *lib. 3. tit. 6.* legi aliter, hoc eſt perperam: ego nihil mutandum cenſeo. Sed de ſententia quaeritur. Diverat ante Juſtinianus creditorem agere hypothecaria adverſus poſſeſſores rerum fideiuſſoris, mandatoris, pecuniae conſtituta rei: Subjicit hac cauſula, poſſe etiam eum agere adverſus debitores harum omnium acceſſionum, & adverſus eos, qui eidem hypothecaria actionibus teneri poſſunt: ponas neceſſe eſt generalem fuiſſe hypothecam, id eſt, acceſſiones intervenuiſſe ſub generali hypotheca, ſub qua comprehendi conſtat omnia quae in ſpecialem hypothecam venire poſſunt. Comprehendi nomina debitorum, *l. nomen, C. quae res pig. obl. poſ.* Comprehendi rem etiam hypothecatam alteri, nomen, nam appellatione nominis omnes actiones continentur. Imo & rei alienae hypothecae obligatus, cum & eas confet peculiam pignoratorem recipere, *l. prope, l. 1. ff. de pig.* Vulgaris erat generalis hypotheca: & ſimpliciter hypotheca in ea generalis eſt hypotheca. Alias vero chirographariae creditor debitoris debitoris conconvenire non poteſt, *l. pen. C. de uſucap.* Ligitur ſi acceſſiones per alio creditori ſub generali hypotheca ſidem habuerint, ſervare oportet. Nonnulla confirmationis, creditori licebit agere non in poſſeſſorem modo rerum ad acceſſiones pertinentium, ſed & adverſus debitores eorum utili actione in perſonam & adverſus eos, quibus cum ipſe hypothecaria agere poſſunt, ſimili actione: Et haec eſt mens Juſtiniani, ſententiam hoc Juliani verba plane confirmant. Etiam in res mandatoris vel fideiuſſoris, vel qui pecuniam pro reo conſtituit, manus creditoris porrigi poſſunt, ut etiam ſi debitores habeant, etiam ab iis creditori ſatisfiat.

CAP. XX. *Si familia deliquiſſe dicatur.*

SI familia album corruperit, & dominus velit eam defendere, ultimum pro ſingulis debet. Haec ſententia, an fufficit pro omnibus praeſtari D. ac ſi unus bonus liber ceſſiet. Et *l. 9. ff. de furtis*, tradit, non fufficere, ſed pro ſingulis ſingula praeſtanda eſſe: quae plura fatis funt. Ac ſimiliter plura fatis funt, ſi familia injuriam fecerit, *l. ſi plures, ff. de injur.* vel ſi damnum dederit, ut ibi docet *Iulianus, ff. ad leg. Aquil.* quae, familia damnum dante, ait: fatis eſſe id praeſtari, quod praeſtandum fuerit ſi unus fecidet. Non eſt qui intelligat. Video ſi familia furtum fecerit, edicto praeſtari, fatis eſſe id praeſtari, quod ſi unus fecidet praeſtandum foret: denique beneficio edicti de furtis familia furtum facientes, unum fubduxerint eſſe. Idem non videdepo expreſſum edicto de albo corrupto, vel de injuriis vel lege Aquilia: proinde ut ſunt plura facta, ita nullum edictum non vetat diei plura. Sed interpretatione idem in damno dato ſtatuimus quod in furto edicitur, praeſertim cum levior plerumque ſit haec cauſa delicti, *l. 1. §. pen. ff. ſi fam. fec. dic. d. l. illud. Idem*

in albo corrupto Octavenus admittebat, durior fenestra, vindicandæ iustificationi, videlicet si flen. fecerit: nam si confiteri dederit, fequemur humaniorem fententiam, etiam durior fententia in iniuriis, vindicandi animo facta, Ius fingulare conflat non pofle prodire ad plures consequentias. Tenere etiam nolim ius commune produci ad consequentias.

CAP. XXII. *De præfide Antiochiæ, Comite Orientis, Præfecto Augustali.*

QUem Iulianus in Nov. VIII. vocat præfidem Antiochiæ, is eft Conſularis five præſes Syriæ primæ, quam metropolis Antiochia, quæ Theopolis a Iuſtiniano vocatur Nov. VII. cap. CXIII. Stephanus. *Συρίαι ἡ πρώτη καὶ ἡ ἐφ' ἑσπέρας καὶ ἡ ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἡ ἐπὶ θαλάσσῃ καὶ ἡ ἐπὶ Φοινίκης καὶ ἡ ἐπὶ Παλαιστίνης.* Et hic fub Theopoleos præſes, non præſes Syriæ ſalutaris ſignificatur in l. C. *de off. com. &.* dum comiti Orientis Alytarchiæ, moderatori provinciæ Syriarchiæ haborum cura mandatur. Valde autem ea Noyella oſtava imminuta eſt jurifdictio comitis Orientis, quæ quondam extendebatur in univerſam dioecefim Orientis peregrinarum quidem, ex ea Nov. correctura Syria prima, adjuncta regione Cyrrheſtice: ſic legendum. M. Tullius v. ad Atticum. *Mallet ſic Cyrrheſtica, quæ Syria pars Pompeiana eſt.* Sic in edicto Iuſtiniani De Ægyptii provinciis, cum fubeſſent præſecto Augustali ſex provinciæ, hodie jurifdictionem tantum habet in Ægypti tam prima quam ſecunda, detracta regione Mauritaniæ, & Marcota, non in univerſa dioecefi Ægypti. In l. 2. C. *de off. præf. Aug.* corrupte ſcriptum eſt. *Præfectus pretorio Augustalis, pro Præfectus Augustalis*, & in l. 2. C. *de hic, qui per mor. non ap.* metathefis manifeſta, corrigenda fcilicet in hunc modum, *Seu provinciales, ſeu comites Orientis, ſeu præfectus Augustalis, ſeu vicarius, vel alium judicem*, &c. Et vicariorum quidem Pontica, & Aſiana jurifdictionem latiſſimum opté etiam Iuſtinianus, eadem Novella recitit, quod tamen retractat in edicto De variorio Pontico. Vicarius Macedoniæ non fuit extra Iuſtiniani. Non fuit etiam vicarius Thraciarum, fed Longimani. Olim erant in Oriente fupradicti vicarii, quatuor, qui in univerſam dioeceſim præfectorum prætorio vice & officio fungebantur. In Occidente fex.

CAP. XXII. *Cognitionis panam non eſſe.*

DUm ſunt partes edicti *quod quiſque juris*: una eſt de eo qui jus nouum dicit, altera de eo qui jus auum ſibi dici poſtulavit: utraque locum habet ſi quod jus dicat alteri, quidve. ſibi poſtulavit effectum habuerit, *V. l. 5. ult. ff. quod quiſque jur.* nam ſi effectum non habuerit, ceſſat edicti pœna. Pœna appellatur in l. 3. *ff. quod. C. cognitarium*, ſi de pœna, quæ fit in Ciuili actione *l. 111. ad edictum*, *Gaius l. 1. & 3. ff. quod quiſque juris*, ita probabilio de pœna illius edicti intelligenda eſt. Cognitionis ergo pœnam nemo patitur, ex edicto fcilicet *quod quiſque juris*: nam effectum requirimus. In aliis iudiciis non tantum effectus, puniri fed etiam mulctarius, & hanc edicti pœnam Senatus Honoratus ſcribit *vi. Æneidos*, in illum locum.

Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.

CAP. XXIII. *Patri præterito querelamdum ſubtenuiatur.*

SI filius emancipatus parentem teſtamento præterierit, patri querela inofficioſi teſtamenti datur: quia hæc præterito pro exheredatione habetur, & licet patri non debeatur filii hereditas, propterea quod naturæ ordo patrifque affectio, & votum hoc eſt, ut filius ſuperviuat, & ſuccedat patri, qua de cauſa patre, & filio communi heredibus ſuggerente ordine naturæ dicentis ſuum ſuperviuiſſe, *l. qui duos, §. cum pater, & §. ult. ff. de reb. dub.* attamen, ut Papinianus ait *l. 13. ff. de inoff.*

A *teſt.* hic ſupe ordo turbatur, quibus verbis & in monumentum Papiniani ſcriptum eſt. *ei turbatæ ordine in ſuo non parentes fuiſſe* : Horatius male judicantibus ſtatis, & alia quadam inſcripto vetus præpoſteritatem naturæ hoc vocat, his ferè verbis : *inſolitoſt, parens inſolitus præpoſteritatis naturæ filium hoc tumultu conſidit, quem temporum mors adamit, præcipitisque ſenis barathrum, cui ſum dexſtra ante adventum perdocetus nomen ſua ſubtenuiatur, ante mors adſequitur, quam triſtes lacrymæ deſcernant.* Cum vero ita ordo naturæ turbatur, ratio petitionis, five querelæ exigit, ut ſi patri non ſuccurritur ea quarta debite portionis, de inofficioſo teſtamento fit actio. Competit etiam patri bon. poſſeſſio contra tabulas, ſi in emancipatione dederit manumiſſionem externi, ſi filius contraxerit, quæ hodie pro contracta habetur ſemper ex conſtitutione Iuſtiniani. Ut manumiſſori ſive patrono bon. poſſeſſio contra tabulas certæ partis competat, *l. ſi a militia, §. ult. ff. de inſt. teſt.* ut patri querela competit ſive manumiſſor fuerit, ſive non, *l. 14. ff. de inoff. teſt. l. 8. ult. ff. ſi a par. quis man. fe.* in quas jus nouum quoddam ſignificat, ut doctiſſimus & prudentiſſimus Vigilius docuit. Itaque patri manumiſſori præterito duplici iure debetur ſucceſſio, ex primis patre edicti & ex parte unde liberini, ſi eam malit agnoſcere querelæ de inofficioſo ordinandæ cauſa. Unde apponi commodiſſime poteſt exemplum ad *l. quoties duplex, ff. de reg. iur.* Ius nouum eſt querela. Jus novum bon. poſſeſſio contra tabulas. Hoc tamen prius defertur quam querela, quæ ætatibus ſucceſſionibus iuſtis ſuit vetus, qui in veteribus habet præfinita edicti pars eſt. Ea repudiata, ſupereſt jus B verus, id eſt, querela, live bon. poſſeſſio unde legitimi.

CAP. XXIV. *De concertationibus actionibus.*

NUlequam actiones præferitum pœnales de eadem re vel pecunia concurrentes alia aliam conſumit: ut ſi quis eundem hominem fubripuerit, & occiderit, actio furti actionem damni iniuria non conſumit; ſi quis eundem hominem occiderit, & ſubripuerit, modo nec manifeſto, actio furti manifeſti non conſumit actionem furti nec manifeſti : ac ſimiliter ſi eundem hominem in pugna occiderit, & ſubripuerit, duo facta & duæ obligationes intelligunter eſſe, & ex utraque actione folidum conſequitur: & ſi quis eundem C ſtium ibi habuerit ad iniuriæ fre fit, & nocuerit beſtia tranſeunti, actio xdilitia non tollet actionem de pauperie. Pœnales actiones vocco nos tantum mere pœnales, fed & mixtas, & actiones præferitum pœnales in penalibus tantum huic regulæ locus eſt. Rei perſecutoriæ inter ſe miſcentur, nifi quid in alteris plus habeatur. Rurſus huic regulæ locus eſt in penalibus, quæ ſolo delicto ſunt ex plurium facto, non ſi ex uno facto plures fint actiones pœnales, ut ſi quid publicorum abſtulerit, ſi quis rem aſportet, ſi ferrum alienum intervertit, ſi furtum arboris cæciderit, ſi alienum ancillam virginem immaturam ſtupraverit : fed an omnibus uti liceret, dubitatum olim fuit maxime ſi alio quo tempore quidem, ſed omnibus experiri permiſi poſt magnas varietates obtinuiſſe, alio, de una re, id eſt, ex uno facto non poſſe plures uti actiones, nunc probatum eſt ut ſupra diximus & alio corrigendus, vel hæc diſtinctione utendum eſt. Omnibus uti licet, ſi prius leniori agetis, ut ſi egeris cum raptore furti in duplum, ſupereſt actio bonæ raptæ, in id quod amplius in ea eſt. Non omnibus uti licet, ſi graviori prius egeris, ut ſi prius egeris bonis raptis, conſumitur actio furti. Ut igitur res perſecutoria res perſecutoriam tollit, ita & pœnalis pœnalem. Quid vero dicemus ſi concurrat actio pœnalis cum rei perſecutoria? Penalis, aut eſt mere pœnalis aut miſta: rurſus miſta aut arbitraria eſt aut non. (*) Mere pœnalis ſi concurrat cum rei perſecutoria, altera alteram non tollit, ut actio furti non tollit condictionem furtivam vel actionem pro ſo-

cio, E

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. ab illis Observ. cap. 4.*

A divortium faciet, *l. 9. ff. de divor.* quod ita accipiunt, libertos omnes repudii arcſummodo, non effecto tamen, qui libellum fert divortio remoto. Et quo poeta,

Colligat libertas, clamat libertas, & exi.

Reſtus in VII. ſertionem numero hunc liberum compurandum non eſſe cenſet Accurſius: nec enim idoneus teſtis, cum ſequelæ & interrantiæ ſit divortii, quod & in executore litis, & patrono eadem ratione ſeruatur, *l. ult. ff. de teſtib.* Per libertum mittebant libellum divortii. Per libertum principi libellum dabant, *l. qui in provincia, §. 1. ff. de inter. mapt. l. 16. ff. de interd. & releg.* Per libertum heredes recitabant teſtamenta. Suetonius in *Tiberio: Auguſti, teſtamentum recitavit per libertum.* Dio LVI. *ἡ γυνὴ ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἀπόντος τὸ ἀπολυτήριον ἔπεμψε.* Per libertum ſignificabant. Per libertum rei defendendum mittebant aut recitabant. Cornelius Tacitus 3. *Defendantem liberto tradit.*

CAP. XXVII. *De exilio in Gyſſum, & in Oaſin.*

GYſſus inſula eſt Ægypti, quæ *γυψίτης* ab Stephano vocatur, metallorum ferax, idoque damnatis in metallum mitti in eam ſolebant Iuſtinianei tempore, & in Procopium unum Sporadum in Propontide, vel etiam deportari, ut conſtat ex Nov. XXII. & XLII. & *l. ult. C. de pœn.* quæ deportatio, fed præterquam quod omiſſa eſt notitia temporum & civitatum, in qua relegatio ea conſtitutione interdicebatur, ceteris eius conſtitutionis liber *ex Basilicorum* præſtabit, inter quæ illud eſt, ne quis aliud vetus in Cyprum, vel Oaſin exciret, quam præfectus Auguſtalis, & duæ Thebaïdes: ruriſue in perpetuum, & ne ultra annum, hac ratione ut Græci interpretes tradunt, *ἐν τῷ ἐνιαυτῷ*, quod de inſula calicibus, & muſcis grandioribus exulibus ſupæ mortis cauſam adferentibus, & dandi ſcilicet vitæ ufus ſint, ut Tiberius Alexbat, qualia notat vita quotidianæ. Venant autem Zoroaſtres in Theodoſio regnorem effe Arabiæ dicens *κυρίως τὸ ἐν αὐτῷ καταστασιάσθαι διαβάλλοντα.* Infulam Gyrati creant: quod eſt Ægypti quarumdam vetus adfur. *Quoſ in l. 7. §. ult. quoddam, ff. de interd. & releg.* Duas autem Oaſes fuiſſe conſtat, majorem & minorem, *ἐάνου* ab Strabone appellari, quod tamen quidam prodidiſſent, a mihi neque conſtat, neque probatur, generaliter *ἐάνους τοὺς τοιούτους τόπους τὰ καλοῦσι τὰ ἐρήμους τὰ*, *lib. 2.* definit. Ab iis quoque Arabiæ Petræ *ἐάνους* abeet, quæ & Strabo circuit eſt Ægypti, ſicut Oaſis. Stephanus *Ἄνανις πόλις αἰγύπτου, ἡ ἐδρασις ἀναγκαίως, ἢ ἐκεῖ ἐκπίπτουσι.* Ora item ab Oaſi omnino ſeparata, id eſt, de ora Plinius: Ibi inquit, circuit Oeeadis, nihil mutandum: ſic loqui Plinius ſolet. Ibi Pinara. Ibi regia Antæi. Ibi Heſſen, At Cornelii Tacit XV. Ann. Pro *Heſſen*, legendum *Oeeadis*, quo loco agit de bello a Veſpaſiano cum Oeeniſbus geſto, de quo idem Plinius: *Bello, inquit, quod cum Oeeniſbus geſſere invicti Veſpaſianus Imperator, & Solinus. Veſpaſiano principe bello quod cum Oeeniſbus geſtum eſt.*

CAP. XXVIII. *De inteſtis nuptiis.*

QUod Sozomenus ſcribit Conſtantium *τὰς ἀκεκλήτους ἢ κατὰ διαβεβαιωσιν γάμους* coercuiſſe, quas ante eum nemo prohiberat, idque ex legibus ab eo latis apparere, *ἀκέκλητος* eſt, quæ inteſtis nuptiis atque, non de concubinatu: nam concubinatum Conſtantinus non improbavit, *l. 1. C. de emendat. l. Deus, C. de nat. lib.* Nullæ tamen de inteſtis nuptiis extant Conſtantini leges, & forſitan patri Sozomenus tribuit quod eſt liberorum: nam ii ſine. primum debebant patri tradi uxorem vel defuncta uxoris fororem duci vetant, quod inte non fuerat probitum, *l. 1. C. Th. de inteſt. nupt.* Iidem debitæ ſtatis forciſſime filiam in matrimonium duci vetant hac conſtitutione, quæ ſequitur. *I. M. P. Conſtans, & Conſtans A. A. ad provinciales Phœnices. Si quicquam*

fratris fororisve fuisse dicendum creditorii abominetur, aut in ejus amplexum non ut patrum amplexum convolvuisse, cupiisse fomentis puras tenuesque. Calend. April. Antiochiæ Consulatum & Constantio Cæs. Cæsar. Eam idcirco propofui, quod non effet edita. Sed hæc cum inscitio ante Constantium & Constantem modo fuit permissa, ut ex Cornelio Tacito constat XII. modo etiam multis constitutionibus inhibita, *l. qui in provincia, §. 1. l. former, ff. de rito. nup. l. nemini, C. de inoff. testam.* Xiphilinus *in Nerva, ἐκφεύγουσι δὲ ἀπὸ τοῦ τὰ τοιαῦτα ποιεῖν.* Ac curiatius postea imperantibus Zenone a Basilisco occupata tyrannide permissa, quod recuperato imperio abrogavit Zeno, *l. C. de inoffic. testa.* Vulgo enim ea lex Anastasio ineptè adscribitur, cum nullo potius esse debeat ejus inscriptio, *Idem Athanasio PP.* Et ad eundem Sebastianum alia Zenonis constitutio, qua Basilisci acta refiindantur in *l. decernimus, C. de fac. eccl.* Sebastianum morib. præditum Trib. Sinitiensium, id Suidas in Zenone scribit.

A

CAP. XXIX. *Ad §. quies l. 1. ff. de off. præf. urb.*

QUod Ulpianus ait in *l. 1. §. de off. præf. urbi*, quietem populorum & disciplinam spectaculorum ad præfecti urbi curam pertinere: id ideo videtur ad fationes agitatorum modo quas dudum urbanas præfecti urbi Justinianus mandat' pretori plebis Nov. XVII. ut pugnatores turbæ compescat, de Venetianis & Prasinis interpretari. Populares igitur funt ad factionum discuntur, *l. 1. C. Th. de equis cur.* & antiqua inscriptione, *Cl. Aurelio agitatori factionis ruffatæ, Togato, Caspreo, fui temporis primo & Principali factionis Alexandrinæ*, & ita etiam in libro five formula mandatorum Justiniani, quæ eft Nov. XVII. ἐφόσον καὶ τοῦτον τὸν δεσπότην τῶν ἡνιόχων ἐκείνων ἐπιδείκνυται, ut libr. V. Regum Antiquitatum, id eft, diverfarum factionum fuit.

B

CAP. XXX. *Duo loci, in quibus pro* hominibus, *non ut videtur, reponendum eft* nominibus.

IN *l. 3. C. de ufur. pup.* pecuniam pupillarem idoneis hominibus credere, habent quotes libri tam Graeci quam Latini. Graeci ἐπιτρέπουσι δανείζειν ἐπὶ τοῖς τὴν τιμὴν ἐκτινοῦσιν. Latini *creditoribus idoneis*, quos ego ita emendo. Nam *pro* hominibus, *pro* nominibus. Idoneos reddere pro locupletibus. Ita *l. 1. §. ff. de pro. fud. fe.* in qua fic lego. *Et idonei culpæ detegatur*, non idonei. Idonei, id eft, tutoris ejus qui folvendo eft, pro quo fidejuffor plurative pumero habetur, *§. ad hæc fidejuffores*. Alius eft locus in *l. 2. §. ult. ff. de cuft. reis*, in quo etiam nihil mutandum credo. Quod in privatis quoque caufis & hominibus, fub fidejuffore facile obtinetur, noli mutare, *nominibus*. Sententia eft elegans, ut in caufa criminali reus exhibitus ex una caufa non accufetur alio crimine ante admiffo, ut ex caufa civili, qui fatisdare judicio fifti ex una caufa, fatis judicio ex alia caufa convenitti non poffunt, nifi actio fit tempore periturx: illinc fubditus fatisdandi decuque Graeci modo, qui fatisdedere judicio fifti, & fic reus fub cuftodia officii fuftus, *l. 1. C. ad Turpil.* Servus apud virum dominum fuftus, *l. 21. C. de fur.* in poffeffionem fuftum, *l. 3. fidecommiffarium, §. 1. ff. ut in poff. leg.* & Nov. XVII. ὁ δὲ τοῦ ἑνὸς ἢ τῶν γονέων κτήσεων, quod ita vetus interpres recte. Si vero vetiam aliquem fub verbo fecerit. In illa autem *l. 2. §. ult.* etiam Graeci *hominibus*, legunt, non *nominibus*, quorum verba fubiciam : ὅστις ἢ τὸν ἑαυτοῦ χρεωστοῦντα κύριον ἢ τῶν τοῦ κυρίου γονέων ἐγγυητὴν ἐκφοβήσει ἢ ἀπάξει,

C

CAP. XXXI. *De Eyzabelis, five redemptoribus liticm.*

CÆpe pretatores alienas actiones fufcipiunt, & tuendi dunt quafi fuas, præfiantque hoc modo caufis alienis patrocinium fuum nonnen accommodantes, vel gratia, vel mercede : quas res coercito pertinet ad præfides provinciarum etiam adverfus fenatores vel clariffimos ex conftitutione Claudii, *l. 1. C. ne lic. pot. patrocin. pro.* non Ti. Claudii, fed M. Aurelii Claudii, cujus a Zonara celebratur alia conftitutio de petitionibus bonorum fubfatis. Quod fi quaeratur hic obiter quid ille ritual. *Ne lic. pot. 2. 1. De obtem. pad. mun. cons. fac.* non dicam, non eodem modo potentiorem utroque titulo accipi, hoc enim eft fubtum, fed dicam tit. *Ne lic. pot. pertinere ad oblorem.* Tit. *de edict. pod. mag. ad reom.* Tit. *ne lic. pot.* effe de actione in potentiorem translata futura actionis evitandæ caufa. Sufcepit autem, ut diximus, patrocinium alienæ litis patrocinii causa vel gratia vel mercede : rurfus mercede modo data, modo accepta. Mercede data, ut fi quis actionem alienam pecunia redimat, ejus qui actionem tenuerat fuccefforis, vendendi, ulcifcendi gratia, quod eft odiofum & invidiofum, indeque fulet emptio nomium ftrictius accipi, *l. pen. C. mand. eft* mandatum, ubi plerumque ejus & exactionis emptio quam juris ; & ἐγγυοπάθεια meta Hasmenopulus : ἐγγυοπάθεια ἐστὶν ἐγγύησις ἑτέρου ἐπὶ τῇ ἐγγυοπάθειᾳ ἀγωγῶν. Mercede accepta, ut fi quis alienam litem agendam fufcipiat quafi fuam fub pactione tertiæ vel quartæ: vel dimidiæ partis, quod legés vetant, *l. 10. C. mand. Idem C. de pact. l. 5. C. de pact. l. 3. §. ult. ff. de poft. l. 1. §. fi cui legatum ff. de cur. leg.* Idemque *ff. de pact. l. 1. §. ult.* Zonaras Chalced. *fynod. c. 2.* ἐγγυοπάθεια καὶ ἐπαγγελία τῶν ἑτέρων ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἢ ἐπὶ τῷ ἐκδικεῖν ἀναλαμβάνειν, ἢ πράγματα ἀναιρεῖσθαι ἀναγκάζειν ἢ πείθειν. Vel fi bona aliena aut agricolas alienos defendendos fufcipiat mercede certa : quod etiam leges vetant, *l. 11. C. de advoc. div. judic.* aut *fi quam pat. fufc. vend.* & ἐγγυοπάθεια, ut No. Tiberii de divinis domibus : ἐγγυᾶσθαι ἐδώρησεν ἐπιτροπικὸν καὶ ἐγγυοπάθειαν οἰκιακὴν ἀνατρέπειν, & No. Juftiniani Nov. XVII. τὸν ἐπὶ τῇ ἐγγυοπάθειᾳ ἐξῆλθε, id eft alterum bona patrocinio fuo defendenda redimere.

D

CAP. XXXII. *Rationalis fummæ rei. Libera teftamenti factio.*

CAepti dirupteo nefcio quos imitatores, qui fcribendi temporibus difcendi celeritate pretiofa nimis fere voluntur, in inferiptione *l. 7. C. ubi cau. fid. male* rationalem fummarum, ut in *l. 7. C. Th. de jure fifc. & in tutore dato, l. 2.* & adjutorem, *l. ultimum in Dominico Sozomii*. Ego rationalem fummæ rei retinendum cenfeo, nam & in *l. 2. C. fi propter pub. pecl.* procurator *C.* cenfuarium. Procurator fummæ rei appellatur, & in refcripto quodam Galieni apud Euftebium, *lib. 7. cap. 13.* ὁ τὰ μερικὰ πραγματευόμενος ἐπιτροπεύων. & in antiqua inferiptione Romæ, *Vel. Honoratus IV. Pr. Vicar. N.* Cornel. Tacitus : *Nemipem fumma rei imponere potentem*, & 13. *Evolutum fe de patria rebufque fummæ*. Hoc de ratione, in qua verba poftea etiam, *Ad fummam*, id erit de libera teftamenti factione & differentia patrocinorum, & liberorum five parentum. Libera teftamenti factio propriæ a principe folo, a proprietate, a patrono liberis remitti poteft, *l. pen. & ult. C. de lon. lib.* Utrufque conciliationis idem eft effectus : fed quo oratio propria eft legis, & imperantis majeftatis, vetuti, *De libertate teftamenti faciendi*, ea non refte utitur privatus. *Remitto jus patronatus*, oratio eft privati hominis propria. Principes autem data multitudine libera teftamenti factione, *l. 1. l. fi a militie, §. ult. ff. de mil. teft.* fane juris communis obfervationem remiferunt : & hoc voluiffe eos conftat. Non eadem omnino mens eft principis liberitino danti liberam teftamenti factionem : nam fecundum petitionem libellumque libertini remittere ei patrum videtur legem Papiam & edictum pretoris de bonis libertorum, *§. 3. l. ff. de bon. lib.*

non

non ceteras omnes obfervationes juris communis, *l. 1. quando, in prin. C. de inoffic. teft.* quemadmodum & in forte pictura profectbus filiafamilias daret principes liberum teftamenti factionem, folere eos tantum videretur ea lege, quæ filiafamil. teftamentum facere vetant, non ceteris. Hoc igitur vult *l. fi quando*, principes dantem liberum teftamenti factionem, omnia uno hoc verbo folemnia juris remittere, fed fpectandum effe cui & qua fini, quaque mente concefferit. Male Accurfius in *d. l. fi quando* meliorem facit conditionem liberum quam patronorum, cum fit par utriufque in ea re, nempe ut data libera teftamenti factione fruas liberis, vel patronis, aut, fi ab mens principis fuerit. In eodem errore verfatur in quæftione *l. fimmus, §. 1. eod.* nam ut parrono olim evicta legitima portione in totum vel in parte comperebat bonis, poffeft contra tabu. ita & filio querela inofficiofi teftamenti, & hodie ut filio evicta legitima pro parte, fupplementi petitio datur, ita & patrono ad fimilitudinem fuccefforis in genuorum, *§. fed oftor, Inft. de fuc. lib.* Idem fimili errore in quæftione *l. ult. C. de inoffic. teft.* putat meliorem effe filiorum & patrorum quam parentum patronos, cum fit par omnimodo: nam ut contra bona caftrenfia liberti nihilo patronus non habet bon. poffeffionem contra tab. ita nec pater contra bona caftrenfia filii nihilo fui, vel emancipati habet querelam inofficiofi teftamenti. Et quod dicitur in *d. l. ult. Or l. fi filius, §. Pap. ff. de bon. lib.* de liberis inlitis acquirendum & filium, non ita re quidam fuppleverint in *d. §. Pap.* Titium hereden caftrenfium liberi commilitonem fuiffe. Contra autem invenio meliorem effe omnium patronorum quam liberorum vel parentum. Libertates date in feudem patroni fuge filia Sentia nulla funt. Date in feudem filiorum vel parentum, valent. Si quid alienetur in feudem patroni, Fabiana vel Calvifiana eft actio. Si in feudem filiorum vel parentum, nulla eft actio. Libertates manumiffis per teftamentum liberis & heredibus, non debitam patronis, ante conftitutionem Gratiani fublatum De jure patronatus, quam habeo integram.

CAP. XXXIII. *Judicium quæ ex delictis ufucapiunt differentiæ.*

QUid publica, & extraordinaria judicia criminalia differant a popularibus, & a pœnali quidem actione in dicis expletione non eft in facili. An vero, quia ftare in rei perfecutione, illa in fola vindicta conftituta funt; minime : nam & popularis eft interdictum *Uti poffidetis*, & ex privatis iniuriarum actio. An quia horum pœna eft pecuniaria, illorum capitalis? vel corporalis ? ne hoc quidem : nam & publica quædam judicia pecuniariam pœnam habent, veluti ambitus & de plagio. An quia hæc privatum caufam, five vindictam continent, illa publicam? & hoc quoque minus : nam & populares publicam caufam continent, & publicum judicium iniuriarum ad privatum etiam pertinet, qua re privato nullo eo fi facile prætendi poffet, ne quis ex delictis defertur, quod in aliis non permittitur, & extraordinaria publicum vindictam perfequuntur, quia nec quilibet ex populo eis experitur. An igitur quia in publicis extraordinariifque judiciis longe alius eft reorum habitus, alia inftitutio pœnæ, alii judices, & alii judices non arbitri, & graviores damnationes, & acculatori in certamen fufcepto? hoc placet fatis. Porro publica judicia legitima, & ordinaria funt, legem, poenam, formulam habent certam, veluti majeftatis, proditionis, repetundarum, peculatus, ambitus, adulterii, ftupri, homicidii, veneficii, parricidii, plagiarii, de falfo, peculatorum, vis, calumniæ, ufurpatæ ingenuitatis, plagii, falfi, iniuriarum, prævaricationis. Extraordinaria legem quidem habent, fed & omnia qualitercunque judicia, fpeciatim pœnam & formulam ordinemve earum non habent, veluti concuffionis, abigeatus, ftellionatus,

A

B

C

D

E

CAP. XXXIV. *De conditione ex pœnitente.*

QUa (*) actione teneatur is, qui mutuam pecuniam fumpfit a pupillo eadem tempore qui adit a debitore indebitam pecuniam accepit. Qui mutuam fumpfit quafi a creditore, conditione tenetur. Eadem tenetur qui quafi a debitore indebitam accepit : *Veritæ indicati l. 5. §. ii quoque, ff. de obl. & act. Dei non debitum accepit, eadem, inquit, actione teneatur, qua debitores tenentur* : ubi debitorum, & creditorum nomen ftrictim ad mutua duntaxat caufam referitur, & *§. item si eui, Inft. de obl. quæ quaft ex con.* Perinde, inquit, is qui accipit indebitum pecuniam obligatur ac fi mutuum ei creretur : ideo conditione tenetur. Eadem igitur actio datur ex mutuo, & ex pœnitutue, ex contractu & quafi ex contractu mutui : ex delicto autem nulla eft, fi ex folvente, quorum datione in creditum itur. Mutuum contractus, Pœnitutum quafi contractus eft, quafi mutuo datio, ut ait *d. §. quæ quaft.* Mutuum non debetur, *l. Titius ff. de prafc. verb.* Pœnitutu ufu ex non debetur, *l. 1. C. de cond. indeb.* Ut ex mutuo, ita ex pœnitutio pupillus non obligatur fine tutoris auctoritate, *§. ie quoque, Inft. quib. mod. tol. obl.* Ut mutuo, ita & pœnitutui actio per liberam perfonam nobis adquiritur, *l. 6. C. de cond. ind.* Ex mutuo femper non datur actio, *l. fi pupille, §. 1. ff. de reg. fapi.* Ex pœnitutio femper non datur, ut fi liberam perfonam nobis debeo, pofiea debere cœpi, vel certo debitum fum, *l. in illum, ff. de cond. indeb.* At (**) fi

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 49.*
(**) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 32.*

folvero pecuniam, quam nondum debeo, nec pe- de- bere cupi, ut si verborum nexu teneor, quam primum non solvam? Quid? si verborum nexu teneor, ex promutuo etiam, sive repetitio, id est condictio, *Lex condicta*, §. *item cum quidam*, *ff. loc.* quæ quafi ex mutuo datur. Promutuum non est fi alia quævis folvantur, quibus in creditum non iter. Tum vero condictio datur ex bono tantum & æquo, certe non ex contractu: indebiti enim folutio diftractus eft, non contractus, *l. indebiti*, *l. hæc condictio*, *ff. de cond. indeb. l. pen. ff. ad Treb.* & ideo non mifi quatenus is, qui accepit locupletior factus eft damnatur, *l. cum ei*, §. *ferè ff. de jure dot.* & *de manfat.* & in ignorantem non datur, ut fi hominem indebito folutum ignorans manumiferit, *l. in fummo*, §. *pen. ff. de cond. indeb.* Hæc igitur condictio eft ex bono & æquo, non ex contractu, & cum ea folvuntur, quorum dotione jus creditum itur ex quafi mutuo, ex mutuo tacito, ex promutuo, non ex mutuo, vel ut Juftinianus ait, *Inftitutionibus*, magis ex diftracto quam ex contractu: ubi magis ponitur non *ἀκριβολογεῖν*, fed *ἐν ὕλαις*.

CAP. XXXV. *Juliani a Cefio diffenfio.*

DEbco Stichum aut Pamphilum fub disunctione, vel electionem habeo folvendi quem velim. Per errorem utrumque folvi putans me utrumque debere contumbin. Quæritur an ut folvendi, ita condicendi quem velim habeam electionem? Julianus, Papinianus, Marcellus crediderunt effe arbitrium dicunt retinendi quem velit, quafi jam nunc creditor debeat alterutrum fub difjunctione, *l. ſi mea fuerint*, §. *ſervi ff. de cond. indeb.* arg. *l. 49.* §. 1. *de fideicif.* Julianus debitori electionem dat C reputendi quem velit, cujus fententiæ veftigium eft in *l. cum ita*, *in prin. ff. de cond. furtiva*. Contra Papinianus videtur, & Juftinianus probatur, *l. pen. C. eod.* correcto §. *pen. l. ſi mea fuerint*. At ſi in hac quæftione Julianus a Cefio diffentit, conſequens eft, ut & in ea diffentiat, qua fequitur. Si is qui, Stichum aut Pamphilum debet, per errorem putans fe Stichum debere, Stichum folverit, ei Celſius non reſtituit electionem atque adeo conditionem non dat, *l. 2. & ei ſolvendi*, *l. de leg.* 1. Julianus ei dat electionem, *l. cum ita*, §. *ult. ff. de cond. eod.* quod etiam ſententiæ Juftiniani congruit. Difcordat quæ Julianus a Celſio, *l. 2. ff. de procuratur.* *ff. eod.* quod ex Juliano tradiere eft contra Celſum. Et in *l. 1.* §. 1. *ff. de ufufr. acc.* quod ex Juliano traditur, eft etiam contra Celſum in *l. 5. Pomponius*, *ff. de leg.* 2. Verum a fuperiori conftitutione Juftiniani excipiendus eſt caſus *l. plane ſi dom.*, *ff. de cond. indeb.* Duo rei Stichi aut Pamphili, utrumque petiere libertum, an conditerent partes? Minime, quia nec folvere potuiſſent partes. Sed ſi conditerne in ſolidum quem creditor reddere voluerit. Cum plures folvendo, ineertfario electio reddendi five retinendi creditori ſervatur. Cum unus ſolvit, electio eſt ſolventis.

CAP. XXXVI. *Hic verbis*, Hoc amplius, *aliasque negotiis*, *aliter minus legatum*.

HÆ adiectiones, *Hoc amplius*, *Præterea*, *Idem*, ſervivunt repetitioni, quæ quidem repetitio varios effectus habet: nam ſi eidem legetur five conjunctim five ſeparata ſcriptura, vel plenius legatum facit, *l. qui ita*, *ff. de do. purg. l. Seja*, §. *pen. ff. de adm. leg.* & utile id quod erat inutile, *l. legata inutiliter*, *ff. de leg.* 2. & conditionem adnexe priori ſcripturæ *l. ſi tibi pure*, *in prin. ff. de legat.* 3. vel inferior *l. in repetendis*, *ff. rod. Idem ſervus*, *in fi. ff. de condit. inſt.* vel exiguus legatum facit, neque novum eſt, ut eadem adjectio modo augeat modo minuat legatum, *l. eo autem*, *ff. de leg.* 1. Exiguus autem ferè videtur ſi puro legato adjiciatur dies vel condicio, itemque in ſpecie *l. Aurelius*, §. *teſtamento*, *ff. de lib. leg.* ſi qui teſtamento Titio annue debitum remiſerat, & eo amplius x. legaverat, poſtea codicillis hoc amplius quam quod teſtamento legaverat a Titio donec adveniret aliqua fortis debitæ exigi vetuit, & quantum exigeret heres jure ſipulationis, ut tantum refunderet jure legati, quia manifeſtum eſt voluiſſe eum minuere primum legatum, & præterea his verbis, *Donec adveniret*, in perſonam non in rem ufuram liberationem legaſſe. Aft uxorem, *Donec ad*, ut in *l. 99. ff. de edilic. leg. Quamdiu ad*, ut vulgo, *Quoad*, ſive *Quod ad*. Nov. 11. libri ſcripti habent, *Uſu quod mortem donec adviſet ſecundo*, & Suetonii in *Auguſto*, *Donec ad deſiderium mitrum adveniremus*. Verus interpres No. XXII. *Iteri ad ſrui donec ad venerit*. Alii dicere, *Donec ad*, ut *l. 2. C. Th. de leg. her.* Hieronymus *adverſus Jovinianum*. *Dum ad virum bene alueri fuſtinetur tua*. Tertullianus de anima, *Qui in ipſis tuos fuerunt*, *dum adviverent*. Eucherius ad *Valerianum*. *Utique dum ad venant vota tua cauſam agunt*. Marcellinus Comes in *Chronico*. *Donec dum ad virtis*, &c. Anianus ad *l. 2. C. Th. de fecund. nup. dum ad viverit mater*: & ad *l. 3. C. Th. de dotib.* Sed ſi diverſa legata alias ſcripta, ut *Pamphilia*, *Pamphilo* legata in eadem rem pecuniamve collegatarium & conjunctum adjicue, *l. 13. ff. de leget.* 3. ut ſi leget Primo fundum, & Secundo hoc amplius decem alias legatarium unius rei ſeparatim in aliam rem aliam legatarium adjiciunt, non collegatarium, hoc modo, *Primo fundum dato annuos quinque aureos*, *ſecundo x. dato* id eſt, non Primo tantum fundum dato, ſed & Secundo x. nam & vulgo eodem ſenſu ita legunt, *Primo 10. & hoc amplius annuos 10. dato*. Onuterus heres adjecit conjunctorum, non prior legatarius adjectione conjuncti, *l. ſi. ſervus legatur*, §. *ſi ita ſcripſerum*, *ff. de leg.* 1. In initio *Item ſervus*, quam ſupra citavimus ex *l. prin. ff. de cond. indeb.* *Idem*, pro *eodem tenore*, legendum eſt *Iiberatione*: nec enim poteſt in legato repetita condicio cenſeri eadem, quæ fuit in inſtitutione, vel ſi eandem repetitam putas, condicio, quæ deficit in inſtitutione, deficit & in legato.

CAP. XXXVII. *Reſtituitur Alabarchiæ nomen in Lucc. C. de ſolut. ff. eam.*

LEx 9. C. *de ſolut. ff. com.* loquitur de veſtigali Alabarchiæ per Ægyptum. & antiquitus ſuum conſtituto, quæ duæ funt provinciæ diœceſes Ægypti. Lego *Alabarchiæ*, non *Arabarchiæ*, qui error etiam eſt in Cic. 2. *ad Att. Epiſtolarum*. Sec. 2. qui fine ullo utrumque erratum eſt, ut *ἀεγάθων ἀεγάθεα γεγωμένα*, *γεγωμένα*. Lego *Alabarchiæ*, ut in Juſtiniani edicto XI. *de navul navigio Alexandrino*. & paulo poſt, *τοὺς ἐντεῦθεν ἀναβαίνοντας*, & Joſephus 18. *ἀεχιεπισκόπου* meminit Alexandri cujuſdam Alabarchæ, & 20. *τὸν ἀναβαίνοντα τοῦ Νείλου*. Legendum etiam in *l. 9. præterea*, pro *prohibitione*. Ait ne animalia tranſducantur fine prohibitione ſolita, id eſt, fine veſtigali Alabarchiæ: ex quo apparet veſtigal Alabarchiæ id eſſe quod pro prohibitione recipum infertur. *Arabiæ* eſt ſcriptum five arrarmentum, quo ſcribimus, ut Phavorinus ait. Sic Latine veſtigalium ratio ſcripta dicta eſt, & veſtigalibus præpoſitus Scriptor ſcriptura five Alabarchiæ: ſic ratione Cicero M. Antonium Alabarchen vocat, quod quitalia veſtigalia exegiſſet Ægypto-, non Arabarchen quod domuiſſet Arabiæ parem.

CAP. XXXVIII. *Jus addiſtium juris prætoris portionem effe.*

QUod traditur in Inſtitutionibus jus addiſtium juris honorarii portionem effe, non ex eo ſequitur, quia jus prætorii portionem eſt: ſed ſolum præf. annonæ & præfect. vigilum five prætor plebis quafi adjutores funt præfecti urbi, & ſub cura ac diſpoſitione ejus, adeo ut vere dici poſſit jurisdictionem præfe. annonæ, vel prætoris plebis portionem effe jurisdictionis præfect. urbi, ita vere dici poſſit ſubfervari prorem ab adile, & jus addiſtium juris prætorii portionem eſſe: non & qua de ex edicto ædilis, edicere prætor poſſit, veluti ne fera beſtia ibi habeatur qua vulgo iter fit, *auctore* Paulo 1. *Sententiarum*, & deficientibus ædilibus (nec enim ſemper quotannis ædiles creantur) judicia ædilium ad prætores transferuntur, ut Dio ſcribit *lib. 53.* Eadem modo legatores proconſulis licet propriam jurisdictionem habeat, eſt tamen ea portio jurisdictionis proconſulis. Idem dici de defenſoris plebis jurisdictione poteſt, ut ſit portio præfidis jurisdictionis ex Nov. XV. Qua de cauſa ſcriat a legato proconſul appellatur, a defenſore præfes, ita videtur ab adile prætor appellandus, a prætore plebis, vel a præfecto annonæ præfectus urbi, quinquam nonnum in folido to præfecto annonæ diſpoſitioni præfecti urbi dicatur in *l. 3. ff. Quod cum eo*, &c. a præfecto annonæ principem appellari.

CAP. XXXIX. *Pœna depenſa reputi non ſolenti.*

AIt l. *pœna*, *ff. de cond. ind. Pœna depenſa reputi non ſolenti*. His verbis, *non ſolvi*, ſignificatur effe reputatum, ut *l. 58. pr. 111. ff. de dire. reg. pr.* Exempla palam, & in mundo omnibus non ſunt. Unum dabit *l. 2. ff. de leg Iul. amb.* quæ ſunt damnatum lege Julia ambitus & reſtituram in integrum, pœnam pecuniariam reputet reput, quamvis res viderur reſtituſſe ad cauſam indebiti. Alterum *l. 3. §. condemnatis*, *ff. de tabl. exhib.* quæ legatarium condicionalem qui interdicto de tabulis proferendis interim communicatæ possum tulit, deficiente condicione negat pœnam reperiendi reſtituere. Quo exemplo forte ſi de pœna inter debitorem & creditorem non conveniatur ſi ad diem ſuos non ſolveretur, & debitor nimen per errorem pœnam ſolveret ob moram, videtur pœnæ condictio non eſſe: nam & olim plerifque iſtum fuit uſurarum indebitarum condictionem non eſſe, ut in *l. 18. C. de uſur.* hæc verba demonſtrant, *Exceſſe juris veteres*. Imputationem omnes admittebant. Eadem vera videtur effe regula *l. 46. ff. de ſtip. ſerv. pr. Quod a quopiam pœna nomine exactum eſt*, *id videri reſtituere nemo cogitur*; ſiquidem ita ill. Iud, *Eidem*, interpretor. Eidem a quo pœna exacta eſt: quod conſtet probatur etiam *l. ſi pignore*, *in princ. ff. de pign. act. l. ad quod*, *ff. de falſat. l. ſi debitor*, *ff. de ſur.* quæ ſunt de debitore, & creditore. Quod tamen a creditore exactum eſt ab alio nomine pœnæ, debitori reddituri tur, vel imputatur. In aliis locus eſt *l. 6. ff. loc. l. uli. l. ſed cum*, *C. de furt.* Differentiæ caſus hic, quas non eodem modo creditoris, & ceterorum intereſt. Creditoris intereſt exacti ratione cuius ſecuritas creditori ſuffertur aliuto pignore. Conductoris, & commodatarii ratione ufus, qui furto interciptur. Crediti cauſa furto non interciptur: & ſatis eſt creditori creditum ſalvum eſſe, eque ſatis eſt conductori ufum ſalvum eſſe, quod eſſe non poteſt, furto interveniente.

CAP. XL. *De veteri interprete Novellarum Juſtiniani*.

VEterem interpretem Novellarum reiiciuns & aſpernantur temere omnes: quod equidem fero inigo animo, cum propter antiquitatem, credidetim Graecum fuiſſe, qui non multo poſt editionem Novellarum rogatus Occidenti latinam interpretationem donaverit; tum propter eruditionem hominis nata eruditioni deputo, quod ἀκριβῶς Nov. XVII. elegenter verte, ſcribitur, & *ἀντρον νὺξ ἐποίησεν*, omni provincia effectum potius rei, quam ſignificationem verbi ſpectans, ut Nov. XXII. *ἐπιβολὴν* legitur ſupe, *ut ſuperius* Nov. XXI

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM

LIBER NONUS.

CAPUT PRIMUM.

In Harmenopulum adnotationes quædam.

IN titulo Epitomes Constantini Harmenopuli perperam adjicitur *κριτῶν προκαθάρχοντος*: quæ appellatio in usu nunquam fuit, & error natus est ex titulo præfationis, qui est hujusmodi in bibliotheca regia, *Κριτῶν προκατάστασις ἢ περὶ δικαιοσύνης*. In eadem præfatione, ex eadem bibliotheca Demosthenis locus ita restituendus est, *δόξαν δὲ χρημάτων οὐ ῥᾴδιον πρίασθαι*, atque ita Stobæus legit, *περὶ δικαιοσύνης λόγῳ* 9. cui similis est hæc Isocratis sententia ad Micocl. *δόξα μὲν χρήμασιν κτητὰ, δόξα δὲ, χρήμασιν οὐκ ὠνητή*. In lib. 6. tit. 14. ex Eparchicis ita scribit, *Ὁ δόλον ποιῶν εἰς ἀσήμιον, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐργαζόμενος, καὶ πιπράσκων, χειροκοπείσθω*. Ubi *ἀσάμιον* quidam legunt, & partem interiorem domus interpretantur: male. *Ἄσημον* est Argentum non signatum. Moschopulus *περὶ σχεδῶν*, *Ἄσημον ἀργύριον, τὸ μὴ κεχαραγμένον*. Sed & veteres glossæ argentum interpretantur *ἄσημον*. Josephus in vita sua, *Ἄσημον ἀργυρίου σταθμὸς ἱκανός*. Sententia igitur hujusmodi, Qui argentum adulterat, & ex eo opera facit ac vendit, ei manus abscindatur. In *tit.* 2. *lib.* 6. quod ex *Enchiridii tit.* 44. scribit de præda partienda, uno verbo depravatum est, *σύλφοις* legendum *τοῦλδοις*, quo significantur sarcinæ & impedimenta exercitus. Sudas: *Σαγμάρια, τὸ παρὰ μὲν λεγόμενον τοῦλδον, τὰ βαστάζοντα τὴν ἀποσκευὴν καὶ τὴν μετακομιδὴν τῶν ἐπιτηδείων*. Et alio loco, *ἀποσκευὴ, ἡ τῶν ἐπιτηδείων κομιδὴ, τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον τοῦλδον, τὰ σαγμάρια*. Leo Imperator 3. Tacticωv. *Καὶ τοῦλδον μετά ἐστιν ἡ ἀποσκευὴ καὶ χρεία πᾶσα τῶν στρατιωτῶν, τουτέστι παῖδές τε καὶ ὑποζύγια καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα, καὶ εἴ τι ἕτερον πρᾶγμα πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ στρατοῦ ἐπισύρεται*. Apud eundem Julianus Ascalonita Privatum dixit pro balneo, ut quod in *l.* 13. *C. Theod. De metatis*, privatum dicitur, balneum est in *l.* 6. *C. eod. tit.* ad quam quæ auctores *βασιλικῶν* adjungunt sabana, etiam usui sunt in balneis: & inde illud in homiliis scholasticis, *κατάγεται σάβανα εἰς τὸ βαλανεῖον*. Lintea sunt quibus in balneis loti siccantur. Marcellus Ex magistro officiorum (ut interim hujus quoque auctoris titulum emendem, qui pro Ex magistro officiorum præ se fert Ex magno officio) lib. de medicamentis, *Caput laves, & crassa sabano diligenter siccabis, spongiis demersis, & linteo vel sabano intorto utrinque expressis. Radices betæ lavabis, & expressas sabano siccabis. Sabano molli leniter deterges. In frigidam merge, & postea sabano diligenter exsicca. Melius erit si hanc potionem post balneum in sabanis adhuc constitutus acceperit. Dabis exeunti statim a balneo, ita ut dum sabanis operitur, bibat.* His tot Marcelli locis plane intelligitur quæ in Basilicis nostris vocentur sabana. Invenio eodem sensu dixisse Apitium & Priscianum medicum, & Aldhemum Theologum sæpe, *Savano calido involves, Savano mundo exsiccabis, Savano expressam elixam, & roulomedicos, τὸ ὕδρωπι σαβάνῳ ἐκμάττειν.*

CAP. II. *Contraria judicia.*

ACtio mutua, quæ ex contractu nascitur, vel est ultro citroque directa, veluti ex empto vendito, locato conducto, & pro socio: vel uno latere directa, altero contraria, ut in commodato, pignore, deposito, mandato, gesto, tutela: Nam commodatori, debitori, depositori, mandatori, domino negotiorum, pupillo, directæ actiones competunt, commodatario, depositario, mandatario, creditori, gestori, tutori, contrariæ, quo nomine significatur dari eas ex diverso vel e contrario, *l.* 2. *& ult. ff. de neg. gest.* & contra, *in l. si pignori, ff. famil. ercis.* eaque ratione negatoria quoque actio de servitutibus dicitur contraria, & a Græcis *ἀντιθετικὴ τῆς ὁμολογίας*. Directæ actiones dantur directo, id est principaliter: qua de causa & principales actiones a Jurisconsultis appellantur. Hinc fit ut depositarius, commodatarius, mandatarius, creditor, gestor, tutor, quod principaliter & multo pluribus de causis obligentur quam depositores & ceteri, directa sive principali actione teneri dicantur: ceteri contrariis: quibus indemnitati tantum consulitur. Qua ratione nec sunt famosæ sicut tutelæ, mandati, depositi directæ, nec in eis juratur in litem. At pro socio, empti, locati, ultro citroque directa est actio, quia in his contractibus contrahentium par conditio est, id est eisdem fere rationibus, ne multo pluribus potioribusve unus quam alter tenetur. Quidam male de contrariis actionibus accipiunt quod Cicero 3. *De offic.* scribit in arbitriis bonæ fidei magni esse judicii statuere, præsertim cum in plerisque essent judicia contraria, quid quemque cuique præstare oporteret. Legendum, *Magni esse judicii*, ut in *Institutionibus Sulpitii Victoris*, *Magni esse judicii in causis non labi, quod frequenter eveniat, ut multæ causæ videantur consistere, neque tamen consistant*. Judicia autem contraria, non contrarias actiones vocat, sed contraria judicia hominum. Nam ut idem eodem loco ait, magnam esse quæstionem in fiduciæ formula. Ut inter bonos bene agier, qui sint boni, & quid sit bene agi, ita in arbitriis bonæ fidei vel æquitatis definitio valde difficilis est: ut his consequenter recte dixerit Celsus apud Paulum, in Quæstionibus de bono & æquo, plerunque sub auctoritate juris scientiæ perniciose errari: & Tryphoninus, Bonam fidem, quæ in contractibus exigitur, æquitatem summam desiderare, id est, Peritiam summam bene judicandi. Una est æquitas bene judicandi, alia se cum ceteris coæquandi, ut Lactantius scribit 5. *Instit.*

CAP. III. *Ad stipulationes ædilitias.*

ULpianus in *l. Si ita quis stipulanti, ff. de evict.* docens hanc stipulationem, Sanum esse præstari, uti-

lem esse. Alioquin, inquit, stipulatio, quæ ab ædilibus proponitur, inutilis erit, quod utique nemo sanus probabit. Alludit ad formulam stipulationis, & Varronem imitatur, qui *lib.* 2. *de emptione caprarum*. *Capras* (inquit) *sanas sanus nemo promittit: nunquam enim sine febri sunt*. Et simili forma Caper Grammaticus. *Qui cereber dicunt, sine cerebro vivunt*. Adiiciebatur autem in ea formula stipulationis, *Recte sanum esse*. Quo respexit Javolenus in *l. qui tertiana, D. de ædil. edict.* dum illos, qui tertiana aut quartana aut podagra vexantur, quive comitialem morbum habent, scripsit ne iis quidem diebus, quibus morbis vacant, recte sanos dici: & sic idem Varro, *Illosce juvencos sanos recte, deque pecore sano esse spondes? Illasce oves sanas recte esse, ut pecus ovillum, quod recte sanum est, spondes?* Illud in universum de iis stipulationibus ædilitiis in emendo pecore ita idem Varro definit. In emptione alias stipulandum statim esse, alias a sano pecore, alias e neutro. Statim esse quod in Mamilii formulis est, *Hodie esse, bibere*, quæ stipulatio caprarum nomine interponitur. Male vulgo addi, E valetudinario, vetera exempla testantur. Alias e sano pecore, ut in venditione ovium & bovum: alias, de neutro, ut cum ad cultrum vel altaria bos venditur: alias, de utroque, ut cum jumenta venduntur, quia non de sanitate solum cavetur, verum etiam, Hodie esse, bibere recte posse, *l. ex empto, §. animalium, D. de actionib. empt.*

CAP. IV. *Explicatur l. xv. D. de fundo dotali.*

VErum est, quod Ulpianus *in Fragmentis* scribit; mortua in matrimonio muliere, adventitiam dotem semper penes maritum remanere, & comprobatur *l. mulier, D. de cond. inst. l.* 5. *D. de bon. damn. l.* 23. *D. de evict. l. Celsus, D. de relig. l.* 1. *C. si adver. dot.* Cornutus *in Persium: Dos*, inquit, *a cive Romano data, non patrio dicta nomine, si repudium non intervenerit, post mortem uxoris ad maritum pertinet*. Pertinet autem & remanet apud eum ipso jure, etiamsi pactio nulla intervenerit. Qua de causa & in *l.* 15. *D. de fund. dot.* dotale prædium mortua in matrimonio uxore, ipso jure virum retinere ajo, & Græcos interpretes pactionem perperam exigere. Et quamvis post constitutum prædium dotale, id est traditam viro possessionem vir literas ad uxorem miserit, quibus dotis non fore prædium declaraverit, quæ literæ pro actione nuda habentur, ut in specie *l. qui negotia, D. mand.* maxime cum restitutione prædii non sumpserint effectum (nam post eas literas vir prædii possessionem retinuit) tamen potiora jura habet maritus in eo prædio, quasi dotali: propterea id quod ex pactione illa nuda mulieri actio esse non potest, hoc est, possessionis prædii dotalis, ex pacto mulieri heredibusve mulieris repetitio non est: In *l. cum mortem, de jur. fisc.* Tribon. hæc verba addidit, *prout ad maritum pertineat*.

Observ. Joan. Rober. in Animadv. cap. 17. *&* 18. *lib.* 3.

CAP. V. *Cautionem, quam heres sub condicione institutus substituto præstat, satisdationem esse.*

CAutionem, quam heres sub condicione institutus, interim petita bon. possessione secundum tabulas substituto præstat, satisdationem esse verum est. Prætoria enim cautio est, & extra numerum earum, quæ nudam repromissionem habent, quæ omnes enumerantur, *l.* 1. *D. de præto. stipulat.* ex qua enumeratione (ut lex ait) apparet ceteras non esse repromissiones, sed satisdationes. Et nominatim Paulus scribit 5. *Sentent. tit.* 9. institutum sub condicione substituto per stipulationem utiliter cavere compellendum. Utiliter autem est satisdato, ut *in §. constituitur, Inst. de usufruct.* idque ex eo etiam apparet, quod jubetur cavere in diem longiorem: quæ adjectio diei longioris in repromissionibus vacat. Est igitur ea stipulatio non satisdatio modo, sed & gravis: & difficilis satisdatio, puta in diem longiorem. Itaque non muto quæ de hac quæstione ad eum Pauli locum adnotavi: mutaturus, & erroris veniam petiturus [illegible]nter & prolixe, si ab altera parte veritas cujus studiosissimus sum, mihi stare videretur. Illud porro constat ex eodem Paulo, ea cautione heredem institutum cavere de non deminuenda hereditate, quæ fuit prior Accursii interpretatio ad *d. l. inter omnes*. Posterior ineptissima est, de restituenda hereditate substituto verbis directis. Et recte *l. inter omnes, Possidentem*. Nam pendente condicione heres institutus secundum tab. petere bon. possessionem potest, adquirere vel adire hereditatem non potest.

CAP. VI. *Explicatur species l. 2. C. de cond. ins. tam leg. quam fid.*

TEstator filiam heredem institutam rogavit Titio dare fundum in diem certam, & ante diem cavere, si a marito non divertisset. Quo indicio videtur remisisse cautionem vulgarem fideicommissorum, si diverteret. Sufficit autem quodlibet indicium, *l. Avia, §. ult. D. de cond. & demon. l.* 2. *C. ut in poss. leg.* denique eo sermone filiam pater cohortatus est ad divertendum, filia vero patris voluntati non obtemperavit, hoc est non divertit. Quæritur an subire onus cautionis debeat. Id quidem refugit ipsa, hac ratione, quod remissum videtur onus cautionis, si diverteret: quæ condicio circumscribi solet, ut si sub ea heres instituatur vel legatum relinquitur, *l.* 5. *C. de instit, & subst. l.* 8. *D. de usu & hab.* repugnat enim utilitati publicæ, *l.* 2. *§. tract. D. ad Tertyl.* Ergo etsi non diverterit, recte onus cautionis refugiet. Respondetur, dissimilia hæc esse. In hereditate enim vel legato relicto sub condicione, si diverterit, etiamsi non pareat voluntati testatoris, legati sive hereditatis emolumentum capit beneficio Constitutionum remittentium eam condicionem. Proinde contra voluntatem facit, contra jus nihil facit. In cautione, qua onerata est filia, si a marito non diverteret: si non divertat, atque ita non faciat quod voluit pater, & præterea se cautione exonerari velit, tam contra voluntatem patris facit quam contra jus publicum. Et absurdum est, quod contra voluntatem patris faciat, velle etiam eam ut sibi contra jus publicum facere liceat, id est contra edicti perpetui formam, quo heredes legatorum nomine cavere jubentur. Jurisdictionem & edictum pro eodem accipit, ut *l.* 2. *C. de test. mil.* Male ibi edictum quidam novum, ut relicta sub condicione, ita demum capiantur si condicio consummata sit, quale nunquam auditum fuit, simul ac speciem novam comminiscuntur.

CAP. VII. *Emendatur l. 18. D. ad exhib.*

ACtio ad exhibendum datur vindicaturo, interdicturo utrubi, optaturo, noxali judicio acturo, *l.* 3. *§. quia autem, & seqq. l. de eo, §. sæpius, D. ad exhib.* non ex alia causa interest, *d. l.* 3. *§. si mecum, & l. pen.* Solutione chirographo inani facto id sibi exhiberi creditoris ex superioribus causis non interest, licet videatur interesse ob hoc, quod si ab eo repetatur pecunia quasi indebita, inde fuisse debitam judici approbaturus sit, *l. qui tabulas, D. de fur.* quæ causa tamen debitoris repetitionem vel vindicationem non impedit, cum possit creditori eo nomine satisfacere data antapocha. Creditori igitur de exhibendo inani chirographo, quod quidem vel debitor ipse habet vel alius, actio dari non potest. Debitori datur, quia vindicare chirographum potest. Condixerit sane rectius: sed vindicaverit etiam non male: atque adeo propter vindicationem de eo exhibendo egerit recte. Idemque de aliis instrumentis dicendum est quæ ad eum contractum pertinent, cujus obligatio solutione perempta est. Hæc cum ita sint, (*) *l.* 18. *D. ad exhib.* emendandam esse censeo, ita ut in ea pro *Creditor* reponatur *Debitor*, pro *Debitore*, *Credito-*

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib.* 3. *cap.* 15.

dicere. Confirmor *Βασιλικῶν* metaphrasi, quam subscribam, *Ὁ γράψας κατηγόρησεν ἀπὸ τοῦ ἀποκηρυκτοῦ γράμματος, ἀφορῶντος τὸν χρόνον αὐτῆς ἀνάθεσιν, καὶ τὰ ἑξῆς ἀποκηρυκτὰ τὰ ἀποκηρυκτὰ τοῦ ἀποκηρυκτοῦ*. Confirmat *Lib. C. ad exhib.* quo usurpatis verbis *ipsis d. l.* 18. debitori non creditori dat adjudicationem ad exhibendum, quæ in superiori metaphrasi non male *ἀποκηρυκτικὴ* appellatur; etsi eam rectius reprehendat appellatio fit, cum verbis fit exhibitoria, effectu restitutoria, *l. 3. §. fi. mercim., l. 5. §. ult. pignorat., & §. ult. l. 7. §. item mancipio & seq. l. 9. §. quantum, §. ad exhib.* Sicut verbis eft in rem, effectu in personam: ita tamen ut utroque casu verbis lacerinus commoquium veluti ἓν de dominio directo judicio posſeſſor contendere paratus ſit, non omnia in adhiomen ad exhibitum veniunt que in reſtitutorium, & ex dolo defuncti ea actione non conſtringitur, nisi ut ex ceteris perſonalibus in rem non ſcriptis, etiamſi nihil ad eum pervenerit.

CAP. VIII. *Arcesum reditus.*

UT locatori horreorum vel areæ, mercet in horreis vel in area poſitæ pignori pignore ſunt, quaſi id ſilentio convenerit, *l. 3. ff. in quib. caus. pign. vel hypo. tac. contrah.* ita cum ei vellor jungatur in *l. huius in fin. ff. quo jus. in pig. hab.* pignori vectori mercem, quas conduxit vehendas, pro vectura tacito jure obligatas eſſe, quod & *l. 5. ff. ad exhib.* oſtendit. Solebant horrea locari mercium reponendarum cauſa, quæ ſi non adhibitum conductoribus locatorem præſtare oportebat, *l. cum in plures, 5. ult. ff. loc.* Solebant & areæ, ſolentque mercatis ſi frequenti, ex quibus ſupra memini, ſolvi pro horreis reditus venit *l. ſi mortuo, ff. de rei vind. & l. 3. Cicero 6. epiſt. Nos tamen ex areis tantum habemus, &c.* & idem alio loco, *Cauſidius rerum aſſervandarum gratia pro area magno aſſimarat: quod ei generi poſſeſſionum minime quadraret noveris poſſe.* Et ita vero locator area, etiam nondum cuſtodiam conductoribus præſtitit *Cicero pro Tullio*, & id ipſum ſtatuit in area cauſim ponere permittitur, cuſtodiæ ſcilicet mercium cauſa, *l. 31. area, ff. de uſufr.* non aliud ædificium, *l. 7. §. 1. eod. ibi*, *Ædificia ſunt, area ædificiis legata ædificia in area conſtituti non poſſunt*. Et quod de arearum reditu diximus, eadem *l. 7.* his verbis, Obveniones ex areis, aperte confirmat.

CAP. IX. *Cameliæ, Ruta, Infica, Liquamen.*

CAmeliæ, perſonale ſive corporale munus eſſe, *l. 1. §. ff. de munic. & bono.* his rationibus probat, quia cameli alantur de publico, non ſumptibus cameliarii qui eo munere fungitur, & quia eo munere propter corporis infirmitatem exoſationem dari conſtitutum eſt. Si enim abeſt patrimoniale munus, ſcut hippatii, *l. 4. C. de mun. pat.* non ſolvetur nec eo corporis infirmitas, *l. 2. §. fin. ff. de vacat. mun.* Quod tamen adjicit *d. l. ult.* Cameliarios ex alio omnibus vocari, eſt commune cum his qui patrimonialia munera habent, *l. 1. C. de mun. pat.* Et recte Flor. ex albi ordine, & in Baſilicis, *μηδὲν τῶν κατὰ τοὺς ἀκολουθοῦντας*. Quod ſequitur, *nec nisi exoſationi ſuffragatur*, *ἀλλ' οὐδὲ ἐν τοῖς ἀσθενοῦσι σώμασιν*, proprium eſt perſonalium munerum, ut diximus ſupra. Idem munus *παρακολουθεῖ* appellatur *l. 1. §. ff. de mun. & hon.* & Camelliarii ab Ammiano Marcellino *lib. 17.* Ut neutrò (inquit) Gallis quidquam exprimere conaretur naturali nomine. Berrolaius & Baldinus male cameliaria : a quibus etiam properera dicendi doctiſſimus Turnebus, *adversariorum ad eo qui id ex me didicerat, primo*. Hæc de cameliaria. Et de ruta cæſe & liquamine quod promittit infergito capitis, hoc eſt . Rutæ cauſa noſtros opponere ſua juſtlaque, *l. ſi mendacio, §. ult. ff. de offican. empt.* (ſenſum vulgarem ſcripturum, quam Florentinæ loco illo cedere nolim, vel infica inadificatoque, *l. cum fundus, ff. de cogit. vel poſſeſſ. leg.* quibus 39. Livius adjicit

A immolita : quo nomine quoque citra zdificii formam molita funt, ſignificantur, ut in legibus limitum, *Ne quis aut limites devamnos ne oſſupro, neve quid in eis immittito, neve quid ibi poſitum habeto*. Infica non male etiam infida dicere, cum & *l. De re ruſt.* Varro dicit Fidia, Aſidia, Deſidia : & Diomedes Scaurisque probarunt : & in *l. ne quid, ff. de inſt. vel inſtrum.* Flor. ſit pertem Fidia ſcripſerat, Navis infida. Caper grammaticus, *Fidium*, inquit, *rationis, ſirum voluntatis*. Liquamen in *l. 1. C. de rei vox. non dub.* Graccos interpretari garum : rebis Cæſius Aurelianus : & Chronicon. *Garum quod appellemus liquamen ex piſce ſiluro confectum*, & paulo poſt, *Ex garo, quod vulgo liquamen appellant*, Caſſianus in *collatione 21. de ſcripturis*, & *τὸ ἁρμόδιον ἐκ τοῦ γάρου*, *vino ſpirem* : Vopiſcus in *Aureliano*, *Liquaminis ſextarium unum*. Oryganum autem Cæſius Apiritus liquamen accentium interpretatur . Aliud primum, aliud ſecundum . Libellus *καθαρευόντων ἐμπίδων* facit . Acro murium antiquos dixiſſe liquamen, & Syrorum lingua ſic dici.

CAP. X. *Serraculum ducere, sarcupascripsit.*

QUa forma Varro ubi de pavonibus tractare incipit, Serram ducere , eadem Ulpianus noſter dixit Serraculum ducere in *l. 29. ff. ad leg. Aquil. & ſer* nendum quidem Cornelium Tacitum, *Barbaricum* ſerraculum interpretantur iis verbis. *Et mox ſi quis à nostris ſeruculum* : quo genere damnum ſcapbis inferri , & hic apud Suetonium locus demonſtrat , *Ut ſi Pompeianis lenibus ſtrepuerint , aut ſi ovium vel bestiarum libitum exprimebat*. Palemo alio ſenſu. *Glauſtrum* (inquit) *ferraculum ajunt* : & *gloſſæ*, *Gubernaculum , clauſtrum , ferraculum*. Locum autem Varronis videor debere proponere. *Avium , de pavone* (inquit) *libere loco dicam , quorum diſcretio Virgilius, qui ferae ſignari dicerat ab his, quibus natis mansuescere aute cum dicerat ferrum*. Propoſui ut fubiicerem poſteriora verba ſic eſſe reſtituenda. *Qui ferus ſi quid dicere de ter, gentilitatis cauſa ferraculum ducere ferrum*. Horatius Flaccus Attiæ Mauræ, libera dicat de pavone quod ſentit, nec metuat ſibi a Fiſcellio Pavone, qui eampo diſcellerat jam prehenſo tuum ferre cubitor quadam ſuo in tabernaculum ſarcupascripſit. Qui (inquit) *ſi adeſſet Marcus, tecum forſitan prolium duceret copiosumnie cenſu, ſi quid ferus dicere de pegumbus*. Pro forſitan ſcribo fortaſſe an , ſi agit de ſapibus , *Hoc dico quod fortaſſe an tibi ſatis ſit* Axi. Et Gellius 11. *Crinibus ſcripſit legatus Bellico publica res cauſa veniis defensus , ſortaſſe an nonnihil peccaſſe videatur*. Plinius poſt de inimicitiis & quadrigis, *ac fortaſſe an de quadrigis veterum auctoritati consulsere* : & xvii. juxta ſidem antiquæ ſcripturæ , *Procul ſit autem ab exercitiis illa fortaſſe an regentibus*. Sifenna apud *Nonium*, *Quod fortaſſe an ex voluntate ſua ſumma cum clarissimo ſeleratorum conſpiratione*. Acta apud *Augustin. Ep. 91. Quod fortaſſe non hoc verbi mens*. Apuleius *de Deo Socratis*, *Fortaſſe an inter Graecos pratio cognitor*. Terrullian. *De pallio*. *Quinquennium transiſſem , ſi fortaſſe an ſingulis annis ſenſim ſenescerem*. & *De anima*, *Fortaſſe an & Pythagoricis & auctoritate aliquid accedet*. & alio loco , *Fortaſſe an & ſimplicitate ſua & adoratio Mercurium ſuum & ex majore fathum fit* . Tot collegi teſtimonia quæ locutionem novæ & inauditæ , cujus ignoratio ad corrigendum tenebras offudit, ſatis ſuperque illuſtrent . Plautus in *Curculione*. *Nec me illa ſine patre ſuspor in Venula , Reperire me ſpricia, & in Teſtamento*. *Ne agrum tuum ſeris augeam fieri*,

B *ſeri, & Batch. Ne deſpiret. Cavetis ne ſapores ferrumen ſcirit.* A

CAP. XI. *Ad l. interdum, ff. de uſuf. acc.*

RUgerii ad *l. interdum , ff. de uſufr. acc.* interpretatio nem quam fabricarunt , ita ut , vel potrem dimidium dantur quam amiſit qui litem conteſtatus eſt adverſus eum qui ſe ſibi poſſeſſorem non confeciput , legendum eſſe conſtatur . Sed triparito quadrinem omnem rem in eum locum incidere poteſt dividendam eſſe cenſeo . Si Primo & Secundo legatus ſit uſusfructus, & Primus portionem ſuam amiſerit petitione , vel parte & lite conteſtata tum poſſeſſore, ad poſſeſſorem cumdemmodo pertinere non tantum portio Primi , tum deinde , ſi Secundus portionem ſuam amiſerit petitione portio adcreſcit Primo , tum poſſeſſori five proprietario . *L. 3. §. 1. l. 5. §. ult. ff. de uſufr. l. & an eandem , §. 2. ff. de exc. rei jud.* Si Primus portionem ſuam amiſerit , pars , non utendo , aut parte dominii adquiſitione , adcreſcit Secundo , non, poſtea Secundo amittente non adcreſcit Primo , ſed proprietario , quia cum totus uſusfructus in Secundi perſonam recidit , jam Primi portio poſſeſſori ademta non poteſt . Eadempue ratio eſt in ſpecie *l. Interdum*, quam hanc quidem videor mihi primus eſſe . Si Primus portionem ſuam amiſerit lite conteſtata cum eo qui de lite debuit, id eſt, cum non poſſidere , quo tantum poſſeſſorem ſe eſſe debebat , poſſeſſionem recipere adionem in rem uſusfructus nomine , hoc caſu accipio : ſi qui ſit ſatisfacit, litem in hac ſuperiore evaſerit, uſumfructum habiturus eſt, cum non poſſidet, nunc poſſidet qui cum Primo non litigavit . Porro igitur Primi portio adcreſcet Secundo , quam vis non Secundus nullo interrudio ſpatio portionem ſuam amiſerit . Secundo portionem Secundi ad proprietatem recurrot . Primo enim adferam : nemo idco non poſſidet , quod cum totus uſusfructus fabius ſit in perſona Secundi , jam perſona Primi pro fructuario haberi non poteſt . Primi igitur partem dantaxat ſecundus a poſſeſſore conſequetur & retinebit .

CAP. XII. *Arbosum fursim cæsarum.*

HÆc actio eſt pecuniaria ex *lege* 12. *tab.* Sed (ut Cujus ad eam legem adnotavit) *Furtivarum rerum nomine* tantum tarones, qui arbores, & maxime vites, exciderint : quod & Servius confirmat in illum Virgil. *Quos ego ſi quem vites sentire labore videbo*. Favorem (inquit) *capiebant alienas arbores incidere*. Alio loco (inquit) *Si quis eas cædat, cinguat, fecant : his enim tribus verbis lex uſa eſt, que ex Paulo ita interpretamur*. Cingere eſt Dogſabrace. Ut enim Scriptores pro Dolabra dicunt, ita Cingere pro Diſcingere. *Zanonis ora vix nunc cingere accipimus* : quod eſtendere nocare. Et fiat interitum Plinius ſcribit 17. c. 24. idque eſt proprie Cingere . Et poteſt derivatione . Cædere eſſe non ſolum ſecidere, quod eſt ferae radicis totas arborem exbris ictibus excidere , ſed etiam Ferire & vulnerare aut cædere ut *para. l. 3. §. 1. ff. ſi ſtipendi. ff. arb. for. cæd.* non etiam ferire . Idibus cædere Suetonius . Proferit ſecundus . Quia igitur cædendi verbo ſecidio non concinnebatur , adjecerit Suetonius Secare , quod eſt ſubſecuiſſe, ut Ulpianus ait , ſicut Cædere Succidere . Proferit ſortitus ut ſint pro proteritio . Evellere vel Extirpare non ajjecerunt : adeo qui evulſerit aut extirpaverit, hac legitima actione non teneatur . *d. l. 3. §. 1.* Neque enim (inquit) vel cædit , vel ſuccidit , vel ſubſecuit . Græci legunt , Neque enim cædit vel ſubſecuit , qui ſic verunt, *Οὐ γὰρ τὸν ἐκκόπτοντα ἢ ἀποκόπτοντα*. Contenti fuit cædendi verbo generali , quod latini diviſerunt in Cædere & Succidere , & eaidem adjicerunt modo de arboribus caſis dixerunt, modo de arboribus ſuccisis. *L. Duodecim Tabulis ſi quis alienas arbores furtim , Pandectarum ſcripſit, & in Teſtamento*. *Ne agrum tuum ſeris augeam fieri*,

C *Tom. III. Piter.*

D

E

F

CAP. XIII. *Cum ſervus aut filiusfam. nullum adimere eſſe.*

CAius eadem libro ſcripſit cum ſervo, qui eſt in noſtra potestate, nullum adimere eſſe, *l. cum ſervo, ff. de reg. jur.* cum filio quoque ſuo habemus nullum adionem eſſe, *nisi* eſt ex cadverſi peculio, *l. 4. §. de adim. legat.* Excepto cadverſus peculii ratio pender ex Conſtitutionibus, quæ ſimul ea re penalia pro patrefamiliæ habeat : eſt enim iis subis cum filio patrefamilias, ut cum emancipato. Quem modum adiicit Quintilianus, 11. *Inſtitutionum*, referrus inter patres filiosque nonnunquam litigarum : Cum interrogaſſet (inquit) emancipato. Sed in emancipatione inditum diverit quis litem effe , quæ tamen inter patrem & filium. peregrinat. Imo ille non eſt in quo utrique pars idem vult, & *invidiosa* voluntas eſt, non actio. Poſt emancipationem in jus vocare poſſunt invicem, tamen, cum ea cognita filio permittitur : pari , etiam cauſa non poſſit litis conteſtationem, non item , *d. l. 4. §. de adim.* nisi filius ſit in poſſeſſione poteſtate ſua , *l. ſi patres, C. de pecul.* Et ſic in exemplo caſtrenſis peculii , excipitur etiam quæ cadverſus patrem , & adventitium , quæ cadſinus filiofamil. pleno jure adquiritur : & dos etiam profectitia , ex eadem cauſa. Sed cum ſimul adverſus patrem poſſulare integri reſtitutionem , quæ ſi de adimendo ſiet ſupe , quoniam in his partis poteſtas nihil poteſt . Exceptiones adimentis eſſe . Sed hæc minus propria a ſtrictiore adionem . Sed hæc minus propria a ſtrictiore adionem . Sed hæc minus propria a ſtrictiore adionem

scere potest, poterit & ignorantibus & absentibus ceteris. Quod apertius in Basilicis his verbis est expressum, Ὁ εἰς κληρονόμον καὶ παρόντων καὶ ἀναλεγόντων ἀπόντων τῶν ἄλλων καλῶς κινεῖ τὸ εἰς διαμερισμὸν δικαστήριον. Huic loco adjungam explicationem *l. 8. §. 1. ff. de inoff. test.* ut eodem tempore a quibusdam male explicatam utriusque loci mentem deprehendi. *Si filius* (inquit) *post agnitam litis ordinandæ gratia bon. possessionem decesserit, &c.* Etiamsi dicat filius, non filiusf. tamen de filiof. loquitur, non de filio emancipato. De filio (inquam) familiæ prælerito a matre, quem etiam si post agnitam litis ordinandæ gratia bon. possess. decesserit, Papinianus ait querelam non transmittere in patrem, quia scilicet filiifamilias pater heres non est, vel jure potestatis patri actio inofficiosi per filium quæsita non est, nondum instituta a patre nomine filii, quæ & institui non potuit invito filio: quoniam filii injuria & indignatio est, *d. l. 8. in prin. l. filius, eod. tit.* Et petita bonorum possessione litis ordinandæ gratia, nondum quidquam adquisiisse filius videtur: hæc enim bon. possessio non petitur ἐνδυνάμως, ut Græci interpretes ajunt illo loco, & ideo non imputatur in peculium: & subjicitur, τὸ μὴ δυνάμενον διὰ τὸ μὴ ὑφεστάναι εἰς πεκούλιον εἶναι, οὐδὲ προσπορίζεσθαι δύναται. Illi in *l. arbitrum*, præsentibus absentes, in *l. 8. §. 1. filiof.* filium emancipatum, præteritioni matris vel avi materni patris exheredationem substituebant.

CAP. XV. *Fœnus, Emptio, Venditio, Reditus.*

FŒnus, videtur esse locatio & conductio, nummi enim utendi dantur & accipiuntur certa mercede. Horatius, *Omnia conductis coemens obsonia nummis*, id est, Fœnori sumptis: & paulo post usuras mercedes appellat, ut Pomponius Pistoribus, Græcam mercedem: & ideo ut prædii reditus proprie dicitur qui ex locatione, *l. fundi, ff. de usuf. leg. l. liberto, in prin. ff. de annuis leg. l. pen. §. insulam, ff. de leg. 2.* ita reditus pecuniæ qui ex fœnore quasi ex locatione redigitur, *l. Titius, ff. de præs. ver.* a redigendo, quasi Redactus, ut *l. defuncta, §. pen. ff. de usufru.* Verum enimvero fœnus proprie locatio non est. Nam earum rerum locatio contrahitur quarum est usus, pecuniæ abusus est, non usus. Contracta locatione eadem res redditur, contracto fœnore, non item. Quid igitur? an fœnus dixero mutuum? Minime, mutuum enim sui natura mercedem non recipit, sicut neque commodatum. Verius est duplicem intervenire contractum, Mutui, & Fœnoris, & mutuum pecuniæ datione, fœnus stipulatione contrahi. Neque enim citra stipulationem fœnus contrahitur, nisi in nautica vel reip. vel mensæ argentariæ pecunia, vel in his rebus quæ mensura constant. Quod dixi reditum prædiorum esse qui ex locatione redigitur, & comprobavi *l. liberto, ff. de annuis leg.* verissimum est. *Omnis*, inquit, *reditus qui e prædiis a colonis vel emptoribus fructus ex consuetudine domus meæ præstatur.* Nam ibi emptores fructus pro conductoribus accipiuntur: & constat veteres emptionis venditionisque verbo promiscue uti, *l. veteres, ff. de act. emp.* id est, & in locatione & conductione, ut est legendum in *l. seq.* Nec enim emptionem pro venditione, vel emptorem pro venditore, nec e contrario ut acciperent ita locuti sunt, sed locationem venditionem appellarunt sæpe, & conductorem emptorem sive redemptorem, ut mercedem sive pensionem, pretium, quia locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni, eisdemque regulis constat. Hygenus 11. *de limit. const. Mancipibus ementibus*, id est, conducentibus in annos singulos. Festus: *Venditiones olim dicebantur Censorum locationes.* Pertinet *d. l. veteres*, ut inscriptio docet, atque etiam *l. sequens*, ut probat *l. 2. De publican.* ad edictum De publicanis, in quo cum forte publicani appellarentur emptores sive redemptores, monuerunt juris interpretes, veteres emendi & vendendi verbo promiscue usos etiam in locatione & conductione. Simile mendum est *l. 46. ff. pro soc.* Cum enim dixisset *l. 45.* actionem furti concurrere cum actione pro socio, nec altera alteram tolli, idemque esse in omnibus bonæ fidei judiciis, subjicit *l. 46. Idem est & in colono, &c.* pro, *Id est & in colono, &c.*

Observ. Joan. Robert. cap. 8. & 9. lib. 1.

CAP. XVI. *Errores ex notis creati.*

IN *lege Julia De vi privata*, puto fuisse scriptum, Neve in XIV. ordinibus sedeat, ut in *lege Roscia* de decoctoribus, pro quo corrupte in *l. 1. ff. ad leg. Jul. de vi pri.* Neve in eum ordinem sedeat. In *l. 7. §. ult. ff. de injuriis*, jampridem docui me putare auctorem scripsisse, Atrocem injuriam fieri tempore, si ludis & in conspectu. Nam in P. Romani conspectu an in solitudine &c. quod in præfatione ad sexagesimum βασιλικῶν, confirmavi Græcorum auctoritate, qui sic vertunt, Τῷ δὲ τόπῳ γίνεται σφοδρὰ ὕβρις ὅταν ἐν θεάτρῳ καὶ πολλῶν ὁρώντων ἡ ὕβρις γίνεται, φύσει γὰρ τραχύτερόν ἐστι τὸ πολλῶν θεωμένων ὑβρίζεσθαι. Quæ verba certe non prætoris, sed populi potius conspectum significant. Puto etiam nondum monuisse quenquam Plinii 7. *c. 7.* sic esse legendum, *Fabius senator P. Romani in lactis haustu uno pilo strangulatus*, non *prætor*, non, *poto in.* & initio 19. *Martianus e P. Romani senatoribus*, ubi vulgo, *Ex prætoriis.*

CAP. XVII. *Indicantur novi errores quamplurimi.*

ETiam Judæi juris civilis sacra admirantur & colunt: qua re gauderem, si non eis superstitiones suas admiscerent. Prodiit enim ex eorum corpore unus qui in *l. si dubitat, ff. de fidei.* cum ex edicto prætoris verissime scripsisset Ulpianus, filiumfamilias, qui fidejussit pro patre, sui juris effectum teneri in id quod facere potest, reposuit, In id quod fecit, motus Harmenopuli loco, quo moveri non debuit. Nam εἰς ὅσον ποιῆσαι ἐξισχύσει, ut est *in Bas.* nihil est aliud quam in id quod facere potest filiusfamilias. Et in *l. 2. ff. de statulib.* hæc verba: Quæ sententia utilitatis causa recepta est, & a nobis probatur, in extremum locum male rejicit: Cum enim ex Sabino Ulpianus hanc sententiam proposuisset, Quocunque gradu pupillo servus cum libertate substitutus sit, necessarii causam obtinet, recte subjecit, hanc Sabini sententiam utilitatis causa receptam, & a se probari. Celso quoque, licet diversæ sectæ fuerit, Idem probari. Idem Judaicus legislator in *l. tutelas, ff. de cap. min.* quam aliis audaciam objicit, in eam ipse incurrit, dum circumscribit hæc verba, *Exceptis his.* Unde regulam quasi generalem se condere ait, Minima capitis deminutione non amitti tutelas, quæ in jure alieno positis personis deferuntur: quæ non est generalis, nec enim comprehendit tutelas, quæ personis sui juris deferuntur, quas etiam constat capitis minutione non deperire, ut puta, si se tutores in adoptionem dederint, eas sc. quæ testamento dantur, vel *l. Attilia* vel ex S.C. ut cum in locum muti, surdi, furiosi, excusati, remoti, alius tutor datur: quod si non generalem regulam condidit, nihil egit. Idem homo in *l. uxores, ff. de his qui not. infa.* legit, Sponsæ nullus luctus est, hoc sensu sponsam non lugere sponsum, ac si non eundem sensum admittant hæc verba, Sponsi nullus luctus est. Imo illis Sponsæ, &c. hoc potius significatur, sponsum non lugere sponsam. Id vero omnium hominum sensum superat, quod in *l. legatis, §. 1. ff. de leg. 3.* ad hæc verba, Non idem e contrario, cum legisset in Accursio, Et Græcum est istud, quod ad verbum obsonatores ab Accursio scriptum perperam in illum locum transiit, statim credidit illorum verborum loco scripsisse Martianum, Οὐδὲ τὸ αὐτὸ πάλιν, cum lecticarius cocus postea factus est: ac si hæc Latinis verbis enuntiare promptum non esset, & differentiam facit inter E diverso & E contrario, quorum utrumque est Retro: & οὐδὲ πάλιν, putat non significare E contrario, & nescio

scio quod etiam nobis ἀντιπάλιν, pro ἀνάπαλιν obtrudit, quo nihil est delirius. Et quod ad quæstionem attinet quæ tractatur illo loco, etiam putat servo ab artificio uno ad aliud artificium translato, legatum non extingui. Quod est contra *l. textoribus, D. de legat. 3.* Et inter ministerium & artificium nullam differentiam facit, in *l. si cui balnei, D. quib. mod. usuf. amit.* nec igitur inter ὑπηρεσίαν καὶ τέχνην, nec inter officium quod non multum a ministerio distat, & artificium. Et relicto quidem usufructu histrionis, eoque ad aliud ministerium translato, legatum extingui, ut ait *d. l. si cui balnei*; non tamen legato histrione, quod falsum esse convincit *l. peculium, D. de leg. 2.* Quod ait de lecticariis aut pedissequis legatis, cur non obtineat in histrionibus? Et in *d. l. legatis, §. unus*, hanc quæstionem proponi scribit falso, an cocis legatis, si idem sit lecticarius & cocus, accedat legato. Resipuerit, si his se imbui permiserit. Si quis ex artificio ad aliud artificium transierit, ut si textor postea faber factus sit legatum extingui, *d. l. textoribus.* Idem si ex officio ad aliud officium vel ministerium traducatur, ut si ostiarius fiat vestiarius, *d. l. peculium, & l. si cui balnei.* Idem si ex officio ad artificium, ut si ostiarius textor fiat, *d. l. legatis, §. 1.* Non idem esse e contrario, si textor fiat ostiarius, *d. l. textoribus*, vel si lecticarius fiat cocus. Livius XXXIX. *Tum cocus vilissimum antiquis mancipium, & æstimatione, & usu, in pretio esse, & quod ministerium fuerat, ars haberi cœpta.* Fuit igitur cocus alias in minist. alias in artificio. Denique artificio artificium, officio officium, mutari, non etiam officio artificium. Et multum interesse utrum idem sit testamenti tempore lecticarius postea fiat cocus. Ut lecticariis, ita cocis legatis, si idem sit lecticarius & cocus accedere legato, *l. servis urbanis, §. pen. D. de leg. 3.* Sed si uni lecticarii, alteri coci sint legati, eum qui lecticarius & cocus est ei artificio cedere in quo plurimum versabatur, *d. §. si unus*: vel si non plus in uno quam in altero, communicari, *d. l. servis urbanis, §. ult.* Idem ille κατάρατος, non tam quod Judæus, quam quod ex Christiano Judæus, horrendum ac dictu cunctis mirabile monstrum, audet inscriptionem *l. 6. D. de vulg. subst.* totam circumscribere, dum ex l. Julia & Papia nescit aliud quam de orbo & cœlibe ad eam exemplum convenienter apponi posse, puta de uxore quæ ex testamento mariti solidum capere non potest, ex testamento filii Potest. Idem vero quid tam valde laborat, sit legendum in *l. Domum, D. de contr. emp.* non tantum compellatur? cum neque hoc neque illo modo legi velint Pandectæ Florentinæ, in quibus perspicue scriptum est. *Non compellatur emptor perficere emptionem, sed etiam quod forte solutum ab eo est, repetet*: & sic etiam habebant omnes libri ante Haloandrum. Quid temere Javolenum a Q. Mucio dissentire statuit in specie *l. Stichum, D. de statul. Stich. Titio do lego: & si is nummos ei centum dederit, liber esto.* Servius, & Ofilius Stichum statuliberum esse negabant, quia legatum prævalere existimabant, & a legatario libertatem inutiliter relinqui. Q. Mutius, Gallus, Labeo, Javolenus contra esse statuliberum, & statulibertate legatum perimi, id est, cum condicio libertatis extiterit, ut Græci interpretantur recte, *d. l. Stichum*, non datione sola statulibertatis, *l. cum ita, §. ult. D. de op. leg.* Aliud est statulibertas, aliud datio statulibertatis: Deficiente condicione statulibertatis, utile legatum erit. Quod si Stichus statuliber est, heredis igitur interim est, non legatarii: qua in re Labeonem Javolenus notat. Sed non ideo tamen minus, si Stichus nummos peculiares Titio dederit, heredi denegabitur repetitio: quia receptum est statuliberum de peculio posse dare implendæ condicionis causa, *l. 3. D. de statulib. l. 3. §. ult. D. de cond. cau. da.* Nec felicior concordiæ reconciliator inter *l. filiæ, C. fam. ercis. & l. si donatione, C. de collat.* dum connivet ad verbum, *Præcipuas*, quod est in *d. l. filiæ.* Præcipuo nihil est magis contrarium quam collatio. Quod igitur præcipuum habeo, id sane non confero: sed neque in portionem meam reputo: Græci consultius in *l. filiæ*, collationi locum non esse, quod in donandi voluntate perseveraverit pater usque ad mortem, in *l. si donatione* non perseveraverit. Quæ distinctio ex facto sumitur, cujus cognitio incerta est. Igitur ex jure certo sumi distinctionem melius est, ut in specie *l. filiæ*, non fuerit collationi locus, puta ex testamento. In specie *l. si donatione*, fuerit collationi locus ab intestato. Ex jure in legibus sunt sæpenumero multa subaudienda nobis, quæ conditoribus juris inculcare erat molestum atque etiam infinitum. Quo enim juris notio, nisi ut ex ea singulas juris partes interpres reddat suæ formæ: Eodem modo idem ille connivet *l. 8. D. de verb. oblig.* ad Florentinam scripturam, & studio notandi seipsum fallit. Similis ejusdem sive cæcitas, sive conniventia est ad *l. 1. D. de remiss.* dum non cernit P. Flor. habere, *Ubi nuntiatio non tenet, in quo non tenuit nuntiatio.* Quod autem ait in edicto nos emendasse. *Quod jus non sit illi*, nos certe negamus. Quod subjicit inutilem nuntiationem eam esse quæ contemni potest, ut si operis mora periculum aliquod allatura sit, non igitur ob id solum inutilem esse, quod is qui nuntiavit, jus prohibendi non habuerit, vitiosa utitur collectione: Hoc modo nuntiatio est inutilis: ergo non illo. Potest enim variis ex causis esse inutilis. Et ita apertissime *l. 2. D. de no. op. nunt.* ideo nuntiationem fructuarii esse inutilem ait, quod fructuarius jus prohibendi non habeat. Et idem ille impune contemni nuntiationem ab eo factam qui jus prohibendi non habet. Quod cum dicit & inutilem eam dicit, secundum superiorem definitionem, & præceps ruit in semetipsum. Sed sufflaminandus est. Non potest contemni nuntiatio, etiamsi is qui opus novum nuntiavit, jus prohibendi non habuerit sine remissione aut satisdatione, *l. 1. in prin. l. prætor, §. 1. D. de no. op. nun.* In eo autem quod scribit Harmenopul. νόμιμον παραγγελίαν esse utilem, & legitimam nuntiationem novi operis, deerrat tota via Νόμιμος παραγγελία, est interdictum prætoris restitutorium, Quod adversus edictum factum sit. Idem ille juris doctor Colimbricensis, utilem statuit remissionem esse, si nuntiatio tenuerit, idque falso colligit ex *l. de pupillo, §. si in pluribus, D. de no. op. nun.* cum palam edicat prætor, *Ceterum*, id est, Si nuntiatio non tenuerit se nuntiationem missam facere, *l. 1. D. de remiss.* Quod etiam declaratur initio *l. 1. D. de no. op. nun.* & hac ratione in *d. l. de pupillo, §. qui procuratorio*, nuntiatio omnimodo remittitur, quia jus prohibendi non habet procurator sine satisdatione, ubi tamen ille simul & in *§. si is* renuntiatum, Omittere, Mittere, Remittere accipit pro Contemnere, atque adeo scilicet eorum locorum auctoritate nos abuti, & in *l. 1. §. Item Julianus, D. de remiss.* hæc verba utilis, Inutilis, locis prave commutare ait. Ruerent risu lectores, si alia quæ in medium contulit Judaica sapientia, explicarem omnia.

CAP. XVIII. *Quæ personæ in jure habeantur parentum & liberorum loco.*

NOn male in *l. 15. C. de neg. gest.* ponitur vitricus aluisse privignas affectu paterno, cum privigni privignæque, nec non filii eorum sint liberorum loco, vitricus & noverca parentum, *§. adfinitatis, §. socrum, Instit. de nup. l. Aristo, D. de rit. nup.* Philo, μητρυιὰς καὶ μητρὸς ἔστιν ὄνομα συγγενές, & paulo post: δυνάμει δὲ πατρὸς πατὴρ ὀφείλει τὸν ἐκ τῆς γυναικὸς ἐν τάξει θυγατρὸς τίθεσθαι, Phocylides de noverca: μητέρα δ᾽ ὡς τίμα, τὴν μητέρος ἴχνια βᾶσαν. Ovidius *De Ponto.*

Nam tibi quæ conjux eadem mihi filia pene est.
Et quæ te generum, me vocat illa virum.

Socer quoque & socrus, prosocer prosocrus, absocer absocrus, & deorsum versum, nurus, gener, pronurus, progener, abnurus, abgener, parentum & liberorum loco sunt, *d. §. adfinitatis, & §. socrum, l. quia parentis, D. sol. mat.* Homerus *Iliad. ultimo*, ἑκυρὸς δὲ πατὴρ ὣς ἤπιος αἰεί. Turnus apud Virgil. *Et nos tela pater.* Plinius 7. cap. 13.

sep. 13. Nurae generosiue & omnes qui se patrii appel-
lasse fatuerunt. Quamobrem genet focero apud Cap-
tolinum epiſtolam ſcribit in hunc modum, *Imp. Gor-*
dianus Aug. Mitrobio patri, & in ipſo patrum. Patrem
verum audisti vetus. Et contra ſocer genero, *Domino ſi-*
lio & Auguſto Miſithaeus ſocer: eodem plane modo quo
patruus filii frater in *Lentulo. S. Lentul. ff. Manil. Sup*
etiam nunc, quo & in ipſa epiſtola ſe vocat patrem, & filius ſuos patrius filios, id eſt, Seii fratres patruelis, quod qui non intelleuerunt male emendarunt, *vos vero qui*
ex me ſe nati eſtis. Recte enim *ὁ πατὴρ* & *ὁ υἱὸς* & *τὸ πατρικὸν & υἱικὸν* nam ſi filius frater, filius eſt & patruus pater, patruus quoque filii, id eſt patruelis recte dicuntur patris filii. Et conſtat patruum, avunculum, amitum fre patereterum & matereterum eſſe partruum loco, fratris aut ſororis filium, filiam, nepotem, neptem, proneptem, liberorum, *ſi non amitam, luſt. inſt. de ſyntrix, ff. de vit. nup.* & ita de Theodoſio Paulo, *Colere patruum tanquam genitorem, fratrisque uxorem ſororibus habere pro ſuis.*

CAP. XIX. *Tres loci Digeſtorum de duplici fruitione.*

EX priſci iuris formulis, ut ait *l. 1. C. Th. de ſtat. rel. ſund.* id eſt ex XII. tabulis mihi libri poſſeſſor in duplici fruitione conveniatur: quo ſi ſatisdet & malle ſedeo dicitorem in duplum eſſe damnandum: & eodem argumento contendo reſtituta a Juſtiniano in Novellis in malle ſedei dicitorem in duplum actione, adhuc eſſe etiam in malle fidei poſſeſſorem reſtituere, ut Ambroſius *l. 24. epiſt.* loquitur, actionem de duplici fruitione. Hi ſunt qui dicuntur majores fruitionales, *ſeparatum in l. 6. §. ult. ff. mand.* ut docui ſuper *libro quinto, cap. vet.* fed etiam *in l. ſeſcentiam, §. ſi. ff. de dill. pry.* Et ideo in *l. 8. §. 11. C. de negot. geſt.* ampliores fruitus dicuntur eum qui ſuadum vindicavit confecutum dicam, qui ſupra duplum exegerit. Quia ex XII. duplo tantum fructus debentur ex die accepti judicii in rem vel ex exhibendi. Et ad hanc legem XII. tab. reſpicit etiam Ulpianus in *l. ſalvianus, §. quantum ff. ad exhib.* dum ait, in actionem ad exhibendum veteres fructus ex die accepti judicii & fecundum legem eſtimari. Legem vero dicimus, XII. tab. dicimus, ex qua lege tum ad exhibendum quam in rem ad eſſet, & ſi in eis actionibus fructus veniebant, etiam fructuum reſtitutio arbitrio judicis ex eadem lege, quod fabindicat Gaius qui *ſeſt. vet. ad leg. XII. tab. di-*
ſponat de fruitum reſtitutione, l. codemus. ff. de adv. & Ulpianus in *l. ſalvianus, §. ſubinde ff. de rei vind.* ait, in rei vindicatione non ſolos fructus, ſed & omnem cauſam eſſe praeſtandam, quamvis ſciliicet lex XII. tab. fructuum tantum fecerit mentionem.

CAP. XX. *Duae conſtitutiones Graecae quae deſiderantur in Tit. de judiciis.*

DEſideranatur in *tit. De judiciis* Conſtitutio ut *C. XII.* quae putem fuiſſe Anaſtaſii, vel Zenonis potius, duſtas ex ampliori ejuſdem conſtitutione *De judiciibus*, cujus memenit Juſtinianus in Novellis ſepe. Sed qui hic curiorem laudorum, damni ſecundum priſcos parum. Sum enim parvi momenti. Undecima judicem jubet judicare ſecundum leges, non ex praecepto & voluntate principis, non ex reſcriptis ambiguis: *ἀσαφῶν* in Novella Juſtiniani inculcant ſaepe, & *l. ult. C. ſi contra jus vel util. pub.* Duodecima, magiſtratus & majores judices brevi ter cauſa definiant, & ut ſi quae ſint ambiguitates a litigatoribus nulla neceſſitate coactus rem proturberit, liceat litigatori adire principem, & de judicis praevitate conqueri. A majori judice ſtatim ſententia principe appellatur. Ante ſententiam eſt non appelletur, quereta tamen reconſtitutione cognitionis apud principem inſtitutur. Additur & de recuſatione judicum, ut fat poſſ lem conſtetiam, qua de re tractabitur cap. 23. Undecimae compendium hoc eſt in Baſilicis: *Τὸ κεφάλαιον τῆς ρήσεως ὁ δικαστὴς ἐκφοβῶν, χρεῖος τοῦ ἐκφοβῆσαι δι-*

A *δὼν καὶ ἀναγκάσαι γραφῆναι* : & Theodori Hermopolitae interpretatio haec: *Η ρήσις ἔστιν κατακλεῖσαι τοὺς ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἔνεκεν τοῦ ἐκφοβῆσαι κύριον τοῦ πράγματος ἕνεκεν ἀναγκασθῆναι αὐτὸν ἐκκαλεῖσθαι τὸν ἀφ' ἑαυτοῦ ἀδικοῦντα.* *Ideo de jure ordinario nequaquam haec fiunt, Et denique adeo Tiberium moderatum reperimus.* Idem omnino Tiberium conſtituiſſe Cedrinus ſcribit his verbis: *Τιβέριος ὁ υἱὸς τοῦ Νέρωνος ἐφρόντισε, ὡς ἐν τοῖς μὴ τοὺς κρίνοντας γραμμὴν μὴ φοβεῖσθαι φόνον, μὴ φυγαδεύειν, μὴ ἀποστερεῖν οὐσίαν, μὴ ἀναγκάζειν ἐκκαλεῖσθαι.* Vetus ut eiſdem Baſilicis eſt his verbis expreſſa : *Πάντας οἱ δικάζοντες ἢ οἱ ἐπὶ δίκαις ἄγοντα συνέχουσι τὸν ἔκκλητον ἐκ τῶν ἐπὶ δικαίωμα τοῦ ἐκκαλεῖσθαι ἐκκαλεῖσθαι ἐκκαλεῖσθαι μὴ ἔξεστιν τοῦ ἐκκαλεῖσθαι ἐκκαλεῖσθαι ἐκκαλεῖσθαι

CAP. XXIV. *De professitione tricennii, & de vicesima.*

LEgo, triennium iam ante Iustinianum caufis civilibus finiendis fuiffe praefcriptum, ex eo intelligi quod Sidonius fcribat, Afterio conſulte legem de praefcriptione trienni fuiffe promulgatam. Sed qui non videt legendum effe Tricennii? cum fubiiciat: Cujus peremptoriis abolita rubricis lis omnis in foetum tabifica quinquennium terminabatur. In foetum quinquennium quid aliud eſt quam in trecentum, cum trecennium? Intelligit ergo Sidonius Novellam Theodoſii & Valentiniani de praeſcr. 30. ann. Lego, viceſimam nomen reſultare ad ficum pertinere. Si dicerem magiſtrorum vectalium quinquageſimam, ceterarum rerum centeſimum, probarem. Sed quis finito unquam anni vicquiquam de viceſima rerum venalium? Locus quem adfert ex *Cypr. Plinii ad Caecilium*, de viceſima hereditatis accipiendus eſt, ut ex alia ſimilem epiſtola conſtat ad Fabianum eodem libro: quam quidem partem Corellia emerat de publicanis, quinquncem vero de liberto Plinii. An hoc tamen faciliter loco permoti, quod in *L. Divi 2. l. filiuſfam. ff. de leg. 1.* legitur de prohibitione alienationis ne fiſco fraudi ſit, ad viceſimam rerum venalium referemus portius quam ad viceſimam hereditatum? ita plane: *Nam, inquit, in viceſima hereditatum nihil intereſſi fiſci, poſſit an non poſſit res legata alienare.* Imo vero maxime, qui ſi nomino non poſſit extero alienari, nec poſſe ficum: ſi poſſit viceſima alienari, qui quidem non tantum in ex hereditate deducebatur, ſed etiam ex legatis, Dio 55. *Τὸ πλεῖστον τῶν ἐν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς διατάγμασι καὶ τοῖς ψηφίσμασι γεγραμμένων ἐπὶ τῷ τῶν ἀνηκόντων κατακολουθεῖν κατεγίνωσεν:* & ob id Macer ab legem viceſimam craſtaſſe adſignatione legatorum, *L. commentariis. 2. ad leg. Falc.* Ita quia forſitan, quod is *Scriptorat* de viceſima, Tribonianus tranſtulit ad Falcidiam. Putem etiam de viceſima accipiendam eſſe *l. 2. C. de transfact.* hoc modo, ut de hereditate ſtatim cum forte ita tranſigeretur, ita ſtatuerat apud eum remanere, cujus litem vereberare, ſorori datet certum pecuniam: & ex ea cauſa ſi ſolveret frater fiſco viceſimam, quaſi hereditatis jam indubitatas poſſeſſor, ut repetere non poſſit, & ſi non ſolveret, ut jure convenirí poſſit. Illud etiam non fero, *ut in l. fraudari, ff. de publ. Rhod. nomen*, cum obligatio fiſco interpretur. *Manumittere* dixere Latini pro *Communicare*, Feſto auctore, & *Mentum* pro *Commento*: Rem nunmem igitur Balilica vertiſſe, *τὸ κοινὸν πεποίησε*.

CAP. XXV. *Explicatur l. nec ullam, §. hereditam, ff. de pet. hered. & l. 9. C. de lege.*

CUm ſtatuiſſet Ulpianus in *tit. de pet. her.* eum demum tenderi petitionis hereditatis, qui ſe heredem vel pro poſſeſſore poſſidet hereditatem vel rem hereditariam, utili etiam eum, qui pro emptore, vel pro dotis poſſeſſore hereditatem, obtentu hereditariarum rerum rerum nomine, quas defunctus pro emptore poſſedit, hereditatis petitione teneri conſtat quaſi pro herede poſſidere, quamvis reſtituere rerum nomine, quas pro herede vel pro poſſeſſore defunctus poſſedit, utique teneatur. Conſtat (inquit) & Graci *ἐνομοθέτησαν* ſuo, quo verbo Iuriſconſultus ſolet ſignificare ſuo jure certum. Cicero pro Placco, *Retulit ad jurisconſultos, conſultabat inter omnes*, &c. Conſtat & id igitur inter omnes juris auctores. Nondum tamen interpretibus conſtat ſatis propter quam inter juris auctores id ita conſtiterit, cum potius conſtituſſe videatur heredem non teneri, cujus eadem eſt quae defuncti conditio, ut ſi non potuit ab eo hereditas peti potuerint res ſingulae, propterea quod poſſidebat eas defunctus pro emptore, idem & in herede ejus conſtituit debere. & ex diverſo, *l. 2. C. de pet. hered. l. nec ullam, §. Neratius, ff. eod.* Quapropter Hugolinus ſic eam §. *Hereditam in*

A terpretatur, ut ſi quod Titius defunctus poſſedit pro emptore, id heres ejus putaverit poſſeſſorem poſſidere pro herede, atque ita id poſſederit quaſi heres: eum, cujus hereditas petitur, cum ſit heredis ejus, puta Titii, heres tum conveniatur petitione hereditatis, etiam earum rerum nomine quas defunctus pro emptore poſſedit quae interpretatio non placet. Nam ut opinio heredis non facit quo minus teneatur petitione hereditatis, *l. 9. Neratius*, ita quamvis teneatur, non debet efficere. Opinio enim heredis, defuncti opinionem non excludit, *l. cum heres, ff. de diver. temp. praſ.* Alii fic accipiunt eum §. ut earum rerum nomine, quas Titius pro emptore poſſedit, heres cui teneatur, quod poſſidet eas pro herede, id eſt quaſi heres Titii. Quae ratio eſt inepta: neceſſe enim eſt ut jure conveniatur petitione hereditatis, poſſidere eum quaſi heredem eius cujus de hereditate agitur. Et certum eſt eaſdem ab eo quoque poſſideri pro emptore, *l. 3. §. ex plurimis, ff. de adq. poſſeſſ.* quae cauſa poſſeſſionis expectanda potius eſt, quam congruat opinioni defuncti. Bartolus eum maluit accipere de utili actione: male, quia non de emptore univerſitatis loquitur Ulpianus, ſed de emptore rerum hereditariarum, qui neque directa neque utili petitione hereditatis tenetur: ergo nec heres ejus. Malum ita eum de teneantem ſequi, ut ſi diſceperetur de hereditate defuncti, inter teſtamentarium & legitimum heredem, & a teſtamentario legitimus & vetus heres quaſi ſupra teſtamento hereditatem petat, in hanc actionem veniet conſtat non tantum res defunctus emptas, ſed etiam alienas quas defunctus poſſedit pro emptore vel pro herede, vel pro poſſeſſore, & ita in *l. 9. non tenetur, eod.* ita legendum eſt: *Neratius in petitionem hereditatis venire ait res illas, quarum nomine Publiciana competit.* Res igitur a defuncto poſſeſſas pro emptore. Proinde five conſtituerit debere Titii quae res nomine, quam Titius poſſedit pro emptore, non tenet petitione hereditatis, ſive teneri, utraque poſitio eſt vera: prior, cum eſt controverſia de hereditate aliena, ex qua res quaſdam Titius poſſedit pro emptore, vel pro poſſeſſore, eſt controverſia de hereditate Titii, in qua ſunt res quaedam alienae quas Titius poſſedit pro emptore. Et quod ait in *d. §. hereditam*, Papinianum, &c. hunc habet ſenſum, quod omnino teneatur heres earum rerum nomine quas defunctus pro herede vel pro poſſeſſore poſſedit: non ideo eadem actione teneatur, qua ipſe ea rerum nomine defunctus pro emptore, vel pro legato, vel pro donato poſſedit. Diſtinctionem hanc quidem tiruiorum fieri cum de hereditate agitur, ſed non ſatis: quia de hereditate tefatoris agitur inter heredem ſcriptum & legitimum. Et ſimili loquendi forma Imper. Alexander in *l. 9. C. de legat.* etiamſi fallum dicatur teſtamentum, legata ſolvi, interpoſita cautione, Evicta hereditate redditu iri: quamvis alias cautum inter locus ſit, cum ſine controverſia legata ſolvantur. Ita ſolvuntur heredibus accepta de cautione, Amplius quam per legem Falcidiam, ut interpretibus placet, ſed de eadem illa cautione: Evicta hereditate redditu ea, hoc ſenſu. Non quod tunc cautionis ſit fine controverſia, *l. ult. C. de pet. hered. l. 3. §. ſi fegatarius, ff. ſi cui plus quam per leg. Falc.* ideo minus, imo magis ei locum eſt mota controverſia. Graci quoque eam Alexandri Conſtitutionem perperam videntur accepiſſe his verbis: Ὁ ἀνὴρ ὁ καταστὰς κατηλλαγὴν τὸ λαχεῖν, ἐὰν ἐκ ἀποστήσῃ τῆς ἀμφισβητήσεως ἀφῃρέθη τὸν κλῆρον, ἐν τῷ ἐλαχεν ἀποδοῦναι τὰ ἐκ διαθήκης ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἀπὸ τοῦ καταλλαγῆναι τὸ λαχεῖν, ἀπὸ ἀπομαινόμενα ἀπὸ τῆς ἀπολαβεῖν ἐκ διαθήκης ἀποστήσῃ τῆς ἀμφισβητήσεως τὸν κλῆρον. *Vide de pet. her. quae praſtari legata & competere libertates vult, ita demum ſi fallum teſtamentum non approbetur.*

CAP. XXVI. *Mutua, Dota, Bruſtae, Bruſtulae.*

AD *l. tenuis, ff. de verb. ſig.* Baſilica ſerius interpretantur *βύσσα*, novo vocabulo, quo etiam Hetruſci

A hodie utuntur. Mentas dixit *βύσσαν*, & interpretatur *lorum longum*: veteres etiam gloſſa dogus exponunt *βύσσαν*, quod quidem dogorum nomen a Graecis rapturn videtur, quibus *δόγη* vel *δόγμα*, funt quae capacitati alicui parata funt & capacitates ipſas vel menſurae, ut in Aurelianis Vopiſci, *Falſa eſt tanta dogo capacium, tantum* Dogo non vos fed capacitatem ſignificat. Capitolinus *δόγματα μετρικὰ* exponunt veteres gloſſae: tradiderunt vocari a quibuſdam gaulen. Idem buttarum & buticellarum nomen in *l. 1. ff. de offic. praef. vig.* Ita ſive plenariae fecuritatis legi, quod ligni membranae ſcriptum penitus in bibliotheca Regii. Scriptum fuit Ravennae Imp. *D. Iuſtiniano PP. Aug. anno* XXVIII. *P. C. Baſili. anno* XXIII. *Ind. Indictione* XII. *Ex Germanopoli P. C. Iuſtiniano, Iuratore Stephani H. P. profitente ſe a Germano Cl. F. acceptiſſe quod pro tertia portione hereditatis ex teſtamento Quintilli Iidi ei competebat in rebus mobilibus & Mancipiis, quarum notitiae profeſſionibus ſubiiciatur, & inter ceteras mobilium enumeratur botae. Inclinatis grammat.* Sed alia adfcribamus. Theophilus in Tit. de ver. divid. tigni appellatione *βύσσαν* contineri ait, id pellulam interpretantur male. Eſt enim idem proprie quod teſta, *l. 1. ff. de leg. Iun. Iren.* ut Baſil. ad *l. filiuſfam. ff. de fer. ur. praed.* ex figlino opere, *ἀπὸ ὀστράκου*, & in Baſilicis Latercolum *πλινθίων ἢ τηγανίων* & apud Charifium, Bafalia, Ita Tuetes *τηγανίτας* dixere, *ἀπὸ τοῦ τηγανίου*, *τὸ κατὰ μέσον*. Illud adfuere juvat, nobis Refolvere idem eſſe quod *ſolvere*, *l. Septicius, ff. de publicis*, & quamvis Plautus eodem ſenſu ſaepe dixerit Rem ſolvere, non idem in Catone pro Reſolvere emendandum, rem ſolvisti, cum, & idem ille frequenter dixerit Reſolvere. Menochmis, *Fundamentis, ſi reſolvere voluiſſem*, & *Amphitruone*, *Si reſolvere, una reſolvisti plagae*. Afinaria, *Ecquis pro ordinem mihi reſolvit?* Feſtus, *Relevare, reſolvere, repignerare* Cicero Phil. 14. *Rem ſe publicam reſtituturum.*

CAP. XXVII. *Adnotationis qualem ad l. ult. C. de pet. her.*

SI quis (inquit) *hereditatis petitionem*, vel *ſuſcipiendi vel ſuſcipere ſpernat.* Haloander male ſubſtulit illa verba, *Vel ſuſcipere*: Graci probaverunt & retinuerunt, Ἐὰν δὲ καὶ τὸν κληρονομικὸν ἀγῶνα ὑποστῆναι ἢ μὴ ὑποστῆναι βουλεύσῃ μόνῃ ἐπιδιωκόμενος: recte. Nam ſive ſuſcepit ſive ſuſcipere ſperat, utroque caſu defenſores judicii dabuntur, *§. de pet. her. Inſt.* Si quis igitur, *§. de excep.* qua movetur Accurſius. Num actiones quidem ceteras poſt litem de hereditate contellatam differri, eſſe tamen recipiendum hereditatis petitionem? Exceptionem opponi non dicimus, fed non debere de eis judicem pronuntiare antequam de hereditate pronuntiatum ſit, *l. 2. §. 1.* ponit, quia verum eſt ſedium judicium dici re judicata, *l. a quo, ff. de rei vind.* Cic. pro *Quintio*, *Ut res falſo judicio parata ſit, judicatum falſo fateatur*, Livius XXVIII. *Tanta affectis auxilia deverterum, ne vel in eadem civitate videretur ſaltem judicium.* Et VII. *Falſo judicio, vbus ſub servum deſcripſi.* Et VI. *Vtile judicium fallum.* Veteres eſſe quod interdicta Accurſii ad *l. Si poſt*, ut poſt litem de hereditate contellatam & finitam fructa opponantur praejudicia, non poſſe, item conſtabunt tantum *Quod ſi poſt ſententiam*, *nuncupatum*. Cautionis ſatisdationiſve latior explicatio eſt. *Quos percepit*: non percipere potuit, quia bona ſide accepit. *Vel ſi ipſe malorum litem quidem ceſſiſſet, verum illam autem hereditatis petitionis avertum*, &c. hac via & praeſtandae ſatisfationis omere legatarius levabitur, & ei a tempore litis conteſtatae fecundum teſtamentum dicta ſententia ufuræ & fructus legatorum debebuntur. *Judicio offerit ei ſatisfationem vel*, &c. Judicis officio, ſi de eo pervenire poſſeſſorem judicem admoneuerit, Negotiorum geſtorum, & judicem non admoneuerit, & hereditario nomine ſolverit de ſuo: quia verum hereditem liberavit, *l. ult. ff. de neg. geſt.* Condictio ex lege, ſi ſuo nomine ſolverit. Quia eſt verum heredem ipſe non liberavit, *l. 2. §. 1. ff. de cond. ex lege*. Ita ſane jure non liberavit, exceptione tamen id poſſe fe tueri adverſus creditores, *l. ſi quod poſſeſſor, ff. de pecu. her. Annoti tamummodo ſpatium*. Cur etiam ſpatium non differantur in annum? quia legatorum cautio repetitur eſt, quo etiam nomine cautio interponitur Libertatum quae competierunt, vel praeſtare ſunt ſemel, repetitio non eſt. Ita ſane Accurſius concedendum eſt, ut elegantur ait Cor. Tacitus XIII. quod datum non adimeretur. Libertates directae competunt, Fideicommiſſariae debentur *l. 1. §. 1. ff. de ſtat. lib. l. 36. §. 1. ff. de adq. her.* Legatae quoque etiamſi directa ſint, plerumque praeſtantur, non competentur. *I. 20 ſupra*, *§. 3. ſupra patet*, *ff. eod.* Exipit quae dicuntur in legatorum libertatibus Iuſtorem Stephani H. P. profiteur ſe a Germano Cl. F. acceepiſſe quod pro tertia portione hereditatis ex teſtamento Quintilli Iidi ei competebat in rebus mobilibus & Mancipiis, quarum notitiae profeſſionibus ſubiiciatur, & inter ceteras mobilium enumeratur botae. Inclinatis grammat. Sed alia adfcribamus. Theophilus in Tit. de ver. divid. tigni appellatione *βύσσαν* contineri ait, id pellulam interpretantur male. Eſt enim idem proprie quod teſta, *l. 1. ff. de leg. Iun. Iren.* ut Baſil. ad *l. filiuſfam. ff. de fer. ur. praed.* ex figlino opere, *ἀπὸ ὀστράκου*, & in Baſilicis Latercolum *πλινθίων ἢ τηγανίων* & apud Charifium, Bafalia, Ita Tuetes *τηγανίτας* dixere, *ἀπὸ τοῦ τηγανίου*, *τὸ κατὰ μέσον*. Illud adfuere juvat, nobis Refolvere idem eſſe quod *ſolvere*, *l. Septicius, ff. de publicis*, & quamvis Plautus eodem ſenſu ſaepe dixerit Rem ſolvere, non idem in Catone pro Reſolvere emendandum, rem ſolvisti, cum, & idem ille frequenter dixerit Reſolvere. Menochmis, *Fundamentis, ſi reſolvere voluiſſem*, & *Amphitruone*, *Si reſolvere, una reſolvisti plagae*. Afinaria, *Ecquis pro ordinem mihi reſolvit?* Feſtus, *Relevare, reſolvere, repignerare* Cicero Phil. 14. *Rem ſe publicam reſtituturum.*

di non impleta condicione ab eo qui pecuniam accipit, usurarum damno is veluti pœna plectatur, ideo tamen servatur pactio, & actionem parit, quia deduxit se in periculum amittendæ pecuniæ is qui dedit ea lege, ut si qui accepit manumitteret servum, aut Romam iret, aut morbo medicinam efficeret, nihil ipse reciperet. Legendum ex Basilicis, *Veluti ea ex quibus condictiones nasci solent*, ut *l. quia quod, ff. de donat. inter vir. & ux.* Et merito his opponuntur ea, quæ in aleæ speciem cadunt, quia ex his causis condictiones non nascuntur. Fuit lege prodita actio quadrupli de alea, ut Asconius scribit, cui adjungit etiam aliam de exacta graviore usura, ut Cato, & *l. 2. C. Theod. de usuris.* Utraque est hodie in simplum. Sed ut de usura famosa, *l. improbum, C. ex quib. caus. inf. ir.* Ita & de alea, mea quidem sententia, quia in parentes & patronos non datur, nisi, ut de dolo, verbis conceptis in factum, *l. ult. ff. de aleat.* & Lenticulam aleæ condemnatum Cic. quasi infamem notat, & aleatorum nomen infame censetur, *l. 26. de injur. l. fugit, ff. de verb. sig.* propter quod se tesserarios appellari malunt: inter quos tamen, ut Marcellinus scribit XXVIII. tantum differt quantum inter fures & latrones. Igitur etiamsi periculum adeant aleatores, cum ita rem gerunt data positave pecunia, ut cui evenerit jactus secundus, is suam & collusoris pecuniam recipiat, cui infelix, nec suam quidem: tamen ex hoc negotio in victum non est actio condictitia, quia illicitum est negotium, vel obstat exceptio, *Si in alea gestum fuerit, l. in exceptionibus, ff. de probat. l. ult. §. 1. ff. quar. rer. act. non detur.* Ea tamen negotia ex quibus condictiones nasci solent, cum sint licita & honesta, etiam ex pacto usurarum incrementum recipiunt, veluti pro mercede periculi, ut exposui supra. Βασιλικῶν autem verbis hæc interpretatio apertissime comprobatur, idcirco ea subjiciam. *Δανείζων δύναμαι συμφωνεῖν λαβεῖν ὃ δέδωκα σὺν ἰδίᾳ ποσότητι ὡσανεὶ ἄμειμμα τοῦ κινδύνου, μόνον μέντοι μὴ ἐπὶ κύβῳ, ἀλλ᾽ ἐξ ὧν ἁρμόζει* condictitios *τυχόν, ἵνα μὴ ἐλευθερώσῃς, ἵνα μὴ τόδε ποιήσῃς, ἐὰν μὴ ὑγιανῶ καὶ τὰ λοιπά: ἢ ἐὰν χορηγήσω ἐλαιον εἰς παρασκευήν, ἵνα ἐὰν ἀλείψῃ παράσχῃ ἢ ἀθλητῇ ἐπὶ τῷ ἑαυτὸν θρέψαι, καὶ γυμνάσαι, καὶ ἐὰν νικήσῃ ἀποδῷ· ἐπὶ τούτοις γὰρ τὸ πάκτον, καὶ χωρὶς ἐπερωτήσεως πλατύνει τὴν ἐνοχήν.* Basilica habent, *In his enim.* Floren. *In his autem omnibus hoc pactum,* &c. ac si dixerit initio obligationem augeri posse propter periculi suscepti mercedem, nunc dicat etiam augeri posse ex pacto.

CAP. XXIX. *Legatio libera. Cretio libera.*

QUi legatione libera abest, non videtur reipublic. causa abesse, quia sui commodi causa abest. Hoc ita Ulpianus recte in *l. qui libera, ff. de legat.* Donabantur enim a senatu vel Imperatore clarissimi viri honorario titulo liberæ legationis, etiamsi suorum, non publicorum negotiorum causa in provinciam aliquam proficiscerentur, veluti delatarum sibi hereditatum adeundarum causa, ut Cicero ait *in Rullum*, vel sub specie delatarum: & idem III. *De legib. Legatione*, inquit, *hereditates, aut syngraphas suas persequuntur.* Libera autem dicitur, quod nullo sit finita tempore, sed redire & abire ei qui impetraverit quandocunque liceat: qua forma & cretionem liberam dicit XIII. ad Atticum, quæ testamento scribitur his verbis, *Cernito cum volueris*, non adscripto C. dierum solemni tempore. Quinimo quibus hereditatis cernendæ causa libera legatio datur, iis recte dixeris liberam cretionem dari, licet ut legatio, ita cretio sit sine re, id est profectionis color potius quam hereditatis adquisitio. Cicero I. *De legib. Legationem aliquam nimirum ista oratio postulat, aut ejusmodi quampiam cretionem liberam atque otiosam.* Malo enim cretionem legere, quam Cessionem. Et illo ad Atticum loco, *Cretionem Cluvii liberam, testibus præsentibus* LXII. non sexaginta diebus: alioquin non esset cretio libera, & in non libera solemnes erant dies C. non pauciores. Nec testium numero illo moveri debemus, qui legibus plerunque antiquis amplissimus definiebatur, *l. 1. §. quanquam, ff. de testib.* Quod autem subjicit ibidem Cicero, ut suo jussu cernat Vestorius, contra jus esse videtur, quo per procuratorem cerni hereditatem non posse constat, *l. per procuratorem, ff. de adq. her.* nisi hunc dicas prætorem tueri perinde atque si per procuratorem bonorum possessionem secundum tabulas accepisset, arg. *l. is qui, ff. de leg. præst.*

CAP. XXX. *Res mortua. Lanipendia.*

NOn videtur locupletior facta uxor pecunia sibi a viro in unguenta donata, etiamsi ea mox se mulier a creditore liberaverit, si de sua pecunia deinde tantundem impenderit in re mortua, *l. 8. §. si maritus, ff. de donat. inter vir. & uxor.* Rem mortuam vocat unguenta, quorum possessio brevis, inanis, inutilisque est. Plinius XIII. cap. III. *Margaritæ gemmæque ad heredem transeunt, vestes prorogant tempus, unguenta illico expirant ac suis moriuntur horis.* Qua forma & rem mortuam Plautus dixit, quæ fracta, perdita, vacuefacta est: & rem occisam, in Pseudolo: rem animam egisse, in Trinummo: & nostri jurisconsulti rem sive litem mortuam quæ amissa restitui non potest, *l. properandum, C. de re judic. l. 2. ff. jud. sol. l. 3. ff. quæ in frau. cred.* & Mortuaria idem Plautus res inanes & nugatorias, Græcique *σχίλετρα* eodem sensu. Promiscue dicit Plautus rem occisam & mortuam, ut Ciceronem pro mortuo occisum dixisse Asconius notat. Occidere enim proprie est gladio, *l. 10. §. si ipse servus, ff. de pecul.* vel latius quolibet vi adhibita in *S.C. Silaniano*, & lege Aquilia, non fato. In eodem titulo *De donat. inter vir. & ux. l. sed si vir*, Lanipendia est non quæ lanam pectit aut carpit, sed quæ lanificis lanam præbet, totiusque lanificii curam gerit. Sic enim in veteribus glossis legi. Lanipendius *σταθμοῦχος ἐρίων.* Et ob id adjicit, *Tanquam.* Est enim non nisi improprie lanipendia, quæ non de sua sed de viri lana vestimenta curat fieri: & ob id vestimenta viri esse dicuntur, quasi viri lanipendii, non mulieris.

CAP. XXXI. *De sententiis quæ pro eo quod interest proferuntur.*

ID quod interest, quod nihil aliud est quam utilitas, quæ mihi abest quamve adipisci potui, vel jurejurando actoris æstimatur, vel officio judicis, *l. 15. §. in hoc interdicto, ff. quod vi aut clam:* & modo tanti quanti res est, ut ita plane tum idem sit rei pretium & id quod interest, ut Talelæus notavit ex *l. 1. C. de iis qui a non dom. man. sunt:* & in eadem specie pretium restituere jubetur is unde petitur, *l. 15. §. ult. ff. de rei vind.* & id quod interest, *l. de eo, §. si post, ff. ad exhib.* modo minoris est quam res, *l. 9. §. ult. ff. eod.* modo pluris, *l. 1. in princ. ff. de act. emp.* & hoc postremo genere pluris æstimata utilitate quam sit res, sane quod excedit verum rei pretium, pœna est, cui ut modum apponeret Justinianus, constitutionem emisit, qua in casibus certis æstimationem ejus quod interest judices supra duplum facere vetat, in casibus incertis supra quam revera absit interceptumve sit actori. Casus vocat rem qua de agitur. Et certos casus certamve rem definit, quæ certam habet quantitatem vel naturam, id est certam pecuniæ summam, certumve corpus, ut in omnibus contractibus plerunque intercedit certa pecunia certave res. Finge igitur emptori hominem venditum X. non tradi, vel traditum evinci. Actione ex empto non consequetur emptor ejus quod interest nomine amplius quam XX. vel non amplius quam rem & X. *l. Titius, §. ult. & seq. ff. de act. emp.* exemplo usuræ aut pœnæ vice usuræ, quæ supra duplum non debetur. Debet enim ejus quod interest æstimatio ad modum legitimum usurarum redigi. Qua de causa, ubi supra duplum usuræ licitæ sunt, ut in trajectitia pecunia, &

ejus quod interest, æstimatio eo casu duplum egredi poterit, *l. 2. & ult. ff. de eo quod cer. lo.* Quod si incerti sint casus, qui neque habeant certam summam, neque certum corpus, ad cujus rationem possit judex moderari id quod interest, quicquid in re ipsa vere interest, id solum inquirere & æstimare judicem jubet, non commentitiis damni dati lucrive intercepti allegationibus animum attendere: ut ecce, Facit mihi Titius controversiam possessionis. Possessio inter certas res numeratur, atque adeo incerti condicitur, *l. indebiti, §. sed etsi nummi, ff. de cond. inde. & l. qui exceptionem, §. si pars, ff. eod. tit.* adhibita *l. heres, ff. ad Treb.* Est enim res incorporalis. Ælius Gallus *apud Festum: Non enim possessio est his de rebus quæ tangi possunt, neque qui dicit se possidere his, H.E. rem potest dicere. Itaque in legitimis actionibus nemo ex jure Quir. possessionem suam vocare audet, sed ad interdictum venit.* Sic perspicue nunc eum locum restitui posse arbitramur. Si igitur possessionem meam esse vindicavero adversus Titium interdicto uti possideris vel utrubi, tanti damnandus erit Titius quanti mea interfuerit possessionem retinere, *l. pen. §. ult. ff. uti possid.* Æstimandum igitur erit pretium non rei certæ, sed possessionis quæ incerta res est. Idque hac ratione, ut æstimetur quantum mihi revera absit quod mea mihi possessione uti non licuerit, puta quod sementem facere me in fundo meo prohibuerit quis (quare evenerit ut magno mihi fruges eo anno constiterint) non etiam quod collectis messibus ex negotiatione lucrari potuissem. Nam & omnibus casibus cum ineunda est utilitatis æstimatio, ea tantum spectatur quæ circa rem consistit, non ea quæ extra rem est, *l. si sterilis, §. cum per venditorem, ff. de act. em. l. 2. ff. rem rat. hab.* ut si moram fecerit venditor in vino tradendo, tanti damnabitur, quanti vinum hodie pluris est, non quantum ex vino emptor nundinari potuit, id est quanti interest ex re ipsa, quod Græci vocant *τὸ ἐν διαφέρον ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων*, non quanti interest extra rem. Idemque est in emptore, *l. ult. ff. de per. & com. rei vend.* ac similiter in legatis cum legatarius oneratus est fideicommisso, computatur tantum pecunia legata & usuræ medii temporis cum ex die fideicommissum relictum est, & pro modo utriusque fideicommissum præstatur. Utilitas usurarum circa legatum pecuniæ consistit. Utilitas, si quam commentemur extra legatum, non auget fideicommissum, ut si ex pecunia legata medio tempore negotiatus legatarius uberrimum quæstum fecerit, vel si ea pecunia se imminente gravissima pœna liberaverit, *l. imp. §. si c. D. de leg. 2.* At ut alio exemplo id quod dixi de casibus certis & incertis aperiatur, Si certæ quantitatis actio fuerit, puta C. non potest stipulatio pœnalis judicio sisti ejus quod interest, nomine valere ultra CC. *l. 4. §. ult. ff. si quis caut.* Si incerta fuerit actio, puta de possessione, judex dabit operam ne pœna egrediatur ejus quod re vera interest modum. Pœna autem non adjecta stipulationi judicio sisti, in veram quantitatem & in id solum quod revera in actionem venit, condemnationem faciet, *l. 2. §. ult. l. 3. ff. qui satisd. cog. l. 4. ff. de custo. reo. l. ult. ff. si quis in jus voc. non ierit.*

CAP. XXXII. *An duo ejusdem rei possessores in solidum esse possint.*

FUit hæc quæstio vexata inter Proculianos & Sabinianos. Hi admittebant duos possessores, illi non item, *l. 3. §. ex contrario, D. de adq. poss.* Proculianorum sententia obtinuit, & quidem generaliter, ut nec possint duo in solidum possidere civiliter, nec duo naturaliter: nec unus civiliter, alter naturaliter, nec unus juste, alter injuste, *l. si ut certo, §. si duobus, ff. commod. l. duo, ff. de prec.* Nec movemur *l. & habet, §. eum qui, ff. eod.* quæ & possidere eum statuit qui precario rogavit ut sibi possidere liceret, & eum qui rogatus est. Nam sumpta ea lex est ex libris ad Sabinum, qui duos possessores admittebat, & verior est Labeonis sententia in ea specie eum solum possidere qui precario rogavit ut sibi possidere liceret. Nec *l. 3. ff. uti possid.* nam in ea hæc verba magnopere expendi velim, *Si quis proponeret*, ex Sabini (puta) & Trebatii sententia: quibus neque Proculiani neque nos credimus, & in specie eo loci proposita, si Titius vi aut clam a me possidet vel ab alio, solus ipse possidet, non ego: licet cum a me vi aut clam possidet, futurum sit ut eum vincam interdicto uti possidetis, propterea quod etsi non possideam, tamen perinde habeor atque si possiderem, cum habeam interdictum unde vi vel de clandestina possessione, *l. si quis vi, ff. de adq. possess. l. 7. §. Julianus, ff. com. divid.* Et multo minus movemur *l. si finita, ff. cum autem plures, ff. de dam. inf.* qua plures mittuntur in possessionem in totum, ex primo decreto scilicet custodiæ causa, non ut possideant, & mittuntur quidem singuli quasi in totum, sed concursu partes habent, & ex secundo decreto pro eis partibus possidere jubentur.

CAP. XXXIII. *Duplex possessio, naturalis & civilis.*

DUplex est possessio, una quæ jure consistit, altera quæ corpore, *l. nemo C. de adq. poss.* Augustinus in *ser. De vita clericorum. Quod videtur* (inquit) *possidere, sicut jurisperiti loquuntur, jure, non corpore.* Hæc naturalis sive corporalis dicitur, illa civilis: nulla est tertia quæ dicatur naturalis & civilis, & hanc vero & illam ad *d. l. nemo* sic Basilica definiunt. *Νομὴ ἐστι φυσικῶς ἡ τῷ πράγματι κατοχή. κατὰ δὲ τοὺς νόμους, νομή, ἐστὶ ψυχῇ δεσπόζοντος κατοχή.* Animo domini, inquiunt, quod opinione domini *l. si servus, ff. de noxal. actio.* cogitatione domini *l. pen. C. de fur.* & recte adjiciunt, *κατοχή*, id est Detentio. Nam & possessio civilis plurimum facti habet. Utraque igitur corpore constat, & utraque animo sibi habendi, non utraque animo domini, utraque etiam animo retinetur, id est, etiamsi possessor nec suo nec alieno corpore rei insideat, quoad alius subsederit, sibique rem tenere cœperit. Utraque supradicta *l. nemo* ait esse legitimam, quia defenditur legibus & interdictis possessoriis. Civilis est quæ apprehenditur & possidetur ex justa causa adquirendi dominii. Ut ecce, Naturaliter possidet qui vi aut clam possidet & incubat rei meæ, eique adversus alios competit interdictum Uti possideris, & Unde vi, *l. 1. §. ult. ff. uti possid. l. 1. §. qui a me ff. unde vi.* Ego violenti aut clandestini ingressus opinione comparata, possessione cessi, sed eam tamen vel interdicto unde vi aut de clandestina possessione recuperare possum, aut meam esse vocare interdicto uti possidetis, ut docui superiori capite. Eum quoque naturaliter possidere constat qui contra leges donatum accepit, ut si quid uxor viro donaverit, id vir possidet non jure dominii, cum sciat, aut ignorare non debeat inutilem donationem esse, sed naturaliter volente domino qui ei possessione cessit, & competunt ei interdicta possessoria, *l. 1. §. si vir, ff. de adq. poss. l. 1. §. dejicitur, ff. unde vi.* Is etiam qui precario rogavit ut sibi possidere liceret, naturaliter possidet, *l. & habet, §. eum qui ff. de precar.* non civiliter, quia neque dominium neque dominii opinionem habet, & quidem solus, secundum sententiam Labeonis, quæ verior est, cum possessor ei possessione sua cesserit. Et omnino quicunque possidet sive naturaliter, sive civiliter possidet, sive juste, sive injuste, aut non possidet, aut solus possidet. His consequens est interdicta possessoria adversus alios dari ei qui precario rogavit, *l. 1. §. ult. ff. uti poss. l. qui precario, ff. de precar.* non etiam adversus eum quem rogavit, sicut nec ei qui vi aut clam possidet adversus eum a quo possidet: quia etsi is a quo possidet vi vel clam vel precario non possideat, in controversia possessionis tamen perinde habetur ac si possideret, cum habeat interdictum De vi, vel De clandestina possessione, vel De precario. His tribus modis mala fide possidemus, vi, clam, precario: rhetores Græci malunt dicere, *βίᾳ, ἢ λάθρᾳ, ἢ*

avere, & inde tria illa interdicta. *Id quoque non dubito quin creditor pignus quod ei debitor tradidit usurariæ pecuniæ, cum debitor possessionem in eum transtulerit, l. cum & fratre, & seq. l. ff. de reb. cred. l. per fœminam ex ff. de adq. rer. dom.* & ideo hunc etiam non dubitarem dare interdicta possessoria, quod & Accursio placet in *l. pen. ff. creditores, ff. uti possid.* His adjungatur fequelæ, cui partes possessione cedentes. *Interrogo, ff. de adq. poss. l. sicut, & seq. ff. depof.* nam & hic usurariter possidet. Et ab his quidem omnibus qui possident civiliter, vel naturaliter separandi sunt ii qui sunt in possessione. Aliud enim est esse in possessione, aliud esse possessorem: sicut aliud est in fervitute vel libertate, longe aliud servum vel liberum esse. In possessione est depositarius, commodatarius, colonus, inquilinus, & qui precario rogavit ut morari liceat, non enim possidere, vel sequester cui pars cuiusdam tantum, non possessionem concedimus: similis hic depositario, ille commodatario. Item is qui ex primo decreto missus est in possessionem credii investandi causa, vel dotis, vel tertiæ, legatorum, *famini infelix miser. l. certe, h. tit. qui, ff. de precar. l. si quæ anno, ff. de adq. poss.* & quibus ii judicis decretur naturaliter possidere, *l. super quibus ff.* quod non statim reftituerit, sed cum fuit in possessione naturali potius quam possidebant: quo de casu eti interdicta possessoria non dantur, *l. officium, ff. de rei vend.* Qui dum tor dominus, apud quos possessio remanfit, veluti depositori, commodatori, locatori, ei qui primo decreto missus, debitori, & similibus. Hi enim non possident civiliter, illi ergo hi, non ibi. Si non ibi, nec igitur propriæ possident. Possidere enim eft ibi habere. Fructuarius quoque eft naturaliter possidere. Solus enim dominus possessor eft, & possidet per fructuarium: nec alia ratione dicitur retentionem ufusfructus effe fpecies traditionis, quam quod qui retinet ufumfructum, definat ibi, & incipiat alii possidere: & *l. naturaliter, ff. de adq. poss.* Ulpianus ait, *Naturaliter videtur*, quod verbum eft exceptionis. Nec enim omnis qui videtur possidere, etiam possidet, ut debitor pignus possidere & ufucapere videtur, nec tamen possidet. Verum enim licet fructuarium possidere, tamen quia res emolumentum ad eum pertinet, quæ res effecit ut in plerisque partibus juris etiam pro domino habeatur, interdicta ei competere, non tamen quæ certis quibus fant in possessione non accommodantur.

CAP. XXXIV. *Ad l. fructus, ff. de rei vend.*

CErtum eft motum homine de quo agebatur poft litem contestatam, non esse restituendum. Sed neceffe enim rationem fructuum, id eft operarum, *l. 16. ff. de rei vind. l. h. bona, ff. de re jud. l. si fervus, ff. jud. Solo.* Sed res ea fructum habet, qui ad dominum ab reitis, an ufque ad rei judicatæ tempus, quæstionis eft. Et Paulus refert, homine mortuo dolo aut culpa poffefforis poft litem contestatam, neminem ex eis Trebatio quorum existimantis eo ufque fructuum rationem fabendam quousque haberetur fi non peritet, id eft ad rei judicatæ tempus: idemque Proculo & Juliano videri, *l. fructus, ff. de rei vind.* Veriorem fcilicet quam Labeonis, cui cum præceptore fuit frequens diffenfio. Ie enim fructus tantum ufque ad tempus mortis fuiffe mari volebat: & reftat hæc ipfa eiusdem fententia in *l. pen. ff. eod. tit.* Sed non adeo is impudens fuit ut existimaret hominem mortuo dolo, aut culpa poffefforis fuiffium rationem non effe habendam quoufque haberetur fi dolo, aut culpa poffefforis is homo non periiffet. Itaque cum Iulianus (cuius auctoritate utitur Paulus in *d. l. fructus*) fententia plenius relata extet in *l. 57. l. ff. eod. tit.* & notatur ea hominem mortuum effe poft mortem, id eft poft litem contestatam, fato fuo, non dolo, aut culpa poffefforis, cumque Labeonis fententia ad eundem modum relata extet in *d. l. pen.* videtur in *d. l. fructus*, fcribendum, *Et adeo fi fine dolo.* Sed contra

A fi fe feribatur, aquior erit fententia Labeonis: quia nec ultra tempus fui percipi fructus ullo modo a poffeffore potuiffent, & in fructibus æftimandis, an petitor frui potuerit, fpectatur *l. si autore, § ult. ff. eod.* Sed ex diverfo fi fanum non fuiffet accelerarum percipi potuiffent a petitore. Nec defendi poterit opinio Trebatii, cum res interim fuo fato, nifi forte diftractiuras erat petitor, fi incepiffet, & pecuniam ex præda poffeffori collocantium, ut in ipfa re æftimanda obfervatur, *l. 15. h. tit. ff. eod.* Neutra igitur fcripturæ caret incommodo. Confirmat opinionem Labeonis *l. in hac lide, ff. eod. tit.* in qua fi fine dolo & culpa poffefforis homo fugerit poft litem contestatam, dicitur ejus temporis quo in fervitute vel libertate, longe aliud fervum vel liberum effe. In poffeffore eft depofitarius, commodatarius, colonus, inquilinus, & qui precario rogavit ut morari liceat, non enim poffidere, vel fequefter cui pars cuiusdam tantum, non poffeffionem concedimus: fimilis hic depofitario, ille commodatario. Item is qui ex primo decreto miffus eft in poffeffionem credii investandi causa, vel dotis, vel tertiæ, legatorum, famini infelix miser. *l. certe, h. tit. qui, ff. de precar. l. si quæ anno, ff. de adq. poss.* & quibus ii judicis decretur naturaliter poffidere, *l. super quibus ff.* quod non ftatim reftituerit, fed cum fuit in poffeffione naturali potius quam poffidebant: quo de casu eti interdicta poffefforia non dantur, *l. officium, ff. de rei vend.* Qui dum tor dominus, apud quos poffeffio remanfit, veluti depositori, commodatori, locatori, ei qui primo decreto rogatus eft, debitori, & fimilibus. Hi enim non poffidere videntur, illi ergo hi, non ibi. Si non ibi, nec igitur propriæ poffident. Poffidere enim eft ibi habere. Fructuarius quoque eft naturaliter poffidere. Solus enim dominus poffeffor eft, & poffidet per fructuarium: nec alia ratione dicitur retentionem ufusfructus effe fpecies traditionis, quam quod qui retinet ufumfructum, definat ibi, & incipiat alii poffidere: & *l. naturaliter, ff. de adq. poss.* Ulpianus ait, *Naturaliter videtur*, quod verbum eft exceptionis. Nec enim omnis qui videtur poffidere, etiam poffidet, ut debitor pignus poffidere & ufucapere videtur, nec tamen poffidet. Verum enim licet fructuarium poffidere, tamen quia res emolumentum ad eum pertinet, quæ res effecit ut in plerisque partibus juris etiam pro domino habeatur, interdicta ei competere, non tamen quæ certis quibus fant in poffeffione non accommodantur.

CAP. XXXV. *Eum cui munus vel honor defertur, non appellare a decreto præsidis, sed a nominatore.*

CErti juris eft eum, qui ad munus aliquod vel honorem vocatur, non aliter poffe excufationibus fuis uti quam fi appellationem interpofuerit; fed tenuem hanc neceffitatem appellandi vocatis ad tutelam curatorem, *l. 1. § ff. quis cuiq.* ff. *quand. app. ff.* & veteratis ad tutelam vocatis, *Cuiacius, qui patronus ff. non eft nec.* Veretur qui nominatur, nec nifi fe nominatore aliqui, appellare poteft is cui a præfide munus honorve defertur. Nominatio fit a decurionibus vel magiftratibus municipalibus, & ab ea nominatione appellare neceffe eft ad præfidem, *l. 4. l. 11. C. de appellat.* A C. de hac nominatione appellatione quæstio communem & nominatorem five creatorem. Si igitur dele nominatur, ut fi prælex folus fine nominatore alicui ferturum decretum, quia deeft adverfarius, non poteft effe appellationi locus. Qua de causa cum Severus Alexpreles, fine curialium nominatione Irenarchæ munus publicum Apollini, fcripta ad eum literis, ultro deferebatur, ut idem refert *Vulc. in v.* deficiente nominatore, is conftitum cepit magiftratus municipales qui nedi ferunt literas ejusmodi, ad præfidem provinciæ appellandi (ut vulgo Cofi loquuntur) & appellandi, quafi videretur illi ipfi cum nominalle ad Irenarcha functionem, qui fufcipere & eius munus pertulerunt. Irenarchæ vero *φύλακες τῆ χώρας*, leges Gothorum. Facit adfertorem, de quo eft titulus *libro decimo Codicis, & l. ult. § Irenarchæ, ff. de mun. & honor.*

CAP. XXXVI. *L. qui familiæ, ff. fam. erc. explicatur.*

QUi familiæ erciscundæ judicio agit, non confiteri de adversarium illum esse coheredem, *l. qui familiæ, ff. fam. erc.* Hæc fententia videtur falfa: quia in judicio familiæ erciscundæ, nulla certe eft hereditatis controverfia, & utrique fatis videtur adverfarium coheredem effe, *l. 1. § ff. si pofſeſſor, ff. ſi pars hæreſ. l. fundus qui dotis, § fi ego, ff. fam. erc.* Sicut in adjudicatium regundarum utrique fatetur adverfarium coheredem effe, in communi dividendo utrique adverfarium fortium effe. Et in Basilicis ex his fine negationis fic Græce reddits eft, *Ὁ κοινὸν τὸ τῆς διαιρέσεως ἔκαστον ἀμφοτέρων ἀμφοτέρων τῶν ἀδέλφων αὐτὸ συγχωρήσαμεν εἶναι.* Sed dreft (ut arbitror) negatio: quandoquidem ita recte accipi ea Scævolæ fententia potest, ut etiamfi lite

A contra *h. t. C. de eveft. vbi. l. 1. C. qui ita ced. poſſ.* Adnonuni & hæc & illa quæ procedunt quæque fequuntur fere omnia unice fimplicitereque non penitus delicate, ut tam alia quam hæc commutarent. Nam & in eo perftat, in pignore judiciali, id eft capto in caufam judicati, quamvis eft omnium creditorum conditionem, atque adeo nihil hac in re differt pignus prætorium a judiciali. At certe in prætorio potius non eft is qui prior miffus eft in poffeffionem, fed miffus ille prædicit omnibus creditoribus, videturque ille non fibi, fed omnibus poffidere, *l. ii cui, § ff. plures, ff. ut in poſſ. leg. Cum autor, ff. de reb. eccl. pof. ff.* & hoc eft quod dicitur, effectum, id eft, *autoritatem*, miffionis omnium prædictæ, *l. 148. ff. de reg. in. Atque* adeo etiam pertes eius ad omnes pertinent, puta qui ex ea re pecB cipiuntur, *l. prætor, § ibi verbis, Creditore, § ult. ff. de eveft. ad.* quæ omnia in judiciali pignore, quia omnium *fundum, h. tit. ff. famil. erc.* Hinc adhiberi potest hæ etiamillima ad *d. nobil commune*, de quo fcripfimus *Obſ. 7.*

CAP. XXXVII. *Corrigitur Tit. Ad municipalem, & pignore actio.*

(*) QUi legunt Ad municipalem, exiftimant omnes in eo titulo tradi de lege municipali, eos non exiftimo errare, nam de lege municipali certa quidam, an de omnibus legibus municipiorum propriis, & earum condendarum poteftate Imperum accuC rent. Eft is titulus de municipibus, & ideo *Ad municipalem* refte fcripfit Juftinianus in *l. 2. C. de vet. jn. enucl.* Ad municipales, non, Ad municipalem, Baſilica, Thol *νομικῶν*. Id etiam non exiftimo effe ab re, Ulpiani interpofita ftipulatione. Nec enim qui intervenit interrogatio in adrogatione, ftipulatio eft, dum is, qui adoptat, rogatur an velit eum quem adoptat habere filium vel filiam, & is qui adoptatur, an id fieri patiatur, *l. 2. § de adop.* quo eft certior adrogationis etymologia, quam a populi rogatione ducere licet. Nam Celius *Pro domo sua: Te ego interrogatum adhuc eſſe, ut is te P. Postquis vitæ ſuæ ſenſiſſet hoc filium habere, ut is fiet.* Et quæ in adrogatione impuberi intervenit ftipulatio, non interruptor causa conditionalis adrogationis, fed ne adrogatio frauD di fit hic, ne quem ex pernicie adrogatio ipfa fit nulla interpofita ftipulatione. Id etiam nego differre ftipulæ *specialis*, cuvere crebro apud jurisconfultos legis nomen in adjudicatis pignoris loco. Ita ad id quod Ulpianus dicitur conjungit veftimenta ejus, quibus promittat uxatur mulier cum viro, ea Varronis addi nobis, quod etiam Alcindor Pelufiota fcribit, togam effe commune veftimentum mariti & feminæ: rumor nec enim eodem fenfu togam commune veftimentum Ulpianus appellat. Toga eft genere commune veftimentum, ficut tunica, quæ & virili & muliebri vefti ab eodem. Ulpianus autem loquitur de ea toga genere, fed de eo quod fpecie communi eft, loquitur. Etiam non proles eadem emptori imagines, figna, ftatuæ relinquere non liceat. Meveror *l. ex. C. de admin. tut.* quæ rutorem aut curatorem vetat donum vendere, quod poft venditionem fcilicet, in ea manumiffus non non videtur fuiffe: aut revocaE fus videre fatus ibi legabre, & a Plinio illud non de intaglio non, fed de fpecie Neftoris fignitum eft, veluti auro, armis, criftæ, noftris, cauftris, quæ exellere relegio erat: & ad hanc omnem fecundum veriorem & antiquiorem fcripturam Ulpiani ftipulatio fpectat, quæ nec emptor relignre tenabat, quæ etiam dominis mutatis, domus ornamenta erant. Quæ vero illi mens qui fcribit, precuantes fecit ufus abftrahere, dominium in emptorem eccham falutis prius renuntiet, contra manicheum contextum *l. 5. ff. de ſum. filio*, & debitorem fibi curent coercuit, *nonne debitorem privati,*

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 4. cap. 11.*

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 48.*

l. pen. ff. de cadile. vaa. dot. pl. Interdum, & *qui furem*, & *ff. de fur.* Idem non effe liceri & ponere pretium. Vetat enim Cornutus, *Liceri*, inquit, *eſt Pretium ponere*. In ædione commodati non eſt competitionis locus: nifi ob ſimplicis fidlos in rem commodatam. Quminio & ſi quid extra eam rem debeatur, *l. Lucius*, *ff. mand.* Nam mutuæ petitionis cauſæ, competitio eſt, *l. 1. C. rer. amot.* ac proinde quarum rerum inter ſe competitio non eſt, nec retentio nec mutua petitio eſt. Nunquam vero diximus in *l. ult. C. commod.* pro *Commodato* legendum eſſe *Commendati* (quod titulus non ſerebat) ſed dixi inciſiſſe illum Conſtitutionem corruptam in Triboniani manus, & idem quo animadverſo modo poſſuſſe eum illam ſub tit. *Commod.* quam deduiſſet mendo ſublato ponere ſub *tit. Depoſ.* in quo ſane erant duæ de commendato commodato inepte conſtitutiones vi. & ix. ex quibus ix. etiam in quibuſdam codicibus perperam habet commodatus, pro, commendatus. In *l. teſtamentum*, & *l. quod ſervus*, *ff. de furtis*. jur. cum dixiſſet Ulpianus eum qui defert jusjurandum prius jurare debere de calumnia, ſcribunt reſte eum fubſcripſiſſe, Hoc jusjurandum de calumnia, neque patrem neque parentibus remitti: quia conſtet ei non remitti jusjurandum de re, *Equitius*, *Dede furetur*, & hoc jusjurandum de calumnia ſit omnino ſervitute, jusjurandum de re. Id ſane non probabat qui hæc dum gl recitatretur interpretatio, deſtillionis vir, exandeſcens dicebat, Hoc, id eſt Adhuc & moleſtiſſimo: neque ullo modo. Hoc, inclamabat, id eſt, Fornicarius qui obdormivit ad fornacem. Jusjurandum de calumnia eſt de perjurio, non de re. Remittere id reipſa non poſſe. Ac centibus, ſi henorem his perſonis habitum vellis, & hanc maculam Pandectarum Flor. debes eſſuere, quem & *Eumolpidæ* auctores eſſuguntur, in quibus ita eſt. *Ὁ ἐπιορκῶν πρὸς ἕτερον τὸν αὐτὸν ἐπιορκήσειν, ἐὰν ἀναπείθῃ, ἢ τὸν ἔρκους πατοῦντα ἀπέχεσθαι*. At pretrenx judicatum, inquit, a creditoribus abſolvi dominum, & dominum poſſe carcere accipi, quod ſortitus eſt verum. Livius. Ubicumque pericula habitare, ibi carcerem privatum eſſe, Imo falſiſſimum. Perfecta enim cauſa, & ſententia dominum, in nervum, in carcerem, in compedes, in ergaſtulum. Cui ſimile eſt illud ſcholæ eſſe carcerem, *Corpore* eſſe puniendi, pertinere ad Lictores *ἀναγκαῖον* ita, & Plutio, Apollodorum, & Prudentii locus alle, *Legem plurimos ſervire ſpectaculo cruentos*: & Eutebii, *τοὺς δὲ τῶν ἔνδον ἀμφιθύρων τοῖς πολλοῖς*, & Lactantii, *ut ſe in ea ſpe ludi gymnaſiarchæ*, *redeuntes* eſſe docebunt, & tormenti genus: Quale autem Ulpianus Demoſthenis interpres explicabit: idem ſane quod exulis manſio, quod Baſilica interpretantur *ἐξόριστος ἐν τόπῳ τινὶ τὴν ἐπιδημίαν ποιεῖται*: idem quod *κατοχὴν* hoc Cedreni loco, *Τὰς δὲ ἐνεχύρας τε ἐφοδεῖν καὶ ἀναχωρεῖν*: ita & Plutio, ligneæ cuſtodiæ: Ruffus ad *l. plenum*, *ff. de uſur* & hoc *ſol.* ſolia interpretatur unguenta, quam diſſentaneum eſt, cum de ubi ſundi atque ubi de his quæ fudibus fert, agatur eo loci, non de unguentis que nobis conficiuntur, non, ne quis etiam hoc tentet, de ſolido barbaris & Judicis, quæ barbarum interpretatur, contra ſunt, ſed generaliter de ſolida omnibus, litteræ cum ſcribat Ulpianus generaliter ulpianum atque ſolia, neque etiam neque frumento, neque ſtramento, neque ſalgino & ſiquipiam ſe non uti eum ſolio, vel hyemis alenda pecore, ut ſit vulno vel ſolio, quandoquidem vineis illis pondus, ut ferè Columella ſcribit, & quantum urtum lignis, ſtoribus, floribus, oleribus, meritò ideis probavi magis quam ſolidis. Ad *l. ſi in empcione*, *ff. de contr. emp.* in Accurſii adolescentia interpretatione ingenium admiror, quali diverit ibi legem emptor & venditor, nec tamen ſequor, aut laudo, qui dixerit legem dicere vendatorem quamcumque ſemper & locatorem & donatorem & eum qui donem dat, nuſquam legem dixi ab emptore & illum rationem eſſe tradituræ, illum contradictio. Tradituræ habitio, inrundi contradictus ab Horem eſſe venditorem, & leges omnes eum dicere

A quaſi rei ſue initio contractus traditionisque. Et ob id merito poſſumus in ſpecie *d. l. ſi in emptione*, cum dixit venditor Stichum accedere: quæ oratio ambigua eſt, & ſit plures Stichi, *Stichi eſt*, *ff. de rei. dub.* cum deberi quem emptor intellexerit: quod etiam ratio ſubſtantia effigiatur. Plerique enim eminus propter acceſſiones. Et eſt quidem acceſſorum, ſedis acceſſaria, mercedes, ſiſtulas acceſſoriæ venditor dicit, *Ipſas fundum*, *l. tempeſtivum*, *l. ſi cum fundum*, *l. ſiſtulas*, *ff. de usur.* emp. cujus fundi acceſſiones ſiſtulam, & cum omnem legem. Plautus in *Captivis*, *Quaſi fundum vendens*, *mere ne addicem legibus*. Quod vero dicitur ſervitutes conparas appellari & prædia, qui intelligat is cui non explicatius dicitur, habita ratione ſubjecti, quod corporale eſt, *l. hoc*, *ff. ſi ſer. vind.* eum qui viam petit, quidammodo ſed corpus petere videri, *l. ſed ſi quis*, *ff. de excep.* Servitutem quoque definit in *C86. ff. de verb. ſign.* quia admittet? nec enim ſanus jura prædiorum continet ſervitutes interpretatur. Et ſane ſervitutem eſt jus prædii, non etiam ſervitus, Bonitas, ſalubritas, amplitudo, ſunt jura prædiorum, non ſervitutes. Sed & generaliter jura prædiorum definiunt prædia vernacula, ſive prædia qualitatibus affecta ex ſubjecto & attributo, ut ſi quis morbo definiat corpora male affecta, ita non utilitatem ſervitutes, ſed jus prædiorum qualitates; *l. qui ſumit*, *ff. quemadmodum ſer. amit.* poſſe definiri prædia ejuſmodi qualitatibus affecta, quæ ex fabricianæ prædiorum alienis. Præterea ſolius utique fructum ſeparatum a fundo in *l. arbor*, *§. ult. ff. comm. divid.* atque duſtus ſervitutem perſonalem eſſe, non prædialem. Hoc ſane ſi quis diligentiſſimè rei ſummam noſſe, quam ait aut in ipſo fundo communi eſſe, & eam non venire in judicium communi dividendo, quod vindicatione non venit, ſed ſolum in judicium communi dividendo: individuam venire, ut ſcenarium menſura vel temporibus, *l. Lucius*, *ff. de act. empt. & vend.* Vellim omnino in *l. 7. §. præterea*, *ff. ubi ius.* Quia quæcumque dicit poſſeſſor, qua ratione vis aquæductus perſonalis plane ſignificatur, *l. 1. & 2. pro*, *ff. de ſerv. vaft. prad. his verbis*, *Sive de fundo nato*. Qui a quocunque ducit, quam, cum certo domini cernitur ius aquæ eſſe nifi poſſeris, fructus ſeparatos non intredidum de aqua, quæ a quolibet ducit poteſt. Nec feliciores in *§. ſi ſeparatum*, differta egregie que baſtenus fuere tam a Latinis quam a Græcis auctoribus juris, novo vinculo copulantes hoc modo: Interdum ſtatuis, ſi quis in ſacra aut religioſo fortuito odio inviſerint, ac ſi quis in alieno loco non data ad hoc opera, ſed fortuito invenerit, dominum domino ſibi conſtituit. Idem igitur jam non eſt ſi *ſervitus* & *ſi* & in ſtatuic conceſſique verborum conſtructa nihil ab abſenti, & belle ſolvimus ita, *l. 3. ult. ff. de ſer. rſtic. Mihi*, quibus perſuadeo non poſſe eſſi non eminus quam in portionibus liberis damnatorum conſervandis, & in alio ſpecialiter cauſis fiscalibus, & in lebitatorum damnatorum defenſoribus publicæ portionem ſententias. Zonaræ Novum inventum theſaurum domatis prædiorum rebeunde. Cerbinus Nicephorum ademiſſe, Lampridius Alexandrum, & multi averti fuiſſent, inventoribus officiales fuos adjunxiſſe Spartianus Adrianum: *ſi* & quæ in ſuo reperiſſet, domino notum, *ſi* in alieno, dominio dimidium adjudicat *ſi* in publico, dimidium fiſco. Gajus eundem, ſi quis in religioſo loco invenifſet, inventori totum. Catullus tuaeri Imperatores dimidium fiſco (quod & Fridericus probavit.) Codex Theodoſianus Conſtantinum etiam *ſi* quis in ſuo invenifſet, ſibi dimidium. Gratianibus, Valentinianum & Theodoſium, *ſi* quis in alieno ſepulcro, dominio quadrantem. Denique penderet ſes omnis hoc femper eſt arbitrio & ſubdime Imperatorum, *ſi* illud valde notum eſt, judicium de litte

tate eſſe populare, & inter poſitivia judicia referri in *Leon diſtinguemus*, *§. de libertat.*, *ff. de arbitra.*, & ſalium utrumque. Popularia ſunt ex maleficio, ut *De deſertis & effuſis*, *Alibi corrupti*, *Sepulchri violati*, *Aperuerum tabularum ante quaſſionem familiæ*. Ejuſmodi non eſt liberale judicium. Palatinis denegari copia veſtium aut, argenti, magiſtratum commendorum a privatis hominibus: *ſi* ſis ſentis, ut unreceditatis & conſuetudinis docent, nec vehementer errat. Palatinos principes privatis rei emere vetat *l. ult. C. de reſc. vend.* licet tutori rem pupilli emere, utrumque certa auctionem, *Lulc. C. de fide & ſa. buf. ff.* Ad hæc mercatore debitori privare militia male colligitur ex *l. 1. C. in quib. cau. mil. ſer. ceſſ.* & condicio, quæ non eſt poteſtativa, ut *Si* filium te eſſe probaveris, *Nomen* appellatur. Et ſatisfatio agitur quotidiet conditio eſt *Nomen*. Cafulanis illa eſt, quia prudet ex eventu probationis, quæ ſi eſſe dem non ita cuique in facili eſt. Piget longitudinis, ſed ſatisfatio agitur quotidiet conditio eſt *Nomen*. Cafulanis illa eſt, quia prudet ex eventu probationis, quæ ſi eſſe dem non ita cuique in facili eſt. Piget longitudinis, ſed *l. ſi ſpecialiter*, *§. penult. ff. de leg. 3.* amicos, quod ipſe, & *pro teſtibus & pro advocatis* ſervare poſſumus. Nec tamen derelinquit illud, legatarii teſtibus utrimur in teſtamento. Item ſignatoribus reſte leganus in teſtamentis, quod pertinde fit ac ſi dicerem, legatarii poſſunt eſſe teſtes, teſtes poſſunt eſſe legatarii: nec enim ſunt teſtes diverſi a ſignatoribus. Caſſiodorum diſcipe adjectitia bona pro aquiſitiis, *dum* ſcripſit, *Quæ ſuperveniunt* verſicio quem adjectile victoris bonum, & in *§. de ius*, *Inſt. per quas perſ. nob. adq.* adjectitiar legi, cum in protoypo ſit Adjutatur.

Si porcum alienum bone aut male fidei poſſeſſor eſſe dixeris, evicto porco eius impenſe deductis poſſeſſori debitur, a domino evicto porco, *l. 1. C. de inſ. emp. ſupol. l. §. minor*, *ff. de do esc. lidepor*, & *l. ff. de act. emp.* ſi aliunde ſolvere non poſſit, non item: & meritus erit porcus, quem ſe pecunia quam porcus dedit, nam ſuo ſervo. Nihil etiam hic eſt quod tollat poſſeſſor, qua eruditio evelli non poteſt: eſt enim habitus. Habitus autem eſt Ulpiani, qui non ipſius rem propter ſpecies ſtipulatur, id eſt propteraterm, ſicut eautione Senatuſconſulti, fed ſtipulatur reſtituri quod inde extabit, & id eſt poſſeſſionem rei: quæ modo ſit in rerum natura & poteſtate, fructuarii, aut dolo cupave. *ems eſſe* deſiterit. Et ad differentiam quoque cautionis Senatuſconſulti pianus in *l. 2. ad Sct. Trebellianum*, *§. penultimo*, *ff. Ita. Rectius* ait, & antequam impediatur domino denunciatum ſit, ut ſi domi ſervum exiſtimaret eam impenſam ſolvere, & non ſolvere: quia ſervo non prohibetur quo minus a poſſeſſore ſervetur, ei poſſea fervum vindicare poſſit: & dili mali excepto, vel etiam illicio: nam & dine aſſinet excepto omnia pena. & ea eſſaſti potuit in modum ſpecialem, ut ea mirito utilium impenſarum deductio non aliter datur quam ſi ſcientia aut volente uxore eat impenſas fecerit, cum ſcilicet mulier aliquide ſolvere non poſſit, *l. impenſ. ff. de nurb. fept. l. ultimo*, *§. de imp. in res dot. fac.* & ita etiam accipiendum eſt quod dicitur *d. l. in fundo*, ſcilicet in alieno loco poſſeſſ, dominum pauperem fundum recepturum non relicto tempore ſuo exiſtere, puta ſi non ſtipulatur aut volente eo facti fint. Excepto his duobus caſibus, ei qui aliunde ſolvere non poſſit, non reputantur deductæ & retinendi impenſæ, *ſed*, ut eſt in *l. 31. ff. ad. tit.* ſi fores peenatur fruſtra puto (nam & puri fructus funt quidam) cum ea impenſa compendium fuit, exemplo impenſarum ſeſtarum in ſolum alienum, *l. ſumptus*, *eod.* Quod ut diligentius intelligi poſſit, & præcipue a quo tempore ea fructuum & impenſarum ratio habenda ſit, *ſi* ſervus ex fructibus, *d. l. 32. eod. tit.* ex Modeſtino: Quod ſi artificem fecerit, poſt evictionem quantum annum ejus, qui artificium confequitur

A eſt, impenſæ fuiſſe poterunt penſari: ubi legendum cenſeo, *Poſt* proximum annum, id eſt, Poſtquam artificii fructus aliquis exiſtere coepit: quia ab eo tempore operarium incipit aſſimatio, *l. ult. ff. de op. ſer.* Quæ artis definitio videtur eſſe ex lege ſubia, qua liberum operarium obligatione ſolvitur, ſi finem tamen quinquennium habuerit, *Lapis liberianus*, *ff. de op. lib.* Male, xxv. Tantum enim abeſt ut in operis aſſimatus juventus ſpectetur, ut nec pubertas ſpectanda ſit, *d. l. 13.* Cerbo petito operarum pueri pubertique non haberi rationem vel compendiorum eam ſequi, ſimilis, ſenequam is impeterit xxv. annum, nulla ratio eſt.

B Ustatum ſtipulationem fructuarium duos habere cauſas Ulpianus ait, *l. 1. §. ſubſtat. ff. ad. tit.* ubi legendum videtur, *Cleuſulas*. Sed invenio & cauſas, dici rede, ut ſtipulationis judicium ſolvi clauſulæ & cauſæ dicuntur, *l. 15. §. in. fer. l. ff. ſol. ſol.* & verius dux ſunt cauſæ eſt cum judicatum & ob rem non defenſam una cauſalis concluſe, *Leone quarabatur*, *ff. eod.* quibus adjectitur & alia de dolo malo, ſeu ſtipulationi fructuariæ, *l. §. ff. ufuſt. quemad. cav.* Et ita in formula vindicationis dux ſunt cauſæ, una de reſtitutione, alterta de condemnatione, quas Accurſius clauſulas vocat in prætura Stellionis. Porro in ſecunda clauſula ſtipulationis fructuariæ addi etiam poſſunt hæc verba, *Suus veri arbitratus*: & in *l. 3. §. ſi ususfructi*, *ff. eod. tit.* utilitate caveat, eſt ea verba adjicere. Cuius adjectionis effectus hic eſt, ut quoties aequum eſt, fructum uſumfructum non reſtituat, vel fructuario proprietatem abjecturo, vel uſufructuario repetito, ipſo jure non committatur ſtipulatio, nec fructuarius actio defenſionis quæ ſtipulatione, *l. 8. eod.* Facit enim ea adjectio ſtipulationem bene fidei. Caveat autem amiſſo uſufructu reſtituturum ſe quod inde extabit, non ipſum rem, ut idem Ulp. *tit. d. l. 13.* ubi quis inutiliter rem ſuam ſtipulaverit, imo vero cum ſit ea clauſula de reſtituendo, reſte ſtipul. rem ſuam ſibi reſtitui, *l. 1. §. ult. eod. tit.* ubi Accurſius reſte agit, rem ſuam ſibi reſtitui oportere. Sed hoc genere poſſeſſionem ſtipulatur, repetitive agendo: quod ſit rede. Et hæc etiam mente eſt Ulpiani, ut non ipſius rem propter ſuas ſtipulatur, id eſt propteraterm, ſicut cautione Senatuſconſulti, fed ſtipulatur reſtituri quod inde extabit, id eſt poſſeſſionem rei: quæ modo ſit in rerum natura & poteſtate, fructuarii, aut dolo cupave. *ems eſſe* deſiterit. Et ad differentiam quoque cautionis Stellionis ſtipulatur in *l. 2. ad Sct. Trebellianum*, *§. penultimo*, *ff. Ita.* Rectius ait, & antequam impediatur domino denunciatum ſit, ut ſi domi ſervum exiſtimaret eam impenſam ſolvere, & non ſolvere: quia ſervo non prohibetur quo minus a poſſeſſore ſervetur, ei poſſea fervum vindicare poſſit: & dili mali excepto, vel etiam illicio: nam & dine aſſinet excepto omnia pena. & ea eſſaſti potuit in modum ſpecialem, ut ea mirito utilium impenſarum deductio non aliter datur quam ſi ſcientia aut volente uxore eat impenſas fecerit, cum ſcilicet mulier aliquide ſolvere non poſſit, *l. impenſ. ff. de nurb. fept. l. ultimo*, *§. de imp. in res dot. fac.* & ita etiam accipiendum eſt quod dicitur *d. l. in fundo*, ſcilicet in alieno loco poſſeſſ, dominum pauperem fundum recepturum non relicto tempore ſuo exiſtere, puta ſi non ſtipulatur aut volente eo facti fint. Excepto his duobus caſibus, ei qui aliunde ſolvere non poſſit, non reputantur deductæ & retinendi impenſæ, *ſed*, ut eſt in *l. 31. ff. ad. tit.* ſi fores peenatur fruſtra puto (nam & puri fructus funt quidam) cum ea impenſa compendium fuit, exemplo impenſarum ſeſtarum in ſolum alienum, *l. ſumptus*, *eod.* Quod ut diligentius intelligi poſſit, & præcipue a quo tempore ea fructuum & impenſarum ratio habenda ſit, *ſi* ſervus ex fructibus, *d. l. 32. eod. tit.* ex Modeſtino: Quod ſi artificem fecerit, poſt evictionem quantum annum ejus, qui artificium confequitur

egerit, hoc ei non erit crimini. Advocatus etiam qui fidem fecit. Accufatoris pravaricatio corrcetur tantum
fulcepit fui cauſam adverſario probi, proprie non eſt in judicio publico, quia cauſſe publicæ fraudem fecit,
pravaricator, quia nec proprie accuſator, *Leges eam no-* in judicio privato ſibi ſibi. Et fuit illius poena legitima
men, ff. de in. lib. Improprie & accuſator & prava- & certa, non arbitraria, non extraordinaria. S.C.
ricator dicitur, Plinius *de advocatis*, *Pravaricatio eſt cauſa-* refertur a Cone. Tacito, quo qui talem pravaricatoris
rio duendu, vel cauſam, & brevius attingere qua finis operam emptitarit vendidcrit, id eſt, qui accuſato-
concludendo, infringendo, repreſſendo. Et advocatus quidem rem pecunia corruperit, corrumpereve paſſus fuerit, pe-
pravaricator concretur extra ordinem puniendus, fi- rinde poena tenetur ac fi publico judicio calumnia con-
ve publico judicio pravaricatus fit, *l. 1. & 3. ff. de prævar.* demnatus, id eſt talione, *l. pen. ff. de prævaric.* & ex
l. 1. C. de advo. diu. jud. quia utroque modo clienti frau- edicto, infamia.

JACOBI CUJACII J.C.
OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM
LIBER DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Cum de ſumptibus neceſſariis & utilibus agitur ſolitis in rem alienam non eſſe ſeparandum poſitionem hæreditatis ab alienne in rem ſpecialem, quæ ex ſeparatum bona fidei poſſeſſorem a malæ fidei poſſeſſore.

B ait *l. ſumptus* exceptione doli poſita, per officium judicis, inconcuſſum eſt, & *contrario*, dicendi genus, quo ſignificatur, vel officio judicis, vel exceptione poſita ſumptus ferrari, *l. plane, ff. de pet. her. l. bona fide, ff. de uſucap. affin.* Omnium autem noſtrum, quæ hac vel illa via etiam malæ fidei poſſeſſori in judicio ſe rem ſpeciali impenſarum utilium deductionem dat, opponitur primum *l. ſi ſervus, ſ. ſi alienum, ff. ad leg. Aquiliam* eam damnfi refert, ait qui ſciens impendit in rem alienam. Unde conſequens eſt repetere eum impenſam non poſſe: ergo nec ponere exceptionem. Num qui excipit, repetit? Sed reſpondebo: In ſpecie *ſ. ſi alienum*, eum qui ſciens impendit in rem alienam, eam rem non poſſediſſe. Qui in rem alienam quam non poſſidet ſumptum fecit, ut qui ex vinea mea, quam non poſſidet, vindemiam colligit ſuo ſumptu, vel gerendi ſui gotii mei, vel ſi non gerendi negotii mei donandi animo hunc ſumptum facit. Quod ſi collocandi vindemiam ſecum afportet, furti reus eſt, & multo minus iam poteſt repetere reputsreve ſumptum factum in corpoſanda vindemia, vel aliam quamlibet, *l. 1. C. de reſcind. exp.* Qui vero ſciens in rem alienam quam poſſidet ſumptum facit, alii donare non videtur, quia rem gerit ſibi, non alii, cum ſit poſſeſſionis dominus, ſibi revocatæ blio, merito ei reputabit ſumptus, meliorationes, *ſumptuoſum*. Rurſus opponitur: *Scerte, ſolli de re-* *dificatione* negatur mala fides poſſeſſionis ſumptuoſi-fidei in alicna area poſiti per exceptionem doli ſeverè poſſe: & addicur ratio, quia ei culpa obiici poſſit quæ temere in eo ſolo relicta eſt, quod ſcrupulum habet dumus eſſe. Hæc eſt ſtricta ratio juris, quæ etiam propoſitur in *l. plane, ff. de pet. her.* Sed ei additur hæc moderatio, Bruguinæ eſſe quæ impenſa ſuperintendi admittit, ne petitor ex aliena pallura locupletetur, quæ etiam ſpecialis in rem alienam a Juliano additur his verbis, *Non libera eſt dicere prodeſſe de ſumptibus*, *l. Julianus 2. ff. de rei vind.* At in eadem lege abſolute concludit Ulpianus, & Imppp. rescribunt in *l. domus, C. eod.* male fidei ædificatori poſſeſſionem petitionem non prodeſſe, & hoc tantum ei permitti ut tollat quæ tolli poſſint ſine detrimento ipſius rei. Et aſſerunt fontanus *Julianum*, ab Harmenopulo, *Heb. 3. tit. 1. cap. 6. de pet. hered.* Adjecta etiam eſt quinta Gulielmi Benedicti Ambiani, ut illa ſit bonæ fidei ædific. Hinc enim eſt ordinaria. Sed tantum fere poteſt arbitrium quantum bona fides: idoque in ſpeciali etiam in rem aliquæ ſervantur fructus officio judicis, nec exceptione opus eſt, *Cod. ſi tempus ff. de rei vind.* Quod etiam

ficium, ne dominus re ſua careat. Idem in *Inſt. ſ. pen. & ult.* Atque ita quidquid ſtruxeris de malæ fidei poſſeſſore, idem ſtatuam in bonæ fidei poſſeſſore, videlicet ſi dominus aliunde ſolvere non poſſit. At tenes ſi dominus aliunde ſolvere poſſit, quidquid ſtruxeris de bonæ fidei poſſeſſore, ut ei impenſarum utilium reputatio detur, id eſt, ut ne ante reſtituat prædium quam impenſas receperit, idem & ipſe conſtituentium in malæ fidei poſſeſſore, eadem æquitate regula, ne petitor ex aliena jactura lucrum faciat. Denique modo hoc, modo illud bonus judex arbitrabitur in utroque poſſeſſore. Ex quo efficitur, in hæreditatis ſumptuum quoſſarium vel utilium nomine, nihil differre bonæ fidei poſſeſſorem a malæ fidei poſſeſſore, re ea, in quam fácti ſunt exhibente ſalva.

CAP. II. *De controverſiis agrorum qua per menſores dirimuntur.*

FRontinus aliam controverſiam facit de fine, aliam de loco, aliam de modo. Priores duæ nostantur in *Lygurgo, C. de agr. lib.* verbis, Finalis turgit & locorum, & in *l. 4. ff. eod.* his verbis. Sed & loci controverſia, includitur controverſia finium. De fine controverſia eſt intra quinque pedes. De loco ultra quinque pedes, cum locus quidam in confinio vel in medias agris, quam ad partem pertineat queritur. Finis uſucapi non poteſt: locus uſucapi poteſt, unique controverſia eſt de latitudine, *l. ſuis. ff. de pign. act.* & dirimitur arte menſoris. De modo quæſtiones naſcuntur fere, ut Ubicius ait, in agris diviſis & adſignatis, quæ agrorum in *arte* five formas agrorum modus cuique militi adſignatus comprehenſus eſt, quæ forma obligat vicinos inter ſe, quia publica eſt. Quæ poſſeſſionum ſuarum formas privatim quidem fecisse ea nec ipſos vicinis, nec ipſis vicinos obligare Siculus ait, non magis fidem quam rationes privatas, quia res eſt voluntaria. Eſt de eo *arte rubulena, ff. ad leg. Jul. pec. qui tabulam* (inquit) *autem leges formamve agrorum contumaciter reſeruerit, &c.* Longe alia eſt condicio agrorum qui occupatorii arcifinii dicuntur. Nam horum (ut Siculus ait) nullum eſt as, nulla forma, quæ publice fides poſſeſſoribus teſtimonium reddat, quod non ex menſorum actis modum eorum acceperit, id quod aut exoluit aut in ſe coleudi occupavit. Adſignatorum eſt certus modus qui ex continetur, nec is tamen æquitio ſemper: quia non omnibus æquabiliter (ut Siculus ait) D ſed fecundum militiam, id eſt fecundum merita militiæ datus eſt modus. Adſignabantur enim *Iubus, l. Lucius, ff. de evict. l. item ſi verberatum, ſ. 1. ff. de rei vind. Hygi-* *nus: Erat proinnis terra, & pro emerito habebatur.* Et adſignabantur quidem arcifinii unius, vel eſt agrorum unius populi univerſus: & inde Siculus ait in *l. 7. ff. fin. reg.* De modo agrorum arbitros cognoſcere: *Agrorum* adſignatorum *arte*, quorum certus modus formis & arte continetur. Et is (inquit) *pro mensura* *in territorio habere dicitur*, id eſt qui plus poſſidet quam ex continentur ceteri qui locum minorem poſſident integrum locum adſignare compellitur, cum controverſia fcilicet modi revocata ad eas five publicam formam, quæ virtutes obligat inter ſe. Compellitur autem per arbitrum five menſorem. Alias memorat Fron- A tinus controverſias, *De poſitione terminorum, De rigore, De propriate, De controverſia agrorum, De loco, De arte territorii, De ſubſervis, De locis publicis, De locis relictis & excluſis, De locis ſacris & religioſis, De aqua pluvia, De itineribus. De poſitione terminorum*, ut cum terminus quidam male poſitus dicitur, vel quod ceteros terminos refta non ſpectet, vel quod forte terminus comportionalis non conveniat rationi maximorum. Et de terminorum poſitione, reſtituendo, redintegratione etiam declaratione etiam arbitri danfur vel eligantur, *l. 8. ff. fin. reg. l. inter, ff. de rerum ann. arb. rec.* placetque arbitri formula illa. Requiri placere terminus quos Socrates poſuerit, hiſque parere *l.*

1. De legibus. De rigore & de fine eadem pene controverſia eſt, utrumque complectitur lex Mamilia. Et in utroque de quinque pedum latitudine agitur. At controverſia de rigore adjuncta eſt etiam de majori latitudine quæſtionem. Dicitur rigor a reſtitudine, ut rigor ſtillicidii, *l. ult. ſ. ult. ff. de ſer. urb. prad. &* eſt reſtitudo naturalis five *Echnopia*, qua agri differminantur ut ſupercilium. Latitudo eius intra xxx. pedes. Lex autem limitum percilium omne vult cedere ſuperiori poſſeſſori ufque in planitiem, ſique inferiorem poſſeſſorem aequo animo ferre & compenſare cum alio commodo, ut Siculus & Ubicius ſcribunt, quod quidquid agri in hoc ſolo, id dunno ſuperioris agat: qua ratione etiam dicitur naturaliter inferiorem agrum ſuperiori ſervire, *l. 1. ſ. ult. ff. de aqua & aqu. plu. arc.* De ſupercilio integrior Hygenus: *Supercilia*, inquit, *ſunt loca ex pluvio in* B *locos civos decurſu aquæ labentes: latitudinis xxx. aliorum jam collig eſt.* In queſtione de propietate notandi etiam ars menſoris poteſt: nunque in ea perſæpe termini obſervantur, *l. pen. ff. pro. reg. l. 1. C. eod.* ſed ut integer Ubicius ait, *plus in hac controverſia puteſtatis habet per ordinationem, quam ars menſoria*. De poſſeſſione certe controverſia, ut idem ait, nihil pertinet ad menſoris diſciplinam, ſed quæſtionem poſſeſſionis ſequitur quæſtio finium, in qua poſſiſſorium ars menſoris valet, & hoc quod ait *l. 3. ſ. 3. ff. reg. Prius poſſeſſorii quæſtio finitur, & tunc agrimenſor ire præcipitur ad loca*. In controverſia de alluvione aliquid judicium menſoris poteſt efficere in ea parte controverſia de proprietate, cum quæritur cui fundo cedat, vel an flumini publicove cedat quod alluvio adjecit. Et hoc certum eſt metatos five adſignatos agros alluvione non augeri, ſed neque ipſa in flumine nata, *l. in agris, ff. de adq. rer. do. l. 1. ſ. ſi inſula, ff. de fluvior.* Occupatorios augeri utroque, non vi maiore aut alvei mutatione, *l. 7. ff. eod.* & Inſtitutiones docent, & Ubicius ex Caſſio Longino juriſconſulto diſtincte eleganterque ait addit. Iortius *11. de Groot. Eam inſulam ipſe ſibi vindicabit, cujus terram remigrantis vis moverit.* C *parvit.* De jure territorii etiam arbitrator menſor, quod hæc pleraque ſpectent ad naturalem territorialibus terminuis. Hæc eſt de juriſdictione & juriſdictionis, pertinet univerſi, quod ad colonias vel municipia pertinet, ſcribunt, quæ quandoque etiam alioruin territoriorum partes aliquas, quæ poſſeſſore vocantur: & in tributorum cauſa frequens eſt, cum ea territoria deſcribuntur, *l. 30. ff. de cenſib. & in* alias plerique cauſas. De ſubſervis queſtio eſt in agris metatis & adſignatis, cum quæritur ad quem ea loca pertineant, quod ex lege a menſoribus inſita dilta agris dividendis diriminitur. De locis publicis, quæ ſunt D ſacra, ſunt ſacra, ſunt religioſa, locis noxiorum poena delictata, cultus, id eſt, loca inopum funeribus deſtinata, ut Ubicius interpretatur, vel, ut Feſtus, loca in publico ejuſ in hoc ſunt ſepulturæ. Hoc ſepe ufurpant privati, & ideo incidit ſæpe hæc queſtio an locus ſit publicus, id eſt in ſpecie populi Romani aut colonia aut municipii, an privatus. De locis relictis & excluſis controverſia eodem jure eſt quo ſubſervorum & hoc tantum diſtant ſubſervus ab relictis & excluſis, quod illa ſint in agris adſignata, quæ controverſia modum explere nequiverunt, hæc vacue conturire quæ in adſignationem non cecideruut, quæ omnia Domitianus ſcribit, Ubiciusque conſcribſſe Siculus, Ubicius, Suetonius ſcribunt. De locis ſacris & religioſis controverſia pertinet ad jus ordinarium, niſi cum de eorum modo demonſtrando aut reſtituendo agitur: tunc enim menſorem adhiberi opus eſt. Controverſia etiam De aqua pluvia, licet ex *11. tab.* ſit de ea arcenda proinde ſpecialis actio, tamen deſiderat menſoris interventum, quoties ex vivo forte quem ſecit aqua pluvia intra limites unius agri, adſtuis calumniole æſtimari cenſet oportere finis agri tui, non ex limitibus inſtitutis. Inſpectio quoque menſoris ſæpe de irrumpendo tro-

troverſiam dirimit, maxime in agris ſdligantis, per quos menſurarum limitumque ratio iter populo præſtat lege Colonica.

CAP. III. *De alienatione judicii mutandi cauſa facta.*

DIctum de alienatione judicii mutandi cauſa, ſuperius tinct ad vindicationes vel ad actiones in rem ſcriptas, vel mixtas, quarum evitandarum cauſa alienavit quis rem quam poſſidebat, ut actoro durioremve adverſarium opponeret. Valet enim alienatio, ſed reſtituetur actio in eum datur qui alienavit in quantum intereſt diuterit alienatarium non habuiſſe. Cujus hæc formula. Quod fecerit ne tecum ageretur vindicatione vel alia actione in rem ſcripta aut mixta, *l. 24. §. ult. ff. com. div.* Ad actiones in perſonam non pertinet, quia nec deſuitor poterit invito creditore liberare rem ſua debitorem *ſubſtituere*, *l. 1. C. de nouat.* Sed quia ceſſi tamen nomen alteri poteſt invito debitore, *l. 1. C. de edictum illud* etiam oppoſito dicitur actione locum habere, ut Accarſius notat ex *l. non ſolum*, *§. 1. ff. de alien. jud. mut. cau.* & *conſtruatur L. ult. ff. eod.* ea ex parte concedam edictum illud etiam actiones ad actiones perſonales retro, ita ſcilicet ut ei cui ceſſum eſt nomen judicii mutandi cauſa, ea denegetur actio, *d. l. ult.* Eſt enim edictum generale, ne qua alienatio fiat fraudis cauſa. Vel ſi non denegetur actio, denegari debet privilegium fori, vel, ſi quod aliud proprium jus habet quod non habeatur in qui ceſſit alienatum, ut perſonalium judicium procedat, ac ſi reo effet res cum eo, qui judicii mutandi cauſa actionem ceſſit, & ſic. Romæ cum multis legibus ſanctoribus civium avaritia coercitum, & viam fraudibus eum legum hanc fenatores inireut, ut ſocius qui non teneretur his legibus, nomina cederent, atque ita libere eo fenore obtinerent debitores, quo ante. Ita refert Livius ſcribit XXXV. ut cum ſocius ac nomine Latino pecuniæ crediæ jus idem quod cum civibus Romanis eſſet. Et id hunc modum conſtituit, ne ſocii cum ceſſionis nominum omnino prohibendas, ſed eum cui ceſſa ſunt nomina iſdem legibus adſtringam, ubi fraus interveniet, quibus in qui ceſſit tenebatur. Et quod conſtituit *l. ult. ff.* ita eſſe accipiendum, ut retetur agere privilegio jurisque proprio, non ſi velit eodem iure uti, quo & is qui ceſſit actionem. Obſervandum etiam quod ait Caſſiodorus *var. lib. 11. C. mand.* ut empti nominis ceſſio non valeat ſupra modum ſoluti pretii, & quod plus eſt in debito, lucro debitoris cedat, *l. ult. C. eod.*

CAP. IV. *Ex qui, in alienno adſtringit ex ſua materia, ejus interest nomine actionem non dari, non ſolgaque quinque venum eſſe.*

NOn video qua ratione defenderet poſſis quod Martinus volunt ſumptus a poſſeſſore factos in peradia, quæ alienna eſſe apparuit, actionis jure repeti poſſe, cum perquam *l. ſumptus*, *de rei vind. l. 24. ff. com. divid. l. Paulus*, *ff. de dol. exc.* & alire plerique tali eum per errorem penſia reſtituiſſe poſſeſſori, non deducto ſumptuum quos caſu pro eo fecerat, quod contendatem poſſeſſionis, cujus retentione ſumptus ſervare poſſit, *l. ſi vicor filia*, *ff. de donat. inter vir. & uxor. l. qui exceptionem*, *§. ff. de donat. int. vir. & uxor. l. ult. ad Treb.* Sed & quo cauſa deductio nulla eſt ſumptuum, ut cum eos dominus alienus ſoluere non poteſt, & datur tantum poſſeſſori poteſtas tollendorum eorum quæ ſine detrimento rei tolli poſſunt ex *l. in ſundo*, *ff. de rei vind.* puto tollendorum eorum facultate non data, vel omiſſa aut non admiſſa judice vel abdicatorio poſt evictionem, & reſtitutionem rei eorum tollendorum ratione, poſſeſſori ut tollere liceat competere in factum actionem, ſive conductori Labeo putat dari oportere ex conducto actionem, ut tollere liceat quæ ædibus conductis impuxit, *l. Sed addes*, *h.ſ. inquilinus 3. ff. locati.* Idemque dare Labeo fructuario: quod tamen *l. Sed & ſi quis*, *ff. uſufr.* negat, quia eſt ex diſciplina Sabini, qui hac in re a Labeone diſſentiebat, quique putter inquilinum negotium quæ infuſſet ullo actione tollere & refigere poſſe, donec dempta eſſent a domino, *l. habitator*, *ff. de rei vend.* quæ etiam eſt diſciplina Sabini cum ſit ex Ministro ſive Juliano, qui Sabiniani fuerunt. Et ait *Dempta*, ut de vineis lex XII. tib. apud Feſtum, *Quandoque ſarpta, dum dempta erunt.* Et ſi quis quæſierit quinam ſumptus veterum quorum, Sabinianorum an Proculianorum ſententiam, neque hanc neque illam dicam, ſed creſcidcuodorum potius (licet nobis noſtris vocabulis uti, cum & in eundem ex ſenſum grammaticis placuerint, ut Servio Honorato Servius creſcidcundos vocanti, id eſt medium ſequentes) creſcidcundorum, inquam, ſententiam introducendam & admittendam eſſe, exemplo *d. l. in ſundo*, ut & locator aliunde B ſolvere poſſit, compenſet conductor pretium eorum quæ ædibus adjecit cum penſione debita, vel ut non aliter recedat ædibus ſuitra locatione, ſi non impenſionem penſionem ſolverit, quam pretium ſeneſtrarum vel oſtiorum quæ ædibus a locatore recepit. Si locator aliunde ſolvere non poſſit, ut patitur vulgaris locatio, vel ut hoc cogatur peti per actionem ex conducto.

CAP. V. *De Ilienſium privilegiis antiquis.*

PLenifſimum immunitatem quam Caſſiodrus in *l. Ilienſes variar. l. Ilienſibus*, *C. de cenſ.*, Ilienſibus jam antiquitus & S. Conſultis & Conſtitutionibus principum datam fcribit, prius S. Conſultis datam oratione C ordo declamat, quam Senatum per ſolemnitatem federe Attio cum Antiocho ex ſenatus auctoritate, quo Ilienſibus eſt immunitas data, & ſuper immunitatem etiam Rhetorum, & Gergithum conſecta, auctore Livio XXXVII. lib. XII. & Plinio *l. 5. c. 30.* unde ita mereri, quam pramemoria: quæ ratio etiam redditur a Caſſiſtrato *Propter originem*, inquit, *nobilitatem civitatis & propter ſanctitatem Deæ Romæ Veneris*. Et eidem ſtatui Ilienſibus conceſſum eſt, ut qui matre Ilienſi eſſet, fieret eorum municeps, *l. 1. ff. ad municip.* & ut Minerva Ilienſis herres hæres eſſet. Sic enim recte doctiſſimus Turnebus docuit in *Ulpiani fragmentis* eſſe legendum: & authentiorum eorum fragmentorum evincit, in quo eſt, Minerva Ilienſis, nam eadem origine hæc antiquitas *Sacrificavit Minerva præſidi arcis*, *& Ilienſibus in omni rerum verborumque honore ab ſe orientes Romanæ perſeverandi*, *& Romanæ Lucis origine ſua*. Et alibi hoc. *Item aſcendes ſacrificiumque Minervæ fecit*. Et XXXIX. *Ilium a mari aſcendit*, *ut Minervæ ſacrificeret*. Strabo XIII. Τὸ δ' Ἴλιον ἔθνος ἐν ὑψηλῷ χώρᾳ ἐστὶ τῆς Ἀλικῆς Philoſtratus VII. *de Apollonio*, τὸν Ἴλιον ἄβοκα. Porro immunitatem Ilienſibus confirmavit etiam Claudius Imperator, præter eandem originis ſuæ recognitionem gloriam. Hæc eam ſola pollebant, ut Cornu. Tacitus ait lib. XII. qui & Conſtitutione Claudii illud retulit *lib. XII. &* Plinius *V. cap. XXX. Ilium*, inquit, *immune, ut omnis rerum clarorum*. Ideo autem pleniſſima dicitur, quia omnem tributorum & omnis publici muneris remiſſio eſt, etiam tutelarum, ſed eorum pupillorum tantum qui Ilienſes non ſint. Ergo etiam municipes & uncati. Alioquin immunitas nudis his omnibus non excuſat, E *l. penult. §. 1. ff. de vac. mun. l. 3. C. de mun. pat.*

CAP. VI. *Tres caſus quibus agenti Publicianus non obſtat exceptio juſti dominii.*

MUltum intereſt poſt litem conteſtatam dolo qui an culpa rem alienam eſſerit poſſidere. Si dolo, quanti adhuc in litem juraverit: ſi culpa, quanti reverà intereſt reus condemnatur. Si dolo, petitor qui litis æſtimationem percepit, actiones ſuas ei cedere non debet. Sed neque ipſe ſuo nomine Publiciana actione rem cuius-ſus dolo poſſeſſionem amiſit, perſequi poteſt, *l. ſi qui*, *& ſeq. ff. de rei vind.* Si culpa, condemnato ſuccurri ſolet, ut ei actionibus ſuis dominio eum *l. 13. ff.* 257 Obſervat. Lib. X. 258

eod. quia & non ceſſis actionibus auxilium ei præter la- *A ſtatus leveri cruciatione ſolvit, ego vero etiam eorum ve-*
turas eſt data actione Publiciana, quæ auxiliaria eſt, non *ſtrum cruciatus tollitur*. Alia tamen interpretatio Procu-
ordinaria actio: & ita omnino accipiendi eſt *l. ſi culpa*, ſiani eſt, nempe ut *aliquis* ſit tributi genus quod
ff. eod. quæ etiam adjicit ipſe, qui litis æſtimationem ſuum ſolitum cuiuſmodi exigitur adeo novum, ut quafi
accepit poſſidente, adverſus eum Publicianam actionem nere deſcendiſſe videatur: *à τοιαυτῳ τὸ ἐν ἀπὸ ξενιτεμένῳ*
dari. Ergo adverſus dominum, quia re abſente ſoluta *τὸ ἔτος ἢ ἔφυ, ἀλλ' ἐτέρᾳ τοῦ ἔτους ἢ φύσει ἐφύετο.*
litis æſtimatione non ante eo ſibi ſolvere rei dominium adquiritur, quam poſſeſſionem apprehenderit dominus voluntate, *l. lex ſi res*, *ff. ſol.* & præterea adjicit dominio quo ceſſe intergum reſtituentem retinendæ reddita litis æſtimatione quam condemnatus præſtitit ſuo periculo, ut puta ibi incerto amiſſe rei recuperandi. Hoc igitur ideo dixit, ut ſi ea res poſſeſſoris ſit, obſtabit replicatio dolo vel in factum. Eſt & ſimilis caſus in *l. mandatum*, *ff. mand.* de reſtituitorio loquitur, id eſt mutuum, ut ei dari oportere dicitur, *l. ult. ff. de edit. edi.* ubi quod ex venalitio, Baſilica τοῦ ἐπιπράτου. Cicero pro *Cornelio*, *Multis venalitii mercaturibus*. Suetonius *De claris rhet.* *Dominus cum gregem venalium nati adnoverat*. Et de mangone igitur in *d. l. mandatum*, hæc proponitur ſpecies. Qui Romæ ſebitat mancipia vendere, in provinciam alteve mandavit Titio, ut mancipia quædam, quæ Romæ relinquebat, diſtraheret. Titius ea rite integra mortuus eſt. Heredes eius errore juris lapſi, eum exiſtimarent mandatum non eſſe extinctum Titii morte, mancipia diſtraxerunt, & empores ea uſucceperunt. Reverſus venalitiarius, qui & ipſe ea mancipia bona fide emerat a priore domino, adverſus empores, poſſidemque mancipiorum dominium ſuum vindicantes, efficax, Publiciana non inutiliter experietur: nec obſtabit exceptio juſti eſſ. ad rem pertinet, ſive dolo abſit dolus Publiciana, *l. pen. ff. ult. ff. de publ. in rem act.* Nec enim obſtet ſuperficiarius, vectigali, feudatarius. Nec enim paſſim, & tempore etiam ſuccurritur obſtat, ſed cauſa ignota, & hic me imperitia hereditatem mandatori ſive venalitiario donatum abſtet, æquum eſt perinde ac ſuperiori *titulo* eum rem habere dolo vel in ſolum. Eſt & tertius, *l. ſi is cuius*, *ff. Ex quib. cauſ. maiores non eſſe*, cauſa abſens eum non defenderetur, ſiſcepit reus meam, & ego ſum ex eo, qui putea naſtus ſim poſſeſſionem ſuam ſine vitio, juſti eſt poſſeſſio, quam reſtituere habet etiam adverſus juſtum dominum, id eſt, militem qui uſucepit, non ſolum ſuccurrere perpetua, *l. necnon*, *§. pen. ff. ex quibus cau. ma.* ſed etiam actione perpetua, id eſt, Publiciana, ſi poſtea poſſeſſionem amiſit. Sunt & plerique alii caſus quibus eadem Publiciana agitur adverſus dominum ſine meru exceptionis: ſed in tantum tres adſtertorum defideramus.

CAP. VII. *Veſtigal pro umbra, pro area. Plinii & Hermenopolis locus.*

QUid non dominantium cupiditas exogitavit? Etiam pro umbra veſtigal exactum Plinius refert *Natur. hiſtoriæ lib. 12.* his ferè verbis: *Quis non miretur eſſe in commodo umbra gratia tectum ex alieno petiſum arbo?* *Platanus hæc eſt* ſ. *pon ad Mediterraneum ſolum ſatis in tectorium etiam deſiderata ſolum* (ſic legendum) *ut generatur. Elyſeo*, *ſ. pon umbra pendant*. Hæc Plinius. Quid igitur mirum ſi & pro area, quæ & ipſa naturalis commodi, nis eſt, forte veſtigal exactum legamus? Hoc quidem certe apud Chriſtianos Paphlagonum imp. orientis Cedrenus affirmit his verbis, *Ἡγεμονικὸν δὲ τοῦτο ἦν ἐν τῷ ὄρῳ κατὰ τὴν ἀγορὰν τοῦτον ἔθος εἶχεν, ὥστε τοὺς ἐκβαίνοντας ἐκεῖσε τὴν ἀποφορὰν ἐκτίνειν ὑπὲρ τοῦ ἐκεῖσε ἑστάναι ἢ καθῆσθαι ἢ ὑπὲρ τοῦ ἐκεῖ σκιάζεσθαι*, quam pro ſpiritu serio? Pendebantur igitur tum veſtigal non pro ſolo, ſed etiam pro cauſa & eo (quantum opinor) pertinebat apud Harmenopulum noſtrum, erraticus ille titulus (nec enim eum agnoſcunt exemplaria prgia) *Cenaſor ædificiis*. Et huc pertinet etiam illud Peſcennii Nigri apud Spartianum, *Vix tenens ce-*

CAP. VIII. *Duæ conſtitutiones Græc, quæ deſiderantur in Codice Juſtiniani tit. de fide inſtrumentorum.*

DEſideratur in Codicis tit. de fide inſtrumentorum, *pſſ. l. 15.* Conſtitutio Græca, cujus verba propono ex Baſilicis.

B

Ἐὰν ὁμολογικὸς ἐν σχέσεσιν χώρᾳ ἔθνῶν προσφωνηθῇ τε γραμμάτων, ἢ ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ, ἢ ἐν ἄλλῃ συναλλαγματικῇ, ὑπάρχει αὐτὸ τοῦτο προφέρεσθαι χρεῖος, ἢ ἀποδεικνύειν ἀρχὴν τοῦ ἐν τῷ προφωνηθῆναι συμβόλου, διὰτινα αὐτὸν λόγῳ κεφαλαίου τὸ ἐκβαίνειν ὀφεῖλε πάλιν ἐν λόγῳ ΝΟ. ἐν τῷ ἢ ἐν συναλλαγματικῷ ἐπιστροφῇ, γραφὴ ἢ ἐν συμβόλοις ἐχούσης, ἢ ἐν ἑτέρᾳ τινὶ ἐπιστροφῇ τῷ ἀποδεικνύειν τὸ ἐκβαίνειν ὀφεῖλε ἐν ΝΟ. ἐν τῷ

εἰσμένου συντεχνίτου κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα τοῦ ἐπιδόντος μὴ ἐπιτρέπειν τοῖς τῶν γραμματικῶν συγκρούσεσι, quod eſt l. comparationes, C. ead. tit. & Novella 49. Deſideratur etiam in eodem titulo alia Conſtitutio Juſtiniani, cujus haec ſunt verba:

Ἐπὶ τῶν ἀναγινωσκόντων τὰ δικαστικὰ πραγματεύματα ἐκ τοῦ ἴσου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, συμβαλλόντων δὲ ἑτέρων ἀναγκαίους τόπους ἐπιφερομένων καὶ τὰς ἐπιβολὰς ἐπιλεγόντων. ἢ δὲ αὐτοπάθεια τοῦ χρόνου πραγματεύσασθαι, καὶ μηδὲν αὐτὸν ἀδικεῖσθαι. ἀλλ' ὁ χρόνος πλείονας παρέχει τοῖς τὰ τοιαῦτα μελετῶσι λογογραφεῖν καὶ ἀγορεύειν ἐπιμένειν, ὁ δὲ τούτων ἀπὸ τοῦ προβλήματος ἐπιτυχὼν ἢ ἀγορεύσας ἐπὶ τοῦ ἀκροατηρίου τὰ ἐπιβεβλημένα ἐπιτίμια ἀποτινέτω. καὶ ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ ἐπιτρέπομεν μόνον τὸ ἀναγινώσκειν τὰ ἐπιβεβλημένα, ἢ ἐπιτρέπειν τοῖς ἀγορεύουσιν ἐκ τοῦ ἐπιτυχόντος ἐπιβολὴν ἐπιλέγειν. ἐπεὶ τὸ μὲν ἀναγινώσκειν ἐκ τοῦ τὰ συμβολικὰ ἐπιτυχόντα ἐπιβεβλημένα ἐπιτίμια ἐπιλέγειν, ἐπὶ τοῦ ἀγορεύειν ἐκ τοῦ τὰ συμβολικὰ ἐπιτυχόντα ἐπιβεβλημένα ἐπιτίμια ἐπιλέγειν, ἐπὶ τοῦ ἀγορεύειν ἐκ τοῦ τὰ συμβολικὰ ἐπιτυχόντα ἐπιβεβλημένα ἐπιτίμια ἐπιλέγειν, ἐπὶ τοῦ ἀγορεύειν ἐκ τοῦ τὰ συμβολικὰ ἐπιτυχόντα ἐπιβεβλημένα ἐπιτίμια ἐπιλέγειν, ἐπὶ τοῦ ἀγορεύειν ἐκ τοῦ τὰ συμβολικὰ ἐπιτυχόντα ἐπιβεβλημένα ἐπιτίμια ἐπιλέγειν.

Ita ſcribendum eſt pro vulgata lectione, quae ſic habet: Ἐπὶ τῶν ἀναγινωσκόντων τὰ δικαστικὰ πραγματεύματα ἐκ τοῦ ἴσου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, συμβαλλόντων δὲ ἑτέρων ἀναγκαίους τόπους ἐπιφερομένων καὶ τὰς ἐπιβολὰς ἐπιλεγόντων. ἢ δὲ αὐτοπάθεια τοῦ χρόνου πραγματεύσασθαι, καὶ μηδὲν αὐτὸν ἀδικεῖσθαι. ἀλλ' ὁ χρόνος πλείονας παρέχει τοῖς τὰ τοιαῦτα μελετῶσι λογογραφεῖν καὶ ἀγορεύειν ἐπιμένειν, ὁ δὲ τούτων ἀπὸ τοῦ προβλήματος ἐπιτυχὼν ἢ ἀγορεύσας ἐπὶ τοῦ ἀκροατηρίου τὰ ἐπιβεβλημένα ἐπιτίμια ἀποτινέτω. καὶ ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ ἐπιτρέπομεν μόνον τὸ ἀναγινώσκειν τὰ ἐπιβεβλημένα, ἢ ἐπιτρέπειν τοῖς ἀγορεύουσιν ἐκ τοῦ ἐπιτυχόντος ἐπιβολὴν ἐπιλέγειν. ἐπεὶ τὸ μὲν ἀναγινώσκειν ἐκ τοῦ τὰ συμβολικὰ ἐπιτυχόντα ἐπιβεβλημένα ἐπιτίμια ἐπιλέγειν, ἐπὶ τοῦ ἀγορεύειν ἐκ τοῦ τὰ συμβολικὰ ἐπιτυχόντα ἐπιβεβλημένα ἐπιτίμια ἐπιλέγειν, ἐπὶ τοῦ ἀγορεύειν ἐκ τοῦ τὰ συμβολικὰ ἐπιτυχόντα ἐπιβεβλημένα ἐπιτίμια ἐπιλέγειν, ἐπὶ τοῦ ἀγορεύειν ἐκ τοῦ τὰ συμβολικὰ ἐπιτυχόντα ἐπιβεβλημένα ἐπιτίμια ἐπιλέγειν.

CAP. IX. *An ad l. 27. §. ult. ff. ad leg. Aquil.*

VIdetamus an ex eventu doctiſſimus Budaeus, cum in l. 27. §. ult. ff. ad leg. Aquil. pro *vellori* repoſuit *veturi*, & lacunam interpretatus eſt eſſe excipulum multi deſtinentis e torculari. Nam lacuna forte eo indicatur, quod eſt quaſi quaedam quae vini cifterna dicitur. *Is vulgaris*, *ſi, ſed ſi de navi*, *ff. de furtis*, quam in terra defoſſam teſtorio inducere & incruſtare intus ſuaſit Columella: quae ſententia ſic habet his verbis: At Mago, & alii ante Diphilum ſcripſere cum ex ea parte cavitatem ejus, quae eſt ad meridiem, ſolidam relinquere, & ſic eam ſuccedaneis lateribus circumdare. Xenophon 4. οἰκοδόμου: Καὶ γὰρ οἶδε τοῦτο ὁ τὸν ληνὸν κρηπιδοῦν εἰδώς. Et teſtorem eum eſſe cenſuit Budaeus, quod teſtorea cifternae inducit. Gloſſa teſtorium, *tectoſe*, & *tectum*, *tectoria*, & in Bullicio illo loco pro teſtori eſt *tectorio*. Igitur haec eſt ejus ſententia, veteres teſtoria adhibere in lacunis, & laccum quem curandum conduxerat peruderit, quia imperitia ſcilicet culpae adnumeretur. Curandum eſt eſt Interdictum, ne damnum pariat vetuſtas. *Quae ſententia eſt*, *alii vel vi detegitur res vitiosa aliena*, alii vertuntur de verbo *vel vi quotidiani*. Victorius nomen, quod reponit Budaeus, convenire non poteſt: nam neque vitere locus ſolent, neque vietorem Latinos diciſſe, ſed victorem, argumentum prebet Aulus Gellius, qui cum plerique priſcorum auctorum corripuiſſe ſuperiore ſyllabe dicti recenſet, velut lictorem a ligando, lictorem a pango, tutorem a tuendo, ſtructorem a ſtruendo, & victorem his adjecit a vincendo. Sic enim legendum eſt. Nam ſi a vincendo vel vivendo, ut vulgo, legatur, erit in utroque verbo producta ſyllaba prima: quod a gentili ſententia alienaſſimum eſt. Victor ſane, ut victrix Venus, auctore Varrone, dictitur non a vincendo ſed a vendo, id eſt, vinciendo. Arnobius 2. *Nam quis ignorat victorem ſuccurrere*. At victorem quoque Plautus dixit *Rudente*.

Et victorem & piſtatorem to eſſe poſtulat.

CAP. X. *De in jus vocando.*

PRopriè in jus vocare eſt ad praetorem vel alium vocare qui jurisdictioni praeſit, *l. 1. ff. de in jus voc. non ierit*. Eodem ſenſu dicimus, In judicium vocare, *l. 1. inter pro pupille*, *ff. de adm. tut. l. 7. de eo per quem fac. erit*, &c. *l. 2. §. pretor*, *ff. qui jurisdict.* & cautio judicio ſiſti eſt, eſt ad praetoris teſtem ſiſti, *l. 1. ff. ſi quis in jus voc. non ierit*: nam & praetor ipſe judex eſt veteri appellatione, ut Livius ſcribit 3. & apud praetorem prima quam judex datur ſpecialis, quodam modo agendi poteſtas datur, ut M. Tullius ait *De inventione*: ut plane duplici judicio res eadem diſceptari videatur, una

una apud praetorem, altera apud judicem datum. Porro A & tribunal non habent. Ergo in jus vocare, eſt ad magiſtratum vocare. Sed hoc non ſatis eſt. Addatur quae de re, ibi primam de jure experiuntur, & decernitur nobis, cum pollutae actio, pollutae excepta, & quotidie modo agendi poteſtas datur, & concepto omnis futuri judicii conſtituitur. Edictio autem eo quod proponitur ab tribuno de in jus vocando, praetoribus & juniores utriuſque ſexus, parentibus item liberiſque patronorum duo beneficia dantur. Primum, ut non vocentur inviti, ac reponite ut non vocentur in jus ſine venia. Praetor vocandi potentia, *l. 4. 11. ff. de in jus voc.* Hodie quia non dicuntur qui vocantur in jus, conſequenter ut ejudandi perſonas in jus vocare, nihil indigna deſiderare poſſe nim. Alterum, ut ſi vocati permiſſa praetoris ne ducantur parati ſint exhiberi judicio ſiſti, ab eo qui vocavit ſatisdare accipiendi, *l. 1. §. ult. ff. ne quis eum qui in jus vocabit*, *l. 2. §. qui ſpond. cap.* & hoc quidem beneficium datur etiam liberis noſtris & uxori & nurui, non etiam illud. Nam liberos meos & uxorem & nurum in jus vocare poſſum ſine permiſſu praetoris: liberi autem mei non poſſunt me in jus vocare ſine permiſſu praetoris, id eſt, nihi edicti gratium facere poterit: Gratiam facit praetor edicti quo retabat vocati parentes dum permittit vocari, *l. 10. §. qui manumittitur*, *l. ult. ff. de in jus voc. l. 2. C. ead. Marcian. l. 3. tit. 25. Adſ. authentica veſtra tangens ad edictum praetoris imperatoris nostri*. Liberi (inquam) mei, qui ſunt in mea poteſtate, quibus cauſſio mihi cum eis his eſſe poteſt, non poſſunt me in jus vocare ſine venia. Nam qui vocat in jus poteſtate mea non ſunt, veluti emancipati: ergo nec praetoris, *l. 5. C. ead.* nec mea venia in jure poteſtis, quod jure civili irrevocabile eſt, hoc jure deficit, ſed ex jure naturali; id eſt reverentia quae natura debetur parentibus & patronis, ut ſcilicet cauſa in hac re edictioni non pariatur; nam jura naturalia ignoratio neminem excuſat, *l. 2. C. ead.* Eadem ratione liberi mei, qui ſunt in adoptiva familia, non poſſunt me in jus vocare ſine venia, licet in pleriſque aliis partibus juris liberorum numero non ſint, velut in S. C. Tertulliano, & in Silaniano, & in edicto primo de bonis poſſeſſionis. Nam & in his omnibus reverentia, licet ſim in adoptiva familia, *l. 8. §. 1. ff. de in jus voc. l. 3. ff. qui ſuisiſd. cog. & liberis patroni*, *l. 10. §. ſi filius*, *ff. de in jus voc.* Utroque auctore edicto eum qui contra interdictum feceriat, proponitur actio penalis L. aureorum, *l. 8. libertus*, *l. fin. C. ead. ff. de in jus voc. l. 5. ff. ne quis eum*, &c. Non potest quemvis ex populo vocare in jus ſine deſcripto principis remiſerit non poteſt, *l. 2. C. ead.* Legitur & in quibuſdam codicibus, *l. 8. quod ſi ſervus*, *ff. de in jus voc.* quod imitatus Lycurgus, *Si non it, capito, inquit, eum, & ſi calcitrat, extrahito manum*. Inde vero intelligi perpicue poteſt quinam diſſert inter, *Ne vos in jus vocemini*, & *ne vocemini*, ut *eremus a tutelo*. *De eo, per quem ſolum erit quo minus quo in judicio ſiſtat*. Illo corrocetur, qui fecit quo minus is qui vocatur erat, deſcripſerit in ius proderetur: hoc autem corrocetur, qui fecit quo minus is, qui caveat judicio ſiſti, ad diem fuis ſponte veniret. Haec eſt ſumma B reverentiae diſſertatio, quae ignoraverunt interpretes noſtri, ut & plerique alia ex iis quae diximus ante, & quae poſt hac dicturi ſumus. Ex eo oriuntur ille: Ille edictio vis coercitor, hoc dictor, ex illo agit in tantum qui vocaverat in jus, ne ex hoc agat reus quia interdictum non eſt conveniam, atque etiam actor, ſi eo ſolo actionem ſuam amiſerit: illo actor nomen ſuum perſequitur, ille in quid interest: illo ſolutio deſiderium, ſimpuli in ſolutum venerunt, illo ſolutio quae liberet alios: illi locus eſt reo exempto, huic locus eſt etiam judicato actori. Neutro coercetur quod judicem poſſe, nemo vocatum eximit vel impedit. Non ille cenſe *l. 3. §. 1. ff. ne quis eum qui in jus voc.* Non etiam ille: nam & ille eſt de eis qui ad eos vocantur qui jurisdictionem & tribunal habent: Et generaliter omnes tenuit *De in jus vocando*, nihil ad eos pertinent quibus judicem pedaneum fovad judicem datum vocantur, qui ſolucet jurisdictionem

verentia: heres libertiexteraeus non debet reverentiam, *l. apud, §. adversus, ff. de dol. exc. l. heres, ff. de obseq. a lib.* cui ut haec differentia notaretur, proxime jungitur *l. liberto, ss liberali & filio semper, &c.* Semper, id est, tam viro, quam mortuo, *d. l. adversus* ex consequenter, ut heredi patroni pertinde ac patrono jus exhibeat libertus reverentiam. Item semper, sive fua, sive alieno nomine interveniat patrono aut patronis, *d. §. adversus, l. to. §. ultim. ff. de in jus voc.* Quocquam libertus vel filius, alieno nomine, non debet reverentiam, *l. quaestum, ff. eod.* Defideratur autem fub titul. Codicis, *De in jus vocando* Conftitutio Graeca, ut caufa cadat qui femel vocavit aliquem in tali debilo conventionis, fi eum poffea in aliud judicium vocaverit eadem de re, & praecrea, uti detinetur in id quod intereft. Verba haec funt: *Διὸ καὶ ἐκεῖνο ἐπιτρέπομεν τοῖς ἐπὶ τοιούτοις ἀγῶσι τὸν μεταξὺ καὶ τὸν μετὰ τὸ παρὰ τὸ προσῆκον ἐπὶ ἄλλον ἀγαγεῖν ἀγῶνα, ἢ ἐπὶ ἕνα μόνον κρίνειν ἀναγκάζομεν τὸν ἐπὶ ἄλλους, ἢ τὸν ἐπὶ ἄλλων τινῶν τῷ ἀγωγίμῳ ἢ τὸν ἐπὶ ἄλλοις ἀγωγίμοις ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀγωγὸν.* Et haec qui de industria vocando rotare alii fuper alios vellicatim fcripfitrunt, maluiffem nobis praeire voluiffent.

CAP. XI. *Lex 12. Tab. de furtis & de actionibus.*

LEge 12. Tab. liber homo qui furtum fecit, ei addicitur cui furtum fabium eft, Gello auctore. Puto additum in lege exceptionem. *Nifi quis pro fure damnum decidere*: ut in alia lege de adilitio edicto. *Ni quis endo re in jure vindicaffit.* Nam lex 12. Tab. de furto peculi permittebat, *l. pueri geminum, §. fi paciffer, l. fi ille §. 1. ff. de pec.* Et haec verba. *Pro fure damnum decidere*, de furto pacifci (quae frequenter occurrunt in libris noftris) fane redolet fermonem antiquum 12. Tabu. cum Scaliio capite ita fcripturam fe. *Pro fure damnum decidito*, nec ufurpantur ufquam alibi quam cum de tollenda pafto furti actione agitur, ut huc nimirum argumento defendi teneat ipfum effe ex verbis, *Pro fure damnum decidere*, legis fuiffe verba, quae fane admodum inprodixit. Inde ad *l. §. penult. ff. de accufat. Sabinus, Si pro fure damnum dare quis dicatur, condemnatione damnum praeftare eft: & notanda illa verba, Decifione enim fuiti quidem adhuc, non autem ex lege redditur.* Quod quafi simil fignificat, quum ipfe ait, id eft ex 12. Tab. Sed & illud obiterim furti, feu de actionem injuriarum ex capite illo, *Si membrum rupfit, ni cum eo pacit, talio eſto!* Itaque in *l. 13. C. de furtis* & imperatoris verba Mauricii Tiberii, id eft, legem 12. tabularum: quod etiam probat *l. 5. ſervus noxius. ff. De fur.* Similiter vero verbum, *Manufeitur*, quod eft in *l. 1. ff. plorare, ff. de leg. 12. tab.* fortiam eft ex 12. Tab. fiquidem quemadmodum in defrenda hereditate legitima Decemviri deterunt, *Agnatus proximus familiam habeto, ita familiae* cognitos videmus, *Agnatus* eodem modo in defrenda tutela legitima, *Agnatus proximus tutelam habeto*, quod poftremum verbum eſſe ex 12. Tab. Peftus auctor eft, *Tutor, inquit, legitimus eſto, praeludendi, id malo quam praecidendi, ut, ait Ioan. Rosinus, Tutor.* Idem Peftus Regredi dicit, interpretatur. Sed cum non proprie fit & imperatorio verbo Mauricio accipi poffit decreto, nobis eft non permanere in hac fententia.) Id probabile certius eft, quia fuspecti tutoris crimen defendit ex 12. Tab. verba haec *l. 3. §. tutores, ff. de fuſpect. tut.* Vinculis publicis obaerare continuo referuntur. Tab. quid & fpecialiter eis fuſpecti tutores, qui repertorium non fecerunt, vinculis publicis continuo obaerare, quam feveriffime in Ulpianis vulnis, plorigis ad omnes.

CAP. XII. *Lex 12. Tab. de vi: & poſſeſſio defendatur per interd. unde vi.*

VIolenti poſſeſſionis & longi temporis praeſcriptionem inferri libertis, vel ex 12. tab. vel ex *l. ult. lex, §. ſi. ff. de orig. jur.* Ex perfidia, ut fi quis vacantem poſſeſſionem non tenet, nec vi nancitur: non ignarus fundum alienum eſſe, *§. quod autem, Inſtit. eod.* Ex re, ut ſi res fit furtiva aut vi poſſeſſa, aut praefidi contra legum repetrandarum donatia licet a fure, praedone, praeſide, deinde ad bonae fidei poſſeſſorem perveneriit. Succeſſor omnia in rei vitium ſuccedit: juris tantum ſucceſſor in perſona vitium fuccedit. At, etſi obſter vitium utrinque ufucapitio & longi temporis praeſcriptioni, conſtat tamen non obſtare praeſcriptioni longiſſimi temporis, id eſt annorum xxx. Hoc enim praeſcriptio actiones & jura omnia petitoria, etiam ea quarum Theologus auctor praeſcriptionem annorum xxx. nominatim mentionem non fecit. Si dixiſſet, *Licet nominatim praefenti fanctione non ſint comprehenſa*, ut habetur in *l. 3. de quadr. praſcr. vel.* Quemadmodum hac lege ſpecialiter enumeratis fint, ut Anaſtaſius *l. 4. C. de praſ. 30. an. res* eſſet extra omnem controverſiam: fed quod hoc nomine ſpecialique formularius non ſuerint abrogata, quae ſpecialiter non funt abrogata: quos eum ob rem Valentinianus in Nov. de xxx. an. praſ. minus jure uti & captiofa verba fcftari . Sufficere enim generalia verba. Sed ex minutiis tamen in foro praevalent, & cum in adilitio permendis, tum etiam in aliis cauſis obſervantur, *l. 1. §. queſtium, ff. de quaeſt.* Nec ea quid per faturam abrogetur vel derogetur, ut addi ſolebat in fanctionibus legum. Igitur etiamſi ab initio res poſſeſſa ſit, cuilibet poſſeſſori prodeſt annorum xxx praeſcriptio non obeſt res non eſſe, nec fore ſpecialiter ei derogetur privilegio principis, quale unum clariſſimi Tritonum familiae conceſſum a Juſtiniano Imp. inde comitibus Conſiſtorii & auditoribus vii P. Caeſarum Hiſpanis: nec pigebit verba fubiucere.

FLAVIUS JUSTINIANUS CES. IMP. Alamanicus, Gorticus, Alanicus, Vvandalicus, Africanus, ſemper Aug. Nurſeti patricio in Italia, S.

*Nitra animi ſpiritalibus praeſtipimus noſtram Romanae ſuperioritatis dignitatem, ſed & corporalibus, & maxime divinis perſtiſſimi, ex eaque ad diverſa orbis climata ſplendidiſſimae pene illuſtres familiis migrarit, Gottorum Vvorr. Amalorum Amalaſuentarum ſtirpem imperatoriis ornavimus honoribus, ſed & ſingulis, ſi quidem ſingulis ex primibus Tiriorum familia, ut ab illis ea quae permittebantur facula in gloria equeſtri ſplendidiſſimi honoris decoraret, qui ſub noſtro imperio conſtiti eſt. Ex eo enim familia ſuper centum & XX. captivatis rebellicis Rationge migrarunt, majeſtatis dum fuerunt praeſidia, quam in patria non habebant. Et ideo ſi quis Tiranda lanii, quae ſuperius ex inſtantia preces ſervatum, ſeu latrones nos regitur vel calumniatione & malitiae circumvenit, Illuſtriſſimum Beliſarium patricium contra Gottos in Italiam dirigentes, ſi quis eorum ſeu in tanta feritatis ſuperbitia & ferocia ipſum ſeu ipſum Italiam liberaverunt. In eo autem conſtitit, quam quod Ravennam Beliſarius cum Vvitige rege rex, Gottorum Gramen, Vvitigis regis nepotem, ſuperavit, fortis ac nobilis L. Galbinni Titio tribunum militia agenti, fortiter dimicando glorioſe ornabunt, Tritio ſuper ſe noſtro Romano imperio conſtituto honore, Tritio ſuper ſe noſtro Romano imperio conſtituto honore, Tritio ſuper ſe noſtro Romano imperio conſtituto honore

lybum accipit. Nam collybus, est quod pro permutatione pecuniæ datur, ut D. Hieronymus ait in illo collybistarum templo ejectorum loco, munus quod pro cambio datur. Græca vox est collybus, pro qua Latini aspraturam habent, maxime si asperis, id est, recens percussis nummis, veteres commutentur. Et hoc sensu constitutum legimus in *l. 1. C. Th. Si quis sol. cir. ext.* ut omnes solidi uno pretio æstimentur atque vendantur, & in *Nov. Theod. de pretio solidi*, ne insigniti solidi aurei veterum Imperatorum nominibus ab ullo emptore recusentur, & ut ne minoris distrahantur quam empti sint a collectario. Et has Constitutiones Cedrinus intellexit in *Nicephoro Phoca*, dum scripsit in hunc modum: Νέμα καὶ ... χαρακτῆρα βασιλείου, εἰ μὴ τὸ ... ἐλαττῶν, δίνασιν εἰσφέρειν καὶ ἔχειν ... Recte igitur a Zonara *synodi Trullensis* CLXXVI. collybistæ definiuntur. Οἱ τὰ λεπτὰ νομίσματα πωλοῦντες. id est, Qui vendunt minuta æra, pro alia pecunia scilicet, accepto collybo: Collybistæ argentarii sunt, vel potius nummularii, non absimiles argentariis quos sive ars sive usus longus tractandarum & permutandarum pecuniarum ita erudivit, ut auri, argenti, æris qualitatem hi soli nosse existimentur probe. Qua de causa ad eos eunt frequenter, quasi peritissimos nummorum æstimatores, qui de quantitate nummorum ambigunt, puta, quanti sit nummus aut solidus aliquis, cujus auri, an probus, an subæratus, an ponderis æqui, an lacuna in eo sit aliqua: nam hæc curiose homines inquirunt, &, ut est in *Querulo* Plauti scriptum eleganter, *Etsi nihil sit tam simile quam solidus solido, tamen etiam distantiæ quæritur in auro, vultus, ætas & color, nobilitas, literatura, patria, gravitas, atque ad scriptulos quæritur in auro plus quam in homine*, & hæc quia expedire argentario melius nemo potest, eo fit, quemadmodum dixi, ut ad eos decurratur sæpe, & ut nisi numerationi aut solutioni pecuniarum, si qua fiat intervenerint, ipsi eam plerique aut suspectam habeant, non probe factam putent. Ita malunt qui pecuniam mutuam rogant, de mensa argentarii numerari eam sibi quam de domo creditoris, ne fallantur forte in quantitate vel qualitate pecuniæ: eademque mens & oratio creditorum est, qui malunt sibi per argentarium solvi quam ex arca debitoris. Ita in comœdiis sæpe, cum solvenda aut adnumeranda pecunia est, *In forum*, inquiunt, ubi scilicet argentarii mensas positas habebant: qua ex re mensariorum etiam & trapezitarum nomen acceperunt. Quin & plerique ultro eis pecunias dant solvendas creditoribus suis aut aliis fœnori occupandas hac fide, ut vicissim eos qui dederint indemnes servaturos, creditoribus soluturos, pro debitoribus quibus pecunias eorum fœnori occupaverint, soluturos se recipiant, quod Ulpianus significat, dum ait, *Constitutum ex argentaria venire*, Basilica ἀντιφώνησιν μέρος εἶναι τῆς πραγματείας. Auctiones quoque hereditarias per argentarios facere & pretia recipere malunt, ut hac ratione non male apud Ulpianum nescio quo loco librorum de tutelis, Auctionalia, Basilica interpretentur ... λόγοις. Quod vero ita beneficio argentarii gerebatur, id solebat jussu contrahentium, eorumve, ad quos ea res pertinebat, iis perscribere diligenter, ut Gajus ait in *l. argentarius, ff. de eden.* Exempli gratia, Uni acceptam, alteri expensam pecuniam ferre, & quo die, quo Consule data, accepta pecunia esset, quibus præsentibus, quo die qui accepisset redditurum se cavisset, & cujus generis nummos, & in auctionibus res, pretia, emptorum nomina, in solutionibus quis solvendum dedisset, cujus nomine quo die & quantum, & cui quo die solvisset vel solvenda esset, &, si creditorem non noverat, ut in oratione Demosthenis *contra Calipum*, qui indicaturus esset. Hæc est summa diligentia, unde etiam quæstus ad argentarios non parvus redibat pro opera, pro labore, pro spectatione, & in commutationibus pro collybo. Ceterum quia ad hunc modum, ut dixi, pecuniarum & negotiorum suorum rationes per argentarios plerique conficiebant, æquum visum est prætori ut eas his ad quos pertinerent, exhiberent etiam acturis adversus ipsos. Quorum enim causa eas conficiunt, eorum quodammodo sunt: & ita tutor finita tutela pupillo edit redditque rationes, licet ex eis sit pupillus adversus tutorem actionem suam formaturus: Socius quoque socio ejus quod administravit rationem edit, & curator adolescenti, procurator domino etiam voluntarius. Tutor cogitur actione tutelæ, socius actione pro socio, procurator mandati, gestor & curator, negotiorum gestorum. Adversus argentarium eæ actiones competere non possunt, quia neque tutor, neque curator est ejus, cujus rationes confecit, neque socius, neque gestor, neque procurator. Igitur necesse fuit edicto prætoris propriam in eum actionem dari. Quod decernente prætore, dolo malo rationes non ediderit. Tentari potest, hanc actionem supervacuam esse, & competere mandati, quod argentarius eis tantum ad quos pertinet compellatur edere rationes, & pertineant ad eos tantum quibus mandantibus eas tractaverit. Sed non omne mandatum parit actionem mandati, ut ecce, si mandante domino contraxerim cum servo, non est actio mandati, sed Quod jussu: & ita si me mandante argentarius rationes meas tractaverit, non est actio mandati, sed in factum. Actione mandati solus procurator tenetur. Procurator est administrator negotiorum alienorum, argentarius non est hujusmodi. Conscribere enim rationes, non est administrare negotia. Ergo mandati in eum actio non est, sed propria in factum ex posteriori edicto de edendo. Eadem actione tenentur assimiles, veluti nummularii, coactores, collectarii. Minores argentarii hi sunt majorum ministri & mercenarii. Per eos namque pecunias cogunt, auctoribus Donato & Acrone: & quas coegere, erogant per partes, permutatione, fœnore, vel qua alia ratione. Partes dixi cum Paulo, quæ Græci κέρματα: Edere autem & Exhibere rationes dicimus promiscue. Actionem exhibere pro edere, nunquam. Edere igitur latius patet quam Exhibere. Eduntur rationes & actiones, exhibentur rationes tantum. Item, edit qui exhibet codicem ipsum & corpus rationum, edit, qui porrigit exemplum rationum vel instrumentorum, neque tamen exhibet instrumenta ipsa: Edit qui dictat rationes, nec tamen exhibet. Edit actionem qui reum producit ad album, & demonstrat quam actionem dictaturus sit, nec tamen hic utique exhibere dicetur actionem: Actionem exhibere, cedere est, non Edere. Et ratio discriminis hæc, quod qui exhibet, quodammodo habere desinit, dum quid scilicet in medium profert, & quasi ponit extra se: edit etiam qui nullo modo habere desinit. Exhibeo igitur actionem, quam quodammodo habere desino, dum ea cedo & transfero in alium: neque tamen omnino eam amitto, quamdiu is cui cessi, neque denuntiavit neque litem contestatus est, neque partem pecuniæ accepit: & ideo dixi, quodammodo. At si actionem in alium non transferam, sed declarem solummodo quo genere actionis uti velim, quod est edere, eam nullo modo habere desino. Edo igitur eam, non exhibeo.

CAP. XV. *Sylva, Lenis, Cucuma.*

CUm magni mea interesset ne quid certo ædium suarum loco vicinus positum haberet, cujus casus mihi nocere posset inferiore loco consistenti, impetravi ab eo ut mihi cederet jus sibi non esse in eo loco positum habere. Non est dubitandum quin sit jure constituta servitus. Sed si forte eo in loco vicinus sylvam severit, nihil videtur contra servitutem fecisse, nec enim sylvæ positio periculosa est. Tractat de hoc genere servitutis Alfenus in *l. si quando, ff. si ser. vind.* & sylvam accipit pro viridario. Horatius.

Nempe inter varias nutritur sylva columnas.

Virgilius, *subit aspera sylva Lappæque tribulique.* Ubi Servius, *Notandum etiam de herbis sylvam dictam*, Cicero Prætura urbana: *Tabulas & signa, quæ in ædibus tuis impar ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumniis, in sylva denique disposita sub dio vidimus*: ubi Asconius, *In sylva, in viridario*. At cum jure, ut dixi, vicinus sylvam in eo loco quo, ut ne quid positum haberet, convenerat, consevisset, & in ea sylva vasa quædam, qualia pleraque visuntur in hortis pensilibus, posita haberet, quærebatur an contra servitutem ea habere videretur. Dici poterat, eum qui sylvam sevisset jure, & vasa sylvæ necessaria posuisse jure. Sed jurisperitos omnes aliud judicasse Alfenus refert. Vasa quæ posuerat, hæc nominat Alfenus *labra & tones cucumellas*, Sic Florentiæ scriptum est. Sed scribendum censeo, *Labra, lenes, cucumellas*, ut in *l. 16. de act. empt.* Lines, labra. Conjunguntur utroque loco labra & lines. Indifferenter scribo lines & lenes, aut lenis, Afranius & Laberius apud Nonium. *Labella, lonis*. Martialis 1. *Tepida natabis lent Congedi vada*. Cucumam quoque vel cucumellam vasis genus esse non ambigitur, *l. 1. §. pen. D. ad leg. Corn. de sicar.* Ambrosius *Ser. xc. Dii ærei ex quibus cucumæ melius fiunt ad usus hominum*. Utitur eadem voce Marcellus *libris De medicamentis* sæpissime.

CAP. XVI. *Heres, Dominus, Paterfamilias.*

PRo herede gerere, est pro domino gerere. Nam heredem veteres dominum appellarunt. Plautus *Menech. Abstuli hanc, cujus heres nunquam erit post hunc diem*. Tryphoninus *l. hereditate, §. pater, D. de cast. pec. Si pater ut heres vivo filio vindictam servo castrensi imposuit*. *Ut heres*, id est, *Ut dominus*. Nam tantum abest ut sit filio vivo pater heres in peculio castrensi, ut nec sit mortuo: & etiamsi esset mortuo, præmatura atque inutilis manumissio esset: quam tamen favorabiliter valere mortuo filio intestato concludit Tryphoninus, quasi scilicet retro videatur is servus in dominio patris fuisse. Græci verba illa, *Ut heres*, sic interpretantur, ὡς μέλλων τῷ παιδὸς κληρονομεῖν: sed perperam, ut docui. Dominus autem is est qui proprietatem rei jure gentium aut jure civili suam fecit. Alius est possessionis dominus, alius ususfruct. sed ii non nisi per abusionem domini appellantur, sicut maritus uxoris, pater filii, patronus liberti. Nec enim hi proprietatem harum personarum habent, nec illi earum rerum quarum possessionem tantum vel usumfructum habent. Et dominium proprie nihil aliud est quam proprietas rei. Atque adeo dominationem suam interponere dicitur, non qui pro fructuario aut possessore, aut patrefamilias, sed qui se pro proprietario gerit, *l. Duos, D. de adq. her.* & ut heres facere, qui ut proprietarius facit, non qui ut pater vel patronus vel fructuarius vel cui alii modi. Festus scribit dominationem adeptum eum qui paterfamilias factus sit: Ulpianus patremfamilias esse eum qui in domo dominium habet: dominii & dominationis verbo utuntur improprie. Nam paterfamilias dicitur etiam is qui in domo aliena in uxorem, liberos, libertos suos veluti dominationem exercet, licet nullius rei proprietatem habeat, ne sui ipsius quidem. Nam nec sui proprietarius est qui sui juris suæque potestatis est. At retro etiam qui neque liberos, neque uxorem, neque libertos, neque mercenarios ullos, sed servos tantum in dominio suo habet, is servis non dominus tantum dicitur, sed etiam paterfamilias, leniore potestatis verbo. Alias est potestas lenior, alia durior: hæc dominium dicitur, illa patria potestas. Plinius *v. Epist. Molliter meos tracto, &c.* Est mihi semper in animo & Homericum illud, πατὴρ δ' ὣς ἤπιος ἦεν, & hoc nostrum. Paterfamilias. Lactantius *iv. Inst. Dominum eundem esse qui sit pater, etiam juris civilis ratio demonstrat. Quis enim poterit filios educare, nisi habeat in eos domini potestatem? Nec immerito paterfamilias dicitur, licet tantum filios habeat: videlicet nomen patris complectitur etiam servos, quia familia sequitur & nomen familia complectitur etiam filios, quia pater antecedit. Unde apparet eundem ipsum & patrem esse servorum & dominum filiorum. Denique & filius manumittitur tanquam servus, & servus liberatus, patroni nomen accipit, tanquam filius*. His verbis eleganter Lactantius ex jure civili domini patrisque potestatem ita esse utriusque confusione temperatam docuit, ut insit propemodum altera in altera, ac proinde sit fere idem filius & servus, dominus & pater, sed ita tamen ut quam mutent differantque invicem facile intelligi possit, quod Cyri & Cambysis collatione æque eleganter Herodotus demonstravit his verbis lib. III. Λέγουσι Πέρσαι ὡς Δαρεῖος μὲν ἦν κάπηλος, Καμβύσης δὲ, δεσπότης, Κῦρος δὲ πατήρ· ὁ μὲν ὅτι ἐκαπήλευε πάντα τὰ πράγματα· ὁ δὲ, ὅτι χαλεπός τε ἦν καὶ ὀλίγωρος· ὁ δὲ, ὅτι ἤπιός τε καὶ ἀγαθά σφι πάντα ἐμηχανήσατο.

CAP. XVII. *Notata pleraque ad titulum Digestorum de auro & argento legato.*

DIe uno percurrens *tit. De aur. & arg. leg.* hæc in eo observabam. In *l. 2.* primum dum ait inefficax hoc legatum esse, ac si non esset quæ subjicitur idonea ratio Africani, quoniam non possit vere dici ejus causa paratum videri quæ prius decesserit. Accursius aliam attulit, quia legatum sit in causa caduci. Fateor legatum eorum quæ jam ea moriente ejus causa parata erant, esse in causa caduci. Ornamenta post mortem ejus comparata nego esse in causa caduci, quia scilicet nec in legato sunt. Et vero inde lis erat inter fiscum & heredem testatoris. Ea enim sibi fiscus vindicabat quasi ex causa caduci, heres contra sibi quasi nec legata: quod justius est. In *l. 4.* legens libertum missum in Asiam ad purpuras emendas, statim subiit animo Tyrus pretiosiore purpura conchylioque nobilior. Ad Tyrias igitur purpuras emendas. In *l. 8.* Omnem vestem, quod ait, legatam videri his verbis, *Vestem meam*, pugnat cum *l. 25. §. si quis addiderit, eod. tit.* pugnat cum ratione: & sane videtur vox *meam* irrepsisse ex *l. 7.* In *l. 10.* ad finem, nolo, *Vasa aut vestimenta aut quæ uxoris causa parata sunt*. Nam sive articulum *Aut* pro conjunctione, sive pro disjunctione, acceperis, ea oratione generaliter legantur quæ uxoris causa parata sunt, *l. ea tamen, D. de leg. 3.* quam utique rationem legandi supervacuo noluit nobis Pomponius inculcare, sed aliam potius in qua æque ac in generali legato Q. Mutii definitio locum obtineret. Ea vero est hujusmodi. Uxori vasa do, lego quæ ejus causa parata sunt: vel etiam hujus, Uxori vestimenta do, lego, quæ ejus causa parata sunt. Non genus summum hac oratione comprehenditur, ut cum ita legat, uxori quæ ejus causa parata sunt, sed ὑπάλληλον. Nec enim certa vasa aut certa vestimenta legat, sed generaliter vasa aut vestimenta omnia quæ uxoris causa parata sunt. Et in utroque genere Q. Mutii sententia valet, non in specie certa, veluti veste purpurea. Scribendum igitur censeo in hunc modum. *VASA AUT VESTIMENTA QUÆ UXORIS*, &c. In *l. 15.* vernis suis testator legat, libertis scilicet non servis. Servis enim vernis inutiliter legatur. Libertos vernas etiam antiquæ inscriptiones nobis referunt. Significantur ea appellatione, qui in ædibus nostris nati sunt, ut vernarum aprorum, & luporum Martiali, qui in vivariis & piscinis nostris. Marcus I. τῶν εἰς ἑαυτόν, Latinam cum Græca appellatione conjunxit hoc modo, οἰκογενεῖς βερνάκλοι. Nam ut servum & servulum, ita vernam & vernaculum dicimus: quo nomine & Tribunorum plebis ministros quosdam lictores, an servos publicos Sudas appellat eandem quam Cedrinus de Februario & Camillo sive historiam sive fabulam narrans. In *l. 18.* vir uxori decimam bonorum suorum legat, secundum jus antiquum, quo vir & uxor inter se decimam tantum matrimonii nomine capere possunt. At præter decimam legat etiam eidem mancipia & species argenti certas & annulos & vestem, quod etiam non est contra jus antiquum, quoniam legato addit onus fideicommissi, ut quidquid ad eam ex testamento pervenerit, alumno communi restituat, *l. 42. D. de leg. 2. l. si fidei meæ, D. de leg.*

leg. 3. Quin & non addito onere fideicommissi Ulpianus A lam: & Isidorus forsitan male Parapliz, quadrangulum & quadraturam vocat id est pariburs ædificium. Pro Arcabula, in *d. l.* 19. vulgo male tabulas: quæ scriptura confirmatur etiam falso Horatii quodam loco, quo omnes conflanter legerant hactenus, *Petrinus musis*, non *Tabulæ*. In *l.* 25. mundo indebito adnumeratur lavatio, risus. Lavatio scribitur, qua scilicet emundant & lavabitur. Nam & omne balneare argentum: neque vero ullum aliud quam balneare, *l.* 32. *§. pen. eod. tit.* Argentum ergo, non, ut Flor. Argumentum: Basilicis: *à τὸ κοινὸν ἀφορᾶν, καὶ τὸ ἀγοραῖον*, *eod.* cujus generis eft ſpectaculum argentarium, *l.* 19. *§. de ædilit. edict.* Nonvult ſpeculum argentarium etiam Plinius & diſtinguit ex Cyprino. Mirabila quoque eſt in argento balneari *argentum* Julii. Sic gladia, ampulla cinerata. Quæ in eadem *l.* 25. *§.* ornamentorum enumeratur, omnia capitis ornamenta ſunt. De calvitiis Servius Hono. *Mirer*, inquit, *feminarum ſunt, quæ calvitiem tegunt.* Ambitus *a Mauricinus*, *item calvitium*, *ſive ſenectus*. Et Ariſtoteles calvitiem vocat, quod Homerus *καθάρσιον*. Inde decalvitiare Lucilio, id eſt calvitiem detrahere apud Nonium in verbo Decalvitiare. Mirtæ veſti adnumerantur, ſi tegendi capitis cauſa eis mulieres uti conperint, *l.* 23. *eod.* Si vendtaſtis & ornatus, ornamentorum, *l.* 41. *§.* 16. *de aur. arg. mund. & ornam.* Si mitra etiam adjungat ornatui, eſt redimicula, ut Pollux VII. *cap.* XXII. Quæ autem in *d. l.* 25. *§.* ornamentis, enumerantur, aliarum partium corporis ornamenta ſunt, inanes autem, quæ diſtillis ſervæ, viriolæ & amiculæ manuum quæ *χάρακα*, *ἀσκάνια στεφάνια* Amboſius 1. *de Abraham*. *Inanes helellas quæ non graveorem aurem, ſed demolliorem, ornent, quæ manum non marmoreo auro amentent, ſed ſpiritali alla leuvem.* Tertullianus *De pallio*, *Veſtigia cæſtuum vis accipere.* Et paulo poſt, *Armillas quas ex tumore ferrum dedit, aut ſpiritum magnæ manus, ſimplicior omnium podeſtatum confeins manus ſuperit.* Cyprianus De habitu virginum, *non inferuntur auribus vultum, nec brachia onclandarur ornabiti.*

CAP. XVIII. *Ad eandem titulum.*

De altero hæc ad eundem titulum adnotabam. Nonnumquam aurum gemmis & margaritis cedere. *l.* 19. *§. pen. l.* 20. 19. & hoc eſſe quod Plin. ait initio *l.* 33. *Gemmæ reverentiæ calcem ſeu auram ſua ceſſit eſt.* In eandem *l.* 19. furis conſtare Ulp. 2it. Juriſconſultis ſcilicet, alii enim auctores refragantur, maxime pro gemmis nec lapidis continent, alii in concha apud rubrum mare & erecint & coalescit. Quam ramen ſic accipio, qua margarita conchis pars eſt prope quam gemmæ aut lapilli, vel conchæ partes, ut Plinvolunt. Terrul. *De habitu mulierum* cum ante diſtinxiſſet de lapillis, *Sed ſi quid de mari, inquit, Margaritis aut Indicis emitur pellucens conchæ genus eſt, non ſemper illic aut offrco, ſed aut peloride ſervire de ſapore. Ab hoc enim conchos reverim marina pona. Quod ſi conchæ illic quasi intrinſecus poſtulat, virtutem ſibi magis eſſe dicat quam ſapidem.* Et paulo poſt, *Margaritum autem, ſi quid tamen intelligendum eſt cum conchæ illius aliqua dona & Oriens vovet.* Et ait Ulpianus, Apud rubrum mare. Indum Hieronymo rubri maris genus: & Martialis *Erythræ lapilli*, & gemma Erythræis ennæ vadis. In gemmis quoque negatur eſſe murrina vaſa, licet perſuadia fint: redit, quia nec ejuſdem generis neque naturæ, fragilia. Plinius 35. *Murrina & cryſtallina ex eadem veſtare eſſe illimus quibus pretium faceret ipſa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vere luxuriæ confirmata eſt, habere quod poſſit totum perire.* In *l.* 23. veſtimenti definiuntur ex materia, ex qualitate ulus, & ex perſonis quæ utuntur. Ex materia, linea, linea, ſerica, bombycina; additur etiam pellicia, in fine & *l.* 24. 25. quibus funt rhenones & maſtruca. Ex uſu quæ indumenti, præcingendi, amiciendi, inſternendi, incipiendi, incubandive causa parata ſunt. Indumenti, ut cuticæ, capitia: præcingendi, ut zonæ, ſemizonæ, feminalia: quæ veſtes præcinctivæ a divo Auguſtino, ut veſtes ſtatoriæ aut ſtragulæ: quæ inſternendi cauſa comparantur, veluti amphitapi, ſpiloteja, pallæ peridromeæ, *l.* 25. *ff. de ver. ſig.* quæ *ἀμφιτάπητα*, & *ἐμπετάσματα*, illæ quas præcinctiæ dixi *περιζώματα*. Amiciendi, ut pallæ quas Terullianus ait operire ſolitum, id eſt uno circumdebis: Operiendi dixit Paulus *in Sententiis*, & Varro ainctum circumpeſtum. Inſternendi quæ ſint, jam dixi: incipiendi autem, ut & capeta quibus mente reguntur, *l.* 25. *§. tapeta.* Indumentur fubuli, injiciuntur ſupra. Utinur tamen & utroque verbo promiſcue *d. l.* 25. Incubandi, ut culcitæ, tomices & adhibentur. Et quæ his accellioni vice cedunt, quæ ſunt inter pictura, &c. Plicet valde opinio Fr. Pithei, viri non minore eruditione, quam ſolertia, qui *Ambitum* legit *Ambitum*, id eſt potius ligatum, *Quæ ſunt inſtita*, *pilleus clavique*, *qui ſtellibus inſuuntur*. Ex perfonis autem alia deſtinantur eſſe virilia, alia muliebria, alia communia, alia ſimiliatrica. Inter puerilia numerantur alicubi, id eſt toge bræves. Martialis, *Bruma decimo mittebas Octobre alentum.* Quod ita alibi, *Bruma ſeptembre gelida mihi ſtip tempore bruma*. Et familiarica dicuntur, ut Vitruvio & Varroni fellæ familiaricæ. Varro, *In eo quidem fellas familiaricas ponunt.* Scribendum Sella non cellæ, eſtque nomine ſignificantur privata five latrinæ. Martialis,

Sellas una petit Paruellanus,

Et pallet decies ſtercorulenta.

Marcellus medicus, *Purgent per omnitum aut per fellas.* In *l.* 27. *§.* qui legatum, Accurſius his verbis, *Si qua ædificatio ejus rei fuit eſt*, malult alienam & nonnullis interpretationem adhibere quam ſententiam ſpe ſequebatur ampleſti. Diſtributionem & diſtinctionem aut, qui autor aurum legat quod ſumis erit cum uxoretur, non fuit aliam ab ea quæ ab alieno. Et hanc tamen & alium quoque diſtributionem facit qui vel omne aurum fallum vel omne aurum infectum legat quod ſumi erit cum uxoretur, vel omne aurum ſignatum. Nam & ſumi ab alieno ſeparat, & fallum ab infecto, & utrumque a ſignato: fed non ſeparat etiam quod in uſu fuerit, ab eo quod non in uſu aberat. Qua in re *d. l.* 27. *ei legatum* pugnat cum *l.* 25. *§. fi quis addiderit*: & pugnas origo, ambiguitas verbi, ſumi. Modo enim proprietas ſola hoc verbo ſignificatur, modo etiam uſus. Et refcio quo modo qui veſtem ſumi dicit, non tantum proprietate, ſed etiam uſu veſtem illam ab alia diſtinguit, quæ ſumi erit cum uxoretur. Quidquid verbum ſumi ſignificet, cum moritur, proprietate ſola, ſumi nempe ab alienu, non etiam muliebrem a virili. Idemque in auro juris eſt. Nam ut veſtis, ita auri proprietas erat quæ non utrumque diſtinctionem accipit: & eſt aliud virile, aliud muliebre. Porro aurum fallum, veſte definitur omne aurum ex quo ſpecies aliqua effecta eſt. Aurum infectum quod ita fallum eſt ut eo cujus id ei cauſa comparaverit, non poſſit ui fine-refectione nova: ut ecce, ſi eadem auri materiem comparaverit, ſacietque ex ea rurſus, non potes ea in eam rem uti ſine refectione. Sit igitur malis auri materia, aurum infectum. Et adjicit, *Quidquid ab eo proprietatis ſuſcepit numero facere.* Ab eo, quoniam initio dixerat; *Ejus rei nunc ſuſcepit ſtet quod non ſumi ſit, ſed ſumi erit cum uxoretur*: quæ ſententia ſuſcepit ſtet quod ſumi ſit. Et Ulpianus, Apud rubrum mare. Indem Hieronymo rubri maris genus: & Martialis *Erythræ lapilli*, & gemma Erythræis ennæ vadis. In gemmis quoque negatur eſſe murrina vaſa, licet perſuadia fint: redit, quia nec ejuſdem generis neque naturæ, fragilia. Plinius 35. *Murrina & cryſtallina ex eadem veſtare eſſe illimus quibus pretium faceret ipſa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vere luxuriæ confirmata eſt, habere quod poſſit totum perire.* In *l.* 23. veſtimenti definiuntur ex materia, ex qualitate ulus, & ex perſonis quæ utuntur. Ex materia, linea, linea, ſerica, bombycina; additur etiam pellicia, in fine & *l.* 24. 25. quibus funt rhenones & maſtruca. Ex uſu quæ indumenti, præcingendi, amicendi, inſternendi, incipiendi, incubandive causa parata ſunt. Indumenti, ut cuticæ, capitia: præcingendi,

A dardanarios, pantapolas exponunt, & pantomerabolos: quo genere hominum nihil eſt fraudulentius, nihil iniquius in oneranda annona mercium quarumlibet: & ideo variis Conſtitutionibus Principes validiores, ſtellionatus eorum coercentur, non etiam genus omne improbatur negotiationis hujuſmodi: cum & Reip. ad aliquid utile ſunt, & urbe aliquando excti eum ſuſtinent, revocantur No. Valentinianus De pantapolis ad urbem Romam revocandis, his verbis: *Graue negotiationes, quæ pantapolæ dicuntur, in quibus manuſcripti eſt maximum inſtæ multitudinem, magnamque in annonis vendendiſque mercibus diligentiam, ulterius non patimur fieri: ſed ad Romanum ſtatum, licet non diligenti & maxime annonis tuberantarium, quam venerabilis Roma utilitates negotiatione ſuſtuuerit. Iubemus loci edilis ſinguli & minoriſque quique, ſi quos ad urbem Romam redentes, de negotiandique licentiam poſtulauerit, ne cum peregrisi abeatas populo monſtrare, &c.* Sed ſi forte vel menſuras & pondera ſubſtarint, vel legibus conſtituta pretia exceſſerint, vel undique comperta mercatorum fuppreſſerint, dum ex rariate exiſtatem affectant, hi conſtitutionibus coercentur, *l. in dardaperios ff. de panis*, *l. annonam*, *ff. de extr. tr.* & ſpecialiter crimine ſtellionatus, *l. 3. inſt. ff. de extraord.* His adfines ſunt qui monopolia exercent, quos & S. C. olim vetita ſunt, ut Plinius ſcribit, & nonſtimæ Conſtitutionis Zenonis de monopoliis, ſive frumenti, ſive cujuscunq; mercis, veluti pectigia (inquit Zeno) vel cohini. Picles ſignificari vulgo putant: ego autem non cogitabam pelicis, altero heteruterum, cuius cute veſtes expoſuntur. *Mogonum* (inquit Plinius B. *Nat. lib.*) *franc & ille lucrum monopolio invenit, de nulla re erubuiſſe Cenſorinus ſalitis noſtrique ſe principe adito quæremoris provincialibus.* Et de omni cognomine hominum qui ex annona caritate lucrum ſperant, meminique ubi de Cerdonibus ſuperius, ut ex Ammiano, nempe quam diu horreo flagellarum promant, elegauter Greg. Nazianzenus *in ſuorbis cominos Baſilii magni*, *Τὸν μὲν γὰρ ἐν ἀγορᾷ κερδαίνοντα καὶ ἐν ἀγορᾷ ζημιούμενον ἐπαινῶ*. Et addicit, *Τοῦτο μὲν οὖ σπάνιον ἐν ἀνθρώποις*. Ut in alia oratione ad patrem, *Οἱ σπάνιοι ἐν ἀνθρώποις*. Ut in alia orat

l. ult. C. eod. Porro cognoſcebant Centumviri de hereditatibus quascunque ex cauſſa peterentur; ſive inofficiosi ſive juſti aut injuſti aut falſi teſtamenti; ſive ab inteſtato. Paulus *in Sententiis, Centumviri*, inquit, *ſi de hereditatibus rebus vel ſole generis inſtrui non poſſunt. Et in Quæſtionibus. Si*, inquit, *adimantur in querela inofficioſi teſtamenti, utetur rei judicatæ auctoritate, quaſi Centumviri non ſolum ſtilum overbis humanis eſſe, tunc enim ſæpe ſententiam interpretati, creduntur.* Et hæc ratione querela inofficioſi teſtamenti, ſive (quod idem eſt) petitio hereditatis de inofficioſo, Centumvirale judicium dicitur in libris noſtris, & haſta decem virorum de centumviris dus locis, & quadruplex vel duplex judicium Plinio & Quintiliano. Nam (ut idem declarat) dividebantur centumviri in cauſſis & formulis: quod ego, modo quatuor. Et hoc eſt quod proponitur in *l. cum filius, ff. de leg. 3.* diviſis tribunalibus adhuc querela inofficioſi teſtamenti. Quo pertinet, quæ ſcripſimus antea ut duobus conſiliis (conſtabat unumquodque pari judicum numero) vincere actor, & totidem vinceretur, & vero ita ſententiis partibus, eum partis ſi duplex judicium centumvirale fuerit, vel, earum partium ſi quadruplex, ſententia prævalet quæ tuetur defuncti voluntatem. Hoc enim humanius eſſe ait *l. quæ, ff. de inoff. teſt.* quæ parentem judicantium dicit, ut partes centumvirilium. Quintilianus *lib. 5.* Sed addit *l. ſi pars*, notabilem exceptionem, niſi aperte judicem unique ſecundum ſcripturæ hæredem pronunciaſſe: ut ecce, in cauſa Acciæ Variolæ apud Plinium *6. Epiſt.* quæ extheredatis a patre queræ de inofficioſo teſtamento adverſus novercam hæredem ſcripſit. Et ſtatuit, & C Suberinum ex reliquis partibus, ac duobus conſiliis vincerat, duobus ſuccubuerat, ſibi hereditatem obtinuit, & partem inteſtatam fecit, quia meritorum habita comparatione iniquum erat plus præferri novercam, cujus inſano anore caprus ſimul atque taedio filia, pater odiogenarius filium extheredaverat ut ſcribit Plinius præferri extremum, propriis partibus damnatum jam & extheredatum Suberinum, ad inquilini tum impudentia alieni patris bona vindicantem. Hæc ſententia non addi velim ei quod dicitur, Inter partis numeri ſententias in hæreditatibus cauſſis, cum obtinere quæ pro libertate ſunt, in aliis cauſſis non item. Nam & ſæpe etiam centumviralibus vel extraordinariis eam quæ rem abſolvit, *Iuxtaposuere, ſi de re ſua*, ac proinde cum exceptione illa, quandoquidem judicia omnia hodie ſunt extraordinaria, nec judices ſpeciales ſingulis cauſis addicuntur, indifferenter ſive de eximia, ſive de re pecuniaria agatur partibus hæreditatis, ſententiæ effect ores. Nam quod eſt in *l. duo judices, ff. quib. ex cauſis* judicis quibuſdam eſt, cum magiſtratus ſpeciales judices dedit. Nam ut conſtendum, ut eum exequitio, ita difficili finitio ad eum magiſtratum, qui dedit, ſpectat. Sed ad rem. Interdum eveniebat in centumvirialibus judiciis hereditatum, ut omnes pares eſſent partium ſententiæ, omnes obtinerent, ut cum ſtilus ſuberculum non adverſus quem exeunt, uno tribunali, agebat & ſibi, ſed adverſus alium. In enim varietas partium reſpicitur & meritorum ac juris efficiebat, ut viderent omnibus ſubæ, vincerentur ab altercatis jure. *Ius cæsa, num eſt pertinentes, l. ult. ff. de inoff. teſt. l. cum duobus, C. eod. tit.* *cum ſimile.*

CAP. XXII. *Explicatur l. ult. ff. de fer. exp.*

QUotum Cevidium Scevolam perveniſſe ad aetatem octogeſimo Marcus Commodi demonſtrat *l. ut. ſupra. quod ſi minor, ff. de minor.* Rerum ignorat. ſe videlicet earum de controverſiarum ad Audium Velotrium de ſervis ac lege emptis ut nunquintitatur, *l. ult. ff. de fer. exp.* Quo nec uncum anatem perveniſſe. Sicut ignoraſſe, *ff. d. l. ult.* ſe explicandam eſſe cautio Conſtitutio Marci & Commodi, ſeripta in lege vendi tum ut tempore eum manumittetur, conſtare emptore, ſpſo pure liberum facit, atque ideo reprzſentat quod facere emptor debuit, *l. ult. ff. manu. inſtanſia ait.* Antinge, venditor non dixit ut ſervum manumitteret emptor, ſed ut liber exiſteret poſt mortem emptoris, vel ut in libertate moraretur. An ex verbis conventionis, quæ direcſa ſunt, mortuo emptore ipſo jure liber fiet? Scævola negabat ex ea conventione ipſo jure liberum fieri, & adſtruebat Adriani conſtitutionem, quæ ex ea conventione noluit ipſo jure libertatem competere? Sed rurſus videamus an ſi non ex conventione, ex conſtitutione Marci liber fiat, de quo nihil reſpondit Scævola. *d. l. ult.* Et videtur ex ea conſtitutione dari non de conſtitutione conſulſus fuerat: cujus ramen & forſitan ſuerens verbis, ſi de ea conſultus fuiſſet, reſpondiſſet Scævola, ſecundum ea quæ ſcripſimus. Et hoc eſt, ſicut ſubi gione verbis inſiſtens, non protraxit eam ad ſervos donatos, *l. qui Romæ, ſ. Flavius, ff. de teſtib. ubi.* Protraxerunt veteres alii, atque etiam ad cauſam pecuniam datæ quali proprio ut ſervus manumitteretur, *l. Paulus, ff. de lib. leg. 1. pen. ff. qui ſine manu. l. 1. & C. ſi manu. ita fac. d.* non etiam tamen ad omnes, ut docui *d. §. Flavius*: Sed de conventionis tantum poteſtate interrogetus *d. l. ult.* negat Scævola ex conventione ſervum liberum fieri. Noſter Claudius. Ex conſtitutione autem liberum fieri: quæ ſententia confirmatur *l. 3. C. ſi manu. ita fac. al.*

CAP. XXII. *Demonſtratur non pugnare inter ſe legum capita ſuperius.*

NOn pugnat (*) *l. Pap. 8. pen.* cum *l. cum mater, ff. de inoff. teſt.* nec Ariani: decretum a Paulo nobis: nam, ut Stephanus noſter interpretatur, decretum Adriani tunc locum habet, cum mater inſtituta eſt inofficioſo teſtamento: quandoquidem (ut eſt in fine *l. cum mater*) ſi inofficioſum teſtamentum arguat, nihil ex teſtamento matri relinet, ſed cum agit quaſi ex inteſtato matris, quæ ſi non eraſſet, heredem eum feciſſet, conſervatur libertates & legata, ut *l. ult. ff. de lege. ult.* Non pugnat *l. ſi de pat. ff. de lib. leg.* cum *l. ult. ff. qui ſine manu. l. 1. pen. ff. qui ſine manu.* nec eſt cur inepte loquendi forma mutandæ ſit neceſſitas. *Quum cum ſtipo contraverit*, ut unum quum de adventitiis, ſuorum, ſuiſtenus fruitus eſt, fed etiam centumvirialibus vel extraordinariis eam quæ rem abſolvit, *Iuxtaposuere, ſi de re ſua*, ac proinde cum exceptione illa, quandoquidem judicia omnia hodie ſunt extraordinaria, nec judices ſpeciales ſingulis cauſis addicuntur, indifferenter ſive de eximia, ſive de re pecuniaria agatur partibus hæreditatis, ſententiæ effect ores. Nam quod eſt in *l. duo judices, ff. quib. ex cauſis* judicis quibuſdam eſt, cum magiſtratus ſpeciales judices dedit. Nam ut conſtendum, ut eum exequitio, ita difficili finitio ad eum magiſtratum, qui dedit, ſpectat. Sed ad rem. Interdum eveniebat in centumvirialibus judiciis hereditatum, ut omnes pares eſſent partium ſententiæ, omnes obtinerent, ut cum ſtilus ſuberculum non adverſus quem exeunt, uno tribunali, agebat & ſibi, ſed adverſus alium. In enim varietas partium reſpicitur & meritorum ac juris efficiebat, ut viderent omnibus ſubæ, vincerentur ab altercatis jure. *Ius cæsa, num eſt pertinentes, l. ult. ff. de inoff. teſt. l. cum duobus, C. eod. tit.* *cum ſimile.*

CAP.

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 11.*

A *eſt. emp.*) & parere adſentem. Libera perſona parere nobis, non parit adſentem. Differentiam vero illam inter contractus bonæ fidei & ſtricti quam manifeſta antidiſſolo demonſtrat *d. §. quinimo. & d. l. in bonæ fidei*, quia non recipitur ab Accurſio & aliis quibuſdam, ingenium tamen veritatis non poterit non admittere, ſi vel hoc poſſimus animadvertere, in pactis, quæ ex intervallo fiunt, differentiam proponi inter ſtipulationes ſtricias & contractus bonæ fidei. *d. l. §. ff. de reſc. vend.* Nam ſi quis pactum adjecerit in contractu bonæ fidei judicio iudit tam ex parte actoris quam ex parte rei; ueutra ex parte ſtricto judicio iudit; conſequens eſt ita eadem, quæ hanc differentiam confit autem, & illam conſtituit in pactis factis ex continenti, quæ etiam proculdubio efficit, non etiam ulteriorum, ut in nuptiis. Vbi pactum conventum fuit de non petendo dotem, & datur x. convenit ar. ſedes, ut non amplius quam *x. debeantur, v. regula, §. 1. ff. De reb. cred. ſi cer. pet.* ubi & hoc pactum ſimiliter interpretatur definitum ex continenti factum in ſtricti judicii contraſtibus inefſe ex parte rei, non ex parte actoris. At certe bonæ fidei judicio poſſumus conſtituere, ſi tantum ſunt tam ex parte rei quam ex parte actoris, quod aperte definit *d. §. quinimo*, his verbis, *Etiamſi ex pacto actoris inſint. Et enim, Etiam* conjunctio non ſolum ſignificat, & ex parte rei ea pacta, & ex parte actoris inefſe. Et ex parte rei inefſe, hoc eſt ipſo jure rem tutum eſſe, etiam non poſito exceptione pacti, quæ tacite inefſi bonæ fidei interpretatione, tanquam & doli exceptio, *l. Sed ſi ſibi, §. ff. folut. mens.* & exceptio, Quod libet non poſſit exercuſe contra quod ſtipulatur, *l. 1. §. quo warranda, ff. quar. rer. ac. non detur, & ſimiles.* Inefſe autem ex parte actoris, eſt ex poſſe competere præparatoriam actionem, ut ante non petatur: ex pacto ſtipulationi adjecto ex continenti: *& l. bella, ff. de reb. cred.* ut dubiis locis memini me jam contumacibus expoſuiſſe fruſtra, ſimul ac *l. 4. §. ult. ff. de pact.* non hoc dicunt ex pacto ſtipulationi adjecto ex continenti parari ſtipulatori actionem, ſed reo parari ipſo jure defendionem, ut ſupra dixi. Quæ ſententia ſic ipſo jure non eſſe in reum actionem. Iuefſe igitur pactum proper proximitatem cohærentiuque ſtipulationis ex parte rei cum actione ex parte actoris, quod ſi poſt aliquod intervallum fractum a ſtipulatione fuerit, neutra ex parte inefſe. Judicium autem bonæ fidei ex intervallo actum, ſi quod conventum continuo, ex ſtipulatione utaque ex parte, ſi quid adjectum, neutra ex parte. Deinde, quod eſt exactum & ſtabilitatis contractus, objicis, quod eſt ex ſtabilitate (*) (*Sine dubio legendum videtur*) & quod ſecutatæ & ut quod pertinet non minus detinatur emptionis quam quod pertinet minus, quia utrumque novum eſt: emptionem, ita quo novum eſt exercatur de eviſtione, non minus quam illud quod convenit ut fatisfetur de eviſtione; adjecit emptioni manente eadem obligatia contractus, quam adjecit exparte quidam fiunt, ſine quibus per ſe contractus ſtricti ſunque quæcunque exacta naturam & obligationem contractus ſunt, ſive ſint de exercuſe, ſive de non exercuſe, adjectiones ſunt contractus, *ſupra, de pact. contract. emptionem* emptionis penes ſtipulationem adjectæ B ex parte rei tutum actio & defendionis & diſpoſitionis. Perfidque dicuntur a Juſtiniano *v. Verum, ut ab x parte* redeam, non eſt ea, ut dixi, de qua dicit Juſtinianus, ſed ea, quæ ſtipulationi, ſed de ſtipulationibus quibus, paſtorum obligatio confirmatur. Inventa ſunt ſtipulationes obligationem firmam adjectæ, ut ex eis non ſit re pactum ſit ſtricti ſtricti ex diligens adito, & inde nomen. Stipulum enim veteres firmum exprimunt: qui ratione & ſtipulum dicti ſtricto ſolido, quod exemplum cum exercuſe, ſtipulationes, & ſtipulus, quod feminidinis caſu defendens, ſtipulantur malo, quam Conſtituantur, vel definitum ſtricto ſolido Deſpectus. Varro. *Et rationem dicit ſtipulationis ancillarie*. Livius: *Ante pedes deſtipulantur ſtipulationis ſtricti, conſum dicere juſſit*. Plautus in *Ive*

S 2 *duo*

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 8.*

duo definitivi signa his cum clavis fenix. Gracchus apud Gellium, *Penates definitivum est in fenix*. Vadrarius apud Nonium, *Is armarium municipes praefectos definitores*. Nomina similes ex Nevio & Caecilio locos protulit, licet is longe aliter, ut fere omnia male interpretetur. Porro si pacti obligatio stipulatione confirmata fit, ex stipulatu est actio, & nihil interest praecedente pactionem stipulatio an sequuta fuerit. Nam & haec praecedit, sequi videtur. Sequitur natura & intellectu, licet non tempore vel scriptura. Sicut nihil interest, codicilli confirmentur antequam fiant, an postequam facti sunt: nihil, prorsus eadem ratione interest, *stipuletur, l. fin. §. 1. ff. de pubil. interm. add.* nihil, praecedat stipulatio mutuum an sequatur, *l. 3. §. ult. l. usura, ff. ad Maced. l. 5. §. ult. l. 7. ff. de usur. l. ampli. l. 8. ff. de pactis*. Sed cur ponit *I. penult.* conseli stipulationem pacto & interpositi fidem? nempe ut ne quis dicat ex pacto obligationem naturalem nasci, deinde nomen stipulationis quia hoc agitur ut sola stipulatio teneat, & magis pactione expletur substantia stipulationis, *d. l. 5. & 6.* cum tamen si ex intervallo interponatur stipulatio, id actum videri posiit, ut noverur obligatio naturalis & transfundatur in civilem, mutata debendi causa. Proinde & cur multum interest stipulationi adjectam pactum ex intervallo an ex continenti, ut docui supra (hoc enim ex parte rei interest, illud non item) ita longe mutat pacto additam stipulatio ex intervallo an ex continenti.

CAP. XXV. *Voluntarius procurator, voluntarius fenicator, Ex explicatio l. adeo, l. veram, §. in fenicatore, ff. pro fen.*

A

B

C

D

Voluntarius procurator & voluntarius amicus M. Tullio est negotiorum gestor, & authoritatem certe nostris procuratoris nomen commune est gestoris & mandatarii, & amicus plerumque gestor, quod ex officio amicitiae. Sic contrahitur quasi mandatum, *l. 1. §. 4. ff. de reb. auct. jud. pof.* Paulus quoque noster in Sententiis, *Voluntarius, inquit, procurator, qui se idoneum negotiis gerendis, non accepta mandandi potestate, gerit*, & Ulpianus *l. procul §. 3. praefat. ff. de reb. auct. jud. pof.* excedit rem nullum in possessionem, qui fructus praedionum vendit aut locat, quum non sit procurator, aut voluntarium negotium gerere, id est voluntarium procuratorem esse: nec tamen is eo nomine tenebitur actione negotiorum gestorum, *l. procuratorem §. ult. l. sed* fed in factum, quae, ut subjicit *d. §. praefat*, suum potius quam voluntarium negotium gerit. Imitabitur tamen haec actio in factum, negotiorum gestorum actionem, & idem in ea veniet quod in illa. Ita autem ex isto, licet docui, M. Tullium voluntarium procuratorem dixit, non & voluntarium fenicatorem in Quinctiana, oppositis ei fenicatoribus hereditatis, qui communque quae interedit cum herede defuncti fecit. Hoc enim voluntaria non est, quia ei, non quisenti conditio. Voluntaria est quae cum quisenti conditione & cum animo fubito inter fenios: & huic fenicatori dicimus proprie, illum verum communemque, *l. 23. ff. de reg. jur.* vel communiter gestum, *l. 20. §. 3. ff. fenitiones, §. 3. pofl. ff. pro fenio*, & fenicatum improprie. Volumus tum fenicatum dixit Ulpianus *l. de verum, §. in hereditatem, ff. fen.* Hoc adnotare, ut exemplum plures. Sed qua §. hunc certe obscuritas eft, fenicatum exponat nemo. Sequitur ut eo fenicatu voluntario a fenicatore Quinctium censeoque publicum, atque etiam a fenicatore privato. Nam idem observari ait in patrato, locato & publicum locicate, ut heres fecit, licet non sit, homo & dominum omnino interpretari quod hoc verbo fenio, aut pedantorum quorundam. rit. Sed non fimiliter observari ait in voluntario fenicatore. Quare & in hoc & illa superiores voluntarium fenicatorem fenitis cum defendo, & vide vocabularium tantarias cum heredes. Communiter dicitur eft, cum heredi, non fenicatori voluntario, *l. 1. §. 1. ff. de reb. auct. jud. pof.* Quae ratio? quia voluntarius fenicator non fenicatus, *l. 1. §. 1. ff. de reb. auct. jud. pof.* Paulus quoque noster in Sententiis, *Voluntarius, inquit, procurator, qui se idoneum negotiis gerendis, non accepta mandandi potestate, gerit*, & Ulpianus *l. procul §. 3. praefat. ff. de reb. auct. jud. pof.* excedit rem nullum in possessionem, qui fructus praedionum vendit aut locat, quum non sit procurator, aut voluntarium negotium gerere, id est voluntarium procuratorem esse: nec tamen is eo nomine tenebitur actione negotiorum gestorum, *l. procuratorem §. ult. l. sed* fed in factum, quae, ut subjicit *d. §. praefat*, suum potius quam voluntarium negotium gerit. Imitabitur tamen haec actio in factum, negotiorum gestorum actionem, & idem in ea veniet quod in illa. Ita autem ex isto, licet docui, M. Tullium voluntarium procuratorem dixit, non & voluntarium fenicatorem in Quinctiana, oppositis ei fenicatoribus hereditatis, qui communque quae interedit cum herede defuncti fecit. Hoc enim voluntaria non est, quia ei, non quisenti conditio. Voluntaria est quae cum quisenti conditione & cum animo fubito inter fenios: & huic fenicatori dicimus proprie, illum verum communemque, *l. 23. ff. de reg. jur.* vel communiter gestum, *l. 20. §. 3. ff. fenitiones, §. 3. pofl. ff. pro fenio*, & fenicatum improprie. Volumus tum fenicatum dixit Ulpianus *l. de verum, §. in hereditatem, ff. fen.* Hoc adnotare, ut exemplum plures. Sed qua §. hunc certe obscuritas eft, fenicatum exponat nemo. Sequitur ut eo fenicatu voluntario a fenicatore Quinctium censeoque publicum, atque etiam a fenicatore privato. Nam idem observari ait in patrato, locato & publicum locicate, ut heres fecit, licet non sit, homo & dominum omnino interpretari quod hoc verbo fenio, aut pedantorum quorundam. rit. Sed non fimiliter observari ait in voluntario fenicatore. Quare & in hoc & illa superiores voluntarium fenicatorem fenitis cum defendo, & vide vocabularium tantarias cum heredes. Communiter dicitur eft, cum heredi, non fenicatori voluntario, *l. 1. §. 1. ff. de reb. auct. jud. pof.* Quae ratio? quia voluntarius fenicator non fenicatus, *l. 1. §. 1. ff. de reb. auct. jud. pof.*

CAP. XXVI. *Venerale, Fruticet, Cella penuaria, Thefaurus, Cibi & Cibila, Dies almotiva, Stellionatus crimen an sit famosum.*

IMp. Adrianus in *4. Digna, ff. de hon. dam.* Nunnullos, inquit, in vetralem: legendum ventralem. Palamus de Paulus in Gloffis, *Venerale, fpecus, quod ventrem operiat, & alia glofle, Venerale, subterraneus, cubiculum*. Et ita ab Adriano ventrale aut ventralis accipitur, ut Ulpianus, id eft cruarium. Eodem modo intelligitur dixera fundum & profundum. Macrobius, Demitia in fundum (fic habent ver. libri) pauperem manu paucos denarios dare, & Varro Quinquatrubus, *Ut profundum mimum*, vel in arcam conflantur. Ubi etiam Profundus cruenta eft, hoc venter. Hinc cepta occafione caparon & alia multa ex grammaticis, ad librum. Et nonnihil facere videbuntur. Ulpianus in *l. ult. ff. ufus fr. quemad. ut cautionem fruftuarius concipit his verbis*: Bubi viri arbitrum fe ufurum fruitorum. Et hunc locum Priscianus intellexit *lib. 10.* Idem Ulpianus alt fed Sabinum fruiturum dixifle aut fruiturum. Nam ea *l. ult.* ea ista ibi & Sabinum. Idem etiam Fruites malunt dicere in *I. Praetoribus, ff. ad. municipalem. omis.* quam ut Cicero Lucretiaeque, Fructus, *Cui, Fruitur fum illi*, vetteres *dixerunt, Fruitur non illum vam*. Idem Ulpianus cellas penuarias dixit *l. 3. ff. de penu leg.* At contra Caper; Cella (inquit) penuaria, non penuaria dicendum: & veteres-gelle, *Penuaria cella & penuarium cubiculum*. Sed & *Cella penuaria* fic *Ennius & erotes prof. relig.* Idem quoque dum notat thefaurum dicendum & theſaurus, non probat hunc Pandectarum Florentinum fcripturam: *Thefaurum & Thefaurum*: fed neque *Donatus, Thefaurum*, inquit, *veteres dicendum Graeca fane in thesa proferebant. Ita Lucilius, Sp. aurea, ff. pro fen. Thefaurum* autem, ut docui, fic Caper. Cibi & *Cibila* eft labeo. Caper: *Cibi eft omne quillo carpit, cum hes comingit in patrem. Cibila dicimus malignos labrones exercitatores*. Et hinc Ulpianus Conftitutionum legitur fupra, Idem Auguſti, quod confirmat Caper, ferebant, *Idem cum in plenale quum in Thefaurum*. Et *Thefaurum, quod & Thefaurum*. Et *Thefaurum*. *Lex 12.* qua prohibuit rem litigiosam deduci, *l. 3. ff. de litig.* forfitan permiſit mortuum in eam inferri. Et *Thefaurum*, ut non mortuum, ut ait Ulpianus id Servius interpretavit. Tab. 4 quo habemus etiam quid in XII. Et Vindicia, Sincire, Pedem fruere, Sanctes adnotarit, duobus illis negativis verbis quae permiſſe legem magis jubebat, *l. 3. §. 3. ff. de verb. sign.* cui philoſophicum definitio congruit, *Ai Tas ἀνηφασεις τοις ἐ ςφασεις, ἀλλα παρακελευσεις ἀποφασεις*, & Caper, *Confirmat (inquit) hoc ius nostrum, ut nihil nolo, [ofiendo etiam nos scilis] Or, Non nolito, qua tibi vetus fit, & Non mangonem praedes, Or, Nec non ifti libere non dari debeant*. Et *Nec non*, in *l. ff. de verb. oblig.* non fimplex admittivum ſpondet, & gloſſa *admittivum* adnotarit. Interdum duo abnitiva magis negant, & pronuntiat (ut Demoſthenes ait in Sophiſmen) *ais apoeop ἀποφασ*. Ulp. in *I. Flaminium, ff. de dam. inf. Nemine nihil faciente*. Ut Lucilius, *Nihil nemonem habere*, & Cato, *Lapides funt caedi multi, quos non oſſpectet nemo*. Idem Caper ſtellionem (hic adnotet ad ſtuiticudinem ſtellionum. Lacertus eſt cortex, qui per ſe ſervatur reptil, quique Graece *ἀκανθοδαιμων* vocatur a & ab eo animal: verſutiſſimus Juriſconſulti ſtellionum fecerum

A quodcunque crimen propria nomina vacaret, & exextraordinarium executionem ſtellionatus, quae idem eſt ſtellionatus quod in civilibus judicia: idem & dolo. Utraque eſt ſubſidiaria, ſed haec ordinaria, id eſt ex edicto praetoris, illa extraordinaria. Nulla enim de eo crimine lex lataeſt, & ob id infringendi poteſtatem a rhetoribus appellatur. Sed perſequitur tamen id magiſtratus extra ordinem, *de* (ut ait *I. quaſtiones, ff. de re-*B *pub.*) *quod lex omiſit, redigo magiſtratus non adstrictus*, hoc eſt quod ait *l. 3. ff. de ſtellion.* ſtellionatum non eſſe crimen legitimum, id eſt ordinarium. Antonius in *Aug. Non legitimum atque ordinarium, nullum*. Puto non concurrit femper ſtellionatus crimen cum actione de dolo. *Ide* cum actione de dolo, & ſi concurrat in forfitan ſit crimen ſtellionatus, & quod ait quod ſtellionatus non eſſe ait *l. 2. ff. cod.* contra furiosum eſſe *I. quidam, §. ult. ff. de pact. dot. qui non, inquit*. dicam rem omnem dirimi concurſu differentiae. Si concurrit non fere crimine civilis actio famoſa, non erit crimen famoſum: ſi concurrit non famoſa, non erit crimen ſtellionatus famoſum, & ea Joannes refert, arg. *l. infamiae, ff. de his qui.* Demus exempla. Si quis rem sui obligatam alii ſciens dolo malo pignore obligaverit, tenetur contraria actione pignoratitia, quae non eſt famoſa. Ergo non erit etiam ex ea cauſa criminalis ſtellionatus actio famoſa. Contra ſi quis merces suas mihi debebat ex ſtipulatu, dolo malo corrupit, & ſic ſtellionatus, tenetur ex civili actione de dolo, quae eſt famoſa. Erit igitur etiam hoc caſu ſtellionatus judicium famoſum? Ita fane quidem ex doctiſſimo grammatico in eſſem noſtrum interpretatio fatis exit: quamquam non graviarer praeterea cujus ope adjutus ſum, eidem curandae vulneribus, quibus profecto ſtellionatus crimen eſt, manus inferre gratuam, nil adhuc me mei meam ſanguinem non deferret, quibus imo videri me jam non mihi ab ea decernit, corporeis

num aliud occultaret in quo erant ærei, numerata & appensa pecunia aurea & suo reddita sacculo, mox clam alterum pro altero supposuit & tradidit. Iidem etiam saccularii dicuntur, ut sacellus βαλλάντιον Glossis. Marcellus De medicamentis, *In saccello lineo ad frontem suspendes*. In eadem derectarii sunt qui in aliena cœnacula se dirigunt furandi animo, id est, qui malis artibus scandunt in aliena cœnacula, aperiunt fenestras hamis, uncinis, vel qua alia ratione (unde etiam apertularii dicuntur) atque ita introeunt furandi animo. Glossæ veteres, *Derectarius*: inquiunt, ὁ εἰς τὰς ἀλλοτρίας ἕνεκα τοῦ κλέψαι εἰσερχόμενος οἰκίας. Directarius, θυρεπανοίκτης, ἐπιπηδητής, κατάρακτος. His aliquando cum abundaret nimis Roma, coacti sunt cives præfigere omnes prospectus, Plinius XIX. *Præfigi prospectus omnes coegit multitudinis innumeræ sæva latrocinatio*: Nec absimiles iis sunt parietum aut forium effractores, *l. 1. & 2. ff. de effract.* qui & θυρεπανοῖκται dicuntur in glossis, de quibus Julius Firmicus 7. *Matheseos*, *Famosos*, inquit, *domorum effractores reddent, sed qui armati gladio quiescentibus hominibus & patrimonii jacturam & vitæ discrimina infligant. Homines autem tales in istis facinoribus comprehensi publicæ animadversionis severitate plectentur*. Proximus superlativum est, a prope, propior, proximus. At jurisconsultis quando pro cognato accipitur, positivi significationem habet, & ab eo fit comparativus proximior, id est propior, quod Priscanus *libr.* 3. confirmat Ulpiani auctoritate, Ut, inquit, *Ulpianus libro XXV. ad edictum, Si quis proximior cognatus nasceretur*. Locus est corruptus. Legendum, *ut Ulpianus libro 46. ad edictum, Si quis proximior cognatus nasci speretur*, & intelligit *l. 1. §. si quis proximior, ff. unde cog.* Gajus in Institutionibus scribit per universitatem bona adquiri, hereditate, emptione, adoptione: Quod ait, *emptione*: dubitationem facit, quod videatur emptio esse singularum rerum adquisitio, non universitatis, nisi forte quis hereditatem emerit, quem heredis vicem obtinere proditum est in *l. 2. §. pen. ff. de her. vend.* & hic tamen illo verbo non significatur, sed bonorum emptor, quæ distrahunt creditores: & ita in Institutionibus Justiniani adquisitioni per adoptionem proxima jungitur successio per emptionem bonorum: a qua excipiuntur tamen statuæ debitoris in publico positæ, *l. Fufidius, ff. de reb. auct. jud. pos.* ubi etiam fit mentio emptoris bonorum: excipiuntur etiam concubina & filii naturales, *l. pen. ff. eod.*

CAP. XXVIII. *Donationes causa mortis capi ad exemplum legatorum.*

IN causa interdicti Quod legatorum, nihil, ut arbitror, distant a legatis donationes causa mortis. In utrisque Falcidia locum habet, eamque heres sibi ex utrisque servat per retentionem rei legatæ aut donatæ mortis causa secundum jus, quod ante Justinianum obtinuit, nisi vivus testator rem legatam legatario, aut vivus donator rem donatam mortis causa donatario tradiderit. Quapropter si post mortem testatoris vel donatoris legatarius vel donatarius rem legatam vel donatam sine heredis voluntate occupaverit, quam non acceperat vivo testatore aut donatore, tenetur interdicto Quod legatorum possessionis restituendæ causa, ut per ejus retentionem Falcidiam, quæ intervenit (ea enim non interveniente cessat interdictum Quod legatorum) sibi heres servare possit, *l. 1. C. quod legat.* Sed si vivus testator donatorve rem legatam donatamve mortis causa legatario vel donatario tradiderit, non potest ab eo per heredem avocari possessio interdicto Quod legatorum, quam a defuncto nactus est jure. Proinde cum non possit per retentionem hoc casu, necesse est ut per vindicationem heres sibi Falcidiam servet, *l. lineam, ff. ad leg. Falc. l. cum pater, §. mater, & §. Mævio, ff. de leg. 2.* Igitur quæ in *l. 1. §. si quis ex mortis, quod legat.* notatur differentia inter legata & donationes causa mortis, & a nobis superioribus libris explicata est, pertinet ad ea quæ plerunque fiunt. Nam plerunque legata ab herede præstantur, donata mortis causa a donatore: ac tum quidem si legatum quod debuit accipere ab herede, legatarius occupaverit sine voluntate heredis, tenetur interdicto *Quod legatorum*, nec tamen eo tenebitur donatarius causa mortis, qui rem donatam a defuncto accepit, non ab herede, & eam sibi habet ac possidet post mortem donatoris. Sed ubi omnia sunt paria in utroque, & jus par atque æquabile est in utroque: ut si legatario rem legatam tradiderit testator, donatario donator, neuter tenetur interdicto *Quod legatorum*. Contra si non tradiderit, tenetur uterque. Præterea sicut legatum ipso jure adquiritur ex lege XII. Tabul. sine traditione heredis aut defuncti, vel possessionis apprehensione, ita & donatio causa mortis. Ad exemplum enim legati capitur, id est adquiritur: & in hanc rem est valde singularis *l. 2. ff. de Pub. in rem act.* Est igitur utraque civilis adquisitio. Donatio quoque inter vivos si fiat per traditionem nexi sive mancipationem, civilis adquisitio est. Sed si per traditionem possessionis corporalem, naturalis, & hoc quidem secundum jus vetus. Jure enim novo, ut venditio, ita donatio non est adquisitio, quandoquidem nudo consensu perficitur, & nudus consensus dominium non mutat, sed est causa adquisitionis, ex qua si sequatur traditio, per eam traditionem dominium adquiritur jure naturali, aut jure civili adquirendi ejus per usucapionem præbetur occasio. Denique jure veteri donatio non fuit conventio, sed adquisitio civilis aut naturalis, *l. 4. & 5. C. Theod. de donat.* Jure novo est conventio, non adquisitio.

CAP. XXIX. *De satisdatione judicatum solvi.*

CUr dantur fidejussores Judicatum solvi? M. Tullius *pro Quinctio*, *Ut res judicio facto parata sit*: recte. Nam etsi de dolo malo & de re defendenda etiam clausulæ huic stipulationi insint, tamen hæc est præcipua, quæ nomen dedit, de judicato solvendo, & hac forte sublata per acceptilationem vel solutionem, vel transactionem, vel absolutionem, evanescunt etiam ceteræ, quia propter hanc ceteræ interponuntur, nempe ut res judicari possit, *l. si accepto, ff. de accept. l. cum quærebatur, §. pen. ff. jud. sol.* Adeo ut si forte quis dum se liti offert, de ea re quam non possidet, deceperit actorem, & absolvatur, quia jam non potest in eum agi ex clausula doli, necessario decurratur ad actionem de dolo, *l. pen. ff. de dolo*. Et consequenter quoties idem & rem non defendit & condemnatus est ex eremodicio, prævalet rei judicatæ clausula, & sola committitur, nisi ante condemnationem jam lis cum eo contestata fuerit ob rem non defensam, *l. cum quærebatur, l. ult. ff. jud. sol.* Quis vero satisdat? Reus vel procurator aut defensor ejus, etiamsi filius vel pater sit, *l. filiusf. ff. qui satisd. cog.* Quo tempore? Ante litem contestatam, *l. de die, §. si servus, l. Julianus, ff. qui satis. cog. l. 8. ff. jud. sol.* Quibus judiciis? Reus in judiciis in rem, *d. l. Julianus, d. l. 8. l. qui se liti, ff. de pet. hered.* non in judiciis in personam, *l. si plurium, §. 1. ff. de nox. act. l. qui ex parte, ff. de inter. in ju. fac.* Procurator vel defensor in utrisque. At videtur etiam in judiciis in personam, si ex edicto prætoris dies XXX. bona possessa sint, reum satisdare debere Judicatum solvi, ut a possessione discedatur. Cicero *pro Quinctio*. *Postulat Nævius a prætore ut sibi Quinctius Judicatum solvi satisdet, ex formula, Quod ab eo petat, cujus ex edicto prætoris Romani bona dies XXX. possessa sint: non recusabat Quinctius, quin ita satisdare juberet, si bona possessa essent ex edicto*. Erat autem inter Nævium & Quinctium lis de societate: ergo actio in personam. Et ita *l. si pupillus 6. §. ult. ff. de reb. auct. jud. poss.* Ulpian. quam exigit a debitore satisdationem ut judicium accipiatur & a possessione discedatur, ea est judicatum solvi; & similiter in *l. 5. §. in possessionem, ff. ut in poss. leg.* quæ dicitur cautio pro lite, est cautio judicatum solvi, ut *l. si servus, ff. jud. sol. l. si eum, ff. de fidejuss.* quam exigit legatarius posteaquam missus est in possessionem, ut ab ea decedat, videlicet si litem eo nomine contestaturus sit. Sic scio esse legendum, *Contestaturus*, non *Contestatus*. Ergo etiam si de legato cum herede ex testamento acturus sit, quæ est actio in personam. At contra idem Ulpianus in *l. 5. §. ult. ff. quib. ex cau. in poss.* ait debitore se offerente defensioni se non putare necessariam satisdationem esse, ubi Puto, mea quidem sententia dicit ἐπὶ ἀμφιβόλου, ut sit Νομίζω ὡς ὑπονοῶ. Non enim hoc quasi certus dicit, sed quasi existimans morem hunc judiciorum sine fraude contemni posse, & omnino mens Ulpiani hæc est: Hunc quidem esse morem, ut si post dies XXX. quam bona debitoris ex edicto possessa sint, vel post pubertatem, si pupilli bona possessa fuerint, ita tamen ut non minus XXX. diebus possessa fuerint, ipse debitor defensionem sui suscipiat, satisdet judicatum solvi stipulatione, sed se putare ipso defendente non esse necessariam satisdationem, nec male eum qui obtulit defensionem, nec satisdedit agere interdicto quo jubeantur creditores discedere de possessione, licet in ea re non observaverit judiciorum morem. Formula autem stipulationis judicatum solvi, hæc fere fuit: QUOD FUNDUM TUSCULANUM QUEM POSSIDET L. TITIUS AB EO VINDICATURUS SUM, CUJUS REI C. AQUILIUS JUDEX DATUS EST, EAM REM RECTE DEFENDI, AUT SI EA RES SECUNDUM ME HEREDEMVE MEUM JUDICATA ERIT, QUOD A. C. AQUILIO EOVE QUI IN EJUS LOCUM SUBSTITUETUR, JUDICATUM ERIT, ID RECTE PRÆSTARI, DOLUMQUE MALUM ABESSE ABFUTURUMQUE ESSE, ET QUANDIU RES NON DEFENDATUR AUT SI QUOD HUJUS REI JUDICATUM ERIT NON PRÆSTETUR, DOLUSVE MALUS NON ABERIT, QUANTI EA RES EST, DARI. Recte defendi modo dicebant, modo viri boni arbitratu, *l. 5. §. nunc videamus, l. si reus, l. vir bonus, ff. jud. sol. l. si eum hominem, ff. de fidejuss. l. recte, ff. de judic.* Judicis nomen exprimitur, *l. 3. in prin. l. pen. ff. jud. sol.* & actionis genus, *l. 13. §. ult. ff. eod.* & heredi cavetur, *l. in usu, ff. de verb. sig.* & priores duæ clausulæ sunt de re defendenda & de re judicata, novissima de dolo malo, *l. novissima, ff. jud. sol.* & comprehenduntur omnes una quantitate, *l. 5. §. in hac, l. 1. ff. eod.* & ea quidem incerta his verbis, *Quanti ea res est*, *l. 2. ff. de præt. stip.* Incerta est quantitas quæ omnes amplectitur stipulationis causas. Certa, quæ est de præstando eo quod judicatum est, *l. 9. ff. jud. sol.* verba illa, *Quandiu res non defendatur*, sunt ex *l. hæc stipulatio, ff. eod. t.* & παρακτικῶς accipiuntur, ut in edicto de bonis possidendis rei servandæ causa.

CAP. XXX. *Quid titulus de pactis adfine & propinquum habeat cum titulis De in jus vocando & de edendo.*

DE transactionibus tractatur post titulum *De in jus vocando* eadem ratione qua & de cautionibus judicio sisti, quia scilicet in jus vocati non dimittuntur, nisi vel caverint judicio sisti, vel de re transegerint, *l. 5. §. ult. ff. qui satisd. cog.* [illegible] *l. neque, ff. de in jus voc.* & quia etiam hi qui caverint judicio sisti non aliter ea obligatione liberantur quam si ad diem venerint, vel ante eum diem transegerint, *l. 2. ff. si quis caut.* cui coaptanda est *l. 2. ff. de transact.* & præterea non alia ratione post editam actionem, vel etiam hodie post vocationem in jus, ei unde petitur datur consultandi tempus, quam ut sit ei interim spatium amice cum adversario de omni controversia transigendi Nov. 53. ut in *l. 1. ff. de edendo*, Basilica non male Cedere accipiunt pro διαλύεσθαι: & ob id de edendo & de in jus vocando tractatui recte applicatur is qui est de cautionibus judicio sisti & de transactionibus. Quod si de transactionibus, & de pactis igitur. Inest enim transactioni pactio quasi genus, & nomen ei dat definitionemque. Nam quid aliud est transactio quam pactio, quæ fit inter duos pluresve negotii aut litis decidendæ causa, *l. 1. & 2. ff. de transact.* & ita in Orat. *pro Roscio Comœdo*, cum Fannius significaret se transegisse cum Roscio ne condemnaretur, *Pactionem*, inquit, *mecum fecerat*, id est transactionem, & pro Flacco, *Qui pactionem fieri coegit, quod ante decisionem*. Cum ergo pactio genus sit transactionis, non fuit incongruum & de genere ipso tractari, vel commistim uno titulo, ut in *Codice Gregoriano & Hermogeniano*, vel de pactis primum, deinde de transactionibus, ut in *Pandectis & Codice Justiniano*. A genere enim ad speciem commodius pervenitur.

CAP. XXXI. *Causa possessionis bonorum rei servandæ causa.*

VAriis ex causis creditores crediti servandi causa ex edicto prætoris mittuntur in possessionem bonorum omnium debitoris tam mobilium quam immobilium, & tam incorporalium quam corporalium. Si fraudationis causa latitet, ne in jus vocari possit & boni viri arbitratu non defendatur, *l. 7. §. 1. ff. quib. ex cau. in poss. ea. l. pen. C. de bon. auct. jud. poss. l. satisque, ff. de in jus voc.* vel si posteaquam in jus vocatus est, & cavit judicio sisti, aut latitet aut absens non defendatur, *l. 2. l. si pupillus, ff. quib. ex cau. in possess. eatur.* Si mortuo heres non extabit, *l. 6. C. de bon. auct. jud. poss. l. 1. C. ne pro do. mul. bona quon. mar. ad.* Si exilii causa solum verterit nec defendatur, *l. ad cognitionem, ff. quib. ex cau. in poss. eatur.* Si heres suspectus creditoribus, satisdare jussus decreto prætoris non obtemperaverit, *l. 15. ff. de reb. auct. jud. poss.* Neque tamen ex his omnibus causis bona quæ ex edicto possessa sunt, etiam proscribuntur & venduntur, non certe si absens nec latitans judicio non defendatur, *l. item ait prætor, §. pen. ff. ex quib. cau. ma.* Porro is abest sine latitatione qui captus est ab hostibus, vel qui reip. causa abest sine dolo malo, itemque quacunque ex causa, quin etiam præsens si non defendatur, pro absente habetur, *d. l. pupillus*, si ex suo contractu non defendatur, non si ex paterno, *l. 3. in prin. ff. eod.* Igitur horum qui ita sine fraude absunt, ex edicto bona tantum possideri possunt, dato interim curatore bonis, non etiam vendi ante reditum vel ante pubertatem, *l. in possessionem, ff. eod. l. ult. ff. de reb. auct. jud. poss. l. ignorare, C. de test. mil.* Quin etiam ne possideri quidem militis donec in castris esset, aliquando edixit Consul Romanus, ut Livius scribit 2. sed extra ordinem. Nam ex ordine possideri possunt, non etiam vendi: & ante si vendatur, venditio nullius momenti est. Pupillo comparantur hac in re furiosi, prodigi & ceteri qui curatorum ope juvantur, *l. Fulcinius, §. adeo, ff. quib. ex cau. in poss. eat.* ubi tamen exigit ut nominatim possessio permittatur, ac si non idem sit in omnibus. At certe, qualiscunque sit debitor, etiamsi decreto prætoris non indigeant creditores ut mittantur in possessionem, jussu tamen permissuque prætoris indigent, qui nullus est nisi nominatim concipiatur. Non est opus decreto, id est causæ cognitione, quia hoc omne ex ordine & ex edicto postulatur, permittiturque, sicut actiones & exceptiones, & vero etiam prætor non permittit simpliciter bona possideri ex edicto: quod ita in Quintiana bellissime expressum legeremus, nisi novi emendatores depravassent. *Neque quenquam*, inquit, *attinebat id recusare, quod prætor non fieri, sed ex edicto fieri suo jubebat*, & paulo post. *Prætor te quemadmodum possidere jussit? opinor, ex edicto*. Igitur *d. §. adeo* pro *Nominatim*, malim legere aut intelligere, *Tantummodo*,

Quod

Quod enim tantummodo furiofi fimilimque perfona- rum bona poffideri jubentur, hoc in eis fingulare eft. Ceteri etiam veuditionem bonorum patiuntur.

CAP. XXXII. *An condicionales creditores ex edicto mitti in poffeffionem poffint. Quo jure manitos dominus fit dicas, naturali an civili, & de fententia l. ult. ff. quib. ex cau. in poff. cetur.*

VUlgo exiftimant hac in re multum pugnare *l. in poffeffionem, ff. quib. ex cau. in poff. cetur cum l. pen. eod. tit.* Una tit creditorem condicionalem mitti debere in poffeffionem, altera creditorem condicionalem in poffeffionem non mitti. Sed hac quæ mitti negat, propofuerat ante adionem quanti ea res eft in eum qui creditorem vel legatarium miffum in poffeffionem non admittit, & docuerat hanc adionem dari etiam legatario condicionali miffo in poffeffionem nec admifo: Tum ex emiffione non dari creditori condicionali dum vult offendere. *Creditor autem condicionalis, inquit, in poffeffionem mittitur, quia ea mittitur qui poteft bona ex edicto amittere.* Solet quidem mitti, ut ait l. in poffeffionem; fed pignoris perfequationem non habet, quia pignoris bonorum venditionem non potet. Quia de caufa etiam non admifus actionem quanti ea res eft non habet, qui nec cum effecta miffus eft in poffeffionem. Et haec quidem differentiam inter legatarium condicionalem, & creditorem condicionalem volunt demonftrare *l. pen. Proinde fi* [illegible] *fpectas, primitus creditor condicionalis in poffeffionem, fi effectum, non mittitur: quia pignus non contrahit cui nondum nege pecunia neque causa data fuit. Cuique [illegible] non debetur, nifi cum bonorum feparatio fit, l. a. ff. de feparat.* Legatarius autem condicionalis miffus in poffeffionem pignus contrahit, quia, eft nonduin is vel geruuis vel debetur, nec pervenire ad poffeffionem poffit, cautio tamen ei debetur exemplo iudicium bonæ fidei. Et eadem rationeiudicio cautum *l. per traditionem, ff. de rer. divif. cum l. in rebus, C. de jur. dom.* ut infpectio initio, quamuam traditio mutio deo, dotis dominio fit statim iure naturali, *l. 1. ff. de jure dot.* Infpectio effectu extinguit: quia plerumque morte mariti aut divortio foluto matrimonio, dos redit ad mulierem, & quia etiam interim non adminiftratum ad eandem effectu redit, cum pro ea vicifim maritus fuftinet omnia onera matrimonii, *l. quamvis, in fi. ff. de jur. dot.* magis jure naturali eft omnia dotis, quæ res fcilicet jure civili. *d. l. in rebus.* Duo inter dotis dominii, una vetus, alter fcilicet, ut alibi, unus bonarum, alter quantitas, & confequenter tanta vis quam acqui fundi dotalis vindicatio datur adverfus extraneum, propter petitionem etiam uterque poffeffor interdictum, ut fimilitudo omnis in aliis caufis refpectu, *l. pen. ff. fi fundus, ff. qui fatisfd. cog. Propter poffeffionem, inquit, poffeffores interdictum, lego, propter petitionem, id eft vindicationem, dominii judicii:* Diverfa caufa eft ejus qui fundi petitionem perfonam habet: & manifefta eft ratiocinatio a dominio ad poffeffionem, ut fecit duo interdicta fcripfit de dominii dotis, ita & duo poffeffores. Sed ut redeam ad rem quæ *ex caufa in poffeffionem eamus* ambiguitur quid ea cum *l. ult.* conferatur. Dicam quod dixi in *l. pen.* agit de legatario qui legatorum aut fideicommiffum caufa mittuntur in poffeffionem. Puto & de eadem ea in *l. ult.* cum fumpta fit ex libro Edictorum poffeffione, eft fententiam, ut fi legatarius cum fibi teftamento refidiam ex donatione aliunde conlequuta fit, non poffit, legati nomine in poffeffionem mitti, quia fibiet ideo lucrative caufæ in eundem hominem & eandem rem concurrere non poffunt. Contra ut poffit legati nomine in poffeffionem admi, fi rem legatam aliunde confequutus fit ex emptionis vel permutationis vel fo-

tionis, fi fallas defationes non admittere pergat, & fili- A cidiam ad ea quæ Deo relinquuntur non pertinere, cui tanti fuit doctiffimo Rancconaeto credere, ut *l. 1. §. ad municipium, ff. ad leg. Falc.* hæc fola fuerit ei cauti alliquando dicendi haec verba, *Vel etiam ad ea quæ Deo relinquuntur*, Triboniani effe. Nos non longe, mutatam a Tribonlano negationem in affirmationem.

CAP. XXXIII. *De jure patronatus quædam.*

QUæ patronis fpoliatis jura reftituifle Trajanum Martialis dicat, ne libertus fuis illis exules effent, ambiguitur. Ibid. enim permutu occurrit, ut focio patrono, de libertis habeatur quæftio, qui fub eodem tecto vel in itinere cum patrono fuerunt. Quod primo quidem quatuor fuit S. C. Neronianum de libertis qui teftamento manumiffi eflent, ampliato S. Silliniano, quod erat de fervis tantum. Poft Conftitutionem Trajani de libertis, quos vivum manumiffos, *l. 3. in verbo dicitur, §. ult. ff. ad S. C. Silleu.* & non tantum quæftio haberetur de eis inter fervos, fed etiam ut fuppliciumfubveniretur. de libertis, *l. 1. ff. Refcribatur* de libertis Confulis peremptis, *Ego quafliorem fupplicio libertandæ, aitus, in infulam relegandæ, alius morte puniendus arbitrabatur.* Sed hæc Conftitutio nulla reftituit jura patronis, nec quod occifo patrono de libertis habeatur quæftio ullum hoc jus patrono conftituit. An igitur conftitutionem aliquam conuminufcemur Trajani extitifle de libertis ingratis in fervitutem retrahendis, quæ ante tertabam non licebat, fi vindicta manumiffi eflent auctore Cornelio Tacito *Cæfar effecit, inquit, ubi libertas parens conceffum, quum ut ceteri unum ultrafcipiatur in orum Campum libertorum relegaret:* eodem nempe modo in legitimo patre caufa a dominis fervos, a patronis filios in villam relegatos, *l. ex fallo proponebatur, ff. de bered. inft.* Amplexus *apologia Dravidis: Plerique dicunt, amandari libertum matrigia fua: id in quibufdam relegare, & hoc parva gravior æftimatur.* Cicero pro *Rabir. Amerino: Alterum filium in urbe fcium bonorum caufa habere, alterum ex fupplicii caufa relegare.* Ad vindicta manumiffos nunquam revocari potuifle in fervitutem idem Tacitus demonftrat. Nova igitur jura dat, quæ fpoliatis patronis in pœna locentur, verus Trajanus, fi adverfus vindicta manumiffos, ob ingratitudinem jus dat patronis revocandæ libertatis. Et verbis ita fcripfit: Senatus tantum quæftionem dedit, non manus iniectionem; fed aliis modis pleni ingratitudo liberti folet, *l. 7. §. ult. ff. de jure patr.* Et in eum patronis *l. 3. §. ult. ff. de Commodo.* Et quidem liberti male meriti in minifterium, non in fervitutem revocantur, vel addicuntur emptori, quafi liberti, non quafi fervi, *l. nemema, ff. de liber. acq.* Præterea quæ Plinius dicharum loco liquide comprobari poteft libertos ingratos revocari in fervitutem. Non *l. 6. ff. de in ius. voc.* quam eft recte ad eum hodie pœnatur exemplum libertati ingrati, tamen recipere & aliud potefi ex jure antiquo, & C. Claudiano, vel fi minor nondum venerit, non *l. fi maiorem, ff. quod met. cau.* quo quæftio tanto hoc punto probat, ingratum non in fervitutem nec ure nec facile revocari, ac proinde multum fubeffe fervitutis metum. Unum tamen eft cauendum libertos redigiui in fervitutem, quod fi delictum fubmiferit qui patrono libertatis facerent quæftionem ex Conftitutione Claudii, *l. 5. ff. de jur. pat.* & unum generaliter cauendum fuerit, ne libertus & de quibus patroni quereretur, revocaffe in fervitutem. An igitur hoc potius libertati fpoliatis, quod Plinio non fatisfaciens libertus accufatorem patronum, qui anteriores principes contra nos fecerunt, ut ipfi boater audierunt? De fervis fane idem Trajanus refcripfit, ut bum nemmum dubium eft quin Trajanus Nervæ patris exemplum libertos non manus quam fervos acculationibus patronorum coercuerit, ut ex eod. quod poeta ait, non modo fervum exulem liberis fuis, id eft opera & falutem rugiforum, jam feminem irritant in ultionem, quidnam effe Trajanum, qui poffe patronos fervos clientes ornes fuos, & vero poffe quidem eum hoc

CAP. XXXIV. *Actiones fervi.*

IN actio patrefamilias fupelleftilem fuam expofitam habebant, veluti efcaria & potoria vafa, & inde fervis attributas nomen qui fupelleftilem emundare audium aut ville & difpouunt in actio, fimulque artium emui ex parte mundum & aiisdum ut fit, accurate. Columella XII. *Tum officium artificibus & fupelleftilem exponunt & ferramenta deterfa nitidentur atque rubigine liberentur.* Artificeis igitur fuut non in urbe tantum, fed etiam in villis & rebus in *l. ff. de inftr. leg.* cum de cultore villa agitur, artiuenfibus jungunture fequatis: atque Plauti *Afinaria* artificis fcopariam, in quem autem erat imperium, fic aliquatur rede.

Juffin fuiefte, ob jomna hac ferocus hinc auferre
Juffin columnas delicere operas arcuarium?
Juffin in fpleudorem 'dari bullas has foribus noftris?
Dormitio ventres domi, atque hercus in hera, haud adibus bobitat.

Idem vero videatur effe arrienfes & dixtarii. Nam veteres Gloffæ, quæ a doctiffimo Turnebo ad me perveuerunt hæc habent: Arrienfes Danielis, a quo Turnebus accepetat, ut idem in Adverfariis fuis retulit, ex libro, *De officio præfectoris* artiebus interpretantur effe diuiarios, & dictarchas. Puto ex libro *De officio proconfulis*, quorum auctor ille gloffarum teftimonio utitur fepe, libros effe Utpiani proprietos quod omnia quæ C ex eis adfertuntur ex Utpiano, ad ius civile accommodari poffunt, & vero etiam quod directharios libris *De officio præfectoris* interpretantur effe iis verbis quæ in libris effe Utpiani *De officio proconfulis*, quorum libros *De officio præfectoris* habemus, *ff. de exer. ec.* Cetterum Defectbarii fcripturn eft in gloffis corrigere. Num & interpretes docet intendum effe, Derectbarii, & alio loco eadem Derectbarios interpretantur ut dixi fupra cap. XXVI. Sed ut alia omnia, quæ ex eis libris referuntur, verba proferebam, defiderium nemo quifi refcit effe verbum pura quam interpretatur effe *Arrapsoi* & illud, *Ad fubigendas*, ais *Arrapsoi nummis*, qui nummi videt ad jus redigendos pertinere. Scripferat fortiam Utpianus *Ad fubigenda delicta.* Subrigiuntur, corrigiuntur, emendantur pœnæ propofitis veluti Augufti legibus contra adulteria. Parrhasius *Ad fubrigentur ad beftias.* Epiftemo generis eft illud, A rubarius (fic enim multo quam ramularius) *dici vult arrapsoi*, id eft, ad fe qui in fuis vicem procuratorum obtinent, quos fortian, *Amores, ff. de pænis* junxerat Utpianus advocatis, rabellionibus, pragmaticis, his omnibus quæ officiorum fuos nuncupatione folent demonftrare. Idem cum libro fcripto, *De officio proconfulis* fic eft legendum apud Lactantium, non libris fcripeti) collegeri referipta principum de pœnis Chriftianorum, non mirum fi & eis libris, de fuæ religionis fedtis egerit Utpianus, e quibus funt Bellonarii; quo gloffa illæ interpretantur, *Arrapsoi*, Bellonarii. Nam & Bellonæ turbam eutheatrain lib. XII. *d.* de eifdem *lib. XI.*

Alba vimus favis locevatore brevbia civivis,
Cum fanie ut fpumis ebullit turbine nivalis.

Eofdem etiam Bellonarios appellavit Acro in 22 Satyr. Horatii *Bellonarii*, inquit, *facerdos humeroffque cenchdum.* His adjungendi erunt fedtales (fic primus docui eft legendum) *ei vagi bene Bacchabacchantes Dionæi*, ut gloffis interpretantur ex eifdem libris *De officio proconfulis*. Sunt eti exaut termini, idcirco rebi terminum dimittam quique turgius fiendatis facerdotes interveniunt fratres arvales. Idem Utpianus, cui placuit Sequeftris vocabulum, *l. cum his, ff. de tranfact.* qui erant eidem libris aliquoties quius, vel aliquoficus, quod gloffie eft, *vocabulum sequestrum*. Et illud Sequioris tamen nonnulli audent in Ulpiano mutare. Quid vero mari, cum *De Jurisdictione* fuo auctoritatem elevare, qui *l. 1. §. ult. ff. de Jurisdict.* ex libro Utpiani *De officio proconfulis* fic eft legendum apud Lactantium, non libris fcripeti) collegeri referipta principum de pœnis Chriftianorum, non mirum fi & eis libris, de fuæ religionis fedtis egerit Utpianus, e quibus funt Bellonarii; quo gloffæ illæ interpretantur, *Arrapsoi*, Bellonarii. Nam & Bellonæ turbam eutheatrain lib. XII. *d.* de eifdem *lib. XI.*

Alba vimus favis locevatore brevbia civivis,
Cum fanie ut fpumis ebullit turbine nivalis.

Eofdem etiam Bellonarios appellavit Acro in 22 Satyr. Horatii *Bellonarii*, inquit, *facerdos humeroffque cenchdum.* His adjungendi erunt fedtales (fic primus docui eft legendum) *ei vagi bene Bacchabacchantes Dionæi*, ut gloffis interpretantur ex eifdem libris *De officio proconfulis*. Sunt eti exaut termini, idcirco rebi terminum dimittam quique turgius fiendatis facerdotes interveniunt fratres arvales. Idem Utpianus, cui placuit Sequeftris vocabulum, *l. cum his, ff. de tranfact.* qui erant eidem libris aliquoties quius, vel aliquoficus, quod gloffie eft, *vocabulum sequestrum*. Et illud Sequioris tamen nonnulli audent in Ulpiano mutare. Quid vero mari, cum *De Jurisdictione* fuo auctoritatem elevare, qui *l. 1. §. ult. ff. de Jurisdict.* ex libro Utpiani *De officio proconfulis* fic eft legendum apud Lactantium, non libris fcripeti) collegeri referipta principum de pœnis Chriftianorum, non mirum fi & eis libris, de fuæ religionis fedtis egerit Utpianus, e quibus funt Bellonarii; quo gloffæ illæ interpretantur, *Arrapsoi*, Bellonarii. Nam & Bellonæ turbam eutheatrain lib. XII. *d.* de eifdem *lib. XI.*

sens, si colonia non fit immunis, sed etsi immunis A
sit, facit ut in religioni eodem jure sit ejus colonia
Resp. quo ipsa Italia, puta in traditionibus next., in
usucapionibus, in annali retrotrahit., remque in jure
expiendi. Nam hac de causa cum tractaret Celsus de-
fensionibus relicto colonie Philippensium, l. Ballis-
ta, ff. ad Trebel. adjecisse eum opinor coloniam Philip-
pensem esse juris Italici, l. 6. de cenſib. cujus inscriptio
emendanda est ex d. l. Ballista. Atque ita multo plura
conferebat ius Italicum quam ius Latii, ut Ulpianus
tribuentium, ut dixi, plus certe erat immunem esse
quam habere jus Italic. Et ita jus Italicum accipio quod
inde Conſtantinopolitanæ urbi tribuit, l. C. P. de
ſac. Eccl. Conſt. His positis, id quod praetera fit in
ejus tituli legibus adnotata dignum videamus. Ait l. 1.
§. D. Additamus ea quadam oratione ad... Fortitas orationis
illa de Italicensibus, in qua de jure municipiorum colo-
niarumque tractatur, ut Gellius scribit, lib. xvi. Noct.
Att. civicis. Intelligit bellum civile Pharsalicum, in quo
steterit Byzantium & Antiochia, quas etiam victor Se-
verus male mulcatavit; ac Iuchore Herodiano, Perinthii
quos a se ferocissime, adjudicavit Byzantinis pertis adver-
sos, & eadem ratione Laodicenis Antiochenos, quibus
praterea eum ademisse multa Spartianus scribit, pri-
vilegia tollitur omnia fua, ut Byzantinis : ita his
forsitan ratio dubitandi in l. Antiochenſibus, ff. de reb.
auct. iud. poſſ. an Antiochenſibus que a principibus lo-
ge fua accepimus privilegia adempta centeamus, ut
ea tacite hypotheca in bona debitorum debitorum?
Et refpondet. Papin. ea durare, d. l. Antiochenſibus. Ea-
dem quoque ratione, Tyriorum colonie Severus jus
Italicum dedit, d. l. 1. & Berytiorum Berytii, quæ
amulatione Tyriorum ad Nigrum defciverat, eodem
Herodiano auditore. Sed poſtea omnibus Agrotinis ju-
ra veteris reſtituit. Indeire propter Berytiorum colonia
a Trajano deductio. Sic eſt scripsum Flor. Ar legen-
dum, in Dacia quoque Zernenſium colonia, ex Bali-
ſtica, quæ ſic habetur, qui in Dacia ex Zernenſium
vernula, Zernenſium ſcripsum eſt Flor. ut ex notitia
Rr. Imperii, fub diſpoſitione ducis Uaciæ Ripenſis pra-
fectura legionis XIII. Geminæ, ut ex Baliſtica
menſium, ut in abrupta inſcriptione, I. O. M. ROMU-
LO AVENTI MARTI PATRI PERLIBE. AUSPICIIS CESARIS D. NERVÆ TRAJANI AUG.
CONDITA COLONIA, DACICA ZERMIS PER
M. SCAURIANUM PROPRÆTOREM. Sequitur in
eadem lege, Zernenſeribus quoque ejuſdem juris eſt.
Item Nepotenſis colonia & Apulenſis. Et has quoque
Traianus forſitan condidit. Namque Dio non colonium
eam, ſed colonium in Dacium deſcribit: his verbis ſignifi-
catur, Καὶ τόπον τὸν Δακῶν κατέσπειρε. Et quod ad ap-
pellationes rarum colonias attinet, quid dubitamus?
Ptolemæus in Dacia posuit Zargidavam, Nerviam,
Acmon. Sequitur, Patavisſinium vicus. Baſilica ſtu-
ctura corr. Ptolomæus corrupte, Πατουϊσσίνιον pro Uate-
rinum. In Gallia Senona & Pariſiorum. Duo ſunt
unius civitatis nomina, unum vetus, alterum novum,
non civitates duæ, auctore Dio & Zonara in Trajano. Silimus alia eſt in Sicilia Ptolemæo nota. Rec-
te in l. 3. in Syria, id eſt Syria Cœle & Syria Phœ-
nice. In l. 4. §. si vero, Apri enim tributum in eam ci-
vitatem debet ſcribi, emendo, ſi ab Apro poſſeſſionem eam,
&c. Hic enim eſt ſenſus, ut qui in alia civitate agrum
habet, in alia moratur eum agrum incenſum debere
debere in ea civitate, id quo moratur eſt, non in qua
ipſe moratur, quod aequum ſit eum potius civitatem
ferre ſalva contributione, ſingulorum agrorum, qua in
cuius territorio poſſidentur quum alienantur. In univer-
ſum enim civitates territorium retinuntur indicitur, qua
ex caula, ut Ubricus ſcribit, eſt ſæpe queſtio de jure
territorii, ut deinde in ſingulos pro modo agrorum
deſcribitur, quorum ſi quem fubduxerit, alios onera-
verit, & non fubduxerit, levaverit. Quæ poſt cenſum
edictum. Sic Flor. An modo edictum? Baſilica ſpero ex

B Græco νεοτερισμῷ. Et hic eſt ſenſus, ut ſi poſtea
quam in cenſum detuli bona mea, aliquid adquiſiero,
id poſſim, & vero debeam nova profeſſione edere cenſitori
priſquam manus iniunctum pergerit, qui finis vide-
detur addendus etiam ad l. 2. ejuſdem tit. Alioquin non
poſſim ſine venia. In l. ult. Lictorem. Au illiciatur ab
illiciendo ſatu, colonia immunis Plinio. An Arcani in-
dem colonia juris Italici. Nam Actiania legendum eſt in
Plinio ex vet. libris non Accitana: & obſervandum ab
his fuiſſe eum Lacetanos, quos alii conſentiunt cum
his perperam. Macrob. l. Sanæ. Actiani Heſperia genus. Pre-
ter colonias, quæ hoc titulo enumerantur, eſt in pomœ-
rio, Colonia Cæſarea Augusta, l. hordei, ff. ad Trebel.
Colonia Graviſcanorum, l. iquidem, ff. de leg. 2.

C CAP. XXXVI. Nexus. Impendium. Minor.

NExi habes meutio ſuperiore capite, revocat me ad
memoriam Conſtitutionis Iuſtinianæ de uſucapione
transformanda, in qua vox Nexu, non fuo loco poſita
obſcuritatem facit, parrique mihi Italicum neſcio quem
nexum quemodo nemo unus loquutus eſt unquam, ſed
aptiſſime fuo loco reponetur, ſi in legamus, Cum au-
tem antiqui & in rebus mobilibus vel ſe moventibus,
quæ ſtatuere aliquamdiu nexu vel quocunque modo hoc
fide tamen detentæ uſucapionem extendebant, non tan-
tum in Italico ſolo, ſed in omni orbe terrarum. Ni-
mis brevi equidem erit, nifi adjecero alia quadam.
Impendium prætet vulgarem ſignificationem uſuram ſi-
gnificare Varroni & Ciceroni, ut nos male ad l. Tri-
ginta, §. ſcribit, de adim. leg. non cum uſura non compu-
dium dicitur pupilli præſtandum: dixerit quis impen-
dium igitur præſtandum, non computandum. Significa-
tur etiam in pecunia mutua, licet perſonali in re non
patrimoniale, id eſt fine ulla gereatis impenſa, l. 6. ff.
de legatis. In impendiis legationum, quæ ſolo miniſte-
rio obeuntur. Martialis, Impenſa vetant pauperes ire Ro-
mam. Item ſtipendium, l. pen. ff. De re mil. In Ligi
Lanceas ff. de re. Et arg. leg. Legasa lance minore, refte
refpondent Interpretes ſtibrorum non eſſe, quos conflat de
lance legata. Nam Latine loquentibus minor eſt quæ
modo magnitudinis eſt, & eodem ſenſu minorem li-
bertatem Plinius dixit, eſt inter juſtum & delictum.
Dedicatum autem minimam vel inferiorem, qua de cau-
ſa ſtignatium Auguſtinus dixit nobis in jure manu-
miſſionis, inferiores eſſe ordines in ripſi. ad Galeam. Ho-
dem quoque fenſu quemadmodum capitis diminutionem ap-
pellamus, medium, minorem ordinem equeſtrem. Mar-
tialis, 12. Cum plebs & minor ordo maximuſque.

D

CAP. XXXVII. Villicus. Seftertii nummo uno mancipare. Ager parvus. Officiarium. Arbitrium. Lucrum adjectio.

VIllicus eſt is qui præpoſitus eſt rationibus rufticis
fructibus percipiendis univerſoque operi rufico,
l. 3. ff. de inſtr. leg. l. ſplus. ff. de adim. leg. ſi cum villico,
ff. de reb. eor. qui ſub tut. Is hanc ſolet quotidianam
transferre ad præfectos quoslibet, ut Juvenalis ad præ-
fectum urbi ſcribens de Pegaſo jurisconſultos, Pegaſi
attonitis jejunia nobis villicus urbi? & ad præfectum ann-
nii: Patavina inſcriptio, Villicus avari quondam, sunc
cultor agelli. Ex veteribus inſcriptionibus juvat referre
hoc capite & alia quædam juris ſtudioſis non ingrata.
Quod eſt ſcriptum in l. ult. Cod. de donat. Sefterii num-
mi unius, aſſium quatuor, ut in Baſilicis. Verba erant
formulæ donationis quæ fiebat per mancipationem.
Ut in veteri inſcriptione urbis Romæ. Hoc monumen-
tum L. Titurius Sabinus ſe vivo donavit L. Satio Sym-
phoro mancipatuque ſeſtertio nummo uno. Et Ulpianus
1. cap. 4. Nummo ſeſtertio mancipio dedit. Intervenitbat
in mancipationibus ſeſterrius unus, dicis gratia, l. 4.
ff. emancip. Aegre, inquit, perennis emancipatio, ut dicit

E gratia nummorum hoc intervenit. Adde veluti in ma-
cipationibus, atque ideo Glaſſis veteres ita in lege
dicis cauſa interpretantur τύπου χάριν, id eſt ut ſatisfiat
ſolemnitatibus iuris, aliter τύπου χάριν, id eſt Verbi
gratia, vel ut dicere poſſint ſe numeraſſe. M. Tullius,
ut dicere poſſint ſe emiſſe'. Potefi etiam poni exem-
plum ex l. Si quis dum, ff. de folut. Filium patri reſte
cavisseon dari. D. Pius Iulio Celeri reſcripſit, l. 15. ff.
de tut. & cur. de. Quibus erat Iuſtii nomen inauditum,
ex Iuſtio Iuſtum fecerunt, quod tamen veteres inſcri-
ptiones approbant. Venetiis una. C. Iuſtius Quadra-
tus ſibi & Iuſtiæ maximæ uxori; & Formiis altera, L.
Brutio, L. F. Pal. Celeri Thrac. Equit. L. Brutius Proma-
tus patri & Iuſtiæ matri ſuæ optimæ, & apud Pa-
ternolum, Iuſtinus Cato, & apud Phutarchum in An-
tonio, Μάρκος Ἰουστῖος. & in auctore de præfectis, in-
ſtius Tertullus P. V. Alium quoque monumentum
to, l. 9. C. de relig. & ſumpt. fun. ut in veteri inſcriptio-
ne monumenti urbe Romæ, ſtibi monumentum tuscle no-
mine cedunt qui pro pagorum, C. Iuſtinus qua proximum
cum locum eſt. Et in veteri iudicis teſtamento. Neceſ-
ſarium fuiſſe inſpectionem adſticiorum & loci de qui-
bus apud me actum eſt in ipſa municipio. Cum
igitur adſticia folo puro portia deprehenderint, neque
ullo peculiorio ſuperpoſita vel conjuncta, apparet ven-
ditionem verum non fuiſſe, ideoque ad filium Rufi-
num militem ex cauſa emptionis pertinere videntur.
Officium in l. 13. ff. de reb. eor. qui ſub tutela. Ita Ci-
ceronis Verr. Officium Siciliæ. Sic Ulpianus in Provincia vetus inſcriptione, Julius Felici-
ſimus officiosus interpretantur τῶν φιλτάτων. Sic
in Illyr. Et de reip. recep. loter veteres grammatici con-
ſtendant arbitrium eſſe officium, cadendum non fit. Quid
in inſcriptione Romana, Mortui Lucius L. F. Pompiſ-
ca arbitrio Lucia Pompeia uxoris. In alia inſcriptio-
ne dicitur Traianus commoda rebuſque eius ſtudioſiſſi-
mus amplificaſſe, quod proprie pertinere ad Iuſ-
tinum ff. de leg. 3. dicendum eſt. Et de locorum ob-
ſpectione Plinius ex Panegyrico, Populo, inquit, locorum
quinque milia adſcripſit. Intelligit autem Circi loca.
Principalis liberalitas dicitur in l. 1. pecuniæ, cognitio in-
terpretor vel auctoribus gloſſis antiquis, quæ cognitum
feribunt in legibus ſtibraritem appellari, his
verbis, Cognitum habuerit hoc vos viquet dupsit:

CAP. XXXVIII. Explicatur l. 21. de leg. 1.

I Am præſiderem, ſtib. 10. cap. xvi. fore ut eſtimſi in-
dicaſtem ex jure antiquo explicandum eſſe poſtre-
mum arbitrium, ff. de leg. 3. quæ multorum uſque ad-
huc ingenia exercuit, vix eam tamen liquido poſſe
ex eo jure aliquis enodaret. Confitupenda eſt differen-
tia inter legatum & hereditatem. Si ſtibi hereditas in-
ſtituto, pater quod ex hereditate ad ſe pervenerit
poſt mortem ſuam extraneo reſtituere rogetur, & ex-
traneus moriatur ante patrem, atque adeo impletur con-
dicione fideicommiſſi, fideicommiſſum quafi caducum
redigitur in ſiſcum: ſed ſi filio herede ſcripto, rogetur
pater eidem reſtituere quod ad ſe ex hereditate perve-
rit reſtituere poſt mortem ſuam, & ſtius vivo patre
moriatur, fideicommiſſum remanet apud patrem, non
in ſiſcum cadit. Ratio differentiæ, Quia pater in
deicommiſſum ut pater debet, non ut heres, extraneo
ut heres, & onus caducis irrogatur ſoli heredi. Quod
non ita conſtituto filio accidit. Nam legata relicta
filiofamiliæs, ſive eidem filio ſive extraneo rogetur pa-
ter reſtituere poſt mortem ſuam quod ex eo legato ad
ſe pervenerit, & præmoriatur filius vel extraneus, om-
nimodo fideicommiſſum pater retinebit, ſtico excluſo,
eadem ratione, quia onus caducis irrogatur ſoli heredi
ſcripto, & fideicommiſſum tale certe non debet pater
ut heres. Filio enim ut pater debet, extraneo ut le-
gatarius. Et hoc verſiſſimum eſſe ex probo: Legatario,
a quo fideicommiſſum reſtituam eſt, Publiciana, de-
ficiente poſt mortem teſtatoris, heredi ſcripto præfer-

A tur, Ipotor, §. ſolet, ff. de leg. 3. Iuſtinus, ff. de leg.
2. Si heredi ſcripto, & ſtico. Item lege Papia ea tan-
tum vindicat ſiſcus quæ apud heredem remanſiſſet
rant. Patre pro legatario eſt. Fideicommiſſum igitur
ab eo reſtituam, ſi deficerit, apud eum remanere de-
bet, non vel ad heredem ſcripturn redire, ſi nec mi-
nium habuerit, vel ad ſiſcum, ſi heres jus antiquum
non habuerit: & excipiendus eorum eſt eum cui ſi
legatarium teſtator ut miniſtrum & diſpenſatorem ele-
gerit, l. 17. ff. de leg. 3. Porro hic ſiſcum, cui lega-
tum dedit teſtator, non elegit ut miniſtrum. Ergo ut
pater ejus pro miniſtro eſt: & conſequenter morte ſi-
deicommiſſario, fideicommiſſum commodo patris cedit,
non heredi ſcripto, qui pro ſtico, ut dixi, reſti-
ſtum ſtilo eidemque legatario fuerit, ſive extraneo. Fa-
ſtuntur igitur qui patrem comparant miniſtro, atque
extraneo ſi, qui in d. l. Iuſtinus, extraneo non ſtilo he-
rede inſtituto, fideicommiſſum fore caducum ajunt. Le-
gatarius enim ſtilos anteponitur, ut dixi, & lex Papia
heredem ſcripturn tuetur, non legatarium. Igitur te-
ſtamenti ab extraneo heredeStego legatum ſit ſdeique ejus
commiſſum ſub condicione ut Titio detur, & Titius
prædente condicione decederit, fideicommiſſum defi-
cienes apud Sejum remanebit, non ad ſiſcum pertinebit.
Quod enim ungatur heredi ſcripto habenti jus antiquum,
puta ſtilo ex patre, conſequenter heredi ſcripto non
habeate jus antiquum, negari ſtilo debet. Fallatur
& qui jus antiquum quod ex Papia conferret liberis
& parentibus ſtolis relatum heredibus ſcriptis, veluti ſtalſa
interpretatione conferrant etiam parentibus alienis, ut
hic ratione quod ab eis ſtilis ſtuis fideicommiſſum re-
ſtituam eſt, ſtilo deficiente, caducum non ſit. Quid
enim dicemus, ſi me extraneus heredem fecerit, & a
me ſtilo meo poſt mortem meam fideicommiſſum reſti-
tuerit, & ſtilius meus ſtilium meum ante me moriatur?
Non ſtilius meus ſtilio meo extraneo heredi ſtico? minime
vero. Et in legatis ſtilo relictis, quod ſtamus patri ut
heredi reſtituere rogatus ſum ex ſtilio relictum, ſtilio
ſtilio meo, ſtiet in dubium ab eodem fideicommiſſo extra-
neo relicto ſi heredi ſcripto tuitore ſtilio data, ut initio
poſtili, diſtinguemus utrum ſtilio ſtilio meo poſt mor-
tem ſtum reſtituere rogatus an extraneo. Pronuntiente
enim patre extraneo, ſtilio ſtilio, præmortuo ſtilio, non
item. Et quod ait l. 21. Omnimodo hoc eſt, non de-
gatum tantum patrem retinentum, ſed etiam, quod
reſtituere heredi ſcripto. Baſilica non ſtilio. Omnimodo,
habent τὸ καὶ. Difficilius erat in hereditate, quorum
non idem dicemus ſi pater extraneo rogatus fuerit re-
ſtituere hereditatem. In legato autem hac diſtinctione
non utimur.

CAP. XXXIX. Explicatur l. cum pater, 8. ſi filia, ff.
de leg. 2. & l. generali, §. 1. ff. de vulg. leg.

FIlium rogavit teſtator ut cui vellet ex hereis pe-
dia cum moreretur reſtitueret. Vixa uni ex eis
prædia donavit. Donatio hac definatio eſt, non ele-
ctio, qua ſtilio ſtolius dotata eſt in tempus mortis ſtilio
his verbis, Cum moreretur. Igitur omne ſpatium vi-
te liberum eſt ſtilo ad eligendum uſque ad mortem,
B & quamſtilio mutare voluntatem poteſt, electio ſtilo definatione eſt, non pro electione certa. Dies fideicom-
miſſi eſt incertus: & quæ igitur ante eum diem ex-
ſtio fit, eſt patris, non heredis potefi, l. 67. ff. de leg.
2. Et hæc eſt ſententia l. cum pater, 8. ſi filia, ff. eod. in
quo particula Nam ſuperioris dicti differtia eſt, &
veluti ſuppoſitionis, hoc ſenſu, Deſtinavi quidem
poſſe per donationem unum ex his, qui inter ceteros
fideicommiſſum habiturus eſt non eligente matre: qui
fane præferetur ceteris, ſi mater in ea voluntate per-
ſeveraverit uſque ad mortem, & ſi matri ſuperſtes fue-
rit. Nam ſi vivo matre moriatur, ceteri qui matri ſu-
pererunt omnes ad fideicommiſſum admittentur, ſi
mutaverit voluntatem mater, inanis erit donatio. De-

stinatio igitur portius est quam donatio vel electio cer- A
ta. Accepi virum dodissimum legere, *Non in rem do-*
stinatio dirigi potest qui fideicommissum inter extraneos hu-
iusmodi non sit, addita scilicet negatione, & hoc sensu,
Donationem mariti pro fideicommissi restitutione hu-
bendam non esse, quod porturit destinari is, qui die
fideicommissi cedente, forsitan fideicommissi capax fu-
turus non sit. Quem sensum non admittunt hae verba,
Remotis mariti electione. Nam eadem ratio intervenit
facta electione, si est, sive non elegerit mater, sive
elegerit, non vetuit inter extraneos qui die fideicom-
missi cedente, fideicommissi capax non est. Illis ver-
bis destinationem separat Papinianus ab electione do-
nationis certa, & hoc dicere non recte fieri ante mor-
tem, illam scilicet fieri ante mortem, dummodo is qui
destinatur, & ex numero eorum, qui nulla facta ele- B
ctione, simul ad restitutionem invitantur. Difficilior
est Claudii ad Scrvolam nota in *Igenerali*, § 7. *ff. de*
ususfr. leg. hiusmodi, Non credidit ipsum ususfructum
in vicem portionum hereditariarum, secundum pro re-
prehendione accipit Accurfius: alii certe rectius pro in-
terpretatione mentis Scævolæ, ac proinde: Non credi-
dit, inquit Claudius, id eft, non recte credidit, ut
in *l. Lucius*, § *filiam*, *ff. ad Treb.* Ex alias de eodem
fatto conflictus ita refpondit, Scævola, fcilicet. Sed qua
ratione interpretatur Claudius Scævolam sententiam
liquet. Docuerat Scævola eodem libro fub ususfructus
nomine proprietatem legatam videri ea ea fpecie quæ
proponitur *l. 15. ff. de usu & usufr. leg.* Unde quæri pote-
rat an etiam in fpecie *l. generali*, § 7. cum mulier u-
fusfructum bonorum fuorum matri fuæ legatum, poft
mortem eius ad liberos fuos pertinere voluit, vel ad
eum qui ex his viveret, videretur ususfructus eis
vice proprietatis deftitæ, ut quemadmodum cavit ufum-
fructum ad eum pertinere qui ex liberis fupervivere,
voluerit etiam ad eum omnium bonorum proprietatem
redire. Et Claudius noluiffe hoc definitum, vel ex
eo apparere dicere, quod Scævola non definiffet hæc
des fcripfiffet, atque ita proprietatem inter eos ex æquo
divififfet, non etiam voluiffet fubftitui eum eamve
redire eius ex his fuperviveret. Igitur recte refpondiffe
Scævolam, mortuis fruftuaria, ufumfructum non ad
filium filiam redire, quæ fola ex liberis fuperfit, fed
etiam ad alios proprietarios, nempe ad heredes alio-
rum filiorum, qui viva fruftuaria poft obitum matris
hereditatem decefferunt. Nam ut vedi utilitatis non
poteft nifi proprietati, *l. fi ususfructus*, *ff. de jur. dot.*
& confequenter nec cedi uni tantum ex dominis pro-
prietatis, nec nifi proprietati univerfæ, ita non poteft
non conftolidari proprietati univerfæ, & qui fecus ca-
vet, nihil agit. Pretiffime ergo refpondit Scævola, ad
eos redire ufumfructum apud quos proprietas effet pro
portionibus hereditariis, non ad filium folam, quia non
credidit ad eum filium proprietatem bonorum pertine-
re, & ex ftatione ufusfructus portionum hereditaria-
rum, id eft, proprietatis formam conftituendam non
effe, quæ conftituta fuerat jam femel inito adfcripti-
partibus jure. Aliter & veftius hoc explicatur *lib.*
XXIII. *h.* VIII.

CAP. XL. *Explicatur ea lex De usu, & usufr. & pop. fubft. I. qui plures heredes, I. ubredi*, § *ult.*

IN fpecie *Cqui plures heredes*, *ff. de usufr. & pop. fubft. I.* A
plures extranei heredes inftituti & invicem omnes
fubftituti funt, qui fubftitutio vulgaris eft, & unus
eorum poft adítum hereditatem deceffit, mox alter re-
pudiavit: & refpondet Papinianus, fuperftites folos qui
adierunt in portionem repudiantis venire fubftitutionis
jure, non etiam heredem defuncti coheredis, quia fin-
guli invicem fubftituti funt, & omnes omnibus, & in
omnem caufam, id eft quicunque ex caufa vacaret por-
tio cujus cunque, & ii tantum qui heredes exifterunt
directo, non per fucceffionem. Nihil igitur abradere
eis poterit defuncti coheredis heres. Et hanc commu-
nem interpretationem ad Papiniani refpondum facile
recipio, tum quod omnino per fimile Pauli refpondum
legam in *l. Lucius*, § *ult. eod. tit.* tum etiam quod ita
potius interpretetur Papinianus refpondum, ut non adita
hereditate defuncto uno ex heredibus, ceteris in fub-
ftitutione alter qui repudiavit partem non faciat, ad- B
mittant poffint magis ut acquirant, quam non refpuere ut
nimis acutum: nam etiamfi verifimum id fit, tamen
verbis Papiniani non congruit. Opponit enim fuperfti-
tes defuncto: Controvertam igitur potiùs facile inter
fuperftites & cum qui ex perfona defuncti veniebat
in partem fubftitutionis, fuperftitibus fibi totum vin-
dicantibus, ut ut in *l. 10. eod. tit.* Ait illi quorum fuperftites
ei qui repudiavit, cum tamen & hic fuperftes fit.
Et etiamfi concedamus controverfiam effe inter eum
qui repudiavit & ceteros qui adierunt, cur potius
controverfiam eam effe putnus de portione ejus qui
defuncti non adita hereditate, quam de portione vi-
venti, a qui vel omiferit hereditatem vel repudiave-
rit? Eadem ratio *l. coheredi*, § *ult.* quod vitium fub-
effe videbatur fubftitutioni pupillari, corrigitur inter-
pretatione. Vitium fubeffe videbatur hic verbis, *In lo-*
cum patremve ejus, cum quod eis fubftituere videretur
patet tantum pupilli bonis, hoc quafi ne dixeris, fed
e contrario potius quod fuis bonis tantum, non etiam
pupilli. Nam verba ea funt fubftitutionis vulgaris non
pupillaris. *Locum quis*, § *Sejum*, *ff. die leg.* 3. *l. ult. Cde*
her. inft. Videtur eoque his verbis, *In locum patremve*
ejus, fibi potius quam filio teftamentum feciffe pater.
Sed non ideo minus tamen rutum eft teftamentum pu-
pillare, cum etiamfi ita dixerit pater, *Titium nobis Ti-*
tium heres efto, quæ tamen verba evidentius vulgarem
fubftitutionem expreffiora videntur, conflet tamen effe
fubftitutionem pupillarem, *l. eod. tit.* § *fi pater Sejum*,
& qui filio, *ff. de bon. poff. fec. tabul.* ut non male M. Tul-
lius in *Topicis* inquit, fubftitutionis pupillaris formulam ex-
poluerit in bonæ mentis, *Si filius ante mortem juris*
in tutelam fuam venerit, tu mihi heres efto: nam etfi pu-
pillo heres scribat fubftitutum non patri, proinde tamen
habetur examine in ætatem legis Falcidiæ atque *Si pu-*
tris heres extitiffet, *l. 11. § fi filio*, *l. qui fundum*, *l. ult.*
ad leg. Falc. Bene tam his quam illis verbis, licet fub-
ditum bona patris fola deferantur, tamen compabit
etiam pupilli bona, cum fubftitutionis condicio exite-
rit, exemplo heredis inftituti ex re certa, cohærede
non facto qui tamen bona omnia vindicare poteft ca-
fu refiduí ad fe grabatæ caufam extenfiani.

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM *LIBER UNDECIMUS.*

CAPUT PRIMUM.

Defenditur fcriptura Pand. Flor. quibus diebus locis.

OVEANUS in *l. 4. § 3. ff. de off. pro.* legendum putat, *Svvarros ferunt*, non *Svvarros fenus* cum opinioni facile credant nonnul- B
li, ego non poffum affentiri. Vitio enim loco illo Suas, id eft, propinos & domeftícos opi- nionis multitudo, qui exteri po- tius quam fui funt proxími&ibus, & Suorum nomine feio nunquam fcripta reperiri. Sed fcripta reperiuntur fenore *fenus* in *l. 11. ff. loc.* Suis, quo nomine ibi etiam ferri fignifi- cantur, opponuntur hofpites, Quod tales, inquit, ha- bueris vel fuos vel hofpites. Ubi quidem etiam te- mere emendarunt, Servos. Sed Flor. recte. Suos, ut Baffilica confirmant, in quibus ita eft, *O quibuscunque apellatur rus Ulmi aut vulgo vernaculus*. In *l. 8. § qui dedicetur*, *ff. quemadm. teffa. aper.* in præterito tempore fcriptum eft, Si liquerit, ut pluit & lucit Varro *lib. VIII.* feribit Latinus ufurpaffe in præterito ita ut is producerent, quod in præfenti corripitur. In *l. 9. ff. ad leg. Cor. de fal.* nummos ftagneos habent Pand. Florentinæ, item et Plautus apud Feftum. *Mortuicinas carnes videre in macello ajo*, quæ tamen verba evidentius vulgarem fubftitutionem expreffiora oftendunt, conflet earum effe fubftitutionem pupillarem, *l. eod. tit.* § *fi pater Sejum*, *& qui filio*, *ff. de bon. poff. fec. tabul.* ut non male M. Tul- lius in *Topicis* inquit, fubftitutionis pupillaris formulam ex- poluerit in bonæ mentis, *Si filius ante mortem juris in tutelam fuam venerit, tu mihi heres efto*: nam etfi pu- pillo heres scribat fubftitutum non patri, proinde tamen habetur examine in ætatem legis Falcidiæ atque *Si pu- tris heres extitiffet*, *l. 11. § fi filio*, *l. qui fundum*, *l. ult. ad leg. Falc.* Bene tam his quam illis verbis, licet fub- ditum bona patris fola deferantur, tamen compabit etiam pupilli bona, cum fubftitutionis condicio exite- rit, exemplo heredis inftituti ex re certa, cohærede non facto qui tamen bona omnia vindicare poteft ca- fu refiduí ad fe grabatæ caufam extenfiani.

CAP. II. *Omnes fervientes prædiorum perpetuas caufas habere, Aquæ jugis & vivæ. Muriæ.*

LEx *Fortasse*, *de fer. urb. prad.* docet, omnium fer- vitutum caufam perpetuam effe debere: & perpe- tuam effe non continuam, affiduam fine intermiffione, fed naturalem: Quod naturaliter fit, videri etiam effe perpetuum, tametfi non fiat affidue, vel teffe Ariftotele *I. De demonfl. cap. VII.* propterea quod natura cauſa cer- ta & perpetua eft: atque ita aquarum ductum caufam effe perpetuam fervitutis ftillicidii vel fluminis immit- tendi, etiamfi non fluat affidue, quod pendeat ex na- tura res haec atque ita interea & pluere poffit, utique non pluo- re non poffit. Ea quæ manu noftra fiunt non videre ge- pertus fieri, quod eorum lex neque certa fit neque per- petua: ideoque ut ex imo putem conclavia mea mihi li- cet probrium pavimenti per fonarem in aedes vicini im- mittere, licet jus quidem hoc perfæpe concedi poffit, pradio tamen hoc fervitus imponi vel adquiri non po- teft, quia erat cauſa conftans & naturalis non eft. Eadem- que ratione aquæ duftus conftituti ex flagno non poteft, quod fic hæc aqua ftatim & collectitia non naturalis: nocitus, non viva. Ulpianus, *Stagnum* (inquit) *eft*, *quod tranquillum continet aquam ideoque flagnantem*, *qua quidem aqua plerumque hyeme augetur*, id eft, ex imbribus. Seneca, *In plano concretur & ſtagnat*: cogitur, non fluit. Colli- gitur ex imbribus, ex his fonte natiua eft. Syrafius: *Stagnum*, ἕλος, ἢ λίμνη, ἢ τὸ ὕδωρ ἑστὼς ὅταν ἐκ πηγῶν ἀνίῃ, ἢ ὄμβρων. Sed & ex lacu adjicitur aquæductum concedi non poffe, lacna puta vel lacuna quæ vivam aquam non habeat. Nam ea lacu vivo & perpetuo cur non poffit? ut ea navigandi, *Lacus*, § *ii. ff. de fer. rufi.* quod itinere defini- tum addendo aquæ ductum, *l. 1. aquæ*, *l. 8. aquæ*, *ff. de aqua quot. & aft.* probat & recte in *l. 1.* De fonte, ex lacu, piſcina, pu- teo, aquæ hauftum concedi non poffe, fi aquam vivam aquo habeant. Id intereſt, quod aquam vivam, non minus ex eo quam ex fonte aquæ hauftus concedatur, *l. 1. § loquitur*, *ff. de aqua quot. & aft.* Nam & fons eft manalis rapidus. Idem dicitur inter fine per- ciftema certa non idem: quia aquam vivam ciftema nunquam habet. Sed neque ex puteo aquæductus ut concedatur, ut ex fonte patet, licet perennem & vivam aquam habeat, quia ita fubterfa eft, ut deftituere extra terram ufu effe non poffit, *d. § loquitur*: & hoc dilat fons a puteo. Fons eft in fumme, puteus in ime. Pi- nius in *epift. Puteos ex potius fontes habere*, *fant enim in fummo*. Ex fonte aquæ duftus vel aquæhauftus conftitui poteft. Ex puteo aquæ hauftus, non aquæductus, ex eo- nis habet aquam vivam, omnis fons habet. Et qui puteus aquam vivam habet, elegantes jugis puteus a Ciceronc, quia & aqua jugis, quamvis interdiu, jugis autem quæ pe- rennis, vivus, naturalis eft. Opponitur a Salufto pluvia in *Jugurthino*. Seneca in *l. Nat. Quæft. Non cenſebam effe nec tollendum hominem, fed quod dies fatis vivum aquam*, & dicitur vivus eodem fenfu quo Virgilio vivum faxum, vivum flumen, vivus lacus, & viva terra, id eft naturalis. Hoc vero aqua fola vitus veteres in facrificiis quidem putarunt, qui refiduitur a Feſto, dum marius defcribitur ea eſſe, quæ fit ex fale fordido in pila pinfaro, & in olla fictilem confecto, & ceteri, cui virgines Veſtales aquam jugem vel quamlibet, præterquam quæ per ftillulas venit, adjecere

Et quo loco emendandus est alter Varronis apud Nonium A in *Senectrix* contra. Unus flamen & fubtemen accipit pro filo feminis vel fubtemnis caula putato: quod certe, ſi lana legerur, legato contineburne. Alter propric pro eo quod iam eſt in tela contextum, quod non contineburin: laue enim finis eſt quoad uſque ad telam perveneric. Sed & hoc veſtimentorum legulo non contineburur, ut eſt proditum *Craſſipenorum*, ſi de *aur. & argent.* eum nequedum plane tela ſit. Utroque loco Flor. habent ſubtemen, recte, non ſubtegmen. Id enim eſt ſubtemen quod ſubeſt ſtamini. Vet. interpres Terentii, Subtemen dictum ab eo quod ſubeſt ſtamen, & Gloſſe, *Subtemen, κρόκη ὑφάντου*: & Lucius apud *Nonium*, ut in manuſcripto habeo, *Pars ſubtemini panno eſt*. Ubi certum ſignificare Nonius declarat involucrum tramæ, eundemque per deminutionem vocari panuclum. Sic enim & idem Gloſſe, *Panuclum* habent, non panulum: & Iſidorus Hiſpalenſis etiam ipſe panuclum ſive panuculum, non panellum, dicere volunt cum ita ſcripſit. *Illuſio τραύλισις, ἀφ' οὗ πάνυ οὐ δι' ἀκριβείας ἐρεῖ*. Hæc cum ſcribertem, alius mihi occurrit volvenri librum Nonii, locus valde depravatus, quem hic liber facile recipiet, quus maiorem partem dedicavi liberalibus, quæ nulli tenuere meliuscula quam Muntus, Brutus, Labeo, tenent etiam nulli melius hodie quam qui eadem, qui illi juris arte prudiri ſunt. Iterum Nonius illo loco teſtimonia dat dicentium imberbes pro imberbes, non contra (quod etiam probatione nulla indigebat) dicentium imberbes pro imberbes, aut imberbes pro imberbem. Et *Imberbi, ſine pilis, imberbes*. Lucilius *lib. xxv. Imberbi androgyni, barbati mariti-cidæ*. Varro *ep. ad Fabium, Quod fuit Staturium ſimiles pueri, qui imberbi tonſi ſunt idemque eminuti*. Quod Nonio Lucilii hodie præmittitur, *Maximus ſi argenti, obſcripſit ex frequenti gloſſemate Nonii de verbo Sexcentum. Verum ut ad rem redeam, ſi copi & finium, quod in *Iſi. cui lana*, §. *ult.* ſcriptum eſt, purpure appellatione etiam ſubtemen ſubtum continere: id eſt ſubtemen ſtamen ſubtexere poſſe. Paulus negabat contineri lanæ appellatione, ſi eſt ſubtemini panum, nondum tamen contextum vel dexextum.

B

C

D

E

F

tarius poſſet, & reſpondentur poſſe, quod pocula dicantur, non tantum unde potetur, ſed etiam omnia potui parata. Poſſum etiam his ſpectubus adjici urceoli, ut quemadmodum in argento habentur potorio, *lo. de genus, & de aa. & arg. leg.* habeantur & in poculis, quamquam ea etiam non ſumatur, ſed fundatur vinum vel aqua. Separat a poculo Varro his verbis, *Cyathi, quod eſt pocula genus: & urnullum, quod eſt urceoli genus vinarii*. Male autem Alciatus in *Cuiacenſe*, pro cognato, abnenum, & falſo Varronem deducere trullum a trajiciendo: male etiam vulgo interpretes, quod falſo, ut docui, colligunt ex *l. de Sejo*, confirmant ex *l. ſi cui ſſ. de leg. 3. & l. ult. ff. de trit. dot.* Nam ea quæ acceſſionibus loquuntur ut de peculio & vaſe, quorum unum ferre, alterum vinci poſſit: ea quæ tametſi in hereditate non ſit, debetur tamen ex peculiari aut legata eſt. Lex Sexe loquitur de qualitate & ſubſtantia certa. Idem male conſummat in *Leptoſtaſio, ſi quidem, cod.tit.* que de genere uſus eſt, argento pura eſcaria legato, an & id argentum debeatur quod fuit in prandio ubi, id eſt, quo patrefilias, & potabat, & edebat veluti calix argenteus: Nam & hoc (auctore Varrone) calida puls apponebatur & calidum bibebatur: ubi verbum, Appotabatur, emendatione, calida dapis, ut ſuſcultemus non partitur. Poſſe autem calidum veteres refimonio eſt quod de differentia cacubi & abeni poſſumus eſt in *l. cum de Falcidia, ſſ. de vol. ſuper. leg.* Hoc aquam ad potandum calefieri, illo, id eſt, cacabo pulmentarium coqui, Varro de cacabo, *ollo eidum coqui*. Pulmentarium igitur & cibus idem, bubula pura, vel ſuilla, vel cafeus, quod veteribus Gloſſis πραμφάγιον, ut non male veros interpres Evangelii, πραμφάγιον, *pulmentarium*: qui etiam non fallitur in cacherbonii verbo, quo & Tertullianus utitur, & ſuriuam conferam eodem fenſu Corlius Aurelianus & Feſtus Pompeius. Poſſim numerari alia exempla probare nonnullum vetere nobis eum interpretem non eſſe. Sed aberravi jam nimis ab eo quod inſtio propoſueram: nec ſortitan tam aberrare, ſi, quod videor hoc opere conſilium propoſuerim, colorum agere, obbam vel obpam non omiſero, peculi genus, quæ apud Nonium Varronis quodam teſtimonio in bovarii ſententiam tranſlit. Locus reſtituendus eſt in hunc modum, *Ex defraudaſſe cumpanem, obuam loto oppoſſe, cum pernirem non indueere*. Et veteres quidem Gloſſe, obuam interpretantur eſſe vas quo bibatur aut portuis, his verbis *Ὄβυα ἀμφὶς ἢ ὃ πίνει ἄνθρωπος ὑπὸ ὕδατος*, ut recte Tertullianus in *Apologetico* mortua parcivi ſcripſerit ſilicernium, obbam, poliuſtorem. Idem Nonius alio loco obbam vas eſſe ligneum ſcribit.

QUod Pomponius ait *l. ult. ff. de legatum.* eum qui legatus Bithynis poſtulatus, condemnatus poſtea fuiſſet, quod ſandti habeantur legati, ei & innumeri alii auctores teſtimonio funt; adeo ut in proverbium illud abiiſſe veteres interpretes Homeri narrent, *ἀπόδεσθαι ἀγγέλους οἴκαδε*. Æmilius Probus in *Pelop. Legatum*, inquit, *jure ſatis ſuum ſe arbitrabatur quod apud hoſtes facilium eſſe conſueſſet*. Ubi hodie legitur male, *Facilium*: eſt autem hoc nia par & æquabile. Nam & vice verſa, contra ius gentium facit legatus, qui in legatione nimis facile adversus eos ad quos miſſus eſt, ut tres Fabii fecere ad Gallos apud Liv. & ea re (ut Livius & Plutus ſcribunt) jus gentium violavere, diſplicue dim Q. Fabio. Verbique illud, *Patrio hic ritu*, ad rebus ſacerdotes facilies judices ſuiſſe auctor eſt Varro, *lib. 3. De vita pop. Romani*. Nec mirum, cum ſandta ſint, ut divinus corpora legatorum. Nam & ea ratione, ratione optat fratres avales cognoviſſe de finibus & terminis motis, ut veteres hoc Gloſſis demonſtrat, a me primum indicata nec ſatis indignitione, *Arvales faciales, ei qui ſuos ſuperveterorum finium*, quod ſandti quoque habeantur & inviolati termini. Iuvenalis,

Ingeniet aut cumpum mihi & compascuus ager,
Aut ſervum effodit medio de limite ſaxum
Quod nec cum vetulo valuit plus ammus lidi.

Seneca in *Hippolyto*, *nullus in cumpo facer devotis agnus arbiter populus lapis*.

CAP. VI. *Ad l. Sejo, ff. de aa. & arg. leg.*

MAle vulgo colligunt interpretes ex *l. Sejo, ff. de aa. & arg. leg.* eum cui teſtator quidquam legavit pocali aurei, & nullum fit in hereditate poculum aureum, fint area vel argentea, ex his unum eligere poſſe. Nam neque hoc æquitas patitur, nec ipſa verba ſententiæ legata eſt, præſertim longe diverſa: Aliud enim pro alio præſtaretur, neque *l. Sejo* ita potuit non eſſe in hereditate pocula aurea, ſed non eſſe nili trullas, mobiolos, ſcyphos, phialas, quæ vaſa poſſint tantum eſſe aurea. Et ſane dubitatio potius ex eo pendere videtur, quod trullæ, modiolia, ſcyphi, phialæ non biberetur vino, ſed aqua, unde adeo non inferendi eſſe. Trullis, inquam, non ſumi vinum, ſed fundi in pocula, indicio eſt manubrium longum & cavum, quod fundendo vino accommodatum eſt potius quam bibendo. Varro, *Trullei manubrium eſſe ſolidum, trulla cavum*. Sed quia eis etiam ad bibendum abuterentur, non inficior: verum hi tempus ſuperavit, & non multo poſtea, non propriæ ratio patere, quam Paulus 111. *Sententi*. poſuit in argento potorio id ſpecieni pocilorum comparato, quanquam ut libanter, ſic bibendi. Dius veteres propria, non libenter. Ceterum trullas, qtas & bacrionas dixere, fundendo vino eſſe, argumento etiam eſt *l. taberna, ſſ. de reſtit. vel inſtr.* fundum in cenonem illas ait cenas habere trute tranſit. Idemque de modiolis & cyathis ut exiſtimem, nomine ipſo admonere, eis adnenſum vinum ſolicite in pocula fundi. Scyphis autem & phialis, licet poculorum ſpecicm haberent, raro eram utebantur ad bibendum, quod eſſent capacia nimis & magna vaſa, qualia partibus plerunque delphicine conuentur & abaci, quam fumeretur vinum, & cyphi anfati, *Latini §. ſi de arbitrio*. Quin igitur his vaſis non fumitur proprie vinum, dubitabitur an optione legata poculi aurei, & nullo inventu poculo in bonis, de his ſpeciebus eligere legatarius poſſit.

CAP. VII. *Ad l. ſi cui ſſ. de leg. 3.*

Ulpianus *l. 2. ff. de condic. ſine cau. Si fallo*, inquit, *veſtimentum lavanda condnxerit*. Lavantur creta, quo ordine quoque modo, præſcripſit lex Metella ſuprilonibus ſiliis. Nam & hæc res magnum habet cum a noſtre Plinio *lib. xxxv.* Titinnius Fullonibus belle ſullonum officium depingens verbis, quæ utique incorrupta hodie ut ſublcam non habeo. *Terra*, inquit, *fuit a noſtre Plinio

At quid est quod hircofo Trebatius adjungit strabone? Hic enim oculorum, non oris vitio laborat. Itaque lego Scabronem: ut si qui dentes aut gingivas alluvie fœtidas & spurcas habet: quod ejusmodi est vetustas fabres & scapres, novis fcabrities: & hoc quoque fortiun in iis erat, quæ de fcabro Veiii Festus fe præterviffe ait. Thurinos. *Quæ defidera alunnum, pavimentum, ſtipula, ſuppa atque inulus veſtitudine. Varro Manil. Æger dentiugeretur ac perreſt ſquale, ſcabre atque ulcerat. C. Aſſinius.* Comparatio illuvies, ut Trebatius, dum ait hircoſo & ſcabroſo vitium ex illuvie oris accidere. Ex illuvie, non inguvie, hoc eſt ventris, illud ſordium, ut Agrarius ait, unum a glutiendo, aliud a non lavando. Sed & Juriſconſultum obſcuratis terminare exemplo vitium, quibus Tiberio obſtitit, non abit ut opinemur. Rurſus non Iconiſmum in Iproſum mutemus, & ex voracitate fola, orix graveris odorum gigni iuteamur, quam etiam in leone Arifoteles non ex voracitate manare, ſed ex vi ſua, nec tertium quoque immaturiorem ſtrabonis in raponis. Nam & rapo rupior eſt non luror: & ſi quod in lurcone vitium orix, hoc ex anima interiore, *Diverſus ego Acoſtæ.* Eſſet igitur hæc ratione lurco morboſus: quod concreſſis tot emendationibus Trebatius tamen negarit. Budiæus in hanc rem ſcrutatus eſt, vel ſane pro *Ferebonem* legendum *Graſonem*. Gloſſæ *ſtercum* interpretantur *χρόνον*. Archigenes *apud Aëtium*, *τὰς τὸ σύμπτωμα ἔκπυλλε καὶ τὰς καταρροὰς ἀπόπλυνε* : inde apud Senecam pro *Paſſienus*, *Greſſienus*. A lurcone vero ſi ad edonem, non longe abiere: & quoniam apud Nonium emendatione, non longe etiam a puſillitate mea receſſero. Notantur enim illo qui absque camine vexant anonam. Vexat dardanarius frequenti coemptione & ſuppreſſione, quod crimen vexationis eſt. Vexat etiam numero & turba populus: vexant edones, epulones, collegiorum comes, ſed fine crimine. *Edones* (inquit Varro) *Romani & vorati dicebantur a vorando, & ita liber 7. De re ruſt.* Idem, *Collegiorum cœnæ immunes nobiles incolumes annonam, quod quidlo ante, Excandalizant. Quintilianus dictum, ſi quis ſcabrum & incondum firmum ſuppreſſum eſt.* Etiam hoc adjecit ad Pacuvii illum quem ſuperius attuli locum, quo ſtapes dicitur pro labore, alium addere Nonium. Sed *Ennii Andromache*: quem ſic reſtituo, *Scapreo inveſtita fuco atque ofreas*, & quæ ſequuntur deleo. *Quam exaperent*: pro quibus *Ennius*, *Quam excaperent*, deprivate & male repetita ex his Pacuvii, *Squalor exaperat*.

CAP. XI. *Confirmantur ex Baſilicis irrudationes & interpretationes quædam.*

Cæ Rediturem pignus poſſidere Javolenus ait, *Ideſt, ſi fide uſus eſt*, ſuſcepto adeo ut adici poſſit & poſſeſſio ebtinuit. Ubi adici docuimus, illud eſſe quam accedere: hoc Baſilica confirmant, ita quibus ita eſt, *διδόναι καὶ παραδίδοναι τὸ πρᾶγμα ἀντὶ*. In eadem titulo 33. ſuper verba ſic ſcripta poſſeſſionem naſtus quis, poſtea fuerte coeperit, & poſſeſſio & cauſa eadem duret. De hoc quod percurio Pomponius habet, quidnam dum interdicto quoque *Uti poſſidetis*, furioſi nomine rede experiatur, & hoc Baſilica convincio probat, quæ eſt huiſmodi, *ἐὰν τις τὸν τοῦ ἀνεπιτηδείου κρίνῃ ἐπίτροπον, ἀναιρεῖται ἡ ἐπιτροπὴ, καὶ ἔσται ὁ τοιοῦτος ἀνεπιτήδειος ἐπίτροπος τοῦ τὸ τοῦ ἀνεπιτηδείου ἐπιτροπεύοντος πρᾶγμα ἐν τῇ ἐκείνου ἕξει*. In 12. 5. pro. ff. de fur. etiam ſi jam olim fatis, ut mihi quidem videtur, evidenter probaverim ſtibaris negatione ita eſſe legendum. Et ſic ſi ut teneatur furti & actione furti ex edicto. Sed ei reſpondent emendationi auctoritatem Baſilicum tribui ſatis, quæ ſic habent, *Καὶ ἐκεῖ ἐπιζητοῦσιν εἰ κατὰ ἀκολουθίαν ὑπάρχει τοῦ κλοπιμαίου τὸ φωτὶ*. In 1. 20. pro. ff. de fervorum. prima dotuit eſſe legendum hoc pacto. Idem

dicendum eſt ſi alteratum aditum ufumfructum legaverit: & ita quoque ſcripturæ eſt in *Baſilicis libr. 58. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἄλλου εἴτε ἐπ᾽ χρόνον ἔσπερ ἐπιφανείας*. In *l. 67. ſi quis, Aſpernetur, & de voluntate* ſcripturæ ſunt in *l. 51. cum duarum, ff. de ſtipul. ſervor.* ufuarii accipiuntur pro fructuariis: quod notandum eſſe cenſeo, ut intelligatur non *ſolummodo* tantum nomen ambitum eſſe, ſed etiam uſus, atque adeo eandem quæ in *l. 1. in. §. 1. ff. de uſu. & habi.* & de hoc nomine dubitationem indutti poſſe. Quamquam Cujacius ad *l. 1. in.* non ita eſſe, ſimplicius ita definio, proprietatem rei, ut poſſeſſionem, ſimus rei: & ita *l. 13. conf. tit.* Dominium hi, id eſt proprietas adjacitur. Veteres etiam nonnullum accepere pro convitio, & dominum pro eo qui convitium exhiberet. Cicero *Frumentaria, in cubicula ſolus, in convivia dominus*. & in eodem loco, *Argento dominus, ſupplex ſignis & tabulæ ſervum cruciatibus ſervavit*. Que lectio verißima eſt, ſupplex. Lagenitas enim emendatus, quæ & apud Nonium Marcellum effertur ita corrupte. M. Tullius in *Verrem Frumentaria, Adria argento dominus, ſupplex Lagenitas enim M. Tullius in Verrem Frumentaria. Argento dominus ſupplex*.

CAP. XIII. *Ad l. tores §. proinde, ff. de judic.*

Ut Lpianus(*) in *l. tores, ff. de judic.* cum in §. 1. edictum propoſuiſſet, quo omnis obligatio ex quacumque contractu fori præſcriptioni ſubtrahitur, mox intulit; Proinde & ſi merces vendidit certo loci vel diſpoſuit vel comparavit, debebit, nisi alio loci ea defenderet. Ubi conſuevit convenit, idem ſe defendere. Ubi diſponere mercedes idem fere eſt quod vendere. Ulpianus certe Demoſthenis interpres. Ὁ μὲν Δημοσθένης ἐπιτηδεύειν λέγει, ὁ δὲ Ἀριστοφάνης ἐπιτήδειον. Nec ſane quod ex Ariſtophane, & Græcis alii. Et enim veteres exponere, Quæ quidem expoſitio alia forte, obligationem nullam parit: ſed fieri poteſt ut expoſuerit unus promercis cauſa, vendiderit inſtitor, unde obligatio oritur adverſus quem non poterit agere, atque ita rede Ulpianus quod loci diſpoſuit, eodem etiam illum defendi debere. Et lego pro Videtur, Debebit: quæ menda eſt frequens ut Pandectis. *l. pen. de dolo. l. 3. §. ult. ff. de leg. 3.* Græci diſponere videntur accepiſſe pro permutare: in quorum libris ita eſt *τὸν κύριον τῆς ἐπιτηδείου ἐπιτηδεύειν, ἢ κατὰ τὸν ἐπιτηδεύειν*, quem locum ſic reſtituo, *ἐπιτηδεύειν*, quem ſignificat, ſi ſponendi verbum non admittit, & ſortitus error eſt in in Baſilicio loco, ut legendum *κατὰ τὸν ἐπιτηδεύειν*. Id vero quod ex edicto cauſa fecit Ulpianus, additione adhibita ita tempetat, ut ſi qua advena, dum tranſit, certo loci emerit aut oſtentum certo loci conduxtam habuerit, tum ibi cauſa fecit & debebit defendere, nec habeat jus revocandi domum. Deinde ſubjicit rationem differentiæ his verbis, ſicut arbitramur eſſe legenda. Nam ubi ſic verſi & conſtrum defendat, quaſi a vicario ac emit vel eo qui tranſverbatur vel eo qui *κατέστη*, & dariſſimum eſt quotquot locis quis navigans vel iter faciens delatus eſt, aut locis ſe defendere. Hæc ratio docet cur adverſus ſequatur domiciliorum actor qui cum eo contrahit, quia ſcilicet & quaſi cum vicatore cum eo contrahit, & ſecundum patriam ac locum quibus quis iter faciens, delatus eſt, his omnibus conveniri poſſit Scipionem victor ab eo qui *κατέστη*, id eſt, qui navigio præterveliter, & ab eo qui tranſverbatur, quod ſcilicet, ut *l. 3. ff. de in jus voc.* Viator igitur is eſt qui ſeu pedibus ſeu aut. Hi vero omnes quo loco tranſierint, etiam ſi quid ebiter emerint aut vendiderint, eo nomine ibidem conventri non poſſunt. At ſi ibi conſiterint, ut puta, ſi habitandum ibi aut pergulam, horreum, armarium, officinam conduxerint, licet ibi domicilium non habeant, quod eſt ſuum cuique verum & legitimum forum, de eo tamen quod ex loci contrahuntur, quaſi vero & legitimo foro ibidem con-

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 28.*

rit tamen, & *ſponte ſua, & ceteris*: & ita Cerci quoque *l. 50. Baſil. tit. 16 ad Edictum, γαμὴ τὸν ἐπιτηδεύειν μὴ κληρονόμον ἐπιτροπεύειν μὴ, εἰ δὲ τὸν τὸν τοῦτο ἐπιτηδεύειν, τὸν κληρονόμον τὸν κύριον ἐπιτρ*. In eadem lege, ut ini. *Si cum duarum, ff. de ſtipul. ſervor.* uſuarii accipiuntur pro fructuariis: quod notandum eſſe cenſeo, ut intelligatur non *ſolummodo* tantum nomen ambitum eſſe, ſed etiam uſus, atque adeo eandem quæ in *l. 1. in. §. 1. ff. de uſu. & habi.* & de hoc nomine dubitationem indutti poſſe. Quamquam Cujacius ad *l. 1. in.* non ita eſſe, ſimplicius ita definio, proprietatem rei, ut poſſeſſionem, ſimus rei: & ita *l. 13. conf. tit.* Dominium hi, id eſt proprietas adjacitur. Veteres etiam nonnullum accepere pro convitio, & dominum pro eo qui convitium exhiberet. Cicero *Frumentaria, in cubicula ſolus, in convivia dominus*. & in eodem loco, *Argento dominus, ſupplex ſignis & tabulæ ſervum cruciatibus ſervavit*. Que lectio verißima eſt, ſupplex. Lagenitas enim emendatus, quæ & apud Nonium Marcellum effertur ita corrupte. M. Tullius in *Verrem Frumentaria, Adria argento dominus ſupplex Lagenitas enim M. Tullius in Verrem Frumentaria. Argento dominus ſupplex*.

CAP. XIII. *Ad l. tores §. proinde, ff. de judic.*

Ut Lpianus(*) in *l. tores, ff. de judic.* cum in §. 1. edictum propoſuiſſet, quo omnis obligatio ex quacumque contractu fori præſcriptioni ſubtrahitur, mox intulit; Proinde & ſi merces vendidit certo loci vel diſpoſuit vel comparavit, debebit, nisi alio loci ea defenderet. Ubi conſuevit convenit, idem ſe defendere. Ubi diſponere mercedes idem fere eſt quod vendere. Ulpianus certe Demoſthenis interpres. Ὁ μὲν Δημοσθένης ἐπιτηδεύειν λέγει, ὁ δὲ Ἀριστοφάνης ἐπιτήδειον. Nec ſane quod ex Ariſtophane, & Græcis alii. Et enim veteres exponere, Quæ quidem expoſitio alia forte, obligationem nullam parit: ſed fieri poteſt ut expoſuerit unus promercis cauſa, vendiderit inſtitor, unde obligatio oritur adverſus quem non poterit agere, atque ita rede Ulpianus quod loci diſpoſuit, eodem etiam illum defendi debere. Et lego pro Videtur, Debebit: quæ menda eſt frequens ut Pandectis. *l. pen. de dolo. l. 3. §. ult. ff. de leg. 3.* Græci diſponere videntur accepiſſe pro permutare: in quorum libris ita eſt *τὸν κύριον τῆς ἐπιτηδείου ἐπιτηδεύειν, ἢ κατὰ τὸν ἐπιτηδεύειν*, quem locum ſic reſtituo, *ἐπιτηδεύειν*, quem ſignificat, ſi ſponendi verbum non admittit, & ſortitus error eſt in in Baſilicio loco, ut legendum *κατὰ τὸν ἐπιτηδεύειν*. Id vero quod ex edicto cauſa fecit Ulpianus, additione adhibita ita tempetat, ut ſi qua advena, dum tranſit, certo loci emerit aut oſtentum certo loci conduxtam habuerit, tum ibi cauſa fecit & debebit defendere, nec habeat jus revocandi domum. Deinde ſubjicit rationem differentiæ his verbis, ſicut arbitramur eſſe legenda. Nam ubi ſic verſi & conſtrum defendat, quaſi a vicario ac emit vel eo qui tranſverbatur vel eo qui *κατέστη*, & dariſſimum eſt quotquot locis quis navigans vel iter faciens delatus eſt, aut locis ſe defendere. Hæc ratio docet cur adverſus ſequatur domiciliorum actor qui cum eo contrahit, quia ſcilicet & quaſi cum vicatore cum eo contrahit, & ſecundum patriam ac locum quibus quis iter faciens, delatus eſt, his omnibus conveniri poſſit Scipionem victor ab eo qui *κατέστη*, id eſt, qui navigio præterveliter, & ab eo qui tranſverbatur, quod ſcilicet, ut *l. 3. ff. de in jus voc.* Viator igitur is eſt qui ſeu pedibus ſeu aut. Hi vero omnes quo loco tranſierint, etiam ſi quid ebiter emerint aut vendiderint, eo nomine ibidem conventri non poſſunt. At ſi ibi conſiterint, ut puta, ſi habitandum ibi aut pergulam, horreum, armarium, officinam conduxerint, licet ibi domicilium non habeant, quod eſt ſuum cuique verum & legitimum forum, de eo tamen quod ex loci contrahuntur, quaſi vero & legitimo foro ibidem con-

CAP. XV. *Ad l. quæſtum, ff. de ſponſalibus.*

Quæſtum, ff. de ſponſalibus. Gemindmodum de ſtipulatione quari ſolet, an ſi tomilis ſit, valeat ut poſtum, vel ut conſtituatur & de

& de acceptatione fmalitter, & de restatuento inutili, an valeat ut codicillus, & de fideiussione inutili, an valeat ut iussio, ita de nuptiis inutilibus quæritum inter prudentes est, an vim habeant sponsalium, ut si minor xii. annis in domum quæ maioris dotalis fit, non sint iustæ nuptiæ antequam maior annis apud eum dem esse cœperit, l. si uxor, §. si minor, ff. ad leg. Iul. de adult. l. minorem, ff. de rit. nup. l. 2. in fi. ff. de pr. cred. Sed quæritur an interim hæ nuptiæ sive deductio in domum hæc, pro sponsalibus habeatur. Et verior est Labeonis sententia ut nuptiæ intelligantur esse, nec sponsalia. Nuptias non esse scribit l. pen. ff. quæn. dies legat. l. quod vir, ff. de donat. inter vir. & uxo. Sponsalia non esse refert ex eodem Labeone Paulus in l. quæstionum, ff. de sponsal. nisi sufficiat nominatim fatta fuit, quo casu etiamsi præmurus in domum deducta fit puella nondum completis annis, duraret tamen sponsalia quæ præcesserunt. Sola deductio sponsalia non facit : & hanc sententiam Papinianum probat, libro fcilicet decimo Quæstionum, ut idem ipse Ulpianus adjecit, l. cum filiæfamilias, §. si quis sponsam, ff. de donat. inter vir. & uxo. Verius (inquit) quod Labeoni videtur, & a nobis & a Papiniano lib. 10. Quæstionum probatum eft. A nobis in d. i. quæstionum. Priores enim fuere libri ad edictum illi ad Sabinum. A Papiniano in l. datis prænisso, ff. de pact. dot. ibi ex lib. 8. pari ferme modo fenteniæ quædam. Delectabit horum locorum inter fe collatio, fi in ea ipsa studiosus erit. At videamus quibus verbis hanc quæstionem propofuerit Papinianus. Si filiæfamilias, Quæritum eft, inquit, apud Julianum, an sponsalia fint ante xii. annum, & interim nuptiæ celebratæ. Hic collatam nuptias Budæus interpretatur, quæ non retinebuntur in tempus pubertatis: quæ interpretatio innem hanc quæstionem de fupervacuam reddit. Nam fi dilata fint nuptiæ, nondum igitur fortunæ, aut pactum dotale, fruftra quæritur an juftæ fint, vel an pro sponsalibus habeantur. Et rectius Accurfius Gallicus, id eft contractus, dum non liceret, ut d. §. si quis sponsam, minorem annis xii. uxorem duftum, immaturum in domum quafi matris deductum. Collatio dicta nuptiæ celebratæ inter nullas. Illiterate tolluntur vel fatis intelligi vel. l. ex nuptiæ, ff. de impub. & aliis. collata, quod alii collocata : & ita collocatas nuptias poeta quidam dicit Claudianus, de Orat. Sed nec hoc ipsum : multi ille contumen ob collocandas nuptias, sibi ferebat.

CAP. XVI. *Burdones. Ornatrices. Hieronymus ornatores dicit.*

HOc loquio quarto causa, parata in l. item lagata, ff. de leg. 3. inter cetera demanstratur coutinos: etiam & ornatrices & fellatrices, vel fellatas, & tumentes & burdones. Hi qui burdones dicti, interpretantur, recte (ut arbitramur) intergerentes : eodem namque fenfu ad l. qui plures, eod. tit. in Græca Græcum, ἐμβαίνοντες τὸν ἵππον. Et glofſis quibus ἐμβάτης ἵππου Græce dicitur, in translatitium fecundi, Regium, Ut collum unus dominus burdonum. Quæ Stozomeni ad nicetam. Cuftodiæ funt burdones, & glofſis quibus ἐμβάτης ἵππου Græce dicitur, Mulus, Burdo. Et eofdem effe mangones opinor, cum vulgo & Cicero antiquior & Acro & Porphyrio, tum & Hieronymus & juriscon fpeciatim dicunt. Papinianus ad Severum, Mævio & Valiano affectis duntaxat fodreatum : Hieronymus ad Ephesios ibi ubi de Christo, ut mangones corpus capiat. Ibi vehis, Ferventur burdones, mangones. Et idem in Ecclesiasten cap. 10. Dignitate, inquit, perditur, cujus publicum est mangonis tenere, quos vulgo burdones appellamus. Et eos ibi ornatrices illud, Appicum mangonis vero, fed meminisse debet quo pertinuit, eadem lacunia cui Lucanus fcilicet pro ftitio. Ceterum longe aliter hodie legitur illa Hieronymi locus, nempe hæc modo, Dignitate perditur finitrix habitus fublimentur, quæ vulgo fabricas appellant, quibus verbis nihil eft fupervacuus. Quanta fupra in authenticum navigium plena lectio multa, quanta quotidie multa, necdum fi-

nem ullum mendorum video. Juvit me in eo Hieronymi loco reftituendo liber calamo fcriptus, qui expreffis fempet fidelior, & confulendus, fi copia fit, utique femper. Sequitur in d. l. item legata, uxoris etiam cuifa parata videri mancipia alia, puellæ forrafes, quas fibi comatas mulieres exornant : ubi legendum opinor, Quæsis fibi comas mulieres exornant : Hæ funt quæ cinnifones & ornatrices, l. legatis, §. ornatricibus, eod. tit. Feftus Arus qua ornantur uirire, Acus ornatoria Petronio. Ovidius, Tuta fit ornatrix, &

Vasa & ad ornatum pretio adhibenda cum comarum
Annulus, inserta non bene fucus acu.
Dulcia sint Lalagæ trifles amare capillos,
Turpes & infamem nulla puella vapor.

Galenus de Theriaca ad Pifonem: *horum ita homo ut reliqui animalia ad ea vita accommodatum ut capiant temperatum, & qui diversissima vita reliquis temperiis.*

CAP. XVII. *De arris & pactis nudis.*

ARras (a) dat plerumque emptor venditori. Et non impleto contractu cujus venditoria, arras vendtor reftituit in duplum, condictione ex lege, ut opinor. Non hoc potest legitima eft. l. contractus, ff. de fid. iuss. Non impleto contractu cujus emptoris, arras datas emptor amittit. Non eft difpar eorum condictio fi ve quæ. Item & emptor de fua quod dedit, amittit, & venditor de fuo dat tantumdem, alterum non dat, fed reddit. Et ita in locatione, & conductione, quæ & arrhis potest & arrharia dici. Arrharia quidem arram amittit locator duplum reddit, lege Rhodia, cap. 19. & in fponfalibus fponfus amittit arras, cui veluti emptor eft fponfa, & venditor fponfus, l. contractus, §. ff. de fid. & fponsal. Æqualis poma eft utrique. Inæqualis effet (i, ut Thurios obfervafle Theophraftus scribit *libris de Animal*) emptor pretium ultro deferentibus: ea quia dedit amitteret, venditor nolens pretium accipere, tantum daret quantum idcunque eft, propter quod quæ emptoris arras longe fuperabant. Sic & spon-

(a) Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 2. cap. 3.

fino caufa. d. §. si qui vina, l. 2. C. quæn. lic. ea emp. dif. non vindicantur, l. 3. C. eod. tit. ubi arrhæ pæne dictæ, quod contradum dicit. contrahitur, & Græci fuge arrabonicum contrahitam. Sed non eft novum ut idem fit pactum & contractus. Pactum prodicit ad nomen contractum, l. si unus, §. Idem dicimus, ff. de pac. Pactum nexile quod datione arrarum fumpfit effectum & pactum & contractus eft, idoque ex eo datur actio perfonalis non realis, ficut ex venditione, l. 1. C. 3. de ed. imp. & ita pactum divifionis aut permutationis aut dotis quod traditione effectum eft. Hoc ipfum venditione, & pactum & contractus eft. l. divifionis, ff. de pac. l. C. de rei ux. p. pac. l. 1. C. de pact. con. nec tamen ideo minus dicitur pactum, & advocatorum, & omnium fi per te fidum fpectetur : & generaliter omne pactum eft nudum, etiam pactum libri nuncupatorii dotemque l. 1. C. de rei. p. pac. l. 1. C. de pac. con. vel l. ult. eod. tit. l. 2. C. de pac. quæ in hoc eft fcenatio. Rebus certa lege datis, ex ea lege abfinere dari. Arrarum eft pactio non datur actio. Hoc ita procedit fi conventio pacti tantum nomine conferatur. Hæc conventio datæ rei lege certa, quæ datione fumpfit effectum, pars non pacti folum nomine conferatur, fed & contractus, vel contractus potius eft, cui ineft pactum : nihil refert præcedat an fequatur pactum.

CAP. XVIII. *De promereutis.*

SOleo coniungere l. 1. ff. de promerent. cum l. 15. ff. de pref. ver. una docet promifla indicio licito jure peti, alteri promereri. Promiuntur plerunque indicia comprehenduntur furti vel furtivi fugitivi, vel rei furtivæ per nuncupem, ut Curius Fortunatianus fcribit, antiquiffimus Jurisconfultus, aut per libellum publice propofitum. Apuleius de Mundi fyftemate quam tua prudentia investigationes publicitus edicere. Quod zenzo exaquatur his verbis, *Sicuti si fuga remedium non adhibeatur celeritate persecutionis fugitivus, fugitivi filium, illiteratissimus, nomine illo, cognomine illo loco, illum prædicatorem, descriptionem tui edicti mei ostendit.* Et fere fimilibus Venus quæ vetera Cupidinem apud Maficham.

Et ou tui cupidinem quæramus dilue Venus.

Quæramus, ἐπιζητήσωμεν, ἐκζητήσωμεν. Hæc prædicatio five proferiptio ei fimilis, pro publicne eft, ut & literæ, l. qui negotiis, ff. mand. l. 15. ff. de fund. dot. Proinde & Proculus ait, qui debeat inter arrepertibus & pararis. Hi funt qui Græce prosereuetæ dicuntur, quorum fcilicet beneficio & interventione inter dos cujus matrimonio vel venditio facta eft mariti, vel amicitiæ, vel judici conciliatius adjungitur, qua in opera dolum malum duntaxat debeat præftare. Aliquoin autem eft obligatur, etiamfi protreticus five philanthropum accepernt, l. 2. ff. de proxen. Ubi interim non eft exiftimandum philanthropi effe fcripturn per fraudem ejus philanthropi, quandoquidem recto cafu philanthropon Graci dixerunt, ut in Glofſis legimus Salisburæ five Salarium, προκρεσεῖς παρὰ τοῖς Σικελοῖς, Sicuti & Sicelis προκρεσεῖς παρὰ τοῖς Ἕλλησι, & 14. ἴσον τῷ ἀνὴρ φιλάνθρωπος. Plato autem xii. De legib. videtur velle ut non minus quam vendtori erifthmus examinetur proxeneta tenetur. Qui hoc fure non utimur. Probabilior autem eft illorum opera, qui nuptiarum contrahendarum, emcitur, pacis, fequeftres, & interpretes. Dum hoc facit fcilic non fit fraus inter arrepretes expediti poffunt. Ulpianus l. ult. ff. de fponf. Et fere plerunque, inquit, condemnatur interpretis perfona, ad eft proxeneta, expeditioner. Conditiones autem nuptiarum intelligit five fponfalia. Itaque facilius de eorum promiti jus datore prædicen ait l. ult. ff. de proxen. quod proprio nomine Græcos ἐμπολιτικὸν appellafle ait, quali interpretitum (quod eft ἐπιμελητικὸν, ut interpolatum) & parafitum &c. & facilius quam de proxeneticis eorum qui emptionibus, venditionibus, commerciis, contractibus, nominibus faciendis adhibentur. Effe enim in eo modum obfervatum fine caufa. d. §. si qui vina, l. 1. C. quæn. lic. ea emp. dif. non vindicantur, l. 3. C. eod. tit. ubi arrhæ pæne dictæ, quod contradum dicit, quod contradum dicit. contrahitur, & Græci fuge arrabonicum contrahitam. Sed non eft novum ut idem fit pactum & contractus. Pactum prodicit ad nomen contractum, l. si unus, §. Idem dicimus, ff. de pac. Pactum nexile quod datione arrarum fumpfit effectum & pactum & contractus eft, idoque ex eo datur actio perfonalis non realis, ficut ex venditione, l. 1. C. 3. de ed. imp. & ita pactum divifionis aut permutationis aut dotis quod traditione effectum eft. Hoc ipfum venditione, & pactum & contractus eft. l. divifionis, ff. de pac. l. C. de rei ux. p. pac. l. 1. C. de pact. con. nec tamen ideo minus dicitur pactum, & advocatorum, & omnium fi per te fidum fpectetur : & generaliter omne pactum eft nudum, etiam pactum libri nuncupatorii dotemque l. 1. C. de rei. p. pac. l. 1. C. de pac. con. vel l. ult. eod. tit. l. 2. C. de pac. quæ in hoc eft fcenatio. Rebus certa lege datis, ex ea lege abfinere dari. Arrarum eft pactio non datur actio. Hoc ita procedit fi conventio pacti tantum nomine conferatur. Hæc conventio datæ rei lege certa, quæ datione fumpfit effectum, pars non pacti folum nomine conferatur, fed & contractus, vel contractus potius eft, cui ineft pactum : nihil refert præcedat an fequatur pactum.

CAP. XVIII. *De promereutis.*

SOleo coniungere l. 1. ff. de promerent. cum l. 15. ff. de pref. ver. una docet promifla indicio licito jure peti, alteri promereri. Promiuntur plerunque indicia comprehenduntur furti vel furtivi fugitivi, vel rei furtivæ per nuncupem, ut Curius Fortunatianus fcribit, antiquiffimus Jurisconfultus, aut per libellum publice propofitum. Apuleius de Mundi fyftemate quam tua prudentia investigationes publicitus edicere. Quod zenzo exaquatur his verbis, *Sicuti si fuga remedium non adhibeatur celeritate persecutionis fugitivus, fugitivi filium, illiteratissimus, nomine illo, cognomine illo loco, illum prædicatorem, descriptionem tui edicti mei ostendit.* Et fere fimilibus Venus quæ vetera Cupidinem apud Maficham.

Et ou tui cupidinem quæramus dilue Venus.

Quæramus, ἐπιζητήσωμεν, ἐκζητήσωμεν. Hæc prædicatio five proferiptio ei fimilis, pro publicne eft, ut & literæ, l. qui negotiis, ff. mand. l. 15. ff. de fund. dot. Proinde & Proculus ait, qui debeat inter arrepertibus & pararis. Hi funt qui Græce prosereuetæ dicuntur, quorum fcilicet beneficio & interventione inter dos cujus matrimonio vel venditio facta eft mariti, vel amicitiæ, vel judici conciliatius adjungitur, qua in opera dolum malum duntaxat debeat præftare. Aliquoin autem eft obligatur, etiamfi protreticus five philanthropum accepernt, l. 2. ff. de proxen. Ubi interim non eft exiftimandum philanthropi effe fcripturn per fraudem ejus philanthropi, quandoquidem recto cafu philanthropon Graci dixerunt, ut in Glofſis legimus Salisburæ five Salarium, προκρεσεῖς παρὰ τοῖς Σικελοῖς, Sicuti & Sicelis προκρεσεῖς παρὰ τοῖς Ἕλλησι, & 14. ἴσον τῷ ἀνὴρ φιλάνθρωπος. Plato autem xii. De legib. videtur velle ut non minus quam vendtori erifthmus examinetur proxeneta tenetur. Qui hoc fure non utimur. Probabilior autem eft illorum opera, qui nuptiarum contrahendarum, emcitur, pacis, fequeftres, & interpretes. Dum hoc facit fcilic non fit fraus inter arrepretes expediti poffunt. Ulpianus l. ult. ff. de fponf. Et fere plerunque, inquit, condemnatur interpretis perfona, ad eft proxeneta, expeditioner. Conditiones autem nuptiarum intelligit five fponfalia. Itaque facilius de eorum promiti jus datore prædicen ait l. ult. ff. de proxen. quod proprio nomine Græcos ἐμπολιτικὸν appellafle ait, quali interpretitum (quod eft ἐπιμελητικὸν, ut interpolatum) & parafitum &c. & facilius quam de proxeneticis eorum qui emptionibus, venditionibus, commerciis, contractibus, nominibus faciendis adhibentur. Effe enim in eo modum obfervatum

A dum prudentis arbitrio. Nam lege certa prosenetici nulli dantur, ejus modus, nifi nuptialium conftitutione Graca quæ defideratur titulo primo libri quinti Codicis, fuppeditant Balfilicis a me præfatibuere inferius. Porro indicia & prosenetica, quæ communiuntur in dotalibus & eximiæ licito jure peti, etiam non improbe petuntur, promifta, adhuc in fallum protoria vel de dolo, fi dolus arguatur, non promiffis extra ordinem. Longe alio jure funt, quæ defideraretur promitta ab his, qui alienum quid jacere forte fortuna invenerunt, & dominio reftituerunt aut reftituere parati. Hæc enim non debet peti Ulpianus ait, l. falfus, §. falsus, ff. de fur. Sane de his quæ non dicere prætex extra ordinem, ut de prosenetica, de nuptiis, de hominibus & advocatorum, de mercede & officium aut medicorum jus dicere folet: & ordinario actio B deficit, qua nulla præcellit conventio inter dominum & inventorem. Hæc Ulpianus. Græcus quidam Græcus Ulpiano ait: quod confirmat Gregorius Thaumaturgus in epiftola ἐπιτροπικὸν τοῦτο τὸ συμβόλαιον ἐπίκλησιν φέρουσα, quæ longa eft, & ad rem non neceffaria, hic verbis nonnum integre edita, Τοῦ δὲ τὰ εἰκῆ ἐκπεσόντα κομιζόντος, ἐκείνῳ αὐτῷ τοῦτο ἀποδοτέον, ὃς ἂν μάλιστα ἐμφανὲς ἐκ τῶν ἐνόντων ἐπιδείξηται, ἢ ὅστις ἂν ἐξ ὁμολογίας ἢ ἐκ τοῦ ἐπιτηδείου τὸν κομιδὴν ἀποκτήσεται. Constitutio autem Græca, cujus fupra mentionem habuimus de proxeneticis fpecialibus, hanc eis modum impofuit, ut ne plus vicefima parte dotis & donationis propter nuptias prosenetæ nuptiarum fibi caveret poffit, ita tamen ut fi vicefima excedat ne libras auri. x. tantum libras fibi caveat. Itaque fi fuerit dos cc. librarum auri, x. fibi cavebit recte: fi ccc. atque x. non xv. fibi cavebit recte. Extra vero nuptialia nihil omnino prosenetæ petitum poffe. Verbi Conftitutionis relata funt in Balfil. hoc modo: Ἡ διάταξις βάλλεται τὴν προξενήτειαν γάμων, μᾶλλον δὲ τὴν ἁρπάζουσαν τὰ ἐκ τῶν γάμων ἀφορμάς, τὰ μὲν γαμικὰ δικαιώματα, σαφῶς ἐκείνοις, ὅσοις ἐστὶ ἐπιτρεπτὸν μείζονα τῶν ἑκατὸν λίτρας ἀργυρίου ἐπιδικάζειν, τὰ δὲ ἐλάττω ἢ τὰ ἑκατὸν λίτρας ἀργυρίου ἐπιδικάζειν, ὑπέρτερα τὴν εἰκοστὴν μέρος τῆς προικὸς καὶ δωρεᾶς, ἣν ἐπὶ γάμοις ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ ἐπιδίδωσιν, ἢ τῆς ἐπὶ γάμοις δωρεᾶς τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα, μὴ ἐπιτρέπειν, ἀλλὰ τῇ τοιαύτῃ ἐγκελεύεσθαι τὸν ἑαυτῆς ἀνδρα, ἢ τὸν κυριεύοντα τῆς οἰκίας, ἢ ἐκ τοῦ ἐπιτηδείου τὸν κομιδὴν ἀποκτήσεται

ri, ita fubiicit Ex di illud ſimiliter, τὸν δὲ ἐν ἀγρῷ ἐπιλαβόμενον τοῦ ἀγροῦ τὸν ἀγρὸν ἐπιλαβόμενον τοῦ ἀγροῦ, ut de ſervo Stichi loquitur Terentius: quam Platonis ſententiam Ariſtot. notat de his ſcribens, qui in contrahendo aliquem libenti ſtomachantur dandi aut ſolvendi praeſtituta die, his verbis, ἀοίκως ἔχοντα τὸν κέρδει ἔπεσθαι, καὶ ἀδίκως ἔχει τοῦτο τοιοῦτον τὸν κέρδει συναλλάττεσθαι, lib. VIII. Ethic. Eandem quoque Theophraſtus exprimit ita, Ἔδει δὲ τὸν ἀγοραῖον μὴ κέρδει ἕπεσθαι, ἀλλὰ τὸν κέρδει τὸν ἀγοραῖον ἕπεσθαι, ubi ſic vertit Budaeus: Sed ſi ſimiliter haberit quis alteri, (puta venditor emptori, vel contra) non eſſe aſſinem. Ipſum enim ſibi injuria cubitum amittere, apud Stobaeum ſerm. 42. At ipſe cervi ipſo. Romanus longe aliter ſe res habet. Nam & tradita res emptori fide habita de pretio in dominium ejus manſit ſic tum, ſi, quid venaliſe, ff. de contra. empt. & modo confeſſa obligatio confirmatur, & ſimiliter permutatio etiamſi ab uno tantum res tradita ſit, evincit initium obligationi praebet l. 1. ff. de rer. permut. Et retinendum quidem hanc quae fit ex una parte tantum, veluti de manu mes in manum tuam, intellexit Theophraſtus illis verbis, ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, non traditionem reciprocam. Quae tamen definitio vim traditionis perfectae non explicat. Nam ferri poteſt ut res cuius ea traditio perfecta non ei, de manu tua in manum meam tranſierit, nec etiam mox forſitan redditura eandem ipſam rem, aut dereliquitura, nec tamen ſit traditio. Et ſane verior definitio haec eſt. Traditio eſt dati poſſeſſionis, l. 1. §. de eſt. vel. l. 1. §. ſi res mancip. ff. de uſurp. ubi eſt ὁ δοὺς εἰς ἕτερον εἰς ἕτερον, dum ait eum qui tradi ſtipulatur, tantum tradi ſtipulari, id eſt poſſeſſionem dari, non proprietatem: Non enim proprietas dare dare nonnunquam uſurpari. Sed in uſu eſt, ut quemadmodum ait d. l. ſi rem, intelligatur ſaltum traderendi verbo, non tus. Nam & de dictione ſaltum per quaſi traderare: ita in Legibus ſcripturn prodidit Feſtus, remſpondere: & Accius apud Nonium vetuſti lectione, Remiſque nos propriores navem in ſaltum inviſit: adjicit Feſtus eodem modo in Legibus eſſe ſcriptum, endoque plorato quod eſt implorato, invocato ad auxilium: cum manifeſtum inclamato, pas feſtum: Pacem, aut magiſtratum, cum haec ſit vox legum directa, qua etiam pacificoſuli ununtur ſaepe quaſi legitima, ut & invocandi, d. l. ult. ff. quod vi, aut clam. Non praetermittam etiam quin de libertate, fed etiam cum alia de re agunt: ut l. 4. §. ult. ff. ad leg. Cor. de ſicar. Antiquiſſimae leges Regiae pleraeque dicebant eodem ſtylo: propoſito eſſet adiecta. Si parentem puer verberit, eſſe ploratſit, puer Nonius parentem ſerire: itemque lucalare. Pro endo autem ſcripſit etiam dixiſſe Indus, non ſolum ſcripturam, cum Glofſa monent, indueſſe eſt, ſolvere ſcribi, & repugnant multi vetuſtum poetarum loci, quos mutando corrumpere religio eſt ff. & nunc praeter alios Lucilii nondum caſtigatus, caſtigandus autem hoc modo apud Nonium in explicatione verbi conſelebrare, Multis indu locis ferminibus conſelebrarunt.

CAP. XX. *Labarum. Cum obrum. Collegiati. Curſuma.*

LAbarum ſive laborum quid ſit docui lib. XXIII. Codicis ad de poteſtate Iuſtiniani. Tertullianus ante eum verſipelli appellationem in uſu non fuiſſe, alio certe loco Apologetici, *Sybarne vexillorum & laborarum*, veteres Codices habent, Carnifex pro laborarum, ut Munificus Felix, *Signa ipſa & ornatus vexillarum*: & inde ſignieri & cantabrari, l. 2. C. Theo. de collegiatis: quibus adjungunt ſic Virtutari & Neneſtaci & collegiati. Et collegiati forſitan illo loco, qui Tertulliani libro *De ſpectaculis*, *agonum collegiatis muneribus*. At lib. XI. Cod. tit. 1. Nec. de fer. Theodoſ. fol. &c. quod eſſet curcuma deficit. Audivi poſt ex Iſidoſacio levicio erui curcumam eſſe Sandalium. Sed adquieſco Heſychio magis qui curnum, quod genus eſt ornamenti equeſtris vilius tenuis, ferri tamen vel oreo vice, curcumam interpretatur his verbis, ὁ κρηνὸς, ὁ κρηνὸς. Quem lotum mihi indicavit Emmondus Boniſidius collega meus eruditiſſimus, qui ad rerum juris cognitionem ſummam adjunxit peritiam trium linguarum, ſimul ac pietatem & morum integritatem exiimiam. Hunc, ſi maturens roget quod olim Ariſtoteles, ſolum habeo ex his qui modo quidem jus civile publice profiteatur, quem diſcipulis meis oſtendere poſſim.

CAP. XXI. *Funeris ſumptus. Area. Siliceorum. Autorum veterum loci quidam emendati.*

EX *Funeris*, ff. de religiof. funeris eſſe docet odores & unguenta quibus corpus ungi ſolet, ut l. 7. §. illud *plane*, ff. de in jus vocan. & adjicit gentium loci ob defunctus humatus eſt, ut l. 14. §. *funeris*, eod. tit. ac praeterea ſi qua veſtigalia ſunt (hic enim eſt flos. ferarum & Ballicis) id eſt, quae in tumulo ſepulturae corpus ex uno loco in alium perferur. Sed haec veſtigalia voluntur l. ult. C. eod. tit. quae dicitur de Lautonocodice, verbis in Graeco expreſſa his verbis, Βασιλικὸν δ. 59. Ἐν ἀλλοῖ τόπῳ τοῦτο τοῦ ἀλλοῖ τόπου τοῦτο τὸν ἐκκομιζόμενον ἐκκομιζόμενον ἐκκομιζόμενον. Sequitur in d. l. *funeris*, vel ſarcophagi & veſtium: ubi Graeci veiterur legiſtae veſtiaria, non veſtura, qui ſic id omne vertunt, Καὶ τὰ ὑπὲρ τὸ ἐν ἀρχῇ, ὃ ἐν ὑπὲρ, & τὰ ὑπὲρ. de *funeris*, veſti ingulare marmor, id eſt ſarcophagus five ſoria, ut ibidem etiam Graeci exponunt, eodemque nomine autem lapidem, l. 7. l. Dirs. eod. tit. plebeum ſepulchri genus. Lucanus VIII. *De vilem Magno plebis patrimonia cernat*: & Cenotaphia *Conſervare non patrimonia locabat in arcas* & Seneca *Ineius* 13. Epiſt. His non adjicit circumpotionem. An quod fuerat ſubſtas XII. tab. ff. Sed ſuperſtitem ſubſtas habitas, accuſat tamen, neque illa abſtinebatur, & ſine illam ſi uſu receperit populus, etiam funeris eſſe diverſa recte: quam nemo melius quam Varro Merkilianis *Eumenidibus de Mercurio*, ubi Nonius interpretate ita legatur. *Funus exequiarii laute ad ſepulchrum autopſia nunc Silicernium conficiunt*, id eſt, *vocabuntur, quo prove ſepulchrum ſilicernium conficiunt*. Et Silicerni quidem veriverebrum hoc videtur liber Gloſſematorum antiquus adhere, quod in ea nullo lumine accenſo ſepultus ſuperſtitem habitat, accuſat tamen. Sed *Silicernium* ſubſtantive *ſilicernus* pro *ſenex* in *ſenibus* & *ſilicernium* pro *ſenectute* in *ſenibus* dixere. Addam & alios apud Nonium auctorum locos nondum emendatos. Ex *Merkilii Varronis Eumenidibus de Mercurio* ſi, haec verba referuntur: *Nam ut arquatis & lutea quae non ſunt luteo videntur, ſic infanis ſane & furioſi videntur eſſe reſipere*. Sic legendum hoc loco non *ſane*, ſed *ſanos*, uno ab aegroto morbo, altero de luteo colore: & in ſignificationibus verbi Tangere, corruptior Turpilii locus certe genuinus ſenſus ſic reſtituitur: *Nunc ſanctus tangitur eſſe ſolentne eis nimiveris noxae, Erum ſi forte quos gallinis quoi tenge*. Ubi eſt, id eſt, vexat: erum, herum. Is quoque apud eundem grammaticum locus de Attio Pelopide, inter pudet & piget, in quo ita ſcripſum eſt, Idem intelligitur autem Accius, *An pro me, Dane, quaeſtor Oc. ſit proculadolo corrigendus eſt*. Idem *Audaciam, Metus ne educationis remedia, hortare pudet, non pudeſſe id piget*. Poſſem & complures alios addere. Sed vereor nec hae mea parcipiorum ſtudiorum meorum, aut vadimiorum defertorem eſſe cuiquam.

CAP. XXII. *Collare. Canis. Trullatio verborum quorundam l. 7. ff. de leg. Jul. rep.*

COllare eſt vinculis five tormenti genus bodie frequens, quod collo torquem injiciunt ignominiae aut poenae cauſa, idque ſignificatur, l. 7. ff. ad leg. Jul. de vi pub. his verbis, Aut quid in collum injecerit, ut torquestur. Poena eſt ſervilis, vel (ut ita dixerim) canina. Nam hoc genere canes vinciri ſolent: qua de cauſa hoc etiam genus vinculi auctore Feſto interdum canis appellatur. & forſitan Plautus in *Captivos* hoc teſto dixit, *Deos quaeſo ne ut quidem hodie canem & furcam ferat*, nili

nili veteris eſt animal ſignificari, cujus usque ac fuce A geſtatio fuerit ignominiosa, ut in *Inſpecie Frideriei ad Octavium conſeripta*, leginus veteremen conſuetudinem pro lege eſſe apud Suevos & Francos, incendiarium aut praedonem vel nobilis ſit eaque quam morte pleſtatur, ignominioſe cauſa canem ferre de comitatu in proximum comitatum: quod ita Guntherus ſcripſit *Ligurini lib. v.*

Quippe terna mox eſt ibi, ſi quis rege manum
Sanguine vel flamma vel ſeditionis operis
Turbine ſeu cretis regnum vexaſſe videtur
Audeat, aut quem ſuis fugiens ſua pectora penem
Excipiat, ſi liber erit, de more vetuſto
Impoſitum feapulis ad contagia cominatus
Cogetur per aqua eandem confinia ferre:
Sen aliter, ſollem.

Et ne his quoque locis canem accipimus pro vinculo, fed magis pro animali, facit quod ſequitur apud eundem,

... cujus diſpendia pane
Ille Palatinae cuſtos vilitervimus aulae
Non potuit vitare comes, cauſſisque videndus
Portavit ſeapulis plus mille laventibus.

At vero verbis illis *l. 7.* non collare aut catalum tantum ſignificari puto, ſed quidquid penae cauſa collo Romani civis inijcitur, ut de ſporta fabulo plena ſuperſtitat exemplum Ammianus poſtlimin. eſſe, quam medio foro ut ferrent qui pro cognatis abſentibus tributa inferre detrebbant ſuperſtes Cafaris procurator quidam, five compulſus & exactor tributorum, de Philoniis verba haec funt, *Qui ſportam arenae à domibus, ſe ſuperſtes ad cubicula ſuperſtitum deportare necceſſerat, ſportae ſibi ſuperſtitum ſuperſtitum ſuperſtitum ſuperſtitum, ſuperſtitum ſuperſtitum, ſuperſtitum ſuperſtitum,

CAP. XXV. *Verba directa & precaria.*

ALia sunt verba legatorum, institutionum, fideicommissorum, alia fideicommissorum. Hæc dicuntur precaria, infinita, obliqua, quod declinent a directitudine legatorum & institutionum verba sunt, & dicuntur etiam civilia, ut cum Ulpianus scribit, fideicommissum non relinqui verbis civilibus *tit. 25.* de Papinianus, cæterum inter omnes verbis civilibus filio puberi substitutionem in secundum casum frustra & inutiliter facio, *si vivet, si ab eo venio, si filius meus filius mihi non erit*, & similia. Quæ autem sunt verba directa, ut interim omnem Papiniani sententiam exponam, neque ut substitutum ex asse succedere mortuo filio impubertatem, quia non non patitur ut filio heres fit quem filio decedit pater, cum filio hæredis fuerit filio magna pœnitas esset, neque ut coheredem intrare admitti viventi filio, quia voluntas patris hæc fuit, ut eo demum mortuo in ea bona & ea qua alia fibi pateret filius, substitutus veniret. Et addi potest eundem etiam ipsum Papinianum sentire, substitutum non futurum, quia est potuerit is quidem verbis fideicommissi substituit, tamen quia pater noluit directam substitutionem quæ substitutum valere, non vult. Nam utitur fideicommissum fecisse. Quo tamen jure nos uti mur, pontificium quodam decreto indulti, qui verba directa hoc esse pro precaria accipiamus, pertinet. Nam & jure civili, a quo pontifices fe recedere non putaverunt, vel, ut simplicius dicam, in quo erravere patres, privilegium militis ab eodem Papiniano propositum in *l. Centurio, §. sed. & Imperatoribus in l. precibus, C. de impub. & aliis subst.* facit ut substitutio facta puberi verbis civilibus valeat post fideicommissi, confequens est ibi non valere eam pure fideicommissi sibi nullum eft privilegium : & longe alia ratio eft *L. Lucius, ff. ad Trebl.* in quo Scævola respondit, cui codicillis facta eft substitutio verbis directis, mortuus eft intra puberatem, atque ideo non tam perfuncto ne voluntas, quod fubftitutum a quo codicillis instrumento fideicommissum proprio, quam favore pupilli, prudentibus placet, ut quod non potest valere quafi teftamentum, quafi codicillis pupillari valeat factus ab inteftato, & propter pupillum æque ut valeat inter fubftitutos reciproca fubftitutio quafi fideicommiffum, quorum nulli valere poterant, fi pupillus poft xiv. annum exceffiffet. At fabia a milite fubftitutio (ut dixi) ex privilegio militis poft puberta tem valet jure fideicommissi, quod fignificat palma *d. precibus*, nec minus aperte *d. l. Centurio*, dum ait fubftitutum poft puberta tem patris dumtaxat bona habiturum cum fubftitutis inventis in peculiaria. Non differentia nota hæc eft inter fideicommissum & fubftitutionem, quod fideicommiffor non continentur propria bona filii, fubftitutum quæ acquirere, *l. adhæredi, §. quod fi heredem, ff. de vulg. fubft.* & fructus inventi in hereditate paterna, patris bona admonemur. Fideicommiffo igitur non continentur bona filii quæ filium percepit. Qua differentia fructuum fimul ac nominum in jure diligenter obfervatur, *l. poftulantes, §. ult. ff. ad Trebl. l. ea, ff. de vulg. leg. 1. l. ult. ff. de leg. Rodi.* Sed hæc hactenus. Fœdo verba directa, ideo civilia vocantur, quia talia funt, qualia legum civilium verba, ut puta, *Hæres ille, Titius, Mævius esto, vel Damnas hæres esto, Dato, Facito, Præcipito, Capito, Sumito, Habito*, id eft imperativa. Citeso *in Oratione pro Balbo*, explicans illa fœdera, *imperium magiftratuumque pop. Romani comitiis conferenda*, quæ ita præfcripfit Livius 38. *Verba* inquit) *penus hic, Conservato, qua magis in legibus, quam in facilitate nis fulcimur, imperavit ut ? Conservato.* Et Porphyrio ad hæc Horatii verba feribentis ad Trebatium. Jurisconfultum, *Translunato, Habeato, direftis*, inquit, *verbis utitur propter fanctitatem*. Et Sabinum ad hæc Virgilii, *nullus amor populis, nec fœdera fanus, Verbo*, inquit, *juris ufus. eft propter odia hereditaria.*

A De quibuſdam dubitatur utrum directis fint an precaria, quod utroumque vim recipere poſſint, quale eſt verbum, *Jubeo*. Nec enim imperatus eſt, ſed interdum etiam optantis & adulantis, & idem quod *Volo*, quod cauſſæ eſſe precarum, ut cum dicimus Iubeo ſalvere, & in *l. Auctor. §. ult. ff. de leg. Rodii* jubeo, fideicommiſſum eſt. Plinius *in Panegyrico: Juſſit. Imperio hæc verborum non adulationis ſed obſequio vim cepit.* Et quod dicitur in *l. 2. C. com. de leg.* Iubeo verbum eſſe directum, id non abs re faciatur hoc articulo, forte veluti verecundiore admiſcuto. At ſolebant nonnumquam teſtatores directis ſimul ac precariis verbis idem relinquere, ut ſi ſure legati valere nequiret, ſaltem valeret jure fideicommiſſi, ut *Publius, l. non ad ea, ff. de condit. & demonſtrationibus. ff. de leg. 3. l. Attilius, §. Titius, ff. de lib. leg. l. ſi quis ſervo. ff. de manum. teſt. l. ſi ſilio. ff. de adim. & tranſfer. leg. & his plerunque verbis, Do leg, dari jube volo, Peto a meis fieri diſcedo, poſtremo precatis, l. ſi manumiſ. in pr. & §. ult. ff. de adim. leg. & in antiqua inſcriptione, Reip. Barcin. do leg, dari jube volo* XII.

CAP. XXVI. *Legitima tutela. Conſanguinitas. Sanguis.*

B UIpianus in l. 1. *ff. de leg. tut. Legitimæ*, inquit, *tutelæ lege 12. Tabul. annuis deſtate lunt & conſanguinitate ejuſdem gradus*, id eſt, qui ad legitimam hereditatem admitti poſſunt. Ubi Accurſius, *Conſanguinitate*, id eſt, ex qua ſunt agnati, & cognati naturales. Non quidem tutor agnati tantum, ut adoptivi, & hi non vocantur. Tria jo hac adnotatione Accurſii peccata ſunt. Primum quod conſanguineos accipit generaliter promiſcue, quos tamen appellatione ſola non eſt locus in jure ſoli fratres ſororeſve ſignificentur ex eodem patre progenati progenatæve, qui cognite minuti non ſunt, *l. 3. C. de leg. tut. §. 1. Veterum, Inſtit. de leg. agnat. ſuc.* vel etiam qui in eadem patris poteſtate fuit etiamſi ex progeniti non ſint, ut puta quæſtus per adoptionem, vel unus adoptivus, vel emancipatus : eadem jure ratione mulier que in viri manum convenit, quia in cuſtodiam patrifamilias poteſtate eſt, & ſi hæredis ac filiæ loco, libra ea quæ adoptivo ſunt proprie proprium conſanguinea eſt. In alios conſanguineorum nomen non cadit : & definito nomino trudira a Caſſio, quafi ſanguine inter ſe ſimiles ſint, *l. Labeo, ff. de leg. agnat. ſuc.* D tat, non ſecus quam ilh Labeonis cognatorum quafi commune nafcendi initium habeant, quæ ſolis proprie fortibus foroſoriſque cognitæ videtur, ut hæc ratione, quantum exiſtimo, Ennius & Horatius cognatos dixerint pro filiis cum alis natis & congenertis, communis tamen ea ſignificatio eſt propter proximum conſanguinea eſt. In alios conſanguineorum nomen non cadit : & definito nomino trudira a Caſſio, quafi ſanguine inter ſe ſimiles ſint, *l. Labeo, ff. de leg. agnat. ſuc.*

utilitatem mulieris cui dotis repetitio competit. Quod si patre qui pro filia dotem fe dotarum promiſit annua, bima, trima quadrima, quinta die, poſtea iidem dotibus filio dotem reddi paciſcatur intervenientie filia, uti oportet, ita diſtinguimus. Aut dotem repetit pater hereſve patris, aut filia. Pater repetente vel filia herede patris, ſervatur pactio, filia repetente non heredo patris, non ſervatur. *d. l. 19.* Eadem diſtinctio intervenit in *d. l. 7.* Pater dotem a nuru accepit filio legavit, deinde filio ſuo antequam filio dos ſolveretur, nurus repetit dotem annua, bima, trima die. In filio diſtinguimus, aut patri heres extitit, aut non. Si patri heres extitit, illibem dotis eam dotem percipit quibus & mulier, ut qua tenetur quidi heres patri, ea retinatur dotis praecipionem adminiſtratur. Si heres non extitit, de legato dotis agit ſtatim adverſus heredem ſcripturn. In *l. 20. eod. tit.* Gregori videntur hoc modo quaeſtiones & ob res donatas vel amotas vel impenſas factas tunc facta pactio valebit, id eſt poſt diverſitum. Nam ita *ventant lib. 20. Quaeſtionum. 5. Mucius Scaevola Gregorii quaeſtionum tres propoſuit, & interpretatus eſt ſubjectas ad eum Scaevolae, & ſolutiones, & interpretationes. Primum, inquit, quaeſtionem ſic ſolvebat Mucius. Si inter virum & uxorem in conſultum, & ſcales in confectionem, & linguam ineffabilem, verba ſpiritus ſanctus ſuperflua exiſtere. Et eodem etiam adverſus Valentinianos dubios locis. At quando Tertullianus De anima liber in manu eſt, non omittam indicare corrupte in eo legi in hunc modum. Primo etiam conſilium infauſtis ſuper terram Dotine Adae ſurrum eſt. Legendum enim, Semine dea ſurrum eſt: quam tantum Virro Stoicorum deum facit poetitae prudidem, lib. De lib. educ. Sed five deus, five dea, five utrumque, ſecundum eos, qui naturae deum eſſe hermaphroditum, quis incorporeus fuit, & quod volunt adhuc tum corpus, traxit inde nomen, quod ut ideus Varro*

A *ſcribit 11. De vita pop. Romani*, natus puer ſimul ac ſtabulatus erat ab obſtetrice, ſtatuebatur in terra, ut ſuſpiceretur rectus eſſe. Ad quem morem ſacrum referendum fuit hoc verbi *l. 3. C. de poſt. her. act.* Illico poſtquam in terram cecidit vel in manibus obſtetricis, certe ſic poetae loqui ſolent, Papinius *l. Silvarum.*

...Tellure nudantem
Exuvias ſatique ſinu,
Et lib. 5.
...Meus ille meus, tellure cadentem
Excepi,
Et *3.*
Natum protinus, atque humum per ipſum
Primo nixantem, & ſolantem
Blanda Calliope ſinu recepit.

B CAP. XXXI. *Conſtitutio Severi & Antonini Graec, quae deſiderantur in titulo de pignorat. act.*

PRaeſtus pignoris, nil aliud convenerit, in ſortem & in uſuras debitas imputantur non tantum percepti ſed etiam percipiendi, ut ſuprimum eſt. *l. 1. C. de diſt. pig. l. 1. C. de pact. pig. l. 1. C. & Gl. C. de pig. ed.* Et legis quidem primae verba deſiderantur hodie; hae non partum antiquiorum libri, partim Baſilica fuiſſe dicuntur a Leone I. *Imperatore & Anecdotis Ad. de Mandoreum. Of de ad Imperium Theodoreum Augustum Leonem tit. 61 Zeno, & Leonis Imperatorum tit. 62 Zeno, & Leonis Augustum tit. 63 Leonis Augustum tit. 64 Leonis Augustum tit. 65 Leonis Augustum tit. 66 Leonis Augustum tit. 67 Leonis Augustum tit. 68 Leonis Augustum tit. 69 Leonis Augustum tit. 70 Leonis Augustum tit. 71 Leonis Augustum tit. 72 Leonis Augustum tit. 73 Leonis Augustum tit. 74 Leonis Augustum tit. 75 Leonis Augustum tit. 76 Leonis Augustum tit. 77 Leonis Augustum tit. 78 Leonis Augustum tit. 79 Leonis Augustum tit. 80 Leonis Augustum tit. 81 Leonis Augustum tit. 82 Leonis Augustum tit. 83 Leonis Augustum tit. 84 Leonis Augustum tit. 85 Leonis Augustum tit. 86 Leonis Augustum tit. 87 Leonis Augustum tit. 88 Leonis Augustum tit. 89 Leonis Augustum tit. 90 Leonis Augustum tit. 91 Leonis Augustum tit. 92 Leonis Augustum tit. 93 Leonis Augustum tit. 94 Leonis Augustum tit. 95 Leonis Augustum tit. 96 Leonis Augustum tit. 97 Leonis Augustum tit. 98 Leonis Augustum tit. 99 Leonis Augustum tit. 100 Leonis Augustum tit. 101 Leonis Augustum tit. 102 Leonis Augustum tit. 103 Leonis Augustum tit. 104 Leonis Augustum tit. 105 Leonis Augustum tit. 106 Leonis Augustum tit. 107 Leonis Augustum tit. 108 Leonis Augustum tit. 109 Leonis Augustum tit. 110 Leonis Augustum tit. 111 Leonis Augustum tit. 112 Leonis Augustum tit. 113 Leonis Augustum tit. 114 Leonis Augustum tit. 115 Leonis Augustum tit. 116 Leonis Augustum tit. 117 Leonis Augustum tit. 118 Leonis Augustum tit. 119 Leonis Augustum tit. 120 Leonis Augustum tit. 121 Leonis Augustum tit. 122 Leonis Augustum tit. 123 Leonis Augustum tit. 124 Leonis Augustum tit. 125 Leonis Augustum tit. 126 Leonis Augustum tit. 127 Leonis Augustum tit. 128 Leonis Augustum tit. 129 Leonis Augustum tit. 130 Leonis Augustum tit. 131 Leonis Augustum tit. 132 Leonis Augustum tit. 133 Leonis Augustum tit. 134 Leonis Augustum tit. 135 Leonis Augustum tit. 136 Leonis Augustum tit. 137 Leonis Augustum tit. 138 Leonis Augustum tit. 139 Leonis Augustum tit. 140 Leonis Augustum tit. 141 Leonis Augustum tit. 142 Leonis Augustum tit. 143 Leonis Augustum tit. 144 Leonis Augustum tit. 145 Leonis Augustum tit. 146 Leonis Augustum tit. 147 Leonis Augustum tit. 148 Leonis Augustum tit. 149 Leonis Augustum tit. 150 Leonis Augustum tit. 151 Leonis Augustum tit. 152 Leonis Augustum tit. 153 Leonis Augustum tit. 154 Leonis Augustum tit. 155 Leonis Augustum tit. 156 Leonis Augustum tit. 157 Leonis Augustum tit. 158 Leonis Augustum tit. 159 Leonis Augustum tit. 160 Leonis Augustum tit. 161 Leonis Augustum tit. 162 Leonis Augustum tit. 163 Leonis Augustum tit. 164 Leonis Augustum tit. 165 Leonis Augustum tit. 166 Leonis Augustum tit. 167 Leonis Augustum tit. 168 Leonis Augustum tit. 169 Leonis Augustum tit. 170 Leonis Augustum tit. 171 Leonis Augustum tit. 172 Leonis Augustum tit. 173 Leonis Augustum tit. 174 Leonis Augustum tit. 175 Leonis Augustum tit. 176 Leonis Augustum tit. 177 Leonis Augustum tit. 178 Leonis Augustum tit. 179 Leonis Augustum tit. 180 Leonis Augustum tit. 181 Leonis Augustum tit. 182 Leonis Augustum tit. 183 Leonis Augustum tit. 184 Leonis Augustum tit. 185 Leonis Augustum tit. 186 Leonis Augustum tit. 187 Leonis Augustum tit. 188 Leonis Augustum tit. 189 Leonis Augustum tit. 190 Leonis Augustum tit. 191 Leonis Augustum tit. 192 Leonis Augustum tit. 193 Leonis Augustum tit. 194 Leonis Augustum tit. 195 Leonis Augustum tit. 196 Leonis Augustum tit. 197 Leonis Augustum tit. 198 Leonis Augustum tit. 199 Leonis Augustum tit. 200 Leonis Augustum tit. 201 Leonis Augustum tit. 202 Leonis Augustum tit. 203 Leonis Augustum tit. 204 Leonis Augustum tit. 205 Leonis Augustum tit. 206 Leonis Augustum tit. 207 Leonis Augustum tit. 208 Leonis Augustum tit. 209 Leonis Augustum tit. 210 Leonis Augustum tit. 211 Leonis Augustum tit. 212 Leonis Augustum tit. 213 Leonis Augustum tit. 214 Leonis Augustum tit. 215 Leonis Augustum tit. 216 Leonis Augustum tit. 217 Leonis Augustum tit. 218 Leonis Augustum tit. 219 Leonis Augustum tit. 220 Leonis Augustum tit. 221 Leonis Augustum tit. 222 Leonis Augustum tit. 223 Leonis Augustum tit. 224 Leonis Augustum tit. 225 Leonis Augustum tit. 226 Leonis Augustum tit. 227 Leonis Augustum tit. 228 Leonis Augustum tit. 229 Leonis Augustum tit. 230 Leonis Augustum tit. 231 Leonis Augustum tit. 232 Leonis Augustum tit. 233 Leonis Augustum tit. 234 Leonis Augustum tit. 235 Leonis Augustum tit. 236 Leonis Augustum tit. 237 Leonis Augustum tit. 238 Leonis Augustum tit. 239 Leonis Augustum tit. 240 Leonis Augustum tit. 241 Leonis Augustum tit. 242 Leonis Augustum tit. 243 Leonis Augustum tit. 244 Leonis Augustum tit. 245 Leonis Augustum tit. 246 Leonis Augustum tit. 247 Leonis Augustum tit. 248 Leonis Augustum tit. 249 Leonis Augustum tit. 250 Leonis Augustum tit. 251 Leonis Augustum tit. 252 Leonis Augustum tit. 253 Leonis Augustum tit. 254 Leonis Augustum tit. 255 Leonis Augustum tit. 256 Leonis Augustum tit. 257 Leonis Augustum tit. 258 Leonis Augustum tit. 259 Leonis Augustum tit. 260 Leonis Augustum tit. 261 Leonis Augustum tit. 262 Leonis Augustum tit. 263 Leonis Augustum tit. 264 Leonis Augustum tit. 265 Leonis Augustum tit. 266 Leonis Augustum tit. 267 Leonis Augustum tit. 268 Leonis Augustum tit. 269 Leonis Augustum tit. 270 Leonis Augustum tit. 271 Leonis Augustum tit. 272 Leonis Augustum tit. 273 Leonis Augustum tit. 274 Leonis Augustum tit. 275 Leonis Augustum tit. 276 Leonis Augustum tit. 277 Leonis Augustum tit. 278 Leonis Augustum tit. 279 Leonis Augustum tit. 280 Leonis Augustum tit. 281 Leonis Augustum tit. 282 Leonis Augustum tit. 283 Leonis Augustum tit. 284 Leonis Augustum tit. 285 Leonis Augustum tit. 286 Leonis Augustum tit. 287 Leonis Augustum tit. 288 Leonis Augustum tit. 289 Leonis Augustum tit. 290 Leonis Augustum tit. 291 Leonis Augustum tit. 292 Leonis Augustum tit. 293 Leonis Augustum tit. 294 Leonis Augustum tit. 295 Leonis Augustum tit. 296 Leonis Augustum tit. 297 Leonis Augustum tit. 298 Leonis Augustum tit. 299 Leonis Augustum tit. 300 Leonis Augustum tit. 301 Leonis Augustum tit. 302 Leonis Augustum tit. 303 Leonis Augustum tit. 304 Leonis Augustum tit. 305 Leonis Augustum tit. 306 Leonis Augustum tit. 307 Leonis Augustum tit. 308 Leonis Augustum tit. 309 Leonis Augustum tit. 310 Leonis Augustum tit. 311 Leonis Augustum tit. 312 Leonis Augustum tit. 313 Leonis Augustum tit. 314 Leonis Augustum tit. 315 Leonis Augustum tit. 316 Leonis Augustum tit. 317 Leonis Augustum tit. 318 Leonis Augustum tit. 319 Leonis Augustum tit. 320 Leonis Augustum tit. 321 Leonis Augustum tit. 322 Leonis Augustum tit. 323 Leonis Augustum tit. 324 Leonis Augustum tit. 325 Leonis Augustum tit. 326 Leonis Augustum tit. 327 Leonis Augustum tit. 328 Leonis Augustum tit. 329 Leonis Augustum tit. 330 Leonis Augustum tit. 331 Leonis Augustum tit. 332 Leonis Augustum tit. 333 Leonis Augustum tit. 334 Leonis Augustum tit. 335 Leonis Augustum tit. 336 Leonis Augustum tit. 337 Leonis Augustum tit. 338 Leonis Augustum tit. 339 Leonis Augustum tit. 340 Leonis Augustum tit. 341 Leonis Augustum tit. 342 Leonis Augustum tit. 343 Leonis Augustum tit. 344 Leonis Augustum tit. 345 Leonis Augustum tit. 346 Leonis Augustum tit. 347 Leonis Augustum tit. 348 Leonis Augustum tit. 349 Leonis Augustum tit. 350 Leonis Augustum tit. 351 Leonis Augustum tit. 352 Leonis Augustum tit. 353 Leonis Augustum tit. 354 Leonis Augustum tit. 355 Leonis Augustum tit. 356 Leonis Augustum tit. 357 Leonis Augustum tit. 358 Leonis Augustum tit. 359 Leonis Augustum tit. 360 Leonis Augustum tit. 361 Leonis Augustum tit. 362 Leonis Augustum tit. 363 Leonis Augustum tit. 364 Leonis Augustum tit. 365 Leonis Augustum tit. 366 Leonis Augustum tit. 367 Leonis Augustum tit. 368 Leonis Augustum tit. 369 Leonis Augustum tit. 370 Leonis Augustum tit. 371 Leonis Augustum tit. 372 Leonis Augustum tit. 373 Leonis Augustum tit. 374 Leonis Augustum tit. 375 Leonis Augustum tit. 376 Leonis Augustum tit. 377 Leonis Augustum tit. 378 Leonis Augustum tit. 379 Leonis Augustum tit. 380 Leonis Augustum tit. 381 Leonis Augustum tit. 382 Leonis Augustum tit. 383 Leonis Augustum tit. 384 Leonis Augustum tit. 385 Leonis Augustum tit. 386 Leonis Augustum tit. 387 Leonis Augustum tit. 388 Leonis Augustum tit. 389 Leonis Augustum tit. 390 Leonis Augustum tit. 391 Leonis Augustum tit. 392 Leonis Augustum tit. 393 Leonis Augustum tit. 394 Leonis Augustum tit. 395 Leonis Augustum tit. 396 Leonis Augustum tit. 397 Leonis Augustum tit. 398 Leonis Augustum tit. 399 Leonis Augustum tit. 400 Leonis Augustum tit. 401 Leonis Augustum tit. 402 Leonis Augustum tit. 403 Leonis Augustum tit. 404 Leonis Augustum tit. 405 Leonis Augustum tit. 406 Leonis Augustum tit. 407 Leonis Augustum tit. 408 Leonis Augustum tit. 409 Leonis Augustum tit. 410 Leonis Augustum tit. 411 Leonis Augustum tit. 412 Leonis Augustum tit. 413 Leonis Augustum tit. 414 Leonis Augustum tit. 415 Leonis Augustum tit. 416 Leonis Augustum tit. 417 Leonis Augustum tit. 418 Leonis Augustum tit. 419 Leonis Augustum tit. 420 Leonis Augustum tit. 421 Leonis Augustum tit. 422 Leonis Augustum tit. 423 Leonis Augustum tit. 424 Leonis Augustum tit. 425 Leonis Augustum tit. 426 Leonis Augustum tit. 427 Leonis Augustum tit. 428 Leonis Augustum tit. 429 Leonis Augustum tit. 430 Leonis Augustum tit. 431 Leonis Augustum tit. 432 Leonis Augustum tit. 433 Leonis Augustum tit. 434 Leonis Augustum tit. 435 Leonis Augustum tit. 436 Leonis Augustum tit. 437 Leonis Augustum tit. 438 Leonis Augustum tit. 439 Leonis Augustum tit. 440 Leonis Augustum tit. 441 Leonis Augustum tit. 442 Leonis Augustum tit. 443 Leonis Augustum tit. 444 Leonis Augustum tit. 445 Leonis Augustum tit. 446 Leonis Augustum tit. 447 Leonis Augustum tit. 448 Leonis Augustum tit. 449 Leonis Augustum tit. 450 Leonis Augustum tit. 451 Leonis Augustum tit. 452 Leonis Augustum tit. 453 Leonis Augustum tit. 454 Leonis Augustum tit. 455 Leonis Augustum tit. 456 Leonis Augustum tit. 457 Leonis Augustum tit. 458 Leonis Augustum tit. 459 Leonis Augustum tit. 460 Leonis Augustum tit. 461 Leonis Augustum tit. 462 Leonis Augustum tit. 463 Leonis Augustum tit. 464 Leonis Augustum tit. 465 Leonis Augustum tit. 466 Leonis Augustum tit. 467 Leonis Augustum tit. 468 Leonis Augustum tit. 469 Leonis Augustum tit. 470 Leonis Augustum tit. 471 Leonis Augustum tit. 472 Leonis Augustum tit. 473 Leonis Augustum tit. 474 Leonis Augustum tit. 475 Leonis Augustum tit. 476 Leonis Augustum tit. 477 Leonis Augustum tit. 478 Leonis Augustum tit. 479 Leonis Augustum tit. 480 Leonis Augustum tit. 481 Leonis Augustum tit. 482 Leonis Augustum tit. 483 Leonis Augustum tit. 484 Leonis Augustum tit. 485 Leonis Augustum tit. 486 Leonis Augustum tit. 487 Leonis Augustum tit. 488 Leonis Augustum tit. 489 Leonis Augustum tit. 490 Leonis Augustum tit. 491 Leonis Augustum tit. 492 Leonis Augustum tit. 493 Leonis Augustum tit. 494 Leonis Augustum tit. 495 Leonis Augustum tit. 496 Leonis Augustum tit. 497 Leonis Augustum tit. 498 Leonis Augustum tit. 499 Leonis Augustum tit. 500 Leonis Augustum tit. 501 Leonis Augustum tit. 502 Leonis Augustum tit. 503 Leonis Augustum tit. 504 Leonis Augustum tit. 505 Leonis Augustum tit. 506 Leonis Augustum tit. 507 Leonis Augustum tit. 508 Leonis Augustum tit. 509 Leonis Augustum tit. 510 Leonis Augustum tit. 511 Leonis Augustum tit. 512 Leonis Augustum tit. 513 Leonis Augustum tit. 514 Leonis Augustum tit. 515 Leonis Augustum tit. 516 Leonis Augustum tit. 517 Leonis Augustum tit. 518 Leonis Augustum tit. 519 Leonis Augustum tit. 520 Leonis Augustum tit. 521 Leonis Augustum tit. 522 Leonis Augustum tit. 523 Leonis Augustum tit. 524 Leonis Augustum tit. 525 Leonis Augustum tit. 526 Leonis Augustum tit. 527 Leonis Augustum tit. 528 Leonis Augustum tit. 529 Leonis Augustum tit. 530 Leonis Augustum tit. 531 Leonis Augustum tit. 532 Leonis Augustum tit. 533 Leonis Augustum tit. 534 Leonis Augustum tit. 535 Leonis Augustum tit. 536 Leonis Augustum tit. 537 Leonis Augustum tit. 538 Leonis Augustum tit. 539 Leonis Augustum tit. 540 Leonis Augustum tit. 541 Leonis Augustum tit. 542 Leonis Augustum tit. 543 Leonis Augustum tit. 544 Leonis Augustum tit. 545 Leonis Augustum tit. 546 Leonis Augustum tit. 547 Leonis Augustum tit. 548 Leonis Augustum tit. 549 Leonis Augustum tit. 550 Leonis Augustum tit. 551 Leonis Augustum tit. 552 Leonis Augustum tit. 553 Leonis Augustum tit. 554 Leonis Augustum tit. 555 Leonis Augustum tit. 556 Leonis Augustum tit. 557 Leonis Augustum tit. 558 Leonis Augustum tit. 559 Leonis Augustum tit. 560 Leonis Augustum tit. 561 Leonis Augustum tit. 562 Leonis Augustum tit. 563 Leonis Augustum tit. 564 Leonis Augustum tit. 565 Leonis Augustum tit. 566 Leonis Augustum tit. 567 Leonis Augustum tit. 568 Leonis Augustum tit. 569 Leonis Augustum tit. 570 Leonis Augustum tit. 571 Leonis Augustum tit. 572 Leonis Augustum tit. 573 Leonis Augustum tit. 574 Leonis Augustum tit. 575 Leonis Augustum tit. 576 Leonis Augustum tit. 577 Leonis Augustum tit. 578 Leonis Augustum tit. 579 Leonis Augustum tit. 580 Leonis Augustum tit. 581 Leonis Augustum tit. 582 Leonis Augustum tit. 583 Leonis Augustum tit. 584 Leonis Augustum tit. 585 Leonis Augustum tit. 586 Leonis Augustum tit. 587 Leonis Augustum tit. 588 Leonis Augustum tit. 589 Leonis Augustum tit. 590 Leonis Augustum tit. 591 Leonis Augustum tit. 592 Leonis Augustum tit. 593 Leonis Augustum tit. 594 Leonis Augustum tit. 595 Leonis Augustum tit. 596 Leonis Augustum tit. 597 Leonis Augustum tit. 598 Leonis Augustum tit. 599 Leonis Augustum tit. 600 Leonis Augustum tit. 601 Leonis Augustum tit. 602 Leonis Augustum tit. 603 Leonis Augustum tit. 604 Leonis Augustum tit. 605 Leonis Augustum tit. 606 Leonis Augustum tit. 607 Leonis Augustum tit. 608 Leonis Augustum tit. 609 Leonis Augustum tit. 610 Leonis Augustum tit. 611 Leonis Augustum tit. 612 Leonis Augustum tit. 613 Leonis Augustum tit. 614 Leonis Augustum tit. 615 Leonis Augustum tit. 616 Leonis Augustum tit. 617 Leonis Augustum tit. 618 Leonis Augustum tit. 619 Leonis Augustum tit. 620 Leonis Augustum tit. 621 Leonis Augustum tit. 622 Leonis Augustum tit. 623 Leonis Augustum tit. 624 Leonis Augustum tit. 625 Leonis Augustum tit. 626 Leonis Augustum tit. 627 Leonis Augustum tit. 628 Leonis Augustum tit. 629 Leonis Augustum tit. 630 Leonis Augustum tit. 631 Leonis Augustum tit. 632 Leonis Augustum tit. 633 Leonis Augustum tit. 634 Leonis Augustum tit. 635 Leonis Augustum tit. 636 Leonis Augustum tit. 637 Leonis Augustum tit. 638 Leonis Augustum tit. 639 Leonis Augustum tit. 640 Leonis Augustum tit. 641 Leonis Augustum tit. 642 Leonis Augustum tit. 643 Leonis Augustum tit. 644 Leonis Augustum tit. 645 Leonis Augustum tit. 646 Leonis Augustum tit. 647 Leonis Augustum tit. 648 Leonis Augustum tit. 649 Leonis Augustum tit. 650 Leonis Augustum tit. 651 Leonis Augustum tit. 652 Leonis Augustum tit. 653 Leonis Augustum tit. 654 Leonis Augustum tit. 655 Leonis Augustum tit. 656 Leonis Augustum tit. 657 Leonis Augustum tit. 658 Leonis Augustum tit. 659 Leonis Augustum tit. 660 Leonis Augustum tit. 661 Leonis Augustum tit. 662 Leonis Augustum tit. 663 Leonis Augustum tit. 664 Leonis Augustum tit. 665 Leonis Augustum tit. 666 Leonis Augustum tit. 667 Leonis Augustum tit. 668 Leonis Augustum tit. 669 Leonis Augustum tit. 670 Leonis Augustum tit. 671 Leonis Augustum tit. 672 Leonis Augustum tit. 673 Leonis Augustum tit. 674 Leonis Augustum tit. 675 Leonis Augustum tit. 676 Leonis Augustum tit. 677 Leonis Augustum tit. 678 Leonis Augustum tit. 679 Leonis Augustum tit. 680 Leonis Augustum tit. 681 Leonis Augustum tit. 682 Leonis Augustum tit. 683 Leonis Augustum tit. 684 Leonis Augustum tit. 685 Leonis Augustum tit. 686 Leonis Augustum tit. 687 Leonis Augustum tit. 688 Leonis Augustum tit. 689 Leonis Augustum tit. 690 Leonis Augustum tit. 691 Leonis Augustum tit. 692 Leonis Augustum tit. 693 Leonis Augustum tit. 694 Leonis Augustum tit. 695 Leonis Augustum tit. 696 Leonis Augustum tit. 697 Leonis Augustum tit. 698 Leonis Augustum tit. 699 Leonis Augustum tit. 700 Leonis Augustum tit. 701 Leonis Augustum tit. 702 Leonis Augustum tit. 703 Leonis Augustum tit. 704 Leonis Augustum tit. 705 Leonis Augustum tit. 706 Leonis Augustum tit. 707 Leonis Augustum tit. 708 Leonis Augustum tit. 709 Leonis Augustum tit. 710 Leonis Augustum tit. 711 Leonis Augustum tit. 712 Leonis Augustum tit. 713 Leonis Augustum tit. 714 Leonis Augustum tit. 715 Leonis Augustum tit. 716 Leonis Augustum tit. 717 Leonis Augustum tit. 718 Leonis Augustum tit. 719 Leonis Augustum tit. 720 Leonis Augustum tit. 721 Leonis Augustum tit. 722 Leonis Augustum tit. 723 Leonis Augustum tit. 724 Leonis Augustum tit. 725 Leonis Augustum tit. 726 Leonis Augustum tit. 727 Leonis Augustum tit. 728 Leonis Augustum tit. 729 Leonis Augustum tit. 730 Leonis Augustum tit. 731 Leonis Augustum tit. 732 Leonis Augustum tit. 733 Leonis Augustum tit. 734 Leonis Augustum tit. 735 Leonis Augustum tit. 736 Leonis Augustum tit. 737 Leonis Augustum tit. 738 Leonis Augustum tit. 739 Leonis Augustum tit. 740 Leonis Augustum tit. 741 Leonis Augustum tit. 742 Leonis Augustum tit. 743 Leonis Augustum tit. 744 Leonis Augustum tit. 745 Leonis Augustum tit. 746 Leonis Augustum tit. 747 Leonis Augustum tit. 748 Leonis Augustum tit. 749 Leonis Augustum tit. 750 Leonis Augustum tit. 751 Leonis Augustum tit. 752 Leonis Augustum tit. 753 Leonis Augustum tit. 754 Leonis Augustum tit. 755 Leonis Augustum tit. 756 Leonis Augustum tit. 757 Leonis Augustum tit. 758 Leonis Augustum tit. 759 Leonis Augustum tit. 760 Leonis Augustum tit. 761 Leonis Augustum tit. 762 Leonis Augustum tit. 763 Leonis Augustum tit. 764 Leonis Augustum tit. 765 Leonis Augustum tit. 766 Leonis Augustum tit. 767 Leonis Augustum tit. 768 Leonis Augustum tit. 769 Leonis Augustum tit. 770 Leonis Augustum tit. 771 Leonis Augustum tit. 772 Leonis Augustum tit. 773 Leonis Augustum tit. 774 Leonis Augustum tit. 775 Leonis Augustum tit. 776 Leonis Augustum tit. 777 Leonis Augustum tit. 778 Leonis Augustum tit. 779 Leonis Augustum tit. 780 Leonis Augustum tit. 781 Leonis Augustum tit. 782 Leonis Augustum tit. 783 Leonis Augustum tit. 784 Leonis Augustum tit. 785 Leonis Augustum tit. 786 Leonis Augustum tit. 787 Leonis Augustum tit. 788 Leonis Augustum tit. 789 Leonis Augustum tit. 790 Leonis Augustum tit. 791 Leonis Augustum tit. 792 Leonis Augustum tit. 793 Leonis Augustum tit. 794 Leonis Augustum tit. 795 Leonis Augustum tit. 796 Leonis Augustum tit. 797 Leonis Augustum tit. 798 Leonis Augustum tit. 799 Leonis Augustum tit. 800 Leonis Augustum tit. 801 Leonis Augustum tit. 802 Leonis Augustum tit. 803 Leonis Augustum tit. 804 Leonis Augustum tit. 805 Leonis Augustum tit. 806 Leonis Augustum tit. 807 Leonis Augustum tit. 808 Leonis Augustum tit. 809 Leonis Augustum tit. 810 Leonis Augustum tit. 811 Leonis Augustum tit. 812 Leonis Augustum tit. 813 Leonis Augustum tit. 814 Leonis Augustum tit. 815 Leonis Augustum tit. 816 Leonis Augustum tit. 817 Leonis Augustum tit. 818 Leonis Augustum tit. 819 Leonis Augustum tit. 820 Leonis Augustum tit. 821 Leonis Augustum tit. 822 Leonis Augustum tit. 823 Leonis Augustum tit. 824 Leonis Augustum tit. 825 Leonis Augustum tit. 826 Leonis Augustum tit. 827 Leonis Augustum tit. 828 Leonis Augustum tit. 829 Leonis Augustum tit. 830 Leonis Augustum tit. 831 Leonis Augustum tit. 832 Leonis Augustum tit. 833 Leonis Augustum tit. 834 Leonis Augustum tit. 835 Leonis Augustum tit. 836 Leonis Augustum tit. 837 Leonis Augustum tit. 838 Leonis Augustum tit. 839 Leonis Augustum tit. 840 Leonis Augustum tit. 841 Leonis Augustum tit. 842 Leonis Augustum tit. 843 Leonis Augustum tit. 844 Leonis Augustum tit. 845 Leonis Augustum tit. 846 Leonis Augustum tit. 847 Leonis Augustum tit. 848 Leonis Augustum tit. 849 Leonis Augustum tit. 850 Leonis Augustum tit. 851 Leonis Augustum tit. 852 Leonis Augustum tit. 853 Leonis Augustum tit. 854 Leonis Augustum tit. 855 Leonis Augustum tit. 856 Leonis Augustum tit. 857 Leonis Augustum tit. 858 Leonis Augustum tit. 859 Leonis Augustum tit. 860 Leonis Augustum tit. 861 Leonis Augustum tit. 862 Leonis Augustum tit. 863 Leonis Augustum tit. 864 Leonis Augustum tit. 865 Leonis Augustum tit. 866 Leonis Augustum tit. 867 Leonis Augustum tit. 868 Leonis Augustum tit. 869 Leonis Augustum tit. 870 Leonis Augustum tit. 871 Leonis Augustum tit. 872 Leonis Augustum tit. 873 Leonis Augustum tit. 874 Leonis Augustum tit. 875 Leonis Augustum tit. 876 Leonis Augustum tit. 877 Leonis Augustum tit. 878 Leonis Augustum tit. 879 Leonis Augustum tit. 880 Leonis Augustum tit. 881 Leonis Augustum tit. 882 Leonis Augustum tit. 883 Leonis Augustum tit. 884 Leonis Augustum tit. 885 Leonis Augustum tit. 886 Leonis Augustum tit. 887 Leonis Augustum tit. 888 Leonis Augustum tit. 889 Leonis Augustum tit. 890 Leonis Augustum tit. 891 Leonis Augustum tit. 892 Leonis Augustum tit. 893 Leonis Augustum tit. 894 Leonis Augustum tit. 895 Leonis Augustum tit. 896 Leonis Augustum tit. 897 Leonis Augustum tit. 898 Leonis Augustum tit. 899 Leonis Augustum tit. 900 Leonis Augustum tit. 901 Leonis Augustum tit. 902 Leonis Augustum tit. 903 Leonis Augustum tit. 904 Leonis Augustum tit. 905 Leonis Augustum tit. 906 Leonis Augustum tit. 907 Leonis Augustum tit. 908 Leonis Augustum tit. 909 Leonis Augustum tit. 910 Leonis Augustum tit. 911 Leonis Augustum tit. 912 Leonis Augustum tit. 913 Leonis Augustum tit. 914 Leonis Augustum tit. 915 Leonis Augustum tit. 916 Leonis Augustum tit. 917 Leonis Augustum tit. 918 Leonis Augustum tit. 919 Leonis Augustum tit. 920 Leonis Augustum tit. 921 Leonis Augustum tit. 922 Leonis Augustum tit. 923 Leonis Augustum tit. 924 Leonis Augustum tit. 925 Leonis Augustum tit. 926 Leonis Augustum tit. 927 Leonis Augustum tit. 928 Leonis Augustum tit. 929 Leonis Augustum tit. 930 Leonis Augustum tit. 931 Leonis Augustum tit. 932 Leonis Augustum tit. 933 Leonis Augustum tit. 934 Leonis Augustum tit. 935 Leonis Augustum tit. 936 Leonis Augustum tit. 937 Leonis Augustum tit. 938 Leonis Augustum tit. 939 Leonis Augustum tit. 940 Leonis Augustum tit. 941 Leonis Augustum tit. 942 Leonis Augustum tit. 943 Leonis Augustum tit. 944 Leonis Augustum tit. 945 Leonis Augustum tit. 946 Leonis Augustum tit. 947 Leonis Augustum tit. 948 Leonis Augustum tit. 949 Leonis Augustum tit. 950 Leonis Augustum tit. 951 Leonis Augustum tit. 952 Leonis Augustum tit. 953 Leonis Augustum tit. 954 Leonis Augustum tit. 955 Leonis Augustum tit. 956 Leonis Augustum tit. 957 Leonis Augustum tit. 958 Leonis Augustum tit. 959 Leonis Augustum tit. 960 Leonis Augustum tit. 961 Leonis Augustum tit. 962 Leonis Augustum tit. 963 Leonis Augustum tit. 964 Leonis Augustum tit. 965 Leonis Augustum tit. 966 Leonis Augustum tit. 967 Leonis Augustum tit. 968 Leonis Augustum tit. 969 Leonis Augustum tit. 970 Leonis Augustum tit. 971 Leonis Augustum tit. 972 Leonis Augustum tit. 973 Leonis Augustum tit. 974 Leonis Augustum tit. 975 Leonis Augustum tit. 976 Leonis Augustum tit. 977 Leonis Augustum tit. 978 Leonis Augustum tit. 979 Leonis Augustum tit. 980 Leonis Augustum tit. 981 Leonis Augustum tit. 982 Leonis Augustum tit. 983 Leonis Augustum tit. 984 Leonis Augustum tit. 985 Leonis Augustum tit. 986 Leonis Augustum tit. 987 Leonis Augustum tit. 988 Leonis Augustum tit. 989 Leonis Augustum tit. 990 Leonis Augustum tit. 991 Leonis Augustum tit. 992 Leonis Augustum tit. 993 Leonis Augustum tit. 994 Leonis Augustum tit. 995 Leonis Augustum tit. 996 Leonis Augustum tit. 997 Leonis Augustum tit. 998 Leonis Augustum tit. 999 Leonis Augustum tit. 1000 Leonis Augustum tit.*

A *tius ſenſum habent, Primum tempore, & jure fore poſteriorem, quam habentibus privilegium temporis fore poſteriorem eum heredemve ejus in cujus perſona pignus poſtea conſtitutum eſt quod Imperator interpretatus eſt legis a me tradita libro nono ſatis aperte commonſtrabit. Eſt & aliud Graecorum error communis cum Latinorum magna & potiore parte, nec inelute tamen, in l. 12. eod. tit.* qui eſt ſecundo loco verborum, Generaliter, probrent mutis, quam; Specialiter, teſtorum a nonnullis, & vero rationem etiam error communem. Nam hoc poſito, primum creditorem, qui generalem hypotheam accepit praeferri ſecundo creditori in ea re quae illi ſpecialiter pignori data eſt, quamvis ea ſecundo bonis univerſum debitum redigere poſſit, quod congruit cum *l. 8. generaliter, C. eod.* addit Papinianus hanc exceptionem in *d. l. 2.* Quod ſint enumerationes ea res fuit, ut ita demum cetera bona pignori habeantur, ſi pecunia de his quae generaliter accepit, ſervari non poſſuiſſet: deficiente ſecunda conventione, ſecundus creditor in pignore poſtea dato non tam potior quam ſolus invenitur. Secundum haec verba, ſecunda conventio hic facta fuit, ut demonſtrata generali hypotheca locus eſſet, ſi pecunia ex generali hypotheca redigi non poſſet. Nam his verbis, *Cetera bona*, Graecus per generalem hypotheca, *l. 1. C. de diſt. pig.* Porro integra verba ſententiae ſic convenio hujuſmodi. Et mutatio quoque caſus Accurſii ineptiſſima, & verbis aperta. Igitur pro *Generaliter*, illo loco legendum eſt, *Specialiter*; quae vulgaris erat conventio, *l. C. quae conditio, §. 1. & l. pig. 9. C. de diſt. pig.* atque ita omnino congruet Papiniani reſponſo cum *l. 2. C. de pig.* & haec erit ſententia: Prima conventio primi creditoris ſi fuerit ſpecialis, & cuiſdem ſecunda generalis, illa bona conſtituta tempore ſecundi non ſufficeret, ſpecialis idonea exiſtetur, ſecundum creditorem in ſuo pignore non tam potiorem quam ſolum fore.

CAP. XXXIII. *Ad l. 55. ff. de ſolutionibus.*

B Alle in *l. 55. ff. de ſolutionibus*, interpretes tam Latini quam Graeci poſteriores, *ſolvendo tenus fore poſſeſſore debet*: ſic accipiunt, omnibus ſolvendo ſufficientibus. Non probo. Quoniam ſummus dicere Paulus voluit, ut ante diverat. Senſum in omnibus ſummus diligatum effe: & ita Ulpianus quoque in *l. 5. §. Imperator, ff. de ſolutionibus*. primum ſolvendo tenus poſſeſſore pignorum aequaliter omnibus ſummis ufuraturus profiteri ait non prius futurus. Utraque loquitur de eo quod

Nec enim idem de confituta, quod de foluta pecunia dicimus, aßeri folvi potest, non vicario, *l. 5. ad fore. C. de folut.* Conſtituit potest tam aßori quam vicario. Quidcunque autem dominium vindicatione in judicium deducis in *l. si mater, §. eundem, ff. de exc. rei jud.* hoc eſt, ſive dominium in bonis, ſive dominium ex jure Quiritium vel, ut nos male Joannes loquitur, ſive dominium civile, ſive naturale. Dominium etiam qui aliud dicebam, a-liud utile faciunt, magnus error laboratur. Quidcunque poſſeſſor in *l. 12. §. pen. ff. quib. mod. pig. vel hypot. fol.* hoc eſt ſive juſtus ſive iniuſtus poſſeſſor, ut obtata debita remedium agentem hypotheca impleverit. Et dicebatur quaſi de jure poſſeſſoris. Non cogitur fortaſſe creditor cedere jus nominis, nihil juſto poſſeſſori, *l. mutier, ff. an por. in pig. fort.* qualiuscunque tamen poſſeſſor, ſi non adverſante debitum vindicatione pignoris abſtinere debet.

CAP. XXXVI. *Emendantur vel explicantur quædam in tit. De uſufr.*

IN hac *l. 25. ff. de uſufr.* perſpicue legendum eſt, *Omni fructuario uſufructus, non omnis*, ut in Baſilicis, ✱παντι τῳ τὴν χρῆσιν ἔχοντι. Nam ſicut *l. 13. eod. tit.* quod dicitur a fructuario dominum rebus deſiderante ſanctionem, hoc adnotatur ad omnem uſumfructum pertinere, five legatus ſuus, five traditus ſit uſusfructus, ita illa loco quod dicitur, fructuarium uſumfructum aquirere ex fructuarii vel ex operis, id eraditur pertinere ad omnem uſumfructum, videlicet quo is cuique modo condituras ſit, ipſo jure aut traditione proprio: atque adeo omni fructuario adquiri ex re ſua & ex operis ferri fructuarii. In eodem titulo *l. 60. Cuipiſcunque fundi*, id eſt five provincialis five Italici, quo ſtatu ſit, vel rudici. Nam nullus eſt fundus urbanus: & ita quoque initio *l. 3. Communi prædiorum*, tam Italicorum fcilicet quam provincialium. Quod & de aliis ſervitutibus prædiorum eſt in *l. 3. de ſervit. & aquæ. In l. 15. eod. tit.* concertatio ſignificatione ſcripturn, *Sororum illi lateres* pro lavandis, & ferendis liberandis, ut Graeci ✱ναφέας, & ✱ναφόρα, exſtercorare eſt & exherbare, five runcare. Vitiſſima autem admodum illa mancipii condicio. Plautus, *Non magis vitii quam auxilium quæ ſunt mancipii*. In eadem quidem eſt cibis genus, quo calx defertur, quod & canum diebatur, auctore Feſto. Gloſſis, Quales *Ivvenalis* ✱ποσκόπους. Non alia ratione & nomen ſtipulæ, *l. 68. ff. Verb. ſignif.* Jubetur fructuarius in locum demortuum vel inutilium capitum alia ſummittere, quam quod debeat ſuo arbitratu ut ſe aliena cuique uſumfructum habet, facere id omne quod bonus & diligens paterfamilias in re ſua facit, *l. 8. in princ. & §. fed ſi lapidicinæ eod. tit. §. fed ſi gregis, Inſtit. de rer. diviſ.* Boni autem patrisfamilias five paſtoris, ut Columella ſcribit, vel prima cura eſt animis omnibus in demortuarum vitioſarumque ovium locum totidem vel etiam plura capita ſubſtituere, quod alio loco idem auctor appellat ſummittere, dum ubi pabuli ſit penuria, jubet non quotannis ſed alternis annis ſummitti: quod ſuperius ſcripſimus legati, perperam alii interpretantur eſſe Educari, alii in Venetum mitti, cum ſit Subſtitui aut ſuffici, ut Virgilius ait,

Et paulo poſt,

Semper enim ſuperum meliori corpora nato,
Semper enim reſtoc: ne ſe poſſi ſenilis reparent.
Auxerunt, & labolum armenta ſeroſa quotannis.

In eodem titulo *l. 7. Adſerere arborem* Graecis eſt ✱καρύσσειν, id eſt, Torare medullam arboris ſterilis, & in eam foramede calamum immittere: inſitionis ſpecies pro genere. Qui forma *Adſerere ponem* Papinianus dixit pro *Adoptare*, ſicut fellicet interpretatur fruſtra truncum adoptat.

CAP. XXXVII. *Mutui definitio.*

MUtuum eſt creditum quantitatis datæ ea lege ut eadem ipſa quantitas reddatur in genere, non in ſpecie eadem. Creditum malo definire quam conventionem, quia proximius eſt credidi five contraxiſſe, quam conventionis genus. Summa enim divitis conventionum in duo genera deducitur. Aut enim contractus eſt conventio omnis aut pactum: & rurſus contractus dividitur in nominatum & innominatum. Et nominatis eſt mutuum. Mutuum igitur eſt creditum: idem poteſt credidi & contractus nomen. Et quantitatis creditum. Quantitatis nomine intelligimus ea quæ pondere, numero, menſura conſtat, quibus opponi ſolent corpori, res, ſpecies, jura. In aliis rebus multiplicat vel imminuit, corporibus vel incorporalibus, mutuum non conſiſtit: in illis conſiſtit, nec vigatur porro. Sunt quidem illæ corpore præditæ, ſed tas ex ſe fungitur, ut non tam corpus quam ſpecies mus quam quantitatem. Ceterae res corpore valent certo vel interito. Certo, ut Sticbus: incerto, ut homo: vel intellecto, ut poſſeſſio, hereditas, quod ſæpe dicimus, nummo, menſura conſtant, quantitate valent potius quam corpore, *leg. 1. §. non ſolum, ff. ad leg. Fald. l. 11. in princ. ff. de folut. Adiicitur*, ut differentiam Quantitatis date. Dare eſt accipientis facere. Itaque exigitur etiam hoc in mutuo, ut quod datur, fiat accipientis. Ut igitur dominus ſit dari. Datione enim alienat pecuniæ non contrahitur mutuum: ſed neque datione fiat pecunia, niſi transferendi dominii animo fuerit. Quemadmodo alibi alienæ pecuniæ, vel dolo fiat abſque alienandi animo, traditio eſt potius quam datio. Idcirco inris auctores belle commenti ſunt, mutuum non fieri, ubi quod de meo fuit nunc: quod & Nonius Marcellus ſequi videtur. *Hoſtilius*, inquit, *mutuum eſt quod ſub omnia affectu fuo meum tuum, ubi tempore verſſerit*. Quæ ſententia non eſt mihi magnopere placens, propterea quod fubeſſe dominium non eſſe mutuum quod ſub avido ſenore, non ſub animo affectu ſit: ego me mutuum quidem id eſſe opinor quod ſub animo commodatum eſt gratuitum, quod eſt quafi mutuum ad ufum, ita & mutuum, quod quaſi commodatum eſt ad abſumfum. Et hinc aliud eſt mutuum, aliud fenus, quod vel ille Conſuli verſus indicat, *Si mutuum non petere, certum eſt ſumen ſumere*: & inde illa dubitatio: in *leg. Gratianus, §. ult. de fidejuſſor.* an mutuum fit, ubi nummi vero ſimpliciter pecuniam credere, id eſt mutuum dare, & ſi temerarevit: atque adeo longe aliud eſt aßio mutui, aliud aßio ex mutuo. Illa ex ipſo contractu originatio & contrahitur, Calendarii verbis. Nam citra ſtipulationem mutuitatis pecuniæ ufura deberi non poteſt, utique ex pacto in continentis fidis, utique ex more, ubi adeo difficio: & accedit obligationi mutui obligatio Calendarii. Qua de cauſa in ſpecie *d. §. ult.* quia qui Senatores, quia qui fidejuſſor, ut ceteri, ſimul etiam creditit, placet teneri me mandati, in ſortem ſolvere, non in uſuras, id eſt mutui nomine, non. Calendarii. Verum ut aß mutui originationem redeamus, quod dicitur mutuum fic appellari quod de meo fiat tuum, fcite dicitur magis quam vere. Juriſconſulti enim noßri imbuti linge ab Ioscis, & Sosici Senatores ac proinde inepti in ducendis nominum originibus, at fine etiam quod pleraque nomina etymologiæ non habeant progenitum a re ipſa. Nam & mutuum dicitur, pro capru ingenii cuique licet eorum reddere rationem: & inde de Stoicis Cicero, *Opinor*, inquit, *ut omnes interpretes Græcos ſequar, quod apros dicat: & alia fundamentum fuſtinet ejſ fides, id eſt dictorum conventionumque conſtantia & veritas, ex qua, quamquam hoc videbitur fortaſſe durius, tamen audeamus omnes Stoici, qui fidem dicere exquirunt unde verba ſint dicta, credamus, quia fiat quod dictum eſt, appellatam fidem*. Illa quoque teſtamenti quæ a noßris tradtur originatio, confcta eſt Stoicorum imitatione, quod eſt teſtatio mentis. Scita enim & concinna magis eſt quam vera. Nam certe teſtamentum natum eſt verborum, non ab origine fidium duplici: atque ita mutuum, & verum amantus, a mutatione potius nomen habet, quod mutetur hoc genere pecunia eum pecunia, dum per quantitas accipitur & redditur, quodque conſtat in his rebus quæ facile mutationem & permiſcuum ufum accipiunt. Hæc nominalis origo brevior quam quæ tradatur a Juriſconſulto, vel quæ a Varrone, a Sicalo verbo *μάω*, ut, ille Sophronis loco *μάω τὸν ἄνεμον*: cui ſimilis Heſychii ille, *μάσσω ἀνεμον*, interpretatur: nam & eadem ſunt, *μάσσω* & *μάω*. Proverbium autem Sicalorum quod adfert, ſic emendo: *Μάσσω μάσσω ἀνεμον μάσσω*. Ceterum, ut de lepore hoc dicam, Varro ſcribit, Mutuum Matrem homini ſint orti, mutui nomen potius inde ſalerunt quam illud Latini. Idemque de uncia & nummo nomine dici poteſt, quod Plautus eſſe ſtudet. Sed pergamus ad reliqua. Adjecimus in definitione quod mutuum datur ea lege dari ut ſint quantitas reddatur in genere non in ſpecie eadem: Proprium enim eſt debitæ rei reddatur, quod creditum ipſolubile Senecæ vocat, mera donatio eſt, non mutuum, qua mutatio intercedit aut reciprocatio nulla eſt. Hinc variorum interpretum auctores ſolent a mutuo ſeparare, ut illo Comici loco, *Ego enim ille mala facere mutuum. Quid ita? quia proprium facio. Proprium eſt quod aut in genere eadem vel alio, aut in ſpecie eadem vel alia reddere cogor alteri. Mutuum quod reddere cogor. Et inde illa philoſophorum vox. Nihil eſſe homini proprium, quia nihil quod non reddi oporteat, tenere reddendi terex: & in comœdiis illa. *Nihilne eſſe proprium cuiquam? & vitam mutuam eſſe, non proprium.* Quibus Terentius reſpondet,

Vita data eſt, nonda data eſt ſine fœnore nobis
Mutua nec certa perſolvendo ſit.

Quod ita Cicero: Nemini dedit Deorum vitæ tanquam pecuniæ, nulla præſtitum die. Et Artius *Nulli vita proprie in vita eſt*. Mutuum igitur eſt quod debemus reddere, ſed proprium id quod non debemus reddere in ſpecie eadem, ſed in alia exiſtem genetis. Num quod in ſpecie eadem reddendum eſt, vel commodatum eſt, vel depoſitum, vel pignus, vel precarium. In his contractibus interponitur fides reddendæ exiſtem rei: & hoc eſt quod Paulus ait, Mutuum damus nummos non eoſdem ſpecie eiem quos debimus, aliquin commodatum erit aut depoſitum, ſed idem genus. Num ſi aliud genus, non erit mutuum. Et ſi ex nummis non ſolum ponderi ſed numero, ſi his rebus quæ pondere, numero, menſura conſtant, ut in pecunia numerata. Mutuum pecuniam damus recepturi non eoſdem nummos, ſed eandem pecuniam. Aliquin commodatum erit, vel depoſitum, vel pignus, vel precarium. Num & hi contractus in pecunia numerata conſiſtere poſſunt. De depoſito & pignore non eſt dubium, quia hi contractibus res utendæ non datur, fed depoſito cuſtodiendæ, Commodato datur utendæ ad tempus: precario quamdiu libuerit dari. At pecunia non eſt ufus: ergo neo commodatum vel precarium, niſi forte accipiatur eaſdi corpus, non quafi quantitas, ut ea quæ non alienatur, non abeunt, qui etiam in pecunia numerata commodatum precariumque conſiſtit, ſicut retro obœgbe corpus nonumquam accipitur quaſi quantitas, ut in *l. quod Lege, §. in lex. ff. de commod.* dum grex adnumeratur hic quæ numero conſtant, ſi modo veniente ad numerum: & hoc caſu etiam, ni corporibus conſiſtit numerus, veluti dato grege ad numerum, ut totidem capita reddantur eaſdem qualitatis, vel dato pure ponderis certi ut eandem ponderis aliarpanis reddatur atque huius, vel dato genere ad numerum, pro exemplo utitur Accurſius, in pondus, vel pitchus data ait carne aut ligna. Nam & hæc appendi ſolent. Et de pitchus nominatim Varro *de re ruſt. Interim Cafſerius duo millia nucumenta dedifſe in pondus*: & Plinius *ex Herium Cafſerii duo millia nucumentorum mucem appendiſſe*. *Non permittere quidem potion nobiliſſe ebrietatis mercis*. Sed de his ſatis.

CAP. XXXVIII. *Inſtitutionum loci ſingulares.*

EX libris iuris civilis, quibus ſolis nos uti Inſtitutiones voluit in refpondendo, litigando, judicando, *Tom. III. Prior.*

A libello Inſtitutionum, neque comptior neque facilior inſtitui poſſit, quive interpretum deſiderio meus, quibus illorum videatur eſſe ortum ignobile qui rem ſibellum longiſſimis ouerunt commentariis, quod poſtum eſt in una cognitione in infinitas diſputationes, quo facilius phra ſcire videantur, ut illis quidem videtur, noſtro judicio, offenſatione vano quo ceterus nihil ſcire videantur. Nam quid ſcientia hanc eſt quæ modum non habet ullum? quæ fines fuos egreditur? quæ tota deerrat-a præcepris fuis, & ſummo illo præſertim nec a Juſtiniano præterito? Quæ ſi in Inſtitutionibus juris tironem levi ac ſimplici via, ne difficultate inſtitutionis tam numeroſæ atque perplexæ ab hoc ſtudio deterreantur, & ut Theop. monuit, ne fiant, *Παιδοτρίβαι τοῦ μὴ μανθάνειν*. Quæ me ratio potiſſimum impulit olim, ut corrigendo Inſtitutionum exemplari, qui habebat locis plerisque, potius quam interpretando, operam darem. Scribam enim utilitatibus libellum interpretæ nihil indigere. Et ſi quid tamen ſit quod potius præter correctionem paululum accedit, id ſane invito exemplo. Superfluum commentariorum infinita, quos nonnunquam veranum rerum obſcurum interpretes non potuiſſe non adnotare teciie, & tam certe molliter, quam abuti palam noſtri leniuſculus ſibi deinde præſtimpſit multorum auditio, amplioribus quam priores fecerat, commentariis & veluti errorum omnium macula, pulcherrimum libellum deformantium, ore quandoque etiam effuſo in verecundiam ſupplicationum doctrinam ſpargentis ac prope divinum: quos fortitan brevi ſi, ſi Deus fecerit otium, *Διόρθωτα τῶν ἐξηγήσεων* meditatum ſamdiu opus ac promendum adjiciam: ut ſi me, cum alia ſtipſique contortoribus lepum ita cavabitur, ut deinceps noſcere cuivis ſit in facili quicquid hi ſui manu artigerunt omnes, nihil aliud quam ſolum Gabenæ & ulcus eſſe. Faciliora vero in Inſtitutionibus ipſum præſido, ut non potuiſſe magna, candidis ordine & arte tanta, quantum eius ullus hodie malus conficere poteſt aut poterit unquam, definitionum & diviſionum vel partitionum elegantiſſimarum plena omnia, juris veteris a jure novo ſeparatio perſpicua, ſententiarum ornatus puriſſimi veterum, novi ſermone Triboniani recenti: & in his ſingularia inuenta, quæ non in alio juvenius noſtris ætatibus ſuffoßoribus, ut de lege Hoſtilia, quod eſt ſcripſi, ſed ſortiſſime licere eorum aomine qui apud hoſtes ſunt, aut reipſa abſint, ut in poſtliminio, quam ratione *Nam*: & in venienrorum cotticillorum hiſtoria. Et quod prima ſpecie mutuum videtur, de noxalibus actionibus. Servus noxæ deditus ſi dominum refuſaverit ei out dedito eſt quæſita pecunia, ut auxilio præteris invito dominis nominitantur. Et rario tamen optima hæc, quod etiam ſi dominus ſolvat, non tam ſua ſponte, quam neceſſitate quadam noxalis judicii, cum nihil ipſe aliud deſeruerit quam noxam ſarciri: qua ratione etiam Graci ſimul in ſpecie, *l. 8. ff. de noxa. act.* Sed & alio loco extare non puto rationem abſurditatis eam quæ reddatur de aßione fieri manifeſti cui ſit perpetuata, *noxia. de pœn. ff. pœn. act.* Lenonem fecit pretium operæ, fieri manifeſti quam eſſet civilis ex xii. Tab. & abſurdum exiſtimavit etiam facere breviorem. Eſt ergo perpetua, ut civilis, ſed non ſemper perpetuanda. De furto nec manifeſto, prætor nihil inpunitavit. Item ſingularis locus ille eſt de manifeſto ut non tamen vifus eum re furtivo aut deprehenſus, ſed ſi ante deprehenſo habeatur. Quo argumento exiſtimo male Bartolum in *l. 1. ff. de noxa. pol.* hoc civitatem inſtituta, *Si quis noxiosus fuerit civis urbis*, & non interpretatur de apprehenſo five capto. Nam inventus reſte dicitur & qui vifus eſt: & quod ille de inventore lapillorum aßert, qui quidem pro occupatore acquirat, hanc rationem habet, quia nifi ſcepere non videtur adquirere voluiſſe. Et in illum Virgilii locum.

Non ego te Nymphi Dammoſa peſſime capros
Eiusque ſubſidia, nullum latentia Lycidæ
adnotans Servius, Dammoſi cum furti arguit dicendo, Vidi, ad illum, opinor, reſpexit locum, cumque ex

Cajo sumpsit Trebonianus, legit in *Cojo* Servius. Fuit enim hic juris auctor grammaticis familiaris propter bonarum literarum & Homeri potissimum tractandi, quæ in eo fuit, peritiam fumenant, ut nominatim etiam quodam loco idem Servius scripserit apud majores omnem mercimoniam in permutatione consistisse, & hoc Cajum Homerico confirmare exempio, qui Cai locum, ut puto, superesse in §. *item prætium, De emp. & vend.* Sed quia superioribus versibus Virgilius adjicit illum, *Et rum vicissatrem, Quo nam &c. perspecta*, non existimo vitium fumen non aliter pro manifesto haberi, quam si dominus qui vidit vilo acclamaverit, Quo te fur propitis? Quocò nos abit mea? aut quid simile. Sicut ex XII. *Clamor exigitur antequam jure furem occidere possit, l. 4. ff. ad leg. Aquil.* At non illi tantum fingulares loci in Institutionum præclariffimo & erudiffimo libro, verum & alii plures, de fiduciaria tutela cur liberi parentis nummiforis fint fiduciarii, liberi parenti legitimi, de tribus generibus teffamentorum, de oratione Pertinacis in *tit. quib. mod. teff. infir.* & oculis fubjecta gradatim defcripto, & enumerato adhuc non bene fatis perfecifti-mus, & alia de jure antiquo non pauca. Hæc indicaffe fatis erit, quæ fimul etiam totus liber qualis fit quantique momenti, fatis, ut arbitror, indicabunt.

CAP. XXXIX. *Notantur quædam in tit. De rei vindicatione.*

NOn intelleXa via horum verborum, *Cogere & Permittere*, fecit haBeuas in eo interpretatione eum *l. si ejus fundi, ff. de rei vind.* cujus quæffio in eo poffita eft, reftituíle dicimus bona fidei poffefforem fuos facere cuafibus, an percepto fructu? Et quidem quidem de poffeffore alieni fundi loquitur, bonæ fidei vero an male fidei? Certe de bonæ fidei poffeffore, ut palam Gracci etiam illo loco, quonium de eo loquitur qui fructus fuos facit. Porro bonæ fidei poffeffor reftituit petitori fructus percepios & percipiendos poft litem contefiatam fi cogatur; non enim non percipiet, nec tantum percipiturus fuiffet. Labeo non ita loquitur, fed non coaBos fructus, inquit, non reftituit: male, ut Paulus notat, qui certe bonæ fidei poffeffori non reftituit non coBos fructus, fi modo eos percepturi. Plus eft *Cogere* quam *Præcipere*. Percipiunt fructuarium ipfa cæla nonnium urtis, vinum vindemiando, & quodam modo natione expreffa. Cogitur, fi teratur frumentum vel permatur ura, *l. si fructuarius, ff. quib. mod. ufus fruct. amit.* ut auBore Nonio Marcello cogitur pecus, fi permanere obe-ret. Labeo ait bonæ fidei poffefforem vindemiam non retinere, quam non cogit; Paulus contra, vindemiam tum retinere quam percipere non poffe cogit. In *tit. ins. l.* 38. quod eft fcripium Flor. *Confensit*, pro *Consensit*, reniendum non eft, Non & inanifeffa an. tequam libris iuvenis fcripfit: Videtur ea *Probe, Servius confensit*, & Livium in *lib. 3. Quem autem conseusisse sub ea lege etiam fruBum*. In fcire, placet mihi vulgatis lectio magis quam Flor. *Consuisse enim, putant non non perfequi poffe*, id eft, ftarim, fine ceffione. Nam de ea Virgilius *l. Georg. communes arva fubsequitur*, id eft ftatim, fine intermiffione, propre Heliodori fimilitudinem, *Cum minus ipse fua continentes fervidus ejus. Con.* Tacitus 12. *Non communi Mauritaniæ fuit finis dominium penuria.*

CAP. XL. *Excepcio Helioiana minus bonæ adcorpus dantibus.*

EX Leg. §. *pen. ff. mand.* fidejuffor habet actionem mandati, etiamfi fciens omiferit: excepcionem minus honeftam; qua ipfe uti potuit ex fua perfona, reus non potuit. At qui fit minus honefta excepcio queritur. Et valde placet primum examinam quod Accurfius adfert de excepcione ex edicto. Quod quisque juris, quam A Græci vocant exceptionem ftellionatus, videlicet cum is, qui decoxit creditoribus, impetratis novis tabulis agit cum debitoribus fuis: Repellitur enim exceptione ftellionatus, quia ut ftellionatus eft in creditore, qui non numeratam pecuniam vel numeratam iterum accipit, etiamfi ea fententia judicis non fit folvatur, *l.29. §. pen. ff. mand.* ita & in debitore, qui decoquit creditoribus, licet legis beneficio, id eft novarum tabularum ei debitum remittatur, *l. bona fides, ff. de act. emp.* Decoctor autem adverfus decoctorem hac exceptione non utitur, quia ftellionatus, vitium in quo ipfe eft, objicere ipfum alteri. Quod ita Græci interpretes enuntiant, obfurata etiam appellatione Latina, Decoctor decoctori, *ὁμοίως ἀντιτίθεται τὸν ἑτερόν τὸ stellionatus ὄμοιον τοῦ τὸ κακόγραφον ἐν ἀνάλογα πραγμάτων.* Nunc finge, Primus a Titio in creditum accepta pecunia, Secundus fidejuffore pro Primo, bonis decoxit creditoribus fuis tam Titius quam Primus, non erisum Secundus, agente Titio ex ftipulatu, fidejuffor, id eft Secundus, repellere poterit exceptione ftellionatus, qua tamen primus debitor Principalis, qui in eodem vitio eft, agente Titio uti non poterit. Quid igitur fiet hoc casu, fi conventus fidejuffor five fciens five ignorans prætermiferit exceptionem ftellionatus, & condemnatus integram pecuniam folverit Titio? An habebit actionem mandati? Sic videtur: excufatus quidem eft pudor ejus, qui, minus honefta exceptione uti noluit, *l. Quint. ff. mand.* Et eft illi quidem ideo minus honeffa, qua in eadem prope vitium incurrit reui qui ea exceptione uti-tur, quod objicit alteri, *l. ult. ff. quod quisq. jur.* Studet tamque decoctori & vicifim ipfe decoquere: & Quivis fex odio decoctoris hanc exceptionem repulit, non probat tamen eum, qui contra naturalem æquitatem propter fuam compendium idem odium exercet in creditorem Titium. Abhorret hæc exceptio ab æquitate naturali, *l. 3. §. ult. ff. eod. l. si pacta, in prin. ff. de cond. ind.* Ex diverfo fi Titius folus decoctor fuerit, & fciens fidejuffor confulter exceptione ftellionatus, non habebit mandati actionem, fi modo habuit facultatem conveniendi Primi, & deliberandi ut ipfe fuiciperet potius judicium vel fuo nomine condemnari, ne condemnatus fuerit, vel pecuniariter nomine poft litis contefiationem. Nam fi forte adierit Primo, cum habuit fidejuffor facultatem eius conveniendi, omiffa exceptione ftellionatus, habebit actionem mandati, nec imputabitur ei cur minus honeffa exceptione ufus non fit, *d. l. 10. §. pen.* idemque dicendum arbitror fi Titius & Secundus decoctores fuerint non Primus, ut habeat actionem mandati Secundus, qui dum nec voluus uti poterat exceptione ftellionatus, qua tamen Primus, qui prior eft, uti poterat, quod ita fi facultatem Primi conveniendi non habuit, ut non habeat fi habuit. Quod fi, ut omnia pertenemus, fidejuffor folus decoctor fuerit, & ipfe fciens, quod non poterat non uti exceptione ftellionatus, ne cogitur quidem ea uti, ut liber agi, integra tamen eft actio cum reo principali. Quid igitur fi fidejuffor decoctor non fit, & ita ratione tantum in ftellionatu fit? etiam, Quod quisque juris? puta, imperavit fidejuffor ut debitores fui adverfus eum ulla exceptione utrentur, & fervati omnes, ut ipfe quoque ufus fit exceptione ftellionatus non utentur exceptione *ἀπὸ τοῦ pacti*, vel *Quod metus causa*, qua aliquos uti potuiffet: An habebit actionem mandati? Nimirum, ne quis fidejuffionis gratia ad notam *l. 3. §. fidejuffionis, ff. quod quisque jur.* Quid vero dicemus fi fidejuffor bonitatem exceptionem præterminerit? An non habebit actionem mandati? Sic videtur *ἐν ἀντιθέσει* pelle Julianus in *d. l. 10. §. pen.* ut fi omiferit exceptionem pacti in ftam perfonam concepta, vel interceffionis, vel temporis, qua *rem uti non possit*: quod in procedit, nifi cavere eoque eos de indemnitate, *l. pen. ff. ad Vell. l. 29. §. ult. ff. mand.* quæ curio non defideratur ab eo qui excepcionem honeffam omifit. Quod fi excepcione honeffa quam fciens & prudens defecit omiffe, etiam reus uti poffit, fine dubitatione illa habuerit necne fidejuffor facultatem conveniendi eo, præcidimus fidejufforem non habiturum mandati actionem.

JACOBI

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM *LIBER DUODECIMUS.*

CAPUT PRIMUM.

Constitutio Zenonis de litium expensis.

CONSTITUTIO Zenonis de litium expenfis, cujus meminit Juftinianus in Nov. LXXII. nec expliçat fententiam ejus. Perriffet fatius, nifi quod fuit in me ftudium conquirendorum veterum. Ea, quæ falleri imperator parcendum effe duxiffem, dum id aliqua ex parte expleri poffet. Ex quibus cognovi *Anastasium* A *pr. Exit δὲ τὸ ἀναγκαῖον ἀφορμώτερον ἀναλύσαι ἀκριβῶς τοῦ ἔθους ἢ τὸ ἐναντίον εἶναι αὐτὸν τοῦ ἀνομάτου ἔχει ἀναγράφειν, ἀλλὰ δεῖ ἐμοὶ ἐμφανίσαι ἐπίσης, ἐν ἀναγκαίοις τοῖς ἐπιτηδείοις τὸν ἀναγκαῖον, ἔθους δὲ ὃν ἐστὶ τὸν χρωμένοις ὁ χρόνος ἐκὼν κρίνων αὐτοῦ ἀφορίσας παρέσεται τὸν αὐτὸν ἀναλύσαιον.* In versuffifimo codice annotatum erat ante *d. Auth.* deeffe Conftitutionem Graecam. Ceterum Conftitutionis, neque verbum, neque fententia ulla refertebatur. Subfcripto tantum reftabat hujufmodi, *Dat. VII. Kal. Apr. p.d. Conſulatum Longini.* Id vero in ea Conftitutione etiam notatu dignum eft, Judices delegatos a Principe habere executores & apparitores proprios: habere etiam præfectores oftendit Nov. IX. quæ magiftratus, ut mirum non fit fi fubdelegare poffint, *Le judex, C. de judiciis, l. 1. C. qui B per fas aut nefas ad quem judices.* Et quidem cognovi *Anastasium* Conftitutio, & Nov. LXXII. & ex. C. xxvi. *C. de precib. Imper.* Atcunt non uti propria appetitione, fed fumere eam ex cohortibus vel fchulis vel fcritiis. Unde exiftimo etiam judicem datum a Principe fententiam iam exepi poffe. Quo enim illi executores, five apparitores fi fententiæ fuæ executionem non habet? qua tamen in re haftitat Acc. initio *I. a Diu. Pii, de re jud.*

CAP. II. *Conſtitutio Juſtiniani de dividendis capitibus litis.*

C Dhinuj hoc capite aliam Conftitutionem Graecam, fed Juftiniani non Zenonis, quæ penultima loco poterida eft in *tit. ult. de fent. & interl. am. jud.* quæque divinitus, quafi trefiant interpretes in *Lexicon, §. 1. ff. de minor. Ol, quid tandem, ff. de recep. qui arb. rec.* An mori funt fpecies five capita unius litis, tot etiam fint fententiæ, vel tot fteri fequantur fententiæ oportet? Nunc Juftinianus deffinit poffe, his verbis, ut in Baffilicis relatum eft. *Η δ' διαιρεῖσις κεφαλὴν ἑνὸς ἔστιν ἢ τὸ τοῦ κεφαλαίου δίκαιον ἢ τὸ ἑκατὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου ἀναίρεσις, ἢ τὸν αὐτ

ctorum Prætorio statuendum esset, a quibus non est appellatio, sed retractatio, *l. 1. C. de sent. præf. præt. No.* LXXXII. An retractetur lis apud successorem, ut *d. l. 1.* demonstrat, non in sacro auditorio per consultationem? Et quid si ipsemet sibi præf. prætorio successerit? Nam periculum est ne ab alio successore sententia prior rescindatur semper ab eodem, vel constantiæ causa confirmetur. Quamobrem Justinianus vult priori Constitutione Græca, quæ desideratur post *l.* XXXIV. *C. de app. prat.* apud quem lis retractatur adjungi quæstorem sacri palatii, ita ut adversus eorum sententiam rursus alia retractatio postulari non possit, & verba quidem Justiniani quantum Basilica me docuerunt, hæc sunt. *Ἢν δή τις τελευταίας δευτέρας διατάξεως εἰσάγειν ἐπὶ πάντων τῶν ἀρχόντων τῶν ἐλλογίμων ἐφ' ἂν ἴσως ἐκκλήτου τὸν βασιλέα τῆς ἐκκλήτου ἀκροᾶσθαι, ἡ πρώτη διάταξις εὑρέθη νόμιμον ἐγνωσμένον, ὅτι κατὰ τὰς ἀποφάσεις τῶν ἐπάρχων ἔκκλητος μὲν οὐκ ἔστιν, ἀναψηλάφησις δὲ ἐστι, καὶ εἰ μὲν ἕτερος ἐστὶν ἔπαρχος πιθανόν ἐστιν ἔτι ἀνατρέπειν τὰ παρ' ἑτέρου κριθέντα, ἐὰν δὲ ὁ αὐτὸς γένηται ἔπαρχος πάλιν ὁ ἤδη ψηφισάμενος ἐκεῖνος κατὰ τὴν ψῆφον, καὶ αἱ δεήσεις προσηνέχθησαν ἐπειδὴ προείληπται ὑπὸ τῆς παλαιᾶς αὐτὸ ἀπορήσεως λέγειν, κελεύει ἡ διάταξις ὥστε τὸν κοιαίστωρα συνακροᾶσθαι αὐτῷ δεύτερον ὅ τέως γενομένῳ ἐπάρχῳ, καὶ ἐξετάζοντι τὰς ἐπὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἀρχῆς γενομένας ἀποφάσεις θεσπίζουσα ὥστε μηδεμίαν εἶναι κατὰ τῶν τοιούτων ἀποφάσεων ἀναψηλάφησιν.* Sequenti Constitutione vetat appellari ante definitivam sententiam, forte ex interlocutione judicis, qua denegaverit litigatori testium vel instrumentorum exhibitionem aut dilationem eorum causa, aut exceptionem peremptoriam, aut locum ad agendum, quod tamen licebat olim, *l.* LXVIII. *C. Th. quor. ap. non rec.* Et ratio Justiniani hæc, ne subinde ita appellando ex qualibet interlocutione lis trahatur in infinitum, & quod si quid medio litis inique sibi a judice denegatum litigator queratur, hoc post definitivam sententiam interposita appellatione ei simul cum re principali omne sarciri possit; quoque magis constet de iniquitate vel impatientia judicis, ut quoties quid judex delegatus denegat litigatori, id scripto comprehendatur. Verba Constitutionis hæc sunt: *χρήματα πᾶσαν τὴν δίκην, μήτε τὴν ἔκκλητον ἐπιδέξασθαι: οὐδὲ γὰρ βλάπτεταί τις ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἐγένετο διαλαλιὰ ἀφαιρουμένη αὐτῷ δίκαιον ἁρμόζον αὐτῷ ἀπαιτεῖν ἢ μαρτύρων παραγωγὴν ἢ ἀνάγνωσιν συμβολαίων: δύναται γὰρ ἐν τῇ ἐκκλήτῳ πάντα γυμνάσαι ἵνα μὴ κατὰ τὴν μέσης διαλαλιᾶς ἐπιδιδομένης ἐκκλήτου μῆκος δίδωται ταῖς ὑποθέσεσι πολλάκις ἐν τῇ αὐτῇ ὑποθέσει ἐπιδιδομένης ἐκκλήτου, καὶ ἐξεταζομένης, πάλιν ἄλλου κεφαλαίου γυμναζομένου, καὶ πάλιν δὲ κατ' αὐτοῦ παρεχομένης ἐκκλήτου: ἐὰν δὲ δικαστικῆς ἐστιν ὁ ἐν μέσῳ διαλαλιᾶς δίκαιόν τι αὐτοῖς ἀφαιρουμένοις, κελεύει ἐγγράφως τοῦτο ἐπισκήπτειν, ὥστε ἐν τῇ ἐκκλήτῳ φυλάττεσθαι αὐτοῖς τὴν περὶ τούτου δικαιολογίαν ἀπαράβατον: εἰ δὲ παρὰ ταῦτα γένηται, μήτε δεχέσθω τὴν ἔκκλητον ὁ δικάζων, καὶ αὐτὸς ὁ ἐκκαλεσάμενος ὑπὲρ τῆς παραβάσεως πεντήκοντα λίτρας ἀργυρίου παρασχέτω.* Vide *cap.* VI.

CAP. IV. *Temporalis dies, & fatalis, & reparatio.*

QUi non intelligunt eundem esse fatalem diem in quæstione de appellationibus, & diem temporalem, mutant nescio quomodo verba hæc *l.* XXXII. *C. de appel. Temporali judicet die*, perperam, cum apertissimum sit judicem ad quem provocatum est judicare, vel causæ cognitionem suscipere die temporali, id est, die fatali, quo nisi introducatur in judicium, causa appellationis interire solet: & ita dies temporalis accipitur *l.* II. *C. de temp. app. l.* XIII. *C. Th. de appel. l. ult. C. Th. De repar. app.* ut recte verba illa *l.* XXXII. ita sint in Basilicis Græce reddita, [illegible] *κατὰ τὴν κυρίαν προθεσμίαν*. Erat autem olim longe alia ratio dierum fatalium & reparationis dandæ, quam ut hodie ex *l.* II. *& ult. C. de temp. appel.* & quo brevior, eo etiam, ut existimo, melior: nam duobus vel sex mensibus exactis pro locorum intervallo post appellationem interpositam, ultimus erat fatalis: post quem lapso litigatori intra menses quatuor extra ordinem dabatur reparationis beneficium, ita ut esset etiam hic exactis quatuor mensibus dies fatalis ultimus, post quem nulla spe relicta secundæ reparationis, sententiæ latæ necessario obtemperandum erat perinde atque si non fuisset appellatum, & huic juri locus erat non tantum in appellationum causis, sed etiam in omnibus causis, quæ ex rescripto principis instituebantur datis certis temporibus ad denunciandum edendumque rescriptum, *l. 1. C. Th. de tempor. cursu*, &c. Augustinus *contra Donatistas* post collationem. *Redire ausi sunt ad illius temporis præscriptionem, ubi dixerant lapsam jam esse causam, & quatuor mensibus evolutis agi jam omnino non posse.* Symmachus *in epistolis. Mensium quatuor dilata curriculis summo die temporis impetrati excidit cognitor*, &c. Et de his quatuor mensibus fuit *l. ult. C. si pend. ap. mors inter.* ut Constitutio integrior declarat, quæ extat sub eodem titulo in *Cod. Theod.* conjungenda cum *l.* III. *C. Th. de temp. cur.* Idem vero Symmachus mox de non danda secunda reparatione, *Post hæc cum vellet*, inquit, *infœlicem causæ lapsum reparatione sarcire, objectu legis Constantinianæ explosa est, quæ extra ordinem temporibus indultis, longiorem negavit excursum.* Constantiniana lex est *d. l. 1. C. Th. de temp. cur.* Alia refertur Constantiniana lex *l. 1. C. Th. de fer. lap.* ut judex litem suam faciat, cujus culpa lis gemino lapsu perierit, ea vero est *l.* II. *C. Th. de temp. cur.* Recte, *culpa*: nam si ægritudine vel morte judicis id acciderit, non denegatur secunda reparatio, *l.* II. *C. Th. de repar. appel.* & hoc est, quod subjicit Symmachus eadem epistola ad Theodosium. *Parentum numinis vestri divorum principum protulit sanctiones, quæ inter reliquas exceptiones reparationem jurgantibus tribuunt si per cognitorem causa labatur.* Reparatio est Instauratio sive redintegratio temporis lapsi simul ac litis, quam recte Græci *ἀνανέωσιν*, & *ἀνακαίνισιν*, male *προπαρασκευασμόν*, id est præparationem. De jure novo scripsi *libro De præscriptionibus cap.* XVI.

CAP. V. *Explicatio l. ult. C. de revocandis his quæ in fraud. cred. alien. sunt.*

OBscura plerisque videtur *l. ult. C. de rev. his quæ in fraud. alien. sunt*, non abs re: novum enim id est quod ait & inauditum, fraudatorem, qui donationis gratia novatione facta per acceptilationem liberavit debitorem suum, teneri duntaxat intra annum in quantum facere potest. Fraudator enim is est, qui fraudandorum suorum creditorum causa debitorem suum acceptilatione liberavit donandi animo, non debitor qui liberatus est, qui etiam sive fraudem scisset teneretur creditoribus in solidum, sive nescisset non inquantum facere posset, sed inquantum locupletior factus esset, *l.* VI. *§. in hoc, ff. quæ in fraud. credit.* Itaque novum, ut dixi, valde hoc edictum est quod refertur *d. l. ult.* ut fraudator in hac specie, qui debitori suo in fraudem creditorum acceptum tulit, teneatur curatori bonorum vel creditoribus intra annum utilem in id duntaxat quod facere potest, quodve dolo malo desiit facere posse. At sciendum est eodem edicto non tantum in eos quibuscum fraudationis causa debitor aliquid gessit esse actionem, sed etiam in debitorem sive fraudatorem ipsum, *l. 1. ff. Quæ in fraud. cred.* Utramque concludi anno utili. Et annum numerari ex die possessionis & venditionis bonorum debitoris, *l.* VI. *§. ult. l. ait prætor, §. annus, ff. eod. l. 1. l. pen. C. eod.* Dari ergo actionem in fraudatorem posteaquam omnibus bonis exutus est. Dices, frustra dari in egenum. Dicam, vel pœnæ causa dari, *l. ult. §. ult. ff. eod.* hoc est si quidem post venditionem bonorum aliquid adquisierit, pro modo ejus quod adquisierit, vel si quid fraudationis causa ita dissipaverit, ut nulla ratione reciperari possit, etiam in

solidum ut ait *l. si quis dolo in princ. De re jud.* in hoc ut vel carcere & vinculis coerceatur a quo quod disperdidit, neque ab ullo alio servari potest. Denique teneri eum, qui necessario coactus est pati bonorum venditionem urgentibus ex ordine creditoribus, in id duntaxat quod facere potest, dolove malo desiit facere posse, non aliter quam eum, qui sua sponte cessionis beneficio ex lege Julia bona sua vendi patitur. Valere enim in utroque rationem illam, quæ dictat inhumanum esse exutum suis bonis, in solidum damnari, *§. ult. Inst. de actio.* & huic quoque rei edicto perpetuo ita prospectum fuisse, quia notant Imperatores *d. l. ult.* quod alibi notatum non invenietur, eo magis fuit curæ nobis enodatio sive legis sive edicti illius nondum explicati a quoquam bene. Est igitur ex antegesto in fraudatorem actio, licet inanis, si quid ita disperdiderit ut nulla ratione reciperari possit. Fraudatori vero ipsi nulla nullo casu est ex antegesto actio, *l. pen. ff. de cur. bo. dan.* Græci sunt admodum suaves in explicanda *d. l. ult.* dum creditorem deceptum a debitore ponunt debitori acceptum tulisse, & esse eo nomine creditori actionem in quantum facere debitor potest; primum enim non esset eo nomine actio in factum, de qua *in titulo De revocandis his quæ in fraudem creditorum alienata sunt*, sed de dolo, *l. itaque l. quidam, ff. de dolo.* Deinde non esset in id tantum quod facere debitor posset, quia actio de dolo in solidum competit, nec minuendæ ejus illo casu ulla subest causa. Nec minus suaves Latini, qui ponunt fraudatorem postea bonis cessisse, quod Imperatores si esset non reticuissent, vel qui similiter vaticinantur acceptolatum debitori ex donationis causa, vel qui contra rationem recti sermonis fraudatorem accipiunt pro eo cui fraudator acceptum tulit, & hunc audent dicere si fraudem ignoraverit in id tantum teneri quod facere potest, quod refutavi statim initio supra.

CAP. VI. *Ad l. ab executione, C. quor. app. non rec.*

PLacet valde, quod Græci ad *d. l. v. quor. app. non rec.* in deposito, interpretantur, *ἐν μέσῳ τοῦ δικαίου*, nam & ita veteres libri habent *l. ult. C. quib. ad lib. procl. non lic. in medio jure*, pro, in deposito. Confirmat locus alius alium luculenter. Iidem vero recte in eadem lege, ab articulo, *κατὰ διαλαλιάν*: nam articulus, præjudicium est sive interlocutio judicis, *l. 1. 3. 23. C. Th. eod. tit.* a quo non auditur qui appellat exceptis certis causis, ut si exceptio peremptoria vel locus ad agendum vel dilatio instrumentorum aut testium causa denegetur, *l.* XVIII. *&* XXIII. *C. Th. eod.* Sed ex Constitutione Justiniani ne ex his quidem causis ab articulo appellatur, ut dixi *cap.* 3. eadem etiam multa irrogata L. librarum auri, quæ antiquis legibus irrogatur ex aliis causis ab articulo appellantibus, *d. l. v. l.* XV. XVI. XXX. *C. Th. eod. tit. & l. 2. C. de episc. aud.* quæ multa præjudicialis dicitur *l. 50. & 65. C. Theo. de appel.* Symmachus *in epistolis. Officium partibus non defuit ad multam præjudicii suggerendam*: & alio loco. *Præjudicialem multam statuit provocantibus inferendam*, & alio. *Cum multam dixisset exactam quam decreto sacri auditorii appellatio præjudicialis agnoverat.* Si tamen ex articulo appellationum judex a quo appellatur recipiat, neque multatur neque reprehenditur, laudatur verecundia potius, *l. 42. C. Th. de appel. Probamus*, inquiunt, *verecundiam judicantis, si superfluam quoque recipiat provocationem, ne interim reliquum negotium audiret*: & idem Symmachus, *Verecunde*, inquit, *potius quam jure suscepi provocationem non extante sententia.*

CAP. VII. *Emendatur l. amitæ, C. com. de success.*

FIlius amitæ meæ, id est, meus amitinus, & privignus ejusdem amitæ sunt fratres consanguinei si ex eodem patre nati sint, diversa matre, fratres uterini si ex eadem matre, diverso patre, ut *l. ult. C. ad S.C. Tertull.* ideoque mortuo amitino intestato privignus amitæ meæ quasi proximior me excludit: est enim defuncto secundo gradu, ego quarto. Sed si filius & privignus amitæ meæ non diversa matre sint tantum, sed etiam diverso patre, ut si ex Titio genuerit amita Primum, & ex Gajo posteriori marito nullum, qui tamen Gajus ex priori uxore habuerat Secundum, hic amitæ est privignus, neque tamen Primo frater legitimus vel cognatus: itaque mihi privignus hic amitæ meæ nihil obstat in successione Primi intestati: & hoc Impp. scripserant in *l. amitæ, C. com. de success.* Sed verba sunt depravata, restituenda quantum existimo in hunc modum, Nam si amitinis tuis alio etiam patre natis non consanguinei eorum matris privigni sunt, admisisse te bon. possessionem probans, eorum vindica successionem. Alio etiam patre natis, id est, non alia tantum matre natis quam privigni, sed etiam alio patre. Et admisisse te bon. possess. probans, eorum vindica successionem, possessoria scilicet hereditatis petitione.

CAP. VIII. *De varia scriptura l. 58. De leg. 3. definitio certa.*

IN Flor. Pandectis ita scripta est *l. 58. De leg. 3. Cum uxori suæ quis ea quæ ejus causa parata sunt, legasset, dehinc vivus purpuras comparasset in provincia, necdum tamen advexisset, rescriptum est, ad mulierem purpuras pertinere.* In aliis ita, *Cum uxori suæ quis ea quæ ejus causa parata essent, legasset, deinde quæreretur cum is purpuras*, &c. Et nisi mavis, *erunt*, probo magis, *essent*, quod est in aliis, quam, *sunt*, quod est in Florentinis: nam si dixit, sunt, testamenti tempus demonstravit, ac proinde legato non cedunt purpuræ quas deinde comparavit. Sed si referatur legasse quæ uxoris causa legata essent, intelligam retulisse eum verba ad mortis tempus hoc modo, Quæ ejus causa parata erunt, ut *l. 2. ff. de au. & ar. leg.* & vero ad mortis tempus eum retulisse in specie *d. l. 58.* apparet ex eo quod vivum post testamentum deinde ponit purpuras comparasse, quia si post mortem forte eas comparasset, per alium puta quem miserat antequam moreretur ad purpuras comparandas, ad mulierem non pertinerent, *d. l.* II. & ita quoque *l.* IIII. *eod. tit.* proponuntur vivo eo comparatæ, ubi quod refertur responsum Servii, idem illud est, mea sententia, quod proponitur *d. l. 58.* nam his verbis, rescriptum est, non rescriptum Imperatoris significatur eo loci, sed responsum Jurisconsulti, ut *l.* III. *§. 1. ff. de bon. poss. l. ex contractu, ff. de re jud.* Proprie respondemus præsenti, rescribimus absenti. Seneca IX. *Epist. Si quando interveniunt epistolæ tuæ, tecum esse mihi videor, & sic afficior animo tanquam tibi non rescribam, sed respondeam.* Et dubitationem quidem movebat in ea specie, quod comparatæ purpuræ essent eo vivo, non etiam advectæ: nondum igitur traditæ vel adsignatæ: sed in his quæ ab initio uxori parantur non est necessaria traditio vel adsignatio: destinatio enim animi sive emptio sola sufficit, *l. 49. §. item interest, eod. tit.* Fateor in his quæ ex usu unius uxoris transferuntur in usum alterius, esse necessariam traditionem nec nudam voluntatem sufficere. Nego ea quæ ab initio uxori parantur & tradi esse necesse: & hanc differentiam ajo perspicue demonstrari in *l.* LVII. *eodem*, uti vulgo edita est: nam Pandectæ certe Florentinæ in ea mutilæ sunt uno versu, & si has sequare, efficies ut sibi contraria edidisse Ulpianus in ea videatur. Sed vulgo ita legitur recte, *Ideoque quamvis maritus posterioris uxoris causa nihil emerit, tamen tradendo quæ prior habuit, ejus causa parasse videtur.* Quæ enim posterioris uxoris causa parata sunt, & si ei adsignata non sunt, legato cedunt. Et quæ posterioris uxoris parata sunt, ab initio scilicet, non translatione. Manuscripti plerique habent, *Quæ enim prioris uxoris*, &c. quæ etiam nescio quo modo placet magis, ut ostendat priori uxori cui emit, satis esse, licet

cere non tradiderit, posteriori eu non emit non esse fa-
cere non tradiderit, posteriori eu non emit non esse fa-
tis nisi etiam tradidero. Porro non eli in eo tradtatu
constituenda differentia inter tradere & adiuuare, utrum-
que verbum idem eli. Plaut. Epidi. Adiuuare R. P.
opus, & paulo post tradi. Et Ivvv. ff. de auro & argen.
leg. Vasa emptoribus replumbata adiiguntur. Et Lxxii.
De man. vel. Si vasa herodi adiiguntur.

CAP. IX. *Ex eadem titulo explicatur, l. Quæsitum, §. peto.*

VUlgo putant in *l. quæsitum, §. penult. De leg.* III. bene judicalle prætorem fideicommillarium, & Paulum lententiæ prætoris adquielcere: ego contra pu-
to male judicalle prætorem, nec ei etiam Paulum ad-
quielcere: nam ipecies ita proponit, eli. Mulier res mi-
natas dedit in dotem, quo genere contrahitur vera veni-
ditio, *l. plerumque, ff. de jur. dot.* deinde eadem mu-
lier mutieri dedit utendas: cum autem ei per fideicom-
milium ligatum eque ejus cavilla parata effent. Mulier ex
fideicommillo cavilla apud prætorem fideicommillarium
petebat res quas affirmata mutieri dederat in dotem &
ab eadem utendas acceperat: nam li non acceperat uten-
das, quo vultu vel ipla vel Paulus qui ei adeile adi-
catus eli petenti nomine mutieris, quæ fideicommil-
lo comprehenlia? neceliario igitur ponendum eli, eas
mutrium mulieri dedilie in ulum & hanc lolam cauli-
di rationem mulieri fuille, advocatus Paulo. Sed non
obtinuit, inquit Paulus, credo quia prætori abluidum
videbatur ut partanum intelligeretur utero cauli quod
ab ipliusmet utore comparatum eli. Contra Paulus ra-
tili referre exilimabat ab ipla emillos an ab alio, dum-
modo id uxori in uium dedilie, atque ideo non polle
reperiri lcripliile Aburnium Valentem. Male igitur ju-
dicalle Prætorem. Pertinebat ad dignitatem Paulinem ut
que cauli adhibilie videretur. Jurilconlulti eli adhibe-
dienti. Ovidius ex *arte*.

Munera dat dives, jus qui profitebitur, audit.

Facundus cauam lepe parare potest.

Adiuvit vero ut advocati, vel ut advocatis fuggerant
rationes juris, *Imorii, ff. de panis, Ho. Valer. de appiic. jud.* & in libello *περὶ τῶν ἀναγκαίων τῶν ἐπιτηδείων ἐμμένειν ἃ τοῖς συνηγόροις ἢ τῷ κρινοῦντι ἔνι ἀναβιώσασθαι ἐκδικάσαι ἐμοὶ.*

CAP. X. *Negatio tollitur ex l. Deductâ, §. pen. Ad S. C. Trebell.*

UT (*) Scævola, ita Papinianus quod libris qua-
ftionum scribit fere etiam repoiit libris reipolito-
rum. Libris enim quæltionum ait, atque ita fuit
poli mortem luam reltituere quod ex hereditate luper-
fuerit, scribit deminuere quidem bona ilde polle ex ea
bonis, led non etiam fructus leparatos accrescere. Vene-
re namque eos in reltitutionem fideicommillo ex vo-
luntate defuncti, qui contestum elle voluit hereden
medio tempore deminuturum, quam modo bona fide
facere, & quidquid luperelle id omne plenillime reliti-
tuere, *l. 3. §. nonnunquam, ff. de usur.* in qua
regula elt, in fideicommillum non hereditatis reltitu-
tionem non venire fructus medio tempore percepros;
nili id teltator nominatim expreliillet, *l. in fideicommiſſ. Ad Trebi.* quibus exemplis oltendit nonnunquam eve-
nire ut veniant tamen præfumptione voluntatis lola, quorum unum eli quod retuli lupra ex *d. §. nonnun-
quam*, alterum lequitur ltatim in *§. Cum Pollidiano*, tuli & limile tertium aliud addi potelt ex *l. 2. §. ult. ff. de prolog.* quod ibi Accurlius explicat rede. Hoc vero
cum ita de priori exemplo leripleri Papinianus quæ-
ltionum libris, conlequens eli ut libris relponlorum
non refponderit aliud. Et tamen legitur aliter in Pan-
dectis ex Papiniani relponlorum libro nono, heredem

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 33.*

A qui quod ex hereditate luperlueret poli mortem ejus
rogatus eli reltituere, fructus luperfuos reltituere non
debere, *l. deducta, §. pen. Ad Trebel.* Sed videmus
an ea quam lubjicit ratio confentatur cum adfertione.
*Cum, inquit, ex verbo deminutionem quidem hereditatis
admittam, fructuum autem adcidentorum non recipiam.*
Hujus rationis hic procul dubio lenlus eli, ut his ſol-
commili verbis, Quod ex hereditate luperlueret, here-
di tantum permitti deminutionem medio tempore, non
etiam hoc ei permitti ut fructus adjicere lpecies non
reltituere fideicommis. Debere igitur hereditem fructus lu-
perfluos reltituere: ac prondc ratio non confentit cum
adfertione, & ea potius emendanda eli adfertio lub-
data negatione, quam ab adfertione ratio vel cauli pen-
da vel detorquenda aliorlum, quæ lupra & quæ lc-
B voluntati defuncti & ejuldem Papinitni Quæltionibus
admodum conlentanea eli. Et diltinguenda omnino hæc
fideicommilli adfertio. Quod ex hereditate luperlit
illis, Quod ex hereditate luperfuerit. Ex his enim fu-
perfluos fructus reltitui, ex illis nullos fructus reltitui
ab heredc percepros. Quia nec verba illa deminutio-
nem advertunt, aque ita cui non licet deminuere, li-
cet retinere fructus luperfluos.

CAP. XI. *Ad l. Si ex pluribus, De fuis & leg. her.*

EX Julia & Papia jus adcrelcendi abrogabat, non
jus ſuccelſionis, & ja eos adcrelcendi hereditas ſeri-
pris, non legitimis: quæ de cauſa *l. ſi ex pluribus, ff. de
ex. & leg.* & Papiana quæ cauſa dubia videtur ex caſibus
jus novum, id eſt, legem Juliam & Papiam, heredem
legitimum, qui poſt adítam hereditatem deceſſit ante-
quam ei deferretur, non tranſmittere ad ſuos heredes;
conſert cum hærede ſcripto & coheredi ſubſtituto qui
deceſſit poſt adítam hereditatem ex fuis inſtitutione ac-
tenuam non tranſmittere portio coheredis ei deferen-
tur, non cum hærede ſcripto qui deceſſit antequam ei
jure adcrelcendi deferretur coheredis portio. (*) Nec
enim hanc adcrelcendi jus novum partim ex eo natum inter he-
redes ſcriptos non verſatur jus adcrelcendi: eadempe
ratione non confert heredem ſcriptum qui vivo deceſſit
antequam ei deferretur coheredis portio jure adcrel-
cendi cum hærede ſcripto & coheredi ſubſtituto, qui
deceſſit antequam ea deferretur ſubſtitutionis jure.
Denique hoc tantum, *ut l. ſi ex pluribus*, locundum
jus novum, ut intelligatur quod etiam Paulus *lib. 4. Sent.* ait ſcribens eadem de re, aliam eſſe cauſam heredis
inſtituti, aliam ſubſtituti. Heredem legitimi qui
adiit, adcrelcere portionem non adeuntis coheredis
quæ non adcrevit defuncto. Heredi heredis ſcripti &
coheredi ſubſtituto qui adiit, non inſtitutionis jure
ſubſtitutionis non deferri portionem coheredis non a-
deuntis quæ non fuit defuncto. Sed ea cauſa ſe-
mper & ſcripturæ quam non ſcripturæ ut verum fieri
collationem heredum, faciemus probe hoc modo. He-
redi heredis legitimi qui adiit pro parte ſua adcrelcere
portionem coheredis omittentis hereditatem quæ non
adcrevit defuncto. Heredi quoque heredis inſtituti
qui adiit ex inſtitutione jure adcrelcendi omittenti
portionem coheredis non adeuntis, quæ non fuit de-
functo. At heredi heredis inſtituti & coheredi
ſubſtituto qui adiit ex ſua inſtitutione, non obvenire
jure ſubſtitutionis portionem coheredis non adeuntis
quæ non fuit delato defuncto: quia ſicut adiri non po-
teſt hereditas quæ nondum delata eſt, ita qui adiit
ex ſua inſtitutione intelligi non poteſt adiiſſe etiam ex
ſubſtitutione ea quæ delata ei nunquam hereditas fuit:
& hoc eſt quod Ulpianus ait in *l. ſcriptus, De adquirend. hered.* totiens videri heredem inſtitutum qui ſcilicet
adiit ex ſua inſtitutione etiam in cui ſubſtitutionis
adiiſſe quotiens adquirere ſibi poſſit, id eſt, quoties re-
publi-

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 40.*

A quidquid ex hereditate ſuperſuiſſet poſt mortem ſuam
rogatus eſt reſtituere, fructus ſuperfluos reſtituere non
debere, *l. deducta, §. pen. Ad Trebel.* Sed videamus
an ea quam ſubjicit ratio confentatur cum adfertione.
*Cum, inquit, ex verbo deminutionem quidem hereditatis
admittam, fructuum autem adcidentorum non recipiam.*
Hujus rationis hic procul dubio ſenſus eſt, his ſcili-
commiſſi verbis, Quod ex hereditate ſuperfuerit, here-
di tantum permitti deminutionem medio tempore, non
etiam hoc ei permitti ut fructus adjicere ſpecies non
reſtituere fideicommis. Debere igitur hereditem fructus ſu-
perfluos reſtituere: ac prondc ratio non confentit cum
adfertione, & ea potius emendanda eſt adfertio ſub-
data negatione, quam ab adfertione ratio vel cauſi-
da vel detorquenda aliorſum, quæ ſupra & quæ &
B voluntati defuncti & ejuldem Papinitni Quæſtionibus
admodum conſentanea eſt. Et diſtinguenda omnino hæc
fideicommiſſi adfertio. Quod ex hereditate ſuperſit illis,
Quod ex hereditate ſuperfuerit. Ex his enim fu-
perfluos fructus reſtitui, ex illis nullos fructus reſtitui
ab heredc percepros. Quia nec verba illa deminutio-
nem advertunt, aque ita cui non licet deminuere, li-
cet retinere fructus ſuperfluos.

CAP. XII. *Explicatur & emendatur l. Papinianus, Testibi.*

NOn in omnem ſucceſſorem jureſ tranſit jus ad-
crelcendi. Succeſſor juris eſt fideicommiſſarius
Trebellianus, nec tamen in eum tranſit jus adcrelcendi
nam ſi heres cogitur reſtituere eſt, ſi vult adire, ſi vo-
luit reſtituere, reſtituerit, & poſtea defecerit portio co-
heredis, tantum abeſt ut adcrelcat fideicommiſſario, ut
nec ei debeatur vel quæ ante ea cauſa fideicommiſſi, li
heres ſua ſponte adierit, nec teſtiliter plus habeat fideicom-
miſſarius quam teſtator eum habere voluit: jus enim
adcrelcendi non facit ut plus habeat quis quam tefta-
tor dari voluit, ſed ne minus habeat, cum nihil aliud
ſit quam jus hereditatis vel legati integrum nec deminu-
tum per fecti quotas. Adcrelcet igitur ea portio he-
redi qui ſponte adiit quaſi ab initio adſe relicta, nec
pertinebit ad fideicommiſſarium, quali ſemilſe tantum
ea relicta heredi: quæ ſententia mihi videtur, quod ait
Trebellius. quæ de eo loquitur qui compulſus adie-
non qui ſua ſponte. Conſtat autem ei qui compulſus
adiit, quoque quantum in ipſo fuit arcitum fecit volun-
tatem defuncti, inſignem effe qui ex voluntate defun-
cti vel accidente eius quidquam quali heres conſequa-
tur: quamobrem omne periit quod non haberet li here-
reditatem non adiiſſet. Falcidiam igitur ex præceptio-
nes, & ſubſtitutionem pupillarem ſuſtinet ſub condicio-
ne, ſi parti heres eſet, & mortis cauſa capiendo, & ja
jus adcrelcendi, *ſi ita tamen, ſi qui ſuppoſitum eſt, ſi præce-
ptus, ſi portionis, & adeo, ut ſi tres, ſi unus, ad eum, cui quis
hæc non haberet ſi heres non eſſet.* Contra non perdit ea
que haberet etiamſi heres non eſſet, veluti ſubſtitu-
tionem vulgarem aut ſubſtitutionem pupillarem ſubſtu-
pure. At is qui ſponte adit, nihil omnino perdit:
reinet enim Falcidiam & cetera omnia, & id quod
adcrevit. Sed enarremus quæſo plenius quod eſt in *d. l. Pap. Heres ſcriptus ex ſemiſſe vquatus eſt reſtituere here-
ditatem*, id eſt, portionem hereditatis, ut *l. ſi Titius, de
her.* 2. ex pars heres ſcriptus eſt, eamque conſtat adiiſſe
reſtituit, deinde adcrevit heredi ſcripto alia portio he-

publi-

CAP. XIII. *An in emptorem tranſeat jus adcrelcendi.*

DNon probo confentientem, fere vocem omnium,
Jus adcrelcendi tranſire in emptorem hereditatis
vel rei legatæ. Nam ſi jus adcrelcendi non tranſtulit
quam dari voluit teſtator, ne faciat contra voluntatem
quod dicitur ex voluntate, nec ſane alii hereditatem
vel legatum tribuat quam cui dari voluit, vel ei qui
propius ad eius perſonam accedit, id eſt, ſucceſſori di-
recto univerſi juris. Item vendita hereditate aut lega-
to id plurimum refert, ut heres vendat, quod adcrelcendi
pervenit venditionis tempore *l. 11. §. 1. de her. vend.* Non igitur quod poſtea adcrevit, non quod acceſſit ex
ſubſtitutione vulgari aut pupillari: nam & fideicom-
miſſarium hæc non ſequuntur, ſi ſponte adierit heres,
quamvis fideicommiſſario reſtituta ab heredc ſit here-
ditatis ſui. Trebellianus, id eſt quamvis in ſuccur
juris, ut expoſui ſuperiori capite, ſi contrarium obji-
citur id quod dicitur, portionem hereditatis acceſſiſſe
veluti alluvionem, portionem quæ adcrevit. Ex *l. ſi to-
tam, de adquirend. hered.* quæ non haberi partem ſuam
negat adcrelcere. Vendidit ergo non adcrevit quia
bona ita reſpondet. Comparationem alluvionis non
omni ex parte reſpondere, verum quod dicitur portio-
nem portioni adcrelcere, hoc eo tantum pertinere ut
intelligamus habenti rem ſive portionem ſuam alie-
nam adcrelcere, non-amittenti. At qui vendidit here-
ditatem nec legatum poſſidere videtur, *l. 111. §. ult. ff. quis quid cui, vel.* ergo rem non amiſit: nec jus adcre-
ſcendi igitur. Contra is cui velut indigno erepta eſt he-
reditas, quod tacite cavit ſe incapaci reſtituturum here-
ditatem, ut in ſpecie *l. ſi totem*, plane rem amiſit, *l. ſi*

De his quæ ut ind. suf. ergo & jus adcrescendi: nam & Falcidiam ex Sctum consulit. Planciano *l. beneficio Ad leg. Falcidiam*, & caducum, ut Ulpianus scribit *in titulo De fideicom. & omne emolumentum, l. cum quidam §. in testatoris, De usur.* non tamen subtilitatem vulgarem vel pupillarem, nec ſi facta fuerit ſub condicione *Si patri heres erit, l. ex facto, §. ult. De vulg. pubilic.* qua in re deterior eſt condicio ejus qui compulſus adiit: nam & ſi uterque patri heres ſit ſine re, tamen majore odio dignus & quodammodo indignior habere debet teſtaſi is, qui quantum in ſe fuit deſtituit & everſit primas fecundaſque tabulas, quam qui fidem tacitam debito fideicommiſſo inutili accommodavit in fraudem legum caducarum.

CAP. XIV. *Quæ ratione ſit conciliandæ l. 35. §. 1. De adquir. hered. cum l. 80. §. item ſi furiosus eod. tit.*

SI filiuſfam. vel ſervus alienus ex parte inſtitutus, & coheredi ſubſtitutus adeundo juſſu patris vel domini ex inſtitutione ſua hereditatem pari vel dimidia adquiſierit, ac deinde emancipato vel manumiſſo eo, condicio ſubſtitutionis exiſterit, licet ex cauſa filius vel ſervus heredem ſuæ patris vel domini ex ſubſtitutione ejus adition non profiteri, fed patri vel domino ex hac etiam cauſa adquirat hereditas, quia fidelicet adcreſcit portio partioni primæ quam obtinuerunt *Julianus, l. penult. De injuſto rup. teſt.* atque adeo obvenit etiam invita, licet alias ſubſtitutione non utatur invitus, & fine additione nova, *l. 35. De adquir. hered. l. teſtamento, C. de imp. & aliis ſubſt.* & in ſumma ſubſtitutio, quæ eſt appendix præcedentis inſtitutionis, id eſt, quæ etiam cauſa obvenit jure adcreſcendi, ea eſt quæ jure adcreſcendi imitatur, & ſit a reſtatoribus, ne quis ſuperfluam dicat, hac ſola ratione ut excludantur leges cadutariæ, ſub nomine ſubſtitutionis, quæ non ſunt jure adcreſcendi. Sed videtur cum *d. l. xxxvi.* in ea ſpecie quam propoſui pugnare *l. xxxv. §. item ſi ſervus, eodem titulo*, quæ ſervo inſtituto ex parte pura & pure ſub condicione, & adeunte juſſu domini ex pura inſtitutione, ait poſt manumiſſionem ejus exiſtente condicione ſervo non domino adquiri portionem ſub inſtitutione condicionali: ac neceſſe eſt diſtinguere ſubſtitutionem qua coheres coheredi ſubſtituitur ab inſtitutione condicionali, qua ex parte relinquitur hereditas eidem qui alia etiam pars hereditatis adcreſcit ex eâ parte, duo fiſcet coheredi, ut proponitur *d. l. xxxv.* nam ſubſtitutio appendicula eſt inſtitutionis, & accretio portio quam ſubſtituit, ac proinde merito ſequitur eum cui ex inſtitutione prior portio adquiſita eſt. Inſtitutio autem, condicionalis data fuiſſet coheredi non eſt appendix inſtitutionis pura, nec enim ex cui pars relicta eſt, pure etiam pars alii obveniret ſoli : qua de cauſa & nova additione eſt opus.

CAP. XV. *De adoptionibus.*

A Drogatio per populum olim fiebat lege Curiata, hodie fit per principem, ſed neceſſe eſt ut poſtea inſtimetur magiſtratui, *l. 11. C. de adop.* ſicut emancipatio, *l. 2. C. de emanc. lib.* Et ſic *Julianus* in *l. xxxiii.* ait hereditatem ei qui adoptat apud principem utitur quo in adoptando Aurelianus. Ulpium Crinitum uſum apud Valerianum Imperatorem conſulere ſcribit *l. 1. C. de adopt. Atque ego ſtique Aurelianus heres facrorum nomine & honorum nostrique juris Ulpio Crinito*. Alia ratio adoptandi ea eſt qua Nerva fedens pro tribunali, præſente Senatu & populo, ſolemnis ſacrificio facto, Trajanum adoptavit, hoc uno verbo, *Adopto*. Adoptavit, inquam, in liberi locum, ut Sen. Victor locutitur, qui adjicit, & in partem imperii: unde, quia nec in partem imperii adcitus eſt, ſed Cæſar in Senatu duntaxat appellatus poſt adoptionem. Cæſar autem nec Imperator nec Auguſtus, parcitas imperii, ſed designatus imperatoriæ majeſtatis heres, & interim velut imperatoris apparitor, ut duobus locis ſcribit Ammianus Marcellinus : ac præterea adoptio filium facit, non Cæſarem : & ut cuilibet non omnis filius heres, ita nec Imperatori filius quivis Cæſar. Facior tamen etiam nuncupatione Cæſaris fola adoptionem fieri poſſe, quali quicumque Cæſar defignatur, Imperatori ſit loco filii : & hoc genere Ælium Verum Adrianus adoptavit, & Diocletianus Conſtantium & Maximianum. Spartianus *in Ælio Vero*. *Ælium Verum Adrianus, inquit, adoptavit non teſtamento, ut antea fecerat, neque ut poſtea Antoninus adoptavit eſt*, ſed eo prope genere quo noſtris temporibus a Diocletiano Maximianus atque Conſtantius Cæſares dicti ſunt, quidam principum filii vel & deſignati. Auguſtæ nuncupatitatis heredes. De adoptione quæ teſtamento fit, ſcripſi *Obſ. VII. cap. VII.*

CAP. XVI. *De diverſis poribus vel imperiis judicum ſententiis.*

SI diverſis ſummis judices condemnent, & ſententiæ ſint ſuæ æquo numero, minimam ſummam ſtudiandam eſſe *Julianus* ſcribit, ut quemadmodum pariter ſententiæ reſtatus abſolvitur, quod ita eſſe *Julianum* ait Dionyſius *lib. VII.* tanum habet cum eſſent xvi. tribus & abſolverent Coriolanum 12. ſi acceſſiſſent ei illic duo, quibus eſſet eum fore *Aut vis longiore* : nec enim pares ſententiæ fuiſſent, ſed una major abſolutio Coriolani, quem turbis quod idem duorum judicio damnationis *Dionyſius VII.* Hiſtoriarum rerum, utrumque rum effe concedo, duarum ſcilicet quæ abſolutioni decrant, & trium quæ condemnationi ſupererant. Arifto phanes Grammaticus *Jam Lexi ſynopſi Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς*, quæ & de judicio Oreſtis qui paribus ſententiis abſolutus fuit citat locum hunc Euripidis in Iphigenia Taur. *Ἐξεσώσατ᾽ αὖ, τῷ τριῶν ἴσῳ λόγῳ ψῆφον θέσθαι*. Verum, quemadmodum corpi dicere, ut paribus ſententiis reus abſolvitur, ita minimum condemnari *d. l. xxxv. §. de re judic.* idemque dicendum eſt ſi diverſis pœnis condemnatus, quia ſententiæ in dubio, ut Seneca quodam loco ait, humanitas inclinat in leniorem, redit : nam hujus juris ratio omnis inquitur humanitas & publicæ ſalutis cura, quæ ipſum multis audioribus comprobare, fed contentus fum *l. ſi pars, ff. de ſenat. ſcil.* quæ humanius eſſe ait eam partem ferri quæ ſecundum ſententiam fuit, quam quæ pro tres numero diverſaſque Centumvirorum ſententias, non favore quodam, ut plerique putant, ultimæ ſententiæ, ſed remotæ inſtantiæ, ſed remotæ inſtantiæ comitatu. Quum ita pars pro teſtamento facit, pro reo facit. Illud vero quod dixi five pœnis five ſummis diverſis judices condemnent, falſa perſpicuum eſt, ſi duæ ſententiæ ſint diverſæ, ſententiæ, duæ pœnæ, duæ ſummæ. At ſi res fuerint quod fieri ? Finge ex tribus judicibus alium pronuntiare ſummam maximam, alium minimam, alium minimam. Et hoc etiam caſu, ut idem *Julianus* ſcribit, perſpicuum eſt prævalere minimam, quia in eam omnes conſentiunt. *Idem, §. ſi plures, ff. de minor. quæ verb. cre.* quod tamen dici de pœnis tribus non poteſt ſimiliter, ut ſi ex tribus judicibus alius capitis pœnam, alius exilii, alius pecuniariam pronuntiaverit. Nec enim poſſis dicere omnes conſentire in minimam : & omnimodo illa nobis dividenda ſententiæ ſunt ut ſint tres numero, non prout & fecunda conjungende adjectio tertiam, aut tertiæ fecundæ & tertia adverſus primam : ſunt enim diverſæ, & contrariæ igitur : nam, ut eleganter Plinius ait *VIII. Epiſt.* quæ ſententiæ diuturnæ quam diverſæ, numerari debent tanquam contrariæ : & rectiſſime in *l. XXIII. D. de re jud.* Duo judices duas diverſas ſententias dederunt, atque ideo inquit Accurſius, contrarias, & metaphoræ Græcæ, *Ἐπὶ τῶν ἐναντιουμένων τιθενται λόγοι*. Contrariæ autem ſententiæ conjunctionem nullam admittunt. Prævalebit ergo minior ſententia, quæ ſcilicet irrepit multum pecuniariam, quia non funt plures qui vel capite vel exilio plectant, quum qui pecunia. Non prævalebit certe gravior ſub mortem pronuntiat. Non prævalebit etiam media, quod tamen Alciatus volunt, quia excluſa graviore, comparanda media eſt cum minore, qua in comparatione minori ſuccumbat neceſſe eſt, ea quo efficitur neceſſario prævalere minorem : idem eſt fi judicibus ſex duo mortem, duo exilium, duo multam pecuniariam pronuntient. Idemque multo magis ſi ex ſeptem judicibus duo capite, duo exilio, tres pecunia multent : qua plures funt qui pecunia multant quam qui vel capite vel exilio mortem pronuntiant. Si tres capite puniunt, duo pecunia, duo exilio? Et ſane gravior ſententia quæ capite punit, cum ſit potior numero duabus ſententiis, tribus judicis, quæ abſtinere debet non aliter quam ſi tres capite damnaſſent, unus relegatione, unus deportatione, unus pecunia, unus fuſtibus, quia diverſarum ſententiarum nullus eſt adverſus eam in qua ſunt plures idem ſentientes. Nam quoties impares ſententiæ ſunt, neceſſe eſt minoris numeri voces etiam ſi ea ſint fortiſſimi honores vel æquitate majores, cedere numero majoribus, parvaque ; ut quidam Poeta ait, ſtlefcere parte : denique ut maxime Poetarum nonnumquam *ex ignavia recipe*. Quod & in teſtimoniis ſervari convenit : reſte enim ducitur hac in re argumentum a judicio ad teſtimonia, *l. ejc. De nonnumbf.* ſed non ubique locum habet pœnitiſſimo judici ex cauſa inclinare poteſt in minorem partem teſtium, *l. ab eorum, §. ult. De teſtibus*. Et ita ex Conſtantinopolitano Novellarum ſtatu, ut ſequitur ſa quoque prudentum numerantur non ponderantur. Vincit enim major numerus auctorum : inter pares autem dictatores dilcrepantia magis pares in re Ariſtonianus fuerit, qui ut ſingulos vincit, ita non vincitur niſi a duobus : quod honori forſitan Bartoli etiam faciſſe quidam defendunt, ſed ſine ratione, ſine ullo lucernam juris vocitatur eadem forma qua Plato quendam *Δίκωνα λόγων*, & Quinctilianus Valentinianum armarium legum, & Theodorus Balſamon *Νόμων ἀμαξαν*, *Νόμων ἐπὶ τῶν ὤμων ποικιλτὴν σύμφωνον*, ſed non ego faciſſe neque credulus illis : non neque *Ἀκουσίλαος* Iamblichus hunc comparavit Pythagoræ in re Accurſium longe magis corona donaverim, a qua quidquid abeſſet Bartolus, vanæ ſtibones & agri ſomnia videntur. Sed ad rem. Ego ergo ex ſeptem judicibus tres capite pœnam dixerint, duo exilii, duo pecuniæ, non dixi prævalere minimam, duos forte medium, & neſcabis maximam, quia neque una ſententia ſententiam ſententiam fi tribus in unam ſententiam confentientibus non vis cedere diſſentientes invitem quantum, cur vis quinque, id eſt, tres conſentientes in capitis pœnam, & duos in pecuniariam, cedere duobus? Vineant ergo potius qui rerum capite condemnarunt. Sed in omnibus his caſibus ſolent judices ex tribus ſententiis facere duas, auctoribus gravioribus ſententiæ quorque fuerint compulſis eam omittere, & accedere e reliquis duabus alterutri : quo pacto vincerent utique media ſententia : nam quorum gravior ſententia eſt, id eſt qui capitis pœnam dixerunt, ſi compellantur, medius accedent ; parvus quam levior, ut quam minimis fieri poteſt a priori ſententia recedant : & hoc ſi faciunt ultro non coacti, vel ſi perſuadi, ut accidit in ea ſpecie quam refert Plinius Iunior *libro* xxx. *Epiſtolarum* primo. Compelli recedere non poſſum addut ut probem : quinimo ſic ſtatuo, quæ jure potior non eſt media ſententia, nec fortior reddi debet in non compulſis judicibus quibuſdam invitis, nec ubique mediocritatem eſſe amplectendam ſemper, quam eleganter poeta ait certis duntaxat rebus concedi rede.

CAP. XVII. *Explicatur locus ex l. de extraneis, De jur. doc. qui adverſus videbatur l. Diſſentcias, De re judic.*

QUlum interest delictum mulieris marito ejus doceri, an non, ſi qui mulieri donare voleſ, *Tuo, Ill. Fevre.*

A bat : nam quod illi promiſit, perfecto viri eſt : quod autem alius ſcilicet donaturus erat remittit, eſt enim ut miſeris : & ratio reddituræ hujuſmodi in *l. ſi extraneus, De jur. doc.* quia uxumque parcendum eſt marito, qui eum non peregrinavit ad ſolutionem, qui donaverat, quemque in id quod facere poſſet ſi conveniſſet condemnaverat. Faliit ſenſus hic, quaſi dicat, eum qui promiſcuerit cui donare voluebat marito ejus donum præſtituit, a marito in ſolidum convenitur & condemnari non poſſe. Sed repugnat huic ſenſui *l. Diſſentcias, De re judic.* & manifeſta juris ratio, quæ ex ſententiis eſt omnibus etiam noluit donare, fed mulieri, & maritus dotem de eo ſtipulando negotium ſuum geſſit, *l. qui id quod, Solutionibus, De dotis.* Quamobrem, *De mente*, & hinc ajunt *Conſtante matrimonio maritus agat in ſolidum* : nec enim B debitur proculdubio exceptio in eo quod facere non poſſet, nec debitor ſolvendo ſuſt in eo quod facere non ſuſceperat eſt judicio dotis, *l. ſi donatrix in fin. De condic. ooss. dat.* Ergo ſic potius intelligendus locus ille eſt, ut maritus nequitur mulier non debet, quod eum non urſerit ad ſolutionem, qua donaverit mulieri, quemque mulier ſi conveniſſet, in id duntaxat quod facere poſſet condemnatum erat. Hæc igitur excludatur uxor maritus, ſi quidem tardiorem ejus arguat mulier : Peperci ei cui tu etiam peperciſſes, quique erga te munificus fuit, ſi liberalitas exterat. Qui donaverat, inquit. Cui vero donaverat ? utique mulieri non viro. Sequitur. Quemque condemnaverat. Quis vero condemnaverat ? Et mulier utique non vir. Nam cum vir, profecto in ſolidum condemnaret.

CAP. XVIII. *Dicm diffindere. Horatius emendatur.*

MOrbus fonticus litigatoris diem judicii ipſo judice differe etiam invito judice, *l. quæſtum, De re jud.* Plus enim poteſt lex, quæ nominatim ob morbum fonticum diem differri jubet, quam ipſum aut voluntas judicis, *l. ſi feriatis, De recep. qui arb. recep.* que etſi adhuc pleruique ſolent judices ita pronunciare, ut ſe differre velle ſignificent, tamen, Hoc dies diffiſus eſto, tamen non ideo minus verum eſt diem diffindi ipſo jure, arg. *l. quæritis, De neg. ge.* dem. Sed & quum ſententia judicis ex eadem lege pronunciata diffindit non etiam diffolvit, *l. judex ff. de jud.* nam diffindere eſt differre non diffolvere. Non idem omnino eſt proprie diffindere, & diffindere, ſed ex diffiſione frequitur dilatio : idcirco nihil refert dixerit morbo fontico differri diem, ut *d. l. quæſtum*, an diffindi, ut *d. l. ſi feriatis, l. 11. §. ſi judex, Quando appellandum*, quo loco etiam Graeci judicium diffiſum, diſtatum interpretantur his verbis, *τὸ διακριθὲν ἀναβληθὲν εἰς τὴν ἑπομένην ἡμέραν*. Diffindere autem, *Horatius*. Diffindere eſt dividere, infringere, interrumpere judicii diem, five tempus illud, quo judex aut alterutter ex litigatoribus morbo laborat, demente numero ſententiarum, quia judicium fieri judicove ſiſti oportet. Varro uno loco, adſtate diem meridie dixiſſe, quod eſt partem ſolidæ dimidiæ de die, aliis diffindere. *Jam eſt diffindendum*, inquit, *meo inſtituto ſumus meridie* : & in elegantiſſimo quoque illo Horatii ſermone, & Trebatii Juriſconſulti, Trebatius, *Nihil nunc diffindere poſſum*, id eſt nihil quidquam deducere ex tua ſententia poſſum, quo modo per quam decemvirali cum verbo artiſice etiam integer Aetius five quiſquis eſt ille ſyrus interpres Accurſius adhortatur hoc modo : *Trebatius, inquit, reſpondens juris verba ſuſa eſt. Prætor vobis ſolebat dicere, Hic dies diffiſus eſto : ut verbis civilibus, Tranſlatitiis, Elaboute ſummo rodem : Juris, inquit, verba dicis ſoyuntur Trebatio, ſcio Virgilium ſumſi*. Hinc autem affidue Juriſconſulti. Diffingere habemus male Codices quidam : ut & ille loco, *O nimium novus incude diffingas*, cum antiquus interpres legerit diffundas, id eſt deducas, refabricas. & exacuas contra barbaros. At praeterea

in eodem sermone non possum non approbare quod habent antiqui libri, Non Lelius aut qui Duxit ab oppresſi meritum Chartagine nomen ingenio officiâ? frequentiſſimum auctoris Juriſconſultis loquendi genus, frequentiſſimum Horatio. *Non tandem? ſuffines, si magna ſuaſeris, Maior dicendi, non tandem?* nam & in inſcriptum invenî, ut alibi, *Non ſatis? Non viperinus his eſnor?* Sed & quæ nomina in libris invenio, Venidius aut Benidius Ruffus, Benidius Quintus, Paſtum pro Andrabilis. Paſtum ejus magnus, Paſtum ejus Clemens, Fufidius fur. & in Horatio, maxime fide veruſtiorum abrorum approbata, Eheuti magis. *Ne ferrea quod Venidius. Tonſore uenter Paſtum ejus. Suppoſiti patres* nomen proprium. *Fufidius vappa famum tenet.* Sed nominum forſan inſolitiorum inanis libet; ut nec quidquam attineat in Epiſtolis Doſſenno magis approbare, ſcut Plinio 14. veteres habent Fabius Doſſennus, atque etiam non Seneca illo loco, *Inſcripſit Doſſennus enumeranſ tabiæ, Hoſpes reſpice & ſophiam Doſſenni lege.* Et utilitas nescio an haec ſit, ſegnidum eſſe alio loco, *Plorem amis in te nihil agentes exitus*, id eſt artis meæ irritos exitus, ut contra alibi, *Serundos reddidit exitus*, bonos *edavit ad exitus.* Item alio loco.

Et fiudiis exeme ſopem dudis, inſeminſque
Libris, & Curis ſtatua taciturnitas exit
Plerunque, & vilis populum gaudia.

Sublata ſilicet ſocietate quæ vix unquam cum curarum cum libris, niſi curas pro cogitationibus ſive meditationibus accipias: quod quidem non poſſe ferre, ſed vix Latina. Et alio, *Matrona peccantis in ambo ſuſtinet pondus.* Relatio, *longas nihil eſt eluere lacus*: ut ſit eluctus, lavacrum, infpicitus, ut ulcerum, pro ſpectatus & ſpicuum. Et in *Epodis* volente Circa. Plautus *Epidico. Hanc aſſerva Circum.* Sic enim legit Probus in *Catholicis*, & Iodocus Badius ad etiam a me in veteribus libris, ut Pronſopo apud Plautum & *Cicerone* & Papinianum *l. 9. De ſcrip. leg.* Circa apud Plautum *Piſcatorib.* Poſſum addere alia & aliena a profeſſione mea, ad quæ quidem me offerre mei ratio compellit, & poſt judicii diffidendi cauſam expoſitum, *d. l. 11. §. ſiquis paſſus*, admonuit quod addituri, Exceptionem Aemilium mulierem prævidit, Julianum videri, quandoquidem morbo ſontico non laborat, nec pleno minus quam vacuo uteto mulierem judicio ſiſti oportet. Inquamvalidi exceptionem, id non ideo admittit, ut etiam reſte ſubjicat ſtatim, ſi tamen poſt partum decubuerit, probandum erit quali valetudine impeditam.

CAP. XIX. *An fua conſentia contentus eſſe debeat judex ad condemnandum vel abſolvendum reum.*

SI de re qua de agitur liquet judici, longe aliter Q quam conſtet probationibus, vel etiamſi probationes deficiant, res cognita compenſatur ſibi judici, verus eſt quæſtio & a Gellio, propoſita *xiv. cap. 2.* oportetne ne judicem fecundum ea quæ ſciverit judicare, an fecundum ea quæ ſegantur, quæ probata ſint in judicium. Et tractare a noſtris interpretibus ſolet in *l. illiterati, §. ſcribes*, & *De offic. præf.* in quo nihil tamen invenias quod quidem ad eam quæſtionem pertineat, nec enim confertur eo loci ſcientia judicis cum probationibus probatis in judicium, ſed veritas rerum geſtarum quæ quidem vera & idonea probationibus confirmatur cum erroribus, quibus mendis teſtium vel ſcriptorum errore veritatem non minui, ut *l. nec omiſſa. C. de liber. cauſ. l. ult. C. de jur. & fall. ſuper. I. adſumpſit. ff. ad Municip.* Verum placet in ea quæſtione mihi quidem magis jocunda ſtare ſententiæ, ut judicet judex ea quæ ſegantur & allegantur in judicio, quia tutior hæc eſt ratio finiendarum litium, quam ſi obtentu ſcientiæ judicis licere permiſeris probationes vocibus haberi pro ſuſpectis, quamvis eruditæ interdum poſſis ut aliud quidem ſint rudes, aliud in cauſa agenda probetur: ſed ut in judicium deteriorem

A ſententiam valere præſtat ſi numeroſior ſit, quam in ponderandis ſententiis poſtea quam dictæ ſunt ferendi iterum laborare quæ ſi ſententia quæ ſit ſcientiam habeat, ſi non ſcientiam unius judicis valere publice intereſt, quam incertam eſſe rerum judicatarum auctoritatem; ita melius multo eſt probationes ſequi judicem, quam quod ſe ſcire profiteatur & dicit, vero an falſo ceteris neſcientibus, ne & teſtis & judicis partes eaſſe videatur, quæ & ſi in adverſario cave videantur cauſa jureiurando res committitur, *l. ult. C. de fideic.* non tamen poſſunt coire in eo qui judicandi munus ſuſcepit. Et hac ratione vide poſſemus Africanus in cenſura reos ſpoſſens centuriatus equitum, judicet C. Licinium Sacerdotem transfiſcere equum, & luciferiere cenſorum notionem, quamvis tamen dixerit ſe ſcire verbis conceptis peieraſſe, quod idem nemo alius teſtificabatur, ut M. Tullius & Valerius Maximus ferbunt: ac pretores ſi licet quid ſcirent, ut & in ſpecie *l. ſi proponatur*, inſtitutibus deficientibus, aut his quæ produxit ſunt plane contempti, licebit etiam deficiente accuſatore damnare reum, quamvis non poſſunt. Et ſic Platonis legibus hoc modo, *Εἰν δὲ τινα τὸν ἐπιβουλὸν ἀποκτανῶν μηνυτὴν μισηγόνος, μὴ ἐπιβουλεύσῃ τοῦ τιμήνου τὸν θάνατον.*

B CAP. XX. *Reprehenditur Accurſii reſpondum quod eſt in l. ex contractu, De rei judic.*

SI pupillus qui patri ſuus heres extitit, eique etiam miſcuit ſe ſuſcipiendo judicium nomine patris cum creditoribus hereditariis, quæ ſolvi poſſunt ex officium eſt, nec ſubſtitutum nec coheredem habere, quod Accurſius ini. *ex contractu*, *De re judic.* an ad ſuccedendos ab inteſtato quamvis bona patris, quæ ſuſcipiendo hereditatem non ad eos pervenire fed ad fiſcum, argumento ducto ex *l. ult. De fuc. edic.* quia ſcilicet ſuccedendi ab inteſtato ſolemnem excluſit fum nominisque pupilli ſui teſtamentum heredis ſcripti, male, quantum exiſtimo: quia ſi ſubſtitutum miſſione illa non excludatur, ut eſt probatum *d. l. ex contractu*, cur excludatur legitimus vel bonorarius ſucceſſor quo minus veniat ſitrem jure patronio quaſi ad bonorum poſſeſſionem interſtati? Et *d. l. ult.* non de eo loquitur qui ſcripſerit & ſe abſtinuit ſuo jure non petita reſtitutione in integrum, quo de agitur in *d. l. ex contractu*, ſed de extraneo qui adiit vel ſuccedendo, & ſubſtitutionem excluſit, & ab inteſtati cauſa, de quo etiam eſt *l. ult. De fuc. edic.* ſed & *Exp. De minor.* a quo fatetur bona quaſi vacantia tranſire in fiſcum, quia adiitore illius conſtat non poſſe adiri aut non poteſtate abſque reſtitutione in integrum ſub arbitrio ab ea reſilire & abſtinere ſe, atque ita ſemel adeundo, & ſubſtitutionem excluſit, & ab inteſtato & cauſam inteſtati ſuccidendique eadem ratione conſtituto in patre ſuo, qui miſcuit ſe, deinde abſtinuit hereditatis reſtitutionis. Pupilli ſui heredis qui miſcuit ſe, ſuæ alia ratio eſt: nam eum miſſione ſtatim excludit ſubſtitutum vel ſucceſſores ab inteſtato, cum liberum ſit ei abſtinuiſſe jure non petita reſtitutione in integrum intra deliberandi tempora pupillare & abſtinere ſe: nec enim neceſſaria eſt ei prætoris adito, ſed ſufficit eidem quo pupillis ſuis prætor abſtentionem omnimodo permiſit, *l. neceſſaria*, *De exp. hæ.* Non videtur ſtabile aut conſeſſum quod idem ipſe qui fecit ſtatio ſuo arbitrio, & facilime munere poteſt; itaque quid nocebit cauſa miſſione ſive adquiſitam hereditatis petende atque ſi eam non adquiſiſſet, ſi pupillus ille

A *γόνου ἐν τῷ ἐπὶ συμφόρῳ τῆς κατὰ βίαιος πλοῦτο σεσῶσι τὸ ἐπιβουλὴ κτείνει ἔχειν ἀποθ τὸ ἀποθάνῃ γενέσθαι τὸν ἐπιβουλὸν τὸν τὸν ἀποθ τὸν ἀποθ ἀποθάνῃ ἔχειν ἀποθ ἐν τοῦτον τοῦ ἐπιβουλὸν ἐπιβουλὸν ἐπιβουλὸν ἐπιβουλὸν ἐπιβουλὸν ἐπιβουλὸν.*

CAP. XXI. *Conſtitutiones Zenonis & Juſtiniani de plus petitionibus.*

DEſunt in titulo de plus petitionibus duæ Conſtitutiones graecæ, prima Zenonis, ſecunda Juſtiniani, Latina enim ejuſdem Juſtiniani, quæ ſola reſtat in eo titulo, tertia eſt. Et prima quidem Zenonis Conſtitutio de his, qui tempore plus petierunt, id habet quod Juſtinianus refuſit in *§. hodie*, *Inſt. de excep.* ac præterea ut alterum tantum temporis quod indulgetur debitori immunitas ſit ab actore depaſcendis, & ne minores plus petitionis periculum incurrant quorum tutores vel curatores tempore vel fumma plus petierunt, fed tutores ipſi vel curatores, ut & in ſpecie *l. ſi proponatur*, *ff. ad. C. de tranſac.* Ne etiam plus petitionis periculum incurrant hi, qui res hereditarias perſequuntur, vel qui de retinendas redebendo agunt tutelæ aut negotiorum geſtorum, vel qui de rebus ab alio depoſitis quaſi heredes depoſiti agunt: juſtæ enim ignorantiæ ſuffragio excuſantur: nec enim plerumque ſcire queunt bonorum defuncti reſtrahendatur ab eo quocum agunt poſſideantur: negotiorum quoque ab alio geſtorum ratio adhuc per quam obſcura eſt, itemque ratio & relandio depoſitorum hereditatis, qui tamen alias ignorantiæ colore plus petitionis periculum non abſolvitur, l. xxii. *De reg. jur.* & in ſummis in tantum incedit in perſonis plus petitionis, quem tempus præſcriptæ plus debito appetere ſcientem dolo malo. Licet vero ex ea Conſtitutione Zenonis, qui tempore plus petit cauſa non cadat, ſed aliter coercetur, in tantum quiſquis plus petit cauſa cadit, ut olim, id eſt ius erat, ſi quidem amiſſi, non tamen ita pignoris, *l. ſortem quoque*, *D. de pig. l. Scribon aut Pamphilum*, *h. tit. De fidei. l. ſi quis. C. De dol. & dettum*, ſicut conſulſione receptum eſt ius creditis antiqui, non ſolum ignoris *l. debitor*, *ff. Furtis l. cum quis*, *§. ult. De folut. Nam* & qui in qua ſumma plus petit cauſa caderet, primus introduxit Juſtinianus ſecunda Conſtitutione, quo mos fubiectum poſt hanc quam tradio Zenonis, quæ ſola erat in eo titulo, poſtremum etiam id habet de ſua qui re minus petiit, quod reſtulit Juſtinianus in *§. ſi minus*, *De act.* & verba ejus haec ſunt. *Εἰ δὲ τὸ πραγμάτων, ἐν ᾧ μέρει τὸν ἀγωγὸν ἐπιβουλὸν ἐν τοῦτον τὸν ἀποθ τὸν ἀποθάνῃ

tori injunctum personam ipsam ducere omnimodo nec eam fidejussoribus committere, tum licebit executori non accipere fidejussores, & ipsam adducere personam. Postremo, ut ne executores pro editione libellorum, vel inscriptionum, vel actorum, vel instrumentorum plus exigant solatii nomine, quam sit definitum sequenti Constitutione, id est quinta, data Kal. Ju. CP. DN. Justiniano perp. A. III. Coss. Diem habemus, verba non habemus, sed constat ex multis locis eam definivisse executoribus certum sportularum modum, & pœnam quadrupli in superexactores, §. *quadrupli*, *Inst. de act. Novel.* XVII. LXXXII. CXXIII. Modum autem definivit pro modo petitæ quantitatis, id est, in centenos aureos dimidiatum, & consequenter in ducenos aureum unum, in millenos, aureos sex, ut Theophilus scribit in §. *tripli*: excepto fisco, quem gratis litigare cavit, ut Juliani antiquus interpres refert in *Nov.* XVII. *sive* XXI. At verba Constitutionis quartæ, ut breviter relata sunt in Basil. hæc sunt. Ὁ ἐγχειριζόμενος δημοσίας ἢ ἰδιωτικὰς χρείας παρὰ βασιλέως, ἢ παρὰ τινὸς τῶν ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων, ἐπιτρεπέσθω μὲν τὸν ἐναγόμενον καὶ πρὶν ἐμφανίσαι αὐτῷ τὰς σωματικὰς κελεύσεις, καθ' ὅτι γὰρ χρὴ ἀπαιτεῖσθαι αὐτόν, μήτε δὲ συνηθείας λαμβανέτω παρ' αὐτοῦ μήτε ἐκβιβαζέτω αὐτόν, εἰ μὴ ἴσον τῆς θείας ἢ μεγίστης κελεύσεως ἐκδῷ αὐτῷ ἐξ ἧς ἐνάγουσιν αὐτόν. Εἰ δὲ ἄλλου τινὸς ἄρχοντος δημοσίαν ἢ ἰδιωτικὴν πρόσταξιν ἔχει, ἢ τὸ κατὰ χώραν ἄρχοντος, μὴ ἐκβιβαζέτω τὸν ἐναγόμενον μηδὲ συνηθείας κομιζέσθω, εἰ μὴ ἐμφανίσει πρότερον τῷ ἄρχοντι τῆς ἐπαρχίας, ὥστε δύνασθαι ἐκεῖθεν ἐνιδεῖν τὸν αἰτιαθέντα, καὶ βιβλίον αὐτοῖς ἐπιδοθῆναι, ἢ γραφὴ ἐπὶ τῶν ἐγκληματικῶν: εἰ δὲ μὴ γενομένων τούτων ἐκβιβάσει προσφέρει, ἢ συνηθείας ἀπαιτεῖ ὁ ἐκβιβαστής, ἔξεστιν τῷ ἐναγομένῳ ἀποδύσασθαι αὐτόν, μήτε δὲ προφάσει ἐγγυῶν ἀλόγως ζημιούσθωσαν οἱ ὑποτελεῖς παρὰ τῶν πρακτόρων, ἢ υπηρεσίας ἐντολέως, ἀλλ' εἰ μὲν ἀκίνητον κτῆσιν ἔχουσιν, ἐξωμοσίας ἐπιτιθέτωσαν γραμματεῖον: εἰ δὲ οὐκ ἔχουσιν, ἐγγυητὴν ἕως πεντήκοντα χρυσῶν λιτρῶν παρεχέτωσαν ἀζημίως: ἀμφιβολίας δὲ γινομένης περὶ τοῦ προσώπου τοῦ ἐγγυητοῦ, ἢ περὶ τοῦ ὅρκου τῆς ἐξωμοσίας παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς πόλεως, καὶ τῷ πατρὶ, καὶ τῷ ἐκδίκῳ τῷ περὶ τούτου κριτέσθω ἀνάγκην ἔχοντος τοῦ πρακτοῦ δέχεσθαι τὸν κρινόμενον ἀξιόπιστον ἐγγυητὴν, ἢ τὴν ἐξωμοσίας κομιζόμενον. Ἐὰν δὲ ἐξ θείας κελεύσεως, ἢ μεγίστης προστάξεως ἐντραπεὶς πάντως τὸ πρόσωπον ἀναγαγεῖν, καὶ μὴ καταπιστεῦσαι αὐτῷ ἐγγυητῇ, τότε ἔξεστιν αὐτῷ μὴ λαμβάνειν ἐγγυητὴν, ἀλλὰ διώκειν τὸ πρόσωπον ἀζημίως, καὶ μετὰ πάσης φειδοῦς. Ὁ δὲ θεοφιλὴς τῶν τόπων ἐπίσκοπος ἐὰν συγχωρήσῃ παραβαθῆναι τὸν νόμον, ἢ μὴ μηνύσῃ κατὰ τοῦ παραβαίνοντος; καὶ τῷ Θεῷ προσκρούσει, καὶ βασιλικῆς ἀγανακτήσεως πειράσεται. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἄρχων τῆς ἐπαρχίας εἰ ῥαθυμήσει τοῦ νόμου, καὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς καὶ δημοσίας ὅπλως ἐξορίζεται, μὴ λαμβανέτωσαν δὲ οἱ ἐπιδιδόντες τὰ βιβλία, ἢ τὰς γραφὰς πρακτικὰς καὶ τὰς ἐντυχίας, ἢ τὰ συμβόλαια πλεῖστον τοῦ διωρισμένου τῇ μετὰ ταῦτα διατάξει παραμυθίας, ἢ παραβαίνοντες ἐπιτιθέσθωσαν τοῖς ἐπὶ τιμίοις αὐτοῦ. Sed illo loco, ἢ τὴν ἐξωμοσίας κομιζόμενον, lego, ex *l.* XXVI. *C. de epis. aud.* μηδὲ ὑπὲρ τοῦ ἐγγυητοῦ, ἢ τῆς ἐξωμοσίας κομιζόμενον. Ideo autem verba Constitutionis quintæ non sunt relata in Basilicis, quod longe alium modum imposuisset sportulis, & sumptibus in diversis judiciis faciendis Constantinus Porphyrogenneta Nov. VII. & VIII. abrogata Constitutione Justiniani. Subjicerem utramque Novellam, nisi pararem omnes edere in publicum simul cum aliis plerisque posteriorum Imperatorum Orientis.

CAP. XXIII. *Emendatur l. 51. De re judicata.*

IN *l.* 51. *ff. de re jud.* scio legisse ex veteribus plerosque, si vetitor præstiterit creditori quanti ejus interfuerit, vocem latinis inusitatam, ex qua etiam si recipiatur exeat sententia falsa, ut ab extraneo consecutus pœnam, qui se possessione prohibuit non possit rem e debitore petere: est enim pœnalis actio in factum, quæ datur adversus eum qui creditorem ex decreto missum in possessionem prohibuit, *l.* I. §. *hanc actionem*, *ff. ne vis fiat ei, qui in pos. mis. est*: & exemplo ejus quæ datur in suppressorem tabularum per eam non perimitur crediti actio, quæ in debitorem competit, *l.* III. §. *condemnatio*, *De tab. exhib.* nec enim idem est quod a debitore petitur, & quod exigitur ab eo qui vim fecit creditori: illud namque res, hoc vero pœna: & pœnalis actio non perimit rei persecutorem. Græci deterius legunt, *Si emptor præstiterit*, &c. & ponunt extraneum, qui creditorem prohibuit possessione ea bona vendidisse, ac deinde emptorem creditori præstitisse quanti interest, & hoc facto debitorem liberari: nam quod accepit ab emptore creditor non id est quod petit modo a debitore, & hoc amplius possit quidem emptor ille ultro solvere vice venditoris qui prohibuit, non etiam compelli actione in factum pœnali ex edicto Ne vis fiat ei qui in possessionem missus est. Et nequis hanc lectionem atque sententiam Græcis causetur tribui falso cognoscat verba hujusmodi: τὸ πιπραθέντα εἰς νομὴν τῶν ἐμῶν μὴ δεχθέντος, ἐὰν πάντα εἰ ὁ ἀγοραστὴς πληρώσει τὸ διαφέρον ἐλευθεροῦμαι, ὁ γὰρ οὐ θλίβει δὶς ἀπαιτῶν ἀναιδής ἐστιν. *Alii venditor*, inquiunt, id est emptor nominis. Sed his appellationibus juris auctores promiscue nunquam utuntur. Et consequenter male etiam qui venditor, id est, emptor cui fraudator vendidit, quoque latitante creditore missus est in possessionem bonorum ejusdem, & non admissus exegerit quanti sua interest ex edicto, *Ne vis fiat ei, qui in poss. miss. est*: nam & hoc genere debitorem liberari non est æquum, cujus res nihil habet connexum cum re illius emptoris: cui eadem ratione male etiam adnectunt alium creditorem, & quemlibet extraneum. Ego dico esse legendum, *Si debitor præstiterit*, &c. & mox, *quæsitum est an debitó liberetur*: ut quæ in extraneo est pœnalis ex edicto, *Ne vis fiat ei*, &c. in eodem debitore, qui creditorem possessionem prohibuit, non censeatur esse pœnalis, ut in edicto *De tab. exhib.* proditum est *d. l.* III. §. *condemnatio*, atque adeo ut solutione ejus quod interest possessionem hoc habere etiam debiti contingat liberatio. Et similis error est in *l. emptionibus*, *De pac. l. quod dicitur*, *De furt.*

CAP. XXIV. *An interdicto usu purpuræ, segmenta purpurea interdicta videantur.*

MUlti Imperatores vestis purpureæ usu interdixerunt tam viris quam feminis. Primus certe Cæsar omnibus, præterquam Senatoribus, qui in magistratu essent, ut Dio scribit XLIX. & Neronem matronam purpura cultam non veste tantum, sed bonis exuisse Suetonius: ac propterea etiam commercio hominum prorsus alii purpuram exemerunt, *l.* I. *C. quæ res ven. non poss. l. pen. C. de vest. holo*: adeo ut nec segmentorum quidem purpureorum usum permiserint, quem tamen permisit postea Leo philosophus *No.* LXXX. ut interdicto usu sericeæ vestis constitutionibus Henrici & Caroli V. permittuntur tamen institæ, & segmenta duorum digitorum latitudine, ut nominatim Tiberium posteriorem Cedrinus scribit permisisse purpuræ διδακτυλίους ὤρας ἐν ταῖς στολαῖς αὐτῶν χλαμὺν χάριν φορεῖν, qui voce ex latino detorta ὤρας vocat quasi oras, vel quasi ornaturas, ut Isidorus ait, Leo τμήματα, nos limbos vel segmenta, ut Livius integer *lib.* XI. *Non inviderunt*, inquit, *laudes suas mulieribus viri Romani, adeo sine obtrectatione alienæ gloriæ vivebatur*: tunc enim primum sancitum fuit, in mulieribus de via cederetur, ut inauribus aureis, ut purpurea veste, ut aureis segmentis, ut novo vittæ discrimine uterentur. Monumento quoque quod esset, templum muliebri Fortunæ ædificatum dedicatumque fuit: & Arator Poeta Christianus de pontificis habitu in Exodo præscripto: *Qui segmentatus mediis altaribus adstas*. Eodem sensu institas dicimus segmenta scilicet hujusmodi & limbos sive sint assuti vestibus, ut forte in *l. vestis*, §. 1. *De aur. & arg. leg.* scribendum, Quæ vestibus accessionis vice cedunt institæ, picturæ, clavique qui vestibus insuuntur, ut Pau-

Paulus Diaconus, vestimenta ornata institis latioribus: sive non sint assuti vestibus, ut Scribonius Largus dixit ventrem constringendum instita longa, & Petronius Arbiter, *duas institas ancilla protulit de sinu, alteraque pedes nostros alligavit, altera manus.* Et Hieronymus in Ezechielem, *Lazarus qui fasciolis & institis vinctus jacuerat in sepulchro.* Laciniam alii nescio an recte, qui scio esse propius oram sive extimum vestis aut panni, ut Prudentius loquitur, sive κράσπεδον, & proverbium illud quo Cedrinus utitur, ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα πρόδηλον, ex lacinia cognosci pannum interpretor, quod Galli, *de la lisiere le drap.* Plinius V. Nat. hist. *Promontorium in quo Megaris oppidum fuit; inde Craspedites sinus vocari, quoniam id oppidum velut in lacinia erat.* Petronius Arbiter *laciniam extremam concutere cœpimus, si quem forte emptorem splendida vestis posset adducere.* Acro institam περιπόδιον interpretatur, quod extrema ea parte vestis insuatur quæ pertingit pedes.

CAP. XXV. *Emendatio l. sæpe, ff. de re judicata.*

REcepta (*) jam est ab omnibus Florentina scriptura in *l. sæpe, ff. de re judic.* illo loco, *Veluti si creditor experiri passus sit debitorem de proprietate pignoris*: quam etiam Bernardus jamdiu approbaverat in *c. pen. De sent. & re judic.* & Basilica confirmant his verbis, εἰ δὲ χρεώστης περὶ ὧν ὑπεχείμασιν δικάζεται, καὶ εἰδὼν ὁ δανειστὴς, πρόκριμα πάσχει, & *l.* IV. §. *alio de appel.* & quod paulo post, in *d. l. sæpe*, eum qui agit vel defendit causam, dominum vocat, qualis certe creditor non est. Non ergo creditor egit de proprietate pignoris, quia nec de proprietate, sed de jure pignoris in rem actionem habet, sed debitoris est qui egit de proprietate pignoris, sciente creditore: quo casu si sententiam contrariam acceperit, ea res etiam creditori nocet, & uterque appellare potest: quod non ita procedit, si ignorante creditore de proprietate debitor causam egerit, *l.* III. *ff. de pig. l. si mater*, §. *ult. l. Judicata*, §. *ult. De exc. rei jud.* At emendanda etiam ea lex est in principio, dum ad regulam juris, nec res inter alios judicata aliis præjudicet, adhibet distinctionem hoc modo, *Nam sententia inter alios dicta aliis quibusdam etiam scientibus obest: quibusdam vero, etiamsi contra ipsos judicatum sit, nihil nocet.* Est enim in prima parte distinctionis hujus negative legendum, *non obest*, ut in Noricis Pandectis, ut in apponendis ad eam partem exemplis mox infert, *Nam scientibus nihil præjudicat*, &c. In secunda autem parte est ὑπερβιβασμὸς sive traductio verborum, quæ ab eo quod prima pars habet diversum nihil proponunt ut debuere tamen, utque ejus partis resumptio & subjecta exempla requirunt in illo loco: *Scientibus sententia quæ inter alios data est, obest*, &c. nisi suo ordini restituantur hoc pacto, *Quibusdam vero etiamsi contra ipsos judicatum nihil sit*, nocet. Aut sane punctis ita distingui debent, *Quibusdam vero etiam si contra ipsos judicatum sit nihil nocet*: ut eandem sententiam efficiant, quibusdam scilicet etiamsi inter alios & contra alios res judicata sit, non contra se, rem judicatam obesse, puta si scierint rem inter alios agi, nam propter scientiam solam rei inter alios judicatæ subjiciuntur. Et scientia est si viderint, si intervenerint, & si passi sint: hæc enim duo sunt quibus scientes & experientes rerum sumus, Videre & pati, ut adnotant veteres Grammatici in illum locum. *Jam nunc times quasi nunquam adfueris, nunquam tute pepereris.*

CAP. XXVI. *Confessio fidei Imp. Justiniani scripta ad Joannem Archiepiscopum urbis Romæ, & multa alia.*

MErito doctissimus Alciatus non tulit eos qui a titulo *De sum. tr. & fid. cath.* conabantur abstrahere epistolam Joannis Papæ sive Archiepiscopi Romani ad Imper. Justinianum, cui inserta etiam est ab ipso Justiniano ad eundem scripta fidei professio: nec enim in eo titulo ponendæ epistolæ illius auctor alius fuit quam Justinianus ipse, qui pontificis Romani cui libenter defert primas in ecclesia, judicio & approbationi tribuebat omnia: & omnino res ita procedit. Posuit primum in eo titulo Justinianus fidei suæ professionem, quam ediderat statim ipso initio sui imperii, quæ est *lex* V. Deinde edictum de fide & hereticorum condemnatione, propositum omnibus populis fidelibus, ut Joannes ait in sua epistola, Constantinopolitanis scilicet & Ephesiis & Cæsariensibus, Cyzicenis & Amidenis & aliis plerisque, quæ est *lex.* VI. Tum ad Epiphanium Archiepiscopum Constantinopoleos specialiter epistolam eadem de re, quæ est *lex* VII. & octavo atque ultimo loco similem aliam, præterquam quod Latine in rei summa verborum serie & consequentia parem ad Joannem Archiepiscopum urbis Romæ quam maluit una confirmationi & approbationi Joannis injectam nobis quam solam exhibere: & probatur hic ordo evidenter libris Basil. in quibus ultimo loco quod Joannis Latine exordium & hujusmodi, *Inter claras mansuetudinis vestræ laudes*, ita redditur Ἐν τῇ λαμπρότητι τῆς ὑμετέρας πραότητος, &c. & de hac epistola idem Joannes scribens illustribus viris Avieno, Senatori Liberio, Severino & aliis, *Justinianus*, inquit, *Imperator ut ex ejus epistolæ tenore cognovistis, de his tribus quæstionibus orta certamina fuisse signavit, utrum unus ex trinitate Christus & Deus noster dici possit, an Deus Christus carne pertulerit, impassibili Deitate, an proprie & veraciter mater Domini Dei nostri Jesu Christi Maria semper virgo debeat appellari. Probavimus in his catholicam Imperatoris fidem*, &c. & ex scripto Joannis ad Avienum & alios etiam intellexi in rescripto ad Justinianum esse legendum, de Acumitensi monasterio, quod ab aliis dicitur ἀκοιμήτων. Acumitos vero, inquit, qui se monachos dicunt, quia Nestoriani evidenter apparuerunt, Romana etiam damnat ecclesia: & pari modo ex lege sexta & septima, subtiliusque inspecta veteri scriptura, in eadem epistola Justiniani ad Joannem didicimus esse legendum. In una enim substantia Deitatem suscipimus & confitemur, quod dicunt Græci τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν: juxta quod Hieronymus, *Taceantur tres hypostases, si placet, & una teneatur.* Ac præterea placet in *epistola Joannis ad Avienum & alios*, illud, *His evidenter ostensum est quid spectaverit Imperator*, id est quid crediderit, ut in *l.* 2. *C. eod. tit.* Spiritum sanctum quem ex summo rerum parente speramus: quod interim non videtur congruere cum recte credentibus, qui ex patre & filio spiritum sanctum deducunt, & *l.* V. & VI. περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, & *l.* III. *C. de his qui ad eccles. conf.* διδομένης αὐτοῖς ἐλπίδος καὶ ὅρκου, ubi quidam male καὶ θάρσος. Datur enim hæc fides quæ alibi λόγος πίστεως interposito jurejurando, ut dixi *Obs.* VIII. *cap.* XL. At vero quo capite restitit merito Alciatus IV. παρέργων his qui codice Justiniano ejicere conabantur Joannis & Justiniani mutuas epistolas, eodem immerito dubitat, verum ne sit Julianum antecessorem scripsisse quod ex eo Gratianus ducit monachismo deleri ingratitudinem liberorum erga parentes, & e contrario: nam Julianus certe idipsum scripsit iisdem omnino verbis quibus retulit Gratianus & ex *Nov.* CXXIII. §. ἀδελφῷ δὲ ἀδελφῷ, ut certissimum sit monachum non posse exheredari ex antefacto, id est ex causa ingratitudinis quæ monachismum antecesserit.

CAP. XXVII. *Substitutionem verbis directis a milite factam post pubertatem, trahi ad fideicommissum, etiam si mater non sit in medio.*

CErti juris est non posse quemquam substituere post pubertatem. Quod enim receptum est ut pater filio impuberi substituere possit, eo receptum est quia impubes testamentum facere non potest: nullo autem modo tolerari potest ut ei qui heredem facere potest, tu-

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 34.*

tu heredem des, adeo ut ne reguri quidem possit ut alii quem heredem faciat, *l. eo falle in pr. ff. ad Treb.* Quare post rubentatem fruitra fiduciarius libertus nostrus pollicitatur & directo: nam per verba fideicommissi, postumus pollicitatur & directo: nam, per verba fideicommissi, postumus eam statuam sergeti, *l. codicedi, §. quem filio, ff. de vulg. subst. §. ult. Inst. De pup. subst.* & de vulgari substitutione eum esse heredem, quem ab exheredatur pupillarem statuerem, cum mas & tempus vulgari substitutionis non appanatur. Solus etenim miles exgeditur pupillarem statuerem, *l. in testamento, C. de test. mil.* Et ideo, *ut supra dixi*, verba fideicommissi non inutiliter hactenus ut verba directa post pubertatem trahantur ad. fideicommissum, sine mater in medio sit sive alius agnatus pupillaris, *l. si pupillus, matter in medio testamen. inf. Ovvianus, ff. de vulg. subst.* generaliter ait Jurisconsultus, fiduciarium ex privilegio militis capere bona militis non posse, nisi forte ipsum eum militem ex parte heredem instituerit. Denique privilegium militum in eo est, quod facta ab his ultra pubertatem directa substitutio inutilis non est, paganorum autem inutilis, ut non & casibus fideicommissi proficiat, adque demonstrat satis aperte *l. scribo De vulgar. subst.* quae substitutionem pupillarem dicit ultra pubertatem fieri fruitra: fiduciarium autem heredem fi tanquam fideicommissum valeret. Sed contra non hac ipsa lex facere videtur. Ait enim substitutionem post pubertatem quae ut fiduciaria non valeret, ne eo quidem nos admitti tanquam adjectum heredem, ne interim fiat contra voluntatem testatoris, si filius interim non habeat tutorem quod nisi per testamentum dedit. Ergo post mortem filii ei datus fideicommissum quoque tutorem admisi potest, ubi non contra voluntatem testatoris nihil fieri videtur. Nec igitur dubitat de pupillari substitutione. Respondeo, quod ait, *Ulpianus*, ex voluntate testatoris admitti potest, *l. in pupillari, ibi.* Si autem post, eunquam coheres, cum patre, nisi contra voluntatem fiat testatoris: quod si ita eft: utilior pagano quam miles substituit post pubertatem. Verum coheres coheredi non succedit nisi coheres heres non fit, nam ubi semel coheres heres extitit, cum post mortem coheredis coheredi, fed transmittitur ad heredes. Jus namque accrescendi non habet locum, nisi in casum vulgarem. Post mortem igitur unius ex filiis heredibus, quod propter eum casum quem dimisus sum, propter casum quam adest Papianus in d. l. *verba*, ut contra voluntatem testatoris fiat fi filius interim non habeat tutorem quod si testamento patet datus. Sed ad rem: falli etiam apparet interpretes, qui putant vulgari facta a militis non inferre pupillarem, *Mutter*, non fi alii heredes legitimi sint in medio: nec enim hac in re ullam effe differentiam inter paganum & militem, & hoc hic fere ille ordinem fit, vulgari inferta pupillarem, fed effectum non habere adversus matrem, non fi coheres fit adjecta filio, ut *l. ult. C. De testib. & §. quibus, ff. de legat. fic adiec.* ait, *l. praeterea, quibus non obstantibus verba ita scripta ut d. l. ult.* quod mater fit coheres adjecta filio, fed quod aequum fit matrem ad quam summus mortor morte filii pervenit, & sensit filii & hereditatis addititatis dominum non fentire ex folo tactu intellectu pupillaris substitutionis: quae ratio locum habet etiam matre filio coheredi non adjecta, & cessat in alio legitimo heredes.

CAP. XXVIII. *De Confirmationibus quibusdam Graeca sit. de jure. test.*

Donatio non aliter fit abfenti recte, quam, fi absens eam ibi mittam acceperit vel rem aquo fa

A confitturam fibi donatam fcierit eamque donantis libertatem agnoverit, *l. absenti, ff. de donat.* Nec enim eft donatio fine acceptione: & recte *l. de don. ff.* Si patrono liberet donavit, ille accepit: & in ultimum Terentii, *Duo Pamphila eft v. talenta. Accipio. Nihil dixeffes, Accipio, duo non effet, Donatur unquit. Donatio enim ab acceptione confernatur, nec possit videri donum id quod non fit acceptum.* Et hodie quia exemplo emptionis venditionis donatio folo confenfu perficitur non re, ut olim, ut ex *l. ult. C. de donat.* intelligitur antequam is cui donatur fcierit fibi donari, eamque donationem ratam & gratam habuerit: & hoc eft quod Graeci dicunt donationem fine acceptione valere exceptis casu, *leg. xxv. C. de fure. exclef.* quo donatio valet fi quis eidem orando Deo vel hofpitibus aut ingratis vel paupertio recipiendi, quamvis ille, alenbis adhibitum fit ut prius experti, etiamfi opus nondum inchoaverit, & ex pollicitatione hujusmodi quamvis nuda & opere nondum inchoato, quod mihi non tamen ita procedit in pollicitatione facta Reipublicae, pietatis ratione obligationem nasci & actionem dari epifcopis vel oeconomis, atque ita donationem fare pollicitationem donandi animo facta, *ut nov. quemadmodum valere*, fi modo quae exordit quinquenios folidos apud acta infinuata fit, falvo donatori jure patronatus, falvifque legitimi donationi appofitis. Verba Conftitutionis ita dedit optimus & doctiffimus Ant. Augustinus, cui omnes non modo juris fed & bonarum artium ftudiofi tantum debent, ut deinceps non pudeat profiteri me multi, quamvis ipse homini debeatur potefi bono publico nato: fed adam, ut breviter eam inverterim in Baffic. *O σωτηρ ἡμων Ἰησους ἐκ τῆς ἀγαθοτητος αὐτου ἐκ τῆς ἀγαθοτητος ἀναπαυσεως, ἡ αὐτὸς ἡ ὁ κληρονομος αὐτου ουκ ἐστι τοιουτος κτησασθαι τὸ ἀναγκαιον τῆς ἀναπαυσεως μὴ τῶν κατα τὸ ἀνθρωπινον ἀναγκαιων ἐνδεης ὑπαρχων.* Quemadmodum donationis, ut *ἀποκοπὴ* inftrumentum emptionis: nam & Graeci interpretes hoc casu defiderant fcripturam, ut ex donatione fine publicatione fit affio. Ita eidem Basilicis Conftitutionis ex. in hunc modum expreffa invenitis eft. *Μαθε οὖν ὅτι χωρὶς ἐγγραφου ἀφελους ἀμα ὑπαρξαι τὸ ἀφελος ἐνεργειᾳ ἐστὶν ἡ ἀφελος ἀκυρος ἐστὶν ἐὰν καὶ γραφῇ ἐγγραφος ἀλλ' ἐὰν μὴ ἐνεργειᾳ ἐστὶν ἡ ἀφελος ἐνεργειᾳ ἐστὶν ἡ ἀφελος ἐὰν μὴ γραφῇ ἐγγραφος.* Id eft, *Scito igitur, donationem fine scriptura non valere, nisi scripta fuerit donatio: & donatio quae scripta fuerit, nisi & traditione fuerit facta, donatio non valet.* Ita enim Graeci legendum reor, *τὸ τῆ Ἀξιωσει*, ut fit perfecta enumeratio dioeceſium Orientis, *l. 1. C. de nomin ad finem patr.*

CAP. XXIX. *Imaginum Imperatoris praefenti praeſidi & Vicionis caufa.*

Quod fcripsum eft in *l. 5. C. de injur. & l. capitolinus, 6. ad flatuas, ff. de pœnis*, vitiosilis publicis coercari eum qui in invidiam vel injuriam alterius effigiem imaginem imperatoris praefert, fatis demonstrat praefertre quidem nobis eam licere bona fide & defendionis noftrae caufa, fed non tamen hac mente ut alicui ea imagines non verear excitare, quae in eum constemnus invitum, eidemque difficultioni locus fi quis conjugat ad ritum vel imagines, principis: quemnim hoc praefide ad flagitia abuti licet. Cor. Tacitus *Hiſtor. 1. Interdictum deterrimo exemplo licentia: impune probi & invidiosum in bono exercendi arreptis imagine Galbae, & Pisonis poſt: nec ipſe eadem jus experiri ab effigiem imperatoris oppoſitum.* Praefidum igitur & fecuritatem praebeant vel etiam commiferationem moveat, ut, praetaxatasque tempeſtivis pictis tabellis, ita praefatae imagines principum, & integra conſtitutio Theodoſii & Valentiniani de his qui ad ecclesiam confugiunt, tempore de peritatis accipienda eſt eadem arreptı illo loco, *ὁ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκφεύγων ἀνακαλυπτέτω τὸν ἀνθρωπον ἐκ τῆς ἀγιας ἐκκλησιας ἐκκαλυπτέτω γε καὶ βιαζεσθω ἐκ τοῦ ἁγιου τοπου*

γνωσθεὶς & elegantier *ἐκ τῶν ἀγιασματων χωρισθεὶς*, id eſt planum effigiem noſtrum. In eadem Conſtitutione quo loco ita ſcripsum eſt: *ὁ δὲ ἀγιασμα παραχωρησας ἐφεσει ἀναβαλλεσθω συμβουλιον*: emendo *παραχωρησας* ex Latina, quae ſic habet, quas ovarum geſtiens populus quinas ingreditur, & hanc Latina, etiam docet initio potius eſſe legendum ex *ἀνοιγω* reo, oratorium templi: & paulo poſt, *ἀναπαυσις* ac deinde, *μοδιον* ex τῷ ἐφεδρικῷ τόπῳ. & infra, *ἐὰν δὲ γραφῇ ἐγγραφος ἀφελος, μὴν ἀκυρος*, ac rurſus ex Graeca, in Latina eſt ita legendum, & poſt loca publica januas primas excludat: & alio loco, *ut ſupra*. Auguſtinus Conſtitutionis ſuae, ſententiam explicuit, quemadmodum manere vel veſci vel cubare. Porro iterum ſupradictae conſtitutionis Graecae, quam idem vir doctiſſimus dedit ex tertia Ephefina ſynodo, tale eſt quale *l. ult. inter divinorum, C. de ſacroſ. eccl.* inter divinum publicumque jus & privatum commuda femper & ubique locis diſcrimen, nec mihi unquam fuiſſe dicta ratio, *ibi*. Nec *ἐν τοῖς ἀγιασμασι τῶν ἐφεσεων ἐστι κοινωνια, ἡ τῶν ἀνθρωπινων πραγματων ἡ κατα τι χρησις ἡ δὲ ἐκκλησιαστικη*.

CAP. XXX. *In tit. de hereticis obſervata quadam, & in tit. De Judaeis.*

Quod in *l. 1v. C. de haeret. & Manr.* ad haec verba *Quae donationes etiam omnium publicarum poſſeſſionum*, in *C.* & Baſilicis legimus adjectum. Quae tamen cedere ſubeamus proximis quibuſque perſonis, ita ut a ſcendentium vel deſcendentium, vel venientium ex latere cognatum aliquis ad fiscum quidquam adipiſcatur. C ſucceſſoribus ordo ſervetur, quibus ita demum ad capiendas facultates eſſe jus patimur, ſi non & ipſi pari conſcientia pollutum ſint. Item ea eadem ſcripta eſt poſt haec verba, *ſive qualibet alia generae reliquerit voluntates qui Manichaeus faciſſe convincitur*, in eodem codice adeſt. Illum eſſe, *Hinc quoque ſacta interpretatio haec reſtringenda ſunt comprehendet condicione ſervata*. Haec, inquam, omnia quae ampliſſime ſunt in codice Theodoſiano, patrem etiam ex filio codice Juſtinianeo minime excludere. Ex codice dico repetitae praelectionis, quem utique ſequuntur Baſilica non codicem primum: ut ſi probaverim ignoviſſe ex verba, *voluntate teſtatoris*, & ſi teſtatoris ex deſiderari in *d. l. iv.* Probabo relatis verbis quibus in Baſilicis exprimuntur: *ὅτι οἱ διαθεμενοι ἀπαν τοῦτο ἐνεργουσιν, ὅτι βουλονται ἐνεργειν, ἡ βουλεσθαι D ἐν τοις ἀνδρειν ἡ κατιοι, ἡ ἐν τοις συγγενεσι αὐτῶν ἢ ἐν ἄλλοις βαθμοῖς, ἐν μονοις ἐν ὀρφανοῖς τὰ βαθμὰ τῶν ἀνδρειν ἐστὶν ἐν τοις ἀνδρειν ἐστὶν ἐν τοις ἀνδρειν ἐστὶν ἐν τοις

veteres libri: *Ad illo venio qui ad summum Rempublicam pervenit*: & in eadem placet etiam illud, *Summus fuisse potuisti Reip.* quod & in tertia lidem libri veteres, hoc modo, *Scentanus consulus est summus Reip. fuisse*, ut in 19. *De summa totate populi Romani*. Et quando invectivæ funt in manu tritæ licet iam ftudio ufque iuvetorum, non graveris & fuccincte, tamen ne quis me longe dicat extra fines oberrare meos, exponam quod in eas habeo, quodque existimo meum effe propriam. In prima, fic fcriptum habeo, *Nonnam etiam Scentam Dii memorandus dixerunt*: ut in ea quæ pro Deiotaro eft, *Dis te penitus fuspicor*. Ruffus in eadem invectiva primo, *Nihil capitur, quod ego non modo non fuscipiam, fed etiam non videam*, & alio loco: *Neque enim fert Catiline, fi te aut pudor a turpitudine aut metus a periculis aut ratio a furore retrahebant, &* in tertia: *Quod ut videtur homines conflilii pantam nullam rerum gubernatio confequi poterit*: & alio loco. *Ita benedicentium Caf. illi locutores*. Placet & in fecunda *Obiurgatorum*, ut Julii Firmici V. *Facies audaces, temerarios, obliuiferaces*. Rectius etiam illud, *Certare cum adverfa & fruclifera praditum*. Cum aliorfi nimirum cognitio fumore, cum fructibus præditorum contracta, antichreft.

A & ad procuratores Cæfaris five rationales, qui de caufis fiicalibus in provinciis judicant, quibus ex *Linter, eodem* poffis adjungere advocatos fifci, & ad tribunos & præfectos militum qui mittuntur in provincias, & ad comites legatorum, id eft, ad aflefores legatorum Cæfaris, five rectorum provinciarum, ut *l. 11. De offic. adfeff.* non tamen ad omnes, fed ad eos tantum aflefores qui in arrarium aut in commentarium principis refiti funt, id eft, qui falarium ferunt de publico. Quod Grzci interpretantur *ἐπὶ τῶν χρεῶν*, loco hoftia verborum, Et comites legatorum, qui ad arrarium aut in commentarium principis delati funt, habent, *sed eundus vice augustorum*, ut *Lex 3. Imperio*. Et quod eodem ordine ac fenfu M. Tullius *pro Pufamo, ut tribuni, prafecti, comites magiftratuum*, & paulo poft: *Nec tribunus, nec prafectus, nec ex Italia comes*.

CAP. XXXIII. *Ad l. Abeffe, ff. ex quib. cau. major.*

NOn dubito quin fit legendum in *l. abeffe, ff. ex quib. cau. ma. Abeffe Reip. caufa intelligitur, & is qui ab urbe profeftus eft, licet aundum provinciam accefferit, & re qui profectus dicetur in provinciam*, quando a Petro Fabro indicatum quidam ita reprehendunt ut profecto verifimum potius ut effe oftendant. Regula enim eft præcipua, quæ uni cuique in principi mandæ poteft, cum qui urbe in provinciam mittitur, veluti proconfulem, abeffe videri Reip.caufa non tantum dum urbe it in provinciam, licet nondum provinciam ingreffus fit, fed etiam dum provincia redit in urbem licet provinciam ingreffus fit, donec portam urbis ingredatur: ut cum ante dequam ingrediatur, quam fit Romæ portam ingreffus, *l. ult. ff. de off. proconf.* ut non alis re Auguito data Proconfulari potefiate id adjectum fit fpecialiter ne *Romam* ingrederetur priufquam exiiet, a Petro Fabro indicatum quidam ita reprehendunt ut profecto verifimum potius ut effe oftendant. Regula enim eft præcipua, quæ uni cuique in principi mandæ poteft, cum qui urbem ufque, non in urbe, & Conful ad urbem Carfari & Ciceroni, id eft, proconful. Et effe eum ftatim ingreffum de hac qui urbe mittuntur in provinciam, non exemplis evidenter demonftrant, quæ regulæ apponuntur his verbis, Et hoc ad proconfules legatofque eorum & ad eos, qui provincia fuæ gerendæ curam habent, & ante Pandect. Florentinarum editionem perperam legebatur, *Et hoc etiam*: nec ignitur urbem potes accipere pro qualibet civitate, fed pro urbe Roma tantum: quia nec noftris vel aliis auctoribus urbs accipitur unquam pro qualibet civitate, fed pro metropoli tantum, *l. 10. §. ult. ff. de decur. adfcript.* Cicero 11. in *Catilinam*. *Urbes coloniarum ac municipiorum*. Et illo loco, ne pro metropoli quidem, fed pro urbe Roma, ut Dio. Et provinciarum quoque nullus unquam dicit Italiam. Sunt enim provinciæ procul Italia pofitæ regiones in jus populi Romani vencendo redactæ. Diceres porro incongrue, imo fuite abeffe Reipub. caufa qui urbe Roma profectus eft, licet nondum provinciam excefferit, mittitur enim non ut excedat, & in ea moretur ad tempus certum, eamque regat jure potefiatis, vel in ea officium publicum adminiftret. Regulam dixi proponi in ea lege, quia dicitur ex libris regularum Modeftini. At exempla videamus quæ ad eam ftatim Modeftinus appofuit. Et hoc ad proconfules, inquit, &c. id eft, hæc regula ad proconfules legatofque eorum, & ad eos qui provinciis præfunt pertinet, veluti præfides, correctores, moderatores, confulares, legatos Cæfaris, dari fupe contingere in arte amatoria, Ovidius notavit fub nomine amicitiæ: nam quos alios fæminæ nobis procuratores quamo amicos aut eos, quos effe nobis amicos arbitramur. Tu, *Libertas, De aug. ff. l. 1. §. ult. Mand. Ifaudi, §. ult. De aug. poft. ff. negotium, De teft. mil. teft. poft. l. 1. Quib. mo. pig. vel hy. fol.* & verfus Ovidii hi funt.

Tuta frequenfque via eft, per amici fallere nomen:
Tuta frequenfque licet fit via, crimen habet.
Inde pudor malis, quoque minus multa pronuntat,
Et fibi mandatis plura videnda putat.

Ubi videnda id eft, procuranda aut providenda, ut in aliis fenfionibus. Tu item videbis, quem ex Varrone didicimus: & Plautus. *Qui beelem rem procurat, videt.* Propter cujusmodi fcripturæ vulgo propinatur & propter *Imilites*, §. *irreverens*, De re mil. etiam notabo in eadem arte non fene me ut perfuafum legatur jure pro vice: fic enim habent veteres libri. *Duo bonus boni eentum omnibus vite regendos*.

CAP. XXXIV. *De fervanda forma mandati.*

CControverfia fuit inter veteres Jurifconfultos, an effet mandati actio procuratori qui fines mandati exceffiffet, ut si hæc fpecie, Mandavi ut fundum mihi emeres centifi exs.an effet tibi in me actio in aureos centum parato fcilicet remittere ex. quos numerafti ultra mandati formam: & Sabiniani negabant effe actionem: nam impar & iniquum effe aiebant illi parato remittere fuperfluum, effe in mandatorem actionem, & mandatori non effe in illum rei recipendæ actio, ne parato quidem fuperfluum exfolvere, *l. 3. ff. Mandati.* quæ ratio gravis & magna eft. Cum mandatario invito ago non poteft effici ut ex mea mandatore invito agat: redemque eft ratihabitionis caufa : finge, Cum re rogaffem ut fundum emeres centifi cxs.ego ratum habeo, ne ftatim non eft actionem in te mandati adio eft. ut fundus mihi pariam? non utique: nam iniquum eft mihi fi ratum habeam effe tecum actionem, & non effe tibi mecum fratum non habere: nam iniquius pretium quod dedifti denique re invitum teneri, me invitum non teneri, nihil eft inæqualius & ita diximus ante iniquum effe ut fit tibi mecum actio fi ego remittas, id quod excedit, non fi mihi tecum fi non remittas, id eft, fi rem tibi remittere malis, fi contendas, quod & veriffimum eft, non te id facile poffe erat in mandatis, id aliud quid eft effe mihi quidem in te actio quod mandatum non exfleverit, fed non quidi mandatum exfleverit ut rem recipiam .quod poffibile mandato, & eque eft in contrario, id eft, pretium ftatuam recipias . Contra quoque ratum habente me quod geffifti, & ratihabitionem accipiente & approbante te, futeur effe ultro citroque mandati actionem, & tibi etiam ad exc. Sed fola remiffiona, vel fola ratihabitio mea, nihil agit: concurrat etiam necefle eft confenfus utriufque : aliquin erit in arbitrio vel meo vel tuo, fit actio necne . Itaque mea gena eft profecto, ut ibi, & gravis Sabinianorum ratio. Et Proculianorum fententia ut agat mandatarius qui remittit quod excedit ftatutum pretium, fuftinetur humanitate & benevolentia fola, non mera ratione juris, *Ignorus, ff. Mandati*. Quius imitatione dubitatum etiam utrilem actionem mandatori ad rem recipiendam, qui ratum habet quod excedit : id eft qui integrum pretium reddere paratus eft, etiam invito altero. Et hæc vero diffidentia mea intelligimus, quam non debeat a forma mandati procurator recedere: maxime fi certum fit mandatum, ut adjicit, *ifi quis per te, cui scicum ab ea fcribere, vix remittendi vel admittendi*, quod excedit detur actio mandati : idemque ex *Imitinari, C. de procur.* intelligitur probe, quæ maxime fanc mandato rebus utenti intercedenti liberum poteftatem permittit, mandato interveniente, non item : nam lex mandati mutat & scipit libertatem agendi quodcumque velet pro tuore. Et placet igitur valde quæ mandatario datur lex in tragedia Sophoclis : *Τοῖς καὶ φίλοισι τοιοῦτο μὴ μίσει, τὸ μὲ ἑκόντος πλεῖν ἀεὶ, πρόσκει δ᾽ἐκὼν*: & quod ex mimia licentia egredienti Officium mandati

CAP. XXXV. *Caufa promilgendæ Lult. C.de tranfact.*

AN ftalius *l. ult. C. de tranfact.* conftituit , non effe illiciram tranfactionem de condicione fervili vel adfcripticia : & hujus Conftitutionis edendæ caufam Græci exponunt, quia Conftitutio Emphatica, eamque exarare libet, ut dilacerato & inuifo corpore Hermogenianoo rel reliquias quafcunque offendentium ftudiofe colligamus, & in ufum adjiciamus poteft redargui exarefex Alarico, Papinno, Licinio, Rufino, & ex Conftitutione quadam antiqui jurifconfulti de pactis habemus quidem : non eft abolum & pleraque in Codice & Digeftis Juftiniani. Sed & Græci ad *d.l.ult.* memorant, in Codice Hermogeniano fuiffe legem que lentam facere fcererat conditionem de condicione fervili, hac fcilicet ratione, ne fi aliter conftituatur, & re vera fervus fit is cum quo tranfigimus de liberali caufa, evenire ut mere fervum & dominum habeis tranfactio rata fit, quod jus non patitur, *l. interpofitos*, §. *ult. C.eod.* & hunc Conftitutionem poftea interpretatione fuiffe declaratam, ut tranfactio rata fit de fervitute conditionem invitatur, & ubique in jure : fervi effe confentur , *l. ex. C. de agr. cenf.* & eo ad atque ita non fuiffe etiam adfcripticiam tranfactionem habere, de adfcripticia inter dominum & adfcripticium . Verum Anaftafii Conftitutio negotia fcilicet publica ipfum *juris*, benignitati adjudicatorum quæ in *ἀμφιβολίαις καὶ πραγματείαις τῶν ἀναγκαίων τοῦ βίου*, vult valere tranfactionem factam de ftatu & condicione adfcripticia, vel fervitute, ut fi de ea lis dicta nondum finita. fuerit : denique poft litem factam valere , ante litem motam vel conteftatam non valere, vel fic, de conditione fervili aut adfcripticia, de qua non ambigitur , non licere : de qua ambigitur fine aut controverfia non licere, licere tranfigere : atque ita *d. l. ult.* abrogatio eft conftitutionis Codicis Hermogeniani.

CAP. XXXVI. *Jus vetus, ac de fe quia non de aliis promittens obligatur.*

HOc jure utimur, ut non obligetur nobis qui alium promittit daturum factumve, ut ex nobis quod jusfit inftitutumve gerere cum promittore, jam non cum eo gerimus, fi is nihil de fe promittat, fed de alio: & quali igitur ex negotio cum eo non contrahio , nulla adverfus eum nafcitur obligatio, *ifi pulatus ipfe, in princ. Liuter ftipulatum, De verb. oblig.* ac merito non placet, Vulcano quod promittit Neptunus , Marrem Vulcano præftaturum quod deberet his verbis , *Ἔγω τοι αὐτὸν ἀποτίσω ἐπὶ τοῖς καλοῖσι. Tuum ergo tuorem*: Et hi qui alium daturum factumve aliquid promittunt, proprie conventi & objicitur quod & Neptuno Vulcanus.

A *Δικαίως τοι δώσω γε καὶ ὑμῖν ὑμνοῦσαν*. *Ἴδιον δὲ ἐφαίνετο ἔπειναι*, quia fcilicet difficilis eft & proprie quod ita pronuntiur, maxime de homine perfidio qui vix fit fatisum fidem unquam agnituras , & quia fi id non præfteret ex ea etiam cautione promittor non teneatur : nam placet Ariftarchi interpretatio, ut *ἴδιον* fit *ὀλίγιστον*. *Πλεῖ δὲ ἐν θέσει*, id quemadmodum fit obligatum habeam, aut quia alium tenere experiar, fi nolit dare is quem tu daturum caves? nam ex promiffione hujufmodi nulla nafcitur obligatio. Quamobrem mox Neptunus enendat cautionem, & fcripfit ut daturum promittit, fi fuum Vulcanus a Marte confequi non poterit. *Εἰσαῦ γὰρ κεν Ἄρεος χρεώλυσιν ὀίσομαι εὑρέμεν, Αὐτὸς δὲ τοι ἐγὼ τοῦτο τίσω*: quod proprie eft fidemjubere, atque Vulcano fatisfacit refpondenti: *οὐ γὰρ ἀεὶ τόσα δώσει τοκος ὁφειλομένοιο*. Odyffeæ octavo.

CAP. XXXVII. *Vafa plumbo colligata.*

SOlebant veteres paria vaforum, aut bina paria, aut plura, plumbo colligare nodo quodam mentente folvi , ne facile clandeftine , & loco moveri poffent , quod demonftrat *l. 13. De adf. ang. leg.* quæ certo pondere argenti fuiffe legata , docet non poffe legatarium feparare auri quid aut invicem colligata funt, & unum quidem ampleéti, alterum refpuere, licet optio ei legata fit, & replumbari ea non ut feparentur, fed ut appendantur fine plumbo, quæ plumbum legatario præftari, vel etiam emptori : nam emptori, inquit, replumbata adfignantur. Legendum *replumbata*, non *replumbare*. Et aliud fervari legatis certis fpecubus argenti fatis, veluti lucubus quadratis : nam ennio etiam plumbum legatario præftatum quod colligatæ funt lances, quod jam una pondus argenti fit legatum, fed fpecies argenti : unius autem acceffionis aure nodus plumbeus credit : & hæc fortaffe pertinet quod fcribit Ulpianus *l. 12. §. 1. omnibus areis vaffes Homerum judicare, ea vaffa aurea argentea que, & ea colligata nodo, non annulo nota*: quamquam non vafa invicem colligata indicet Homerus, fed artem, in qua erant veffes & vafa, polito operculo fuiffe colligatam firmiffimo nodo, ne quis ex ea quid fubriperet . Sic enim Arete offerens arcam compellat Ulyffem, eodem Odyffeæ libro.

Δῶρόν τοι τόν σφωϊν, δόσαν δ᾽ ἐοὶ θεσπέσιος λαὸς, Μάσσας ἐν καλῇ λάϊτι δαιδάλεται.

Cui mox patet Ulyffes prælligans arctam nodo multiplici quem docuerat Circe.

Λάϊτι δεσθερὸν σύμφυ, δόσαν δ᾽ἐοὶ θεσπέσιος λαὸς Πλουσίοις, ἐν κοσμῷ μὲν δῶρα ἐμοὶ σύνεσσι πέμψω.

Nondum enim erant in ufu claves & ferræ quibus utimur, quarum inventum Laconibus & Cretæ adfcribis Homeri locis plerifque claudhi genus eft longe diverfum.

CAP. XXXVIII. *Edictum addicitium ad locationes pertinere.*

HAbent, ut dicitur, familiaritatem inter fe empto, vendidio, & locatio, condidio, eidemque ipfa res regitur, *Condidio, l. 2. ff. locat.* nec tamen adhuc ullus extitit juris interpres qui edictum addicium, quod eft de emptione vendidione auderet porrigere ad locationem & conductionem, & tedibus ipfis rationi eft. Ulpianus ait in *ifcindendi eft, ff. de addi. edicti*. non idem edictifle de locationibus quod de emptionibus, & redait quidem hanc rationem, vel quod addium de locationibus *jurifdidio* non fuerit, vel quod non eodem modo contrahantur locationes atque emptiones, nec interpofitis fidem cautionibus: ratio eft duplex, *Iverius & iterumque*, & ob id liquida nouitra fatis; ut pe-

rumque ejus quod mirum juris auctoribus videtur, nulla constat ratio certa, *l. liberum*, *ff. de relig.* & prudenter Ulpianus refert tantum illas rationes reddi, quas ipse tamen se probare non indicat. At ex diverso ratio non parva est producendi ædilicii edicti ad locationes & conductiones: nam si forte ædes in quinquennium conduxero, ac primo anno deprehendero esse pestilentes, insalubres, male sanas, cur mihi licebit agere redhibitoria ut locator ædes suas recipiat, & recedamus a locatione conductione? & sane hæc videtur esse mens Constitutionis Zenonis in *l. pen. C. de loc. & cond.* ex qua locatori, & conductori impune licet ubique intra annum a contractu discedere, nisi aliud nominatim convenerit. Conductori supradicta ratione, ut opinor. Et locatori igitur æque, quod postea cognoverit eum sibi conductorem incommodum esse: non dico quod prædio conducto abutatur, quod fundum non colat ut oportet, quæ causa jam erat recepta, *l. 3. C. eod. l. quæro, §. inter, ff. locat.* Sed si qua alia ratio ei sit improbandi conductoris, vel ob mores hominis, vel ob existimationem malam, vel quod sit forte difficilis conventu, nec negotium cum eo ullum contrahatur: quin sequatur ex eo lis semper aliqua. Græca est constitutio, cujus hæc verba restant in Basilicis. *Ἑκατέρῳ ἡ διάταξις ἐπιτρέπει καὶ τῷ μισθώσαντι, καὶ τῷ μισθωσαμένῳ ἐξεῖ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ λύειν τὴν μίσθωσιν, καὶ ἐν Γάλλιᾳ, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπαρχίαις, καὶ μὴ διδόναι πρόστιμον ὡς ἐκ παραβασίας, εἰ μὴ ἄρα ἐν ἀρχῇ τοῦ συναλλάγματος ἀπεταξάντο τῷ τοιούτῳ συμφώνῳ, ἢ ἀγράφως ἀπεῖπον*. Et de hac lege ita scriptum legi in antiquissima notatione locorum quibus quæque res in jure tractetur, quam mihi communicavit Petrus Pithœus homo nunquam laudatus satis: de emphyteusibus & de conductionibus invenies *lib. IV. Codicis, tit. ult. & pen.* In illis autem titulis non prætermittas illam pulcherrimam legem, qua cavetur licere intra annum sine pœna a contractu conductionis recedere.

CAP. XXXIX. *Colobia, Laticlavi, Angusticlavi, Penulæ.*

INter vestimenta alius est angustus, alius latus clavus: hunc Græci vocant *πλατύσημον*, illum *στενόσημον*. Ac inde pro qualitate clavi quo utebantur, alii tribuni militum laticlavii, ut ille Rufinus de quo, *l. 4. C. de test. mil.* alii angusticlavii. Senatores omnes laticlavii, equites angusticlavii, ut merito hæc separentur in *l. nuper, ff. de do. inter vir. & ux.* ut latum clavum impetret, vel equestris ordinis fiat: quia scilicet qui sunt ex equestri ordine non sunt laticlavii, sed Senatores vel Tribuni militum quam majoris dignationis. Et tribunum quidem laticlavium puto significari illo Horatii loco: *Sumere depositum clavum fierique tribunum*. Non fuit autem clavus sive latus sive angustus quod existimant fuisse vulgo: Invenio enim clavos esse potius partem vestimenti quam vestimentum, & sicut institas, ut diximus *cap.* XXIV. ita clavos alios consui vestimento, alios non consui, & indistincte vestimento legato contineri quasi partem, *l. XIX. §. plane l. XXIII. §. I. De aur. & arg.* Sane quibus honoris causa utebantur Senatores vel tribuni vel equites, non erant consuti vesti, sed supra eam, demissi in pectus usque alii arctius, alii latius, ut recte Horatius dixerit alio loco: *Latum demisit pectore clavum*, & integer Acro in illum locum: *Prætextam & latum clavum prunæque batillum: Latum clavum*, inquit, *purpuram dicit, quæ in pectore extenditur senatorum*, Græci *τὸν κολοβίωνα vocant: usum ejus retinent hodie principes inficientes vesti a cervice ad pectus indumentum ex purpura vel pellibus pretiosis muris pontici vel aliis, dum regio habitu prodeunt in publicum*: & hanc interpretationem confirmant aperte hæc Petronii Arbitri verba: *Pallio coccino adrasum incluserat caput, circaque oneratus veste cervices laticlaviam immiserat mappam fimbriis hinc atque illinc pendentibus*. Quod autem clavum & colobium pro eodem accipit Acro, etiam

A valde probo, & auctoritate ejus adductus in *l. 1. C. Th. de hab. quo uti opor. intra urb.* Ne Senator intra urbem utatur veste militari, veluti lacerna sive chlamide, sed colobiis ac penulis, colobia interpretabor latos clavos superjectos interiori vesti, pariterque apud Hieronymum quæstionibus in Genesim, & Servium dum antiquos scribit colobiis usos, *Æn.* XI. & servos nec colobia nec calceos habere, *Æn.* I. & in *epistola Pii ad Justum*, colobio episcopum vestiri: nam & eo genere indumenti utuntur episcopi ut principes, & ut etiam monachos Ægyptios Isidorus scribit, imo & nostros quosdam, sed viliore uti compertissimum est. Penulas autem quibus Senatoribus intra urbem uti permittit *d. l.* I. pluviæ tantum aut frigoris causa permittit, ut arbitror, superjectas etiam interiori vestimento. Tertullianus *in Apolog. Ne vel hyeme voluptas impudica frigeret, Lacedemonii penulam ludis excogitarunt*. Penula igitur itinerarium aut frigoris & pluviæ vestimentum est, quo nec Senatores uti permisit aliter. Alexander auctore Lampridio *Imperatores ne pluviæ quidem tempore utebantur*. Spartianus in Adriano: *Penulis*, inquit, *uti tribuni plebis pluviæ tempore solebant, Imperatores autem nunquam*. Idem in eodem refert, Senatores & equites Romanos Hadrianum jussisse semper in publico esse togatos, ipsum cum in Italia esset, semper togatum processisse, sed *d. l.* I. satis habet si Senator in senatu, & in fungendo munere senatorio togatus fuerit.

CAP. XL. *Adnotantur quædam ad Orationem a Justiniano antecessoribus scriptam.*

ANtecessorum nomine significari eos qui jus civile in scholis docent, nemo ambigit: nam & quos in Oratione ad antecessores scripta, Justinianus vocat antecessores veluti Dorotheum, & Anatolium, Theophilum, Cratinum, in ea quæ est de confirmatione Digestor. utraque lingua conscripta, & in aliis de Codice faciendo, confirmando, emendando juris præceptores, doctores, interpretes, *ἐξηγητὰς* vocat: & in eadem illa oratione professores legitimæ scientiæ, quibus etiam præscribit quid quoquo tempore docere debeant. Discipulis autem definit quinquennium quo scilicet dent operam audiendis professoribus & perlegendis libris conditorum juris. Erat antea definitum quadriennium, nec nisi qui probasset tantum se temporis legum studiis impendisse, admittebatur in numerum advocatorum, *l. jubemus pro tempore, l. petitiones, C. de adv. div. jud.* Si quinquennium quadriennium illa ætate, qua mores & jura & verba civilia sane erant notiora aut faciliora perceptu, quid non erubescimus ista, qua horrere spinis omnibus videntur omnia quæcunque de jure ab antiquis prodita sunt, vix tamen in eis nos transigere triennium, plurimum vitio parentum, qui ut Petronius Arbiter ait, cum ad vota properant, cruda adhuc studia in forum impellunt. In eadem Oratione Justin. indicat primo anno novos auditores juris olim quasi per contemptum Dupondios appellatos. Sic Hieronymus *adversus Helvidium*. *Quis te oro dupondii supputabat?* Et Petronius quoque a vilitate, dupondium sicel, quod penderet drachmas duas: nam ita in antiquorum grammaticorum commentariis scriptum reperi, Sicel apud Latinos, & Græcos esse quartam partem unciæ, & stateris medietatem drachmas appendentem duas, apud Hebræos esse unciæ pondus. Et in *epist. Seneca, dupondio satur*, id est, perexiguo sumptu. Rursus in eadem Oratione Berytum legum nutricem appellat. Eunapius autem matrem, in Iuliano his verbis: *καὶ τῆς τε νομικῆς τε λιμένι παιδείας εἰς ἀκρὸν ἀφιγμένος ὡς ἂν πατρίδα ἔχων τὴν Βηρυτὸν, ἣ τοῖς τοιούτοις μήτηρ ἐγκάθηται παιδεύμασι*, & hoc esse Agathias 2. Hist. *πάτερον τῇ πόλει καὶ ὥσπερ γέρας τι μέγιστον*. Et quod in aliis duabus constitutionibus, idem & illa inhibet destricte ne librarii in exscribendis Institutionibus, vel Digestis, vel Codice ullis sigillis utantur: quod

quod tamen posteriores non observavere, atque ex ea re in eis libris errores procreavere quamplurimos. Et sigla, vel singla *ἐν συγκοπῇ* dicit quasi singula, ut vincla secla, ut vigilias sive excubias posteriores dixere viglas: quod Niceph. rex *περὶ συναθροισμοῦ*, *cap.* II. *hoc tit.* demonstrat aperte *περὶ βιγλῶν, καὶ πόσον διάστημα ὀφείλουσιν ἀπ' ἀλλήλων διΐστασθαι*. Et Eustathius qui viglam interpretatur *σκοπήν*. Multum autem singula distant a notis. Notæ enim non sunt literæ, *l. VI. §. ult. D. de bo. pos.* Singula sunt singulariæ literæ, ut Aulus Gellius loquitur XVII. sine coagmentis syllabarum, & ita literas a notis separat Manilius illo loco, *Cui litera verbum est, Quique notis linguam superet*, &c. ut exemplis hoc demonstrem, *Senatum, populumque Romanum*, singulis ita designat S. P. Q. R. notis hoc modo . Senatusconsultum per singula sic S.C. per notas sit . *Dolus malus abesto*, singulis ita, D.M.A. notis . *Unde de plano recto ita legi possit*, ad eum modum scribes facile per literas singulares, per notas autem hoc modo , Hoc didici ex antiquissimo libro notarum, ex quo proferam & alia quædam verba juris uti per notas scribantur hoc est *stipulatione Aquiliana*. *Aspargine*, ut Flor. scriptum habent in tit. Ad *l. Rhod.* & Palæmon in Glossis, & Virg. *Salsa spumant aspargine cautes*. *Lautumiæ*. *Libera civitas* *Victurus* vox usurpata a Varrone. *Virgobretus*, summus Heduorum magistratus. Et inde mihi persuasi inanem esse laborem quærentium cur notaverint Digesta majores nostri in hunc modum ff. Notariorum enim inventum est quod plerumque nullam habet rationem. Notarios dicimus eos qui scribunt notis. Singularios eos qui singulis, in notitia *l. 1. C. de off. præf. præt. Afr.* & in *Notitia Romani imperii*, & in *formulis Cassiodori*: & de notariis eleganter Basilius in *Epistolis*: *οἱ λόγοι τὴν φύσιν ὑποπτέρους ἔχουσι· διὰ τοῦτο σημείων χρῄζουσιν ἵνα ἱπταμένων αὐτῶν λάβῃ τὸ τάχος ὁ γράφων.*

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM

LIBER DECIMUS TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De officiis quibusdam præfecti urbi.

NOTITIA Romani Imp. inter officia præfecti urbi numerat eum qui dicitur ab actis, & actum qui dicitur Cura epistolarum & Adjutores. Et de his qui sunt ab actis, & adjutoribus eorum est *l. per hanc, C. de adv. div. jud.* quæ eorum singulos mulrat X. auri libris, si culpa eorum vel datus fuerit commeatus advocatis statutis in foro præf. urbi ultra triennium, vel in advocatorum collegium assumpti ultra LXXX. vel confusus, & perturbatus ordo advocatorum permutatis locis, juniore scilicet vetustiorem occupante & antevertente: Nam Justini ea lex est ad Theodorum præf. urbi scripta. Sic enim emendanda ex veteribus libris, & ex Basilicis est cum ejus legis inscriptio, tum *l. 14. C. de non. num. pec.* Ex Basilicis, quod in eis, scilicet ita exprimantur prima pars supradictæ legis. *Μηδεὶς παρὰ τῷ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως συνηγόρων μέχρι εἰς ὀγδοήκοντα πληρῶσιν οἱ παρ' αὐτῷ δικολόγοι*: & argumentum rei, quod matriculam advocatorum constare velit LXXX. tantum, quam in foro præfectorum prætorio esse CL. compertissimum est *l. 8. l. 11. l. jubemus advocationem, eod. tit. & Nov. Theodosii de postul. & perpetuanda adv.* Nec *l. ult. C. eod. tit.* quæ de lege Justini loquitur, scripta de advocatis præfecturæ prætorianæ, intelligit *d. l. per hanc*, quæ non est de advocatis præfecturæ prætorianæ, sed præfecturæ urbicariæ, verum aliam quandam. Et probem magis ut legantur in ea *biennium*, non ex *d. l. per hanc*, *triennium*, hoc sensu, ut advocatorum præfecturæ prætorianæ albo eradatur, qui ultra biennium sine commeatu peregre abfuerit, vel ultra quinquennium cum commeatu: nam & Græci ita eam nobis enarratam reliquerunt. *Ὁ μετὰ ἀπολύσεως τῆς βασιλίδος πόλεως ἐκδημῶν δικολόγος ἐν ἀποθέσει τὸν ἴδιον βαθμὸν καὶ ἐπὶ πενταετίᾳ ἀπολαύει· ὁ γὰρ δίχα ἀπολύσεως αὐτολαβοῦσίς δὺο ἔτη μόνον δύναται μεῖναι ἔξωθεν*. Est & alia constitutio de officiis præf. urbi, in *l. ult. C. de off. præf. urb.* quæ primicerium, id est, primatem, priorem, antiquiorem adjutorem officii urbicariæ præfecturæ post biennium in eo gradu consumptum, vult suscipere curam personarum. Sic est scriptum, vulgo nullo sensu malim, *Curam epistolarum*: nam hæc etiam cura, ut initio dixi, numeratur inter officia præf. urb. Sed fuit etiam inter officia præf. præt. & dicitur a Cassiodoro cura canonicarum epistolarum, *lib.* XII. Curam igitur epistolarum novi, curam item cursus publici, & curam palatii, Curam personarum non novi, non legi in jure vel Notitiis.

CAP. II. *Pacti solatium, & Constitutiones græcæ de advoc. div. Jud.*

DIu quæsivi quid esset puncti solatium in *l. laudabile, C. de advoc. div. jud.* nec scio adhuc invenerim plane, torquet me varia lectio. Alii enim *puncta consequi solatia*: alii *punctos consequi solatia*, habent: alii & ii quidem frequentiores, & ut arbitror veriores, *puncti solatium*. Vult igitur Imperator patronos, qui fisci causas defendunt in foro præf. prætorio, Kalend. Januariis inter comites consistorianos de manu sua puncti consequi solatium. Basilica, consequi *τὸ πάκτον*: an igitur potius, pacti solatium, id est, ut ait l. jubemus pro tempore, & *l. petitiones, C. eod. titulo*: quod Communi consensu sive communi placito, & conventione totius collegii advocatorum patronis fisci constitutum est, aut si mavis, pacta solatia. Ex eisdem Basilicis didici in eodem titulo hodie deesse *l. XVII. & XVIII.* & hanc XVII. fuisse sententiam, ne quis alius præter præfect. prætorio multæ dictionem habeat in advocatos sui fori, qui non sint supra numerum. Et XVII. ne

ne ideo lis protrahatur quod non sunt præsto advocati tres, sufficere enim duos: mos enim erat, ut advocaret quæque pars sibi plures, *l. pen. C. de postul.* & ad summum tres. Sed duos sufficere lex arbitratur, unum quasi pro oratore, alterum pro Jurisconsulto: nam vel hos duos in litibus intervenire solere indicat Nov. Valentiniani de episcop. jud. quæ causidicum, qui in extraordinario judicio adfuerit, & egerit, plectit officii amissione, Jurisconsultum æstimationis & civitatis damno. Id vero omne ita brevius in Basil. *Οὐδεὶς ἐπιτιμᾷ τοῖς ἐν τάξει ὧν οἱ δικολόγοι εἰ μὴ μόνον ὁ τῶν πραγματειῶν ὕπαρχος. Δίκη ἐχ' ὑπερβῆναι κἂν μὴ ἀφεδῶσιν ἐν αὐτῇ τρεῖς συνήγοροι: δύο γὰρ ἀρκοῦσι.* In veteribus quibusdam libris adnotatum legi aliam quoque sub eo titulo Constitutionem græcam desiderari ordine XXVIII. Sed hanc non inveni.

CAP. III. *Restituuntur Græca verba in l. fustibus, C. ex quib. cau. infam. irrog.*

NOndum restituit quisquam Græca verba quæ desiderantur in *l.* XVI. *C. de causis ex quib. infam. alicui non irrog.* nec enim legendum est *ἐσυκοφάντησας*, vel *d. l.* XVI. vel XVII. Sed XVII. *συκοφαντῇς*, quo verbo interlocutorio non irrogatur infamia, quamquam idem sit statuendum de verbo *ἐσυκοφάντησας*, nisi causa cognita pronunciatum sit, *l. 1. D. ad Turpillia.* In lege autem XVI. legendum est, *Κατηγορίαν ἀπὸ διαβολῆς πρὸς ὑποψίαν ὅπως ἀγεννὴς ὑπάρχων μὴ ἐνίστασο*, quod me docuere Basilica: & Sententia igitur hæc est, Ictum fustium per se solum non importare infamiam, ut *l. ictus, ff. de his qui not. infam.* Sed si inter cædendum præco ita dixerit, Ne sis adeo vilis ut sine justa causa accusationem instituas: hoc enim perinde est ac si dixisset, Ne calumnieris in posterum, vel ne sis adeo infamis: quæ causa irrogat infamiam. Inter cædendum præconem pœnæ causam dicere solere nemo ambigit, quod superdicere est in *l. si duo, §. ult. de jurejur.* ad quam similes locos notavi plures *Observat.* VIII. præter quos Ambrosius, *Serm.* XC. *Jussit ad lupanar duci sub voce præconis, dicentis, Agnem sacrilegam virginem, Diis blasphemiam inferentem, scortum lupanaribus datam.* Et simili ratione Petronius Arbiter, *Me cœpit verberare non perfunctorie, adjectis & petulantibus dictis, Sic dividere cum fratre nolito.* Et de Pisistrato apud Sudam nescio quis auctor, *ἐκέλευσε παρὰ τὴν ὁδὸν μαστιγοῦν κηρύσσοντας, ὁ δὲ ἀνὴρ ἀκολουθεῖν ἀποδαρτέον ἐπὶ ὀλιγωρία τῶν γραμμάτων.* Eundemque morem in suis legibus comprobat Plato, qui venditorem adulterinæ mercis jubet fustibus cædi præcone dicente causam propter quam id pati meruit, *lib.* XI. *Τυπτέσθω*, inquit, *ὑπὸ κήρυκος ἐν τῇ ἀγορᾷ κηρύξαντος ὧν ἕνεκα μέλλει τύπτεσθαι.* Josephus *in Maccabæis*, *μάστιξι κατέκοπτον, τοιούτοις τοῦ βασιλέως ἐντολαῖς ἐπιτάττοντες κήρυκος ἐπιβοῶντος.* Arrianus 3. *ἀναβάσεως, μαστιγοῦν ἐκέλευσεν αὐτὸν καὶ ἐπιλέγειν τὸν κήρυκα ταῦτα ἐκεῖνα*, &c. Similis locus apud Nicetam.

CAP. IV. *Per nuptias filios naturales, suos & legitimos fieri posse etiam sine dotalibus instrumentis.*

FIlii naturales sui & legitimi fiunt si cum matre eorum, concubina sua, pater contrahat matrimonium confectis dotalibus instrumentis, *§. ult. Inst. de nup. Nov.* XII. *&* XVIII. Imo & sine dotalibus instrumentis, ut opinor, sine dote, sine donatione propter nuptias; si modo apud acta profiteatur velle se eam sibi uxorem esse, aut filios quos ex ea forte suscepit sibi esse suos, quæ singulari privilegio fieri possunt, non solum apud eos magistratus qui actorum conficiendorum potestatem habeant, sed etiam apud utrumque vel alterum fisci patronum, qui ærarii causas agit in foro præf. prætorio ex constitutione *l. laudabile, C. de adv. div. jud.* absque præjudicio tamen absentium: quinimo, ut fit hodie in Gallia, vocandi essent agnati, qui possent lædi suavitate, ut ita dixerim, liberorum naturalium, quemadmodum in confir- **A** manda adoptione non jure facta adhibendos esse ait *l.* XXXIX. *De adop.* eos qui contradicerent, id est, qui læderentur confirmatione adoptionis: & hoc quod ita observavi ex *d. l. laudabile* confirmat *No.* CXVII. *c.* II. Verum alia etiam in re ex eadem lege fisci patroni jus actorum habent: nam si quis velit fidem bonam & debitum agnoscere iterata cautione, eam ob rem non est necesse delegari arbitrum specialem apud quem acta fiant, quia fieri etiam possunt apud fisci patronum, & iteratam cautionem hujusmodi eleganter Græci ad *l. cum notissimi, §. sed & si quis, C. de præs.* XXX. *an.* vocant *γνωσιμαχικὴν ἀσφάλειαν*, ac similiter in *d. l. laudabile* apud patronum fisci fieri acta *τῶν γνωσιμαχησάντων.*

B CAP. V. *Constitutiones Græcæ de procuratoribus.*

IN *tit. de procurator.* desiderantur duæ constitutiones Græcæ XXVII. & XXVIII. hoc est penultima & ultima. Et ultima quidem non extat in Basil. vel Eustathio auctore lib. de temporibus, qui & illius nobis sententiam conservavit, a nobis explicatam in enarratione ejusdem libri. Penultimæ verba hæc sunt in Basilicis. *Ἡ διάταξις ἀπαγορεύει δύο δικαστηρίων, τὸν αὐτὸν εἶναι δημόσιον ἐντολέα, ἀλλ' ἄλλους μὲν εἶναι ἐν τοῖς μεγίστοις δικαστηρίοις τῶν ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων τοὺς ἐντολεῖς, ἄλλους δὲ τοὺς τοῖς λογιωτάτοις διαιτηταῖς ὑπηρετουμένους ταῖς δίκαις: καὶ μήτε τὸν ἀρξάμενον τῆς δίκης ἐντολέα παρὰ τῷ διαιτητῇ αὐτὸν περαίνειν τὴν δίκην παρὰ τῷ ἐνδοξοτάτῳ ἄρχοντι, ἀλλὰ μετέντ αλμα γίνεσθαι παρ' αὐτοῦ περὶ τὸν ἐντολέα τὸν τῷ ἐνδοξοτάτῳ* **C** *ἄρχοντι παρεδρεύοντα, μηδὲ μιᾶς δαπάνης ἐπὶ προβολῇ ἐντολέως γινομένης ἐπὶ τούτῳ τῷ μετεντάλματι, μηδὲ κοινῆς ἱκανοδοσίας διὰ τοῦτο τὸ μετένταλμα ἀπαιτουμένης, ἀλλὰ ἤ τὴν ἐπὶ τῇ τῶν κριθησομένων ἐκπληρώσει ἱκανοδοσίαν, ἢ τὴν ἐπὶ τῇ ἀποδοχῇ ἀσφάλειαν ὥστε ἐξ ἀρχῆς ὑπαγορεύεσθαι, ὡς περιέχεσθαι αὐταῖς, καὶ τὰ δαπανήματα τοῦ γενέσθαι μετεντάλματος, ἵνα ὁ ἐγγυώμενος τὴν μίαν τούτων τῶν ἱκανοδοσιῶν ἐπερωτᾶται ὅτι ὁμολογῶ, καὶ τοῦτον παρὰ τῷ διαιτητῇ ἐντολέα ἐπὶ τῇ τῶν κριθησομένων ἐκπληρώσει, ἢ τὴν ἱκανοδοσίαν ἐγγεγυῆσθαι. Καὶ εἰ συμβῇ ἐξ ἀναφορᾶς τοῦ διαιτητοῦ ἢ ἀπὸ ἐκκλήτου διδομένης κατὰ τῆς αὐτοῦ ψήφου μετενεχθῆναι τὴν δίκην εἰς τὸ μέγιστον δικαστήριον οὗ τινος ἐστὶν ὁ διαιτητής, καὶ τὸν ἐκ μετεντάλματος μέλλοντα εἶναι ἐντολέα ἐν τῷ μεγίστῳ δικαστηρίῳ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον ἐγγυῶμαι. Ἐὰν μὴ πάντα ταῦτα παραφυλαχθῇ,* **D** *εἰ μὲν ἐπὶ τῶν μεγίστων δικαστηρίων ἡ νομοθεσία παραβαθεῖν τῷ προσφόρῳ σκρινίῳ πέντε χρυσίου λιτρῶν καταδίκην ποινήν. Εἰ δὲ παρὰ διαιτηταῖς ἡ νομοθεσία παραβαθείη ὁ τῆς δίκης πληρωτὴς, ὁ προσεδρεύων τῷ λογιωτάτῳ διαιτητῇ μιᾶς χρυσίου λίτρας ἀπαιτηθήσεται ποινήν. Οἱ δὲ ἄλλοι δύο οἱ ἐκ τῶν τάξεων ἀφορισμένοι τῷ διαιτητῇ, ἔτι ἐκ τῶν σχολῶν δύο χρυσίου λιτρῶν ἀπαιτηθήσονται πρόστιμον: αὐτὸς δὲ ὁ ἐντολεὺς ἀφ' οὗ ἂν παραβαθείη πληγαῖς σωφρονίζεσθαι παρὰ τοῦ ἄρχοντος, ἢ τοῦ διαιτητοῦ κεκωλυμένος τοῦ λοιποῦ ἐντολεὺς ἐν δικαστηρίῳ γίνεσθαι.* Et tollit hæc Constitutio dubitationem eam quæ moveri solet ad *l. Invitus, eod. tit.* an qui procurator datus est ad litem agendam, sententia dicta & interposita appellatione causam appellationis exequi possit ut debeat. Vetat enim ne quis duobus judiciis cujusque pro- **E** curator sit, sed ut alius sit in majori auditorio procurator, veluti in foro præsidis provinciæ, alius in minori, a quo soleat ad majus appellari vel referri, veluti apud judicem pedaneum, atque ita eidem, qui procuratorio nomine apud pedaneum judicem agit, agat etiam eandem rem eodem nomine apud præsidem, sed ut translationem negotii sive mandati, *μετένταλμα* vocat, faciat in aliquem ex his, qui in foro præsidis procuratorum officio funguntur; ita tamen uti nihil nomine *μετεντάλματος* hujusmodi eroget vel impendat, ut fieri solet in ordinando procuratore, nec solitam etiam pro eo sive communem cautionem præstet: nam satis est in eo confirmando & constituendo cui priori causæ actio vel defensio mandatur, ita concipi cautionem Judi-

catum solvi & de rato, ut comprehendat etiam sumptum quem fieri convenit nomine *μετεντάλματος*, ita ut qui hanc vel illam cautionem emittit non tantum prioris procuratoris apud pedaneum judicem personam confirmet per Judicatum solvi, vel de rato satisdationem, sed & posterioris, qui forte lite translata in majus auditorium per relationem judicis dati, vel appellationem ejus negotii in eo judicio procurationem susceperit. Et novissima parte irrogantur pœnæ procuratoribus & executoribus litium sive apparitoribus, qui Constitutioni non obtemperaverint: nam & judices datos habuisse apparitores docuimus initio libri duodecimi. Id autem præter principalem sententiam hujus constitutionis, ex ea observandum est, ut advocatorum, ita procuratorum in unoquoque foro vel judicio certum fuisse numerum, quibus solis causas suas committere litigatoribus liceret, ut fit hodie, non quibuslibet. Observandum etiam illud judicatum solvi stipulationem in ea communem appellari non qua forma in *l. v. ff. de verb. oblig.* aut *l. 1. de præt. stipul.* Sed qua in *l. creditoribus, ff. de separat.* quod sit vulgaris & frequens. Item ex illo loco, *τὸ μέγιστον δικαστήριον οὗ τινος ἐστὶν ὁ διαιτητής*, singulis judiciis etiam adscriptos certos & proprios judices pedaneos, quibus causæ delegarentur: nam majus, inquit, judicium, cujus est judex pedaneus, id est, quod observat cuique adhæret judex pedaneus. Id quod est ex Constitutione Zenonis, ut legimus Nov. LXXXI. & forsitan tota ea *l. penult.*

CAP. VI. *De eo qui equis alienis equas suas subjicit.*

SI quis sine voluntate mea equis meis in spem gentis, ut Virgilius loquitur, subjecerit equas suas, placet quod Ulpianus scribit in *l. si quis uxori, §. si quis asinum, De fur.* teneri eum furti si furandi animum habuerit, hoc est, si celandi, supprimendi, & lucrandi animo eos retinuerit, ac semper quidem hunc intelligitur animum habuisse si diu retinuerit, licet prætendat studium quærendæ stirpis & admissuræ. Si hunc animum non habuerit teneri eum in factum, id est, utili actione furti in simplum, quia & sola summissio veluti furti quoddam genus est, ut Homerus declarat his versibus *Iliad. v.*

Τῆς γενεῆς ἐκλέψεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγχίσης
Λάθρη Λαομέδοντος ὑποσχὼν θήλεας ἵππους.

Ac dicitur eleganter ea summissio ab Eustathio *κλοπή τις οἰκονομική*, id est, furtum quoddam attenti & diligentis patrisfamilias, cupientis rem augere minima reprehensione: nam qui ex equabus nascuntur, dominum equarum sequuntur, *l. 5. §. idem scribit, ff. de rei vind.* ut magis videatur ille subtraxisse sibi ex alienis equis prolem, quam equos alienos subripuisse: nec enim si in veritate furtum esset, deceret Anchisen, nec subjiceret Homerus furti explicationem, ne quis gravius quiddam eum admisisse opinaretur, *ὑποσχὼν θήλεας ἵππους*, subjiciens equas. Ita vero etiam actioni furti succedit actio in factum in specie *l. si is qui rem, §. pen. & l. si quis uxori, §. sed si filius, l. in furti, §. ult. ff. de furt. l. si heredis, ff. de leg. §. interdum, Inst. de oblig. quæ ex delict. nasc.* Tenetur autem ille actione in factum, quia non ex voluntate domini equos summisit, in qua veniet id quod interest, si forte ex ea re læsi fuerint equi non admissarii vel summissi admissarii nulla oblata mercede: nam plerique solent non nisi mercede certa equos admissarios summittere equabus alienis, quam Varro equimentum vocat.

CAP. VII. *Emendantur duo loci in titulo Digestorum De negotiis gestis.*

IN edicto urbano de negotiis gestis cum scriptum esset, *Si quis negotia alterius gesserit*, Ulpianus ad vocem alterius, notat ea utrumque sexum comprehendi, *Si quis negotia maris vel feminæ gesserit, l. 3. ff. de neg. gest.* & consequenter adjicere debuit, referri quoque eam **A** vocem ad pupillum, *Si quis negotia pupilli gesserit*: cum subjiciat referri etiam ad furiosum, *Si quis furiosi negotia gesserit*. Quamobrem *d. l. 3.* arbitror non esse legendum, *Pupillus sane si negotia gessit*, &c. Sed hoc modo, *Pupilli sane si negotia gessit*, id est, pupilli sane si quis negotia gessit, post rescriptum D. Pii pupillus conveniri neg. gestorum contraria actione potest in id quod factus est locupletior, quod & ita proditum est *l. 6. in princ. & l. litis, eod. tit. l. 2. C. eod.* Sequitur, Agendo autem, compensationem ejus quod gessit patitur, Id est, Si pupillus cujus negotia gesta sunt, agat directa negotiorum gestorum, gestorem id etiam quod gessit quoque locupletiorem pupillum fecit eo judicio jure compensationis salvum habere posse: nam qui patitur actionem, & compensationem multo magis. Compensationem **B** patiebatur pupillus ante rescriptum D. Pii. Post rescriptum patitur etiam actionem, quod in aliis omnibus causis locum habet, *l. pupillus de auct. tut. l. 3. Commod.* In eodem titulo *De neg. gest. l.* 14. non est legendum, *Si filiusfam. Sed si filiaf.* ut subjiciat recte idem esse in ancilla, & sit par sententia *l. & ancillarum, de pecul.* & *l. 3. §. penult. Commod.* quæ & filiæf. & ancillæ nomine de peculio actionem dari ajunt: & dubitandi causa oritur ex verbis edicti, *Quod cum eo*, quæ tamen sic accipienda sunt, *vel cum ea.*

CAP. VIII. *Emendandur alii duo loci in Digestis.*

PAulus refert in *l.* XXXIV. Julianum existimare a domino quasi a juris possessore hereditatem peti pos- **C** se si pretium rerum hereditariarum venditarum in peculio servi habeat: ubi illa verba, Quasi a juris possessore, irrepsisse videntur ex *l.* 35. quæ sequitur, in qua Gajus refert eundem Julianum existimare, etiamsi nondum pretia rerum hereditariarum venditarum consecutus sit servus, a domino quasi a juris possessore hereditatem peti posse. Et est sane hoc casu dominus juris possessor, quia habet actionem ex vendito de pretiis rerum venditarum, quæ ei etiam ignoranti & invito per servum acquiritur, *l. servus vetante, de verb. oblig.* Illo autem casu non juris est possessor, sed corporis, quia pretia ipsa in peculio servi habet, & in patrimonio suo igitur & possessione sua, ut quod est in peculio vicarii, est etiam in peculio ordinarii. Et simili errore in *l. 37. §. servum, de peculio.* *Servum*, inquit Julianus, *communem quem* **D** *cum Titio aut cum Sempronio habebam.* Quis unquam ita scripsit? cur non certum socium dicit? Corrigas, *servum communem quem cum Sempronio habebam*: & recte sequitur, me Titio partem meam vendidisse antequam ejus servi nomine mecum ageretur de peculio: & inde quærit, *Si de peculio cum Titio aut cum Sempronio ageretur, an ejus peculii quod apud me esset ratio haberi deberet.* Recte, cum Titio, emptore scilicet, aut cum Sempronio socio quondam meo. Ex quo sane loco perperam irrepserunt initio ejus §. verba illa, *Cum Titio.*

CAP. IX. *Eum cui servus aut liber homo noxæ deditus est, per prætorem cogi manumittere.*

E LOcus est singularis in *§. Dominus, Inst. de nox. act.* quo ostenditur servum noxæ deditum manumitti invito domino, cogente prætore si quæsita pecunia novo domino damnum resarcierit: & ratio hæc, ut opinor, quod prior dominus eum abjecerit, & posterior magis noxam sarciri voluerit, judex quoque imprimis noxam sarciri jusserit: ita enim solet pronuntiare, ut est proditum in titul. *De off. Jud.* P. Mævium L. Titio in X. aureos condemno aut noxam dedere. Præcedit verbum, condemno, & hoc est quod ait *l. 6. De re judic.* post pecuniariam condemnationem, noxæ deditionem sequi, & in X. dominum condemnari, & judicati teneri in X. tantum. Si noluit satisfacere judicato, noxæ dedere licet. At rursus noxæ dedito integrum etiam est satisfacere judicato, cui noluit satisfacere prior dominus,

uus, & hac ratione, ut opinor, fub titulo *de Judiciis*, Papinianus lib. 2. *Disputationum*, idem propemodum docuit eft a Praetore, qui nouæ deditum accepit, fed fiducit quidem non tenetur. Nouæ dedi-tionis libri hominis fit mentio L.112. §. *pronde*, *De lib. ita cit.* & *Paulo lib. fing. de adulteriis*, & nouæ deditorum filiorumfamiliæ, §. *ult. Inft. de nox. act. l. 5. §. pen. De obl. & act.* At liberos homines nouos, non poffe deditos fieri, declarat Ulpianus, fed addidos, ut 22. tab. jubent liberos homines addici ei cui furtum factum eft. Sed neque nouæ deditionem fine addictione, libert homines in fiducia detinentebatur & refte Paulus §. *Sed*. liberum hominem ingenuum aut fiducia dari non poffe: qua de caufa Praetor amat ut, obtata lyti reftituatur non compelli fiducia: addicio eum cui liber homo nouæ deditus eft, ut eum manumittat, qua nulla fcilicet fiducia eft, nullum pignus, fed compendii extra ordinem per praetorem. Manumittitur non tantum fervus, fed & is qui fervit, veluti addictus. Sive fervus igitur five liber fit is qui nouæ deditus eft, noxam farciendo, id eft, folvendo judicatum, invito domino manumittitur, qui addicti locum obtinet: & ideo, nec patronus eft qui manumifit: eademque condicio redempti ab hoſtibus. Redemptus ipſe fervi fervit domes fobverit pecuniam pro fe datam, vel ex Conſtitutione *Iuſtiniæ*, *C. de poſtliminio. & redemp. ab hoſt.* quinquennii fervitio expleto libertatem conſequitur.

CAP. X. *Sententia 1. aut damnum*, §. *quicunque*, *De pœnis*.

QUi ſcripſiſſet Ulpianus in *I. aut damnum*, §. *quicunque*, *De pœnis*, damnatos in ludum venatorium ut ferus depugnent cum beſtiis, eſſe ſtrictum, fubjecit. *Hoc enim tantum differt a ceteris, quod infirmiorum venatores aut puniti-ores, aut in ullam quam voluptatem, ſpectaculo vel oblectamento deſtinati*, ſed ſimiliter addicuntur, quando eſſe legendum, *qui infirmiorum*: hodie nihil mutari volo. Egregia enim ſententia ex his verbis elicitur, damnatos in ludum venatorium ut ferus pœnæ ferri quam eos qui damnantur ad beſtias vel ad gladium, & in hoc tantum meliorem eſſe eorum conditionem, quod ita damnati contendant ad voluptatem ut dicatur venari in theatro, & pugnare cum beſtiis, vel ut artem diſtant mimicam aut purbhicam: & eſt particula ſimulatæ pugnæ repetitia, quæ & Troja dicitur, *ſpolia & juventus* Dioni, idque ex Suetonii *libro de ludibus puerorum* Servius & Donatus fcribunt in 5. Æn. Sed tranſlit etiam ufus purbricæ in pedeſtri pugna ſimulatarum abſtinentia numeris & concentu muſico. Marius Plotius *libro de metris*, *Pyrrichius pes a pyrrhica ludicra genere nomen accepit, quia hoc fono milites ſuis ſub armis, ac ſine, per ludum tanti ſimulacra pugnæ, ipſa tamen pyrrhica dicta eſt a Pyrrho Cydonea, quia primus Cretenſes ſub armis ludicram hanc pedis ſonum inſtituit. Alii a Pyrrho Achillis filio, quem primum in tumulo patris ſui armatum hunc gradu ſaltatuſſe dicunt. Anſilioides autem Achillem in hoc ſaltu ſimulatæ pugnæ imitatum ſuiſſe. Quidoſtham placet ab ardore*, *a velocitate ſui ſonum nomen accepiſſe hunc pedem. Cognatus enim ſonus eſt ardoris & velocitatis eſt*: unde *ignipes Pyrrhi*, id eſt *feſtinantes*. Et ardore ſubet fuga, id eſt, feſtinat: Hanc funt antiquiſſimi grammatici verba nondum ſatis expreſſi: ea in re, quod ſcribit de Pyrrho Cydonio confentit Nicolaus apud Stobæum his verbis: Ὁ δὲ πυρρίχη πεποίηκε ἀγωνίσματος χάριν καὶ οὐκ ἐπιτηδείως πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιτήδευμα· καὶ τὸ ὄνομα τῆς ὀρχήσεως ἀπὸ τούτου. Verum ad rem. Qui ad beſtias damnantur, ſtatim conſummuntur: & male Budæus feparat damnatos ad beſtias ab his qui damnantur ad gladium. Qui damnatur ad gladium, ſeque vel ſtatim conſummuntur, vel intra annum conſumendi funt, ut Paulus ſcribit *lib.* 4. *Sent. tit.* XVII. & mandatis contineri Licinius Rufinus ſcripſit. Qui vero damnantur in ludum ſive venatorium ſive gladiatorium, reſervantur populi voluptatibus: imo, ut idem Rufinus ſcripſit, etiam poſt quinquennium piluari, ac deinde poſt triennium nuden accipere aeque ita liberari folent, & praſici ceteris gladiatoribus, ut ſentiunt qui ruden interpretantur eſſe *ligneum ſine ferratur cuſpide*, &c. Tertullianus *de ſpectaculis*. *Gladiatoris atroci petat rudem*, & *pilcatus premium conferat*. Quod igitur eſt ſcripſum de ludo venatorio in *d. §. quicunque*, idem cenſeo de ludo gladiatorio. Et ut melior eſt condicio damnati in ludum venatorium quam damnati ad beſtias, ita cenſeo meliorem eſſe conditionem damnati in ludum gladiatorium quam damnati ad gladium: ac ruſtius ut damnati in ludum venatorium, non in venatione tantum inſtituantur, ſed & aliam meditationem, hypolthiquam, ſi fieri poſſit, damnati in ludum gladiatorium. Ac fubtatis jam penitus gladiatorum ſpectaculis, *l. 1. C. de gladiat. penitus tol.* non arbitror etiam ſublatum ludum gladiatorium, & remotæ Juſtinianæ in Digeſtis dumtaxat one ad gladium, hodie eſſe accipiendam de damnatione in ludum gladiatorium, *l. xxvi. §. ſi quis plures*, *De negot. geſtor.* Certe *l. 11. De ædiliciis* in refcripto Hadr. quo abigei ad gladium damnantur, neceſſe eſt eam interpretationem adhiberi ut ad gladium, ſit ad ludum gladiatorium: nam poſt ea verba quæ funt ex eodem refcripto relata *d. l. 11.* ita erat ſcripſum. Ideoque puto apud vos quoque fuiſſe, te grouis pœnæ nomine, maxime hac malefica ſtirpe ſe fuiſſe ut ad gladium abigei dentur, aut ſi quis tam nouus aut tam gravis in ſbigendo fuit ut prius ex hoc crimine abſolvi non poſſit, quam ſub tumultum fuerit operatus: quæ verba Tribonianus non debuit praetermittere, qui poſſet intuliſſe mentionem meliſſi pœnæ, & qua nihil ante refcripſerat quia non erat ea res refcripta. Sed cenſeo quafi gravior pœna metalli, ideo refte conſtat Licinius Rufinus in eo libro, quo conſulit ſuos Dertum eum legibus Popos Romani, invento a Pretore confirmatum librorum antiquorum, & veritatis puriorifque doctrinæ inveſtigatore, Imperatorem Hadrianum gladii pœnam dicendo, fenatus damnationem illi. Dertum Rufinum Pretro Pretro ius in metallum, ſeu in aliam materiam, hoc argente, hoc perquirente, inſtigante, docente, ſi ſcimus ſemper & adiveniminus aliquid: nec mihi hinc fis quam ſcribit Rufinus ſuos ſuos ſuos

quod fecit interesse mentum eum non adhibuisse, id est A non parvulis interpellationi aut non fecisse morum in re ipsa pecunia versa in suos usus: nam hic more nomine comprehendi volumus utrumque, eum quæ fit ex persona, quæ proprie est mora, & eum quæ fit ex re ipsa. Eodem tempore indagnas ea quæ sunt scripta de usuris quæ in bona fidei dilorpationibus debentur & venuntur, incidi in *l. ademptus, §. si procuratori, ff. famil. ercisc.* quo auctus poterum non adfirmare trajectionem esse manifestam horum verborum: Quæ legitimo modo in regionibus frequentantur. Et debere ei primo loco mandatum, quod dicitur procuratorem ejus pecuniæ quam habet, usuras ex mora præstare, quæ fiscum legitimo modo in regionibus frequentantur, ut *l. 1. in prior. ff. de usur.* Quod autem loco ait, *si procurator eam pecuniam simori occuparerit, eum præstare usuras quas consequutus est*, ac deinde tertio, *Si eam pecuniam in usus suos commutaverit, debere eas usuras legitimas*, ulurias contestimas exemplo tutorum & curatorum & Duumvirorum qui Reip. negotia gesserunt: nam ab his procuratores vel negotiorum separari non licet, *l. qui sine. De neg. gest.* Et hæc verba *si ab usus suos convertent*, in malo semper accipiuntur, si eam & improbe pecuniam domini in suos usus averterit, ne quis hoc calu dicat deberi tantum eas quæ in regionibus frequentantur, quod eam pecuniam palam & tyscera fide in suos usus convertent, puta illa summam quæ in tabulas scribendo, *l. quoties, §. non tantum, l. non existimo, ff. de adm. tut.* Non possis hoc fingere ru ipse tyscera fide, & tupliore quod les prætermittit, quidque adhibere dum ita loquuntur semper accipiunt in malam partem.

CAP. XVI. *Emendantur quidam lib. Regularum Ulp.*

FRequenter accidit librario Pandectarum Florentinarum quæmadmodum quorumcunque librorum fingerarum ut nomina, nominis litteras trajiceret, quod Græcis est *μετάθεσις* ut *ἀνάβασις* & *κατάβασις*. Exempli gratia in *l. xix. §. Cum ne absente De neg. gest.* in archetypo accepi effe scriptum *subscripsit* pro *subscripsit*, & limili errore *l. apud Julianum, §. fin. ff. de vero fervum subscripsit*, pro quo Græci *τὸν ἀνόμον ὑποσεφεῖς*, & Tit. Livius *l. 1. Quod Annibal jam solus suum scripsit Italiam*: ubi legendum *jam vel subscripsisset Italiæ*, & in fragmentis Ulpiani. *Stratuliber seu alienetur ab herede sive subscripsit ab aliquo, libenterie condicionem servum habet*. Legendum enim eft, *sive subscripsit ab aliquo*: quibus verbis non hoc tantum fignificat ftatuliberum esse, vel videri cum ita cauta, *l. 31. eo prine. De Manumiss.* sed eum condicionem & ftatuliberi legis facile cer in dando confilio impleri posse in perfonam emptoris vel in perfonam ejus qui ufurpet, *l. 3. §. non folum fed. in. ff. l. VII. ead. tit.* cum dicitur ufurpatiua alienationem condicionem ftatuliberi fecum non trahere, hoc dicitur condicionem impleri non posse in perfonam ejus qui ufumfructum, fed in perfonam eorum qui proprietatem emit: & idem de eo eft prodtum qui fideicommiffaria liberras relinquitur. *l. generaliter, §. quotiens De fid. lib.* nam & hic ftatuliberi locum obtinet, *l. non tantum, §. cui per fideicom. eod.* In hiftem fragmentis Ulpiani *tit. de vindicta*, fic lego. *Sed & legatum ita relictum non fub nomine fumi codicis: & vel. XXII. Extraneis heres fi quidem cum arrogare fic: Servus meus, cernendo fit heres, fi vero fine cretione, pro heredem gerendo.* Et in *tetul. 5.* non poffum non vehementer approbare hanc fcripturam: *Nunc autem ex terra gendo liceo mavem docere, fed tantum fraterni filium non etiam fororis, nec avunculum, nec matertera, quamvis eodem gradu fint. Eum quæ mavem vel privigna vel nurus, vel fecrus noftræ fuis mavem dicere non poffumus*, & ita emendamus hoc Ulp. verba apud Licinium Rufi. refe-

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 18*

A runtur, ubi *Sextilium* quadam Dioel. & Maxim. referur, quo eas fororis filia conubium inhibetur non cum fratris filia Verum enim eft licere ex tertiogrado fratris filium uxorem ducere ex S. C. ut auctores funt Tacitus, Suetonius, Zonaras. Sed non etiam fororis filiam, & ob id in *fororis & l. etiam fi consubinium De rit. nup. l. 5. adulterium, l. Ad leg. Jul. de adul.* de fororis filia, nepte, pronepte loquuntur auctores . cum quo neque conubium neque nocubinatus eft non de fratris filia, & in *l. ult. De scandal. fine caus. & l. qui in provincia, de rit. nup. de consensu* dicitur. Et hæc & quod Zonaras fcribit veruiffe Nervam neque *ἀνεψιδῆ* duceret, fororis filiam intelligit non fratris ut ducerent cuius mater duci non poteft. Nunc illud addam pofferiores Conftitutiones fubfiterant, nec licet hodie ullam ex tertio gradu B uxorem ducere *§. fratris, inft. de nupt. l. nemini, C. de nup. l. ultimo, C. de ini nup.*

CAP. XVII. *Quomodonam fit in concordiam addicendæ l. VIII. De Jud. cum l. cum qui §. 1.*

EGregius peroricula None non inutiliter fcripfit here pro alio, quia privilegio fuo uti non poteft: Romæ conveniatur cum Roma conveniri, *l. 1. cum fa- ratio, §. ult. de. De pactis.* idemque effe opinor & Romæ conftituendo re tempore, quo fcribebat Ulpian. ab initio: nam fi ab initio ageretur in folidum, nunquerretur autem adio in condemnatione, tempus condemnationis fpectandum effet, *l. filiof. 11. filiof. mater.*

CAP. XIX. *An qui privatem pecuniam in ade fatea debet, ufurum adhibeat, facilegus fit: & vel. XXII.*

NOn inter Rhetor. tantum fed etiam inter Jurifconfultos de illa quæftione controverfia fuit, utrum qui privatam pecuniam in ædes fuas receperit adhibeat fur an facrilegus fit . Sed definita eft Conftitutione Severi & Antonini, *l. 20. Ad leg. Jul. peculat.* quæ furti actione teneri eum, non facrilegii . Quæ fuit Conftitutione : nam non deerant magnæ rationes quibus adducerentur homines ad exiftimandum facrilegii crimen effe non eorte quoque fpectare legum, qui feilicet fit injuria & privatis & Diis privatorum pecuniæ cuftodibus atque femper futuris infidis nifi ab ea fubripiendo manus abftinet. Duplicio fuere contrariæ quæ ratio in ea declamatione, quæ inferibitur *ὁ κόνουσος*. Co a Sopatro eft elegantibus verbis expreffa: *Ἐστι γὰρ ἀδίκημα κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων ἡ ἁρπαγὴ τῶν ἀλλοτρίων χρημάτων· ἀλλὰ τὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἁμάρτημα πολὺ τῶν ἱερῶν ἐστὶ μειζόνων· ἐκεῖνα μὲν γὰρ ἀνθρώπους ἀδικεῖ, τὰ δὲ καὶ τοὺς θεοὺς, καὶ τὰ μὲν ἀνθρώπινα τῶν θείων, τὰ δὲ καὶ ἀνθρώπων καὶ θεῶν κοινά*: Accedunt & alia quæ cum hanc fcripturam fit pertenuis, aut fit pecuniam loci condicionem fequi: & quod non debeamus nos pecuniam privatam a facra feparare, cum ingredimur templum eo animo ferre fur, ut fine ficra effet five privata quam inveniret, eam auferret. Ethis rationibus, ut arbitror, motus Claudius Saturninus fcripfit *l. aut fuffa, §. Sacra De peculi.* locum facere ut idem vel furtum vel facrilegium fit, fcilicet exiftimans furtum a facrilegio feparari ex loco non ex re quæ auferatur, ac confequenter id quæ res locum E movetur, facrilegium effe, fi profano, furtum. Denique facrilegium effe fubripere aliquid ex facro : quæ ratio non definato ex Conftitutione Severi & Antonini quod poffet hoc modo . Imo facrilegium eft fubripere aliquid facri. Secundum quam redte etiam dices in facrilegii crimen incidere eum, qui ex privato loco rem facram abftulerit.

CAP. XX. *Emendatur l. 16. De cond. ind. & l. pen. De confil. pec.*

IN *l. XVI. De cond. ind.* manifeftum eft Pomponium voluiffe conftituere differentiam inter debitum fub

Jio fuit eum fententiam dicebat: quod vix ullus eft qui A condicione, & debitum fub die incerto. Nam cum fcripfiffet debitum fub condicione per errorem folutum, pendente condicione repeti, exiftente non repeti, fubjecit, Quod autem fub incerto die debetur, quæ oratio noram differentiæ præfefert, & tamen differentia nulla eft inter hoc, & illud debitum, fi quæratur. *Die exiftente non repeti*: inque fegendum opinor, *die pendente*, vel *die non exiftente*: quod & legis quæ fequitur capiticio flagitat huiufmodi. Nam fi cum mariti dare pactum fit, ut fi Titius, Titiam, & fcilicet non exiftente, repetere non poffum. Recte autem loquitur de die incerto quem tamen venturum effe certum eft, vel hunc ipfum Titium. Nam fi fub certo die, ut fi Calendas fit incertum an quandoque venturus fit, veluti *Cum Titius exul sit*, hic dies condicionis inftar obtinet, *Die exiftente non repeti*: & ita definitum eft in illo fub condicione debeatur, & quod interim folvitur, repeti poteft . Adeotabo & aliud mendum quod occupavit *l. pen. De confil. pec.* Ait Ulpianus filiæ mihi aut Titio, fi folvatur Titio, & prior obligatio ex ftipulatu & poferior ex conftitutio ipfo pure permittur, *§. plane, ff. de manu. ftipul.* Sed fi ita eft, *quæ quod ex fact. nafc. dum tit.* filiumfam. judicem qui litem fuam fecit teneri, non patrem. Convenietur autem in eum quamiacem quæ fuit in pretiolo eo tempore, quo fcripturam dixit, ftatim ab initio: nam fi ab initio ageretur in folidum, nunquerretur autem adio in condemnatione, tempus condemnationis fpectandum effet, *l. filiof. 11. filiof. mater.*

CAP. XXI. *Nihil interefft Anubus aviis eandem rem diverfis contractibus in folidum vendidiffe, an pignoraverit .*

QUi duobus eandem rem diverfis contractibus in folidum vendidit, tenetur crimine falfi, *Lquis duobus, ad l. Corn. de. fal.* qui fcilicet vendendo pofferiori rem fuam, effe dixit & mentitus eft, cum antepriori jam vendidiffet & tradidiffet . Nam fi hoc non dixerit, fed diffimulaverit rem effe alienam, putem crimine falfi non teneri nam & teneri non poffe, male ceteres Glofles interpretari, Stellionatum cum res eadem venditur duobus: atque ita nullum hic in re effe differitum inter venditionem & pignus. Nam fi duobus quis eadem rem pignoraverit in folidum diverfis temporibus, & dixerit pofferiori creditori rem effe fuam, & mentitus fit, puto judicio, atque crimine crimine falfi . Idemque erit fi falfo dixerit effe liberam; ut apud Demoith. Inter, *βουλόμενος ἀναβῆναι χρήματα εἰς τὸν πλοῦν, καὶ μὴ ἔχων, ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ἦλθε τὸν ἑαυτοῦ καὶ ἐδανείσατο παρ' αὐτοῦ τριάκοντα μνᾶς, ὡς ἐλεύθερον ὄντα τὸν Παμφίλου*. Sic fcilicet Stellionatus crimine tenetur, *l. tutor, §. contrariam, l. fi quis in pignore, §. ult. de pign. act. l. 11. C. de ex. fral.* non ergo crimine falfi: nam Stellionatum cum dolo crimine legitimus non concurrit : & diffimulatio quoque illa , non eft falfum & hoc demonftrat *l. 111. ff. de ex. ftel.* in illo locq . *Diffimulatio obligatione*. Hic obfto *l. ult. eod. tit.* qui non falfi fed Stellionatus crimine eum teneri ait, qui rem fuam effe falfo dixit quam pignori dabat , juraudo aut pertendo eum effe fuam . Ac refpondeo, Perjurium effe plus quam falfum, cui tamen nullam legi-

bus crimen proditum est, nulla accusatio, nulla pœna, si quis per Deum pejeraverit, & ratione hujus perjurii per se tantum ea lex non subjicit perjurium crimini stellionatus, sed quod deficiente crimine falsi, par sit non minus teneri eum crimine stellionatus, qui pejeraverit pignus suum esse quam qui simulavit.

CAP. XXII. *Cur in libertatibus non remittitur condicio Jurisjurandi.*

RAtio cur non remittatur condicio Jurisjurandi adscripta libertati, non est certe alia quærenda quam quæ adfertur in *l.* XII. *De man. test.* ne impediatur libertas, quæ scilicet aliter competere non potest, quam si condicioni pareatur. Hereditates, legata, fideicommissa consequi potes data a prætore utili actione etiamsi condicionem non impleveris, *l. facta*, §. *si dandæ*, *Ad Trebell.* libertatem hoc remedio consequi non potes: nullo denique alio quam condicione impleta. Constat etiam simplicem hanc condicionem, Si juraverit .i. si juraverit legatum sibi cordi esse, non remitti, *l. municibus*, *De cond. & demonst. l. Antistius De acq. her.*

CAP. XXIII. *An non in feminam compromitti possit.*

VIdetur ante Constitutionem Justiniani mulier integræ opinionis ex compromisso arbitrium recipere potuisse, & vel patrona saltem inter libertos suos, & domina moribus Galliæ inter beneficiarios aut subditos suos etiam ordinariam jurisdictionem habet, qui mores confirmantur *c. dilecti*, *De arbitris*; & Homeri VIII. *Odyss.* Areta uxor Alcinoi dicitur etiam inter viros disceptare lites, his versibus.

οὐ μὲν γάρ τι νόου γε καὶ αὐτὴ δεύεται ἐσθλοῦ
Οἷσιν τ' εὖ φρονέῃσι καὶ ἀνδράσι νείκεα λύει.

Est & hujus rei exemplum in *epist. decet.* IV. *Var. Cassiodori.*

Sed hoc vetat Justinianus in *l. ult. C. de recep. arb.* At Ulpianus *l.* II. *De regul. juris*, scribens feminas judices esse non posse, non adjecit, nec esse arbitras posse: & rursus cum de mare scribit *l.* VII. *de recep.* nihil interesse, ingenuus quis an libertinus integræ famæ an ignominiosus arbiter sit, idem de femina non adjecit, quod in femina multum interesset ingenua an libertina, integræ famæ an ignominiosa esset: nec enim libertina vel infamis mulier arbitrium recipere potuit. Sed neque, ut arbitror ingenua & integræ frontis nisi inter libertos vel familiares suos vel quo alio jure sibi subjectos: his enim quamvis liberi sint non est indignum mulierem vetare vel jubere: quæ sunt arbitrorum non minus quam Judicum verba: & his igitur videretur etiam mulier judex esse posse, nisi alia ratio obstaret, quia judicandi munus civile munus est quod invitis defertur: arbitrium autem inviti non recipiunt, & officium arbitri privatum est potius quam civile.

CAP. XXIV. *Circumscriptionis exempla duo quibus Rhetores uti solent, secundum jus explicantur.*

PRoponunt quidem nobis ex jure Rhetores controversias multas, sed quemadmodum eæ definiendæ sint, vel earum aliquæ aliquando definitæ fuerint, fere nunquam explicant: videlicet expectant sententiam nostram vel judicum potius aut principum. Equidem libens me nonnunquam in eis definiendis exerceo. Et hoc loco circumscriptionis species duas explicabo a Cyro propositas libro *περὶ διαφορᾶς στάσεων*, Circumscriptionem dico quod ille *καταστοχασμόν*, cum quis scripto quidem legis paret & satisfacit, sed non etiam menti. Et una species hæc est, qua etiam Seneca utitur VII. *Declam.* & Sulpitius Victor in *Institutionibus*. *Lex est filios ex ancilla susceptos esse liberos, nec minus heredes patri quam legitimos. Lex ut bona paterna dividat qui est major ex fratribus; eligat autem minor.* A Qui habebat filium ex legitimo matrimonio, & alterum ex contubernio, vita decessit: filius legitimus divisit patrimonium quasi major natu, ita ut ex una parte poneret matrem fratris, ex altera bona reliqua, quæ scilicet non erant pluris quam mater: minor elegit matrem, & a fratre se circumscriptum esse ait, qui diviserit quidem ut potuit, sed non secundum sententiam legis, quæ divisionem ita fieri vult ut ad utrumque perveniat emolumentum, ex hac divisione nullum ad se emolumentum pervenire, quod omnino sit matrem electurus, nec eam habiturus in servitute. Certe Communi dividundo vel familiæ erciscundæ judicio circumscripto officio judicis emendari potest, etiamsi is qui in divisione circumscriptus est major sit XXV. annis, *l. 3. C. com. utriusque jud.* ut in aliis judiciis bonæ fidei, B *l. 3. C. ex quib. cau. ma. l. jure*, §. *ult. ff. de jur. dot.* Verum in hac specie cum justa sit divisio, etiam si forte major circumscribendi animum habuerit, non est quod minor de divisione queratur, qui matris suæ libertatem adeptus est, quam alioquin frater major natu retinuisset in servitute, si minor alteram partem elegisset. Prior lex illa fictitia est. Posterior vera, ut major dividat, minor eligat, & vetus, licet in hanc rem ex libris juris quod proferri possit hodie suppetat tantum *c. 1. de parrochiis*. Augustinus *de vita clericorum*. Ad ipsum, inquit, quia major est pertinet divisio, & ad fratrem ejus electio: & ita Democritum apud Diogenem legimus in dividenda hereditate elegisse quod esset tertius frater: & in aliis quoque causis optionem juniori deferri apud Xenophontem III. *ἀναβάσεως*. Verum apud Cyrum ita est legen- C dum, *νόμος κελεύοντος διανέμειν μὲν τὸν πρεσβύτερον, αἱρεῖσθαι δὲ τὸν νεώτερον*. Altera autem species quæ ab eodem proponitur hæc est. Senatusconsulto sive Oratione D. Marci & Commodi cautum est, ne tutor pupillam vel filio suo vel sibi nuptum collocet, quæ porrigitur etiam ad tutoris heredem extraneum, *l. libertum*, §. 1. *De rit. nupt.* nam prohibitionis causa hæc est, ne si is, qui tutelæ rationibus reddendis obnoxius est pupillam uxorem ducat, simul & circumducat eam & circumscribat cohibitis tutelæ rationibus: quæ ratio cum cesset in filio exheredato, ideo videtur filio tutoris exheredato pupillam nuptum collocari posse, nec enim exheredatus tutelæ a patre gestæ judicio tenetur. Nunc finge: Tutor filium exheredavit: post filius pupillam uxorem duxit, ac deinde mutato testamento tutor D eundem filium heredem instituit. Pupilla se a tutore circumscriptam esse ait, qui non alia mente filium exheredaverit, quam ut interim nupta ei pupilla, mox alio testamento eundem filium heredem institueret: & est similis *καταστοχασμός* in specie *Nov.* LXIII. & *l.* III. *C. de repud.* Verum nihil est necesse hac de re quærere, quandoquidem filio tutoris exheredato pupillam constat nuptum collocari nec vivo tutore posse: quia mutare testamentum potest in quo filium exheredavit, nec mortuo, quia fieri potest ut per fraudem in eum contulerit bona quædam legati aut fideicommissi aut donationis causa, quæ jure tacitæ hypothecæ propter tutelam revocari oporteat, *l. pen. ff. de ritu nup.*

E CAP. XXV. *Circumscriptionis species, quæ est in l. 3. C. de repud. & alia quædam.*

STipulatio reddendæ dotis concepta est in casum mortis non in casum divortii ab eo qui dotem pro muliere dedit: matrimonium solutum est divortio non morte: defecit condicio stipulationis: at postea redintegratum matrimonium est: an etiam redintegratur stipulatio. Sic sane si imaginarium divortium fuerit, si factum circumscribendi stipulationis gratia: quia nec tali divortio solvitur matrimonium, nec extinguitur stipulatio: atque ideo ex morte committitur stipulatio perinde atque si nullum divortium intercessisset: & hæc est sententia *l. 3. C. de repudiis*, ad quam

quam quod Græci adnotant in integra Constitutione A Diocletiani & Maximiani illud insuper additum quod etiam probatur *l. inter*, §. *ult. De pact. dot.* non redintegrari stipulationem semel extinctam redintegrato matrimonio, videlicet si verum divortium fuerit, summe notandum esse censeo nobis, qui neque habemus Codicem Hermogenianum, neque integras Constitutiones Imperatorum, sed *ἀποσπασμάτια* tantum quædam, & optamus tamen habere, & esset melli habere: nam si non omne, vel tantillum quod unde unde potest corradi quodque licet habere, ne contemnamus. Aberrabat his animus, qui eam Græcorum adnotationem sic accipiebant ac si esset in *l. 3.* supplendum, quod illi scribunt fuisse in integra constitutione: & multo magis legentibus ad *l. unicam*, *C. de rei ux. act.* quod scribit B Theodorus in fine propositæ Constitutionis caveri, ut liceat mulieribus renuntiare hypothecis lege introductis propter causam dotis, idque referentibus ad finem, *l. ubi*, *C. de jur. dot.* cujus ante mentionem Theodorus fecerat, & mox autumantibus deesse illud idem in extremo *d. l. ubi*, & ex Theodoro suppleri debere: nam propositam Constitutionem sive *προκειμένην*, ut est in Græco Theodorus vocat non *l. ubi*, sed eam ipsam in quam scribit quæ non longe a fine ex Anastasiana Constitutione tradit, mulieribus licere hypothecis renuntiare, quas dotis nomine lex eis dedit in bonis mariti. *Τὰ δὲ ἅμα τούτοις ἀλογήματα, μακρὸν ἂν εἴη λέγειν πάντα, πλὴν τινῶν ὀλίγων.* In *l. 7. C. de nupt.* ita legunt. *Atque ideo non pœnitente filia, petitionem dotis repetere non prohiberis*: & ex ea plane jus constituunt iniquum & C novum, ut possit pater repetere dotem profectitiam non consentiente filia: corrupta quidem ea lex est fateor, sed non ita emendanda: quis enim sic loquitur? verum hoc potius modo. *Atque ideo non renitente filia petitioni, dotem repetere non prohiberis.* Non renitente, id est, non contradicente: nam taciturnitas filiæ consensum imitatur, *l. 2. §. voluntatem, solut. matr.* Iidem in *l. 6. C. de nupt.* pro susceptos reponentes conceptos, moventur eo quod sic habeat Thalelæus sive *τὸ κατὰ πόδας*. Sic habet sane secundum Herveti interpretationem. Ceterum in Græco est *συλληφθέντας*, quod possis non minus interpretari susceptos quam conceptos: & ita *l. ex facto*, §. *ex facto*, *ff. ad Trebel.* & aliis plerisque locis, susceptis pro conceptis: nec mutandæ igitur scripturæ receptæ ratio ulla. Sed neque in *l. 23. ff. de jur. dot.* Nam quod ait D in stipulatione vel datione dotis causa facta non esse necessariam adjectionem dotis, cur tu mutabis etiamsi id Græci ita expresserint rei dilucidius explicandæ gratia, adjectionem condicionis hujus scilicet, Si nuptiæ sequantur? nam si dicis dotis adjectionem non esse necessariam, & hoc dicis nuptiarum mentionem sive adjectionem non esse necessariam: nec enim est dos sine matrimonio; & qui dotem dicit, & matrimonium dicit. Et rursus hisdem ex Græcis in *l. Bæbius*, *De pact. dot.* post hæc verba, Marullus nata filia diverterat: libet adscribere, pacto cum uxore interposito ne ab ea peteret: quæ verba si essent *ἐν τῷ κατὰ πόδας*, moverent aliquantulum: sed cum sit *ἐν τῷ πλάτει*, quo copiosius pleraque enarrantur quam fuerint expressa in ipso contextu & temere contraque mentem Jurisconsulti sæpenumero, non possum nisi dolere vicem istorum, qui libris E abutuntur. Nam si *ἐκ τοῦ πλάτους* licet supplere quasi desit aliquid, non lex Bæbius tantum, sed nec ulla alia lex erit quæ non judicetur esse manca.

CAP. XXVI. *Sententia l. 3. §. Sed si supra, uti possid.*

NOnnunquam evenit ut quis supra alienum ædificium cœnaculum habeat in quo moretur non quidem jure servitutis *l. hoc quod dictum*, *De serv. urb. præd*, sed quasi jure dominii, puta quod inferius ædificium alter ædificaverit suis sumptibus, ille vero cœnaculum superius, forte data duobus aut tribus facultate ædificandi in loco publico: quod ita quandoque factum Romæ Dionys. indicat. his verbis *lib. x. εἰ δὲ δύο ἢ τρεῖς ἢ καὶ ἐπὶ πλείους συνελθόντες ... κατεσκεύαζον ... ἕτεροι μὲν τὰ κατάγεια λαμβάνοντες, ἕτεροι τὰ ὑπερῷα*. Et hoc casu multum interest utrum cœnaculi dominus scalis aditum habeat in cœnaculum, an si e plano, sive a solo publico: nam si scalis, in interdicto uti possidetis potior erit is qui inferius ædificium possidet, quia solus ædes intelligitur possidere: nec quidquam interesse opinor scalæ sint versæ in ædes, an in publicum: quem usum scalarum Livius demonstrat XXXIX. his verbis. *Cœnaculum supra ædes datum, scalis ferentibus in publicum obseratis, aditu in ædes verso.* Sed si e plano aditum habeat, puta altero habitante in cryptis, sane hoc casu non is, qui in cryptis sed qui supra cryptas B habitat, intelligitur ædes possidere, & vincet alterum interdicto uti possidetis: & hæc est sententia *l.* III. §. *sed si supra uti poss.* Inferiora ædificia Dionysius *κατάγεια* dixit quæ alii *κατώγεια*: & apud Harmenopulum Epitomarum 2. sic legendum est, *ὁ ἔχων τὰ ἀνώγεια, τοῖς ἰδίοις ἐπικτίζει ὅσον θέλει μηδ' ὅλως μέντοι τὰ κατώγεια ὑπερβαίνων*, ex *l. cujus ff. de serv. urb. præd.* Etiam illud addam quod docuimus libro decimo, eum qui in alieno solo mala fide ædificavit sumptus domino reputare posse ex *l. plane, de pet. her.* confirmari. plebiscito relato a Dionysio, ut qui vi aut clam ædificassent in loco publico receptis sumptibus ea populo restituerent, quam in rem creabantur curatores locorum publicorum persequendorum, sic nuncupati. Verba Dionysii hæc sunt eod. libro. *ὅσα βεβιασμένοι τινὲς ἢ κλοπῇ λαβόντες ᾠκοδο-* C *μήσαντο, κομισαμένους τὰς δαπάνας ἃς ἂν οἱ διαιτηταὶ γνῶσι, τῷ δήμῳ παραδιδόναι.*

CAP. XXVII. *Sententia §. ult. l. ult. De ser. urb. præd.*

NUnquam probavi, quod scribunt quidam in *l. ult.* §. *ult. ff. de ser. urb.* Januam in publico aperire hoc esse, januam in publicum rejicere, ita ut fores aperiantur in viam publicam, ut mos erat Græciæ: nam Romæ hic mos nunquam invaluit, & præter Plinium, Plutarchum, Asconium, etiam Dionysius e publicis vel privatis ædibus solas M. Valerii Publicolæ fratris ædes Romæ scribit habere januam rejectam in publicum his D verbis: *μόνης τῆς οἰκίας αἱ κλισιάδες θύραι μόνης τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ δημοσίων τε καὶ ἰδιωτικῶν εἰς τὸ ἔξω μέρος ἀνοιγόνται*. Sed id commenti sunt qui præclaram ejus loci speciem non adsequebantur. L. Titius aperto pariete domus suæ januam in publico aperuit quatenus stillicidii rigor & tignorum protectus competebat, quatenus ambitum ædium Scævola definiebat auctore Cicerone: non est igitur egressus ambitum ædium in aperienda, neque vero potuit: & adversum se tamen aperiri januam quæ non fuit ante: vicinus æquo animo non fert motus invidentia quadam, qua etiam moti quidam sæpe non ferunt e regione ædium suarum construi ædes novas, e quibus sit conspectus in suas, de quibus ut de illo *d. l. ult.* etiam dubitatur apud Harmenopulum, 2. *lib. tit. περὶ καινοτομιῶν*, an ad prohibendum aliquam E actionem habeant: & placet nullam huic invidentiæ paratam actionem esse, & iniquum videri si vel non liceat cuique in suo solo ædificare vel januam in suo aperire, qua exeat in viam publicam propter conspectum vicini. Sed addit modum *d. l. ult.* si aperta janua neque itineri vicini officiat neque eripiat vicino lumen de cœlo, quod forte *κατὰ σύνθλιψιν* capit, nec rursus vicini stillicidium cohibeat ita porrecta janua quantum patitur ambitus ædium, efficiendo ne ut solebat, stillicidium a vicini domo cadat. Sic enim proculdubio illa verba sunt accipienda, Neque stillicidium ne vicini domo cadat: *ἀπὸ κοινοῦ* repetendo, neque officeret ne stillicidium vicini domo cadat: quod qui non intelligebant malebant legere, neque stillicidium in vicini domum

domum caderet. Placet autem valde brevis & simplex, & quæ a Græcis prodita est cum paradoxi interpretatio. ἐὰν δὲ τὴν ἀκολουθίαν μὴ φύλαξῃ ὁ ἀποδόμενος τοῦτο τὸ κατὰ τὴν ἐξουσίαν, λύεται τὰ κατὰ τὴν ἀγορὰν πάντα ἀκύρωτα, ὡς εἰ μὴ ἐπιπράσκειν τοῦτο ἐκέλευεν.

CAP. XXVIII. *Cur creditis vel solutis alienis nummis non aliter mutuo obligatio contrahitur vel liberatio contingit, quam si nummi confumpti sint.*

CErti juris est, creditis vel solutis alienis nummis ita demum, quasi ex mutuo, contrahi obligationem vel relevari contingere liberationem si nummi consumpti fuerint: cumque alteri nemo integri fiat nummi, nec condictionem effe nec liberationem: & consequenter fi patet fillie nomine nummos alienos creditos fibi vel fo. Barbatio nomine in dotem delatos, non ante dotem profectitiam fieri quam nummi confumpti fint: *l. pater filiæ, de jur. dot.* quæ contungenda eft cum *l. si ex certi nummo, De folut.* & his non dubito locis ex eadem Papiniani libro Ulpianus refert, *l.* XIII. *De reb. cred.* Hujus juris rationem nefcio an unus quifquam intelligat, qui nec quando nummi confumpti dicuntur intelligat. Confumpti funt qui dominio confumpti funt, qui domino pereunt, quorum vel nomine nulla domino actio, petitio, perfecutio eft. Sane fi ea, cui credit aut folvi funt nummi alieni, eos ita diffipaverit bona fide ut nufquam appareant, confumptio hujufmodi conciliat mutuum, conciliat numerationem quam non conciliarent numeratio: quia numerationis tempore eorum nomine actio domino fufficiebat, quæ confumptis nummis bona fide nulla fufficit, in ea fola interpretatione bona fide fuftum perinde res habentur atque fi nummi alieni non fuiffent: non & mutum non eft cujus nomine nulla mihi fupereft actio. Quod fi ea, cui credo confumpti fint, pro integris habentur non pro confumptis, quia domino fupereft actio ad exhibendum, *l.* XI. *§. ult. De reb. cred.* Sed fi quis nulla fide nummos alienos in creditum vel in folutum dederit, quos ita mifcuerat fuis ut diferni non poffent, hoc cafu nulla cum eo, qui bona fide accepit, dominio competit actio, nec fi fuerit. *Iouari*, eft quidem mihi tecum in rem actio, *l. si tu pr. De rei vind.* fed non cum eodem tua, cui forte ex eo acervo tu folvifti quod debebas: & fic quod ad creditorem attinet confumptum domino frumentum videtur: idemque eft dicendum, fi quis frumentum alio malo vel pecuniam vel frumentum alienum non fuo confudiffet: fed integrum creditori eft vel folventi bona fide accipienti, & furti vel ex caufa condictioni domino præftitit, quia cum domino fatisfactum fit, & extincta fpecificatione quæ ea eft competebat plane eum proprietatis ei videtur pecunia, confumptumque frumentum quatenus extet interfit domini, *§. 1. De folut.* & confequenter dominium eius pecuniæ frumentive illius effe intelligitur qui accepit: quo pofito, fequitur folventi liberationem contingere, credenti condictionem competere & non ex numeratione, ex confumptione, & non De rebus creditis, De bonæ dependit.

CAP. XXIX. *Defenditur verius fcriptura quibuflam locis Digeftorum.*

NOlo in *l. si is cum quo Com. Divisi. pro mora tulit.* reponi *magiftratus imperio* pro *domus eft indi-*

A gnatio, ut *l. nullum, C. de teftib. l. omnes, C. de off. rec.* pro qua impulfus Judex non refpondente aliquo ad defenfum dicitur domum fuam evertiffe & rebuffa fecciffe, ut accidiffe alias legimus apud Dionyfium Alicarnaffeum, lib. VIII. his verbis, τὴν οἰκουμένην ἐπιπλεῖν ἀνεπιλήπτως, ἐφ' ἅπαν ἀντικρούοντος τοῦ πλοὸς τὸ χειμῶνος ἐξαίφνης ἐπιὸν, χεῖρα ἀνέῳγεν ἐκκλησίαν ποιεῖσθαι, ἢ τοὺς ἀπὸ τοῦ καταγωγίου κατεῖχεν. Nolo etiam in *l. 11.* in fin. voc. emendari, *neque est, qui propter foci reftitutionem vade fe mancipi non poffunt:* & placet in agia, *fe movere*, ficut in *l. pen. De tranf. nemo, ait, mutare judicandi tempus, qui fatisdationem nullo fuo ne difadvare ab eo fine reliquæ non poffint & l. neque, De fid. lib. non contineri S. C. Rubenianum, quod de fenatufconfulto Trebellianum, ut de loco facto fi ve afylo in jus vocari, quem non poffe volubiliter, ut opinor, adfentiffet nec dubito fin. Sed neque e duo non non poffe, ut in *l. 11.* in ea lege tradit: & XIII. & XIII. fed quæ perfonæ quoque ex temporis non poffint in jus vocari: ea præterea fe movendi verbo vix huffet ufus, fed adhiberet vel fi quis melius. At mos certo certius eft in *d. l. 11.* non fe fpectare Principes. Nec eum qui eoque publico in caufa publica tranfeuntibus, ut cum verbo Bofiaco retulit refte & tranfeuntem equitum: fed feripfifle Ulpianum adnotare debuit, in Capitolium, ut Plinius, vel in Caftoris Pollucis, ut Dionyfius, qui templum Saturni Capitolium τοῦ Διὸς τοῦ Ὑπατοῦ ἱερὸν vocat. Ultimo autem loco dum ait *d. l. 11.* eum in jus vocari non poffe qui funus familiare effert memorat Ulpianus, ut *funus familiare* vocat, nam & inter caufas excufandi militis qui condicto die non adeffet, has duas ita conjunxit Cicero apud Gellium, *Funus familiare, Feriæ denicales, & non poffe fe decere diverium tumulti, fed & juffa ferre. Ovidius, Illa qua poftrit pafta feruntur avis: Statius Miferabile fuvgit Cerberus ore fonos, Feriarat Ditis Proferpina. & his locis Ovidii* III. III. *Plauti pronuba buffa tuli: & Statii* VI. *Quid tunicis fertis buffa regis, fcilicet dum juffa non buffa.*

CAP. XXX. *Explicatur & emendata quædam in his, quæ ex Juliano Afcalonita architeclo prodidit Harmenopulus.*

CYmachus in *Euchelicem* fenefiras obliquas & angiBhoni rectas dixerat. Hinc ludos ait Julianum adverfus hoftes reftituiffe vocat: & ita in his quæ ex Juliano architecto retulit Harmenopulus reftituit interpretari oportet non aetas, fed fenefiras angulofiores: nam fi inter unius aulam & locum parum alterius fit decemno integro medius paries antiquus, & aulæ dominus lumina exaggerat annui: ne pariete refpiciat dominum loci puri, fi cum interfiftere velit interminere debere tria cubita & trientem. Sin vero lumina non exaggerat per fenefiras ejufdem aulæ, fed in alia parte aulæ (quod vulgo male interpretantur) nullum interminari fpatium ob fenefiras: & hæc eft quod ait, τοῦτο μὲν γὰρ τὸ ἔχειν, ὡς τὰ ἐπιφερόμενα, ἐν τοῖς διαζώμασιν ἐστιν. Eft autem fuperiore loco legendum, οὐ γὰρ τὸ ἔχειν ἀπὸ τοῦτο ἀπὸ τοῦτο ἀπὸ τοῦτο

nio supponatur emptor forte cum domino qui se do- A
mino asserat, quum si dominus technam fieri cognoscisset, forsitan non hoc indulsisset animo & malevolentia servi ut eum abalienaret, quod arbitror istis esse manifestum. Illud est valde singulare quod eadem *l. cum servus* offendit, & *l. eo tempore, §. ult. De pec.* non teneri dominum ultione de peculio ex eo contractu quo servus domino se adstrinxit: nec de eo contractu cognitione peculum cum praetore exercitum ex contradictione servorum dedit ultiones de peculio: puto nec ex delictis fervorum dari noxalem actionem quibus collatione cum eo adversus quem delinquitur videtur, si quis, ut de domino fabricaverit, qui forte solvendo non est: & eadem est sententia Platonis *lx. de legib.* Servus noxamento dominis condemnatorum deteriorem facit, *l. 1. §. quod ergo, ff. de ut & ui &c.*

CAP. XXXIII. *Thalelaei interpretatio ad l. pen. C. fam. erc.*

REstitime Thalelaeus Grzecorum doctissimus & nec ceteri fitemur *τὸν ἁρμόδιον ἐπιτρόπον l. pen. C. fam. erc.* accipit de filio vel utpote emancipato, ut si repudiare hereditatem avi, nec cogatur fraudatus conferre quae donationis vel quo alio titulo ex bonis avi ad eum pervenerunt, quia donatio quae in emancipatum conferme flarim valet nec impingit contra formulam legis alienatio admiculo, ut ait *l. 11. C. de transf. dan.* Sed & fuerit in poteftate avi, donatio in eum collata non valet: nisi favus professverit in eo voluntatem, ut ei moriens, atque etiam nifi eam donationem confirmaverit arbiter dividende hereditatis, & quafi praecipuum a nepote deduci praecipiebat, ut *l. xxviii. C. fam. erc.* tum & hoc eft iurer emancipatum & fuum, quod facta donatio emancipato fi inofficiofi fuerit recurrere pro modo Falcidiae per querelam inofficiofae donationis, facta autem fuo, per officium arbitri familiae erciscundae *l. l. 11.* Secundum haec fi negos qui eft in poteftate avi abftineat fe hereditate ejus, etiam dotalia filii ab avo perdit & confere fraribus, quia cefiat ratio familiae erciscundae, ac proinde cefiat remedium quo res donatas praecipere poffit, *l. 8. 111. C. de collat.* nec *§. qua res ff. eod.* erit accipienda de filio emancipato, fed de emancipato fe abftinere dicuntur ju ftirte hereditate patris donationem amplecti poffit. Sane in fpecie *d. l. pen.* Sui juris fuiffe nepotem ex eo apparet, quia ex fuo peculio fibi acquirere ex causa donationis, vel ex alia causa de bonis avi. Ea Thalelaei interpretatione videntur effe haec quae adducuntur in Bafilicorum *d. l. pen.* Ὁ μὲν γὰρ τοῦ ἐπιτρόπου *ὄνομα ἐνδέχεται ἐν ταύτῃ τῇ τοῦ κυριακοῦ φησὶν, ἐν ἐξουσίᾳ καθὼν καὶ ἔχουσα:* nam & plerique alii ex Thalelaeo fepe id conjecturam dederunt inferunt, ut nominatim alii interpretes Graeci notarunt ad *l. 11. C. de legg. &c.*

CAP. XXXIV. *Defenditur Conftitutio l. 1. C. quod cum eo Qr. adversus ea quae obiicit, nec contraria objectione bene explicari folent.*

SI filius. voluntate patris decurio factus fit, & poft B
Dominum creatus tutorem, non tenetur nec exigerit fidem tutelarem, patet pupillo tenetur tutelam de peculio & de in rem verfo, non in folidum, *l. 111. §. 111. De privil. l. 11. §. pen. ad municip. l. 1. §. de neg. gest. cum Contra, l. 1. C. quod cum eo, &c.* ait patrem pupillo teneri in folidum ii voluntate patris filius. factus decurio, & a Dominutre tutor datus, male gefferit tutelam. Diverfe funt fpecies. In hac filius. qui voluntate patris decurio factus eft, & poftea tutor datus videtur voluntate patris, ideoque quafi agnoverit turelam pupillo teneatur in folidum ut fideijuffor: quia confentiendo decurionatui filii agnofcere videtur omnia numeri civilia, quae quandoque injungentur filio. Facitetiam patris pro voluntate accipimus atque conjecturam, *d. l. 11. l.*

homines, §. ult. De decur. longe aliter quum fi filius non decurio, fed qui decurio factus eft contradicente patre tutor datus: nec enim hoc cafu fcientia & tacitumitas patris pro conſenſu habetur, imo nec admonitio patris fi filium monuerit fcire, & cohortetur fimpliciter ut bene utelam geratur, *l. fi filiofam. De tutel. l. Lucius, de adm. tut.* atque ideo pupillo non aliter teneatur in folidum quam fi turele conſenſerit fpecialiter. Illo autem cafu etiam filio pupillo in folidum fi patria vel tacito conſenſu filiusfam. decurio factus-fit, videtur: Dummvir creatus voluntate patris, fed tutor quem is dedit non videtur etiam dare voluntate patris, ideoque pupillo cui extraneus datus eft tutor non filius, patet non teneatur in folidum. Priore cafu non videtur cavifle pupillo, poſteriore videtur cavifle.

B

CAP. XXXV. *Emendantur loci quidam libro tertio Cardini de reprehendendi ac quafi fubripiendi verbo.*

IN *l. vi. C. ad exhib.* perfpicuum eft legi debere, *fe transferre* pro *transferre* neptere, quae verba ex *l. 11. C. de transf. l. quidam, ff. ad leg. de adul. falsumve accuſationem emplore. & l. ult. C. ad leg. Iul. de vi pub.* Solemnia funt interpretum. & fatisfactionem & fatisfactionem de peregrando reo. In *l. 1. C. fin. reg.* legendum, *facta pupilli* & pupilo poft malim, *teſtatricem*, quam *testatore*, ut *l. 9. in princ. ff. de adim. legat.* Tradito poffeffio non venit, & *l. pen. C. com. divid. diversarum communionum*, non *dirigentur* Or *l. 7. C. adi ea. fide.* limitum quod Accur. notavit non minus in *l. Publii, ff. de transact.* & quae ad *transigendum*. In Digeftis, *l. Lucius, de eff. emp. l. malier, §. 1. ad S. C. Treb.* unum mihi valde placet verbum repreſtandi, & de reprehibet in repreſtandi: nam ut Plauto & Catoni & noftris auctoribus reſolvere & quod vetus rem ſolvere, ita reprehare rem praeſtare, ut *l. 6. ff. quod cum eo*, & Quarvius rem praeſtare non poffit. Expromiſſor quafi fideiuſſor dicitur, *l. 2. §. penult. ff. de fidei. & in S. C. Velleiano* fideiuſſionis verbo continetur expromiſſio & *l. x. De in rem ver.* parit. hoc fiunt, debuiſſere judicium *l. 1. §. ult. De fidejuſſ.* Expromittere: *l. de pupilli. l. ult. Quod cum eo, &c. quafi fideiuſſionem effe videri* (ſic lego) *cum quis pro alio debitum ſuſcipit*, id eſt, cum expromiſſor quis ex mandato eſt in alterum, alio ulla quia nec fervus naturaliter obligatur extra rem peculiarem, *l. ult. de fidejuſſ.*

C

D

CAP. XXXVI. *Les praedurum vendendorum de quo in l. utimur, De fepul. viol.*

POmponius ait in *l. 5. ff. de fepul. viol.* legibus praedurum vendendorum cavere ſolere, ut ad ſepulchri quae in his praedurum ſunt jure ejus, qui ea lege fecit faciendi ſit. Sic eſt ſcriptum Flor. Alii habent, *iter eis*. Alii malunt *eius aditus*. Florentina ſcriptura veteri proximior eſt: nam una tantum literula abeſt. Florentina egregie reſtituitur hoc modo, ut ad ſepulchra, quae in fundo ſunt iter & jus aditus, ambitus fuerit faciendi ſit. Iter debetur ſepulchro quaſi ſervitus praedialis, *l. 3. Quemad. Dr. antic. l. 14. §. ſervitus, De ſervit.* & accipitur ita frequenter legibus praedlorum vendendorum, aut ultima voluntate, ut in inſcriptione Neapolitana, *Locus ext. ſepulchri & itineris*: & in Canuſina, *Liberis libertabuſque meis C. in cuius monumentum cum P. xv. & iter. C. in cuius*, id eſt centum in cultorum, ut in alia inſcriptione, *ſtatu monumento ex teſtamento in cuius in locata ſunt H. S. y. cum P. xv.* Hoc vero eſt ambitus monumenti: & fic M. Tullius *Philip. 9.* ut *locum ſepulchro dedit xv. quoque verſus adſignet.* Hic addi & haec Veronenſis poteſt. *Hujus monumenti conjunxi aceſſit iter ac jus ad puteum haufiendi aquae.* Nonnunquam iter accipitur pro jure perſonali, ut cum dicitur fructuario aditum & iter eſſe praeſtandum, *l. 1. §. 1. Si uſufr. per.* quod jurisconſulti dicitur in *l. patet, de ſerv. leg.* & jus aditus illo loco, ut emendavimus,

mus, & paulo ante, jus eundorum ſepulchrorum, & A
ita antiqui lapidis inſcriptione huiuſmodi, *In hoc monumento jus aditus ambitus liberosve ſuos ſervosque meos amnibus patet.* Et forte aditui quoniam iter jungitur, ſtipiter praecedat ſive aditus, non pro ſervitute iter accipitur ſed pro aditu & jure perſonali: ut in illa inſcriptione quae ſic habet, Huic monumento iter aditus ambitus debetur ex ſententia Erotis Aug. L. judicis: & mox, Idem monumenti iter aditus debetur. Porro inutile eſt monumentum five ſepulchrum fine aditu, & ideo qui excepit ſepulchrum, videtur etiam excepiſſe iter vel aditum, *l. ſi ſervitor, De relig.* & non tantum aditum fed & ambitus, ut *l. ult. C. De ſepulcr.* qui excipitur iter & ambitus, *l. qui ſibo, De ſerv. ruſt.* & in antiquo titulo, *Ius ambitus anae praeſtandi.*

B

CAP. XXXVII. *Emendatur l. x. quotiens, De compenſ.* Oudidio ex cauſa furtivi ſimilis eſt adloni in fa- C
ctione cauſa dotis quae datur ex edicto, & alienatione judicii mutandi cauſa facta: utraque ad tri perfectionem pertinet, utraque pecuniaria non penalis, & tamen videtur ex delicto dari, atque ideo in hrem datur non niſi in id quod ad eum pervenit, *l. quia pervenit, De alien. jud. mut. cau. l. xxv. §. hoc edicto, ff. ver. oblig. l. ult. C. mut. l. x. §. ult. ff. de in rem ver.* & *mox ibi. & non ult. ff. eod.* recte *d. l. xxv.* ſcriptum eſt duntaxat hereditibus cum dari, nec adjectum, & in heredes (*). Non datur, inquam, in heredes conditio ex mutui ſimilitudine, vel conditio rerum amotarum, nifi forte ille conſtituta cum debuiſſo, ut *l. 15. de cond. fur.* adhibita *l. 11.* in *fi. De pec. ſtip. l. ſi hominem. §. ult. De cond. furt.* nec ipſe contrectet, *l. vii. §. ult. ff. de cond. fur.* Et nifi obliget *d. §.* hoc edicto, poſſet tenari exemplo illius adſionis de alienatione judicii mutandi cauſa facta. Pruinde non, *l. vii poſt annum, ff. de alien. jud. mut. cau.* Nec enim perpetuanda videbatur actio, quae prodita eſt contra regulas juris civilis. Et ex delicto eam natam eſſe probat etiam *l. x. §. quotiens, De compenſ.* hic verbis, Quotiens ex malicioſo oritur actio, ut puta ex cauſa furtiva; quibus ſane manifeſtiſſime datur intelligi, non adhiberi furti praetorium, ut & ſequentibus, Si de ea re peculiarie agetur, ſignificans pecuniariae actionis ex malicioſo compendiariam oppoſitionem, ideoque non legendum non *idem eſt*. Sed, *Id eſt & ſi condicatur ex cauſa furtiva*, quod confirmant Baſilica, in quibus omnis illa perſequi ubi furtum fermone commemorata eſt: *ὁ ὑποκείμενος ἐγκαλούμενος ἀντὶ κλοπῆς, καὶ ἐπὶ ἀναγκαίου ἐγκαλούμενος, ὁ πολλὰ ἐπιτιμώμενος*. Conditiones furtivae jungitur actio noxalis quae cum inde etiam ex condictio & ipſa pecuniaria eſt *l. vi. §. 1. De ve ind. l. quod ait, §. ff. de noxa. act. l. 111. C. Cod.* Condemnatio enim ex re, & in praeſentiam certam, ut patet ex formula ſeparatim praeſcripta in penali judicio in Inſtitutionibus, *tit. de off. jud.* & notae deditio in ſolutione eſt ex xii. tab. non in condemnatione. Similes errores alios notavimus, *Obſ. ix. cap. xxi. & xxii.* in Flor. perfimilis *l. xxx. in fin. De eff. emp.* Et ita quoque in *l. xxxvi. De ſer. injuſt.* legendum opinor, *Servus unus a nemine mortis cauſa donatur, mortis manet*, & ut *Julio quoque videtur, id eſt*, ſi ſcripſerit, &c. & *l. 1. C. de alien. pup. prop. id eſt*, & ſi de ſtatu, *l. item varium, De ſtat. Donat.* & *l. ult. De ſer. fund. & portio, leonis, & l. 2. D. de ufuf. leg. Gai* ſi prohibeat *haeres capi teſtitur, id eſt, eſſe ſervus ſe locaverit.*

D

CAP. XXXVIII. *Conſtitutiones Graeca, quae defideratur in tit. De teſtibus.*

TItulus *de teſtibus lib. vi. Codicis* incipit a Graeca Conſtitutione forte Antonini, ne teſtes recipiantur adverſus tabulas vel inſtrumenta quae etiam teſtium ſubſcriptionem habeat: plus enim viritim habe-

E

Tom. III. Prior.

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 21.*

habent ius vindicandorum bonorum intestati, & quoniam A rem interlocutiones judicum quæ διπλαῖαι vocat, ut Novcxvi. fiunt sine ullo impendio restium, quod etiam in aliis perfonis locum habet. Verba autem ejus Constitutionis non prodesse videntur, quæ protuli jam Obf. viii. cap. xiii. quo loco & decimæ quintæ duntaxat particulam obfuere protuli, cum nondum eam effem nactus integram, nec fatis bene tenui numerum & ordinem earum Conftitutionum.

CAP. XXXIX. *Tenetur, in heredem non tenere dari actionem venientem ex contractu fi delictum quoque verfetur.*

B Actio aut ex delicto nafcitur aut ex contractu. Scio effe vulgatum, actione ex delicto defuncti, heredem in folidum non teneri, ex contractu teneri, licet in ea actione teneatur, veluti dolus non aut lata culpa. Sed repugnare *l. 1. C. de her. tut.* fi modo detracta negatione in ea ficut eft in Baffilicis legas hoc modo, *Heredes tutorum negligentiam, aut culpæ comparari poffe, condemnari non oportet*. Baffilica, τοὺς κληρονόμους τῶν ἐπιτρόπων μὴ δεῖν μεμφθῆναι ἢ προσέχειν κελεύειν ἀλλ' ἢ δόλῳ. Ita legendum eft omnino, ut nam heres fi ex contractu defuncti teneatur, & ex ea cauſa teneatur qua defunctus tenebatur : ergo ex levi culpa, quod inſtitutum eſt *l. fed. tut.* dum ait, negligentiam proprium, id eſt, culpam levem heredis proprium heredi non imputari, τοῦ διαδόχου facilitor negligentiæ defuncti quæ heredi imputatur : & in *l. 4. ff. de neg. eorum.* de negligentia heredis propria agitur, dum ait, C heredem tutoris negligentiæ nomine non teneri, ut oftendat facilitor plenioremeffe in tutorem, quam in heredem tutoris adjungit, id eſt, tutori imputari negligentiam fuam, heredi tutoris non imputari negligentiam fuam. Sed quia in ea lege heres tutoris compatitur heredi magis fuo, nifi ex eft in *d. l. Earum* ex damno ejus quo cum contraxit defunctus, captaverit, licet id non pervenerit ad heredem, & nifi lucrum ex eiufdem damno perfecit, ut ibi pratfitetur : exceptiones fiunt fane, una dolli exemplum continet, altera late culpæ, *l. fi procuratorem, §. uli. Mand.* Ergo propofitio eius legis effe debet dolo, aut lata culpa defuncti : quæ inſopofitio fatis per fe eſt perfpicua ab ea lege eradendum eſſe negationem : quod fi in ea eft eradenda, & in *d. l.* igitur & quod vulgatum dixi initio, illis duntaxat actionibus locum habere, cum lucrum ex damno alieno captarum aut gratia præſtitum eſt, non ex qualibet cauſa & dolo aut magnæ culpæ defuncti, nifi cum eo fis fuit conſentus. Et hoc eſt quod dicitur in Inſtitutionibus *tit. de perp. & temp. act.* aliquando ex contractu actionem in heredem non dari veluti cum teſtator dolofe E verſatus fit, & ad heredem ejus nihil ex eo dolo pervenit.

CAP. XL. *Extendatur l. x. ff. de cond. & dem. & l. xix. in ff. de lib. & poſt.*

Qui dotem promittit pro muliere, fub hac conditione eam promittere videtur, fi nuptiæ fequantur, *Inſtitutionum, De jur. dot.* qua re fit ut regula Catoniana ad eam ſtipulationem non pertineat, *l. lxvii. eod.* Eft autem conditio accipienda de juſtis nuptiis : nam fi inuſtæ fequantur, non videtur impletæ conditio : fed non videtur etiam defecta, & integrum eſt eam implere, *d.l* lxvii. Defecta femel conditio poſtea impleretur fruſtra : nec enim ſolent retracti conditionet, *l. quidam, in pr. de fid. lib.* Idemque erit ſi quis legaverit mulieri ſub condicione, ſi nupſerit : nam ſi injuſtas contraxerit nuptias, benignius eſt dicere nondum impletam conditionem non defectam. Sic omnino legendum eſt in *l.x. ff de cond. & demonſt.* addita negatione. In eodem tractatu de dotibus, *l.lix. in f. De pactis.* (*) addita voce, marito, ita lego, *Quemadmodum ſi eum, qui ſibi donaturus eſſet, mulier ipſa marito donare juſſiſſet* : cujus vocis primam tantum literam quali notam, qua vox marito defignatur, habent Pand. Florentinæ, & ita Baſilica : δώσῃ δὲ ὁ γαμὴ τοῦτο

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 6.*

A γυνὴ τῷ μέλλοντι αὐτῇ διδόναι, ποιησάτω τὸ αὐτὸ : & ſeverius eſt aperta, ei qui dotem dedit pro ſervi, quam liberam eſſe exiſtimabat, dari conditionem ob cauſam, ſibi mulieri donaturus dedit : hoc enim cauſa domino mulieris conditionem dari : irrmque, ſi cum donaturus mulieri erat, pulſa mulieris marito donaverit : nihil igitur referre donarurus mulieri, juſſu eius marito dederit, an abſque juſſu, ut Cyrillus præſtinge hic verbis : οὐδὲν μᾶλλον διαλυομένου τοῦ γάμου, εἰτε κελεύσει πάντως εἴτε μὴ, ὁ δοὺς τῇ γυναικὶ κυριεύσει· & eſt, ἐκεῖνο in verbo, *donare* : nam poſtremo loco ſignificat dare, ut *l. quemadmodum, eod. tit.*

JACOBI CUIACII I.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM *LIBER DECIMUS QUARTUS.*

CAPUT PRIMUM.

Prothyron, Epache, Lucarium.

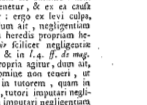

CTIONE Iniuriarum tenetur qui me prohibet in mari pifcari ante aides fuas vel prætorium. Iniurium eſt quamlibet id, ut prohiberi quis poſſit, nullo jure ufurpatum eſt. & ita eft proditum *l. 13. §. fi. ad l. Aquil. l. 15. §. fi. De injur.* Hodie ufurpatur jure ex *Nov. Leonis Sophi* cvi. nec tenetur iniurium facere dominus qui prohibet iuum piſcari ante aides fuas vel prætorium fuum, id eſt in prothyris ædium ſuarum, aut B prætorii fui : namque ea ædium ita vocabantur, quarum dominum quemque pleno dominio frui. In his autem prothyris maxime angulo mari, ut in Bolphoro Thracio, plurimum tenent quæ dicuntur ἔπαυλα, aut ἐπαύλεις initia, quæ poſteriores dixere, τριπύλια, vel ἄρκτοι retia in mare extenſa confixis palis. Phavorinus, *Ἔπαυλα ὑφάσματα τὰ ἐν τοῖς ἐπαύλεις ἢ τὰ ἐπὶ τῶν ἐπαύλεων*. Et idem Leo Nov. cv. & ἐπαύλεις ἐπιτρόπους Nov. cvi. ἐπαύλεσιν ἢ τοιούτου τινὸς ἐπιτρόπου, ad quam etiam idem interpres refert, & alio loco ἐπαύλεις ἐπιτρόπους, prothyra, dum ait, *ἐπὶ τὰς τῶν πλοίων τῶν ἐπαύλεων ἀπαγωγὰς, τὰς τριπύλους ἢ ἀπορθ ἐπὶ τὰς πλοίων τῶν ἐπαύλεων* : qua de cauſa dixi plurimum ἔπαυλα noſtrum ante prothyra. Demi vero in debeat ex *Novaſpeden* cvii. ut intermittatur ſpatium ulnarum CLXXXIII. a ſuperiore vicina epocha, & totidem ab inferiore, quem modum C ſuperat ulnarum, quod fi modus prædii fui hanc transactionem fere non patiatur loci non ferat, & poſſederit prothyrum vicini, in idque τριπύλιον porrexerit fuum decennio vicino præſente, & tacente, aut vicino abſente, non poterit movere poſſeſſio tot annorum ex Nov. cvi. Sed integrum ſervabitur vicino, ut ait πρόσθιον κήρυξ, quod Græci interpretantur προκῆρυξ, id eſt ſolarium, vel potius locarium, ut locarium Varroni dicitur metecia, quæ datur ab eo qui locum quo conſiſtere conducit in taberna vel in ſtabulo : addam, vel in navi, ut *l. 11. §. 1. ad leg. Rod. de jac.* Et verba interpretum hæc funt, quibus diluciduſ & brevius expreſſa eſt ejus Novellæ ſententia. Tit. Nεωτὶ δὲ τῷ νόμῳ τῶν ἐπαύλεων διάφορα τυγχάνουσι, καὶ ἐν ἐν τῷ νόμῳ, ἵνα ὁ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις λεγόμενος ἐπίτροπος ἢ ἔπαυλις, ὁ δὲ λεγόμενος παρ' ἡμῖν

hostibus x. dederit, si Titio Consule Capitolium ascenderit. Communis igitur non promiscua.

CAP. III. *Explicatio §. quotiens l. ult. ff. De Publican.*

LOcus est valde obscurus in *l. ult. De public. §. quotiens. Quotiens quis*, inquit, *mancipia invecta professus non fuerit*, apud publicanum intelligo, *sive*, inquit, *venalia sive usualia*, hoc est sive quæ ut vendat, advehat, sive ut utatur, *in pœnam commissi incidit*: quod utrum in usualibus verum sit dubito: quæ enim qui usu suo mancipia advehit, usualia sunt, neque tamen eorum nomine portorium solvit, *l. in lege, De verb. sign. l. ult. C. De vect. & com.* & in antiqua inscriptione, *Quid usuarium invehitur, ansarium non debet*. Vectigal ansarium dicit, ut in alia inscriptione, *vectigali Foveniularii, & Ansarii promercalium*, & *leg. 1. C. Hermog. de jur. fisc.* Videamus tamen ne aliud sit profiteri, aliud vectigal solvere, cogamurque profiteri ea quoque quæ vectigal non pendunt: quod quidem rationem habet. Et certe in *d. leg. ult.* ita paulo post scriptum est, Divus quoque Pius rescripsit, cum quidam intra legitimam ætatem esse dicebat, & usus causa mancipia duxisset, & in sola professione errasset, ignoscendum esse ei. In sola professione errasse eum ait, qui mancipia quæ usus sui causa ducebat professus non fuerat, quia scilicet vectigal nullum eorum servorum causa debebat. Unde illud liquido colligi videtur, necessariam esse professionem etiam ubi vectigal nullum solvitur. Subjungit Jurisconsultus, *Si tamen novicia mancipia fuerint, non etiam veterana*. Veterana, inquit, mancipia, hoc est quæ in urbe non in agro (rustici namque servi veterani non dicuntur) anno servierunt, non cogimur profiteri. Novicia, hoc est, quæ anno continuo non servierunt, qui professus non est, in commissi pœna est. Cujus rei causam reperire nullam possum, nisi illam habitum hunc veluti honorem veterano servo propter usum & peritiam rerum: novicii enim servi vix hominum habendi numero sunt. Itaque Cicero *in Pisonem*, *Jamne vides bellua, jamne sentis quæ sit hominum querela frontis tuæ? nemo queritur Syrum nescio quem de grege noviciorum factum esse Consulem*. Illud præterea notandum est, servos rusticos veteranos nunquam dici, ex quo intelligitur quod est in *l. ult. §. ult. de adil. edic.* veteranos non tam spatio serviendi æstimari, quam genere, causa, qualitate, condicione servitutis: rusticos tyrones noviciosve censeri urbanos, veteranos, si modo anno continuo cultui, & tuitioni patrisfamilias inservierint, ut qui enumerantur *d. l. in lege, cubicularii, coci, obsonatores, junctores, & generaliter ministratores quive ministerio alicui præpositi sunt, quod urbanum servitium est & honoratius*, *l. 51. ff. de man. test.* Emendabam olim *unctores* in *d. l. in lege*, idque ex Arriano comprobabam qui inter mancipia usus patrisf. causa comparata numerat cocum, observatorem, vestispicum, comites, strigilatorem & ἀλείπτην, id est, unctorem. Plauto *in Trinummo*: *Ducitur familia tota, vestispici, unctor, auricustos*. Martiali XII. *Atque olei stillam donaret Opelicus unctor*, & antiqua inscriptione, *Aurelius Eros unctor*. Sed legi etiam in antiquis Glossis, *Junctor* ζεύκτης, id est, *qui jungit mulas ad rhedam vel carrucam qua vehitur paterf.* quem esse de urbano ministerio constat ex *l. servis, §. Muliones, de leg. III.* & quem carrucam cum junctura legatam non sequi prodidit Paulus III. *Sent.* Nec igitur velim pro junctores reponi unctores. In eadem vero *l. ult. §. Servi*, malim, *Servi qui in fuga sunt in commissum non cadunt, cum sine voluntate domini fines ingressi sunt*, ut si servus ingressus sit in eos fines in quos nisi soluto pro eo vectigali ingredi non poterat quin fisco committeretur, si quidem id sine voluntate domini fecerit, in commissum non cadit. Etiam illud notandum ex *§. licet, & §. Divi quoque fratres*, aliud esse errorem, aliud ignorantiam. Per errorem enim in commissi causam incidit, qui putabat publicano jam satisfactum. Ignorare nemini licet quæ ad jus publicum spectant.

CAP. IV. *Non esse novum, ut pars bonorum ejus, qui cædem fecerit, addicatur occisi liberis, vel parentibus, vel uxori.*

QUod fit hodie sæpe, idem invenio factitatum olim, ut pars aliqua bonorum ejus, qui alium occiderit addicatur occisi liberis vel patri vel uxori. Taurinus Ignatius proconsul Beticæ cum quidam per lasciviam causam mortis præbuisset, decrevit inter cetera, ut is parenti mortui duo millia persolveret, idque D. Adrianus comprobavit, ut refertur *leg. 4. §. 1. Ad leg. Cor. de sic.* non tantum quod eum relegavit in quinquennium, sed & illud, quod Consultatio Taurini ad Adrianum liquido demonstrat, quæ est hujusmodi in collatione legis Judaicæ cum Romana composita, ut arbitramur, a Licinio Rufino Jurisconsulto. *Inter Claudium, optime Imperator, & Evaristum cognovi, quod Claudius Lupi filius in convivio, dum sago jactatur culpa Marii Evaristi ita male acceptus fuerit, ut post diem quintum moreretur, & quamvis apparebat nullam inimicitiam cum Evaristo fuisse nec cupiditatis culpam, coercendum credidi, ut ceteri ejusdem ætatis juvenes emendarentur. Ideoque Mario Evaristo urbe, Italia, provincia Betica in quinquennium interdixi, & decrevi ut impendii causa duo millia patri ejus persolveret Evaristus, quod manifesta ejus fuerat paupertas. Velis rescribere.* Verba rescripti hæc sunt: *Pœnam Marii Evaristi recte Taurine moderatus es ad modum culpæ, refert enim & in majoribus delictis consulto aliquid admittatur an casu: & sane in omnibus criminibus distinctio hæc pœnam aut justitiam provocare debet aut temperamentum admittere.* Constantinus quoque Porphyrogenneta Imper. in No. περὶ τῶν φονευόντων constituit, ut ex homicidæ bonis qui ad ecclesiam confugerit, trientem habeat monasterium quod ingredi maluerit, trientem liberi homicidæ, trientem liberi, & uxor hominis occisi πρὸς παραμυθίαν αὐτῶν, ut ajunt interpretes, solatii loco, vel si nulli sint liberi uxor & parentes, vel his deficientibus cognati: aut si monasterium noluerit ingredi, ut eæ personæ pro triente ferant bessem: neque vero alia ratione homicidium Aristotelem numerare inter συναλλάγματα, in quibus versatur τὸ διορθωτικὸν δίκαιον, quam quod & is qui cæsus est quodammodo capere videatur quæ uxor aut liberi aut cognati ejus ex bonis homicidæ ferunt, Eustatius auctor est.

CAP. V. *Negationem deesse videri in fine l. XLVII. De bon. lib.*

VIx ullæ sunt leges in Digestis magis invicem adversæ quam est principium *l. XII.* cum fine *l. XLVII. De bon. lib.* Hæc vult, filium præteritum testamento militis non ignorantis se eum filium habere, repelli quidem a bonis patris quasi exheredatum, ut *l. sicut & seq. C. de test. mil.* quod ei non sit necesse nominatim filium exheredare, ut diligens testamentorum ordinandorum ratio postulat, sed non repelli a bonis paterni liberti. Illa vult, eum repelli etiam a bonis paterni liberti, secundum id quod generaliter receptum est filium patroni exheredatum a patre non habere bon. possessionem contra tab. paterni liberti, quasi indignum: nam quem sua hereditate indignum existimavit pater, & vel paganus nominatim, vel miles silentio exheredavit, liberti quoque hereditate indignum existimasse videtur, arg. *d. l. XII. §. penult.* ut in veteri formula exheredationis sive abdicationis apud Valerium Maximum, adjici solebat, *Et domo mea eum indignum esse judico*, & hæc pœna legibus XII. Tab. & edicto prætoris de bonis libertorum consentiente cum legibus, adeo ut ejus edicti auxilium etiam legitimum auxilium dicatur, *l. VIII. §. 1. eod. tit.* liberis exheredatis irrogatur, ut & libertos paternos, vel maternos amittant. Sed videamus ne potius principio *d. l. XII.* cum extremo *l. XLVII.* sit magna concordia: nam *l. XLVII. §. ult.* ait, filium quidem a patre milite præteritum pro exheredato haberi, & consequenter a bonis patris repelli, & paterni liberti, non tamen eousque silentium patris filio nocere, ut & a bonis libertorum avitorum repellatur. Illud *Et*, quod habent Pan. Florentinæ hoc plane significat, repelli quidem eum a bonis paternorum libertorum, sed non etiam a bonis libertorum avitorum, licet alias regulariter, qui exheredatus a patre non ab avo repellitur a paternis, repellatur etiam ab avitis libertis, *l. x. §. 1. eod. tit.* ut ita non usquequaque silentium militis pro exheredatione habeatur. Congruit igitur sententia *d. l. XLVII. §. ult.* cum principio *d. l. XII.* quo non agitur de bonis avitorum sed de bonis paternorum libertorum: itaque perspicuum est in fine *d. l. XLVII.* deesse negationem, & ita esse legendum, *Idem responsum non est etiam de bonis libertorum paternorum*: ut simili lapsu in *l. cum Stichus, De solut.* alibi ostendi esse scribendum, *idemque non est*.

Observ. Joan. Robert. in Animadv. cap. 10. lib. 3.

CAP. VI. *Explicatur sententia l. libertus, De tut. & cur. dat.*

QUi hoc tantum notant ex *l. libertus, De tut. & cur. dat.* libertum liberis patroni patronæve tutorem aut curatorem datum nullum excusationis privilegium habere, si in eo patronus liberique ejus plenum jus patronatus habeant, ut si ultro eum patronus manumiserit nulla necessitate cogente, si libertatem donaverit non solverit, *l. XXIIII. De exc. tut.* hi non videntur assecuti sententiam legis: nam non hoc idem vult *d. l. libertus*, quod est in *d. l. XXIV.* ut beneficium excusationis habeat libertus quem quis ex causa fideicommissi manumisit quasi debitor, sed ut idem etiam beneficium habeat si liberi patroni jura patronatus sperare non possint: & jura patronatus per excellentiam appellat jura successionum in bonis liberti per bon. poss. contra tabulas, vel per bon. possessionem unde legitimi: hujusmodi autem sunt liberi a patrono exheredati, ut docuimus superiori capite. Item liberi ejus qui contra legem Æliam Sentiam a liberto jusjurandum exegit ne uxorem duceret, *l. qui contra, De jur. patr.* vel qui non aluit libertum, *l. si patronus non aluerit, De bo. lib.* vel qui non revendiderit libertatis causa imposita, donum, munus, operas, *l. Julianus, eod. tit.* atque ita ut *l. 1. de leg. tut.* dicitur legitimos tutores esse eos, qui sperant successionem pupilli, ita *d. l. libertus*, ait tutorem datum filio patroni ita demum ab omni excusatione repelli si pupillus speret successionem ejus, id est, si ejus sit patronus: nam & filius patroni patronus dicitur, *l. 10. De jur. patr.* maxime si jus in bonis liberti habeat licet, non sit principalis patronus, nec idem sit per omnia jus patroni & filii patroni, *l. si filius, §. penult. De fid. lib. l. filius qui patri, §. Paulus, ff. de bon. lib.*

CAP. VII. *De Clausula derogatoria.*

IN legatis posterior voluntas potior est priore, ut legibus quarum etiam modo legata relinqui Ulpianus dixit. Prior autem & posterior dicitur duobus modis, scriptura & intellectu: atque ita fit nonnunquam, ut quæ scriptura est prior, intellectu sit posterior, & contra ut quæ scriptura est posterior, intellectu sit prior: ac quotiens quidem illud evenit, intellectus ordo spectatur potius quam scripturæ, ut *l. XII. §. ult. l. XIV. De leg. 1.* Testator ita priore loco scripsit, *Cui bis legavero, semel ei deberi volo, deinde bis eidem legavit unum tantummodo legatum valet, alterum ademptum videtur*: nam & si ademptio datione sit prior inspecto ordine scripturæ præpostero, natura tamen sive intellectu est posterior: verum quia non apparet utrum potius sit ademptum, in obscuro heredi parcimus, *l. Sempronius, de leg. II.* & amplius legatum ademptum, exiguius non ademptum interpretamur: & hoc est, quod dicitur, In obscuris Jurisconsultos, aut Judices sequi minimum. At contra in eadem specie *l. XXII. De leg. III.* Si primum quis ita scripserit, Cui bis legavero, semel deberi volo, postea eodem testamento vel codicillis sæpe eidem legaverit, ait plura esse legata, & posteriorem scripturam servari non priorem, quod nemo possit sibi eam legem dicere, ut a priore ei recedere non liceat *l. quod autem, §. pen. De donat. inter vir. & ux.* At subjicitur *d. l. XXII.* hoc ita procedere si specialiter dixerit se priori voluntatis pœnitere, quæ dicitur clausula derogatoria: hac non opposita prior scriptura potius habetur, ut dict. *l. 14.* Et ita in specie *l. Divi, §. licet De jur. cod. & l. ult. in princ. De leg. 2.* ex supradicta *l. XXII.* subaudiunt specialiter defunctum derogasse priori voluntati quæ subauditio plus nimio licentiæ habet: & profecto supervacuum etiam est, aut durum exigi specialem derogationem si alias constet scientem prudentem recessisse a priori voluntate: & parit hodie hæc clausulæ derogatoriæ necessitas lites innumeras, ac, ut libere dicam quod sentio, videtur introducta a Justiniano vel Triboniano, cui amicum & familiare est desiderare specialem voluntatem ubi sufficit quælibet, *l. ultima C. de novat. Nov. XCIX.* Sane hæc verba dict. *l. XXII. Sed hoc ita locum habebit, Si specialiter dixerit prioris voluntatis sibi pœnituisse & voluisse, ut legatarius plura legata accipiat*, Triboniani sunt non Hermogeniani: nam præterquam quod sermo ipse satis se suo indicio prodit, sumpta lex est ex libris Epitomarum, in quos rotundiores sententias juris Hermogenianus contulit, non interpretatione, aut condicione veluti quadam eas ampliavit. Et sane non convenit etiam bene hæc condicio superioribus. Exigit ante scientiam, nunc exigit specialem derogationem. Quid enim scientiam si & præter eam specialem derogationem desideras? aut quid specialem derogationem si scientia contentus es? Et agnovi in re simili etiam Triboniani manum in *l. IV. §. quæsitum, si quis caut.* nam cum Ulpian. scripsisset generalem conventionem valere, ne ulla exceptio objiciatur, Tribonianus hunc suo marte adjecit modum, ita si specialiter causæ exceptionum expressæ sint quibus a promissore sponte renuntiatum est, male etiam coherentem. Et puto ex jure constituendam esse distinctionem talem: Aut cum scripsissem initio, Cui bis legavero, semel deberi volo, postea invito vel imprudenti mihi excidit, ut eidem sæpius legarem eodem testamento vel codicillis: & hoc casu prior voluntas potior habetur, qua vel memoriæ meæ diffidens vel constantiæ, dum vereor ne suasionibus forte & blanditiis amicorum non possim resistere, præmunivi me statim ab initio, mihique præcavi in posterum ne ea res mihi heredive meo fraudi esset. Aut sciens prudens sæpius legavi, quod Hermogenianus non omisit in dict. *l. XXI.* & tunc posterior voluntas derogat priori satis etiamsi specialis, vel latior prioris derogatio non adscribatur in testamento. Ex scientia præsumitur voluntas, id est, qui sciens quid facit, sponte id & prolixe facere videtur, & ita in specie *l. Divi, §. licet*, posteriores codicilli valent quamvis neque signati, neque subscripti manu testatoris, quia codicilli imprudenti non excidunt: & in specie *l. ult. in princ. De leg. 2.* manifestum est scientem prudentem recedere a priore voluntate ex eo, quod in epistola satis non habet filio peculium palam donare, sed etiam adjicit, sed id præcipuum suique juris, & post mortem suam filium suum habere velle, ut supervacuum sit præterea desiderare specialem derogationem: eademque distinctione utor in rescriptis & Constitutionibus principum, quoties exit Constitutio nova, quæ sit veteri contraria: nec enim specialem derogationem vete-

veteris Constitutionis requiro ut per novam abrogata confcatur, fed ab quatuor interpretum ita diffidgam, aut ea certa fcientia, ficut loquimur, principe fecit novam animo abrogandæ veruftioris, aut non: hoc cafu non videtur abrogata, illo videtur abrogata ferè etiam fine fpeciali abrogatione quam qui requirunt, hos Vulcentinianus sit in *Novade nov. non præf.* minutias juris & cupiofi verba fectari, ut qui fpeciatim fuffi fiunt, fpeciatiter abrogarentur, tractans de Conftitutione Theodofii, quæ inducit præfcriptionem XX. annorum, qua plerique tolli tantum putabant præfcriptiones, quæ fuperfunt defignatas in ea Conftitutione, fed eos deridet Valentinianus, & ait generale verbum, *Omnia*, quo Theodofius *utitur, universa confuetudinem complectitur, nec ullum aliud quod effe possit per illam Constitutionem illa peremptorio verborum embolo cunctabatur*. Dicendo enim, Omnia, inquit, nullum penitus ex vetuftiori lite aut controverfia relictum effe reliquit. Idque ita effe ftatuo etiamfi in priori Conftitutione nominatim adjectum fit, ut per futurum abrogetur, ut nonnunquam in fanctionis legum adfcribi Feftus author eft. *Neve per futurum abrogato aut derogato*, id eft, ne commiftis rebus plurimis abrogato, ne confufa, fed fpecialiter, explicate, diftincte, fi modo apparet fcientem principem fecifle novam prioris abrogandæ, abrogandæ vel derogandæ caufa: ut enim privatus, & principis multotmodis poteft effe legem dicere, ut à priori non poffit recedere: quæ omnia fumme notanda funt.

CAP. VIII. *Dies quibus pater fcivit infanti filiofam. competere bon. poffeffionem an cedant filio.*

C

Oppofitifa (*) videntur effe hæc verba in *l. 7. §. ultimo, & bon. poff. Aut pater, & perperam repetitæ ex l. pen.* nam dies quidem cedere tunc poteft, cui pupillo cedere conftat, exemplo adfcriti civitatum, cui tutor comparatur quafi perfonalis, *l. qui fofidum, 5. etiam De leg. 3. & pupille Refp. l. 3. §. De rit. nupt.* nam dies quibus adfue, live fyndicus fcivit, municipibus cedunt, & hoc voluit Papinianus in *l. 24. ad municip.* fcribens municipi fcire videri quod fcire debet fyndicus fine Refp. commifla eft: refpicit enim ad bon. poffeffionem, cujus tempora eodem libro fcripferat, *l. 1. de bon. poff. fur. ref. cum.* fcientibus tantum quibus competit, cedere bonorum poffeffionem monet, fcilicet ubi delatam effe bonor. poffeffionem monet, attentus *l. 2. Quis unde in bon. poff. fer. l. 1. De bon. poff. l. 2. C. qui admitt.* & hoc idem in *Refp. vetuftæ l. ult. De bon. poff. ex fent. imp.* dum ait. Impuberes fine tutore agentes nihil fcire videri. Significat eum tutore agentes fcire videri: fcire quod tutor fcit: in quo fcientia tutoris dies petendæ bon. poffeffionis quibus tutor fcivit eam pupillo competere; quod in patre Papinianus aperti fime negat ita procedere in *d. l. 1.* nec dies quibus pater fcivit infanti procedere bon. poffeffionem non cedere infanti, & fimiliter *l. 3. quis ordo in bon. poff. fer.* fcientiam patris filio non nocere: quamobrem nihil per id hic in re auctoritas tutoris quam patris, nam & tutor propius ad pupillum accedit eumve repræfentat magis quam pater, adeo ut pro loco ftatuat *Refp. De fabi. catur, l. quæ fundum, 5. fi tutor, pro empt. l. tutor qui tutelam, D. de adm. tut.* Plus autem eft effe dominum quam patrem, major poteftas quam tutoris. Tutor pupilli petit bonor. poffeffionem five infans fit five major infante, *l. 6. & 7. de bon. poff.* ficut adfer municipibus, *l. 3. §. a municipibus, eod.* Pater infanti tantum properera quod infans fari, & eam ipfe fibi petere non poteft, *d. l. 7. §. infans, C. de jur. delib. l. 1. C. Th. de ver. vel bon. poff.* Femina teftamentum facere poteft tutore auctore, ut eft in fragmentis Ulpiani, non pater author. *l. 6. Qui teft. fac. poff.* Pupillus tutore auctore obligatur non pater author. *l. ult. §. pupillus*,

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 43.*

CAP.

A *De tutel. tit.* Et fimiliter quod fcit tutor, pupillus fcire intelligitur, quod fcit pater, filius fcire non videtur, & idco dies quibus pater fcit infanti delatam fucceffionem, infanti non cedunt, fcientia patris filio non nocet. At fcientia tutoris pupillo accet circa bonor. poffeffionem & circa alias pleraíque cauffas, *l. 3. in fin. De tutel. adl. 1. non folum, 9. pen. de lib. caus. l. 4. §. ifte, De do. ex.* Nec obftat fi quis dicerit, Pater infanti potuit petere bon. poffeffionem: ergo dies cedunt quibus pater fcivit: nam & curator furiofi potuit furiofo petere bonor. poffeffionem, & dies tamen bujus curator fcivit furiofo non cedunt, *d. l. 1.* Neque igitur curatoris qui furiofo neque partis qui infanti potuit petere bon. poffeffionem, & tamen cedit infanti fcientis noctet: nec innimis falfum eft, dies quibus pater fcivit infanti cedere, quam dies quibus curator fcivit furiofo non cedere. Dicendum forte dies quibus pater fcivit deve inutilitatem non in perniciem infantis: aut patri cedere non infanti. Sed quid cavillamur? Dies cedere eft præfcriptione ejus temporis excludi à commodo & petitione bon. poffeffionis, vel intra eos dies poffe petere, non ulter: non poffunt igitur cedere in utilitatem, puta ft petieris antequam exierint, quin & cedant in perniciem tuam nifi petieris intra ea tempora. Et cedunt femper non ei qui potuit alii petere, fed ei cui competit bon. poffeffio, licet quandoque non poterit fibi petere.

B

CAP. IX. *Tentatur fundum alienum datum in dotem neque a marito neque ab alio ufucapi poff.*

C

Et quidem ita fcripfum in *l. 13. §. dotale, De fund. dot. Dotale prædium, quod lex Julia alienari vetat fit attrito cum dominum moritu qualicun ft, ut tunc demum alienatio fequatur dotem*, ex quo ipfo videtur alienata: ut dotem datam dotalem non conftituit: quod non probaverim: nam fierat dotalem conftituto traditione, *l. 5. Soluto. mat. l. 3. §. Julia, pro fo. & traditione dominium* adquiri, fi res mulieri fuerit, fi aliena fuerit, dico accedentem tantum pro dote ufucapionis dari: fi res mobilis fuerit, ea non eft conftituta in *l. 3. C. de ufucap. pro dote.* Sed invenio etiam fine traditione rem dotalem fieri, ut fi marito debitori fuerit etiamfi is fundus alienus fuerit, vel debitor mulieri, ut etiamfi alienus fuerit, id quod debet uxiliet doti habere permiferit *s. fi ftipulatus, 3. l. De jur. dot. l. 13. §. penult. De fund. dot.* & fit quidem res dotalis fundus, etiamfi alienus fuerit, fi modo ejus marvirus habuerit tempore conftitutæ dotis, vel fier dotalis poffet cum cum habere coeperit. Et ita etiam res mulieris propria fit dotalis per conftitutio inftrumento dotis aut traditione, *l. fi fundum, eod. tit.* in qua Græci, dedit in dotem, refte interpretatur, *κατωρχήσατο αὐτῶν*, ut l. *ex fil. de jur. dot.* Si res eftimatim mulier in dotem dederit, Accurfius refte, id eft, dare convenerit: & fimiliter in *l. 11. §. fi fubeximmiffum, De leg. 3.* Autem dederit, id eft dare voluerit, ut Afconius in divinatione, accufes, accufare velis. Sin autem fundus alienus five propritis datus fit in dotem & pervenerit ad virum, puto non ab alio eum ufucapi poffe, quam a *Julia* alienationis verbum ufucapionem comprehendat, *d. l. fi fundum*, nec ab ipfo marito, ea fcilicet cafa, qua mulieri alia dotem conquerit vel omnimodo competentura eft, ad quem folum pertinet lex Julia, *l. 3. De fund. dot. & ob id, l. 1. C. de ufucap. pro dote*, fcripturn eft res mobiles maritum ufucapere pro dote, qua appellatione continentur etiam mancipia: fcribat enim res immobiles maritum eo cafu quo dos reditura eft ad mulierem pro dote fibi ufucapere non poffe: nec enim potuit alio fine fcribere, res mobiles, ut alias animadverti in *l. fi res fuerunt, 5. De fcripturn*, fi res non immobilis fuerit, jurati in litem, quia fcilicet de re immobili quæ facere non poteft non juratur in litem.

CAP.

CAP. X. *Emendatur l. xxx. §. penult. Ad leg. Falc.*

Certum eft legata fervo heredis pure relicta fine libertate fideicommiffaria, ut *l. 8. §. 1. De leg. 3.* non valere, quæ hæres iubetur ei præftare, & ideo nam veniæ in computationem legis Falcidiæ, ut Marcianus fcribit, *l. 3. §. pen. ad leg. Falc.* & ut conftat ex *l. 20. eod.* idem fcripfit de legatis domino heredis relictis, inter quæ tamen hoc intereft, quod fingulis Catonianis pertinuat ad legatis relicta domino heredis, *§. an fervus fuft. de leg.* Porro pure relicta legata intelliguntur etiam quæ in diem certum relicta funt, quod attinet ad collionis cauffam, *l. 5. §. fi dies, Quan. dies leg. ced.* non quod attinet ad *l. Falcidam, l. 45. Ad leg. Fal.* Cedant enim pure antiquo & noviffimo ftatu heredis vel teftatoris: licet nondum aperta fint tabulæ, nondum adita hereditas, & moriente legatario interim, in heredem quæ tranfmittuntur. Secundum hæc fi fervo heredis in diem certum legatum relinquatur, legatum non valet: quia inutiliter cederet conceffum teftatore mortuo. At Marcianus *d. l. xxx. §. penultimo* propofuerat fervo heredis pure inutiliter legari, fubjicit aliam cauffam effe eorum quæ in die certa relinquuntur: quod eft manifefto fallum, & legendum intendas traditione verborum, *Quæ die incerta relinquuntur*: nam fervo heredis fub conditione legatur refte, & dies incerta condicio eft fi non fuerit manumiffus, Librari ufque ad quartum gradum agnationis, id eft ufque ad abnepotem. Et ita e contrario qui non eft fuus, non eft agnatus, *l. ult. Unde lib.* cujus etiam verba hæc funt: *Quia fervo fub dubio non eft separatus*, excipiunt male: nec enim fuum nequit effe ignatum, fed non fuum. Extror feparati fuos ab agnatis etiam in act. hic. Quæ ad confanguinitatem pertinent ad agnatus, & confanguinitatem tamen nemo ambigit ipfemet agnationis effe. Separatio hæc fit quia non eodem jure fuus & agnatus agnatus: fed quoque nunquam potuit, traduci verba *l. ult. De quæ & adl. Sed poft eum*meratis perfonis fexti gradus dicens potius refumi partus integros, & feminas ipfos, quos demonftrator eos proprie fobrinos vocari, & reaque vulgarem ferifperunt. Qui vero ex fratribus parcubibus, &c. ii proprie fobrini dicuntur. Sed fobrini funt qui ex duabus cognatione quantitur. Pater ejus eis eft propius fobrino: Cui pater meus eft propior fobrino; is mihi eft fobrinus, & ego illi. Itaque eam confobrinorum filii. Igitur ut quinto gradu ii, qui mihi funt propius fobrini, id eft patrui magni filii, feparatur ab is qui me ego fum propius fobrino, id eft patrui neptibus. Ita fexto gradu, qui patri meo funt propius fobrini, id eft propatrui filii, mihi non funt fobrini, & feparatur ab iis qui ab quibus pater meus & propius fobrinus, id eft patrui magni nepotibus, & mihi funt fobrini. Nollm etiam ullam tractationem fieri in Inftitutionibus *tit. fi quod. prop. fec. &c.* nam ejus ratione quove argumento interceris verbo illi, ut puta fi equibus, &c. in poft requentem clauftam, *Hæc autem ultra*, &c. eadem & ego retuerco illam, ut ante, & quod poft inferuntur verba. Nec enim dici poteft animal injuriam fecifle, quod fenfu caret *vel l. 1. ff. ad quod*. quia fenat: nec igitur quod illi fit potius quifquam hæres fubjicitur, quam ejus oblationi noxali lex XII. Tab locum effe voluit de equo calcitrofo, & bove qui cornu ferit, quæ ferntas naturaliter non eft, & ideo non fubjicitur eadem obligationi nem, ut fic huic actioni locus fi non fit genitalis five naturalis feritas: contra ut non fit locus fi fit genitalis: & enarrantem me aliquid quafio quod refers ab exemplo an a definitione incipiam? nam & utrumque eft propofitio. Sed urget fortaffe nimis: reprimam me fi modo, & quamdiu aliam quam tenui amplifimentum prius confcedant mihi in teftamento non fufficere, nec temere adeo me in *l. ad teftum, Qui, teft. fac. poff.* fubeant legere. Et magis eft, ut non tantum unde: eam diligenter obfervato condendorum teftamentorum, & multo alia

A duas vias ficit non duas feritas: & hoc cafu non ufuppat viam utrumque qui alteri tam fimilis eft, quia duæ vix intelliguntur effe perinde, atque fi ab initio duobus fundis diverforum dominorum duæ vix infurfe fuiffent: quod obtinet etiam vix conftituta in infinito & divifione fundi ejus, qui fervit fatfa regionibus certis. Dixi diverforum dominorum propter *l. unum, §. fervi, De ufuf.* quæ accipienda eft de vis nuspiam per plures fundos unius. Non video autem ut *l. 1. §. ult. De fervit. rust.* & *contrab. empt.* tollant elegantiffimum ferfidem rationem cui fimilis utitur, *si fundum, De cond. & demonft.* & frequens in aliis auctoribus. Ut enim compatitur emptor perficere emptionem, fed etiam quod forte folutum ab eo repetetit pro quibus hæc repouunt, ut non tantum non compellere, &c. perperam: quis fubicit, repetet, non repetet: & notus ad Inftitutiones quæ ante eum idem fit fruitu in re ipfa, non video cur hanc malint: quomodo & illud ferre non poffum, licet ab Alciato præditum, ut addatur negatio in *l. 11. de fuis & leg. lucred.* Quid enim eft certius quam filium patri effe proximum agnatum? cum qui fuus eft & agnatus eft, fuitem effe fpeciem agnationis, *l. de bonis, §. 1. De Carbon. edict.* Tameti, inquit, liberi ex inferioribus partibus nafcuntur, qui legitimi: (hi funt agnati) vocuntur quoniam fui funt. Et *l. 1. C. de gratiduo & affimilatis*, proximiores ex agnatis fui dicuntur, & *l. ult. C. de emancip. liber.* Liberi ufque ad quartum gradum agnationis, id eft ufque ad abnepotem. Et ita e contrario qui non eft fuus, non eft agnatus, *l. ult. Unde lib.* cujus etiam verba hæc funt: *Quia fervo fub dubio non eft separatus*, excipiunt male: nec enim fuum nequit effe ignatum, fed non fuum. Extror feparati fuos ab agnatis etiam in act. hic. Quæ ad confanguinitatem pertinent ab agnatus, & confanguinitatem tamen nemo ambigit ipfemet agnationis effe. Separatio hæc fit quia non eodem jure fuus & agnatus agnatus: fed quoque nunquam potuit, traduci verba *l. ult. De quæ & adl. Sed poft* eum*meratis* perfonis fexti gradus dicens potius refumi partus integros, & feminas ipfos, quos demonftrator eos proprie fobrinos vocari, & reaque vulgarem ferifperunt. Qui vero ex fratribus parcubibus, &c. ii proprie fobrini dicuntur. Sed fobrini funt qui ex duabus cognatione quantitur. Pater ejus eis eft propius fobrino: Cui pater meus eft propior fobrino; is mihi eft fobrinus, & ego illi. Itaque eam confobrinorum filii. Igitur ut quinto gradu ii, qui mihi funt propius fobrini, id eft patrui magni filii, feparatur ab is qui me ego fum propius fobrino, id eft patrui neptibus. Ita fexto gradu, qui patri meo funt propius fobrini, id eft propatrui filii, mihi non funt fobrini, & feparatur ab iis qui ab quibus pater meus & propius fobrinus, id eft patrui magni nepotibus, & mihi funt fobrini. Nollm etiam ullam tractationem fieri in Inftitutionibus *tit. fi quod. prop. fec. &c.* nam ejus ratione quove argumento interceris verbo illi, ut puta fi equibus, &c. in poft requentem clauftam, *Hæc autem ultra*, &c. eadem & ego retuerco illam, ut ante, & quod poft inferuntur verba. Nec enim dici poteft animal injuriam fecifle, quod fenfu caret *vel l. 1. ff. ad quod*. quia fenat: nec igitur quod illi fit potius quifquam hæres fubjicitur, quam ejus oblationi noxali lex XII. Tab locum effe voluit de equo calcitrofo, & bove qui cornu ferit, quæ ferntas naturaliter non eft, & ideo non fubjicitur eadem obligationi nem, ut fic huic actioni locus fi non fit genitalis five naturalis feritas: contra ut non fit locus fi fit genitalis: & enarrantem me aliquid quafio quod refers ab exemplo an a definitione incipiam? nam & utrumque eft propofitio. Sed urget fortaffe nimis: reprimam me fi modo, & quamdiu aliam quam tenui amplifimentum prius confcedant mihi in teftamento non fufficere, nec temere adeo me in *l. ad teftum, Qui, teft. fac. poff.* fubeant legere. Et magis eft, ut non tantum unde: eam diligenter obfervato condendorum teftamentorum, & multo alia

scripsuloñora requirit, ut uno contextu testamentum fiat, ut in conspectu testatoris testes uno eodemque tempore contenti, ut adscribant nomen suum, ut signet anulo, non qualibet, sed eo qui habeat *γραφιδα*, id est signatorio, vel ut Vopiscus loquitur Sigillatorio, nec ignot quoliber alio impresso, quod propter usus decomparatum signandi causa, itemque ex S. C. Neronianno ut tres uno tempore formatis tripliciter testamento obsignentur. Consentaneum etiam & verisimile est *in Imperatore*, *in jus. fac.* emendatones. *Non si domi vel in itinere*. Interpretatur Ulp. quid sit. in rure interrogavit: & aut jus esse eum folum locum ubi magistratus jus dicere, aut ædes consistat, juris dicendi aut judicandi gratia, id est, etiamsi domus aut in itinere five de plano hoc agat, ut judex pedaneus, ut magistratus lege Julia municipali possidens data bon. poss. vel quo alio jure & in aliis causis innumeris, quæ e folo experiundi & petendi præbe: & ita Grotii *περὶ δε βιβλιων κτησεως μαλιστα*. *Sed & Duacenus confirmat & aut & ἢ ἀλλ' ὅτου γένεται*. Et ne sint etiam aidentia tanta ut legant in *l. prox. §. ult. De adop. ver. de.* Non fi id quod in publico instructa, &c. nam infimum in flumine publico natam effe publicam corififtimum eft, ficut & ipfum flumen publicum eft. Flumen eft ufu publicum jurifprudum. *Ait ergo, Si quod fi vero, Ner. tit. Ifpaninum, De damn. inf.* rerpp & infula in flumine nata ufu publica eft jurifprudum: proprietate autem privata eft eorum, qui proximiorem infulæ agrum poffident: ac nonpetera non eft verum quod Labeo ante dicebat, *Si infula in flumine nata propius ius eft, nihil eius pedius effe*: nam ufu publica eft jurifprudum, ut magis ad ripam, ut magis ad litus, ut ripæ continens agri; *d. l. prox. §. fi quo vifolo*: nam & ripa eadem continens agri: & tolleudi negotio a *l. prox. §. ult. De flum.*

CAP. XII. *Cuius regionis mores legefve fervari oporteat in peregrendo teftamento.*

QUæri hodie ſupenumero ſolet, cujus regionis aut civitatis leges moresve fervare oporteat, ut in ordinando teſtamento: nam quot funt civitates, tot fere funt ordinandi teſtamenti leges aut mores: & ſolent dicere patrium teſtatoris leges, ſpectari oportere, *l. ſi non ſpeciali, C. de teſt.* quæ ita demum teſtes exigit in conſpectum venire teſtatoris, ſi non ſpeciale privilegium patriæ hanc juris obſervationem remittat. Jus igitur patriæ ſpectarur potius quam jus communis populi Romani: & ita teſtamenta in peregrino ſolo facta infinuata & publicari in patria fecundum leges interfiecque locorum prodidit eft in *l. 11. C. quemadmodi, teſt. aper.* Sunt igitur patriæ & civitatis leges aut moribus quibus teſtari debet: & deqnirendi ob id teſtamentum facere non poſſunt, quod nullius fint certæ civitatis cives ut fecundum leges civitatis ſuæ teſtentur, *l. 1. §. bi quibus, D. leg. 11.* qui ſcripſit, in Syracuſis in Italia Utilipandi uſtitur in fragmentis, *tit. de teſtamen.* denique non ſpectari locus volo in quo bona ſita ſunt, ſed patriam teſtatoris. Eft autem duplex patria, una originis, altera domicilii, vel tripiex, originis, quam germanam M. Tullius vocat, alia domicilii, & alia communis, ut Roma in orbe Romano: & domicilii potius quam originis ſpectari patriam volo: quod confirmat aperte hic locus *Iocratis in Agoratum*. *Ἀνάγκαιον τὸν τόπον τὸν κύριον ἐν ᾧ τις ἔνοικεῖ καὶ ἐν ᾧ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῷ βίῳ πράγματα ἐστὶν*. Poſſit autem quis quo loco habet bona, eius peque originalis eſſe neque incola, *l. 111. C. de incol. l. habentur*, §. *fed.*, *ff. ad municip.* nec ejus loci ulla habebitur ratio in faciendo teſtamento.

CAP. XIII. *Silenus, Servacule, Edolines.*

IN *l. 111. §. ult. de adl. empt.* perſonas ex quarum roſtris aqua ſalire ſolet, Tullius interpretatus eſt libro undecimo, & *Silvanus*, vel *Silanus*: ac propio magis *Silanus* ut apud Feſtum legitur & Lucretium &

A Celſum quibus addo, quod ita eſt ſcriptum in fabulis *Hygini*, *Tres filiæ funt fecuti, qui Armenius fuit appellatus eſt*: a quod Glofſæ veteres filamum fontem fic *apiros* effe interpretantur. In *l. XXII. ad leg. Aquil.* ut retulit libro nono, quod Grœci ferruculum contum interpretantur, confirmant quodammodo Glofſæ veteres, in quibus ita eſt, *ruſticum*, *tubernaculum*, *claua*, *ferruculum*. In *l. VIII. de Cumerd. libro decimo* oſtendi eſſe fragmentum, *adhibenda tempore*: quod confirmat Baſilica, in quibus ita eſt, *ἐν τῷ κτησεσθαι*, & edulitatis nomen quod mirabil ſtatuens. Sed & ſcripſi eſt: deceptus fuit loco illo Lampridii, *Cum edulitatem P. R. ab eo petaret*, ſane ita emendando ex veteri ſcripto, *Cum valitatem P. R. ab eo petaret*: & in conſequentem, *Cum valitatem non quidem valitatem propoſuit*: quæ teſtimonia ſcripturæ eſt in Commodo, *valitatem propoſuit*, *ex quo non majorem penuriam ferit*. Anton. Marcellinus, *valitatem ultimatum intempeſtivum urgeat*, *cum impenderet inopia graviori rationabilis reſpondetur*. Edulitatem quidem & adulitatem veteres ſcripſiſſe invenio, ut in illo loco Apologi apud Terrull. *Philoſophi tyrannidem affectant*, *Chriſtiani vero nec adulitatem*, vet.lib habent: ac paulo poſt, *ornamentis* rectius quam *ornamentum*.

CAP. XIV. *De lege Glicia*.

QUeriam (*) imofficioſi teſtamenti effe ex antiquiſſima lege Glicia conſtere licet ex inſcriptione *l. 1111. ff. De imofficioſo teſtam.* quæ dandæ querelæ rationem refert ad legem Glicia: ferendæ rationem addere videtur. Et ne quem decipiant infomnia neſcio cujus; neve mei tacentis modeſtiam in confitentem deſiderent, ſcripſi, *Sententiam a Glicia dictum*, non negans igitur quin forte a conſule vel prætore ejuſdem nominis five cognominis. Glicia cognomen eſt, ut in M. Claudio Glicia noſtiatore, Glicius, unde etiam in Glicio Gallo apud Tacit. & Auguſtæ Taurinorum in hoc tit. antiquo, *D. Glicio F. F. Attilio Aprinale Coſſ. VII. non. Ianuarias, Attilio per patrem Imp. Nerva Cæſ. Trajano Auguſto Germ. II. Terrat. I. Cisterinio Hilp. Pectete Ædili Cur. Jul. Vilpaſiani Tribuno licet a voto Veſtalium ſpud*. Praeterea numen etiam leges populi, quæ ſpectant ad populum ipſum, ut Livius indicat XXXIII. fed malim legem Glicium appellari a dictatore: quod ille tamen improbat hoc modo: *Glicium C. F. Glicia & magiſtratu abdicato dictatore*, ergo non fatis habuit temporis ad ferendam ullam legem: hoc nego. *Et cuſtos eſt*, inquit, *ſi adhibere corrupere non poſſit*: *neque ſpectum non poſſit*: hoc etiam nego, raro enim ipſe ſibi Dictator Mag. Equitum dicebat, ſed dicebatur plerumque a conſule vel populo. Et ſane ſi ſolum ſe dictator coactus ante diem ſi Mag. Equitum nominaret, nuſquam reperietur ſecutum vel ſcripſum: nam quod eſt in Faſtis Capitolinis, *M. Claudius C. F. Glicia qui ſpectat dictator ſe ipſe abſtet abdicare ſine Mag. Equitum*: hoc vult, dictatorem eum dictum non adjuncto Mag. Equitum, ut Livii XXVIII. C. Servilius Conſul N. Fabium Buteonem ex Senat. Conſ. ſine magiſtro Equitum dictatorem in tet menſes dixit. Illud etiam male, leges non appellari a dictatore, & Glicium effe a cognomine: nam & hic Norbana dictatur a cognomine, & Peducæi, & Poppæi (hæc enim Norbanus, Peducæus, Poppæus, magis cognominales adſcribuntur) & leges Glicias poſſe dici a nomine, ut oſtendi ſupra. Item male ex verbo, Judicium, quod eſt Inſtitution. *tit. de imofficioſo teſtam.* querelæ quidem refert ad judicium: ſed querelæ rationis & indultum dicitur quod deſcendit ex legibus XII. Tabul. vel alis, *l. 1. ad rebib. l. 1. de uſurp. & uſuc. l. lex. de fla. bo. l. 1. de en. adl. tut.* Probabilius eſt referri eam ad legem Glicium, forraſſe & quarum ea excluſitur querelæ, potius quam ad Conſtitutionem D. Marci, ut emendavi in extremo libri tertii fulii Pauli Recepta-

(*) *Vide Merill. Variant. Cujac. ab aliis obſerv. cap. 4.*

rum Sententiarum, quo ex loco de me famit ille quo A tutatur in me, de poſteriore cognitatione quo perveliat priorem. Item male etiam ante Sen. Conſultum Orfitianum matris hereditatem ad filios filiaſque pertinuiſſe: nec enim pertinuit jure legitimo exclufis agnatis, ut ex Senat. Conſul. Orfitiano, cognatique magis effet: ſed pertinuit quafi ad cognatos jure honorario, vel quafi ad conſanguineos jure civili. Si mater in manum conveniſſet, ut docuerem jam tunc *Obſ. VI. 27.* Idem male leges XII. nihil cuiuſſe de liberis inſtituendis vel exheredandis: cum ius hoc antiquitus tribuatur in *tit. de exher. lib. in Inſtit. & L. Gellius*, *de lib. & poſt. & liberis* in XII. fui heredes appellatur, *Liberorum*, de verb. *ſignificat.* quæ appellatio ſatis demonſtrat eos effe heredes inſtituendos vel exhereditandos, quos fui fint, qui fi alieni eſſent, nequaquam eſſent exhereditandi: & exheredari etiam ſine occidi poſſiſſe absque causa demonſtrat, *l. un. fin. C. de poſt.* qui fuit heres ante necessitatem. Et male ita ſcripſi, *Si quis*, quod formavit conſtitutio, eſt quod inveterarus mos attulit. Sed & hoc jus conſenſu facit, verum tacitus & illiteratus: legem expreſſit & literatus: quin & S.C. conſenſu facit, ſed non hic ſolus, verum etiam neceſſitas, aut neceſſitas fane potius principum mos eſt, non conſenſus nudus: qui tamen & obligatio conſenſu contrahi ſoleat

expreſſim: ſed & hoc ſit expreſſim rogo: nec tamen ea-
rebat dubio: nam repetito poſtea ulcifcendi capitis mu-
tationem, quodammodo, ſtatus videtur ſieri juri publico:
ſed non ſit in totum: nam ulciſcendi quæ ſint proceſſus ex-
tinguuntur, non qui inſequitur, imo una nodemque mo-
mento & amittitur & reſumitur ulciſcendus, l. 3. §. ſi
pen. ff. & ſimili ratione qui ingreſſum refumitur ve,
extinguitur ſi nova capitis minutio ſuperſit.

Obſerv. Joan. Robert. in Animadv. cap. 5. lib. 1.

CAP. XVIII. *Explicatur ratio Ulcum ulciſcendi & ulciſcendi.*

OStiat ulciſcendi ſtatum alterius annis non poſſe non
utendo uniti: quia puto plura legata, plures ulciſcu-
ſtus ſunt, l. XXVIII. *Quibus modi ulciſcendi amit. non amittit*
eſtatus capitis minutione, l. 3. ff. eod. tit. & l. 1. ff. eod. tit. At
ſi vis legata proponuntur alterius annis, vel aqua vel
iter vel actus, non potit quidem ea ſervitus capitis
minutione, ſuperſtite tamen ulciſcendi ſtatu: quia nemo
te aut capitis minutione perimitur l. 3. *Quemad. ſervi. amit.* At non utendo perit ſive ſimpliciter ſit legata,
ſive alteruis annis, quia unum eſt legatum, una ſervi-
tus, *ſi ſit, ex toto*. Cur autem ulciſcuſtus legato alterutis
annis menſibus aut diebus plura ſint legata, vis aut
ſimili ala ſervitute legata, unum legatum non plura,
hoc ratio reddituir in *l. cum ulciſcendi. De ulciſc. leg. ult.* Flor.
eſt ſcripturæ reſtæ, *Quia vis naturæ ſui habet interniſſi-*
ſionem: quæ ratio valde obſcura videbatur, nifi explane-
tur & evolvatur hoc modo: ulciſcuſtus ſui natura
interniſſionem non habet: nam erit poſſe ſtructurum
non ita ulciſcuſtus capere poſſit tantum ulciſcus utitur &
in qua ulciſcuſtuabet habet, dum etam naturaliter poſ-
ſidet. Quia ergo teſtator ulciſcuſtus ſibi conſtituit natu-
ram interniſſi vult, ut cum eum legat alterutis annis,
plane indicat ſe plura legata facere voluiſſe. At vitam,
iter, aſtum, aquam ſi legaverit alterutis annis, aquam
eſt legatum, unaque ſervitus, quamvis interniſſionem
habeat ex judicio defuncti: nam ſi interniſſio faceret
plures ſervitutes: via tantum eſſet, qua vel aqua
vel qua alia ſervitus reſtiti prædii, ſed unius eſſet
numeris ſemper, quia omnis ſervitus rufticí prædii
ſui natura interniſſionem habet: quia ſemper exercu-
ire, agere, aquam decurrere vel haurire poſſum: & hoc
diſtant ſervitutes rufticæ ab urbanis, quæ continuum
uſum & continuum poſſeſſionem habent: *ſi ſervitutes*
quæ in ſuperficie, De ſer. urb. Paulus eſt auctor *d. l. cum*
ulciſcus. In ſolet, imo omnes fere Juriſconſulti, breviter
adducuntur rationes quibus utuntur, & omittere ſe
quoque conſuluerunt, atque etiam propoſitionem vel
aſſumptionem, Ariſtoteleo more, quam notavit ille ver-
ſus Euthebium ajudam. Ethicorum loco, τὸν μεῖζον καὶ
τὸ συμπέρασμα παῖδα ἔτι δὲ καὶ ὀρθῶν ὑφηγεῖται
τὸν τρίτον. Et Papinianí ſimilis eſt illa ratio differen-
tiæ inter partem hæredis & hominem, legatum inter ſtitu-
tum in *l. Mævius, 5. duorum, ff. de leg. 3.* *Hominis enim*
legatum ſtrictionis compendio ſingulos homines continet; quæ
alio loco explanabitur.

CAP. XIX. *Declaratur differentia inter corpus & quan-
titatem ad conſtituendum D. Pii.*

EX Conſtitutione D. Pii, ſi idem corpus eidem ab
eodem hærede ſimplus eodem teſtamento legetur, ſe-
mel tantum debetur, *ſi plane, 3. 1. & fin. De leg. 3. Mod. Pan-*
vinus, de leg. & aliud juris eſt eadem quantitate legata
ſimplus: quia ſufficit quantitas eadem legata ſimplus, de-
betur ſimplus vidente teſtatore, quod eum voluiſſe lega-
tarius probare debet: aliquin præſumitur repetiſſe po-
tius teſtator quam duplicaſſe: vel id feciſſe forte ima
parte teſtamenti oblivione priorís legati, *d. l. plane*: u-
no tantum caſu præſumptio facit pro legatario & o-
nus probandi contrarium in hæredem transfert, ſi di-
verſis ſcripturis, eadem quantitas legaverit, puta

a teſtamento & codicillis: nam cum diverſæ ſint ſcri-
peturæ, facilius præſumitur multiplicatio aut duplica-
tio. Rationem autem inter corpus & quantitatem quæ
eſſentia effe *evidens in d. plane*, quia evidenter expo-
ſuit: ego exponam ſi potero. Res eadem ne volente
quidem teſtatore ſepius dari aut præſtari poteſt: quia
res mea facta tenet, amplius mea fieri aut mihi le-
gari non poteſt, *l. ſi ſervus, 5. Stichum, De leg. 1.* ac
nec teſtimatio quidem ex repetitione debetur: quia res
legata eſt mea eſtimatio, & fecundum rem ipſam juris
duæ cauſæ lucrativæ in eandem rem concurrere non
poſſunt, nifi aperaret teſtatorem voluiſſe & rem pra-
ſtari & æſtimationem, quod etiam legatarium probare
convenit, *ſi ſit, alibi in ſcala ulciſc. Innoc. §. 1. ff. leg. 111.*
Res ipſa ne volente quidem teſtatore ſepius præſtari
poteſt: & quatenus eadem voluiſſe teſtatore ſepius
præſtari poteſt: quia eſt quatuitas ſit eadem, non ta-
men eſt ſpecies eadem, non eadem corpora ſummo-
pere. Quantitate eadem facile multiplicatur. Corpus i-
dem non recipit multiplicationem. Denique duæ cauſæ
lucrativæ in eandem rem concurrere non poſſunt: in
eadem quantitatem poſſunt.

CAP. XX. *Ad §. Stichum Lqui decem, De ſolut.*

(*) IN *Lqui decem, §. Stichum, De ſolut.* tres ponuntur
ſpecies, in quibus omnibus fere idem jus eſt. Prima
hæc eſt: Stipulatus ſum Stichum aut Pamphilum, cum
meus eſſet Pamphilus. Etiamſi poſtea Pamphilus defie-
rit eſſe meus non liberabitur promiſſor ſolvendo Pam-
philum, quia in quo non conſiſtit obligatio, nec ſolu-
tio conſiſtere poteſt; itemque erit ſi poſt ſtipulationem
Pamphilus ſit meus, *l. XXVI. ff. de verb. oblig.* Se-
cundi ſpecies hæc eſt: ſtipulatus ſum hominem gene-
raliter. Marcellus ait in *d. §. Stichum. Verum etiam ex*
hoc qui tenet, stipulatori servientem decem promittit libera-
turus: quod rationem non habet, & eſt manifeſto fal-
ſum: nam in his, qui ſtipulatoris erant, non conſiſtit
obligatio, *l. Mævius, 5. duorum, de leg. 1.* nec ſolutio: & ſane perſpicuum eſt, *Nam*, ille loco eſſe in-
gendum, non, *Quum*, per interrogationem, ut quæri,
& quia Pamphilus ſit hominem generaliter, quum
ex his, qui tunc ſtipulatori ſerviebant, poſſes fervire
deſierant, dando promiſſor liberabitur? ut & tertia ſpe-
cies ita quæſtionem habuit: *Si Mævio decem dare jus-*
ſus, Sic autem ad quæſtionem illam reſpondet, *Vi quo-*
dam ipſo & hic ex his duris ſtipulatus eſt qui ejus
non erant, ſi ſi dixerit: Non ita contum eſt, quia ſub
ſpecies prima qui ſtipulatus eſt Stichum aut Pam-
philum, eos duri ſtipulatus intelligitur qui ejus non
erant, ſed ſub qui ſtipulatus eſt hominem gene-
ratim. Quemadmodum ſi ſtipulatus ſum hominem
qui tunc non erant. Ei Papinianí ſimilis eſt illa ratio differen-
tiæ inter partem hæredis & hominem legatum, inter inſtitu-
tum in *l. Mævius, 5. duorum, ff. de leg. 3.* *Hominis enim*
legatum strictionis compendio ſingulos homines continet; quæ
alio loco explanabitur.

CAP. XXI. *Explicatur ratio quadam Papinianí obſcu-
ra videtur.*

CUm parte fundi pro indiviſo mihi legata duorum
teſtamentis ſimpliciter, pars quæ ſolvente uno
hærede falta eſt mea, quamvis poſtea alienata ſit, ab
altero hærede eadem mihi ſolvi poteſt, & tamen ho-
mine duorum teſtamentis ſimpliciter legato, Stichus
qui ſolvente uno hærede ſaltus eſt meus, quamvis po-
ſtea ſit alienatus, ab altero hærede idem Stichus non po-
teſt. Et rationem breviter præmiſit Papinianus XVII.
Quæſtionum his verbis: *Hominem enim legatum variorum*
temporum singulis mortem continet, eamque explicare fa-
re ordinum & difficile eſt. Legato hominis aut ſingu-
lis hominum continetur: aliud eſt continere, aliud con-
ſtitere. Continetur legato, quod legatum eſt, aut quod
intelligitur eſſe legatum. Conſiſtit legatum in ea re
que ſolvi poteſt, Qua in re conſiſtit, non continetur
& ea res legato continetur: & retro, quæ legato con-
tinetur, non continuo conſiſtit & in ea legatum:
exempli gratia, Si res mea mihi legatur, ea res le-
gato continetur, in ea tamen legatum non conſiſtit.
Item legato decem nummorum mihi reliſto, non con-
tinetur decem: quia in arca mea tenet, in his tamen
legatum conſiſtit: nam ſi ea decem quæ in arca mea
erant, poſtea forte ad hæredem pervenerint, non mihi
mihi ſolvendo liberabitur: & ita legate partis fundi
mihi reliſto, fundi non continetur partes ſingulæ, ego
nec pars quæ tunc mea fuit, nec quæ poſt facta eſt
mea: quia è continentur, ſine in ea non conſiſtere
legatum: ſed quia non continetur, etiam in ea conſi-
ſtit legatum, ut poſſit hæres eandem partem aliquo mo-
do ſuum factum mihi ſolvere & liberari. Contra lega-
to hominis mihi reliſto, continentur ſinguli homines:
ergo is etiam continetur qui tunc meus fuit, vel qui
poſtea factus eſt meus, ac conſequenter, in eo non
conſiſtit legatum, & eandem hominem mihi dando he-
res non liberatur. Continetur legatum continent
ſingulos homines, partis legatum non continet ſingu-
las partes: quia homo eſt ſpecies, vel ut Græca lingua
ter, genus ſingulæ, quæ continet, ſe ſingulos, quæ in-
dividua vocant, Stichum, Pamphilum, Dionem. Pars
non eſt genus, non continet ſingulas partes, ut pars
fundi non continet partes ceteras fundi, pars hominis
non continet homines partes omnes. In partis nomine
nullum eſt numerorum orationi: in hominis nomine
eſt compendium orationis. Compendium eſt veluti ge-
nus quod multa continet. *Compendia*, ſic eſt legendum
in Conſtitutione Juſtiniani de ſubſtitutionibus) id eſt
compendio orationis fit ſubſtitutio, quæ plura tempora
plurefve continet annes, hoc modo: Si hæres erit,
& poſt vita deceſſerit, ille hæres eſto: quæ ſubſtitutio
facta impuberi, ne jure quidem fidecommiſſi conſiſtit
poſt puberatem, nifi ex privilegio militis.

CAP. XXII. *De ſtructibus extremi anni qua diuturnum
factum eſt dividendis inter uxorem & uxorem.*

QUæ ſcripſi in Scan. Pauli, & in Fendis de fructi-
bus unius anni, quo divortium factum eſt divi-
dendis inter maritos, nondum bene percipitur-
ſe ab omnibus, & bene percipiuntur utroque forte,
nifi ea planiora & plenior fecero. Certiſſima juris
ſententia eſt: Fructus extremi anni quo divortium
factum eſt dividi inter virum & uxorem pro rata tem-
poris, quo in eo anno matrimonium ſtetit: ut ſi ſte-
terit quatuor menſibus, dividi debent pro trientæ &
beſſe, ut tresetem teneant vir, beſſem habeat mulier:
& annus incipit a die traditi fundi dotalis, ſi traditio po-

ſterior matrimonio fuerit dictionem aut ſtipulatione
dotis, non a die matrimonii, non a die ſtabilitæ rei con-
ventæ dotis, *l. 3. Solut. matrim.* Si prior traditio fue-
rit, a die matrimonii: nam fructus ante percepti, ſu-
gent dotem, *l. vi. mod. l. dotis. §. ſi eſt ſervus in dotem, De jur. dot. l. videamus, §. ante. De uſur.* Ergo
a die traditi fundi dotalis ſi traditus ſit poſt nuptias
tantum retinet vir ſi contractus fuit nuptiæ Kalend. Ja-
nos tradita Kalend. Decemb. ſolutum matrimonium pri-
die Kalend. Jan. fructus feret matrius pro rata tantum
unius menſis, & undecim decimarum: nifi tempus fere-
rie mulier in tradenda dote: quam non probo: nam
in ſtricto judicio neque valuit mora neque mutatio
tempus, ut ſæpe ſæpius ſtatuit veterum fruſtra ex opini-
one, & facilitate quadam ſecundum Sabinianorum ſenten-
tiam, non ut ſtricti juris, *l. 5. ff. de rei vind. Novell. 97. c. 21. De re judic. l. 11. C. de petitione hæredis. & ſtricto*
judicio dos debetur viro ex diſtione, pollicitatione,
ſtipulatione conſtituta: licet bona fide, & in bona fi-
de judicio fructus veniunt etiamſi nullatenus interve-
nerit, *d. l. videamus, §. penult. ultra ex mora tantum.*
Huic autem ſententiæ de dividendis fructibus inter con-
juges locus eſt, ſi factum fuerit divortium bona gratia:
nam ſi culpa maritiſ tantum reſtituit ex fruſtibus quan-
tum ex bona fide tradiderunt uxori, ut Ulpian. docet
titulo de dotibus: ſi culpa mulieris, hodie retinet ipſi
jure maritus dotem totam: ergo & fructus. Item hu-
jus maritus dotem totam: ergo & fructus. Item hu-
jus materiæ ex matrimonio ſi culpa eſt, ſi fundus inſtimatus
fuerit: nam æſtimatus propriæ dotalis non eſt, & om-
nes fructus ad virum poſt matrimonium ſtatutum pertinent,
& ſibertate reddendo æſtimationem fundi, *l. unica, §.*
fed & ſi matrimonio, C. de rei uxor. actione. Item huc ſe-
rendus locus Scan. Pauli, ſi res mea data ſit inter
virum & uxorem, ut extremi anni fruſtus nondum
percepti omnes mulieri lucro cederent, *l. penult. De pa-*
ctis dotal. Item huc pertinet plenior ſententia Ulpiani de di-
vortio facto: itemque morte viri ſoluto matrimonio,
l. VII. §. *inventum in fin.* Soluto matrimonio, vel
morte viri, vel divortio, ſi dos profectitia fuerit data pari
reddi oporteat, non etiam ſi adventitia, hæc enim re-
manet apud virum, ergo & fructus eius. Item huc re-
ferendus locus de dotione fructuum. *Cum in fundo,*
ſi divortio, de jure dot. & §. ſed & meciſſime, ubi
Thalelæus ſcripſit, *Fructus*, quod Herennius Mo-
deſtinus male. Fundus dotalis poſt nuptias traditus
eſt Kalen. Septembr. vel poſt traditionem fundi nuptiæ
contractæ ſunt Kal. Septembr. fundi dotalis vel vir
nuptiarum, ſteretve nuptiæ decennio, & anni undeci-
mi menſibus eſto, divortio facto XI. Kalend. Maias
anno XI. Decimarum ſecundarum ratione mulier ſi ma-
tinet maritus fructus decimæ & ex fruſtibus anni un-
decimi beſſem, reſtituit trientem: quia tandiu fulti-
mit enim ex fruſtibus anni poſt quinque anni perci-
pere fruſtus ſequum eſt: nec alia ratione, ut puto, ſi
maritus ſtat non ſolvendo, dotis repetitio mulieri datur
quam quod ſit impar oneribus ferendis: aut perin-
ſum ſit ne ſat, & eſt petitio potius quam repetitio
rerum dotalium: nam maritus non tenetur ultra quam
facere poſſit: quod conſtat ex *l. ult., C. de jur. dot. & Novell. XCVI.* Sed & repetitio vergentis vitro ad inopiam
necdum tamen inopiæ redendæ dati, non nondum
diſſipatis dotalibus rebus. Ar probatur etiam ſententia
ſuperior *l. ſi alienum, 5. ſi maritus, 5. ult. Sol. matr.* quo-
ties ex locis intelligitur *absentiæ* tam fructuum do-
tem augere, id eſt, pro rata temporis quo mulier nu-
pta non fuit: tum ergo fructus ante nuptias percepti
augent dotem quum percepti poſt nuptias. Probatur
& in Sententiis Pauli *lib. 2. t. 22.* ubi Paulus loquitur tan-
tum de percepto conſtante matrimonio, cum tamen idem
juris ſit in pendentibus, *l. 7. §. interdum, l. ſi ſolvit. §. ult. Sol. matr.* nifi aliud convenerit, *l. pen. de pac. ded.* nam
eſti eorum dominium pertineat ad mulierem, tamen
contribui debent. Sic fructus pendentes ſimiles ubi
fructu quorum dominium proprietario adquiritur,

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 8.*

proprietarius contribuit ut omnes ejus anni fructus pro A
zata dividantur inter eum & fructuarium, *leg. si quæ-
ras*, *De usufr. leg.* 5. *Julianus & ususfr. pet.* Hîs cognitis,
trademus ergo ratius textum ſpecium illum quæ po-
nitur in *l. 1. 7. Papinianus*. Mulier pendente vinde-
mia Kal. Oct. vinearn dedit in dotem, mox ſubiata vin-
demia, ſecta uxi, vir ex Kal. Nov. prima, ut eſt, quæ
fuerant ab eo tempore primæ, eundem fundum loca-
vit, & ſolutum eſt divortio matrimonium in fine men-
ſis Januarii, id eſt poſt Kal. Feb. Quæritur ita ſtet
matrimonium menſibus quatuor. Quæritur quemad-
modum fructus ejus anni dividendi ſint inter virum
& uxorem. Et quia quatuor menſibus ſtetit matri-
monium, id eſt, tertia parte anni, ex vindemia tre-
tiam partem retinebit maritus, & ex mercede loca-
tionis quæ eſtit a Kal. Nov. ubique in ſuprenam
diem menſis Januarii, id eſt, quatuor menſium mercedis,
aeque retinebit tertiam partem. Hæc eſt ſententia Pa-
piniani, & verba ſunt clara: nec eſt quod eam mute-
mus vel cavillemus, ut qui prudentiores Papiniano
videri volunt, partim eam cavillantur, partim mu-
tant male atque corrumpunt. Conſulantur mathema-
tici: reſpondebunt nihil eſſe aquius diſtributione Pa-
piniani. *Eſt ita: Barbo* doctiſſimus Mathematicus, qui
in hiis libris eam fortiter defendit adverſus Accur-
ſium & Alciatum, nec ille temere, qui ſtudioſe
tur & ingeniat cavenia utrique motus opinionum inep-
titudine. Servat Papinianus proportionem Geometricam,
quæ in diſtributionibus ferri debet, quam ſervi-
vat Diarenus, qui contra manifeſta Papiniani verba
ſcripſit, & tamen quod mirum eam ſe primum indu-
cere profiteatur. Servat, inquam, Papinianus propor-
tionem Geometricam, quandoquidem ſi mulier inna-
ta fuerit menſibus 8. nupta 4. quæ eſt proportio du-
pla, & ex vindemia quæ eſt 24. ut aliquot 16. vi-
ro 8. quæ eſt eadem proportio, & ſimiliter ex quar-
ta parte mercedis locato fundo 12. mulieri duo, viro
unum: nam utrobique eſt proportio eadem, licet non
idem arithmus. At videtur ſibi objicere Arenius
Papinianus. Vult Papinianus portionem tantum mer-
cedis in contributionem venire, eam ſcilicet quæ cef-
ſerat & debebatur tempore diſſolutæ, ut ſi locaverit
12. dividi 3. ita ut unum duntaxat habeat maritus,
mulier duo. Contra in §. *ſeq.* oſtenditur, mercedem
totam venire in dividendum pro modo temporis cu-
jusmodi menſium quo fundus dotalis fuit: debuit igitur
non quarta, ſed 3. mercedis, id eſt 4. in computatio-
nem ſibi reſpondeant venire: ſed non reſpondent pro
tempore divortii debitæ, ſed pro debebitur, ut
Flor. ſcriptum eſt redde in §. *ex contrario*, *d. l.* 7. & hoc
ut ſubtilis intelligitur, ſciendum eſt, in diviſionem ve-
nire non tantum fructus perceptos vel penſiones lo-
cationum, quæ pro fructibus accipiuntur, acceptas
a marito, ſed etiam ſolutiones, quæ debentur
omnino ſpem fructuum, habita ratione pro portione
anni quo divortium factum eſt, niſi aliud conveneris,
l. pen. de pact. dot. qua de cauſa mulier cui fructibus
ſtantibus fundus redditur cavere merito debet ex fru-
ctibus reddituram quod maritum pro portione contin-
git d. l. 7. §. *mercedem*, & indemnem eum ſervari ab
verſus conductorem: & contra maritus quod a con-
ductore conſecutus fuerit pro rata portionem contingen-
tem, id ſe mulieri redditurum, *l. ſi filiæ*, §. *ultimo eod.*
Et aperte tradit in *d. leg.* 7. §. *ſi*, ſolvi fructum
rationem haberi inter maritos non ſolum tempore
quo percipiuntur, ſed toto tempore quo cuſantur.
Igitur ſtem etiam futurorum fructuum nondum per-
ceptorum in diviſionis rationem venire. Idem etiam
aperte demonſtratur in *d.* §. *ex contrario* & §. *item ſi
meſſes*. Species hæc eſt. Mulier ſubiatis vindemiis
ſtatim fundum dedit in dotem Kal. Oct. & vir eun-
dem fundum locavit ex Kal. Mar. & divortium fubſe-
cutum eſt Kal. Apr. atque ita a locatione matrimo-
nium ſtetit menſe uno tantum, a traditione fundi
menſibus fex, & menſis Martius unicus eſt a locatio-
ne, ſextus a traditione fundi. An dicemus a locatio-
ne mercedem ita dividi ut maritus ex mercede habeat
tantum duodecimam partem, quod a locatione duo-
decima tantum parte anni ſteterit matrimonium? Mi-
nime, quandoquidem habenda etiam eſt ratio præte-
riti temporis quo mulier in matrimonio, fundus in
dote fuit, ex quo multa intelligimus. Fructus vinde-
miæ captos a muliere ante traditum fundum in divi-
ſionem non venire, quia non capti fuit eo tempore in ſteti
fatio dotali, quod etiam notatur in fine §. *item ſi meſ-
ſes*. Non ex die locationis quafi novum annum inci-
pere, fed ex die traditi fundi, ut in ſpecie *d. leg. Aſſe-
dius*, *De uſufr.* annus non numeratur a die locationis,
ſed a die conſtituti uſusfructus, qui in ea ſpecie dua-
verat anno integro. Cooperat enim a Kal. Jan. & fi-
ctharius tunc locaverat ex Kal. Mar. eaque die poſ-
ſionem ſibi ſolvi caverat: mortuus autem is eſt menſe
Decembri, collectis jam a colono fructibus omni-
bus. Item utiliginum non tantum mercedem quæ de-
bebatur tempore divortii, ſed & ſpem futuræ merce-
dis quæ debebitur in contributionem venire pro por-
tione anni dirimendi matrimonii. Idem etiam
indicat §. *item ſi meſſes*, quem nefcio an aliquis adhuc
liquido explicaverit, a Græcis certe depravatus eſt le-
gentibus mercedis & mercedi pro meſſe & meſſibus:
& abſervandum fundum in hoc propoſito dici non
vineam ſimpliciter, ſed arbuſtum quod fert meſſes, &
vindemias. Et enitere aut potius ut plerique regnti-
bus in eodem fundo videre eſt fegetes & vites adi-
ta arboribus. Species autem ad §. *item ſi meſſes*, varie
poni poteſt, ſed hoc modo conſequentia. Mulier ſub-
latis vindemiis ſtatim fundum dedit in dotem Kal.
Oct. & vir eum locavit ex Kal. Mar. ea lege ut condu-
ctorem meſſes ſequerentur, & matrimonio ſtetit men-
ſibus x. neque ſic ſolutum eſt menſe Auguſto poſt meſ-
ſes & ante vindemias, ex mercede meſſium quam
percepit maritus reſtituet mulieri ſextantem, ex vin-
demiis quæ ſuperſtabant mulieri, præſtabit uxori dex-
tantem: & redde eum §. Cyrillus ita interpretatur.
*ἐὰν δὲ τὸν ἐκφορίου τοῦ τὸ γεγονὸς κλῆρο ἐ γαμέτῃ κρί-
γει τὸ τῆς θερμασίας λογίζεται, καὶ κατὰ τὸ τὸ γεγονὸς.*
Si, inquit, *poſt meſſes ante vindemias diſſolutum fuit, & maritus meſſium reddit rationem & mulier vindemiarum.*
Cur vero, quæ ſuperſtabant vindemiis inſtituta abſolvunt
tandem, etiam in ſpecie §. *pap.* in computationem
non venit ſpes futuræ mercedis, pro rata totius tem-
poris quo matrimonium ſteiit? cur vero maritum pu-
tio quarta mercedis? Reſpondeo in computationem
venit ſpes futuræ penſionis pro modo temporis omnium
magnum quo matrimonium ſteiit, ſi poſt traditionem
amb locationem vel alii reſtructus futuri eam ſi
fuerunt ut in ſpecie §. *Pap.* fuerunt primo menſe fru-
ctus vindemiæ, non eſt æquum ſpem omnem futuræ
mercedis in computationem venire, ſed in tantum
quod a die locationis in diem divortii debebitur. Eſt
& alia ſpecies Quid Papinianus objicitur. Extremi tantum
anni fructus dividuntur inter virum & uxorem, *leg.
eod. tit. l. pen. de pac. dot.* & Pap. dividit etiam penultimi
anni fructus: ſunt enim vindemiæ fructus anni penul-
timi, mercedes autem anni ultimi. Ita ratione qui-
dam dicebant, maritum interdum fructus vindemiæ le-
cari & mercedis quartam partem. Fructus vinde-
miæ, inquit, analogia ſimilium non ſervatur ſibi anni
ultimo. Mercedis quartam partem, quia ultimus an-
nus inchoatur a die locationis, & ſtetit eo anno ma-
trimonium menſibus duntaxat tribus, id eſt, quarta
parte anni: Verum hos dum refellit Pap. fatis offendit,
non duos annos eſſe confiruendos, ſed unum. Inci-
pit enim annus a die traditi fundi, ſi traditus ſit poſt
nuptias, vel a die nuncupati, ſi traditus ſit ante nup-
tias, *l. 5. & 6. eod.* Ergo & eadem die definit, nec inter-
rumpitur, nec unus qui eſt feindituir in duos. Si con-
putas annum a collectis vindemiis, duo ſunt anni;

priori finem adſerunt vindemiæ, poſteriori initium dat A
locatio: ſed male computas: nam ex die traditionis vel
nuptiarum computandus eſt annus, non ex die locatio-
nis: adeo ut ſi expleatur is annus in matrimonio, etiam-
ſi bis in eo vindemiam collegerit maritus, omnem
eum fructum lucraturus fit. Et dum confundi Pap.ait
fructus vindemiæ cum quarta parte mercedis, confon-
di etiam annos ſignificat & cogi unum, & utrosque
fructus homotinos cenſeri: & utitur optima ratione.
Si annus ultimus quarta parte mercedis a die lo-
cationis, id eſt a Kal. Novemb. computabitur ergo &
ab eo menſe non ſicta locatione, & conſequenter fru-
ctus vindemiæ integri ad maritum pertinebunt, etiam-
ſi poſtera die quam collegerit vindemias, maritus ab
uxore diſceſſerit, atque ita pauciſſimis cum ea diebus
fuerit: hoc autem eſſe abſurdum non dixerunt illi:
ergo & id quod adnuunt abſurdum eſt. Tolerabitur
tamen fatis horum ſententia quam novorum interpre-
tum, qui & in conſtituendis dotibus annis peccant, in
qua re & illi peccarunt quos refellit Papinianus, & in
analogia ponenda in utroque anno, quæ tantum poni
poteſt in ultimo, in qua illi non peccarunt: nec refel-
let ullam aliam opinionem Papinianus, quam certa-
re quafi minus apta: & probabiles etiam tunc nemini
in mentem venerant.

Obſerv. Joan. Robert. in Animadv. cap. 7. 8. 9. *& 10. lib.* 11.

CAP. XXIII. *Obſervatio quædam ad l.* 16. *de uſuris.*

A Liud eſt in *l.* XIIII. *in prin. De uſu. & fruct. hæ* C
operis ſervi, merentem operas, quæ operas ſer-
vi locare: ſed qui illud poteſt, & hoc ſane poteſt: ac
retrorſum qui illud non poteſt, & hoc quoque non
poteſt. Ex operis ſervi mercedem capis, ſi ſervi ſolu-
verit, & mihi adquiſierit obligationem locati conduſti,
non ſi ei impoſuero mercedem: nam hoc eſt pro operis,
non ex operis, *l. 15. l. 11. eod.* Hæc eſt Papi-
niani. in *l. 1. d. uſufr. leg.* cum ita belle ratiocinatus fuiſ-
ſet: Si is cui operis ſervi legatæ ſunt ex operis ſervi
mercedem non poteſt, quando fructus ex ipſe lo-
cavit, ergo & locare ejus operas poteſt, ſi ex contractu
ſervi, ergo & ex fuo contractu capere operarum mer-
cedem poteſt, & tenetur heres ex teſtamento, ſi non
prohibeat capere, ſuperveneo adjicit quod jam dixerat
ante. Idem eſt & ſi ſervus ſe locaverit: & puto quos
libro ſuperiore quamo docui effe fructuarium, & hæ-
beris, & eandem errorem locum illum Papiniani inva-
ſiſſe, ut pro id eſt, ſcriberetur, idem eſt: & ita eſſe
corrigenda & diffuguenda Papiniani verba. Ex operis
ex operis mercedem legatarius percipere poteſt, etiam
operas ejus ipſe locare poterit, quas ſi prohibeat heres
capi, tenebitur, id eſt, & ſi ſervus ſe locaverit. Sen-
tentiam autem eſſe præclaram. Si legatarius ſervum lo-
caverit, ſane nullum jus eſt heredi quamvis dominus ſit
ferei, prohibendi quo minus legatarius ex fuo contra-
ctu mercedem capiat: quia conductor legatario obligatus
tus eſt non heredi. Sed ſi ſervus ſe ipſe locaverit, vi-
deretur eſſe ratio heredi, id eſt dominо, prohibendi,
ne legatarius ex operis ſervi mercedem capiat.
Sed hoc cafu placet heredem teneri legatario, ſi quafi
dominus ſervi prohibeat legatarium capere ex contractu
ſervi: quod jure ipſe quandoquidem ei quæſti-
ta eſt obligatio taciti conductoris.

CAP. XXIV. *Chiaſmi forma duo in libris juris.*

C Um obligationem differri dixit Paulus in *l.* XXII. D
De leg. 1. modo, tempore, conditione, loco, quæ-
tor terminos in decuſſem collocavit, & quafi
ſecit, quod & *χιασμὸν χαρακτὴρ* vocant Græci: non mo-
dus reſpondet conditioni: eſt enim modus quaſi con-
dicio, *l. 1. C. de his quæ ſub mo. & condicio* appellatur
ſæpe, *l. Titio centum*, §. 1. *l. libertis*, & *cond. & dem.*
prio-

A *l.* 11. §. *ult. l.* 111. *de donat. l. libertæ*, §. *Lucius*, *de an. leg. l. Maevio*, *de mun. teſt. l.* VIII. §. *pen. de cond. inſt.* Tempus autem reſpondet loco: nam loci adjectio qua-
ſi temporis adjectio eſt, *l.* VII. §. *ult. l.* XI. Primus terminus reſpondet tertio, & ſecundus quarto: & ita M. Tullius ſecundum veteres ſcripturam 111. in *Catilin.* Urbem & vires integram inconſiderque ſervavi. Formatur & *χειρισμὸς* aliter, puta ſi politis terminis qua-
tuor, pretius reſpondeat quarto & ſecundus tertio, ut *inveni ſolitudinem*, *feci bellum*, *accepi ignominiam ſed etiam legibus armatum*: & illo loco Virgilii, *Ebora ſpes aurigæ valentia & ſellam*, & Horatii, *Mulæ nanteque cu-
pere laudabrique*, & Sophoclis, *Διδάσκαλον*, *κἀφανὲς ὄφ-
ειν τὸ γ' ἀσυνετὸν.*

B CAP. XXV. *Interpretatio l.* 11. *C. de his qui ſub mo. rel.*

HOdie ex Conſtitutione Gordiani i. 3. *C. de his qui*
ſub mo. rel. ex modo legati eſt petitio fideicom.
ut ſi Titio legavero fundum ita ut de Cajo fideicom-
miſſi petito eſt. Fuit ante ex Conſtitutione Severi in
Oratoria, qui videlicet legato relicto Titio ut ſervum
manumittat: nec alia ratione poſita eſt ſub titulo *de
fideicommiſſ. lib. 1. cum in teſtamento*, quam quod in
eas legis ſpecies Titio relicto etiam eſt petitio fideicommiſſaria. Hodie ex Conſtitutione Gordiani i-
dem obtinet in cauſis pecuniariis. Ex condicione au-
tem legati non datur actio ante eſt fideicommiſſi. Mo-
dus fideicommiſſum facit, Condicio non facit, & ra-
tio differentiæ perſpicua. Qui ſic loquitur, Lego tibi
fundum ſi Titio dederis: non valet ex ſua ſola ora-
tio x. fed id reliquit in arbitrio & poteſtate tua.
Qui vero ſic loquitur, Lego tibi fundum ita ut des
Titio x. non dicit ſe velle dari. Itaque ex teſtamento,
quæ non eſt ex illis, ex his verbis eſſe Titio
fideicommiſſi pecuniarii petitionem, videlicet ſi pura
fuerint ea verba, ſi ſub condicione ſi conditionalis, poſt exi-
tum condicionis: ut ſi dixerit hoc modo, Lego tibi
fundum ita ut Titio decem ſi novis ex alia vene-
rit: & hæc ſunt Paulina horum verborum in *d. l.* 1. *Vide-
licet in condicionibus poſt exitus tarum* : quod autem ait
paulo ante, nafci fideicommiſſi petitionem ſive verba
modalia conſtituerint ſive condicionem reſpiciant, eſt illo
loco ad aliam ſenſum referenda condicionis vox, ut
ſcilicet his verbis, Ita ut dies Titio decem, ſive mo-
dum decem, ſive condicionem ſignificent, ſemper
voluntas facit non ſermo, *l.* 11. *De his qui pana no-
in condicionibus*, §. 1. *de condicio. & demonſtra.* In Titio
fideicommiſſi petitio. Ergo regula hæc eſt. Condicio
legati non facit fideicommiſſum. Exceptiones ex. Con-
dicio legati verbis modalibus concepta facit fideicom-
miſſum: quia conceptio ipſa demonſtrat finis esse
hoc teſtatorem voluiſſe ut impleretur condicio: & ea-
dem ratione condicio jurisjurandi fideicommiſſum fa-
cit, *l. VIII.* §. *quæritur*, *de cond. inſt.* Olim denegaba-
tur tantum actio legatario nifi daret vel caveret dare,
quæ datarum ſe jurare juſſus erat remiſſo jurejuran-
do, ſicut de modo eſt proditum *l.* XXIX. *De leg.* 11. *d.*
l. cum in teſtamento. Et eam ob rem modum fideicom-
miſſo eſſe fideicommiſſo ſeparatur, *l. cum hi*, §. *fed & ſi ſic ſcri-
ta*, *De trunfall.* Hodie dabitur ultro fideicommiſſi pe-
titio ei cui modus relictus eſt, quamvis jurare juſſus eſt ge-
nere condicionis, quia valde volunt teſtator dari cui
dando obtingere ſe jurejurando heredem volui.

CAP. XXVI. *Emendatur* §. *plerumque l.* 11. *De leg.* 111.

QUæri ſolet an quod ini legatum eſt ſi interſe
phurum ordines ſint legatarii, omnibuſque lega-
tis petitio competat, ut ſi Primus, Secundus, Ter-
tius ſipuliati ſint de Titio centum, ſi Primum here-
dem meum eam ſummam Primo ſolvere, an petitio
legati competat non tantum Primo qui adſcriptum
eſt le-

est legatum, sed etiam conreis Pritii, quibus adscripturam non est, quod omnium pariter interest eam pecuniam solvi. Id forsitan Julianus diceret, quia omnium interest, sed ut ofendatur in *d. fideicommissis*, §. *plerumque*, *De leg.* 111. verior est Marcelli sententia, ut ei tantum legati petitio competat cui adscriptum est legatum, quod plerumque ei tantum honorem tribuitur habitum velit. Cui autem honor, & legatum, & cui legatum, & legati petitio competat scio. Cui emolumentum quaerimus honor, non contingit. Cui honor, petitio quaerimur. Sed ut subjicitur in *d. §. plerumque*, interdum evenit ut pluribus competat legati petitio, tametsi uni ex eis legatum sit, si tabulae pluribus honorem habitum voluerit, licet non habuerit nominatim, si de pluribus senserit, & omnium interfit, atque ita non tantum ei cui adscriptum est legatum, sed etiam ei cujus gratia id factum est: ut in praetore Smyrnaeo fuisse ait Cassii *Cui bono*, & Platonis, *mos ejusdem*. Ei cujus nihil interfit etiam si ei sit adscriptum legatum, non competit petitio legati, ut si creditori debitor quod debet ex stipulatu legaverit per fideicommissum, aut per damnationem. At ut verba sunt *d. §. plerumque*, sic evenire quasi dicit interdum, ut si pluribus senserit, & pluribus legaverit, & omnium interfit: ut omnibus petitio legati competat, quamvis uni legatum sit, ut si decem fuerint rei stipulandi, & heredem reguvarit ut sis solvereat: quod ita Jurisconsultum scripsisse addubitare non possum ut credam. Primum enim perquam *ingeniosè facilèque parentibus persuadetur*. *Eam denique* C *ego partem quamcunque elegerit, ut deinceps nec nobis nec successoribus nostris illum debeat noxia emolumenti fervitium, sed omnes dicebat uitæ suæ tot servi proinfimaque ingenuitate, sicut alii Cives Romani per hunc manumissionis atque ingenuitatis titulum semper ingenuus & Civium nobilis.* Quam verba demonstrant, non manumissione ingenuum fieri non libertinum: quod jure novissimo obtinuit: ergo nec ita manumisso potest imponi necessitas, ut ingenuus non dicatur, libertis imperatibus relictum plures putant, hoc evenit semper non interdum: nec illius rei admonitione ulla opus fuit, quæ vulgo fit & est notissima. Sed & quæ ibi scripta sit legatum, ex eo nulla dubitatio accidere potuit: nihil enim vetat unum legatum reliqui pluribus, quia non quæ fuit persona, sed quæ esse debuit, spectata gata. Si una res pluribus relinquatur, unum est legatum. Si plures uni, plura fiunt legata, *l.* 11. *De leg.* 11. *l. quod dicitur*, *De verb. oblig.* Quam ob rem mendo laborare videtur *d. §. plerumque*, dum ait, unum legatum pluribus relictum plures petere posse, & longe aliam sedloris mentem fuisse, evenire puta plerunque, id est, frequentissime, ut multorum interfit id quod relinquatur uni, & ei tantum ei spectat petitio cui relinquatur, quod si sit, tollatur honorem habitum voluerit, sed interdum tamen & contrario evenire ut multorum interfit id quod relinquatur uni, & non ei soli petitio competat, sed etiam omnibus, si testator omnibus prospicere voluerit, & ante omnia contemplatione testaverit: rem totam esse positam in voluntate & proficiendi testatoris: qui de causa legendum opinor in *d. §. plerumque*, uni non interest, non est, ei, hoc modo, *Quamvis uni legatum sit*, & paulo post, *ut ei solvereat*, id est, ei cui uni legatum dixit ante. Ponendum autem spectare esse in hunc modum. Titio plures certam summam stipulari sunt. Ego jussi heredem meum uni ex stipulatoribus solvere eam summam hac mente ut profuturet omnibus, forte Titio non existente solvendo. Sed ut plures reos haberent, Titium scilicet & heredem meum. An omnibus competit petitio legati? sic videtur, etiamsi omnium nomina in testamento scripta non sint, quia in omnium ignorerit testator ita legavit. Sequeta *de beneficiis*, ut tanquam Jurisconsultus reliquerunt, inquit, mens spectanda est dantis, beneficium ei dedit cui datum voluit. Si in partis nostro rem fecit, pater accepit beneficium. Quod ait *d. §. plerumque*, *Si decem fuerunt ejusdem rei stipulandi*, sic accipio ejusdem promissoris. Promissor autem fuit Titius, non testator: alioquin inutile effet fideicommissum.

A

B

D

CAP. XXVII. *Manumissus ire & habitare quo lubet.*

Egeto quidem relicto liberto modus hic fi inicitur, ut is non remittitur, ita ut a monumento non recedant, vel ut in hac civitate domicilium habeant, sed fi legatum agnoscant heredi cavere debent pretium quod defuncto voluit, *L'Tito recedas*, *l. 11. De condic. & dem. l. libertis*, §. *ult. de alim. leg.* qui modus & fervis multo magis imponitur redle quibus alimenta legantur, ut etiam hodie aliud quidlibet ex Conflitutione Juftiniani, ut in *Lucioni Negronio augustino rede videre*, non ingenuus hominibus. Poteft & hic inici modus, ut in tempus illo morabitur, non ferviet tamquam, *Libertus*, *De alim. leg.* fed & libertis, *Iannus*, *& Attia*, *De an. leg.* ut *Agonidi liberta Pieuris Eryciae*, *alfonio in Verrem primae filio puero*, *non ingenuo hominibus*. Aliquin liberti ubi voluerint liberam morandi facultatem habent, *l. pen. C. de oper. lib.* & hoc quoque in manumiffionibus nominatim adfcripti moris erat, ut in fatis antiquo manumiffionis exemplo ita fere fcriptum legi : *Ille vivus Romanus ejus, ita ut ab hodierno die ingenuus atque ab omni fervitutis vinculo fecutus permotus, tamquam fi ab ingenuis fuiffet parentibus procreatus. Eam denique* C *ego partem quamcunque elegerit, ut deinceps nec nobis nec fucceffioribus noftris illum debeat noxia emolumenti fervitium, fed omnes dicebat uitæ fuæ tot servi proinfimaque ingenuitate, ficut alii Cives Romani per hunc manumiffionis atque ingenuitatis titulum femper ingenuus & Civium nobilis.* Quam verba demonftrant, non manumiffione ingenuum fieri non libertinum: quod jure noviffimo obtinuit: ergo nec ita manumiffo poffet imponi neceffitas, ut ingenuus non dicatur, libertis imperatibus relictum plures putant, hoc evenit femper non interdum: nec illius rei admonitione ulla opus fuit, quæ vulgo fit & eft notiffima. Sed & quæ ibi fcripta fit legatum, ex eo nulla dubitatio accidere potuit: nihil enim vetat unum legatum reliqui pluribus, quia non quæ fuit perfona, fed quæ effe debuit, fpectata gata. Si una res pluribus relinquatur, unum eft legatum. Si plures uni, plura fiunt legata, *l.* 11. *De leg.* 11. *l. quod dicitur*, *De verb. oblig.* Quam ob rem mendo laborare videtur *d. §. plerumque*, dum ait, unum legatum pluribus relictum plures petere poffe, & longe aliam fedloris mentem fuiffe, evenire puta plerunque, id eft, frequentiffime, ut multorum intereft id quod relinquatur uni, & ei tantum ei fpectat petitio cui relinquatur, quod si fit, tollatur honorem habitum voluerit, fed interdum tamen & contrario evenire ut multorum intereft id quod relinquatur uni, & non ei foli petitio competat, fed etiam omnibus, fi teftator omnibus profpicere voluerit, & ante omnia contemplatione teftaverit: rem totam effe poftam in voluntate & proficiendi teftatoris : qui de causa legendum opinor in *d. §. plerumque*, uni non intereft, non eft, hoc modo, *Quamvis uni legatum fit*, & paulo poft, *ut ei folvereat*, id eft, ei cui uni legatum dixit ante. Ponendum autem fpectare effe in hunc modum. Titio plures certam fummam ftipulari funt. Ego juffi heredem meum uni ex ftipulatoribus folvere eam fummam hac mente ut profpiceret omnibus, forte Titio non exiftente folvendo. Sed ut plures reos haberent, Titium fcilicet & heredem meum. An omnibus competit petitio legati? fic videtur, etiamfi omnium nomina in teftamento fcripta non fint, quia in omnium ignorerit teftator ita legavit. Sequela *de beneficiis*, ut tanquam Jurifconfulturi reliquerunt, inquit, mens fpectanda eft dantis, beneficium ei dedit cui datum voluit. Si in partis noftro rem fecit, pater accepit beneficium. Quod ait *d. §. plerumque*, *Si decem fuerunt ejusdem rei ftipulandi*, fic accipio ejufdem promifforis. Promiffor autem fuit Titius, non teftator: alioquin inutile effet fideicommiffum.

A

CAP. XXVIII. *Locus declaratur ex lege pactis conventis, De stort. empt.*

Pactis quæ poft emptionem ex intervallo fiunt vel adjiciuntur aliquid emptioni vel detrahunt. Quæ adjiciunt, non infunt ex parte actoris, id eft, contra. Non continentibus, non formam actionem: non id fine ftant ex parte rei, quia tamenfi ad acceptionem proficiant, tamen exceptionem opponi neceffe eft: nec enim ipfe jure tenus eft rei : & ineffe ea omnia dicuntur ex parte rei quorum exceptionem opponi neceffe non eft, id eft, quæ reo etiam tacenti nec ea alleganti proficiunt, *l. 3. De refcind. vendit.* Quæ detrahunt, infunt utroque ex parte : nam & actionem parant actori, & reum ipfo jure tutum reddunt etiam non opponenti exceptionem, *d. l.* 11. *De loc. ad quod dicitur*, pacti exceptionem ineffe bonæ fidei judicio, nempe haberi a judice rationem pacti etiamfi ejus rei exceptionem reus omiferit. Ne. dicas detrahere exceptionis pacta negativa, adjicere affirmativa : nam adjiciunt etiam negativa : & generaliter contractui adjiciunt ea pacta quæ extraria quidem adjiciunt falva fubftantia contractus, vel ut evictionis nomine fatisfaciatur vel ne fatisfaciat qui repromittatur. Jure ipfo venditor de evictione repromittit non fatisfac. Pactum juri præftat : nam ut fatisfaciat efficit maxime fi incontinenti fiat, vel ut ne repromittatur quidem : & hæc quæ adjiciuntur emptioni, non funt ex natura aut fubftantia emptionis, non ex ipfo contractu, fed ex adminiculis, veluti de evictionis caufa quæ nihil pertinet ad fubftantiam emptionis : *filius pro patre*, *l. quæftione*, §. *duobus*, *l. qui filiebus*, §. *ult. & l. leg. De leg.* 1. *l. cum refponfo*, *C. cod.* nec petenti obftare exceptionem doli mali, quafi petenti contra fidem contenti, nifi evidenter appareat noluiffe defunctum ad legatum pervenire heredem, qui heredi tamen omittere eft igitur in arbitrio heredis ex parte feniori cui & teftator prælegavit aliquid vel legatum vel heredi tatem capere vel utroque: & ita fi vicarius heres omittat hereditatem providentia quafitam, ut ait *l. Ac. De leg.* 1. non affectione fola deftituendi teftamenti, ne refticet negotio hereditatis impliceter, legatum autem agnofcat & petat totum, non repellitur exceptione doli mali, ut etiam proditum eft in *l. aquil.* §. *fi quis ex tenore*. *De da. exc.* ubi Accurfius male ponit legatum in fuffe reliquum, ut ne nimiumque caperet, hereditatem & legatum, fed alterum tantum, quod lex non ponit, & idem eft omnino fi utrumque capi teftator voluerit, quod & plerumque vult, qui heredi legat. Et idem etiam non intelligit rationem eius quod fequitur in eo §. eum tamen heredem qui a fubftitutio pretium accepit, vel quod pretii loco habet poffit fi nihil refert *d. l. aquil* §. *auctoris*, *l. 1. 3. ult. & l. 2. De calum.*) ut hereditatem omittere, petentem legatum, fatisfactionem, ut in *l. quæftione*, §. *ult. De leg.* 1. *l. cum refponfo*, *C. cod.* nec petenti obftare exceptionem doli mali, quafi petenti contra fidem contenti, nifi evidenter appareat noluiffe defunctum ad legatum pervenire heredem, qui heredi tatem omittere: eft igitur in arbitrio heredis ex parte feniori cui & teftator prælegavit aliquid vel legatum vel heredit

CAP. XXXI. *Interpretatio l. 46. Fam. ercifcun.*

PAter a nuru dotem accepit & mortuus eſt conſtante matrimonio inter filium & nurum, filio ſub condicione inſtituto, adjectis aliis coheredibus. Quamvis pendeat condicio inſtitutionis filii, interim filius dotem præcipere poteſt, ut eſt proditum in *l. ſi maritus, fam. ercifc.* qui onera matrimonii ſuſtinet, utili ſcilicet actione familiæ erciſc. alioquin nihil ea lex ad ſuum titulum pertineret. Titulus uniuſcujuſque legis clavis. Imo etſi deficiat condicio, eadem actio utilis indulgetur filio, *l. 1. §. Celſus, de do. præl.* nam quæ pendens condicio non impedit præceptionem dotis, nec deficiens igitur, arg. *l. cum talo, §. ſi arbitratu, De cond. & demon.* ſed coheredibus filius cavere debet indemnes eos fore adverſus mulierem poſtea divortio facto agentem de dote reperenda, ut ipſe ſolus ſubeat onus reddendæ dotis. At pendente adhuc condicione inſtitutionis ſi divortium factum ſit, pendet repetitio dotis quæ mulieri comperit, ut proponitur initio *d. l. ſi maritus*, quia nondum certum eſt dotem integram mulier a coheredibus filii repetere debeat, an pro portionibus hereditariis: ſi defeciſſet condicio, integram repeteret a coheredibus: ſi extitiſſet, pro portionibus hereditariis ab omnibus heredibus: interim non poteſt repetere a marito ulla ex parte, ſed neque a coheredibus mariti niſi pro hereditariis portionibus, *l. ſi marito, §. cum pater. Sol. matr.* poſt vero ſi extiterit condicio, reſiduum petet a marito, ſi defecerit, a coheredibus. Summa igitur *d. l. ſi maritus*, hæc eſt: Pendente condicione inſtitutionis filii, pendere repetitionem in dotis quæ mulieri competit, non pendere præceptionem dotis, quæ filio competit: nec diſtinguo, ut Accurſius, divortium factum fuerit ante mortem, an poſt mortem ſoceri: nam etſi poſt mortem ſoceri factum ſit, quamdiu pendet condicio inſtitutionis, & uxoris de dote actio pendet. Male etiam ex ea lege colliges, poſt divortium filio dotis præceptionem eſſe: quod eſt falſiſſimum, quia nulla jam onera matrimonii ſuſtinet, niſi dos filio fuerit prælegata, qui patri non extiterit heres, quæ ſcilicet mulieri poſt divortium ſit reddenda annua bima trima die: nam hoc caſu dotem præcipit filius etiam poſt divortium, ut per ea intervalla temporum interim commodo legati fruatur potius quam heres ſcriptus, *l. pater dotem, §. penult. De dot. prælеg.* Sed in ſupradicta *l. ſi maritus*, dos filio non fuit prælegata: & interpunctiones in ea ita corrigendæ ſunt. Plane ſi poſt mortem ſoceri divortium factum ſit: quamvis pendente condicione inſtitutionis dicendum eſt præceptioni dotis locum eſſe: quod Græca verſio comprobat, in qua ita eſt, *εἰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πενθεροῦ … τὸ συνάλλαγμα … ἐν τῷ αἱρέσεως ὑφ᾽ ἣν ἐγράφη κληρονόμος ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίδοται τῷ υἱῷ … τὴν προῖκα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, οὐχ ὡς κληρονόμῳ, ἀλλ᾽ ὡς ἀνδρί.*

CAP. XXXII. *Cur in donationibus inter vivos, & in ſtipulationibus & in libertatibus cautioni Mucianæ locus non ſit.*

JUſtinianus qui ſcribit in *Nov. 22.* in donationibus cauſa mortis ſicut in legatis cautioni Mucianæ locum eſſe, ſatis demonſtrat in donationibus inter vivos cautioni Mucianæ locum non eſſe: & vero ita eſt, quia donationes inter vivos ſtrictius accipiuntur: non valent ſine inſinuatione: non valebant omnium bonorum niſi in donando ſingula bonorum ſuorum recenſuiſſet donator. Unde ſi donavi tibi ſub condicione, Si Capitolium non aſcenderis, perinde eſt atque ſi donaſſem cum morieris: nec ullo remedio donatum capere potes antequam moriaris. Eſt etiam verum, in ſtipulationibus cautioni Mucianæ locum non eſſe: quia & ipſæ ſtrictius accipiuntur, *l. ſtipulatus es, De fidejuſ. l. quidquid, De ver. obl.* Si ſtipuler ſub condicione, Si Capitolium non aſcendero, & promittas, etiamſi de non aſcendendo cautionem offeram, non agam ex ſtipulatu, & perinde erit atque ſi, Cum moriar ſtipulatus eſſem mihi dari, *§. ſi quis ita, Inſt. de verb. obl.* & ſimiliter ſi ſtipuler ſub hac condicione, Si Capitolium non aſcenderis & promittas, perinde erit atque ſi Cum morieris ſtipulatum eſſem, *l. ita ſtipul. De verb. obli.* Item ſi legavero vel heredem inſtituero ſub condicione, Si Capitolium non aſcendero, perinde eſt ac ſi Cum moriar legaſſem & expectabitur mors mea, *l. Stichus, De man. teſt.* quæ & ſi pure legaſſem expectaretur. Sed ſi ita legavero, Si Capitolium non aſcenderis interpoſita cautione Muciana, non expectabitur mors tua: nec perinde erit ac ſi legaſſem, Cum morieris tibi dari, *l. ſi heres §. quamvis, De cond. & dem.* Et ratio differentiæ inter legata & ſtipulationes plenior hæc eſt. Legatum ex ſola defuncti voluntate valet; qui cum nominatim legatum non contulerit in ultimum momentum vitæ legatarii his verbis: Cum morietur Titius, Titio do lego, ſed ita ſcipſerit, ſi Capitolium non aſcenderit Titius, modum potius quam condicionem feciſſe videtur niſi aliam fuiſſe mentem ejus probaverit heres: ergo oblata cautione præſtabitur legatum quaſi relictum ſub modo. Stipulatio valet ex conſenſu utriuſque *l. inter, §. ſi Stich. De verb. oblig.* nec igitur in ea ſpectamus tantum quid ſenſerit unus, ſed & quid ſenſerit alter, quinimo in obſcuro vel ambiguo interpretationem ſecundum promiſſorem facimus, & ſtipulatori imputamus cur apertius non conceperit ſtipulationem, & objicimus illud Adriani, *αὐτὸς σαυτῷ ὑστερήσαι*, & quod fertur aliorum, *Diſce cautius negotiari, l. quidquid, De ver. obl.* ut hanc condicionem, Si Capitolium non aſcendero centum dari, quæ eſt ambigua (nam vel pro condicione vel pro modo accipi poteſt) pro condicione accipimus, quoniam commodius eſt promiſſori ſolvere tarditer quam ociter, *l. 109. eod. tit.* idemque eſt ſi ſtipuler de te, Si Capitolium non aſcenderis mihi dari: & hæc de ſtipulationibus hactenus. Addamus etiam in libertatibus cautioni Mucianæ locum non eſſe: *Liber eſto, Si Capitolium non aſcenderis.* Etiamſi caves de non aſcendendo, non pervenies ad libertatem: ac primum quidem non eſt locus Mucianæ cautioni ſi dominus voluit libertatem conferre in ultimum vitæ diem, quia non fuit ei animus dandæ libertatis, ac proinde inutilis eſt libertatis datio, *l. ult. de man. teſt. l. 4. §. 1. de ſtatulib.* Si noluit libertatem in ultimum vitæ diem conferre, videtur ſervus ad libertatem pervenire poſſe præſtita veluti Muciana cautione, deficiente condicione pretium ſui reddi quanti fuit antequam liber fieret, ut *l. Pap. §. ult. & ſeq. De inoff. teſt.* nam & cautio Muciana ita interponitur, *Quanti ea res erit, l. cum ſub hac, De cond. & dem.* Sed verius eſt nec hoc caſu locum eſſe Mucianæ cautioni: nam de re ipſa quæ præſtita eſt reſtituenda interponitur, vel de ejus rei pretio, *d. l. cum ſub hac.* Libertas autem, quæ ſemel competiit, vel præſtita eſt, reſtitui, repeti, revocari non poteſt, ac ne pretium libertatis quidem, inæſtimabilis res eſt. Ergo ne impediatur libertas quam teſtator impediri vel impedire noluit, melius eſt ea verba, Si Capitolium non aſcenderis, ſic interpretari, Si cum primum potueris aſcendere non aſcenderis, *l. libertas §. 1. de man. teſt.* denique ſervus ſub ea condicione liber eſſe juſſus, fiet liber non remedio cautionis cui locus eſſe non poteſt, ſed remedio interpretationis, & conjecturæ voluntatis defuncti.

CAP. XXXIII. *An tutor ſervum pupilli manumittere poſſit.*

LEx *penultima C. qui manumit. non poſ.* effecit hactenus ut interpretes noſtri exiſtimarent, tutorem ſervum pupilli manumittere non poſſe: nam ſi debitam

tam libertatem a pupillo ex cauſa fideicommiſſi tutor præſtare non poteſt, nec indebitam videtur præſtare poſſe: quod equidem eſſe verum arbitror ſi manumiſſioni pupillus non conſentiat: nam ſi ſervum patris conſentiente patre filius manumittere poteſt, *l. ſi conſentiente, l. nepos, De manumiſſ. l. ſi pater, ff. de man. vind.* cur non & ſervum pupilli tutor pupillo conſentiente? eſt enim tutor domini loco, tutor & pupillus unum, pater & filius unum, & ambo quaſi unus: nec alia ratione etiam curator furioſi ſervum ejus manumittere non poteſt, quam quod nullus ſit furioſi conſenſus, & citra conſenſum ejus manumiſſio nihil pertinet ad negotiorum adminiſtrationem, *l. ſervus furioſi, De manumiſſ. l. ult. De cur. fur.* ac præterea ſi procurator Cæſaris ſervum manumittere non vetatur præterquam eum qui actor fuit eorum bonorum, quæ ad fiſcum devoluta ſunt, *l. bonorum, De jure fiſci:* & tutor quoque cum ſervum pupilli actorem manumittere prohibetur, alium quemlibet pupilli ſervum ad libertatem perducere ei videtur eſſe permiſſum: & id de actore ſervo pupilli adſignificatur his verbis, quæ inter *ἀποφάσεις* referuntur Hadriani Imp. *Οὐρβικοῦ λέγοντος πριμιτίβον ἐλευθερῶσαι θέλοντα κεκωλυμένον εἶναι ἀπὸ Ῥουφίνης μητρὸς ὀρφανῆς (εἰς ἀδικίαν γὰρ τῆς ὀρφανῆς τοῦτο γίνεσθαι· εἶναι γὰρ αὐτὸν πραγματευτὴν, αὐτῆς καὶ διάφορα πράγματα διοικεῖσθαι) Ἀδριανὸς ἀνεζήτησεν ποίας ἡλικίας ὁ ὀρφανὸς ἦν· λέγοντος τοῦ συνηγόρου δέκα εἶναι ἐτῶν, Ἀδριανὸς εἶπεν· ἴσον τοὺς χείρας μὴ ὀφείλειν … περὶ τούτων προσηγορίαν ἐλευθεροῦσθαι.* Primitivus nomen fuit ſervi, ut *l. 1. §. ſi quis ultro, De quæſtion.* actor rerum pupillarium. Cum vellet tutor eum manumittere, prohibitus eſt a matre pupillæ, & merito quidem, ne fieret fraus pupillæ, cui manumiſſus actum quem geſſit reddere non cogeretur, *l. etiam actum, De neg. geſt.* Etiam hoc addam rectiſſime apud Ulpianum in *fragm. tit. de jure don. inter vir. & ux.* honoratum equo publico dici eum, qui equeſtrem adeptus eſt dignitatem, ut conſtat ex *l. nuper, D. eod.* nam equo publico utebatur qui equeſtris ordinis erat equoque publico tranſvehebatur, *l. 2. De in jus voc.* & ita tranſvectionem equitum Dionyſius Halicarnaſſæus vocat. *πομπὴν τῶν ἐχόντων δημόσιον ἵππον*, & recte in iiſdem Sententiis Hadriani, qui cenſum equeſtris dignitatis habet, petit ab Imperatore equum publicum, ſed rejicitur, quod facultates non ſufficiant apiſcendæ equeſtri dignitati niſi concurrant boni mores: & verba ſunt hæc: *λέγοντός τινος εἶναι αὐτῷ ὑπάρξειν ἱππικῆς ἀξίας, ἀλλ᾽ ὅτι ἵππον δημόσιον ᾐτεῖτο*, & cetera, poſt quæ ſubjicitur ſententia Hadriani. *Ὅτι ἵππον αἰτεῖ δημόσιον, διωρθωμένος εἶναι ὀφείλει.*

CAP. XXXIV. *Interdictarum pœnarum genera quædam.*

ILlegitima pœna eſt inedia necari, ut Marcianum retuliſſe *l. x. D. de interd. & releg.* ex Baſilicis didicimus: qua de cauſa & quos ablegabant tyranni in ſpecus aut loca ſola: his ſolebant cibi aliquid apponere, ut apud Sophoclem Creon jubet defoſſæ Antigonæ *φορβῆς τοσοῦτον ὡς ἄγος μόνον προθείς.* Illegitimam quoque hanc pœnam eſſe intelligemus ex *l. 8. §. ſolent, De pœnis*, ſi quis carcere perpetuo pœnæ cauſa contineatur, quod hic ſit carceris improprius uſus, qui non pœnæ ſed diligentioris cuſtodiæ cauſa haberi debet, ut ait *l. 6. §. ejus, de injuſto rup. teſt.* Diligens cuſtodia etiam vincire permittit, *l. 2. de ſer. fug.* eoque ſenſu diligentem cuſtodiam dixere auctores alii, Columella in *fine primi libri*, Miniſterium diligentis cuſtodiæ. Hieronymus *Auguſtino, Sub militum cuſtodia diligenti:* & 1. *ad Jovianum. Quid prodeſt diligens cuſtodia?* & alibi, *Si virgo es, quid times diligentem cuſtodiam?* & opinor etiam Tertullianus *in Apol. Sepulchro conditum magna etiam militari manu cuſtodia diligenti circumſederunt.* Dionyſ. Hal. xi. *κατεῖχεν τὸν ἄνδρα ἐν ἐπιμελεῖ φυλακῇ.* At vero nemo vinculis perpetuis damnari poteſt, ut & Hadrianum reſcripſiſſe proditum eſt *l. mandatis, ff. de pœnis*, qui idem & aliud pœnæ genus denotavit, ne quis pœnæ cauſa quæſtioni ſubjiceretur, *l. pen. De quæſtion.* de qua memini me ſcribere in epiſtola ad Jacobum Cambrayum virum ornatiſſimum & eruditiſſimum, multiſque pro rege præclare geſtis legationibus nobiliſſimum. Id quoque genus pœnæ tyrannicum & incivile eſſe Tertullianus conteſtatur in *Apologetico* his verbis: *Civilis non tyrannica dominatio veſtra eſt. Apud tyrannos tormenta etiam pro pœna adhibentur: apud vos ſoli quæſtioni temperatur.* Inde quod ſequitur vix intelliges, niſi ſcias errorem, & ſic eſſe legendum, *Veſtram illis ſervate legem uſque ad confeſſionem neceſſariam. Etiam ſi confeſſione præveniantur, vacabunt:* quibus verbis ſignificat hac tantum lege nos tormentis uti civiliter, ut confeſſionem extorqueamus, in confitentem ceſſare tormenta, de confeſſo non haberi quæſtionem: nec enim poſſe haberi de confeſſo niſi pro pœna: & hanc pœnam incivilem eſſe, id eſt, ut interpretor in *l. moris, §. ſunt autem, de pœnis*, tyrannicam, ut ille civilem dominationem opponit tyrannicæ.

CAP. XXXV. *Relatæ eodem libro ab Ulpiano Juliani & Marcelli ſententiæ contrariæ.*

SI filiusfamilias contra S.C. mutuatus ab alio pecuniam, ſi forte ſibi donatam ſimpliciter modo aut condicione nulla adjecta, creditori ſolverit, Ulpianus *lib. xxix. Digeſtorum* refert Julianum exiſtimare condictionem patri ex omni eventu competere, *l. ſed & ſi paterf. §. 1. ad Maced. Ex omni eventu*, id eſt ad extremum omnimodo patri condictionem competere: nam etſi deficiat vindicatio, puta conſumpta pecunia bona fide, non deficiet condictio de bene depenſis ex cauſa indebiti ſoluti: denique quidquid evenerit, condictio ſupererit patri. Idem Ulpianus eodem libro retulit Marcellum exiſtimare conſumpta pecunia a creditore bona fide, forte dum putat eam ſibi ſolutam voluntate patris vel poſt emancipationem patri non competere condictionem, *l. ſi filiusf. De reb. cred. ſi cer. per.* & uti Marcellum iſta ratione, quæ veriſſima eſt. Totiens datur condictio ex conſumptione ſi dominium pecuniæ in accipientem non tranſierit, quæ & condictio dicitur de bene depenſis, quotiens foret ex numeratione ſi pecuniæ dominium ad accipientem tranſiſſet: at hoc caſu condictio non foret ex numeratione, etiamſi dominium ad accipientem tranſiſſet, quia naturalis obligatio inhibet condictionem, *l. qui except. De cond. ind. d. l. ſed & ſi paterf. in fi. & l. ſeq.* ergo non erit etiam ex conſumptione ſi dominium ad accipientem non tranſierit. Propoſitio hæc eſt, Totiens condictio ex conſumptione datur, quotiens ex ea cauſa numerati ſunt nummi, ex qua actio, id eſt condictio ex numeratione eſſe potuiſſet ſi dominium ad accipientem tranſiſſet: eſt enim condictio ex conſumptione actio fictitia, quatenus fingit dominium tranſiſſe: ex eis igitur cauſis danda eſt, ex quibus datur & competit vera: ut Publiciana, quæ etiam fictitia eſt actio. Aſſumptio hæc eſt, In propoſito autem non eſſet, id eſt, condictio ex numeratione non eſſet in hoc caſu. Concluſio hæc, Deinde, id eſt proinde per errorem ſoluti contra S.C. crediti, magis eſt ceſſare repetitionem, id eſt condictionem ex conſumptione, quæ poterat videri quæſita patri per filium: & ait per errorem, id eſt etiamſi per errorem facti: nam ſi ſcienter vel ſi per errorem juris, nulla dubitatio eſt: & hæc eſt ſententia & ratio Marcelli relata in *d. l. filiusf.* quem ex his apparet a Juliano diſſenſiſſe, ut ſolet fere ſemper, ne vel parva quidem rima præterita, ſi quam offendat in Juliano, in qua non figat aculeum, adeo ut alii auctores cum quid veriſſimum eſſe ſignificare volunt, & Julianum id dicant ſcri-

scribere & veriſſimum eſſe, cum & Marcellus conſen- A tiat, *ſi ſervus, §. ſed an is qui ſervum, Ad l. Aquil. l. 2. in fi. De mor. all.*

CAP. XXXVI. *Duo loci de legato rei alienæ explicandi ſecundum jus veteris.*

EX fragmentis Ulpiani & Gaii certum eſt jure veteri rem alienam per damnationem poſſe legari non per vindicationem: & hoc poſtremum per vindicationem rem alienam non poſſe legari, jam olim probavi verum eſſe ex *l. Stichus ſervus, De mon. teſtib. quam Paulı Sententiarum*, & probatur etiam poſſim modo ex *l. 88. De verb. ſig.* quæ legatum fundi alieni fi- B ri poſſe non vetere, quamquam is fundus pecunia hereditaria comparari poſſit: non enim agitur ſi relictum ſit per vindicationem: nam per damnationem valet: & hoc vero de fundo legato generaliter parum apte ſcribereiur, eodem quoque modo id legatum non valere etiamſi hereditaria pecunia fundus comparari poſſit: nam ſi in hereditate fundi fuerint, non ideo poſſit quis exiſtimare legatum valere, quod pecunia hereditaria comparari poſſit, cum & ſine pecunia facile fundus comparari poſſit: eſt enim fundus vel terræ minimum quidquam, & ut Varro dicebat quod fundo mitti poteſt: & hæc præcipue ratione ſi fundus ſimpliciter legetur, & nullus ſit in hereditate fundus, inutile eſt legatum: nam omnia ſtipulatio omneque legatum, quod ad viliſſimum rem reduci poteſt, nullius eſt momenti: quod Græci ad *l. 1. Cod. de pœn.* ſignificant his verbis, *οὐ δυνατὸν τὸν ἐπὶ ἀγχιστείᾳ κληθέντα τὸ κτῆμα μὴ λαβεῖν*. Ute autem *d. l. 88.* accipimus de legato vindicationis, ita neceſſario cogimur fecundum jus veterum, *Iulianum, Sed leg. Falc.* accipere de legato damnationis: non de legato fundi alieni tradat quæſtio utile, quo ſe heredem confitentem libertate poſſe ait præſtando veram æſtimationem: & nelle confitentem vel confitendo nam legatum nec damnationem quo ſolo genere res aliena legari poſſit, inſiciatione crefcit in duplum, *§ ſuſt. Inſt. de obl. quæ quaſi ex contr.*

gram dotis petitionem habeat, non etiam lucrorum nu- A ptialium ſi forte in eis perfequendis creditorum poſſeſſorum potiorem exiſtimaverit eſſe cauſam: quod ita ex interpretibus Græcis five Magiſtro rectaſle Harmenopulus eodem loco, ſi modo negatio quæ eſt in libro manuſcripto eadem reponatur in formis expreſſo, & legatur hoc modo, *ὅτι ἐπὶ ἀγχιστείᾳ κληθέντα τὸ κτῆμα μὴ λαβεῖν*.

CAP. XXXIX. *Senſus §. ſi ſervus l. de dis, Qui ſanè, cog.*

VAlde quæritur utrum hoc velit *l. de dis, §. ſi ſervus, Qui ſanè, cog.* minori xxv. annis & mulieri B fubveniri, quæ judicatum ſolvi fervum fideiuſſorem accepit, ut ea integro ei caveatur, an minori & mulieri ſubveniri ne obligetur, qui quæve pro alio cavit ipſe non fecerit. Fere ſcribo oſtendimus, quod & manuſcri eadem lex ſubveniri dicat, ſi ſervus fideiuſſerit indicatum ſolvi. Poſteriore, quod in ceteris etiam omnibus cauſis conſtet ipſo jure mulieri intercedenti ſubveniri nec propter juris imperitiam, ut ait in *eo §.* fed propter infirmitatem ſexus: Et minori cauſa cognita per reſtitutionem in integrum. Sed priori adquiſcendum magis: hoc enim vult Paulus eo loco, ſi ſervus pro reo fidejuſſerit judicatum ſolvi, qui ex cauſa conſtet non fervum obligari naturaliter, nec dominum de peculio, adſiri ignoranti ſtatum & conſideranti fuiſſe, non jus, ſubveniri ut ex integro caveatur. C Adſiri ſcilicet majori xxv. annis. Adſiri autem minori ceteris etiam ignoranti jus, puta exiſtimanti fervum reſte intercedere, ſubvenire. Adjicit, forſitan & mulieri ſubveniri propter imperitiam juris, Verecundæ & timide dicit, mulieri jus ignoranti in lucro ſubveniri: regulariter enim minori femine aut maſculo etiam in lucro ſubveniatur, non etiam feminæ majori annorum xxv. *l. 111. §. quæritur, l. de in jus voc. §. juris, Caput minor.* Iucrum autem eſt ſatis acceptio, quia promiſſori jungit adpromiſſorem & interceſſit duos reos habere *l. 121. §. ult. De lib. leg.* Sed non eſt adeo magnum lucrum, ut id invidere oporteat mulieri jus ignoranti: nam & ejus emolumenti rationem Iulianus non habuit in hoc genere legati, Heres meus Titio ſolvito, quod eſt Gaium debet: nec enim ex eo legato datur adionem Titio, ut ex Juliano Ulpianus retulit in *LV. ad legem*, *§. ſi Titio, De leg. I.* in quo tamen eſt a Marcello reprehenſus. Et ſatis acceptionem quoque non eſſe tantum ex eo apparet, quod eſt per errorem juris ſolutum non indebitum rurſus adquiſitum velim & condictionem non poſſum, *l. penult. §. ultim. De jur. & fac. ign. l. Cum quis, C. eod. l. error, C. ad leg. Falc.* Cuiuſcunm tamen

CAP. XXXVII. *In condictione non petendæ causionis legati aut fideicommiſſi ſatisdationem fieri nullo caſu ſtipulationis Muciane utilitatem conſtitere poſſe.*

TEſtatur ita cavit, Heres mi fidei tuæ committo, ut poſt mortem tuam hereditatem Gaio reſtituas & fideicommiſſi cautionem non petieris: quibus verbis remiſiſſe videtur cautionem fideicommiſſi, & rata eſt voluntas teſtatoris hodie ex Conſtitutione D. Marci & Commodi relata in femeſtribus ejuſdem Marci, quæ ante eam Conſtitutionem non fuit ſatis cautio edi- A ctum prætoris, quo jubetur ea cautio interponi. In ea autem condictione, ſi fideicommiſſi cautionem ab heredе non petieris, neque olim neque hodie ſtipulatio Muciane locus eſſe poteſt. Non hodie, quia remiſſa cautio fideicommiſſi videtur, eique condicio argumentum tantum remiſſæ cautionis facit: quod non facit *l. 1. Heres, Ut leg. 30. cau. l. 2. cod.*, *§. ult. De cond. & dem.* Olim ante conſtitutionem D. Marci ea condicio, condicionis poteſtatem habuit: cui adhibita enim fideicommiſſo eum qui cautionem ab heredе petiſſet: ne tamen etiam tunc in ea utilitas Muciana ſtipulationis conſidere poteſt, *I eum tale, §. ſed ſi, eod. tit.* nam in eis tantum condicionibus conſiſtit, quæ vivo fideicommiſſario expleri non poſſunt: illa poteſt impleri vivo fideicommiſſario, puta premoriente heredе nulla tum ab eo petita cautione fideicommiſſi. Idemque erit ſi non poſſit mortuum heredе, ſed in alium diem certum vel incertum fideicom. relictum ſit, quia intra eum diem vivo fideicommiſſario mori heres poteſt a quo non ſtipetit petita cautio: idemque erit in fideicommiſſo puro ab alia condicione vel die: nam & de puro fideicommiſſo poſſet peti ea cautio heredе litigante, quia nonnullas

mortes exercitio litis habet, *l. hæc ſtipulatio & l. ſtip. ut leg. no. cau. l. nuncupa, §. ult. De leg. III.* & inter eas mortes nondum petita cautione mori heres poſſet vivo fideicommiſſario, neque ea mortis heredis impleretur condicio ſuperſtite fideicommiſſario. Sed hoc intereſt, quod relictum fideicommiſſum poſt mortem heredis, premoriente fideicommiſſario non transferetur in heredem ejus: relictum in diem certum aut fine die incerto vel alia condicione, transfertur, *l. heres, §. 1. ſi ita legatum, De cond. & demonſt.* & non nullas cauſas interpretari poteſt, quæ in condicione non petendæ vulgaris cautionis legati aut fideicommiſſi ſervandi, ſtipulationi Mutianæ locus eſſe poſſit: nam & poſt petitam cautionem fruſtra petitam fideicommiſſarius ſe non peritурum cautionem, quam utique jam conſtat fruſtra peti: fruſtra enim petro mihi caveri de ſervando & præſtando ea quod præſtitum mihi non eſt, quodque jam ipſe mihi ſervare debeo, non alius.

CAP. XXXIX. *Interdum ſervum mariti conficiendo a muliere poſſe mortem mariti, perquam utile eſſe jus veteris in iſtum revocari.*

QUæ non hodie mulieres poſſe mortem mariti arcilas diripiunt & convaſſat mobilia quæcunque moriens mariturelinquit etiam in fraudem proprioruм filiorum. Illuc impetrati & rapaciter utile eſſet occurrere reſtituto jure veteri exemplo Leonis philoſophi in Nov. ex quo quidem receptum erat ut mulier, quæ poſt mortem viri inſidens bonis defuncti non confeciſſet publice inventarium omnium rerum, quæ in bonis aut et bonis defuncti fuiſſent, ſummoveretur petitione dotis tum propter non extimatum quod ipſi ſcilicet non ſuppreſſiſſe præſumeretur portius quam maritus ipſe conſumpſiſſe, atque etiam petitione lucrorum nuptialium veluti donationis propter nuptias aut hypothecæ, quæ præſumptione placebat etiam filio aut filiis eam teneri ceteraruм rerum nomine, quas filii juraſſent in bonis patris fuiſſe mortis tempore, quo ex loco in quibus fuit perveniri poteſt: alioquin ſtatui ei dederis fatis ad dilapidandas defuncti bona. Sed Leo magis fortaſſe ea tempore adoleſcentia, quam inchoandis inventariis prælituit, inchoari ſcilicet inventarium voluit ſtatim, perfici ſatem intra ea tempora: quod veriſus eſt: & idem obtinet in inventario ab heredе vel tutore aut curatore confeciendo. At placet valde quod iidem interpretes Novellæ Leonis volunt, ut ignoſcatur mulieri dotem ſuam perſequenti, ſupra ignorantia eius interpretum neſcientiæ, non etiam perſequenti lucra nuptialia, ſecundum id quod dicitur, mulieri jus ignoranti in damno rei ſuæ ſubveniri, non item in lucro, *I. ſummoſ. C. ad l. Iul. pu. & ſuſt. ignor. l. error, §. ſed. l. juris, C. qui. adm. ad bo.* hoc tantum neceſſe eſt, ſi dotem ſuam perſequatur ut jures tantumodo *vim dicendi*, id eſt ut petitio rando purget ſe ſibi ſubduviſſe aut ſuppreſſiſſe ex defuncti bonis. Sic. eſt ſcribendum apud Harmenopulum *I. Epitomatum, titul. 13.* ut frequenter Græcis adſio ad exhibendum appellatur, *περὶ ἀποκοπῆς ἀγωγικῶν ἀγωγῶν*. Nec mirum vero ſi ea diſtinctio rei dotalis & lucri nuptialis fiat ea cauſa, cum & ſit, ut iidem interpretes notant, mulier ignara juris, pura neſciens ſe præferri omnibus creditoribus in cauſa dotis etiam anteriоribus, alios creditores defuncti permulcere ſibi, interim

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM *LIBER DECIMUSQUINTUS.*

CAPUT PRIMUM.

Quid sit tacitum penfationem fieri tacitone doli exceptionis in l. unum ex familia, De leg. 2.

ERT I uris eft hodie compofitum, tacitam fine penfationem mora iure, ipfo iure, tacite iure fieri in omnibus iudiciis tam bonæ fidei, quam ftrictis, etiam non oppofita exceptione doli, *l. poftea unum, De compenſ. Linner, De adm. tut.* & hoc ipfum eft quod ait Papinianus in *l. unum ex familia, §. ſed ſi uno, De leg. 2.* tacitam penfationem induci, eadem ratione, qua ceteri qui ftant ex familia ad fideicommiſſum adnituntur, ut fcilicet here ex eadem familia inſtitutus ab herede fideicommiſſo onerato, quia extitit conditio fideicommiſſi fundo extero legato, paffit ceteris peteribus foliditas fundum reputare, & penſare portionem virilem ſibi obtingentem & debitam ex priori teſtamento. Nam erit petitionem pro ea parte non habeat, quam adiitio hereditatis confudit atque peremit, compenſationem tamen habet integram, ut & ia plerique aliis caſibus iuris noſtri contingit. Neque vero ei, quod dicit tacitam penfationem induci, quidquam obſtat, quod ante ſignificavit eodem loco, eam fieri ratione doli exceptionis. Fit enim & quæ tacite exceptionis, ut *l. 12. Ad leg. Falcid. l. pen. §. ult. De leg. 2. Hereditas, De pet. her.* non quam expreſſi, opponi, & actionis formulæ fubiici neceffe fit. Quod enim eſt oppoſita exceptione, aliud ratione doli exceptionis ; fed quæ ineſt hæc omnibus iudiciis ex caufa compenſationis, ex alia caufa iudicium tantum bonæ fidei, *l. bonifonſii, §. qui ſervum, De leg. 1. l. ſed & ſi ideo in fi. Sol. matr.* Sicut & quotidie alia exceptio, *l. Labeo ait, De op. lib. l. 1. §. ſi libertatis Quar. rer. actio non da. l. 3. De refcind. vendit.*

A

B

C

D

CAP. II. *Ad eiuſdem legis §. Sed & ſi fundum.*

INtrec hoc genus fideicommiſſi, Peto uni ex familia mea, aut volet, fundum illum reliquas, & illud, Peto ne fundus ille de familia meæ exeat, omnemque hanc fundi, quod heredis eſt electio cui velit ex familia fundum relinquere, & ea quidem ambulatoria uſque ad fupremum vitæ exitum, & quod ei quem elegerit, fruftra teſtamento fuo here legat eundem fundum, & quod ab eo quem elegerit, fruftra fideicommiſſum relinquit, præter quam unus caſus, fi omnibus legavi ei legaverit, & quod non tantum unum here eligere, fed & duos vel plures, vel omnibus relinquere poteſt, & quod nemini ex familia fundo relicto, omnibus communia hæc fundi nimis & familiæ fideicommiſſi petitio competit. Diffe-

ferentiæ autem hæc funt. Fideicommiſſo relicto uni ex familia, fi here unum ex familia elegerit, & in ea voluntate perſeveraverit uſque ad mortem, vel fi uni ex familia fundum legaverit, quod legatum nihil aliud eſt quam electio fuprema, non pure proprio legati confertur, vel fi unum ex familia ibi heredem inſtituerit fundo extraneo non relicto, is quicunque ex familia fuerit ad quem fundus pervenit, eum fundum alienare extra familiam, & dare vel relinquere extraneo poteſt. Imo & uno ab eo facto here rogatus uni ex familia fundum reſtituere, ab eo quem elegerit eundem fundum per fideicommiſſum extero reliquere poteſt, puta ſi ei, quem elegit aliquid amplius legaverit, quod fundi pretium efficiat. Neque ob hujuſmodi fideicommiſſum quidquam here heredis onerabitur. Fideicommiſſo autem relicto familiæ vel heredi reputo ne fundus de familia exeat, is quem here elegerit non debet fundum in extraneum tranſferre, imo ea de re cavere here, heredis debet : alioquin contrahitur here hæreditas, ei cautum non eſt de indemnitate, fi electo fundum præſtiterit, & is eum in extraneum contulerit, propterea quod poſt mortem electi eus fundum pertinet, ceteris qui funt ex familia tenebitur ex cauſa fideicommiſſi primo teſtamento relicti, atque ita duplici præſtatione fundi onerabitur : quod non eſt verifimile fuum teſtatorem ſi priorem heredem voluiſſe. Sed ſi prior here ab eo quem elegit eundem fundum per fideicommiſſum extraneo reliquerit, quo fcilicet cafu relinquere poteſt, puta amplioribus legatis relictis, tunc fane here heredis onerabitur omnimodo, ſi is qui electus eſt, cuique ipſe fundum præſtitit, eum ex cauſa fideicommiſſi, ut debuit extraneo reſtituerit. Nam de non reſtituendo fundo extraneo aut ſibi reddendo, here heredis ab eo cautionem exigere non potuit contra voluntatem teſtatoris fui, qui fundum in extraneum tranſire voluit (effet enim abſurdum ſi here a legatario exigeret cautionem de non exhibendo fide teſtatoris ſui) & nihilominus ceteris qui ex familia here heredis fideicommiſſi primo teſtamento reſtituti ſunt ex fideicommiſſi primo teſtamento reſtituti ſunt ex fideicommiſſi primo teſtamento reſtituti ſunt & hæc eſt ſententia §. *Sed & ſi fundum, l. unum, De leg. 2.* Sed prætium operæ eſt etiam ipſa verba Iuliani adnotationibus quibuſdam, ut res omnis fit dilucidior. Ait, *propter ſequens fideicommiſſum* : quod fcilicet prior here reliquit extraneo, ab eo quem elegit ex familia. Ait, *Heredem heredis eorundem intelligi* : quia, ut ſubjicit, ceteris teneatur ex cauſa fideicommiſſi prioris fi fundum extero ex cauſa fideicommiſſi poſteriori reſtituerit is qui electus eſt, a quo here heredis cautione exacta ſibi profpicere non potuit. Ait, *Si electo non fideicommiſſum ex teſtamento non competeret* : ſenſus hic eſt. Si prior here ab eo quem elegit fundum extero per fideicommiſſum non reliquerit, non oneratur here heredis, fi modo cautione, quam hoc caſu fi exigat ab eo qui electus eſt, nihil contra voluntatem fecit, ſibi profpexerit. Ratione enim exceptionis doli, ut *ſupra, §. 1. red. tit.* non aliis ei qui electus eſt, fundum præſtabit, quam ſi caverit fundum in familia reliquit, aut ſi non reliquerit, ſibi reſtituit. Hæc enim cautione interpoſita, ſi is qui electus eſt, fundum acceperit, & in extraneum tranſtulerit, poſt mortem quidem ejus qui electus eſt, here heredis tenebitur ceteris petentibus fideicommiſſum ex primo teſtamento, ſed indemnis ſervabitur cautionis beneficio. Ait in formula cautionis *Cum effecta* : id eſt re ipſa, non verbo tenus. Quod enim ſi reliquerit quidem in familia, ſed eum qui reliquerit, poſſerit extraneo fundi æſtimationem dare ? Hic ſane verbis tantum tenus, non effectu in familia fundum reliquerit.

A

B

C

D

CAP. III. *Emendatione quædam in l. 1. C. de ſent. paſſ.*

REferuntur acta quædam Imperatoris Antonini Baſſiani in *l. 1. C. de ſent. paſſ.* quibus deportatus Julius Licinianus a legato Cæſaris reſtituitur bonorum, ordini & ceteris omnibus. Quæ reſtitutio plenifſima eſt. Nam & patrona, poſteaquam reſtituit, & ius patronatus, & bona, & teſtamentum, & omnia quæ per deportationem amiſerat. Sed funt in proprias nominibus mendæ quædam. *Imp. Antoninus Auguſtus Julianæ*, inquit, *eſſe a Gentiano & Adventa & Opilio Macrino ſplendide petentes, Scribendum, ab Exdentino Adventa & Opilio Macrino*: nec Adventa nomen quæramus, quod etiam male quidam mutarunt in epiſtolis quæ Julio Solino ſuppoſitum faciunt, ut Adventiani in inſcriptione *l. 2. C. de exc. tut.* videruntque idem Herodiani 1v. perperam appellari Adventus pro Adventus, dum Antonino Baſſiano ſcribit, quod & *J. l. 1.* demonſtrat duos fuiſſe præfectos prætorio Adventum & Macrinum, horrenda & in ipſis conſulatum Antonini 11. vel v. & Adventi, *l. 1. C. O. rog. de pat. pat. l. 8. C. de neg. geſt. & in fragmentis Dionis, Adventi & Marini*. In eadem lege pro *Opilio Ulpianio* veteres libri habent, *Ælio Ulpiano*. Forſan & illo loco, *Item amoris & principalibus officiorum* eſt legendum, *item magiſtris & principalibus officiorum*. Ut principibus agentium in rebus. Lampridius *in Alexandro* : *Imperium nullis unquam amicorum concumbere ſuis, nec magiſtris quidem aut principibus officiorum.*

A

B

C

D

CAP. IV. *Ratio reſpondi Scævolæ, quod eſt in Ignaz. §. filium, De leg. 3.*

VEto ædificium de nomine meo exire, ſcilicet ad vertimus veto. His verbis poſt mortem heredis adiicitum vernis per fideicommiſſum legatis relictum, ut *leg. Ignatius, De au. & arg. leg.* Non igitur ſervi vernis, quia inutile fideicommiſſum eſſet, fed libertis vernis, ſive vernis quos teſtator ipſe manumiſit, ædificium ita in nonnen fuum & familiam adiicerent. Heredi ſuperviuit unus libertus earum. Quæritur an totum ædificium ad eum pertinet, an pro parte. Scævola reſpondit in *l. pa. §. filium, De leg. 3.* virilem partem pertinere. Quæritur cur non totum pertineat ? Dicebam, ædificium teſtatoris per fideicommiſſum legatis libertis vernis, & adjectis, quos hoc teſtamento manumiſit. Nominavi ſcilicet dando libertatem, quæ ex lege Cincinia data erat nominatim. Quos ergo hoc teſtamento nominavi : quos hoc teſtamento magis quam *l. 4. §. 1. De Lunar., De leg. 3.* Proinde veriſit fe teſtator ad nomina propria vernarum teſtimonio expreſſe, atque ita omnibus nominatim legatis adeptus eſt. Nominatim autem tuncquatio virilis partes facit ab initio, maxime in fideicommiſſis & in legatis per damnationem, & ideo ſingulis ab initio quaſi diviſim partes adjicisse ſiſſe videntur, *l. 7. De leg. 3. l. unum §. agri, De leg. 3.* ob conſequentiæ inter eos non eſt jus adcreſcendi. Nam hoc certo nihil certius magis quam inter eos qui ab initio partes habent, vel habere intelliguntur (nihil enim refert *l. 8. duobus §. ult. c. De leg. 1.*) non habent adcreſcendi, fed inter eos qui ab initio fodium habent, concurſu partes faciunt, *leg. 3. De adquir.* Ergo inter eos liberos non eſt jus adcreſcendi,

A

B

C

D

aſſi adjecerit teſtator, Donec ad unum reliſtrium perveniat, ut *d. l. pen. §. Lucius* : quibus verbis evidens eſt jus adcreſcendi inducere teſtatorem voluiſſe, ut *l. codicillis, Cum effecta* : id eſt re ipſa, non verbo tenus. Quod enim ſi reliquerit quidem in familia, ſed eum qui reliquerit, poſſerit extraneo fundi æſtimationem dare ? Hic ſane verbis tantum tenus, non effectu in familia fundum reliquerit.

CAP. III. *Emendatione quædam in l. 1. C. de ſent. paſſ.*

REferuntur acta quædam Imperatoris Antonini Baſſiani in *l. 1. C. de ſent. paſſ.* quibus deportatus Julius Licinianus a legato Cæſaris reſtituitur bonorum, ordini & ceteris omnibus. Quæ reſtitutio plenifſima eſt. Nam & patrona, poſteaquam reſtituit, & ius patronatus, & bona, & teſtamentum, & omnia quæ per deportationem amiſerat. Sed funt in proprias nominibus mendæ quædam. *Imp. Antoninus Auguſtus Julianæ*, inquit, *eſſe a Gentiano & Adventa & Opilio Macrino ſplendide petentes, Scribendum, ab Exdentino Adventa & Opilio Macrino*: nec Adventa nomen quæramus, quod etiam male quidam mutarunt in epiſtolis quæ Julio Solino ſuppoſitum faciunt, ut Adventiani in inſcriptione *l. 2. C. de exc. tut.* videruntque idem Herodiani 1v. perperam appellari Adventus pro Adventus, dum Antonino Baſſiano ſcribit, quod & *J. l. 1.* demonſtrat duos fuiſſe præfectos prætorio Adventum & Macrinum, horrenda & in ipſis conſulatum Antonini 11. vel v. & Adventi, *l. 1. C. O. rog. de pat. pat. l. 8. C. de neg. geſt. & in fragmentis Dionis, Adventi & Marini*. In eadem lege pro *Opilio Ulpianio* veteres libri habent, *Ælio Ulpiano*. Forſan & illo loco, *Item amoris & principalibus officiorum* eſt legendum, *item magiſtris & principalibus officiorum*. Ut principibus agentium in rebus. Lampridius *in Alexandro* : *Imperium nullis unquam amicorum concumbere ſuis, nec magiſtris quidem aut principibus officiorum.*

CAP. IV. *Ratio reſpondi Scævolæ, quod eſt in Ignaz. §. filium, De leg. 3.*

VEto ædificium de nomine meo exire, ſcilicet ad vertimus veto. His verbis poſt mortem heredis adiicitum vernis per fideicommiſſum legatis relictum, ut *leg. Ignatius, De au. & arg. leg.* Non igitur ſervi vernis, quia inutile fideicommiſſum eſſet, fed libertis vernis, ſive vernis quos teſtator ipſe manumiſit, ædificium ita in nonnen fuum & familiam adiicerent. Heredi ſuperviuit unus libertus earum. Quæritur an totum ædificium ad eum pertinet, an pro parte. Scævola reſpondit in *l. pa. §. filium, De leg. 3.* virilem partem pertinere. Quæritur cur non totum pertineat ? Dicebam, ædificium teſtatoris per fideicommiſſum legatis libertis vernis, & adjectis, quos hoc teſtamento manumiſit. Nominavi ſcilicet dando libertatem, quæ ex lege Cincinia data erat nominatim. Quos ergo hoc teſtamento nominavi : quos hoc teſtamento magis quam *l. 4. §. 1. De Lunar., De leg. 3.* Proinde veriſit fe teſtator ad nomina propria vernarum teſtimonio expreſſe, atque ita omnibus nominatim legatis adeptus eſt. Nominatim autem tuncquatio virilis partes facit ab initio, maxime in fideicommiſſis & in legatis per damnationem, & ideo ſingulis ab initio quaſi diviſim partes adjicisse ſiſſe videntur, *l. 7. De leg. 3. l. unum §. agri, De leg. 3.* ob conſequentiæ inter eos non eſt jus adcreſcendi. Nam hoc certo nihil certius magis quam inter eos qui ab initio partes habent, vel habere intelliguntur (nihil enim refert *l. 8. duobus §. ult. c. De leg. 1.*) non habent adcreſcendi, fed inter eos qui ab initio fodium habent, concurſu partes faciunt, *leg. 3. De adquir.* Ergo inter eos liberos non eſt jus adcreſcendi,

hitor .i. heres cujus bona creditores venditerunt, vi-
vente creditore, ceteros omnes qui ex eadem familia erant,
arg. l. Stariae §. ult. De jur. fis. Quod fi propter credi-
tores heredis bona venierint, & in his fervus ille, cui
fideicommissaria libertas relicta eft, ftatim experiri fer-
vus & petere libertatem poteft, non expectata morte
heredis, *ibi.* Regas. Libertas facilius & propensius tra-
ftatur, quam fideicommiffum pecuniarium. Quacunque
ratione impleri fuffecit conditionem libertatis, non etiam
conditionem fideicommiffi pecuniarii.

CAP. VI. *Quam male in quæftione illa, An feruitutes prædiorum perpetuæ poffint, nulla conftituatur differentia inter feruitutes urbanas, & rufticas.*

DIfcernitia quæ proponitur inter jura prædiorum urbanorum, & jura prædiorum ruſticorum perquam evidenter in *l. 11. §. ult. adiunfta l. 12. De pi-*
gnorib. ut hanc pignori obligari poffint, illa non poſſint, perquam evidenter explanata eſtadhuc ab his qui §. *ult. l. 11.* accipiunt de ſeruitutibus pignori obligatis ab eo cui debebantur? & licet loquatur de ſeruitutibus urbanorum prædiorum, eum tamen portigunt etiam ad ſeruitutes ruſticorum, & pari licentia quod *l. 20.* ſcribitur de his, etiam ad illas trahunt, eamque legem accipiunt de ſeruitutibus pignori obligatis, ſive pignorit nomine a domino impoſitis ſundo proprio. Non intidiffert in iftas falebras, ſi rationes juris tenuiſſent, quas modo explicabimus. Et primo quidem primum obſervare debemus in hac quæſtione, utrumfcu-
C ſtum ſeparari a cæteris ſeruitutibus. Uſuſtr. poteſt venditi, locari & pignorari a domino, & quamvis quod eius eſt proprium, imo & ab uſufructuario, cujus eſt ſolum jus utendi fruendi alieno prædio, *d. l. 11. §. pen. & l. 15. in fr. ea. tit.* quæ ſtudio eſt & proprium & pignori de-
re licere, *l. vndeamus, 5. pen. l. ult. De uſufr.* qua ratione ufus ab uſuario vendi, locari vel pignerari non poteſt, qua nadum ufum fructum fine fructu. Servitutes autem prædiorum ruſticorum vel urbanorum a domino vel ab eo cui debentur reſi vendi poſſunt, *l. cum mimo, §. 1. De ædil. emp.* locari tamen non poſſunt: quia omnis locatio fit ad tempus. Et ſervitus ad tempus conſtituta non poteſt, *l. De fonte 8.* & poteſt & pignori debere non dicitur in fructu computari, quod locata ſervitute
D mercedis nomine caſu potuit, quod tamen computatur in fructu petita vel non petita, *d. l. Scævola*, quia ſervitutui locari non poteſt, *l. labeo, loc. cond.* quam acquirio generaliter, ut nemo .i. neque dominus, neque ea cui ſervitus debetur, ſervitutem poſſit locare. At contra tam a domino, quam ab eo cui ſervitus debetur, ſervitutem ruſticii prædii, veluti iter, actum, viam, aquæductum, dico pignori non poſſe, *l. 11. §.* petita hujuſmodi ſervitute adhuc controverſa, quod dicitur, *d. l. ſeruitutes*, in fructibus numerari nunc commodum quod adhuc habituras erat, ſi non fuiſſet prohibitus ire agere aquumve ducere; poſt exempta petita, ſtatim petit ab ſpiritatem: quia quafi fructus cujuſlibet rei eſt live corporalis, ſive incorporalis, vel pignori dare licere, *l. ult. De uſur.* Unde recte notant Cujacius pri-
mus *nemandum eſſe Scævolæ opinionem meritò*. Nec poteſt omnino objici quod contrarium objicimus, etiam pignoratione ſervitutem conſtitui ad tempus, tum hoc ipſo tempore pignori infit, ut diſtrahi poſſit in perpetuum (abeo debitore ejus denunciatione convento). Serviturem autem urbani prædii, veluti tigni aut teſtilicidii immittendi, vel proiegendi, vel proiiciendi, ex *d. l. 15. fulc. diximus*, neque a domino, neque ab eo cui ſervitus debetur; pignerari poſſe utiliter & ratio differentiæ hæc eſt: Ut ſit utile pignus ſervitutis, non tantum neceſſe eſt creditorem habere prædium vicinum, ſed etiam ut huiuſmodi pignus alii vicino diſtrahi poſſit. Quia inutile eſt pignus, quod alii vendi

A non poteſt, *l. 4. De pign. act. l. mulier, C. de diſtr. pign.* At quia creditori habenti ædes vicinas cui pignori conceſſum eſt jus tigni aut ſtillicidii immittendi, non eſt alius vicinus, cui ea ſervitus utilis eſt poſſit. Nam quod ex ædibus funiſignum immittit creditor in ædes debitoris, non aquæ alii vicino ex fuis ædibus in eandem partem immittendi ullus eſt uſus utilitaſve, ac conſequenter id cum alter vicinus nunquam emptutus eſt. Quacunque ratione impleri fuffecit conditionem libertatis, non etiam conditionem fideicommiſſi pecuniarii.

CAP. VI. *Quam male in quæftione illa, An feruitutes prædiorum perpetuæ poffint, nulla conftituatur differentia inter feruitutes urbanas, & rufticas.*

DIfcernitia quæ proponitur inter jura prædiorum urbanorum, & jura prædiorum ruſticorum perquam evidenter in *l. 11. §. ult. adiunfta l. 12. De pignoribus.* ut hanc pignori obligari poffint, illa non poſſint, perquam evidenter explanata eſtadhuc ab his qui §. *ult. l. 11.* accipiunt de ſeruitutibus pignori obligatis ab eo cui debebantur? & licet loquatur de ſeruitutibus urbanorum prædiorum, eum tamen portigunt etiam ad ſeruitutes ruſticorum, & pari licentia quod *l. 20.* ſcribitur de his, etiam ad illas trahunt, eamque legem accipiunt de ſeruitutibus pignori obligatis, ſive pignorit nomine a domino impoſitis ſundo proprio. Non intidiffert in iftas falebras, ſi rationes juris tenuiſſent, quas modo explicabimus. Et primo quidem primum obſervare debemus in hac quæſtione, utrumfcu-
C ſtum ſeparari a cæteris ſeruitutibus. Uſuſtr. poteſt venditi, locari & pignorari a domino, & quamvis quod eius eſt proprium, imo & ab uſufructuario, cujus eſt ſolum jus utendi fruendi alieno prædio, *d. l. 11. §. pen. & l. 15. in fr. ea. tit.* quæ ſtudio eſt & proprium & pignori de-
re licere, *l. vndeamus, 5. pen. l. ult. De uſur.* qua ratione ufus ab uſuario vendi, locari vel pignerari non poteſt, qua nadum ufum fructum fine fructu. Servitutes autem prædiorum ruſticorum vel urbanorum a domino vel ab eo cui debentur reſi vendi poſſunt, *l. cum mimo, §. 1. De ædil. emp.* locari tamen non poſſunt: quia omnis locatio fit ad tempus. Et ſervitus ad tempus conſtituta non poteſt, *l. De fonte 8.* & poteſt & pignori debere non dicitur in fructu computari, quod locata ſervitute
D mercedis nomine caſu potuit, quod tamen computatur in fructu petita vel non petita, *d. l. Scævola*, quia ſervitutui locari non poteſt, *l. labeo, loc. cond.* quam acquirio generaliter, ut nemo .i. neque dominus, neque ea cui ſervitus debetur, ſervitutem poſſit locare. At contra tam a domino, quam ab eo cui ſervitus debetur, ſervitutem ruſticii prædii, veluti iter, actum, viam, aquæductum, dico pignori non poſſe, *l. 11. §.* petita hujuſmodi ſervitute adhuc controverſa, quod dicitur, *d. l. ſeruitutes*, in fructibus numerari nunc commodum quod adhuc habituras erat, ſi non fuiſſet prohibitus ire agere aquumve ducere; poſt exempta petita, ſtatim petit ab ſpiritatem: quia quafi fructus cujuſlibet rei eſt live corporalis, ſive incorporalis, vel pignori dare licere, *l. ult. De uſur.* Unde recte notant Cujacius primus *nemandum eſſe Scævolæ opinionem meritò*. Nec poteſt omnino objici quod contrarium objicimus, etiam pignoratione ſervitutem conſtitui ad tempus, tum hoc ipſo tempore pignori infit, ut diſtrahi poſſit in perpetuum (abeo debitore ejus denunciatione convento). Serviturem autem urbani prædii, veluti tigni aut teſtilicidii immittendi, vel proiegendi, vel proiiciendi, ex *d. l. 15. fulc. diximus*, neque a domino, neque ab eo cui ſervitus debetur; pignerari poſſe utiliter & ratio differentiæ hæc eſt: Ut ſit utile pignus ſervitutis, non tantum neceſſe eſt creditorem habere prædium vicinum, ſed etiam ut huiuſmodi pignus alii vicino diſtrahi poſſit. Quia inutile eſt pignus, quod alii vendi

A non poteſt, *l. 4. De pign. act. l. mulier, C. de diſtr. pign.* At quia creditori habenti ædes vicinas cui pignori conceſſum eſt jus tigni aut ſtillicidii immittendi, non eſt alius vicinus, cui ea ſervitus utilis eſt poſſit. Nam quod ex ædibus funiſignum immittit creditor in ædes debitoris, non aquæ alii vicino ex fuis ædibus in eandem partem immittendi ullus eſt uſus utilitaſve, ac conſequenter id cum alter vicinus nunquam emptutus eſt. Et alius non vicinus emerit etiam fruſtra. Ergo ejus ſervitutis inutile pignus eſt. At vero ius prædii ruſtici alii vicino diſtrahi poſſit, idque facilem magno alius vicinus redemperus ſit, cum poſſit uno itinere pluribus patere aditus in fuos fundos, maxime cum in fundorum fundos fint gradus quidam liber, pedum aliquot. Quod autem placet hanc differentiam ſervitutum non ſervari in pre-
B cariis, *l. 3. D. habet*, *§. precaria, De precariis*, & *l. 3. §. ſi qua ſeruitus, De uſufr. & uſufr.* rationem ſummam habet. Poſſeſſio ſola aut quaſi poſſeſſio precario datur: & utilitas precaria poſſeſſionis non ut res pignoris in diſtractione conſiſtit, ſed in uſu tantum ad libitum domini, qui precario itineris aut immiſſi vel proteſtis uſum conceſſit.

CAP. VII. *An cuſtodia publica vel vinculis irrogata infamiam.*

QUamvis lege Julia de vi, his qui in vinculis ſunt cuſtodiave publico in reum teſtimonium dicere non poſſint, *l. 3. §. lege, ff. de teſtib.* id eſt his qui publico judicio rei ſunt, *l. 20. eo. tit.* non tamen ante damnationem ſunt infamium numero (nec enim carcer aut vinculi ſola irrogatio infamiam, *l. De quæſt. cuſtod. priv.*) ſicut nec ante damnationem bona eorum publici venum eſt, *l. 2. De bon. dam.* & ſimiliter ut abſolutis non adverſantur infamia, nec eorum fama & exiſtimatio viuenda quidquam in quibus fuerunt nocere, arbitror: Sed hoc in libertis hominibus tantum ita procedere. Nam ſervorum ne ob delictum quem caufa vinculi fuiſſent libertati vinculo nocebant ex lege Ælia Sentia, ut nec Latini, nec cives Romani manumiſſione fieret, ſed dediticiorum numero, qui vilis proportionis & infamis numeras erat, maxime ſi folverentur tantum eis vinculi, non incidentur. Nam Fl. ſolopho capto bello Judaico, ejus libertus legitimo ſervitutis expletum & redi-
D ſtutus fuiſſe citenus, quibus vinctus tenebatur, ut illiſa exiſtimatione captivitate liberaretur. Quod ei conſcribit Veſpaſianus Imperator, cujus hæc verba ſunt, *Suetonius in Vespas. Ἐπειδὴ τὸν ἀπελεύθερον ἐκεῖνον ἐν τῷ πολέμῳ τῷ Ἰουδαϊκῷ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπιτρέψαντα, ὡς καὶ ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς ἐλθεῖν, ἐκεῖνος

dejurationis, ſi non eam quæ intito inanis fuit, nec eam A
igitur quæ fuit efficax, quamvis principalis utpote
ſit major & plenior, jure ordinario major tollit mino-
rem & hoc vulgo jactatur, ut ait *d.l.95. §. quod vulgo*,
quaſi regula juris ordinarii ſtabiret.

CAP. XII. *Compenſationem fieri oriam in judiciis in rem, & omnem deductionem & retentionem locum inter ipſa jura, & compenſationis comparari, vel mi-nui ſicuti quam compenſationem eſſe.*

CNoſtat ex *l.29. §. ſi creditor*, De *folut.* in perſonem heredibus venire id quod poſſeſſor ex hereditate percepit, nec ſi tantum ex hereditate percepit, id ipſum ſibi ſolviſſe videri. Ergo neo id fe-cum penſaſſe videtur. Item ſi ſecum penſaſſe videre-tur, & ſibi ſolviſſe videretur, & ratione penſionis id etiam creditio ſuo ſufficit, retinere, nec ei evinceretur. Atquin evincitur omne quod ex hereditate percipit. Ergo compenſatio non opponitur actioni in rem. Nec mirore *l. eam qui, l. ſcitis*, De *rueſſ. reſt.* nam quod ait compenſationem debiti habere eum a quo hereditas evincitur, ſic accipitur, ut ſi quid victibus debuerit de-functo, id poſſit compenſare cum eo quod ibi defun-ctus debuit. Nihil tamen movet *l. Titia*, De *folut.* quæ non de mutiere loquitur, quæ pro herede poſſeſſore ma-ria, & conveniri poterit in ſolidum pro hereditate, ſed de ea quæ ex edicto bona mariti poſſedit dotis fer-vandæ cauſa. Comparatur autem creditore vel credi-tor ex edicto miſſus in poſſeſſionem, gerit pro bono rum, *l. creditor*, *l. ult.* De *reb. auct. iud. poſſ.* & ſicut geſtor domino agenti neg. geſtorum poteſt repetere id quod ibi dominus debuit, ita creditor debitori agenti in ſolium de eo, quod ex bonis ſuis ad creditorem per-venit poteſt repetere creditum ſuum. Objicitur his ca-ſibus compenſatio actionibus in perſonam non obſta-nibus in rem, & præſtationibus perſonalibus in *d. l. eum qui*, & *alt.* hoc poſſemus quidquam movere *l. ſi quid paſſuſſet*, *l. ſed & pupi*, & *l. fin.* De *pact.* Nam quæ-de penſatione loquitur, ſed de deductione, quæ duo tam diverſa, *l. amplius*, *rem vet. hab. l. Nicias*, *C. fam. erc.* Compenſatur ſit ipſo jure. Deductio per actionem, qui quidem cauſa deductio juris eſt non facti & me explicavit tam numero, quibus & deductio, compen-ſatio eſt. Inferior autem hereditatis non poteſt com-penſare, quod ſibi defunctus debuit, quaſi ipſo jure minor ſit hereditas propter ea ſum. Sed neque pal-fim deducere poſſeſſor poſſeſſus, quibus ſed bona poſ-ſeſſor tantum. Male enim poſſeſſor nec civile debitum deducere poteſt. Cave enim ne deducat naturale, ut ſi ſimul hoc exhereditato teſtamento per actionem, qui quod petit, & cum eo quæ hæres ſcripturus petitione retentatis, judicatorem poſſidente paterium. Velle enim maxime ſibi eſt ſibi, quæ per deductionem: quia me-mo per actionem contingat poteſt id quod ſibi natura debetur, per deductionem & retentionem poſſeſſionis poteſt, ſi hoc humanis poſſeſſor. Ergo ſi ſcripta vile non deducit prædo, fed reſtituta omni hereditate, integram ſortis petitionem habet, non etiam uſurarum, & accrediti, non praetarum, & partus non fuerit: quia rapta occaſione correndarum uſurarum & pœna-rum, dici poteſt eum ibi ſolvere debuiſſe etiam ab in-ito ignorando poſſeſſionis, qui ſcilicet hereditatem ſi-bi non ſperabat. Sed animadvertendum, hæc ex Con-ſtantinianus Juſtin. nihil eſſe diſcriminis inter deductio-nem & compenſationem. Nam & Falcidia, quæ deduc-batur olim per exceptionem, hodie ipſo jure valuit; compenſatio minora efficit legata. *l. pen. C. ad leg. Fal.* & deductus (*) quod deducetur olim ipſum fuerit: poterunt in eam actionem, ut veluti compenſationis aut ab ipſo jure rem minuit, quæ petitur. *l. vit. C. de com-*

penſ. atque ita compenſatio hodie oſtat etiam actioni in rem, & in definitione compenſationis deberi petitur non tantum quod debetur actione in perſonam, quod ſolum proprie deberur, ſed & quod exequi licet actio-ne in rem, ut in definitione actionis & in ſtipulatio-ne empte & vendite hereditatis. Sed illud tamen ma-net quod dixi ſupra, in actione in rem prædonem non habere deductionem five compenſationem ſui credit, nec civilis, nec etiam maxime naturalis, *d. l. ult. in fin.* Bonæ autem fidei poſſeſſor eam habet ipſo jure. Omnem deductionem, reputationem, retentionem hodie ſeri ipſo jure compenſationem. (*) Et in eo tan-nora eſt Conſtitutio *d. l. ult.* Nam cetera, ut com-penſatio ſtat ipſo jure, ut debiti tantum liquidi, ut non in actione deducti, ut nec detur competitio vel de-ductio male fidei poſſeſſori, conſtabant etiam jure ve-teri.

CAP. XIII. *Veteres ratio faciendi ſibi parentiſque legiti-mi.*

UIſtz auctis non ſunt inter civem Romanum & La-tinum aut peregrinum, vel inter civem Romanum & Latinum aut peregrinum & qui ex lege emancipatus naſcitur liberi, ſunt iuſti, non ſunt cives Roma-ni, nec qui naſcuntur ex cive Romano, & Latino fe-cundum jus quod obtinuit ante Constantinum Auru-ni, de quo Ulpianus in *tit. de Latinis*. Latini enim na-ſcebantur: & qui ex cive Romana & peregrino, ſimi-liter peregrini, non cives Romani ex lege Minicia. Sed ſi per errorem & ignorantiam contrahebant eſſent nuptiæ, erroris cauſa probata apud conſulem, juſti ſiebant liberi & parentes, & civitate donabantur, & ſibi in eorum parentum patrimonium ſuccedebant. Hoc quidem juris ita fuit ex lege Ælia Sentia. Et valde probo ac laudo trajectia, quæ erant verba apud Ulp. tit. viii. ita respondendum Rutorum. *Aut enim ſi Latinus nupta furit, ex lege Ælia Sentia cauſa probata civitas red. ditur*, &c. Additur autem in Capi Inſt. vel ex S.C. ut quod apud Capri conſtituendo Ælius dicitur, ut ſi ma-nor xx. annis non manumittat, non probata manumit-ſionis cauſa, idem etiam fuiſſe caurum S. C. conſtat ex *l. 1. De off. conſ. & l. ult. De off. leg. & De man. vind. l. 4. C. qui mon. non poſſ.* & pleraque alia leguntur lege lata ſimul ac S.C. obtinuiſſe, ut de colonis Vibonen-ſibus refertur apud Tacitum *l. 12. & de Celſitis apud* Ciceronem xvi. ad Att. & de bello piratico Pompeio demandato, & de miniſterio Catoni mandato pro-vinciæ Cypri conſtituendæ apud Dionem. Patercu-lum: ita quoque Cajus ſcribit in Inſtitutionibus, ſuis hereditibus ſimuerari eos, qui vivo parente errore cauſa probata in potestatem patris ſui, vel poſtumorum ſuorum loco eſſe, ſi poſt mortem paren-tis ſimiliter erroris cauſam probaſſent ex lege Ælia Sentia, vel ex S. C. idem vero in Testamenti Paulus ſcripſit ut ſui heredes poſt mortem parentis effician-tur, ſibi erroris cauſam probarunt, licet in portellate mortientis non furint, & alio loco, conſequenter eodem eſſe alia ejusdem generis legitimus liberi, ſi poſt mortem eius cauſam probaverint. Et hos quo-que ſignificat Ulp. *Inſtitutionibus*, dum ait, parentem emancipatum liberos & civitate donatos compotentes data bon. poſſeſſ. Unde liberi, & cauſæ probationem conſequentes fuere. Atque in loco ille Ulpiani ſupra relato, *Civitate redditus*. Ergo. Alia eſt ratio cauſæ probandæ, & civitate donandi faciendique ju-ſi filii, qui modo amicitia ſit, parentique ex lege Junia, qui gradita eſt ab eodem Ulp. in *tit. de Latinis*, non error, fed manumiſſio facta teſtamento, cum ei-fet ſervus minor xxx. annorum & teſtatio quam in-terpoſuit in ducenda uxore, quod eam ducere, libe-rorum quærendorum cauſa, & filius amicitiæ. Et eo quidem

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 2. cap. 4.*

quidem dux rationes faciendi ſibi parentique legitimi pertinent ad Latinos, quorum conſilio cum ut hodie ſubiata, & donati omnes civitate Romana, ideo quod Ulp. & Gaius de his ſcripſerant in ſuis Inſtitutionibus non eſt reſtatum in Inſtitutionibus Juſt. fed horum loco poſiti ſunt qui ex concubinatu naſcuntur, ex Conſti-tutionibus facti legitimi cuiſe honore, vel nuptiis cum concubinis contractis. Sed exemplo turis veteris ex re-ſcripto principis nonnunquam legitimi fiunt, & qui ex incestis nuptiis nati ſunt, erroris cauſa probata, *ut ſaj-ni pracepit*, *De ver. nupt.* diffolutis nuptiis, & erari ve-nia datur. Probatione cauſæ opus eſt, quia error ſcrifi-mus cuigitur, non adeſtamus inſimulatuque, ut eſt ſcriptum in *l.4. C. de inceſt. nupt.* in qua quod habent vet. libri, *errore ſcripſimus*, & ipſe error non probe pa-bat, reſtiſſimum eſt cum S.C. Marius *apud Petronium* dicat, *Cæſaſſimus adeptas Hellas*, & Ennius *apud Cice-ronem*, *Egotium reſtiſſimus*.

CAP. XIV. *Ad §. ſi coheredis l. 1. Ad l. Fal.*

REſte acquirit cum Gracci, tum Latini plerique *l. 1. §. ſi coheredis*, *ad l. Fal.* de qua ſatis accredi-dit ita ut ſi portio onerata accrefcat integra, ex Caſſi ſententia confundantur portiones atque legata, & one-ratum impleat omnes portiones. Proculi autem ſuperatur, cui & Jul. qui de jure Caſſium, pertinentibus ſimul eſſi-mavit, adſentitur, quod valde confirmat Proculi fententiam, quam & Paulus probabiliorem ait, ut, li-cet decretum Antonini Pii adferat, quod pro Caſſiano ſicit. Improbat enim ſæpe Paulus decretum principis: nec ſane pu facium, ſi ſit quæ non æquum. Aut nil hoc diceris, videbitur in ea parte *§. ſi coheredis* deeſſe negatio. Porro quod quidam ſcribunt ad eum t. nihil reſcire adcrescere portiones ex repudiatis, ſed he-redis an alio nore, mihi non placet. Num portio re-pudiata Caſſi & Proculi & Juliani arete adcrefcebat ſine onere legatorum, cur ab eo qui repudiavit, vel omiſit hereditatem erate reliſta nominatim, cum non-dum prodiſſet Conſtitutio Severi eam adcrefcere ju-benti cum onere, *l. ult. l. ſi ſervus C. de Fal. Arrian. §. ult. De leg. 3.* ut non abs re in principio *d. l. ſi Titia*, amo congruenter uri veteri, ut puto, duobus hered-bus ſcripti tertio & Mævio, pontetur 1. Titio ex le-gata, & Quiſquis heres eſſet c. & ideo repudiante Mævio Titium debere cec. quotiam ſi a Mævio ce-ſſiſſet eſſet quadrans. Titius debere ex tantum, ut cundum jus vetus, hodie cec. ex Conſtitutione Severi. Igitur *§. ſi coheredis* non eſt acceſſendus de portione repudiata, & ſine onere delecta, quæ ſi deſiſſet poſt teſtamentum mortuo coheredi, vel poſt mortem teſta-toris ante apertas tabulas. Hinc enim tum jure veteri quam legibus novis lata Lex Papia Poppæa ſine onere, ſicut legatum quoque quod eadem ratione de-ficiebat, *d. l. potes in pro.* quod utique hac in re compa-retur rebus patrimonii hereditatis, *l. ſecundo §. ſi ſervus*, *ad leg. Fal.* & hinc genera accretionum ſignificantur verbo, *Vindicaverit* in *d. §. ſi coheredis*, & verbo, *vindicaſſet* in *l. 7. §. ult. ad leg. Jul. De vi*, quæ ſunt verba adcrefcendi quæ qui accipiant poſteriorem partem ejus §. qui præcedit *§. ſi coheredis*, atque ita efficiunt ut quafi certum in ea conſiſtamus, quæ ſunt verba adcrefcendi quæ adhibentur in *§. ſi coheredis*, & ut ſuperius idem repetatur in *d. §. ſi coheredis*, & ut inveterare ordo rerum, qui eſt hu-jusmodi, ut de iure fabiliturum primum agetur, & *id quod ex fabilitatione*, & eo jure accedentem portio-nem integram onerate ofendatur repiere oneratam, portionem autem oneratam accedentem integra non repleri. Accellionis eſſe repiere non repleri, autore non augeri. Deinde ſequatur in *d. §. ſi coheredis*, idem eſſe ferendum in jura adcrefcendi. Quod licet rithere etiam ad jus poteſtatis, i. *ſi pupillus §. fi. ego*, *l. mariti-mus*, *eod.* poſt fabiliturum de jure adrogationis, vel jure te-ſtamenti facti a coheredi, vel jure intefiati, poſſquam

Tom. III. Prior.

A uterque heres extitit in *§. ſi coheredis*. Quo cafu ura uti accedat non ſpectatur, fed indiſtincte ſeparatio fit portionis a portione. Itaque horum opinio etiam reiicienda eſt.

CAP. XV. *Ad §. ult. l. qui ſundum*, *ad leg. Fal.*

CErtum eſt portione integra accedente portioni onerate ex fabilitatione vulgari aut pupillari contributioni locum eſſe, *l. qui fundum*, *§. qui filium*, *ad leg. Fal.* Portione autem onerata accedente integra, contributioni locum non eſſe: nec quidquam hoc etiam caſu referre cuius fabilitationis jure portio onerata accedat integra, *l. 1. §. ult d. ad fabilitationem*, & *l. 11. §. pen. eod.* Nihilominus tamen hoc in re facit di-B ferentiam inter vulgarem & pupillarem in *d. §. qui fi-lium*, & ſi quidem onerata interiore accedat ex fabili-tatione vulgari aut pupillari, contributionem locum non eſſe, quia eius portionis legata fabilitatus debet ut ex alie-nam pupilli, hoc eſt pupilli nomine. Sed ſi accedat ex fabilitatione vulgari, contributionem locum eſſe, quia hic fabilitatus fuo nomine legatio a coherede reliclo ſolvendatur. Quæ ea ratione facta intelligitur reperi-ta fuiſſe a fabilitatore legata, & hoc ex re ſi pupillari in ſpecie *d. l. qui fundum*, *§. ult.* aliaquin fecundum hoc quod obtinuit Jul. arrate, nullo jure debere fabi-ſtatus vulgaris legata a coherede omnimodo reliſta, qui repudiavit vel omiſit portionem ſuam, hodie de-bere ex Conſtitutione Severi, *l. ſi Titio & Mævio*, *§. Julianus*, *De leg. 3.* quafi ex tacita voluntate defuncti. C *l. licet*, *De leg. 1.* quæ tamen non tantum efficit quantum repetitio expreſſa, ut ſumo generalis, *Ciſſori quidem heres erat coheres ſuus* teſtamentum & legatorum contri-butionem inducit, *d. §. ad quod ex ſcripturæ*. Quid autem juris erit, ſi portio exhabita acceſſerit onerata? Et ſive acceſſerit ex fabilitatione vulgari, ſive ex pupillari, Julianus ait in *d. l. §. ult.* contributionem portio-nem fabilitatorem heri, & ſe ſuam habita ratione legis Falcidiæ ſeparatim, eam coeriti & retenti? Non-dum, ut ſcilicet quadrantem portionum coheres idemque fabilitatus onerabit ſumat ex confuſione legatorum, non ſeparatim a ſe his quæ a ſe ſeparatim ſua. Et ſi non coherede reliſta fuit, ne occurrat iniquitas ſeparatim habita ratione ut plus aut minus præſtet his, vel illis legatariis quam oportet. Et *adſervandum* in *d. §.* D portio exhabita acceſſit ex fabilitatione pupillari, contributionem locum eſſe portionis ejus legata fabi-ſtatus debeat pupilli nomine non ſuo, quia hic ſuo ſedit onerate, & cuius portio onerata eſt, ut ſcilicet comparetur ex ea quæ ſua portio pura integra, *l. 1. §. ſi filia*, & *§. qui ſilium*, *ad leg. Fal. l. coheredes*, *De verb. ſignif.* Poſſis in ſpecie *d. §. ult.* coheredis quidem fabiliturii, limilitero facile ſentiamus, quo-niam ab eo tantum fabilit facile legatum altra dodran-tem, non in affem, ſemiſſem autem coheredi aper-te feribit facile voluerit. Sed idem juris erit, ſi ne poſuit Accur. portio onerata acceſſerit exhauſta, vel ſi portio exhauſta acceſſerit exhauſta, & ampliora ſint E omnes portiones, quam alterum, ut ſi in eas cccc. habuit in bonis, Primo & Secundo heredibus inſtitutis a Primo legaverit ccc. a Secundo cc. & Pri-mum Secundo fabiliturem : nam & contributio locus eſſet, Primus pro ſua parte præſtitit legata habita ratione legis Falcidiæ, pura inito detractis C-que ſunt cxvi quadrantes ſumo portiones, ſunt enim quarta ex cc. nil ex l. atque ita præſtitit cc. deinde ex fabilitatione eidem Primo obvenit portio coheredis a que erant legata cc. Domo ineundo eſt ratio legis Falcidiæ, ut ſalis contributione omnium legatorum tam a Primo quam a Secundo reliſtorum, quæta omnium bonorum remanent apud Primum, ut ſcili-cet eam quantum ſunt ex confuſione legatorum, non ſeparatim ex his quæ a coherede ex his quæ a co-herede reliſta ſunt, ne occurrat iniquitas, ut plus aut minus

E

minus præſtet his vel illis legatariis quam oporteat: A Papinianus utatur, *l. Pap. in prin. De inoffic. teſt.* qui
nam ſeparatim habita ratione legis Falcidiæ his quibus filii inuria eſt. Ac præterea ait, invito filio non poſ-
a ſe relicta ſunt ccc. ut ſigna exponi, præſtaret ea. ſe. Volente igitur filio poteſt. Atquin ne volente quidem domino eorundem procurator lege agere jure antiquo poteſt. Male, quoſdam eſſe actus legitimos, qui dilationem capiant ex die vel conditione nec momento perficiantur, cum in *l. actus, De reg. jur.* non ſit legendum *Qui non recipiunt*, quaſi ſolicet alii ſint qui recipiant, ſed ſic ſtet, *qui recipiunt* ſi. quibus aperte adjicitur die vel conditio. Nam ſi recipiunt tacite, ut paulo poſt ait, non vitiantur, ſi aperte, vitiantur in ſtatu. Poſt. Aliud eſt hoc, aliud illud legis actiones, & legis actiones definiti in *l. 2. De reg. jur.* quibus certe ſi cives diſceptant ex xii. tab. Nec enim hus ſolas dicit eſſe legis actiones, ſed tantum appellari legis actiones, ſicut ſolas *Interdictorum*. Cum autem ſemisſa ceſſionis in jure fubjicit, *idque legis actio vocabatur*, certe non definit legis actionem. Male inter legis actiones vel actus legitimos ſignificationem ſimplicem, vocationem in jus, in dem additionem, qui & legem commiſſoriam olim numerarium inter leges Pop. Romani. Male procuratoris dationem, appellationem, juſjurandum, tutoris auctoritatem, uſurpationem, vadimonium, comperendinationem, & quem non aſſim igitur qui ſine jure fiat, quem & ſtoici quodammodo poſſent dicere legitimum, ut teſtimonii dicſionem, *ſpon. C. de hares.* pro converaſſione ligitima ſive forenſi, ut eadem lex interpretatur, ſed non ſolemnis juſtis, non ex teſtamento d. *l. actus legitimi*.

CAP. XVII. *An ſubſtitutio puſillaris lege Cornelia confirmetur.*

C Si pater inſtituto vel exheredato filio impuberi ſubſtituerit, deinde captus ab hoſtibus ibidem moritur, filius autem poſt mortem patris in civitate deceſſerit impubes, ſubſtitutio puſillaris valet, quia ſubſtitutus ſit filius, non tum intelligitur filius mortis patris ſui juris effectus ex quo captus eſt pater, *l. lex Cæ. §. 1. de vulg. ſubſt. l. 10. in prin. De capt. & poſtl.* Lex Cornelia confirmat & fortaſſe quia poſt mortis tempore mortis ad tempus captivitatis. Quidam dicunt ſubſtitutionem pupillarem non valere, & impuberem filium ſuum heredem legitimum, nec ſubſtitutum, & hac ratione utebantur, quia vivo patre filius fui juris effectus eſt & ſubſtitutio pupillaris in ejus tantum potestate fuit, qui fuit in potestate moriendo, *l. coheredi, §. cum filio, De vulg. ſubſt.* Sed refellitur hæc ratio alia ratione, quia vivo patre non in plenum jus filius effectus eſt quo fundum percipere poſſimini, *l. pen. De fuis & leg. hor.* Imo morte patris fui juris videtur effectus propter legem Corneliam, quæ fingit patrem ſuum heredem ex ipſo bona quæ eſt, atque ita eum qui vixerit, non vixiſſe fingit. Sed ſi reverſo patre impubes moritur, certiſſimum eſt ſubſtitutionem pupillarem non valere, quia vivo patre defunſi. deceſſit, & qui filiuſi. deceſſit vivo patre, neque ab inteſtato neque ex teſtamento heredem habere poteſt. Ergo nec ex ſubſtitutione pupillari, quæ impuberis teſtamentum eſt. Nam & in quibus reſtat. & in cauſa inteſtati leg xii. tab. de parrefamilias loquitur. Quid ſi impubes filius vivo patre captivo, impubes in civitate deceſſerit? Et *l. 11. De capt.* Sed conſtare offendit idem omnino juris eſſe, ut ſolliceſ reverſo patre, ſubſtitutio pupillaris non valeat: quia filius inteſtatior vivo patre filiuſt. deceſſiſſe propterea dicebamus poſſſſimini, *d.l.pen.* mortuo autem patre apud hoſtes, valeat, quia filius intelligitur morte patris ſui juris effectus, licet prior deceſſerit filius, propterea quod lex Cornelia fingit antiquiorem & priorem fuiſſe patris mortem, licet poſterior reverſa fuerit. Nihil igitur refert filius deceſſerit poſt an ante mortem patris: & ut prior cafu præmortuo patre, Papinianus in *d. l. 10. ceſſcit* eorum ſententiam qui legitimum admi-

admittebant non ſubſtitutum, ita poſteriore caſu præmortuo filio, rejiciendi eſt ſententia Auctoris legitimum admittentis non ſubſtitutum. & quod ait *d. l. 11. nihil eſſe quod de ſecundis tabulis viabitur poſſe*, hoc eſt, rem eſſe certam, ut reverſo patre non valeant. Tradationem eſſe rei difficilis & controverſæ, non rei certæ atque conſeſſæ. Et ita ſi mortuo patre filius captus ſit ab hoſtibus, absque deceſſerit impubes, recitatur in *d. l. 10. §. ult.* quod dici poſſet ſimiliter legitimum admitti non ſubſtitutum, hoc colore ſive prætexta, quod lex Cornelia videatur eorum tantum teſtamenta confirmare, qui teſtamenti factionem habuerunt, quam impubes non habuit. Verum ſi lex Cornelia confirmat impuberis legitimum hereditatem, nullo facto teſtamento, habet pro inteſtato eum qui teſtamenti factionem non habuit, *l. 1. §. 3. de ſuis & leg. her. libros, in pr. De cap. & poſtl. De impubere*, nemo teſtatur qui teſtamenti factionem fecerit pater. Igitur ex mente legis Corneliæ & voluntate patris, aquum erit protinere dare ſubſtituto utilem petitionem hereditatis, *d. §. ult. & d. l. lex Cornelia*, §. *fed ſi pater*, ubi, *non inconvenit dici*, quod *§. ult. non ſiſſe alienum dicere*, & in *d. §. ult.* quod initio propoſuit in contrarium, obſervandum eſt id Papiniano illo loco incipere refellere, *Plane cupiosi*, & ubi manifeſto manifeſtius eſt illi legendum, *quamquam*, non, *quamvis* & nonandum legi Lex Cornelia ſolet adjuvare dari, quia jure civili *l. ex xii. tab.* ejus, qui apud hoſtes deceſſit, dici hereditas non poteſt, & captivitate fi. ii. impuberis irritæ facta ſunt ſecundæ tabulæ: quæ Cornelia inductrix hereditas contra legem xii. tabularum: inducuntur ſtiftitæ actiones. Quid autem ſi vivo patre filius captus ab hoſtibus, ibique decedens impubes mortuus jam avi vivo patre? Subſtitutio non valet, quia filiuſui. vivo patre deceſſiſſe intelligitur nullis bonis in civitate relictis: nec ad hanc caſum pertinet lex Cornelia. Nec enim poteſt lex Cornelia efficere, ut cuius nulla eſt hereditas *i.* cuius nulla bona fuerint in civitate, eius fit hereditas. Lex Cornelia & hereditatem & heredem facit, *l. ſiſiuſſ. Ad leg. Fal.* heredem non facit absque hereditate. Nulla autem ſunt bona filii vivo patre captivi, quæ quem creditum poſſit tempore mortis ad tempus captivitatis. Quidam dicunt ſubſtitutionem pupillarem non valere, & impuberem filium ſuum heredem legitimum, nec ſubſtitutum, & hac ratione utebantur, quia vivo patre filius fui juris effectus eſt & ſubſtitutio pupillaris in ejus tantum potestate fuit, qui fuit in potestate moriendo, *l. coheredi, §. cum filio, De vulg. ſubſt.* Sed refellitur hæc ratio alia ratione, quia vivo patre non in plenum jus filius effectus eſt qui fundum percipere poſſimini, *l. pen. De ſuis & leg. hor.* Imo morte patris fui juris videtur effectus propter legem Corneliam, quæ fingit patrem ſuum heredem ex ipſo bona quæ eſt, atque ita eum qui vixerit, non vixiſſe fingit. Sed ſi reverſo patre impubes moritur, certiſſimum eſt ſubſtitutionem pupillarem non valere, quia vivo patre defunſi. deceſſit, & qui filiuſi. deceſſit vivo patre, neque ab inteſtato neque ex teſtamento heredem habere poteſt. Ergo nec ex ſubſtitutione pupillari, quæ impuberis teſtamentum eſt. Nam & in quibus reſtat. & in cauſa inteſtati leg xii. tab. de parrefamilias loquitur. Quid ſi impubes filius vivo patre captivo, impubes in civitate deceſſerit? Et *l. 11. De capt.* Sed conſtare offendit idem omnino juris eſſe, ut ſolliceſ reverſo patre, ſubſtitutio pupillaris non valeat: quia filius inteſtatior vivo patre filiuſt. deceſſiſſe propterea dicebamus poſſſſimini, *d.l.pen.* mortuo autem patre apud hoſtes, valeat, quia filius intelligitur morte patris ſui juris effectus, licet prior deceſſerit filius, propterea quod lex Cornelia fingit antiquiorem & priorem fuiſſe patris mortem, licet poſterior reverſa fuerit. Nihil igitur refert filius deceſſerit poſt an ante mortem patris: & ut prior cafu præmortuo patre, Papinianus in *d. l. 10. ceſſcit* eorum ſententiam qui legitimum admi-

malunt legere, *non inſiente domino*, freti ſubſcriptæ quorundam librorum, vel audent affirmare etiam ignoranſte dominio venditam a ſervo rem peculiarem, emptorem bonæ fidei uſucapere poſſe, quod eſt contra *l. pen. §. ſed & ſi a filio, De dio. comp. præſ. De liſ. ſervus, De acquir. poſſ.* quæ exigunt voluntatem domini aut liberam peculii adminiſtrationem, & ratio ſuntuæ ex xii. tab. quæ furtiva eſt ea res quam ex peculio ſuo vendit ſervus ignorante domino. Nam & res peculiaris res domini eſt, *l. 19. De manumiſſ. l. ſi laboram, Cujacii cum ea, &c.* & quemadmodum dominus invito emptore, *Lapi vat*, & *ſuaſore*, *De fur.* Venditio igitur ejus rei eſt contrectatio rei alienæ invito domino, & furtiva ſimilis ſubſtantia, quæ non potuerit ſervus putare quanicunque rem peculiarem, rem eſſe domini: ergo furtum & res furtiva. Si ſcierit dominus nec prohibuerit ſervus quamcunque rem peculiarem, rem eſſe domini, *l. penult. De fur. &* uſucapi poſſe, ſi ſcierit ea res extraneæ eſſe cujuſdam. Nam ut ex bonis noſtris res alienæ eſſe dicuntur recte quos bona fide poſſidemus, ita & ex peculio ſervorum: & ut cum dicimus rem pupilli uſucapi poſſe, rem inteſtigimus quam pupillus bona fide poſſideat, ita in *d. l. 3. ſervus*, rem domini eodem ſenſu dicimus uſucapi, quam a ſervo extraneus compararit ſciente domino. Nec quidquam movere *d. l. ſi laborem*, quam addit Auctor. Quæ de rebus peculiaribus loquitur, non quaſi ſit permittenda uſucapio bonæ fidei emptori rei furtivæ rem peculiarem vendidit ignorante domino, ſed ut interſtigatur ſimile ſtuſi reipſa contineri furti, ut ſubjicit lex in fine, bonæ fidei emptorem non teneri, licet res furtiva fuerit quam tradidit ſervus ignorante domino ſcienſ. Quæ omnia ſuccincte rem, domini eſſe, non ſuam, nihil ſe proprium habere.

Obſerv. Jam. Rober. in Animadv. cap. 19. lib. 1.

CAP. XIX. *Repetitio quorundam aliorum luorum.*

Ut repetam quædam refractarii facient, quibus & me ſatisfacere æquum & utile eſt. In *l. 6. C. de his qui filii adq. peculio* dicitur bona quæ filius familias habere, *dominum non ſubſcripſiſſe, nec ſuis literis tum laboratum expoſitis agnoviſſe*. Nunquam negavi quia negarit ſcripturam peritiori ea res eſt, quam ſuis. Ita ſi forma in *l. fuores*, *C. de inoffi. teſt.* & eam *in ſuod* tribus legatum, in quo ita eſt, *qui ſcripſit, quæ ſcripſit*, non *ſcripſerit*, quia ſcripſit *ſcripſerunt*, non *ſcripſit*, nihil refert hoc an illo modo legat, ſuis in *l. 78. De verb. ſig. non quod habeant alter*, refutum eſt, non omnes quam illud *adq. peculio* dicitur bona *quod non habent alter* quo modo ſcripſiſſe videntur facilius ejus ſententiæ expreſſamenda gratia. In *l. Titio centum, De leg. 2.* quod addiſi negationis particula *non* ſententiæ & inaudita prolatio formula proferendorum legatorum quibus dies appoſitus eſt, cum hanc tantum noverint Juriſconſulti, *Quos pecuniæ legavi, eos heres meus annua bina die dare damnas esto* quod. inferitur *l. talis De leg. 1.* Quibus *dies appoſitus non eſt*, ex interpretatione eſt, non ex ipſa formula, & circumſcribendum interpolationis notis, ut apparet *Quitis ex Legato, ord. tit. & ex eo* quod paulo poſt ſubjicitur in *d. l. talis*, non pertinere eam ſcripturam ad legata quibus dies appoſitus non eſt, & cum hæc verborum clauſula dicatur *d. l. talis*, & qua vulgari modo dicitur proferri dies legatorum *l. 1. cum vulgari*, *De dio. mens.* quæ alia quam hæc eſt, quæ poteſt? an dari

eſt verbi proferre collata a me cum verbo differre, ac ſi perpetuum ſilicet voluerim eorum verborum ſignificationem eſſe in toto jure. Dicerem non immerito quod Plautus, *me mea lacke lamberant*, quodve Aquila, *ex ter Dianæ, dolat ſuis utique exanimatis*; nec obtemperet, niſi id ferat ingeniis et calumniiſte. In *l.17. De manumiſſ. vindicta* notavi etiam poſtquam provincium proconſul aut legatus ingreſſus eſt, apud legatum libertos aut ſervos manumitti non poſſe: apud proconſulem poſſe omni tempore, apud legatum nullo: quod veriſſimum eſſe demonſtrat regula ulla antiqua ſed *Verus alienæ nomine lege agere poteſt*, quæ non de privato tantum accipienda eſt, qui per mandatarium lege agit, ſed & de magiſtratu, qui per ſuum officium id tantum mandavit juriſdictionem ſuam: Lege enim agere eſt communes reorum & magiſtratuum. Et manumiſſio & tutoris datio facta auctore magiſtratu, *ſed & per alium* non poteſt peragi per eum cui mandaverit magiſtratus, *I. nec mandatus, De tut. & cur. dat.* Cur poterit ille magiſtra? Et rurſus ſi poſtquam ingreſſus eſt provinciam aput legatum mannmittere poſſumus, cur non & antequam ingreſſus eſt provinciam? cum proconſul ei mandaverit juriſdictionem voluntariam, aput quem magiſtratum etiam antequam veuerit in provinciam, & eam ſolam negatur mandare proconſulem poſſe eum non habet. Et quod movemur his verbis, *ſed & per alium*, exiſtimamus, ea retinemus etiam hodie ſcientes frequentiſſimum eſſe in auctoritate, ut ſint ex modo diſcretiva modo conjunctivis: & piger hic paterfamilias, ſi ſpondeat, quæ ſunt innumera, quod eundem hominem ſcelleſtiſſimum in emancipatione, *l. 3. §. ult. de inſt. exh.* Quanx autem abſtinemur in hanc rem *vis. De ſenatuſ. Velleian. ſed adv. parentibus* in Codicem noſtro indicabunt. Et quam fallum etiam illud eſt, ut magiſtratus municipalis cui data eſt legis actio, veluti tutoris datio eſt mandetur, ſic manumiſſio, non lege agat ſine mandato. Data dicitur, *l. 3. De tut. cur. dat.* Data igitur lege, non mandato magiſtratus provincialis, licet quam ſtipulatio, ſed & legis actionem, verum fit eam magiſtratuum municipalem exercere plerumque juſſu, præcepto, monitu præſidis, *l. 1. & conf. tut. ff. Lucius, 3. cum teſtamentum, & ibi gloſſ. l. 1. §. magiſtratibus, De mag. conv. l. 2. De cur. fur. & ſed hoc, De cur. fur.* quod quidem juſſum neceſſitatem infungit, *l. 2. §. & quidem, Ad Trebl.* Mandatum licet non juſſerit, aliud namque juſſum eſt, aliud mandatum, *l. 1. Quod jur.* Si pater mandaverit filiofamilias reſtitui non poteſt: Si juſſerit, poteſt, *l. 3. §. ſed Severus, I. cum mandato, De minor.* Sed poſſet etiam ſine juſſu præſidis magiſtratus municipalis tutorem dare, quia datum ei jus hoc eſt, *l. 3. ult. De tut. & cur. dat.* Et ut ſæpe legimus in manumiſſione quæ fiat aput Dumvirum exigi aut intervenire juſſum mandatumve præſidis.

Obſerv. Joan. Robert. in Animadv. cap. 10. lib. 1.

CAP. XX. *Furtus conceptus aput ſuſtem, & editus aput bonæ fidei emptorem, ubicaque poſſe.*

UTinam in *l. qui vas, 3. §. ancilla, De fur.* aperte deſinat partuum conceptum aput furem & editum aput bonæ fidei emptorem furtivum eſſe, & ubicapi non poſſe: Conceptum & editum aput bonæ fidei emptorem furtivum non eſſe, & ubicapi poſſe. Et nunc ſubjicit ideo eſſe in furtu, *ſed & ſi ſervus De in pendabio ferundum eſſ, & in furtu eſſum aput ſe ſonet*, & in Baſilicis, τὸ δὲν ἐν τῷ ἀγορασθέντι τῷ τὸν ὄνον κτήσαντι. Et in interpretatione, quæ dicitur *τὸν δὲν ἐν τῷ ἀγορασθέντι τῷ τὸν ὄνον κτήσαντι ἔσον ἐν τῷ τοῦτο τῷ ἀγορασθέντι κλοπιμαῖον*. Contra Scævolæ ſcripſit partum & furtum editum aput bonæ fidei poſſeſſorem, conceptum aput furem, imo & editum aput furem vel furis heredem uſucapi poſſe, hoc ratione quod non ſit pars rei furtivæ, & referunt hæc Scævolæ ſententia in *l. ſi aliena, 3. ante. De uſurp. & uſuc.* non

De fun. dot. & ratio ipſa (*) qui ſcripturn ſervire debet A dibus intelligi poteſt: fecundum quam diſtinctionem, potius quam ſcripto reno: & longe major cauſa eatoni *I. item ſi Titiæ, 4. ad. ſic.* hanc rerba quoji convenit. *Sed ſi hoc metallo poſſi mpoſſeſſe legatum ſine ſcientia, hic ſpectatur*. & per hæc metalla lapides intelligit & cretas & arenas, *qui l. 3. §. ult. De reb. cor. qui ſub. tut.* & apud Spartianum elegunter in ſtatuam Nigri ſaltem ex Thebaico lapide, *Nigrum nomen habes, nigrum ſervamus in ære, Ut memoremur forma metallo ſuæ*. Et intelligimus ex his locis omnibus, etiam privatis auri & argenti fodinas poſſidere licere: *& ferri ex. & ſi unde quæcumque*, licet ferrum hodie non liceat vendidere, ſine quo pleraque principia *v. l. ult. §. magnum, De publ. & uſufr. ſicut* neo arma fabricatur.

Obſervationes Joan. Robert. in Animadv. cap. 23. lib. 1.

CAP. XXII. *Confirmantur emendationes quædam in Pandectis.*

QUod in *l. apud, 3. §. ſi quis non tutor, De dol. except.* *tumpridem emendavi, nec ulterius ſic, & l. 2. De reg. qui pro tut.* conſonat aperte & *ſtatuendo* liber, in quo ita *experimitur* ſententia *Quod ſi Titius ex parte dimidia ſtatuendo heres eſſe jubeatur, & ſecundo loco ita ſcriptum ſit, ſi heres noluerit, Seio ſtatuendo heres eſſe jubeatur, & ſecundo loco ita ſcriptum ſit, ſi Titius heres noluerit, Seio ſtatuendo heres eſſe jubeatur*. Et certe poſtiat certa, quia ſi ſuccapta ſit, vindicatio rei pupillo non competit contra tus civile per *l. 1. De reivindic.* quam facile reſtituſ fam non poniur in *d. §. quis* nec fine calumnia rui ex his verbis poteſt, *Rem ſuam perſequenti*: ac ſi non aliis quoque verbis ſcripſiſſet, *Rem ſuam perſequenti* tionem demonſtrent, & dicatur omnes interdictiones comparate rei perſequendæ gratia, *5. ex. Iun. de ex.* ipſa quoque ſententia ſic rei, *vel ſi jus ſuum perſequitur*, 18. *C. de pignoribus*: nec facile dubitur reſtituto pupillo in ea re, quæ non fuit pupilli proprio (alioquin ufucapi non poſſet) ſed quæ ab eo bona fide poſſidebatur contra eum, qui jure civili per uſucapionem ejus rei dominium adquiſivit. Quod autem in *ſi ſervitus, 3. ult. De dolo*, adnotavi, *Rem* eſt fundus, *Arbores* ſunt arbores, *Oves*, *Oves*, *Arbores*, *Oves*, *Arbores*, *Oves*, *Arbores

superesse, ut & rationi ei sit hoc casu locus, quæ traditur in *d. l. sancimus*, §. *pen.* & definitis etiam x. annis post mortem, possit summa summarum non excedere summam legitimam: ac præterea planum est eum, qui certum tempus præscribit, noluisse facere perpetuam obligationem, sed eum duntaxat, qui infinitum & incertum, puta, qui heredum mentionem habet, nec adjicit diem vitæ donatoris vel donatarii. Et quo vero modo *vel* in *nec* mutamus, *d. l. sancimus* mutavimus etiam merito, *l. solutum*, §. *si in sortem*, *De pign. act.* quod me studio nescio notandi, an quo alio per aliorum scripta errantes πολυβλήτοντες τινές, & hoc loco tractare iterum & patefacere compellunt. *Si in sortem duntaxat vel in usuras*, inquit, *obstrictum est pignus, eo soluto propter quod obligatum est, locum habet pigneraticia.* Si in sortem duntaxat non in usuras, verum est soluta sorte pigneraticia agi posse. Si in usuras duntaxat, falsum solutis usuris pigneraticia agi cum effectu posse, quia ob sortem pignoris retentio creditori competit, *l. unica*, *C. etiam ob chir. pec.* & §. *si in sortem*, quid aliud spectat, quam effectum pigneraticiæ actionis? nec possis dicere, §. *si in sortem*, non intelligi de pignore obstricto in usuras duntaxat, sed de obstricto in sortem & in usuras. Alioquin subjiceret statim frustra, *eo soluto propter quod obligatum est pignus*, si in omnem causam obligatum est: & idem casus repeteretur etiam frustra in §. *seq.* Igitur tres sunt constituendi casus, aut in sortem duntaxat, aut in usuras obligatum est pignus, aut in sortem & in usuras: primo casu soluta sorte pignoris retentio non est; secundo solutis usuris pignoris retentio est, tertio soluta sorte tantum vel usuris pignoris retentio est, etiamsi usuræ de quibus convenit in stipulationem deductæ non sint. Et observandum quod Græci distinguunt recte, in sortem pignus acceptum non obstringi etiam in usuras in pactionem deductas sine stipulatione, nisi specialiter convenerit & in eas usuras teneri pignus, *l. 4. 21. 22. C. de usur.* obstringi in usuras in stipulatum deductas etiamsi nihil convenerit specialiter, sed data sint pignora simpliciter, *l. 8. §. ult. De pignor. l. creditor 12. §. sciendum*, *l. Lucius*, *l. pen. Qui pot. in pig. hab.* ac rursus ob usuras deductas in pactionem non stipulationem, pignoris retentionem esse non persecutionem, ob deductas in stipulationem etiam persecutionem esse .i. actionem hypothecariam, de qua est *l. grege*, §. *ult. de pignorib.* ob eas de quibus nihil convenit contracta tacita antichresi non rei pigneratæ, *l. 8. in quib. cau. pig. tac.* Et quæ ab aliis adfertur distinctio, ut pignus acceptum in sortem, tacite teneatur in usuras non deductas in stipulatum si tempore contracti pignoris de eis præstandis convenerit, vel etiam si antequam contraheretur pignus, non etiam si postea nulla juris auctoritate comprobatur: nam *l. 4. C. de usur.* exigit specialem & in usuras pignoris conventionem: & si tacita interpretatione pignus traheretur ad eas de quibus antea, cur non ad eas de quibus postea convenisset: nihil refert ante aut post solutionem declaret debitor in quam rem solverit: nihil refert ante an post rei traditionem fiat pactum, nihil ante an post numerationem fiat stipulatio. Et ante an post pignoris conventionem, de usuris pactio fiat, ex illorum sententia scilicet multum interest: quorum & illud ridiculum ex verbo, *repromisit*, in *d. l. 4.* aucupari stipulationem, ac si non eo verbo passim & sponsio significaretur & pactum, & nudus consensus, & dictio, & pollicitatio & contractus omnis, *l. sciendum* §. *dictum*, *de ædil. edic. l. 9. in pr. De duob. reis*, *l. nuda*, *C. de contract. stip. l. si pacto quo pœnam*, *ff. de pact. l. 1. ff. de spons.* Et minus esset promittere quam spondere. Seneca *in epist. Jam non promittunt de re, sed spondent.* Postremo partim ex Noricis, partim ex Flo. Pandectis, quod olim adnotavi in *l. capitalium*, §. *divum*, *ff. de pœn.* sic esse legendum, *Quemadmodum etiam his qui in perpetuum opus damnantur:* aut certe secundum Flo. *Quan-*

A *diu etiam hi, qui in perpetuum opus damnantur, ut quandiu*, sit *quatenus*, sicut in *l. si filia*, §. *si filius in si. ff. fam. erc.* ut contra quatenus, id est, quandiu, §. *item qui Reip. Inst. de exc. tut.* id etiam confirmando ex Basilicis, in quibus ita est, ἐπειδὴ καὶ ὁ διηνεκῶς εἰς ἔργον καταδικαζόμενος: & in interpretatione, καθὼς καὶ τῶν εἰς ἔργον διηνεκῶς ἢ ἔργον καὶ ἀχρὶ μετάλλου καταδικαζομένων. Idem hoc etiam confirmat hæc adnotatio Græcorum. Σημείωσαι ὅτι ὁ εἰς ἔργον μετάλλου, πρόσκαιρος ἐξορία, ὁ ποιεῖ δοῦλον, ὅτι μὲν ὁ εἰς ἔργον δημόσιον διηνεκῶς ἐξορία. μεῖζον γὰρ τὸ ἔργον τοῦ μετάλλου, τοῦ δημοσίου ἔργου. Et comparatio perpetuum damnati in opus metalli cum damnato ad tempus hanc interpretationem exigit, quia ille fit servus, hic liber manet, ille civitate & libertate plectitur, hic civitate tantum. Et ob id Græci etiam rectissime in *l. aut damnum*, §. *in ministerium*, *eod. tit.* legunt, *retinent libertatem*, μένουσιν ἐλεύθεραι, & aliter, σώζουσι τὴν

B ἐλευθερίαν, quæ scilicet in ministerium metallicorum ad tempus damnatæ sunt, ex adverso damnatarum in perpetuum, quæ fiunt servæ pœnæ, ut in eadem lege, §. *quicunque*, utrum servi pœnæ isti efficiantur an retineant libertatem. Et omnino ex triplici scriptura, *d.* §. *in ministerium, amittunt civitatem, retinent civitatem, retinent libertatem*, possis hanc constituere esse veriorem quæ conficiatur ex omnibus. Retinent libertatem, amittunt civitatem. Et abundare negationem in hoc scholio Græcorum, οὐκ ἐκπίπτουσι τῆς πολιτείας. Ergo adeo major est pœna operis metallici quam operis publici, ut in perpetuum damnatus ad metalli opus, civitatem & libertatem amittat, damnatus ad tempus, civitatem tantum. Et mentitur qui fateri me scribit damnatum in

C opus metalli temporarium, civitatem non amittere. In opus autem publicum perpetuo dati civitatem tantum amittunt non libertatem, *l. sunt quidam*, *ff. eod.* & *d.* §. *divus*, *l. 1. C. de pœnis*, damnati ad tempus in opus publicum, tam civitatem retinent, quam libertatem, *l. 6. C. ex quib. cau. inf. irr.* Item in opus metalli damnantur servi, non in opus publicum, *d. l. aut damnum*, §. *ult.* & *l. servus*, quia levior est pœna operis publici, & domini potestas plerunque gravior.

Observ. Joan. Robert. in Animadv. cap. XXIV. XXVI. & XXVIII. *lib.* 1.

CAP. XXIII. *De regulis quibusdam juris.*

D NOn est novum ut recepta principali re agatur de accessione. Si dotalem fundum, aut servos dotales receperit mulier, nihilominus agere potest de fructibus, & partibus, & peculio, & adquisitionibus servorum, *l. si marito*, §. *ult. l. ult. solu. matr.* Si hominem petitum mors subduxerit, nihilominus remanet actio propter fructus & partus, *l. utique*, *de rei vind.* Si ream adulterii, remanet quæstio dotis, *l. ult. C. ad l. Jul. de adult.* vel si filium quemcunque reum quæstio pecuniæ, *l. defuncto*, *De publ. jud.* Si actione commodati simplum recepero, nihilominus possum agere actione legis Aquiliæ, de eo quod simplo accedit per repetitionem XXX. dierum. Simplum est litis æstimatio, & quod ei accedit pœna. Et simplo subducto, id est, extincta petitione simpli, pœnæ peti-

E tio locum habet, ut nos alias docuimus esse legendum in extremo *l. qui servum*, *de oblig. & act.* quod sunt valde suaves qui reprehendunt hac ratione, quia simplum non sit consecutus, qui non & pœnam consecutus est, quam vel proposuisse, satis refutasse est. Et suavitas par quoque in ea regula nova, subducto principali accessionem non remanere, contorta ex regula notissima, *Cum principalis causa non consistat*, &c. cujus mens ea non est. Subducto scilicet testamento principali, non remanere substitutionem, ut *l. in ratione* 11. §. *si filio*, *ad l. Falcid.* Subducta principali obligatione, non remanere hypothecariam, ut *l. 2. C. de luit. pign.* Denique subductis his quæ retuli initio, non remanere accessiones. Subducto simplo non remane-

manere pœnam: quo quid stultius? quid item illo in *l. quotiens*, §. *ult. eod. tit. id consequatur*, sic interpretari, ut posteriori judicio in quo tantundem sit aut minus quam priori, id consequatur quod obtinuit. Quod enim obtinuit, id consecutus est. Consequi, est sententiam consequi, *l. si prætor*, §. *penult. de jud.* quod item tenere & obtinere. Bis igitur idem consequi, bis eadem de re judicium fieri, & acumen in Paulo quærere ubi nullum est acumen: quæ perspicacitas & in alterius regulæ tractatione patefiet. *Ejus est nolle, qui potest velle*, vel eodem sensu: *Ejus est non velle, qui potest velle.* Quod ex Ulpiani III. *ad Sabinum* proditum est, quo idem scripsit, nolle adire hereditatem non videri eum qui non potest velle adire, quod de filiofam. & servo dici potest. Sicut & quod est in sequenti regula, *Velle non creditur qui obsequitur imperio patris vel domini.* Itemque de alio quolibet, ut repudiare hereditatem legitimam non videatur qui non potest eam adire: puta nesciens eam sibi deferri ab intestato, *l. mater*, *de inoff. test.* In Flor. Digestis regula ita concipitur, *Ejus est non nolle, qui potest velle.* Nec minus vera hæc, quam illa. Sed illam malui adserere, vulgarem scilicet, & Noricam & Basilicam scripturam, non ignorans quam sæpe in Flor. redundent negationes, nec tamen statuens aliud esse nolle, & non velle: hac distinctione firmavi vulgarem scripturam, ut adfirmat sero in orbe natus: quinimo existimavi semper nihil referre hoc modo regula conciperetur, *Ejus est nolle*, an, *Ejus est non velle*, quod satis declaravi regula adhibita *l. nolle*, *de adqu. her.* Ceterum quod aliud sit non nolle, aliud non velle, id eo multum referre existimavi hoc modo conciperetur, *Ejus est non nolle*, an hoc, *Ejus est non velle.* Non nolle esse pati, Non velle, nolle. Et licet differentia sit quædam inter nolle & non velle, si quis subtilius intueatur, quam & Aristotel. servat, separans nolentem & volentem a non volente, & quod alius sit non volens, æquum esse dicens aliud ei quam nolentis aut volentis nomen dari, tamen & non velle dicimus pro nolle, & nolle pro non velle, ut cum invitus dicitur is qui patitur, & tacet in plurimis articulis juris nostri, quid aliud est quam nolentem esse aut nolle eum qui non vult, id est, qui non palam dicit se velle, ut plane eum appareat nolentem aut invitum duob. modis dici posse, & ut Aristotelem, ita nos distinguendæ ambiguitatis causa nolentem a non volente separare. Ceterum & separata nolle a non velle significatione, etiam discrimen facimus inter non nolle & non velle, quod hic scilicet velle, illi nolle sit oppositum, & quod hic quodammodo nolit, ille quodammodo velit, quodque ut sunt ἀντίστοιχα velle & nolle, ita non velle & non nolle, nolle autem & non velle σύστοιχα, itemque velle & non nolle: eademque ratio horum verborum, nocere, prodesse, non prodesse, non nocere, in quæstione de juris & facti ignorantia, & in tractatu de procuratoribus cum agitur de vero aut falso procuratore, quibus ex adverso opponitur non verus, non falsus, ut qui bona fide aut per errorem accedit ad negotia aliena: nam si veri aut falsi medium sumas ex negatione extremorum, neque falsum, dicens tamen extrema ut sunt opposita, ita necesse est extremorum negationes esse oppositas invicem, si quis eas dividat ac consideret per se.

Observ. Joan. Rober. in Animadv. cap. 30. lib. 1.

CAP. XXIV. *Refelluntur veteres quædam adnotationes in l. Cum Stichus, De solut. & l. 2. de bo. eor. qui ante sent. mort. sibi consc.*

PRodiit vetus quæ dicitur adnotatio, qua *l. cum Stichus*, *de solut.* in concordiam adducitur cum *l. Si centum*, *De verb. oblig.* hoc modo. Lex *si centum* loquitur de incertis hominibus promissis, quæ stipulatio numero dividitur. Lex *Cum Stichus* de certis hominibus, quam non admittet qui animadverterit *l. Cum Sti-*

A *chus* loqui de x. hominibus promissis, ergo de incertis non certis: & tamen specie obligationem dividere non numero: neque vero ea ratio componendi dissidii vetustior est Accursiana: nam hoc idem voluit Acc. adnotans in legibus contrariis factam hominum promissionem in genere, in *l. Cum Stichus*, homines x. fuisse specialiter designatos, nec aliam comperi novam quemquam adinvenisse. Nam quod Joannes scribit hanc vocem decem homines, aut decem denarios potuisse quidem accipi generaliter, sed in *l. Cum Stichus*, accipi specialiter de certis corporibus servorum aut nummorum, quid aliud est quam quod veteres responderunt. Et hanc tamen veterum interpretationem neque verba ferunt, ut ante dixi, neque sententia auctoris, qui a duobus Stichis separat duos aut decem homines

B promissos, sane nec quidquam, si & illi x. homines certi homines sunt. Si igitur incerti sunt, falsum est quod ait stipulationem x. hominum aut decem denariorum corpore dividi non numero, quod in denariis evidentius apparet. Et si in denariis compertum jus est, numero divisionem fieri, idem ergo statui debet in hominibus: nam & hi & illi communi & promiscua specie continentur non propria, parem enim usum omnes denarii, omnes servi præstant, scilicet in suo genere, idemque æquum est constitui propter adjectionem numeri si duo Stichi promissi sint, ut pro numero qui adjectus est stipulationi, dividatur stipulatio. Idem si x. si c. homines nominatim promissi sint, denique idem sive specialiter sive generaliter adiecto certo numero homines promittantur. Sed tractemus etiam

C de alia veteri adnotatione, qua *l. 2. de bo. eor. qui mor. sibi consc.* componitur cum *l. ejus*, *De jur. fis.* hoc modo: Lex *secunda* loquitur de eo qui fuit a latronibus nominatus, & pro confesso habitus atque convicto obiit corrupto accusatore. Lex *ejus*, de eo qui corruperat accusatorem tantummodo: nam & is qui accusatorem tantum corrupit, satis habetur pro confesso atque convicto, qui frustra adjicitur & hunc quoque adversarium corrupisse, *d. l. 2.* Quinimo verba ejus legis aperte demonstrant a latronibus nominatos non alia ratione videri confessos de crimine quam quod corrupto accusatore diem suum obierunt: & alia quæcunque ratio commentitia est, aut illa superflua. Et quod est in Basilicis, ὡς φανεροὶ γενόμενοι, nihil aliud est quam quod in Digestis, ut confessi de crimine, ac denique ut

D de corrupto tantum accusatore, *l. 1.* ita & *l. 2.*

Observ. Joan. Robert. in Animad. cap. 21. & 22. lib. 2.

CAP. XXV. *Etiam cœptum nedum perfectum crimen puniri.*

QUod Servius Honoratus Virgilii interpres scripsit, jure Romano non tantum effectum puniri, sed & voluntatem, & Seneca VII. *Dec. scelera quamvis citra exitum subsederint, puniri*, idem certe est proditum *l. 1. C. Th. ad leg. Jul. de ambitu*, his verbis *pari sorte leges scelus punire, & sceleris voluntatem.* Et *l. quisquis*, *C. ad leg. Jul. majest.* in qua ea verba, eadem severitate voluntatem sceleris qua effectum puniri jura voluisse, generaliter sunt

E accipienda, nec coangustanda ad majestatis crimen: nam & sollicitatores alienarum nuptiarum etiamsi adulterium perpetrare non potuerint, propter voluntatem perniciosæ libidinis extra ordinem coerceri legimus, *l. 1. ff. de extr. cr.* & Joviani atque Majoriani constitutione generali pari pœna plectitur qui rapuit devotam virginem, & qui nuptias ejus affectavit, *l. si quis non dicam*, *C. de Episc. & cler.* vel ut Sozomenus adjicit, qui eam ἀκολάστως intuitus est, & *No. Majoriani de sanct. & vid.* & similiter qui officium in provincia gerit, si mulieris ex ea provincia invitæ nuptias tentaverit, *l. 1. C. si quac. præd. pot.* Et fur quoque vel effractor, vel vecticularius, aut raptor manifestus, licet effectu potiri non potuerit, legibus coercetur. Et ut Quintil. ait, *De-*

Decla. 274. Insidiatus civi, etiamsi non effecerit scelus, pœnas tamen legibus solvit. Et proditoris patriæ consilium quoque & voluntatem solam, licet rem non peregerit puniri constat, cum sit læsæ majestatis reus. Et eum quoque, qui servum alienum corrumpere tentavit ex *l.* 20. *C. de fur.* & sunt in hanc rem elegantissima verba hæc Maximi Tyrii: *καὶ μοιχὸν κολάζει ὁ νόμος, οὐ τὸν δρῶντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν βουληθέντα καὶ τοιχωρύχον τὸν ἐπιχειρήσαντα· κἂν μὴ λάθῃ δρᾶσαι, καὶ προδότην τὸν μελετήσαντα κἂν μὴ πράξῃ.* Et illa quidem generalis definitio sane certissima est in atrocioribus criminibus quæ & naturali & civili jure damnantur, non in levioribus, ut *l.* 22. *§. sed & si ei servo*, *ad l. Corn. de fal.* & *in l. cogitationis*, *De pœnis*, quam *lib.* 8. ostendi pertinere ad edictum, *Quod quisque juris*.

CAP. XXVI. *Ad initium l. si quis fumo, ad l. Aquil.*

OCcidisse quidem vulgo dicitur, & qui quolibet modo mortis causam præbuit, *l. ita vulneratus*, *ad l. Aquil.* ut M. Tullius Antonium, qui Servio Sulpitio causa mortis fuit, Servium occidisse dicit. Et in lege Cornelia de sicariis, nihil interest, occidat quis an causam mortis præbeat, *nihil interest ad l. Corn. de sic.* quam sententiam apud Nicetam in Isaacio Angelo his verbis usurpat rex Siciliæ, *μηδὲ διαφέρειν τὸ φονεῦσαι, καὶ φόνου παραιτίους γενέσθαι.* At in lege Aquilia occidisse is tantum dicitur proprie, qui sua manu suove corpore necavit, *d. l. ita vulneratus*. Et qui alio modo mortis causam præbuit, non tenetur directa actione legis Aquiliæ, sed utili. Cujus rei exemplum est in *l. item si obstetrix*, *eod.* & aliud in *l. si quis fumo*, *in princ.* Si quis fumo facto alienas apes fugaverit vel necaverit: hic enim in factum actione teneri dicitur, id est, utili actione legis Aquiliæ non directa. Civili igitur non prætoria in factum. Et quod fumo abigi ait, aut necari apes, Apollonius eleganter expressit his versibus 2. Argonaut.

> Ὡς δὲ μελισσάων σμῆνος μέγα μηλοβοτῆρες
> Ἠὲ μελισσοκόμοι πέτρῃ ἔνι καπνιόωσιν,
> Αἳ δ' ἤτοι τείως μὲν ἀολλέες ᾧ ἐνὶ σίμβλῳ
> Βομβηδὸν κλονέονται, ἐπὶ πρὸ δὲ λιγνυόεντι
> Καπνῷ τυφόμεναι πέτρης ἑκὰς ἀίσσουσι.

Idque fieri notant interpretes *διὰ τὸ πολέμιον εἶναι αὐταῖς τὸν καπνόν*. Valde autem pertinet ad legem Aquiliam, & *d. l. ita vulneratus*, quod ita Quintil. scribit *Decl.* 350. *Cædes videtur significare sanguinem & ferrum. Si quis alio genere homo fuerit occisus, ad illam legem revertemur, si inciderit in latrinas, aut in aquas præcipitatus, si in aliquam immensam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur, qua ille qui ferro percussus sit.*

CAP. XXVII. *Lustramenti causa quid sit Cantharides dari, & Clavis, & Embamma.*

INter venena mala numerantur cantharides in *titulo Digestorum ad legem Corneliam de sicariis*, *l.* 3. quod scilicet lustramenti causa dentur, id est, ut Basilica interpretantur, *ἐπὶ καθάρσει*. Glossæ lustramentum purgamentum interpretantur, & *περικάθαρμα*. Hanc autem vim cantharidum etiam Galenus *lib. de simpl. med. pot.* expressit his verbis: *καίουσι διακαθαίρουσι νεφρούς*, hoc est ulcerat, purgat, lustrat renes & vesicam, cujus rei causa nos latet, sicut lepus marinus cur potissimum erodat pulmonem, aspidum venenum cur cerebrum, ranarum potus cur vasa spermatica. Et quod vesicam exedat cantharis, unde & supprimatur urina, & exprimatur sanguis, Nicander in Alexiph. *Ἄλλοτε καὶ μεσάτῃ ἐπιδάκνεται ἄλγεσι κύστις Ἢ κύστις βρωθεῖσα*. Porro cantharidi similis est Buprestis, quæ in eadem lege tam in Flo. quam in Basilicis *κατὰ παραγραμματισμόν*, vel ut Rhetores loquuntur *παραφθοράν*, bubrostis, cum bubrestis dici debeat, *ἀπὸ τοῦ ἐμπιπράναι τὰς βόας*, nam bubrostis ingentem famem aut voracitatem significat, Nicander, *Εἰ δ' αὖ οἱ βούβρωστις αἴθριμοι πελάσσῃ*. In eod. tit. *l.* 1. *Si clavi percusserit*, id est, radio, aut ferrea. Solinus Psitacum, cum loqui discit, verberari ferrea clavicula, Plinius ferreo radio. Etiam hoc capite adnotabo embamma apud Ulpianum, *l.* 9. *de contr. empt.* & *l.* 9. *De trit. vino leg.* non esse vinum quod coacuit, sed acetum factitium, vel ut in Basilicis *ὀξάλμην* idemque bamma significat illo Nicandri loco, *ῥίψεις δ' ἐν βάμματι τήξας*, & illo *πίσσῃ ἐνὶ βάμμασι σίμβλων*, in Alexiph. atque etiam illo Theriac. *εἰ δὲ σύγε τρίψας ὀλίγῳ ἐν βάμματι κάμπτῳ*; quanquam Dioscorides videatur accepisse pro oleo. Et a me testimonium facit Q. Serenus his versibus.

> *Cantio namque potest diros prævertere morsus,*
> *Si jecur exesum tardo de vulture portes*
> *Erucis aut si totos perduxeris artus*
> *Quas prius attritas vehementi spargis aceto.*

Et rectius etiam interpres Nicandri pro aceto non pro oleo, ut Dioscorides hoc loco, *βάτραχοι ἐν χύτρῃ καθεψηθέντες ἄριστοι βάμματα*.

CAP. XXVIII. *Calamitates segetum quædam notatæ in tit. De locato conducto.*

INter calamitates segetum, *l. ex conducto*, *§. si vis*, *ff. loca.* numerat sturnos & graculos, ex quo apparet gregatim volitare, ut Aratus ait, *φῦλα κολοιῶν φαινόμενοι ἀγεληδά*, nec igitur esse *μακροχρονίους*, qui non sunt *σύναγελαστικοί*. Et his licet addere passerum & gruum agmina: & murum similiter ac locustarum examina, *l. excepto*, *C. eod.* Orpheus de corallio quasi vim habente ab his vitiis servandæ segetis. *Ἐκ τε μυῶν ἀγέλας, ἐκ τ' ἀκρίδος ἄπλετον ἔθνος Λάιον*. Nicander Ther.

> *Μάστακι σιτοφάγῳ ἐναλίγκια, τοὶ δ' ὑπὲρ ἄκρων*
> *Πτάμενοι ἀθέρων, λίπυροι στάχυν ἐκβόσκονται.*

Arnobius 1. a locustis & muribus genus omne accidi- tur, atque arroditur frugum. Et addit, *l. ex conducto*, raucas: quo nomine significari vermiculos cum certum sit ex Plinio, & ex eodem segetes esse vermiculationi obnoxias, quæso ne sequamur Alciatum, qui pro raucis reponit erucas. A raucis diversæ sunt volucræ, salictis pampinis & uvis infestæ, ut ex Columellæ *libro de arboribus* constat, & in ejusdem hortulo est legendum, *Infesta Baccho, glaucisque salictis Nascuntur volucra*. At vero nec illo loco *d. l. ex conducto*, *sed & si labes facta sit, omnemque fructum tulerit*, Budæum sequamur reponentem tabes, ac si labes nihil aliud sit quam soli fragor, de quo cum agitur inferius, puta si terræ motu corruerit ager, ideo illo loco non esse legendum, labes. Quod refellitur propterea quod de labe fructuum ille locus est, quæ plerumque contingit flatu ventorum, aut pluviarum incursu, aut alio casu superiore, non de labe cum terra desederit, *l. ult. eod. tit.* & Basilica vice eorum verborum habent: *ἐὰν ἀπὸ ὀλισθου πάντες ἀφθῶσιν οἱ καρποί.* Cyrillus autem: *ὀλισθοῦ γένοιτο ὀλισθηρὰ ἐπίκλυσις πολλῶν ὑδάτων.* Et aliud malum uredinis quod subjicitur in *d. l. ex conducto*, idem Græci *ἐρυσίβην* interpretantur; De quo idem Orpheus.

> --- *καὶ ἀλεξήσει ἐρυσίβην*
> *Ἥτε περιμύδειν στυγερὴν περὶ καρπὸν ἐρυθρή*
> *Ἀμφὶ περὶ σταχύεσσι πελιδναλέχουσα κάδοντα.*

Eo vero nomine proprie significatur rubigo sive rubellio. Porro aliud vitium est rubiginis, aliud uredinis. Plinius. *Aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum impellentibus*: fit quidem ut est in Glossis, rubigo ut *πάχνη*, quæ est uredo sive pruina. Utraque enim ex rore putrefacto, uredo ex rore concreto. Carbunculum autem Plinius dixit, quem Germanicus Arati interpres caliginem, nebulas scilicet aeris.

CAP. XXIX. *Ad Justiniani Novellam* XXXI.

IN *Novella* XXXI. a Justiniano quatuor constituuntur Armeniæ, & in prima quidem urbes septem, Theodosiopolis, Satala, Nicopolis, Colonea, Trapezus, & Cerasus ex sinu Polemoniaco, & metropolis Basanis, quæ olim Leontopolis appellata est: in secunda quinque, Sebastopolis, Commana, Zela, Brisa, & metropolis Sebastea. In tertia sex, Arca, Arabissus, Ariarsathea, Comana sive Chryse, Cucussum, & metropolis Melitena. In quarta ponuntur multæ barbaræ gentes, quæ olim sub Satrapis erant, Tzophane, Balbitene, & alia barbara nomina. Eustathius *in Dionysium περιηγητὴν* Tzophanem dixit, & Balbitenen, qui & hanc divisionem Armeniarum Justino tribuit, Justinum scilicet pro Justiniano accipiens: & verba Eustathii hæc sunt. *Τὴν Ἀρμενίων χώραν εἰς δ' διελεῖν λέγεται Ἰουστῖνος ὁ βασιλεὺς, καὶ πρώτην μὲν, φασὶν, ἔδωκε τὴν ἐπταπόλιν, ἧς μητρόπολις Βαζανὶς ἡ πρὶν Λεοντόπολις. Ταύτης δέ ἐστι καὶ ἡ Θεοδοσιούπολις, καὶ ἡ Κολώνεια, καὶ ἡ Τραπεζοῦς δὲ καὶ ἡ Κερασοῦς ἐκ τοῦ Πολεμωνιακοῦ κόλπου. Δευτέραν δὲ ὁ αὐτὸς ἔταξεν Ἀρμενίαν ἐν πέντε πόλεσιν, ὧν καὶ ἡ Σεβάστεια. Τρίτην δὲ Ἀρμενίαν κατέστησεν ἑξάπολιν, τὴν ποτὲ καλουμένην δευτέραν Ἀρμενίαν, ἧς ἐστὶν ἡ Μελιτηνή. Περὶ ταύτην τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἡ Κομανὰ, ἡ καὶ Χρυσῆ ὀνομαζομένη καὶ ἡ Κουκουσός: ἐποίησε δὲ καὶ τετάρτην Ἀρμενίαν ὑπὸ Σατράπαις οὖσαν, συγκειμένην ἐκ Τζωφάνης, καὶ λεγομένην Τζοφανηνὴν, καὶ Βαλβιτηνὴν, καὶ τοιαῦτα τινὰ βάρβαρα ὀνόματα.* Olim duæ tantum fuerunt Armeniæ, ut constat ex Notitia imperii sub Arcadio & Honorio, prima quæ ex Novella Justiniani secunda, secunda quæ tertia: idem vero Eustathius ex veteribus refert, quod alibi scriptum non memini me legere, Vespasianum Imperatorem Thraciam ab Europa separasse propter magnitudinem & splendorem ejus: nam ab ostiis Danubii ad Macedoniam usque porrigitur. Itaque Propontidem & partem maris Ægei & Hellespontum occupat, ut recte Herodotus dixerit, Thracas post Indos esse omnium maximam gentem. Neque vero ea separatio ab eo, quod ex Androne Halicarnasseo refert interpres Æschyli, Oceanum ex Parthenope suscepisse Europam & Thracem: ex Pompholyge, Asiam & Lybiam: ait autem Eustathius, *Οἱ παλαιοί φασιν ὅτι ὁ Οὐεσπασιανὸς ἐχώρισε τὴν Θρᾴκην ἀπ' Εὐρώπης*, & alio loco, *καὶ τάχα διὰ τὸ ἄγαν πολυτελὲς τῆς χώρας καὶ περιφανὲς ἰδίασεν αὐτὴν τῆς Εὐρώπης Οὐεσπασιανός.*

CAP. XXX. *Ad l. Princeps, ff. de legibus.*

QUod ait Ulpianus scribens ad legem Juliam & Papiam in *l. princeps*, *de legibus*, *Princeps legibus solutus est*, de legibus pœnariis Græci ita interpretantur, *ἤγουν ἁμαρτήσας οὐ κολάζεται*: ut illud Æschyli de Jove, *τραχὺς μόναρχος οὐδ' ὑπεύθυνος κρατεῖ*, scilicet judices non habet. Latini de quibuscunque legibus: cum sit ex inscriptione legis ea sententia tantum accipienda de legibus caducariis, Julia & Papia, quæ satis etiam per se odiosæ erant, & ex *l. quod principi de leg.* 2. lege Falcidia solutus non est, *l.* 4. *C. ad l. Falcid.* nec lege Glicia, *l. Pap. §. si Impe. ff. de inof. test.* nec lege Voconia, qua de causa veniam legis Voconiæ a Senatu Augustus petit apud Dionem. Sed & plerisque aliis principes soluti non erant, licet imperii initio non jurassent in leges, & multo minus si jurassent. Quinimo ut populus ipse suis legibus tenebatur, ita princeps cui & in quem populus omne suum imperium contulerat, adeo ut potestas principis & in ipsum principem esset, *l.* 4. *C. de legib.* Caducariis legibus soluti erant ex S. C. quodam eorum, quæ facta esse ad eas leges Justinianus refert, & aliis quibusdam, veluti solemnibus manumissionum, *l. apud eum*, *De manumis.* & auctore Servio, lege quæ vetat in urbe mortuum sepeliri. Quod igitur *d. l. princeps*, & Dio LIII. dicens, hoc se ex Latino sermone transferre, *λέλυνται τῶν νόμων*, non de omnibus legibus accipiendum est. Et quod Dio Chrysostom. principem esse *τῶν νόμων ἐπάνω*, & Plato, *ἄρχοντα κατὰ νόμους οὐκ ἀνυπεύθυνον*, & idem fere Justinianus in *No.* 105. eo tantum pertinet, ut intelligatur penes principem esse omnem potestatem ferendarum vel abrogandarum aut derogandarum legum, ut Augustin. ait in epist. quadam, *Imperatorem non esse subjectum legibus, qui habet in potestate alias leges ferre, non temere quidem sed ex justa causa & republica, atque adeo confirmandi etiam quæ non jure facta sunt*, ut principem legimus adoptionem non jure factam confirmare; *l.* 33. *de adoptio.* & matrimonium statumque liberorum non jure quæsitorum, *l. qui in provincia*, *de rit. nuptia.* & hoc quidem solum est principem supra leges esse. Nec placet quod de Achille Horatius.

> *Jura negat sibi data, nihil non arrogat armis.*

Sed de his satis. Verum ne abutamur etiam illa sententia, *Omnia esse principis* ex *l.* 3. *C. de quadr. præscr.* cujus mens hæc est, ut omnia tam fiscalia quam patrimonialia, de quib. in ea lege agitur, principis esse intelligantur. At & juris civilis, Seneca hanc vocem esse ait, *Omnia regis esse, etiam quæ sibi quisque privatus habet & possidet*, quam tamen ita excipit rectissime, *ut omnia Rex imperio possideat, singuli dominio.* Nec enim quæ tua sunt, principis sunt, aut certe tua non sunt quoniam dominium in solidum duorum esse non potest, & communia quoque esse inter te & principem dixerit nemo: & fiscalia quoque ipsa proprie principis non sunt.

CAP. XXXI. *De effractoribus & expilatoribus.*

EST differentia quædam inter expilatorem & furem: nam expilator fur atrocior & improbior est: idem etiam dicitur esse raptor. Sed & hic nonnihil ab expilatore distat: nam expilatores in eo titulo specialiter dicuntur, qui obvium quemque noctu corripiunt & exuunt vestimento, *οἱ τοὺς ἀνθρώπους ἐκδύοντες ὡς τραχύτεροι τῶν κλεπτῶν ὑπάρχοντες*, Basilica habent in *l.* 1. *§.* 1. *eod. tit.* & ad *l. aut facta*, *de pœnis*, quo loco expilationes discernuntur a furtis, Græci interpretes, *ἄλλο γάρ ἐστι τὸ βιαίως ἀποδῦσαι, καὶ ἄλλο τὸ λαθραίως κλέψαι ἐσθῆτα.* & atrociores dicuntur, quia nocturni sunt fures, ut *l.* 2. *eod. tit.* atrociores esse nocturnos effractores qui vesticulariam vitam vivunt, plane separans nocturnos effractores a diurnis, quæ nulla tamen separatio fit talis in expilatoribus, quia sc. nocturni sunt omnes, caprimulgi omnes, ut hoc avium nomen, qui & fures nocturni appellantur, insectamus etiam ad homines interdiu cæcos dormientesve, noctu vero sua exercentes furta: & hi quidem expilatores ab Oppiano eleganter his versibus descripti sunt.

> *Ὡς δέ τε ἡμερόκοιτος ἀνὴρ λῃίτορι τέχνῃ*
> *Ὁρμαίνων ἀίδηλα, δίκην σίβας ἢ ποτ' αἴζων.*
> *Ἑσπέριος τείχεσσι καταπτήξας ἐν ἀγυιαῖς*
> *Ἄνδρα παραστείχοντα παρ' εἰλαπίνης ἐλόχησε.*
> *Καί ῥ' ὁ μὲν οἰνοβαρὴς ἔρπει πάρος, ὑγρὸν ἀείδων.*
> *Οὐ μάλα νηφάλιον κλάζων μέλος· αὐτὰρ ὁ λάθρῃ*
> *Ἐξόπιθε προτυψε, καὶ αὐχένα χερσὶ δαφοιναῖς*
> *Εἶλεν ἐπιβρίσας, κλῖνε ἐν τέ μιν ἄγριον ὕπνον*
> *Οὐ τηλοῦ θανάτοιο, καὶ εἵματα πάντ' ἐναρίξας*
> *Ὤχετο, δυσκερδὲς τι φέρων καὶ ἀνέστιον ἄγρην.*

CAP. XXXII. *Notata quædam ad l. more, De feriis.*

DIem naturalem Accursius vocat in *l. more*, *de feriis*, eum qui more Romano nocte media incipit, & altera nocte media finitur, juxta quod Virgil. ait,

> *Jamque dies cœlo concesserat, almaque curru*
> *Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum.*

Contra Plinium diem civilem vocat. Quis potius audiendus sit, nemo non videt. Et refert idem Accab occasu ad occasum Athenienses adnumerare diem. Et hunc fine etiam civilem reflus dixeris quum Aldus naturalem, & noctem fine metitus quam diem Germani, auctore Tacito & constitutionibus Caroli magni, quali dies nocte dicatur; notitiae adnumeretur, quomodo & aequinoctium dierum hodie non maneat. *Sic. Et* illud spatium ab occasu ad occasum *νυχθήμερον* Graeci frequentius quam *ημερονύκτιον*, cujus tamen ex potiori parte meminere videtur ipse Plinius. *Sed & illo* festius dies accipitur in hoc Arati loco.

ἠοιγὴ δεκάτου τοῦτο ξύναμα σκοτίοιο νύκτα.

Nunquam autem Cato Censorius definitionem quam cum Accurtio artificiosiorem diversis locis nempe divisum in XII. horas. Quod ille Magalis verbo significat.

Nec pronus ad fermonem fpectantem. Vide supra.

Et hic significationes legimus, cujusque diei majorem partem esse septem horarum primarum non fupremarum, *h. e. sarth. fignif.* & similiter Juvenalis, *longas dies fentonia odorat horis*, id est, majore parte diei: hunc Accursius maluit artificialem dicere, & praeter morem fuum ex Jonnne probat nobis auctoritate M. Varronis *lib. rerum humanarum*: Joannes ex Gellio dicebat, Athenienses a fole occasu ad solem iterum occidentem metiri, Babylonios a fole exortu in fequentem exortum, Umbros a meridie ad infequentem meridiem, & hoc esse minus abfurdum. Legendum enim est illo Accurfii loco, *Umbri*, & *Babylonii*, & manifesto put quoque non habent Arabes, fed Arabi, majore verbigitio veri. Legendum item, *quod minus abfurdum*, non *minus*. Sed quis ego, etsim minus abfurdo Accurfii glossis operam impendo, obscura diligentia, inquies, quam tamen adhibuisse me semper haudquaquam poenitet, qui ex hoc fludio & opera mea copii fructum ac delectum, atque ita pedetentim omnes reddidi mendaciffimos, & hac in re utinam me uteretur bene parque beneque fe ratus aliquando typographus aliquis, potius quam meenarum jubaldum impressoribus illis, populus quandoque non uti fane praeftaret, fed nullis uti, quod non parcit hodie inftituere audentque typographi, rei litterariae nihil exitiabile.

interpretatur Interpretantur. At in penna tamen fimiliter A quandam fuiffe legem Arbitrii intelligitur, ex oratione Demoftbenis contra Leocharem & contra Macartum. Conjungimus autem fratres decimus ex eodem patre, qui & germani, & fratres legitimi. 32. de leg. Conjungimus item, & fraternitatem, nec fi excipias L. 1. C. Th. de leg. Rom. de Conftantium l. 1. C. Th. de leg. her. qui conjungimus generaliter accipiunt pro cognatis ut Lycophron *ξυνώνυμ*, & *αὐδώνυμ* item, aliis aequam loco conjunctionitatis nomine univerfa. Quare & conjungimus non alii quam fratres germani fignificatque, nec in l. 2. C. Th. de leg. her. vellim cujusdam legi, *Quia non filius filius conjungentium, fed etiam per adoptionem transitus, nulla ratione dominus interveniente, eum materna excludat.* Quis enim unquam legit filium conjungentium? Sed scripsit *αὐτάνωμος* filii adB privi & de filio quoque definiti in ea legi. Et ut fatius an excludat materna, (certiffimum erat excludere) fed de fratre defecti. Et marrem, inquit, excludit non folum frater conjunctus, fed etiam ex patre per adoptionem qui, qui fcilicet, ut Ariano adjicit reffe, conjunctus loco eft, conjunctumque interpretor, *h. l. per adoptionem, l. ult. de leg. agnat. fuccef.* fed jura conjunctionis habent *l. 1. ult. de Suis & leg. her.* atque ita conjunctus loco eft.

Ultimanus in conftitutione de Juft. C. confir. eis bonalibus imperatorum constitutionibus fidem & potestas absque, quae non fint relata in fuam Codicem; exceptis tantum privilegiis quae certis perfonis aut certoribus concedit, & exceptis regeftis fi qua fint in judiciis quibufcunque civilibus aut militaribus, vel aut principiis numerorum, in quibus judicia exercebit ipfe Juftinianus, principis compertiffimum eft, pro publicis exercitis vel quibufcunque titulis ad publicum pertinentibus. Et ita Theodofius quoque in authoritate fui Codicis, quae non fint relata, quae habentur in manufcripta principia, vel de titulis publicis expreffum aliaque tumque rerum gratia, quae in regeftis diverfarum officiarum reffert, quae ad hoc pertinent ad ea loca perfpicuum eft ex principia dicta conftitutione fuffinitari, regeftis *ipso* effe legendum, non ut vulgo divifum, Accurfio etiam ipfo exposente, caufa adfcitare, & ita *l. 2. C. Th. de Affeff.* fecundatores regeftis polyptici: & ab his inter officia judicum regerendarii appellati funt.

Uplanus in *l. 5. de pact.* cum cenpiffet conventionum divifionem facere trimembrem, in publicas fcilicet, privatas & geniticis five juriffpratium, mox eam binembrem fecit, ftatuens aliam effe conventionem publicam, aliam privatam, & rurfus privatam dividens in legitimam & juriffcentium, ut M. Varr. *l. de re ruft.* feminum inrtio facit genera quatuor, mox tria duntaxat: quia fcil. & quadrimembris divifio facile trimembris fieri poteft, & fimiliter trimembris, veluti alia conventionum divifio ab Ulpiano, fit binembris fit. Juris quoque jus in harum, publicum & privatum ab Ausonio propofita, & Imperat. in *l. ult. C. de juriffcr.* binembris fit, ut & Ulpiani illa divifio juris in naturale, gentium & civile, ita commodiffime binembris fiet, fi ftatuas aliud effe jus naturale, aliud civile & naturale: nacfas aliud naturale, aliud gentium. Et corpora, quae referuntur effe trium generum, *ἁγίων, κοινωφελῶν, ἐδιωτικῶν id Iverum, De ufurp. & ufuc. & donation* quidem uno fpiritu conveniunt, ut hominem, tignum, lapidem, vel *vera juris* Verus, ut Conon mathematicus ait; qui & mox *Ex* interpretantur effe fpiritum, quo conftituitur corpus. *ἐκνομώτατον* autem ex contrariotribus, hoc eft, pluribus inter fe coherentibus conflare, veluti aedificium & navem, aedificium ex pluribus

A lapidibus & tignis, navem ex pluribus tabulis: haec non contineri uno fpiritu, non contineri *vera juris fpiritu*. Et ftatuum igitur plane quae uno fpiritu contineri dicuntur, *l. in rem, §. item quaeritur, de rei vindic. imo* aedificium non *ἐκνομώτατον* & coherentia corpora in *d. §. item quaeritur*, nec libentius interpretabor *ἐκνομώτατον*, vel ut Cic. locuitur, cohaerentes continuatafque naturas: alia effe *ἐκνομώτατον*, quae ex diftinctis capitibus conftant, quorum item Conon rurfus duo genera facit, quadam certis diftinctifque capitibus, ut chorum; quorum, quadam conftant indiftinctis infinitique, ut populum. Et hac utique pofita divifione corporum, Aflet, inquit, eft corpus *ἐκνομώτατον*, aliquam quae diftinctionem certifque & definitis conflat, after fcilicet Mercurius, Venus, Saturnus:

B alterum Andromeda vel Centaurus. Et hoc ita ex Cicerone retulit Aftronomicon Hyginus, ita narratum, his verbis: *Ex Ti Κύκνε ὁ μαθηματικὸς, ἀστέρες λέγουθιν ἕνα τοῦ κύκνε ἄστρον κρατῆσαι, ἕνα λύρᾳ, ἕνα τὸν Ἡρ τὸν ἐπὶ γόνατα κλινόντα. συναμφότερα δὲ ἕνα ἐν τοῖς ἀστροῖς ἕνα ἄστρον ἐν κύκνε καὶ λύρᾳ καὶ τὸν ἡρ γόνατα τὸν κλινόντα. ὁ δὲ ἐν τοῖς ἄστροις ἕνα ἄστρον ἐν γόνατι τὸν ἐπὶ γόνατα. Sorvat ad Euripum, ενὸ τὸν γόνατα ἐν ἀστροῖς ἀστέρες τὸν ἀριθμὸν λέγουθιν, ὡς γράφει τὸ ἐν ἀστροῖς ἐν ἐγκύκλιον, ἕνα τὸν ἐν γόνατι ἀστέρα ἕνα ἀστέρα ἐν τὸ ἀστροῖς ἀστέρα. Parro ibi* ipfe quae in *d. l. rerum*, ex mathematicis proponitur dri fic corporum ab aliis fit binembris tantum, ut alia fint *ἐκνομώτατον*, alia *ἐκνόμωτον*, quo modo *ἐκνομώτατον* fimiliter alia duo *ἐκνομώτατον*, & *ἐκνόμωτον* fimiliter illa duo quae expofui fupr. Interpres Dionyfii Thracis: *ἐνα δὲ ἐστὶν τὸ γένεσιν ἐν τῷ τὸν δεκτικὸν ἐκνομώτατον ἐκνόμωτον, τὸ μὲν ἐκνόμωτον τὸ τὸν ἀδιαιρέτων ἐν τὸ διαιρετῶν καὶ τὸ ἐκνομώτατον τὸν ἐκνομώτατον.* Boetius *l. Arith. Ellenia genuina partes funt, una continens & fuis partibus partile, ut* in *Arithmetica diffinitum, ut* eft *arbor, lapis, & omnia mundi hujus corpora, quae propria magnitudines appellantur. Alia vero discretae a fe & determinatae partibus, & numerum in unum redactae, ut* in *exercitu, & gere, populus, chorus, decurus, & quidquid eorum quorum partes propriae extremitatibus terminantur, & ab alterius fine diverfa funt, his proprium nomen eft multitudo.*

D Transfugas vivos exuri certum eft, *l. fi quis aliquid, §. 1. de poen.* fed titulo eod. *l. aut damnum, §. hoftes*, additur etiam hoftes hac poena affici, ut vivi exurantur: quod eft ambiguum. Ignarum enim, an vivi feruentur, non occidantur, nifi qui hoftium duces fortes dufti fint in triumphum, quos tamen non palam combuere, fed latenter, ne fcil. fepulturae honore, ut ex Trebellio Pollione intelligere licet in Auretiano, & ex principum panegyricis. Quamobrem vel ut alias admonui in illo *§. hoftes*, legendum eft, *& hoftes autem transfugae*, ut *d. l. fi quis aliquid, §. 1.* vel hoc modo, hoftes autem, id eft, transfugae. Aliud quidem propriae eft hoftis, longe aliud transfuga, & *§.* ult Quintil. in *Imperator provocare a filio*, cum lex diceret, *Qui ab hoste provocatus non pugnaverit, capite punietur*, docet diftinguendum effe ab hoste transfugam: nimirum quod hic contra patrium jugum, illic pro patria, pro repub. fua. Verum enim improprie videtur etiam transfuga hoftis appellari poffe, cum hoftium numero habeatur, *l. poffimonium, §. transfuga, De cap. & poft. l. 3. §. si qui, l. predatores, de re mil.* & quod hoftis abscondae inventus fuerit interfici poffit. *l. 3. §. ad l. Corn. de fic.* Et fane videtur literarum hoftes pro transfugis accepiffe, cum dixit, hoftes fugeri non folere, *l. libertorum, §. non folent, de his qui non inf. Certum* enim eum cum hoftibus non effe nobis mores & jura communia, idcoque Graeci illo loco, recte hoftes

Oft fuos heredes lex XII. Tab. vocavit proximos agnatos, nec feparavit conjunctiones ab agnatis. Interpretatio eruditum feparavit, ut Fatal. fcribit *§. Jemo*, his verbis: *Conjunctiones quas lex non apprehendit, interpretatione praetorum primum inter agnatos locum occuparunt*: credo quod lege Voconia cuius in qui fualores fuerunt, conjunctiones utrufque fexus vocantur, ceteri agnati mares tantum, cui & finulem

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 2. cap. 15.*

perfonfum capiteli aliquot condemnaffe fententia. Tanta A rei novitate permotus, teftes imperat præparari. Convenitur ex aliis locis beatiffimi fatendetes, rei unius ratione prudentiaque obfcuratos, acceffaria teftimonia confirmatos, adhibitoque vero fimplexque definitio, ut quem fimpliorum regula remouebant, voluntate propria fe removere deberet. Ille eadem credibili expectandam, eboque fe iniuffu rigore affenti condemnatum. Quod ubi vir compertt, protinus & ipfe pedibus iter ingreffus, urbem Romam fine equo, fine fagmatis interuis, & Leoni Papæ illico fe præfentavit cum reverentia impendens obfequium, & cum humiliate depofitus, ut exulcerarum ftatum meos fcilis ordinarem, affirmans aliqui se apud Gallias publicum meruiffe exemplifie fententiam, fe ad ejitus novi ad cauffam venifie, proteftando non accufandi ceffum, quæ funt alia fuggerere. Porro fi aliud velit, fe non futurum effe molefhum. Et alio loco. Hilarius tobam fe ad placendum animum fandi Leonis inclinatum humiliate convertere; miffi primitus S. Ravennium tunc presbyterum, poftmodum proprium fuccefforem, dein fanctum Nectarium, fanctumque Conftantium præpofitum fuccedere: Et qua quantum in hac cauffa deliberetur, hunc meos poffum quilo ratione conuellere, abolitoque tunc prafecti, qua fuerit fententia, credidi inferendum, cujus hæc verba funt. Sanctus Nectarium & Conftantium fuccedere ex beatitudinis tue parte nominauit, digna admiratione fufcepi. Locutus fum cum S. Leone Papa: hæc fuit credo aliquantum animo pertorrefcit. Inpatienter ferens homines fi fe loquantur quæcunde nobis cauffis fentas: auret precetos Ravennatum quidam tenuerindum trahuntur, in quorum fi fe fuvolitione tua fubinde demittet, plurimum nihil perdiderint adquirat. Da mihi hoc, & exiguas nobis parua meritorius petentiate compefce.

CAP. XXXIX. *Etiam privato deci publici judicii exercitionem.*

JUdicii publici cognitio, quæftio, exercitio, exercitio, & animadverfio criminum non eft iurifdictionis, quin non jure præjudicius competit, vel ut Dionyfius Halicarnaff. loquitur, non eft *ἀνὰ τὸν αὐτὸν λόγον* ftet lege datur, l. 1. *De offic. eius cui mand. eft jurif. l. aliud, §. ult. de verb. fign.* & lege datur, ut tit. Pap. *d. l. 1. Et cui quæftio obtigerit* 2. cui obveneriet forte, etiam privato, qui judex quæftionis dicitur, *l. 1. ad leg. Cor. de fic. Cui magiftratus, inquit, judicia quæftionis.* Judicem quæftionis feparat a magiftratu, & magiftratum intelligit prætorem, qui lege Cornelia quærit, vel proconfulem, apud quos etiam leguntur, *l. 3. de accuf.* eos de-

ferri: & interior lex Coroalia de ficariis fic habet: *Ubi is prætor judexve quæftionis cui forte obtenteri quæftio de ficariis, ejus quod in urbe Roma propius noftra paffus fuerit erit, uti quarui cum publicibus, qui ei ex lege forte obtenteri*, &c. & fimiliter M. Tull. *pro Cluentio*: *Cujus inter judex quæftionis lege Cornelia de cenfeiis, & Q. Vicennius cum his judicibus, qui ei obtenteri forte.* Judex igitur quæftionis eft privatus cui forte obtigit ex lege quæftio publica, qui publico judicio præeft, *ad. l. 1. ad legem Cornel. de fal.* quem & quæftorem dixeris rede: nec enim hoc nomine folum prætorem intelligi velim, qui legibus quærit, fed & privatum cognitorem, *l. 3. C. Theod. de poffeff.* Frequens præter Virgilium, & aliis id proprie tribuere Minoi, Æaco, Rhadamanto. Seneca in *Agamemnone*, *quos ab infandis mvnus quæfitore vere Gnoffus teneat.* Et in *Hercule furente*, *qui fronte minas crimina tetrica Quarum ne vocuet examinat reor*, & infra: *Non unus alto fedet quæftor fedens Judicia trepidis fera fortiter reis. Audiere illa Gnoffus Minos fero, Rhadamantus ille, Thetidis leo Andri fuit.* Manilius *lib. v.*

Quæftor fedentes venit vindemque reorum,
Qui commiffa fuis eimabitur argumentis.
In lucemque trahet tacitatque filentia fraude.

CAP. XL. *De his qui fe fponte fua digitis truncaffe, qui veteram verbo Marci dicuntur.*

COnftantinus Imperator eos, qui præfectis digitis fe fua fponte ad militiam feciffent inutiles, curiis civitatum addixit, *l. 1. C. Th. de filiis mil. app.* & fimiliter alii Impp. *l. 4. C. Th. de cohort.* ne hi in manu defenfatione ab alibi Reip. muneribus eximerent aperte defluivit. Sed emendanda ejus legis fcriptura eft in hunc modum: *Eos, qui amputationem digitorum affe in legem fecundum D. Conftantini decretum*, &c. Ac poft alii Impp. *l. 10. eod.* & fi inter leftiffimos milites fi non numerentur, nec militum nomen ferre poffint, non erunt tamen omera laboreque militia. Invenio etiam eofdem non admitti ad militiam facrum five clericatum, *ejus portem* 55. *diffinuit.* & Innocentium in integra epiftola ad Felicem Nucerinum epifcopum eos appellare mutcos, his verbis: *In his clericos fcripfiffi quos cauffarum non habere, aliquos mutcos, aliquos ligiones effe.* Et in Ammianus Marcellinus *xv. de Gallis*: *Nec eorum aliquis quifquam, ut in Italia, munus Martium portunifcere politicum fibi præcidit, quos focialiter mutcos appellant.*

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM *LIBER DECIMUS SEXTUS.*

CAPUT PRIMUM.

De cruris & furcæ fupplicio.

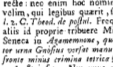

XEdicto Conftantini Imperatoris cerrum eft legitimaram poenarum numero fubtractum quod erat frequens crucis omne fupplicium, non alia ratione, quam venerattione figni falutis noftræ. Hermias *fub.* τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ *καταργηθέντα Pauperis τὸν τὴν σωτηρίου ἀνάδειν τὸν σχῆμα τῶν δικαστηρίων*, quod Conftanti-

A *vice Cæfaris cognitionem.* Et in alia. *Annitio Paulino præf. urbi vice Cæfaris cognitionem.* Ex ea quidem l. 1. fimul atque inferiptione ad Maximum IV. intelligimus, *Imp. enim. C. eod. tit.* proprie accipiendam effe de præfectis urbi, fed porrigi etiam poteft ad vicarios, & illuftrior de utrifque accipi *l. 2. C. d. eod. tit. eod. C. Imper autem, §. item Imp. De minor.* ut ficut ab eorum fententiis appellatur princeps, ita adverfus eorum fententiam folus princeps reftituit in integrum: a præfecto autem prætorio certum eft nec principem quidem appellari poffe, & adverfus fuam fententiam impetrari in integrum reftitutem poffe, *l. præfecti, 3. D. de minoris.*

CAP. III. *Ne Judei novas fibi fynagogas adficent.*

B PRincipes Chriftiani fi Judæis potuiffent imperare, Chriftianam religionem utique imperaffent. Sed religio imperari non poteft, quia nemo cogitur ut credat invitus, quæ verba funt Caffiodori in refcripto quodam Theodorici ad Judæos *lib. v. Var.* & fimilia Lactantii, *nihil eft ita voluntarium quam religionem, ea qua fi animus averfus eft, jam fubdita, jam nulla eft*: & ad hæc facilius vulerunt religionem Judaicam, quam vel Chriftianam vel paganam, hoc tantum invento ne coactitiuffe minuendæ paulatim Judaicæ religionis gratia, ne novas fibi Judæi fynagogas exædificarent, ut conteuti eflent veteribus, has fulcirent, repararent, farcirt tectas fi vellent conferuarent indicta inobedientibus poena. Libraram auri, *Lalt. Cod. Judaic.* ad quam puto fuperdicto loco Caffiodorum refpicere, dum fecundum aliquis conftituta Judæis tantum permittit fynagogæ vetuftis parietibus reparatem imponere. Et paulo poft, in ipfis parietibus conpetentes vel falcatinis (fic multo quam ligendis) tantum licentiam, ac ne concedit quidem ornare fyna ogas vel ampliare. Sed quæri poterat, an prætatu ruina aut collapfus vetes fynagogæ in eadem fpecie. & qualitate reponere & reftaurare poffent? quod Gregorius permittit *e. conful. de Judæis*. Itaque reftaurare non novas, fed eafdem intelligitur effe, quarum funt fundamenta eadem forma, & ftatus idem, tamenti ftatibus interpretantibus novæ potius fint, *fcriptura, §. ff. Judæorum*, *ff. de feruitutib. urb. prad.* Sed ita re dubia nec lege definita propalam, benignioreis interpretationem fequimur fecundum æqualem juris, quam & Nicetas exprefit hoc modo, *χρὴ τὸ τοῦ κλήσου κοινὸν τρόπῳ τὸ φιλανθρωπικῷ.*

CAP. II. *Ab his, qui vice facra judicent appellari poffe.*

NOn dico a præfectis prætorio appellari poffe, qui & fuli vice facra cognofcere vere dicendi funt, *Ita proconfulibus, C. Theod. de appel.* fed a vicariis præfecti prætorio, quamvis & hi vice facra judicare dicantur, *l. 1. C. de offic. vic.* & a proconfule Africæ, *l. 3. C. Theod. de appel.* & a præfectis urbi, qui etiam vice facra judicant, *l. 1. C. Th. de app.* & in antiqua inferiptione legitur, *Annius Evagrius Epifanius V. C. præfect. urbi vice facra jud.* Et in alia. *Præf. urbi elettus, ad cognofcendas*

CAP. IV. *Interpretium & Interpolatio.*

VAlde probo quod interpretium & interpodium veteres Gloffæ interpretantur *ἀνταλλαγὴ*, i. numerum aut pondus ad vicem alterius, quod quafi libratur & expenditur: nam & pro pretio empticnis lego interpretium apud Caffiodorum *2. variarum*, dum negotiatores quibus plerumque injungitur onus communis frumenti Reipub. necuffarii, id poftquam conmenuus fi forte non indigeat frumento Refp. compelli non vult, ut fibi frumentum habeant & retineant præftita certa quantitate foliorum pro interpretio, id

id est, non compelli emere a Rep. quod emere Reip. *Ut*, inquit, *frumenta quæ per supradictos negotiatores publico comparantur, non iterum ab eisdem interpretii nomine solidorum quantitas exigatur*. Et eodem modo inter æstimationem Pomponius dixit *l. pen. ff. de ædil. edict.* comparans emptionem fundi emptioni plurium servorum uno pretio. Nam ut evicta certa parte fundi, non pro parte pretii, sed pro qualitate & bonitate ejus partis æstimatio fit in judicio de evictione si fundo dictum sit pretium non singulis partibus, *l. 1. l. bonitatis, l. ex mille, §. penultimo, ff. de eviction.* ita cum plures servi uno pretio venierunt, evicto uno pro bonitate ejus præstatur evictio, id est, æstimatio ejus servi qui evictus est, vel citra causam evictionis qui redhibitus est ædilitia actione, *l. si plura, ff. de ædil. edict.* quando scilic. propter ejus servi vitium non sunt omnes redhibendi, *l. cum in ea causa, in fin. l. cum ejusdem, eod. tit.* Et hoc ut dixi, si plures uno pretio aversione venierint, & fundus similiter, non fundi singula jugera. Quod si servorum aut jugerum singulorum constitutum sit pretium, utemur eadem comparatione, & dicemus æstimationem fieri, non pro bonitate, sed quanti singuli servi vel singula jugera venierunt, *d. l. si plura, l. si fundo tradito, ff. de evict.* Et æstimationem promiscue dicemus aut interæstimationem, pretium scilicet vel interpretium redhibiti vel evicti hominis, aut evictæ partis fundi, quod scilicet venditor præstat vel cedit emptori. Et ita Seneca, *Quid prodest interæstimata habere omnia, si sis impera nimius?*

CAP. V. *De pistoribus & Catabolensibus.*

FUit in urbe pistorum, vel ut veteres loquebantur, auctore Servio, pinsorum certum corpus, consortium, collegium, certæ familiæ, quæ cum modo panificio dicantur obnoxiæ, in C. *Th. tit. de pistor. & catab.* ex eo apparet pistores non tantum panem fecisse, sed etiam farinas moluisse & subegisse: quod etiam ex his apparet quæ instrumento pistoris Paulus adnumerat, & *l. 7. C. Th. eod.* asinis, molis, machinis, cribris, servis, Pompon. *in Pistore: Decipit vicinos. Quod molendum conduxit, comest.* Et in eadem Comœdia pistor. *Plus quæsti facerem, quam quadrimas si haberem molas.* Ex eadem etiam esse illud, quod Diomedes attulit, *Cum neque molis molui, neque palmis pinsui.* Eusebius sive Hieronymus *in Chronicis: Paulus ad molas manuarias pistorem se locavit:* sed cum fuerint prædia quædam pistorum corpori obligata, qui & fundi dotales dicuntur, quæ pistoribus solatia certa præbebant plerumque locata perpetuario vel emphiteuticario jure, *l. 7. 13. 19. C. Th. eod.* Ea tametsi videri possint non esse in instrumento pistoris, pistrinum tamen & officinam sequuntur semper: & qui erat pistorum patronus primarius, is quinquennio expleto, omni isto onere absolutus officinam cum fundis dotalibus in sequentem patronum transferebat. *d. l. 7.* Erant vero hi fundi in diversis provinciis simul ac pistores, & hi omnes sub cura patronorum & præf. annonæ, qui etiam pensum & munditiam panis exigebant, *l. 12. & 17. C. Th. eod. tit.* Cassiodorus in formula præfecti annonæ. *Per officinas pistorum discurris, pensum & munditiam panis exigis.* Et in consequentibus, *Dignitati tuæ pistorum jura famulata sunt, quæ per diversas mundi partes possessione latissima tendebantur.* Quia autem pistoribus junguntur in superiore titulo Codicis Theodosiani Catabolenses, aliud in urbe corpus sive collegium constitutum ex libertinis hominibus, hi videntur fuisse, qui molenda frumenta animalibus farinasque comportant, quandoquidem & generaliter invenio Catabolenses appellari eos, qui vehenda veterinis onera conducunt, ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν quod est comportare, ut Cassiodori 3. *Var. Marmora in urbem per Catabolenses subvehi.* Et *lib. 3. Veredarium missum ad publicas necessitates expediendas, qui parhippum sarcinis suis, & vasis oneras ultra pondus librarum centum,* A *jam non esse veredarium sed Catabolensem.* Et inde apud Damasum & Scotum catabulum dicitur pro loco in quo veterina animalia stabulantur, in quod referunt Marcellum Pontificem Romanum a Maxentio Imp. damnatum, jubente, inquiunt, planeas sterni, ut ibidem animalia catabuli congregata starent, & in eo stabulo publico Marcellus animalibus deserviret. Platina corrupte cacabulum vocat. Cedrinus *in Nicephoro* ἀπὸ γυναικῶν, καὶ ἀπελθὼν ἐν τῷ καταβόλῳ, &c.

CAP. VI. *Ad l. 6. C. de offic. rect. pro.*

QUænam sit Phodiorum civitas, vel qua in provincia, cujus mentio fit in *l. 6. C. de offic. rect. pro.* sane frustra quæsiveris: & fuerit tamen necesse est B celebris civitas quædam, cujus allevandæ gratia ea lex condita sit, ne scilicet hyemis tempore ejus civitatis cives navigationem litium suarum causa instituere cogerentur: quam rationem ipsam cum in causa Rhodiorum inveniam movisse Justinian. in *Novella quadragesima prima*, facile adducor ut credam, & in illa *l. 6.* esse legendum, *Civitas Rhodiorum*, non *Civitas Phodiorum*, & errorem natum ex litera P. accepta pro latina non pro græca, ut illo Lucilii versu apud Terentium Scaurum, *Apes, apes, Græci ut faciunt.* Cui similis ille Martialis, *Græci quibus est nihil negatum, Et quos* ἄρες ἄρες *decet sonare.* Ut autem ex Nov. Justiniani 41. & 50. quæstori exercitus cui præcipue incumbit cura erogandi stipendia militibus, subjectæ sunt quinque provinciæ, Mysia & Scythia in Ponte Euxino, C & quamvis ab his longe dissitæ sunt Caria, Cyprus, Rhodus, ita putem easdem subjectas eidem fuisse ante Justinianum. Nam antiquo more Julianus in *No.* 50. scribit, duplicem quæstorem magistratum fuisse, unum qui circa latus principis ageret, de quo *tit.* 30. alterum qui exercitui annonas distribueret. Quod si fuit Quæstor exercitus olim, videntur etiam honoris causa sub cura ejus positæ illæ provinciæ fuisse, quasi præfecti prætorio, sicut officium etiam habuit ad exemplum præfecti prætorio, & a præsidibus singularum provinciarum, ut definit *No.* 50. Interposita appellatione, ipsum quæstorem cognovisse. At quæstore illo constituto potissimum & agente in Mysia & Scythia, hoc est, in limitibus annonæ militaris procurandæ gratia, ut testatur idem Justinianus *Nov.* 42. perquam erat D molestum Rhodiis interposita appellatione a sententiis sui præsidis maxime hyemis tempore Scythiam aut Mysiam navigare atque etiam alio tempore. Nam, ut ait *d. l. 6.* hyemis tempore navigatio sæpe periculosa est, & alio tempore semper incerta. Quamobrem de mense Januario ita recte præcipit Aratus, μὴ κείνῳ ἐνὶ μηνὶ περικλύζοιο θαλάσσῃ πεπταμένῃ πελάγει κεχρημένος, &c. & M. Tullius, *Hoc cave te ponto studeas committere mense*, &c. Festus Avienus, *Non tum mihi longa phaselis Æquora tenentur, non tum freta turbida pinu Quis petat*, &c. In gratiam igitur Rhodiorum, quæ permanat etiam ad Cares & Cyprios constituitur, ut Judices sub quorum cura sunt illæ provinciæ quinque, hoc est, quæstores exercitus, per vices hybernent in illis quinque urbibus, quæ potiores esse ceteris asseruntur E .i. in illustribus & majoribus civitatibus totius diœceseos, ut *l. 1. C. ut om. jud. tam civ. quam mil.* &c. vel potius in metropolibus earum provinciarum: urbium enim nomine proprie metropoles significantur, *l. 4. §. pen. ff. de dam. inf.* & quot metropoles tot sunt provinciæ. Ut igitur uno anno hybernent in Rhodo, ibique audiant causas appellationum, alio in Cypro, & sic deinceps in aliis provinciis, quod tamen aliter definitur in supradicta *Nov.* 41.

CAP. VII. *De secundo lapsu.*

ACtiones in personam non solebant olim, qui impetraverant exercere confestim, sed denuntiationem

tionem litis solemnem præcedere oportebat, quæ & insinuatio dicitur, *l. 2. C. si ex plur. tut. vel cur.* ut ibidem latius exposui, & fieri quidem eam denuntiationem oportebat apud acta, vel editionem rescripti, cum ex rescripto aliquis causam erat introducturus, & a denuntiatione vel editione rescripti utrique parti erant constituta tempora certa ad litem exequendam & contestandam: exceptæ erant causæ Ecclesiasticæ & causæ modicæ .i. quæ non excederent c. aureos, & causa momentaneæ possessionis, & actio tutelæ, negotiorum gestorum, si certum petetur de chirographis, & querela inofficiosi testamenti, quæ & in rem & in personam est actio, *l. 3. 5. 6. 7. C. Th. de den. vel edit. res. l. 1. C. Th. utrubi, l. quicunque, C. Th. de iis qui adm. vel off. pub. ger.* hodie generaliter omnes causæ sunt agendæ confestim remotis illis denuntiationum & temporum ambagibus, *l. ult. C. de interd. § appellamus, Inst. de act.* verum cum jus vetus obtineret, si quis a denuntiatione vel editione rescripti intra tempora constituta causam non egisset, summovebatur præscriptione temporis, & post hunc lapsum tamen per indulgentiam principis dabatur reparatio & redintegratio denuntiationis intra menses quatuor, quo tempore rursus si quis cecidisset, post hunc secundum lapsum, non erat locus reparationi: & hoc ita definitur constitutione Imperatoris Constantini, *l. 3. C. Th. de tem. cur. & repar. denunt.* quam intellexit Symmachus in epistola ad Theodosium his verbis, *Integram restitutionem suffragio juris accipit, sed multis provocationibus variisque tracta judiciis intra metas justi temporis nequivit exequi propositas actiones ut res monebat, amissum beneficium remedio integravit supplicationis. Sed idem mulier casus etiam rescripti humanitate fraudavit, siquidem mensium 4. dilata curriculis summo die temporis impetrati excidit cognitor. Post hæc cum vellet infelicem causæ lapsum reparatione sarcire objecto legis Constantianæ explosa est, quæ extra ordinem temporibus indultis longiorem negavit excursum.* Et infra: *Constantiana lege reparatio adimitur temporibus extra ordinem datis. Constantianam* dicit, pro *Constantinianam*, ut sæpe auctores Constantium pro Constantino, & e contrario, & Justinum pro Justiniano. Ceterum extat alia constitutio Constantini, quæ judicem litem suam facere decrevit, si culpa judicis secundo lapsu causa fuerit amissa non culpa litigatoris, *l. 4. C. Th. de temp. cursu.* quæ confirmatur *l. 1. C. Th. de secund. laps.* Quod si nec judicis nec adversarii culpa secundo lapsu causa ceciderit, sed propter ægritudinem aut mortem judicis, aut interveniens aliquod Reipub. negotium, hoc casu reparationi locum esse Valentinianus, & Valens constituerunt, *l. 2. C. Th. de repar. appel.* quos proculdubio Symmachus intellexit in eadem epistola ad Theodosium, his verbis: *Parentum numinis vestri divorum principum protulit sanctiones, quæ inter reliquas exceptiones reparationem jurgantibus tribuunt si per cognitorem causa labatur.*

CAP. VIII. *Exceptio quod libertatis onerandæ causa factum sit.*

INter exceptiones prætorias, quæ rei cohærent, atque ideo non reo tantum, sed etiam fidejussori & expromissori competunt, hæc numeratur, Quod libertatis onerandæ causa petitur, vel, Quod libertatis onerandæ causa factum sit, *l. 7. de except.* quæ locum habet in specie hujusmodi In manumittendo servo ex continenti stipulatus sum ab eo pœnæ nomine pecuniam certam si quando me forsitan offenderit; ac postea causatus offensam aliquam, ex stipulatu pœnam peto. Summoveor exceptione, Quod libertatis onerandæ causa gestum sit. Est enim plane onerata libertas ejus, qui dum perpetuo veretur & timet ne vel levicula re patronum offendat, nihil non agit metu pœnæ ne non committatur stipulatio, & manumissio illiberalis, ac secum ipsa quodammodo pugnans pro- A pter metum illum, qui imminet manumisso, instat, impendet semper ἐπαιωρούμενον, quasi ex alto lacunari, ut Ulpianus ait in *l. 1. §. quæ onerandæ, ff. quar. rer. act. non det.* ut de Damocle legitur, cujus in medio apparatu regio jussu Dionysii cervicibus imminebat gladius seta equina appensus, & idem quoque de saxo e tenui filo impendente Tantalo. Nihil vero refert scripseris, ἐπαιωρούμενον an ἀπῃωρημένον, ut vulgo legitur in *d. §. quæ onerandæ*, sicut apud Theophilum in *§. furtum, Inst. de obl. quæ ex del. nasc.* nihil refert emendes δι' αἰώρας, an δι' ἐώρας χάριν, id est gestationis causa, ut in *l. 7. ff. de man. vind. gestandi causa*, Basilica interpretantur, αἰώρας χάριν. Et Sophocles in *Oedipo tyranno*, πλεκταῖς ἐώραις, quod alibi πλεκταῖσιν ἀρτάναισι, & legi etiam nescio quo loco oscillorum suspendia promiscue appel- B lari αἰώρας, & ἐώρας, & ita quod in *d. §. quæ onerandæ*, legitur in P. Fl. ἐπῃωρημένον rectum est, non minus quam ἐπαιωρούμενον, vel ut in aliis ἀπῃωρημένον, aut ἀπαιωρούμενον, hoc est μετεωρούμενον, μετεωριζόμενον, ἐπηρτημένον, ἐπαρτώμενον, ἐπικρεμαννύμενον, ἀνηρτημένον. Nec minus vero ἐπαιωρούμενον impendere dicitur onus libertati quod impositum est ex continenti in danda libertate, quam quod ea ipsa libertas obstricta est ex intervallo post manumissionem, si modo liquido appareat libertum metu solo, vel nimia patroni reverentia ita se stipulationi onerosæ subjecisse, *d. §. quæ onerandæ, l. is qui onerandæ, l. si ita stipulatio, ff. de op. lib.* Liquidis argumentis & probationibus opus est. Nec eidem exceptioni tantum est locus in actione ex stipulatu, sicut exposui, sed etiam in actione bonæ fidei, veluti pro socio, si C eodem modo coactus societatem cojerit cum patrono, qui non se ipse redemerat, vel pro capite certam pecuniam promiserat, sed ultro manumissus erat a patrono, moxque vinctus quadam servitutis, & terroris perpetui lege, *l. ult. §. ult. ff. quarum rer. act. non det.* Verum actioni bonæ fidei ipso jure ea exceptio inest, sicut & ceteræ exceptiones omnes, nec ejus omissio quidquam officit liberto. Actioni strictæ necessario opponenda est *d. l. 1. §. si onerandæ, l. Labeo, ff. de op. lib.*

CAP. IX. *Fata an facta causarum.*

NOndum plane certum est in constitutionibus scribendum sit, *Fata* an *facta causarum*, in *l. 1. C. de* D *offic. civ. jud.* rectius videtur scribi facta quam fata. *In his horis*, inquit, *quibus causarum merita, vel facta panduntur*, quod scilicet fit litis contestatione, & adsertione partium, *l. 2. C. si per vim vel alio modo*, &c. Contra in *l. 3. C. de legib. causarum fata componere* ut *l. 14. C. de adv. div. jud. dirimere ambigua fata causarum*, & *l. 41. C. Th. de appell. disceptationis fata.* Sunt enim in causis aut incidunt fata quædam, & dies qui fatales appellantur in tractatu de appellationibus, & vero forsitan licet usurpare hac in re, quod Isocrates ait adversus Callimachum, πολλὰ παρὰ γνώμην ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀποβαίνειν, καὶ τῇ τύχῃ μᾶλλον ἢ τῷ δικαστηρίῳ κρίνεται. *Fortunæ judicio, l. 13. ff. de stat. hom.* Et utrumque igitur recte dici videtur, ut apud Latinum Pacatum: *Nolo mi-* E *serorum vel factum onerare vel fatum.*

CAP. X. Βασιλικῶν *locos notari aliquando perperam a Græcis auctoribus.*

QUod est in *l. 4. ff. ad l. Jul. majest.* lege Julia teneri eum cujus dolo malo jurejurando quid adactum est quod adversus Remp. faciat, id est, cujus dolo malo conjuratio facta est adversus Rempub. id in Basilicis est relatum lib. 60. *tit.* 36. *cap.* 4. his verbis: καὶ ὁ συνωμοσίαν κατὰ τῆς πολιτείας γενέσθαι, quem locum Nicephorus Gregoras *lib.* IX. ita notavit, τῶν νομῶν *cap.* 4. *tit.* 36. perperam, omissa libri sexagesimi & ultimi βασιλικῶν adnotatione, cui tamen capiti recte-

de adjuvatis canonem XVIII. Chalcedon. Synodi, τὸ Ἁ τῶν συναγομένων ὁ ὁμοτίμων ἡγούμενος, &c. & perperam Zonaras ad can. XXIII. Synod. Sardic. Confirmationi pertinere. Ibi Balsamon & Joannes Zonaras similiter canone Apostolorum LXXXIV. quo patronus subjicitur qui in regem aut magistratum contumeliosum fuerit, cæsari perperam, & sibi perperam, quod ea res non abs re in errorem perduxerit Jo: Quintinum *Episcopalibus*, id est, corporibus *Episcopi* quod libris tr. confirmat. cap. 36. num. 13. nam ita *Episcopus* quod libros, & eo qui Imperatori maledixit, que est *l. unica, C. si quis imp. maled.* quam Si accipiunt Græci, ut etiam ipse injuriis maledictum profitetur, consentaneum fit, Patronum subjici, qui contra patronum quis maledixerit: & quod quidam adjiciunt, τὸ ἀδιάκριτον γεγονέναι περὶ αὐτὸν τοῦ τε θεοῦ καὶ βασιλέως, quillo modo admitti posset.

CAP. XI. *Corpora in institutio quid sit.*

CAptatoria institutio est non tantum si mihi in hæredem instituendo captem hæreditatem, & bona eius quem hæredem instituo hoc modo. *Si Titius me hæredem instituerit*, vel, *Qui ex parte Titius me hæredem instituerit, mihi hæres esto*, sed & si alii ita fecerint a S.C. quo reprobatur sunt captatoriæ institutiones, hoc modo, *Si Titius Gaium sibi hæredem instituerit, mihi hæres esto, l. hæres, §. ult. ff. de hæred. inst.* Captare, est referre pro mutuo gratium quam captamus, hæc definitio Scævolæ, necnon accipimus. Quod fit verbis collatis in futurum, *Si me, aut Gaium hæredem instituerit*: ideoque in Basilicis institutiones dicitur fieri δι' ἐπερωτήσεως, ut in *Sophoclis Electra*, ὁ συνοικῶν ἀνάκτορα φιλοῦμεθ' ἐγὼ καὶ σύ. Ex diverso agitur contra quam olim fuit mihi facile persuasum, non tantum captatoria est institutio, qua mihi hæredem instituam, cujus mihi vel alii hæreditatem capto, ut in superioribus exemplis, sed etiam si non eum cujus hæreditatem capto, sed aliam, hoc refert quod *Si Titius me hæredem instituerit, Gaium mihi hæres esto*, Quod probat sperte *d. l. tit. in princ.* cum Scripturam Basilica constituerit, ex ea dubia responsione, in hunc modum. Si hæc institutio valet, Qua ex parte me Titius hæredem instituit, ex ea mihi parte Mævius hæres esto, & modo Titius me hæredem instituat, ex ea parte Gaium egotium refert, non etiam repositi, & captat, Qua ex parte me Titius hæredem instituerit, ex ea mihi parte Mævius hæres esto, non valet, mihi hæres esse refert quos D captetur hæreditas, heredis instituti, an alterius. Et in *l. Clemens, §. ult. eod.* certe nullam gratiam repositi, qui Mævium ad Sempronium hæredem instituit ex ea parte ex qua ipse a Titio hæres institutus est, quamque potest recuperare fit. Nunc conferitur quidem institutio Sempronii ex reciprocum hæredem, sed in institutione non præterea, & restauratum a Titio jam ante factum, ita ut meritio dicatur nulla ineffe fulpicio captationis institutionis, & hoc tantum requiri, quia conditio nalis ex institutio eft ne inutilis fit, ut a Titio teftator heres fcriptus fit. Fatear igitur & ignoto libens non effe caufam teftandæ mihi Mævius in *d. l. ille*, ere wotis Paulus, in Publicis: quo in errore fuit etiam Antonius Auguftinus.

CAP. XII. *Ad §. fi ad januam l. ult. ff. quod vi aut clam.*

SI tabul. quas vi aut clam fixeras ad Januam meam, ego etiam clam refixero, id eft, priufquam tibi denunciarem, & agas mecum interdicto Quod vi aut clam, te repellam exceptione Quod vi, & ipfe, aut clam eas tabulas fixeris ante ad Januam meam *d. l. ult. §. ad januam, ff. quod vi aut clam*: ut in fpecie *l. fi alienas, §. ſedſi fuiſſe, eod. tit.* fi vi, aut clam aedificaveris in folo meo, & ego fimiliter vi aut clam aedificium quod poſſuiti depofuero, te agentem interdicto, repellam exceptione, quod tu non vi aut clam aedificaveris: eademque æquitas eſt in ſpecie *l. quemadmodum, l. l. ff. and leg. Aquil.* in aquæductum trajecteris in domum meam, aquamque in omnibus his caſibus & aliis plerumque, quæ licet mihi exequi meo jure, mihi timeo, libius, & tutius fit exeget per judicem an *§. ſedſi fuiſſe, l. ſi pupillorum, §. ſi pupillum, l. ſi, ff. de tut. & cur. qui ſub tut. l. 3. C. de pup.* quod Herodes etiam ad eundem modum a Cæſare Augufto, *ut ſuper aliis aedificiis ſuis, ita & ſuper his, quæ ſuis aedificiis non ex ſolo ſuo, ſed ex alieno extruxerat, ſuper aliis quoque ſuis, quæ in Agrippium ſuum, & in Eſeſippium. Cujus in libros ſuos dedit licentiam, ſed conſilium adjuvavit, offerens meliora conſulturum ſi proximorum reges eruuntur, qui ſuis ſuperbiis conſilium ſuum congregaverant.* Sed ut ad rem propoſitam revertar, licet ergo mihi meo jure tabulas quo modo refigere, quas alter fine authoritate meo vi aut clam adfixit ad januam meam, & ſi is agat mecum Quod vi aut clam reſixerim, duplex mihi remedium propoſitum eſt, exceptionis Quod non vi aut clam eas tabulas fixeris ante ad domum meam, & interdicti quod vi aut clam tabulas titulove impoſitorio reſi mei meæ, ita ut ultro citroque certemus interdicto ſecuter eodem, tu quod refixerim, ego quod fixeris, fed ego ſuperior evadam teque condemnem in id quod interefl nifi probes quod reſixi, & mihi remittas id ab falſo interdicto, quo ultro utcris in me: quæ eft ſententia *d. §. ſi ad januam*, ex qua liquido apparet jure meo me poſſe refigere rab. quas alter vi aut clam fixerit ad januam meam, ut *l. 1. C. ut ne operis his, fine l. ſed. ceſſ. ff. l. 2. C. ut nemo pr. ſit. prof. ff. de* pignerataran fibi, ut *l. 2. C. ut nem. his. fine jud. ceſſ. &c.* Solebat eam rabellis aedibus affixas judicari actionem, quæ *ἐξ ἀγῶνος* a Demoſthene & Menandro dicta eſt, ut in veteri Etymologico legimus *ἀγὼν* appellari *παρὰ τὸ ἀγάλλεσθαι τοὺς ἀγωνιζομένους ἐπὶ τοῖς γεγραμμένοις ἐπὶ τοῖς ἀγῶσι*, & in lexico Rhetorico Harpocrationis : *ἀγὼν λέγεται ἡ δίκαιος καὶ ἐγκλήματος ἕνεκα γινομένη. ἀγὼν καὶ ἀγωνία ἐστὶν ἡ ἀγὼν ἐν ᾧ ἀγωνίζονται*, id eſt, ſententia ſeu actio (ſic legendum ex Suida) *ἀγὼν ἐστὶ ὁ ἀγωνιστὴς λόγος*.

CAP. XIII. *De his quæ adminiſtrantibus vel officium publicum gerentibus vendita ſunt.*

CErtum eſt principalibus conſtitutionibus caveri his qui provinciis regunt, & adfidentes eorum, ne quid officiis ſuis contrahant, ne qui in provinciis moreant, & generaliter qui vel minimum officium exercent in provincia, civitate, vel vico, præter ea quæ ex Dei conſtitutionibus, rem ullam mobilem aut immobilem privatim vel publice emant ab hominibus ejuſdem provinciæ, civitatis vel loci, per ſe vel per interpoſitam perſonam, veluti conagerm aut amicos, quod ſi fecerint, quæ venditiones extorquenant per vim, conculſionem, impreſſionem, officii fui poteſtate freti: & parui in eam conditionem ut contractus conſtitutionis fecerit, ad venditio irrita inaniſque fiat, & res venditæ & tradita venditori reſtituatur, vel per actionem Quod metus cauſa & ad reſtituendum pretium a venditore reſtituatur, quod in hac ſpecie ſingulariter conſtitutum eſt, *l. pen. C. de his qui vi metuſve ven.* & ut in ſpecie *l. pen. C. de reſcin. vend.* cum tamen alias per actionem Quod metus cauſa, ita reſtituto fiat, ut undiquaque integrum jus ſuum recipiat, venditor para rem male venditam cum fructibus, empture pretium, *l. 13. & 4. Cod.* vel enim per vel vindicationem petende ac ſi res non exiſter. dominio venditoris, aque reſtitutorium, *l. 1. & 6. C. Theod. de his qua adm. tut. off. pub. ges.* Concurrit enim cum actione Quod metus cauſa, vel tendicatio utilis, *l. 9. §. veluti. & §. ſicut, ff. de eo quod metus cauſa, l. 3. C. eod.* Sed *d. l. pen.* de actione Quod metus cauſa, & ſingularia in eo quod ex officio venditor reſtipit rem ſuam non reddito pretio. Poſſet

A ſet objici, *l. milites, ff. de re mil. & l. ſuperior, §. quod a preſide, ff. de jur. fiſ. l. 1. C. Th. de his qua adm. vel off. pub. ges.* quæ rem ita venditam illicite addicunt filio: atque etiam *l. tam ſuet. ff. de cenſ. emp.* quæ cum fit ex libro Martini de delatoribus, ſane dum emptorem rem amittere ait, ſignificat eum vindicari ſibi: & adjicit *d. §. quod a preſide*, etiam pretium inferri filio, & *d. l. non licet*, poenam tripli ex Conſtitutione Severi & Antonini: nam in quadruplo ineſt ſimplum, id eſt æſtimatio rei. Sed non filio vendere rem eſſe dicam ſi venditor poſt depoſitam ab emptore adminiſtrationem venditionem fecerit ratam, vel ſi quinquennio integro in reptilione ceſſaverit, *l. 5. C. Th. de his qua adm. vel off. pub. ges.* nam & hoc in hac ſpecie fingulare eſt, ut adito quod metus cauſa vel rei vindicatio tollatur præſcriptione quinquennii, temporis exhibitione B venditoris, licet venditio non ideo magis confirmetur, *l. 1. C. de rem. jud.* nimirum ſtatim filio vindicante rem illicite venditam. Rurſus vero quod dixi quadruplum filio inferri in eo ſolo ſpecies mihi videtur accipi indiſſe, ſive emptor nondum ſolverit, ſive ſolverit pretium venditori, ſed hoc poſterius ſolverit pretium ipſe vel heres ejus quod præmuneravit venditori, *l. 1. C. Th. de his qua adm. vel off. pub. ges. & arg. l. Senatus, ff. de cenſ. emp.*

CAP. XIV. *Conſtitutio Zenonis ad Aſtianum PF. P. ſcripta, que in Codice Juſtinianeo diſcuſſa eſt in tres partes.*

UNa eſt Conſtitutio Zenonis ad Aſtianum PF. P. quæ duvifa eſt in Codice Juſtinianeo in partes tres, *l. ult. C. de in ver. reſt. minor. l. 2. C. de jure dot. & l. ult. C. de nupt. am. ignorans legum etiam hac ætate fabricatio eſt, Dat. Kal. Jan. C. P. Baſſio V. C. Cof.* Miſe adjungunt quidam Baſilica Conſtitutionem, *τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ περὶ τῶν ἀνηλίκων*, *καὶ περὶ τῶν ἐπιτρόπων*, *καὶ κουρατόρων*. Nam quod Conſtantinum eam vocat non Conſtantium, ut in ea oratione quæ Juſtiniani eſt, jam ante dixi eſſe ſolemne ſubſcribi ut Conſtantium mallet Conſtantinum appellare : quia invidiam nolebant recidiſſi diſſinguentur in ejuſdem oratione ad Senatum Conſtantium illo loco, *ἀστεῖα τὰ νῦν παρὰ τὸν αὐτοκράτορα Κωνστάντιον, οὗτοι ἐκείνου τὸν αὐτὸν Κωνστάντιον ὀνομάζουσι*. Sic legendum.

D

CAP. XV. *Leus Themiſtio philoſopho reddita oratione Conſtantii Imperatoris.*

EXtat pars orationis Conſtantii Imperatoris ad Senatum de prætorio deſignandis in *l. 12. C. tit. C. Th. de prof. & quæſt.* De inter eſtate *l. 12.* tantum Chronis ea oratio tribuit Themiſtio philoſopho, ut ne eius ſcientiam dicat augere dignitatem, veluti quæ nobilis ille deſignandi S. C. Juſtinianeo, *l. 12. C. de dign.* Ita ſubſcriptis. Cujus Juudi gratiam animadverti Themiſtium Imperatori retuliſſe ſatis impudens in ea oratione cujus titulus eſt, *περὶ τοῦ ἀνακτόρου ἐγκωμιαστικὸν πρὸς τὸν βασιλέα*, *παραινετικὸν δὲ*. Nam quod Conſtantinum eam vocat non Conſtantium, ut in ea oratione quæ Juſtiniani eſt, jam ante dixi eſſe ſolemne ſubſcribi ut Conſtantium mallet Conſtantinum appellare : quia invidiam nolebant recidiſſi diſſinguntur in ejuſdem oratione ad Senatum illo loco, *ἀστεῖα τὰ νῦν παρὰ τὸν αὐτοκράτορα Κωνστάντιον, οὗτοι ἐκείνου τὸν αὐτὸν Κωνστάντιον ὀνομάζουσι*. Sic legendum.

D

CAP. XVI. *Conſtitutio Graca que deſideratur in titulo Mandati vel contra.*

EPe Papinianus *l. 3. ff. mandati* conſiderandum eſſe judici utrum ſatarium procuratori dominus conſtituerit laboris remunerandi gratia, qui pacto honeſta fit licita eſt actio, ut ex eventu pretium ſit incertum, ſi dari ſibi quantitatem certam aut partem litis certam, quæ plerumque longe majoris pecuniæ eſt, quam ſalarium, quod ſolet eſſe modicum. Hæc enim pactio reprobata eſt, quod detrimentoſa nimis ei ad quem res pertinet, & certa redemptio litis alienæ, ſocietas ſollicitudinis, & periculi communis inter dominum & procuratorem contra bonos mores. Et quia plerumque ſollicitudines adhuncem ex infanſ tacite pactiones, etiamſi pecunia interveniens, etiamſi parum videatur eſſe talem, & prohibentur ab Auctoſio in *l. per deuſes, C. mandati*, & redemptor litis magis eſt perſonitur, qui pecunia data alienam ſuſcepit ſollicitudinem : & nominatim convenit lege, ne ex actione ceſſa plus conſequatur procurator quam dederit ipſe, & reliquum ut cedat lucro debitoris Quod & Conſtitutio Juſtiniani confirmat, *l. ab Anaſtaſio, cod.* quæ rem nimium in modum corrcet ceſſiones nominum : vix enim ullus eſt, qui ea redimat eodem pretio quo conſtitit, etiamſi ſpem vindicandi aliquam propoſitam habeat, quia hoc genere ſe onerarent potius quam adverſarium, ut contra ſi pretio viliore, adverſarium

Gerium relevarit hoc jure recepto quam onerarit potius: fed ab Anaſtaſio exciputur hi caſus, *Si obligatio in familiâ reciſcendâ unicorum eodem affumat, fi creditori eorum aliquod detur in ſolutum, ſi proſpectus eo alienæ inferendi affumationem latis dominus eodem affecuiſſet ſolo, ut ſi ſubpa, ſi de re vend. Si heres teſtatoris aut fideicommiſſarius pretium affumat eas res legata ſunt, aqua eodem affumptione ſolo.* His enim caſibus celliones actionum valent in ſolidum. Sed hoc & ſi probarit Juſtinianus in *d. l. ab Anaſtaſio*, absque ſtatim in *l. ult. reſpicit*, non aqua erat his caſibus vult ceſſionem eatenus valere quatenus is cui facta eſt de fuo contulit oeherediſ qui ceſſit actionem, vel quatenus creditoris aut legatarii debitor debitor vel heres qui ceſſit actionem, vel quatenus ei debiti poſſeſſor pro aſſiſtatione litis. Et ut uno tantum caſu emtio ex parte valeant ceſſiones actionum ſi ſtant donationis & merx liberalitatis cauſa citra diſſimulationem ullam. Deſiderabatur noviſſima hæc Juſtiniani Conſtitutio ab vir. *mendato vel com.* abſegata in partibus, quod eſſet Graeca. Sed ejus ſententiam auctores *Βασιλικῶν* conſervarunt, etiam eo nominatim adjecto, ſi eam non edere *κατὰ τὸν*, quod eſſet grece Graeca. Verba Graeca hæc ſunt. *Ἡ παρὼν διάταξις μόνοις τοῖς ἐν ἀναγκαίοις δίκαι λαβοῦσι διατέθειται τὸ γνησίως περὶ τῶν ἐκχωρήσεων, ἐν αἷς δικαίως τὸν χρέωστὴν ἐκβάλλουσιν ἐκ τῆς ἐκχωρηθείσης αὐτῷ, μὴ μέντοι γε ἐπὶ πάσαις ταῖς ἐκχωρήσεσι κρατεῖν, ἀλλ' ἐπὶ μόναις ταῖς ἐν ἀναγκαίοις γινομέναις ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων τῶν ἀνηλίκων τῶν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις πράγμασι κρατεῖν ἐπιτρόπων, ἢ μετὰ γνώμης τῶν συγγενῶν τῶν ἀνηλίκων ἢ τῆς ἀρχούσης ἐξουσίας ἐπιτρόπων, ἢ ἐπὶ τοῖς ἐκχωρουσι τὰ ἑαυτῶν ἢ ἐπὶ τοῖς ἐκχωρουσι τὰ ἑαυτῶν χαριζομένοις ἀνεπιβούλοις, ἢ ἐπὶ τοῖς ἐκχωρουσι χάριν τῶν ἰδίων πραγμάτων ἐκβάλλουσι τὸν χρεώστην, ἢ ἐπὶ τοῖς ἐκχωρουσι τὰ ἑαυτῶν ἀγοραίοις, τὰ δὲ τοῖς ἐκχωρουσι τοῖς ἐν ἀγοραίοις ἐκβάλλουσι τὸν χρεώστην, ἢ ἐπὶ τοῖς ἐκχωρουσι τοῖς ἐν ἀγοραίοις ἐκβάλλουσι τὸν χρεώστην.*

CAP. XVII. *Diopera, Speruſa, Cuniculus.*

EUm qui jus habet aquæ ducendæ ii rivum aperire, unde oportet. Ofilius exiſtimabat, non prohiberi, ii. l. 5. ult. ff. de rivis. Idem Labeo l. 2. in qua terra rivum ducit, pro *ſubterraneum* aliter quam dicto §. ult. ff. l. 5. l. 8. contra idem eſt Ofilius exiſtimabat ſi operturn aperiat, quod hoc genere, ut arbitror, aliter aquam ducat quam duxerit ante, ut præceptor Ofilii Servius ſcripſit de eo qui aquam per aperturn ducit quam ante per ſpecum ducit. Per Specum ducere ſpecies eſt ducendi per apertum, & id quod Graeci dicere *τοῦ ὀχετεύειν*. Et quod contra Servium Ulpianus concludit non impune prohiberi eum, qui per apertum aquam ducit, quam ante ducit per ſpecum, nihil is qui prohibet ſua auctore interdic. decret. ne ita ducatur aqua, d. l. 1. §. ult. l. 3. ff. rid. id. iidem Graeci ſic interpretantur, *Δίοπερα ὁ φάτνη παντὶ ὑπέρχειν ὑκάρχοντα συναπτικὸν ὕδατος, ἐν ᾧ τὸ ὕδωρ φέρεται ἀπὸ ἑτέρου*. Portè qui rivum aperire eum quem duxerat ante per ſpecum, ſi non majore utilitas veritur adverſarii: & nocatur ab illiſem diuturnum uſum poſſeſſionis. Quia non liberum amnibus hauſtorium, & cum eo, qui ſic ea verba tranſtulit. Poteſt quis id quod prius in aperto duxebatur operire, niſi ſi majorem adverſarius utilitatem ex alterno capiat. Cum igitur per ſpecum ducere, ſit ſpecies ducendi per operturn & oculatum, recte dixerit ſpecum patum aut tubi illitare a cuniculo, ut ſi *ſpecum ſub terra ſtruxerit, ſi ne quid in lo. publ. Gro. xv. ad Attic. Ex fine paucis ſpecus in extremo fundo, & ut quidem ſubterraneus ferruminis apud Tullium ſcripſit Attic. Curtius Ruffus 4. Agi convinctor ſpiſſi, ne ſana cateſque qua interpellent ſpecus obſtabant. & VIII. Adituſ ſpecus accipit lumen, interiora mit. in lato lumine obſcura ſunt. perpetuus cuniculus ſtet prabet in campis ignotum mi indigenis, & ex urbem cuniculo capit: barbaris ſimile manſtes noſtra eſt, quippe in medio armati terra exibant nulla ſuſpecta ſpecus ante veſtigio facto.* Tacitus XI. *Reſtaſecus ſpecus*

re vendita eiuſve rei pretio vero quam in pretio convenio ita ſi agatur de emptore fraudato, dimidia julii pretii erit duplum, ſed in emptore & duplum pretii veri, in venditore eſt duplum pretii conventi. Et quod exercitio hac quidi fraudi eſt, in venditore corripitur per reſciſſionem inter quadrienniam, ut caetera eſt No. Romani, ex Conſtitutione regia intra decennium, non in emptore: ſicut in forma PP. relata apud Harmenopulum lib. 3. epit. tit. 8. conſtat corrigi eas in locatore non in conductore. Et in permutatione igitur quatenus utrique mutatore fimilem, utrique idem beneficium dabitur, non quatenus utrique emptorem imitatur: & error communis tamen obtinuit, ut idem juris ſit in emptore, quod in venditore etiam alias, ut ſuperius annotavit interlitigator ſi rem dignam. emerit xvi. cum eo tamen modo emptor plus quam dimidium pretium ſua partem ex re habeat ſalvum & boni hominis ex emptore notavit Carolus Molinæus *libro de uſuris* falebroſi ſicet & incondita oratione nimis: nondum quidquam indicavere beneficium *d. l.* non eſſe emptorem ſed venditorem ex emptorem majorem xxv. annis. Pertinet enim ea lex ad majores non ad minores & ad rei ſoli non ad mobiles: & hoc poſito non debere produci *d. l. ex empto*, ſi ſuperveniens eſt quærere utrum ſenus emptoris tunc ſit intolerabilis, cum rem dignam x. emit xvi. an cum emit eam xvi.

Obſerv. Jeon. Robet. in Animad. cap. 11. 12. 13. & 14. lib. 2.

CAP. XIX. *Ferre & ſufferre ad §. fi debiteretur, l. ait praetor, ff. qui in fraud. cred.*

CRediterum perſequentem debitorem fugientem & peccuniam ejus ferentem auferre ei peccuniam ſibi debitam à quo datum, ut *l. ait praetor, §. ſi quis a populo, ff. qui in fraud. cred.* quis non ſtatim intelligat illico, inque articulo ipſo atque momento manu inſectis fine judice, judiciove fugienti debitori qui nec juris nec ordinis ſpecie creditori relinquat ullum, peccuniam debitam auferri? Eſque ſententia creditori fraudi non fit, recte ſtatuo licere fugienti debitori & peccuniam ſecum ferenti illico auferre peccuniam debitam auctoritate ſua. Sic ſane: nam quod plus eſt in fugiente, id minus in ſequente. Nam inſectionem his verbis, *Si creditor pedentim ſtrepitu, non tumultu ſuadet.* In moratorem igitur, ut in judicatum alio cogite qui creditor & fraudatur per judicatum facit: itemque in fugientem. Inevitile quidem hodie hæc via eſt & extraordinaria. Futor. Sed inevitile neque eſt ſi fuadet, quod fecit creditor, dum ſibi vigilat ſumat ut ferre ſibi, cuius amittendi in ſummo periculo verſabatur fugiente debitore: ut eruditeret eſt ſcripturn, *l. ult. §. ult. quod met. cau.* quod negat creditorem ad ſummas ſine cognitione judicis intervenientem apparitore, cuius interventus cum abeſt notio judicis non facit tamen ut vim qui facit creditor auctoritate ſua debitori non inferat, idque minus vim feciſſe videatur, tamen inevitile eſſe id ab eo creditore revocari: exculitur hoc caſu qui ſuum recipit quaſi ſuum, ſed ſuperiorem ſuum ſuperat, qui fuga debitoris, præſentique & prærupto periculo amittendæ rei fuæ. Non omnis vis improbatur: dicam creditorem magis neceſſitatio quam libertate vim feciſſe, magis coactæ quam civiliter, ut Livius 38. magis pie quam civiliter vim feciſſe. Dicam melius eſſe per magiſtratum id facere *ut l. ſi ſtipulatus ſum, ff. de verb. ob.* ſuopiam adeuntis magiſtratus faceret debitor, fed in fugientem illud tolerari æquum eſſe. Et manus injectionem fieri in ancillam poſſimus non contra legem venditionis auctore magiſtratu, *l. t. C. Si manc. ita vendat ne poſſ.* ſed & ſine magiſtratu ſi fidis fuerit ex lege conventionis, eam revocari inevitile eſſe.

CAP. XX. *Ad inirium l. ſuſtiſſime, ff. de Edil. edic.*

HOminis vel famuli nomine accedere poteſt cuſpucoque preſti, *l. ſuſtiſſime, §. 1. Liteque ff. Tom. III. Prov.*

CAP. XXI. *Emendator teſtimon l. 32. ff. locat.*

SCut evenit aliquando ut emptionis & venditionis contractus claudicet & obliqueat emptor non vendatore, ut in ſpecie *l. Julianus, §. ſi quis a populo, ff. de actionibus emtor.* ita ſcriptum eſt *l. 10. ff. locat.* Interdum conductorem obligari non locatorem. ex Paoli verſu, ad edictum *l. 8.* Species mutila dubitatur his verbis, *veluti cum emptor ſtudium conduxit duos doctores profitori*, quam nemo adhuc peregrè bene: & fuse nihil eſt poſſit exemplum, quia ſi tenter vult ut his tantum verbis conficere: & neceſſe eſt te præterea *l. 21.* Javoleni que eſt intermedia, ſtatim ut cum cenſibus magnæ extenſæ *d. l. 21.* Javolenus intrium *l. 22.* Labeo, ſpecia frenetenia omni ſimul ac emendato initio *d. l. 22.* Interdum locator non obligatur, conductor obligatur: veluti cum emptor ſtudium conduxit donec profitens exolvat, id eſt, ſi pretio non ſolvio inempta res ſit fidis, tunc ex locato erit adhuc: unde ſpecies ita conſtituenda erit: venditor tibi fundum lege conſtituta ſe ſi intra dieni certam mihi pretium non ſolveres, fundus interpetur eſſe & interim ut eum fundum conductum haberes certa mercede donec pretium ſolveres, ut *l. ferri emptor, ff. de per. & com. rei vend.* Commixtis in legem & non ſolvio in præſtitutum diem, erit mihi in te actio ex locato ut ſolvas mercedem pretia temporis quod tibi reliquerum conquireede & conductionis pretium gratia, ut intermedia lex Javolei dicet & non erit mihi in me actio ex conducto: ut ſi fruit ſicaet, quia finita ſimul conductio & emtio eſt commiſſa per te venditionis ſimul ac quæ vendatore, ni ſine interat, etiam conductionis lucet, quia finita eſt tibi conductione. Et verba *βουλομένῳ* hæc ſunt *ἐὰν ὁ βουλόμενος μισθώσῃ τὸ χρυσίον τὸ ἑπτάμνον, πάντα ἐὰν ὁ χρυσιακὸν μισθώσῃ ἀργύριον, ἐὰν χρήσεται τὸ ἔργον ἕως τοῦ χρυσιακοῦ ἀργυρίου.*

A *quarendis venis argenti*. Vitruvius VII. *Specus ſub terra fodiebuntur ad argentum invenindum*: Seneca 6. Nat. *quæſt. In lacus ſpecus: quod enim aliud appellem lacu venas ſub terra? Ait l. ſupra, ff. de aqua & aq. pl. arc.* differentiam facit inter ſpecum & cuniculum, & Grecci qui illo loco ſpecum interpretantur effe canalem aut canum aperturn, cuniculum canalem omnem: & poſſit ſpecus urumque ſignificare, cum & *ſpecum volucres* arti dixerit Virgilius. Malim tamen in *d. l. ſupra, ff. ſi ſervitus vindic.* ſpecum ſub terra ire. Nam ut ſpecus inter publicum pontem aut arcum aut ſub itinere publico ſpecus facere non poſſim, *d. l. ſic*, ita nec ſupra iter privatum: & ſimiliter ſupra rivum aliquem ponere, vel ſub rivo alieno ſpecum ii, fubterranem cuniculum facere non poſſum: quia eſt ſeritutis dicta *l. ſupra. Aperturn* autem ſpecum Celſus dixerit *d. l. 1.* Et ſpecus, quæ ſpecum ait eſſe locum ex quo defpicitur, quæ definitio eſt nominis, non rei: nec ferendus Daniel Barbarus, qui cuniculum aperturn ex rem oſtenderet, ſubinterpiis locum ex quo aqua defpicitur, eſſe ſtruivit.

CAP. XVIII. *Beneficium l. 2. C. de reſc. vend. nele perigi ad emptorem.*

AEquum (*) erat ſubvenire venditori qui minoris vendidit, quem plerunque neceſſitas rei familiaris compellit vendere, ut ſcripſit *l. 2. §. 1. & 2. C. de reſc. vend. l. 1. C. de pred. cur. l. 2. C. ſine cen. vel rel. l. ita ut omnes, §. 1. Mand.* non etiam emptori ultro accedenti ad emptionem prædii fuge fraudandi cauſa, & pluruque emenati pretio immenſo, & immodico, adfectione opportunitate vel vicinitatis vel coli, vel quod illic educatus ſit, vel patrimonio ſepulti, ut *l. 1. §. ſed ſi rem, ff. ſi quid in fraud. pat.* vel quod majorum ejus fuerit, ut *l. ſi in emptionem, ff. de minor.* qua cupiditate incenſus ultro projicit fæpe exigentia & immenſa pretia quod calorem vocat, *l. locavit, ff. de pub. alii* intimiam. Cicero ad *Atticum* XIII. *Othonem virum nobis, nec tamen illum vicinum nobis, ſed ſic ut ſimus libri quemadmodum ibi & ſtultitiam l. 3. ad leg. Fal.* & recte poſt Notitiam Ro. Imperii de rebus bellicis auctor quidam, emenitis fraudulentum illum & callidum vendentis animum interfitatem, difficultatem contractibus inferre, ne rebus interfi ſimplicitas. Et Salvianus V. *de providentia Dei: Is vidiam emptor eſt, qui ſuppreſſo venditoris errore, quod emptor emat ut habitationem ſuam augeat, venditor ut necſſitatem.* Et inde etiam leges omnes, *l. 2. C. l. 8. C. de reſc. vend. & l. ult. C. ſi major fallacias, nec. Sed & C. ſi pro emptore, & vend. & No. Romani ſeniores de reſc. vend.* venditori tantum fraudato ſupra dimidium juſti pretii dant reſciſſionem: nulla cognitione emptori magiſtratu, aut ſuadente, aut ſuadente, ſi ſuadente, ſi ſuadente, ſi

CAP. XXII. *De non perpetuandis advocatis. Et de his Constitutiones quædam novæ.*

ADvocatorum olim in foro erat certus numerus, & qui ex eo erant numero temporarii non perpetui, *l. cum advocatio, C. de advoc. diverſ. jud.* Deinde penuria & paucitas jurisperitorum fecit ut perpetuarentur, *No. Valentiniani de cont. his quæ admin. vel eſſ. publ. ger.* & ante etiam exceptis advocatis fori illustrium præfectorum prætorio, idem Theodosius provinciarum & spectabilium judicum advocatos perpetuaverat, *No. de poſtul. & perp. advoc.* Inveni Novellam Valentiniani & Martiani, necdum enim omnes luci redditæ sunt Novellæ vel Theodosii vel Valentiniani vel successorum Constitutiones quæ tandem multis jam adolescentibus jurisperitis ne cohiberentur studia juris si perpetuo causis agendis insiderent veterani, Jus vetus restituit, ut veteres advocati cederent novis, nec essent perpetui. Proponam ejus Novellæ verba quæ habeo: ea enim tantum habeo, quæ lacera quædam vetus scheda dedit, quæ adglutinata erat involucro libri cujusdam Theologici. IMPP. *Valentin. & Mart.* AA. *Storatio* PP. *Multa in ſanciendis legibus non ſolum ſibi vindicat, verum etiam temporis ratio perſuadet, non quod præceptorum diverſitas placeat, ſed quod eventuum qualitas penſius facit eſſe judicium, & firmius conſtituto robur eſt, quotiens priori ſententiæ magis magiſque probata ſuccedit. Dudum lata lex exceptis illuſtribus foris ceteris ac provincialibus perpetuitatem conceſſerat actionis, ſed nunc adcreſcente pube & literariæ indolis juventute, aditi exoratique ſumus ne ſub aliorum perpetuitate ſuccedentium ſtudiorum fervor evaneſcat: quis enim ſe ei officio novus profeſſor inferat quod veteranus inſederit, ut non ſit tam actor quam obſervator alterius, & quia hæc quæ ab homine caduca ſunt, fiunt ſubrogatione perpetua, ne interdicentibus ſtudiis ipſa pariter officia conquieſcant, hac generali conſtitutione decernimus univerſa fora tam illuſtrium Præfectorum, prætorii ac præfec. urbi quam reliqua omnia, &c.* Et hæc igitur tandem fuit magis magisque probata sententia quæ & vetus, ne essent advocati perpetui, sed eo officio magno, necessario, sancto certo tempore functi fisci patronatum etiam ad tempus susciperent, ac post scanderent majores honores: quæ valuit diu post eam Novellam. Nam & *l. jubemus advocationem, C. de advoc. diverſ. jud.* indicat finem ejus professionis aliquem esse legitimum, ut *No. Theodoſii de poſtulando & perp. adv.* finem advocationis ostendit esse in foro præf. præt. quem sequitur fructus specialium privilegiorum & palma dignitatis, clarissimatus scilicet ut *l. ſuggeſtionem C. de advo. diverſ. jud.* & *Novel. Valentiniani de tribu. fiſci & de ſac. aud.* vel spectabilis vicariæ dignitatis, ut *No.* ejusdem *de poſtul.* denique finem quidem esse eum quem quisque sibi advocatus fecerit, sed non finem quem sequantur privilegia dignitatesque, nisi, ut jam tempus exprimam, ex eadem *No. Valentiniani de poſtulando*, id saltem quod debent advocati impendere foro prætorianæ aut urbanæ præfecturæ, in eo expleverint annos xx. aut minimum xv. Est vero interim operæ scire in ea No. sic esse legendum: *Neque enim perpetiendum putamus hujuſmodi dignitatem in his qui advocatione functi ſunt, imaginariam aut vacantivam videri*, & paulo post: *etiam hoc parum eſſe videatur*: & circa principium, *In admittendis, retinendis, honorandiſque cauſidicis.* His addam aliam constitutionem Valentiniani nondum editam quæ & si certus esset in uno quoque foro advocatorum numerus lege definitus, Afris qui a Vandalis & Alanis vastata Africa pulsi sedibus & profugi in Italia vagabantur, liberalibus studiis institutis, concedit ut apud omnes judices causas orare possint, atque etiam in foro prætorianæ vel urbanæ præfecturæ tribus: & verba Constitutionis hæc sunt. IMPP. *Theodoſ. & Valentin.* AA. *Albino* PP. *Il-*

A *lyrici. Ex adſectu publico convenit eorum neceſſitatibus ſubvenire qui in fatales miſerias inciderunt. Imperatoriæ ſiquidem vis major laudis eſt aliqua decreta mollire quando vis major inopinatæ cladis fatale generarit incommodum: Albine P. K. AA. Unde illuſtris & præcelſa magnificentia tua pragmatici noſtri tenore comperto ſciat, Afros qui infortunio hoſtilis cladis expulſi ejectique fortunis omnibus ſpem ſui actus & converſationis ſolitæ perdiderunt, & imbuti ſtudiis literarum cauſas agere deſtinarunt, ſive agere jam cœperunt apud omnes judices his advocationis copiam remoto legis vinculo eſſe permiſſam, ut ærumnas in quibus nunc ſunt, tali poſſint remedio ſublevare, præter prætorianam togam forumque urbanum, in quo agendorum negotiorum licentiam tribus pietas noſtra permiſit: nec enim non eos oportet ſtudiis favorabilibus adiuvari quibus hoc ſolum*
B *remanſit quod ſibi non potuit vindicare captivitas. Datum XIII. Kalend. Sept. Ravennæ Maximo II. & Paterio Coſſ.*

CAP. XXIII. *De ſiliquarum exactionibus.*

TRia sunt onera negotiorum, Monopolii, si certæ personæ vel certo corpori concesserit princeps, ut ei soli jus sit vendendæ certæ mercis, quæ concessio principis non erat improbata ante Constitutionem Zenonis de monopoliis, sub onere conferendæ in fiscum pensionis certæ. Et aliud est onus aurariæ functionis sive lustralis auri & argenti collationis, de quo est primus titulus *libri* xi. *Cod.* Est & tertium onus siliquatici, de quo ita Cassiodorus *lib. 4. Var. ſiliquatici præſtationem rebus*
C *omnibus nundinandis provida definivit antiquitas.* Inveni id primum definisse Theodosium & Valentinianum augendo ærario quod fuerat exhaustum, ut nundinis quibusque decreto provincialium loco & tempore constituto, ex qualibet mercium negotiatione, fisco in singulos solidos venditor dimidiam siliquam, ac similiter emptor alteram dimidiam siliquam inferret: & hac de re edicti eorum verba quæ reperi hæc sunt. IMPP. THEOD. & VALENT. AA. *Cum pietatis noſtræ animo ad quærenda remedii publici adjumenta perpetuæ cogitationes ſe ingerant, nihil tam neceſſarium cura ſerenitatis noſtræ perſpicit, ſicut omnium ſenſibus non optamus occurrere, quam ut defeſſis rebus adflictoque publico tantum robur numeroſi exercitus præparetur, ſed nec tam ſalubris, in qua omnium plenæ ſecuritatis fundamenta ponenda ſunt per varia erogationum*
D *clementiæ noſtræ conatum odoraturus, ut ipſo experimento non modo his qui novis ſacramentis obligantur, ſed ne veteri quidem exercitui quæ ab exhauſtis ægerrime conferuntur ad victum vel ad veſtitum poſſe præberi, quos niſi indigna & pudenda armato nomini negotiatio aleret, vix poſſent a famis periculo & a frigorum pernicie vindicari. Quæ ergo his anguſtiis remedia providenda ſunt mens noſtræ ſerenitatis exæſtuat: nam ſi a poſſeſſore ſuper alia quæ præſtat has expenſas requirat, ultimas tenueſque ejus vires compulſio talis extinguet: ſi a mercatoribus rurſus hoc efflagitet, neceſſe eſt eos depreſſos tanti oneris mole ſuccumbere. Inter hæc animo fluctuante hanc viam reperimus primum cujus leniſſima functio publici quæſtus habeat magna compendia, deinde quæ ad univerſos pertinens a paucis intollerabilia damna ſubmoveat, atque ita ſine ſenſu diſ-*
E *pendiorum ſit, ut eum plus hinc publicæ utilitati conquiri valeat, nullus ſe ſpeciatim queratur adfligi, & neque a tenuiſſimis poſſeſſorum reliquiis vel defectu miſerabili negotiatorum quicquam impoſſibile poſtuletur. Placuit itaque ut omni venditione per ſolidum dimidia ſiliqua ab emptore, dimidia a venditore, per omnem contractum æqualiter publico conferatur in omnibus mobilibus immobilibuſque rebus, venditiones tantum emptioneſque duntaxat tali condicione* * *tam bonus rei effectus aliter non poterit provenire niſi huic muneri certi qui præficiendi ſunt eligantur communi procerum noſtrorum concilio atque tractatu, quod electionis judicium reſervabitur circa eos qui in aliorum locum adjectionis augmento voluerint ſubrogari. Per ſingula igitur negotiationum genera ſingulos præponi oportere hac edi-*

ctali lege decernimus, quos fides atque induſtria huic officio ſuſtinendo idoneos comprobaverit: utilius quippe eſt diſtributis procurationibus mercium omnium, ut in talibus rebus fieri ſolet, depulſa permixtionis caligine apertius & liquidius declarare, quid quiſque pro conducta mercium nundinatione dependat. Omnis autem contractus, qui clanculario vel emente vel vendente in fraudem legis initus fuerit, careat firmitate: quod ne fiat ea ratione proſpicimus ut geſtis municipalibus immobilium rerum contractus conſtet initus, mobilium vero emiſſis pictaciis tranſigatur, & is qui præpoſitus fuerit huic muneri profiteatur ſe id quod per hanc legem compendiis publicis decretum eſt conſecutum, ita ut poſt annum ſecuritatis amiſſæ diſcuſſio minime requiratur: qui ſi a tabellione vel contractoribus conventus ad geſta venire diſtulerit, inlato curialibus, quod hujus edicti lege inferendum eſt, venditio perfecta ſtabilitate nitatur. Ille autem qui huic rei præpoſitus ſpe lucri proprii publicum commodum putaverit differendum, tali adficiendus incommodo eſt, ut tantundem ipſe fiſci viribus inferat, quantum de ipſo contractu cui conventus præſentiam ſuam negavit a contrahentibus publico fuerit inlatum, quod ab eo magiſtratus & curiales exigere curabunt, quam pœnam neque ordines effugiant, neque moderatores provinciarum, ſi qua ipſi fraude vel conludio publica emolumenta diſtulerint, ſed hæc quæ tam ſalubriter ordinamus in omnibus provinciis atque urbibus una eademque volumus ratione ſervari, quod abſque ullius erroris impedimento explicabitur, ſi certæ nundinæ civitatibus earumque territoriis ordinentur. Jubemus enim & in oppidis & in regionibus certo loco ac tempore emendis atque vendendis rebus per honoratorum diſpoſitionem necnon ordinum ſeu civium ſub præſentia moderatoris provinciæ manifeſta definitione conſtitui. Nulli itaque mercatori præter hanc obſervationem niſi ad deſignata loca temporibus præſtitutis ad negotiationis ſuæ ſpecies diſtrahendas paſſim licebit accedere, ut certa ratio emendi atque vendendi ibi conſtare poſſit ubi nundinandi jus provincialium tractatu fuerit deputatum & id quod præberi ſupra ſtatuimus, facilius eorum qui præpoſiti fuerint valeat diligentia reperire: quæ vero ex his ſupplenda & minutius ordinanda ſunt, ampliſſima, &c.

CAP. XXIV. *In quarto libro Codicis quædam emendata.*

IN *l. Circa, de loca.* contractus locationis fidem esse servandam, si nihil specialiter exprimatur contra consuetudinem regionis, rectius Græci, *ſi quid ſpecialiter &c.* εἰ μὴ ἰδικῶς ἐκφωνηθῇ παρὰ τὴν τοῦ κλίματος συνήθειαν: nam sicut contra ea quæ moris & consuetudinis sunt ut veniant in judicium empti & venditi, pacisci licet, veluti ne cautio duplæ præstetur, *l. pacta, ff. de contr. empt.* ita & contra ea quæ moris est venire in ceteris contractibus. In *l. ult. ff. ſi man. ita ſue. alie. ut man.* scribendum, *condicionis poteſtate manumittentis factum repræſentari*, sublato articulo *poſt*, qui inoleverat ex verbi quod præcedit signo compendiario. Condicionis autem, id est, conventionis additæ venditioni servi, ut scilicet manumitteretur: & ita Græci, ἐπειδὴ ἡ τῆς συμφώνης δύναμις τὴν ὀφείλουσαν παρὰ τοῦ πρώτως δοθῆναι ἐλευθερίαν ἐπιτίθησιν. In *l. pen. C. de edil. act.* restituenda est vera vetusque scriptura omnium librorum, *peſtibilis fundus, id eſt, peſtibulas, vel herbam letiferam habens.* Pestibulas nimirum vocat natricum serpentumque pestes, ut Columella loquitur, confecto nomine ex peste, ut naustibuli ex navi auctore Festo. Odore solo fit sæpe pestilens locus, *l. 2. §. idem ait ſi odore, ff. ne quid in loc. publ.* & ita Columella viii. *ſerpentum odorem peſtilentem eſſe.* In *l. per diverſas, C. mand.* *ne legas properare, ſed præparare*, ut in Basil. παρασκευάζειν, & in veteri conversione Gallica, *appareiller*, ut *l. ult. §. perſonis, C. de adm. tut.*

Obſerv. Joan. Robert. in Animadv. cap. 14. lib. 1.

CAP. XXV. *Lex prima Dig. de teſtibus.*

QUod est scriptum in *l. ob carmen, ff. de teſt.* ob carmen famosum damnatum intestabilem esse, id

A Græci sic interpretantur *lib. 21. βασιλικῶν tit. 1. cap. 21.* ἀπόβλητος εἰς μαρτυρίαν γίνεται ὁ καταδικασθεὶς ἐπὶ τῷ ποιῆσαι ταραχώδη ὀχληρίαν. quibus verbis qui non animadvertunt ea esse ex *d. l. ob carmen.* alii hoc significari scribunt, rejici a testimonio eum, qui tumultuosam petulantiam designasse judicatus erit, alii eum qui condemnatus sit, quod turbulentas & seditiosas aliquas ineptias fecerit: qua versione nihil ineptius: ac rursus peccant etiam in eo, quod decepti Balsamone existimant hæc esse verba *l. 1. C. de teſtibus*, quæ longe alia sunt in eodem libro & tit. *βασιλικῶν cap. 26.* nempe hæc: Κατὰ ἐγγράφου μαρτυρίας ἄγραφος μαρτυρία οὐ προφέρεται: & apud Harmenopulum 1. *epitomarum*, ἄγραφος μαρτυρία κατὰ ἐγγράφου μαρτυρίας ἰσχύειν οὐ δύναται: quod idem est & id omnino quod ita Paulus scribit *v. Sent.*
B *Teſtes cum de fide tabularum nihil dicitur, adverſus ſcripturam interrogari non poſſunt.* Ceterum huic Constitutioni ut intelligeremus quemadmodum accipienda esset, inveni additum in Harmenopulo interpretationis loco: οἷον δὲ νόει ἐπὶ συμβολαίῳ καὶ ἀγράφου μαρτυρίας. & latius *in Baſilicis*, τοῦτο δὲ νόησον, μὴ ὅτι μαρτυρίαι ἔγγραφοι χωρὶς μαρτύρων προφέρονται. Τότε γὰρ ἡ ἄγραφος φωνὴ τῶν νῦν παραγομένων μαρτύρων ἐστὶν ἀξιοπιστοτέρα: ἀλλ' ὅτι κατὰ ἑτέρων τινῶν ἐγγράφων δικαιωμάτων ἄγραφοι προφέρονται μαρτυρίαι: ut scilicet credatur potius vivæ voci testium quam testimoniis, id est, dictis testium recitatis ex scripto, ut *l. 3. §. idem Divus, & ſeq. ff. eod.* ut adversus testimonia interrogentur testes ipsi quorum sunt testimonia, & ut testimoniis fides non habeatur nisi eis suffragetur vox testium ipsorum. At contra alia instrumen-
C ta de quorum fide nihil dicitur, placet testes non audiri: alioquin nullus erit probationum finis exitusque certus: ut contra instrumentum emptionis vel donationis vel dotis quod non arguitur falsi, testes non interrogentur, ac ne contra chirographum quidem testes recipiantur, qui adserant solutam pecuniam fuisse nisi secundum modum præscriptum *l. teſtium, C. eod.* sed contraria scriptura scripturam omnem refelli oportet, & chirographum igitur apocha non testibus.

CAP. XXVI. *Species l. 3. C. plus val. quod ag. quam quod ſimul. concip.*

D QUod Impp. Diocletianus & Maximianus scribunt in *l. 3. C. plus val. quod agit. emptione pignoris cauſa facta non quod ſcriptum, ſed quod geſtum eſt inſpici*, qui acceperit de emptione facta in fraudem legum, male speciem posuerit de pignorum lege commissoria, quæ nondum fuerat vetita legibus, male etiam de fructibus rei pigneratæ acquirendis in fraudem Constitutionum, quæ usuris modum imponunt, cum nihil in fraudem earum fieri constet si convenerit ut vice usurarum fructus creditoris lucro cederent, quæ conventio ἀντίχρησις appellatur. Et sicut in *l. cum ea, C. de tranſact.* ponitur emptionem factam transactionis causa jure licito nulloque consilio fraudis, ita in *d. l. 3.* admiserim facile supradictas species, si modo nihil agi ponas in fraudem legum, nec contrahi pignus illici-
E tum, sed dabo commodiorem ex *l. 5. §. ult. & l. ſeq. ff. de diſt. pignor.* Re eadem tribus creditoribus in solidum diversis contractibus obligata, si secundus creditor cui in eo pignore præferebatur primus, id ut obtineret & servaret sibi emerit a primo, huic offerendæ pecuniæ debitæ tertio creditori jus potestasque est, quia non tam acquirendi dominii, quam servandi sui pignoris causa secundus creditor pignus emisse intelligitur, ut *l. 2. eod.* Atque ita non quod scriptum, sed quod gestum est inspicitur. Emptori nemo habet jus offerendi pretii, *l. 2. C. de rep. her.* Creditori qui ad se transtulit pignus a primo creditore emptionis genere, quia non tam id egit ut emeret, quam ut pignus obtineret, jus est offerendi debiti: & multum interest

utrum

urum emat quis ab invito, an a volente. Neque vero ab invito emere pignoris causa injuriosum est.

CAP. XXVII. *Restituendo & instituendo alio, quæ fabulis persona mulieris ex S. C. Velleiano, creditori a pretore datur.*

MUlier quæ intercedit prodita aut novam aut veterem obligationem fuscipit. Si veterem novationem facta S. C. Velleiano nullier liberatur, & prifina actio in veterem debitorem reftituitur, quæ & reftituenda actio dicitur, & reficiffum, & a Græcis ἀνακαινισμὸς. Si novam, zeque S.C. mulier liberatur, & in eum pro quo intercefft inftituitur potius quam reftituitur actio, *pr. l. non prohibemur, ff. fi eam efſe, & l. fi mulier, ff. ad Vell.* Hanc Accurfius fecutus primus interpretes Latinos, vocat inſtitoriam: quos & Graci fecuti *lib. 23. βασιλικῶν in d. l. eam efſe*, fcribunt eum qui creditorem cum Titio, interveniente muliere eum contraxiſſe quali præpoſitus huic negotio, *ὡς ἐπιτροπεύσαντι τῷδε τοῦ γυναικὸς*, & in interpretatione quoque *l. hæ actiones, ff. cod.* cum Diplatius ſcripſiſſet has actiones, quæ in eos pro quibus mulier intercefft dantur, & hæredibus & in hæredes & perpetuo competere, has adhuc non quæ reſtituitur & eum qui inſtituitur, illi Accurfii interpretationem ſecuti, nempe hanc. i. inſtitoriam & inſtitoriam, & cum legem tranſferunt *ἀπὸ συναλλαγματικῆς πράξεως ἐπὶ τὴν τοῦ ἐπιτροπεύσαντος Δίκαιον. Ad. Aquil. Gallum inquæſtionibus ſuis τοῦτο παραπλήσιον.* Ubi male Graecus interpres quidam, *οὐκ ἀποκαταστάσεως* interpretatur ſtricteimmobilitam quam exercet ivere regatur illi reſtitutio & reſtituenda. At vero quod inſtitoriam in eum dari aiunt pro quo mulier intervenientes novum obligationem ſuſcepit, ita *defendi poteſt*, fi creditor liberti eum intercedere *l. 12. Sc. 1. 5. ult. ff. Ad S. C. Vell.* ut in eum detur vel actio negotiorum geſtorum ut *l. libera, ff. de neg. geſt.* vel in ſolidum actio ex exemplum actionis quæ datur in patronum ſui ut voluntate eius intercefferit, *l. pen. in prin. ff. de inſt. act. Igen. C. ead. Iidemque, s. idem Pap. ff. Mand. l. Julianus, s. ſi procurator, ff. de act. empti.* Quæ actio ſic inſtituet præter magis quam reſtituet obligationem, ut ait *d. §. Si eum eſſem.*

CAP. XXVIII. *Interdictum de tabulis exhibendis animum eſſe.*

INterdictum de tabulis exhibendis, ut ait Ulpianus in *l. 3. h. ult. ff. de tab. exhib.* conſtat eſſe perpetuum. Imo inquam vero, non conſtat eſſe perpetuum: namque id Paulus ſicit ſanxiſſe *Sent. recept. l. v. tit. 6.* Et quo conſtare dicit-ſanxit eſſe cum controverſum, conſtare puto Ulpianum, etiamſi non Paulo: nec intelligit vim verbi conſtare, quod inrideo interpretum more proprium: Unde Cicero *pro Flacco*, *Recuſat ad inrifos ſodales, conſtitutos inter omnes*: & ſcribens ad Atticum *lib. VII. epiſt. Conſtat enim omnes, nemineme a non Remanchina juris peritiorem eſſe*. Et ſic in *l. nec alio, §. hæredem, ff. de pactis*. Ballotius pro conſtat, *συνομολογοῦνται*: & idem elevit modo Paulo ſententiam, modo eſſe ut, ut interdictum de tab. exhibendis, imo & quodlibet interdictum perpetuum poſſit quandocunque reddi, Sed reddito intra annum ſit agendum, cum his Pauli verbis, *edilio perpetuo cavetur, ut ſi rebuſve teſtamenti non apparens de eorum exhibitione, interdictis reddito intra annum agi poſſit*, quicquam manifeſtius ſit hoc ſignificari & reddi interdictum, & eodem agi intra annum, non poſt annum. Et interdictum perpetuum poſſunt reddi ſine ullo anno finiri, dum apud eundem judex, quod de philoſophia Varro & Cicero & de jurisperitis veriſſime aiunt: paſſe comperio, Neminem agrotum, quod ſæpe nominare tam infauſtum vel adfurdum quod non aliquis dicat eorum, qui jura peritiam profiteatur. Annus enim, fuit olim præcipuus cauſis criminalibus, non civilibus. *l. reus, §. de man. & hom.*

A *l. 1. C. de C. Th. ut intra annum. c. quæſt. ter.* aliquin, & reddita actiones civiles non prætorix quas Gallus perpetuas non durabunt poſt annum. An vero alia ratione dicuntur interdicta perpetua, alia actiones? Et quod dicitur interdictum de vi annorum reddi poſt annum, *l. 3. Juliano, ff. com. divid. l. 3. §. hoc interdictum, ff. de vi & vi arm.* etiam reddito agi poſſe annum ſignificat: quo enim reddi poſt ut agatur? Et reddi igitur, & agi reddito ſimul poſt annum, biennium, triennium, ut de eodem interdicto M. Tullius ait *ad Caſſium, In hoc interdicto non ſatis addi, in hoc anno: quare ſi ſpes bonorum aut triennium eſt, aut ſi non eſt, nullo anno*. Et ſic in ratiociarii licet, quasi nulla habetur ratio in *l. 1. C. de tab. exhib.* igitur de tab. exhibendis poſt annum reddi interdictum poteſt, ſimiliter officium poſt annum reddi interdictum, Novis fiat ei, qui in poſſeſſionem miſſus eſt, quia in edicto nam mentio non fit, quod tamen conſtet eſſe annale. Et interdictio de tab. exhibendis annum computari ex die, quo nafci & competere actori cœpit: ita die delatæ hereditatis aut legati vel ſi eo die non ſuppetierunt tabulæ ex die quo primum poſtea ſuppetierunt conſtituit manifeſtiſſimum erat: nec in eo id ab aliis interdictis annuis differre quidquam. Et hæc de re plena & perſpicua eſt ea mentio quam feci in loco ſuprædicto Pauli.

Obſerva Joan. Robert. in Animadv. cap. 23. & 24. lib. 11.

CAP. XXIX. *Ad eundem animadverſiones quadam.*

C Tiam male ille dum ex profeſſo quod improbe, aut parte judicat ſe debere improbare, quam id quale ſit cognoverit ad *l. 11. §. Areſtio, ff. quod vi aut clam*: aut ante illum Accurſius. *Eleo ſi poſſ in edicto ad Senatuſconſultum Silanianum non precario traditus ſit*, &c. quæ vera lectio eſt, nullam eſſe precarii mentionem ſtatim, aſſi non vera eſt, ea quæ ſequuntur, *in fundo meo*, &c. plane demonſtrarent emptorem eſt pondum eſt traditus fundus ex emptionis cauſa, in eo morari precario vel conducto *l. ſcripſit, ff. de pign. act.* conſtabit, nec enim poſſe precarii, excludo, conducti rogationem, ut dum poſſit *l. ferus, ff. de per. & com. rei vend.* conducti rogationem, ut dum excluſit precarium, nec non poſſit precarium, *l. 3. C. de pre. inter cap.* conducti nem. Et idem ille detracta negatione ab illis verbis nunquam probaverunt nihil his qui nondum ere tenuntur. Et pro certo habeat Ulpianus interdictum. Quid vi aut clam emptori dari, qui precario ſit in poſſeſſionem, non inpte idem ab eo infra revocari in dubium: nam aliis exemplis, quod inſtituens conatur ex eodem Ulpiano, omnino diſſimile eſt: nec juverit etiam mutatio *Eis in Ergo*, uti mutaverit, quod non facit etiam *Partem in partes*, & penitus quidpiam pertinax Ulpianum diſſolerit, Si emptori fundus traditus ſit ex cauſa emptionis, Si nullo modo traditus ſit, Si precario traditus ſit, & conductio. Eidem rogationi nec inſtituitatis verbum apud Ciceronem placet quod repetit Caſſiodorus Gribens in deliberativo genere cauſarum adhibiti nec ante utilitatem & inutilitatem: nec fiunt oculi quibus cernat in *l. 3. hæ autem, §. depoſ.* eſſe ſcriptum, *Eſt enim inutile*, quod & aute, ut negatur inutilitas, exigit, nec in *l. 7. C. de fide & inſtrum. ff.* In non poſſe repeti *ἀπὸ συνῳ* pro contra, quod poſtumuare non ſignificavit contra. Sed ſinuatoria hæc tota res eſt & Ulpiano ſatis pro libidine. Sunt huic ſimiles hodie multi alteſti mei, quibus ſingula in tempore repo-nam, quæ debeo: toti ſi fuit dies totas in legendis noſtris ante me alio recore ſapiunt, & quod mordeant invelligant ubique tranſferri mente, nihil tamen, quod imitatur bene: ac ſane ea *συκοφαντία ut μάλιστα ἐμαυτὸν αἰσιμαι. (*) In. l. pro emptore, §. ſi furioſo, ff. pro empt. fatetur quod non habet Harmenopulus*, Baſilica habere *lib. 50. tit.*

(*) *Vide Merill. Variaur. Cujac. ab aliis Obſerv. cap. 4.*

50. tit. 4. Nec Publiciana competit: nec tamen hanc lectionem ita tueor, quasi differant inter extremum & furioſum poſſeſſorem, ne obſtet *l. fed & ſi res, §. Mevius, ff. de Publ. in rem act.* Sed eadem utilitatis ratione motus, qua ulucapionem ſequi placet ſtatuo, etiam ignoranti emptori tam in furioſum quam in extremum permittendam adionem Publicianam, imo & in eum qui vendidit tempore intermiſſi furoris, vel ut ait *l. quod vero, §. ſi furioſus, ff. de adq. poſſ.* in conſpectu immutatæ quietis, emptori decepto concedendam eſſe actionem de evictione, ſicut in patrem, qui filium emancipandi, quamvis nulla ſit mopia, & ſi ignorans vendiderit, conſtat ignoranti emptori eſſe actionem de evictione, *l. minor, 6. pater, ff. de evict. l. 1. C. de pat. qui filios dif.* Eadem utilitate fundente dico ex perſona furioſi bona fide emptori dandam acceſſionem poſſeſſionis: & quod negatur in *d. §. ſi furioſus*, ſumme ire veram eſſe, quo etiam ulucapionem eſſe annale. Et certiſſimum eſt.

Obſerva Joan. Rober. in Animadv. cap. 35. lib. 11.

CAP. XXX. *Quando ſur furi agere poſſit.*

FUr furi agere poteſt, ſi ob eam rem intereſt ejus quia res ſua ſit, ut *l. teneſtur, §. pen. ff. de furtis*: ubi etiam ex Baſilicis *Obſtr.* 23. confirmavi detracta negatione elle legendum, *Et ſic ſu ut remotor furi & agat*: vel quia culpa ejus res omnis ſit dum non adhibuit eam diligenter, *l. qui vas, §. fin. l. pen. l. eam qui, §. ult. pater, eod.* etiamſi ejus res furtum fecerit ipſe, quia eſt ejus res furtum non fecilſet, habiturus erat actionem furti: quia ſi furtum eam commodavi in uſum ceream, tu eam tranſtulerit in aliumſum, & ab alio tibi fe furta fuiſſet, & tibi competit furti actio, quia cuſtodia ei ne tenetur & mihi adverſus te, quia rem tranſferendo in alium uſum, mihi furtum feciſti. Poſſunt excogitari ſimiles caſus multi quibus fur furi agat. Sed ſi ob eam rem ſolum intereſt furi quod furtum vel quod dolum in ea re admiſerit, & quod ex his cauſis teneatur, non poteſt ex turri cuſtodi. ex furto vel ex dolo furem ibi adhibitum teneri, *l. 12. l. 14. §. ult. & autem & l. idem Pamponius, eod. l. 4. Neque emp. ibid.* Non enim cuiſcunque intereſt rem non perire habet actionem furti, ſed tantum tunc intereſt ex justa & honeſta cauſa: ex turpiduline vel improbitate fur agere habet actionem furti, ſicut nec mandavel proditionis, *l. 6. §. penult. & ult. ff. de Publiciana*. Denique ſi rogatus *cui fin interire*, hoc habet quod reſpondeat, quia dominus furi rei vel quia quod conductor aut commodatarius, culpa veniam fenere quod rem non cuſtodierim diligenter, hic certe etiamſi forte furſit *ejuſdem rei*, habet furti actionem. Sed ſi rogatus cur fua interiere, habet tantum habere, quod ſibi nomine furem feci, vel quia dolum admiſit, hic non habet furti actionem. Itaque non magis conſtat veritas ei qui negat furem furi agere quam ei qui affirmat. Qui mordicus tenuerit negationem in *d. l. Itaque, §. pen.* multa peccavit. Volunt enim debitorem, qui rem pignori dedit, furtum facere, ſi ſe ea re intereſſet ea eadem fubtrahia ſit non teneri furti, quod creditori ſufficiat furti actio quam in furem extranem habet: nam tantum abeſt ut furtum ſit magna etiam ei fiat injuria ſi non agat furti adverſus debitorem: nam quod ab extraneo conſequitur actione furti vel reſtituit debitori, vel debitor reputat, *creditoris, l. fi cod. l. ſi pignoratus, l. ult. de pig. act.* quod a debitore habet. Inquiunt debitorem qui pignus fubtrahit creditori, furem non eſſe, furtum rei ſuæ non facere: male igitur *§. aliquando, Inſt. de obl. qua ex delicto nal.* rei ſuæ furtum committere debitorem, qui pignus creditori fubtrahit: male *l. in actione, §. ult. ff. de fur. res pignoratæ* dominum furtum facere. Item volunt conſequenter proprius, rem eam non eſſe furtivam, ac proinde non impedire ulucapionem eam: ubi vero ea in re non ulucapionem noſtram ſed interdictum utamur, ideo non impedire ulucapionem, quia etſi furtiva res ſit, ut ait *l.*

A *uli. ff. de uſur. & uſuc.* tamen in poteſtatem domini videtur pervenifle qui pignori dedit, *l. 4. §. ſi rem, eod. tit.* Inexiſtimum etiam eſt, furibere debitorem qui creditori pignus abſtulit non teneri furti, ſi ſcipſe id ſimiliter amiſerit, quod rem non habeat, quia reinmiſſo furtum non libeat: & enim ſemper in mora: & quod iſthuc refelo, quæ ſe ipſa refellunt fatis, vereor ut incautior judicer quum illi ipſi qui ea propoſuere & protentus ferunt. Diaremus hac ratione ab eodem ea poſſeſſo cum traditus &, laceſſitus eſſet libro in eum edicto proprio, qui perſequeretur ſingula capitx diſputationem eius, facere malunt quam reſpondere hominibus infra dignitatem commutandorum eum eo verborum.

B CAP. XXXI. *Ad l. uxores, §. item Juliano, ff. de Remiſſ.*

AD l. 1. §. *item Juliano, ff. de remiſſ.* fertur hac vetus adnotatio: remiſſio utilis erit quia fructuarius potuit nuntiare & opponere vicinum non teneri: inutilis quia nuntiatio non tenet, nec opus erit remiſſionem petere: quam eſſe omni ex parte falſam ex *d. l. 1.* conſtat fatis, quæ nuntiatione falta ab eo qui nuntiare potuit palam ait remiſſionem non tenere, & peti igitur a primore inutiliter, & contra tenere tam utiliterque eſſe ſi nuntiatio non tenet: & ex *l. 1. ff. de no. op. nunt. que remiſſi nuntiationem ait ballerus quatenus is a qui nuntiaſſet jus prohibendi non habenti* Et ſic ſi nuntiatio non tenet, quod aliud ſignificant quam remiſſi nuntiationem ita demum ſi non tenet, ut cum Paulus in C feribit in *Sententiis lit. de noxiis*, adoptivam cognationem non tollere impedire nuptias externas, quarum capitis minutio non intervenit: vel ut Graci interpretantur, eum cui nuntiatum eſt eorum opus petere remiſſionem ita ſe habere ac ſi nuntiatio ei non fuiſſet: ita verbis: *ὡς ἀνεπιτηδείου τοῦ ἀποκαλύπτειν κἀκεῖ ἀφεῖσι τὸ ἔργον τοῦτο ἀπὸ τοῦ γειτονικοῦ*. Si igitur fructuarius vicino nuntiavit eum opus, fignificat nuntiationem inutilem eſſe: & potuit vero ſi ejus interdit opus non fieri, ne ex ejus ufuſtructus deterius fiat. & potuit ignorare vicinum, quia operis cauſa in aperto fundo non poteſt, *l. in executione, ff. de verb. oblig.* quod ſi utilis nuntiatio eſt in ſolidum & remiſſio igitur inutilis eſt in ſolidum. Et ſic contra non ſolum data a fructuario nuntiatio inutilis eſt, quo manifeſtum eſt magis fructuarium jus domino nuntiandi, non habuiſſe, ea ratione inutilem fuiſſe remiſſionem utilem eſſe: nec ullo loco invenias ſcripturn remiſſionem inutilem eſſe, ſi manifeſtum eſt nuntiarem jus nuntiandi non habuiſſe, quia ſine ullo dubio nuntiatum, qui ſit nuntiatum exceptus, quoque ſit edicto prohibita non permiſſa nuntiatio, ut *l. de papiſſ., §. ſi quis vivus, l. ſtipendium, ff. de no. op. nunt. l. 3. §. penult. De clauſa*, in quo ſine re- *fit edictor & edictendum*, ut *d. §. ſi quis vivus*, unde & in *l. pen. §. pen. De rivis*, legendum vel intelligendum *edictor*, pro *edictum*. Et *l. 2. §. quæſitum, ff. de adimend. leg.* & fecundum hæc apparet nulla ratione quemquam efficere poſſe quin in *d. §. item Juliano*, ſedem ſuam invitum nuntiatione debeant ea duæ voces nulla E ignitiis, quod tam olim oſtendi *l. Obſerv. c. xv.* & quod ibidem adnotavi in quæſtione illa, an fructuarius vindicationem habeat ferviturum. Julianum dare vindicationem habere ſervitutum. Neervam & ceteros, perperam refellitur addufta *l. uti frui, §. ſervus, ff. ſi ſervit. vind.* quæ Juliano non tantum ſuffragatur, ſed & ſtatuit fructuarium vindicationem adverſus quemvis poſſeſſorem, non etiam quod ſequitur, ne vindicet ſeruiturem fundo fructuario debitam. Hoc enim Julianus non probavit, vel & ſervitutis vindicationem fructuario dedit, ultimi ſcilicet: nemo enim dixit directam dari vel non aliam quam utilem denegari: & videntur in eo quoque diſſenſiſſe auctores, an eiſet fructuario danda ſtipulatio damni infecti: nam *l. qui bene*

bona §. & hæreditariarum, §. de dam. inf. dum sit, hodie constat, significat id olim fuisse controversum.

CAP. XXXII. *Ad l. si servus pluribus, §. 1. ff. de leg. 1.*

(*) Si contra heredem institutum & secundum substitutum pronuntiatum fit per gratiam, injuria judicis legatarii non nocet, *l. si fervus pluribus §. 1. ff. de leg. 1.* quia folitet legata ab inftitutis relicta, a fubftitutis reperta intelliguntur, *l. item, ff. de leg. 1. l. si servus §. 1. ff. de legat. 1. cum passum, C. ad Trebell.* & it utique pro fubftituto habetur licet veretur per injuriam judicis, quis res judicata pro veritate habetur, nec poteft fieri rehone cuiufvis fe jure non vicifle nec ibi allum competere fubftitutionis jus: non quæritur in *d. l. fi fervus*, an injuria judicis poteft legatario, & fubftituto videbatur nocere nocere, quia revera fubftitutus non vocabatur ad hereditatem: in ubi fubftitutioni locus non eft, nec legata a fubftituto relicta vel reperita debentur: fed veriun eft hunc fubftitutum ut creditoribus hereditaria ita legatarii refpondere debere, perinde atque fi fubftitutionis re vera locus extitiffet. Et alia eft ratio legitimi heredis fecundum quem per injuriam pronuntiatum eft: nam a legitimo non debetur legata cum teftamento inutili relicta funt: & pro inutili utique habetur & quo ita pronuntiatum eft. Igitur legitimus heres refpondebit quidem creditoribus, fed non legatariis, exceptis duobus caffibus tantum ut supra proposuimus: *l. si de pig. d. l. si fervus §. ult. leg. 3. ad. l. Falcidiam, l. si perduellio, D. eod. l. si pupillus §. qui re-*

pudiavit, §. ult. ff. leg. De cauff. reff. qui fuis duo caffus excipiuntur etiam ex judicata contra debitorem fcitute creditum in caufa proprietatis rei pignori datæ, *l. prafes, C. de pig.* & qui addit tertium fophifta fero in orbe natus, nec patitur dentali negationem, *d. l. fi fervus*, ut hanc rationem folam habet, quia a primo ita animum inftituit, ut id omne irritum faceret quod ab eo quem affequi nequiret, jurereiudicatum: nihil vero aliud refert quod non magis nos atque magis eam negationem tollere compellat, nihil nifi Sphingis quam hominis verba propiora, quæ nullum offendant: rebus certe nihil mutandis. Eraque ita eft, per injuriam judicis heredem fcriptum veninente legitimo, hanc rem legatariis obeffe, quod legata aliter valere non poffint quam fi teftamentum valuerit fi, creditoribus hypothecariis vel chirographariis non obeffe. Nam & fi res debitoris effe deferit, hypotheam perfeverare quæ conftitit ab initio. Itemque retinet motionem fi jure vifus fit heres fcriptus, vel quod probationibus inftructus non venerit ad agendum, vel quod non ut oportuit, egerit vel propter inftitutum male egerit. Sic enim bonæ caufæ mala inftantia eft, *l. & pof. §. pen. ff. de publicis.* Tertullianus *de patientia. Quotiens inftantia ejus deterior inventa eft caufa fua.*

Obferv. Joan. Robert. in Animadv. cap. 32. lib. 2.

CAP. XXXIII. *Defpondere, deftinare fibi vel alii uxorem.*

Sponfalia olim non fiebant per alium, quandoquidem per ftipulationem fiebant, quæ non contrahitur per alium. & inde poteft conjicere Jurifconfulto: poffit autem addita ftipulatione fiebant fponfæ, nec enim audum paffum fponfalia facit, nec hodie quidem quo fponfalia fiunt nudo confenfu. Denique habent olim futurarum nuptiarum fponfiones vel inter eos ipfos qui nuptias contractfuri erant vel inter parem puellæ & adolefcentem, vel inter parentes puellæ & adolefcentis fuo non filiorum nomine: nec enim confponfiones, eorum filios tenebant non adfiipulantes, *l. 2. ff. de vit. nupt. Sponfalia, ff. de pomf. l. Titia, ff. de verb. oblig.* nec nuptiarum omnia poteftas in partibus erat, ut refte

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 17.*

A apud Comicium vifus, *Nonne oportuit profiffio ut esse? Nonne prius communicatum oportuit?* id vero quod hic de re agitur inter parentes, vulgo exiftimant effe refpondere. Fallunter: nam commune eft verbum: & defpondere etiam dicuntur invicem per fe qui conveniunt de futuris nuptiis inter fe, *l. si quis vero, §. quamvis, ff. de rit. nup. Lucius his ftatus, §. ult. ff. de don. inter vir. & uxor* vel qui idem eorum homine conveniunt hodie nude conftenfu, *l. si de fponf.* Defponfæ a patre, *l. item, ff. de rit. nup.* addit deftinatam: quod etiam commune eft nomen, *l. ait. §. ult. ff. de divort. l. 9. §. ff. de don.* Defponfatur per conventionem. Deftinatur teftamento vel inter vivos citra conventionem ullam, *l. non eft, ff. de rit. nup.* ut apud Comicium his monitoris verbis, *Te ifti virum do, ut ducas, tuam, inquiunt:* qui tot affectus colligit quod omnes in uno matrifo effe oportuit, at ubi loco, *Amicum, amicorum, virum in quo-*

B *rum loco parentes* in quem Honcori verfus qui *in Dimam* defiderantur ii funt.

Eumus modo ad uxorem? Imo vero primus pulmus,
Hîc vachyerde? ad hi jus Schæpfe suppeditans.

Porro ex d. I. non eft, quidam forte legeret in d. I. *tutor, Tutor vel curator adultam uxorem ducere non poteft, nifi a patre defponfa, deftinavere teftamento, nominave auctiones, nuptiæ fponfæ* ut fenfus fit: nominis conditionis, id eft, nominato vivo cui filiam deftinat pater, demonftrata perfona viri cui filiam nubere cupit poft mortem fuam, ut *l. C. de inter. matr.* & potius legendum ut *Lupulus in d. l. fi quis leg. 3. ul. de adult. Nifi a patre defponfa deftinavere teftamento nominata conditionem nuptiarum fecuta fuerint.* In *I. pater, De cond. & dem. teftamento delegata.*

CAP. XXXIV. *De panarum modo.*

PLacet definitio *l. unica, C. de fent. qua pro eo quod inf. prof.* ut ex tantum pœnæ exigi poffint quæ vel cum competenti moderamine proferuntur vel a legibus ipfis fine conclufæ ftatuuntur: nam quæ cum competenti moderamine proferuntur, vel titulus indicat non de his accipere debere quæ proferuntur fententiis judicis, quarum conflat effe modum aliquem, *l. ult. C. de modo mul. l. fi qua panæ, ff. de verborum fign.* non de his quæ ex conventione ibi quifque cavit: tum ubi hæc pœna eft prærs, aut fententiæ judicis definienda reliquitur, quanti arbitratus fuerit, hic ipfius poteft conventio privatorum: & quod objicitur de pœna ex conventione fupra duplum non effe definitum exigitur ab eo, per quem ftat quo minus nuptiæ ftant fi arras acceperit etiam ufque ad quadruplum, *l. fin. C. de fponf.* hoc libet effe, quia ipfe pœnam hac in re legitima fuit pœna quadrupli, *l. 1. C. Th. fi pro rec. vel ad eam per. l. 6. C. Th. de fponf. l. 1. C. Th. fi nupt. ex rel. per.* & ita vetus redactio quadruplo in duplum non ita eft antiquarum, quin poffit adhuc ex conventione reduci & obtinere, eo colore, quod quadruplo panam pro aliquando proferuerit: aliquin non effet panæ certio fupra duplum: nihil etiam fuperiori definitioni obftat *l. fi dictum, ff. de evifionib. l. fi præterea, ff. de pac. fir.* fic quæ probatur evidentia nomine contrahentes poffe cavere non duplam tantum, fed triplam & quadruplam: nam lege huic rei finita pœna nulla eft, nullve taxata quantitas certa & licet mores fit duplum tantum exigere, non tamen etiam, id eft, legis certæ: & ubi lex defcrit vel arbitrium judicis, contrahentibus quidvis convenire licet: nec rurfus obftat *l. 4. & ult. ff. de quis caus.* nam pretoria ftipulatio judicio fifti jure pretorio concipitur in id quod intereft, *l. quotiens, ff. de verb. oblig.* quod utique conventione licite femper deducere in fummam certam, *l. ult. ff. de pract. ftipul.* etiamfi in ea plerumque plura fit quam re vera intereft, modo in cafibus certis non excedat duplum, in cæteris autem ti-

tis quod bonum & æquum eft: & refte *l. 6. ff. eod.* in omnibus pœtoriis ftipulationibus etiamfi a prætore habeant formulam & conceptionem certam, veluti quando ex re fit, tamen illata pœna certa ex conventione, pœnæ nomine ftipulationem committi: nam prætorio quidem ftipulationibus nihil immutare licet, neque adere, neque detrahere, *l. in conficiendis, ff. de verb. obl.* fed nihil etiam immutat, qui quod in eis eft incertum, redigit ad fummam certam & æquam.

CAP. XXXV. *Ad l. pen. ff. de fponfalitiis.*

IN exceptione quam *l. pen. ff. de fponf.* addit ad legem Julion & Papiam, quæ ut Svetonius refert *in Auguſto, certſcire tempus ſponſæ habendæ*, ne diu fcilicet haberentur fponfæ, fed fponfalibus tantum certis intra certum tempus domum ducerentur uxores, videntur hæc verba abundare (*omnium vel*) quoniam fuit res pœnæ legimus annum fuiffe præfcriptum, quod fcribat etiam ut Dionem 54. ut confequens fit ita fcripfiffe Gajum in *d. l. pen. Sæpe pofta ac neceſſaria cauſa non fuiſſet biennium, fed etiam triennium, propoſitionibus & ulteriori tradere ſponſalia*: & hanc biennii præfcriptionem confirmat *l. 2. C. de ſponſalitiis* quæ defponfam ait poft biennium a contracta fponfalitia impetrare poffe illam quatenus condicentem, & *l. 4. C. Th. eod. tit.* idem etiam impune facere patrem, tutorem, curatorem puellæ, & cujuam effe fponfi, non fponfæ, qui intra biennium ex quo decretum interpofiti fatis egit: & *l. 3. C. Th. eod. tit.* refte diftinguit utrum fponfalia contracta fint ante x. annum, quo cafu certum eft a fponfalibus non licere vocare ad nuptias nec præfinitum eft, nuptias perfici non poffe, atque adeo non allegitum quidem *l. ult. de ſponſal.* fed immutare ea fponfalia effe, & ceffare pœnæ remiffarum nuptiarum, ceffari & præmia mariti non, ut Dio declarat, fi poft completum biennium ignaum Conſtitutionis, an vero decimo cum ea fponfalia contracta fint propter annos xi. ita ut intra biennium maturo viro fit futura, quo cafu fi per eum ftat quo minus complete annos XII. nuptiæ peragantur aut per patrem ejus tutorem vel curatorem, is, eave arras fponfalitias quas accepit aut reddidit ipfanfo intra annorum numero reddit in duplum, vel ex conventione in quadruplum quousque quadrupli pœna hodie tantum ex conventione valet, *l. pen. C. de ſponſal.* Sed & tutorem autem & apud Gajum verba illa poffe retineri, fi dicamus, his qui fibi defponditfuos puellam xi. annorum, legibus fuiffe præfcriptum annum ad nuptias contrahendas.

CAP. XXVI. *De infantibus expoſitis.*

CErtum eft eum, qui expofuit infantem ingenuum, fervumve, libertum, vel alienum, quem alius, cui profecta in fum dominium vindicare, aut illius fe patronum adferere non poffe, *l. 2. C. de. ead. expoſ.* quod idem erit in ipfo, qui ante volente Conftitutione in *l. 1. C. Th. de expoſ.* ante eum tamen idem in parte non obtinuiffe fi is patrem adfereret oftendit *l. patrem C. de nupt.* quæ fibi non fuit filius pronuntiatus, nec fententiam dat: adeo ut & fi filium a partu extraneus fuftulerit, educerit, & perduxerit ad pubertatem omnis ejus filiæ colonatui patrem ejus ut patrem adfereret, nec invito educator illum filio fuo uxorem dare: honeftius quidem effet patrem naturalem agnofcere beneficium educatoris, & vel hoc ei concedere ut alumnam conjungat filio fuo in matrimonium. Sed invitus non cogitur hæc in re educatori obfequi naturalis pater, & in hoc dumtaxat neretur ut ei fuftus alimenta quæ exhibuit filiæ: & in hoc folummodo cafu, ut eft fcripfum in *d. l. patrem*, quam fcripturam Thalelæus agnovit, qui tamen ad eam fallo notat in etc. de inf. expof. extare conftitutionem, quæ nobis educatori alimenta folvi quanimo *l. 1. ff. ſi quis in test. ut.* patrono vel dominio

A vindicanti liberum aut fervum aut condicionarium proiectum ab alio fe invito vel ignorante, quo cafu dominum retinere cum conftat vel jus patronatus, libertum vel alimenta educatori præterquam fi in furtum fecerit infantis: & nulla eft quæ contrahice definiat non effe folvendi, quæ fane etiam folvi æquius eft, ut refte pater educatori apud Senecam *Contr. 26. Pete quantumvis pro defenſoribus, tempus tuum, tumvis pro alimentis*. Et educator patri vindicanti filium quem exposuit apud Quintil. *decl. 278.* dicere, *Reccipere illum nisi ſolitos alimentis non poteſſis: & in fine* declamationis, *Alimenta ſolvaſſis, compotaſſis nuncm ut expoſitum recipere*. Nam & qui non exponit ea folvi *l. 1. v.* & multo magis qui expofuit: & quamvis quæ pietatis caufa alimenta præbentur reperi non poffunt, *l. Lex duodec. 2. ult. l. Defcenſum, ff. de nupt. pofl. l. 1. v. 15. C. eod.* quæ tamen prabuit is, qui infantem expofitum extulit ut aliquando eo utretur quid fcrvo vel libero vel filio, quod fcribat olim ut indicat Seneca *controverſia 23. & l. 1. C. Th. de expoſitis*, ante conftitutionem Juftiniani *l. 1. §. 9. ult. C. de inf. expof.* fi fit qui expofitum agnofcat eique adfert, utique ea educatori reddere debet, quia nec ea pietas educatoris fuit ut verum liberalitatem exercuerit in infantem, fed ut eum adultum ad ufus adjuvandi haberet ibi roque uteretur ut mancipio vel libero vel adfcripitio aut colono fuo. Ac præterea video in *d. l. patrem* a quibuftamlibris abeft fe ea verba, *Ut hæc filiumnatio cafu*, hoc tamen ad litus adnotato, *Non in hoc folummodo cafu*: quod ego fcripfi, hoc voluit, ne extra eum cafum daremus petitionem alimentorum in plane omnes qui ea præ videmur ex verbis tranflife in contextum. Et poffet dici hodie quia ex ea Conftitutione Juftiniani ftatutis qui ad expofiti educationem accedit, ut cum aliquando habeat pro fuo, tam eum, qui colligit fanguinolentum infantem mifericordia fola & pietatis motu ex Conftitutione ignaum Conſtitutionis, & ob id alimentorum, reputationem aut repetitionem non habere, paullum quam expofiti vindicante patre nifi in cafu *d. l. patrem, & ingenuus patri fervet non educatoris expoſitoris alumnum eſſe ſuæ filia*. Nam fi non alia quam pietatis caufa erogari ea hodie verum eft, fpe alumnæ nomine ea erogantur, expofitum, quod fcripfit ut opis in ingenuitatem confequens eft nec repetere ea potest educatorem poffe, quem movit fola voluntas amicæ miferationis, ut ait *l. 2. C. eod. & Tryphonin. l. 1. §. 1. ff. de agnoſc. liber. Expoſitis ſuſcipiendi ab aliquo præterea nec reſtituendis exercance*. Et hæc probaverim fatis, nifi eadem pietatis effet dicendum locum hodie fore non poffe *l. 1. C. eod.* quæ omnino vult alimenta educatori non fuiffe reftituri: & malo verba illa, *In hoc ſolummodo cafu*, nunc tollere quam legis author: & ftatuo, quæ tandem Conftitutione Juftin. tollatur educatori omnis fpes habendi expoſiti, non poffe tamen per conſequentiam indicari alimentorum ei repetitionem non effe, quafi abrogato jure veteri quo repetitio datur, quod fpecialiter in ea re non invenitur abrogatum.

CAP. XXVII. *Ad. l. de vita nupturum conſtituta quadam.*

PAullum in *l. Lucius, ff. de ſt. nup.* puto fcripfiffe, *Lucius ſeptuagenarius vitæ nuptiarum decrevit ſervum ſuum ſponſæ ſuæ ei ſoni*, id eft, avi: ut in *§. fratris, Inſt. de nup.* Neptem non pronepotem. Nam propeptem stetit ratio prohibet fitia, ut idem Paulus ait *n. fent. de fponſ.* Neptem non potius quam præfumo in *l. 8. ff. eod.* Tribonianum adjecifle, *aut fervum*, quia fervorem ducere legibus prohibemur, non moribus, non Solon, Cretæ Athenis ex Demofthene, Philone, Ariftilo, Seneca, conftat cum fervæ germana fuæ connubium, Lacedæmone cum ancilla, Alexandriæ cum ancillabet. Nec igitur cum fervore inceftum commifit jure gentium, fed jure civili, vel cum fervoris filia, licet li-

bertina l. 56. ff. eodem. Ac nihilominus hodie eum foro. re communi incestum jure gentium contendam reſte. hoc ſolicet jure nos uti ut cum ea inteſligatur incestum committi jure gentium, ſicut l. 8. §. ult. ff. de manum. hoc jure nos uti ut intelligatur ſit acceptatio. Adde etiam ad l. 54. eod. videri abundare vocem Severum, non quod verum non ſit vulgo quæſitum ſororem duci non poſſe, vel etiam quoſdam ex concubina, ſed quod ubi de filia agat, l. 53. & 55. ut neque noſtrum, neque vulgo quæſitum, utrum adoptivum filium aut nepotem ducere liceat, & ita l. 14. §. 1. ff. eod. nec vulgo quæſitum filiam patrem naturalem poſſe uxorem ducere.

B

CAP. XXXVIII. *Conſilianto l. 4. ff. de div. temp. præſ. cum l. 25. ff. de Relig. fun.*

FAcile eſt conciliare *l. 4. ff. de div. temp. præſ. cum l. 25. ff. de Relig. fun.* una de reis inquiſitur, altera de abſentibus. Reis, veluti fideiuſſoribus, qui pure in diem certum fideiuſſerant, veluti ufque ad Kal. dies, tempus cedit ſtatim partatis excipere actionem, & ideo ſi intra eum diem cum eis actum non fit, agentem vexationem juſtus repellitur præſcriptione temporis in obligatione poſita. d. 4. ac Adſentibus autem abſitio competit temporalis, tempus a ſimulo non cedit antequam agenti facultas ſtarit, *l. nonnus, 6. ſi cum ff. ex quibus cauſ. major. l. 1. ff. de div. temp. præſ.* & ita accipienda eſt *d. l. 25.* ut non loquitur de tempore feriationis, ut *d. l. 4.* Sed de tempore felices actionis, non de tempore dato fideiuſſori, ſed de tempore dato actori, non de tempore in quod quis fideiuſſit, ſed de tempore quo ſtatia adeo eſt.

CAP. XXXIX. Περὶ ἀλλαλοκαρπισμῶν,

ΑΛλαλοκαρπισμὸς eſt convenſio mutua ſuccreſſionis, quæ legibus reprobatur nil luter commilitonem ſi *pro* proximis *l. licet, C. de pact. l. 4. C. de inoffic. teſt.* quas legis duas Harmenopulus ponit ſub titulo περὶ ἀλλαλοκαρπισμῶν, vel etiam, ἀλλαλοκαρπισμὸν eſt quotiens vir & uxor in ſiſdem tabulis ſe mutuo heredes inſtituunt quod & alii quidem facere poſſunt, *l. cognatorius, D. ff. de hær. inſt. & No. Valentinianus de teſtam.* Mirum autem eſt hanc ἀλλαλοκαρπισμὸν viri & uxoris, quod Sudas ſcribit latine appellari *ſtuccagium*, hæc enim funt verba Sudæ, Ρώμαιοι ὁ μετὰ ἀλλήλων ἀλλαλοκαρπισμὸν. Sed ut ſolent Graeci latina quæcunque efferre depravate, ita Sudam illo loco depravata nomine abuſum ſignificaſſe reportia, quæ poſt diem nuptiarum agitebant inter ſe vir, & uxor una cum, adhibitis quali reſcientibus compotationem: & inde nomen Graeci id dedere cebant a potibus, & reportia, vel repedia, vel repedia dici arbitrabantur quaſi repotationes, ideoque Accurſi & gloſſa reportia eſt ἀνθρωπία. l. repedatio. Pedia ſolliceſt ἀπογραφὴ eodem errore, quo hiſtiem profeſſitia dos dicitur ἀπόδειγμα quaſi a profeſſione. l. peregrina-

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM *LIBER DECIMUS SEPTIMUS.*

CAPUT PRIMUM.

Tres differentiæ inter venditionem ſimplicem & venditionem dotis cauſa.

ESTIMATIO dotis vera venditio eſt, *l. plerumque, §. ſi a te. ff. de jure dot.* non ſimplex venditio, ſed dotis cauſa contracta, *l. quotiens, ff. eod.* & ideo venditionem ſimplicem non ſemper imitatur. Jure differentia tres inter venditionem ſimplicem & venditionem dotis cauſa. Evi-

A ferret juſtum pretium rei, & circumvenira viliore pretio eam rem marito addiderit dotis cauſa, maritus non habebat electionem reddendæ, vel æſtimationis juſtæ, vel re extincta non libertuer reddendo æſtimationem de qua convenit, ſed omnino cogatur reddere juſtum. Tertia differentia hæc eſt. Beneficium *legis 2. C. de reſc. vend.* datur venditori non emptori, ut dicui *lib. 4. tit. 10. cap. 18.* marito autem gravato in æſtimatione dotis, nihil refert motive vel immodice, ſubvenitur, ut non reddat dit æſtimationem juſtam, ne ex æſtimatione quæ nullet lucrum faciat, *l. 6. C. ſal. matrim. l. fure, §. ult. ff. de jure dot.* quæ ratio etiam gravato mulieri opitulatur: & ſola ita ut dixi ſolutæ venditionis ſimplicem a venditione dotis cauſa: ſufficit enim inter contrues alter alterius indemnem ſervet, nec facietas vire communique amicitia, quæ fiat inter eos patitur, ut alter ex alterius detrimento locupletetur. Ita ſi in quo quum juſtico bonæ fidei, in judicio dotis maxime æquitas & benevolentia ſpectatur, & ut erat in veteri formula, *Quod æquius melius eſt.*

B

CAP. II. *Et de pactionibus & de ſuperficiebus perſtitione interdictum dari ad exemplum. Ubi poſſidentis.*

INterdictum uti poſſidetis pertinet ad rem ſoli, *l. 1. §. 1. & 2. ff. de uſi poſſidetis*, non ergo ad ſuperficiem, quia ſuperficiem non eſt res ſoli, ut Gaius notat recte ad *l. fr ex ſuperficiebus, ff. de jur. dot.* ex qua etiam elicitur legem juliam de dotibus pertinere ad rem ſoli, ut eſt in *pr. ins. Inſtitutionem quæ dotis, ubi* de ſuperficiem, ac proinde ſuperficium dotale poſſe alienari volente uxore, non etiam ædes. Sed exemplo rerum ſoli, dedit etiam prætor de ſuperficie interdictum uti poſſidetis ſecundum legem locationis, *l. 1. §. propositum ff. de pactis. & l. pen. §. ſed ſi ſuperficies. ff. uti poſſ.* licet antea dicat ſuperficiarium non habere interdictum uti poſſidetis, id ſolliret quod eſt de ædibus, inter tamen eum habere interdictum proprium veluti *uti poſſidetis*, & patoreon eſſidem eſſe interdictum, ſed utrique quasi etiam hodie non poſſe fieri dicimus, ut M. Tullius *in Lucullo*, aut Stoicum conſtituendum eſſe ſophiſtam, aut veterem Academicum, utrumque non poſſe, quod ſit inter eos non de terminis, ſed de rota poſſeſſione contentio: ſed ſi unus poſſideat ædes, alter ſuperficium, verum eſt utrique dari interdictum uti poſſidetis: ac ſimiliter interdictum uti poſſidetis Labeo dabat non tantum domino ædium in quas, ſed etiam domino ſolum ex quo ſuperficium eſſet, ut proinde poſſeſſionem retinere liceret, *d. l. pen. §. Labeo*, nam ſuus quiſque ædes poſ-

posſidet, in quas vel ex quibus proiectum eſt? & qui ex eo quibus proiectum eſt, & proiectionem quoque poſſidet cum eâ. Sed quia proiectio cedit rebibus in quas proiectum eſt, videtur eirum aditione dominus proiectus eſſe debere in interdicto *uti poſſidetis*, eoque quod non ſit de proiectione, ſimiliter atque de ſuperficie ſpectare propoſitum interdicti. Verum enim quidem ſcaret exemplum interdicti de ſuperficie trahere etiam ad proiectionem: nam & id tractarum reſtet ad emphyteuſim, & beneficium, & hoc voluit omnino Labeo, licet diſſidenti ſimilis; ut ſoler ſæpe M. Tullius, ut Academici omnes, ita ſcripſerit, An quo facilius poſſen retinere poſſeſſionem, ſuperficiem in cedico tenus, Sicuti nunc poſſideris eas ædes ex quibus proiectum eſt. His conſequens eſt, ut idem ſequamur ſi quis ſupra ſolum alterius ædificium habeat: nam eſt ea proiectio cedat ſolo, utrique tamen utile uti poſſidetis interdictum eſt, uni proiectionis cum ædibus ſuis, alteri ſoli libeti poſſeſſionis retinendæ cauſa: quamobrem in *d. l. pen. §. item videramus*, quam legeram in veteribus libris, & legent qui eos ſcrutabuntur, veteriorem ſcripturam adſeruit eſſe hanc, *utrique eſſe aedes*, quia alter ſolum poſſidet, alter cum ædibus ſuperficiem & ſuam cuique ſervari, ſcilicet poſſeſſionem aequam eſt quam tamen ſcripturam quidam rejiciendam, negant dominio ſoli ſtile interdictum eſſe, quod proiectio ſolo non cedat, contra quam oſtendat *l. ult. §. pen. & quod ſi aut item*, ſolo ſtile interdictum eſſe quod ſupra ſolum eſt, & proiectionem quoque, tametſi non tangat ſolum. Et rurſus non negant, dominio ſolum ex quibus proiectum eſt, utile interdictum eſſe: quod tamen recuſabam ſcripturam quam tuentur utique dicendum eſt, nempe utrique utile interdictum eſſe, quod eſt abſurdum: & eo poſito, interpretum ratio ſubjecta, qua alter ſolum poſſidet, alter ædes cum proiectione. Res igitur ita ſe habet, ut a ſummo ad imum, Ulpianus in *d. l. pen.* ſententiam ſuam, qui ſupra ſolum alterius proiectum habet utile eſſe interdictum *uti poſſidetis*, eadem aequitate, qua placet eſſe utile ei, qui ſolum habet alterius ædificium, ut qui ſupra ædes alterius *in altum* ſue dixtam haber, in qua quaſi ſuperficiarius moretur, vel qui ſupra ſolum alterius ſolide ſuperficium habet.

A *remota aditione & reſtitutionem removeri neceſſe eſt*, ut retro polita adſcione, & conſenſim reſtituto ſequitur, *l. poſſeſſionem, ff. eod.* At rurſus adire non compelli quaſi dixeris eum tantum qui adire poſſit. Atquin adire in ea ſpecie ex teſtamento hereditatem heres ſcripſus non potuit, re perdicta ad cauſam interdicti per bon. poſſeſſionem contra tabul. *l. ut libertis, C. de collat.* quam Julianus ponit ſtilum emancipatum accepiſſe. Praeterea idem ille Julianus verbis miſere conceptum eſſe interdictum illum, ut interdicat ſidelicommiſſum, quo ſolet in eo tirulo eſſe poſitivo, ut *l. ille a quo, §. 3. l. cogi, §. 1.* facit remotarium, cum petiſſe ſtilum dicit non poſſe. *l. 17. ff. de ſtip. ſerv.* ac conſequenter liber homo bona ſide poſſeſſus ex re poſſeſſoris, vel ex ſuis operis: ergo & rem peculii ſui ſervus ſtipulatur recte: ſic ſimiliter homo liber bona ſide poſſeſſus rem ſuam ex re poſſeſſoris vel ex ſuis operis: quae eſt manifeſtiſſima ſententia *l. liber, ff. de ſtip. ſerv.* ubi ſane non erat extra omnem dubitationem: nam abſurdum videbatur dominio ſervum vel poſſeſſori liberum hominem adquirere, quod ſibi adquirere non poteſt: & inde Ulpianus in *l. ſi ſervus communis, ff. de adq. rer. dom.* conſentiens cum Paulo in *d. l. liber*, generaliter conſtituit, ex re bonae fidei poſſeſſoris quod ei adquiri non poteſt, ſibi liberum hominem adquirere: nec enim eſſe novum ut ſibi quis adquirat quod alii non poteſt adquirere. Quod autem ex re poſſeſſoris ſit homo liber ſibi adquirere non poteſt, id eum poſſeſſori adquirere: quod ſtatis novum eſt, nempe ut quod mihi non poſſum, adquiram alii. Nam & ita ſervus recte quam ſi liber eſſet ſibi non poſſet adquirere, domino adquiriti: & hoc tamen perſpicuè tutio obſcurum omne additione gittione Paul. II. in *d. l. ſervus communis*. Scripſerunt quidam adſertam a me ipſius libri quarti ſemel, iterumque nunc urgente calumnia, magis ſequendum eſt. Nihil enim extra rem poſſeſſoris vel operae ei per liberum hominem adquiri inauditum eſt.

A *Dei permittitur ſi mercari*, quod eſt, ſtipulatione Aquiliana.

CAP. III. *Ad l. ito tamen, §. quoniens, ff. ad Trebel.*

QUod Julianus ſcribit in *l. ito tamen, §. quoniens, ff. ad Trebel.* heredem regatum filio emancipato & praeterito reſtituere hereditatem non cogi adire & reſtituere, ſi filius emancipatus ſit, ſed ſuae commodabilas accipi, huic ſententiae ſtatim ſubjecimus communia quod ſcripſit ſiderus *§. qui regatur*, cogi tamen eum adire & reſtituere, quamvis in eo caſu ſint tabulae, ut contra eas ſtilus ſen. poſſ. accipere poſſit, ſi non eum acceperit: quare motus Marcellus id ſubtantandum eſſe cenſuit in *d. §. quoniens*, ſufficiens his verbis, ut libero tertio docui eſſe legendum, *Plane eſt compellendus adire ſi non ſum ſtilus hoc, poſſeſſionem accipi, ut Constantinus, nonnus non non dat Clarorum*: quod eſt evidentiſſimum ſit, & ſatis confirmetur ratione ſubjecta, *Ne inter eidat fideicommiſſum*. Nec tamen repetitilius cenſui, ne calumniantes in contentionem incidam in conſcientiam dicetur, qui ut ſuo more monſtri aliquid afferat potius quam acquieſcat vero, potuit hoc loco ſtilum exemplum reſtituere hereditatem, ſuorum ſtilus emancipatus petit bon. poſſeſſionem contra tabulas, reſtituere non compelli, & adjuvante Marcello ſtilum adire non compelli. Quaſi enim Julianus cum dicat reſtituere non compelli, an non etiam dicit adire non compelli, ut *l. nam quod, §. ult. l. ſi quis, §. 1. eod.* & contra non Marcellus cum dicit adire non compelli, an non etiam alterum dicit? quia

B *de leg. 2.* & ob eam rem vis ſervo ad ſundum dominilegarat inutiliter, *l. C & maevius, ff. de ſer. leg.* quia & libero ſalto legaretur fructus, eadem rationes res peculiaris ſervo legatur inutiliter, quia nec libero res ſua utiliter legaretur: & ſimiliter libero hominis bona ſide poſſeſſo ſi res ſua legatur, nec ea rerum poſſeſſorie conſiſtet legatum: quod tamen eſt qui non eruberetur adſirmare conſulis legatis cum ſtipulationibus, quae mulinus hoc in re ſaviorem dilitant. Nam ſtipulationes valent ſtatim ex perſona domini vel poſſeſſoris; & idcirco viam ad ſundum dominii ſervus ſtipulatur recte, *l. ſi unus ex ſocis, ff. de ſervitutibus rust. l. 7. §. ult. l. 17. ff. de ſtip. ſerv.* ac conſequenter liber homo bona ſide poſſeſſus ex re poſſeſſoris, vel ex ſuis operis: ergo & rem peculii ſui ſervus ſtipulatur recte: ſic ſimiliter homo liber bona ſide poſſeſſus rem ſuam ex re poſſeſſoris vel ex ſuis operis: quae eſt manifeſtiſſima ſententia *l. liber, ff. de ſtip. ſerv.* ubi ſane non erat extra omnem dubitationem: nam abſurdum videbatur dominio ſervum vel poſſeſſori liberum hominem adquirere, quod ſibi adquirere non poteſt: & inde Ulpianus in *l. ſi ſervus communis, ff. de adq. rer. dom.* conſentiens cum Paulo in *d. l. liber*, generaliter conſtituit, ex re bonae fidei poſſeſſoris quod ei adquiri non poteſt, ſibi liberum hominem adquirere: nec enim eſſe novum ut ſibi quis adquirat quod alii non poteſt adquirere. Quod autem ex re poſſeſſoris ſit homo liber ſibi adquirere non poteſt, id eum poſſeſſori adquirere: quod ſtatis novum eſt, nempe ut quod mihi non poſſum, adquiram alii. Nam & ita ſervus recte quam ſi liber eſſet ſibi non poſſet adquirere, domino adquiriti: & hoc tamen perſpicuè tutio obſcurum omne additione gittione Paul. II. in *d. l. ſervus communis*. Scripſerunt quidam adſertam a me ipſius libri quarti ſemel, iterumque nunc urgente calumnia, magis ſequendum eſt. Nihil enim extra rem poſſeſſoris vel operae ei per liberum hominem adquiri inauditum eſt.

C

CAP. IV. *De §. heres i. Cum illud, ff. quando dies leg. ced.*

RE te abeſſe negationem a Pandectis Florentinis non deeſſe in *l. cum illud, §. heres, ff. quando dies leg. ced.* ſupra monui, ubi hoc argumento quidam interfeſſent. Si pupillus, inquiunt, ex contradu ſine tutore ſuo bonae ſidei poſſeſſore ſidus ſit, & leget ei pupilli nomen, utile legatum eſt etiam ante-ſolutionem, quia ex reſcripto D. Pii ex eo nomine datur utilis actio, cum non erat Papinianus ignarus. Sic ſane, ſtrenue ſcienter magiſter, ut ſolet, ſed non quemlibet Papinianus, ut de Ariſtone Plinius ſcribit, ſic antiqua ſura, ut recentia tractare, ſi non & idem Papinianus in *l. ſi tutore, §. 1. ff. de condit. & demonſtr.* ait, tunc ſimiliter de eo jure quod obtinuit aure Conſtitutionem D. Magni eximiſa auctoritate fidelicommiſſi, ſi non & alii de Antoninorum rescriptum ſit, ſed ita interpretari ſolent, ut ſi ſtatim poſſit eſſe actio civilis praeſcripta verbis, *l. 14. ff. de praescr. l. cum qui, §. ſi qui negotia, ff. de fur.* quam ſimiliter eſt introducta utilis nomen. Conſtitutionem aliquam, cum & bona fide oriri dicatur *l. 2. ff. de precar.* quae verba ſignificant bonae fidei adſionem eſſe, ut *l. pen. depoſ.* Sed omiſſa eſt in *l. ſi tutore, D. eod.* quia interdictum magis frequentabatur. Conſtitutionum autem eſt bonae fidei judicia facere, ut *§. ſerver, Inſt. de actt. l. ult. C. de pet. hered.* & ſic de tranſitu Papinianus & Scaevola de pupillo contrahente ſine tutoris auctoritate ac ſi nulla eſſet Conſtitutio D. Pii, *d. §. heres, & l. 5. pupillus, ff. verb. oblig. & l. Stichum, §. adita*, De *falsa*, cujus ego contextum non immuto, ſed adhuc liquido cum in contum in §. *heres*, Florens & calliſtheus ſcripturam: nec quod in textu ſit, & dixtionis ad Ligerium proverbio noniſſimis, ex pupillo hac in re, quem ſine diſtinctione aetatis unquis auctores ſaciunt, duos feri deo, unum

ag. &c. differe ait, divisa tutela per provincias his tan-
cum omnibus infinuandum esse fibem quæ pupillo in-
ferior, qui in ea provincia tutelæ officium fulfimet,
ad quam res pertinet qua de agitur. Sed antiquitatis
infinuationem ille loco fignificare denuntiationem il-
lam folemnem fummi Iudis, quæ olim erat in vfu, ide-
que *l. 1. C. Theod. de denoviss. vel edict. ref.* unde *d. l. 2.*
fumpta eft, aperte demonftrat, a qua denuntiatione
certa utique pars erant conditiones tempora ad eadem
ftatim omnibus partis erant conditiones tempora ad eadem
agendam, excepta quibufdam actionibus, in quibus
hic ordo non obfervabatur: hanc ergo denuntiationem
folemnem hic vel ab his tantum fieri oportet qui in
ea provincia unde is emerfit tutelam gerunt, & his
omnibus licet teftamento aut ex inofficiofæ dati fuit
turores, ut ait *d. l. 1.* non tamen ex his omnibus audto-
ribus his agenda eft: fatis enim eft divifa tutela per pro-
vincias fi in ea quifque provincia auctoritatem interpo-
nat, quæ tantum neceffe fit omnium quæ in una pro-
vincia tutelam gerunt denunciari litem, etiam neceffe
fit omnibus, qui in una provincia tutelam gerunt de-
nunciari litem, etiam neceffe eft ab omnibus eius pro-
vinciæ tutoribus vel auctoribus omnibus litem peragi.
l. ult. C. de auct. præft. nam & cum individa eft tutela, de-
nunciari iis debet omnibus *d. l. 2.* qua peragitur nam
re poteft: ubi vero illa denunciationem & temporum
obfervatio ceffet, ut in actione credita pecuniæ fi ad
eam pecuniam folvendam tempus aut modus eft, vel cur-
tor ejus conveniatur evidenti chirographo, vel fi quæ
alia alibi non exactoft fummatis C. aureorum, *l. 3. & 6. C. Theod. de denoviss. vel ed. ref.* unde *l. 2.* quæ omnia
quibus ei commodum eft, etiam cum his, qui in alte-
ris provinciis tutelæ officium fuftinent, aut cum pupillo,
fimiliter ex eis vel uno auctore.

CAP. IX. *De judicio epifcoporum* LXX.

QUod in capitulis Caroli magni legimus epifcopum damnari teftibus LXXII. idem legimus in condemnatione Marcellini Papæ, in LXVII. comparebitibus eum fuiffe damnatum, & in Concilio LXXII. epifcoporum Africæ judicem, ipfum eum, ipfum femetipfum innocentem ferunt, aut infideles damnare, quo-
niam, inquit, in LXVII. libra accifita in reparationem refurgit aureos. Lego, aureos: quoniam libra auri in Oc-
cidente totaurefis æftimatur ex *l. quæcumque, C. de fa-
fragr. & aro.* libra igitur teftibus LXXII. æquabat quæ-
gintaIIII. viginti IX. & libræ quinque judicum, quod
conftat judicibus XXII. quot videntur etiam defiderata
in evangelicorum epifcopi, nam verifimile omnino, fi-
cut cum LXX. interpretes Biblice facra dicimus, videtur
fcriptum in *l. 19. C. Th. quor. app. non rec.* Chronicum ex
antiftite fuiffe damnatum in judicio LXX. epifcoporum.

CAP. X. *Cur fervi qui furtum in fuga nec vendi nec
donari poffunt.*

SErvi qui furti in fuga etiamfi fi furtivi non fint, E
& quia nec unius patroni res idcirco fit, & res pu-
blica, nec jus civile, ut qui alterius rei poffeffionem do-
minium fubfervetur non poteft, fubvertat ita, tamen
utilitatis caufa receptum eft, ut pro furtivis habeantur,
ne alienari vel longi temporis præfcriptione adquiri
poffint, *l. 1. C. de fervis fugitivis.* Et S. C. quoque quod
Iuftum eft ad ingens Fabium de plagiariis rorum vendi-
tio & donatio inhibita eft *l. in fuga, C. eod. tit. Fab. l. 2.
ff. eod. tit. in fine. C. de inft. fug.* An ne per caufam ven-
ditionis, plagiarii eft qui proximi plagiariis fint foli-
citatores alienorum fervorum, redemptus furre a domi-
no fervus, eiufdem plagii quodammodum crimen in fraudem
Reip. qui ratione Græci ufurrtir in *l. in fuga.* An ve-

A ro, ut a fuga fervi deterreantur, fi nec recipi fe poffe,
& quoquam vel celari impune intelligerent, nec adquiri
alteri tenlo ufu vel auctoritate juffa, veluti emptione
aut donationis: quam rationem *adjuvat l. 12. C. de agric. & cenfitis, & l. 6. C. de fer. fug.* quæ & fugitivos fi eos oc-
cultarent adfcrat in libertatem, aut vindicet effe fuos,
proinus jubet adhibitis tormentis interrogari ejus do-
mini cujufve conditionis fint, adjecta eadem ratione,
ut a fuga deterreantur, quæ etiam effecit ne in com-
miffum cadant *l. ult. §. fervi, D. de Publican.* & ne in
arenam fe dando, vel alio periculo difcriminis vitæ,
dominis poteftatem effugiant, *l. ult. D. de fugit.*

B CAP. XI. *Cur de filio corrupto nulla fit actio prodita.*

DE ftevo corrupto actionem prodidit pretor in pa-
trem, actionem miftam. Cur non & de filio corru-
pto? diverfa apprime rectiffime ex fententia *l. ut can-
tum, § 1. D. de fer. cor.* corrupto ferro minus patrimonium
domini, dignitatem & fimam domus integram
minore: nec enim fervuli habent fimilare dignitatem la-
bafactæ filio autem corrupto, non minus patrimonium
patris: nec enim filios effe in noftro patrimonio, ita
minui dignitatem fplendorque mifimilar, cujus ratio-
nium pretor non exiftimavit nimium fanum promitgan-
rum, idcirco nec dedit actionem de filio corrupto. At
fi quis velit corrupto filii, vel filiæ fux animo, in cor-
rumpendo pudore experiri in lucri judicio *l. in fabum,*
verbis obfcuris, temperiris, mollioribus, ut non ftricti
mentionem corruptionis & opperbrii, quod fan cum-
git duque, in officio judicis adjungendum effe, ad
filio commodi percipere patet fi effet bonus & frugi,
ut filio fubrepto in actione furti quo patri competit
actionem quanti patris intereft, veluti de hoc aliquo-
tionum, quæ fur intercepit patri, eaque duplantur,
l. cum qui §. fi filiusf. l. mortu, D. de fur. Affectionis ra-
tionem habere rerum non eft.

CAP. XII. *Ufu accipiendæ fit l. fi ferve, D. Commod.*

QUod ait *l. fi ferve, D. Commod.* te dominica invito
donuno a fervo commodata L. Titio fcienti nolle
dominum eam rem commodari, domino commo-
dati competere actionem, & furti, & ad exhibendum
furtivam, fic accipio ut utraque experiri poffit fu-
ti & commodati, cum non adjicias, quod femper
audiens, addiderim folent, altera eum debere effe contra-
rium: nam & ita conftat admitti concurfum actionis
furti & mandati, furti & negot. geft. vel tutelæ, vel
depofiti, vel locati, vel pro focio *l. 45. C. D. D. pro fo-
l. fi mandavero 22. §. fi ibi, D. mand. l. 6. C. depof. l. fi fer-
cultum, D. eod.* Quod fi dicas eum, qui aget commodati,
rarum habere commodatum, ut in fpecie *l. 1. C. de fur.*
is qui agit mandati videtur eatum habere mandatum:
ergo & furti quoque eum eum agere: absquin fequi
rem, neque fequitur quod L. Titius eum fervo
geffe agendo furti, & probare agendo commodati,
vel mandati, damni dilatione ejus fpecies, & in *C. de fer-
vis*, dominum agere mandati, non ut pecuniam eam
recipiat, fed ut L. Titius mandatum impleat, & ex
bona fide fundum reftituat fui pecunia comparatum:
qui tamen plane habet ratum omne id, quod cum fer-
vo L. Titius geffit. Si agetur mandati ad pecuniam
recipiendam ftantaat, non prohibebetur etiam furti
agere: ex quo appetet quam male in *l. fi ferve, Ac-
curfius* fupplet, eleda actione commodati exitimo
actionem furti, quod plane ufi ac fi dicerer, exacta re
furtiva, furem adverfari poteft. Solvitur quidem contra-
dictione

dictione furtiva, quoniam utraque actio commodati, & A
condictio furtiva refpicit ad rei perfecutionem, fed non
fubvertat eatam actione furti penalem: & in *l. fi ex eo com-
modata, ff. de furt.* hodie conftat actionem furti non fi-
gnificare actionem furti penalem, fed condictionem
furtivam, ut in *l. cum furis, ff. de in jus.* Actio fur-
ti genus eft, *l. cum qui, § qualis, ff. de furt.* cuius fpe-
cies duæ, una ad panam duntaxat, qua generis nomen
retinet, altera ad rem qua dicitur condictio furtiva:
& hac fi prius actum fit, actio commodati ipfo jure pe-
rimitur, quia commodati actioni, cum fit bonæ fidei,
ineft exceptio doli, *l. 17. §. 3. ff. commod.* Quæ autem
condictio furtiva, quæ ftricta eft, non perimitur, nifi
poena exceptionis mali, *l. in fervum, § fi ei rei
rem, ff. de obl. & act.* Cetera quæ alibi Accurf. de *l. 1.
ts cui exegatur in d. l. 45. Excipio Iulian.*

CAP. XIII. *Ad §. poftea, §. de fur. libertorum.*

FAbium eft ius mutuæ fucceffionis quod habent li- B
bertorum liberi ex *l. C. de fum. lib.* excluio pa-
trono, etiam eos habuiffe jure veteri, ex quo idem fi-
lud Iuftinianus reperierit: nam tantum abeft ut in §
illud, l. inft. de grad. & affin. ut ex eo locum ei vetuerit, ut
ere, hic aliter fuum fe id facere quam alia multa, quæ
ipfe eam & antea prodita fuiffent, in meliorem ori-
nem reduxit, quod alteri quidam ut nominitur refe-
rentes Graci fententiam *d. l. 4. Βασιλικῶν* 40. tit. 1. fci-
bant, ὁ δὲ τοιοῦτος ἀνεψιὸς τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀδελ-
φῶν κληρονομεῖν τὸν ἔκκλητον κανόνα Fabium & illud fir-
tentem colligentem aut ingenuum fratri ab intefiato here-
dem effe in familiæ emptam, patronum patris fimenus
in alterum familiæ, cum & ex eadem conftitutione ipfum
adjicit, penitus ceffare jus patronatus his verbis: ἐπὶ
γὰρ τοῦ ἐλευθέρου τὸ καταγραφὲν δίκαιον πρόσωπον ἐγένετο ὁ
τοῦ τὸ ἐλεύθερον ἀποκτείναντος, καὶ τὸ μηδενὸς χρόνου ἔτους τῆς ἐπιτροπῆς ἐνεστῶτος. Unde apparet, quæ
vere illi, qui dixi, Iuniores adftruat, ut effectus mei
male in §. *poftea, Inft. de fuc. lib.* ex lege Papia relicti
liberis moriente uno filio relicto, primum portem fimi-
dium patronos deberi ac fi fine uno filio filiave mo-
ftatus deceffiffet: quod, fi credere dignum eft, etiam an-
te Conftitutionem Iuftinian, & hodie ex Conftitutione
Iuftinian e duobus filiis liberti uno mortuo inteftato,
alter pro femiffe tantum patronos oftaret; & quam ig-
itur refte pro inteftatis jampridem repofuerim teftatus
in *d. §. poftea*: cui fimilis error tenuit etiam in *§. im-
primis, Inft. de eo cui lib. can. bo. add.*

Obferv. Ioan. Rodero, in Animadv. cap. 25. lib. 3.

CAP. XIV. *Differentia inter operas officiales & labo- C
res, vel alterius artificii operas.*

MUlum interefl promittat quis operas officiales
ut patronus liberatis caufa, an fabriles aut pi-
ctorias ut patronus, non liberatis caufa. Illic in officii
hic quafi in pecuniæ præftatione fitus, *l. 38. §. 1. D. lib.* Et in promiffione officialium non refte adjicitur perfona
alterius liberti patris, qua ceffatium non folvitur alii
quam patrono, *l. 10. 11. 12. C. eod.* In promiffione fa-
brilium adjecticia extranei valet, fi quis ab extraneo vel
patronus a liberto ftipuletur non liberatis caufa certi
artificii fibi alari aut Titio, *l. 23. ff. eod. Et libertus, in-
quit, obligatione fubvetur fi talem operam exercendi decreti
quales patronus poftulando fubveniat.* Ubi manifefta eft tra-
ditio verborum. Scribendum enim, *fi talem operam patro-
no dederit quales extraneo poftulando libertus*: quia fe-
cus non ut patronio, fed ut extraneo debet. Item officia-
les folas liberti fibi patrono debet & folvit, non
filio patrono exheredato, non extraneo heredi, non

mario patronæ, non fideicommiffi Trebelliano *l. fi pa-
tronus, ff. ad Trebel. l. 10. C. de op. lib.* Poffunt tamen fi in
certibus fint ex aliis præftari jubente patrono, quia
ipfi patrono præftari videntur quæ nimio patrono ex-
bente præftantur, *l. 9. & 27. ff. eod. l. 3. §. fi non fervum, §.
liberus, ff. de cond. inde.* Fabriles autem vel alterius artis
operæ a quoquumque ufuftuarii debentur & folvuntur, *d. §.*
Et officiales natura debentur, ac proinde neque jurare
neque permittere fi folvantur neque repetuntur. Aliæ opera
non debentur nifi ex contractu, & per eum non inhibite
folvate reperuntur, *d. §. liberus*, hic debetur ex con-
ventu, nec ex juramento, ille etiam ex juramento,
& in idiotismo a nobis etiam appellantur, *Juvare*. Offi-
ciales non tranfeunt in heredem extraneum, nifi quæ
iam defcripta fuerint, ut comparere, vitatis indictis aut pe-
re. Nam fi egerit patronus de operis & pendente judicio
decefferit, tranfatio judicii heredi extraneo danda eft.
Sic legendum in *§. fi quis, ff. de op. lib.* Idem autem,
qui patri heres extitit, licet abftinuerit fe, licet non
extet, ut ait *d. l. fupervenit* extare eft conftare & per-
feverare heredem effe) tetiamfi defuncto tum libero
operarum judicio non eperit, operas quas voluit indice-
re & petere licet *l. 1. §. 1. item patronus, §. 1. eodem tit.*
Fabriles & alias, quæ cuilibet debent, non ita ut liberti
in omnes heredes, *l. 6. ff. eodem*, ac poffremo officiales
non cedunt antequam indicte fint: quia ex commodo
patroni dicendæ funt, Fabriles cedunt ex die interpo-
fitæ ftipulationis, *l. 22. & 24. ff. eod.*

CAP. XV. *Regulorum juris, quæ jurisconfulti a majo-
ribus per manus acceperunt, ex cautione neque accepta
diligenter cauquirere, neque vendere minus bonæ.*

DIgnant faepe jurifconfulti interfe ob rationes regu-
larum juris antiqui, & cum de regula inter eos
conftat, non conftat tamen de ratione femper: ut cum
per manus traditum effet, qui convenit poffit mediis
judicio, ipfum ftatiem fivi nomine eadem judicium
poffe, *l. qui convenit, ff. de rei vind.* Rationem reperire non
ex Proculo, fervo communi meo & tuo, occidente aut
vulnerante fivum meum proprium, ideo fcilicet non
oriri tibi actionem legis Aquiliæ, quia ne ipfi quidem
fervi ut uni foli fervitur, *l. fi ferve furem, § 1. ff. ad
leg. Aq.* qua fi vera eft, eadem efficeret, non effe mihi
de eadem quæftione actionem adionem quafi mecum
quod tamen fallum eft, *l. fi fervus communis, ff. de fur.*
& eadem ratiis efficeret, ne domino unquam tenere-
tur noxali actione ex delicto fervi, ne fi in poteftate
fervi ut dominum mutet, cum tamen conflet hac una
in fervum dominii detrimentum conditionem facere
poffe, *l. 1. §. quod ait, ff. de fervo corr.* & *C.* ut ut ea ratio ad
Urfinum noxarum, *l. non fervus, ff. de noxa. act.* idcirco
ceffare poteft noxalem actionem, quod fi extraneo fer-
vus communis dominum dediffet, mecum noxali judicio
in folidum agi poffet, *l. 8. ff. eod.* in qua legendum,
fcilicet non ad eum pertinet, &c. & adjiciendum fit ea in-
ter fe agered noxali judicio, qui in ea caufa funt
ut fervi nomine tanquam domini poft. Alterum
& pari & excipere debere: cum enim efficit
ut inter fe facit non agant de pecul. *l. hoc quæri-
tur, §. ult. & l. fi fug. ff. de peculio*: nam qui agit de
peculio vel noxali, non fe, fed adverfarium dicit ef-
fe dominum & poffeffurem. Denique & extraneus
his indiciis cum domino agit, non ut dominus;
quam rationem videtur Iulian. docere ex Sabino,
qui ut conflat ex *l. ut tutorum, § fi fervus communis, ff. de fer.
cor.* comparavit hac in re fervum communem fervo
proprio: fic fi alii fervo meo proprio noxam fecerit,
ceffare noxalem actionem, & fimiliter fi fervus commu-
nis, fervo meo proprio: noxalem enim actionem peti-
mum eft, extraneo agente five ex pare five in foli-
dum dominus fim, non extranei vel focii me agente:

quis nec finidere hominem possum ut pro parte cum fo-cinnam, cum is homo noxam fecerit nec nocuerit toto pecore corporeque tuo, non potest: & Ulpianus qui hu-manis rationem sequitur *d. l. 8. C. l. fed & si unus, & si servus, ff. de noxal.* non vetum rationem Proculi fed ten-veritatem se asserat, dicere videtur in *d. l. si servus* homi-num. Neiciebat sane juris, veras rationes regulasque juris antiqui, ne nos nostri juris Gallice veteris, hodie caulas nouvimus omnes, nisi e re nata forte & incommodo quod obiicitur aliquo, quales ibi admoneamur, & non exquirebant etiam iuris. admodum rationes iuris tra-dit per manus: & satis erat eis memorasse eiusmodi exe-re, *Non omnium quæ a majoribus tradita sunt rationem reddi posse: sed sic accipiam ans conjicturam esse, ut in l. 3. fin. ff. de tut. & rat. dist.* Quod non est definen-oprima ratio differentiæ inter actionem tutelæ, & actio-am negotiorum gesti. quam noravi *cap. vet.* tamen fa-tis habuit hanc reddere, *Quia non videtur negotia. gesse, qui quid in tutelæ actione constituum est.*

diuum virale. Ut neceffaria folemnis petitio datioque non A bent, veluti de moribus ingrati in donatarium vel li-berum, injuriarum, denicque etiam adimendæ querela-lam inofficiofi teftamenti, & adfirmemus in multis eam imitari adhiberi inuitarum. Exheredationem injuriæ fpecies eft.

CAP. XVIII. *Lege obligari non tenetur eum qui sine-tra, fed & qui secundum præceptum legis facit.*

NOn tamen lege obligatur qui contra præceptum legis, fed & qui obtemperatis legi fecundum præ-ceptum legis facit, auctore Modestino *in l. obligamur, ff. de obligat. & act.* qui & metaphyfica *ſubtilitate* adhibi-tur, in quibus ita eft, *Nemo tenetur, ita intelligitur non teneri, quin non teneatur: quod enim videtur poſſe & explicari ex l. 20. ff. de excep.* qua docet aliquando exceptionem oppoti ei, qui facit quod facere debuit, ut ſi venditor rem vendat non habitam & Cornu fuiſſem rei dominio alio jure quæſito vindicet rem ab emptore, repellitur exceptione rei venditæ & traditæ, *l. 1. ff. de exc. rei vend. & trad.* Ac quam ſi Titius non teneatur ipſi jure, fed etiam beneficio exceptionis *l. quo res, 5. mihi Ro-mæ, l. qui hominem, 5. ſtipulatores, ff. de ſolut.* ita obligari non vere dici poteſt, quin tamen jure, fed etiam ſi po-ſtea exceptione adſtringamur in eo perſeverare, quod fe-cimus fecundum præcepta legum, ex eo quod jure feci-mus, quia quæ fecimus rem venditam ex fide bona traditimus quinimo ſi eam evineamus, obligamur etiam actione ex C ſtipulatu in duplum, vel actione ex empto, *l. vindican-tem, & l. ſi fundum vendidit.* Sic ſit ut ex eo quod jure fecimus non minus obligemur quam ex eo quod fece-mus injuria.

CAP. XIX. *Conſtantini leges de admittendis bonorum poſſeſſionibus.*

IN *l. pen. C. qui admitt. ad bon. poſſ.* neque Bolſtitium quique ante *nuptias* hæc agnoſcit, *nec vel adſtrin-gendi utrique* ſit habet, *ſibi ſui deputatur & deputari a lo Bonum Dixit interpres*, ſi per ruſticitatem vel ignorantiam vel communem illam errorem, quod ut placet valet, ita me cogit ignorantiam vel ruſticita-tem accipere pro imperitis juris, *l. 3. ſ. quia quærimus, de S. C. Syllanian.* Eſque enim eſt error Conſtantini in *d. l. pen.* quæ refertur *in l. ult. ſ. nec iisque, C. de cur. fur.* nullum ejuſchi commodo bon. poſſeſſionis ob id fo-lum quod intra tempora bon. poſſeſſionum ſolemni-ter non petierit a prætore, modo ſi eam interim agno-verit, juxe neceſſarium eſſe ſolempem petitionem de-nuntiationemque bonorum poſſeſſionis, quæ fine ſolemni-bus verbis apud prætorem, vel præſidem. Sed ſi ruſ-ticus fuit, vel quis alius juris ignarus, vel qua alia ratio-ne prægreditus ibi detatum morte alterius bon. poſſe-ſionem intra tempora ſibimeriter non petierit *eum* ideo nonmodum ejus amittere ſi modo eam interim admi-ſerit & appreſſerit. Et adſtipulatur Conſtantino *l. 1. ff. ord. ſcr.* qualemcunque relationem ampleſtendæ he-reditatis ſuſtam apud præſidem, vel magiſtratum mu-nicipalem, vel apud proximiori cognato *l. 1.* poſſeſſionis petitione cedere : ac præterea pronuntiatum relationem ſequentis gradus cognati *l.* quæ fiat non-dum præterita diebus dicti proximiori cognati : eo poſtea repudiante vel omittente bonorum poſſeſſio-nem valere perinde atque ſi fuis ſtet curialis fuiſſet. Ignitur tria ſunt valde nova : quæ illis diebus Conſti-tutionibus Conſtantinus Imperator induxit : ut apud magiſtratum municipalem agnoſci poſſet bonorum poſ-ſeſſio, quæ olim peti & dari a magiſtratu municipa-li non ponit, quia non habuit magiſtratum municipem, & datio bonorum poſſeſſionis eſt miſti imperii, dare bonorum poſſeſſionem proximiori vel prætorie non dimuvi-

CAP. XX. *De manumiſſione per cenſum, Cicero emen-datus.*

UT inter prudentes magnum contentionem fuiſſe B utrum ratihabitio retrotraharetur, oſtendit *l. 1. ſ. fed & ſi de quod dari, ff. de rei V. & ut ante.* ita ex re-quibus quibuſdam Ulpiani vel alterius veruſtiſſimi I. C. quas nobis dedit Claudius Puteanus Senator & diſci-plinæ omni inſtruſtiſſimus & ingenuo prudentique acu-tiſſimus, ſi quis ſervum ſuum ex jure Quiritium non minorem xxx. annis inter cives Romanos retuliſſet in cenſum, manus dediſſio inter prudentes fuit, utrumne eo tempore ſervus ſuctus civis Romanus videretur, quo cenſus refertus eſt an quo luſtrum conditum eſſet. Quidam enim exiſtimabant, ut ille juris auctor eſſe ſignatur ſcribit, cenſum defuncto ad diem luſtri, non luſtrum recurrere ad diem cenſus. Alii luſtrum retrocurrere volebant ad diem illum, quo ſervus inter Cives Romanos cenſus eſ-fet. Et eam diſſenſionem fuiſſe inter prudentes etiam Marcus Tullius auctor eſt, *in Topicis.* Sed hanc poſtea reſtitutionis ex vet. membranis. *Quod de libertate, quæ judicium generale ejus nullum patiſſi, nunc ex jure civili quoq; ſic confirmatur, ut ſervus, qui ex qua demum ſententia cenſus ſit cenſionem ex nihil luſtrum conditum, liber ſit.* Et veriis forſitan eſt luſtrum conditum, qui finem cenſui poſuit, ſed ſi cenſus forſitan fuiſſe in extremo quin-ti anni (condere enim finire eſt) id eſt diem, quo quis luſtratus eſt inter Cives Romanos retrotrahi ad diem cenſus eſt manumiſſionis cauſa: Nam, ut idem juriſcon-ſultus ait *omnia, quæ certo agnoscor, loſſo confirmantur.* Quæ confirmantur autem, retrotrahuntur, *l. donationes, C. de donat. inter. vir. & uxor. l. 20. ff. de min. xxv. ann.* & inde rectius in *l. uit. ff. quod cum eo*, &c. ſententiam a qua appellatum eſt majorem judicem confirmare, non confirmare : non ſi eam confirmare, ſed retrotrahere retrahere : nec tamen retrotrahi cenſum quod major ſtatuit judex, *l. furti, 5. 1. ff. de his qui notantur in-famia.*

CAP. XXI. *Ad l. 3. C. de her. inſt.*

MIles fervum communem quem habuit cum fratre hereidem ſcripſit ut liberum ſuum hoc modo, Il-le libertus meus heres eſto, ex eo non ſtatim ſequitur & cerdiſſe eum ſuum heredem, arg. *l. ex his ſer-bis, de mil. teſt.* excidit enim ſæpe nobis fæla demonſtra-tio in hereide inſtituendo, *l. falſa demonſtratio, ff. de cond. & dem.* quam ob rem recte *l. 3. C. de her. inſt.* ju-dicat, ſi quis ſervum ſuum ex jure Quiritium non minorem xxx. annis inter cives Romanos retuliſſet in cenſum, manus dediſſio inter prudentes fuit, utrumne eo tempore ſervus ſuctus civis Romanus videretur, quo cenſus refertus eſt an quo luſtrum conditum eſſet. Quidam enim exiſtimabant, ut ille juris auctor eſſe ſignatur ſcribit, cenſum defuncto ad diem luſtri, non luſtrum recurrere ad diem cenſus. Alii luſtrum retrocurrere volebant ad diem illum, quo ſervus inter Cives Romanos cenſus eſ-fet. Et eam diſſenſionem fuiſſe inter prudentes etiam Marcus Tullius auctor eſt, *in Topicis.* Sed hanc poſtea reſtitutionis ex vet. membranis. *Quod de libertate, quæ judicium generale ejus nullum patiſſi, nunc ex jure civili quoq; ſic confirmatur, ut ſervus, qui ex qua demum ſententia cenſus ſit cenſionem ex nihil luſtrum conditum, liber ſit.* Et veriis forſitan eſt luſtrum conditum, qui finem cenſui poſuit, ſed ſi cenſus forſitan fuiſſe in extremo quin-ti anni (condere enim finire eſt) id eſt diem, quo quis luſtratus eſt inter Cives Romanos retrotrahi ad diem quo cenſus eſt manumiſſionis cauſa: Nam, ut idem juriſcon-ſultus ait *omnia, quæ certo agnoscor, loſſo confirmantur.* Quæ confirmantur autem, retrotrahuntur, *l. donationes, C. de donat. inter. vir. & uxor. l. 20. ff. de min. xxv. ann.* & inde rectius in *l. uit. ff. quod cum eo*, &c. ſententiam a qua appellatum eſt majorem judicem confirmare, non confirmare : non ſi eam confirmare, ſed retrotrahere retrahere : nec tamen retrotrahi cenſum quod major ſtatuit judex, *l. furti, 5. 1. ff. de his qui notantur in-famia.*

CAP. XXII. *Ad l. 3. C. de her. inſt.*

MIles fervum communem quem habuit cum fratre hereidem ſcripſit ut liberum ſuum hoc modo, Il-le libertus meus heres eſto, ex eo non ſtatim ſequitur & cerdiſſe eum ſuum heredem, arg. *l. ex his ſer-bis, de mil. teſt.* excidit enim ſæpe nobis falſa demonſtra-tio in hereide inſtituendo, *l. falſa demonſtratio, ff. de cond. & dem.* quam ob rem recte *l. 3. C. de her. inſt.* ju-dicat, ſi quis ſervum ſuum ex jure Quiritium non minorem xxx. annis inter cives Romanos retuliſſet in cenſum, manus dediſſio inter prudentes fuit, utrumne eo tempore ſervus ſuctus civis Romanus videretur, quo cenſus refertus eſt an quo luſtrum conditum eſſet. Quidam enim exiſtimabant, ut ille juris auctor eſſe ſignatur ſcribit, cenſum defuncto ad diem luſtri, non luſtrum recurrere ad diem cenſus. Alii luſtrum retrocurrere volebant ad diem illum, quo ſervus inter Cives Romanos cenſus eſ-fet. Et eam diſſenſionem fuiſſe inter prudentes etiam Marcus Tullius auctor eſt, *in Topicis.* Sed hanc poſtea reſtitutionis ex vet. membranis. *Quod de libertate, quæ judicium generale ejus nullum patiſſi, nunc ex jure civili quoq; ſic confirmatur, ut ſervus, qui ex qua demum ſententia cenſus ſit cenſionem ex nihil luſtrum conditum, liber ſit.* Et veriis forſitan eſt luſtrum conditum, qui finem cenſui poſuit, ſed ſi cenſus forſitan fuiſſe in extremo quin-ti anni (condere enim finire eſt) id eſt diem, quo quis luſtratus eſt inter Cives Romanos retrotrahi ad diem quo cenſus eſt manumiſſionis cauſa: Nam, ut idem juriſcon-ſultus ait *omnia, quæ certo agnoscor, loſſo confirmantur.* Quæ confirmantur autem, retrotrahuntur, *l. donationes, C. de donat. inter. vir. & uxor. l. 20. ff. de min. xxv. ann.* & inde rectius in *l. uit. ff. quod cum eo*, &c. ſententiam a qua appellatum eſt majorem judicem confirmare, non confirmare : non ſi eam confirmare, ſed retrotrahere retrahere : nec tamen retrotrahi cenſum quod major ſtatuit judex, *l. furti, 5. 1. ff. de his qui notantur in-famia.*

A libertum eſſe credidit, nec per eum ad alium quemquam cujus juri forte poſt ea fubjiceretur , hereditatem pervenire voluit : & hoc caſu ex voluntate defuncti verba ſubſtitutionis ſic interpretabimur, Sibi ipſi hereditatem non adquiſierit, quodcum non exiſterit etiamſi juben-te domino adierit, ſubſtitutus admittitur : nam ubi quem quis inſtituit ut liberum non aliter inſtituturus, ſi is liberus non ſit, omnino inutilis inſtitutio eſt, ſicut cum ut filium, ceſtitut vel ut fratrem, *l. 3. ſ. ult. ff. de Carbon. edicto, l. inſtetur in principio, ff. de jure fiſci, l. 3. C. de teſtam. l. 4. C. de hereditis, inſtit.* Aut ver-la ſubſtitutio ſic intelligi debet ut ſi ille, ad quem id quod in jure ipſo eſt, & ea quoque tum ſecundum ius interpretabimur hoc modo, cum fit ſervus communis, B ſi neque ille adierit neque hereditatem adquiſierit : ut ſi noluerit adire (poteſt enim nolle etiamſi dominus jubeat adire , maxime cum Dominis aut ſervi in inſtitu-tione filium, *l. 1. ff. de vulg. & pupill. C. de jur. deliber.* & dato ſubſtituto vulgari, ſicut ſtituit. *l. filium, ff. de cura & qq. ſq.* Sed ſubſtituto dato, ſi paterni dominio, expiret ſubſtitutio vulgaris : & hoc eſt ſententia *dicti leg.* 3. nec pugnat *l. ultim. Inſtitut. de vulgari ſubſtit.* nam eſti inſtituit quis ſervum alienum quem liberum eſſe credebat, dato ſubſtituto vulgari, eidem diſtitutioni locus eſt, ut ſi omnino noluerit per eum ad alium fam hereditatem pervenire, ſi plane ut liberum inſtituerit non aliter inſtituturus, tum ſubſtituto proculdubio lo-cuſit . Si verba ad jus retulit, & ita accepit ut in ſpe-cie de *l. ult. ff. de pupill. & l. de her. inſt.* ſi neque ibi neque ei cuius juri poſtea ſubjectus eſſe coperit here-C ditem adquiſierit , valde dubitabitur an ſubſtituto lo-cus ſit , ſubſtituere dicemus eatum ſubſtitutionem arti-ficie , quod juſta interpretatio verborum pertinere ad liberum hominem , qui poſtea redactus ſit in ſervi-tutem, & ſi fortaſſe quod liber fuit heret neque in alterius venerit ſervitutem, domino autem contradicente nihil referre in poteſtate ſua fuerit teſtamenti faciendi & irritis reſtituendi tempore , an in eum venerit poteſtas, nullam interpretatione utrumque caſum admittere : quamobrem in re (*) tum obſcura , utrinque polatis ſtatis & rationibus , ſententiam ex decreto Theodoſii & hereditas ex aequo inter ſubſtitutum & dominum ſervi, a quo ſubſtitutum fuiſſe, ſequus *lib. 2.* Apollinum in-ventum thefaurum dividit inter dom. qui de re invi-cem contendebant , in re ſcilicet dubia & admodum D obſcura : & quæ quoque vetat, ut Ulpianus ſcribit *lib. ſing. Regularum*, cum eretione heres inſtitutus ſi non cernat , fed pro herede gerat , in partem ſubſtitutum admittit, de ſpecie *l. turbis, ff. de vulg. ſubſt. Q. C. Laurus, de bered. inſt.* etiam tractatur ſimiliter an in par-tem admitti debeat ſubſtitutus: videtur autem hallucinatus Tribonianus cui inſperatum erat ne ulla effet ſub-ſtitutio in Pandectis, dum in *d. l. ſi paterf.* has literas. Ac pro ſimplici accipienda ita explanavit, aiter ferui, ut li-mili errore eum *l. redditore, 5. pen. ff. de edil. edict.* ſcripturus eſſet, *id reddi, ut l. item ſi ſervi, eod. tit.* duas priores literas quaſi ſimularias ita explanavit incon-gruo, ſilicet, dominus nihil etiam poterat cum *d. l. 3. C. de bered. inſt.* quum hoc capite ſuſcepi interpretandum, *Longue, 5. ſi ſervum, ff. de min. xxv. ann.* nam, ut Accurſius E refte notat, alia eſt ratio ſervi progni fine libertate he-redis inſtituti, cum teſtator credebat eſſe liberum : quia ſive non aliter inſtituturus erat quam ſi liber eſſet, ſive ad jus inſtituendum retulit, inſtituere voluit non poteſt: quia & priore caſu noluit non liberum ſibi he-redem eſſe, & poſteriore ſervi proprii inſtitutio ſine li-bertate juſta inutilis eſt.

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 37.*

CAP. XVI. *Reſtituantur Græca verba in l. quæque, ſ. ſi quis autem, C. de emap. act.*

NOndum quiſquam fideliter reſtituit Græca verba *l. 4. ſ. ſi quis autem, C. de emap. act.* nam ſi feri-bat *in ni ovlov*, quia perfecta oratio eſt, quæ nequeat verbum *quicquid*, neque aliud quodquam deſiderat, per-ſpicuum eſt non conjungere eum ſententiæ ſuperiori ut verbum *quicquid* ita, ex imperfecta ſcriptura in qui ſcilicet verbum *quicquid* deficeratur , obligationem inſici & adnexum in ſcilicet, quia ſi *l. 1. ff. de pactis* arbiter ab-re certum ſummam, & ille ſententiæ arbitri ſubſcripſerit, Dare, emilio verbo, Promitto, non ideo minus obliga-tur ex ſubſcriptione ſua : nam & in teſtimonio non ideo minus valet quod in nuncupando hereide omiſſum ſit verbum dirchem, eſto, *l. 1. ff. de her. inſt. l. 9. C. de te-ſtam.* nec ſolecismo illum, quod ſcripſerit legi, *Of-to.* Et gnaeraliter quod adiectum vel repertum verbum *ani* non ſpectandum ſenſum verbumque ſermonem non ſtribuiamus ſecus, ſed ſolecismo hiberat. *l. ſerviano, C. de ſtabulum. l. cum pater, ſ. cum imperſtalis, ff. de leg. 3.* Con-ſervando enim eſt ratio reſti ſermones, *l. Platonius, ff. de aur. & argen. leg.* Ruſtas in *d. l. ſi quis autem*, quod ad-dunt quidam *ἀναγκαῖον*, vel *ἀναγκάσθαι δίδοται*, vel *δι-δόναι*, nullo vetere libro author mihi perſpicue com-probare poſſunt, qui in tribus aut ſeptem legi, *Si quis autem pali arbori definitionem ſubſcripſerit ἀναδοναι*, vel *ἀναγκα*, vel *ἀναγκαῖον ἀναδοναι*, vel *δίδοναι*, &c.

CAP. XVII. *Querelam inofficiſi teſtamenti inniteri adhionem inſtitutam.*

UT injuriarum adio diffimulatione abſolvitur, & re-nunciatione, ita querela inofficiſi teſtamenti, *l. 8. ſ. ſi quis poſt rem, l. nam etſi, ſ. 1. ff. de inoff. teſtam. l. C. de in rem. reſt. min.* utrumque ſibi nomine, ita querela inofficiſi teſtamenti non agit quiet invito ſtitio qui ſibi ius inniteria eſt, *d. l. 8. in princip.* Sibi indagatio eſt, *l. filius, ff. eod.* Et ut actio injuriarum magis contumelia & dolores quam pecuniæ perſecutionem habet, tamenſi his pecuniæ ſit æſtimatur, *l. 2. ſ. enimvero, ff. de colla-lat. bon.* & profecto querela inofficiſi teſtamenti prin-cipaliter cauſam doloris agit, & notæ quam filio inime-rito per exheredationem inflixit parens poſtea quam pecuniæ, *l. benedictis.* Quæ ſit ut ſicut injuriarum adio in bonis, nobiles non competatur ante litem conteſtatam, *l. injuriarum ult. ff. de injuriis* ita nec querela inofficiſi teſtamenti & in bono rem eſt admodum ſingulariis *l. 8. ſ. ſi quis, ff. ſi quando provad. par.* Adhionibus igitur, quæ vindicta potius quam pecuniæ perſecutionem ha-

CAP. XXII. *Distinctione non multa leges adducte inconcordiam.*

LEgatum (*) puellæ relictum sub condicione, Si L. Titio nupserit, non deberur si post mortem testatoris Titio moriatur L. Titius ante nuptias contractas, *l. a. C. de cond. inst.* quia condicio defectile intelligitur, five impleri rebtetur eam voluerit post mortem, five non ftia egerit quando impleretur, ut *l. 10. C. l. condicionum*, *ff. de cond. & dem.* eam eo tempore quo maxime impleri debuit non fuisse impletam, nec per L. Titium fteterit quo minus impleretur: nam ſi per eum ſteterit, pro impleta haberetur, ut *l. 1. C. de inſt. & ſubſtitut. l. in conditionibus*, *eodem*, *ff. de cond. & dem.* Sic, Si poſt mortem teſtatoris moriatur L. Titius, ſic accepta *d. l. a. ut. l. in teſtamentis 3. de cond. & dem.* nam ſi vivo teſtatore moriatur L. Titius fit heres puellæ, ſi tum eam condicionem impleri, legatum debetur, *l. qui ex fratribus*, *ff. de cond. inſt.* Eadem ratio eſt I. Si Titius legavi ſub condicione ſi arbitratu Seii nupſerit, et legatum debetur. Contra ſi poſt mortem meam Sejus moriatur, cum ea tamen nupſerit conſulente Seii, legatum legatarius non debet; nili forte quis dicat prudere fententiam lege Julie Miſcellæ. verba certe non obſtant. Et fecundum eandem diſtinctionem, hæc condicione appoſita legato, Si Stichum ſervum manumiſerit, Si Stichus moriatur vivo teſtatore, quo tempore impleri condicio non debuit, legatum non debetur, *d. l. turpia*, *§. penult. l. 8. §. quotiens*, *ff. de cond. inſt.* ſi moriatur poſt mortem teſtatoris, quo tempore promiſſa condicio impleri debuit, legatum non debetur, *l. cedi Horatius*, *§. idem ſalutatus*, *ff. ad leg. Aq.* eadem diſtinctio adhibenda eſt in ſpecie *l. annua*, *in prin. D. de annuis legatis*. Legavi Titio ſub condicione ſi monumentum fecerit. Mortua autem vivo teſtatore, eo tempore impleri condicio non debuit, legatum debetur, ut *d. l. annua*. Contra mortua ea poſt mortem teſtatoris cum nondum cum ea monumenti Titius fecerit, legatum non debetur, *l. Stichum*, *§. ult. De admendis legatis*, & ita hæc condicione inſerta legato, Si Titio ex debetur, Si Titius moriatur poſt mortem teſtatoris antequam legatarius legatum pecuniam, legatum non debetur, *l. cum ita datur. D. de cond. & dem.* ſi vivo teſtatore, legatum debetur.

(*) *Vide Merill. Variant. Cujac. ab aliis oblerv. cap.4.*

CAP. XXIII. *Cur privatis quam publicis cauſis diu rimendus longior fini præſtituta tempora.*

QUod cauſis privatis in judicio terminandis præſtituta ſint longiora tempora quam publicis, his potius biennium hodie ex conſtitutione Juſtiniani, illis triennium, quam rationem & veterum ſequutus quæ ut cauſa publicis præferipto anno, *l. rem*, *D. de min.* 25. *ann.* nimirum privatis plus temporis daretur, *Lambrin §. ſi cujus*, *D. de dolo*, id vero tam varie quantum exiſtimo non alia ratione, quam quod privatæ cauſæ ſint obſeuriores. M. Tullius 1. *de Orat. Quarum rerum negligentia plerafque cauſas & maximas privatas (ſunt enim multo ſæpe obſcuriores) videmus amiſi.* Nec his contrarium eſt quod Julius Severianus ait in arte, *Judices in cauſis privatis ſolitare ſemper magis quam in publicis*: cunctari ſcilicet in publicis & capitalibus, quod, ut Poeta ait, *nulla negotia de morte hominis cunctando longa ſit*: nec enim ideo ſequitur longiora tempora judici eſſe præſcripta tractandis publicis quam privatis cunctiſis & cauſis, ſed in privatis intra triennium feſtinare ſepe judicem, in publicis cunctanter admodum & timide progredi inter binennium

CAP. XXIV. *De Spadonibus quadam.*

QUod eſt conſtitutum *l. 5. C. qui teſt. fac. poſ.* ut ſpadones teſtamentum facere poſſint, videtur poſſe referri ad cubicularios tantum, ut eſſi fervi fint, habeant teſtamenti factionem, ut *No. Leonis 38.* generaliter conſtituum videtur de ſervis principis, ut plenam habeant teſtamenti factionem. Servus publicus Populi Romani pro parte bonorum dimidia teſtamenti factionem habuit, ut Ulpianus ſcribit *lib. Regularum* ... cumilis eſt, qui fe fugere fidemnavi paſſus eſt. Nam & huic, auctore Paulo, non ex magno parte quam dimidia teſtamentum facere licet. Servo autem principis dat Leonis Noviella pienam teſtamenti factionem & ſervo cubiliet, nedum cubiculario, cum ſoli cubiculario hoc datum effet olim eunuchis ingenuo. Ab interſtio autem Spadones cubiculari legitimi teſtamenti factionem habere non poſſunt, *Ignomil. C. de prop. inf. eccl.* Poteſt etiam *d. l. 5.* referri ad Eunuchos Spadones, quibus eſt, *17. C. Th. de haret.* omnimodo adimit teſtamenti factionem, ut ne nec propinquis ex alieno teſtamento poſſint, nec ipſi ſibi facere teſtamentum. Et quod ait Eunomianos Spadones videtur attingere quam qui de hæreticis ſcripſerunt ſuprimendinem Eunomianorum erubeſcunt proferre in medium & Theodorinus addita ratione honeſtiſſima, *Iuvat ergo & aures ne pudeat audire Patrum*. De Spadonibus poſſit videri mirum quod eſt in *cap. 5. De corp. tris.* & ſi oporteat presbyteros clericos eſſe *bonos viros*, tamen & eos non removeri eum qui impotentiæ periculo elephantiæ conſilio medici exſecuerit ſibi virum, nili nos Aetius docuerit ex Archigene, Spadones non eſſe elephantia, his verbis, *si fugere li mus ἀποκοπὴν ὀρχεων, ἡ μοχλὸν ἐν ἀνατομῇ ἐπιθέμενον ἀποκόπτειν, ἡ γὰρ ἀποκοπὴ ἐν τοῖς ἐλεφαντιῶσι ἀποκόπτουσι, ἡ γὰρ ἐν τοῖς ἐλεφαντιῶσι ἀποκόπτουσι, ἡ γὰρ ἐν τοῖς ἐλεφαντιῶσι ἀποκόπτουσι*, lib. XIII. Boetius 1. *De diff. ſch. legetur Timothei ſillum legra incontinentia*. Vide autem quæ Ulpianus attinet nova eſt Stephani dedutio, ut dicantur Spadones ab Spada, vivo Periſco, ipſo primum homines caſtrari cœperint.

CAP. XXV. *Reſtitutive gracum verborum in l. 2. C. Com. de leg.*

QUod de inſtitutione heredis Conſtantinus cavit ut quibuſcunque verbis facta valeret directibus aut precariis, *l. quoniam*, *C. de teſt.* conſequens eſt idem de legatis caveri: quamobrem Juſtinianus in *l. 2. C. com. de leg.* jure legatum reliquit aut non tantum verbis directis, quale eſſe ait verbum, Jubeo, ut Ulpianus libro Regularum dum ſcribit, ita recte hereden ſcribi, *Titium heredem eſſe jubeo*, & ita recte legari, *heredem meum dare jubeo*, & libertatem ita directo dari, *Liberum eſſe jubeo*. & quare tamen in *d. l. 2.* quali diffidenter cum adſixo dicat Juſtinianus, Jubeo forte, oſtendi *libro xx. cap. xxv.* in cauſis eſſe ambiguitatem verbi, quæ tamen idem cauſis facit in *d. l. 2.* Sic enim lego auctoribus libris innumeris ſcriptis, non ut Alexianus divinus *ὁ ἴσως*, cum de verbo unico lex agit, & ante ut de verbo rogo, volo, mando, fideicommittio, ita mox de verbo *ὁ ἴσως*, quod interpretor adjuvo, vel jureiurando convenio, eadem forma compoſito quo *ἴσως*, quod eſt liquido jure. Frequens enim eſt teſtatores cum jurisjurandi obtestatione heredes onerare legati aut fideicommiſſi præſtatione, ut in *l. 2. ff. de jur. fiſc. Per dextram regis &* in *l. 1. ff. de ſal. tut. Per ſalutem principis*: & in *l. cum pater*, *§. ſilius*, *ff. de leg. 2.* ponitur, teſtatorem cum jurisjurandi religione rogaſſe tabulis data fideicommiſſi præſtari, quæ eni-

xe preces effectum funt habiturus, etiamſi ab inteſtato non ex teſtamento heres eam obtinuerit omiſſa inteſtamento clauſula codicillari: quia valde voluiſſe videtur teſtator id de quo heredem adjuraverit. Male ponit Alciatus ad *d. l. 2.* exemplum hoc modo: Jure me datum Titio e. nam ex hac ſcriptura neque legati neque fideicommiſſi petitio eſt, *l. 34. in prin. de leg. 2.* Hoc quoque perperam Accurſius, Si heres juraverit deſtatorem, quod de hac condicione queri nihil attineat cum ipſe jure remittatur.

CAP. XXVI. *De clauſula I. Lucius*, *ff. de vulg. ſubſtit. quæ abeſt a Vandali Elementino.*

MErito (*) videntur abeſſe a *Vand. in l. Lucius*, *ff. de vulg. ſubſt.* hæc verba: *Aliter & ſecundum antiquitatis libeti inſtituti conſuetudinem ſubſtituti ſuiſſent: tunc enim altero defuncto intra pubertatem, cujus ſucceſſio non ad matrem, ſed ad ſubſtitutum fratrem ejus devolvitur*. Nam cum veſſe videatur opponere his, quæ ante ſcripta ſunt adverſum cauſum, dum ait, *aliter*, non opponit tamen. Poſſet enim ſupra Titulus Juſtinianus fubſtitutionem reciprocam a patre hereditibus inſtitutis ſibi impuberibus legitimo & naturali, ubi legitimum vocat quaſtirum ex ſuſtis nuptiis, non adoptivum, cum de matre ejus tractet, uxore defuncti, naturalem quaſtirum in ſervitute velvet concubinata, qui & ipſe ante Conſtitutionem de nat. lib. ſolidi capacitatem habuit, ut extraneus ſuus heres ingitur liberi de quibus egit ſupra, funt ejuſdem aetatis, ſed non ejuſdem condicionis. Unus enim eſt ſui juris, alter in poteſtate patris. Proinde ex his verbis ita proponi debuit, *Aliter ſecundum condicionis*, conſequenter ſuperioribus vel, *Aliter ſi ejuſdem conditionis & aetatis liberi*, &c. Sed & ſic ex diverſis poſſet fraudi, ut ſuperius ambo ejuſdem condicionis, ambo ſuiſſent in poteſtate patris, legitimi ambo, impuberes ambo, ſtatum eſt adhuc are, alterum impubere defuncto fratrem ſubſtitutionis jure præſenti marti, cum & in jure legitimo marti præferatur, quia conſanguineus frater eſt, *S. frater*, *Inſt. de Senatus Conſul. Tertull.* l. 3. §. *plane*, *ff. ſenatus conſul. ad. Orfit. edict. l. 2. C. Th. de inofficia. teſtament. l. 2. C. Th. de ſecund. nupt.* Frater naturalis, qui in ejuſdem poteſtate patris non fuit, ut ante dicebat Paulus, nec jure ſubſtitutionis, quæ intelligitur in caſum tantummodo vulgaris fubſt., nec jure legitimo, præferatur matri. Quod autem dicitur diverſa condicione habenti rumor non datur. Et hoc aperte demonſtrat Ulpianus *libro ſingulari Regularum iii. de cauſis*, *& quum in bonis parroni abſentis*, vel in eorum poteſtate ſuis liberis, qui & ipſi patronus eſt, *l. non patronum*, *ff. de pa. patron.* feribit alteram tutorem mulieri non peti, nili ad hereditatem adeundam & nuptias contrahendas ex Senatusconſulto. Nec eo nunc ex loco quicquam demi velim. Nam & paulo ante idem evidentius oſtendit Ulpianus aliam cauſam adnotans, quo tutorem liberis tutor detur, in fine: *Matieri ſuperore tutorem dari ex lege Julia ad dotem dandam, dicendam, promittendam, ſi legitimum tuorem pupillus habeat*. Sic enim præſcribit Ulpianus *in originali Regularum Papiriano*, quod mihi benigniſſime communicavit V. C. Jacobus Tillius pro ſua eximia humanitate & benevolentia erga me, ut mater viro, qui pupillus habebant aliud tamen longe aliter expreſſiſſet. *Si legitimum tuorem pupillo non habet*. Etiam in eodem titulo omnem authenticis exemplaris ſolem ſcriptum eſt; *Tutelæ auctoritatem ſuſcipiens alle mulieribus*, *ſi emancipia alienant*, cum in eo ſit ſcriptum, *ſi tuos municipi alienent*: quod verba que ſequuntur de pupillis exigunt, ut ii etiam in rerum res municipi alienatione futoris auctoritate opus habeant, cum ſcilicet mulieres ea tantum opus habeant in alienatione rerum mancipi. Ea mancipi quæ auctoritatem eodem titulo ſcriptum eſt, Proculeiani, ita Proculiani, ut in *P. Fl. l. 2. De or. ju.* & benivolentia, pro benivolentia, curatores pro curatori, non Proculeiani, ut in

(*) *Vide Merill. Variant. Cujac. lib. 1. cap. 38.*

culeii. In eodem titulo *de dotibus* scriptum est restissime, A *viridiarios & pilcorios*: pilcoris, pro picturis. In eodem *titul.* XI. scriptum est, Idem ius erit. Tab. habet his *verbis*, Si putet: ut Ulpianus *p. de off. proc.* Verba Constitutionis & Rescripti ita se habent: *Eum autem*, &c. Ew est demonstratio legis, *mandatorum* rescripti. Placet etiam valde quod in eodem exemplari scriptum est *tit. 15. Et emolumque libertos habuerint, ejusdem patris proprietatem. Hoc emolumque libertos habuerint dicimus parem proprietatem.* Hoc, ἀνάφορα. etiam *tit. 16.* expressissime formas, *Si aeterque sui alterutrum eorum nondum egressi essent sui, quo quidem liberos quisque.* Eleganter. *In ordine pro ordinis exercitu fuisse dicuntur exigis.* Etiam restitus in *ordine pro tit. 19. Tradito proprio ejus alienatio rerum nec manulpi. Harum rerum dominia ipsa traditione adquirebantur.* Et in *ordinem. Quod si postea quam ordine functi in ipso esse desierit, si ejus cessit primum bonis.* Et in *tit. XX.* non est scriptum *Servus publicus pecuniae*, sed, *Servus pecuniae publicae*, ut *tit. 24. sub imperio praetoriani*: quae scriptura manifestius utroque loco exigit, ut emendemus, Pop. Romani, ut *l. omnibus*, *ff. ad Trebel.* Sic *titulo* 22. restitui, *Servus latrocinatus admissa dat.* Nec omittam *titul. de legatis* citra fidem exemplaris loco verba inferta esse, *Si quando dimissione*, *fingula ex fidicum dominorum*: & deficiunt: tamen in eo quadam illo loco fatear, illa subsidii aut reposita redte nego, & hoc potius subsidiorum, *Si quidem dimissionem*, *singula partes debentur*. Item in *titulo* 36. Senteriarilla (*Idemque ejt est tactile legaverit. Titio himerario aut decem tres meas dato: hominem dare heredis etiam ejt*) aberrat a fide exemplaris, quae legatum tria habet ipsatta vacua, *here vendis*, *Idemque ejt*, ubique ad verbum, *hominem*, & alternum ab hoc verbo ad illud. *Herer*, & ab hoc rursus aliud ad illa, *Idemque ejt*, *heredis effectis ejt*. Spatia autem, qua mente dudius quis ita replevit, ut, nescio: primum enim tactile non legat, qui hominem aut se legat. Deinde, hominibus ut heres meus dato, ingratum est dominationis; non vindicationis: de quo tamen eo loco dicere Ulpianus instituerat, & malim fic eu scripsisse, *Si quidem dimissione*, *singulae partes Titio hominem. Ab fi ita*, *heres meus dumtaxat effe hominem dare*, *heredis effectis ejt*, *quam ejt dare*: haec poltrema verba in exemplari abiterata sunt, ita tamen ut adhuc aliquid possint illa, *velit dare*.

CAP. XXIII. *Ad l. 6. §. ult. mandatorem*, *ff. Mand. & l. 31 vendita*, *ff. de per. & com. rei vend.*

QUod ait *l. 6. §. ult. mandatorem*, *ff. Mand. Si tibi mandavero quod mea non interest*, *veluti ut pro Seio intercedas*, *vel ut Titio credas*, *mihi tecum effe mandati effectum*; non putamus simpliciter ita mandatis, *ff. ad.* quae non dicit eam tantum competere actionem mandati, qui mandaverit quod sua interest, sed tunc competere actionem mandati mandatori, cum ceperit interesse qui mandavit, &, retro §. *fi tibi mandavero*, non dicit ei competere actionem mandati cui mihi interest, sed ei etiam qui mandaverit quod ejus non interest: & ait, damnum inde sentire, ut puta meum agente mandati eo cui mandavi ut pro Seio fideiuberet, vel ut Titio crederet, cum quo mea interest fe cepit, & mihi in Seium aut Titium actio mandati adhio, quia qui passus est a me mandari ut sibi crederetur, vel ut pro eo pati fideiussor intercederet, hoc fitum ut mandatum, mihi qui mandavit, interesse, *ff. qui pariter*, *ff. ced.* Etiam illud adnotabo quod inito *§. Ultroneus*, *ff. de per. & com. rei vend. ita emendatum fe* B *scripsi fieri non posse*, non putare eum eo quod requirat, inemptum esse patronum. culpa fieri posse. Utrumque enim ad rem erit, hoc specialiter, illud generaliter: nam etiamsi inemptum sine culpa patrisfamilias non tamen hoc aliorum culpa: & quod actiae aliquando detrimento esset, eo illud haud quaquam infirmatur. Recte enim *Nr. 44. & 99.* ait, *Ne emptionis venditionis ita ad humanae vitae usus accesse*, & Nicera in *Jo. Comneno*, *e vinea & arborum* [illegible]

C CAP. XXX. *De his qui ob statum vel pauperiatem excusare non possunt.*

IN enumeratione eorum, qui publico judicio excusare non possunt, quod ponantur pupilli, *l. 8. ff. de accus.* & excipiantur certe causae, *l. 2. ff. eod.* duco inde ex contrario adolescentes minores xxv. an. secularis aetate, sicut & inter eos qui judices dari non possunt, *l. cum pretor*, *ff. de judiciis*, dum numerat impuberem, ea eo intelligo quandoque puberem minorem xxv. an. judicem dari posse, & cum *l. bonae fidei*, *De adv. ter. ab.* ait item pupilli ulcisci non posse, ex eo colligo eum adolescentem ulcisci posse. Sola est lex Julia de adulteriis, D quae nominatim prohibet adulterii accusare minores xxv. ann. *l. 13. §. lex*, *ff. ad legem Juliam de adult.* videlicet, ut, si ea lege quis adulterii accusare queat, nam de marito tantum accipienda sunt haec Pauli verba, *lib. sing. de adult.* Intra quatuor menses utiles expertus (*maritus* fcilicet de quo ante diximus) licet tabi fit, qui illos accusare non possit, ut libertinus aut minor xxv. an. aut infamis, tamen ad discutiendum admittitur: & quod ait Paulus ut libertinus, id est *Papinianus* ex. *Responsorum*, qui accipiendum de libertinis filio orbis, aut qui tem fefferiorum trigintta millium non habent, ut magis ob orbitatem vel impotentiam ab accusatione excludatur; quam ob condicionem libertinitatis, quae a patronorum dumtaxat accusatione eos repellit: nam & ingenui quoque ob paupertatem interdum excusantur, ut *l. Divi Pii* E *fitor*, item minorem habeant fefferiorem quinquaginta millium, *l. 10. eod.* & in *Novellis Constantini Porphyrogennetae* ἀνάφορα κατηγορίας ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων τοῦ βίου ἐνεκεν ἐξαιρεῖται ὁ μονοχρόνως κατὰ τινος ἀσθένειαν ἀδικεῖ ἢ. Subpoena autem, qua mente dudius quis ita replevit, ut, nescio: primum enim tactile non legat, qui hominem aut se legat. Deinde, hominibus ut heres meus dato, ingratum est dominationis; non vindicationis: de quo tamen eo loco dicere Ulpianus instituerat, & malim fic eu scripsisse, *Si quidem dimissione*, *singulae partes Titio hominem. Ab fi ita*, *heres meus dumtaxat effe hominem dare*, *heredis effectis ejt*, *quam ejt dare*: haec poltrema verba in exemplari abiterata sunt, ita tamen ut adhuc aliquid possint illa, *velit dare*.

CAP. XXXI. *De Novellis Leonis. Philosophis.*

NOvellarum Constitutionum Leonis fophi quae multa corrigunt et justinianeo iure quod frequentur, tantum abeft ut illarum fit apud nos auctoritas, ut nec aetate ejus unquam obtinuerint: nam quod noftri hodie, idem etiam fepe Pop. Romani principibus evenisset, ut quae conftituerant judicio populi, non recipierentur, poffum memorare multa. Sed de Conftitutionibus Leonis fatis habeo referre, quod ita in gracia interpretibus fuerint recepta. Νεαραὶ Λεοντίνειαι ἀβέβαιον ἔχουσι τὴν ἰσχύν. Barocius ἐξάγων ἐκ τῆς ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐπιτομῆς τοῦ Ἀτταλείατου ὁ γράφων τὰ περὶ αὐτῶν παλαιὰ ἐπιτομὴν ἐπιτομὴν ἐπιτομὴν

debitum in fraudem vicini ædificaverit, damni habita ratione, novum opus fuit tamquam tollitur, *l. si quid, l. si in ædibus, C. de ser. & aq.* tamen Theophilum improbatorem destructo ædificio etiam materiam & solum addixisse mulieri.

CAP. XXXVI. *Etiam Impubetes Cives Romanos certo casibus habuisse olim testamenti factionem.*

INvenio apud Sozomenum *lib. 1. cap. 9.* lege Constantini etiam impuberibus professatibus constituendi tum jus testamenti faciendi in ipsis ingressu monasterii, quod ut Leo philosophus mutavit *No. 71.* ita quod antiquo leges permittebant pupillo ut sibi faceret testamentum si effet tribunus numerorum quafi dignatæ militari fupplete ætatem, & confequenter non permittebant patri in causis potestate effet ei facere fubftitutionem pupillarem, id Juftinianus abrogat *C. de teft. mil.* facilius autem Teftamenti numeri vel alia dignitas militaris impuberi mandatur maxime ex illuftri familia profecto, cum poffit majorem natu vicarius, adjutores, conftitutos habere quam onus militiæ eidem imponitur, quinquiens & id quoque Adriano difficile fe ftigmat. Valerianus Aug. apud *Trebellium in Probo: Milites quod ejus umbrem trebeum fecerim contra conftitutum Divi Adriani.* Et de eodem Adriano Spartianus. *Nullum tribunum nifi plena bonis fecit, nec quæ ætatis, quæ gradus: & omnes tribunatus nobis impleres.*

CAP. XXXVII. *Ad l. in omnibus, ff. de Juftic.*

PApinianus *libro XI. Quæftionum* teftavit de dotibus & inter cetera cum fcripfiffet ipfum dixiffe Ulpianum *l. fi conftante, §. quotiens, ff. folute mat.* folute matrimonio ante diem folvendæ dotis in judicio rei uxoris condemnatæ virum ut inultum invenit. Sua die dotem reddi, fubjicit generaliter, *Et in omnibus bonæ fidei judiciis cum modum dies præfinitus pervenit venit; ifi aqui aliquis ad interpellandum concurrens.* Ubi fententias juffa cauffa, puta quod debitor labatur facultatibus, condemnationem fteri, *l. in omnibus, ff. de jud.* Quia dicit in bonæ fidei judiciis tempus non in ftricto, nifi fcilicet cum bonorum feparatio fit *l. 4. ff. de feparat. l. quotiens, §. fi femel, ff. de pecul.* Et ita plerumque ubi quidi obtinere dicitur in judiciis bonæ fidei: id exiftimandum eft non obtinere in ftrictis, ut cum dicitur, In bonæ fidei contractibus ex mora ufuras deberi, In bonæ fidei judiciis dolum malum incontinenti itefle ex parte actoris, In bonæ fidei contractibus potrem non folum de peculio convenire & de in rem verfo, fed & fi quid peraratio fuit ex culpa captus fraudatufque actor eft, In actionibus bonæ fidei haberi rationem fturi ab adverfario commiffi, In bonæ fidei judiciis duobus verbis rationem habere, In bonæ fidei judiciis etiam majoribus officio judicis, fubvenire. Excipiuntur autem actiones legatorum & fideicommifforum. Nam & fi ftricte fint, tamen plerafque mutuantur ex bonæ fidei judiciis, puta ut cautio legatorum præftetur antequam dies, quæ tamen eft ex edicto prætoris, ut & quæ de hereditate interponitur ante diem non folvendæ pecuniæ cautio, *l. Iampr. ff. ad Trebel.* fed & diverfa, *l. inter, ff. quæ fauffaeva cog.* *l. 8. ff. de pact. ftip.* In bonæ fidei judiciis ex officio judicis interponitur, *l. 8. quotiens l. quando fi viridem, ff. de pec. her.* & ita *d. l. in omnibus*, cum fit fub titulo de judiciis, etiam accipienda eft, ut officio judicis ante diem petuntur debitæ cautio interponatur. Et ait, *In omnibus.* i. five generalia fint five fpecialia, *l. pro fuo arbitr., ff. pro fuo.* & five fui origine bonæ fidei fint, five poftea fiant beneficio exceptionis dolimali, ut *l. Seio, ff. de mor. cau. don.* Qui agit ad pecuniam ante diem, repellitur ipfo jure, quia & hæc excepto. Cujus peculiare dies non venit, ineft bonæ fidei judiciis. Qui ad cautionem, ex juffa cauffa admittitur & condemnat reum.

A CAP. XXXVIII. *Eorum quæ in teftamento fcribuntur quæ a teftatore profcribuntur, quæ ab hærede.*

UTefle non ab hærede fed a teftatore protinus profcribuntur, *l. 7. ff. de teft. tut.* & huius rei argumentum preftat, quod heres ipfe tutor dari poteft, qui non poffet dari fi utelle datio ab hærede profcriberetur, & poft mortem hæredis reffe tutor datur, qui non datur reffe fi ab hærede utelle profcriberetur : & hoc dicitur in *d. l. 7.* ad difcretionem legatorum & fideicommifforum & libertatum, quæ omnia ab hærede profcribuntur. Legata omnino ab hærede, ut nec hæredi ob eam rem a fcmetipfo legari poffit, nec poft mortem hæredis a quovis. Fideicommiffa quoque hæredi a tipfo relinqui non poffunt, & ab hærede profcribuntur, nec vel ab hærede hæredis, ut & legata hodie ex conftitutione Juftiniani libertates fimiliter ab hærede profcribuntur, a quo fervi liberi effe juffi funt, adeo ut nec poft mortem dari poffint, ut Ulpianus fcribit *lib. fing. Regularum tit. 1.* videlicet, fi hi quibus dantur hæredes conftituti non fint. Nam fi hæredes inftituti fint, non a coheredibus, fed a femetipfis, id eft, nullo actu, nullave perfonis medio interveniente libertatem accipiunt. *Coloniæ. ff. de lex. inft. Lex parte, ff. de adq. her. l. 2. §. penult. ff. de ftatulib.* vel quod pene idem eft, ab ipfo teftatore, ut *l. 2. C. de mor. her.* ut ab ipfo teftatore fervum liberum & hæredem exiftere, id eft, protinus & *quidem* etiam ante apertas tabulas, ut Stephanus docuit refte in *l. cum quæ de peculio, ff. de reduc. cred.* Unde natta eft B regula juris civilis, libertatem adimi non poffe, *l. ficus fcriptum, §. Regula, ff. de lib. & pof.* quæ tamen falfa eft. Videtur *l. 1. ff. de ademp. lib. l. 6. peculium, §. 1. ff. de mem. teft. l. fi fervus, ff. de fid. lib.* & vero falfa eft, nifi coangufterur ad fervum proprium quem dominus libertum & hæredem effe juffit, ut huic eidem teftimento libertas adimatur inutiliter : quin a quo legari non poteft, nec adimi ab eo quidquam poteft. Ab hærede autem ipfum hæredi legari non poteft. Ergo ab hærede ipfum hæredi adimi quidquam poteft, *d. l. 6. in fin.* quonium una atque eadem cauffa eft & legandi & adimendi.

CAP. XXXIX. *Ad l. pen. ff. in quib. cas. pig. vel hyp. tac. cont.*

MAjor eft vis fpecialis quam generalis pignoris, & major expreffi quam taciti : quia videntur quodammodo creditori nexa magis quæ fpecialiter, quam quæ generaliter & verfuficiæ pignoris. Et que expreffa convention, quam quæ tacito jure. Hinc fit, ut fervum locatori penfionis nomine expreffim datum vel obligatum non poffimus manumittere, qui tamen manumittimus refte fervum eidem ob penfionem tacite obligatum vel alienare. fola fervi in domum conductam *l. penult. ff. de pign. act. pig. vel hypothec. tac. cont.* videlicet ut ait lex, autequam penfionis nomine præcludamur : nam oneris erat non folvere : inquilino penfionem aperti nedes & deferitis a publicis officiis res omnes, & mancipia quæ in eas intulifiet, *l. cum dominis, ff. loca.* ac deinde ab ædificiis deferitis, obligatis, ut *l. ſi pignora, l. ubi C. Th. de admo. tut.* ac præcludi officium ædium clauftro abfcibito vel confepto, quod Græcis illo loco eſt, *τὸν χῶρον περικλεῖσθαι*, quo genere videbatur locator ipfe detinere mancipia quæ includeras, nec jam erat tacitum pignus, fed reale & corporale & quafi manifeftarium, ideoque nec a præfatis & præclufis ædibus jus erat inquilino eorum mancipiorum manumittendorum. Et denique eft, inquit Nerva jurifconfultus, qui moditis verat fervos detentos ob penfionem per fenefiram manumitti poffe, puta in fenefira exhibito aut fe offerente fervo & dominio dicente refte populo eum fe liberum

Obſervat. Lib. XVII. 510

liberum eſſe velle. Deriſus autem eſt non infaltando A *τοῦ βιάζεσθαι κελεύσθαι : ψιλῷ κελεύσει ἢ ἐβιάσθη ζητεῖν βιαζόμενον τὸν κύριον κέλευε κέλευσιν ἐπιτάξαι τὸν πρὸς τοῦτο ἀναγκάζοντα.* Et hic ſenſus, ubi hereditas ſolvendo non eſt, fruſtra permitti frateri querelam inofficioſi teſtamenti & legem *Falcidiæ*, potius accipiendum eſſe de hereditate quæ ſolvendo eſt, & non de omni ſervo cum libertate herede ſcripto : nam ſi ſanguis, ut didicimus in libro de teſtamentis, qui ſervo fubftitutus fuit ei perfecutur contra teſtamenti factorem, & multo magis frater voluiſſe facedere frater qui ſolvendo eſt, ſervo preferri debet : & hic vera ſenſus ſtatim ipſe tuto poteſt. Primum quia ubi fit mentio fervi neceſſarii heredis, fere ſemper poſitur hereditatem non eſſe ſolvendo, ut in *lege Ælia Sentia de non manumittendis fraudis creditorum*, & *l. qui potuerunt, D. de man. teſt. l. ſolla, §. ult. D. ad Trebel. & l. ſi ſine, §. ſed apud Pap. D. de minor.* Cauſa enim inſtituendi fervi neceſſarii heredis, eſt inopia domini, ne poſſi mortem creditores ejus fumam & exiſtimationem inceffant. Jeaque videtur etiam verſus ille *l. Fratres*, accipiendus de hereditate quæ ſolvendo non eſt : nam ſi frater preterirus in bonis teſtati fratris præferetur liberto heredi inſtituto, nifi fratrem, qui eum inſtituit maximis beneficiis adfectus fit : & præferri quoque eum eſt æquius Ulpiano. Orio : nifi agrave de conſervanda fama & exiſtimatione defuncti fratris. Quamobrem in ea adnotatione pro *ærario* legendum *agnitor ærius*, ut vel initiuns adnotationis fundet eum locum elle accipendum de hereditate, que ſolvendo non eſt. Nam & vir adfurus eſt frater adverſus fervum heredem ſcriptum de hereditate que ſolvendo non eſt. Et ubi ſolvendo here- B diras eſt, refte ſubjicit æquiſſimum eſſe, ut quemadmodum ſervo preferatur is, qui ei fubftitutus eſt, ita ac vero unulo magis ei frater antiponatur beneficio querelæ inofficioſi teſtamenti. Servus autem poſſeri ſubſtitutus dixit eſſe relatum libro de teſtamentis : quibus verbis haudquaquam exiſtimes notas *l. 57. D. de hered. inſt.* quæ de ea hereditate loquitur que ſolvendo non eſt, ſed *l. ult. C. de necef. her. inſt.* quandoquidem in *Baſilicorum libro de teſtamentis* & in ceteris omnibus libris communi fuit Digeſtorum & Codicis leges, & ex *d. l. ult.* fervus proprius a domino pure heres ſcriptus & ſub cauſali conditione liber, deficiente conditione ſi hereditas ſolvendo ſit, exhaudtur ab hereditate & in eus locum venit ſubſtitutus vel legitimus heres : ſin autem ſolvendo non ſit, ſervus liber & heres neceſſarius fit : quæ diſtinctio etiam merito recipitur in *d. l. Fratres*, & adnotatio ea profecto duſtinguma.

CAP. XL. *Gravamen adnotatio ad extremum verſum l. Fratres, C. de inoffic. teſt.*

ADhuc ultima verba *l. Fratres, C. de inoffic. teſtam.* Excepto ſervo neceſſario herede inſtituto, quum fubjicium adnotatio Graecorum interpretum non caret mendo, & tamen cum ſit penita ex intima jurisprudentia, digna eſt ut a nobis penitus excutiatur. Verba ejus haec ſunt. *Ὁ νόμος γὰρ ἐπαινῶ τὸν ἐν ἐσχάτῳ τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ αὐτοῦ νόμου ἐν ἀσυζυγίᾳ κείμενον· ὁ γὰρ νόμος τοῦ ἐν ἐσχάτῳ τοῦ νόμου μέλλον εἶναι ἀφαιρεῖσθαι τὸν ἐλεύθερον, ἢ ἐν τοῖς πρώτοις ἔλεγε τοῦ ἐν τοῖς ἐσχάτοις γεγενῆσθαι κεφαλαίοις· ἢ γὰρ ἐν ἐσχάτοις τὸ τοῦ δε τεσταμενοῦ τὰ ἔνδον πραγμάτων αὐτὸ σαφὲ εἰδέναι*

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM *LIBER DECIMUS OCTAVUS.*

A

CARUT PRIMUM.

Quid sit inter condicionem & diem incertum.

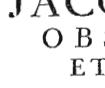

IEM incertum adjicit legator, qui Titio legat cum pubes erit, vel cum inierit consulatum, qua fieri potest, ut nec unquam Titius ante pubertatem, vel ante indeptum consulatum, *l. si heres, D. Quando dies leg. ced.* vel qui legat hoc modo: Heres meus cum morietur Titio C. dato, qua fieri potest, ut is fieri non queat vivo legatario, pura fi prior legatarius moritur, quo casu legatum extinguitur, *l. 1. l. heres, §. 1. D. de cond. & dem. l. si pecunia, §. ult. D. leg. 2. l. ult. in fin. C. de contrah. stipul.* Proinde legatum hujusmodi quafi condicionale est, & hoc eft quod dicitur, Diem incertum facere condicionem: quamobrem ad ea legata quibus dies incertus adjicitur, regula Catoniana non pertinet, *l. certa, §. 1. de leg. 1.* & eorum dies non cedit a morte teftatoris, fed eum existerit condicio vel *dies*, *l. senica*, *§. finem. sem. C. de cad. toll.* Denique fi legatarius ante decefferit, ad heredem fuum legatum non trasfmittit, *d.l. 1. l. D. quand. dies leg. ced.* nec interim id alii delegari a cedi potefl, *l. legata fub condicione*, *D. de cond. & demonfl.* quia non dum debetur & legatarius condicionis creditor non eft, *l. ut cari*, *D. de obligat. & act.* Et ita malo accipere delegari in *d. l. legat. ut l. 1. C. de cond. ijud. l. 11. C. de don. l. quod debetur*, *D. de pec.* quam ut Graeci *correctionem*. Ergo dicen incertum, cum effectu ipfo condicio fit, etiam non condicionalem appellaverit, ut *l. 1. §. ult. D. ut legs nom. cau. l. fi dies*, *§. 1. D. quand. dies leg. ced.* in illo loco, tempus condicione: nam & a contrario condicio appellatur dies incertus, *l. 1. initio, D. legat. 1.* Sed hoc interefl, quod omnis condicio eft dies incertus, omnis dies incertus non eft condicio. Si poffit non credere, ut cum relictum proponitur legatum, Cum monetur heres, condicio eft, quia non credere potefl vivo herede legatario mortuo. Si non poffit non credere, condicio non eft, ut fi cum moretur Titius relegatum, legatum eft legatum, quia fieri non potefl, ut non moriatur Titius. Ne dicas, quia & fi prior heres moritur, heredis heres Titii heredi teneretur, *l. 4. Quem. dies leg. ced. l. heres, D. cond. & dem.* quia & idem eft in legato condicionali, *l. legato fub condicione*, *D. eodem.* Et ita fi cum moritur prioriero, dies incertus eft, non condicio, & quod interim folvitur repeti non potefl, quod tamen repeteretur fi condicio effet, *l. fub condicione*, *& l. feq. D. de cond. indeb.* Et refle *l. dies*, *D. de cond. & demonfl.* dicit incertum condicionem facere in teftamento. Nec enim idem eft in ftipulatione, ut conflat & inter legata condicionalia & ftipulationes condicionales innumerae differentias effe. Nec item teftamento quoque ita eft, nifi dies legati poffit non cedere. In *d. l. fub condicione* videtur legendum, die pendente.

CAP. II. *De pofle ita concepto, Profitor te non teneri.*

PActum, quo debitum remittitur, vel in rem concipitur, vel in perfonam. In rem fi quis remittet aqui feratur debitor, ne petatur. In perfonam fi fpeciatim re a fe petatur, & ut hac in re ftet principio praecipue atque conflat, *l. tranfigentium*, *§. paftorum*, *D. de pact. Pactum in rem heredi debitoris prodeft*, non pactum in perfonam. Item pactum in rem emptori prodeft, non pactum in perfonam, fecundum Proculi fententiam. Sic realim in *l. fi tibi*, *§. pactum*, *D. eodem.* Nam fecundum Sabini fententiam pactum in perfonem prodeft emptori vel donatario. Et in *l. tale pactum*, *D. eodem.* Pactum ne amplius petatur, quam dicitur, quod non pacificentes tantum teneat, fed etiam fucceflores eorum. Nec pertinacia pacificentium coarcetur, fi ita concepetum fit, Profiteor te non teneri. Non dicit, Profiteor me nihil a te petiturum, quibus verbis non abrogat obligationem, fed Profiteor te non teneri, quibus plane verbis abrogat obligationem pactum, & in rem igitur fermonem dirigit non in perfonam. Denique haec verba, Profiteor te non teneri, vim pacti generalis habent: plus eft profiteri, quam confiteri. Cicero *pro M. Tullio* (fic eft legendum apud Nonium) Hic ego non folum confiteor, verum etiam profiteor & pro Cacciana. In confiteetur ut non folum fateer, fed & profiteeri videetur. Haec tamen verba, Profiteor te nihil pecunium folvifle, neque vim pacti habent, neque liberationis alicter quam fi pecunia folura fit, *l. Scriptor Imperat. l. 2. D. de excep.* Et ita verba epocha, L. Titius profiteetur P. Maevium mihi folviffe X. quae debuit ex teftamento G. Seji, Lutetiae Parifiorum anno & die illo: quae verba profeflo fatuae prorsus dicitur *l. 14. C. de folut.* Apocha autem non liberat debitorem, fed folutio: quae fi nulla interveenit, apocha nullius momenti eft, fi modo intra XXX. dies fuerit poita querela five exceptio non folutae pecuniae.

CAP. III. *Differentiae inter ufuras & fructus.*

NOn (*) eft per omnia verum quod ait *l. ufuras*, *D. de ufur.* ufuras vicem fructuum obtinere, & meritò a fructibus non feparari, quae fententia proprie pertinet ad S.C. de petitione hereditatis: nam in tribus potiffimum inter fe plurimum differant. Male fidei poffeflor tenetur de fructibus percipiendis, non de ufuris, *l. fi navis*, *D. de tes vindic. l. item quinam*, *§. Pap. D. petit. hered.* Item novatio obligationis non extinguit fructuum perfecutionem qui ante vel poft novationem percepti funt: extinguit tamen ufurarum petitionem, *l. a. D. de ufuris*, quia a tempore novationis voluntatis ufurae non currunt. Voluntatis, inquam, nam late conteflata ufurae currunt, quam differentiam inter novationem voluntariam & litis conteflationem pateficimus, fi conjungantur quae ex eodem libro fumpse

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 33.*

re funt, *l. 18. ff. de nouat. & Vlpi. ff. de ufur.* Itaque A quod ait *l. 3. §. ult. quod Imp.* non transferre in caufam novationis jure priftino peti poffe, ut *l. 3. §. 3. ff. de act. emp.* non eft perpetuum, ut Graeci dicunt illo loco, non *αἰωνίως ἀνάλυσιν*: non enim locum habet haec ufuris aut poenis, aut hypothecis, quas etiamfi in novationem non venerint novatione petimuntur, *l. 15. 18. l. alium, ffde nouat.* nil aliud earum fit poftremi obligationi *l. 1. C. etiam ob chirog. pec.* fed ei regulae tantum locus eft in fructibus & partubus & adquisitionibus fervorum. At pertinet in judicio bonae fidei vitore venisset ex, fructus etiam ante moram, *l. videtur-nus*, *§. pen. ff. de ufur.* Et malae fidei poffeffor fructus percepios ante motam controverfiam omnes reftituit, ufuras poft motam controverfiam, demum ex *l. 1. C. de bon quod. ut indicig. quod* quoniam idem obtinet in bonae fidei poffeffore, mira quadam ratione Ulpianus addiscit poft reftituere, mira quadam ratione Ulpianus addiscit poft reftituere, mira quadam ratione Ulpianus addiscit poft reftituere

CAP. VII. *Codicillis scripsa verbis directis non aliter valere quam si fecerit testamento confirmatis fuit.*

Si codicilli testamento confirmati sint, excepta heredi-tate, cætera omnia quæ in eis verbis civilibus scripta sunt, legata, tutelæ, libertates directæ, valent, & nihil refert confirmati sint testamento antequam fierent, an postquam facti sunt, *l. 8. C. de codicil.* fed five verborum fint teftamento five poſteriorem, utique ſemper ſpecialis confirmatio opus eſt, ut que in eis directo ſcripta funt obtineant, *l. ante tab. ff. de in. test. l. 2. §. qui codicillos. ff. ad l. Cor. de fal.* aut monente reſtitutore Antonini in *S. non tantum Inſtit. de codicillis*, cujus ſententiam attingit etiam *d. ante tab.* qua ex codicillis qui teſtamento præteriturus, fi quacunque indolere videatur defunctum a voluntate in codicillis expreſſa non receſſe-re, licet non fint ſpecialiter confirmati, non dicit legata debere aut libertates directas competere, aut te-ſtas deferre, quos conſtat non tantum directis deferi-ri, *l. 1. ff. de cod. tol.* Sed fideicommiſſa duntaxat, quæ conſtat ſola debeti ex codicillis teſtamento non confir-matis, vel ab inteſtato confeſtis.

CAP. VIII. *Edictum de quo agitur in l. quæſtum, ff. de adq. hered.*

Edictum *Si omiſſo cauſa teſtamenti*, ſi verba ſpectas, pertinet tantum ad eum heredem qui omiſit te-ſtamentum, & ab inteſtato, aut militis ab inteſtato poſſi-dere hereditatem. Sed ex ſententia Edicti quam con-ſtitutiones & rationes jurisconſultorum explicarunt, pertinet etiam ad eum qui omiſit teſtamentum reſcin-mento. delatum, etiamſi non poſſidet ipſe, ſed alius; velut ſubſtitutus aut legitimus heres, & ad ſubſtitu-tum quoque vel legitimum heredem. Nam quem ori-ginem teſtamentum, & ſubſtitutus vero teſtamentum ampleſtatur, videtiſet cum id actum eſt dolo malo in-ter inſtitutum, & ſubſtitutum, ut heres inſtitutus in fraudem legatariorum, ut heres inſtitutus teſtamen-tum omitteret & deſtitueret: nam uterque tenetur, hoc ordine, ut ſi inſtitutus heres acceperit teſtamen-tum omiſerit, ipſe prior conveniatur, & poſt eum ſubſtitutus, vel legitimus qui cum eo fraudem pari-ciperit, & gratis, prior ſubſtitutus vel legitimus, & poſt eum qui omiſit teſtamentum, *l. 2. §. 1. l. 3. §. ult. ff. quis omiſ. cau. teſt. l. 1. C. eod.* Ex ſententia etiam Edicti tenetur dominus vel pater heres inſtitutus cui ſervus vel filius ſubſtitutus eſt, ſi omiſit inſtitutio-nem, & ſervum vel filium jubeat adire ex ſubſtitutio-ne dolo malo ne legata a ſe relicta præſtet, licet ver-tum ſit & nunc non omnino opinione teſtamentum vel inſtitutionem quin venit ex ſubſtitutione vulgari, quæ & ipſa inſtitutio eſt, *l. cui ſeptem, & l. ſeq. ff. eod.* Nisi conſequenter dico etiam heredem extraneum inſtitu-tum ex aſſe & ſubſtitutum filio teſtatoris impuberi ex-heredato fi omittat inſtitutionem, & ampleſtatur ſub-ſtitutionem pupillarem, ex ſententia edicti eadem petitione legatorum, ab inſtitutione relictorum teneri, licet verum ſit & hunc non omnino teſtamentum omi-ſiſſe quia patris & filii teſtamentum unum habeatur: quamobrem in *l. quæſtum, ff. de adquir. hered.* hæc verba, Incidere in edictum, de merito interpretari debes, Incide-re in ſententiam edicti, Si quis omiſit cauſa teſtamenti, ex auctoritate Juliani conditoris edicti perpetui. Eſt ex lex de extraneo heredе, & quæ ſequitur de filio: atque ita inter eos conciliandi eſt gratia. Et quod *Leo ſolerus*, loquatur de creditoribus paternis non de legatariis, ni-hil hanc ſententiam offendit, cum per conſequentias & creditoribus paternis teneatur qui legatarius teneatur, quibus poſt creditores demum pertinet legata jura eſt.

CAP. IX. *Emendata quædam libri ſexto Codicis.*

IN *l. 3. C. de ſer. fug.* ſuribendum eſt, ad Barbaricum, ut in Baſilicis, & in *l. 1. C. qua res exp. fi.* ad Tom. III. Prior.

A *de poſt. hered. inſt.* veteres animi, & *l. 23. C. de legat.* animos veteres, ut *l. 9. C. qui teſt. facere poſſ.* antiquos animos. In *l. 3. D. de adult. D. de tut.* verus ſcripturam hæc eſt, Sub occaſione hereditatium. In *l. 7. C. de ex-dicit.* ſcribendum opinor, daretur, non mandaretur qui in authentico *Regnicolarum Ulpiani tit. XXII.* legi ſervus hereditatis cibaria dat, non mandat. In *l. 9. C. de le-gat.* formula cautionis ita reſtituenda eſt. Si ovilla fue-rit hereditas, ea reſtituri: de qua fola agitur in ea lege, cujus ſententia hæc, non quod interdum ulla cautio præſtitur nulla mota controverſia hereditatis, ut *l. 3. §. 1. ff. de ſatisd. l. 1. §. 1. ff. Si cui plus quam per leg. Fal. l. Julianus §. Marcellus, ff. ad exhibe.* inde minus, imo vero magis mota controverſia & perlita acculatione falſi teſtimonii effe præſtandum. In *l. 9. ad.* B *tic. priſcus* ferme quem tetimoit Heloander, Non tan-tum dum membrum, ut *l. 2. C. Th. de decur.* ſicut ut præſumpſit, Ante priſca, forte Julia & Papia, ſuffe ante eum conſtitutionem, ne aliter jus hereditum capiendi ſolidi novi nupti inter ſe qui infra ætatem eſſent habendi liberos lege definitum, quam ſi vel dum mentium ſolum una ſtiffent, vevi cujus rei memoria cauſa, quo teſtatores facile ſua omnia novo conjugi elar-gireatur. In *l. 13. C. de fideic.* veruſtior ſcripturæ hæc eſt: *Quamvis poſtea loco* : ut illo verſu

Librica per vinum poſui veſtigia princeps.

Et *l. 18.* lego immutatam, non immutatam. Et *l. ult. reſcind.* Ne quid falſitas inciſerat per ſcripturam C manuſcriptam, ſcribendum eſt, Ne quid falſitas ſuppoſita. Sed tum duo teſtes cum plures, ideo plures teſtes deſiderari in fideicommiſſis, puta quinque, ut plures rem com-munem, *l. 1. §. 1. ff. de teſt. mil.* Quæ ſi ita ſint, ex officiant voluntatem *l. diſtinctionis*, *3. de teſtam.* In *l. 3. C. ad S. C. Treb.* alii habent reſtituto, alii inſtituto, Scribo reſtituto, quod non placent quæ nonnulli quæ-te fideicommiſſum a legitimo reſtitum Reip. & ejus quarta; reſtituiſſorum adoribus Reipub.computet, quæ lex ſubſtituit, de fruſtra hanc conſtat in reſtitu-nem non venire, *l. Ita fideſſend. ac praterea notum eſt* D ubi fit mentio quarta & fructus, quarta femper Fal-cidiam exaudiendam eſſe, ut *Lmolaus, §. ſi heres. l. 15. §. fructus, ff. eod.* In *l. 5. C. ad Tertull.* ut ſi filius ſit poſſe præſtiterit: & obtinere accipias pro retinere, ut *l. Eum fraterna, C. de his quibus ut indi. l. 2. C. de his qui fad. ne.* Et *l. 2. in fin. C. de bon. mat.* legis, qui ex ta-fate ſunt coheredes .i. fratres conſortes ut in omnibus manuſcripti, ut in *Cod. Th.* ut in Baſilicis, *Avi vi vervis*, non ſententia coheredibus certiſſimum eſt fi-lios defuncti propria non conferre.

E

CAP. X. *Cauſa ex quibus retentionem non petierunt habemus.*

QUidam ſunt cauſæ ex quibus retentionem habe-mus non petitionem, ut in verbis ſenatus-conſulti poſſeſſor vincit, *l. 3. §. ult. ff. de pignor.* vel ex jurejurando ſi poſſeſſor juraverit rem petitoris non eſſe, *l. 17.* non tamen, *§. veniam, ff. de pet. hered. l. 5. in f. ff. de evict.* In etiam qui in alieno ſolo ædificavit ſumptuum habet retentionem non petitionem, *l. Pre-lius, ff. de do. rer. l. 14. ff. rem. divid.* & ſimiliter Fal-cidiæ olim fuit retentio non petitio, & conſtat debiti naturalis. retentionem eſſe non petitionem: & divortio facto ſextas propter liberos in retentione non in pe-tione eſſe ut Ulpianus ſcribit *lib. Regularum tit. de do-tibus*. Et pignorum ſupra retentionem eſſe non pe-ſecutionem, *l. unica, C. etiam ob chir. pec. l. 1. ff. guib. mod. pig. ſol. l. 1. ff. de pign.* Et legata quoque incerta perſonis relicta in retentione eſſe non in petitione, *§. incertis autem perſonis, Inſtit. de legat.* Et de his cauſis re-

F

regula juris hæc quæ propoſuitur in *l. ex quibus, D. de A. cond. inſt.* Ex quibus cauſis retentionem quidem habe-mus, petitionem autem non habemus, ea ſi obſervemus repetere non ſanctimus: cauſa prima fronte hic videtur eſſe ſenſus, ut nobis debita quæ retinere poſſumus non petere, ſi per errorem ſolverimus repetere non poſſimus ut *l. ſi in error, §. fi. eod.* quo ſenſu, ſi ſolverimus .i. non retinuerimus, quæ eſt valde impropriæ verbi ſolvere ſignificatio: nec enim ſolvimus quod no-bis debetur, ſed quod debemus, ubi noſſe fuerit, ſic-cipias ſolvere rem quæ petitur & reſtituere ſine ulla deductione, ut *l. inter, §. 2. D. de pact. dotal.* quod eſt ve-rius. Plautius tamen non ineptè ſenſit, ſi non reſtitue-ri, ut nobis debita non repetere poſſumus non petere, ſi nobis ſolvatur per errorem, ab eo qui ſolvit, repe-ti non poſſimus, & ita explanat poſſe ſi non retinere A reſtituere. Avia repudiavit hereditatem calliditate & fallacia, ut ait, id eſt in fraudem fideicommiſſarii, ut quod ipſa debuit ſolvere heredi a quo hereditatem reci-pere fideicommiſſum reſtituendi non erat, potius adere-ſcere portius inſtitutionis ſuæ repudiata hereditate, quam adita hereditate ad extraneum perveniret ex cau-ſa fideicommiſſi. Poſt repudiationem, ut fieri poteſt ex reſcripto D. Pii *Lmam quod, §. 1. ff. ad Treb. l. 1. §. ult.* poſſidente extraneo avium petere coepit adire, & alie-vit igitur re ipſa, ſed priuſquam pro herede gereret (additionem omnem fequitur pro herede geſtio) id eſt prius attingeret res & negotia hereditaria & hereditа-tem fideicommiſſario reſtituere ex S. C. Trebelliano, monetem ſibi. Quæritur an intercedere fideicommiſſum, quod ſuum ſit heredi a quo hereditatem recipere de-bet a quo nominatim relictum non eſt, neque heres avia, quia ad eum portio illi hereditatis non pervenit, quæ ſpectat ad fideicommiſſum recipere? Sed placet magis coheredi eam adcrevere tum onere fidei-commiſſi, quia poſt reſcriptum Severi & Antonini, C quo ſuum ſit heredi a quo hereditatem recipere, ſi fideicommiſſi ſubſtitutus avia, eodem ſubeat & coheres, qui ejus portionem ſibi adcrevere jure adcrendi, quam utique ex eius ſubſtitutione portio ei coheredi adcre-vit, ſed ſi ſubſtitutione extorta propter fideicommiſſi-um tantum: & hæc eſt ſententia *d. l. 9.* Verum after quam portionem avia ipſa poſt repudiatam recipere-quam avia cogeretur adire vita deceſſerit, ex eodem Severi reſcripto dicemus coheredi adcreviſſe portionem hereditatis quam repudiaverat fideicommiſſi, ſalva trans-fidia: & ita in ſpecie *d. l. 2. §. ult.* legitimum heredem vocari poſt repudiationem heredis extranei in fraudem D fideicommiſſi ſubſtituti, onere fideicommiſſi, ſalva Falcidia, qua poſt repudiationem in ea non propo-nitur heredem fuiſſe conſtitum adire, ſed qua poſtea cum quando vixit non erat, ut ſenſus patet ſententiæ. ideſtatum, inteſtatum deceſſiſſe, quia is heres vita. functus eſt, adeo non vocari ad legitimam heredem patris-famili. cum qui ſe propoſuiſſet adire, & poſtea tempore mortis fuit vel tempore repudiationis, ſed qui pro-ximior fuit tempore mortis heredis ſcripti, id eſt, ul-terioren ſive poſteriorem illo, qui fuit proximior tempore mortis teſtatoris vel tempore repudiationis. Et ita omnium interdum dico, repudiaverit heres ſcri-ptus hereditatem in fraudem fideicommiſſari, & gra-tium heredis legitimi vel coheredis, an autequam adiret vel repudiaret vita deceſſerit: hoc cafu le-gitimum heredem vel coheredem vocari fine onere fi-deicommiſſi, ut *l. tutores, §. heres, ff. de adm. tut. Co-*

heredem, inquam, aliter quam fubditorum, qui quocunque quo cafu deficiente herede inftituto vocatur ad hereditatem eum omne fideicommiffi, nec refcripfum Severi quod de fubftituto tantum loquitur, ad coheredem portagitur nifi in cafu quidem expreffo, quo & coheres & legitimus heres, cuius bona ceffit quæ per prædictorum fideicommiffaria, ftrufta fraus eft, forte, ut fit, pretio repudiationis heredi data, interito, vocatur ad hereditatem cum omne fideicommiffi: nec alia eft ratio *d. l. 3. §. nifi.* non alia fcilicet legitimi heredis quam coheredis in *d. l.* 4. quæ omnia fumme notanda funt.

CAP. XIII. *Ad l. 3. De bis quæ pro non fcript. habentur.*

PRo non fcriptis habentur non ea tantum quæ ab initio inutilia funt, fed & quæ ab initio utilia funt fi in eum caſum cecidant a quo incipere non poterant; quali in ea ipfa cauſa teſtis quæ legatum deinde petit teſtamenti, & hanc eſt definitio *l. 3. ff. de his quæ pro non ſcrip. hab.* quæ tamen non eſt porrigenda ultra cafus in ea lege comprehenſos; ſi ſeruus alienus qui legatus deinde ejus dominium adquiſierit, vel ſi quis civi Romano legaverit, & is poſt teſtamentum peregrinus factus ſit, post ſervus postea vero teſtatoris; aut ſi deportatus, aut in mercilium datus ſit: nam ſi poſt mortem teſtatoris hoc contingat aliter apertas tabulas, per legem Papiam caduca eſſe legatoris, licet in eum caſum peregrinitate a qua incipere non poterat, & delatori locus eſt etiam ſi patrem relictum ſit, *l. 13. §. 1. ff. de inoff. teſt.* quod tamen jure antiquo fecundum illam definitionem non poterat. Hæc habebatur: & ita quoque per legem Papiam in cauſa dubia: ſi legatum quod deficit mortæ naturali fegatarii vel defectu conditionis, licet in eum caſum perveniret a qua incipere non poterat, quod jure antiquo fieri non poſſet, & eadem ratione fuit etiam ſemper pro non ſcripto ſi legatarius vivo teſtatore in peregrinitatem aut ſervitutem penæ redactus fuiſſet, *d. l. 3. §. 1. & ff. de jur. fiſc.* Deinde ſervitutem pœnæ, evacuatis, ſublatis, morti ſervitus filio adquirendi, quæ vitæ legatario competunt non mortæ jus legatis ſi cum dominio ſit teſtamenti, *l. 3. ff. de his quæ pro non* domino legatum adquirit. Servus poenæ non habet dominium ex cauſa peregrini cum eſt poſſe eſſe teſtamenti fidei, adeo ut nec ei per fideicommiſſum libertas relinquatur reſte, *l. generaliter, §. ſi ſervus ita mortalium, ff. de fid. lib.* & obſervandum utique eſt longum intervallum eſſe inter peregrinitatem & ſervitutem pœnæ & mortem naturalem, & ſervitutem quoque gravem. Nam & cæte apertas tabulas legatarius moriatur, vel peregrinus fiat, aut in ſervitutem pœnæ redigatur ſi, conſtituendæ cautionis non ſit peregrinus, fiftat ſe antequam edictio exiſtere, quin civitatem Romanam recipiat, & ſic legatum defectu conditionis, *l. univerſalis, ff. de cond. & dem.* atque ita edicto edictorum peregrinitas non comparatur mortui, quod & contingit in *d. l. ab edicto, & l. qui peregrinus, ff. ad Treb. & l. ſed ſi mortis, ff. de dam. infect.* ſed non mortuus, cum per ſervitutem quidem mortis comparetur, non ſervitus fiat mortis, *l. cum de filiæ, ff. de donat. inter vir. & uxor.* Et ſervitus pœnæ non eſt ſervitus mortis, *l. cum de filiæ, ff. de donat. inter vir. & uxor.* Et legatarii ſervus poenæ ſervus vel Cæſaris vel privati ante apertas tabulas, vel peregrinitatem, etiam legatum caducum vel in caſum caducum non fit, ſed dominio adquiritur. Sed & hic ſervus poenæ ante apertas tabulas, ſi purum vel ſi dies adjectus fuerit legatum antequam condicio exiſtat, per legem Papiam omnino caducum fit. *d. l. Imperialis cap.* ſi poſt apertas tabulas, cum ceteris bonis damnatus & legatum reſtat in manum. Hinc eſt ſervitus, quæ per omnia mortis comparatur in lege Papia, an plane *temporalis. De reg. jur.* cum & inferipta ad legem Papiam de ea fola accipienda ſit, & quod ait Pere, non

A hoc ſignificet aliquando eam ſervitutem non comparari mortis, fed eam fubire ſervitutem, prope eſt interpretaturaliter.

CAP. XIV. *Mendum notatur quod eſt in l. item veruum, §. ſi ita ſcriptus 1. ff. de pec. teſted.*

REſtiſſime Ulpianus *lib. Regularum*, cum ſcripto caduca, de herede ioquitur ſcripto ex parte, non de ſcripto ex affe qui aperturam tabularum non expectat ut hereditatem adeat; & ſimiliter S.C. quod auctore Adriano factum eſt de pertinax hereditatis loquitur de partibus hereditatis caducis non de affe caducis: quæ verba interpretans Ulpianus *l. item veruum, §. ſi ita ſcriptus 1. de pecu. teſted.* fic ſcribit, Hoc extremum ut putetis caduce ſtio pertenetur; ſed & ſi ex affe B fuit, S. C. locum habebit: idem & ſi vacantia bona ſtio vindicentur, vel ſi ex alia quacunque cauſa bona ad eum pervenerunt. Hæc Ulpianus. Quia eveniebat ut ut partes caduce ſtio pertenerent, forte ego heredes ſcripti ex parte mortui aut pertinax, vel ſervi poenæ effecti ante apertas tabulas: quod ita poni non poteſt in hereede ſcripto ex affe, in quo aperture tabularum nulla ratio habetur. Neque hoc Ulpianus fenſerit cum ait, Sed & ſi ex affe fuit, S. C. locum habebit, ſed hæc verba imaginatus fuit ſcriptiſſime mutato articulo, Idem, in, Id eſt, quod mendum alias notavi quoque aut ſex locis juris noſtri, hoc modo, id eſt & ſi quarta, &c. ut ſi ſenſus, S. C. locum eſt non tantum ſi pars hereditatis caduca ſit, ſed & tota hereditas, non quidem quod heres ſcripti ex affe mortuus ſit ante apertas tabulas, aut quod legem Papiam poni non poteſt, ſed quod vacantia fint bona nullo hereede ex ſcripto ex lege Julia, vel quod ex delicto publicata ſeu confiſcata fint. etc. illuſtrata.

CAP. XV. *An res aliena donata mortis cauſa uſucapi poſſit.*

INter virum & uxorem donationes mortis cauſa recepte inter eos donationes inter virum & uxorem impediuntur. Finge mutuum donaſſe uxori rem alienam inter viros, an impediatur uſucapio? quod verius, nihil refert, eius rei traditio eſt: imo vero non eſt vitioſa; quia jure civili ea tantum donatio inter maritos prohibetur quæ donatorem pauperiorem in rebus ſuis facit. Videt ergo donator ei alienæ a mutuo fuæ uxori bona fide, quia pauperior in rebus ſuis mutuum non fit, *l. 83. ff. de reg. jur.* & ejus rei uſucapio poſſidenti procedit, ut *l. ſi. tut. uxori, ff. pro dam.* & retius in *l. ſed & ſi confiteor, ff. de donation. inter vir.* uxor. Quod ſi mortis cauſa donaſſet, non ſuccederet ea res, non impediretur uſucapio: ut hæc ſit ratio. Quia res donata mortis cauſa ſtatim uſucapi poteſt autem cum ſtatim non inferuntur, licet non ſit directa & ſimplex donatio, *l. Titio §. Ariſto, ff. de donat. l. ſi alienum in prin. legati alienum, ff. de mortem. lib.* quod tamen non extenditur habitationem, & res igitur uxori donata inter virum & vos, vel quod ea donatio poſt orationem Antonini ſemperterna donationi cauſa mortis, *l. 12. C. ad leg. Falc.* Et hoc palam negatio qua in Digeſtis utitur Scriptor ſicco ei reſcienda in inferiorem, ut ita concludat, Itaque licet non mortis cauſa donatio intervenerit, & ſtatim non inferatur, licet poteſt de donatione ei alienæ a patre in filiumfam. collata.

CAP. XVI. *Emendata quadam in tit. Quando dies leg. ced.*

IN *l. 9. §. ult. ff. quand. dies leg. ced.* jam libro III. tradendi effe legendum, *Poſt ſi ita ſervus legatus eſt, &* quod ſequitur. *Et idem ferve aliquid legatum ſit* Cui habent Florent. ſ ſe eiendo, Ex eidem ſervo alio quid

CAP. XVII. *Adnotata quædam ad tit. C. de fide & legit. lib.*

QUod eſt in *l. ſi. de ſimilibus, C. de fide & leg. lib.* ſcribitum his verbis, Niſi forte avia elogia inurenda ſint, propoſitum eſt, ſi quis ſcripſerit, Titius heres, & cet. non poteſt. accipi ut Accurſius voluit, Niſi eos exheredaverit avia: quia ab inteſtato exheredato feri non poteſt. Ego ſic accipio, Niſi forte avia ſit in fuoceſſionem avie materne vel paterne non veniant neposes ex filia concurrentibus filiis, ſi a matre vel patre eorum poſſit ex caſu expreſſo in *l. ſi filius exheredatos a patre vel matre non repetentare vicem*, patris ſui vel matris in ſucceſſione avie, vel avi, quod ſumme notandum eſt. Eodem titulo *l. ult.* pro paterna eſt repetendum materna ex Cod. Theod. & ex XLV. *Novellarum*, ut ſi feniei, natum quidem poſt emancipationem matris ante civilis avi mortem non fuiſſe dere ex *l. 4. & 5. C. Theod. de leg. hered.* quod ſunt tamen de nepote ex filia qua mariti in poteſtate patris, & una cum fratribus patri ſuccedere poruit. At natum poſt emancipationem matris jure civili avie paternæ vel materne ſuccedere, & fratres quæri ex matre fuerit emancipata, quia avi vel qua alia mulier familia poteſtatem non habet, *l. 8. C. de proſ. lib. tamp. l. unica famina. D. de Sui & Leg. Novell. XXV. παρα αρξαν πρωτον ετεθησεν χαμαιτιδα ν κακ.*

CAP. XVIII. *Spurium effe alienum verſum l. XI. C. de legit. hered.*

QUeſt. 11. *C. de leg. hered* contingenda eſt *Liberæ*, *C. de collat. & Dpen. C. de eman. lib.* eadem enim omnium interpretio & fubſcriptio eſt: & *Liberos* dicere filios emancipatos ex rescripto principis reſervato jure legitimarum hereditatum, quod genus emancipatos introduxit Anaſtaſius auctor illarum legum. *De leg.* vocari, ad legitimam hereditatem patris cum fratribus in familia retenta, ſic tamen ut bona propria conſtrant. Il-

A la autem lege 11. iſtiſſem fratribus fervat legitima jura etiam in ſucceſſione fratrum, exclufis agnatis, in qua cum collatione bonorum locus non fit, liquida cauſa ex eo, perperam in extremo *d. l. 11.* appoſita fuiſſe hæc verba, Collationibus tamen ab his ſecundum ea quæ ſuperius emporis ſtatuta ſunt, quatter ratis cafus emerſerit, utpote peraſta emancipatio faciendis: que etiam adhuc a libris veteribus quamplurimis, & ab interpretatione *vetuſtiſſima*, & Accurſius quoque ea non agnovit: & ita *l. 1. C. de leg. hered.* ad Caſſium & Hermionem filios fratrii jam mortui, qui Imperatorem conſuluerant de jure patris ſui, ad legitimam hereditatem patrui admitte fuit cum patre ſuo jure admitte fuiſſent, quas avus paternus detuerat, rescribit jure admiſſis fuiſſe, quod ſi ante mortem avi paterni ſui fuiſſent emancipati, B non debuent conſerre cum avitur de hereditate fratris, ſed cum de hereditate patris, & in Acc. reſtiſſime.

CAP. XIX. *Graece in l. 29. D. de fid. lib. male legere, libertus pro liberis.*

SI is a quo reliſta eſt ferro fideicommiſſaria libertas ſervum vendat, vel is ipſe oneri præſtande fideicommiſſariæ libertatis ſubiicitur, vel prout elegerit ſervus is qui emit. Quod ſi ferro vendore præſtet ſibi emptor latiter, vel abiit non iuſta ex cauſa, Rubriano S.C. locus eſt, *l. ſi ſervus ſervum, in pr. D. de fid. lib.* quod eſt ſervum ex interpoſito decreto prætoris vel præſidis liberum fieri, & liberum Orcinum, non libertum emporis, *l. 10. §. 1. D. ad. Aſclep.* Aſclepiades ex juſta cauſa non poſſe liberum a S.C. Rubrianum, *d. l. ſervus, § ſervus, l. ſi. ſervum, § S. C. D. eod.* ſatur cum quæritur cujus ſit libertas, dubium non eſt quin domnus iuſta ex non iuſta ex cauſa abſerit ſuis tamen ut Græci legunt lib. XLVIII. *Basilicorum in l. 29. D. eod.* etiam liberum ſervum tit latinani emporis: quod ut non fraus, fuperiores loci efficiunt, & melius eſt legere, libertas non libertus, ut hic ſit ſenſus, cum quæritur de libertate ferri abſerit domnus, quod fideicommiſſarium libertatem præſtare debet, non quæri qua ex cauſa abſit: omnimodo enim libertatem ei ferrari ex ſententia prioris aut præſidis, ita autem non poſſe eum ſe liberum abrari: ex qua ſententia præſtare debuit, ſive is ſit heres, aut legatarius, aut emptor, quam ſi abſit iuſta ex cauſa.

CAP. XX. *Ad l. 4. C. de fid. libert.*

SErvi quidam ſunt non legitime manumiſſi, qui dicuntur non eſſe liberi, ſed voluerunt domini ut liberatem morare, ut emancipiti inter amicos, *l. manſit Inſtit. de libert.* quales in Comœdiis frequentes manumiſſiones ſunt, aut per epiſtolam, *l. ſua epiſtola, D. de adquir. poſſeſſ.* aut per menſam, ut Throp. loquitur in *tit. de libert.* & Gaius in *Inſtitutionibus*, convivii adhibitione, ſicut dicebant homines quafi Deos, aut Semones fieri, quia convivio Deorum excepti ſuerant. Qui vero ita manumittebantur, jure veteri non fiebant liberi, ſed ſervandi metus dominorum, quamdiu domino libuiſſet: nam mutata domini voluntate per vim in ſervitutem redigi poterant, quod tamen Prætor qui libertatibus favere ſolet, *l. 3. §. 1. D. de alien. judic. mutan. non* permittebat, ut Ulpianus ſcribit in reliqua diſputatione Regularum: nam & manumiſſum a peregrino qui peregrinæ condicionis erat non Civis aut Latinus, ut & Plinius docet in *epiſtolis ad Trajanum*. Prætor fervire non permittebat. Sed poſtea ex lex Junia Norbana, a qua diſcit ſunt libertati Latini Juniani, proprium libertatem dedit, ut fierent cives Romani, ut qui vindicta, cenſu, teſtamento manumittentur, fed Latini, id eſt, non civiles ſine eadenque condicione effent qua Latini colonarii erant olim, ut in *inſt. 6.* qui tamen tunc omnes

omnes erant Cives Romani, ut idem Ulpianus ait, ex lege Julia, ut Cicero pro Balbo scribit : & ut certis modis Latini olim, cives Romani fiebant, beneficio liberorum, lege, cretis, magistratu, ut ex Livio ait, & Alfenio in Polemonem dicimus, ita & Latini Juliani, ut Ulpianus docet in tit. de Latinis. Haec ego novervit, facilius intelligit l. 4. C. de fil. liber. quae species hic eft. Heres rogatus ancillam manumittere, qui utique femper ingenuitate inveniebat de jure & legitima libertate a civitate Romani l. generaliter, §. Julianus, ff. eod. norum fuit : petitum non praefitit, sed ancillis voluntate tua ex libertate morata eft, punt manumiffis inter amicos, aut per convivium, aut per epiftolam. Poft mortem editus patronus, Civis Romanus ex ancillis non habebat fuffe ad S. C. Rubrianum, atque ita fit ut ex ancilla ingenuus & civis Romanus nascitur l. 3. C. qui l. l. quarti, ff. de fuis & leg. her. quia nec ex matre liberum fideicommiffitiae nec ex illa manumiffione inter amicos aut convivium, aut per epiftolam. Idem in libertate morata eft, ancilla libera fuifet? nec obfuit quod ait Ulpian. quod, ff. de fid. libad juftam libertatem : Ulpianus Romanis personis, aperte ferros quos heres praefandae fidei commiffae libertatis gratia in libertate morari volunt : quia non dixit fimpliciter, in libertate morari volunt, fed hoc addito praefandae fideicommiffariae libertatis gratia. Ar est fimpliciter juftitiani, id eft l. 15. Cteod. poft morantur ancilla ex fententia mortuae aut praefidie erunt ex Ulpiano libertas juftam ac fit libertina Orcini, ut non fit minus bonis fi ingenuum putant, ut, quod eft, S. C. Terullianum, & vicifim ut eadem ex S. C. Orphitiano Ibid. S. de S. C. Orphitian. quae contingenda eft cum d. l. 15. ut eadem inscriptiones & fubscriptiones fuerint, & unde lux utrique lege redditia clarior.

CAP. XXI. *Quibus adfectionibus fuftinianus modus fuccedi Latini Libert. fecerit modo latinidi Croti Romani.*

Cum Juftinianus ait in fine tituli De fuce. lib. fe quibusdam adfectionibus modus ipfos, qui ad Latinitatem ducebant, ad capiendam civitatem Romanam tendebant, neque adfectionem ad Latinitatem, inscripterunt modos ipfos, neque ut Alciatus, adfectiones familiarum, de quibus nullum verbum in Conftitutione Juftiniani, qui etiam nec adfectiones familiarum Cornelii Taciti lib. r. Hift. non effe, fed adfectionem numerum coloquium : ut Tit. Livius XLIII. 18. poftulantibus a Senatu Aquilonienfibus legatis ut numerum colonorum augeret mille & quingentis familiae ex S.C. feriptus fuiffe. Triumvirofque qui ea deducerent, mifit. Et quidem hoc eft ad illum Cornelii Taciti locum commentatur Alciatus ; quod neque probat neque probare potest quisquam fit. Et evidem eft quae adfectiones hominum voca, has effe, ut per epiftolam Civis Romanus fuit, qui ultimo vitae fuae Latinus, non per nudum epiftolium, fed cum hac adfectione quae non fuit olim, adfectio fcriptoribus quinque, & fimiliter inter amicos & Sic Civis Romanus, qui olim Latinus fuiffet, non nudo scriptore domini, fed adfe interventionibus nasquam, in judicio, adhibitis testibus quinque, quem numerum etiam Ulpianus fuit, reddat dominus inftrumentum fervitutis, aut fi id animadversum, ut ipfe ait, ab ipfo domino, fcriptis teftibus : atque adeo meritò hinc adfum dixit effe Ulpianum, codicilli, quippe quod in codicillo tot teftes exigantur, l. 21. C. de codicill.

CAP. XXII. *Manebant ingenui lib. 11. Codicer.*

Si cujus de ingenio in §. 1. de Sen. quibus cau. fuc. inter cereres, in fervos, qui ex ancilla manumiffi fuerant

A vel ingenui, pro praemio indicii adito praetore vel praefide, ab eo libertate donetur. l. 7. §. 1. ff. ex ftipulatu. §. utrum, §. ic quoque, ff. de S. C. Silan. l. indicii, ff. de verb. fign. unde & in d. Autorum, refpe pro invidiofa Antonius Augustinus reposuit indicaffe, & eadem ratione ego in d. l. 1. pro vindicant repulserim indicant, quod ibi verbum S. C. maxime cum in Balbi fit fcripturn, & Rubro nonnumquam, non ex Livio, & paulo poft in eiidem praemium libertatis appellatur invidiae res ipsa nimirum, forte & Cic. de provinc. Conf. ad Caefar. Ius. la conjungenda eft, legendum, indicanda, pro vindicanda : & fimili errore in Laberio, §. fed communem, ff. de jur. fifci : Lebere id eft vindicare ; ubi nemo eft qui non videat effe fcribendum indicare, itemque Lude. ff. ad exhibi. Lex autem quarta Cod. eog. nam ita emendata eft ab interpretibus Ibus, & verbo natum, mutato in fuctum, Cum cognatum tuum ingenuum, fuctum ex Pahrynene fcribimus dominatione velut captivum, difradidum, & cet. fuctum velut captivum ait, qua libello, rebellio aut bellum civile captivum non fuit. l. fi quis, §. ult. ff. de cap. & poft. fed bellum hoftile tanquam & fuctum illa Palmyrena fuit nota ex Zofimo, & Trebellio Pollione & Flor. Vopifco, & alii. Et in §. 25. C. de lib. caul. quod quidam Codices habent vitium, pro praecipitandi, fuctus commentum in quibus eft sbertus. In l. pro. C. de ord. ang. lego, Si res vacantes, quod eft verbum legis Aquiliae : nam de damno dato agitur ex ea lege, ut praeterea de rebus furto fcriptis. In l. 2. Ne rei dom. ref. vend. pof. reapfe perfpicue habemur libri emendatores, Univerfas terras, quae a cohortis, five tyrannicidium dominicis reip. (quod interpretor, rei privatae) vel juris translatum, &c. In l. 7. §. penult. C. de praef. pr. ann. nec creditoris, lego, nec debitoris, fed ne hic adfuftia hoc nec.

CAP. XXIII. *De ordinatione libertatis caufa.*

Lite five causa liberali ordinata, ii qui de fua fta ut litigat, in poftefle libertatis ejus ordinatur. §. interim libero loco eft nec poffidetur ab eo, qui fe dominum dicit. l. 6. §. 1. ff. de lib. caul. l. 7. §. 1. ff. de liber. ff. eod. l. 1. C. qui de manu. hoc eft apud Ulpianum. l. 2. §. initium. ff. de orig. jur. ut in caufa liberali vindicatio darentur fecundum libertatem, id eft, ut qui de ea re litigat in poffeffione libertatis ponatur : quod locum habet non tantum fi ex libertate vindicetur in fervitutem, fed & fi ex fervitute poftulante de libertate agatur, idque §. fequens, §. de procurat. probat, quae indiftincte cum qui de eo ftatu litigat, five ex fervitute, five ex libertate poffeffione, ait procuratorem habere poffe, non qualem ex caufa ipfa liberali quam non alii per femetipfum agere potuit, fed in alia litibus, quae ab eo contra alios, vel ab aliis contra eum instituta interdicuntur. Quod ipfum eum interim habeat pro libero : aliquibus nec agere, nec convenire poffit : idemque probat §. autem, & qui contra. quae eum quafi in fervitute erat, quod ipfum caufam liberalem ait non effe in fervitute : & d. Liberia, quae in adfumptio manus ait, annum ei qui de ftatu fuo litigat ordinatum agere poteft, quamvis inter liberalis, nimirum qua ante fuit in fervitute, nec agere potuit, & nequefuit, agere annus non ordinatur, poft inter ordinatum agere poteft, quamvis adhuc in eum qui fe dominum dicit, vel alium cumulet, qui pro libero habetur. Quod & ex poftliminio libertatis vocem in fervitutem, poft inter controverfiam libertati, etiam ante litem ordinatum agere poterit. Ordinata autem lis liberalis & coepta dicitur, & inchoata, & propterea, quod d. in autem, l. liberis, §. ult. ff. de lib. caul. non quae contestatione, fed ante litis contestationem dum adfertor quaeritur, dum fcribitur, vel cautio exigitur judicio fifti, ut l. 1.

A igitur dicamus fructuarium fundum poffidere naturaliter, dominum civiliter : quia eundem rei duo poffeffores in folidum effe non poffunt : dominus quidem fotus fundum, in quo altere ufumfructum habet, poffidet per eum : & aliud eft poffidere, aliud dicere nomine poffidere, l. quae mea in fin. ff. de adquir. poff. Credimur autem corporale pignus poffidet naturaliter jure pignoris. l. 3. §. ult. ff. de exhib. quia a debitore poffeffio dimiffa, & in eum translata eft. l. cum fervus, §. ult. ff. de pign. act. Et tamen ne per eum debitor poffideat & ufucapiat quamdiu vivit, nec ibi quoque nomine creditor, nifi poft quatuor decennia. l. penult. ff. de ufur. & ufucap. l. 7. §. fed eum illud, C. de praef. XXX. ann. Similiter vero conductor, fequefter, depofitarius, commodatarius, is qui precarie rerit, naturaliter poffidet, nec fine jure, fine titulo, non tamen titulo quibus dominia queri folent, quibus etiam non eo animo ordinus poffidentem ut ufucapiat habeat, fed nobis : longe non tantum proprietatem earum rerum retinemus, fed etiam poffidemus per eos, deniique naturaliter poffident alii, non fibi. Is autem, qui vi naturaliter poffidet aliis, non fibi. Is autem, qui vi naturaliter poffidet deperdit, naturaliter poffidet fibi, & qui dejectus eft deffidit poffidere, quia deponit animum poffidendi : imo & cum animo animus labuiffe fingimus, ut l. fi ex parte, §. ult. ff. eod. vel dubitatione aliqua juris fui, veluti lite contestata adverfus eum : nam & is rem naturaliter poffidet poft litem contestatam, eam tamen civiliter poffidere definit, cui fit dominii infertur, l. 10. C. de adqu. poffeff. quae de poffeffione loquitur, non de ufucapione, quae lites contestatione non quamquam B fupervenerunt mala fide non interrumpitur, atque ita fit ut malae fidei poffeffori ufucapio praecedat. l. bona fides, ff. de div. temp. praef. Unde apparet rem fibi domestam a meritio poffidet naturaliter non civiliter, quia ea donatio non eft juffa cauffa adquirendi dominii, manatus caffii poffeffionem. Sed & haec naturalis poffeffio, quam invafor poffidet, vel conjux, juris aliquid habeat ; ut in pari cauffa fcilicet potior habeatur, & eam teneatur adverfus quemcumque alios interdictis poffeffo- rii, l. 1. §. ult. ff. uti poff. l. 3. §. qui a me, & §. definitur, ff. de vi & vi armata. l. 3. §. fic. ff. eod. Ac poffeffio conjugis donatarii hoc amplius, ut fructus fuos faciat. l. fructus, §. ult. de ufur. l. de fructibus, ff. de div. rer. vir. & ux.

CAP. XXV. *Scientiam rei alienae, non effe malam fidem.*

D Si emo ab eo quem jus puto habere vendendi, veluti procuratore aut tutore, vel poffeffionem accipio ab eo quem non puto habere, fed habet, veluti a l. 7. C. de adqu. poff. fcio quidem rem effe alienam, fed tamen malae fidei poffeffor non fum, l. bona fides ff. de verb. fig. fed & quem habere poffeffore fcio, malae fidei poffeffor dicitur, tametsi ejus fervum alienum effe, malae fidei poffeffor non fum, l. 7. generaliter, ff. de usu. eft. Si fciens emam rem alienam, & eius rei dominum putem, eaque mihi tradatur voluntate venditoris, malae fidei poffeffor non fum ; & hoc eft quod dicitur, non effe fcientiam alienae rei pro malitia accipiendam. l. 13. §. fi quis fciens, ff. de per. hered. l. nemo praedo, de reg. jur. Sed in hac tamen fpecie ab Ulpiano, qui & quidem a fe differente Iuliano refertur in d. §. fi quis fciens, Julianus differit, l. non folum, §. 1. De ufurp. & ufucap. Dixi, Eaque mihi tradatur voluntate venditoris : quia fine voluntate ejus vitiofa, improba, & malae fidei poffeffio eft, l. 9. C. de adqu. poff. l. 5. ff. eod. licet venditori pretium adnumeraverim, unde refte dicere poffim, etiamfi a domino vendorum mihi res poft adnumeratam pretium occupaverim fine voluntate ejus, me tum pretium venditori non teneri, quia nihil venditoris interefit qui pretium accepit, l. eum qui, §. 1. ff. fur. Sed non ideo tamen minus mea fide poffidet- re : & ut elegantet Ace. ait in d. l. 9. haec non effe contra-

contraria, fuerem non esse, aut furti non teneri & male fidei possessorem esse, sed diversa. Contraria se invicem impugnant. Diversa distinctam rationem habent.

CAP. XXVI. *Auctor praescriptionis XXX. annorum.*

OLim adversus malae fidei possessorem actio in rem erat perpetua, id est sempiterna & nullis fecuiis interitura, itemque actio in personam in Provinciis & in urbe, cui leges non praescripserant certum tempus. At primum Theodosium magnum omnibus his actionibus opposuisse praescriptionem XXX. annorum, constat ex Nov. Valentiniani & Theodosii junioris, *De XXX. ann. praef. urb. cons.* qui in quo hoc jus Valentinianus tribuit Theodosio patri suo. Non ergo collegae Theodosio, sed Theodosio magno: nam Imperatores successores suos patres appellare, ut Alexander Antoninum, *l. ult. C. de eden.* & idem Valentinianus in eadem Nov. Honorium qui est fuit amicabilis, non parens. Et ex eadem constitutione Theodosii magni, idem Valentinianus refert in *Nov. de epist. jud.* Theodosium patrem suum non imputasse in praescriptionem triennii tempus pupillaris aetatis, quo scilicet quia rem pupilli possederint: nam ut usucapi res pupilli non potest, ita nec adquiri longo aut longissimo tempore (*). At (ait eam Theodosii magni constitutionem non habemus. Nam *l. 3. C. de praescript. XXX. an.* Theodosii junioris est non senioris, quae tamen idem illustrat quod illa; & similiter temporum fatalibus inquilinum aratem domini vel creditores. Et ut hodie malim sibi Theodosio juniori illam *l. 3.* adscribere, sicit Cod. Theod. & inscripto ad Aelepodorum, cui solum nassim sibi lego Theodosium fuit constitutum ut Africae & Telino Victoris Cos. subscripsio, qui nec Cossinum addi volo, cum numeris diumatis fuit, nec Symmachum, qui Vindicis Africae proconsulem post *l. 3. C. de praescript. XXX. C. Th. de inoff. test. l. ult. C. Th. de cog. & praes. & l. penult. C. Th. de coll. Don. pal.* quam manifestum est esse Theodosii juniores eodem ferme Imperatorum tempore, quo ferme in legum dispositione, & ex mentione quam facit avi, patris & patrui. Avus ipse Theodosius magnus, pater Arcadius, Gratianus Honorius, ut alio argumento comprobem *d. l. 3.* non esse Theodosii magni, Valentinianus in ipsa nisi *Nov. de XXX. ann. praef.* refert in Constitutione Theodosii magni scribi: *verbum, Domina, quo nulla actio excluderetur, nulla excipieretur, quale nullum est in d. l. 3. nec in l. C. Th. de off. cur. temp. fis.* Non est igitur Theodosii magni, sed junioris, neque vero aliquam reperitur illa Theodosii seniores, credo quod nunquam fuerit in Occidente peritata nec perferri potuerit Eugenio subjectore imperio. Occidentalis, ut vere Sidonius Apollinaris scribat, legem de praescriptione triennii intra Gallias fuisse nefcitam note Valentinianum loqui *Cod. Theod.* adversi fub quo data est illa No. Valentiniani *de XXX. ann. praef.* Theodosium juniorem, utroque tum in suo regno eam legem de praescriptione triennii quam Theodosium magnus tulerat non perturbat, imo nonnuae perferre, atque etiam amplianit interpretatione: quibuscum in Cod. Theodosiano cujus auctor est Theodosius junior, de praescriptione triennii leguntur antiqua Theodosii junioris aut Valentiniani constitutiones. Quod autem eft Scriptum in *C. cogitationibus praef.* Ephesinum legislatorem primum incredibile praescriptionem triennii, vel ut legitur secundo tomo Conciliorum, Ephesinum, & dein placet patrum Origenis, quodque ibi adnotatur fanctum illud caput esse ex Clementis *pseudonymo* libris, id omne meritò poffis adnumerare inter caffa palearum.

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 12.*

CAP. XXVII. *Ad l. 1. & 2. C. de praescript. XXX. an.*

SI Theodosius auctor est praescriptionis XXX. an. & Anastasius XL. qui fieri poteft ut *l. 1. C. de praef. XXX. an.* quae eft Diocletiani & Maximiani, & *l. 2. eod.* quae Valentiniani & Valentis, pertineant ad eum titulum, *De praef. jo. annorum?* nam & revera *l. 1.* legitimum non accipit pro longo tempore, & temporum praedionum pro bona fidei emptore, quia ex officio emit & auctione publica, nulla prohibita exceptio emptoris, nullis aperta fraudis emptoris, denique fuit de praescriptione longi temporis, quae fola cum bona cognita erat. Sed quia Justinianus in specie ejus legis emptoremque habuit pro malae fidei emptore, qui orta occasione abrasitae defectoris contra legem intercidit emit pretio vilitor, ut *l. quotandrodum, C. de ag. vend.* in fraudem fisci, & debitoris fiscalis, & emptionem quoque non esse jure contractam exhibuerat, cum vitiatam & injuftam eam appellet, ideo eam legem poluit fub illo titulo, ut intelligeremus emptori necessarium esse praescriptionem XXX. an. & de fua aetate etiam ut supior, & tanquam malae fidei emptori dominum intra legitimum tempus, quod inflectit ad triennium, prudus vindicantem non reftinere pretium quanti ea de fisco emit, ut *l. 3. C. ne rei dom. vel temp. fis. feiant, C. ad l. Jul. l. 3. C. de fur. l. 3. l. fi municipium, C. de rei vend. l. 2. C. de praescript. long. temp. l. ult. C. de restitut.* Est autem fecunda fuit de praescriptione LX. annorum introducta Constitutione Constantini, cujus pars refert in *l. ult. C. de long. temp. praef. quae pro lib. quae in certis causis* perseroquam fi agatur adversus libertatem, etiamfi injuftum fuiffet initium poffeffionis effectum habuit, ideoque si quis non alii poffeffor esset, quam ali poffidere coepit nec poffidere ipfe, nec mutata causa per fe folus effectre poteft ut fibi poffidere: & non poffidere coepit ex poffeffione alterius. Adscripta Adriani tem ne eundem effectum habeat, congruit aequitati, ut air *d. l. ult.* cuius ftilicet praescripti esse rationem poteft dici, quia bona fides, ut air *princip. d. l. ult. de praescript. long. temp.* qui ita consecfeada eft cum *d. l. ult.* Sunt enim duo partes legis Conftantini. At abolita omnino eam effe illa praescriptione Honorium, & nonnullis temporibus esse XL. duntaxat annorum & conftitutione Anaftafii, ideo quod Imp. Valentinianus & Valens scripferant de praescriptione XL. an. in *d. l. 2.* Juftinianus mutavit in XL. an. ut bodie legitur.

CAP. XXVIII. *Ad l. 2. C. Theod. de longi temp. praescript.*

LMgr. Conftantius & Conftans in *d. l. 2. C. Th. de long. temp. praescrip.* Annotum inquiunt, *C.* praescripto, quam retuftatem leges ac ura nuncupare voluerunt. Haec inquit, ut reponam XX. pro XL. titulus ipfe me compellit, & conftitutio Anaftafii, quae primo XL. an. praescriptionem induxit, & res ipfa, quae lex atque praescriptione illa toti actionem perfonalem, quod in praescriptione XX. an. eft verum, praescriptione XL. Juftum, ac praetera verifimum eft, in legibus vetuftatem accipi pro fpatio XX. an. ut *l. 1. §. ult. l. 2. in princ. ff. de aq. & aq. pl.* quae opponitur aut minis aquaeductus adquirunt etiamfi jus eius non probetur, *l. Si quae diuturno, §. fi fr. ver. quod. l. apparet, §. pen. De usu. aduarior. pri.* & ita in *d. l. 1. §. ult.* quem primum dixit vetuftatem, mox longum confuetudinem & diuturnum usum vocat. Nec obftat *d. l. 2. §. eidem Lucio ait §. in eo & §. feq.* quo non de jure fervitutis loquitur, fed de opere quod fidum habet in alterius, quod aut jure fattum oportet, aut eius metum non cessare, quia imperfecta pro tutto titulo eft. Servitutem jure impoftum esse non oportet, fi ei fuffragatur quafi praerogativa longi usus. Nihil enim obftat *l. hac jure, §. ftultus. ff. de aq. quot. & aft. qua* ex quo ftultus jure conftituti loco habeatur, faterur hoc defuetum ne ejus memoria exstet, non etiam ut mihi videtur adquirat. Namque ufu longo adquiri eum & fuffragio temporis retineri atque usucapi fervitutes patet, licet non sibeo magis jure conftituta dicatur, *d. l. si quis diuturno, C. l. apparet.* Alias verufatis nomine fignificatur XL. annis, *l. ult. C. de fun. rei pr.* alias XXX. ut *l. 1. C. de fun. pat.* alias XX. ut fupradictis legibus de aqua: & ita diutium tempus quod plerumque interpretatur pro X. aut XX. an. interdum accipitur pro XXX. ut *l. 1. C. Th. de acl. ser. temp. fin.* interdum pro XL. ut *l. 2. C. de praef. ip. an.* ubi loco: Diu alienas res, *l. qui in provincia, ff. de usu. capt.*

CAP. XXIX. *Iuris conteftatione perpetuari actionem.*

QUin five lis conteftata fuiffet five non, actio perfonalis erat aeterna atque perpetua. Hodie ante litis conteftationem ex conftitutione Theodofii finitur XXX. ann. poft litis conteftationem atque etiam nonnullam judicia exercitionem fi omittatur, ab ultimo quidem die qua lis omifa eft, ex conftitutione Juftiniani porrigitur usque ad XL. an. *l. ult. C. de praef. jo. an. l. 1. §. ult. &c. C. de an. temp. praefcript.* Quae ita intelligenda funt de perfonali, unde negant quidam pertinere eum ad actionem realem: quibus non adfentior, quia Conftitutio non eft limpliciter fcripta de actione perfonali, fed ita, ut licet fit actio perfonalis inftitues ab initio, ea tamen litis conteftatione non perpetuetur, fed prorogetur tantum in annos X. ut *l. 1. §. ult. C. de praef. jo. an.* excludat eam quae perfonales non funt, ut & aperte fcripfum eft in *d. §. ad hoc*, in omnibus actionibus, licet perfonales fint, id locum habere ut in actionibus praetoriis, & denique ante definitivam fententiam fitentio omiffae fint, perimantur continuo filentio non XXX. fed XL. annorum. De actione perfonali ergo dubitandum, quae eft rem perpetua & fempiterna. Conftitutione Theodofii, quae non conteftata effet fufra eft triennalis, an conteftata ut quae eft rem perpetua & multo magis conferenda effe perpetua, ita convenienter Conftitutioni Theodofii poft litis conteftationem procederetur tantum in alio XXX. annos: quod & Valentinianus videtur *No. de Epif. jud.* Sed abolita illa No. Juftinianus definit, non effe fimilem eum qui litem conteftatus eft ei, qui omnino litem conteftari non vult, & ideo ceffare in quem illius negligentiam effe, ideoque excludi hunc praefcriptione XXX. ann. illum, qui denuo agat reparatve litem interrumpat non vult XL. annis. Reftitus dies, Conftitutionis Juftiniani locum effe in actionibus quae olim erant perpetuae, hodie redafte funt ad XXX. ann. cuius generis etiam reales & mixtae adverfus malae fidei poffeffores. Actiones temporales :i. quae excludit praefcriptio anni, quales funt praetoriae fere omnes, vel biennii, ut de dolo, vel quinquennii, ut de inofficiofo teftamento, quae unius actio eft, vel longi temporis, ut in rem, vel hypothecaria adversus bonae fidei poffeffores, litis conteftatione perpetuari ex extendi in infinitum fecundum jus vetus, *l. nam poffeft, §. fi is qui temporale, ff. de jurejur. l. ult. in princ. ff. de fid. inf. l. alienae, ff. de compens. l. 1. §. ult. ff. ver fure fili. l. 5. §. ult. ff. eod. Julianus de ex publica, l. 2. C. quan. lib. pr. eod.* atque ita falvas permanere, ut air *l. omnes, ff. de reg. jur.* quae non redigi, *l. ordinem, ff. de lib. caus.* nullum jam fperanses interimm aut finem ex tempore vel morte: & hac de caufa ut fua jura in turnam faltem redigant qubus in praefenti non fupperit litigandi copia, lite conteftata tantifper conquiefcunt dum fit eis otium & major litigandi copia, *l. 2. ff. de feriis, l. 5. C. de off. praef.* At fecundum jus novum actiones temporales dicimus litis conteftatione perpetuari. extendi in triennium tantum ex fententia Conftitutionis Theodofii non XL. ann. Nec exipio actionem de dolo, quod perficienda fit intra biennium, vel actionem reftituendam, quod intra quadriennium, vel praejudicium ex libertinitate ab ingenuitatem, quod intra quinquennium: nulla eft enim actio, que non intra certum tempus perficienda fit, nec tamen ideo minus litis conteftatione perpetuatur, etiamfi perierit inftantia. Perit enim lite falva, *l. ff. praef. in fin. ff. de praef.* Et uno tantum vel altero cafu invenio litis conteftatione non perpetuari actionem, si actor a lite defiterit, quod eft in *l. ult. ff. de appellatorum temporibus* lege *Julitiae, ff. eod. & ita* in fpecie *l. 2. in fin. ff. de his, qui defunct.* qui Titio litem ftatus fecit, poft deftitit a lite & din ftitit, quod accurfi pro quasi triennii accepit, quia de homine agitur, aut quia tanto tempore pertinitur inftantia, fi litem repetat ipfe vel alius poft mortem Titii repellatur, qua & verba Titio, ut opinor, impelli poffet, quia deftitit, quod verbum expendi velim in *d. l. 2.* atque etiam in *l. inter, ff. de dim. tem. praef.* ex quibus videtur manifeftiffimus Carolii IX. edictis Conftitutionem illam quae vetat litis conteftatione, quae triennio interrumpi fit, perpetuari actionem, vel praefcriptionem interrumpi, atque adeo vetat actionem ad illum caufam conteftandam effe, quo poniter actor deftitiffe a lite, & excufare triennium: nam fi quis non deftiterit, fed diftulerit actionem, vel propter potentiam adverfarii aut gentium, ut nominatim eft expreffum in *l. ult. C. de praef. 30. an.* vel propter infirmitatem fui aut quibus videtur aetatem, etiamfi tacuerit triennio vel amplius temporis, non eft quod dicas litis conteftatione eum actionem fuam in tutum non redegiffe. Alter calus eft in *l. 1. C. de tutorum, §. ff. de fin.* Ibi, *de* qui vius privus pronuntiatur effe ingenuus, mortuus talis effe negetur, licet retractatio coperit eo vivo, ut adfertio fecunda.

CAP. XXX. *Emendatio ad l. VIII. C. quem, & quando. jud. & de contumacis deffinitione.*

QOntumax ita definitur in *l. contumacia, ff. de re judic.* qui tribus edictis propofitis vel uno pro tribus, vel literis evocatus, profentiam fui facere contemnit. Item, *l. 1. ff. de contum.* & quod Paulus in *Sent. tit. V. ff. de contum. §. pechum, ff. de pet. hered.* Et ait, qui contemnit, contumacem oppropatur, ut Virius Lupus ait in contumacem, qui in jus vocatus, quod vocatus contemnendo, tametfi Nifus contumacem per u putavit poffe feribi a rumore; & ita in Glofia *nonnovit*, contemnere, fignificatur, contumax. Unum edictum tribus edictis fuffiere quod vulgo peremptorium dicitur, fi ita judici videatur, etiam demonftrat *l. 1. C. de quaest. jud.* dum praefidem ait impetrare juris folemnitate, hoc eft abeatre tribus literis, vel uno edicto peremptorio in judicium quod deferuit evocato, condicto die & loco, fi iterum obfequatur, praefertim allegationes audire poffe, & fubjicit, quod vel fuccedit eius fuerte curabit: quae verba interpretanda funt ex *l. ordinem, ff. de lib. caus.* ut fuccedat praefes, vel fcilicet in provintiae administratione fuccedit, audiat praetentas allegationes, quas antecedfor non audivit, qui tamen edictorum ordinem impovenit, videlicet a fuccedente adhuc dato edicto uno, abfens non obaudierit. Unde quod feripfit in *d. l. 8.* a quo ter citatus, cum ter citatus, cum fuccedfor non de quo proximum dixit, ut fit a quo, id eft a fuccedfore, apparet in ea non effe legendum ter citatus, fed iterum citatus, ut hic de fenfus, ab antecedfore finito numero edictorum, fi deceffert provincia antequam praefentis allegationes audiret, tum iterum vice una non tota ritate abfente abfente per contumaciam poffeffionem rei de qua agitur in poffessore, & eum ex reo peiuterem, ut in fpecie *l. fi praefquam, §. de no. op. mun. & l. 2. a. ff. de dam. inf.* vel refert, debeat ad *l. 3. pen. C. de praef. 30. an.* ut eodio ibi abfente poffeffionem

tandem venire cogatur & experiri de jure suo, quo-ne-are rei judicium suspendatur, non finitur vel omnino rem ipsam definitat sumariaris cognitione (nec enim potest esse plenaria absente altera parte) judicis praeferia sententia, quae ita ferri debet, absente & ignorante, ut l. 3.

CAP. XXXI. Ad l. Quotiens, C. de rei vind.

AD l. quotiens, C. de rei vind. ponunt ab eadem re eadem duobus in solidum vendita diversis temporibus, eum qui venditæ & traditæ est in detinendo aut vindicando dominio esse potiorem eo cui vendita non tradita est: quod perinde esse ac si dicerent in rei vindicatione dominum praestare non dominio: quod tam est eorum, *c. qui tibi 1. De haered. vend.* ut non debuerit de eo *l. quotiens*, ita ut scripta est follicitus scribi. Itaque magnorem quandam necesse est dubitationem suscipi in specie *d. l. quotiens*, quibus qui ante rem traditam emptoris cuiusque rei vendita & traditæ est: ut in eadem lege positum similiter duobus eandem rem fuisse donatam, quod ad rei vindicandi animo: & tamen eum cui priori res tradita est ex causa venditionis, licet non sit ei priori vendita vel ex causa donationis, licet ei priori possidenti non sit, ait esse potiorem ex jure praerogativa temporis, in detinendo dominio, si non dominus qui vendidit nunc ab eo rem vindicet ut dominus, nihil enim parantus si emptor non restituere cum ulteris recepto pretio ex stipulatu, & in vindicando si possessio ad vendentem perveneris, si modo ei pretium ut dixi emptor solverit, vel qua alia ratione fuerisset: aliquin rei vendita vendito vel retentionem habet veluti piguoris loco, *l. Julianus 1. offerre, ff. de actio. empt.* Et ita explicanda est *d. l. quotiens* ex *l. Si a Titio ff. eod. tit. & l. Si res, C. de rei vind. & l. quod, 3. ff. a Titio, ff. de dolo except.* ubi propositur Titium non fundum vendidisse & traditisse, deinde eundem fundum alii etiam vendidisse & tradidisse, quod si is cui aliquo fundi possessione reversa, & priori quidem venditioni bona fide non dominus, at posteriori fundi dominum effectum ipsum fundum *ius, quaesitum sibi* dolo malo, ut *l. si res res, §. ult. ff. de act. emp.* neque tradendo posteriori, diffundas se priori venditione: quod si fecisset & priori tradere non vellet, neque falso affirmans se nulli alii venditum esse, quod & fecisset, falsi reprehenditur, ut docui *Obf. V. cap. XIII.* Sed ingenue pertinet ad hoc, ut dominium effectum vendere possessori fundum, quem cum alio separatim se esse dominum, priori vendidisset. Et placet in hac specie priorem vindicante fundum a venditore ad quem ejus fundi possessio redit, potiorem esse potiorem, qui & ipse & fundum possiderer obtentu non dationis imperatorum vel quo alio colore vim dicantem vendidisset excluderet: itemque posteriorem emptorem licet fubtili jure is fulus traditione dominus effectus fit, qua traditio fuit priori dominio postea quaesito perinde haberur ac si dominus non esset, arg. *l. 5. C. si res al. pig. da. fac.* Et hoc si non dominus ut potiori, priori, deinde acquirens dominio posteriori vendiderit & tradiderit. Si dominus priori & non dominus posteriori, palam est priorem adversus omnes esse potiorem. Si non dominus priori & posteriori, neque palam est priorem esse potiorem, *l. si duobus, ff. de Pub. in rem act.* in quo, *Aut qui tantum traditam accepit, l. si non dominus, ff. pro. in pig.* Et hoc si idem eandem rem vendiderit & tradiderit duobus. At si duo quorum unus est dominus, alter non dominus, eandem rem vendidit & tradidit duobus, tum ambigitur potiorem esse eum, qui a dominio causam habet, licet posteriore fit, *l. si eadem, in fi. ff. de act. emp.* Quod si duo non dominis, Julianus qui ex Sabinianis fuit, non eum cui primum res tradita est, sed eum qui tunc non A possidet potiorem facit, *d. §. si duobus*. Neratius contra, qui ex Proculeianis fuit, in *d. l. si res, §. ult.* Rem fauste controversiam indicat haec Ulpiani adfeveratio. Quae sententia vera est in *d. §. si duobus*.

CAP. XXXII. Qui verbo sententiam dicant, & varie sententiae judicis formula explicatur.

SI praef. praetorio verbo sententiam dicit, ut Caffiodorus Variarum in formula praef. praetorio & principes multo magis: & ita in *l. 1. C. de appell.* poll. illa verba, Sententia D. Severi A. data in perfonam M. Prifci. Id. Jan. Pompeiano & Anulo Coff. interpres Cujacius habent: recte, Severus A. dixit, ut *l. pen. ff. de test quae in reff. dei. & l. 3. C. de quaeft. Imp.* Antoninus A. cum cognitionaliter audiffet, dixit. Et in *l. 6. de offenfis, pro emp.* non dixit, fententiam eft Imp. Philippus. Imp. Philippus cum conflio collocutus dixit, ut in *affis Apoll. evolvebatur sermo ex conflentio, devenglo.* Et verbis illa, Cum conflio collocutus, mors eft literis interpretum CCC. ut in libris notarum juris memini me legere fic explanatas, Cum conflio conlocutus: & ita quoque explanandas funt in antiqua illa fententia Alfeni Senteniis fub praefecti Claffis Pr. Mif. De his adificiis & locis juris adjacentibus adfcitis five is locus ater eft P. Æli Rufini milites in quibus fe poffederunt effe ex caufa emptionis nis P. Æl. Abafcanti patris fui Alfeno Senetioni fub praef. claffis Pr. Mif. probavit & metuit fententiam, quam ipse Cuiacius dixit Sententiam fub praef. huic propefcripfit Senetio CCC. dixit. Neceffarium fuiffe infpectionem adfcitionis & loci de quibus apud me altum eft reipfa manifeftum. Cum igitur adfcitio fefo puto poffea deprehenderim, neque ullo fepulchro fuperpofita vel conjuncta, apparet veneditionem eorum jure Etam, quibus P. Æl. Elium Rufinum militem ex caufa emptionis pertinere videntur. Loci vero five agri, quem adjacentem adfcitis Abafcantius pater Rufini ab hereditibus Pacidii Dioclis aeque mercatus eft, non habeat plurima in diverfis locis fepulchra, jus per venditionem transferri ad emptorem non potuit. Sed cum mater Rufini, & poftea Rufinus quamquam eum jure fuffa emptionis fuae in poffeffionem fuerint, nullo jure fibi vindicare eum locum Paruleii poffunt. Plane cum in re praefenti fuperentem obfitruantem ait, errare Paruleii Dioc. nomen, & remanere inferipta capita quaedam exprimentia haec verba, Adfitus Dioclis Parul. Dioc. F. cum frater, qui mortuus hic adfunt, P. Ælio Abas. locum parum in quo oilla fepulchra nifta fuper neque conjuncta apparent, lib. nep. pronep. q. & relig. ob. conemptum rel. Rufinus P. Æli Abas. F. agro privatae fuae. pub. fepelendae. mil. in ufum. Her. vero Paruleii Dioel. multentur forte una cum anatocifmo binae cent. ufurae PFR. negletfum religiofae. dem. Locus parumper, neque magnus dad. pr. Mis. donati fint ut agrefcentes & morientes nec ere cond. curentur fepeliantur que. Quam fententiam fententiam eft emptorem, qui fepulchra nifta invenit, contentiam Senetionis fubpraefecti claffis primae Mifenatum jamdiu ab Aug. conftitutae ad tutelam inferi maris, quod & ipsum religiofum eft, non tantum loci five agri adjacentis aedificiis, quem multa fepulchra occupariunt, quia locus religiofus eft, ut *l. 6. ff. de cont. emp. l. locum, C. de religiof.* qui tamen fi modicus effet, tacite emptionis majoris praedii accederet, *l. in modicis, ff. de cont. emp.* Ambrofius t. de *Abrahum.* Sepe cum alienationibus poffeffionum venales funt, quae in hifdem locis fepulturae funt. At fi eum locum diu emptor hereditque ejus poffederit, heredes vendituris nullo jure fibi eum locum vindicare poffunt, ut *l. fi creditoribus, C. de fer. pig. dat. non.* Tunc & heredes

redes venditoris propter negleftam a defuncto religionem, qui eum locum quasi fepulchrum dum durarit fepulchris multarunt pecun, & adfcriti cenefimia duplicibus cum anatocifmo, ut ex ea pecunia pauperes miliores claffis primae Mifenatium non coalito aere agroti curentur, & mortui fepelientur in eo agro five loco, Rufino multi heredi coporeis adhuc fuffocato publico in ufum militum fepeliendorum. Locum fuiffe religionem & venifle quasi puram fcienae emptore & venditore, & omnibus locorum fcitum fcitem fepulchrorum, ita ut prefenti oculis loco fubieftis, ut Ulpianus loquitur, ex infpectione loci Senetio deprehendit & ex veftigiis rituli abrafi quo hoc contra fidem veri exhibantur, Aftius Diocles Dioc. F. cum fratribus qui nunc hic adfunt P. Ælio Abafcantio locum parum in quo nulla fepulchra jacta fuper, neque conjuncta apparent libero & religiofo praeterpotifque, & reliqua. Adiacere eft coherere conjunctumve effe, non tamen ita ut non fit interftitii aliquantulum, ut *l. ff. finit., ff. de decr. inf.*

CAP. XXXIII. Ad l. 3. ff. de off. Pret.

QUod definitur *l. 1. C. de fer. & interd. on. ind.* a feria quem magiftratus judicem dedit cum exiftimaretur effe liber, latam fententiam non infirmari etiamfi poftea apparet eum fuiffe fervum, non caebat dubitationem, quin ejus rei effet judex & judex. Si judex fuit, certiffimum eft judicium quoque eius five fententiam effe fententiam ruftam. Sed quia fervitus ei obftitit quo minus judex fieret, *praetor, §. penult. ff. de jud.* ideo dubitari poterat an fententia ab eo lata qui judex non fuit rei judicatae habeatur auctoritatem: & licet ipfum jure obftitit ne fieret, tamen humanius eft eam approbare, & tueri praetor militatem eorum qui apud eum tanquam legitimum judicem bona fide egerunt, ne legitimo judicio egerunt, id eft, propter eos quorum interefl, ut quod eo nomine plus valeat quod eft in evidentiore fententia quam quod eft in veritate, quod id ipfum vero, plus quod eft in veritate quam quod in exiftimatione: nec enim quod judex datus eft, ideo fit liber, *l. non omnes, C. de lib. caus.* Et eadem ratio *l. 3. ff. de off. Pret.* fi Barbarium Philippum fervum fuiffe ignorans condemnet ejus nomine, fi dicamus eum Praetorem fuiffe, utramque gefiffe fraturam, quod Pomponius dixit, certe certus eft emanata quae in Praetoria geffit effe rata. At fi praetor non fuit, fi fallum Praetorem geffit, quod tenet Ulpianus in *d. l. 3.* dum ait, Et tamen videamus fi fervus quamdiu latuit non dignitate Praetoria functus fit (pro in vel in) qui apud in Flor. repoao, non) & verius fane eft id effe. Praetorem fuiffe, ut M. Perpenna, qui cum effet peregrinus pro cive Romano chrematizat ad honorem Confulatus errore populi, Valerius III. fcribit fallum fuiffe Confulem: & caligatum militem Germanicum & adumbratum M. Perpennae nomen, ut adumbratum quoque fuiffe Barbarii Philippi ex Sida cognomen, ut agnita a domino fervitute adumbratae libertatis antiquum & fervile nomen, quem locum Sudae nobis primus doliffimus Turnebus indicavit. Si igitur Barbarius falem praetorem geffit, nonne & dabitatur an tenant quae is interim edixit vel decrevit inter alios quos. Et ait *d. l. 3.* humanius effe ut teneant, licet poftea fervus apparuerit nec praetor fuiffe. Cui definitioni offtat *l. nulla, ff. qui & a quib. manum.* quae nullam libertatem competere ait datum ab eo qui poftea fervus ipfe pronuntiatus eft, & nullam, ad eft, neque civitatem Romanam neque Latinum libertatem: nam & peregrinus manumittendo nec civitatem Romanam facit nec Latinum, ut ex Ofilenio relatum eft in fragmentis quibuldam Ulpiani, Quia, A ut ait, lex Junia quae Latinorum genus induxit non pertinet ad peregrinos, fed peregrinum facit. Plinius *ad Trajanum* Manumiffa a peregrino quoquam conditionis eft. Obftat etiam quod nullum eft judicium quod inftituit per fe vel procuratorem ex fuo contradio qui poffet ferius apparuit, *l. 24. ff. de judic.* qua lite, ut ait, debitor abfolvitur, non etiam lite propria domini, cui per fervum adquiri obligatio eft. Et quod nonnulli ex contextu colligitur ex *l. C. de teftam.* nullum effe teftamentum quod obfignavit is qui poftea fervus pronunciatus eft: nam lex ita demum id effe ait, fi teftator qui obfignaverunt omnium confenfu liberorum loco habiti fint, nec quifquam ei hucufque fecerit controverfiam ftatus. His ut reliqua omittam, quae feparatim effe ea quae cuis B per fe folus auctoritate fua fecit tanquam liber, ut fi manumiffit, fi teftamentum obfignavit, & litigavit, quae tota res fuit & quaeftio in fervitutis depulfis fit, ab his quae auctoritate Populi vel Principis fecit, ut a Populo vel Principe Praetor defignatus Praetorem geffit, qua ratu fuit etiamfi vera Praetura non fuerit: nam ut judicium infantis dicitur fuppleri auctoritate tutoris, *l. quamvis, 3. infans, ff. de adq. poff.* ita quod ejus judicio deeft fupleatur auctoritate publica, qua nixus ad Praeturam adfpiravit: nam & fi ficiens Populus vel Principes fervum effe, eum Praetorem feciffet, tacite videtur fecifle ut deberet liberum. Si dominus pretium ex arario redderetur: quod apertius in BaC ad *l. 3.* fcriptum eft his verbis, *A Dii è Bwaxaiis, γενόμενον ἐκ τοῦ ἀρχείου ἀργύριον ἀποδόσθαι τῷ δεσπότῃ*, hoc igitur eft quod ait *d. l. 3.* Sed fi ficiffet fervum effe, liberum eum effecifle, id eft, ex fola delatione Praetura tacito remittendi dominii eum effecifle? Ait: qui apparavit fervum effe, neque liberum neque Praetorem effe, fed tamen adfa apud eum confirmantur propter utilitatem eorum qui apud eum egerunt, & vel sic & quisita caufa, ut M. Tullius *XVI. ad Atticum* fcribit, non tantum eos quorum intereat confirmafle adta Cafaris, fed etiam eos qui ea non probabant: ait enim *d. l. 3.* hoc in principe multo magis obfervandum effe, puta ut quem ficiens Princeps fecerit Praetorem, & liberum ficiendo interfuit: quia beneficia Principum eum laediffime funt intetpretanda, latius enim quam Populi rogationes: & nuda voluntas Principis haberet *l. 1. ff. de const. Princ. & de mandat.* D

Obferv. Jura. Robert. in Animadv. cap. 18. lib. 1.

CAP. XXXIV. Cur exceptiones peremptoria poffint opponi poft litem contefiatam ufque ad fententiam, non dilatoria.

IN judiciis civilibus exceptiones dilatoriae, veluti exceptio fori quo negat judicem effe competentem, vel apud quem non debet peregrinus quae ratio jurem jure datum effe, vel exceptio, quae dicit non agi quo tempore vel loco agi oporter, & tempus differendum, *Imperator*, judicem, adfotem mutandum, opponuntur initio litis contefiandae, in *ipfo limine* quefitionis ut Symmachus loquitur t. *Epift.* feribens de exceptione peremptoria, non poffe litem contefiari, & initio haec eft, quia ex exceptiones refpiciunt ea quae initio litis pofitum conftituunt, cum quaeritur an jufta & legitime fint perfonae litigatorum, an judicii, an locus judicii, tempufve legitimum, quas Rhetores translationes vocant, quod ex earum propofitione actio translationis, & commentationis, indigere videatur, & ftatuunt item difcrimen inter translationem & praefcriptionem, quod non inter exceptionem peremptoriam & dilatoriam. Quid intereft, inquit Cafius Formularianus, inter praefcriptionem & translationem? quod praefcriptio excludit adfionem, translatio autem differt: Quia vero dilatoriae exceptiones de conftituendo judicio funt, & perfonis quibus judicia conftant, plane neceffe eft ante judicium aut in ex-

ordio judicii eas opponi, excuti, disceptari: quia jam constituto judicio, præpostere agitur de eo constituendo, *l. pen. C. de excep.* M. Tul. *in Part.* Ante judicium de constituendo ipso judicio solet esse contentio: & paulo post. De constituendis actionibus accipiendis subeundisque judiciis ea fere generis ejus sunt ut quanquam in ipsum judicium sæpe delabantur, tamen ante judicium tractandæ videantur. Peremptoriæ autem exceptiones, quia non sunt de judicio constituendo, sed de jam constituto finiendo, quia rem ipsam feriunt, qua de agitur, & reum relevant, ideo quamdiu judicium durat, quandoque opponi possunt: quod etsi edicto perpetuo caveatur, *l. 2. C. Sen. res. non pos.* etiam naturæ congruit ut ubi quandove cumque pulsamus, integrum sit nobis promere nostras & uti defensiones quibus relevamur.

CAP. XXXV. *Ad l. Admonendi, ff. de jurejur.*

QUod ait *l. admonendi, ff. de jure jur.* interdum etiam post exactum jusjurandum a judice secutamque sententiam, Constitutionibus permitti ex integro causam agere, si quis nova instrumenta se invenisse dicat, quibus nunc solis usurus sit, non veteribus, quibus usus causam tenere non potuit, quod, inquam, ait, Interdum: significat regulariter ob nova instrumenta causam ex integro non agi, sed eo casu, cum judex in dubiis causis & deficientibus probationibus detulit jusjurandum & secundum eum qui jurarit sententiam dixit, causam in integrum restitui posse si is, contra quem judicatum est nova instrumenta se invenisse dicat, quib. nunc solis usurus sit. Et ratio hæc est, quia constat rem judicatam ex falsis instrumentis ex integro agi posse, *l. Divus, ff. de re jud. l. 11. ff. de excep. & C. tit. si ex fals. inst. jud. sit*, & instrumentis adnumeratur jusjurandum quo judex instructus est ad rem judicandam, sicut & quodlibet aliud quo instruitur causa vel judex vel adversarius: ac proinde prolatis novis instrumentis si probetur falsum jusjurandum fuisse, merito de integro agi causa potest. Multum igitur interest utrum solus judex operam dederit & judicaverit, an exacto jurejurando secundum eum qui juraverit sententiam dederit, vel ut *l. cum judex, C. de sent. & interl.* jurari pronuntiaverit, & quid ex jurejurando fieri oporteret. Priore casu sub obtentu novorum instrumentorum post rem judicatam repertorum causa redintegrari non potest, *l. cum de hoc, ff. de except. rei jud. l. 4. C. de re jud. l. Impp. ff. eod.* quæ tamen adjicit, in negotio publico ex causa principem permittere restitutionem litis ob instrumenta nova. Unde dicam etiam in privato negotio idem ex magna causa principem permittere posse, & solum principem, *l. Divi fratres, ff. de pœnis*. Plinius *VII. Epist.* Adit principem, affirmavit se novas probationes invenisse: præceptum est judici ut vacaret finitam causam retractanti si quid novi adferret. Denique dicam, ex præcepto Principis solius causam ex integro agi posse, alioquin jure & legibus sub obtentu novorum instrumentorum causam restaurari non posse. Posteriore autem casu etiam non adito Principe, ex Constitutionibus prætextu perjurii causa restaurari potest. (*) Et alia est ratio jurisjurandi delati a parte, quod aut voluntarium aut necessarium dicitur, *l. 1. C. de reb. cred. d. l. admonendi*, quia inter se partes videntur jurejurando rem transegisse, & prætextu novorum instrumentorum transactione bona fide terminata non instaurantur, *l. sub prætextu, C. de transact.* Hoc casu ei, qui adversario jusjurandum detulit veluti ex transacto, quod fecit imputatur. Priore casu, id est, judice ipso deferente jusjurandum, nihil est quod alteri parti imputari possit: ideoque proferentem eam nova instrumenta quibus jusjurandum partis comprobet esse falsum, audiri æquum est. Exceptionem, quæ additur in *d. l. 1.* Nisi specialiter hoc lege excipiatur, plus quam manifestum est a Triboniano additam ex *l. ult. ejusd. tit.* quæ rationem suam propriam habet, non quam vulgo dictitant, sed aliam, de qua alio loco vel scripsi vel scribam.

(*) *Vide Merill. Variant. Cujac. lib. 1. cap. 18.*

CAP. XXXVI. *Explicatur locus difficilis ex No. CXXVI.*

VAlde difficilia existimavi semper esse illa verba *No. 126.* καὶ διὰ τῶν κελεύομεν ἐν ταῖς τοιαύταις ὑποθέσεσι, μηκέτι εἰς τὴν πρώτην ἔκκλησιν πάσας τὰς διαγνώσεις ἀναφέρεσθαι, ἀλλὰ μίαν ἑκάστην τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔχειν προγεγραμμένην. quæ ita Julianus interpretatur: Et propter hoc jubemus in talibus causis non in primo introitu omnes cognitiones referri, sed singulas propriam diem præscriptam habere. Nec video qua melius ratione explicari possint quam fecerit Theodorus Hermopolites. Primum enim certum est, semel introducta ab appellatore causa appellationis absente vel præsente altera parte, si ab eodem peracta non fuerit saltem intra biennium, priorem sententiam ex solo biennii lapsu ipso jure confirmari, *l. ult. §. illud, C. de temp. appel.* & hanc biennii præscriptionem non abrogari *No. 49.* quæ hoc tantum victori permittit si nolit sententiam priorem solo biennio confirmari, sed sententia etiam judicis, ut sub finem biennii causam agat μονομερῶς, eliciatque sententiam ab eo ad quem appellatum est. Tutius esse victori sententia ejus ad quem appellatum est confirmari priorem sententiam quam solo biennii lapsu, propterea quod adversus præscriptionem temporis ex causa facilius impetrabitur a principe restitutio, quam adversus rem judicatam. Et solo biennii lapsu utique confirmatur nemine intra biennium causam agente. Non abrogari etiam *Nov. 126.* supradictam præscriptionem biennii, quæ vult intra fatales dies appellatione ab una vel ab utraque parte introducta, non solo biennii lapsu confirmari priorem sententiam, sed adjuncta etiam posteriori sententia, vel præsente altera parte: quod congruit plane cum *No. 49.* namque innuit, nemine præsente, nemine agente causam, priorem sententiam solo biennio confirmari. Et ob id his subjicit clausulam superiorem, propter hoc jubemus & cet. ne, quia bis licet appellare, id est, gemino judicio superato, *l. unica, C. ne cui liceat in una eademque cau. ter. pro.* aliquis forte existimaret utrique appellationi exequendæ, utrique cognitioni præfinitum esse biennium: nam & prima appellatio suo biennio, & secunda æque suo biennio circumscribenda est, & hæc est interpretatio Theodori tomo primo τῶν ἐκλογῶν, cujus hæc sunt verba: Ἐπεὶ ὁ νόμος τῷ καταδικαζομένῳ δίδωσιν ἄδειαν δὶς ἐκκαλεῖσθαι καὶ μιᾷ ἑκάστῃ ἐκκλήτῳ δίδωσιν εἰς ἐξέτασιν διετίαν, οὐκ ὀφείλει ἀπὸ τοῦ δὶς ὀξέτασαι τὰς ἐκκλήτους καταναγκάζεσθαι ἐντὸς μιᾶς διετίας γυμνάζειν τὰς δύο ἐκκλήτους· ἀλλ' εἰς μίαν ἑκάστην ἔχειν διετίαν ὁλόκληρον.

CAP. XXXVII. *Quot erroribus occasionem dederit synopsis βασιλικῶν.*

CUm esset in synopsi βασιλικῶν nuper edita ad *l. 3. C. de præs. 30. an.* perperam scriptum ζετεῖν, pro ζῆν, ideo & in illa magis probarunt quidam movendi & *l. 3. C. de temp. appel.* utendi, quam vivendi: quibus equidem non adsentior: nam & *IV. Inst. de perp. & temp. act.* prætorias similiter actiones dixit intra annum vivere, & in *l. 1. C. de an. excep.* actionis vitam esse longiorem. Corrupte etiam legunt ad *l. 10. C. de op. pub.* ἐκβάσει pro ἐγκαύσει, unde apparet pro substitutioni in Cod. Th. recte legi, subustioni. Et in eadem synopsi quæ sunt ex Novellis Justiniani pleraque male opinantur esse Constitutiones Græcas, quæ desiderentur in Codice ejusdem, ut quæ refertur sententia in fine *tit. de inf. exp.* quæ non est Constitutio ejus

tituli, sed παρεχθεῖσι ex *Nov. 153.* & quæ in *fi. tit. De usuris*, οἱ κατὰ καιρὸν &c. ex *Nov. 138.* cui subjicitur hæc interpretatio Theodori jam ante edita ab Haloandro ἡ παροῦσα διάταξις, &c. & Constitutio cujus fit mentio in ead. *No. 138.* Latine conscripta non ulla est Constitutio Codicis, sed *No. 121.* Quod item adscribunt cuidam Constitutioni de epis. & cler. ne quis communione vel ecclesia excludatur causa non probata, est ex *No. 123.* Quod in eadem synopsi, οἱ ἔπαρχοι παρακαθεζέσθωσαν δήλον, &c. quod de præfectis urbi dicitur, non de præf. prætorio, & quæ illam quoque præcedit sententia, non alii adscribendam eam esse quam *No. 62.* statim qui eam legerit intelliget: nec scio, quid sibi velint qui δημόσια τέλη malunt functiones, quam fusiones vertere, *a l. 27. de usufr.* elegantissimo verbo fusiones exulare jusso, sicut extricatarum margaritarum a *l. 27. Ad leg. Aquil.* quas Plinius exaluminatas a detracto alumine nondum pertusas tamen & conjectas in lineam: qua de causa Bas. ἀτρήτους interpretantur: qui item pro numeravit, quod Bas. habeant ἐδάνεισε, emendant, mutuavit, ac si numeravit non possit idem, & numeratio similiter non significet mutui dationem, qui etiam τὸ διαφέρον utilitatem, vendere ἐν κόττῳ, vendere aversione: φροντιστὰς τοῦ δρόμου curiosos, βοήθειαν συγγενικὴν bon. possessionem unde cognati, restituere tutelam, reddere rationes, eum qui peritissime interpretatur etiam antequam ediderit sua reprehendere gestiunt: nec enim superiora elegantius quisquam Latine interpretari potis sit: nec necesse ut Seneca ait imitari & transferre Græca verba ad illorum formam. Res ipsa de qua agitur aliquo signanda nomine est quod appellationis Græcæ vim non faciem habeat: & ἀκόλουθον ἐνοχὴν quam etiam illi nobis dant pro principali obligatione intolerandum est, errore ducto ex more scribendi ἄτυπος pro πρωτότυπος. Sed de his satis & de aliis ejusdem alia numero multis,

CAP. XXXVIII. *Notantur alii quidam errores alterius.*

EX eodem ut opinor, qui in Synopsi illa semper curavit scribi κυρίας ἡμέρας pro κυρίας, post alius existimavit atque adfirmavit, & ceteros omnes ita semper scripsisse, cum omnes editiones Novellarum perspicue scriptum habeant κυρίας non κηρίας, & κυρίας vocant, quas Constitutiones Latinæ temporales & fatales non errore sed certo judicio, quod finitæ dies, quæque fatales dicantur, testibus glossis veterum, in quibus ita est, Ἐμπρόθεσμος ἡμέρα, fatalis dies, finita dies, ut plane miserear ejus qui petito ex vulgaribus lexicis ignavo subsidio, nulla necessitate probandi coactus κυρίας rectius esse probat quam κυρίας, ac proinde laborat in corrigendo mendo nec quidquam, quod nusquam est, nec potuit admitti in vertendo, si forte illi credere dignum est, in Latinum sermonem Codice Justiniano, Theodosiano, Hermogeniano, ab his quos comminiscitur illos Codices vertisse in linguam Latinam: nam ut cetera quæ per quam verterunt bene probant, si peritissimi fuerunt linguæ Græcæ nunquam κυρίας pro fatalibus accepissent. Miseret etiam, quod adlaborat rursus probare illos Codices e Græcis factos fuisse Latinos duplici argumento, quia, inquit, e Latinis facti sunt Græci, & quia in Latinis Constitutionibus multi sunt Græcismi, unde scilicet sequitur eos ex Græcis factos fuisse Latinos, quæ collectio qualis sit nemo non videt. Idem ille imponendi callidissimus Ulpiano adscribit etiam novissima editione in *l. 1. De off. cons.* Consulem servum suum manumittere præsente collega apud se posse, & Ulpianus tamen collegæ præsentiam nullam exigit, sicut nec Julianus, *l. 5. De man. vin.* alioquin non tam apud se quam apud collegam manumittere videretur: nec minor si etiam mihi adscripserit anteriori editione id cujus tamen puduisse eum posteriori demiror, me in *l. apud eum, ff. de manumis.* sine negatione legere, Apud eum cui par imperium est manumittere possumus, quod neque manus neque vox neque animus meus expressit unquam, quin imo longissime abesse ab hac sententia indicat satis abundeque *Obser. 7. c. 17.* Vellem retractaret vel obliteraret etiam aliquando, quod sæpius scripsit, Censoriam notam me appellasse infamiam juris: nam ut locum quo infamiam non esse scripserim facile indicare possit, non tamen æque ullum omnino usquam quo infamiam esse a meipso desciscens, non vere, inquam, falso admodum pro suo more, ut jam olim alio libro quem a quo emendicaverit, ego qui sæpe de ingrato discipulo querentem doctorem audivi, non minus scio, quam ipsemet, suo Marte scripsit jus occidendæ adulteræ, quod olim fuisse maritis plane scripseram ad *l. 7. ff. quod met. cau.* id eis jus non fuisse me scripsisse *Obser. 6.* qui hoc ibi tantum scripsi, male hoc quosdam legi Regiæ adscribere, de qua nec verba Marci Catonis loquuntur, nec ullus auctor ea lege scribit dari jus occidendi sed dimittendi tantum vel multandi, sicut nec si partum supposuerit, aut claves adulteraverit, aut vinum biberit: nam de vino epoto fuit multa tantum & infamia, licet quidam mariti severiores ob eam rem usque ad cædem progressi ferantur, & alii duo casus, nullibi memorantur: nam in *Romulo Plutarchi* τέκνων ἢ κλειδῶν ἀπαγωγῇ (qui sunt modi exigendæ foras uxoris veneficæ vel adulteræ) legendum est: ut item falso scribit, me hæc certæ legis verba corrigere, Ex quo provinciam ingressus est, *lib. 1. Obser. cap. 1.* ubi sane ea non corrigo, sed testor abesse ea a Pandectis Florentinis & omnibus aliis veteribus: & ad hæc valde est elegans & suavis, quo loco mihi falso tribuit eorum verborum correctionem, cum accipit legis actionem pro omni actu judiciario, & dat legato Proconsulis legis actionem nomine alieno, quo lege agere neminem posse dictat regula juris. Nescit Andius sine bono quid sit legis actio: quis vel loco solo nomine non jubeat te Andi in scholam juris reverti, e qua te crudior nimis in forum immisisti, in quo vereor ut non geras te prout facis in scriptis tuis: quæ me causa impulit de te forte loquentem tuique similibus aliquando ut vos vulturios togatos dicerem, non etiam, ut falso insimulas, universum ordinem advocatorum: os mihi tuo longe dissimile, qui falso etiam me id dictasse auditoribus, quibus præterfluens oratio mea nihil dictat unquam: tu ipse proprium convicium quod tibi erat, edixisti palam & effudisti perperam in omnes, ut es temerarius & insolens: quod & aliis argumentis ostendere juvat. Quæ temeritas hæc est scribere datum esse Prætori lege Lætoria jus supplendi & corrigendi juris civilis, & huius rei Censorinum facere auctorem in libro De die Natali, manifesto mendacio, & addere hanc legem Lætoriam Papinianum recitare suppresso, si Diis placet, nomine legis in *l. 7. ff. de justit. & jur.* Quæ temeritas scribere quod habet anterior editio, haberet & posterior nisi me hoc ridere sensisses, M. Aurelium in *l. quidam Hiberas, ff. de ser. urb. præd.* ad querelam ejus, qui se ab Hibero socio suo, qua de re socium non admonuerat, lædi dicebat, respondisse. Volo cum Hibero loquaris ne rem illicitam faciat, cum nulla in ea lege fiat mentio M. Aurelii & non ad querimoniam cujusquam id respondeatur, sed qui queritur ipse de Hibero, roget tantum Proculum J. C. ut cum Hibero loquatur, & auctoritate sua efficiat, ne is adversum se rem illicitam faciat: nam & huic rei Jurisconsulti dabant operam nec minus in ea quandoque poterant, quam judices ipsi. Etiam non feram, ut nova inauditaque ratione quadam interpreteris *l. domus, ff. de leg. 1.* Lex ait ædibus hereditariis per fideicommissum relictis post mortem heredis, & sine ejus culpa igne consumptis, deinde ab eodem herede sua pecunia refectis, post mortem ejus si eas fideicommissarius consequi velit præstare fideicommissarium debere ædificiorum sumptus

pour, & sumptus æstimari examinatis ædificiorum æstimationibus, id est, habita ratione status, & quantitatis ædificiorum: nam ætatem Gretci & Latini sic quoque linguæ quantitatem & flaturam dicunt, quæ nova interpretatio non est, cum & Dodorus noster quos ego plurimis facio quam tu, & tu me contemnere facile criminaris, pro statibus malgorum quantitibus, quod illud est, ut æquanto obscurius, non sit tamen, vel consulto consilio fugis ad deridiculum, quod in prædes mensuræ opus admittit fatis haberint simpliciter: sed quod pro quantitate modulisque laxeritis, aut cæmentitii, aut quamvori operis æstimationem fieri voluerint, nos æstimari: quanium temporis zdes ab herede reliquatæ duraturæ essent: quia hoc modo plus minus ve ædificiorum æstimatio relinquere teneretur, quam ipse heres impendisset, quod esset iniquum, & aliorum a fentaria legis, quæ sumptus tantum dedisti vult, quos heredis fecit heres. Et male etiam Vitruvii auctoritate uteris, hoc pro zdes zdes antequam incendio confumerentur e molli cæmento confractas æstimari unoquam duraturas LXXX. annis, dum statuis si ædificationis impensa fuerit C. Asperonum, poli annum quadragesimum contingente incendio pretium dimissi pro parte dimidia, heredi fuisse restituendum confumpto ædificio, & pretium ejus confumtur totum & reliqui quoque requisito pretio, non præterviri fed præstatis ædificii habenda ratio effet, *l. 5. §. Divi, ff. de in. fil. l. 2. C. de pat. qui fil. dift. &* Vitruvius qui te in huic perducit errorem de æstimatione flantis communiit putetis loquitur in judicio consumpti dividundo, non consumpti sive collapsi, *cui l. domus, & de æstimatione* flantis id eft refecti ab herede ædificii in perficuatione fideicommissi, non consumpti, & consumpti qui flentibet annis XL. si, ut ru pocos pars tantum aliqua ex pretio locationis deducenda effet secundum sententiam Vitruvii, quam tu perperam inflectis etiam ad consumptum ædificium, non deducenda effet dimidia quæ est L. aureorum, fed femis tantum unius aurei pro quadraginta obligationis, ut fieret in æstimatione flantis parietis communis e molli cæmento facti, ita ut pro eo ex reliqua summa, id eft ex XCIX. & femiffe partem focius reddetet focio qui poriretur fecit. Non ferum etiam te abuti Aristotele fcribente, quod una confuque tri fit fubflantia, unam cuiusque rei definitionem effe non plures: nec enim ideo minus verum eft, quod ex Gallo methodo retulit in Enthfia ad Lentellinum, unius rei plures definitiones conferi poffe figura verborum non fubflante demonfiratione diffantes, ut legati alia ad Modeftini, alia Florentini, alia Ulpiani definitio, teftimenti alia Modeftini, alia Ulpiani, alia Quintiliani. Et elegauter Seneca cum tres aut quatuor proponeret elementa definitionis, plures proponente tutius effe, ne una elementis definitio parum rem comprehendat, & formula exidat. Et alio loco de definitione fummi boni, poffe eam diffindi & porrigi, & alias colligi atque in fe cogi, exemplo exercitus qui modo latius pandatur, &c.

CAP. XXXIX. *Cur fuspectum tutorem foli mores faciant, fuspectum heredem fola facultates.*

TUtor neque ex XII. Tab. poffulatus, neque remotus verur quafi fuspectus propter paupertatem folam, *l. fuspectum, ff. de fuspect. tutor. l. 5. & C. eo. eodem*, quia nec propter paupertatem excufatur nifi probet fe oneri injunctio imparem effe, *l. 7. ff. de excuf. tut.* Et contra propter divitias non ideo minus removetur quafi fuspectus & malis moribus præditus fit, *d. l. fuspectum*, A ficut propter divitias non ideo magis confirmatur nifi animo, & vita bene inflitutus moratufque fuerit, *l. 11. ff. de tut. & cur. dat.* At ex edicto Prætoris heres mox, ut adierit hereditatem a creditoribus fuspectus poffulari poterit propter paupertatem folam, & decretum Prætoris cogitur fatisdare creditoribus hereditariis pignoribus, vel fidejuffotibus datis de reddendo cuique credito fuo, vel deminutione petitura, *l. qui fundum, §. qui damnum, §. pen. comp. l. fi creditores, ff. de reb. auct. jud. poff.* in qua elegunter Ulpianus, heredem folos facultates fuspectum facere, tutorem non facultates fed fraudulentiam in rebus pupillaribus & callidam converfationem: & cognitio tamen de fuspecto tutore, & de fuspecto herede utraque prætoria eft, & mox tutoria, ut de fuspecto tutore, & de fuspecto heredc: mandari tamen potefi ex Conflitutionibus propter utilitatem pupillorum, fpecialiter, vel generaliter, *l. pen. ff. de offic. eo. mandat. ff. poff.* Et quidem interim differentiæ valde placet ratio, qua Theodorus utitur in *d. l. fi creditores*, quod fuspectus tutor plerumque removetur notata fide & exiflimatione, *d. l. fi tutor, ff. de fuspect. tut.* ideo inquiunt effe forte fortuna prolapfum in egeftatem tutorem cui nihil vitio veteri potefi, notata exiflimatione adhuc manfit, heredi fuspecto patrimonium confumto ædificio, & pretium ejus confumtur totum & relicti quoque requifito pretio, non præterviri fed præfentia ædificii habenda ratio effet, *l. 5. §. Divi, ff. de in. fil. l. 2. C. de pat. qui fil. dift. &* Vitruvius qui te in huic perducit errorem de æstimatione flantis communiit putetis loquitur in judicio consumpti dividundo, non consumpti sive collapfi, ficut *l. domus, & de æstimatione* flantis id eft refecti ab heredc ædificii in perficuatione fideicommissi, non consumpti, & consumpti qui flentibet annis XL. si, ut ru pocos pars tantum aliqua ex pretio locationis deducenda effet fecundum fententiam Vitruvii, quam tu perperam inflectis etiam ad confumptum ædificium, non deducenda effet dimidia quæ est L. aureorum, fed femis tantum unius aurei pro quadraginta obligationis, ut fieret in æstimatione flantis parietis communis e molli cæmento facti, ita ut pro eo ex reliqua fumma, id eft ex XCIX. & femiffe partem focius reddetet focio qui poriretur fecit. Non ferum etiam te abuti Ariflotele fcribente, quod una confuque tri fit fubflantia, unam cuiusque rei definitionem effe non plures: nec enim ideo minus verum eft, quod ex Gallo methodo retulit in Enthfia ad Lentellinum, unius rei plures definitiones conferi poffe figura verborum non fubflante demonfiratione diffantes, ut legati alia ad Modeftini, alia Florentini, alia Ulpiani definitio, teftimenti alia Modeftini, alia Ulpiani, alia Quintiliani. Et elegauter Seneca cum tres aut quatuor proponeret elementa definitionis, plures proponente tutius effe, ne una elementis definitio parum rem comprehendat, & formula exidat. Et alio loco de definitione fummi boni, poffe eam diffindi & porrigi, & alias colligi atque in fe cogi, exemplo exercitus qui modo latius pandatur, &c.

CAP. XXXIX. *Cur fuspectum tutorem foli mores faciant, fuspectum heredem fola facultates.*

TUtor neque ex XII. Tab. poffulatus, neque remotus verur quafi fuspectus propter paupertatem folam, *l. fuspectum, ff. de fuspect. tutor. l. 5. & C. eo. eodem*, quia nec propter paupertatem excufatur nifi probet fe oneri injunctio imparem effe, *l. 7. ff. de excuf. tut.* Et contra propter divitias non ideo minus removetur quafi fuspectus & malis moribus præditus fit, *d. l. fuspectum*,

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM *LIBER DECIMUS NONUS.*

A Cæfaris, non tenebit se eis venundari poffunt inconfulto Principe, qui rerum fiscalium arbiter & dominus eft, *d. §. Cæfares.*

CAP. II. *Emendata quædam in tit. Digeflorum De jure fifci.*

QUod in *l. 2. §. Senatus, ff. de jure fif.* valuo evidimatur difficilius effe, una tantum literæ immutata facillimum reddirur, fi ut ante fcripfit femper delator, delatores, ita illo loco feribes delatorii non delatores, hoc nimirum fenfu, ut fi delator folus tribus edifli evocatus, aut uno peremptorio abfit fuo vitio, aperiatur portarum fis, & reliquentes paratus, tum poffeffor abfolvatur, qui fi & ipfe abfuiffet non abfolveretur; ita tamen ut fententia comprehendatur, etiam delatorem edifto id comprehendifle, quafi velit non aliter abfolvi poffefforem, quam fi edicto peremptorio delatorius abeo fignificaverit fe abfente delatore daturum fecundum præfentes. *Cf. l. In peregrinis, ff. de jud.* & hoc fignificaffe etiam fententia abfolutionis comprehendat, & ut fignificavit ita pronuntiare. In cod. *tit. l. 6.* tolle legi in quibufdam libris, Ex quo convenit eorum delatorem fententem, deteafa conjunctione, ut hic fit ordo & fenfus, fiscum qui in jus petvati creditoris fuccefit, exinde ufuras fiscales etfi leviores debeturum ei cui fuccefit, ex quo convenit debitorem certum confitentem: nam inanis inutilisque confeffio eft nifi fit certi confeffio, *l. certum, ff. de confeff.* Quod in controversia C fia, velut quod debitor inficiatur, nondum fifci effe intelligitur, *l. 22. ff. de ju. fif.* & iis debitorem debitum non convenit fatis eft confitentem, *l. 3. C. eo.* Nam, *fi. vel pr. & confitentem certum igitur*; nam hoc in omni confeffione femper exigitur.

CAP. III. *Vulgare prænium delatoris.*

QUod dicitur vulgare præmium confeqti delatorem juris alieni in *l. 13. extat. ff. de ju. fif.* non eft dimidium partem bonorum, quæ nuntiantur ad fifcum idem ille locus oftendit, & effe quartam Cor. Tatiani *III. l. omnino*, fecundum neceffitudines legis, ut ipfe loquitur. Lege igitur aliqui veteri quartam effe delatoribus præmiatam in omnibus caufis, cum dicatur vulgare præmium, fecundum neceffitudines legis, delatoribus commiffum fifco deferant, ut *d. l. extat*, fed etiam fi caufum vel in caufa caduci, ut Neronem conftituiffe Suetonius fcribit: tum, delatorem legis Papiæ vocat eos, qui inducta fifco deferunt, quibus ea lege majora, quam lege veteri præmia conftituta erant. Et generaliter fi qua alia ex caufa bona ad fifcum muniunt, unde & quotidiatores dicti funt, quod propter præmium quarta ad delationes veniant. Capitolinus in *Marco*. Calumnia quadruplarium intercefit appofita fallis delatoribus poena. Vopifcus *in Aureliano*. Quadruplatores ac delatores ingeni feveritate perfecutus eft. Hodie redte dices ex *l. ult. C. de dilat.* vulgare præmium delatoris bona fifco nuntiatis

tis esse odiosum partem tantum si in causa miserabili ex d. A l. ult. praemium detestio non excedit octavam partem, & multo minus amplius erit odium a viris causis. At specialiter si is qui capere non potest quod sibi relictum est, ultro prior deferat fisco, ex edicto Traiani accipit dimidiam partem, d. l. 13. l. 1. C. de his qui se def. Extra vero casum bonorum, aut crimen fisco vindicantur, praemia alia delatoribus sive accusationibus praemia esse promissa, vel immunitatis usque ad certum substantiae modum ex l. 1. C. de fal. mon. l. 1. C. de defens. vel pretii pro modo delictorum diversa constitutione inducta, ex S. C. de famosis libellis. l. 5. §. ult. ff. de injur. vel quisque iureorum in singulos fervos caedis domini notam qui ante quaestionem familiae profugerint, & requisiti ac delati fuerint lege Cornelia ex hasta occiti vel de publico, aut decem aureorum ex bonis damnati fi profugos fervos qui requisiti delatique, & damnatus fit aeperto teftamento liber fcripti nuncupati. l. lege, ff. de S. C. Silian. Et haec differentia quam facio inter eos qui bona deferunt ad fiscum pertinentia, & eos qui caufam criminis five delictis perquirentes, evidentius apparet in eo crimine quod ex S. C. Silianano deferendi propter apertas ab haeredibus tabulas ante quaefionem familiae: cum B ff. leges tam d. leges cum d. l. ult. ff. de injur. vel quisque iureorum in singulos fervos caedis domini notam qui ante quaestionem familiae profugerint, & requisiti ac delati fuerint lege Cornelia ex hasta occiti vel de publico, aut decem aureorum ex bonis damnati fi profugos fervos qui requisiti delatique, & damnatus fit aeperto teftamento liber fcripti nuncupati. l. lege, ff. de S. C. Silian. Et haec differentia quam facio inter eos qui bona deferunt ad fiscum pertinentia, & eos qui caufam criminis five delictis perquirentes, evidentius apparet in eo crimine quod ex S. C. Silianano deferendi propter apertas ab haeredibus tabulas ante quaefionem familiae: cum B redi qui in folvendo legate vel fideicommisso fibi contione exacta a legatario vel fideicommissario non profiteat tributorum praeteritorum nomine, ut fideles eorum onus fubiret ipfe, fed legatarius (nam illo loco, non habita ratione tributorum, recte ftat interpretantis, ut supsupra vel nec Pontes.) haeredi integrum qui omiit hanc cautionem fubvenire data actione, id eft conditionibus indebiti, ut opinor, quali plus debito folverit legatario. ut l. si certum a fideicommiss. l. 3. ff. de cond. indeb. condictione incerti: ex quo fequitur tenieri haeredem fifco tributorum praeteritorum nomine, non legatarium. Et fane verum eft, haeredem folum teneri fifco actione perfonali tributorum nomine quae fuo die reddita non fuit, quia jam ex debore coepert, ut l. cum fervus, §. ult. ff. de lib. l. Legatarium autem tanquam poffefforem teneri actione hypothecaria, de qua in d. §. ult. quia tacito jure fico praedita ex caufa quae rem ipfam ingenti jure teneatur, l. 1. C. in quib. cau. pig. vel hyp. Et fifcum etiamfi heres folvendo fit ius commune privatorum habere, quod fuficiat privati habere ante Juftinianum, ut eligere poffit quo actione malit, perfonali an hypothecaria, praefertim cum de tributis agitur: nam quo animitur fifco electio in fpecie l. Mifcelae, 3. ff. de jure fifc. qua ante litem contefatam non tranfmittuntur: nimirum quia poft litem contefatam incipiunt effe jus juris noftri propter praemium dimidiae partis.

CAP. IV. *Interpretatio l. 3. §. fi poffeteri, ff. de jur. fif.*

SI poffeteri creditori fifcus fucceferit, eo jure uti- C tur quo is uforus erat cui fucceffit. Verba funt l. 3. §. fi poffeteri, ff. de jur. fif. quae fi non adjecifet, poffeteriori, facile explicaremur ex l. 6. eod. tit. At verbum, poffeteri, difficilem interpretationem facit, quoniam dubium eft cum dixerit poffeteri? & quid fi prior? nam cum dicat fifcum uti jure poffeteriori creditoris cui fucceffit, hoc fignificat, jure fucceffionis infrumento fifcum effe quam effet jure fui ipfius contractus poffeteri: quia difficultas non poteft conftitui in hypothecam, in quibus nulla eft differentia inter fifcum & privatum, l. res §. res, eod. tit. l. 8 pignus, Qui pignori in pig. l. 2. C. de in jus. fif. & l. 1. C. de priv. fif. & pign. & jure potentior eft, & qui poffeteriori tempore, jure etiam infirmior. Unde fequitur, non poffe conftitui differentiam in actionibus hypothecariis inter fifcum jure agentem, & fifcum agentem jure fucceffionis in locum poffeteriris privati creditoris; & poffe ignitur tanquam conftitui in actionibus perfonalibus, quod in eis jure fuo fifcus habeat privilegium exactionis ut liceat poffeteriori fit, l. 3. C. de pr. fif. l. 1. C. de pan. fif. ex. prof. Jure autem fucceffionis pro tempore quod fucceffionem antecefit ff. pro debito ejus temporis non habet privilegium exactionis, fed ex creditoribus qui occupaverit fimus recipere, is eft potior. Jure ff. quod cum eo, &c. & hoc utique fenit Califtratus in §. fi poffeteri, ex quo neceffario confequitur, vice verfa fifcum fucceedentem priori creditori habere privilegium exactionis, licet id non habuerit is cui fucceffit; & ratio haec eft, quia cum praerogativa temporis causa publica concurrit, (caput enim eft fifcale nomen) & duo jura funt potentiora uno. Itaque quod dicitur privilegia perfonalia non aeftimari ex tempore, & privilegia. De reb. auct. jud. poffid. verum eft, ut folo tempore. Sed fi temporis privilegio etiam jungatur causa & privilegium fifci, fingula quae per fe erant exigua, multiplex conflanuta proficient.

CAP. V. *Interpretatio §. 1. cum poffeffor, ff. de confifcat.*

QUod ait l. cum poffeffor, §. ult. ff. de cenf. ob tributa praeterriti temporis quorum dies jam venerat, fingularium qui praedia poffidet teneri fifco, praeter videtur cum §. 1. eadem legis, quo oftenditur, haredi qui in folvendo legate vel fideicommiffo fibi contione exacta a legatario vel fideicommiffario non profiteat tributorum praeteritorum nomine, ut fideles eorum onus fubiret ipfe, fed legatarius (nam illo loco, non habita ratione tributorum, recte ftat interpretantis, ut supsupra vel nec Pontes.) haeredi integrum qui omiit hanc cautionem fubvenire data actione, id eft conditionibus indebiti, ut opinor, quali plus debito folverit legatario. ut l. si certum a fideicommiss. l. 3. ff. de cond. indeb. condictione incerti: ex quo fequitur tenieri haeredem fifco tributorum praeteritorum nomine, non legatarium. Et fane verum eft, haeredem folum teneri fifco actione perfonali tributorum nomine quae fuo die reddita non fuit, quia jam ex debore coepert, ut l. cum fervus, §. ult. ff. de lib. l. Legatarium autem tanquam poffefforem teneri actione hypothecaria, de qua in d. §. ult. quia tacito jure fico praedita ex caufa quae rem ipfam ingenti jure teneatur, l. 1. C. in quib. cau. pig. vel hyp. Et fifcum etiamfi heres folvendo fit ius commune privatorum habere, quod fufficiat privati habere ante Juftinianum, ut eligere poffit quo actione malit, perfonali an hypothecaria, praefertim cum de tributis agitur: nam quo animitur fifco electio in fpecie l. Mifcelae, 3. ff. de jure fifc. qua ante litem contefatam non tranfmittuntur: nimirum quia poft litem contefatam incipiunt effe jus juris noftri propter praemium dimidiae partis.

CAP. VI. *Confirmatio quod Juftinianeus retractus de Chriftianorum exulfa lingua, nec omiffis verbis.*

IMp. Juftinianus in l. 1. C. de eff. Praef. prat. Africa, non audientibus acceptis, fed vidiffe fe air venerabiles viros quibus Vandali in Africa lingua exciderunt nec tamen admerentes loquendi facultatem, quod & in aliis plerifque legimus auctoribus, & eam praecipue fervitium Honorium Africae incubotem exercuiffe in Catholicos a quibus non poterat impetrare ut Arrianorum impias opiniones fequerentur & approbarent: quos & murum quendam ita natum apud Marcellinum Comitem, poft abfciffam linguam, ait fe lin-

gua ejus ejus quo minus loquereture impedimento A judici permittit ftipulationem ufurarum redigere ad legitimum modum: ergo ufque ad fummam legitimae ufurae libera poteftas inftat datae ufurae conftituendae, quare judici vel ambitiosis erga potentes, vel gratis erga coetetos, materiam forte praebabit, unde melius effe attiora temperare ut judex ab eo non liberius levioribus ufurarum gravioribus de quibus conventum eft, infligat ex eo quo leviores folvere debitor debit, non retro etiam ex praeterito tempore quae leviores folvere fuit. Et eadem fere fo in veteribus exemplaribus Plinii lib. XXXI. c. 111. legi, Nives praeterea imbribus invibifque etiam gleriem, velut ad frenitum caufa fubtilitatis: levigat enim haec effe. In eodem capite poft illa verba, Certior fubtilitas, inter pores ineliorem effe, quae calefiat refrigeratuque celerius, quidam ex eplanfium Hippocratis. Μᾶλλον τὸ ὕδωρ διαπεπτωκὸς ἐν ἀγγείοις ὑαλίνοις ἢ ἐν ἄλλοις ταῖς ταύτης ὑπὸ τοῦ ἡλίου θερμαινόμενον καὶ ψυχόμενον ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ. Plura de his fenfibus Conftantinopoli fuperftites adhuc quibus tamen Honorius linguas radicitus amputaffet, tamen integer erat vocis ufus, perinde ac Tullius Tullia ait non diffimulanter, quod fequitur ita reftituendum eft, Quis & hoftium, vafis ne manu pendentem depofitis in humum, fepelire aperiretur

CAP. VII. *Pana abolti partus.*

QUe fit poena abolti partus non ex facili dixerim, cum l. Cicero, ff. de poen. priore fit parte ftatuet poenam capitis mulieri quae fibi partum abegit, poftriori autem poenam exilii temporalium, ut & l. 1. §. 2. & extr. cetin. & l. si ambierem, ff. ad legem Cornel. de fic. nec plane fcio, an ficut mulorum interefi poenam accepti perpetuo indicentur judex, an folo vel gratia ejus C que fola notatur differentia in d. l. Cicero, gravius punitur quae peccunia accepta fibi abegit partum, quam quae nihil inde emolumenti habet, ne initioco filium natum crearet, ut aitlex. Eft enim divortium magnarum inimicitiarum caufa: & ita ut l. cum infunde, §. fed & ff. non fit. ff. de dol. mal. inimicus malitiofe dicitur maritus qui divortit. An vero magis probanda fit diftinctio, quam ex lege Dei datam docuit Hrabritius Acourius natus in l. 6. ut fi partus ex abortivo fadus mulieris vel alterius, quod jam erat animal, hoc eft vitalis vitalis interpres, ut eft in lege Dei Exod. XXI. interpretibus LXX. poft mortem matris natus, quod partus abortum dicimus, tum capitale fit crimen. Sin vero non fuma animal fuerit, fi fuerit vitalis ut Hippocrates, ut illo loco Exodi interpretes LXX. ait, pecuniaria poena. Ita D quod Grammatici abortum vocant, tum minor poena affligatur, veluti in primis menftibus intra XL. aut XC. diem abacto partu, quem quidem opinor non fuiffe dum animatus: nam & abortus veterinus impunitus fuiffe videtur, & Ariftoteles ipfe abortum permittit nisi abortum typotheta, id eft, antequam animatus fenfu & rem praefidium fit, Polit. VII. quod tamen Chriftiani quae abhorrent atque fi prope tempus parendi abactus partus fuerit. Terentianus in Andria, Ego, inquit, nunc nonnullos teneri interdifto, etiam conceptum utero, dum adhuc fanguis in hominem debitatur, diffolvere non licet. Homicidii teftimonio eft prohibere natos: nec refert, natum quis extinguat animum, an nafcentem diturbet. Homo eft & qui eft futurus: etiam fruftus omnis jam in femine eft.

CAP. VIII. *Locus explicatus l. Cum quidam, ff. de ufur.*

CUm ad fpeciem propofitam initio l. cum quidam, ff. de ufur. ita D. Marcus refcripfiffet, Praefidem provincia adi, qui ftipulationem de ufuris inspicere confueverit, ad eundem poffe exactionis redigere, Paulus admonuit hanc D. Marci Conftitutionem ad horum, ut Flor. habente, hoc eft ufque ad fummum modum exactionis, quoniam

gligentia, vel lasciuia fuerit, imo & si leuior culpa fuerit ex lege Aquilia in eum conuenitur *actio Legis aculeis, l. pen. ff. de Ag. & lege Dei Exodi XXII.* ubi *Deum* nominat LXX. *acerrum* frumenti fugit: & similiter. Conflat etiam lege Dei exitio voluntario ad tempus destinatis urbium fex, tribus uis, tribus uis Iordanem, eos fibi uitaque fine confufuille, qui fortuito homicidium fecifiset, puta manu fugiente ferro, ut Oskelofus Chaldæus interpres dixit *Deuter. XIX.* quem etiam D. Hieronymus fequitur, ut in noftris adfiionibus *apud Gratianum*. Si telum manu fugit magis quam iecit, quod imitatus D. Augustinus *de libero arbitrio*, Cui, inquit, inuito atque impudenti telum manu fugit: & fimiliter. *Ioannes Damascenus*. Si *Deus* ignoranti ignis fugit. Et *Nos. Ignitiarium Dei hum. ex. fer.* etiam homicidium cafu factum punitur: offi fua aduersatione obtrectatum venisque duo lidi fecerit Principes: & *l. aut facit, §. Item si, ff. de pœnis*, hoc idem offendit dum ait a clementifimo quo- que fadum eadem coercet, non voluntate, fed errore in fpecio, quod non pugnat cum eo quod Divus *Adrianus* fcripfit, voluntatem fpectari non eventum: nam hoc ita procedit fi quis cum telo ferit hominem occidendi caufa, licet non occiderit: & ad hunc cafum refpicit Ille §. *Item*, dum fubiicit, quasquam lex non minus eum, & ee. & obfervat ibi Ioannes Faber alias pleriique nafficius ut docui *Obf. XV.* ut exfcripfum quoque illud non de homicidio, fed generaliter de malefciis loquitur. At non idem erit in *Ecclefiaftico*, ubi non fuit voluntas occidendi, nifi forte quis in publico certamine, in ftadio colluctatorem occidat, cum id agit non ut occidat, fed ut victum pugilemue & victoria. *l. 7. §. fi in colluctatione, ff. ad leg. Aq.* Demoftheines *nuper Ephefi. ex crudelis ictum trucidauit, idque ait ex Dei mente dixit: ἐν τῷ τοῦ Διὸς τέλει ἀποκτείνας*. Et Ariftoteles *ex Ethicis*. & Tertullianus *adverfus Gnoftcos*. Injuriarum actionem extra ftadium efle. Plato *in legibus*, ὅτι ἐν τῷ σταδίῳ ἡ ἐπὶ τοῖς ἀθλητικοῖς ἀγῶσιν ἀποκτείνας ἀκούσιος ἔστω. Et Demoftenes ante quem cafum etiam referri poteft referiptum D. Adriani: aliquem ei qui impradens cardem fecit, venia Principis opus eft.

CAP. XI. *Rationes quadam inhibendarum Iatrocinum*.

MUltis Iatrocinijs poft bella civilia in Italia graffantibus, eos Augufti, inhibuere. Sartorius *Scribit difpofitis per opportuna loca ftationibus, ad eft Barbaricas milibus & qui eis præeffent Iatrocinatoribus cum & Iatrocinatores, quos Graeci vocant hordiarios*, ex illo inftituto Auguffi profectos opinor, quod in Liberium fervafle idem author eft. Imperium, inquit, turbatis pacis a graffatoribus ac latrocinijs curam habuit, Barbaros militum per Italiam fubmiffa quarantena dimittens. Difpofitæ etiam funt ubi Principijs excubiæ, Tertullianus in *Apologetico*, latrocinijs veftigandis per univerfas provincias milites, & Iatrocinatores: & ita Imperatores apud Euftebium *Ecclef. hift. in loco* latrocinia infami, qua a Graecis dicitur ἀνδροκτονία, *l. 1. §. ff. de* latrocinijs fanguinariorum five latrocinum inter Italiam, & Hifpaniam fuiffe poftam Ifidorus in *Originibus* libro ultimo ob auxilia victorum. Et Hieronymus fuiffe poftam Ifauricam five caftellum militum ob auxilia victorum. Et Auguftus inhibendis latrocinijs, vel *ob nonnullos tyros necatos*, ut Strabo fcribit, confirmandisque publicarum virtutum curam fufcepit, ne aditus eflent nec occafiones ad fallaces & ponendis graffatorum fubfidijs accommodæ. Illa vigueque ratio inhibendorum graffatorum valde placet quam Ariftoteles notavit *in admirandis fuis*, quod eft ibi more publicidum Italiæ regionibus Alcinatus nobis fertur, qui loca, in quæ latrocinium fuffum eft, funt proximiores oppidani, aut municipes, aut vicani, latrones exhibere, aut damnum farcire compellantur: nam & apud Iofephum legi *II. de bello Judaico cap. XX.* Cumanum procuratorem Syriæ imparatile proximorum vicorum dominis, quod latrones perfecuti non contenti

A prehendiffent (quam pro *hortatione* illo loco legendum eft *Imperatur*) & malum certe hoc improbe fentiens, qui vico imperant quam vicanis. Nec abs re eft quod homicidio commiffo in agro, cujus auctor ignoratur, lex Dei data populo Ifraelitico exigit ut in fe vicina civitas expiet foelus folemni ratione quadam, atque ita res fe abfolvere atque purget, *Deuteronomii XXI.* Cur enim nifi quia non immerito poteft eius forferis culpa transferri in vicinum oppidum, civitatem aut vicum?

CAP. XII. *Ratio differentiæ inter furem nofturnum & diurnum, manifeftum, & nec manifeftum*.

B NUt furem nofturnum occidere licet non diurnum, fuit five interdiurnum, quod unafris jam in lucem effulgentibus Hebræis folonis fuiffe relatum in XII. tab. conflat ex Oratione Demoftheni *pro Ctefiphonte*, in qua hæc legis Solonicæ de furtis verba proponuntur: ἐὰν τις κλέπτῃ ἀπὸ ἱερῶν ἢ ἀπὸ ἱερῶν, ἢ ἀποχειροτονῆσαι τὸν ἔνδικον τὸν ἐπὶ τῶν ἕνδεκα· ἐὰν δὲ ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἁλῷ κλέπτων, ἐὰν μὲν ἐν τῷ ἐμπορίῳ ἢ ἐν τῷ λιμένι, πέντε δραχμὰς ἀποτίσαι· ἐὰν δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις τόποις, δεκαπλοῦν τὸ τίμημα. Hæc funt verba Ulpiani qui effert eadem ferme conftitutionem etiam *e Solone* & his accedit Platonis lex, Νόμῳ γὰρ τὸν κλέπτοντα νύκτωρ τοῦ κλέπτοντος μεθ' ἡμέραν ἧττον κολάζεσθαι, ἀκλεᾶ δὲ ἐκεῖνον ἀποφαίνειν καὶ ἄτιμον. Differentiam conflituere legem Dei *Exodi XXII.* nimirum ut fur fine effractura adhuc non impune occidatur non etiam diurnus. Cur magnæ fit penæ furtum manifeftum quam nec manifeftum ge alia ratio eft, nempe ut plus confequatur, qui tegitantior fuit in fervando reftus fuis, quique diligentior in perfequendo & deprehendendo fure: nam furtum quod fit nobis, noftræ culpæ adnumerari non debet, ut Iurisconfulti: & quo major culpa eft in eo, quem deprehendi furem, eo etiam diftione furti minor, æquum eft. ut ad eum redeat pœna, fcilicet ut exeunte & ipfe fue negligentiæ fuftineat aliquam poenam, nec alia ratio duabus additis tabulis non etiam de dolo malo eum fummamve medicam: nempe nimis diligentes eft, qui cui videnti & confentienti palam fallacijs quibuslam, quam cui invito furto rem eripitur: cuidemque ratione de dolo abfit eft temporaria, furti perpetua.

CAP. XIII. *An procuratore Cæfaris de capitalibus caufis cognofcere poffit*.

PRocuratores Cæfar nitrebat non tantum in provinciis quas Senatui & populo reliquerat, fed etiam in fuis, Dione auctore *Lib. III.* quas ibi recepérat, vel quas ipfi Romanos vel liberos fuos, qui ita tuo quidem nullam habuerunt jurisdictionem, fed adminiftrationem tantum rerum familiæ, ut idem *Dione lib. LV.* Claudii, fcribit & Strabo *III.* poft vero ætate Claudii Cæfaris ex S. C. data eft ea poteftas ut nec filium -& privatos in caufis fifcalibus pronuntiaret non in caufis criminalibus; nifi cum fungebantur vice præfidum, *l. 3. ff. de off. Proc. Cæf. l. ex mandatis, §. 1. ff. de appel.* l. 3. C. *ubi caul. fif. l. 1. C. de pœn. l. 1. C. de bon. eorum, qui ante apr. fent. l. 2. ff. de off. Præfect. l. fcribet, C. de fpec. pœn.* Pontius Pilatus Iudæ procuratoris Cæfaris, & fuperiffi bonorum quæfito, ut l. 1. & 2. C. *ubi caul. fif. l. defenfas, ff. de pub. jud.* Item poft diftum de crimine fententiam, de bonis fifco vindicandis procuratoris Cæfaris cognitio eft: & ita Ulpianus lib. IX. *de off. Proconfol. vel. ad leges Fabiam*, legis Fabiæ cognitionem in provincia effe Præfidum procuratorum. *Nec obiter*, in quit, *Procuratori Cæfaris hæc cognitio injungitur quam fi Præfides partibus in provincia fungatur*. Plane poft fententiam de plagis idem Procuratoris partes fuccedunt. Ideo tamen Ulpianus fubjicit. Infulæ Creta procuratori, qui illam provinciam regit, licet de capitalibus caufis cognoverit non poffe, quod fcilicet vice præfidis non fungatur, tamen ex Conftitutione Antonini de lege Fabia & de lege Julia de adulteriis cognofcere licere. Repono, Infulæ Cretæ, loco hujus verborum quæ depravatiffima erant, Hujus cretæ. Regebatur Creta cum Cyrenaica a Procuratore ut infcribo Auguftæ, ut Strabo fcribit *libro XVII.* Ptolemæus *in IV. tabula Europæ*, Κρήτη ἡ νῆσος ἡ μεγάλη. Epefippus *II. de rebus Heer.* Creta centum urbibus nobilis, unum confulatum & unum Cæfaris: nam & Ptolemæus *in IV. tabula* Europæ

Apuleius *Vt. Metamorphoseon* ait, in casu finali de proprietate contendi (hæc vero propositio congruit contextui *d. l. 3.* illa contextui relato ad Frontinum) quia quæquam cauſſæ quæſtio de proprietate vel de ſtabulo quia etiam de poſſeſſione quæratur, ut potius de poſſeſſione quæſtio ſtatuitur, *l. 3. C. de interd. l. ordinaris, C. de rei vind.* deinde agrimenſor mittatur ad locum de quibus eſt controverſia, ut præſente utraque parte oculis ſubjectis ſuis locis, ut *l. 3. irreptione in fin. ff. fin. reg.* differentes finem & terminum poſſorem dirimant cum de proprietate quæſtio ſtatuitur: vel ſi altera pars locorum adempta, dominium, & eſt poſſeſſionem ſe ſubtraxiſſe, ut quæſtio de proprietate ſit diſcuſſa, ut ait. nihilominus ad locorum ordines faciendos mittatur agrimenſor, qui etiam abſente altera parte *quæquidis* inſpectis locis ſtatuat ad quem poſſeſſionem ſpectet, quæ ſolent agitari pertinere videantur &, ut ait Conſtantinus, ſi fidelis inſpectio teneatur loco eſſe probaverit, petitor victus abſcedat, ſi contra loca eam eſſe poſſeſſorem primo probaverit cauſſam, ut tum invaſor penæ legitima teneatur, quia poſt ſtatium dominum de poſſeſſione & principalem de proprietate quæſtionem, de vi criminaliter agi poteſt, *l. t. C. de appell. l. Si quis, C. pd legem Jul. de vi*, improbato decreto Adriani, de quo *lib. V. cap. XV.* Et penæ legiſtæ, id eſt, ex legibus Julia, vel ex conſtitute Conſtantini *l. 6. & 7. C. ad legem Jul. de vi*, penæ capitis vel deportationis quæ differunt per totius negotii exitum, ut ait *l. 14. C. de interd.* Quæ ſunt penæ rei in qua fit meritio *d. l. 6. & 7. ſine l. 1. 2. 3. C. Theod. eod.* Et hoc, ut poſſit, ſi vi eadem loca eundem invaſiſſe conſtiterit. Num ſi per vim non fuerit, vel incertum dominî loci data ab aliis poſſeſſi ſunt & cet. Placet addi in *d. l. invaſor*, verbum, *dare*, quod eſt in lege Conſtantini ad Tertullianum integra, ut primum pronunciet dominum ea loca poſſediſſe, non poſſeſſionem ejus rei vacuam, quo caſu primus, Juſtinianus dedit dominio nonnentiæ poſſeſſionis interdictum, *l. ult. C. unde de vi*, ſecundum quam litem etiam quæ ſit in ſpecie *d. l. invaſor*, poſſeſſionem fuiſſe vacantem, ut Græci *ἐχρημάτισαν τὸν χωρὶν*, ſed integra lex Conſtantini & ſenſus veteris juris potius ſequi, ut ponamus dominum ea loca poſſediſſe, & per errorem ejus dum alia pro aliis accipit non admodum pretiæ poſſeſſionem ſumſiſſe vel per incuriam dum ea loca poſſidet eſſe in poſſeſſione & conſervatione locorum ſuorum, alios ex locis mihi bona fide emenſi vendidiſſe & tradidiſſe non D ignorante eo, & hoc caſu ſine, quia nihil deliqui nulli pœnæ obſtringi, ſed domino teneri in hoc tantum, ut ei reſtituam poſſeſſionem non interdicto Unde vi, quia vis nulla interceſſit, ſed integri interdicto reſtitutorio momentariæ poſſeſſionis, quod hodie beneficium redintegranda poſſeſſionis appellamus, cujus uſus duobus videtur ex *d. l. invaſor, & ex l. momentario, eod. tit.* quæ interdictum momenti non ſemper ait ad vim pertinere, ſed & ad alio modo poſſeſſori abſtactam poſſeſſionem, veluti ſub ſpecie & terrore relicti aut indicati, *l. 8. C. unde vi, l. 2. C. ſi per vim, vel alio mo. & hæc l. ult. C. unde vi*, etiam ad occupatam poſſeſſionem vacantem, abſente domino, ſine auctoritate judicis, a non creditore.

CAP. XVII. *Conjectura ad l. 3. §. Plane ſi dubitet, ff. de lib. hom. exhib.*

SI quæratur de ſtatu, puta liber ſit an ſervus homo E qui apud alium eſt, ſeu interdicto de ſubjiciendo vel liberis exhibendis non oportet prædiudicium ferri quæſtioni hereditatis, *l. ult. ff. de ſub. exhib. l. pen. ff. de lib. exhib.* Etiamſi non regulam, *per minorem, ff. de fund. dot.* Lilpianus *eod. l. 3. §. Plane ſi dubitet, ff. de lib. hom. exh.* ait interdicto de liberi homine exhibendo non oportere prajudicium fieri alterne cognitioni: & alienam

a cognitionem proculdubio vocat cognitionem liberalis cauſæ, quæ & proprie cognitio dicitur & cognitor, defenſor in cauſa ſtatus, auctore Africano Pediano: eſt forte eo loci illud, Alienæ, eſt proprium nomen legis de cognitione liberalis cauſæ: item & auctores limitum mentionem faciunt legis Alienæ, & apud Dionem *in Vit. Pojtbumi* ſit mentio Alieni Veſpaſiano amiciſſimi, & Livii 3. L. Alieni trib. plebis, & *in Divinatione* illo loco, Deinde, ut opinor habet Alienum, Africanus quoddam Alienum *l. 3. §. Plane ſi dubitet, ff. de lib. hom. exhib.* qui verißimum, quoſdam hominem alienus judicii non ex auctoritate Pratoris ſignificari, quod vix probatum eſt quibuſdam, *l. 3. §. Plane, ff. de lib. hom. exhib.* At alteri cognitioni: nam & alteri cognitioni ſimpliciter ad alteram prajudicium fieri nuſquam vetatur, ſed maxime in tutela, cum de vita, de hereditate, de libertate, de cauſa fiſcali. Cum eo vero, quod ait, ſi de ſtatu agetur cauſæ interdictum De libero homine exhibendo, *quo ſtatu, l. 3. §. ſed ſtatuere, Inſtit. de interdict.* qui Prætorem ait per interdictum rubet exhibere eum cujus de libertate agitur, quoniam hoc ſic intelligo poſſe, cujus de libertate turenda agitur, ne invitus ab alio retineatur, quem pro certo conſtat effe libertum vel etiamſi, ut Theophilus ea verba accipias de controverſia ſtatus quam fecit qui eum tenet, quem in libertate vindicare volo, hic erit ſenſus, ut hujusjudicium perpatiendi cauſa abſque prajudicio poſſim deſiderare exhiberi eum, vel ad hoc ad exhibendum *l. De ea, ff. ad exh.* vel interdicto prætoria.

CAP. XVIII. *Ad l. Quiſquis, C. de donat.*

SI rem meam, quam tibi per epiſtolam donavi, conſtituo me ate precario poſſidere, ejus rei poſſeſſio a me tibi tradita videtur, qua deſino mihi poſſidere, & poſſidere tibi, *l. ſecundum, ff. de adq. poſſ.* & hæc ratio eſt, ſi rem donatam a te conduco, *l. quadam, ff. de rei vindi.* vel ſi mihi recipio uſumſi. rei donatæ, *l. quiſquis, & pars quæ pertinet, §. fin. ff. ſolut. matr.* Et hæc ratio uſusfructi facta in donando pro traditione habetur, & etiam non ſubſtata ſtipulatione, uti frui licere, ulumfructum conſtituere in perſonam alterius, & conſtituo & in donando tamen ſi conveneris, ut donator reſerture de exitibus, nihil agitur citra ſtipulationem, *l. 2. C. de reſcindenda vend.* Quorum ut in donatione recipere uſumfructum ſit tradere poſſeſſionem rei donatæ, etiam olim obtinuiſſe ſignificat *l. ult. C. Theod. eod. tit.* nec quod ponitur *in §. fin. ſolut. matr.* non tam, ut in donando tradendo ſibi uſumfructum recipiſſe, ex eo ſequitur, & in donando per epiſtolam fine traditione corporali rem, quæ ſibi ipſi donatur recipit non videri poſſeſſionem traditiſſe rei donatæ, ſed hoc tantum ſubſtitutorem corporalem plenam proprietatem transferre in donatorem, nihil recipiunt uſusfructus nomine tum, & ſuperficiatio ſtatuta non ſolum ſine traditione corporali pro facta habetur, retento uſufructu, quia fingitur brevi manu, vel ut Liſtenus ait ad *d. quiſquis nutu exemplari*, donator donatario rem traditiſſe & mox ab eo recepiſſe utendi fruendam, celeritate conjungendorum extremorum ſubreptâ & occaſione medio, ut *l. 3. §. ult. ff. de donat. inter vir. & ux.* Vix enim ulla fuit extrema ſine medio, quæ *hos ἅμα προσμιγνύει* ut Plato ait *lX. de legib.* Ejus figuræ traditionem *l. 1. illa, &* ceteros ignitur omnes quos in alia cauſa & in donatione ita civile admittit, ut ſi rem donatam retineat tanquam ſibi commodatam a donatario, vel in cauſum pignoris aut depoſiti, vel ut *l. 11. C. de donat.* ſi tradat donatario inſtrumentum emptionis rei donatæ, vel ut *l. 7. §. Sabinus* ait ad *l. 41. quiſquis nutu exemplari*, donator donatario rem traditiſſe & mox ab eo recepiſſe utendi fruendam, ſi celeritate conjungendorum extremorum ſubreptâ & occaſione medio, ut *l. 3. §. ult. ff. de donat. inter vir. & ux.* Vix enim ulla fuit extrema ſine medio, quæ *hos ἅμα προσμιγνύει* ut Plato ait *lX. de legib.* Ejus figuræ traditionem *l. 1. illa, &* ceteros ignitur omnes quos in alia cauſa & in donatione ita civile admittit, ut ſi rem donatam retineat tanquam ſibi commodatam a donatario, vel in cauſum pignoris aut depoſiti, vel ut *l. 11. C. de donat.* ſi tradat donatario inſtrumentum emptionis rei donatæ, vel ut *l. 7. §. Sabinus* ait ad *l. 41. quiſquis nutu exemplari*, donator donatario rem traditiſſe & mox ab eo recepiſſe utendi fruendam,

ædificium, quod quis modo restituere vult XII. pedes in latitudinem. His provisis, simul, an opinor, satis provides ex ipso tractatu non ex quatuor lateribus ædificii intermitti illa spatia, ut in insula definitur, XII. tab. ambitus seruitutem ex quatuor lateribus & in ædificiis publicis libero spatio,] .]8. C. Th. de op. pub. Sed ex antica vel postica vel uno latere: nam neque in provincialibus civitatibus insulæ fuisse]eges, neque in Constantinopoli vetus deferipitio urbis ullas posuit insulas, ad quem pertinet Constitutio Zenonis: In urbe tantum Roma ponuntur insulæ & quidem multo plures quam domus, ut in notitia dignitatum ubi Romæ incerto auctore fabla sub Arcadio & Honorio, & in libro V. Victoris de regionib. urbis numerantur infolarum per totum urbem ccclo cclxo ccclo cclxxvi. MDCII. Donius autem MDCCLXXX. Et videntur insulæ fuisse ordinaria ædificia variis locis spatia, ne contigua inter se impedirent incendiorum, Domus nobiliores & Aristocratæ, aut in regione Equestri Sex. Ruffus & P. Victor ponunt domum Aquilii Iustinianfis, quem etiam Flavius initio XVII. ait illa domo quam juris scientia fuisse celeberrimum & illeum P. Victor in regione domum M. Crassi & Q. Caruli, & Crassi Plinius illo libro magnificum Caruli aliquanto præstantiorem. Aquilii jurisconsulti multo pulcherrimam.

CAP. XXII. *Ad l. cum plures, §. mandatur, ff. locat.*

PLacet valde lex quæ fuit Ephesi, ut Victrivius ferebat *intra libri nitoris*, ad quam exigendam, qui publicum opus curandum recepit & indicavit quanto sumpsu id fieip, effet futurum, Reip. obligarentur domus quæ sit periculum & eo profecto fit, ut & diligentius curetur præfiendatur, ut publice decreris honoribus exornatur, & non amplius, quam quanta parte fuperat impensa, ut non teneatur, & fuperet quod conflitutum in actu & minuflerio fervi, jus dominii fequuntur quod ufucapione quadtum eft : nam fi ervus eft tuus, conflequens eft ut tibi operas præfter non alii; nec teflamento alterius fieri poteft ut alii quam tibi ferrus tuus: edet operasi quis operæ hærent perfonæ ferri tui & veluti quadam locatione ei conjungantur : ac proinde nulla fpeciatæ dominio coniungitur, l.]ufta,]. non nocuit, ff. de ufurp. & ufucap. Ufufructus quoque fervi e dominio fequutus eft & non horret. perfone fervi, quia non in fado fervi conflit, fed in fado & perfona ejus cui competit ufusfructus. Denique operarum nomen fignificat factum fervi, ufusfructus nomen factum fructuarii, non fervi, ex quo fit ut ufucapiendo ferfum operas eius adquiram, quæ infunt proprietati fere perfonæ ejus, non ufumfructum fervi qui cohæret perfonæ alterius.

CAP. XXIII. *Cur ufucapto fervo operarum legatum pertineatur, non ufusfructibus, non pignus:*

UCapto fervo jus pignoris vel ufusfructus, quod in eo habeo non pertinetur, *l. ufucapio, C. de pig. l. locum, ff. pro. ff. de ufuf.* Opera cujus quæ mihi legatæ funt pertinuantur, *l. 12. ff. de ufuf. leg.* Ratio varietatis hæretl, quia opera fervi, quæ conflitunt in actu & minuflerio fervi, jus dominii fequuntur quod ufucapione quadtum eft : nam fi ervus eft tuus, conflequens eft ut tibi operas præfter non alii; nec teflamento alterius fieri poteft ut alii quam tibi ferrus tuus: edet operasi quis operæ hærent perfonæ ferri tui & veluti quadam locatione ei conjungantur : ac proinde nulla fpeciatæ dominio coniungitur, *l.]ufta,]. non nocuit, ff. de ufurp. & ufucap.* Ufusfructus quoque fervi e dominio fequutus eft & non horret. perfone fervi, quia non in fado fervi conflit, fed in fado & perfona ejus cui competit ufusfructus. Denique operarum nomen fignificat factum fervi, ufusfructus nomen factum fructuarii, non fervi, ex quo fit ut ufucapiendo ferfum operas eius adquiram, quæ infunt proprietati fere perfonæ ejus, non ufumfructum fervi qui cohæret perfonæ alterius.

CAP. XXIV. *Cum quæritur, veniat culpa an & cafullata, nullam effe differentiam inter pignerationem & commodati actionem.*

CUlpam a cuflodia fic diflinguit Accurfius & alii plerique ac fi cuflodiæ contraria fit negligentia. Culpa autem conflitat in faciendo, ut fi dum ædificatur crediror diffendi candi, nondum bene firmis vibratæ jaculum & decrepitis hominem trajecerit pignori datum: quam diflinctionem ego certis quibusdam exemptionibus eft culpam etiam in non faciendo conflitere, *l.]i fervum, ff. de verb. oblig. l. preterea,]ufin. de leg. dig. & notantium, l.]ciunt]uris, ff. pro]ocio, &]. preterea,]ufin. quib. mod. re cont. oblig.* culpam interpretatur definitam & negligentiam. Ergo culpam generaliter accipiamus pro levi negligentia omittitur vitio levi diligentiæ exadte privatione & delido facto per imperitiam aut imprudentiam. Cuflodiam autem hic diligentiam pro exadiflima diligentia, cui fit contraria levifima culpa. His provifis, videamus an verum fit quod ait *l.]. ff. de pig. ff. de]. ff.]ciunt, C. de pign.* in pignoratam adionem non tantum venire dolum & culpam, ut in commodato, fed & cuflodiam. Et opinor verum ifl tantum effe, fi creditoris folius gratia pignus contradum fit, non tu ut pecunia credita in tuum redigeretur, alioquin parati etiam hæc pignus rogati amicitia credere pecuniam : nam fi utriufque gratia pignus contradum fit, non magis debitor pecuniæ creditæ, quam fine pignore habere non poterat, quod ea tantum de quadamodo adiflere videtur creditor exprimere, ut *l. C. de pig.* & quo effet creditor pignore cautum, hoc ufu receptio cuflodiam pignoris effe præflandam fecundum dominum diflinxerunt, *l. ut vero,]. nunc, ff. commod.* Et eadem diflinctione utimur in commodato: quotiens & in hac re pignus commodato comparetur, *d. l.].]. ut, nam & commodatum contrahitur, ut folus commodatarii gratia & cuflodiam præflat, d. l.]ed certe]. commodatum*,]i utriufque gratia, datio tum & culpam, *d. l. ut vero,].]. nam*, cum eam commodatum quidem nomine, *l.]. & ita* accipiendum quod Modeflinus ait II. *Dift.* Commodati judicio convenium dolum & culpam præflare, quia nonnullum tribuitur ei ultra veritur, hoc ad Modeflinum adiecta, ut fi folius commodatarii, etiam cuflodiam & diligentiam.

CAP. XXV. *De his qui aurum aderunt & de valitu principis aurea imprimenda.*

LEgans eft conflitutio *Imp.* Conflantini, quæ extat in *Cod. Theodofianum* fub tit. *Si quis]ibi aurum, incid.* cujus ejus gravifimam pœnam flatuit in eos, qui fodiorum circulum exteriorem circumcidentes, quorum fit dominii *dubitatio*, ut apud Procopium *III. de Bello Got.* legimus Alexandrum quendam Apotheearii Britannici *dubitatione* appellatæ, id eft forreiculum quod pergum fere oculi aureos in orbem circumdare, quod eft proprium verbum iflius cupiditatis, *l. C. Th. red. ii. l. 1. C. Th. de ponderat.* & Vetus Procopii locus: Βυλόμενον δὲ μέσον τὸ κύκλον ἐκκόψαι τοῦτον, ἵνα δὴ αὐτὸς ἑαυτῷ ἐν ἀποκρύφοις κεῖσθαι τὸ χρυσοῦν νόμισμα ἐπιγράψαι τὸν αὐτοκράτορα κύκλῳ τὸ χαρακτῆρος τὸ ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἐπιγραφὴν ἔχον, ἐκ τοῦ κύκλου ἐκκόψαι. Et de folidis qui & aurei dicuntur, Conflantinus loquitur in quibus veltus eius impreflus eft : nam certiflimum eft etiam aurem monetæ Romanos Principes vultus fuos impreflifle, & *l. 1. C. de ver. num. pot.* folidi veterum principum venerationi forthuri, non fervi, ex quo fit ut ufucapiendo ferfum operas eius adquiram, quæ infunt proprietati fere perfonæ ejus, non ufumfructum fervi qui cohæret perfonæ alterius.

flaverit (fic lego) aut conflaverit, privatim fcilicet, temere aut lege Cornelia, ficut & is, qui flatuas vel imagines principis conflaverit, tenetur lege Julia, *l. 6. ff. ad legem Julium maj.* Inde etiam Statius Poeta.

Quæ divum in vultus ipfi formatus]iquefcat
Maffa, quid dubitas]cripfum crepet ære nomen.

Et ita omnis generis monetæ vultus fuos impreflifle reges Gothici, qui Italiam tenuerunt, Cassiodorius indicat *VII. Variæ.]or.* dum Theodoricum regem fic feribentem facit. Monetæ debet integritas quæri, ubi & vultus nofler imprimitur. Quid nam erit quem fi in noflra pecuniæ effigie? Sit mandum quod ad formam noflræ formitatis adducitur. Claritas regia nihil admittit infectum. Nam & vultus equalibet fpecies ornat & depingitur, multo juflius metallorum puritate principalis gratia cuflodire. Idem Faustorum reges, Perfarum autem regibus & Alexandrum lofephum pugnare, non tantum vultus fuos imprimere religionem fuiffe Persarum *eadem fides* feribit his verbis : *Nequeque pon nicquam à nonnullis Persarum Regibus Alexandri Magni effigies, quæ in Aureis ejus Numismatibus cernitur, quod ille Aureos ejus generis, quos ex Asiæ opibus ad Græcos transtulerat, ubi ex Asiæ Regionibus ad Persas transferrentur.*

CAP. XXVI. *Quæ fit confa diffidii inter l. rem alienam, ff. de pig. act. &].]i]itius, ff. de pignoribus.*

PAulus multarii intereffe exiflimat fi debitor, qui rem alienam pignori effe cavit, poflea fiat dominus pignoris, an e contrario dominus pignoris cauti a debitore poflea fit dominus? & debitor fit? Et cafus pignoris convelleretur non directo, quia ab initio non conflitit, fed data non retentione tantum, verum etiam utili adione hypothecaria creditori adverfus debitorem, qui de pignore pergit, hoc vero cafu nec utili hypothecaria creditori data adverfus dominum eundemque poft pignoris conventionem a debitore fadam jure fuccefforis debitorem fuflum, quia nihil ipfe pepigit de pignore, *l. rem alienam, ff. de pign. act.* & ratio diferentiæ eft evidens. Nec Modeflinus dubitat, Modeflinus fuit, ubi brifs Differentiarum hanc differentiam omifit, fed adicit, ut opinor, quod eft in *l.]i Titio, ff. de pign.* poflea ex æquatæ & hoc cafu fuiffe præfumam, ut tuerur creditoris utilis adio, ad exemplum hypothecariæ, ut *lit.].]. C.]i res aliena pig. de.]it*, quo quod debitor pignori equum eft hæredem fuerre eatam. Pauli tempore differentia obtinuit. Modeflini, qua Paulo diutemior fuit, cum & ad Gordianorum tempora perveneric, *l. 5. C. ad exhib. hæc* fabbata.

CAP. XXVII. *Prædiales vectigalitio l.]olutum, §.]i in fortem, ff. de pig. act. cum Conflit. Gordiani.*

FOrtifes debendi potefl, quod fi fuere verum eft in *l.]olutum, §.]i in fortem, ff. de pign. act.* effe legendum,]i in fortem duntaxat, non in ufuras, ut docuit *Iacobus Cujacius IV. XV.* Sed effe non nihil materiæ, ut rectiflarii volunt, & volunt tantum nulla adiecta ratione certa & perfpicua qua fociet concordiam iflius §. & Conflitutionis Gordiani, quæ extat *lib. 8. Codicis, tit. 10.* nam & Bafilica nihil mutant, & non eft cur putetis ob ufuras chirographarias denegemus pignoris retentionem, ut probat etiam *l. C. de ufur.* quam ob fortem chirographariam : nam odium ufurarum, quod interpretes iflî fet adfingunt, jure civili nullum eft. Nihil denique jure civili fcriptum odio ufurarum; nam & quod dicunt odio ufurarum fieri ut pecuniæ credere ufure non petantur ex pado facto inocuntnenti adedia contradibus fidei juris, quale eft negotium creditæ pecuniæ, non pariant adiones: hoc enim tantum receptum eft in contradibus bonæ fidei. Et probabilis ea omnis fit explicabitur. Conflitu-

A tio Gordiani loquitur tantum de duabus foribus, hypothecaria nimirum & chirographaria, ut ifls folus ob hanc pignus retineri poflit. Non loquitur de forte & ufuris, vel contra, qui vel ob fortem chirographariam foluta ufuris retinuerat pignus acceptum in ufuras duntaxat, vel contra, ut ob ufuras chirographarias foluta forte pignus retinuerat acceptum in fortem tantum & non eft recedendum a finibus quos circumfcripfit Gordiani Conflitutio, fed quod fingularis fit & nova retrodivus accipienda eft. Proinde dicere poflit non pronunciabit Conflitutioni locum effe fi agatur de forte duplici, non fi de forte & ufuris. Nam & Placentini fententia placet ad ufuras fuas pignus retinere non coarctare Conflitutionem de pignore reperito poft translatum debitum fimul atque dominium pignoris in alium, novatione fada, non retinuit de novo ufurarum, quæ ante domini, & Bartoli ris: hoc enim cafu folura pecunia hypothecaria propter quam ex benevolentia liberalitate quadam conferitur dominus fimul atque in pignoris, ab obligatione pecuniam eadem res teneri non poteft fine novo conventione, arg. *l. cum pervenit, §. qui emptor, ff. locati. Obfero, Ioan. Robert. in Animadv. cap. 17. lib. 1.*

CAP. XXVIII. *Ad l. pen. C.]i fervus pignori dederit.*

DE venditione nulli jure fadi eft in *tit. Codicis,]i vend. pign. aq. l. 2.* De jure fadi, fed mala fide pota vitiore pretio in fraudem debitoris *l. 1. C.]. ut.* obfervatur in pignore indicio *l. 2.* ut indicant illa verba : Cum contra bonam fidem : & paulo poft, quæ mala fide gefla funt : ad quæ arbitror effe referenda eriam illa, non obfervatis *l. 3. C. de pign.* in pignoribus pignoribus celebrari conflueverunt, ita ut dicas quæ fide omifla fuiffe ea, quæ in diflrahendis pignoribus celebrari & agitari conflueverunt, ut ea quæ fide bona fiant. & liberas fidei bonæ adiediones, licitationes, & treantur feu conflutionem, vel ambitionem & gentium creditoris, non etiam defuifle fidem bonæ fidei, ftatimque profedtionem & hafiarum quæ fi defuiffet etiam in bonæ fidei emptorem debitori, quia dominus permanifiet, competeret in rem adio, *l. 1. C. de rei vind.* ea demum ait in emptorem effe adionem fi fraudis participes fuerit : & conlequenter eam dicit non tantum adverfus creditorem, fed etiam adverfus emptorem fraudis participem debitoris adionem, hoc fic accipiendum eft fervato ordine feripturæ, ut prius adionem credatur quam emptor, ut *l. 1. & 3.* ne emptio folemnifer & jure fadta tenere rekindatur.

CAP. XXIX. *Aliquando exceptionem, qua res competunt non accommodari fidejuflori.*

QUibus cafibus fidejuflori folvenni adverfus debitorem non datur adio mandati vel negotiorum gefiorum, his etiam exceptio, quæ debitori prodeft, fidejuflori non prodeft, ut fi fidejuflerit domindi animo, vel in rem fuam, *l.]i quis rem, ff. de lib. leg.]. quod dicitur, ff. de pec.* vel fi pro invito, *l.]i quis, ff. mand.* vel fi ipfe reflatoris in fpecie *l. 1. 1. 1. ff. de ufuf. cav. rer. qua ufu conf.* vel fi debitor adverfus fidedidorem reflitutionem in integrum, *l. 1. C. de fid. mm.* Qua ratione etiam debitore, capite deminuto, ipfe quidem debitor liberatur, fed non etiam fidejuflor, *l. 1. C. de fidejuf. l.]i quis, ff. de recept.* quia fi fidedidor, adverfus debitorem mandati adionem non habet : nec pugnat *l. ult. ff. qui fatisdia. cog. & l. fed &]i quis, 10. ff.]i quis caut.* quia funt de cautione judicatum fifti, aut *l. ult.]i fatisdia. cog.* quæ eft de cautione judicatum]olvi : quoniam in utroque cautione hoc juris eft, ut fi ante contradum ftipulationem debitor moriatur aut capite mutatur, fidejuflor non teneatur, qua debiti fidi debitor aut condemnatur poflea, qui tamen præcalidabo tenebitur fi poft contradum ftipu-

stipulationem ille stipulatur vel certe minuatur. ut l. 26. C. de fidej. Sunt etiam exceptiones quædam non debitori non etiam fidejussori competunt, ut exceptio, Si non bonis cessit debitor, l. ult. Inst. de re-pic. ubi tunc hæc ratio reddituir, quod ex exceptio persona cohæreat, quia nec perfonæ cohæret quæ aliquo cafu hæredi debitoris prodeffe potest, fed qua hæredi prodeffe non potest, l. Cr. f. fidejuffor. C. Inoff. teft. de re. jud. verum hæc reddituir ratio, quod qui fidejuffores accipit hoc maxime profpicit ut facultatibus lapfo debitore, a fidejuffore fuos nummos recipiat. Ita debitorem inquam eft. Quintilianus in debitore adulteri. Sponfor in hoc acceptur ne creditor in damno fit. Patique modo nullius reftituendi fidejufforis caufa apud adverfus creditorem minori datur lapfo fubrico aetatis, fidejuffio non prodeft, quia non perfonæ cohæret, cum tranfeat etiam in hæredem. Ita opinor quæ in l. 4. ff. de reftit. in integr. fed quia fidejuffor in hoc accipitur ab eo qui cum minore contrahit quod ei potius quam minori fcire habeat. l. in caufa l. ff. de minor. Antiphon poffet dici etiam exceptionem quæ minori datur ex lege Laetoria circumfcripto dolo adverfari, perfonæ cohærere, quam etiam fidejuffori dari conftat, l. 7. ff. de excep. quem hæc locum fingulariter accipio de lege Latoria, qua Cicero fcripfit vindicari circumfcripti minori adolefcentium: & de eadem ex lege Cincia non tantum donatori fed etiam fidejuffori ejus prodeft, l. fidejuffori, ff. de donat.

CAP. XXX. *Alia quædam notæ ad librum fingularem Regularum Ulpiani.*

Ubi fingularis Regularum Ulpiani primus titulus vi-detur fuiffe *de legibus & moribus*, & fub eo poftea primum fuiffe definitio legis, & de lege perfecta, imperfecta, minus perfecta, & hæc verba: Lex aut perfecta eft aut imperfecta, aut minus quam perfecta. Perfecta lex eft veluti Alia Sentia quæ vetat aliquid fieri & fi factum fit, refcindit. Imperfecta lex eft veluti Cincia quæ fupra certum modum donari prohibet, excepta fubditum cognatis & fi plus donatum fit, non refcindit. Minus quam perfecta, & certa quæ fequuntur. Sed hoc difcrimen poftea fuftulit. *l. non dubium, C. de legib.* quæ nimirum legem vult effe perfectam. Poft hæc pono Ulpianum I. A adfcripfiffe. Lex aut rogatur, & cet. & poftremo hanc definitionem morum, Mores funt tacitus confenfus populi longa confuetudine inveteratus. Secundum autem titulum fuiffe, De libertis, in quo multa eft alii fententia, ut teftamento manumiffi liberi fint lex XII. tab. facit quæ confirmat: manu & mancipio, quod datum legatum eft, in authentico non eft. Et fententiæ fequenti ex aliis reliquis Regularum præfcribenda videntur effe verba hæc, Interea autem manumiffi etiam non erant ipfo jure liberi, fed voluntate domini in libertate morabantur, & eos fervire non permittebat Prætor. In titulo, *De datibus*, fic lego, Morum nomine graviorum quidem, fenta retinetur: non enim pro numero liberorum fit hæc retentio: & fi fieret pro numero morum graviorum (quod fieri inquit) cum adulteria tantum funt mores graviores, una tantum fenta retinentur. Initio tituli XVIII. reftituo legereur, Item liberis & parentibus reftatoris.

CAP. XXXI. *De Juftiniana aurei æftimatione.*

PRimus Juftinianus certam & perpetuam aurei æftimationem attulit, feftertiaris ratione, quam ferebant veteres leges & mores reddicta ad rationem auctorum, ut denuncio non feftertii, fed aurei in iuter homines negocia & res omnis aggeretur. Proinde eum qui in bonis habet certam aureos quod ad legem Papiam attinet de bonis libertorum Juftinianus pro locupleto habet, qua lex Papia exigebat ut haberet cen-

A tum millia feftertium, *§. poftea, & §. fed noftra, Inft. de fuc. lib.* & idem in lege Voconia cenfus appellatur, ut docui *in eodem libro c. 11. De lege Falcidia*, tametfi mediocrem eum cenfum effe argumentis fit quod Dio *LVI.* feribit lege Julia cautum, ne aqua & igni interdicto *viris Patricii vi. ingenuæ nuptum*, id eft, plus centum viginti quinque millibus fefterrium, non ut mihi olim impofuit interpres quingentis millibus, in bonis habere liceret, & quod Cicero in *Pifonem* centena tantum fefterria caperet & ea fua propria: tam exigua mihi videtur effe ratio. *Inftitutionis B fiola lib. V.* Et non tantum in lege Papia fed etiam in pœnis aftimandis eandem rationem fecerunt Juftinianus, ut apparet ex *l. Lege 3. §. ult. ff. ad Silianum*: in qua populatem actionem quam Paulus *III. Sentent.* Juftinianus mille fefterrium auctor eft, ipfe reiigit ad centum aureos. Et hæc ratio opinor quæ in *l. 2. ff. ad l. Jul. ambitus*, dicitur effe in aureos *C. ex lege Julia* hic in C. millia fefterium, hodie foret in C. aureos, & in *l. 11. ff. de dolo*, medicis fumma quæ reddenda ad duos aureos, olim fuit ad duo millia fefterium. Sane *l. Mavius, ff. fol. mar.* eum initio dixiffet, decem folidos, id eft aureos, mox decem millia fubjungens in aedem fpecie, nimirum X. millia fefterium, nec dubito quin definitio pauperratis in *l. nonnulli, ff. de excuf.* ad aureos quingentos millia fefterium C. pertineat. Ita fefterii fcilicet : nam in libertinis ex *Papiniani XV. Refponforum* in Collatione legis Judaicæ intelligimus fuiffe virginea millia fefterium : quæ XXX. aureorum hodie, & ita fcio quæ ex edicto De in jus vocando, vel ex edicto De his qui dejecerunt vel effuderunt, ut in quinquaginta aureos. De alio corrupto in quingentos, proculdubio in edicto veteri fervavit rationem fefterriarum : quæ redacta ad aureos, pro mille fefterrii computo unum aureum & in quingentis millibus fefterrium facit quingentos aureos, ex quinquaginta millibus fefterrium quinquaginta aureos : quæ mobrem ex lege Fabia quam Ulpianus *lib. IX. de off. proconf.* fcripfit fuiffe pœnam fefterrium quinquaginta millium, hodie fi in ufu effet pœna pecuniaria legis Fabiæ reddiguretur ad quinquaginta aureos. Et noftra ratio eft in authenticis quæ reliquit fervorum in aureos XX. quæ frequenter occurrit in corpore noftpum ad fefterrios vel fefterria, fed ad aureos vel folidos tranfferenda nemo hactenus invenit. Unde apparet quam fit ftultus ille qui mille & centum loco communis in Inftitutionibus, ubi Juftinianus ait fe pro mille fefterriis unum aureum computare, ac proinde in lege Papia C. millia fefterrium, C. aureos interpretari, quod & Theophilus iis luculenter explicuit : mihi quod ille ait *Inftitutionis l. 3. ff. de bonis libor.* loqui de centum aureis, in eo mendacium deprehendimus, quia libertum die legari cedente amplexum Ulpianum, qui ait centum : hoc tantum Africanus ait, qui utique centum millia fefterrium intelligebat, & ut ille paulo ante fcetur in *§. poftea*, hodie vero Juftinianus C. aureos : & quod practerdit bonum locum, quo aureis XIX. drachmis æftimatur, in eo vero exeam feligimen, quia de Attico aureo fe loqui non ait Romanis illo aperte demonftrat, ut quo etiam Zonaras & Hefychius, & aurei Attici multo minor æftimatio eft. Et quod de aureo ab Othone viririim divifo coportuit prætore, quorum Cafaubonus excogitabat rationem fimpliff, fed nummos, & centenos, nummos licet interpretari centena fefterria, quæ eft attimatio aurei Juftiniani, non centenos fefterrios : Nummatio aurei Juftiniani, non centenos fefterrios : Nummatio autem eorum nomine generatim eft, nec alia re feftertio addi folet nummo, quam quod nummi appellatio pertat latiffime, ut *l. ult. C. donat. inter.* fed nummi omnes tam quatuor, quæ verba erant donationis cauta rem principio addicentis feftertio nummo uno fo-

Observat. Lib. XIX. 562

B tuo nummum tranfit, vel definit in contractum aut pactum. In contractum, ut in fpecie *l. ult. ff. de obfeq. & aff.* ubi filium tibi aut epiftolam pollicer filiarum tot aureorum quotannis fi diftracta omni re tua ad me venerit operas cereas mihi præftaturus, & tu diftracta omni re tua venieris, pollicitatio tenuit in contractum, quia ex parte tua res fumpfit effectum & tibi falarii nomine in me competit actio præfcriptis verbis quid ex articulo, Do ut facias, licet ita primo caperis fuerce quam ego darem, ut *l. cum notas, de tranfact.* inita fuit, Dabo falarium. In Pactum vero fi quid tibi altro per epiftolam pollicitatus, ita gratuito acceptumque habuerit, ut *l. qui negotia, ff. mand. Labeo, l. 3. §. fin. dot.* & hoc cafu convento eadem C pollicitatio & pactum appellari poteft : pollicitatio infpecto initio, pactum infpecto exitu, ut in *l. nudo de, ff. de cond. ffp.* eadem contentio & nudo pollicitatio dicitur *l. 7. §. ult. de pact.* & nuda in pactum. Quod pollicitus fum tibi, fuge quod volus eumque te gratum habiturum. Hæc de re confiftere pactum eft inter me & te, cui & poftea fubditi eft Ulpiatio non pœnalis, fed quanti interefl, ut in *l. ult. ff. de pact.* Ita pactum facerem quanti ea res eft tantum peconiam darem adfcripta certa fumma, ut *l. uit. ff. de prat. ffp.* Hæc ftipulatio communitur agente te ex pacto, ut in *l. ult.* & ego ex pacto, ut in *l. ult.* ftipulatio, ut *ii. ff. pacto*, & *de pact.* fi neutri petatur. Denique communitur poft litem de pacto & de fumma ftipulatione conventionali mouta, id eft, quanti interefl : fic enim femper invenio in libris noftris litem mpcam accipi. Non poteft quidem aag per fe ex folo pacto nudo & ita *l. nuda*, ut fuper *confiftentem* effe, id eft abfolute ac regulam juris, ut *l. juris gentium, §. item refponfum, ff. de pact.* & *ejusmodi*, ut *Leonis No. 72.* Sed nihilominus litem modo de pacto fumi & de ftipulatione quanti ea res eft, fi non agnofco bonam fidem, fi refugio conventionem pacti, ftatim planum fit ftipulationem quanti ea res eft effe conventionalem, quia eadem ratio exiruit, id eft, cuia judicio communitus pactum non implevi : & ea ftipulatio ob rem non definitam quanti ea res eft non re non definita promittitur, quia fimilis eft ei quæ fit in pœnam, fed hic fine conventa, aut in ipfo articulo litis conteftatæ ex ipfa ftipulatione, *l. cum quarentes, §. proinde, De jud. fol.* & ad hanc interpretationem tempus Joannes accefit. Cetera. *Adpoles ad philoppa tempori.*

CAP. XXXIII. *De lege Latoria.*

D QUetonius *lib. IV.* Prætorum fcripfit legem Latoriam vetare reinorem XXV. an. ftipulari, id eft interrogatum vel interrogantem refpondere ftipulanti, & in femina quidem minorem XXV. an. verum eft, nec aut promittendo fine tutoris auctoritate non obligari, refte Ulpiano, qui tutoris auctoritatem effe neceffariam mulieribus ait *l. 9. ff. ad leg. Julia, Regularum tit. XI.* itemque fabricius *l. 7. C. de cont. ftipul.* cujus duæ funt partes, & priria verba hæc : Neque tutoris neque curatoris abhortia quidquam ftipulatione nocet : quæ ad perficiendum propræ pertinere qui tutorem, vel curatorem habet demonftrat eadem pars legis integrior relata, *l. 1. C. de acft. profl.* nam quod abfunt verba additur, vel adiutio, abeft a veteribus libris Pefthiffimis : Poftteriois autem partis verba hæc funt : Cum & feminam minorem XXV. annis abfente dolo adverfario lege non ambigatur, quæ ex contrario argumentum nobis perficant, ut non poffit femina minor XXV. an. ftipulari, promittere fine tutore fio, ut olim etiam pubes in tutela fuit, vel hodie fine curatore fuo. Cur vero ait Feminam, nifi qua minorem minorem XXV. an. verum eft fine curatore fuo ex ftipulatione obligari poffe, *l. habere, §. de verb. oblig.* Sed ei vel decepto in re fubvenieri jure pretorio data reftitutione in integrum, vel circumfcripto dolo adverfario lege

CAP. XXXII. *Ad l. nuda, C. de cont. ftipul.*

DIfferentia inter pollicitationem & pactum notiffima eft. Ceterum ut pactum fepe tranfit in contractum, *l. fi unus, §. idem Divinus, C. de pact.* qua re fit ut eadem convenrio, veluti archæ dario, modo pactum, modo contractus appelletur, *l. 3. C. quæres. lic. ad emp. l. contractus, C. de fide inffr.* ita pollicita-

Tom. III. Prior.

Lætoria, data præscriptione, *l. 7. in fin. ff. de except.* ut exposui *cap. XXIX.* quod etiam innuit inscriptio *l. pubes*, quæ est *de præscriptionibus*, & Comœdia Plauti, quæ has stipulationi præscriptiones addit.

Non dolo malo substipulatus fies, nive retaru dum fuero V. & XX. natus annos.

Cur item *l. 1. in consult. stipul.* de impubere hoc tantum scripsit est, ex stipulatione eum non obligari fore tutore suo, nisi qua aliud est in pubere, nam & in aliis rebus in causa stipulationum plurimum distant inter fe pubes, & impubes, *l. ult. §. 1. ff. de verb. oblig. l. 9. ff. de verum. & de usucap. l. 1. §. 1. ff. de stipulat.* aliis quamplurimis, ut ostendi in *d. l. pubes*. Neque vero *d. l. pubes* quidquam obstat *l. 3. C. de in integ. restit.* quia non de stipulatione loquitur, sed de venditione & alienatione rerum minoris XXV. ann. nam & Glex tantum dicit, Vendidisti, quid restat me intelligere, & tradidisti, & contractum cum contractibus impletum, in illo loco, quod habuditur & intelligere licet in jure plus quam mille locis. Porro venditio illa & alienatio a pubere fulta fuit curatore suo ipso jure nulla est, quia rerum administratio non pertinet ad minorem, sed ad curatorem quem habet, quam rationem postea tetigi *ibi. in d. l. 3.* prodigi comparatio demonstrat cui etiam ipse rerum suarum administrandarum non competit, & consequenter nec ex causa venditionis suæ minorem obligari quis etiam tacente non intelligit? nullius enim contractu pubes obligatur sine tutore auctore adhibito, quia ad solemnia juris foli tutores adhibentur quos pubes majoribus non habet, curatores vero quos habet ad ea inutiles sunt, *l. cum in una §. ult. ff. de appell. l. curatorem, ff. de auct. tut.* & de acceptilatione hoc probat *lex 3. C. de accept.* Hic loco ei qui ex nulla causa restitui potest, pro quibus Bal. exempla ponit rerum minoris, *l. ult. C. de in integ.* sed quod tantum a minore XXV. ann. adire pubes hereditatem curatore non adhibito, sed etiam adjecti in *d. l. pubes* civiles rectæ, jusjurandum ei non deferri, & ex filiodecimmodo hereditatem restitui recte, falso mihi imponitur ex eo me inferre minorem XXV. an. obligari sine curatoris adhibitione, quod finxit Bal. nemo cogitaverit cogitasse unquam ne juris dispondium quidem: & quæ his adjecit ex *l. 24. De verb. oblig. & l. 3. §. 1. mandatores, De exercit. act.* & aliis ipsum ego ineptissimo coarguit me non ut id probem ea profere in medium, sed inter pupillum & puberem quos quantaque sit differentia ut discutam atque omnem ærem. Et quod his modis, puta solutum accipiendo, jusjurandum adferendo, fideicommissum restituendo alienare videatur minor sine curatoris auctoritate contra quam flatuat *l. 3. §. 1.* in utilitatem fideicommissi verum non esse agnoscunt, debent agnoscere in solutione, quæ & pubes, quod acceptum adsentitur fit, ideo nihil enim aliud est, nisi quod ipse debitor, qui parte pecuniæ sibi debitæ spectatur, & valet etiamsi facta fit non advocato curatore, sicut jure veteri, quod hodierno longe scrupulosius fuit, valebat facta adjecti puberis, ne adhibito tutore fuio. M. Tullius *in Topicis*: Quodvultimi debeas, reste ipli mulieri fine tutore auctore facto: & multum quæritur foliotiores facias pubes, quorum auctoritatem curatoris facile exigerem, ut ea, quæ alienat, ne aeris ei solutio fiat, quam recte fieri dicit fine auctoritate auctoritate, fed & numnii falvi non fint, puberem restitui posse in integrum, *l. ter Exeter, ff. de minoribus*: eademque ratio est jurisprudenti, quia solutionis loco credit factæ minori, *l. 29. 27. ff. de iuriper. l. 9. §. 1. mandatis, ff. de fidiu.* & fidiussoris juris pro verisate habentur.

fidejuss. quæ est Constitutio Justiniani Grece hadtenus A dem lex paulo post addita est, vel cautionem minorem asexperit: quibus verbis qui aliud significat, quam quod dixi antea, vel quantitatem minuendam esse credederit. Ergo supervacuo idem repetit. Sed iterum in veteribus rebus scriptum, vel cautionem minorem acexperit; quam scripturam confirmat etiam *l. chirographis, ff. de adopt.* ex quo docet novationem fieri etiamsi minus fit prius chirographum facto novo chirographo, ipsi nec nova nec vacua obligationis mutata fit: mutationem chirographi novationem esse. In fine nullum legit jampridem editionis apud Græcos scriptum.

CAP. XXXVII. *Alia quadam emendata eodem libro Codicis.*

IN eodem libro, *l. 22. de fidiuss.* fabilitinque, chirographum, & pofe lege, veftra, ut fit, veftra nihil interest: quam lectionem refernunt Scultetus Codens, qui etiam in *l. magnum, ff. de cour. fitp.* fic habet revdiffime, Si quis certo tempore fubtitutus fit aliquid vel datorum ftipulatori aliive quem ftipulatus voluit, promiserit. Excubet hæres, vel datorum ftipulatus, vel quæ ftipulator voluit promiferit & interpres ftipulatur accipit gallus, *l. ut ff. de ver. ſign. l. 3. ff. de cond. ind. l. ult. ff. de adm. tut. l. 7. ff. de reputd. ver. lo. l. 39. ff. de cont. emp. l. 3. §. pen. ff. de ſtipul. l. 122. ff. de verb. oblig.* & *ibi gl.* Idem ſtipulatur, aliquotur meorfe eft, paffive accipiens, inutiles fubiit, promiſerit. Item cum dicerit, fecharum fit, aliquid vel datorum: quibus verbis quæ fint in ſtipulatione deduci poffint comprehendentur, ut in definitione ſtipulationis, fruftra fubjicio, vel quæ ſtipulator voluit: nam quæ alia poffint effe præter dictorum aut factionem? itaque reftiffime hæres & retinentia aucupium ſcripturam, quam & Halonder retinuit ex parte, qui per ſcripturam, feripſit ſtipulatore, ne fcilicet meus legatus, aliive quem ſtipulator voluit promiſerit. Certum enim eſt non alteri recte ſtipulari dari vel fieri, & nobis putnam fi alteri non detur vel fiat, quia nemini conjuncta poteſt etiam ei cujus nihil intereſt, *l. ſtipulatio, §. alteri, ff. de verb. oblig. l. cum pactum, ff. de ver. ſig.* aut ſimilis quoque *l. 9. §. 1. ff. de ſtipul.* Ita ſtipulatio fuit ſcripta in Codice denuo de cot.

CAP. XXXVIII. *De quæſtione l. ſi quis alium, ff. de ſolut.*

NOn tantum emperori datur adio de evictione, fed etiam ei qui pro-pecunia credita vel pro pretio emto vel locato res ei venalis rem efficaciam in ſolutum accepit: quia affimatio fimilis eſt emptionis & ut credere, qui pro pecunia rem affimatam accepit pro emptore habetur; ita ventitor qui pro pecunia rem affimatam accepit, idem etiam pro emptore habetur, & utrique eo evicto datur utilis actio ex empto in rem a quo res evicta eſt, *l. 1. §. 1. ff. de evict.* Quæ omnia deciti vel ejus quod interefi, *l. 4. C. de evict. l. ſi quis alienat, ff. de pign. act. l. 2.* in pecunia *pign. ff. de pecun. Venam vel ſi ſtipulatus ſit, ut ſibi fiat, & ita fit* Ita ſeis pro alio ſolute fit, *l. 8. §. ult. ff. de ſolut. C. inſert.* quæ generaliter ſtipulationibus non datur ſic explicatis: ſi quis ſtipulatus ſit, quod Titio fiat, ita fiat.

accipientis non sustulerit pristinam obligationem. Sed ne hoc remedio utamur, obstat d. l. 1. in secunda parte, quæ priori casui opposito alio casu, quo res non venalis pro re data est, quod negotium permutatio appellatur, dum ita facta permutatione statuit esse in electione ejus cui res evicta est, ut vel agat evictionis nomine in id quod interest, ut l. 29. C. de evict. vel repetat rem quam vice mutua dedit, plane indicat priori casu proposito in prima parte eandem electionem non dari ei cui res data pro pecunia evicta est, sed superesse tantum ei actionem in id quod interest per quam possit eam quoque pecuniam consequi, non pristinam actionem. Quamobrem melius est, quod unum est ex remediis Accursii, ut ea negotia distinguamus, & inter ea hanc constituamus esse differentiam. Si pro pecunia res æstimata soluta sit, emptionem esse non permutationem, aut sane hoc genus negotii minimum demutare ab emptione, plurimum a permutatione, & ideo ex natura emptionis liberationem contingere ei qui rem alienam solvit pro pecunia, qui pro venditore habetur, quia venditor non tenetur rem facere accipientis. At si pro re res soluta sit, ut d. l. Si quis aliam, & d. l. libera, permutationem esse, quæ etsi emptioni venditioni similis sit, tamen in multis longe ab ea distat, ut ex professo docet Paulus in l. 1. ff. de rer. per. & inter cetera, quod quæstionem propositam expedit, quia rem alienam tradens contrahit venditionem, non etiam permutationem: quia permutatio ita geritur, Do ut des, & non dat nisi qui facit accipientis, l. ult. ff. de cond. cau. dat. ergo quasi non contracta permutatione pristina obligatio rei debitæ integra manet re evicta, quæ pro ea soluta erat.

CAP. XXXIX. *Retractatio l. transigere, C. de transact.*

QUod scripsi *lib. VI. de l. transigere, C. de transact.* retractare cogor, ut faciam manifestius. De crimine non capitali, id est non ingerente pœnam sanguinis transigere vel pacisci turpe est, neque licet, excepto crimine falsi; & turpe esse significat *l. si quidem, C. de cont. stip.* & Paulus *1. Sent.* dum adjicit, propter infamiam. At de capitali, quod scilicet ingerit pœnam sanguinis, id est mortis, transigere vel pacisci neque turpe neque illicitum est; quia ut ait M. Tullius *in Miloniana*, Omnis est honesta ratio expediendæ salutis, excepto adulterio. Hanc omnes Latini & Græci interpretes uno adsensu existimarunt esse sententiam, *l. transigere, C. de transac.* De ratione tantum excepti falsi a criminibus non capitalibus, & excepti adulterii a capitalibus, inter eos fuit concertatio magna. Ego dicebam excepti adulterii hanc esse rationem, quia secundum [illegible] leges & interpretes Græcos notat ad *l. transigere*, [illegible] secundum Constitutiones Gregoriani & Hermogeniani Codicis, ex quo ducta ea lex est, adulterium non esse capitale, & consequenter de eo pacisci non licebat: & ita erat nominatim exceptum lege Julia ut de eo crimine accusator cum reo pacisceretur, *l. 10. C. ad legem Jul. de adulter.* & quamvis hodie factum sit capitale Constitutionibus omnibus Codicis Theodosiani & Justinianei, tamen id etiam nulla effectum est ut abrogata [illegible] exceptione legis Juliæ de eo pacisci liceat. Itaque lex Julia [illegible] in parte valet, licet per consequentias videatur [illegible] adulterio capitali effecto, sed jura nova [illegible] [illegible] fuit nova Constitutione Justiniani ut legata relicta & stipulationes conceptæ post mortem, vel pridie quam morietur heres aut legatarius stipulator, aut promissor [illegible], quæ olim ne valerent, impediebat vetus regula juris, ut actiones ab heredibus vel contra heredes non inciperent, quæ non cœpissent a defuncto vel contra defunctum, licet per consequentias videatur ea quoque regula antiquata, mansit tamen post eam Constitutionem plusquam triennium, nec fuit habita pro abrogata antequam ab eodem Justiniano alia Constitutione nominatim abrogaretur. Excepti autem falsi rationem pendere ex lege Cornelia, quæ ut de injuriis ita de falsis pacisci permiserit, & ex Constitutionibus quæ idem permiserint, aut certe non vetuerint. Est utraque exceptio *l. transigere* referenda ad jus novissimum, quoniam tempore quo scripta ea lex est, neque adulterium erat capitale, neque falsum non capitale, nisi si quos altior dignitas mortis pœna liberaret, ut Paulus ostendit *5. Sent. tit. 23. & 25. & l. 1. & 5. C. ad legem Cornel. de falsis*. Posteriores Constitutiones adulterium fecerunt capitale, nec tamen de adulterio pacisci permiserunt, ut *lib. sequ. c. 18. & 19.* repetiturus sum apertius, falsum autem fecerunt non capitale, *l. 22. C. eodem*: nisi si quando magnitudo criminis exigeret ultimam pœnam, ut si quis falsum fecerit quo alius veniret in vitæ periculum, *No. Leonis 77. & arg. l. Lex Julia, §. ultimo, ff. ad legem Jul. repet.* neque de falso pacisci prohibuerunt. Puto & *lege Cornelia* falsum fuisse capitale, tanquam gravius crimen, *l. 3. ff. de decur.* Nam quod est *in Institutionibus* ejus legis pœnam esse deportationem, tam est falsum, quam quod adulteros *lege Julia* capite puniri, sed inflectitur *lex Julia*, itemque *lex Cornelia* ad posteriores Constitutiones, eisque legibus attribuitur, quod ad eas S. C. & posteriores Constitutiones derogarunt vel subrogarunt. Dico igitur utramque exceptionem *l. transigere*, convenienter juri novissimo inseruisse Tribonianum, quod & sermo ille prodit, citra falsi accusationem, in quo Græcorum more citra exceptionem facit, ut in *l. unica, §. extraneum, C. de rei ux. act.* Extraneum intelligimus omnem citra parentem, id est præter parentem, extra parentem, sicut Græcis χωρὶς etiam est extra, & in Basilicis ut exposita est *l. transigere* si absque dubio exceptionem facit in priori parte his verbis χωρὶς τὸ τῆς μοιχείας ἐγκλήματος, facit ergo exceptionem etiam in posteriori his, χωρὶς τὸ τῆς πλαστογραφίας ἐγκλήματος: de quo etiam transigi posse quin probet *l. 7. C. ad legem Corn. de fal.* non possis ingenue diffiteri, cum dicat eum non posse falsi accusare qui fecit transactionem, quæ scilicet de re nisi de falsi crimine: ut & Græci & Latini eam legem excipiunt, confirmandi hujus sensûs gratia etiam adducta *l. transigere, & l. 2. C. de his quib. ut indig.* Non possis etiam hanc collectionem improbare. Qui transegit de falsi accusatione, non potest eam instituere: ergo utilis fuit transactio de falso: nam si dicas in *l. si maritus, §. si negaverit, ff. ad leg. Jul. de adult.* quod dicatur maritum, qui intra LXX. dies negavit se accusaturum adulterii jure suo, postea non audiri, non ex eo recte colligi de adulterio transigi non licere, fateor, quia non proponitur maritus transegisse, sed ultro negasse se jure mariti acturum, & gratis remisisse, ut *l. mariti, §. plectitur, ff. eod.* At si transegisset, quia transactio inutilis est, eum postea accusantem recte dicerem audiri. Non possis etiam jure negare in *d. l. 2.* ratam esse transactionem de crimine falsi, contra quam heres ejus qui transegit si faciat, merito [illegible] tur tanquam calumniator: nam & [illegible] dicat, [illegible] experiri, subjicit tamen, dum memineris, [illegible] se ancipitem subire aleam retractantem, quod transactione facta a defuncto jure finitum & consopitum est.

CAP. XL. *Explicatur & emendatur l. pen. C. de pat. pot.*

QUod [illegible] *l. 6. C. de pat. potestate*, abdicationem liberorum jure Romano non comprobari, id *l. pen. ejusdem tituli*, probat quatuor argumentis, dum ait, non esse cuiquam liberum filium negare, id est abdicare, jure manifesto declarare S. Consulta, nempe S. C. Plancianum, & aliud quod factum est

Adriani temporibus, *l. 9. §. 1. ff. de lib. agn.* & denuntiari pœnam: sic lego, non denuntiata: nam ex S. Consultis si mulier denuntiaverit viro se esse ex eo prægnantem, & is non miserit custodes, aut testato non dixerit eam ex se prægnantem non esse, hanc vir sustinet pœnam ut cogatur partum agnoscere, & si non agnoverit, extra ordinem coerceatur, *l. 1. §. pœna, ff. eod.* Hæc est pœna mariti denuntiati, id est, cui facta denuntiatio est, ut *l. venditor, ff. de judic.* non denuntiata pœna. Et subjicit idem declarare præjudicium de partu agnoscendo propositum edicto Prætoris; ut *§. præjudiciales, Instit. de action.* quo pater filium agnoscere cogitur. Et remedium, de quo est tota *l. 5. ff. de lib. agnos.* quo extra ordinem per Consulem aut Præsidem filio majori trimo alimenta, & cetera subsidia decernuntur aliquo petente nomine ejus: & ait majori trimo, id est, nuper lacte depulso, exuberi, delactato, syringiato: quia non solebant ante triennium infantes mamma depelli, unde 2. *Machabæorum 7.* mater ad filium ὅτι ἐθήλασά σε ἔτη τρία, & in *lege Papia* duo trimi .i. nuper mamma depulsi apud Ulpianum *tit. XVI.* In eadem *l. pen.* alii Codices petendi rectius, quam petenti.

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM

LIBER VIGESIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De longa Consuetudine.

LONGA dicitur consuetudo adjectione perpetua non discretione brevis: nec enim ulla vim habet, nisi quæ longa est & plurimis annis usurpata, quod & probare debet qui consuetudine nititur, *l. 1. C. quæ sit lon. consu. l. 3. §. ult. ff. de testib.* vel testibus, vel rebus judicatis: & testibus, non rogatis quidem singulis civibus vel provincialibus, sed ut fit, per tribus aut curias aut centurias, aut vicos interrogatione currente, [illegible] judicatis, ut ostendatur cum in judicio quæreretur de consuetudine, & unus adsereret talem esse consuetudinem, alter vero justus contradictor non lusorius negaret esse talem, judicem firmasse consuetudinem, *l. cum de consuetudine, ff. de legibus*. Sententia judicis confirmat consuetudinem quæ jam invaluit, si quis eam contradicat, & vitilitiget, contradicto judicio, ut ait *d. l. cum de consuetudine*, id est causa cognita, ut in glossis antiquis. Ex contradictione κατὰ ἀντιλογίαν, hoc est sententia judicis declarat consuetudinem quæ est, non etiam facit consuetudinem, quæ non est, ut similiter dicitur, sententiam judicis non constituere servitutem, sed eam quæ est declarare, *l. sicuti, §. sed si quæratur, ff. si serv. vind.* Et errant, meo judicio, qui putant duas sententias judicis in eodem genere litis consimiles, consuetudinem facere: nam a rebus judicatis consuetudo separatur, *l. nam Imperator, ff. de legib.* & non res judicatæ consuetudinem faciunt, sed tacitus illiteratusque consensus populi frequenti assiduo & longævo usu inveteratus, & res judicatæ vim legis non obtinent, si his tantum similiter judicatum sit, sed si sæpius & perpetuo, *d. l. nam Imp.* ergo nec consuetudinis quæ legem imitatur. Et quod est scriptum in *l.* [illegible] *C. de epis. aud.* ad quam nos illi allegant, primum id non est de communi consuetudine unius civitatis vel provinciæ, qua de agitur, sed de moribus unius hominis, deinde quod ait ei cui venia criminis data est semel, non dari iterum si in idem crimen relabatur, quod impunitatem veteris criminis non emendationi potius quam consuetudini deputaverit, id ait ὑπερβολικῶς. Certum enim est consuetudinem, vel habitum quem intelligit ex una, vel altera actione non ingenerari.

CAP. II. *Ad l. data, C. de donat.*

NEc inter extraneos nec inter parentes & liberos facta donatio valet sine actorum contestatione, sive insinuatione, *l. data, C. de donat.* Hoc glossæ partim male, partim bene excipiunt: male ita, si donatio inter parentes & liberos fiat ex scripto: nam & quæ sine scripto fit, ac multo magis insinuationem exigit, ut Leonis *Novel. 50.* bene ita, si donatio excedat legitimam quantitatem: alioquin non exigi insinuationem. Dicet aliquis, at si ita accipias *l. data*, nihil igitur proprium quod sit inter parentes & liberos ea lex statuit: nam & inter extraneos idem juris est, nec fuit causa dubitandi ulla, an idem esset inter parentes & liberos: quamobrem & ex Græcis [illegible] Latini Placentinus existimarunt, etiam inter liberos & parentes donationem quæ non excedit legitimam quantitatem non valere, nisi apud actorum contestationem confecta sit: quod merito rejicit Accursius ex *l. donationes, C. de donationib. inter vir. & uxor.* Causam illis erroris dedit ignoratio causæ dubitandi, quæ in eo consistit, quod quemadmodum Constitutio D. Pii hoc privilegium dedit parentibus & liberis, ut donatio inter eos facta non requirat mancipationem vel traditionem, sed nudo consensu perficiatur, ita dubitabatur an etiam eis esset remittenda actorum insinuatio, ut solemnitas traditionis & mancipationis, an etiam insinuationis, quod *l. data* non admittit. Finis ergo ejus hic novelli, ut diversum jus statuat in donatione facta inter parentes & liberos ab ea quæ fit inter extraneos, sed ut ne diversum jus inter hos vel illos statuatur, remissa liberis & parentibus necessitate insinuationis, argumento aut inductione Constitutionis D. Pii, quæ eis remisit solemnitatem mancipationis & traditionis, *l. 4. 5. 7. C. Th. eod.* Unde Paulus *IV. Sent.* In donatione facta inter conjunctas personas sufficere quibuscunque verbis expressam voluntatem: nam parentes tantum & liberos intelligit, id est, conjunctissimas personas, ut recte legit Haloander in *d. l. data.*

CAP. III. *[illegible] nomen restitutum in Constitutionibus [illegible] Justiniani.*

SUbscriptio *l. sancimus, C. de sac. eccl.* testatur eam Constitutionem fuisse septimo miliario, ut apud Ju-

Julianum antecessorem *Novellam Justiniani* De hereditatibus quæ ab intestato deferuntur datam VII. Kalend. Aug. septimo miliario, & sic veteres libri habent, in subscriptione *l. 30. C. de fideicom.* Recitata septimo miliario. Id vero est palatium quod fuit in suburbio Constantinopoleos in quo Justinianus juri dicendo novum consistorium extruxerat, quod & simpliciter Septimum dicitur, ut in subscriptione *l. 34. C. de donat. & l. 19. C. de ju. delib.* & in subscriptione *l. 6. C. de bon. quæ lib.* etiam ex veteribus legendum est, Recitata Septimo. Unde manifestum est in subscriptionibus *l. penult. C. de reb. cred. & l. 30. C. de ju. dot. & l. ult. C. de leg. tut. & l. 3. C. de bon. lib. & l. litibus C. de ag. cens. & colon.* pro recitata septies esse legendum Recitata Septimo. Eadem forte ratione Septimum dictum est quo Decimum suburbium Carthaginis quod auctore Procopio ab eo distabat stadiis LXX. a quo & Septimum simpliciter in libro *De ædificiis Justiniani*, bis aut ter.

CAP. IV. *Explicantur loci quidam obscuri in l. xxv. C. de donat.*

LEx Constantini ad Maximum P. V. *de donationibus*, multa continet vel obscura vel antiquata hodie, ea est *l. XXV. C. de donationib.* quæ plenior extat in *Codice Theodosii eodem titulo*, cujus etiam pars est *l. pupillorum, C. de adm. tut.* Et in ea quidem *l. XXV.* quod ait, *Sive mortis causa instituta*, antiquatur *l. ult. C. de mor. cau. donat.* quatenus & in donatione mortis causa Constantinus actorum contestationem & insinuationem exigit. Quod autem ait, *Ex aliquo notato tempore permissa*, id non tantum accipi debet de ea donatione, quæ fit ex certo tempore, sed etiam de ea quæ ad certum vel incertum tempus, ut *l. 2. & 3. C. de donat. quæ sub mo. l. ult. C. de legat.* Illa autem verba, *Sive animo dantium accipientiumve sententiis quantum jus sinit cognominata*, Latini interpretes non intelligunt, Theodorus intellexit, sed adjutore eget atque vindice. Ea vero accipit de donatione quam donator vel donatarius non suo proprio nomine nuncupant, sed venditionem forte, aut conductionem, aut transactionem cognominant, hoc tamen acto tacite ut donatio sit, ut puta si donationis causa fiat venditio aut conductio imaginaria, *l. si quis conduxerit, ff. loca. l. si usufructus, ff. de jur. dot. l. 3. C. de cont. empt.* Donationis nomen per se solum non facit donationem, sed mens dantis & accipientis, *l. 15. §. Pap. ff. loca.* Verum addit Constantinus, *Quantumvis fas sinit*, id est quibus casibus est permissa venditio vel conductio imaginaria, [illegible] si fiat in fraudem legis Cinciæ vel legis Juliæ [illegible] vel aliarum legum. Illis autem verbis, [illegible] *actiones*, pro quo Theodorus [illegible], Constantinus intelligit actus legitimos, veluti [illegible] in jure, mancipationem, traditionemque solemnem [illegible] experiendi in judicio, quos tamen actus [illegible] ad perficiendam donationem Justinianus non requirit. Quod sequitur, *[illegible] que penitus cognitis vel recipiuntur & ces.* Hinc habet sensum, ut donatarius cognitis [illegible] & legibus quas donator rebus suis [illegible], donationem vel accipiat, vel [illegible] igitur Constantinus donationem fieri conditionis donationis, & [illegible] a donatario cognita atque perpensa, & secuta [illegible] donatarii, non μονομερῶς, quod etiam [illegible] *l. 26. eodem tit. l. 15. C. de fur.* [illegible] ad hunc [illegible] *d. l. pupillorum*, ex qua periculum respicit [illegible] & curatores qui cum aliquid minori [illegible] negligentes fuerunt in excutienda condicione [illegible] donationis forte, gravi nimis & onerosa minori atque molesta, [illegible] condicione neglecta auctores ei fuerunt amplectendæ donationis. Finge ea lege donari minori [illegible] alimenti donatoris quod maximum est, minor dissolvat. In eadem *l. XXV.* ver-

A ba illa, *In conscribendis donationibus* demonstrant Constantinum in donationibus scripturam exegisse, quod Theodosius mutat *l. 29. C. eod.* Putem & Constantinum non probasse donationem collatam in hominem ignotum, quod & hoc simul mutat *d. l. 29.* Quod item plenior Constitutio Constantini vult advocari vicinos & testes quamplurimos, hoc mutat Zeno in *l. 31. C. eod.* contentus insinuatione publica, vel instrumento donationis: itemque quod idem Constantinus *l. 3. Cod. Th. eod.* ne fiat insinuatio apud Duumviros præsente Præside provinciæ, hoc mutat Leo *l. 30. C. eod.* Quod item generaliter voluit omnem donationem insinuari, huic parti posteriores Constitutiones plurimum derogasse notum est.

B CAP. V. *Ad l. si unquam, C. de revoc. donat.*

IN *l. si unquam, C. de revoc. don.* proponitur patronum orbum liberto donasse omnia bona sua vel partem, & susceptis postea liberis totam donationem revocare posse. Unde Accursius tentat extra patronum & libertum si quis alius donat cognato vel amico non habens liberos, nec postea susceptis liberis donationem eum revocare posse, quod non placet: quia in omnibus ratio legis valet, quæ posita est in conjectura pietatis: quia verisimile est eum extraneo donaturum non fuisse si de liberis cogitasset, ut *l. cum avus, ff. de cond. & demonst. l. 6. §. cum autem, C. de inst. & subst.* quamobrem vere dici potest tacite donationi inesse hanc condicionem, Si liberos non habuerit,
C & consequenter natis liberis quasi condicione defecta patri competere condictionem ob causam. Quod si hæc ratio valet in omnibus, ergo in omnibus idem jus statuendum est, & Imperatores in *d. l. si unquam*, ex facto consultos de causa inter patronum & libertum controversa præfecto urbi respondisse. Aut eodem modo eodemque exemplo quod dicitur de liberto in *l. cum tale §. 1. ff. de cond. & dem.* non traham etiam ad alium, ut idem Accursius voluit. Et tamen eadem alii condicione injuncta morandi cum liberis testatoris, is jure consuetudinis [illegible] familiaritatis liberis testatoris conjunctus est: [illegible] etiam est periculosum si is expectet eorundem liberorum mortem, quam si libertus ipse testatoris: unde & idem in extraneo dicendum videtur. An item quod dicitur in
D *l. 1. C. de rev. donat.* patronum liberto donasse videri rem, quam sua pecunia nomine liberti comparavit, non traham ad alium quam libertum, ut idem voluit quem satis refellit *l. filia sup. fam. crijs. l. cum his status §. 1. ff. de don. inter vir. & ux.* Sic igitur statuo, *l. si unquam*, pertinere ad quemcumque donatorem qui cum non haberet liberos, bona sua omnia vel partem alii cuicumque donavit, ut natis postea liberis donationem in solidum revocare possit, quasi condicione defecta sub qua tacite intelligitur donasse, Si liberos non habuerit, per condictionem ob causam, quæ datur etiam heredibus ejus, *l. 3. C. de don. quæ sub mo.* ergo & liberis si ei heredes extiterint jure hereditario, non jure proprio: quia jure proprio immodicam donationem [illegible] factam non revocant in so-
E lidum, sed pro modo tantum legitimæ portionis, ut docent Constitutiones *tit. de inoffic. donat.* ex quo sequitur patrem [illegible] competit solidæ donationis revocationem causa supervenientium liberorum quos nullos [illegible] donationis tempore, hujus legis beneficio [illegible], aut in donando renuntiare posse, quia hoc [illegible] lex dat non liberis, & vi tacitæ condicionis quam conjectura pietatis inducit, non favore liberorum. Lex loquitur de donatore qui non habuit liberos. Quid si habuit? Dico nec [illegible] posse revocare donationem [illegible] aliorum liberorum qui postea nati sunt, quia pietatis conjectura cessat in eo quem satis apparet extraneum anteferre liberis, neque liberos ipsos in solidum: sed si donatio sit inofficiosa,

ciosa, sive collata sit in extraneum, sive in unum ex liberis, eam liberi quibus fraus facta est rescindunt mortuo non vivo patre per querelam inofficiosæ donationis pro modo legitimæ portionis, sive superstites fuerint tempore donationis, sive postea editi sint, *l. si mater, l. si totas, C. de inoff. don. l. Titia, §. Imp. ff. de leg. 2. Novell. 92.* Ad hæc si quæras, an huic legi etiam locus sit in donatione causa mortis, dicam esse multo facilius, quia revocatur pœnitentia etiam non susceptis liberis. Quod si non fuerit revocata a patre, non revocari a liberis postea susceptis nisi pro ratione Falcidiæ, sive ex testamento, sive ab intestato patri successerint, quia & ab intestato Falcidiæ locus est ex Constitutione D. Pii, & in donationibus causa mortis ex Constitutione Severi. Item si quæras an ei locus sit in donatione facta remunerandi causa, vel nomine nuptiarum inter vivos, dicam me ne hanc quidem excipere, quod & Nicolaus Valla Senator doctissimus probare videtur, & narrat ex more quarumdam regionum non inter vivos ulla ex causa donari posse bona, quæ a majoribus accepimus: cui similis est lex qua Porphyrio in illum locum Horatii, seu fundi sive domus sit emptor, cautum esse ait, ne quis donet agrum vel domum sibi alicujus testamento donatam.

CAP. VI. *Ad Constitutiones De mor. cauf. donat.*

VUlgo male explicatur *l. 1. C. de mort. caus. donat.* quasi in ejus specie non sit fideicommissum sed quasi fideicommissum, id est donatio causa mortis, quæ confertur in superstitem, & non actio fideicommissi, sed utilis ex testamento, ubi nullum proponitur fuisse factum testamentum, & donatio causa mortis perfecta stipulatione, altero alteri promittente in casum mortis, ut *l. ut heredibus, ff. de leg. 2. l. ei cui, ff. de mor. cau. donat.* quia hoc modo donatio in superstitis personam confertur, non fideicommissum. Citra stipulationem fideicommissum, non donatio. Lex autem de fideicommisso loquitur: ergo non possis fingere stipulationem intervenisse, & donationem in personam posterioris. Vera & perspicua interpretatio legis hæc est. Quidam duobus rem donavit mortis causa, ea lege ut altero mortuo ejus portio ad seperstitem pertineret: mortuo altero, superstes habet adversus heredem ejus fideicommissi petitionem: quia fideicommissum donator alteri ab altero vicissim reliquit in lege donationis, cavendo ut deficientis portio ad superstitem pertineat. Fideicommissum constat relinqui posse ab intestato nuda voluntate quocumque loco, etiam lege aut instrumento donationis & libello & alio quocumque modo, *l. & in epistola, C. de fideicomm.* & posse relinqui a donatariis causa mortis, *l. ab eo, C. eod. l. cum pater, §. 1. ff. de leg. 2.* non a donatariis inter vivos, *l. cum quis, §. pater, ff. de leg. 3.* qua de causa in *d. l. 1.* additur hic modus. Si mortis causa donatio perficiebatur, id est si duobus illis donabatur mortis causa: nam si inter vivos, non potuit alteri ab altero fideicommissum relinqui: nec potest igitur superstiti esse actio fideicommissi, sed si donator post mortem alterius superstiti directo portionem demortui donatam voluit, ei accommodabitur utilis repetitio portionis ejus, ut *l. 3. C. de don. quæ sub mo.* Non intelligunt etiam glossæ glossarumque comites, quæ sit ratio dubitandi in specie *l. 2. ejusdem tit.* quæ pendet ex eo quod in ea mater proponitur intestata decessisse, & ab intestato donationes causa mortis non comparantur legatis: quia nulla sunt legata, quibus comparari possint, *l. si filius, ff. de leg. præst.* unde nec ab intestato videtur in eis locus esse legi Falcidiæ, quia D. Pius in fideicommissis hoc tantum constituit, ut ab intestato lege Falcidia minuerentur, *l. filiusf. ff. ad leg. Fal.* non in donationibus causa mortis. Unde apparet quam memini me desiderare novam Constitutionem 11. ad Africanum, quæ Constitutionem Severi porrigeret ad

A causam intestati, eam esse *d. l. 2.* quæ etiam ab intestato in donationibus causa mortis Falcidiam admittit. Non intelligunt etiam *l. 3. ejusdem tit.* quæ explicanda est ex *l. 19. C. de donat.* ut nec donatio inter vivos collata in extraneum, nec donatio causa mortis possit revocari ab agnatis donatoris puta sorore, quod res donata majorum fuerit: quo jure utimur: recte enim Isidorus interpres βασιλικῶν ponit a fratre factam fuisse donationem causa mortis. Vulgo male a sorore in casum mortis fratris, nec posse ab ea revocari, quod est perspicue falsum, si mors fratris nondum insecuta sit, quam nec insecutam ea lex ponit.

CAP. VII. *De anticategoriis.*

B QUi est in reatu causam quidem fiscalem pecuniariam deferre potest, *l. pen. ff. de accus.* quia is tantum deferre prohibetur fiscalem causam qui damnatus est, *l. deferre, §. 1. De jur. fis.* At qui est in reatu, alium publico vel extraordinario crimine accusare non potest, *l. 19. C. qui accus. non pos.* nisi hactenus, ut edat subscriptionem & deponat in judicio, non etiam litem contestetur, & postulet nomen recipi. Dubitabatur an saltem in accusatorem suum crimen referre posset. Crimen scilicet aliud quam quo vel ipse relevetur, vel accusator oneretur: nam si objiciat accusatori crimen, quo ipse relevetur, accusator oneretur, puta calumniosam accusationem esse, verum est eum quandocumque audiri, *l. 1. C. de calum. l. qui eum natu, §. si libertus, ff. de bon. lib.*
C idemque si retorqueat crimen in accusatorem, ut si dicat se jure occidisse, quod alius ante se injuria lacessierit & appetierit, *d. §. si libertus*, vel si uxor, quam maritus ream fecit adulterii dicat se peccasse lenocinio mariti, quæ objectio etsi uxorem non relevet, tamen maritum onerat & pœnæ subjicit, *l. 2. §. si publico, ff. ad leg. Jul. de adult.* & alia est ratio extranei, quem maritus reum fecit adulterii; qui si postquam in reos relatus est, objiciat marito lenocinium, non auditur: quia neque opposita exceptione lenocinii relevat se, neque onerat accusatorem, *d. l. 2. §. qui hoc dicit, & §. extraneus*: & varietatis ratio hæc est, quia uxor quæ contra marito lenocinium objicit retorquet in eum crimen, & cuilibet reo quandocumque retorquere crimen licet in accusatorem, extraneus objecto lenocinio non retorquet crimen, quia non ipse lenocinio pellectus
D est sed mulier. Dixi, Postquam in reos relatus est, ut *l. 5. De pub. jud.* ut Demosthenes *in Spudiam*, [illegible], quia initio delati criminis par quale est lenocinium adulterio, cum & pœna & lege utrumque eadem coerceatur, *d. l. 2. §. lenocinii*, aut minus crimen is qui reus agitur delatori objicere potest, *l. quoniam, C. ad leg. Jul. de adul.* & ut mutua actio hodie statim ab initio objicienda est apud eundem judicem ex *Nov. 96. §. ult.* ita & accusatio mutua sine anticategoria. Dico par aut minus: quoniam hæc existit differentia inter majus crimen & minus vel par, id est simile aut æque magnum, quod ei qui prior adversarium retulit in reos par aut minus crimen objici non potest, *l. 19. C. qui ac. non pos.* ut recte Græci interpretes in eam legem adnotarunt. At majus
E crimen ei objici potest, & causa majoris criminis præfertur minori, quod prius delatum est, *l. 1. C. eod.*

CAP. VIII. *Defenditur vulgata scriptura l. 4. ff. ad S. C. Turpil.*

QUod Papinianus respondit in *l. 4. ff. ad S. C. Turpil.* mulierem, quæ desistit a delatione criminis injuriæ propriæ non teneri S. C. Turpiliano, id ac si verum non esset quidam emendant ex *l. 1. §. accusatorem, eod. tit.* quod in ea dicatur Papinianus respondisse mulierem quæ desistit ab accusatione, quam non jure instituit non suarum injuriarum gratia, non tene-

teneri S.C. Turpilliano, quafi fcilicet non potuerit Patrono ipsius utrumque respondere, mulierem quæ non injuriæ propriæ vel quæ iniuriæ propriæ crimen poſſit interpoſitam delationem deſiſtere omiſit? non tenetur S.C. Turpilliano: nam & utrumque verum eſt, quia mulier, quæ ſuam vel ſuorum injuriam perſequitur, et S.C. non tenetur ſubſcribere incertum, & calumniæ cum ea ſi non obtinuerit agi non poteſt, l. 1. C. de calumn. l. 12. C. qui accul. non poſſ. & conſequenter non tenetur S.C. Turpilliano, excepto uno caſu ſi turpiter deſiſtit lit. 1. pen. C. ad S.C. Turpil. quia ut S.C. Turpillianum non incidit is cave, quo cura de calumnia agi non poteſt, l. in S.C. 5. pen. ff. eodem: quod non pugnat, ut vulgo opinantur, cum l. abolitionem C. Ad leg. Jul. de adult. quia in ejus ſpecie ponendum eſt cum marito qui uxorem accuſavit adulterii jure maritali apud Judicem columnia, adulterum evidens erat eam calumniandi animo non bona fide accuſationem inſtituiſſe: quo caſu calumniæ periculum non evitat, l. Lucius 3. ff. ff. ad leg. Jul. de adult. l. 2. C. qui accuſ. non poſſunt: nec pater etiam ipſe qui jure patris accuſavit, is pater, ff. ad leg. Jul. de adult. Sed ſi bona fide ad acuſationem acceſſerit, aut demum vincitpotiſ ſine poena calumniæ & deſiſtere ſine poena S.C. Turpilliani vel legis Petroniæ.

CAP. IX. *An femper judici tenearur injuriarum in qui eventum ſententiæ ejus venditavit.*

NOn quocumque modo quis venditat litigatori ſuæ tentiam judicis, injurium judici feciſſe videtur, ſed ſi tanquam datorius pecuniam judici hoc facit, ut pepiſtur in l. item apud, §. ult. ff. de injur. quia hoc modo venalem proſtituere eſſe judicem, & facile data pecunia poſſe corrumpi. Vulgo in d. §. idem ait, Vivianus literas, quod ſemper ſuperiores inter ſcribunt & venidentem, ut intereſſionis & operæ ſuæ certum pretium venditor ferat: ſed Felicius Flor. velut dum peccatum eſſem, ut Dioſcorum Graca inter ſcribunt & venditabat τοῦτον τὸν ἀργὸν χρήματα. quo caſu ſi injuria judici, non alio cafu quolibet, quo ex hac cauſa venditator & venditor exire ordinem ſcribendi, l. 2. C. de ex. ſcf. in qua commercii nomen ſtatis deſignat emptorem & venditorem, non ut Græci poſſunt, mandatorem promiſſorem que impunitatis & fidiſtores. Venditorem, inquam, interceſſionem, venditorem ſumorum, quatenus ali pleriique notarunt Imp. Alexandrum fumo necari juſſiſſe, conſequentiſſima puna, ut fumo pereat qui vanum humum feit, ut jure noſtro ſine conſtitutur qui incendium feeit.

CAP. X. *Non tantum aſſorum cum domino noxali judicio, ſed etiam ſervum accuſatorum examinaliter, agere ad exhibendum.*

CErtum eſt ei, qui in dominum noxali judicio experiri velit, dari actionem ad exhibendum, l. 3. §. ſi quis noxali, ff. eod. tit. Ad ea etiam ſi detur, ut ſervum criminali judicio reum poſtulat, ambigitur. Accurſius dari negat, cum tamen non minus hic juſtum & legitimum cauſam habeat propter quam filius ſervum exhiberi deſiderat, quam is qui actionis eſt judicio noxali, ut feliciter ſervum componat cum exhibus, ut poſſeſſor acquirere atque conſeruare; qui abſens nec damnari, nec accuſari poſſet, ſed adnotat tamen. Et vero aperte l. 2. Cod. ad exhib. ait, ſervum criminis pobatorum per ad exhibendum ut dominus pro- dudicio dare, cum verba ad criminale judicium ſpectare quo ſervus damnari liceat per ſe ipſa facie demonſtrant, quibus nemo perveniat l. 2. C. de accuſ. quam rum illa eſſe ſunt longe diſtantia probat interpretio, quæ in utraque eadem eſt. Et ut dominus ſervum exhibendum, l. 3. C. de accuſat. ſiſtere eoque nomine ſatisfiare judicio ſuo, l. feſtervum. §. ſe-

A dem, l. 1. ff. de cuſt. reorum: ita l. 2. C. ad exhibendum non defendentem dominum ait exhibere in judicio ſervum debere in quem aliquis edidit libellum inſcriptionis vel expoſuit querelam apud eum. Et eodem argumento inſcriptionis & ſubſcriptionis conſimilis dicam l. 1. C. de inſcript. quam vulgo accipiunt active & paſſive, effe accipiendam ſtare, ut ſi ſervus alii fecerit injuriam, injuriarum criminaliter reus fieri poſſit, ut vel extra ordinem feliciet punatur: quoniam legis Cornelize poena in eum non cadit.

CAP. XI. *Ad l. inter, ff. de pub. jud.*

REſte Acc. in l. inter, ff. de pub. jud. haec verba, Cognitione ſuſcepta, ſic interpretatur lite conteſtata, & Bal. poſt ſymmachiſtæ: nam ante litem conteſtatam non poſſe dari actionem de damno & injuria eſt ſi abſit per contumaciam, fed adnotatur tantum inter reos delatos, ut requiratur obligatio bonis, l. d. C. de acc. l. ult. ff. de reg. accuſ. dam. & adnotatio eſt ſolo promulgatur, ut in ejus notitiam venire poſſit, nec tamen ea adnotatio importat publicationem bonorum vel condemnationem, licet ab ea appellari poſſit, l. 1. C. ſi pend. ap. mori int. Sed adnotationem poſt annum ſequitur bonorum publicatio & inſamia, d. l. ult. C. nec ante publicatio confirmatio, Labeonem, l. adnotatio, ff. de panne. At poſt litem conteſtatam ſi abſit reus per contumaciam, hoc eſt ut ait l. inter, §. ſi per triduum poſt ſingulos dies ter citatus, reus vocet, præcon. aut buccinator qua voce tribunali eſt, non reſpondet, condemnatur, nihil preſta ſit qui ejus abſentiam excuſet, & excuſatio recipiatur: nam in judicio criminali & civili ſaterem abſentia non admittit adeſſe. Et per triduum autem per ſingulos dies ter citare eſt quod vulgo dicimus per tres breves dies: nec tamen ſecundum verba S. Thomas l. inter, tres illi dies ſint ſeorum dies, ut omnes vulgo interpretantur, ita ut intra IX. dies ter citetur reus inter primam, & ſecundam, & inter ſecundam, & tertiam citationem ſuccenſſio ſpatio daretur reo, quod ſpatium IX. dierum etiam male lenbertus vocat triduum, cum triduum non conſtet XXVII. dierum. Triduum etiam non ſolum accipi per tres dies ſuccedentes nec in lege XII. tabul. de denuntiatione tribunali, tertius dies accipio pro continuis, ſed pro triduo dicit ita ut ſingulis tribus nundinis ter reus ad judicium nominetur, ad dominum vel pleno ſono, puta ille, ille, ille, præfentibus urbanis & ruſticis, qui nundinis mercatu folemni frequentes in urbe conveniunt. Et ſi non ſequitur die. Cicero in Verrem ſcribit ſuſcepto triumvirum pridita die, quo die publicanis ſit ſtatutum: & ita Coriolanum Jego apud Varronem & Dionyſium Halic. ſeptem ſibeti effe ut reipſe ejus rei, non de ſcripto. Et ſic

rem nec a Bithicis abeft. Hæc vero differentia efficit, ut adulteri accufando quinquennium continuum compleverit : die adulteri criminis, adulteræ vero incendia fex menfes vitiles a die divortii, *l. mariti, §. fex menfium ff. ad leg. Jul. de adult. l. 3. C. eod. t. 1. §. accufationem, §. ff. ad S. C. Turpil.* & notanda eft illa quoque differentia temporum, in adultero quinque anni continui, in adultera fex menfes utiles, ita tamen ut non egrediatur quinquennium continuum, *§. fex menfium.* Communis eft præfcriptio quinquennii continui adulteri, & adulteræ fi fex menfes utiles trahantur in longius tempus, *§. propius adulterium* : quinquennium continuum, & propria adulteræ præfcriptio fex menfium utilium, fi fex menfium utilium brevius fit fpatium quafi quinquennii continui. Favet hæc in re lex julia adulteræ pluribus adultero, data adulteræ brevior præfcriptione temporis, & eius trahi longiore redacto ad fimilem quinquennii continui. Brevior ex illa fex menfibus utilibus, primi die, ad eft fexagintæ dies utiles denique marito vel patri ad accufandum ique mariti vel patris, reliqui quatuor menfes utiles ad accufandum nure extranei, *l. 4. §. ff. ad d. C. Cornel. in fine.* Quæ ex eiiom ira quatuor menfes maritus admittitur, licet alias accufare non poffit, ut Paulus fcribit *lib. fing. de adulter. vis, & dixi Obfero. XVIII. c. XXII. & XXIII.* intercedere, cum poft illatam *l. 15. §. lex. ff. ad leg. Jul. de adult.* ita fcribens delatorem, *Videlicet nifi de fua matrimonium non fens quemquam* ; nam de marito quatuor menfium mentio fit, hæc Pauli verba *libro fing. De adulteriis* intra quatuor menfes utiles exportus (maritus fcilicet de quo ante diximus) licet tali die, qui alias accufare non poffit, ut libertus aut minor XVII. anu aut infamis, tamen ad accufationem admittitur ; & quod ait Paulus, ut libertinus, ut infamis, ut minor, & cet. Quod autem eft in extremo eius capitis, De præfcriptione autem illa IV. menfium, &c. obliteranduin eft.

CAP. XVI. *Rescriptio leg. VII. C. ad leg. Jul. de adult.*

NOn idem omnino cenferunt *l. 7. C. ad leg. Jul. de adult.* quod refcripto Severi & Antonini de quo in *l. fi uxor, §. Dicus, & §. pen. ff. eod.* nam ex eo refcripto, qui poftea mariti ufe erpit mulierem ex adulterio five ftupro, quod ante commifit ante mariti accufare non poteft, nifi fponfus eius fuerit admiffi ftupri tempore : & quod Paulus *libro fingulari de adulteriis* ait, fi uxorem adulterium vindicanti alius ante mariti, non etiam in fponfam, refpicit ad legem Juliam. Quod autem fabricit, Severus quoque & Antoninus ita refcripfe runt, nunc concifum eft, quod Imperatores antiqui ante dicit idem eo refcripto caveri quod lege Julia, an eo refcripto in fponfa quoque adulterium ita vindicari *l. 7.* ure mariti : qua interpretatio nefcio eft. Ex conftitutione autem *l. 7. C. eod.* qui poftea maritus eft coepit nec adulterium five ftupratorem ex adulterio ante commiffo jure mariti accufare poterit, nifi fponfus puella fuerit & ita eam Conftitutionem Thalelaus interpretatus eft. Sed addit præterea puellam quoque ipfam agere in ftupratorem poffe præfentibus corporibus de ftupro ibi facto cum eiter virgo, videlicet etiamfi nulla vis adhibita fuerit. Non eft neceffe ut ponamus quod Baffilica faciunt, fuiffe virginem tenellam, impuberem, innocuam vim cum immitura eft : nam etiamfi in virginem adultam commiffum fit ftuprum fine vi, lege Julia vindicatur, & quoni ea de re atque expoftulatione cumfumptione queita poteft, licet vim nullam paffa fit : in deinterpretatione, quæ virum experta eft non maritum, id eft quæ nuptias nondum neque vidua eft, jure civili ftuprum non committitur, aut impune committitur, *l. fi eo quæ C. eod.* ut nam quod ait *fi defponfum eod. tit.* ad peccatum tantum pertinet interdictorum nuptiarum.

CAP. XVII. *Differentiæ inter incestum & adulterium.*

MErito quæri poteft, an ficut cum inceftu junctum adulterium eft ferri torquentur in caput domini, *l. autem, §. ult. ff. ad leg. Jul. de adult. §. fi quis vel domus, ff. de qu. ft.* qui non torquentur & de inceftu tantum agentur, torquentur fi de adulterio, ita fi inceftus junctum fit adulterium duo fimul ab eodem uno tempore unoque libello accufari poffint, qui non poffint fi de adulterio tantum agereiur, poffent fi de inceftu tantum. Et videtur vero dicerem poffe, quod fumere femper oporteat id quod in altero e duobus crimine hoc datur jura conftituerunt : nam & fimili modo fi inceftus junctum fit adulterium, dicimus crimen non tolli præferipfione quinquennii, *l. 1. §. ult. ff. de publ. & præfcription.* qua adulterium fimplex tolleretur, non inceftum. Et hic confequenter etiimi juxtam fit inceftu juncta civili actione, dicemus quoque adulterium non excufare mulierem, quæ tamen excufat fi de inceftu juncta civilis juntum agatur, non fi de adulterio, quod femper jure naturali damnatur, *l. fi adulterium non eft, ff. eodem.* Cur vero inceftli coniunxe crimen adverfus duos fimul ab eodem intentari poffit, *ut l. 3. §. ult. & hum. §. pen. ff. ad leg. Jul. de adult.* & *l. 4. §. ult.* alias, fi quis quærat, dicam primum adulterii non poffe, quia hoc lex Julia nominatim vetat, *l. 8. C. eod.* in crimine autem inceftli hoc nulla lex vetat, quoque in eo fequimur jus commune, quo receptum eft ut fi non cogatur quis plures fimul ex communi crimine reos fecere, *l. 1. Deeg. ff. de accuf.* poffit tamen fua fponte, *l. 1. C. fi reus vel accuf. mort. fuer.* nam & fimiliter in crimine adulterii fervi torquentur in caput domini, quia hoc lex Julia permittit nominatim, *l. fi pupillaverit, §. habet. ff. de acceff. ex.* In crimine autem inceftli vel ftupri vel puri non torquentur, *l. 4. & 17. ff. de quæft.* quia id in eo nulla lex permittit fpecialiter, & ideo fequimur in eo jus commune. Cur vero lex Julia in adulterio noluerit jus commune fervari, hoc eft, ambos ab eodem fimul deferri, ratio non hæc eft, ne traducitur par amatorium, cum tradunt poffe a diverfis, alio fcilicet accufante adulterum, alio adulteram, fed ut cohiberetur hæc ne cauta quimum ftudium unus accufatoris, qui uno reo accufato, eft : nec enim ex lege Julia tam acerba eft hujus criminis asecutio quam ceterorum criminum : nam & brevitate temporis conftringit crimen, & variis præfcriptionibus eludi patitur, & remittitur XXV. anno. qui alias ad adulteres accufationem admittuntur ab ifta repellit, & judicium adulterii capitale non facit.

CAP. XVIII. *De pœna adulterii, & fponsæ ui. inflictæ, C. ad legem Jul. de adult.*

LEge Julia adulterii pœnam capitalem non eft, id eft quæ mortem effe, neque deportationem fecille credo, nunc quod, ut paulo ante docui, ex ea lege adulterii non eft tam fevera executio quam ceterorum criminum, tum etiam quod Graci interpretes fcribunt ad *l. 1. C. de manifeftis.* adulterum non vetari nobis effe capitale nemo unquam docere uxorem vel reducere, qua addi poteft conditio, quæ additur in *l. cuftiani, C. ad leg. Jul. de adult.* Si quocumque modo capitalem pœnam exiftrit, gratia fcilicet vel legis auxilio, ut *Lemoniafis, §. ult. ff. eod.* Exemplis etiam ftuprtis ex authoritate fi quis utatur quibus docuit relegatos fuiffe plerofque adulteros & adulteras, contra ego profitem & alia, quibus probabo etiam plerofque fuiffe morte multatos etiam ab ipfo Aug. auctore lege Julia, ut Jul. Antonium & alios quofdam apud Dionem *LV.* Meliffes vero id probari poffe arbitror ex *l. fi quis vidiuam, ff. de quæftionib.* qua duplex crimen inceftl & adulterii deportatione vindicetur, quoniam arguimentum prebet ut dicamus fimplex adulterium vindicari minore pœna, quæ poft deportationem utique relegatio eft, vel damno in opus publicum, vel publicatio dimidiæ partis bonorum. Idem etiam beliffime probari poteft ex eo, quod lenocinii pœna, quæ eadem eft quæ adulterii, in militæ exauctoratio & deportatio eft, *l. 9. §. ult. ff. ad leg. Jul. mo.* quo fatis demonftratur in pagano adulterii crimea lenii puniri : ac præterea ex eadem *l. 9. §. ea quæ*, quod recepta inter reas, abfens defendi non poffit : quis fcilicet non abfens defendatur hoc tantum permiffum eft in judicia capitalia, ut defendatur *cap. 20.* Item ex eo quod qui ratio adulterii fit accufatione adulterium abfentis defendi *propter* impuberem filium, qui verifimile eft mirrem ac fibi caufam fuam defcaftrum cum periculum capitis fubeat, *l. 8. C. ad leg. Jul. de adult.* Item ex eo, quod *ex fcio.* fane eadem de adulterio non redditur, quæ reddi poffet fi capitale fore, *d. l. mifes §. defenfio.* Nec tamen idem quamdoque adulterio fuiffe capite damnatos vel extra ordinem motu principis, vel cauti quidam atrocior ad fcelus adulterium compellante, ut ipfonet ait Auguftus apud Dionem, qui non cum Julia. Certe Imp. Alexander in *d. l. cuftiani*, quod fuo tempore incipieret exolefcere adulteri pœnæ & lex julia dormiret, ut Scripturam eius *ἐκκοιμᾶσθαι τὸν Ἰούλιον κόμμοδον τὸν τῶνων τοῦτον*, ipfe ait caftitati & difciplinæ fuorum temporum convenire ut lege Julia damnata in legitimo Auguftorum rerum, quæ fub capite damnatur pœnæ, non quas lex Julia ftatuit, fed etiam capitales fi res ferat, quas ad legem Julium nonnulli principes fubrogarunt. Sed & Alexander ipfe in *l. 1. C. ad leg. Jul.* in legem Julium de publicitia peccatifle videtur. Pronuntiationem hanc tacite fequuntur pene legiftæ & ufitare, *l. fi pupillo, ff. de pœnis, Accius, in pœn. de adulter. eod. tit. l. 8. nam fi quidem, ff. ad S. C. Turpil.* Ufitatiores autem fignificat, *l. cuftiani*, Alexandri tempore aut fane paulo ante Alexandri tempora fuiffe capitalem & ideo fubjungit, eum qui forte non damnatum capite, quæ capita quidam exiftrit capitalem ponnam duxerit vel reduxerit nonnulli leniores reliqui putant fuiffe capitales, qui matiores funt. Et huic conftitutioni Alexandri adi velim, quod eft in extremo *l. 30. eodem tit.* facilegio nuptiarum gladio puniri, & quod *l. 2. C. de repud. de rapt.* adulterium eft capitale crimen, & quod *l. 4. C. Th. eod. appell. non recip.* facrilegos nuptiarum tanquam manifeftos parricidas effe punitendos. Et quod *l. 2. C. Th. de jud. relig.* ut majeftatem læfam, homicidium, veneficium, raptum, ita adulterium capite effe luendum, & quod auctores multi, qui de Imperatoribus fuerunt, adulterii crimen capitale fecerunt. Arnobius IV. Adulteria legibus vindicent & capitalibus adficiant eos pœnis quos ab ultima comprehenderint fodere in genialis fe fcelus expiaturarione iecifle. Apuleius IX. Ne juris quidem feveritate lege de adulteriis in difcrimen vocabo capitis. Silvianus *VII. de provid.* Adulterium ad libidinem comprimendam feveras publicatus leges, decretorum gladio impudicitiam coercentes, ne turbatum urbium fanctis domibus adulterii fervaret affectus & in publico metus legum. Et fub Valentiniano Arnmianus Marcellinus *XXVIII.* Cerhegum Senatorem adulterii nomine damnatum, & Cornelium Celerinum, & originis alite feminas complures. Ergo lege quidem Julia adulterium non eft capitale, fed decretis quorumdam principum in quibufdam, ac tandem generalibus Conftitutionibus Theodofiani & Juftiniani Codicis in omnibus factum eft capitale.

CAP. XIX. *Explicatio l. De crimine, C. ad legem Jul. de adult.*

IMp. Alexander, *l. 10. C. ad leg. Jul. de adult.* De crimine, inquit, adulteri puella non licet. Non *Tom. III. Pror.*

Observat. Lib. XX. 582

A licere id dicitur quod lege aliqua exceptum & veritum eft. M. Tullius *pro Balbo.* Si exceptio facit ne liceat, ibi metuit eft licere ubi non eft exceptum. Non licet igitur, id eft lex Julia vetat puellei vel tranfigere cum reo accufatorem adulterii. Licerent puellæ fi lex non exceptiffet, fcu de adulterii crimine capitali puellei licet, *l. tranfigere, C. de tranf.* quia omnia eft bonefta ratio tuenda *vitæ, l. 1. ff. de his, qui fibi nec. conf. l. ult. ff. de pœnis.* Non licet, quia id lex Julia excepit, nec ea excepio Conftat, abrogata eft, quæ de adulterii crimine ponnam capitalem facerunt. Ponnam enim legis non capitalem, in capitalem, ut docui fuperiore capite, exceptionem tam illam non abrogarunt : hinc fit, ut plenius docui libro fup. capite penultimo, & *lib. IV. Obfer. c. XXIII.* de adulterum fit capitale, non B poffit tamen de eo tranfigi, licet nec reoque adulterii rupi, hodie abfens defendi poffit. Non licet crimen fuffum de capitale, quia de abfente præcedenti fit fpeculator fequenti capite : Merito autem id excepere lex Julia ne liceret de adulterio tranfigere, quia ex ea adulterium non eft capitale, & turpe eft pactis de crimine non capitali, *l. fi quidem, C. de cons. ftipul. &* de criminibus, quæ capitalia non funt, id eft, quorum pœna non eft mors, ut ait, *d. l. 10.* eo eft delictum accufatoria præveratorius, id eft, qui fe vincl patitur accufato ree ex compacto lubito colludio, & ex fuigenta veritatis inquifitionem. Sic emendavi *VI. c. XV.* & probavi etiam obtrectatrices. Par autem eft delictum utriufque, qui uterque pari pœna punitur. At hodie adulterium non eft capitale nec tamen de ea permitti tranfactio- C ne, dicemus in aliis criminibus capitalibus, ut Cræci verunt ftilum, *d. l. 10.* non effe par delictum accufatoris, præveratoris & rei : figuratio vero inquifitionis nem. Præveratorem enim punire. Reum qui tranfigit & fe peccunia aliave pactione redemit, non punire. In adulterio autem utrumque punire & par eft delictum, que crimen, ut *l. 23. eodem.* Sequitur in *d. l. 10.* eum lege Julia puniri qui pro compertu fupero proetum accepit, qui tam non punit nec prore de accufatore, licet, fed de eo qui deprehendit adulterum, & dimittit accepta vel promiffa pecunia, quo cafu non puniter adulter qui fe redemit, nec proderetur adulterium, accidereur, quia judicium non corrupit, fed qui accepit criminis is folus punitur, *l. mariti, §. plebifcur, ff. eod. l. nec timorem & feq. ff. de ea quod met. eau.*

CAP. XX. *Exceptiones contra leges capitales per pœnarentorem ad pœnas pecuniales fuffcriptionem caufa defenfionem defendi poffe.*

QUod ait *l. 3. C. de accuf.* reos capitalium criminum abfentes etiam per procuratorem defendi leges permittere publicorum judicorum, vulgo accipiunt de capitalibus pœnis tantum ut poffint reddere juftis caufis defendi & excufari, non etiam integre criminis agi : quo interpretatio coacta nimis eft & improbabilis : nec enim fi de abfentia tantum excufatio fuiffet, abfolute dixiffet. Defendi : quo verbo fignificatur pœna defenfio & vero apertiffime, *l. fi pupillo, §. publicos, ff. de pœnis*, publicos ait fere pœnas abfentis ex quo E eumque defendi : nam & in capitalibus judiciis defenfionem dari. Itaque ubicumque abfens quis damnatus ponit (*l. damnati, ff. de pœnis*) ibi quo quemvis verba pro eo faciente & innocentiam excufantem audiri æquum eiter, & ordinarium admittere, id eft legitimum, nimirum quia hoc permittunt leges publicorum judicorum : & hoc apparere ex refcripto Imperatoris noftri id eft Alexandri Severi in *d. l. 3.* Quæ omnia verba tam ample tamque aperta de innocentia excufanda, comparare vel convertere ad abfentiam agte non poffis, cum eo, quod abfentiæ ex

S.C. excusatur, *l. penult. ff. de pub. jud.* non lege publicorum judiciorum. Sed observandum est *d. l. 3. & d. §. publice* loqui tantum de capitalibus judiciis, & de reis capitalium criminum, id est de receptis inter reos capitalium criminum lite contestata, qui soli absentes damnari possunt, ut ante dixi, & dicam sequenti capitulo: nam recepti inter reos judicio publico non capitali, veluti adulterii, absentes defendi non possunt, *l. miles, §. ea quæ, ff. ad legem Jul. de adulter.* In judiciis tantum capitalibus publice utile & æquum est admitti quemlibet defensorem qui ejus qui reus factus est quique absens damnari potest, nec salutis suæ ullam curam habet commiserescat, & pro eo verba faciat, sicut & pro eo qui ducitur ad supplicium cuilibet appellare licet, *l. non tantum, ff. de appel.* nam & ita Sthenio Thermitono reo capitalis criminis legimus cognitorem, qui quasi procurator est, datum vel adscriptum apud Ciceronem de jure dicendo *in Verrem*.

CAP. XXI. *Inchoare crimen, reum facere, agere, deferre, petere, postulare, referre, vel recipere inter reos, facere requirendos.*

CRimen inchoatur litis contestatione, ut Græci & Latini tradunt in *l. adulteram, C. ad leg. Jul. de adult.* recte. Perficitur damnatione, *l. 14. in fin. ff. de bon. lib. l. 1. C. ubi de crim. agi. op.* Et ante litem contestatam nemo absens inter reos recipi potest ex Constitutionibus, jure aut more veteri etiam lite non contestata reus absens postulari poterat: quod est inter reos recipi, ut *lege vim, §. in matrimonio, ff. ad leg. Jul. de adult.* & in aliis auctoribus sæpe: quod fit querela deposita apud acta, *l. 8. C. de accus.* vel libello accusationis, delationis, inscriptionis, *l. mariti, §. pen. ff. ad leg. Jul. de adult.* sine judicio: aliud enim est postulare reum, aliud judicium exercere, *d. l. mariti, §. quinquennium*, aliud postulatio, aliud accusatio, *l. si adulterium, §. ult. eod.* Postulationem rei judicium sequitur, quod olim sæpe etiam in absentem relatum in reos exercebatur & peragebatur: denique licebat etiam absentis nomen in reos referre, quod & Verres, & pater, & amici ejus licere contendebant, & fieri solere in causa Sthenii Thermitoni, & ita esse argumento est lex Memmia apud Valerium Maximum, & lex Julia de adulteriis, quæ excipiunt tantum eum qui Reip. causa abest, *l. si maritus, §. legis, ff. eod.* quod & generaliter exceptum est in *l. hos accusare, ff. de accusat.* eoque jure refert M.T. in Jurisdict. Siciliensi, C. Dolabellæ rescissam damnationem fuisse, quod reus factus esset cum ei legatio Romam a suis civibus esset data. Hodie absens non refertur inter reos nisi in jus vocatus & exhibitus & in jure cum eo lis contestata fuerit, quod fit proposita & fundata accusatione & interrogato auditoque reo & excussis præscriptionibus, quæ reo competant, *l. si maritus, §. præscriptiones, ff. ad leg. Jul. de adul.* veluti excussa præscriptione temporis intra quod accusatio proponenda est, excusso jure accusatoris, *l. adulterii, C. eod.* atque ita inter accusatorem & reum a judice cognitione suscepta, *l. inter, ff. de pub. jud.* quo genere nec alio quoquam nisi extra ordinem etiam accusator reum accusare, agere, facere, petere dicitur. Notus est omnibus locus ille Asconii Pediani, quo scribit reum fieri cum in jure legibus interrogatur, accusatore objiciente crimen, & reo vel tacente, quo casu taciturnitas pro confessione habebatur, vel negante, & accusatore petente diem inquirendi criminis, post quam litis contestationem, ut idem ait, instituebatur accusatio: ubi instituebatur, id est instruebatur probationibus, ut *l. 2. §. ult. ff. ad leg. Jul. de adult.* accusationem probationibus instituente atque muniente, & *l. ex libero, §. ult. ff. de quæstionib.* Causam tuam aliis probationibus instituere debes: & sane illo etiam Asconii loco Budæus legit, instruebatur. Neque tamen instruebatur statim, sed eo demum

A quem quis reum fecisset lite contestata a judice relato in reos. Cor. Tacitus 2. *Ann.* Crimen & accusationem tanquam adversus receptos jam reos instruebat. Dico autem eum, quo cum lis contestata est, etiamsi postea abesse cœperit, referri posse inter reos, *d. l. adulteram* Imo & damnari citatum per triduum, *d. l. inter.* quia vix est ut inter reos recipi possit, qui non & damnari vel absolvi, hoc est reus peragi possit, nec ullus unquam fuit receptus inter reos, quin & peractus fuerit perseverante accusatore. Quid igitur fiet illo cum quo lis contestata non est, vel cui denuntiatum nunquam est crimen, sed delatus tantum & postulatus est μονομερῶς? Et hunc non dicam inter reos recipi posse, quoniam si posset inter reos recipi, & damnari posset: atquin damnari non potest, *l. absentem, ff. de pœnis, l. 1. ff. de requ.* B *vel abs. dam.* ergo nec inter reos recipi. Non dicam ergo simpliciter hunc recipi inter reos, sed adnotari requirendum, ut *l. 6. C. de accus.* adnotari inter reos requirendum, ut *l. ult. C. de req. reis*, hoc est fieri requirendum, ut *l. 1. C. eod.* utque Græci loquuntur in *d. l. adulteram*, non fieri reum, non accusari: requisitum vero & inventum exhibitumque, tum demum judicio accepto accusari, & fieri reum & recipi in reos: promiscue dicimus referre & recipere inter reos & in reos, ut *d. l. hos accusare, §. hoc beneficio*, quæ eleganter docet etiam in reos receptos, si interveniat abolitio publica, non posse repeti post XXX. diem, si intra eum diem Reip. causa abesse cœperint, atque ita absens Reip. causa nec repeti reus aut inter eos referri potest. Ex his vero patet eos tantum fieri requirendos quibus cum lis contestata non C est: & male recipere inter reos in *d. l. adulteram*, Græcos interpretari, facere requirendum, quia non qui reus factus est, sed qui nondum factus est reus, fit requirendus. Reus proprie fit litis contestatione & relatione inter reos, ut *l. 5. ff. de pub. jud. l. 2. §. extraneus, ff. ad leg. Jul. de adult.* Improprie etiam factus reus dicitur, qui tantum postulatus est oblato libello accusatorio, ut *l. pen. ff. ad S. C. Turpil.* quæ divisio significationum conciliat *d. l. pen. cum l. si interveniente, eod. tit.* hoc modo, ut abolitio publica pertineat ad receptos inter reos, non ad postulatos. Eadem est ambiguitas in verbo, *Deferre*: nam & delatus dicitur is quo cum lis contestata est, *l. 2. §. qui hoc dicit, ff. ad leg. Jul. de adult.* & is contra quem oblatus est libellus accusationis.

D

CAP. XXII. *Etiam adulterii accusationem hodie esse publicam soluto matrimonio.*

QUod Constantinus in *l. XXX. C. ad leg. Jul. de adul.* permittat adulterii accusationem quinque personis tantum, marito, qui ceteris præfertur omnibus, patri, fratri, patruo, avunculo, non ex eo statim inferendum est ex lege Constantini adulterii judicium non esse publicum: nec enim hoc ita generaliter definit Constantinus, sed id tantum specialiter ut constante matrimonio adulter, qui olim ab extraneo quolibet accusari poterat etiam marito prius non postulato lenocinii, *l. vim, §. 1. ff. eod.* atque etiam E adultera marito prius postulato lenocinii, *l. constante, ff. eod.* hodie non possit accusari, ne bene conveniens matrimonium temere a quolibet infametur sed a patre tantum, vel fratre vel patruo, vel avunculo, quos verus dolor & familiæ dedecus ad accusationem impellit, extraneum autem non dolor, sed ut commune odium delictorum, ut *l. ult. C. Th. de rap. virg.* vel audaciæ protervitas. Constante igitur matrimonio hi tantum post maritum ad accusationem adulteri vel adulteræ admittuntur, pater mulieris, frater, patruus, avunculus. Maritum etiam Constantinus admittit manente matrimonio si uxorem ream faciat ex suspicione, quia suspectam in matrimonio retinere non prohibetur, *l. 2. C. eod.* & hunc casum dumtaxat exprimit

primit Constantinus, quia nullus alius existit quo possit retentam in matrimonio maritus accusare adulterii, *l. XI. C. eod.* Unde ita colligamus, maritus suspectam adulterii accusare potest. Atquin suspectam tantum adulterii neque deprehensam retinere potest: quod quis non jure trahat etiam ad adulterum, ut æque ex suspicione a marito accusari possit, suspecta uxore retenta in matrimonio? Quod igitur ait ea lex, vel eam si tantum suspicatur, &c. recte dixeris falsam disjunctionem sive παραδιάζευξιν esse. Divortio autem facto crimen adulterii etiam hodie inter publica recte referri.

CAP. XXIII. *Ad l. Eum qui, C. ad leg. Cor. de sic.*

QUod cavetur *Nov. Valentiniani De hom. ca. fac.* impunitum non relinqui homicidium quod quis casu quodam fecit vel suæ vitæ tuendæ causa, idem etiam olim obtinuisse, nempe ut homicidii casu facti indulgentia peteretur a principe non simplex quidem, sed cum adnotatione principis, ut *eadem No.* continetur, manifesto probat *l. eum qui, C. ad leg. Cor. de sic.* in qua principes Diocletianus & Maximianus eum, qui ictu calcis mortis occasionem se præbuisse probavit non dolo malo, absolvi jubent, secundum id quod nostra, inquiunt, adnotatione comprehensum est: ubi Accursius non intelligit quid sit adnotatio. Sed manifestum est, adnotationem esse indulgentiam admissi criminis subscriptam principis manu. Scripta lex est ad præsidem provinciæ, ut inscriptio demonstrat, quæ in fragmentis Codicis Gregoriani talis est, Habe Agatho K. N. quia eam salutationem solent præmittere principes cum ad judices scribunt, ut docui *Obs. I. c. XV.* & Agathonem igitur præsidem provinciæ jubet absolvere eum, qui probaverit se ictu calcis occidisse non dolo malo, secundum id quod nostra, inquit, adnotatione comprehensum est, id est indulgentia quam occisori concessimus, sine qua homicidium casu factum non omnino impunitum remanere debet. Homicidium autem factum dolo malo valde placet, quod definit supradicta Novella, nec adnotatione principis remitti posse. Plures sunt in Codice leges eorundem Imperatorum ad illum Agathonem scriptæ, *l. 15. C. de pœnis, l. 22. C. de prob. l. 31. C. de evict.* in quibus omnibus inscriptio eodem modo restituenda est.

CAP. XXIV. *Vitium interpunctionum in l. 1. §. ult. ff. de Carb. edic.*

DEfuncto marito relicta uxore & filio impubere si nondum filio impuberi mota quæstione bonorum paternorum, mater rea postuletur suppositi partus, propter filium impuberem non differtur accusatio in tempus pubertatis ex rescripto Severi & Antonini, *l. 1. C. ad leg. Corn. de fal.* quia, ut ait, verisimile est matrem ex fide causam suam defensuram cum periculum capitis subeat, quam rationem & Constitutionem Ulpianus his verbis expressit in *l. 1. §. ul. ff. de Carb. edic.* Cum mater rea postulatur, utique integra fide & majore constantia causam defensura, recenti tempore dubium non est cognitionem fieri oportere. Sic enim ea verba distinguenda & interpungenda sunt, ut sit sensus: Cum mater subjecti partus rea postulatur, quia certe integra fide & majore constantia quam pupillus si de statu cum eo principalis quæstio esset, causam suam defensura est cum de capite ejus agatur (est enim capitale subjecti partus crimen) ideo recenti tempore, id est in præsenti, ut ait *l. 2. ejusd. tit.* in recenti, *l. si diutino, ff. de pœnis, l. si creditores, ff. de reb. auct. jud. poss.* re non dilata in tempus pubertatis de crimine subjecti partus cognoscendum esse: quod autem additur in *d. §. ult.* damnata muliere puerum excludi bonis defuncti, pugnat cum regula juris, ut res inter alios judicata aliis non noceat. Sed nihil ea nos movere debet; nec enim est perpetua, *l. sæpe, ff. de re. judic.* & hoc casu fallit, quia

A & si lis cum muliere non cum puero fuerit, tamen judicium mulieris, pueri manifestum præjudicium est: quia palam judicatum est, non esse eum defuncti filium: quamobrem non potest non nocere judicatum volenti agere de bonis defuncti tanquam patris.

CAP. XXV. *Non semper criminalem actionem præferri civili.*

REgula juris est, civili quæstione in criminalem, vel criminali in civilem incidente, vel utramque judicem una sententia terminare, *l. pen. C. de ord. jud.* vel prius judicare de criminali utpote majori quam de civili, *l. ult. C. eod. l. adulterii, C. ad legem Jul. de adult.* B Regula est, quia ita sæpe fieri ait *d. l. ult.* & ex his quæ sæpius fiunt, regulæ juris constituuntur. Semper fieri non dicit, nec indistincte: nam regula tantum locum habet cum non ex eadem causa civilis & criminalis actio nascitur. Cum enim nascuntur ex eadem causa servatur regula a plerisque recepta, quæ ponitur in *l. 14. ff. de pub. jud. l. 1. C. quan. civ. ac. cr. præjud.* ut altera actio alteri præjudicet, id est ut hac vel illa prius agi possit, non etiam ut postquam una actum est, res judicata non possit altera retractari. Et cum non ex eadem causa nascuntur, etiam verum est in criminale judicium plagii incidente quæstione proprietatis, & in crimen adulterii quæstione status, prius civilem quæstionem expediendam esse, *l. 8. C. ad leg. Fab. de plag. l. quoniam, C. ad leg. Jul. de adult.* Et quamvis olim C secundum illam regulam obtinuerit concurrente crimine falsi cum civili actione instituta alia de re quam de falso, suspendi civile judicium quoad criminale finitum sit, *l. 2. C. Th. ad leg. Cor. de fals.* & hujus rei argumentum præstet contrarius sensus *l. 20. C. eod.* atque etiam l. 11. & *l. 2. eod.* tamen ex *d. l. 2. C. Th. eod. tit.* prius de quæstione civili judicandum est quam de crimine falsi, ut puta si apud judicem datum actum sit ex testamento, vel chirographo, vel rei vindicatione actore proferente instrumentum auctoritatis, & contra objectum sit crimen instrumenti falsi, non ideo judex abstinere debet cœpta cognitione civili de legato, vel pecunia credita, vel de dominio: & hoc Justinianum approbasse indicant verba *l. pen. C. eod.* quæ transduxit ex *d. l. 2.* *Tunc quæstione civili per sententiam terminata*: quæ scili- D cet alia de re erat, exempli gratia de credita pecunia.

CAP. XXVI. *Explicatur locus difficilis de actione furti, & legis Fabiæ Constitutione in l. 1. C. quan. civ. act. cr. præjud.*

ACcursius in *l. 1. C. quan. civ. act. crim. præjud.* quo loco dicitur in eodem genere haberi furti actionem & legis Fabiæ constitutionem, male separat actionem furti a causa legis Fabiæ, cum sicut tota lege confertur actio civilis cum criminali, veluti vi bon. raptorum, aut interdictum Unde vi privatum civileque judicium cum ex crimine lege Julia de vi, interdictum de tabulis testamenti exhibendis, cum crimine legis E Corneliæ testamentariæ, actio de operis patrono debitis, cum crimine ex lege Visellia, & actio civilis de fide instrumenti, cum criminali ex Senatusconsulto, & ostenditur alteram altera non consumi, ita debeat actio furti conferri, & committi cum crimine ex lege Fabia: nam si separatim accipiatur de furto agi civiliter & criminaliter, sane non est verum altero judicio alterum non consumi, *l. interdum, §. qui furem ff. de furt.* quia de furto criminaliter agitur extraordinario judicio non publico, nisi de peculatu, sacrilegio & repetundis, *d. l. 1.* ut Pileus sentit recte: regula pertinet tantum ad publica judicia, quæ concurrunt cum privatis ex eodem facto. Verius igitur est, conferri actionem furti cum crimine ex lege Fabia de plagiariis, & in

in l. 4. ff. de pub. jud. athoni furti fuppondere legem Fabiam, ſicut athoni legis Aquiliæ, vel etiam civilis interdicti, de qua in l. 13. Theol. de accuſ. legem Cornelium de ſicariis, athoni vi bonorum raptorum, & interdicto Unde vi, legem Julium de vi, interdicto de tabulis exhibendis, legem Cornelium teſtamentariam. At dices, Non poteſt concurrere actio furti cum criminali plagii, quia plagium ſine furto fit, l. 12. C. de fur. l. pen. ff. ad legem Fab. & multus alii conſerentur cum eo crimine actio furti corrupti, ut l. 15. ff. ad. vel interdictum de libero homine exhibendo, ut l. 3. ff. de lib. ho. exh. Contra dicam, cum actione furti corrupti concurrere etiam actionem furti, vel concurſu rerum dominii cum fugitivus pertulit ad plagiarium, ut l. Necarium, §. quamvis, ff. de fer. ea. l. 12. C. ad leg. Fab. vel quia etiam is qui fugitivum celat fur eſt, l. 3. §. 1. ff. de furt. l. 3. §. penult. ff. de fur. quod etiam ſtatim confirmat l. ſi quis autri, ſ. ſi fugitivus, end. & hac ratione fieri, ut actio furti concurrat cum termine plagii, cum ſit actio civilis, actio privatorum, ſed vix, ut ſive civili, ſive criminali prius actum ſit, nihilominus quod judicatum erit altero judicio retractetur, ut ait ad l. 7. quotiens etiam ſunt accipienda verba l. inde Neratius, §. ſi dolo, ff. ad leg. Aquil. Ambigua enim ſunt. Nam & ita accipi poſſunt, ut alterum quodcumque libuerit, prius agere, & judicare liceat, civile vel criminale, ſicut l. 4. ff. de pub. jud. Sic diverſi ſignificatu verum erit, privatum publico non præjudicare, & per privatum publicatum: & hoc poſteriore ſenſu certum erat publicum, quod fit majoris momenti: privato præjudicare poſſe non aque erat certum ab privatum publico præjudicari, ſed & hoc plerique probaverunt; non tamen omnes, ut ait d. l. 1. C. quem. cer. ag. & l. 2. §. 1. ff. de bon. poſſ. videlicet ſi privatum judicium ad rem non pertinentiæ, non etiam ſi ad vindictam proinde ac publicum: quia tunc de publico prius agi & judicari oportet, aut qui profeſſionalit agere privato, non poteſt poſtea agere publico.

CAP. XXVII. *Species l. 1. C. de ex. rep. hared.*

NEque Latini, ut arbitror, ſeque Graeci interpretes tenent ratiocinem ſi heredis, l. 1. C. de ex. rep. hared. quæ talis eſt. Duo ſunt coheredes, & in hereditate aera communia, quum poſſidet extraneus quidam, in aera ſunt res quarundam nobilium quarum indigitem ſarum copiam poſſeſſor coheredibus fecit, fed claves aeræ tradidit uni ex eis, non utrique, id eſt, in unum teſtamentum ex eis arca, & rerum, quæ in ea ſunt poſſeſſionem tranſtulit. Clavium tradito tranſlatio poſſeſſionis eſt, l. clavibus, ff. de cont. emp. l. 1. C. de per. & cont. rei vendi. Non vono coheredem cohæredi ſuo dolo tradidiſſe, quia hoc poſito fruſtra quæreretur de crimine expilatæ hereditatis, quod non intendit here poſſeſſor rerum hereditariarum, & quia etiam hoc non ait coheredem & claves-tradidiſſe coheredi, fed claves traditas profiteri. Non pono depoſuiſſe coheredem penes coheredem, fed extraneum tranſtuliſſe poſſeſſionem in unum ex coheredibus. Unde quæritur de retinendo earum rerum rebus omnibus & ſibi habeate in ſolidum, an alter cui tradita poſſeſſio non eſt, ei poſſit intendere crimen expilatæ hereditatis: quod lex negat, quia ſocietas rata vetat ne coheres coheredi hoc crimen intendat, l. 3. C. fam. erc. aut furti, l. mariti, ff. pro ſocio, quæ eadem etiam verat uxorem hoc crimine accuſari. Sociemus inquam, ratio, non quod fatis ſit coheredi conſulturn judicio familiæ erciſcundæ: quia huic criminali locus eſt etiam ſi ſuppoſat alia, aliio, quæ non peniam, fed rem perſequatur, veluti ad exhibendum, aut petitio hereditatis, l. 2. C. 3. ff. rep. hared. ergo etiam ſi ſuppetat aliio familiæ erciſcundæ: nec enim d. l. 3. dum ait criminem expilatæ hereditatis fruſtra intendi coheredi, cum judicio familiæ erciſcundæ indemnitati proſpiciatur, hoc

A ſimpliciter ſignificet, ideo fruſtra intendi, quod competat aliio familiæ erciſcundæ, ſed quod res fuerint communes tanquam inter ſocios conſortes, in quorum divitione de qua agitur judicio familiæ erciſcundæ datur ratio haberi poſſit, ut l. 19. C. eod. tit. Denegato autem crimine expilatæ hereditatis, d. l. 1. coheredi ſi eas res a coheerede vindicaturus eſt pro ſua portione judex familiæ erciſcundæ dat actionem ad exhibendum, cui ſi reus opponat compenſationem pretii, puta ſibi rem ſuam teſtamentariam, quas aſſeri concedat nemo in vicem eorum quas ipſe habet, ut ſit l. Mavius, §. ſubiere, ff. fam. erciſc. l. 7. C. com. divid. Ex ait non ideo eſſe expellendum adhorem, ſed non habita ratione imdictæ compenſationis rebus exhibitis familiæ erciſcundæ actionem exercet poſſe, quam vocat directum, id B eſt, principalem, cujus veluti præjudicium fuerit alio ad exhibendum, ut l. 3. §. ibid. ff. ad exhib. dicitur oppoſita actione ad exhibendum exceptione obſtaturi, vel quæ habere aliquem actionis indigitem, veluti quotienſque non liquida, rem eſſe differendam in directum judicium, id eſt, principale judicium in rem, ut l. ſi quis hominem, ff. ead. ut interim exhibere jubet.

CAP. XXVIII. *De l. 1. C. de quæſtion. iterum.*

IN ſecunda parte l. 1. C. de quæſtion. proponitur differentia inter una inter cauſas criminales & pecuniarias, quæ quodammodo, ut alibi ſæpe in Codice fieri pauciſſima noſtra monent, nedtit interium tituli de quæſtionibus cum extremis tituli antecedentis, l. 2. de re. cog. in cujus l. ubi proponitur alia differentia inter criminales & pecuniarias cauſas, quæ ducta eſt ex l. 19. C. Th. de pæn. & ſimilis ex de fatus quæſtione, ut l. 1. C. obſtacum ſicit duplex ſcriptura, quandoquidem in ea vulgo etiam Baſilicis habent, Nec inopia, Halcondri Cedex, & alii quidam veteres, ex inopia. Vulgatum retinet, Nulla in ea lege differentia proponitur inter criminales & pecuniarias cauſas, ſed idem omnino jus in omnibus cauſis ſtatuitur, ut per inopiam aliarum probationum non interrogetur teſtis adverſus dominum: nam, ut rem latius exponam, hoc verbo ſignificant, in criminalibus cauſis ſi ſit inopia aliarum probationum, ſeu quum non audiri adverſus reum, & eus dixerit ea reſpuſi juſta præſcriptione, ſed ſi ſit copia C aliarum probationum, quibus conſtet fides veri, ea præſcriptione non audiri, nihil aliment, quia poſſit dominio, quo magis relevetur fuis convicto aliis probationibus. In pecuniariis vero cauſis etiam ſi ſit inopia probationum, non tamen adverſus dominum audiri. Et eamen Imppp voluiſſe ponere differentiam inter criminales & pecuniarias cauſas apparet ex eo quod cum diviſſet de inopia, ſubjicit, Nec in pecuniaria vero, quaſi aliud ſtatuens in pecuniariis, quam tamen deſtruit ſimul ac nexum extremorum titulorum qui ferit, Nec inopia. Itaque non hanc, ſed aliam differentiam deſcripturum probo, quæ manifeſto hanc ponit differentiam inter criminales & pecuniarias cauſas, quod in criminalibus nec ſi ſit copia probationum, ut ſuperius D diximus contra dominum, in pecuniariis audiatur ex inopia probationum, quod facile ſero, ut ſit propter inopiam, ut illo Sabbatho loco. Et diverſa hæc interpretatio & ſtatim ſubjicitur, Et diverſa hæc ſententia, ſi ſit inopia probationum nulla eſt differentia inter interrogare & torquere) ſed quia in pecuniariis cauſis ſervus non torquetur, & interrogatur in caput domini de quo non agitur, ut non poſſit indigitamen videri maxime deficientibus aliis probationibus ſi in eis cauſis ſervus audiatur adverſus dominum: & hoc quoque confirmat l. ſervi, ff. de teſtibus, quæ propriæ pertinet ad pecuniarias cauſas ſicut totus ille titulus, & aut generaliter ſervi reſpuuſo, propriæ ejus, vel alieni, tunc

tunc crederidum eſſe cum alia probatio ad eruendam veritatem non eſt, id eſt, ex inopia probationum, & l. 1. C. de quæſt. quod ſi de proprietate ſervi lis ſit inter dominum & extraneum non aliter in ea cauſa quæ pecuniaria eſt ſervum torqueri, quam ſi alia probationibus veritas inveniri non poſſit, id eſt, ex inopia probationum, & l. Divus, ff. eod. quæ de ſervis generaliter loquitur tam propriis quam alienis, & conſequenter in hac inferi, licere igitur & de ſervis alienis haberi quæſtionem, ſicut de propriis ſcitet, ſi probationibus cauſis ſi aliter veritas inveniri non poſſit, id eſt, ex inopia probationum, ut, inquit, & D. Severus reſcripſit, puta in d. l. 1. C. de quæſtionibus. quas pro ejus etiam in l. 1. Sjtem Severus, ff. eod. unde quotiens legimus aut argumentis aliquo indigitamus in pecuniariis cauſis ſervos non interrogari adverſus dominum, ut in l. 6. 15. C. de quæſt hoc ſic cogitare debemus, niſi urgeat inopia aliarum probationum.

CAP. XXIX. *Deffe negotiorum in l. XI. C. de quæſtionib.*

DUæ ſunt partes l. XI. C. de quæſtion. Prior eſt de eminentiſſimis & perfectiſſimis eorumque liberis utque ad tertium gradum, ut non adficiantur penis vel quæſtionibus plebeiorum, ut non adficiantur penis vel quæſtionibus plebeiorum, ut non adficiantur penis exiſtimationem ſuam conſervaverint: nam ſi unus ex liberis notatus fuerit infamia, priviligium illud extinguitur, nec tranſit ad ulteriores, ut l. 1. C. de Marco plicuit. Tinge ex ava eminentiſſimo eſſe patrem, filium, nepotem. Eminentiſſimi ſunt illuſtres aut ſpectabiles aut clariſſimi, his inferiores perfectiſſimi. Poſteriori pars eſt de decurionibus, & eorum filiis, id eſt, liberis, ut l. Cunctos, §. quod de patre, l. quis filio, §. quia priviligio rep. fiore & utque ad tertium gradum, ex eruptio ſuperiorum, in quibus idem priviligium obſervari ait Ulpianus vetere libris Publicarum diſputationum: cum tamen idem Ulpianus aliud omnino retulerit lib. I. Diſputationum, hoc eſt, l. 1. §. in eos, ff. de decur. his verbis. In eos quoque Papinianus idem reſpondit ne partis nota filii inquitur: eorum non poteſt aliud eſſe ſenſus quam notato patre filium non notari quantum ad filium priviligium attinet; nec contagione patris netuere filii vel nepotes, quamdiu ex eo decurione, puta ſi ex eo decurione, vel ſenatore patre patre, filius, nepos, notam patris non officere filio vel nepoti quoniam ait verſ. Item, propriis gustate nimus ille priviligio usitur: quod & idem Ulpianus ſcripſit in Enchiridione, §. ult. ff. de ſenat. indicitiſſe, live concepsus de filius ante, five poſt inſtitutum notam patri. Non eſt igitur verum, quod d.l.XI. ait idem Ulpianus retuliſſe libris Diſputationum obſervari in liberis Decurionum, quod Dd. Marcus ſtatuit in liberis eminentiſſimorum & perfectiſſimorum: quia longe aliud loco illo Diſputationum ſcripſit, atque etiam libris, ut non dubitem quin ſit legendum in d. l. XI. in decurionibus autem & filiis eorum hoc non obſervari, quia & verba illa demonſtrant Imppp. voluiſſe conſtituere differentiam inter liberos eminentiſſimorum & perfectiſſimorum & liberos Decurionum, ut ait idem ubi dicit, fabricæ de his, In Decurionibus autem &c. Verba ſunt opponentis differentiam quam doſtruit, qui non admittit quam repoſui negationem. Sic vero proxime ſit, ut major exaratur integritas & conſtantia in genere eminentiſſimorum & perfectiſſimorum, qui ut dignitate & moribus quoque ceteris eminere & præcellere debent, quam in genere Decurionum longe inferiore.

PApinianus reſpondit in Lapicebatur, ff. ad S.C. Turpillianum, cum quis ab accuſatione adulterii deſiſtit exciſus præſcriptione temporis, veluti ab accuſatione adulterii exciſus præſcriptione quinquennii calumnia non purus, id eſt, non incidere in S. C. Turpillianum: nam calumniæ nomine generaliter accipi omnem accuſationem verſatio continetur: non videtur autem ſerguiverſari, qui non ultro deſiſtit ab accuſatione, ſed ab eo temporis ſummovetur, quod tardius agere coperit. Papinianus objicitur l. 1. §. agnoſcentius, eod. tit. in quo Ulp. deſiſtit enim qui ab accuſatione adulterii quinquenni præſcriptione ſummoveri poterat, ſi ab eo deſiſterit ſua abolitione, incidere in S. C. Turpillianum: cui objicitur Jacobus Forellius, reſpondet modis, nullo refle aut probabiliter, non certens quod erat propoſitum evidens. Papinianum loqui de accuſatione, quem reus oppoſiti præſcriptione temporis exciſit. Ulpianum de accuſatore qui excluſit quidem poterat præſcriptione temporis, ſed vel eam reus non oppoſuit, vel oppoſite rationem non habuit judex, atque ita ex præſcriptione exciſus non eſt, & ſine ullo impedimento accuſationem inſtituit, & aliquandiu perſecutus eſt, poſt deſiſtit non impertata abolitione: nam & ita ſi quis duos ſimul adulteriti reos detulerit marem & feminam contra ulteriorem legis Julie, repelli poteſt exceptione, Quod lex de Julia adulteriis, ſi eodem tempore accuſatur, qua tamen ſi non fuerit repulſus, & nemine probiterte cauſam egerit, eam ſi deſerat non impetrata abolitione in antecedens, ſimul accidit in S.C. Turpillianum perinde ac ſi in utrumque jure accuſationem inſtituiſſet: & hoc quoque Graeci interpretes reſte ſuppleat ad utrumque jus accuſationis, ſcilicet, & ad primum quidem de præſcriptione temporis his verbis, ... ad ſecundum, ... ut ſupra.

VErba ipſa Greca Lect. C. de panis, ne quis ampliius requiratur, ſunt hæc in Baſilicis ...

ἀναγκαῖας ἀδικίας ἕξεσιν ἀφ' ἑτέρου· τὸν δὲ ἐναντίον ἀφαιρεῖται τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀγαθὰ ἐπὶ τὸν ἀντιπαραταττόμενον ἀναγκαῖον τοῦτο. Τὸ δὲ ἐν ἀγαθοῖς ὑπαρξὸν τὸ ἐν ἀγαθοῖς ἐστὶν ἀεὶ τὸ ἀντιπαραταττόμενον τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἐν τοῖς κακοῖς. Constitutionem esse Iustiniani ex eo apparet quod mentionem facit, *l. ult. fin. de cadt. rescind.* quo alia est Iustiniani Constitutio, inchoata carere perfunctus certa tempore, intra quas vel carcere liberentur vel pronuntietur de ea quæ de arguuntur, quod etiam hæc Constitutio confirmit, & notavi *supra cap. XVIII.* Quæ autem Constitutionis hujus sit, ut in provinciam, aut civitatem, aut regionem aliquam exulare jussus, in ea liber folusque omni cultodia & carcere degat, ne quilicem pœnam fuffinet, exilium & carcerem, ne carcerem, qui pro exilio cedit, ut *l. 13. & 24. Cod. de exilium.* Aut carcerem igitur aut exilium, ideoque relegati nomine exilium, ex cubellum Gypsi, vel aliam quamcumque munitionem vel cuftodiam. In Gypsum ipsam ut liberæ evagetur vel Cofin pofle relegari, fed non nili ex Ægypto Alexandriæ, ut men & Præfide Thebaidos, fub quibus illic infula funt, juxta *l. 7. huius autem, §. de custod. & relig.* nec in perpetuum, fed in annum dumtaxat, vel deportari ipsum ab cuftim in *l. 2. Cod. Ne liceat. de temp. quod* erat in C. Th. Oafena, Tribonianus non retinuit: & hoc quidem ne fi quis deportetur vel relegetur in perpetuum in loca vel in longum tempus, videretur damnarus ad mortem, propter earum infularum, vel quafi infularum peftilentiam & infalubritatem, qua ex & Ovid. Nasonis ero dicitur *arvaque nec sanum ne Flemne, nec* Stephano, ex quo maxime ufurpante Strabonis verba, in Strabone 2. & 17. omnino legendum, *ἀκάτοικα* non *κάτοικα*, quia deportati non habitant, & quia hos majorem dictam Ibin dixit ex *epistola Nesserii apud Evagrium* 1. unde & in Notitia omnium adminiftrationum fub dignitatione ducis Thebaidos, in prima Adfgorum Hiftæ Oafeos majoris, Quidi juridico Alexandriæ & Præfidi Thebaidos, ex' eo apparet Ægypti infulas effe, aut fane fpecies infularum habentes, maxime Lycus locus falsi & fterilibus undique cinctus ut Strabo ait. Gypfum fane infulam facit Nov. 22. cum inquit Procopius, & ait, *ἡ καλουμένη Γύψου νῆσος* quod addit veluti *Glossem.* 8. c. 27. At quæ hæc Conftitutione irrogatur pœna capitalis est, qui exilio non obtemperaverit, qui in eo fe egefferit turbulente. Et certe provincia & civitates exquirit, qui pertinaciter ad tres aut plures Conftitutioni erat, in quas non liceat judicibus quenquam relegare. Etiam id quod eft *l. 24. cod. tit.* eadem Conftitutione continetur, qui relegatus ultra ftatutum tempus in exilio detinetur, fed ftatim finito tempore dimittatur nulla accepta pecunia accipientis officio imposita pœna quadrupli. Aliæ vero Conftitutiones Graccis, quæ in *libro IX. Codicis*, defideratur, jam a me vel aliis profitæ aut notatæ funt. Sed ab aliis multo plures, quare opportear: nam integer *tit. 8.* neque *11. 16. 18. 19. 37.* mihi defideranur, & quod notant ad *tit. 11. & 29. & 37.* genus pœnæ offendit effe ex Conftitutionibus Imperatorum qui longe poft Juftinianum fuerunt: & quæ ad *16. & 18. l. 1. & 2. cum de successione sine fab. & quæ. ad 18. l. de ædificiis*, *l. 17. Cod. hoc inflit. quæ ad tit. de adoptionibus*, *l. 17. Cod. hoc inflit. quæ ad tit. de appellationibus*, *l. 1. & 2. cum de successione sine fab.* quæ autem ultimo loco, nulla profecto: quæ item ita *tit. XI. lib. VII.* Conftituto eft Codici detracta fecunda editione propter Nov. 119. non Graca ulla, quæ in eo titulo defiderantur.

A nam judices fua fententia dictam capitalem pœnam ftatim fine mora exequi debent, *l. 18. C. mod. pœn. C. de cadt. cur. nili* mutare pœnitentia damnatus fit, *l. 2. C. eod.* aut fervus, qui aliam geftit rorum dominii, *l. 1. C. de dom. proh.* Et ratio diverfitatis hæc eft, quia princeps fuas pœnam fua fententia dictam revocare poteft, & adhibita modica dilatione fit fepe, ut ftatutæ principem exæque commutet, ficut de ipfo Theodofio adnot. *Gloss.* fcribit Aurelius Victor, quod aliquando adhibita præcepta modica dilatione emollieb antur, & cognitæ maxime principi, qui quid præcipit feverius, illud Senecæ in Agamemnone.

De tempore ex spatium tibi.
Quod satis nequit, sepe fanavit mora.

B At judices fruftra differunt pœnam fua fententia dictam, quia nec mutare aut revocare eam ullo modo poffunt, *l. 55. C. de pœnis*, *l. 10. in fi. de appell. D. Ordinem de Pato*, Judicibus, inquit, ftatutum eft ne liceat in eum datam fententiam revocare. Nunquid & ipfe Imperator fab hac erit lege? nam ipfi fibi licet revocare fententiam, & eum mortis abfolvere & ipfi ignofcere. Eft & alia ratio, qua judices vetat differre fupplicia, qua notatur *d. l. 18.* ne fi ipfarum damnato pœnarum venia a principe, ipfa pœna impertiatur eorum poft damnationem. At non nego judicem pœnam fua fententia dictam interpretatione lenire poffe: quia & pœnam legum, fit anvera, ut fupra ex Gothofredo & Conftellan atque ita quid emphaticum Graca habent quam Latina pœnæ, interpretatione mollire: ut hodie videmus judices, quem capitaliter damnarunt, facile poti ea prius jugulatione, quod plane eft interpretatione pœnam lenire, Idem Suetonius fcl. Cafarem, quos fuffiuros fe cruci ante juraverat, jugulari prius juffiffe, deinde fuffigi.

CAP. XXXIII. *Immunitates ecclesiarum Quæstoris.*

TIrdi præpoiti fingulis Novellis Juftiniani ut rarii funt & incerti, ita neque certum neque veterem ullum auctorem habent, quoniam vel eos pro fæ ingenio ibi ftudiofus quifque fecit, vel fumpfit ex libris vetuftis & civitates exquifitis, qui pertinaciter ad tres aut plures Novellas, eum nunquam uni aptavit inepte, ut accidit in hoc titulo *τοῦτο σαφῶς ἀκαιρότερον*, *ὡς ἂν βούλῃ καὶ ἐν τῷ ἀνωτέρω*, qui quatuor *Novellis LXXIX. LXXX.* quæ neque pars prima pertinet, neque fecunda, fed prima *τοῦ τρίτου κεφαλαίου* ad titulum Digeftorum & Codicis *De officio Quæstoris* pertinet, *ὡς καὶ τὰ ἑξῆς τῶν δύο Νεαρῶν LXXX.* quibus tamen partibus in Baſilica fub illo titulo non inficior ſuiſſe ſubjectam *Nov. LXXX.* tametſi de Quæſtore alio fe quam de Quæſtore Palatii, de quo ſupradictas partes fuiſſe, nempe de Quæſtore eorum, qui conſulunt in urbem regiam: & ex notitia officialium qui ei ſubjuncturæ, quam Juſtinianus ait fe Novellæ ſubjecifle, apparet facile effe illam tertiam partem *τοῦ κεφαλαίου*, qua inter ceteros officiales ſupradicti Quæſtoris, præcipue ſtrikas ſive ordinationes quibus conferebat privilegia non nec poſt completam iſtam militiam ullum eis munus vel onus imponatur ne a præfectis quidem prætorio, præfectis qui conſulibus præbuerunt indulta pace, Libravum auri: quod in *Eclogis Theodori Hermopolitæ* hæc verbis eſt expreſſum: *Τοὺς κεκτημένους οἱ τὸ βαρὸς ἀπέχοντας ἀπὸ χρυσοῦ λίτρας τὰς ἐκ τῶν ἀπογραφῶν ἐπὶ τὸ ἀπαιτεῖσθαι τὰ ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἀπαιτεῖται ἐπὶ τὸ ἀπαιτεῖσθαι τὰ ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἀπαιτεῖται*: quod ita connectit interpretatio Theodori cum ſupradicta *Nov. de officio Quæstoris*, *Διὰ τοῦτο ἀναγκάζονται παρ' ἡμῶν τοὺς ἐν ἀπογραφῇ τοῦ ἐπὶ τὸ ἀπαιτεῖσθαι τὰ ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἀπαιτεῖται τὰ ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἀπαιτεῖται τὰ ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἀπαιτεῖται*, ἐπὶ τὸ ἀπαιτεῖσθαι τὰ ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἀπαιτεῖται τὰ ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἀπαιτεῖται

tronus jure exheredavit, quod maxime notandum est, ut intelligamus exheredationem non auferre omnia jura liberorum; nam & jure exheredati retinent jus sepulchrorum, & dotem & adiguationem liberti, & casum militare, & jura libertorum patronorum ab testato, non etiam ex testamento, ut *l. 10. §. Iuliamus & §ep. l. 11. 13. 38. D. de bon. libert.* poft hos vocantur parentes patronorum, & poft parentes cognati eorum gradu proximiores aeque ufque ad quintum gradum, & in aftem, non in *Trientem contra Novo. Valentinianus & Marcianus*, quæ etiam tantum vocat patrem, mærem, fratrem, fororem, hæc etiam quintum gradum & liberis quidem parentibufque fuis bonorum poffeffio Unde liberi patronis & parentes eorum poffeffio Unde legitimi, & fi Conftitutio quod olim non obtinuit; etiam in legitimis hereditatibus fucceffionem admittit, §. *plerabus*, *Inftit. de leg. agn. fuccef.* licet & olim in legitimis hereditatibus fuit, *l. 3. §. penult. D. de leg. tut.* ut plane liberis aut parentibus patronorum non fit hodie neceffaria vetus bonorum poffeffio Unde liberi patronis & parentibus patronorum, delata fuit, & extraneis non poffunt patroni bona venire, & extraneis non poffunt patroni bona venire ex eadem fexta parte, quæ fecunda prior potiorque fexta eft, ficut omiffa etiam fecunda parte, (*) exheredatus agnatis five familia patronorum, qui vocatur ex quinta, non poterant patroni venire ex fexta, fed deferente tantum familia patronorum, cui deferebatur ex quinta bona poffeffio, Tum quinta non familia, vel, ut alii legunt in Inftitutionibus, Tanquam ex familia. Redditione eunti Ulpianus *II. Inftitutionum*, Poft familiam patronæ Patronum vocare jubet, quem appellat, liberi liberæque & parentes patroni patronæ: & *libro Regularum*, ut in ipfo originali legi, quod eft penes Jacobum Tiliam Senatorem clariffimum & eruditiffimum, virum, ut bon. poffeffionem dari quarto gradu familiæ patroni, Quinto patrono patronæ, item liberis patroni patronæque: ubi quartum & quintum gradum vocat, quem antea ex Inftitutionibus Juftiniani & ex quibufdam & Scotum, quia ad caufam refpicit Ulpianus contractæ fiduciæ, quæ ex hac Conftitutione femper contracta intelligitur, §. *ult. Inftit. de leg. agn. fuc.* ut in hujus conftitutionis Latina fynopfi quam ante propofui, recte dicatur ftilus emancipatus patris, qui emancipavit effe libertus, quia liberti patitur eatenus, ut ait lex 2. *D. ft a pat. quis mun. fit.* neque vero refpicit Ulpianus ad eafum, quo non contracta fiducia extraneus emptor imaginarius ter repetita mancipatione, quam remancipationem vocat fupradicto libro Inftitutionum, manumiffor exiftit, cui tamen cum extabat ex parte tertia unde X. perfonæ, antequam remancipetur X. inter alios patronus eas emancipaverat, *l. fi ab patrono*, *D. de fiuc & leg. her.* Et hinc liquido apparet, quod nonnunquam bene aperuerat auditorium jura patronorum contra veras edictis de fucceffione inteftatorum quoque cafu eunque gradui locus fuerit, item cur hodie non fit locus tertio, quarto, fexto, quinto, quod adhuc aperiam feftinius; quo eft locus tertio, quia hodie nullus intelligitur effe extraneus manumiffus: non eft locus quinto, quia fufficit familiæ gradus fecundus gradus, patrono qui præceda-

(*) *Vide Hotoll. Parlicular. Cujus. inft. imp. cap. 2.*

A nolente aut non petente bon. poffeffionem ex eodem gradu intra conftitutas tempora, properet quod ex hac Conftitutione in legitimis hereditas fuccefio eft, & in tanquam legitimis, *l. ult. §. fuccefiones*, *C. de leg. fenat.* eademque ratione non eft locus fexto in perfona liberorum vel parentum patroni, quia exclufo patrono, ex fecundo gradu venire poffunt, nec in perfona patroni, quia omiffa ab eo bon. poffeffione fecundi gradus, fequentes, qui fuccedunt legitimi ex fecundo, repellunt ftirpem. Non eft etiam locus feptimo, unde conjungit manumifforis, qui poft virum & uxorem demum vocabantur, quia ex hac Conftitutione viro & uxori præferuntur ufque ad quintum gradum, & venient ex quarto edicti prætorii gradu Unde cognati, §. *nunque nota*, & §. *ipsum. Inftitut. de bon. poffeff.* Et hæc quidem de caufa inteftati. Sequitur caufa teftati. Si idem libertus libertum, qui in majore centenario eft teftamentum fecerit, in quo liberos aliqua ex parte fecerit heredes, vel exheredaverit, & inftituti adierint aut miliuerint B fi vel omnes, vel alter deciderint teftamento aequam inofficiofum, quafi fit deducta ad caufam inteftati; omnimodo repellitur patronus vel patrona. Ceterum exheredatis non omnibus liberis in aequam inofficiofum teftamenti, videlicet cum omnes exheredati funt, & extranei heredes feripti, nullo modo repellitur patronus, qui materiam in aequam patronæ liberi, fed ita demum heredes feripros tertiæ partis bonorum poffeffio, non ut olim dimidiæ ex edicto Prætoris, *l. 1. §. penult. D. de suis & leg. l. 2. §. 1. D. de bon. poss. secundum tabulas*, liberis, inquam, utrufque fexus fublata differentia, *Nov. Valentiniani De liberis*, quæ folis muribus liberis patronorum retinetum debat, feminis impune pracC terita, & hodie liberis utrufque & quintum gradum duntaxat, ut in caufa inteftati. Cognati vero patronorum ex teftamento omnimodo repelluntur. Tertia pars bonorum liberis patronæ debita vereundiæ patronali, liberto nullis exiftentibus liberis, aut exiftentibus, & ipse meritoque exheredatis: quo fi relicta vel repleta patrono fuerit in hereditate vel legata vel alio modo, patrono non datur bonorum poffeffio contra tabulas, etiam fi injecta fit ei dilatio vel condicio vel onus legati aut fideicommiffi, quibus dilatio aut condicio circumfcribitur, & onus legati vel fideicommiffi transferur in heredem feriptum, falva Falcidia: denique tertiam portionem liberis patronæ & fine dubio vereundiæ patronali, D *l. fine liberis*, §. 1. *& 2. D. de jur. pat.* & fine onere legatorum & fideicommifforum, *l. cum patronus*, *D. de leg. 2. l. 45. D. bon. lib.* quia non ex hac Conftitutione cum inftitutus eft ex debita parte, a fe relictum legatum liberti liberis exheredatis præftare cogitur, quod pugnat cum jure veteri, *l. 4. D. de cond. & dem. l. 6. §. patronus*, *D. de vent. inspic. & refl. ex eff. l. 23. ad leg. Falcid. l. ita tamen*, *§. fi patronus*, *D. ad S. C. Trebel.* fed fi inftitutus fit fupra debitam portionem, in eo quod excedit in folidum onerari poteft, ut hoc Conftitutio declarat, ex fuperfluo nulla detracta Falcidia: quod evidenter oftendit jure civili datum Falcidiarum defiftentem non effe, ut *l. 1. §. penult. D. si cui plus quam per leg. Falcid.* Nulla vero eft Conftitutio juftiniani quæ tot in caufis diffidet a jure veteri: non E & quæ dicit Novella, inter quæ effet quæftio, quæ in Falcidia debita liberis aut parentibus aut hereditas feripta, ut debitam portionis liberatem non minorem quam dimidiam etiam Graci interpretes, *Theophilus* ad *l. 11. §. 1. D. ad leg. Falc.* his verbis, ὁ δὲ νόμος ἐνόμισεν ἐκ τοῦ ἴσου *De inofficiofa*, γρ. ἐκ τοῦ ὁμοίου, ἐπὶ τὸ ἥμισυ τὴν ἐν τοῖς κατ' ἐμὲ χρόνοις ἐπικρατοῦσαν. Hanc Conftitutio mutat idem juris ftatuens in patronis. Illud quoque novum eft in hac Conftitutione, ut jure legitimo patroni fibi fuccedant ftirpi aque libertorum filii ingenue ftirpis, pura fufceptis poft libertatem, ut *l. 11. C. de op. lib.* qui fine teftamento & fine commotione decefferint: namque olim non jure legitimo, fed jure pretorio hifce filiis fuccedebant patroni, patronæque

A nunque cognati. Adjicit & patronum, cognatofque patroni jure pretorio fucceffife liberis, quod facile videtur hæc Conftitutio dare foli patrono. At cum jure naturali cognati quod fubjicit, dari hæc jura patronatus veris patronis, ad eft, qui revera ferros fuos manumiffe runt foromque liberis Orcinis, non his qui pro patronis habentur, nec funt revera patroni, at fi quis naturaveit, fe patronum effe, *l. fi patronus*, *ff. de jure pat.* vel fi cohibonem detexerit, *l. pen. De collef. der.* Reftat hoc tantummodo, ut verba ipfa Conftitutionis græcæ proponam ut relata eft in Bafilicis. Μάλιστα δὲ τοῦτο ἐπιτρέπομεν ἐπὶ τῶν ἀπελευθέρων ἐπειδὴ, ἡ διαθήκη ἐπιτρέπει τοῦτο ἐπὶ τῶν ἀπελευθέρων καὶ ἐπὶ τῶν ἀπελευθερωθέντων ἐπὶ τῷ ἐκλείπειν τὰ τέκνα τοῦ ἀπελευθερώσαντος, ἢ τὰ ἀπογόνους αὐτῶν, ἢ τὰ ἐκ τῶν ἀρρένων τέκνα· ἢ τὰ ἐκ τῶν ἀρρένων ἀπογόνους αὐτῶν· καὶ τὰ τοῦ ἑνὸς ἀρρενος τέκνα, ἢ τὰ

τριν παρακατέχοντες ἑαυτοῖς ἐκ τῆς οὐσίας τὸ φαλκίδιον τῶν πε[illegible] μέρος, ἀλλὰ μόνον δουγκίαν παρακατέχουσιν. εἴτε ἄν, ὁ πάτρων παντελῶς μηδὲν ἔχει, λαμβάνει τὸ πατρωνικὸν εἴτε ἐγράφη κληρονόμος εἰς [illegible] τῆς πατρωνικῆς, ἀναπλήρωσιν καθαρόν, πατρωνικὸν, [illegible] αἱρέσεως, καὶ πάσης [illegible] ἀπηλλαγμένον, [illegible] γράψῃ αὐτὸν ὁ ἀπελεύθερος κληρονόμον ὑπὸ αἵρεσιν, [illegible] τὴν μνήμην τῆς αἱρέσεως. εἰ δὲ καὶ ἡ αἵρεσις τῶν πατρώνων ἐξηρτημένων ἐστὶν, [illegible] δὲ ἔχει τυχὸν ἐὰν φθάσῃ ὁ [illegible] καιρὸς, καὶ αὐτὴν τὴν αἵρεσιν [illegible]. φυλάττοντες αὐτοῖς τὸ πατρωνικὸν, ἴσον εἰ ἐστὶν, εἴτε πλέονος ἐστίν. εἰ δὲ γράφωσι κληρονόμοι ὑπὲρ τὸ πατρωνικὸν καὶ βαρύνωσι ληγάτοις, ἐὰν αὐτοὶ μόνοι ὦσι κληρονόμοι, παρέσχωσι τὰ ληγάτα, καὶ τὰ φιδεικόμμισσα, δηλονότι μὴ βλαπτομένου τοῦ πατρωνικίου αὐτῶν. ὁ γὰρ φαλκίδιος ἐπὶ αὐτοῦ πατρωνικίου ἐστίν. Ἐὰν δὲ μὴ εἰς ὁλόκληρον εἰς πλεῖον μέρους τοῦ πατρωνικίου, τυχὸν εἰς ἕξ, ἢ εἰς [illegible] ἐγράφησαν κληρονόμοι καὶ [illegible] ληγάτοις, τότε τὸ περισσὸν ὑπὲρ τὸ πατρωνικὸν [illegible] τοῖς ληγαταρίοις, καὶ φιδεικομμισσαρίοις. τὸ δὲ λοιπὸν παρεχέσθωσαν οἱ κληρονόμοι, φυλάττοντες ἑαυτοῖς ἐκ τῶν ἰδίων ἐνστάσεων τὸν φαλκίδιον, ὅσοι δὲ ἐὰν εἰσὶν πάτρωνες καὶ ἐξ αἰτίων μερῶν [illegible] [illegible] τὸ οἰκεῖον μεθ' ἔγγονες πάτρωνες ἐξ ἴσου κληρονομοῦσιν. Ἐὰν δὲ τελευτήσωσιν οἱ πάτρωνες καὶ ὁ μὲν ἔχῃ παῖδας, ὁ δὲ ἐγγόνους, οἱ ἐγγύτεροι περὶ τὸν βαθμὸν, τουτέστιν, οἱ παῖδες τοῦ ἑνὸς πάτρωνος ἀποκλείουσι τοὺς ἐγγόνους τοῦ ἄλλου πάτρωνος. καὶ γινέσθω ἡ κλῆσις, οὐχὶ κατὰ στίρπας, ἀλλὰ προσωπικῶς, τουτέστιν ἵνα πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν παίδων τοῦ πάτρωνος, τὸ μέρος διαιρῆται. καὶ τυχὸν ἐὰν δύο πάτρωνες τελευτήσωσιν ἐπὶ παισὶν, ὁ μὲν ἐπὶ δύο, ὁ δὲ ἐπὶ τέτρασιν, εἰς ἓξ μέρη γίνεται ἡ κληρονομία οὐκ ἔτι εἰς δύο. ἐπειδὴ καὶ δύο πατρώνων παῖδες εἰσίν. Ἐὰν δὲ εἷς τῶν δύο πατρώνων τὸ μέρος τὸ ἴδιον παραιτήσηται, τότε τὸ μέρος αὐτοῦ οἱ λοιποὶ πάτρωνες λαμβανέτωσαν. Εἰ δὲ καὶ ὁ προλαμβάνων βαθμὸς παραιτήσηται, τότε πάλιν ὁ μετὰ τοῦτον βαθμὸς καλείσθω. δεχόμεθα γὰρ τὰς κατὰ συγγένειαν διαδοχὰς ἐπὶ τῶν ἀπελευθέρων, τουτέστιν ἐὰν τοῦ πρώτου παραιτουμένου ὁ μετὰ ταῦτα βαθμὸς ὑπεισέρχεται. τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν συγγενῶν κρατεῖ. ἐπειδὴ καὶ τὸ παλαιὸν ὅτε ἐπὶ τῆς κληρονομίας [illegible] ὑπεστίλευσε τῶν μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἐπιτροπικῆς [illegible]. καὶ τὸν πρῶτον τυχὸν καλουμένου ἐξκουσατεύσαντος ἑαυτὸν, ὁ μετὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο. καλείσθωσαν δὲ μὴ μόνοι οἱ ἐν φύσει κατιόντες τῶν πατρώνων, ἀλλὰ καὶ οἱ χειροτονούμενοι αὐτῶν, καὶ οἱ εἰς θέσιν παρ' αὐτῶν δοθέντες. ἡ δὲ παλαιὰ ὑπέκλεισε καὶ παρεχώρησεν, ὅτε ἐκλεγόμεθα τὴν θυγατέρα τοῦ πάτρωνος υἱὸν πατρῶνος εἶναι, [illegible] σήμερον καὶ αὐτὸ καλεῖται πρὸς τὴν κληρονομίαν. καὶ καλείσθωσαν μὴ μόνον διαδοχὴν αἰτοῦντες, ἀλλὰ καὶ οἱ νόμιμοι κληρονομοῦντες, καὶ κληρονόμοι δὲ γραφόμενοι [illegible] ἐχέτωσαν ἐκ τῆς διαθήκης βοήθημα [illegible] καὶ ἡσυχαζέτωσαν. Ἐὰν δὲ θετοὺς παῖδας ἔχωσιν οἱ ἐλευθερωθέντες, ἢ δὲ πάτρωνες, [illegible] ἔχωσιν, [illegible] ἐν τάξει υἱῶν, ἀλλὰ ἐν τάξει ἐξωτικῶν. Εἰ δὲ τελευτήσωσιν οἱ πάτρωνες ἐπὶ ἐξωτικοῖς κληρονόμοις, [illegible] πρὸς τὴν τοῦ ἀπελευθέρου κληρονομίαν. συγγενικῷ γὰρ δικαίῳ κληρονομοῦσιν οἱ ἀπελεύθεροι. Ἐπειδὴ δὲ ἡ παλαιὰ διακατοχὴ ἤκμαζε καὶ ὅτε [illegible] υἱὸς ἀπελευθέρου γεννηθεὶς μετὰ τὴν ἐλευθερίαν, διαθήκην καὶ συγγενικῆς χωρίς, καὶ ἐκάλει τὸν ἐλευθερώσαντα τὸν πατέρα, καὶ τοὺς ἐξ ἀρρενογονίας αὐτοῦ συγγενεῖς. [illegible] συγγενεῖς, [illegible] κατάστασιν [illegible]. [illegible] ὁ πάτρων [illegible] τοῦ ἀπελευθέρου καὶ αὐτὸς ἀπελεύθερος [illegible] καὶ ὁ τοῦ πάτρωνος πάτρων, καὶ ὁ συγγενὴς αὐτοῦ καλεῖται, [illegible] ἡ διάταξις, ἵνα ἐὰν μετὰ τὴν ἐλευθερίαν γεννηθέντες τοῦ ἀπελευθέρου παῖδες τελευτήσωσιν ἀδιάθετοι καὶ μηδένα παντελῶς ἔχοντες συγγενῆ, καλεῖται ὁ πάτρων καὶ ἡ πατρώνισσα μόνοι. Ἔστιν [illegible] τὸ δίκαιον ἐπὶ μόνων υἱῶν τοῦ ἀπελευθέρου, ἢ θυγατέρων πάτρωνος, ἢ πατρωνίσσης τελευτώντων, ἵνα δέξωνται μηκέτι κληρονομίαν ἀπελευθέρου (οὐδὲ γάρ ἐστιν ἀπελεύθερος ὁ τεχθεὶς μετὰ τὴν ἐλευθερίαν) ἀλλ' ἔχῃ τὸ κέρδος ἀπὸ τοῦ νόμου. Εἰ δὲ ὁ πάτρων εὐλόγως ἀποκλήρους ποιήσει τοὺς παῖδας τοὺς ἰδίους, μηδὲ κατὰ τῶν ἀπελευθέρων ἐχέτωσαν τὸ δίκαιον οἱ παῖδες αὐτῶν, ἐὰν διαθέμενοι τελευτήσωσιν, εἰ δὲ ἀδιάθετοι, τότε κληρονομοῦσιν αὐτούς. Σωζέσθω δὲ τὸ πατρωνικὸν δίκαιον καὶ τῷ υἱῷ, ἢ τὴν θυγατέρα ποιήσαντι αὐτεξουσίους, ὥστε καὶ κατὰ διαθήκην αὐτοῦ ἁρμόζειν τῷ πατρὶ τὸν λόγον τοῦ πατρωνικίου. κἂν ἀδιάθετοι τελευτήσωσι, καλεῖται ὁ πατὴρ [illegible] [illegible] τῆς αὐτεξουσιότητος contracta fiducia γενέσθαι, [illegible] [illegible] τοῦ πατρὸς κατὰ τὰς παλαιὰς [illegible] συμφωνίας πρὸς τὸν [illegible] ἀγοράζειν τὸν υἱὸν, ἵνα πάλιν αὐτὸς ὁ πατὴρ ἀγοράσῃ καὶ ἐλευθερώσῃ. Παῖδες μὴ ὑπάρχων μὲν τῇ ἀληθείᾳ πάτρων, δοκῶν δὲ κατὰ [illegible] νόμους πάτρων εἶναι, [illegible] ὁ ὠμόσας τύχοι, ὅτι πάτρων ἐστὶ, μετὰ δὲ ταῖς ἀληθείαις, ἢ ὁ ἐλέγξας τὴν συμπαιγνίαν τοῦ πάτρωνος, καὶ τοῦ ἀπελευθέρου, πολλάκις γὰρ ὁ πάτρων ἔδοξε [illegible] κατὰ τοῦ ἀπελευθέρου περὶ εὐγενείας, καὶ συμπαίξας αὐτῷ [illegible] [illegible] δὲ [illegible] τὴν συμπαιγνίαν [illegible] ἐλέγχοι. [illegible] [illegible] ἐχέτωσαν, μὴ μὲν [illegible] ἐκ τῆς οὐσίας τῶν ἀπελευθέρων. Οὐκ ἔτι δίκαιον ἔχουσιν οἱ τὸν πάτρωνα παῖδες [illegible] καὶ τοὺς παῖδας τὴν ἐν διαθήκαις οἰκίαις ἐλευθερωθέντων, κατὰ τῶν ἀπελευθέρων τῶν ληγάτων ὀρκίνων. πάντες γὰρ οἱ ἐν διαθήκῃ ἐλευθερούμενοι, ὀρκῖνοι ἀπελεύθεροι καλοῦνται.

Qui autem initio hujus Constitutionis enumerantur modi amittendi juris patronatus, partim sunt ex Constitutionibus ejusdem Justiniani, ut *l. ejusdem tit. l. 6. & 7. C. qui mil. pos. l. 1. §. sed scimus, & §. illud etiam, C. de latin. lib. toll. l. 3. C. com. de man.* partim ex jure veteri, ut lege Ælia Sentia, & S.C. Ninniano, & S.C. Rubriano, & Edicto Prætoris, & antiquis Constitutionibus principum.

CAP. XXXV. *Ad l. XLIX. ff. de petit. hered.*

Bonæ fidei possessori hereditatis, cui movetur controversia ejusdem hereditatis, agenti cum debitoribus hereditariis vel cum possessoribus rerum hereditariarum videbatur obstare exceptio, Quod præjudicium hereditati non fiat: & sane obstat, nisi, ut Papinianus exponit *l. 49. de pet. hered.* periculum sit ne inter moras actiones pereant, quæ temporales sunt, vel ne debitores fiant non solvendo, vel ne usucapiantur res hereditariæ quæ ab aliis possidentur. Inter moras ait, ut *l. fructus, D. de rei vind. l. non est, ad S.C. Treb. l. si quis tutor, §. quid ergo, l. plerique, D. de ritu nupt. l. pro pupillo, D. de adm. tut.* & Quintil. *decl.* 306. Inter moras judicii, bella idem adolescens fortiter fecit. & 319. Inter moras judicii adolescens ambiguis signis crudelitatis & veneni decessit. Loquitur autem Pap. de bonæ fidei possessore: nam prædo nullam actionem habet, *l. si quid possessor, §. pen. D. eod.* qua de causa posui controversiam motam bonæ fidei possessori, non litem contestatam cum eo, motus etiam illis verbis, inter moras .i. ante litem contestatam: nam post controversiam motam, omnes possessores uno tantum casu pares sunt si desinant possidere; post litem contestatam, quamplurimis, nisi bonæ fidei possessor putet se habere justam causam litigandi & juret de calumnia, *l. illud, D. eod.* Quod vero possessori, idem etiam petitori Pap. dat in *d. l. 49.* ex causa, ut agere possit in rem si bonæ fidei possessor negligat & periculum idem versetur ne res usucapiatur, vel si nesciat possessor rem illam esse hereditariam. Petitor dicitur etiam qui controversiam movit, qui vocavit in jus, qui exegit cautionem judicio sisti, licet nondum litem contestatus sit. Et verba illa Papiniani, Quid si nihil juris habere se sciat, non sunt accipienda de malæ fidei possessore, sed ita ut dixi. Quid si bonæ fidei possessor hereditatis nesciat se quasi heredem in ea re? & ita Græci, Τί δὲ εἰ καὶ ἐπίμιξε [illegible] τὸ παρ' ἑτέρῳ κατεχόμενον μήτε [illegible] αὐτῷ ἢ δύνασθαι περὶ τούτου κινεῖν τὴν in rem. Putem etiam ex causa petitori interim actionem in personam dari *l. Paula, §. ult. De leg. 3.*

CAP. XXXVI. *Sententia quam judex appellationis justam esse pronuntiavit executionem ad priorem judicem redire.*

In specie *l. tale, §. 1. D. de pact.* judex appellationis damnat debitorem non tanquam jure condemnatum priori sententia, sed tanquam confessum pacto transactionis etiamsi jure damnatus priori sententia non sit: nam & confessionem semper condemnatio sequi debet, *l. 5. D. de confess. l. 5. D. de cust. reor.* unde nascitur actio judicati, cujus executio proculdubio pertinebit ad judicem appellationis qui tanquam confessum debitorem condemnavit, non tanquam jure damnatum a priori judice: nam & tanquam jure damnatum damnare non potuit, qui de ea re non cognovit an jure damnatus esset, sed an pactus tantum & confessus esset: & vero frustra inquireret judex in principale negotium, qui habet reum confitentem, *l. proinde, §. 1. D. ad leg. Aquil.* nam etsi debitorem tanquam jure damnatum a priori judice damnaret, non ad eum judicati executio pertineret, sed ad priorem judicem, quia æquum est ut sententiæ meæ quam judex appellationis approbavit executio, quam appellatio suspenderat,

potius ad me redeat qui justam sententiam dedi, perinde ac si non interposita vel deserta appellatio fuisset, videlicet si mihi sententiæ meæ exequendæ jus potestasque sit: nam si sit judex datus a quo appellatum sit uti oportet ad eum qui dedit, rei judicatæ a judice dato & probatæ ab eo qui dedit legitimus executor est is qui dedit non judex datus, *l. a Divo, D. de re jud.* & similiter ex *Nov. de sanctiss. epis.* si ab episcopi sententia appellatum sit ad præsidem provinciæ, & præses conservarit sententiam episcopi, eam ipse præses exequetur, *l. episcopale, C. de episc. aud.* quia suæ sententiæ episcopus executionem non habet, id est jurisdictionem non habet aut forum, sed audientiam & cognitionem tantum sicut judex delegatus, ut docui in *tit. de epis. aud.* At si prior judex suam sententiam suo jure exequi possit, ut si sit magistratus & ex appellatione major judex pronuntiarit ejus sententiam esse justam, appellationem injustam, eam priori judici exequendam relinquere debet, non ipse exequi: idque Hostiensis probat. Et quod ait *l. præcipimus, §. in his autem, C. de appellat.* officia appellati judicis judicatum exequi, de judicato non intelligitur quo prior sententia confirmatur, sed de eo quo injusta esse pronuntiatur: quo casu proculdubio executio pertinet ad judicem appellationis qui novam sententiam dedit. Sed & in priore casu, eodem jure utimur, nimirum majori judice ad quem appellatum est, ut sit commoda executionis præripiente minori, non jure.

CAP. XXXVII. *Differentia quædam magna inter Proconsules & Præsides.*

Inter cetera quibus distant Proconsules a Præsidibus, id est Legatis Cæsaris, sive Legatis Proprætore, aut ut Dio loquitur, Legatis Proprætoribus, hoc maxime interest quod Proconsules, qui omnes sunt ex senatorio ordine, fascibus, infulis, aliisque insignibus imperii & jurisdictione voluntaria utuntur statim atque egressi sunt urbem, vel ut Dio ait, pomœrium urbis *lib. LIII.* Imperium igitur etiam statim habent (alioquin falsa essent insignia) & jurisdictionem contentiosam, nec tamen eo, eave utuntur nisi in provincia sibi decreta, *l. 1. & 2. D. de off. Proc.* ac similiter redeuntes ex provincia, quoad pomœrium urbis ingressi sint, imperium habent & jurisdictionem & sex fasces & cetera insignia (nam & fasces numerat Appianus inter insignia in Syriaca, quæ παράσημα vocat, Dio ἐπίσημα καὶ κοσμήματα τῆς ἀρχῆς) & utuntur etiam jurisdictione voluntaria, quidni? perinde in regressu atque in egressu? & hoc est quod ait *l. ult. D. de off. Procons.* Proconsulem portam Romæ ingressum deponere imperium, ut M. Tullius ad *Atticum VII.* qui reversus ex Cilicia adhuc retinebat imperium nondum ingressus urbem. Si imperium, inquit, mihi molestum erit, utar ea porta quam primum videro: & inde in auctoribus sæpe Prætor vel Consul ad portam vel ad urbem, qui exit in provinciam vel redit e provincia. At qui specialiter Præsides dicuntur, id est legati Cæsaris sive sint ex senatoribus, sive ex equitibus Romanis, & sive ex Consularibus sive ex Prætoriis, statim atque cognoverunt venisse successorem, vel excesserunt provincia, deponunt sex fasces & cetera insignia, & deponunt jus gladii, quod præcipuum habent & privati fiunt, *l. 3. D. de off. Præs. l. 1. D. de off. Præf. Aug.* ac ne jurisdictionem quidem voluntariam habent nec ea, quæ neque imperii sunt neque jurisdictionis, sed ad officium jus dicentis pertinent, veluti tutoris dationem, *l. si forte, D. de off. præs.* & hoc plane confirmat Dio *eodem libro*, qui cum initio dixisset Proconsules statim insignia assumere atque pomœrium urbis egressi sunt, post subjicit de legatis Cæsaris, τὰ τῆς ἡγεμονίας κοσμήματα ὅταν ἐς τὴν προστεταγμένην σφίσι χώραν ἐσέλθωσιν ἀντιλαμβάνουσι, καὶ ἐπειδὰν διάρξωσιν, εὐθὺς κατατίθενται: nec enim insignia sunt separanda ab imperio: qui negat insignia ante adventum, & imperium negat: qui jubet deponere statim ab excessu, & imperio abire jubet: nec ulla unquam fuit insignium & imperii separatio. Male autem vulgo idem esse statuunt in Proconsulibus ex *l. meminisse, D. de off. Proc.* ut scilicet in adventum tantum successoris imperium habeant, quod ea lex nullo modo dicit, sed etiam circumacto anno (nam Proconsules annui erant magistratus, non quoad Senatui placuisset, præsides quoad Cæsari placuisset) proconsules jus dicere, licet ipso jure finitus sit magistratus, propter publicam utilitatem usque in adventum successoris.

CAP. XXXVIII. *In l. falsi, §. ordine, D. ad leg. Cor. de fal.*

Pauci aut nulli sunt qui animadvertant in *l. falsi, §. 1. D. ad leg. Corn. de fals.* notari differentiam inter relegatum ad tempus, & ordine motum ad tempus, cum ordine motum ait post tempus decurionatum recuperare, relegatum aut decurionem recte creari, non decurionatum recuperare: nec enim relegatus post reditum in suum locum redit, sed si quis locus vacet decurio fieri potest: at ordine motus, expleto tempore in suum locum redit statim si in eum interim nemo sublectus fuerit, *l. 2. D. de decur.* proinde hunc recte dices decurionem esse illum fieri posse: quæ differentia etiam hodie manet incorrecta: nam quod dicitur duriore sententia datum in exilium longius quam lex ferat post tempus inter infames non haberi, *l. 4. C. ex quib. cau. inf. irrog.* non eo pertinet ut si decurio fuerit pristinam dignitatem recipiat statim, sed ut novam adipisci, id est novus decurio creari possit, aliter quam ordine motus qui statim pristinum decurionatum recipit, videlicet si duriorem sententiam passus sit: ut hodie certe malim statuere ob falsum instrumentum recitatum non factum, duriorem esse pœnam relegationis vel remotionis temporariæ. Ceterum causam esse famosam si quis sciens recitet falsum instrumentum: & nihilominus judice augente pœnam legis, legem minuere suam pœnam, quæ scilicet ipso jure irrogatur sine executione judicis ex damnatione sola, id est infamiam. De decurionatu autem *d. l. falsi*, loquitur recte: quia ad alios honores decurionatu indepto vel recuperato nemo accedere potest, qui tempus explevit pœnæ durioris antequam tantum temporis in curia fecerit quanto pœna functus est, *l. 15. D. ad municip. l. 2. C. de his qui in exil. dat. vel ord. mot. sunt.* Loquor de duriore pœna secundum jus vetus: nam pœnæ legitimæ aut pœnæ mitioris quam lex permittat licet imposita sit ad tempus, perpetua & immortalis ignominia est, quæ non beneficio temporis, sed beneficio tantum principis aboletur: & hoc secundum jus vetus: nam ex Edicto Antonini etiam mitiore sententia ordine motus ad tempus, post tempus decurionatum ceterosque honores recipit, quos habuit ante, *l. 1. C. eod. l. 3. D. de decur.* quod tamen in relegato Edictum non admittit: quæ est alia differentia inter relegatum & remotum ad tempus notanda *d. l. 3.*

CAP. XXXIX. *Conjuncta l. 67. D. de procurat. cum l. 3. §. in eum, ff. de adm. rer. ad civit. pert.*

Ut in curatorem Reip. qui administrationis tempore creditoribus Reipub. novatione facta pecuniam cavit, post depositum officium datur actio, ne creditores in damno versentur qui cum Rep. agere non possunt, quæ liberata est novatione, *l. 3. §. in eum, D. de adm. rer. ad civ. pert.* ita in tutorem, qui administrationis tempore creditoribus pupilli pecuniam cavit novatione facta, verissimum est post depositum officium dari creditoribus actionem, *l. 5. D. quan. ex fact.* in qua tamen, ut vulgo scripta est, ponitur novatio facta post depositum officium, perperam: quia non hoc quæritur post depositum officium, qui se obligavit pro pupillo quon-

quondam fuit, an tenuatur, quod erat aperti[ssi]mum, fed an qui fe obligavit tempore adminiſtrationis, poſt depoſitum officium teneatur, ſicuti initio legis de cuſtode furioſi qui vivo furioſo ſe obligavit, an poſt mortem furioſi, & poſt depoſitum officium teneatur: itaque in *l. d. §. 3.* hæc verba, *Poſt depoſitum officium*, dico eſſe „ tranſtella & ſedi fuæ reddenda hoc modo, non magis quam in tutorem poſt depoſitum officium, ſi modo nullum ex conſenſu novationem fuſtinet, &c. quod & §. 1. oſtendit, in quo conſequenter ait, tutorem qui ſolutorum ſe cavit, actionem poſt finitam tutelam reſtituere recuſare, quod acceptilatio eſt & ea qui ſe fo-Jurorum conſtituit pupilli nomine non facta novatione, *ſicut* in curatore Reip. proditum eſt, *d. l. 3. in fin.* de conſtituta pecunia eum non teneri poſt depoſitum officium, quia cum creditoribus ſit ſalva prior actio, quæ conſtituto non novatur, *l. item illa, §. ult. l. ubi quis D. de conſtit. pec. l. ſi filiafam. D. de re rem verſa*, cum B ſi ab exilio reverſus minor ſit quum XXV. annorum natu, & quamvis a decurionatu eum repelleret cum exiſti cauſa, quod fuſtinuit, tum ætatis ratio, propter tamen mortis eius vultu, indole, dignitate, quæ in ætate potiſſimum efflorefcit, hoc ei permiſerit, ut decurionarum in patria fua peteret & obtineret, nec habuerit rationem ætatis in virtute præclara, quam ſum faciebat dignitas, id eſt, indoles, quæ eo loco debuit, certa ſpes ejus honoris, certa ſpes bene gerendi decurionatus, certa ſpes bonæ fragis, ut in gloſſa Pinloxeni etiam indoles definitur κατα εξιν εν αγαθω, & dignitas dicitur etiam in Oratione pro M. Cæſio filio Rocio. Quis non poſſit huic ætati æque huic dignitati? C Dignitas ergo id facit ut quandoque princeps faciat veniam ætatis & minori XXV. annorum decurionatum indulgeat, ut M. Tullius *Philipp.* ait ab excellenti eximiaque virtute progreſſum ætatis expectari non oportere, & Plinius *in epiſtolis*, ab optima indole non exigi numerum annorum, & Valerianus *apud Vopiſcum in Probo*. In eo non expectari ætatem qui & virtutibus fulgeat & moribus polleat; verum ſic in *d. §. 1.* arbitror eſſe legendum, niſi quis ætatis fuæ ut nondum „ decurionem creari poſſent, & dignitas, certa ſpes ejus „ honoris, id faceret ut princeps indulgere poſſit: nec *recedo a P. Pet.* niſi quatenus pro ſpem, ſcribo, ſpes, & ſubſtituo hoc dignatus, non certa: qua lectione nec quidquam pote melius.

A lorum, quibus cum benignius agitur, ut non ante conveniatur quam collega qui rem geſſit mille, convenius & exceſſus fuerit, quia inviti hæc munera ſuſcepe-runt, & curatores bonorum qui inviti dari non ſolent nili ex magna cauſa, & cum inviti dantur, etiam in eis idem eſt jus quod in curatoribus Reip. & in tutoribus, *l. 2. §. curatores & §. penult. D. de curat. bon. dan. d. l. 3. in prin.*

CAP. XL. *Emendatæ l. pen. §. 1. D. de decur.*

INitio *l. pen. D. de decurion.* proponitur reſcriptum Antonini & Veri, quo plebeji in tempus relegati, & finito tempore reverſi prohibentur in ordinem allegi ſine permiſſu & indulgentia principis, quæ ſolent perficitur ex juſta cauſa: cujus mos exemplum ſubjicitur ex alio reſcripto eorundem Imperatorum in §. 1. ſi ab exilio reverſus minor ſit quum XXV. annorum natu, & quamvis a decurionatu eum repelleret cum exiſti cauſa, quod fuſtinuit, tum ætatis ratio, propter tamen mortis eius vultu, indole, dignitate, quæ in ætate potiſſimum efflorefcit, hoc ei permiſerit, ut decurionarum in patria fua peteret & obtineret, nec habuerit rationem ætatis in virtute præclara, quam ſum faciebat dignitas, id eſt, indoles, quæ eo loco debuit, certa ſpes ejus honoris, certa ſpes bene gerendi decurionatus, certa ſpes bonæ fragis, ut in gloſſa Pinloxeni etiam indoles definitur κατα εξιν εν αγαθω, & dignitas dicitur etiam in Oratione pro M. Cæſio filio Rocio. Quis non poſſit huic ætati æque huic dignitati? C Dignitas ergo id facit ut quandoque princeps faciat veniam ætatis & minori XXV. annorum decurionatum indulgeat, ut M. Tullius *Philipp.* ait ab excellenti eximiaque virtute progreſſum ætatis expectari non oportere, & Plinius *in epiſtolis*, ab optima indole non exigi numerum annorum, & Valerianus *apud Vopiſcum in Probo*. In eo non expectari ætatem qui & virtutibus fulgeat & moribus polleat; verum ſic in *d. §. 1.* arbitror eſſe legendum, niſi quis ætatis fuæ ut nondum „ decurionem creari poſſent, & dignitas, certa ſpes ejus „ honoris, id faceret ut princeps indulgere poſſit: nec *recedo a P. Pet.* niſi quatenus pro ſpem, ſcribo, ſpes, & ſubſtituo hoc dignatus, non certa: qua lectione nec quidquam pote melius.

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM *LIBER VIGESIMUS PRIMUS.*

CAPUT PRIMUM.

Varia leſtiones quæ in contextum perreſpexit duobus locis Digeſtorum.

TIPULANTI damni infecti promiſſi prohibere te, ut quod ex ea re damnum ſtipulatur patiatur, & ſic ſententia Celſi in *l. 13. De re jud.* cujus verba emendanda ſunt hoc modo. *Si quis promiſeris prohibere ſe ne quod ex ea re damnum ſtipulatur patiatur, & faciat, facit quod promiſit, &c.* quæ ita vulgo erant propoſita. *Si quis promiſerit prohibere ſe ut aliquid ſtipulatur patiatur, & faciat.* Nec enim *ut aliquod damnum, &c.* fcribendum eſt, ſed, *ne quod ex ea re damnum ſtipulatur patiatur, & faciat, facit, &c.* quod gloſſema demonſtrat in P. Flor. inſertum, hæc verba, *Ita habetur, hæc eſt ita legatur*, Ne quid ex ea re, &c. Cui ſimile gloſſema obſervavi apud Arnobium Oeyoverm 3. *contra Nationes*. *Si tempus*, inquit, *ſignificator hoc nomine. Gracorum ut interpretes autumant, quod Chronos eſt, habetur, χρονος, nullum eſt Samonicum nomen*. Illud, *habetur χρονος*, quod in ſcripturam legi in manuſcripto, qui eſt in Bibliotheca Regia, gloſſema eſt, quo enendatur ſuperior ſcriptura, *Chronos*. Et idem efficit vel ſignificat in veteribus Variſtatis libris de re ruſtica ſepe, quæ inferita eſt litera 1. que eſt pro legatur. Etiam obſervavi lectiones variis in contextum irrepliſſe eodem modo, nili quod non etiam adjungebam illa, ita legatur, vel ita habeatur, inferta eſt in *l. 5. §. 2. De his, qui eff. ved dicye.* Una lectio hæc eſt, *Nam & ſi quis cunctationem paterna, & maternam cunctatio habebat ſibus remanere* : & hanc veriſſima. Altera, *ſed & ſi hoſpitandi habeat, ſibus tenebitur*. Tertia, *ſed ſi quis cunctatio, ipſe ſolus agros tenebitur* : neutra in Bal. neutra ſpe prædira.

CAP. II. *Ad l. 1. C. de hæred. tut. & §. aliquando, Inſtit. de perp. & temp. act.*

QUod ſcripſi 11. *ex l. 1. C. de her. tut.* non ex quolibet dolo vel lata culpa tutorum, heredes eorum teneri tutelæ actione tutoribus mortuis ante litem conteſtatam, ſed ex dolo tantum quo ſpolia pupilli tutores ſua vel aliorum per gratiam auferunt facultates, veriſſimum eſſe adhuc, ea tamen lege & conditione, ut propter auctoritatem *Iuſtiniani* forte eo loco non caſtigatorum, nihil mutetur vel deteriatur, *l. 1. C. de her. tut.* nam quod ait heredes tutorum non teneri ex non lata culpa *l.* ex levi, etiam verum eſſe confirmat *l. 4. §. de mag. em.* quæ heredem tutoris ait non teneri negligentiæ nomine, quod eſt non eſſe ſuccedaneum culpæ levis ipſius tutoris. Nec enim de culpa heredis propria ea verba intelligi poſſunt, cum is here tutoris in ea lege comparetur heredi magiſtratus, qui per fraudem pupillo tutorem dedit, cui quidem magiſtratus heredi neo dicit aut dicere potuit propriam culpam non imputari, quæ nulla in eo exiſtere poteſt, ſed ut heredi magiſtratus dicit culpam ipſius magiſtratus dolo proximam *A.* latam culpam imputari, non culpam non latam: ita conſequens huic comparationi, & conſentaneum eſt ut dicat, heredem quoque tutoris ob non latam ipſius tutoris culpam *l.* ob levem tutoris culpam non teneri, ſed ob latam tantum, ut *d. l. 1.* Denique tutorem vel magiſtratum, omne periculum, omnem culpam præſtare, heredem ſuccedere tantum in latam ejuſdem eorum, non in levem. B Et ita de heredе magiſtratus aperte ſcripſum eſt in *l. 1. Cede mag. com.* a qua detrahendæ negationis, quia nullum ajuſtorem habemus certum, nec detrahimus igitur, nunc ſum quia & quali poenalis ex actio eſt, *l. ult. ff. ad. ſtipulum* videatur non dari eam tenere in heredem magiſtratus, qui tutorem dedit & oculi cualiorem. *Rem quidem pilli ſalvam fore*, ſed cauſa cognita, ſicut nec temere dicitur in heredem magiſtratus, qui non curavit pollicitam caveri damni infecti, ad quam ſpectum propter petitore *l. 6. ff. eod.* inſcriptio probat adhibita *l. 4. §. in eum & §. ult. de dam. inf.* Exemplo igitur heredis magiſtratus, reſte ait *d. l. 1.* de heredem tutoris ob culpam non latam *A.* ob levem culpam tutoris non teneri, ſi iis non ſit conſtituta eum tutore: nam poſt litem conteſtatam etiam levis culpa ad heredem tutoris transfertur *l. 1.* Peregrinus ſi neque ex C damno, ut ait, pupilli lucrum captarum aut gratia præſtitum ſit: nam ex dolo vel lata culpa tutoris ſi quod abſit, pupillo poſſe heredes teneri, licet ad eum tempus nihil pervenerit ejuſta regulam *l. ult. ea, §. ult. De reg. jur.* Propoſito dictat *l. 1.* hæc eſt, *Heredes non teneri ex non lata culpa tutorum*. Exceptio autem, *Niſi ex cauſa non lata culpa ſit conteſtatæ cum tutoribus fuerit*. Claufula vero huic exceptioni ſubjecta his verbis, *Neque ex damno pupilli, &c.* non excepta, ſed explicatio eſt ſuperioris propoſitionis: nam non latam culpam oſtendit in ea propoſitione ſic eſſe accipiendam, ſi non ex damno pupilli lucrum captarum vel gratia præſtitum ſit: nam hæc caſuſa ſibi vel aliis cum detrimento pupilli, heres tutoris teneatur, etiamſi nihil ad eum pervenerit. Lacro non captarum & incognita fuit mala nihil proficeris, *§. aliquando, Inſtit. De perp. & temp. act.* nam & cur heredes ejus cum quo lis conteſtata non eſt placet non teneri pœnali actione, veluti furti vel iniuriarum, aut mixta quatenus pœnam perſequitur, veluti vi bon. raptorum vel damni injuria, non pœnali, inquam, etiamſi quid ad eos pervenerit, non mixta nili quatenus ad eos pervenerit ex dolo defuncti, non excepta actione vi bon. raptorum, quæ eſt edicti; verbis non dicitur de eo quod pervenit, debitur tutorea non inuliiter: cur vero, nili quia actione pœnali D actor

actor non persequitur rem quæ sibi abest, sed extra rem pœnam in quam innocentem heredem succedere æquum non est. Et ita æquum non est actione veniente ex contractu ob dolum malum defuncti heredes teneri, si neque ad eos, neque ad defunctum quidquam pervenerit, id est si ob eam rem nihil ex actoris patrimonio absit. Regulariter heredes tenentur ob dolum defuncti, quoniam vix dolo dolatur quidquam sine detrimento alterius: & aliquando tantum non teneri dicuntur *d. §. aliquando*, nempe si quando forte dolus adversarii actoris rebus nihil abstulerit.

CAP. III. *Sententia l. xi. Ad S. C. Turpil.*

NOn tantum is qui post litem contestatam deserit accusationem tenetur ut tergiversator lege Petronia vel S.C. Turpilliano, aut ut calumniator lege Remmia, sed etiam is qui reo postulato & oblatis libellis accusatoriis vel denuntiato crimine desistit ante litem contestatam, *l. vim, §. duos, Ad leg. Jul. de adult. l. pen. Ad S.C. Turpil. l. 7. C. qui acc. non poss.* sed si post rei postulationem, præscriptione legitimi temporis exclusus causam adulterii perferre non potuerit, veluti præscriptione LX. dierum aux sex mensium utilium, aut quinquennii continui, quæ omnes præscriptiones lege Julia de adulteriis comparatæ sunt, atque ita reum adulterii persecutus non fuerit, recte Papin. ait in *l. 10. eod. tit.* eum de calumnia non puniri, qui tamen alias si desisteret aliter quam facta abolitione, in legem Petroniam incideret & in legem Remmiam: nam & tergiversator puniri ut calumniator potest, sicut Imperatorem legimus apud Plinium *6. Epist.* denuntiasse accusatoribus, se de eorum calumnia pronuntiaturum si agere desisterent. Porro reus postulatur prius quam causa perferatur: & postulatur quidem sine judicio cum postulatur ut inter reos recipiatur vel querela apud acta deposita vel dato libello accusatorio, ut docet *Obser. XX. c. XXI.* causa autem perfertur lite contestata, lite & cognitione suscepta, & mox eo cujus nomen delatum est relato inter reos: & ita explicanda *d. l. 11.* quam glossæ non intelligunt.

CAP. IV. *Ad l. XLIV. de relig. & sump. fun.*

DIgnum observatu est quod ait Paulus in *l. 44. De relig. & sump. fun.* unam sepulturam, plura sepulchra efficere non posse, & ideo si locis diversis sepulta sint membra, non omnia loca esse religiosa, sed eum tantum, ubi quod est principale, quod ἡγεμονικὸν, conditum est: & principale statuit esse caput, ut Censorinus scribit Hipponem indicasse infanti ante omnia caput increscere in quo est principale. Sic legendum. *Cujus*, inquit, *imago fit, inde cognoscimur*: nam omnis imago cujuscunque materiæ plerumque caput tantum & humeros repræsentabat sine reliquo corpore, ut in numismatis, quod præter Plinium & alios auctores etiam D. Ambros. indicat his verbis, *Sola ære fusa principum capita & ductos vultus de ære vel marmore adorari*, nec abs re caput tantum & vultus exprimitur, quoniam ut Paul. ait, inde cognoscimur: quam rationem & in Problem. reddit Arist. διὰ τί τὴν προσοψιν τὰς εἰκόνας ποιοῦσι; τοῦτο γὰρ ὅτι [illegible] δηλοῖ ποῖοί τινες, ἢ ὅτι μάλιστα γινώσκεται.

CAP. V. *De statura legendorum tironum.*

VEgetius scribit proceritatem tironum ab urbe condita fuisse semper exactam ita ut senos vel certe quinos pedes & denas uncias habere probarentur. Eandem [illegible] exigunt proceritatem Imp. Valent. & Valens in *l. 3. C. [illegible] de tiron.* qui delectum haberi jubent in quinque pedibus & septem unciis usualibus, quo pertinet illud ænigma Symposii de milite podagrico.

Bellipotens [illegible] sævis metuendus in armis.
Quinque pedes habui, quos nunquam nemo negavit:
Nunc mihi vix duo sunt, inopem me copia fecit.

A Et id quoque quod ita legimus scriptum inter sententias Adriani Imperatoris: αἰτοῦντός τινος, ἵνα στρατεύηται, Ἀδριανὸς εἶπεν, [illegible] λέγοντος, εἰς τὰ πραιτώριον, Ἀδριανὸς [illegible] μῆκος ἔχει, πέντε πόδας ἥμισυ. Ἀδριανὸς εἶπεν, [illegible] τοσοῦτον εἰς τὴν πολιτικὴν στρατείαν, [illegible] καλὸς στρατιώτης [illegible] τρίτῳ ἐνιαυτῷ δυνήσῃ εἰς τὸ πραιτώριον μεταβῆναι. Legitimæ staturæ hominem, id est, quinque pedum & sex unciarum, qui legi optabat inter prætorianos jubet Adrianus expectare tertium stipendium, hoc est tertium annum, & interim militare inter urbanas cohortes, quæ sententia cum esset in editione Stephani imperfecta & depravata, eam ita restitui ex bibliotheca S. Galli apud Helvetios, ubi in calce Grammatices Dosithei Magistri sunt ejusdem Adriani sententiæ & epistolæ, hoc est rescripta brevia longe emendatiora longeque plura, quæ omnia ad jus nostrum civile pertinent
B græce & latine conscripta, ὡς ἄν, ut ipse Dositheus præfatur, μείζων [illegible] ἀπὸ τούτου τὰ ἀρχόντος ἐγένετο καὶ [illegible] ἀναγκαῖον [illegible] καὶ μεθοδικὰ παραδοῦναι, [illegible]: & adjicit, [illegible] ἀρξώμεθα: mox sequitur ἀπόφασις quam initio proposui, αἰτοῦντός τινος.

CAP. VI. *Actio ingrati adversus libertos ex lege Ælia Sentia.*

LEge Ælia Sentia proditam esse accusationem ingrati adversus libertum datamque patrono satis constat ex *l. 70. De verb. sig.* itemque ex *l. 30. Qui & a quib. man.*
C conjuncta cum titulo sive inscriptione sua: an vero per eam accusationem libertus revocaretur in servitutem addubitatur: & verius est non revocari. Et quod additur vulgo in *d. l. 30. §. pen. ut in servitutem redigatur*, glossema esse novum additum ex constitutionibus quæ extra ordinem, ut ait *l. 1. C. de lib. & eor. lib. & l. 7. de S.C. Sil.* ex causa ingratitudinis postulante patrono libertum in servitutem redegerunt: nam jure ordinario nulla eo nomine competebat actio, ut docui *Obs. x.* & illud quoque glossema non agnoscunt Flor. nec Bas. & lege Ælia Sentia patrono querenti de ingratitudine liberti alia ratione satisfiebat, veluti liberto damnato in lautumias, qua pœna legibus & ex aliis causis in alios prodita est. Id vero constat ex Adriani Imperatoris sententia ita græce relata apud Dositheum. Δι' ἐγκαλέσαντός τινος
D [illegible] Ἀδριανὸς εἶπεν, [illegible]. Qui ea causa ingratitudinis libertum paulo ante duxerat in lautumias secundum legem Æliam Sentiam, desiderabat etiam ei auferri commoda sive annonas & panes civiles, qui & congiarii nomine significantur, quod libertinorum civium Romanorum tribus ferebant de publico ex liberalitate principis, *l. patronus De leg. 3.* cui Adrianus respondit, improbum esse desiderium ejus, qui postulat et de quo jam ante vindictam sumpsit, quemque damnavit in lautumias detrahi congiarium, quo tolerat vitam suam, quia necare eum velle videtur, ut *l. 4. De lib. agn.* Proponit autem
E damnatum fuisse jussu præfecti ærarii, forte quod patronum apud præfect. ærarii calumniatus esset: alioquin de ingratis libertis notio solet esse præfecti urbi.

CAP. VII. *Sequuntur aliæ sententiæ ejusdem Imperatoris, & de congiariis singularia quædam.*

UNa est de parentibus alendis non absimilis illi, *Parentum necessitatibus liberos succurrere justum est*, vel illi, *Competens judex a filio te ali jubebit, si in ea facultate est, ut tibi alimenta præstare possit*: quæ ostendunt & matrem a liberis &. patrem ab emancipatis qui in divitiis sunt alendum esse, ut & illa, *Iniquissimum est pa-*

trem egere cum filius sit in facultatibus, & de filio milite quod etiam de filiofam. intelligi potest, qui dives est, *Ab eo exhibendos esse parentes, pietatis rationem existimare*: nam & ita cum se a filio valetudinarium & egenum negligi neque exhiberi quereretur pater qui in eum omnia bona sua consumpserat, Adrianus juveni dixit, [illegible]: nec unquam hac de re seviores sententiæ dictæ sunt inter parentes & liberos. Huc pertinet alia de agnoscenda & alenda matre ex congiario, quo filium donabat Adr. cum ille negaret eam sibi matrem esse. *Si tu eam*, inquit, *non agnoscis matrem, nec ego te civem Romanum*: qua sententia ademit ei congiarium, quod donaverat, quia soli cives R. eo donari solebant. At de congiario etiam placet valde, quod inter sententias ejusdem A-
B driani refertur, dicente muliere sibi auferri congiarium filii sui a Titio, qui se dicebat patrem ejus esse, & ad se congiarium pertinere, quasi scil. quæsitum sibi jure patriæ potestatis, & interrogata muliere, an justa uxor ejus esset ac respondente se civem Romanam esse (sic oportet interpretari [illegible] non latinam) atque adeo capacem justarum nuptiarum, & cum eo tab. nuptiales conscriptas habere, nec dum tamen nuptias contraxisse: quia tabulæ nuptias non faciunt, ut *l. donationes, ff. de don. l. neque sine nuptiis, C. de nupt.* & consequenter quia justus L. Titio quo de agebatur filius non erat, jussisse Adrianum, quod L. Titius sibi vindicaverat congiarium filio reddi. Soli enim filii justi sunt in potestate patris, & patri adquirunt quæcumque adquirunt, etiam
C congiaria: quia congiaria non computantur in castrensi, vel quasi castrensi peculio, quæ ex mera liberalitate principis proficiscuntur aliter quam stipendia & donativa, & salaria, quæ pro præmio militiæ vel dignitatis aut administrationis & meriti alicujus quasi debita præstantur. Et hoc quidem, quod in utroque exemplari expressum est depravatissime, meo judicio partim ex hoc, partim ex illo ita restituendum & redintegrandum est, detracta verborum alienorum interjectione, & propriorum iteratione superflua: [illegible] Ἀδριανὸς [illegible]
D [illegible] huic sententiæ potest addi ea de qua in [illegible] §. ult. De lib. cau. Porro hanc sequitur alia in qua & de congiario nonnihil, quod parentes si moriebantur transmittebant in liberos etiam parvulos. Mater cum quereretur de tutore filii sui impuberis apud Adrian. & diceret per triennium cessasse tutorem in præstatione alimentorum, imo & in recente ei abstulisse congiarium, Adrianus tutorem interrogavit quando tutor datus esset, & quid alimentorum nomine pupillo præstitisset, illo respondente per absentiam contutoris factum, ut cessaret aliquamdiu in præstatione alimentorum, quod solus ipse ea præstare non posset, tutori dixit, *In hoc igitur datus es tutor, ut fame pupillum enetes, Pro modo facultatum alimenta ei præsta.* Verba hæc sunt: [illegible]
E [illegible] Ἀδριανὸς [illegible]. Quod pro modo facultatum alimenta præstari jubet, id sæpius inculcatur in *titulo, Ubi pup. ed. deb.* & quod per causam absentiæ contutoris, non admittit præsentis tutoris excusationem, etiam æquissimum est, quia vel ab uno ex pluribus tutoribus ceteris absentibus, aut cessantibus præstanda ea esse constat ex re pupilli.

CAP. VIII. *An si is qui rem usucepit eam postea pro derelicta habeat res redeat ad veterem dominum.*

AD quæstionem propositam hoc capite est qui scribit ab eo qui rem quam usucepit habet pro derelicto eam rem redire ad veterem dominum, & æquius esse eam veteri domino restitui ab eo, qui eam occupavit & possidet, quam apud eum remanere: quia inquit, sine titulo possidet, vel quod idem est, quia pro possessore possidet. Si hæc ratio esset vera, forte & opinio illa esset vera. Atqui constat eum, qui rem habitam pro derelicto possidet, non sine titulo possidere. Legitimus enim est titulus *Pro derelicto*, & proximus titulo, *Pro donato*; nam qui rem derelinquit, genere quodam eam primo occupanti donat, *l. quod servus, de stip. ser.* & alienat, *l. 5. Quæ in fraud. cred.* Et restitutionis beneficio fateor datis utilibus actionibus ex causa rem usucaptam posse ad veterem dominum redire rescissa usucapione, veluti ex causa edicti Ex quibus causis major. At in specie proposita nulla subest justa causa veteri domino restituendi dominii a quo per usucapionem recessit in perpetuum, sicut & per noxæ deditionem servi dominium dicitur in *§. 1. Inst. de nox. act.* a veteri domino in perpetuum recedere, nec servo ei cui noxæ deditus est offerente litis æstimationem dominium ejus ad veterem dominum redire, sed servum auxilio prætoris manumitti, quasi absolutum omni dominio, quo in proposita specie absolutus dici non potest qui habet dominum eum, qui occupatione servi a priore domino derelicti statim dominum adquisivit, *l. 1. l. 5. §. ult. Pro derel.* sicut nec qui semel desiit esse domini, damnatione in metallum, etiamsi beneficio principis metalli pœna liberetur, non redit ad priorem dominum, sed fisci servus efficitur, *l. aut damnum, §. ult. De pœnis, l. generaliter [illegible] si servus, De fid. lib.* sicut arbor, quæ ex uno fundo radicitus eruta coaluit in alio, & hoc genere desiit esse prioris domini, rursus eruta ad priorem dominum etiam non revertitur, *l. 26. §. arbor, De acq. rer. do.* sicut nec quod ferruminatione alienum factum est, id postea inde abruptum redit ad priorem dominum, *l. in rem, §. item, De rei vind.* nec item servus, qui captus est ab hostibus & manumissus a bonæf. emptore, in jus prioris domini redit, *l. 12. §. manumittendo, De cap. & postl.* sicut quæ semel princeps vel quis alius donavit Reipub. nullo casu ad donatorem redire debet, quia ut Symmachus ad Valentinianum ait, quod a principio beneficium fuit, usu atque ætate fit debitum, sed quod a Rep. proficiscitur, quæ ex singulis constat, rursus fieri potius debet singulorum proprium, si quando forte donationis causa finita sit, quam ad donatorem redire.

CAP. IX. *De usuris illicitis, & honore equi publici, ex Sententiis ejusdem.*

CUm essent fœneratores quidam, qui exempli gratia creditis mille aureis ex ea summa eodem momento subducerent c. quod factitant etiam hodie plerique, & nihilominus in aureos mille cautione concepta ejus summæ usuras legitimas in singulos annos stipularentur. i. cxx. quæ sunt usuræ centesimæ, & anno quoque vertente debitam usuram centesimam in sortem redigerent, ea de re jussit Adrianus præfectum prætorio cognoscere & ad se referre, qua cognita non dubito quin judicaverit deberi tantum creditori usuram centesimam ejusdem summæ, ut usura æquasset DCCCC. in specie proposita DCCCC. quia re contrahi obligatio non potest nisi quatenus datum est, ut *l. si tibi De pact.* & eo quod illicite adjectum est veluti de usura anniversaria in sortem redigenda, non vitiari licitam conventionem, ut *l. 20. & 29. De usur.* Restituenda autem ita sunt hæc de re verba, quæ leguntur apud Dositheum. Κωδικίλλοις [illegible] ποτε Ἀδριανῷ [illegible]-

ϲιδωκεν, δι᾽ ἂν ἤκουσεν πλείονας εἶναι δανειστὰς οἵτινες ἀδίκως τόκους ἐξέπραξαν, ἵν᾽ οἷς τινας εἰς δηνάρια χίλια ἐξ αὐτῆς ἡμέρας δύνηται ἰδίως ὑποτίθεσθαι καὶ ταρίχευσιν ἑκατοστιαῖον λαμβάνειν καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν δανείζειν. Ἀδριανὸς εἶπεν: ὁ ἐξοχώτατος (alias ἐπισημότατος) ἀνὴρ ἔπαρχός μου περὶ τούτου πράγματος ἐπιγνώσεται καὶ ἀπαγγελεῖ μοι. Post hanc sequitur alia postulatio atque rescriptio in hæc verba: Δι᾽ ἐπισοδίου αἰτοῦντός τινος εἶναι αὐτῷ πεζουσίαν ἱππικῆς ἀξίας, ἀλλ᾽ ὅτι ἵππον δημόσιον ἢ τοῦτο παραλελειμμένον αὐτὸν εἶναι πρὸ διετίας ἀποφάσει ἐπάρχου ἐνὶ ἐνιαυτῷ πολυδρίῳ ἐκχωρῆσαι, ἐπειδὴ δὲ συβρλὸ παρεισεληλύθει ἢν δοῦλοι παράξουσιν, Ἀδριανὸς εἶπεν, ὅτι ἐὰν αὐτοῦ δημόσιον διορθώσῃ μέτοι ἂν ᾖ ὅσιον, τὰ δὲ λοιπὰ ζωῆς σου δοκιμάσαι. Qui petit equum publicum equestris ordinis fieri desiderat: idcirco recte quod Ulpianus *lib. Reg.* ait, *Constitutionibus principalibus concessum esse mulieri in hoc viro donare, ut is ab Imperatore equo publico*
B *honoretur*, Gajus: ita *ut equestris ordinis fiat l. nuper, De don. inter vir. & ux.* nec dubium hodie est in *l. 2. De in jus voc.* his verbis, *qui equo publico in Capitolium transvehitur*, equitem Romanum significari, & eam transvectionem sive pompam, quæ Romæ Idibus Jul. fieri solebat ab his, ut Dionysius Halicarnassæus ait, qui habebant equum publicum, id est, qui equites Romani erant. *Plin. 33. c. 1. Equitum*, inquit, *nomen subsistebat in turmis equorum publicorum*: quod & hic locus ex Adriani sententiis aperte confirmat, ex quo etiam intelligimus, in eo qui equestrem dignitatem & ordinem affectat duo desiderari, Censum equestrem, qui erat cccc. M. æris & probitatem morum: qua de causa qui equum publicum petebat ab Adriano, dicebat
C se ante biennium fuisse præteritum, quod sententia præfecti jussus esset civitate annum excedere, sed rogare se Adrianum ut animadverteret id sibi contigisse crimine per calumniam intentato opera servorum: & hujus quidem reatus Adrianus ratione non habita etiam definit sibi satis esse, si is cetera vitæ suæ bonis moribus & honestati congruere probaverit.

CAP. X. *Ad easdem quædam de decuriis & auctoritate rerum judicatarum & vite centuriali.*

MUnicipiis, collegiis, corporibus, societatibus junguntur decuriæ, *l. 3. §. a municipibus, De bon. pos. l. mortuo, De fidejuss. l. si is qui mihi bona, §. 1. De adq. her.* & a Tertulliano tribubus & curiis *in Apologetico* duobus locis, & a Tacito 13. An. quo argu-
D mento existimo non eodem modo accipiendas esse in Tertulliano & Tacito decurias quo in supradictis legibus. At decurias in illis esse partes tribuum, ex Dionysii Halicarnassæi *lib. 11.* In supradictis legibus esse collegii genus: nam & ita appellatur *l. 2. C. de decur. urbis Ro.* scribarum scilicet & librariorum & fiscalium & censualium literatorum hominum, ut aperte demonstrat *l. 1. C. Th. eod. tit.* in qua id est valde notandum, quod ait, literaturam omnium virtutum maximam esse, inter studia scilicet liberalia, est enim verissimum, sine hac frustra dari operam ceteris, & cum hac cetera facile percipi, & ex eis literatorem statim eruere quæ in eis illiteratus triverit ætatem, vix perceperit unquam, nec ullum majus est argumentum im-
E peritiæ in homine quam cum literaturam damnat quam scilicet ipse nescit. Verum ad rem. Scribarum decuriæ etiam meminit Suetonius in Claudio & Cassiodorus in formulis: & hujusmodi decuriam opinor fuisse eam quam cum haberet filiusf. quasi militiam literatam aut palatinam in quasi castrensi peculio, refertur inter rescripta Adriani fuisse publicatam sententia judicis simul cum bonis patris omnibus, tanquam & ipsa esset in bonis paternis, & post decennium ea de re questum filiumf. sibi eam decuriam adseruisse, qui sommotus est præscriptione decennii, & Adriano de auctoritate rerum judicatarum dicente perleganter. ἐὰν ἀξιώμεθα πράγματα κακῶς ἢ καλῶς κεκριμένα μετακαλεῖν: οὐδὲν τετελεσμένον ἔσται. Integra hujus rei narratio hæc est;

A διὰ βιβλιδίου λέγοντός τινος πατέρα ἴδιον ἀποπεπρισκῶσθαι καὶ αὐτῷ δικαιοσίαν ἀφῃρῆσθαι τὴν ἀκατίαν, καὶ εἴ τινα ἄλλα γεγόνασιν δίκαια αἰτοῦντος Ἀδριανὸς ἐζήτησεν, πότε ὁ πατήρ σου ἀποπεπρισκωμένος ἦν; λέγοντος ἐκείνου, πρὸ ἐτῶν δέκα, ἐὰν ἀξιώμεθα πράγματα κακῶς ἢ καλῶς κεκριμένα μετακαλεῖν, οὐδὲν τετελεσμένον ἔσται: αὐτὸς σαυτῷ ὑπέρισαι. Huic addam & aliam de patre cujus filii militiæ nomen dederant. Verebatur pater ne tironibus excideret in militia aliquid contra disciplinam militarem, quod se illis orbum faceret: quamobrem desiderabat se eis custodem & ministrum apponi. Adrianus donatum vite centurionem eum fecit & sub eo filios suos militare jussit. Verba hæc sunt: ἐν τοσούτῳ δὲ ἐντυχὼν τις Ἀδριανῷ, λέγων, οἱ υἱοί μου κέλευσιν στρατολογηθῆναι. Ἀδριανὸς εἶπεν, ἐν ἀγαθῷ: ἀποκρίθη, ἀλλὰ ἰδιῶται εἰσὶν καὶ φοβοῦμαι
B μήτι παρὰ τὸ καθῆκον ποιήσωσιν καὶ ἔρημόν με καταλείπωσιν, Ἀδριανὸς εἶπεν, μηδὲν εὐλαβοῦ, ἐν εἰρήνῃ γὰρ στρατεύονται: ὁ πατὴρ εἶπεν, ἐπίτρεψόν με κύριε αὐτοκράτωρ κἂν ὑπηρέτην αὐτῶν εἶναι, ἵνα αὐτοὺς ἐπέχω. Ἀδριανὸς εἶπεν, μὴ ποιήσωσιν οἱ θεοὶ ἵνα σε ὑπηρέτην τοῖς τέκνοις σου ποιήσω, ἀλλὰ κλῆμα λαβὼν ἑκατοντάρχης αὐτῶν ἔσῃ. Vite cædebantur milites a centurione, quod quavis fuste honestius erat, unde quæsitum apud Cor. Tacitum centurioni nomen, *Cedo alteram*, sæpius frangenti vitem & poscenti alteram: & vitem qui tenebat centurioni se castigare volenti militiam mutabat ut est proditum *in l. milites, §. irreverens, De re mil.*

CAP. XI. *De fugitivis & fugitivariis.*

C LEge Fabia de plagiariis servus, qui plagium admisit pro quo dominus pœnam pecuniariam intulit sestertiorum quingentorum milium quo sciente servus plagium admisisset, a domino manumitti prohibetur intra annos X. *l. 12. De manumiss. l. in libello, §. sed si in captivo, De cap. & postl.* atque ita uterque punitur, dominus & servus, dominus illata pœna legitima, servus cohibita ejus manumissione, si ignorante domino, servus in metallum datur ut ex Paulo Licinius Rufinus refert tit. de plagiariis. Ad eundem fere modum servus, qui sui ipsius plagium fecit, servus fugitivus si fugitivario eum dominus vendiderit, ex eadem lege, ut opinor, invito priori domino a fugitivario novo domino manumitti intra decem annos non potest, ut Paulus scripsit *1. Sentent. tit. de fugitivis*, qui tit. est 6.
D his verbis, *servus a fugitivario comparatus intra x. annis manumitti contra prioris domini voluntatem non potest*. Certum est servum, qui est in fuga a domino vendi posse ei cui mandat servum fugitivum deprehendendum, id est, fugitivario, ita scilicet ut deprehensum sibi fugitivarius habeat, emptionis jure, *l. 2. §. pen. ff. ad leg. Fab. de plag. l. 6. in fi. C. eod.* quia eo tempore quo eum emptum habet desiit esse in fuga: alioquin venditio non valeret si qua fieret servi fugitivi in fuga constituti ex S.C. facto ad legem Fabiam, quo tam venditori quam emptori irrogatur pœna legis Fabiæ quæ fuit sestertiorum quingentorum milium populo vel fisco inferendorum. Sic enim in eo quod ex Ulpiani 8. *de off. proconf. tit. ad leg. Fab.* Licinius Rufinus refert legendum esse, *Si servus sciente domino fecerit, dominus ejus*
E *sestertiis 500. milibus eodem capite punitur*: & infra, *jubeturque populo sestertium 500. milia dare*. Si legeres L. pro D. levior esset pœna plagii criminis publici quam civilis actionis de albo corrupto. Et confirmat id quoque Paulus eodem loco his verbis, *contra decretum amplissimi ordinis fugitivum in fuga constitutum nec emere nec vendere permissum est irrogata pœna in utrumque sestertiorum 500. milium*. Et secundum hæc superior sententia *servus a fugitivario*, &c. accipienda est de servo fugitivo quem fugitivarius comparavit non a quolibet sed a domino, ita ut emptum eum haberet postquam invenisset & deprehendisset. Et fugitivarius quidem quis sit satis superiora ostendunt, & ostendi jamdiu *Obs. v. c. 8.* Sub eodem titulo Paulus posuit duas sententias, quæ extant

tant in *l. penult. ff. de fugit.* & has quæ sequuntur. *Fugitivi in fundis fiscalibus quæri & comprehendi possunt: fugitivi qui a domino non agnoscuntur per officium præf. vigilum distrahuntur: intra triennium venditionis agniti fugitivi emptor pretium a fisco recipere potest*. Ait, *in fundis fiscalibus*. Ulpian. *l. 3. eod. in fundis Cæsaris*: atque ita sæpe juris auctores promiscue Cæsaris & fisci appellationibus utuntur. Recte autem ait fugitivos a domino non agnitos, distrahi per officiales præf. vigilum: nam & hoc ad officium præf. vigilum spectat, ut fugitivos conquirat & dominis agnoscentibus reddat, *l. 1. §. penult. eod. l. ult. in fi. De off. præf. vig.* non agnitos autem vendat, in quibus singulare hoc est, ut si a die venditionis intra triennium a dominis agnoscantur, ab jisdem recte vindicentur, & evictis servis emptor adversus fiscum regressum habeat pretii recipe-
B randi gratia, post triennium vero dominos vindicantes emptor summoveat præscriptione triennii: nam aliis rebus non suis a fisco distractis, non triennii, sed quinquennii præscriptio necessaria fuit ex edicto *D. Marci*.

CAP. XII. *Ad l. Parentes, De his qui not. inf.*

QUod ex Ulpiano in *l. parentes, ff. de his qui not. inf.* Tribonianus haud dubie interpolavit & finxit arbitratu suo vel secutus rationem animi sui vel morem sui temporis: nec enim de lugendis parentibus aut liberis aut cognatis Ulpianus aliud quam Paulus scripserat, qui *lib. 1. Sent. tit. ult. De sepulchris & lugendis*,
C parentes scripsit & filios majores sex annis anno esse lugendos, minores mense, cognatos proximioris gradus octo mensibus maritum x. & eum qui non eluxisset, id est qui non implevisset tempus luctus suprascriptum, quod lege certa finitum fuisse credibile est, infamium numero haberi: verba Pauli hæc sunt. *Parentes & filii majores sex annis anno lugeri possunt, minores mense, maritus decem mensibus, & cognati proximioris gradus octo: qui contra fecerit infamium numero habetur*. *Possunt* dixit pro *debent*, ut *lib. iv. Nominatim servi testamento manumitti secundum legem Fusiam possunt*. Porro cum hæc luctus definitio cum infamiæ pœna in parentibus & liberis cognatis, vel Triboniano displiceret, vel ætate ejus non observaretur, in arbitrio & pietate cujusque posuit modum luctus parentum aut liberorum, aut cognatorum, remissa infamiæ
D pœna, his qui tempus non explevissent quod jure veteri finitum erat. Et quia ait, *Liberi uniusque sexus*, videtur ut ætas & sexus quoque in liberis jure veteri differentiam aliquam constituisse, qui agnati vel cognati, videtur & inter agnatos cognatosque hac in re olim quædam differentia fuisse. In marito lugendo non idem arbitrium mulieri Tribonianus dedit, quia tantum abest ut posteriores leges aut mores luctum ejus minuerint, ut etiam id produxerint ultra menses x. nempe in annum integrum xii. mensium sub eadem infamiæ pœna, *l. 2. C. de sec. nup.* quod memini me latius exponere, *lib. De temporibus cap. xiii. & Obs. vi. cap. 32.* Ratio hujus luctus est, nequis de prole dubitet, *l. Consensu, §. si vero causam, C. de repud.* puta si mulier intra luctus tempora alii nubat prolemque creet, ne ejus prolis genus sit incertum, & du-
E bius sanguis, hoc est quod ait *l. liberorum, §. 1. De his qui not. inf. propter turbationem sanguinis*, & *l. 52. C. de episc. & cl.* διὰ τὴν τῆς γονῆς ἄδηλον. Luctus maritorum impedimento est nuptiis, non parentum aut liberorum aut cognatorum, *d. l. libertorum*.

CAP. XIII. *Aliæ quædam Sententiæ Pauli De sepulchris & lugendis.*

SUperiores sententias dedi ex libro vetustissimo Sententiarum Pauli ad me Vesontione perlato cujus videndi copiam feci studiosis quamplurimis, ex quo sequentibus capitibus, & plerasque alias dabo,

A ac primum quidem reliquas de sepulchris & lugendis & sumptibus funerum quas inveni in extremo libri primi. Ibi primam ita verbo uno amplius recte scriptam legi, *ob incursum fluminis vel metum ruinæ*, &c. in qua mox, *solemnibus redditis sacrificiis* i. piaculo facto, ut in antiqua inscriptione, *Reliquiæ trajectæ ex permissu collegii pontificum piaculo facto*: huic subjicitur secunda, *corpus in civitatem* &c. & secundæ hæc nondum edita. *Intra muros civitatis corpus sepulturæ dari non potest, vel ustrina fieri*. Lex est xii. tab. *in urbe ne sepelito, neve urito*: quæ constitutionibus porrecta est ad civitates omnes, D. Adriani primum, *l. 3. §. Divus, De sep. viol.* id est D. Pii ut Capitolinus scribit, deinde ceterorum. Hanc sequuntur multæ aliæ de piaculo contracto ob violatam sepulchrorum
B religionem & de pœna extraordinaria eorum qui id admiserunt. Piaculum contrahit qui violat religionem sepulchrorum, *l. penult. C. de sep. viol. l. 2. C. Th. eod.* quod si dolo malo fecerit, sacrificio expiari non potest, sed pœnæ capitali subiicitur. Variis autem modis sepulchrorum religio violatur. *Si quis cadaver nudaverit, & solis radiis exposuerit*: qua de re in hunc modum Paulus scribit. *Qui corpus perpetuæ sepulturæ traditum, vel ad tempus alicui loco commendatum nudaverit, & solis radiis ostenderit, piaculum committit, atque ideo si honestior sit in insulam, si humilior in metallum dari solet*. Ait commendatum, id est, depositum eo animo ut in alium locum transferatur, ut *l. 14. §. funeris, l. 40. De rel. & sump.* & in *l. 3. §. non perpetuæ, De sep. viol.* non perpetuæ sepulturæ tradita corpora .i.
C commendata: vide *Obs. 2. c. 17. & 11. c. 11.* Ait *solis radiis*, Forte respiciens ad illud Phocylidis: Μὴ τύμβον φθιμένων ἀνορύξῃς μηδ᾽ ἀθέατα Δείξῃς ἠελίῳ. Violatur item sepulchrorum religio, *Si quis de sepulchris aliquid abstulerit, & in quemlibet usum converterit*, veluti columnas, saxa, marmora, vel aliam fabricandi materiam, *l. 4. C. de sep. viol.* & in eum quæ sit extra ordinem pœna constituta post ibidem Paulus ita declarat, *qui sepulchrum violaverint, aut de sepulchro aliquid sustulerint, pro personarum qualitate, aut in metallum dantur, aut in insulam deportantur*. Item *Si quis sepulchrum alienumve mortuum intulerit*: nam & hic sepulchri violati pœna tenetur. *Qui*, inquit, *sepulchrum alienum effregerit, vel aperuerit eoque mortuum suum alienumve intulerit sepulchrum violasse videtur*. Et pœna pecuniaria tene-
D tur actione in factum quæ non est famosa, *l. 2. §. prætor. De rel. & sumpt. fun. l. 9. De sep. viol.* vel actione sepulchri violati famosa, *l. 1. eod.* Sequitur, *vendito fundo religiosa loca ad emptorem non transeunt nec in his jus inferre mortuum habet*. Emptorem fundi religiosa loca non sequuntur si modo in ea iter publicum transeat, ut plerumque ea fuisse secundum viam publicam scribit Varro, quo prætereuntes admonerent & se fuisse & illos esse mortales, *l. si mercedem, §. 1. De act. emp.* & ideo juxta superiorem sententiam emptor qui in ea suum, vel alienum mortuum intulit, sepulchri violati reum esse eum qui sepulchri titulum erasit, vel statuam evertit. *Qui monumento inscriptos titulos eraserit, vel statuam everterit, vel quid ex eodem traxerit, lapidem columnamve su-*
E *stulerit, sepulchrum violasse videtur*. Titulos vocat inscriptiones sepulchrorum monumentorum, ut Livius xxvi. *Adhiberent humatis titulum, Hic siti Acarnanes*: & Tibullus iv. *At tua non titulus capiet sub nomine facta*: & passim in antiquis monumentis T. F. I. Statua affixa vel apposita pars sepulchri est, *l. 2. De sepul. viol.* ideoque sepulchri violati tenetur qui eam evertit. Sequitur, *In eo sarcophago vel solo ubi corpus jam depositum est aliud corpus inferri non potest, & qui intulerit reus sepulchri violati postulari potest*. In amplo sepulchro familiari vel hereditario plures sepeliri posse certissimi juris est. At non in solo ubi jam corpus impositum est, non in sarcophago qui plerumque fiebat ex Asio lapide, quod ejus lapidis vi cito corpus

ad offa redigeretur, Dioscorides, Galenus, Celsus, Plinius, Seneca, scribunt, unde & is lapidis sarcophagi appellationem obtinuit: & ita sarcophagum accipere oportet in l. 37. De relig. & Sumpt. fun. Pro, falso, videtur legendum, non. Hanc vero sententiam loquebatur illa quæ inquit, Qui alienum, &c. deinde hæc. *Manitas id quod in fundo suo invenit, ex dote restituenda est, post:* quæ sententia de marito accipienda est, qui dotem fundo refituere debet, vel illi, qui eum dotis & ibi recepit in cafum mortis mulieris, ut quod impendit in funus eo minus restituat, l. 17. De relig. & Sumpt. fun. Sequitur autem: *Neque jure mancipatum, neque jure fuisse mancipatum hactenus pro eo est. Ad talia enim conservationis humana præcium admittitur, & qui contra ea fecerit, pro qualitate personæ vel quæ publico vel cuiquam intulerit.* Articulum etiam interpungit, qui habitat puxta aut supra sepulchrum, *adiacta enim*, inquit, *conservationis humanæ*, &c. ut l. 12. §. 3. C. De rei. & Sumpt. fun. & extra articulum ex hoc articulo. Restituantur in opus publicum perpetuum, honestior relegatur, præter civilem & corporalem actionem, quæ adversus eum ex lumine edicto præstari debet, ut l. 2. De Sep. viol. Hinc fequebatur illa, quam exponimus proxime proximo superiore: post illa quæ in excusis incipit, *Qui fugere*, nullior est hæc sententia: *Qui fugere, qui fugit obfinere debet a comitibus, ornamentis, purpura & alias vestis.* Livius XXXIV. *In hostis purpuram atque aurum deponere.* Item Alexan. vi. Severus, Neque vestem albam & fumat qui color lucui conveniens est, *Sanctissimi 3ωs το μελαν*, ut ait auctor vitæ ejus: *& quotquot in funus*, &c. Hæc est ejus tituli ultima sententia.

CAP. XIV. *Trajecta esse verba quadam in l. 1. §. pen. de flip. ser.*

SI Servus fructuarius ex re fructuarii stipuletur proprietario aut fructuario dari, inutilis stipulatio est: quia utique ex fructuarii stipulatione nec proprietario, fructuario certe omnimodo, proprietario item nomination tibi stipulanti, *i. servum fructuarium, De stipulat.* & dato apparet tantum uni eorum posse adquiri: deinde aliquot *τὸ ουδὲν* utrumque dominii *τὸ ουδὲν* ei ipsius corrumpit stipulationem, l. 20. 11. 12. 13. *eod. tit.* At si fervus fructuarius ex re proprietarii vel alienæ quam ex re fructuarii dipolcus ab proprietario aut fructuario dari, utilis stipulatio eft, quia evidenter apparet obligationem, quæ non potest conficiri in persona fructuarii ex re non sua, proprietario adquiri, & adeifum igitur fructuarium folvendo liberari, & hoc ita recte propofuit Paulus in *l. qui rei. 3. §. fi fervus, De ſolut.* & Gajus in *l. si ex servo pr. De ſtip. ſer.* ex Juliano, hoc eft, ex l. 6. *pen. eod. tit.* ubi tamen proponitur servus fructuarius ftipulatus fructuario aut proprietario: quia ftipulario eft valere poffit cum ex re fructuarii facta eft, nullo tamen modo valere poteft fi facta fit ex re proprietarii: quia obligatio nemini adquiritur nec in perfona fructuarii: nec folutio igitur, id eft non poteft haberi pro adepto qui inutiliter obligationi applicitus eft, l. 1286. S. Chrysogonus, 11. vbi de his ſtipulationibus, l. 11. 12. *De ſtip. ſer.* nec is item qui prior fed qui poſteriore loco nominatur. Proprietario quoque ex ea ftipulatione nihil adquiri non poteft, quia poſteriore loco nominatus eft: non poteft etiam ei quali adjecto folvi, quia cum inutilis eft obligatio in perfonam ejus in quem collata eft, inutilis eft etiam adjectio in perfonam adjecti, *l. ult. §. ult. De usur. obl.* Et tamen in *d.§. pen.* ex re proprietarii vel alienæ quam ex re fructuarii, ex re fructuarii quam ex re proprietarii ab proprietario, proprietario pro creditore haberur, fructuarius pro adjecto folutionis causa: quod eft propoſterum, nempe ut poſteriore loco nominatus fit creditor, prio-

ex parte mulieris. Fit enim ancilla ejus in cujus potestate eft fervus, cui fe conjunxit eo invito & denuntiante, & cum capite in eum tranſiert omnis fua bona: & hoc quoque Ulpianus *lib. Regul.* adfert pro exemplo maxime capitis minutionis. Et ferva hoc S. C. tenuit Cives Romanas & Latinas, non etiam eas quæ fuut Dedititiorum numero, non multum ancillis abfimiles: & non ſtuprum eo vel adulterium vindicari, quæ funt crimina legis Juliæ, fed contubernium illicitum. Item ferva, quæ ait, quotiens literæ illæ, *invito domino*: nam ſi volente domino, ejus efficiebatur liberta non ancilla, ut locus Cor. Taciti *xii. Ann.* perſpicue docet: & quæ adjecerat, *quibus ſolitum*, ut apparet ex eft Julius Lipſius rei literariæ perfectiſſimum colonem, quem ego ut admiror, & diligo quoque plurimum. *Et liberos*, ait, *ejus*, &c. *Et* τὸ *Th.* ab B *S.C. Claud.* eaque diſtinctione adhibita explicendum eſſe dico, quod Paulus ſcripſit *vi. tit. S.C. Of.* multiplex eſſe S.C. Claudianum: ancillarum enim liberos ſtatim ex eo conubernio ſuſcepti matri nondum ablata libertate decrevit judex, quod inferius exigitur, etiam cum matre ferri ſtuprum dominii, quo invito ipſa ſe eius fervo conjunxit. *l.6.& 7. C. Th. ad S.C. Claud.* una cafa liberti Latini ex *l.8. eodem* ſi matter liberi permanferit, qui, ſi non ferva privati homini, ſed fervo ſibi ſervi conjunxerit. Ait, *invito domino*. Tacitus *ingenio, mala fervitia* ignari nec denuntiantis qui confenſire videtur. Ignarus differtus Profper Merula in *Cic. Qui ignarus*, non qui denuntiat, & trina denuntiatio a ſcientes tantum exigitur. Sequitur: *ſi ferva pupilli ingenua malier ſe conjungat, denuntiatione facta*. Differtus Merula: Tutoris denuntiatio fufficit, quia vicem pupilli obtinet ut pupilli ancilla fit liberi mulier que ſe fervo eius conjunxit: nam & ita in ſtirpe dominium tutoris denuntiatio fufficit, *l. ubi tutelæ, 7. De adm. tut.* & in libus interlenda, *l. 2. C. Si ex plus. tut. vel cur.* & in inhibendo, *l. penult. C. De ſervis fugitivis*. Subjicitur & alias omnes fuo ordine. *Malier eſt ſi tamen ei qui ſe ferva jungere denuntiando dominus adquirere ancillam*. Videtur quod deeſt hic eſſe replevi. *Malier eſt ſi tamen adhuc non poſſit, tamen S.C. Procerator & filiuſ. & fervus ſuſpecta patris aut domini denuntiando facimus ancillam*. Faciunt filiuſ. *liberi & ancillæ*, ut videtur, quod poſt in libuſ. & fervo certiſſimum eſt, in procuratore dubitari poterat, propterea quod per liberam perſonam nobis adquiri non poſſet, *l. 1. §. 1. De adquirendo rerum dom.* Quod vi aut clam, ſi procurator opus novum faciat, tem prohibuerit, *l. ſi procurator, De op. ſerv. nunt. l. 3. in pr. & §. 1. De damno infect. l. 72. De furtis*. Sic non dubitatum refte perit ingenuam mulierem, que non parent procuratoris fui denuntiationibus. *Si puellæ ſervo filiuſ.

decreto pretoris vel præfidis, quod & Theoph. oftendit in Inſtitutionibus, qui tertiis denuntiationibus etiam ſolitus fieri docet præſentibus ſeptem teſtibus civibus Romanis, idque confirmat *l. 3. C. Th. ad S. C. Claud. filiaf. matrim. poſſ. in ſeri contubernio præſcriveratur, pro tenore S. C. Claudiani convenas effecitur incilla ..* Vivo patre ſtatum ſuum retinet, ut diximus ſupra. Et nihil præterea ſub eo titulo erat ſcripturum.

CAP. XVII. *Certa definitio pœnæ adulterii ex lege Julia.*

A Amplis ſcripſi & *lib. 11. & lib. xx.* ex lege Julia adulterii pœnam eſſe relegationem, ſed nondum perſcripſi cenſum : nam fuit quidem in adultera, & in adultero relegatio in inſulam, ſed quod ante hæc non fuit mihi compertum, in adultera hoc amplius fuit, publicatio vertit partis bonorum, & dotis non totius, ſed dimidiæ tantum partis. Tota dos non publicatur damnatæ mulieri, niſi damnata ſit quinque legibus propoſitis *l. 3. De Iudaeis.* inter quas non eſt lex Julia de adulteriis : Indemnata autem muliere, ſed deportenſi & repudiata, non ut hodie tota dos cedit iuri mariti, *Lenonius.* Cum repudiata *l. leg. Jul. de adulter.* & Leonis Nouvell. cedebat & forte jam olim, non, ſuquam, ita media, ætate, ſed pro parte tantum retentio marito competebat, pars relicta, ut *Ulp. in Regulis* ſcribit, coque pertinet *Ioann noſter, ſed mari. Miles, ſ. Ioann. Ad leg. Jul. de adult.* & quod ait *Lucius, Ad eund.* propter cultum mulieris dotem retineri, cum C aperte loquatur de retentione quæ fit ex dote propter mores, vel propter liberos, quibus mulieris dotem locato, & eum inferat culpam mulieris effe mulrandam, non retentionem totius dotis intelligi, ſed partium hoc ſignificatum : eodemque modo accipio verſum *Lucii Ad eund.* nempe dotem penes maritum remanere prout æquius melius eſt. Adulter autem præter relegationem in inſulam etiam dimidiæ partis bonorum publicatur : & hoc ita plane & diſtincte ſcripta lex in ſi- lo optimo libro Sententiarum Pauli *lib. 11. tit. xxxvii.* De adulteriis, ut jam non ſit dubium, quin ſit ſcripta lex penæ legis Iuliæ : Pauli verba hæc ſunt *Adulteri convicto mulier maritum dimidia parte bonorum, aut relegatione in inſulam placuit coercere : adulteræ cum viris pari in inſulam relegatione damnatum bonorum D parem reſtere, damnando in dimidiæ inſulas relegare.* Hæc verba poſtremi verbi, *damnando in dimidiæ*, ſcripſi, ſollunt dubitationem quæ circa relegationis pœnam præſumi poſſet ex verbis legis Iuliæ, quæ ſunt in *l. mariti, ſ. quod ait, ad leg. Jul. de adult.* Ea lege tenetur, id eſt, relegari in aliam inſulam tanquam adulterum integro tamen manente matrimonio, quod nec deportatio adulterii, quæ multo tamen eſt impedimento non- quam eſt.

CAP. XVIII. *Plerique alia Sententiæ Pauli de adulteriis.*

E Sub eodem titulo de adulteriis datur huic ſententiæ tit. *Capite ſequenti legis Iulia de adulteriis permittitur patri cum adoptivo quem emancipavit cum filia adulterium deprehendere domi ſuæ vel generi deprehenſum occidere.* Extat hæc ſententia apud Licinium Rufinum, *lib. 11. tit. xxxvii.* ubi tamen apud eundem ex eadem Pauli ſententia ſcripta lex adulteriis coercendis, *adulterum adulterumque deprehenſos, id eſt* ſimul F deprehenſos, confirmat ex Marcelli XXXI. *Dig.* his verbis, *in quibus ſimul : Adulterium quoque legi permittitur interficere, ſimul deprehenſum virum cum pellice, ſimul & cum uxore ſua, ſi tamen ſine dubitatione deprehenderit, eodem ictu hoc facinus probet.* Recte, conſiderem, non confulem non poteſt, arg. *l. 3. ſ. ad. De accep. pol. arb. rec. l. 11. De abſent.* quia nec eum interim dum magiſtratu fungitur accuſare poteſt, *l. 24. ſ. 1. Ad leg. Jul. de adult.* Exinde ſequitur illa, *filiaſſamilias pater.* &c. quæ etiam extat apud Licinium Rufinum : & in eo quod ait, *permittit tamen ei dolus ut occidat :* (ſic habet God. Veſontinus) tempori quod eſt ſcriptum *Cæſ. ſtand. Reſcripſit cujus quinto legis Iuliæ caveatur ut adulterum deprehenſum filia ſua adulteriis vicinus retinere teneat*, quod latius explicatur *l. 25. ſ. 1. De ritu nupt.* Quæ ſententia *adulterum deprehenſo*, &c. etiam extat apud Licinium Rufinum, & ex ea patet in *l. 24.* cod. excipiendam eſſe uxorem, quam maritus occidere lex Julii non concedit, ut & Papinianus ſcribit *lib. ſept. De adulteriis. Si tamen cum accuſavit, apud eundem leonus punitur, ut l. 38. ſ. Iuſtp. De adult.* Lenius ait, ut *l. cap. 8. consultatio. De pœn. pec. Rom. exc. cauſ.* & ut in *l. ult. De obſeq.*, memini me alias emendare, & Norici quoque in *l. 1. ſ. ult. Ad leg. Corn. de fic.* habent, leniorem panam, ſcire & libro ſingulari ejuſdem ſcribendum, *Leniore pœna. Ce-* terum quod in ſuperiori ſententia apud Rufinum ad- ſtatur, *De libertis*, non eſt in Veſontino, nec uſi ad liberos homines infamia notatos pertinere poteſt. In ſequenti, *accuſo adulterum*, &c. Singulare illud eſt, ut ex eodo adulterio & ſtatim ut mariti uxore damnatâ, ſi id maritus impune ſibi eſſe velit, in triduo proximo edat, & profiteatur apud eum, cujus notio eſt, quem accuſaturis, & quo loco : *Idem libro ſingulari. Debet autem* tempus, *perſpexit apud eum cujus jurisdictio eſt, vius locum ubi exulat, & omnes dimittere : quod ſi non fecerit, vinculo non interfuit.* Septem alia, *maneat in adulterio manet*, &c. quæ vulgo erat depravata, integra eſt apud Licinium Rufinum : *Si repetita in eo adulterio, ſacris execrabilibus, Patri ſervorum cedere potuiſſe deprehenſum domi ſuæ vel generi. Mariti adulterum tantum, ſi deprehenſum domi ſuæ tantum non licet occidere. ſ. ad.* Quæ ſequitur *Item qui deprehenſum*, &c. in omnibus libris integra eſt. Verum hinc in Veſontino libro legebatur alia quædam ſententia & inſcriptio, *duos non temporis uxores adulteros accuſant poſſe ſcientibus eſt, plures vero non poſſe*, Valde ſingularis hæc ſententia eſt, ut ſcripſi, quæ non ſequore dubito, quin ſit habet ex aliis criminibus tertium iure mariti ſine inju- rite perſequendæ cauſa deferre, & accuſare poſſe, *l. 6. in ultim. ſ. ordine ;* & non poſſit tamen plures quam duos nec fine injuria perſequendæ cauſa accuſare jure mariti, juxta id quod dicitur non poſſe eos, qui eodem tempore duo judicia adverſus unum reo ſcripta habent, *l. 8. De accuſ. l. 16. C. qui accuſ. non poſſ. Vide Officios. 6. c. 12. cum his qui publicis interdicti vel adeunt exercendi potentiam adulterum ſi non placuit.* Tabernæ cauponis fcilicet . Hoc eſt jus verus cui arbitrio diſtinctione derogatur, *l. quæ adulteriis, 4. ordine*, & cum illo jure conjungit lex Atbeniſium, quas Demoſthenes *xara τοιχου* refert adulteros non ſteri, *ως καλουσιν ενιοι τους τοιχωρυχους* Scorat ſi *ut aiunt nonnulli ex ſervorum genere. Qui mo- ſcelum liberum ingenuum ſtuprarerit capite punitur*. Hæc ſententia pleraque extat apud Licinium Rufinum in *De ſtupris*. Sequuntur deinde quæ fuit exponit ſuperiori capite : Tum hæc : *Inciſti panem, qui in vino in re- ſalum deportatus eſt, mulieri plenius remittere, ſi tamen quinque legibus Iulia de adulteriis non appetebantur*. De incedo loquitur quod ſuæ civilis commutitur ; nam quod jure prætium quia juris ignara tenuis eſt non potuit, id æque punitur in mare & in feminis, *l. 38. in pen. & ſ. 2. ille lex, Quare mulier, ſi non* nempe deportatione in inſulam . Quod vero jure civili, in mare tantum punitur, non in feminas, nifi adulterio junctum ſit ; quæ adulterium damnatur jure gentium, cujus juris ignorantia, ut dixi, in mulierc multam excuſationem habet, & propter adulterium etiam ſimul punitur inceſtum, *d. ſ. 1. Eandem, auxiliarem ſeu ſtuprum rei obtinerent ſtant, aut per ea*

ad dominum effect., vina vocum habetur . Stuprum ex- *A ſtet ſervi corrupti*. Qui ſervo alieno ſtuprum fuſit, tenecitrum lege Iulia non punitur, ſed id deteriores fidei tur vel ſervi corrupti, ut *lib. 1. tit. 14.* non fuit, vel fi ab eis incipiat rem, qui dominata caret, vel ſervum non adreclæque , *l. ult. ſi. eadem vis ſtbrecpes ſi* exteri ordinem poſſeſſionis reverſa ſit , *reſtat ſuni alia . Talis* ſtuprum ſcripſi & ſcripſi, ſed ſi ſtuprum ſit ſtupratæ, *ne- lex ſententia eſt*, nifi furti actionem ut ſi ſtupratæ, *ne- cipias pro conditione furtiva*, *l. 10. De condict. ſin. ſtupratæ animi emolave effregit vel aperuit , ſed vilid adhibit , furti actionem conveniri non poteſt , ſed ſtuprum poteſt* . Idem Ulpianus *l. 21. ſ. qui furti , ſi eod. qui rem ſtupratæ animi emolave effregit vel aperuit , ſed vilid adhibit , furti actionem conveniri non poteſt , ſed ſtuprum ex lue non moveatur* . Si alterius non interfit retinere poſſeſſionem , ut puta , creditoris pignoratitii , ut ante diſcuti , vel etiam donatarii in fperie *legis 53. ſ. ult. ff. eod.*

CAP. XIX. *Eadem Pauli libro ſub titulo De ſponſa , addita ſententia plures .*

B ETtiam eiuſdem Pauli titulum de furtis ejuſdem exemplaris auxilio ſultus , authoreni reddam huic ſententiæ . Una quæ ſequitur illam quæ incipit ab his verbis , *Non tantum ubi fortum fecerit Ov.* concubitu his verbis : *ubi lenocinium antequam ab herede poſſeſſionem fortum fecit non poteſt* . Ratio eſt , quia poſſeſſionis tantum furtum fit , & res hereditaria a nemine poſſidetur , *l. 1. 5. Secule, Si quis teſt. lib. ult. pro* . Et alius dubitatio quæ ſequuntur illam incipit ab his verbis , *Quæritur in cauponæ , Ov. Si res vendita ante traditionem ſuberpta ſit , emptor , & venditus furti agere poſſunt : utriuſque enim intereſt rem tradi vel tradi : Optima* ratio quia utriuſque intereſt , *l. 82. ſ. 1. ff. eod.* At obloquitur , *l. cum eos , Ov. Si vendidero tu pr. ff. eod.* nifi dicas fili eum ſervum , qui ipſe rem ſuam competere , quia dominus eſt , & quia ejus intereſt rem tradere emptori , in hoc enim obligatus eſt , ut rem tradat emptori , vel ſi fur eum ejus ſervum fecerit , & etiam direſtam furti actionem ; verum & ſine ceſſione tenatori poteſt emptori ſuo nomine competere uxilem furti actionem , quia eum intereſt rem tradi , ut ait alibi ceſſa ſi plerumque ubi ex ceſſione eſt directa , ſine ceſſione competit utilis . *Si quis in uxore mea peccaverit , furti actio ex emptione . Dixi ſupra de ea re , quod peccavit* in cauponæ vel ſtabulo : nunc de eo quod in navi , de quibus omnibus alibi , quæ dixi in exercitoria , emptoriur in re. *ff. furti adv. nav. tenet.* Navi adjungit ratem . Licet & linteum adjungere , ut *l. 1. ſ. De exercitoria . Nec. cauſ. Poſt* haec dantur ſex , *Rem pignoris , Patet vel dominus , Si rem quam tibi ; quæ* jam ſunt edita . Poſt illas , hæc , *qui furtum ſuſtinuit eſt , interpretem quæ ſtabulo vitem quod furtum , Or rem ſuo nomine & ſua facto deſignare* : Solemnis quæſtio fui furtivæ quam ſuſpicio erat in alienis zedibus conſpicuo poſſe permittitur ut ſi ſpectio prius declaret , quod quærat , & rem deligner ſuo nomine & ſua fpecie , ut ſit in actione in rem , *l. 6. De rei vind.* nam & eam querere qui vindicaturus eſt : denique ſit in actione furti , *l. 19. ff. eod.* Hanc ſequuntur tam edita tres , quarum initia hæc ſunt , *Si cum ſervum , Ob rem- cium , Ire ſegetes* : poſt quas ea datur . *Si ſervum communem quis furetus ſit , ſicio quoque adito furti dedetur.* Res noſtræ propriæ furtum non faciunt , maxime F *communitr , tamen ſi a domino derelinquendi animo relictum* quia eius res nullius eſt dominus vel poſſeſſor , *l. 43. ſ. ult. ff. eod. Si ſervus furtum fecerit cum domino, pater ejus conditionem ſuus ſervi in dominum dator* . Et in ſolidum ex fua perſona , noxalis autem ex perſona ſervi : plane non potuit adhuc contentus eſſe debet , *l. 4. ſ. cum dominus , De nox. act.* Poſt addunter quatuor, quæ ſunt in *l. 82. ff. eod.* & ſequentes , quæ inter illas & ultimum de fero fugitivo inferiuntur , *Qui furto ſuge conſilium dedit , furti quidem actione non tenetur,*

B

C

D

E

petere affinem legis Aquiliæ quod eft certiffimum: poſſitoire caſu ſi incuria ignem ſuppoſuerit incendium exortum ſit, & priore quoque ſi ignem die ventoſo ſuppoſuerit, *d. l. qui accidit, §. pen.* Sequitur, *communiter ut ſervantes ſi domino videantur nonobſtitiſſe ſervatur, quod* & Conſtitutione quadam Severi cavetur apud Licinium Rufinum, *Meſſium ſane per dolum incendere &c.* Lege, *per dolum*, ex Veſontino. Quæ ſubjicitur ſententia, *qui nullu fruſtifera arbores manu ſuſtie ſuccidere &c.* ineptiſſimi eſt quod dicit ante de concurſu ex *fruſtifera* arboribus, quaſi occaſionem ſcribendi etiam de poena ſuccidentium earum arborum. Quod vero ea ſententia vulgo ſolet accommodari ad eum qui cum ſua benis interdictus ſit. eos qui illas arbores ſuccidierent incendiariis adequarit apud Abbatem Urpergenſem, Nox vero & via, & ſimilium naturam cujusque, quarum ignis circumſtantiarum ſi qua abſit, dicam non ſuppetere nili civile judicium, aut leniorem ultionem.

CAP. XXII. *Emendata verba quædam in Senatuſcilo Pauli.*

Libro III. *tit. V.* pro *herbaro habitu*, Veſontinus habet, *larvati habitu*, quod reſtiſſimum eſt: & *lib. IV. tit.* XXIII. *Qui facta impia nullumve ut quem obtentarent, interficerent, adſgerent, fecerint &c.* alii codices habent *deficerent*. Veſontinus perſpicue *deſgerent*, quo *interficerent*, quod eſt proprium fortulegorum verbum. Virg. *Jubilare ennenim deſgerere vota*. Verius interpres Horatii. *Ea te, inquit, deſgam movis & infelicis imbelliche, ut nocturno numquam recipias*. Unde & in gloſſis Philoxeni *deſgnare nequimentes*: & in ſphæra Ciceronis, *Quæ augur inſpia, naſcalia, vitioſa, dire deſcripta*. Plinius 28. *c. 1. Deſgo dirs deprecationibus nemo non intrivit*: & quod confirmavit exemplum allatum ex Livio in *lib. C. de malef. & math.* apud Ovidium, *Sagaqua Phanicea deſgnit nomina cera*: & alibi: Devotæ *adſgnes ſimulachraque cera fixa*. & Horatius, *Quæ adhuc cera tenacior imagines in ipſe noſti curioſus*. Item *lib.* III. eau loco de inſtrumentis cauponio legato agit, & ait legato contineri vaſa in quibus vinum diſtinguitur, ac poſtea ſubjicit quæ & paſſim in aliis auctoribus, nec quidquam ſcribendum eſt, *diſtinctione*, aliaquin commentarium ſcribere &c. cauſa, in quibus vinum ſervamus, quæ Veſontinus cauponio non ſunt, ſed *deſtandibus* ut Veſontinus codex ſcripturn habet, atque ita ſignificatur legato contineri congiaria, ſextaria, cados & his ſimilia. Addidam in fine *TERENTII lib. V.* hanc ſententiam deſiderari, *in convivia peraniverim cauſis magis eſt ut in ternum partem ejus peccata cavetur*, quæ olendiri tertia parte extrinſeco periculo facere cum, qui non juſſe appellat in pecuniaris cauſa. Potea hæc debent ex conventione fui lege præſtitur, id eſt, ad tertiam ufque, qua de re *cap.* 33.

CAP. XXIII. *Ad l. XLIII. De adſ. & adl.*

A Ie Paulus in *l. XLIII. De adſ. & adl.* qua eſt ex *libro* XXXVI. *ad edictum*, obſcure poſuit *pater*, *filo poteſtatis*, *pubes compos nuncii*, *Ad Patrem*, ſed idem in marref. Duo igitur exigit in obligando patrefi. aut matref. quæ pendulum exiſtimatione effitit, ut filii nunquam ante dictum fuit, filiuſf. jure civili tanquam paterfi. ex omnibus cauſis obligatur ſine patris auctoritate, *l. 39. De adſ. & adl. & l. 6. pen. de adl. temp.* Duo inquam, exigit ut ſit pubes, & ut compos mentis. *Pupillus*, inquit, *ſine tutoris auctoritate non obligatur ſive civili*. Omnis pupillus eſt paterfi. *l. pupillus, de ver. ſig.* non etiam omnis impubes. Pupilli nomine non ætas tantum ſignificatur ſed & conditionis ſtatus, ſimpuberis, ætas ſola. Et tamen pupillus ex contractibus jure civili non obligatur ſine tutoris auctoritate, quæ verba ex contractu duplex argumentum præbent: ac primum

A ex obligando patref. pubere nec interdicto ſciliset, nullius reſquiri auctoritatem, ut *l. pubertas, De adſ. & adl.* deinde pupillum jure naturali obligare ſine tutoris auctoritate, quod utique verum eſt ſi locupletior factus fuerit, *l. 13. §. ult. & l. ſeqq. De condi. ind.* Furioſum autem conſtat nec jure naturali obligari, *l. 6. De condi. adl.* At praeter haec duo videntur etiam exigere ut pater. vel materf. ſit ſine poteſtatis, quali alius ſit paterfi. aliave materf. quum qui quave ſine poteſtatis, ſit municeps *l. 6. De his qui ſunt ſui vel al. leg. l. 3. C. de jus. del.* Aut igitur id addidit ſuperfluo, ut exciperet patrem. puberem, qui eſt in poteſtate curatorum, ut ait *l. 1. De curat.* qui tamen cum ſui bonis interdictus fuerit nec ſe ipſum obligare, *d. l. 6.* Et matremf. puberem, quæ nec olim jure civili ſine tutoris auctoritate B obligari poterat, *Ulpian. lib. 1 ad Sab.* Nec ſine. Qui quæve ſuæ tutelæ non eſt, nec ſuæ poteſtatis eſt: nam tutela eſt poteſtas in cupire liberi: & ita *l. 2. De publicis.* qua ratione pubertati obligari puberem ſui juris, aut ſuæ ætati, fui juris, aut eum ſignificet eſſe fui juris, qui nec in tutela, nec in curatione eſt, pura mateo, & cui bonis interdictum non ſit. Videtur etiam Paulus in *l. 20. De minor.* qua eſt ex eodem libro, eum qui ſui juris eſt opponere pupillo, Sequitur in *d. l. 43. ferri autem ex contractibus non obligetur*. Videtur dicta oppoſitione de patref. migrare ad ſervum, qui poteſt. non eſt: quod inconcinnum eſt. Conſcinnus diciſſet. Furioſus autem ex contractibus: nam furioſus quid ex contractibus ſine obligatur, *l. ult. eodem tit. l. 3. & ſi furioſ, de neg. geſt.* Et abſcife non obligari, quia nec civili nec naturali jure ex contractibus obligatur, *d. l. 6. de ver. ſig.* Et quamvis ab ſervis, reperiuntur *ab ſervo ſuo*, jure civili, nam jure naturali ſervus ex contractibus obligatur, *l. 14. De adl. & adl. l. 19. in pr. De neg. geſt. l. naturaliter. De condi.*

CAP. XXIV. *Edictum de adlo corrupto.*

Verba edicti de albo corrupto haec fuiſſe didicimus ex *l. 3. De juriſd. ſi quis id quod juriſdictionis propter caſum in albo propoſitum erit, dolo malo corrumpere*. Quibus verbis addidere, *Non quod prius nec incidit*, ſine gloſſema eſt quo his verbis edicti, Juriſdictionis propetue cauſa, ſignificatur excluſi quod ex uſu nunc res temporis cauſa proponitur, non ut ea res perpetuo jus dicatur, ut *l. ult. Ubi pup. ed. deb. l. convenienda, De re jud.* Quod item poſt illa verba, *in albo*, addidere, *vel in alterio*, vel *in alio materia*, aio aliqu gloſſemata, quo quia alibi nomine proprie ſignificatur e ligno tabula albata, in qua edictum prætoris, vel quid aliud proſcribitur clarius literis, ut in plano reſte legi poſſit, ut Hiſpichius cum exſtet aliquot ſit *ornamentum*, ut alibi res publica aut municipia venalia proſcribere, *ut ædes mense* aut *mercis* aut *ſervus mense* &c. aliquot nominibus ubi tamen referre, quod & verum eſt, qua in materia edictum prætoris inſcriptum fuerit, tabula in charta vel membrana, ſtat in re. *De bon. poſſ. ſec. tab.* adnotemur omnem materiæ figuram five lignum five charram, ſive membranam aut curium alicujus animalis, pro tabulis teſtamenti acripiendam eſſe, *l. 1. in pr. eodem*. Gloſſemata haec ſunt, fed antiqua, notanda tantum, & diſcernenda non temere removenda, ſicut in *l. ſunt perſonæ, De relig.* cum Papinianus ſuo more brevitèr & concise ita ſcripſiſſet, *nam propter publicum teſtiſtatum ſtultum rationem inducere hebemus*, nec, fuiſſet ei curæ eam publice utilitatis rationem ſtatuire explicare, quo non videt eam veterem gloſſographum ſuppleviſſe, inſertis his verbis, *Nam in ſupellex cadaverum ſaceres*, his item adjectis in extremo quæ & verbi, inſuperhabere, quod Papiniano familiare eſt notionem explicare, *Quæ nonnunquam in ambiguis religionem quæſtionibus anxiori ſolet ſtum humanum eſſe rationem quo pro religione facit*.

CAP. XXV. *Ad l. VIII. De re jud.*

Sunt tamen alia quædam gloſſemata, non ferenda, ſorte Irnerii, quem Abbas Urſpergenſis ſcribit in Digeſtis multa de ſuo interpoſuiſſe, ut in *l. VIII. De re jud.* quod eſt addirum, *re ſtipulata*: nam ſi homo certus re ſtipulatu debitorem, non eſt verum eo defuncto poſſ litem conteſtatam reum liberari, nec debere hominis aſtimationem, cum poſt mortem debitoris homo debitoris ſit: non ſignum fuit, ut debitor ſuffe ad judicium provocet, & litem conteſtetur, & ideo nec mortem facere videatur: verum ut ait *l. 3. de ſuper. non facile* evenit ut non præcedente mora pervenitur ad judicium: dico vel faltem ut non tum morum facere ruſſicat, qui litem conteſtari quam ſolvere mavult, *d. §. 3. De ſuper.* Sed & ſi ſervus ſtipulatus ſuerit, poſſe locio in ſuve noſtro mora fieri dicatur ex die litis conteſtatæ. At *d. l. 8.* tamen ait poſſ litem conteſtatam defuncto homine perire, ſuperſte tamen quæſtionem fructuum, poſt litem conteſtatam percipiorum, qui & ex æquitate in judicium ex ſtipulatu veniunt, *l. ultdenique*, *§. ſi ultimum*, *De ſuper.* hominis ſcilicet quæſtionem effe peremptam, nimirum quia non eſt de actione in perſonam, ſed de actione in rem, ut & *l. ſi ſervus, jud. fol. De l. commiſſ.* quæ vero in rem ſunt quod illa adſtruunt homine mortuo, quod id ipſum quidem nominem attinet, litem effe mortuam, ſed actiones ſtipulationis, quæ ſuperſtes *ſuffiles, De hac emptione proper poenas & propter ſtipulationem de rei vindicatione*, adhuc locet, vel *propter perſeitum*, ut *l. pen. C. de ſpond. ap. nunt. in.* & ſunt eamdem de certo homine ſtipulatio ſtio actione in rem, cujus & proprium effe petitionis nomen nemo ignorat: ergo & illa, non de petito ex ſtipulatu, qui nec jam petit poteſt, ſed ſtipulatio, qua petitio condicitione. Et differentia eſt evidens inter actionem in rem & actionem ex ſtipulatu. In actione in rem poſt litem conteſtatam fua morte defuncto homine petitio periculum hominis non pertinet ad bonæ fidei poſſeſſorem, cum quo lis conteſtata eſt, ac neque ad petitionem, ſi in homine aque quæ ſtipulatus ſit, ſed ad ſtipulatum, eſt ſtatim initio litis aſtori reſtitutus effect, *l. 15. §. ult. De rei vind. l. ultod. De pec. lex.* ac proinde in ejus aſtimationem, qui petit poteſt, ſed ſtipulatorem, qui percepti ſint aut percipi debuerunt & partuum ratio habenda eſt. In actione in perſonam poſt litem conteſtatam, atque adeo poſt mortem debitoris petitionis periculo pertinet ad debitorem. Morum non facit bonæ fidei poſſeſſor, qui jutis ratione motus judicium in rem accipit. Contra morum facit debitor qui judicium in perſonam accipit.

CAP. XXVI. *Cum de indebito ſoluto vel promiſſo querimur, tui intendunt cum petimus, quaſſio ſub nomine Pauli a Tribonianio definita, ſua hac eſt reali perſonaque & genus petimus quam latina elocutione.*

Paulus *lib.* III. *Quæſtionum* ſcripſit de condictione indebiti, ut patet ex *l. 21. De condi. indebi. & l. 24. De reg. jur.* & inter cetera tractavit, cum agitur condictione indebiti ſoluti vel promiſſi cui incumbat onus probandi, adſtori ſcilicet, indebito ſoluto aut promiſſo dicit, an reo qui dicit ſe indebitum accepiſſe, & in *l. 25. De probat.* que eſt ex eodem *lib.* III. propoſito quidem hoc, *Cum de indebito quæritur quis probare debet*, poſtit effe Pauli. At cetera Triboniani effe prolixitas arguit & ſcribendi genus, quod grattam facit magis quam latinum ſermonem, *Cum enim probatum & extentum fuerit*, vocat *fundatum*, cum poſt, *probare*, aut, *docere*, mavult dicere, *ſtendere*, cum ille loco, *De omnibus obligationibus*, vitiorie voluit ſpecies five cauſas ante propoſitas quibus modo adſtori, modo reo incumbit onus probandi five themata, ut Baſ. *ubi adverſus vitia ſpecies* Hoc loco, dat themata in ſcholia in confpe-

A ſtu quodammodo collocentur. Verbum vitiorum inoſcitantia ſtatim ſubſtituit, ut *l. 5. §. quid autem, C. de vindic. an.* & obſcurumque in Digeſtis id reperitur, ſine a mano Tribouiani eſt. Item cum juramentum dicit non, ut femper juris auctores, *Juramentum*. Et cum quotienscumque indifferete, id eſt, non ſpecifia cauſa debiti, *adſtrictione, utroque*, ut *l. 5. quis ad dedi. §. ult. autem*, *C. de adſ. epiſ & cl.* Et cautionem conſtituendam ut graci *ἐγγυᾶσθαι* Idem arguit in ea manifeſto deſcripti condicio monachi, vel Dorotheo interprete illo loco, aut vir ſanctiſſimus, aut ſanctiſſimus, aut deſidia, *vir ſanctiſſimus ſcilicet & ego ſubjecta individuitatem*, ut in *l. quidam, C. de decur.* ignavize ſectatores, id eſt, monachi, non quod deſidia vel ignavia ſe facrie literis operam dare, & affidnas ad Deum agitare preces, fed quod ſi hæc vivendi ratio procul mora a Rep. fuiſſaque remota, ſine ullo negotio, id deſidia & ſenectutis, quod placent in hominum rerumque humanarum ignoratione: tales erant primi noſtri monachi primaque nonnatæ.

CAP. XXVII. *Ad l. XLIII. De poſt.*

Poſtuma, inquit *l. 24. De lib. & poſt. ſub condicione heres inſtitute, ſi prudente condicione vivo patre noſcatur, tempti teſtamentum*. Cur ait poſtuma? an non etiam eſt poſtuma quæ vivo patre? an non idem eſt mortuo patre? Sumenda cauſa eſt ex veteri differentia inter poſtumum & poſthumum, quæ obſcuit aute Juſtinianum. Poſtumus enim proprie dicebatur filius nondum Poſtuma autem exhæredari potuit inter ceteros. Et exhæredato vivo non habet ante adſtam hereditatem, & modo natus vivo patre quo teſtamentum facit: ideoque ſi eo vivo pendente condicione poſtuma nafcatur runpit teſtamentum. At ſi mortuo patre, interim ante condicionem natus exhæredatus non rumpit inter ceteros, & ideo teſtamentum non rumpit, five quod tamen poſthumus fub condicione inſtitutus rumpat, five vivo five mortuo patre poſthumus ſub condicione inſtitutus non nominatim uti oportet, exhæredatus non eſt. Eademque differentia exiſtit inter poſtumum & poſthumum, qui quove adſcitor poſt deſectum condicionem.

CAP. XXVIII. *Campegus, Zouce, Deſtina.*

CAmpagus, quod Pollioni & Capirolino & vetuſto Juliani interpreti in *No.* 20. genus eſt calciamenti cruris tenus clauſi, quo adſtri quam proprie non licebat a Corippo in Iuſtino ſignificatur his verſibus.

Purpureo ferus veſtimen fulgente coturno,
Cruribus aptatis, ſolvit vulgo vincula, tergo
Parthica Campagus dederat que tergora ſuris,
Leſtaque pro ſuevis tollu molliſſima plantis,
Aſpectu placuit ne cultu temnetur ori,
Sub gemmas ut pedibus regum cesar.

Clericis ſane eorum calciamentorum uſu interdicitur ſine permiſſu Ioannis Pontificis, *c. ſanctum ad nos 30. diſt.* Zance vel Tzange idem effe videntur apud Pollionem, *Zanche de noſtris Parthicis*, & veterem interpretem Horatii, qui ſenatorios calceos Tzangas interpretatur, & ita ex vet. legendum in *C. monache 17. quaſt.* non *Zonas* fcilicet, ſed *Tzangas*, ut in *C. Thodoſ.* tzangas, ut in veteri gloſſario, *τζάγγαι*, & *Ἑσπερινὸν* & *Ἑῴον*. Apud modernos Corippum placet, quod eum qui provincialem novis rebus ſtudentem continet in officio deſtinam vocat: *Thomam fidiſſae fub Juſtino deſtinatoris effecit*, ut Ammonius *deſtinatum poſtinam* vult. Angufinus 11. *de anima ad Petrum*. *Si eam ſenſerit retro trahere, naturæ parcens, labare fundamine, deſtinas quarit, ſtimes vengeris*.

CAP. XXIX. *Remittere & permittere eadumum promiſſionis vbi?*

Inſ. 3. *De pub. jud. Monte rei acceſſatio permittitur*, id eſt, remittitur, extinguitur, Baſ. *ἀνιμένται* & Do-

rotheus ὑποχρόνως: Et *l. adigere, §. ult. Da jn. pat. Lege Julia pernitiosæ pulsuandinis quod liberto in hoc impetrasse est, ne ratum domini* 2. remittitur. Et *l. 38. De pac. con. Sed si Titio, Dubitari Resp. a curatore permitti pecuniæ non posse.* Contra remittere & permittere & aqui facere, *l. 123. Ad leg. Jul. de adulter. Patris quamvis adulterum remissum sit occidere.* Et *l. 8. §. pen. de donat. inter.* Renviri et debet ab eis discedere. Et *l. 3. §. pen. Hollitor.* Ad tempus relegatio, aut ab ordine remotio remittenda est ubi gloria multa, mitigandus. Et *l. 5. in fine Quemadmodum De reb. cor. qui pupil.* Quæstores deliberatum a prætore ut remittat disfrahi. Ovidius xi. *Nec res chabitare remittit.* Tacitus 1. *Ann. Remissis Cæsar adegerat materiarum.*

CAP. XXX. *Interpretatio l. 3. De jurisdictione.*

Imperii. 3. de jurisdictione duo proponuntur imperii genera; merum & mixtum ex Ulp. libro singulari de officio quæstoris, qui magistratus erit olim non habuit imperium merum, quia nec jubebatur aut statorem, ut ex Varrone & Capitone Gellius refert, tamen non fuit sine imperio mixto. Duo inquam, in ea lege proponuntur imperii genera, (*) duo sunt in ea lege. Et quæritur, cum imperium merum & mixtum imperium; non tres ut plerique opinantur, merum & mixtum imperium, & jurisdictio Ibi legibus quæ nulli est jurisdictio sine imperio, nulla sine nulla fine judicet quivi vi ad effectum perducatur, quod ex hac etiam locutate, atque junctura, jurisdictioni connexum est merum appellatur: quandoquidem merum imperium & jurisdictio, res una & eadem est: nec quidquam vindicatur imperio mixto, quod non possit, & debeat etiam vindicari jurisdictione. Ita Ulpianus. Et hoc modo ostendit differre & simul commentat semper. Mero autem imperio quod vindicatur, non potest etiam vindicari jurisdictione, quia non jurisdictionem habet magistratus jure jurisdictionis, cui legi specibli beneficio arque permissa, quæ id dedit vel magistratus vel privato: sum & privatus ex lege merum imperium habere potest, si forte & externa ejus lege merum jurisdictionis, ut tutoris dationem non tantum magistratus habet, sed & privatus, ut puta parens qui unquidem habet in potestate, ex l. 11. de tutel. nisi appellationis imperii meri, quia non est jurisdictionis communium, ficut ex diverso imperii mixti, quia cum ex jurisdictione mixtum sit, non est merum imperium, l. ult. de off. rius cui mand. off. jurisdictionis mixtum imperium nulli competit nisi magistratui. Merum imperium etiam privatis competit, ut ex lege Livia xi. doubus locis. Inde vero & l. 32. De pœnis, prefectus vel judex. judex quæstionis, *& l. De off. ejus cui mand. off. jurisdictionis vel cui obtigerit exercendi & prætore judicem quæstionis cui forte obvenerit quæstio de vi publica, vel privata. Eadem lex merum imperium lege dari ait illi. populi publici, ut l. 3. §. exactiæ, & De pœ. Consulem in caput civis Romani non posse animadvertere imperio populi, hoc est pure magistratus gravierem animadvertionem non habere sine speciali lege, sive imperio nominis populo dato, ut Festus ait. Eadem quoque mixtum quia jurisdictionis coherere ait, quia scilicet magistratui inhæret, merum extrinsecus advenit, id si donavit lege, ut non magistratus sed ut cuilibet: mixtum imperium esse magistratus vel vir optimus. Dionysius x. non merum. Proinde mandata jurisdictione non tenu-*

(*) *Vide Merill. Variorum. in Cujac. lib. 1. cap. 3.*

A *re merum imperium quod a jurisdictione sejunctum & separatum est, tranfire mixtum quod jurisdictioni cohæret, vel ut ait l. 1. C. ubi & apud quem cog. vel. qui jurisdictio adhæret. Definitur autem d. l. 3. utrumque imperium non excite sed remotis, per exemplu, puta merum imperium esse habere gladii potestatem ad animadvertendum facinorolos homines. Animadvertere proprium est verbum utrimi fupplicii, ut l. 11. §. ult. & 1. 3. §. de pœnis, l. 8. quid erit, De off. pro.* Hæc vero eft minor animadversio, quæ major pars est imperii confectis definitio eft. Major pars est gladii, quod & a Iegibus accipi D. Augustinus scribit epift. 61. Jus ferri Latino & Papiano, *Ferre nihil Juftianus edict. 8.* jus gladii frequentius *l. illiterati, §. qui minoribus, De off. prof. l. 7. C. Th. de decur. Sympathia in illos. Illiterati juris gladii nonnunquam vendi passus eft;* Julius Firmicus fupr. *Erunt fepe judices habentes jus gladii; Capitolinus in Gordiano. Gordianus jus gladii Senatui dedit. Senatus dedit & legatos eum gladiis præfecit.* Severus Sulpitius in *Martino. Illa cum præsigna ne tribuni cum jure gladiorum ad Hispanias mittentur.* Et in antiqua inscriptione Neapolitana *M. Mavio prof. omnem vobis fere cum jure gladii* & eligantes *l. 1. C. Th. ne fin jud. pr. acc. jud. conf. Sic Propertius in libello de gladii fui jus & feveritatis exercuit, in quo ftatim definitio formam jura præcipuam. Et ita ve poteftas gladii dicitur, quoniam hæc fola eripiendæ vitæ enim habet plenumque lege permittur ei, cui datur merum imperium, l. aut damnatos, §. 1. De pœnis. Addit* Ulpianus *in d. l. 3.* jus gladii etiam potestatem simplicem capitalis, per eminentiam dicitur: nam & merum imperium potestas dicitur, *l. penultima & de verb. fig. l. pen. Ne vis hat ei qui in pot. l. 7. Si quod in. mand. de pœnis. l. 7.* Per imperium autem gladii potestas, hoc pars meri imperii: nam & omnem alium fecinorum gravitem coercitionem, veluti damnationem in metallum, deportationem, insulæ relegationem bonorum, & publici publici exercitionem lege delegatam merum imperium complectitur, *l. 1. fole, De off. proc. l. 1. De off. ejus cui mand. l. 1. De off. pro. De verb. fig.* & in fummo merum imperium quod Zonaras in *Basilico Porphyrogenneto exercitio* ἀρχῶν, eft coercendorum facinorum potestas lege data *ejus, l. 1. C. ejus rei qui off. l. 1. De off. pro.* Mixtum eft potestas, quæ jure proprio magistratus competit, *l. 1. De off. ejus cui mand.* vel cui jurisdictio cohæret, ut Pomponius inquit, meri Cujus d. l. 3. duo pertinent D exempla: unum quod conflitit in dando bonorum poffeffione honorariis fuccefforibus : namque hi tantum dare poffunt, ut *l. 1. §. pen. poft.* fecundum hæc tab. vel simile. Vnde legitimi, vel quem aliam, qui imperium mixtum habent : Dare bon. poffeffionem eft imperii meri, & jurisdictionis, *l. 1. §. 1. De Hispanogal. provinc. l. Epist. 1.* Alterum conflitit in dando judice : nam & judicia dandi licentia imperii eft jurifdictioni permixti, & jurisdictionis igitur, vel omnis, & jurisdictionis, & imperii mixti igitur, *l. cum prætor §. item si quidem, De pœtit.* Et hoc eft quod ait Ulp. *d. l. 3.* quæ nobis in manu eft, *Jurisdictio eft cum judicis dandi licentia:* nam illud, *etiam*, vim habet *antiquitatis*, ac fi diceret, licet bon. poffeffionis, ita judicis dandi, mixti imperii & jurisdictionis partes fuere olim, & hic plerique, veluti cognitio certarum cauſarum extra ordinem, executio ferententiarum diſtarum a judicibus datis, vel Centumviris, Decretum quo cautionem exeret magiſtratus jubet, vel poſſidere, vel quo mittit in poſſeſſionem, vel quo reſtituit in integrum, itemque multæ dictio vel ipſa multa modica certa, hæc qua juriſdictio explicari nulla poteſt. Ulp. in *d. l. 3.* duas noſtalle fatis habuit, Bonorum poſſeſſionem facere, qui ſit heredibus vice, & judicium judicioſque vel recipiatores dare ac jubere judicare: nec enim hoc jubere poteſt, niſi qui magiſtratus eſt *l. 13. eod. tit.*

CAP.

(*) *Vide Merill. Variorum. in Cujac. lib. 1. cap. 3.*

CAP. XXXI. *Soleti judices. Decuria judicum vel quæstionum.*

VArie ſorunt leges judiciales, quarum alia judicandi munus quod nitio fuit penes Senatum transferebant ad equites, alia ad Senatui reſtituebant, alie turſus ad Senatui reſtituebant, & transferebant ad equites, alia quæ id jubebant eſſe commune Senatorum & equitum, & qui ex plebe erant Tribunorum arterii, alie quæ ab hoc munere tribunos arcebant, tenebrant, & turſus alie quæ omnem judiciorum poteſtatem ad equeſtrem ordinem transferebant, quæ ad extremum obtinuit, abolitis ex eo ordine equeſtri tribus Decuriis judicum primis, ſecunda, tercia decuria, unde in autiquis inſcriptionibus Hiſpaniæ, *judices primæ decuriæ*, & ex his decuriis ſolebant & nos & poſſeſſores equeſtribus forte ducebantur ad numerum ſuæ judicati ſtatum plures, qui pretori maxime quærenti de criminibus in conſilio referet, & ad eius tribunal confidentes cum eo judicarent etiam invitis, nili beneficio principis aut liberorum vacationem obtinuiſſent, ut Suetonius oſtendit in *Augusto & Claudio*, aut ſi quæ alia interveniret juſta excuſationis cauſa, *l. pen. De vacat.* & hoc modo differt judicium ordinarium ab extraordinario, quod invitis non recipiunt. Eſt enim judicium ordinarium quod ex certis judicum numeris, *l. ult. §. judicandi, De mun. & hon.* & hi quidem certi ſoleti judices appellabantur, ut Aſconius ſcribit. Et ede ſoleti judices pro equitibus. Ovidius 1. *Am. Non bene ſoleti judicis area patet;* & 2. *Trift. Nec mea Romana ſella Senatui, Nec mea ſoleti judice ſtipe fuge eſt.* Soleti enim erant ex decuria equitum five judicum quorum ſingulis eſſet cenſus cccc. millium. Præterea Senatorum aliquot numero ordinatio ad Cenſores, ut Tacitus 3. ſignificat, vel ad principes ut Plinius & Suetonius, quali cenſoria poteſtate præditus: qui & ad hos Hiſpaniæ Auguſtus referunt additoſſe quartam, & Galiæ quintam, ut allevaret laborem ceterorum, quæ & poſtea illis cauſa poſſidendi a Galba factum: nam ipſe tocius quaſtor curatis immunes erant. De his *Quint. 4. Judicem*, inquit, *vere plerumque in theatrum mittunt.* Tacitus 13. *Ann. Hyrcanus equitum equorum judicium exercuerat.* Ex his quoque, ut opinor, quibus de cauſis prætor ipſe neque judicabat, neque delegatos præerat judicum ſpectaculum dabat, unde & ſcholiaſtes Heſiodum interpretatur *ἐπὶ κοινωνικὸν*, Judicem, inquam, quem Græci ἐπώνυμον plerumque dicebant, ut Plutarchus in *Sex. De Pythic. l. 57. De re jud. l. 23. De appel.* vel etiam plures, ut *l. cum prætor, l. proponebatur, De judic. l. duo, De re jud.* & hoc ſi de Græcis, ut *l. 6. de Hispanogal. provinc. l. Epist. 1.* Alterum conſiſtit in dando judice : nam & judicia dandi licentia imperii eſt juriſdictioni permixti, & juriſdictionis igitur, vel omnis, & juriſdictionis, & imperii mixti igitur, *l. cum prætor §. item si quidem, De petit.* Et hoc eſt quod ait Ulp. *d. l. 3.* quæ nobis in manu eſt, *Jurisdictio eſt cum judicis dandi licentia:* nam illud, *etiam*, vim habet *antiquitatis*, ac ſi diceret, licet bon. poſſeſſionis, ita judicis dandi, mixti imperii & juriſdictionis partes fuere olim, & hic plerique, veluti cognitio certarum cauſarum extra ordinem, executio ferentiarum diſtarum a judicibus datis, vel Centumviris, Decretum quo cautionem exeret magiſtratus jubet, vel poſſidere, vel quo mittit in poſſeſſionem, vel quo reſtituit in integrum, itemque multæ dictio vel ipſa multa modica certa, hæc qua juriſdictio explicari nulla poteſt. Ulp. in *d. l. 3.* duas noſtalle fatis habuit, Bonorum poſſeſſionem facere, qui ſit heredibus vice, & judicium judicioſque vel recipiatores dare ac jubere judicare: nec enim hoc jubere poteſt, niſi qui magiſtratus eſt *l. 13. eod. tit.*

CAP. XXXII. *Ad l. Cum lege, De recep. qui arb. rec.*

LEgibus fuiſſe finitum certam ætatem expoſſedis honoribus ut illud Ovidii oſtendit 3. *Faſt. finitaque certis*

Legibus eſt anni tempe prætor honos:

A Et Latinus Pacatus in laudatione Theodoſii : *Non in ampliſſimis, inquit, magiſtratibus ſed in prætoris quoque & adhuc infra conſulatis erat, ſpectata fides probitasque, non quæſtorem annus conſulari lege profectum ſeſtinatio honoris arripuit.* Hi fuerunt xxx. anni ut Dionyſius docet ; his verbis : *ἐπὶ τριάκοντα ἔτεσι* (de ætate loquitur xxx. an.) *οὐ τόποι κακόν τινα πάσχειν ἢ τοῖς τὰ πολλὰ τῶν ἀρχῶν τε καὶ τιμῶν ἐν τῷ πόλει μετεληφόσι.* quod ita obtinuit etiam in provinciis, ut indicat *epiſtola Plinii ad Trajanum*, de magiſtratibus provincialium. Ab poſſeſſ lege Julia judicaria finita, huic rei eſt æta xxv. annorum, *l. 1. De minor. l. ad Rempr. De off. & lun.* qua lex in eadem epiſtola Plinii videtur appellari editum D. Auguſti, ut Dion Cheo. *Cassiodorius, c. 10.* legem judiciarum qua initio Saturnalibus ſcribit fuiſſe addictas trium decurium B ferias, poſt editum Auguſti vocat: ideoque in ea epiſtola ſoret ſcribendum ſecundum v. & non de Tiberio 111. An. *Falla oratio quæ Neronem quinquennio maturiore etiam per leges liberet qualtorum periſſe.* L. viceſimo anno. Alia autem hac in re fuit ratio eorum, qui magiſtratus ſive honores peterent, alia eorum, qui alibi gerentur in albam & decuriis judicum ſelectorum, nam in illegi olim non poterant nili ad ætatem xxv. annos. Auguſtus tamen allegit a viceſimo ætatis anno. i. quinquennio maturiore quam ſolebant. Sic ſore legendum puto Suetonium in *Aug. cap. 32. viceſimo quinto* ſcribentem nam & *Lucan lege D. rec. qui arb. rec.* ſignificat lege judiciaria qua qui minor non ſit xx. an. judicandi ueceſſitate obſtringi. Post to omnibus auctoribus plurimum deprava-C te numerorum notæ.

CAP. XXXIII. *Interceſſio, & Provocatio, & injuſta provocantis pœna.*

NOn eſt confundenda interceſſio cum provocatione. Dua ſunt quodammodo appellationis genera : Alia capite damnatus appellat in auxilium collegarum ejus a quo damnatus eſt, ut intercedat & ſe eximat damni. Provocare autem ad populum vel principem, vel ad majorem judicem ut reſciſſa damnatione ipſis eius rei arbitrium & diſceptationem ſuſcipiat. Tit. Liv. xxvi. 3. *Provocatio, nihil tua provocatio, ſedatus provocatus, interceſſionem quippe conſulis ſuffulcrant, cum primus Decemvirorum appellatione collega corrigo reddita ab D ejus ſubſidium.* Sunt autem qui recedat damnatum interdicit judicis, etiam qui pari vel qui minori imperio eſt. Non tamen provocat reus ad parem vel minorem, ſed ad majorem imperio, ut tribunos, *l. 17. §. 1. De off. ejus cui mand. l. 1. De off. pro.* Ab ordine decurionum ad præſidem, *l. 1. Quæ. Sit.* A præſidibus eorum provinciarum ad prætorium, *l. 29. C. de appell.* A prætore ad conſulem, *l. 17. C. Th. de decurion.* ad præf. urbi, *l. cum appellatis, C. de appel.* Caſſiodorus *in prof. urbi.* Tu ex *dispensatis leges principum ab appellationibus cognoſces.* Sextus Caſſius Cæſarem adiit apud Virgilium *in Floriano.* Omnis provocatio præf. urbi ultra, quæ tamen a proconſulibus & ab ordinariis judicibus emeſſerit. Unde Papinius *de Gallico præf. urbi. Legiſſime nobiſque ubicunque regnat, Quæ tua tempeſtas provocat ante ſonoros.* Item a præſide ad præf. urbi, & a præf. urbi ad principem, *l. Æmilius de nomin.* Ad principem quoque a Conſule, a quo & Capitolinus Pio ſcribit appellationibus D. Marcum Senatum judicem dediſſe, & a proconſulibus *l. ult. De cand. & dem. l. 1. & 19. C. de appellat.* & a præfecto annona, *l. ult. Quod vero in c. De re.* & a Senatu pugna olim ut aperte oſtendit *l. 2. A quib. app. non lic. quæ* Oratione D. Hadriani, atque adeo S. C. eodem auctoritatis fœdo primum effectum eſſe ait, ne a Senatu principes appellarentur. At præterea interceſſio vel appellatio ad eos, quibus jus intercedendi erat, ſemper potuit ſolum fieri. Fuit & olim ut Cæſ. Tacitus ſcribit *14. a judicibus provocare vocatum ſolummodo ausos penas.* At poſtea, ut Pauli ſententia *lo. Sent.* ne cuique ſalu-

cum & liberum effet arbitrium retrahendorum & revocandorum A *testium sententiarum, certe parum logibus constitutæ fuit adversus eos qui appellarent, quarum periculum facerent, si contra eos pronuntiatum esset, & testimoniis victoris confiderent. Hæ vel in flagitatione deducebantur ex die acceptorum appellationum intra diem quintum, & satis fidejussoribus, vel in jure deponebantur, aut aliquid pro eis, qui ex re ipsa plus quinque, ut pauperibus non esset appellandi facultas, l. fi pronuntiatum, §. fi ignorantes. Mutuâ, nec enim alteri qui prosecutus audebatur appellare, nisi victus caviffet inferenda victori, & pronuntiatum esset, iniuste appellatum videri. Et in pecuniariis ac liberalibus causis ex eodem Paulo distinximus, idque antiquum c. xx. eius potius medium fuisse tertiam litis partem, & ex eodem Taciti loco amplorem eam fuisse, ii a privatis judicibus pus a judicibus data ad principem appellare esset, &* B *auctore Neronе etiamsi ad Senatum, ad quem etiam Nero, auctore Suetonio, vice sua omnes appellationes fieri voluit, quod & de Probo Vopiscus scribit, quæ ita tantum eos, qui non jure appellassent perdere voluit quantum & si ipsum appellatum. At est relcripserint Severus & Antoninus appellationes quæ ante dictum diem finem fuit eis omissis ad quos fieri deberunt, ad eos remitti debere, l. Imp. de appel. tamen id antea raro fuit observatum, postim rescripsisse quosdam judices ad principem retia factis appellationibus, ficut & iure pontificio recta ad summum Pontificem appellatur licet, ex. l. duobus de appell. & lege Regia hodie apud nos in capitalibus cauſis etiam reliclo ad Senatum. Illa autem prima iniuste appellationis longe diversa est ab ea, quæ Sym-* C *machus & Ingentius dicebant, l. so. & 95. C. Fid. cod. dicitur prævaricatio : hanc enim appellat, ubi ex conventione : illa irrogatur ei, qui a sententia definitiva appellavit, nec causam tenuit, hac ei, qui fruſtra cum jure non licetet a præjudicio sui finis interlocutione ante sententiam appellavit : quod docui Obſ. 12. c. 6.*

CAP. XXXIV. *Non do omnibus fideicommissis in urbe apud Prætorem fideicommissarium agi potuisse.*

UTpiam *Ulpianus fragueri Regulatorum* recte scribit, de fidei-commissis conquirendum esse apud eum, qui in provincia præsidium provinciarum, in urbe consulum aut prætoris fidei-commissarii, quod eamen ita distinguendum est, ut de majoris quantis fidei-commissis hi tantum conſulum, & ceteri prætoris fidei-commissarii, ex Quinti. §. *Jubet. ubi, Non debet*, inquit, *apud prætorem petere fidei-commissum, sed apud Conſ. Major enim prætoria jurisdictione summa est*. Et ex Ulpiano ipso, qui ob eam rem vivi. fidei-commissorum, quoties quæritur de quantitate ad fidei-commissum pertinente, puta, de quantitate fidei-commissi, semper quantum petitur esse quæritandum ait, non quantum debeatur, *l. pen. §. ult. De jurisd.* Initium enim esse legis petari debet ad cauſam fidei-commissi forum, ita scilicet ut si de quantitate inficetur prius quam nuberet petitum fit fidei-commissum apud judicem competentem puta apud præsidem ejus provinciæ unde ipsa orta fuit, vel in qua domicilium habuit, *l. ſi fidei. §. pen. De jud. l. tutores* 3. *Itres. De adm. tut.* & apud eum vero etiam ipsa judicium accepit, vel quod idem est, litem ſuſceperit, præſes autem contestationem, quo genere expleture litis contestatio, *l. interpellatio. De pub. jud.* & secuta condemnatione vel etiam post ipsam cognitionem L. Titio inspecta, hominis alienus provincia, non ideo minus peragenda fit lis apud prioremjudicem, vel sententiam quam is tulerit non ideo minus ad finem perducendam esse, quod puella per matrimonium alterius præsidis jurisdictionem subjecta esse coperit.

CAP. XXXV. *Loci eius redditum Papinianus responsum quod interpretes obtrectarunt.*

PApinianus in *l. Tumens*, §. *ab eo*, *De adm. tut. ab eo*, inquit, *qui reſtituendis annuis non potuerat quæ-stus esse tutorum concurrentium nomine petit*, *nec desiderat, ſed transactionem oderat*. Dicunt ſe ab hoc responſo plurimorum vel Doctorum, qui vocantur, ingenia turbuli, & ita dicamus. Adolescens qui impetravit venia ætatis non potest audiatur ex quo ſe ipſe damnat, *l. ſi in pr. De minor. l. 1. C. de his qui ven. ætat. imp.* Nec igitur ab eo tutoribus cui poſtea remiſit quæſtus cuipe admittit in tutela administratione per reſtitutionem in integrum reſtituari potest : quia non tutoribus donatſe, fed cum eis tranſigiſſe videtur. Et adolescentibus ſcilicet, qui ſe majores dixerunt, non præterea tutoribus ſuccurritur *l. quidam*, 1. *De donat. l. ult. C. ſi mor. ſer. ſer. nub. Iocis* licet decretum prætoris aut præſidis interveniſſet, nifi forte deceptus ex juſta & humana cauſa, ut dopem ſorori, quæ aliter nubere non poteſt, *l. 12. §. pen. de adm. tor.* Tranſigentibus non ſuccurritur ſi non deminuendi, ſive donandi, fed decidendi cauſa cum tutoribus fuis, vel cum aliis de re dubia tranſegerint, ut ſi tutoribus fuis, quæſtionem culpæ remiſerint, hæ remiſſio tranſactio eſt non donatio, ut remiſſio prætorius ob ſterilitatem tranſactio dicitur, non donatio, *l. 15. §. Pap. Loca*, & utraque rata eſt, ſi fiat ab adolescente, qui ætatem veniam ætatis, quia ad negotiorum ad bonorum ſuorum adminiſtrationem pertinet quam utique princeps data venia ætatis ei permiſit. Olim permiſſa etiam fuit venditio præditum, & ſigneratio obligatio, poſt, a conſtantino vana revocatio, *l. 2. C. de his qui ven. ætat. imp.* & a Juſtiniano pignerario, *l. 3. C. eod.*

CAP. XXXVI. *Deſſa ſuſceptionis verum in l. 3. De reb. cor. qui ſub tut. vel cur. fant.*

ILlo loco, *l. 3. De reb. cor. qui ſub tut. vel cu. fant* ; *Si procedat juſtes etiam puſſideri poterit*, quotiam ſuſ. habent, ut reſte vocet eum qui ſeiſtus eſt, *Ulpianus*. *Ut procedat ſuſceptio juberi*, *Cre.* quod confirmat, *l. 5. in pr. l. his qui*, 1. *damni*, 3. *pen. l. cum pafſeſſor*, *De damn. infect. l. 2. §. ult. De ſervit. rust. præd.* Prætor enim ut heredem, ita dominum facere non poteſt, *l. qui ſeiſtus. Si ſeiſtus. pr. §. cum. Public. de rei. poſſ.* Sed poſſeſſorem tantum inſtituit, *Ulpianus* ; quique a lege eſt, dominum facit : Denique ſecundum decretum prætoris poſſeſſorem facit pars dominii, non dominium, *l. 7. De uſufr. l. fructu*, §. *illud quoque*, *De damn. inf.* Et in *d. l. ſi fundi*, §. *Julianus*, *& §. ſep. & l. 3. De ſum. dat.* Dominus ſi poſſeſſor pars dominii, & alienatio, alienatio poſſeſſionis non proprietatis. Et in *l. ſi. com. dividi*. ſi fuiſſi ſimus a prætore eſſe poſſeſſores, & ex hoc dominium earum nanciſſeremur. Ex hoc ſi ſi ex poſſeſſione nobis a prætore data eaque continuata tempore legitimo jure uſucapionis dominium earum tandem ſeremur. Male etiam Jonnes, Bulgarus, & Pleyus ex *l. 2. Si ex nox. cau. ag.* prætorem dominium facere, quia non prætoris juſſum fed noxæ deditio & ductio ferri, quæ eſt a lege XII. ut uſucapio, dominum ſuit eum qui ſervum indefenſum ducit, vel qui dedicum accipit, *l. adeſtes*, 3. *De noxa. act. l. 1. & De Pub. in rem act.* Duabio pro noxæ deditione eſt. Nos Jacobi ſententiam tuemur Azonis collegæ.

CAP. XXXVII. *Donatam gratiſce conciſſam habentis non finiri morte domini.*

SErvolo reſponſum eſt in *l. Lucius*, *De donat.* quo offenditur donatam habitationem gratuitam ſuperioribus diebus quamdiu vellet donatarius, finiri morte domini actiam qui donavit, & heredes ejus donatarium habitatione prohibere poſſe. In cauſa hoc A eſt, quia donationes publicæ accipiuntur, & illa nimium ita, ut baſilico illo utatur ſe vivo, non ut etiam fe mortuo, invitis heredibus : qua ratione & in *l. ſi quidem*, 3. *eod. tit.* heredes Regis Nicoſtrato faciebant habitationis controverſiam. Et Papinianus quoque Nicoſtrato reſpondit non pure merx donatiouis eum poſt mortem Regis habitatione uti poſſe, ſed remunerationis, & quaſi ſtipendii licet bonum ſit & honeſtum ; liberi homo invitus non mutat nomen) hoc ſane cauſe remittenda eſt decreto prætoris. Conducio alias edicto remittitur, ut ſi ſervus ejus ſine ſuo conſenſu, aut ſine publicet utilitati, alias decreto prætoris. Difficilis autem condicionis exemplum unum extat in *d. l. 4.* ſi ſervo teſtamento ita ſcriptum ſit, *Titius ſervum meum*, *liber eſto*, *& ſi mihi heres fuerit* : quam ita male Baſcinterpretatur, *Si heres ex ſervitute manumiſſus nummos dederit*, & pejus Dorotheus, *Si obtulerit*. Nam ſervus ex ſervitute ſuit inſtitutus heres & ille illa, *Si cognitum unpriadar*, non eſt adeo difficilis, quippe cum centum unpriades efficiant dumtaxat decies centena millia, ſeut decuriones decuries centeni millia, & recentia in Conſtitutione græca Juſtin. De confirmatione Digeſtorum, tricies centena millia, id eſt, ut vulgus loquitur, tres millones, & retro igitur decretæ decies milliones ; centum vero unum . At millies efficiunt unpria unyriadum, five decem millia unyriadum, quæ vulgus hic nota exprimit tetrocoocoo. & his verbis, centum millionibus.

CAP. XL. *De nonalibus actionibus.*

SI ſervus alium prætoris corruperit, in dominum non eſt actio noxalis, ſed ſi a domino non defenderur, in ipſum fervum agitur extra ordinem, ut in corpore luat nomen, *l. 7. §. ult. De noxal.* Quod non ex hac cauſa non eſt in dominum noxalis actio ſed quia de alio corrupto populario actio eſt non privata, & privatis tantum actionibus quæ ex prætoris edicto oriuntur actiones actio poſſe videatur cliquis noxæ deditionis ? Certe publicis judiciis non adjeciatur : ita & ne popularibus quidem ? Minime : nam actio quæ ex edicto ædilium oritur, vel ſtatuta quæ eſt poenalis, ſi fervus inficiente domino feciſſe dicatur, noxalis actio eſt, *l. 1. §. 12. §. 9. prætor De his qui dejec. vel eff. Si*, inquam, ſervus ex certamine gladiatorio dominum habentis deperiit, vel effuderit aliquid inficiente domino, quod alii nocuerit, vel ſi quid ibi poſuerit, aut ſuſpenſum habuerit eum ſervum ex edicto ædilium non eſſe etiam ſi fervum dominus habitaverit, & ex habitatione ejus alius dejecerit vel effuderit, non fervus ipſe, quia cum ſervi nulla ſit noxa, inſtituta tamen eſt actio ædilitia de eo in dominum noxalis actio eſſe, fed qui culpa ſervi in ea re quædam interverit quod eos in habitatione ſuum receperit qui id fecerunt, quæ ſententia extra ordinem ſolet judicio coerceture, *d. l. 6. eom ſervum*. Verum alia eſt actio popularis de ſpoliatio violato, quæ tamen ſi fervus in ſepulchro alieno habitaverit, vel adificaverit habitandi cauſa juxta, vel ſupra ſepulchrum, in dominum non eſt noxalis, fed quafi ex majore delicto in ipſum ſervum actio datur, *l. 3. §. penult. De relig.* Et ſimiliter ſi ex ea re grandi interpretes admonant, *ne cuipiam de alieno inviro ſupra ejus fundum*, *l. 1. in principio De ſervo ſervus*. Cum ſervo ordinaria nulla actio eſt. Extraordinaria poteſt eſſe non tam in ſervum, quam in ſervile corpus, quo ſenſu etiam actiones quasdam que ſunt privatæ non populares, in ſervum & in familiam ſuri dicuntur, vel furti de damno in turba dato, *l. 4. §. penult. de bon. rapt.* Et de damno dato ex incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata, *l. 1. §. 1. De noc. act. & noxif.* Uno tamen caſu actio ſepulchri violati eſt noxalis quaſi ex minore delicto qui proponitur in *d. l. 3. §. penult.* Si in ſepulchro ſervus neque habitat, neque adificavit, fed domuculam, ut ait, quamquam domiculam potius dicendum videatur, ibi habeat ne-

CAP. XXXVIII. *Ad l.20. De in jus voc.*

CUm ex Paulo fuiſſet propoſitum in *l. 20. De in jus voc.* invitum quidem domo ſua vi aut fraude intentata a creditore ex ea in jus vocari neminem poſſe, at reſte vocari eum qui ſolvi ei creditori vel adverſario poteſcit adiam, non etiam inde abiri poſſe. Item reſte vocari eum qui ex publico coſpiciatur e feudalis ſolitus domum ſuam in qua conſiſtit, & conſpecta, addit ex Gajo *l. 20.* Sed etiam a vitio, quod dare de vitiata dicatur potius quam de alio quocunque genere agri, non videri nec vitia, vel qui aliuſcumque agor quid facitæ ad dominum vitio. Itaque ſtat. mihi ſequi, quæ habent *ad vitioria*. I. janua five janua, ut vertere loquebamur, hoc ſenſu, ut quemadmodum e feneſtra, ita & e janua domus fere in jus conſiſti in jus vocari poſſit poſſe. Et ſequitur quod eſt extra domus omnino, etiam e medio certa platea aut via lavantium, vel ſpectantium in jus vocari poſſe, pura e balneo publico atque theatro.

CAP. XXXIX. *Difficilem condicionem ſpoliatus differre ab impoſſibili.*

IMpoſſibilis condicio vel pro impoſſibili habetur, vel ſtatu pro nat illicita condicio expleri non poteſt. Difficilis expleri poteſt. Non eſt igitur impoſſibilis, fed eſt pene impoſſibilis, *l. 55. Fam. erc. l. 4. §. 1. De fund. Impoſſibilis ipſo jure remittitur*. Difficilis, neque ipſo jure remittitur, neque decreto prætoris. De condicionibus loquor, quæ bonarum inſtitutionibus, vel legatis, aut fideicommiſſis, vel libertatibus adſcribuntur, & ſunt in potestate heredis, vel legatarii, vel ſervi ſub condicione manumiſſi. Explendæ igitur ſunt : ſiquidem bares heredi tenetur, legatarius legatum, ſervus libertatem conſequi velit : verum alterius gratia veluti fideicommiſſi cui bero rogatus eſt reſtituere hereditatem ſub condicione difficili, aperte iuiquum eſt heredem cogi eam explere, *l. peſſe*, *§. ſi ſub condicione*, *Ad Treb.* verum addatur in eadem, *§. Sed & remitti eam ab initio vitium eſſe*, ubi pro, *ab initio*, ſequentia verba offendunt eſſe legendum, *ab-ſolvi*, quandoquidem & per fideicommiſſum inquiri poſſit, & fideicommiſſario impleenda eſt, ut *l. ſi ita*, §. *ult. eod. l. ſalla §. ſi in duvale*, ſed ſi non nifi per heredem, ut condicio certi nominis ferendi, nec velit heres nomen illud ferre quamvis nominis licet bonum ſit & honeſtum (liber homo invitus non mutat nomen) hoc ſane cauſe remittenda eſt decreto prætoris. Condicio alias edicto remittitur, ut ſi ſervus ejus ſine ſuo conſenſu, aut ſine publicet utilitati, alias decreto prætoris. Difficilis autem condicionis exemplum unum extat in *d. l. 4.* ſi ſervo teſtamento ita ſcriptum ſit, *Titius ſervum meum*, *liber eſto*, *& ſi mihi heres fuerit* : quam ita male Baſcinterpretatur, *Si heres ex ſervitute manumiſſus nummos dederit*, & pejus Dorotheus, *Si obtulerit*. Nam ſervus ex ſervitute ſuit inſtitutus heres & ille illa, *Si cognitum unpriadar*, non eſt adeo difficilis, quippe cum centum unpriades efficiant dumtaxat decies centena millia, ſeut decuriones decuries centeni millia, & recentia in Conſtitutione græca Juſtin. De confirmatione Digeſtorum, tricies centena millia, id eſt, ut vulgus loquitur, tres millones, & retro igitur decretæ decies milliones ; centum vero unum . At millies efficiunt unpria unyriadum, five decem millia unyriadum, quæ vulgus hic nota exprimit tetrocoocoo. & his verbis, centum millionibus.

CAP. XL. *De nonalibus actionibus.*

SI ſervus alium prætoris corruperit, in dominum non eſt actio noxalis, ſed ſi a domino non defenderur, in ipſum fervum agitur extra ordinem, ut in corpore luat nomen, *l. 7. §. ult. De noxal.* Quod non ex hac cauſa non eſt in dominum noxalis actio ſed quia de alio corrupto populario actio eſt non privata, & privatis tantum actionibus quæ ex prætoris edicto oriuntur actiones actio poſſe videatur cliquis noxæ deditionis ? Certe publicis judiciis non adjeciatur : ita & ne popularibus quidem ? Minime : nam actio quæ ex edicto ædilium oritur, vel ſtatuta quæ eſt poenalis, ſi fervus inficiente domino feciſſe dicatur, noxalis actio eſt, *l. 1. §. 12. §. 9. prætor De his qui dejec. vel eff. Si*, inquam, ſervus ex certamine gladiatorio dominum habentis deperiit, vel effuderit aliquid inficiente domino, quod alii nocuerit, vel ſi quid ibi poſuerit, aut ſuſpenſum habuerit eum ſervum ex edicto ædilium non eſſe etiam ſi fervum dominus habitaverit, & ex habitatione ejus alius dejecerit vel effuderit, non fervus ipſe, quia cum ſervi nulla ſit noxa, inſtituta tamen eſt actio ædilitia de eo in dominum noxalis actio eſſe, fed qui culpa ſervi in ea re quædam interverit quod eos in habitatione ſuum receperit qui id fecerunt, quæ ſententia extra ordinem judicio coerceture, *d. l. 6. eom ſervum*. Verum alia eſt actio popularis de ſpoliatio violato, quæ tamen ſi fervus in ſepulchro alieno habitaverit, vel adificaverit habitandi cauſa juxta, vel ſupra ſepulchrum, in dominum non eſt noxalis, fed quafi ex majore delicto in ipſum ſervum actio datur, *l. 3. §. penult. De relig.* Et ſimiliter ſi ex ea re grandi interpretes admonant, *ne cuipiam de alieno inviro ſupra ejus fundum*, *l. 1. in principio De ſervo ſervus*. Cum ſervo ordinaria nulla actio eſt. Extraordinaria poteſt eſſe non tam in ſervum, quam in ſervile corpus, quo ſenſu etiam actiones quasdam que ſunt privatæ non populares, in ſervum & in familiam furi dicuntur, vel furti de damno in turba dato, *l. 4. §. penult. de bon. rapt.* Et de damno dato ex incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata, *l. 1. §. 1. De noc. act. & noxif.* Uno tamen caſu actio ſepulchri violati eſt noxalis quaſi ex minore delicto qui proponitur in *d. l. 3. §. penult.* Si in ſepulchro ſervus neque habitat, neque adificavit, fed domuculam, ut ait, quamquam domiculam potius dicendum videatur, ibi habeat ne-

que inhabitet tamen: aliud est ædificium, aliud domuncula, ædificium, *ωικητικον*. domuncula, *ωικη*. *Et ſi domunculam*, inquit, *ibi habeat, ſi modo, habere poſſe videatur*; placet vtique exceptio illa five *παρεξαγωγη*, *Si modo habere poſſe videatur*; quia ipſo iure nihil fine ſervus habere poteſt, ſed habere tamen nonnumquam videtur veluti ſomno conniventibus oculis dominis, *l. 4. De manumiſſ.* cum & permittente domino quid teſtamentum faciat apud *Plin. p. Ep.* Porro ex ea *l. 3. §. pen.* intelligimus ædificorum ſepulchri violatores, qui eſt popularis regulariter non eſſe noxales, & illo uno caſu eſſe noxales. Nunc videamus, quos alienos populares alias ſint noxales, alias non item, ſed in corpore tantum ſervorum, in terga, in ſcapulas exercentur,

A *ſi par ſcripturarum accuſetur*. ſi par ſcripturam menſæ, fidis nominibus ut apud Donatum in Phor. *per ſcripturam menſæ pecuniæ ære vel nodis*, & *l. pen. tab. §. ult. De fid. §i quis cum aliis probationem*, menſæque ſcripturna habere, & ita *l. 9. §. pen. De edend.* pecuniarum acceptarum & erogatarum probationem ſcriptura & codicibus nummulariorum contineri. ſi ſcriptura menſæ, & *l. 2. De ob. & act.* obligationes quæ conſenſu fiunt neque verborum neque ſcripturæ aliis propriis adſtrictæ obligentur, *conſenſu* dicit ut eas removeat ab obligationibus quæ verbis fiunt, *ſcripturæ* ut ab his quæ nominibus fiunt ad rationem argentarii vel ſocii ſimilis certa ſtipulatione, quæ & literis fieri dicuntur, *l. de C. Th. De dotnin. ſeſt.* quamquam ut ait *l. 38. De obl. & act.* quæ pactolabilio reſpicit ad nomina argentarium, non ſuper literarum contrahuntur. B ſed oratione potius & ſenſu quem exprimunt literæ, *quæ literæ*. *l.* quia placet non minus valere quod ſcriptura menſæ continetur, quam quod lingua figuratis ſolemnibus ſtipulationis verbis.

JACOBI CUJACII J. C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM *LIBER VIGESIMUS SECUNDUS.*

CAPUT PRIMUM.

Si fideiiommiſſum ædificare quod ſolum eſt, reſtitum eſt cur ad legatarium non pertinet.

DIMITUR legatum non verbis tantum, quibus declaret teſtator ſe mutaſſe voluntatem, nec velle rem legatam legatario præſtari, ſed etiam rem alii per fideicommiſſum reliquerit, rogato legatario, ut eam alii reſtituerent ante mortis casum, & captionis, ut ſi ſtipulatus L. Titio certam pecuniam numeratæ juſſus ſit, admittur ea L. Titio per fideicommiſſum ſi ſe præſentem pecuniam L. Titius reſtituere rogetur, *l. quidam, §. ult. De leg. 1.* eadem adjunctis ratio cur non valeat etiam in legato? pura ut ſi fundum quem tibi legavi te rogavero Sempronio reſtituere, per fideicommiſſum tibi non adimitur alienatio: unde prætorio effectur, ruſus Sempronio adempto fideicommiſſo, legatum non recurrere ad legatarium, quod ei ademptum eſt ferunt: quia quod ademptum eſt, in perpetuum ademptum eſt nec datum intelligitur, *l. 14. De leg. 1.* quinobrem in ea ſpecie recte Scævola reſpondit *l. pen. §. 1. De admin. leg.* nihil proponi cur legatum ad legatarium pertineat, *i.* peti ab eo legatum non poſſe quod per fideicommiſſum ſemel ademptum eſt, tametſi poſtea & fideicommiſſum fuerit ademptum, *ut ſenatuſ. re libro 18.* multis exemplis oſtendimus, amiſſum ſemel rei cuiuſque dominum, & alii quamdiu non ideo ad priorem dominum reverti, quod poſterior dominus ejus rei vindicatio deſuncto antequam dies fideicommiſſi cederet, ut *l. 13. ad. l. Aquiliam*, *§. fuluſ. De leg. 3.* Scævola autem de adempto fideicommiſſo loquitur. Ad hoc genus fideicommiſſi non pertinuit lex Julia & Papia, quod nec unquam fuiſſe relictum intelligitur, id eſt fideo neque exſtit, neque eadere poſſe viſum eſt. Ad illud vero pertinuere alii ſpeciales S. C. id excipiſſet, & ad legitarium portio quam ad heredes remanere cenſuiſſet, qui quo apud heredem tantum remanſura fuit ſi deficiante ex legibus capit, non quæ apud legatarium. Sena-

B tus vocando legatarium ſiſcum excluſit, leges cadentias coartavit. Verum tempori poteſt & ademptæ a teſtatore fideicommiſſi legatarium habere reſtituendum, ſicut & ejus quod pro non ſcripto habetur, *l. pen. §. Scævola, De leg. 2.* & petitionem tantum ei Scævolam denegare cum negat ad eum legatum pertinere, non retentionem. Pertinere enim dicitur id tantum quod peti poteſt, *l. 45. §. 1. De leg. 3. l. 14. De lib. & poſt. & hac diſtinctione adhibita inter petitionem & retentionem ubi excidit mihi alio loco conciliaſſe me, *l. ſi quis quis, De leg. 2.* cum *l. ſi quis eum, De annal. & dem.*

CAP. II. *Differentia inter male petere uti agere, & nihil agere.*

STipulatio certæ pecuniæ dotis conſtituendæ cauſa pure interpoſita, ſtatim ab initio hanc ita ſe tacitam conditionem habere videtur, ſi nuptiæ ſequantur: & ideo ante nuptias æque ideo antequam eas ſecuta fuerit eleganter Paulus air in *l. 4. §. pen. De pac.* cum pecuniam male petit, qua ex cauſa petitor incidit in periculum plus petitionis, quia pernituries petit, ut loquitur. *Huber 2. §. pen. De ver. obl. & 3. §. plus, I. de act.* Poſt repudium autem quo idem Paulus ait ipſo jure ceſſare interpoſitam conditionem, propterea quod illa pactio ſine conditio tacita inſit ex parte rei, ut *l. negotii, §. 1. I. de locat. De reduc. cred. & l. 4. §. ult.* recte dicet poſſeſſorem nihil petere, quia ex obligatione ſua ſtat, nec periculum plus petitionis periculum adit. Ille vero qui agit ante repudium non ex nulla, ſed ex conditionali obligatione agit, quæ ſtatim ab initio vires accepit, *Lafuſc. De ſtip. ſer.* itaque non nihil agit, ſed non recte, & agit quidem, ſed perperam, & ideo plus petitionis periculum fubit, ſicut & cui debetur pars, ſi totum petat, male petit, quia re plus petit, *l. 4. De ſtipuſat.* Et ita qui legatum fundi relictum in diem certum petit poſt mortem teſtatoris ante diem, quia obligatio non fuit corpit a morte teſtatoris, non nihil ſed male agit, quia plus tempore petit. Qui vero legatum ulusfructus relictum in diem certum poſt mortem teſtatoris petit ante diem, nihil agit, qua antequam dies venerit, & adus hereditas fuerit, aut *l. 12. quam. dies leg. tel.* nulla obligatio erit: & ita explicandi eſt *Lanicius, Scilicet quam dies obſtet. leg. ad.*

CAP.

CAP. III. *In rem vel ad exhibendum actionem non datur de peculio ſed in perſonam tantum, & quando hac judicia reddantur in omnium.*

PAter filii nomine de peculio actionem pati compellitur, ſicut etiam quamvis perſonalem actionem, qua ſuo nomine conveniatur, ut Ulp. air in *I. ſi ſumma, §. ult. De pecul. & refte perſonalem* tam æſtio perſonalis redditur in aviorum, *I. inter, §. 1. De tut. ad. ubi judicium I.* judicium ex ſtipulatu: adhibentem vero in rem nemo pati compellitur, quia contendere licet dominum, *l. 3. §. ult. De rei vind.* atque ita evitare actionem quæ non niſi ex peculio filii poſſeſſione eſt, *l. 24. §. ult. De pecul.* Omnis autem actio de peculio eſt in perſonam. Quæ in rem vel ad exhibendum, ex patet vel dominus ſi eo ſciente filiusfamilias aut ſervus rem alienam poſſidet fuo nomine tenetur in filiſdum, non filii aut domini nomine duntaxat de peculio: itemque filiusf. eadem actione tenetur, non ſervus, *I. de eo §. 1. cum ſervus, Ad curb. l. 3. §. dominus, De pec. De. ſer. l. ſi filiuſ. De mon. tan. dot. l. 18. §. ult. De cuſt. pec.* ubi dum quærit ſi filiuſ. rem alienam bona fide poſſidet ex cauſa caſtrenſis peculii, an pater ejus in rem vel ad exhibendum adionem pati debeat, ut ceterorum nomine, fatis indicat ceterorum bonorum quæ ſunt extra cauſam caſtrenſis peculii, patrem adionem in rem vel ad exhibendum fubjecte compelli, qui filii. non negat fe rei reſtituendæ ſtuellatem habere. At male illo loco, *Ut ceterorum nomine*, Pand. Flor. antiquis, librarius additit, *filiorum*. qui error & alios omnes pervaſit libros. Non eſt addendum, *filiorum*, ſed ſubaudiendum, *bonorum*, ut & ſequentia verba demonſtrant. *Sed verum eſt cum hoc peculium a patre bona ſeparetur*. Quia vero de peculio duntaxat adio in patrem non competit, cum quis rem ſuam eſſe patri poſſit filiuſf. tenet, ſed cum quis intendit filiuſf. ſibi dare oportere, ideo fuit aliquando dubitatum, an commodati & depoſiti de peculio agi poſſet: quia ego hoc ſibimet expetitur rem ſuam petit. Sed placet & his actionibus de peculio duntaxat agi poſſe, *l. 3. §. ſi filiuſ. Commod. l. depoſiti, in pr. De pecul.* quia aliter agendo dominus commodati rem quidem petit ſuam, ſed non eſſe ſuam: eadem vero ratione etiam dubitabatur, an depoſiti vel commodati fideiuſſor actio poſſet, quia ſive ab initio ſive poſtea fideiuſſor fit, obligationibus tamen accedit ex quibus naſcuntur perſonales actiones, non cauſis ex quibus oriuntur actiones in rem, quales eſſe videntur actio commodati & depoſiti, quia per eas actor rem ſuam perſequitur. Verum non in rem ſuit tamen, ſed in perſonam ex contenditio: ideoque & commodati & depoſiti fideiuſſor accipi poteſt, ut monet *l. 2. De fideiuſſ.* ne quem ſupradicta ratione turbaret. Ad hæc addi velim parem quidem conjecti de peculio, vel de in rem verſo ex contractibus filii extra cauſam peculii caſtrenſis adionem pati, ſed non etiam in ſolidum compelli ſuſcipere defenſionem filii, *l. 20. De pecul. l. 18. §. ult.* Peculium filiuſ. ſuſcipit & qui de peculio vel de in rem verſo judicium accipit, *l. 21. §. nos autem, De pec.* ſed non in ſolidum.

CAP. IV. *De obligatione quæ nominibus fit per mensæ ſcripturam.*

OBligatio nominibus contrahitur per ſcripturam menſæ argentariæ ſine ſtipulatione: quamobrem dum argentarii quorum nomina ſimul erant, id eſt, ut Bald. interpretantur *non ſeparabantur*, qui dicit ſimul deberendi vel credendi, reſte ſeparatur a duobus reis promittendi vel ſtipulandi *I. ſi plures, I. idem, I. ſi unus in pr. De pac. I. ſi duo, De recep. qui arb. rec.* Reſte item ſtipulatio a nominibus, *l. 1. De aver. leg.* vel ab ſcriptura illo loco Regularum Ulpiani, *Mutuumſibi inter amicos nomina tranſeunt. De aver. adquirebat mutuumſibi*, aut *ſi ſtipulatorem*, vel

A *ſi par ſcripturam accepeat*. ſi par ſcripturam menſæ, fidis nominibus ut apud Donatum in Phor. *per ſcripturam menſæ pecuniæ ære vel nodis*, & *l. pen. tab. §. ult. De fid. §i quis cum aliis probationem*, menſæque ſcripturna habere, & ita *l. 9. §. pen. De edend.* pecuniarum acceptarum & erogatarum probationem ſcriptura & codicibus nummulariorum contineri. ſi ſcriptura menſæ, & *l. 2. De ob. & act.* obligationes quæ conſenſu fiunt neque verborum neque ſcripturæ aliis propriis adſtrictæ obligentur, *conſenſu* dicit ut eas removeat ab obligationibus quæ verbis fiunt, *ſcripturæ* ut ab his quæ nominibus fiunt ad rationem argentarii vel ſocii ſimilis certa ſtipulatione, quæ & literis fieri dicuntur, *l. de C. Th. De dotnin. ſeſt.* quamquam ut ait *l. 38. De obl. & act.* quæ pactolabilio reſpicit ad nomina argentarium, non ſuper literarum contrahuntur. B ſed oratione potius & ſenſu quem exprimunt literæ, *quæ literæ*. *l.* quia placet non minus valere quod ſcriptura menſæ continetur, quam quod lingua figuratis ſolemnibus ſtipulationis verbis.

CAP. V. *An ſe qui plures ex eadem cauſa obligatus labet, & quando cogatur dividere actionem.*

EX epiſtola D. Adriani creditor inter fideiuſſores vel mandatores, vel reos conſtitutos pecunia cogitur dividere actiones, nomen ſibi præſtitere, vel ſi procuratores habeant, & ſolvendo ſint litis conteſtandæ tempore. At non cogitur dividere etiam dividere actiones inter reum principalem & fideiuſſorem, *ſi ſolvendo*, §. 1. *De fideiuſſ.* puta tantum crediti petere a reo, partem a fideiuſſore nihil hoc malum, *l. 3. §. 1. De duo. reis, I. prop. §. prima, De pignor. Cuſt. De fideiuſſ. l. 1. Cuſt. fid. ter. Sed* in arbitrio ejus eſt vel a reo vel a fideiuſſore ſolidum exigere. Et reſte *l. 11. De duobus, id.* Et reus principalis ſi pro reo fideiuſſorem fideiuſſerat, fideiuſſorem ſi velit dividere actionem poſſe, convento una ex reis actione creditor pecuniæ pro parte, ut reo principali pro parte actionem in ſolidum ſuperſtite reum fideiuſſorem ſibi, inquit, nec enim dividere cogentem ſe. Et addit idem eſſe dicendum in duobus reis debendi, ut creditor ſi velit dividat actionem poſſit partem ab uno petere, partem ab altero, ut *l. 1. §. 3. Liuner eos, §. cum fe. ſubjeciſſ.* non etiam cogitur quia beneficium epiſtolæ D. Adriani non pertinet ad reos debendi, nec pertinuit ejus rei exemplum apud Novellam Juſtinianæ: qua de cauſa nec ante Juſtinianum unus ex reis ſolvendo patrem, libenbarire reſiduo, etiamſi convenius ſolvendo fuiſſet, *l. ſi ne duobus, §. 2. De legat.*

CAP. VI. *Etiam unum ex reis credendi tenere veterem obligationem poſſe.*

PAulus ſcribit *l. 31. in pr. De pac.* unum ex reis credendi petere poſſe, derelicto ceteris, non petendi, petentis obſe- ſe alteri, neque per ſtipulationem novare veterem obligationem poſſe illo loco, *non nec novare aliam poſſe quemvis ex reſtis debitoribus*: aliam fidei reus ſtipulatus vel aliam argentarium, ut in *l. 25. pol. De pecul.* penultima paſtum ad alium non pertinere, puta ad alium argentarium, vel alium reum promittendi, quamvis ſolvendo ſint. Sed ſi ſolvendo non ſint, aut deperbarunt, quæ de uno argentario reo credendi, & de uno E reo ſtipulandi ita præcidunt, novari ab eo obligationem poſſe, *Quia ſi ſolvendo non ſint, non novantur ex lege ſequenti ſervorum ſimilis plus à Venetis* : non excidit mihi ut olim eum locum acceperim, nunc non poſſim aliter quam dixi modo. At Paulo Venuleius adverſatur in *l. 8 nem, §. ſi duo, De nouat.* Paulus hac fola ratione mittur, quod tantum conſtituram ſit, ut alter ex reis credendi ſolidum petere, exigere in ſolidum deducere, & ſolutum accipere poſſit: adde & ſolutum acceptum ferre, quonium, & hoc fere inter omnes convenire Venul. ait in *l. 8. §. duo, ut qui ſolutum recipere poteſt*, & id pro accepto habere & acceptum facere poſſit: nam & acceptilatio imago eſt ſolutionis. Et quia illud tantum conſtituram eſt, non etiam ut & alter nobis pecuniæ nec

nec novare alterum posse. Jus hoc totum pendere ex Constitutione, ne similis sit rotio *l. 10. De folut.* adjecto folutionis gratia folvi tantum posse, & ideo nec posse ubi novare, nec acceptum facere eum posse. At etsi nominatim id constitutum non sit, ut & alter ex reis credendi novare obligationem possit, tamen quia nec id etiam prohibitum est nominatim, tenere Venulejus in dicto *§. fin.* posse dici, positum adducto jure duorum reorum credendi, ut paulatim increbescere & invalescere frequentia juris hac in parte *per leg. 3.* etiam alterum novare veterem obligationem posse in quo approbando quia Venulejus in *d. §. fi.* duo, magnum fundum ponit, eo fatis indicat non idem fieri posse, quod Venulejus de eo reo verum ignitur quod Paulus ait in *d. l. fi. omnium*, & alibi item videri Proculianos, Labeoni, Procolo, Neratio, Aristicone, a quibus tamen recedere Venulejus florifsime fatis, & ne tamere a tot tantisque viris discentire videatur, magna cum cura & molimine opinionem suam adfirmat effe verorem: & primum quod negat fere conflebat inter omnes, uni ex reis ftipulandi refte folvi, unum refte folidum judicio petere, quia novationem effe natalis, & exigere, & unius acceptionem perimi utriusque obligationem *per l. 2. & 16. De duobus reis*, *l.13. §. ult. De accept.* unde colligit, unumquemque ftipulandi pofle adjicere obligationem atque fi folus ftipulatus effet: quod tamen non effe per omnia verum confitetur: nam fi quis re vera folus ftipulatus fit, non potefi alterius extranei fidem, veluti acceptilatio vel exactio, ei auferre debitorem: libertatem enim hanc et exactio vel acceptilatio unius ex reis ftipulandi, contra eos autem debitorem: ergo non per omnia unufquifque pro eo habetur atque fi folus ftipulatus effet: eo tamen excepto quod ad cetera attinet perinde effe atque fi revera folus ftipulatus effet: ergo ut exigere & acceptum ferre, ita & novare unumquemque ex duobus reis ftipulandi poffe interpofita ftipulatione, quæ novatio eft voluntatis, ut puta, quod communis debitor debet id ftipulandi duo a L. Titio exprimiffore, quem communis debitor veluti fua reum fecit, debit novatio ita per omnia genere debitor communis liberabitur ab utroque ftipulatore, & hoc eft quod ait Venulejus in *d. §. fi. duo, fecundum quæ fi nunc ab aliquo ftipulator mutuum accepto, & alium pro alium paverit, cum id fpecialiter agit*, quæ poftrema verba Tribonianus funt. ex Conftitutione Juftin. Idemque confirmat Venulejus hoc exemplo, quia & acceptum, & exceptatio finilis folutioni eft. Et his adnectit amplius fpeciem certas quibus manifeftum fiat, quam fit abfurdum & ridiculum non adjicere obligationem ftipulatum ab uno ex reis ftipulandi. Facito unum ex reis ftipulandi communem debitorem delegare Titio fuo creditori, & Titium ab eo ftipulari a duobus debitoribus qui fe Titio obligarunt in foliduin non liberari ab utroque? an dices & Titio eum effe obligatum in foliduin, & aliteri ftipulatori qui eum non delegavit? non dices neque? Rurfus facito mulierem unam effe ex reis ftipulandi & jubere debitorem communem doti dicere ei cui dotis potefi de quo juratit filiam. dare non oportere, ut exceptio jurisjurandi filio proficiat, *l. qui famulo*, *§. 1. De jurejur.* cui tamen non proficit exceptio patri, *l.21. §. nec autem, De pac.*

A CAP. VII. *Non majorem effe vim jurisjurandi, quam pacti.*

QUod Theologi dicunt Deum non facere difcrimen inter jusiurandum & fermonem nudum, quod que in Evagora Ifocrates laudat quod fervaret *ἀμείνων τοὺς ἐν τοῖς ὅρκοις ὁμολογουμένοις ἀνθρώπους τοὺς τοῖς ἄνευ ὅρκων*, id in jure civili pon. Romani etiam locum habere videntur: nam & jusjurandum pro pacto credit, *l. 2. l. ult. §. 1. l. fed & fi fervus*, & *De jurejur.* & ut ex pacto nudo, ita & ex pacto jurejurando, pura & quæ etiam regulas jurisperiti fe aliquid dicturum fidebamus, nifi quæ jusjurandum fuerit legitimum, ut ex lege Julia & Papia fi libertus juraverit patrono fe damnum, munus, vel operas officiales daturum, *l. 7. l. 8. in fin. De op. lib. l. 13. in fin. De excuf. l. 3. §. 1. De jurejur.* & *De conftit. l. ult. De lib. caus.* quo genere etiam contrahi verborum obligationem Gajus fcribit *in inftitutionibus*. At fi is qui libertus non eft idem juraverit, nullo nafcitur obligatio, neque naturalis, neque civilis *l. 16. in pr. De ftipulat.* quia jusjurandum inutile, nec cedit pro pacto, ut pariat naturalem obligationem, ficut nec ftipulatio inutilis, *l. 1. §. fi quis in interrogat. De verb. obl.* Et in aliis caufis eadem vis eft pacti, & jurisjurandi, certe non minor jurisjurandi, quam pacti, *l. 5. Si vi vel, §. neminem. De filiis, l. non folum*, *§. 1. l. 5. §. hæc lege, De injur. l. 7. §. & generaliter, De pact. l. 1. §. pen. C. de nav. lib.* imo nec vel certius jurat ut C iterato pacti, nam & hoc non confirmat ftipulatio, ut ubi ut ftipulator ex pacto jurejurando confirmato conftiturur in *l. fi quis major*, *C. de tranfact.* fed pœna demutuatur in perjurium. At videtur major tamen effe jusjurandi, quam pacti, ut ait *in fpecie l. ex duobus re pr. De jurejur.* eo quod ab uno ex reis ftipulandi debitori communi delatum jusjurandum, fi is juraverit fe date nec poffe, pacti exceptione, *l. 2. De pact.* Eve facto fuerit, fi ve non, & tamen pactum ab uno factum non nocet alteri, *l. fi unus in pr. De pact.* Sed hoc ideo quia delato jurisjurandi debitor juravit fe folviffe, pactio oppofita nihil dicit tale, fed quod inter eum & ftipulatorem data eft oportere in confefto eft, id ftipulator remittit, quæ ejus liberalitas debitori debet: hoc eft: de fuo nunquæ largiri oportet non de alieno. Eademque ratione fi fidejuffor juraverit fe date non oportere, non quia non ftabilitur, fed quia folvit, reo principali proficit, ut & ipfi fidejuffor fidejuffit, *d.l. in duobus*, *§. 1. l. ult. §. pen. eod.* & tamen pactum fidejuffori reo non proficit *l. 23. De pact.* qui & nullum pœna folutionem interveniffe, item fi unus ex reis promittendi eodem modo juraverit, eadem ratione alteri proficit, etiamfi focius non fit, *d.l. in duobus*, *& ex duobus*, non etiam fi pepigerit alteri ne petat: & quidem rei vel obligationis fuis fuerit, *l.23. De pac. l. 1. & 14. Rem ver. Inft. l. nonnem. §. 1. De duob. reis, l. qui hominem*, *§. ult. De ftipul.* Itemque dicit potefi de quo juravit filiarn date non oportere, ut exceptio jurisjurandi filio proficiat, *l. qui famulo*, *§. 1. De jurejur.* cui tamen non proficit exceptio patri, *l.21. §. nec autem, De pac.*

E CAP. VIII. *De dolo malo exceptione.*

EXceptio doli mali ex æquo & bono accommodata, *l. ult. l. 3. §. pen. Si quis caut.* non tamen ea cui folus fuus prodeft, fed & ne debat focio, *l. fi duo*, *eod.* Magna eft vis hujus exceptionis: nam & naturalem æquitatem tuetur, & moderatur afperitatem juris civilis, *l. 1. De dol. exc. l. ult. C. de ufuc. pro emp.* ut cum ceffante exceptione pafti per occafionem regularum juris civilis, accommodatur exceptio doli, *l. 7. §. pen. l. 10. §. 1. l. 12. §. 1. & §. ult. l. ultima l. 13. §. ult. De pact.* Et rem temperat, *loqui exc. ad leg. Fal. &* emendat, *l. in duobus*, *§. fi ei qui De jure-*

jurejur. & inefficacem facit adjectum, *l.14. De judic. A* Et refte a Cyrillo in *l.inter*, *§.pen. De pac.dot.* dicitur hæc exceptio effe *ὑπόκρισιν τοῦ ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐξαπατᾶν*: ac præterea funt alii ejus effectus plures: nam & impenfæ neceffariæ & utiles etiam mala fide fiunt in rem alienam, per eam retinentur, & omne judicium ex exceptio bonæ fidei ficit, atque eam ob rem omnibus negotiis accommodatur: quia ut de bonis fidei nomine Scævola dixit, ita verum eft quod ex adverfario fit, id non fine exceptione, *l.45. pen. De fol. quod equitate*, *The. ex. eod. & per eam* quoque exceptionem inducitur retraditio rei pignoratæ, & quafi quædam appellatio ad bonum & æquum, *l. 9. in pen. quidam*, *De rei. qui acc. rei. l. divortio*, *§. ult. Sol. matr.*

CAP. IX. *Abundare prime lato videri cenem, Novatio*, *in l. De illa*, *De nov. act.*

ADverfus eum qui dolo malo fecit quo minus fe- B ciffet, non eft qua novatio fit effectus habeatur, vel qui mentitur fe eum non habere in potefiate, fi adhor contenus non fit jusiurando, quo is deinere fevum in fua poteftate non effe, neque dolo malo fecifie quo minus effet, locum habet adio in foliduin fine novatione dedicate, *l. 2. §. ult. Si ex noxa cav. eg. l. fi here.*, *De noxalibi. fi fervus non fit*, *De in jus fac.* quæ præcepta vel honoraria dicitur & fpectatur a noxali, *l. 2. De delict.* *item fi ex pluribus*, & *§. fi fit quem*, *l. ult. De pignorat. De noxalibi.* Quod ergo quæritur in *Lege illa De nov. act.* an adverfus eum tantum adio locum habeat noxalis, fi ex dolo ejus accidit ut ceffet noxalis adio, inepte quæritur: quia adverfus eum locum non habet noxalis adio, quam & ipsum ceffare fcribit: nam nec utilis adio noxalis dici poteft ex cui non adiicitur noxæ dedito, & quæ non fervi, fed fuo nomine in dominum datur in foliduin. Itaque ut ait *Pomp. in Nouell. in d. Lege illa*, priore loco abundare videtur, & aut nulla alia vice ejus rerum debere, aut hæc, *Pretoria*, vel *Honoraria*. Noxalis eft civilis & directa: fi fervus fine noxæ deditione decefferit, non Pretoria. Item pretoria non datur heredi vel in heredem, *d.l.delicta*, *§. neque*. Noxalis datur *d. l. ult. De noxal. l. 3. §. ult. De pact. pignor. fervitus*. & illa non perpetuo, hæc perpetuo in dominum datur, *d.§. neque*, & *d.l. pen. §. ult.*

CAP. X. *Ad l. LXIV. De procur. & defenf.*

REgula quæ ex Modeftino propoaitur in *l. LXIV. De procur. & def.* de defenfore loquitur, non de procuratore fallo ad agendum, & de defenfore in rem alienam, non de procuratore, & ea ratione explicandum ficiunt quæ de procuratore dato ad agendum in rem fuam vel in rem alienam Accurf. affert: non potuit enim dicere *l. 1. §. ult. De procuratoribus Equitemque C.eod.* quafi propter eam fcilicet Modeftini rem adjecerit, *Caufa cognita*, ac præterea etiamfi dominus vel defendi excifit ex numero fit eorum qui excipiuntur fuprediéta Conftitutione, non decreto fententia caufa cognita, per fe litigare prohibetur, fed ipfo jure ex Conftitutione fuprædita. Non probo etiam quod Acc. dicit, ejus rei gratia, ut dominus dominus eli folverit quum non fit dominum audiri poftulatorem fuo nomine judicium fufcipere, quoniam retentione is tantum in eft poteft adverfus dominum five procuratur defe- E vefendit, qui lite conteftata dominus litis effectus eft, *l.25. in fi. pp. eod. tit.* cum ante litem inchoatam quæ poteft ex ea retentio fieri? Et regula ait, *eum litem contefiatam a defenfore dominum defefferunt litem conteftaffe fuo nomine*, *cauſa cognita audire*: ubi verba illa, *Cauſa cognita*, abundare videntur: nam cauſa cognita poft litem conteftatam dumtaxat exigitur domino volente in fe judicium transferre, vel alium defenforem dare, *Tom. III. Prom.* Ss

CAP. XI. *Cumprus ſpecies appoſuerint ad hæc verba*, *Vel in opere novi nuntiatione l. XXXVI. eod. tit.*

PRocurator enim cujus nomine agit videtur refte defendere, ut Ulp. feribit, *l.XXXV. ſub. De procurat.* etiamfi non fit defenfor, ut dominus defendatur contra adionem infefti vel legatorum, quæ poterat defiderari a domino, ea non præftitas poffit fit adverfarium venire in poffeffionem, cum & dominus magis experiatur, dominus dominus fadhuras erat: huic cafui fimilem adjecit Paulus, *l.fq. Si procurator* cum invicem adverfarius ageret nafi judicio, quod dabatur contra defenfores, ut defenfione fervi, eum prætoris jufu duci paffus fit, cum id domino magis expediret: nam & hic dominum refte defendere videtur: verum his duobus cafibus proculdubio defenfor qui hæc patitur cavere debet de rato, ne reverfus dominus oblata cautione miffum in poffeffionem expellat, vel obtata adionem fuam evincat, *l. 1. §. ult. Si ex noxal. l. fi fervus non fit*, *De in jus fac.* quæ præcepta vel honoraria dicitur & fpectatur a noxali, *l. 2. De delict. l. item fi ex pluribus*, & *§. fi fit quem*, *l. ult. De pignorat. De noxalibi.* Quod ergo quæritur in *Lege illa De nov. act.* an adverfus eum tantum adio locum habeat noxalis, fi ex dolo ejus accidit ut ceffet noxalis adio, inepte quæritur: quia adverfus eum locum non habet noxalis adio, quam & ipsum ceffare fcribit: nam nec utilis adio noxalis dici poteft ex cui non adiicitur noxæ dedito, & quæ non fervi, fed fuo nomine in dominum datur in foliduin. Itaque ut ait *Pomp. in Nouell. in d. Lege illa*, priore loco abundare videtur, & aut nulla alia vice ejus rerum debere, aut hæc, *Pretoria*, vel *Honoraria*. Noxalis eft civilis & directa: fi fervus fine noxæ deditione decefferit, non Pretoria. Item pretoria non datur heredi vel in heredem, *d.l.delicta*, *§. neque*. Noxalis datur *d. l. ult. De noxal. l. 3. §. ult. De pact. pignor. fervitus*. & illa non perpetuo, hæc perpetuo in dominum datur, *d.§. neque*, & *d.l. pen. §. ult.*

CAP. XII. *Ad l. XLV. §. qui ita*, *eod. tit.*

HÆc verba *l.XLV. §. qui ita*, *De procur. & defens.* *aliud agere exceptione repelletur*, glofle explicant male & exceptione rei judicatæ; nam & rei judicatæ exceptionem rei judicatæ, vel de dolo mali, *l. 3. De pact. l. 1. De fep. vol.* ne fæpius de eadem hominis admifio queratur, *l. pen. §. ult. Nov. comp. Inft. l. 3. l. 4. De hiis qui dejec. vel effud. l. 3. Vi bon. rap.* Poft litem vero conteftatam non nifi vel exceptione jusiurandi, *l. cum eo §. pen. De jurejur.* vel exceptione doli, ut & Bal. in illo *§. qui ita*, perfpicue fcripsum habent, *qui vitio tempus petat tentus infidiarum Vim vocaverit*: quod confirmat & *l. 3. §. fi in opus De fep. vol.* quæ oftendit non nifi ante litem ab alio conteftatam alium admitti, nec fi ad eam res pertineat ad adionem fepulchri violati, quæ poteftas

actio est: post litem ergo contestatam aliam non admiti. Denique praeventione unius ex populo, ceteri excludantur, sicut in criminibus causis judicorum quibusdam praeventione unius accusatoris ceteri excludantur, *l. 9. C. de accus.* sicut pluribus simul fidei procuratoribus ad aliquem unum in solidum, praventio unius ceteros excludit, *l. 32. De procur.*

CAP. XIII. *An qui alterius defensionem suscepit amittendo per praemptionem judicium accipere cogatur, nec ne? Petitori convenit stipulationem Judicatum solvi.*

QUI absentis nomine se procurator negat, ex edicto praetoris & absentem defendere cogitur, & est, id facere quod dominus in litem facere, & B satisfiare judicatum solvi, & praeter satisfationem etiam omnimodo cogitur judicium accipere, nec facilius ei rem non defensam stipulationem, five satisfationem committit, nisi & ex justa causa absentis nomine agere recuset, vel aque ex justa causa mutetur & removeatur, *l. 35. §. pen. De procurat.* idemque dici potest de procurratore dato ad defendendum, pro quo confenserit dominus qui judicatum solvi, ut omnimodo per procurratorem judicium accipere cogatur, nec sufficiat adversus dominum stipulationem committi, nisi recusandi judicii sibi justam causam habeat, *l. 8. §. ult. l. 9. eod.* Qui vero absentis nomine non agit, invitus non cogitur fidejubere defensionem absentis, *l. invitus, C. eod. l. 156. De reg. jur.* Sed & judicatum solvi fidejubere defendendi absentis, an omnimodo cogetur judicium accipere, magna eft controversia inter Labeonem & Sabinum, & quibus fere cogetur diversa ratio est. Nam Sabinus pretando: nam Labeo existimat post stitidationem omnimodo esse cogendum, nisi ultiam causam habeat recusandi judicii, *l. 45. h. tit. De procur.* Sed Sabinum sufficere arbitratur ob rem non defensam stipulationem committi, ex qua fi agatur, in eo judicio adhiberae justum nec ne habuerit ille cautionem recusandi judicium accipere, ut fi justam habuerit, absolvatur, quia non fimpliciter rem defendere promisit, fed arbitratu boni viri, & viri boni arbitrio cogetur ne ne justam causam habere cogatur qui id recusando justam causam habet: *l. vir. servo §. fund. fehr.* fin vero justam causam non habuerit, condemnetur quanti ea res eft etiam defici- C ente judicium accipere cogatur, *l. 45. in princ. eod. tit.* & hae sententia obtinuisse videtur.

CAP. XIV. *Absentes qui in bonum & aequum concessi, procurator & nuncius potest. Absens libere intelligitur, ad l. VIII. & IX. de sup. min.*

IS qui a patre naturali in adoptionem datur, vel qui emancipatur, non habet obligationes vel actiones quae capitis deminutione amittere solet, quia quas adquisivit quamdiu fuit in potestate patris naturalis, eas etiam patri naturali quaelvis pure patrie potestatis, excepta his quae naturalem praestationem habere intelliguntur, cum patri per omnia non succedatur. Non naturales obligationes dico, quae fcilicet naturales tantum sunt, non civiles, quas confiat non patre adoptivo, fed obligationes civiles, quae Romani patroni, quaeque naturalem praestationem habent, ut ait *l. 8. De sup. min.* id eft, ut Graeci interpretantur, quae ex bono & aequo conftituta, recte, quibus fcilicet quod praestatur ex naturali potiffimum ratione venit, & ex bono & aequo, vel ut dicam explicatius, in quibus non tam fabulae jus obfervatur quam bonum & aequum, ac proinde quia natura communis eft etiam his filiisfamilia, perfonam cadunt eofque fequuntur quandoque pofteri emancipatos, nec patri communodo adquirunt: Jure fubtili, jure fummo, patri omnimodo adquiruntur, ex aequo & bono, quatenus adquisitio

dicti aequitas fuadere videtur. Eadem ratione puto fi quid ex caesualo nae, exempli gratia, dejectum vel effufum fit quod filiof. nocuerit, & ideo per filium quaefita fit patri actio in factum ex edicto de dejectis & effufis, filio tamen poftea emancipato eum actionem effe *Sabinum* putant, quam patri, quia & haec actio naturalem praeftationem habere intelligitur, & ex aequo & bono effe dicitur, quamvis fit ficta, *l. 5. §. hoc autem in fin. de his qui dejecerint effu.* Actio autem fepulchri violati, ut & actio de dote in *d. l. 8.* in bonum & aequum non concepta dicitur, *l. pen. De fep. viol.* puta, ut eft in edicto de fepulchris violatis, quanto eft eam aequum judici videbitur, quo tamen ficta eft, & fi in edicto de dejectis & effufis, quanto eum ob eam rem aequum judici videbitur.

CAP. XV. *Aliquando non fubfidium fuis jure affimum petimus.*

EGi tecum actione fi certum petetur de certa pecunia credita, ru mihi falfo perfuafifti te eam folviffe fervo vel procuratori meo, & ob id judicio te obfiftifti pro fuo, non eft mihi tuo nomine adverfus te actio de dolo, quoniam ex integro poffum agere de credita pecunia, & te objectionem exceptionem rei judicatae repellere, poffis replicationem dolo mali, *l. 7. De dolo*, fed hoc ideo quia fub fpecie folutionis a te factae te abfolvi paffus fum, & ut apocha non aliter liberat debitorem quam fi re vera pecunia numerata fit, *l. 19. De accept. l. fi obligatum, C. de folut.* ita nec res judicata liberat, quae elicita & emiffa eft fub fpecie folutionis, nifi & re vera pecunia fuerit. At vero fi quis *l. 120. Solv. & Liber. ff. ad exhibendum* ita fcripfit, *pen. Ct l. 14. De dolo*, res judicata omnimodo liberat debitorem, quia non quafi folverit abfolutus eft, fed quafi debitor non fuerit, fallo perfecto petitore, qui agebat pro focio, eum defuiffe focium non fuiffe, vel etiam non debuiffe ea ex caufa ex qua debuiffe videbatur: quo fpecie ita fententia ipfa non parum obligationem: pronuntiatur enim reus nunquam quidquam debuiffe petitori, & ideo in eum, qui abfolutus eft, decreto pronuntiato, non poffe fupersedi, quam actio de dolo: nifi utro partium fit ex integro idem judicium fubire quae abfolutus eft, *d. §. pen.* ubi verbi illa plane demonftrationem temporis habent abfolutionem, ut & fimilia in *l. 1. §. ult. De elicta. jud. mut.* Et ficut multum intereft juravrit quis fe dare non oportere quia folverit, an quia fe non debuerit, *l. in duobus §. fi ei qui debitorem, De jurejur.* ita multum refert abfolvatur quis ex fententia, an quia nunquam debuerit, nunquam eam actione, vel non eo ufu actione heres exierit contrarerit. In hunc enim edicti cui ita fcripfit perfonam fe non debuiffe, ut poffit adhuc, eft actio de dolo, in illum actio preftita, cui oppofita exceptio rei judicatae replicatione doli emendabitur.

CAP. XVI. *Procuratorem ad edendum profum etiam pupillum dari poffe, procuratorem ad agendum vel defendendum, etiam minorem XXV. an.*

MInorem XXV. ann. certiffimum eft ad administrandum procuratorem fieri poffe, *l. cum mandata, De minor.* nec minorem cum & pupillus poffit, *l. 3. §. ult. eodem.* procuratorem ad lites minor XXV. ann. procurator fieri poffe, *l. 1. minor. De procur.* quae ne cavillemur, intuit aperte minorem juffum effe procuratorem ad lites, cum dicit ex ea caufa minorem in integrum reftitui poffe, qui abfuturus in judicio defendit, nimirum quia intercefit *reftio*, & fe obligavit cautione judicatum folvi: alioquin non fuiffet admiffus ad defenfionem abfentis. Minor ergo XXV. ann. poteft effe procurator ad lites, modo tamen non fit minor XVII. ann. *§. pupil., Inft. qui & quibus ex caufa. non. non* poteft qui omnino eft accipiendus de procuratore ad lites, non de procuratore ad negotia, quia de fervo manumittendo *Tomi III. Pars.*

A loquitur in hoc, ut procurator fit: & fervum usque non eft neceffe manumitti ut procurator fit ad administrandum; fed ut ad agendum tantum vel defendendum, fi modo & major fuerit XVII. ann. nam hanc aetatem que plena pubertas dicitur subjectos noftri moderatum effe fati funt ad proceddendum in publicum, *l. 1. §. minorem De pupill. §. ult. Inft. qui & quib. ex caul. non.* qua aetate etiam adolefcentes Romae famebant virilem togam & referebantur in viros atque in forum deducebantur: & Auguftus etiam protinus liberis Senatorum latum clavum dabat, ut ait Dio Curiae interceffe poterant. Ergo cum & fervus & impubes negotiorum procurator effe poffit, de procuratore litium, non negotiorum accipiendum eft quod ait *l. 1. De procur.* quemque quive manumittitur fervus procuratoris habendi caufa minor B fit XVII. ann. id vero eft ut fit major XVII. nempe ut completo XVII. anno fervus fit. XVII. enim completorum quod Ulpianus exigit in *l. 13. De man. vind.* licut Flor. & Baf. fcripfum habet ut fit minor XVIII. ann. id eft ut attigerit XVIII. annum: nec enim ea in re quidquam diffidet *d. l. 13. & §. pupil.* nec quidquam in hoc vel illo loco mutandum eft, fed uno loco non mutanor dicitur ratione completi anni XVII. ratione inchoati anni XVIII. Et facefiat longe error Doctorum hanc fententiam fecuti decreto authoritate donatus in *Cl. De procur. lib. VI.* Haec & alia plerique eorum hominum errores quibus non fuit notum jus civile Pop. Romani, cum & ceca ista fermo fuerit incognitus, irrubuerunt in decreta vel mores, & inftituta regionum: facefiat, inquam, quicumque hanc differentiam effe ftatuat inter procuratorem negotiorum, & procuratorem litium, quafi procuratorem negotiorum majorem effe oportet XVIII. ann. cum & pupillus poffit procurator effe negotiorum, modo fit XVII. ann. & fubire fui negotia committat, ficut & inftitor, *l. 3. §. ult. De inft. act.* & quafi procuratorem litium fcilicet litium majorem effe oportet XXV. ann. cum & pupillus poffit procurator effe negotiorum, modo fit XVII. ann. & fubire fui negotia eft inchoatus annus XVIII. qua aetate etiam quis advocatus effe poteft, cujus munieris certe major dignitatis eft quam procuratoris & negotiorum quidem gerendorum, ad vocatorum dicitur effe feminarium dignitatum. *Ne Valentinianus, De poftulando.* Hic confequens eft ut in *l. 1. imperii §. de procuratore* non poffimum de procuratore pro aetate XVII. annorum completorum & XVIII. inchoatorum.

CAP. XVII. *Ad LVIII. De Ufurp. & Ufucap.*

PAulus *lib. XII. ad edictum* inter cetera tractavit de edicto generali ex quo majores XXV. ann. variis ex causis in integrum restitui, & de ea causa qui absentes judicio, ex eodem libro propire accommodanda est *l. 8. De ufurp. & ufuc.* nempe hoc modo. Non ut adverfus absentes fieri. Quafi vero qui alia ipfis ex causa & adverfus eos, qui in vinculis fuerunt quive fecum agendi potestatem non fecerunt, & quid alienum ufucapere poffit, & quid non, cum ejufdem ufucapionis qui in hoftium poteftate fuerunt, fi quid ufucceperint, dicimus dari reftitutionem in integrum ex edicto *Ex* E edit. *caut.* nec enim ejufdem ufucapionis fuerunt, qui pro hoftium poteftate fuerunt, fi quid ufucceperint, dicimus dari reftitutionem in integrum ex edicto *Ex*

servum usucepisse intelligitur, & adversus usucapionem ei exceptio fuit apud hostes nullas ei in civitate debere fortior, atque adeo adversus eum, qui fuit apud hostes postea quam postliminio redit intra annum utilem, ita ut civitate manumissus dari potest restituto, d. l.23.§. ult. plane.

CAP. XVIII. *Explicantur postremæ verba l. 30. Ex quib. caus. ma. XXV. an.*

CUm docuisset Paulus in l. 30. *§. ult. Ex quib. caus. ma.* restituirentem in integrum, quæ adversus absentes Reip. causa, qui cum non defenderentur rem alienam usucapiunt, præscribitur intra annos XXV. an. utiles, deinde quæsiverat in rem, sicut & eam quæ minores in integrum restituuntur, *l.13. §. ult. & 14. De minor.* ut puta si pol usucapionem eam alienaverint: duri faciliter adversus pollicitorem rei salvo regressu adversus auctorem suum adjecit, *item ex reliquis omnibus casibus restituitio faciendæ res veluti si adversus tutorem usucapionem fit*, quorumin verborum excipiendo sententia plurimum laborant interpretes nostri, mihi hæc esse videtur: Non tantum si quid absentium absens Reip. causa usucapiatur, qua de causa restituitionis Paulus dixerat ante, fed etiam si per absentium eius usumfructum aut fervitutem aliter non utendo amittetur, vel si dies aliquis cum adversus absentem competebat exierit cum non defenderetur, quæ caufa funt expreffæ in edicto, adverfus ea quæ absens agere reftituentem facultate eft, non in pertonis tantum, fed & quandoque in rem: veluti fi reftituendæ petita adverfus abfentem condemnatus fuerit, & folvendo non fit, vel etiam fi dubitetur an folvendo fit adverfus emptorem five poffefforem rei reftituendæ eft facienda: idque multo eſſe tutius edicto, quam fi cum eo experiatur & agat in perfonam qui non poſſidet, qui nimis eſt actionem habere quam rem, ut & Pomponius XXVIII. ad Q. Mutium ſcripſit tractans de reſtituenda fanda in rem petita quæ non in perſonam: quod etiam confirmat *l.6. Quod fal. tut. eſt.*

CAP. XIX. *Ad l. X. Quod-fal. tut. eſt.*

CUjacius reſtituriunt - quæ in id quod intereſt dicta, longe aliam ſenſum habet, quam ſi communis ſecundi ſapit ſum puppilo fallo tutore audiret, cum ignoraret eum eſſe fallum, & obeam rem in captionem incidiſſet, tutor adverſus fallum tutorem, qui dolo malo pupilli contrahentem aut litigante auctoritatem ſuam accommodavit, *l. 7. & 11. Quod fal. tut. auct.* Quod Acc. ait eum idem actionem dare adverſus pupillum, non eſt verum. Dolus enim eorum fallo tutori punitur. Et *l. 20. eodem tit.* qui pupillum nititur Accurſius, longe aliam ſenſum habet, quam ſi communis ſecundi, nempe ſi qui major XXV. ann. cretit in rem vel in perſonam cum pupillo fallo tutore quem uerebtur eſſe verum, dolo malo adverſarium ſuum accommodante, & pendente judicio, dein aliquis qui ei adverſus pupillum competebat exierit, aut ei, cui uſucapta ſit, fallum tutorem perinde fuiſſe, ac ſi tempore judicii illi tempore affor vero tutore auctore ceſſet, ipſum modorum aut incommodatus appellationis ſignificatur id quod eſſetus intereſt, ut *l. 3. §. ult. Ne quid nov. reſ. cre. five* ſive quanti ea res, vel adeo id quam amiſit, quamvimque impedit in item reſtituendo. Idem tenet *l. 7. §. Prop. Quod fal. tut. auct.* quod quidem conſecutus fuiſſet ſi illo tempore vero tutore auctore eſſet: nam eſt uſucapio non interrumpitur item controverſiæ, ei tamen, qui autequam ea impleretur uſucapitur poſſeſſor rem reſtituere debet, ut *l. 28. & 31. De rei vendic. ſicuti, §. fed & quatenus, & l. ſin. eod.* quod verum eſt hoc conſentire uſucapionem fuiſſet ſi illo tempore eſſet, ſed vero tutore auctore, id a fallo tutore conſequetur, quo auctore cum pupillo egit, fruſtra & inutiliter, ac

A quæ ideo interim adſenſum ſuum vel rem tempore vel uſucapione amiſit, non aliter quam ſi taciuiſſet, & nullo modo cum pupillo egiſſet: & ita perſpicue Ital. *remedio restituitur temporalis ei actione ad tempus & tempore suo non utenti, sicut & ipsa tempore suo* loco illorum verborum. *Omnia incommoda pertinet ſuſtinere debet, ac ſi illo tempore eum tutore auctore egiſſet.* Quanta igitur incommoda alteris falſus tutor ſuſtinere debet, hoc eſt, id tenetur alteri præſtare quod conſecutus fuiſſet ſi vero tutore auctore egiſſet.

CAP. XX. *Ad l. XI. ejuſdem titul.*

EDicto quod falſo tutore auctore debatur reſtituto in integrum ignoranti, non tantum ei qui cum B pupillo contraxiſſet, vel egiſſet falſo tutore auctore, ſed etiam ei qui cum pupille debuerit: tum & fœminæ puberes in tutela fuiſſe Ulpianus *lib. Regul.* & plerique alii auctores oſtendunt, propter ſexus infirmitatem, & propter fœminum rerum ignorantiam: & huius rei argumentum præbet idem Ulp. in *l.xv. eodem tit.* cum ſcribit eum etiam ibi edicto teneri qui ſilinæ. quali mariti. aut uxoribus quæ liberis auctor factus eſt ad contrahendum, qui plane falſus eſt tutor, qui ancilla vel filiæ. quod caput liberum non eſt, id eſt ſui juris, in tutela eſſe non poteſt, quamvis mulieres tut. vel juris eſt, tutela finitur conventione in manum, & adrogatione, & ſervitute. Cur enim vero id Ulpianus ſcriberet de filiæ, poteſt non vel ancilla, quam de filiæ, quæ ſervo nili reſpiceret ad perpetuam tutelam, in qua ſemina etiam puberes olim eſſe ſolebant? Qua de cauſa & quod ſubjicit in *l. 11. Quod fal. tut. auct. ſi filiæ familias non fuiſſet*, id putem eum latius perſcripſiſſe, nempe hoc modo, *cum impubere vel femina pubere*, & intio quoque verſiſſem pupilli non ſcripſiſſe, *minore* 25. vel 20. ann. quia nec ætas tum XII. annorum feminam tutela liberabat, nec dum in mare definitum erat, an puberta, pubertatemve eſſet annis XIV. fed Juriſpr. hoc modo *falſus tutor qui in contrahendo auctor impuberi aut femina puberi fuerit &c.*

CAP. XXI. *Ad l. XXVIII. Da obl. & act.*

QUid ſuciuht hæc verba in l.18. *De obl. & act. Rei perſequendæ gratia* ? an non ut rei, ita & pœnæ perſecutionem dicimus reſtituere, *l.13. eodem*, & *l.9. De rei. ſ. cum ſeq. De fur.* (*) Anundvertendum eſt ſtimptam eam l.28. eſſe ex *lib. 1. Papiniani definitionum*, quo cum forte Papinianus propoſuiſſet verterem illam Reginam juris, *Quæ de re actio, perinde, perſecutio adverſus deſtructum ſuarus & adverſus heredem ejus eſſe, aut heredem propoſitum*, eam interpretatur eſſe accipiendam de actione, perſecutione, perſecutione, quæ rem perſequatur, non penitus: nam pœnalis actio quæ penæ nomine concipitur non defendit ad heredem. Quæ rei perſecutionem continet, defendit ad heredem, nili ex delicto ſtari videatur, quo caſu in heredem extenti tantum competit querimonia ad eum personis dolore malo eius factum eſt quatenus ad eum pervenit locupletior. Itaque ea juris definitio pertinet tantum ad actiones aut perſecutiones in perſonam, quæ duntaxat ad reſtituendam gratia, nec ex delicto oriuntur: Cetere perſecutiones extraordinariæ non defendunt ad heredem.

CAP. XXII. *An legitur Provincialia Romam miſſus ibi quæſtio ſuperiore ſingulare ſua ſibimet ornare & ex Provincia poſſit.*

CUm S. G. quo ſatis conſtat ex *l. 8. §. uli. & l. 9. D. 15. De legation.* legatum provincialem Romam miſſum quandiu ibi demoratur legationis cauſa nihil in rem ſuam agere poſſe, nili ſuum injurium vel damnum præſequatur aliique iauuriarum vel furti vel legis Aquiliæ, non ergo ex contractu vel quaſi ex contractu ibi agere poſſe, quod rem ſuam agere non poſſit ſine fraude publicæ rei, quam agendum aut defendendam ſuſcepit, pugnat omnino *l. 32. §. ubi in pr. eodem*, & *de verb. ſig. qui abſ. vic.* illo loco. *Sed & hæc tale erit quæſtio ſi aliorum velit dicere quod ſocer ei licet.* Et tutius quidem ille locus videtur non improbabiliter hanc interpretationem capere poſſe, ut dicat legatum de ea re de qua ante legationem Romæ compromiſſit ſi velit arbitrum ſententiam dicere, audiendum eſſe: item & de in legatione adhuc quamcumque ſua nomine interrendere & dictare poteſt, ut ſignificare videtur *l. 2. §. ſed & ſi agent, De judic.* qui tamen revera non pertinet ad legatos, ut infra dicam, ut non licet eum ſtatim poſſulare ut arbiter ſententiam dicat? Hic, inquit, *quod poſſitat ut arbiter ſententiam dicat, tale eſt quale ſi alicui non dictare velit quod ei facere licet*: unde ſequetur & hæc in re exemplum ordinariæ actionis, nempe ut quemadmodum ſi locuples Romæ actionem aliquam inſtituat, & poſt ibi cognitur actionem alienam petat, quod ante dixi tentari poteſt ex *d. §. Sed & ſi agent*, & *d. ſi non agitur, eod.* ita ſi Romæ arbitrum ſumptum tuæ legationem ſententiam dicere poſſitat, ipſi ibi adverſus omnes ſe defendere, id eſt, omnium exceptiones legat. allones. Hæc interpretatio ut non eſt aliena a verbis, ita probabilis videtur, ſed eſt capriolo ſine, & a vero longe remota: nam *d. §. Sed & ſi agent*, non eſt de legatis, ſicut nec *§. item ſi ſervus*, qui præcedit, & *d. ſi agit non agitur*, neque non eſt de legatis, ſed de cereris qui pus habent ſuum revocandi forum, nec Romæ vel illo loco judicium accipere ſe poſſe ſibi videre nianter, nili & ipſi priores ibi actiones ſuas intendant. Ceteri actiones ſuas Romæ intrendere poſſunt. At legati quibus mandavit ſua civitas vel provincia publicum negotium, non item, ut initio propuſivi, unde manifeſtum eſt illo loco addita negatione ſe eſſe legendum, *Sed hæc tale erit quæſtio ſi aliorum velit dicere. Quod ſi hic modo dicat ſocer ei non licet*, ut ſit fecunda ratio propter quam Paulus ſtatuit non eſſe arbitrum, qui ſumptus eſt ante legationem, ſententiam dicere ſi locuples ſit, non poſſe. Prima hæc eſt, qua inquiunt videtur ut id fit in eius potteſtate. Secunda autem hæc, quia ſi hoc poſſulans adiretur, *a tale eſſe ac ſi diceret*, ſe non permitteretur: *quod facere ei non licet*: & eſt ibi particula, *ſed*, conjunctiva, pro, *ſed &*, non diſcretiva. At quos quæ ſequitur *ſed-compromiſſum*, &c. profecto diſcretiva eſt & integra cuius loci ſententia hæc, ut in ea queſtione utamur diſtinctione ejuſmodi: Aut legatus eſt actor, aut reus. Si eſt actor & velit diffinire actionem ordinariam antequam legationem peregerit, hoc ei facere non licet, Si eſt reus & velit excipere actionem & ſe defendere, hoc ei facere licet: & exemplo ordinariæ actionis, idem eſt dicendum in compromiſſo, nempe ut ſi ſit petitor, non poſſit ante arbitrum poſtulet ſententiam dicere ex compromiſſo ſibi ante legationem, & dit defendor, *audiatur. Et ut*, quæ verba ſunt *l. 2. §. ſed & ſi agent*, *alias actiones defendere ne videtur ſententiam dicat quam ſe ſe defendat.* Quod sit, *non alias*, plane indicat ſupra negatio elle legendum, *quod ei facere non licet*; quod & Graeci interpretes comprobant, qui adnotant legatum hoc poſtulantem audiri ſi ſe defendat non ſi agat, *τοιαυτομεν ουν ακουεσθαι*: ac præterea quod prior interpretatio refert, legatus qui agunt, & vicillim adverſus omnes ſe defendere debere, nec poſſe uti ſuo privilegio, præterquam quod eos poſſe agere ſiſſum eſt, ii nihil minubat adnotari ad quæſtionem illo loco propoſitam.

(*) *Vide Merill. Variant. ex Chjac. lib. 2. cap. 30.*

CAP. XXIII. *Differentiæ inter pupillum & impuberem.*

PUpillus eſt impubes qui exit poteſtate patris. Impubes etiam is qui in poteſtate patris, ſi modo non excefferit XIV. aut fœmina XII. annum. Pupilli appellatio ad tutorem referetur, non etiam impubes, impubes fœmina impubes, quidem dicitur eſſe, ſed non etiam pupillus, *l. 1. §. tutorum, De adq. poſſ.* Pupillus fine tutoris auctoritate non aliter obligatur ex contractibus naturaliter quam ſi locupletior factus ſit, id eſt, quatenus ex ea re locupletior patrimonium eius factum eſt, tutore auctore etiam civiliter obligatur. Impubes qui eſt in patris poteſtate ne patre quidem auctore civiliter aut naturaliter obligatur, *l. ult. §. 1. De ver. obl. §. Pupillus, in fi. Inſtit. de inut. ſtip.* quia & fraſtra obligatur patre auctore, cum nulla ei poſſit in patrem actio competere. Sed & ſi peculium eius locupletius factum ſit, certior non obligatur ; ſed naturaliter tantum: namvitiatur, inquam, aliquam patet non venerator actione de peculio, *l. 1. §. Si non impubes, De pecul.* De vero locupletius factum peculium non ſit, ea quidem jure naturali obligatur, ac neque de peculio tutore adito. Impubetis latior eſt appellatio, quam pupilli, quæ tamen magis & improprie communquam generali ſignificatione pupilli nomen uſurpari.

CAP. XXIV. *An valeat ſententia arbitri compromiſſarii judicare arbitrio alterius ſundum reale, vel ſeriſtare.*

NOn quamlibet ſententiam arbiter compromiſſarius dicere poteſt, ſed de quibuſdam eorum ſententia vanabat eſſe Publius Neſtor initio *S. quæſtionis l. 32. De rec. qui arb. rec.* nempe aliis exiſtimantibus eas valere, aliis non valere. Sunt ſi ſufferit fundum tradi arbitrio L. Titii, vel de ſeriſtari probitis fideiuſſoribus arbitrio L. Titii, in hoc genere ſententiæ variarum eſt: nam Julianus dicebat ſententiam valere, ut in *d. §. quæſtionis* ſignificetur his verbis: *Quod ſi hic modo dicat* Rete Flor. male vulg. *Sed nec ſi hic modo* ut *arbitrio P. Maevii fundus tradatur, aut ſeriſtatio detur perendum eſſe ſententiæ, quia ſi ſeriſtatio dicere ſi hoc ſingulis respondendum eſt, falſa ſunt.* Sextus autem Pedius dicebat ſententiam non valere. Dices, imo valere. Sunt ſi ſufferit fundum tradi arbitrio Publii, *idem & de ſeriſtari probitis* : nec enim verum eſt quod Acc. ait Pilanus Pandectas, qui nunc funt Florentini habere, *Rationem negat.* Sed Sextus Pedius propoſuit ſententiam quod ſuperiori claſuſula ex Juliano referunt, non valere ſententiam arbitri, quia arbitrium in alium transferetur, non etiam probare quod ex eodem poſſerior claſuſula refert valere ſententiam qui quis jubetur fundum tradere, vel ſeriſtare arbitrio P. Maevii, imo improbare hoc argumentum, quia ſeriſtandi aut tradendi modus pars arbitrii eſt, & idem debet eſſe judex in parte quod in toto, id eſt, ut quemadmodum totum arbitrium crediti Julianus in illum transferri non poſſe, ita dicamus nec partem arbitrii in illum transferri poſſe nec litis arbitrio propositur non proscriptum, quo fuerit compromiſſum: Dicendum tamen, ut poſſe licet ei ex in compromiſſo permiſſum ſit: & hoc verior eſt opinio Pauli, ſecundum quam & ita Baſ. definitum, *Arbitrum compromiſſarium ſententiam ferre poſſe ſecundum arbitrii de re cuius dimiſſum.*

CAP. XXV. *An valeat judicis vel arbitri ſententia jubentis nomina teſtium eſſe ſcripturis quo cum agitur, quive eas attentas poſtulatur.*

NOn valeat ſententium arbitri ſi quem jubeat advocarii ſuo dare nomina teſtium, quibus ſua causa confirmanta eſt, nec penanm compromiſſi committat: hinc ſententiæ non pareatur, aperte prolatum eſt

est in *l. 39. De rec. qui arb. rec.* & recte: quia etiamsi quis testium nomina adversario edere detrectet forte dum timet ne adversarius eos corrumpat aut perterrefaciat quo minus apud arbitrum verum dicant, non tamen ideo operam arbitro præbere refugit, sed adversario potius quam arbitro. Operam dat judex vel arbiter ut *l. si longius de judic. l. pen. De vac. mun.* & apud Ciceronem sæpe. Operam præbet litigator arbitro non judici, ut *d. l. 39. & l. 21. §. pen. eod.* quoniam ipse arbitrum facit non judicem, & ab arbitro vel pœna soluta recedere potest, a judice nulla pecunia id emereri potest. Porro quæ ratio est in compromissis non edendi adversario nomina testium etiamsi id jubeat arbiter, eadem est in judiciis ordinariis, ne eorum nominibus cognitis adversarius qui forte valet opibus & gratia eos dimoveat a vero, aut quod sæpe fit hoc ævo in judiciis criminalibus, ne quos maxime abhorret & vitat eos immissis sicariis vita privari curet: quæ ratio cum effecerit jam ut in crimine hæreseos reo potenti divitiis & honoribus & gratia non edantur nomina testium, quorum vitæ si prodantur ab eo periculum imminet, *c. 20. De hæret. lib. 6.* cur cum eadem ratio locum etiam habeat in ceteris criminibus, idem non statuamus in ceteris? nec nos movere debet quod in *c. 24. extr. De accus.* episcopo reo criminis postulato edi jubentur nomina testium, quia hoc datur majestati & sanctitati episcoporum, quos verosimilius est procul abesse ab omni probro, nec similiter indulgetur omnibus reis cujuscunque condicionis: & multo sane melius esset restituere judicia publica, & nulla quæstione ante facta si ex sola delatione accusatoris subjicientis se pari pœnæ periculo & subscribentis in crimen, reo postulato manus injiceretur, & uno contextu postea testes adversus eum producerentur, & cum eo componerentur, etiam ei testes interrogandi, ac vel mox vel ex modico intervallo quodam excipiendi data potestate, quod in more fuit veterum Romanorum.

CAP. XXVI. *De cautione judicio sisti.*

Cautio judicio sisti aut est voluntaria sive conventionalis, quæ scilicet ex conventione litigantium diem recipit certum in quem sisti oporteat, vel si inter se de die convenire non possint, arbitrio stipulatoris, *l. 8. in pr. Qui satisd. cog.* ita tamen ut stipulatore diem apponente si angustior videatur, ei judex modum adhibeat, ut subjicit *d. l. 8.* his verbis, *moderato spatio de hoc a judice statuendo*, quæ verba Triboniani sunt: & observandum est in ea parte legis, Basil. quæ hæc verba, *Si non conveniat*, sic interpretantur, *εἰ διχονοῦσιν*, si dissentiant inter se litigatores valde confirmare sententiam Irnerii, qui eam dixit esse de concipienda stipulatione Judicio sisti, non de jam concepta sine adjectione diei: aut est necessaria veluti ex edicto prætoris dato fidejussore locuplete ab eo qui vocitur in jus ne trahatur invitus, *l. 1. In jus voc. ut eant*, vel prætore ipso statuente diem in quem reus judicio sisti satisdato promittat, *l. 2. §. Sed si dubitetur, De judic.* Et multum interest voluntaria an necessaria fuerit hæc vel alia quæcumque satisdatio: nam ut Ulpianus docet *l. 7. §. 1. Qui satisd. cog.* si necessaria fuerit, & facile reus eam præstare non possit ubi convenitur, si justa causa videatur, & ante omnia juret de calumnia, ut *l. 8. §. tutor, & §. jubetur, & §. ult. eod.* potest audiri si se in alium locum remitti postulet, ubi dicat sibi esse facilius invenire fidejussores: atque ita in eum locum adversarium evocabit satis accipiendi causa. At si fuerit voluntaria, in alium locum non remittitur, neque enim id meretur qui ipse sibi ubi convenitur necessitatem satisdationis imposuit. Hæc est ratio Ulpiani, cui similis est hæc in alia specie *l. interdum, §. ult. De judic.* quia ipse sibi sua sponte obligationem contraxit. In hac quæstione memini pugnare videri *d. l. 8. §. Plane si misso*, cum *l. si pecunia, §. ult. ut in pos. leg.* nec rem liquido diluere glossas: sed nihil apertius. Ut legatarius discedat de possessione in quam missus est cum per heredem staret quo minus caveret legatorum nomine, heres satisdare eo nomine debet ubi convenitur, *d. l. si pecunia, §. ultimo.* Sed si dicat se alio loco paratum satisdare, id non impetrabit, ut legatarius possessione discedat, vel ut legatarius eat in alium locum satis accipiendi causa.

CAP. XXVII. *Ratio l. 12. De inter. in jure fac.*

Filium qui patri suus heres extitit, beneficio prætoris si abstinuerit se hereditate paterna, & postea interrogatus apud prætorem an patri defuncto heres esset, responderit se heredem esse, Paulus ait in *l. 12. De inter. in ju. fac.* ex suo mendacio teneri in solidum perinde atque si pro herede gessisset non abstinuisset se. Non dicit eum, qui semel abstinuit se, postea pro herede gerere, quæ variatio etiam non admittitur, sed eum, qui post abstentionem apud prætorem respondit se heredem esse, perinde teneri ac si se non abstinuisset, sed pro herede gessisset: teneri ex sua responsione ex suo mendacio. Mendacium est, quia etsi jure civili heres maneat, qui abstinet se, *l. cum quasi, §. sed & si suus, De fid. lib. l. 6. §. si filius, De bon. lib. l. 2. §. sed si sint sui, Ad Tertyl.* tamen heres & sine re, & prætor eum non habet heredis loco cui permisit ut se bonis abstineret: denique prætori non est heres. Qui igitur apud prætorem post abstentionem dixit se heredem esse, prætori mentitus est, quia prætori non est heres. An idem dicemus si interrogatus apud prætorem an heres esset tacuerit, ut scilicet teneatur in solidum? quod videtur, quia in ea causa est, ut negasse videatur, *l. 11. §. qui tacuit, & §. nihil, De inter. in ju. fac. l. 5. §. si autem negent, Quibus ex cau. in pos. eat.* Gajus 2. *Inst.* apud Boetium Cessio, inquit, *in jure fit hoc modo. Apud magistratum pop. Romani is cui res in jure ceditur rem tenens ita vindicat, hunc hominem ex jure Quiritum meum esse ajo, deinde postquam hic vindicaverit.* Prætor interrogat eum cui cedit, an contra vindicet, quo negante vel tacente tunc ei, qui vindicaverit, *eam rem addicit*. Tacentem Gajus neganti comparat, & eodem modo filius, qui se abstinet hereditate paterna, & interrogatus an heres sit, tacet, negasse videtur se heredem esse: quod quia falsum est, jure enim civili heres manet etiam qui abstinuit se, ideo in solidum teneri videtur. At recte Paulus ait, ei succurrendum esse ne teneatur, quia etsi taciturnitas ejus pro negatione habeatur, verum est apud prætorem eum heredem non esse. Prætori itaque non mentitur, qui apud eum interrogatus posteaquam se abstinuit an heres sit, tacet, quod est, tacendo negat. At idem qui se abstinuit si apud prætorem adfirmet se heredem esse, sane prætori mentitur, & ideo hic tenetur in solidum, ille non item.

CAP. XXVIII. *Justæ causæ deferendi vel exigendi jurisjurandi.*

Tutor qui tutelam gerit non etiam honorarius tutor in causa pupillari jusjurandum deferens audiendus est, si modo jurisjurandi deferendi justam causam habuit, ac si quidem eo deferente reus juraverit se dare non oportere, postea quandocumque agenti pupillo denegatur actio, *l. 17. §. 1. l. 35. in pr. De jurejur.* & denegatur ex his verbis edicti, *actionem non dabo, l. 7. l. 9. in pr. eod.* Justa autem est causa tutori deferendi jurisjurandi, cum omnes eum probationes deficiunt, *d. l. 35.* ut vel metu divini numinis extorqueat veritatem ab adversario, qui alioquin in eo est, ut absolvatur, justa id quod dicitur, Actore non probante reum absolvi, etiam nihil ipse præstet, *l. 4. C. de edən.* etiamsi non probet exceptionem quam contestatus est, *l. si quidem, C. de exc.* Idem vero licere arbitror cuilibet agenti suo nomine, ut si præter opinionem suam deficiatur omnibus probationibus, rem permittat religioni adversarii & audiatur postulans ne ante reus absolvatur quam juraverit se dare non oportere, ut *No. LXXIII. §. penult. Ubi enim*, inquit Donatus in Hæcyra, *argumenta & testimonia deficiunt, ibi jurejurando opus est.* Excipiendus tantum est casus *l. 22. in fin. De nox. act.* quo actor qui optionem habuit ex prætoris edicto domino deferendi jurisjurandi vel agendi directo judicio ob noxam servi, si judicio illo agere maluerit & in eo defectus fuerit probationibus, merito non auditur, si velit postea regredi ad condicionem jurisjurandi semel omissam, sed protinus causa cadit, *arg. l. XI. C. de reb. cred.* Et hæc de actore qui suo vel alieno nomine agit, & adversario jusjurandum defert: at judex quoque in omnibus judiciis hoc observare debet, ne temere exigat jusjurandum ab uno ex litigatoribus, sed causa cognita, *l. 3. C. de reb. cred.* ac neque deficientibus omnibus probationibus, sed ex inopia probationum tantum, *d. l. 3.* sicut in *l. 1. C. de quæst.* dicitur in pecuniariis causis ex inopia probationum servos contra dominum interrogari posse. Aliud est inopia, aliud defectus probationum. Defectus est, si nullæ supperant probationes: ac tum judex omnimodo reum absolvere debet. Inopia est si quædam supperant, sed ancipites aut parum idoneæ, ac tum judex ab uno litigatore jusjurandum exigere potest, quasi dubia causa, ut ait *l. 31. De jurejur.* aut dubia probatione argumentorum & testium forte qui ex utraque parte producuntur, vel ipse jurare sibi non liquere.

CAP. XXIX. *An ejusdem rei nomine agi possit tam in eum qui eam rem dolo malo desiit possidere quam in novum possessorem.*

Edicto prætoris defertur & injungitur electio ei cui servus alienus furtum fecit vel damnum dedit, ut vel agat prætoria actione in veterem dominum sine noxæ deditione in solidum, qui eum servum dolo malo alienavit ne secum ageretur noxali judicio, vel in novum dominum civili & noxali. Ceterum altero electo & solvente alter liberatur, beneficio exceptionis doli mali, vel ipso jure ex furti causa quasi tacita pactione decisum sit, *l. 24. & 26. De nox. act. l. si servus navem, in fi. De fur.* Hanc vero electionem prætor in his causis introduxit ne eluderetur actor si vel daretur tantum actio ei in veterem vel si in novum dominum tantum & hic vel ille solvendo non esset, non ut lucrum faceret bis agendo de ejusdem hominis admisso. At cum de rei proprietate agitur, eadem electio non datur actori, *l. Stichum, §. dolo, De solut. l. etiam §. penult. De pet. her.* nec igitur altero electo alter liberatur, puta electo veteri possessore qui rem vel hereditatem dolo malo desiit possidere, novus possessor non liberatur, quia cum electio non sit injuncta actori, integrum ei est experiri cum utroque: & ab eo quidem qui dolo desiit possidere quanti ea res est quasi pœnam exigere, ab altero rem & vel prius quidem veterem possessorem ex dolo præterito, deinde novum ex præsenti possessione, vel retro prius novum, deinde veterem, nisi ab initio cum eligeretur vetus possessor, novus interveniat, qui paratum se esse dicat judicium pati, & rem defendere, quia tunc vetus possessor non videtur dolo desiisse possidere, & ideo non tenetur, *d. l. etiam §. penult.* quod & eodem modo servatur in causis noxalibus, puta ut is qui dolo fecit ne servum haberet in potestate, de quo noxalis actio erat, non teneatur prætoria actione, aut ea actione conventus se tueri possit exceptione doli mali, si novus possessor paratus sit judicium pati: quia ut recte notant Græci ad *d. l. 24. De nox. act.* dolo carere prior possessor videtur, aut certe ea res fraudi non esse actori, cum totius rei sive litis idoneus defensor aliquis existit: hoc enim maxime exigitur ut defensor sit idoneus, id est, cum satisdatione judicatum solvi, *l. si plurium §. ult. eod. tit.*

CAP. XXX. *Ad l. XX. Depositi.*

Depositario sine dolo amittente rem apud se depositam etiamsi qua culpa ejus argui possit, Paulus ait *l. 20. Depos.* eum non teneri actione depositi, nimirum quia dolus solus in depositum venit non culpa: & multo ergo minus depositi tenetur si sine dolo & culpa sua rem depositam amiserit, ut si servus depositus qui custodiri non solebat, fugerit. Adeo autem depositi non tenetur depositarius qui sine dolo malo rem sibi depositam amisit, ut nec cavere debeat de reddenda ea re, si eam iterum nactus fuerit, multo minus de ea re persequenda, quia nec actionem ullam habet qua eam persequatur, sed si ad eum iterum pervenerit, depositi tenetur. Cur cavere non debeat, si quæratur, ne dicas, quia cautionis præstatio molesta & onerosa est, & bene merenti depositario benignitas sua sit oneri: nam hoc genus cautionis rem reddi si eam iterum deprehenderit nuda repromissio est, non cautio cum fidejussore, *l. si pecuniam §. item si quis, De cond. ob cau.* Cautio cum fidejussore onerosa est, quia fidejussor inventu difficilis, Nuda repromissio non item: quid enim promittere lædit? Verum dicas hanc esse rationem non præstandæ cautionis de restitutione rei depositæ si ad depositarium iterum pervenerit, quia supervacuo præstaretur, cum si res ad eum iterum pervenerit, quacumque ex causa pervenerit, promptum & proclive sit cum eo agere actione depositi: & hoc est speciale in causa depositi, sicut & alia multa, ut etiamsi deposita re amissa, deinde reciperata denuo repetitum ejusdem rei depositum non sit, censeatur in pristinam causam rediisse: atque adeo ex pristina causa agi possit, quasi tacito intellectu renovato deposito. Ex ceteris causis re semel amissa sine dolo & culpa rei ante litem contestatam, non potest denuo in eundem agi ex pristina causa quæ finita jam & extincta est, quamvis res ad eum redierit; ideoque cautione opus est: exempli gratia: Mandavi tibi ut mihi servum emeres: emisti, deinde prius quam eum mihi restitueres & traderes, servus fugit sine dolo & culpa tua, non teneris mihi mandati nisi in hoc tantum, ut caveas te mihi servum restituturum si quandoque in tuam potestatem venerit. Cautionem hanc interponi necesse est, quia etiamsi servum postea deprehenderis ex pristina causa, mandati actio non est, *l. si procuratorem, §. ult. Man.* Idemque dicendum est si tibi x. dederim, ut Stichum emeres & manumitteres, qui contractus est Do ut facias, & emeris nec dum manumiseris: nam si is fugerit sine dolo & culpa tua, cum jam amplius nollem eum servum manumitti, non teneris mihi condictione ob rem dati, nisi in hoc tantum ut caveas decem restitui, si servus in tuam potestatem redierit. Cautione opus est, quia agi non potest ex pristina causa quæ semel finita est servi potestate amissa sine dolo & culpa, *l. si pecuniam §. item si quis, De cond. ob cau.* & observatu dignum est in *tit. depositi*, quasi conjuncta scriptura ex eodem auctore duo proponi specialia in causa depositi *d. l. 20. & 21.* Unum ut quamvis servus ex ceteris contractibus non obligetur civiliter, nec possit conveniri depositi si post manumissionem rem teneat, & quidem ipse solus, non etiam dominus de peculio annali actione: hæc enim actio in dominum ex edicto prætoris non datur nisi cum in manumissum agi non potest. Alterum speciale est id de quo tractamus, ut depositi teneatur qui rem depositam sine dolo malo amisit, si eam postea reciperaverit, atque adeo ut interim cesset obligatio depositi potius quam extinguatur, ut *l. qui res §. aream, De solut.* quod tamen non est omittendum ita procedere si rem depositarius amiserit ante litem contestatam: nam si post litem contestatam etiamsi sine dolo malo eam amiserit, omne periculum ad eum pertinet, *l. 12. §. ult. Depos.* excepto duntaxat

xat naturali interim rei, qui & re adhuc ſtarit reſtitu-
ta, contiſtiſſet, l. 14. §. ult. eodem. Et hac in re quatenus
differ actio depoſiti ab actione in rem demonſtrare juvat
ex l. 21. §. ult. De rei vind. Si poſt litem conteſtatum
judicio in rem ſervus de quo actum erat cum bona fide
poſſeſſore fugerit fine dolo & culpa ejus, bonæ fidei
poſſeſſor non tenetur æſtori, niſi ad hoc ſolum ut cavet
de re reſtituenda ſi eum deprehenderit: nec enim præ-
ſtat omne periculum propter bonam fidem. At depoſita-
rius præſtat omne periculum propter malam fidem, quia
judicii accipitandi tempore ut debuit, bona fide non red-
didit quod reddere potuit. Quod ſi bona fide poſſeſſor
ante litem conteſtatum rem amiſerit fine culpa ejus, pro-
cuſdubio non eſt in cauſa actio in rem, l. 137. §. 1. De rei
vind. quia actio in rem ex præſenti poſſeſſioni eſt, & il-
le rem non poſſidet, neque dolo deſiit poſſidere: ſe-
rtum eſſe poteſt ex nova poſſeſſione, ſi eum invenio, De
excep. rei jud. ſicut actio noxalis, l. 23. De nox. act. quod
exemplo æſtimoris in rem locum habet etiam in actione
ad exhibendum: quam proprie actionem in rem indu&a
eſt, nempe ut nonnisi ſi poſt litem conteſtatum rem fine
dolo malo rei exhibendæ & reſtituendæ facultatem ha-
bere deſierit, ad hoc teneatur ut caveat ſe rem exhi-
bituram, ſi rurſus in ſuam poteſtatem venerit, non
etiam ſi ante litem conteſtatum eam rem amiſerit quam
bona fide poſſidebat: & ita eſt accipienda l. Celſus, §.
ult. Ad exhibi. Ceterum ex nova cauſa ſi. ſi poſſea rei
exhibendæ facultatem habere coeperit, agi cum eo poſ-
ſit ad exhibendum, l. ſi quis ad exh. De exc. rei jud.

CAP. XXXI. *Quæ ſit differentia inter usurpium, & usucapionem.*

A *Usurpio* de quibus librum ſingularem Papinianus
ſcripſit funt curatores viarum & ædificiorum pu-
blicorum privatorumque, qui & curatores Reip. & pa-
res civitatum, aut partes ſimpliciter prope dicuntur in
ture, magiſtratus minores, qui tamen & ædeſſores
habent & multæ dictionem ut idem Papinianus ait.
Ab his diversi ſunt redites ſive *περιοδευται* ad quos pro-
prie pertinebat cura viarum venalium. Theophraſtus
de legibus *Ferie περιοδευται τὰς τε ἐν ἀγορᾷ ἀνακειμένας ἀφ' ἑκάστης πόλεως καὶ τὰς ἐν τοῖς ἐμπορίοις τὰς ἐπὶ τῶν ὠνίων*, Plautus *Capt. Edictiones acti, literæ his hic habet, nunciumque adeo eſt ni hunc ſortem ſibi ſortiis aquorunnam. Ad ſervitutes vero pertinebat cura viarum & ædificiorum, & hanc diſſertatim inter eos ſtruit Plato vi. De legibus, & ſimiliter Ulpianus *ad Sabinum* libro ſecundo. Grotius *ἐπιμελητὰς τῶν ὁδῶν καὶ ἀγορανόμους* ſive *ædiles* vertit. Sed *ἀγορανόμοι* & *ἄστυνόμοι* ſunt *ἐπιμελητὰς τῶν ὁδῶν καὶ ἀγορανόμους* ſive *ædiles* vertit.

Denique ut Papinianus ſuprædicto libro ſcribit, alty-
nonis cura eſt, ut munda publica, utque ſu-
purgentur ſumptibus eorum, qui proximas ædes poſſi-
dent pro ratione ſingularum ædium, ita ut ſi jure con-
ditionis eas ædes teneant, eum ſumptum laturos
imputent in penſionem, ut curſus aquæ conſeſſis non
ladat actibus, conſtruantur pontiſcli ubi res exe-
gerit, quo populo iter ſit & per ſtercora æſtillicidium
procumbant, vitiantve aut ventrem faciant in viam pu-
blicam, ut fulcianiur fulciminibus & obſtacula ne re
quid commune in via publica ſint quo populo iter deto-
tius ſit, ut dent operam ea publica *κοσμοῦ ἐπιδιώκουσιν* de
mortuorum & cavatus cadorum animalium tolli, unde
& Sadas iidem ſuiſſe curarunt *περὶ τῶν νεκρικῶν*, & Plu-
tarchus in *præc. polit. τοὺς περὶ τοιούτων ἐπιτηδεύοντας ἀγορανόμους*, quam de telearchis agit quorum apud Tiraboros idem erat munus quod *ἀγορανόμοι* apud alios: & his eſt facile intelligere quantum differat *ἀγορανόμοι* ab *ἀστυνόμοις*. Non nego ut uni quidquoque duo aut plura munera civilia deferuntur, ita fieri poſſe, & vero ſæpius factum eſſe ut unus idemque eſſet agoranomus ſive ædilis & aſtynomus, ſive curator viarum aut pater civitatis.

B Suetonius *in Veſpaſiano*: *Veſpaſianum ædilem Ceſar ſeorſum ſuos propter curam viarum ſurrendis viis non adhibitam, luna ſuſtit oppleri*, quod ipſum refertur Dio LXVIII. ſic ait, *ἀνεῖλε τοῦτον ἐπὶ τῶν ὁδῶν, ἀνάκλητον αὐτὸν ἐς τὸ τῆς πόλεως μισθὸν ἐπικατέστησεν*. *ἀνάκλητον* ſignificat *ἀνεπιτήδειον*, *ἀνεπιτήδειον* ſignificat *ἀνάκλητον*. Sed *ἀνεπιτήδειον* & *ἀνάκλητον* ſunt *ἀνεπιτήδειον* & *ἀνάκλητον*, plane demonſtratus Veſpa-
ſianum duobus muneribus functum, ædilis & curatoris viarum ſive viocuri.

CAP. XXXII. *Tripliciter videri verba l. 5. §. ſi id quod, De his qui eff. vel dejec.*

IN *l. 5. §. ſi id quod, De his qui eff. vel dejec.* ſervavi
triaſtichonem, quæ inſidet ita eſt corrigendum, *ſi id quod ille ædificium dejecit & removit, ejus operis actio qua habitatoris non in eum qui ejecit quaſi his ædificium ſuſtinet, &c.* ut hic ſpecies: Unus habitat ædes, alius quibus aliter qua eas non habitat poſſit aut ſuſpi-
dit aliquid quod decidit & tranſeunti nocuit. Urum in hunc debitor ædis ex poſteriore parte ædiſi in au-
ream & in illum in duplum ex priore de deciſa & effuſis: & verius eſt in habitatorem ex priori parte con-
ſtare actionem in duplum, quia id pro deſecto habe-
tur, *l. 6. §. quod ſum, eod. tit.* non ex poſteriore parte in
eam, qui poſſit in aureos 1. quia ex poſteriore ædiſi
parte is tantum tenetur qui poſſum habet, & poſſum
habere non videtur qui poſſit, niſi dominus ſit ædium
vel inhabitator, ut ait, id eſt inquilinus ſive conduc-
tor. Qui poſſum habet tenetur ex poſteriore ædiſi
parte, ſive nocuit id quod poſſum erat ſive non, ut
in eadem lege proxime ſcripſimus ex ante *§. ſi id quod*.
Qui poſſit tantum ex eadem parte non tenetur, ſi
inquit, dominus fuit ædium vel inhabitator, *ubi inha-
bitator*, id eſt inquilinus ſive *tenens* in *l. 6. §. ſi ex ædi-
Loca. l. 59. De rei vind.* habitator, id eſt, inquilinus:
nec enim ut inhabiter exigitur qui poſſum habet &
in illa parte conveniatur, ſatis eſt ſi conducitor ædes
d. l. 5. §. ait prætor. In ſpecie autem propoſita qui po-
ſuit, neque dominus eſt ædium, neque inquilinus: ergo
poſtium non tenetur, ſi non frequenter ea illa tranſeun-
tem tenetur: & hoc eſt quod ait hanc actionem in eum
non ſufficere, hoc eſt deficere, ut contra in *l. 11. De cap-
&c. poſt. jubet hos Cornelia*, id eſt, non deficit.

D CAP. XXXIII. *De refutatoriis libellis.*

REfutatorios libellos in *l. 2. peculiaſtico, & l. ultim.
§. In refutatoriis, C. de appellat. & l. ultim. §. in his
C. de temp. appellat.* Cujacii animadverſionibus ad-
nanie: nam & ſupplementa partium Latine dicuntur &
ſæpe in epiſtolis Symmachi. *Preſbo*, inquit, *ſimi mem-
moratæ gubernatoris partes ſupplementa vice defunti*
*Omnium gubernatorum ſuſpicimus ſupplementis partium re-
latarum ex meæ ſuffragia ſunt. Si relatio ad ſortionem vega-
rii pertinens, & ſupplemento tuæ relationis negotium
deſiſſent*. Actis ſufficet relationive aut opinioni judi-
cum tranſmiſſe ad principem vel ad majorem magi-
ſtratum dicunt; ſolebant ſupplementa, vocari, non mo-
nes, quæ & refutatoriæ partium preces, *l. 1. C. de rel-
tione*. Sed & apud eum judicem, qui prior de negotio
aliquo actus eſſet, proſpiciunt ſe frequentem vide-
ris erat ultimi ſupplementis (de voctur *l. ult. C. de pre-
ſc. 30. ann. & a Juliano Nov. 60.*) utramque partem ſi-
nem imponere & remittere allegationibus & refu-
tionibus ſuis, quo facto non erat illis integrum ante
geſtis addere quidquam, admoneri rantum poterat ju-
dex ut ſi quæ omiſſa eſſent exceptiones, earum in-
bilominus ex officio rationem haberet, quotiens judi-
cium erat bonæ fidei aut arbitrarium: in quo omiſſa
exceptiones vel pati, vel doli, vel quæ alias cauſa
infunt judicio poteſtate & fupplere poſſunt officio judi-
cis, quod & *l. plane & l. ult. De pet. her.* oſtendit &
alibi complures: & inde Græci ad id quod *d. l. plane* ſi-

In petitione hereditatis omiſſa exceptione doli mali A
officio judicis contineri, ut in omnibus poſſeſſoribus
ratio habeatur recuperationis & utilium impenſarum,
adjuvant redè, *τὸν αὐτοκράτορα μὴ μόνον τοῖς ἐπιδικάσασι τὰ ἐπιδικασθέντα ἀποκαθιστᾶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἡττηθεῖσιν ἀποκαθιστᾶν τὰ ἐπιδικασθέντα*
ἐπιτρέπειν ἐπιτρέπειν τὰ ἐπιδικασθέντα ἐπιτρέπειν τὰ ἐπιδικασθέντα
ἐπιτρέπειν ἐπιτρέπειν τὰ ἐπιδικασθέντα, plane demonſtratus Veſpa-
ſianum duobus muneribus functum, ædilis & curatoris viarum ſive viocuri.

CAP. XXXIV. *Ad §. ſiliens I. Cum quidem, De uſu-
ris.*

IN fiſco hoc eſt valde ſingulare ut mora ei ſit re ipſa. B
ipſi. Nam & alio tempore tarde ſolutionis fine ul-
rerpellatione, ſicut minori XXV. an. & ut ex ſuis con-
creſſibi. ulrarus non det, *ſed ipſe accipiat ex mora, quod*
privilegium reformat a Zenone, *l. Cum quidam, §. ſi-
ſcus, De uſ.* & ponit exemplum in publicanis, qui tar-
dius illatorum fiſco vectigalium uſuras pendunt, & in
forticria, qui pretium rerum venditarum inferunt, ubi na-
le Bal. forticrios interpretantur eſſe exceptores *ex quoqui-
eos enim ſtatile forticarum publicarum villicos conſ-
ductores Juvenalis Sat. 3.* demonſtrat. Male etiam
Cornutus, qui foricas, id eſt cloacas purgandas con-
ducunt: quoniam hi accipiunt a fiſco, non fiſco pra-
ſtant. Ceterum, ut ſcribit Ulpianus, *ſi quis ſine poſſeſſione*
& culinas appellabant certo pretio a fiſco conducunt,
ut inde ferant minutæ tres a ſingulis, quos in foro
cubica monetandi & ſtatuendi gratia habent, ut in hi-
ſtoria eccleſiaſtica legimus hoc neceſſitate compulſum
Arium ad publicum declinaſſe poſt forum Conſtantini-
Certe in gloſſis veterum invenio foricam eſſe latrinam, C
feceſſum, ſecretinum, feſſum, feſſam, feſſam nimirum quam
Varro ſimilitudinis appellat: & in martyrologio Jadi-
nem *Symphoriani* has verba legimus, *Ubi Dux mo-
vere ſupplicationem admoneret, adnare ne foricas faceret*.

CAP. XXXV. *De minoribus, adhuc, ante, diſcretionibus.*

QUi iter habet non tantum ire aut tranſire poſſum, D
ſed etiam ambulare, id eſt ſpaciari valetudinis
cauſa, aut equo, vel per ſerros ſine fella, aut
leſtica vehi poteſt, *l. 1. §. 12. De ſtr. ruſt. prad. non*
etiam ventum agere & pladibus vel ſtipitibus ducere. Qui vero æſtum habet, & eo omnia poteſt, quæ
qui iter habet, & hoc amplius jumentum agere & ve-
hiculum ducere. Arbiter, ſignum, lapidem
nuere poteſt, nec habens poteſt, nullum ſcere ſed
ſupinam, *ambitum habens*

dem rebe ait Scæuol agere eum domino nostri adfione A pleum.? Et Paulus docet in *d. §. si plures*, extra ordinem me posulante prætorem te compellere, ut ususfructu cedas, si utilitas te servum nosci decti, quam litis æstimationem fuffert, quæ longe exuperet pretium fervi, vel si utilitas de litis æstimationem fuffertus ei fervus fit majoris pretii, ut tu ei fervo omne emolumentum cupio ad litis æstimationem conferas pro utilitatione ususfructus: aloquin prætor tibi dabit petitionem usufructus perfectionem, *l. 27. eod.* nisi me, cuitibe & recusante noxæ judicium accipere, tu id sufficere partitus fis, quo casu ipse defendere tibi ducenat prætorius. Defendo enim tibi permittenda est: sed si dominatus fervum noxæ dedicris, nobis dedimus fit te cessante in ejus defenfione.

CAP. XXXVII. *Servitutes præcrio constitu.*

CErtum est precarii rogationem etiam in servitutibus præsidium constitui, ut si me precario rogavero iter me vium per fundum meum, vel ut in tempus aut steram, aut eloquam meam ftillicidium procedum vel tegnum immissum haberes, *l. 3. §. 15. precario. De precar.* & ita Ulpianus *l. 8. eod. §. 2.* Si precario, *De precar.* & ita Ulpianus *l. 8. eod. §. 2.* Si precario, *De religiosi*, iter ad sepulchrum petit precario, & concesserit, Scilicet Flaccus *De cond. ex. Per agros* ædificia *ita posuit, quæ eorum, inquit, ædificia, ingrediendi causa sua sustinerent, posset his agros ad eos usuris habitationem pertinentes. Livius 34. Precario ab his ne per eum agrum agerent, tamquam suos dominos, impetrarunt. Jurisp.* Sed ne fallam, de transitu est ille locus Livii, non de servitute itineris. Servitus autem precario concessa non est proprie servitus, quia proprietas eius constituta non est, sed potius ad servitus & voluntate ejus qui concessit, licet nec proprie servitus est quæ ita constituitur. *Quemadmodum ergo, l.a. De servit. & quadoque* libertas liberum est ei qui concessit agere interdicto precario, *l. pen. Comprob.*

CAP. XXXVIII. *Si l. a. §. qui communem, Finreg.*

NOn satis mihi placuit quorundam acceptenda sententia, qui hæc verba *l.a. §. communem, Finr. ita: qui communem fundum habent inter se sui condominatur, ne quo eum inter ipsis accipi oderunt judicium*: quia hunc locum sic explicare, ut non possit in unum fundum communi pro individo inter socios accipi judicium finium regundorum de confinio, gravibus Pauli non patitur: eft enim prior sententia verissima & certior quod ab quo quæ oder, ut ait, mihi sunt fines, judicium de finibus esse non potest. Quod & eorum, verborum sensus iste non est, ut quæ inter se sui socios habent, quia communi non possit, quæ duo simul proponitur in *§ communem*. Verba ita, *qui communem*, &c. inde Sabini, quibus fabricatur inscriptio, ita ex libro Pomponii, ad Sabinum dicit: in *§. qui communem*, neque hæc *si qui & ex communi fundo habentur*, & *ego simul proponit communi de finibus* quæ inter socios accipi judicium, quia quod ad hanc ædificium, quia illas habemus. Itaque si quis reso finis modi communis, de fundi mei proprii, vel debo patrem quare habeo in fundo communi vendere, vel finibus proprium. Si vendidero partem fundi communis, vendidero emptore, & facio ius de finibus regundis, & fundum proprium, ego & socius meus quæ communi termino finium regundorum, & hoc Paulus ex Pomponio refert in *§. communem*, & ita dicit Pomponius, & hoc ædificium: nam in ædificium

de prædiorum servitutibus competit, aliud dicendum A dum, vel unius rei certa cuique pars, vel si fundus sit est. Si enim ego & tu prædium commune habemus, & vicinum prædium ego habeo, & ex prædio communi tu mesum proprium opere a te facto aliquid non noceminimum fit, inter nos accipere possumus de servitutibus judicium, me negante jus esse in meum immittendi, *l.ed. §. inter nos. De servit. l.3. cum mota, §. 1. Si servend.* Aliud quoque dicendum est in adione aquæ pluviæ arcendæ: nam si communi fundo meo & tuo ex fundo tuo proprio decurrens aqua pluvia noceat, vel contra si fundo tuo proprio ex fundo communi, inter nos possumus accipere judicium, & ita quoque accedit, ut pars damni præstetur, *l.6.§.unde quarimus, l.11.§. pen. De aquæ, & aqu. pluv.* Videamus eur non & idem adhibeatur in adione finium regundorum. Ratio differentiæ mihi hæc esse videtur: quia servitutes diutino usu & longo tempore adquiri possunt, *l.si quis diuturno, Si servicod.* aeque etiam ususfructus cum prædio, *l.a. §. 1. De usufruct. & aqua.* Finium autem qui quinque pedibus circumferibuntur ex *l.13.tab.& Sepe Mentilia*, neque ususfructu est, neque præscriptione longi temporis, *l.10. Fin. reg.* unde fi fines fundi communis inter me & te, & fundi mei proprii confuli & perturbati manfuerint diutino tempore, nihil damni fentiat, qui latitudo & causa finium tempore non perimitur. Sed fi ex prædio communi quid immiffum fit in proprium, vel fi parties communi in prædium incumbit, aut vice versa, fi fi quid ex prædio meo ne facienti immittatur vel incumbat in communi, vel fi ex communi aqua oriri cœat in me, vel contra, periculum eft ne ædificiose vel longi temporis præscriptione jus noftrum minuatur, & rem prædiorum quæ ad nos pertinet: itaque utilitas exigit ut inter nos de servitute vel de aqua nobis agere liceat, quod *d. l. fed fi inter me*, fignificat his verbis, *aut vero perdere*. At in caufa finium, perdunde res nullum periculum eft. Et hæc eadem de servitutum vindicationibus relata funt ex Pomponii XXXIII. ad Sabinum in *d.l.fed fi nihil, & d. l. fi cum mota*, quare facile adducor ut credam & quæ Paulus ex Pomponio tradit in *d. §. fi communem*, de adione finium regundorum fumpta effe ex illo Pomponii libro, ex eodem repetita etiam hic Sabini verbis. *Qui communem, &c.* & mox fubjecta interpretatione Pomponii, *Si communem, &c.*

CAP. XXXIX. *An in ædionibus mixtis de finibus regundis deridendis ejus communis adjudicatio ejusdem rei plurimus fieri possit.*

SI vicini fundi tres fint domini qui certent de fine vel de loco cum duobus dominis alterius fundi, bi vel illic fines plures fint, potest inter adjudicare locum de quo certatur re æstimata sub pretio. Pluribus ergo in judicio finium regundorum ejusdem rei adjudicatio fieri potest pro indivifo, *l.4. §.fi alter, Fin. reg.* Et ramen in judicis familiæ erciscundæ & communi dividundo adjudicatio ejusdem rei pluribus fieri non potest pro indivifo, ne qui index tempus eft tollendæ communionis, judex divifionis, ipfe communionem induceat; quæ ratio etiam efficit ut ab fundo, alii ususfructu adjudicato ususfr. communicetur, *l. 16. §. 1. Fam. erc.* fed debent fingulis res fingulæ adjudicari in foli-

IACOBI CUJACII I.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM *LIBER VIGESIMUS TERTIUS.*

CAPUT PRIMUM.

Sententiam judicis in partem valere, in partem non valere posse.

QUOD est receptum sententiam prioris judicis remedio appellationis partim infirmari, partim confirmari posse, argumentum prabet, fatus idoneum posse eandem sententiam partim iustam, partim injustam esse, partim valere, partim non valere, ut in specie *Ligatum malier, Item ser.* dividio quam fecit judex fam. ercifcunde pro parte valet, pro parte non valet, divisio scilicet libertorum nulla est, divisio cetarum rerum valet. Nec huic sententiæ obloquitur *l.17. eod. tit.* unde hæredem ab omnibus accepta. Primum non de rebus ea lex est, sed de præstationibus personalibus. Ex utrisque constat judicium fraudibus erciscundæ. Si esset de rebus, ita esset scriptum. In hoc judicio adjudicationes & condemnationes ut *l.36. eod. tit. l.2. Fin.reg.* nam adjudicationes præcedunt, condemnationes sequuntur. At quia est de personalibus præstationibus, ita scriptum est, *In hoc judicio condemnationes & adjudicationes*, quia harum inter se nullus ordo est: & omissa adjudicatione, mentio, facta inidest non de rebus ea adjudicatur, sed de personalibus tantum præstationibus eam legem esse, puta si quid coheres in hereditate dolo aut culpa commiserit, ut id coheredi suo præstare cogatur, per C parte rerum præstet, vel eo nomine caveat, si quid impenderit in hereditatem solus, ut id ei coheredes pro suis partibus præstent, si quid ei prælegatum sit, ut æque id ei coheredes pro suis partibus præstent, si quæ solus fructus fundi hereditarii perceperit, ut eorum vis *omnium* coheredibus præstet, quibus ex causis (inculcant tales præstationes luantur) & cæteræ petitiones sint inter coheredes in judicio familiæ erciscundæ, judex deber de omnibus una sententia pronuntiare vel condemnato eo a quo parum vel abluto, quia, ut Paulus ait in *d.l.27. non potest ex uno judicio res judicata in partem valere, in partem non valere*: quod ita exaudiendum est, unum judicium non posse fieri in partes, ita ut de ea re quæ in judicium venit partim judicetur, partim non judicetur, non posse rem in judicium deductam partim valere pro parte, ut rem judicatam valere pro parte tantum de qua pronuntiatum est, in parte autem omissam non valere, sed quæ tota erat in judicium deducta est, & totum sententia judicis dirimi oportere. Denique plenam esse debere sententiam judicis ut *l.19. fin. De rer. qui ord. rer. l.1. & 3. C. Theod. de fent. ex pac. rec.* Scribiplenam non valere. D. Augustin. hæreticis cum Donatistis *ep. 7. Legitur*, inquit, *judex prohibetur fenipleniam pronuntiare*. Quod Paul. ait, *Res judicata*, belle convenit cum eo quod dixerat ipse Ulp. *Condemnationes & adjudicationes*: quas res judicata ex his vel illis constat, *l.1. De re jud. l.3. C. de fent. & interl. Et ea*, inquit, *in omnium persona qui inter se acceperunt judicium fam. erciscundæ faciendæ funt, & idem si de aliquibus personis omnibus fit condemnatio, in eorumdem quoque persona, quod fenis judex non valebit*: secundum quæ verba & id quod subiicit, quia non potest ex uno judicio res judicata in partem valere, in partem non valere, interpretari debemus, nempe in judicio fententia non posse partem omitti, partem judicari, imo propter partem quæ omissa est, & partem de qua judicatum est pro non judicata habeti: & vel totiens illo loco repetita personarum mentio satis demonstrat ibi agi de personalibus præstationibus. Si igitur, ut hoc exemplo fiat manifestius, quatuor fint heredes, Primus, Secundus, Tertius, Quartus, qui inter se agant fam. erciscundæ, & Primo qui impendia utiles necessariasque in hereditatem fecit, Secundus & Tertius eo nomine pro fuis partibus impensas faciere damni funt, Quarti damnatio omissa fit, fententia non valet, quia non eft plena. Plena eft fi de omnium perfona ejus rei five præftationis nomine condemnatio vel abfolutio facta fit, etiamfi non de omnibus præftationibus perfonalibus, quæ in judicium venirent quifquis a fe invicem coheredes petierunt judicatum fit, quia & de capite uno litis lata fententia, plena fententia eft, *l.pen. C. de fent. & interl. quæ Cinea Juftin.Conftitutio eft a nobis reftituta Obf.12.c.11.* licet erfi quædam res indivifa aut inadjudicata relicta fit, non ideo minus plena aut rata eft cæterarum rerum divifio, *l.fi quis ex fervis, 3. C. de adjudicat. l.4. & hoc judicium, Com. divid.* Plena & quæ pro parte tantum valet ut *d.l.pacdum*. Plena quæ fertur inter duos, qui inter fe unius cohereditas aut focii aut in acceperint judicium fam. erciscundæ vel Communi dividundo *l.2.§. Dubitandum, Fam.erc.l.uberdiffime, C.eod. l.8. in pr. Com. divid.*

CAP. II. *Quæ fint prædia meritoria & fullonica.*

A

B

C

D

E

N Ter prædia meritoria ab Ulpiano fullonicæ five fullonica numerantur, *l.13.§.ult. De ufufr.* quia inftitui folent circa fontem rivumve privatum, ut *l.2. in pr. De aqua, & aqu.arc.* aut circa flumen publicum, & locari fullonibus aut lanariis: necefe eft ea quotiens ufus eft eluere veftes aut pannos alienos, ut quidam ait ejus rei caufa prædium arguftari 2 qua ex re & Cyrus Apollo apt Zenonem fullonem fignificare pictis in aqua hominibus duobus prædium: quod tamen etiam fit vi aquæ fubinde commota lignea machina qua idem præftet quod homo pedibus. Eiufdem generis funt balnea, meritoria fcil.prædia, & hæc atque illa modo privatorum, modo Reip.propria, nec male his illa conjunxit Frontin.*lib.De aquæductibus*: *Hæc ipfa*, inquit, *aqua non in ufum ullum quam in balnearum aut fullonicarum dabatur: & infra. Ipfam fplendore & vigore gratiffimam balneis ac fullonicis & reliquis quæ facile omnifteriis dependentibus ferviuntur*. Putrem vero affiones propofitas in tit. *Nau.ca.fteb.* in exercitorem meritorii ftabuli diverforive etiam pertinere ad exercitorem navis tantum, fed & ratis aut lintris.

CAP. III. *Ad l.VI.C. De Epif. aud.*

ARchigerontes & dircctas de quibus in *l.6. C. de epif. aud.* fuiffe primates plebis Alexandrinæ conftat ex tit. *de Alex. pleb. prim.* fub quo ex lex poftea eft in C. *Theodofianis*, quæ vult ut primates in fuos tribuni & defenfores plebis ergaftoranorum, id eft artificum & operariorum numero, qui quidem in ea urbe fuit innumerus, deligantur, cura & diligentia præfecti Ægypti, ad quem ea lex fcripta eft, nimirum quia Alexandria Ægypti caput. Quos autem Grace *ἀρχιγέροντας*, latina terminatione Ergafiones dicit, ut quos ipfi *ἐργαστῆρας*, non mauritanos. Eofdem corporatos vocat civitatis Alexandrinæ *l.1. C. de Alex. prin. lib. 10.* quod cujufque generis eorum certum effet corpus aut collegium, ut & in urbe Roma veluti corpus piftorum, corpus linifpiorum, corpus faccariorum, & plerique alia fuis diftincta generibus. Adeoit autem Reip Tiberianæ hunc modum, ut ex eo ergaftoranorum five corporatorum numero non nifi Chriftiani archigerontes & diocezæ deligantur, confequenter alios Conftantinopolis, qua etiam aliorum civitatum defenfores, itemque advocatos milites non nifi Chriftianos orthodoxos legi volunt, paganos & hæreticos excludunt, *l.15. 19. 20. C. eodem*. Primus eft Leontius, Secunda Anaftafii, Tertia Juft. cujus etiam memnit Anaftaf. bibliothecarius, five Procopius in hanc fententiam, *Tertio interea imperii fui anno Juftin. Imp. pomadgavit legem ne militarent pagani aut hæretici, fed fibi Chriftianos orthodoxos, datis illis indicatis ufque ad menfes tres ad emendationem*. Quod autem ibi in fubfcripta illud *l. 6. fine l. 1. C. Th. de Alex. pl. pr.* propofitam eam fuiffe Alexandriæ Eutychio non intelligendum nifi me docuiffet Franc. Pithœus virorum eruditiffimus & acutiffimus, Eutycheum effe prætorium præf. Auguftalis ex hoc Synefii loco in *epiftola 79. ὑφ᾽ οὗτος τὸν εὐτύχιον τὸν ὕπαρχον ἐκέκτο*.

CAP. IV. *De ambitu edictum ex XII. tab.*

IAmpridem ab ipfo nempe libri primi initio non longe offendi in *l. Imp. De fer. sub. proh.* legitimum ipfarum quod inter virorum nobilium fepulturas conquiri effe duorum pedum & femis: hoc vero effe ex XII. tab. Volufius Mœtianus docuit, in quibus fpatium illud fefterium pedum & Plinio *17. c. 11.* quinus fenis pes: & feftertium quidem pedem lex dicit pro duobus pedibus & femipede, ut bes alterum Virruvius *initio libri 3.* pro pedem & alii paffim. Quod ergo fpatium trientem tertium pondo, pro duo pondo & trientem, itemque quadrantem quartum affis pro tribus affibus & quadrantem. Antiqua autem & Jonne tefte Dionyfio Latini imitari funt eam feftertium dixerunt pro duobus & femiffe: nam & illi dicunt *δυοῖν ποδοῖν*, vel *ἡμιποδίου* pro *δυοῖν ἡμίσεσι*. Itaque non ignoranter ratione dicebant *τριῶν ἡμισυ* pro eodem, ut etiam Germani hodie *Treiffehen* & ic Herodotus *ἕξ ἡμισυ πήχεις* pro fex & femiffe cubitos, pro tria fefquia & fex in fpecie *l.6. De fid. lib.* ubi v. legata proponuntur, pro quadrante dicam feftertium, pro dodrante odtuarium femiffem.

CAP. V. *Modum vim habere fideicommiffi.*

QUod modus ut haberet vim fideicommiffi, primum conftituiffe Gordianum offendi *Obfervat. 14. Cap.35.* id forte ex Modeftini fententia fuit, qui eius Imperatoris ætate vixit, ut conftat ex *l. 9. C. ad exhib.* quique in *l.legatum, De ufufr.* legum modum adfcripsit legato Reip. relicto ut quotannis memoria defuncti celebraretur edito certo genere fpectaculi, & in eam rem expenfa quantitate certa quæ fumeretur ex reditibus prædiorum legatorum, fideicommiffum vocat quod fcilicet a Rep. heredibus debetur, quorum interefit memoriam defuncti conferari, quam & ipfi perpetuo colere & obfervare debent, fcilicet interim quoque eorum pietatem & providentiam defuncti vueri, *l. Titia C. in pr. De rel. & fum. sebo* ut nifi Reip. aliqua ratione adhibitis heredibus celebrarit memoriam defuncti, uecefle fit eam quantitatem Remp. heredibus præftare, qui ipfi eam celebrent, *l. liberis, §. ult. De admin. leg.* illo loco, *neque ad heredes accedere*.

CAP. VI. *De disjunctim aut conjunctim eidem legato fundo, & ufufructu ejus.*

SI quis Titio fundum & ejufdem fundi ufumfruct. legaverit, non poteft Titius & fundum .i. plenum proprietatem & ufumfr. .i. fervitutem ufufr. vindicare, quia nemini fuus fundus fervire poteft. Fruftra etiam vel ridicule potius vindicaverit ufumfr. quafi partem proprietatis qui jam plenum fundum habet. Quid ergo? manifeſte eft Titii voluntas? manifeſte adeſtho legati ufusfructus? non utique fi ftatuamus quod magis eſt, quavvis conjunctivo modo legaverit fundum, & ejufdem fundi ufumfr. petendo id accipiendum eſſe ſi disjunctivo modo legaſſet fundum vel ufumfr. eius, ut & quæ alias in teſtamentis & in ſtipulationibus notio conjuncta, accipitur pro disjuncta, rerum expediendarum, vultarum ultimatarum exequendarum gratia, *C. Quod & disjunctivo modo in legatis, Titio fundum vel* eaſdem fundi ufumfr. in arbitrio eſſet Titii vel fundum plenum vel ufumfr. ſolum .i. ſervitutem vindicare, *Paulus, §. pen. De leg. 1. l.13. De fer. 2. Sen. Si item arbitrium Titio erit quod & l. 10. De ufufr. leg.* tit. ſi conjunctim fundus & ufumfr. ejus legaverit: & fundo electo, ufufructu remoto, neceſſario plenum proprietatem habebit, quia fundi legatum in partes ſcindi non poteſt: contra ufufructu electo & proprietate repulſata, ſolam ufusfr. ſervitutem habebit: & ferro ſecto conjunctim fundo & ufufructu ejus, duo videntur eſſe legata, ita disjunctim legato fundo aut ufufr. eius, quamvis alias unum tantum ſit legatum quod disjunctim nuncupatum eſt, *l. 21. De leg. 1. l. §. ult. De leg. 1.* hoc tamen caſu duo intelligimur eſſe legata, *d.l. plane, §. pen.* D *Quia* ſcilicet *dicendum in conjunctim legatum*, *quia neque vnus aliter voluntas defuncti qui vel ufumfruct.* tamen ſi pars ſit fundi, tamen eligi & a proprietate feparari voluit, *l. 10.* qui fundi tantum fcindi voluit ſi hoc ſeparatim mallet ad effectum perduci poteſt quam ſi ſtatuamus duo eum legata fecifle: nam ſi unum disjunctimus eſſe legatum, non poterit ſeparatim fundi vifum dicere & proprietatem repellere, quia videretur fundi legatum fcindere in partes quod fieri non poteſt, *l. legatarius in pr. De leg. 1. l.2. & 3. & l. unus filius, §. unus ex duobus, De cond. & demonſt.* ſecus fundo vacuum legato non poteſt legatarius ufumfruct. vindicare, qui pars eſt fundi & proprietatem repudiare, *l.13. De leg. 2.* Nec tamen effe fundum legatum & honorum ulu tro ſibi a teſtatore delatum fubſidire ſuperbe & locupletanter; quod non eſt honeſtum, per C. Quod ab heredi- E tatuter; quod non eſt honeſtum, per C. Quod ab heredi- tate fua *Stichus*, quæ *Stichus*, quia unus legatum eſt in alterutra cauſa vel ufumfructi fundi duntaxat vindicare, vel partem fundi & partem pecuniæ legatarius non poteſt, *d. l. & §. ubique*. Sed una re contentus eſſe debet eaque individ: ne eam quidem eligendo pecuniam vel *Stichum* fcindit legatum fundi. At ſi ufumfruct. eligat in eui fundus vel ejuſdem fundi ufusfructus legatus eſt, fcindere videtur fundum, nifi dicamus duo effe legata, unum fundi, alterum ufusfructus, quod & neceſſe eſt, ut eatinus habeat voluntas defuncti, quia

quia duobus legatis relictis proindeliquidum unum legatarius A transisse fuerint, morte aviæ ad proprietatem recurrente usufr. Et ita ordinari verba Claudii debent, ut dixi, & illud, *invicem*, scribi uno ductu quasi adverbium.

CAP. VII. *Cercamen Chrysanthianum in l. pen. De annuis leg.*

CUm quidam legasset civitati Sardianorum quæ regia fuit Lydiæ, pecuniam certam per quadriennium certaminis Chrisanthiani, quod Imp. Severus & Antonin. reciprocaverunt, ut ex ipsorum constitutionibus legatum in quadriennium quodque, non in primum quadriennium, *l. pen. De an. leg.* hanc solam rationem habet, quod respexisse videatur testator ad solemnitatem certaminis, quod quatto quoque anno celebrari solebat, nempe ut ea pecunia proficeret ad primum certaminum vel ad instruendum omnem ejus certaminis apparatum, ut *l. to. De publicis*. Ut enim in omnibi similis certaminis τερμασιν. Putem vero id certamen Chrysanthianum de quo in *d. l. pen.* inftitutum fuiffe a Chrysanthio Sardianum insigne Pontifice totius Lydiæ, fub nomine fuo ut solebant, *l. liberto*, 5. *Lucius*, *eodem*, de quo legenda funt quæ discipulus eius Eunapius quque Sardianus fcripfit *in libro De vitis Sophistarum*. Quæ vero eft ratio illius refcripti, eadem eft alterius eorundem quod propoſuitur in *l. cum quidam*, *eod. tit.* quia tunc temporis diem natalem quifque fuum & ab eo heredes fui quotannis celebrare ſolebant, & divifiones illo loco fuit fportulæ quæ in vivos dubitabuntur ut divifiones menſuræ clericorum apud Cyprianum, & in antiqua inſcriptione: *ex quotannis nummulis ſua ſportula virtim dividantur*: eadem quoque ratio *l. annua*, 5. *ult. eod. tit.* nam & dies ille nundinarum in quem pecunia relicta eſt, quotannis recurrebat.

CAP. VIII. *Alia & lucidior interpretatio* 5. *l. XXXII. De uſufr. leg.*

MUlier filios quos habuit ex uno marito & filiam quam habuit ex alio, heredes inſtituit ſuos quoſcunque, & mari filiæ reliquit uſumfr. quod viveret (quæ adjectio vim repertiuus habet, *l.* 3. 5. 1. *quib. mo. uſuſf. amitt.*) tum poſt mortem eius pertinere ad filiam ſuam. Quæro vel quis qui ex his tunc viveret, quod fideicommiſſi nullum & inutile eſt, *l.* 25. *De uſufr. leg.* Filii poſt adtem heditatem ejus deceſſerunt ſuperſtite filia: quæro poſt avia mortua eſt ſuperſtite filia: queritur utrum filia fit haberus uſumfr. omnium bonorum, quia morienre avia ſola ex liberis ſuperviſet, an pro ſua portione tantum heréditaria. Et reſpondi: *Filia ſola* 5. 1. 32. *S. 2. eod. tit.* ad eos redire uſumfr. apud quos proprietas eſſet, ergo non ad filiam ſolam, ſed & ad heredes filiorum, quandoquidem & ipſi ſuam portionem hereditatem defuncti portionesſuas hereditarias ad heredes ſuos tranſmiſerunt : igitur & ad eos quoque uſumfr. redire pro portionibus hereditariis ſuo jure conſolidationis non jure fideicommiſſi quod nullum eſt, *d. l.* 25. & hujus quidem reſpoſuit explanandi cauſa, Claudius notat Scæv. qui ita reſpondit, *ad eos redire uſumfr. apud quos proprietas eſſet, non credidiſſe ipſum uſumfr. portionem hereditariam poſt mortem aviæ invenire ipſos*, 5. vice mortua datum per fideicommiſſum : puta ut qui prior quique prioris moreretur reſtituerent poſt mortem avia pro portionibus ſuis hereditariis uſumfr. ſuperſtiti, ut *l. Titia Seja*, 5. *Seja*. *De leg.* 2. 5. *Imperiali*, *De uſufr. leg.* quamvis diceret teſtator, *vel ad eos ipſos vel ad eos* : quæ ſic intelligi debet certæ mortis, non ad ætatem hereditatem, ideoque ſolam filiam conſtituit haberum uſumfr. fed & cum ea concurrere heredes fratrum, maxime quia libeti omnes proponuntur inſtitui ex æquis portionibus, ut quas portiones habere in proprietate, habeant & in uſufructu ipſi haredesve eorum ad quos hereditatis anteriore portiones non poſſent indivi uſufr. legato nisi & ſi legarus fit in annos ſingulos, vel ut in *l. De uſufr. leg.* ad certos annos a morte teſtatoris. Igitur ſi ſimpliciter uſusfr. legatus fit, à poſt multos annos adeatur hereditas omnium annorum, uſusfructus legatario non debetur, ſed ex die tantum adite hereditatis, vel ex die quo morum fecit heres, ut *l.* 56. 5. *ult. De uſufr. Leg. De uſufr.* At ſi legatum reſtitum ſit in annos ſingulos, & forte poſt multos annos adeatur hereditas omnium præteritorum annorum, penſiones legatario debentur, *d. l. nec ſenat.*

CAP. IX. *Generale caput in initio ſequſtem legis.*

GEnerale caput initio *l.* 32. *De uſuf. leg.* non eſt heredis inſtitutio, ut Doctores nullius arbi tritantur, quod dicitur eſſe veluti caput aut ſolum & quaſi fundamentum totius teſtamenti, fed fane vulgaris & uſitata clauſula, quæ plerumque in omnibus teſtamentis ferbi ſolebat, *cæteris omnibus ea ſupraſcriptis heres facultates restat de adeundæ*, 5. *denique*, *De leg. quod cuique infra ſcripſerit*, *præſtari ſtatuo ſolum* : quod A apette demonſtrat *I. Titia* 1. 5. *pen. De leg.* 2. & *l. pal. emancipatum*, 5. *ult. De leg.* 3. eoque genere legati & fideicommiſſi plerumque ab omnibus heredibus relinquebantur, aut brevius hoc modo *Bonam voluntatem reliquimus uxori ut*, *l. cum quis*, 5. *ſcilicet*, *eod. tit.* Eadem vero forma ſervitus generale caput vocat quod in omnium fere veteram orationibus præponi ſolebat, *ſemem ego opt. maximum*, in illum Virgilii locum,

Progenies Dircen folio nec infit ab alto.

CAP. X. *Cur eſt tam legatum relictum in quosdam ſingulos quam legatum uſusfructus morte legatarii finitur, tamen dies ſingulos ea quo adita eſt hereditas oditat dies illius ex mortis teſtatoris tempore.*

B

C

USufructus legatum nemo eſt, qui neſciat extingui morte legatarii, itemque legatum relictum in annos ſingulos, *l. Fundi*, *De leg. 1. Fundi*, *De leg. ead.* Sed & quod non alimentorum vice in annos ſingulos reliquuntur, morte legatarii finiri omnium optime probat *Celſus*, *l. Titio*, *De leg.* in cujus verbis *Pomponius* Pictoriam certus pondus arundinis & falicis in annos ſingulos relictum eſt prædia Lucitania, quod fane alimentorum vice relictum non eſt : *Celſus* negat, ſtatui dicitur morte eius ad quem prædia Potitiana pertinent, cui & annua illa videntur legata. Et fane morali qui legat annua reſpondit tantum videtur ad annos vita non ad poſteritatem eius. Cum ergo hoc ſtet nobis tam hoc quam illud legatum morte intercidere, cur qua ratione dicitur uſusfructus legati dem cedere non a morte teſtatoris, fed ab adita hereditate, quia non ab heredem non transferatur, fruſtra eſt ſi ante quis diem ceſſe dicere dixerit *l.* 3. *Quam. dies leg. ced.* eadem non diuturnus legati annui dies non cedere ante aditam hereditatem? Cur legatum annuum potius ex die mortis quam legatum uſusfructus? *l. nec ſenat*, 5. 1. *Quando dies leg. ced. Ibi l.* 3. 5. *ult. l.* 5. *ſupra*, *l. De uſufr. l. Quam dies leg. ced.* uſusfructus tunc conſtituitur cum quis jam ut ſui potefi? Non poteſt autem legatarius uti frui antequam heres ei cedere ususfr. patu tradiderit *Ulpian*, 5. 1. 5. *pen. De uſufr. leg. vel.* inducere eum in fundum fruendi cauſa, *l.* 29. *eod. l.* 3. *De uſufr.* quod heres non poſſit ante adiram hereditatem. Et ſcitur quod certe- E cionas impledas cauſa hereditatem, ideo eius non cedit antequam exſtat heres in cujus perſona impleri condicio poſſit, *l. ſi in diem*, *De cond. & dem. id eſt antequam exiſtat* ejus operæ nascipere, ita nec uſusfructus legati dies cedit antequam exiſtat heres qui poſſit uſusfr. dare. Et hoc quidem reſte dicitur uſufr. relicto per damnationem. Uſusfructus autem relicto per vindicationem, idem dici non poteſt, quia ipſo jure conſtituitur, ut Paulus ait 3. *Sententiæ*. nec legato relicto in annos ſingulos per condemnationem, aliud dici poteſt quam in uſufr. legato eodem modo. An igitur quia annua legata ex die mortis teſtatoris relinqui ſolent, ut *l.* 16. 18. *l.* 19. *De an. leg.* imo etſi hoc expreſſum non ſit, hæc mens fuiſſe teſtatoris videtur ut annus numeretur a die mortis ſuæ, quæ præſumptio non

non poteſt induci uſufr. legato nisi & ſi legarus fit in annos ſingulos, vel ut in *l. De uſufr. leg.* ad certos annos a morte teſtatoris. Igitur ſi ſimpliciter uſusfr. legatus fit, à poſt multos annos adeatur hereditas omnium annorum, uſusfructus legatario non debetur, ſed ex die tantum adite hereditatis, vel ex die quo morum fecit heres, ut *l.* 56. 5. *ult. De uſufr. Leg. De uſufr.* At ſi legatum reſtum ſit in annos ſingulos, & forte poſt multos annos adeatur hereditas omnium præteritorum annorum, penſiones legatario debentur, *d. l. nec ſenat.*

CAP. XI. *Poſtrema verba l.* 3. *De ſer. leg.*

HEc poſtrema verba *l.* 3. *De ſer. leg. quia alienus legatum ſervo relictum non valet, ſi non eſſet alius ſolidi fundus cum eo vindicetur*, mihi videntur referenda eſſe ad principium illius legis, quia & intermedia ſi reſte legantur obiter interpretata videntur, ac ſi conjunctis ſententiis ſcripſiſſet in hunc modum : *Si fundum Mævii & ad eum viam per alium fundum, & eundem fundum ſine via Titio legaſſes & utrumque fundum vindicaſſet, ſine via legatum fundum cæperum, nisi alternis legatariis plenius impedimentum eſſet, quo minus ſolidus fundus cum via vindicaretur*. Titio ſolidum fundum ſine via legatum fuiſſe, quia ſine via fundus non eſt, ſed ſervitus, quæ ſine fundo eſſe non poteſt, ſolidum fundum legatum videtur. Et ſane morali qui legat annua reſpondit tantum videtur ad annos vitæ non ad poſteritatem eius. Cum ergo hoc ſtet nobis tam hoc quam illud legatum morte intercidere, cur qua ratione dicitur uſusfructus legati dem cedere non a morte teſtatoris, fed ab adita hereditate, quia non ab heredem non transferatur, fruſtra eſt ſi ante quis diem ceſſe dicere dixerit *l.* 3. *Quam. dies leg. ced.* eadem non diuturnus legati annui dies non cedere ante aditam hereditatem? Cur legatum annuum potius ex die mortis quam legatum uſusfructus? *l. nec ſenat*, 5. 1. *Quando dies leg. ced. Ibi l.* 3. 5. *ult. l.* 5. *ſupra*, *l. De uſufr. l. Quam dies leg. ced.* uſusfructus tunc conſtituitur cum quis jam ut ſui potefi? Non poteſt autem legatarius uti frui antequam heres ei cedere ususfr. patu tradiderit *Ulpian*, 5. 1. 5. *pen. De uſufr. leg. vel.* inducere eum in fundum fruendi cauſa, *l.* 29. *eod. l.* 3. *De uſufr.* quod heres non poſſit ante adiram hereditatem. Et ſcitur quod certe- E cionas impledas cauſa hereditatem, ideo eius non cedit antequam exſtat heres in cujus perſona impleri condicio poſſit, *l. ſi in diem*, *De cond. & dem. id eſt antequam exiſtat* ejus operæ nascipere, ita nec uſusfructus legati dies cedit antequam exſtat heres qui poſſit uſusfr. dare. Et hoc quidem reſte dicitur uſufr. relicto per damnationem. Uſusfructus autem relicto per vindicationem, idem dici non poteſt, quia ipſo jure conſtituitur, ut Paulus ait 3. *Sententiæ*. nec legato relicto in annos ſingulos per condemnationem, aliud dici poteſt quam in uſufr. legato eodem modo. An igitur quia annua legata ex die mortis teſtatoris relinqui ſolent, ut *l.* 16. 18. *l.* 19. *De an. leg.* imo etſi hoc expreſſum non ſit, hæc mens fuiſſe teſtatoris videtur ut annus numeretur a die mortis ſuæ, quæ præſumptio non

A *ſi de dote*, *Inſt. de Actib.* & longe alio eſt retentio, quæ fit ob impenſas utiles non ipſo jure fed oppoſita exceptione dolli mali: hæc eſt falſi, illa juris: hoc ſi habentes per errorem ſolverimus, non poſſumus condictione non habemus, *l. ex pollicit*, *l. ſi in area*, *De cond. ind.* illam habemus ſi ſolserimus, de indebito ſoluto certi condictionem habemus, 15. *pen. De tmp. in res dot. ad. l. ſervus quem*, ex his ſequens mulierc ſatisfacienre impenſis neceſſariis fabia in prædia aut mancipia dotalia (nec enim ſunt in pecuniam dotalem) pecuniam quæ ſimul data erat in dotem, ſolvere non poſſe per impenſas neceſſarias omnium erat, audtum fuiſſe videri tanto quanto prius imminuta fuerat. Pecunia res eſt mutabilis, quæ facile augetur & minuitur, ut *l. Si quis pecuniis ait eod. 23. quo nomine vertur quod minuitur*, *tam mutatur etiam quod augetur*.

B Pundi autem corpus facile non mutatur. Unde ſi impenſis neceſſariis mulier heredem ſuum inſtituerit mulier, ubi fundus eſt in dotem, non dicam, fundum majorem factum quem impenſæ neceſſariæ minorem non fecerunt, non dicam fundum reſtiſſe in caſtum dotis, qui non deſit eſſe dotalis : alioquin interim oondum ſolutis impenſis poſſet alienari, & alienatus fane non poſſet rurſus fieri dotalis ſolutis impenſis, nec pecunia quoque impenſarum nomine ſolura poſſet fieri dotalis jam ſoluto matrimonio. Hoc igitur tantum dicatus impenſis facile neceſſariis mulierem univerſitatem dotis, ut de prædio. is de pecuniis univerſitas dicitur, *l.* 3. *pen. De pecul.* cuius etiam ſingula corpora per ea alienum dominum non mutantur corporaliter ſed univerſaliter tantum : aliquio deſinerene eſſe peculiaria, vel peculium. Et ita C accipiendum eſt quod ait *l.* 6. 9. *De pec. leg.* ſingula corpora peculiaria minuit, & ſibi retinuisse nomen Peculius *l.* 56. 5. *quod Titius*, *De pur. dot.* Scævola magiſtri ſui ſententiam non probavit qui ex parte quidem dotalem fundum non eſſe dixit, qui ante dotem ſcripſerit ſi eum manu impenſam ſe quam ſit in fundi pretio, quod & quamvis probant, ſed fundum tamen totum deſinere eſſe dotalem, ſi tantum in fundi impenſis fit per partes, ut ex via unguam una fuſtem, tantni fundus eſt, facitque totum, quam partem, & rurſus ſolutis impenſis fundum revertit in cuſtum dotis. Verum hanc Scævolæ ſententiam tamen Tribun. Pomponius, adeo non probabilem adnimadverſit, ut non aliter fundus dotalis eſſe deſtatis, quam ſi annum integrum ceſſarit mulier in ſolutione impenſarum, de- D bitum ſolvendo. *quod ad impenſas*, *Et magis eſt ut ager ad cuſtum dotis reverſatur*, *ſed interim alienatio fundi inhibenda*, Tribunianí effe dico, & illi quoque, *Nisi mulier ſumma impenſarum ſolvendarum impenſis dotalis*, quibus Tribunianus Scævolæ ſententiam adminiculatus fit.

E CAP. XIII. *Explicatur* 5. *a me l. Mævio*, *De leg.* 2.

SI mariſtus uxori ita dotem legaverit, A te heres peto quidquid ad te mariſtus dotis nomine dotis pervenit, ut rantum ei des, videtur mariſtus uxori impenſas utiles quæ fecit in res dotales, quæ non fecerat dotem, quo ad te pervenit non deſiderio impenſis utilibus heres uxori præſtabit, nec non utiles impenſas ipſo jure dotem minuunt, fed deducuntur *l.* 7. & 5. *De tmp. in res dot. Sec.* Ceterum in hac ſpecie non deducuntur : hic enim ut ait *l. Mævio. in fi. De leg.* 2. id eſt, in teſtamento viri, qui dotem uxori legavit hæc verba, *Quidquid ad te pervenit*, taxationis loco habentur 2. pro eo res habere debet quantitatem expreſſiſſet dotis, quæ ad here-

heredem fuum pervenifſet, prata M. quia & mille uti- A
que pervenifſe intelligimus etiamſi quedam impen-
ſæ utiles forte ad C. fuiſſe fint in res dotales: quia im-
penſæ utiles dotem ipſo jure non minuunt: ſed utilis ea
ratio neceſſariarum impenſarum quæ dotem ipſo jure
minuerem efficiunt: nec enim ad heredem uxoris vide-
tur pervenifſe id quo deminuta dos eſt per impenſas
neceſſarias: itaque reſiduum dumtaxat, quod ſolum fi-
doris manſit uxori jure legati debetur, aliter quam ſi
eum teſtator in dotem accepiſſet mille, uxori nomina-
tim mille legaverit: nam mille debentur uxori, quia
et etiamſi impenſæ neceſſariæ ex dote ipſo jure reci-
derint C. quia & illa C. uxori legavit l. 2. §. 1. De do-
ped. Et quod ait l. 5. eidem tit. dote relegata utiles im-
penſas remiſſas videri, non etiam neceſſarias, qui quan-
ti ſunt impenſæ neceſſariæ, tanto minus videtur eſſe in
dote quæ legatur: legatur enim dos quæ ipſo quo ma-
ſtus fed deducto nunc eſt, inmixta C. per impenſas ne-
ceſſarias, hoc plane conſonat d. §. 2. me, qui de impen-
ſis eſt utilibus, non, ut Doctores putarunt, de neceſſariis,
quia de deductione impenſarum loquitur, & neceſſa-
rie non deducuntur, ſed ipſo jure dotem minuunt: pot
plicet diffidilio Bartoli: nam five dotem legaverit fi-
ve Quidquid ad te pervenit, remiſſæ videntur impenſæ
utiles, non etiam neceſſariæ, quæ jam dotem imminu-
unt: & in d. l. 5. dote relegata, non eſt ſimpliciter red
quoniam modo dote legata, ut ſupra dixi, quia quæ-
ris permix, ait Quidquid pervenit, non ſpecialiter rebus
dotalibus legatis. Verum elegans eſt diſtinctio quam fa-
cit d. §. 2 me, inter matrem & extraneum: nam ſi
extraneus ab herede ſuo uxori: eius legaverit, Quidquid
ad heredem ſuum dotis nomine ab uxore vel propter
uxorem pervenerit, non videtur, etiam quæ utiles im-
penſas utiles, quæ nec ei debentur: nec enim ipſe eas fecit
fed maritus, & idcirco maritus dotem legando pure vel
præſentem filiæ, eas remiſiſſe videtur. Itaque uxori impe-
nſæ id tantum continentur quod mulier judicio dotis con-
ſecutura eſſet, quodque nihilominus a marito heredeve
suo conſequitur diverſo fere modo quam ſi ex ſoluto
matrimonio, quia ex teſtamento extranei conſequitur
actionem tantum, judicio autem dotis conſequeretur
dotalitio impenſas utiles, quæ ſi ipſa fecerit, conſequitur:
& hoc eſt quod ait in fine, Plane illæ utiles id videtur
legare, extraneus fuit, quod in judicio dotis mulier con-
ſecutura fuerit: retinuit enim ſibi, quæ ipſa fecit aut
fecit, ſunt relicta. Et reponenda poſt illa quæ præce-
dunt, Hic enim. Sic ex oppoſitione illius antithi, Illic,
ſatis per ſe patet volgo legi rede, de hoc in teſtamento
viri, qui ſolus proponitur propriæ. Illic, in teſtamento
extranei qui anterior caſus eſt. Ceterum de impenſis
neceſſariis etiam ille peteretur illum §. ſuccipit.

CAP. XIV. *Differentia inter optimum ſervi & ſer-
vum generaliter legatum.*

OPtimi legatum eſt conditionale, & fuit ſemper
ita: ſed ſingulis ſub conditione, ſi electerit lega-
tarius. l. 8. *quæ & quidem hoc.* §. *optimi*, *Inſt. de leg. I.*
Dos. de *l. leg.* Optimi autem legatum ſervi dupli-
ſenta familia ad unum recidere vivo teſtatore, ut jam
optioni nullus ſit locus, illum utique ad quem familia
recidit quod pure legatum & tempore præſenti fuit
aque ſimplex ut fine libertate relictum, quod aliquem
inutile foret, & electioni fuiſſet locus & manu legatarius
eligendi ex aliquot de viridarium diuerum e quatuor
vel plus deos, dum duo tantum relicta eſſent, vel ab ini-
tio duo tantum fuiſſent, eſt prodirum l. 8. §. 1. *eodem tit.* ne-
que ut ſimplex legatum conditionale, pure tunc ſuſ-
ſtitutum *Ad ſenatuſ. cofe. eo. & dem.* quod evenit in ſpe-
cie d. l. 8. §. *ſed & l. 13. Quæſt.*, inquit, *pure legato, qui*
fallicet ab initio ſub conditione legatur erat, data unius
fervi optione vel electione ut pluribus, vel ſi optio

A *ſervorum, quo genere trium dumtaxat ſervorum optio*
data videtur, & familia redacta ad unum. Idemque pro-
bat l. 9. §. ult. eodem conjuncta *l. 8 fenchus, §. pen. De*
leg. 1. quæ nihil refert decem, ſtatuliber ſub conditione
legatus ſit, an optio ſervi & Stichio data ſtatuliberata:
nam & hic ipſe Stichus legato optionis continuetur qui-
B ſub conditione & ipſe legatus. Longe alia eſt condi-
cio ſervi generaliter legati. Puram enim eſt legatum, &
ſinguli quidem homines qui ſunt in hereditate legato
continentur, *l. ſervus*, §. *Sabinus*, *De leg. 2.* ſed pure, non
ut in optionis legato conſicionaliter. Et parum eſt le-
gatum certiſſimum argumentum probet *l. uxor ſenuſ*, §.
pen. Quos. dot. quo ex eo, quod id tradidit pure ſer-
vum legatarii qui vita demigravit antequam eligeret,
quod non ita ſit optione ſervi legata & legatarium no-
C tro ante optionem. Idemque l. 10. *De leg. 1.* quo &
ſimiliter ſervo legato generatim ſervo fugato, & poſt
diem legati cedentem antequam dominus eligeret ſervus
fugatus eſt, electionem manumiſſori competere ait, non
manumiſſo. Eadem eſt ratio legati cranſmiſſi ad he-
redes, & ea dominis adquirendi, *l. 18. De reg. ju. Neq;*
vero ubi re *d. l.* 10. loquitur tantum de ſervo generali-
ter legato. Optione enim ſervi legata, quia conditionale
ſignatum eſt, ſi antequam elegerit dominus, ſervum cui
optio ſervi data, manumiſerit, omnimodo electio per-
tinet ad manumiſſum non ad manumiſſorem. Sunt &
alia differentiæ inter hoc & illud genus legati. Optio
datur expreſſim, Electio tacite, puta homine generali-
ter legato. Optio eſt actus ſingularis & dominus Elec-
tio, qua ineſt legato ſervi indiſtincte reliſtio, actus
unius ſolemnis: ac præterea Rogerio affentior ſcriben-
ti optionem ſervi data, etiam optionem ſignatim eligi
poſſe: nam & M. Tullius 2. *de Invent.* ſignificat eum
cui optio data eſt vaſorum argenteorum pondo C. vaſa
magnifica & perelegantia eadem vindicare poſſe. Ro-
gerio nihil obſtat *Lucinus*. §. *Sed & ſi quis*, *C. com. de leg.*
que non eſt de optione ſervi nominatim legatario data,
ſed de ſervo Tito legato quem Gaius elegerit. & de-
ſtinctione in legatorum reſtatus ex ea Conſtitutione Ga-
jo non eligentis intra annum: hoc ſatis, inquit, ipſi
legatario videtur data electio, ita tamen ut non diſpe-
ratum, quo fine feliciter elegere ei data eſſet a teſta-
tore electio nominatim. Et legato quoque ſervo gene-
raliter, quotiam optionem nihil non poſſe, *l. legato, De*
leg. 1. Quæ omnia ita expreſſim non ſunt in optio-
nis, ut & in plerique aliis articulis juris major eſt vis
expreſſi quam taciti.

CAP. XV. *Perfectum emptionem vendicionem vim prin-
cipalem habere, emptor an venditor.*

EMptio venditio ſine ulla condicione perficitur no-
ſtra de conſenſu, impletur traditione rei & nume-
ratione pretii, *l. 2. §. emptionem. De obl. emp. ſimilibus*
verbis perfici, impleri numeratione, *l. 7. De mort. l. 6. Sed mucius.* Nupſit perficere dicitur de
conſenſu, impleri de numeratione dotis, quæque ad
impletur etiam reſte perfici dicentur, ut *l. emptio-*
nes, *C. De pub ſtitu.* & quidem multo magis, cum ante
traditam rem impleri non poſſit emptionem. De-
nique quæ impleantur, ea etiam perficiuntur: quæ
tamen contra idem ſemper dici poteſt. At nunc con-
ſenſu perfici emptionem venditionem, ceterum ut per
priori concreſſum impleri debeat, dicam ego ille im-
plere contendum, qui prior agit, veluti emptor, ſtre-
re & ſolvere pretium & agat ex empto, *l. Julianus*
§. offerri, *De act. emp. Ducenas emim offe*, ut Tertul-
lianus ait *lib. de patientia*, *pretium non exhibet*, *ſed*
nervos homini emittere. Et vero ex empto agenti em-
ptori, non offerenti pretium obſtare exceptionem: ſi
non ex eo peratur pro quo pretium ſolutum non eſt: &
cur agenti venditori, ſi non pretium ejus rei petatur,
quæ venit neque tradita eſt, *l. qui prudentium*, *De obl.*

emp.

rem. l. pen., §. *ſi fervus*, *De obſerv.* Idemque ſervari ſi A
emptor aqua redhibitoria: ordo enim hic eſt additi
edicti ut ante venditori emptor præſtet merces quam
pretium conſequatur, *l. 25. §. ult. De ædil. ed.* quem tamen
ordinem ut in judicio redhibitorio ſervari non ſemper
æquum eſt, *l. 26. eod.* ita ex in judicio ex empto, vel
in judicio ex vendito, maxime ſuſpecta fide aut ſu-
ſpecta ſolvatibus eius quo cum agitur: quo caſu ex
utraque parte ſecuritas fuis partes poteſt, vel in-
terpoſitis ſatisdationibus *d. l. 26.* vel depoſita merce &
pecunia apud aliquem ad hoc ut emptori merces, ven-
ditori pecunia reddatur, ut *l. Julianus*, *De fidei.* Ita
hæc quidem ita ſe habent nisi ab initio convenias, ut
prius venditori ſatisfiat in pretium, vel contra ut prius
emptori res tradatur: ea enim de re & in eo contractu
convenire nominatim melius eſt. B

CAP. XVI. *Quæ ſit verior ratio controversiæ inter Do-
neg. geſſ. cum titulo De calumniatoribus.*

TItulum *de calumniatoribus*, ita latius in editi per-
petui ordinatione concepturn fuiſſe conſtat ex *l. pen.*
De calum. De his qui accuſationem ſine cauſa inſtituerunt
aut non frequenter accepiſſe dicuntur: nec alii eſt ratio hu-
jus tituli proxime ſuppendi tituli *De negotiis geſtis* ;
quam ea, quæ ducitur ex Negotii verbo communi, licet
non eadem in utroque titulo ejus verbi ſignificatio ſit:
quæ ratio eſt non ſolum communis negotiis, ut tu-
tulo De receptis qui arbitrium receperunt, juratorum
titulus *Nautæ*, *caupones*, *ſtabularii ut recepta reſtituant*,
licet non uniuſcujuſque ſeminis ſignificet receptandi ver-
bum. In uno receptum eſt ſpecialis contractus, in al-
tero compromiſſum: & ſic in illorum uno negotium in
aut res, in altero vel accuſatio calumniata vel
que alia vexatio inſpicia. C

CAP. XVII. *Ad §. Cuſſius I. XI. De op. & op. pl. ars.*

CAſſius ait, *ſive ex communi fundo ſive communi ſo-*
lo ædificium fuerit: ubi *ſive* conjunctio eſt non
diſtunctio, ut Albericus ſentit, reſte, & quæ ſequun-
tur exiguit. Conjunctio, inquam, vel ſubjunctio
ut *vel*, *vel*, *ſive*, *ſive*, *ſive* ſæpe ſit, ut *l. 1. §. Sic*
igitur ponenda eſt ſpecies: Ex communi fundo plurium
aquam pluvium nocere fundo proximo, qui & ipſe eſt
aque communis inter duos aut plures: Et vel quum D
ex ſocio quorum fundo communi nocetur aque plu-
vie arcendæ agere poſſe cum uno ex ſocio dominis
communis fundi, in quo ejus fundum eſt, vel unum
ſeparatim cum ſingulis, vel ſeparatim ſingulos cum uno,
vel ſingulos cum ſingulis, quæ diviſio pluſquam mani-
feſta oſtendit ita ut ejus ſpeciem eſſe poſtendum. Et ſi
quidem unus ex ſocis quorum fundo communi aqua plu-
via nocet egerit aque pluvie arcendæ cum uno, & re-
ſtituerat egerit fuis partem, in totum fuiſſet, quia indi-
vidua eſt, & litis quoque æſtimatio, id eſt, æſtimatio
damni dati poſt litem conteſtatam fuis & præſtita
fuerit, pro pars fuiſſet, quia dividua eſt, ut *§. quod*
ſi ſi fundus, *inf.* qui cum hac ſententia Caſſii contungen-
dus eſt, & *l. 6. §. pen.* hæc ubi in ceteroum ſocioum
perſona conſtituta, quæ non ſunt de agente reſtituendo, E
de re principaliter hoc judicium inſtituitur, quod iam
reſtituerum eſt, hoc judicio agere poſſunt, neque de dam-
no quod contra poſt litem cum illo conteſtatam ceteris
ceteris ſocis eſt damnum præterium, & de damno
præterito hoc judicio non agitur, ſed interdicto *Quod*
vi aut clam, quo etiam pro rata portionem damnum in-
tegrum erit eis experiri, *l. 14. §. in hac*, *vel l. 16. §. offi-*
cium, *ſup.* Sequitur, *Sed ſi cum*, *&c.* Si cum uno ex
ſocis habentibus communem fundum in quo plu-
ſtum eſt, non poſſumus cum ſingulis aſtum ſit aque
pluvie arcendæ, & is opus reſtituerit, & damnum
quod poſt litem conteſtatam contigit pro ſua parte
præſtiterit, ceteros ſocios liberari reſte Cuſſius ait, F

Tom. III. Prin.

A quia totum opus reſtituturn eſt, & de damno præteri-
to hoc judicio non tenetur, ſed quod is impenderit
in reſtitutione operis, quia propter individuum non re-
ſtituendi operis neceſſe habuit totum ita impenſa re-
ſtituere, id pro parte ſociorum ab eis recipit ædione
pro ſocio, vel *Communi dividundo*, qui familiæ erci-
ſcundæ: quod ſi etiam æſtimationem damni dati poſt
litem conteſtatam, vel non reſtituto opere æſtimatio-
nem quanti æſtimari interſit in ſolidum præſtiterit, qua
neceſſe eſt non fuit eam præſtare in ſolidum, ſed ſatis
eſt fuit pro ſua parte præſtare, ut *inf. §. quod ſi ſi in fundo*,
l. 6. §. 1. quod ſi fundus communis. Denique ſi forte non re-
cepiſſet judicio communi dividundo, ſed actione nego-
tiorum geſtorum, *l. 6. §. fic autem*, *& §. ſi damni*, *Com-*
muni dividundo, *vel Communi*, *De neg. geſt. l. 2. §. ult.* ea
quæ omnia Accurſius intellexit probe. Quod autem eſt
in extremo hujus §. *Et ex ſuſtis non utique*, *&c.* hoc in-
noliexſtis potuus videtur. Cum enim in id ædificat *l. 6.*
ult. & l. 15. §. ſp. ex verba accepiſſe videtur de non domi-
no qui opus fecerit, cum quo certum eſt eſt ro no-
minc poſſe agi interdicto. Quod vi aut clam, non to-
mum poſſe agi actione aque pluvie arcendæ : que res
etiam effecit ut mutatis interpunctionibus, mutatoque
articulo ex, in, *a*, vulgo ita legeretur, *Communi di-*
videndo recipiendo poſſe a ſocio, additio puncto. Tum
ſequeretur, *Non utique*, *&c.* At certe cum ita ſcribit,
Et ex ſocio, intuitum hoc eſt alterius dicuſſe & de do-
mino, non de non dominis, nec etiam de non domi-
nis dicere quidquam hoc loco attinebat. Si de ſocis, in-
quam, ergo de dominis: quod cum ita ſit, perſpicue ip-
ſe fatiſcit ſe eſt quod ait, *Sed ſi cum*, quorum ſcilicet in
fundo communi opus fuſtum eſt, non utique cum eo
agendum aque pluvie arcendæ qui opus fecerit : non
enim ad hoc ſolum ſocio damno agendum eſt qui opus
fecerit, & non parientium tantum, ſed & impenſum præ-
ſtet tollendi operis, ut *§. fin. De ſervit.* cum ſubiicit, *ne*
minor eius quam fuerit damnum reſtituere debere qui ſolus ope-
re fuerit, quibus verbis adfirmat eum quoque, qui opus
fecerit, damnum debere præſtare datum poſt litem con-
teſtatam, præter reſtituendi operis, & ante affirmavit, non
negavit, cum eo agendum eſſe qui opus fecerit : &
illud *ne minor*, *&c.* ſignificat non tantum opus eum
reſtituere debere, ſed damnum adhuc aque pluvie ar-
cendæ, ſed etiam damnum datum poſt litem conteſta-
tam: quod & gloſſæ & doctores intelligentes hæc ita
ferminare conſti ſunt. Non utique tantum cum uno
ex ſocis qui opus fecerit ſolus in fundo communi
aque pluvie arcendæ agendum eſſe, ut patuntiam &
impenſum præſtet reſtituendi operis, ſed etiam cum
eo qui opus non fecerit, ut ſcilicet patientiam præſtet,
non etiam impenſam, quod eſt quidem verum, ſed
non his verbis expreſſum. Faciſſe itaque illa negatio.

CAP. XVIII. *De duo procuſſe poſſe nuptias lucus expli-*
catur in l. 2. §. circulator, *De reb. credi.*

CReditum fieri interdum ut Paulus oſtenderet etiam
nulla re nullave reſto interveniente, hoc uſus eſt
exemplo in *l. 2. de reb. credi.* veluti ſi poſt nuptias dos
promittatur ſolvenda ſi forte matrimonium ex tam. Cæſa;
quam Latini accipiunt de ſtipulatione : & alii de do-
te uxori ſtipulanti promiſſa poſt divortium, quæ nul-
lam dotem attulerat ex *l. 2. §. ſcripſi*, *De reb. cred.* alii
de dote marito ſtipulanti promiſſa poſt nuptias con-
tractas & manentes adhuc : & illorum quidem inter-
pretatio fuiſſuerit nullo modo poteſt : nec enim poſt
nuptias Latini uſuſdam dixerunt, pro eo quod eſt poſt
divortium. Paulus, poſt nuptias dotem dari poſſe, *lib.*
1. Sentt. id eſt poſt nuptias contractas, quia ſcilicet
ita datio mera donatio non eſt: & Javolenus, *l. 1. idem-*
que Paulus *l. 12. De pac. dot.* Poſt nuptias peſſiſi lice-
re, id eſt poſt nuptias contractas, nedum ante nu-
ptias, *l. 2. de pact. dotem*, §. *1. eod.* Et in ſpecie quoque *d.*

Vv *l. ſi*

l. si divortio, dos non promittitur, quæ nulla fuit, sed C. & adjectio, *Dotis nomine*, falsa & supervacua est, *l. 1. §. si vir uxori*, *De do. præl.* quæ nec in datione vel stipulatione dotis necessaria esset, *l. quæ autem*, *De ju. dot.* Aliorum interpretatio probabilior videtur, quasi scilicet ante nuptias viro facta promissio dotis non aliter valeat quam si nuptiæ sequantur, *l. dotis*, *eod.* Post nuptias facta valeat etiamsi nihil aliud consequatur, nec ea quoque retroducatur promissio ad tempus nuptiarum, quæ præcesserunt, *l. si pater filiæ*, §. 1. *eod.* Sed hæc si admittatur interpretatio, supervacuo iterum Paulus in fine legis, *creditum etiam fieri interposita stipulatione*. Veritas est, Paulum hoc loco non scripsisse *promittatur*, sed *dicatur*. Verum ut alibi passim ita hoc loco quod ratio dicendæ dotis in usu esse desiisset, Tribonianus pro *dicatur*, substituit *promittatur*, non animadvertens sic fieri, ut quod est extremo legis de stipulatione, frustra iteretur. Dos aut dabatur olim aut promittebatur aut dicebatur. Consule Ulpianum *lib. sing. Reg. Tit. De dotibus*.

CAP. XIX. *Actio legitima de tigno injuncto.*

TIgnum tuum quod meis ædibus vineæve injunctum est eximi & separari non potest, non quia id natura non ferat, sed quia id lex XII. tab. nominatim vetat, ne ædificia diruantur aut vinearum cultura turbetur: quamobrem neque id vindicare potes, neque de eo ad exhibendum agere, nisi ut ait *l. in rem*, *§. pen. De rei vind.* adversus eum, qui sciens id suis junxit ædibus vineæve suæ, id est adversus furem: nam in furem est actio ad exhibendum, non quidem ut tignum eximat & præstet, sed quia dolo malo fecit quo minus id possideret, ut damnetur in id quod interest, *l. 1. in fi. De tig. junc.* nec enim junctum domi suæ tignum possidet, *l. qui universas*, *De adq. pos.* eademque ratione in eum judicio in rem agi potest, *l. 2. De tig. junc.* Est etiam in eum actio in duplum ex XII. tab. quæ meram dupli pœnam continet extra rem, *d. l. 2.* Eandem in duplum actionem ex XII. tab. dari etiam in non furem, id est in eum qui ignorans alienum tignum quod erat furtivum suo ædificio junxit, Paulus ostendit in *d. l. in rem*, *§. penult.* Ratio hæc est, quia tignum furtivum apud eum conceptum est, qui tamen mox habiturus est regressum adversus eum qui id ei obtulit per actionem furti oblati, *§. conceptum*, *Inst. de obl. quæ ex del.* Actio furti concepti per lancem & licium ex XII. tab. in id omne erat quod actio furti manifesti, ut Gellius tradit. Verum actio furti alia ratione concepti, puta non quæsiti, sed cogniti tantum tigni in alieno ædificio ex eadem lege erat in duplum tantum, & in non furem mixta, in furem tota pœnalis, sicut actio in factum de calumniatoribus modo est mixta, modo tota pœnalis. Et placet magis hodie mihi quod & placuit olim, in lege 12. tab. De tigno juncto, quæ his verbis in authentico schedarum Festi præscripta est, *tignum junctum ædibus vineæve & concapit ne solvito*, pro *& concapit*, legere, *& concapitum*, id est conceptum cognitumque, ut glossæ veterum *Concapito*, interpretantur *concipito*, & alio loco XII. *encapito antestari*, id est incipito. Conquirebantur res furtivæ, quæ latebant lance & licio, & cognoscebantur. Quæ erant in propatulo ut tigna juncta ædificio aut vineæ cognoscebantur. Sic loquor ut Livius 38. *Si quid ablatum est, id conquirendi, cognoscendi, repetendique jus esto*: & 35. *Potestas dominis res suas cognoscendi facta*. Et hæc de tigno furtivo. Quod si furtivum tignum non sit, non competit actio legitima in duplum, quoniam ea tantum est de tigno furtivo, *l. De eo*, *De don. inter vir. & ux.* quod & tituli *De tigno juncto* vicinitas cum titulo *De furtis*, indicat, sed actio in factum prætoria pretii nomine, *l. qui res*, *§. ult. De solut.* Et hoc quidem quamdiu tignum cohæret ædificio: nam diruto ædificio, id dominus vindicare & de eo exhibendo agere potest, si duplum aut si tigni pretium jam consecutus non sit *l.*

A *in rem*, *§. ult. l. quæ religiosis*, *De rei vind. §. cum in suo*, *Inst. de rer. divis.*

CAP. XX. *An qui deponit ædificium, facere videatur contra servitutem, Ne luminibus officiatur.*

NOn videtur facere contra servitutem Ne luminibus officiatur qui ædificium cui imposita ea servitus est deprimit aut deponit, quia immo plus facit quam debeat, *l. 17. De ser. urb.* quæ ratio etiam valet in specie *l. 7. De aq. pl. arcend. & l. 10. Com. divid. & l. 15. De an. leg.* At subjicitur in *l. 17.* interdum tamen eum quoque, qui tollit vel deprimit ædificium, contra impositam servitutem facere, si forte κατ' ἀνάκλασιν, vel pressura quadam lumen in ædes dominantes devolvantur: pressura quadam, id est, κατὰ σύνθλιψιν, per collisionem quandam.
B Κατ' ἀνάκλασιν, κατ' ἀνταύγειαν, per reluminationem, per reflexionem, repercussionem, reciprocationem luminis, puta, sole primum feriente ædes servientes, inde postea tendente ad ædes dominantes. Sed Priscianus XII. & XVII. κατ' ἀντανάκλασιν, quem & αὐτοπάθειαν & ἰδιοπάθειαν vocat, id est, reciprocam passionem, pronomina in sese agi & refringere, quæ figura pronominum ab Apollonio dicitur composita, cui respondet simplex cum ex alia persona transeunt in aliam, idemque compositam ἀντανακλώμενα vocari ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν εἰς αὐτὰ ἀνακλωμένων σωμάτων, vel αὐτοπαθῆ, ut contra simplex ἀλλοπαθῆ, *lib. 2. cap. 25.* Porro Ulpianus in *d. l. 17.* etiam contra supradictam servitutem fieri ait si sol ædibus vicinis auferatur eo loco, quo fuit maxime necessarius, velut heliocamino
C vel solario. Solem aufert qui officit luminibus solis, quibus ædes dominantes illustrantur. Imo & qui aufert calorem solis cujus excipiendi causa in superiore parte ædium heliocaminus, vel quod idem est solarium sine tecto ædificatum est, uterque contra servitutem facit, quia omnem quæ ex sole venit utilitatem sibi cavere & adquirere voluit, qui illam vicinis ædibus servitutem imposuit.

CAP. XXI. *Differentiæ duæ inter commodatum & precarium.*

NOta omnibus hæc est differentia inter commodatum & precarium, quod ex commodato nascitur obligatio ultro citroque, ex precario non item, sed
D totum hoc ex liberalitate descendit ejus qui precario concessit, adeo ut & id quandoque ei libuerit importune, intempestive revocare possit, quod non potest qui commodavit: quare fit etiam, ut in commodato veniat dolus & culpa omnis, in precario dolus dumtaxat. Non animadvertunt vero magistri nostri, hanc quoque differentiam hæc duo negotia intercedere sane maximam, quod si pupillus sine tutoris auctoritate commodatum acceperit non tenetur actione commodati, exceptis duobus casibus si ex ea re locupletior factus fuerit, *l. 3. in pr. Comm.* si doli jam & culpæ capaci, veluti pubertati proximo, res commodata fuerit, & in commodato dolum aut culpam admiserit: qui casus & in deposito sunt excepti, *l. 1. §. an in pupillum*, *Depos. l. 2. De fidejus.* & hic posterior satis
E tis significatur in *l. 1. §. ult. Commod.* Cum enim statuit non teneri pupillum commodati actione, etiamsi pubes factus dolum aut culpam admiserit, quod ab initio commodatum sine tutoris auctoritate jure non constiterit, ex diverso innuit, eum teneri, si ante pubertatem dolum vel culpam admiserit cum ei jam doli potenti res commodata esset. At interdicto de precario pupillum teneri indistincte omni casu si rem habeat etiamsi precario rogaverit sine tutoris auctoritate, aperte docet *l. ult. §. ult. De prec.* Et ratio varietatis pendet ex varietate formularum, quam & *d. §. ult.* suggerit satis. Actionis commodati formula hæc est, *quod te mihi ex causa commodati dare facere oportet ex fide bona*, id est quod mihi eo nomine obligatus es: quæ for-

formula non cadit in pupillum, qui obligari non potest sine tutoris auctoritate. Formula autem interdicti De precario hæc est: *quod precario habes*, *d. §. ult. l. pen. Com. præd.* ex edicto quod ita conceptum legitur *l. 2. De prec. quod precario ab illo habes*. (Formulæ actionum sumuntur ab edictis, *l. ædilis 2. §. vendendi*, *De æd. edic.*) & ideo hac formula hocve interdicto pupillus officio judicis qui formulam solam spectat tenetur, si rem habeat quam precario rogavit, si non habeat, non tenetur. Denique in hoc interdicto non spectat, aut quærit an pupillus sit obligatus, sed an rem habeat. Ex hac quoque varietate formularum nascitur alia differentia. Heres commodatarii tenetur commodati actione ex dolo vel culpa defuncti, etiamsi nihil ad eum pervenerit, sicut heres depositarii, *l. ex deposito De obl. & act. l. 7. §. 1. Depos.* Heres autem ejus qui precario rogavit non tenetur interdicto de precario, nisi quatenus ad eum pervenerit, id est, quatenus habet juxta formulam interdicti, *l. 8. §. ult. De precar.*

CAP. XXII. *An mutatione rei pigneratæ, pignus finiatur.*

MUtatione rei pigneratæ pignus finiri ex *l. 18. §. pen. De pign. act.* non immerito quis dixerit, quæ silva vel materia pignori obligata navem ex ea materia factam pignori esse negat. Contra item pignus non finiri ex *l. si fundus*, *§. si res*, *De pignor.* quæ si ex domo pignerata factus sit hortus, vel area pignerata, domus aut vinea, pignus non interire ait. Verum distinguenda sunt mutationis genera. Mutatio, quæ parit novam speciem & priorem perimit, quæ pignori nexa erat, pignus perimit, & hæc mutatio fit cum ex materia, ex cupresso vel pinu fit navis vel arca, *l. sed si ex meis*, *De adq. rer. do.* Cupressus igitur vel pinus pignori esse desinit. Idem si ex silva fiat novale, idem si ex lana pignerata fiat vestimentum, idem si ex marmore pignerato fiat statua. Mutatio, quæ rem auget, ut si loco puro imponatur ædificium, aut vinea, ex arbore fiat arbustum vineis adsitis, vel mutatio, quæ rem minuit, ut si ex domo fiat hortus, vel si domus ad aream redigatur, pignus non perimit, quia nec res quæ pignori nexa est ejusve portio maxima perimitur, *l. 21. De pig. act. l. Paulus*, *§. domus*, *De pignor.* nempe solum quod maxima pars est domus, *l. qui res*, *§. ult. De solut.* diruto ædificio aut solum imposito ædificio non perimitur. Quæ mutationis distinctio etiam servatur in legatis: nam si ex lana legata vestimentum non debetur, *l. lana*, *De leg. 3.* nisi legatarius probet durasse voluntatem testatoris, *l. servum*, *§. si pocula*, *De leg. 1.* & similiter materia legata navis ex ea facta non debetur, *d. l. lana*, *l. Servius eod.* marmore legato, statua ex eo facta non debetur, *l. quæsitum*, *§. illud De leg. 3.* At si areæ legatæ domus imposita sit, domus debetur, *l. si areæ*, *De leg. 2.* forte & domus legata si ad aream reciderit ex voluntate testatoris area debebitur. Quin & massa argenti legata, possint schyphi ex ea facti deberi, *d. l. lana*. Itemque ære legato possit statua ex eo facta deberi, quod & de scyphis factis, & massa pignori obligata, vel de statua facta ex ære pignori obligato dici possit propria & speciali ratione quadam ut est in *d. §. illud*, ea quæ talis naturæ sunt, ut sæpius in sua possint redigi initia, ea materiæ potentia victa numquam vires ejus effugiunt: in his scilicet rebus materia prævalet: hujusmodi sunt vasa argentea, aut statuæ æneæ: quæ ratio etiam ex contrario efficere possit, ut quæ redigi possunt ad priorem formam, ea quoque ejus formæ vires retineant, veluti vasa legata aut pignerata si conflata sint & in massam vel laminam redacta, ut massa quoque sit in legati aut pignoris causa. Verum hæ mutationum distinctiones vix servantur in usufructu, quem facile quælibet mutatio rei in qua ususfructus constitutus est, extinguit nisi sit permodica, veluti ex solo in vineam vel contra. Quæ-

A libet alia mutatio honesta ratio est ususfructus consolidandi cum proprietate: nullumque jus fragilius ususfructus jure: quia & sui natura ad proprietatem suam unde exiit tendit & currit: quo verbo & in hac re utuntur auctores. Sic fit ut massæ ususfructus finiatur, si ex ea fiant vasa, & contra, item ut silvæ si ex ea fiat novale vel si ex materia ejus fiant naves, arcæ, armaria, tigna, trabes, ut domus quoque si solo adæquetur, *l. quid tamen*, *De usufr.* Hactenus duas tantum attigi mutationis species. Unam quæ fit ex non subjecto in subjectum, ut si ex arbore fiat navis: fit enim ex non navi navis: Alteram quæ fit ex subjecto in subjectum, ut si ex domo fiat hortus, vel si ex area fiat vinea. Est & tertia species quæ fit ex subjecto in non subjectum, ut si navis dissolvatur, quæ om-
B nium summa mutatio est, mors nempe interitusque subjecti, ut cum ex homine pulvis: ideoque hoc genus mutationis non tantum usumfructum sed etiam pignus & legatum extinguit. Ex non subjecto in non subjectum mutatio non est, ut doctor sapientum docuit.

CAP. XXIII. *Quod debetur in diem, creditor invitus non accipit ante diem.*

DEbitor qui solvit ante diem, liberatur, quia & plus solvit quam debeat, *l. 15. De an. leg.* nec tamen quod plus tempore solverit indebiti condictionem habet, *l. in diem*, *De cond. ind. l. quis res*, *§. mihi dare*, *De solut.* quia & donasse quodammodo videtur,
C *l. pen. De col. bo.* & quia præsens obligatio fuit, petitio sola in diem, *l. 14. l. interdum*, *l. insulam*; *De verb. obl. l. certi*, *§. 1. De reb. cred. l. qui res*, *§. ult. De solut. l. 44. §. 1. De obl. & act. l. 6. De compens. l. 186. De reg. ju.* Liberatur, inquam, si solverit ante diem, non etiam si obtulerit, etiamsi oblata pecunia postea sine dolo culpave ejus perierit, imo nec si pecuniam obsignaverit & deposuerit, quia moram non facit creditor qui ante diem accipere recusat, *l. item illa*, *De const. pec.* & importunum atque incommodum forte creditori est alio die accipere quam quo dari convenit. Oblatio debet fieri congruo loco & tempore, *l. si soluturus*, *De solut.* Quamobrem apud T. Livium *xxxv.* Carthaginensibus populo Rom. offerentibus præsentem pecuniam, quam pluribus pensionibus in multos annos debebant, recte responsum
D est, nullam se pecuniam ante diem accepturos: & quod benigne receptum esse dicitur, *l. 3. si servus De statulib.* ut statuliber ad diem dare jussus, ante diem oblata pecunia perveniat ad libertatem, eo satis ostenditur idem non esse recipiendum in aliis caussis. Unde & interpretes nostri autumant dominum recte recusare ante diem ab emphyteuticario vectigal oblatum. Post diem vero si non intersit creditoris sua die potius quam illa oblatam sibi pecuniam esse, mora quam facit in accipiendo ei nocet usque ad litem contestatam, sed si ejus interest, *l. 17. & l. seq. De const. pec.* Quod si creditor oblatam sortem post diem acceperit, proculdubio debitor liberatur, licet minus solverit tempore.

E CAP. XXIV. *Quod constituitur l. 2. C. de resc. vend. id jam olim obtinuisse.*

SI heres ignorans rem apud defunctum depositam vendiderit & nondum pretium exegerit, vel si minoris quam debuit eam rem vendiderit, conventus actione depositi, absolvitur actori cedendo actiones suas, *l. 2. Depos.* puta si nondum pretium exegerit, cedendo actionem ex vendito, Si vero minoris quam debuit vendiderit, quam actionem cedet? an ulla competit actio rescindendæ venditionis ob id solum quod minore pretio res venierit? Minime: nisi ut est expressum Constitutione Diocletiani & Maximiani, *l. 2. C. de rescind. vend.* pretium quod datum est minus sit

fit dimidia portione veri & justi pretii: nam si vel dimidium justi pretii exquiverit, ut si res digna x. venierit v. rata venditio est, nec ullo judicio agi potest de ea rescindenda. Itaque in l. 2. Digest. necessario pronere debemus heredem inprudentem cum ignorare rem esse apud defunctum depositam eam minore pretio vendidisse, quam quod efficeret dimidium justi pretii, veluti IV. aut VIII. rem diquam x. quo nomine rede Accursius in supradicta Constitutione censuit venditori competere actionem ex vendito intra quadriennium: quam enim novam esse ut ex vendito vel ex empto agatur ad rescindendam venditionem, *l. 4. De lege com. de empt. §. si qua vero*, *De act. emp. & vend.* Quod ego non puto, §. si qua vero, *De act. emp. & vend.* Quia ubi semel pretium justum est, ultra ejus dimidium non esse rescindam fundi, quem fraudem vendentis eum ratione quis contendere & vincere posset ex *l. 3. §. ult. Pro fat.* nec judicem intervenire nisi ut rem justo pretio emptam cogat. Et hinc videre licet quod illa Constitutione contineatur non esse novum, sed jam olim obtinuisse, nempe ut si res dimidio minoris venierit, venditori locus sit agere de rescindenda venditione, nisi emptor offerat quod justo pretio deest. Habeo & hujusce rei aliud & quidem maximum argumentum, quod in Digestis fit relata species rei vendita ad fidem dimidio justi pretii, ut *l. 47. De evict.* servi valentis x. & venditi v. quæ venditio rata & firma est, nisquam veto inventur species rei vendita dimidio minoris & ratione venditionis: imo interim eam fieri actione ex vendito satis evidenter probat *d.l. 2. Dig.*

CAP. XXV. *Vetus differentia inter fidejussores & mandatores quæ semper obtinuit ante Justinianum.*

A Nte (*) Constitutionem Justiniani, quæ est ultima in titulo *De fidejussoribus*, hæc erat differentia inter fidejussores & mandatores, quod uno ex mandatoribus edicto lite cum eo contestata, cæteri non liberabantur, *l. sequiſs. §. ult. De fidejuſſ. l. ſeq. C. eod.* Unus autem ex pluribus fidejussoribus edicto ceteri liberabantur: & similiter quod edicto uni fidejussori non liberabatur, *l. 14. De fidejuſſ. d. l. eod.* At reo edicto fidejussor liberabatur. Paulus, 2. *Sent. tit. 17. De edictis*, inquit, *reo principali fidejussor non suo ejus libertate. Non idem in mandatoribus observatur. Cur non idem varie?* Forte quia fidejussor cum rei locum obtinet, *l. 4. De fidejuſſ.* cum locum obtinere debitor edicto reo. Mandatores vero non rei sed, sed aliud quidem reus debet credendi, & ex duobus reis non unius electio fed exactio alterum liberat, *l. 8. §. 1. De leg. 1. l. ſi ut certo, in fi. C. eod.* Fidejussor itaque non omnino obligatur, *l. 1. §. ſenſus, De ob. & act.* Mandator fuo nomine, *l. Pap. Mand.* Quia vero ut dixi fola electione rei principalis fidejussor non liberatur, hinc apparet quare & quam sit utile creditori si ut opponitur in *l. 22. §. interdum. Mand.* quod ibi Accur. non intellexit, creditor eligat reum principalem mandatu fidejussoris: quoniam hoc genere etiam edicto reo principali creditori integra est in fidejussorem actio mandati, si fuum a reo principali servare non possit, & non eam electione rei principalis, quam novatione prior stipulationis quæ sua fidejussor tenebatur obstrictus, sublata est intelligitur, *l. 25. §. ult. Mand.* Quod si mandatum fidejussorie non intervenerit, electione rei principalis fidejussor vel heres ejus omnino liberatus fuisse. *Vel heres ejus*, inquit Paulus: quia exemplo rei principalis cæteri locum fidejussor habuisse, fidejussor heredem obligatum reliquum. Mandator non item, qui ut alii pecunia credatur intervenit, quo ex rogatu folus ipse creditori obligatur, non heres ejus: quod & in Neustria audio in hodiusque servari, contra rationem juris stabiri.

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 2. cap. 26.*

CAP. XXVI. *Longe & necessaria peregrinationis causa.*

QUod generaliter Paulus scripsit 2. *Sent. tit. de Mandatis*, necessariam peregrinationem esse justam causam ex adhuc integro renuntiandi negotio mandati, idem specialiter videm verbis Gaius scripsit in *l. 9. De procurat.* de mandato litis suscipiendæ, quod & ante in extremo *l. 8.* tradidum erat ex Ulpiano, his verbis, *Sed Rescripto cautum est, ut etiam necessaria peregrinatio aliud eſt*, quam abientia Reip. causa; quæ constituendi aut mutandi procuratoris justa causa est *d. l. 9. med. in. Sed de his quoque ea ipſa*, interrupte renuntiandæ societatis etiam inconspexisse, *l. 16. Pro ſocio, Si*, inquit, *ſocius remuniandi ſocietatis qua Reip. causa diu & ignotæ abſentiæ ſit.* His verbis, *Reip. causa diu & ignotæ abſentiæ ſit*, Hic verbis, *Reip. causa*, longa & necessaria peregrinatio. Male autem Accia. *d.l. 9.* peregrinationem necessariam modo accipit pro peregrinatione qua per deportationem contingit: aliud enim eſt peregrinatus, longe aliud peregrinatio: peregrinationem etiam cives. In peregrinatum vero redasti non sunt cives: modo peregrinationem accipe pro ea qua infiturarum religionis causa quæ nec necessaria eſt nec de ea unquam contigit Gaius de qua erat pulcherrima homilia Gregorii Nysseni *περὶ τῆς ἐπιτηδείου τῶν ἐρασμάτων*, inque ea elegans verbum hoc *περιαγωγὴ τοῦτο ἐστὶ μακρὰν ἀπὸ τῆς πατρίδος εἶναι*.

CAP. XXVII. *Conjunctior l. 16. De reb. creds. cum l. 67. §. 1. Pro ſoc.*

DE re communi ab uno ex ſociis vendita conſenſu ſociorum Paulus ſcribit initio *l. 67. Pro ſoc.* & rede conſenſu ſocionum: quia citra eorum conſenſum ante diſtitum judicium Communi dividundo plus partes ſua alienare non poterit, *l. 28. eod. §. 2. De communi. d. l. 1. C. Com. dividd.* nec diſtinguit ſocii fuerint omnium bonorum an non. (*) De pecunia autem communi credita ſtribo in *l. 16. De reb. creditis* diſtinguo inter omnium bonorum & non omnium bonorum ſocios, cui quidem §. congruit velim quod ex eodem libro Pauli eſt relatum in *l. 16. De reb. cred.* ut in omnium bonorum communem etiam ab uno ex ſociis creditum ferri non poſſe ſine ſocionum conſenſu: nifi pro parte ſua, ut *l. 67. §. 1. eod. tit.* Proinde autem, quod ſocii dicitur fieri poſſe, licet ſocii diſſenſerint: quæ mentio propria pecuniæ fraud & conjunctio illius §. facit demonſtrat, eam legem de hoc accipiendam eſſe qui non omnium bonorum ſocii fuit: nec enim propriam pecuniam ſocius communi bonorum habere poteſt, quam non ſtatim adquirerit ex juſta & honeſta cauſa: & legatam ibi in communi redigere debeat: & id quoque ad eam legem Nicaeni notavit his verbis: *ὁ δὲ κοινὸς βίος παρεμπίπτων ὁ τοιοῦτος, ὅτι καὶ ἔστιν ἐπὶ τῶν κοινωνῶν πάντων ἢ πολλῶν μὴ ἁπλῶς ἀλλὰ ἐπιτηδείως ἔχοντων ἢ βίωσιν κοινὴν ἐπὶ τῶν κοινωνῶν ἔχειν δεῖ· τὰ ἴδια τοῦ κοινοῦ ἀποκρίνειν*. Et ita quod in *d. §. 1.* communi pecunia ab uno ex ſociis conſenſu ceterorum, fcaeteris ſocietatis nomine, uſuras inter ſocios partiendas eſſe, ſi huo nomine ad ipſum ſolum pertinere, non aliter E habet locum, quam ſi non omnium bonorum ſocii fuerint, quia ſi fuerint ſocii omnium bonorum, uſuraturum emolumentum commune eſt, etiamſi unus ex his eam pecuniam ſuo nomine ſenori occupaverit: ne ſane aliter ſibi uſuras retinere poteſt, quam ſi non omnium bonorum ſocius fuerit: & reditus etiam Crezi illo loco, *e Fan. Asse ac Gu. Budæo*, hoc eſt eam qui pecuniam communem fenerat etiamſi fuo nomine ſcilicet, non videri eam convertere in ſuos uſus, quia rem ſui periculi fieri, tantoque allevat ſocietatem: proinde quod loo nomine unus ex ſociis pecuniam

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 2. cap. 28.*

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 2. cap. 16.*

niam communem fenueraverit, non præſtat uſuras quas A præſtare teneatur qui pecuniam communem in uſus ſuos convertit.

CAP. XXVIII. *Explicatur quod Paulus dixit, alienum rem dantem nullam contrahere permutationem.*

IN (*) permutatione non apparet quid ſit, mera, quid pretium, & utrumque potius mera eſſe videatur, ut Paulus ſignificat in *l. 1. De cont. emp.* ubi loco, *nec ullus mera utrumque, ſed alterum pretium mercem*: & conſequenter uterque contrahentium tenetur evictionis nomine duntaxat, non omnino, ut rem facit acceptantis: quemadmodum & in *l. 2. §. 1. Pro ſuam* quæ notum dedit vel accepit permutationis gratia, ut idem ait *l. 1. De rer. per.* quanti interfit in factum à præſcriptis verbis adionem dandam eſſe reſpondent, ut *l. 5. permutationis, C. de evict.* & reſpondetur ſcilicet ab omnibus Jurisperitis: nec refragatur quod in eadem lege idem refert illo loco *Lucium Pedium*, ex Pedii ſententia alienam rem dantem nullam contrahere permutationem: quoniam id ita diſtinguendum & diſcingendum eſt, ut qui alienam rem dedit ut aliam acciperet non agat præſcriptis verbis quæ ex permutatione naſcitur, ut ibi viciſſim alia res detur vel præſtetur quanti intereſt eum rem accepiſſe, quia ex parte ſua convenire non videtur impleſſe qui alteri rem alienam dedit, quæ avocari ei a domino & auferri poteſt: ſed habeat tantum dari rei conditionem ſive reputationem, quæ non ex permutatione fed ex bono & æquo venit, *l. in ſummo §. quod eſt rem, De cond. indebi.* ut ſcilicet ea res ſibi contra redditur (hic Flor. redditum, ut contra pretium, *l. ab emptione in fin. De pac.*) quaſi ex non facta, id eſt quaſi eo quoque eo eam rem dedit pro ſua parte non impleto conventionis negotio, ſed ſolum intentia Pedii vel potius ex eadem ipſa ſententia Pedii ſtatim ſubjungit in *d. l. 1.* his verbis, *Ignitur ex aliena rem tradidisse facit, rei aliene ſcilicet, ſi alter eam rem tradere, non ſe hoc agendi ſuo intereſſe nolit, illam rem accepiſſe de qua conſenſi, ſolvisse*, ſcilicet nobis, *ſed ut res contra nobis redderur*, &c. quæ verba Accurſius male accipit ſuo more. At tenet quod ſi qui ab illo rem alienam accepit ſi pro ſua parte impleverit conventionem, id eſt ſi ſuam rem ei dederit, evicta re, quam accepit cum illo agere poſſe præſcriptis verbis quaſi ex contractu permutationis. Denique ut ex parte ejus qui rem alienam dedit non ſit adhuc præſcriptis verbis quæ ex permutatione naſcitur, ergo nec permutatio, ſed conditio tantum ob rem dati re non ſecuta, ex parte autem ejus qui rem alienam accepit & vice mutua ſuam rem dedit, ſe adhuc qua ex permutatione naſcitur evictionis nomine, & permutatio igitur vel etiam ſi hanc malit conditio ei quam dedit, ut *l. 1. C. de rer. per.* Proinde ut ex aliena & alterutro data claudeat permutatio, quod ſupra evenit & in aliis negotiis ut *mutuum* ſcilicet & ab una duntaxat parte conſtituit, *l. patet §. ult. mutuum, §. ſi pater 2. populus, De adi. empt.* At cum unus rem ſuam dedit & fecit acceptantis, ſi alter ei quoque viciſſim rem ſuam de qua convenit nolit dare, tum hoc liberum eſt ei qui rem ſuam dare occupavit vel agere præſcriptis verbis quaſi ex permutatione quanti intereſt rem de qua convenit accipere que erat, quarre petat cujus rei, vel ſi rem ſuam recipere malit, aut ſi nihil ejus intereſſe aliam rem accipere, conditione ob rem dati re non ſecuta, *l. naturalis, §. 1. de pact. ver. l. 67. §. 1. Pro ſoc.* Quod autem ait Paulus *d. l. 1. Ideoque Pedius*, &c. id ex eo infert quod ante diverat permutationem ex re tradita, a domino ſcilicet, initium obligationi præbere.

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 19.* (**) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 26.*

CAP. XXIX. *Explicatur l. ult. De cond. ex. da.*

SI (*) tibi pecuniam dedi ut mihi Stichum dares, Celſius ait *l. ult. De cond. ex. da.* hunc controſtum non eſſe pro portione emptionis venditionis, id eſt, non eſſe emptionem venditionem, non eſſe portionem ſive ſpeciem emptionis venditionis, fed eſſe permutationem, ut additur in Baſilicis ὅτι ἐν τούτοις οὐκ ἐστὶ πρᾶσις καὶ ὠνὴ, quia ſcilicet pecuniam non dedi quanti pretium Stichi extendi animo, fed quaſi rem aut corpus, ut *l. 7. De proſ. ver.* & nulla fere alia inde obligatio tamen ſine ulteriore eſt, quam condictio ob rem dati re non ſecuta. At cur non eſt emptio venditio ut *l. mutuis §. 1. cod. tit.* dicitur ſi pecuniam dem ut rem acquiram? emptionem venditionem eſſe? itemque quia, ut in proximus, pecuniam non dedi pro pretio: item quia eam dedi ut mihi Stichum dares, id eſt, ut Stichum faceres meum, quod verba illa Celſi indicant, *quæ locum meinem accipientis non ferunt*, & ex natura emptionis venditionis non eſt, ut venditor rem facit acquirentis, fed ut vacuum tantum rei poſſeſſionem tradat, præſtet, & caveat eam ſine impedimento habere: obtinere licere dolumque malum abeſſe abſturumque eſſe, *l. 1. De ver. per. l. ex empto §. 1. l. Julianus, §. ſi Titius, l. fin. eod. tit. §. ult. De act. emp. l. qui ſervum, De pignor. l. 25. §. 1. De C. D. C.* Denique ex eodem Celſi loco, ubi ait, *Si ſtipulatus ſim ut Stichum mihi dares, ſi non dederis, ex ſtipulatu agere poſſe*, ſatis apparet, *ſed ſtipulatus ſim ut mihi Stichum dares*, ſi ſtipulatus ſim ut mihi Stichum meum dares, ſi ſtipulatus ſim ut mihi Stichum meum dedifte ut conveneram, mihi competit condictio pecuniæ non præſcriptis verbis quaſi ex permutatione, quamdiu non evincitur, quia ſcilicet eam compertum eſt exemplo emptionis. Ac præterea ſi tum Stichum mihi dediſti, nec velis mihi cavere pro ejus evictione, nulla alia mihi in te adio competit, quam condictio ob rem dati, non præſcriptis verbis, quia eum mihi dediſti Stichum, ſi mihi evictus non eſt. At evictus Stichus etiam præſcriptis verbis mihi ſuppetit actio, *l. 2. De rer. per. l. 1. C. eod. l. 29. C. de evict.* quia pecuniam meam dedi. Res eſt facillima.

CAP. XXX. *Sententia §. 3. Loc. cond.*

EO tibi alienum inſulam locavi L. tuque eandem A. Titio locaſti LX. & domino Titium a conductione expulit, Titium prohibuit habitare atque adeo etiam te prohibuit conductione perfrui. Paulus dicebat *l. 3. Loc. cond.* te ab Titio ex conductio. ne non L. quanti eqo locaſſem, ſed LX. quanti ea locaſſes conſequi poſſe, quoniam in LX. Titio tenaſte, nempe Titio tenere videbare, ut ſi ego ut tibi præſtarem vel remittere ſi non prorogaveris, quia neque ei neque tibi E frui habitatione per dominum licet. Longe explicatius Tryphoninus *l. 8. eod. tit.* neque Longius Celſus ubi præſtare debere, ſed quanti ea intereſt conductionem perfrui, ut *l. qui ædificium, eod.* illis verbis, *quanti conductionem interfuiſſet habitationem non mitigaretur*, quæ oppoſuit illis *quanti dominus præſtationem locaſſet*. Quod autem ea intereſt conductione perfrui in hac ſpecie, id reapte redigitur ad ex tantum, quia ſi tibi conductione frui licuiſſet, ſupra mercedem quam mihi præbes ſi ſupra L. ex poſteriori conductione X. lucri feciſſes: & in actione ex conducto lucri quod ex conductione

con-

conductior fallatur erat utique ratio habetur semper, *l. 38. l.de 3. colonor., l.13. eodem*, quod emolumentum conductionis Tryphonius vocat in *d.l.8.* In affirmationem igitur veniunt x. quo nunc ultra quinquagintia Titio conductori tuo reddere aut remittere debes: nam est xx. que Titio praestare debes ecquum videatur ut a me consequaris, tamen ego tibi reparare possum L. quae a te percipiuntur, & ideo nunc non percipio quod cum conductione frui non licerat, ita fecisset horum L. habita reparatione ut non bis L. consequaris, fed femel tantum ob id quod tibi frui non licuit, & hoc simplus x. ob id quod conductori tuo frui non licuit cui ultra L. praestare x. debes. Uberior carsorve locatio tua auget obligationem meam: & hac mihi videtur effe Tryphonini sententia a nemine quod sciam adhuc explicata diligencie.

CAP. XXXI. *Legem venditionis semper dici e vendicione.*

(*) UT in *l.5. De evict.* in emptione venditione fervi venditor dicit peculium acceffurum & in *l.6. De cont. emp. & l. 14. De pec. leg.* fub. in ventitione domus locatae venditor dicit penfiones acceffuras, & in *l. Si quis cum & feq. De act. emp. & l. 60. De cont. emp.* venditor dicit dolo acceffura, & in *l. 31. De eviction.* fundus acceffuras, & *l. 40. §. 1. De act. emp.* acceffuram; ita reddit poffumus quandam in *l.34. eodem* in emptione fundi venditorem dixiffe Sichum acceffurum & ideo eum Sichum debere quem emptor intellexerit fecundum definitionem Labeonis, *l.11. eod.* nam & aliam quancumque legem venditionis invenio femper a venditore dici, ut in *l.71. Ad leg. Fal.* ut lege Falcidia interveniente folida legata praeftentur & *l.75. De cont. emp. & l. 22. §. pen. De act. emp.* ut fundum emptum non alii quam fibi emptor dixerat vel ut eum certa mercede conductum ipfe habeat, & in *l.40. De cont. emp.* ut emptor in XXX. diebus fundum metiatur, & *l. venditor, Com. prid.* ne contra fundum quem vendidit poffeffionem emptor exercent. Legem quoque commiffioriam & additionem in diem a venditore dici conftat. Denique in emptione venditione leges emptori fere femper dicuntur, dicuntur a venditore tanquam domino rei, quae & poft perfectam emptionem in ejus dominio manet ante traditionem, imo & poft traditionem fi non pervenit folutum aut fatis eo nomine factum fit. Domini eft rei fuae legem dicere, *l.ult. ver. §. 1. De pac. dot.* Illud quaeque confirmatur ex illo Plauti loco, *Quafi fundum vendens mihi me adiicerem legitimo*, Captivis: & ex eo quod in Epidico cum emptor rogaffet, *Eft ne empta mihi haec?* venditor refpondet, *Ita legitur habere haec*: adde & hunc Horatii locum, *Nunc emiffi nimirum, ditate tibi ipfi leges.* Nunquam igitur legis emptionis venditionis dicuntur ab emptore. Cum vulgo emptore dicit, *Ego mihi res illi tot fua illius emptione res eximias*, legem non dicit, fed emptum rogat, & poftea aut vult venditor fubiicitur, *Effe tibi emptum*, vel ut lege Julia, *Rebear licet*, vel ut apud Varronem cum emptor rogavit *Tanti funt mi empta?* venditor refpondet, *Sunt*.

CAP. XXXII. *Fundum emancipatum quarto vendendo perpetuo venditor exuendam, non effe eum quarto perpetuo emptor eft.*

QUoo iterare quod docui *Obfero. XVI. c. XVII.* Virum quidem hoc eft ut dolum malum ita & fraudem exigentia bonae fidei abeffe debere, *l. 3. in fin. Pro fuo*. Debet ex calliditate & perfidiofae captionis abeffe, veruntamen venit, Frustra ex re ipfa, ex conventione inconfulto facta, quae fi fit immodica veluti in emptione venditione ex parte venditoris dimidio juffi pretii

(*) *Vide Merill. Variant. & Cujac. lib. 3. cap. 12.*

A major, eam judicio vendiri emendari par eft: quod ipsis & ante Conftitutionem *l. 3. De refc. vend.* obtinuiffe fupra oftendi. Si, inquam, fit immodica, id eft, fi excedat modum jure definitum: nec enim ob quamcumque fraudem rescindionem ftatuam a nobiliore XXV. refcindi oportet, ac ne ex utraque parte quidem invrodiffimum, fed ex parte venditoris tantum, fi in poteftate pretio fuerit modum quem dixi forte laefus, non etiam ex parte emptoris fi quis fruftus imposfit & immenfo pretio rem emerit. Seneca v. *Contr. Non poffum demum habere vilia haec ementa, nulla res tanti eft, ut ego ejus rescindam vides venditor, & premit, non tamen hoc rescindionem refcindit, aliaquin eo infinitum calumnia extenderet*. Plautus *Mofell. five Propfpect. Si adeo male emptae effent, nobis hae haud redhibere liceret*. Male emere eft B magno & immenfo pretio emere & inde Plin. in *Epiſt.* malum emptionem femper intelligimus ipfe eo nomine quod exprobrare ftultitiam domino videtur. Neque vero quod illum ob caufam fraudemve venditori jura fuffragentur, adeo & emptori fuperiuvando & nullis leges aut Conftitutione idem pollicente emptori fi fortem ultra dupluna juffi pretii, confequens conveniefve, non quod, ut quam correlativorum eft ita ratio. An eum quod venditor non cogatur rem facere ejus arbitratu, ideo dicea & emptorem non cogi numinos facere accipiencis? An quod exceptio rei judicatae a venditore tranfeat in emptorem, tranfire etiam ab emptore ad venditorem? An quod ftipulatio damni infecti a venditore interpofita completebatur damnum quod, vel ante vel poft traditionem contingit, etiam emptori fipulationem ab emptore interpofitam utrumque complesse? Correlativorum plerumque dispar diverfaque ratio eft.

CAP. XXXIII. *Nondum explicata fententia l.24. in pr. Loc. cond. diiucidatur.*

IN hito *l. 24. Loc. cond.* haec proponitur fpecies, Locaffe quempiam fundum ita quo facerentur, ut poffeffionem intra quem faceret addita lege ut opus quod feciffet arbitratu fuo adprobaretur, & cum probatum effet, tum demum mercedem ferret; quaero nunc in locationibus operam publicorum vel recte agebatur femper, nimirum ut opus publicum Cenfores, vel Conf. vel Praetor probaret? Et non probatum quod locator fecerit ubi id perfectum effet: inde caput legis Julie reprehendimus, *l. 7. §. illud. Ad leg. Jul. rep.* ne in *ea cognitione fententiae quae damnabunt, fenatusconsulta ne publice damnare, prahendum, ferre nifi tuenda eorum perfecta, probata, profita lege effent*. Sic legendum effe jampridem dixerunt: aliter Budaeus & perperam quidem, qui & illo loco mal, probare effe conductoris non locatoris: nam conductor opus quod fecit tum demum probare locatur ut *l. 51. §. ultim. Loc. cond.* cum id locator ipfe probet: praecipue igitur parem locatoris fuit opus probare, *l. 36. & 37. & 60. §. lege, eodem tit.* Ulpianus 4. *Conjectura oftium publicum in campo Martio probaverunt* ; quos Livius fcribit fecundum locaverifle. Cicero *pro. urbana*. *Probatio fuiffet eft ita qui locat*: & in antiquis inscriptionibus, *Coll. aut cenfores aut duo viri &c. ex s. c. fecundum ea recte, videmque locaverunt*. Haec autem lex locationis ut opus probetur arbitrio domini *l.* locatoris non de domini arbitrio, fed de arbitrio boni viri, non de profufo arbitrio, fed de arbitrio aequo accipienda eft, ut Paulus docet *d. l. 24.* fimul & eandem interpretationem adhibendam effe fi non fenatus conful fed extraneus consuluit, qui opus probare in lege locationis arbitrium comprehenfum fit: & de hac fpecie *d.* de probatione operis collatus in arbitrium extranei ceteris omnia, quae fequuntur in prima parte *d. l.24.* accipienda fint, non ut vulgo exiftimant, de ea quae confertur in arbitrium domini operis. Poffet dominus dicere dolum opus fatiando peregisse: quidni? At extraneus cujus arbitrio ut opus probaretur ftipulatus eft, diem

Obſervat. Lib. XXXIII. 685 686

A dierum prorogare non potest, nisi *lufpicium* lege locationis nominatim comprehenfum fit, ut *l.11. §. De verbofil.* nam illa verba, *Ut opus probetur arbitrio L. Titii*, ad utriuscem tantum operis probandam vel improbandam pertinent, non etiam dant facultatem L. Titio prorogandi diem praeftitutam operi faciundo. Item domini probatio non effet irrita fi vitiofum opus probaffet, *arg. d. l. fequ.* At extraneus probatio effet irrita fi dolo conductoris corruptus vitiofum opus probaffet, nec eam locator invitus fubfequeretur, fed falva nihilominus ei effet actio ex locto adverfus conductorem de operis omnis ex parte integro praeftandis, nec cogeretur opus vitiofum in acceptum referre & ita illa Pauli feripturs procuditio accipienda eft.

CAP. XXXIV. *Duo loci Digeſtorum emendantur.*

NOn congruit illatio propofitioni in *l. 5. §. fi pecfio. De rep.* hoc fcilicet propofito, Si pralio nemo dum debeatur, pota fi dies penfionis nondum venerit, ait Labeo interdictum hoc ceffare, nifi paratus fit eam penfionem folvere, cum infertur illatum, *Nemo fi fit mercenarius faborit & fenectus debeatur, inutilitur interdicet, nifi faborit & fenectus fenectutis* : ut congruat illatio fcribendum fic eft & *fenectus nondum debetur* : imo ut fcripto conftet ratio. Si enim fenectus fequentis pratio debetur, fatis ex oblato patet non poffe inquilinum uti interdicto de migrando accenfum fcribere debitam penfionem, & ut inconfequens dixit Labronius, ita fuperfluum eft ea de re nos Ulpianum admonere. In *l. 21. §. quod ftipulatur* in fpecii conventione pugnat omnino cum *l. 24. §. fi domus, Loc. cond.* ubi fpecialis conventio non obfervatur, nifi feparatim interdictum De migrando ab aliquo ex locato vel ex conducto, & caufam pignorum pendentium nomine tacite obligatorum a causa ipfa penfionum & forte principali, & dicamus, Migrare inquilino ante tempus conductionis in aditionem ex locato etiamfi peculii illa conventio non interveniat & nondum debitam penfionem venire. In ceteris omnibus varie in exemplis non continent fere illa conventione ut & non debitam penfionem effetur, qui ante tempus migrat & pignoris debitorem vult. (*) Simili vero modo in *l. 5. §. fi exercitor, De per. & com. rei vend.* cum dixiffet idem Ulpianus de magiftro navis veridici non praeftituto, quod degustaverit emptor peculium, acorsi & mundities ad venditorem pertinebit, inconfequenter fubjicit, *Dies enim praeftituitur degustandi, fi conftituat emptor, potest facere*, nec adduci poffum ut credam unquam ita Ulpianum fcripfiffe, fed vel hoc modo, *Dies enim degustationis praeftituitur nullorum interdictorum conditione facit, potest facere*, quia fcilicet in infinitum periculo eximit emptorem, quod vinum degustatum & probatum commodum eft futurum. Retinet nomina fuae in fcribendo permanentur : & haec ipfa ut jampridem oftendi in *l. 34. De con. emp. & l. 5. C. De. qui mort. non poff.*

CAP. XXXV. *Duobus in locis emendatur §. fi conferentis, l. 2. Ad l. Rhod.*

SI navis navigando deterior facta fuerit vel aliquid exarmaverit: falvis & fanis mercibus, periculum eft folius nautae five magiftri navis, nec hujus detrimenti fariendi caufa quidquam veftibus conferre debebit: qui merces vehendas locaverunt, ficut nec qui fabro opus facundum locavit quidquam conferre debet fi faber incudem aut malleum fregerit : quod patet fatis ex *l. 2. §. fi conferentis, Ad leg. Rhod.* tametfi duobus locis

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 12.*

A vitiatus effe videatur. Quod enim ait, *Quia difficultis causa rerum caufa fit, quia navis gravis paratur, & earum quo quidem mercedem aliquis exegerit*, ut vulgo accipitur difficilem effe caufam armamentorum & mercium, quae vehendae locaverit quod harum naftrum eorundem contributione faciendum, non etiam difficilem ita ut non reipfa tamen vehenda ipfa efficiunt : nam & quod ait, *Sic vulgo dicitur, aliquem*, de quolibet conductore qui quid faciendum fusceperit ut accipiatur neceffe eft, non de navis magiftro tantum, & confequenter quod ait, *earum tamen quo quidem mercedem acceperit*, de mercibus quas magiftet certa mercede vehendas conduxerit accipi non poteft, quia etiam non pro mercibus ea merces magiftro datur, fed pro vectura & praetera verius eft fimilem effe eam rem rerum caufam, quam ait gratia parentes *l. ultim.* B mentorum, quae *ob vectura* nomine fignificantur, unde in inferiore *Digeſto*, & earum rerum pro quibus alicui gratia arcifex mercedem exigerit, puta inftrumentorum quibus opus quod faciendum locarum eft, fecit, pro quibus adeo pro mercibus, pro fcribendum fic eft : nam & ex ea re communtari fepe unumque eodere loco alterius, exemplo adfidere licet ftimpto ex *l. qui fundum, §. qui bona. Pro emp. l. cum quis, §. ult. De pact. Dot. De fidei.* Ita & aliud vitium in extremo commate illius §. fed & voluntate veftorum vel propter aliquem meorum. Legendum enim eft *De. Conftitutione* ut Ulpianus ex Locato vel ex *locunate veftorum propter aliquem meorum* : nec enim ab eo quod propofuit, fi conftrvatis mercibus aliquid navis exarmaverit, nullum collationem faciendam effe, dum cafus excipit, fed unum tantum, ut *l. 3. & 5. ead.* fi voluntate veftiorum propter aliquem meum, naufragio feliciet navis, aut incendio, aut vetuftate concutae, nempe gratia, arbor fit caefa, quae res fequentiore navem periculo liberare, juxta illud Lucani, *Abfcindere cafos ftamen effodere fundo*. Conftituitur nulli facilius, quam exercitor. Initium vero ejus legis jampridem memini me e- D poterre & quidem lucuiente *Offorio*. 3. c. 2. fecundum caput diftinctionem tamen accipiendam eam quod eadem lex ait in §. *cum in eadem*, contributionem expediri actione ex conducto inftitua adverfus magiftrum, agentibus cum magiftro feliciet ex conducto domini jactarum mercium fi loca in navi conduxerit in quibus merces pouerent, vel ex locato fi merces vehendas locaverint.

CAP. XXXVI. *Emendatur l. 55. §. ult. De rit. nup.*

QUod Accurfius ad hoc *l. 23. De adop.* poftrema verba, *nuptiis tamen etiam etiam prohibitis*, notat in *Digeſtis* prohibitis, non intelligo. Nam ita demum parens adverfarius ei quod de matre & uxore adoptantis dici- E tur : & hoc perpetuo. Sororem autem foluta adoptione accipere & fuscipere nuptias cum ea lege quam in teftimonium vocat, videlicet *l. quin etiam, §. patris, De vit. nup.* quae ftatim adoptivum foluta adoptione per emancipationem aperte ait matrem adoptatris uxorem ducere poffe : ergo non perpetuo inter eum & matrem adoptatoris nuptias prohibitas effe. Ei veriffima tamen eft meo judicio Accurfii fententia : nam fi perpetuas prohibitio eft inter filium adoptivum & eam quae uxor fuit patris adoptivi, *l. 4. in pr. & §. nec voluntas, De rit. nup.* eo quod uxor, fi novercae locum teneret, quamvis neque noverca proprie fuerit, quia per adoptionem adfinitas non adquiritur, *l. 4. §. pen. De gr. & orf. nequa mer-*

ter, ut sit *d.l.* 23. item si perpetua prohibitio est inter patrem adoptivum & eum quæ filii adoptivi uxor fuit, quamvis neque nupta proprie, neque filia fuerit, *d.l.* 14. *in pr.* illa ratione sola, quod quafi uxoris fuerit & confequentèr quafi filiæ loco, ut novercæ quafi matris loco, confequens eft dicere & eadem ratione perpetuam prohibitionem effe inter filium adoptivum & matrem patris adoptivi, quia eft avia filio adoptivo non factæ patris, quia eft avia filio adoptivo non factæ patris, *d.l.* 23. tamen quafi aviæ locum tenuit, & fanctæ perpetuo memoriæ apud nos effe debet, ut quæ quæ matris aut filiæ vicem fit & vocabulo, & fe & eius quæ aviæ & uno verbo quæ parentis vicem & locum tenuit in infinitum, nec tanta religione colenda nobis eft memoria fororis quondam adoptivæ aut fratris quondam adoptivi filiæ quæ fimul cum fratre fuit in familiis patris adoptivi, aut matertera patris adoptivi quæ eumdem patrem adoptivum habuit matertera: an matertera quæ patris adoptivi facilius, quia filiaſt. patris adoptivi vel eiufdem uxoris ex filio fratre noftro adoptivo qui in eiufdem patris adoptivi poteftate eft. Ufiofquin ante Chriſtianiſmum liceuiſſet fratris filium uxorem ducere) agnata nobis fuit & cognata, matertera autem ejufdem agnata non fuit, fed neque matertera, ut antiquitus matertera. Igitur in *d.l. quinetiam §. patris*, aliis legentibus, *materna*, aliis, *matertera*, quod & in aliis plerifque locis accidit in manufcriptis quam aliis quibufdam, utramque lectionem remanſiſſe nempe hoc modo, *Patris adoptivi non materna, aut matertera, aut neptis ex filio*, &c. fed retinendum tantum eſſe, quod habuit *matertera*, non etiam *materna*. Pudor enim & modeſtia non patitur, ut emancipati a patre adoptivo matrem non quæ avia patri non fuit nubat, duntaxat matertera, & vero in *d.l.* 23. collata quondam uxor patris adoptivi, quam conſtat nec fuiſſe adoptione uxorem dici poſſe, *d.l.* 14. cum noſſem adoptivi matrem, id exigere videtur, nempe ut ab utraque imaginem & ſpeciem quandam apud nos reſtæ hinc parentis habeat, ſemper abſtinentiam.

CAP. XXXVII. *Explicatur initium l. XXV. Sol.mat.*

SI filiusf. juſſu patris dotem acceperit, ſoluto matrimonio dotem in ſolidum tenere. Quod juſſu, etiam diverſis actibus de dote. Si injuſſu patris, pater multum in ſolidum non tenetur, ſed de peculio damnatur, *l.* 24. §. *penult.l.*25. *Sol. mat. l. ſi filia nupta l.* 2. *Fam. erc.* nifi ſi dolo ejus capta fraudarisque ſit mulier, *l.*5. *in pr. l.*36. *De pec. l.* 1. §. *filiumf. Depof.* Et de adtione De peculio hoc idem propoditur in *l.* 25. *Sol.mat.* Verum additur, *Sive tua propter iuopiam a filiof. factas, ſive propter ea quæ in dotem a patre, vel emptas ab uxore res peculiares hic ipſe quod habet actionem pater ea perſona filii magnæ penſionis ſit* : quorum verborum hæc eſt, in peculio filii tantummodo etiam id quod mulier debet patri ex perſona filii ſive ex obligatione ſibi quæſita per filium, ob impenſas filiiore vel res donatas & unoras ex peculio filii. In peculio effe non tantum corpora, ſed etiam nomina debitorum, *l.*7. §. *in peculio*, *De peculi*. ergo & nomen mulieris. Unde ſi in dote fint nulle, & in peculio computatio hic quæ mulier debet ob ſupradictas cauſas fint DC. integro DC. pater convenatus de peculio mulieri præſtare debet, quia, ut ſolitum eſt ſæpius hoc verbis legis convenienter pomeada eſt, adhuc mulieri ſatisfactum non eſt eum ex dote ſuperfint cecc. quæ ei debentur, ac plane tunc tantum quafi eft in peculio præſtandum adhuc eſt cum filus ei debetur quam ſit in peculio, aut certe, quod adhuc licet, cum tantum ei debetur quantum eſt in peculio. Sic vero fit, ut plus conſequatur mulier actione de peculio, quam conſequeretur ſi id quod ipſa debet patri ex perſona filii non computaretur in peculium ; quod & duplicibus anaemadvertit. Fac mulieren debere ccc. & non computato nomine eius in peculio eſſe ruuiem. Actione de peculio mulier nihil

A conſequeretur, quoniam quidem patri licet cum illis ccc. que in peculio eſſe non agnoſcitur compenſare alia ccc. que mulier ei debet ex perſona filii. Sed nec huius, nec cuiuſquam alterius corpenſationis quam objiciat vel mulier vel pater, quod tamen minor fuiſſem Doctores, alii hoc loco mentio fit : & male gloſſa *poſſeſſionem* interpretatur *compenſationem*. Præſtatur enim ex reapſe rorum id quod eſt in peculio filii, cum mulieri plus debetur quam ſit in peculio, vel etiam quod, ut dixi, licet addere, cum debetur tantumdem. Quæ ergo & id quod mulier debuit petinde ut, que ſi id pater ab ea exegiſſet : quod & in *d.l.*25. Cyrillus notat, nimirum id quod mulier debuit, ſi pater exegerit, turſus convenitur de peculio patrem ei præſtare debere. Aut igitur id pater mulieri reddere aut remittere debet. Verbum præſtare utrumque complectitur *l.* 8. *De priv. Delict.*

B CAP. XXXVIII. *Hæredem mariti non teneri ex conductione ei cui maritus prædium dicitur locaſſe, ut propriæ ſibi litere.*

SI uſufructuarius uſumfructum fundi alii locaverit & moriatur intra tempus locationis, proprietarius ad quem uſusfructus redit, colonum repellere poteſt, nec intereſſe hæredis heredi fructuarii eſſe, eaque ratione ſervus dotalis mariti adquirit ex duabus tantum cauſis, ex re mariti & ex ſuis operis, ac ſi heres uſufructuar ſervus dotalis, vel quod eſt ingetur aut noctur, non aliter id marito adquirit quam ſi contemplatione mariti relictum vel donatum ſit : non etiamſi contemplatione mulieris vel filiæ ſervi, exemplo fructuarii, *l.* 21. & 22. *De uſufr. l. aditio*, *De acc. her. d.l.* 65. *l. bine quæritur* §. 1. *De pecul.* eodemque exemplo dicamus morte mariti ſolutam eſſe locationem hæredis mariti non teneri ei qui a marito fundum dotalem conduxit, ſi poſſet pertui licere : qua de cauſa *d.l.* 25. §. *ult. Sol. mat.* loquitur de matrimonio ſoluto, non de ſoluto morte mariti : mhritus enim ipſe quamdiu vivit qui contractum locationis cum conductore mouit, convenitur ſolus ipſe heres, atque adeo ſi filii bene conſultum velit, non debet fundum dotalem mulieri reſtituere ſine cautione de indemnitate, ne de locatione ſuperſit. Locatio igitur tranſit in heremdem locatoris ſicut conductio in heredem conductoris, §. *ult. Inſt. de locat.* & dominus quo aut quafi dominus fundum vel res hæredes, non ex quafi fructuarius, vel quaſi maritus qui fructuario comparatur, quod ſunt me notandum eſt.

CAP. XXXIX. *Comprobatur verus lectio in l.a. Si uxor. mulier in poſſ. mif. &c.*

SI mulier poſt divortium vel poſt mortem mariti diſxerit ſe eſſe progenatem & ventris nomine poſſeſſaverit ſe mimi in poſſeſſionem bonorum mariti, non quæ furtit & mox dolo malo poſſeſſionem in alium tranſtulerit, forte bona filio accipientem, vel ſi pater in judicio poſtea bat mulier eſt dolo malo poſſeſſionem in alium tranſtulerit, tenetur ipſa vel pater mariti hæredive alive cujus interreſt actione in factum in id quod intereſt, ac ſi uterque pater & filia ſimul in ea re dolum malum admiſerint, liberum eſt actori cum quo malit experiri, cum utroque non poteſt, quia hæc actio rem perſequitur, non pœnam, & rem adeptus ab uno, prædium ſimilis eſt ſi eandem perſ.

quatur ab altero, *l. ſi minoris*, *De adm. tut.* Is etiam A in quem translata eſt poſſeſſio, tamenſi bona fidei poſſeſſor ſit, tenetur interdicto, ut poſſeſſione diſcedat, aut quanti intereſt præſtet, *l.1. §.poſſeſſorio*, *Si vas. mulier in poſ. &c.* & ſi quidem ab eo actor hoc interdicto quanti fuit intereſt conſecutus fuerit, inutilis eſt actio illius ex edicto adverſus filium & patrem, eadem ratione qua non ultra id quod intereſt datur. Sed ſi quod forte amplius interfit actoris quam a poſſeſſore conſecutus ſit, veluti propter ſumptus factos in litem cum poſſeſſore adtum quorum quod bona fidei poſſeſſor eſſet reipſa non condemnatus, debuerit quanto poſſeſſore, *juxta l.quæ ſolidum*, *5. item*, *De leg.*2. *l.pretor*, *De lud.leg.* ficut nec rationem habet fructuum ab eo bona fide conſumptorum, *l.*25. *Quæ ſumptus a poſſeſſore bona fide ſervaverit ſuperiori interdicto*, eos hac actione conſe- B quatur a patre vel filia, & hoc *ait l.*2. §. *ſed non nocebit Sol. mat.* ſi modo in ea ſegnicie ac ſi ex negotiorum geſtorum prætibus redis lignis quidem, *ubi eo qui in poſſeſſione eſt*, non ut *Pilor. ab eo qui eſt poſſeſſor eſt* : quod & ille ſerino, *ab eo*, qui non conſtruit filius, neque, & ratio juris : nec enim potuit non damnari filia adori ſumptuum nomine fabricarum, quas ſi ſua ſolius ſua fecerit, non eſt æquum ut qui res plures eo nomine regrediam habeat adverſus patrem in initio ejuſdem *l.*2. etiam hac, non quæ in poſſeſſionem venientem non prohibet. Acc. male *interpretes* : quia penes verbo utitur transferendi, quo factum accipiatur ut eadem lex *ait*, *non negligentes* : ac proteres A eo modo accipiemur, propoſſeſſorem ſcripturæ eſſet.

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM LIBER VIGESIMUS QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Notata idem obligatur qui recuperata eſt ab alio quod præſtiterat.

QUOD quaſi regula ex *lib.* 4. *Pauli ad Plautium* eſt propoſitum *l.* 17. *De reg. ju.* nemirem ideo obligari quia recuperatus eſt ab alio quod præſtiterit, non eſt uſque quaque verum ; nam vera quidem hæc ratio eſt regula eſt in eo qui jure obligatus non eſt, qui uicque nec ideo obligatur, quod recuperus ſit ab alio quod præſtiterit : quod recuperus ſit ab alio quod præſtiterit : quod recuperus ſit ab alio quod præſtiterit :

perio ad tempus, non ideo jus provinciæ innovatur. Mittuntur aliquando judices extraordinarii ad tempus, ut l.1. *De iud.* & *cur. do.* ostendit; & ita nonnullas provincias Augustum commutasse Suetonius scribit, & Cassiodorus ait Marco, ex proconsularibus consulares aut prætorias pro bellis necessitate factis, & Dio 53. Augustum Cyprum & Galliam Narbonensem, quas ibi sæpius retinuerat, populo reddidisse, & contra Dalmatiam quam populo reliquerat ibi recepisse. Suetonius *in Tito*. Hæc vero mutatio si fiat temporis causa, ordinem juris aut potestatem ordinariorum judicum veteremque morem non obstat omnino. Temporariam permutationem dicit l. 123. *De verb. sig.* ut temporarias indictiones, l. *quæres*, *De usufr. leg.* pro temeraria & cassali; non legitima & certa.

CAP. III. *Radices suis locis propriis aliquot capitibus. De Senatoribus.*

PAulus *lib.* VI. *ad edictum* cum tractaret de collatione bonorum propriorum quam emancipati liberi qui acciperint vel acceptare debuerint bonorum possessionem cæterus cap. vel Unde liberi his qui in potestate remanserunt faciunt cautione interpolita cum satisdationes, ut l. *Si pater*, l. 2. §. *ult.* l. 3. *De vel. bon. l. pen.* §. *Videamus*, l. *Si quis*, l. *cum tab.* etiam qui lorum in curia interponendi effet exponit, nempe ubi liberi emancipati domicilium habent, ut §. *ult. De leg. no. cau.* qui propter Senatorem domicilium in urbe cavere debere vel in patria originis sua: nam utroque loco domicilium habere intelliguntur l. *pen. De senator.* quæ ex illo libro sumpta est. l. 5. *Senatu*, & §. *pen. ad municip.* quia, ut ait, dignitas domicilium adjicit non permutat. De Senatoribus autem quod ejusmodi libris de cenſibus patet ex l. *ult. De senat.* ubi ait quum mortem retulit, quo Senatores legantur ex cenſu duplo minore quam equestri, quoque demissio etiam dignitas eorum permaneat. Erasmus ut. 1. to. quæ est ex lib. 30. Ulpiani ad edictum, quo tractavit de nuptiis & dotibus, cum manifestum est pertinere ad caput hujus libri, ut ex Paulo, qui eodem volumine libro 1. & 2. de his quæ ut indignis auferuntur pertinet etiam l. 5. & 7. Lex autem 9. pertinet ad Senatusconsultum Tertullianum & Orfitianum, quo ex testamento matribus liberorum jus defertur, quia ex Senatusconsulto Tertulliano etiam libertatis causa Senatoris filiam aut neptem. Lex octava, ut indicat inscriptio, pertinet ad fideicommissa, de quibus in urbe cognitio est Cæsar. præterea fideicommissaria, in provinciis præsidibus ejus provinciæ in qua heres domicilium habet, *ubi fideicommissum*, §. *pen. De judicat. heredes*, l. *heres*, *De vulg.* nec ergo & majores heres habitum & domicilium originis habet, l. *pen. De pœnis*. Lex prima pertinet ad *edictum concubini*, quo Latinarii bona si boni viri testatorem ab intestato defendant, vendique vetet, ubi sine intelligendum est nec videri eum defendi quem aliquis locupletissimus ex Consularis defendit non præstans fortitudinem, l. 53. *De pœnis*. & bona quæ Consularis si in eo casu sint in vendi debeant, ex S. C. per curatorem a prætore vel præside constitutum distrahendis bonis vendi operetur l. 1. *De cur. fur.* quod ad hunc modum ejus datur quia si ab consulario ad, non erisne mater, quamquam & Consularis matrem etiamsi Reipublicæ dicat Consulari vetet.

CAP. IV. *Juris regulæ duæ relatæ ad ultimum ejus exemplar.*

UT quod servilio loco quod juris regulæ quod ejus ad ultimum exemplar. *De reg. jur.* proculadito referendum est, ad ultimum ejus exemplar. *De reg. jur.* ita solet quod primum loco ponitur, ad ultimum adhibitum referre, ni-

A mirum ita ut quia soli domino datur actio, quæ plurivie arcendæ cujus agro, aqua pluvia nocet ex opere manu facto in fundo vicini, l. 14. *l. 15. De aqua pl. arc.* non detur ergo ei, qui agrum nondum fide emit a non domino, etiamsi eum possessa ulucepserit, & eo fecisset opere quod jam factum erat ventionibus & traditionibus tempore, quo agri dominium erat alterius, ut l. 6. §. *fi quis*, eod. tit. quia non videntur data quæ eo tempore quo dantur accipientis non fiunt, non data fed tradita, subjungit, §. ult. *De Servit.* relatis tranſtata: turbis non data fed ufucapta: nec vero dominium quod ufucapione quæritur retro quæſitum videtur.

CAP. V. *De ſilva cædua, arundo cædua & ſepes noſtrales.*

B SIlva cædua, arundo cædua, arbores cædua in fruſta ſunt, l. *qui fundum*, §. *cum fundum*, *De cont. empt.* l. 7. §. *ſi fundum*, *Sol. matr.* etiamſi intempeſtive cædantur, §. *ult. De uſufr.* §. *ult. De Servit.* relati ad conſuetudinem, antequam lint cæſuræ pares, d. l. 7. §. *quod in ſepe*, l. *cum manu*, §. *ſilva*, *De cont. emp.* l. *ult. C. de fonte*. Excipiuntur grandes & ſummæ arbores quæ tegunt ſilvam cæduam: ea in fruſta non ſunt, l. *ſi uſufr.* Alias quamvis cadere fruſtuarius poteſt etiam intempeſtive, ut ſuum, ad eum tamen modum & quantitatem eam id quum & paterf. qui fundi uſumfructum ſervavit aut ceſſit, ſilvam cædere ſolebat, & caſo intra eum modum quilitercumque voluerit uti, licet non ita caſo paterf. utentur, q. puta vendere; licet paterf. non ſolebat vendere, ſed ipſe uti, l. 9. §. *ult. eod. ipſe*, in C quam, uti quibondo ut *Ulpian*, *De leg. quarto*, *De leg.* 2. Fruſtuarius neque combuſtum, ſed & vendendo ſi hoc malit, nec modum excedat. Poteſt etiam quotannis ex ſilva cædua ſumere pedamenta & ramos: ea non cædua item, quæ Ovidio incidua, pedamenta & pertinas & cortex quas vineis neceſſaria ſunt, dum ut ſtringat arborem non cædunt, arbores grandes, aut humiles, *Servitutum* l. 15. §. *ult. De uſufr.* l. 5. §. *ſi fundum*, *Sol. matr.* Ex ſilva autem paſcua nihil, ut ſi pirros ſpectacula cædere poteſt, quæ non in hoc habentur, ut cædantur, ſed ut ſtent, l. *ſi quis*, *De uſufr.* Silva cædua ad hoc habetur ut cædatur, quamquam & aſſiduæ Servio ſilva cædua dicitur, quæ jam ſuccifa eſt & ex ſtipibus ſurculos rurſus emittit, l. 30. *De uſufr.* Sepes ſeparat a radicibus, ut M. Tullius 2. *de Nat. Deor.* Dominus inquit, *rerum quæ ſatæ aut radicibus ſatæ erant ſeparat*, ſeparatione. Sepes ſeruntur fuſtium, Radices deorſum dependentes ex arborum capite, quod & rapum dicitur, qui rapi forinam habet. Seneca *epiſt.* 87. *Magnarum arborum truncus cum rapo ſua transfertur ex patrio radicibus*: rapo, ea verba verus gloſſema quod ſubjungitur ita interpretatur, relicto capite ipſo, ex quo illæ prodenderent. Et ita quoque capita vitium apud Catonem accipienda ſunt.

CAP. VI. *Quo referenda ſit l. 2. De ver. ſig.*

PAulus *libro primo ad edictum* tractavit de juriſdictione & de officio magiſtratuum, quod latius patet quam juriſdictio, l. 1. *De juriſd.* Et proinde ad eos Etribus plebei quorum, extra urbem quia juriſdictio non eſt eum tamen præſunt, conſulum, præſidumque ad eos quorum, extra urbem juriſdictio extenditur, non ut veteri Tribunis plebei licebat ab urbe proficiſci ſine senatus-consulto Cæſar enim cautus: eapse de Tribunis plebis, *Appianus* 11. *de bello Civili*, *Tribunos plebis ſine ſenatus-consulto ab urbe proficiſci non licere*. Dio 53. *Tribunis

ti ufucapio competat, *l. poſſeſſio, §. uit. De adq. poſſ. l. 1. C. eod. l. ſi emptam, De uſuc.* vel exemplo filii & ſervi poſſeſſionem mihi peculiari nomine. Et valde ſolent ratio varietatis propoſita in *d. l. ſi emptam*, quia, inquit, ut ignoranter ulucapiamus in peculiaribus tantum rebus recepimus eſt, & recepium ſcilicet jure ſingulari, ut ait *d. §. poſſeſſionem, & d. poſſ. §. nunc ſolum*, ergo contra rationem juris, *l. jus ſingulare, De legib.* Quod autem contra rationem juris recepium eſt, non eſt producendum ad conſimilia: quæ ſententia ex *l. 16. §. 4. Pauli ad edict.* quo tractavit de poſſeſſionibus & uſucapionibus relata fit in *l. 14. eod.* & repetita in priori parte *l. 141. De reg. ju.* merito ad hanc equiparatur, quæ ſimilis eſt, ita ſcilicet, ut quod contra rationem juris recepium eſt in rebus peculiaribus, ut ignoranter ulucapiamus quod filii aut ſervi noſtri pecuſii nomine poſſederint, non producatur etiam ad procuratores noſtros, quamvis de per eos non minus quam per ſervos aut filios noſtros ignoranter poſſideamus adquiramus: ſed ut quod eſt in poſteriori parte *d. l. 141.* liquido pertinet ad cauſam poſſeſſionis, nimirum ut duo unius hominis vel hereditatis heredes pro ſolido eſſe non poſſint, ut ex duo domini vel poſſeſſores pro ſolido unius rei, *l. 3. §. ex emtionis, De adq. poſſ. l. 5. §. ſi ſervo, Commod. l. pen. §. pater, De uſufr. per.* argumentum tenebit priorem quoque partem ad tractatum *De adquir. poſſeſſ.* proprie pertinere.

CAP. X. *Per ſervum hereditarium hereditatem, vel per terra hereditarii, vel id quod ejuſdem hereditatis eſt heredi adquiri non poſſe.*

VEtus eſt regula, Per ſervum hereditarium neque ipſum hereditatem, nec aliud quidquam quod ejuſdem hereditatis eſt, heredi adquiri poſſe, *l. 18. De adq. rer. dom. l. 8. ſeverer. De adq. poſſ. l. 10. §. ſervo.* Quæ & in dominio & in poſſeſſione rerum hereditariarum obtinet, ut ſuperiores leges indicant, & *l. qui alienis, §. uit. De adq. poſſ.* & de hero hereditario acquirenda eſt, qui jam ad heredem pervenerit jure hereditario, ut ſubindicat *d. liqui alienis*, non de ſervo jacentis nondum adito hereditatis: aliquam eſſe inter hæc incongrua collatio ſervi legati, vel empti, vel donati in *d. §. ſeverer.*, qui pervenerat ad legatarium, vel emptorem, vel donatarium, ut *l. prædia, eod.* cum ſervo hereditario qui nondum pervenit ad heredem. Verior autem ratio hujus regulæ hæc eſt, quia cum per hereditatem adquiratur ſervus hereditarius, nunquam fere ita fit, ut viciſſim per ſervum hereditarium adquiratur hereditas, nec pars hereditatis, vel res quæ ejuſdem hereditatis eſt: nec enim ut philoſophus docet *c. 3. phyſ.* ſimul & invicem eſſe cauſa poteſt, eodem ſcilicet modo. Longe vero alia eſt ratio ſervorum, qui non hereditatis univerſali, ſed ſingulari titulo ad aliquem pervenerunt, ut legatorum, vel emptorum, vel donatorum: pluribus enim legatis, vel emptis, vel donatis, per unum ex his qui ad legatarium, vel emptorem, vel donatarium pervenerit, ut *d. prædia*, quem poſſea legatarius, vel donatarius, vel emptor miſerit ad poſſidendas ceteros, ceterarum poſſeſſio adquiri poteſt. Per unum tamen ſervum hereditarium, qui & ad hereditatem pervenerit, & heres ceterorum ſervorum, ceterarumve rerum hereditariarum poſſeſſionem adquirere non poteſt, propter rationem ſuprainſtitam, qua etiam *Aec. ulug. ad l. 22. De mort. cod.* Per alium ſervum qui ad heredem alio jure pervenerit, quam hereditario, rerum hereditariarum poſſeſſionem heres adquirere non prohiberur, veluti per ſervum, qui cum defuncto deberetur ex empto, vel ex ſtipulatu, vel ex teſtamento, heredi traditus eſt jure emptionis, vel ſtipulationis, vel legati, *d. qui alienis §. uit.* itemque per ſervum prælegatum hereditati ſcripto ex parte: quia enim heres prælegati partem habet jure hereditario, partem jure legati, propter eam partem, quam habet jure legati, licet pro altera ſervus hereditarius ſit, per eum ei hereditarius, aut rerum hereditariarum poſſeſ-

creditori non teuerur, qui eam rem non poſſidet, nec dolo poteſt videri deſiiſſe poſſidere, quod ſuum erat nulla juſticuti mutandi exiſtente cauſa, verior eſt ſententia Caſſianorum eis non videri per teſtatum domini pervenire & uſucapi poſſe, *d. l. 4. §. ſi rem.*

CAP. XIII. *Ad §. Juliaeus l. VI. De precario.*

ACeurtius in *l. 6. §. Juliaeus, De precario*, differentiam hanc inter ſe furtivam & non vi poſſeſſum. Rem furtivam non aliter uſucapi poſſe quam ſi in poteſtatem domini redierit vel heredis ejus eo modo, qua ſuperius dictum eſt, nec ſatis eſſe ſi rediderit in poteſtatem non domini cui fabricata ſit, exemplo grauia creditoris aut commodatarii, ut *l. 4. §. ſed anteu, De poſſ.* nili fortaſſe dicamus creditori rem pignoris cauſa ei traditam fabripuerit, *l. uit. aut. l. 6. C. pro emp.* quia hoc caſu creditor locum domini ſubit. Rem autem vi poſſeſſam non aliter uſucapi poſſe nam dominus poteſtatem redierit, qui per vim fundi alieni poſſeſſione dejectus ſit: hanc vero differentiam qua ratione conſtituat ſi quæras, dicam nobis, quia ueruiſque rei per eſt cauſa & virium idem utruſque, quod uſucapionis obſtat, virium ex eo non eſſe poſſeſſa, *l. ubi §. Jul. De uſurp.* quam & eam confirmat dicens contra manifeſtam ſententiam *l. uit. Vi bon. rap. & §. eloquentia, Inſt. de uſuc.* At moveret non abs re dicto *§. Juliaeus*, ex quo efficit non dominum vi dejecto poſſeſſionem fundi, & ab eo, qui vim fecit apprehenſa poſſeſſione, purgari deperditionis vitium ſi fundus redierit in poteſtatem non domini, qui deſederat, qui redidit utique videtur in eius poteſtatem ſi prædo ab eo, qui vi dejecta eſt fundum precario rogaverit, ut ſibi poſſidere liceret: quia hoc genere dati vi poſſeſſionis ſimilis eſt precario poſſidere ex voluntate ejus quem vi dejecerat: cum enim eſt prædo, ut ſubſtituit in *§. Juliaeus*, ab eodem fundum exueris & pro nihilo habueris, quo genere adhuc ad eundem videtur redijſſe poſſeſſio fundi, prædo deſinit vi poſſidere, & ut ait, incipit pro emptore poſſe dominium capere: ex quibus verbis poſſe dominium capere, ſi hoc ſignificat, poſſe uſucapere, nelle non licit Accurſium non iuiſſe eum, qui vi dejectus eſt: quamvis ſi dominus rediret, qui deſederat, quo minimum protinus tranſlulidet in emptorem, nec pro emptore eam rem deberet ulucapere, *l. 4. §. bona, De uſurp. l. ea bella, §. ſi fundum, De poſſ. rer. ſup. Inſt.* Et ſi dominium ex una tantum cauſa contingere poteſt, *l. 3. §. ex plurimus, De adq. poſſ.* Inde vero efficit vitium ex vi poſſeſſis, quæ cauſa non conſtat vi poſſeſſori ſi vel non dominus cum poſſiderer vi dejectus ſit, *l. 4. §. verum, De uſur. l. 8. De vi & vi arm. answers & purgari*, ſi ea res ad non dominum rediret, qui deſederat, & quod longe abhorret a jure: & (*) probabilius eſt Juliaenm quemadmodum priore loco dixit, incipere precario poſſidere & poſſeſſorem dixiſſe, incipere etiam pro emptore poſſeſſionis dominium capere, atque ita pro ſuo non pro vi poſſeſſo, ut *l. ſi ſervus, in pr. De uſuc. ſecuriſſe, incipere etiam pro emptore poſſe dominium capere*: que locutio etiam dura & inelegans eſt, incipere poſſe capere, conſtella ex tribus infinitivis. Denique illud, poſſe, decurtatum eſt poſſeſſionis vocem. Hanc vero lectionem ſi admittas, & reſte ponas etiam dominum vi dejectum, a quo ſi prædo rem vi poſſeſſam emerit & pro tradita habuerit: deſinit vi poſſidere & incipit poſſidere pro emptore, ac res non ab ipſo quidem quia dominus eſt, ſed ab alio quandoque ulucapi poteſt quali purgato pervaſionis vitio, ut *l. quamvis, De ſur. l. 4. §. nunc, De uſuc.* Non nego tamen quod in domino, idem etiam in bonæ. poſſeſſore dici poſſe, *l. ferè, §. ult. De ſur.*

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 3. cap. 28.*

CAP. XIV. *An res pupilli uſucapi poſſet.*

PRobo diſtinctionem ſmerii inter rem mobilem & immobilem. Rem pupilli immobilem non poſſe ulucapi, *l. bonæ, De adq. rer. dom.* quæ palam ſcripſit eſt de re immobili cum de fructibus ſit qui a ſolo ſeparantur, non de mobili: & male in ea Bal. ſuo pupilli, publica, quæcumque pupillorum quique rem non poſſe ulucapi verum ſit: non eſt autem mirum ſi res pupilli immobilis non poſſit ulucapi, cum nec longo aut longiſſimo tempore adquiri poſſit, *l. 2. De perc.* Et reſte, pupilli: nam res adoleſcentis etiam immobilis ulucapi poteſt, ſed non cum effectu. Res itempupilli mobilis, quod ex quatuor demonſtrant *l. 4. §. 5. pupilli, De uſuc. l. 3. ſui ſpecium, §. ſi tutor, Pro emp.* quæ loquuntur de re pupilli furtiva: ergo de mobili: quia rei immobilis furtum non eſt, & cum dicunt, rem pupilli furtivam non poſſe uſucapi, ex contrario argumentum prebent, aliam rem pupilli mobilem, quæ furtiva non ſit uſucapi poſſe. Unde & ſi acceptum quod M. Tullius ait *1. ad Att.* de tutela legitima, in qua ſit pupilla, nihil uſucapi poſſe, rem immobilem certe non poſſe, ſed neque mobilem ſine omnium tutorum auctoritate, ut dicunt *in Orat. pro Flacco* ait, nihil poſſe de tutela legitima deminui (quo verbo etiam uſucapio ſignificatur ut in edicto Ex. Aquilia caſtri minores & in S. C. de ſenatore hereditatis) ſine omnium tutorum auctoritate, atque adeo Valerium, de qua in ea Oratione agitur, ubi uenerunt fieri tutores pupillæ non poteſſe ſine tutorum omnium auctoritate. Conſtat etiam aliorum quamcumque rem a pupillo bona fide poſſeſſam uſucapi poſſe etiam ſi venerit, quod pupillum bona fide emptori in fidem reſtituturus eſſet ex *Cauſ. 2. l. 3. tunc & §. ſi a pupilla, Pro emp.* Itaque uſucapionem capiam adverſus debitorem, qui ab eo pupillum bona fide emerit, quique impleri poſſit priuſquam poſtumus naſcatur, & heres exiſtat, *l. etiam ei pro, De minor.* quia adverſus deſinſtum non adverſus pupillum impleri videtur: interim enim heredis defuncti perſonam ſuſtinet, non heredis futuri.

CAP. XV. *Conjectio l. ignoranti, De precar. cum §. proximum eod. l. 2. Pro emp.*

UT tutor ex auctione rerum pupillarium, quam ipſe facit rem a pupillo bona fide poſſeſſam quam bona fide putat tutor, *§. pro emptore* uſucapere poteſt, quia non intercedente fraude nec meliorem pupilli conditionem facit, qui & emptioni ultro offert, ut neceſſe non ſit quod domi non emptor ſtatim auctore expectare aut longius petere aliam emptionem, *l. 2. §. tutor, De emptio* procuratoer, qui ex mandato domini auctionem facit rerum non ſuarum pertinentium, ex eodem auctore ſibi rem emere poteſt, quia & hoc caſu eadem ratio utilitatis poteſt, quod non ſit deterior domini conditio ſi propius habeat emptorem, pluribus ſub haſta licentiatis, ſi & ipſe licentiat cui auctionem proponendam mandavit, & eandem emat ſibi, *d. l. 2. §. procuratorem*, ubi mox idem omnino traditur dici poſſe de procuratore voluntario, qui adhibitis & ignorantis emptoris agentis, ut ſcilicet ex auctione rerum eius quam facit ita rem emat, cum forte expedit res eius quaſdam diſtrahi potius quam frumentum, quod ſuum petitum aut nomi detectores futura ſint, aliquid plus licendo emere poſſit. Si, inquit, negotia domini gerens ignorantia, emerit. Sic dulo hodie, ignorantia, quam ignorantiam: nam & huic loco applicandum eſt quod eo loco libro Paulus unde eſt, *d. l. 2.* relatum eſt in *l. ignoranti, De precar.* ignorantia domini per procuratorem deteriorem conditionem fieri non debere: & hoc caſu ſcil. ut idem Paulus dixit in *§. tutor*, non fieri deteriorem, ſi procuratorem non longe quæſtuoſum dominus negotiorum mandicatur emptorem: unde apparet in *d. §. procuratorem*, priorem partem eſſe de procuratore ſcientis & mandantis, poſteriorem de procuratore ignorantis. CAP.

CAP. XVI. *Latus explicatus in l. 7. §. 1. De injuriis.*

HÆc verba *l. 7. §. 1. De injuriis, rellinquitur fructus si subjiciendis alimonem non dederit*, Accurſius ita male interpretatur, Reſtitui fœtuum partem ſi prius adhuc ſit judicium pronuntiatum ex prætoria edictio. Quod venetum datum ſit hominis occidendi cauſa, ſi non dederit publicum judicium de lege Cornelia, de ſicariis & veneficiis, quia his verbis, Reſtitui fœturum, ſignificatur in præteritum eſſe prætoris dare judicium publicum ſtrino ante facto, quæ judicio privato, ſed reſtitui fœturum ſi non dederit: id autem eſſe in ejus poteſtate fallum eſt: quia ſive prius publico, ſive privato actum ſit aliud conſimiliter, *Pro eodem*: eo quod utrumque viudicium perſequitur, & his eandem rem in judicium deducit aquitas non patitur. Verum meas illius loci hæc eſt. Poſſe quidem prætorem judicium privatum injuriarum præferre publico ex *S. C.* vel ex *lege Cornelia de injuriis*, vel de *ſicariis*, vel ex *lege Julia de vi*, ſed reſtitui fœturum ſi non præferit, ne publico prejudicium fiat, quod penæ privato ſtatuticorum facere convenientiæ eſt. Et hoc idem vult *l. 4. Ad leg. Jul. de vi pr.* cum ait moderatius edicto prætorio utendum eſſe, id eſt, actione privata injuriarum ; ſi quid eorum concurſurum fecerit quo minus quis in jus producereteur, vel ſi de ſervo alieno inſulſu domini cuzſtionem habuerit, ne propterea fiat cauſarum domini abſtinentia a præſtore conſumi, non præferri aquius eſt, atque ex lege Julia de vi, quod præferri aquius eſt, atque ita publico privatum conſumi, non privato publicum: quem etiam locum tam Græci quam Latini perperam interpretantur, quaſi in eo ſundet Paulus ut ex ſuprudiſtis cauſis aquanus potius prætorio actione iniuriarum, quod leniore & moderatiore, quam judicio publico ex lege Julia. Baſil. τὰς ἐν τῷ ἰδίῳ ἐπὶ τῷ ἀδικήματος ἀγομένας ἐν μᾶλλον ἐπὶ τῷ δημοσίῳ κρίσεως.

CAP. XVII. *Emendata quædam in hoc titulo. Ad ſenat. jud. poſſ.*

ILb. v. Sententiarum Pauli poſt *tit. de eff. ſent. & fin. ſent.* fuit titulus, *De rebus auctoritate judicis poſſidendis*, ex quo in *l. ult. §. ult.* relata hæc ſententia eſt, *Pauliſſa ſi non defendatur in poſſeſſione auctoritate conſtitutionis, minoribus ex his ipſius ab poteſtatem alimenta præſtandi ſunt.* Sed per quam depravate, nec enim bene ſcit oratio hæc, *Pupillus poſſeſſoria ſine*, & illud, *minoribus*, etiam importunum eſt. Etiam Tribuniani ætate Pauli ſententiæ deprevate circumferebantur. Reſtituendo hæc eſt in titulo ſuo: *Pupilli & non defendatur in poſſeſſione bonorum creditoribus conſtituit, ex his ipſius ab poteſtatem alimenta præſtanda ſunt*. Ex his ſcilicet locis, ut *l. 3. in pr. ad. ſen. & §. ult. & §. Si non defendatur*, accipe, ex hac contractu : quo cauſa interim bona quidem ejus poſſideri, ſed non etiam venire poſſint *l. 6. Quib. ex cau. in poſſ.* In eodem titu. *l. 4. Si ſervus, inquit, ſub conditione heres inſtitutus ſit, aut dubium ſit, an is heres liberque futurus ſit*. Separat ea quæ idem ſunt proſus : nam & cum ſervus a domino ſub condicione heres inſtitutus eſt, dubium eſt an heres liberque futurus ſit, *l. 12. De legat. 2.* propter incertum conditionis, *ſi fortaſſe*, *De cond. Nihil* videtur prius *ſit*, *ſi*, dua poſteriores literæ iterande hoc modo, *Si fortaſſe ſub condicione heres inſtitutus ſit, ita ut dubium ſit*, &c. omiſſoque etiam ſuni frequentia in his libris & in aliis quoque aliorum auctorum.

CAP. XVIII. *Multum intereſſe pœnalis ellio dicatur, an pœna nomine dari vel caveri.*

ACtio pœnalis dicitur ex qua actor peter rem ſeu certum pœnam vel ex qua ſeu certam pœnam ſolem. Penæ autem nomine concipi vel dari non etiam pœnales eſſe dicimur actiones quidem, ex quibus nihil aliud A prater rem conſequitur, id eſt, quanti ejus intereſt, ut *l. 9. §. ult. De rob. addi. jud. poſſ. l. ult. §. ſi a fiſcus, Qui ex fraud. cred.* quia in hoc duntur penitſimum ut penam ſatisfiat rei', *l. 9. Quod fal. tut. anſt.* huiuſmodi eſt actio de dolo & qua ex dolo debitori datur actio in factum adverſus creditorem miſtum in poſſeſſ. bon. eſt deteriorem fecit poſſeſſionis cauſam, & quæ etiam ex dolo actio in factum adverſus fallum tutorem ei, qui *ignorans eum pupillo contrahit*, & actio ſimilitur Quod ſibi mutandi cauſa, quæ eſt dicatur non eſſe pœnalis, *l. 5. §. ult. ſup.* tamen pœnæ nomine concipitur, ut & ſuperiores pœnæ nomine concipiuntur, penales vero non ſunt, ut, ut interpres intuitur, pœnales tantum ſunt ex parte rei. Idem dici non poteſt de conditione amotarum vel furtivarum rerum nec enim pœnæ nomine concipitur, pura in hoc ut penitem B ſtituendo rei, ſed in hoc tantum ut actor rem ſuam recipiat & ideo nono non ſtuitur, *l. 21. §. hoc edito, Rem. amot.* Superiores anno ſtuuntur.

CAP. XIX. *Perſepti videtur & qui ſatis accepit.*

QUod Paulus de magiſtri nomine ſcribit in *l. 57. De ver. ſig.* quia reſpicit ad venditionem bonor. debitoris, quæ publice per creditores fiebat magiſtri carmine triſti, qui qui lege quoque condicione debitor periret pronuncibat, quod erat ignominioſum & multo honeſtius bona venire per curatorem bonis adſtribendis a prætore conſtitutum, *l. 15. De cur. fur.* putem & quod ſubjicit eodem loco, Perſequi videtur & qui ſatis C accepit, ad eam quidem poſſidendorum venumdor dandorum bonorum pertinere & ſpecialiter referendum eſſe id ad, quod eodem libro Paulus ſcripſit *l. 16. De reb. auct. jud. poſſ.* creditorem bonis poſſeſſionem conventum adhuc in factum ex edicto propoſito initio *l. 9. cod. tit.* debitori reſtituere debere quod ex bonis debitoris conſecutus fuerit vel à nonnullis quibusdam conſecutus fuerit, actiones ſi quas noſtus fit ei debere præſtare, ut puta ſi ab emptore vel conductore fructum ſitis acceperit. Creditori enim nihil in poſſeſſionem venalium & locatio fructuum *l. 8. §. 1. De fur. ſed.* Et decenter igitur debet actiones quæ ex venditione aut locatione fructuum ſibi competunt, ſi is perſequi ab eſt, conſequi videtur, qui ſatis accepit. Perſequi pro conſequi, ut *§. Cum in jus ſitis & Inſtit. De rer. div. Si non fuerit duplum jam perſequutus eſt Cicer. Attic. lib. 6. epiſt. 1. Quod verbum ſæpe uſurpatum ſine, & in §. ſunt præterea, Inſt. De actionib. Hinc ſimpe ſtillum quod nobis debetur perſequimur*, quod eſt Th. Wodelium. Et paulo poſt conſequimur & 10 Accius l. 7. *De ſid. lib.* perſequatur accepit pro conſequitur. Contra quoque conſequi pro perſequi jure judicium eſt noſtrum in *Glosar. Ad leg. Jul. de adult.* Etiam enim propriæ doloris conſequitur, pro quo Dorotheus: *ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀδικημάτων ἀγωνιζόμενος*. Idem etiam eſt adſequi apud Cicer. *Attic.* inquit, *rejecerunt non jus poſſeſſionis adſequutur.*

CAP. XX. *Non omne quod licet honeſtum eſt.*

NOn omne quod licet honeſtum eſt. Quid hæc ſit, ſæpe diximus aut propoſuimus. Hoc tantum quæ ſequitur, in ſtipulationibus id tempus ſpectimur quo contrahimus : Licet unicuique quod ſibi ſtare & pure debetur petere & exigere quocunque tempore ; ſed poſt bona debitoris poſſeſſa, quæ poſſeſſio generaliter & in rem ſemper permittitur etiamſi una tutum ex creditoribus eam nobiluerit, *l. cum unus, & De reb. auct. jud. poſſ.* non eſt honeſtum tamen petimere creditus, cum non condicio omnium creditorum par ſatis eſt, *l. 16. & Scienduin eſt, Quæ in fra cod. Non debuit* inquit, *peremptore creviti*. Potuit, ſed non debuit. Vitiose hoc debuit, non ut illicitum (nec enim eſt illicitum) ſed ut pudendum : & idco non totum quod accipere poſſit, nebit, ſed revocabitur ad portionem quam ceteri creditores bona venditis laturi ſunt. Et quæ huic adjicitur regula, in ſtipulationibus id tempus deſtari quo contrahimus, in eadem quæſtionem incidit de revocandis his quæ in fraudem creditorum geſta ſunt, nempe deliquitur in eam differentiam inter ſtipulationes & legata quæ neque ſunt omnes inter *S. Adhonem Pabianum* pertinere ad revocandam ſtipulationem, In annos ſingulos dari, *l. 10. §. per hanc actionem, Quæ in fra. cod.* non ſtatur ad revocandum legatum relictum in annos ſingulos. Stipulatio una eſt & pura. Legatum multiplex & condicionale dendo primo anno, *l. 3. §. ult. De cond. & dem.* eodem libro ex quo ille regula deprompſit ſunt, in ſtipulationibus pus ſtatuitur quo contrahitur, In legata tempus quo dies legati venit. Item quamvis legato relicto ſub condicione & herede interim vendente condicione, heres heredis teneatur ex teſtamento, quod & ex eodem libro Paulli prompſit *l. De cond. & dem.* tamen ſtatuta juris ſic in ſtipulatione condicionali, mortuo tamen legatario pendente condicione, quod verofimile eſt nec Paulum eodem libro omiſiſſe, jus legati in heredem ejus non tranſmittitur, & jus ſtipulationis tamen tranſmittitur in heredem ſtipulatoris.

CAP. XXI. *Ejus annus qui ſuccedit eſt ufucap. pro vero tempore ; & quo conſilio fructus debeti fructuario heredem ejus. &c.*

QUod docui 4. *Feudorum* & in Mercatore fructus omnes ejus anni non ſtuitus vel anniſſus ufusfructus eſt, dividendos eſſe inter dominum & fructuarium heredemve ejus pro rata temporis quo quiſque eorum ſuo-no-conſtitit ex *l. ſi quem, De ſervit. l. 3. §. ult. Si uſufr. pet. explicatus l. defunctus, De uſufr. quo ordine vindicetur*, ſatis ſuperque confirmat *Scævola* apud *Paulum l. 30. §. ult. De leg. 2.* qui poſtea ſpecie huiſmodi, Mortuo heredem ſuum reliquiſſe, ut eorum prædia quæ ſervus anqua eorumque ufusfructum præſtare filio ſuo præcepit, in prædia inducto eo fruendi cauſa, & prædia ſibi ab herede tradita filium locaſſe, & nondum ſtuita locatione vita deceſſiſſe, ſtatuit : Prædia volumentum quæ vice fructuum ſunt debere heredi filii non heredi matris, ad quem retulit ufusfructus. Reliqua, inquam, quæ eſt ea nondum ſtitus exſpectatione ejus anni, quo quiſque eorum ſuo-no-conſtitit in eum ſtitui ufusfructus, non eſſe. Eum debere qui ſuo-no-vicit ex quibus vicissitudinibus ad eum annum ſuccedit, contributionem præſtare filio ſuo proprietario, refutat ejus contributionis : nam & fructus quorum dominium quis adquiſivit ali ex cauſa contribuere tenetur : exempli gratia, ſi ſervus ejus hereditatem ex teſtamento, & a tempore percepti fum mulieri adquiruntur, & tamen eos mutuo contributore teneatur. Confirmat & hoc quod dicebat *Scævola* in *l. Si ſervus, & Ad leg. Jul. de adult.* quem ſuppl. *Laur.* & mera æquitate ſtatuitum eſt.

CAP. XXII. *Ad initium l. VII. De furtis, & aliquæ alia leguntur.*

UT pomum malum eſſe non ago decerpere, ut ſpeciari, ut dentibus comminuere, ut deglutire, ſervitutis proprium eſt, ut ſtatuit *l. 7. De furtis*, ſic ſtatuit *Paulus* de quo eſt ille titulus : quo tubet ea res ad utilitatem, vel annonitatem, vel habentium pacti non pertinet. Sed neque ſervitus perfualis, quia nec ufu, vel fructu ea fit, calcat dicere nec habentium pertinet, vel ſtatuitur facium dorum. In alium ſimilis eſt, de quo non eſt dubium ſervitutibus perſonalibus ſimilem adſimilatur ſervitutes perſonarum non ſunt, veruni convenire hominem, ut uti nihil liceat ex quo ego poſſum decerpere, vel in eo ſpatiari, ceuſeo, juſte eſt & obligationem pariſi ſortæ, ut quotidiane fundi excepero, ut nihil ex eo pomum decerpere, vel ſpatiari & omnino licet : nam & ita

A quamvis ut in mari piſcari non liceat, neque in rem neque in perſonam ſervitus imponi poſſit, ſi tamen venditor qui duos fundos maritimos habebat in venditione unius hanc legem dicerit ne contra alium fundum quam reſtabat piſcatio ſtynuaria exerceretur : emptor in hoc obligatur hereſque ejus ne ut caveret contra eum fundum ſtynuarium ſe piſcarium exercerat, indicio ex vendito vel ex ſtipulatu ſi venditioni ſubjecta ſtipulatio fuerit, quæ eſt ſententia *l. 13. Com. prædi.* ubi piſcationem ſtynuariam vel piſcationem ex vivario vel piſcinaria, quam exercent qui latine ceriarii dicuntur & grace δεξαμενικοὶ nam & cave Latini & ſtynpor cum Græci tum ſtibrali dixerunt minores piſcium genera, inus & majora quoque animalia etiam ſervitia. Eadem vero ratio intervenit de ſervaxu in ſpecie *l. 12. De an. leg.* ex prædiis longe diſtantibus ſtatuto anno ſolicis & non ſtatuto adſtis aliis prædiis, quæ nec ſervitus perſonalis, nec conſtituta videatur, propterea quod non ulumſe. reliquæ teſtator, ſed ex fundi prædiorum libris pendo aliquot, nec ſervitus prædialis, quæ inter prædia tantum adhiberi aut adſtri proxime ſtatuta poſſet, obligatur tamen ex teſtamento ii qui reagitur eſt præſtare aquitatis & ſolicis quæ dicta ſunt ſupra. Sic & in ſpecie *l. ult. §. ult. De cont. resp.* quæ eſt cruſtandi : L. Titius fundum vendidit hoc edicto ſe eum vendere quo jure quoque conditione hodie eſſet : Quarivit an emptor ultimæ prodidiſſet fructuum obvenien ſit. quod Scævola negat, quia ſolitum neque reliquis quoque perſonis ſe fructus capiendos ex eo jure quam prædia. Titii ſervitus præſtitæ Gaii Seii vel Gi Seio, ſed contracta tantum obligatio in perſonam *l.* Titii & heredis ejus, ea quia non ſtatuta incertæ, denique non poteſt tranſire in emptorem qui hæc rei obnoxia non eſt, ne fundi quidem emptor noſtinat : quia nec fundi ille hanc præſtationem debet ex quo illa verba, de fundo, derhonſtrant tantum unde frumentum fumendum ſit, non etiam jus fundo imponunt, & congruit plane *§. ult. cum d. l. 11.*

CAP. XXIII. *Ad l. 8. §. 2. De vet. num.*

VEterani vacationem habent a decurionibu & ab omnibus honoribus & muneribus perſonalibus ; vacationem habent & uxores veteranorum & filii & filiæ veteranorum, *Leg. de num. l. 2. C. §. 3. De vetet. Sunt & ſpeciales, De muner. l. ult.* Sunt autem hæc perſonalia privilegia quæ nec ad liberos eorum tranſeunt : & recte Papin. in *l. 8. §. 2. vacationem De vac. mun. Vacationem privilegia non tranſeunt ad liberos veteranorum*, *l. 3. De veteran.* Recte item Florentino non vetant pro non batant, id eſt non tranſeunt, non exportant in liberos veteranorum. Ex noſtris authoribus ſolo Papinianus. annotem eſt priſca aduti verbo. Solus dixit infuperabiles, ſolus beatus, ſolus ſtrenuus, *De interpret.* Sed ingeniſſime uſurat, *l. 1. §. ultio. De pignor. Ita mandatum, l. 3. §. cum fideiuſſ. Ad leg. Falc.* ſint reliqui privilegia ſic *De pr. Quæſtor. Ad leg. Jul. de vi priv.* & ſic M. Cato, Radicibus ſed ſunderum infirmarum ſint :

CAP. XXIV. *Locus explicatus emendatus in §. 4. Stem Titendum 1. Decurion. De inoff. tet.*

ACtio pœnalis ſolemnis dicitur quæ vinino ſupra riori ſtitu ſtitutione ſtatuitur, id forte poſſum agro ſtocando ante *Leg. de Scribon.* vacatio habet non repellitur, & de teſtamentiſtice eos aqua ſuperiori nocet, *l. 3. §. 6. & apud Nemoſtin. De aq. & aqu. pl. arc.* ſtatuitur ſolemni adverſus ſtipendium, & forte ſuperior. Recte omittitur in repugnanda fonte, qua aqua in inſe-

inferiorem agrum descendit, *d. l. 2. §. apud Atejum* Et sic in *l. 1. §. item sciendum 1. eod. tit.* eodemque prorsus modo in Platonis legibus Georgicis, superiori in inferiorem hæc actio datur si inferior aquam quæ natura fluit opere facto inhibeat per suum agrum decurrere, *μὴ διδοὺς ἐκροὴν*, ut Plato ait: & contra inferiori in superiorem si superior aliter aquam mittat in inferiorem fundum quam fluere natura soleat *μεθεὶς εἰκῇ τὰ ῥεύματα*. Cum ejusdem quoque Platonis prudentia congruit quod est in *l. penult. De reb. auct. jud. poss.* permissa creditoribus possessione & venditione bonorum debitoris, excipiendam esse concubinam debitoris & liberos naturales; quibus addi possunt etiam cetera, quæ debitori per quam necessaria sunt, ut sit in generali pigneratione omnium bonorum, *l. 6. 7. 8. De pignor.* & in generali ac libera administratione peculii, *l. 46. De pecul.* nam & ita Plato *lib.* XII. *τὰ τῷ ὀφλόντι χρήματα τῷ νικήσαντι πάντα ἀποδιδόντα χωρὶς τῶν ἀναγκαίων κεκτῆσθαι*.

CAP. XXV. *Si quis jus dicenti non obtemperaverit.*

EDicto Si quis jus dicenti non obtemperaverit, quod vetus & translatitium esse in ejus interpretatione adducta Labeonis auctoritas probat, pœnalis actio proponitur qua omnibus magistratibus pro potestate jurisdict. defendere licet exceptis magistratibus municipalibus, qui etiam manum militarem non habent propriam, qua rem qua de agitur duci vel ferri jubeant, in hoc enim edictum incidit is qui quod extremum est in jurisdictione non facit, quod Ulp. *l. 1. ad edictum* declaravit proposito exemplo hujusmodi, *Si quis*, inquit, *rem mobilem vindicari a se passus non est, sed duci vel ferri passus est, hic scilicet jus dicenti obtemperasse videtur*: præcisa enim oratio illa est. Ceterum si & sequentia recusavit, hoc est, si & rem duci vel ferri, si possessionem transferri passus non est, si restitit manui militari per quam transferri a condemnato possessio in eum qui causam tenuit solet, & executio fieri decreti, quod est extremum jurisdictionis, tunc non obtemperasse videtur. Denique qui initio jurisdictionis non paret, ut puta qui rem a se vindicari non patitur, qui conventus frustratur & moratur, extremo tamen paret, ei qui rem abduci vel auferri patitur, obtemperasse videtur. Contra qui huic extremo & summæ jurisdictioni non paret, licet paruerit exordio lite contestata, & præstitis cautionibus vulgaribus, non obtemperasse videtur. Extremum jurisdictionis vocat ultimam lineam, & terminum jurisdictionis, quod consistit in evictione rei qua de agitur. Et non reus tantum cum quo de re mobili actum est rei vindicatione vel ad exhibendum in hoc edictum incidit, sed etiam actor si forte non patiatur rem abduci vel auferri [illegible] damnatus est absoluto reo: nam & in quæstionibus Papinianus definivit judicem non tantum reum absolvere, sed etiam actorem condemnare posse, ut faciat [illegible] aliquid, quamvis in formula actionis hæc verba, *[illegible] cum judex*, rei non actoris condemnandi & consequenter etiam absolvendi potestatem faciant. Datur autem ex hoc edicto actio in reum vel actorem, actio in factum non id quod interest, sed quanti ea res est, i. quanti contumaciam puniri non obtemperantis jus dicenti, judicis a se dati sententiam exequendæ causa, publice utile est, quæ pœna cum edicto definita non sit, religioni jus dicentis æstimanda relinquitur, nec spectatur [illegible] quantum actoris interest: quia etsi nihil interest actoris, locum habet, cum sit [illegible], perinde atque ea quæ [illegible] in [illegible] est actio Albi corrupti, [illegible] contemptam [illegible] per [illegible] Quod quisque [illegible] ris in alterum [illegible] etiam ex [illegible] edicto post annum [illegible] in heredem; juxta [illegible] & eodem

libro cum hoc edictum interpretaretur exposuit, Omnes populares actiones neque post annum neque in heredem dari. Si tamen plures sint qui ea experiri velint, idem eodem libro definit, eum esse præferendum cujus interest, vel heredem scilicet ejus: nam etsi nulla popularis actio detur in heredem, datur omnis tamen heredi ejus cujus interest. Verum concluderetur etiam ab eo cujus interest hæc actio non ad id quod interest, sed ad meram pœnam: qua vel hoc vel quolibet alio agente utrum partienda erit inter actorem & fiscum, ut plerumque fit in popularibus actionibus, an inter actorem & eum cujus interest, ut fieri oportere Plato censuit in actione suspecti tutoris, quæ etiam popularis est. (*)

CAP. XXVI. *Non esse verum quod vulgo Doctores dicunt, provisionem hominis elidere aut tollere provisionem legis.*

EX *l. ix. De an. leg.* intelligimus etiamsi legatariis testamento prospectum sit speciali pignore, quod petere & possidere ex causa fideicommissi possint legatorum servandorum causa, non idcirco minus posse etiam prætorium pignus constitui in ceteris rebus hereditariis, legatariis scilicet missis in possessionem omnium rerum hereditariarum, forte propter inopiam herede non implente satisdationem legatorum. Cum pignore igitur testamentario concurrere prætorium posse, nec alio aliud perimi: denique cautionem testatoris non tollere vulgarem cautionem legatorum introductam prætoris edicto. Itaque non esse verum quod vulgo jactatur a Doctoribus provisionem hominis tollere provisionem legis, quod nec ex eis qui eruditiores sunt admiserint temere: nisi forte legis cautio major pleniorque non sit ea quam adhibuit homo: nam si plenior sit cautio legitima, neque mens mea hæc est, ut eam mihi auferam minuscula quadam cautione mea, neque eam mihi quisquam alius contra jus publicum sua cautione auferre possit. At in specie *d. l. 9.* prætorium pignus testamentario plenius est: constituitur enim in omnibus rebus, quæ in causa hereditaria sunt, dolove malo heredis esse desierunt, testamentarium vero in una re [illegible]: idcirco provisio [illegible] non tollit provisionem legis, & ad id quod vulgo jactant comprobandum nihil facit *l. ult. C. de pact. con.* quia in ejus legis specie non concurrit provisio legis, ut loquuntur, cum provisione hominis. De expressa enim & tacita hypotheca ibi agitur, qua mulier contendit res mariti sibi obligatas esse pro parapheniis: & ubi causa est expressa, ostenditur non concurrere tacitam, & retro tacitæ locum esse, ita demum si non concurrat expressa. Non concurrunt igitur, & consequenter non elidit alia aliam. Porro argumento *d. l. 9.* Dynus tentat non male etiam legatariis a testatore constituto speciali pignore nomine legatorum, posse eos in ceteris rebus hereditariis exercere jus tacitum pignoris quod eis Justinianus dedit: nec enim id ante Justinianum obtinuit: & longe errat Accursius qui *l. 4. De separat.* accipit de illo pignore tacito, quod est de prætorio; idemque longius in *l. 5. §. postquam, ut in poss. leg.* dum ait legatarios hodie jure taciti pignoris præferri creditoribus chirographariis testatoris defuncti, quia toto jure cautum est, ut Impp. quidam [illegible], legata non deberi nisi deducto ære alieno, & ex testamento [illegible] quidem.

CAP. XXVII. *Ad l. 34. Fam. erc.*

PRopria & vera species *l. 34. Fam. erc.* est hujusmodi. Quidam duobus heredibus scriptis Gajo & Mævio, Gajum sub condicione rogavit hereditatem Sempronio restituere. Pendente condicione fideicommissi heredes sumpserunt arbitrum familiæ erciscundæ [illegible]

scundæ: is servos qui in hereditate erant æstimatos Gajo in solidum adjudicavit ea lege qua adsolet, ut Mævio vicissim Gajus numeraret pro parte quam in eis servis Mævius habuit pecuniam certam: hique servi postea apud Gajum vita defuncti sunt, post mortem autem eorum extitit condicio fideicommissi. Quæritur an Sempronio Gajus ex causa fideicommissi servos aut pretium eorum restituere teneatur, quod Sempronius intendit quasi Gajo perierint non sibi, eo quod Gajus eos emptionis jure possederit, & emptori æquum sit cuique rem emptam perire non alii. At verius esse Papinianus statuit pro parte ex qua Gajus defuncto heres extitit, Sempronio servos deperiisse, ut *l. mulier, §. sed enim, Ad Treb.* quia eam partem Gajus empti jure non possedit, pro parte autem Mævii cohæredis, quam empti jure possedit tam Gajo quam Sempronio deperiisse, Gajo pro quadrante Falcidiano, Sempronio pro dodrante, ut recte Græci interpretantur his verbis, *ἵνα τὸ μὲν τέταρτον τῆς ζημίας ὁ κληρονόμος ἐπιγνῷ, τὸ δὲ ἥμισυ τέταρτον ὁ φιδεικομμισσάριος καταδέξηται*, non soli Gajo, nimirum quia eos servos pro ea parte non emit simpliciter sed divisionis causa: alio jure est emptio simplex, alio emptio divisionis causa sicut de donatione est proditum in *l. si filia, §. si pater, Fam. erc.* & de emptione dotis causa, *l. quotiens, De ju. dot.* emptio simplex est voluntaria, emptio per judicationem judicis, necessaria, *l. si pignore, Fam. erc.* hæc non tam emendi quam dividendi causa fit. Ei qui simpliciter emit, res empta perit in solidum, ei qui per adjudicationem, res adjudicata, ut puta servi adjudicati & certo pretio adscripti, ut Pap. loquitur *d. l. 34. & Paulus, l. quæsitum, §. peto, De leg. 3.* non ei soli pereunt cui adjudicati sunt, sed & fideicommissario, ut supra exposui, quod confirmat etiam *l. deducta, §. ante diem, Ad S. C. Treb.* quem exponam *cap. ult. & l. cum pater, §. hereditatem, De leg. 2.* Vulgus in ponenda specie *d. l. 34.* fingit duos heredes scriptos: & per fideicommissum servos Titio legatos sub condicione & arbitrum familiæ erciscundæ pendente condicione, eos servos uni ex heredibus adjudicasse in solidum cum sua causa, admissa licitatione ejus, qui tamen pretium quo servos licitus erat coheredi non solverit statim, sed caverit dumtaxat se id soluturum si deficeret condicio fideicommissi, atque adeo si non essent fideicommissario præstandi servi. Et servis mortuis pendente condicione, eos periisse tam heredi cui pretium licitationis cautum est, quam fideicommissario: & fideicommissario quidem, quasi fideicommisso perempto re extincta suspensa condicione, ut *l. necessario, §. 1. De per. & com. rei vend.* Heredi cui de pretio licitationis recautum est, quia id ei deberi desiit. Ceterum heredi cui adjudicati sunt non periisse: quia etsi videatur eos emisse, non tamen emptionis principaliter sed divisionis negotium gessit. Si simpliciter, inquiunt, emisset, ei periissent & pretii nomine coheredi teneretur: itemque si in divisione emisset spem, id est, dubium condicionis eventum: quamobrem hæc verba Papiniani, Servos non emendi animo, sic accipienda censent, non animo emendi spem. Multæ autem sunt rationes & magnæ, quæ nos hanc interpretationem aspernari cogunt: primum quia pretium licitationis solvi semper solet statim, auctio & licitatio fieri præsenti pecunia, græca fide, punica fide, *l. a D. Pio, §. sed si emptor, De re jud.* juxta illud Varronis *δὸς καὶ λάβε*, quod servere dicit omnino nemine fidem habente cuiquam: quomodo & quamlibet emptionem impleri præcipit Plato, *μηδ' ἐπὶ ἀναβολῇ*. Ei autem, qui licitatione vicit & rem abstulit, solet caveri de indemnitate, *l. propter, Fam. erc.* non ipse cavere. Et cavisse etiam ipsum de pretio Papinianus non ponit, nec quidquam etiam de spe empta; sed de servis emptis divisionis causa. Præterea licet ita res gesta sit, ut illi fingunt, falsum tamen hoc est, mortuis servis pretium non deberi, quia quod ex stipulatione debetur certis modis jure proditis deberi desinit, inter quos ille modus non

est. Postremo verba illa, *Tam heredi quam fideicommissario*, ut collatio fideicommissarii suadet, de herede accipienda sunt, qui fideicommissum debet & de fideicommissario cui debetur, de herede cui servi ajudicati sunt, non de herede cui pretium deberi consingunt & consequenter non de fideicommisso servorum illo loco agitur, sed de fideicommisso hereditatis sive *κατὰ ἐμάδα*, ut ibidem Græci ponunt recte: nam si in fideicommisso soli servi essent, fideicommissario soli periissent, non etiam heredi, Falcidia non interveniente, quæ non semper intervenit in fideicommisso singulari, semper intervenit in fideicommisso universali: quamobrem dicitur servorum periculum commune esse heredis pro quadrante, & fideicommissarii pro dodrante.

CAP. XXVIII. *Actionem simpliciter pro condictione indebiti.*

SI quis mandatu interveniente vel non interveniente nomine creditoris minoris xxv. annis pecuniam exegerit sine judice & pertulerit ad minorem, quia si forte pecuniam ad se perlatam minor perdiderit in integrum restitui potest adversus solutionem, auctore Papiniano in *l. 3. Rem rat. hab.* prudentius fecerit debitor si ex conventione interposita stipulatione vulgari Ratam solutionem dominum habiturum, propter incertum restitutionis in integrum addiderit ei hanc clausulam, Si dominus in integrum restitutus fuerit, quanti ea res erit tantam pecuniam dari. Dico ex conventione, quia non nisi ex conventione extra judicium hæc cautio interponi potest, *l. interdum, eod. tit.* nec item illa clausula vulgari cautioni de rato adstrui & adnecti potest nisi ex conventione. Ceterum si non conveniat, inquit, id est, si omissa fuerit vulgaris cautio de rato habendo, & creditor minor xxv. an. non consentiat, id est ratum non habeat quod procurator exegit actionem debitori dari oportebit adversus procuratorem, id est condictionem indebiti ut *l. creditoris, C. de cond. ind.* quæ interposita illa cautione utique cessaret, *l. si sine, & l. ult. §. ult. Rem rat. hab.* Et sic in *l. 5. §. 1. De censib.* invenio eundem auctorem actionem accepisse pro condictione indebiti, cujus quidem §. sententiam quam glossæ non adsequuntur & hoc loco adstruere opere duco. Sententia hæc est: Heredi qui ex causa fideicommissi vel legati prædia restituit aut solvit non habita ratione tributorum, hoc est non exacta a legatario cautione solvendi tributi, quod jam prædia fisco debere cœperant, in legatarium ex rescripto D. Pii competere actionem, id est, condictionem indebiti, quasi plus debito solverit, ut *l. si quis cum a fideic. De cond. ind.* Ante rescriptum D. Pii heres habebat retentionem tantum, non repetitionem. Ex quo sequitur, tributorum præteritorum nomine heredem, qui prædia non possidet a fisco conveniri posse omisso legatario, qui prædia possidet, quia ea possedit heres eo tempore quo dies tributorum cessit, eaque ipse debere cœpit, *l. cum servus, §. heres, De leg. 1.* nec liberatus est.

CAP. XXIX. *De literis dimissoriis.*

LIbelli dimissorii qui & literæ dimissoriæ & apostoli dicuntur, pro quo in idiotismo, *des postes*, unde & veredariis quasi apostolis nomen dicuntur & relationes, *l. judicibus, l. si appellationem, C. de appel.* mittuntur a judice a quo appellatum est appellatione recepta ad eum, quem reus actorve condemnatus appellavit, quibus totius rei cognitionem in eum transfert. Ad *l. 5. C. eod.* in Bas. ita definiuntur, *ἀπόστολοι καλοῦνται δι' ὧν ὁ παρὰ τὸ δικαστὴ γίνεται μήνυσις πρὸς τὸν μέλλοντα κρίνειν τὴν ἔκκλητον*. Erant autem olim petendis, accipiendis & reddendis apostolis præscripti dies quin-

(*) *Vide Merill. Variant. ex Cujac. lib. 1. cap. 2.*

quinque, auctore Paulo in Sententiis, & post redditos apoſtolos intra alios quinque dies eos coram cavenda pœna in hunc ſcaſum, ſi appellatore appellationem deſeruiſſe vel ſi eum non iuſſe appellaſſe prountiarium effet, tamen fidejuſſorium, ut idem ſcribit. Hodie etiam nemine penitus mitti apoſtolos oportet, & nulla de appellatione exequenda cautio exigitur, l. 6. §. vlt. C. ead. l. 29. §1. C. Theod. ead. & ex Conſtitutionibus apoſtolos dandis reddendisque præſcripti dies xxx. l. iudex, C. ead. ſed arbitro iudici ſuperiori ad quem interpoſita appellavit, d. l. 6. §. ne tamen, & ſpecialiter qui non recepta appellationem executus eſt nec obtiuit, l. a. penult. C. ead. & qui ab executione vel a mandatis ſuperioris, quæ etiam appellatio recipi non debet, l. 5. C. quor. app. non ſit. Neque vero quod diximus hodie apoſtolis dandis reddendisque præſcriptos eſſe xxx. dies, ex eo quam obſtat quod ait d. l. 6. §. ubi. apoſtolos dari ſine aliqua dilatione, quia hoc ita excipi debet ſine dilatione nouatoria aut fruſtratoria, ut l. 2. C. de reiud. Legitima dilatio non eſt fruſtratoria. Obſeruanda igitur eſt, aut qui eam non obſeruauerit, id eſt, qui intra xxx. dies non acceperit & reddiderit apoſtolos, præſcriptum oppoſitum ab agente reſpellitur, vel ſaltem ſi per eum fieterit, quo minus acciperentur & redderentur, non ſi per iudicem, l. 1. De lib. caus. l. 5. appellationem. C. de appellationibus. Et quod ait Paulus apoſtolos perferendi dari ſunt, l. 5. C. ead. His etiam addubio ſuccurritur ei qui appellauit etiam tardius reddita apoſtolia, ut ab agente non deſeruiſſe. Et hic cura prætium erit exponere ſententiam d. l. ſi appellationem, quoniam Accurſius eam non tenuit. Differentiam hic facit inter iudices & arbitros, iudices vocans eos qui ex ordine iudicant, id eſt, magiſtratus, arbitros eos qui ex delegato, & iudices quidem ſi non recipiant appellationem vel ſi recipiant, ſed appellatorem copiam non faciant, lex dat ei qui appellauit aut præfecti, prætorio vel præfecti. urbi annum integrum ad conſtituendum & expoſtulandum iniuriam judicis, & ad conueniendum adverſarium qui pendet ex ſententia, ut l. unic. C. Theod. de rep. app. quæ cum illa l. ſi appellationem, conſtringenda eſt, ad conueniendos eos quos paſſit intentio. Pergamus Accurſium, qui ait, id eſt, judicem. Et quod ex ſequentibus groſſius id eſt, ex diſcrepantia ſententiæ annum numerari, ille quatuor perperam proponens ſententias, ſi appellatum non ſit ad amplifimos præfectos, ſed ad inferiores judices, lex dat ſex menſes tantum. Quod ſi arbitri non recipiant appellationem aut denegent apoſtolos, lex appellanti ad eandem rem præſcribit 17. menſes, ita ut poſt contestationem injuriæ currere incipiant tempora introducendæ appellationis.

CAP. XXX. *Intendam pro emptore, ubique petitionem, ſi ſtipulatus nullus ſit emptor, vel venditor.*

VEra eſt Sabini ſententia ne poſſeſſionem quidem naturalem quam jure aliquo poſſidet pupillum ſine tutoris auctoritate alienare poſſe, l. 1. pupillus, De adqu. rer. dom. l. poſſeſſionem, De adqu. poſ. nam eſt corpore poſſeſſionis dicendæ, non ideo animitio poſſeſſionem naturalem ut civilem, quæ non alius quam ſolo corpore poſſeſſionem animitis ſi ab ea amittenda nemo alienæ fit: nec eſt quod tam anxie laboret Accurſius in l. 1. §. ſi a pupillo. Portio quæ fuit venditæ Sabini valde adverſatur patet, ea quod ſub dicitur rem alienam a pupillo bona fide poſſeſſam & abrodem tutoris auctoritate venditam ac traditam bona fide emptori, eo nam exiſtimabat effe pubertem, bona fide fingente & putante effe, aut ſpeciem & conſeſſionem habente tutoris, eamdemque opinione exiſtimatus pubertem, quæ ſubinde eſt etiam caſuſ, pro emptore uſucapi poſſe: quin imo pereo jure vendito nulla, ut mea fides error emptoris fuit utilitate id exigente negotium gerendorum, ut quilis quilis vendito illa

A & traditio emptori poſſeſſionis & uſucapionis præbeat occaſionem, ac proinde amiſſa poſſeſſione etiam intendendæ actionis Publicianæ quæ de his tantum rebus competit quæ uſucapi poſſunt. Nec igitur femper ubi nulla alienatio eſt, nulla emptio venditio, nulla traditio, & nulla quoque uſucapio eſt: nam eſt a furioſo rem alienam quam nare furorem bona fide nactus erat bona fide emero & accepero cum exiſtimarem compotem eum fuiſſe mentis eſſe, eo quod ſub, umbra quidem pupilli bona poſſideret. Tradatio tamen nemini nulla fit empto, ut ait d. §. ſi a pupillo, contra tamen inter omnes rem ab eo emptam me uſucapere poſſe, propter eandem juſtam rationem, ne quoquam juſſus error noceat, quæ ratio etiam valet in ſpecie l. 11. & ult. ead. tit.

B

CAP. XXXI. *An in pace aut iniuſtice poſſimmion ſit.*

SErui hoſtium fiunt non hi tantum qui bello capiuntur, ſed & qui cum in pace ad externos perueniſſent eo tempore, quo fabio bellum eis indictum eſt, apud eos deprehenduntur, & his quidem qui bello capti ſunt, non pace poſſimmium non eſt, id eſt, ſi tempore pacis redeant, ſtatum priſtinum non recipiunt, videlicet ſi de eis nihil in pabis compoſitum fuiſſet, ut in pabis pacis. Pabito pacis non aut multiplex pabiti eſt. Cicero Pbil. 13. In qua pabis pacis les ſit ſeruitus. Quæ Ciceronis verba Lampadius ſuppirit in Pabis, ſed ex ſententia eum Alciato pabis, Zozimo ſib. 3. ſi igitur in pabis pacis conueneris, ut quidam captiui reddentur, his in pace poſſimmium eſt, ut d. §. ſi a pupillo. Pabito non etiam his de quibus in pabis nihil comprehendum eſt uti ſtatum priſtinum. Unde & in l. 12. ead. illo loco, In pace autem hoc ita in bello capto erunt de quibus nihil in pabis eſt comprehenſum: ſed legendum eſt, de quibus nihil in pabis comprehenſum: nempe ut his effet jus poſſimmii, aut ſaltem præciſi illa oratio eſt, que ſit explenda his verbis ſubintellectis, ut habeant poſſimmium, cui ſimilis locutio eſt in l. unica. Si vero ſas diei. non obtemp. & ratio ſubjecta cur in pace non ſit poſſimmium, hanc præſcientem hoſtis reſolutionem ſpecie pacis, quam breui reuertendi eruibus in virtute bellica magis, quam in pace Romani eſſe voluerunt. Non placet interpretatio Accurſii, de quibus in pabis, quia abſum eſt in contextum, puta, nihil de poſſimmii effet: quia hæc interpretatio ſuppoſiti, in pace poſſimmium eſſe, quod eſt falſum, cum nec inducirum tempore, quod ſpecies ſuperdum eſt, habeant poſſimmium ſit, l. 19. C. ead. tit. Et hæc de his qui bello capti erant, a quibus meritò ſeparantur hi qui in pace ad Parthos aut Germanos exempli gratia, perueniunt, & ibi ſuo fato deprehenſi, temporum diſcrimini belli, atque ita non poſſimmii indicatorum potiti erant, quoniam his poſſimmium eſt tam in pace quam in bello, nil differe, inquit, cautus ſit, ne effet his jus poſſimmii: federe, id eſt pabtione pacis: nam & fœdere Procopius ſcribit, lib. ultimo De bel. Vandal. Romani diuerſum eſt inter ſe.

C

CAP. XXXII. *Ad interdictum UTI. de S. C. Sil.*

EX S. C. Silaniano hereditas ejus, qui a familia ſua occiſus eſſe dicitur, non poteſt adiri, neque bonorum ejus poſſeſſio petiri, antequam de familia poſſeſſum quidnam habeat ſit, quæ ſub noſtros tabo fuerit, vel ut loquebantur una verbo, ſuffurit eo tempore qui dominum occiderunt: alioqui hereditas adita vel agnita ejus quæſtionem de familia habitam frangeret, quæ ſuppiciam cadus fit. Liquere quis debet dominum eſſe interemptum, deinde quidnam habeat, nec tamen temere credendum eſt dominio, corruptore eum morte, qui ſe a ſervo illo accuſatum dixit, nili potuerit & probari, l. 3. §. 1. ad S. C. Sil. cum potuit hoc ſeruiſſet & errans dixiſſe, ut l. 22. eodem

D

E

F

eodem, ſed ſi certum ejus rei judicium dederit, proculubio credendum ei eſt. At etſi certus ſit percuſſor dominii, Paulus ait initio l.6.ead. non ideo minus habendam quæſtionem de familia, nempe, ut cædis mandator primus, tertiusve fecundus ſi quis ſit inueſtaretur. Sic enim hæc verba d.l.6. accipienda ſunt, Et ſi certus ſit percuſſor, tamen habenda eſt quæſtio, de familia ſciticet, non ut groſſa ait de percuſſore, quoniam de percuſſore ſubiicit eum maxime quæſtioni dari ut prodat mandatores, qui & ipſi perinde atque percuſſor puniendi ſunt quippe, & ſcient quidnam ſit commiſſum, ceteri ſervi qui ſub eodem tecto fuerunt & auxilium non tulerunt, non, ut groſſa ait, ceteri mandatores. Certus autem percuſſor eſt qui confiteretur, qui etſi in confeſſi interrogari, & torqueri non poſſit, Imperat. De quæſtion. lib. 8. C. de accuſ. de mandatore tamen interrogari poteſt, Imperat. De C. d. Conſtitut. Corrobora & pugnabet. Puto autem vitioſum eſſe inſcriptionem d.l.6. nam & primum illum ſententiam legi inter Pauli Sententias in veruſtiſſimo libro, & ſecundo quoque ejuſdem legis ſententia extat in lib. 111. tit. eodem.

CAP. XXXIII. *De patria ratione variis.*

PAtria alias dicitur civitas certa, l. liberos, L. Lucius, De in ius. l. 5. §. 1. De muner. & hon. l. 1. §. ult. De ſenat. alias provincia ut apud Salluſtium, Hiſpaniam ibi patriam effe. Civitas, inquit, vel provincia, ex qua quis oriundus eſt, quæ ſcitem patria germana, patria natura, vel in qua ut civis exercetur, & qua eidem patria civitatis. Dico orundus propriæ: quia naturalis origo patria partium facit, d. l. Lucius. Lafimpatio, §. filius, ibi non. non origo propria, l. 3. C. de mun. & hon. quali ſcilicet patria dicta a patre, unde & in Caro Vopiſcus reſte Romanum interpretatur Roma orundum, qua appellatione & in jure publico nomen ſemper origo paterna, non origo propria & natale ſolum. An igitur provincilem facit origo patria? Sic ſane: non tamen ut & qui Romæ orundus eſt originis ſuæ quam a patre ducit provincium revocare ſi & ibi domicilium non habeat: nam, ut deſuit l. 190. De verb. ſig. naturalis origo patria provincilem non facit ibi habitando. At contra provincialem domicilium facit ſine origine. Denique quod ad hanc cauſam attinet, provincialis non eſt qui ex provincia oriundus eſt, ſine domicilium habet, qui ex provincia oriundus eſt, ibique domicilium habet, vel ſimpliciter, qui ibi domicilium habet. Et qui ibi ſedem ordinem rerum ac ſortem ſuarum collocavit, quæ patria incolatus dicitur. Aliud eſt domicilium ſive domus, aliud origo. Vopiſcus in Bonoſo, Bonoſum domo Hiſpanum fuiſſe, origine Britannum: nec tamen idem profus domus & domicilium. Plautus Mercatore, Oſtium hoc mihi domicilium eſt Athenis domus: quia non ubi domus nobis, & domicilium quoque eſt femper, l. 17. §. ſolo. Ad municip. contra ubi domicilium, & domus quoque.

CAP. XXXIV. *Ad l. De conjunctis, De leg. 3.*

PAulus (*) ſcribens ad legem Juliam & Papiam tradit ve de conjunctis hereditas legatariive, quia ſi ſicus quius gratia pontiffimum ille leges pœnitus fuit ſi moriatur heres aut legatarius vivo teſtatore vel ante apertas tabulas, qui ex cauſa teſtamento relicta in cauſa caduci vel caduca pleruntque fuit, pœterere is qui mortuo de conjunctis fuit, quæ non etiam effecit ut ſub titulo de caducis tollendis Juſtin. de conjunctis, agerer. Docuit autem Paulus triplici modo conjunctos intelligi, alios effe conjunctos re & verbis, quos ſcilicet res, in nominum complexus jungit, variis exemplis propoſitis, l. 142. De verb. ſig. alios re tantum quibus ſignatum eadem res legata: Primo fundum *Tom. III. Prior.*

(*) *Vide Martill. Variet. ex Cujac. lib. 1. cap. 40.*

A Tullianum do lego, Secundo fundum Tullianum do lego, alios verbis tantum, quibus non eadem ratione ejuſdem ei partes leganur: Primo & Secundo fundum Tullianum ex æquis partibus do lego, l. re conjuncti, De lega. 2. quæ relidua portio eſt ad Ulp. 24. Hi tempore habent partes. i. quocumque genere legatum eis fit relictum, & non tantum conjuncti, ſed etiam ab initio. Reliqua ab initio ſolidum habent ſimpli, conjuncti ſu partes faciunt: & ob id inter reliquos eſt jus accrefcendi, quia ſi duo ſint, exempli gratia, conjuncti re, aut re & verbis, aut ſimpliciter unc ſolidum tantum apud alterum, & adcreſcere uxque, & in luco effe videtur uni quod ei non præripit alter. At inter nudis verbis conjunctos non eſt jus adcreſcendi, l. 1. §. 1. De ſpon. De uſuf. adc. l. 66. De lec. ſcipt. fed pars non capienBis in hereditate remanet inre antiquo, quo utimur ſublata lege Papia, exemplo conjunctorum re & verbis per damnationem, quos etiam ab initio partes habere conſtat: & id quidem dicimus de verbis tantum conjunctis, quos celeritate ſtudio teſtator conjunxerit: nam ſi conſulto conſilio, conjunctis verbis tantum, ex mente teſtantis etiam re conjuncti videntur, & inter eos verſatur jus adcreſcendi, ut l. 16. §. ult. De leg. 1. Et re quidem propriam verbisque tantum conjunctis, quibus nominodo præferri ceteris quibus eadem res aut ejuſdem rei partes quoque modo legatæ ſunt, quia præcipua & ſumma conjunctio eſt hæc eſt. Præferri igitur re tantum conjuncto, ut ſi quis ita legaverit: Primo & Secundo fundum Tullianum do lego, Tertio eundem fundum do, Tertium conſilio, conjunctis verbis tantum, ex mente Secundo C ſoli, non Tertio, l. 1. §. idem ait, De uſufr. adc. Sed utamur alio exemplo. Primo & Secundo illum fundum lego, Tertio eundem fundum lego, Quarto eundem fundum lego, Quinto & Sexto eundem fundum æquis partibus lego. Deficiente Primo pobcadubio ſoli Secundo adcreſcere, & contra deficiente Secundo, ſoli Primo. Deficiente Tertio adcreſcit omnibus, quia & omnes deficienti re conjuncti ſunt in totum, vel in partem. Deficiente Quarto adcreſcit ſolis verbis tantum conjunctis eſt, quibus eſt an adcreſcat ſoli Sexto, Et negat eſſe, inquit Paulus, ut & ipſe proferuur. Addidit, ſi, ut ſcilicet deficiente Sexto eſſe ſenentiam: Non tantum re & verbis ſed & verbis tantum conjunctum præferri ceteris, Sextum igitur præferri: quia pro utroque modo conjunctis Sexto ſolo ſatisfactum eſſet: ſed alias opera D Quinto & Sexto a teſtatore una oratione conjunctis. Voluratis quidem eſſe quæſtionem, quia poſſit non tam eos conjunctos quam celeriter dixiſſe. At in dubio ſane vel conjunxiſſe eos vel non conjunxiſſe homo faxus videtur.

CAP. XXXV. *Ad ſenatum l. Mævio, De leg. 2.*

NEque vero ab eo quod conſtituimus ſuperiore capite verbis tantum conjunctum præferri ceteris quibus non nisi re conjunctis re & verbis conjunctis, non quidquam dimovet l. Mævio, De leg. 2. nam ut mitE tam Doctorum traditiones, quæ mea ætatis tempus & in hac parte juris & in ceteris quoque abundare abſumpſerunt male, quorumque adeo faſtidio teneor, ut tamen non tam me pomiteat eorum falſe doctrinam depreſſe, quam ſervilem illam & captiuam ætatem non collocaſſe in hac, quæ mihi Deus, patefecit fluida vera. Ut igitur illa ſophiſtaria mittam, in ſpecie d. l. Mævio & Seio verbis conjunctis non ſunt, & ideo deficiente Seio pars eius non ſoli Mævio adcreſcit, ſed etiam Titio: quia cum lex dicat aperte ſeparatim partes legatas Mævio & Seio, non ſunt igitur conjuncti verbis, & conſequenter in illis verbis teſtatoris, Mævio fundi partem dimidiam, Seio partem dimidiam lego, eſt Corpus nemo tenebit, & res pro eo ac ſi dixiſſet, Mævio fundi partem dimidiam lego, Seio partem dimidiam

lego. Verborum cumulatio nominum conjunctio eſt. Nomina Mœvii & Seii non conjunxit: non facit enim verbis conjunctis. Denique omnes invicem re tanuta conjuncti. Deficiente Seio & Titio, diceren nihil adcreſcere Mœvio, quia dimidium tantum eum habere teſtator voluit: & veriſſimum, exceſſu dumtaxat intercinente jure adcreſcendi locum eſſe: obſcure hoc a me & contra morem, fed quod juvat quærendum relinquere. Eadem vero eſt ratio *l.29. De ſtip. ſer.* aliquanto ſtipulatis dominis quinque dumtaxat deberentur, *l. 37. eod.*

CAP. XXXVI. *Diffenteria quadam inter pro commiſſo & pro contrahendo.*

EX Marcello ſive ex *l. 3. Quib. mo. pig. ſol. & l. 4. §. Sed & Marcellus, De eo dicem add.* intelligimus, ſi fundus certo pretio venierit ea lege ut ſi quis intra certum diem ſolvendi pretium non ſolverit, ad emptorem abire. Et tandiu ſibi fundum emptor pignori dederit, poſſeſ ſionem ubi ſolvit. Quæ ſententia ſic accipienda eſt, ut ſi quidem ſolvendi tempus inter intelligatur eſſe ſtipulatum, emptor nihil ſibi fundum emptor pignori dederit, poſſeſ ſionem ubi ſolvit. Quæ ſententia ſic accipienda eſt, ut ſi quidem ſolvendi tempus inter intelligatur eſſe ſtipulatum, emptor nihil ſibi fundum emptor pignori dederit, poſſeſ ſionem ubi ſolvit. Quæ ſententia ſic accipienda eſt, ut ſi quidem ſolvendi tempus inter intelligatur eſſe ſtipulatum, emptor nihil ſibi fundum emptor pignori dederit, poſſeſ ſionem ubi ſolvit.

CAP. XXXVII. *An procurator in rem ſuam ante & poſt litem conteſtatam nomine domini, vice mutua cognitus ſit nomine emptoris poſſit quod dominus vendor debet.*

SI procurator abſenti conveniatur ob propium debitum, non poteſt adhuc contendere quod is abſenti debet, ſed id tantum quod ibi vice mutua debet, *l. quæ ſ. De compenſ.* Compenſatio enim eſt computatio vice mutua debitæ quantitatis: & o contrario ſi debitor conveniatur a procuratore creditoris, non poteſt compendere quod ipſi a procuratore debet, ſed id tantum quod vice mutua debet is cujus nomine convenitur, ut in tutore reſponſum eſt, *l. pen. eodem*, & hoc in procuratore conſtituto in rem abſentem vera fuit indifindile, five litem jam procurator contraxerit ſit nomine abſentis five non. At in procuratore in rem ſuam veluti emptore aut donatario nomina, diſtinctione opus non eſſe videtur, *l. 3. §. 1.* videlicet hic procurator poſt litem conteſtatam nomine domini conveniatur ob propium debitum, compenſare poſſe quod domino ſuo debet, non ſi procurator ante litem conteſtatam ex contractu argumento dolo *l.18. De compenſ.* & adjuncto hoc colore, quod eſt dans ſit procurator in rem ſuam: inter intelligitur ea res fuiſſe & fibi ſuo nomine deberi quod creditori principali quam litem inchoaverit ut ſuam. At merito obſicit aliquis. Imo & ante Contractum litem ea res eſt, cum & ſuo nomine utilem actionem habeat, *l. procurator, De procurat., l. 1. & 7. C. de uſſur. & uſt. l. ult. C. quæ res. ſol. per.* nec poſſit revocari *l. quæ omiſa, 5. De pign.* Aliquin revocaretur domini vel emptoris nominis, quod heri nequit, & errat hac in re glofa vehementer in *d. l. 18.* a qua etiam nihil ſtat *l. 5. C. de noxal. actio.* Quid, quod & poſſeſſionem ei dato in rem ſuam, fed de procuratore in rem alienam, qui tribus dumtaxat caſibus revocari non poteſt, etiam in rem ſuam procurator datus ejusmodi poſſeſſionem ad agendum quafi principalis creditor ficere poteſt & tranſmittit adhuc ſi adhuc ſi heredem ſuum, *l. illum, C. de donat.*, nec hic omnibus eſt quod poſſeſſio poſſint. Intelligitur ea res ſuam ſi procurator in rem ſuam etiam ante litem conteſtatam compenſare poſſe id quod domino debetur, Et quod ex contrario argumentum probet, *d. l. 18.* Et ad illud ex *d. l. 18.* propoſitum ſi tantum difficilior cauſa, quo dubitari poterat an etiam id quod jam per judicem petitum eſt lite contefta quoque ante incertum ſit judicii exitus, compenſari poſſit: ſed non minus tamen id compenſari poſſe ſi modo certa fit cauſa debiti, *l. 3. De tut. & rat. dift.* quam quod nondum petitum eſt, *vel l. 8. eodem*, aliquoin deterior eſſet condicio ejus qui litem contestatus eſt contra regulam juris. Ex hac in re igitur maxime diſtat procurator in rem ſuam a procuratore in rem alienam, quæ neutre enim hic tempore, ut dixi, compenſare poteſt quod domino debet is qui ab eo pecuniam debitam petit, ille poteſt utroque.

CAP. XXXVIII. *Ad l. 20. De re jud.*

LEx XX. *De re jud.* pertinet ad differentiam quam Modeſtinus docebat eſſe inter perſonas quæ eius condicionis ſunt ut a certis quibuſdam cauſis obligari ſint non in ſolidum, ſed in id duntaxat quod facere poſſunt conveniri & coudemnari poſſint: quales ſunt, parens, patronus, maritus, ſocius, donator, &c. Et exhæredationis vel emancipationis, quæ ſi paterna hereditate abſtinuit: hi namque adverſus filium vel nepotem cereroſque liberos, & adverſus libertum, adverſus uxorem, adverſus ſocium, adverſus donatarium, adverſus creditorem cum quo contraxere principium quam ſui juris fierent, hoc habent privilegium ut in id duntaxat quod facere poſſunt conveniantur: ac primum quidem docebat maritum quo cum agit uxor, in id quod facultates ejus ferre poſſunt conveniri & condemnari ſive mulier agat de dote, *l. 3. De ſtud. etc.* ſive ex aliis contractibus. Si de dote agat, hoc eſſe ex jure antiquo, & ex natura judicii rei uxoriæ ut non damnetur maritus niſi quatenus ejus facultates patiuntur, *§. eum autem, C. de rei ux. act.* Si ex aliis contractibus agat, hoc eſſe ex Conſtitutione D. Pii qui locos ſingularis eſt. Et in eo Modeſtinus recte, *Ex contractibus*: nam ex delictis maritum uxor condemnare in ſolidum, *l. 52. ad l. 12. §. ult. Rap. mour.* Et ex contractibus ineptius non omnibus quidem, ſed ex his tantum qui habiti ſunt conſultore matrimonio: nam ex contractibus habitis poſt ſolutum matrimonium, reſte Albericus ſenſit virum tanquam extroneum uxori in interum damnari oportere, ex *l. decretis, De rep. ſed.* ut filius exheredatus vel emancipatus ex his tantum contractibus in quantum facere poteſt condemnatur qui cum eo contraxit, ſed non erat in familia patris, *l. 3. Quod cum eo Tit. l. 5. Ad Maced.* Sed Alberici ſententiæ addenda exceptio eſt, niſi contractus habitus poſt ſolutum matrimonium ſit appendix vel acceſſio obligationis principalis contractæ in matrimonio: ut ſi dixvortio ſtabo vir conſtituerit ſe ſolutorum quod in matrimonio mulieri debere coperat, *l. 3. De conſtitper. l. qui id quod, De Reſtentis.* Fructum hujus appellavit Dodeus medicus, pro eo quod vulgo, *pour*. Quis enim ut quam audivit ex pane conſci Zythum? Zythō adjungebat Ulpianus canum & cervefiam, quæ potiones etiam ex coactis frugibus, verum non ſolis fed admixtis lupulis vel ſorbis vel ſtrobis. Quæ ſententia *Ex contractu & uxoriæ vivos fadis*, cervefiam ſignificari: & de eamdem ſatis eſt, quod Simeon Januenſis qui inſertus eſt Paudectis Matthæi Sylvatici, eamum ſtirpi ex hordeo & aliis frugibus, & Factum Arabico vocari, vulgo a Græcis, qui vocabatur Phocadium, & *ſi cervefiæ ſpeciem* : & alio loco. *Cervefia*, inquit, *Canon, ſacra*: & alio, *Canum, ſicera, potus factus ex hordeo & aliis rebus ordiatur, ut cognitor & ſimilia quæ ponuntur in vehiculis parvis bene obſervatis, & cum appropriatur falſo in altum & vocabur cervefia*. His addit Ulpianus frumentum quod ſit ex multa vetuſtate in vinum ſaporem adfequitur, & vinum quoque appellatur, ut & ſuperiores omnes liquores, neque tamen vini letato conveniunt, quia nec hic quidquam admiſtum quod ni vitigieni: qua ratione & cidoneum non continetur, quod fit ex fucco cydoneorum, nec piratium aut pocantium, quod ſit ex pomis quæ pyra nominant vulgo cognominant appellari Zythum five Zytum. Ad hæc vero comprehenda ita argumentari licet. Si vinum quod vinum non permutat, non continetur vini appellatione: ergo vinum ægrior quod nunquam fuit vinum, quodve vini nunquam in ſe habuit quidquam. Et in ſpecie, ſi muſtum quod ex uvis ſit, & muſtum quod ex malis cotonei quod ex vino & pipere vel aliis aromatis, vini appellatione non continetur, & multo minus Zythum, cæmum, cervefia & ejuſmodi potionum. Et neque ſi ex pomis vini appellatione non continentur quamvis bibantur in vini vicem, & multo minus continebuntur liquores qui non bibuntur, ſed ſolo cibi ordine loco ſint, ut acetum, quod ſcilicet ab initio fuit acetum quia id habet non bibendi, fed condendi cauſa ut ſit intinctus feu embamma, *l. 1. §. 3. De aceto, & l. 3. §. ult. De eum. emp.* eademque ratione defrutum, quamvis muſtum fit dulce igne multo decoctum & pinguefactum, aut ſapa, quæ eſt alia defruti ſpecies, utraque vulgo refinatum etiam confuſa notione & proprietate nominum, vini appellatione non continetur, id nempe quod conditure loco eſt: nam quod potionis loco ut *l. ult. De vet. l. 1. leg. II.* quæque vinum eſt, ut & acnomeli & paſſum, quod ex uvis paſſis fole ſiccatis antre vindemiam certa quadam ratione exprimitur, quæ urbanitur melitta vina, ut Palladius ſcribit, & antiquitatem, quod longe poſt vindemiam hiemali tempore ex uvis diu ſuſpenſis & rugoſis, qua ex re id Catiſcidonius hieraclite muſtum, uvarum frugibum ſanguinem, in rigore vindemiam. Hæ, inquam, potiones ſunt propriæ vina. Sed & illæ, quas diximus vini nomine proprie non continent vini legato contineburtur, & eos teſtator vini nomiore habuerit, ut *l. 1. & 2. eod.* Mitto ceteri, quæ de hac re ſcribi poſſent. Hæc ſufficiant,

ficiunt, ut apparèat quam jure ab Arkenio Ulpian. A ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙ ΣΤΡΕΒΛΟΝ ΠΟΙΕΙ.

CAP. XL. *Quid sit usus, quid casus in l. Dedotia, §. ante diem, Ad Treb.*

NItio §. *ante diem Lædotia*, Ad Treb. ofteuditur hæredem poſt tempus rogatum reſtituere hereditatem tempuare in Falcidiam fructus medio tempore percepros & uſuras vel proſiones exactas a debitoribus hereditariis, vel a conductoribus prædiorum hereditariorum, quarum dies poſtea, id eſt, poſt mortem teſtatoris medio tempore ceſſit antequam cederet dies fideicommiſſi quæ ſententia ſi adnectatur ut oporter ſuperiori §. inde perſpicuum fiet, Papinianum fructus medio tempore percepros & uſuras ac proſiones quæ etiam pro B fructibus habentur imputaſſe in Falcidiam, non etiam partus ancillarum editos medio tempore, contra quam ſtatuit Paulus *l.24. §. 1. Ad leg. Fal.* Et ſequitur in eodem §. *ante diem*, non poſſe fideicommiſſarium obijcere hæredi quod medio tempore res hereditarias non diſtraxerit, neque ita quas percipere poterat ufuras maximas ex pretio rerum hereditariarum non relegerit, & dolum hæredis abſit, ut *Iamolen. §. ſed enim*, eod. Proinde non teneri eum fideicommiſſario perinde ac ſi uſuras percepiſſet, quas percipere potuiſſet propter uſum medii temporis, vel in hoc ut eas imputet in Falcid. quæ percepras. Tantum diligentiam ab hærede non exigi, non eſſe æquum hæredem invitum fideicom-

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM LIBER VIGESIMUS QUINTUS.

C

CAPUT PRIMUM.

Multum intereſſe, obligatio contrahatur ad tempus vitæ ſuæ vel non annotatur, an ad tempus vitæ ſtipulatoris vel alterius.

OBLIGATIO quæ conſertur ad tempus vitæ promiſſoris, nec civilis, nec prætorio jure improbata eſt, quia hoc modo obligatio contrahitur in perſonam, *l. pen. de ſtabulis for.* & tempus inferius non tam ut tempore, quam ut perſona conſiderata: & finitur obligatio. At D

que conſertæ ad tempus vitæ ſtipulatoris, veluti *Decem annua quoad vivet dare ſpondes*, in *l. 56. §. qui ita*, *De verb. oblig.* vel ad tempus vitæ alterius, ut ſi quis interdedat pro L. Titio, *quoad Titius vivetur*, ut *l. 8 mandatæ Tuæ*, §. *ille Mandavi*, non ſpectant aliud, quam ut tempore finitur obligatio: quod ipſo jure levi non poteſt fine beneficio exceptionis prætoriæ; *l.44. de oblig. & act.* & in ſpecie *d. §. ille*, ne beneficio exceptionis quidem, quia eius, qui pro Titio interceſſit aput creditorem, quoad Titius debitor principalis viveret, mora vivo adhuc Titio perpetuare obligationem, ut *d. §. ſi ſervum*, §. *ſequitur*, de *usrbaditg.*

CAP. II. *Ad l. 5. De 43. tanp.*

IN *l. 5. De all. emp.* quo loco Paulus ait hæredem, qui falſo teſtimuas fe eſſe damnatum rem aliquam ſuam vel hereditariam vendidit, ex empto conveniri non poſſe: quoniam doli mali exceptione adhuc ſumpotuerit poteſt, forte poſ Ex empto, ſcribendum eſt, Ex teſtamento, quoniam certum eſt ex empto agi non poſſe; & ſummoveri eum qui agit ex empto non exceptione doli mali, ſed ipſo jure, *Ex empto. De all.empt.l.5 ii ei vas, de Iuris*, quia bonæ fidei iudicio doli mali exceptio ineſt, *Inſtitfoedi*, §. *qui ſervum*, *De leget.2. l.ſed eſt ideo, in fine, Sol. matrim. Et* oppoſitur ergo ex diametro, *l. 1. §. 1. De pactis*, *l. 39. in prin. famil. erciſc. l. 3. C.de except.* & ut quærela potius quam ut exceptio : ſicut cum ſententia ipſo jure nulla, ex abundanti appellatio interponitur, ut Gregorius ait *cap. 1. de ſent. & re jud. l. Coll. & quærela potius quam appellatio, l. 3. C. quando quæ, & jud. l. 12. C. Th.de appellat.* At ſi qui agit ex teſtamento, quæ actio ſtricta eſt, *l.6.de in ſtit.jur.* non ſummoveretur, niſi oppoſita exceptione doli mali. Itaque legendum videtur illa loca, *Ex teſtamento*, non *Ex empto*: quod & ſubjecta comparatio actionis ex ſtipulatu probat de hærede, qui falſo exiſtimans ſe damnatum duret, ſtipulanti legatario promittit: qui ſi legatarius agat ex ſtipu-

ſtipulatu, doli mali exceptione eum ſummovere poſſet. A

CAP. III. *An vita contractum matrimonium ex poſt facto diſſolvatur.*

QUod Theophilus ſcribit in §. *ſi quæ*, *Inſt. de nupt.* ſi quis generatum adoptaverit in locum filii non emancipata filia, vel ſi nurum non emancipato filio, nuptias diſſolvi, id dictum eſt a quibuſdam, ut Theophoninus refert in *l. penult. §. ſed videamus, de rit. nupt.* non alia certe ratione quam quod ea eam conſortem res cenſeatur a qua incipere non poterat, quandoquidem murtuus uxori frater legitimus eſſe cæpit. Et tamen quamvis poſtea filius uxoris vel curatoris dicere eam qua in patris tutela vel curatione eſt, vel hæ ante redditas rationes, tamen ſi poſt contractum matrimonium ſuccedere in locum curatoris cœperit, matrimonium non diſſolvitur, *l. 3. C. de tutoribus. mercle*que erit ſi maritum puellæ curator noadum finita cura in bonum filii adoptaverit, quis adoptionem hujuſmodi impediri melius, *d.§.ſed videamus*; ſi ſponſa ſi quoB dam uxore mea nupſerit ex quem poſtea adoptaverim, quem utique ſi ante adoptionem, ei nubere non potuiſſet, *l.12. in princ. de rit. nupt.* Et ſimiliter quamvis matrimonium contrahi non poſſit inter ſuſceptum ex lavacri ſacramento & poſtea factum, tamen ſi poſt contractum matrimonium mater filium ſuum de fonte levare cœperit ex baptiſmo ſuſceperit, non ideo matrimonium diſſolvitur, *cap. 2. extr. de eg. ſpir.* Non diſſolvitur item matrimonium contractum inter patrem, & poſtea filiam Chriſtianam egnoveritur, licet eo gradu ſint conjuncti, quo Chriſtiani inter ſe matrimonio jungi non poſſunt, *C. 6. de conſ. & aff. fid. & poſtea*, *de adopt.* Et in eadem etiam ratione præpoſito de genero adoptato non emancipata filia, vel nata non emancipata filio, idem *Theoph. in principio tit. de adopt.* ſignificat, adoptionem illam potius quam matrimonium recte contractum intelligendam eſſe. Et hoc videtur hoc jus controverſum fuiſſe non minus in hac ſpecie, quam in plerisque aliis, in quibus non bene conſentiunt inter ſe juris auctores. Sibi quoque admodum conſtant, eum quæritur, an quis ſemel rede contracta vel conſtituta ſunt, diuturna, ſi ille caſus exiterit, quo initio C caperet non potuerunt, *l. ſi duorum*, *de duorum teſtamentis*, *Libonius*, *de leget. 2. & hæ ſibi*, *de leg. 1. emptoris*, *Libr. 8. ad legem Falcid.* Et certe in hac ſpecie humanitas eſt adoptionem admittere. Unde Theophilus fruſtatum jus ſpectat, altero æquitatem. Hæc interpretatio fuiſſe patet ex verbo, *Inuiſcere*, quo utitur Gaius in *l.17. de adopt.* Nec in controverſia melius humanorem ſententiam ſequi, & eam quæ matrimonium rede contractum tuetatur, non quæ convellat & facit irritum. Quæ cauſa etiam fuit Thryphonino *d. §. ſed videamus*, in alia ſpecie, pura ſi finura tutela, mariturn puellæ tunc adoptaverit, nondum redditis rationibus, ambigerat, ſpondebatne potius adoptio effet an matrimonium diſſolveretur, in ſi tamen inclinare videtur, ut adoptio anpediatur, matrimonium conſtitat.

CAP. IV. *Ad l.ſi furtum, de adquirend. rerum dom.*

POmponius ſcribens ad Sabinum in *l.21. de adq. rer. dom.* refert Proculum qui dixerit fedbe fuit, diſcrepantem fecifſe inter liberum dominum & ſervum liberum bona fide poſſeſſorem, in eo quod liber bona fide poſſeſſori non adquirit, ſi ille adquirit. At ſervus alienus quod non adquirit poſſeſſori, id non adquirit vero dominio, hac ratione, quia ſi vero dominio non poſſiderur. In priore ſpecie conſentientes habet omnes juris auctores. In poſteriore diſſentientes Sabinianos, ut conſtat ex *Ulpiano fundus l. 1. de rei vind.* cui adde etiam *Ulpianu liber §.*

A *ult. de adquir. rer. dom. & l. ex tempore §. ultimo, de pecul.* nec immeritò: nam & ratio qua utitur Proculus vitioſa eſt: nec enim ideo minus per ſervum fructus vivus adquirit, quod ſervum non poſſideat, *l.ſi cui, §. ult. de lib. caus.* Poſſeſſionem quidem per eum non adquirit ſi non ipſe, ſed alius eum poſſideat, *l. 1. §. fed & per eum*, *de adquir. poſſeſſ.* At dominium adquirit certe ejus rei quam non adquirit bona fide poſſeſſori, non quidem per longam poſſeſſionem per poſſeſſionem quam adquirit, utique dominum domino ſuo adquirit.

B CAP. V. *Ad l. 4. de adq. poſſeſſ.*

QUod proponitur in *l. 4. de adq. poſſeſſ.* tam priori quam poſteriori parte de filiofam. id proponi exiſtimo rerum in fua poteſtate eſſe. Filiamfam. quæ apprehendit peculiari nomine, id eſt ex cauſa peculii a patre profecti, id ſtatim poſſidet pater & uſucapit etiam ignorans filiam in ſua poteſtate eſſe. Hoc proponitur in priore parte: nec adquirat idem eſt in ſervo, aut filiofam. non adjungitur ſervus, ut plerumque ſolent juris auctores utrumque conjungere, ubi idem juris eſt in utroque. Servus igitur quod apprehendit peculiari nomine, ejus poſſeſſionem non adquirit domino ignoranti ſervum in ſua poteſtate eſſe. Itaque, ſervus ex cauſa peculii profecti, & adquirit patri ſuo, id dominus C *omnes etiam ignorantis id quæritur* cum quod quæritur *peculii nomine*, *l. 1. §. item adquirimus*, *l. 3. §. ſalvus de adquir. poſſ.* At non etiam adquirit dominus adquirit ignoranti ſervum ut ſit poteſtate eſſe, cum tamen filius, ut dixi, non adquirat patri etiam ignoranti filium in ſua poteſtate eſſe. Et vera eſt ratio differentiæ quam attingit Accurſius, Fulgoſius reiicit male, quia filiusfam. patri adquirit ratione & jure patriæ poteſtatis ſolo, non ratione poſſeſſionis, quia eſti a nemine poſſideatur, nec poſſidetur etiam a patre, cum ſit liber homo, *l. 1. §. per eum*, *de adq. poſſ.* Servus autem dominis non adquirit magis quam poſſeſſionis, quia ſervum, ut quamlibet alium rem ſuum dominus poſſidet ſibi. At dominus certe nop videtur poſſidere ſervum quem ignorat in ſua poteſtate eſſe. Eademque ratione, ut D *de ſua poteſtate parte d. l.* quod filium bona fide poſſeſſor ſtatuam ſervus peculiaris apprehendit ex cauſa peculii ad patrem profecti, ſuum ab bona fide poſſeſſorem, id ſtatim poſſidet pater & uſucapit. Quod autem ſervus alienus bona fide poſſeſſus peculii nomine quod dominum ignorantem apprehendit, id dominus poſſidet, quia nec ſervum poſſidet ipſe, ſed alius, *l. 1. §. fed & per eum, eod. tit.* Quod ſatis oſtendit in ſervo rationem poſſeſſionis ſpectari, quæ non poteſt ſpectari in filio.

CAP. VI. *Sententiæ explicatio in l. 15. de appell.*

ANte editionem Pandectarum Florentinam vulgo peE rarum legebatur in *l.15. de appell.* Nevo capitalis criminis reo condemnato, pro eo neque dominus appellavit; neque alius nomine domini, ſi ille ſervo qui contrarium facilius eſt, ſi ſervus ignoret, vetus dominus non denegari, cum ſit hoc jus poteſtatis modo legitimum, *quia ſervus ejus ſententiam reſtituit poſſe ſi*, *auxilium ſibi ho*F *minum non denegavit.* Antiquum ſcribere appellationis: quod commune auxilium *Ly. rero ver. hoc* ſit & remedium triſtem, i. conſolationem, ut apud Juvenalem 2.

De nobis poſt fata, nigris faciemus ſervis, & Ovidium 15. Metamorph.

Mox erit authoris nivalis aviſcipit ſapella,
Hic dominum ceſa, dilis obſcurior umbra,
Tarde quoque ſe laxa eſt mortem ſentiente triſtis.

B Valer. Maximum 8. *Per ſolſtitium tempus qui triſtes de*

*ro fententia ferebantur: & 112. Cum Adrianenſium fodera-
te dementia tyſtem de capite Senatus ſententiam tuliſſet:
& 9. Triſti patrum ſententia perculſus Silanus, locum ulte-
rius excuſari non ſuſtinuit. Sic & 3. c. ult.* Eodemque mo-
do à ſenſu, *literam ſyſtem* Cicero dixit *pro Milone*, &
Martialis *triſtia jura fori*, & idem Valerius, *triſte ſuf-
fragium*.

CAP. VII. *Decem qua ſemel ſunſta eſt, amplius fun-
gi non poſſe.*

QUod Ulpianus ait *libro ſingulari regularum*; Do-
cem quæ ſemel funſta eſt amplius fungi non
poſſe, ſi nihil aliud matrimonium ſit hoc eſt do-
rem, quæ ſemel uſui fuit, quotidianum nomine, amplius in uſum venire non poſſe, ut ſi pater
pro filia dotem genero ſemel præſtiterit, eadem dos
filiæ, nec ſi legata ei fuerit teſtamento patris, præſtabi-
da eſt, *I. cum pater, de pec. leg.* Item, ſi divortio facto
& ſi dos quæ ſemel præſtita eſt proprio matrimonii no-
mine, & repetita poſt divortium, novato & integrato
matrimonio, quia aliud matrimonium eſt, aliæ nup-
tiæ poſtea, tamen ſi jurgio abacta fuerit mulier, de-
nuo præſtari non poteſt, quia idem matrimonium ma-
net: nec ut divortio, ita jurgio aut noxia id effici
vi legum ſcio, & *I. ſeq. eod. tit.* Eodem quoque
ſenſu Sext. Pedius dicebat prætia rerum fungi, dum
ſolluit aliſ ea ſolutum, ponunt aut ſolvunt ex æſtima-
tione: ideoque quæ in loro frequentatur, vel
in ea cognitione ubi de juſto pretio rerum agitur, ex uſu
communi, non ex æſtimatione vel ſolvi vel ſolutum
Denique non æſtimata affectio, ſi fed pretio vero quod
fecerit uſus communis. Aliud eſt pretio æſtimare, aliud
affectu, *I. 36. de hæd. & ita quoque* Paul. *l. 3. §. 1. de
rob. cred.* res funditionem recipere, quod eſt fungi per
ſolutionem. Et eodem modo Symmachus, *Sic natos
eſſe nos ſupius adverſa fungamur*: & Terrullianus, *cen-
tum poſſumus fuos fungi & ſingulos. Centum & centenos
poſſumus fuos mulia fungi, alios agentibus fcilic.* ut idem alio loco ait, *quodcunque per ſe eſt aut agere,
aut fungi alteri agentibus*.

CAP. VIII. *Act. II. 6. 7. & 8. Si quid in fraud. pat. fec. ſit.*

NEmo eſt qui adhuc explicaverit bene leges huic
capiti præſixas, quarum duæ extremæ Juliani
ſunt ex *lib. 16. Dig.* interrogatio Severi, & præ-
ſtio Juliano quodammodo contraria, quorum in ſpecie qua
de in eis legibus agitur, ceſſare ait Fabianum actionem,
prior illa Juliani non eſſet, quæ actionem eſſe ſtatuebat,
ac inutile poſſeſſorem non eſſe, ſi ſolvendo eſſet, quæ
prior videtur: nam ſi prioris hoc Julianus vult, eum
libertus in fraudem patroni alienaſſe, ſi non eſſet
contra S. C. Macedonianum, non eſſe inhibendam actio-
nem Fabianam ejus pecuniæ revocandæ gratia, qua li-
berta donatile magis in fraudem patroni videtur, quam
contra S. C. creditiſſe, non data ſpe ei nec habe ut eam pe-
tentia in lege poſteriori excipit minoretu xxv. an. ſtituiſſe,
vel libertus pecuniam creditit, quique in integrum re-
ſtitutio adjuvat eſſe videtur Fabianum in hoc ut eam pecuniam insolvere: quia reſtitutio in integrum da-
tur tantum minoribus de damno, non de lucro reſtituitur,
& non adjuvat minor, & quæ non in damnum afferun-
tur, non restituit, & bonum. Animadverti Julianum in
hac quæſtione non tribuere quidem Severo Fa-
bianum actionem, ſed neque aperte negare, etiam ut
Severus ſentiebat: quod ſi abſcite negaret, etiam ut
Severus ſentiebat, facere ipſe putarem; quia S. C.
Macedonianum locus eſſe non videtur, ubi nec pater
cum potens, neque victor cum penitus exiſte bonis li-
berti, & confiſtit, nullo ratio eſt patrono defe-
rendæ actionis, *I. 3. §. ult. de minorib. XXV. ann. eodem tit.* At Julia-
nus, & Severo indigenat Sc. Macedonianum locum eſſe,
& id eſt, ejus pecuniæ exiſtimem non eſſe actionem Fabianam, cum hac ex-
ceptione tamen, quod & *lib. 4.* & 12. ſcripſit, ut ſi mi-
nor xxv. an. libertus filioſam. pecuniam crediderit, cau-
ſa cognita ejus pecuniæ condicendæ gratia in integrum
reſtituit, nec ſi non videatur filiuſ. creditiſſe, ut
puta ſi neſciviſ eum cui credebat filiuſ. eſſe, quæ ue-
ſcientia ſtiturusque in minorem cadit. Itaque affirmo
in *lib. 3. §. 1. ad S. C. Macedon. l. pen. §. 1. de jur.
& facti. ign.* vulgo perperam, *Sed ſi minor*.

CAP. IX. *Hæc verba, Ratione nova, quæ fant in
extremo §. ſi nemo ſuerit l. 32. de don. inter vir. &
ux. tranſferenda videnſ ad §. ſequentem.*

IN ſpecie §. *ſi nemo ſuerit l. cum hic ſtatus de don. in-
ter vir. & ux.* Titius ſervo ſuo heredi ſcripto, dominio
rum irritam fieri præmoriente ſocero ſuperſtitioſus filio
& nuru, nec renovari quaſi ceſſatum in filium, tametſi
filius unus ſuperſtes ſupervixerit, eſt ſine torum ex Ora-
tione Severi & Antonini, *d. l. cum hic ſtatus*, §. *Oratio
ſi ante*. Quod autem ſubjicitur §. *ſeqm.* ſi ſocer nutri
nutrum miſerit, donationem retinere debere, ex Ratio-
ne non eſt, quia hæc tantum mittitur ratione nova, quod
eſt repudium quod ſocer nurui remiſit inter ipſos qui
matrimonium junxit ſuere non valeat, valet tamen inter
nutrum & ſocerum: & conſequenter ſi nurus ſuſcipiendi
repudio ſolutum matrimonium non ſit, tamen perinde
ac ſi repudio ſolutum eſſet matrimonium, ut *d. l. cum
hic ſtatus*, §. *ſi divortium, l. 6. §. 1. eod.* Donatio cum
fit ratione nova, quia quantum ad ipſos, ſocerum ſi-
lio, & nurum repudio ſtitum eſt matrimonium. Quæ-
mobrem verba illa, *Ratione nova*, tranſferenda eſt opi-
nor ad §. *ſiq. quod* & libri quodammodo ſuadent, qui
in extremo §. *precedentis* habent, *finita erit donatio ini-
tio ratione nova*. Male ſunt in libris *tranſferendi*.
Et ait, *Ratione nova*, ut Juſtinianus in §. *quod noſtro,
Inſt. qui & ex qui cau. manu. non poſſ.* nova humanitas
ratione, & Divi fratres, egregia humanitatis ratione,
l. 1. §. ſi quis ville, de quæſt.

CAP. X. *Verba, in locis juris noſtri hæc conjunctio, ſed,
etiam conjungit, non diſjungit*.

IN ſupradicta *l. 32. §. ſi ſocer nurui*, conjunctio, ſed,
illa loco, *Sed quod ad ipſos*, pro rationali accipe-
da eſt. Alis plerique locis pro conjunctiva, nimirum
pro, ſed etiam, vel Sed &, ut Graecis ἀλλὰ καὶ ἐπὶ
τοῦτο, ut *l. 58. de verb. obligi. Sed qui aſſiam*, & in
*l. ult. §. 1. de adim. leg. Sed morbum ſimilem eius videri
qui recidendi in luminum poſſquam te natus ſit*. morbum
accidentalem non naturam, & *l. 6. §. 1. de ſi ſervitut.
& imp. poſſ. & l. 6. §. ſed ſi duobus, de uſuſ. reſ. & l.
ſi in fine, de cond. ob. tur. cau.* ut jampridem offendi in
l. in quæſtum, ad legem Falcid. Sed in ſubſecutione ſatis
habitationis, &c. ſic & *l. 119. §. ſi ſervus tuus, ad
legem Aquiliam*. *Sed ſi ſine rupto aut cum a nullo ſuſ-
ſerue navis quæ ſuſſerit, cum domino agendum non eſt*. Cur
mihi non liceat *Sed*, pro conjunctiva accipere? Veruni
accipitur pro diſcretiva, & hic erit ſenſus perquam
idoneus, ſuperiore caſu cum nautis egendum eſſe quo-
rum culpa factum eſt ut navis tua impingeret in ſa-
xum navem. Hoc autem caſu, puta ſi furtum cafu
fuit rupto vel cum nulli eſſent in nave nautæ qui
eam regerent, navis tua impegere in ſaxum: non
erit cum nautis agendum non eſſe, imo nec cum do-
mino: quia & dominus culpa nihil factum eſt. Eam
vero ſcripturam confirmant etiam Baſilica *lib. 53. cap.
ſic habent*, Εἰ δὲ τὸ σκάφος ἐκράτησε ἢ ρύμη ἀνεμου ἢ
πνεύματος, ἢ ἄλλου τινὸς.

CAP. XI. *Ad l. 35. de ſtatuliberis.*

CErtum eſt ſi per ſtatuliberum non ſtat quo minus
ex conditioni parent, libertatem competere, *l. 2. §.
non ſolum autem §. ſi ſtatuliberum*, & *§. ſeq. l. 20. §. ſi cui, de
ſtatuliber.* Tunc autem videtur per eum non ſtare cum
certum pecuniam heredi dare juſſum here non parat, eam ſibi pecuniam offerri, vel cum prohibet ſtatuliberum pecuilum ſuum quod habuit apud teſtatorem,
quo heredi præſtando contineatur, astringere, & ex
ea pecuniam ſumere impleude condicionis gratia, *d.l.
3. §. 1.* & *non ſolum autem §. hæc*. At ſi heres non
prohibuerit ſtatuliberum de peculio dare, ſed ſtatuliberum rendiderit ſine peculio, quæritur an & hoc caſu
videatur per ſtatuliberum non ſtare, quo minus condi-
tionem ſtatuliberatis impleat. Ratio ambigendi, fere
ut Artifoteles loquitur *τὸ πρᾶγμα δυσὶ λόγοις ἔχει*, hæc
eſt, quia ex peculio quod retinuit here, quodque fla-
tuliberum vendidit non ſequitur, ne peculio quod
ſtatuliber habere debuit, non poterit condicionem impe-
rere: quia quod permiſſum eſt ſtatuliberis de peculio quod
habuerunt apud teſtatorem conditionem implere, id
quaſi ex tacita voluntate permiſſum eſt, *l. 17. §. ſi
eod.* quæ non porrigitur ad alienum peculium, ſed ad
peculium tantum, quod ipſe ſtatuliberis concedit, quod-
que ab eo profectum habuit habere. Deinde, non vi-
detur defunctus ſenſiſſe ut ex peculio a fe profecto,
quod ſervus debuiſſet habere per ademptionem heredis,
aut vendicionem ſtatuliberis heredis, ſervum, retento
peculio, condicionem ſtatuliberatis impleret. His cop-
ſequens eſſe videtur ut ſtatuliber vendituis ſine peculio,
quin eo, ex peculio dato perfecto, pro eo liberi de-
beat, ne ſi eum prohibuiſſet here de peculio condicio-
nem impleret: & per ſtatuliberum ipſum etiam hoc caſu
videri non ſtare quo minus ex peculio impleat. Quod
tamen Ulp. negat in *d. l. 3. §. ſi quis ſervum*, 1. Ba-
pin. in *l. 35. cod. tit.* ubi reſtiſſimi Flor. non videtur
per ſtatuliberum non ſtare, quo minus ex pe-
culiorum ſtare quo minus condicio libertatis exſtat
ſi de peculio quod apud vendiorem habuit. ſi apud
heredem, qui ſtatuliberum pendente conditione tradi-
dit, a defunctio ſciliet profectum, ideo non poſſit con-
dicionem impleri, quod nunc poſt vendicionem idem
peculium apud emptorem non habeat, quia non ſtat
de peculio ſtatuliberis ſuperſt. non habeat, quia non ſtat
explende gratia, ſi hoc ipſo *ſtatuliberum* ſtare, quo
que adeo poſſit, ut ſtatuliberis impleat. Quod
in *d. l. 35.* effe dicendum ſi here ſtatuliberum vendi-
derit cum peculio, tradiderit autem ſine peculio, rupta
fide vendicionis nulla eſt, neque ideo tenetur, puta
quod peculium non tradiderit, ſi emptori in vend.
torem adhuc ex empto, tamen re ipſa peculium quod
ſervus in ſtatuliberis habuerat non conſtituerunt ſervus &
habuit apud emptorem. De peculio poteſt dare quod
habuit apud teſtatorem, qui eum ſub condicione da-
ta liberque fecit, quodque habere poterit quaſi ab he-
redem vel apud emptorem cui heres eum vendidit,
vel ut ait *l. 13. §. 1. eod. tit.* apud peculium teſtatoris cui
pendente condicione adcreviſſe eum cum peculio, &
quo impleta condicione poſſea etiam invito pro do-
minii redimenda eſt, ut ſervus perveniat ad libertatem
ex ſententia Marcelli, *l. 7. C. de communi ſervo manu. l.
ſi ſervus, de vulg. & pupill. ſubſtit. & S. C. Silli. l. 4. §.
ult. de manu. vind.* Non poteſt autem dare ex peculio quod
apud teſtatorem habuit, & habere debet heredi non
alienante retento peculio: nec ideo tamen quod in-
de dare non poſſit, non videtur per eum non ſtare
quo minus det, cum alienare non poſſit. Hæc eſt per-
ſpicua & ſyncera interpretatio *d. l. 35.*

CAP. XII. *De ſtipulatione, centeſimis Calendis dari.*

IN *l. 46. de verborum oblig.* verba ſtipulationis ita con-
cepta, *Centeſimis calendis dari*, cum eo exceptum de
centeſimo menſe, cauſam ita concipiendi eius refere-
bam ad centeſimas uſuras: ſubire olim omnibus per-
miſſe erat, ſi ſub hac lege & modo tamen, ut illi
reſquiſſent fortem, ultra non procederent nec deberen-
tur, eumque finem uſurarum intueri dicebam ſtipula-
torem, que fortem ita dari ſolendo centeſimo ſtipu-
latur, quo ſolliceſt demum tempore fors deſineret eſſe
uſuraria. Quam animadverſionem meam *cuiuſque &
verborum* quidam nuper refellit hoc ratione, quod
ſit ei locus in legatis, que centeſimis calendis teſtator
dari juſſit: quia interiuſurium ex legatis nullum lega-
tario debetur ratione morbi temporis, *ſique centeſimis
ſervum ſtipulatus eſt, ut ſi ſub hac lege*, & in quo non
ſimpliciter ponitur dies hanc legato adeſtam, Centeſi-
mis calendis, que quidem dies non adimendum legato
eſt, cum eadem ſit quæ manus eſſe & menſis quatuor,
ſed dies longiſſimam ſenſecendorum hominum, puta
ſeculum civile ſive annos ventum, qui proinde habi-
d. l. ſi quis ſervum, ſignificatur hic verba *Centeſimis Januarii
centeſimus*, quique nec minus ſignificaretur quibuſlibet
aliis Calendis adjectis, velut Calendis Martiis vel Ju-
lis centeſimis, & ita probabilius eſſet in *d. l. 46.* ſtipu-
plere aliquas Calendas, puta Januar. ut in *l. ſi dare*, aut
Julius aut Mart. & ſit & verſicibus & novis ſpecia-
que inſuperabus vitiosus, *Centeſimis Calendis* ſcripto
pro centeſimo anno, *centeſimis* centeſimis quam & *d.
l. 46.* conſtituit inter ſtipulationem, *Centeſimis illis ca-
lendis dare*, & *Centeſimis illis, cum primum heres ex-
tiverit ſpondes*: quia hæc obligatio heredem promiſſoris
non tenet, cum a defuncto non oppetit: contra illa
hoc ſenſu ſtipulatio tenet, quia a defuncto capit, *Certi
ras* eſt expreſſio vel excitet etiam in diem longiſſimum
dilata ſolutionis promiſſe, eſt non aſſidenem
aneſquam dies ſtipulationis, obligationem certi reddit
ſici ſtatim *l. qui ores, §. ultimo, de ſolut. l. 44. §. 1. de obli.
& actio. l. 6. de compenſ. l. 43. Mand. l. cert. §. 1. de
reb. cred. l. 18. de pig. pre. l. 14. 72. 122. de verborum
oblig. & conuiv. ſuſpic. eod.* Ridiculum tamen eſt quod ex
novis illis interpretibus quidam ait in *d. l. 46.* numerum
ſingulare dixiſſe pro plurali, quaſi non indicet ſenſus
ſingulis ſingulis ſi multoſque calendis Januariis da-
ri ſtipulatus ſit? quæ & quo ſingulari ſenſu dicta
ſint?

CAP. XIII. *In qui Divus dicit vel Decem, quatenus
ambigue loquatur.*

SI quis teſtamento, Titio & Sito decem dari juſſe-
rit, vel Titio & Sito decem dari juſſit, *l. 79. de leg. 1.* milium ver-
verba ambiguitatem recipere: nec enim ita duobus mo-
do accipi poſſunt, ut uti his decem aut ſenſu decem
ſervus, ſed hæc tantum poſſerunt eſſe, Titio & de-
cem, ut & in ſtipulationibus, *l. 65. de verb. obligi.* Et de ambiguitate hujuſmodi in *l. 1. §. 1. de verb. obligi.* Et de ambiguitate hujuſmodi in *l. 1. §. 1. de verb. obligi.* non de qualibet, ſuas demonſtrat quod ſcripſit *d. l. 79.* ut dixi diſſe videtur, hinc decem pro duobus de-
non excludit omnem ambiguitatem. Denique non ne-
gat etiam illa verba ambiguitatem recipere poſſe: nam
& decem ſervi dari juſſi, quæ verba etiam proferem
ſilam ambiguitatem recipere poſſunt, hic decem an
una decem ſervi dari juſſi, & ſervus Honoratus an-
ſignorum ſervus, & ſervus Honoratus an-
ſignorum, ſervus Honoratus, & Lucanus ille Jovis, ſervus
Jovis, & ſervus Honoratus, & Lucanus ille Jovis, ſervus
liber pecuniæ, Sequitur & Lucanus ille Jovis, ſervus
nis ſit animo Cretæ ſervus populus ; ſed & Plinius ille, &

de cervis scribens illo loco, *Octonis mensibus ferme partus*, & de equis, *Partum undenis mensibus ferunt*: & de capris, *Vivunt octonis annis*: *Vivunt* lego non *pariunt*, ex Aristotele, quem idem auctor ait illo libro secutum se magna ex parte: & ex eodem ipso Plinio paulo ante scribente, *Capris extra Æthiopiam in reliquo orbe plurimum vitam esse octonos annos*. Parere autem etiam aniculas & bimas idem auctor est. Et simili modo Accursium initio *l. 126. de verb. oblig. & l. ult. de ann. leg.* non male dena, decem interpretari ajo, & in *l. 4. §. ult. de legationib.* ternos tres. Alias dena multiplicia sive plurativa & dispertitiva sunt, quæ Græci πλεοναζόντα, ut *l. cum quo, §. 1. Ad legem Falcid. & d. l. 79. l. cum duo, de in diem add. l. ubi fidejussor, de sol.* quod & Accursius notavit in *l. stipulatio ista, §. eum qui, de verb. obl.* ut quina, *l. Aurelius in princ. de lib. leg. l. si duos, de evict.* ut trina Victorinus quoque ait esse multiplicia, tria plerumque singularia.

CAP. XIV. *Filiusfam. ut vivo patre dicatur esse dominus bonorum paternorum.*

Filiusf. vivo patre quodammodo dominus est, ut ait *l. in suis, de lib. & post.* τῶν χρημάτων κύριος ἐστι, nimirum concedente patre, ut Lactantius 4. *Inst.* filium, ut servi in Comœdiis, recte dixeris minorem dominum: patrem [illegible] & servos paternos filiusf. non consentiente patre manumittere non potest, *l. 16. & 22. de manumiss.* nec rem ullam paternam vendere vivo patre aut pignerare, *l. 4. C. si alien. res pig. dat. sit. l. 3. C. de pat. pot.* nec pro herede gerere, *l. neminem, de adquir. hered.* ubi neminem .i. ne filium quidem familias. Didius *in Sallustium*, *Domum paternam vivo patre turpissime venalem habuit, vendidit, & cuiquam dubium potest esse, quin mori coegerit eum, quo hic mundum mortuo, pro herede gesserit omnia.* Est Didii, vel ut alii legunt, Didymi oratio vel declamatio illa, non Ciceronis, vel Diomede teste, qui hæc quæ sunt in ea oratione verba, *comeso patrimonio*, Didio tribuit scribenti de Sallustio.

CAP. XV. *Parere æri alieno quid sit* [illegible]

Tertullianus de resurrectione carnis [illegible] dixit, pro solvere æs alienum. *Ne*, inquit, *illa beatissima & gloriosissima quæ potest apud Christum dominum parere debito tanto ut hoc solum debeat ei quod ei debere desierit.* Ubi male Latinus Latinius emendat pararare: nam & sic Ulp. parere æri alieno eodem sensu, *l. 5. §. item requirat, de reb. eo. qui sub tut.* & Paulus, *l. quæro, §. inter, Loc.* parere pensionibus, & *l. 8. C. quod cum eo*, &c. parere sorti & usuris, *l. 8. C. si certum pet.* debitæ quantitati sive sortis solutioni parere, & *l. de Bitorbus, C. de administr. tut.* fructuum restitutioni parere, *l. 3. C. de codic. et leg.* Quamobrem vetus lectio in epistola quadam Ciceronis ad L. Plancum, *Res familiaris Capitonis paruit temporibus & fortunæ meæ*, non omnino rejicienda est.

CAP. XVI. *Edictum urbanum, edictum provinciale, edictum breve & monitorium.*

Edictum in urbe solus proponebat Prætor urbanus: edictum autem ædilitium Ædiles Curules communiter: quo fit ut edicto urbano promittatur actio vel judicium his verbis, *Actionem vel judicium dabo*: ædilitio autem his, *Judicium dabimus*, *l. 1. de ædil. edict.* quibus verbis & tunc proponendum erat & pro rostris edicendum communiter edictum urbanum cum quid Prætores [illegible] a Tribunis plebis coacti in unum, de communi [illegible] constituerant conscripserantque: quod cum non observasset Marius Gratidianus prætor urbanus, merito Cicero lib. 3. *Off.* ait in re boni viri officio functum eum non esse. Porro edictum urbanum

A etiam urbium dicitur & urbicanum in inscriptione *l. 4. de op. ser.* Edictum vero provinciale, quod scilicet Proconsul quisque proponit in provincia sua vel specialiter dicitur quod proprie pertinet ad causas & negotia provincialium suorum, ut *6. ad Att.* illo Ciceronis loco, *Breve edictum est quod duobus generibus edicendum putavi, quorum unum est provinciale, in quo est de rationibus civitatum, de ære alieno, de usura, de publicanis vel generaliter pro universo edicto*, etiam quod de quibus aliisque causis conscriptum est & in urbe usitatum aliisque provinciis, ut in libris Gaii ad edictum provinciale. Quo autem sensu illo loco Cicero dixit breve edictum, puta ἐν ἐπιτομῇ conscriptum, ita puto Julium Paulum accepisse, qui brevis edicti scripsit libros 23. idemque monitorium a Callistrato vocari.
B Plinius. 6. *Epist. Nepos prætor qui legibus quærit proposuerat breve edictum, admonebat accusatores, admonebat reos executurum se quæ S. C. continerentur.* Tertull. *de anima. Inde concepit præmonitorium illud edictum*, D. Paulus sc. *Ne quis vos deprædetur seu concutiat per Philosophiam.* Etiam illud οἷον ταμιεῖον volo studiosos scire in eodem libro Tertull. illo loco, *rupicum & barbarorum quibus alimenta sapientiæ desunt*, pro *barbarorum*, esse legendum, baronum, ex Lucretii versu,

Baronum & rupicum squarrosa incondita turba.

Quod nondum quisquam animadvertit.

CAP. XVII. *Ad initium l. si rem, de novat. & deleg.*

C Pugnare videtur *l. si rem, in prin. de novat.* cum *l. qui x. §. cum Stichum, de solut.* At §. *cum Stichum*, hoc tantum dicit, eum qui Stichum pure promisit, post moram promittentem eundem Stichum sub condicione novandi animo purgasse moram videri, atque adeo nec teneri ex priori stipulatione, Sticho mortuo pendente condicione quod *l. si rem*, non negat, cum promissorem tamen teneri ait ex posteriori stipulatione conditionali, quasi novatione contingente post mortem Stichi, si condicio extiterit, ut vel Stichi æstimationem præstet quanti pridem moreretur fuit. Denique hoc vult stipulatorem posteriorem, quæ post moram promissoris interpositam [illegible] non teneatur promissor ex priori quia purgavit moram, quam in ea impleta fecerat, non etiam ut non teneatur ex posteriori, existente condicione post mortem Stichi. Et hoc si ab eo-
D dem quis quod pure debuit, sub condicione, idem stipulatus sit: nam si ab alio, verum est neque hunc, neque illum conveniri posse, videlicet si post moram promissoris creditor ab alio sub condicione idem stipulatus sit, qui casus est evidenter expressus in *l. 14. de novat.* nam si ante moram, promissor qui postea moram fecit, omnimodo tenetur ex priori, quasi mora non purgata quam nullam dum fecerat tempore posterioris obligationis, ut *l. 56. §. ult. de verbor. oblig.* ubi hoc fusius exposuimus rejecta Accursii sententia qui promissorem negat in mora fieri posse post interpositam condicionalem novationem & stipulationem, hoc colore quod scilicet eo tempore sub contraria condicione, puta, si defecerit condicio posterioris obliga-
E tionis, debere cœperit quod initio debuit pure: quod commentitium est: nec enim temere nos tacitam condicionem inducere possumus, nec aliter quam si jure publico recepta & approbata sit, vel ex re ipsa aut verbis manifestum sit contrahentes condicionem facere voluisse: & ille quoque §. *ultim.* dum acceptatione priorem promissorem liberari dicit, satis ostendit eum sub condicione debere non cœpisse quod ab initio debuit pure: nec ad consentiendum Accursio quidquam me movet *l. pecuniam, de reb. credit.* quia alia est illius legis species, & in ea alia mens contrahentium longe, §. *ultim. d. l. 56.* Etiam non recipio distinctionem illam, servus præsens an absens fuerit tempore interpositæ stipulationis condicionalis

lis post moram prioris promissoris, quæ subdistinctio non distinctio summa est, & a Marcello in *d. §. cum Stichum*: applicatur ad priorem tantum partem nostræ ejusdemque summæ distinctionis, si post moram promissoris stipulator ab alio sub condicione eandem rem dari stipulatus fuerit.

CAP. XVIII. *Non passim licere nobis interpretationibus nostris tacitas condiciones inducere.*

Non passim & temere nobis licet tacitas condiciones comminisci & inducere, nisi ex re ipsa aut verbis quibusdam manifestum sit contrahentium condicionem facere voluisse, vel nisi quæ jure publico recepta & probata tacita condicio sit, cujus rei exemplum unum exposui superiori capite. Addi etiam aliud potest ex *l. 6. de duob. reis*, si interrogatis duobus ab stipulatore, alter duntaxat respondeat, is solus obligatur: nec enim intelligitur respondisse sub condicione, si alter quoque respondisset, & ex *l. 56. §. 1. de verb. obl.* si stipulanti promittam me & Titium heredem meum daturum, actum quidem & pactum hoc videtur, ne stipulator petat a ceteris heredibus, sed non sub condicione, si Titius solidum solveret, quæ & inepta esset, cum certo certius sit uno ex heredibus solvente solidum, omnes liberari. Sed cur tamen, ut ibi definitur, inutile sit pactum Titii coheredibus, si quæras, dicam hanc esse rationem, quia principaliter id actum est, ut Titius obligetur ultra portionem suam: quo potissimum inspecto, recte dicitur nihil pactionem ceteris heredibus prodesse, quæ utique prodesset tamen si de ceteris liberandis principaliter actum fuisset: & bellissime Paulus Castrensis, ubi non valet conventio principalis quæ præcedit, nec valere consequentem, ubi non valet expressa, non valere tacitam, ut *l. 3. in fine, de serv. rustic. præd. l. in persona, §. ult. de pact.* quod tamen Catholicon ex uno casu speciali *l. 1. §. 1. quib. mod. pig. sol.* cujus propria quædam ratio pendet ex lege Cincia; vel qua alia quæ donationem solam inutilem facere voluit, ex casu, inquit, uno speciali refellere stultum est. Verum ad rem. Sumi etiam aliud exemplum non temere inducendæ aut confingendæ tacitæ condicionis potest ex *l. 7. C. de cond. ob caus.* Si quid pure donavi uxori tuæ, ut hoc munere pellicerem te ad proficiscendum mecum in Italiam, & non proficiscaris mecum, mihi condictio datur, non contenta hoc colore, quasi donationi tacite insit hæc condicio. Si mecum proficiscaris in Italiam, quæ non inest. Et donationi quoque factæ inter sponsos, ante Constantinum certum est non infuisse condicionem, si nuptiæ sequantur, *l. cum veterum, C. de donat. ante nupt.* Lege opus est, quæ introducat & probet tacitam conditionem vel re ipsa, & evidentissima voluntate contrahentium, quæ eam inducat: alioquin si interpretationibus nostris passim licet eam inducere, multa hominum negotia multaque jura subvertentur. Unde & stipulatione simpliciter ita concepta, mihi aut Titio dari, nemo dixerit recte stipulationi inesse tacitam condicionem, si Titio non solverit *l. qui res, §. qui stipulatur, de solut.* Quamobrem & in *l. 102. de legat. 1.* recte interpretes omnes, uno Bartolo excepto, Accursii assiduo comite, tacitam condicionem rejiciunt, quam Accursius comminiscitur.

CAP. XIX. *Stipulationis condicionalis diem cedere statim.*

Stipulator condicionalem stipulationem, si pendente condicione moriatur, in heredem suum transmittit, legatarius vero pendente condicione legati defunctus nihil in heredem suum transmittit. Cur tam varie? quia legatarius vita functus est antequam dies legati cederet, quia nullo modo cedit antequam condicio exciterit, cum tamen stipulationis condicionalis dies cedat statim atque

A concepta stipulatio est. Qua ex ratione & multæ aliæ differentiæ sequuntur inter stipulationes & legata. Quod dico, diem stipulationis condicionalis cedere statim, ne quis maligne calumnietur, ut nugo quidam: Ex tempore enim præsenti vires accipere stipulationem condicionalem, quod ait *l. usufruct. de stipul. serv.* & statim diem stipulationis cedere, idem est, *l. si fiendum sub condicione, §. pen. de leg. 1.* quod tamen ita intelligendum est, ut cedat non quidem simpliciter, cum hoc non contingat antequam condicio existat, *l. cedere, de verb. signific.* sed cum adjuncto, nempe ut cedat sub condicione, ut statim debeatur sub condicione, & in heredem transmittatur obligatio condicionalis. Legatum condicionale ne sub condicione quidem statim debetur, atque adeo nec interim mortuo legatario in heredem legatarii
B transmittitur.

CAP. XX. *Locus obscurus l. 13. de solut.*

Ut cum dicitur, solutione facta falso procuratori creditoris, ita demum liberationem contingere debitori, si cum primum creditor solutionis certior factus est, solutionem ratam habuerit, illud, cum primum non abscise, sine cunctatione vel intervallo ullo: quo tamen modo hæ particulæ, statim, confestim, continuo, ex continenti, vel in continenti accipiuntur sæpe, ut *l. 1. in fine, de solu. l. cum quidem, de leg. 2.* sed ἐν πλάτει ἐν ὡραῖς, ἐν παρατάσει accipitur: ita Julian. ait in *l. 13. de solut.* in legato cum de repellendo eo quæretur, & de repellendo igitur in continenti, hoc verbum
C in πλάτει accipiendum esse. De repellendo, est de repudiando legato, περὶ τοῦ παραιτεῖσθαι τὸ ληγάτον, ut est in Basilicis. At quo casu sit repellendum & repudiandum legatum in continenti, non dicit, nec ipse reperire ullum aut excogitare convenienter potui: De repræstando in continenti, pœnæ graviorisve legati evitandi causa est perspicuus admodum casus in *l. 1. §. item si legatum, ad legem Falcidiam*: ubi etiam quod didicisse se fatetur ea de re Ulpianus, proculdubio didicit ex Juliano, cujus studiosissimus fuit: & repræstandi verbum, alibi *lib. 13.* ostendi pro restituendi, exhibendi, solvendi, præstandi, quod in jure tamen ante Flor. utique corruptum erat. Et ex his quid de illo Juliani loco sentiam, quia jam satis te sentire arbitror, nihil amplius addam.

D CAP. XXI. *Jurisconsultos sæpe conjunctim duabus rationibus sententias suas vel opiniones communire, ἰσχὺν scilicet & ἀντιστάσιν.*

Rhetorum figuræ eæ sunt, ἰσχὺς, & ἀντιστάσις, quæ auctore Hermogene concipiuntur, ut exempli gratia ἰσχὺς opponat, non licere marito adulterum uxoris suæ occidere: & mox subjiciat ἀντιστάσιν, id etiam si liceat, non tamen licere deprehensum alio loco quam domi suæ, ut *l. 24. ad legem Juliam, de adult.* Invenio & ita sæpe ratiocinari auctores nostros, ut *l. penult. de serv. exp.* Si quis ea lege servum vendiderit, ut sibi in eum esset manus injectio, si Romæ moraretur voluntate emptoris, non
E est ex hac pactione in servum manus injectio qui est in fuga, & Romæ moratur, quod Paulus comprobat ἰσχύι, quia servus domino per fugam se subducere vel auferre non potest: & subjecta ἀντιστάσει hujusmodi, quia etiam si a domino auferre potest, tamen Romæ morari non videtur, qui est in fuga. Repugnantia enim hæc sunt; morari & in fuga esse. Eidemque Paulus in *l. 17. de auctor. tutor.* ut probet tutorem a prætore compelli non posse, ut præsens auctor fiat pupillo judicium aliquod suscipienti vel aliudcumque negotium gerenti: ἰσχύι hæc est primum, quia iniquum est si non expediat pupillo auctoritatem eum præstare: & deinde ἀντιστάσει hæc, quia etsi expediat pupillo, pupillus damni nihil facit, quatenus

tenus tuerle judicio confequi potest a tutore quantum sibi ob eam rem abeft, quod tutor noluerit auctor fieri, quantumve lucrari potuiffet, fi tutor adhibuiffet auctoritatem fuam. Eodemque modo Julianus in l. ita tamen, §. a patre, ad S. C. Trebel. heredem quem patter fibi & filio impuberi exheredato fcripfit, & rogavit ut hereditatem filii impuberis extraneo reftitueret, vivo impubere fideicommiffi confervandi caufa, non effe gogendum patris hereditatem adire, probat verum primum, qua fideicommiffum condicionale eft, Si filius ante puberatem annos vita decederet: deinde verum quoque, quia etfi condicionale non effet fideicommiffum, improbum effet de hereditate viventis pueri follicitum effe. Autoritatem tutoris non fumitur eft, qui & fola uti Ulp. ex eodem Juliano fatis habuit, l. 2. §. 3. quid si procurator per judicem. Idemque Jul. fimiliter, l. 22. §. quid si procurator per judicem. Si procurator per judicem pecuniam indebitam exegerit, tenetur? fane domino rarum habuerit, five non, vel quia nulla res eft, quam dominus ratam habere poffit (hac eft fententia) propterea quia ftatim fella auctoritate judicis fatis per fe rata eft, nec defiderat dominus autibabitionem: vel quia (hoc verisimilius) etfi fortuito defideret dominus ratihabitionem, nihil intereft ipsius dominis (Paulus ait libri) quod non ab eo dominus eandem pecuniam petere non poffit, quæ tefte folum eft auctore judice, nec revocari potest, quæ vel ratio fufficit, ut in l. ultim. in procuratore notab.

CAP. XXII. *Ad §. ultimum l. 87. ad legem Falcidiam.*

AD §. ultim. l.87. ad legem Falcidiam dubitari & quæri folet, qui quod heredi, & confilium mutanti legat a pupillo & qua ab extraneo coherede eodemque fubftituto pupilli relicta funt, ut extraneus quartam bonorum habeat, cum tam hæredis quartam, quam legatum deducat præfumpsum eafus fubftitutionis exiftere, & nihil aliud fuperfit, quam ut etiam hæres quartam portionis pupilli habeat, ut ex Falcidia, & ex Trebellianis ejusdem pupilli bonis quarta habeat? Et quia ut quarta extraneus potest confequi directa actione legatorum & portionis, ita pupillus poterit inducere confilia? Equidem animadverti nonnullos hoc fieri: ne hæc incurrat inquitus ut extraneus minus præfiet legatarius fuis vel plus legatarius pupilli, quam oporteat: nam fi extraneo gratis, teftatore qui hæres erat, cessit, in bonis, extraneum & pupillum hæredes inftituerit ex asse, ab extraneo ingaverit coac. a pupillo rei legatum habitæ ratione legis Falcidiæ, qua quibus a fe relicta funt cce. primum detraherent c. quæ funt extra quantitatem portionis fuæ juxta §. ultim. Inftitut. de lege Falcidia deinde jura Falcidiæ ex aere dumtaxat, & penfatet CL. ac poftea obveniente ibi portione pupilli, legatariis pupilli tantumdem præftaret, confulim autem habita ratione legatorum ab extraneo fuis extra quantitatem bonorum, imos jure Falcidiæ detraherer alia c. & ex fcindua cce. fuis legatariis præftaret cc. xxx. pro rata portione, legatariis pupilli præftaret CXXX. fimiliter, pro rata. ii. fervata proportione eadem quam ab initio teftator conftituit inter utrofque legatarios, quæ fuit proporcio fefquia, cum his ab extraneo relictæ quinque c. quibus ex legitur ab extraneo fint legatarii nec ulla emergat inæqualitas, imilius erit extraneum ad quem ea totus redit, quartam detrahere ex confilio, quam ex feparata legatarii: & his emolumenta eft ut dumtaxat legata relicta ab extraneo augeri per acceffionem portionis pupilli, & dicto §. ultim. fit perfecta quæ ipse imperatur legata quæ ab ipfo ultra dodrantem data fuerant, quam augeatur, & ita fulianum non negare, imo affirmare, augeri legata ab extraneo relicta, fi ex eam quoque ob rem fi feparati in fua portione poffuerit ratione legis Fal. poftea obveniente portione coheredis, ex ipfo eventu apparere minus debito cum legata, tus fuis præftitiffe, & fcil. cum præftare debuerit CLXXX. & poftea exiftente cafu fubftitutionis etiam plus legatariis coheredis præftitiffe, nempe ci. qui cxx. dumtaxat præftare debuit fervata proportione teftatoris.

CAP. XXIII. *Teftata iterum quædam ex materia contributionum.*

EX l. 87. §. qui filium, ad leg. Falcid. colligitur ex fubftitutione vulgari facta filii impuberis, qui exhauffa eft legatis, commixtam portionem fuam ex bonis heredis quæ eft integra, legatariis quibus a filio tota femis legata eft, non præfumi præftitiffe ex Falcidia, & augere igitur legata a filio relicta: quod pugnare videtur cum l. 1. §. id quod ex fubftitutione, eod. tit. qui ait quæ fuerint legata relicta ab eo cui cohæres vulgariter fubftitutus eft, exiftente cafu fubftitutionis illi, eo omittente hereditatem, augeri negat. At poft multas & diverfas meatis mese hac in parte hæc & illic ratiocinationes & curam, vix tandem animadverti ita reconfendendum effe in d. §. id quod, ab utroque hærede relicta effe legata, nec legata ab eo qui omittit hereditatem relicta, nequam effe ut folida præftiti cohæres qui ei vulgari modo fubftitutus eft, a quo etiam alia legata relicta funt, fed contribui utroque legata præftitiffe ex Falcidia, quæ non utraque pars ratio deducenda eft, ut l. 11. §. quæfitum, eod. tit. cum tamen ex diverfo legata a coheredi eodemque fubftituto relicta, fi folida præftiti, & fubftitutus non exciti ei repleverit quadrantem omnium bonorum, ut eft in primo §. d. §. id quod. At in §. qui filium, a Titio coheredi eodemque fubftituto ponitur, quia legata fuiffe relicta, & ideo legata a filio relicta Titius præftat in folidum, confufo fuo femiffe cum femiffe filii, & habita ratione totius affis, ut d. l. 1. §. vulneratio, ibi tamen fubftitutus cum adierit hereditatem, fecundo ex eadem hæreditate, non confundendas effe perfonas hæreditatis paternæ, & quam ex ea fubftitutus, ut quo ipfe Caffianus ferit, confundendas effe utrafque portiones in computatione legis Falcidiæ. Quamobrem exiftimo in d. §. id quod, & in Pomponii effe legendum, fed Caffio, cujus fententiam etiam Paulus probabiliorem effe ait, & confirmat tam decreto Antonini.

CAP. XXIV. *Ad l. 92. ad legem Falcid.*

VErba l. 92. ad legem Falcid. quæ contorquemus, vexantur & mutantur etiam perquam varie ab interpretibus, fic reftituenda effe arbitror, Ex effe pecuniæ legatum inftituit liberum cum ce. aureis in decem annos, & ita ut quod fuperfit, fuperfit heredi, reftituere non poffint legatarii, præfcia filio ad confirmanda filii quæ ei legata funt. Quod vulgo legitur, fuperfit filio extraneum confpicuum eo quod fuperfit, fuperfit heredi extraneum confpicui: quia fi legata filio effent cce. folida a filio confequerentur a quo patronum femiffem filiisque non haberet oportuit. Verba quoque illa de legato extranei, Dominijue legati, importuna funt, cum legatum extranei non dominuntur, fed omnino non præfentur: & ideo quod patronum oportuit, quod ait ex Papia volunt patrono reflci ex legatis extraneorum, non ex legatis filiorum liberti, l. 4. de senatus. Cons. Orfitiano. 6. §. si patronus. Si quis non novit, infr. l. 3. §. quod autem, §. si quid in fraud. patroni. §. ferunt, §. solvitur ad Trebellian. Quod item poft illa verba ait, ut Florentinorum habent, quod extraneo præftat legatum ex præcedentibus legibus fcil. ex §. si patronus citat. fententia fuit filius l. 52. manifeftum eft in eo negotiorum deftitit: & cuncta tibi libeat dementia absentis, Quid ergo

tronus extraneo non præftat legatum, puta centum quæ A erat fub condicione, fi heredi decem daret, & ftipulatus fum ab eo duplum exiftionis nomine. Servus defignatus heres heredi, poftquam exiftit, ac protinus in libertatem exiftit eft antequam mihi rationem daret, id eft, antequam dominium ejus ad me pervenifet. Poft traditionem tranfiata jam dominio in emptorem, in perfonam venditoris non recte impleta condicio fuiffet. Nunc fi agam ex empto cum venditore ut decem mihi det, quæ ftipulfiet ei dedit, condicionis impletæ caufa, quæque ipfe habuiffet, fi mihi fervus traditus fuiffet, l. ftipulatorem, §. ultim. fi ftipulifi. quæ quidem decem forte tanti aut plura funt, quam fervus ipfe, ut inquam, decem recipiam, quia per recipiam, quia ut fervus recipiam jam perfolutam ad libertatem condicione impleta in perfona venditoris, agerem fruftra: neque vero fi agendo, ut decem recipiam, fumendo quæ tanto dolo mali, fi modo partus fim venditoris liberare ex ftipulatione duplæ, qui mihi obftribus eft exiftionis nomine, quia inquam eft & pretium hominis, nec fere is duplum & decem, quæ quafi pro capite five libertate fit fervus venditori debit. Ex hac fententia d.l. 92. non video rete colligi quod propofui initio? & vero quid refert quo tempore homo vel quæ alia res empta evincatur? hæc & quæ evincitur venditori, emptori qui cum eo non habitura erat, evincit videtur, l. de donat. inter vir. & ux. id enim quifque pœnes fe habere videtur? quo abftinem habet, l. id apud fe, de verborum fignificat. Si per contumaciam vendito rem non tradat, mihi competit tantum actio ex empto. Si vero quæ evincitur tradat non folet, quia tam mihi eam rem evicta eft, competit actio ex ftipulatione duplæ. Nec obftat quod fepe legitur in jure, dupla ftipulationem committi, fi res quæ tradita eft, emptori evincatur: nec enim ideo fequitur eam ftipulationem non committi, fi res venditori ante traditionem evincatur: cum in æquo fit rem evinci emptori ad evincendum venditori, quandoquidem five evincatur fententia judicis, ei judicare exceptio quæ nocet venditori, nocet etiam emptori, l. exceptio de excepti. jud. five evincatur ipfo jure, ut fi res propofita impletæ condicione quæ ftatulibero qui veniret perdudo ad libertatem, libertatis caufa adverfus omnes fuperior potentiorque fuerit ejus.

CAP. XXVII. *Explicatur l. ultimi §. de doli exc.*

A Cicero qui exigentis pecunia pupillus eft, ei dari non poffunt dolus malus, dolo fecit, hæc verba l. 5. §. ultim. de dolo mal. ex fervo idem fiunt, non qui poftea eft ftipa negotia & rationes omnes domini, fed qui exigendis tantum pecuniis domino debitis præpofitus eft, & hujus ufumfructus, ftipulatur etiam poftea riorem dolum domino nocere, quod eft obfcurum valde: nec enim apparet evidenter quid hic facitat ille articulus. Etiam, ait, cujus dolo compatuntur ut agerem dolum dicat, neque vero ullus eft, qui id nobis liquido exfpectaverit. At puto ficri §. fig. Paulus tradit de procuratore dato ad agendum ante litem motam verba, Actoris, &c. tractatis quæ in eodem procuratore, & docuifle, dolum eius non quidem priorem & quem adjudicatum eft: ficut fervum ejus poftea non teftatore ante litem motam, dominus mortis ejus, ut ex perfona procuratoris, & mox fubjecifle quod erat hoc loco. Hujus dolo qui exigendæ pecuniæ præpofitus eft, nemini videatur ejus id hoc datur ut agerem cum debitoribus mandatoris, poftteriorem dolum, id eft, dolum qui poftea, poft quam exigere pecunias debitas cœpit, vel admifium in eis exigendis, fuæ præcuratori dolum admiffum poftea quam de pecuniis debitis debitis agere cœpit, domino nocere, & hæc fic re dictate procuratoris fpecialiter datæ ad agen-

agendum a procuratore omnium rerum, cui generaliter libera administratio concessa est, illius pecuniarum tantum debam, banus dolum omnem tam priorem quam posteriorem domino nocere, ut *d. l. quotidiane*. Ac praeterea illum agere tantum nobis cum pecuniis debitoribus, ut *l. 20. de nox. act.* & aliud pro alio permutare, ut *l. 58. de procur.* ubi in Flor. desit verbum, *nomen*, quod alibi observatum habent; & Bald. in quibus ita ait, *Administrans qui si transferat rem*, debet & solvere creditoribus, *l. 58. cit.* sed *rem* ipse transferre. Et in his quidem pecuniarii reproperandum, ut ait, deindi eas in personas heredum tam proximiores quam ipsa utilitas, hoc est, eas esse inferendas, quia & id quod interest in quod concludunt, dividuum est, ac sane quod ad heredes stipulatoris attinet, & si is qui stipulatus est judicium solvi, vel de rato, vel damno infecto, interponentis nomine, vel quo alio simili genere pluribus relictis heredibus, vita decesserit, summa ratione dicitur, uno ex eis vincente, stipulationem in portem tantum commissam, non in qua sua tantum quota agunt interesse, *l. 3. de verb. oblig. l. 1. pr. ff. quando quis interd.* Non est hoc ita, sed verba fuere stipulationis dicimus ea res fore, ut si, quanti interest, non pluris igitur quam cuique heredis interest committi stipulationem, & consequenter non ultra portionem eius quae vicit: & eodem pertinet & stipulatione damni infecti: in *l. 18. §. compro. in fin. de damn. inf.* quod ita concludatur stipulatio. Quanti ea res eft, i. publ. interest, ait ea ex qua non possit res promitti. Ergo ubi pluribus heredibus relictis, Paulus contendit dici posse vitio uno ex heredibus promissoris stipulationem committi in solidum fore ita ab omne quod stipulatum est, quod obligatio, quae a defuncto profecta, *fecisse*, qua fe & heredem sum obligavit, quod & nominatim in his stipulationibus exprimi foliet, *l. 9. Rem non habuit. l. stipulatio. l. adjectio. de damn. inf.* non potest aliam cuique heredis condicionem facere quam fuerit defunctus ipfius, *l. 2. §. ea lex fit. de verbor. oblig.* Et ergo defuncto in solidum teneretur, eft in portem promissionis parufset; ita quo ex heredibus eius pro sua parte promissionem adimpleret, stipulatio committi non deberet adversus heredes, qui adversus eum solum, qui vitium est: periude atque si unus quidem praestitisset, ei eft in solidum, in nullum ut ingulis portionibus heredibus conferretur, *l. 2. §. item si facto, l. 3. l. 4. §. ult. de verb. oblig.* ubi & hoc differentia proponitur inter heredes stipulatoris & promissoris. Paulo videlicet, *Quamvis pactum fit*, ait, Paulus omnino vel hanc distantiam differentiam, non tentavit tantum ad praestationem conferri poffet. Alias quo de re dimittam ad *l. 2. §. si ut nominetur, vers. nec hab. l. usque, de legat. Sed* alias id loquuntur omnino & Scholastici, hoc loco *Bal. & Sal. l. 3. post Jalen. & Paulus.* Nempe tamen existimandum eft etiam his verbis, *Quamvis pactum fit*, Paulum corrigere quod ante dixit, & modo stipulationes simili in persona heredum; nam & ex heredes etiam promissione simulant inter se: hoc tantum interest quod vinculum uno ex heredibus stipulatoris, in partem tantum non omnibus committitur stipulatio: virio autem unus ex heredibus promissoris, in omnes committitur pro portionibus hereditariis, ut subiit Paulus, *d. l. 2. §. si ut nominetur, & l. 3. in ex heredibus* poffeffionis quidem promissoris, qui non acceptum judicium in rem suis dedit judicium fecisse, eft tuteram in, residuum tenet, *ita ab fuit cum de alimop.* CAP. XXXI. *Actionem ex locato quidquam semulatus pol venditionem deinde emptori, nisi aliud nominatim nuncietur.*

QUamvis venditor emptori praestare debeat actiones quas ante traditionem adquirere quoad rei

promissor, sed ut Dynus, inquantum ipse, id eft, sine ulla cura poffeffionis quisquamque promittens, & actionem legis Aquiliae, & interdictum quod vi aut clam, *l. 13. §. si proclinare, & de act. emp.* & addo & libet, actionem furti, & vindicationem, & condictionem ex causa furtiva, si res venditori furto subrepta fit. *l. cum qui, l. si vendidero, in pr. de fur.* non tamen ordetenetur emptori actionem ex locato pendentem nomine, quae poft venditionem ante traditionem deberi coeperunt, quia nec locatori haec tenetur emptor. *l. 9. C. de locat.* sed ipse vendidor emptori: quod ultimo facit praedictae ratione conventum inquilinum, *l. ultima, de jur. fisc.* non etiam privato tenebitur. Quia eft ex conventione ultro emptor detentionem eum non adeo interdictionem penalionum consecutus non debentur: quia ex negotiorum gestorum fiunt venditori, non ex re, quae *Bal. Jason, & §. fi Pedius*, nec ex utilitate quae circa rem verferet, cognoscere tem ipsum: & hanc quidem lententiam meam verite approbat Bertrand. *in cons. quod* quae docet, Si poft venditionem fervitutis fallam, eundem fervum alii vendidero, & pertinum accepero, ac deinde is fervus fit evictus, non teneri ex fe naturaque fecisse mortam in ea tradendo tibi, nihil me tibi debere, ne pretium quidem quod accepi, qui, ut ait, pretium habeam penes me, ex re tua, non ex re ipfa, fed ex stipulationem percepi. Quod ibi de pretio emptionis, eur non trahara etiam ad pretium locationis?

CAP. XXXII. *Interpretatio l. 24. de adq. poff.*

QUod dicitur fervum nobis vicarionibus nobis poffeffionem & dominium adquirere, *l. 24. §. ult. de adq. poff. l. item nobis, l. seria. de pact. quibus mod. pign. vel hyp. solv.* & *l. 24. de adq. poffeff.* hic dicendum eft, fi poffeffionem apprehenderit fub corpore ex justa causa, non si ex iniuria: Poffeffio omnis incipit a corpore, poffeffio iuridica in animo corporalis eft. Caeterum alias justa, alias iniuria. Justa eft, quam bona fide suscipimus justa ex causa, veluti emptionis, donationis, legati, & similium, quae in jure allata, *Et* justa quidem dominio ignoranti per fervum adquiritur, injusta non item. Is, inquit, qui in tua poteftate eft ignoranti tibi non adquirit, videlicet fimpliciter & indiscrete, non corporalem qualemcunque poffeffionem, sed corporalem justam adquirere potest: & addit iimiliter & indiscrete, non corporalem ex qualibet ad eum praestitisset, *l. 1. §. hoc edicto. vbi & ita Bald. & Salic. l. 3. finaman. & §. fi duo. & de pacti. l. 2. Quamvis ait Jacb.* non sed fi tutor folvendo non fit, quamvis nomen fit, ac qui cum eo contrahit pupilli nomine, ex dolo eius damnum featint, ut ei accommodetur actio adversus pupillum in id quod a tutore fervi non potest, *l. 4. §. 1. de contr. hoc tamen cafu pupillus fi ex tutoris dolo convenietur, absolvendus eft. & modo putatus fit eadem quales quales actiones, quas eo nomine habet in tutorem, h. tit. de admonift. tut.* ficut in *l. Titio fundus de annuis. & demand.* etiam qualitercunque ex actionibus pro ipfa praestationes eft. Eft autem fere, *d. l. 24. §. 3. pendet de rebi. eff. & d. l. finaman §. fi duo. adscribendo tuo no.* Epiphanium Pamponii, fed *Bal.* ut fex que praetendit. Sed & in *d. l. 3. §. finaman. & l. ult. no. & l. ult. vbi no.* alle legendum, *si tutor folvendo non fit.* Et ergo ubi tutor folvendo eft incipiendum, verum eft tutorem in, residuum teneri, *ita ab fuit cum de alimop.*

CAP. XXXIII. *Interpretatio l. 24. de adq. poff.*

quisque esse præsumitur, passurus non sit in peculio ef- A fe: neque vero ullam hic differentiam tangat eorum qui fervæ adquirit ex causâ servilis substantiæ, & eum qui filium peculiarem, de qua *l.1. §. item adquiritur, eod.* Eresbia certa res fi in interpretandis hac adque differentiam illam reperiens.

CAP. XXXIII. *Quid faciat arricilus, Vne, in l. 13. §. fed & legatario, de adq. pofs.*

QUæri non abs re poterit quid in *l.13.§.fed & legatario, de adq. pofs.* faciat arricilus, vne, illo loco; in Flor. fcriptum eft, fi legatum vere fuit vel fideicommiffum. Equidem puto: *Ut quæ fuerint pro vere fcripfiffe, per demonstrationem*, quia ea aliena ante Iuftinianum non potuit reliquui nifi per fideicommiffum aut legati genere per damnationem, non per inftitutionem, *Inſtitutes Iuſtinian. de Fideicom. §.38. de verborum ſignificat. l. alienus, ad legem Falcidiam.* quibus in locis nimis antiquæ differentiæ obfervantur, ut docui *Obſervat. lib. cap.36.* Res autem propria teſtatoris alii legata, acceſſio temporis quo poſſedit teſtator, qua de ratione illo loco, prudius inuifi, dixi: nec enim alia fini fit acceſſio quam ut ufucapionis tempus compleatur. Ubi igitur ufucapioni locus non eft, ut, cum res propria legata eft per vindicationem, quo genere nominis dominium a teſtatore in legatarium tranſit poſſeſſionem acceſſio nihil prodeft.

CAP. XXXIV. *Iteratum & Lectius cuiuſmodi ſit explicatur multis locis, & nihil commentum.*

EX eo quod proponit Ulpianus initio *l. 12. §. nihil commune de adq. pofs.* nihil commune habere proprietatem cum poſſeſſione, quod & his verbis, *l. plenius, eod. permiſcere proprietatem & poſſeſſionem non debere, & l.16.§.bonæ autem, Qui pof.* fequitur non poſſeſſionem a proprietate. Ulpianus infert, eum qui coepit rem vindicare, quo facto ab re proprietate, *l.13.§.ultim. de rei vindic.*fit *l.3.§.ult.de ſervitut. præd. rust.* appropriatis diu dominiis, *l. noviſſ. de ſuper. legat.* eum qui coepit rem vindicare, quo facto ab re poſſeſſione, *l.13.§.ult.de rei vindic.* fit *l.3.§.ult.de ſervitut. præd. rust.* appropriatis diu poſſeſſore, non eamne ſic agit eo nomine ut poſſeſſionem ſi quam habet, aut fit habere omnipotens, abiicat. Vindicatio non ſemper nuda, ſed aliquando ſit reparata, ut ſæpe docui. Itaque imminutæ ei eſt, qui coepit rem vindicare, decreto prætoris, ut poſſeſſionem habeat, quoadusque eo in poſſeſſione rem, vel eius poſſeſſionem habeat, qui eo nomine petitur non ſuo nomine, *l. 3. §. ult. de rerum ult. l. 4. noviſſ. §. qui ſervum, eod. l. 3. §. ult. l. 5. §. ult. eod.* Inſtitutus eſt. Quo & ſimul uno eodemque tempore eadem eſſe poſſeſſionem, quæ eſt actoris & interdicto uti poſſidetis, & utrumne autore tempus non poſſeſſor, & rei vindicationem tanquam non poſſeſſor, poſſeſſorio ſcilicet, & petitorio indicio, & ut Bald. in *l. 1. col. 2. C. de rei vindic.* ſubtiliter cum emulatione ambiſſemus, quod eſt *ad eandem rei pervenire*, quemadmodum Publicianæ actioni & dicebat ea rem habere, ut vel hoc vel illo modo poſſit vincat & hinc ſi quæro & pendente interdicto uti poſſidetis, cur non & de interdicto uti poſſidetis, quæ non eſt de ea re quæ pendente conqueram? De interdicto uti poſſidetis vel, quod eſt de amiſſa poſſeſſione recuperanda, & de interdicto quorum bonorum, vel quod legitorum, quod eſt de bonorum, certum hoc eſt contingi ex ſolis rem vindicantibus, qua utraque actio non poteſtas, ne, qui poſſeſſio competat, & ex Sententiarum *Receptarum lib. 5. tit. 2. Poſſeſſor bona fide emptor, quotannis de fructibus ſuis, quos ex his percepit, ſatisfacere non cogitur.*

737 Obſervat. Lib. XXV. 738

rol vivi libuit deciſſerit, vel ſuperioris, is qui extra A eſt. Solutio per ſe ſi inſpicatur ſolus eſt qui ſe ſolvit. Lemne culpam ſuam præſtiti, &c. ut verba illa, deciſſerit vel ſuperioris, ad eum referantur qui in culpa eſt.

CAP. XXXVI. *Ad l. 32. §. ult. fol. matr.*

IN *l. 32. §. ult.* dum ait ſive mulier diverſis fallo per imprudentiam fundum dotalem reperierit non habita ratione fruftuum pro rata noviſſimi anni, quo diverſarum fallum eſt, five acciſſum aut certum dotalem rem habita ratione partium vel adquiſitionum qui quæve obvenerunt poſt divortium, dubitari non iumeritò poſſe dici, ut *l. 1. §. ult. eod.* tamen, cum & ex res ſi obvenerint conſtante matrimonio, pertinent ad mulierem, ſi noviſſimo anno, exempli gratia, testimoniorum ſtererit tribus menſibus, pro rata novem menſium. At diri poteſt ad verba illa, *poſt ſententiam*, ſpeciem eſſe ponendam ex *l. ſcribas §. ea ſerva, eod. tit.* ut ſi vir operas ſervi ſui dotalis exiſtimavit in annum locaverit ante divortium, & mox eodem anno divortium fecerit, prætorio tempore ad mariturn, poſt divortium autem ad mulierem pertinuerit, quod nihil aliud eſt quam operas vel mercedes operarum *annoque* dirigere inter virum & uxorem: nempe ut pro rata temporis quo vir matrimonio annum vendicavit, operas ad maritum, pro rata autem temporis quo non fuerit ad mulierem pertinuerit. Quid autem ſi jam exierit annus decretorius antequam divortium fieret? & hoc caſu certum eſt integras mercedes operarum ad virum pertinere, *l. an. h. reipſa ex ſtipulatu, C. de rer. in. eff.* quia & operæ quodammodo ex re uxoris fant, *l. qui bona, de adq. rer. dom.*

CAP. XXXVII. *Enucleatur l. 7. §. ult. de cur. fur.*

SI curatorem dementis quod non fuis deſiſſet, Rem dementis falvam fore, pratore removeri, & aliam curatorem deſeri, qui & ipſe cum non ſatis deſiſſet, cum removeri, & tertium curatorem poſſorum, curatoremque condemnaveris, ac poſtea heredes dementis ſi cum priore curatore qui removeri non poſſit, ſatisfactionem ſe & poſteriorem curatorem, heredes jure replicabunt. Aut ſi & eo quo ſatisfecerat. Si inquam, poſteriori curatore ſat. fac. *ſatisfecerat*, *ſatisfecerit*, *ſatisfecerat* jure non egerat, *l. 3. C. de ſat. vel cura. de ſatisf non def.* Verum ut eſt ſcriptum *l. 7. §. penult. de curat. fur.* ab hac ſpecioſa curatore profuſa ſe judex abſolvat, bit, ubi plus quam manifeſtum eſt pro *Curatore* eſſe *Exhibendum Iudicium*, heredes dementis quia ut ait, æquum non eſt heredibus hanc replicationem proficere ſi prater nominaverit pronuntiatum redditum est condemnationem quinti curatoris verbis in rem demens, vis vel furioſi, atque adeo huic replicationi ſubjiciendi erit triplicatio dolli mali. Præterea in *d. l. 7. §. ult.* ratio, propter quam dicitur alteri ex curatoribus fuiſſe removendum, & alterum quoque rem furioſi legitimo modo vendere nulle & eradere, emptoresque ufucapionem pronuntiatum eſt. Quæ ratio, ſenſibus, tradita facti magis fuit quam juris, ſic explananda eſt: quæ juris fant, ex exemplo quorum curatores oportet, velut actus fidemores & legitimos, ex exemplo, ſenſibus, emancipationem: quæ facti fant unus exequi poteſt, quia & duo fanni in ſolidum idem ficere vix poſſunt, & uno facienti, alter inconſtantem temere intelligitur: maxime ſi præcipi ſit & ficeat. Solutio, vendito, traditio facti potius fant quam juris, quia eſti dominium non transferunt in conſequentem, tamen ex ipſa facto ſolo per ſe conſtituit & partium ufucapiendi caufam. Quæ dominium vel obligationem transferunt, juris fant, non facti, *l. 1. §. 30. de verborum obligat.* Vendito & traditio res fine, juris eſt: vendito & traditio res aliena, facti, quia nudum poſſeſſionem, quæ res facti eſt, transfert, non dominium, quæ res juris

CAP. XXXVIII. *Ad l. 75. de jud.*

LIber 76. *Iuliani Digeſtorum*, quia totus fuit de legatis & fideicommiſſis, *ad l. 75. de judic.* qua ex eo libro ſumpta eſt, ſoleo exemplum apponere de fideicommiſſo quod alii heres vel legatarius debet, ut ſi a pratore fideicommiſſario judicio adeſte juſſus per communicatum adhuerit ex edicto prætorpario, ordine ſcilicet edictorum perſecto, & impleto ſolemnitate juris decreto prætoris abſens condemnetur, a qua ſententia conſtat eum appellare non poſſe, *l. 7. §. ultim. eodem tit. l. ea ratione, §. ultim. de appellat.* In ſpeciem ab eo qui condemnatus eſt, debitum fideicommiſſum exigi poſſe abſente judice: ſi de fideicommiſſo potius quam de legato exemplum pono, qua in caufa levari prætor judicem dat, *l.73. de leg.2.* non in cauſa fideicommiſſi, *l. ſecundum, §. ultim. de legatis 2do.* & Ulpianus *Fil. Iongulanus Bogadorus tit. de fideicom.* ubi autem prætor ipſe de fideicommiſſo cognoſcit & pronunciavit, facetur ab eo abſente judicii judicem adiici ſpeciolum qui de eo tantum cognoſcat, ut oſtendit *l.75.* an judicarum ſit, an prætor fideicommiſſi debitorem condemnaverit, non ab reſte conſuevimus adiici: aliquam, ut ait, ſi ſententiam & decretum quod prætor interpoſuit decurſio ordine edictorum recradare liceret, judicem ſtatim, ut eſt, hominem arridere ſententiæ edicta & decreta prætorum. Denique decreta luſoria eſſent non decretoria quod derendum non eſt, *l. ultim. Ne quid in loc. pub.* Porro ad haec *Jul.* fententiam adiuntur duæ exceptiones, una ex Marcelli notis ad Julian. altera ex Paulo. Marcelli exceptio haec eſt: Si ſe ſecundum quem prætor fententiam in abſentem dixit per dolum ejus, ut ait *d. manuſcr.* falſo aliquid abſentem fecerit & hic ante quam ſententiam ejus ſecundum prætorem ſi liquido fuerit approbatum. Liquidum non pertinens ad probationem *Iuliani*. Confequi autem fententiam fcilicet ut *l. 1. non poſſeſſ. de pet. hæred. l. ultima, C. de bon. auct. judic. poſſ.* quam tamen utique non is tantum confequi dicitur qui vicit & qui damnatus eſt. *Antiquitus ad finem de fponſ. inquit, antiqui modici in homicidii, mente dignus cadmortis fententiam confortia*, &c. Hoc vero cafu judex adſidius abſenti judicati, non de eo tantum an judicatum ſit cognoſcere debet, ſed etiam an judicatum ſit ex fidæ allegationibus: quod ſi ita eſſe comperit pronunciare debet, non jure fententiam dictam videri, ut *l. 4. C. ſi contra jus vel util. poſſ.* Pauli autem exceptio haec eſt, Si qua a pratore in ius vocatus judicio defuit, ejus & heredibus haberi abſentia cauſa, veluti adverſam valetudinem, aut majoris rei occupationem, ut *l. communia, §. penult. de ne judic. l. pretori, C. eodem. & penult. judex*: quo cafu vel abſio judicati donda non eſt, vel prætor ipſe exequi judicem non debet. Quibus verbis duplicem nobis excipiem exequendæ ſententiæ prætoriæ, vel per prætorem ipſum, vel per judicem ſpeciolum ſive executorem in hanc rem a prætore petendum: Judex igitur cauſa prætorem eremodicium potius, & cauſæ defenſionem reo non rite condemnato reſtituere debere, ut *l. ante finem, §. ult. de minor. l. 4. C. de procur.*

CAP. XXXIX. *Ad §. duabus l. 23. de leg. 1.*

SI teſtator duobus heredibus inſtitutis ex æquis partibus, *alteri legavit Sticlum & Sticho x.* quæ ſpecies proponitur in *l. 91. §. duabus de legat. 1.* hoc in primis obſervandum eſt, inter ea duo legata magnam eſſe diſtantiam: namque legati quo quod heredi reſtituum eſt, dies cedit a morte teſtatoris, & debetur he-

redi etiamſi hereditatem non adierit, *l. 80. eodem.* Le-
gati autem ſervi poſſeſſio non dedi cadit ante adram
hereditatem, *Leon. l. 1. ſervi. §. ult. ſpondeo. Adde leg. cal. Lun. §. libertatibus, C. de cad. tollend.* quia nec ante ſuire poſſumus ſervo forte manumiſſo, an dominus vel cui donatio legatum adquiratur exprobranda igitur additio quæ hoc patefaciat. His conſequens eſt, ut ad legatum hereditatis relictum regula Catoniana pertinet, non ad legatum Stichio relictum, quia ex regula eſt tantum de legato, quando dies non cedit, quod ante teſtatoris obitum cedit. Quapropter in propoſita ſpecie ſi teſtator duos ex æquo heredes inſtituerit, & alteri legaverit Stichum, Stichus non ex ab initio in Titium conſtitit legatum, atque ideo ſi vivo teſtatore perductus ad libertatem fuerit, ſolidum legatum, id eſt, integrum x. ei debebatur, pars quinta a ſingulis heredibus ab uno heredes exiterint: nam etſi heres cui Stichus legatus eſt non adierit hereditatem, alter heres integra x. debet Stichio vivo teſtatore manumiſſo, ſi eſt incipiendus *d. §. duabus*, nempe, ut quod dicit, *tempus legatum ei debebitur*, id vel ſtemate Accurſio de Stichio dicit, ita quod ſequitur, *ſolidum ab alteris ſemele conſequi poteriſſet*, idem ſit cum eo quod ante dixit, Stichio vivo teſtatore manumiſſo ſolidum deberi, non heredi cui legatus Stichus eſt. Verum quidem eſt Stichio non manumiſſo, heredi cui legatus Stichus eſt, quod adierit hereditatem totum deberi jure legati, eidemque per Stichum adquiri x. Verum inquam, hoc eſſe fateor, verba *d. §. duabus*, hunc ſenſum referre diſſitior.

CAP. XL. *Ad §. pen. ejuſdem legis.*

JUlianus in *l. 91. §. penult. de legat. 1.* Si ſervo Titio legato non teſtator idem, ſed alius aliquid legaverit, & vivo priore teſtatore dies legati ſervo relicti ceſſerit, id eſt, ſi adita poſteriora teſtatoris hereditas fuerit, conſtetidum id legatum hereditati adquiri: quod qua ratione defendi poſſit, non video: quia imo verum eſt id legatum vivo priori teſtatori adquiri, non hereditati, quæ nulla dum erat eſt. Nulla teſtatori vivi hereditas, nullus heres, nullum teſtamentum. Et hereditatem hoc loco accipere pro ſtipe futura hereditatis, alienum maxime eſt a ſenſu & uſu communi. Si igitur fallum eſt, quod eſt, quæ in aliis pluribus locis Digeſtorum ſenſum defendi, ea omnia quod huic loco inſidet longe ſuperare, & ſcripſiſſe Julianum hoc modo, *Si mihi ſervus a te legatus fuerit, & eidem ſervo aliquis legaverit, & mortuus es, qui mihi ſervum legaverat (mortuus ſcilicet ante aditam hereditatem, ut l. quod ſervus, de leg. 2.) dies legati ſervo dum ceſſit, ſolidum id legatum hereditati adquiritur & ſolidum debetur: ſi ante vivo teſtatore hæreditas ejus, qui mihi ſervum legaverat, ad me, id quod ſervo legatum eſt, non pertinebit.* Si hanc animadverſionem forte tamquam capitale ſcrupulum aliquis reiecerit, age adhibi moror, utere vulgo recepta interpretatione, & hereditatem accipe pro hereditate futura aut breve ſtruro, aut teſtatore ipſo, qui nondum defierit hominem vivere. Hereditate pro herede accipi videtur in *l. 16. in fin. quemd. dies leg. ced.*

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM LIBER VIGESIMUS SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

Emendatur §. idem Julianus, l. 11. ad S. C. Trebell.

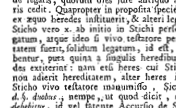

IN patrem familiæ duos ſibi heredes extraneos inſtituerit, poſſemque filio impubeti extraneidos ſubſtituere, & rogaverit ut hereditatem ſibi, ſi ad eos perveniret ex ſubſtitutione pupilli, L. Titio reſtituerent: mortuo filio intra pubertatem, non eſt neceſſe poſtulante Aſdesomnium utrunque heredem cogere ad adeundam patrisheréditatem, cum ſufficiat vel unum C cogi, qui vel unius adítio etiam coacta confirmat tabulas pupillares, *l. 14. §. ſi quis omiſerit, ad S. C. Trebell.* & vel ab uno adita patris hereditate, conſequens eſt, ut ambo ex ſubſtitutione pupilli coagantur ſibi hereditatem adire, & L. Titio reſtituere, *l. 27. §. penult. eod. tit. cum §. pene eadem verba cum Ulp. referat in l. 11. §. idem Julian. nobis eo ſine §. a patre, in d. §. idem Julian.* legendum videtur, *Si duo fuerint a patre inſtituti filio ejus impubere extraneis, & idem ſubſtituti, &c.* ſi legat, ut vulgo, *cum filio ejus impubere*, tres potius heredes inſtitutos, filium & duos extraneos: quod ſi fecit pater, & poſt mortem patris filius impubes moritur, nihil neceſſe eſt vel unum ex extraneidis filii adire, ut confirmentur tabulæ pupillares; cum *nonnunc* filii ſui heredis eos confirmet ſatis, *d. l. 27. §. pater, l. 12. de vulg. ſubſt. Paterfamilias mortuo filio intra pubertatem, non poterit, Ulpiano Corradio, ſic legendum: cum filio impubere filius ejus, ſubſtituti, &c. ſubſtituti filio ejus impubere, &c.* Sed ſi filius ſui heredis, qui ſignificabant, Extraneidos nominatim.

CAP. II. *In civilibus bellis jura non obſervari copioſiſſime: vel poſſimonium, vel legio Cornelia.*

QUod Ulpianus ait *l. 21. §. penult. de dupl. & poſtlim.* in civilibus diſſenſionibus quamvis ſæpe per eas Reſpub. laceratur, non tamen in exitium Reſpub.

Reip. contendatur, ex Ciceronis ſumpſiſſe videtur III. *in Catil.* illo loco, *ille tamen omnes diſſenſiones quarum nulla exitium R.P. queſcivit*, & illa, *civiles diſſenſiones extra luxuriosam vim quod debuerunt, ſed ad communem bonum pertinerent.* Idemque in eandem ſententiam pro Q. Ligario, *Non leſſile alienum ſuit, ſed civile diſſenſionem, nonſine cupiditate Reſup. fuiſſe.* Et Plato ſimiliter in *Epitegmen*, τῶν ἐν πολέμοις μὴ ἐν πολέμοις δίκαια νομιζομένων, *quæ in bellis ſine bellum in causa ſunt, non in bellis ſine bellum in causa ſunt.* Hoſtilia bella ſeri ad internecionem, civilia ad victoriam ab his qui in Rep. principes eſſe cupiunt. Ex hac vero ſententia recte interpretor Ulpianus in §. ult. in civilibus bellis eos qui in alterutras partes diſſentiunt, vice hoſtium non eſſe, & ideo nec jura captivitatem, aut poſtliminium inter eos locum habere, ut Pluarchus in *Orbane*, ἐν ἐμφυλίοις οὐ πολεμοῦσι οἱ πολεμοῦντες, *in civilibus non bellant qui bellant.* Tacitus 1. *Hiſt. Civilibus bellis captos in prælium non creari.* Idemque lib. 3. *tertiam Cremoniſium proſectam militiam affectaſſe confenſum Italiæ conjunctos tabernaculo unum ſit appenuatis.* Alius Gallus apud *Feſtum*, *Qui natione ex diverſo noſtra ſunt, eum hoſt poſſimonium non eſſe.* Quibus conſequens eſt quod Ulpian. in *d. §. ult.* ſubjicit, civili bello captos & venundatos, poſtæque manumiſſos ſupervacuo a principe repetere ingenuitatem, quam civilis captivitatis jure in tantum liberavit, non debitorum principalem, licet nomine ſolverit debitoris principalis, quia perinde eſt atque ſi debitor ipſe principalis ſolvat. Hinc ſequitur, fideiuſſoris eum ſolum liberare volens, non ſe, non ceteros.

CAP. III. *Manumiſſus vivente ſe, debitoris quia eſſe ſolvendo, an ſit quia ejus pudiſcet capereat.*

SI debitor ſolvendo eſſe reus peo quo abſente aliquis ſe fideiſſedit Judicatum ſolvi defendendi causa gratia, non ideo minus defenſor a prætore compellitur litem conteſtari, *l. Litiſex, de pœnitent.* At ſi boni abſentis omnia, ut ait, ex edicto prætoris a creditoribus poſſeſſori capiantur, mouque proſcribi & diſtrahi, & non bona tantum ampliſſima, ſed etiam vultus verbisque accedat furtus, ut in Quintiana M. Tullius ait, & vivo vivente manus dicatur, & ad extremum egeſtatem redigatur, juſta hæc eſt defenſori cauſa non conteſtandæ litis etiam ſolvendo ſit, *l. 13. §. ult. eod. tit.* Definit eſſe ſolvendo & qui non in totum, ſed pro parte tantum deſinit eſſe ſolvendo, ſ. *item ſi ſolio, ſupra, de adilic. act.* ſi *ædes, navis.* At in cujus bona omnia poſſideantur a creditoribus, & veneunt, in totum deſinit eſſe ſolvendo. Hunc premit egeſtas, illum puperies ſive inopia, qui duo mutant inter ſe plurimum. Paupertas parvi poſſeſſio eſt, Egeſtas nullius rei pecuniæve poſſeſſio. Martialis, *Non eſt pauperies habere nihil*, quia egeſtas ſolitus hoc eſt, non pauperas. Et in condemnatione perſonarum quas in id quod facere poſſunt damnantur, recte dicitur ſiparum rationem habeni ne egeant, *l. 173. de reg. jur.* id eſt, ne deſit ipſis victus veſtitusque, *l. 7. de offic. bon.* Plus enim eſt egenum, quam pauperem eſſe.

CAP. IV. *Interpretatio l. 37. de fidei.*

SI unus ex fideiuſſoribus pro ſua parte ſolverit creditori nomine rei principalis quaſi negotium ejus gerens, perinde hoc eſt ac ſi reus ipſe principalis pertem unius fideiuſſoris ſolviſſet ejus nomine: ergo quod rei nomine ſolvit fideiuſſor, reus ipſe ſolviſſe videtur liberatus nomine, ſi id approbaverit: quoniam utroque modo id agitur ut fideiuſſor pro ſua parte liberetur. Et liberatur utique fideiuſſor. At reus non liberatur, quod Julianus vel Ferox ſignificat in *l. 37. de fidi.* dum ait, nihil ex forte decedere, ut M. Tullius *pro Roſcio Poſtumo*, de ſumma decidendum non ſiri: & ſane ſi debitor ipſe principalis dum vult unum ex fideiuſſoribus liberare reapte ſolviſſet partem viriliem unius, *Tom. III. Prim.* Aaa 2

A fideiuſſor ille ſolus liberaretur, *l. 5. §. 1. eod. tit.* debitor principalis reapte ipſo jure, neque per exceptionem liberaretur, quia non ut ſe liberaret fideiuſſorem unum, qui pro ſe ſidem ſuam obſtrinxerat. Liberato fideiuſſore non conſinuus liberatur etiam reus principalis, ut *l. hæres, §. ult. eod. tit.* tanpetſi e contrario liberato reo, conſequens ſit fideiuſſorem liberari. Illud cum cura ſervandum in *l. 37.* non quæri an fideiuſſor qui ſolvit partem ſuam volenti creditori, & pro parte confidejuſſorum liberetur, qui de re eſt *l. inter eos §. 1. eodem*, quæ ſtatim videbimus: etiam pro parte confidejuſſorum, non quidem ipſo jure, quoniam ſingulifidejuſſores obligati ſunt in ſolidum, ſed per exceptionem tamen pacti, *l. ſi duo, §. ult. de exceptionc.* Ut pacti, quali id actum ſit inter eum & creditorem ut omnino liberaretur ſolura parte ſua, videlicet ſi confidejuſſores refiduo ſolverint partem ſuam, non ſi fideiuſſor ille, ſed hoc tantum quæritur in *d. l. 37.* an pro ſua parte omnimodo liberetur unus ex fideiuſſoribus, qui nomine rei principalis ſuam partem ſolverit. Et plures liberari eum ominmodo five ſolvendo ſint ceteri fideiuſſores, five non, & quidem ſolum liberari, non ceteros, qui in reſiduum obligati manent, non item reus principalem. Neque vero hæc uni fideiuſſori, ut quod ſolvit recipiat, eſt in debitorem principalem actio negotiorum geſtorum, quia ſic tantum liberavit, non debitorem principalem, licet nomine ſolverit debitoris principalis, quia perinde eſt atque ſi debitor ipſe principalis ſolvat. Hinc ſequitur, fideiuſſoris eum ſolum liberare volens, non ſe, non ceteros.

B

C CAP. V. *Interpretatio l. 58. de furt.*

SI filiofam. furtum faſtum ſit rei ſuæ, velut, rei cauſa furtiva, aut quod ſubripuit, vel ab alio receptor locatæ, pater ſuo nomine furti actionem non habet, non certe ſi rei cauſa furtiva, non item ſi rei locatæ, ſi cum ea re rei commodatæ, *l. 14. §. in pater, de furt.* quia nihil eius intereſt, cum rei filiofamilias locatæ vel commodatæ cuſtodia ad eum non pertineat. Filius quoque non habet furti actionem nili nullem ſubeſt patre, *l. ſi hæres, §. 1. de furtis.* Patre namque patiente non recte agit furti fine conſenſu patris, *l. ult. §. neceſſitate, de dam. infect lab. adquarum.* Ac ruſtus nec pater filii nomine furti agere poteſt, quia in ea re qua furto abducta eſt filio, quæ ſit cuſtodiæ, ſive aliena qua fructus filius locationis jure, ſi modo illi juris habet pater, cum perſona tantum filii locationem comprehenſa ſit non patris, *l. quod dicitur, de verb. oblig.* Denique patri ex conductu actio non competit per filium, ergo nec ſi res conducta filio ſubripiatur, actio furti. Et ſi filiofam. ſtat paterfamilias, ut ſi emancipetur, procuratio nem ſuam ex eſt actio furti, etiam nomine rei locatæ. Nam & conductori actio furti competit, *l. 14. §. pretore, de furt.* Et ita explicanda eſt *l. 58. eod. tit.* quæ eſt ſingularis & peſſime accepta ab interpretibus cum Cornetio, tum Latinio.

D

E

CAP. VI. *Ut emancipatus ſit §. ult. l. 46. de procur. cum l. 47.*

QUi duos debitores habebat, unum ex una, alterum ex altera cauſa, ut ſi ex duabus cauſis unus pecuniam rerum & negotiorum ſuorum in ſolidum quod generalis mandatum eſt: quo & hoc continetur ut a debitoribus mandatoris exigat pecuniam, *l. 58. de procur.* An igitur alter ab altero quod mandatori debet, exigere poteſt? minime, quia non de debito a fe invitum exigendo, ſed de exigendis pecuniis ab aliis debitoris mandatum videtur, huic id mandatum ſit ſpecialiter ut a ſeipſis invitem pecunias debitas exigerent, *l. 47. eod.* Aliud vero dicendum, ſi unus tantum ex eis debitor mandatoris fuerit, in eum ab altero qui nihil debet exigi nomine mandatoris poteſt.

F

Se inviem petere non possunt, non enim in hoc confituri esse præfumuntur, ut & tecum invicem litigarent, non communiti inter fe & copulati ad litigandum invicem: nifi id dictum fit nominatim. Mutua exactio generali mandato non continetur, fimplex continetur. Interpretes dum quantum mutet *d.§. ult. a l.47.* non videnti, minimum quantum fe torquent nec quidquam in complacandis duobus hifce locis.

CAP. VII. *Ad l.3. de adopt.*

ADoptio vel tefte Theophilo noftro, actus eft legitimus & folemnis, quippe cum & inter legis actiones connumeretur, *l. 3. de effec. prat. l.4. de adop.* Et erat fane olim actus legitimus, quamvis & in eo explicando, videlicet cum femina adoptabantur, quæ etiam puberes in tutela erant, tutoris auctoritate opus erat, ficut & in ceteris omnibus in quibus juris folennitas defideratur, *l. 19. de auct. tut. l. cum in rem §. 1. de appell. l. ultima, C. de in lit. denod. tut.* nec fufficiebat curatoris auctoritas, *l. 8. de adop.* quod tamen ibidem fub Divo Claudio dicitur refte mutatum effe, nimirum quia lex Claudia fubfiftit feminarum tutelas legitimas, ut Ulpianus fcribit *lib. fing. Regularum in de tutor. his*, quæ obtinuit non quidem in feminis impuberibus, *l. 3. C. de legit. tut. l. 2. C. Theod. de tut. & cur. or.* fed in puberibus, quæ ex ea lege, perinde fub curatoribus agunt atque mares fubfare veteres jure, quo etiam puberes feminæ in perpetua tutela erant, ideoque & juxta legem Claudiam refte dicitur in *l. 7. de tut. & cur. dat.* ad dictem confentiendum interpretum auctorem deberi, quod non poteft dici nifi de puberibus: cum tamen olim ex eodem Ulpiano in hanc rem ftaretur vel fpecialis tutor, fi non adeffet legitimus: neque

CAP. VIII. *Cui alia decretur effe caufa tutorum, alia eorum qui Reipubl. negotia administrant in fpecie l. Lucius §.1. de adm. tut.*

VEre duo aut plures tutores vel curatores pupillis feu adolefcentibus dari fuis a magiftratibus municipalibus plures curatores bonis debitoria Reip. juffu præfidis a Rep. poffeffis, qui curatores vocantur: neque illi conveniuntur pro portione collegæ qui folvendo non eft antequam exculfi fuerint magiftratus municipales qui eos dederunt, *l. Lucius §. 1. & pro de adm. tut. l. 1. §. ufque adeo, de tut. & cur. dat.* At in tutoribus vel curatoribus minorum hæc additur exceptio: Nifi collega qui folvendo fuit ante conventionem tutoris quod collegam tempore fufpectum facere vel fatis exegere nolurerit, *d.§. ufque adeo, l.14. de adminift. tut. l.2. de magi. conv.* In his autem, qui Reipubl. negotia adminiftrant, nulla talis adjicitur exceptio, credo, quia non tanta diligentia a curatoribus negotiorum publicorum fpecialiter datis in rem aliquam deliberatur ut & collegas fufpectos faciunt, quos tale adjuftare aut facultatibus collabi animadverterint, urve ab eis fatisfactionem exigant. Hoc enim folum invenio ab eis deferri, ut fi intercedere & prohibere collegiis pernonne fore molientes aliquid in fraudem Reip. nec probiberint, eo nomine teneantur, *l. ult. §. propon. de adm. rer. ad civ. per.* quia qui non vetat, cum poffit, jubet. Et omnium rerum quæ ad Remp. pertinent cura præcipua & diligentiffima magiftratibus municipibus pontificum incumbit, *l. 6. de adm. rer. ad civ. pert.* ubi diligentia; id eft, exactiffima obfervatio, follicitudo, cura & cuftodia folers, ut *l. convenitur, de reg. jur.* Profpicua deprehenditur, ut loquuntur juris interpretes Græci. Veruus itaque magiftratus dicuntur *ἐπιμελητὴς τῆς πόλεως*, quam ulli alii fpeciales *ἐπιμελητὰι*, quales erant vel dicti *ἐπιμελητὰι ἀστυφύλακες, ἐπιμελητὰι λιμένος, ἐπιμελητὰι ἀγορᾶς, ἐπιμελητὰι τῶν ἱερῶν ἢ ὁσίων*, & in teftamento Theophrafti & Straconis, *ἐπιμελητὰι τῶν εἰς τὴ διάθεσιν χρημάτων*, qui vulgo executores teftamentorum dicuntur & difpenfatores in *Novell. Martiani de teftam. cler.*

CAP. IX. *An inter cæteros exheredatus videatur is quem pater obiiffe falfo credebat.*

OMnes filij fi exheredentur hic verbis, *Cæteros nec filios filiaque nec exheredes facio*, pro nemine eximi exheredatis habentur, *l. Titius, de lib. & poft.* An & ita, quem errore ductus pater obiiffe credebat, exheredatus videtur? Dico non videri exheredatum eum de quo pater non cogitavit, quemve ignorabat fe filium habere, *l.9. & 10. C. de teft. mil.* licet nec totorem exheredatum eum quem pater, qui filius tuncem defit, obiiffe credebat, *l. fi quis ita §. penul. de teft. tut.* quia etiam meus Paulf fuiffe videtur in *d.Titius*, cum ait, de errore patris in judicium agi oportere. Quorum enim apud judicem agi de errore patris, nifi ut errore patefacto ftatuat judex nullum effe teftamentum quafi filius præterito, & confequenter fcredere eum pari cum ceteris ab inteftato, ut & Centumvirios judiciffe Valerius Maximus refert, *7. cap. 7.* Quod fi judex cognerit non erraffe patrem, ut puta fi verum eft filium obiiffe, de jure teftamenti nulla eft quæftio, nec non ab hac fententia dimovere debet, *l. 3 inflitues, §. ult. & 7. ſcrip. de inoffic. teft.* quæ ftatuunt eum quoque filium exheredatum videri quem mater pueriffe exiftimabat: nec enim eadem eft ratio patris & matris. Non potelt filius quem pater perfide exiftimabat non effe heres C patris, vel jure inteftati, quafi eas caufa præteritionis teftamento nullo. At filium quem mater perifle exiftimavit, & non habetur pro exheredato, ut proinde fi a querela inofficiofi teftamenti non deferatur, nulla alia ratione ei patet aditus ad materuam hereditatem, quia matrem teftamentum præteritio fola nullum facit, fine præterita teftamento nemo quidquam bonum poffeft contra tab. *l.4. §.ad teftamenta, de bon. poſſ. contra tab.* & merito igitur ne excludererur bonis materuis, quod fatis fuperius erat, huic filio Adrianus deculit querelam inofficiofi teftamenti, non quidem in totum: quia revera pro exheredato non eft is de quo mater non cogitavit, fed filium habuit & non habuit, Nam facilem olim differentiam inter patrem & matrem, & errabam: abiit, ut in eodem errore perfeverem.

CAP. X. *Ad l. 8. C. de teftamenti.*

VUlgo *l. 8. C. de teſta.* de epilepfia accipitur, fed perperam: quia de morbo contagiofo loquitur, qualis eft epilepfia, & epilepticum confiat non effe morbum contagiofum. Vulgo etiam perperam accipitur de teftibus morbo contagiofo corruptis, quia ne uno eodemque tempore fimul ad teftamentum & teftes adhibeantur, morbus ipfe vetat fatis: lex fruftra id aut ridicule remitteret. Et certe veftus eft teftes, quos contagionem deferre inter initia dixit, pura teftem laborante contagiofo morbo vel teftibus exiftimatibus eam decumbere ex eo morbo, eodem fignificari dum ait, *Teſtes hujuſmodi nemo ſuperſtes eo tempore jungi atque ſociari remiſſum eſſe*, nempe tempore graffantis morbi contagiofi opprefos & circumfeftos teftes hujufmodi morbi terrore fi fimul intra eodemque tempus conficiat teftamentum obfignent teftamentum, quod jus commune exigit, *l. 8. C. & 21. C. eod.* ut nihilominus teftamentum valeat modo conveniat eodem die teftium fpecies numerus extra confpectum teftatoris, qui teftamentum obfignent: nec enim duos vel quinque obfignaffe & fubfcripfiffe fatis eft: hoc tantum eis remittitur cafus majoris & novi. ratione qui teftatori contigit, ut *ὑποκρούσεως & νόσου*, id eft learfima a teftatore limul teftamentum obfignent.ut auctores *διαθεσοποιοὶ* interpretantur, qui non

non de teftibus eo morbo affectis, fed de teftatore eam A ce, ifque ufus antiem præduit Grammaticis hæc fubtilius diftinguendi: certe illo loco Salufti, *Cnaforus pauld acerbius conſilii hujuſce partiriper*, equidem ego ubi ceteri, *hujuſce* in veruftiffimo Salufti exemplari fcriptum legi, ex quo & alia pleraque nondum detecta didici, ut Vage & Vagenfium nomen, quod Plutarchus etiam & Ptolomæus integrum habent, in fuperbiffimo, & inde, *ſuper obnoxium carpere tardos*, non *ſuperciliorum*, luculentum fcilicet obnoxium; & in fine Catil. *cum libertate & conſulendi*, non cum exceptione L. Philippi, *Lepidus Lutio cum calendibus*. Ex eodem qui & alia complura ex meo Nartheio dum de illo prælabor, fequius vero bona fide communicat Cheretipfer illud, cum de Capfa expugnata beneficio Liguris cujufdam Salufius fcribit, *Ceterum illi qui afcenſuri erant præbebi a Duce &c.* Verum id ex rem redeamus, etiam in *l. pen. fi fem. fac. fec. dic. & l.49. de nov. act.* omnium fervorum nomine, id eft fingulorum, ut in *l.1. ſi fem. fam. fec. dic.* Et quamvis *l. 11. de red. dubi. Omnibus liberis proprietatem, &c. & l.3. §. ult. de nov. act.* Sic in publico aliquid fiat, omnes cives quos nuncupatim nemo nominat, *ut nec ego ex te, aut quiſquam*, ut & Græci & Galli loquuntur.

CAP. XIV. *Expellere an inſtrumentos fundi aut ville controvertur.*

ULpianus *l. 12. §. ſupellex, de inſtr. & inſtr. leg.* fupellectilem qui in agro patefaun. erat inftruftior, negat inftrumento fundi contineri: cui Modeftinus videtur adverfari, inftrumentum fequere a fundo, *l. 8. de fup. leg.* & Varro *1. de re ruſt.* Inftrumentum & fupellectilem rufticum omnem oportet habere fcriptum in urbe & rure dominum. Contra Paulus *l. 3. eod.* Fundo legare cum omni inftrumento ruftico & urbano, fupellectilem ait legato cedere, forte quia plenioreus verba illa, *Cum omni inſtrumento ruſtico & urbano*, vulnuratem defundti demoftrant. Simili modo Africanus ville, qua pars eft fundi, inftrumento legato, neque fupellectilem contineri, *l. 12. de inſtr. & inſtrum. leg.* Contra Paulus contineri, *l. 19. §. ulcimo, eodem*: ubi legendum fupellectilem, ut vulgo, non fupellectile. Et quæ ex Varrone & Fabiano refert, ufum effe urbanum, aliam ruſticum, aliam mixtam ex utroque, forte ruſticæ ville inftrumento non cedit inftrumentum patrifamilias, quod legato non cedat, urbanæ aut mixtæ, an quæ & fupellex, *l. 18. §. pen. eodem tit.* inftrumento cedat. Inftructo autem fupellectilem contineri conftat inter omnes, *l. 12. §. penult. de pecul. & §. idem Celſus, & §. Neratius, & §. idem reſpondit domo inſtructa, & l. 16. §. 1. eod.*

CAP. XV. *Explanatio l.91. de her. obl.*

FIlius heres patris ex aſſe bonis fe paternis abftinuit, ideoque bona patris venierunt, eaque filius emit per fuppofitum perfonam imaginaria emptionis: atque ita filius nunquam defiit debere. Fruus hæc ut amoveatur, refpke Paulus exiftimat *l. 91. de adquir. her.* perinde filium conveniendum effe a creditoribus paternis atque fi nullo modo abftinuiffet, non abftinendo bonis paternis, quia nec reapfe fe eis abftinuit, quod ita procedere non fnimadvertunt qui in eam fegera ferbunt, quafi ex abftinentia filij bona patris non venierint, quorum folorum fit, ut fimiliter in *l. ſemel §. ſupponamus, quod. mod. pig. vel hyp. fol.* & debitor cui creditor permiffe pignora vendere, ea emerit, *ita ea venditione non caveat*, ut Plutarchus loquitur in *Græchis*, atque ita femper habuerit apud fe, dicitur nondum creditoribus fuluta pecunia integrum effe eis hypothecarium actionem. Nihil vero ad fpeciem *d.l. 91.* pertinet *l. 2. C. de reſpond. bonor.* quam objicit Accurfius, qua non eft de univerfis bonis defundti debitoris poffeffis & venditis a creditoribus ex edicto, fed de certis pignoribus a quibufdam creditoribus venditis. Et non de de-

bito-

bitore qui ex pignora emit per fubiectam perfonam; ſed qui palam & bona fide. Quod autem Accurſius dicit in dicta *l. 91.* filium emiſſe bona patris ante-quam ſe abſtineret, meritò refellitur ab omnibus interpretibus.

CAP. XVI. *Ad l. 59. de fideiuſſ.*

CUius ex pluribus fideiuſſoribus unus ſolidum ſolvit fet creditori, & creditor in eum tranſtulliſſet pignora, quæ a ceteris fideiuſſoribus acceperat, etiamſi virtù vendicionis in eum ex tranſtulliſſet, ex ſententia Pauli in *l. 59. de fideiuſſ.* non eſt adſimulandus emptionem venditionem contractam eſſe, fed luiſſe potius pignori ipſi fideiuſſori ipſum ſolidum ex ſolvendo & ſucceſſiſſe in ius pignorum & in locum creditoris, quæ B ideo ut creditorem ipſum & fideiuſſorem quoque illum fructus quos ex pignoribus percepit pro rata cum ulteris pecuniæ debitæ, quæ ſuperabant, retinere debere, ut *l. 12. C. de pact. pig.* nec Gmilem fideiuſſorem illum in quem titulo & prætextu emptionis pignora translata fint extraneo emptori, *l. 10. C. Mand.* quia in extraneum emptorem nominum pignorum tranſfertur, in fideiuſſorem non item. His autem verbis in *d. l. 59. de fideiuſſ.* rationem fructuum & uſurarum habiti oportere, compenſationem, computationem ſignificari dico, vel ſyllogiſmum, ut in Baſil. eſt ſcripturn, συλλογισμὸν γινεσθαι τῶν καρπῶν καὶ τῶν τόκων, quod verbum communiter eſt ſcriptorum & Dialectorum. Lucianus *iv δίκαις συνηγόρῳ· τὸ συνάγειν τὰ τοιαῦτα πάντα λόγου ἔχειν τὸ συλλογιζεσθαι.* C

CAP. XVII. *De pana civili & gradili.*

REſta adhuc iungunture panes civiles, *li ultime*, §. *poſtrere*, *de jure dot.* namque adibus colurent quas poſſident cives Romani in nova aut veteri Roma, atque adeo emptorem adium ſequantur, *l. 1. 11. 12. & 13. Cod. Theod. de emend. & reg. prad.* quo in titulo & *l. 5.* adificiorum panes dicuntur, ad diſcretionem eorum qui perſonarum ſunt. Et hi vero & illi a piſtoribus, quorum erat ea cura, dicti ſunt a *Turbo* huic muneri deditorum, accipiuntur, non quidem calculum de piſtrinis ipſis vel piſtorum ſive manicipum aut conſiliorum officinis, ut Baſilica de gradibus, ut conſtituetum eſt *l. 3. & 4. Cod. Theod. de an. civil. de* gradibus palatii, a qua re Palatini apud Suidam: quos quidem gradus vel in unoquoque urbis regione qui ad piſtrina adificiati, ut patet ſtatis ex deſcriptione urbis Conſtantinopoleos, quæ facta eſt ſub Arcadio & Honorio, & ex eo quod Caffiodorus in *Var.* ſignificat in eis gradibus a. proxime eos frumentorum caudita invenirit pura in piſtrinis. Et inde pani gradili nomen, non quod in gradili Genii tempio virtitim dividereatur, quod & hic Pradenſii adverſus Symmachum locus indicat, *Et quem panis ales gradibus diſpenſus ab aliis*. Incidit aliquando numiſma in manus neras, in quo gradus ſi expreſſi erant ſimul & qui eos diſtribuerat in ſummo panem accipiens de piſtoris manu. Vetus interpres Juvenalis in illum locum, *Summula ne peteat quæ tollo teſſera ſenis, frumenti*. Summula, inquit, modium ſignificat gradilis panis. Sic omnino legendum, non, ſiq; mola meabum.

CAP. XVIII. *De exceptione ignoriæ vel furti non facti.*

VAlde ſingulare quod Graci interpretes accurate obſervare & colligunt ex poſteriore parte *l. 85. de furt.* pluribus rebus a fure ſimul uno tempore una fubſtractis, & cum fure ſtatim ſi furti, de una re tantum, poſtea convento de alia re competere exceptionem furti una facti concepram his verbis. *Ac ſi una ſimul furtorum factione res Gracis, Ανὰ τὶ μὲν πρᾶγμα χρόνῳ ἑνὶ κλοπῆς. Cui* ſcilicet non conjunxiſti res omnes, quæ tibi uno ſure ſubtractæ ſunt & uno tempore? Non auditur ergo qui exipit de una re, fi velit poſtea agere de alia, ſi ſeparate res, ſi dividere actionem furti vel ex una plures efficere. At ſi ut Neratius proponit in dicta *l. 85.* dominus unam rem fabripuerit, furtus eius aliam rem, etiamſi uno eodemque tempore uterque, ſeparatim de unaquaque re furti agi poteſt ſine metu fupradictæ exceptionis, de una convento domino ſuo nomine, ac poſtea convento eodem ſervi ſui nomine poſſe actione de alia re, quia hoc caſu duo furta ſunt, non unum, duo furti non unus. Invenio & eodem modo ſi ſimul uno tempore una plures & diverſæ injuriæ factæ ſunt, ut ſi domus ejus vi introita ſit, ſimul & convitium ei factum & verbera illata, ſeparatim non poſſe agi de ſingulis injuriis ſi de una agitur adhuc, poſſe agenti de alia, obſtare exceptionem injuriæ una factæ: quod & ex Neratio traditur in *l. 7. §. ſi multa plures, de injur.* & ex Ulpiano, quæ ſententia unum interpretem ſervius aſſam eodem momento, recte dices argumento dicta *l. 85.* ſeparatim dominum convenire poſſe: primum ſuo nomine, poſtea ſervi nomine noxali actione, nec te tueri poſſe ſupradicta exceptione.

CAP. XIX. *Aſſentem ex pollicitatione non obligari.*

POllicitatio quæ ſit Reip. etiamſi fiat ut oporteat ex juſta cauſa, non eſt ſtatis ut obligationem pariat, nifi etiam ſtatis quod Rempubl. ex *pollicit.* hoc enim valet quo ab abſente fit per epiſtolam, *l. 5. cod.* licet nec ſtipulatio: & hæc alia eſt differentia inter pollicitationem & pactum, quam in definitione pollicitationis verbum offerre indicat: nec enim abſens adfenti refte dicitur *offere*, ſed præſens tantum præſenti, *l. 1. §. 1. Quod cum eo.* Pro verbo tenus, ut ſenſus interpoſita ex ſcripto. Pactum autem conſtat refte fieri epiſtolam quam abſens adfenti mittat, *l. 3. de pactis*.

CAP. XX. *Ad l. ultim. de contrar. actionu. tut.*

HIs verbis *l. ultima de contra. actio. tut. Si tutor pro pupille fe obligavit, habet contrariam actionem & autequam ſolvat*, recte interpretes accipiunt de tutore non qui quoquomodo de pupilla obligatur etiam ultra D novationem, ſed de eo tantum qui expromiſit pro pupilla novatione ſtatis & in ſe tantam obligatione. Hæ enim ſtatis mutuæ tutelæ quæ contrariæ, poteſt quidem ſervi principalis, & agere confeſtim contrariæ tutelæ ut liberetur exemplo curatoris Reip. qui ſi adminiſtrationis rerum publicarum Reip. fe obligaverit, novatione ſtatis poſt depoſitum officium ſolvendum ſponſori conveniri poteſt; atque adeo etiam ipſe agere in Remp. & antequam ſolvat, *l. 3. §. in eum, de admin. rer. ad civ. pert.* Contra ſi citra novationem tutor pro pupilla fideiuſſerit vel conſtituerit ſe ſolutorum vel mandaverit, finito tutelæ officio conveniri a creditoribus pupilli cum effectu non poteſt, & ideo etiam non agit contraria tutelæ ut liberetur, *l. 5. quando. ex fac. tut. l. 28. de adm. tut. l. cum quidem, C. eod. l. ult. §. ultio, ut leg. non. ex-tant.* Durante officio tutelæ ex cauſa fideiuſſionis conveniri poteſt & compelli ad ſolvendum, *l. 1. §. fideiuſſ. de adm. tut.* nec tamen agere poteſt antequam ſolverit; quia nondum tutelæ munus impleviit, ſicut nec fideiuſſor vel mandator ullus quilibet cum debitore principali agere poteſt antequam ſolverit, ut liberetur, exceptis caſibus certis, *l. Lucius, mand. l. 10. Cod. eod.* monere, appellare, urgere eum poteſt, ut ſe liberet, juxta illud Solomonis, ὑποσόσαι σὸν φίλον ἀν ἐν ἐγγύοις· non enim jure cum eo experiri eumque cogere ut creditorem adimpleret: quia nec antequam ſolverit, perfunctus mandatæ eſſe intelligitur, quod ei debitor principalis dedit, ut pro ſe ſolueret, ſuo, & hoc continetur ut ſolvat, *l. indebitum, De condict. indeb. l. ſicuti, §. eo in fin. de pactis.*

nes. idque etiam intercedendo pro mandatore ſatis aperte caviſſe videtur qui accedit. fideiuſſor, his verbis, Fide & periculo meo, *l. 24. de fideiuſſ.* Mandato autem expleto a pura ſolutione facta creditori, mandati agere poteſt cum eo cujus mandatu interceſſit, ſicut alio quocumque mandato ſuſcepto eodemque expleto citra ſolutionem, ut ſi mandaſti mihi ut fundum emerem, & emerim, etiam antequam ſolverim pretium, mandati agere poſſum ut ſuſcipias obligationem quæ adverſus me tendebat competere & me liberes, *l. 5. mandatum meo, mand.* Item ſi mihi mandaſti ut Seio negotia gererem, & geſſerim, quia perfectum & expletum mandatum eſt, recte agam contra te mandati ſi qua fubſit agendi ratio etiam antequam quidquam Seio ſolverim: & retro tu quoque recte agas in me mandati, etiam antequam Seio ejus negotia geſſi, ſi quidquam ſolvas, ut ſcilicet te liberem obligatione qua Seio teneris obſtrictus, vel mandati, vel negot. geſtor. quæ eſt ſententia *l. mandatum, mand.* Ex his intelligimus etiam male vulgo hac in quæſtione ſeparetur tutor ab aliis fideiuſſoribus.

CAP. XXI. *Quæ ſit differentia inter fideiuſſorem & fideicommiſſarium hereditatem.*

QUæ eſt fiduciaria hereditas, eadem & fideicommiſſa feu fideicommiſſaria hereditas eſt; ut patet ex *l. 46. ad S.C. Trebl.* quo quam initio vocavit fiduciariam, poſt fideicommiſſum vocat. At contra non omnis quæ fideicommiſſaria, etiam fiduciaria hereditas eſt. Fideicommiſſarius heres dicitur tum qui rogatus eſt alii reſtituere hereditatem, ut *l. quæritur, §. 1. de judic. & Novel.* 108. quam is eſt reſtitura eſt ex S.C. Trebelliano, qui & eſtaſtu quadammodo heres, *l. 5. §. 1. Quod cum eo.* Fiduciarius autem heres is tantum dicitur qui rogatus eſt : tum & hic obligatur jure ordinario, veluti ex cautione quæ contracta fiducia ac fide retinere dare reſtituendæ hereditatis. Alii fideicommiſſarii extra ordinem obligantur ex nuda voluntate defuncti, qua de cauſa etii in fideicommiſſariam hereditatis reſtitutionem cogi poſſunt, ut *l. 18. Ad S.C. Trebell.* veniam tamen in fiduciarium, *l. 3. §. cum Pellidius, de uſur.* non alia quam cautionis ratione, ut *l. 32. ad S.C. Trebell.* Præterea ſi fideicommiſſarius heres ſit, tunc hereditatis filius reſtatoris cuius ex. an-num impleverit, quotuo ſtio ante impleverit vi. annum hereditas filii reperiatur tantum fideicommiſſum eſt, *d. l.* non etiam ſi citra fideicommiſſi conventionem eodem modo reſtituta fideicommiſſum fuerit, *l. Publius, §. 2. de condic. & dem.* Condicionale enim fideicommiſſum eſt. Conſulta autem Rhetoria a conditionali non eſt. Denique fiduciario heredi permittitur tutela tuatum & cuſtodia bonorum, *d. l. 46.* Alii fideicommiſſario heredi, etiam ſtatis. Porro in *d. l. 46.* proponitur Archisthenes Trierarchum ſeſquigrium heredem reliquiſſe, fide interpoſita reſtituendæ hereditatis filio cum ad annum xxv. pervenerit. Archigenetes vero impubi filio ſtatis ut ſupra. Trierarchus longe ſuperior. Arriianus 6. de exped. Alex. τὸν δὲ ἐπὶ τοῖς τριήρεσι ναύαρχον τὸν Νέαρχον καὶ ἀστροβόλον ἔταξε. Et Trierarchus dicitur non tantum qui navi trirem propoſitus eſt, ſed & qui quadriremi vel quinquirremi, & navarchus claſſis quibus. Galenus ad *Tres, ſtibulum* Τριαρχικὸν καλοῦσιν οἱ ναύαρχοι τὸν ἀγαθὸν καὶ σπουδαῖον· καὶ ἐν τῷ ναυτικῷ τῶν κυβερνητῶν τὸν πρωτεύοντα· τὸν ναύαρχον δὲ καὶ τὸν ἀστροβόλον. Quæ ad rem.

CAP. XXII. *De jure dominii quod pignoratitius creditor impetrat a principe.*

QUi fideiuſſit pro debitore ære alieno multis obſtrictis ſub pignoribus, debitore defuncto eum poſ-

A licuerur ſe creditoribus pecuniis debitas ſolvaturum, pignora ſuſcepit, ut *l. 2. de pignor.* quæ ſcil. impervarat ut ſibi jure dominii poſſideret liceret: & ſi quidem nondum ſatisfecit creditoribus, heres debitoris pignora ab eo repetere poteſt, ut Modeſtinus reſpondit in *l. ſi deceſſiſſet, eodem tit.* quod ex contrario præſtet nobis argumentum, ut ſi jam fideiuſſor ſatisfecerit creditoribus, non ſit integrum hereditatis pignora ab eo repetere: quo tamen argumento neglecto, Accurſius dixit in *d. l. 2.* ſi jam ſatisfecerit creditoribus, etiam ſatisfecerit creditoribus, in integro eſſe hereditatis pignora revocare, oblato omni debito, & moveatur *l. 59. §. 1. mand. l. 59. de fideiuſſ.* Sed ſi jam ſatisfecerit etiam ipſi fideiuſſori a fideiuſſore ſatisfactum debitori dant pignorum repetitionem. At leges illis de fideiuſſore loquuntur qui B pignora emerit ex pretio ſuo, quo præſtito, ea ab eo adquirendi dominii quam transferendi in ſe pignoris cauſa emere intelligitur, *l. 5. de diff. pig.* Modeſtinus autem loquitur de fideiuſſore, qui pignora impetravit a principe ut poſſideret jure dominii ſibi ceret donatum creditorum creditorum. Lego enim illo in reſponſo, *empturi a principe*: quia hoc ſolus princeps concedere poteſt creditori, vel fideiuſſori qui locum creditori ſubiit: ſicut ſua pecunia dimiſſis creditoribus, *l. ſi quemter, de pig. actio. l. debitor, ad Treb. l. ſi tu qui aliena, §. pen. & ult. de jure dot. l. ſi vir, dom. l. 13. & 37. §. de fundum. de jure C. ſi in caus. jud. pig. cap. ſa.* Nec obſtetis poſt additum pignus jure dominii adhuc heredi debitoris ſuendi pignoris cauſa jure veteri quod obtinuit aut Juſtinian. ſupperere annum, jure novo biennium, *d. l. 3. d. l. ſi ſe C qui in alienas*: quoniam beneficium hoc perſonale eſt, humanitatis fcilicet & pietatis gratia debitori datum *d. l. 3. ſi tuo autem tempore*, ut poſt additum pignus jure dominii creditori vel creditoris fubrogati vicem obtinenti locum non habeat ex S.C. Trebellano: nec idem datum eſſe heredi debitoris: nam & eodem modo invento tempus ſuffum quod judicato humanitatis gratia indulgetur, ut in *d. l. 3. §. ſi tuo autem*. de tempore eſſe beneficium perſonale, quod jure veteri nec fideiuſſori judicati datur, *l. 3. §. ult. C. de iuſtr. res jud.* quare in *l. 1. pod. ſolut* Paulus dixit, *ex principali*, nec adjecit, *fideiuſſori*, Non datur etiam fideiuſſori judicati, nifi, ut ait Ulpianus, *de re jud.* ſi jam in perſona judicati tempus illud curere coperit, & aliquid ex eo debet, quia hoc cafu, quaſi magis principalis habet beneficium poſſeſſionis: D quod *ἀναλογικῶς* dicitur nimirum, quia ſi intrium, & originem ac cauſam ſpectas, perſonale beneficium eſt.

CAP. XXIII. *Superior non ſuccedere intefato ave materno.*

SPurios certum eſt matri ab inteſtato ſuccedere ex S.C. Orphitianum. An & ave materna? Modeſtinus reſpondit *l. 8. Unde cogn.* etiam eos avie materne ſuccedere, non quidem, ut opinor, ex S.C. Orphitiano; ſed ex principalibus Conſtitutionibus, cum nec legitimi ave materne ſuccederent nifi ex Conſtitutionibus, §. 1. *Inſt. de S. C. Orph.* Modeſtinus de avia materna loquitur, non de avo materno, nec invenio idem datum ſpurio ſtui ſuccedendi avo materno, quamvis E ſtatuo ſpurios non ſuccedere inteſtato avo materno. Nam & hoc ius quo cognati vocantiuntur tantum per bon. poſſ. Unde cognati, verum etiam per bon. poſſ. Unde legitimi, & cuſtodiunt proveniens agnatos, ſtricius accipiendum eſſe judico.

CAP. XXIV. *Ad l. q. de jure fiſc.*

IN *l. q. de jure fiſc.* poino non teſtatorem, ſed poſtumum a matre ſuiſte e vivis veneno ſubiatum: quia ſi teſtatorem matrium fuum ea mulier veneno necavit, quæ ratio eſt ut defuncti poſtea poſtumi ſua mortem bon non habeat ex S.C. Tertylliano? quia eſt ea bona a matrio pervenerint, quem ipſa veneno ſubſtuli, non

non tamen ei diecão & principaliter succedit, sed A
per successionem filii, & bona principaliter a matre &
qua forte quæsierit, ea quidem facilere quæsierit, bona autem quæ a filio ad eam perveneruut sine nullo fœdere, itaque verba illa *l. 9. de jure fisc. Fiscalia in L. Titium accepisse*, sic accipienda esse censeo, ut nomen illud hypothecitum L. Titii pestami sit, non testatoris, aut sine legeudum, *Fiscalia in pignorum accessione*.

CAP. XXV. *Restituisse ex Basilicis negatio quæ desit ex l. 43. de jure.*

Fieri privilegium inter cetera hoc unum est, ut ex fisi contractibus quasi ex tacita stipulatione moratoria ejus ei fœdia ex filo tempore tardæ solutionis debeantur usuræ, etiamsi in stipulatione desiderio non fuit, *c. eum quidem 3. §. fiscus, de usur.* quod eriam fuccessor fisci non habet, ut puta si cui fiscus vendidit prædia & cessit actiones suas, quæ ex morbo quæque debitoribus competebant, accepta ab emptore integra summa, quæ ab illo sibi debebatur, ut *l. Mevidiffimus, de fidejuss. l. c. de pr. fisc. l. 2. Cod. his qui in pr. cred. l. 10. de fidejuss. l. c. de pr. fisc. l. 2.* Tuque emptor nominis fiscalis petet quidem usuras præteriti temporis jam filo debitas, quia emptori nominis ut pignoris perfecutio & ufurarum quoque, quæ competuntur, petitio competit, *l. 1. quæ de hæred. vend.* quæ tamen ufuræ futuri temporis quod fisc. cessit post emptionem nominis fiscalis, & folutionem pecuniæ filo factæ, dare non petet, quia filco non competebant: & privilegium fisci non fequitur fuccessorem nominis fiscalis: quæ fuit sententia *l. 43. de ufuris*, quæ his eft expressa verbis *Basilic. 23. tit. 1. c. 20. τὸ δημόσιον πωλήσαν τὰ χρέα τὰ ἑαυτοῦ ἐν χρόνῳ ᾧ, οὐ τοσοῦτον ἐξ αὐτῶν τόκους χρόνων τινῶν ἐν ἀπαιτεῖται ἐν, ὁ δὲ ἀγοράσας ὑστερεῖται τοῦ ἀργυρίου τὸν τόκον ἐν ᾧ ἐπρίατο. Fiscus qui debita sua vendidit tempore certo, non tantum exigit quantum ipse ea emerat, sed quantum ipse ea emerat, sed quantum emptor ea exegerit, & emptor fiscum non sequitur.* Ut item Hermogenianus lib. 2. *de fideic. tom.* fortuna judicium, ferrum in capiti crimine fortibus judicio a domino commissum id eft, non defenforum a domino, ut Valerius ait. 1. *Pertinacie imperator fortuna judicio mortis multatus eft, & imperium fortunæ judicium.*

CAP. XXVIII. *Advocatus quidam in l. 20. de infirmil. vel infir. leg.*

In l. 20. *§. prædia, de infirmil. vel infir. leg.* legantur prædias infirmis cum dotibus, & reliquis colonorum & villicorum : ubi quæri potest quo differt colonus a villicis, & de natura hic ut villici qui in fundis percipiendis & curandis, i. *fi-cum villico, de infir. dil.* & ficut ad Aliafium Hieronymus ait, villa subeffuit quasi propugnaculum, reliqua tradantur & fundum difpicio nullam. Verum villici nonnunquam dicuntur & qui actores, fant; ut qui prædiorum rationibus præponuntur, *l. fere. de adilic. Ed. l. actores familiæ de actionibus ejusdem*. Into & qui conducunt prædia rustica a domino mercede certa, ut *l. 23. §. ejusdem, l. 18. §. cum de villica, de infirmil. vel infir. leg.* Pii tunc colonus & villicus differunt, quod colonus agrum fundi colendum & fructum eorum qui quasi colonus agrum colunt, ut *Alciatus dicit ex propria fua in pr. de l. 1. de publ. in rem act. de leg. 8.* & reliqua certe horum quasi colonorum vel aliorum legatis, villici ipsi vel actores tamen non continentur, *d. l. 20. §. 8. Idemo*, nisi nominatim exhibi fint, ut *d. l. 20. in prin.* In §. 8. etiam, putarem Scævolam fcripsiffe, nihil propterea *eos non exhibit* : aliquin pugnaret *l. 13. §. nomen, eod. tit.* quia fervorum legato, qui continentur fundi instrumento, etiam cedere ait uxores & filios eorum, non quod ille in fundo morentur & fundi instrumentum fint (nec enim utrique hæc retinet) fed ne dum feparatio inducatur patris a filio, matri ab uxore : quæ ratio & in quæstione §. iftius locum habet,

753 Observat. Lib. XXVI. 754

habet, etfi non omnes fint in prædiis quæ inftrucla lega- A
ta fiunt eum adfert, fed alibi in civitate, uxor & filii eius in prædiis. Nam eft in civitate moretur actor qui poftea eft fupra rationes fundorum, non ideo minus ruftorum fervorum numero cenfetur, *d. l. ordinem familiæ*, ut jam olim eam legem emendandam effe manifeste docui.

CAP. XXIX. *Ad. l. 38. §. 1. de auro & argent. leg.*

In l. 38. §. 1. *de auro & argent. leg.* proponitur Semproniæ relicta coopertoria Tabiana, fic dicta a Tabia oppido Ligurinæ nobili : hodie magno vino apicio, quod emendabi vocant, quam ftrugilla, & tunicas tres cum palliolis quæ elegeris, & relicta per fideicommiffum fumme his verbis, *Dare volo*, quæ verba funt precaria, & quod in fideicommiffis juris eft, id imprimis oftendi etiam obtinere in legato damnationis, vel potius e contrario, quafi a legato per damnationem relicto ad fideicommiffum differentiam : nec alius in his quæ utrifque relicti verba ad heredem diriguntur : id- A
que apparet ftatis ex eo quod jure veteri five per damnationem, five per fideicommiffum dumtaxat ut plurimus eadem res disjunctim relinquatur, uni debetur res, alteri vel certeris affimatio vera, ut *l. 56. §. 1. & 2. §. pomis. de leg. 1.* quofque per damnationem vel per fideicommiffum homine generaliter legato, heredi eft electio, *l. 45. §. 1. de leg. 1.* Item quod inter eos quibus eadem res vel quantitas conjunctim legata per damnationem vel per fideicommiffum, non verfatur jus accrefcendi, *l. 7. l. ult. §. Sejo, de legat. 2.* putem porro quam perfuncte hic argumentor, *d. l. 38. §. 1. de aur. & arg. leg. & ex jure veteri id eft, quod* B
ibi Scævola refpondit, fi non effent fimpliciter tunicæ cum palliolis Semproniæ relictæ, fed cum propria earum appellatione, ut *l. 12. C. de leg. 3.* & *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Nam quæ fimpliciter tunicæ & palliola dicuntur, ea ipfa videntur effe, quæ ad ufum & veftitum mulierum pertinent, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ autem ad ufum & veftitum virorum, ut *l. 12. C. de leg. 3.* Quæ ad ufum & veftitum utriufque fexus, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum communem, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum proprium, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum peculiarem, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum publicum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum privatum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum familiæ, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum domus, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum hortorum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum villæ, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum prædiorum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum agrorum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum pecoris, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum armentorum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum gregis, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum caprarum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum ovium, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum porcorum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum bovum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum equorum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum mulorum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum afinorum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum camelorum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum elephantorum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum leonum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum tigridum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum pantherarum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum ursorum, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum lupi, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum vulpis, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum leporis, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum cervi, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum damæ, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum capreoli, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum hinnuli, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum pulli, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum agni, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum hædi, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum vituli, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum juvenci, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum bubulci, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum opilionis, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum porcarii, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum equarii, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum mulionis, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum afinarii, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum camelarii, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum elephantarii, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum leonarii, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum tigridarii, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum pantherarii, ut *l. 3. §. 1. de leg. 2.* Quæ ad ufum & veftitum ursarii

adhibita quadam diffinitione statuere augendam esse
mercedem in duplum si quo anno tanta fuerit coelibe-
negligentia; tanta fortunæ clementia, ut altero tanto fru-
ctuum plus quam solebat colonus percipere: quod Ra-
phael Faligidus meritò reiicit, diversa enim est causa
sterilitatis & sterilitatis, diversa locatoris & coloni. Colo-
no confuitur si qui calamitate omnem fructuum aut pene
omnem tulerit, non quidem ut consequatur damnum fe-
minis amissi quod semper ad eum pertinet, *Iam concludit* §. *ubicunque*, *Locat.* ubi hic verbis, *ut supra dictum est*, significat, *Locat.* ubi hæc verba, *ut supra dictum est*, *Sylvæ & silvæ*, & aperte de-
monstratur, scribius Flor. quam Norissus habere, *Supra de-
scripsimus damnum fentire ad colonum pertinere*, *declaratur-
nique damnum fentire ad colonum* quæ remissione mercedis
pro rata, ut ait d. §. *ubicunque*, quia insperata ei & im-
provisa atque inopina illa calamitas fuit. Contra locato-
dinat, & ubertas tam ei quam locatori ut optata & fre-
quenta atque proxima, cujus fructûs gratia & id conduc-
ctionem acceperit, oblata forte magna mercede, & locator
non imprudens improvisâque ejus quoque fruitionem
plenam illi concessit.

CAP. XXXIV. *Ad l. 30. de auro & arg. leg.*

QUi ita legat, Uxori mundum, ornamenta, feu quæ
ejus causa parari, omnia legasse videtur, *l. 30. &*
auro & arg. leg. licet in testamento suo Festus
cum Cornuto legat Claytippi libros circa septuagintos
five bibliothecam omnem: illis, inquit Paulus, hoc ver-
bum *feu*, amplendi legati gratia positum est, non negat
esse verbum aut vocem disjunctivam. Sed pro mendaci
disjunctione, quæ & fabulosa dicitur propriè & *vanalo-
quæ dicitur*, *L. de verbo. sig.* eam accipi & utrumque
ponere vult, ut in *Ispora §. 1. de aqua & aq. pl. arc. Sive
ex communi fundo five communi area*, quibus his verbis
significari utrumque esse Albericus observavit, neque
vero aliud Seu, aliud Sive, sicut nec aliud Neu, aliud Ne-
ve, vel Nive. Et utrumque verbum has voces ponere
quod utique verum est, etiamsi non eas iteraverit,
sed dixerit, Si, &c. five vel Ni, Nive, ut illo loco
Plauti, *Ni ille mihi infitiatorem fi ei vitæ etiam dum
sum xxv. annos*: Et dixerere vero de hac vel
illa voce accipi potest quod Cicero pro *Cæcina* ex
formulis juris, Si, Nive, quis fecerit, Si, Nive, fem-
per interlegitur, ubi dumtaxat, Sive, ponitur fe-
mel, ut *l. 7. de cap. & postl.* illo loco, *sive is fuderatus
est*.

CAP. XXXV. *Contractum principis legem esse, aut le-
gis vicem obtinere.*

CONtractum vel donationem principis legem aut
vice legis esse ait *l. penult. C. de donat. inter vir. &*
uxor. Haud in *libro de obitu Theodosii* Antoninus testa-
mentum Imperatoris legem esse, non quo fensu etiam
Nov. Just. ait testamentum privati hominis legem esse,
addito modo hujusmodi, si testamento caverit *ea omnes*
sed hoc fensu ut & contractus & testamentum pro justo
& legitimo habeatur quod fecerit princeps, etiamsi non
sit legitimus, vel etiamsi id non fecerit legitime, ut si
uxori donaverit, vel si donationem alii faciam non insi-
nuaverit; quod ita dico, quia sæpe evenit, ut quod est
legitimum non sit legitime, ut docet Theophilus Domi-
strum Augustinus ait *lib. 5.* & contra, ut quod legiti-
me fit, non sit legitimum, *c. 11. Qui filii sint leg. Eo-*
dem vero modo etiam concessio principis five *rescri-
ti*, ut ait in Basil. pro decreto habetur *l. 2. C. quan. dec.
opus non sit*. Male autem ex eo quod dicitur contra-
ctum principis legem esse, colligunt quidam princi-
pem ex fuis contractibus non obligari, quia lege fola-
tus sit. Eft enim hoc etiam fallum, principem omni-
bus legibus solutum esse, ut docet *Obsequi. 11. cap.*
30. Solutus eft legibus caducariis, fateor, solutus po-
testatis, ut ex Gracis ibidem adnotavi, quod & verum

A esse Arrobius & Cassiodorus & Haymo & Lyra fate-
tur in illum locum, *Tibi fili peccavi*, principem feri-
bentes ex delicti causa *Deo* tolo, cui etiam foli pecca-
mus, non hominibus humanisve legibus corrigi & puniri
posse. De populo si quis erraverit, & Deo eum peccare
& regi. Regem qui peccaverit, foli Deo reum esse, quia
hominem non habet, qui ejus facta dijudicet. Meritò ergo
Davidem foli Deo fe peccasse dicere, quia solus erat Deus qui ejus peccata adhibita diffinitore. Solutus eft etiam principes quibuldam aliis legibus, non utique om-
nibus.

CAP. XXXVI. *Ad l. 3. C. de neg. gest.*

B TN *l. 3. C. de negotiis gestis* dare proponuntur fpecies.
Priori coheredi qui non tantum pro fua, fed & pro
parte coheredis pecuniam folvit creditori hereditario in,
coheredem competit actio negotiorum gestorum, non fi-
militer ecficundus, vel communi dividundo, quia pro fua tantum parte folvere neceffe habuit, non in folidum. Sed fi ifte gefferit aliquid tam pro fua quam pro co-
heredis parte, quod expedite id gerere pro fua tantum parte non poffet: ut fi locaverit fundum communem, vel fi pro aedibus hereditariis damni infecti caverit in folidum, ceffat actio negotiorum geftorum, qui fibi po-
tius quam coheredi negotium geffifle intelligitur, *l. Pro communem, de neg. gest. l. 6. In area. & §. fi damni, communi. dicit. l. homo. §. nec tantum, famil. rescis.* Quamobrem
C in pofferiori fpecie *d. l. 3.* fi pignoris lucrdi causa cre-
ditori hereditario debitum exfolverit: quod certe ex pe-
parte fuæ partis, quia individua eft pignoris causa, *d. l. Ser-
vitus, § item obligatur, l. rem, de evicti. l. quod fi volet, &*
Cefar dicitur, L. de verb. sig. eam accipi & utrumque ponere vult, ut in *Ispora §. 1. de aqua & aq. pl. arc. Sive ex communi fundo five communi area*, quibus his verbis
ex communi fundo five communi area, quibus his verbis
fignificari utrumque effe Albericus obfervavit, neque
vero aliud Seu, aliud Sive, ficut nec aliud Neu, aliud Ne-
ve, vel Nive. Et utrumque verbum has voces ponere
ve, vel Nive. Et utrumque verbum has voces ponere
quod utique verum eft, etiamfi non eas iteraverit,
fed dixerit, Si, &c. five vel Ni, Nive, ut illo loco
Plauti, *Ni ille mihi infitiatorem fi ei vitæ etiam dum
sum xxv. annos*: Et dixerere vero de hac vel
illa voce accipi poteft quod Cicero pro *Cæcina* ex
formulis juris, Si, Nive, quis fecerit, Si, Nive, fem-
per interlegitur, ubi dumtaxat, Sive, ponitur fe-
mel, ut *l. 7. de cap. & postl.* illo loco, *sive is fuderatus
est*.

D CAP. XXXVII. *Species difficiliores l. ex mille, de evicti.*

FUndo mille jugerum vendito dupla & tradito co-
ftimum abftulit, poft evicta funt alia cc. pro in-
divifo. Quæritur pro qua parte fit communis ftipulatio dupla, pro quarta an pro quinta. Et primum ait in *l. ex mille, de evicti.* pro quinta effe commiffam, non pro quarta, ubi ftatim dubitatur, quam quartam quamve quintam Papinianus intelligat. An quartam fcilicet re-
E centem oftingenta jugerum, id eft, ccx. & quartam fimi-
liter DCCC. jugerum, id eft, cc. An quintam mille ju-
gerum, id eft, cc. & quartam DCCC. parte dimidia, id eft
cc. vel contra quintam DCCC. id eft ccx. & quartam mille.i. ccc. An quintam mille jugerum, id eft cc. & quar-
tam mille jugerum, id eft, cc. & hoc fane veriùs eft, nam
& ita quintam & quartam accipit in *§. quadrisam, & in §. quod fi modo*. Hoc igitur initio ejus legis Papinian. vult, non præftari ftipulationem duplæ pro quarta mille ju-
gerum, id eft, pro ccc. fed pro quinta, id eft, pro
F cc. quæ etiam fola evicta funt: & ideo fi fundus M.
jugerum veniret. 1. aureis DCCC. parte quinta, id eft,
cc. poft evictionem ejorum ducentorum, actione ex ſti-
pulatu emptor non præftabuntur xxv. fed. xx. tantum:
ac fimiliter fi idem fundus veniret x. emptori non præ-
ftabun-

A ftaburum v. fed. vc. tantum. Cur autem pro quinta non pro quarta M. jugerum præftetur dupla, fi quæras, fervat rationem Papinianus, quia illa ex. quæ ftumen ab-
ftulit emptori pertinent, ut iam non poffit illorum ec. nomine quafi evictorum pro parte quarta adverfus ven-
ditorem regreffus habere. Poft perfectum veuditionem, excepto evictionis evidente, omne aliud periculum per-
tinet ad emptorem, ut puta fi minor aut fervus deterior fun-
dus factus fit, cum & ad eum omne commodum re-
deat, puta fi major aut melior fuftus fit: quod & pro-
minatim de commodo alluvionis & incommodo eluvio-
nis proditum eft in *l. si quod, de pericul. & com. rei vend.* Dubitationis autem caufam Accurfius noftet fu-
mit rectè ex §. 1. quod videtur evictis jugeribus du-
centis ftipulatio committi pro quarta parte mille ju-
gerum, ficut, quæ eft dictum fpecies hujus legis, ex-
cepto fundo toto, qui hodie eft DCCC. jugerum ftipu-
latio committitur non pro pretio DCCC. fed pro pretio
M. jugerum, quia ex integro fundo nihil præftare debuit-
fet, ut fi fundus venierit c. ex ftipulatione dupla præ-
ftatur, pro cc. non pro ccx. actione autem ex empto
vel quafi ex empto præftitutis verbis pro ccx. *l. 60. §. ult. l. ep. solum. ult. l. Titius §. ult. verf. idque, de ædil. empt.* & dubio igitur argumento a toto ad partem, videtur evicta quarta parte fundi ex mille DCCC. id eft, evictis cc. non pro parte quarta fundi, quatuor hodie eft præftanda ftipulatio effe, fed pro parte quarta fun-
di, quæ eft quinta, ut dixi. Verius tamen & aptius eft aliam effe rationem evicti totius fundi, longe aliam evictæ partis, nimirum quia evicto fundo toto, qui hodie redditus eft ad DCCC. jugera, non poffet ad unum jugerum hodie redactus eft, proinde committitur ſti-
pulatio ac fi fundus M. jugerum quantus fuit vendito-
ri tempore evictus fuiffet. At confequentia non ita exige-
ret pretium mille jugerum. Perit quidem emptori quidquid ftumen abftulit, fed perinde ac fi mihi ei perfiftit, evictufque fundus fuiffet M. jugerum, eo ipfo jure competit actio ex ſtipulata, qua verum eft totum eum laudum qui venit evictum effe: eft idem fun-
dus qui fuit ante, tametfi evidentia tempore minor ejus modus fit, quam tempore venditionis: Evicta au-
tem parte quinta fundi venditi pro individo, ut pro-
ponitur in initio hujus legis, id eft, cc. non jure commit-
titur ſtipulatio, nec competit actio ex empto nifi pro parte quinta: quia inquam eft emptori præftare evi-
dentia nomine emptori non evidentia. Pares evi-
cta funt cc. tantum ex reliduis DCCC. Alia cc. quæ ſtumen abftulit non cenfentur evicta: eorum igitur quæ ſtumen abftulit nomine haberi non poteft actio, qui eft ſtumen abfumpfiffet totum fundum reliefto dumta-
xat uno jugero, evicto femiquadrante pro individo, non pro dimidia mille jugerum, fed pro dimidia jugeri tantum, qua evicta eft, committeretur ſtipulatio du-
plæ. Aro ajum differentia rationem attulit, evicta fcilicet ea fere parte quinta, non haberi rationem du-
centorum quæ eluvio abftulit, quia quantum eluvio abftulit, tantum fortiin poftea alluvio reddiura eft, & qui ſtemi commodum alluvionis, quo animo fere debet incommodum eluvionis: evicto autem fundo to-
to emptor nullum fperet commodum alluvionis. Ve-
rum hoc ratio non eft probabilis, quia non propter-
fpem incertam periculum pertinet ad emptorem, fed quia venditio perfecta & impleta eft, & id tantum ex fide bona emptori venditor præftare debet, quod malo vel culpa ejus, *§. cum autem, Inflit. de empt. & vendit.* quæ etiam effet ut evicto fundo toto, pericu-
lum etiam eluvionis pertineat ad emptorem, quamvis nullum ex alluvione lucrum fperet, fed effectu ipfo perinde ac fi mihi ei deperiffet, res aeftimatur & ſti-
pulatio committitur. Aliam quoque differentiæ ratio-
nem addunxit Accurfius, evicto fcilic. fundo, qui ven-
ditionis tempore erat M. jugerum, evictionis tempore oftingentorum, ſtipulationem committi pro mille, qui qui eum evicit, etiamfi vis fluminis mihi ei detraxit-

fet, integra mille jugera evictumve fint: quæ ratio me-
rito difplicet: quia non quod evictum quis fuerit, fed quod evicerit ftipulatio committitur, *l. si res, §. 1. eodem tit.* Sed de fpecie prima & fecunda hactenus. Sequitur tertia in *§. quod fi modo*. Facito, eidem fun-
do mille jugerum nihil demiffe ftumen, imo adjeci-
fe ec. jugera per alluvionem, ac deinde pro individo evicta effe ccx. quæ eft quarta pars MCC. jugerum. Quæritur pro ccxi. præfetur evictio, an vero pro cc. perinde ac fi ec. tantum ex mille evicta fuiffent, quod magis Papinianus probat, quia ejus quod per alluvio-
nem fundo venditio acceffit, quodque in venditione non venerat, evictionem venditor non præftat. Cui fententiæ nihil obftat *l. 16. in pericul. & com. rei ven.* Dubitationis autem caufam Accurfius noftet fu-
mit rectè ex §. 1. quod videtur evictis jugeribus du-
centis ftipulatio committi pro quarta parte mille ju-
gerum, ficut, quæ eft dictum fpecies hujus legis, ex-
cepto fundo toto, qui hodie eft DCCC. jugerum ſtipu-
latio committitur non pro pretio DCCC. fed pro pretio M. jugerum, quia ex integro fundo nihil præftare debuit-
fet, ut fi fundus venierit c. ex ftipulatione dupla præ-
ftatur, pro cc. non pro ccx. actione autem ex empto vel quafi ex empto præftitutis verbis pro ccx. *l. 60. §. ult. l. ep. solum. ult. l. Titius §. ult. verf. idque, de ædil. empt.* & dubio igitur argumento a toto ad partem, videtur evicta quarta parte fundi ex mille DCCC. id eft, evictis cc. non pro parte quarta fundi, quatuor hodie eft præftanda ftipulatio effe, fed pro parte quarta fun-
di, quæ eft quinta, ut dixi. Verius tamen & aptius eft aliam effe rationem evicti totius fundi, longe aliam evictæ partis, nimirum quia evicto fundo toto, qui hodie redditus eft ad DCCC. jugera, non poffet ad unum jugerum hodie redactus eft, proinde committitur ſti-
pulatio ac fi fundus M. jugerum quantus fuit vendito-
ri tempore evictus fuiffet. At confequentia non ita exige-
ret pretium mille jugerum. Perit quidem emptori quidquid ftumen abftulit, fed perinde ac fi mihi ei perfiftit, evictufque fundus fuiffet M. jugerum, eo ipfo jure competit actio ex ſtipulata, qua verum eft totum eum laudum qui venit evictum effe: eft idem fun-
dus qui fuit ante, tametfi evidentia tempore minor ejus modus fit, quam tempore venditionis: Evicta au-
tem parte quinta fundi venditi pro individo, ut pro-
ponitur in initio hujus legis, id eft, cc. non jure commit-
titur ſtipulatio, nec competit actio ex empto nifi pro parte quinta: quia inquam eft emptori præftare evi-
dentia nomine emptori non evidentia. Pares evi-
cta funt cc. tantum ex reliduis DCCC. Alia cc. quæ ſtumen abftulit non cenfentur evicta: eorum igitur quæ ſtumen abftulit nomine haberi non poteft actio, qui eft ſtumen abfumpfiffet totum fundum reliefto dumta-
xat uno jugero, evicto femiquadrante pro individo, non pro dimidia mille jugerum, fed pro dimidia jugeri tantum, qua evicta eft, committeretur ſtipulatio du-
plæ. Aro ajum differentia rationem attulit, evicta fcilicet ea fere parte quinta, non haberi rationem du-
centorum quæ eluvio abftulit, quia quantum eluvio abftulit, tantum fortiin poftea alluvio reddiura eft, & qui ſtemi commodum alluvionis, quo animo fere debet incommodum eluvionis: evicto autem fundo to-
to emptor nullum fperet commodum alluvionis. Ve-
rum hoc ratio non eft probabilis, quia non propter-
fpem incertam periculum pertinet ad emptorem, fed quia venditio perfecta & impleta eft, & id tantum ex fide bona emptori venditor præftare debet, quod malo vel culpa ejus, *§. cum autem, Inflit. de empt. & vendit.* quæ etiam effet ut evicto fundo toto, pericu-
lum etiam eluvionis pertineat ad emptorem, quamvis nullum ex alluvione lucrum fperet, fed effectu ipfo perinde ac fi mihi ei deperiffet, res aeftimatur & ſti-
pulatio committitur. Aliam quoque differentiæ ratio-
nem addunxit Accurfius, evicto fcilic. fundo, qui ven-
ditionis tempore erat M. jugerum, evictionis tempore oftingentorum, ſtipulationem committi pro mille, qui qui eum evicit, etiamfi vis fluminis mihi ei detraxit-

CAP. XXXVIII. *Extraneri, Confanie, Infanie magi-
ſtratus.*

PUeros quos prætor in rotum prohibet poſſulare,
Ulpianus *l. 1. de poſtulan.* ait exceptis a prætore,
quo verbo, *l. 1.* ufus eft, fane propriis nominibus
ufus eft, quia qui non prohibentur, excufantur certis
ex caufis, non qui prohibentur omnino: ac prætе-
rea quibus poſſulare licet, eorum multis nomi-
ges excufationæ uti quominus hoc honore fungantur,
qui gradus eft certiffimus ad Senatorium dignitem,
ut notavi *§. ultimo Inflitut. de excep.* Itaque illo loco Ul-
piani, quem fcio verborum antiquorum ſtudioſiſſimum
fuiſſe, multum legere, *Excuſatur*, pro *Excuſatur*, ut in
fergre quodam Varronis, Apollonium ideo excusiant qua
nihil habebat. Pueros igitur prætor excuſaviit, id eft,
minores xvii. ann. quæ verus eft definito Servii Tul-
lii Regis P. Romani, ut contra majoribus ſtatim poſ-
ſumptum virilem togam quam utique fumebant expe-

to XVII. anno, maxime liberis Senatorum apud Suetonium legimus Latum clavum induere & curiæ interesse Augustum permisisse. In eadem lege 1. recte Flor. & Balduc. Carfanii, quomodo etiam legendum apud Valerium Maximum, non Afranii. Juvenalis, *Carfania taleam vos fumum damnate togarum*. In eodem insignia magistratuum fuit quæ ornamenta Notitiæ imperii Romani, quæ Dio ex τῶν ἀρχείων ἐκτίθησιν, ἃ καὶ τὰς κτήσεσθαι τοῖς μέλλουσιν, Appianus ἐκ τῶν ἀρχείων. Siracides ex τοιούτων, ut insignia proconsularia, *l. 1. de offic. proc.* cujusmodi funt latus clavus, toga prætexta, sella curulis, lampadum cornua numerus, ut edicto Jul. VITELLII apud Suetonium XXIV. in Consule, XII. in Prætore urbano, & præside provinciali VI.

CAP. XXXIX. *Condictionem non recisendi ob id solum quod nimium magno pretio contracta sit.*

SEcut ex parte emptoris empto venditio nullo modo rescinditur ob id solum quod immenso pretio emerit, ut probavi *Observat. 16. cap. 18. & Observat. 32. c. 32.* ita nec ex parte conductoris locatio conductio quæ tempore imminente vendentis nec opob, nimium magno emptioni venditioni respondeat, quod nimium magno conduxerit, adeo ut nec ob eam causam conductor qui modo conductionis tempore major fuerit XXV. ann. remissionem petere possit, quæ jure civili ob sterilitatem dumtaxat aut infecunditatem malis fructibus petitur *l. Lex conductis, 3. l. Lacer. 15. & 17. C. eod.* & hæc tenet, *Lex conductis, 3. l. Lacer. 15. & 17. C. eod.* & hæc quidem certe Catonis sententia fuit in causa Africanorum publicanorum, qui cupiditate prolapsi animosius, ut loquitur *Cic. pignori, familiæ, vectig.* immoderatius ut Suetonius Tranquillus, in conductione vectigalium licitati erant. Et nimis captavit Julius Cæsar eorum publicanorum gratium, qui eis, eodem Suetonio, & Dione & Appiano auctoribus, tertiæ partis mercedum *ἀσεον* five remissionem dedit contra jus, quam & ideo rede Dio ἀσέειαν vocat. Erant autem publicani illi non in Asia tantum, fed ubique gentium equites Romani, ut & in Gallia, teste Cæsare *l. de bello Gal.* non nisi nobiliores publica vectigalia conducebant, quod & hodie fit in Britannia minore.

CAP. XL. *Juris auctores nostros ab Stoicis fere imbutos esse.*

PRincum præceptum juris, quod est, Honeste vivere, ab Stoicis est, quique ei ejus fontibus Cic. dicuntur *3. & 3. de fin. bon. & mal.* his verbis : *Stoicis finem bonorum ipsa conjunctæ naturæ, quod esse volunt cum virtute, tum id ipsum vivere, quod ita interpretantur, vivere cum intelligentia earum rerum, quæ naturæ eveniunt; eligentis ea quæ sint secundum naturam, reiicientisque contraria*. Item quoque negotiationes verborum ad imitationem earum quæ ab Stoicis confiuguntur, teftamentum esse quali testationem mentis, fecat Fulgentius, argumentum quod arguat mentem, & D. Augustinus monumentum quod moneat mentem: item mutuum ab eo quod de meo A rum fit, ut Seneca reddere quasi rem pro re dare. Similiter & Pomponius oppidum ab ope, *l. populus, 16. verb. significat.* omnes a jurisperitis invenire & tradita sunt. Est etiam ab Stoicis quod Paulus ait *Lex rem, de re quod.* corpora *συσσωματοῦν* uno spiritu continuri, qui cuiusque rei, ut ex Chrysippo ethice disciplinæ principe. Aphrodiseus scribit, vim continuitricem spiritum vocant, & tripertita quoque illa divisio corporum, quæ proponitur in *l. rerum, de usurp. & usucap.* ab iisdem est, de qua Sextus Empiricus in hunc modum : τῶν σωμάτων τὰ μὲν ἐστιν ἐκ συνεστῶτος ἐκ πλείων καὶ ἀνομοιομερῶν μερῶν, ὡς ἡ ἀνθρωπίνη ἕξις· τὰ δὲ ἐκ ὁμοιομερῶν, ὡς ὑγρὸν καὶ γῆ· τὰ δὲ ἐκ ἀνομοιομερῶν, ὡς χεῖρ καὶ πρόσωπον καὶ τὰ τοιαῦτα. Ex eadem familia est unipartita substantiæ pro materia, ut docui ad Africanum in *l. 38. de ædilic.* ex B eadem ἑτερομερῆ λόγου ἢ μὴ ἑτερομερῆ λόγου. *An legem Falcidiam, in*, qua & Dialectici, id eft, Stoici & acervi Chrysippei definitio quam Julianus prodidit *codice*, & ex eadem Chrysippo definitio legis, ex Zenone, a quo primum Stoici profecti, definitio libertatis, ex eodem, de re quæ nufquam extat exemplum quo juris auctoribus ita amicum & familiare eft Hippocentauri. Illa quoque ftant Stoica, οὐ γένεσθαι non eft animal, & cæte tamen materia partem, fuerit, neque vera eft, neque falfa : Hominum caufa omnia comparaffe naturam, quibus & natura *Deus*, five ὁ θεὸς ἕνεκεν τοῦ ἀνθρώπου ἐποίησεν, quæ omnia etiam legumur in juris auctorum libris. Et quæ de disjunctivis & fubdisjunctivis orationibus Proculus in *Idus verba, de verborum fignificat.* Adde quod legitur in *propositione, de ficiis.* Philofophos dicere ex quibus partibus minimis conflitemus, eas cortidie ex corpore noftro decedere, aliafque extrinfecus in earum locum accedere, non de Epicuro, vel Democrito, vel Leucippo, & atomis ex quibus tradiderunt effici, quæ ftint quæque cernuntur omnia : neque de aliis philofophis quam Heraclitio & Stoicis excipiendum eft, qui corpora nofira rapi dicerunt fluminum more, & in addita deminutione atque adjectione effe, ut Seneca air *Epift.* 58. non quemquam eundem effe minor, qui fuit puer, dixit. Omne momentum mortem prioris habitus effe: qua de re & Plutarchus fcripferat *in Sympofiacis* κεφάλαιά τε μετ᾽ ἀλλήλων ἔνιοι φασὶν εἶναι καὶ οὐ μόνον μικρὰ καὶ ἄπειρα, ἀλλὰ καὶ μεγάλα καὶ πεπερασμένα. Sed fcripfimus ejus hac de re difperfit. Ex Stoicis etiam eft quod cenfent, eum impatientia doloris aut tidio vitæ & adverfarium rerum aut odore aria oleui, vel pudore & lucta perdire fummum rei, pudore magis quam neceffitate vim vitæ fuæ atuiit, extra noxam eft : nec eum quoque qui confcientia criminis capitalis puniendum effe, quod fponte fumpferit mortem, fed quod capitis reus fuerit, Quin & fufpendioli, quamvis eorum mors fit omnium maxime turpis, & αἰσχρὸν ἐσχάτου θανάτου, ut Euripides ait *in Helena*, fi modo non in reatu capitali fufpendio viram finierint, non puniuntur, *l. 3. & eidem refcripfit, de bon. qui quæ mor. fibi confc.* Juita tantum eis non fiunt, neque lugeri folent, *l. 11. §. non folent, de his qui not. infa.* Vatro apud Servium, fufpendiofis juita fieri jus non eft,

JACOBI CUJACII J.C. OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM

LIBER VIGESIMUS SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

An reftituti ab exilio incipiat iterum libertas.

ANTUM abeft ut reftituti ab exilio non recipiant libertos fuos, ut etiam damnati in metallum, vel alia pena quæ fervum efficiat, & reftituti fint, eos recipiant, *l. 1. de fervent. pafl. & reftit. l. 3. §. fi deportatus, de bon. libert. l. fin libertus, De jure patron.* quod primum ita procedit fi fpecialis reftitutio fuerit, non fi communis & generalis, *l. 3. §. 7. C. de jur. pafl. & reftit.* ac rurfus fi fpecialis fuerit generaliter concepta, non ita dumtaxat, ut patrio folo redderetur & dignitatem libertatemque reciperet, vel etiam *ex bonis* quondam fuis aliquid, *l. 3. C. de fent. pafl. & reftit. l. 2. ff. eod.* Nec ergo intuliiter Vitellium revertis in partium folum Galbæ beneficio, quod Cornelius Tacitus fcribit jura libertorum adjecifle, hoc eft, jus fuccedendi in libertorum bona reftorum vel inteftatorum, hoc enim eft percipuum & furnmum jus patronatus, imo & id folum veluti per eminentiam dicimus, cum jus patronatus dicimus, ut *l. 11. de oper. libert. l. 14. de act. & oner. dat.* Gentilis verba hæc ftant, *Cum flebilis & egens multitudo turba, quæ ipfos libertofque patres Galba reddiderat, nulla principis miferatione fuccurrentur, quorum primordia innocentia, etiam plebi approbata, qui quod recepiffe ab exilio jura libertorum conceffiffet.* Quod autem feqnitur : *Quamquam id omnia fervatio regnorum cumprobaret, debitis tamen per exilium ambitiofos fines*, refpicit ad ea quæ libreti in fraudem patronorum gerunt, quo minus pars debitæ bonorum ad eos perveniat, quorum revocadorum exemplum comparatur funt duæ actiones, Fabiana teftatis libertis & Calvifiana inteftatis. Non adjungo Cornelii locos fuprafcripto Martialis coqui epigramma ad Trajanum, quod expofui *Obfervat.* 20. quia ut liceat tantum verba probare, idem author Trajanum effecifle ait aperte, libertorum in patronos fuifcet rejecto indicio, mandata, teftimonio, quod & poft fecutos Impp. confirmaffe fatis patet *ex l. 2. §. penult. de jure fifc. l. ult. C. qui acc. non poft. de libertorum, C. de refcind.* Item etiam reftitutis patriæ exulibus, etiam jura patronatus Trajanum patres conceffiffe.

CAP. II. *Italia quo provinciis Romanis adnumeretur.*

MUltis in locis juris auctores & alii plerique Italiam diftinguunt a provinciis, Italicos & Italos a provincialibus, ut *l. 5. §. fi extra, de jud. l. 7. §. fi quis rem, de interdict. & releg. l. ultimum, §. 1. de verborum fignificat. l. 1. C. qui num. lib. l. un. C. de ufucap. transf. §. per traditionem, Inftitution. de rer. div.* Reffe, erat enim Italia eaque imperii non provincia. Male autem Accurfius in *l. adopt.* ex *quib. caufa. man.* qui provinciam accipit pro Italia. Dicet aliquis, quid ergo eft, quod Salluftius furoris confulibus lege Sempronia Numidiam atque Italiam decretas fit ante univerfæ Numidiam, alteri Italiam? quid quod LIV. XLII. & XLIII. Confulibus deftinatas provincias, Italiam & Macedoniam? & XXXV. & XXXVII. Italiam, & XXXIII. Hifpaniam & Italiam? Dicam, non de Italia fumma rerum domina illos locos & tales alios accipi oportere, fed ut ex eodem Livio intelligere licet de Gallia noftra, quæ eft in Italia vel de Pifis, de Tarento, de Lucanis, & Bruttiis dum in armis erant adverfus P. Romanum ; quibus quidem Lucanis & Bruttiis etiam poftea rete fuas fuit concedere & præfes, ut ex plerique conftitutionum inferiptionibus patet, itemque Apuliæ & Calabriæ. Quid item quod *l. ultim. C. de temp. in integ. reftitut.* B in Italia & in alia Provinciis ? Non utique in aliis, quafi & omnia extra Italia provincia fit, fed in aliis regionibus, quæ in provincia fomam redaffut tum, in ceteris omnibus provincis, *l. 2. Cod. Theod. de in integr. reftit.* in quibufcunque provincis, fcilicet Romanis, ut auctores loquuntur, provincis Pop. Romani ; ut Cornelius Tacitus uno loco, publicæ Pop. Romani provincia : & altero populi Romani finitimus provincis. In titulo autem *de mun. civilib. l. trium, §. ult.* Qui in Italia vel in alia provincia domicilium habent, in alia fcilicet quam in ea qua ferunum nanuminve vocant. Porro quod ait dicit *l. 6.* Infulæ Italiæ pars Italiæ funt & cauficumque provincia, interpretationem, conveniet illi fummæ, recipit ex *l. 35. §. ult. de fidejuss. de*, nempe enim ut non cogatur, qui ut procuC tor alieno nomine agit defendendi dominii caufa in provincia non ex Italia Italiæ infula, vel contra Italiam infulamve Italiæ ex provincia abire, vel ex una provincia in aliam provincian. Primam vero provinciarum fuam Sicilian fuiffe Cicero ait, Herculis, Roffo & alii plerique auctores funt, quæ L. Anneo fuburbana P. R. provincia, quia & hæc magis eft, ut inter continentes Italiæ provincias habeatur, dicta *l. nemo, 3. 1.* vere continentes funt, Gallia & Hifpania, & hæc contiuentium prima, ut Livius fcribit XXVIII. Sicilia igitur tranfmarinarum vel quafi continentium.

CAP. III. *Reffe ab Ulpiano Selinum in Cilicia poni.*

D ULpianus in *l. 1. de cenfib.* Selinum & Trianopolim in Cilicia ponit. Sic enim in Flor. fcripfum eft. Verum quid audio? Non Cilicia, ait quidam fcribens ad *l. 99. de verborum fignifica.* fed Sicilia fcribendum eft. An igitur & perperam Selinum Ptolomæus in Cilicia locat ? An & Dio & Zonaras, qui Selinum Cilicize urbem, quæ hodie vocatur Trajanopolis ? ubi uterque in Traiano. Ad hoc tamen non Ptolomæus quidem ut ait, fed Plinius, Strabo, Stephanus Selinum in Sicilia ponunt : tamen una ideo minus verum eft Florentinum fcripturam exiftimandum eft, quia in utraque provincia fint fane eufdem nominis oppidum, fed quod poftea Trajanopoleos nomen adfum-

pferet nomisi in Cilicia. Ne ergo temere hac in parte accedamus ab scriptura Florentina: Ne etiam credamus Judici Caroli Stephani, qui Pompeiopolim Ciliciæ tandem ex Solino posita Trajanopolim fuisse appellatam mutato, inquit, nomine pulsorum in ea fato cedere Trajanus coactus est: cui errori causam præbuit corruptus Joachimi Vadiani codicillus viri locus in Ciliciam Pomponii Melæ, quo pro Solinus scripserat ob Solinus, hoc modo, Sic Solinus, vetus civitas, &c. emenda, & Solinus vetus civitas amisso priori nomine Trajanopolis dicta.

CAP. IV. *Servi, Mucii, Sabini auditores.*

SEneca IX. Contr. *Consumelie*, inquit, *causa a deridendis deridisse discipulos nonobstante : dicitur in illo tyrone esse cupiti & promiscue pueri : discipulos in illo esse.* Hoc loco intelligendum Mucii & auditores Sabini dicuntur in l. 2. de *orig. jur.* & auditores Servii, l. 6. de *don. prud. l.* 12. §. *fed an inficiamur*, de *injur. & injur. leg.* Male Flor. in l. 1. §. *fed & apud*, de *aqua. & aqu. pluv. arcend.* auctores pro auditores, ut illo loco Cornelii Taciti, & *multis quoque auctoribus interpolæ*. Et Servii quidem bonus auditorum perpetuus nominatim Pomponius, d. l. 2. ac præterea Servium ipsum memorant auditorem fuisse Balbi, Lucilii & Gaii Aquilii, non hos infrudium, & illo ultimatum, & eli imbuisse. Cornelius Tacitus *eodem libro : Et si non infrequentes, at acres intuentes*. Ulpian. l. *si servus, ste pign. act.* Servos artificio artificiose tollit & sublevat, *Ne vis ei inferatur*. Idem Pomponius & eodem fensu Trebatium Cum. Maximi auditorem, Cæcellium Volusii, Plinius Volcatii fecit. Hæc onuferum in Commentario ad Pomponium.

CAP. V. *Decretum Adriani quod proponitur in l. Imp. ad Senatusconsultum Trebel.*

PArens nequam hereditatem sibi restimento relictam filio fuo reftituere, ut cum is filius postea fua exiffet, & bona hereditaria in fraudem filii pendente condicione antequam is poteftatem exiret dilacerauerit, Adrianus, ut pompam ejus rei faceret, *Senatusconsulto Trebel.* juffit, quod eft, decrevit ut l. 3. *de ufur.* fraudi amovendæ causa ftatim filiofam hereditatem reftituere, atque ita damnum, ut ait, patri filio exiit : quandoquidem nec rationem haberi conditionis nec expectari eius eventum voluit, neque vero citra damnum conditionis pretium patri filio exiit, quum filii officio hæreditas potuit. Damnum condicionis ait, ut damnum voluntatis, l. 23. §. *ferunt*, de *fideicom. libert.* citra damnum voluntatis redimere non cogendum & Mucianum in *Panegyrico* : *Ne damnum quidem compendium contioni meæ, fed damno voluntatis*. Sic damnum affectus Cornelius Tacitus in *dialogo de Oratoribus*, *Nemo inquit, affe exiffimat proprium, quod alienum*. Et *damnum vini citra damnum adfectus profere*. Damnum delibatus honeftarii Gellius *Commentariorum* 4. 3. Damnum verecundiæ *Macrobius* 4. 7. Porro decreti hujus repræfentationifve fidecommiffi, quæ ex hoc decreto fit antie conditionem, vis hæc eft, ut vivo filiofamili. nihil juris in ea bonis habeat pater : Vivo, inquam, filio nam mortuo filio in familia, ea hereditas redit ad patrem, peculiius autem hæc, quia non potuit inter patrem & filiumfam. obligatio contrahi five causa voluntaris de hereditate reftituenda cum primum exifferet conditio, nec lucranda interim deteriorandave, ut l. *non potest*, §. *ult. ad Trebel.* l. *ex stipulatu*. 91. de *V. O.* nec *in poffeff. legat.* Itaque poft decretum Adriani in ea hereditate filiufam. paganus, recte mihi comparatur : nam ut filiufam. in exftrenfi pro patre familias habetur : ita & in ea hereditate Adrianæ fecit ut filiufam. quamvis paganus pro patrefamil. haberetur, ex quo fequitur reftitutæ hereditatis poffe. cum agere petitione hereditatis & hereditaris actionibus etiam non adjuncta perona patris, neque tamen de ea pecunia hereditatevæ quicquam teftamento ftatuere: quia nec de pecunia caftrenſi, imo nec hodie de alia quatumque adventicia : nec mirum fi nec de hac qua de agimus cum ftatus hereditatis cujufque filiifamili. nudus proprietarius fit : hujus vero plenus, ex qua tamen parte & reverentia patri debita exigitur ab ore Papinianus *dict. l. Imp.* ut egenti patri fuppeditet emolumentum, id eft, alimonium & fruftus quo foleret emolumentum fuum. Fructus emolumentum & bonorum five reruni, & vero emolumentum fruftuarii, l. *Mævius*, §. *pecuniosmo*, de *leger.* 2. fic dictum ab emolitudo, & ita quoque emolumentum accipi volo, ubi Cæſarea loco, de *bello Gallico*, *fine magno emolumento & emolumento*.

CAP. V. *Cognatio & agnatio.*

AGnatio minima capitis deminutione perimitur, velluti emancipatione vel datione in adoptionem, non etiam cognatio, l. 4. §. *penult.* de *grad. & affin.* §. *ultimo*, *Inſtitutionib.* de *legit. tut. aqu.* ut puta pater naturalis fi eum emancipaverit vel dederit in adoptionem, patri patriciæ agnatus agnatus effe deſino, non etiam cognatus. Cognatio naturalis eft, agnatio civilis & legitima : hæc civile nomen, illud naturale, l. *Turiſprud.* 5. *primo*, de *grad. & affinit.* & civili ratione, velluti emancipatione vel datione in adoptionem civili agnatione fublata, civili tolli & abolici poteſt, non etiam naturalis : nec enim ullo modo fieri poteſt ut meus fingulis non fit patris mei fingulis, ficulus ut non idem mihi nomen, eadem familia eadem imagines, eadem facra, eadem fuita fint, l. 8. de *reg. juris* De patre naturali loquor : nam pater adoptivus fi me emancipaverit, utraque cognatio perpetua agnatio fcilicet & cognatio, quæ agnationi inefl, licet gemus in ſpecie, l. 3. *unde cognat.* l. 4. ſi *tabul. teſt. null. ext.* Peremptæ ſpecie juxta & genus quo continebantab ea recidit : fimilis vero explanatione eft, cum quem per adoptionem vel adrogationem tanquam per alteram naturam fummus filium vel nepotem, vel pronepotem, vel proneptem fieri nobis agnatione, ac proinde etiam cognatum, non item & jure naturali cognatum cognatis noſtris, l. 23. de *adopt.* l. 2. §. *ultimo*, de *grad. & affin.* l. 6. *emancipatus*, de *liberis agnati. l. parens*, de *in jus vocan.* Civilis ratio five commentum adoptionis, ut loquitur l. *fideicommiſſum*, de *teſtam. lib.* & *Imperatores*, civilem tantum cognationem facit, non cognationem illam naturalem, quæ deſituta eft propric & ſpeciali nomine, id eſt, eum quæ ex feminis venit, quo fit ut per adoptionem fiat, quatenus & quatenus mihi pater conſanguineus & frater conſanguineus, ut puta filia naturalis patris mei commentitia, fi cum loquitur Plautus in Caſtellaria, quæ in adoptionem patris mei venerit, non fit mihi ex conſanguineo, neque filius frater conſanguineus. Unde quæſtionem adjuncta Mucii Scævolæ refpondit apud Salluſtium Japurtha ad Metellum, *Viri mei, (Adherbalem) ſoboles mea tibi fratres fuit*, parique ratione ut patris-adoptivi frater filio adoptivo patrius fiat, ſoror amita five paterera, negaquam vero fiat per eum vel fororem fratrem vel avunculus aut materera, *dicta l.* 12. §. *ultimo*. vel etiam mater poſtea uxore patris adoptivi ejus quem adoptaverit mater non fit aut fororem fi in manum mariti non conuenerit. Sed neque noverca, quia per adoptionem non contrahitur affinitas, *l.* 4. §. *penult.* de *grad. & affinit.* Coterum ſi convenit in manum, quia in familia mariti eft, fiue fit foror conſanguinea filio mariti adoptivo. Rurſus mater patris adoptivi, qua cognata eſt eſt, non agnata, adoptanti avia, & vetro adoptatus illius uxor non eſt, & ratum ut Paulus ait, in extremo l. 23. de *adopt.* cui omnino conſentit initium l. 12. de *vit. nupt.* etiam eorum nuptiæ fint prohibitæ, id eſt, non filiafamiliæ tantum patris adoptivi, quæ filio adoptivo ſoror eſt, ſed etiam uxoris ejus, ſi forte eam pater repudiaverit, itemque matris ejus : & harum quidem, puta uxoris vel matris patris adoptivi perpetuo etiam poſt diſſolutam adoptionem genere emancipationis vel quo alio, ſororis vero quatenus dumtaxat adoptio durat & ipſa in poteſtate patris, l. 17. de *rit. nupt. l.* 9. §. *in fin. de liber. & poſt.* Cautela differentiæ hæc, quia tametſi uxor uni patri adoptivi patris neque cognata ſit filio adoptivo, neque affinis, tamen & uxor avize & uxor noverce locum obtines, *dicta l.* 12. *ea perſona, pro ea, nec uxorem*, id eſt, quafi, & hæc quaſi noverca, & quaſi mater igitur, & filii quaſi avia eſt, ac ſolata adoptione male inteligitur. Nec hanc ſententiæ adjungam obloquitur, l. 2. de *rit. nupt.* quia multum intereſt poſt adoptionem in matrimonium filii adoptivi eat uxori quondam adoptatoris, quod pudor vetat, an ante adoptionem, quo mea nuntium rite mihi ſit beneficio fecute adoptionis quaſi noverca : quod fuerit olim uxor patris adoptivi, licet uxor mihi poſt nuptias rite factæ fit, ſi no poſtea pater eius in locum fidemque filii naturalis adoptaverit: exempli cauſa Julia Auguſti filia uxor Tiberii, poſtea adoptato Tiberio in familiam Auguſti, fuita eſt ſoror Tiberii. Nec perperam verum eſt, ea qua rede conſiteretur refolvi eum in eos cafum recidiſſe, ut a quo non poſſiſſet conſiſtere, l. *Papinianus*, §. *ultimo*, de *verbor. obligationibus*, l. *ea conventa*, *Inſtit. de legat.* aut ne hoc quidem, impediendi generi adoptio eſt, ut l. *penultima*, §. *fed videamus*, de *rit. nupt.* & ad hoc ceteri, qua dici poſſunt in hanc rem, ſi libet repete ex xxiii. *Quæſtion. cap.* 36. ac præterea, ex eo, quod ſimilis erat, ſerva perpetuæ Suetonius ſcribere, Tiberium infrum Liviorum familiæ, adoptatio in eum materno avo. Si patrono refte. A patrono mater ejus filius neptis non eſt agnatus avo materno : ergo nec ei quia adoptavit ivum matrem non : adopto, ut dixi, cognationem parit, in genere per agnationis cauſam, non in ſpecie.

CAP. VII. *Poſſeſſio naturalis & civilis.*

AC cognitione naturali & civili inclinat animus ad poſſeſſionem naturalem & civilem. Quæ ſententia quæ Cuſſiodorus *in libro de amicitia* defignat, his verbis, in jure civili (ſe legendum, non in jure tituli) poſſeſſio animi & poſſeſſione naturali, id eſt, ſolius corporis cauſa ſtatim præſtantior eſt, nec enim ita facile amittitur & per ipſum rei dominium ulucapiendo requiritur. Deſignat, inquam, craſſa & vulgari, non ſubtili & philoſophica interpretatione. Primum enim civilis poſſeſſio cuiuſque animi poſſeſſio, cuiuſque animi cogitationiſque ejus tantum qui & dominum eſſe ſibi ſe opinatur & putat, non ex civilis cauſa, nec animi tantum, fed & corporis ab initio, Quod tamen fubjicit, non in facile eam amittis, propterea fane eſt civilis poſſeſſionem, quæ conſtituatur animo & corpore animitur, civilis non item, quia animo ſolo retinetur. Proprium item illud, ut fine poſſeſſione civili ulucapio non procedat. Praterea naturalis poſſeſſio vulgo quidem eſt incubitio corporalis, qua ex re etiam corporalis poſſeſſio dicitur, verum ſicut hereditas, quæ vulgo, inteſtati jus pignoris, jus precarii, jus commodati, jus peculii, jus uſufructus, jus conditionis, vel quafi conſuetudinis, jus ſequeſtri, vel depoſiti, jus dominium imperfecte, non jus dominii. Quæ enim jure dominii poſſidebantur, quæ dominii nomine, cogitatione, judicio, voluntate, affectione, curate, fenſu, conſenſu, intellectu, *ſpiritu, ſenſu, intellectu, memoriave* (ſic varie loquuntur auctores noſtri) ea dominii civilis poſſeſſio eſt jure dominii ſubnixa, & ſine prominentia ſua, ut intelligitur ſumptis mentio ſimpliciter poſſeſſionis ſui, ut illo Livii Rufini loco, *Sine poſſeſſione ſufcipiantur non proceſſere*, & Cornelii Tacitæ, *Proprias res non poſſidere, non remanendas*. Alienas enim non poſſidemus proprie, fed tenemus cum jure & cum titulo aliquo, alieno fcilicet a jure dominii : quæ tamen detentio iuſte poſſeſſio etiam dicitur, cum adjunctione alia tamen, naturalis vel corporalis. Eius vero detentionis, quæ nullo jure utitur, nullus ritio, nullus profpectus habetur a nobis, ac ne naturalis quidem eam appellatione dignamur.

CAP. VIII. *Examinatio an imponer infantibus.*

NIſmen non omnis exaudiatur facit, ſed ea tantum quæ ſit detractis armis, cinctu & fagulis cetteripue infignibus militaribus, l. 2. §. *fed & ſi non*, de *his qui not. infam.* vel qui ſequitur dumtaxat judicio publico, *dicta l.* 2. §. *nulles*, vel etiam ex eo crimine quod judicii publici cauſam non habet, ſi modo quod ex eo etiam nullatur judicium civile dumtaxat infamem faciat, l. *infamem*, de *publ. judic.* Certe proditores & transfugas exaudiatore nec forte capite plexos nomo non dixerit infames fieri. De iis l. 7. de *re milit.* Proditores, transfugæ, inquit, plerumque capite pununtur & exaudiatori torquatur. Jungit transfugas proditoribus, ut & Q. Curtius v. *Audimus & transfugæ in noſtrum nomen reguant* : & Cornelius Tacitus in *Germania*, *Germanos proditores & transfugas adhuc obſervandos*. Et iv. de *Agrippa & proditore ſuo* : *proditor ſuus apud ſuos pacificque ſervitium*. In Baſil. illo loco, *ο προδότης ἢ ὁ αὐτόμολος* & quod ſubjicit, pro hoſte eos non pro milite haberi, ſatem eodem modo in l. Ann. *Non tamen haud minus infamis animia exiſtimabam quam loſtem*. Verum ad rem. Qui ideo exaudiatur quod literis hoſtibus ſcriptis, vel publice adverſetur, ut l. *qui mil. poſſ.* non utique infamis fit, l. 4. §. *exaudiatur*, de *re milit.* nec prohibetur, inquit, lite ſtatu militiæ finitum ſuſtinere, ſed & ſi ſit exaudiatus, qui tamen prohibeterur ſi ex ea cauſa fatis exaudiatorio eum infamis notaret, d. l. 4. §. *ſed temp.* & §. *edoctori* : & Theophilus noſt. §. *ultimo*, de *exc. act.* At ſi quis exaudiatus ſuerit, & quod per id tempus, quo ex ferviture adferebat ſe in libertatem, militiæ nomen dederit, hunc effe infamem, ſatis ſuperque ex forte publicanorum, id eſt, militia removeri & cattri ratione dicitur, l. *qui de libertate*, de *lib. cauſ.* quod vix fit line infamie nota, *Exaudiatus*, inquit, *militia arma*, ut in Virgilio *Exaudiatus* refert aliquando uno edicto pretorianas cohortes (quod & legionibus integris nonnunquam accidit, l. 2. §. *quod ſi*, de *re milit.*) noſſe Tribunis tradere & exaudioratas : nec per cauſa eft ſi quis ideo exaudiatus & dimiſſus fit, quod cvitandorum munerum civilium cauſa militiæ ſe dedit operamve dedit, ut inerueribus obſtringere malitiæ, qui exaudiatur quidem fed citra infamiam, l. 2. §. *ſi*, & *quatenus*, de *his qui not.* Et ſimiliter qui exaudiatus infames fuit, hi fane a militaribus ſtipendiis & pramiis emeritis, quæ Baſilica noſtra *ἀνακλίσεις*, vocant, repellunur, ut Val. Max. ſcribit 11. *cap.* 1v. Alii qui citra militiam exaudiatorium, & privilegia veteranorum, habent & premia emerita five commoda emeritorum, commoda miſſionum, coumoda premiorum, ut loquitur l. *emeritis*, de re *milit.* Jupiter. Premiatum emeritum, l. 3. §. *penult. de re mil.* de ſimpliciter in eadem ſpecie emeritum, l. 3. §. *ſi qui*, *eodem tit.* Imo & in vexillatione militare, non in legionibus,

semestre tantum stipendium in annum decerni apud Tit. Livium XL. vel juberi eum tendere seorsum a ceteris apud Q. Curtium VII. Denique omnis infamia ignominia est, non contra. Censoria nota animadversioque ignominiam importat, non insignem ex edicto prætoris expressam infamiam: nam & notatis accusare & profiteri atque honores petere licet.

CAP. IX. *Aliquando invitum compelli rem suam vendere.*

REgulariter nemo invitus rem suam vendere cogitur ne justo quidem & suo pretio quanti res digna est, *l. 9. Rerum am. l. nec quasi, de rei vind.* At hujus regulæ multa sunt vitia. Fidejussor cogitur pignus quod soluta pecunia a priore creditore emit, vendere posteriori, *l. 2. & 5. de distr. pign.* Creditor cogitur vendere ceterorum nomina uni ex reis qui solidum solvit, *l. fidejussoribus, de fidejuss.* Si servum communem unus tantum ex dominis manumittere velit, alter cogitur partem suam ei vendere, Constitutione Justiniani. Per injuriam emptori nonnunquam frumentum quod de publico emit, aufertur; cui tamen hoc casu pretium quanti emit restitui oportet: quasi igitur coacto vendere eodem pretio, *l. 2. §. grani, de administrat. rerum ad civitatem pert.* Multa quoque vitia attulit olim quandoque & affert numero sæpius publica necessitas, ut quod dicitur synonetionis in Constitut. vel coemptio, multa principum, & potentiorum vis & injuria, ut quod Simeon in Chrisostomo refert solitos Imperatores, quo ex agro alieno fructum decerpsissent, veluti ex vinea uvam, ex viridario pomum, ejus venditionem domino extorquere oblato justo pretio: & quod Cornelius Tacitus *in Agricola*, solitos Brittanniæ legatos, quæ frumenta ex horreis publicis provinciales ultro non coacti emissent, eosdem cogere ad ea deferenda in longinquas regiones, ibique vendenda. Idque Julium Agricolam merito sustulisse: ac primum quidem sic ait, *Frumenti & tributorum exactionem* (sic recte Beatus Rhenanus) *æqualitate munerum mollire*; quod est peræquatione ipsorum tributorum, ut Constitutiones loquuntur, quæ & peræquatores & ἐξισωταὶ in eam rem missos homines vocant, mox subjicit, *per ludibrium adsidere clausis horreis & emere ultro frumenta ac vendere pretio cogebantur*: desit in eo sermone aliquid. Certe enim non nisi pretio vendere cogebantur: alioquin non esset venditio. At quo pretio? nam & id certum esse oportet ut venditio consistat, fuone, an quod dominus fecerit, an quod legatus ipse Britanniæ? sic videtur: & rursus totumne frumentum quod emissent vendere cogebantur nulla portione sibi in usum retenta, quod nemo dixerit, alioquin inutilis eis emptio fuisset: an ex eo quod emissent partem quæ superest deducto eo quod usui proprio satis sit, vel decimam vel vicesimam, puta cujusque modii aliumve certum modum, ut *l. 2. C. ut nem. lic. in coempt. sp.* ut item T. Livius XLIII. scribit, antequam huic rei providisset Senatus, Hispanos de publico frumenta emisse quanti addixisset præses provinciæ, eorumque vicesimas coactos vendere quanti ipse vellet? quod magis est, & placet valde decretum illud Senatus. Nam & æquitate pari Divi fratres constituerunt ordini decurionum non esse jus grani quod invehitur, puto nec quod evehitur pretium statuere, *l. ult. §. penult. ad legem Juliam de an.* In eodem porro Cornelii libro, attrectatio ejus libri facit ut veluti de scammate egrediar & admoneam illo loco, *Admiratione te potius temporalibus laudibus etsi natura suppeditet, militum decoramus*, magnum delictum inesse. Scripserat Cornelius, Admiratione te potius, te mortalibus laudibus, te si Nerva suppeditet, tumulo decorabimus, tumulo scilicet honorario, honoris tumuli.

CAP. X. *Casus quo actio quæ heredi non competit, coheredi competit.*

SI servum meum ab alio mortifere vulneratum liberum & ex asse heredem esse jussero, eique a morte mea protinus facto libero, & heredi, ac deinde ex vulnere defuncto alius quidam heres extiterit, non erit heredi ejus in illum qui letale vulnus inflixit actio legis Aquiliæ, quæ nec ei perducto ad libertatem competere potuit, *l. 13. l. 15. §. ult. & leg. sequen. l. 23. §. 1. ad leg. Aquiliam.* Sed si eum ego liberum & ex parte heredem esse jussero adjecto coherede, sane coheredi actio legis Aquiliæ erit ex persona mea, *l. quacumque, de obligat. & actio. l. 27. §. si homo, de rei vindic. l. 3. §. ult. ad legem Fabiam de plag.* quia quæ ejus servi nomine ex lege Aquilia actio de occiso, quandoquidem tempus illati vulneris morti jungi Juliano placuit, mihi competere cœpit, ea tametsi non potuerit transire in servum cui ex testamento meo libertas simul & pars hereditatis obtigit, transire tamen potest in coheredem, & quidem si solidum, perempti corporis æstimatione facta. Hæc est sententia *l. 36. §. ult. ad legem Aquiliam.* Dixi in solidum, non ut Accursius pro parte hereditaria quia ut Græci interpretes accuratius observaverunt, quod jure hereditario uni ex heredibus adquiri non potest, id in solidum quæritur alteri, exemplo *l. qui bona, §. ult. de adq. rer. dom. l. 12. de auct. tut.*

CAP. XI. *Pro Eum, reponitur Erum in l. 23. Ad legem Aquiliam.*

CApite primo & tertio legis Aquiliæ quod proponitur in *l. 2. & 27. Ad legem Aquiliam* primo scriptum fuisse opinor, *Tantum æs dare ero damnas esto*, eaque re Ulpianum *l. 11. §. legis eodem titulo* adjecisse interpretationem, ubi legis Aquiliæ actio, inquit, ero competit, id est, domino. Erum veteres tenuiter dicebant sine aspiratione, ut Turpilius *apud Nonium*, Erum si forte quas galiolas vini tango, & eritudinem quæ Glossis veterum δεσποτεία, & Placido ericium, dominium, eritudo, dominatio, Festo servitudo, qui hoc potius sensisse videtur sic dici eritudinem, pro dominatione scilicet & proprietate, ut Glossæ ajunt, et servitudinem pro servitute aut servitio. Hinc vero ducor ut putem quod in P. Florentinis proprius vero scriptum est, *posse eum Aquilia agere*, ex eodem Ulpia. *l. 23. §. idem Julianus, 2. ad legem Aquil.* ita emendandum esse, *posse erum Aquilia agere*: namque eum, id est servum pistorem cui pollex præcisus est, causam orare posse quis dixerit?

CAP. XII. *Quæstio §. 1. d. l. 23.*

IN ejusdem *l. 23. §. 1.* recte ponit Accursius servum testamento domini pure liberum & heredem esse jussum occisum vivo testatore. Quo sane casu secundus heres testat. qui servo substitutus est in primum casum vel nullo substit. dato legitimus heres testatoris actione legis Aquiliæ, quæ cœpit a testat. primum quidem hereditatis æstimationem consequi non potest, quæ scilicet hereditas retrorsum servo competere non potuit, quem testator vita superavit. Et in actione legis Aquiliæ ut subjicitur in sequenti §. *retrorsum*, fit æstimatio quanti interfuit servum non occidi, non prorsum, ὀπίσθεν ἐ μὴ ἔμπροσθεν: hæc est proxima ratio cui cohæret & illa, quia non habet quod quæratur substitutus, vel legitimus testatoris heres quasi amissa hereditatis spe, cum cædes potius heredis instituti ad eam ei maturaverit aditum. Nam ut eleganter unus ex Græcis interpretibus ait, Si querantur de occiso servo, mox audient, Atquin nullam in ea re injuriam passi estis, ut *l. 30. §. 1.* cum cædes ea vobis hereditatis commodum attulerit, quod ea cæde non facta quandoque defuncto testatore ad servum cum libertate pervenisset: ἀεὶ γὰρ ἐγκαλέσωσι τὴν ἀναίρεσιν τοῦ οἰκέτου ἀκούσονται ὅτι εἰ μὴ [illegible] ἐλεύθερος ὢν καὶ κληρονόμος, καὶ ὑμεῖς οὐκ ἂν ἐκλήθητε εἰς τὴν κληρονομίαν: Et alter interpres, μᾶλλον γὰρ εὐχαριστεῖν ὤφειλον τῷ φονεύσαντι τὸν δοῦλον; εἰ μὴ γὰρ ἀνεῖλεν αὐτὸν, οὐκ ἂν ὁ υἱός, ἀλλ' ὁ δοῦλος ἐκληρονόμησεν. Eadem vero ratione nec potest substitutus, vel legitimus heres testatoris lege Aquilia persequi perempti servi æstimationem, quia nihil eorum interest servum occisum non esse. Quandoquidem si non fuisset occisus utroque excluso ipse solus heres extitisset, & si heres, ergo liber, adeo ut nec jam tum agente ipso æstimatio corporis ejus ulla fieri posset, *l. 2. §. placuit, ad legem Rhodiam.* Actio quæ cœpit a defuncto non sequitur heredem si heredis nihil intersit, ut puta si quo major ob eam meliorve hereditas heredi non obveniat, *l. qui fundum, Locat.* Sicut ex diverso non semper etiam actio quæ non cœpit a defuncto non transit in heredem, *l. 43. ad legem Aquiliam.* Recte vero ut dixi, posuit Accursius vivo testatore servum occisum, quia si post mortem testatoris occisus sit, plusquam manifestum est actionem, quæ nec cœpit a testatore, nec a servo ipso jam facto libero ipso jure, in nullius horum heredem legitimum vel testamentarium veluti substitutum transire posse, si forte substitutionis casus extiterit, puta necessario herede non miscente se bonis. Nec enim ἀναίρεσις sola perimit substitutionem vulgarem, sicut nec substitutio vulgaris ἀναίρεσιν.

CAP. XIII. *Juliani a Celso dissensio.*

UT in plerisque aliis causis, sic & in specie *l. ait, ad legem Aquiliam*, Julianus a Celso dissentit, si alius servum mortifere vulneraverit, alius postea examinaverit: Celsus enim posteriorem de occiso ex primo capite legis Aquiliæ teneri putat, priorem de vulnerato ex tertio, *l. 11. §. Celsus, eodem tit.* Julianus utrumque de occiso, Celsus homine mortifere vulnerato, & postea mortuo annum retrorsum computari ex die mortis, Julianus ex die vulneris, *l. 21. §. 1. eod.* Nec sane aliam ob rem in *l. 51.* magnum studium ponit in adserenda sententia sua, quam quod Celsus ab eo dissentiret, quem etiam notat & refellit tacite illo loco dicta *l. 51.* Quod si quis absurde a nobis hæc constitui putaverit, &c.

CAP. XIV. *Peculium servi ipsi servo esse simile, & accipienda uti sit l. 6. de servit. urb. præd.*

PApyrii Frontonis sententia hæc est, peculium homini esse simile, *l. 11. de pecul.* & vera quidem ea non per omnia, sed quatenus peculium variatur per qualitates nascendo, crescendo, decrescendo, moriendo, ut in ea lege declaratur, quibus quidem modis fit, ut peculio perinde ac servo inesse videatur vis sive anima physica & phytica, ut plantis quoque & arboribus quorum tamen exanimum corpus est. Ea vero arborum vis etiam motus naturalis dicitur in *l. quod autem, de servit. urban. prædiorum.* Natura enim moventur arbores, ut Philosophi ajunt, κατὰ τὴν θρεπτικήν, καὶ αὐξητικήν, καὶ γεννητικὴν δύναμιν. Qua ratione & Celsus & Atticus apud Columellam ajunt, tres esse motus in vite naturales; unumque quo germinet, alterum quo floreat, tertium quo maturescat, quæ varietates ut in dicta *l. quod autem* ostenditur, efficiunt ut non usucapiam libertatem altius tollendi ædes meas, quæ vicino debent servitutem altius non ædificandi si in meis ædibus grandem arborem positam habuero, & usucapiam tamen si legitimo tempore ædes meas possedero, simul & ibi parietem altius extructum habuero, quia certus est & continuus parietis status, arboris non item, *l. 4. §. ult. de usurp. & usuca. l. 5. l. si ædes, §. ult. de serv. urban. prædior.* In amittenda autem servitute urbanorum prædiorum per statutum tempus continuo usu libertatis opus est, quo nullus est locus in servitute rusticorum prædiorum. Quapropter solo in usu ejus generis servitutem amitti placuit.

CAP. XV. *In accusatione adulterii receptæ præscriptiones.*

HÆ etiam in accusatione adulterii probatæ & receptæ sunt præscriptiones præter eas quæ proponuntur in *l. 28. C. ad legem Juliam de adulter.* præscriptionem scilicet quinquennii, vel sex mensium, præscriptionem lenocinii, quæ marito accusatori opponi potest, & præscriptionem hujusmodi, si quæ adulterii accusatur in priore matrimonio commissi, jam ante denuntiationem criminis alii nupserit: præscriptio ætatis accusatoris, *l. 15. §. lex, ff. eod.* præscriptio si legem maritus accusator prodidisse dicatur ob hoc quod jam ante aggressus accusationem adulterii ab ea destiterit, *l. 2. §. 1. eod.* Præscriptio quod eodem tempore marem & feminam adulterii accusare non liceat, quæ præscriptio etiam a Græcis interpretibus dicitur in *l. 1. §. atquin idem, ad Senatusconf. Turpill.* improbata autem est præscriptio fori, *l. 14. C. ad legem Juliam de adulter. l. ult. C. Theod. eod.* præscriptio si non præjudicium fiat filio impuberi, *l. miles, §. defuncto, ff. eod.* præscriptio dotis reddendæ, vel debitæ a marito pecuniæ ex alia causa, *l. adulterii, C. eod.* Et generaliter omnis præscriptio captiosa, elusoria, moratoria, quia, ut ait dicta *l. 28.* indignum est ut ultionem pudoris, id est, accusationem adulterii præstigia versuti juris excludant, præstigia, id est, captiones, & versutum jus, ut Horatius, vafrum. Quod autem versutum dici notat Accursius μεταφορικῶς a vestimentis, quasi & vestimenta versuta dicantur, quæ usu detrita interpolantur, & intervertuntur parte interiore reducta ad exteriorem, neque placet neque displicet. Nam & ἐκστρέφειν τρόπους pro mores fingere in novam formam, interpres Aristophanis ait dici ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν [illegible] ἱματίων, καὶ ἐκστρεφομένων, καὶ ἐκστρέφεσθαι ἱμάτιον ἀντὶ τοῦ ἀλλάξαι τὸ πρὸς τὸν ἔσω μέρος, ἔξω (Suidas male πρὸς τὸ σῶμα) quod in idiotismo tornare, aut variare. Porro ad exemplum supradictæ *l. 28.* cui tametsi excipiat tres tantum præscriptiones quas accusationi adulterii objicere liceat, tamen interpretatione jurisperitorum adjiciuntur etiam aliæ. Valde placet, quod ex Oldrado Albericus refert, quamvis in Gottica civitate Montispessulani, sive Montis puellarum a monasterio sic appellati virginum ibi Deo devotarum, rigor juris in exigendis debitoribus, qui se sub sigillo regio obligaverunt servari vulgo dicatur, præterquam si debitores objiciant exceptionem falsi, vel rei judicatæ, vel pacti de non petenda pecunia, nec ullæ aliæ exceptiones adjiciantur. Tamen & per exceptionem solutionis executionem præsentem obligationis, & per aliam quamcumque legitimam exceptionem sustineri aliquando recte judicatum esse. Sic vero Lutetiæ ubi venditorem equi actione redhibitoria teneri vulgo existimatur ex tribus duntaxat causis, si luxatus sit, si profluvio Attico, si suspirio laboret: dicebam & alias addi posse, si podagricus sit, si frequenter corruat & intermoriatur, forte & si per intervalla similiter in rabiem agatur.

CAP. XVI. *De vestis, ornamentorum, mundi muliebris legato quædam.*

ANademata licet partem corporis tegant ornamentis, tamen legatis potius quam vesti cedunt, *l. 26. de aur. & argen. leg.* Et ornamentis quoque potius quam mundo muliebri, quia ad ornatum corporis parantur potius quam ad munditias: nec ἀνάδημα igitur interpres Aristophanis *in Pluto*, ἀνάδεσμος, inquit,

γυναικεῖός κόσμος ὃ καὶ ἀναδέσμη λέγεται, nec interpretes etiam Pindari, Euripidis, Homeri, qui ἄμπυκα scribunt esse, κόσμον τὸν περὶ τὰς γυναικείας κεφαλάς. Contra fasciæ pedules, aut pedula vestis sunt non mundi, vel ornamentorum, *l.25. eod.* quas ut existimo Sudas vocat περίσκελίσι ῥάμματα in voce ipsa περίσκελις, & in ταινίαι, & novissimi dixere φασκίαι, atque inde vulgus Gallicum *jartiere*, quæ tamen appellatio fasciis cruralibus convenit magis: Latinos vero fascias dicere, quas Græci ταινίας. Idem interpres Aristophanis, simul & Eustathius in Dionysium. His & viri utebantur, ut Ganimedes quidam pedulis limbatis apud auctorem illum, qui sub Boetii nomine scripsit de disciplina scholarium, quo in opere displicent multa, & illud maxime quod de discolo, quæ vox neque Latina, neque Græca est, & δυσκόλος longe alius a Boetii illo discolo. Placet tamen satis mensurni pro menstruo usurpatio frequens, cum & Cyprianus dixerit divisiones mensurnas. Imo & Cicero annum, & mensurnum spatium 1. *de Invent.* ut & Priscianus ipse legit illo loco: Meretricem quoque idem Boetius nonariam, ut Persius recte, & nonariam accipe pro puella, æque ac nonnam. At redeo ad supradictam *l. 26.* ut anademata & mitræ tametsi corpus tegant, tamen ornamentis potius quam vesti cedunt, ita contraria ratione ait Paulus in dicta *l. 26.* quædam ex veste, quæ eo præcipue nomine sunt reperta ut corpus tegant, etiamsi magis ornatus quam tegendi corpus causa habeantur, vesti potius quam ornamentis annumerari. Hujusmodi forte sunt Ceæ vestes subtilissimæ, stamine & subtegmine contextæ, quas ut Solinus ex Varrone refert, Ceos insula in ornatum feminarum dedit, quibus tamen nullum neque corpori auxilium, neque pudori, λεπτὰ χλανίδια Dioni, διαφανῆ χιτώνια Aristophani, διαφανῆ λακωνικὰ LXX. interpretibus Esajæ 3. & in Ezechielem, Zachariamque τρίχαπτα, quia ut Hieronymus ait adeo tenues sunt, ut capillorum similes esse videantur. Rallæ aliis, his opposita quæ spissæ, & Phrixianæ Senecæ & Plinio.

CAP. XVII. *Ad l. 4. C. de malef. & mathem.*

DEfigere sortilegorum verbum, quod exposui 21. *capit.* 22. tum non memineram ex codice Theodosiano reponendum etiam esse in *l. 4. C. de malef. & math.* defixisse scilicet pro deflexisse. Quamvis Græcos ignaros & ipsos virtutis & proprietatis verbi, defigere, legisse deflectere vel distrahere satis constet ex Basilicis in quibus ita est, τὸν ἐπιδεξάμενον γοητείαν ἐλκυσθῆναι εἰς ἔρωτα τοὺς σώφρονας λογισμοὺς μηχανησάμενον, &c. & ex interpretatione κατὰ πόδας, quæ sic habet, ἢ ἐκείνων ἀδήπου ἁμαρτήματα καὶ τοῖς αὐστηροτέροις ἀξίως νόμοις ἐκδικητέα, οἵτινες μαγικαῖς περιβεβλημένοι τέχναις, ἢ κατὰ τὴν σωτηρίαν, μηχανησάμενοι, ἢ τοὺς σώφρονας λογισμοὺς πρὸς ἀσέλγειαν ἐπικαμψάντες φανερῶνται. Ea vero pars legis merito placet piis & bonis omnibus; at non certe quæ sequitur qua probantur amuleta, aut carmina contra grandines & calamitates frugum morborumve humanorum genera, quasi extra crimen sit omne quod salutis ferendæ gratia fit, quæ pars etiam abrogatur Leonis *Novel. 65.* & generaliter amuleta omnia quæ & φυλακτήρια dicuntur, & ἀλεξητήρια, & περίαπτα medicorum ἐξ ἰατρικοῦ λόγου, damnantur Laodicenæ Synodi *c. 36.* & Caroli Magni lege his verbis, *lib.6. cap.72.* ut a clericis, vel laicis Phylacteria, vel falsæ inscriptiones, aut ligaturæ, quæ imprudentes pro febribus, aut aliis pestibus adjuvare putant, nullo modo fiant, quia magicæ artis insignia sunt. Et præclare igitur etiam interpres Aristophanis in Pluto σκάρνητα γοητευτικὰ appellat, addens in eos qui ea prodesse ægris existimant e collo forte suspensa, multo amplius pendere, aut desipere mentes quam qui eorum remediorum spe nituntur. Quin & sub Alexandro Severo legi apud Spartianum damnatos eos qui remedia quartanis tertianisque collo annexa gestarent, & sub Constantio apud Ammianum Marcellinum XIX. Nec igitur dubitandum, quin sint æque damnandi quales hæc fertur ætas tulisse quosdam, qui gestant annulos, quos Græci φυσικοὺς appellant, & φαρμακίτας, quos tamen eleganter nihil adversus calumniatores potest Aristophanes his verbis, οὐκ ἔνεστι δακτύλιον συκοφάντου δήγματος.

CAP. XVIII. *Ad l. Publia, deposit.*

USuram de qua agitur in *l. Publia, §. 1. depos.* quæ in singulas minas quot mensibus reddit obolos quatuor, constat esse bessem usuram, nimirum quia in singulas minas reddit quotannis drachmas octo, quam esse promissam ait, μέχρι τῆς ἀποδόσεως παντὸς τοῦ ἀργυρίου, ut in *l. Seja, de usur.* donec omnis summa debita solvatur, & in *oratione Æschinis contra Ctesiphontem*, ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέδοσαν, quo articulo plerumque id agunt contrahentes, ut usurarum causa sit individua, quare obsignata parte sortis non ideo minus totius usuræ χωρίων, *l. tutor, §. 1. de usur.* non quidem etiam parte soluta volenti creditori. Et hoc casu igitur obsignatio pro solutione non est. Eam vero usuram, quæ in singulas minas quot mensibus reddit drachmam unam sive obolos sex, & quotannis drachmas XII. & pusillum si quid excurrit, æque constat esse centesimam, dico nec aliud esse ἐπόγδοον τόκον quam centesimam: addit enim quotannis octavam partem sortis. Quas vero ἑκάδας Aristophanes vocat in Nub. eæ videntur esse quinque centesimæ, puta quæ singulis mensibus reddunt vicesimam partem sortis, id est, quinque. Horatius, Quinas hic capiti mercedes exsecat, id est, εἰ κάδας: Vel potius εἰ κάδας δευτέρας intelligit, quæ sunt proximæ ταῖς ἔναις καὶ νέαις, id est, extremis mensium diebus quibus usuræ cedunt, in eadem *l. Publia, §. ult.* Item quos Trophimati X. scribendum, ut sit Trophimas nomen proprium viri cui Sempronii dederint X. in causam depositi.

CAP. XIX. *Cur actio in rem longo tempore adquiratur & amittatur, non actio in personam.*

CUr actio in rem longo tempore, longo inquam tempore cujus finis satis notus omnibus adquiritur & amittitur, non actio in personam? Solvitur, primum quia non tempus quidem proprie ullam actionem perimit, sed usus & usus igitur possessoris adversus dominum, non usus debitoris: qui enim usus debitoris, quo possit perimi actio quæ creditori competit? Et ex diverso quia usus cujus est causa naturalis, & perpetua præbet actionem in rem, qualis nullus excogitari potest qui quemquam ultro creditorem alterius faciat sine conventione. Obligatio nullius temporis usu adquiri potest, quo enim aut cujus rei usu? Dominium vel servitus adquiritur usu longi temporis, si modo is usus sit perpetuus, qui & perpetuus utique est si ex naturali causa consistat; etiamsi non sit adsiduus: Naturæ ordo certus & perpetuus est, naturæ leges certæ & perpetuæ, veluti Solis & Lunæ defectiones statæ, certæ, perpetuæ & immutabiles: quæ hominum fiunt opera, incerta omnia; & mutabilia. Foramen ut Paulus scribit XV. *ad Sabinum*, in imo pariete conclavis, vel triclinii, quod est proluendi pavimenti causa διὰ τὴν κατάκλυσιν, non est jus quod tempore vel usu legitimi temporis adquiri possit, neque jus obligationis scilicet, quia nullus subest usus quo obligatio quæratur, neque jus dominii, quia res nulla est, quæ usu nostra fieri possit. At forte jus servitutis: sed nec hoc quidem, quia etsi diu utar eo foramine, non tamen eo perpetuo utor, vel perpetuo uti videor, & omnes servitutes perpetuam causam habere oportet, quia qualitates sunt prædiis inhærentes: quod autem manu fit perpetuam causam non habet; quod natura fit, etiamsi

non adsidue fiat, perpetuo fieri censetur: Hinc fit ut ex fonte & flumine aqua naturaliter profluente, servitus aquæductus concedi possit, non ex lacu vel stagno vel piscina, aut lama, non ex cisterna. Nam & cisterna, ut Ulpianus ait *ad interdictum de fonte* perpetuam causam non habet: Stillicidii quoque vel fluminis immittendi servitus recte conceditur ejus aquæ nomine quæ de cœlo cadit, aquæ Jovialis, non ejus quæ manu nostra immittitur. Quamobrem etiamsi diu foramen habuero in uno pariete meo quo in ædes tuas effuderim sordes mearum, si quid ex ea re damni senserias, competit tibi in factum actio, & damni non facti stipulatio locum habet Pomponio auctore, *l. 29. de serv. urb.* qui & in alia specie utramque actionem dedit, *l.18. eod.* fortassis & Proculus in illa, si furnum secundum parietem communem vicinus habeat, quamvis nondum mihi damnum dederit. Sic enim de eo Ulpianus scribit. Proculus putat in factum actionem dandam, sed non proponit exustum parietem, sane enim quæri potest si nondum mihi damnum dederit, & ita ignem habeat, ut metuam ne mihi det, æquum ne sit me interim actionem in factum impetrare, fortassis enim & hoc, inquit, senserit Proculus.

CAP. XX. *Cur raptor & fur semper videntur moram facere in re furtiva restituenda: Cur item raptor rei immobilis tenetur in duplum, raptor rei mobilis in quadruplum.*

CUr raptor aut fur semper videtur moram facere in re furtiva restituenda, etiamsi nemo eum interpellet, ut *l.ult. de con. furt.* Solvitur: Quia plusquam mora, mora horum est, plusquam moratores, qui rem alienam pervaserunt aut subripuerunt, *l. penult. de vi & vi arm.* non est mora simplex, sed delictum, ut & si debitor servum quem debuit in fraudem creditoris occiderit: Mora quæ plusquam mora est, puta qua delictum vel crimen contrahitur sine interpretatione, in rem non in personam. Cur vero si res sit mobilis quam quis alii eripuit dolo malo, raptor tenetur in quadruplum, si immobilis in duplum, quadruplo illo scilicet vel duplo non adsumpto extra rem? An quia simplex æstimatio rei immobilis plerumque major & gravior est, quam triplex æstimatio rei mobilis?

CAP. XXI. *Communia quædam Atheniensibus & Romanis in exigendis debitoribus.*

QUod jusjurandum calumniæ nomine initio litis utraque pars præstat, & quod eodem nomine decimam litis publice deponi vel exigi, vel de ea sponsionem fieri, ut olim obtinuit, etiam hodie Justiniano placet: utramque Athenienses servasse indicat ille versus Aristophanis *in Nub.* πρὸς γὰρ σε ζῶντος οἷς ὀφείλων τυγχάνω, θεὶς μοι πρυτανεῖα. Verba sunt debitoris juratos creditores significantis condicere debitam pecuniam, deposita ut interpres docet decima parte litis, quam depositionem & παρακαταβολὴν dixere, & πρυτανεῖα quod in Prytaneo fieret ærario publico. Quod item legimus apud Gajum in Institutionibus, id quod in diem debetur ne eo quidem ipso die peti posse, quia totus is dies arbitrio debitoris permittitur, *§. omnis, Institut. de verborum oblig.* nempe ut eo die secum reputet, & deliberet utrum solvere, aut transigere, an creditori obsistere debeat. Idem ex more Atheniensium Aristophanes *eodem loco*, pridie Kalendas non exigi usuras pecuniæ creditæ, sed Kalendis, ἡ ἔνη τε καὶ νέα, οὐχ ἕνη καὶ νέα, qui dies totus tribuitur arbitrio debitorum, ἵνα χ' ἕτερᾳ ὑστέρᾳ πρὸ μιᾶς ἡ μέρας παραστάντες διαλύσωνται. εἰ δὲ μή, τῇ νουμηνίᾳ διαχάζοιντο. Quæ ratio etiam esse dicitur edendæ actionis, *l. 1. de eden.* Ut, inquit, sciat reus utrum cedere an contendere ultra debeat. Basil. ἀποχωρῆσαι αὐτὸν ἔχειν ἢ διακρίνεσθαι ἢ ἧττον ἐναγῶσαι, cedere & contendere adversa facit, ut Quintilin. 11. Hoc vitium est eorum qui nec cedere volunt, nec possunt contendere.

CAP. XXII. *An interdicto de rivis uti possit qui terrenum rivum quo usus est signinum facere velit.*

IN quæstione proposita pugnare videtur *l.1.§. sed quis, de rivis*, cum *l.3. §. 1.* hæc interdictum permittit, illa denegat. Et Accursii est in ea re nulla quæ satisfacit opera: mihi videtur nihil esse quod facilius expediri possit: lex illa 1. *§. sed si quis*, de eo loquitur qui rivo non indigente ulla refectione, eum ex terreno signinum facere vult, ut quæ sequuntur in ea hæc verba indicant. Non enim reficit qui hoc facit. Contra *l.3.* de eo qui urgente refectione, puta quod terrenus, ut ait, aquam non contineret, signinum vel cæmentitium rivum facere vult: utroque nomine signinum & cæmentitium, lapideum significatur, qui scilicet testa contusa, calce & arena continetur, quæ bacillis subacta fuerint, ut illo Boetii loco *in Top. Ciceronis* Paries fornicatus signinam fabricam sustinens: & Frontini 1. *de aquæduct.* Signino circumjacto continendarum scaturiginum causa. Nomen ductum a Signia oppido Campaniæ, ubi primum ejus generis structura cœpit, a quo & vinum Signinum Corn. Celso *lib.4.* & Aretæo ὀξέων νόσων 11. *cap. 3.* & in *cœna*, quæ extat in *fine Cypriani operum*, vinum austerum comprimendæ alvo utilissimum. Est & ab eodem oppido Signinum pyrum.

CAP. XXIII. *In judiciis bonæ fidei spectari subtilitates juris.*

ULpianus quem merito Modestinus κράτιστον τῶν νομικῶν καὶ σοφώτατον appellavit, in *l. si fidejussor, §. quædam, mand.* eleganter ait, in judicio mandati quod est bonæ fidei, si eo forte experiatur fidejussor repetens quod conventus est stipulari pro debitore solvit non disputari de apicibus juris, sed hoc tantum quæri, debitor is fuerit pro quo solvit, necne: ut si paret debitorem fuisse, protinus damnetur fidejussori reddere quod solvit, nec imputari ei possit quod non traxerit negotium, forte posita exceptione procuratoria vel qua alia moratoria, veluti formulæ non rite conceptæ, quia bona fides exigit ut est proditum in *§. ultim. Instit. de exc.* ne dum de exceptione illa disputatur, principalis actio protelatur, ubi de jure actionis & veritate liquet satis: verba Ulpiani hæc sunt: Non congruere bonæ fidei judicio de apicibus juris disputare: pro quibus Basil. οὐ συνάδει τῇ ἀγαθῇ πίστει τὸ λεπτολογεῖν τοῦ νόμου ζητεῖν, puta non congruere aucupia syllabarum, quas proprie & apices appellamus, non congruere exceptiones moratorias, minutias & juris nimias subtilitates scrupulositatesve, & quæ Comicus ἀκριβῶς λέγει σκινδαλμοὺς, καὶ ἀλινδήθρας, καὶ σκινδαλαμίδας, quæ tamen a judicibus olim in strictis judiciis facile admittebantur. His *l. unica, C. ut act. ab her. & contra her. incip.* opponit latitudinem voluntatis; sic enim est in ea legendum. Ne propter nimiam subtilitatem verborum latitudo voluntatis contrahentium impediatur: quæ ratio eadem fere est cum illa, quæ proponitur in *d. §. quædam*, & in *d. §. ult.* Placet & in hanc rem valde quod convenienter *l. ultim. ad exhibendum* Menander dixit, eum qui exactius intuetur, & observat verba legum calumniatorem esse, τὸν ὁρῶντα τοὺς νόμους λίαν ἀκριβῶς συκοφάντης φαίνεται, vel dicito ut eleganter Theophylactus in *act. Apost.* τὸν αἰχμαλωτίζοντα τὸ γράμμα τῶν νόμων, ἢ τὸ ῥητόν.

CAP. XXIV. *De aqu. pluv. arcend.*

ULpianus in *l. 1. §. 1. de aq. & aqu. plu. arcend.* aquam pluviam esse ait quæ de cœlo cadit, atque imbre excrescit. Recte, ut Cicero, quæ de cœlo veniens crescit imbri: Definit enim simplicem aquam plu-

plarium. At mox ex Taborne addite, sive fe quæ cuiuſlibet noceat, ſive eum alia mixta ſit, ut offendat aquam pluviam dici non tantum eam, quæ per ſe *in terra cadit*, & nocet, ſed etiam eam, quæ pluvia creſcit, non tantum ſimplicem aquam cœleſtem, ſed & fontanam vel palluſtrem vel fluvialem vel *mixtam*, quæ cum mixta pluviarilis five exhelis aqua eam ſimplicem & vehementiorem faciat, & generaliter, ut ex Mucio idem Cicero refert, omnem aquam quæ pluendo creſcit, ut dicta *l. 1. §. hoc ſummat.* Ita Publius Tullii locum quod Bocrius ſcribit, ſi locus ex quo aqua pluvia vicino nocet naturaliter ſit, ut excipere aquam, & in vicini aquam deflectere, & ſtagnare poſſit, nimirum quæ loci ingenium & natura magis quam aqua nocitura eſt, creſſe affirmem aquæ pluviæ accendæ verſiſſimum eſt. Nec enim aliter hæc actio vicino competit, quam ſi immiſſa fuſo aqua pluvia vicino nocuiſſet, *d. l. §. hoc autem, & §. idem ajunt, & §. hinc etiam, & §. item ſummat*, niſi ſi quid agri colendi cauſa fiat, non animo deterendi vicino, vel etiam vel id fiat ſcienter & patienter vicino, ut *l. Labeo, eodem*. Qua ratione maxime fretus Tiſias nomine Demoſthenes contendit ob caulam falſi operis agri Pergæi, quod ſcienter & cautevicino vicino ſe ei non teneri actione in ædium, quæ Athenienſium lege conſtituta erat in minas x. in orat. *orat. Nicoſtrat.* Ut falſis operis agri pergæi videtur fuiſſe, qui eos fecit in ſuo, ſi pares fuerunt, ut ex eo opere vicino aqua pluvia noceat, quæ eſt formula actionis aquæ pluviæ arcendæ, *Cujacius, ad d. vicino* tenetur nocte. Nam *l. 1. §. Labeo*, eum teneri ait, ſuperiores autem quodammodo non teneri. At §. *ſiabeo*, non de quibuſlibet ſolet hoc ait, quos ſcienter & patienter ſe colendi cauſa, ſed de his tantum, qui *Varius* appellantur, quod ſcilicet flexuoſi, volubiles, & transverſi ſint, ut loquitur *Columella*, nec ſtant alia lege, quam ut ſalutari ingredi tandi cauſi: his plane contrarii quos *d. l. 1. §. Opilius*, directos vocat, qui recta pergunt in vicini agrum. Diſcretos qui faciunt non modo diverſo *ſtatore ſemine*, qui tortos & transferrios *transverſos*, ut in *l. 5. arb. fact. teſt.* Aliud eſt *ſemen tritico*, aliud *ſecundanum*. Itemque aliud eſt, *ſemen ſiligum*, quod ſit redire incidiose, aliud *inviſum* quod ſit redire dolo malo, ut eorum craſſius videatur.

CAP. XXV. *Ad certum caput legis Aquiliæ.*

D

TErtii capitis legis Aquiliæ hæc verba, Si quis alienum ſervum damnum faxit, quod uſferit, fregerit, rupe rit injuria, *l. 27. §. certio, ad legem Aquil.* non ita exci pienda funt, ac ſi ruptum etiam non ſit quod frathum, vel ulterit eſt, ſed quod ut Ulpian. in *§. 1. supra*, ſolent audores legum, & alii pleryque omnes ſpeciali ter quibuſdam enumeratis generale verbum ſubjicere quo ſpecialis complectantur, quod eſt Græcis, *τὸ ἀμφοτέρων ἐν τῷ γένει ἐνόντων*, quem tamen ordinem verborum non ſervat Pomponius in *l. 30. ad S.C. Trebell.* Imo longe diverſum, *ἐν γένει τὸ λοιπὸν ἐν τῷ κατὰ μέρος* tranſitum faciens, hoc modo ruperit, vel fregerit, vel uſtcrit, & ad hoc ipſum ſane legis Aquiliæ reſpicientes caput ut Tertullianus *lib. de Virg. vel.* aliquantulum generali ſubiici ſpeciale, quia grius eſt. Porro verbum *rupere* E fere omnes veteres ſic intelleXerit ait Ulpianus, corrupterit: qui & in *l. qui tabulas, §. ſallem. de fart.* rupiſſe videre eum qui corrupit. Verum ſcientes nonnulli interpretes *xxii.* tabul. qua parte ſcilic. de damno injuria dato loquuntur. Nam & huic rei fuit *xxii.* tab. ſanctia certa pœna, *l. 1. ad legem Aquil. §. ſem ſine dolo, l. 26. de dolo, & alt.* uſurpato etiam ſimili verbo *rupiſſe* ſcilicet pro damnum dederit, rupiſſe & rupiſſe pro damnum dederit, ut ſubreptio pro ſubripuit, nogotio legerim libenter in *l. 29. de pec. leg.* Quid interreſt conſervum vulneret, an ſcindat aliquid vel frangat vel ſubripiat. Nam & ſic Ambroſius *contra Symmach. Argumenta non deſunt quibus & hæ decreta*

A *confirment, & aliorum ſubripiant (ſic in vet. lib. legi) & labefactent ſcita: & verus lex Attinia, quod ſubripuerit erit, ejus rei æterna auctoritas eſto.* Adjicit idem Ulpianus in *§. eum ex*, vinum effuſum ex acetum factum, vel conſpurcatum etiam rupiſſe appellatione continetur, & vinum ſpurcum non aliter dicit, quam ſpurcum aquam in *l. 3. de aq. pluv. arcend.* Ergo non id tantum quod aqua colluvione infuſcatum eſt, ut Plautus loquitur, ſed etiam quod aqua aut Labeo, quod igne factum eſt, quod mutatum, nondum deformeſtatum eſt, cuique deſtruxit inuchum eſt: dicitur *gravatum*, vel quodcunque aliud ſpurcum vel *vitium*, ut eſt in Baſilicis. & quodcunque aliud *corrupit*, ut interpres ait Arillophanis *in Plut.* Quibus verbis ipſi ertasi apud Sudam *τὸ ἀπολωλὸς καὶ τὸ διεφθαρμένον*. Ita *ἀπολωλὸς* B *καὶ διεφθαρμένον*, pro *συκοφαντία*. Et quem preterea adducit locum Sudas, *ἐν κατασκοπῇ ἀπολωλὸς*, in his verbis interpretatione *Lex.* videtur eſſe in Eſaiam, *c.1.*

CAP. XXVI. *Ad l. 27. §. ſi quis, de fart.*

QUi in *l. 32. §. ſi quis, de fart.* maluit Ulpianus dicere *qui ſpem vendit*, quam radicis, ut vulgo loquimur, vel feminis cauſa vel ut luſtinus loquitur, ad prima fecundinum, non dico fœtus cauſa, quæ nunc locutura eo nomine ſignificatur? An quia *ſtis* non nominis pudor adeſt, quo proprie ſignificatur virius genitale, *ἀποτροπῆς ἕνεκα* nominis, in cum dicunt, *τὸν ἀφανῆ τὸν ἀφανῆ* C *τὸν αἰδοῖον τὸ τῶν γυναικῶν*. &c. Et Lucianus *in meretr. τὸν ἀφανῆ τὸν αἰδοῖον τὸ τῶν γυναικῶν*. Ipſe autem illius ſi quis affinum, vel equum meum cogerit & in equos fuas *ſpem vendit*, ut eſt in Baſilicis, admiſcrit: Ulpian. ut furtum non tenet, nili furandi quæ cauſa habuerit, & Hagiotheodoretus notat redſtillime furandi animum habuiſſe videri eum, qui toto admiſtura idono tempore emptum vel donum alienum detinuit, equum quia generoſum ab equinoctio vernæ ad kalendas, affinum a folſtitio ad æquinoctium autumnale, ita ut dominus non poterat & ipſe ei fabricere equos ſuos, nec aliud hoc caſu furti ſibi argumentum quærendum eſt, nec ſi vero intra admiſture tempus equum dominus vel alium reddiderit, quo ſe in hanc rem uti non invito dominio ſibi putaverit mortus, ut *l. 77. eod.* Conſtitiverat, ita ut domino ſit in integro eram eum equabus ſuis fubjicere: *hrs, quos, τὰ συνεπόμενα καὶ ἐπιφερόμενα λεγόμενα ἐν ἑκάστῃ ἐπιγενήσεσθαι τὰ ἀκόλουθα δυνάμει*. nec ex ea re quidquam danni dominus ſentiat, hoc caſu neque furti actione domino tenetur, qua furandi animum non habuit. Certe nec in fabrum, quia ex eo damnio nihil attulit damni: Si quid eram attulerit, equo forte in cuiu defectu parte virium, aut mortuo, profecto in fabrum actio non denegabitur, furti interpretabitur, *ἐὰν τὸν ἐπιβαλόν*, *qui damnis ex actu ἐξ ἔργου* propter exiſtimationem & ſpem quam habuit non integratam eam rem domino fore.

CAP. XXVII. *Ad l. 33. & 34. de furtorum ſignificatione.*

QUi in titulo *de furtorum ſignificat.* *l. 33. Paulo ad legem Juliam & Papiam*, eum pato non ex tertio eſſe, ſed ex ſecundo, ſicut *l. 134.* Aliquam Triboninus perturbaſſet ordinem librorum, quem ubique alibi obſervare ſervat, præſertim ſemper priores libros Juriſconſultorum, aut quæ ex eis excerpſit poſterioribus. Et hoc quoque ſtadet ipſi de auctoritate ſua vel auctis tredtatio definitionem huiuſmodi, ut non ſtatim qui natus eſt, & factus amicus vivendatur, ſed extremo demum die revolvendis annis, non expleto quidem, ſed & inchoato, quia ut Paulus ait annum civiliter non ad momenta temporum, ſed

A *ſed ad dies numerandus. Ad quem locum quod adnotat Acurſius civiliter, ad eſt, ſecundum conſuetudinem loquendi, maxime probo, quod ſcilicet id ita Paulus ſcripſerit *ἐφ᾽ ὅσον*, ut Ariſtoteles loquitur 3. Polit. cum ſcribit de definitionem civis a quibuſdam conſtitu *constituta*, ut ait, *τὸν πολίτην*, vel *ἐκ γένους* & interpres Ariſtophanis Achernicidis *τοιοῦτον*: loci libros Achariſenſium. Nam & idem Paulus pari ratione fabricit ex ufu loquendi, nimirum annisculum amiti eum, qui extremo anni die moritur, non qui extremo momento anni, ſed qui extremum diem ſuæ vitæ complevit, perinde ac nodum excidit, quia tunc dies extremus computatur, *l. 6. & 7. de obſequ. & obſequ.* Ita ut quod toto illo die civiliter computato contigerit, quamquæ ex XXIV. horæ, pro eo habeatur, ac ſi illius diei extremo momento contigiſſet. Et reſte igitur Cinlerius dixerit, liberi natalem non ſpectare, in his verbis, horis a media nocte ad proximam mediam noctem numerantur. Addit Paulus & ratione eadem hoc ſermone aut diem x. Kalendarum non ſignificari diem undecimum, ſed decimum tantum qui *postridie* ſive more Romano, ut item ait, *Lamare, de feriis*, ante lucem decimum incipit a media nocte, diem pro luce, ut *l. 2. de verborum ſignificat.* Ante diem igitur decimum Kalendarum. i. ante lucem decimum, ſicut *l. 33. de verb. ſignif.* Ante Kalendas *septembres* fuit locuta apud illuſtrem Kalendis proximæ, de ipſo Kalendarum feliciter initio a media nocte ante ſolis ortum. Hoc item ſtatuens, Publium non potuiſſe dicere, quod ſcilicet non ſignificari dies undecim, ſed decimum, vel qui poſt lucem decimam ſequentis noctis media porte ſtuitur, vel qui poſtquam dominus dies decimus a media nocte ſequenti quoque definit media nocte: qua ratione fere & in Evangelio poſt tres dies five poſt tertium diem, non eſt die quarto, ſed tertio, qui ſecundum more Romano a media parte noctis inſequentis diem ſecundum incipit, & quo ineunte Dominus & Sofpiator noſter JESUS CHRISTUS ex lepulchro reſurrexit: Quæ nunc & omnibus annis revocatus tanti beneficii memoriam populus Chriſtianus in eccleſia ſolebat olim die feſto celebrare, & ſolemnia & ſolaris hominis Deum expectans orare & pervigilare in medium ufque noctem, ac tum quaſi capta jam tertia die dominoque reverſo acclamare, Dominus reſurrexit. Sic certus Verbo, poſt dies dies ibidem non tres, ſed duo tantum dies ſignificantur, unus expletus, alter inchoatus, ut poſt duos dies ſit, poſtquam veteres ſecundum dies ſicut poſt tres dies, poſtquam veneris tertius dies.

CAP. XXVIII. *Certis judicialis de perſequendo furto qui eſt in fuga.*

CAutionis de requirendo, perſequendo, reducendo homine, qui eſt in fuga, quam is unde petitur, petitori cavere debet vel de reſtituenda æſtimatione, ſi mortuus ſit *in dr. de reſtit. ſignat. l. 10.* Ita Theophilus, quo ex Græcis talis tamque eruditus interpres neuo, exemplum apponit ex *l. 21. de rei vindic.* de ſervo qui cum per judicem petitorem a bono fide poſſeſſore ſine culpa ejus fugit poſt litem conteſtatam & ufucapius eſt ab eodem poſſeſſore ante rem judicatam, quo ejus abſolvi poſſeſſorem petitori cavetur de ſervo perſequendo & tradendo petitori vel æſtimatione eius, qua eſti eum ufuceperit, tamen adhuc reſtituere & tradere debet, quod verum ſit tempore litis conteſtatæ cum hominem adhuc fuiſſe, *l. 18. eod. tit.* has vero conditiones imponi abſolutioni poſſeſſoris, ideo Theophilus ſuggerit air, ne ſe petitori prorſus inanis & inutilis actio in rem, *ἐπεὶ μάτην ἀνάγκη γίνεται ἡ ἐπὶ τοῖς πράγμασι ἐνέργεια*: Sic ferbendum, ut apud Joſephum in *vita ſua*, *ἄγραι ἀνάγκαι*, agros inſtruftuoſos, & Euripidem in *Hippolyto* *ἀνάγκη* A *τὸ πάντων μάτην, τρόπου ἀνάγκη*, cunderque in *Thoſſo*, *ἀνάγκη ἐπιβάτου τὸ πλοῖον*, *ἀνάγκη τρόπου*. Hoc vero de cautione illa perſequendi ſervi, quod addidit Theophilus ad priorem partem dicit. *l. 21.* etiam ex contrario poſſeſſor pars fuiſſem legis ſatis judicat, dum ait, poſſeſſorem, ſi ſervum noxium ufuceperit abſolvendum eſſe ſine cautione ſuprædicta de perſequenda ea re, & confirmat *l. 21. §. ultimo, de reiſt.* Certum ratione eadem, ne fidiicet actio prorſus *irrita* ſit, cavere reum debere de ea re reſtituenda, ſi quandoque in poteſtatem ejus *reverſus fuerit*, ut *l. 21. §. penult. eod. tit.* Et eam rem dicit, ut *l. 21. eum ſervus, de legat. 1.* pro homine petito, ſicut eam rem, pro nave, *Lamatorio*, pro *ſtamine*, *de pig. act.* & pro poſſeſſione, *Lam. de ſervit.* & Varro, *de re ruſt.* pro meſſatio.

B

CAP. XXIX. *Ad l. 12. de decur.*

EX *l. 12. de decur.* duo petiſſimum notanda ſunt, redibus jus eſſe fuſtum & figillorum in eos tantum qui ut uteniſia negotiantur & vendunt, quæ ſcilicet peregrina, tum ad cultum, tum ad victum curioſum neceſſaria ſunt, ut *l. 2. de mun.* Utenſilia dicit quæ Plato *παρασκευαῖα σκεύη* vel *σκεύη*. Id vero uris erisem Aquinatem teſtatur his verbis, *ex vocabulo συκοφάντου ἐπιγενήσεσθαι τὰ ἀκόλουθα δυνάμει*. Et Suidas *τὸν ἀφανῆ τὸν αἰδοῖον τὸ τῶν γυναικῶν*. Ipſe autem illius ſi quis affinum, vel equum meum cogerit & in equos fuas *ſpem vendit*, ut eſt in Baſilicis, admiſcrit: Ulpian. ut furtum non tenet, nili furandi quæ cauſa habuerit, & Hagiotheodoretus notat redſtillime furandi animum habuiſſe videri eum, qui toto admiſtura idono tempore emptum vel donum alienum detinuit, equum quia generoſum ab equinoctio vernæ ad kalendas, affinum a folſtitio ad æquinoctium autumnale, ita ut dominus non poterat & ipſe ei fabricere equos ſuos, nec aliud hoc caſu furti ſibi argumentum quærendum eſt, nec ſi vero intra admiſture tempus equum dominus vel alium reddiderit, quo ſe in hanc rem uti non invito dominio ſibi putaverit mortus, ut *l. 77. eod.* Conſtitiverat, ita ut domino ſit in integro eram eum equabus ſuis fubjicere: *hrs, quos, τὰ συνεπόμενα καὶ ἐπιφερόμενα λεγόμενα ἐν ἑκάστῃ ἐπιγενήσεσθαι τὰ ἀκόλουθα δυνάμει*. nec ex ea re quidquam danni dominus ſentiat, hoc caſu neque furti actione domino tenetur, qua furandi animum non habuit. Certe nec in fabrum, quia ex eo damnio nihil attulit damni: Si quid eram attulerit, equo forte in cuiu defectu parte virium, aut mortuo, profecto in fabrum actio non denegabitur, furti interpretabitur, *ἐὰν τὸν ἐπιβαλόν*, *qui damnis ex actu ἐξ ἔργου* propter exiſtimationem & ſpem quam habuit non integratam eam rem domino fore.

CAP. XXX. *Effectores & expilatores.*

IN *titulo de effectoribus & expilatoribus*, effectores non hi tantum dicuntur puniuntque qui effringunt carcerem publicum quo inclusi tenebantur: ſed & qui ſcalerata vi aditum aut ad villas alienas, hortorum, cellaria, armarium, arcam fuandi cauſa: Et expilatores non qudem qui expilant hereditates, de quibus eſt titulus, quas hanc proxime ſequitur: ſed qui effringis & expugnatis ædibus, tabernam, aut ville alienæ inde res alienas egeſſerunt, ut plane vix ſint quorum effectores quis & expilatores. Sunt utrique conjunctim *l. penult. ad legem Juliam de vi publ.* & Suetonius dum ait, Neronem conſueviſſe nocta tabernulas effringere & expilare: ubi quod ſubjicit, Quintana domui conſtituta, ubi parte & ad lectionem dividendis prædæ pretium adfumeretur, ſic libenter emendaverim, Quintana domi conſtituta ubi parte & ad lectionem dividendis prædæ pretium adfumeretur, ut ullo T. Livii loco 21. Partitio dividitiſque reliquis prædæ. Sed expilatorum nomine minus certum ſentitur

quentur lanarii, carinatores qui in via noctu vestimentis homines foediant, quos etiam Aristophanes in Pluto jungit, effractarios sive κιμβωτιοῦχους, quasi cognatis contumeliosae. Certe pro expilatores Basilica habent, *si qui subjungunt subditivos*, quos sed verbo alii *κενοβατοῦντας*. Aristophanes in *Ranis*, *κατατίθεται τοῖς ἐσπέρας τὰ σκεύη, qui arcularios suppositos pone*. Quod loco & expilationi jungit vectura, luxuriis & inceris redde, ut Suetonius *Lupanaribus suis* Neronem redeuntes a cena verberare, & repugnantes vulnerare eleganter demergere adsuevisse. Et ne Cicero Upsalam in Italia fecit, magn. ristrum, noctu fulcos tempore nova nupta domum ejus per alium deducta erat redeuntem a cena juxta Tyberim periisse, domesticum forte in Tyberim. Solvet enim ubique in civitatibus ejusmodi homines graffari noctu, & a cena redeuntes obtervare, stupare, nudare, cedere. Plautus *Stichi*, Non ne fas quemquam alienatur homines nobis hic in via. Aristophanes in *Acharnensibus*, *si τις ἐγχρῷ τὸν λίθον τὸν βροντῶν ὑπέρχεται ἐμοὶ κακῶς ἀποκρινόμενος τὸν κεφαλὴν*. Et vero, tempore & Senatoribus Equitibusque Romanis, a cena ita solitos redeuntibus qualibet vestitu uti, quibus interdiu non nisi togatis in publico conspici fas erat, decreto Adriani, ut Spartianus scribit. Porro cena crepusculo vel noctu agitari solebat. Cornelius Tacitus I. *hist.* redeuntem a cena Othonem supra forum, nisi incerta noctis timuisset. Gellius 15. Euripides rediens noctu a cena Archelai regis canibus inanibilis dilaceratus est. Cicero *pro Cluent.* Utrores fuit a cena redeuntes ex ea noctu. Aristophanes in *Vespis*, *ἐπειδὰν ἐκ τοῦ συμποσίου ἀπίωσιν ἐπὶ τὰς οἰκίας*. Idem, *ἀπὸ συμποσίου οἱ μεθύοντες τὸν κεφαλὴν ἀποστρέψαντες ἀπὸ τὸν οἶκον*. Hinc addi velim ad cap. 31. *Obfervant.* 15.

CAP. XXXI. *Ad tit. noct. cauop. ftabul.*

GEneri hominum qui male audiunt omnium maxime propritus titulus datur in Digestis (hi funt nautae, caupones, ftabularii) quo fere omnes duos in eos praetor proponitur actiones. Prior eft in factum de reorpto, ut nifi rem vel mercem, quam ab his quis in navem vel cauponam vel ftabulum intulit, falvam fore & damno omni cuftodiendam receperint, reftituant, damnumve abftinho quanti ea res eft: & hoc judicio quidem, quod ad nautae magiftrum vel cauponem ipfum, qui & exercitor navis five nauta per excellentiam ex fuo contractu, & ex contractu magiftri navis : imo & ex contractu cujuflibet nautae, qui modo publicitus aliquid commicti paffeit : navicularius ipfe vel magifter, cum & ex contractu eorum fi quid fore falvum receperint, qui folent in navis cauponam cuftodiae caufa, quales funt diurarii, quorum fub cura cubicula & cauponas, ubi aere & merces deponuntur (hac funt quae diarae dicuntur in navi non minus quam in domo, ut ex Athenaei 5. intelligere licet) quales etiam, ut Ulpianus ait, *l. 1. navicularii*, qui Sudae *κατάγωγοι τοῦ πλοίου τοῦ πλοίου κατωτέρω*. Quis exercitor vel magifter, qui diurarios vel *receptatores* praeponit, ut ante cum his contrahi permittit, atque adeo teneatur ipfa praepofitione fola ; five non fecerit *χειρόκτωρ*, five fecerit, quod eft ? tradition fibi rem aut mercem illatam non receperit in manum cuftodis aut diurarii, quafi averterea fe cuftodiae periculum, idque omne in illum transferens, & quodammodo lege praedicta, ne ipfe quidem vectori ita receperit. Vulgato nauticorum vox eft *χειρόκτωρ*, ficus meffarum *χειρόκτωρ*, id eft, *βαλάντιον*, teffe Mafchopolo in libro *περὶ σχοίνων*. Et contractu vero auctarum exterorum, remigum puta, vel mefonautarum, exercitor non tenetur. Nec enim debet, inquit Pomponius, per remigem aut mefonautam obligari. Tres funt remigum gradus, *θαλαμῖται*, *ἀμφίτται*, *ζυγῖται* vel *ζευγῖται*. Et hi ftiliotes in medio remos agunt ac funt mefonautae, nec judicio ! generi enim Pomponius fubjicit fpecies item ait, remigem aut mefonautam, A aut certe fuperiori & inferiori remigi adjungit etiam medium, Non probo, quod alii mefodiarium effe *τοῦ τριήρους*, non quod alii mediaftrionum fimiles qui cauponae vel ftabulo deferviunt. Mediaftini funt, mediaftini fine & nauta, de Julianus loquitur *Novell. 89.* veluti atriani, focarii, *l. 1. §. 5. cauponis*, qui ad focum adferunt ligna, qui de balneis prunas, qui cibum coquunt, qui balnea curant domitio, fundunt aquam, lavant, reungunt, diftringunt & expolunt corpora dominorum. Quamobrem & *ὑποχύτται* dicuntur & balnei aquarii, qui aquam plurimum, maxime apud Julium Pirrinum balneatoribus ministrantes, qui 8. 29. 30. 31. Homines, inquit, ftulti balneatores medaftinos & aquarum miniftros. Forum igitur non eft artificium certum, fed miniftrium, *l. 1. de op. pub.* Ab B quod tantum abeft, ut fit vile, ut honorificum plerumque habeatur in civitate ubi eft domus, *l. 5. de mun. nauli.* Sed pro mediaftinis habent *οἱ πολλοὶ τῶν ἐξηγητῶν παλαιστάς*. Ab his vero longe diverfi mediaftini. Cetera noctium fylva tituli affio eft etiam quafi ex malefico penalis in duplum actionis natura, congruit fabularios ad legis Aquiliae vel furti actionis exemplum, de damno quod in ea data aut furto, quod in navi, caupona, ftabulo, vectoribus aut viatoribus ftetterint hi quorum opera navem, cauponam, ftabulum exercuerunt, five libri fuerint, five fervi alieni, quia petitio fuo nomine quam utuntur. Et non folum de nauta id fecerunt, fed & fi nauta qui erant fimul & mercatores, vel nauta & vectores, ut qui pro vectura remos ipsharum, *qui navem vocat ad remigium*, *l. navis*, nec C *mediaftini*. Hi enim aut vectores funt aut nautae, non nautae vectores. Ideo autem vectorem five *τοῦ πλοίου* ftatuit & mercatorem, quia polfit quis effe nauta & vector, nec tamen effe mercator. Quamobrem & in leg. Rhodia cap. 22. *navem ſupantur aut vectorem*. Et ita interpretes quidem vendarum, quae *ἐπιβάται*, *ἐπιβάτοι*, *ἐπιβάται*, *ἐπιβάται*, *ἐπιβάται*, *ἐπιβάται*, *ἐπιβάται*, propriae dicitur Barbae & ibi quoque ut puto loci necesse, quae *ἐπιβάται* fuerint, negare fuit meretricum ut apud Homerum fuge aliena vellus navi, *ἐπὶ νῆα πόλιν, τὸν ἐπὶ νῆα ἐπιβάται*, quo nomine iter mpritimum fignificatur. Et ita ftatuit furti quidem auctore Ulpiano de eo qui datae actio in factum praecipue exponitur in *l. 1. fur. adverſ. naut. caupon. ſtabul.* De damno vero in *l. 1. §. navic. caupon. ſtabul.* Et de utroque, D ideo fuo cuique proprio titulo feorfum a generali de furtis & de lege Aquilia : quia longe graviores eft tum de furto & damno in factum oblato, quam de furti & damni injuria utiles actiones quae ex fuflo aliena in eas duntur quorum nulla injuria, nullum maleficium eft, ille quae in generali titulo ex fuflo proprio.

CAP. XXXII. *De interpretione profeſſionis.*

INterruptio profeſſionis cuique temporalis quae ab Harmenopulo definitur, *quod ſpe damnum*, *l. 1. ut qui ne ſpe ſpe ſpe

CAP. XXXV. *Ad leg. venditor de act. empt.*

QUia stipulationem vel cautionem interponere dicitur non tantum qui stipulatur, ut *l. pater, in fine, de dot. praeleg.* sed & qui stipulanti promittit, ut *l. si ad defendendum jud. sol.* quod verbum stipulanti etiam commune fit, ut *l. si non fortem, §. si 10. de cond. ind. l. ult. de adminisl. rer. ad civit. pert. l. 7. de eo quod cert. loco, l. 39. de cont. empt. leg. 5. §. penult. de solut. l. 112. §. ult. de verbor. oblig. l. 4. §. item quaeritur, de dol. except.* vel fatente Isidoro qui *lib.* 10. stipulari ex verbis Jurisconsultorum ait esse promittere (qua ex parte insuftatior ea verbi significatio est) ideo ambigitur damni infecti stipulationem interponere utroversum audiri atque accipi oportet in *l. venditor, de act. empt.* An quod Odofredus opinatus est, ita ut venditor aedium quae vicini aedibus damnosae imminent vicino postulanti promittere debeat damni infecti, ne emptori teneatur, si ob cautionem a venditore non praestitam vicinus missus sit in possessionem aedium venditarum, atque ita culpa venditoris acciderit ne traderet emptori possessionem vacuam, ut *l. 2. §. 1. eodem titulo.* An vero ita, ut post venditionem & ante traditionem aedium venditarum si dolo vel culpa & negligentia sua venditor non exegerit a vicino cujus aedes vitiosae erant, cautionem damni infecti, & forte aedes vicinae in aedes venditas deciderint, damnum omne ad venditorem pertineat, eoque nomine emptori judicio empti teneatur in id quod interest, quod confirmat *l. 18. §. emptor, & l. 38. de damn. infect.*

CAP. XXXVI. *Jus publicum & privatum.*

JUris publici quod Ulpianus consistere ait in sacris, sacerdotibus, magistratibus, partes sunt jus Pontificium, jus feciale, jus augurium, jus flaminium, jus senatorum, jus inquam feciale quo belli aequitas (ut M. Tullius ait) sanctissime perscripta est. Et jus flaminium aeque ac Pontificium cujus utriusque Anchisem & Aenam fuisse peritos Servius Virgilii interpres ait. Jus autem augurium dico ut M. Tullius in Cat. Majore, scientiam juris augurii. Sic habent vetera exemplaria, ut Gellii 1. cap. 12. ex M. Catone, si volo jus augurium optime tenere, & 6. cap. 6. Cum de jure augurio quaereretur, & *ultimi, cap. ult.* Super jure augurio, & pontificio. Jus quoque senatorium partem esse juris publici nominatim Plinius scribit in *epist. ad Aristonem lib. 8.* Privatum autem jus etiam publicum appellari numero saepius fateor, sed diversa profecto ratione, nec enim quod ad statum ipsius Reipublic. popul. Romani potissimum spectat, quod respicit ad utilitatem & statum singulorum, sed quod eo jure in privatis causis & rationibus publice omnis populus utatur, quodve omnibus positum id fit, non privatim singulis, ut jus quod ex conventionibus oritur, vel ex testamentis, vel privilegiis, sicut Aggenus Urbicus privatos agros etiam publicos dici, quod publico tributa & vectigalia pensitant, πρὸς ἀναδοχὴν eorum qui nihil pensitant, etiamsi non sint propria Pop. Romani: idemque eleganter Publicum cum privato esse consortem, quia dum privatus laborat in proprio, & tributum publico, & sibi alimoniam arva excolendo procurat.

CAP. XXXVII. *Ad Justiniani Novel. 106. de usuris nauticis.*

QUemadmodum justi dies qui dantur judicatis (ii erant 30.) si ante rem judicatam in mora debitor non fuerit, immunes sunt a dependendis fructibus & usuris, *l. 3. ff. de usurp. l. 13. C. eod. l. ult. §. penult. C. de usur. rei jud.* quia cum humanitatis causa indulgeantur, *l. si cum militi §. ult., de compensat.* & πρὸς [illegible], ut Graeci ajunt, omnis inhumanitatis expertes eos esse par est: ita vero Justinianus *Novel.* 106. Trajectitia pecunia mutuo data periculo creditoris, & discusso periculo, ut puta nave reversa salva, dies 20. quos debitori indulget conquirendae, & solvendae pecuniae causa, merito vult esse prorsus immunes a dependendis usuris. Post dies autem 20. non solutae pecuniae usuras currere, non quidem nauticas, quia periculum desiit esse creditoris, ut *l. 4. in pr. & l. 6. ff. de naut. foen. l. 1. Cod. eod.* sed communes, id est, besses, quarum finem in aliis quam trajectitiis pecuniis idem Justin. *l. penult. C. de usur.* negotiatores transcendere vetuit. In trajectitiis modo usurarum coarctato ad finem centesimae usurae, quem tamen finem quasi mutata sententia excessit supradicta *Novella 106.* in qua trajectitiae pecuniae permittit usuras longe majores centesimis usu receptas. Nec tamen in ea sententia perseverat; sed quod attinet ad modum nauticae usurae in *Novel.* 110. derogat supradictae Novellae restituta definitione *d. l. penult.* non ut opinor, quod attinet ad dies 20. debitori indultos humanitatis causa: utraque scripta est Joanni PP. verum priori per posteriorem derogatur, non abrogatur; in interpretatione autem prioris veteri citra culpam interpretis obrepserunt duo gravissima errata, in ipso statim principio, duo isti erant; pro docuisti enim, in *§. penult.* & mutare, & mox mutuum in terrenum transponere, pro & mutuare mox mutuum & in terrenum transponere: hic enim est sensus, discusso periculo, transactoque veluti justitio illo 20. dierum, jam mutatitiae pecuniae non currere nauticas; sed mediterraneas tantum usuras, denique verti foenus nauticum in mediterraneum.

CAP. XXXVIII. *De instrumento textorio legato.*

INstrumento textorio legato ex Lucretio dicam contineri laevia quae appellat insibilia, vel insubula, quae Philoxeni Glossae docent Graecos vocare [illegible], textores Galli proculdubio voce Latina proprius *ensouples*, contineri parvos fusos quos iidem τυγανα, id est, tubulos confectos ex arundine quibus subtemen involvunt, eosque medios radiis inserunt simul, & radios acutos, quos Navicellas vulgo, & sonantes scapos quos vocant *les Chasses*. Dicam etiam contineri arundineos pectines & pedes texturae, qui vel duo sunt vel quatuor, & cetera omnia instrumenta de genere eod. imo & textores servos per quos paterfamilias textrinum exercuit, exemplo legati Pistorii, aut Balneatorii instrumenti, quo continentur etiam pistores, *l. 18. §. 1. de instru. vel instrumento.* exemplo item balneatorii quo etiam continentur balneatores, & fornicatores qui balnei caminum succendunt, *l. 13. in fin. & 17. §. ultim. & leg. 14. eod.* ubi fornicator, non fornacator, sicut in *l. 27. ad legem Aquiliam* fornacarius, non fornicarius. Adde etiam exemplum instrumenti piscatorii ex *d. l. 17. §. 1.*

CAP. XXXIX. *Mandatum fieri sine scripto.*

MAndatum dari & suscipi non ex scripto tantum posse; sed etiam sine scripto verum est: Imo & propius mandatum dici, quod ex non scripto fit, quod verbis, ut est apud Salustium in *Cat.* non literis datur, ac proinde separare recte saepius Ciceronem litteras a mandatis. Tua, inquit, mihi mandata diligentissime exposuit & litteras reddidit. Mihi praesto fuit L. Lucilius cum literis mandatisque tuis: & Justinianum nostrum *Nov.* 112. illo loco, ἀπὸ ἐγγράφων, ἀπὸ διὰ μανδάτων. Nec novum hoc videri debet, nam & per nuntium ab alio aliquid adferentem, vel per epistolam ex scripto scilicet mandatum dari dicatur, *l. 1. mand.* Tamen & epistolam dixerim non male, ut Ruffinus ad Joseph. 7. *de cap. jud.* Mandatum quod sit fide & verbo nuntii solo, non quidem anno solemni (quia hoc negotium nudo contrahitur consensu) sed quocunque verbo precario, rogo puta, vel peto, vel volo, vel mando, si & subsequatur recipio ut *d. l. 1. l. rogatus, eodem, l. quidam, de hered. instit. l. 1. §. excep. quar. rer. act. non detur, l. 24. de fidejuss. l. 16. C. de negot. gest.* & apud Virgilium, Orans, inquit, mandata dabat: quae omnia verba sunt precaria, non directa.

CAP. XL. *Donationem remuneratoriam non indigere insinuatione.*

QUod Bartolus colligit ex *l. penul. §. ult. de donat.* donationem factam remunerationis causa non indigere insinuatione, etiam si ex eo loco male colligat: tamen esse verum vincam ex initio *Novel.* 118. quae ideo ait non esse necessariam insinuationem donationis propter nuptias, quia pensatio est, sive remuneratio, aut scoma dotis, vel ut ait *l. ult. C. de donat. ante nup.* [illegible] potius quam simplex & mera donatio, [illegible] non [illegible]. Qua ratione etiam verum est donationem remuneratoriam non contineri lege Cincia, quae donationibus modum imposuit: lege Cincia, inquam: nam lege Papia ad exemplum dotis contineri non negarem. Porro non teneri etiam donationem propter nuptias existimo constitutione Constantini, quae agnatione liberorum donationem infringi voluit. Donatio autem propter nuptias tametsi ex supradicta *Nov.* 118. insinuatione non egeat, neque ex parte viri, neque ex parte mulieris, tamen ex *Nov.* 127. quae postea secuta est, insinuatione indiget ex parte viri: veum non tam ut valeat quam ut ex monumentorum gestis quasi fide publica probari possit conventio nuptiarum. Quare si aliunde probatio suppetat, tentari potest ex parte viri sine insinuatione factam donationem propter nuptias valere, *argum. l. contrahitur, de pignor.* ut scilicet ex casu prout convenerit lucretur maritus dotem in solidum vel in partem.

JACOBI CUJACII J. C.
OBSERVATIONUM ET EMENDATIONUM
LIBER VIGESIMUS OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

In Constitutionibus scribendum Nunc sit nostro numini, & fisci viribus: an, nostro nomini, & fisci juribus.

DE primo satis constat esse scribendum nostro numini, quoniam Graeci [illegible]. De altero dubitatur quoniam quibusdam locis legitur viribus, quibusdam juribus, quod aliis compendiis, rationibus, utilitatibus. Invenio autem & *Nov.* 143. *de raptu mulierum, & l. 1. & 2. C. ne fisc. vel priv.* vetera exemplaria semper habere fisci vel Reipub. viribus, imo & veterem translationem *Novel.* 115. qua parte agit de haereticis, & *Nov. de litigiosis*, & Julianum antecessorem *No.* 32. & 107. ut *l. 2. de jud. praturae viribus.*

CAP. II. *Nurus familiae appellatione continetur.*

NUrus quia filiae loco est, *§. adfinitatis, Instit. de nupt.* ut filiam quoque eam socer nuncupat Tiberius, puta Agrippinam, his verbis, Si non dominaris filiola, injuriam te accipere existimas. Ideo constitutum est & familiae appellatione nurum contineri, *l. ult. C. de verborum significat.* cujus constitutionis mentio fit *Novel.* 159. illo loco, [illegible], quae ejus Nov. vetus interpres, qui non idem profecto, qui & ceterarum, cum esset imperitissimus, ita convertit, quas & ipsas in familia [illegible], nostris legibus & nurus hujusmodi verbo promerentibus. Retinuit Graecum verbum, quod ignorabat, ut paulo supra illo loco plenum esse [illegible], & illo ipsorum Hierii gloriosae memoriae filiorum per quos [illegible] Hierii juribus, qui post eos familiae subsistentes &c. sic scripserat. Ceterum quia & hoc perverse & cetera omnia pervertit mirum in modum, quae jam satis per se foeda & maculosa erant, aspersa sunt multo foediore sorditudine ab his, qui nec magis intelligebant quid sibi vellet illa interpretatio, quam interpres ille, quae meus esset Constitutionis, quive sensus Graeci sermonis. At νύμφας supradicto loco, & in ipsa Novellae rubrica, nurus recte, ut *Nov.* 117. §. *pen.* Julianus etiam recte νύμφη nurum non sponsam, sicut illo loco *Nov.* 115. εἰ ὁ πατὴρ τῇ ἰδίᾳ νύμφῃ συμμιγῇ.

Hactenus habuit autographum.

F I N I S.

EMUNDI MERILLII J.C. DISSERTATIO IN LIBROS TRES EX CUJACIO

AD LECTOREM.

De Operis hujusce instituto.

CAPUT PRIMUM.

QUAM veniam sibi deprecatur Gregorius Nyssenus in præfatione ad Canticum canticorum quod de eadem re post Origenem scriberet; eandem mihi veniam deprecari volo, quod de eadem re post Cujacium, & ex ipso Cujacio scripserim. Erat magna Origenis auctoritas in Theologicis, ut fitis esset cuique ad tuendam opinionem suam, Origenem auctorem protulisse: Nec minor apud nos Cujacii in Nomicis, ut post Cujacium nihil juris scientiæ adjici posse, nec quidquam aliud a Cujacio dicendum videatur. Verum ut Gregorius Nissenus profiteatur, non esse compotium fenmonem suum ad obtrectationem: *quod si & apis scribacio sit contemnendus à pavone, mihi autem non ad ostentationem est compositus sermo.* Id ipsum quoque profiteri volo, ad obtrectationem non scripsisse, sed ut eorum operam, quibus Cujacii doctrina cordi est, aliqua ex parte sublevarem: cum variantes ipsius interpretationes occurrerent. Mihi juris civilis studium meunti occurrerant, & sæpe ancipitem habuerunt; & cum plures deprehenditem, eandem obtinuisse concertationibus, disputationibus, & repetitis prælectionibus judicio, placuit variantes istas interpretationes expendere, & potiorem, uti explorata judicii ratione videretur, eligere. Ita tamen ut nulla præjudicium unponatur, quominus & aliam eligant. Utcumlibet sumpserint, auctorem habebunt Cujacium. Id filtem a nobis comprendii fecerint, quod variantes interpretationes indicaverimus, quæ forte illos fefellissent, & non leves ad hanc vel illam interpretationem firmandam, rationes attulerimus. Neque forte suscenseant attulisse; periude enim est, ac si quis locorum gnarus peregrinantem in aliquo viarum divergio dubium, & cunctantem moneret, hac, vel illac potius iri oportere. Et me post quadraginta quinque annorum cum discendo, tum docendo juge studium comiter magis, quam audentes fecisse putaverint.

Cur inscripti sint libri ex Cujacio.

CAPUT II.

QUO exemplo juris Auctores ex aliis scripserunt, *Javolenus Priscus ex Cassio, Salvius Julianus ex Minicio Natali*, ejusdem fere scholæ Auctoribus: non ut eos reprehenderent, quorum ipsi doctrinam establirent; sed ut supplerent, illustrarent, & aliquid de suo adjicerent: Eo exemplo libros istos inscripsi *ex Cujacio*, non ut reprehenderem. Quanam enim ista esset vesinia, hominis opinionissimi post eot annos funeli, summam constantem velle aliqua reprehensione detexi, aut ex ea propriam augescere: Non adeo mens nobis læva est; a puero Cujacium magna semper veneratione sum prosecutus: siquidem partem mihi habuisse contigit Cujacii studiosum, qui cum VV. CC. Petro, & Francisco Pithœis, popularibus suis, in Bituricensem Academiam studiorum gratia profectionem susceperat; & cum noti illi essent Cujacio, per eos Cujacium facile adiveras: perque annos plures (ut forebant tempora) sub eo profecerat. Contigit quoque, ab eodem genitore nostro, silentibus tum Galliarum Academiis propter partes, quæ exarserant, & bella civilia excitarant, me prima Juris civilis elementa accepisse: quæ dum traderet, Cujacium præceptorem suum perhonorifice (ut par est) elogiis memorabat; tantumque

ipsius mihi venerationem subiderat, quintam parer fi-
lio inulere potuit: hocque postremum incentivo ad ip-
ius studium hortabatur, cujus non mediocrem cognitio-
nem fuerat affecutus. Atque ita effecit, ut Cujacii
scripta teererem jam a primis pubertatis, utque Antece-
ssor renunciatus eum mihi prz ceteris interpretibus ju-
ris imitandum fumpferim: & ex alia Academia migra-
verim, cique cathedræ infidere primo anno in qua ple-
rique doctrinæ fuæ monumenta tradidiffet. Inscripti
autem funt *libri ex Cujacio, non ad Cujacium*: quam-
quam juris Auctores nullum ab hoc studiorum ordine con-
ftituiffe, five ex aliis, five ad aliios fcriberent. Quos
enim Javolenus libros *ex Plautio* inscripserat, iidem
etiam ad *Plautium* inscripsit Labeo. Verumtamen
qui ad alios scripserunt, videntur quendam animum
reprehendisse habuisse: ut cum Servius Sulpitius Q.
Mucium Scævolam notavit, *Libros eum fe. pro fuis,*
l. 3. §. 6. ff. de penu legat. Gellius *lib. 6. cap. 1.* ut
cum Ulpiue Marcellus notas scripfit ad libros Digefto-
rum Salvii Juliani, textumque quæstuarie ratione emenda-
vit, ut Cujacius oftendit *lib. 14. Obfervat. cap. 35.* ut
cum Ulpianus & Paulus notas ad Papinianum fcrip-
ferunt, quas ideo forte Imper. Theodof. & Valent.
fuftulerunt, *l. unic. C. Theodof. de refponf. prudent.* Ju-
rare non potuit ex Cujacio, quam ex *Conjectura*, libros in-
ferihere voluimus: atque hic omnino reprehendendis
fufpicionem amoliri. Cujacii hoqori ducendum eft,
quod eum veluti aliquem ex prifcis auctoribus juris
fumpferimus; ex quo fcriberemus, & cui oportuit de-
remus. Strabo *lib. 1. Geographiæ*, ὁ γὰρ συλλογισμὸς τοῦ
ἀναγινώσκοντος ἀρχὴ τοῦ γράφειν, ὁ δὲ γράφων ἐκ τοῦ ἀναγι-
νώσκειν ἄρχει· *inimo Et Interpr.* ὁ γὰρ τοῦ ἀναγινώσκον-
τος συμβουλίου ἄρχει· *inimo Et Interpr.* ὁ δὲ τοῦ ἀναγινώσκον-
τος συμβουλίου ἄρχων· *ideo ab opere Strabonis transcripto hæc.*
Neque enim propofitum eft auctoribus adverare; fed pla-
cuiffe miffa facere, quæ fequi non deceat: illius vero fudi-
cere, quos in plerifque eum laude egiffe monumenta quædoqui-
dem non in omnes fcriptores ftudii cernere dignum eft. At-
que ut reprehendendi animo libros ifios ex Cujacio
non inftituimus, ita nec animo captandæ gloriæ. Id
faciant juvenculi, quibus aut ætas aut levis mens eft:
ætate fumus jam ingravefcente, quæ juveniles iftas
jactantias repfuit, quoque jam ob operibus poft mor-
tem, non opufculis in vita ufum, ut monebat pri
literas non rita pridem ex Sidonio Apollinari R. P.
Nicolaus Cruffinus: *poft mortem profitanda eft opera non*
opufcula: Cujus fcriptoris elegantiffimi memoriæ per-
placet, quia nos & partis, & cognatio, & amici-
tia, ideoque feribendi ftudium, & tempore conjun-
xerint.

De iis, qui Cujacium notarunt.

CAPUT III.

CUM profeffi fuerimus, iftos libros *ex Cujacio* nul-
mo reprehendendi non inferipfiffe, fatis, opinor,
invidiæ linitum eft, cujus merita feliciter cumvis in-
genii fruftum folet apperere, ut brucbus gemmas ai-
borum lanius fe explicantes depafcitur. At non defue-
runt, qui Cujacium dum verere, & poftulatis vitra
exceffit, notando acriter infectati funt. Unus e foro
Joannes Bodinus, qui Toloffæ Ludovico comiti agenti a
partibus Stephani Forcatuli fteterat, earumque partium
dux lucrat: & tam efficaciter, ut repulfo a cathedra Cu-
jacio prælatus fuerit Forcatulus. Nec deffitit poftea Bo-
dinus Cujacium fcripfis incefſere: quod quam contu-
meliofe fecerit, poftertor ætas videt. Ita olim Caffius
declamator ajebat, Mr. Tullium *literate infcitiæ*, quod
M. Senecam *in fludoria*. Ita Rhemnius Palæmo Gram-
maticus M. Varronem *parcum* appellabat, apud Sueto-
nium *lib. de Illuftribus Grammaticis cap.* 23. Plures e
fchola habuit Cujacius æmulos & obtrectatores, bi
rurigis Franciſcum Duarenum, Aurelia Joannem
Robertum, in Germania Franciſcum Hotomannum, &
Hugonem Donellum, cum Academia Biturigum ex-
celluerit: qui Cujacii famam increbrefcentem, pra in-
vidia non potentant: *ut mendacium pro nimo, cui Cupidum non obfcurat. Non eft alienæ fere crifis, nifi eft Ombrifius fine umbra*, ait Eutrapius in *Ombrio*,
ex parœmia. Sed & vivo Cujacio ftudioli quidam,
qui fub ejus profeceranf, fcripta præceptoris fui aver-
fati funt, ut Henricus a Suetia, Antonius Fabet,
Marcellus Frehetius, & alii, de quibus fcribit Antonius
Offreratorius. ap. Sim. Bouet. Cujacium Redivivum
Aurelianenfium intelligit, fefe enim invitem de vicini-
tate Academiarum celebrabant) *familiæ fuæ libros ad-*
tellit non, quibus fequela reponeret in tempore quod de-
bet. Tuti fi funt diræ tetas in legendis juffere, nec ea
alio tempore fequuti, & quod neceffarium, neglexerunt
quæ neceffe mente, nihil temere quod hortantem, dene-
Plures etiam poft exceffum Cujacii exiterunt, qui
fcripta illius vellicarunt: fe fcribendo & docendo:
alii infeienter, alii inepeobe. Inficiuter, cum aliquem
interpretationem notarent, quam alio in loco aliter
tradidiffe fuffe reficiunt: inepeobe, cum id fecerunt
fed diffimularent; & aliquam exiftimationis neceffi-
tem futuram fibi crederent, fi Cujacium reprehendif-
fent. Hos autem adverfus poftillimum variantes
ipfius interpretationes protulimus, ut poffea oftende-
mus.

Cur variantes Cujacii interpretationes fuerint
obfervatæ.

CAPUT IV.

CUJACIUS non modo ceteros juris interpretes (fi
quis juris Auctores æquavit, ne dicam etiam fuperavit.
Etenim facile erat juris Auctoribus jus ferre, in quo
verbofiores, cum haberent quæ propofitiones formularent,
ordinem judicium, cunque habreent integros ICto-
rum antecceffrum fororum libros. At deffito ufu juris,
& immutata morbis, & mortalis libris; imagnum vim
ingenii illius effe oportuit, qui ifta omnia carie tem-
ftatis obfita, in aperturam reducere potuit. Eum fcien-
tiam ICtorum tantum habere oportuit, qui eorum
omnium eft affecutus. De Cujacio igitur dicere poffes,
quod Plautinus Epidicus *act.* 3. *Scen.* 4. v. 85.

Me mortuum ne fuppreffum, ne fepultum dicito
. . . . Legum, atque patrum fcitor, confitor diuet.

Quod Manilius de Servio Sulpicio *lib.* 4. Aftronomicon.

Ille leges patrias, populis, jura reddit avitæ.

Sed dicerem præterea, quod Ecclyfius poeta apud
Athenæum, *lib.* 8. *Deipnofoph.* fuas tragœdias effe
fruftu ait: Ὅτου μὴ γνώμαι ἔνεισιν, οὐ γράφει ἔμοιγε ποι-
ὴς ; Quod Alexander fophifta, cum Antiochum Hero-
dem Attieum dicentem audiffet apud Philoftratum *lib.*
2. *de vit. Sophift.* τοσοῦτον ἐν τοῖς ἐπιδείξεσι τὸν ἀκροατὴν ἐποίει ἑαυ-
τοῦ, ὅσον καὶ τὰ ἐκείνου ἐπαινεῖν· *tot ipfum in auditorio*
Suffecit nunc omnium hos ftudiofos ad eruditionem. Ait
præterea, cum eruditiffimum haberi, qui Baſilii libros
intelligat, quique eos poffit exponere, & auditoribus
fuis intelligendos dare. De Cujacio ifta omnia, fed qui
tamen homo, & a qua alienum non fuit, ut variare
virtutefque interpretationes reliniqueret. Quas in ope-
ribus Cujacii obfervari oportuit, ne fi quis in illum,
ftanve interpretationem incidiffet, eam fine delecta
propter auctoritatem feribentis fequeretur. Equus ex poli-
ticis, feu civilibus, & in fore agentibus viris tantum habet
otii, ut cum aliquam Cujacii enterpretium nadus fuerit, ab
alia inquirenda cogitet? Eam, quam primum invenit-
rit, ampiectetur. Nec fi quid contra dicatur, ab ea
fe abduci facile patietur: quia probarum auctorum ha-
berat: nifi aliam cuidam auctoris fententiam adhære-
ris, ut jam non tibi, fed auctori fuo fidem habeat.
Ita fæpe

Pro fecere bibi mentem libenti fibent.

Id ingenioſe oftendit Ruſticus adverſus fturram di-
grunniens apud Phædrum *lib.* 5. *Fabul.* 86. Nam omnes
autem Cujacii variantes interpretationes obfervavimus?
Poffunt & alio occurere, quæ noftram fugerunt, &
acriorem aliorum expectant diligentiam. Id timen
feimus, non fabricira nos, fed frequenti meditatio-
ne, nec a qualibet, fed ab homine in terendis juris
auctoribus, & fcripta Cujacii exercitato, explorati poſ-
fe. Eas igitur explorandas relinquimus, ut non indilli-
gens paterfamilias vinitor botros ad racemationem reli-
querit.

Non tantum veriantes apud Cujacium interpretationes
quærendæ, fed & alibi in libris juris
quærendæ fuppoſitæ.

CAPUT V.

VUlgo jactarum fcio, juris libros Cujacii expoſitio-
nibus adeo exculos eſſe, ut ſtudius in ſcholia
hodie Antecceſſores adeantur: fruſtraque eos auctores
habeant, qui nihil aliud a Cujacio proferant. Id etiam
quibuſdam Antecceſſoribus perſuaſum fcio, ut non fint
contempni; ſi nihil a prigna induſtria prodeat. Quod
turpe eſt interire voluerunt. Neque enim eſſent eſt
nitura, *ut nihil fit impoſſe*, ut JCtum parit: ſi fub
ſignis libre, & Manilio credimus *lib.* 4. *Aſtronomicon*, ra-
reuter ſere nafcitur, ſed orebrius, quam Phœnix, quin-
gentefimo quoque ſeculo. Ex antiquis juris Auctoribus
Servius Sulpicius præſtiterat: cum quo M. Tullius di-
cit, neminem eorum, quorum antea ſtarrant, quem-
ve fua ætate erant, eſſe comparandum. Poſtea fuccef-
fit Antiſtius Labeo, qui ſete in omnes diſciplinas pe-
netravenit, ut de eo Gellius. Non multo poſt fuit Sal-
vius Julianus, qui Edictum perpetuum compoſuit. Poſt
Julianum fuit Æmilius Papinianus, fublimiſſimi vir in-
genii, quem alio loco *imperatoriffimæ* exiſtimavit. Haud
igitur verum eſt, poſt Cujacium, nihil ad juris ſcien-
tiam excolendam adjici poſſe. Ille quidem ingenii pre-
ſtantia, arti diligentia, & longa interatione, effice-
re potuit ut primus eſſet interpretum: Sed non potuit ef-
ficere, ut ſolus eſſet. Potuit alius anterre, ſed non potuit
abolere, ne alii ſequerentur. Ut in mechanicis artibus
ſemper aliquid inveniendum. Athenæus vafa unguen-
torum. Οὐ γὰρ μόνον ἐν τοῖς τοιούτοις ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐπὶ τῶν
ἔργων, ἀεὶ τοῦ εὑρεῖν τι καινὸν ἐφιεμένων καὶ τοῦ ἐπὶ τοῖς εὑρεθεῖσιν
ἐπιμένειν ἐστὶ· *Non ſolum ea, quæ ab aliis publice in-*
venta, ſunt aperta; ſed eſt quidam ſui animus, & ipſum
gratiorem inventis aperire. Ita in ſcientiis Philo Judæus
in *lib. de opi. Mof.* τοῖς γὰρ ἐν μετρίοις χρόνοις πλείονα
ἐπιδοῦναι τῶν εἰς τὸν ἀνύτερον. Multa magnæ mentes commodare ce-
ea ſcientiæ. Plutarchus *lib.* 6. *Symopſiac.* qu. 8. οὐ γὰρ
τὰ ἐπιδεχόμενα ἐπιγίγνεσθαι τοῖς μετὰ ταῦτα, καὶ ἀφανῆ ἐν τοῖς ἔμπρο-
σθεν ἐποίησε· *Antegreſſorum argumenta, ſua ratione, ſequentes aperiunt ipſidem, & magna tulifi exercuere, & reſpexi, fed ſtudioſi, & literarum amatoribus principium dant commodum, & fabricam ad graviora dem & inveſtigandam veritatem.* Uſus fuerat Cujacius libris ſuo tempore edi-
tis, a quibus lucem libris juris mutuatus eſt: poſt ex-
ceſſum ipſius plures prodierunt, & quotidie prodeunt,
quibus in eamdem rem uti poſſumus.

Ex Cujacio ad Lectorem.

An Cujacius multiplex variantes interpretationes,
fententiafque reliquerit.

CAPUT VI.

POtuit Cujacius conſulto variantes ſententias reli-
quere ad ingenii oftentationem, ut oſtenderet ſe
poſſe hinc vel illam tueri ſententiam. Quomodo &
primo auctores ita tradere maverunt, M. Tullius pro
Muræna: *Sin quod quærere reſpondere, idem reſpondiſſe*
videare, quod Scævæ: Sin altera, altera fit contrarium
noſſe, & tueri non poſſe. M. Fabius in JCtos *lib.* 12.
Inſtitut. orat. cap. 2. *Non magnopere contendimus, ſi quis*
ad eo confufus diffentiat; cum ipſis illis diverſis uno
& optimo fine pugnet. Quintilianus *loc. cit.* Non
femper dogmatis fui ſeſtæ inſiſterunt, ut oſtendi-
mus lib. 1. *obſervat. cap.* 4. & *lib.* 6. *obſervat. cap.* 18. Eo
igitur animo Cujacius diverſas interpretationes reli-
quere potuit, ut eam, quam probaret, quibus cæte-
ris. Ars illa varie de quaque re diſſerendi ab Homero
ro tradita:

. . . . Ἔπεσσι πτερόεσσι προσῆδα, οἷσι τέτυκται
. . . . *Verborum ambra fua lidet, & mode.*

Sed Cujacius ab ea arte abſtinus fuit, quæ certam
doctrinam profiteatur. Una eſt veritas, nec contraria
de ea ſcientium ſimul vera ſunt. Gregorius Nyſſenus,
Orat. 1. contra Eunomianos: οὐ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀναγκαῖον
τὸν ἀληθῆ καὶ τὸν ψευδῆ λόγον τίθεσθαι, ἀλλ' ἐν τοῖς ἑτέροις· *Quod præter ve-*
ritatem dicitur, non ſemper eſt pernitioſum, & non tuendum.
Potuit etiam Cujacius alio animo varias interpretatio-
nes conſulto reliquere, cum tum prime tradidiſ-
fet, & alia multa placuiſſent, quæ non reprehendi ef-
fet, ut profiteatur *lib.* 2. *tempſorum* fuera, *obſervat.*
cap. 40. *Si quis tale aliquid mihi contigerit, facile me tuteri pa-*
tiar: tum enim, quod plerumque fortium, ſe tradiderunt
mutt quafi victoriæ ſuæ ſpolia, ſe temporum fuera, obſervat.
cap. 5. *Nec enim quod ita ex ſpolitione ad eum Pauli* ſententiam *ſcripſerim, & poſtea ſi ab al-*
terius veritate pertinere videam, & poſtea ſi ab al-
terius ſententia *ſcripſerim

lib. 10. Institut. Orat. cap. 1. Neque id flatim legenti à perfunctum fit, animi quoque adfectus discretè, utique quæ fit perfecta: nam & lectoribus aliquando, & coæti cedunt, & indulgent ingenuorum fumum voluptate, nec tempore cunctantem animum: cum Ciceroni dormitare interdum Demosthenes, Homero verò etiam Homerus ipse videatur. Summus enim sunt, homines tamen. Accedimque ici, qui quicquid apud illos reperierunt, damnare pectore pastos, ut dominos inveniunt; (id enim est facilius) ac se abunde de fossiles putant, si visis magnorum conspexerint. Ita Cassio tenuissimo potuit per vitium videri, ut alias interpretationes traderet, cum alias traditas parum mutuisset. Quod Chrysippo Stoico fape contigisse observat Plutarch. in lib. suo Περὶ ἀνωμαλιῶν & Diogenes Laertius in Chrysippo. Didymo Grammatico. Athenæus lib. 4. Πανυργον. Qui tam multis scripserat, tria millia libiorum, & quingentos; qui tam magnorum librorum esse immemor: qui & ideo Βιβλιολαθᾶς, id. immemor librorum dicebatur. Eunapius in Porphyrio: ait, cum multa in libris suis pugnantia invenisset, qui in aliam tertationem afferre posse, quam quod propresta tatio sententiam mutaverit. Et quidem de Cujacio idem sentiendum est; ut plerisque ipse judicavit. Lucius Seneca, lib. 3. de benefic. cap. 38. Non sibi levatas a cognito & damnato errare discedere, & ingenio fatendum est, aliud putare, aliud scribere. Ita vero Superbe fludiose perfectionem esti, quod senuit diu, qualecunque est, fanum rotumque fit. Ita Cujacius monet alios juris interpretes lib. 2. observat. cap. 37. Cum quis aut tempore sua mutuum interpretantur, / Responsum invitati, quæ vel falsa, vel inepte aliquando & perperam, & scripserat, in ea genere retractare; non ea est, contra quam potest reformare, tam obstinate, tamque obstrenate animo (uti faciunt) pugnaverat.

Variationes Cujacii qualem tectæ, qualem expressæ.

CAPUT VIII.

UBI Cujacius retractat quod scripserat, sunt variationes expressæ. Ex lib. 1. observat. cap. 1. Ubi Petri Pithœi judicio acquiescit, cum antea Harmenopuli interpretationem probaverit in *L. ex quibus de S. nem cum quidem*, 3. *ff. Soluto*. Sed & frustratum Pithœi adhuc probavit lib. 8. *observat. cap.* 31. & in 9. *recitat. ad tit. C. de locat. & conduct.* & ad *lib.* 11. *C. tit. 34. de fundament. mil. Conflent.* Quod scripserat lib. 3. *Observat. cap.* 5. retractat lib. 6. *cap.* 16. ad *l. si vero. ff. ad leg. Jul. de adulter.* Quod eod. lib. 3. *observat. cap.* 9. retractat lib. 6. *cap.* 17. ad *l. Lucius, ff. de ultimob. empt.* Quod lib. 5. *observat. cap.* 28. retractat lib. 19. *observat. cap.* 27. ad *l. solutum*, 5. *ff. in fortem, ff. de pign. act.* & eodem lib. 5. *observat. cap.* 38. quod alias scripserat ad *l.* 4. 5. *pro aperit*, *ff. de manum. servor. lib.* 6. *observat. cap.* 37. retractat quod scripserat in notis ad *lib. fing. regul. Cujac. tit.* 19. in verb. *exspectat*. Quod scripserat notis *lib. C. observat. cap.* 13. ad *l. transfigere. C. de transactionib.* retractat. *lib.* 19. *observat. cap.* 30. *In tit. de heredit. instituend. ad l. qui non militabat* 78. probabiliter sententiam mutavit. *lib.* 1. *Paradox. cap.* 4. & Duareni lib. 2. *disputat. cap.* 10. ad *l. in quartam* 91. *ff. ad leg. Falcid.* quam retinet lib. 8. *observat. cap.* 4. Negationem fusibilem, *lib.* 13. *observat. cap.* 39. ex l. 1. *C. de heredit. tutor. & curat.* quam postea retinet lib. 21. *observat. cap.* 2. Quod scripserat in *not. priorib. Inflit. ad tit. de fociorum*, in V. *quod non caperunt*, retractat. *lib.* 16. *observat. cap.* 11. circa captatorium institutionem. Quod scripserat eodem *lib.* 16. *observat.* & ad *Novell.* 19. in fine, dolum abesse debere a contractu venditionis, non fecudum, retractat. *lib.* 23. *observat. cap.* 32. Quod scripserat *lib. fingul. de profcript. & verbis*. Theodosium fenioren esse auctorem l. 3. *C. de profcript. reipius. vel quadrag.* retractat *lib.* 18. *observat. cap.* 16. Retractatio quædam est ad l. 7. *C. ad leg. Jul. de adulter. lib.* 20. *observat. cap.* 16. & in l. *si infulam*. 84. *ff. de verb. oblig.* Sed & in pollerioribus operibus quædam retractavit, quæ in priioribus scripserat : quod eodem loco referat ad *tit. de pact. in l. si unus* 27. utrum ex correis stipulandi novatæ posse, retractat *lib.* 3. *Pauli ad edict. Prætor. in d. l. unus*. *Non recedet mihi hujus fragmenti vitandi cauſa, quod alias ſcripſi obiter in hunc locum: fed num fuſſiem eſſi conſilio, nisi diſſimulando : & ingenue confitear*, ubi quid invenit Cujacius, quo ſe argumentari, vel veteres ſtipulandi, novari vetarem obligationem poſſe : Retractatio quædam eſt in *recitationib. ad tit. de poſtlim. & jure. in l. 3. §. hujus ſtudii*, *ff. de poſtlim. reſpec. in quo errant plerique, errare etiam ipſe aliquando*. At quod magis mirere, id quod diverſi in recitationibus ſuis, aliquoties retractabant ; ad fin. in *Quæſt. Papin. in l. Mævius* 66. §. *in fundo*, *ff. de legat. 2. Hæc ſtemma applicatio non ſatisfacit oculis, nec certe mihi ; & retrospicienti non ſatisfecit. Ita Cujacius ſæpe retractavit. lib.* 2. ad *lib.* 27. *Quæſt. Papin. in l. ſi tutorem* 29. §. *ult. ff. de fidejuſſorib. & mandatoribus. Eſt quod animadvertiſſe velim eorum quæ dixi lib.* 6. *obſervat. cap.* 16. *(ſi legendum) de fidejuſſorib.* & poſtea : *Eap nobis hic diſſimulare, & mirus quod nemo hoc animadverſum & regredienti eſt*. Retractationes illæ ſunt expreſſæ variationes : at quædam ſunt tectæ, ut quæ indicavimus *lib.* 1. & 7. *ex Cujacio* : ubi pauca ſunt retractationis, ubi variæ interpretationes, quas aut conſulto, aut per oblivionem relinquit, & quidem illæ conſultæ tectæ retractationes dici poſſunt, ſive expreſſim, ſive diſſimulanter, a priore ſententia recedere voluerit, at per oblivionem, feu incogitantiam relictæ, ſunt potius variationes, quam retractationes.

Nonnullas variantes interpretationes reliquiſſe Cujacium, quod novas latuliſſem, & Graecorum interpretationes, tamquam interpretationi adverſas, cum alias ante proviſſet.

CAPUT IX.

USUS fuerat Cujacius primum Glofſis Accurſii & Bartoli, quæ Latinis interpretibus aliquando perſea abſtinuit, cum pontiret, eorum commentaria legentis tempus male inſumpſiſſe, ut ſcribit *lib.* 24. *obſervat. cap.* 37. Poſtea tamen artem ſuam etiam quibuſdam Latinis interpretibus uſus eſt, veluti Odofredo, Alberico, Fulgodo ; quibus & ſe familiariter non nonnumquam profitus. Atque ea quidem fuit peritus, ut eum in aliis interpretes inciditſſet, alias ſententias nactus fuerit, eaſque magis probare voluerit. Verum cum Graeci interpretes proſtiterint, Theophilus, Harmenopulus, ſynopſis Baſilicon & Baſilicon ipſa reperiſſet, & ſchotia Graecorum interpretum : eorum novitate perculſus a traditionibus Latinorum recedit, & Graecorum interpretationibus ſe applicat. Graecorum gratia & lenitatis : & ita effectum, ut nonnullas variantes interpretationes reliquerit, dum Graecis adverſas Latinos ſecuta eſt. Ita & in aliis interpretes inciditſſe, &

tates; quas Nicellus quidam ad trecentas & viginti colligit, & contrarietates vocavit: indignus earum conciliator, sed qui offenderit Bartolum, *Lucerna juris*, (ut nonnulli vocitant) plerumque fuisse nubilum, & obscuratum. Bartolum quidem acuti & praeflantis ingenii virum, & ad juris scientiam accommodati fuisse non est diffitendum, sed temporum, quibus visit, in summa rerum omnium ignorantione, aliam nobis Jurisprudentiam tradidit, quam juris auctores tradidere: cum Summarists legibus praeponit: & ex specie non stas exspecta, & quae propriam habet rationem, certam & generalem definitionem constituere volvit. Cujacius *lib. 22. obſervat.* 12. Bartolum, inquit, quas Bartolo quidam tribuunt, potius fubjicit: *Sed nos ego facile, neque crebrius illis: nam neque si nonnunquam dissentio, juris degravandae causa, neque ut tribus comparationem, & Accessionem longe magis contendam: a qua quidquam abesse Bartolus, varia testimonia, & ego ſumma videmur ſtatuiſſe.* Et Claudio Seyssellus virum eximium agnoſcimus: fed poſterior eras fellicior multa pervidit in libris juris, in quibus plane caecutiebat. An quisquis ille fuerit, plures variationes reliquit, quam Cujacius; nam Bartoli trecentae & viginti numerantur: ex Cujacio in libris Digeſtorum & Codicis ſexaginta & nonnullae reperiuntur: vix eſt, ut alius totidem obſervare poſſit. Ita igitur appono: Auctores juris, & Principes, & Interpretes variaſſe. An non & hoc in Cujacio plurimis tribuamus variare? Non modo in diverſis tribunalibus, fed etiam in eadem decuria aliter atque aliter lege noſtrum referunt, adeo ut nihil nobis tam incertum ſit, quam nisi auctoritate rei judicatae. Narrantem memini virum amplißimum, & juris ſtudioſiſſimum, Nicolaum Verdunum, Senatorii ordinis dum a ſecundarum nuptiarum in convivio, ad quod Pariſiis forte accesserat, pro ea humanitate, quam erga Antecessores semper habuit, me vocaverit: quodque unici qui aderant, ſilentium magis quam reportia eſſe videremur; narrantem, inquam, meminit, ſe in Senatu Pariſiensi foleanter pronunciaſſe, omnia eruditam vicennii praeſcriptionem excludi: & poſtea in Senatu Tolloſano, non excludi. Secundum variam interpretationem, quam patitur, *l. quarta* 22. *C. ad leg. Cornel. de falſis.*

An poſterioribus interpretantibus Cujacii ſtandum ſit, & quinnam diſcuſſis poſſint, & quamdiu falſa poſteritas ejusdem latere debeat.

CAPUT XII.

IN variationibus Cujacii expreſſis, ſeu retractationibus, quas ſupra indicavimus, & aliis, quae poſſunt occurrere; videretur poſſe dubitari, utrum ſtari oporteret, quidi ſecunda cogitationes ſint ſapientiores, ut noſtrianus ajebam. Tum quia Cujacius eo animo poſteriorem interpretationem tradere videtur, ut a priore recederet. Sed in variationibus tacitis, ubi deprehenditur non poſſe, an conſulto, an per incogitantiam fecerit, poſteriorem ſententiam ſemper amplecti, non ſatis rutum eſſet: quia poſteriorem ita tradere potuit, ut alius non meminiſſet. Et ideo priorem ſententiam adhuc poſſe probari, ſi ſit ſecundum *l. 1. tutricem interpretes, capp. 3. 4. 5. 6. & 7.* Nam prima ſcripſerat ad id. *ann. pall.* anno 1559. quam poſtea Codice tamen 1566. *cap. 9.* nam prima ſcripſerat ad *tit. de Codic. anno* 1567. quam ad *Papinianum* 1578. *capit.* 15. nam prima ſcripſerat *parentis. Digeſt.* quam ad *edictum Paulo & Ulp. lib.* 18. *obſerv. cap.* 17. nam prima ſcripſerat ad *Africanum* anno 1565. quam ad *Julianum*, extrema fere aetate *cap.* 19. nam prima ſcripſerat ad *tit. de poſtu.*, quam ad *Africanum cap.* 23. nam prima ſcripſerat ad *tit. de verbor. obligationib.* 1564. quam ad *Afri-*

A *canum.* 1565. *cap.* 25. ubi probamus mutaſſe, quod ſcripſerat *lib.* 2. *obſervationum*, quam quod poſtea ſcripſit *lib.* 14. *obſervat. cap.* 18. Idque & in aliis capitibus libri primi & ſecundi Variationum interpretationum, ſimiliter obſervari putem: nos priorem ſententiam adverſus poſteriorem magis probabile. Ex fubſcriptione epiſtolarum deprehenditur poſterior ſententia: ſed cum epiſtolas operibus praeponere deſiit, ut profiteur in *epiſtola ad ſtilum*, praepoſita *tractatui 6. ad obſervat.* anno 1577. nunc ſub poſteriori ſententia deprehendi poſſit. Verum ſtudioſe in ordinem recitationum inquiſitoribus per ſeriem viginti fere annorum: europe a VV. Cl. Joanne Pacio, Franciſco Pithoeo, Antonio Augustino, qui libros Emendationum & obſervationum inferipſerit, nonnullis ſcripſerunt, & de variis *Cujacii obſervat. cap.* 18. *Placet valde opinio Fratr. Pithoei ut non utriuſque eruditionis quam publicatis paciſci, nihil non perſpicuum.* Et Claudius Seyſſellus virum eximium agnoſcimus: fed poſterior eras fellicior multa pervidit in libris juris, in quibus plane caecutiebat. An quisquis ille fuerit, plures variationes reliquit, quam Cujacius; nam Bartoli trecentae & viginti numerantur: ex Cujacio in libris Digeſtorum & Codicis ſexaginta & nonnullae reperiuntur: vix eſt, ut alius totidem obſervare poſſit. Ita igitur appono: Auctores juris, & Principes, & Interpretes variaſſe. An non & hoc in Cujacio plurimis tribuamus variare? Non modo in diverſis tribunalibus, fed etiam in eadem decuria aliter atque aliter lege noſtrum referunt, adeo ut nihil nobis tam incertum ſit, quam nisi auctoritate rei judicatae. Narrantem memini virum amplißimum, & juris ſtudioſiſſimum, Nicolaum Verdunum, Senatorii ordinis dum a ſecundarum nuptiarum in convivio, ad quod Pariſiis forte accesserat, pro ea humanitate, quam erga Antecessores semper habuit, me vocaverit; quodque unici qui aderant, ſilentium magis quam reportia eſſe videremur; narrantem, inquam, meminit, ſe in Senatu Pariſiensi foleanter pronunciaſſe, omnia eruditam vicennii praeſcriptione excludi: & poſtea in Senatu Tolloſano, non excludi. Secundum variam interpretationem, quam patitur, *l. quarta* 22. *C. ad leg. Cornel. de falſis.*

B

C

D

De Florentina lectione defenſa.

CAPUT XIII.

MIrum quanta fuerit in omnibus codicibus mutandis improbitas atque audacia. Judas in pona libris veteribus lectionem mutavit, Augustinus *lib.* 15. *de Civit. Dei, cap.* 11. *Judaei enim nobis invidentes, quod les, & Prophetae interpretando ad eas conferrent, mutarunt quaedam in exemplaribus ſuis, ne noſtra intelligentia veritas.* Haereticos in novis codicibus facris lectionem mutaſſe queruntur Patres, ut Irenaeus *lib.* 3. *adverſ. haeref.* Quod etiam apud Homerum Critici tentarunt! ut Strabo *lib.* 1. *Geograph.* Arbenenus *lib.* 4. *Iatromath.* referunt. Diogenes Laertius in *Timone*. Apud Hieronymum, Gelenus in *lib.* 6. *epiſt. ad Galat.* Libros antiquos fuiderorum, & legum ex frequenti tranſcriptione aliquid mutaſſe, ait Marius Victorinus *lib.* 1. *Artis Grammaticae*, *cap. de Orthographia*. Et Imp. in *l. uniC. Theodoſ. de reſp. ſpud. volunt*, *Citonem libros cadicum collatione ſtrenare*: quia & frequenti tranſcriptione aliquid mutaverunt. Atque illud maxime lectionis cauſa nonnunquam in codicibus illuſtrium eſt. Et in extraordinali. *Cod. ad tit. de donationib.* In *Paulellis Florentin. quae nobis debent eſſe ſpectatiſſ.* Quod quidem Cujacii judicium quibuſvis facile ſum amplexus, ut lectionem Florentinam defenderem. Idque omnes, quotquot ſumus juris interpretes, praeſtare debemus, ut nihilnam

E

F

ſtionem Florentinam cerniorem eſſe agnoſcimus, & a A juris ſcientiam habeamus, quam mutatis, & interpolatis cujuſque arbitrio verbis nullam proſus eruditi haberemus.

Elogia de non mutandis lectionibus.

CAPUT XIV.

PAtres Eccleſiae, quod haereſici ſacros codices in ſuos ſeatentius mutarent, lectionem non eſſe mutandam plerique contendunt. Irenaeus *lib.* 3. *adverſ. haereſ. cap.* 20. *Et propter eadem eadem dicentes eſſe, & contrarium verietate, & quod non ſit quod arbitrati, poſſe deinde apparere, vel aſſerentes de ſcripturis putare non modicum ſese, in quibus invidiam metuiſſe eſt eum, qui ſit talis.*

Baſilius in ſerm. *trig. virginit.* Θεοῦ ἐντολὴν ἀλλοιοῦν, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν ἀκριβῆ τῶν ἀποστολικῶν λόγων ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀκροατηρίοις ἀναγινωσκόμενον τρόπον ἐν ἑτέρῳ μεταποιεῖν. Θεοῦ ἐντολὴν ἀλλοιοῦν, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν ἀκριβῆ τῶν ἀποστολικῶν λόγων ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀκροατηρίοις ἀναγινωσκόμενον τρόπον ἐν ἑτέρῳ μεταποιεῖν. *Manifeſtum infidelitatis & ſpiritualis argumentum, vel ſolitarium aliquid mutare quae ſcripta ſunt, vel introducere ſenſum qui non ſcripſit.*

Gregorius Nyſſenus in *Pſalmos*, cap. 10.

Ἱερὸν τοῦτο τῆς ἐκκλησίας ἔθος ἐστὶ τὸ μηδὲν ἐξαλλάττειν τῶν ἐν τοῖς ἁγίοις γράμμασι κειμένων, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἐν τοῖς ἀκροατηρίοις ἀναγινώσκεσθαι, καὶ ἀκούεσθαι, intelligit *cap.* ult. ſub finem, *Conventio aute anales habent in Appendice Sanctis poſtrum locum*

C *Ecclesiae obſervare ſimpliciterque divinis, per additionem, vel ſubtractionem.* Idem Gregorius Nyſſenus *oratione prima contra Eunomium*. Τὰ δὲ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐκφωνήματα ἀκριβῶς φυλάττειν ἀναγκαῖον ἡγούμεθα, καὶ μηδὲν ἐξαλλάττειν. *Ea eorum pronunciamenta ſpiritus ſanctus, exactiſſime obſervare neceſſarium arbitramur, neque quidquam immutare.* Quod ſuadebant in tres ſpiritus ſanctus ſectatores, nullo modo haereſes evertere, ut poſt 22 ſubjicit. Sed & alii ſcriptores extrarii ſimiliter contendunt, Hieronymus lectionem noſtri mutatam adverſus Criticos.

Syneſius in *Dione* hanc ex Philoſophis lectam refert, quam & Pythagoricus tribuit *lib.* 1. *de vita Pythagorae*, ἀνδρὸς ἀγαθοῦ μηδὲν τῶν ἐκ τοῦ παλαιοῦ λόγων ἐξαλλάττειν ἢ ἐγχειρεῖν. *Ne vir bonus quidquam veterum ſermonum immutare, aut attentare velit.* Et Cicero *pro Cluentio*: *Legum denique ſententiam ſemper eandem manere; ut neceſſitate naturae immutabilem, ſic voluntate civium, quae ſemper optimae putantur.*

Strabo *lib.* 1. *Geographiae de Homerica lectione*: τὸν μὲν γὰρ ποιητὴν ἀκίνητον νομοθετικὸν δεῖ νομίζειν. *Scriptorum non neceſſe eſt mutare, quos autoritas eſt.*

Plutarchus tacete *lib.* 2. *Symposiacon quaeſt. 6.* Μὴ ἐπιτρέπειν ἐκείνοις τοῖς ἀνδράσι ἐξαλλάττειν τὰ ἀρχαῖα, καὶ μὴ ἐκκόπτειν τὰ ὁρία, ταῖς πατρίοις, ἐκκόπτειν ἔθεσιν. *Non illis eſſe facile mutare, quae ſtituit ab antiquis, ac tollere, ultimos horos.*

Galenus in *Prolatione libri primi in ſententiam Hippocratis* τὸ σπάνιον ἐπιτηδεύειν ἐν τέχνῃ, interpretans Hippocratem ibidem iſtum ſextum arbitrio ſuo immutaverint; & ideo ſe antiquitatem ſerpiorum conquiſiſſe, & commentaria ecorum, quae penitus abſumta ſunt, reſtituiſſe. Deinde ſubjicit, Ἡμεῖς δ' ἐπειδὴ τοῦτο ἀνάγκαιον ἐποιησάμεθα, τὸ τὰς ἀρχαίας γνώμας ἐν τοῖς ἀρχαίοις ὑπομνήμασι ζητεῖν, καὶ μὴ συνάπτειν τοῖς ἐπιγεγραμμένοις ἐξηγήμασι τὰ τῶν ἀρχαίων ἐξηγητῶν, μηδαμῶν ἀλλοιοῦντες ἐκείνων τοῦτο τὸ σπάνιον. *Nobis autem iſtum neceſſe fuerit antiquas ſententias in antiquis monumentis quaerere, & antiquorum interpretum ſententias non conjungere inſcriptis, qui nullam omnino mutantes eorum ſententiam.* Et in extraordinali. *Cod. ad tit. de donationib. In Paulellis Florentin. quae nobis debent eſſe ſpectatiſſ.* Quod quidem Cujacii judicium quibuſvis facile ſum amplexus, ut lectionem Florentinam defenderem. Idque omnes, quotquot ſumus juris interpretes, praeſtare debemus, ut nihilnam

D

E

F

voluisse; & a Ptolomæo Philadelpho ob hanc præcipuam aliquando. Eique Ptolomæum ingenioso fane commento offendisse, non sine fraude cuique assurarum, & ipsi Solbio, & trajectione, adjectione, aut detractione verborum scripturam licerat immutare. Cum igitur Patres Ecclesiæ, & scriptores extrarii, mutandam non esse lectionem contendant, cujus illi successerat, qui in libris juris lectionem Florentinam, ut antiquam, ab immutatione vindicarit?

De Hujusce operis usuitate.

CAPUT XV.

PRima hujusce operis utilitas fuerit, variationes indicasse, quæ apud Cujacium occurrere poterant, & studiosos fallere: rationes attulisse, quibus potior sententia eligi, & inferior rejici possit; cum alioqui varia interpretatio studiosis alternantes moraretur. Utilitas alia fuerit, nonnullorum calumniam detexisse, qui cum aliquam Cujacii sententiam minus forte probabilem reperissent, eam decoado, scribendoque infestari sunt; dissimulantes, quod alibi aliam proculisset. Simul & quorundam ignorantiam arguisse, qui nullam apud Cujacium contrariam sententiam reperiri posse, perviacciter tuebantur. In quos homines meditasse aliquando memini, qui unum Cujacium auditoribus suis prædicant, ad invidiam superstitum; quique cum a propria aliqua juris scientia commendationem quærere non possint, totam sibi a Cujacio quæsitam excogitarunt. Præterea torpens studiosorum solertia excitabitur, ut alias Cujacii Variationes investigent, investigatas expendant, & assensionem sustineant, donec potioris sententiæ lumen affulserit. Atque etiam ut lectionem Florentinam multis in locis vexatam & conturbatam, ab immutatione vindicent: omnique animi contentione mentem juris auctorum exquirant, antequam emendationi acquiescant. Neque adhuc torpeant studiosi, quod nullum bodie ex studiis exoletæ jurisprudentiæ fructum sint relaturi, quodque improborum, & nequam hominum calumniam, protertiarem unquis, quam proborum gratiam, laudemve sint inituri. Æquius forte judicium posteriori ætas feret, & agnoscet non ingenia temporibus, sed tempora ingeniis defuisse.

EMUNDI MERILLII J.C. EX CUJACIO LIBER PRIMUS,

Seu Variantium interpretationum CUJACII ex Libris Digestorum.

Quid sit jus, quod necessitas constituit, in L. penult. ff. de legibus.

CAPUT PRIMUM.

MODESTINUS *lib. 1. Regularum, in l. penult. ff. de legibus, Senatusque Cons.*

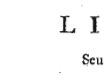

RGO omne jus aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmavit consuetudo.

CUJACIUS in Parætit. Digestor. ad titul. de legibus.

Ergo omne jus aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmavit consuetudo. Jus enim quod expressus consensus populi B *plebisve fecit, lex est*: Quod necessitas constituit, Senatusconsultum, *l. 2. §. deinde quia difficile, fin. tit. proximo.*

Idem CUJACIUS *lib. 14. Observat. cap. 16.*

Breviter scripsisse videtur Modestinus hanc juris partitionem, ex hac Menandri loco: τριῶν γὰρ ὄντων τῶν δικαίων, δι᾽ ἀνάγκην γίγνεται, ἢ κατὰ νόμον, ἢ κατὰ συνήθειαν, ἃ γὰρ τοῦτο τὸν τρόπον ἐστὶ δίκαια. Tria enim sunt justissimum, per quæ omnia fiunt; aut ferendum leges, aut necessitatem, aut denique consuetudinem aliquam. Non jus omne tantum, sed & omnia aut leges efficere, aut necessitatem, aut consuetudinem.

MERILLIUS) Jus, quod *consensus fecit*, est jus civile scriptum; puta, leges, rogationes, plebiscita, quæ populi, aut plebis consensus fecit, *l. de quibus 32. sup. hoc tit.* Jus, quod *firmavit consuetudo*, est jus civile non scriptum, quod fluxit ex interpretatione Prudentum ad *leges 12. tabular.* & fuit non scriptum, *l. 2. §. 2. & §. necessitate 6. ff. de orig. jur.* & longa utendi consuetudine fuit comprobatum, *d. l. 32. sup. hu. tit.* ut fubstitutio pupillaris moribus fuit introducta, *l. 2. ff. de vulg. & pupill. subjic.* feu jure civili, *l. ea facta 23. ff. eod.* Donationes inter virum & uxorem moribus prohibitæ, *l. 1. ff. de donat. inter vir. & uxor.* seu jure civili, *l. 4. ff. de pact. dotalib.* In legibus ferendis expressus fuit populi consensus; in moribus introducendis tacitus, seu *silentium*, ut Gellius *lib. 11. cap. 13.* Et hoc quidem satis constat, quid sit jus, quod consensus fecit, aut quod firmavit consuetudo; at non satis constat, quid sit jus quod *necessitas constituit*, in *d. l. penult. ff. de legib.* Cujacius in *Parætit. Digestor. ad* B *tit. de legib.* dixit, *SCta esse jus, quod necessitas constituit, cum populus universus in tanta hominum multitudine facile convenire posset, & necessitas ipsa rerum Resp. ad Senatum deduxisset, d. l. 2. §. deinde quia difficile, ff. de orig. jur.* At *lib. 14. observat. cap. 16.* ait, quod necessitas constituit, interpretatur jus gentium; quia *ipsa exigente, & humanis necessitatibus* gentes quædam jura sibi constituerunt, *§. jus autem, Inst. de jur. nat. gent. &c.* puta, commercia, venditiones, locationes, bella, captivitates. Et ibi quidem Cujacius attigit utramque interpretationem, ut jus, quod necessitas constituit, referri possit ad SCta, vel ad jus gentium. Magis tamen probarem, referendum esse ad jus gentium; nam & verum est, Modestinum respexisse ad verba Menandri; & si eadem mens fuit Modestini, C quæ Menandri (ut probabile est) non cogitabat Menander de SCtis Romanorum, quæ longo tempore antecesse: igitur cogitavit de jure gentium, quod necessitatibus humanis ita postulantibus fuit constitutum.

de Præfectis, qui jus gladii habuerunt, aliis coercitionem habentibus, vel non.

CAPUT II.

ULPIANUS *in l. 6. 9. qui universas §. ff. de offic. Præfect.*

QUI universas provincias regunt, jus gladii habent; & in metallum dandi potestas eis permissa est.

CUJACIUS *in Parerit. Digestor. ad tit. de offic. Præfect. prætor.*

Præter hanc, vel Vicarium ejus, nullus magistratus habet plenissimum imperium merum, nisi forte tantum aliquas habens ut Consul jus gladii, sed non jus relegandi: ac similiter Præfes jus gladii, & jus damnandi in metallum; non jus deportandi, vel constituendi. Præterea quæ sententiam mutat Cujacius non expedit. *vix. de imperio, supr. & vivis. sect. seq.*

Sed aliter scripsit *lib. 21. observat. cap. 30. Per eminentiam, gladii potestas, summa pars meri imperii: nam & omnem alium facinorum graviorem coercitionem, veluti damnationem in metallum, deportationem, publicationem bonorum, & judicii publici executionem lege delatam, *imperium merum complectitur*, i. *folet*, *ff. de offic. Proconsul.* & *leget. 1. 1. ff. de offic. eius cui mandat. est jurisdict. li. aliud*, in fine, *ff. de senatus. consultum.*

MERILLIUS) Ea eo quod Ulpianus in hac *l. 6.* ait, Præfides, qui universas provincias regunt, jus gladii habere, ubique potestatem in metallum dandi permissam esse; plerique inferunt, Præfides provinciarum non habuisse alias omnes potestates, quas jus deportandi: aut etiam leviores, puta, jus constituendi. Et in eis sententia fuit Cuiacius in *parerit. Digest. ad tit. de offic. Præfect. prætor. lib. 21. observat. cap. 30. Imperium, vapp. ad l. 6. in 9. ejus*, qui *deportatur*. Quæ quidem his rationibus juvari potuit, quod ea, quæ funt imperii meri, specialiter concedantur, *l. 1. §. de offic. ejus, cui mandat. est jurisdict. l. folent 6. ff. de offic. Proconf. & leget. l. 1. §. 2. ff. de leget. 3. l. aliud. 121.* in fin. *ff. de verbor. signif.* Concedatur autem quidpiá, cui alter animadvertendi fpeciáliter concedi debuit. Tum quia Præfides, licet jus gladii habuerint, non potuerunt concedere liberum mortis beneficium, nec habuerunt jus veneno necandi, *l. aut damnatos 8. §. 1. ff. de pœnis*, nec jus deportandi, *l. mos pænas 6. ff. de interd. & relegat.* nec jus conficiendi, *l. unic. C. No plus juli. Princip. cert. Judicib. licet confitcare*. Verum tamen videtur, eos omnes, qui jus gladii habuerunt, aliq; etiam coercitiones, feu graviores, feu leviores habuiffe: nam gladius fuit fymbolum hujufce fummæ potestatis: quem propterea Imp. in urbe geftabant, ut de Vitellio *Tacitus lib. 3. hiftoriar.* & Præfectu Prætorio, Philoftratus *lib. 4. de vit. Apollonii*: & Sejus Solgæ, ut obfervat Herodianus *lib. 3.* fcilicet ad differentiam Præfecti urbi, cui licet jus gladii non quidem ab initio, fed poftea conceffum fuerit: nam gladium non gestabat in urbe non geftabat. Præfides in provinciis, feu legati Cæfaris gladium in provincia etiam geftabant, fymbolum fuæ potestatis: D. Paul. *ad Neron. rep.* 13. jure autem gladii conceffo, vel Præfectis Prætorio, vel Præfecto urbi, vel Proconfuli, vel legato Proconfulis, vel legatis Cæfaris, vel alii Provinciarum reftoribus, omnimodam coercitionem habuiffe videntur, Et hanc fententiam tandem probavit Cuiacius *lib. 21. observat. cap. 30.* ubi ait, gladii potestatem, fummam effe partem imperii meri; & compleći omnem alium feuiorum gravioremen coercitionem, veluti *damnum in metallum, deportationem, publicationem bonorum, & judicii publici exercitionem lege delatam*. Nec defunt hanc fententiæ tuendæ rationes, quia cum populus liberæ Rep. Imperatores, aut Procofules cum exercitu in provincias mitteret, eis dabat fummum imperium, atque omnimodam coercitionem. Salluftius *in conjurat. Catilin. Ex provinciis fere omnibus Romano maximo permittitur*, Exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis focios, atque cives, denique *militiæque fummum imperium, atque judicium fummum habere*. Eo exemplo Auguftus rerum potitus, Legatos mifit in provincias omnium pacatas cum exercitu, & jus gladii eis conceffit, Dio *lib. 53.* non tantum, ut haberent jus necandi militis, *l. de militibus 3. ff. de cuftod. & exhibit. reor.* fed etiam, ut provinciales forte tumultuantes coercerent, & modo omnibus coercerent. Ideo Præfides in pœnis quemque afficere poffunt, quæ aut vitam adimunt, aut fervitutem imponunt, aut civitatem auferunt, aut exilium, aut coercitionem coercere continentur, *l. 6. §. ult. ff. de pœnis.* Idque deprehenditur ex variis pœnis, quibus Præfides provinciarum Chriftianos afficerunt: quorum enim tam variæ pœnæ a Præfidibus, nifi ipfis jus gladii cum ceffo animadvertendi coercitionem habuerunt? Ita Præfes provinciæ unitarus Baffus, quæ funt fuæ poteftatis, *Eusebius Cæsariensis Ecclesiæ Historiar. lib. 8. cap. 14.* Sententiam Prætor Publius Vitalius, ut complacentibus pœnis fontes corrocent. Et cum varia fint criminum genera, quæ aliam atque aliam pœnam mereantur, ut modo genitorem, modo fratrem, hujufmodi effet ut pœna gladii omnes punirentur. Nec minus abfurdum effet, ut ei cui veniam gladio adimere licuiffet, ei non etiam *id, quod minus eft, deportare*, conficere; fiquidem *non debet, cui plus licet, quod minus eft non licere, ff. de reg. jur.* Verum tamen quæ in contrarium dicuntur funt, quibus nonnulli Præfectum fententiam addunt poffunt: quod ehim dicitur partes imperii meri fpeciáliter conceffas fuiffe, *i. puta*, ut Præfectus aut damni jus deportandi, aliis exercitum judicii publici, aliis jus conficiendi, id verum eft. Sed & Principe omne imperium merum generaliter concedere potuit: veluti cum Præfectum Prætorio aut legatum fuum, aut proconfulem, aut legatum Proconfulis, aliumve provincias Præfidem gladio cingeret, eique poteftatem daret ad animadvertendum miltes & Provinciarum homines, *l. 6. ff. de jurisdict.* Generalis ifta conceffio imperii meri, fpeciales alias partes continebat; ut generalis hypotheca continet fpecialem, *l. 9. §. qui pœnis. ff. de reb. eor. qui sub tut.* Perezius *de l. 6. ff. de pœnis*, ita debet intelligi, ut fi Præfes provinciæ aliquem noxium pœna gladii affici juberet, non poffit deinde pœnam remittere, fententiam ejus mutare vita Isqueo, vel veneno, vel fuffe, vel alio genere mortis admittere. Denique non movet, quod Ulpianus in hac *l. 6.* de Provinciarum rectoribus loqui, ubi de metallum dandi tantum concefferis: quafi non habuerint jus deportandi, nec jus conficiendi, nec aliam imperium animadvertendi. Etenim Cæfar Auguft. temporis Ulpiani divifis fuiffe provincias, quæ a primordio univerfæ regebantur, ut obfervat Dio Ulpiani æquales *lib. 53.* Qui univerfas provincias regunt, femper jus gladii habuerunt: atque alias etiam coercitiones, quod hic fignare voluit Ulpianus. At Præfides aliarum provinciæ divifæ plerumque nec jus gladii habuerunt, nec jus deportandi, *l. 2. D. de pœnis*, nec jus conficiendi, *l. unic. C. No plus juli. princip. Cir.* nec aliam majorem animadverfionem, *l. C. de haret. & emancip. pueri*, jus mancipandi tantum, coercendi, atrociter verberandi, *l. 8. §. ult ff. de offic. Proconsul.* Sobrarge alarum diftinctio, veluti Præfidi Prætorio, *l. 4. 4. C. de locat. & conduct.* aut Proconfuli, aut alio Rectori

Reftoris, qui univerfam provinciam regebat: quique jus gladii habebat, & omnimodam aliam coercitionem.

An omnis jurisdictio sit cum imperio, vel quadam sit jurisdictio simplex, & cum imperio.

CAPUT III.

ULPIANUS *lib. 2. de officio Quæstoris, In l. 3. D. de Jurisdict.*

IMperium aut merum eft, aut mixtum eft. Merum eft imperium, habere gladii poteftatem ad animadvertendum facinorofos homines: quod etiam poteftas appellatur *Cujacius in Paratitl. ad tit. de offic. Præfect. urbi*, quod in danda bonorum poffeffione conftitit. Jurisdictio eft etiam judicis dandi licentia.

CUJACIUS, *lib. 21. observationum, cap. 30.*

Duo in ea lege proponuntur simplicis generis; duo ejus in ea termini tantum, merum imperium, & mixtum imperium; nec tres, ut plerique opinantur; merum, & mixtum imperium, & jurisdictio simplex; quæ nihil ad imperium pertinet. Nam jurisdictio simplex, vel nuda; nulla sine imperio, cujus ea ad effectum perducitur: quod ex hac etiam sententia, ejus præfectus, qui jurisdictionem exercuerit eft, mixtum appellatur.

Idem CUJACIUS alibi in prima expofitione *Tit. D. de jurisdict. ad l. 3. principium.*

Hæ funt majoris cujuflam poteftatis, quam fit jurisdictio fimplex, quidam habet Magiftratus municipalis: nam fimplicem tantum jurisdictionem habet; *Et ita recte Gezi ad d. l.* ea quæ, *etsint, Magistratus municipales non habere ea, quæ fuge majoris potestatis, jurisdictionem fimplicem habere.*

Idem CUJACIUS ad *l. Duumviros* 53. C. de *Decurionibus*; Duumviri imperium non habent, *jurisdictionem habent.*

MERILIUS) Cum Ulpianus in hac *l. 3.* mixto imperio mefte jurifdictionem dixerit; hæc verba variam interpretationem patiuntur. Quidam ex Latinis Interpretibus, & primis iuris civilis Glofiographis, exiftimarunt, jurifdictionem in mefte imperio, aut jurisdictio ab imperio nullo modo feiparari poffit; quia & jurisdictio inlit imperio, & imperium jurisdictioni conhæret, *l. 1. in fine, D. de o. fic. eius, cui mandat. eft jurisdict.* Hanc fententiam probavit Cuiacius *lib. 21. observ. cap. 30.* & ita rationibus ftirmari potest: quod mandata mefte jurifdictionem complectuntur, quod modica coercitio fit imperii mixti, & jurisdictio nulla fit abfque modica coercitione, *l. ult. D. de offic. ejus, cui mandat. eft jurisdict.* Perezius, & alia effet jurisdictio abfque imperio, maxime Magiftratuum municipalium, qui funt minores magiftratus: At magiftratus municipales ex facere poffunt, quæ funt imperii mixti; nam pignus capere poffunt, *l. quamdiu enim 20. §. Magistratus, D. ad legem Aquil.* & pignoris capio eft imperii, *l. 1. ult. ff. de offic. ejus, cui mandata, eft jurisdict.* Habent mulctæ diftionem, *l. aliud. ff 123. ff. de verb. sign.* & mulctæ dictio eft imperii, *d. l. o. ff. ad l. Jul. peculat

An in mixto imperio quodam sint magis imperii, quam jurisdictionis; & magis in l. 4. ff. de jurisdictione, posterior, vel comparative simul debeat.

CAPUT IV.

ULPIANUS *in l. 4. ff. de Jurisdictione.*

JUbere caveri praetoris stipulatione, & in possessionem mittere, imperii magis est, quam jurisdictionis.

CUJACIUS in secundo explicatione Tit. *ff. de jurisd. ad l. 4.*

Observandum tum hoc, tum illo loco, magis, *excipi exceptionaliter*, & *esse in comparando*; *quamvis nihil est mixti imperii, quod non sit & jurisdictionis; & hoc etiam ipsa*, jubere caveri, *nominatim jurisdictionis esse dicitur in d. l. 1. & l. 4. ff. de damno. infect. & vice mutua, nihil est jurisdictionis, quod non sit etiam mixti imperii: sed in hac mixtura est tamen aliquid, quod eminet, & excellit.*

Idem CUJACIUS ad lib. 1. Pauli ad Edictum, *in l. ea qua 26. ff. ad municipalem.*

Constituamus, Magistratus municipales jurisdictionem, atque adeo mixtum imperium habere, sed ea, quae sunt mixti imperii, & majoris cujusdam potestatis, quam magistratibus nudae, magistratum municipalem non habere.

Idem CUJACIUS sliter in prima expositi. Tit. *ff. de jurisdict. ad leg. primam.*

Hae sunt majoris cujusdam potestatis, quam sit jurisdictio simplex, qualem habet magistratus municipalis: eum simplicem tantum jurisdictionem habet: & eae recte Gracis ad l. 2. quae, apud, magistratus municipales non habere ea, quae sunt majoris potestatis, jurisdictionem simplicem habere.

MERILLIUS.) Quod ait Ulpianus in hac *l. 4. Jubere caveri, & in possessionem mittere, magis est imperii, quam jurisdictionis*; *magis est*, ad eft *comparative*, vel *superlative*, id eft, *positive* tamen *potest*. Quam diversam acceptionem Pyrrho indicavit in Diogenes Laertius in *Pyrrhone*, & ex eo Suidas in verbo, *ἀπὸ σκοπῶν*. *Magis* ita comparative fumitur, veluti cum dicimus, fanitatem magis optandam esse, quam divitias: utrumque optandum esse dicimus, fed fit comparatio fanitatis ad divitias; & utriufque comparationis facta, alterum magis optandum esse dicimus. *Magis* autem politive, feu negative, ita fumitur: veluti cum dicimus virtutem magis laudandam esse, quam vitium; utrumque laudandum esse non dicimus, fed ita virtutem laudandam esse affirmamus, ut vitium laudandum negemus. Ita Juftinianus in §. 2. *Inftit. quib. mod. re contrah. obligat.* Indebitum *magis esse ex difficultate, quam ex contractu*. Latini Interpretes *difficilius*. *Ut ea quae 26. ff. ad municip. magis* comparative acceperunt: Accurfius, & Odofredus Accurfio antiquior: quafi cautio, quae ex imperii maxi ad invicem; & alterum dicitur effe majus imperii, quam jurisdictionis: non negatur effe jurisdictionis; fed dicitur magis effe imperii. Cujacius Latinorum Interpretum fententiam fecutus eft in *fecunda expofit. tit. ff. de jurisdict. ad leg. 1. & Inft. de Pauli ad edictum*, in d. l. 26. *ff. ad municipal.* Graeci Interpretes *magis* in d.l.26. *poftrive* acceperunt: quorum fententiam refert, & probat Cujacius in *prima expofit. tit. de jurisdict. ad l. 1.* ita igitur intelligunt, mittere in poffeffionem, reftituere in integrum, effe majoris cujufdam poteftatis, puta, imperii mixti, quam jurisdictionis fimplicis, puta, quae eft fine imperio: atque ita effe imperii *magis* admittunt, ut negent effe jurisdictionis. Qui nullam jurisdictionem fimpliciem admittunt, fed omnem jurisdictionem cum imperio effe exiftimant; fed omnem poteftatem comparative fumere. hanc *l. 4. &* comparationem facere inter eos, quae funt imperii mixti: quorum alia funt magis imperii, quam jurisdictionis; & alia magis jurisdictionis, quam imperii. Sed Graeci, qui jurisdictionem fimpliciem adminiftrantum, ut in magiftratibus municipalibus, *poftrive* fumunt: quafi Ulpianus dixerit, jubere caveri praetoria ftipulationem, & in poffeffionem mittere, magis pertinere ad Praefidem, qui habet imperium mixtum, quam magiftratum municipalem, qui jurisdictionem habet fimpliciem. Et ita verba hujufce *leg. 4. poftrive* fumenda fuadet interpretio, juncta l. 2. & *l. 1. ff. de decurion.* & *l. ult. ff. ad Municipal. ex libris Pauli, & Ulp. ad edictum*: ubi quaerebatur, an magiftratus municipales poffent exigere cautionem damni infecti, quae fit in poffeffionem mittere. Ulp. ait, *id magis effe imperii, quam jurisdictionis*, id eft, magis pertinere ad praefidem provinciae, qui imperium mixtum habet, quam ad magiftratus municipales, qui jurisdictionem habent fine imperio. Imperium hic de imperio mixto debet intelligi, ut in *l. jurisperitum* 7. §. *fi paciscor, ff. de pact.* l. *cum praetor* 12. & l. *judicium* 38. *ff. de judic.* l. *manu* 6. 5. *navem*, *ff. de tutel.* l. *quod fuffit* 14. *ff. de ea judicat.* l. *poffeffis* 215. *ff. de verbor. fignificat.* Jurisdictio vero hic debet intelligi de jurisdictione fimplici non cum imperio mixtum, ut in l. *ult. ff. de jurisdict.* & in d. l. 6. *ff. de tutel. tenet. dationem neque effe imperii, neque effe jurisdictionis*: id eft, non competere ius magiftratus, five praetoris, five tutoris, aut Praetor; five jurisdictionem tantum habeat, ut magiftratus municipalis. Quanquam ita facile conftare poteft de vera interpretatione hujufce *leg. 4.* quae ratio ex inferiptione, ut *poftrive* fumi debeat; apertius tamen conftabit, fi oftendamus, non poffe fumi comparative. Quicunque funt imperii mixti, funt quae imperii, & jurisdictionis; funt tam imperii, quam jurisdictionis; & tam jurisdictionis, quam imperii: veluti reftituere in integrum, eft imperii, & *l. 32. ff. ad municipalem*: fed eft etiam jurisdictionis, *l. 3. §. ult. ff. de minor.* & *apud quem reftitut. in integr.* Imperium magiftratus in eo verfatur, quod refcindit id, quod fecit. Cum eft, quafi fuftum non effet. Jurisdictio magiftratus in eo eft, quod cognofcit, an reftituere debeat, *l. in caufa* 16. 5. *ult. ff. de minorib.* Utrunque facit magiftratus pro imperio, imperio, qui inefl jurisdictioni, *l. 3. §. ff. de jurisdict.* vel quod coharet jurisdictioni, *l. ult. ff. de offic. ejus cui mandat. eft jurisdict.* Cum cognofcit magiftratus, an reftituere debeat, hoc cognitio non eft magis jurisdictionis, quam imperii; cum reftituit in integrum, hoc reftitutio non eft magis imperii, quam jurisdictionis: utrumque eft imperii mixti: utrumque facit magiftratus pro imperio, & jurisdictione fui magiftratus. Ita judicis facito eft imperii, d. l. cum *Praetor* 12. *ff. de judiciis*: fed eft etiam jurisdictionis, *l. 2. §. ff. de jurisdict.* Jubere caveri Praetoria ftipulatione, eft imperii, hac *l. 4.* fed eft etiam jurisdictionis, *l. 3. ff. de verbor. obligat. l. 1. in fin. ff. de ftipulat. praetor.* Mittere in poffeffionem, imperii eft, hac *l. 4.* & *d. l. 26. ff. ad municipal.* fed eft etiam jurisdictionis, *l. 1. & l. 4. ff. de damn. infect.* & *de damn. infect. l. 1. §. ult. ff. de bonor. poffeff.* Imperium Praetoris exercetur in novi operis nuntiatione, *d. l. 7. §. fi paciscor, ff. de pact.* fed & jurisdictio quoque verfatur, *l. 1. §. & poft. de oper. novi nuntiat.* Quicunque igitur funt imperii mixti, funt atque imperii, & jurisdictionis: quodcunque facit magiftratus, facit jure fui magiftratus, *l. 1. §. ff. de offic. ejus, cui mandat. eft jurisdict.* At jure magiftratus habet imperium, quod fequitur ipfum magiftratum; & habet apud Dionyfium Halicarnaff. *origines*, & in d. *l. portatis* 215. *ff. de verb. fign.* id eft, imperium mixtum, five imperium & jurisdictionem: non alio jure habet imperium, alio jure jurisdictionem. Quodcunque igitur facit, five reftituit in integrum, five det judicem, five mittat in poffeffionem; five det bonorum poffeffionem: facit pro imperio & jurisdictione: ita ut nihil magis imperii, quam jurisdictionis; & nihil magis jurisdictionis, quam imperii dici poffit. Si quidquam eft magis jurisdictionis, quam imperii, eft judicis dandi facultia, *d. l. 3. §. ff. de jurisdict.* fed in judicis datione imperium Praetoris verfatur, cum jubet, aut vetat judicare, *d. l. 1. §. ff. de offic. ejus cui mand. eft jur. & l. ea qua* 74. *ff. eod.* cum imponit neceffitatem judicandi, *l. ult. ff. de pactis*, & *de remotis & damnis*, atque ita judicis datio non eft magis jurisdictionis, quam imperii. Si quidquam eft magis imperii, quam jurisdictionis, illud eft, cum magiftratus jubet in carcerem duci, *l. 2. ff. de ea qua conjunct. ejus*, & *l. 3. §. ff. de offic. ejus cui mand. eft jurisdict.* & *l. 3. cum ea, ff. ad leg. Jul. peculat.* At illud facit magiftratus ad tuendam jurisdictionem fuam, *l. 1. §. 1. & §. quod ergo, ff. de offic. mand. turis.* Et ita non minus eft jurisdictio quam imperii. Denique in mixto imperio nihil eft quod magis imperii, quam jurisdictionis, aut magis jurisdictionis, quam imperii dici poffit.

An magiftratus in jurisdictione voluntaria poffit fe fubjicere alii magiftratui aequali, vel inferioris poteftatis.

CAPUT V.

ULPIANUS *in l. 1. ff. recipient.* 14. *ff. de jurisdict.*

EX receptum, eoque jure utimur, ut fi quis major, vel aequalis fubiciatur in jurisdictioni alterius, poffit ei, & adverfus eum jus dici.

CUJACIUS in fecunda expofitione tit. *ff. de jurisdict. ad l. 14.*

Voluerunt jurisdictionem magiftratus, nec in magiftratum voluerunt, qui par, aut major fit, exercere poteft: *ut poteft Praetor Praetorem*, *Proconsul Proconsulem adjungere, vel evocare apud collegam; qui effet Praetor voluerit, & exercuerit inter eum qui vult nominatus*, & *eum qui vult nominatum*, *Proconsul Proconsulem evocare*, *adjungere vel evocare apud collegam*; *qui effet Praetor voluerit, & exercuerit inter eum qui vult nominatus*, & *eum qui vult nominatum*, *Proconsul Proconsulem evocare*, *adjungere vel evocare apud collegam*; *qui effet Praetor voluerit, adjungere vel evocare apud collegam*. *Denique hac fuit voluntaria jurisdictionis*, *& tamen hoc Praetor apud collegam adjungere vel evocare*, *l. apud Julium*, 9. *ff. de jurisdict. vindict.* & *ratio eft*, *quia apud Julium fuit hac exfequi poteft*, *quod fuiffet formula nominatus*, *aut filium nominare*, *quod fuiffet formula nominatus*, *aut filium nominare*, *quod fuiffet formula nominatus*, *aut filium nominare

dicetur, vel actori, an inter actorem, & adiorem partieda fit. Cujacius in *secunda expositione hujus legis*, ait, utrique partiendam esse, id est, inter actorem, & fiscum esse dividendam, vel totam esse cogendam in fiscum. Et *lib. 24. observat. cap. 25.* in fin. dubitanter ait, partiendam esse, vel inter fiscum, & adiorem, vel inter actorem, id est, eum, qui rem populari adiones & eum, cui res restituta non est. At vero in *prima expositione*, ait dari posnam adversario in adversarium: pura, adiori in reum, vel reo in adiorem, & non dari fisco. Quam interpretationem magis admitterem: quia in *ff. adv. hujusce leg.* poena mera utilitati adiori opponitur, quali adiori non utiliorem, ita id, quod interest, fed poenam meram ita adione consequeatur. Praterea, ut in pecuali judicio, quod datur adversus libertum, qui absque venia patronum in jus vocaverit, poena quinquaginta aureorum patrono datur, *l. si libertus 12. ff. de in jus vocand.* Ita ex hoc edicto poena ei dari debet, cui res restituta est reftituta ut enim poena ei datur, qui in poffeffionem admiffus non fuerit, *l. 1. §. ult. ff. ne vis fiat ei qui in poffeff.* Denique ubi poena edicto definita non eft, eam adior acftimat, feu quanti ea res eft, *l. penult. ff. ne quid eum, qui in jus vocavit.* At quorfum adio poenam adiimatet, nifi ipfi inferatur? Potius ergo dicendum videtur, poenam, quæ hoc edicto proponitur, adversario effe inferendam, quam fifco, aut inter utramque effe partiendam. Non movet quod in popularibus adionibus poena quandoque fifco vindicatur, aut inter adiorem, & fiscum dividitur: Nam adio quæ hoc edicto proponitur, non eft popularis, ut nec poenale judicium in fcdum, quod datur adverfus libertum, qui patronum in jus vocaverit, *d. l. 12. de in jus vocand.* In popularibus adionibus, cuivis e populo agere permittitur, at illi adio datur tantum adversus adversarium, ut hac *l. ante.* §. *penult.* Non movet etiam, quod ut adio albi corrupti popularis eft, qui vindicatur contempta dignitas Magiftratus, *l. 6 quis. ff. de jurisd.* Ita & adio, quæ hoc edicto proponitur, popularis effe videatur: quia & humiinodi adione contempta Magiftratus dignitas violatur. Etenim adio albi corrupti popularis eft, quia publice interefit, non corrumpi album Pratoris, ex quo Pretor jus cuique dicere debet: at non ita in publice interefl, quod pecunia non reftituta, ut popularis adio detur adversus eum, qui non reftituerit.

An pactum fit genus, vel fpecies conventionis.

CAPUT VII.

ULPIANUS *in l. 1. §. conventionis, ff. de pact.*

CConventionis verbum generale eft, ad omnia pertinens tinens, de quibus negotii contrahendi, tranfigendique caufa conftituuntur, quod inter fe agunt.

CUJACIUS *in paratis. ff. ad tit. de pact.*

Tranfactio eft fpecies, pactum *autem*, *cujus definitio eft, ut fit dictorum, placitorumve in idem placitum conjenfus, id eft, nihil nifi conjenfus: ut in definitione legati, Donatio teftamento relicta, id eft, non nifi teftamento.*

Idem CUJACIUS alibi *ad tit. D. de pact. in l. 1. §. conventionis.*

Pacti igitur nomine expofita; reliqua erat conventi expofitio: & pactum quidem (ut divimus) fpecies eft, conventum genus: Nam & pactio, & contractus, conventio, fpes nominibus funt.

MERILLIUS) Probarem magis, pactum dici debere fpecies conventionis; quam genus. Conventionis nomen generale eft, quod continet contractus nominatos, & innominatos. *l. jurisperitus 7. in prin.* *ff. de pact.* atque etiam pacta nuda continet, quæ fine tantummodo pacta, & remanent in nomine conventionis, & placiti, fine ftabi. *l. fi tibi 27. C. de tranf. & conduct.* Pactum ut eft pactum nudum, eft fpecies conventionis; non eft genus: nec tranfactio eft fpecies pacti, fed contractus innominati, *l. cum notas 6. C. de tranfactionib.* & pactum nudum non eft, cum aliquid datur, *l. legem 10. C. de pact.* cum fubeft aliqua cauf dationis, vel fedi, *d. l. 7. ff. de pact.* fed eft contractus innominatus.

An pacta inconvenienti oppofita contractibus ftricti juris, infint etiam ex parte adioris.

CAPUT VIII.

ULPIANUS *in l. Jurisperitum 7. §. quinimo, ff. de pact.*

QUinimo interdum format ipfum adionem, ut in bonæ fidei judiciis; fubeatur enim decere, pacta conventa inefle bonæ fidei judicio:

CUJACIUS *lib. 10. obfervationum cap. 24.*

Decii in l. Jurisgentium, §. quinimo, ff. de pact. male expofitum colligere ex i. petens, C. eod. tit. pactum ex contrariori adiectione ftipulationi, ineffe in parte adioris, quod ftipulator). petens, *de ftipulatione adiecta pacti, non a conventa, de pacto adiecto ftipulationi: & rette, ipfa pactatio enim, adiecta pacto obligat, pactum adiectum ftipulationi non obligat. Et hoc ita in diftat ftipulationi nemine a conventu bona fides; pactum enim exceptum adionem ex contractu obligat*, i. *verbi gratia, commodati adionem. & fi obligat, ex eo etiam competit actio, ut ait. l. in bona fides, C. de pact. non quidem propria actio quidem, fed actio empti venditi; format enim & pactum actionem efficax ad petendum, vel ex empto, vel ex vendito, prout quem pactum est vocare.*

Idem CUJACIUS aliter in prima expofitione *l. in fide ff. de reb. credit.*

Poffemus eatio hoc eft, quia etiamfi concedamus illi; dicamus, pactum, quod ille exiftimabat, pactum fuerit fine actione ftipulationis: pactum tantum obligare ad exceptionem, & ipfo jure prima perfona non fobata fentem tuam pro poffe: etiamfi hoc demus, quod tamen non obtinet; pactum tamen ipfo jure pactum inefl ftipulationi, & ftipulationem tranformet ftatim.

MERILLIUS) Conventiones conſiderantur, vel ut funt contractus, vel ut apponuntur in ipfis contractibus; vel ut apponuntur aute, vel ftatim poft contractum, vel ut interponuntur ex intervallo poft contractum. Siquidem apponantur contractibus bonæ fidei, parcem facient contractus, & pariunt actionem ex contractu, cui infunt, *l. vendidor 13. ff. aut. pradiis. l. contractus 23. ff. de regul. jur.* Idem eft, fi ante, vel ftatim poft contractum, feu incontinenti apponitur contractibus bonæ fidei, *d. l. in bona fides 13. C. de pact.* & hac *l. 7. §. quinimo*. Sed ex hoc, quod Ulpianus dixerit, pacta incontinenti appofita bonæ fidei judicio ineffe ex parte adioris, feu poffere ea adionem; plerique aliter aiunt ipfi in contractibus ftricti juris, veluti mutuo, & ſtipulatione. Stephanus Grecus interpres ad *l. ingreſſi 71. §. ſi tibi decem, ff. de reb. credit.* ſcripſit pacta in contractibus ſtricti juris inconvenienter appoſita, ineſſe tantum ex parte rei, non ex parte adioris; id eſt, poſſidere tantum ad exceptionem; non etiam ad adionem. Cuiacius hanc Graci Interpretis ſententiam ſecutus eſt in *expoſit. hujus tit. ad l. 7. §. quinimo, & lib. 20. obſervationum cap. 22.* quæ Cuiacius rationibus juvari poteſt. Prima eſt, quam Cuiacius colligit ex *d. l. 11. ff. de reb. credit.* ſi tibi decem fuerint, ut indecim dobras ſimplius quam decem ante poſſe:

Ex Cujacio Liber Primus. 818

poſſe: ſcilicet, quia pactum mutuo adjectum non inſit ex parte adioris: ſi tibi decem dedero, ut novem debeas, non nifi novem peti poſſe: ſcilicet, quia pactum inſit ex parte rei. Alia ratio petitur ex verbis Ulpiani in *hypotheſi*: cum enim ait, pacta incontinenti adjecta bonæ fidei judicio ineſſe ex parte adioris, ſibi videtur conſtituere in contractibus ſtricti juris: ut pacta ipſis adjecta incontinenti non inſint ex parte adioris: veluti alias ſuæ judicorum bonæ fidei inſunt ex interpretatione, judicia ſtricti juris excludantur, *l. inter 32. §. in bona fides, ff. de rejud. & l. in ſtipulationibus C. de contrah. & committ. ſtipul.* Ita ergo, in *Hypotheſi* ait, ex *d. l. 71.* pacta incontinenti adjecta mutuo ineſſe ex parte rei, ut exceptio ejus rei ſit; non etiam ex parte adioris, ut agere poſſit. Latini Interpretes Haloander & Accurſius ad hanc *§. quinimo*, aliter ſentiunt; pacta incontinenti apposita mutuo bonæ fidei, & illius contractibus, circa poſſeſſionem, ineſſe ex parte adioris, & ex parte rei, conſumque ſententiam Cujacius ſecutus videtur in *prima expoſitione d. l. in fide ff. de reb. credit.* ubi ait, pactum incontinenti ſtipulationi adjectum *ipſo jure vocet ſtipulationem, & ſtipulationem transformare conſtitum.* Quod ſi verum eſt, pactum incontinenti ſtipulationi adjectum inerit etiam ex parte adioris: & hoc magis admiterem. Et probatur manifeſto ex *l. potest 37. C. de pact.* ex ſtipulatione agi poſſe, hoc interdicto pactum, ſive poſſeſſionem ſecutum eſt. Propter pactum datur adio, quod ſtipulationem ſecutum eſt, quafi ſtipulatio ini inde; Igitur pactum, quod incontinenti ſtipulationi adjectum eſt, etiam ex parte adioris ineſt. Si quæ dubitatio eſt, cur pactum ſtipulationi adjectum non ineſſe ex parte adioris, eſt, quod non conſtituerit verbis ſtipulationis, & ſequutur ſtipulationem: ut nihilominus pars adionem, *d. l. 37. C. de pact.* Praterea, ſententia Pauli recepta eſt in *l. 11. §. ſi. ff. de reb. credit.* qui dicebat, pactum incontinenti ſtipulationi adjectum ineſſe ſtipulationi; at ſi ineſt, non minus ineſt ex parte adioris, ac ex parte rei: Nam idem eſt pactum ineſſe contractui, & contractu contineri, hac *l. 7. §. aiso, & l. pactis 71. ff. de contrahend. emption.* Sed nemo dixerit, conſtitui contractum, ex agi poteſt, *d. §. aiso*: igitur ſi pactum inſit ſtipulationi, inerit etiam ex parte adioris. Et quorum eſſet ratio diverſitatis, pactum ineſſe ex parte adioris, & impedirei adionem, & non ineſſe ex parte adioris, ut adionem pareat? At in *d. l. 20.* debitor propter pactum incontinenti adjectum ſtipulationi, tantæ fuit exceptionis ipſo jure; ita ut creditoris adionem impediret. Si pactum ita transformat ſtipulationem, ut adionem impediat; ita etiam transformare debet, ut adionem pariat: ſi ineſt ex parte adioris, ut adionem non habeat, inet etiam ex parte adioris, ut ad adionem proficiat. Denique in *d. l. 20. ff. de reb. credit.* dicitur, pactum incontinenti ſtipulationi adjectum, perinde valere, ac ſi P. Mævius ſtipulatus eſſet: ſed ſi P. Mævius ſtipulatus eſſet, ex ſtipulatione agere poteſſet: igitur ex pacto incontinenti adjecto agere poteſtuit. Finge, P. Mævius ſtipulatus eſſet a Titio quindecim milia reddi poſt annum; pactus incontinenti pactum ſtipulationi adjectum eſt, ut Titius quindecim milia Kalendis proximis redderet: Ex hoc pacto Mævius advertus Titium agere poterit, & quidecim milia Kalendis proximis petere; quia pactum incontinenti adjectum perinde eſt, ac ſtipulatio: ita pactum incontinenti adjectum mutuo parit actionem, *l. frumenti 12. C. de uſur.* Nec quidquam intereſt, ſi in ipſa datione fruſtum acceſſionis pactum conveniat; an ſtatim poſt dationem. Igitur ſive pacta incontinenti ſtipulationi adjecta ſint, ſive mutuo, etiam ex parte adioris inſunt. Non movet ea conſtructam ſententiam ratio Stephani Graci Interpretis.

Tom. III. Prom. Fff

An procurator ex re domini ſibi ſtipulanda dnaires acquirat actionem.

CAPUT IX.

PAPINIANUS *in l. quod procurator 68. ff. de procuratoribus.*

QUod procurator ex re domini, mandato non refragante ſtipulatur, invito domino acquirere domino petere poteſt.

CUJACIUS *ad lib. 7. Reſponſor. Papiniani, in l. quod procurator 68. ff. de procuratoriis.*

Apparet hoc Papinianum de procuratore, qui ſibi ſtipulatus eſt ex re domini, aliquin non poſſet cedere actionem; & ceſſionis ſignificatio ineſt illic verbis, invito procuratore: atque ita ſentiunt Interpretes Papinianus de procuratore, qui dominio ſtipulatur. Et poſtea. Tota quæſtio eſt de procuratore, non qui domino ſtipulatur, ſed qui ſibi ſtipulatur.

Idem CUJACIUS *aliter in tit. de verbor. obligat. ad l. 8. procuratori 79.*

Et liberum perſonem nonnumquam vitiis affiones parantur nobis, ſi quid ſtipulatus procurator proſtitit ſtipulatur. quod ita intelligendum eſt, ſi ex re, & ex negotio domini ſtipulatus eſt procurator, quando quidem procurator dominus eſt, domino proſectus; nullum ei parabit adionem, nec etiam ex re procuratorie quidquam habet commoda cum re domini, & ad id vel eſſe nobis videtur a quibuſdam accepta de procuratore profectio, i. quod procurator, ſup. de procuratoriis.

Idem ſcripſit in not. Digeſtor. ad *l. 68. ff. de procuratoriis.*

MERILLIUS) Graci Interpretes hanc *l. 68.* intelligunt de procuratore, qui ex re domini, ſibi non domino dari ſtipulatur. Finge: Titius procurator Mævii petuniam feneravit Sempronio, & adeptus eſt pecuniæ

jus prædiis illi dari ſtipulatus eſt. Graci legunt, in-A ſerta negatione, Nærium uſuras hujus pecuniæ petere non poſſe, niſi Titius Mævio actiones mandaverit. Græcorum ſententiam refert Cujacius ex *lib. 8. Basilicôn*, tit. 2. *de restitutionib. ad lib. 3. Responſ. Papiniani*, ex quo ſumpta eſt d. *l.* 68. eamque multis rationibus tuetur: ſed præcipue ſunt, quod per liberam perſonam ab hoc nobis acquiri non poteſt. *Libera non utitur*, *l. per liberam*, *ff. de pign. act.* *l. ſtipulatio* 38. §. *alteri* 17. *ff. de verb. oblig.* *l. quæcunque* 11. *ff. de obligat. & actionib.* Tum quia hæc verba, *uſuras hujus pecuniæ petere non poſſe*, ſatis aſtipulum: at ſi procurator domino ſtipulatus eſſet, non poſſet cedere actiones. Igitur dicendum eſt, procuratorem libi, quæ ex hac ſtipulatione facturus eſſet, dominum petere non poſſe quod in ſtipulationem deduxiſſet: ſi vero procurator domino adhibeB nes credit. Latini vero interpretes Græcos hanc *l.* 68. intelligunt de procuratore, qui ex mandato, & ex re domini, ipſi domino præſenti dari ſtipulatur. Finge: Titius procurator Mævii præſente Mævio, nec reſpuente, aut vetante, dedit mutuum pecuniam Mævii, & ſtipulatus eſt uſuras: Mævius invito Titio uſuras pecuniæ petere poterit (ita legunt, ut in Pandectis Florentinis, abſque negatione) invito Titio, id eſt, etſi Titius Mævio actiones non cederit. Ratio illorum eſt, quod cum præſtus fuerit Mævius, et nihil actio ex ſtipulatione acquirenda, *l. 73. procuratori 79. ff. de verb. oblig.* Nec eam ſufficit Titium ex re Mævii ſtipulari, ut ei acquirat; ſed & præſentem eſſe Mævium, *l. 79. nec mandatum*, ut Bartolus, *hoc l. fol. 68* eſt, Mævium non vetare, aut contradicere. Latinorum ſententiam tetulit Accurſius ad hanc *l.* 68. eamque probat Cujacius in *expoſit. tit. de obligat. & actionib. ad l. 79. & in notis Digeſtorum*, ad hanc leg. 68. quam & magis probatem: quia licet regulariter per procuratorem nobis actio non acquiratur, tamen quandoque acquiritur, *l. per procuratorem 72. ff. de acquirend. rer. dom.* ut in ſtipulationibus Prætoris, *Leon nonnullos 5. ff. de ſtipulat. Prætor.* Sed hæc quæſtionem tutiorem, quod Graci negotionem inferant in d. *l.* 68. quæ deeſt in Pandectis Florentinis, & aliis Codicibus vulgatis: nec tenore opinionum, quæ contrariam ſenſum inducunt, ſint admittendæ.

Ita pater in cauſa filii jus dicere poſſit, D *vel contra.*

CAPUT X.

AFRICANUS *in l. in privatis 77. ff. de judiciis.*

IN privatis negotiis pater filium, vel filius patrem judicem habere poteſt.

CUJACIUS *tract. 3. ad African. act. 1. in privatis 77. ff. de judiciis.*

Non tam de judice dato accipio, quam de magiſtratu, *quem judicem appellari frequentiſſimum eſt*, *ut in privatis lectibus filium*, *qui magiſtratum gerit*, *patrem judicem habere poſſit*; *& contra filium patrem. Sola diſcrimina ex eſt. Si verius re judicem dari*, *vel arbitrum ſumi*, l. 6. ff. de recept. qui arbitr. *Sed eſt magiſtratus ſic*, *in re patris*, *aut filii*, *quem judicem*, *ſed non dicere poſſe dicunt*, *nec quidquam in hac re inter judicare*, *& jus dicere*, *eſſe.*

Idem CUJACIUS aliter in *expoſit. tit. de judiciis*, *ad l. in privatis 77.*

Oſtat l. qui jurisdictionis, ſup. de jurisdict. *ſed reſpondetur eam legem loqui non de judicando*, *ſed de ratione dicendo*; *plus enim eſt jus dicere*, *ſuos plus eſt magiſtratum eſſe*, *quam judicem. Nam magiſtratus jurisdictionem habet*, *judex non item*; *magiſtratus eſt honor*, *judicis officium eſt onuscum judices de qua re cognoſcere*, *etiam pronuntiare*, id. de qua re, hoc tit. l. qui jurisdictionis, *eſt de jure accepta. Dici etiam poteſt*, *patrem ſibi jus dicere poſſe*, *& contra: non tamen*, *qui jurisdictioni*, *non ait non poſſe*, *ſed non debere*; *quod verbum non ſemper patiatur admitti.*

Idem CUJACIUS in non. Digeſt. ad l. 77. *ff. de judiciis.*

Pater judicare poteſt: at jus dicere non poteſt: judicare poteſt ex hac l. 77. jus dicere non poteſt, d. l. 10. de jurisdictione.

MERILLIUS) Græci interpretes hanc *l.* 77. videntur ſentire, quod ea ſit magiſtratuum, quam judex dato: ſcilicet, ut pater magiſtratus, aut judex datus a magiſtratu, poſſit jus dicere, aut judicare in cauſa filii; & filius in cauſa patris: ſed ſumens parcitſime, *l. 5Con 16. ff. de offic. Præfect.* Græcorum ſententiam refert, & probat Cujacius *tract. 3. ad African. ad l. 77.* & quidem juram poteſt, quod magiſtratuum genere eſt unum publicum, *l. filius familiæ 9. ff. de his qui ſui vel alieni juris.* Ius & judicare, *l. quippe 78. ff. de judiciis.* Tum quia filius patri poſſit jus dicere, eumque cogere, ut ſuſpectum hereditatem adeat, *l. ille 13. §. 1. ff. ad SCtum Trebellian.* & pater viciſſim filio jus dicere poſſit, ſi filium quod ſe emancipaverit, vel in adoptionem dederit, *l. ſi. ff. de adoptionib.* Latini Interpretes cum Græcis in hoc conſentiunt, ut pater filium, vel filius patrem, judicem habere poſſit; in civilibus negotiis, non in criminalibus. Sed quidam ex Latinis hanc *l.* 77. intelligunt tantum de judice dato, ut pater judex dari poſſit in cauſa filii; non de magiſtratu, ut filio jus dicere poſſit. Eamque interpretationem affert Cujacius in *expoſit. tit. de judiciis*: ſed in *notis Digeſtor.* magis probat, ut pater in cauſa filii judicare poſſit, *l. 7. pr. ff. de adopt.* ad d. *l.* 10. *ff. de jurisdict.* Idque magis videtur adumbrare, ſi quidem hæc inter ſe differunt judicare, & jus dicere, *l. 2. §. ult. ff. de his qui ſui vel alieni juris.* Ius dicit; Judex datus a Magiſtratu judicat. Magiſtratus habet jurisdictionem, Judex ſimpliciter notionem, *l. 3. §. 1. ff. de offic. ejus cui mand. juriſd.* Ius dicere, *de quo*, *ff. de verbor. ſignificat.* Magiſtratus jurisdictio habet, qui poteſt adhuc denegare, vel adhuc dare cauſam judicis, *l. ſed ſciendum 2. §. 1. ff. ex quib. cauſ. major.* At judicem datum *formula imperii*, *utpote certæ terminos poniſ*, l. Seneca *ſib. 3. de beneficiis cap. 10.* Ius dicere poteſt, *l. 2. §. 1. ff. de juriſd.* Præterea a judice dato appellatur ad Magiſtratum, l. *ultim. ff. quis*, *& a quo appell.* At a Magiſtratu plerumque ad Principem appellatur. Magiſtratus cognoſcunt in publicis judiciis, in gravioribus cauſis, *l. non diſtinguemus 32. §. de liberali 8. ff. de recept. qui arbitr. recipiunt.* Hæc a Magiſtratibus judicata non in *privatis negotiis*, ut hic loquitur Africanus, ſed *privatis judiciis*, ut Gellius *lib. 14. cap. 2.* Facilius igitur concordiam ex patre in cauſa filii facies, quam ſi ex eo dicit. Non movet, quod filius jus dicit patri, cum eum cogit, ut ſuſpectam adeat hereditatem: in eam enim jus potius in patrem, quam patri jus dicit: Actui enim alicui, vel in aliquem jus dicere, *l. eſt negotium 14. ff. de juriſdict.* Pater in cauſa filii poteſt eſſe arbiter: atque etiam judex datus a Magiſtratu, quia non eſt ex conſuetudine, vel ex formula judicum poteſt. At ejus dicere, ſuo arbitrio jus dicere, d. *l. 16. ff. ex quib. cauſ. major.* Poteſt pater jus filio dicere in cauſa: Eſtque voluntaria, non in jurisdictione contenta, de qua *l. 10. ff. de juriſdict.* debet intelligi: Neque id ſtatim expoſit. ut pater in cauſa filii jus dicere poſſit, vel reſpuere, hic *l. 77.* non tamen id facere debeat, d. *l. 10. ff. de juriſdict.* Quod quidem ſubjicitur expoſitoribus, ut poſſit facere, non ſubjicitur neceſſarium, ut facere debeat, *l. non eandepid. &c. ff. de judiciis.* Sed quod ſubjicitur neceſſitati, an facere non debeat, id facere non poteſt. Quod judex non debet facere, nec etiam facere poteſt; & quod non poteſt facere, nec etiam facere debet.

An Paulus decretum Adriani non probaverit, *vel in* l. cum mater 28. ff. de inofficiſ. teſtam.

CAPUT XI.

PAULUS *in l. cum mater 28. ff. de inofficioſo teſtamento.*

CUm mater militem filium falſo auditſet deceſſiſſe, A & teſtamento alios heredes inſtituiſſe: Divus Adrianus decretum, hereditatem ab filium petitorem, ita ut libertates, & legata præſtentur. Hic illud adnotarum, quod de libertatibus, & legatis adjicitur: nam cum inofficioſum teſtamentum arguunt, nihil ex eo teſtamento valet.

CUJACIUS ad tit. *de Inoff. teſtam. & poſtum. ad l. Titius. Id decretum* probare Paulus non videtur *ſive tunc. Decreti ratio hoc fuit*; *quod ſi tutor filium curator excuſſo muſſet*, *filium*, *non extraneum inſtituiſſet*: *cujusque* (*ut probabile eſt*) *a filio legata reliquiſſet*: *quæ extant*, *ut & in militis ſpecie idem decernatur. Cum tamen contra Gracianus ſtridat*, *rectum militis teſtamentum informari a d.* l. ſicut. *Quare nonnem eſt Adriani decretum*, *nec conſentit eum juris noſtri peritiſſimus.*

Idem CUJACIUS aliter lib. 10. *obſervation. cap. 22.*

Nec pugnat l. Papinianus §. penult. *eum* l. cum mater, ſi. de inoffic. teſtam. *nam Adriani* decretum a Paulo notatur. *Nam*, *ut Stephanus ſcite interpretatur*, *decretum Adriani tunc locum habet*, *cum non agit filius de inofficioſo teſtamento quaſi contra tabulas*, *ut eſt in hac* l. cum mater, *ſi inofficioſum teſtamentum arguat*, *nihil ex eo teſtamento valet. Sed cum agit*, *quaſi ex tacita voluntate matris*, *quæ ſi non impedit*, *hereditas eum faciſſet*, *confirmat autor libertates*, *& legata.*

Idem CUJACIUS in recitationib. ad *tit. ff. de inoffic. teſtam. in hac* l. 28.

MERILIUS) Mater, qui filium militem in acie cæſum credebat, ſcripto teſtamento præterito, alios heredes inſtituit: a quibus legata, & libertates reliquit. Poſtea filius ex acie rediens invenit in teſtamento matris præteritum, & teſtamentum matris ut inofficioſum arguit, quia ut exheredatis a patre querela inofficioſi competit, ita & præteritis a matre, cum præteritio quaſi exheredatio eſt, *l. filium 15. C. de inoffic. teſtam.* D. Adrianus de ea re cognoſcens reſcidit inſtitutionem heredum, & filium heredem eſſe decrevit: ſed legata, & libertates a filio præſtari voluit, quæ ab ipſo mortuo inſtitutis relicta erant. Idque *adnotatum* fuiſſe, ait Paulus, quia cum teſtamentum inofficioſum arguitur, nihil quidquam ex eo valere poteſt, *l. Papinianus 8. §. penult. l. Titia 15. ſup. hoc tit. l. ne fideicommiſſa 36. ff. de legat. 3.* Stephanus (is fuit judicio Cujacii Græcorum Interpretum doctiſſimus, *tract. 8. ad African. in L. penult. ff. de reb. cred.*) exiſtimat in hac *l.* 28. filium non egiſſe querela inofficioſi teſtamenti, ſed egiſſe ex tacita voluntate matris, & ſententiam matris pro arreſtiſſet, quem alias inſtituiſſet, ſi ſuperſtitem eſſe E ſciſſet. Moverat ille, quod ſi filius egiſſet querela inofficioſi teſtamenti, & teſtamentum matris pro arreſtiſſet, quem alias inſtituiſſet, ſi ſuperſtitem eſſe F ſciſſet. Moverat ille, quod ſi filius egiſſet querela inofficioſi teſtamenti, & teſtamentum matris pro arreſtiſſet, quem alias inſtituiſſet, ſi ſuperſtitem eſſe

Quidam fic eam legendi interpretantur; Alia imponuntur a domino fibi, aut a fuperficiario: fuperficiarius enim jure precario velle imponi fervitutes, fed hoc ejumo falfa eft, quia hoc verba, in fuperficie conftituere, fatis patent. Sic igitur interpretanda eft: in folo conftituit fervitutes ruflicas, in fuperficie fervitutes urbanas, i. fervitutes 20. ff. de fervitutib. urban. prædior. i. certo genere 13. ff. de fervitutib. prædior. ruftic.

Idem CUJACIUS aliter ad libr. 21. Pauli ad Edictum, in l. 3. ff. de fervitutib.

Acutiffus fortaſſe in aliam omnino interpretationem, ac primum facit ſervitutem diviſionem: ſiquæ accipi, ac ſi ſæpe ſervitutes, quæ in ſuperficie conſtituuntur, ſint ſervitutes urbanorum, quæ autem in ſolo conſtituuntur, ruſticorum prædiorum. Male, nam & ſervitus in urbani prædii in ſolo conſiſtere poteſt: ut ſi quis in alienum locum ſuorum inmittere in tuum adet, ſervitus eſt urbani prædii, auctore Cujac. Inſtit. qui tamen in folo conſiſtit ædium mearum, in qua eſt decurrens unda. Idemque erit, ſi ius per urbana prædia conſtituatur, ut ibi ter, ff. commu. præd. vel aquæductus, l. fi ego, §. 1. ff. de public. in rem act. Contra, ſervitus ruſticæ prædii poteſt in ſuperficie conſiſtere, puta, ut mihi liceat tollere alienas præturium meum, & officere proſpectus ejus, ſi tuum præturium meo ſit vicinum: ea ſervitus eſt ruſtica, quia ea tamen in ſuperficie conſiſtit ædium urbanarum. Item ſi hoc egatur, ut vinum meis quandoque in cubitis fuerint, ſervitus deberetur, ruſtica eſt ſervitus: quæ tamen in ſuperficie eſt, quæ eſt ex cubitis, non in ſolo conſiſtit. di. l. certo.

MERILLIUS) Plures interpretationes recipit hæc *l.* 3. Primum, ut qui dominus eſt ſoli, poſſit ſervitutem ſolo imponere; & ſuperficiarius, ſeu qui dominus eſt ſuperficii, poſſit quoque in ſuperficie ſervitutem imponere. Qui dominus eſt ſoli, naturali ratione dominus eſt ſuperficii, *l. qui domum* 50. ff. *ad l. Aquil.* Sed fieri poteſt, ut alius ſit dominus ſoli, alius dominus ſuperficii, *l. hoc amplius* 3. §. *ff. de damno. infect.* puta, ſi dominus ſoli ſuperficiem, quam habet in ſolo, alii vendiderit, aut ceſſerit, *l. 1. §. 1. ff. de ſuperfic.* Ita quoque poteſt intelligi hæc *l.* ut eum dominus ſoli, quam dominus ſuperficiei, poſſit ſervitutem imponere; ſi dominus ſoli imponeret ſervitus in ſolo conſiſtere: ſi dominus ſuperficiei, conſiſtit in ſuperficie. Alio modo intelligi poteſt hæc *l.* 3. ſervitutes ruſticas in ſolo, urbanas in ſuperficie conſiſtere. Servitutes ruſticæ in ſolo conſiſtunt, veluti, ſervitus viæ, aquæductus: urbanæ in ſuperficie, veluti ſi ex meo ædificio tignum, vel nonnumquam immittam in tuum ædificium, *l. ſervitutes* 20. *ff. de ſervitutib. prædior. urbanor.* Eam interpretationem probat Cujacius in *recitat. ad tit. de ſervitutib.* in hac *l.* 3. ut ſervitutes, quæ in ſuperficie conſiſtunt, ſint urbanæ ſervitutes, quæ in ſolo, ruſticæ. Idem tamen Cujacius ad *lib.* 21. *Pauli ad edictum*, in hac *l.* 3. ait, eam ſervitutem urbanis quam ruſticas poſſe in ſolo, vel ſuperficie conſiſtere: ea que eſt ſententia Cuiacii. Contra *lib.* 2. *Epitomes tit.* 4. §. 126. & Accurſii ad hunc *l.* 3. quod & magis adiutierem. Nam urbanum prædium alii prædio tuimo potest alius quam paſſus eſt aquæductum tranſduci, *l. ſi ego* 13. §. 1. *ff. de public. in rem act.* At ex ſervitus conſiſtit in ſolo, ſervitus ruſticum prædium poteſt alii prædio ruſtico debere: ſervitutem, ut ex Sylva, quandiu erit ſylva, pali, & pedamenta ad vineam capiantur, *l. certo* 13. *ff. de ſervitutib. prædior. ruſticor.* at ifta ſervitus in ſuperficie conſiſtit. Igitur tam urbanæ, quam ruſticæ ſervitutes in ſolo, aut ſuperficie poſſunt conſiſtere. Verum conſiſtunt non in ſolo, aut ſuperficie prædii dominantis: ſed potius in ſolo, aut ſuperficie prædii ſervientis. Servitutes quidem urbanæ, aut ruſticæ, ut dicantur urbanæ, aut ruſticæ, denominationem ſuam accipiunt a prædio dominante, non a prædio ſerviente. Si urbano prædio debeatur ſervitus, eſt urbana ſervitus: licet ruſticum prædium debeat ſervitutem: ſi ruſtico prædio ſervitus debeatur, eſt ruſtica ſervitus, licet prædium urbanum debeat ſervitutem. Non inſpicitur prædium, quod debet ſervitutem, ſed cui ſervitus debetur. Alio modo ſervitutes tam urbanæ, quam ruſticæ, conſiſtunt in ſolo, aut ſuperficie: non prædii dominantis, ſed prædii ſervientis. Servitus urbana tigni immittendi conſiſtit in ſuperficie prædii, quod debet ſervitutem, & ſuperficie in eo ædificio retinetur, *l. ſervitutes* 20. *ff. de ſervitutib. prædior. urbanor.* Servitus ruſtica itineris conſiſtit in ſolo, qui debet ſervitutem, & ea parte conſiſtit, qua primum iter determinatum eſt, *l. certo* 13. §. 1. *ff. de ſervitut. prædior. ruſticor.* Itaque ſervitutes (nonnumquam ſuam accipiunt a prædio dominante, ſed conſiſtunt in prædio ſerviente. Veluti uſusfructus eſt ſervitus perſonæ, & denominationem ſuam accipit a perſona, cui debetur ſervitus: & nihilominus conſiſtit in prædio, quod debet ſervitutem, *l.* 3. §. 1. *ff. de uſufruct. & quemadmodum.* Non negaverim, ſervitutes deberi poſſe aut ſolo, aut ſuperficio prædii dominantis, *d. l.* 13. in princ. *ff. de ſervitut. prædi. ruſtic.* Conſiſtere nihilominus in prædio ſervitute. Aliud eſt debere ſervitutes? ſolo, aut ſuperficio: aliud conſiſtere in ſolo, aut ſuperficie: quidam deberi poſſunt ſolo, aut ſuperficio prædii dominantis, nullæ conſiſtere poſſunt in ſolo, aut ſuperficie prædii dominantis. Omnes conſiſtunt in ſolo, aut ſuperficie prædii ſervientis.

An ſervitutes vias ſimpliciter legata, heredis, vel legatarii ſit electio, quæ parte fundi conſiſtatur.

CAPUT XIII.

CELSUS *in l. ſi cui ſimpliciter* 9. *ff. de ſervitutibus.*

SI cui ſimpliciius via per fundum cuiuſquam cedatur, vel relinquatur; in infinito, videlicet per quamlibet eius partem ire agere licebit: civiliter modo: nam quædam in ſermone recte excipiuntur, quæ in rebus ipſis non poſſunt, nec per medias vineas ire agere ſinendus eſt, cum id æque commode per alterum partem facere poſſit: minore fundi ſervitutis detrimento. Vel cum poſſit, ea qua primum visum direxiſſet, ea demum ire agere deberet, nec amplius mutande ejus poſſitatem haberet.

CUJACIUS *in* retitationib. ad tit *ff. de ſervitutib. in l.* 9.

Lex ifta ultroneis in contradictus, l. 6. vix, in legatis: ſuſpectique, videntur hæc verba, vel relinquatur: & probabile eſt ipſe cuiuſdam Interpretis, non Celſi; ut ex ſtylo hoc loco apparet.

Idem CUJACIUS aliter, lib. 47. Pauli ad edictum, in *l. ſi via* 26. *ff. de ſervitutib. præd. ruſtic.*

Interpres Pauli ſtatim opponitur, quod Celſus ſcribit in l. 9. *D. de ſervit. Si cui ſimpliciter, vel (ut ibi eſt ſcriptum) ſimpliciter per fundum via relinquatur, quod eſt, legetur. Vere ceſſum utique; nonnunquam enim quamvis generet, aut ſi decennaſtis. Si cui ſimpliciter, ſimpliciter per fundum via legetur, legatario faciat eſſe, per quem ejus fundi pariem viam monere, & ire agere velit. Et poſtea: Ex verbis hic verbis, hæc adhibenda diſtinctio eſt: Aut ſervitus legata eſt per demonſtrationem; heres meus damnas eſto illi viam dare, ceſſere, per fundum illum: & hoc caſu electio eſt heredis, quia & ſermo diriguntur ad heredem: Aut legata eſt per nominationem, lego tibi viam per fundum meum, & electio eſt legatarii, per quam partem eo agere velit.*

Idem

Ex Cujacio Liber Primus. 826

Idem CUJACIUS *in notis Digeſtor. ad l. 9. ff. de ſervitutibus.*

Hæc l. loquitur de ſervitute ceſſa, cum aut, cedatur; & de legata, cum aut, relinquatur. Sed obſtat l. ſi via, inf. de ſervitut. prædior. ruſticor. Dicendum eſt, quod & in alio omnibus locum habet, cum ſervitus legatur per vindicationem, ut hic electionem eſſe legatarii, qua parte fundi ſervitutem conſtituat: cum per damnationem, ut in d. l. ſi via, heredis.

MERILLIUS) Titius Mævio ceſſit, vel reliquit teſtamento ſervitutem viæ, idque ſimplicius, id eſt, non demonſtrata parte fundi, qua Mævius uteretur ſervitute. Quæritur, an ſit legata, de legat. 1. Quod hic refert, qua parte fundi conſtituere velit ſervitutem; vel ſit in arbitrio Mævii, qua parte fundi uti velit ſervitute. Celſus ait in hac *l.* 9. heredis eſſe electionem, & conſtituere, qua parte fundi ire agere velit: modo id fiat minimo prædii ſervientis incommodo. neque enim ita licet uti ſervitute, ut fructus fundi lædantur, *l. qui ſolla* 7. *ff. de ſervitut. prædi. ruſtic.* Verum ubi Mævius certa parte fundi Titiani ire agere coperit, alias partes fundi eum Titiani ire, nec in his Mævius uti poterit ſervitute, *l. certo* 13. §. 1. *ff. de ſervitut. prædior. ruſticor.* Igitur conſtat ex hac *l.* 9. emptorem, vel legatarium, cui ſimpliciter ceſſa eſt, vel legata ſervitus, non demonſtrata ulla parte fundi; poſſe decernere, ſeu eligere, qua parte fundi uti velit ſervitute. Obſtare videtur manifeſte *l. ſi via* 26. *ff. de ſervitutib. prædior. ruſtic.* ubi legata ſervitute via, facultas eſt heredis, per quam partem fundi legatario velit conſtituere ſervitutem. Cujacius in reſpon. *tit. ff. de ſervitutib.* ait, hanc *l.* 9. obtinere in contractibus, *d.l.* 26. obtinere in legatis. Sed quia verbum, *relinquatur*, in hac *l.* 9. pertinet ad ſervitutes legatas, quæ teſtamento relinquuntur, id verbum rejiciendum exiſtimat. Sed falſo. *Paulo ad edictum*, retinuit in hac *l.* 9. verbum, *relinquatur*, quod eſt, vel legatur, vel fideicommittitur. Et ſic, ceſſione, aut ſtipulatione, legata, teſtamento. Atque ita non minus pertinere exiſtimat *leg.* 9. ad ſervitutes legatas, quam ad ſervitutes conſtitutas ceſſione. Verum diſtinguit inter legatum vindicationis, & damnationis, puta, ut ſi legata fuerit ſervitus per vindicationem, legatario habeat electionem, ut in hac *l.* 9. ſi vero per damnationem legata fuerit, heres habeat electionem, ut in *d. l.* 26. Differentiæ eſſe, quod in legatum per vindicationem relinquitur, ſervitus ipſo jure, & ſine ullo facto heredis conſtituitur, & legatario acquiritur: & propterea legatario eſt, quo in hac genere legata, qua parte uti velit ſervitute. Cum vero ſervitus per damnationem legatur, conſtituitur facto heredis: Paulus *lib.* 3. *ſentent. tit. de legat.* & ideo heredis eſt electio in hoc genere legati per damnationem, qua parte velit legatario conſtituere ſervitem. Et hac diſtinctio videtur admittenda potius, quam ut hoc *l.* 9. tantum habeat locum in contractibus, & ut aliquid ex verbis legis rejiciatur.

An legata ſimpliciter, adiſtime hereditatis confundantur ſervitutes, & an dominium res legata tranſferat in heredem, vel legatarium.

CAPUT XIV.

PAULUS *lib.* 31. *Quæſtionum Papiniani notat in l.* 18. *ff. de ſervitut.*

IN omnibus ſervitutibus, quæ aditione conſiſtunt, reſponſum eſt, deli receptionem noctiurnam legatario, ſi non patiatur eas iterum imponi.

CUJACIUS *ad lib.* 31. *quæſt. Papin. in l.* 18. *ff. de ſervitutibus.*

Fundi legati per vindicationem dominium reſtat transfit ad legatarium, ſive mortua teſtatoris, nec ſit heredis, ſiſi ſit legatum per vindicationem conditionalem: nam pendente conditione eſt hereditatis. Igitur ita ponenda eſt ſpecies, ut precarium illud ſervitem, quod ex legato, meum fundum facit additum, aequa ita ſervitus intercipit . . .

Idem CUJACIUS aliter, in rectitationibus ad *tit. de ſervitutib. in l.* 9.

Dicendum etiam eſt, non eſſe obſervandum diſtinctionem adverſus legata, quæ ſunt per damnationis, quia lex non diſtinguit . Propterea , quoquomodo res ſine legatur, dominium tranſit in heredem . Hoc etiam colligere ex l. 18. ff. de ſervitut. quod & res legata, nec aliquis, nomine ſtatim legatum acquiritur dominium ab aditia hereditate ? Hoc non eſt concedendum , ſed ita demum ſignatum accipere , ſi aequitatem : ceterum ſolemnem agendi , vero videatur ſuiſſe dominus 1. proinde §. ff. de reb. credit.

MERILLIUS) Hæc *lex* 18. habet inſcriptionem ex notis Pauli ad *lib.* 31. *quæſt. Papiniani* . Ulpianus, & Paulus diſcipuli Papiniani, idemque aſſeſſores in præfectura Prætoriana , notas ad eum ſcripſerant , quæ antea fubſtare fuerant , *l. novic. C. Theodoſ. de reſponſ. prudentium* : ſed Juſtinianus eas refiftuit in *codice. de concept. Digeſtor. §. ſed neque* . Fiuge ad hanc *l.* 28. prædium Titii debuit ſervitutem prædio Mævii : Titius Mævium heredem inſtituit, & prædium, quod debebat ſervitutem Mævio , legavit Sempronio . Mævius adiit hereditatem Titii ; Sempronius a Mævio ſuccum legatum petit ſervitutem . Scripſerat forte Papinianus conſtitui fuiſſe ſervitutem , cum Mævius Titii hereditatem adiiſſet . Confundiur ſervitus , cum idem prædii dominantis, & ſervientis dominus eſſe cœperit, *l. cum. de commu. prædior. l. 1. §. quemadmodum ſervitut. amitt. l. 2. §. penult. ff. de hereditat. vel act. venditi. l. legatarius* 38. *ff. de legat. 1.* Ratio huius conſuſionis eſt, quod ſua nemini ſervire poteſt ; & ideo cum Mævius adita hereditate Titii, factus fuerit dominus fundi Titiani jam prædium Titianum ſervire Mævii , qui utrique fundo di eſt dominus , ſervire non poteſt . Cum igitur ſerviſſet Papin. conſuſam eſſe ſervitutem additum ; Paulus ut non *ſit Pap.* ſententiam , quod eſt in hac *l.* 18. poſſe Mævium heredem Titii, Sempronio legatum fundum petenti ; exceptionem doli mali opponere , nihil autem ſervitutem additum eſſe conſuſione impoſitam antequam ei fundus tradatur : dolo enim malo facit Sempronius , qui petit fundum liberum ſervitute , qui legata eum cum ſervitute . Verum ut ſit ſolitar , quod dominium rei legatæ ipſo jure , & re&a via ad legatarium tranſeat , *l. ſervo 60. ff. de legat. 3. l. a Titio 64. ff. de fer. Nihil ad hanc* ut dominium rei legatæ , nunquam potes heredem fuiſſe videatur , *l. ſed ſi 9. §. ſed & 4. ff. de peculio* . Nunquam igitur Mævius fuit dominus fundi Titiani , quo adiiſſe conſuſio ſervitus , quam poſtulum Titii debebat prædio Mævii. Cujacius, ut hanc dubitationem amoveat , ad *lib.* 31. *quæſt. Papiniani* , ait in hac *lege* de legatum fuiſſe conditionale , & Mævio pendente conditione fuiſſum dominum , atque ita aditione conſuſum fuiſſe ſervitutem . Quod ſi legatum fuiſſet purum , tempore Mævius fundi Titiani dominium habuiſſet . Quam diſtinctionem inter legatum purum , & conditionale , affert Accurſ. ad hanc *l.* 18. Sed Cujacius in *tit. ff. de ſervitutib.* ait , non eſſe obſervandam iſtam diſtinctionem inter legata pura , & conditionalia , quia lex iſta non diſtinguit : & præterea exiſtimat , quoquomodo res legata fuerint , dominium rei legatæ tranſire in heredem : *quoquomodo* , id eſt , ſive purum , ſive conditionale fuerit legatum : vel ſive legatum fuerit vindicationis, aut damnationis. Denique exiſtimat , non aliter dominium rei legatæ acquira legatario , quam cum legatum agnoverit , ex *l. proinde* §. *ff. de reb. credit.* Verum putarem in hac

l. 18. latere differentiam, quæ erat inter legatum vindicationis, & damnationis: Si enim res per vindicationem legata esset, licet legatarius aliquo post tempore legatum agnoscere; a dio adire hereditatis dominui rei legatæ videbatur: ita ut nullo momento res legata heredis fuisse intelligeretur, *d. l. 9. §. 4. ff. de pactis.* Sed & aute agnitionem legati per vindicationem relicti, illud ad heredis transmittebatur. Paulus *lib. 3. sentent. tit. de legat. 1. nec semel 12. ff. quando dies legator.* At cum legatum erat per damnationem, tunc medio tempore dominium rei legatæ, asseruam legatarius legatum peteret, & petendo agnosceret. Et de hoc genere legati intelligit potest *d. l. 8. ff. de condit. l. 18.* vbi heres adire hereditate fatius fuit dominus prædii legati: neque enim aliter confundi potuit seruitus, quam si heres dominus fuisset, fuerit: At in legato vindicationis, nunquam dominus fieri potuit; Reliquum est igitur, ut dominus factus fuerit in legato damnationis.

An ſa quadam ſpecialis ceſſi conditio, vel tantum generalis certi conditio.

CAPUT XV.

ULPIANUS *in l. certi 9. ff. de verb. credit: ſi certum petatur, & de condit.*

CErti conditio comperit ex omni cauſa, ex omni obligatione, ex qua certum petitur: ſive ex certo contractu petatur, ſive ex incerto: licet enim nobis ex omni contractu certum condicere, dummodo petamus ſit obligatio.

CUJACIUS *in partit.* Digeſtor. *ad tit. de verbor. cred.*

A conditionibus tranſit ad conditiones, & quibus duæ hoc tit. proponuntur. Una eſt certi conditio, quæ datur in eum, cui res, vel quantitas certa credita eſt: Alia eſt, qui certum, vel quantitatem certam debet. Non adjicitur qua ex cauſa; proinde generaliter dicitur certi conditio, qua in hoc tit. dicitur actio, ſi certum petatur. Et poſtea.

Alterum eſt conditio ex mutuo, de qua principua hoc tit. tractatur; tum & creditum proprie eſt mutuum; & hic verbis ſignificetur, & de conditione.

Idem CUJACIUS tractat. 2. ad African. in *l. ſi cum ſemum 13. ff. de verb. cred.*

Nam & ſi tritulus hic, de verb. credit. ſi certi petat, & de conditione, pollicetur tamen certi conditionem generalem, & ſpecialem multum differre ex mutuo, tractatus & in eo ſpecialiter nonnullorum tralatur de aliis, qua generalis eſſe dicunt.

Idem CUJACIUS *alter.* in partit. C. ad *tit. ſi certum pet.*

Actio ſi certum petatur, de verbis creditis, proprie dicitur ex mutuo, vel ex ſtipulatione, quæ universorum penetrandit, aut ſequitur: & poſtea.

Actio in perſonam, quæ ex qui mutuum pecuniam debet, in obligatione competit, proprie dicitur certi conditio, vel actio ſi certum petatur de certis creditis: & tamen ſicus creditoris, & debitis nomen accommodatur ad mutuas cauſas, ex quibus certum petitur; & ei actioni conditio certæ rei generalis actio eſt.

MERILLIUS: Plerique exiſtimant, aliam eſſe conditionem certi generalem, quæ hoc tit. proponitur, & de qua agitur in hac *lege*, aliam eſſe conditionem ſpecialem ex mutuo; quæ & hoc tit. proponitur, & de qua paſſim in eo agitur. Conditionem generalem eſſe, quæ datur ex omni cauſa, ex omni contractu, ex qua certum petitur: quæ & concurrit cum alia actione A nibus, puta ex empto, ex ſtipulatu, ex teſtamento, *l. ſi inſtitorem 29. ff. de red. credit. Lin duobus 28. §. ſecuptio, ff. de furtor. l. ſi quis 27. §. nec ff. de inſtitor. act. §. ult. Inſtit. quod cum eo, qui in alien. poteſt.* Aliam vero conditionem certi ſpecialem eſſe, ex qua mutuum petitur, aut certa pecunia numerata, *l. 1. ff. de condictione. tritic. l. 5. §. ſe quitur a. ff. de obligationib. & actionib.* Gaudenus *in parerit. Digeſtor. ad dona tit.* ait his verbis, *ſi certum petetur*, proponi conditionem certi generalem; his verbis *& de condictione*, proponi conditionem ſpecialem ex mutuo. Sed & Cujacius admittit conditionem certi generalem, & conditionem certi ſpecialem, tract. 2. *ad Africanum*, in *l. 13. ff. de verb. credit.* Sed aliter in *partit.* C. ad *tit. ſi certum pet.* ait his verbis, *ſi certum petatur*, proponi conditionem ex mutuo, vel ex ſtipulatione, quæ mutuum pecuniam in ſe continet. Et *in tit. de verborum obligationum.* Itaque unam agnoſcit conditionem certi generalem; cui & opponit conditionem incerti generalem, ex qua incertum petitur. Ut enim conditio certi datur ex omni contractu, ex quo certum debetur, *hac l. 9.* Ita & incerti conditio ex omni cauſa, ex qua incertum debetur, *l. 3. §. incertum 35. ff. de furtivis. predior. urbanis. fod & ſi 22. ff. de condict. indebit. l. 3. ff. de condict. fine cauſ. l. ſi quis 23. ff. de manumiſſ. teſtament. l. ſi ſclo 8. §. ff. de adimend. legat. l. ſi ita 6. C. de quæreband. & comm. ſtipulat.* Hanc poſteriorem ſententiam magis admitteren, quam eſſe conditionem certi, ex qua mutuum petitur, & alia quoque res certæ petuntur: non enim his verbis hujus tit. *& condictione*, proponitur ſpecialis conditio certi ex mutuo; ſed omnis conditio, de qua ſub tit. agitur, puta conditio ob injuſtam cauſam, conditio ſine cauſa, conditio indebiti, conditio tritiçaria; ut aliæ oſtendimus. Una tantum conditio certi proponitur his verbis, *ſi certum petetur*, ex qua certa pecunia numerata petitur, *d. l. 1. ff. de condict. tritic.* & alie quoque res certæ petuntur, ut ex ſtipulatione agitur, *l. 1. ff. de interrogation. in jur. faciend.* Si ſpecialis eſſet certi conditio ex mutuo, ex ea tantum mutuum petetur: ſed eadem actione, qua conditione, qua mutuum petitur, indebitum peti poteſt, *d. l. 5. ſi is quoque 4. ff. de obligat. & actionib.* eum mutuum ſit, quod datum eſt, petitur, non quia mutuum, quod datum eſt; petitur, *l. pecuniæ, ff. de peculiarium.* Sed & ignitur non eſt ſpecialis conditio certi ex mutuo, & mutuum petitur actione conditionis, quæ & alia certa petuntur, id eſt, conditione certi, hac *l. 9.* Denique, nihil quibuſquam affignati poteſt proprium conditionis certi ſpecialis, quod non inſit & generali: atque ita fruſtra diceretur conditio certi ſpecialis. Non negaverim proprie conditionem certi dari ex pecunia mutuo data, quia ſemper certa eſt; *d. l. 1. D. de condict. tritic.* Tum quia alia actione mutuum petit non poteſt, quam conditione certi ex mutuo: At alia res certæ alia actionibus petuntur, puta, ex ſtipulatu, ex teſtimento, ex vendito. Non tamen ideo dixerim: ſpecialem quandam eſſe conditionem certi ex mutuo, ſed potius unam eſſe conditionem certi, ex qua & mutuum petitur, & alia quoque res certæ petuntur ex alia cauſa, & contractibus, *l. 9.*

An ſecus antequam lapſorum peculium proprium alienare poſſit, & an in ſpecie l. 5. ſcioli 16. D. de reb. credit. cui ſucceſſa fuerit facienda reſtitutio, vel penis dominum.

CAPUT XVI.

PAULUS *in h. ſi facius 16. ff. de reb. credit.*

SI ſocius proprium pecuniam mutuam dedit, omnimodo creditum pecuniam facit; licet contra diſſen- C ſentiant, quod ſi communem numerari, non alias credidam facit, niſi ceteri quoque conſentiant: quia ſua partis tantum alienationem habuit.

CUJACIUS *lib. 23. obſervat. cap. 37.*

De peculio autem communi credita ſcribit in §. 1. falſa diſſenſione inter omnium ſocios, & non omnium bonorum ſocios. Cui quidem §. conjungi velim, quod ex eodem libro Paulli eſt relatum in l. 16. D. de reb. credit. ut intelligamus communi peculio alienato ab eo ſocio creditum fieri non poſſe, ſive ſuciorum conſenſu id non portio ſua, ut l. 23. §. ult. eod. tit. proponem autem annotauimus creditum fieri poſſe, licet ſocii diſſentiant. Quæ mentio propria peculii, ſimul & conjunctum illius §. facit demonſtrat, eam legem de his accipiendam eſſe, qui non omnium bonorum ſocii ſunt.

Idem CUJACIUS alter ad lib. 32. Pauli ad edictum, in *lib ſecus 16. ff. de reb. credit.*

Hoc ab interpretibus non bene etiam habet in re propria, ut ſcilicet res propria unius ſocii, invitis ceteris, communibus alienaris poſſit, ſi nondum ſcientia judicio eam communem creditor facit, quam notorium bonorum ſocietas coita erat, l. 73. pro ſocio; nam antequam eam communicaverit, poſſit ſocius omnium bonorum proprium alienare bene.

MERILLIUS? Titius cum Mævio, & Seio ſocietatem omnium bonorum contraxit, & diſſentientibus ſociis mutuam pecuniam dedit: querritur, an pecunia tota, vel pro parte Titii creditrix ſit. Movet, quod contracta omnium bonorum ſocietate, nudo conſenſu, fiue traditione, bona omnia inter ſocios communicantur: & traditio intervenit. Ringitur, quod ſi ipſi bona ſua ſibi invicem tradidiſſent, *l. 1. & 3. ff. pro ſocio.* Tutius igitur non niſi pro parte communitem pecuniam credere, *inſt. tit. §. 3. ff. de pact. l. 80. pro ſocio. ff. de reb. credit. l. nemo 68. ff. pro ſocio, l. 3. Cod. comm. ver. alienes.* Paulus tamen, ait, non pro parte Titii, ſed omnem pecuniam credi creditam, & creditores ſuos. Cujacius *lib. 23. obſervat. cap. 27.* ait, hanc legem accipiendam eſſe de his, qui non omnium bonorum ſocii ſunt, ſed in certa negotia coierunt, *hac lib. 16. qua eſt ex lib. 32. Pauli ad edictum*, & jungenda videtur cum *l. ſi ſocius 67. §. 1. ff. pro ſocio*: ubi ajitur de ſocio, qui non erat omnium bonorum ſocius. Tum etiam hac ratione, quod Titius contracta omnium bonorum ſocietate, propriam pecuniam habere non poterit: nec enim ab ipſo debitor eſſe, nec creditor eſſe, noſtrum dicere non poſſumus, *l. illud ad. ff. de rer. nott. Gregor. Nazianzenus orat. 36. τὸ γὰρ ἴδιον τοῦτο τῶν κοινῶν, ἢ κοινὸν. Quamvis enim propriam habeamus, aut facimus, quod communem. Idem Cujacius ad lib. 32. Pauli ad edictum*, aliter ſentit; Titium in ſpecie huius leg. 16. bonorum omnium ſocietatem contrahentem, & Titium Titium propriam pecuniam habere, eamque mutuam dare poſſe. Puta, ſi Titio poſt contractam ſocietatem omnium bonorum, aliquid vel ex donatione, vel ex hereditate, vel ex legato obvenerit, id proprium eſt Titii bonorum communicari, *l. 8. ff. ſocietat* 73. *ff. pro ſocio*. Idque magis admittendum, quia contracta omnium bonorum ſocietate, præſtatio quidem non obvenerit. Atque ita Titius contracta omnium bonorum ſocietate, propriam pecuniam habere, eamque creditam facere poſſit. Præterea, nulla eſt ratio, cur ſocii diſſentiunt, in hac *l. 16.* cum Titius propriam pecuniam credere vellet; nisi quia omnium bonorum ſocietatem contraxerat. Denique, nulla effet etiam dubitatio, quin contracta ſocietate partis bonorum, Titius pecuniam propriam diſſentientibus ſociis creditam facere poſſet. At cum Titius omnium bonorum ſocietatem contrahit, E

An ſocius omnium bonorum ſocietatem proprium alienare poſſit, & an in ſpecie l. 5. ſcioli 16. D. de reb. credit. cui ſucceſſa fuerit facienda reſtitutio, vel penis dominum.

CAPUT XVII.

JULIANUS *in l. Primus 22. ff. de reb. credit.*

VInum, quod mutuum datum erat per judicem petitum eſt: quæritum eſt, cujus temporis æſtimatio F tio fieret; utrum cum datum eſſet, an cum litem contestatus fuiſſet, an cum res judicaretur. Sabinus reſpondit: ſi dictum eſſet, quo tempore redderetur, quanti tunc fuiſſet: ſi non dictum, quanti tunc, cum petitum eſſet. Interrogavi, cujus loci pretium ſequi oporteat, Reſpondit: ſi convenitiſſet *ne eum loco redderetur*, quanti eo loco eſſet: ſi dictum non eſſet, quanti ubi eſſet petitum.

CUJACIUS ad lib. 4. Juliani ex Minicio, in *l. Vinum 22. ff. de reb. credit.*

Non æſtimari igitur, quanti vinum fuiſſet, cum tractaretur, vel cum res judicaretur, ſed quanti fuiſſet litis conteſtatæ tempore: quia ſtricto judicio vinum petitum eſt: puta, conditione tritiçaria, vel conditione G *certi. Conditio certi, ne tritiçaria, eſt vinum petuntur, poſſetne reo vel actori, reſpiciat ad inſtar conditionis tritiçariæ, in qua arbitrio judicis res petita, & litis æſtimatio fit.*

Idem CUJACIUS alter, tract. 3. ad African. in *l. centum. ff. de verb. ob. ex ea, quod certi. hac. loc. quæ.*

Sed tamen & conditionem tritiçariam arbitrariam eſſe ait, & rationem adjungit hanc, tritiçariæ: namque in conditione tritiçaria, ſtricto judicio, quanti res illa, aut debita fuit eo die, vel loco, quo dari debuit, l. ult. ff. de condict. tritic. l. quotiens in dem, & l. ſeq. ff. de verb. obligi. l. centum. ff. de cred. *nec accipiendi ſunt* H *de* conditione tritiçaria, non de conditione certa. *Certa dicta erga eſt ſtricta; conditio tritiçaria, arbitraria.* Et tract. 8. ad Africanum in *l. Insurum 37. ff. mandat.*

Lex 3. §. in hac, ff. comunodati, *dicet in ſtricto judicio tritiçario, quanti res illa fuit eo die, vel loco, quo Africanus tractat. 8. conferunt* l. vinum, ff. de reb. cred. & l. ult. ff. de condict. tritic. *qui omnes ſunt de conditione tritiçaria.*

MERILLIUS? Aliter ſit æſtimatio rei debitæ in bona fidei judiciis, aliter in ſtrictis. In bona fidei judiciis, ſit æſtimatio ex tempore rei judicandæ; ſu ſtrictis, ex tempore petitionis, ſeu litis conteſtatæ, *l. 3. §. in hac. ff. commod.* Siquidem dies obligationis adjecta fuerit, ſit æſtimatio ex die, quo res dari debuit, *d. ſententiæ 59. ff. de verbor. obligat. & l. ult. ff. de condict. tritic.* Si dies adjecta non fuerit, fit æſtimatio ex tempore petitionis, ſeu litis conteſtatæ, *l. homicidium 37. ff. mandat. d. l. ultim. de condict. tritic.* & hac *l. 22.* ubi quæſtum eſt, an referri debeat ad conditionem certi, vel conditionem tritiçariam. Cujacius ad lib. 4. Juliani ex Minicio, ait, vinum in hac *l. 22.* petitum fuiſſe *conditione tritiçaria, vel conditione certi*: & factum eſſe æſtimationem vini in conditione certi, poſterne reo, vel actori. Vinum *redit. 3. ad Africanum, in l. centum 8. ff. de ea, quod cert. loc. dar. oport. & redit. 8. ad African. in l. homicidium 37. ff. mandat.* ait, hanc *l. 22.* accipiendam eſſe *de conditione tritiçaria*, non *de conditione certi*: quod magis admittendum; Nam conditione certi res ipſa petitur, puta, ea ejuſdem bonitatis, & qualitatis, *l. 3. ff. de reb. credit.*

dit. condict. triticaria petitur affimatio rei, cujus affimatio ex tempore variat, l. pretia 63. ff. ad leg. Falcid. Ideo condictione certi petitur pecunia numerata, condictione triticaria res alia, pondere, numero, & mensura constantes peti debent, l. 1. ff. de condict. triticar. ut earum fiat affimatio: & fieri debet ex tempore litis contestatæ, seu ex tempore petitionis, quando dies adjecta non erit: hoc l. 22. quam plerique ad condictionem certi retulerunt, cum putarent fub Tit. de reb. credit. agi tantum de condictione certi aut speciali, aut generali: non de aliis condictionibus. Attamen non folum de condictione certi agitur, fed & omnibus aliis condictionibus: neque ita hæc l. 22. referri debet ad condictionem triticiariam: & fit affimatio rei, quia actum eft condictione triticiaria, non condictione certi: ex quo non fieret affimatio, fed condemnatio ad unum ejufdem bonitatis, & qualitatis, d. l. 3. ff. de reb. credit.

De jurisperiandi voluntaria, necessaria, & judiciali distributione.

CAPUT XVIII.

CUJACIUS ad lib. 5. fententar. Paul. tit. 32.

POſt *jurisperandum*, quod ego quidem appello necessarium, ici eſt quod in judicio deferitur ab adverſario, appellari non poteſt: quia & id, *inter voluntarium*, ex *executione pertinebit*.

Idem CUJACIUS ad lib. 18. Pauli ad edictum, in l. *jusjurandum* 17. ff. de jurejurand.

Illud autem eſſe necessarium, quod ſolitus (ut Græci reſtius interpretantur, quam Latini) parti deferri in judicio; quod & ex executione, nonnunquam ex placito litigatorum, quandoque neceſſitate, quando ſi fuſcipiendus ſit ab eo, qui deferitur, l. 25. & 26. hoc tit. Et poſtea: Et hoc jusjurandum neceſſarium dicitur, quoniam Prætor, aut edictis poſitionibus, quæ ſunt pro edictis jusjurandum, aut ſolitus, aut jurare cogit, aut deferri, & judicari, l. 34. § ait prætor, hoc tit.

CUJACIUS lib. 13. obſervat. cap. 36.

Alia eſt natio jurisjurandi delati a patre, quod voluntarium, aut neceſſarium dicitur, l. 1. C. de reb. cred. & l. 1. ff. de jurejurando, quia inter ſe parentes videntur jusjurandum do vem tranſigeſſe; & perinde tanquam inſtrumentum, tranſactionis bona fide terminata non inſtaurantur, l. fub protextu, C. de tranſactionib.

Idem CUJACIUS ad lib. 18. Pauli ad edictum, in l. *jusjurandi.*

Ego tria genera: Judiciale, quod a judice deferitur; Voluntarium, quod a parte deferitur in judicio, vel extra judicium: Neceſſarium, quod pars, cui delatum eſt, refert delatum.

Idem CUJACIUS in not. Digeſtor. ad l. 11. ff. de jurejurand. Eandem affert diſtinctionem triplicis jurisjurandi ex Græcis.

MERILLIUS) Titul. Digeſt. conceptus eſt, *De jurisjurandi, ſive voluntario, ſive neceſſario, ſive judiciali*. Circa quam triplicis jurisjurandi diſtinctionem, non modo Græci interpretes a Latinis, ſed & Græci inter ſe, & Latini quoque inter ſe diſſentiunt. Aliter diſtinguunt Græci in *Ecloga Baſilicor.* lib. 22. tit. 5. Aliter Balſamo in *Nomocanone Photii*, tit. 13. c. 18. ubi quatuor jurisjurandi ſpecies conſtituit. *Voluntarium*, quod *datur ex voluntate partium extra judicium*: *Neceſſarium*, quod *datur ex delatione alterii, & ſententia judicis*: *Judiciale*, *quod ſpecifice ſententiæ etiam voluntatibus tuis quod litigant, contra reſtam decidit*: *& ſpecie jusandum ab litem*, *quod rei & quia in judicio verſatur & affirmationem ad certam quantitatem verſat, quando res dubia, vel controverſia non redditur*. *Eſſe etiam jusjurandum calumniæ*. *Et voluntarium quidem nunquam reſtuitur: neceſſarium autem reſtituitur in eos, & ſibi decretos, ſeu cap. 2. tit. 5. lib. 22.* Latini omnes in hoc conſentiunt, ut voluntarium ſit, quod extra judicium a parte parti deferitur: fed circa neceſſarium, & judiciale diſſentiunt. Quidam ex Latinis, neceſſarium eſſe aiunt, quod a judice deferitur propter inopiam probationum: judiciale, quod a parte parti deferitur in judicio. Alii (& hi rectius) neceſſarium eſſe, quod a parte parti deferitur in judicio; judiciale, quod deferitur a judice. Cujacius ad lib. 5. ſent. *Paul. tit. 32.* & ad lib. 18. *Pauli ad edictum*, videtur ita diſtinxiſſe ſecundum plerioſque Latinorum, ut voluntarium ſit, quod a parte parti deferitur extra judicium; neceſſarium, quod a parte parti deferitur in judicio: judiciale, quod a judice deferitur. In *Ecloga Baſilicor. Lib. 18. c. 5.* ſic ait, jusjurandum a parte parti delatum, *voluntarium, aut neceſſarium dici*; voluntarium, *puta*, quod extra judicium deferetur, neceſſarium, quod in judicio deferetur; idque etiam ſecundum Latinos Interpretes. At in *parerit. Digeſt.* & in *notis ad eandem tit.* omnino ſecutus eſt Cornelium Baſilicos, ut voluntarium ſit, quod a parte parti deferitur in judicio, vel extra judicium: neceſſarium ſit, quod refertur; judiciale, quod a judice deferitur. In illa Græcorum & Latinorum hac diſtinctione triplicis jurisjurandi, probarem magis, Voluntarium eſſe, quod deferitur extra judicium, quia nemo jusjurandum ibi delatum extra judicium ſuſcipere, aut referre cogitur, l. *jusjurandum* 17. ff. de jurejurand. & propterea voluntarium eſſe, cum nulla ſit jurandi, aut referendi neceſſitas. Neceſſarium autem, quod a parte parti deferitur in judicio, vel refertur; quia is, cui delatum eſt, jurare cogitur, aut referre, l. *jusjurandum* 34. hoc tit. l. *debere* 9. C. de reb. credit. & *jurisjurandi*. Nec minus eſt neceſſarium, quod referri poſſit, quam ipſi referendi neceſſitas licit neceſſarium, d. l. *manifeſte* 38. ff. de jurejurand. Id, quod refertur, eſt omnino neceſſarium, quia is, cui refertur, jurare debet, d. l. 34. *ait.* l. 12. §. 1. C. de reb. credit. atque ita neceſſitas ex ipſa neceſſitate judiciali ſubjecta vere eſſet, quod a judice deferatur, propter inopiam probationum, l. *admonendi* 31. ff. de jurejurand. l. 2. C. de reb. credit. quod quidem ex Latinis pugnare diximus neceſſarium.

An ſpecies I. ultim. ff. de condict. caus. dat. caus. non ſecut. confirmendo fit ex permutatione, vel alia contractus nominata?

CAPUT XIX.

CELSUS *in l. ult. ff. de condict. caus. dat.*

DEdi tibi pecuniam, ut mihi Stichum dares: utrum id contractus genus pro portione emptionis, & venditionis eſt: an nulla hic alia obligatio eſt, quàm ob rem dati re non ſecuta? in quod propterea fum: & ideo ſi onerous eſt Stichus, repetere poſſum, quod ideo tibi dedi, ut mihi Stichum dares. Finge, alienam eſſe Stichum, nec ſed te vinum non tradidiſſe, repetere a te pecuniam oportet, quia hominem accipientis non fieri ceris. Ex rurſus, ſi tuus eſt Stichus, & pro eo pecuniam quia promiſerim non vis, non liberabitur, quominus a te pecuniam repetere poſſim.

Cujacius tract. 8. ad African. ad *Lyso. de ab jurdic.*

Rei mee eum pecunia aliena, vel contra, permutationem fieri nihil refert: ſi modo pecunia non detur pro parte, ſi permutationis, non proprius nummularia animus fuerit. Ea ratione, ſi in ſpecie l. ult. ff. de condict. caus. dat. permutatio eſt, ut Græce ſonabat, non emptio.

Idem lib. 3. obſervationum, cap. 30.

Si tibi pecuniam dedi, ut mihi Stichum dares; Celſus in l. ult.

l. ult. ff. de condict. caus. dat. *hanc controverſiam non eſſe pro partibus emptionis venditionis: id eſt, non eſſe emptionem venditionem: non ſic permutam, ſine ſpecies eas permixtio conditionis: non ſic permutam, ſine ſpecies eas ex permixtio conditionis*; & eſſe permutationem, *ut addicit ita Baſilicon.*

Idem in parerit. ad tit. *de rer. permutat.*

Emptio eſt mutatio rei cum pecunia, permutatio eſt negotium do, ut des, datio res pro re, vel etiam pecunia pro re, ut l. ult. ff. de condict. caus. dat.

Eadem ſententiam ſequitur tract. 8. ad Afric. in l. *ſi fundum* 33. ff. *locat.* & in reperit. prælect. l. *naturalis*, ff. *de condictionibus*: non ab ipſo profectum.

Idem CUJACIUS alibi ad lib. 23. Pauli ad edictum in l. 1. ff. *de rer. permutat.*

In l. ult. ff. de condict. caus. dat. propoſitum eſt ſolum ſuiſſe negotium: Dedi tibi pecuniam, ut mihi Stichum daret, ait, ſed ego, ut Stichum mihi daret: hoc negotium nullo modo eſſe emptionem, & venditionem eſſe: Nulla igitur emptio, nulla permutatio, negotio ita geſto, ut proinde, contractus initutilis.

Idem ad tit. ff. *de pact. ad l. 7. § 2.*

Nec obſtat l. ultim. ff. de condict. caus. dat. *in eaque non emptio, quia id actum eſt, ut nec accipio res pro re, quod abhorret a natura emptionis: nec tamen (ſi Græci interpretes ſecuti, qui me admoniti ſunt) permutatio contractus: quia in permutationibus perinde non eſſe, nec alia eſſe obligatio, quando res dari, & res dari ſuerit. In igitur caſu, nec civile negotium contrahitur, nec civilis obligatio.*

In eadem ſententia eſt in notis Digeſtor. ad l. ult. ff. de condict. caus. dat. cauſ. non ſecut. & in recitationibus Cod. ad tit. de rerum permut. fub finem.

MERILLIUS) Cum in ſpecie hac l. ult. Titius Mevio pecuniam dediſſet, ut ei Mevius Stichum daret: videtur fuiſſe emptio: quia ſi pecunium dedero, ut rem accipiam, contrahitur emptio, l. 5. in principio. ff. de profeript. verb. Rem tamen Celſus, id genus contractus eſſe non putavit emptionis, id eſt, non eſſe emptionem, emptionive ſpecium, aut parrem. Sed obſervandum eſt, ita Celſum ſentire, quæ accedit ad contractum emptionis, l. 1. ff. de contrahen. & empt. hoc. tit. ff. quod. ex cauſ. in poſſeſſ. eat. Permutatio contrahitur, cum res pro re datur, l. 5. § 1. Mevius ff. de permutat. Sed. Hic autem data fuit pecunia, ut Stichus daretur; & data fuit, non ut precium, ſed ut corpus aliquod quod veſtibus daretur. Cum igitur pecunia data, non poteſt dari ut precium, aut quantitas: vel ut corpus, l. *ſed ſi* 51. ff. de legat. 1. l. *ſi, eui nummos* 64. ff. de *fidei. & libertat.* veluti, cum peregrini nummi dantur ut mercem, puta, Picni, nummi Attici; non eſt emptio, ſed permutatio. Veluti Mevius in *fide de eſſe*.

Quæritur ex Latini Interpretibus, ut in Balſamus hic in *gloſſ.* quod Accurſium, exiſtimarunt in hac l. hic fuiſſe contractum permutationis: & Græci Interpretes, ut ex eis refert Cujacius *lib. 23. obſervat. cap. 29.* Quam ſententiam probat ibidem Cujacius, & in *parerit. Cod. ad tit. de excep. rei vend.* & in reperta prælectione ad *d. l. 5. ff. de profeript. verb.* & *teſtatur* & ad *Africanus*, in l. *ſi fundus* 33. ff. *locat.* & eadem *tract. 8. in l. qui fundum* 50. ff. *de rei vind.* Ex iis quidem fententia plurimus eſt interpretibus defendi poteſt: quia cum Celſus ait, *ei qui mee contractus non eſſe pro parrem emptionis*, negat, emptionem eſſe, parrem emptionis; fed non negat, permutationem eſſe. Tum quod Titius pecuniam dederit, ut corpus aliquod, non ut pretium: & ita contrahi fuit permutatio, in qua nec merx, nec pretium diſtinguitur; fed utrumque eſt merx, & pretium, l. 1. ff. *de rerum permutat.* in qua perſona venditoris, & emptoris non diſtinguitur, l. *ſecundum* 58. to. 8. 1. *Bafil. edict. cbift.* Tum quia Titius habuerit animum contrahendæ permutationis, non contrahendæ emptionis: cum Mevius pecuniam dederit, ut ab eo Stichum acciperet. Tum quia in hac l. ult. Stichus dari debuit, id *Tom. III. Part.*

A eſt, accipientis fieri, *& ſic itaque. Inſtit. de actionib. l. ubi autem* 75. *& ſub. de rerb. obl.* quod ad permutationem accedit, *ad eas dominium transferre, l. traditio* 34. ff. *de aur. & argent. legat.* Denique in hac *Inſt.* pecunia data repetitur *conditione ob rem dati*, ſeu conditione cauſa data, causa non ſecuta: At id, quod datum eſt ex cauſa permutationis, eadem conditione repetitur, *d. l. 5. in principio. ff. de profeript. verb.* Et hæ ſunt rationes, quibus dici poteſt in hac l. ult. eſſe permutationem.

Cujacius tamen Græcorum Interpretum ſententiam ſequitur in *commentar. ad lib. 5. ſent. Paul. in l. permutatio* 7. *& lib. 32. Pauli ad edictum in l. 1. ff. de rer. permutat. & in not. Digeſt. ad hanc l. ult. & in reperit. Cod. ad tit. de rer. permutat.* quibus in hac *l. ult.* non eſſe permutationem, quia in permutatione res pro re datur, d. l. 5. in princ. ff. *de profeript. verb.* at hic pecunia pro re data fuit. Nec obſtat, quod in hac contractu gratia alia adjecta datur, quam conditio ob rem dati; igitur non eſt civile negotium, aut civili proximum, pura, permutatio: quia ex permutatione datur adjecta gratia propter hanc tantum conditio, *d. l. 5. in princip. ff. de profeript. verb.* Et hoc magis probarem in *l. ult. ff. de condict. caus. dat.* non eſſe contractum permutationis, ſed aliud genus contractus innominati, quod non accedit ad emptionem, neque ad permutationem. Atque tribus rationibus probat Celſus, quas expendimus *lib. 3. obſervation. cap. 30.* ſupra.

Non tamen rationibus, quibus prior ſententia juvari poteſt: Cum enim Celſus negat, hunc contractum eſſe pro portione emptionis, negat eſſe permutationem. Siquidem permutatio eſt portio emptionis, ſpecies quædam emptionis, contractus accedens ad emptionem: Si igitur non eſt portio emptionis, non eſt permutationis. Nec ſane probatur in hac *l. ult.* pecuniam datam eſſe corpus, non ut pretium: aut etiam Titium minimum contrahendæ permutationis habuiſſe: imo habere non poſſe animum contrahendæ permutationis, cum pecuniam daret, ut ſibi Stichus daretur, quia ut in venditione dominium transfert non debet, *l. hoc tenore* 11. ff. *de reb. credit. emptr. l. a. ff. ubi, ita nec in permutatione. Siquidem is, qui rem dat ex cauſa permutationis, ſe dominus, transfert dominium, d. l. traditio* 34. ff. *de aur. & argent. legat. ut videtur l. traditio* 20. ff. *de acquir. rer. dominio.* Sufficit rem dari, quam habet, non etiam neceſſe eſt, ut rem faciat accipientis, dominumve transferat: ut hic Stichus dari, & accipientis fieri debuit. Denique licet in hac *l. ult.* detur conditio ob rem dati, ut in permutatione; non tamen ſequitur eſſe permutationem: quia in permutatione datur alio præcipuus verbis: ſi qua agere velit ad id, quod intereſt, vel conditio ob rem dati, ſi quæ inſtat tantum condictio: At in hac *l. ult.* non datur alio præcipuus verbis, ſed tantum conditio: igitur dicendum eſt non eſſe permutationem, ſed aliud genus contractus innominati.

An pupillus naturaliter obligetur aliqua tutoris auctoritate.

CAPUT XX.

NERATIUS *lib. 6. Membranarum, in l. 41. ff. de condict. indeb.*

QUod pupillus ſine tutoris auctoritate ſtipulanti promiſerit, ſolverit, repetitio eſt: quia nec natura debet.

CUJACIUS in notis prioris. Inſtitut. ad §. *penult. Inſtit. quibus modi tollitur obligat.*

Nulla eſt, ne *naturalis quidem*; *nimirum*, *quia pupilli, hæ autem judicia judicio carent*, loquod pupillus, ſi de condict.

indebit. 1. pupillus, ff. de obligat. & actionib. *Sed tamen si pupillus fallus fit locupletior, iure naturali obligatur, ut ait* l. naturaliter, § ult. & l. prox. ff. de condict. indebit.

Idem CUJACIUS in notis Digest. ad *l. quod pupillus*, § 1. *ff. de condict. indebit.* & lib. 17. observat. cap. 2.

Idem CUJACIUS ad lib. 18. quæst. Papiniani, *in l. Stichum* 95. *§. adeo*, *ff. de solut. & liberat.*

Et sic ibi intelligatur, fitendum id, quo exemplo utitur Papinianus: pupillum accipiendo minorem pecuniam fructus adhuc ulteriores, neque naturaliter obligari: videlicet, si ea pecunia locupletior factus non fit. Et ita accipienda l. pupillus, de obligat. & act. l. quod pupillus, de condict. indebi.

Idem CUJACIUS in commentar. ad *tit. de verb. obligat. ad l. 127.*

Pupillus sine tutoris auctoritate non obligatur civiliter. Traßonius, an obligetur naturaliter. Sunt loci, quibus affirmatur, pupillum sine tutoris non obligari naturaliter. 1. pupillus fin. prox. l. quod pupillus, fin. de condict. indebit. *Sunt, quibus affirmatur, pupillum sine tutore obligari naturaliter*, l. 1. inf. de condict. indeb. l. cui pupilli, fin. ad Trebellian. l. ti pupillus, fin. ad leg. Falcid. *quod diffinitum ita componi debet; ut si non fiat locupletior, non obligetur naturaliter; si fiat locupletior, obligetur*, l. naturaliter, § ult. & l. prox. fin. de condict. indebit.

Idem CUJACIUS aliter ad *tit. ff. de verbor. obligat. in l. 6.*

Furiosus fi promittat, naturaliter non obligatur: pupillus vero fi promittat sine tutoris auctoritate, licet non obligetur civiliter.

Idem CUJACIUS in notis fecund. Inſtit. ad *§. prætor. Inſtitut. Iuſtiniani.*

Nulla, *quia non civiliter; naturalem tamen esse ponendum est*: *atque ob id etiam, quasi in casum quodammodo naturalis obligationis translata fuerit prætor obligatio, sine proprium cum debitore agi non posse.*

MERILLIUS) Non est absque dubitatione, an pupillus naturaliter obligetur, puta, ex jure gentium, si fidem illius fecuti fuimus, si promiserit, si mutuum, aut simile quidpiam acceperit, aliudve ejusmodi. CUJACIUS in *notis priorib. Inſtitut. ad §. prætorea . Inſtitut. quib. modi. collig. obligat.* interpretatur verba Juſtiniani, *naturaliter esse obligationem*, pupilli; id eſt, nec civilem, nec naturalem; quia pupillus animi judicio caret, & nihil ſcire poſſe intelligitur, *l. qui furioſe* 26. *ff. de regul. jur.* Non igitur conſentire poteſt, ut naturalis obligationem contrahat. In eademque eſt ſententia Cujacius in *notis Digeſt. ad l. 41. ff. de condict. indebit.* pupillum naturaliter non obligari. Faciunt *notæ fecund. Inſtitut. ad §. prætorea & tu commentar. ad tit. de verb. obligat.* ait, *sine diſtinctione*, pupillum ex ſua promiſſione naturaliter obligari. Et quidem ſi naturalis obligatio contrahitur ex jure gentium, cum alicujus fidem ſecuti fumus, *d. l. cum ampliùs* 80. *ff. de regul. jur.* dici poteſt, naturalem obligationem ex his in pupillum; cum pupillum promiſerit, mutuum pecuniam acceperit, aliaſve contraxerit. Ita quidem ſunt valde pugnantia, pupillum naturaliter obligari, & pupillum naturaliter non obligari: ſed non defunt rationes, quibus in concordiam adducantur. Cujacius eam diſtinctionem admittit, in *notis Digeſt. ad l. 41. ff. de condict. indebit. in comment. ad tit. de verbor. obligat. in l. 5. pupillus* 127. *ad lib.* 28. *quæſt. Papinian.*, *in l. Stichum* 95. *§. adeo*, *ff. de ſolut. & liberat. & lib.* 17. *obſervat. cap.* 2. *& in notis priorib. Inſtit. ad. d. §. prætorea*, ut ſi pupillus locupletior factus ſit, obligetur; ſi locupletior factus non ſit, non obligetur. Verum hæc diſtinctio ſtare non poteſt, quia pupillus ex ſua promiſſione naturaliter obligatur, cum ſtipulanti promiſit, *d. l. cum ampliùs*. *& obligat. & act. ff. de verbor. obligat.* Ait ex ea promiſſione pupillus non ſe locupletior, cum nihil acceperit, fed tantum ſtipulanti promiſerit. Tum quia expreſſum eſt, pupillum naturaliter obligari, licet locupletior factus non ſit, *l. cum illud* 25. *ff. quand. dies legator. d. l.* 95. *§. adeo*, *ff. de ſolutionib. & liberat.* retenta in hiſce dubiis locuti ſcilicet Florentini, quæ mutui non debet. Denique pupillus locupletior factus non tantum naturaliter tenetur, ſed etiam civiliter, & conveniri poteſt ex rescripto D. Pii, *l. 3. §. pupillus*, *ff. de reget. gest. l. 1. & l. 5. ff. de auctorit. tutorum. Alii* aliam diſtinctionem afferunt, pupillum pubertati proximum naturaliter obligari, licet locupletior factus non ſit: ſed pupillum remotum a pubertate, non obligari, licet locupletior factus ſit. Et hanc poſteriorem diſtinctionem magis probatem ſi quia pupillus pubertati proximus, jam aliquem uſum intellectus habere creditur, & confenſum ſuum in negotiis contrahendis accommodare poteſt, *§. ſed quod dicimus*, *Inſtitut. de inutilib. Stipulat.* ex ea diſtinctione obligatur, *l. impubem* 23. *ff. de furt. l. pupillum* 111. *ff. de regul. jur.* Pupillus autem locupletior factus quacunque ætate naturaliter obligatur, ob hanc rationem naturalem, *ex quo cum damno*, & injuria alterius locupletatur, *l. nam hæ* 14. *ff. de condict. indebit. l. ſi quis* 27. *§. Proculus*, *ff. de inſtitor. act.* Et hanc conſtituit omnes fere auctores, pupillum cujuſvis ætatis locupletiorem factum naturaliter obligari: at non conſtabit inter omnes, an pupillus pubertati proximus obligetur naturaliter, ſi locupletior factus non eſſet. Etenim Proculejani admittere non poterant, obligationem naturalem oriri in pupillis, qui proximi puberi eſſent, & quamcunque cum annos compleviſſet: qua ætate pubertatem aſſimabant. Upianus. *lib. ſing. regular. tit.* 11. *de tutel.* Neque prius obligationis in pupillo initium fieri, quam cum perfectam ætatem ex duobus annorum habitudinis compleviſſet: ſecundum doctrinam Hipocratis, qui perfectam ætatem conſtituit in iſto numero temporum, *in lib. de carnib.* ſub finem, ubi perfectam ætatem eſſe ait, quæ ex duobus ſeptenariis numeris perficitur compoſitum. Quatuordecim annos dicere ſolent legentes herbadomas dierum. Quem Stoici ſecuti ſunt, & Stoicos Proculejani; vel potius Solonem in legibus Articis, ut ex eo refert Pollux Judæus in *lib. 4. onomaſtic Mundi*, & Clemens Alexandrinus lib. 6. *ſtromatum*. Indeque obtinendum, Neratium ex ea ſchola non admittere, ut pupillum obligationem ex contractu pupilli in *d. l.* 41. *ff. de condict. indebit.* At Sabinieni non ita præcide annis pubertatem aſſimabant, ſed ex abſolutione corporis illius, quæ tunc ſolet accidere, *lib.* 11. *Origin. cap.* 2. Facile igitur admittere poterant, ut pupillus pubertati proximus ex ſua promiſſione obligaretur, licet locupletior factus non eſſet: quidi jam ufum rationis haberet, & conſenſum negotia contrahendis accommodare poſſet: Et ita obſervandum eſt, Julianum ex Sabinianis admittere, ut pupillus pubertati proximus ex delicto teneatur, vel ſua ſponte, *d. l.* 23. *ff. de furt.* Et Gaius ex eadem ſchola, *d. l.* 111. *de regul. jur.* atque etiam Julianus admittit ex hanc obligationem pupilli, *d. l. ult. ff. de juriſdict.* & Ulpian. *lib.* 46. *ad Sabinum*, *in d. l.* 1. *ff. de negotiis geſt.* Quare in hac diſceptatione naturalis, obligationis, quæ in pupillum cadit, ita ſtatuendum videtur: ut pupillus pubertati proximus ſecundum Sabinianos naturaliter obligari poterit, non ſecundum Proculejanos. Secundum omnes, pupillus cujuſvis ætatis locupletior factus, naturaliter obligatus fuerit, etiam ante reſcriptum D. Pii; poſt reſcriptum D. Pii locupletior factus, non modo naturaliter, ſed etiam civiliter tenetur coperit. Obligatio naturalis pupilli tantum in duobus locis non admittitur, fed in pluribus locis admittitur, & abſque diſtinctione.

An conditionis furtivæ adversus heredem furis transfeat, vel in ſolidum, vel pro parte, quæ ad eum pervenerit.

CAPUT XXI.

ULPIANUS *in l. 9. ff. de conditt. furtiv.*

IN conditione ex cauſa furtiva non pro parte, quæ pervenit, ſed in ſolidum tenetur: dum ſoli heredes ſumus: pro parte autem heres pro ea parte, pro qua heres eſt, tenetur.

CUJACIUS lib. 7. obſervationum cap. 37.

Videamus, an verum ſit conditionem furtivam in heredem in ſolidum dari. Omnibus locis dari, ſecundum l. 9. ff. de conditt. furt. qua ſi dicitur, omnibus locis res non dari. Non & in pœnali in ſolidum perdolum non dari, l. 3. §. penult. ff. de pecul. *cujus cauſam per omnia eſt in ceteris, quæ heredis cauſa. Heres non tenetur ex pœnali cauſa; pater non tenetur ex pœnali cauſa. Heres tenetur poſt conſummationem, mater non, aut vice ſima; vel poſt litis conteſtationem mortua filia. Heres nova pœnale non tenetur, quamvis ſpes ad eum perveneri, idem eſt in patre. Heres actionis, qua ex delicto videtur eſſe, licet res perpetuarium tantum continuet, non tenetur, niſi in id quod pervenit; ſalvo conditione rerum amotarum. Cur & idem non ſtatuemus in conditione furtiva; cum & ex actione & ex conditione furtiva heres tantum non teneatur in ſolidum quod pervenit; cum & ad eum modum dicatur in heredem dari utraque? l. contra; §. ſi poſt. ff. rer. amotar. Igitur heres furis conditione furtiva teneri debet non in ſolidum, ſed pro parte, quæ ad eum pervenit. Secundo ratio eſt, quod ſi filiusfamilias furtum fecerit, aut filia res furtivas amoverit, pater non tenetur in ſolidum actione de peculio; ſed quatenus ad eum pervenit, l. 3. §. penult. ff. de pecul. l. 5. §. 1. ff. de inſtitor. act. Tertia eſt, quod conditio furtiva morte furis extinguitur, l. 9. §. ultimo. & ratio. Ad Sabinianos, ſi ſolum actionem ex delicto venientium. An non dantur adverſus heredes, nili ut cum defuncto fuerit conteſtata, l. 1. ff. de privat. delict. Sed & alii eſt ſententia Cujacii in l. fineſt 37. de regul. jur. heredem furis teneri in ſolidum conditione furtiva, ſi ante diſtinctione; ſive lis cum fure furis conteſtata, vel non. Hinc conditionem furtivam ſeparat a ceteris actionibus ex delicto venientibus. Et hanc opinionem ſententiam magis admitterem, ut heres furis in ſolidum teneatur, non quatenus ad eum pervenerit, & eſt ita certum non dari contra heredem furis, & rem amotam. Paterea, quod divortii cauſa res mariti amoverit, levius coercetur, l. penult. ff. de act. rer amot. Et quod dicitur in d. l. 6. §. 2. ff. eod. heredem muliercis cauſa-dicione rerum amotarum teneri: *ſine conſcientia mancipe res cauſa furtivæ*: ita intelligendum eſt, non ut omnino ſimules ſint illæ conditiones. Verbum, *ſine*, non infert omnimodam ſimulitudinem, ſed eam tantum, quod ut condictio furtiva adverſus heredem furis datur; ita & condictio rerum amotarum adverſus heredem mulieris. Præterea, pater actione de peculio*

lio tenetur, non in solidum, sed quatenus ad eum A
pervenit: quia alia est ratio patris, alia est ratio heredis, qui huic heres extitit. Heres cum defuncto eadem persona effe intelligitur, & ut heres furis succedit in jus universum, quod defunctus habuit, ita etiam succedit in odium furis: cujus odio condictio furtiva est introducta, §. fi heres Instit. de actionib. At pater licet teneatur actione de peculio nomine filii, non succedit in jus universum filii, nec in odium filii, qui furtum fecit, ut in solidum teneatur. Denique in l. 9. §. ult. ff. de tutel. & rationib. distribend. non est intelligendum, condictionem furtivam generaliter morte furis interire, sed tantum cum interit res pupillares furtivorum, & durante tutela mortuus fuerit. Ita quidem condictio morte furis interit, quia pupillus durante tutela advertere furtum non potuit: sed facile B experiri non potuit: fed pupillus adverfus heredem tutoris his actionibus experiri poteft, l. 10. ff. sod. tit. de tutel. & rationib. distribend. Ibi tutor furto commissus non furtit a pupillo, fed tantum tutor folvere debuit, quod debebat pupillo ex condictione furtiva, ut negotiorum gestor ibi folvere tenetur, l. fi ad tem B. §. 3. ff. de negot. gest. Ita his actionibus refcindi non potest, nisi quatenus ad eum pervenit, & nullo modo tenetur, ubi ad eum non pervenit. Non probaverat etiam, heredem furis non aliter teneri condictione furtiva, quam si lis cum fure fuerit contestata. Quia condictio furtiva licet ex delicto oriatur, distingui debet ab actionibus penalibus, quæ pœnam perfequuntur, & ab actionibus C mixtis, quæ partim pœnam, & partim rem perfequuntur. Nam condictio furtiva non pœnam, sed tantum rem perfequitur, d. l. 7. §. 1. ff. de condict. furt. Ut igitur perfecutori rei ex heredis adverfus heredem tranfeunt, fine necdum cum defuncto contestata, ita & condictio furtiva adverfus heredem furis transire debet. Verius eft igitur conditionem furtivam adverfus heredem furis fine litis contestatione, non quatenus ad eum pervenerit; & dari quoque adverfus heredem furis, fine necdum cum fure contestata. Tenetur quidem pofter ex d. l. 7. §. ult. de his qui not. infam. nec levi ratione, conditionem furtivam adverfus heredem tantum dari, quatenus locupletior factus eft, non in folidum: Cum enim ait Ulpianus, Praetorem non dedifle actionem ei bonorum raptorum adverfus heredes raptoris, in id, quo locupletiores facti funt: quia putavit sufficere conditionem furtivam, qua in solidum adverfus heredes raptoris, ut adverfus heredes furis, agi poteft.

An cum res petitur conditione vindicatiua, affimatio ex litis contestata, vel vti judicata tempore furti, debeat.

CAPUT XXII.

ULPIANUS *in l. penult. ff. de condict. vindicati.*

IN hac actione, si quaeratur res quæ petita eft, cujus temporis affimationem recipiat; verum eft, quod Servius ait, condemnationis tempus spectandum: si vero deficiet ille in rebus humanis, mortis tempus. Sed & vtuntur secundum Celsum, erit spectandum: non enim debet nexibilimum vitæ tempus æstimari, ne ad exiguum pretium affimatio reducatur, in fervo forte mortifere vulnerato. In utroque autem, fi poft mortem deteriori res fafta fit, Mas cellus feribit *Inde non habendam affimationem quanto deterior res fafta fit; & ideo fi quis poft mortem fervum elufcatum deceffit, nec liberari cum: quare ad tempus mortis in his erit reducenda affimatio.*

CUJACIUS *in commentar. ad tit. de verbor. obligat. in l. 59.*

Quid vero de scribis fentiendum? an vero etiam perpetuum eft, quod divinus in eis fpectari tempus litis contestatæ definivit. Eadem enim addenda eft, quæ eft additta judicibus hanc fidem, nifi ante litem contestatam debitor mortuus fuerit: quo casu debitor condemnabitur non tempore res plurisfuerit, vel quo mortua fuit, vel quo res judicium eft: & ita accipienda eft l. penult. Specie enim, quia pointur in fine, pertinet ad totam legem. Facit quoque deliberatum fuiffe, & ad tempus mortis affimationem habendam, fi quid tamen ex dispositione sit: vel ad tempus rei judicatæ, fi poft mortem fuiffet pretiofior facta, vel ad tempus mortis, fi poft mortem vetuftior, aut non judicatam.

Idem fere in notis Digeftor. ad l. penult. ff. de condict. vindicat.

Sed addenda tradtatui 3. ad African. in l. mercis 207. ff. de verbor. fignificat.

Si mora pœnam conditionis vindicatoriæ: tunc affimatur, quanti fuit ea die, vel quo quis debuit: aut quo adjecta die, vel loco, quanti fuit ejus conditionis loco, & tempore, l. ult. ff. de condict. triticar. *Sed vbi damnum ex re separata: & ex rebus: num* l. penult. cod. tit. *Si interest rebus immobilibus, aut immutabilibus, quale, fundus, ædibus, hominem, fpectatur tempus litis contestatæ: nisi si tempus intercesit, interea tempus. Nisi fi deteriores facta poft litem contestatam, vel aliunde poft mortem contractum: & poftea, Sed permanere multas eft in his, quæ diximus* l. 59. de verbobligat.

MERILLIUS) Conditione certi res ipfa petitur, conditione triticaria res affimatio; fi mere aliquid certa fit, puta, vinum, oleum, frumentum, &c. fit affimatio quanti res erat cum petita eft, ubi de die nihil accessisset, vt notum 23. ff. de reb. credit. fed cum judicium actipererit, l. ult. ibi tit. Si vero alia res petita fuerit conditione triticaria, quæ pondere, numero, & menfura non conftet, puta, fundus, hereditas, fervus: fit affimatio quanti res fuit, a tempore mortis ad tempus condemnationis, vel ad tempus mortis, hæc l. penult. Finge, fervum petitum fuiffe, & poft mortem, qui litem contestatus fuiffe debuiftum, elufcatum: fi fuerit affimatio ex tempore rei judicatæ; vel tempore mortis, captio effet affecta, quia ob eam causam, fervus debuiftet petitum, reddi: fuerit affimati debet fervus, quanti fuerit a tempore mortis, feu litis contestatæ, ad tempus condemnationis. Mora jure contestata in ftricto judicio introducitur. Sed cur in merce fpectatur tempus litis contestatæ, d. l. 22. ff. de verb. oral. in aliis rebus tempus condemnationis? Cujacius ad tit. de verb. obligat. in quæstiones 59. & in nov. Digeft. ad hanc l. penult. ait generaliter in ftricto judicio fpectari tempus condemnationis, fi debitor mortem fecerit aut interficerit: non tam ut fiat affimatio quanti plurimi res fuerit a tempore mortis, ad tempus condemnationis: quomodo fit affimatio in conditione furtiva? *Lege* ex fententia B. §. 1. & 2. *& 3. ff. de verbor. fignificat.* in conditione rerum amotarum; l. penult. ff. de dol. rer. amotar. Idque, ut videtur, fecundum Græcos interpretes. Idem Cujacius tract. 3. ad Africanum, in l. mercis 207. ff. de verb. fignif. differentiam conftituit inter merces, & alias res, quæ petuntur conditione triticaria; veluti fi fervus petatur fuerit. In mercibus fieri affimationem ex tempore judicii accepti; feu litis contestatæ, in homine, aliisve rebus, ex tempore mortis aut tempore condemnationis: fcilicet ut affimatio quanti plurimi res fafta fit, & ideo fi quis poft moram fervum elufcatum deceffit, nec liberari cum: quare ad tempus mortis in his erit reducenda affimatio.

CUJACIUS *in commentar. ad tit. de verbor. obligat. in l. 59.*

Quid vero de scribis fentiendum? an vero etiam perpetuum eft, quod divinus in eis fpectari tempus litis contestatæ definivit. Eadem enim addenda eft, quæ eft additta judicibus hanc fidem, nifi ante litem contestatam debitor mortuus fuerit: quo casu debitor condemnabitur non tempore res plurisfuerit, vel quo mortua fuit, vel quo res judicium eft: & ita accipienda eft l. penult. Specie enim, quia pointur in fine, pertinet ad totam legem. Facit quoque deliberatum fuiffe, & ad tempus mortis affimationem habendam, fi quid tamen ex dispositione sit: vel ad tempus rei judicatæ, fi poft mortem fuiffet pretiofior facta, vel ad tempus mortis, fi poft mortem vetuftior, aut non judicatam.

Idem fere in notis Digeftor. ad l. penult. ff. de condict. vindicat.

Sed addenda tradtatui 3. ad African. in l. mercis 207. ff. de verbor. fignificat.

Si mora pœnam conditionis vindicatoriæ: tunc affimatur, quanti fuit ea die, vel quo quis debuit: aut quo adjecta die, vel loco, quanti fuit ejus conditionis loco, & tempore, l. ult. ff. de condict. triticar. *Sed vbi damnum ex re separata: & ex rebus: num* l. penult. cod. tit. *Si interest rebus immobilibus, aut immutabilibus, quale, fundus, ædibus, hominem, fpectatur tempus litis contestatæ: nisi si tempus intercesit, interea tempus. Nisi fi deteriores facta poft litem contestatam, vel aliunde poft mortem contractum: & poftea, Sed permanere multas eft in his, quæ diximus* l. 59. de verbobligat.

MERILLIUS) Conditione certi res ipfa petitur, conditione triticaria res affimatio; fi mere aliquid certa fit, puta, vinum, oleum, frumentum, &c. fit affimatio quanti res erat cum petita eft, ubi de die nihil accessisset, vt notum 23. ff. de reb. credit. fed cum judicium actipererit, l. ult. ibi tit. Si vero alia res petita fuerit conditione triticaria, quæ pondere, numero, & menfura non conftet, puta, fundus, hereditas, fervus: fit affimatio quanti res fuit, a tempore mortis ad tempus condemnationis, vel ad tempus mortis, hæc l. penult. Finge, fervum petitum fuiffe, & poft mortem, qui litem contestatus fuiffe debuiftum, elufcatum: fi fuerit affimatio ex tempore rei judicatæ; vel tempore mortis, captio effet affecta, quia ob eam causam, fervus debuiftet petitum, reddi: fuerit affimati debet fervus, quanti fuerit a tempore mortis, feu litis contestatæ, ad tempus condemnationis. Mora jure contestata in ftricto judicio introducitur. Sed cur in merce fpectatur tempus litis contestatæ, d. l. 22. ff. de verb. oral. in aliis rebus tempus condemnationis? Cujacius ad tit. de verb. obligat. in quæstiones 59. & in nov. Digeft. ad hanc l. penult. ait generaliter in ftricto judicio fpectari tempus condemnationis, fi debitor mortem fecerit aut interficerit: ut fiat affimatio quanti plurimi res fuerit a tempore mortis, ad tempus condemnationis: quomodo fit affimatio in conditione furtiva? *Lege* ex fententia B. §. 1. & 2. *& 3. ff. de verbor. fignificat.* in conditione rerum amotarum; l. penult. ff. de dol. rer. amotar. Idque, ut videtur, fecundum Græcos interpretes. Idem Cujacius tract. 3. ad Africanum, in l. mercis 207. ff. de verb. fignif. differentiam conftituit inter merces, & alias res, quæ petuntur conditione triticaria; veluti fi fervus petatur fuerit. In mercibus fieri affimationem ex tempore judicii accepti; feu litis contestatæ, in homine, aliisve rebus, ex tempore mortis aut tempore condemnationis: fcilicet ut affimatio

A id, quod interefl affimatis, propter moram rei: *fines & rotes ejufd. fi consumantur.*

Idem CUJACIUS aliter in commentar. ad tit. de verbor. obligat. ad l. 8. fervum 91. §. mane videamus.

Culpa rei, fidejuffori nocet, d. l. mora, l. 8. a colono, §. ult. in fin. de fidejuffiorib. *nam fidejuffor §. quantum ad eam rem attinet, qua ex obligationem debitoris eft b accedit ex mandato principalis, quæ rerum principalium* tenet; *etiam fi fimpliciter acceptus fit.* Non tamen crefcit obligatio fidejuffioris ex mora rei, *nifi nominatim in quantitate cujus* l. centum, fup. de ea, quod cert. loc. l. quanto, fup. locat.

MERILLIUS) Titius a Mævio ftipulatus eft centum dari certo loco, puta, Capuæ; ejufque obligationis Stemonium profequitur actione incerti: Mævius mora fuit quominus centum Capuæ promiffa folveret; puta, cum tempus præterifiet, quo Capuam venire, ibique folvere poteuerat, l. eum qui 41. §. 1. l. continuus 137. §. 1. ff. de verb. oblig. l. 8. fi solvendo 40. §. 2. ff. de fidejuffionib. & mandat. Cum Mævius moram fecerit a quominus centum Capuæ daret; poterit Titius Mævium alio loco convenire arbitraria actione, quæ datur, cum aliquid certo loco folvi promiffum fuit, l. 11. fup. hoc tit. l. unic. C. ubi conveniat. In qua actione judex æstimat quanti interefl affortis, Capuæ petitus, quanti alio loco folvi: nec tantum damna folvi, fed & lucri non fafti ratio habetur, l. 2. in fin. hoc tit. Ita igitur poft moram rei, qui debitorio loco non folvit, augere poteft obligatum ipfius, propter utilitatem B loci: ut non tantum ad centum, quæ promiferat, fed in maiorem quantitatem condemnetur. Sed quærit Africanus in l. 8. d. l. an, ut certæ obligatio res promiffa propter moram, in pecuniæ obligatio augeatur? & putat non augeri. Cujacius tract. 3. ad Afric. in hæc l. 8. ait, rem in fidejuffionem, qui alicuius obligatus, aut negotii nomine intercedit, in omnem causam intercedere, nifi taxationem certam fidejuffioni apposuerit. Idque probat ex l. 8. in fin. ff. de pact. dotal. l. 2. §. ult. ff. de administrat. rer. ad civit. pert. & adjicit poteft, l. 10. ff. rem pupill. Tum quia mora rei nocet fidejuffori, *fi quis* C *14. §. 1. ff. de ufur. l. mora* 88. ff. de verbor. obligat. l. 8. *a colono* 55. §. 1. ff. de fidejuffionib. Idem tamen Cujacius, ad tit. de verbor. obligat. in l. 91. ait, fidejufforem fimpliciter acceptum, non teneri in omnem causam; nifi nominatim expreffum fuerit, ut in omnem causam teneretur; puta, in furtem; & ufuras. Idque probat ex hac l. 8. ubi Africanus ait, non crefcere obligationem fidejuffioris, ob moram rei: & ex l. quam 54. ff. locat. & adjicit poteft l. 5. C. de pact. inter empt. & vendit. comp. & l. fidejuffor. 10. Cod. de fidejuffionib. Et quidem verius exiftimo, fidejuffiorem, qui fimpliciter acceptus eft, teneri tantum in principalem obligationem: non etiam in accefiones principalis obligationis, nifi id expreffum fuerit, ut teneretur: nifi etiam pro conductoribus vectigalium intercefferit, aut pro tutore pupilli. Nec movet, quod mora rei nocet fidejuffori: nocet enim non ad augendam, fed ad perpetuandam obligationem fidejuffioris. Nam qua debitor E poft moram interitu rei non liberatur, fed perpetuatur ipfius obligatio; & convenire poteft, quafi adhuc res extaret, l. 8. *a re locata* 23. *& l. si fervum* 91. §. *pignus*, ff. de verb. oblig. Ita & propter moram rei, perpetuatur obligatio fidejuffioris, l. 8. *a colono* 58. §. 1. ff. de fidejuffionib. & mandat.

An fidejuffor fimpliciter acceptus in omnem causam fidejuffifle videatur.

CAPUT XXIII.

AFRICANUS *in l. centum 8. ff. de ev., quod cert. loc. dar. oper.*

CEntum Capuæ dari ftipulatur, fidejufforem accepit, ea pecunia ab eo fimiliter, ut ab ipfo promiffore peti debebit. Id eft, ut fi ibidi, quam Capuæ petierunt, arbitraria actione agi debeat, ufque fuper æftimetur, quanti ejus, vel adoris interfuerit, eam fummam Capuæ potius, quam alibi folvi. Nec oportebit, quod forte per reum ibrerit, quominus tota centum Capuæ folvverunt, obligationem fidejufforis augeri: neque enim hæc causa reale comparabitur obligationi ufurarum. Ibi enim duæ ftipulationes funt, hic autem una pecuniæ creditæ eft: circa quas exfecutionem, æftimationis ratio indifcriminatim committitur. Eufque differentiæ manifeftiffimum argumentum effe puto, quod fi poft moram fidejuffor ejus pecuniæ folua fit, & reliquum petatur; officium judicis tale effe non poterit, ut æftimet, quanti ejus interfit, eam duntaxat fummam, quæ petitum Capuæ folvi non effe.

CUJACIUS tract. 3. ad Africanum in l. centum, §. de ea, quod cert. loc. dar. oper.

Quicunque alliunis, aut negotii alicujus nomine intercedit, in omnem causam intercedere intelligitur, nifi taxationem certam fidejuffioni apposuerit, l. fidejuffores, §. 11. ff. de fidejuffionib. & mandat. l. 2. §. ult. ff. de administr. rer. ad civitat. pertinent. l. 2. in fin. ff. qui fatisdi. cogant. *& hæ conjunctæ, in fpecie propofita: fi fidejuffor, qui intercefflt tamine alicuius arbitraria, convenietur alio loco, actione arbitraria*, damnabitur in

An eum colono partiario sit locatio, vel societas.

CAPUT XXIV.

ULPIANUS *in l. eum duobus* 52. §. *si in causa, ff. pro socio.*

CI in coeunda societate (inquit) artem , operamve pollicitus est alter : veluti cum pecus in commune pascendum , aut agrum politori danius in commune quæreadis fructibus : nimirum ibi etiam culpa prædicanda est : pretium enim operæ artis est velamentum . Quod ſi rei communi ſocius nocuit , magis admittit , culpam quoque venire .

CUJACIUS in recitationib. *C. ad ſtt. de locat. & conduct. to. I. 5.*

Sunt coloni partiarii , l. ſi merces , §. vis major , ff. eod. tit. *hi non videntur proprie eſſe conductores . Qui enim colet , eſt conductor : partiarii non videntur eſſe conductores , id eſt , qui partem fructuum conferunt domino , & nihil præterea (quem partem pro cultura ſibi reſervant) Hoc genere ſocietas contrahitur pactis , quum locatio , l. cum duobus , §. ſi in coeundo , ff. pro ſocio .*

Idem CUJACIUS aliter tract. 8. ad *Africanum* , in *l. 35. ff. locat.*

Ait ex locatione conducticne , dico etiam in alia quavis ſtitutione conſiſtere poſſe , veluti merces , aut portiones : ac proinde eum colono partiario contrahi locationem , & conductionem , ſi contrahende locationis animus fuerit : ac præſertim ſi de certa fructuum quantitate , veluti modiis vel amphoris aut , quarentis ſuperſtiti conveniri : Plinius ep. 18. lib. 9. Non nummo , ſed partibus locavi . *Quin etiam tentari poteſt* , & locationem eſſe , ſi cum partiario ita conveniret , ut inferret quotannis fructuum , qui percipierentur , partem dimidiam , aut tertiam : nullo adjecto modo .

MERILLIUS) Titius dedit Mævio pecus paſcendum in commune , pacti ut communicaretur pecus , & communis eſſet pecoris fœtus : vel Titius Mævio agrum politendum dedit , ut communis eſſet ager , & communes fructus , qui ex agro perciperentur . Dubitationis eſt , quinam contractus ille dici debeat . Ulpianus in hac *l. 52. §. 1. ff. pro ſocio* , ſocietatem eſſe , ſi cum paſcendum datum fuerit ; quia dominus pecus communicet , & qui pecus paſcendum ſuſcipit , operam ſuam confert : atque ita eſt Scævolæ *in l. 78. §. 1. ff. de pactis*. *vers.* Quandoque vero pecus ita paſcendum datur , ut ſit locatio : pura , ſi dominus pecuniam dedit , ut pecus paſceretur , *l. ſi ſtipulatus 9. §. Creſſus , ff. locat.* Quandoque vero eſt ſocietas contrahenda , puta , ſi pecus non communicatum fuerit , ſed tantum convenerit inter dominum , & paſtorem , ut fœtus pecoris communis eſſet , vel certus partibus inter eos divideretur , *l. 8. C. de pact.* Ita dubitari poteſt , an cum dominis fundum dederit colono , ut quotannis certos modios fructuum , vel certum partem , puta tertiam , aut quartam fructuum , pro penſione inferret : an iſte contractus , ſocietas , vel locatio dici debeat . Movet , quod merces locationis in pecunia numerata , non pretio conſiſtere debeat , *§. 1. Inſtit. de locat. & conduct. l. 1. §. ult. ff. mandat. l. 1. §. 7. ff. depoſit. l. ſi quis 10. §. ult. ff. de acquir. vel amitt. poſſeſſ.* Alioqui ſi pecunia in locatione non interveniret , eſſe contractus innominatus , ex quo datur actio præſcriptis verbis , *l. 5. §. ex eam de ff. de præſcrip. verb.* vel eſt ſocietas , ut in hac *l. 52.* Cinacius *in notitia C. ad tit. de locat. & conduct. in l. 5.* ait , proprie conductores eſſe , qui nummo colunt , qui dant pecuniam , ſeu pretium pro penſione ſuorum conductî : ſed partiarius colonus , id eſt , qui partem fructuum pro penſione fundi domi-

A no inferunt , non eſſe conductores ; nec contractum hunc , locationem eſſe ; imo potius ſocietatem . Et hoc probat ex *l. ſi merces , §. vis major. ff. locat. & hac l. 52.* Idem Cujacius *tract. 8. ad African. in l. & hoc diſtinctio. §. ff. locat.* ait , mercedem locationis in alia quantitate , quam pecunia , poſſe conſiſtere : in alia ſi conveniat inter dominum fundi , & colonum , qui fundum conduxit , ut colonus certos modios , certamve quantitatem fructuum domino inferret , aut certam partem fructuum , nulla expreſſa quantitate , aut modo . Id probat ex *d. l. 35. in fin. ff. locat.* ubi locatio eſt , ſi fructus pro mercede præſtentur . Quod & magis admitteretur , nam locatio eſt , cum certa quantitas fructuum datur , aut certa ponderatio , *l. locet 8. & l. ſi ager 21. C. de locat. & conduct.* Licet autem ſocietas & locationis in pecunia conſiſtere debeat ; id forſtaſſe verum eſt , quando opera , non quando locatio ſocietatem & pecuniam ſimul , non tantum ad remunerandum eam , ſed etiam ad eas res pertinet , quas pondere , numero & menſura cuantur , *Lucas. C. de conſtit. pecun.* Nec movet , quod in hac *l. 52. §. 1.* contractu fuere ſocietas inter dominum , & poſſeſſorem fundi , ut fructus communes eſſent ; qua ager etiam in commune datus fuerat ; id eſt , communicatus inter dominum , & poſſeſſorem fundi . Denique in *d. l. 25. §. ult. ff. locat.* partiarius colonus , ſeu qui partem fructuum dominо inferre debet , pro penſione fundi , non dicitur ſimpliciter conductor , ſed quaſi ſocietatis per ſalmum & lucrum cum domino partiri . Nihil igitur obſtat , quominus cum partiario colono locatio contrahatur ; & ita illo contractu locationis ſpecies quoddam ſocietatis intervenire poteſt .

An pacta , quæ adjiciunt , vel detrahunt , in l. pacta 72. ff. de contrah. empt. intelligi debeant de adminiculis, vel de eſſentiæ emptionis.

CAPUT XXV.

PAPINIANUS *in l. pacta 72. ff. de contrahenda emptione .*

PActa conventa , quæ poſtea facta detrahunt aliquid emptioni , contineri contractu videntur , quæ venditio adjiciunt , ſeparata non inducit . Quæ locum habet in iis , quæ adminicula ſunt emptionis ; veluti ut *cautio duplæ præſtetur , aut ut cum fideiuſſore cautio duplæ præſtetur* , quod ego cauſa , ſegnete emptore , non valet pactum ; idem vires habebit ture exceptionis , agente vendidore . An idem dici poſſit , ſi dotis pacto vel dominio pacto , non immerito quæſtum eſt : quæ etiam temporis ſubſtantia cauſſitur exceptionis . Paulus notat : Si omnibus integris manentibus , de quibus do , vel minuendo 'pretio curſum convenit ; recedam a priore contractu , & nova emptio interceſſiſſe videtur .

CUJACIUS lib. 14. obſervat. cap. 28. .

Quod ait Papinianus in l. pacta conventa , *ff. de contrah. empt.* Sed quo caſu , agente emptore , non valet pactum , idem vires habebit jure exceptionis , agente vendidore . *Quo loco in verbi : agente , eſt mutandum* agente emptore , *id eſt , item facientе , & pactum valente . Agente* vendidore , *id eſt , defendente vendidore : ſenſum ſanum adhuc ſic emptorem , qui agit de reſtitutione , vel de evictionis cautione proſequenda . Et poſtea . Et ſenſum verba illa , jure exceptionis , ſatis demum ſtruxi conjecturali , agente* vendidore , *eſſe accipienda de vendidore non : qui locus mendum ſuum explicatus ſenſi . Sed hic addamus etiam de pactis aliquid , quæ ex ipſis quibuſdam deprehenſi emptionis : Ea ſane res eidem contractui , ex natura , & ſubſtantia emptionis , quæ hoc peculiarem*

Ex Cujacio Liber Primus. 846

conſtat , re , pretio , conſenſu . Et detrahunt emptioni non tantum , quæ primum inſtituunt , ſed etiam quæ augent pretium : *quia utroque genere diſſeditur a priori emptione , & nova conſtituitur . Mutato enim pretio , ex quo conſtitit ſubſtantia , natura , ſtatus emptionis ; & emptio mutatur . Mutatis adminiculis , empto non mutatur , ſed adjicitur aliquid emptioni ; ſine convenerit de præſtanda , ſive de non præſtanda cautione evictionis .* Detrahere , eſt recedere ab emptione : Adjicere , integra ſubſtantia emptionis , pacifci de adminiculis , & acceſſionibus , *& ut ſubſtantiam hujuſce , pubſequens emptionis .*

Idem fere lib. 10. obſervat. cap. 14.

Alit idem lib. 2. obſervat. cap. 15.

*Quæ ex interrogatis fuant de ſatisfactione præſtanda ob evictionem , adhuc non dum : quæ fiunt ex interrogatio de non præſtanda evictione , hoc ſubtum eſt quærere , an adjiciantur , vel detrahantur emptioni . Si adjiciantur , eſſe poſſunt , quum excipiendo . His vero pactis detrahitur emptioni , illis additur : his leviter , illis ſit gravior conditio . Sed utroque facet de adminiculis : exiſtimo enim non perfectam emptionem , ſed jam perfectæ emptioni ſubjicio , & quaſi ſuam . Ut vero ſi ex interrogatio pacta fuant de lite , quæ res ſubſtantia emptionis ; ut pote , ut , pretio , conſenſu , quibus ſolitari empto perfectum : ſi res non ſit integra , nulla neglitio aliud : ſi res ſit integra , integrio ſtatu mutua diſſenſu , vendidore etiam reſtituente , & emptore , ſi ſe non ſiſtente , ſi ſe non reſtituente , & emptore , ſi ſe non ſiſtente , & emptore

interpretationem apud Cuiacium fubiiſſe. Nam *lib. 19. obſerv. cap. 28. egerit cenſionem*, inquit, eſt eſt, defenderet venditore exactum ſuam adverſus emptorem, qui agat de evictionis cautione praeſtanda. Finge, ex intervallo convenit inter venditorem, & emptorem, ne fugiat cautio praeſtaretur : emptor agit adverſus venditorem, ut de dupla caveat; venditor paſti excepitionem opponit, quod convenerit, ne duplo cautio praeſtaretur; & ita venditorem excipientem agere exiſtimat, ut in *l. 13. ff. de edend.* Ac in *tit. de contrab. empt.* ad hanc *l. 72.* aliter verba illi accipit *acerbo ſenſu dixerat*, id eſt, cauſam movente. Finge, poſt perfectam venditionem ex intervallo convenifſe, ut venditor caveret de evictione duto fideiſſore; illud pactum adjiciebat aliquid contractui, quod eſt ejus naturam contrahitus, *d. l. 7. §. quominus. ff. de pact.* & idem non vide- B tur controdiſſe contineri, aut ineſſe contractui, ut pactum adjiceretur. Maxime emptor poterit agere adverſus Titium venditorem, ut caveat de dupla cum fideiſſore. Sed ſi Titius venditor petat pretium ferri a Mevio emptore, quaeritur, an poſſit exceptione pacti, Mevius poterit opponere exceptionem pacti, quod convenerit, evictionis nomine fideiſſorem dari : neque ante emptor pretium ſolvere tenebitur, quam Titius venditor fideiſſorem dederit. Pactum igitur adjicitur, ex intervallo factum, non proficit emptori, ut actionem habeat, ſed ei proficit, ut habeat exceptionem *agenti venditori*, id eſt, actionem movente, & pretium petente. Quam poſteriorem interpretationem magis admitterem, reſpecta priori : quia ſi ſic ſenſiſſet eſt agendi venditoris mihi magis propriam ſignificationem afferre ? pura, ut agere ſit excipere; cum propria convenire poſſit, ut agere ſit actionem movere.

Ita perfecta cenſione periculum ſit venditoris, vel emptoris, ante traditionem.

CAPUT XXVI.

AFRICANUS *in l. ſi fundus 33. ff. locati.*

SI fundus, quem mihi locaveras, publicatus ſit; teneri te actione ex conducto, ut mihi frui liceat; quamvis per te non fiet, quominus id praeſtes. Quemadmodum (inquit) ſi mihi actionibus noxalibus locaſſes, & ſolum corruiſſet, nihilominus teneberis. Nam & ſi venditoris mihi fundum, itque prius, quam vacuum tradideris, publicetur fiſci, teneris ex empto. Quod haſtenus verum erit, ut pretium reſtituas; non ut etiam id praeſtes, à quo pluris mea interſit, cum vacuum mihi traderi.

CUJACIUS tractatu 8. ad Africanum *in l. ſi fundus 33. ff. locati.*

Venditor mihi fundum, is publicatus eſt ſine culpa tua ante traditionem ; quamvis abſit culpa, vel dolus tuus, teneris mihi ex empto, ſed in ſimplum, ne ſolitum ſed nec illitum actionem ex vendito, vel pretium, quod accepiſti, reſtituas : non etiam in cumo id, quod meretſ fundum mihi ſe tradi. Ex quo intelligitur, poſſe, periculum venditionem, periculum non reſpicere ad emptorem.

Idem CUJACIUS lib. 23. obſervationum, cap. 29.

In ſpecie propoſita, ſi mortuus ſit Stichus, antequam mihi eum daret, potui te mihi quidem hac poſſum agere ex ſcripto verbis, quanti intereſſ, Stichum mihi dari : d. l. naturalis, *§. 1. ſed perunte, quanti dedi, mihi non potui, quia eum conditione poſſum.* Quod ſit exemplo emptionis, *l. ſi fundus, ff. locat.*

Sed aliter in rectitudinibus ad *tit. C. de actionib. empt.* ubi antiquior *l. 13.*

Praterea in actione ex empto veniunt fructus, & fetus poſt perfectam venditionem, l. 13. & l. penult. hoc tit. & generaliter omne commodum, quod res tradita acceſſit

A *poſt perfectam venditionem : cum etiam emptor omne periculum ſuſtineat, & omni ſanctionem, capitatione publicationem, l. 13.* Sed emptor pericilum ſuſtinet etiam ante traditionem : nonu autem publicarum functionum non niſi poſt traditionem.

MERILLIUS) Si Titius fundum vendiderit Mevio, & pretium fundi acceperit, deindeque fundus publicatus fuerit; ait Africanus in hanc *l. 33.* Titium debere pretium fundi Mevio reſtituere. Qua ratione petet Cujacius *tract. 8. ad Africanum, in eadem l. 33.* poſt perfectam venditionem, pura, cum de re, & pretio convenerit, ante traditionem periculum eſſe venditoris, non emptoris. Idque alia ratione probat Cujacius *lib. 23. obſervat. cap. 29.* quod in *l. ult. ff. de condict. caus. dat.* ſit permutatio, & periculum ſit ejus, qui rem dare debet; excepto venditionis, in qui periculum eſt venditoris, ut ſupra dixit Cujacius. Tenuit etiam poſteriorem *l. 3. §. 1. ff. de pericul. & commod. res vendit.* ante traditionem periculum eſſe venditoris, poſt traditionem emptoris : Tum quia res ſuo domino perire debet, *l. pignus 8. C. de pign. act.* At venditor ante traditionem manet dominus rei vendite, *l. 3 pater 8. C. de alienat. emanc.* Igitur ante traditionem, res venditori, ut domino, potius quam emptori perire debet. Verum idem Cujacius in rectitudinibus ad *tit. C. de act. empt.* ait, poſt perfectam venditionem, emptorem omne periculum ſuſtinere, etiam ante traditionem. Quod magis admitterem, ut expreſſum eſt in *§. item quaero 31. Inſtit. de empt. & vendit.* in quibus tibi certi juris principii ſunt tradita : & in *l. ult. C. de pericul. & commod. res vendit.* ubi re empta ante traditionem, antequam eſt periculum, etiam cui preti repetitionem habebit. Et quidem cum omne emolumentum permitat ad emptorem ante traditionem, ſi quid rei vendite accreſſerit; periculum quoque ad eum debet pertinere, *l. ult. quod ff. de pericul. & commod. res vend.* Non moveret, quod in hac *l. 33.* venditor emptori pretium reſtituere teneatur, publicato fundo ante traditionem, quo fundus non perit, ſed eſt tantum quaedam difficultas circa traditionem cum adeſtitate principis publicatus fuerit, ſeu militibus aſſignatus, *l. item ſi is, ff. de act. empt. & venditi. l. Iurius 11. ff. de evictionib.* Venditor publicatione, veluti vi quadam majore prohibetur, ne fundum poſſit tradere; ideo tenetur pretium fundi, quod accepit, emptori reſtituere. Non moveret etiam *d. l. ult. de condict. caus. dat.* ubi non eſt permutatio, ut ſuo loco oſtendimus. Nec *l. 14. ff. de pericul. & commod. res vendit.* ubi materia perit venditori ante traditionem, quod culpa ipſius periorit : etenim ob culpam venditoris ante traditionem res ipſi prorire debet, *l. ſolus 18. ff. eod. tit. de pericul. & commod. res vendit.* Denique licet venditor maneat dominus rei venditae, donec tradita fuerit; tamen periculum eſt emptoris, quia, & commodum ipſius eſt, C quod res vendita accreſcit ante traditionem, Ajunt Inpp. in *d. l. 2. de pign. act.* rem dominio perire : non ajunt, rem alii, quam dominio perire non poſſe. Regulariter rem eſt, ut dominio pereat, ſed alii quam dominio perire potest: veluti emptori perit, antequam per traditionem fiſtus ſit dominus.

Ita ſi, qui emit vehiculum conducentis, retinere conditionem ex promiſſo, vel ex ſtipulatu, ſi offerentis.

CAPUT XXVII.

ULPIANUS *in l. ex conducto 15. §. item rem quidam penult. ff. locati.*

ITem cum quidam nave amiſſa, vecturam, quam pronunucia acceperat, repetereteur; ſcripſitum eſt ab Antonino Auguſto, non imuerito procurem Ce-

Caſaris ab eo vecturam repetere : cum nuncte vehendi funditus non ſit : quod in omnibus perſonis ſimiliter obſervandum eſt.

CUJACIUS lib. 3. obſervationum, cap. 1.

Si navis, qui vinet tranſvehendum conducit, vectura pronuncia facta, naufragio facto, ab eo repetit vecturam in perſona Procuratoris Caſaris, Antoninus reſcripſit : quia tranſvehendi nouvere nunte perfunctus non eſt. Quod & in aliis perſonis eaſem voluntatem locatricis obtinere locum, Ulpianus reſcripſit in *l. item rem quidam, §. penult. ff. locat.* Et poſtea : *Libentiſſime nunc Pet. Pithei adoleſcentis rendarſſimus, & acuriſſimi judicis acquiſivi, qui vobis Flav. Iuſt. pronuntiat : & quod hominem dari, quodcunque pronuntiat : atque ita voluntatem pronuntiatam praeſtiti promiſſor, & non tranſvehi nove, in credito retinere dicebat.*

Idem CUJACIUS lib. 8. obſervationum, cap. 34.

Si ſolcro pecuarium, quem nondum debeo, nec poſſeo debere ego ; ut ſi ſolutionis nomine ſolcro, qui vetturam pecuarium non ſunginor : ex pronuncio eſt actio, ſi vis repetito , id eſt , condicito , l. ex conducto , §. item eum quidam, ff. locat. quo quaſi ex nuncio debetur.

Sed aliter in rectitudinib. Cod. ad *tit. de locat. & conducto , ut l. 5.*

Si vetlor illi conduxerit animuum vehendum , accepto mercede pecuniae , & fidem fallat , teneter ex locato , l. 13. & d. §. item cum quidam, *vel ex mandato, eddem vel quod intereſt.*

MERILLIUS) Ulpianus ait, vecturam quam quis pronuntuam dederit, poſſe repeti ; ſi vehendi munere perfunctus non ſit . Legitur in Florent. *genuinus* , alii Codices legunt , pene invertis , alii , pene nunc : fed Florentina lectio eſt reſtior : nam pronuntuam dari dicitur , cum aliquid prorogatur, *l. nonth 34. §. ult. ff. de leg. 1. L. Deciſio acc. §. ſi ſervo 6. item quam , ff. de Penſilib.* Licet enpo per caſum fortuitum fieterit , puta , per naufragium , ne anua onus tranſveheret , vectura tamen ei repeti poteſt . Cujacius *lib. 3. obſervat. cap. 11.* & *lib. 8. cap. 34.* putat , repeti poſſe conditione ex promuto , ſive conditione indebiti : quia is , qui indebitum accepit , poteſt tenetur , ut ſi mutuum acceperit ; & eadem actione , *l. 5. §. ut quoque ff. de obligat. & act.* Idem tamen Cujacius in recit. *Cod. ad tit. de locat. C.* dicit, in *l. 5. §. ult.* mutuum , qui mercem vehendas fulcepit , & mercedem promuntuam , ſive prorogatam acceperit , *tenere ex locato*. Idque probat ex hac *l. 15. §. item rem quidam* , quaſi ea mens ſit Ulpiani, ut vectura poſſit repeti a nauta adhuc locato : quod verum eſt , & dandos eſſe poſtus actionem locati, quam conditionem indebiti. Nam conditio indebiti , ſtricti juris eſt ; actio locati, bonae fidei. Conditione indebiti vectura , feu merces oneris ferendi tota repeteretur ; actione locati haberetur ratio ejus , quod nauta oneris vehendi cauſa in navem inſtruendam impendiſſe fecerit ; nec totum haberet dominus actione locati , quod haberet conditione indebiti , feu conditione ex promutuo .

venditor esse intelligitur. Et hoc magis probarem: nam in permutatione fulcrum rem tradi, res tradita initium obligationi praebet: at traditio non infert dominii translationem, *l. traditio §. de acquir. rer. dominio. l. 31. rem 28. ff. de verb. obligat.* Nec vero refte ex hoc §. colligitur, in permutatione dominium transferri debere: licet enim res alienae permutatio non contrahatur, non tamen fequitur dominium transferri debere: Sufficit in permutatione, rem propriam dari dominio in bonis, vel poffeffionis, licet propria non fit dominio juris civilis. Satis eft ad contrahendam permutationem, si res quoque modo tradita, dummodo non detur aliena. Bonae fidei poffeffor permutationem contrahit, quia rem fuam dat: non dat alienam, fed dat propriam, quoque ad eum pertinet, *l. Iuvenus 181. ff. de verb. fignific.* in qua re dominium in bonis, *l. si fur. §. ff. de furtis.* & *ufucap. l. quaeritur 84. ff. de furtis.* vel dominium poffeffionis, *l. 4. §. 2. ff. de alienat. judic. mutand. caufa. fall. l. 1. C. Comp. §. fub alien. num. vet empt. ex.* Non dicimus, bonae fidei poffeforem dominium transferre, aut rem facere accipientis, quia dominium, quod nondum habet ex jure civili, in alium transferre non potefl: & tamen, permutationem contrahit. Igitur non eft neceffe in permutatione, ut dominium transferatur: Tantum ex hoc, fi colligatur quod re aliena data non contrahatur permutatio: fed non poteft colligi, quod in permutatione dominium transferri neceffe fit. Nec melius probatur ex *d. l. 34. ff. de aeto. & augusi. legat.* fiquidem & in permutatione dominium muratur, ut in venditione, fi venditor fit dominus, *d. l. 20. ff. de reqnir. rer. dominio.* Non tamen neceffe eft, ut venditor rem faciat emptoris, aut dominium in emptorem transferat. Venditor teneter ad fallum traditionis, non etiam ad effectum dominii per traditionem transferendi. Si quis dominium rei dare, ex caufa permutationis dominium tranfert; veluti fi quis aurum fuum dederit auricli, ut ex eo auro nummulus fuperficiem nummi fuperficie habeat. Certum in *d. l. ult. ff. de conduct. caufa. dat.* non fiat permutatio, fed alius contractus innominatus, ut oftendimus *fol. 2. obfervationum, cap. 14.*

Unde actio praefcriptis verbis dicta fit ex

CAPUT XXIX.

CELSUS in *l. 5. ff. de praefcrip. verb. & in fall. adhib.*

NAm cum deficiunt vulgaria, atque ufitata actionum nomina, praefcriptis verbis agendum eft.

CUJACIUS in notis prioris. Inftitut. ad *tit. de locat. & conduct.*

Huic alioni nomen eft, quod dator ex praefcripto conventionum, vel proinde ut oportuerit, fi convenlio fcripta non fit, l. 1. §. fi quis fervum, ff. depofit. l. fi dominus. ff. de praefcript. verb. Eft igitur praefcriptis verbis, id eft, συγγραφικὴν συμβόλων αἰτίαν ; five enim a Conftantino nuncupata eft lib. 2. Epitom. tit. 3. de quibus apparet, non omnem in fallorum actionem, & praefcriptis verbis effe : fiquidem non omnis in fallorum actio ex conventione defcendit, omnis tamen actio praefcriptis verbis, ex conventione defcendit.

Idem CUJACIUS in Comment. ad *tit. ff. de poft. in l. praefcriptionem 7. in princip.*

Praefcriptis verbis eae dicta fut, Inftitut. 3. *expofitione*, tit. de locat. *Quod in hanc locum omnino transferendum eft.* Nec probanda illorum fententia, qui quod, inan verba rei geftae explicationem continentur, id ei nomen datum putant: *hoc enim ratione in fallum civilis actionis vocitare lege Aquilia, imo omnes in fallum actiones, praefcriptis verbis appellabantur.*

A Idem CUJACIUS in paratit. Cod. ad *tit. de rer. permutat.*

Praefcriptis verbis, quia dator ex conventione tali praefcripta eft, nec habet aliud nomen proprium : nam fi negotia non eft proprium nomen, nec poffit effe aftionis, qua ea tueatur, nec aliter ea demonftrari, quam dicendo agi fecundum verba conventione praefcripta.

Sed aliter in recitationib. ad *tit. de praefcript. verb. in l. 1. in princ.*

Et mirandum, hanc ideo vocari praefcriptis verbis, quod rei geftae narrationem continet. *Dicitur etiam in fallum, quafi in fallum compofita*, tit. de exceptionib. in princip. *vel quafi in fallum accepta*. Et poftea §. *Si hoc actio, qua ratione in fallum dicitur, eadem ratione praefcriptis verbis ; nelle omnes actiones in fallum, dicantur etiam praefcriptis verbis : quod fallum eft.*

B MERILLIUS] Ex contractibus innominatis prodita eft actio praefcripta verbis in fallum, ad inftar actionum, quae ex contractibus nominatis datur: non tamen ex omnibus contractibus innominatis *l. ult. ff. de condict. caufa. dat.* fed quatenus contractus innominati accedunt ad contractus nominatos : Veluti actio in fallum proxima locati, datur quatenus contractus accedit ad locationem, *l. 5. §. rem tibi 12. ff. innominat. l. 1. §. ff. quis prior, ff. depofit.* Actio in fallum proxima empti, datur ex contractu innominato, qui fimilis eft contractui emptionis, *l. fi convenit. 6. ff. de refcind. vend.* Actio in fallum proxima mandati, datur ex contractu innominato, ut accedit ad contractum nominatum mandati, *l. 5. §. 4. ff. de praefcript. verb. & ff. addit.* Actio in fallum proxima commodati, datur ex contractu innominato, qui accedit ad commodatum, *l. fi gratuitum 17. in princ. ff. de praefcript. verb.* Ita vero actio praefcriptis verbis, dicitur *civilis*, quae jure civili, feu interpretatione Prudentum eft probata; ne litigantes caufa caderent, fi aliam pro alia actionem exercerent : quod in contractu incerto facile evenire poterat, *ut ex hoc quoque actio civilis praefcriptis verbis dicitur. C. de tranfact.* quia comparata eft ad inftar directae actionis ex contractibus nominatis : Dicitur *in fallum*, quia fimilis, & rem, uti ea geftis eft; demonftratur, *d. l. 6. C. de tranfact.* Verum non fatis conftat, cur dicta fit *praefcriptis verbis*. Cujacius ad *tit. de partu. in l. 7. princip.* ideo dictam putat *praefcriptis verbis*, quod D actionem, quae ejus verba rei geftae explicationem continent. Idem tamen in recitationib. ad *tit. de praefcript. verb. in l. 1.* ait, hanc actionem ideo vocari *praefcriptis verbis*, quod rei geftae narrationem continet. In *notis prioribus Inftitut. ad tit. de locat. & conduct.* refert ex Conftantino Harmenopulo, dictam effe *praefcripta verba* ex praefcripto conventionum. In *paratit. C. de rer. permutat.* dari fecundum verba conventione praefcripta : & praefcripta verba interpretatur *cenvlio conventionis* ; *praefcripta ſuppoſitionis* conventionis five conventiones fcriptae fuerint, five non, *d. l. 1. §. fi quis fervum 7. ff. depofit. l. fi dominus 8. ff. de praefcript. verb.* Quae eft tamen, a Cujacio ipfo, praefcripti verbis dici, non propter verba conventione praefcripta, feu praftituta; fed ob verba praefcripta, feu propofita ante conventionem. Atque in voluit Harmenopulus intelligere, συγγραφικὸν συμβόλων praefcripta conventionalia, quod praefcriberentur, feu proponerentur conventiones ex quibus in fallum agebatur : quae propter nebetur, praefcriberentur conventio, negotium uti geftum erat, & poftea ex verbis illis praefcriptis in fallum agebatur. Veluti, fi contractus permutationis initio effet, cum Titius rem fuam dediffet Maevio, ut ab eo aliam acciperet : praefcribebat Titius, fe rem fuam dediffe Maevio, ut ab eo aliam acciperet : & ita ex praefcripti verbis agebat, ad id, quod interat fibi a Maevio rem datam non fuiffe, uti convenerat. Idemque dicendum eft de ceteris contractibus innominatis, ex quibus datur actio praefcriptis verbis, ad

ad id, quod intereft, non effe datum, aut fallum, A quod conveni. In contractibus nominatis non erat neceffe verba conventionis, feu negotii geftiprefcribi, fed fufficiebat aftionem proponere, puta, empti, locati; quarum aftionum certa erat natura, *l. in empticnibus 23. ff. de pact.* At cum effet contractus incertus, neceffe erat praefcribi verba conventionis, ut ex praefcriptis verbis ageretur. Licet autem actio *praefcriptis verbis* dicatur in fallum, quia fallum, & rem geftam demonftret ; non tamen omnes actiones in fallum dicendae funt *praefcriptis verbis*. Omnes praefcriptis verbis actiones funt in fallum actiones ; fed non omnes in fallum actiones funt praefcriptis verbis. Actiones praefcriptis verbis in fallum, tantum datur ex civilibus negotiis, feu contractibus innominatis, qui funt fimiles contractibus nominatis : at alias actiones in fallum, dantur ex aliis caufis, *l. 1. actiones 25. §. in fallum, ff. de obligationib. & actionib.*

An actio in fallum, quae datur exemplo legis Aquiliae, fit civilis, vel praetoria.

CAPUT XXX.

ULPIANUS in *l. qui fervandarum 14. ff. de praefcript. verb. & in fall. actionib.*

QUI fervandarum mercium fuarum caufa alienas merces in mare projecit, nulla tenetur actione : fed fi fine caufa id feciffet, in fallum ; fi dolo, B de dolo tenetur.

CUJACIUS in recitationib. ad *tit. de praefcript. verb. lo l. 2.*

Alia eft actio civilis in fallum, quae non eft praefcriptis verbis : ut declaratur exemplo de lege Aquilia. Ete lege Aquilia eft actio directa, quae civilis dicitur : ut ex hoc textu inftitutus, §. 1. ff. ad Trebell. quae tunc competit, cum corpus corpori detrimento datur : ut fi quis fua manu ferrum alienum occiderit, tunc competit actio lege Aquilia directa. Qua, fi ex magna damnum datum fit, fed non a corpore, vocatur corpore occafione ? ut fi quis ferrum inclufiffet, atque ita fuae perierit, corpus damnum non datum eft. Tunc exiftebat actio utilis non ex aequitate directae legis Aquiliae, fed dolutae utilis actio legis Aquiliae ; quae eft in fallum civilis, quia datur in cafu fimili legis Aquiliae.

Idem CUJACIUS in not. prioris. Inftit. ad *tit. de lege Aquil. in §. ult.*

Utilis actio, quae in fallum datur ? eft autem in fallum civilis, *id eft, ad inftar legis Aquiliae.*

Idem CUJACIUS in not. fecund. Inftit. ad *tit. de lege Aquil. in §. ult.*

Utilis eft in fallum civilis, comparata ad exemplum Aquiliae : late eft in fallum praetoria.

Idem aliter in Commentar. ad *tit. de poft. in l. 7. in principio.*

Quemadmodum in l. qui fervandarum, *in princip. inf. de praefcript. verb.* quae actionem pro praetoria, non pro civili, acquimus neceffario.

C MERILLIUS] Plures funt fpecies actionis in fallum, non fatis diftinctae in Cloffariis, nec de omnibus fub hoc tit. agitur. Alia eft actio praefcripta verbis in fallum ex contractibus innominatis ; feu incerta : quae comparata eft ad inftar directarum actionum, ex contractibus nominatis. Alia eft actio utilis in fallum, quae datur ad inftar directarum actionum ex legibus, & SCtis : veluti actio in fallum, quae datur ad exemplum directae actionis ex lege Aquilia, *vulnus ex lege Aquilia, l. Servus 53. ff. ad leg. Aquil.* Ulpianus in *collat. leg. Mofaic. cum Rom. tit. 12. qua accommodatur lege Aquiliae, l. quae aftimatio 31. ff. de praefcript. verb.* Alia

fententia, *l. quia* 11. *ff. de praescript. verb.* & ideo funt A juris prætorii, *l.* 7. *ff. de justit. & jur.* ut oftendimus *lib.* 3. *observationum*, *cap.* 26. Nou movet, quod actio præscriptis verbis in fubfidium fit civilis, quæ datur extraordinarie, quia haber originem ex jure civili; feu interpretatione Prudentum: at actio utilis in factum ex lege Aquilia, fuppletur jurisdictione Prætoris. Non movet etiam, quod in *d. §. ult. Inftit. de leg. Aquil.* actio utilis ex lege Aquilia, ab actione in factum prætoria diftinguitur: ideo enim diftinguitur, non quia ifta fit civilis, hæc vero prætoria; fed quia ifta fit utilis, & exemplo legis Aquiliæ, hæc vero non fit utilis, fed fubfidiaria, deficiente directa, & utili actione. Denique licet Prætor aliquid faciat ex fententia legum, non tamen id juris civilis eft, fed prætorii: veluti cum die bonorum poffeffionem ex legibus, ut Senatufconfultis, *l. unic. ff. Ut ex legib. Senatufcon. conf.* vel cum alias jus civile fubfequitur, *l. fin.* 14. *ff. de teftimon. In d. l. 6. ff. de verbor. fignific.* diligenter etiam tenuit *ex legibus*, five ex verbis: five ex fententia legum teneatur: nec enim minus committit in legem, qui adverfus fententiam, quam qui adverfus verba legis facerit, *l. contra* 29. *ff. de legibus*. At fi faciat contra legis verba, directa eft actio civilis: fi faciat contra fententiam, utilis eft actio, eaque prætoria: nam ex fententia legum fua jurisdictione *l. nam ut* 13. *ff. aqu. tit. de legib. & d. l. quæ* 11. *ff. de præfcript. verb.* Denique abfurdum effet, promittendum hinc *fog.* 14. imeffigo de actione in folidum prætoria fubfidiaria; alias vero fpecies, quæ fequuntur, de actione in factum utili, veluti ex lege Aquilia: cum principium de eadem actione utili non modo intelligi poffit, fed etiam neceffario intelligi debeat.

An fpecies l. 6 fervus 11. ff. de evictionib. *referenda fit ad actionem ex empto, vel ad actionem ex ftipulatione.*

CAPUT XXXI.

ULPIANUS *in l. Si fervus* 21. *ff. de evictionib.*

SI fervus venditus, deceffore, antequam evincatur, B ftipulatio non confnmitur, quia nemo eum evincit, fed factum humanæ fortis: de dolo tamen poterit agi, fi dolus intercefferit.

CUJACIUS tract. 6. ad Africanum in *l.* 24. *ff. de evictionib.*

Solvendo hujus ftipulationis effe verba illa, habere licere, *nemo ambigit*. *Partis affectionem obtinuerunt dicere*, l. fi dictum, 5. in ftipulatione, hoc tit. *Adjici etiam dolo claufulam*, l. fi de mutuis, l. fi de contrah. empt. l. ftipulatio ifta, 5. de quis dolum, ff. de verbor. obligat. *C. hæc forte intelligitur* 1. l. in princ. hoc tit.

Sed aliter lib. 3. obfervationum, cap. 37. in fin. In *l. Si fervus, ff. de evictionib.* hæc verba de dolo *non male antegreffa refert* ad actionem ex empto, nomine dolf.

MERILLIUS: Titius fervum alienum vendidit C Mævio, ftipulatione duplæ interpofita, & fervum emptori habere non licere. Sempronius fervum venditum Mævio vindicabat: judicio pendente, fed ante litem conteftatam, fervus deceffit. Quæritur, an committatur duplæ ftipulatio, adverfus Titium vendidrem. Movet, quod in ea caufa erat fervus, ut eum emptor habere non liceret; cum eum Sempronius vindicaffet, eumque jure, judicioque auferre poffet. Ulpianus tamen ait, non committi ftipulationem duplæ, quia fervus non fuerit evictus judicio: fed per caufam humanæ fortis, puta, mortem fervi, *l. Si quis* 26. *C. de evictionib.* Id autem intelligendum eft, fi ante litem conteftatam deceffiffet: mortuo fervo poft litem D conteftatam, nihilominus committitur ftipulatio, *l. utique* 34. *ff. de rei vindicat.* *l. Si fervus* 11. *ff. judicat. folv.* *l. ult. C. de obfer. vellend.* Verum licet non committeretur ftipulatio duplæ, Ulpianus ait, *ago poffe de dolo* adverfus venditorem, qui dolo malo alienum fervum fuerit venditus. Sed dubitationis eft; quanam actione de dolo agi debeat: an actione ex ftipulatione, an vero actione ex empto, Cujacius *tract. 6. ad Africanum*, *in l.* 24. *ff. de evictionib.* ait, hic poffe intelligi ftipulationem, feu agi poffe ex ftipulatione, quia in ftipulatione duplæ adjiciebatur dolo malo claufula: pura, dolum malum abeffe, abftinuiffe effe, *l. fi cum fundum* 68. *ff. de contrab. empt.* Idem tamen Cujacius *lib.* 3. *obfervationum*, *cap.* 37. non male refert poffe exiftimari ad actionem ex empto, nomine doli: idque verius eft. Adfio ex ftipulatione duplæ poteft concurrere cum actione ex empto, *l. ult. l. lib. ff. de verbor. emp.* *l. non tamen* 24. *ff. de evictionib.* At non committitur ftipulatio duplæ, nifi cum emptori propter dolum malum venditoris fervum habere non licet: alio ex empto ftatim competit propter dolum malum venditoris, *l. Julianus* 13. in principi. *ff. de actionib. empt. l. 1. ff. de rer. permut.* Titius igitur in fpecie huius *l.* 21. conveniri non potuit ex ftipulatione duplæ, fed ex claufula huic ftipulationi adjecta, quia per dolum malum Titii factum non fuit, ne Mævius fervum habere liceret, nec commiffa fuit ftipulatio: At conveniri potuit actione ex empto, quod fciens dolo malo fervum alienum vendiderit, etiam antequam fervus evincereture, *l. fercus*, quem 30. *l. ult. ff. de adl. empt.* Atque ita apparet manifefte, Ulpianum in hac *lege* 21. non adhibere ex ftipulatione, fed actionem ex empto intelligere voluiffe.

An fententia pro interlocutione, vel pro re judicata intelligi debeat, in l. 3. ff. de ufur. & fructib.

CAPUT XXXII.

PAPINIANUS *in l.* 3. *in principi. ff. de ufur. & fructib.*

IN fideicommiffi perfecutione, cum poft judicis fuE tentiam moram feciffet heres, juffit Imperator Marcus Antoninus (intermiffo legitimo tempore, quod condemnatio habere non poffit) ufque ad fententiam, commoda fideicommiffariæ accipiat.

CUJACIUS in notis Digeftorum, *ad l.* 3. *ff. de ufuris. Cum poft fententiam judicis moram feciffet heres*, id eft, admonitionem.

Sed aliter in rectirationibus ad lib. 20. quæft. Papiniani, in *l.* 3. *ff. de ufur.*

Sententia hoc loco, non eft admonitio, non interlocutio, *ut vulgo accipitur*, fed pro judicata. Nam *Atque ita erat quæftio de prætoriis ufuris, & fructibus* poft tempus judicati, *morem faciente* heredc.

MERILLIUS: Teftator Titium heredem inftituit, F eumque rogavit, fundum Mævio reftituere: Mævius perfecutus eft reftitutionem fundi; pura, apud Prætorem fideicommiffariam, qui de fideicommiffis extra ordinem cognofcebat. Ulpianus *lib. fing. Reg.* tit. 25. Et propterea hic dicitur perfecutus fideicommiffi, qua perfecutione fiunt extraordinariæ actiones, *l. peculia* 178. 5. *alliones*, *ff. de verb. fignificat.* Condemnatus fuit Titius heres ad reftitutionem fideicommiffi: & moram fecit poft condemnationem, nec ftatim reftituit. Tandem vero mutatis militari, feu officio judicis Titius coactus eft fundum reftituere, *l. qui reftituere* 69. *ff. de rei vindicat.* Quæritur de reftitutione fructuum, quos Titius heres ex fundo perceperat. Papinianus tefter decretum D. Marci, ut fi heres poft fententiam mo-

morem fecerit; commoda fideicommiffaria accipiat; A *An lex* ufuræ 34. ff. de ufur. & fructib. *intelligi debeat de ufuris percepta, quæ veniunt in reftitutionem, vel de ufuris pereipiendis, vel percipiendis, vel venturis in mora.*

CAPUT XXXIII.

ULPIANUS *in l. ufuræ* 34. *ff. de ufur. & fructib.*

USURÆ vicem fructuum obtinent; & merito non debent a fructibus feparari: & ita in legatis, & fideicommiffis, & in tutelæ actione, & in ceteris judiciis bonæ fidei, fervatur. Hoc idem igitur in ceteris obventionibus dicemus.

CUJACIUS in paratit. C. ad *tit. C. de ufur. & fructib. legator. vel fideicommiffor.*

Quod ad ufuras attinet, actio legatorum, vel in pecuniam, quæ ftricta eft, vel in rem, quæ arbitraria: fimilis eft actioni bonæ fidei, quoniam ufuris recipit in mora, *l. ult. ff. de ufur.*

Sed aliter lib. 18. obfervationum, cap. 3.

Non eft per omnia verum, quod ait l. ufuræ, ff. de ufur. *ufuras vicem fructuum obtinere, & merito a fructibus non feparari*. Quæ fententia propter pertinet ad SCtum de petitione hereditatis.

MERILLIUS: Ulpianus ait, ufuras vicem fructuum obtinere, & non debere a fructibus feparari: ut in legatis, & fideicommiffis, & bonæ fidei judiciis fervatur. Cujacius in *paratit. C. ad tit. de ufur. & fructib. legator.* hanc interpretationem non offert, ut ufuræ, & fructus veniant in legatis, & fideicommiffis ex mora: veluti veniunt in tutelæ actione, & aliis bonæ fidei judiciis. Finge: Titius legata ei pecunia, vel fundo; agit ex teftamento adverfus heredem, heres moram facit folutioni: heres poft moram debet reftituere fructus fundi legati, & ufuras pecuniæ legatæ. Paulus *lib.* 3. *fententiarum. tit. ult. l. Titia* 89. 5. *ufuræ*, *ff. de leget.* 2. *l. 1. & l. ult. C. de ufur. & fructib. legator.* In hoc igitur ufuræ vicem fructuum obtinent, ut quemadmodum fructus poft moram, ita & ufuræ reftitui debeant in legatis, & fideicommiffis. Idem Cujacius *lib.* 18. *obfervat. cap.* 3. aliam interpretationem affert ad hanc l. 34. quod ad *titulum de petitione hereditatis* referenda fit: Finge Titium poffidere hereditatem, in qua eft pecunia hereditaria, fine nomine fundi hereditarii. Mævius agit petitione hereditatis adverfus Titium poffidorem: Titius poft litem conteftatam, vel etiam poft motam controverfiam, tenetur fructus reftituere, quos ex fundo hereditario percepit; ex SCto fuffo temporibus Adriani, de petitione hereditatis, *l. item veniunt* 20. *ff. de heredit. petit.* Similiter etiam Titius tenetur ufuras reftituere, quas ex pecunia hereditaria percepit, quia ufuræ vicem fructuum obtinent. Ut poffeffor hereditatis teneatur fructus ex fundo hereditario, ita & ufuras, quæ funt ex fructuum. Prima fpecies pertinet ad ufuras percipiendas, quæ veniunt ex mora, feu propter moram. Secunda fpecies pertinet ad ufuras percipiendas, quæ veniunt in reftitutionem hereditatis ut fructus, ut alie quoque obventiones; puta, præfiones fundorum, operæ fervorum, vectiuræ navium, & hujufmodi. Et hanc poffeffionem interpretatiquem magis admittendam ftudet inferipto huius *leg.* 34. quæ jungenda eft cum *Lancellanum* 37. *d. l. mercedes* 38. *ff. de heredit. petit.* ex eodem *lib.* 19. *Ulpiani ad edictum*. Tum quia non eft verum femper, eandem effe rationem ufurarum, & fructuum. Fructus vel induftria, vel natura provenunt, *l. fructus* 25. *ff. de ufur. l. bona fidei* 48. *ff. de acquir. rer. domin.* Ufuræ funt obventiones civiles, quæ provenunt jure, non natura, *l. Si navis* 61. *ff. de rei vindicat. l. ufuræ* 121. *ff. de verb. fignificat.* In SCo autem de petitione hereditatis

dicatis, ufuræ vicem fructuum obtinent: eadem eſt ratio uſurarum, & fructuum, id eſt, uſuræ, & fructus in reſtitutionem veniunt.

An concubinatus ſit legitima, ſeu juſta conjunctio.

CAPUT XXXIV.

MARCIANUS *in l. 3. de concubinis.*

IN concubinatu poteſt eſſe, & aliena liberta, & ingenua; & maxime ea, quæ obſcuro loco nata eſt, vel quidſum corpore fecit. Aliquin (ſi honeſta vitæ, & ingenuum mulierem in concubinatum habere maluerit; five reſtatione hoc maiſeſtum faciente, non B concedimus: ſed neceſſe eſt ei, vel uxorem eam habere, vel hoc recuſantem, ſtuprum cum ea committere. Nec adulterium per concubinatum ab ipſo committitur; nam *quia concubinatus pro nuptiis non aſſimilat, extra legis ſtatum* eſt: ut & Marcellus *libro 7. Digeſtorum* ſcripſit.

CUJACIUS in paratit. Digeſtor. 24. *t. de concubinis. Matrimonio ſubjicit ſolæ concubinatum, nam & concubinatus matrimonium imitatur, & eſt utraque legitima conjunctio.*

Idem aliter in expoſit. *Novellæ 29. de nuptiis*, in ſecunda parte.

Concubinatus non eſt conjunctio juſta, ut matrimonium: *concubina non eſt juſta uxor.* C

MERILLIUS) Quod Martianus in hac *l. 7. tit*, *concubinatum per leges nomen aſſumpſiſſe*; id eſt, per leges Julias, & Papiam, quæ procreandæ ſobolis causa fuere latæ, *ut lex unde l. de conſtit. & demonſtrat.* Dio *lib. 56.* Iſidorus *lib. 5. Orig. cap. 5.* & ideo concubinas habere permiſerunt. Inde Cujacius in *parerit. Digeſtor. ad tit. de concubinis*, ait concubinatum eſſe legitimam conjunctionem, quæ eſt, legibus Julia, & Papia; quæ concubinas habere permiſerunt. Idque ſecundum Græcos interpretes, Julianum Constantinopolit. Antiſtitem ad *Novellam 89. cap. 5.* Theophilum Baſilamonem in *Nomocanon. Photii. tit. 13. cap. 5.* ſub finem. Ideo cum concubina eſt licita conſuetudo, *l. 5. C. ad Senatum Orfitianum.* Ideo D Cujacius ad *Novell. Juſtinian. 22.* in ſecunda parte, ait, concubinatum non eſſe conjunctionem juſtam; & concubinum non eſſe juſtum uxorem, qui eſt, legitimum, *l. 3. ff. pro ſocio.* Et hoc verius eſt, concubinatum non eſſe legitimam conjunctionem; quia ea dēmum juſta, ſui legitima conjunctio eſt, quæ fit Romanum præcepta legum, *§. 1. Inſtit. de nuptiis*, id eſt, legis Juliæ, & Papiæ. At in concubinatu præcepta iſta legum non ſervantur: & ideo legitimæ conjunctio dici non poteſt; neque concubinæ ſunt legitimæ uxores; ſed amicæ, quæ cum aliis vivunt, *7. libro. 144. ff. de verb. ſignificat.* & ex *Livia 35. ff. de aur. & arg. legat.* *Vitio amicæ meæ: cum una ſine meretricio vivet.* Et ſi concubina uxor eſt, ergo illa eſt uxor, *l. ſi uxor 13. ff. ad leg. Jul. de adulter.* id eſt, non jure ducta, E non obſervatis legum præceptis, ſine ſolemnitate, & tabulis dotalibus, abſque ſolemni deductione in domum, ſine ſuppicibus, & pronubis, ſine aque, & ignis aſſegnione, *l. penult. §. vegetur, ff. de donat. inter vir. & uxor.* Atque ita ſuæ Virgilianus paſtor *ingaſſum jubentem* intelexerit; pura, concubinam, quam poſt mortem patris non jure puter duxerat, & cum qua conſuetudinem habebat. Non movet, quod Marcianus hic dixerit, concubinatum per leges nomen aſſumpſiſſe; id enim ita debet intelligi, non ut leges eam concubinatum legitimam fecerint: ſed quod ex iis legibus concubinatus permiſſus fuerit: puta, ut concubinas quiſquis habere poſſit, quæ uxoris habiti

An papillus ex dolo tutoris conveniri poſſit.

CAPUT XXXV.

PAPINIANUS *in l. 3. ff. quando ex facti. tutor. vel curat. minor. ag. vel convet. poſſ.*

DOlus tutorum puero neque nocere, neque proderi debet: Quod autem vulgo dicitur, *minori dolum pupilli non nocere*; tunc verius eſt, cum ex illius fraude locupletior pupillus factus non eſt. Quare merito Sabinus tributoria actione pupillum contendum ex dolo tutoris exiſtimavit; ſcilicet, ſi per iniquam diſtributionem pupilli rationibus favit. Quod in depoſiti quoque actione dicendum eſt, non hereditatis petitione; ſi modo quod tutoris dolo deſiit, pupilli rationibus illatum probetur.

CUJACIUS in rectitationib. ad *tit. ff. de adimiñ. empt. in L. Julianus 13. §. ſed cum in ſolo 7.*

Cum tutor defendendo non eſt, pupillus ex dolo ejus proclamando non tenetur; effecta non tenetur, quia adjudicata, ſi perarus ſit eadem quales quales actiones ea nomine habet cum tutore, l. ult. ff. de admin. tut. Et pollet: *Sed per in l. 3. §. penult. de tutor. act. ex l. 1. ult. de adminiſtrat. tutor. abſque dubio legendum eſt*, ſi defendendo tutor non ſit.

Idem CUJACIUS in recitat. ad *tit. de regul. jur. in l. neque 198.*

Hinc regula locus eſt, five ſolvendo tutor ſit, five non, videlicet pupillus ex dolo tutoris repetitione effici non poſſit. Nam ſi ſolvipotens factus ſit tenetur, l. fed & ex dolo. 15. ff. de dolo, l. apud 4. §. illa etiam 32. ff. de doli exceptio. *& tenetur ſubſidiarie*, five ſolvendo tutor ſit, five non: *cum ſolvitur dolus ex contractu defenſatur. Ex tra contractum non tenetur, niſi tutor ſolvendo ſit.*

Sed aliter in rectitationib. ad lib. 20. quæſt. Papiniani, in *l. 3. ff. quand. ex facti. tutor.*

Concludamus verſſimum eſſe, Arifonem, & Pomponium abſtinuiſſe, ſolvendo eſſet tutor, an non? & ea diſtinctione, quæ eſt ſolvendo, ad tutorem directa in pupillum: Sed hoc ſententia Pomponii non obtinuit; & eam quaſi celeberrimo quodam conſulſore aperte Ulpianus in l. 2. §. ſi ſervus. Nam veriſſimum eſt, ſive tutor ſolvendo ſit, pupillum non teneri, ſive tutor ſolvendo eſt, five non.

MERILLIUS) Tutor cum tutelam pupilli gereret, dolum fecit; puta in contractu venditionis cum tutum pupillum venderet, ejus dolo malo ſuppreſſis & functiones fundi pupillaris emptorem celavit, *l. ſi ſervus 13. §. ſed cum in facto, ff. de act. empt.* vel cum ſervus pupillaris fugitivus mercibus negotiatur, tutor dolo malo inſtquam fecit diſtributionem mercium *§. introduxit pupilli. Quod cum ita ſit, qui in alium, penſ.* Quæritur, an ex dolo tutoris, poſt depoſitam tutelam, actio in pupillum dari debeat. Si quidem tutor bona fide contraxerit, depoſita tutela tranſeruntur actiones in pupillum; veluti ſi tutor rem pupillarem vendiderit, eaque evincatur: pupillus tenetur de evictione, *l. 4. §. 1. ff. de evictionib.* Nec tutor poſt depoſitam tutelam conveniri poteſt ex eo, quod nomine pupilli contraxerit, *l. 3. ff. quand. ex facti. tutor. l. cum quidam 26. C. de adminiſtrat. & gerie. tutor.* Si vero tutor in geſtione tutelæ dolo verſatus ſit, dolus tu-

Ex Cujacio Liber Primus. 862

A A dictio furtiva ſtatim pupillo competunt; licet tutela adhuc, & rationibus diſtributis, non ſit finita tutela. In pupillo competunt, & cum ad pubertatem pervenerit, *l. 1. in fine, l. 4. §. 2. & l. 18. ff. de tutel. & rationib. diſtributorum. §. ſi vero 3. ff. de tutor. tutel. & utili. act.* ut etiam pupillus ex ſtipulatione adverſus ſtipulatores tutorum, non niſi finita tutela, agere poſſit, *l. 4. §. 1. ff. cum pupill. vel adulcſc. ſolu. pr.* Sed ſingulæ, tutorem, qui res pupillares interceperat, durante tutela deceſſiſſe; cum pupillus neque furi, neque conditionem furtiva reſpicit; quæritur an ex his actionem morte tutoris interceant. Mortua, quod actiones penales, non aliter adverſus heredes tranſeant, quam ſi lis cum defuncto conteſtata fuerit, *l. ff. de tutor. tutel. ff. de obligat. & actionib. l. 1. ff. de furt.* Sed *Publius B mulius 164. ff. de regul. jur. l. unic. C. ex delict. defuncto.* Ait cum pupillus adverſus tutorem non agerit, in videatur nec adverſus heredem furti; nec conditionem furtivam adverſus heredem tutoris dandam eſſe, & morte tutoris interire. Cujacius *lib. 13. obſervat. cap. 39.* in ea reſt ſententia ſit, quam Publius dat, hac *l. 20.* conditionem furtivam in heredem furis non dari, niſi lis cum defuncto fuerit conteſtata. Tum quia ipſe ait actiones oriuntur ex delicto, ſive ex malefitio, *l. ſi ſumo 10. §. quotiens, de conſeſſariandis.* ac actiones ex delicto in heredes non dantur, niſi lite cum defuncto conteſtata, vel ſi quid ſit ad eo pervenerit, *d. l. nihil. Cod. ex delict. defunctos.* Idem Cujacius ad *l. 38. ff. de regul. jur.* ait conditionem furtivam in heredem furis, dari oportere, & dari in ſolidum, non quatenus ad C eum pervenit. Idque verius eſt, & non ſupra probavimus ad *l. 3. ff. de cauſſiſt. fur.* Non movet, quod jure JCti illata diſtinctionem moveat furis intereſſe, ad eum locum contingit, cum tutor pupillo furtum fecerit; & pendente tutela tutor deceſſit; nec pupillus adverſus eum agere potuit. Ita quidem eſt, ut conditio furtiva ex morte tutoris intereat, non tamen generaliter verum eſt conditionem furtivam morte furis interire. Nec feparandi eſt conditio furtiva ab actione furti, & dumni iniuria dari, quæ pariter morte tutoris intereant; cum adverſus eum pupillus agere non potuit: ſed adverſus heredem tutoris dantur, quia tutor ibi diuere tenebatur, quod debebat pupillo ex his actionibus, furti, damni, injuriæ, ut negotiorum geſtor ſibi tenetur ſolvere, *l. 3. §. 9. ff. de negot. geſt.* Non D movet etiam, quod conditio furtiva ex delicto oriatur: habet quidem originem ex furto; ſed tamen rei perſecutionem habet, non pœnam, *l. ſi pro fure 7. ff. de condict. furt.* & ideo datur in ſolidum adverſus heredem furis, non quatenus ad eum pervenit.

Cur heredines deviſe ſit inter heredem inſtitutum, & ſubſtitutum, ve ei detur. Tiberius 41. ff. de heredib. inſtit.

CAPUT XXXVII.

POMPONIUS *in l. & hoc Tiberius 41. ff. de heredib. inſtituend.*

ET hoc Tiberius Ceſar, conſtituit in perſona Partheniæ: quæ cum inquam ingenuus, heres ſcriptus adiret hereditatem inter, eum eſſet Ceſaris ſervus: tam diviſ hereditas eſt inter Tiberium, & eum, qui Partheniæ ſubſtitutus erat, ut reſert Seaxus Pomponius.

Cur ſubſtitutus 17. *obſervationum*, cap. 21.

In re tam obſcura, utraque poleatis poſſit, & magnis rationibus; ea decreto Tiberii diviſa eſt hereditas ex qua inter ſubſtitutum, & dominum ſervi: ut apud Philoſtratum legimus, lib. 2. Apollonium, inventum theſaurum diviſiſſe inter ſuos, qui de re inventa controverſiam, in re feliciter dubia, & adminibus obſcura, & jure quoque ſuo-

teri: ex Ulpianus scribit, lib. sing. Regul. *cum eretione locat. rest. restituere, si non cernat, sed pro herede gerat, in persona substitutorum admittit.*

Idem CUJACIUS aliter in not. posteriorib. Institut. ad *§. ult. Institut. de vulgar. substitut.*

Quia non suo arbitrio adeunt, ideo ea sibi bona non defert, sed ea partem admittit substitutorum, quasi heredum adjectum. Ut & olim sub eretione lata rustici, si non convassent, ei substituto dare, non cernendo, sed pro herede gerendo, in partem admittebat substitutum: quia non ita, ut heredem testator, hereditatem sibi quæreret. *Quod Ulpianus ostendit* lib. singul. Regular.

MERILLIUS) Titius Parthenium Tiberii fervum heredem instituerat, quem ingenuum esse putabat; & quidem facile erat, ut Titius Parthenium liberum effe crederet, quia fervi Cæsarum bona liberos ugebant, atque inter ipsos quandoque Senatores, ut refert Spartianus in *Adriano*. Præterea Titius teftamento Maviun fubftituerat . fi Parthenius heres non eflet : quæ eft vulgaris fubftitutio, & fit in cafum non exiftentium heredum, *l. Lucius 45. ff. de vulg. & pupill. fubftitut.* fi vere heres inftitutus hereditatem adire nolit, aut non poffit, *l. 3. C. de heredib. inftituend.* Parthenius paffu Tiberii hereditatem Titii adiit : etenim juffus domini, in cujus peculium erat fervus, præfumitur adire ea hereditatem adiret: nec fatis fuit in ipfo negotio confenfum adhiberi : nec extabitio domini imunitem ; juffu non præcedente , additionem confirmare poteft. . *ff. quæ s. fervus . ff. de acq. vel omittend. hered.* Licet autem Parthenius hereditatem Titii adiiffet , fubftituens Mavius in partem hereditatis admittit fubftitu heredis: nam inter Parthenium heredem inftitutum , & Mavium Parthenio fubftitutum , ex Tiberii decreto. Quod qua ratione Tiberius conftituerit , non fatis liquet in hac *l. 45.* & in *§. ult. Inft. de vulg.* Nec enim eft locus inftituto , nec fubftitutio vulgaris facta in cafum non adire hereditatis , adita hereditate debet transferibi ex *l. 7. ff. de vul. & pupill. fubftit. l. pofl. edictum §. C. de impub. & al. fubftit.* ideoque eft in legatis , *l. Si legare 8. C. de legat.* Cujacius *lib. 17. obfervat. cap. 11.* ait, divifam fuiffe hereditatem inter dominum, & fubftitutum , quod vitiofque effent dubiæ rationes : puta , quod teftator forte Parthenium non fcripfiffet heredem , fi eum fervum effe fciffet , quodque Parthenium , non dominum Parthenii , per ipfum Parthenium , heredem fieri voluiffet, *l. 7. tranfactionibus 20. C. de Fid. & l. 3. §. C. eod.* Idem Cujacius in not. *poferioreb. Inftitut. ad d. tit. Inft. de vulg. fubftit.* aliam rationem affert , cur divifa fuerit hereditas inter dominum Parthenii , & Mavium fubftitutum : fcilicet , quod Parthenius heres inftitutus hereditatem Titii non creviffet , id eft, folemniter adiiffet , ex voluntate teftatoris . Et hæc poftrema ratio verior eft , qua Tiberii Cæfaris temporibus id jus adhuc obtinebat , & ufque ad D. Maviun obtinuit . Utpian. *lib. fing. Regul. tit. 19.* Si fervus , fi non adierit , aut cernererur hereditas ex voluntate teftatoris , fubftitutus in partem hereditatis admittebatur . Rationem vero attulimus *lib. 2. obfervat. cap. 14.* cur Parthenius, in fpecie hujus *l. 41.* hereditatem Titii non adierit , fecundum voluntatem teftatoris ; & properea duo feciffes hereditatis facti fint , divifa hereditate inter Parthenium inftitutum , & Mavium fubftitutum . Alias vero minime probandum eft , in re dubia , & obfcura, utrique partem tribui debere : id judicium rufticorum eft , ut non infacete Accurfius ad *l. Nefcimus 34. ff. de Negot. geft.* tentandum eft potius , cui jus competat, omni folertia deprehendere , quam inter utrumque dividere .

An retineri, vel expungi debeat clauſula in fine l. Lucius *45. ff. de vulgar. & pupillar. ſubſtit. quæ in quibuſdam Codicibus reperitur, & deeſt in Florentino.*

CAPUT XXXVII.

PAULUS *in l. Lucius Titius 45. ff. de vulgar. & pupill. ſubſtit.*

LUcius Titius legitimum filium , & alterum natu- A
ralem heredes inſtituit, eoſque invicem ſubſtituit. Titianus legitimum filium, quem patter nunquam reliquit, poſt patris mortem impubes deceſſit , ſuperſtite matre , & fratre naturali , quem etiam coheredem habebat . Quæro an hereditas ejus legitimum nomen fratrem ex cauſa ſubſtitutionis pertineat , an vero ad matrem . Reſpondi , ad priorem cauſam non exiſtentium heredum, ſubſtitutionem , de qua quæritur, pertinere , non ad ſequentem , ſi quis eorum poſtea deceſſiſſet intra pubertatem : cum in naturalis filii perſona ſtatus ſubſtitutionis habere non poterat ; & ideo ad matrem legitimi filii hereditas ab inteſtato pertinet . *Aliter , ſi ejuſdem ætatis liberi inſtituti, invicemque ſubſtituti ſuiſſent , tunc enim alterum defuncto puberatem , ejus ſucceſſio non ad matrem , ſed ad ſubſtitutum fratrem ejus devolvitur.* B

CUJACIUS lib. 17. obſervationum , cap. 26.

Merito videntur abeſſe a Pandectis Florentinis in l. Lucius , ff. de vulg. & pupill. ſubſtit. *hæc verba* : Aliter ſi ejuſdem ætatis liberi inſtituti, invicemque ſubſtituti fuiſſent; tunc enim alterti defuncto intra pubertatem, ejus ſucceſſio non ad matrem , ſed ad ſubſtitutum fratrem ejus devolvitur. Quæ verba agnovit Accurſius . Plerique tamen rejicienda putaverunt. Haloander, Antonius Auguſtinus tum quia defunt in Pandectis Florentinis , Noricis , atque etiam Baſilicis : tum quia ſuperioribus verbis parum apte cohærent ; tum quia ſi tranſponas , valde turpiter legitur *l. 45.* cum *l. precibus 8. C. de impub. & al. ſubſtitut. & l. ult. C. de inſtitut. & ſubſtitut.* ubi pulcherrime poſtillatæ ſunt, quæ continetur fub regula vulgari, matrem non excludit a ſucceſſione filii : at hic ſubſtitutio pupillaris , quæ continetur ſub reciproca , matrem excludit , & ſubſtituto patri præfertur , *Authentic. hab. 17. obſerv. cap. 26. & ad tit. de vulg. & pupill. ſubſtit. in l. 4. & ad lib. 12. Reſponſor. Paulli* in hac *l. 45. & ad C. de impub. & al. ſubſtitut.* hæc verba reiicit, quia ſuperioribus non reſpondeant , nec adverſum cauſam conſtituunt : Quia prius Paulus egerat de filio naturali , & filio legitimo , qui erant eiuſdem ætatis, ſed diſparis conditionis : Hic autem agitur de filiis ejuſdem ætatis, cum qui deberet de filio ejuſdem ætatis, ne diverſitas cauſæ confunderetur . Cujacius etiam ad *tit. C. de impub. & aliis ſubſtitut. hanc clauſulam*, ut eſſe *ſuperuacuam*: Sed ad *tit. C. de inſtitut. & ſubſtitut.* eandem clauſulam retinet , *quamuis ſit minime ſubnexa.* Idque magis admittetem : nam & ſuperioribus convenit , & diverſus cauſa proponitur & ſuppletndum eſt, patrem filio naturali ætatis ejuſdem conſtituiſſe . C reciprocæ ſubſtituiſſe : unoque defuncto intra pubertatem, ſubſtitutum matrem excludere . Nec ſi retinearis hæc verba , ullo modo repugnare *tit. C. de impub. & aliis ſubſtit.* ubi agitur de ſubſtitutione vulgari, quæ non continet tacitum pupillarem matre ſuperſtite : hic autem agitur de ſubſtitutione reciproca , quæ continet ſubſtitutionem pupillarem. Ratio differentiæ eſt , quod in formula vulgaris ſubſtitutionis , *ſi heres non erit*, primus tantum caſus exprimitur, & futurre mortis non extenditur ad fecundum : ex præſumpta voluntate patris, qui matrem potius habere voluit ſuſtuoſum hereditatem filii, quam ſubſtitutum : At in formula reciprocæ ſubſtitutionis , *Euſque univerſus* D

naturalem heredes inſtituit, eoſque invicem , ſeu reciproce ſubſtituit . Titianus legitimus filius poſt mortem patris in pupillari ætate deceſſit , matre ſuperſtite , & Titio fratre naturali. Quæritur fuerit , an heredem Titiani ad matrem ab inteſtato ex SCto Tertulliano , vel ad Titium fratrem ex cauſa ſubſtitutionis pertinet . Movebat , quod Titianus , & Titius invicem fubſtituti fuerant; & reciproca ſubſtitutio utrumque cafum continet ; cafum vulgaris , & cafum pupillaris ſubſtitutionis , *l. 4. §. 1. ff. de vulg. & pupill. ſubſtit.* Eaque voluntas pareis fuiſſe videbatur, ut fire alter heres non eſſet , five heres eſſet , & intra pubertatem decederet , ejus hereditatem haberet . Paulus tamen aliter reſpondit, legitimam hereditatem Titiani ad matrem pertinere . Rationem affert Paulus , quod ſubſtitutio ſit facta in cafum , quo filius naturalis habere A non potuit in cafum vulgarem , non in pupillarem . Etenim pater filio naturali tantum potuit ſubſtituere vulgariter , non pupillariter : cum eum non haberet in poteſtate. Filio quidem legitimo in utrumque cafum ſubſtituere potuit ; fed incongruum eſſet , in perſona filii legitimi duplicem effe ſubſtitutionem , in perſona filii legitimi duplicem effe. Ut igitur fit reciproca ſubſtitutio , tantum in primo cafu valere debet . Et generaliter id obtinet , quando ſubſtitutio reciproca facta eſt perſonis diſparis ætatis , puta , puberibus, & impuberibus, *d. l. 4. §. 1. ff. de vulg. & pupill.* vel diſparis conditionis , puta , filio legitimo , & naturali , hac *l. 45.* filiis legitimis , & extraneis , *l. 2. & 4. C. de impub. & al. ſubſtitut. & l. 6. C. de teſtam. quæ non eſt* : Poſſet tamen in quibuſdam eodicibus reperiri : *Aliter , ſi ejuſdem ætatis liberi , invicem ſubſtituti fuiſſent; tunc enim alterm defuncto intra puberatem , ejus hereditas non ad matrem , ſed ad ſubſtitutum fratrem ejus devolvitur.* Quæ verba agnovit Accurſius . Plerique tamen rejicienda putaverunt. Haloander, Antonius Augultinus : tum quia defunt in Pandectis Florentinis , Noricis , atque etiam Baſilicis : tum quia ſuperioribus verbis parum apte cohærent ; tum quia ſi tranſponas , valde turpiter legitur *l. 45.* cum *l. precibus 8. C. de impub. & al. ſubſtitut. & l. ult. C. de inſtitut. & ſubſtitut.* ubi pulcherrime poſtillatæ ſunt, quæ continetur ſub regula vulgari, matrem non excludit a ſucceſſione filii : at hic ſubſtitutio pupillaris , quæ continetur ſub reciproca , matrem excludit , & ſubſtituto patri præfertur , *Authentic. hab. 17. obſerv. cap. 26. & ad tit. de vulg. & pupill. ſubſtit. in l. 4. & ad lib. 12. Reſponſor. Paulli* in hac *l. 45.* & *ad C. de impub. & al. ſubſtitut.* hæc verba reiicit, quia ſuperioribus non reſpondeant , nec adverſum cauſam conſtituunt : Quia prius Paulus egerat de filio naturali , & filio legitimo , qui erant eiuſdem ætatis, ſed diſparis conditionis : Hic autem agitur de filiis ejuſdem ætatis, cum qui deberet de filio ejuſdem ætatis, ne diverſitas cauſæ confunderetur . Cujacius etiam ad *tit. C. de impub. & aliis ſubſtitut. hanc clauſulam*, ut eſſe *ſuperuacuam*: Sed ad *tit. C. de inſtitut. & ſubſtitut.* eandem clauſulam retinet , *quamuis ſit minime ſubnexa.* Idque magis admittetem : nam & ſuperioribus convenit , & diverſus cauſa proponitur & ſuppletndum eſt, patrem filio naturali ætatis ejuſdem conſtituiſſe . E reciprocæ ſubſtituiſſe : unoque defuncto intra pubertatem, ſubſtitutum matrem excludere . Nec ſi retinearis hæc verba , ullo modo repugnare *tit. C. de impub. & aliis ſubſtit.* ubi agitur de ſubſtitutione vulgari, quæ non continet tacitum pupillarem matre ſuperſtite : hic autem agitur de ſubſtitutione reciproca , quæ continet ſubſtitutionem pupillarem. Ratio differentiæ eſt , quod in formula vulgaris ſubſtitutionis , *ſi heres non erit*, primus tantum caſus exprimitur, & futurre mortis non extenditur ad fecundum : ex præſumpta voluntate patris, qui matrem potius habere voluit ſuſtuoſum hereditatem filii, quam ſubſtitutum : At in formula reciprocæ ſubſtitutionis , *Euſque univerſus* F

A ſubſtitut., invicem ſubſtituti fuerint, utreque cafus continetur . Verbum *ſubſtituere* communie eſt, tam ad vulgarem, quam ad pupillarem ſubſtitutionem , *l. 4. §. 2. ff. de vulg. & pupill. ſubſtit.* Ex ea igitur ſubſtitutione reciproca, ſubſtitutus matri præferetur : quafi teſtator utrumque cafum expreſſerit , & in utrumque cafum ſubſtituere voluit . At cum vulgaris ſubſtitutionis cafus tantum expreſſus eſt , id nocet ſubſtituto matre ſuperſtite, ut in cafum vulgarem , qui expreſſus eſt , tantum admittatur , non in cafum pupillarem , qui expreſſus non eſt .

An res juris, vel facti ſuccidat per restitutionem confirmati patroni, ante conſtitutionem Juſtiniani.

CAPUT XXXIX.

MARTIANUS *in l. quidam 7. ff. de jur. codicillo.*

QUidam non reſtruxtur ad confirmationem codicillorum : veluti ſi mente teſtatoris ſuerit quis codicillos confirmaverit , & in captivitate codicillos feribat ; nam non valent. Idem eſt , ſi aliquo modo tes teſtamenti facti poſtea deſierit habere. Præterea, in cafum quæ non juris , fed facti ſunt , non eſt perinde habendum, quod codicillis ſcribatur, atque ſi, ubi confirmatio , ſcriptum fuiſſet : veluti ſi ita in codicillis ſcriptum erit , *Poſtumo , quæ non eſt* : codicillorum tempus ſpectandum , non quo confirmatur. Item , *Si Titius vivus eſt* , vel *ſi non vivus eſt*, tempus inquiri debet ; in eo, quæ facti juris, ratihabitionem retrotrahi in his, quæ funt facti , non item .

Idem CUJACIUS in parati. *C. de donationib. inter vir. & uxor.*

Generaliter idem deficit omnem confirmationem , vel ratihabitionem retrotrahi ſubſtata differentia rerum , inter eas quæ funt juris , & quæ facti ſunt : nam ea quæ B *facti ſunt , retrotrahuntur ; non ea quæ ſunt facti , arg. l. 1. de jur. codicill.*

Sed aliter idem Cujacius in recitat. ad *tit. C. ad SCtum. Macedon.*

Omnes generaliter ratihabitionem non retrotrahunt : plerique dicebant , ratihabitione confirmari , quæ funt facti , ut poſſeſſionem , aſſionem , non ea , quæ ſunt juris .

MERILLIUS) Martianus in hac *l. 7.* aſſert differentiam inter res facti, & juris , quæ codicillis ſcribuntur. Res facti ſunt , in quibus factum verſatur , ut poſſeſſio , *l. Semper 15. ff. eo quib. cauſ. cuſtipi. l. 1. §. 2. & l. poſſeſſionem 29. ff. de acq. vel amittend. poſſeſſ.* ut traditio, venditio , ſalutio , *l. cunctis 7. §. ult. ff. de cuſtodia. furioſ. & al.* non dicet. Res juris ſunt , in quibus jus magis verſatur , quam factum ; ut hereditatis adi- C tio , & alii actus ſolemnes , feu legitimi , ut ufucapio. Ait igitur Martianus , in iis , quæ ſunt juris , perinde habendum , quod codicillis ſcribatur , ac ſi teſtamento ſcriptum eſſet ; non in iis , quæ ſunt facti : Finge : Dominus ſervo proprio legatum ſine libertate reliquit teſtamento , quo & codicillis confirmavit , Legatum illud ſervo inutiliter fine libertate relictum eſt. Ufp. *lib. ſing. Regular. tit. 24. de legat. I. ſervus 76. ff. de heredib. inſtituend. l. ſervus 4. C. de dig.* D

Si vero dominus deinde servo liberatem codicillis ad-
scripserit, perinde est, ac si testamento adscripta effet:
& legatum tollamento relictum est utile, quafi & do-
minus testamento legatum cum libertate reliquiffet,
l. emptionem 8. *ff. servo a. ff. de jur. codicillor.* Ita
igitur res juris, quia, libertatis datio, codicillis con-
firmatur. At ut ita, quæ funt falfi, fpectatur tem-
pus codicillorum, non tempus teftamenti: Nec tem-
pus codicillorum trahitur ad tempus confirmationis,
feu teftamenti, quo codicilli confirmantur. Fingo:
Teftator Titio codicillis centum legavit, fi Mavius
viveret; legati conditio deficit, nec debetur legatum,
fi Mavius non viverit tempore codicillorum; licet
viverit tempore teftamenti, idem eft. Quod fi viverit
tempore codicillorum, non tempore teftamenti, fi
is veftis fua non fuerit tempore codicillorum; licet fua
fuerit tempore fatti teftamenti, hac l. 7. quia ifta res
facti non reducuntur ad tempus teftamenti, ut res ju-
ris. Cujacius *tract. 5. ad African. & in paratit. C. de dona-
tionib. inter vir. & uxor. ex hac l. 7.* colligit ante Juf-
tinianum, qui differentiam inter res facti, & juris fu-
ftulit, *Lect.* in fin. *C. ad S'Cum Macedon. l. denuntiare* 25.
C. de donationib. inter vir. & uxor. Juftinianus, quem
res facti per ratihabitionem confirmari poteffe : quia
in hac l. 7. facilius res juris, quam res facti, codicil-
lis confirmantur. Idem tamen Cujacius *in recitationib.*
ad tit. C. ad S'Cum Macedon. ait, res facti facilius,
quam res juris, per ratihabitionem confirmari potuif-
fe: quod & verius eft. Nonnulli autores utriufque
fcholæ, Sabinianæ, & Proculejanæ, videntur in eo con-
venifle, ut res facti per ratihabitionem retrotraheren-
tur. Verum Proculejani differentiam fubtilem conftitu-
erunt juris, & facti introduxiffe : puta, an donatio
facta effet tradition, quæ facti eft, vel mancipatione,
quæ juris eft, in *d. l.* 25. *C. de donationib. inter vir.*
& uxor. Eorumque differentiam ex libertate edita, *l. fi*
quis 25. *§. juffum, ff. de acq. vel amittend. hereditt.* ut
nuptiæ, *l. quid ergo* 13. in principi. *ff. de lea quis ant.*
juffum, ut auctoritas tutoris, *l. tutoris* 13. *ff. de auctor.*
tutor. dotis, ut poffeffio adhiberi, *l. obligari* 9. *§. penult.*
ff. de auctoris. & confenf. tutor. & curator. Non movet in
contrarium *d. l.* 7. *ff. de jur. codicillor.* ubi non agitur de
ratihabitione, fed de confirmatione codicillorum. Con-
firmatur id, quod codicillis fcribitur, non tamen re-
trotrahitur. Aliud eft, res juris codicillis poffe confer-
mari, non res facti : aliud eft res juris, vel facti per
ratihabitionem poffe confirmari. In codicillis res facti
non retrotrahatur ad tempus confirmationis, feu tem-
pus teftamenti, quo codicilli confirmantur. In mulcfis,
contractibus, judiciis, ratihabitio retroducitur ad
tempus, quo res geffa eft. Non movet etiam, quod
bonorum poffeffio fit juris, *l. 3. §. 1. ff. de bonor. poffeff.*
& tamen ratihabitione confirmatur, *l. ult. ff. eod. l. ferv.*
85. ff. ad S'Cum Trebellian. Namque ita confirmatur,
non ut retrotrahatur, fed ut eo tempore petita videa-
tur; quo ratihabitio petitionis facta eft : nifi in qui-
buldam caffus, *d. l. ult. ff. de bonor. poffeff. & l. penult. ff. ra-*
tam rem haberi: At hereditatis aditio nunquam ratiha-
bitione retrotrahi poteft, cum juffus adeundæ hereditA-
tis præcedere debeat, *d. l.* 25. *§. 4. ff. de acquir. vel omitt. hereditt.*

An poft legem Papiam fubftantum fuerit jus accrefcendi, & conjunctiones.

CAPUT XL.

PAULUS *in l. Re conjunctî* 89. *ff. de legat.* 3.

RE conjuncti videntur, non etiam verbis, cum duobus feparatim eadem res legatur. Item verbis, non etiam re, *Titio, & Sempronio fuerint æquis partibus hæredes*, *lege*: quoniam femper partes habent legatarii. Præterea igitur omnimodo certeris, qui & re, & verbis conjuncti eft. Quod & re tantum conjunctus fit; conftat non eft poiorem. Si vero verbis quidem conjunctus fit, re autem non; quæftionis eft, an conjunctus potior fit? & magis eft, ut & ipfe præferatur.

CUJACIUS lib. 14. obfervationum, cap. 32.

Paulus ferfbens ad legem Juliam, & Papiam, tracta-
tat de conjunctis hæredibus, legatariisque, quia ficto (non
ea genera perfiffimum ille fecerit fuæ) *fi nemanes*
heres, aut legatarius, non teftatore, vel ante apertas tabu-
las, quo ea cauffa teftamento rebelle in cauffa cadat, vel
cadere plenumque poffit (*quæ fiunt*) præferatur is, qui mortuo re
conjunctus fuit.

Sed aliter lib. 12. obfervationum, cap. 12.

Nec enim hæc obfervationes jus novum pariunt, quo inter
heredes feriptos non verfatur jus accrefcendi.

Et in partutis. C. ad *tit. de cadue. tollend.*

Paulus ipfe fcribens ad legem Papiam, de conjunctis
tractat, i. te conjuncti de legat. 3. i. triplici de verbi-
gnificat. Lex Papia tollebat jus antiquum, *id eft*, jus
accrefcendi, jus conjunctionis fimplex (*exceptis certis*
cafibus) ffico pradicto.

Et in recitationib. C. ad eundem *tit. de cadue. tol-*
lend.

Paulus ipfe fcribens ad legem Papiam accurate refert in
l. re conjuncti, de legat. 3. l. triplici, de verber. fi-
gnificat. Lex Papia tollebat jus antiquum, *id eft*, jus
accrefcendi, jus conjunctionis, *jus collegii, & refte: non*
tollebat jus fubftitutionis.

MERILLIUS) Inter legatarios, quibus eadem res legata eft, jus eft accrefcendi, puta, ut deficientem, aut repudiantem portiones alios accrefcant, *§. 8. eodem, Inftitut. de legat.* Hi legatarii alias præferuntur, qui conjuncti non funt, *jure conjunctionis* ; ut loquitur Ulpianus, *l. 8. ff. fub conditione* 16. *ff. quib. modi. teftamenta* 28. Et hæc eft differentia inter conjunctos, & non conjunctos. Tripliciter autem modo inter legatarios fit conjunctio : re & verbis, re tantum, & verbis tantum, hac *l. 89. & l. 1. ff. de verb. fignificat.* Re, & verbis conjuncti dicuntur, quos ipfi, & teftamentum compleat unus juncti, veluti, *Titio, & Mævio fundum Cornelianum*
do, lego : in hoc legato Titius, & Mævius conjuncti funt nomine; conjuncti funt etiam re, quia eadem res, idem fundus ipfis legatus eft. Alii funt conjuncti re tantum; veluti, *Titio fundum Cornelianum do, lego: Mævio fundum Cornelianum do, lego*: Titius, & Mævius non funt conjuncti verbis, aut nomine: fed tantum re, quia ipfis idem fundus legatus eft: & quia non funt conjuncti verbis, disjuncti quoque dicuntur, ad differentiam eorum, qui, re, & verbis conjuncti funt, *l. unic. §. his ita* 10. *C. de cadue. tollend. §. fi eadem, Inftit. de legat.* Alii funt conjuncti verbis tantum, non re: veluti, *Titio, & Mævio fundum Cornelianum æquis partibus do, lego*. Titius, & Mævius conjuncti funt verbis, feu nomine: non funt conjuncti re, quia partes feparatas habent, cum fundus æqui partibus legatus eft. Verum cum pluribus eadem res legata eft, & alii re, & verbis, alii re tantum, alii verbis tantum conjuncti funt : Paulus *ait*, eum, qui re & verbis conjunctus eft, omnimodo ceteris præferendum effe, id eft, in qui re tantum, aut etiam verbis tantum conjuncti funt. Finge : Teftator ita legavit : *Titio, & Mævio fundum Cornelianum do, lego: Sexto fundum Cornelianum do, lego: Sempronio, & Cajo fundum Cornelianum æquis partibus do, lego*. Si Mavius defecerit, Titius ceteris legatariis præferetur : fed fi legatarii ex teftamento conjuncti fuerint, unus alio non præferetur : partis deficientis omnibus alis accrefcit. Veluti, fi teftator ita legaverit : *Titio, & Mævio fundum Cornelianum do, lego: Cajo fundum Cornelianum do, lego : Sempronio fundum Cornelianum do, lego*. Si Sempronius defecerit, pars Sempronii accrefcit Cajo, qui conjunctus eft re cum Sempronio : fed accrefcit quoque Titio, & Mævio : quia Titius, & Mævius eadem re conjuncti funt. Quæ differentia inter legata fuerit, qua Cajo, & Sempronio. Si vero legatarii funt conjuncti verbis tantum, alis præferuntur hac *l. 89.* veluti cum teftator ita legaverit : *Titio, & Mævio fundum Cornelianum do, lego: Sexto fundum Cornelianum do, lego: Cajo, & Sempronio fundum Cornelianum æquis partibus do, lego*. Si Sempronius defecerit, in parte Sempronii, Cajus ceteris præfertur : quia alii tantum re conjuncti funt cum Sempronio : hic autem re conjunctus eft, & præterea verbis : quia Titius, Cajus Sempronio tantum verbis, fed etiam re conjunctus effe intelligitur. Dicitur verbis tantum conjunctus, ad differentiam eorum, qui re, & verbis conjuncti funt : non ad differentiam eorum, qui re conjuncti funt. Elegantur Paulus in hac *l. 89. verbis conjunctum videri etiam re*: Videri quidem non effe re conjunctum ; quia legatarii partes feparatas habent : fed tamen re conjunctum debere intelligi. Et illud quidem fuit jus conjunctionis inter collegiatos. Verum cum effent diverfa genera legatorum, ex diverfa formula ; faepe evenitebat, ut inter conjunctos quandoque effet jus accrefcendi, quandoque non effet. Igitur inter conjunctos re, & verbis per vindicationem erat jus accrefcendi ; atque etiam inter disjunctos, feu tantum re conjunctos, per vindicationem, quia tunc quoque ab initio relictum effe intelligebatur, concurfu partes faciebant. Ulpianus *lib. fing. Reg. tit. 24. de legat. 1.* 2. *§. unum, & l. 3. §. fi de ufufr. accrefcend. l. unionem* 80. *ff. de legat. 3. l. unic. §. ubi autem* 11. *ff. fin vers.* C. de cadue. tollend. Adeo vero folidum cuique in legato per vindicationem ab initio relictum effe intelligebatur, ut eft teftator viriles partes expreffiffet in legato vindicationis, nihilominus inter conjunctos effet jus accrefcendi, *l. 1. §. 2. ff. de ufufr. accrefcend. l. 1.* Quodque inter conjunctos re, & verbis non erat jus accrefcendi, puta, fi per damnationem legatum effet : quia in hoc genere legati ab initio relicta effe intelligantur, ex præfumpta voluntate teftatoris, qui totum utique dare noluit, fed partem cuique ab initio aliquam : At in legato vindicationis, quemque folidum vindicare volunt ; fed concurrente altero partes fieri, & legatum inter eos fcindi. Cum ergo inter conjunctos per damnationem, non effet jus accrefcendi ; altero deficiente, alter folidum legatum non habebat, fed pars non capientis in hereditate remanebat. Ulp. *d. tit. 24. l. 2. §. 2. & §. fi conjunctim, ff. de leg. 1. l. ult. §. Sejo, ff. de legat. 3.* Sejo, ait, referenda funt ad legatum damnationis : aliquin defi-
cientis portio conjunctis accrefcere non poffet, quia per damnationem non erat etiam jus accrefcendi, nec concurfu partes faciebant, fed folidum quifque habebat : alter rem legatam, alter rei legatæ æftimationem. Cujus in *fragment. Inftitut. lib. 2. tit. 5. d. l. unic. §. ubi autem* 11. C. *de cadue. tollend.* Hodie fublatæ funt illæ differentiæ conftitutione Juftiniani : qui unum, eumdemque naturam omnibus legatis effe voluit. At quæftiones eft, an lege Papia jus conjunctionis inter collegatarios fublatum fuerit : an poft legem Papiam conjunctis fifco præferretur, vel fifcus conjuncto, & portæ

deficientis caduca fieret. Cujacius *lib. 24. obfervat. cap.* 34. ex inferiptione hujus *legis* 89. & *l. 142. ff. de verb. fignificat.* quæ funt ex lib. 6. *Pauli ad legem Julian. & Papiam* : colligit ; ideo Paulum, cum fcriberet ad leges Julium, & Papiam, de conjunctis ceffe : quia conjunctus fifco præferebatur jure conjunctionis. Cur enim de conjunctis ceffet Paulus, fi jus conjunctionis lege Papia fublatum fuiffet, aut fi fifcus conjuncto in deficientibus partibus præferatur effet ? Idem tamen Cujacius tribus aliis in locis ait, jus conjunctionis, & jus accrefcendi lege Papia fublatum fuiffe : Quod verius eft. Differunt Ulpianus *d. tit. 24. de legat. Pauli legem Papiam ad legem Juliam*, in *caduca pars*. Propterea poft legem Papiam ad excludenda caduca fubftitutiones recipiunt introductæ funt, *d. l. unic. in princ. C. de cadue. tollend.* Ut ne caduca fiant bonorum conjunctorum non fierent : quibus fuftitutionibus reciprocis opus non fuiffet, fi partes deficientes jure conjunctionis conjunctis hereditas accrefcere poterant. Ideo vero Paulus fcribens ad leg. *Julium, & Papiam* de conjunctis egerat ; quia in aliis caffibus, qui ad legem Julia non pertinebant, jus conjunctionis remanebat. Puta, fi legatarius apertis tabulis legatum repudiaret, aut defceret : tunc enim repudiantis, aut defi-
cientis portio conjunctis in portas, quam alis accrefcebat. Sed eft in caducis lex Papia jus conjunctionis fubftuliffet, femper obtinuit in his, quæ pro non fcriptis habebantur, *d. l. unic. §. in primo, C. de cadue. tollend.*

De interpretatione l. legata 41. ff. de condi-
tionib. & demonftrat.

CAPUT XLI.

ULPIANUS *in l. legata* 41. *ff. de conditionib. & demonftrationibus.*

LEgata fub conditione relicta non ftatim, fed cum conditio exiterit, debere incipiunt ; ideoque interim delegari non potuerunt.

CUJACIUS ad lib. 15. Quæft. Papinitni, in *l. 3. de regul. Catonian.*

Legata conditionalia, vel in diem interitum relicta, non
cedunt a mortis tempore, fed cum conditio exiterit poft mor-
tem teftatoris, l. legata fub condit. ff. de condit. & demonftrat. *Quia non poffunt ante non cedere ftatim a mor-*
te, fed cum conditio exiterit, & ideo *nunquam interea* legari non poterunt (*Sic recte Florentius Scriptorum eft*) quod quia eft aliud, quam tranfmitti ad heredem non poterunt ? *Videlicet mortuorum legatorum, pendente con-*
ne, ante teftamen.

Sed aliter limen CUJACIUS in recitationib. C. ad *l. unic. C. de cadue. tollend. in §. fin autem aliquid.*

Hæ Gracia ipfa eft valle, l. *legata*, *hæc non genuina*. *Legata conditionalia non ftatim, id eft, a mortis teftatoris, fed cum conditio exiftit, deberi incipiunt. Verum legatum*, ideoque interim delegari non potuerunt. *Grani delega-*
ri interpretatores, ex verbum non poffunt transferri in hæ-
dem legata, pendente conditione nuncupata legatario. Verum melius eft, ut verbum delegari accipimus proprie ; ut fcilicet conditionalia legata, dum pendet conditio, non poffint cedi, & mandari alteri, *ut fcilicet nomine cedan-*
tur : quia nomina eft ufufrui nomen, nullius debitoris, nul-
le actio : quam ob rem frufira ceduntur eorum actiones, quæ nulla funt.

MERILLIUS) Ulpianus hit, legata fub conditione relicta non ftatim deberi, fed cum conditio exiterit, deberi incipiunt : id eft, dum legatorum fub conditione relictorum non ftatim cedere, non ftatim incipere deberi, fed tantum poft eventum conditionis, *l. 3. §. 2.*

ſſuppond. dies legator. vel fideicommiſſ. l. unic. ſ. cum autem C. Cod. de caduc. tollend. Legata vero pure relicta ſtatim cedunt, & debent incipiunt poſt mortem teſtatoris, & ad heredes tranſeunt, *l. quæ legata 28. ff. de regul. Jur.* fubicit Ulpianus in hac *l. 41. adeoque interim delegari non poterunt*, ut legitur in *Pandect. Florent.* Graeci interpretes hanc poſtremam verbis inteſligunt; ut ſi prædente conditione legatarius decedat, non poſſit interim legatum heredibus ſuis delegare, ſeu ad heredes tranſmittere. Finge: Titio centum legata ſunt, ſi navis ex Aſia veniet; prædente conditione decedit Titius; legatum heredibus ſuis non delegabit, id eſt, tranſmittet. Graecorum interpretationem ſecutus eſt Cujacius, *lib. 15. quæſt. Papinian.* ; *in l. 2. ff. de regul. Caton.* Sed in *recitationib. Cod.* Graecorum interpretationem rejicit, & verborum *delegare* propriè accipit: B *delegare*, ut legatum ſub conditione relictum, prædente conditione, alii delegari, ſeu cedi non poſſit. Et hoc magis probatur: tum quia verbum delegandi proprie ſignificat: tum quia major ſubeſt dubitatio. Finge: Teſtator Titio legavit centum ſub conditione, prædente conditione Titius ceſſit centum ſibi relicta, ſeu delegavit heredem debitorem Mævio creditori ſuo, ut heres loco ſuo eſſet debitor Mævio. Dubitari poterat, an legatum conditionale delegari, ſeu cedi poſſet; quia legatarius, cui ſub conditione legatum eſt, mittitur in poſſeſſionem legati ferrandi nomine, *l. Lucius 9. ff. de rei vindicat. l. 3. §. ult. ff. de acquir. vel amitt. poſſeſſ. l. cum legatorum 12. ff. quib. ex. caus. in poſſeſſ. ear.* Tum quia legatum conditionale in ſtipulationem deduci poteſt, *l. 4. ff. de tranſactionib.* & novari, *l. Scio hoc* C *§. 1. & 1. quotiens 14. ff. de novationib. & delegat.* Ulpianus ait, legatum ſub conditione relictum ex ſtipulatu poſſe delegari, ſeu alii cedi: ita delegare proprie ſumitur, *l. delegare 11. ff. eod. tit. de novation.* quod verbum alias minus proprie ſumemus pro *mandare*, *l. ſuſpecta 9.* Ideo vero legatum ſub conditione relictum non poteſt delegari, quia nondum debetur antequam conditio exiterit: nec legatarius, qui ſub conditione delegat eſt, prædente conditione creditor eſſe intelligitur, *l. ei cui 42. ff. de obligat. & actionib.* nec prædente conditione legatum tranſmittere, *l. ſi navis 3. ff. de legat. 1. l. ſi ſervienda 12. §. ult. & l. ſi Titio 22. ff. quando dies legator.* Non mover, quod legatarius conditionalis mittitur in poſſeſſionem; aut legatum conditionale in bonis deſignatur; id enim non fit, quaſi debeatur: quale eſt, in ſtipulationem deducitur, & novatur: At cum alii legatum conditionale cedit, quaſi cum debitum delegat, *d. l. 11. ff. de novationib. & delegat.* Ceterum vel ex hoc loco deprehendi poteſt, Graecos in ſuis interpretationibus ſepe lapſos fuiſſe, cum Latini ſermonis vim non ſatis aſſequerentur.

An patronus poſſit remittere debitum portionem in bonis liberti.

CAPUT XLII.

PAULUS *in l. patronus 60. ff. ad SCtum Trebellian.*

PAtronus ex debita portione heres inſtitutus, ſextam partem reſtituere rogatus reſtituit: non tranſvehit ex Trebelliano actione, quoniam non fuit debitum, quod reſtituit: & ideo ſi per errorem fecit, etiam repeteret.

CUJACIUS in expoſit. *Novellæ 22.*

Huic igitur differentiæ eſt inter legem Papiam, & legem Falcidiam: patronus poſſ. remittere liberti legem Papiam ſi teſtamentum ſe caveris, non teneatur: *adeoque hæc patroni reverentiæ patroni ; ſed circa eas eſt ar-Hendius ; ut non invitus remittat, etiam ſi tig promiſerit . Heres autemerus ſi ſe legem Falcidiam omiſſurum caverit quibuſdam, vel omnibus, poſt mortem teſtatoris; ſe non teneatur. Cæſſet in eo reverentiæ ratio: & ut ſi ſolverit ſolidi legata, non repetat : ita ſi caverit, non induxit Falcidiam. Non cenſetur cautionem.*

Sed aliter ad lib. 11. quæſt. Pauli, in *l. patronus 62. ff. ad SC. Trebellian.*

Puto igitur patronis, qui cavit, dari interdi conditionem, videlicet ſi ita pepulerit caverit per errorem feſtr: & multis magis ſi convenitur ex ſtipulatione, ei dari exceptionem doli mali, ne ſibvere cogetur: & ita eſt accipienda l. ſi patronus, ff. de donationib. Nam ſi id feciens, prudenſque cavit, teſtat condicitio, & exceptio doli mali, quia de ſuo donaſſe videtur, l. ita 40. §. ult. de jure fiſci.

MERILLIUS) Libertus patronum ſuum heredem inſtituit ut defuncto portione, quam habere debet patronus in bonis liberti ex lege Papia §. 3. *Inſtitua. de ſucceſſ. libertor.* deinde rogavit libertus patronum ſuum partem hereditatis reſtituere, & patronus reſtituit. Paulus ait, non tranſire actiones ex SCto Trebellaico in fideicommiſſum, quia patronus non debitum reſtituit. Patronus debitum portionem habet ex beneficio legis, non judicio teſtatoris; & ideo nullo fideicommiſſo onerari poteſt, *l. ita 27. §. ſi patronus 12. ff. ad SCtum Trebellian. l. 4. ff. de bon. libertor.* Quod ſi patronus ſciens, volenſque inhibitum ſolverit, non poterit repetere, quaſi de ſuo donaverit, *l. ita 40. §. vel. ff. de pœn. ſcrit.* Sed finge, patronum ſcientem, voluntemque caviſſe, in fideicommiſſum relictum, quod ex debita portione relictum erat: Quæſtionis eſt, an ſolvere teneatur; vel poſſit cautionem condictre, vel agenti fideicommiſſario ex ſtipulatione, exceptionem doli mali opponere. Cujacius *lib. 11. quæſt. Pauli*, in hac *l. 60. ait*, ſi patronus ſciens caverit, ſe debitam portionem ſolvere, ceſſare conditionem; id eſt, patronum non poſſe condicere cautionem conditione incerti: nec agenti ſtipulatori poſſe doli mali exceptionem opponere, quia ſe de ſuo donaſſe videtur. Sed in expoſitione *Novellæ 21.* ait patronum, qui caverit, ſe legem Papiam omiſſurum, vel non peterum debitam portionem ex lege Papia, non teneri ex hac promiſſione. Quod magis probarem, & expreſſum eſt in *l. 6. patronus 20. ff. de donationib.* ne pars ex legibus debitam portionem patronis debita minuatur. Si quidem heres caverit, ſe beneficio legis Falcidiæ non uſurum, cum ex legatis quartam retinere poſſit; ſi tenetur ex *Novella 1. quadrupli 46. ff. ad leg. Falcid. l. patronus 20. ff. de donationib.* Id potius admiſſum eſt adverſus legem Falcidiam, quam adverſus legem Papiam; & rurſus differentiæ eſt, quod lex Falcidia præſtam tamen utilitatem heredis reſpiciat, quam heres poteſt contemnere: ut & alia, quæ pro nobis introduxit, licet contemnere, *l. ſi quidem 41. ff. de manumiſſ. teſt.* At reverentia perſonæ ad rem publicam ſpectat, quod privata cautione a patrono remitti non poteſt, *l. ſanſſpernitur 7. §. & generaliter 26. l. pus publicum 38. ff. de poſſ. l. Neratius 20. ff. de voluntat. & ſtipulib. ſum. l. ult. ff. de fœtu, & legit. l. ſi ſtipulatus 35. §. 1. ff. de verb. obligat.*

An ob ſcientiam tutoris, dies patendo bonorum poſſeſſionis cedens pupillo .

CAPUT XLIII.

ULPIANUS *in l. 7. §. ult. ff. de bonor. poſſeſſionibus.*

IMpubes nec bonorum poſſeſſionem admittere, nec judicium, ſine tutoris auctoritate, accipere poteſt: quia tutor pupillo, & pater infanti filio bonorum poſſeſſionem petere poſſunt. Dies, quibus tutor, aut pater ſcit, cedere dicetur.

CUJACIUS lib. 14. *obſervation. cap. 8.*

Impubes ſine tutoris auctore eſſe hac verba in l. 7. §. ult. ff. de bonor. poſſeſſ. aut pater, *& perperam repetitur ex §. penult. eam dies quidem, quibus tutor ſcivit , pupillo* cedere conſtat, *Exemplo alterius civitatenus, qui tutor conſpiratur quaſi perſonitis*, l. qui ſolidum 78. §. etiam, ff. de legat. 1. *& pupillo ſolvendi.* l. 3. C. de jur. reip.

Idem CUJACIUS ad lib. 15. quæſtionum Papiniani, *l. 1. in fin. ff. de bonor. poſſeſſionib.*

Tutoris quidem ſcientia nocebit pupillo; *ſed non poteſt jure ſcientia patroni infanti nocere, & ſupplicium ſum hac verba*, l. 7. §. 1. *ut certe animoſcio pugnant eum l. 1. & eum l. 2.* quis ord. in poſſeſſ. ſervet.

Idem CUJACIUS ad lib. 6. Reſpoſtor. Papiniani, in *l. ult. ff. de jure & fact. ignor.*

Dies , quibus tutor ſcivit, cedere placet, pupillo nocere, *& ſcire repreſentatus ab aſſere mentecaptum ad tutorem , ut in* l. qui ſolidum 78. §. etiam de legat. 2.

Sed aliter CUJACIUS in recitationib. ad tit. de bonor. poſſeſſ. ſec. *l. 7. hodieq.*

An ex quo tempore cedent centum dies petitionis patri, vel tutori? Cedent ex eo tempore , quo ſcierit pater , vel tutor; petitionis dodeci, non petere: Cedent autem patri, vel tutori, non filio, non pupillo: *non ſcientia patris non nocet filio*, l. 3. ff. quis ord. in poſſ. ſervet. l. r. §. ult. l. 3. §. ult. *Sed finge, patrem ſcientem*, cedere, patri videlicet, vel tutori, non filio.

MERILLIUS) Pupillus, vel filiusfamilias fuerunt heredes inſtituti, tutor nomine pupilli, & infans fuerit, bonorum poſſeſſionem petere poteſt; & pater nomine filiifamilias infantis, *l. 1. ff. de bonor. poſſeſſ. furioſ. l. 7. C. qui admitti ad bonor. poſſeſſ. l. ſi infanti 18. C. de jure deliber.* Centum autem dies utiles exarauſi hereditibus præſtituti ſunt, ad petendam bonorum poſſeſſionem, quibus ſeiverint ſe fuiſſe heredes inſtitutos, & potuerint bonorum poſſeſſionem petere, *l. 1. ff. quis ord. in poſſeſſion. petit.* quæ petitio bonorum poſſeſſionis, in qua centum dies utiles ad cernendam, ſeu adeundam hereditatem præſtituti erant. Ulpianus *lib. ſingul. Regul. tit. 12.* Largius tempus tempore non utili petendi, ſibique ad petendam bonorum poſſeſſionem tributum; neque enim ita brevi tempore centum dierum arbendi vim habere, qui per ad propria bona veniebant, *l. 1. §. longiore 6. ff. de ſucceſſor. edict.* Cum igitur pupillus, vel filiusfamilias fuerit heres inſtitutus; quæritur eſt, quidem ſcientia ſpectari debeat, ut dies petendæ bonorum poſſeſſionis cedant: an ſcientia tutoris pupillo nocere debeat, vel ſcientia patris vel Ulpianus, in magiſtratus municipales Mævium primogenitus capitis coercere poſſint, quod Titium in poſſeſſionem miſſum non admiſerit. Ulpianus non putat, ſed Mævium in fidhan adhuc ſpem, quæ tenuit ut, qui miſſum in poſſeſſionem a Prætore, vel Præſide, non admiſerit, *l. 1. §. 1. & l. 3. §. 2. ſi ne cui det e, qui in poſſeſſ. miſſus eſt. Digeſt.* Et ſic colligit, magiſtratus municipales non habuiſſe jus capiendi pignoris . Et in *notis Codicis* aliud argumentum dixi ex *l. 1. §. ult. ff. de bonor. poſſeſſ. furioſ.* Ubi magiſtratus municipali , qui tutorem nonerinaverit, pignus nonnunti tutoris , à tutelam derelinquerit, non licere. Quæſtio ſpectat ad Prætorem, Præſidemve, ex *§. ſuperiore* repetita . Idem Cujacius in expoſit. *tit. de bonor. poſſeſſ. ad hanc l. 7. §. ult. ait*, tutoris ſcientiam ſuum pupillo nocere , non pupillo ; & patris ſcientiam ipſi quidem patri nocere , non filio: nec diſtinguit inter tutorem, & patrem . Sed utrique ait ſcientiam ſuum nocere, ut utrique celeant dies petendæ bonorum poſſeſſionis, non pupillo , aut filio ; atque in hunc §. ult. intelligit retenta lectione Florentina . Et hoc magis admittetem , quia ſcientia alterius non nocet , neque ignorantia alterius prodeſt , in petendis bonorum poſſeſſionibus , *l. 5. ff. de jur. & fact. ignor.* nec ſcientia patris nocet filio, *ad 2. §. ult. ff. de*

A *in poſſeſſ. ſervet.* ſed ipſi patri, *d. l. 7. ff. de bonor. poſſeſſ. furioſ.* ſique vult Ulpianus in hoc §. ult. dies petendi bonorum poſſeſſionis, quibus tutor, aut pater ſcit pupillum, ſibimet heredes inſtitutos, cedere tutori, aut patri, non cedere pupillo , aut filio : Atque ita non pugnabit *d. l. 7. §. ult. ſed. in poſſeſſ. ſervet.* li retineatur lectio Florentina . Et hæc poſterior interpretatio admittetur .

An magiſtratus municipales habuerint pignoris capiendi , & multa dictionem .

CAPUT XLIV.

ULPIANUS *in l. 4. §. 1. ff. de damn. infect.*

B SI intra diem a Prætore conſtitutendum non caveatur in poſſeſſionem ejus rei mittendus eſt . Ejus rei ſic accipe , ſive tota res ſit, ſive pars ſit rei . An tamen is, qui non admittit, etiam pignoribus a magiſtratibus coercendus ? non puto , ſed in fidhan adhuc tenebitur: nam & ſi a Prætore miſſus non admittatur, eadem actione utendum eſt .

CUJACIUS in not. Digeſtor. ad *l. 4. §. 1. ff. de damn. infect.*

Hinc colligunt, non eſſe jus municipalibus magiſtratibus capiendi pignoris . Idem docet l. nominatori , C. de pignorib. ut nec judicibus datis . Solet Rom. Pop. Magiſtratibus eſt ut pignoris capiendi , aut in Provinciis Præſidibus , qui eos judicibus dederunt .

C Idem CUJACIUS in not. Codicis, ad *l. nominatori , Cod. de pignorib. & hypoth.*

Jus capiendi pignoris ſolis P. R. Magiſtratibus competit , Lalitol 91. §. ult. ff. de verbor. ſignificat. Magiſtratus municipales , qui ſine jure nominantes , non habent, argumento l. 4. ff. de damn. infect.

Aliter CUJACIUS in parætit. Cod. ad *tit. de multa dictione, quæ a judicib. infligit.*

Omnes , qui judicationem habent , id eſt , qui poſſint judicium exercere , multæ dictionem , & pignoris capionem habent, qua ſuam tuentur juriſdictionem .

D MERILLIUS) Titius egit damni infecti nomine adverſus Mævium in Prætoris auditorio , ſed Mævium vincere . Juſſus eſt Mævius cavere damni infecti ; & cautionis damnæ dies præſtitutus fuit . Mævius cautionem non cavit . Magiſtratus municipales ex mandato Præſidis miſerunt Titium in poſſeſſionem adtum Mævii . Mævius non admiſit Titium in poſſeſſionem . Quæritur Ulpianus, an magiſtratus municipales Mævium primogenitus capitis coercere poſſint , quod Titium in poſſeſſionem miſſum non admiſerit . Ulpianus non putat, ſed Mævium in fidhan adhuc ſpem , quæ tenuit ut, qui miſſum in poſſeſſionem a Prætore , vel Præſide, non admiſerit, *l. 1. §. 1. & l. 3. §. 2. ſi ne cui det e, qui in poſſeſſ. miſſus eſt. Digeſt.* Et ſic colligit , magiſtratus municipales non habuiſſe jus capiendi pignoris . Et in *notis Codicis* aliud argumentum dixi ex *l. 1. §. ult. ff. de bonor. poſſeſſ. furioſ.* Ubi magiſtratus municipali , qui tutorem nonerinaverit, pignus nonnunti tutoris , à tutelam derelinquerit, non licere. Quæſtio ſpectat ad Prætorem, Præſidemve, ex *§. ſuperiore* repetita . Idem Cujacius in expoſit. *tit. de bonor. poſſeſſ. ad hanc l. 7. §. ult. ait*, tutoris ſcientiam ſuum pupillo nocere , non pupillo ; & patris ſcientiam ipſi quidem patri nocere , non filio: nec diſtinguit inter tutorem, & patrem . Sed utrique ait ſcientiam ſuum nocere, ut utrique celeant dies petendæ bonorum poſſeſſionis, non pupillo , aut filio ; atque in hunc §. ult. intelligit retenta lectione Florentina . Et hoc magis admittetem , quia ſcientia alterius non nocet , neque ignorantia alterius prodeſt , in petendis bonorum poſſeſſionibus , *l. 5. ff. de jur. & fact. ignor.* nec ſcientia patris nocet filio, *ad 2. §. ult. ff. de*

Æquil. ut etiam multæ dictionem, *l. ult. ff. de decret. ab ord. fectend.* & quædam alia, *l. magistratus 25. ff. ad municipal.* Non movet, quod in hac *l.4.§.1.* Ulpianus non putat, magistratus municipales pignoribus captus posse coercere; quia cum mittunt in possessionem dimittunt festi ex delegatione Præfidis: non fungantur jure magistratus sui, sed vice illius, qui mandavit jurisdictionem fua, sed jurisdictionis illius, qui mandavit, *l. 1. §. 1. ff. de offic. ejus cui mand. eft jurisdict. l. felet 16. ff. de jurisdict.* Si magistratus municipales pignus capererent illius, qui missum in possessionem non admisit; uterentur fua jurisdictione: At vero uti debent jurisdictione Præfidis, & dare actionem in factum, ut Præfes dare, quanti ea res eft, *d.l. fi ne vis fiat ei qui in poffeff.missus.fit.* Non movet etiam, quod magistratus municipalis absque authoritate Præfidis pignus non capiant, in *d. l. 11. C. de pignorib. & hypoth.* quia Præfes recognoscebat, an nominatus ad munus publicum, aliud justa de causa recusaret, *l. 5. ſolene, ff.quando.ſit appellandi.* Interim igitur pendente cognitione, non potuerunt magistratus municipales nominati pignus capere.

An vota ſit Monnelli, vel Tribonniani, in l. duobus 30. ff. de liberal. cauſ.

CAPUT XLV.

JULIANUS *lib.5. ex Minicio, in l. duobus* 30. *ff. de C liberal. cauſ.*

DUbio petentibus hominem in ſervitem pro parte, & dimidia ſeparatim; ſi unus judicio liber, alter vero ſervus judicatus eſt; commodiſſimum eſt, co vſque cogi judices, donec conſentiant: ſi id non contingat, Sabinum refertur exiſtimaſſe duci ſervum debere ab eo, qui vicifit. Cujus ſententiæ Caſſius quoque eſt, & ego fum: & fane ridiculum eſt arbitrari, cum pro parte dimidia duci, pro parte liberum non posſe. Commodius eſt autem, ſervire libertatis, liberum quidem eum eſſe: compelli autem pretii ſui partem, vivi boni arbitratu, victori ſuo præſtare.

CUJACIUS ad lib.11. Reſponſor. Papiniani, in *l.30.* D *dicere* 30. *ff. de except. rei judicatæ.*

Julianus, qui ex Sabinianis fuit, ſe etiam hanc opinionem ejſe nominatim ſcribit, L. Duduo, ſup. de liberal. cauſ. *Verum omnes quotquot ſe ſcripſiſſe Julianus ſcribit, addition in eo lege: non ex Julianis ſcriptis, ſed ex alio.* Ex eo vero, *niſi ex Marcello, qui notas ſcripſit in Julianum?* Additur ergo ex Marcello, commodius eſſe *contra opinionem Sabinianorum, favore libertatis ſervum ad libertatem perduci ab utroque domino, pare pretii præſtia victori, vivi boni arbitratu.*

Idem CUJACIUS aliter in parattitu. Cod. ad *tit. de* E *sententia ſub. rescindenda.*

Verum ad extremum Juſtinianus id conſtituit, quod dixi ſupra: quod videlicet Tribonianus etiam tradiſſe ad ſpeciem Ulpiani, ff. de liberal. cauſ. *ſervum quod liberare dividi non poſſit*, L. alieno, *§. 1. ff.* de fideicommiſſ. libertatib. *magis ad ſe integram libertatem trahat, quam retineat libertatem in ſervitute.*

MERILLIUS) Titius, & Mævius petierunt hominem Stichum in ſervitutem pro dimidia parte, cum partes in Sticho haberent indiviſas intellectu magis, quam corpore, *l.5. ff. de ſtipul. ſerv.* & contenderent, ſe ex parte dominos eſſe. Id autem diſceptabatur apud diverſos judices, puta, apud Centum viros, qui de liberalibus cauſis cognoſcebant, ut majores Judices, F *non diſſingemus* 32. *§. de liberali. ff. de except. quæ ambit. recepto.* Interdum etenim in judiciis centumviralibus,

A quorum diverſi erant tribunalia, ut divide effent ſententiæ judicum: veluti ut teſtamentum pro parte inofficioſum judicaretur, & pro parte confirmaretur, *l. bi pare 10. ff. de inoffic. teſtam. l. cum filius 76. ff. de legat. 2. leg. fedicetur 20. ff.de excep.rei judic.* Et ita in libertali cauſa contingere potuit, ut Titius vinceret, & partem ſervi ad eum pertinere pronuntiaretur: Mævius contra vinceretur, & partem ſervi ad eum non pertinere pronuntiaretur. Finge igitur contigiſſe, ut Titius vicerit Stichum, & contra Mævius victus fuerit: Julianus refert ſententiam Sabini, & Caſſii, (ex quorum ſchola fuit) ut Titius, qui vicerit, ſervum ducat, & ita ſervus manaret, nec ſtat liber. Ratio eſt, quod cum victus fuerit Mævius in judicio liberali, pronuntiatum fuerit Stichus liber: ſed pronuntiatum fuerit, partem Stichi ad Mævium non pertinere: puta, quia Mævius dominium partis ſuæ non probaverit. At ſeri poteſt, ut pars Stichi ad Mævium non pertinet, & Stichus tamen non ſit liber. Ideo totus manere debet ſervus ſecundum Sabinianos, quia pro parte liber eſſe non poteſt, *l. alienæ 31. ff. de fideicommiſſ. libertat. d. l. judicium 20. ff. de excep. rei judic.* Subjicit tamen Julianus, ſervum debere eſſe liberum: ita ut libertas pro parte ſua ſit ſervitutem, quam ſervus trahat ad ſe libertatem: at Stichum partem pretii victori Titio debere præſtare: puta, ſi ſervi pretium ſit ſexaginta, Titio, qui vicit ſervum in judicio liberali, triginta præſtare debet. Cujacius ad *lib.11. Reſponſ. Papin. in l.* 1. *§. 20. de excep. rei judicat.* & in *Recitationibus ad lib.* 5. *Juliani ex Minicio*, putat in poſtremis verbis hujuſce *leg. de commiſſis poſſeff. 2. autem favore libertatis*, ſubeſſe totam Marcelli ad Julianum. Marcellus fuit Proculianus, ut alias oſtendimus. Cum igitur Sabiniani Stichum in ſpecie hujus *leg.30.* ſervum manere dixerint: Marcellus libertatis ſcholæ aſſert Antiſtes, ut & cum alter ex dominis communem ſervum manumiſiſſet, *l.1. in princ. C. de commun. ſerv. manumiſſ.* Idem Cuacius in *paratit. Cod. tit. de comm. ſerv. manumiſ. ait*, Tribonianum traduxiſſe poſtrema verba hujus *leg.* ex conſtitutione Juſtiniani, in *d.l.1. C.de comm. ſerv. manumiſ.* ubi voluit, potius libertatem ad ſervum pertinere. Et quidem Tribonianis emblemâ portius, quam nota Marcelli: quia Marcellus notas ſcripſerat ad *libros Digeſtorum Juliani*, non *ad libros Juliani ex Minicio*; ex quibus hæc *l.* ſonelata eſt.

An ſpecies 1. id tempus 14. ff. de uſurpat. & uſucap. *referenda ſit ad longi temporis præſcriptionem, vel uſucapionem.*

CAPUT XLVI.

PAULUS *lib.13. ad Plautium.*

IP tempus venditionis prodeſt emptori, quo ante- A quam venderet, poſſedit: nam ſi poſſeſſor nactus eſt poſſeſſionem venditor, hæc poſſeſſio emptori non proficiet. In re legata, in acceſſione, emptoris, qui tertior poſſedit, legatarius quodammodo, quaſi hæres eſt.

CUJACIUS in expoſitione *tit.ff.de uſurpat. & uſucapionib.ad leg.14.*

Ex his apparet, hanc legem non de uſucapione, ſed de longo poſſeſſionis *tempore loqui.*

Idem CUJACIUS aliter in Recitationib. ad lib.34. Paulì ad edictum, in *l.2.§.empturo* 20. *ff.pro empt.*

Emptori tempus venditoris prodeſt, id eſt, tempus quo venditor poſſedit rem venditam, ad uſucapionem procedere. Quod probat etiam *l.14.* fup.tit.prox.& l. Pomponius, §. præterea, de acquir. poſſeſſ. & l. ſi duobus, inſ. de diverſ. & temp.præſcriptionib.

MERILLIUS) Plures erant inter uſucapionem, & B longi temporis præſcriptionem differentiæ, antequam Juſtinianeus uſucapionem in longi temporis præſcriptionem transformaret, juſque uſucapionis, & longæ præſcriptionis confunderet, in *l. unic. C. de uſucap. transform.* Cujacius in *tit. de uſurpat. & uſucapionib.* unam agnoſcit differentiam inter uſucapionem, & præſcriptionem, ex hac ipſa *l. 14.* Quod in uſucapione tempora inter emptorem, & venditorem non conjungerentur. Idque probat ex *l. ſi ædes 52. §. libertus, ff. de ſervit. prædior. urbanor.* poſt Conſt. Harmenopulum *lib.4. Epitom. tit.6.* Sed in longi temporis præſcriptione tempora conjungeventur, ex reſcripto DD. Severi, & Antonini, *§. in ſervorum C. Inſtit. de uſucapionib.* atque ideo hanc *l.14.* de longi temporis poſſeſſione, non de uſucapione accipi oportere exiſtimat. Finge: Titius, antequam C ſundum venderet Mævio, per annum poſſedit: Mævius emptor eundem fundum per annum alium poſſedit. Ita completa non eſt poſſeſſio bienni, quæ ad uſucapionem rerum immobilium ex *L. XII. tabul.* requiritur. Nec coniunguntur tempora poſſeſſionis inter venditorem, & emptorem; ut poſſeſſio venditoris proſit emptori, & emptor ſibi ipſi quaſi unus poſſeſſdifet. Idem tamen Cujacius in *l.2. §. emptori, ff. pro empture.* in expoſit. *Tit. pro empt.* in Recitationib. ad *tit. de acq. poſſeſſ. poſſeſſ. ad l. Pomponium* 13. in princ. & in *Recitationib. ad lib.* 34. *Pauli ad edictum, in l.2. §. f. a pupillo*, *§. fi a furioſo & §. emptori, ff. pro empt.* ait, in acquisitione tempora conjungi inter venditorem, & emptorem: idque probat ex *l. 2. §. emptori 20. ff.pro empture*, *l. Pomponius* 13. *§. præterea, ff. de acquir. vel amitt. poſſeſſ. l. ſi duobus 6. ff. de diverſ. & temp. præſcript.* & ex hac *l.14.* Quod magis admiteren, neque differentiam hac in re conſtituendam eſſe inter uſucapionem, & longi temporis præſcriptionem, ſed in interque acceſſionem tempus, quo poſſedit venditor, poſſeore emptori; & coniungi tempora inter venditorem, & emptorem. Et hanc *l. 14.* de uſucapione debere intelligi, cum dicit, emptori tempus venditoris ad uſucapionem procedere, *d.l.2. §. emptori*, ſi. *pro empt.* ubi verba Tribonianus non immutavit. Contra non apparet, hanc *l. 14.* de poſſeſſione longi temporis intelligi non oportere, neque *§. inter Inſtit. de uſucapionib.* quia multo ante reſtitutum Juſt. Principem obtinuerat, ut poſſeſſio venditoris accederet emptori, Africanus in *d. l. 6. ff. de diverſ. & temper. præſcript.* Scævola in *l. de acceſſionibus* 22. ff. eod. quibus aliud fuit reſcriptum DD. Principum, quam ut poſſeſſio venditoris proficeret emptori: quod & Theophilus deprehendit in *d. §. inter*, cui ſpecies illa contra poteſt. Titius venditor Mævio fundum fub lege commiſſoria, vel pacto addictionis in diem, & tradidit. Mævius intra diem præſtitutam pretium non ſolvit, & commiſit in legem commiſſoriam, vel alius meliorem conditionem attulit. Dubitabatur, an reſoluto venditionis contractu, Mævii emptoris poſſeſſio proficere deberet Titio venditori, quia Mævius non Titio, nec nomine Titii, ſed ſibi poſſederat, *d. l. Pomponius* 13. *§. præterea, ff. de acquir. vel amitt. poſſeſſ.* Et hæc dubitatio Imp. Juſtiani eſt, cum inter emptorem, & venditorem conjungi tempora voluerunt, id eſt, poſſeſſionem venditoris proficere emptori, ut poſſeſſio emptoris proficere deberet venditori, ſi venditio reſolvatur. Atque ita Cujacius *d. §. inter, Inſtit. de uſucapionib.* interpretatur ad *Tit. de acquir. vel amitt. poſſeſſ. in d. l. Pomponius*. Non movet Harmenopuli interpretatio in *d. l. ſi ædes 52. §. libertus, ff. de ſervit. prædior. urbanor.* Finge: Titius, qui debebat ſervitutem altius non tollendi vicinis mihi bus Mævii, altius ædificavit in ædibus ſuis contra ſervitutem Mævio debitam: ita Titius liberatam ſervitutis uſucapiet, ſi per ſtatutum tempus, id eſt, legitimum, ædes poſſederit, & fublata eſt ſervitus, *l. 4. §. ult. ff. de uſurpat. & uſucap.* At ſi Titius ædes poſ-

A fidere deberit, interpellabitur uſucapio ſervitutis, Julianus in *d. l.32.* ait: *Quod ſi alius ædes Titii poſſidere coperit integro ſtatuto tempore, libertatem uſucapiet.* Ex quibus verbis Cuacius interpres colligit, non conjungi tempora inter venditorem, & emptorem; quia ſi conjungerentur, emptori integro tempore ad uſucapionem opus non eſſet: At non recte colligit, quia non ait Julianus, Titium adeo venditille, fed poſſidere deſiſſe, & fieri poteſt, ut Titius alio modo poſſidere deſierit, quam venditione, & ut alius ex alia cauſa quam venditionis, ædes poſſidere coperit, atque ita uti non poſſuerit acceſſione venditoris; illique opus fuerit integro tempore, quod ad uſucapionem requiritur. Ceterum & ex hoc loco apparet, non temere Graecorum interpretationes admiti oportere.

An donator ex anno debeat uſurari, vel fructus ei donata.

CAPUT XLVII.

Paulus in *l. Neſcenius* 41. §. *Jordum, ff. de re judicata.*

FUndum quis donavit: ſi non reſtituat, ut quivis poſſedor damnandus eſt. Si autem fundum reſtituat, fructuum nomine, ſi non eos conſumpſerit, in ſolidum condemnandus eſt. Quamvis enim non ſit malitiari cogi, ſtatim reſtituiſſet. Si dolo deſiit poſſidere, in C litem jurabitur, & tanti ſequetur condemnatio.

Diverſitas inter eſſe ſingulare in donatore, ut de conſumpto non teneatur, & eſſe in conſumpti fine fructibus ſervitutis, quia donator avare exigendus non eſt: unde etiam ex anno neque fructus, neque uſuras debet.

Idem CUJACIUS aliter ad lib.20. Diduſtrum Juliani, in *l. qui ſine dolo 63. de regul. jur.*

Ir, qui donationis cauſa alicujus poſſeſſit, ex anno ipſius non debet uſuras, ſed quod poſſeſſit, reſtituet in numero, quidem, vel ſpecies, l. eum qui 12. ff. de donationib. *Idemque non eſt avare exigendus*: debet tamen fructus ipſos præſtare, ſi agatur principaliter, ex tempore morse ſeilicet, l. *Neſcenius*, §. ult. *de re judicata.*

MERILLIUS) Titius a Mævio fundum dari ſtipulatus eſt donationis gratia: Egit Titius ex ſtipulatione ad verbum Mævius donatorem ſuum, & Mævium donatum reſtituere, & condemnatus fuit reſtituere. Quæritur, an etiam teneatur ad reſtitutionem fructuum, quos ex fundo percepit donatus poſt litem contestatam percepertt. Cujacius in *Recitationibus ad lib. 14. gregſtianum Pauli*, in hac *l.14.* ait, donatorem ex mora, neque uſuras, neque fructus debere. Et quidem ſi quis pecuniam donationis cauſa promiſerit interpoſito ſtipulatione, & morari fecerit, ufuræ liberalitatis ab eo non exigunturæ, l. *eum*, 32. §. *de donationib.* Item ſi liberalitas in Rempub. facta ſit, l. *liberalitatis 16. ff. de uſur.* & ad opus publicum, l. 1. *ff. de politicianibus.* At eadem non præſtat donatarius, ſi fructuum ſuperit ut ex mora uſuræ pecuniæ donationis cauſa promiſſæ non debentur, ita nec fructus ex fundo donationis cauſa promiſſo. Idem tamen Cujacius in *Recitationib. ad lib. 17. Digeſt. Juliani, in l. qui ſine dolo 63. ff. de regul. jur.* ait, eum qui donationis cauſa promiſerit, ex mora non debere uſuras; debere tamen fructus ſiſtem exſtantes, ſi fundum promiſerit, ex tempore mortis: quod probat ex hac *l.41.* & certum eſt. Etenim Paulus diſertim air, donatorem fundi, ſi non reſtituat, ut quemvis poſſeſſorem condemnandum eſſe; ut etiam mana militari cogi poſſit ad reſtitutionem fundi, *l. qui re-*

ftimore 63. *ff. de rei vindicat.* Subiicit etiam Paulus, A donatorem, fructuum nomine, si confumpti non fuerint, in solidum damnari oportere. Quod intelligendum eft de fructibus percepris poft litem conteftatam: Ex quo tempore fructus percepti debent reftitui, quia qualis eft fundus, ita reftitui debet, l. 13. *ff. l. cum fundus* 31. *ff. de rob. credit.* l. 2. *ff. l. videamus* 38. §. *fi adhuman*, *ff. de ufur.* Excipit tamen Paulus percepta, & confumpta a donatore, quos reftituere non tenetur. Idque fingulare eft in donatore, ut fructus tantum extantes, non conflantopus, reftituat: quafi id tantum facere poffe intelligatur. Aliàs enim fructus confumpti poft litem conteftatam reftitui debent, §. *fi quis a non domino* 37. *Inflit. de rer. divifi. l. certum eft* 22. *Cod. de rei vindicat.* Verius eft igitur, donatorem poft litem conteftatam fructus ex fundo donationis caufa promiffo reftituere debere: Non movere, quod ufuræ pecuniæ donationis caufa promiffæ non exiguntur, *l. 1. 16. ff. de ufur.* in mutuis enim alia ratio eft ufurarum, & fructuum. Nec *l. 1. §. 34. ff. aed. pertinet* ad ufuras, quæ debentur ex mora, feu lite contestata; fed ad ufuras percptas, quarum eft eadem ratio, quæ fructuum perceptorum, ut oftendimus fupra in *l. 34.* Non movet etiam, quod fructus ex fundo donato percepti in donationem computari non debeant; quafi donati non fint, *l. 19. ff. de donationib.* Namque ita debet intelligi, ut cum de modo donationis quæritur lege Cincia permiffe, feu lege Munerali cut Plautus, & Sextus Pompeius loquuntur) habeatur ratio tantum fundi donati, non etiam fructuum ex fundo donato perceptorum. Finge, fundum quingentos aureos non excedere; & donatorem fructus ex fundo donato percepiffe: Iifi fructus non veniunt in computationem, quafi donatio excedat modum lege Cincia præfixum: Sed nihilominus de illorum debet in reftitutionem, fi quos donator poft litem conteftatam percepit, nec confumpferit. Denique fructus non intelliguntur effe ex re donata ratione donationis, fed ratione donatoris, ut eos reftituere teneatur.

Fallunter dum l. 6 & jure, *acciipiunt quafi ebrietas* l. inter, & l. in judicati, de re judicat. *Nam quod in his de aliane judicati, idem in illa de judicioli pignus cenfitorium* : non qui prior fententiam confecutus eft; fed qui occupavit agere judicati ; pignufve capere in caufam judicati, potior fit.

MERILLIUS) Titius duobus creditoribus erat obligatus, Mævio, & Seio. Mævius prius adverfus Titium condemnationem obtinuit; deinde Seius qui adverfus eundem Titium, & pariter judicatum fecit. Sejus autem in executione rei judicatæ præmonuit Mævium, & prior ex caufa judicati pignora Titii recepit; deinde Mævius & ex caufa judicati eadem pignora Titii capit. Quæritur, an Mævii caufa fit potior, B qui prius fententiæ adverfus Titium obtinuit; liter poffterior pignora Titii ceperit : An vero Seii caufa potior effe debeat, qui prius rem judicatam executus eft ; licet poffterior fententiam obtinuerit : Cuicina in *Rectorianubus ad lib. 45. Digeft. Julieni* in hac *l. 61.* dextrahi negationem, fecundum auctores Baldiæ; & ita intelligit, ut fi quis duobus condemnatus fuerit, is pignora per executione judicati, qui prior ad fententiam pervenerit. Movetur, quod retenta negatione, pugnant cum *l. inter* 19. *fup. nod. tit. de re judic.* Tum quia regulariter occupantis, feu ejus qui prior ad fententiam perveneric, melior eft conditio, *l. quia* 14. *ff. de nuvalib. allimoli. l. fi vero* 10. *ff. de pecul. & de l. 10. ff. de public. hac tit.* Sed aliter ibidem Cuicina fenfit, *ad lib. 1. Reſponſor. Ulpiani* ; ut is potior fit, in cujus perfona prius conftitutum fuerit ; id eft, qui prius ejus corpori ; nec enim fententia, fed perfona conftituitur, *d. l. 10. ff. qui potior. in pignor. habeant* . Sed apertius Cuicinus *lib. 9. obfervat. cap. 37.* ait, ut non qui prior fententiam confecutus eft, fed qui occupavit agere judicati , pignufve capere in caufam judicati potior fit : retenta negatione, ut eft in Pandectis Florentinis. Et hoc magis probatur, quia regulæ non conftituitur fententia judicis , fed tum demum , cum capitur, *d. l. 10. ff. qui potior. in pignor.* & *l. C. de in caufa judicat. lego. cap. fi.* Et ratio eſt, quod jus civile virgilantibus fcripfum eft, *l. 6. §. feiendum*, & *l. penult.* in fin. *ff. quæ in fraud. creditor.* At is fibi vigilavit, qui prior rem judicatam executus eft , & pignora ex caufa judicati cepit . Alia eft ratio pignoris prætorii : nam, D cum unus ex creditoribus mittitur in poffeffionem rerum debitoris, debiti fervandi caufa ; vel unus ex fervatoribus fervandorum caufa , mittitur in poffeffionem bonorum heredis : non eft illius caufa potior, *l. 5. §. qui prior*, *ff. de in poffeſſ. legator. l. cum notus* 12. *ff. de reb. auct. judic. poffidend.* Verius eft igitur, hanc *l. 61.* ita debere intelligi, ut non fit potior caufa Mævii , qui prior ad fententiam pervenit , fed Seii qui prior fententiam executus fuerit . Non movet Gracorum authoritas , qui in *d. l. 61.* negationem defervunt : Nam ibi non fit, quæ illis contingit, quos patrum leges effe crederent , & pugnantiam earum cuncta vellent. At nullo modo pugnat *d. inter* 19. cum hac *l. 61.* & in eadem rem eas effert Cujacius ad *lib. 1. Reſponſor. Ulpiani*, in d. l. 10. *ff. qui potior. in pign.* quali convenient, ut fane conveniunt. Lex 19. ita debet intelligi, ut occupantis fit melior conditio : id eft , illius, qui prior ad fententiam perveneric , & fententiam executus fuerit. *Lex 61.* ita debet intelligi, ut non fit potior creditor illius , qui prior fententiam obtinuerit ; fi illud eum in judicati executionem præveneric , & prior fententiam executus fuerit : Atque ita femper verum eft, melioremeffe conditionem occupantis .

De interpretatione l. in judicati 61. *ff. de re judicata.*

CAPUT XLVIII.

JULIANUS *lib. 45. Digeft. l. in judicati 61. de re judicata.*

IN judicati actione non prius ratio haberi debet ejus, cui prior reus condemnatus fuerit .

CUJACIUS in rectiatiohib. ad lib. 45. Digeft. Julian), in l. *judicati*, 61. *ff. de re judicat. in.*

Quod reftat ex hoc libro in l. 61. ff. de re judicat. in actione judicati, non haberi prius rationem ejus, cui prior reus condemnatus fuerit, quam Julianus l. 19. *cod. tit. quo prius rationem effe habendam ejus aiit, ac quicumque agere, utique prior condemnaverit reum ; ut fit in actione de pecuilio . Et ut paucis abſolvam , Bafilicor quoque auctores, quod admodum placet, in d. l. 61. legimi declaratia negatione: In judicati actione, prius ratio debet haberi ejus, cui prior reus condemnatus fuerit .* Et poftea : Si duobus condemnatus fuero, in præferitur, in actione ftillicet judicati , qui prior pervenerit ad fententiam , quive me prior condemnaverit .

Idem CUJACIUS alibi in Rectiationib. ad lib. 1. Reſponſor. Ulpiani , in *l. 1. ff. qui potior. in pign. habeant* :

Ex hoc genere pignoris , quod non ex convention verit, fed ex authoritate magiſtratus in cauſa judicati capitur , is potior erit , in cujus perfona primus prius conſtitutum erat , *l. inter* , & *l. in judicati* , *ff. de re judicata.*

Idem CUJACIUS alibi libr. 9. obfervat. cap. 37.

An eadem fit conditio , quæ datur ex mutuo , & quæ datur ex promiſſo.

CAPUT XLIX.

GAJUS *in l. 5. §. in quoque* 3. *ff. de obligat. & actiones.*

IS quoque , qui non debitum accipit per errorem folventis , obligatur eadem quafi ex mutui datione ; & eadem actione tenetur, qua debitores creditoribus .

CUJACIUS in Rectiationib. ad tit. Digeftor. *de obligat. & actionib. in l. 5. §. in quoque.*

Indebiti ſolutio non eſt mutuum , ſed ipſi promutuum ; & tenetur eadem actione , qua mutuator ex mutuo : puta , conditione hujuſmodi , à patre eum dare oportere , §. 2. Inſtit. quib. caus. re contrahit. obligat. *ut non ſolum mutuum accepit , ab eo repetatur : tenetur , inquam , eadem actione, non ſpecie eadem proſtus , ſed genere eadem .*

Idem CUJACIUS alibi lib. 8. obfervationum , cap. 34.

Quæ actione tenetur is , qui mutuum pecuniam ſumpſit, eadem tenetur qui quaſi à debitore indebitum pecuniam accepit . Qui mutuum ſumpſit quaſi à creditore , eadem actione tenetur : eadem tenetur qui quaſi à debitore ſolutum accepit . Quod apertè indicat l. 5. §. in quoque , ff. de obligat. Qui non debitum accepit , eadem , inquit, actione tenetur , qua debitores creditoribus . *Ubi debitorem , & creditorem nomen ſpecie ad mutui contractum conſcrvat referet . Et* ita item si cui , Inſtit. de obligat. quæ quaſi ex contract. *Periode , inquit, ut à qua accepit indebitum pecuniam obligetur , ac ſi mutuum decerem & ideo conſtituitur tenetur . Eadem igitur actio datur ex* mutuo , & ex promutuo : ex contractu , & quaſi ex contractu .

MERILLIUS) Titius ſolvit quantum Mævio per errorem , cum putaret fe Mævio centum debere , quæ tamen non debebat. Ait Gajus in *l. 5. §. in quoque* 3. *ff. de obligat. & actionib.* Mævium Titio obligari quaſi ex mutuo , perinde ac ſi Mævius à Titio pecuniam mutuam accepiſſet . Et ita indebiti ſolutum promutuum contrahere , ut mutuum ex datione , *l. 1. ff. de condict. triticar.* Et mutuo indebiti ſolutum differre , quod *ſit*, ver ipſa , *l. cum* 9. *§. quidam ff. de rebus auct. judic. habitor. lo. ff. de Silvio Macedon. l. ſi tu* 1166. *Cod. de condict. indebiti* , *ff. de condict. indebiti.* Ex primum naturalis quoque obligatio contrahitur ſolutione , quæ fit naturalitèr , & ex ipſa , *l. ſolutum* 49. *§. ſenatus* 18. *penult. ff. de ſolut. ff. liberan.* In mutuo ex ſolutione gemina , & qualitatis eadem debet, *l. 3. §. mutui*, *ff. l. 8. de rebred.* In promutuo tantumdem ex eodem genere reddi debet , *l. penult. ff. de pecuniis reed.* Et mutuo idem non debetur , nec fi ex pacto promiſſe fuerit , *l. ſi ſibi decem* 17. *ff. de pact. l. meque* 11. *§. ſi tibi decem*, *ff. de condict. ex lege. C. de condict. indebit.* Sed promutuo videtur *ſimpliciter ſtipulatio , proprie debitum, ejus obligatum in perſonam ; petitionem , ejus actionem in rem ; perſeverantem , ejus communem nomen obtinet ; & petitionis , perſeverantiam dici , rem in rem , quam in perſonam* : Apage illud , rei perſequendæ gratia ; in perſonam enim , quæ eorum perſequendæ gratia eſt actio , eas non dicitur perfecutio ?

Idem CUJACIUS *ibid. lib.* 8. Definitionum Papiniani , in *Lectio illuſtrio-ſcripta. Et ſimiliter.*

Dmiſſe actionem , ſed d. l. 2. lib. 8. in actionem , petitionem , perſecutionem v. actionem inferri in perſonam , rei perſequendæ gratia . Proprie ita accipi actionem , & petitionem .

Et libro 20. obſervationum , cap. 21.

Actiones tendere eſt , ſimpliciter rem l. 28. *ff. de lib. r.* Definitionum Papiniani ; *qui rem ſuæ Pagimanis propoſitionis veterem illam regulam ſervat ; Que de re actio , petitio , perſecutio actiones dejudicium ſecuti ſint .*

& adversus heredem ejus esse, vel bonum possessorem; & eum interpretatur esse accipiendum de actione, petitione, persecutione, quæ tam perfequitur non potuit: non penalis actio, quæse panæ nomine concipitur, non defendit ad heredem.

MERILLIUS) Sæpeta est L. 1. to. 28. ff. de obligat. & actionib. ex lib. 1. Defensionum Papiniani; id est, ex 4. quinio. Siquidem & apud juris auctores, definitio est regula, Inno alter 69. ff. de legat. 3. l. 1. ff. de regul. Cæsari. 177. ff. de aur. argent. legat. Lomnis 202. ff. de regul. jur. & apud Gellium lib. 1. cap. 5. Papinianus eo lib. 1. Definitionum egerat de Aquiliana stipulatione, ut deprehenditur ex inscriptione l. 5. ff. de transactionib. Ex quia verba illa, *actio, petitio, persecutio*, sunt ex formula Aquiliana stipulationis, l. 1. & 2. ff. de exceptionibus. Ideo Papinianus eodem lib. 1. Definitionum, diffinxerat actionem, petitionem, perfecutionem, in hac l. 28. Ait, actionem propriæ esse, quæ in perfonam inferitur, seu conditionem; pura, cum actor adversus reum ingreditur absolvi dare, facere oportere, l. quod se 5. ff. de reb. credit. d. l. 18. ff. de acceptilat. petitionem vero esse ait propriè, actionem in rem seu vindicationem; pura, cum alter rem suam petit, vindicat. Theophilus in §. quæ, Institut. de actionib. & hinc portionem quidem, l. qui petitorio 56. ff. de rei vindicat. in qua res petitur, & vindicatur in quo agitur ad dominio, seu proprietate rei. Persecutionem vero Papinianus esse ait, vel in rem, vel in personam *ut perfequendæ gratia*, quæ perfecutio in rem, vel in perfonam, est extraordinaria actio, l. petitorio 178. §. ultimo, ff. de verb. significat. Petitorium & petitio, vel hypothecaria actio, l. pignoris 17. ff. de pignorib. & hypothec. l. pignoris 18. C. eod. l. 21. C. de judiciis. & C. mandatum, quæ est actio in rem, l. 1. §. 1. ff. de obligat. & actionib. & non petitur per formulares ordinarias, sed extra ordinem cognitione magistratus, l. mandatæ 14. C. de judiciis. & mandatum, & quandoque tamen hypothecaria actio dicitur ordinaria, ut in l. 5. C. si heres vis pign. dat. sic. Extraordinaria, & ordinaria dicitur diversa ratione. Hypothecaria actio vera est, ordinaria, seu utilis, qui differentiam deprehendis, ex titulis, seu obligatis, quæ ibi habes. Actio ex stipulatu exhibendi. Quo modo actionem utilis, & sunt extraordinaria judicia, l. actio 27. ff. de negot. gest. Ordinaria vero actio dicitur, ad differentiam actionis in factum, quæ ex æquitate datur, ut in d. l. 1. §. 1. ff. de obligat. & actionib. & ordinaria, velut ex edicto Prætoris, seu jure honorario positis, l. si tibi decem 17. ff. de pactis. Perfecutio in personam est, ut ejus fructus percipiat perfecutio, l. 3. §. 8. de usuris, & fructib. quod non pertinet per formulam, sed extra ordinem, & cognitione magistratus. Ulpianus lib. sing. Regular. de his, qui sui vel alieni juris sunt. & in d. l. 178. §. *actionis*, ff. de verb. signific. Cujacius autem in recitationibus ad tit. de obligat. & actionib. pulcrum verba hujufce *Juris perfequendæ gratia*, reficiendo existimat, quis perfecutio non minus dici debeat, cum pœnam perfequimur, quam cum rem perfequimur in perfonam, l. *emptionis* 13. ff. de edilit. edict. & 20. l. si pignore 34. §. 3. ff. de furtis. At ille reinvestatur hæc verba *res perfequendæ gratia*: videretur perfecutiones tantum dici oportere, quæ fiunt in perfonam perfequitur. Idem vero Cujacius in *recitationib.* ad lib. 1. Defensionum Papiniani, hæc verba retinet in hac l. ult. & 1. ult. observationum lib. 22. Quod magis admittendum; quia differentia eft inter perfecutiones, quæ fiunt in perfonam rei perfequendæ gratia; & perfecutiones, quæ fiunt in perfonam, panæ perfequendæ gratia. Ille adverfus hæredes transeunt, quæ vero post feguntur: fed non transeunt, quæ panam perfecutionis. Et propterea hic Papinianus perfecutionem diffinguere voluit, quæ fit sea perfequendæ gratia, ad diffinitionem eorum quæ panam perfequuntur.

Ab fidejuffore acceptus in majorem summam, quam reus principalis debeat, nullo modo, vel ad fummam debitam obligatur.

CAPUT LI.

ULPIANUS *in l. Gaius* 8. §. *illud* 7. *ff. de fidejuffor. ribus, & mandatoris.*

ILlud commune eft in univerfa, qui pro aliis obligantur; quod fi fuerint in duriorem cauſam abiti, placuit eos omnino non obligari.

CUJACIUS in recitationibus ad lib. 11. Refponſor. Papiniani, in l. *pecunia* 9. *ff. de ufuris*.

Oſtat l. Gracc. 5. illud 3. ff. de fidejuſſorib. *qui ter offendit 4. fidejuſſorem, qui per debitore obligata in decem, promiſit quindecim*, nulla ex parte teneri: neque in decem, in qua tantum, ſi promiſſorem, teneretur ultiter; neque in quindecim, ut loquitur ea lex, omnino non obligari, l. 4. §. 1. ff. rem pupill. falv. for. Bafilica, *ad hoc nullo modo obligari*.

Idem CUJACIUS aliter in not. ſecundis Inſtitutionum, ad §. *fidejuſſores*, *Inſtit. de fidejuſſorib.*

Et rem decem annos promiſſorem, fidejuſſor in quatuor rebe obligatus: Contra vero obligari non poteſt, ex notorem ſummam ſolviſſet; in debitam enim ſummam obligari magis eſt, l. 6. in fin. ff. de fidejuſſorib.

Et id Receptionib. ad lib. 4. Juliani ex Minicio, *in l. reperta* 33. *ff. mandat.*

Et in fidejuſſor fidejuſſorit in majorem ſummam, ſeſe obligatur, l. Gracc. 5. illud 3. ff. de fidejuſſorib. l. ult. de eo, per quem fact. erit. Et poſtea. *Ex hoc duo ſequuntur evidentia argumenta, quod dicitur* d. §. *fidejuſſores*, *quod ſit obligatio ex duriorem cauſam*, omnino non obligari: *ſic ſit obligatio*, ut omnino non obligetur, quatenus obligata ſed quatenus duriorem ſequatur eft, ut fidejubens. *Quod confirmat etiam* l. 6 a reo, ff. de fidejuſſorib. & l. 11. §. ult. ff. de conſtit. pecun.

Ergo Papinianus ait, fidejuſſorem in duriorem cauſam acceptum omnino non obligari, ſecundum ſchionem Florentinam. Haloandrina lectio habet, *non omnino obligari*, præpoſita negatione. In duriorem tamen cauſam fidejuſſor poteſt accipi, ſed 6 reus pure ſit obligatus, fidejuſſor poteſt accipi ſub conditione: & cum debitor ſterit in totum, valeat fundum obligatum in partem accipi poteſt; pars diſtributa fundi, *d. l. reo* 70. ff. de fidejuſſoribus, & mandatoribus. Eademque ratione fidejuſſor in majorem ſummam accipitur, pars 7. Titius debitor cenſum, fidejuſſor poterit accipi in quinquagintia. Sed cum Titius debebat centum Mævio; Sempronius fidejuſſit pro Titio in centum, & quinquaginta. Quæritur eſt, an Sempronius fidejuſſor nullo modo obligetur, vel in eam ſummam ſit obligatus, qua Titius Mævio tenetur, puta centum. Cujacius in *Receptionib. ad lib. 4. Reſpond. Papiniani, in l. pecunia* 9. *ff. de uſur.* probat ex hac l. 8. fidejuſſorem, qui promiſit quindecim pro debitore obligato in decem, nulla ex parte teneri, quia in decem, neque in quindecim. Id probat etiam auctoritate Baſilicæ, quæ ſignet fidejuſſorem eſſe tot, tot eſt, ut ille interpretantur, nullo modo obligari in duriorem cauſam acceptus fuiſſet: Atqui duriorem eſt cauſa fidejuſſoris, qui majorem quantitatem promiſerit, quam reus principalis teneretur. Ea quoque fuit ſententia Ioannis Bofani, ex primis Cliſſophagis Juris Civilis, ut hic refert Acurtius, Idem Cujacius *in notis ſecundis Inſtitutionum, ad §. fidejuſſores*. *Inſtit. de fidejuſſorib.* & *ad lib. 4. Juliani ex Minicio, in loquitur* 33. *ff. mandat.* probat ex l. 8. §. *illud*. *ff. de fidejuſſorib.* & *mandat.* fidejuſſorem acceptum in ſum-

ſummam rectè obligari; non quidem in totum, ſed quatenus reus principalis tenebatur. Quod & pleriſque interpretibus Latinis placuit; & magis probatem. Hæc enim ſententia multis rationibus firmari poteſt. *Primo* ex d. l. 33. *ff. mandat.* ubi fidejuſſor, qui in majorem quantitatem ſe obligavit, teneretur in eam, quæ mandato comprehenſa fuerit. *Secundo*, ex l. *ſactorem* 11. §. 1. *ff. de pecun. conſtit.* ubi ſi quis pro debitore obligatis in centum, conſtituto procuratore ſuscepta, tenetur in centum. At conſtitutum eſt quidam ſpecies fidejuſſionis. *Tertio*, ſi quis ſtipulatus decem promiſerit viginti, in decem obligatur; quia majori ſummæ minor ineſt, l. 1. §. *ſi ſtipulanti* 4. *ff. de verbor. obligat.* Ita igitur fidejuſſor, qui majorem quantitatem promiſit, in decem ſummam tantum decem obligatur, qua majori ineſſe intelligitur. *Quarto*, quod eſt utile, non debet vitiari per id, quod eſt inutile, *d. l. 9. ff. de ufuris. d. l. 1. §. ult. ff. de verb. obligat. & l. ſi pure argentum* 35. §. *ult. de donationib.* Igitur promiſſio debitoris, licet inutilis ſit, in quo excedit debitum quantitatem, utilis eſt: debet in debitum quantitatem. Non movet in contrarium ſententiam Gregorium authoritas ex Baſilicis, cum ſecundum eorum ſchionem (ea Haloandrina convertit) probatur, fidejuſſorem in duriorem cauſam acceptum *ad hoc*, id eſt non omnino obligari, ſeu in totum non obligari. Ex parte igitur obligatur, pura, ad debitam quantitatem, licet majorem promiſerit.

Ab l. ea enuncia 12. ff. de munerib. & honorib. *intelligende ſit de oblatione, vel de cura vix publica muniendæ.*

CAPUT LII.

JAVOLENUS *lib. 6. ex Caſſio, in l. ea* enuncia 12. *de muneris. & honorib.*

CUi muneris publici vacatio datur, non remittitur ei, ne magiſtratus ſtat, quia id ad honorem magis, quam ad munus pertinet. Cetera omnia, quæ ad tempus extra ordinem exiguntur, veluti munitio viarum, ab hujuſmodi perſona exigenda non ſunt.

CUJACIUS in not. ad lib. 7. *Poſteriorum Paulli ſub 6. de ſi intendebitur.*

Hujus rei cura mandata eſt Viatoris, ſeu conſervibus viarum; a quarum munitione tenus excuſatur, nifi qui muneris publici vacationem impetravit, l. cui muneris, ff. de muneris & honoris.

Idem CUJACIUS aliter ad lib. 2. quæſt. Papiniani, in l. 6. ff. de *vacat. & excuſat. muner.*

Beneficium immunitatis non ita eſt ſtricte interpretandum, quia vetat publicæ utilitati: hoc quidem beneficio remiſſa videntur ea omnia, quæ a magiſtratu extra ordinem indicuntur: veluti munitio viarum, vel *egatorum, ſeu frumentaria ſis effumlente*: qui *exemplo ſuitor* l. 12. ff. de muneris.

Et ad lib. 1. Reſpondor. Papiniani, in l. 2. §. *qui* 1. *munus*. ff. de *vacat. & excuſat. munor.*

Reſcripto Principis ſuccurrere certa perſonæ data vacationis publicis, & civilibus muneribus, videntur tamen remiſſa munera extraordinaria, quæ ex improviſo ad tempus indicuntur; ut munus municipale, vel *Herodem* vice militaris, l. cui muneris, ſup. tit. prox. l. 6. hoc tit.

MERILLIUS) Titius obtinuit a Principe vacationem, ſeu immunitatem munerum publicorum: ait Javolenus, nihilominus Titium poſſe eligi magiſtratum; puta, magiſtratum municipalem, ſive Duumvirum, qui juri dicundo præſit in municipio. Et rationem affert, quia magiſtratus potius eſt honor, quam munus. *Tom. III. Pars.*

munus ſuſtinuit honor deferri poteſt, l. *honores* 10. ff. *de muner.* Atque ita Philoſtratus in *Phavonio* refert, eum partibus fœcerdotem renunciatum fuiſſe: cum tamen Philoſophi, & Sophiſtæ haberent munerum perfonalium, corporalium vacationem, & eorum, quæ extra ordinem indicebantur, l. 6. §. 7. ff. de excuſat. tut. & curator. & eorum ſolum munerum patrimonii, un recipienti honoris, l. *ab hoc* 20. ff. l. *hanc munere* 11. ff. de *vacat. & excuſat. munor.* ff. l. ult. C. de profeſſor. & medic. Sed dubitationi eſt, an quod Javolenus ſubjicit in hac l. 12. de munitione viarum, reſtringendum ſit ad collationem vim muniendæ, vel ad curam vix muniendæ, quæ multum differunt. *Cura* vix muniendæ munus eſt perſonæ, l. 1. §. 1. & l. *munerum* 18. §. *leviuſcbo* 7. *fap. hoc tit.* Collatio vix muniendæ munus eſt patrimonii, non perſonæ, l. *hanc* 14. §. 3. d. Cujacius in not. ad lib. 6. *ſenent. Paulli tit. 6. de intendebit. hanc legem* 12. intelligit de collatione vix muniendæ, a qua nemo eſt excuſatus: eaque mens eſt Pauli, d. *tit. 6. de intendebit*, ut nemo a viarum munitione excuſetur ſit, eſt a collatione vix muniendæ excuſatus ſit. Idem Cujacius *lib. 2. quæſt. Papin. in l. 6. de vacat. & excuſat. munor. & ad lib. 1. Reſponſor. Papin. in l. 8. §. quia. ff. aut. tit.* hinc l. 12. intelligit de cura vix muniendi; quæ non nobet ab eo excuſari, cui vacatio munerum data eſt. Et hæc interpretatio magis convenit verbis Javoleni; quia collatio vix muniendæ munus eſt patrimonii, a quo nemo excuſatur eſt. Paulus *d. tit. 6. l. 3. C. Theodof. de viator. munerod.* nullique privilegium immunitatis, huius muneris tribuit excuſationem. *d. l. 11. ff. de vacat. & excuſat. munor.* Preterea collatio vix muniendæ munus eſt ordinarium, quod per modo ſuffeſſionem cuique indicatur: Cura vix muniendæ eſt munus, quod extra ordinem impoſitur; pura, vix militaris ad tranſitum exercitus, vel ut aggeres flumini inundanti muniantur. Et hoc nomine, ſeu cura vix muniendæ, remittitur iis, qui vacationem publici muneris impetrarunt, ut & alii munera, hanc extra ordinem exigunter. Non tamen iis remittitur munus, ſeu collatio vix muniendæ. Atque ita receſſe eſt, ut hæc *l. 12.* intelligatur de cura, non de collatione vix muniendi, quia illa non exigitur impetrata vacatione munerum; hæc autem nulla remittitur.

De verbo dataſtationis in l. dataſtatio 40. ff. de verbor. ſignificat.

CAPUT LIII.

ULPIANUS *lib.* 56. *ad Edictum*, *in l. dataſtatio* 40. *ff. de verbor. ſignif.*

DAtaſtatio eſt denunciatio facta cum teſtatione.

ULPIANUS ad tit. de verbor. ſignificat. in l. *ſapientum* 39. §. *dataſtari*.

Cum ita hoc l. 39. *Paulus dicat, dataſtari eſſe abſentes denunciare, teſtatos eſſiſtos, & prodere facta; & ut ſubjicit, & faciat: cui quod heres ſis defuncti, vel quod ex legato tantum partem ſummum reperit. Et poſtea: Et ita dataſtari ex* 12. *tabul. accipitur pro abſentes denunciare cum teſtatione*, l. 238. inſ. hoc tit. *qua eſt ex libris ad* 12. *tabul.*

Idem CUJACIUS aliter ad lib. 5. ſenent. Pauli, tit. 6. de intendit.

Verum ne quid omittentur, idas & interpretatione edibi de vi bonorum rapturum, quid ſit dataſtatio, Ulpianus explicat; quod vis ſit, etiam ſi quid contra dataſtationem fiat, l. 1. §. 8. & ſenten. ff. quod vi, aut

elam. *Quo posito, consequens erat, detestatio quid esset.*

MERILLIUS) Dupliceм affert interpretationem detestationis : & in *l. 39. de verb. significe.* ait , detestationis verbum , quod est in *l. 40. eod. tit.* pertinere ad sacrorum detestationem : de qua Gellius *lib. 6. cap. 12.* ubi refert , Servium Sulpicium libros scripsisse de ritu detestandis . Puta , quemodo testatores , cum testamentum facerent , sacra detestari deberent , id est, testato denunciare heredibus , ut sacra , quæ in familia fieri solerent, retinerent, neque ea interire finerent : & quibus ritibus , & cerimoniis , quibusve sumptibus ea procurarent . Eamque interpretationem detestationis fuadere poterit, *l. pleb. 3. §. detestatum , ff. de verb. significe. ex lib. 6. Gaii ad leg. 12. tabul. quæ* denunciatio ista sacrorum fieret ex 12. tabulis . Idem Cujacius in *not. ad lib. 5. sentent. Pauli tit. 6. de intestati. &* in *notis Digestorum ad tit. de verbor. significe.* in hac *l.* 40. ait, detestationem esse denunciationem factam cum testatione , ut interpretatur Ulpianus in interdicto *Quod vi , aut clam , l. 1. §. fod & si contra , ff. quod vi, aut clam.* Et quidem verius est, detestationem in hac *l.* 40. non specialiter pro sacrorum detestatione ; sed generaliter pro qualibet denunciatione accipi oportere, quæ fieret testato , seu testibus præsentibus ; ut quis docere posset , se vim passum esse , *l. 2. §. 1. ff. vi bonor. rapt.* quæ jungenda est cum hac *l.* 40. ex eodem *lib. 56. Ulpiani ad Edictum* . Neque profecto Ulpianus in hac *l.*40. ad sacrorum detestationem respicere voluit ; Tum quia modos jam olim JCti invenerant , quibus sacra hereditaria inirent , ut auctor est M. Tullius pro *Murena* : Tum quia , ut testamentum fiebat calatis comitiis , ita & sacrorum detestatio . Gellius *lib.15. c. 27.* At temporibus Ulpiani testamentum calatis comitiis fieri desierat . Ulpianus *lib. sing. Regul. tit. 20. de testament.* Igitur & sacrorum detestatio iisdem temporibus abolita. Atque ita Ulpianus in hac *l.* 40. ad sacrorum detestationem respicere non potuit.

Finis Variantium interpretationum ex Cujacio , in Libris Digestorum .

EMUNDI

EMUNDI MERILLII J.C. EX CUJACIO

LIBER SECUNDUS,

Seu Variantium interpretationum CUJACII ex Libris Codicis.

An Præsides Provinciarum potuerint de causa status cognoscere .

CAPUT PRIMUM.

IMPP. SEVERUS, & ANTONINUS *in l.1. C. de ordine judiciar.*

DITE Præsidem Provinciæ , & ruptum esse testamentum Fabii Præsentis agnatione filii docetis; neque enim impedit nationem ejus, quod status quæstio in cognitionem venitur ; etsi super status causa cognoscere non pos- fit . Pertinet enim ad officium judicis , qui de hereditate cognoscit , universam incidentem quæstionem , quæ in judicium devocatur , examinare : quoniam non de ea , sed de hereditate pronuntiat .

CUJACIUS in paratit. C. ad *tit. ubi cauf. ſtat. agi deb.*

Exigit causa status maximos judices , l.ult. hoc tit. *majores judices* , hinc distinguemus , §. de libertali, ff. de recept. *adeo ut nec pedaneus delegati posſit , aut compromiſſarius*. Quin & Præsidum olim de statu cognitio non fuit , l.1. fup. de ord.judicior.

Et ad tit.ax.Quæſt.Papiniani , in *l.4. ff.ſi ingenuus esſe dicetur* .

Ait , *non quæſcunque Præſides , ſed tantum Proconſules potuiſſe cognoſcere* .

Idem CUJACIUS aliter in Recitationib. ad *tit.C.de reb.creditis.& ſacramentis.ad l.6.*

Cæterum ſi in quæſtionem deducitur , cui arbiter eſt detutor , quæſtio ſtatus ingenuitatis incidenſ ; Tum arbiter delegatus etiam de eo cognoſcet ; quod incidat quæſtio , non etiam principaliter cognoſcet , ut L.3. fup. de judiciis, l.1. de ord. judiciar. *adeo quod ait* l. 1. docere , *interpretandum eſt* , judicem a præſide datum : alioqui lex diceret hoc , Præſidem non poſſe cognoſcere de cauſa ſtatus .

Et in not.Cod.ad *l. 1. C. de ordin. cognit.* idem ſentit .

MERILLIUS) Præſides in quibuſdam cauſis ipſi cognoſcebant , in aliis judices dabant , qui cognoſcerent . Et de quibus cauſis ipſi debebant cognoſcere , non poterant judices delegare , *l.ſepe 8. ff. de offic. Præſid.* Dubium autem eſt , an hæc *l.1.* intelligi debeat de Præſide provinciæ , quia de cauſa ſtatus cognoſcere non poſſet , vel de judice dato a Præſide provinciæ . Cujacius in *parat.C.ad tit. Ubi cauſ.ſtat. agi deb.* & in *recitationibus ad lib.22. Quæſt. Papiniani* , in *l.4. ff.ſi ingenuus eſſe dicet.* ait , Præſidem non poſſe de cauſa ſtatus cognoſcere , id eſt, de cauſa libertatis , aut ſervitutis; de cauſa ingenuitatis , aut libertinitatis . Idque probat ex hac *l. 1.* quaſi intelligi debeat de Præſide provinciæ : & diſertim ait , eum non poſſe de cauſa ſtatus cognoſcere , niſi indicetur . Id etiam probat ex Plinii *lib. 10. Epiſt. 77.* ubi Plinius ait , conſeſſum fuiſſe quodam SCto tantum Proconſulibus , qui Proconſulares provinciæ regunt , non aliis reſtoribus Provinciarum , ut de huiuſmodi cauſis cognoſcerent . Sicque intelligit *d. l.4. ff. ſi ingen. eſſe dicet.* ut ad Proconſules tantum , non ad alios Præſides , ſeu rectores provinciarum referatur . Et ut Conſules Romæ de huiuſmodi cauſis cognoſcebant . *L. Dion , l. 37. ff. de libcral. cauſ.* Ita & Proconſules in provinciis , non alii Præſides . Idem Cujacius in *recitat.C.ad tit. de reb. creditis.* in *l. 6.* & in *not. C. ad hanc l.*1. eum accipit de judice dato a Præſide provinciæ , qui non potuit de cauſa ſtatus ,

tus, nisi incidenter, cognoscere: alioqui si intelligere- A di, seu officia palatina, in collationem venire debeant. Finge, filio patrem militiam, seu officium palatinum comparaſſe; poſtea filium cum fratribus ad ſucceſſionem partis venire, vel legitimam portionem petere. Quæritur, an filius militiam, quam pater ei comparavit coheredibus conferre debeat. Cujacius in *reſpons. iuriſc. ad tit. ff. de collat. in l. 1.* §. 2. ait militiam non in heredem conferri, nec venire in collationem; ſed militiæ jus perſonæ cohæret, *l. 3. §. fi. quid minor. 7. ff. de minorib.* At quæ perſonis cohærent, ad heredes non tranſeunt, *l. non ſolum* 8. *l. tale* 3. *ff. de liberat. legat.* Idem Cujacius *in recitationib. C. ad tit. de collationib.* & ad *d. l. 3. ff. de minorib. in expoſit. tit.* ait, militiam in legitimam imputandam, ſi conferri debere, quia dilſtrahi poruit, & in quemcumque heredem tranſmitti. Quod A magis admitterem; & expreſſum eſt in hac *l.* 30. §. *imperatores, ad. l. falcid. & pignorib. & hypothec. l. ult. & ſi. C. de proxim. ſacror. ſcriniis.* Non movet, quod militia dicitur perſonæ cohærere, *d. l. 3. §. fi. de minorib.* Nec enim adeo ait Ulpianus, militiam perſonæ ſibi cohærere, quaſi diſtrahi, aut pignorari, aut aliam transferri, ad heredeſve tranſmitti non poſſit: ſed probare, poſſe mortem patris filio acquiri; & reſtitui poſſe filium, ſi conferentur patri, ne legatum militiam petat. Quæcunque filius acquirit, patri, in cujus poteſtate eſt, acquiruntur, adeo ut ne momento quidem in perſona filii ſubſiſtere videantur, *l. ſi pater 39. ff. de acquir. vel amitt. hereditt.* At jus militiæ legatæ, perſonæ filii cohæret, ut & non aliis patris hereditas acquiratur.

An militia in heredes tranſmittit, vel coeat ſuperſtiti.

CAPUT II.

JUSTINIANUS *in l. Omnimodo* 30. §. *Imputari, C. de inoffic. teſtam.*

IMputari vero filiis, aliiſque perſonis, quæ dudum non inoffiſioſi teſtamenti querelam vocabantur, in legitimam portionem, & ille ultumus, quæ occaſione militiæ ex peculiis mortui filiis, perſonis acquiſita, poſſit hæredi eas manifeſtum eſt. Quod enim ſtatim poſtitia, ut venditores vel mortuo militante certa pecunia ad heredes ejus perveniat.

CUJACIUS in Recitationib. ff. *ad tit. de Collat. in l.* 5.1.

Ea, quæ emancipatus non tranſferi in heredem ſuum, quæ obtinere perſonæ emancipati, ea non confert. Quamvis enim poſſum in alium tranſferre id, quod in heredem meum tranſferre non poſſum? nam quæ nobis ita hæret, non poſſunt a nobis diſcindere, ſine jure interim. Denique ubi conferre, niſi quod ita poſſit conferri, ut ſit perpetuo penes eum, cui conferur. Ergo ea, quæ perſonæ obſtant, tranſferri, tranſmitti, & conferri non poſſunt. Itaque militia, quæ non tranſferitur, non conferur, i. omnimodo, C. de inoffic. teſtam. l. pen. C. de collat.

Idem CUJACIUS aliter in Recitationib. C. *ad tit. de collat. in fin.*

Nomine militiæ ſignificatur officium palatinum, quod quis exercet in palatio; valuit officium palatinum tranſferri & hic militiæ peterunt vendi: Et poſſitne: Diſtrahi poterant, & tranſmitti in heredes.

Et in expoſitione *tit. ff. de minor. in l. 3. §. ſi quod minor.*

MERILLIUS) Hic agitur de militiis, ſeu officiis palatinis, quæ exant in commercio, & vendi poterant, *Leveditor* 52. §. *item* 2. *ff. de act. empt. & comparati, l. pænult. §. ult. ff. de legat. 3. & legari, l. Lucius* 23. *& l. mortis* 40. *ff. de legat. 2. l. liberis* 18. §. *ad hereditat. ff. de alimend. & cibar. legat.* pignorari, & ad heredes tranſmitti, *l. ult. C. de pignorib. & hypothec. l. 5. C. Qui obtinent* 12. Sed quæritur, eſt an militia hujuſmodi, ſeu officia palatina, in collationem venire debeant. Finge, filio patrem militiam, ſeu officium palatinum comparaſſe; poſtea filium cum fratribus ad ſucceſſionem partis venire, vel legitimam portionem petere. Quæritur, an filius militiam, quam pater ei comparavit coheredibus conferre debeat. Cujacius in *reſpit. iuriſd. ad tit. ff. de collat. in l. 1.* §. 2. ait militiam non in heredem conferri, nec venire in collationem; ſed militiæ jus perſonæ cohæret, *l. 3. §. fi. quid minor. 7. ff. de minorib.* At quæ perſonis cohærent, ad heredes non tranſeunt, *l. non ſolum* 8. *l. tale* 3. *ff. de liberat. legat.* Idem Cujacius *in recitatoriib. C. ad tit. de collationib.* & ad *d. l. 3. ff. de minorib. in expoſit. tit.* ait, militiam in legitimam imputandam, ſi conferri debere, quia diſtrahi poruit, & in quemcumque heredem tranſmitti. Quod magis admitterem; & expreſſum eſt in hac *l.* 30. §. *imperatores, ad. l. falcid. & pignorib. & hypothec. l. ult. & ſi. C. de proxim. ſacror. ſcriniis.* Non movet, quod militia dicitur perſonæ cohærere, *d. l. 3. §. fi. de minorib.* Nec enim adeo ait Ulpianus, militiam perſonæ ſibi cohærere, quaſi diſtrahi, aut pignorari, aut aliam transferri, ad heredeſve tranſmitti non poſſit: ſed probare, poſſe mortem patris filio acquiri; & reſtitui poſſe filium, ſi conferentur patri, ne legatum militiam petat. Quæcunque filius acquirit, patri, in cujus poteſtate eſt, acquiruntur, adeo ut ne momento quidem in perſona filii ſubſiſtere videantur, *l. ſi pater 39. ff. de acquir. vel amitt. hereditt.* At jus militiæ legatæ, perſonæ filii cohæret, ut & non aliis patris hereditas acquiratur.

An in contractu locationis arvha detur.

CAPUT III.

JUSTINIANUS *in locatellus* 17. *C. de ſide inſtrumentor.*

CContractus venditionum, permutationum, vel donationum, quas intimari non eſt neceſſarium: dationis etiam arbitrium, vel terminus conſtituque cauſa quas tamen in ſcriptis fieri placuit: tranſactionum etiam, quas in inſtrumentis recipi convenit; non aliter vires habere functuras, niſi inſtrumenta confecta ſuerint, & ſubſcriptionibus ſuis partium confirmata; & ſi per tabellionem conficiebantur, etiam ab ipſo completa; & poſtremo a partibus abſoluta fuit. *Et poſtea*: Illud etiam adjicientes, ut in poſterum, ſi quæ arbitræ fuper facienda emptione cujuſcunque rei datæ fint; & ve in ſcriptis, five line ſcriptis (ſuper non ſit ſpecialiter adjectum, quid ſuper iſdem arbitris, non procedente contractu emptionis, fieri oportear) tamen, qui vendere deſiderat, eſt, venditionem ſecutus, ad duplum eas reddere cogatur: & qui emere paſtus eſt, ab emptione recedens, datis a fe arrhis cadat, repetitione earum denegandâ.

CUJACIUS lib. 4. obſervationum, cap. 16.

Non tantum in emptione, & venditione, ſed etiam in locatione & conductione interveniebat pactum: arrha autem in emptione tantum intervenit, non in locatione.

Idem CUJACIUS aliter lib. 11. obſervationum, cap. 17.

Arrhas dat plerumque emptor venditori; & non impletio contractu ſolet venditoris, arrhas venditor reſtituit in duplum: conditione ex lege, ut opinor: nam hac parte lex ſcripſima eſt, I. contractus, C. de fide inſtrumentor. *Non impleto contractu ſolet emptoris, arrhas dentas emptor amittit. Non eſt diſpar eorum conditio, ſive pana; nam & emptor de ſua quod dedit, amittit; & venditor de ſuo id, quod tenebatur; alterum non dat, ſed reddit: & ita in locationibus, & conductione, quæ, *irritatio* (id eſt, *ex adverſo ſuppondent*) eſt emptionis, venditionis, conductionis arrham amittit; locator duplum reddit, *lege Rhodia, cap. 19.*

MERILLUS) Si convenerit inter venditorem, & emptorem, ut contractus venditionis in forgete redigeretur; Juſtinianus conſtituit in hac *l.* 17. contractum venditionis non prius perfectum debere intelligi, quam is inſtrumentis conficeretur, de quo in *Authenticis de inſtrum.* & a contrahentibus ſubſcriptum fuerit: atque interim licet ponitere, §. 2. *Inſtit. de empt. & vend.* ubi Juſtinianus hujuſce conſtitutionis meminit. Subiit Juſtinianus in fine, ut ſi emptor arrhas dederit venditori, & poſtea velit emptor ab emptione recedere, arrhas amittat: ſi autem venditor recedere, arrhas reſtituat emptori. Non eſt quidem neceſſe, arrhas in venditione dari, ſed dari ſolent ab emptore venditori, ut ita conſtet, venditionem effectam, & de pretio convenium fuiſſe, *l. quod ſepe* 35. *ff. de contrah. empt.* Et ſi pretium datum fuerit portam pretii confirmat *l. ult. ff. de leg. commiſſor. Si* quid aliud datum fuerit, ut annulus, *l. ex empto* 11. §. *ii, qui vina, ff. de actionib. empt.* vel aliud pignus, aut ſymbolum, id non accedit pretio, fed perfectæ venditioni ab emptore repetitur actione ex empto, *d. l. ex empto* 11. §. *ego* 6. *ff. de actionib. empt.* non vindicatur, *l. 3. C. eod.* Sed quæſtionis eſt, an arrhis non modo in contractu venditionis detur, ſed etiam in contractu locationis. Cujacius *lib. 4. obſervat. cap. 26.* ait, arrham in emptione tantum intervenire, non in locatione. Et quidem ſæpe arrhæ dantur in contractu venditionis intervenit, *l. 1.* §. *fi. de contrah. empt. l.* 5. §. *item ſi inſtitor. ff. de inſtitor. act.* Et hinc arrhalores dicti mercatores ſub arrhis emptionem, apud Sext. Pompeium *lib. 1. de verbor. ſignificat.* Idem tamen Cujacius *lib. 11. obſervat. cap. 17.* ait, idem eſſe in contractu locationis, & emptionis, ex lege Rhodia: atque etiam ex Harmenopulo probari poteſt *lib. 3. tit. 8.* Et quidem verius eſt, arrham non modo in contractu venditionis, ſed & in contractu locationis dari, tam in affines ſunt iſti contractus, *l. 1. ff. locat.* Et ut in venditione pretium intervenit; ita etiam in locatione merces, *l. 2. §. ult. ff. de aqua, vel aquæ. pluv. arc.* Et ſicut emptor, ſi non ſolvat pretium, arrhas non repetit, ſed amittit, *l. ſi pater* 39. *ff. de acquir. vel amitt. hereditt.* ita & conductor, ſi non ſolvat mercedem, arrhas non repetit, ſed amittit. Nec mihi Juſtinianus videtur novum quid ſtatuiſſe, in illa conſtitutione, quam retulimus, *l. 17.* ſed tantum ſtatuiſſe confirmaſſe, & ſanxiſſe, ut arrhæ in contractu locationis, ſicut & in contractu venditionis, ſi *l. ſi quis* 38. *ff. de rit. nuptiar. l.* 3. *& l. ult. C. de pignorib. & arr. ſponſalit.* & in aliis ſponſionibus. Plinius *lib.* 33. *naturali. hiſtor. cap.* 1.

An Juſtinianus in l. ult. C. de compenſationibus aliquid novi induxerit.

CAPUT IV.

JUSTINIANUS *in l. ult. C. de compenſat.*

CCompenſationes ex omnibus actionibus ipſo jure fieri fancimus, nulla differentia in rem, vel perſonalibus actionibus inter ſe obſervanda. Ita tamen compenſationes objici poſſunt, & cauſa, ex qua condemnatur, liquida ſit, & non, mixtas ambagibus innoxiæ, ſed poſſit judex facilem exitum ſui præbere. Satis enim miſerabile eſt, post multas lites, varioque certamina, cum res jam fuerit approbata: tunc ex altera parte, quæ jam pene convicta eſt, opponi compenſationem jam certo, & indubitato debito, & mercatoria ambagibus ſpem condemnationis excludi. Hoc itaque judices obſervent, & non procliviores ad admittendas compenſationes exiſtant: hæc magis animo eas ſuſcipiant: ſed jure ſtrictio utentes, ſi inveniatur, eas uniorem, & amplectem expoſcere indaginem: eas quidem alii judices reſervant, litem autem priſtinum A jam pene expeditam, ſententia terminali componant. Excepta actione depoſiti, ſecundum noſtram ſanctionem, in qua nec compenſationi locum eſſe diſpoſuimus. Poſteſſionem autem alteram perperam occupatoribus compenſatio non datur.

CUJACIUS lib. 8. obſervationum, cap. 16.

Tandem conſtitit inter prudentes, rem ubique ipſo jure fieri, d. l. poſtquam. *Quod & confirmavit conſtitutio Severi vel Antonini, l. 4. & l. 6. C. de compenſation. & deinde conſtituit Juſtinianus, l. ult. C. eod.* in qua & cetera, quæ continentur, fuerant jam ante recepta. Et in noſtris Digeſt. ad l. 21. ff. de compenſation. *ait Juſtinianum in l. ult. C. de compenſationib. nihil hoc induxiſſe.*

Idem CUJACIUS aliter lib. 11. obſervationum, c. 12. *Dubium, quod ducebat olim Julius, poſſet poſſeſſor convenire rem ultimus, ad valuit compenſationem jure, ad eſt, ipſo jure rem minuit, qua petitur. I. ult. C. de compenſation. Atque ita compenſatio hodie eſtitat etiam actionis in rem.* Et poſtea; & in eo tantum nova eſt conſtitutio d. l. Ultimi *retro*, *ut compenſatio fieret ipſo jure, ut debitis tantum liquidis, ut non in actione depoſiti, ut nec detur compenſatio, vel deductio malæ fidei poſſeſſori; conteſtabatur etiam jure veteri.*

Idem etiam ſentit in paratit. C. *ad tit. de compenſationibus.*

MERILLIUS) Cum olim ante eſt in boſe fidei judicio admitteretur ipſo jure compenſatio, & in ſtricti judicio oppoſita doli mali exceptione, poſtea placuit, ut in ſtricti judicio, pura, merus, ſtipulantes, compenſatio ipſo jure admitteretur, *l. cum alter 11. & l. pupillum* 21. *ff. de compenſat. l.* 4. *& l.* 5. *C. eod. l. ejus* 7. *C. de fide inſtrumentor.* Atque ecce tum ut ex causa ſibi fieri poſſet compenſatio. Paulus *lib.* 2. *ſentent. tit.* 5. *de pignorib.* Sed quæſtionis eſt, quid Juſtinianus nov. in *l. ult. C. de compenſationib.* induxerit. Cujacius *lib. 8. obſervat. cap. 16.* & in not. *Digeſtorum, ad l.* 21. *ff. de compenſationib.* putat, Juſtinianum nihil novi induxiſſe: & omnia, quæ in eam conſtituerunt, jam ante Juſtinianum fuiſſe recepta. Et quidem ante Juſtinianum obtinebat, ut debiti non liquidi compenſatio non admitteretur, *l. pupillum* 21. *ff. eod. l. quemadmodum* 14. *de compenſationib.* Modo admittatur compenſatio ex cauſa depoſiti. Paulus *lib. 2. ſententiar. tit. 5. de depoſit.* Nec mihi Juſtinianum in eadem momenti, feu momentaria poſſeſſorio, ponuit admitti compenſatio: quia poſſeſſio adhuc ſtatim, & absque ulla dilatione reformari debet, *l. 1. C. de interdict. & publicis, l. 7. C. ad leg. Julium de vi publica, & privat. l. unic. C. ſi per vim, vel al. mod. acquiſ. rerit. fuer. pell. l. ſi filius* 14. *C. de reſcind. C. de ſentent. & interlocut. omnium judicum*, & celeritatis beneficium, *l.* 22. *C. Theodoſ. quarum appellat. non recipitur.* Et cum hæc ante Juſtinianum poſſeſſori nihil novi Juſtinianus conſtituiſſe videatur, *d. l. ult.* Idem tamen Cujacius *lib. 15. obſervat. cap. 12. & in paratit. C. ad tit. de compenſat.* ait, in hoc novum eſſe conſtitutionem Juſtiniani, ut obiter poſſit compenſatio actioni in rem: puta ſi Titius convenerit Mævium ex vindicatione, & Titius adverſo aliquid debeat; poſſe Mævium objicere compenſationem: & ita in rem ea actione adjungitur compenſatio: nec corporis cum quantitate fieret compenſatio; puta, ſi Titius Mævio, cum ſuum commodaſſet, & Titius pecuniam deberet Mævio, petenti Titio rem commodatam, non poterit Mævius objicere compenſationem pecuniæ debitæ, ut rem commodatam retineret, *l. ult. C. de commodat.* quia recte ſibi hoc *tit.* poſſit eſt, nec tradenda *ad tit. depoſiti:* nec ſedio immutanda, ut pro commodato legatur *commendatum*. At cum Juſtinianus actionem in rem compenſationem objici poſſe voluiſſe:

fuerit: confequens eſt, ut hodie coporis cum quanitate compenſatio admittatur.

Ao benefitium l. 2. C. de reſcind. vendit. pertinet tantum ad venditorem, vel etiam trahi debeat ad emptorem.

CAPUT V.

IMPP. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS, *in l. 2. C. de reſcind. vendit.*

REm majoris pretii ſi tu, vel pater tuus minoris diſtraxerit, humanum eſt, ut vel ipſi pretium te reſtituente eaptoribus, fundum venundatum recipias, auctoritate judicis intercedente: vel ſi emptor elegerit, quod deeſt juſto pretio recipias. Minus autem pretium eſſe videtur, ſi nec dimidia pars veri pretii ſolu-ta ſit.

CUJACIUS in expoſit. *tit. de minoribi. ad l. in cauſa. & 16. ſ. idem Pomponius.*

Tralitur autem d. l.2. etiam ad emptorem; *& ideo emptor fundum ſuppa diſtrahere, vel pati debet venditor reſcindere vendationi, vel reddere id, quod ex juſto pretio ſupereſt.*

Et in not. *C. ad l. 2. C. de reſcind. vendit.*

Sic & emptori ſubveniur, *ſi dimidio plurio emerit: eadem data eſtimone vendituro.* Videtur legendum, *eadem data eſtimone, qua vendituro.*

IDEM CUJACIUS alter lib. 16. obſervationum, cap. 18.

Reſcuum eras ſubvenire venditori, qui minoris vendidit; quum plerumque neceſſitas res familiares compellit vendere pretio minore, l. 2. 12. & 16. C. de reſcind. vendit. l.1. C. de prad. curiali. l. 1. C. fine cenſ. vel reliq. l. ult. l. 8. C. ſi fe mandat. non etiam emptori ultro accedenti ad emptionem pradii, *ſuppe fraudando cenſus, & pleruque emendi animo pretio inopinato, & immodico affectione oppreſſentur, vel ſuccurrere, vel cedi.* Et poſtea. *Inde etiam leges cavere*, l. 2. & l. 8. C. de reſcind. vendit. & l. 2. C. ſi major fuſt. allenet. &c. & ſupra. *Quum enim ſit ſatis perſpicuum, ſi emptor elegerit, quod deeſt juſto pretio ſupplere vendit.* venditori tantum fraudulto ſupra dimidium juſti pretii, *dant neceſſitatem, ut ſcribe quitarint, emptori minuit 15. annis, qui fraudem iniquiſſima pretio emit.*

MERILLIUS) Impp. ajunt in hac l.1. venditorem decipere, ultra dimidium partem juſti pretii poſſe venditionem revocare: nihi emptor, quod deeſt juſto pretio ſupplere malit. Juſtum pretium, eſt averum pretium, & quanti res communiter æſtimatur vendi poſſet, *l. penult. ſ. ſi ad leg. Falcid.* Jure gentium quidem, & naturaliter licet contrahentibus fefe invicem decipere. Arifoteles *lib. 5. Ethicorum. cap. 2.* in fine ait, eo nomine ab auctores retuleruntt, Ulpianus *l. in cauſa 16. ſ. ult. ff. de minorib.* Paulus *l. item 22. ff. ſi. ff. locat. & ſequentes.* Leo magnus *epiſt. 80. ait: Difficile eſt inter ementem, vendentemque conſtetium, non intervenire peccatum.* Neo propter modicum deceptionem, feu lationem revocatricidem emptio, *l. ept bona ff. de contrah. emptio.* Sed Imp. humanitatis ratione venditori immodice decepto ſuccurrere voluerunt, puta, ſi deceptus fuerit ultra dimidium partem juſti pretii. Verum, quia in hac l. 2. tamen agitur de venditore; Quæſtium eſt, an Senatuſcum reſcindendi venditionis, quod huc vendentibus competebat, etiam competat ſit emptori. Cujacius in *recitationibus ejus. de minorib. ad d. l. in cauſa 16. ſ. Idem Pomponius. in verſ. Cedere* ad hanc l. 2. ait, non licere, etiam tribi debere emptorem, & emptore fraudato vel bona dimidium juſti pretii, quod venditorem petit debere reſcindere vendationem, vel reddere id, quod juſtum pretium eſt. Et hanc ſuam ſententiam confirmat. Hactenus qui ex Cujacio, *lib. 3. Epitom. ejus. ad Codicem.*

Ao alibi præſcripſit verbis concurrunt eum actione de rendendo, ff. de præſcript. verbis.

CAPUT VI.

IMP. ALEXANDER *in l. 2. C. de poſt. inter empt. & venditor. compoſit.*

SI fundum parentes tui ea lege venididerunt, *ut ſi vivi ipſi, five heredes eorum*, emptori pretium quo-

A fera juris civilis interpretum poſt Accurſium in *l.C. fac. tir.* atque etiam juris Pontificii interpretum, pul gloſſam in *cap. penult. de empt. & vendit.* apud Greg. Qui omnes in hoc conſentiunt, ut emptor deceptus ultra dimidium partem juſti pretii, non minus, quam venditor, hujuſce l. beneficio uti poſſit. Quæ ſententia pluribus rationibus defendi poteſt: quod in contractu venditionis ſint mutuæ præſtationes, *l. in contractibus 43. ff. de poſt. h. ex empto* 11. ſ. 2. *ff. de eſt. emp. l. 1. ff. de rer. permut.* atque ideo par ratio venditoris, & emptoris eſſet debeat. Tum quia reſpicio, hanc fidei contractûs, inæqualitatem pati non debet, *l. ſ. C. communia. utrique judic. famil. erciſc. & fin. regund.* Et interpretatus eſſet, ſi emptoris non conſentiret in reſcindendam ejus *leg.* 2. quod venditori conceditur. Præterea, quod B leges fraudem, ſeu mendacium venditoris puniunt, & emptoris prohibent, ſuadet ex *Theophrafto in ſuis Moralibus. in Proœmio vbi agenda*, 2. *in fine*: & non minus *Ventius emptorem fugere affuetis circumvenire patuli*, ut eſt apud Arnulphum Lexovienſem epiſt. 35. quem ejunem venditorem. Idem tamen Cujacius *lib. 16. obſervat. cap. 18. & lib. 23. obſervat. cap. 23.* ait, hanc l. 2. id emptorem non pertinere, quod ſit primum indictale poſitum d. *cap.* 18. ſub finem. Nec defunt rationes, quibus & iſta poſterior ſententia juvari poſſit: quod in hac l. 2. & d. l. *Cbe tit.* agatur tantum de vendicionem agitur ad emptorem porrigi debet: & ſi hoc beneficium Impp. emptori concedere voluiſſent, ſi tus conſtitutionibus expreſſiſſent: cum non expreſſerint, C dicendi tantum concedi debet. Tum quia in *Novella in diem: & parit actionem*, *l. 9. & ubi*, *ff. de poſt. l. C. vendit.* 4. *ff. Gregor.* agitur tantum de venditore, quod ſit venditori tantum, non etiam emptori concedi debeat. Denique Impp. in hac l. 2. humanitatis ratione id ſe venditori concedere profiteatur, qui plerumque neceſſitate res familiares cogitur ad vendionem res ſua, *l.ita ne 26. ſ. 1. ff. mandat. l. non etiam emptori ultro accedenti ad emptionem prædii, ſuppe fraudando cenſus, & pleruque emendi animo pretio inopinato, & immodico affectione oppreſſentur, vel ſuccurrere, vel cedi.* Et poſtea. *Inde etiam leges cavere*, l. 2. & l. 8. C. de reſcind. vendit. & l. 2. C. ſi major fuſt. allenet. &c. & ſupra. *Quum enim ſit ſatis perſpicuum, ſi emptor elegerit, quod deeſt juſto pretio ſupplere vendit.* venditori tantum fraudulto ſupra dimidium juſti pretii, dant neceſſitatem, ut ſcribe quitarint, *emptori minuit 15. annis, qui fraudem iniquiſſima pretio emit.*

MERILLIUS) Impp. ajunt in hac l.1. venditorem decipere, ultra dimidium partem juſti pretii poſſe venditionem revocare: nihi emptor, quod deeſt juſto pretio ſupplere malit. Juſtum pretium, eſt averum pretium, & quanti res communiter æſtimatur vendi poſſet, *l. penult. ſ. ſi ad leg. Falcid.* Jure gentium quidem, & naturaliter licet contrahentibus fefe invicem decipere. Arifoteles *lib. 5. Ethicorum. cap. 2.* in fine ait, eo nomine ab auctores retuleruntt, Ulpianus *l. in cauſa 16. ſ. ult. ff. de minorib.* Paulus *l. item 22. ff. ſi. ff. locat. & ſequentes.* Leo magnus *epiſt. 80. ait: Difficile eſt inter ementem, vendentemque conſtetium, non intervenire peccatum.* Neo propter modicum deceptionem, feu lationem revocatricidem emptio, *l. ept bona ff. de contrah. emptio.* Sed Imp. humanitatis ratione venditori immodice decepto ſuccurrere voluerunt, puta, ſi deceptus fuerit ultra dimidium partem juſti pretii. Verum, quia in hac l. 2. tamen agitur de venditore; Quæſtium eſt, an Senatuſcum reſcindendi venditionis, quod huc vendentibus competebat, etiam competat ſit emptori. Cujacius in *recitationibus ejus. de minorib. ad d. l. in cauſa 16. ſ. Idem Pomponius. in verſ. Cedere* ad hanc l. 2. ait, non licere, etiam tribi debere emptorem, & emptore fraudato vel bona dimidium juſti pretii, quod venditorem petit debere reſcindere vendationem, vel reddere id, quod juſtum pretium eſt. Et hanc ſuam ſententiam confirmat. Hactenus qui ex Cujacio, *lib. 3. Epitom. ejus. ad Codicem.*

quandocunque, vel intra certa tempora obtulerit, reA & Imp. utrique ſolvere ſententiam conjungere voluiſſe. Et ita Cujacius *tract. 2. ad Africanum*, in *l. filiofamilias 23. ff. de mort. cauſ. donationis.* exiſtimat, conjunctam fuiſſe utriuſque ſolvit ſententiam, ſub certitur condictio ob rem dati, vel utilis in rem actio ad revocandam donationem, ſi donatorem poeniteriſſe. Tum quia actio præſcripti verbis poteſt concurrere cum actione ex vendito, *l. Labeo 80. ff. de contrah. empt. & cum alia actione*, *l. ſi convenit 27. ff. comm. divid.* Non mover in contrarium *d. l. 2. ff. de præſcript. verb.* quia non datur actio præſcripti verbis, cum certa & tuta actio competit: at cum dubius eſt eventus, dubitationis tollendæ gratia, *l. ſi gratuitum 17. l. ſi apud 18. C. l. apud 20. ſ. ff. mandati.* Non movet etiam *d.l.9. ff. de leg. commiſſ.* quæ ita debet intelligi, ut præter actionem præſcripti verbis, etiam ex vendito agi poſſit. Et ita actione ædio datur in *l. 13. ff. comm. divid.* quæ fundamenta eſt cum *d.l.4. ff. de leg. commiſſ.* ex cod. *ad edictum.*

Ao tutor levem, vel leciſſimam tantum culpam præſtare debet.

CAPUT VII.

IMPP. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS, *in l.7. C. arbitr. tutel.*

QUicquid tutoris dolo, vel lata culpa, aut levi, feu curatoris minores anniſerint; vel cum poſſent, non acquiſierint: id ſuo nomine præſtare, & reſtituere geſtorum utile judicium venire, non eſt incerti juris.

CUJACIUS in recitationib. ad *tit. de reg. jur. in Lenoreſtitut 23.*

Nunc ſic ſtatuamus: in totale, mandato, ſocio, commodato, leviſſimam culpam venire: nunc exigitur exactiſſima diligentia, l. 9. l. 11. 13. C. mandat. ſ. 1. Inſt. de obligat. ex quaſi ex contract.

Idem CUJACIUS aliter in partitt. C. ad *tit. arbitr. tutel.*

Tunc ſunt ſcripta de actione tutelæ, tributore ad utilem actionem negotiorum geſtorum, quia competit adminiſtrationis, universitas. Et poſtea: *Quicquid dolo, vel lata culpa, aut levi culpa, non acquiſierint, vel non acquiſierunt, dat.*

MERILLIUS) Alia culpa eſt lata, feu magna, alia levis, alia leviſſima. Lata culpa eſt diſſoluta negligentia, *l. 3. ff. fulcipſiſſe 29. ff. mandati.* manifeſta negligentia, *l. 1. ff. de his qui ſunt ſui vel alieni juris.* magna culpa dolo comparatur, *l. 1. ſ. 1. ff. ſi mens. fal. modus dotis* eſt proxima, *l. quæſtum eſt 8. ſ. 3. ff. de receptis.* Imo & dolus eſt, *l. magna 226. ff. de verbor. ſignificat.* Late culpæ exemplum eſt, ſi quis talem rebus alienis diligentiam non adhibeat, quam ſuis rebus adhibere ſolet, *l. quod Nerva 32. ff. depoſit.* Non dico, quod omnes ſolent, vel intelligunt, *Hotm 22. ſ. ff. de verbor. ſignificat.* Levis culpa eſt, non facere, quod bonus paterfamilias facturus eſt, non adhibere diligentiam, qualem ceteri rebus ſuis adhibere ſolent; ſeu id eum nodum, quem natura hominibus dederat, *d. l. 32. ff. depoſit.* & cum dicimus, aliquem culpa levem, levi culpa deber intelligi. Leviſſima culpa eſt, non facere, quod diligentiſſimus paterfamilias faceret, *l. 6 novus 25. ſ. qui rationibus. ff. locat.* Is, qui tantum de lata culpa teneatur; tantum præſtare debet dolum, non diligentiam: ſi, qui de levi culpa tenetur, præſtare debet diligentiam: is, qui de leviſſima culpa teneatur, præſtare debet exactam, feu exactiſſimam diligentiam. Ex natura autem contractuum, aliter atque aliter culpa præſtari debet. In

tantum culpa, seu dolus præstatur, l. 7. §. *illud*, ff. de *pactis*, l. 1. §. *illud*, ff. *depositi*. & in precario, d. l. 8. §. ff. de *precar.* Levis culpa præstatur in contractibus, qui gratia utriusque fiunt, dantis, & accipientis: in quibus utriusque utilitas vertitur, ut in commodato, pignore, emptione, locatione, dote, d. l. 5. §. 2. ff. *commodati*. Modestinus lib. 2. *differentiarum*, in *collat. legis Mosaïc.* tit. 10. in ceteris partibus hanc regulam exhibuit ait, Levissima culpa præstari debet in commodato, quod fit tantum gratia accipientis, l. 5. §. 2. ff. l. in *rebus* 18. ff. *commodat.* & in mandato, & in negotiorum gestione: nam procurator omnem culpam præstare debet, id est, latem, & leviſſimam, l. 2. *procurator* 13. C. *mandat.* & negotiorum gestor exactam diligentiam. Paulus lib. 1. *sententiarum*, 31. 4. vel exactiſſimam, l. 2. *Iuſtinian. de obligat. quæ quaſi ex contractu*. Sed quæritur, an tutor pupilli, vel curator adoleſcentis, de levi tantum culpa teneatur, vel etiam de leviſſima. Cujacius in *recitationib. ad tit. de negot. geſt. lat.* ait, tutorem de leviſſima culpa teneri, ut contendamentum, negotiorum geſtorem; nec tamen probat. Fortaſſe movebatur, quod tutor ſit veluti procurator pupilli, & curator veluti negotiorum geſtor: ideo eſt teneatur de leviſſima culpa. Idem vero Cujacius in *paratit. C. ad lunæ tit. arbit. testal.* ait, tutorem tantum de levi culpa teneri, quod probat ex hac l. 7. ff. *curatorib.* & tutorem tantum de levi culpa teneri, & curatorem: quia tutor, & curator talem rebus pupilli, & adultiſ diligentiam adhibere debent, qualem rebus ſuis ſolent: l. 4. *tutoribus* 35. ff. *de adminiſtrat. & periculi. tutor.* l. 1. in principi. ff. *de tutel. & curatoriis. diffinebant.* Sofficit tutori talem diligentiam rebus pupillorum adhibere, qualem ipſe, vel diligens paterfamilias rebus ſuis adhibet. Licet autem procurator, & negotiorum geſtor de leviſſima culpa teneantur; non tamen tenebuntur tutor, & tutorem, & curatorem pariter teneri: quod mandatarius, ſeu procurator, & negotiorum geſtor, ſpontè ſuſcipiunt negotiorum geſtionem; at tutores, & curatoribus invitis adminiſtrationis officium imponitur, l. *tutori* 20. C. *de negot. geſt.* Quod ſi tutor ſponte ſit adminiſtrationi dedicatus, & tutor fuerit, ſatis diligens eſſet tutoris: dici poſſet tutor, & curator non præſtare debet, l. *qui tutorem* 53. §. 2. ff. *de furt.* Igitur tutores & curatores eo caſu de leviſſima culpa teneri-buntur.

An uſura legatorum, vel fideicommiſſorum ex mora, aut lite conteſtata debeantur.

CAPUT VIII.

IMPERATOR GORDIANUS in l. ult. C. *de uſur. & fructib. legator. ſeu fideicommiſſ.*

IN legatis, & fideicommiſſis, fructus poſt litis conteſtationem, non ex die mortis conſequuntur; ſi-ve in rem, ſive in perſonam agatur.

CUJACIUS ad lib. 6. Quæſtionum Papiniani, in l. 2. ff. *de uſur. & fructib.*

An, dicet, fructus legatorum, vel fideicommiſſorum percipiendi ex die mortis ante mortem Mævius ſolvendi legatorum, & fideicommiſſorum, ita & fructus præſtandi tantum ex mora, hoc eſt, ex lite conteſtatione: non ex quare, ſi quæ adjecerit lite conteſtationem, ut oſtendat l. 3. hoc tit. l. ult. C. de uſur. & fructib. legator.

Idem CUJACIUS aliter in parrit. C. ad *tit. de uſur. & fructib. legator. ſeu fideicommiſſ.*

Non tamen inficior, quin & ſi verba nonnulla congrui poſſit ex mora conventionis inferri, atque exigendi, antequam ad judicium veniatur, & ita apud eum interpretor; ex eo tempore ſit habenda ratio uſurarum, & fructuum. Nam si

An

A *in SCto Adriano, quod ſcripſum eſt de lite conteſtata, ſcilicet trahitur ad motam controverſiam*, l. ſed & ſi *ſeg.*, §. ſi aute, ff. de petit. hered. *Ita conſtitutiones hujus rei, quæ loquuntur de lite conteſtata, trahi concedo ad controverſiam motam: ut ita conſtitui, ex lite conteſtata, vel controverſia mota, legatarius, aut fideicommiſſarius nomen ſuum.*

Et in nor. Cod. hunc tit.

Mora ſit, & ante litem conteſtatam per interpellationem, l. 36. §. ult. ff. *de uſur.* l. 1. §. ff. *de uſur.*

Idem CUJACIUS lib. ſingul. de præſcriptionibus, cap. 18.

Reliquorum legatorum uſuræ, & fructus ex tempore natæ obligationis, ſi fuerint per damnationem: vel ex tempore additionis, ſi per vindicationem; non ex tempore mortis teſtatoris, l. ult. C. de uſur. legator.

MERILLIUS) Teſtator fundum legavit Titio; Titius petit fundum à Mævio hered. ejus heredi: petit, & ſecum litem conteſtati paſſus eſt. Quæritur an Mævius heres fundi fructus reſtituere debeat. Cujacius ad *lib. 6. Quæſt. Papiniani*, in l. 2. ff. *de uſur.* tit. 1. uſuras, & fructus legatorum, & fideicommiſſorum præſtari tantum ex mora, hoc eſt, ex litis conteſtatione, non ex mora, quæ antecedentis litis conteſtationem. Quod probat ex hac l. ult. & l. 2. ff. *de uſur.* & adhuc probari poteſt ex *l. quæſtum* ff. 91. §. *ſi ſeg. de leg.* 1. Tum quia actiones ex teſtamento ſunt ſtricti juris, & in ſtricto juris judicio non venitur tantum poſt litem conteſtatam, *Inſtitutionis* 38. §. *ſi* 1. *quem* 4. ff. *de offic.* Idem Cujacius in *paratit. Cod. & ad tunc tit.* 28. uſuras, & fructus in legatis, & fideicommiſſis venire non tantum a lite conteſtata, fed a controverſia mota, quæ præcedit litis conteſtationem, l. *ſed & ſi* 15. §. *ſi autem* 3. ff. *de petit. hered. & in ſtricto* C. ad l. *Jul. ait*, venire poſt motam. Idem Cujacius in lib. *ſingul. de præſcrip. & termin. cap.* 18. diſtinctionem adhibet inter legatum ſimplex, quidem, & determinatum; ut legatum in legato vindicationis à die aditæ hereditatis; & in legato damnationis, ex die moræ. Quam diſtinctionem non probat, quæ ſatis ſuperque ſit legatum vindicationis poſſe petere actione in rem, vel actione in perſonam, *liquet legatur* 38. §. *de fideicommiſſariis* 84. §. *ult. ff. de legat.* 1. legatum constitutum tantum actione in perſonam, l. *duos* 14. ff. *de uſu. ſolut.*

D *& redit. lega.* At nulla differentia conſtituitur in hoc l. *ult.* five in rem, five in perſonam actum fuerit. Veritas autem exiſtimo, uſuras, & fructus in legatis, & fideicommiſſis venire ex mora: & probari poteſt ex l. *cum ſervo* 30. §. *fructus*, ff. *de legat.* 2. *Cor. Titius* 87. §. *uſuras*, ff. *de legat.* 2. *Paulo lib. 3. ſententiar. tit. ult. add leg. Falcid.* Licet enim actionem legatorum, & fideicommiſſorum ſint ſtricti juris, tamen quoad uſuras, & fructus venire, bonæ fidei judicia comparantur, *Inſtitut.* 28. ff. *de uſur. lin. interrum* 5. C. *in quib. cauſ. in integ. reſtit.* Quod vero dicitur, uſuras, & fructus in legatis, & fideicommiſſis tantum venire ex lite conteſtata, l. 1. & *l. ult. hoc tit.* ideo dicitur, quia lite conteſtata certus mora facta deprehenditur. Diſertim Paulus ait, venire ex mora? *d. tit. ult. ad leg. Falcid.* At mora præcedit litis conteſtationem in judicio, l. 3. ff. *de uſur.* & ff. ſatisfactio legati petendi facta ſit ad legatarium ſeu heredem extra judicium interpellavit. Atque ita verius eſt, uſuras, & fructus venire in legatis, & fideicommiſſis ex die moræ, quam ex lite conteſtata, aut controverſia mota.

An

An here præterea ſuppleri Falcidiam, aute conſtitutionem Juſtinianæ, in l. ult. Cod. ad legem Falcid.

CAPUT IX.

JUSTINIANUS *in l. ult. C. ad leg. Falcid.*

CUm certum ſit, heredem, qui plenam fidem teſtatoris exhibet, in ſolidum legata dependentem, non poſſe poſtea rationem legis Falcidiæ prætendentem, repetitione uti; quia videtur voluntatem teſtatoris ſequi; jubemus hoc ſtatuti modo ferendum habere, etſi cautionem ſuper integra legatorum ſolutione fecerit: quod veteribus legibus in ambiguitatem deductum eſt: In B utroque autem casu, id eſt, ſive ſolverit, ſive ſuper hoc cautionem fecerit; æquitatis ratio ſimilia ſuadere videtur.

CUJACIUS in expoſit. *Novellæ prima.*

Poſt mortem teſtatoris non conſtabat ejus, ſed factis conſtat, ex conſtitutione Juſtiniani volente correctionem, ne heres Falcidiæ uteatur.

Idem CUJACIUS Conſultat. 59.

Dixi, non valere conventionem, quæ exponat jus publicum; & partium, quæ legibus, aut moribus defenſorum, nulla cautione eventet poſſe, l. 11 partium, in principi. ff. de donationib. Quod obſervatum eſt, ut heres poſſet cautione quartam legis Falcidiæ remittere, & cavere ſe lege Falcidia non uſurum. Et hoc ut magis receptum Juſtinianus probavit, ut in præſtanda aliis deciſionibus. Et C quidem ſi heres potuit adverſus legem Falcidiam integra legata ſolvere, ita potuit Falcidiam cautione remittere: eadem enim ratio ſolutionis, & remiſſionis.

Quæ ſint differentia legatorum ſublata, quorum a Juſtiniano.

CAPUT X.

JUSTINIANUS in l. unic. §. ult. C. de *cadue. tollend.*

D

NOs autem omnimodo repellimus, unum omnibus naturam legatis, & fideicommiſſis imponentes; & antiquam diſſonantiam in unam trahentes concordiam.

CUJACIUS in parat. C. ad l. unic. C. de *cadue. tollend. ſub finem.*

Pars quoque collegatarii collegatario acceſſit, ſi ſibi juvenis fuerint, ex hac conſtitutione, ſublata hac in re veteri differentia legatorum per damnationem, & per vindicationem. Itemque ſi conjunctis fuerint per vindicationem, l. 6. dubour, §. ult. l. legatum, §. 1. l. plane, §. 6. dubour. ff. de legat. 3. & ſi ſervo, §. de ſtanguilbert. *An non etiam ſi conjunctis fuerint per damnationem*, E l. 7. ff. de legat. 2. l. 6 dubour, in princ. l. burſonius, §. 1. ff. Titio. l. Titio. l. ſolonius, §. 6. conjunctim, ff. de legat. 1. Quam differentiam ſegregatim non invenio effe ſublatam.

Idem CUJACIUS aliter in not. ad Ulpianum *t. 24. de legat.* in verbo, *A pon. damnationem*.

Illinc vero opponet, l. conjunctim, de legat. 3. *de legata vindicationis*, l. plane, §. 6. conjunctim, de legat. 1. *de legata damnationis accipiendum eſſe. Sed hoc adeo in vix loqui ſuppoſitum eſt*, quod jam ſublatæ eſſent a Juſtiniano legatorum differentiæ. *Non tamen ita ab his locis ſublatæ ſunt, ut hæc manifeſto non ſuperſint jus diſſimulate conſiglie.*

MERILLIUS) Inter diverſa genera legatorum erant complures differentiæ, ex quibus unam Juſtinia-

nus attigit in hoc §. *ubi autem* 11. *l. unic. C. de caduc. tol.* A *lend.* puta, si duobus eadem res per vindicationem legata fuisset, concursu partes faciebant, *l. 1. §. interdum, & l. 3. ff. de usufr. accrej. l. coheredi 11. §. ubcrej, ff. de vulg. & pupill. substitut.* solidum cuique ab initio relictum esse intelligebatur: altero concurrente, deindebatur inter eos legatum; non concurrente, pars collegatario, feu conjuncto accrescebat. Sic duobus eadem res disjunctim per damnationem legata fuisset, in hoc legato non concurrebant; neque deficiente altero inter eos fuit ius accrescendi; fed cuique totum debitum erat: eique res debebatur, qui primus legatum petere occupabat; alii debebatur aestimatio rei.. Quas in *frequenti Institut. lib. 2. tit. 20. §. 13.* de vulgari & *Libro 14. ff. de vf. ufruct. & reditu. legat. l. Titio 36. §. ult. & l. fi fundus 124. §. ult. ff. de legat. 1.* & Juftinianus in hoc §. *ubi autem* litem differentiam, quae inter legata vindicationis, & damnationis, intelligit. Plures alias differentias inter hujufmodi legata alibi obfervavimus. Sed quatenus, an omnes illae differentiae legatorum hodie fubfitare fuerint conftit. Juftiniani in *l. 2. C. Com. de legat.* & in hoc §. *ubi autem*. Cujacius in *paratit. C. ad h. tit.* fub finem ait, non effe fubfitare differentiam, quae erat circa jus accrefcendi, in legato vindicationis, & damnationis: neque alias differentias, quae inducentur ex voluntate teftatoris. Sed quamvis Juftinianus illas differentias tollere voluiffet, tamen manifefta rerum veftigia in Pandectis non reliquiffet: fiquidem in legato per vindicationem perfecto conjunctio nondum fubfitare fuerint conftit. Juftiniani in *l. 2. C. Com. de legat.* & in hoc §. *ubi autem*. Cujacius in *paratit. C. ad h. tit.* fub finem ait, non effe fubfitare differentiam, quae erat circa jus accrefcendi, in legato vindicationis, & damnationis: neque alias differentias, quae inducentur ex voluntate teftatoris. Sed quamvis Juftinianus illas differentias tollere voluiffet, tamen manifefta rerum veftigia in Pandectis non reliquiffet: fiquidem in legato per vindicationem perfecto conjunctio accrefcit, *d. l. 16.* in principio. *ff. de legat. 1. d. l. 2. §. fi conjunctim. eod. l. 1. ff. Titio 61. ff. de legat. 2.* Idem Cujacius in *not. ad Ulpianum, tit. 24. de legat. 2.* ait, fubfitare fuiffe a Juftinianio differentiam in libris juris remanfiffe, non idco remanfiffe, quafi hodie obtinere debeant; fed B quia Pandectarum compofitores teftimantium agentes, veftigia omnia juris antiqui, quod Juftinianus immutavit, interdelere non potuerunt.

An Sextus Aelius, vel Sextus Caecilius omnes retinuit. Badias. in l. 1. C. de comm. fervi. manumiff.

CAPUT XI.

JUSTINIANUS *in l. 1. in principio. C. de comm. fervi. manumiff.*

SEcundum ea, quae & Ulpianus *lib. 6. fideicommiff.* C *ferum*, & Paulus *lib. 3. fideicommiffarium* refert: ubi & hoc relatum eft, quod de Sextus Aelius jure antiquo conftituta definitur, ferium per Praetorem compellis partem fuam vendere.

CUJACIUS lib. 7. obferrat. cap. 14.

Extrepitus Ulpianum, meus Eruditorum voces, Juftinianus Sextum Caecilium, l. 1. C. de comm. ferv. manumiff.

Idem CUJACIUS aliter legit in paratit. C. *ad tit. de comm. ferv. manumiff.*

Idemque Sextum Aelium antiquum iure respexit XII. tabular. refert fcripfiffe ex Ulpiani & C Paulli fi. fideicommiffarium. Et in Recitationib. ad *tit. C. de comm. ferv. manumiff.*

Scribit etiam, idem fenfiffe Sextum Aelium *antiquum interpretem XII. tab. ut facies invitus fuos manumittendi vendat partem fuam: & hanc Aelii fententiam refert Ulpianus* 6. fideicommiffor.

MERILLIUS) Si unus ex dominis communem ferD vium manumittaret Latina libertate, puta inter amicos per epiftolam, nihil agebat: Ulpian. *lib. fing. Reg. in.* 1. fed fi vindicta, aut teftamento manumitteret; dubitatum fuit, an fervus maneret, vel ei libertas competeret. Sabinus, & ex eis fchola auctores, volebant in ea fuiffe fententia, ut fervus maneret: & ratio illorum fuit, quod unus ex dominis, invito focio, in re communi nihil poterat gerere, *l. 1. in fin. & l. 28. de communi. praedior. inferior. l. Sabinus* 28. *ff. communi. divid.* Et fodius, qui in re communi vult aliquid facere invito focio, jus focii magis ad fe percipit, *l. ea una* 11. *ff. fi fervit. vindicet.* Cum igitur unus ex fociis, invito focio, fervum manumittit, jus focii ad fe praecipit, & properans fervo manumiffa libertas non competit. Et quia fervus pro parte liber effe non potefl, & pro parte fervus, *l. alieno, ff. de fideicommiff. libertat.* pars focii manumittentis, fecundum illorum fententiam, focio non acrefcit, *§. ult. tripli. de donationib.* & hac *l.* 1. in principio. Proculejani videntur fuiffe, ut fervus ab uno ex dominis manumiffus liber fuerit, & alter tas ad fe non pertinere fervitutem. Ratio illorum fuit, quod E fi libertas fervo non competeret, melior effet conditio fervitoris, quam domini mittentis: at favor libertatis hoc non patitur. Proculejani, & ex eis fchola auctores, fecundum Stoicorum dogmata, maxime favebant libertati, ut alius oftendimus. *Aequius* igitur effe aiebant, ut fervus liber effet, & tamen indemnitas alteri domino praeftaretur; puta, dimidium aeftimationis. Cujus fententiae veftigium eft in *l. duobus* 39. *ff. de libertat. caus.* ubi Scaevola ait, *quaero ex quo tempore non poterit fervus videri communis*, & quam poterioremfententiam Juftinianus hic probare maluit: exemplo confimilis auctoritate plurium]Crorum, & Sextus Caecilius, qui Sextum Aelium fecutus fuit, Ipfe Sextus Caecilius; puta, Sextus Caecilius, qui paffim laudatur in Pandectis, cujus, & elegantiffima eft definitio cum Pitonaeo Philofopho in Scholis XII. Tabul. apud F Gellium *lib. 20. cap. 1.* Idem Cujacius in *paratit. C. ad h. tit.* & in *recitationib. ad eundem tit.* legit, *Sextus Aelius*; quod magis probarem, quia ita legitur in omnibus codicibus editis, & manufcriptis: Tum quia Sextus Aelius fuit ex antiquiffimis]Cris, quem & Ennius verfibus fuis laudaverat, ut refert Pomponius in *l. 1. §. Aelius ff. de orig. jur.* & verfus Ennii erat apud Varronem *lib. 6. de ling. Lat.*

Aelius Sextus

Id eft, acutus, ut ille interpretatur. Atque etiam Sexti Aelii fit mentio in *l. fi venditor* 38. *ff. de action. empt.* itaut Sexti Aelii nomen in *d. l. 1. C. de com. ferv. manumiff.* retinendum videatur.

Ab lex 3. C. de praefcript. trigint. annor. Thodofio feniori, vel junioris fit tribuenda.

CAPUT XII.

IMPP. HONORIUS, & THEODOSIUS AA. AS- CLEPIODOTO PP. *in l. 3. C. de praefcript. trigint. vel quadragint. annor.*

SEcut in rem fpeciales, ita de univerfitate, ac perG fonales actiones ulnea triginta annorum partium minime protendandae. Sed fi qua res, vel jus alicui quod poffideatur, vel perfona quilicunque adjuncta, vel perfecutione pulferat: nihilominus erit agenti-bus

Ex Cujacio Liber Secundus. 906

F ginta annorum praefcriptio metuenda. Eodem etiam jure in eas perfonas valente, qui pignus, vel hypotecam non a fuo debitore, fed ab alio per longum tempus poffidente, retinur vindicare. Quae ergo antea non more funt actiones, triginta annorum tuji filentio, ex quo competere coeperunt, vivendi ulterius non habeant facultatem. Nec fufficiat praedius obtatio fpeciale quoddam (licet per annotationem) promeruiffe refpondum, vel etiam in judicialis allegaffe: nifi allegato facto refcripto, aut in judicio pollulatione depofita, fuper ea re ftatuta gefta contentio: non fexus fragilitate, non abfentia, non militia contra hanc legem defendenda: fed pupilli atate duntaxat quatenus fe tutelae defenfione tueantur, huic eximenda functioni. Nam cum ad eos annos pervenerint, qui ad folliciudinem permittent curatoris; neceffario vel ipfi minores aetate praefcripta triginta intervalla fervanda funt. Hic autem actiones annis triginta continuae extinguantur, quae perpetuae videbantur: non illae, quae antiquis temporibus limitabantur. Poft hanc vero temporis definitionem, nulli movendi ulterius ftudiorem patere cenfemus; etiam fis fe legis ignorantia excufare tentaverit . Dat. VIII. Kalend. Decembb. Conftantinop. Victore, & Siunnacho Conff.

CUJACIUS lib. fing. de praefcriptionib. cap. 30.

Ab primum quidem Theodofius tribuit, ut in praedicta, exemplo Alfonni in Hifpania, ut actiones noffcrorum perfonales : non tamen decem, aut viginti annis, fed triginta, ut]Cus, Clerus praefcript. 30. annor. Cujus refcripti valis ifle dubet: Theodofius. A. Vult Theodofius. Et quis hujus praefcriptionis auctor, *vel junioris tribe* . Novell. de 30. annor. praefcript.

Idem CUJACIUS aliter, lib. 18. obferrat. cap. 26.

An fane cum Theodofio magni conftitutionum non habemus. Num l. 3. C. de praefcript. 30. annor. Theodofii junioris eft, non fenioris. *Quae tamen ratio, vel caufa legula: & fimilitor tricennio fuberatur pupillorum aetatem domini, vel creditoris* . Et ut hodie malim fuiffe Theodofium juniori illam l. 3. *ff. de praefcript. 30. annor. Cujus fcripfit ad Afclepiadotum* ; *cui fulum poffius alios lego : Theodofianum fuae conftitutiones derigere* ; & *folum Valentinianum fuae fcripfiffe.*

MERILIUS) Triginta annorum praefcriptio hac *l. 3.* indicata, quae tantum caufis opponitur, & certat in *l. unic. C. Theodof. de affenfis. cert. temp. finiend.* in quemadmodum actiones in rem praefcriptione decennii antea tollebantur, *l. 2. C. de adverf. creditor. l. 1. C. de praefcript. long. temper.* Ita & actiones perfonales triceninio rollantur; qua & fpatium illud triginta annorum quodam *fpecialem* habitus eft, ut ait Servius ad *l. 8. Aeneid.* Seculo longiore, puta, ceptum annis vita hominum definita eft , *Imperatorum 76. ff. de judic. l. an ufufructus 56. ff. de ufufr. & ufufruct. & quod* Seculo brevius, puta, triginta annis actionum vita finita eft . Sed non fatis conftat, an hoc conftitutio Theodofio magno, feu feniori, an junori tribuenda. Cujacius *lib. fing. de praefcriptionib. cap. 30.* Theodofio magno tribuit; quam Theodofius junior intelligit, & partem fuum vocat , *Novell. de 30. annor. praefcript. annals. conf. opponend.* Idem tamen Cujacius *lib. 8. obfervat. cap. 26.* ait , Theodofium quidem magnum tuiiffe legem de praefcriptione triginta annorum, ut omnes actiones perfonales (fubtractis atate pupillari) triginta annorum praefcriptione tollerentur: non tamen effe hanc *l. 3.* fed delideratri, & non extare. Hanc vero *l. 3.* adfcribit Theodofio juniori : idque probat ex *d. l. uni. de affenfis. cert. temp. finiend. in Cod. Theodof. ad Afclepiadotum*, ubi quem Theodofius junior plerifque aliis conftitutionibus fuis fcripfit: quod quia Cujacio magis placuit, facile admitterem. Quidam tamen exiftimant , nullam fuiffe conftitutionem Theodofii feniotis de praefcriptione triA ginta annorum, fed tantum triginta annorum : quae & debet intelligi in *Novella de praefcript. triginta annor. omnib. caufpopponend. & in Novell. Valentiniani Epifcopat. jubic.* quod ex verbis hujus *l. 3.* videatur Theodofius junior eam tritinatis annorum praefcriptionem primus induxiffe, qua infanes perfonales tolluntur : exemplo dudto a praefcriptione decennii , quo actiones in rem antea tollebantur , *d. l. 2. C. de praefcript. long. temp. decenn , vel triginta annor.*

Ut verba quadam in l. 3. C. de annal. excepr. accipi debeant.

B

CAPUT XIII.

JUSTINIANUS *in l. 3. C. de annal. excepr.*

SI ex multis caufis quidam obnoxiam habent, & C minores ex fimilibus quantitatibus ; in unius quidem caufe rationem libellum conventionis compofuerit , eaufam tamen non expreferit ; apud veteres agitabatur, an videatur omnes caufas in judicium deduxiffe , an verufiffimum unam earum, aut omnium nihil fecifle ; cum ejus fenfus incertus effe apparebat . Sed & in judiciis tales interactiones ventilatas invenimus , & maxime propter longi temporis interruptionem . Si enim petitionis forte fuerat mota actio , hypothecariae autem actionis nulla mentio proceffabat : quidam putabant , perfonalem quidem effe temporis interruptionem perpetuam ; hypothecariam autem evanefcere , tacitumitate fopitam . Et fi quis generaliter diceret obnoxium fibi aliquem conftiturum, nec dubitationem enuntiabat, fi omnes ei competentes actiones hujufmodi narratio- D nis contextu conftituat ; an vero quod filentio circa eas habito , tempore expirare , nullo ex interim libelli confectione admonicio ei acquifito . Sancimus itaque , nullum in judicio in pofterum locum habere talem confufio. nem : fed qui obnoxium fuum in judicium claxaverit , & libellum conventionis ei tranfmiferit , liet generaliter nullius caufe mentionem habentem , vel unius quidem fpecialitas ; tamen omnes earum perfonales actiones , vel hypothecariae continuetem , nihilominus vifas effe , tempore in judicium deductis , & effe interruptas temporum curricula : cum contra ju- E dex hoeuunes, & fui puris contemptores , odiofe excepriones oppofite fuer . Datum Conftantinop. poft Conful. Lampadii , & Oreftis VV. CC.

CUJACIUS in paratit. C. ad hunc *tit. de annal. except. Quod ait in principio*, & maxime ex fimilibus caufis, *fic accipitur , ut minima idem fit ex* diffimilibus caufis . Idem CUJACIUS aliter in recitatiouib. ad hanc l. 3. *Quod ait in prima parte , ex fimilibus quantitatibus , fic accipitur*, ut minime idem fit ex diffimilibus quantitatibus .

MERILIUS) Tritus debebat centum Mavio ex caufa legati, centum ex caufa mutui, & centum ex caufa venditionis . Mavius autem Titium, & ali- F centum generaliter petit , nulla caufa debiti expreffa in libello conventionis . Quaeritur , an Mavius omnes caufas debiti in judicium deduxiffe videretur, vel veruttiorem tantum caufam debiti, vel nullam potius: & hoc quaerebatur, ad interruptionem praefcriptionis , quae fit fola conventione . In ea quaftione tres fententiae fe offerunt fuiffe videntur . Quidam exiftimabant , omnes caufas debiti in judicium deductas fuiffe , cum nulla caufa expreffa fuiffet : ut cum quis in libello appellationis nullam caufam expreffierit , ex omnibus caufis poteft appellationem perfequi , *l. 2. §. quid ergo 1. & l. appellenti 23. ff. de appellationib.* Ita quo non expreffit caufam debiti in libello conventionis , ex omnibus caufis debitorem fuum conveniffe intelligitur . Alii

A Alii dicebant, non omnes obligationes, sed vetustissimam earum in judicium deductam; veluti debitor ex pluribus causis, si non expresserit ex qua causa solverit, in antiquiorem causam solvisse existimatur, *l.5.& l.cum ex pluribus 97. §.ult. ff. de solut. & liberat.* Tertia fuit opinio eorum, qui dicerent, cum Mævius in libello conventionis nullam causam expressisset, nihil in judicium deductum esse; eo quod incertum est, quod petitur, *l. inter 83. §.1. ff. de verb. oblig.* veluti & alias incerta actio nulla est, *l. 5. in fin. ff. de rei vindicat.* incerta stipulatio nulla, *l.9. 10. 11. ff. de stipulat. servor.* incertum legatum nullum, *l.4. C. de verbor. signific.* & ita incerta conventio, non expressa causa, nulla esse debeat. Justinianus quæstionem istam ita dirimit; ut si Mævius generaliter libellum conventionis
B Titio transmiserit, nulla causa expressa, puta, si centum petierit; omnes causas in judicium deduxisse videatur, & ex causa legati, & ex causa mutui, & ex causa venditionis: atque ita interrumpi præscriptionem. Subjicit Justinianus, ut si unius causæ specialiter facta sit mentio in libello conventionis; puta, si actor expresserit causam personalis actionis, vel causam hypothecariæ actionis, omne jus suum in judicium deduxisse videatur: quod ex causa personalis, vel ex causa hypothecariæ actionis, personali actione expressa, hypothecaria interrumpitur: hypothecaria actione expressa, personalis interrumpitur. Verum dubitari potest, an hæc verba, quæ sunt in principio hujus *l. 3. & maxime ex similibus quantitatibus*, intelligi debeant etiam de causis, seu actionibus similibus. Cu-
C jacius in *paratit. Cod. ad hunc tit.* ait, *ex similibus causis*, sic accipite, ut minime idem sit ex dissimilibus causis: & ita confundit quantitates, & causas. Idem Cujacius in *recit. Cod. ad hanc l.3.* Quod ait in prima parte, *ex similibus quantitatibus*, sic accipite, ut minime idem sit ex dissimilibus quantitatibus. Et hoc magis probarem; quia distingui debent in hac *l.3.* quantitates, & causæ. *Quantitates*, id est, summæ debitæ: *Causæ*, id est, actiones, ex quibus summæ debentur. Et ex hac constitutione, qui quantitatem unam in judicio deduxerit, alias similes quantitates in judicium videtur deduxisse, non tamen dissimiles quantitates. Sed qui unam actionem moverit, ex unave causa egerit, ex alia dissimili egisse intelligitur: puta, cum moverit personalem actionem, videtur movisse hypothecariam, ut utriusque fiat interruptio. Ceterum hoc
D mendum scripturæ potius, quam interpretationis, in *paratit. Cod.* deprehendit ante nos V.C. Franciscus Raguellus in commentariis suis ad constitutiones Justiniani, & ad hanc *l.3.*

An idem sit edictum D. Hadriani, cujus fit mentio in l. 5. C. de ædific. privat. & Constitutio D. Marci, quæ refertur in l. cum duobus 62. §.8. ff. pro socio; vel distingui debeat.

CAPUT XIV.

E IMPP. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS, *in l.5.C.de ædific.privat.*

SI is, contra quem preces fundis, sciens, prudensque soli partem ad se pertinere, non quasi socius, vel collega, communis operis sollicitudine solidam balneorum extructionem ea mente, ut sumptus pro portione tua non reciperet, aggressus est; sed ut totius loci dominium usurparet, & collapsum balneum refabricare enisus est: cum ædificia, quæ alieno loco imponuntur, solo cedant; nec impensæ his, qui improbe id fecerint, restitui debeant: antiquato D. Hadriani edicto, Præses provinciæ memor juris publici, in dirimenda disceptatione, legum placita custodiet.

CUJACIUS in recitationibus Cod. ad *tit. de ædific. privat. in l.5.*

Dicam hodie de alio edicto D. Hadriani, juxta l.5. hujus tit. quod etiam D. Marco tribuitur in l. cum duobus, §. idem respondit, ff. pro socio.

Ita etiam confundit nomen Hadriani, & Marci in not. Codicis, ad eundem *tit. de ædific. privat. in l.5. D. Hadriani, id est D. Marci.*

Sed aliter lib. 19. observat. cap. 20.

Vespasianus, & Hadrianus dominium dederunt instauratori statim; D. Marcus dominio dando interposuit quatuor menses.

MERILLIUS) Titius, & Mævius habebant ædes communes: ædes dirutæ, vel exustæ sunt. Titius, Mævio nolente sumptus inferre ad restitutionem ædium, eas solus restituit. Antiquo jure ex constitutione Vespasiani, quam refert Suetonius, dominium ædium restitutarum Titio quærebatur; & ex edicto D. Hadriani, cujus fit mentio in hac *l.5.* quia publice interest, ne civitates depositis ædificiis deformentur, *l. 25. hoc tit.* Et ideo curator reipub. adversus dominos ædium, ut dirutæ domus in civitatibus ab iis extruantur, agere potest, *l. ad curatorem 46. §. 1. ff. de damn. infect.* Cum id ita esset constitutum, ut cessantibus dominis ædificia diruta restituere, aliis restituentibus dominium eorum quæreretur; D. Marcus postea quatuor menses dedit, intra quos dominus ædificii restituti posset sumptus factos restituere cum usuris, *l. cum duobus 52. §. idem respondit 8. ff. pro socio*: id est cum usuris centesimis, quæ sunt maximæ. Quod si dominus post quatuor menses cessaret sumptus in restitutionem factos cum usuris reddere; post illud tempus D. Marcus dominium dedit, d. *l. 52. §. 8. ff. pro socio*: id est, voluit eum, qui ædes restituisset, earum habere dominium: eademque constitutione D. Marci, restitutori ædium datum fuisse videtur jus taciti hypothecæ, ut in sumptibus ad restitutionem ædium factis, præferretur anterioribus creditoribus, *l. 1. ff. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit.* Aliud est igitur edictum D. Hadriani, cujus fit mentio in hac *l. 5.* & constitutio D. Marci, in d. *l. 52. ff. pro socio.* Cujacius in *not. Cod. ad hunc tit.* confundit nomen Hadriani, & D. Marci, quasi una, eademque fuerit constitutio; & nomen Hadriani etiam D. Marco tributum fuerit, quia D. Marcus ab Hadriano adoptatus nomen ipsius præferebat. Idem etiam censuit in *not. ad lib. sing. Regul. Ulpiani, tit.24. de legat.* ubi quod auctore Hadriano constitutum esse dicitur, id D. Marco tribuit. Verum idem Cujacius *lib. 19. observat. cap. 20.* distinxit edictum D. Hadriani, cujus fit mentio in hac *l.5.* a constitutione D. Marci, quæ refertur in d. *l. 52. pro socio*; quia Hadrianus restitutori ædium statim earum dominium dederat: D. Marcus autem quatuor menses ad sumptum solutionem præstituerat; & nisi soluti essent, dominium dederat. Et hoc quidem verius est, atque etiam Senatusconsultum, cujus meminit Ulpianus *d. tit. 24. de legat.* distinguendum esse ab alio SCto temporibus D. Marci facto, ut alias ostendimus. Quod autem diximus de restitutis ædibus, id est, repositis, seu reædificatis, non idem forte dici potest de refectis ædibus, quia non sic publice interest, ædes ruinosas refici, ut dirutas restitui.

An l. 1. C. de fidejussorib. & mandat. intelligenda sit de debitore deportato vel relegato.

CAPUT XV.

IMPP. SEVERUS, & ANTONINUS *in l. 1. C. de fidejussorib. & mandat.*

SI Lysias adempta parte bonorum exulare jussus est, non nisi pro parte, quam retinuit, creditoribus

A ribus obligatus est. Verum qui pro eo fidem suam adstrinxerunt, jure pristino conveniri possunt.

CUJACIUS ad lib. 9. quæst. Papiniani, in *l. si debitori 47. ff. de fidejussorib. & mand.*

Possunt bona publicari sine capitis diminutione, si quis relegetur in insulam, & specialiter ei adimatur magna pars bonorum, ac redigatur in fiscum. Pro ea parte bonorum relegatus liberatur, *quasi pro ea parte videatur fiscum habere successorem, & semivivus esse. Pro ea parte, quæ publicata est, pro mortuo habetur; pro ea parte, quam retinet, non videtur mortuus: atque ita quodammodo partim successorem habet, partim non habet*, l. 1. C. de fidejussorib. l. 2. C. ad leg. Jul. de vi. *ubi eleganter successorem pro oneribus portionis suæ respondere ait:*
B *fiscum igitur respondere pro parte bonorum relegati, quæ ei adempta est; pro reliqua parte, respondere ipsum relegatum. Ergo non deportatio tantum quasi mors est*, sed etiam relegatio, cui juncta est publicatio partis bonorum.

Idem CUJACIUS aliter lib. 15. observat. cap. 35.

Si parte bonorum publicata debitor liberetur pro parte, fidejussor tamen obligatus manet in solidum: videlicet si debitor capite minutus sit, ut *l. 1. C. de fidejussorib.* si exulare jussus sit: quo verbo proprie significatur deportatio, non relegatio, *Nec quominus deportatio significetur, retenta ab exule pars bonorum dissuadere debet: cum & ab eo nonnunquam eveniat, ut retineantur omnia bona*, l. 14. de interdict. & relegat. Relegatus vero adempta parte bonorum, vel bonis, una cum fidejussoribus suis maneret obligatus.

MERILLIUS) Lysias Titio erat obligatus in centum; ejusque obligationis nomine Mævium fidejussorem dederat. Postea Lysias ob aliquod delictum, parte bonorum adempta & publicata, in exilium missus est. Impp. ajunt, Lysiam, non nisi pro parte bonorum, quam retinet, Titio manere obligatum; puta, in quinquaginta: quia fiscus, qui partem aliam bonorum vindicavit, pro ea parte tenetur creditoribus satisfacere, *l. si marito 31. ff. solut. matrimon. l. 2. C. ad leg. Juliam de vi publ. & privat. l. 2. & 3. C. de sent. pass. & restitut.* Subjiciunt Impp. in hac l. 1. Mævium fidejussorem Titii, *jure pristino conveniri posse*: id est, in solidum, seu eo modo, quo ante exilium Lysias
D conveniri potuit: quia exceptio illa, quam habuit Lysias, ut pro parte solum teneretur, personæ Lysiæ cohærebat; puta, quod pars bonorum adempta fuerit: neque fidejussoribus competit, *l. etsi 24. ff. de re judicat. l. defensiones 11. C. de exceptionib.* Si fidejussor solverit, non habet mandati actionem adversus debitorem, cum bona publicata sunt; sed adversus fiscum, ad quem bona pervenerunt, *l. 2. ff. de capit. minut.* Sed quæritur, an species hujus *l. 1.* de Lysia deportato, aut relegato intelligi debeat. Cujacius in *recitationib. ad lib. 9. quæst. Papiniani*, in *l. si debitori 47. ff. de fidejussorib. & mandat.* hanc *l.9.* intelligit de relegato: puta, ut Lysias relegatus fuerit non deportatus. Quia exilium etiam de relegatione dicitur, *l. mutus 73. ff. de jur. dot. l. 4. & 5. ff. de interdict. & relegat.*
E Tum quia relegatis in insulam pars bonorum adimitur, *d. l. 4. ff. de interdict. & relegat.* ut hic Lysiæ adempta fuerat. Tum quia Lysias pro ea bonorum parte, quam retinuit, Titio mansit obligatus, ab eoque conveniri potuit. At si deportatus fuisset Lysias, nullo modo teneretur, per deportationem tota obligatione extincta, *d. l. si debitori 47. ff. de fidejussorib. & mandat.* Idem vero Cujacius *lib. 15. observat. cap. 35.* & in *recitationib. Cod. ad tit. de exceptionib. in l. defensiones 11.* & in *recitationib. Cod. ad hunc tit.* hanc *l. 1.* accipit de deportato, quia Lysias exulare jussus erat. Exilium autem proprie est deportatio, *l. 2. ff. de public. judic.* Tum quia deportatus non solum partem bonorum ut relegatus, sed etiam omnia bona retinere potest, *d. l. relegatus 14. in fin. ff. de interd. & relegat.* Et quidem magis admitterem speciem hujus *l. 1.* potius de deportato, quam de relegato accipi oportere: quod suadent maxime verba illa, *fidejussorem jure pristino conveniri posse*. Id enim arguit, Lysiam contra non jure pristino, non ex antiqua obligatione conveniri potuisse; ut qui deportatus fuerat, cujusque obligatio per deportationem extincta fuerat. Etenim deportatus personam non habet, *l. quoties 14. §. 1. ff. de novation. & delegat.* in qua subsistat obligatio. Deportati mortuorum loco habentur, *l. 1. §. filium, ff. de bonor. possess. contra tabul.* & deportatio mortis loco est, *l. 5. ff. qui satisf. cogant.* Lysias igitur deportatus jure pristino conveniri non potuit, extincta obligatione per deportationem; sed tantum conveniri potuit utili actione, ob partem bonorum, quam retinuerat, *d. l. 14. ff. de interdict. & releg.* Et utili quidem actione tantum conveniri potuit: quia ad eas capitis deminutiones, quibus civitas amittitur, edictum Prætoris de capite minutis pertinet, *d. l. 2. ff. de capit. minut.* Quod si Lysias tantum relegatus fuisset, civitatem retinuisset; neque obligatio ejus extincta fuisset. Igitur dicendum est, potius Lysiam deportatum fuisse, quam relegatum. Non movet in contrariam sententiam, quod exilium dicitur de relegatione: nam magis proprie ad deportationem pertinet *d. l. 2. ff. de public. judic.* Nec quia pars bonorum Lysiæ adempta fuerat, ideo dicendum est, Lysiam fuisse relegatum: nec enim deportati tantum partem bonorum, sed & omnia bona retinere possunt, *d. l. 14. ff. de interdict.*
C *& relegat.* Denique Lysias deportatus, non quidem pristino jure conveniri potuit, sed utili actione; quia partem bonorum retinuerat. Ceterum, vel ex hac specie observari debet, legum species non temere ex tempore, sed accurata meditatione, & pensiculatis veluti ad aurariam staterain omnibus verbis, affingi oportere.

An omnia judicia fuerint extraordinarie, & an electo reo principali fidejussor liberetur.

CAPUT XVI.

IMP. GORDIANUS *in l. mandati 14. Cod. de fidejussorib. & mandatorib.*

MAndati actio personalis est; quæ si nomine fidejussoris, vel adversus debitorem, seu heredes ejus competit; Præses Provinciæ, quæ deberi competerit, reddi jubebit. Pignora etenim, quæ reo stipulandi nexa fuerunt, ita demum ad vos transeunt; si facta nominis redemptione, solutio celebrata est; vobisque mandatæ sunt actiones. Quod si factum est: ea quoque vobis persequentibus, adversus pignorum possessores extraordinariam jurisdictionem idem vir clarissimus impertietur.

CUJACIUS in recitationib. Cod. ad *l. 14. Cod. de fidejussorib. & mandatorib.*

Electio principalis sola, nondum secuta exactione, non est statim liberatio fidejussoris, *aut mandatoris; sicut nec electio unius ex fidejussoribus, vel mandatoribus, vel reis promittendi, liberatio est rei, aut correi, aut fidejussoris, aut alterius mandatoris ejusdem pecuniæ: id est*, non electio sola, sed exactio pecuniæ.

Idem CUJACIUS in not. Cod. ad *l. ult. hoc tit.* ait, petitionem pro exactione debere intelligi.

Idem CUJACIUS aliter in notis ad *lib. 2. sentent. Pauli, tit. 17. sub finem.*

Creditori est potestas eligendi cum quo agere malit, cum reo, an cum fidejussore: sed si reum elegerit, fidejussor liberatur. *Aliud est dicendum in mandatore; nam reo electo, mandator non liberatur.*

Et lib. 23. observat. cap. 25.

Idem confirmationem Sufficiani, qua est ult. in tit. de fideiussoriis. hoc erat differentia inter fideiussiones, & mandatores; quod non ex mandatoribus electio, sive cum ex substata, ceteri non liberantur, l. amissi, 5. ult. ff. de fideiussor. l. reos, C. eod. *non autem ex pluribus fideiussoribus electio ceteros liberat tunc : & substitus, quod electio res, mandatore non liberabatur*, l. 24. ff. de fideiussoriis. d. l. reos. At reo electo fideiussor liberabatur. *Paulus* lib. 11. sentent. tit. 17. in fine. *Electo, inquit*, reo principali, fideiussor, vel heres ejus liberatur.

MERILLIUS) Duo sunt observanda ex C*ujacio* ad hanc l. 14. *in recitationib. Cod.* Primum, quod dicit jurisdictionem extraordinariam, ideo dici in hac l. 14. quasi omnia judicia essent extraordinaria. Contra vero in *tit. Cod. ad exend. l.* 14. distinguit judicia ordinaria, & extraordinaria : quod verius est. Namque actio hypothecaria dicitur ordinaria, & extraordinaria: non quali eadem fit actio ordinaria, & extraordinaria; fed quod fit ordinaria, & extraordinaria diversa ratione, ut oftendimus supra ad l. *etsi* 38. *ff. de negotiis. & actionib.* Alterum eft, quod ait, fola electione rei principalis reum liberari, fed exactione pecuniæ. Creditor habebat electionem, adversus quem melius agere, puta, reum principalem, vel fideiussorem, *l. 4. sup. hoc tit.* Sed putat, ita demum fideiussorem liberari, fi creditor debitum exegerit, non fi eum consenserit, non fola petitione, feu conventione, fed exactione. Et hoc fatis verum eft, exacto reo principali, fideiussorem liberari : Sed major dubitatio eft, an electione fola rei principalis fideiussor liberatus fuerit. Idem C*ujacius* in *not. ad lib. 2. frontini. Paulli, tit. 17. & lib. 23. observat. cap.* 15. ait, electione rei principalis fideiussorem liberari ; & creditorem non poffe regredi adversus fideiussorem, fine debitor folvendo fit, vel non. Æque verius eft, id ita effe, ut manifeste ex *Paulo, lib. 2. sentent. tit. 17.* Electo tamen reo, nec fatisfaciente, creditor adversus mandatorem regredi potest ; *l. fi mandatu 13. ff. de fideijussoriis. l. ne quis 23. eod. hoc tit.* Electo etiam correo debendi, creditor adversus illum correum regredi potuit, *l. 5. in fin. ff. communidiv. l. 85. ff. pro socio. l. 3. ff. ex quib. caus. l. 2. ex test.* 8. 5. *ff. de legat. 1. & 2. hoc tit.* Quia alia eft ratio correi, & mandatoris, qui principalis debitoris perfonam fuscipiunt; alia ratio fideiussoris, qui accedit principali obligationi. Juftinianus illum differentiam fubtulit in *l. ult. hoc tit.* nec vult, electione rei fideiussorem, aut mandatorem, aut correum liberari.

An SCtum Libonianum de teftamentariis procefferit Claudianum, vel Claudianum procefferit Libonianum, & an unum fuerit, vel duo SCta.

CAPUT XVII.

IMP. ALEXANDER *in l.3. C. de his, qui fibi adscrib. in teftament.*

S'Enatusconsulto, & edicto D. Claudii prohibitum E eft; eos, qui ad scribenda teftamenta adhibentur, quamvis dictent teftatore, aliquid ex bonis teftatoris fibi futurum scribere : & pœna legis Corneliæ facienti irrogata eft, cujus veniam deprecantibus ob ignorantiam, & profitentibus a reliéto difcedere, ampliffimus ordo, vel Divi principes veniam varo dederunt.

C*UJACIUS* in paratit. D. ad *tit. de leg. Cornel. de falf. & de SCto Libonian.*

Senatus Libonianum ad poenam l. Cornelie de falsis referendis videtur pertinere, quia fibi fua manu beneficium, aut

Sibi Variantium interpretationum ex Cujacio & in Libris Codicis.

A *legatum adscripsit inducente teftatore : ac praterea legatum pro non scripto esse jubet, & apud heredem manere cum onere.* Id etiam dixero Claudianum, quia ex edicto manavit Claudii Neronis :

Idem C*UJACIUS* aliter in paratit. C. *ad tit. de his, qui fibi adscrib. in teftam.*

Non eft omittendum hoc de re, quæ de primum fallum eft SCtum Libonianum, auctore Tiberio, etiam poftea fallum fuiffe aliud SCtum ex edicto D. Claudii, l. 3. hoc tit. d. l. Claudius ; *quod SCtum Claudianum dicetur.* Sunt igitur hæ de re duo SCta. *Quod & inscriptio unius libri singularis Pauli ad SCtum Libonianum, pro Claudianum ; & quod* l. 10. ff. eod. *hoc procissum fuisse ex SCto, non SCto.*

B MERILLIUS) Titius cum teftamentum faceret vel-let, rogavit Mævium, ut illud fcriberet. Titio defunéto teftamentum, & fcripfit Mævius : coque teftamento Titius legavit centum Mævio. Ait Imp. ex SCto fcilicet Liboniano, & edicto D. Claudii, quod fcriptum eft, ponam legis Corneliæ ei irrogatam fuiffe, qui fibi aliquid teftamento adfcripfiffet, quafi fallum commiffet. Lex Cornelia adversus eos lata eft, qui falsum teftamentum conderent : at pœna hujus legis teneri non poterant, qui ex voluntate teftatoris aliquid fcripfiffent teftamento. Verum SCto Liboniano ad legem Corneliam fifto, producta eft lex Cornelia ad eos, qui fibi aliquid teftamento adfcriberent, *l. adfcita* 15. *ff. ad leg. Cornel. de falf. & l. 1. 5. 1.* five quis hereditatem, five legatum fibi adfcripferit ; *l. 22. ff. de his, quæ pro non script. habent.* five quid fcripferit in codicillis ad teftamentum pertinentibus. Ratio SCti fuit, quod is, qui teftamentum fcribebat, non debuit te teftatore, neque ex voluntate teftatoris, facile fibi poffe aliquid teftamento fcribere. Si tamen teftator eodem teftamento, vel codicillis fcriptitet nomen fuo exverit, fe legatum, aliud ve reliquiffe, teftamentum id debetur. Generalis autem fubscriptio non fufficit ad legatum capiendum ; puta, fi teftator generaliter fcripferit, fe dictaffe teftamentum, *d. l. 15. 5. Divus. ff. ad leg. Cornel. de falf. & l. 2. hoc tit.* Subjicitur in his locis, ea, qui per ignorantiam juris aliquid fibi teftamento cepiffent ; puta, miles, mulieri, ruftico, aliifve, qui propter ignorantiam juris excufantur ; veniam dari, & deprecantur, & profitentur se a reliquere : In quibuldam Codicibus legitur in hac *l. 3. Raro, & ita Gracé* legetur. Sed in levioribus delictis, quale illud eft, fibi teftamento adfcribere ; juris ignorantiæ facile excufatur, ut eft in refcripto quodam Diocletiani, *in collat. leg. Mosaic. cum leg. Rom. tit. 6.* Verum non fatis conftat, an SCtum Libonianum idem fit, ac edicto Claudii ; vel aliud ab illo distinguat debeat. Cujacius in *paratit. ff. ad leg. Cornel. de falf.* ait, SCtum Libonianum dictum fuiffe Claudianum, quafi unum, itemque fuerit : & quidem SCtum Libonianum a Confule, Claudianum a Claudio Nerone dici potuit. Paulus etiam *lib. singulari* in fcripfit ad SCtum Libonianum, feu Claudianum : ex quo fupereft *l. 22. ff. de leg. Cornel. de falf.* quafi unum, idemque fuerit. Idem C*ujacius* in *recitationib. ad hunc tit. & in paratit. C. ad eund. tit.* aliter rem ab altero diftinguit : & diverfi temporibus fuiffe eis ait, alterum Tiberii, alterum Claudii temporibus : & propterea in *l. 10. ff. de leg. Cornel. de falf.* dici SCta, quafi duo fuerint. Quod magis admittere, & alias probavimus, ut quidem ita hæc *l. 3.* diftinguatur. SCtum autem Libonianum videtur præceffiffe, & fub fecutum fuiffe edictum Claudianum ; quod SCtum confirmavit, vel SCto aliquid adjecit. Cujacius in *not. C. ad eund. tit.* & in *paratit. C. ad eund. tit.* aliter rem ab altero diftinguit : & diverfi temporibus fuiffe eis ait, alterum Tiberii, alterum Claudii temporibus : & propterea in *l. 10. ff. de leg. Cornel. de falf.* dici SCta, quafi duo fuerint. Quod magis admittere, & alias probavimus, ut quidem ita hæc *l. 3.* diftinguatur. SCtum autem Libonianum videtur præceffiffe, & fubf

Ipſaque converſis abjungere ſtructilibus uſtra.

Novum ſignum rivum parietibus non poſſe imponere ſtructuarium, ait Neratius; ſcilicet, ut aquas tectis imducat, & peregrinantes rivos in domo faciat. Quapropter & voluptatem multum confert, & ædificiorum ætati obeſt plurimum. Fructuarius quidem reſectiones neceſſarias facere poteſt; atque etiam voluptuarias, ut in tectoriis, & pavimentis, *l. 7. & 8. ff. de uſufruct.* & in vivis igitur: ſed non novum rivum parietibus imponere, hac *l. 61.* Ex qua apparet, non temere ad immutationes verborum accedi oportere, quæ ſine pœnis incognitum habent rationem. Et ab hac emendatione lectionem Florentinæ, aliæ omnes, quæ ſequuntur, diſcipſi poſſunt.

Defenditur lectio Florentina, in l. famoſi 7. §. ult. ff. ad leg. Jul. majeſtat.

CAPUT II.

MODESTINUS *lib. XII. Pandectarum in l. famoſi 7. §. ult. ad leg. Jul. majeſtat.*

CRimen majeſtatis fallo, vel violatis ſtatuis, vel imaginibus, maxime exacerbatur in milites.

CUJACIUS in not. ad lib. 5. ſentent. Pauli, *tit. 29. ad leg. Jul. majeſtat.*

Eſt autem judicium de majeſtate duplex, perduellionis & majeſtatis, l. ult. ff. ad leg. Jul. majeſt. *Xanthus ait de facto alieno eſſe, aut de malefactis alterius ficto tantum, hoc crimen,* fed etiam verbis impiis, & maledictis maxime exacerbatur, *ut Paulus ait in Sententiis propriis, ut opinor, Modeſtinus ſcripſerat in l. 7. §. ult. de majeſtat. Sed quia in maledictis non contrahi crimen majeſtatis, poſſet conſtitutum eſſ, conſtitutionique relata in Codicem Juſtinianeo, l. 1. C. de quis imp. maled. dicta. Modeſtinus verba ſic Tribonianus immutavit:* Crimen majeſtatis facto, vel violatis ſtatuis, vel imaginibus, maxime exacerbatur. *Haud ſcio an recte, cum facto ſolo ſatis ſuperque damnabile videatur. Illius enim, quo additus ſunt verba, in milites, non recipio.*

MERILLIUS Paulus ſcripſerat *lib. 5. Sententt. tit. 29. ad leg. Jul. majeſtat. Crimen Majeſtatis non ſolum facto, ſed etiam verbis impiis exacerbatur. Verba* Modeſtini *verba ſic Tribonianus immutavit:* Crimen majeſtatis facto, vel violatis ſtatuis, vel imaginibus, maxime exacerbatur. *Haud ſcio an recte, cum facto ſolo ſatis ſuperque damnabile videatur. Illius enim, quo additus ſunt verba, in milites, non recipio.*

MERILLIUS Paulus ſcripſerat *lib. 5. Sententt. tit. 29. ad leg. Jul. majeſtat. Crimen Majeſtatis non ſolum facto, ſed etiam verbis impiis exacerbatur. Verba* Modeſtini *verba ſic Tribonianus immutavit:* Crimen majeſtatis facto, vel violatis ſtatuis, vel imaginibus, maxime exacerbatur. *Haud ſcio an recte, cum facto ſolo ſatis ſuperque damnabile videatur. Illius enim, quo additus ſunt verba, in milites, non recipio.*

Defenditur lectio Florentina in l. ult. §. ff. de verbor. obligation.

CAPUT III.

PAULUS *lib. 2. ad Sabinum, l. in illa §. ff. de verbor. obligationib.*

IN illa ſtipulatione, *ſi Kalendis Sticho non dederit, decem dare ſpondes?* inertus homine, quæritur, an ſtatim ante Kalendas agi poſſit. Sabinus ait, non expectandum diem actori putare, quod eſt verius. Totam enim obligatio ſub conditione, & in dem collata eſt; & licet ad conditionem committi videatur, dies tamen ſupererit.

CUJACIUS lib. 1. obſervat. cap. 12.

Cum hæc inquiunt (i. per notas) Paulus ita ſcripſiſſet; A. D. conditio, Tribonianum motus pro non notis accipiſſe, conjecturam ſecutus, atque ubi ita ſcripſiſſe. Sticho ſed additionem commiſit videatur, dies tamen ſuperet. Quod notis tamen ita explorari debuit: Et in eo ante diem dum conditio commiſſi videatur, dies tamen ſuperet. Conſtat enim, veteres verba hæc, ante diem, his deſignaſſe litteris, A. D. ex quibus non intercipitaſſe, ut quorundam conjicitur. Idque apparet ex Varrone lib. 1. de re ruſtic. cap. 28. & Valerio Probo, qui hæc notat: A. D. P. ſic interpretatur, ante diem probo. Senſus igitur hujus eſſe, hic erit: Licet antequam Kalendæ exſtiterit, omnimodo committi videatur; utpote cum Sticho intra Kalendas ſit ſtatutus ſit, adhuc tamen dies ſuperet; nec ante eum diem ex ſtipulatu detem poſſe poſſem. Aliquam ex poſſibi verbis nulla eſt idonea ſubjecta ſententia: idque mihi ſic videtur.

MERILLIUS) Decipi aliæ potuit Tribonianus in notis, quibus libri JCtorum ſcripti fuerant; hic tamen minime deceptus fuit: & retinenda eſt lectio Florentina: *& licet ad conditionem commiſſi videatur:* Id eſt, quoad conditionem ſtipulatio commiſſi videatur. Non voluit Paulus dicere, commiſſi conditionem, ut Cujacius; ſed commiſſi ſtipulationem, quoad conditionem, non quoad diem. Stipulatio ita erat concepta: *ſi Kalendis Sticho non dederit, decem dare ſpondes?* Mor-

Mortuo Sticho committitur ſtipulatio, quia Kalendis non poterit; ſed quia ſtipulatio & in diem collata eſt, ut Kalendis Sticho detur; decem ante Kalendas peti non poſſunt. Veluti ſi legatum ſub conditione, & in diem relictum ſit, non ſufficit conditionem exiſtiſſe, ut legatum debeatur, niſi & dies venerit, *l. 4. §. 1. ff. de condit. & demonſtr.* Cujacius ita legum ſtudiosis intelligit: quali committatur conditio: ſed eleganter multo dicitur committi ſtipulatio, ſecundum lectionem Florentinam. Exiſtens quidem conditio committit ſtipulationem, *l. quæritur 14. ff. de condit. & demonſtrat.* id eſt, facit, ut ſtipulatio committatur; ſed ipſa conditio non committitur. Denique, ad conditionem, loquatur Graca eſt; ut ex hoc ipſo Julii Pauli obſervat V. C. & in diſputandis ſcriptoribus acutiſſimus Claudius Salmaſius ad *lib. Tertulliani de pallio.*

Defenditur lectio Florentina in l. 6. præſtibilia 40. ff. de heredit. inſtituend. ſub finem.

CAPUT IV.

JULIANUS *lib. 30. Digeſt. in l. ſi poteſtatibus 40. ff. de heredit. inſtituend. ſub finem.*

IGitur in hoc caſu ſemiſſes fient; ita ut alter ſemis inter eum, qui dominus inſtituti hereditis fuerit, & fabianum æquis portionibus dividitur.

CUJACIUS in proœmio notis ad Inſtitut. in §. *ult. Inſtitut. de vulg. ſubſtitut.*

Obſtare creditur l. 6 paterfamilias, in illo loco, ita ut alter ſemis. *Nec poterit cuiquam quiſquam ullo ratione quantitatem obſtare videntur, ſi tamen ſi legendum in eo loco Tribonianus non notas pro notis accepit. Hæc namque ſcribo, ita ut ea, ſi explananda alii cenſeat, ita ut alter ſemis Cujacianis notis ſcripſerit, ut in Pandectis notare, & animadverſa, qua poſſ ſua tranquæ, ut hoc poſſeremus. Sic ego nobis eam diuſſe Julianus, in l. ſi poteſtatibus, de heredit. inſtituend. ſub finem, ſi ſemiſſes, ita ut ex æquis portionibus dividitur.*

Idem CUJACIUS lib. 1. obſervat. cap. 12.

In notis ad Inſtitutiones D. Juſtiniani, & ad triolos Ulpiani multos errores indicavimus creatos ex notis, quibus libri juris antiquum ſcripſerit erant, nam ab illis ignorantia eſt explicandis diligentiam Tribonianus poſuerit, valde ſæpe in plerisque hallucinatus eſt.

MERILLIUS) Non negarem, in notis, quibus ſcripti erant libri JCtorum, decipi potuiſſe Tribonianum; ſed ut Julianum ſemiſſibus fabianum eſſe, non fuiſſe deceptum in *l. 8. ff. de verbor. obligationib.* Ita & defenſis poteſt ab errore, & lectio Florentina ab immutatione, in *l. ſi poteſtatibus 40. ff. de heredit. inſtituend.* Neque enim ea mens eſt Juliani, alterum ſemiſſem, ſeu unum ſemiſſem ex duobus dividi inter heredem inſtitutum, & fabianum, ſed alterum ex duobus, ita ut heres inſtitutus unum ſemiſſem, & fabianus alterum ſemiſſem habeat. Quod obtinebat, ſi heres inſtitutus impoſſibilem conditionem, non contineret hereditatem, ſed pro herede gereret. Ulpianus *lib. ſingul. Regul. tit. 22.* fub finem. Eaque ratione fabius eſt in *l. 6. §. paterfamilias 40. ff. de heredit. inſtituend.* ut cum Parthenius ſervus, quem teſtator putabat eſſe liberum, non creviſſet hereditatem ſecundum voluntatem teſtatoris, fabianus in partem hereditatis admiſſus fuerit: veluti oſtendimus *lib. 4. obſervat. cap. 34.* Omnino igitur retinenda eſt lectio Florentina. Nam cum ait Julianus, *ita ut alter ſemis.* Non unum ſemiſſem, ſed duos ſemiſſes intelligit. Siquidem *Alter de duobus dicitur.* Servius ad Eclog. 3. v. 34.

Alter ab undecimo tum me jam cepere annus.

Caper Grammaticus; *Alter de duobus, Unus de pluribus.*

Quem locum & Cujacius affert *lib. 10. obſervat. cap. 16.* Apertius Eugraphius in Andriam, *Alienos, & viros eſſe: His autem intellectis tres accipiuntur, nam libri utriuſque ſcripti nonnumquam offendit, Alter vero de duobus poſſ unus eſt. Ita ſi alter eſt, duo ſignificentur.* Veluti igitur his verbis, *unus & viros alter*, æquo intellectu tres accipiuntur: Ita cum Juſtinus diviſſet, in hoc caſu ſemiſſes fieri, & poſtea ſubjecerit, *ita ut alter ſemis*: æquo intellectu duos ſemiſſes dividendos eſſe intelligimus, *erta verba ſic. ut communi*, ſecundum artigraphos; ita ut alterum ex duobus habeat inſtitutus, & alterum ſubſtitutus: ſed alter inter heredem inſtitutum, & alter inter ſubſtitutum dividatur.

Defenditur lectio Florentina in l. Gaurus 10. ff. de ſervitutib. prædior. urbanor.

CAPUT V.

MARCELLUS *lib. 4. Digeſtorum, in l. Gaurus 10. ff. de ſervitutib. prædior. urbanor.*

GAurus Marcello, Binas ædes habeo alteras ſtilo lego: heres ædes, alteras altius tollit, & luminibus tuis officit. Quid cum illo agere potes? & an ineptiſſe putes, ſi binas ædes altius tollat, an hereditarias? & de illo quoro, an per alienas ædes accedere heres ad eam rem, quæ legatur, præſtare debet. Sicut ſolet queri, cum ædificatus loci legatur ei? ad quem locum accedi, nili per alienum, non poteſt. Marcellus reſpondit: Qui binas ædes habebat, ſi alteras legavit, non habuit eſſ, quin heres alias poſſit altius tollendo, obſcurare lumina legatarum ædium. Idem dicendum eſt, ſi alteri ædes, alteri alarium uſumfructum legaverit.

CUJACIUS lib. 1. obſervat. cap. 7.

Valde non probo lectionem vulgatam quæ ſi l. 10. ff. de ſervitutib. prædior. urbanor. *in illo loco*: Idem dicendum eſt, ſi alteri ædes, alteri aliarum uſumfructum legaverit. *Quod eſſ nullum exemplare codicum reperiemus poſſim, dubo tamen operam (quod in me quidem erit) ut omnes interpretes, ita lectum illud reſtituendum eſſe.* Idem dicendum eſt, ſi alteri ædes, alteri alarium uſumfructum legaverit: *Et ex his verbis, alterarum ædium, ſuſtinet male deſcripſerit, confuſes, communiſque ſenſu ſuſtinet, alteri ædes, alteri alarium. Quod ut emendetur, ita legis ſpecies accuratiſſime nobis explicavit eſſ, &c.*

Idem CUJACIUS lib. 1. obſervat. cap. 11.

Obſervatio primus docuit, eſſe legendum hoc poſſe: Idem dicendum eſt, ſi alteri ædes, alteri ulumfructum legaverit. *Et ita quoque ſcripſum eſſ in Baſilicis*, lib. 58. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἐὰν τὴν μὲν χρῆσιν ἄλλῳ καταλίπῃ, τὰς δὲ οἰκίας ἄλλῳ, *quamvis alterius domus ipſum alteri legaverit.*

Idem CUJACIUS in recitationib. ad *tit. ff. de ſervitutib. prædior. urbanor. & l. 10.*

In legendum eſt hoc in loco, ut Paulus legit in l. ſi ita, qui 30. Legit autem ſic: Idem dicendum eſt, ſi alteri ædes, alteri ulumfructum legavit: *Hic vero ita ſcripſus: Si teſtator cum binas ædes haberet, alterarum ulumfructum legaverit, alterum in hereditate reliquerit: heres relictæ in hereditate alienæ tollere poteſt, & obſervare ædes ſtultoriæ.*

MERILLIUS) Species quidem hujus legis conſtituenda eſt, ut de lectione conſtare poſſit. Teſtator

dum aedes habebat vicinas; alteras heredi reliquit, alteras legavit Titio. Ait Marcellus, posse heredem aedes hereditarias altius tollere, & ita obscurare luminа legatorum. Subicit Marcellus: *Idem dicendum est, si alteri aedes, alteri aliquem usumfructum legaverit.* Quod ita intelligendum puto est, ut heres possit altius tollere aedes fructuarias, & obscurare aedes legatas: aliquin obstaret inconciliabili ratione *l. 7. §. 2. & l. si cuique 13. §. fed si eidem 7. ff. de usufruct. & quemadmodo.* sed ut legatarius, cui aedes legatae sunt, possit eas altius tollere: Finge, testator duas aedes habebat; unas legavit Titio, aliarum usumfructum legavit Mavio. Titius potest aedes sibi legatas altius tollere, & officere luminibus earum aedium, quarum usufructus Mavio legatus est. Ita speciem confituit Cujacius, ut possit heres altius aedes fructuarias tollere, & legatarium aedium luminа minuere: at non ita, ut legatarius ut legatarius possit aedes sibi legatas altius tollere, & obscurare fructuarias. Heres quidem altius tollendo aedes hereditarias, potest obscurare aedes legatas. Idque ex Marcello Paulus retulit, *l. si ii, qui 30. ff. usuf. rit. de usufr.* Neque aliud sensit paraphrastes Basilicor. ut refert Cuiacius *lib. 21. ad Africanum tract. 11. Idem est, & si alterius domus usumfructum alii legavit*: quam ut heres possit aedes hereditarias altius tollere, & obscurare fructuarias, ex *d. l. 30. ff. de usufructu*, ita veluti hereditarias aedes altius tollere potest, & obscurare aedes legatas, hac *l. 10.* & adjicitur fecundum leftionem Florentinam, legatarium posse aedes sibi legatas altius tollere, & obscurare fructuarias. Ex his igitur colligendum eft, heredem posse altius tollere aedes hereditarias, & obscurare aedes legatas: at legatus fuerint cum proprietate, five earum usufructus tantum legatus fit; Legatarium quoque posse aedes sibi legatas altius tollere, & obscurare alias aedes, quarum usufructus legatus eft: Quia cuique permiffum eft suas aedes altius tollere; modo fint liberae, & fervitutem altius non tollendi non debeant, *l. 8. cum 9. & 9. & l. cuique 24. §. de fervitutib. praedior. urbanor.* Non tamen colligendum eft ex leftione Florentina, ut vult Cuiacius, heredem posse aedes fructuarias altius tollere, & obscurare legatas aedes.

Defendisse leftio Florentina in l. § mulier 59. §. ult. *ff. de jur. dot. ab immutatione, fed a levi mendo purgatur,*

CAPUT VI.

MARCELLUS *lib. 7. Digeftorum, in l. si mulier 59. §. idem. ff. de jure dot.*

Ejus nomine, quae libera videbatur, decem in dote dedisti: eo casu habebis conditionem, quo habere poteftis, fi mulieris liberae nomine dedisses, nec negotia gestae eftent. Si mancipia mulieris ita demum dos erit, fi ea mente dedisti, ut quandoque fecuris nuptias dos effet. Igitur fi mulieri donaturus dedisti, dominus condicere quemadmodum fi eam: qui sibi donaturus effet, mulieri * ipfam donare puffet.

CUJACIUS lib. 13. obfervationum, cap. ult.

In l. 59. in fin. ff. de jur. dot. adolesc vter, marito, *ita lego*; quemadmodum fi eum, qui fibi donaturus effet, mulier ipfa marito dare puffiffet. *Cujus vocis postmodum tantum literam habere Paudectis Florentinis: & ita Basilica; κ ετως δε γραφεται το ρηθεντος κυριε ουκ ωφελει, παραγραφη τω αδελφ, id eft*, quemadmodum fi mulier puffiffet dare marito, qui fibi donaturus eft. *Et fententia eft apertae: ei, qui donavit dedit sine pretio, quem liberum effe poftmodum fit, dari conditionem ob causam sum, nisi mulieri donaturus dedit. Hoc enim casu, do-*

nino mulieris condictionem dari; itemque fi cum donaturus mulieri erat, poftea mulier marito donaverit.

MERILLIUS) Titius decem dotis nomine dedit ancillae, quam putabat effe liberam. Nuptiae cum ancilla effe non poffunt, nec dos intelligi potest, *§. si alienejus leftis. de nupt.* Nuptiis igitur non fecutis, Titius decem condicere potest condictione ob rem dati nam dotis datio, ut & dotis ftipulatio, tacitam habet hanc conditionem: *Si nuptiae fecutae fuiffent. ea. l. quemadmodum 21. ff. de jur. dot.* At fi ancilla manumissa nuptiis, dos conftituta potest; fi Titium ea mente dotem ei dederit, ut quandoquidem ancilla mulierem, decem dotis effent. Sed finge, Titium mulieri, feu ancilla donare voluiffe, five nuptiis fequerentur, five non: B nuptiis non fecutis, Titius decem non condicet, fed dominum ancillae; quia Titius voluntatem mulieri donare voluit. Et ita quidem fpecies hucusque fatis aperta eft. Sed & id, quod sequitur, fecundum leftionem Florentinam: *Quemadmodum fi eam, qui sibi donaturus eft, mulieri ipfam donare puffiffet*. Dummodo legatur, *ipfum*. Finge, Titius decem dare voluiffe Mavio; Mavium puffe; Titium ipfum dare mulieri. Non Titius, fed dominus ancillae habebit conditionem, veluti fi Mavius deditfet: quia Titius nomine Mavii ancillae dedit, non fibi. Ita quidem fcribi Florentini debent poteft, levi mendo fublato, quod facile irrepere potuit. Et hoc forte reftius eft, quam fi verba alia adjiciantur, aliique immutentur.

C *Defendisse leftio Florentina in l. §* quas duos *67. ff. de folution. & liberationib.*

CAPUT VII.

MARCELLUS *lib. 13. Digeftorum in l. si quis duos 67. ff. de solut. & liberationib.*

Si quis duos homines promiferit, & Stichum folverit; potest eum ejuffem. Si dominus unius ancillae confecutus, duobus liberari. In nummis minor, vel prope nulla dubitatio eft. Nam & apud Aifenum Servius, eum, qui mutuo a debitore fuo accipere, & liberare eum vellet, refpondit, poffe fapius aliquos nummos D accipiendo ab eo, eique retro dando, ac turfus accipiendo id efficere. Veluti fi centum debitorem, decem accepta liberare credendo velit; ut, cum decem, acceperit, eadem & retro reddat, mox ab eo accipiat, ac novissime retineat. Et fi in dubitationem a pluribus dam hoc male deducatur; quod non poffit videri is, qui ita accepit, ut ei, a quo accepit, retro reddat folviffe potius, quam * deceffiffe.

CUJACIUS ad lib.17. quaeft. Papiniani, *in l. Mavius 66. §. 3. ff. de legat. 1.*

Si quis tibi decem nummos accipere, & liberare debitorem infolidum; potest accipere certos nummos, & retro dare, ac rursus accipere. Puta, ifl debitor centum, nolo eum liberare accipiendione, fed folutione: vos enim E valo mihi folvi, fed decem tantum. Quid fariam? accipiam decem, & retro ei reddam: quo mihi refert, & ultima tantum retinebo. Cum plurimi, tum ifl, decimo mihi folvent, videbitur debitor folviffe centum. Quae de re dubitare tamen poterat: quia qui accipit, & retro dat, & iterando accipit: non poteft videri folvifle potius, quam deceffiffe: ut eft ferip tum Florent. Sed legendum, ut ch reftius in aliis libris; videri accepiffe potius, quam deceffe, l. qui fic. 55. eod. tit.

MERILLIUS) Ubi igitur leftio Florentina habet; *deceffiffe*, Cujacius legit, *deeffe*. Contra legerat, *deeffe*: aliis eft legerant, *accepiffe*. Sed Florentina retinenda eft. Siquidem jungenda eft *l. si duos 67. ff. de solut.*

Ex Cujacio Liber Tertius. 922

lus & liberat. cum l. Titius 83. ff. de legat. 1. ex eodem A CUJACIUS ad lib.19. Papiniani, in *l. Mavius 66.§. dum. 3. ff. de legat. 2.*

lib. 13. Digeft. Marcelli. Hic quaerebat, an pars fervi fepius dari poffet: ibi, an totus fervus fepius in ftipulationem dari poffet. Utranque quaeftionem fimiliter attigit Papinianus *lib. 17. quaeft. in lib. Mavius 66. §. 2. & 3. ff. de legat. 2. In d. l. 67. ff. de solut. & liberationib.* Titus Mavio duos homines promiferat, & Stichum; folvit Mavio: Mavius Stichum alienavit, & in poteftatem Titii recidit: Titius eundem Stichum folvit Mavio. Quaeritur, an Titius bonae fidei haberetur? Movet, quod Stichus Mavii fuiffet fi prius folutione, iterum in folutionem dari poffe non videretur: non obligatus in eum caſum recidit, a quo incipere non poteft. At fi ab initio Titius Stichum promiſiſſet, & Stichum eo tempore fuiffet Mavii; iuniB fi eſt ratio ſtipulationis, & legeti; ergo ſtipulatione non contentior is homo, qui tunc meus fuit. Et ita tamen eſt ſcripſum in *l. Titius*, ut ſenſum unum ex his, qui fine ſtipulatoris fenfu erci erant, dando promiſſor liberabitur. *Quod ratione veriſimile habet: nam hac ſtipulatione non contentior is homo, qui tunc fuit ſtipulatoris; fed de alio, non de ſuo ſenſu* (ſic legendum) *Et ut legato homine generaliter, vivo contentior, qui fuit legatarii; ita nec is, qui fuit ſtipulatoris; & eadem eſt ratio ſtipulatoris, & legatarii: legendum in illo §. num ex his*, qui ſtipulatori tunc erat ſervus, promiſſor dando liberabitur? *At & ego ſperio tenui ſenſu*, ſi non mortuus eſſet, qui alterius erant. *Si igitur quis nominum ſtipulatorum ſit generaliter, nemo ex his dando, qui tunc ſtipulatoris erat, poſſet ferri eſſe liberatum, poſſet dando liberabitur?* Et vero, ſi quis ſit C capite ipſa, & hic ex his dari ſtipulatus eſt, qui tunc non erant. *An & decretum, non tantum poſſe eſſe, qui ſtipulatus eſt Stichus, & Pamphilum, inteſtimque ſtipulatus eſt, qui tunc non erant; ſed etiam hic, qui homines eſt ſtipulatus generaliter, non ſolum ſtipulatus eſt hic, qui tunc non erant ejus?* Et vero ſic, id eſt, *tacite, etiamſi non expreſſerit*.

Idem CUJACIUS lib. 14. obſervat. cap. 20. eam emendationem probat, reiiciendo ſententiam in not. Digeſtor. ad *d. qui decem 72. §. Stichus, ff. de ſolut. & liberat.*

MERILLIUS) Exſcripſi eft toto *obſervatio* 20. lib. 14. ex interpretatione ad Papin. *lib. 17. quaeſt. in l. Mavius 66. §. dum. 3. ff. de legat. 2.* ut & *obſervatio* 21. *ex ſcripto* D *dem lib. 14. obſervat.* ubi obſervari poteſt, quomodo ex restitutionibus locus obſervationum concinnetur. Duae funt autem rationes, quibus movetur, ut hunc locum emendet. Prima, quod Papinianus in *d. l. 66. §. num idem*, ſcripſerit, eundem rationem eſſe legati generaliter, & ſtipulationis generaliter concepta: puta, hominem dari. At leftio humine generaliter, ſolutio non conſiſtit hominis, qui fuit legatarii; ita nec poteſtas conſiſtere hominis, qui fuerit ſtipulatoris. Si autem leftio Florentina recipiertur, manifeſto patuerit Marcellus cum Papiniano. Verum dici poteſt, non eundem eſſe rationem legati, & ſtipulationis. Nam ut differt legatum fub alternatione reliſtum, & ſtipulatio alternata: quod ſcripſi *lib. 2. obſervat. cap. 10.* Ita & differt legatum generis a ſtipulatione generis. E Promiſſor hominis quemlibet dando liberatur: Heres, a quo legatum generaliter, quemlibet dando non liberatur *l. legato 38. ff. de legat. 1.* Et quamvis retenta leftione Florent. Marcellus pugnet cum Papiniano, quia ſenſum unum ex his, qui tunc ſtipulatori Catonianam in ſtipulationibus difficultie, *l. ſuffitio 98. ff. l. pluralis 140. ff. de verb. obligat.* ſive ſtipulatio ab initio inutilis veniret in eum caſum, a quo incipere poterat: puta, ſi fervus, qui meus erat tempore ſtipulationis, poſtea meus eſſe deſineret: ſive ſtipulatio ab initio utilis rediret in eum caſum, a quo incipere non poterat; puta, ſi fervus, qui erat alienus tempore ſtipulationis, poſtea meus factus ſit. Alia ratio Cujacii eſt, quod Marcellus in *l. 7. §. 2. ſcripturus*, per interrogationem loquitur. Sed non ita ap-

parent interrogatio in §. *Stichium*. Dicendum est igitur, Marcellum differentiam constituisse inter stipulationem alternatam, & stipulationem generis: & ratio differentiæ afferri potest, quod in stipulatione alternata (puta, Stichium, aut Pamphilum dari) vitium stipulationis appareat, cum Stichius, aut Pamphilius fieri stipulatoris: At in stipulatione generis, vitium illud non appareat, sed insit vi ipsi stipulationis. At in stipulationibus alia ratio est expressa, de qua vicit. *Iason, qui* n.38. *ff. de verb. obligat.* Denique stipulationem alternata expressa est voluntas stipulatoris, ut Stichius, aut Pamphilius non detur, qui fuerit stipulatoris: At in stipulatione generis, id quidem tacite intelligitur, sed expressum non est. Ita maxime, dissidium inter Marcellum, & Papinianum agnoscere, quam lectionem immutare.

Defendetur lectio Florentina in l. 3. ff. de feriuitte legata.

CAPUT IX.

MARCELLUS *lib.29. Digestorum, in l.37. ff. de feruit. legat.*

UT responsum est, cum alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam fundo cuidam alteri pure legasset: pendente conditione decessisset. *Vbi pro* decessisset, *emendandum est* recessisset, dies cessisse. *Ut enim in superiore casu dies pendente conditione cessit; ita & hoc casu diem penes cessisse pendente conditione: atque ideo efficitur, ut testatoris ea semper ista mente fuerit, ut viam ita legatam effirmo legendum esse*: dicet autem legatum teneret; *nisi prius alteruter heres, quam existeret conditio; quamobrem non a morte refertur, sed ab actu heredis: forinsecus legata existere: ut jam ante demonstravi* in l.xiit. ff.comm.prædior. *& ita censeo.*

MERILLIUS) Repetenda eſt tota legis ſpecies, ut de lectione conſtare poſſit. In ea Marcellus tres quæſtiones attigit: Finge, eſt primum Titium teſtaſſe fundum Cornelianum Mævio legavit per vindicationem, eidemque Mævio ſervitutem viæ legavit per alium fundum, puta Sempronianum: deinde reliquit legatum Titio eundem fundum Cornelianum, quem antea Mævio legaverat. Cum ita Titio, & Mævio fundus Cornelianus per vindicationem legatus fuerit, utrique fundum vindicare poteſt: quia in hoc genere legati, utri-que ſolidum ab initio relictum eſſe intelligitur, & concurſu partes fiunt, *l. 1. §. ſuperficiem, ff. de uſufr. accreſc. l. hujuſmodi* 84. §. *quibus, ff. de legat. 1.* Mævio igitur, & Titio fundum vindicanti legatum fundus fundus cedet: id eſt, Mævius habebit quidem partem fundi Corneliani, ſed non habebit legatum viæ per fundum Sempronianum: quia concurrente Titio in alia parte fundi Corneliani, Mævius habet tantum partem fundi; & ſervitutem viæ per partem fundo Corneliano non poteſt acquirere, *l. pro parte 11. ff. de ſervitutib. l. ſi quis 6. §.1. ff. comm. prædior. l. vii. ff. de ſervit. legat. l. plurib.* 140. *ff. de verbor. obligat.* Finge, ad fecundam, Mævium prius fundum Cornelianum vindicaſſe deliberante Titio; poſtea Titium omiſiſſe legatum. Pars Titii Mævio acceſſit; quia licet ſeparatim utrique fundus legatus eſſet, in hoc legato per vindicationem, cuique ſolidum ab initio reliquum fuiſſe intelligitur, *d. l. 1. §. de incrementum, ff. de uſufr. accreſc.* Titio igitur omittente legatum, vel non concurrente in parte fundi; totum fundum habet Mævius: & ideo legatum viæ ſalvum eſt, puta, quod legatum erat Mævio per Sempronianum. Finge, ad tertium: Teſtator legavit fundum Cornelianum Mævio ſub conditione, & legavit eidem Mævio viam pure per fundum Sempronianum. Vel, fundum Cornelianum pure legavit Mævio pro parte, & pro parte eundem legavit ſub conditione; eidemque Mævio viam legavit pure, & ſub conditione. Si pendente conditione dies legati fundi ceſſerit; puta, ſi adita hereditate fuerit; quo tempore dies legatæ ſervitutis cedit, *d. l. ſi. comm. prædior. l. ſi pariem 19. §. 1. ff. ſoluto matrimonio. ſervit. autem.* Eo caſu legatum viæ Mævio interibit: quia cum fundi Corneliani partem tantum habeat, viam pro parte ei fundo non poteſt acquirere. Idque in alia ſimili ſpecie probat Marcellus: Mævius, & Titius habebant fundum Cornelianum communem: Teſtator legavit Mævio viam pure per fundum Sempronianum, Titio ſub conditione. Pendente conditione teſtator deceſſit, ejuſque adita hereditate fuit: & ita dies ſervitutis legatæ ceſſit. Servitus viæ non deberetur Mævio, quia Titius, cui ſub conditione legata eſt etiam via, impedit, ne Mævius totam ſervitutem vix vindicare poſſit. Nihil igitur mutandum eſt in verbis Marcelli; ſed tantum ſupplendum eſt, reſpondem pendente conditione deceſſiſſe, ejuſque heredi tem adita fuiſſe, & dicem ſervitutis pure legata Mævio ceſſiſſe, pendente adhuc conditione, ſub qua viæ legata fuerat. Quod potius intelligendum videtur, quam ut verba Marcelli immutentur.

Defenditur lectio Florentina in l. Quotiens 41. ff. de obligat. & actionib.

CAPUT X.

PAULUS *lib.22. ad edictum, in l. quotiens 41. ff. de obligat. & actionib.*

QUotiens lex obligationem introducit, nisi ſi nominatim caverit, ut ſola ex actione utamur, etiam veteres eo nomine actiones competere ſi eodem fatto dato competant actiones; poteſtas judicis potius partes eſſe, ut quo plus ſit in reliqua actione, id actor ferat: ſi tantundem, aut minus; ne id conſequatur.

CUJACIUS lib.3. obſervat. cap.25.

Eſt in hoc textu ſingulare de concurrentibus actionibus diſſidium, niſi fallor, in extremo l. quotiens *41. Sed ego, eadem ex fonte diuabus conſtitutionibus deſcendere, non ſe actiones ſed ex plus ſit in reliqua actione, id actorem ferre; quod verisſimum eſt. At ſi tantundem ſit, vel minus, in reliqua actione, id actorem non ferre, ſed ſolum.* Imo tam nihil conſequatur; *nam actio reliqua omnimodo conſumpta eſt. Itaque perſpicuum eſſe puto, illum dem pro*, id, *legendum*, nihil: *ut ſi plus ſit in reliqua actione, id actorem conſequi; ſi tantundem, vel minus, nihil actorem conſequi, hoc dicat.*

CUJACIUS emendationem iſtam quoque tuetur ad lib.22. Pauli ad edictum, *in quotiens, ff. de obligat. & actionib.* & in tractat. ad *tit.ff. de obligat. & actionib. in d.l.quotiens.*

MERILLIUS) Legis ſpecialiter per eminentiam lex 12. Tabul. intelligitur: ſed tamen l. *quotiens* 41. ff. *de obligat. & actionib.* referenda eſt ad legem Aquiliam, ut ſubdet inſcriptio l. *paulus. ff. adhuc. ſent. cafar. & l. 1. ff. ut bona, ſuppos. quæ* jungenda ſunt cum d. l. 41. ex eod. *lib.22. Pauli ad edictum.* Si Titius arbores Mævii ſuccidederit, utraque actione Mævius adverſus Titium experiri poteſt, & legis 12. Tabul. & legis Aquiliæ. Quamvis enim lex Aquilia coercis legibus, & ipſi legi 12. Tabul. derogaverit, *l. 1. ff. ad leg. Aquil.* tamen utraque concurrit, *l. 1. ff. arbor. furt. cæſar. qui* lex Aquilia tantum derogavit ei parti legis 12. Tab. quæ loquitur de arboribus furtiſis. Sed fingit, cum Mævius Titii arbores ſuccidiſſet, prius ejus gravari actione; puta legis 12. Tabul. poſſet non poterit agere ex lege Aquilia; quia gravior actio leviorem tollit, *l. qui ſervum 34. ff. de obligat. & actionib. l. 1. ff. ex noxæ.* Gravior eſt actio legis 12. Tabul. cum pœna poſt triginta quinque aris in ſingulas arbores furtiſis. Plinius *lib. 17. cap. 1.* ſeu Paſſim librarium, ut Gellius ex 12. Tabul. interpretatur *lib. 20. cap. 1.* Levior eſt actio legis Aquiliæ, quæ eſt tantummodo in duplum damni dati. Finge contra, prius Mævium egiſſe actione legis Aquiliæ; adhuc poterit agere ex lege 12. Tab. quia levior actio gravorem non conſumit, ut gravior leviorem. Verum Paulus in d. *l.41. ff. de obligat. & actionib. & d. l. ff. ex lemnæ.* ait actionem judicis eſſe, ſi levior actio gravi ſenſum furti, ut admittat reliquam actionem, quo in totum, ſed in id, quod amplius eſt in graviori actione, propterea levior actione, actum fuerit. Ait Paulus in d. l. 41. *Ut quod plus ſit in reliqua actione, id actor ferat: ſi tantundem, aut minus, id conſequatur.* Ita habet lectio Florent. Cujacius legit, contrario omnino ſenſu, *vel conſequatur*. Movetur hac ratione, quia ſi in poſteriori actione tantundem, aut minus eſt, quam in priori actione, actor ne id quidem conſequi: veluti ſi prius actum fuerit vi bonorum raptorum, nihil debet conſequi actione furti, *d. l. 1. ff. vi bonor. rapt.* At verba ita debent intelligi, ut ſi quod amplius eſt in actione legis 12. Tabul. ſit tantundem, vel minus, quam quod Mævius confectus fuerit actione legis Aquiliæ. Ita habet lectio Florentina: id eſt, plus ſit in actione legis 12. Tabul. ſit tantundem, vel minus, quam quod Mævius confectus fuerit actione legis Aquiliæ. Denique verba illa, *ſi tantundem, aut minus in d. l. 41. ff. de obligat. & actionib.* referri non poſſunt ad actionem legis 12. Tabul. quia gravior eſt actione legis Aquiliæ. Vbi igitur tantundem, aut minus eſt quod amplius eſt in actione legis 12. Tabul. ſit tantundem, vel minus, quam quod Mævius confectus fuerit actione legis Aquiliæ, ut ſi quod amplius eſt in ea actione ſit, quam in ipſa re, cui accedat, an minus: plerumque enim res aliquando propter acceſſionem eminus; ſicut cum domus propter marmora, & ſtatuas, & tabulas pictas emitur.

CUJACIUS lib. 1. obſervat. cap. 10.

In ea lege cum Labeone ſententia refertur, ſic ſeribendum eſſe reor: Sed Labeo ait, cum Stichum deberi, quem emptor intellexerit: *Emptoris pro conditione nondum ne teſtatum. Quod eſt ſine fraude, propter nominum adjectionem contentio, & ſententiæ Labeonis, relata in* l. Labeo, *& ipſe legum conſequentia ſtudiose ſatis adhibe tamen conſtitutum eſt etiam ex re poſſe, quod poſſe ex verba ſubjungitur*: plerafque enim res eminus. *Bos ſum ipſe verum affirmare, ex genuina ſunt horum reſtitutione.*

CUJACIUS eam emendationem, tuetur lib. 9. *obſervat. cap. 37. & lib. 23. obſervat. cap. 31.* & in not. Digeſtor. ad *l. 3. ff. de rerumob. pact. &* in tractat. ad lib. 35. Pauli ad edictum, in *d.l. ſanpriene*, & ad lib. 5. Quæſt. Papiniani, in *l. ceterubus 37. ff. de poſt.*

MERILLIUS) Ita iſtam emendationem Cujacius ſuam facit, cum a Guillelmo Formerio reprehenſus fuiſſet: ſepe tamen illi contigit, ut cognitus a proximi ſententiis recederet: cum plerique lux veritatis affulſiſſet: quod aliis obtendemus. Pluribus autem rationibus iſtam emendationem tuetur: Ex lectione conſtitutionis: Ex ſententia Labeonis, quæ eſt in *l. Labeo 21. ff. de rerumob.* Ex ratione cujuſque Paulus meminit in *d. l. 34. cod.* Pars quod ſi tranſlato Stichum acceſſarium diſtrahi, adverſus eum fieri debeat interpretatio; & ita Stichus debeat, non quem venditor, ſed quem emptor intellexerit. At verborum reſtitutio eſt, *legem dicere* venditioni, & rei vendite aliam acceſſarium, non emptorem, ut probat *lib. 12. obſervat. cap. 31.* Denique ex Græcis interpretibus eam tuetur *Aſſeſſor ad lib. 33. Pauli ad edictum, in d. l. 34. ff. de contrab. emt.* Refutandis eſt tantum, lectio Florentina, quam & G. Formerius in lib. 2. *Senton. cap. 18.* & Anton. Contius in *notis ad d. l. 34.* & Petrus Faber Sanjorius *ad l. in contrahend. 17. ff. de minor* in *d. l. 41.* & Cujacius ipſe defendi poſſe exiſtimarunt: *lib. 6. cod. tit. de contrab. empt.* Ubi & in *d. l. 34. adverſus* emptorem interpretatio obſcure poſitum: quia emptor dixerat, Stichum acceſſarium, & dolis acceſſoria venditoris: & is emptor ſervum emit, ut aliquid ſervo acceſſeret, *l. 5. §. ult. ff. mandat.* Vel igitur ex parte venditoris, pacto obſcure additum, & adverſus eum fit interpretatio: vel ex parte emptoris, & adverſus eum quoque fit interpretatio, ſecundum regulam veterum, *l. veteribus 30. ff. de poſtul. & d. l. Labeo 21. ff. de contrab. empt.* Eademque diſtinctio eſt adhibenda in contractibus locationis, ut modo adverſus locatorem, modo adverſus conductorem fiat interpretatio, *d. l. 30. de poſt. & l. in lege 29. ff. locat.* & in ſtipulationibus, ut modo adverſus ſtipulatorem, *l. 2. §. quid ergo 13. ff. de bonetdic. vel alii ventdic. l. non oportet 26. ff. de reb. dub. l. Stipulatio 38. §. in ſtipulatione. 18. ff. de verbor. obligat.* Modo adverſus promiſſorem, *l. quisquis 99. ff. l. ſi ita 101. §. 1. ff. eod.* Ceterum & in *d. l. ſi judex 41. ff. de minorib.* Cujacius lectionem Florent. mutat ſimiliter, & ubi legitur, *nec quari poterit venditor*, legit ille, *nec quæri poterit emtor*: & id magis videtur convenire. Sed tamen lectionem Florent. defendi poſſe mihi obſervatum; & ita defendi poſſe, & conſtituus monorem, eundemque venditorem quæri non poſſe: ſi cum ab emptore velit protinus petere, utili exceptione ſubmovetur. Quia cum benefício reſtitutionis uti noluerit, ipſe ſe in ea cauſa conſtituerit, ut exceptione ſubmoveri poſſit: quæ tamen illi non objecterur, nisi reſtitutionem implorafſet.

Defenditur lectio Florentina in l. ſi in emptione 34. ff. de contrab. empt. & in l. ſi judex 41. ff. de minorib.

CAPUT XI.

PAULUS *lib. 33. ad edictum, in l.ſi in emptione 34. ff. de contrab. empt.*

SI in emptione fundi dictum ſit accedere Stichum ſervum, neque intelligatur, quis ex pluribus acceſſerit; cum de alio emptor, de alio venditor ſenſerit: nihilominus fundi venditionem valere contendit. Sed labeo ait, eum Stichum deberi, quem * venditor intellexerit. Nec refert, quanti ſit acceſſio; ſive plus in

Defenditur lectio Florentina in l. si qua 4. §. si averſione, ff. de pericul. & commod. rei vendit.

CAPUT XII.

ULPIANUS *lib. octavo octavo ad Sabinum.*

SI averſione venia venit, cuſtodia tantum præſtanda eſt. Ex hac apparet, ſi non ita vinum venit, ut deguſtaretur; neque acorem, neque mucorem, venditorem præſtare debere; ſed omne periculum ad emptorem pertinere. Difficile eſt autem, ut quiſquam ſic emat, ut ne deguſtet. Quare ſi dies deguſtationi aſſignatus non erit, quandoque deguſtare emptor poterit; & quoad deguſtaverit, periculum acoris, & mucoris ad B venditorem pertinebit. Dies enim deguſtationi præſtitutus meliorem conditionem * emptoris facit.

CUJACIUS lib. 23. obſervat. cap. 34.

Simili modo in l. 4. §. fi averſioné, ff. de pericul. & commod. rei vendit. cum dixiſſet ideo Ulpianus, die deguſtationi nimis venalis non præſtituto, quoad degustaverit emptor, periculum acoris, & mucoris ad venditorem pertinere, commoveretur ſubjecit: dies enim deguſtationi præſtitutus meliorem conditionem emptoris facit. Nec abſolvi poſſum, ut credam nonnum Ulpianum ita ſcripſiſſe. Sed vel hoc modo: dies enim deguſtationi præſtitutus meliorem conditionem venditoris facit: ſcilicet, non in infinitum, ſed in eum diem quoad degustaverit venditorem reſpicit. Vel hoc potius: dies enim deguſtationi non præſtitutus meliorem conditionem emptoris facit. Quia ſcilicet in infinitum periculo eximit emptorem, quod certum deguſtare, & pactum exactionem præſtare. Relatum nonnullis in ſtrictiendo fermentantium: & has ipſa, ut nonpridem oſtendi in l. 24. ff. de contrab. empt. & l. 5. C. qui manumitti non poſſ.

MERILLIUS) In *l. ſi ſtudeat 41. ff. de minoribus. & l. ſi ex emptione 34. ff. de contrab. empt.* & *l. ſi ſervus venalitius*, repoſitum fuerat, *emptoris*: at in hac-l. 4. loco *emptoris*, repoſitus, *venditoris*: ſed lectio Florentina retinenda eſt potiùs. Etenim ſi vinum in horreo certa venit, ante menſuram periculum eſt venditoris; atque etiam ante deguſtationem, *l. quod ſupra 35. §. in hiſ, de contrab. empt. l. 1. §. de periculo 3. ff. de periculo*. Sed ſi lingula dolia venerint, aut per averſionem, ſtatim emptoris eſt periculum, *l. quod deguſtatur*, vel non, *l. 4. §. ſi averſione, & l. 5. in fine 13. ff. de pericul. & commod. rei vendit.* Quid ſi per averſionem vendere, effendinus ſik. 6. *obſervat. cap. 25.* Finge igitur, vinum ſimpliciter venidſe per averſionem,nec quidquam de vini deguſtatione dictum fuiſſe; periculum eſt emptoris, ſi vinum acorem, aut mucorem contraxerit, quaſi perfecta jam venditione, *d. l. quod ſupra 35. §. in hiſ, ff. de controvh. empt.* Sed ſi conventum ut vinum per averſionem venditum deguſtaretur ; ſi quidem dies deguſtationi præſtitutus non fuerit, in infinitum eſt periculum venditoris, donec emptor deguſtaverit : veluti & die præſtituto periculum eſt venditoris, donec deguſtetur. Quod hiſce verbis Ulpianus intelligere voluit, ſecundum lectionem Florentinam. *Dies enim deguſtationi præſtitutus meliorem conditionem emptoris facit.* Ita enim rationem docere voluit a die præſtituto ad diem non præſtitutum : ut quemadmodum die præſtituto deguſtationi , periculum eſt venditoris : meliorque eſt conditio emptoris , ut intra diem præſtitutum deguſtationi de periculo non teneatur : ita & die non præſtituto emptor de periculo teneri non debeat , donec vinum fuerit deguſtatum . Differentia eſt tamen inter diem præſtitutum deguſtationi , & non præſtitutum : quia ſi præſtitutus fuerit , emptor teneatur intra diem deguſtare , & ſi non deguſtaverit periculum eum reſpiciat: ſi non præſtitutus fuerit, quando A dicunque deguſtare poterit ; & ſemper periculum venditorem reſpiciet, donec emptor deguſtaverit .

Defenditur lectio Florentina in l. ſidejuſſor 26. in principi. ff. de pignorib. & hypothec.

CAPUT XIII.

MODESTINUS *lib. 4. Reſponſor. in l. ſidejuſſor. 26. in principi. ff. de pignorib. & hypothec.*

FIdejuſſor impetravit a * potentate, ut & antequam ſolveret, pignora ipſe poſſideret : poſtea fiſcalibus creditoribus, nec ſatisfecit . Modo heres debitoris paratus eſt ſolvere creditoribus . Quæro , an pignora fidejuſſor reſtituere cogendus ſit? Modeſtinus reſpondit, cogendum eſſe.

CUJACIUS ad lib. 4. Reſponſor. Modeſtini, in *l. ſidejuſſor. 26. ff. de pignorib. & hypothec.*

Hoc vero reſponſum eſt de fidejuſſoribus, qui pignora impetrarunt a Principe, aut poſſidere jure dominii, ſub cum dominiſcendum creditum . Lege in contrarium hujus reſponſi, impetrant a Principe, non a potentate : quoniam lex ſolus Princeps concedere poteſt .

MERILLIUS) Ita emendandum exiſtimat , quaſi potentate verbum pertineat tantum ad magiſtratus, *l. proſtatis 115. ff. de verbor. ſignificat.* non ad Principem, C qui ceſſior eſt omni magiſtratu. At potentatis verbum etiam pertinet ad eos , qui habent gladii poteſtatem ut animadvertendum ſcinoroſos homines , quæ & per imperatorem poteſtas appellatur , *l. 3. ff. de iuriſdict.* Eam autem gladii poteſtatem penes Principem fuiſſe conſtat, qui ideo ſtrictum gladium, ut de Vitellio Tacitus *lib. 3. Hiſtoriar.* Eccqui reſpicere volunt D. Pauli in *epiſt. ad Romanos cap. 13.* ubi verbo vulgata reddite habet : *Non vis timere poteſtatem? id eſt*, Principem; quem gladium geſtabile , ad animadvertendum ſcinoroſos homines: Quanquam & eo tempore , quo D. Paulus ſcribebat, Tigillinum habebat gladium Neronis, ferbit Philoſtratus *lib. 4. de vita Apollonii* : id eſt , fuiſſe Præfectum Prætorio , & gladium ante Principem geſtaſſe . Ita & verbo vulgata rectè habet , Martinz cap. 8. *Nam & ego ſum ſub poteſtate conſtitutus* ; id eſt. Cæſare, aut etiam Præſide Provinciæ, qui in partibus Judææ habebat imperium merum , & poteſtas dicebatur. Neque erat, cur hujuſce rei inſoli vulgatam hanc lectionem arcuerevear. Hic igitur poteſt intelligi, fidejuſſorem impetraſſe a Principe , ut pignora ſibi pene- E ribus debitoris reſtituere cogitur .

Defenditur lectio Florentina , in l. penult. ff. de jur. codicillor. *ultima effendiem , non ſubeſſe autem Ulpiani ad Marcellum .*

CAPUT XIV.

MARCELLUS *lib. 14. Digeſtorum , in l. penult. ff. de jur. codicillor.*

IS, qui unum fillum habebat, eum codicillos ad eum ſcripſiſſet, deceſſit inteſtatus, hærede eo, & quarta poſtea

Ex Cujacio Liber Tertius. 930

poſtea proceravit: agnatione ſui heredis nemo dixerit, codicillos evaſuiſſe . Igitur ſi nihil tum de poſtumis ſperavit, & codicilli non evanuerunt , & quæ relicta ſunt pro parte dimidia filius , ad quem codicillus factus eſt , ſolvere compellitur ; non etiam poſthumus. Sed & ſi codicillos reliquiſſet , duobus ſuperſtitibus filiis decedens , cum putaret , alterum ex his prius deceſſiſſe ; ſimili modo dici poteſt , omnia perinde debere filium, ad quem ſcripſi ſunt codicilli , atque ſi ſolus heres ab inteſtato fuiſſet . Imo dubitandum non debet . Eorum tamen , quæ pro parte præſtari non poſſunt , nihil eorum præſtandum: quoniam illi non fuit filio abſtinens , niſi ſolum putaret ſucceſſorem ſibi futurum.

CUJACIUS teſt... ad Africanum , in *l. fet cum 15. ff. de jur. codicillor.*

Nota Ulpiani d. l. penult. *incipit ab his verbis*: imo dubitari potuerit debet . *Quod eſt ſi Teſtamentum non ſit ſcriptum , tamen teſtimonium eſſe ſolvitur* l. 27. ff. de pignor.& l. 28. ff. de adminiſtrat. tut. *Scenitur*: Eorum tamen , quæ pro parte præſtari non poſſunt , nihil eorum præſtandum . *Ubi, ne quid obſcet , adumbratum , nihil eorum præſtandum; pro reliqua ſit ſortitus , ſive ſolemnis fidejuſſionis ſerie, ſive ſimplici adnumeratione pecuniæ*, l. cum ſervus 38. ff. de legat.2. *nam & fidejuſſio ſolvi poſſet, non poteſt , niſi reſtimus partem a relevede* , l. qui gravi 11. *& ſeq. hoc tit. Ex quibus Ulpiani*, d. l. penult. *verbis propere , & inconcinne Marcelli verbis inſpecta fuit hæc pro parte dimidia , penes partes : nam ut caſu poſito ſecundo potiùs , pulcro dimidia , ex quo patre nonnullis filiis fidejuſſionis ſeriem , Marcellus fidejuſſionalis officiat fidejuſſion : & ſimili modo , ut ipſe ait , primo. Unicum igitur caſu infidelium : Ulpianus utroque pro parte dimidia.*

MERILLIUS) Ulpianus quidem notas ſcripſerat ad libros Digeſtorum Marcelli , ut conſtat ex *l. ſi quis 41. ff. ad leg. Aquil. l. ſervum quem 27. ff. de pignorib. & l. ſi quis 28. ff. de adminiſtrat. & peric. tutor. l. Aſcifo 9. ff. de pec. in ſcindi.* Non tamen putavem, fubeſſe notam Ulpiani in *l. ii, qui penult. ff. ad leg. Falc. codicillos*, quæ data in Pandect. Florent. Finge ; Puter codicillos ab inteſtato factos ; & in iis quædam a filio reliquerat : nunc poſtumus , de quo pater nihil ſperavere , parem hæredem fecerat abſtabit. Ait Marcellus , filium codicillis relicta tantum ex dimidia parte debere . Idque etiam æquitatis ratione , & edicti perpetui auctoritate Papinianus probat , *l. pen. tit. 1. par. 17. §. non exiſtimant 29. ff. de legat. 2.* Poſſet fortaſſe priorem Marcellus ſubſcuti in *l. 1. pen. ff. de jure codicillor.* Patet cum duos filios habeat , Primum, & Secundum , quos inſtituit Secundum heredem ex aſſe , Primum ſcripſit , & fideicommiſſi ab eo reliquit . Marcellus ait, dici poſſe , Primum omnia codicillis relicta debere , quod ad eum Pater codicillos fecerit . Sed hoc proponit Marcellus dubitationis loco: Tandem vero concluſit , Primum patrem debere : *Imo decuſſet patrem debet.* Quibus verbis notam Ulpiani Cujacius exiſtimavit Cujacius . Sed ſi dubitatio Marcelli pro ſententia ipſius capiatur, pugnaret ſecum Marcellus, cum E dicerer in prima ſpecie , filium relicta codicillis pro parte dimidia debere , in ſecunda ſpecie , omnia , ſive integra fideicommiſſa debere . Non eſt igitur non Ulpiani ad Marcellum , ſed Marcelli ipſius dubitatio . Nec ut exiſtimes Marcellum cenſiſſe a filio omnia fideicommiſſa deberi , juvat *l. paſſi amentipatenem 40. ff. de leger. 1.* quali Scævola Marcellis conſenſerit . Eſt quidem patre hereditatis abſtata patruo , nihilominus infolidum fideicommiſſa præſtat ; quia voluntas fuerat erat , qui codicillos fecerat , ut patruus haberet tantum dimidiam partem hereditatis , cui onere fideicommiſſorum : & volut , avunculum aliam partem habere , ſi non jure ſucceſſiouis , ſaltem jure fideicom-

Jun. III. Prior.

A miſſi: & ideo licet avunculus partem hereditatis abſtulerit , patruus ſolida fideicommiſſa debet . At in *d. l. penult. ff. de jur. codicillor.* pater de poſtumo nil ſperaverit , & putabat, alterum ex filiis deceſſiſſe & ita verſimile eſt in utraque ſpecie , patrem non aliter filium fideicommiſſis onerafle , quam quod eum ſolum ſibi ſucceſſorem futurum ſperaret. Equidem in ſeqonda ſpecie cum pater putaret unum ex filiis deceſſiſſe, major erat dubitatio , an filius omnia fideicommiſſa deberet , quaſi & ſua bona reliquiſſet patri , etiamſi duos filios ſuperſtites habuiſſet : quam Marcellus proponit . Sed ſententiis eius eſt , ut partem tantum debeat , reliqui & in patris relictorum ſuffe, etiamſi eum eſſi conjectura voluntatis.

Defenditur lectio Florentina in l. ſolutione 18. ff. ad exhibend.

CAPUT XV.

ULPIANUS *lib. 6. opinionum, in l. ſolutione 18. ff. ad exhibend.*

SOlutione chirographo inani facta , & pignoribus liberatis : nihilominus creditor , ut inſtrumenta ad eum contractum pertinentia ab alio , quam debitore exhibeantur , agere poteſt.

CUJACIUS lib. 6. obſervat. cap. 7.

C Legem 18. ff. ad exhibendum , *emendandam eſſe cen- ſeo, ita ut in ea pro creditore, reponatur debitor ; pro debitore , creditor . Cum non* [illegible] *quam falſitatem : & ſi non* [illegible] *nova ſcriptura , nulla accuſatione opus eſt . Et ſubſcriptiones ſignatorum , & ſimilia , ut ipſe ait , primo. Unicum igitur caſu infidelium : Ulpianus utroque pro parte dimidia.*

MERILLIUS) Ulpianus quidem notas ſcripſerat ad libros Digeſtorum Marcelli , ut conſtat ex *l. ſi quis 41. ff. ad leg. Aquil. l. ſervum quem 27. ff. de pignorib. & l. ſi quis 28. ff. de adminiſtrat. & peric. tutor. l. Aſcifo 9. ff. de pec. in ſcindi.* Non tamen putavem, fubeſſe notam Ulpiani in *l. ii, qui penult. ff. ad leg. Falc. codicillos*, quæ data in Pandect. Florent. Finge ; Puter codicillos ab inteſtato factos ; & in iis quædam a filio reliquerat : nunc poſtumus , de quo pater nihil ſperavere , parem hæredem fecerat abſtabit. Ait Marcellus , filium codicillis relicta tantum ex dimidia parte debere . Idque etiam æquitatis ratione , & edicti perpetui auctoritate Papinianus probat , *l. pen. tit. 1. par. 17. §. non exiſtimant 29. ff. de legat. 2.* Poſſet fortaſſe priorem Marcellus ſubſcuti in *l. 1. pen. ff. de jure codicillor.* Patet cum duos filios habeat , Primum, & Secundum , quos inſtituit Secundum heredem ex aſſe , Primum ſcripſit , & fideicommiſſi ab eo reliquit . Marcellus ait, dici poſſe , Primum omnia codicillis relicta debere , quod ad eum Pater codicillos fecerit . Sed hoc proponit Marcellus dubitationis loco: Tandem vero concluſit , Primum patrem debere : *Imo decuſſet patrem debet.* Quibus verbis notam Ulpiani Cujacius exiſtimavit Cujacius . Sed ſi dubitatio Marcelli pro ſententia ipſius capiatur, pugnaret ſecum Marcellus, cum E dicerer in prima ſpecie , filium relicta codicillis pro parte dimidia debere , in ſecunda ſpecie , omnia , ſive integra fideicommiſſa debere . Non eſt igitur non Ulpiani ad Marcellum , ſed Marcelli ipſius dubitatio . Nec ut exiſtimes Marcellum cenſiſſe a filio omnia fideicommiſſa deberi , juvat *l. paſſi amentipatenem 40. ff. de leger. 1.* quali Scævola Marcellis conſenſerit . Eſt quidem patre hereditatis abſtata patruo , nihilominus infolidum fideicommiſſa præſtat ; quia voluntas fuerat erat , qui codicillos fecerat , ut patruus haberet tantum dimidiam partem hereditatis , cui onere fideicommiſſorum : & volut , avunculum aliam partem habere , ſi non jure ſucceſſiouis , ſaltem jure fideicom-

Jun. III. Prior.

CAPUT XVI.

ULPIANUS *lib. 6o. ad edictum , in l. heres 19. §. proinde , ff. de judiciis.*

PRoinde , ſi merces vendidit certo loci , vel diſ- poſuit , vel comparavit, * videtur, niſi alio loci ut defenderet , conveuit , ibidem ſe defendere .

PAULUS *lib. 2. ad Vitellium*, in *l.* penult. ff. de dot. prælegat.

Qui dorem a matre uxoris accepérat, & stipulanti ei promiserat testamento uxori dotem legavit. Cum quæritum effet, an uxor dotis summam conferre posset; respondit Scævola, non videri dari uxori, quod necesse fit marvi reddi. Aliàs fic respondet, non *v* videri (nisi manifeste uxor donandi animo testatoris mitigiunt rem fuisse, ut onerare heredes duplici præstatione dotis vellet.

PAULUS *libro quæstionum Responsorum*, in l.penult. §. teftator, ff. de legat. 2.

Teftator legata ante quinquennium vetuit peti, præfatique; fed heres quædam fua quinte ante quinquennium folvit. Quæritum eft, an eius legata, quæ dies exiftentem folutum eft, repræfentationem in reliqua B folutione legati reputare poffit. Refpondi, non propterea mora videbitur videbitur * videri, quod aliquid ante diem fit folutum.

CUJACIUS *lib.11. obfervat.cap.13.*

Ulpianus in l. heres, ff. de judic. cum in §. 1. *edictum prætoris*, *ſi, qui omnis obligatio certo loci contractis, fori præſcriptionem ſubtrahitur*; *non inficior*, Proinde & ſi merces vendidit certo loci, vel difpofuit, vel compararit; debebit (nifi alio loci ut defenderet, convenit) ibidem ſe defendere. Et poftea. *Lego pro*, videtur, debebit: *quæ mendæ aſſi frequens in Pandectis*, l. penult. ff. de dot. prælegat. l. penult. §. teftator, ff. de legat.2.

MERILLIUS) Leves funt iftæ emendationes ; fed quid opus eft lectionem immutare, ubi aliter fenſus erui poteft? ut quidem eruitur in *l. heres*, §. *proinde*, *ff. de judic.* Nam ea eft Ulpiani fententia: Enim, qui certo loco merces comparavit, vel diftraxit, ibi videri ſe defendere, quod ibi merces comparaverit, vel diftraxerit. In *l.penult. §. teftator*, *ff. de legat. 2.* ea eft Pauli fententia : Cum heres legatum ante diem foluiffet, quo teftator præftari voluerat, non videri minus rectiffimè a teftatore : nec heredem legati ante diem foluti repræfentationem reputare poffe. Quamquam enim minus ſolvit, qui tardius ſolvit : & minus tempore ſolvifſe intelligitur, *l. ter.* 12. §. 1. *ff. de verborum. ſignificat.* non tamen plus ſolvit, qui citius ſolvit, & in legati ſolutione voluntatem teftatoris anteverit : Nec enim minus relictum eſt, quod tardius præſtari voluerit. Et in his quidem duobus locis, in *l. heres*, §. *proinde*, *ff. de judic.* & in *l. penult. ff. de legat. 2.* Emendatio Cyronum aperticrem ſententiam facit. At in *l.penult. ff. de dot. prælegat.* cæquius lectio Florentina retineri debet, vel adfertore Modeſtino, qui refponſum Scævolæ iifdem fere verbis retulit, *l. Titia 34. §. qui vivente ff. de legat. 3. Dico ſic vero ſimile, duplici præſtatione dotis heredem ſuum onerare voluiſſe*. Scævola ait, *non videri*: Modeſtinus, *non eſſe verſimile*. Sed quidem aperticur erit lectio Florentina in *l. penult.ff. de dot. prælegat.* ſi ita interpungatur : *Non videri (niſi manifeſte uxor donaſſet) eam teſtantis voluntatem fuiſſe, ut onerare heredes duplici præſtatione dotis vellet.*

Defenditur lectio Florentina in l. ſi fervus plurium 50. §. 1. ff. de legat. 1.

CAPUT XVII.

ULPIANUS *lib.24. ad Sabinum*, in *l.ſi furioſus 50.§.1. ff.de legat.1.*

SI herodinatis judex contra heredem pronuntiaverit non agentem cauſam, vel luforie agentem ; nihil hoc nocebit legatario. Quid ergo ſi per injuriam fuerit pronuntiatuq, non tamen provocabit ? injuria ei facta * non nocebit legatariis , ut & Sabinus ſignificat .

CUJACIUS lib.2. obſervat. cap.7.

Oppontur l.3. ff.de pignorib. *ui multa alia teſtimonia adfinguntur : ex quibus hoc efficitur : victiorem legitimi heredis legatarios, & libertatibus uocere ; ſive ſtricte ſe ignoraverint , hereditem ſerpiem de re litigante , quam ſi collufum ſit , hoc conſtitutione Antonini Pii ; vel ſi bene proſcriptione ſuperatus ſit, ex conſtitutione Trajani. Quod ſi per injuriam judicis ſuperatus ſit , injuriam ei factam veniæ eſſe legatis , & libertatibus nocere . Aliaqui nulla eris differentia inter creditorem , & legatarios , ut ait, quia hi quoque ſuccedunt in jus defuncti. Quod negat ex d. l. 3. & ideo putem in l. ſi fervus plurium, §. 1. & in legat. lib. 1. negationem abundare , ac legendum ita : injuria ei facta nocebit legatariis . Nocebit autem ſi judicandum heredem legitimum fuerit judicatum ; non item ſi fecundum fubſtitutum : quoniam ſubſtitutus eſt ſucceſſor teſtamentarius.*

Idem CUJACIUS fuam emendationem tuetur adverſus Joannem Robertum , quem intelligit *lib.16. obſervat. cap.32.* & ad lib.50. Quæſtionum Papiniani , *l.3. ff. de pignorib. & hypoth.* Ibi affirmative legendum eſſe ait ; Injuria facta heredi ſcripto , nocebit legatariis .

MERILLIUS) Quæſtio eſt , an ſi heres ſcriptus , ſeu teſtamentarius, vitio furit , ab herede legitimo ut petitione hereditatis , ſententia adverſus heredem ſcriptum lata nocet legatis . Ulpianus de re, *l. penult. §. 1. ff. de legat.1.* ait , ſi judex contra heredem pronuntiaverit , nihil hoc nocebit legatariis . Quibus verbis Cujacius ſententiam ſuam confirmat , ſed non ſatis. Nam ea eſt Ulpiani ſententia : Enim , qui certo loco merces comparavit , vel diſtraxit , ibi videri ſe defendere , quod ibi merces comparaverit , vel diſtraxerit . In *l.penult. §. teftator , ff. de legat. 2.* ea eſt Pauli ſententia : Cum heres legatum ante diem ſoluiſſet , quo teftator præſtari voluerat , non videri minus rectiſſimè a teftatore : nec heredem legati ante diem ſoluti repræſentationem reputare poſſe . Quamquam enim minus ſolvit, qui tardius ſolvit : & minus tempore ſolviſſe intelligitur , *l. ter.* 12. §. 1. *ff. de verbor. ſignificat.* non tamen plus ſolvit , qui citius ſolvit, & in legati ſolutione voluntatem teftatoris anteverit : Nec enim minus relictum eſt , quod tardius præſtari voluerit. Et in his quidem duobus locis , in *l. heres* , §. *proinde* , *ff. de judic.* & in *l. penult. ff. de legat. 2.* Emendatio Cyronum aperticrem ſententiam facit. At in *l.penult. ff. de dot. prælegat.* cæquius lectio Florentina retineri debet , vel adfertore Modeſtino , qui refponſum Scævolæ iifdem fere verbis retulit , *l. Titia 34. §. qui vivente ff. de legat. 3. Dico ſic verſimile , duplici præſtatione dotis heredem ſuum onerare voluiſſe* . Scævola ait , *non videri*: Modeſtinus , *non eſſe verſimile* . Sed quidem aperticur erit lectio Florentina in *l. penult.ff. de dot. prælegat.* ſi ita interpungatur : *Non videri (niſi manifeſte uxor donaſſet) eam teſtantis voluntatem fuiſſe, ut onerare heredes duplici præſtatione dotis vellet.*

Ex Cujacio Liber Tertius. 934

Defenditur lectio Florentina in l. 1. §. ſi legatarius, ff. quod legator.

CAPUT XVIII.

PAULUS *lib. 63. ad edictum*, in *l. 2. §. ſi legatarius, ff. quod legator.*

SI legatarius repromiſſione retentus fuit, dandum eſt interdictum . Idem dicendum eſt , ſi legatarius pignoribus * noluit ſibi caveri .

CUJACIUS ad lib. 63. Pauli ad edictum , in *l. 2. §. ſi legatarius , ff. quod legator.*

Legendum in hoc §. *voluit , non ut in Florentino*, no- luit .

Idem CUJACIUS ad lib. 3. Quæſtionum Pauli , in *l. ſi legati 28. ff. de pignorib. & hypoteca.*

Ubique vulgo nefte (Idem dicendum eſt , ſi legatarius pignoribus voluit ſibi caveri : *male Florentina*, non- luit .

MERILLIUS) Utramque lectionem agnovit Accurſius , & utraque rationem habet ; ne intereſt , hoc , vel illo modo legeris ; fed tantillum Florentinum mutare religio eſt , cum defendi poſſit . Satisfatur perfonis, aut rebus , fidejuſſoribus, aut pignoribus . Caveatur etiam modi repromiſſione , *l. 3. §. penult. ff. de judicat. l.4. §. 8. ff. de fidejuſſoribus & tutoribus*. In quibuſdam ſufficit nuda repromiſſio ; In quibuſdam fufficit cautio pignorum ; In aliis fatisfiare oportet perſonis , ſeu fidejuſſoribus , aut in Prætoriis ſtipulationibus , *l. 7. ff. de prætor. ſtipulat. l. 3. §. 1. ff. ſi ex plus quam per leg. Falcid. l. 4. §. 1. ff. rem pupillæ, vel adulſc. At* vero ſtipulatiæ legatorum prætoria eſt , & tamen ſufficit cautio pignorum : puta , ſi is , cui caveri poteſt , contentus fuit pignoribus , *l. 11. §. ſi heres 18. ff. de pignor. & hypoth. l. 1. §. judex , ff. de collat. l. 2. §. ſi legatorum , ff. quod legator.* ubi Florentinum neceſſe non eſt immutare . *Idem dicendum eſt , ſi legatarius noluit ſibi pignoribus caveri* . Puta , legatarium noluiſſe repromiſſionis contentum fuiſſe , cum fidejuſſorem accipere potuiſſet ; & pignoribus ſibi caveri noluiſſe , cum pignora accipere poſſet . Verum modo refte caveatur , hoc, vel illa , *l. 8. mandata 59. §. ult. ff. mandati , l. habere 188. ff. de verbor. ſignificat.* At in prætoris ſtipulationibus , ubi fatisfari oportet , *l. 6. §. 2.* ea quo cautio exigitur , civere velit pignoribus , non cavebit idonee , *d. l. 7. ff. de pretor. ſtipulationib.* Sed ii , qui cautionem exigit, poteſt contentus eſſe pignoribus , atque etiam nuda repromiſſione , ſi pignoribus ſibi caveri noluit , ut habet teſtio Florentina .

Defenditur lectio Florentina in l. cum , qui 13. ff. de jurisdict.

CAPUT XIX.

ULPIANUS *lib. 51. ad Sabinum*, in *l. cum , qui* 13. *ff. de jurisdict.*

CUm , qui jubet judicet , magiſtratum eſſe oportet. Magiſtratus autem , vel is , qui in poteſtate aliqua ſit (ut puta * Proconſul , vel Prætor , vel aliu qui Provincias regunt) judicare jubere eo die , quo privati fuiſſe ceſſat , non poſſunt .

CUJACIUS in prima recitatione ad tit. *de jurisdict. in l. 13.*

Malim autem in hac l. 13. *ita legere*: ut puta Conſul, vel Prætor. *Atque ita in* l. 5. §. ult. de arbitr. *in aliqua magiſtratu poſitus* , vel *poteſtate* , *Conſul forte* , vel *Prætor.Tom.III. Pars.*

Ac tor. Deinde ſequitur in hac l. vel alii, qui Provinciis regunt : *bi* ſunt *poteſtate* , *veluti Præſides aut Proconſules*.

Idem CUJACIUS in ſecunda recitatione ad *tit. de jurisdict. in l. 13.*

Magiſtratus autem , *inquit* , vel qui in poteſtate aliqua ſit , ut puta Proconſul , vel Prætor. In *poteſtate* , *hoc eſt* , *qui pro magiſtratu ſit* , *ut Proconſul* , *aut Propretor* : Et *poteſtate* , *Proconſulari hoc loco* , *quaſi commune ſuperioris illis articulo* , pro , *quod ſequitur* , vel Prætor , *ſic accipi debet* , vel Propretor , *omnino*; ut in l.penult. inf. ad leg. Jul. repetund. Quod constat ex Provinciarum Proconſuli, vel Proprætori donarum eſſe, non poterit ufucapi .

MERILLIUS) Magiſtratus ſunt , vel Pop. Rom. vel magiſtratus municipales . Hi , & illi magiſtratuum nomine poſſunt intelligi . Quandoque autem non adjiciuntur , magiſtratus Pop. Rom. quandoque magiſtratus municipales. Sed & ifti plerumque ſimpliciter magiſtratus , *l. bona alienæ 26. & l. in fatto 30. ff. de negotiis geſt. l. ſi pervenit 17. ff. qui & a quib. manumiſſ.* & in *tit. de magiſtratib. conveniend.* Hæc autem *l.13.* pertinet ad magiſtratus Pop. Rom. qui ſunt eum imperio , *l. 2. ff.de in jus vocand.* & propter vim imperii judices dare poſſunt , *l. cum pretor 12. ff. de judic.* jubere , judicare , *l. 3. ff. de jurisdict.* cogere judicare ; vel vetare judicare ; *l. judicium 50. & l. de qua 74. ff. de judic.* Nec tantum magiſtratus judices dare poſſunt; ſed & qui aliqua poteſtate pollet ſimul a Principe , *l. penult. ff. de judic.* puta, legati Cæſaris, ſeu Imperatoris, *l. legatus 20. ff. de offic. Præfect. l. hoc arceſſitus 13. ff. de arceſſit. & vocando.* Utroque in loco Cujacius lectionem Florentinam immutavit , in hac *l. 13.* leviffimis quidem emendationibus , ſed eas tamen mentem Ulpiani ubi torquet. Præmiſit , *aut magiſtratus* , qui pro Proconſule , & Prætorem , deinde cos , qui funt aliqua poteſtate pollent , quorum exempla non fubiecit . Movebat Cujacium in prima emendatione , quod non putaret , Proconſulem effe Pop. Rom. magiſtratum ; fed in ſecunda recitatione , Movet in ſecunda emendatione , quod Ulpianus eorum exempla fubiecerit voluerit , qui ſunt aliqua præditi poteſtate , puta Proconſulari , vel Propretoria . Utrumque a mente Ulpiani alienum ; fiquidem Proconſul , hoc genere ſui appellatione Præſidis Provinciæ intelligitur , ut & omnes alii , *l. 1. §. Proconſulis 1. ff. de officio Proconſ. l. 7. ff. de officio Legati*, nem fuit Pop. Rom. magiſtratus. Cæſius *lib.2. cap. 2.* de Præſide Cretæ Provinciæ : *Sedent hic potius Pop. Rom. magiſtratus* , *quam Præſides Provinciarum* , *ut Proconſules aut Ed. Dio 53.* & Proconſul Cretæ dicitur , *l. Divus 14. ff. ad SCtum Turpil.* Nec Pretoris nomen etiam mutari oportet , ſed ſimpliciter dici Pretor , ut Proconſulis, Proconſul , & Prætor . Generaliter vero fubiecit eos , qui ſunt in poteſtate , & qui non ſunt magiſtratus , ut funt Defenſores reſtituendæ ; ubi Proconſulibus , ubique , quique diſtinguuntur a magiſtratibus , *l. 3. §. 1. quod met. caufa. l. penult. ff. de offic. l. 1. & 3. ff. ad leg. Jul. majeſtat. l. hoc arceſſitus 13. ff. de arceſſit. & vocando. l. ultimi ff. 131. ff. de verbor. ſignific.* Hæc eſt igitur vera Ulpiani in hac *l. 13.* ut per Proconſulem , & Prætorem , magiſtratus Pop. Rom. intelligat, qui judices dare poſſunt : Prætor quidem , more majorum ; Proconſul lege , *d. l.1. ff. de judic.* Et opus fuit lege , ut. Proconſul judicem dare poſſet , cum in Provinciis mitteretur ; ut non ſolum Conſuli , ſed etiam eorum magiſtratuum manu exercerent ; pleniſſimamque haberent jurisdictionem , *l. ſi in aliam 17. & cum plenifſimum , ff. de offic. Proconſ. & legat.* qua lege datur ei jurisdictio , eadem lege datur & judicis datio , ut in fragmento legis Agrariæ , *Jurisdictio , judicis datio* . Generaliter vero Ulpianus eos fubiecit, qui poteſtate aliqua præditi funt, poſt magiſtratus P. R. ut ſunt provinciarum rectores , qui non ſunt magiſtratus , & a magiſtratibus diſtinguuntur , & tamen imperium habent , *l. 3. ff. de offic. Præfect.* & judices dare poſſunt , *d. l. 12. ff. de judic.* Ita

ergo lectio Florentina ab emendatione merito defendi potest. Neu vero quis miretur, nos minutias istas emendationum consectari, quæ nec contemnendæ sunt, & gravioribus inquirendis causam præbuerunt.

Defenditur lectio Florentina in l. 4. §. eadem 17. ff. de fideicommiss. libertatib.

CAPUT XX.

ULPIANUS *lib. sexagesimo ad edictum, in l. 4. §. eadem 17. ff. de fideicommiss. libertatib.*

EAdem constitutio prospexit, ut si fiscus bona admiserit, æque libertates competant. Ergo sive jaceant bona fisco spernente, sive adgnoverit; constitutio locum habet. Ceterum si alia ratione adgnoscat; apparet, cessare debere constitutionem. Quare & si * caducis legionis bona delata sint, idem erit probandum.

CUJACIUS in not. ad lib. sing. Reg. Ulpiani, *tit. 28. de possessionib. dand.*

In l. ergo, §. eadem constitutio, de fideicomm. libert. *illo loco*: Quare & si caducis legionis; *vel, ut alii codices habent*, caducis legionibus bona delata sint, idem erit probandum. *Nam*, caducariis legibus, *legendum esse, omni asseveratione confirmamus; id est*, legibus Juliis: *quæ enim delata dicuntur, legibus delata ut sint, necesse est. Denique hæc significat, vacantibus bonis fisco vindicatis, constitutionem cessare; ut in* l. quod Divo, ff. de manumiss. testament. *Hæ vero notæ*, C. ad leg. *errori causam dedere.*

Idem CUJACIUS in notis Digestor. ad *l. 4. §. eadem, ff. de fideicomm. libertat. in verb.* & si caducis legionis. *Legendum*, caducis legibus; *vide scripta ad* tit. 18. fragm. *Ulpiani. Licet Græci hoc male secuti sint, & hunc §. explicent ex* l. 6. §. ejus, qui, supra de injust. rupt. testam.

MERILLIUS) Pagani intestati deficientibus cognatis bona populo deferuntur, militis intestato mortui, cui cognati non sunt, bona legioni vindicantur, *l. 6. §. ejus, qui deportatur 5. ff. de injust. rup. & irrit. fact. testam.* Quo exemplo voluit Constantinus, ut bona Martyrum, quasi militum Christi, qui intestati, & sine cognatis morerentur, Ecclesiæ haberent. Eusebius *lib. 2. de vit. Constant. cap. 21. & 36.* τὰς οὐσίας ἐκέλευε τοῖς τῷ γένει προσήκουσιν ἀπολαμβάνειν· εἰ δὲ μὴ τῶν ἐν συγγενείᾳ τις εἴη, τὰς ἐκκλησίας ὑποδέχεσθαι τοὺς κλήρους. *Martyrum substantias jussit genere proximos accipere: si nullus eorum fuerit, Ecclesias habere hereditates.* Sed quas Ecclesias? an ubi baptismum acceperant? vel ubi clerici inscripti fuerant, & titulum habebant? ut milites in numeris: quod ostendimus *lib. 3. observat. cap. 2.* vel ubi martyrium passi fuerant: πατρὶς γὰρ μάρτυρος τὸ πάθος ἢ χώρα· πολῖται δὲ καὶ συγγενεῖς οἱ περιστέλλοντες καὶ ἔχοντες καὶ τιμῶντες. *Patria martyris, est locus passionis: cives, cognati, qui eam protegunt, habent, venerantur.* Quare nihil mutandum est in *l. ergo, §. eadem, ff. de fideicommiss. libertatib.* ex lectione Florent. *Si caducis legionis bona delata sint, idem erit probandum*: quia bona militis intestato mortui absque cognatis, legioni vindicantur: & ea sunt caduca legionum. Et hinc forte *Librarii caducorum* apud Paternum *lib. 1. militarium, in l. ult. ff. de jur. immunit.* qui rationes hujusmodi caducorum conficerent: quibus junguntur in *d. l. ult. Librarii depositorum*, litterati homines, qui pecuniam militum apud signa depositam servarent, singulisque rationes redderent. Vegetius *lib. 2. de re milit. cap. 20.* Græci interpretes istam expositionem, in *d. l. 4. §. eadem, ff. de fideicomm. libertat.* attulerunt, *lib. 45. Basilicῶν*, ut ex eis refert Cujacius ad *d. l. 6. §. ejus qui, ff. de injust. rupt. & irrit. fact. testam.* & in notis Digestorum ad *d. l. 4. §. eadem, ff. de fideicommiss. libert.* Cujacius prius notas scripserat ad *lib. sing. Regul.* Ulpiani, antequam incideret in Græcos interpretes. Sed si in eos prius incidisset, haud dubito, quin eorum sententiam probaturus fuisset, ut alias plerunque injuste tueri voluit.

Defenditur lectio Florentina in l. obligari 43. ff. de obligat. & actionib.

CAPUT XXI.

PAULUS *lib. 72. ad edictum, in l. obligari 43. ff. de obligationib. & actionib.*

OBligari potest paterfamilias, * suæ potestatis, pubes, compos mentis. Pupillus sine tutoris auctoritate non obligatur jure civili. Servus autem ex contractibus non obligatur.

CUJACIUS in Recitationib. ad tit. de obligat. & actionib. in *l. is qui 45. ff. de obligat. & actionib.*

At, ut breve faciam, & paucis dicam quod in re est, sine quo nodus ille expediri non potest: ea lex octava non est de actione in personam, sed de actione in rem, ut & l. si servus, judicatum solvi, & l. utique, de rei vindicat. *quæ idem omnino statuit. Et quod in ea scriptum est, si Stichus ex stipulatu petitus post litem contestatam mortuus sit; illud* ex stipulatu, *insititium est: profecto sapit glossographum. Aliud (ut plane loquar) habuimus non ita dudum in l. 43. confectum his verbis*, suæ potestatis. *Quod procul dubio, est glossema; quo paterfamilias definitur, aut quid sit, declaratur. Ergo & in l. 8. detracto illo glossemate*, ex stipulatu, *legendum est*, homo petitus, *i. vindicatus judicio in rem.*

Idem CUJACIUS ad lib. 72. Pauli ad edictum, in *l. obligari 43. ff. de obligat. & actionib.*

Obligari posse patremfamilias suæ potestatis. Ubi frustra videtur addere, suæ potestatis; *quoniam nullus videtur esse paterfamilias, quin sit suæ potestatis: imo paterfamilias nihil aliud est, quam homo sui juris, suæ potestatis, suæ sponte. Ergo, ut dixi, frustra videtur addere, suæ potestatis; nisi sit aliquis paterfamilias non suæ potestatis. Et sane non* suæ potestatis *paterfamilias videtur esse, qui in potestate curatorum est, ut loquitur* l. 1. de curat. furios. *veluti is, cui bonorum suorum administratione ob dissolutos mores interdictum est: de quo etiam in* l. 12. tab. In eo pecuniaque ejus, agnatorum gentiliumque potestas esto. *Hic non videtur esse suæ potestatis: quamobrem etiam constat, eum ex contractibus obligari non posse*, l. 6. tit. seq. *Ergo, ut paterfamilias obligetur, necesse est, ut prorsus sit suæ potestatis; ut nec sub tutorum, neque sub curatorum potestate agat.*

Idem CUJACIUS in Recitationib. ad *tit. de obligat. & actionib. in l. obligari 43.*

Ut paterfamilias obligari possit, prima fronte hæc tria exigere videtur: ut sit suæ potestatis, ut pubes, ut compos mentis. At certe primum, ut sit suæ potestatis, *non exigitur ullo modo; nam & filiusfamilias, qui non est suæ potestatis, tanquam paterfamilias obligari potest omnibus ex causis*, l. 39. hoc tit. *Item non exigitur (ne hoc quidem dixeris) ut paterfamilias curatorem non habeat: quasi paterfamilias, qui curatorem habet, quodammodo sit in ejus potestate, ut* d. l. 1. ff. de curator. furios. *nam & pubes, qui curatorem habet, paterfamilias est; & sine suo curatore obligari potest*, l. puberes, tit. seq. *At uno tenore, uno spiritu, in hac lege ita hæc legenda sunt*, Obligari potest paterfamilias suæ potestatis, *non addita subdistinctione*, sive: *quasi scripta sint hæc verba, plenius patrisfamilias demonstrandi gratia, &c.*

MERILLIUS) In tribus locis, quos supra ex Cujacio præmisimus, tres diversis interpretationes attigit ad *l. obligari 43. ff. de obligat. & actionib.* In prima lectioni Florentinæ detrahit, rejectis his verbis, *suæ potestatis*: quæ glossema quoddam esse existimat. In secunda retinet lectionem Florent. eamque interpretatur recte; ideoque verba illa, *suæ potestatis*, adjecta esse ait, quod quidam paterfamilias esse possit non suæ potestatis: veluti furiosus, qui est in potestate curatoris: veluti etiam pupillus, qui est in potestate tutoris. In tertia lectionem quoque Florentinam retinet, sed diversam affert sententiam; nam hæc verba, *suæ potestatis*, addita esse existimat demonstrandi patrisfamilias causa: non quod Paulus exigat ad obligationem patrisfamilias, ut sit suæ potestatis, veluti in secunda interpretatione acceperat; sed tantum, ut sit pubes, ut sit compos mentis: quasi nullus sit paterfamilias, qui non sit suæ potestatis. Et cum Paulus dixerit, obligari patremfamilias suæ potestatis, magis his verbis patremfamilias demonstrare voluerit, seu eum, qui est suæ potestatis. At neque prima interpretatio placet, quia lectioni Florentinæ detrahit, neque tertia, quia Paulus exigit ad obligationem patrisfamilias, ut sit suæ potestatis. Secunda autem verbis Pauli magis convenit; non enim omnis paterfamilias est suæ potestatis: ut pupillus, qui quidem est sui juris, sed non est suæ potestatis. Nam in eum tutor habet potestatem, ut ex definitione tutelæ constat, *l. 1. ff. de tutel.* quam non de potestate dandi tutoris, sed de potestate tutoris in pupillum alias accipiendam esse observavimus. Tantam vero habet potestatem tutor in pupillum, ut eum nihil a servo differre dixerit D. Paulus ad *Galatas cap. 6.* ex jure civili, cujus peritissimus erat. Etenim secundum regulas juris civilis nihil quidquam pupillus facere potest absque tutoris auctoritate, *l. contra 28. ff. de pact.* vel secundum morem civitatis, *l. more 8. ff. de acq. vel omittend. heredit.* Tantam denique tutor habet potestatem in pupillum, ut Cujacius ipse senserit, majorem esse potestatem tutoris in pupillum, quam patris in filium, *lib. 14. observat. cap. 8.* Quod tamen rejecimus *lib. 5. observat. nostrarum, cap. 3.* Quia ergo Paulus dixerat in *d. l. 43.* obligari patremfamilias suæ potestatis; postea subjecit, pupillum sine tutoris auctoritate jure civili non obligari. Licet enim pupillus sit paterfamilias, *l. pronuntiatio 195. ff. de verbor. significat.* non tamen est suæ potestatis, qui est in potestate tutoris. Ex Justiniani quidem divisione in princip. *tituli Instit. de tutel.* colligitur, pupillum non esse in potestate, scilicet ea potestate, de qua Justinianus supra egerat in *Tit. de his, qui sui, vel alien. jur. sunt*, puta parentum, vel dominorum: sed est in potestate tutoris, nec est omnino suæ potestatis. Eoque respicere voluit Paulus in *d. l. 43. ff. de oblig. & actionib.*

Defenditur lectio Florentina in l. si homo 8. ff. de re judicat.

CAPUT XXII.

PAULUS *lib. 5. ad Plautium, in l. si homo, ff. de re judicat.*

SI homo * ex stipulatu petitus, post litem contestatam decesserit: absolutionem non faciendam, fructuum rationem habendam placet.

CUJACIUS in Recitationib. ad *tit. de obligat. & actionib. in l. is, qui ex stipulatu 45.*

Hæc lex est Pauli ex lib. 5. ad Plautium, *ex quo etiam est* l. 8. ff. de re judicat. *quæ tamen ostendit, post litem contestatam Sticho mortuo, reum liberari, quoad Stichi causam, vel æstimationem: & fructuum tantum remanere persecutionem. At, ut breve faciam, ut paucis dicam, quod in re est, sine quo nodus ille expediri non potest: ea lex octava non est de actione in personam, sed de actione in rem, ut &* l. si servus, ff. judicatum solvi, & l. utique, ff. de rei vindicat. *quæ idem omnino statuit. Et quod in ea scriptum est*: si Stichus ex stipulatu petitus, post litem contestatam mortuus sit: *illud* ex stipulatu, *insititium est: profecto sapit glossographum.* Et postea: *Ergo & in* l. 8. *detracto illo glossemate*, ex stipulatu, *legendum est*, homo petitus, *vindicatus judicio in rem. Et ratio differentiæ est evidens, inter actionem in rem, & actionem in personam. In actione in rem, post litem contestatam suo fato defuncto homine petito, hoc periculum non pertinet ad bonæ fidei possessorem, cum quo lis contestata est: ac proinde in ejus æstimationem non damnatur, sed fructuum tantum post litem contestatam perceptorum, & partuum ratio habenda est*, d. l. utiq. d. l. si servus, l. illud, ff. de petit. heredit. *In actione in personam, post litem contestatam, atque adeo post moram debitoris, periculum omne pertinet ad debitorem. Moram non facit bonæ fidei possessor, qui judicium in rem suscepit, sed moram facit debitor, qui judicium in personam suscipit, & litigare quam solvere mavult*, l. 8. §. 1. tit. seq.

Idem CUJACIUS ad lib. 20. Pauli ad edictum, in *l. illud. 40. ff. de heredit. petit.*

Ex hac sententia Pauli, hoc distat hac in re, prædo a bonæ fidei possessore; quod si res natura sua interciderit, interierit, post litem contestatam, omnimodo bonæ fidei possessor absolvi debet: sive agatur petitione hereditatis, sive actione in rem speciali; & sive res fuerit apud actorem interitura, sive non. Prædo autem non aliter absolvatur, quam si æque res interitura est, etiamsi statim restituta fuisset actori. Quod etiam quandoque servatur in actione in personam: *maxime si ea non agatur cum fure, aut cum raptore, aut cum eo, qui metum intulit. Qui tres indistincte in his causis damnantur, sive res apud actorem interitura fuerit, sive non*, l. si cum exceptione, §. quatenus, ff. quod met. caus. *Alius autem malæ fidei possessor absolvitur, veluti depositarius, cum quo agitur depositi, qui rem depositam domino restituere recusat, cunctatur, ac proinde mala fide eam tenet. Absolvitur, inquam, si res naturaliter interiit post litem contestatam sua natura, eo modo, quo interitura erat apud actorem, etiamsi statim ei restituta fuisset*, l. si plures, §. ult. ff. deposit. *in qua explicandum est, quod ait, naturalem interitum ad actorem, non ad reum pertinere; reum absolvi debere. Est quidem ex Sabini, & Cassii sententia, &c.*

MERILLIUS) Quæstio est, an cum homo petitus post litem contestatam naturali fato decesserit, & sine culpa possessoris, possessor absolvi debeat, neque hominis æstimationem præstare teneatur. Cujacius ad *tit. de obligat. & actionib.* in *l. is, qui 45.* differentiam constituit inter actionem in rem, & actionem in personam; ut quidem in actione in rem absolvi debeat, non in actione in personam; ibique rationem affert differentiæ. Sed ad *lib. 20. Pauli ad edictum*, in *l. illud 40. ff. de heredit. petit.* id etiam servari ait in actione in personam; veluti si agatur depositi, ex *l. si plures 14. §. 1. ff. deposit.* quæ est ex *lib. 9. Gaii ad edictum Provinciale*. Ibique Sabini, & Cassii præceptorum suorum sententiam probat, qui indistincte hoc admittebant. Proculejani cum distinctione, si eo modo res peritura fuisset apud actorem, *l. item si 15. ff. de rei vindicat. l. illud 40. ff. de heredit. petit. l. 5.* in fine, *ff. de condict. caus. dat.* Contra & in actione in personam, seu noxali actione, quæ personalis est, homine mortuo post moram, periculum est possessoris, *l. electio 26. §. si is, quem, ff. de noxalib. act.* ut in utraque actione videantur juris auctores dissensisse. At si in *d. l. 24. ff. deposit.* cum agitur actione in personam, possessor post moram absolvitur: Cur non & in *d. l. si homo 8. ff. de re judicat.* secundum Plautii, aut Pauli sententiam, retenta lectione Florentina? Ceterum

d. l. 8.

l. 1. §. ff. de re judicata ita etiam potest intelligi, ut homine post litem contestatam mortuo reus absolvi non debeat; sed & hominis, & fructuum aestimatio fieri.

Defenditur lectio Florentina in l. Stichum 99. §. quod vulgo, ff. de solut. & liberation.

CAPUT XXIII.

PAPINIANUS *lib.* 8. *Quaestionum, in l. Stichum* 95. §. *Quod vulgo, ff. de solut. & liberat.*

QUod vulgo jactatur, fidejussorem, qui debitori heres exitit, ex causa fidejussionis liberari; totiens verum est, quotiens ejusdem pecuniae nomine debitagio invenitur. Nam si reus * duntaxat fuit obligatus, fidejussor * liberabitur. E contrario, non potest dici non tolli fidejussoris obligationem, si debitor proprium, & perfonalem habuit defunctionem: nam si minoris ex. annis bonis dicti pecuniam credidit, ique nummos acceptos perdidit, & intra tempora in integrum restitutionis decessit, heredi fidejubentes; difficile est dicere, causam juris honorarii, quo potuit auxilio minori esse, retinere fidejussores obligationemque, quae principalis fuit, & eo fidejubendi nomine accepti fine contemplatione juris praetorii. Auxilium igitur restitutionis fidejussori, qui adolescenti heres exititi, intra conditionem tempus salvum erit.

CUJACIUS lib. 11. observat. cap. 34.

Centum tel, quod vulgo jactatur, fidejussorem liberari ex causa accessionis, si debitori heres exiterit; tutiore verum esse Papinianus ait in d. §. quod vulgo, *quoniens rei pecuniosi plenior obligatio invenitur. Plenior utique eft femper & major, cum principalis fit obligatio, si ea modo effluxa petitio competat*, l. 5. l. debitori, ff. de fidejussorib. l. debitor, ff. de separationib. *Sequitur*, nam si reus duntaxat fuit obligatus, fidejussor liberabitur: *quae verba nemo adhuc tentavit explicare, cui non interdum ut fuccessoris infolitior. Nec verba plenior, major, quandoquidem neque fortium, neque rationem ullam admittunt: Dico, Papinianum sic scripsisse*: Nam si reus naturi duntaxat fuit obligatus, fidejussor non liberabitur. *Plenior quia, hoc casu, in reo principali obligatio invenitur plenior, cum ex ea non sit petitio, quae tamen competit ex fidejussoria. Et ita quoque Graec locum illum in fuam ferunonem transferunt Bertaldus, & Scholastes. Ei γὰρ ὁ πρωτότυπος μόνον χρέος ὀφείλεται, τὸ δὲ κεφάλαιον ἀπαίτησις*. Si enim reus naturaliter folum obligatus fuerit, non petit fidejussor. *Unde e contrario, si reus naturaliter, & civiliter fuit obligatus, plenior est obligatio fidejussoris fidejussorium obligationem tolli, etiam si reus personale auxilium habuerit restitutionis in integrum. Non movet alia minus plena fuit obligatio principalis, quod pariet principalis in integrum restituti beneficio Praetoris, fidejussorem non potuit, qui & sine ullo beneficio iuris sua conventione, principali accepto re ipsa succumbergo, non dolo ejus, cum quo contrasit. Quoque enim pure principalis obligatio conflitit, & nihil naturale restitutionis auxilium, quod etiam invertum fuit*, l. 6. Titius, de. ff. desuffordi.

CUJACIUS eandem emendationem tuetur ex Graecis; *Notat. 7. ad African. in l. heres* 21. §. *ferus, ff. de fidejuff. & mandat.* ubi & observationis illius meminit: & praeterea eam tuetur ad *lib.* 28. *quaeft. Papiniani, in d. l. Stichum* 95. §. *quod vulgo, ff. de folut. & liberat.* ubi & locum illum alio in loco emendavit.

MERILLIUS) Suspectae mihi semper fuerunt Graecorum interpretum emendationes, qui quos juris locos intellectu affequi non potennt, emendationibus interpolarunt: fed tenuerunt nonnetas Papiniani ex A verbis ipfius exfculpere. Si fidejuffor debitori, pro quo fidejuffit, heres extiterit, fidejuffor liberatur ex causa fidejuffionis; quia minor obligatio, & accefforia per majorem, qua principalem tollitur. Sed hoc ita verum effe ait Papinianus, fi rei promittendi fit plenior obligatio, & fubjicit: *Nam fi reus duntaxat fuit obligatus, fidejuffor liberatur*; id eft, dummodo reus, feu debitor principalis *plenior obligatus*, vel fi reus folum fuerit obligatus; *duntaxat*, id eft, *folum*; fidejufforis obligatio tollitur. Non hoc eft mens Papiniani, ut folus reus fit obligatus, & fidejuffor non fit obligatus: cur enim quereretur de liberatione fidejufforis, fi non effet obligatus; Sed hoc vult; fufficere ad liberationem fidejufforis, quod debitori heres extiterit ut fortior tuit obligatus: non enim poteft effe reus obligatus civiliter, quin fit plenior obligatio rei, quam fidejufforis, *l. 1. §. de fidejuffor. & mandat.* Ita igitur tenta lectione Florentina neceffe non eft ponere, reum duntaxat naturaliter fuiffe obligatum: ita quidem non effet plenior rei obligatio, *l. heres* 21. §. *ferus, ff. de fidejuffor. & mandat.* & dicendum effet fecundum Graecorum lectionem, fidejufforem non liberari. At & ita negationem addas, & legas, *fidejuffor non liberabitur*, non conveniens quod fequitur: *Et quoniam principalis, non videtur fidejufforis obligationem, fi debitor proprium, & perfonalem habuit defenfionem*. Finge enim, ut voluit Graeci, reum duntaxat naturaliter obligato fidejufforem hereden extitiffe, & tunc non liberari fidejufforem, quod fit plenior obligatio fidejufforis civiliter obligati, quam rei naturaliter tantum obligati: non C eft e contrario, fidejufforem non liberari; quando reus propriam habuit defenfionem. Si primo casu fidejuffor non liberatur, ut Graeci legunt, non eft e contrario, fecundo casu fidejufforem non liberari. At fi primo casu fidejuffor liberatur, fecundum lectionem Florentinam, e contrario fecundo casu diceretur fidejufforem non liberari, cum reus propriam quidem habuit defenfionem. Et hoc casu dubitari potuit, an plenior effet obligatio fidejufforis, qui habet defenfionem non habuit perfonae rei cohaerentem, *l. exceptiones* 7. §. *ult. ff. de exceptionib.* At inspecta obligatione rei, non propria ipfius defenfione, plenior femper obligatio rei effe intelligitur, & ideo fidejuffor liberatur ex causa fidejuffionis. Sic igitur defendi potest lectio Florentina, quam & Cujacius *lib.* 28. *quaeft. Papin.* alio in loco immunem a vitio enim legitur, *ejusve fidejuffor sola obligatione, quae principalis fuit*, legit ille, *perfonales fuit*, id eft, perfonae cohaerens. Et quidem fidejufforis obligatio non eft principalis, fed accefforia *d. l. 5. ff. fidejuffionib. & mandatorib.* At principalis hic dicitur, non ratione debitoris fed ratione eaufae juris honorarii, feu reftitutionis in integrum, quae nimori decepto jure honorario concedittur: Tres funt enim Cujacii emendationes in hoc §. In prima verbum additur, in fecunda negatio inferitur, in tertia verbum immutatur. Primo, & fecunda a Graecis interpretibus; Tertia ab ipfo Cujacio. Quae omnes recenta lectione facile rejicientur. Nec mihi foli venit in mentem, ut rejiciendas putarem, id enim & ab aliis tentatum fcio.

Defenditur lectio Florentina in l. si per errorem 15. ff. de jurisdict.

CAPUT XXIV.

ULPIANUS *lib.* 2. *de omnibus tribunalibus, in l. si per errorem* 15. *ff. de jurisdict.*

SI per errorem alius pro alio Praetor fuerit aditus, & nihil valebit, quod actum eft, nec enim ferendum eft, qui dicat; conferuiffe eos in * Praefidem, cum, ut Julianus fcripfit, non conferuiant, qui errent. Quid enim

941 Ex Cujacio Liber Tertius. 942

enim tam contrarium confenfui eft, quam error, qui A imperitiam detegit?

CUJACIUS lib. 1. observat. cap. 32.

Haec funt verba l. si per errorem, ff. de jurisdict. *in qua id mihi perafperfionem videtur, quod vitio eam adtinuerunt ab litigatoribus Praetorem fuiffe dictum, Jurium in Praefidem fubjungere eos non videri conferuiffe: debuit enim petius dicere*, in Praetorem; *nisi fegnemus*, In praefentem: *& hoc probo*. In praefentem, *id eft in Praetorem, quem per errorem adierint: ut in hoc exemplo, si Praetorem fenatoremve adierint, pro tutelari, in fideicommiffariam competiffe non videntur: nec enim confentiunt, qui errant*.

MERILLIUS) Nil opus erat iftam lectionem immutare, quae recte habet, *conferuiffe eos in Praefidem*; id eft, eam, qui praefidebat, feu praerat jurisdictioni: eademque ratio eft, fi dicamus in Praefidem, five in praefentem conferuiffe. In hac autem lectione non Praetor fideicommiffarius pro tutelari, fed magis Praetor tutelaris pro urbano aditus fuerat: quis urbanus de rebus minorum diftrahendis cognofcere debuit, ex oratione D. Severi, *l. 1. ff. de reb. eor. qui sub tutel.* Id quae deprehendi potest ex *l. 6. & 8. ff. eod. tit. de reb. eor. & l. urbana* 198. *ff. de verb. fignificat.* Quae nunquam funt cum hac *l.* 15. ex eodem *lib.* Ulpiani, *de omnibus tribunalibus*.

Defenditur lectio Florentina in l. fundum 46. §. cum tibi, ff. de evictionib.

CAPUT XXV.

AFRICANUS *lib.* 6. *Quaestionum, in l. fundum* 46. §. *cum tibi, ff. de evictionib.*

CUm tibi Stichum venderem, dixi, eum ftatuliberum effe, fub hac conditione manumiffum, fi novus ex Africa venerit, & ait, Titium *Conful fieri fuisse*, manumiffus erat. Quaerebatur, fi prius navis ex Africa venerit, ac poft Titius Conful fuit, atque ita in libertatem evidus fit, an exiftimem nomine teneatur? Refpondit, non teneri eum; etenim dolo malo emptorem facere, cum prius exiterit ea conditio, quam evidionem volviere. Item fi poft in bienniun libertum fore divi, qui poft annum decem acceperit, & poft biennium in libertatem evindicatur: vel decem dare juffum, decimum quinque; & hic decem datis, ad libertatem perveneris: magis effe, ut his quoque casibus non teneatur.

CUJACIUS tractatu 6. ad Africanum, in *l. fundum* 46. §. *cum tibi, ff. de evictionib.*

Non lego, existeret, *fed*, excuperit, *ut d. l. qui libertatis* ; *fignificatur ergo emptor exceptione dili mali, fi agas ex ftipulata; quia nihil ejus interest, vel ipfo jure, fi agat ex empto. Et fimilis pene diffimilis obfervatio in hac fpecie, fi libertus ante annum ex fideicommisso libertam liberet, quae erat relicta poft biennium, non E tenetur, quia diutinus apud emptorem manfit, quam discretio voluit; atque ea etiam natura femum volenti emptor. At e contrario, fi decem poft biennium, cum effet relicta poft annum, teneter: quia ex mendacio ejus laedatur emptor, qui ex plurisi emit fervum, quod fperaret eum apud fe diutius fore, & male Florentin. hoc loco ita feripsum eft*: Item fi poft biennium libertum fore divi, qui poft annum libertatem acceperit: *cum vel ex fequentibus, & certiffima ratione, perfpicuum fit ita legendum*: Item fi poft annum libertum fore divi, qui poft biennium libertatem acceperit; & poft biennium in libertatem evindicatur.

MERILLIUS) In *lex* 8. dubius in locis lectionem Florentinam immutavit; quas tamen utroque loco recte habet. Et prima quidem emendatio non juvatur ex *l. qui libertatis* 69. §. *quod ergo*, ind. tit. *de evictionib.* fed fecundum lectionem Florentinam. Inqu: Titius vendidit Stichum Mavio, quem dixit manumiffum fuiffe fub ea conditione, fi navis ex Afia veniret; cum tamen fub ea conditione manumiffus fuiffet fi Titius Conful factus effet. Emptor quidem ob mendacium venditoris, evictionis nomine agere potuit *d.l.* 69. §. *quid ergo*, non tamen ex empto agere, ut venditor conventus id, quod intercat, evictionis nomine exfolviffet, Titius Conful factus fuit; eaque conditio extitit, fub qua Stichus manumiffus fuerat. Si emptor, poft iftius conditionis eventum, ob mendacium emptoris agere velit, exceptione doli mali repellitur; quia jam ipfius nihil interest, aliam conditionem expreffisse fuiffe a venditore; cum ea extiterit, quam exprimere debuerat. Nec magis alio in loco emendario eft admittenda, licet in quibuffam Codicibus reperiatur; quia fecundum lectionem Florentinam fubeft dubitatio. Finge: venditor fervum poft biennium liberum fore dixerat, qui poft annum liber effe iuffus erat. Venditor mentitus eft, & ob mendacium emptor *l. 8. datum* 20. *ff. de ftatulib.* Sed cum fervus tantum poft biennium in libertatem evidus fuerit, emptor agere non potterit ob mendacium venditoris: quia non cum fervus apud eum manfiffet per id tempus, quod venditor exprefferat; nihil interefl emptoris, aliud tempus a venditore expreffum fuiffe. Non igitur nocet mendacium venditoris, fi aliam conditionem exprefferit, aliud tempus, aliam fummam, cum nihil emptoris interfit.

Defenditur lectio Florentina in l. 6 dictum 56. ff. de evictionib.

CAPUT XXVI.

PAULUS *lib.* 2. *ad edictum Aedilium curulium, in l. si dictum* 56. *in princip. ff. de evictionib.*

SI dictum fuerit vendendo, ut * fimpla promittatur, fed vel triplum; aut quadruplum promitteretur; ex empto perpetuo actionem dari placet. Et ideo quidam up vulgus opinatur, etiam fatisdare debet, qui duplum promittit; fed fufficit nuda repromiffio, nifi aliud convenerit.

CUJACIUS *lib.* 11. *observat. cap.* 4. * *In* l. fi dictum, & de evictionib. *fic fcribendum ufp cenfeo*; Si dictum fuerit in vendendo, ut dupla promittatur, *non fimplae : quia fequitur, vel triplum, aut quadruplum. Absurdum enim eft* in l. fi curator, ff. de jurisdict.: *& quia fubjicit*, non tamen qui duplum promittit. *Item quia, etiamfi dictum non fit, ut fimpla promittatur, profitetur, se ex empto eft actio in fimplum, & in id, quod interest*, l. fi in vendendo, ff. de evictionib. *Contra non eft actio ex empto in duplum, vel triplum, aut quadruplum, nisi id dictum, vel actum fit, ut duplo, aut triplo praestetur.*

MERILLIUS) Tres funt rationes, quibus hunc locum emendari debere exiftimas, quae funt expendendae. Prima eft, qui Paulus poft fimplam, omiffa dupla, triplam, aut quadruplam non recte fubjecerit, fed poft duplam triplam, aut quadruplum confequenter dixerit. Imo dupla omiffa, poft fimplam triplum, aut quadruplum fubjicere voluit: etenim quaerebat hic Paulus, ut docet inferiptio, quae eft *lib.* 2. *ad edictum Aedilium curulium*; an convenire poffet, ut fimpla, vel triplum, vel quadruplum promitteretur: quia ex edicto duplum promitti oporter in venditione mancipi, *l. emptori* 37. *ff. loc. tit. de evictionib.* ut ita adverfus

fus ædilibus Ædilium conventio fiat. Sed ait Paulus, aliter convenire posse, ut venditor in minus, quia, in simplum, vel in plus, puta, in triplum, aut quadruplum teneatur: quia licet jus publicum privatorum pactis mutari non possit, *l. jus publicum 38. ff. de pact.* *l. Neratius 20. ff. de reliqual.* tamen pericula licet contra Ædilium edictum, *l. pacisi 31. ff. de pact. l. in concessionibus 32. ff. de variis. obligat.*, quæ ad publicum spectant, tempore contentionis, & editionis: nec spectandum esse tempus, quo emptor Publicianæ actionis experitur; & ideo emendat *l. si ego 11. §. portus, ff. de Publiciana in rem act.* Movetur potissimum, quod ea fuerit Juliani sententia, tantum conceptionis, & editionis tempus spectari oportere, *l. cum filium 13. ff. de usurpat. & usucapionib.* ut ab Ulpiano refertur in *d. l. 11. de Public. in rem act.* & *l. qui vas 48. §. oneribus, ff. de furt.* Et quidem verum est, eam fuisse Juliani sententiam, & Trebatii antiquioris, *l. a ff. pro fino*, qui putabat, partum apud emptorem bonæ fidei conceptum, & editum ulucapis potle nomimodo, id eli, line diltinctione pretia, & maxem furtivam poltea feiverit, vel ignoraverit. Sed Pomponius ibi diltinctionem adhibet, ut li quidem bonæ fidei emptor ignoraverit, ulucapiat; li feiverit, & dominum certiorem non fecit, non prodeat ei ulucapio: quia ex quo feiverit mirtere furtivum elle, & dominum, cum poltea certiorem non fecerit, clam poltidere intelligitur. Eamque Pomponii diltinctionem Cujacius admiteuadam exiltimat in *tit. de usurpat. & usucapio. §. de ille*, in ver. *verè si cum jam ulucapere*, *d. l. 4. & lib. 54. Pauli ad edictum*, in *d. l. a. de usurpat.* & *in tit. pro fuo*, and *d. l. 4. pro fuo*. Quæ li vera eli, haberidi eli ratio temporis, qua apud Publiciana experitur, an furtivam materm elle feiverit, vel ignoraverit: nam li ignoraverit, ei proodit ulucapio, & recte Publiciana experitur: li Cujacii ait, *in Publiciano judicio, eo tempore, quo agitur, domum fidem non defiderare*. Id quidem verum eli, ubi res furtiva non fuerit: lic hic agitur de furtu ancille furtivæ, ad cujus ulucapionem requiritur, ut materm furtivam elle ignoraverit.

MERILLIUS) Ut emptor, feu poffeffor bonæ fidei poffit ufucapere partum ancillæ furtivæ apud fe conceptum, & editum, Cujacius elle exiltimat, li emptor bonæ fidei materm elle ignoraverit, tempore conceptionis, & editionis: nec fpectandum elle tempus, quo emptor Publiciana actione experitur; & ideo emendat *l. si ego 11. §. portus, ff. de Publiciana in rem act.* Movetur potiflimum, quod ea fuerit Juliani fententia, tantum conceptionis, & editionis tempus fpectari oportere, *l. cum filium 13. ff. de usurpat. & usucapionib.* ut ab Ulpiano refertur in *d. l. 11. de Public. in rem act.* & *l. qui vas 48. §. oneribus, ff. de furt.* Et quidem verum eli, eam fuiffe Juliani fententiam, & Trebatii antiquioris, *l. a ff. pro fuo*, qui putabat, partum apud emptorem bonæ fidei conceptum, & editum ufucapi poffe nonnimodo, id eli, line diltinctione pretia, & maxem furtivam poltea feiverit, vel ignoraverit. Sed Pomponius ibi diltinctionem adhibet, ut li quidem bonæ fidei emptor ignoraverit, ufucapiat; li feiverit, & dominum certiorem non fecit, non prodeat ei ufucapio: quia ex quo feiverit mirtere furtivum elle, & dominum, cum poltea certiorem non fecerit, clam poffidere intelligitur. Eamque Pomponii diltinctionem Cujacius admiteuadam exiltimat in *tit. de usurpat. & usucapio. §. de ille*, in ver. *verè si cum jam ufucapere*, *d. l. 4. & lib. 54. Pauli ad edictum*, in *d. l. a. de usurpat.* & *in tit. pro fuo*, and *d. l. 4. pro fuo*. Quæ li vera eli, haberidi eli ratio temporis, qua apud Publiciana experitur, an furtivam materm elle feiverit, vel ignoraverit: nam li ignoraverit, ei proodit ufucapio, & recte Publiciana experitur: li Cujacii ait, *in Publiciano judicio, eo tempore, quo agitur, domum fidem non defiderare*. Id quidem verum eli, ubi res furtiva non fuerit: lic hic agitur de furtu ancille furtivæ, ad cujus ufucapionem requiritur, ut materm furtivam elle ignoraverit.

A *& ff. de ille*, *ff. de usurpat. & usucap.* &, in not. Dig. flor. ad *l. si ego 11. §. portus*, *ff. de Publiciana in rem act.*

B

C

D

E

Defenditur lectio Florentina in l. 6 ego 11. §. portus, ff. de Publiciana in rem act.

CAPUT XXVII.

ULPIANUS *lib. secundecimo ad edictum*, in *l. si ego 11. §. Portus*, *ff. de Publiciana in rem act.*

PArtus ancillæ furtivæ, qui apud bonæ fidei emptorem concepit eft, per bonæ fidei emptorem peredus eft; etiamli ab eo qui mirit, poffeffus non eft. Sed heres furis hanc actionem non habet, quia vitiofum defuncti fuccelfor eft. Interdum tamen licet furtiva mater diltracta non fit, fed donata ignoranti emhi; & apud me concepérit, & pepererit; competit mihi in patria Publiciana, ut Julianus ait: li modo eo tempore, quo * experiar, furtivum materm ignorem.

CUJACIUS ad tit. de usurpat. & usucapionib. in l. 4. §. heres, qui in jus.

Quid autem ſi?, ſi apud bonæ fidei poſſeſſorem ancilla furtiva conceperit? & partum ſuo fuſcepit poſſe, d. §. ancilla, l. qui vas 48. ff. de furt. l. ſi materem; C. pro empt. *videtur ſi detur ei tempus, quo furtivam eſſe matrem ignorat. Et hæc eſt ſententia Juliani*, l. non folum, *in princ. infr.* hoc tit. *quæ necitatur in l. ſi ego*, § partus, ff. de Public. in rem act. *Eſt tamen* § partus *additio in illa lex quæ ſequitur, quo experiar: & niſi falſa, legendum eſt*, quo & pariat, *nam Julianus, cujus auctoritate utitur, tempus edendæ damnatæ infitiationis C. in Publiciano judicio, eo tempore, quo agitur, bonam fidem non deſiderare cenſum eſſe*, l. cum, qui, § pen. & § ult. ff. eod. tit. *Neceſſe eſt igitur, ut editionis tempore furtivum eſſe matrem emptor ignoret. atque hoc etiam ſignificat* § prox.

Idem CUJACIUS eam emendationem tuetur in recitationib. ad lib. 54. Pauli ad edictum in *l. 4. §. heres, qui in jus.*

Defenditur lectio Florentina in l. certe 6. §. Julianus, ff. de precario.

CAPUT XXVIII.

ULPIANUS *lib. ſeptuageſimo primo ad edictum*, in *l. certe 6. §. Julianus*, *ff. de precario.*

ULpianus ait, eum qui vi alterum dejecit, & ab eodem precario rogavit, deinere vi poffidere, & incipere precario: neque exiltimare, ibi ipfum cuilam poffeffionis mutare, cum voluerate eum, quem dejecit, precario precario poffidere. Nam ſi ab eodem emiſſet, incipere etiam pro empore * poſſe dominum capere.

CUJACIUS lib. 24. obſervat. cap. 13.

Probabiliter eſt, Julianum, quemadmodum prius hoc dixit, incipere precario poſſidere, & poſſeſſore dixiſſe, incipere etiam pro empore poſſeſſionis dominium capere: atque ita pro ſua, non pro ea poſſeſſe, ut l. 6. hic, in prin-

Ex Cujacio Liber Tertius. 946

cipio. ff. de uſurpat. & uſucap. nec *proſpexit*, ut *incipere etiam pro empore poſſe dominium capere. Quæ lectio etiam eſtne vera, & inelegans eſt, incipere poſſe capere, ſuccinctio ex multa infantiloquio. Denique illud poſſe, decoratum elle poſſeſſionis verbum. Haec vera lectionem ſi admittas, & recte poſſe etiam dominio vi dejectum, & qua ſi gratia non vi poſſeſſum emerit, & pro tradita habuerit, deſinit vi poſſidere, & incipit poſſidere pro emptore. At nec non ab ipſo judicem, quæ dominus eſt, ſed ab alio quodammodo, quod poteſt, quaſi pro tradito, cuſtodia vitio, ut l. quamvis, de furt. l. 4. §. tunc de uſucap. Non eſt, quod dicas, Julianum dixiſſe etiam in bona fidei poſſeſſore dici poſſe*, l. ferri, § ult. de furt.

MERILLIUS) Speciem *l. 6. §. Julianus, ff. de precario.* conſtituerat Accurſius in non domino, qui vi dejectus erat: quia ſi dominus vi dejectus fuiſſet, nada voluntate dominum in emptorem proinus transfudiſſet; nec deberet emptor ulucapere, cui jam dominium ex cauſa traditionis, vel quali traditionis contigiſſet, *l. 3. §. ex diverſo, ff. de prop. vel annis. poſſ.* Et Cujacius Accurſii interpretationem probat, ſi hæc verba, *poſſe dominium capere*, ſignificant, poſſe ulucapere. Sed ita emendavit, *poſſeſſionis dominium capere*: quaſi non opus habeat ulucapione, ſed ſtatim dominus fiat, & dominium poſſeſſionis apprehendat: quaſi tantum a bona fide poſſeſſore dominium poſſeſſionis habere incipiat. At vero dixendum eſt, etiam ſi dominus rem ſuam vi poſſeſſam quali traditorit prædoni, adhuc opus eſſe ulucapione, ut in re furtiva, ita quali tradita a domino, adhuc opus eſſe ulucapione, oſtendimus *lib. 8. obſervationum, ex l. ſi fur. 32. ff. de uſurpat. & uſucapion. & l. quamvis 86. ff. de furt.* Finge igitur, dominum fundo ſuo vi dejectum fuiſſe, eumdemque fundum pradonis, qui vi dejecerat, vendidiſſe, & volunrate domini prædonem in poſſeſſione fundi fuiſſe; atque ita fundum quali traditum a domino fuiſſe: an ſatis fuerit hujuſmodi ulucapere debebit, ut ei dominium civile, ſeu ex jure Quiritium acquiratur: quia bonæ fidei res mancipi in Italico ſolo, & non mancipatæ, ſed quali traditæ, ulucapione fiunt, auctore Dorotheo *lib. 5. enum ut. in Topic. M. Tullii*. Hic autem conſtat, non fuiſſe mancipatum a domino, nec traditum, ſed tantum tradituam: & ideo adhuc opus fuit ulucapione, ut prædo dominium ex jure Quiritium acquireret. Idemque omnino dicendum eſt in re vi poſſeſſa, quod in re furtiva. Ex ſola traditione, vel quali, neque fur, neque prædo dominum habuit, ſed tantum dominium in bonis, ſeu dominum poſſeſſionis. At uterque ulucapit, ut habeat dominium ex jure Quiritium.

Defenditur lectio Florentina in l. ult. ff. de folut. & liberationib.

CAPUT XXIX.

PAULUS *lib. 2. Manualium*, in *l. ult. ff. de folut. & liberat.*

EI, qui mandatu meo * poſt mortem meam ſtipulatus eſt, recte ſolvitur: quia tales eſt hæc obligationis; ideoque etiam invito me recte ei ſolvitur. Ei autem qui poſt debitorem meum * poſt mortem meam ſolvere, non recte ſolvitur: quia mandatum morte diſſolvitur.

CUJACIUS lib. 1. obſervat. cap. 28.

Non ofendemus non omnes quidem, ſed nonnullos ex his, quos paradoxiſmos deprehendimus, tenuia emenda ex prava verborum, aut ſenſuum collocatione: ut hoc noſtro indice, ſtudioſi, vel ad cetera, quæ ſuppriminus, intelligent. Lib. III. Prin.

A *ſtipulatus, vel ad alios, quos adhuc una deprehendimus, corruptelas excitantur. Eſt eratum, in ſalice, pro ine in*, l. ult. ff. de ſolutionib. *Verba ſegis hæc ſunt: Ei, qui mandatu, vel ex ſtipu. Quia verbo ſolvatur ſibi alicui, ea potiſſimi parte cavitur. Nam ſi ſimpliciter ſolvi, nec ſtatim unum ſolvere, ſatis equidem exiſtimo multa mandatarios ei ſi poſſe, unum debitorem poſſe mentiri mentiri ſolvere, una ſubſtr, cui mora mandatum ſuccurrat, quod ſi non ſuccurrat, ſolvere ſtatim debere*, l. 6. §. ego non mandaverandi, §. ult. & l. pen. d. mandat. *Nec valeat ætiam, cur prius ita ponatur ſolutio, ut aliquis mandato non poſſit mentiri unum ſimulatus ſuerit ſibi ſolvi. Nam eſt ſi non aliquiens, poſt mortem meum, ei etiam, ut ne invito, ita me mortuo recte ſolvitur*, l. aliud, ff. ds ſol. Quandoquidem ex contrario ſequitur regula. Et ult. Ei, qui B mandatu meo ſtipulatus eſt, poſt mortem meam recte ſolvitur: quia tales eſt lex obligationis; ideoque etiam invito meo, recte ei ſolvitur. Ei autem qui poſt debitorem meum ſolvere, poſt mortem meam non recte ſolvitur, quia mandatum morte diſſolvitur. *Quia etiam ad hanc ſyllogiſmum ſpectat, quod ſequitur: Ei autem qui ſolvere poſt debitorem meum, ſi ignoret, ſe poſt mortem meam ſolvere, non recte ſolvitur: quia mandatum morte diſſolvitur.*

MERILLIUS) Speciem *l. 6. §. Julianus, ff. de precario.* conſtituerat Accurſius in non domino, qui vi dejectus erat: quia ſi dominus vi dejectus fuiſſet, nada voluntate dominum in emptorem proinus transfudiſſet; nec deberet emptor ulucapere, cui jam dominium ex cauſa traditionis, vel quali traditionis contigiſſet, *l. 3. §. ex diverſo, ff. de prop. vel annis. poſſ.* Et Cujacius Accurſii interpretationem probat, ſi hæc verba, *poſſe dominium capere*, ſignificant, poſſe ulucapere. Sed ita emendavit, *poſſeſſionis dominium capere*: quaſi non opus habeat ulucapione, ſed ſtatim dominus fiat, & dominium poſſeſſionis apprehendat: quaſi tantum a bona fide poſſeſſore dominium poſſeſſionis habere incipiat. At vero dixendum eſt, etiam ſi dominus rem ſuam vi poſſeſſam quali traditorit prædoni, adhuc opus eſſe ulucapione, ut in re furtiva, ita quali tradita a domino, adhuc opus eſſe ulucapione, oſtendimus *lib. 8. obſervationum, ex l. ſi fur. 32. ff. de uſurpat. & uſucapion. & l. quamvis 86. ff. de furt.* Finge igitur, dominum fundo ſuo vi dejectum fuiſſe, eumdemque fundum pradonis, qui vi dejecerat, vendidiſſe, & volunrate domini prædonem in poſſeſſione fundi fuiſſe; atque ita fundum quali traditum a domino fuiſſe: an ſatis fuerit hujuſmodi ulucapere debebit, ut ei dominium civile, ſeu ex jure Quiritium acquiratur: quia bonæ fidei res mancipi in Italico ſolo, & non mancipatæ, ſed quali traditæ, ulucapione fiunt, auctore Dorotheo *lib. 5. enum ut. in Topic. M. Tullii*. Hic autem conſtat, non fuiſſe mancipatum a domino, nec traditum, ſed tantum tradituam: & ideo adhuc opus fuit ulucapione, ut prædo dominium ex jure Quiritium acquireret. Idemque omnino dicendum eſt in re vi poſſeſſa, quod in re furtiva. Ex ſola traditione, vel quali, neque fur, neque prædo dominum habuit, ſed tantum dominium in bonis, ſeu dominum poſſeſſionis. At uterque ulucapit, ut habeat dominium ex jure Quiritium.

debitori licet solvere. Ita conſtituì ſpecie in *l. ult. ff. A de falsidiab. & liberationib.* & obſervata differentia, quam ibi Paulus attingere voluit, apparet, verba *d. l. ult.* non eſſe trajecta, quæ ſecundum lectionem Florent. optimam interpretationem patiuntur.

Defenditur lectio Florentina in l. ſi quis extraneus 21. §. ult. ff. de acq. vel omitt. hereditat. *conciliatur cum l.* multum 2. ff. de condit. & demonſtr.

CAPUT XXX.

ULPIANUS *lib. 7. ad Sabinum, in l. ſi quis extraneus* 21. §. ult. *ff. de acquir. vel omitt. hereditat.*

SI quis partem, eo quæ inſtituta eſt, ignoravit; Julianus ſcribit, nihil ei nocere, quemadmodum poſſe credi. Quod & Caſſius probat, ſi conditionem, ſub qua heres inſtitutus eſt, non impleverit, ſi tamen extitit conditio, ſub qua ſubſtitutus eſt. Quid tamen, ſi ignorat conditionem extitiſſe? Puto, poſſe adire hereditatem: quemadmodum & ignorare, an coheredis, cui ſubſtitutus eſt, repudiatione portio ei delata ſit.

CUJACIUS *tract. 1. ad Africanum, in l. 46. ff. de acquir. vel omitt. hered.*

L. ſi quis extraneus, §. ult. ff. de acq. hered. *quum diviſſet, nihil geſſiſſem pro hærede nescire ignorationem pars ſit, conſequens erat admoneri non ſoe, nihil etiam movere firmiores conditiones, quod eſt differentiarum; ſed nihil nocere ignorantem conditionis: ſi tamen extiterit conditio mortis geſſionem pro hærede. Igitur demptæ negatione legendum eſt* §. ult. Quod & Caſſius probat, ſi conditionem, ſub qua hæres inſtitutus eſt, ignorat: ſi tamen extiterit conditio, ſub qua inſtitutus eſt. Et poſtea. *Reſtat, illud ut quæramus, quid ſit diceridum, ſi fuerint heres conditionem, ſub qua inſtitutus eſt, & adierit, antequam fieret conditionem impletam; ſi additionis tempore ea ipſa fuerit impleta. Et conſtat, non poſſe eum adiſſe, quia nondum potuerit, delatam ſibi hereditatem eſſe.* Et multum, ff. de condit. & demonſtrat. *Sed contradicit paulus* d. l. ſi quis extraneus, §. ult. *niſi audeas affirmare, quod eſt abſurdissimum, neminem, quam paulo ante in eo dixisse abundare, eſſe in hanc locum interpretationem, hoc modo:* Puto, non poſſe adire hereditatem. *Abcerabat ſibi loco, ſed reſtituenda eſt, ut dixi: ut & ſubjecta ſimilitudo ſubſtituti obtruncati, ignorantis ſe ordinatum repudiaſſe, aperte demonſtrat: quem nemo dixerit ex ſubſtitutione adire hereditatem poſſe.*

Idem CUJACIUS in Recitationibus ad lib. 31. Digeſtorum Juliani, *l. multum* 21. *ff. de condit. & demonſtrat.*

Nemo poteſt adire hereditatem, quam nescit ſibi eſſe delatam. Unde etiam ſimpliciter dicendi, initio primi ad Africanum, in l. ſi quis extraneus, §. ult. de adquir. hæredit. *ubi legendum, Puto non poſſe adire hereditatem; eam heredem fieri, qui noſcit, conditionem factæ, ſub qua heres inſtitutus eſt, extitiſſe.*

MERILLIUS) Si quis inſtitutus fuerit ſub conditione factâ, puta, ſi navis ex Aſia venerit, ſi Titius Conſul factus fuerit, non fuiſſet eam impletam fuiſſe, ut hereditatem adire poſſit: ſed ſicut debet heres, eventum conditionis extitiſſe, *l. multum* 21. *ff. de condit. & demonſtrationib.* quia ita, qui vult hereditatem adire, ſcire debet quemadmodum hereditatem adeat, an inſtitutus ſit pure, vel ſub conditione, *l. heres* 23. §. 1. *ff. de acquir. vel omittend. hæredit.* Si inſtitutus fuerit ſub conditione, & ignorat conditionis eventum: erret adeundo hereditatem, quaſi pure inſtitutus, & ita nullius momenti eſt additio. Si inſtitutus fuerit pure, & putaverit ſe ſub conditione inſtitutum, cujus & eventum expectaverit: reſte adit, nec propter errorem hujuſmodi additio impeditur, *l. ſed & ſi* 34. §. 1. *ff. eod.* Nec reſte adit inſtitutus ſub conditione: ſi quaſi pure inſtitutus adeat: reſte adit pure inſtitutus, ſi quaſi ſub conditione inſtitutus adeat. Verum in *l. ſi quis extraneus* 21. §. *ult. ff. acq. tit. de acquir. vel omitt. hereditat.* inſtitutus ſub conditione hereditatem adire poſſe ante ipſi extiterit, conditionem extitiſſe, ſecundum lectionem Florent. *Si tamen extitit ambitio, ſub qua ſubſtitutus eſt. Quid tamen, ſi ignorat, conditionem extitiſſe? Puto poſſe adire hereditatem.* Et quidem defendi poteſt lectio Florent. ſi intelligatur de ſubſtituto ſub conditione, non de inſtituto: nam ſubſtitutus quidem ſub conditione poteſt heres B ditatem adire, licet ignoret, conditionem extitiſſe. Finge, Titius fuerat heres inſtitutus ſub conditione, ſi navis ex Aſia venerit: itemque ſub alia conditione cohæredi ſuo ſubſtitutus, ſi Titius Conſul factus fuerit. Queritur, an utriuſque conditionis eventum Titius ſire debeat. Satis eſſe exiſtimat Ulpianus, ſi non ignorat conditionem extitiſſe, ſub qua fuit inſtitutus; licet ignoret, conditionem extitiſſe, ſub qua fuit ſubſtitutus. Ratio eſt, quod cum ſemel recte adierit ex ea parte hereditatem, ei partes alia accrefcunt: licet ex ſubſtitutione, ſive jure tacito, & jure accreſcendi, *l. ſi quis* 35. *l. cum heres*, *l.* 52. *& l. fin. ff. & l. qui pure* 59. *ff. de adquir. vel omitt. hæredit. l. quidam* 20. *C. de pact. deliber.* Utrumque jungit Ulpianus in hac *l.* 21. & cum jam adierit ex inſtitutione, ſecunda additio ex ſubſtitutione neceſſaria non eſſet: igitur ſcientia conditionis, ſub qua fuit ſubſtitutus.

Defenditur lectio Florentina in l. hæc conditio 29. ff. de condit. & demonſtrationib.

CAPUT XXXI.

JULIANUS *lib. 1. ad Urſeium Ferocem, in l. hæc conditio* 29. *ff. de condit. & demonſtrat.*

HÆc conditio, ſi in Capitolium * aſcenderit, ſi ſe recipienda eſt, ſi cum primum poterit Capitolium aſcendere.

CUJACIUS *ad tit. de heredib. inſtituend. in l.* 23. in *V. conditionem trahat.*

It, ſui conditio perpetua adſcripta eſt, eam ſi trahat, nec cum poteſt, adjecta, non ideo deficit conditio. Feſtili interpretes l. hæc conditio. inf. de condit. & demonſtrat. in qua & ſpecies ponenda, & legendum fuit ſic ſi: Si in Capitolium aſcenderit, *ſed*, aſcendere. — Idem CUJACIUS ad recitat. ad lib. 1. Juliani ad Urſeium Ferocem, in *l. hæc conditio* 29. *ff. de condit. & demonſtrat.*

Sufflaminandus l. 29. ff. de condit. & demonſtrat. *in qua hæc conditio propinitur*, ſi Capitolium aſcenderit, illi do, lego, *ut vulgo legitur. Quæ conditio ſic accipienda eſt*, ſi cum poterit aſcendere. Capitolium aſcendere, illi do, lego *ut vulgo legitur. Quæ ſententia eſt falſa: quia conditio hæc poteſtatiua eſt, id eſt, in arbitrio & voluntate legatarii, aut adſcribitur, & perplexitas omnium, quæ hic ſtatim atque impleri poteſt, implent quæ ſimilia legantur*, l. 27. §. 1. de hæred. inſtit. *Tradit poteſtas longum tempus. Et repugnat etiam ſcriptura Florentina, que in hac habet, ſi aſcenderit, non ut vulgo, aſcenderit: & exigit omnino, ut conditio, in non faciendo conſtituta, ſit, quo modo* ſi Capitolium non aſcenderit, *ut in l.* 17. ff. de manumiſſ. teſtam. & non nummi-

mumiſerit, l. ſi peculium, §. ult. de ſtatulib. *Hac enim conditio, ſi Capitolium non aſcenderit, recte dicitur ſic recipienda eſſe: ſi cum primum poterit aſcendere, non aſcenderit.*

MERILLIUS) Queſtio eſt, an conditio potestativa, cui dies adſcripta non eſt, debeat, ſi cum primum ea impleri poterit, impleta non ſit. Quidam in ſecundo conſtitit: veluti, ſi Titius in Capitolium aſcenderit, ſi Titius ſervum manumiſerit. Quidam in non faciendo: veluti, ſi Titius in Capitolium non aſcenderit, ſi Titius ſervum non manumiſerit. Verius eſt autem, cum, quæ in faciendo conſiſtit, non ideo deficere, niſi impleta non fuerit, cum primum impleri poterit, *l. ſi quis* 23. §. 1. *ff. de hæred. inſtituend. l. ult. ff. de conditionib. inſtitut.* Si quis non fecit, quod facere debuit conditionis impletæ causa, non properera deficit conditio, cum certum eſt, id quod heri debuit fieri non poſſe. Nec obeſt *l.* 29. *ff. de conditionib. & demonſtrat.* Erroneum non eſt Julianus, deficere conditionem, ſed eam impleri debere, cum primum impleri poteſt. Puta, ut ſi heres inſtitutus conditionem trahat, cum impleri poteſt; ex eo tempore poſtulandus creditoribus, vel alijs, præſtituatur ei tempus, intra quod conditioni pariere debeat, *d. l.* 23. §. 1. *de hæred. inſtituend.* Atque ita negatio in *d. l.* 29. inveri non debuit, quæ deeſt in Florent. lect. Neque obſtat, quod conditio, quæ in non faciendo conſtitit, pura, ſi in Capitolium non aſcenderit, exiſtere intelligitur, cum primum Capitolium aſcendere potuit, *l. liberat* 17. §. 1. *ff. de manumiſſ. teſtam. & l. ſi penultimum* 20. §. *ult. ff. de ſtatuliber.* Qui in ea mora libertatis recipiunt eſt, ne inutilis ſit ſero libertas, ſi conditio referatur ad noviſſimum vitæ tempus, ſeu ad id tempus, quo certum eſt, non fieri non poſſe quod in conditione poſitum eſt: ut in ſtipulatione *Stichi, de ita res eſt, l. ff. de verb. oblig.* & in aliis non faciendi conditionib. In non faciendo conditione ſpectativa, live in faciendo, live in non faciendo conſtitit, nulla tempore præſtituto, libi um eſt ſemper facere, quod in conditione poſitum eſt. Nec conditio in faciendo deficit, ſi cum primum fieri potuit, factum non ſit: nec exiſtit conditio in non faciendo, ſi non factum ſit cum primum fieri poterit. In non faciendo faciendi ſe trahere, remedium eſt, ut pereat tempus ad faciendum præſtitut, *d. l.* 23. *ff. de hæred. inſtituend.* In conditione non faciendi, remedium eſt Mucianæ cautionis, ut adverſus eum det, *l. ff. de cond. & demonſtr.*

Defenditur lectio Florentina in l. dedudta 38. §. penult. ff. ad SCtum Trebell. *& conciliatur cum* l. §. nonnunquam, ff. de uſur.

CAPUT XXXII.

PAPINIANUS *lib. 9. Reſpondſarum, in l. dedudta* 38. §. *penult. ff. ad SCtum Trebell.*

QUod ex hereditate ſuperſuit, cum moreretur, reſtituere rogatus, fructus ſuperſuos reſtituere * non videtur rogatus: cum ea ſtatim ſuperſuerint quem quidem hereditatis admittunt, fructuum autem additamentum non recipiant.

CUJACIUS lib. 12. obſervat. cap. 10.

In Scæuola, in tres Papiniani, quod libris Quæſtionum ſeribit, ſive in quæſtionibus, quod libris Reſpondſorum. Libris autem Quæſtionum, eum, qui negavit eſſe poſſe meretrem ſuum reſtituere, quod ea hereditate ſuperfuerit; ſcribit, deminuem quidem hanc fide poſſe ex eis bonis, ſed non etiam fructus ſuperſtes retinere. Venire namque ea in reſtitutionem fideicommiſſi, ex voluntate defuncti, qui omnentum ipſe voluit tueri non modo tempore deminutionis, quam modo bona fide fecerit, & quidquid ſuperſit, id omne pleniſſime reſtituere, l. §. nonnunquam, ff. de uſur. Et poſtea.

Tom. III. Finis.

ab iſtis, *quod ex hereditate ſuppereret*, ut & diſtinxit Caſsius d. cap. 10. *lib. 12. obſervat.* Et in illis non videtur Modeſtinus convenire in *l. 83. ff. de legat. 3.* cum Ulpiano in *l. 2. §. 1. ff. de doc. prælegat.* Sic autem conſtitutis differentia inter fideicommiſſi verba, aut in utroque loco referuntur apud Paganianum, videndum eſt adhuc, an non ratio Papinianæ conveniat addertioni *d. l. 58. §. penult. ff. ad SCtum Trebell.* quo poſtillimum duabus Cujacius negotiorum ex lectionis Florent. exponuit. Quanquam bene conveniſſe, ſi intelligas his verbis, *quod ex hereditate ſuppereret*, diminutionem quidem hereditatis contineri: puta, ut heres minus poſſit reſtituere, quam fuerit in hereditate: non tamen ea verba additamentum recipere; ut here, quod hereditati additum fuerit, puta fructus, reſtituere teneatur. Id eſt, reſtituendum veniſſe, ut quod ex hereditate, licet deminuta, ſuppereſſet reſtituereture: non tamen quod hereditati additum fuiſſet: quo ſenſu nihil eſt aperticus. Cujacius alio accipit, ut heres quidem hereditatem deminuere poſſit, ſed additamentum ex fructibus reſtituere debeat. Ad *lib. 20. Quæſt. Papin. in d. l. 3. ff. de ſpon.* intelligerat in illis verbis quod in hereditate: ſed ad *lib. 10. Reſponſ. Modeſtini*, *d. l. 83. ff. de legat. 3.* poſtea de fructibus medio tempore percepti: quod verſus eſt.

Deſcendit lectio Florentina in l. Herennius 45. ff. de uſur. & fructib.

CAPUT XXXIII.

MODESTINUS *lib. 18. Digeſt. in l. Herennius 45. ff. de uſur. & fructib.*

HErennius Modeſtinus reſpondit, eius temporis, quod ceſſit, poſſquam ſiſcus debitum percepit; eum, qui mandatu a fiſco actionibus experitur, uſuras, quæ in ſtipulatum deductæ non ſunt, petere * poſſe.

CUJACIUS *in recitationib. ad lib. 18. Reſp. Modeſt. in l. Herennius 45. ff. de uſur. & fructib.*

Apparet Graecos interpretes legiſſe in extremo hujus reſponſi peteri non poſſe: *ea ſane mente ita legendum, ratio perſuadet. Aliquin eſt manifeſtæ falſitatis, quod poſt ſe ferunt verba hujus legis, ut vulgo percepta ſunt.*

MERILLIUS) Poſſquam ſpeciem ex Baſilicis, & ex Cyrillo retulit Cujacius, concludit ſecundum Graecos, negationem inſerendam eſſe, quæ in lectione Florentina, & aliis codicibus deeſt. Quæ ſententia ita conſtituunt: Titius erat debitor fiſci; Mævius ſolvit fiſco, quod debebat Titius, & ſicus mandavit actiones Mævio, quas habebat adverſus Titium. Ait Modeſtinus, Mævium licet in locum fiſci ſucceſſerit, uſuras petere non poſſe, niſi in ſtipulatum deductæ fuerint; id eſt, niſi tempore Titii uſurarium fuiſſet, deductæ uſuræ in ſtipulatum. Verutamen cum ſiſcus in ea ſpecie actiones Mævio mandaverit; ſiſcum uſuræ Mævio deberentur, quas ſiſco currere ceſperant, ex quo tempore Titii inter debitores fiſci relatum fuerit: Aptius ergo videtur conſtituenda ſpecies ſecundum lectionem Florentinam; Finge: ſiſcus ſucceſſit Titio, in cujus ſucceſſione repertum eſt nomen, quod Mævius Titio debebat ſine uſuris. Ex eo tempore, quo ſiſcus Titio ſucceſſit, & Mævius fuit inter debitores fiſci; ſea, ut loquitur Modeſtinus, Mævii debitum percepit; uſuræ ſiſco deberi cœperunt, *l. ſiſcus 6. ff. de jur. fiſc.* ut uſuras ex omnibus contractibus accipit, licet in ſtipulatum deductæ non fuerunt, *l. cum quidam 37. §. fiſcus, ff. de uſur. & fructib.* Cum autem ſiſcus Titio ſucceſſiſſet, & ex debito Mævii uſuræ ſiſco currere cœpiſſent; poſtea ſiſcus actiones, quas habebat adverſus Mævium debitorem Titii, mandavit Seruptonio. Quæritur, an Sempronius uſuras ejus temporis, quo Mævius fuit fiſci debitor, petere poſſit. Rationem dubitationis attigit Modeſtinus, quia uſuræ in ſtipulatum deductæ non fuerant; & debitum Mævii fuerat ab initio ſine uſuris. Modeſtinus tamen ait, Sempronium, cui ſiſcus nomen Mævii ceſſerat, uſuras eius temporis petere poſſe: quia Sempronius mandatis actionibus in locum fiſci ſucceſſit, *l. 3. C. de privilegio fiſci*, ut uſuras petere poſſit, non quidem poſt mandatas actiones, ne temve contellatam; ſed quæ fiſco curere coeperant, ex quo tempore fiſcus debitum Mævii percepit, & nomen Mævii inter debitores fiſci relatum fuit, *d. l. 6. ff. de jur. fiſc.* Hæc ſpecies valde congruit lectioni Florentinæ. Sed Græci, cum nonnem auctorum juris plerumque non aſſequerentur, lectionem veram turbaverunt.

Deſcendit lectio Florentina in l. ſæpe 63. ff. de ec judicat.

CAPUT XXXIV.

MACER *lib. 2. de appellationib. in l. ſæpe 63. ff. de re judicat.*

SÆpe conſtitutum eſt, res inter alios judicatas alio non præjudicare. Quod tamen quandam diſtinctionem habet: nam ſententia inter alios dicta, alii quibuſdam etiam ſcientibus * nihil nocet. Nam ſcientibus nihil præjudicat, veluti ſi ex duobus heredibus debitoris alter condemnatur. Nam alteri integra defenſio eſt, etiamſi cum coherede ſuo agi ſcierit. Item ſi ex duobus petitoribus alter victus adquieverit, alterius petitioni non præjudicatur: idque ita reſcripſum eſt. Scientibus ſententia, quæ inter alios data eſt, obeſt; cum quis de ea re, cujus actio, vel defenſio poſſeſſio ſibi competit, ſequenti agere patitur. Veluti ſi * creditor experiri paſſus ſit * debitorem de proprietate pignoris, aut maritus ſocerum, vel uxorem de proprietate rei in dote acceptæ; aut poſſeſſor venditorem de proprietate rei emptæ. Et hæc ita ex multis conſtitutionibus intelligenda ſunt. Cur autem his quidem clientis rei ac ſuperioribus vim non nocet, illa ratio eſt; quod qui ſcit, coheredem ſuum agere, prohibere eum, quominus, uti velit, propria actione, vel defenſione utatur, non poteſt. Is vero, qui priorem dominum defendere cuidam partium; ideo propter ſcientiam præſcriptione rei quamvis inter alios judicatæ, furtumve; quia ex voluntate eius de jure, quod ei perſonæ agentis habuit, judicatum eſt.

CUJACIUS *lib. 12. obſervat. cap. 25.*

Recepta eſt ſententia Papiniani, quæ ſcripſerat in l. ſæpe 3. ff. de re judicat. ullo here: veluti ſi creditor experiri paſſus ſit debitorem de proprietate pignoris. Et poſtea *Ab eundem ad ſimilia: Papinianus ait

ess, que in regionibus frequentatur, secundum Labeonem Florentinum in d. l. 70. §. 2. ff. mandat. Idem vero Cujacius in notis Digestorum, ad tit. 10. ff. mandat. & ad l. 1. ff. de usur. hæc verba, legitimo modo, inserta putat a Triboniano, propter l. ult. C. de usuris. Quin igitur impedit retineri lectionem Florentinam, si intelligas in tertia specie, cum procurator domini pecuniam in suos usus converterit, teneri ad usuras, que in regionibus frequentantur legitimo modo id est, ad modum lege definitum, seu usuras maximas, legitimas, & centesimas. Qui est summus modus usurarum lege definitus; five Ulpianus respexerit ad legem Cabinium, alimve legem, quæ modum usuris præscribit; five Tribonianus ad constitutionem Justiniani. Non. Empliciter dixit Ulpianus, ususras procuratorem debere: que in regionibus frequentatur: cum alias sint leviores, alias graviores, l. 3. ff. de eo, quod rect. lic. cav. oport. Theophilus in §. de quib. modis, Instit. de actionib. fed adjecit, legitimo modo: id eft, ut ad summum modum lege definitum deberi poffint; non tamen poffint eum modum excedere. Neque ita non negaverit d. l. 70. §. 2. mandat. cum d. l. 3. ff. de usur. §. 6. de negot. gest. fi utroque in loco eadem usura debeantur.

Defenditur lectio Florentina in l. quæ undem §1. *in fin. ff.* de acquir. vel amitt. poff.
& fententia Jacobeæ ex alio loco confirmatur.

CAPUT XXXVI.

JAVOLENUS *lib. 5. ex posterioribus Labeonis, in l. quæcunque §1. ff. de acquir. vel amittend. poffeff.*

QUarundam rerum animo poffeffionem apiſci non, ait Labeo: veluti ſi acervum lignorum emero, & eum ante ventilare tollere me velle: ſimul atque cuſtodiam poſuiſſem, traditus mihi videtur: idem ajo in æde vino vendito, cum univerſe amphoræ vini ſimul eſſent. Sed videamus, quid, ſi hæc ipſa corporis traditio ſit: quia nihil intereſt, utrum mihi, an & cuilibet juſſerim, cuſtodia tradatur. In eo puto, hanc quæſtionem conſiſtere, an etiam ſi corpore acervus, aut amphora adprehendi non poſſit, nihilominus traditæ videantur. Nihil video intereſſe, utrum ipſe acervum, an quamlibet meo aliquo cuſtodiat: utroque modo animo quodam genere poſſeſſio erit aſſumenda.

CUJACIUS in recitationib. ad tit. ff. de acquir. vel amitt. poſſeff. in l. quæcunque §1.

Unde & in hac lege pracedit dubia legendum eſſ, utroque, vel eſt, utroque caſu, utroque exemplo. Utroque enim, & vini ventilati, quod eſſet in amphoris. Utroque, inquam, caſu & exemplo, corporis quodam genere poſſeſſionem adipiſci: id eſt, quodammodo corpore poſſeſſionem acquiri, hiſce rebus impoſitus cuſtode: corporis, inquam, non animi.

Idem CUJACIUS in paratit. Cod. ad tit. de acquirenda, & retinenda poſſeſſ.

Denique poſſeſſionem, five naturalis ea ſit, five civilis, adipiſci corpore noſtro, vel alieno: vel tacto corpore, five corporis quodam genere, ut lege in l. quæcunque §1. ff. eod. tit. & animo noſtro, aut quaſi noſtro; ut per infantem tenere exiſtare, l. 3. non alieno.

MERILLIUS) expendende funt ſingulæ legis partes ut videamus, an mutari debuerit lectio Florentina. Javolenus primum ex Labeone refert, quarundam rerum poſſeſſionem animo dos apiſci: veluti acervi lignorum, & vini per ævertionem in amphoris venditi. Et poſtea refert dubitationem ejuſdem Labeonis, an non ea traditio corpora dici poſſit; cum venditor acervum, aut vinum tolli juſſerit, & emptor cuſtodierit, vel alius ipſius poſſeſſionis. Et ita quidem traditionem factam videri ait; ſed utroque caſu poſſeſſionem animi quodam genere eſſe aſſumendam, ut Labeoni conſentiat: quod alias ei contigit in iiſdem libris ex poſterioribus Labeonis, licet diverſæ facti eſſent, ut oſtenditur in l. 1. ff. uſurpat. cap. 38. Labeo fuit auctor facti Proculejanorum: Javolenus fuit ex Sabinianis, & Juliani præceptor, l. 5. ff. de mannmiſſ. vindict. Id igitur vult Javolenus, poſſeſſionem ligni, & vini, animi quodam genere aſſumari; & animo, quam corpore apprehenſam videri. Eam vero fuiſſe mentem Javoleni, conſtat ex l. 1. §. 3. ff. ſi paſſorem 21. ff. de acquirend. rer. poſſeſſ. Si paſtorem, inquiebat, terrem protexerit rem tradere, cum ea in præſentia ſit, videri mihi traditam Proculus ait. Idemque ajt, & humanius debiterum poſſe dici dare. Non eſt enim corpus, & actu neceſſe apprehendere poſſeſſionem, ſed etiam animo, & affectu. Priſca nomine. Labeo Juriſconſultum intelligit: ut Priſcus dicitur apud Plinium lib. 6. Epiſtol. Ulpianus lib. ſing. Reg. tit. 11. fub fin. & l. ſi. habitatio 10. §. 1. ff. de uſu, & habitat. quod igitur Javolenus ait in l. quæcunque §1. ff. de acquir. vel amittend. poſſeſſ. poſſeſſionem animi quodam genere aſſumendam: idem in d. l. 1. §. ſi paſſorem, accipi, & affectu acquiri: ut ita magis animo acquiri videatur, cum corpore adprehenſa non fuerit. Et adhuc eam Javoleni ſententiam fuiſſe, comprehenditur ex l. penultimo 79. ff. de ſolut. & liberat. quæ eſt C ex lib. 10. Epiſtol. Javoleni. Tantum igitur abeſt, ut lectio Florentina mutari debeat, quin potius contra mentem Javoleni legeretur in d. l. quæcunque §1. ff. de acquir. vel amitt. poſſeſſ. corporis quodam genere poſſeſſionem aſſumandam: quia parum animo, ipſa affecta, quam corpore aſſimari voluerit. Admittebat quidem traditionem ita factam videri, ſed poſſeſſionem magis animo, quam corpore eſſe apprehenſam.

Defenditur lectio Florentina in l. fructus 7. §. ſi vir in fundo 10. ff. ſolut. matrim.

CAPUT XXXVII.

ULPIANUS *lib. 31. ad Sabinum, in l. fructus 7. §. ſi vir in fundo* 10. *ff. ſolut. matrim.*

SI vir in fundo uxoris dotali lapidicinas marmoreas invenerit, * & fundum fructuoſiorem fecerit: marmor, quod cæſum, neque exportatum, eſt mariti; & impensa non eſt ei prædanda: quia nec in fructu eſt marmor, nifi tale ſit, ut lapis ibi renaſcatur: qualis fuit in Italia, funt & in Aſia. Sed ſi creticus, argentifodinæ, vel aurifodinæ, vel cujus alterius materiæ ſint, vel arenæ; utique in fructu habebuntur.

CUJACIUS ad l. 4. ff. de uſurpat. & uſucap. in §. 6. pauſſit.

Animadverti crebro hac articulos, &, nec, errore librariorum commutari: & profecto hac de re quatuor exemplæ. In l. bona, §. quod filius, ff. de captiv. & poſtlim. reverſ. vulgo legitur, & ſi vivo patre decederit: legendum credo, nec ſi vivo patre. Rurſus in l. qui fundum, §. colonus, ff. ad leg. Falcid. puto legendum, nec ſemis pupilli legatis exhauſtus ſit. Item in l. 6. C. de his, qui libi adſcrib. in teſtament. auctoribus libris ſcripſi: emendandum cenſeo, nec fuis litteris. Poſtremo l. fructus, §. ſi vir. ff. ſolut. matrim. ſic eſſe corrigendam cenſeo, nec fundum fructuoſiorem fecerit, ex l. ult. ff. de fundo dotali.

Idem

A Idem CUJACIUS lib. 15. obſervat. cap. 21.

Quod in l. 70. §. 2. ff. ſolut. matrim. legi, nec fructuoſiorem fecerit: ita ex poſtrema me compellit l. ult. de fund. dotal. & ratio ipſa, ſui ſcripſus legere debet potius, quam ſcripto retro in hac lege vulgo vitioſe retinendo exiſtimare, quam ſcripto inferatim vim. Si etenim, vina adhuc ſervi ſcripti; etenim, dum adhuc ſit vasorum ſcriptum, vinum ea, & consumpta rationem: quod videtur esse illa longa detenta, aut hoc potius vinum, non illud. Nam poſſit autem fructuoſior fieri pauſeus aperis lapidicinis, quin legendo ſit ex fructu, & vinum legendo non ſit in fructu, d. §. ſi vir. l. 6. ex lapidicinis, ff. de jur. dot. Ergo hic materia lapidicinæ, fructuoſior fundus non fit. Quinimo ſi deterior ſit, ut ſit fundus dotal. ſecus ſi fructuoſior fundus, & ſi fit fructuoſior imperite, meritò reſtitui agnum ait. Ampliatio non eſt in reſtitutione, ergo non B fieri fructuoſiorem. Ulpianus elegantem in hoc dotis, unius impenſas eſſe, quibus fit fructuoſior. Fit, his legitur, qua fiunt in aperiendis lapidicinis, ſi fundus dotalis fructuoſior ſit; conſequens eſt, dicatio ſolo poſſari eas dotem a marito: ſi non ſi non pauſſunt conſervare, ſi ſit impenſa fundum fructuoſiorem non fieri. Nec potuit legere ſtare, quod ait Ulpianus in d. §. ſi vir, fundum fructuoſiorem fieri, & impenſas poſſari.

MERILLIUS) Pro illis quatuor emendationibus, quas Cujacius refulit in l. 4. §. ff. pauſſit. ff. de uſurpat. & uſucapionib. aliam poſuerat ex l. 4. §. ſi quis non tulerit. ff. de dol. mal. & met. except. & ubi interpretatur Pandect. Florent. & ſubjungit ſic) legit ille, nec uſucapta capta ſit: quas forte aliquando exequemur. Et quidem C propter emendationem l. 7. §. ſi vir uxori, ff. ſolut. matrim. reprehenſus fuerat a J. Roberto lect. 11. Receptar. lect. cap. 10. Ideoque illam emendationem enixe tuetur lib. 15. obſervat. cap. 21. pluribus rationibus, quas omnes eludimus ea de fundo dot. ibique lentiri utrifque aperte relata eſt. At Ulpianus commiſcuit in d. l. 7. §. ſi vir. ff. ſolut. matrim. Labeo nolebat uxorem impenſas præſtare, quas non eſſent neceſſariæ; Javolenus autem voluit præſtare, quod eſſent utiles, l. 5. §. 7. & 8. ff. de impenſ. in res dotal. ſcil. Quod ſi impenſæ utiles fuerint, cum maritus lapidicinas in fundo dotali aperuerit; dicendum eſt, fundum fructuoſiorem feciſſe, in d. l. 7. §. ſi vir. ff. ſolut. matrim. fecundum lectionem Florentinam. Nam ex utilibus impenſis dos fit fructuoſior. Ulpianus tit. 6. de dotib.

Defenditur lectio Florentina in l. 6 exiſtimans 48. ff. de uſurpat. & uſucapionib.

CAPUT XXXVIII.

PAULUS *lib. 2. Manualium, in l. 6 exiſtimans* 48. *ff. de uſurpat. & uſucapionib.*

SI exiſtimans debere ; tibi tradam ; ita demum uſucapio ſequitur, ſi & to putes debitum eſſe. Aliud, ſi putem me ex cauſa venditi teneri, & ideo tradam. Hic enim nihil * actubo precedat, pro emptore uſucapio locum non habet.

A Idem CUJACIUS in notis ad lib. ſing. Reg. Ulpiani, tit. 22. in V. *actionem.*

Actionem, pro actionem ut in l. 2. §. tutor. §. procuratorem, ff. pro emptor. l. 6 exiſtimans, ff. de uſurpat. & uſucapion. l. 2. §. final. de cuſtit. bonor.

Idem CUJACIUS ad tit. de uſurpat. & uſucapionib. in l. 6 exiſtimans 48. in V. *niſi actio.*

Sic Florent. pro actio *, ac in fragment. Ulpiani tit. 22. annotavi.*

MERILLIUS) Jam edendum *lib. 2. obſerv. cap. 8.* ut apud Ulpianum actionis verbum reponi non debeat: & in aliis locis, ubi etiam reponi volunt, dum occurrunt, inquirentes. Manſeſtum eſt in l. 48. ff. de uſurpat. actionem verbum non eſſe reponendum; & retinendam eſſe lectionem Florentinam. Paulus idcirco ait, pro actu, ut alibi legimus in l. actor 77. ff. de regul. jur. aliis dicuntur legis actiones. Ait igitur Paulus, uſucapionem non habere locum, niſi actio præceſſerit, id eſt, actus, quod verbum generale eſt, & ad contractus pertinet, five re, five verbis agantur, five etiam conſenſu, l. Labeo 19. ff. de verbor. ſignificat. Præterea actionis verbum, quod Cujacius etiam notavit vulgo lib. 41. ad edictum, in l. 13. §. ult. ff. de collat. bonor. proprie dicitur, ut libri, qui in petitione ſunt, actionem habemus ut ait Ulpianus in l. 1. §. 1. ff. de ſervit. prædior. & impenſas præſtari.

Defenditur lectio Florentina in l. 2. §. item Varus, ff. de aq. & aq. pluv. arcend. adl.

CAPUT XXXIX.

PAULUS *lib. 49. ad edictum, in l. 2. §. item Varus, ff. de aq. & aq. pluv. arcend. adl.*

ITem Varus ait: Aggerem, qui in fundo vicini erat, ut aqua pluvia arceretur, per quem eſſet, ſibi, ut aqua pluvia mihi noceret. Varus ait, ſi naturalis agger fuit, non poſſe me vicinum cogere aquæ pluviæ arcendæ cauſſa eum reficere: ſed ſi ipſe feciſſet, ut aqua pluvia nocere poſſet, & nunc fabrefactus ruinam faciat, ut vicinum, ſi velim aggerem reſtituere in agro ejus, qui tabtus mihi quidem prodeſſe poterit, ipſi vero nihil nocuturus eſt. Hæc æquitas ſuggerit, eſt jure deficiatur.

CUJACIUS ad lib. 49. Pauli ad Edictum.

Item ſi agger fuerit manu factus, modo ſi memoria ejus interciderit, ut in §. Cattius, cattus etiam actio aqua pluvia arcendæ. Sed §. Item aggerem ejus adhuc vigeat, hæc actio competit, in hoc ut vicinus aggerem reſtituat, reponat in priſtinum ſtatum, aut reponi ſinat ſuis ſumptibus. Et hæc ſua ſententia Alciphroni Veri, a quo tamen diſſentit Labeo, & diſſentit: qui etiamſi memoria aggeris manu factis exet, ait, deſinit agger ſubſtrata ut aquarum, hanc actionem tollere. Sic enim notavi hic verba in hoc §. item Varus, ordinanda ſunt: Labeo autem, ſi manu factus ſit agger, etiamſi memoria ejus extat, agi non poſſe, ut reponatur. Quod ſic intelligo Alciphronis verſio, qua ſcripſit: quia hic actionis aqua pluviæ arcendæ nemo cogi poteſt, ut vicinus poſſit: quod ex-

geretur dominus superioris fundi, si dejectum aggerem resi- cere cogeretur. Sed hac actione in id tantum vicinus astringitur, ne noceat; vel ne adfinem vicinum interpellet, qui suo fundo vicinus adcolit, id facientem, quod jure facere potest. Ut si jus ei concessum sit habendi aggeris in fundo vicini, ne eum habere, aut reponere vetetur. Quo nomine si vetetur, etiam habet utilem actionem aquæ pluviæ arcendæ, vel interdictum. Quod vi, aut clam, l. 1. in fin. hoc tit. *secundum distinctionem legis* 14. §. penult. & l. 22. hoc tit. *Quod & Labeo subjicit in hoc* §. item Varus *illo loco*. Quanquam tamen deficiat aquæ pluviæ arcendæ actio directa.

MERILLIUS) Actio aquæ pluviæ arcendæ est ex *lege* 12. *Tabul.* cujus & fragmentum extat in *l. Labeo* 21. *ff. de statuliber.* & ideo *aqua legitima* Servio ad *lib.* 1. *Georg. & aqua pluvia*, quod *lex* 12. *Tabul.* aquæ pluviæ mentionem fecisset. Datur autem ea actio de damno, quod timetur ex opere manu facto in agro vicini, unde aqua pluvia vicino nocere potest: daturque, ut vicinus opus quod fecit, restituat, aquamque coerceat. Sed finge ad speciem hujus loci: Titius, & Mævius habebant fundos confines: agger erat in fundo Titii, seu terra aggesta, quam vis aquæ dejecit, & ita effectum est, ut aqua pluvia agro Mævii noceret. Quæritur, an Mævius adversus Titium agere possit, ut aggerem reponat, vel reponi sinat. Alphenus Varus distinguit, an naturalis agger fuerit, vel manufactus. Si quidem naturalis fuerit, Mævium non posse agere adversus Titium aquæ pluviæ arcendæ actione, ut Titius aggerem reponat, vel reponi sinat. Quia ista actione agi non potest, cum aqua naturaliter nocitura est, ut est apud M. Tullium in *Topicis*: nec igitur cum naturaliter nocuit, puta, ex aggere naturali. Sed si ex aggere manu facto aqua nocuit, adhuc distinguit Varus, an memoria aggeris facti extet, vel non: si non extet, perinde esse, ac si naturalis agger fuerit, & Mævium adversus Titium agere non posse. Si vero extet, Titium aquæ pluviæ arcendæ actione teneri. Labeo contra Varum existimat, etiamsi memoria aggeris facti non extet, Mævium *agere posse ut reponatur*, secundum lectionem Florent. quam ita Cujacius intelligit, quasi Labeo senserit, Mævium cogere posse Titium, ut aggerem reponat. Ita vero debet intelligi, non ut Mævius cogat Titium reponere, sed ut Titius Mævium reponere patiatur: *ut reponatur*, non a Titio, sed a Mævio. Et convenit ratio, quæ sequitur: quia si Mævius cogere vellet Titium, ut aggerem reponeret; id esset contra naturam actionis, quæ ad hoc datur, ne vicinis noceat, non etiam ut prosit. Ideo tantum Mævius adversus Titium agere potest, ut aggerem reponi sinat; neo interpellet facientem, *quod jure facere potest*. Quibus verbis Labeo in hac specie directam actionem Mævio competere voluit: sed postea Paulus subjicit (non Labeo, ut videtur) si directa actio alias deficiat, utilem ex æquitate dari oportere, sive in factum, quæ accommodatur a Prætore ad exemplum directæ, seu legitimæ actionis, *l. si usufructus* 22. *ff. de aq. & aq. plu. arcend. act.* & ideo est Prætoria, non civilis: ut & aliæ actiones utiles, & in factum, quas Prætor accommodat legibus; quasque Prætorias, non civiles dici oportere, alibi observavimus. Ita autem constituta specie hujus loci, Florent. lectionem retineri posse constat: quam ideo magis retinendam putamus, quod & Guillelmo Marrano Cujacii studioso, Præceptori meo, maximæ dignationis JCto, mihique perpetua colendo memoria, in *Paratit. ad tit. de aqu. & aq. plu. arc. act.* id videam placuisse.

Defenditur lectio Florentina in l. bona 22. §. quod si filius, ff. de captiv. & postl. reverf.

CAPUT XL.

JULIANUS *lib.* 62. *Digestorum, in l. bona* 22. §. *quod si filius, ff. de captiv. & postl. reverf.*

QUod si filius ejus, qui in hostium potestate est, accipit, aut stipulatur: id patre, priusquam postliminio rediret, mortuo, ipsi adquisitum intelligitur: * & si vivo patre decesserit, ad heredem patris pertinebit. Nam status hominum, quorum patres in hostium potestate sunt, in pendenti esset. Reverso quidem patre, existimatur nunquam suæ potestatis fuisse: mortuo, tunc paterfamilias fuisse; cum pater ejus in hostium potestate perveniret.

CUJACIUS in Recitationibus ad lib. 62. Digestorum Juliani, in *l. bona* 22. §. *quod si filius, ff. de captiv.*

Itaque recte censent, qui, ut Accursius refert hoc loco illius §. & si vivo patre captivo decessit, *ad heredem patris pertinebit. Hic, inquam, negationem desiderant. Quæ belle reponetur, si pro* & si, *legas*, nec si. *Qualia in omnibus auctoribus delicta frequenter occurrunt.*

Idem CUJACIUS ad *tit. de usurpat. & usucapionib. in l.* 4. §. *si pupilli*, istam emendationem antea probaverat.

MERILLIUS) Quæstio est, an si filius patre captivo quidquam adquisierit, & filius decesserit, vivo adhuc patre captivo, id ad heredem filii pertineat. Et quidem pertinere certum est, *l. penult. ff. de suis, & legit.* non ad heredem patris, *l. proponebatur* 8. §. *ult. ff. de castrens. peculio*. Contra vero hic Julianus, *& si vivo patre decesserit, ad heredem patris pertinebit*. Propterea nonnulli, ut refert Accursius, negationem inserere voluerunt, & legere, *ad heredem patris non pertinebit*. Ut conveniat Julianus cum Ulpiano in *d. l.* 8. §. *ult. ff. de castrens. pecul.* Cujacius aliter negationem reponit, & legit, *nec si vivo patre*. Attamen lectio Florent. defendi potest, si fingamus filium mortuum, dum pater adhuc captivus esset; & post mortem filii patrem ab hostibus rediisse. At, inquies, si pater reversus fuerit, ad ipsum patrem pertinebit, non ad heredem patris. Ideo vero Julianus dixit, non ad patrem, sed ad heredem patris pertinere: quia heredem patris opponere voluit heredi filii, ad quem, mortuo patre apud hostes, pertinet. Et quidem si ad heredem patris pertinet, intelligimus ad patrem ipsum pertinere. Ita autem supplendam esse mentem Juliani, deprehenditur ex eo, quod sequitur; *reverso quidem patre, existimatur nunquam potestatis suæ fuisse.* Ibi enim rationem affert, cur ad patrem, heredemve patris pertinere debeat. Atque ita sane melius est, mentem JCtorum interpretatione supplere non incongrua, quam verba insubida cogitatione immutare.

Istæ sunt lectiones defensæ ex libris Florent. quas non secundum ordinem Digest. posuimus, aut secundum libr. Cujacii, sed prout occurrunt. Si qui recte defensas esse judicarint, tentabunt forte meo exemplo non statim emendationi acquiescere; sed potius alias lectiones tueri, quas plerique post Cujacium audenter nimis, sub auctoritate juris scientiæ, impugnarunt. Non est interpretis legum verba, quæ aliquam habent obscuritatem, dubitationem, ἀπορίας, immutare, trajicere, emendare; sed mentem earum quanta potest meditatione extundere; & quamlibet interpretationem, modo convenientem, affingere, aut subsistere, antequam ad emendationem veniatur.

Finis Variantium interpretationum ex Cujacio, in Libris Codicis.

ADJECTÆ

ADJECTÆ SUNT VARIANTES QUÆDAM INTERPRETATIONES CUJACII EX LIBRIS INSTITUTIONUM IMPERIALIUM, ET EX THEOPHILO PARAPHRASTE.

CAPUT PRIMUM.

Variantes ex Libris Institutionum.

JUSTINIANUS *in* §. *Præterea, Institution. Quib. mod. tollitur obligat.*

PRÆTEREA novatione tollitur obligatio: veluti si id, quod tibi Sejus debebat, a Titio dari stipulatus sis. Nam interventu novæ personæ, nova nascitur obligatio, & prima tollitur, translata in posteriorem: adeo ut interdum licet posterior stipulatio inutilis sit, tamen prima novationis jure tollatur: veluti si id, quod tu Titio debes, a pupillo sine tutoris auctoritate stipulatus fuerit; quo casu res amittitur: nam & prior debitor liberatur, & posterior obligatio * nulla est.

CUJACIUS in notis prioribus Institutionum; ad §. *præterea, Institut. quib. mod. tollit. oblig.*

Nulla est, ne naturalis quidem. Nimirum quia pupillus animi judicio caret, l. quod pupillus, ff. de condict. indebit. l. pupillus, ff. de obligat. & actionib. *Sed tamen si pupillus factus sit locupletior, jure naturali obligatur, ut ait* l. naturaliter, §. ult. & l. prox. ff. de condict. indebit.

Aliter idem CUJACIUS in notis secundis Institut. ad §. *præterea, Institution. quib. mod. tollit. obligat.*

Nulla, quia non civilis; naturalem tamen esse ponendum est: atque ob id etiam, quasi in causam quodammodo novationis translata fuerit prior obligatio, jure pristino cum debitore agi non posse.

MERILLIUS) Si ulla est Cujacii variatio observanda, ea maxime, quæ hoc loco traditur ex notis prioribus, & posterioribus Institutionum: has enim & illas suo periculo ratas esse voluit. Utraque tamen sententia vera esse non potest, ut nec ajentia, & negantia vera esse possunt. Gregor. Nazianz. *or.* 46. *ad Nectarium*: δύο γὰρ ἐναντίους λόγους περὶ αὐτοῦ πράγματος ἀληθεῖς εἶναι φύσιν οὐκ ἔχει. *Duos contrarios sermones de eadem re veros esse, natura non fert.* At in prioribus notis ait, pupillum stipulando nullo modo obligari, neque civiliter, neque naturaliter; sub hac tamen exceptione, nisi locupletior factus sit. Quo casu putat, jure naturali pupillum obligari. In notis posterioribus ait simpliciter, pupillum stipulando naturaliter obligari; ita ut novatione facta in persona pupilli, propter naturalem ipsius obligationem prior obligatio tollatur, secundum Ulpianum in *l.* 1. *ff. de novationib. & delegat.* Non convenit Ulpiano Neratius in *l. quod pupillus* 41. *ff. de condict. indeb.* Idque ex

ex scholarum diversitate profectum ostendimus *lib.* 1. *Variantium Interpretationum* ex Cujacio, *cap.* 20. & *lib.* 8. *observationum*, *cap.* 4.

JUSTINIANUS *in §. Pesterea*, *Institut. de actionibus*.

Præterea quædam actiones arbitrariæ, id est, ex arbitrio judicis pendentes appellamus; in quibus nisi arbitrio judicis, is, cum quo agitur, satisfaciat, velut rem restituat, vel solvat, vel ex noxali causa servum dedat; condemnari debeat.

CUJACIUS in noxis priorib. Institut. ad §. *pesterea*, *Institut. de actionib.*

Arbitrium judicis, & *arbitrarias dicitur*, i. qui restituere, ff. de rei vindicat. 1. illud, ff. de eo, quod met. caus. & *officium*, l. merum, §. ex hoc edicto, ff. eod. tit. *Actiones autem arbitrarias non utique sunt illæ, in quibus condemnationem justus procedit; quemadmodum si in vindicatione, ad exhibendum, quod mutuo datur, sed ex quibus condemnatio fit officio, arbitriosque judicis.*

Aliter CUJACIUS ad lib. 21. Pauli ad edictum, in Lugdun. 7. ff. *si forte interdictes.*

Ex quo intelligimus, non tantum rerum corporalium, sed etiam incorporalium, posse, servitutem etiam vindicationem effici arbitrariam: cujus denuntiationem, vel adhibitionem procedere arbitrium judicis, quia dangerimus, vel objiciemus in omni vindicatione procedit arbitrium, vel officium, justius judicis, qui jubet sine cunctatione rem alteri restitui, vel præstari cautionem huic rei.

MERILLIUS) Quædam actiones arbitrariæ sunt, in quibus justa judicis non præcedente, ut res restituatur, fit condemnatio adversus reum. Ut est actio arbitraria de eo, quod certo loco dari oportet. Cum enim ita actione agitur, judex arbitrator, quid reum actori præstare oporteat, ff. *de eo, quod certo loco dari oport.* At tum & alia actiones arbitrariæ, in quibus juber rem restitui, ut sunt vindicationes rerum corporalium, & incorporalium, & actio de dolo, *Labeonis* 18. ff. de *dol. mal.*

JUSTINIANUS in §. *fidejussores*, *Institut. de fidejussoribus*.

Fidejussores ita obligari non possunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur: Nam eorum obligatio, accessio est principalis obligationis; nec plus in accessione potest esse, quam in principali re.

CUJACIUS ad lib. 11. Respon. Papiniani, in *Operosius* 9. ff. de *tutorib.*

Objici 1. Græce, §. illud, ff. de fidejussorib. *quæ res efficiunt, fidejussorem*, *qui pro debitore obligato in duplum promisit quindecim*, *nulla ex parte tenere*: *neque in dubium, in quo tantum si promiserit, teneretur utiliter*; *neque in quinderim*, *ut loquitur ea lex*, omnino non obligari.

Aliter CUJACIUS in notis secundis Institut. ad §. *fidejussores*, *Institut. de fidejussorib.*

Si rem decem aureis promiserit, *fidejussor in quinque nelle obligetur. Contra vero obligari non potest*, *in majorem summam fortasse*; *ita debitum enim summam obligari E magis potest.*

MERILLIUS) Si fidejussor in minorem quantitatem se obligaverit, quam reus principalis debeat, non tenetur in id, quod excedit rei obligationem: fed tenetur in quantitatem res obligationæ comprehendam. Quod magis admittendum probavimus *lib.* 1. *variantium ex Cujacio*, c. 50.

JUSTINIANUS in §. *Sed hæc hodie*, *Institut. de fidejussionib.*

Sed hæc hodie aliter observantur; sive enim quis in rem actione convenitur, sive in personam suo nomine, nullam satisdationem pro litis æstimatione dare compellitur; sed pro sua tantum persona; quod in judicio permanetur, usque ad terminum litis, vel condemnatus fuerit pro promissione cum jurejurando, quam juratorium cautionem vocant, vel nudam promissionem, vel satisdationem pro qualitate personæ fuæ dare compellitur.

CUJACIUS in notis priorib. Institut. ad §. *sed hæc hodie*, *Institut. de satisdationib.*

Hodie rem non satisdat, *judicatum solvi*; *sed judicio se absistantem usque ad finem litis*, *aut satisdat*, *aut jurat*, *aut repromittit*, *aut nihil*: *illudque*, l. *Sed hodie*, *C. de judic.* dignitatib. *& qui immobilia possidet*, l. Scindum, ff. qui satisd. cogant. l. in facris, C. de proxim. facror. feminor. l. multis, C. de prino. agent. in rch. Novell. Valent. de Episcop. judicio.

Aliter CUJACIUS in Parætit. Digestor. ad *tit. qui satisdar. cogant.*

Confessorie necesse fuit exigere, *qui satisdet judicio sisti fidejussore dato laudabile*, *vel qualitercunque*, & *qui cautionem vel nudo repromittat*, *vel jurat*: *quod hic tituli scriptor obliterat. Reprompsimus rerum immobilium possessores*, *vel Reip.* ut l. 6. ff. ut legat. nom. caveat. *Inseto promittunt classicæ vero*, *Quadennaque fidejussorem dent publice edicto comprehendit.*

MERILLIUS) In non. Institut. diffinguit, eos qui satisdant, jurant, aut repromittunt: & ait, eum, qui immobilia possidet, jurare, non repromittere, ex l. *Si fiendum*, ff. *qui satisd. cogant.* quæ quidem probat, *Jefferos* rerum immobilium non teneri satisdare, sed esse, cavere datis fidejussoribus. At non probat juratos promittere. Quod tamen tenatur potest ex l. *in forti* 11. *C. de prox. feminor. feminor.*

Multæ alix variationes Cujacii ad libros Institutionum observari possunt in notis manuscriptis post mum observari possunt in notis manuscriptis post mum tem editis, quæ parentheli includit sunt. At nobis satis visum est, eas attingere, quas edidit, quasque fas periculo ratas esse voluit.

Variantes interpretationes Cujacii ex Theophilo paraphraste Institutionum Imperialium.

CAPUT II.

Variæ Cujacii de Theophilo judicium.

CUJACIUS (de Theophilo) ad lib. 10. Digest. Juliani, in l. *non omnia* 19. §. *si pupillus*, ff. *de reb. credit.*

EX *intima Jurisprudentia fuit hic author*, *ut & veteribus*, *tria & Jurisprudentissimus*; *ita ut ab illo*, *quæ scribit*, *non fit temere recedendum.*

Idem CUJACIUS in recitationib. ad *tit. Institut. de actionib.*

Hæc omnem etiam Theophilus fecutus, *quem tqe ego Scholiasten eruditum pæ Accursium fæpiffime*; *ut & non fit causa*, *cur plus quam ipfi Accurfio credamus*, *quem plerumque ita fidei amicari*, *ut malim in locis cordum e textu deprimat.*

MERILLIUS) Varium est admodum dictum de Theophilo judicium, tum quia ad *Justinianum* ait, ascribi rem esse vetustissimum, & ex iatina Jurisprudentia: & in *recitationib. ad tit. de actionib.* eum post Accursium scripsisse. Tum quia *ad Justinianum* ait, a Theophilo non temere recedendum: *ad tit. de actionib.* ei non plus quam Accurfio credi oportere. Equidem Theophilus paraphrastes Institutionum fuit alius a Theophilo, cui Justinianus cum aliis juris enucleandi curam demandavit: sed ex posterioribus temporibus, ut ex paraphrasi ipsius deprehenditur, quæ fcirret multis perperis interpretationibus, & a mente Justiniani alienis. Quod propediem (fi Deus dederit) libro finaluri animadverfionum in eum auctorem fefe oftenfuri fumus.

Interpretations. 966

a signati patroni vocabantur, tanquam ex familia patroni.

Variationes quædam Cujacii observatæ a Guillelmo Marrano Advocatore Tolosano in Parætitlis Digestorum.

CAPUT III.

GUILLELMUS MARRANUS fuerat auditor Cujacii in Academia Valentina: cum Antecessorem Academiæ Thulosinæ mihi audisse constiterit, virum sane non opera perfuoria, sed anxia diligentia in Civile exponentem. Monebat ſæpe auditores ſuos, ut nullius auctoritate, ne de fua quidem, vetito fe abduci paterentur: & tum folum diffii, ſcripſive affentionem præberent, cum accurate expendiſſent. Atque ita optimi quique conſenſerunt. Scribo eleganti ſtilo *lib.* 2. *Quæſt.* a *Donnello* & ei *nunc primum evulgatus*, *qui* & *ipſe* a *Cujacio* *non contemnitur*, *ut* & *ipſe* *Cujacius* *ſæpe* *laudat*, *ut* *Antonius* *Faber*, *Jurisconsultus* *nobilis*. *Duplicatione*. *Non minimus*, & *credibilis eſt aliquid credibilitas*, & *ſi eidem in aliis ſubem habemus*, *in aliis non habemus*, *quando ab alio pariter quæ ferunter*. Arifides in *Oratione Platonica pro Rhetorica*. *Ὁ σοφιστὴς λεγόμενος*, *ὁ τὰς φρένας ἀκριβῶς ἔχων πᾶσιν ἀγνοεῖται*, *ὅλως τοῦ ἐπιστατοῦντος ἀκόλουθος*. *Qui dicuntur philosophari*, *non ipſum omnes profecto rationibus utuntur*, *ſed maxime controvrtis inter ſe*. Poſtea ſubiicit, *Apud nos*, *qui veritatem aſſequuntur*, *philoſophiam eſt rem præclarem*, *nec ſibi contrariam*. Et hoc quidem æpitus multo de Jurisprudentia dici debeat, manere Jurisprudentiam rem præclaram, nec ſibi contrariam; licet variæ rationes in hanc, aut illam ſententiam profe rantur. Ideo Guillelmus Marranus in Parætit. varias quæſtiones interpretantes Cujacii non refert, quia, ut monuit, & exemplo nos alias ſupra retulimus.

GUILLELMUS MARRANUS in Parætit. Digeſt. ad tit. *In jus vocati ut eant.*

Placere enim Cujacio ſententiæ, *quam refert Gloſſa ad l.* 2. *ut neceſſarias perſonas intelligamus*, *non in jus vocantis*, *ſed judicaturis*. *Ut ſic hoc edictum diſtet ab eo*, *quod proximo tit.* §. Præterea, *Cujacii refertur*, *infra*. *Quam ſententiam agnoſcit etiam Cujacius* d. §. *ſed hæc hodie*, de ſatisdationib. in prioribus aut. *Quam tamen mutavit in Parætit. hujus tit.* & *tit.* ut. qui ſatisd. cogant.

Idem in Parætit. Digeſt. *qui ſatisd. cogant.*

Nonnulli vere liberentur a fideiuſſione dominus, *ſed tamen juraro promittunt*, *ut illuſtre*, l. penult. Cod. de diguitib. *nemo enim*, l. in facris §. Cod. de proxim. facror. feminor. & *quandoque*, *qui fideiuſſor non poſſunt invenire*. Novell. 12. de litig. cap. 2. ad excludendas, col. lit 8. & *generaliter rerum immobilium poſſeſſores*, *qui fatisdare non compelluntur*, l. penult. hoc tit. *ſed jurejo tenere promittant*, ut *nec Gloſſa in ea loca concludit*, ex l. in facris, *illic* verbis, ut & is non poſſideat immobilem ſubſtantiam, & ex l. ult. Cod. de princip. agent. in reb. *in qua hoc juris communitas eſſe ſignificatur*, *illic* verbis, ut pro tenore generalium deſcriptum, *quam etiam ſententiam probat Cujacius* Novell. 53. de exhibend. reis, collat. 5. *lect.* in Parætit. *hujus tit. noſtro quamodo ſcripſerit*, *rerum immobilium poſſeſſores repromittere tantum*, *quod & alii crediderunt*.

Idem in Parætit. Digeſtor. *ubi ſatisdetur*, *quamodo*, *cæt.*

Supereſt tantum, *ut inquiramus*, *cujus generis ſit hic ſtipulatio*, *quam Cujacius in hac Parætit. facit prætorium*, & *ſimilem ad* l. penult. hoc tit. *Quod expreſs probatur* l. 1. *in prin.* l. 5. huic ſtipulationi, §. 1. hoc tit. & tamen idem ipſe judicalem facit, hoc eſt, diverſam ſpeciem, ad l. 10.

hoc tit. *Quod eriam aperte probatur* l. 13. fi cujus, *in prin.* A
fin. de usufruct. *ubi nominatim dicitur haec falsidationem effectu pactitio interponi. Quod igitur dicemus? nempe haec stipulationem esse communem, quales alias quoque fiunt*, §. ult. de divisf. stipulat. Instit. & l. 5. §. communes, de verbor. obligat. *infra*.

Idem in Paratit. Digest. de *rit. nuptior.*

Nam est Theophilus in principio. de pare. potestat. *dicit Latinus, pro ea, quod Graeci γαμον dicunt, duo habere vocabula, nuptias, & matrimonium: & Cujacius hic idem fere scribat. Tamen magis placet, quod idem Cujacius postea adhaerit in posteriorib. nos. ad principia.* tit. de pare. potestat. *ut aliquid inscrire inter haec duo: quod observavi ex l. 1. to. 2. 11. hoc tit. & ex §. fi adversus*, Instit. de nupt. *ad scribere matrimonium fit nomen generis, quo & ipse nuptiae, & matrimonialium specialiter dictum sortiuntur*; *& consequenter nuptiae sine matrimonio esse non possunt, matrimonium sine nuptiis esse possit.*

Idem in Paratit. Digest. de *tutoribi. & curat. dat.*

Sed dubitetur, an magistratus municipales libros tutores dare possuerint, id est, etiam tempore Justiniani? & quum jus dandi tutores illis datum esse dicatur, d. l. 1. *in principio. & fin.* hoc tit. *puto hoc illos fecisse sua potestate: Nam si passum expellendum fit, non vult ea non publicas illis concessum, quum necessitas imposita videatur. Cliffus tamen in l. ult.* hoc tit. *putat passum Praefecto praetorum debere, cujus sententia probatur* l. 24. hoc tit. l. 46. l. cum testamento, *inf. de administrat. & period. tutor. & §.* fed hoc jure, de Attil. tutor. Institut. *ubi magistratus passi Praefectum tutores creare; si non sint magnae populi facultates. Et ex verbis Justinianeis confirmatur quae ibi ex tutore, nec expectatae passum Praefectum. Sed Cujacius qui contra sentit, duplicitate hanc sedem ipsum locum. & fed hoc jure: in prioribus enim ait hoc jus etiam injuste Praefecto datum initio fuisse magistratibus, fed aliud jus postea ipsis abrogatum. Quod offendunt verba illa: fed hoc jure utimur: ut contrarium illa fit* d. l. 3. hoc tit. eoque jure utimur. *Nempe ut visus circa hoc jus fuerit varietas: Jo posterioribus autem ait, hoc quidem jus magistratibus datum fuisse, sic tamen illos id habere, ut Praefecto Praetorio; ut nec alia, quae ibi memorat, quae illis tamen fe similiter data essent.*

Idem in Paratit. Digestor. de *conditionibus, & demonstrationibus.*

Incipiamus ergo a conditione, cujus definitionem affert Dominus Cujacius: cavete locos nobis propositos. Et post Pisca.

Secunda ejus definitio fic habet, Conditio est futurus eventus, qui in dubio est, fit, an non fit. *Quae in ea videntur vitiosa, quod eventum pro genere ponat. Nam quum conditiones an eventum conferri dicantur*, l. 79. hoc tit. & §. fin autem aliquid, Cod. de *contrah. & commit. stipulat. est, aliud conditionem esse, aliud id, in quod conferitur: id est, eventum.* Ex poftea.

Non eft enim certendum, quod me fluitisfi quidem admonuerunt, Dom. *Cujacium ipfum ad* l. 71. hoc tit. lib. 17. Quaeft. Papiniani, *improbaffe fecundum fuam definitionem.* Quis quidcumque futurum eft, eventus, etiam fi non fit poftum in conditione, eventus tamen futurus eft. *Hoc eft, quod ante diximus, quia definitio non poffit convenire cum fua definito. Addit* Cujacius, omnia conditio in eventum non coiiferatur, fed quidam in poteftate privato collocentur, l. 60. l. 78. hoc tit. Et poftea.

Denique videri etiam ipfum tacite improbaffe primam fuam definitionem, & pro ea pacto, emendatio, ex poft facto, *in poferioribus editionibus Paratit. Digeftor. & ad d.l.37. fupra, de reb. credit. lib. 1. definitionum Papinteni. Nam in priori editione Paratit. apud Rovillium anno 1570. & in ea, quam omnium fuarum operum Cujacius ipfe repetita praelectione apud Nivellium procurarit anno 1577. confitetur eventum eft, ex pacto.* Neque in eventorum correctione quidquam emendatum. *Quia definitio ita interpolata vitiosa bloc multo eft, quamquam adhuc vitiosa.*

Idem in Paratit. ad *SCtum Trebellianum*.

Nec enim placere videtur potuit Dom. Cujacii ad illum Paulli locum, diffenfio inter SCtum Trebellianum, & Trebellianum; ut nempe, qui reftituit ex hoc, quarta non retenta repetitionem habeat, quia ignorans fibi: qui ex illo, non habeat, quia fciens reftituit. Et poftea.

Nec vero alia diffenfio videtur vobis inquirenda, quam quae ab ipfis juris auctoribus proponitur: cum dicunt duas conditiones regulas, Prima eft id, quod ex caufa fidecommiffi indebitum datum eft, fi per erroremfalfa ftatum eft, repeti poffe, l. 9. ad leg. Falcid. l. 7. C. de condicti. indebit. l. 9. Senatuf. de ufur. fupra, de jurif. & fall. ignorant. & d.§.fi quis rogatus, in fin. & d. §. fed quia ftipulationes: *quem Dom. Cujacius ita poftremelbus Cluffum Jurisconsultis intelligit, contrarium praedicens regulam.*

Idem in Parat. *ff. de bonor. poffeffionib.*

Sequitur quinta, in cujus appellatione coritiaeo verfor. res Mela tibi, quae bonorum eft §. Illud autem q. inftitut. hoc tit. *in editione Raffardi, & Charondae, & a Domin. Cujacio ad eundem §. in prioribus notis. In quibus, ut etiam in poftremifimis, & etiam apud Hotomum* tit. 28. *affert legendum, cum quem ex familia, quafi ex fuorum prima edifti verba: negotiorum* l. 1. & 4. und. legit. Cod. l. 227. ff. de verbor. fignificat. *vero: quanquam vulgo, & apud Theophilum legatur*, tanquam ex familia. *Unde & ipfe Domin. Cujacius d. cap. 32. lib. 20. obfervationum, videtur abolitiffe, ut per non effet telius, illudque in medio reliquiffe. Ego vero exiftimo, a Theophili, & vulgata lectione non effe recedendum.*

Idem in Paratit. *de bonor. poffeff. furiof. infant. mut. furd.*

Sum bonefiisi bon bonorum poffeffiones haberi oportere, etiam ex l. 6. §. 1. *fup.* de bonor. poffeff. & ex d.§.ult. Inftit. cod. *in quo tamen pro*, earum beneficium, *Domin. Cujacius in Scholiis, & Rafaendus malorum legere: eorum beneficium.* Et poft. *Principium eorum Ulpianus & Theophili lectionem, quam tandem Domin. Cujacius fecutus eft in editione.* Inftitut.

Idem in Paratit. *de bon. poffeff. contra tabul.*

In teftamento nullo, fi filius praeterita patris fe bonis abftinuerit, tunc tunc etiam femptae bonis bonorum poffeffionem tenuiffe, l. 1. §. de illis, *ubi Cujacius ait: ubi finitum contendam, quod ait glofae ultima, teftamentum fibi praeteritum nullum intellifi, fi ipfa dicere velit nullum, non fi tempus, fane eft, fi tus fuum petere, & bonorum poffeffionem fubfidium juris refugari videatur; attamen voluntas teftatoris ea aquo, & bona tueliotur, unquis d. Cujacius benefitio bonorum poffeffionis fecundum tabulas. Quod etiam exiftimavit olim Domin. Cujacius ad illum legem in Commentariis illius tit.* de inuff. rupt. *qui tamen fententiam vocavit lib. 5. Refponf. Papin. ad tandem Libi enim poffeffori intelligendum, voluntatem fuftinere jure civili, quia jure praetorio dubium non eft, inquit, quin heredi fcripto detur bonorum poffeffio, fecundum tabulas*, l. 1. §. quamfi filius praetextu illi, modo teftamentum fit obfignatum feptem teftium fignis. *Sed prior fententia videtur verior.*

MERILLIUS) Nota, priorem fententiam probari, & poftteriorem rejici.

Idem GUILLELMUS MARRANUS in Parat. *Inde cognat.*

Confanguinitates fpecies eft agnationis, atque ideo juris nomen, & §. vulgo. Quae ratione & adoptione quoque tur l. 42. fi 1. *qui*, *fup.* de adoptionib. *tum jus gentium*, d. l. 23. qui in adopt. d. tit. *& Conjunctionem quae tollitur*, ut *refte Domin. Cujacius lib. 6. obfervationum* cap. 17. *& Novell.* 84. *Atque hac jus*, ut *jus comne agnationis a parte oritur*, l. 4. hoc tit. *fcientemus nempe*, l. 3. C. de legit. tutel. *ex eadem parte*, §. 1. de legat. aquator. fucceff. Iuftitut. & d. l. 42. *hoc*

hac eft propria confanguinitatis appellatio, quam ideo nolo in two aliter-ufurpari, Domin. Cujacius affervat ad tit. de legit. agnator. fucceff. *in priorib. nos. Quanquam tamen ipfe deinde obfervaverit, pro cognatione generaliter accipi*, l. unic. de imponend. lucrat. defcript. lib. 10. Cod.

Idem in Paratit. *de fuis & legit. herod.*

Nepotes ergo, patre qui fuit in poteftate viventis, legitimi quidem liberi eus fant, non tamen fui: quod & caeteris deinceps fuiffent dicendum eft. Quae tamen in re Domin. Cujacius d. tit. de fuis, & legit. lib. Cod. *in Paratit. & fibi ipfi, & ceteris contradicit. Nam poftea refte docuit, non omnes legitimos liberos, fuos quoque effe. fubjicit tamen ex, qui non fint fui liberi, nec legitimos effe. Cui refte confequens eft, omnes, qui legitimi liberi fint, fuos quoque neceffario effe oportere. Cujus poftremi fententiae argumentum male ducit ex* l. 7. fcripto, *fup.* ff. tab. teftam. nulle extrab.

Quadam alia Variationes Cujacii ab aliis obfervata.

CAPUT IV.

STudioli quidam noftri, dum exponeremus Variantes Interpretationes ex Cujacio, monuerunt, fe & quaedam obfervaffe, & fymbolum fuum cnufcere voluerunt. Unde credo, illos, qui pofthac alias obfervarint, non fore afymbolos.

CUJACIUS in Paratit. Digeft. *de contrahend. empt. Empto eft convenio nubia, qua id agitur, ut res tradenda dominium in accipientem tranfeat; dato certo pretio.*

Idem CUJACIUS in Paratit. Cod. de *contrahend. empt.*

Eft autem emptio contractus, quo id agitur, ut dato certo pretio, fiomat quis ab alio corpus, vel jus, quod vindicet fibi.

MERILLIUS) In Paratit. Digeftor. emptionem definivit *conventionem tradere*, in Paratit. Cod. *contrahend.* quod quidem rectius eft. Eft enim emptio contractus, non nuda conventio; licet nuda conventione contrahatur, ut oftendimus *lib. 3. obfervationum cap. 28.*

CUJACIUS ad lib. 3. fentent. Pauli *tit. ult. ad leg. Falcid.*

Hoc vero quarto, an etiam fit ex lege Falcidia (ut quidam opinantur) mihi vocabam fatis liquet, an vero ex lege Glicia; *nec magis ex conftitutione Divi Antonini, aliqua mentionem* lib. 2. obfervat. cap. 8.

Idem CUJACIUS lib. 2. obfervat. cap. 21. non fatis confitentur affera, querelam inofficioli lege Glicia introduftam fuiffe.

Idem CUJACIUS lib. 3. obfervat. cap. 8.

Quaenam inofficiofi teftamenti, quae ex probabiliter diri poffe offendimus lib. 2.) *lege Glicia inducta eft, excludi refcito debito ab inofficia portionis quadrante, nemo eft, qui noficat.*

Idem CUJACIUS lib. 14. obfervat. cap. 14.

Querelam inofficiofi teftamenti effe antiquiffimo lege Glicia, conjicere licet ex interpretae l. 4. ff. de inofficc. teftamentt. *quo dando quaestio remotae reddit, legis Glicia fecundo teftatorem reddere videatur*; *& qua quem desiderat informata noftris temporibus, nemo mei tatenit modeftiam ut conficiendam ducat, fcripfi latam forte a Glicia Dictatore. Non negavi igitur, quin fuerit a Conjule, vel Praetore confilium nonnitus, fice cognoviit.*

MERILLIUS) Non fatis conftatter dixerat in

A notis ad Paulum, querelam inofficioli teftamenti lege Glicia introduftam fuiffe : quod tamen affeverat *lib. 12. obfervationum*, cap. 14. ubi cum ait, *ne desipiente fufficeret nullus error*, Jacobum Ravardum intelligere voluit.

CUJACIUS in Paratit. Digeftor. ad tit. de *velleio credit.*

Proprietitio igitur, & commodati, & depofiti, conditiones non fiunt, quia poffeffionem naturalem retinent, l. videamus, §. fi poffeffionem, ff. de ufuris; *id eft, non dare, fed reftitui oportere intendunt: fed neque ex lucris contentionis caufa conditio competit.*

Idem CUJACIUS tractat. 2. ad Africanum *in l. fi filiusfamilias* 23. ff. de *mort. caufa donat.*

B *Conjunctio nuncupativae filiolae fententia fallum eft, ut opinor, ut fit an arbitrio donatoris, an conditionis vem donationis exacta, quod ex non fequitur*, an. 1. 14. & 29. *nec enim in rem actio, utilis in rem actio appellatur*, l. 18. §. 1. hoc tit. *qua*, & *in fa-cium actio appellatur*, l. 18. §. 1. hoc tit. *aut non non fiunt pignoratio, nemo rem fuam vendicit; nemo rem fuam quafi alienam vendicat, fi condicere eam, quam vindicare malit.*

MERILLIUS) Negat in paratit. Digeftor. conditionem ex re noftra competere, neque ex depofito, aut pignore, aut commodato nafci conditionem : fed tamen ad Africanum diftinxit, ex re noftra, quoque C in dominio noftro remanfit, competere conditionem; fi quis condicere, quam vindicare malit. Quod verius eft, quia non ad certi quidem veluti ex mutuo competit, fed conditio, vel ob rem dati, vel non dicto ob injuftam caufam, l. 4. §. res pignori, ff. de reb. credit. vel conditio fine caufa, l. fi rem 32. ff. eod. tit. de reb. credit.

CUJACIUS lib. 17. obfervat. cap. 22.

Legatum reliftum fub conditione, fi l. Titius *inforit, non deberi, fi poft mortem teftatoris mortuus ante mortem teftatoris*; *& non ob certi conditi. inter conditio defeciffe intelligitur, fine implere non videtur oblatio poft mortem*, fine *non fatis egerit quaestio impletae*) *oblatio.* & l. conditionum, & de conditionib. & demonstrat. D *eum eo tempore, qua maxime impletae debuit, non fuerit impleta*, nec per l. Titium ftetterit, quominus impleretur. Et poftea.

Si poft mortem teftatoris moriatur l. Titius, fic accepta d. l. 4. ut l. in teftamento 2. ff. de conditionib. & demonstration. *Nam fi vivo teftatore moriatur* l. Titius, *& teftatore voluerit poft mortem fuam conditionem impleri, legatum debetur*, l. qui ex fratribus, ff. de conditionib. inftitut.

Idem CUJACIUS tractat. 2. ad Africanum, in *l. in teftamento* 31. ff. de *conditionib. & demonstrat.*

Cur Pamphilae voluerit defecta conditione, quum per eam non ftetterit, quominus impleretur? Quia maximo E *tet legata fine alimento fub conditione, fi eam filio moreretur; non tam liberorum, quam filii cauja permittere legatum; ut fi filius liberos, aut filii filios inftituerit, tantum legatarii fpectavit teftator, more alterius conditionis fuerit, aut impedimentum adferens, legatum non perimit. Et poftea.*

Vel potius abhibenda diftinctio tradita, Obfervat. 17. cap. 22.

MERILLIUS) Diftinguit in libris obfervationum, an legatarius poft mortem teftatoris, vel vivo teftatore moriatur : & ad Africanum, an legatum ad legatarii, vel alterius utilitatem legaverit : que diftinctio potius videtur admittenda.

CUJACIUS ad *tit. ff. pro empt. in l. 2. §. si a furioso.* A

Quod ergo dicitur hoc in loco, nec Publiciana competit, *e jure civili abhorret, ac (nisi me fallo) spurium, suppositivumque est; neque id Graecus interpres Constantinus agnovit.*

Idem CUJACIUS lib. 16. observat. cap. 29.

In L. pro emptore, §. si a furioso, ff. pro empt. *fateor, quod non habet Hermenopulus, habere Basilica*, lib. 50. tit. 4. nec Publiciana competit. *Nec tamen hoc lectionem ita tuor, ut ponam differentiam inter extraneum, & furiosum possessorem, ne obstet* l. sed & si res, §. Marcellus, ff. de Publ. in rem act.

CUJACIUS lib. 8. observationum, cap. 24.

Mere pœnalis si concurrat cum rei persecutoria, altera alteram non tollit; ut actio furti non tollit condictionem furtivam, vel actionem pro socio: & e contrario, permistam omnimodo tollitur rei persecutoria.

Idem CUJACIUS in recitationib. ad *tit. de obligat. & actionib. in l. qui servum* 34. §. 1.

Si prius egero commodati, deinde agam condictione furtiva, quæ stricti judicii actio est, non summovear, nisi exceptione doli mali opposita. Et hoc discrimen in hac ipsa specie invenio fecisse Javolenum in l. si is, qui 71. ff. de furtis, *si modo ea ea, ut oportet, actionem furti accipias non pro ea, quæ pœnam persequitur, sed pro condictione furtiva, quæ rem persequitur.*

MERILLIUS) *lib. 8. observationum* ait, non tolli actionem bonæ fidei, veluti actionem pro socio, condictione furtiva, & contra; & ad *tit. de obligat. & action.* ait, tolli exceptione doli mali opposita, condictionem furtivam, si quis egerit actione commodati; quod est verius.

CUJACIUS ad lib. singul. Regul. Ulpiani, *tit. 25. de fideicommiss.*

Quæ sunt juris civilis, Latine; quæ juris gentium, qualibet lingua, l. an inutilis, in fine, ff. de acceptilat. *Testamenta igitur Latine fiunt*. Et postea: *si quæcunque contendas, stipulationem esse juris gentium, hæc vere muscula erit ratio; nam stipulatio qualibet lingua semper fieri potuit.*

Idem CUJACIUS ad *tit. de verbor. obligationib. in l.* 1. §. *eadem.*

Stipulatio quacumque lingua fieri potest: videtur ergo esse juris gentium contractus, l. an inutilis, §. 1. ff. de acceptilat. *in illo loco*, & ideo. *Verius tamen est stipulationem juris civilis cautionem esse.*

Idem CUJACIUS in recitationib. ad *tit. de fustit. & jur. in l.* 5. sub finem.

Stipulatio quoque est ex jure civili: qui hoc negat, incidit in solœcismum: est cautio inventa a jure civili. Sed quod summe notandum, hodie stipulatio videtur esse juris gentium, ut dicitur de acceptilatione in l. an inutilis, §. ultim. de acceptilatione, l. 4. de transactionib. hoc jure nos uti, ut acceptilatio sit juris gentium. *Ex quo intelligitur (& id est, quod censeo notandum) plerumque transisse in jus gentium, quæ initio civilia fuerant.*

MERILLIUS) In ea quæstione, an stipulatio sit juris civilis, vel juris gentium, satius est dicere, stipulationem esse juris civilis, & a jure civili inventam, *l. 5. ff. de fustit. & jur.* & ab initio non nisi Latinis verbis fieri potuisse. Postea tamen in mores gentium quæ Pop. Romano subditæ fuerant, transisse; & ex eo tempore quacumque lingua fieri potuisse.

F I N I S.